PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SIVE

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,

OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

QUI

AB ÆVO APOSTOLICO AD INNOCENTII III TEMPORA

FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA ECCLESIÆ SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;
DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS LECTIONIBUSQUE VARIANTIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA;
INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA;
CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;
OPERIBUS CUM DUBIIS TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;
DUOBUS INDICIBUS GENERALIBUS LOCUPLETATA: ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID UNUSQUISQUE PATRUM IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ TEXTUS COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR: CHARACTERUM NITIDITAS CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES PRIMA,

IN QUÂ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ LATINÆ A TERTULLIANO AD GREGORIUM MAGNUM.

Accurante J.-P. Migne,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ TOMUS LXXVI.

SANCTI GREGORII MAGNI

TOMUS SECUNDUS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1849

1875, March 22.
Bequest of
James Walker, D.D., L.L.D.
(H.U. 1814.)
President of Harv. Univ.

SANCTI
GREGORII PAPÆ I
COGNOMENTO MAGNI,
OPERA OMNIA.

AD MANUSCRIPTOS CODICES ROMANOS, GALLICANOS, ANGLICANOS EMENDATA, AUCTA, ET ILLUSTRATA NOTIS.

STUDIO ET LABORE MONACHORUM ORDINIS SANCTI BENEDICTI, E CONGREGATIONE SANCTI MAURI.

EDITIO MEMORATISSIMA QUÆ PARISIIS PRODIIT ANNO DOMINI MDCCV, NUNC AUTEM ACCURATIOR ET AUCTIOR REVIVISCIT

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS SECUNDUS.

VENEUNT QUINQUE TOMI 35 FRANCIS GALLICIS.

PARISIIS, VENIT APUD EDITOREM,
IN VIA DICTA D'*AMBOISE*, PROPE PORTAM VULGO D'*ENFER* NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1849

ELENCHUS OPERUM

QUÆ IN HOC TOMO LXXVI CONTINENTUR.

Ex typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

SANCTI GREGORII MAGNI

ROMANI PONTIFICIS

MORALIUM LIBRI,

SIVE

EXPOSITIO IN LIBRUM B. JOB

(Continuatio.)

Pars quarta,

CONTINENS LIBROS SEX.

LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

Quæ supersunt cap. 24 a versu 20 dimidiato, cum capitibus 25 et 26 integris exponit morali potissimum sensu.

CAPUT PRIMUM.

533 *Sancti Doctoris scopus, historiam Job typice et ad mysticum sensum exponere.* — Quoties in sancti viri historia per novum volumen enodare mysterium [a] typicæ expositionis aggredimur, oportet ut ex ejusdem viri vel nomine, vel passione significationem mysticam principaliter proferamus, quatenus habitaculorum more, dum superscriptionem tituli [b] in ipsa postis fronte præfigimus, quia cujus est domus agnoscitur, securius intretur. Crebro autem dixisse me memini [c] quoniam beatus Job passiones Redemptoris nostri, ejusque corporis, id est sanctæ Ecclesiæ, et passione sua signavit et nomine. Job quippe ininterpretatur dolens. Et quis alius in hoc dolente figuratur, nisi is de quo scriptum est : *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit* (*Isai.* LIII, 4)? De quo rursum dicitur : *Livore ejus sanati sumus* (*Ibid.*, 5). Amici vero ejus hæreticorum speciem tenent, qui, ut sæpe jam diximus, Deum [d] dum defendere nituntur, offendunt. Sanctus ergo vir per vulnera et verba sic loquatur sua, ut etiam nostra significet, et plerumque per prophetiæ spiritum ventura narret, præsentia transcendat; nonnunquam vero sic de præsentibus disserat, ut de futuris **534** reticescat. Cognita itaque discretionis hujus custo-
A dia, cum immutatione vocis illius nostra quoque intelligentia alternet, ut tanto verius ejus sensibus congruat, quanto se et cum ejus vocibus immutat. Verbis itaque præcedentibus sanctus vir per disertas prudentiæ arte sententias iniqui cujuslibet culpas protulit, et quam sit damnanda ejus actio expressit. De cujus pœna mox subjicit, dicens :

CAPUT II [*Rec. II*].

VERS. 20. — *Non sit in recordatione, sed conteratur quasi lignum infructuosum.*

2. *Pœna iniquorum est ex Dei memoria deleri.* — In recordationem enim conditoris non reducitur, quisquis usque ad finem vitæ vitiis subjugatur. Nam si hunc superni respectus memoria tangeret, procul dubio ab iniquitate revocaret. Ejus quippe me-
B rita exigunt ut funditus ab auctoris recordatione deleatur. Sciendum vero est quod recordari Deus nequaquam proprie dicitur. Qui enim oblivisci non potest, quo pacto recordari potest? Sed quia eos nos quorum recordamur amplectimur, ab his autem quorum obliviscimur elongamur, humano usu et recordari Deus dicitur, cum dona tribuit, et oblivisci, cum in culpa derelinquit. Sed quia cuncta pensat, cuncta sine intermissionis alternatione **535** considerat; et recordatur bonorum, quorum tamen nun-

[a] Utic. et Gemet., quem in multis præcedentibus libris mutilum hic resumimus, *typicæ locutionis*. Desunt libri sequentes in Codicibus Lyr. et Bigot. Verum eorum vices supplebunt Pratellensis, alter Ebroicensis, duo Laudunensis Ecclesiæ, Germanensis, Corb. Germanensis, etc.

[b] 1 Laudun., *in ipsa positi fronte.*

[c] Vindoc., *quomodo beatus Job.*

[d] 1 Laud., Corb. Germ., *Deum dum defenderint offendunt.*

quam obliviscitur; et nullatenus recordatur malorum, quos tamen per judicium semper intuetur. Quasi enim redit ad bonorum memoriam, quam tamen nunquam deseruit; et quasi nequaquam malos respicit, quorum tamen facta considerat, sed super hæc damnationis judicium in ultimis servat. Hinc enim scriptum est: *Oculi Domini contemplantur bonos et malos* (*Prov.* XV, 3). Hinc per Psalmistam dicitur: [a] *Vultus Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum* (*Psal.* XXXIII, 17). Considerat igitur quos puniat, sed eosdem ipsos ante non vidit, quos nescit. Nam quibusdam in fine dicturus est: *Nescio vos unde sitis; discedite a me omnes operarii iniquitatis* (*Matth.* VII, 23; *Luc.* XIII, 27). Miro igitur modo pravorum vitam et intuetur, et obliviscitur, quia quos [b] per districtionem sententiæ judicat, quantum est ad memoriam misericordiæ ignorat.

3. *Qui tanquam infructuosum lignum conteretur.* — Qui quoniam in ejus recordationem non veniunt, quasi infructuosum lignum ex cujus judicio conteruntur. Terra quippe eos temporali sumptu aluit, prædicationis desuper pluvia infudit. Sed quia eorum vita nequaquam fructum boni operis protulit, iratus hanc agricola [c] abscidit, ut juxta Veritatis sententiam locum non occupet quem tenere alius ad fructum valet (*Luc.* XIII, 7). De hoc infructuoso ligno per Joannem dicitur: *Jam securis ad radicem* [d] *arboris posita est. Omnis ergo arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur* (*Matth.* III, 10; *Luc.* III, 9). Hoc autem loco, ut æterna reprobi supplicia designentur, nequaquam lignum dicitur [e] abscidi, sed conteri, quia videlicet reprobos mors quidem carnis abscindit, sed pœna subsequens conterit. Quasi enim hic inciditur, cum a præsenti vita separatur. Sed in gehenna conteritur, cum perpetua damnatione cruciatur. Vir autem sanctus, quia districtam perversi pœnam protulit, protinus ad culpam recurrit, ut ex injustitiæ immensitate edoceat quod tanta ejus damnatio non sit injusta. Sequitur:

CAPUT III [*Rec. III*].

VERS. 21. — *Pavit enim sterilem, et quæ non parit, et viduæ bene non* [f] *fecit.*

4. *Iniquus carnem pascens sterilem, curam animæ deserit.* — Quæ hoc loco sterilis, nisi caro nominatur? Quæ dum sola præsentia appetit, bonas gignere cogitationes nescit. Quæ autem vidua, nisi anima nuncupatur? Quam quia sibi conditor conjungere voluit, ad thalamum [g] uteri carnalis venit, Psalmista attestante, qui ait: *Et ipse tanquam sponsus, procedens de thalamo suo* (*Psal.* XVIII, 6). Quæ recte vidua dicitur, quia ejus vir pro ea mortem

A pertulit, et nunc in cœli penetralibus ab ejus oculis occultus, quasi in parte alterius regionis [h] vivit. [*Vet. II.*] Iniquus ergo sterilem pascit, et viduæ benefacere negligit, quia carnis desideriis serviens, curam animæ vitamque contemnit. Tota namque intentione omnique studio cogitat, quam sine ullis necessitatibus caro moritura subsistat, et curare animæ vitam [i] despicit, quæ vel in morte vel in beatitudine procul dubio in perpetuum vivit. Recte autem cum diceretur: *Pavit sterilem*, protinus adjungitur: *Et quæ non parit.* Quasdam namque ex sacra historia feminas novimus **536** steriles exstitisse, sed tamen in tempore extremo peperisse. Caro autem non solum sterilis, sed etiam quæ non parit dicitur, quia suo sensu bonas cogitationes gignere
B nec in ultimis valet. A vigore enim jam proprio deficit, et tamen adhuc transitoria concupiscere non desistit, jamque a pristino [j] robore lassata, pene ab ipso quem diligit mundo repellitur, et tamen adhuc annisu improbo obtinere temporalia conatur. Agere jam perversa non sufficit, sed tamen cogitare vel quæ non agit nequaquam desistit. Recte ergo non solum sterilis, sed etiam non pariens dicitur, quæ suo sensu, ut diximus, ad bonæ cogitationis prolem, nec cum infirmata fuerit, fetatur.

5. *Labores hæreticorum steriles.* — Quod tamen intelligi etiam de hæreticis prædicantibus potest. Unusquisque enim prædicator erroris, dum plebem extra unitatem Ecclesiæ positam docet, profecto sterilem, et eam quæ parere non valet, pascit, quia et
C ei usum sui laboris impendit, quæ spiritales fructus nequaquam reddit. Bene autem viduæ non facit, quia videlicet sanctæ universali Ecclesiæ, cujus vir adversa mortis pertulit, vivere ac deservire contemnit. Viduæ enim benefacere est in ejus quæ mortui viri sui amore conteritur [k] consolatione laborare. Unde et Psalmistæ voce hæc eadem vidua, scilicet sancta Ecclesia queritur, dicens: *Consolantem me quæsivi, et non inveni* (*Psal*, LXVIII, 21). Tunc solum quippe consolantem invenit, cum ex ea morte quam vir ejus pertulit multos intra semetipsam surgere ad vitam cernit. Sæpe autem prædicator erroris hujus mundi divitibus jungitur, qui pro eo quod terrenis occupationibus incubant, dictorum deprehendere astutias ignorant; et cum potentes esse exterius am-
D biunt, perversæ prædicationis laqueo sine labore capiuntur. Unde et subditur:

CAPUT IV.

VERS. 22. — *Detraxit fortes in fortitudine sua.*

6. In fortitudine quippe suæ pravitatis fortes quosque detrahit, cum per sui erroris astutiam mundi hujus potentes rapit. Quos contra per Paulum

[a] Ebroic., Gemet. et alii Norm., *vultus autem Domini.*
[b] Vindoc., *per districtionem scientiæ*, vel *sententiæ.*
[c] Gemet. et alii Norm., *incidit.*
[d] 2 Laudun., *arborum.*
[e] Laud. duo, Norm. et alii vulgo habent *abscidi, et abscidit*, etc., pro *abscindi, abscindit.*
[f] Gemet., *facit.*

[g] Ms. omnes Norm., duo Laud., Germ., Corb. Germ. et alii, ita habent. In Edit. legitur *uteri virginalis.*
[h] Unus Laud., *venit.*
[i] Norm., *negligit.*
[j] Vindoc., *labore.* In Utic., hac voce dimidiata relicta, legitur *robore.*
[k] In 1 Laud., *consolatione relevare*, et secunda manu *consolatione laborare.*

dicitur : *Infirma mundi elegit Deus*, [a] *ut confunderet* A *fortia* (*I Cor.* I, 27). Fortitudo autem perversi prædicatoris est elata scientia locutionis, qua inflatus, cæteros despicit, atque in contemptu omnium quasi singulariter apud se peritus intumescit. Qui magna de se sentiens, sed vera de Domino ignorans, longe a fidei cognitione disjungitur, et tamen videri fidei prædicator conatur. Unde adhuc subditur :

CAPUT V [*Vet. III*].

Ibid. — *Et cum steterit*, [b] *non credet vitæ suæ*.

7. *Omni peccator incredulitatis reus*. — Stat in hoc mundo perversus quisque prædicator, quousque terrene vivit in corpore. Sed vitæ suæ credere renuit, quia de Deo vera cognoscere contemnit. Vitæ enim suæ crederet, si de conditoris sui substantia recte sentiret. Hæc itaque superius de quolibet ini- B quo prolata dicebamus, sed repente ad erroris prædicatorem intellectum [c] vertimus. Unde sciendum est quia sic ad speciem ducimur, [d] ut nequaquam tamen a genere funditus evellamur. Nam perversus quisque etiam si rectam fidem in sinu universalis Ecclesiæ tenere videatur, stat, 537 et vitæ suæ non credit, quia recta quidem sunt quæ per fidem de conditore intelligit, sed tamen fidei opera tenere contemnit; et incredulitatis redarguitur, quia ab eo quod se ostendit credere, vivendo reprobatur. Hinc enim per Joannem dicitur : *Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est* (*I Joan.* II, 4). Hinc Paulus ait : *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant* (*Tit.* I, 16). Hinc Jacobus dicit : *Fides sine operibus mortua est* (*Jac.* II, 20, 26). Sed C inter hæc conditor mira dispensatione consilii et culpas respicit, et vivendi tempora impendit, ut longiora temporalis vitæ spatia aut converse fiant in adjutorium muneris, aut non converso ad augmentum damnationis. Unde adhuc subditur :

CAPUT VI [*Rec. IV*].

Vers. 23. — *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, et ille abutitur eo in superbia*.

8. *Misericordia peccatori impensa et neglecta, in pœnam vertitur*. — Quisquis delinquit et vivit, idcirco hunc divina dispensatio [e] in iniquitate tolerat, ut ab iniquitate compescat. Sed qui diutius toleratur, nec tamen ab iniquitate compescitur, munus quidem supernæ patientiæ percipit, sed reatus sui vinculis, ex ipso se munere arctius astringit. Nam quia accepta D pœnitentiæ tempora divertit ad culpam, districtus in ultimis judex impensa argumenta misericordiæ convertit ad pœnam. Hinc namque per Paulum dicitur : [f] *An ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum* [g] *duritiam tuam et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei* (*Rom.* II, 4, 5). Hinc Isaias ait : *Puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledictus erit* (*Isai.* LXV, 20). [h] Ac si aperte nos deterreat, dicens : Vita quidem pueri in longum trahitur, ut a factis puerilibus corrigatur; sed si a peccati perpetratione nec temporis longinquitate compescitur, hæc ipsa vitæ longinquitas, quam per misericordiam accepit, ei ad cumulum maledictionis crescit. Unde necesse est ut cum nos diutius exspectari conspicimus, ipsa prærogatæ pietatis tempora quasi damnationis argumenta timeamus, ne ex clementia judicis crescat supplicium peccatoris; et unde quisque eripi a morte poterat, inde gravius ad mortem tendat. Quod idcirco plerumque agitur, quia nequaquam a præsentibus mentis oculus separatur. Considerare namque peccator Redemptoris vias negligit, et idcirco in suis itineribus sine cessatione veterascit. Unde et subditur :

CAPUT VII [*Vet. IV, Rec. V*].

Ibid. — *Oculi enim ejus sunt in viis illius*.

9. *Peccator viis Domini relictis, in suis, hoc est in vitiis delectatur*. — Vias enim suas peccator intuetur, quia sola [i] cogitare, sola cernere nititur quæ sibi ad commodum temporale suffragentur. Hinc etenim Paulus dicit : *Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi* (*Philip.* II, 21). Via namque elati, superbia; via raptoris, avaritia; via est lubrici, [j] concupiscentia carnalis. In viis ergo suis iniquus quisque oculos deprimit, quia solis vitiis, ut per hæc animo satisfaciat, intendit. Unde per Salomonem dicitur : *Oculi stultorum in finibus terræ* (*Prov.* XVII, 34), quia hoc solum tota cordis intentione conspiciunt, per quod ad finem terreni desiderii perducantur. Nequaquam vero suæ considerationis obtutum in terra peccator figeret, si 538 ad sancta sui Redemptoris itinera mentis oculos levaret. Unde per Salomonem rursum dicitur : *Oculi sapientis in capite ejus* (*Eccle.* II, 14), quia videlicet sapiens quisque illum tota intentione considerat, cujus se membrum esse per fidem pensat. Has namque humanæ conversationis vias [k] videre contempserat, qui dicebat : *In mandatis tuis* [l] *me exercebo, et considerabo vias tuas* (*Psal.* CXVIII, 15). Ac sic aperte spondeat, dicens : Quæ mea sunt, jam videre refugio, quia per imitationis tuæ viam pergere [m] conversationis gressibus inardesco. Qui enim præsenti jam mundo contradicit, [n] amoris excitatione continua Redemptoris sui vias cordis oculis objicit, ut mens prospera fugiat, ad

[a] 1 Vindoc., *ut fortia quæque confundat*.
[b] Secundus Laud., Utic. et alii Norm., *non credit*.
[c] Post hoc verbum irrepsit in Edit., *quo modo peccator diu toleratur*. Quæ verba in nostris Mss. ignota, et aliunde minime antecedentibus et consequentibus cohærentia expunximus.
[d] Vindoc., *ut tamen a genere omnino non evellamus*. Germ., *ut tamen a re omnino*.
[e] Mss. Germ., Anglic., Norm., Laud., Vindoc., etc., hanc lect. exhibent. In poster. Edit. leg., *in æquitate tolerat*.
[f] Norm. plerique, *an nescis*.
[g] Vindoc., *duritiam cordis*.
[h] Vindoc., *ac si dicat : vita*.
[i] Vindoc., *cogitare et trahere nititur*.
[j] Gemet., *conscientia*.
[k] Vindoc., *videre cupivit*.
[l] Ita Corb. Germ., Turon., Norm., etc. Editi, *exercebor*.
[m] Sic cum Anglic., Norm., Vindoc., etc., antiquiores Excusi. Posteriores, *conversionis*.
[n] Turon. et 1 Laud., *amoris exercitatione*.

adversa præparetur; nihil quod demulcet appetat, nihil quod deterrere creditur pertimescat; mœrorem gaudium deputet; præsentis vitæ gaudia damna mœroris penset; abjectionis detrimenta non timeat, sed per hæc manentis gloriæ locum quærat. Has etenim vias sequentium monstrabat oculis Veritas, cum dicebat : *Si quis mihi ministrat, me sequatur* (*Joan.* XII, 26). Ad has vias tumentia discipulorum corda revocabat, cum locum jam gloriæ quærerent, sed ejusdem gloriæ iter ignorarent, dicens : *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum* (*Matth.* XX, 22)? [a] Confessionis quippe illius celsitudinem a dextris sinistrisque quæsierant, sed quanta ad hanc esset itineris angustia non videbant. Unde et eorum mox oculis imitandus passionis calix objicitur, ut videlicet si ad sublimitatis gaudia tenderent, prius viam humilitatis invenirent. Quia igitur considerare peccator vias Dei negligit, sed solis in quibus carnaliter delectetur intendit, recte nunc dicitur : *Oculi enim ejus sunt in viis illius.* Sequitur :

CAPUT VIII.

VERS. 24. — *Elevati sunt ad modicum, et non subsistent.*

10. *Inani gloria elatus ad modicum cadit.* — Iniquorum gloria cum plerumque in annorum multitudinem tenditur, ab infirmorum mentibus esse longa et quasi stabilis æstimatur. Sed cum repentinus hanc finis [b] intercipit, brevem procul dubio fuisse redarguit, [c] quoniam finis determinans innotescit, quia quod præterire potuit, modicum fuit. Elevantur ergo ad modicum, et minime subsistunt, quia eo ipso quo videri alti appetunt, a vera Dei essentia longe per elationem fiunt. Subsistere etenim nequeunt, quia ab æternæ essentiæ soliditate dividuntur, atque hanc primam ruinam tolerant, quia per privatam gloriam in semetipsis cadunt. Hinc enim per Psalmistam dicitur : *Dejecisti eos, cum allevarentur* (*Psal.* LXXII, 18), quia eo intrinsecus corruunt, quo male extrinsecus surgunt. [*Vet. V*]. Hanc brevitatem gloriæ temporalis aspiciens, iterum dicit : *Vidi impium superexaltatum et elevatum* [d] *sicut cedros Libani; transivi, et ecce non erat* (*Psal.* XXXVI, 35). Hinc iterum ait : *Pusillum adhuc,* [e] *et non erit peccator* (*Ibid.* 10). Hinc Jacobus dicit : *Quæ est enim vita* [f] *vestra? vapor est ad modicum parens* (*Jac.* IV, 15). Hinc propheta brevitatem gloriæ carnalis pensans, denuntiat, dicens : *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus sicut flos feni* (*Isai.* XL, 6). Iniquorum quippe potentia feni flori comparatur, quia nimirum carnalis gloria dum nitet, cadit; dum apud se extollitur, repentino intercepta fine **539** terminatur. Sic namque aurarum flatu in altum stipula rapitur, sed casu concito ad ima revocatur. Sic ad nubila fumus attollitur, sed repente in nihilum tumescendo dissipatur. Sic ab infimis nebula densescendo se erigit; sed exortus hanc solis radius, ac si non fuerit, abstergit. Sic in herbarum superficie nocturni roris humor aspergitur, sed diurni luminis subito calore siccatur. Sic spumosæ aquarum bullæ inchoantibus pluviis excitatæ, ab intimis certatim prodeunt; sed eo celerius diruptæ depereunt, quo inflatæ altius extenduntur. Cumque excrescunt ut appareant, crescendo peragunt ne subsistant. De iniquis igitur temporalis gloriæ elatione tumentibus, sed tamen nulla in hac soliditate durantibus, dicatur recte : *Elevati sunt ad modicum, et non subsistent.* De quibus adhuc subditur :

CAPUT IX.

IBID. — *Et humiliabuntur sicut omnia, et auferentur.*

11. *Terra in essentia semper stabit, licet in imagine continuo transeat.*— Sic provectus esse contemplationis debet, ut ex paucis ad multa, ad omnia consideranda rapiatur, quatenus gradatim educta proficiat, [g] et transitoria omnia dijudicans, ipsa comprehendendo pene incomprehensibiliter excrescat. Unde sanctus vir cum pravorum gloriam defectumque discuteret, ad cuncta protinus mentis oculum tetendit, dicens : *Humiliabuntur sicut omnia, et auferentur.* Omnia profecto terrena. Ac si aperte dicat : Stare ullo modo nequeunt, quia ipsa quoque fugiunt quibus innituntur; dumque temporalia diligunt, cum his ex temporis volubilitate percurrunt. Sed quæri potest cum per Salomonem dicitur : *Generatio præterit, et generatio advenit, terra vero in æternum stat* (*Eccle.* I, 4), cur beatus Job omnia humiliari asserat et auferri? Quod tamen facile discutimus, si terra et cœlum vel qualiter transeat, vel qualiter maneat distinguamus. Utraque namque hæc per eam quam nunc habent imaginem transeunt, sed tamen per essentiam sine fine subsistunt. Hinc namque per Paulum dicitur : *Præterit enim figura hujus mundi* (*I Cor.* VII, 31). Hinc per semetipsam Veritas dicit : *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt* (*Matth.* XXIV, 35). [h] Hinc ad Joannem angelica voce perhibetur : *Erit cœlum novum, et terra nova* (*Apoc.* XXI, 1). Quæ quidem non alia condenda sunt, sed hæc ipsa renovantur. Cœlum igitur et terra et transit et erit quia et ab ea, quam nunc habet, specie per ignem tergitur, et tamen in sua semper natura servatur. Unde per Psalmistam dicitur : *Mutabis ea, et mutabuntur* (*Psal.* CI, 27). Quam quidem ultimam commutationem suam ipsis nobis nunc vicissitudinibus nuntiant, quibus nostris usibus indesinenter al-

[a] Vitiose irrepserat in Edit., *confessionis*, pro *consessionis*, quod legitur in Corb. Germ., in Laudun., Germ. et aliis Mss.

[b] Laud. et Corb. Germ., *intercidit*.

[c] Addidimus *finis*, ex Mss. Norm., Anglic., etc., et ex antiq. Excusis; deerat in Edit. recent.

[d] Ita Vindoc., Norm. et plerique, quibus consentiunt vet. Ed. In recent., *super cedros*.

[e] Duo Laudun., *et non erat*.

[f] 1. Laud., *nostra*.

[g] Editi et nonnulli Mss., *et omnia transitoria comprehendendo dijudicans, ipsa pene incomprehensibiliter excrescat*. Quod vix potest intelligi. Locum hunc obscurum et vitiatum restituimus maxime ex duob. Laudun.

[h] In recent. Ed., *hinc per Joan.*, mendose.

ternant. Nam terra a sua specie hiemali ariditate A deficit, vernali humore viridescit. Cœlum quotidie caligine noctis obducitur, et diurna claritate renovatur. Hinc ergo hinc fidelis quisque colligat et interire hæc, et tamen per innovationem refici, quæ constat nunc assidue velut ex defectu reparari [*Vet. et Rec. VI*]. Inter hæc igitur vir sanctus cum pravorum cursum conspicit, quanta quandoque animadversione deficiant innotescit, dum protinus subdit :

CAPUT X.

IBID. — *Et sicut summitates spicarum conterentur.*

12. *Mali divites etsi ad opprimendos justos concordes, ab invicem cupiditatibus sejuncti sunt.* — Spicarum quippe summitates, aristæ sunt. Aristæ autem conjunctæ in spica prodeunt, sed crescendo paulisper, a se hirsutæ et rigidæ disjunguntur. **540** Sic nimirum B sic ad hujus mundi gloriam pravi divites surgunt. Naturæ enim sibi communione conjuncti sunt, sed contra se vicissim crescendo dividuntur. Alius quippe alium despicit, et alter in alterum invidiæ facibus ignescit. Qui ergo ex tumore mentis a charitatis unitate se separant, quasi aristarum more contra se rigidi stant. Quid ergo pravos hujus mundi divites dixerim, nisi aristas quasdam generis humani? Qui dum contra se superbiunt, sed bonorum vitam unanimiter affligunt, adversum se quidem divisi sunt, sed tamen concorditer grana deorsum premunt.

13. *Reprobi aristarum more nunc eriguntur; electi ut grana latent.* — Nunc igitur aristæ ad alta [a] prosiliunt, grana latent, quia et reproborum potentia eminet, et electorum gloria non apparet. [b] Illi se C honorum fastibus ostendunt, isti in humilitate se deprimunt. Sed trituræ tempus adveniet, quod et aristarum rigiditatem frangat, et solida grana non conterat. Tunc quippe superbia iniquorum comminuitur, tunc electorum vita quanta integritate fulgeat declaratur, quia cum injusti deficiunt, ex hac ipsa aristarum contritione agitur ut grana appareant quæ latebant. Cumque aristæ franguntur, granorum candor ostenditur, quia iniquis in supplicia æterna cadentibus, sanctorum justitia quanta veritate candeat demonstratur. Unde recte quoque per Joannem dicitur : *Cujus ventilabrum in manu sua est, et* [c] *permundabit aream suam; et triticum quidem recondet* [d] *in horreo suo, paleas autem comburet igni inexstinguibili* (*Matth.* III, 12; *Luc.* III, 17). D Beatus igitur Job pravorum elatio quanta animadversione frangatur aspiciat, eosque aristis percutientibus comparans dicat : *Sicut spicarum summitates conterentur*, quia nimirum rigiditas superborum trituræ ultimæ fortitudine frangitur, quæ nunc electorum vitam despiciens elevatur. Sequitur :

CAPUT XI. [*Rec. VII.*]

VERS. 25. — *Quod si non est ita, quis me arguere* A *poterit esse mentitum, et ponere ante Deum verba mea?*

14. *Justi si delinquant, ab improbis minime corripiendi.* — Si ita non est ut loquitur, profecto de falsitate hunc omnes arguere possunt. Cur ergo dicitur : [e] *Si non ita est, quis me arguere poterit esse mentitum*, dum scilicet noverimus quod fallacem cuilibet reprehendere licet? Sed si loquentis sensum subtili interrogatione discutimus, quam sint recta quæ protulit citius invenimus. Justus namque etsi quid unquam delinquendo loquitur, dignum non est ut ab injustis et prave viventibus judicetur. Unde sanctus vir amicorum superbiam deprimens, non solum si ita est, verum etiam si ita non est ut protulit, nequaquam se reprehendi posse confidit, quia nimirum illi recte redarguere falsa possunt, qui falsa agere B nesciunt. Nam correptionis ausum contra fallaciam perdunt, qui adhuc fallaciter vivunt. Ait ergo : *Quod si ita non est, quis me poterit arguere esse mentitum?* Ac si aperte dicat : Ita sunt cuncta ut protuli, quæ tamen si ita non essent, a vobis redargui nequaquam possem, quia dum adhuc propriæ succumbitis, alienam reprehendere fallaciam non valetis.

15. *Judicia nostra coram supremo judice ponderanda.* — Ubi et apte subditur : *Et ponere ante Deum verba mea.* Quisquis enim [f] dicta fallacia veraciter reprehendit, audita cogitans, atque hæc ex regula veritatis pensans, verba ante Deum ponit : quia **541** apud se in conspectu veritatis examinat, quid foris contra fallaciam decernat. Ante Deum quippe verba ponere est considerato intimo judice, exteriora dicta C pensare. Vir igitur sanctus ab amicis superbientibus verba sua ante Deum poni posse non æstimat. Ac si aperte dicat ; Idcirco quæ loquor ponere ante judicem non valetis, quia ejus vobis faciem peccantes absconditis. Quod tamen et ex typo sanctæ Ecclesiæ nil obstat intelligi, quæ cum de infirmis suis ab hæreticorum irrisione reprehenditur, ipsam irrisionis eorum astutiam dedignatur, quia tolerabilius Deo est ut in infirmitate quis atque ignorantia cum humilitate jaceat, quam cum elatione alta comprehendat. Sed quia sanctus vir multa contra eos protulit qui fugitiva potestate superbiunt, et ventosis honoribus intumescunt Baldad Suhites ex ejus correptione proficiens, apud quem vera sit potentia D agnoscit, dicens :

CAPUT XII [*Vet. VII*, *Rec. VIII*].

CAP. XXV, VERS. 2 — *Potestas et terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis.*

16. *Deus solus potens et metuendus.* — Ac si aperte dicat : Solus corda mortalium veraciter terret, qui ex divinitatis suæ potentia veraciter hæc possidet. Humana enim potentia quem terrorem incutit, quæ jure ejusdem potentiæ quando careat nescit? Recte autem dicitur : *Qui facit concordiam in sublimi*

[a] Norm. et alii, *proficiunt.*

[b] 1 Laud., *ille se bonorum factis ostendit.* Vindoc., *illi se honoribus ostentant.* Gilot., *hon. fascibus.*

[c] Vindoc., *purgabit.*

[d] Turon., duo Laud. et pene omnes ita habent. Consentiunt vet. Excusi, recentioribus habentibus, *in horrea sua.*

[e] Laudun., Ebroic. et alii, *si ita non est, mentitum me arguere quis potest?*

[f] 1 Laud., *dicta fallaciæ;* duo Ebroic. et Germ., *dictam fallaciam.*

bus suis, quia multa sibimet inferius dissident, sed ad concordem supernorum plenitudinem currunt; et ex internæ pacis causa agitur, ut sæpe ea quæ sunt exterius sine pace disponantur. Nam bonos omnipotens Deus ad meritum provehit, cum contra eorum vitam malos sævire permittit. Atque in concordia componuntur summa, dum confunduntur infima, quia inde in cœlestibus electos suos angelorum choris sociat, unde in terrenis et infimis [a] reproborum mores suis nutibus adversantes portat.

17. *Qui angeli summe concordes inter se confligere dicantur.* — Sed inter hæc libet inquirere si pax in sublimibus summa retinetur, quid est quod per angelum Danieli dicitur: *Ego veni propter sermones tuos: princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti et uno diebus; et ecce Michael, unus de principibus primis, venit in adjutorium mihi* (*Dan.* x, 13). Et paulo post: *Nunc revertar ut prælier adversum* [b] *principem Persarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum adveniens* (*Ibid.*, 20). Quos itaque alios principes gentium, nisi angelos appellat, qui sibi resistere exeunti potuissent? Quæ ergo esse pax in sublimibus potest, si inter ipsos quoque angelicos spiritus præliandi certamen agitur, qui semper conspectui veritatis assistunt? Sed quia certa angelorum ministeria dispensandis singulis quibusque gentibus sunt prælata, cum subjectorum mores adversum se vicissim præpositorum spirituum opem merentur, ipsi qui præsunt spiritus contra se venire referuntur. Is namque angelus qui Danieli loquebatur captivis Israelitici populi in Perside constitutis prælatus agnoscitur. Michael autem eorum qui ex eadem plebe in Judææ terra remanserant præpositus invenitur. Unde et ab hoc eodem angelo paulo post Danieli dicitur: *Nemo est adjutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester* (*Ibid.* 21). De quo et hoc, quod præmisimus, dicit: *Et ecce Michael unus de principibus primis venit in adjutorium mihi (Ibid.*, 13). Qui dum nequaquam simul esse, sed venire in adjutorium dicitur, **542** aperte ei populo prælatus agnoscitur, qui captivus in alia parte tenebatur. Quid est ergo angelum dicere: *Ego veni propter sermones tuos, princeps autem regni Persarum restitit mihi* (*Ibid.*, 13), nisi sua subditis opera nuntiare? Ac si aperte dicat: Precum quidem tuarum merita exigunt ut Israeliticus populus a jugo suæ [c] captivitatis exuatur, sed est adhuc quod in eodem populo Persarum dominio purgari debeat, [d] ut de ereptione illius Persarum princeps mihi [e] jure contradicat, quamvis preces tuas eorum quoque lacrymæ qui in Judæa relicti sunt adjuvent. Unde hoc quoque quod diximus subjungit: *Michael princeps vester venit in adjutorium mihi.* Cumque ut adversus principem Persarum prælietur egre-

A ditur, Græcorum sibi princeps adveniens apparet. Qua ex re innuitur quod adversum Græcos quoque aliquid Judæa commiserat, quorum profecto causa ereptioni illius resistebat. Prophetæ igitur preces angelus exaudit, sed Persarum princeps resistit, quia etsi jam vita justi deprecantis ereptionem populi exigit, ejusdem tamen populi adhuc vita contradicit, ut quia necdum hi qui in captivitatem fuerant ducti plene purgati sunt, jure eis adhuc Persæ dominentur. Michael adjuvat, sed Græcorum princeps ad prælium venit, quia mereri quidem veniam tam longa oppressorum captivitas poterat, sed ereptionis eorum beneficio hoc quoque quod in Græcos deliquerant obviabat. Recte ergo dicitur quod contra se angeli veniunt, quia subjectarum sibi gentium vicissim merita contra-

B dicunt. Nam sublimes spiritus eisdem gentibus principantes nequaquam pro injuste agentibus decertant; sed eorum facta juste judicantes examinant. Cumque uniuscujusque gentis vel culpa vel justitia ad supernæ curiæ consilium ducitur, ejusdem gentis præpositus vel obtinuisse in certamine, vel non obtinuisse perhibetur. Quorum tamen omnium una victoria est sui super se opificis voluntas summa, quam dum semper aspiciunt, quod obtinere non valent nunquam volunt. Bene ergo dicitur: *Qui facit concordiam in sublimibus suis.* Sequitur:

CAPUT XIII [*Rec. IX*].

Vers. 3. — *Nunquid est numerus militum ejus?*

18. *Angelorum numerus etsi Deo finitus, hominibus est infinitus.* — In cognitione humanæ rationis supernorum

C spirituum numerus non est, quia quanta sit illa frequentia invisibilis [f] exercitus nescit; de quo per Danielem dicitur: *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei* (*Daniel.*, vii, 10). Supernorum civium numerus [g] infinitus et definitus exprimitur, ut qui Deo est numerabilis, esse hominibus innumerabilis demonstretur. Quamvis aliud est assistere, aliud ministrare. Assistunt enim illæ procul dubio potestates, quæ ad quædam hominibus nuntianda non exeunt. Ministrant vero hi qui ad explenda officia nuntiorum veniunt, sed tamen ipsi quoque contemplatione ab intimis non recedunt. Et quia plures sunt qui ministrant, quam hi qui principaliter assistunt, assistentium numerus quasi defini-

D nitus, [h] ministrantium vero indefinitus ostenditur.

Vet. VIII] 19. *Dei milites cur dicantur.* — Angelicos vero spiritus recte Dei milites dicimus, quia decertare eos contra potestates aereas non ignoramus. Quæ tamen certamina non labore, sed imperio peragunt, quia quidquid agendo contra immundos spiritus appetunt, ex adjutorio cuncta regentis possunt. De hac namque **543** militia, nascente rege nostro, scriptum est: *Subito facta est cum angelo multitudo militiæ cœ-*

[a] Recent. Ed., *mentes*, reluctantibus Mss. et vet. Exc. Paulo infra legimus, *subjectorum mores... præposit. sp. opem. mer.*

[b] 2 Laud. et Bellovac., *adversus principem terrarum.*

[c] Norm. plerique, *servitutis.*

[d] Pratell. et alii Norm. ita habent, quod melius quidem legitur quam, *unde ereptionem*, ut habent Editi poster.

[e] Deest *jure* in 1 Laud.

[f] 1 Laud., *spiritus nescit.*

[g] In 1 Laud. simpliciter, *infinitus exprimitur.*

[h] Sic nostri Mss., non ut legitur in Vulgat., *infinitus.*

lestis (*Luc.*, 13). Cui tamen militiæ electorum quoque hominum numerus jungitur, qui per sublime mentis desiderium, a terrenæ conversationis servitute liberantur. De quibus per Paulum dicitur : *Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus* (*II Tim.* II, 4). Qui licet nunc pauci appareant, in invisibili tamen patria innumerabiles regnant, quia etsi ex comparatione pravorum pauci sunt, in congregationis suæ frequentia metiri nequaquam possunt. Quia vero eorumdem militum virtus non propriis viribus, sed supernæ gratiæ infusione roboratur, recte subjungitur :

CAPUT XIV.

Ibid. — *Et super quem* [a] *non surget lumen illius?*

20. *Non propriis viribus, sed gratiæ dono fortes sunt.* — Lumen quippe Dei est gratia præveniens. Quæ si in nostro corde nequaquam gratuito consurgeret, profecto mens nostra in peccatorum suorum tenebris obscura remaneret. Unde et subditur :

CAPUT XV [*Rec. X*].

Vers. 4. — *Nunquid justificari potest homo comparatus Deo aut apparere mundus natus de muliere?*

21. *Nemo justus nisi Dei illustratione, non comparatione.* — Versus iste superius a beato Job dicitur, et nunc in ejus exprobratione replicatur. Omnis namque vir justus Dei illustratione justus est, non comparatione. Humana quippe justitia, auctori comparata, [b] injustitia est, quia etsi in ipsa sui conditione homo persisteret, creatori non posset æquari creatura (*Job.* IX, 2). Cui tamen ad graviora defectus pondera, accessit et culpa, quam serpens insidians intulit, et mulier infirmata persuasit (*Genes.* III, 6). Unde nunc quia homo per mulierem culpæ subditam nascitur, reatus primi infirmitas [c] in prole propagatur. Et quia in radice putruit humani generis ramus, in conditionis suæ viriditate minime subsistit. Unde recte nunc dicitur : *Nunquid justificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere?* Ac si aperte diceretur : Ne contra auctorem suum homo superbiat, consideret unde huc venit, et intelligat quid sit. Sed ecce nonnulli per donum spiritus adjuti contra infirmitatem suæ carnis eriguntur, virtutibus emicant, signorum quoque miraculis coruscant; nullus tamen est qui sine culpa vitam transeat, quousque carnem corruptionis portat. Unde adhuc subditur :

CAPUT XVI.

Vers. 5. — [d] *Ecce etiam luna non splendet, et stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus.*

22. *Nemo ita justus, ut in carne corruptibili omni peccato careat.* — Quid per lunam, nisi cuncta simul Ecclesia; quid per stellas, nisi singulorum bene viventium animæ designantur? qui inter pravorum hominum conversationes, dum magnis virtutibus eminent, quasi in tenebris noctis lucent. Unde per Paulum quoque discipulis dicitur : *Inter quos lucetis* A *sicut luminaria in mundo* (*Philipp.* II, 15). Quia enim sancta Ecclesia lunæ appellatione exprimitur, propheta testatur, dicens : *Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo* (*Habac.* III, 11). Elevato enim sole, in suo ordine luna statuitur, quia ascendente ad cœlos Domino, sancta protinus Ecclesia in prædicationis auctoritate roboratur. Et quia stellarum nomine electi signantur, rursum Paulus insinuat, dicens : *Stella enim a stella differt in claritate* (*I Cor.* XV, 41) [*Vet. IX.*] Luna ergo non splendet, et stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus, quia nec sancta Ecclesia virtute propria tot miraculis emicat, nisi hanc prævenientis gratiæ dona perfundant, nec singulorum **544** bene viventium mentes a peccatorum maculis mundæ sunt, si remota pietate judicentur, B quia apud districti judicis oculos, sua unumquemque corruptibilitas inquinat, [e] nisi hanc quotidie gratia parcentis tergat. Electorum quippe animus prodire ad libertatem justitiæ nititur, sed adhuc compede infirmitatis tenetur; et culpas quidem subigere perfecte desiderat, sed quousque corruptione carnis astringitur, ejus vinculis, etiam cum non vult, ligatur. Hinc itaque [f] colligat quanto peccatorum pondere pressi sint qui contra hæc decertare negligunt, si plene culpam nec illi superant, qui contra hanc viriliter pugnant. Unde et postquam dictum est : *Ecce etiam luna non splendet, et stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus*, protinus additur :

CAPUT XVII.

C Vers. 6. — *Quanto magis homo putredo, et filius hominis vermis?*

23. *Si sanctiores maculæ non sunt expertes, quot sordent qui carnis spurcitiis immerguntur.* — Ac si aperte diceretur : Si ipsi quoque esse sine contagio non valent, qui inter præsentis vitæ tenebras virtutibus lucent, quanto reatu iniquitatis obstricti sunt qui adhuc carnaliter vivunt? Si a peccato esse liberi nequeunt qui jam in cœlestibus desideriis conversantur, qui peccatorum pondera tolerant qui, carnis suæ voluptatibus dediti, adhuc putredinis jugum portant? Hinc Petrus ait : *Si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt* (*I Pet.* IV, 18)? Hinc per Isaiam dicitur : *Super humum populi mei spinæ et vepres ascendent, quanto magis super* [g] *omnem domum gaudii* D *civitatis exsultantis* (*Isai.* XXXII, 13)? Humum quippe populi sui Dominus electorum omnium mentem vocat, super quam spinas ac vepres ascendere perhibet, quia nec ipsam quoque esse absque punctionibus vitiorum videt. Domus vero gaudii civitatis exsultantis est mens pravorum, quæ dum ventura supplicia conspicere negligit, in carnis voluptate se deserens, inaniter hilarescit. Ait ergo : *Super humum populi mei spinæ et vepres ascendent, quanto magis super omnem domum gaudii civitatis exsultantis?* Ac si aper-

[a] Aliter, *non surgit*, ut legitur in Laud., Norm., etc.
[b] 2 Laud., *justitia non est.*
[c] Deest *in prole* in 1 Laud.
[d] Gemet., Utic. et alii, *ecce enim* et ita infra.

[e] Gil. et Guss., *nisi hunc*. Melius in Mss. et al. Ed. *nisi hanc*, sc. corruptibilitatem.
[f] Alii Ed., *colligant*, invitis Mss.
[g] Deest *omnem* in Gemet.

te dicat : Si et illorum mentem vitia deprimunt, qui se pro cœlestis patriæ desiderio affligunt, quibus [a] culpis substrati sunt qui sine ulla formidine sese in carnis voluptate derelinquunt?

24. *Primus homo putredo, cujus filii vermes.* — Notandum vero in sermone suo quantum Baldad ordinem conditionis nostræ tenuit et nativitatis, qui hominem non vermem, sed putredinem, filium vero hominis vermem vocat. Primus namque humani generis parens, homo, non filius hominis, ex quo quisquis prodiit, non solum homo, sed filius quoque hominis fuit. Sicut ergo ex homine filius hominis, ita ex putredine nascitur vermis. Unde recte homo putredo, filius vero hominis vermis vocatur. Primus quippe homo putredo, non vermis, quia etsi per mortem putruit, non tamen ex putredine per nativitatem venit. Qui autem hominis est filius, vermis dicitur, quia jam ex mortalium corporum corruptione propagatur.

25. Igitur quia amicorum verba finita sunt, beatus Job altiori acumine prosecutionis innititur, ejusque dicta tam sunt valida, quam extrema, quia et sic usus esse [b] jurisperitorum solet, ut argumentum, quo adversariis suis eminere se prævident, ad prosecutionis conclusionem servent. Sequitur :

CAPUT XVIII [*Vet. X, Rec. XI*].

Cap. xxvi, vers. 1, 2. — **545** *Respondens autem Job, dixit : Cujus adjutor es? [c] nunquid imbecillis? et sustentas brachium ejus, qui non est fortis?*

26. *Imbecillem adjuvare velle, charitatis; potentem, elationis est.* — Adjuvare imbecillem, charitatis est; adjuvare potentem velle, elationis. Quia igitur amici ejus hæreticorum speciem tenentes, quasi adjuvantes Deum, sapientiam suam ostendere conabantur, juste Baldad reprehenditur, ut dicatur : *Cujus adjutor es? nunquid imbecillis? et sustentas brachium ejus, qui non est fortis?* Ac si aperte dicat : Dum eum juvare niteris, sub cujus magnitudine succumbis, omne quod impendis solatium, de ostentatione est, non de pietate.

27. *Quo sensu Deum adjuvare dicimur.* — Sed inter hæc sciendum est, quod plerumque etiam Deum, qui videlicet imbecillis non est, humiliter agentes adjuvamus. Unde et per Paulum dicitur : *Adjutores enim Dei sumus* (*I Cor.* III, 9). Nam cum ei quem ipse per internam gratiam infundit nos exhortationis voce concurrimus, hoc quod ille per spiritum agit intrinsecus nos exterius ministerio vobis adjuvamus, et tunc solum nostra exhortatio ad perfectionem ducitur, cum in corde Deus fuerit qui adjuvetur. Unde et alias dicit : *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* (*Ibid.*, 7). Plantare quippe et rigare, adjuvare est. Quod utrumque vacuum erit ministerium, si in corde Deus non dat incrementum. Sed qui de sensu suo alta sapiunt, esse humiliter Dei adjutores nolunt, quia dum se Deo utiles esse æstimant, a fructu se utilitatis alienant. Unde et Veritatis voce discipulis dicitur : *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite : Servi inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus* (*Luc.* XVII, 10). Sequitur :

CAPUT XIX.

Vers. 3. — *Cui dedisti consilium? forsitan illi, qui non habet sapientiam?*

28. *Stulto consilium dare, charitatis, sapienti, ostentationis; ipsi sapientiæ, perversitatis est.* — Dare stulto consilium, charitatis est ; dare sapienti, ostentationis; dare vero ipsi Sapientiæ, perversitatis. Et quia hi quos tenere hæreticorum speciem diximus per locutionem suam ostentationi potius quam utilitati serviebant, recte adhuc contra Baldad subditur :

Ibid. — *Et prudentiam tuam ostendisti plurimam.*

Omnis cui prudentia recta est, plurima non est, quia, juxta Pauli vocem, non plus appetit sapere quam oportet sapere (*Rom.* XII, 3). Cui vero est plurima, non est recta, quia dum ultra modum tenditur, in quolibet latere culpæ declinatur. Prudentiam vero suam plurimam ostendunt qui videri præ aliis prudentiores appetunt. Unde fit plerumque ut cum moderate sapere nesciunt, etiam fatua loquantur. Pro qua re ipse adhuc excessus prudentiæ subjungitur, ut dicatur .

CAPUT XX.

Vers. 4. — *Quem docere voluisti? nonne eum, qui fecit spiramentum?*

29. *Quanta Baldad insipientia, divinæ sapientiæ suam præferentis.* — Per spiramentum vivimus, per prudentiam sapientes sumus. Prius autem nostrum est vivere, postmodum sapere, quia ut sapientes esse valeamus, prius agitur ut simus. Qui ergo vitam dedit, ipse procul dubio et prudentiam contulit. Baldad autem, quia beatum Job flagellatum pro culpa credidit, occultum Dei judicium, quod humiliter venerari debuit, superba nisus est temeritate penetrare. Ipsi ergo se per prudentiam prætulit, cujus judicium non intelligendo judicavit. Ipsi se per prudentiam prætulit, a quo vivendi spiraculum accepit; **546** ac si plus ipso esset sapiens a quo habebat ut esset. Sed quia beatus Job, sanctæ Ecclesiæ typum tenens, pauca in superborum correptione protulit, quos tenere hæreticorum speciem non ignoravit, sicut superius dixit: *Disputare cum Deo cupio, prius vos ostendens fabricatores mendacii, et cultores perversorum dogmatum* (*Job.* XIII, 3); repente se ad doctrinam erigit, et contra elatorum imperitiam scientiæ suæ latitudinem per sententias [d] expandit, dicens :

CAPUT XXI [*Vet. XI, Rec. XII*].

Vers. 5. — *Ecce gigantes gemunt sub aquis.*

30. *Angeli et homines superbi, ignorantiæ abysso involvuntur.* — Dignum quippe erat ut per increpationem prius tumorem sapientiæ terrenæ retunderet, et per doctrinam postmodum ad plena mysteriis verba

[a] Vindoc., *culpis prostrati.*
[b] 1 Laud. habet, *jurisperitorum* et *jurisperitis.*
[c] Duo Laud., *nunquid imbecilli.*

[d] Corrupte in Edit. Gilot., Vaticana, et quibusdam aliis, *expendit.*

transiret. Gigantes enim vel apostatas angelos, vel superbos quosque homines, nil obstat intelligi. Hinc enim per prophetam dicitur: *Mortui* [a] *non vivent, gigantes non resurgent* (*Isai.* XXVI, 16). Quos namque mortuos nisi peccatores nominat? Et quos gigantes nisi eos qui de peccato etiam superbiunt appellat? Illi autem non vivunt, quia peccando vitam justitiæ perdiderunt. Isti etiam resurgere post mortem nequeunt, quia post culpam suam inflati per superbiam, ad pœnitentiæ remedia non recurrunt. Hinc rursum scriptum est: *Vir qui erraverit a via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur* (*Prov.* XXI, 16); quia quisquis iter rectitudinis deserit, quorum se numero nisi superborum spirituum jungit? Bene autem contra elatos dicitur: *Ecce gigantes gemunt sub aquis.* Ac si aperte diceretur: Cur de scientia homo superbiat, cum ignorantiæ abyssus et ipsos superbissimos angelorum spiritus premat?

31. *Qui cæteris præesse ambiunt, iisdem supponuntur.* — Si autem gigantum nomine potentes hujus sæculi designantur, in aquis possunt populi figurari, Joanne attestante, qui ait: *Aquæ enim sunt populi* (*Apoc.* XVII, 15). Bene autem contra superbientem dicitur: *Ecce gigantes gemunt sub aquis*, quia elati omnes dum in hac vita assequi [b] honorum celsitudinem cupiunt, sub ponderibus populorum gemunt. Nam quanto quisque hic alterius erigitur, tanto curis gravioribus oneratur; eisque ipsis populis mente et cogitatione supponitur, quibus superponitur dignitate. Et bene his verbis breviter indicatur quia omnis superbia eo ipso in imo jacet quo in alta se erigit, ut inde magis cunctis supposita sit, unde cunctis expetit superesse. Homo quippe in sublimibus elevatus, tantos super se sustinet, quantos suppositos regit. Hi autem qui talibus sociantur, ipsi etiam laboris eorum participatione deprimuntur. Nam cum eis laborem etiam tolerant ponderis, dum pariter gloriam affectant honoris. Unde cum diceret: *Ecce gigantes gemunt sub aquis*, protinus adjunxit:

CAPUT XXII.

IBID. — *Et qui habitant cum eis.*

32. *Faciliorem vitiis viam aperiunt majores curæ. Desideratæ dignitates absque peccato ministrari non possunt.* — Ac si dicat: Pariter gemunt qui eorum gloria ex [c] delectatione sociantur. Ipsa autem occupatio sæcularium dignitatum tanto facilioribus vitiis premitur, quanto majoribus curis gravatur. Humanus namque animus videre et devitare peccata utinam valeat vel quietus. Quia ergo vidit desideratas rerum celsitudines absque peccatis ministrari non posse, et quia divinæ iræ non absconditur quidquid illicitum perpetratur, apte secutus adjunxit:

CAPUT XXIII.

VERS. 6. — *Nudus est* [d] *infernus coram illo, et nullum est operimentum perditioni.*

33. *Iræ divinæ nullum peccatum absconditur.* — Quod Paulus Apostolus quoque ait: *Omnia* 547 [e] *enim nuda et aperta sunt oculis ejus* (*Hebr.* IV, 13). [f] Inferni vero et perditionis nomine diabolum omnesque damnationis ejus socios designavit. Quis vero ille sit coram quo infernus est nudus, sequitur dicens:

CAPUT XXIV [*Rec.* XIII].

VERS. 7. — *Qui extendit Aquilonem super vacuum.*

34. *Corda divino amore vacua diabolus replet.* — Aquilonis nomine, in sacro eloquio appellari diabolus solet, qui ut torporis frigore gentium corda constringeret, dixit: *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis* (*Isa.* XIX, 13). Qui super vacuum extenditur, quia illa corda possidet quæ divini amoris gratia non replentur. Sed tamen omnipotenti Deo suppetit etiam vasa diaboli cunctis virtutibus vacua suæ gratiæ munere implere, in eisque [g] divini timoris soliditatem ponere, quos nulla conspicit rectitudinis actione roborari. Unde apte subjungitur:

CAPUT XXV.

IBID. — *Et appendit terram* [h] *super nihilum.*

35. *Ecclesia super gentiles et Judæos ad nihilum per peccatum redactos fundata.* — Quid enim terræ nomine nisi sancta Ecclesia designatur, quæ dum verba prædicationis suscipit, fructum boni operis reddit? De qua per Moysen dicitur: *Audiat terra verba ex ore meo, exspectetur sicut pluvia eloquium meum* (*Deut.* XXXII, 2). Et quid per nihilum, nisi gentiles populi designantur? De quibus per prophetam dicitur: *Omnes gentes velut nihilum et inane reputatæ sunt* (*Isai.* XL, 17). In eo ergo nihilo terra suspenditur, quod prius vacuum ab Aquilone tenebatur, quia illa corda gentilium repleta sunt charitate Dei, quæ pressa prius fuerant torpore diaboli. [*Vet. XII.*] Potest vero et per hoc vacuum Judææ infidelitas et per terram, sicut diximus, sanctæ Ecclesiæ fructificatio designari. Vir ergo sanctus Judææ pereuntis casum aspiciat, [i] et gentilitatis merita ad veniam redeuntis cernat, ac dicat: *Qui extendit Aquilonem super vacuum, et appendit terram super nihilum.* Nam quia Judæorum corda fide vacua diabolo sunt subdita, extendit Aquilonem super vacuum. Quia vero nullis [j] existentibus meritis sicut dictum est: *Pro nihilo salvos facies eos* (*Psal.* LV, 8), super gentes Dominus fundavit Ecclesiam suam, quæ per prophetam nihilum sunt vocatæ, apte secutus adjungit: *Appendit terram super nihilum.* Hoc vero quo ordine factum sit, mirifica subdens ratione contexit. Ait enim:

[a] Gilot., ut in Vulgata, *non vivant... non resurgant.*
[b] Germ. et Norm., *honorem celsitudinis.*
[c] 2 Laud., *dilectione.*
[d] Germ., Corb. Germ. et 2 Laud., habent *inferus.*
[e] Utic. et plerique, *autem*, uti legitur in Vulgata.
[f] 2 Laud., *inferi vero et perditionis nomen.*
[g] In vet. Edit. et pene omnibus, *divini amoris*, contra fidem Mss. Anglic., Norm., Corb. Germ., etc.
[h] Norm., *super nihili*, et ita infra.
[i] Vindoc., *et gentilitatis veniam ad merita.*
[j] Pratell., Ebroic. et alii Norm., *præcedentibus meritis*

CAPUT XXVI [*Rec. XIV*]

VERS. 8. — *Qui ligat aquas in nubibus* [a] *suis, ut non erumpant pariter deorsum.*

36. *Nubium nomine designati Apostoli et prædicatores.* — Quid hoc loco aquam nisi scientiam, quid nubes nisi prædicatores appellat? Nam quia in sacro eloquio aliquando aqua scientia dicatur, Salomone attestante didicimus, qui ait : *Aqua profunda verba ex ore viri, et torrens redundans fons sapientiæ* (*Prov.* XVIII, 4). Aqua signari scientiam David propheta testatur, dicens : *Tenebrosa aqua in nubibus aeris* (*Psal.* XVII, 12). Id est, occulta scientia in prophetis, qui ante adventum Domini, dum occultis sacramentis gravidi, mysteria immensa gestarent, intuentium oculis eorum intelligentia caligabat. Nubium vero nomine quid hoc in loco aliud quam prædicatores sancti, id est apostoli, designantur, qui per mundi partes circumquaque transmissi, et verbis noverant pluere, et miraculis coruscare? Quos Isaias propheta longe ante intuens, dixit : *Qui sunt* **548** *isti qui ut nubes volant?* Quia igitur vir iste, prophetico plenus spiritu, in hac locutione sua ad laudem Dei initia nascentis Ecclesiæ desiderat exordiri, studet ejus ordinem ab apostolorum prædicatione narrare, qui curaverunt summopere rudibus populis plana et [b] capabilia, non summa atque ardua prædicare. Nam si scientiam sanctam, quæ hic aquæ nomine designatur, ut hauriebant corde, ita ore funderent, immensitate ejus auditores suos opprimerent potius quam rigarent. Unde religata intrinsecus scientia, ut non pariter deorsum erumperet, auditores suos distillatione verborum nutriens, nubes illa loquebatur, dicens : *Non potui loqui vobis quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam* (*I Cor.* III, 1, 2). Quis enim ferre potuisset, si raptus ad tertium cœlum, raptus in paradisum, etiam arcana verba audiens quæ loqui homini non liceret, tam immensos supernæ scientiæ sinus aperiret (*II Cor.* XII, 2)? Aut cujus non virtutem auditoris opprimeret, si ea quæ intrinsecus haurire poterat, in quantum carnis lingua sufficeret, extrinsecus inundans aquæ hujus immensitas emanasset

37. *Rudes auditores non inundatione sed distillatione scientiæ sunt irrigandi.* — Ut vero auditores rudes non inundatione scientiæ, sed moderata prædicationis distillatione foveantur, ligat Deus aquas in nubibus, ut non erumpant pariter deorsum, quia doctorum prædicationem temperat, ut auditorum infirmitas, [c] dictorum rore nutrita convalescat. Quod bene in Evangelio mystica descriptione narratur, dum dicitur : *Ascendit Jesus in naviculam Petri, et*

A *rogavit ut a terra reduceret pusillum, et ita sedens prædicabat turbis* (*Luc.* V, 3). Per navem Petri quid aliud quam commissa Petro Ecclesia designatur? De qua ut Dominus turbis confluentibus prædicet, eam a terra paululum reduci jubet. Quam nec in altum duci, et tamen a terra præcipit removeri, profecto significans prædicatores suos rudibus debere populis, nec alta nimis de cœlestibus, nec tamen terrena prædicare. Aqua itaque ligatur in nubibus, quia prædicatorum scientia infirmorum mentibus loquens quantum sentire valet docere prohibetur.

[*Vet. XIII*]. 38. *Infirmis mentibus tegenda est altior scientia.* — Nam plerumque si auditorum cor verbi immensitate corrumpitur, lingua docentium indiscretionis [d] pœna multatur. Unde scriptum est : *Si quis*
B *aperuerit cisternam et foderit, et non operuerit eam, cecideritque bos vel asinus in eam, dominus cisternæ reddet pretium jumentorum* (*Exod.* XXI, 33). Quid est enim aperire cisternam, nisi intellectu valido Scripturæ sacræ arcana penetrare? Quid autem per bovem et asinum, mundum scilicet et immundum animal, nisi fidelis quisque et infidelis accipitur? Qui ergo cisternam fodit, cooperiat, ne illud bos vel asinus ruat, id est, qui in sacro eloquio jam alta intelligit, sublimes sensus coram non capientibus per silentium tegat, ne per scandalum mentis aut fidelem parvulum, aut infidelem, qui credere potuisset, interimat. Ex morte enim jumentorum debet pretium, quia illud scilicet [e] admisisse convincitur, unde ad agendam pœnitentiam reus tenetur. [f] Operienda est
C itaque cisterna, quia coram parvulis **549** mentibus tegenda est alta scientia, ne unde cor docentium ad summa attollitur, inde infirmitas auditorum ad ima dilabatur. Dicatur igitur recte : *Qui ligat aquas in nubibus, ut non erumpant pariter deorsum.* Pariter namque aquæ erumperent, si coram infirmis auditoribus, quanta est scientia ex ore loquentis emanaret, si simul se omnis plenitudo prædicationis effunderet, [g] et nil sibi cum proficientibus reservaret. Dignum quippe est ut qui prædicat audientis modum consideret, quatenus ipsa prædicatio cum auditoris sui incrementis crescat. Sic quippe agere unusquisque prædicator debet, sicut cum illo divinitus agitur, ut nequaquam cuncta quæ sentit infirmis insinuet, quia et usquequo ipse carne mortalitatis infirmus est, ea quæ
D superna sunt cuncta non sentit. Prædicare ergo rudibus non debet quantum cognoscit, quia et ipse de supernis mysteriis cognoscere non valet quanta sint. Hinc est enim quod Paulus apostolus, postquam mysteriis cœlestibus interfuit, dicit : *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem* (*I Cor.* XIII, 12). Unde et continuo hic sequitur :

[a] Deest *suis* in Norm. et Germ.
[b] 1 Laud., *capitalia.*
[c] Vitiose in posterioribus Edit., *doctorum rore.*
[d] Omnes Norm., *culpa.*
[e] Vindoc., *amisisse.* Ita etiam duo Laud. et Germ.
[f] Post *tenetur*, in Edit. Basil. 1514, Paris. 1518, et sequent. legitur : *Quisquis namque ad alta scientiæ fluenta perveniens, cum hæc apud bruta audientium corda non contexerit, pœnæ reus addicitur, si per verba ejus in scandalum sive munda, sive mens immunda capiatur.* Quæ verba frustra quærentur in omnibus Mss. nostris. Absunt etiam ab Edit. Paris. 1495 et antiquioribus aliis. In cæteris e margine in textum transierunt.
[g] 1 Laud., *et nil si proficientibus reservant.*

CAPUT XXVII [*Rec. XV*].

VERS 9. — *Qui tenet vultum solii sui, et expandit super illud nebulam suam.*

39. *In hac vita gloria Dei ex parte tantum cognoscitur.* — In vultu solet cognitio demonstrari. Solii ergo ejus vultus tenetur, quia a nobis in hac vita regni ejus gloria non quanta intrinsecus habetur agnoscitur. Super quo recte expandi nebula dicitur, quia sicut est illa cœlestis regni gloria non videtur. *Nam corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (*Sap.* IX, 15). A videndo ergo eo nebula aspergimur, quia ipsa nostræ ignorantiæ obscuritate caligamus. Unde recte per Psalmistam dicitur : *Caligo sub pedibus ejus, et ascendit super cherubim, et volavit, volavit super pennas ventorum, et posuit tenebras latibulum suum* (*Psal.* XVII, 10). Caligo namque est ei sub pedibus, quia non [a] in ea claritate ab inferioribus cernitur, qua in superioribus dominatur. Ascendit enim super cherubim, et volavit. Cherubim quippe plenitudo scientiæ dicitur. Proinde super plenitudinem scientiæ ascendisse perhibetur, et volasse, quia majestatis ejus celsitudinem scientia nulla comprehendit. Volavit igitur, quia longe in altum ab intellectu nostro se rapuit. Volavit super pennas ventorum, quia scientiam transcendit animarum. Qui posuit tenebras latibulum suum, quia dum caligine nostræ infirmitatis obscuramur per ignorantiam nostram nobis absconditur, ne a nobis modo in æterna et intima claritate videatur. Unde ei et in Canticis canticorum a sponsa dicitur : *Fuge, dilecte mi, fuge* (*Cant.* VIII, 14). [*Vet. XIV.*] Fugit nos, dicimus, quoties menti nostræ id quod reminisci volumus non occurrit. [b] Fugit nos, dicimus, quando id quod volumus memoria non tenemus. Sancta ergo Ecclesia postquam mortem ac resurrectionem Domini, ascensionemque describit, clamat ei prophetico plena spiritu : *Fuge, dilecte mi, fuge.* Ac si diceret : Tu qui ex carne comprehensibilis factus es, ex divinitate tua intelligentiam nostri sensus excede, et in teipso nobis incomprehensibilis permane. Tenet ergo vultum solii sui, quia majestatis suæ potentiam mortalibus abscondit.

40. *Ipsa angelorum ministeria minime cognita.* — Sed si ejus solium angelicas virtutes accipimus, ipsis quippe velut sedi regiæ præsidet, sui nobis **550** solii vultum tenet, quia quandiu in hac mortali carne subsistimus, quæ quantaque sint illa Angelorum ministeria non videmus. Et expandit super illud nebulam suam, quia procul dubio et cor nostrum ad quærendum sublevat, et tamen occulta moderatione agitur, ut ipsa requisitionis suæ immensitate reprimatur. Unde scriptum est : *Dedit abyssus vocem suam, ab altitudine phantasiæ suæ* (*Habac.* III, 10). Exclamare enim mens humana in admiratione compellitur, dum in altitudine considerationis in requisitionibus suis A eo ipso quo latius extenditur, angustatur. Vel certe, quia solium Dei ipsi nos sumus, vultum solii sui non immerito tenere dicitur, dum nostra scientia progredi ad altiora prohibetur. Super quod solium suum suam nebulam Deus aspergere dicitur, quia invisibilis manens, occulta super nos judicia exerit, ut et fiat in promptis quod videre possimus, et tamen origo facti lateat in abditis, ut cur fiat, nescire debeamus. Unde et apte subditur :

CAPUT XXVIII [*Rec XVI*].

VERS. 10. — *Terminum circumdedit aquis, usque dum finiantur lux et tenebræ.*

41. *Perfecta æternitatis scientia, nulli tribuitur quandiu vivimus.* — Quia plerumque in sacro eloquio, ut supra diximus, aquarum nomine populi designantur, B aquas Dominus termino circumdat, [c] quia humani generis ita scientiam moderatur, ut quousque vicissitudines alternantium temporum transeant, perfecte ad cognitionem claritatis intimæ non pertingat. Sin vero lucis nomine justos accipimus, tenebrarum vero appellatione peccatores (unde et Paulus dicit : *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* [*Ephes.* V, 8]), hoc ipsum quod diximus sentiri nil obstat, quia perfecta æternitatis scientia nulli tribuitur, quousque cursus justorum injustorumque finiatur. Sed quia mirum non est carnales populos superna nescire, sanctus vir in ejusdem divinæ potentiæ admiratione se erigit, et quod ipsam quoque angelorum perfectorumque hominum [d] scientiam transeat, intuetur dicens :

C

CAPUT XXIX [*Rec. XVII*].

VERS. 11. — *Columnæ cœli contremiscunt, et pavent ad nutum ejus.*

42. *Columnæ cœli sunt vel angeli, vel summi Ecclesiæ prædicatores, vel etiam Ecclesiæ ipsæ.* — Quid aliud columnas cœli quam vel sanctos angelos, vel summos Ecclesiæ prædicatores appellat? Super quos in cœlestibus crescens universa spiritalis fabricæ structura surrexit, sicut alias sancta Scriptura testatur, dicens : *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei* (*Apoc.* III, 12). Nam quisquis in Dei opere recta intentione firmatur, columna in structura fabricæ spiritalis erigitur, ut in hoc templo, quod est Ecclesia, positus, et utilitati sit et decori. Eos vero Job columnas cœli quos Apostolus columnas vocat D Ecclesiæ, dicens : *Petrus, et Jacobus, et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi* (*Galat.* II, 9).

43. Possumus etiam columnas cœli et ipsas Ecclesias non inconvenienter accipere, quæ multæ unam catholicam faciunt toto terrarum orbe diffusam. Unde et septem Ecclesiis scribit Joannes apostolus, ut unam catholicam septiformis gratiæ plenam spiritu designaret (*Apoc.* I, 4; II, 29). Et de Domino novimus dixisse Salomonem : *Sapientia ædificavit sibi domum,*

[a] Germ. et Corb. Germ., *non ea claritate.*
[b] Ita restituimus ex omnibus Mss., cum prius legeretur in Ed., *fugit nos, dicimus, quoties id quod reminisci volumus memoria,* etc.

[c] Laud., *quia humanum genus ita scientia moderatur.*
[d] In poster. Vulgatis, *scientia transeat*, quod videtur sensu carere. Locum hunc correximus ex Mss., præsertim Germ. Corb. Germ. et Norman.

excidit columnas septem (*Prov.* IX, 1). Qui ut id de septem Ecclesiis se dixisse innotesceret, secutus etiam sacramenta ipsa diligenter inseruit, dicens : *Immolavit victimas, miscuit vinum, et proposuit mensam,* **551** *misit ancillas suas,* [a] *ut vocarent ad arcem et mœnia civitatis* : *Si quis est parvulus, veniat ad me* (*Ibid.*). Immolavit enim Dominus victimas, seipsum offerendo pro nobis. Miscuit vinum, præceptorum suorum poculum ex narratione historica et intelligentia spiritali contemperans. Unde alias dictum est : *Calix in manu Domini, vini meri, plenus* [b] *est misto* (*Psal.* LXXIV, 9). [c] Et posuit mensam, id est Scripturam sacram, quæ fessos ad se atque a sæculi oneribus venientes pane verbi nos reficit, et contra adversarios sua refectione nos roborat. Unde et alias ab Ecclesia dicitur : *Posuisti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me* (*Psal.* XXII, 5). Misit ancillas suas, apostolorum videlicet animas, in ipso suo initio infirmas, ut vocarent ad arcem et mœnia civitatis, [d] quia dum internam vitam denuntiant, ad alta nos mœnia supernæ civitatis levant, quæ profecto mœnia nisi humiles non ascendunt. Unde illic ab eadem Sapientia subditur : *Si quis est parvulus, veniat ad me* (*Prov.* IX, 4). Ac si aperte dicat : Quisquis se apud se magnum æstimat, aditum sibi mei accessus angustat, quia tanto ad me altius pertingitur, quanto uniuscujusque mens apud severius humiliatur.

[*Vet. XV.*] 44. *Judicia Dei nemo potest indagare.* — Sed quantalibet quisque virtute proficiat, quantalibet scientia excrescat, penetrare non sufficit quo nos conditor moderamine judiciorum regat. Dicat ergo : *Columnæ cœli contremiscunt, et pavent ad nutum ejus*, quia in plerisque nec ipsi pertingere ad voluntatis ejus celsitudinem prævalent qui ejusdem voluntatis præmia denuntiantes vident. Quod, sicut superius diximus, de sanctis quoque angelis nil obstat intelligi, quia ipsæ quoque virtutes cœlestium, quæ hunc sine cessatione conspiciunt, in ipsa sua contemplatione contremiscunt. Sed isdem tremor ne eis pœnalis sit, non timoris est, sed admirationis. Quia vero quantus pavor sit admirationis ejus intulit, nunc ordinem nostræ salutis narrat. Sequitur :

CAPUT XXX [*Rec. XVIII*].

VERS. 12. — *In fortitudine illius repente maria congregata sunt, et prudentia ejus percussit superbum.*

45. *Incarnatione Domini mundus presso tumore domitus.* — Quid aliud maris nomine quam præsens sæculum designatur, in quo corda hominum terrena quærentium diversis cogitationum fluctibus intumescunt? qui elatione superbiæ concitati, dum alterna intentione se impetunt, quasi [e] adversante se unda

A collidunt. Sed jam in fortitudine illius maria congregata sunt, quia incarnato Domino discordantia sæcularium corda concorditer credunt. Jam Petrus in mari ambulat, quia nimirum Christi prædicatoribus illa quondam tumida humili auditu corda substracta sunt ut recte etiam in Evangelio hujus mundi mansuetudinem figuraverit, quod procellosa maris aqua Domini pedibus, presso tumore, calcata est. Sed quonam modo id actum sit aperitur, dum dicitur : *Et prudentia ejus percussit superbum.*

46. *Deus maluit prudentia percutere diabolum, quam fortitudine. Incarnationis œconomia.* — Quis hic superbus alius appellatur, nisi ille qui dixit : *Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo* (*Isai.* XIV, 14)? Et de quo voce Dei dicitur : *Qui factus est*

B *ut nullum timeret, et ipse est rex* [f] *super omnes filios superbiæ* (*Job.* XLI, 25). De quo etiam huic sententiæ **552** David propheta concordat, dicens : *Tu humiliasti, sicut vulneratum, superbum* (*Psal.* LXXXVIII, 11). Sed quamvis simplici naturæ divinitatis non sit aliud esse, et aliud sapere, nec aliud sapere, et aliud fortem esse, quippe quia ipsa fortitudo quæ sapientia, et ipsa sapientia quæ divinitatis essentia est, vigilanter tamen intuendum puto quod vir iste prophetico plenus spiritu superbum diabolum prudentia Dei potius maluit dicere quam fortitudine esse percussum. Non enim ait fortitudo, sed prudentia ejus percussit superbum. Nam quamvis, sicut dictum est, propter naturam simplicem, Dei fortitudo sapientia sit, Dominus tamen diabolum, quantum ad

C faciem spectat, non virtute, sed ratione superavit. Ipse namque diabolus in illa nos parentis primi radice supplantans, sub captivitate sua quasi juste tenuit hominem, qui, libero arbitrio conditus, ei injusta suadenti consensit. Ad vitam namque conditus in libertate propriæ voluntatis, sponte sua factus est debitor mortis. Delenda ergo erat talis culpa, sed nisi per sacrificium deleri non poterat. Quærendum erat sacrificium, sed quale sacrificium poterat pro absolvendis hominibus inveniri? Neque enim justum fuit ut pro rationali homine brutorum animalium victimæ cæderentur. Unde ait Apostolus : *Necesse est ergo exemplaria cœlestium his mundari, ipsa autem cœlestia hostiis quam istis* (*Hebr.* IX, 23). Ergo si bruta animalia propter rationale animal, id est pro homine,

D dignæ victimæ non fuerunt, requirendus erat homo qui pro hominibus offerri debuisset, ut pro rationali peccante rationalis hostia mactaretur. Sed quid, quod homo sine peccato inveniri non poterat, et oblata pro nobis hostia quando nos a peccato mundare potuisset, si ipsa hostia [g] peccati contagio non careret? Inquinata quippe inquinatos mundare non potuisset.

[a] 1 Laud., *ut vocaret.*

[b] Plurimi Mss. carent verbo *est.*

[c] Norm., *et proposuit mensam*, quod sacrum textum repræsentat ad amussim.

[d] Editi, *quia dum æternam*, Mss. Turon., Laud., Germ., Corb. Grem., Norm., etc., *internam* præ se ferentibus.

[e] Turon. et Gemet., *adversanti se undæ*; 2 Laud., *adversantes se undæ*, quod etiam habet. Bellov.

[f] Utic. et alii, *super universos.*

[g] Omnes Mss. nostri habent *peccati contagio*, in primis Corb. Germ., German., tres Regii, Belvac., duo Laud., Norm., etc. Vet. autem Editiones *peccati contagione*, ex quo corrupte irrepsit in Gussanvil. *peccati cogitatione.*

Ergo ut rationalis esset hostia, homo fuerat offerendus, ut vero a peccatis mundaret hominem, homo, et sine peccato. Sed quis esset sine peccato homo, si ex peccati commistione descenderet? Proinde venit propter nos in uterum virginis Filius Dei, ibi pro nobis factus est homo. Sumpta est ab illo natura, non culpa. Fecit pro nobis sacrificium, corpus suum exhibuit pro peccatoribus victimam sine peccato, quæ et humanitate mori, et justitia [a] mundare potuisset. [*Vet. XVI.*] Hunc ergo cum post baptisma vidit antiquus hostis, mox tentationibus impetiit, et per diversos aditus ad interiora ejus molitus [b] irrepere, victus est, atque ipsa [c] inexpugnabilis mentis ejus integritate prostratus (*Matt.* IV, 1 *seq.*).

47. *Diabolus frustra tentato interius Christo, eum exterius agressus est.* — Sed qui ad interiora non valuit, ad ejus se exteriora convertit, ut quia mentis virtute victus est, eum quem decipere tentatione non valuit, carnis saltem videretur morte superare, atque, ut ante nos dictum est, permissus est in illud quod ex nobis mortalibus Mediator acceperat. Sed ubi potuit aliquid facere, tibi ex omni parte devictus est; et unde accepit exterius potestatem Dominicæ carnis occidendæ, inde interior potestas ejus qua nos tenebat occisa est. Ipse namque interius victus est, dum quasi vicit exterius; et qui nos jure debitores mortis tenuit, jure in nobis jus **553** mortis amisit, quia per satellites suos ejus carnem perimendam oppetiit, in quo nil ex culpæ debito invenit. Dominus ergo noster pro nobis mortem solvit indebitam, ut nobis mors debita non noceret. Bene itaque dictum est: *Prudentia ejus percussit superbum*, quia antiquus hostis per excessum præsumptionis suæ eum etiam perdidit quem iniquæ persuasionis lege possedit; et dum audacter eum in quo nihil sibi competebat appetiit, jure illum quem quasi juste tenebat amisit. Prudentia itaque non virtute percussus est, qui dum ad tentandum Deum solvitur, ab homine possidendo religatur, ut inde eum qui sub ipso erat perderet, unde cum illo qui super ipsum est congredi præsumpsisset. Occiso autem carne Domino, quæ prædicatores ejus virtutum gloria sit secuta, narratur, cum subditur:

CAPUT XXXI [*Rec. XIX*].

VERS. 13. — *Spiritus ejus ornavit cælos.*

48. *Infirmitas apostolorum eorumque principis, ante acceptum Spiritum sanctum.* — Quos cœlos, nisi eos de quibus scriptum est: *Cœli enarrant gloriam Dei* (*Psal.* XVIII, 1)? Quos tunc ornavit Spiritus, cum replevit. Quod Luca referente didicimus, qui ait: *Factus est repente de cœlo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditque [d] super singulos eorum. Et re-*A *pleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis* (*Act.* II, 2). Ex eo ergo acceperunt ornamenta virtutis, quos immensa ante possederat fœditas timoris. Scimus enim, [f] ille apostolorum, id est cœlorum primus, ante acceptam hujus Spiritus gratiam, quoties dum mori timuit, vitam negavit. Qui non pœnis, non afflictionibus, non terribili potestate cujusquam, sed unius mancipii sola est interrogatione prostratus. [g] Et quidem mancipium ne sexus firmior terribile demonstraret, ancilla est inquirente tentatus (*Matth.* XXVI, 70). Rursusque ut talis sexus infirmitas etiam officii sui dejectione vilesceret, non ab ancilla tantummodo, sed ab ostiaria est ancilla requisitus (*Joan.* XVIII, 25). Ecce quam vilis est ad
B tentandum persona requisita, ut aperte proderetur quanta eum timoris infirmitas possideret, qui nec ante vocem ostiariæ ancillæ subsisteret.

[*Vet. XVII.*] 49. *Petri fortitudo eo accepto.* — Sed jam hic paulo ante timidus, qualis post adventum Spiritus exstiterit videamus. Certe, Luca testante didicimus contra sacerdotes ac principes quanta Dominum auctoritate prædicavit. Nam cum facto miraculo, quæstio fuisset exorta (*Act.* IV, 14), et sacerdotum principes, seniores, ac scribæ in apostolorum persecutione concurrerent, eos in medio statuentes in qua virtute miraculum fecerint percunctari [e] curaverunt. Quibus repletus Spiritu sancto Petrus dixit: *Principes populi et seniores, si nos hodie dijudicamur in benefacto hominis infirmi, in quo iste salvus*
C *est factus, notum sit omnibus vobis, et omni plebi Israel, quia in nomine Jesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit a mortuis, in hoc iste astat coram vobis [h] salvus* (*Ibid.* 8). Cumque erga hæc persequentium furor excresceret, eosque sacerdotes ac principes Jesum prædicare prohiberent, contra iram principum qua auctoritate Petrus excreverit indicatur, cum illic protinus **554** subditur: *Petrus vero et apostoli dixerunt: Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (*Ibid.*, I, 9). Sed cum auctoritatem prædicantium, resistentium præcepta non premerent, ad flagella pervenitur. Nam subditur: *Tunc principes sacerdotum cæsis denuntiaverunt ne loquerentur in nomine Jesu, et dimiserunt eos* (*Ibid.*, V, 40). Sed quia apostolorum virtutem premere nec flagella valuerunt,
D patenter ostenditur, cum protinus subinfertur: *Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati* (*Ibid.*, 41). Mox etiam post flagellorum gaudia quid agerent indicatur: *Omni autem die in templo et circa domos non cessabant docentes et evangelizantes Christum Jesum.* Ecce ille paulo ante timidus, jam linguis loquitur, coruscat miraculis, infidelitatem sacerdotum ac principum libera voce increpat, ad præ-

[a] Gemet., *mundare debuisset.*
[b] Vindoc., et 1 Laud., *irrumpere.*
[c] Gemet. et alii, *inexpugnabili.*
[d] Plerique Mss., *supra singulos.*
[e] Addunt Vulgati *quod*, contra Mss. auctoritatem, stante alias integro sensu.
[f] Norm., *Et quidem mancipii ne*, etc.
[g] 1. Laud., *cæperunt.*
[h] Duo Laud., *sanus.*

dicandum Jesum, exemplum auctoritatis cæteris præstat, ne in nomine ejus loqui debeat verberibus prohibetur, nec tamen compescitur. Contemnit flagella cædentium, qui paulo ante requirentium verba timuerat; et qui ancillæ vires requisitus expavit, vires principum cæsus premit. Sancti enim Spiritus jam virtute solidatus, hujus mundi altitudines libertatis calce deprimebat, ut in imo esse [a] cerneret quidquid contra creatoris [b] gratiam altum tumeret.

[*Vet. XVIII.*] 50. ***Quibus donis et virtutibus, effuso in se Spiritu sancto, fulserint apostoli.*** — Hæc sunt ornamenta cœlorum, hæc sunt dona Spiritus, quæ diversis manifestari virtutibus solent, quas occultæ dispensationis munere divisas Paulus enumerat, dicens: *Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii autem sermo scientiæ secundum eumdem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum in uno spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum* (*I Cor.* XII, 8, 9, 10). Quæ mox generali definitione concludens, ait: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* De his etiam cœlis in psalmo dictum est: *Verbo Domini cœli firmati sunt* (*Psal.* XXXII, 6). De his quoque ornamentis spiritus subditur: *Et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.* Bene itaque dicitur: *Spiritus ejus ornavit cœlos*, quia prædicatores sancti nisi promissa Paracliti dona perciperent, nullo fortitudinis decore claruissent. Sed quia sanctis apostolis virtutum gratia decoratis, vitæ prædicatio contra infidelium corda convaluit, et antiquus hostis obsessas infidelium mentes prædicatorum vocibus expulsus reliquit, post ornamenta cœlorum apte subjungitur.

CAPUT XXXII [*Rec. XX*].

Ibid. — ***Et obstetricante manu ejus, eductus est coluber tortuosus.***

51. ***Serpens antiquus Dei manu ex peccatorum cordibus quasi ex cavernis suis, ejectus est.*** — Quis enim colubri appellatur nomine, nisi antiquus hostis, et lubricus, et tortuosus, qui decipiendo homini colubri ore locutus est? De quo per prophetam dicitur: [c] *Leviathan serpentem, vectem tortuosum* (*Isai.* XXVII, 1). Qui idcirco loqui serpentis ore permissus est, ut ex ipso vase ejus homo cognosceret qualis esset qui intus habitaret. Serpens quippe non solum tortuosus est, sed etiam lubricus. Quia ergo in rectitudine veritatis non stetit, tortuosum animal intravit. Quia vero suggestioni ejus, [d] si primæ non resistitur, repente totus ad interna cordis dum **555** non sentitur illabitur, verba ad hominem per animal lubricum fecit. Cavernæ vero hujus colubri corda fuerunt

A iniquorum. Quæ quia ad pravitatem propriam traxit, quasi in eorum habitatione requievit. Sed obstetricante manu Domini, tortuosus coluber de propriis cavernis expulsus est, quia dum nobis divina gratia medetur, is qui nos tenuerat antiquus a nobis hostis ejicitur, sicut incarnata Veritas dicit: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras* (*Joan.* XII, 31). Unde jam nunc [e] sanctos omnes non tenendo possidet, sed tentando persequitur. Nam quia non in eis intrinsecus regnat, contra eos pugnat extrinsecus; et quia intus dominium perdidit, bella molitur foris. Ille enim eum de carnalibus hominum cordibus expulit, qui propter homines ad incarnationem venit; dumque corda infidelium tenuit, quasi manum ad latibula serpentis misit. Unde recte per prophetam dicitur:
B *Delectabitur infans ab ubere [f] super foramine aspidis; et in caverna reguli [g] qui ablactatus fuerat manum suam mittet. Non nocebunt, et non occident in universo monte sancto meo* (*Isai.* XI, 8). Quem namque infantem ab ubere, vel eum qui ablactatus fuerit [h] nisi Dominum appellat? Quid vero foramine aspidis et cavernis reguli nisi corda signavit iniquorum? Quia antiquus hostis dum totum se in eorum consensum contulit, quasi in foramine proprio coluber tortuosus, sinus astutiæ colligendo glomeravit. Quem et aspidis nomine appellat occulte sævientem, et reguli aperte ferientem. Manum ergo suam Dominus in foramine reguli atque aspidis misit, quando iniquorum corda divina potestate tenuit; et comprehensum exinde aspidem, vel regulum, id est captivum diaC bolum traxit, ut in monte sancto ejus, [i] quod est Ecclesia, electis fidelibus non noceret.

52. ***Diabolus leoni comparatus.*** — Hinc namque in Canticis canticorum sponso veniente dicitur: *Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir et Hermon, de cubilibus leonum* (*Cant.* IV, 8). Quid enim aliud leonum nomine quam dæmonia designantur, quæ ira contra nos atrocissimæ crudelitatis insæviunt? Et quia peccatores ad fidem vocati sunt, quorum quondam corda leonum cubilia fuerunt, dum vicisse mortem Dominus eorum confessione creditur, quasi de leonum cubilibus coronatur. Remuneratio quippe victoriæ corona est. Toties ergo ei coronam fideles offerunt, quoties hunc vicisse mortem ex resurrectione confitentur. Leo ergo de cubilibus suis pelliD tur, quia, obstetricante manu Domini, tortuosus coluber in cavernis quas tenuerat habitare prohibetur. Nam victus a fidelium cordibus exiit, qui super hæc antea sceptro perfidiæ regnavit.

53. ***Primus Christi adventus in humilitate, secundus in terrore.*** — Ecce in paucis brevibusque sententiis sanctus vir adventus dominici ordinem retulit, pon-

[a] Ita Mss. Germ., Corb. Germ., Anglic., Norm., Laud., etc., ubi in Excusis legitur *decerneret*.

[b] Anglic., *gloriam*.

[c] 2 Laud., ***Leviathan serpentem vectem leviathan serpentem tortuosum.***

[d] Ita Germ., Corb. Germ., Turon., Laud., Norm., etc. Vulgati, *si primo non resistitur.*

[e] Ita Mss. At Editi *sanctos homines*.

[f] Pratell., Utic. et alii Norm., ***super foramen**.... et in cavernam.*

[g] Gemet., *qui ablactatus **fuerit**.... **non nocebunt neque occident***. Ita etiam Laud.

[h] In omnibus Editis, ***nisi Deum***, invitis Mss.

[i] Ita, cum Laud., Norm. et pene omnibus Mss vet. Edit., ubi recentioribus editoribus magis placuit, *quæ est Eccl.*

dera expressit, quid ex ejus incarnatione fieri potuit admirando narravit. [*Vet. XIX, Rec. XXI.*] Sed qui mira fecit in humilitate veniens, considerari non potest cum quanto terrore venturus est, in majestatis suæ fortitudine apparens. Ordo primi adventus illius pensari et conspici in tantum potuit, in quantum ad redimendos carnales veniens, divinitatis suæ magnitudinem carnalibus oculis temperavit. Quis vero ejus celsitudinis terrorem ferat, cum secundi adventus potentia per **556** ignem judicium exercens, in potestatis suæ majestate canduerit? Unde vir sanctus adventum illius narrat primum, sed lassatur ad secundum, dicens :

CAPUT XXXIII

VERS. 14. — *Ecce hæc ex parte dicta sunt viarum ejus; et cum vix parvam stillam sermonum ejus audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?*

54. *Terribilis judicii Dei descriptio.* — Quid hoc loco viarum nomine nisi actiones Domini appellat? Unde et per prophetam Dominus dicit : *Non enim sunt viæ meæ sicut viæ vestræ* (*Isai.* LV, 8). Adventum ergo Domini narrans, vias Dei ex parte retulerat, quia alia ejus actio fuit, qua nos condidit, alia qua redemit. Ea itaque quæ de Domini actione narravit, extremi judicii comparatione levigans, ait : *Ecce hæc ex parte dicta sunt viarum ejus.* Quod et parvam stillam sermonum ejus appellat, quia quidquid altum, quidquid terribile in hac vita positi de ejus consideratione cognoscimus ex immensitate cœlestium secretorum, velut tenuis ad nos gutta superni liquoris emanat : *Et quis poterit tonitruum magnitudinis ejus intueri?* Ac si aperte dicat : Si humilitatis ejus admiranda vix ferimus, sonorum [a] atque terribilem majestatis ejus adventum qua virtute toleramus? Hunc tonitruum adventus illius etiam Psalmista insonat, dicens : *Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit; ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuitu eius tempestas valida* (*Psal.* XLIX, 3). Hinc Sophonias propheta denuntiat, dicens : *Juxta est dies Domini magnus, juxta et velox nimis. Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis et angustiæ, dies calamitatis et miseriæ, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulæ et turbinis, dies tubæ et clangoris* (*Sophon.* I, 14). [b] Terrorem ergo districti examinis, quem Sophonias tubam, beatus Job tonitruum appellat. Quem Joel quoque considerans ait : *Conturbentur omnes habitatores terræ, quia venit dies Domini, quia prope est dies tenebrarum et caliginis, dies nubis et turbinis: Magnus enim dies Domini, et terribilis valde, et quis sustinebit eum* (*Joel.* II, 1)? Sed quam incomprehensibilis sit atque inconsiderabilis illa magnitudo, qua in secunda ostensione venturus est, bene utcunque perpendimus, si primi adventus pondera sollicita consideratione pensamus. Certe ut nos a morte redimeret, mori Dominus venit, et defectum nostræ carnis in suo corpore pœnasque toleravit. Qui priusquam ad crucis patibulum perveniret, teneri, conspui, illudi, et alapis cædi se pertulit. Ecce ad quanta propter nos venire probra consensit; et tamen priusquam se teneri permitteret, persecutores suos requisivit, dicens (*Joan.* XVIII, 4) : *Quem quæritis?* Cui illico responderunt : *Jesum Nazarenum.* Quibus cum repente diceret, *Ego sum,* vocem solummodo mitissimæ responsionis edidit, et armatos persecutores suos protinus in terram stravit. Quid ergo facturus est, cum judicaturus venerit, qui una voce hostes suos perculit, etiam cum judicandus venit? Quod est illud judicium quod immortalis [c] exerit, qui in una voce non potuit ferri moriturus? Quis ejus iram toleret, cujus et ipsa non potuit mansuetudo tolerari? Consideret ergo vir sanctus, et dicat : *Cum vix parvam stillam sermonum ejus audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri?*

[a] Editi vet. et recent., *horrendum.* Infra soli recent. *insinuat,* pro *insonat,* ut habent Mss. Anglic., Norm., Laud., Bellovac., etc.

[b] Paulo aliter locus hic exstat in antea Vulg. illum autem restituimus ex Mss. pene omnibus.

[c] Gemet, *exercet.*

557 LIBER DECIMUS OCTAVUS.

(Continet expositionem capitum XXVII *et* XXVIII *libri Job usque ad versum* 21 *dimidiatum, secundum multiplices sensus.)*

[*Rec. I.*] 1. *Scripturæ sacræ obscuritas ad altiorem ejus sensum investigandum nos movet.* —Plerumque in sacro eloquio sic nonnulla mystica describuntur, ut tamen juxta narrationem historicam prolata videantur. Sed sæpe dicta talia in eadem historica narratione permista sunt, per quæ superficies historiæ cuncta cassetur : quæ dum nil historicum resonant, aliud in eis inquirere lectorem cogunt. His enim dictis quæ aperta credimus, cum interjecta aliqua obscurius invenimus, quasi quibusdam stimulis pungimur, ut ad aliqua altius intelligenda vigilemus, et obscurius prolata sentiamus, ea etiam quæ aperte dicta putavimus. Cum ergo beatus Job de sermone Domini et de magnitudine tonitrui loqueretur, eisdem verbis protinus subinfertur :

CAPUT PRIMUM [*Vet. I, Rec. II*].

CAP. XXVII, VERS. 1. — *Addidit quoque Job, assumens parabolam suam, et ait.*

2. *Loquendi genus Job parabolicum et mysticum.*— Quo profecto versu ostenditur hujus sanctissimi viri dicta quam mystice sint prolata, dum parabola, id est similitudo assumpta narratur ab eo qui nihil inferius

per comparationem vel similitudinem loquitur. Absit A enim ne hoc loco parabolam illud musicæ [a] organum sentiamus. Neque enim fas est credere quod in afflitione pœnarum musicis uteretur, cum per Scripturam suam veritas dicat : *Musica in luctu importuna narratio est* (*Eccli.* XXII, 6). Nominata ergo parabola, ecce [b] textu ipso loquente jam discimus, ne justa textum tantummodo ejus verba pensemus. Ad eam itaque similitudinem cuncta trahenda sunt qua figurate Ecclesia designatur. Et in ipso quidem locutionis exordio dicta aperte prolata sunt, sed subjunctis obscurioribus implicantur. Nam plana, ut solet, locutione inchoat, sed verba sua per mysticos sensus gravida narratione consumat. Itaque ait :

CAPUT II [*Rec. III*].

VERS. 2. — *Vivit Deus, qui abstulit judicium meum, et Omnipotens qui ad amaritudinem adduxit animam meam.*

3. *Contra verba detrahentium sapientia, contra persequentium gladios patientia necessaria.*—3. Quibus nimirum verbis beatus Job et sua narrat, et sanctæ Ecclesiæ tempora afflictæ significat, in quibus aperta infidelium pervicacia premitur, et persecutionis amaritudine perturbatur. Duobus namque modis Ecclesia tentari ab adversariis solet, ut videlicet persecutionem aut verbis patiatur, aut gladiis. Sancta vero Ecclesia summopere habere [c] sapientiam et patientiam studet. Sed exercetur ejus sapientia cum tentatur verbis, exercetur ejus patientia cum tentatur gladiis. Nunc vero de ea persecutione loquitur, in qua non gladiis, sed falsis assertionibus lacessitur. Multos autem novimus qui cum in hac vita aliqua adversa patiuntur, Deum esse credunt. Nonnulli vero Deum esse æstimant, sed res humanas minime curare. De illis quippe per David dicitur : *Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus* (*Psal.* XIII, 1). Isti vero [d] apud eum dicunt : **558** *Quomodo scit Deus, et si est scientia in excelso* (*Psal.* LXXII, 11)? Et rursus : *Et dixerunt, non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob* (*Psal.* LXXXXIII, 7). Vir ergo iste sanctæ Ecclesiæ typum gestans in ipsa afflictionis suæ amaritudine constitutus, contra utrosque respondit. Nam quia essentiam vita habet, mors non habet, ut Deum esse fateretur, ait : *Vivit Deus.* Ut vero eum res humanas curare perhiberet, subdidit : *Qui abstulit judicium meum, et ad amaritudinem adduxit animam meam.* Ista etenim quæ patitur, non casu se perpeti, sed Deo omnia disponente testatur; nec tentatori suo amaritudinis suæ potestatem tribuit, sed auctori.

4. *Diabolus nullam, nisi Deo permittente tentandi potestatem habet.*—Scit namque quia diabolus licet afflitionem justorum semper appetat, tamen si ab auctore nostro potestatem non accipit, ad tentationis articulum nullatenus convescit. Unde et omnis voluntas diaboli injusta est, et tamen permittente Deo omnis potestas justa. Ex se enim tentare quoslibet injuste appetit, sed eos qui tentandi sunt, prout tentandi sunt, non nisi tentari Deus juste permittit. [*Vet. II.*] Unde etiam in libris Regum de diabolo scriptum est : *Quia spiritus Domini malus* [e] *irruebat in Saul* (*I Reg.* XVIII, 10). Ubi juste quæritur : si Domini, cur malus; et si malus, cur Domini dicatur? Sed duobus verbis comprehensa est et potestas [f] justa in diabolo, et voluntas injusta. B Nam et ipse dicitur spiritus malus per nequissimam voluntatem; et idem spiritus Domini per acceptam justissimam potestatem. Bene ergo dicitur : *Vivit Deus, qui abstulit judicium meum, et Omnipotens qui ad amaritudinem adduxit animam meam,* quia etsi hostis sævit, qui ferire appetit, creator tamen est qui eum [g] ad aliquid prævalere permittit. Sed quia sanctus vir ad aliquid invocat a Dei vita se constrinxit, [h] audiamus quid sese constringendo subjungit. Sequitur :

CAPUT III [*Rec. IV*].

VERS. 34. — *Quia donec superest halitus in me, et Spiritus Dei in naribus meis, non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium.*

5. *Cum omne mendacium iniquitas sit, ne quidem licet vitam cujuslibet mendacio defendere.*—Quod prius C iniquitatem, hoc postmodum repetens mendacium dicit. Nam et omne mendacium iniquitas est, et omnis iniquitas mendacium, quia profecto [i] ab æquitate discrepat quidquid a veritate discordat. Sed inter hoc quod ait, loqui, et postmodum subdit, meditari, magna distantia est. Nonnunquam enim pejus est mendacium meditari, quam loqui. Nam loqui plerumque præcipitationis est, meditari vero studiosæ pravitatis. Et quis ignoret in quanta distantia culpa distinguitur [j] utrum præcipitatione aliquis, an studio mentiatur? Sed vir sanctus, ut perfecte adhæreat veritati, nec studio se perhibet, nec præcipitatione mentiri. Summopere enim cavendum est omne mendacium, **559** quamvis nonnunquam sit aliquod mendacii genus culpæ levioris, si quisquam [k] præstando mentitur. D Sed quia scriptum est : *Os quod mentitur, occidit animam* (*Sap.* I, 11). Et : [l] *Perdes omnes qui loquuntur mendacium* (*Psal.* V, 7), hoc quoque [m] mendacii ge-

[a] Nullum novimus organum musicum ita nunc aut olim appellatum. Aliqua tamen sic dicta conjicere licet propter figuram parabolicam linea nimirum parabolica descriptam.

[b] Recent. Ed., *ex textu*, ab antiquioribus Excusis et Mss. recedentes. Germ. habet, *ergo parabolam ecce textu ipso loquente jam discimus.*

[c] 2 Laud., *sapientiam et scientiam studet.*

[d] Fortasse, *apud Psalmistam.* In Editis legitur *apud se;* sed legendum *apud eum* ex Mss. Norm., Laud., Turon., Germ., Corb. Germ., etc.

[e] 1 Laud., *irruit.*

[f] Vindoc., *justa a Domino et in diabolo voluntas injusta.*

[g] 1 Laud., *aliquot prævalere.*

[h] Norm., *videamus.*

[i] Vindoc., *ab iniquitate non discrepat.*

[j] 1 Laud., *utrum distinctione.*

[k] Editi omnes, *vitam præstando.* At deest *vitam* in Mss. Corb. Germ., Turon., Laudun., Germ., Norm., etc., itaque hic *præstare* significat benefacere. Sic etiam sumitur apud Isidorum, Gregorii, fere synchronum, in Synonymis, c. 10, de mendacio, *nec casu nec studio loquaris falsum, nec ut præstes mentiri studeas.* Sic profertur hic locus c. 22, q. 2, c. 16, *omne genus.*

[l] Duo Laud., *perdes eos.*

[m] Norm., *mendacium.*

nes perfecti viri summopere fugiunt, ut nec vita cujuslibet per eorum fallaciam defendatur, [a] ne suæ animæ noceant, dum præstare vitam carni nituntur alienæ; quanquam hoc ipsum peccati genus facillime credimus relaxari. Nam si quælibet culpa (22, q. 2, c. 20), sequenti solet pia operatione purgari; quanto magis hæc facile abstergitur, quam mater boni operis pietas ipsa comitatur?

6. *Respondetur objectioni ex obstetricum Ægyptiarum mendacio petitæ.*—Nonnulli vero ex obstetricum fallacia conantur asserere hoc mendacii genus non esse peccatum, maxime quod illis mentientibus scriptum est: *Quia ædificavit illis Dominus domos* (*Exod.* I, 21). In qua magis recompensatione cognoscitur quid mendacii culpa mereatur. Nam benignitatis earum merces, quæ eis in æterna potuit vita retribui, B [b] pro admista culpa mendacii, in terrenam est recompensationem declinata, ut in vita sua quam mentiendo tueri voluerunt ea quæ fecerunt bona reciperent, [c] et ulterius quod exspectarent mercedis suæ præmium non haberent. Nam si subtiliter perpendatur, amore vitæ præsentis mentitæ sunt, non intentione mercedis. Parcendo quippe conatæ sunt infantium vitam tegere; mentiendo, suam.

7. *In vet. test. mendacium levior erat culpa, quam in novo.* — Et licet in testamento veteri nonnulla possint talia reperiri, pene nunquam tamen hoc vel tale genus mendacii a perfectis admissum studiosus ibi lector inveniet, quamvis mendacium quamdam tenere veritatis imaginem videatur, et sub veteri forsitan testamento minoris culpæ esse potuit, in C quo per taurorum hircorumque victimas sacrificium non fuit ipsa veritas, sed umbra veritatis. Nam in testamento novo præceptis altioribus manifestata per carnem Veritate proficimus; justumque est ut facta quædam quæ in illo populo umbræ veritatis deservierant deseramus. [*Vet. III.*] Si quis vero per testamentum vetus vult suum tueri mendacium (22, q. 2, c. 19), quia minus illic quibusdam fortasse nocuerit, dicat necesse est rerum alienarum raptum, et retributionem injuriæ, quæ infirmis illic concessa sunt, sibi nocere non posse. Quæ omnia cunctis liquet quanta adnimadversione Veritas insequitur, quæ nobis, jam significationis suæ umbra postposita, in vera carne declaratur. Sed quia sanctus vir nec loqui se, nec meditari mendacium spondet, hæc ipsa in qui- D bus veritati congruit [d] exsequendo subjungit:

CAPUT IV.

VERS. 5.—*Absit a me ut justos vos esse judicem, donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.*

8. *Peccatoribus adulari quam noxium.*— Ab innocentia quippe recederet, si bona de malis æstimaret, Salomone attestante, qui ait: *Qui justificat impium, et qui condemnat justum, uterque abominabilis est ante Deum* (*Prov.* XVII, 15). Sunt namque nonnulli (*Dist.* A XLVI, c. 2) qui dum male facta hominum laudibus efferunt, augent quæ increpare debuerunt. Hinc enim per prophetam dicitur: *Væ qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, et faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis* (*Ezech.* XIII, 18). Ad hoc quippe pulvillus 560 ponitur, ut mollius quiescatur. Quisquis ergo male agentibus adulatur, pulvillum sub capite, vel cubito jacentis ponit, ut qui corripi ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus molliter quiescat. Hinc rursum scriptum est: *Ipse ædificabat parietem, illi autem liniebant eum* (*Ibid.* XIII, 10). Parietis quippe nomine peccati duritia designatur. Ædificare ergo parietem est contra se quempiam obstacula peccati construere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus adulantur, ut quod illi perverse agentes ædificant, ipsi adulantes quasi nitidum reddant. Sed sanctus vir sicut mala de bonis non æstimat, ita judicare bona de malis recusat, dicens: *Absit a me ut justos vos judicem, donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.* Ubi aperte subjunxit:

VERS. 6.— *Justificationem meam quam cœpi tenere, non deseram.*

Cœptam namque justificationem desereret, si in peccantium laudem declinaret. Sed quia tunc verius a peccatis alienis absistimus, cum prius nos a propriis custodimus, cur de eis peccare pertimescat, rationis causas insinuat, cum subjungit:

CAPUT V [*Rec. V*].

IBID.—*Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea.*

9. *Audientes præcepta divina nec facientes coarguit.* —Ac si aperte dicat: Pro vobis non debeo ad culpam pertrahi, qui peccare in propriis formidavi. Sciendum vero est quod quisquis a præceptis dominicis discordat opere, quoties ea audit a corde suo reprehenditur atque confunditur, quia id quod non fecerit memoratur. Nam in quo se errasse considerat, ipsa se latenter conscientia accusat. Unde David propheta deprecatur, dicens: *Tunc non confundar, dum* [e] *respicio in omnia mandata tua* (*Psal.* CXVIII, 6). Graviter namque unusquisque confunditur quando mandata Dei vel legendo, vel audiendo respicit, quæ vivendo contempsit. Hinc enim Joannis voce dicitur: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum; et quidquid petierimus ab eo, accipiemus* (*Joan.* III, 21); ac si diceret: Si id quod præcipit facimus, id quod petimus obtinebimus.

10. *Oratione actio, et actione oratio fulciatur.*—Valde namque apud Deum utraque hæc sibi necessario congruunt, ut et oratione operatio, et operatione fulciatur oratio. Hinc enim Jeremias ait: *Scrutemur vias nostras, et quæramus, et revertamur ad Dominum. Levemus corda nostra cum manibus ad Deum in cœlos* (*Thren.* III, 40). Vias etenim nostras scrutari est cogitationum interna discutere. Corda vero cum manibus levat, qui ora-

[a] Norm., *ne suæ vitæ noceant, dum præstare carni nituntur alienæ.* Germ., *ne suæ animæ noceant, dum præstari carni nituntur alienæ.*

[b] Ita Germ., Laudun., Norman., Turon., Corb. At Editi, *pro admissa.*

[c] 2 Laud., *et alterius quod*, etc.

[d] 1 Laud., *et sequendo conjungat.*

[e] In Edit. deest *in*, quod exhibent Mss. Germ., Norm., duo Laud., Turon., Corb. Germ.

tionem suam operibus roborat. Nam quisquis orat, sed operari dissimulat, cor levat, et manus non levat. Quisquis vero operatur, et non orat, manus levat, et cor non levat. Juxta ergo Joannis vocem, tunc cor fiduciam in oratione accipit, cum sibi vitæ pravitas nulla contradicit. De qua recte fiducia a sancto viro nunc dicitur : *Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea.* Ac si aperte dicat : Nequaquam se fecisse reminiscitur unde in suis precibus confundatur. [*Vet. IV.*] Sed quæri potest quo pacto a corde suo reprehendi se denegat, qui se peccasse superius accusat, dicens : *Peccavi, quid faciam tibi, o custos* **561** *hominum* (*Job.* vii, 20)? Vel certe : *Si justificare me voluero, os meum condemnabit me* (*Job.* ix, 20).

11. *Quædam peccata vitari nequeunt.* — Sed sciendum est quod sunt peccata quæ a justis vitari possunt, et sunt nonnulla quæ etiam a justis vitari non possunt. [a] Cujus enim cor in hac corruptibili carne consistens in sinistra cogitatione non labitur, vel si usque ad consensus foveam non mergatur? Et tamen hæc ipsa prava cogitare peccare est. Sed dum cogitationi resistitur; a confusione sua animus liberatur. Mens ergo justorum etsi libera est a perverso opere, aliquando tamen corruit in perversa cogitatione. [b] Et in peccatum ergo labitur, quia saltem in cogitatione declinatur; et tamen unde semetipsam postmodum flendo reprehendat, non habet, quia ante se reparat, quam per consensum cadat. Recte ergo is qui peccatorem se confessus est, nequaquam se a suo corde reprehendi confitetur, quia etsi quo illicita fortasse cogitando defuit [c] unquam rectitudini, forti tamen mentis certamine restitit cogitationi. Sequitur :

CAPUT VI [*Rec. VI*].

VERS. 7. — *Sicut impius inimicus meus, et adversarius meus quasi iniquus.*

12. *Ecclesia pro infideli habet, quem intra se positum, pravis moribus videt.* — In sacro eloquio *sicut*, et *quasi*, aliquando non pro similitudine ponitur, sed pro veritate. Unde est illud : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre* (*Joan.* i, 14). Unde et hic quoque *sicut*, et *quasi*, pro affirmatione potius quam pro similitudine dictum videtur. Inter impium vero et iniquum, hoc distare nonnunquam solet, quia omnis impius iniquus, non tamen omnis iniquus est impius. Impius namque pro infideli ponitur, id est a pietate religionis alienus; iniquus vero dicitur, qui pravitate operis ab æquitate discordat, vel si fortasse Christianæ fidei nomen portat. Beati igitur Job voce typica sancta Ecclesia, quæ alios rectæ fidei contradicentes tolerat. impium se habere fatetur inimicum. Quia vero alios sub prætextu fidei intus positos in pravis operibus patitur, iniquum suum adversarium detestatur. Si autem *sicut*, et *quasi*, oportet magis ut pro similitudine positum sentiamus, sancta Ecclesia eos quos viventes carnaliter intra se tolerat de similitudine impiorum notat. Intus quippe ei inimicus est, qui fidelem se dum affirmat vocibus, moribus negat. Et quia eum velut [d] infidelem æstimat qui illam specie tenus intus positus vitio pravæ actionis impugnat, recte dicit : *Sicut impius inimicus meus, et adversarius meus quasi iniquus.* [e] Ac si aperte dicat : A me etiam fide discrepat, qui mihi opere non concordat. Sequitur :

CAPUT VII [*Rec. VII*].

VERS. 8. — *Quæ enim spes est hypocritæ, si avare rapiat, et non liberet Deus animam ejus?*

13. *Hypocrita avarus est et raptor.* — Hypocrita, qui Latina lingua dicitur simulator, justus esse non appetit, sed videri. Et idcirco avarus raptor est, quia dum inique agens desiderat de sanctitate venerari; laudem vitæ rapit alienæ. Studium vero esse hypocritarum solet ut et quod sunt supprimant, et hoc quod non sunt esse se hominibus innotescant, quatenus mensuram suam per æstimationem transeant; et [f] præire se cæteros actionis nomine ostendant. Refugiunt videri quod sunt, et ante oculos hominum superducta quadam innocentiæ honestate se vestiunt. **562** Unde recte per Evangelium voce nostri Redemptoris increpantur, cum eis dicitur : *Væ vobis, hypocritæ, quia similes facti estis sepulcris dealbatis,* [g] *quæ a foris quidem apparent hominibus speciosa, intus vero sunt plena ossibus mortuorum, et omni spurcitia. Ita et vos foris quidem apparetis hominibus justi, intus vero pleni estis avaritia et iniquitate* (*Matth.* xxiii, 27; *Luc.* xi, 39). [*Vet. V.*] Quo contra omnes veraciter sancti non solum gloriam supra modum suum omnino non appetunt, sed etiam hoc ipsum videri refugiunt quod esse meruerunt. Unde ille prædicator egregius veritatis, contra pseudoapostolos loquens, dum virtutes eximias operationis suæ pro discipulorum eruditione narraret (*II Cor.* xi, 13, *seq.*), dum tot se pericula tolerasse coacervata persecutione describeret, et post hæc usque ad tertium cœlum, rursumque in paradisum raptum se esse memoraret, ubi tanta cognoscere potuisset, quanta loqui omnino non posset (*Ibid.* xii, 2), erat de se adhuc fortasse admirabiliora locuturus, sed ab humana laude alta se consideratione temperans, subdit : *Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid* [h] *ex me* (*Ibid.* xii, 6). Habebat ergo adhuc dicendum de se aliquid, qui parcit dicere; sed egit utrumque doctor egregius, ut et loquendo quæ egerat discipulos instrueret, et tacendo sese intra humilitatis limitem custodiret. Nimis namque esset ingratus, si de se discipulis tota reticeret, et fortasse nimis incautus, si de se tota vel discipulis proderet. Sed mirabiliter, ut dictum est, egit utrumque, ut loquendo erudiret vitam audientium, et tacendo custodiret suam.

[a] Vindoc., *quis enim in hac corruptioni carne.*
[b] Sequentia usque ad, *et tamen unde*, desunt in Bellov.
[c] Ebroic., Prat., Germ., *nonnunquam.*
[d] 2 Laud., *velut fidelem*, sed male.
[e] Hæc usque ad, *sequitur*, desunt in Vindoc.
[f] 2 Laud., *præire se bonos.*
[g] In Norm., Germ. et plerisque, deest *a*, et legitur, *quæ foris.*
[h] Gemet., Utic. et alii, *de me.*

14. *Sancti aliquando se laudant innoxie.* — Sciendum vero est quod sancti viri quoties de se aliquid sequentibus innotescant, morem creatoris sui imitantur. Nam Deus, qui nos prohibet ne proprio ore laudemur, per Scripturam sacram laudes suas loquitur, non quia ipse eis indiget, qui proficere laudibus nescit, sed dum suam nobis magnitudinem narrat, nostram ad se imperitiam sublevat; et bona sua loquendo nos edocet, quem omnino homo non cognosceret, si de se tacere voluisset. Idcirco ergo laudes suas indicat, ut valeamus eum audientes cognoscere, cognoscentes amare, amantes sequi, sequentes adipisci, adipiscentes vero ejus visione perfrui. Unde Psalmista ait : *Virtutem operum suorum* [a] *annuntiabit populo suo, ut det illis hæreditatem gentium* (*Psal.* cx, 6). Ac si aperte dicat : Idcirco fortitudinem suæ B operationis insinuat, [b] ut eam qui audierit donis ditescat. Morem ergo sui creatoris imitantes sancti viri, nonnunquam quædam de se, ut audientes instruant, non ut ipsi proficiant, manifestant; et tamen in his alta se consideratione custodiunt, ne dum alios a terrena intentione erigunt, ipsi in terrenæ laudis appetitione merganter. Quorum plerumque dicta [c] imitantur hypocritæ, sed dictorum sensum penitus ignorant, quia quod justi agunt ad utilitatem proximi, hoc ipsi faciunt ad extensionem nominis sui. Sanctus autem vir hypocritas intuens, nequaquam gloriam futuram appetere, sed cupere præsentem tenere ait : *Quæ enim spes est hypocritæ?* quia dum præsentia diligit, futura minime sperat. Scriptum namque est : *Quod enim videt quis, quid sperat* C (*Rom.* viii, 24)? Idcirco ergo ait hypocrita ad æterna præmia per spem minime tenditur, quia quod alio quærendum 563 fuerat, hic se tenere gloriatur. Cujus quia culpa prolata est, etiam pœna subjungitur, cum protinus subinfertur :

CAPUT VIII.

Vers. 9. — *Nunquid clamorem ejus audiet Deus, cum venerit super illum angustia?*

15. *Qui Deum non audit in lege loquentem, orans in extremis a Deo non audietur.* — Clamorem ejus angustiæ tempore Deus non audit, quia tranquillitatis tempore in præceptis suis ipse clamantem Dominum non audivit. Scriptum quippe est : *Qui avertit aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit exsecrabilis* (*Prov.* xxviii, 9). Sanctus itaque vir intuens D [d] quia omnes qui nunc operari recta contemnunt extremo se tempore ad petitionis verba convertunt, dicit : *Nunquid clamorem ejus audiet Deus?* Quibus profecto verbis vocibus nostri Redemptoris obsequitur; qui ait : *Novissime* [e] *veniunt et fatuæ virgines, dicentes : Domine, Domine, aperi nobis. Et respondeA tur eis : Amen dico vobis, nescio vos* (*Matth.* xxv, 11); [f] quia tanto magna tunc exercetur severitas, quanto nunc major misericordia [g] prorogatur; et districte tunc judicium non correctis exerit, qui pietatem nunc delinquentibus patienter impendit. Hinc etenim propheta ait : *Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est* (*Isai.* lv, 6). [h] Modo enim non videtur, et prope est; tunc videbitur, et prope non erit. Necdum in judicio apparuit, et si quæritur, invenitur. Nam miro modo cum in judicio apparuerit, et videri potest, et non potest inveniri. [*Vet. VI.*] Hinc Salomon sapientiam refert et suaviter blandientem, et terribiliter judicantem, dicens : *Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam* (*Prov.* i, 20). Cujus vocem quoque insinuat, subB dens : *Usquequo parvuli diligitis infantiam, et stulti ea quæ sibi sunt noxia* [i] *cupiunt, et imprudentes odibunt scientiam* (*Ibid.*, 22)? *Convertimini ad correptionem meam; en proferam vobis spiritum meum, et ostendam verba mea* (*Ibid.*, 23). En qualibus verbis expressa est dulcedo vocantis. Videamus nunc quibus insinuatur modis severitas increpantis, ut in fine quandoque se exerceat districtio punientis. *Quia vocavi, inquit, et renuistis; extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret;* [j] *despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis* (*Ibid.*, i, 24). Dicat jam qualiter feriat, quos ad se nullatenus revertentes tanta longanimitate sustentat. *Ego quoque in interitu vestro ridebo et subsannabo, cum vobis quod timebatis advenerit,* [k] *cum irruerit repentina calamitas, et inteC ritus quasi tempestas ingruerit, quando venerit super vos tribulatio et angustia. Tunc invocabunt me, et non exaudiam; mane consurgent, et non invenient me* (*Ibid.*, i, 26). Ore itaque sapientissimi Salomonis cuncta de superno judicio diligenter expressa sunt, quia et prius dulciter vocat, et postmodum terribiliter increpat, et ad extremum inretractabiliter damnat. Bene ergo dicitur : *Nunquid clamorem ejus audiet Deus, quando venerit super illum angustia?* Quia nimirum omnis hypocrita tunc remedium in clamore non invenit, qui nunc tempus congruum clamoris perdit. De cujus adhuc pravitate subjungitur :

CAPUT IX [*Rec. VIII*].

Vers. 10. — *Aut poterit in Omnipotente delectari?*

16. *Utrique amores Dei et mundi, uno in corde se* D *non capiunt.* — Qui enim terrenarum rerum amore vincitur, in Deo nullatenus delectatur. Esse quidem sine delectatione anima nunquam potest, nam aut infimis 564 delectatur aut summis, et quanto altiori studio exercetur ad summa, tanto majori fastidio torpescit ad infima; quantoque acriore cura inardescit ad infima, tanto tepore damnabili frigescit a

[a] Germ., 2 Laud. et Corb. Germ., *annuntiavit.*
[b] Aliter, *ut cum qui audierit.* Nostri Mss. habent *eam*, non *eum.*
[c] Pratel. et Gem., *mirantur.*
[d] Prat., Gemet. et Beccensis, *quia omnis qui..... contemnit...... convertit.*
[e] Beccensis et Gemet., *venient.*
[f] 2 Laud., *quia tanta tamque magna tunc.*
[g] 1 Laud. et Germ., *prærogatur.*
[h] In Edit. Rom. Sixti V et Gilot. omittitur, *modo enim non videtur et prope est*, quod tamen legitur in omnibus nostris Mss.
[i] Becc. et alii Norm., *cupiunt.... odiunt scientiam.*
[j] In Germ. et in 2 Laud. olim *despexistis.*
[k] Addunt Pratel., Gemet. ac alii, *super eos repentina*, etc.

summis. Utraque enim simul et æqualiter amari non possunt. Unde Joannes apostolus sciens inter spinas amorum sæcularium supernæ charitatis messem germinare non posse, priusquam æterni amoris semina proferat, de audientium cordibus sancta verbi manu amorum sæcularium spinas eradicat, dicens: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt (I Joan. II, 15).* Moxque subjungit: *Quia si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo.* Ac si aperte dicat: Utrique se amores in uno corde non capiunt; nec in eo seges supernæ charitatis pullulat, in quo illam spinæ infimæ delectationis necant. Atque illas ex hac infima delectatione nascentes enumerat punctiones, dicens: *Quia omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo est; et mundus transit, et concupiscentia ejus (Ibid. II, 16).* Delectari ergo in Deo hypocrita non valet, quia in ejus mente desideria superna non prodeunt, quam profecto spinæ terreni amoris premunt. De quo apte subditur:

CAPUT X.

IBID. — *Et invocare Deum omni tempore?*

17. *Hypocrita Deum non invocat, nisi in angustiis positus.* — Tunc quippe hypocrita Deum invocat, cum hunc terrenarum rerum tribulatio angustat. Nam cum in hoc sæculo effectum quæsitæ felicitatis invenerit, auctorem qui hanc ipsam felicitatem tribuit non requirit. Quia vero, ut prædiximus, esse ars docentium debet ut in auditorum suorum mentibus prius studeant perversa destruere, et postmodum recta prædicare, ne bonum sanctæ prædicationis semen plena malis corda non capiant; unde ad Jeremiam dicitur: *Ecce constitui te hodie super gentes et regna, ut evellas et destruas, et disperdas et dissipes, et ædifices, et plantes (Jerem. I, 10)* (prius itaque jubetur ut destruat, et postmodum ædificet; prius ut evellat, et postmodum plantet, quia nequaquam rectæ veritatis fundamentum ponitur, nisi prius erroris fabrica destruatur); beatus Job postquam causas universalis Ecclesiæ amicorum suorum dictis quasi contra hæreticorum verba respondit, eorumque elationem multimoda responsione destruxit, jam docere se perhibet, ut videlicet aperte videatur in his quæ subdidit recta plantare, in his vero quæ præmisit evulsisse perversa. Sequitur:

CAPUT XI [Rec. IX].

VERS. 11. — *Docebo vos per manum Dei, quæ Omnipotens habeat, nec abscondam.*

18. *Sancti Deo suam sapientiam tribuunt, superbi sibi.* — Sic beatus Job loquitur verbis suis, ut aliquid signet ex nostris. Nam sancta Ecclesia docens, in quantum cognoscere expedit, nihil veritatis abscondit. Quia enim manus Dei vocatur Filius (*Omnia quippe per ipsum facta sunt (Joan. I, 3)*, per manum A Dei docere se perhibet eos quos in propria sapientia remanere fatuos videt. Ac si aperte dicat: Ego ex me aliquid nescio; sed quidquid de veritate sentio, hoc ex ejusdem Veritatis largitate comprehendo. Vos idcirco recta non sapitis, quia hanc eamdem vestram sapientiam non Dei manui, sed vobismetipsis datis. Nam hostes sanctæ Ecclesiæ, si quid veri aliquando sentiunt, id propriis **565** viribus tribuunt; et tanto magis se privant superna sapientia, quanto illam quasi ex suo ingenio habere privatam volunt. Quibus aliquando datur ad judicium suum [a] ut recte quidem aliqua sciant, sed ex ipsa hac scientia obligatiores ad pœnam fiant. Unde apte subditur:

CAPUT XII [Vet. VII].

B VERS. 12. — *Ecce vos omnes nostis, et quid sine causa vana loquimini?*

19. *Quibusdam datur ad judicium ut recte nonnulla sciant.* — Scriptum est: *Servus qui cognovit voluntatem domini sui, [b] et non præparavit, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis. Qui autem non cognovit, et non fecit digna, plagis vapulabit paucis (Luc. XII, 47).* Rursumque scriptum est: *Scienti igitur bonum [c] facere, et non facienti, peccatum est illi (Jac. IV, 17).* Ad majoris ergo culpæ cumulum hostes suos sancta Ecclesia perhibet et scire quod sequi debeant, et sequi nolle quod sciant. De quibus alias dictum est: *Descendant in infernum viventes (Psal. LIV, 16).* Vivi sunt qui sentiunt quæ erga illos fiunt. Mortui enim nec sciunt omnino, nec sentiunt. Mortui C itaque qui non sentiunt pro nescientibus, viventes vero qui sentiunt pro scientibus poni solent. Viventes ergo in infernum descendere est scientes sentientesque peccare. [Rec. X.] Sequitur, VERS. 13. — *Hæc est pars hominis impii apud Deum, et hæreditas violentorum, quam ab Omnipotente [d] suscipient.* Quam profecto partem hæreditatemque protinus insinuat, cum subjungit:

CAPUT XIII.

VERS. 14. — *Si multiplicati fuerint filii ejus, in gladio erunt, et nepotes ejus non saturabuntur pane.*

20. *Hæretici sacræ Scripturæ vim inferentes a Deo feriendi.* — Non absurde impii vocantur hæretici, qui per errorem pravi dogmatis a cognitione sunt veritatis alieni, quos sequenti verbo etiam violentos D appellat, quippe qui Scripturæ sacræ sententias recta dogmata continentes ad intellectum pravum conantur violenter inflectere. Violenti ergo sunt, et si non rebus hominum, [e] certe sensibus præceptorum. Filii autem violentorum sunt sequaces hæreticorum, qui dum eorum errori consentiunt, quasi ex eorum prædicatione generantur. Sed multiplicati in gladio erunt, quia quamvis modo immensa multitudine in perdita libertate succrescant, venturi tamen judicis sententia feriuntur. Unde per Moysen Dominus dicit: *Gladius*

[a] Norm. et Corb. Germ., *ut recta quidem.*

[b] Ita in omnibus Mss. In Vindoc. tamen legitur, *præparavit se.* In Editis autem: *Et non paruit, et non fecit secundum voluntatem ejus, plagis vapulabit multis. Qui autem non cognovit et fecit digna plagis, vapulabit paucis.* Lectio nostra Vulgatæ concinit. Germ. habet, *et fecit digna plagis, vapulabit.*

[c] Deest *facere* in 2 Laud.

[d] Becc. et alii Norm., *suscipiunt.*

[e] Ebroic. et alii Norm., *certe sententiis.*

meas manducabit carnes (*Deut.* XXXII, 42). Dei enim gladius carnes [a] comedit, quia in extremo judicio ejus sententia eos qui carnaliter sapiunt occidit. Qua in re quærendum est cur dicatur quod hanc partem atque hæreditatem suam pravi ab Omnipotente percipiunt. Sed recte considerantibus liquet quia etsi a seipsis habuerunt injuste agere, supernæ tamen æquitati suppetit injuste acta juste judicare, ut divina sententia ordinet in pœnam quos inordinata sua actio traxit ad culpam. De quibus apte subjungitur : *Et nepotes ejus non saturabuntur pane.*

21. *A veritatis cognitione jejunant Scripturam legentes ad quæstionem, non ad refectionem.* — Nepotes quippe hæreticorum sunt qui de errantium filiorum prædicatione nascuntur. Quos nequaquam panis satiat, quia dum in sacri verbi pabulo plus quærunt sentire [b] quam capiunt, semper a veritatis cognitione jejunant ; et prædicamenta doctrinæ quæ student ad quæstionem quærere, **566** habere non valent ad refectionem. Quia vero nonnullos ex iisdem hæreticis sancta Ecclesia colligit, nonnullos in malitia sua pertinaces relinquit, protinus additur :

CAPUT XIV

Vers. 15. — *Qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu.*

22. *In errore morientium pœna.* — Ex eo videlicet hæreticorum populo derelicti sepeliuntur in interitu, quia dum ad lucem veritatis non redeunt, profecto in pœna perpetua, intelligentia terrena deprimuntur. Et quia nonnunquam dum auctor errantium plebium rapitur ad pœnam, seductæ plebes reformantur ad veritatis scientiam, et tunc ad veram cognitionem redeunt subditi, cum ad æterna supplicia perveniunt hi [c] qui male fuerant prælati, apte subjungitur :

Ibid. — *Et viduæ illius non plorabunt.*

23. *Erroris doctoribus ad pœnam raptis, deceptæ plebes sæpe resipiscunt.* Quas viduas ejus accipimus, nisi subjectas plebes morte illius feliciter destitutas? Quia sæpe, ut dictum est, dum prædicator erroris ad æterna supplicia rapitur, subjectæ plebes illius ad cognitionis veræ gratiam revertuntur. Illis enim plebibus perversus prædicator quasi maritus præfuit, quia male eis conjunctus inhæserat corruptor mentis. Nequaquam ergo viduæ, vel destitutæ plorant, quia morte pravi doctoris viam veritatis inveniunt, ex cujus interitu affligi posse videbantur. Vel certe non plorant viduæ, quia in suo errore remanentes, dum sanctum fuisse æstimant prædicatorem suum, spe falsa ne lugeant consolantur. Sequitur :

CAPUT XVI [*Vet. VIII, Rec. XI*].

Vers. 16, 17. — *Si comportaverit* [d] *sicut terra argentum, et sicut lutum præparaverit vestimenta,* [e] A *præparabit quidem, sed justus vestietur illis, et argentum innocens* [f] *dividet.*

24. *Catholici hæreticos eisdem Scrip. sacræ testimoniis quæ proferunt, debellant.* — Argentum intelligi sacri eloquii claritas solet, sicut alias dicitur : *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum* (*Psal.* XI, 7). Et quia nonnulli eloquium Dei non interius per exhibitionem, sed exterius per ostensionem habere concupiscunt ; idcirco per prophetam dicitur : *Disperierunt omnes involuti argento* (*Sophon.* I, 11). Hi nimirum qui eloquio Dei non interiori refectione se replent, sed exteriori ostensione se vestiunt. Unde et horum argentum, id est hæreticorum eloquium, terræ est comparatum, quia de Scriptura sacra ut aliquid sciant ex appetitu terrenæ laudis B elaborant. Qui etiam sicut lutum præparant vestimenta, quia fluxe et inquinabiliter ea quibus se tueri volunt Scripturæ sacræ contexunt testimonia. Præparabit quidem, sed justus vestietur illis, quia vir recta fide plenus, quæ sanctis solet ad justitiam deputari, ea ipsa Scripturæ sacræ quæ hæreticus affert testimonia colligit, et erroris ejus pertinaciam inde convincit. Contra nos namque dum sacræ legis testimonia apportant, secum nobis afferunt unde vincantur. Unde et David typum Domini, Golias vero hæreticorum superbiam signans, hoc rebus locuti sunt quod nos verbis aperimus. Golias quippe cum gladio, David vero cum pera pastorali venit ad prælium. Sed eumdem Goliam David superans suo gladio occidit, quod nos quoque agimus, [g] qui C promissi David **567** membra ex ejus fieri dignatione meruimus. Nam cum superbientes hæreticos [h] et sacræ Scripturæ sententias deferentes, eisdem verbis atque sententiis quas proferunt vincimus, quasi elatum Goliam suo gladio detruncamus. Justus ergo vestitur eis vestimentis quæ præparat injustus, quia vir sanctus eisdem sententiis ad veritatem utitur, quibus se perversus quisque doctum ostendere contra veritatem conatur.

25. *Verbum Dei discrete debet exponi, et singulis aptari. Et argentum innocens dividet.* — Argentum innocens dividere, [i] est eloquia Domini minute discreteque exponere, et unicuique quid digne congruat coaptare. Nam eloquium Domini, quod hic argentum, vel vestimenta, hoc alibi spolia nominatur. D Quod etiam Psalmista testatur per comparationem, dicens : *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa* (*Psal.* CXVIII, 162). Quæ spolia idcirco vocata sunt, quia ad fidem Domini gentilitate transeunte, Judæi sacris eloquiis, quibus induti fuerant, exuuntur. [*Vet. IX.*] De hac quoque argenti vel spoliorum divisione alias dicitur : *Benjamin lupus rapax, mane* [j] *comedet prædam, vespere dividet*

[a] Vind., *devorat.*
[b] 1 Laud., *quam sapiunt.*
[c] 1 Laud., *qui mali fuerant.*
[d] 2 Laud., *sicut terra.*
[e] Plerique, *præparavit,* quod infra repetitur.
[f] Laud., *dividit.*
[g] In Germ. et in poster. Editis, *promissi.* Melius in aliis Mss. et vet. Excusis, *promissa David*, scilicet Christi *membra.*
[h] Vindoc., *ex sacræ scripturæ verbis sententias deferentes.*
[i] 2 Laud., *est eloquia Domini minuta* (et in margine, *munita*) *discrete exponere.*
[j] Laudun., *comedit... dividit.*

spolia (*Genes.* XLIX, 27). Quibus profecto dictis Paulus apostolus designatur, de Benjamin stirpe progenitus, qui mane prædam comedit, quia in primordiis suis fideles quos potuit rapiens crudelitati propriæ satisfecit. Vespere spolia divisit, quia fidelis postmodum factus sacra eloquia exponendo distribuit.

26. *Discernenda sunt quæ salubriter ab hæreticis dicta.* — Quamvis hoc argentum quod dividit innocens intelligi et aliter potest. Hæretici namque, ut facile valeant perversa suadere, dictis suis quædam recta permiscent, ut animos audientium ex rectis sensibus trahant, ex perversis feriant. Qui in præceptis Dei, quia sana insanaque locutione variantur, bene in Evangelio decem leprosorum sunt specie designati (*Luc.* XVII, 12), quorum colori sano dum vitiosus candor aspergitur, immoderato hoc candore fœdantur. Unde admonemur *non plus sapere, quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem* (*Rom.* XII, 3). Qui etiam quia necdum Deum diligunt, de quo male sentiunt, nec proximum, a quo dividuntur, decalogi præceptis adversi sunt, atque ideo ad deprecandum Dominum decem veniunt. Pro eo autem quod sanis insana miscuerunt, coloris diversitate variantur. Sed quia in ejus præceptis offenderunt, id illum unde offenderant vocant dicentes: *Jesu præceptor* (*Luc.* XVII, 13); unde et mox curari meruerunt. Ergo quia vir catholicus quæ ab eis recte, vel quæ prave sentiuntur, intelligit, argentum innocens dividit, id est quæ ab eis salubriter, vel quæ pestifere fuerint dicta discernit. Sequitur:

CAPUT XVII.

VERS. 18. — *Ædificavit sicut tinea domum suam.*

27. *Hæresum magistri mentes quas occupant corrumpunt.* — Tinea sibi domum corrumpendo ædificat. Nec meliori potuit comparatione hæreticus demonstrari, qui locum suæ perfidiæ non nisi in mentibus quas corruperit facit, qui etiam sequaces suos ab æterno igne liberos esse pollicetur. Spondet quippe eis refrigerium quietis æternæ; sed verba ejus soliditatem non habent, quia plenitudine veritatis carent. Unde subjungitur: *Et sicut custos fecit umbraculum.* Umbraculum namque custodis nullo fundamento solidatur, sed tempore mox transeunte destruitur. Et promissa ab hæreticis requies 568 cum tempore destruitur, quæ post hanc vitam nullatenus invenitur. Et quia sæpe hæretici in contemptu universalis Ecclesiæ potentum sæculi patrociniis fulciuntur, eisque divites protectione atque administratione quanta prævalent opitulari non cessant, ipse [a] etiam quilibet contra conditorem suum rebus temporalibus intumescens sancti viri nunc sententia tangitur, atque ab speciali hæreticorum interitu ad generalem elatorum omnium definitionem sermo derivatur, cum subditur:

CAPUT XVIII.

VERS. 19. — *Dives cum dormierit, nihil secum* [b] *auferet; aperiet oculos suos, et nihil inveniet*

A 28. *Bona temporalia nobis servando amittimus, pauperibus erogando servamus.* — Cui nimirum sententiæ Psalmista concinens dicit: *Turbati sunt omnes insipientes corde;* [c] *dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* (*Psal.* LXXV, 6). Ut enim in sua manu divites post mortem quidquam inveniant, eis ante mortem dicitur divitias suas in quorum manibus ponant: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula* (*Luc.* XVI, 9). Dives *cum dormierit, nihil secum auferet* [*Rec. XII*]. Res suas cum moreretur secum tolleret, si ad petentis vocem cum viveret sibi tulisset. Nam terrena omnia quæ servando amittimus, largiendo servamus; patrimoniumque nostrum retentum [d] perditur, manet eroga- B tum. Diu enim cum rebus nostris durare non possumus, quia aut nos illas moriendo deserimus, aut illæ nos viventes quasi deserunt pereundo. Agendum ergo nobis est ut res absolute perituras, in non pereuntem cogamus transire mercedem.

[*Vet. X.*] 29. *Peccatoris oculos mors aperit, ut fugere a se bona temporalia videat, pœnamque succedere.* — Sed mirandum valde est quod dicitur: *Cum dormierit, aperiet oculos suos, et nihil inveniet.* Ut dormiamus quippe, oculos claudimus, et evigilantes aperimus. Sed hac in re, quia homo ex anima constat et corpore, cum unius rei somnus dicitur, alterius vigiliæ demonstrantur, quia cum corpus obdormiscit in morte, tunc anima evigilat in vera [e] cognitione. Et dormit ergo dives, et oculos aperit, quia cum carne C moritur, ejus anima videre cogitur, quod providere contempsit. Tunc profecto in vera cognitione evigilat, tunc nihil esse conspicit quod tenebat. Tunc se [f] vacuam invenit, quæ plenam rebus præ cæteris se hominibus esse lætabatur. Dormit, et nihil secum aufert, nihil nimirum de rebus quas tenuit. Nam culpa rerum simul ducitur, quamvis hic omnia, pro quibus culpa perpetrata est, relinquantur. Eat ergo nunc, et acceptis rebus tumeat, seseque super cæteros extollat, glorietur se habere quod proximus non habet. Veniet quandoque tempus ut evigilet, et tunc cognoscat quam vacuum fuerit quod in somno tenuerat. Sæpe namque contingit dormienti inopi ut se per somnium divitem videat, atque ex eisdem rebus animum extollat, lætetur se habere quod non habuit, jamque dedignari quærat a quibus dedignatum esse se doluit. D Sed repente evigilans, evigilasse se doleat, qui interim divitiarum imaginem vel dormiens tenebat. Gemit enim protinus sub paupertatis pondere, et inopiæ suæ angustiis premitur; et eo pejus, quo ad tempus brevissimum, vel vacue dives fuit. Sic sic nimirum hujus mundi sunt divites, qui rebus acceptis tument. Bene operari de sua abundantia nesciunt, 569 quasi dormientes sunt divites; sed paupertatem suam evigilantes inveniunt, quia nihil secum ad illud judicium quod permaneat ferunt, et quanto nunc ad breve

[a] In Mss. Germ. et Norm., *dives quilibet.*
[b] Germ., Laud., Norm., etc., *aufert, aperit*, quod infra repetitur.
[c] Gemet., *dormitaverunt.*

[d] Primus Laud., *penditur.*
[e] Ebroic., *cogitatione.*
[f] Plerique, *vacuum invenit qui plenum*, etc., et quidem optimo sensu.

tempus sublimius elati sunt, tanto contra se in perpetuum gravius ingemiscunt. Dicat ergo : *Aperiet oculos suos, et nihil inveniet*, quia illic aperit ad supplicia, quos hic ad misericordiam clausos tenebat. Aperit oculos suos, et pietatis fructum non invenit, quos hic clausos tenuit cum [a] invenit. Tarde quoque illi oculos aperiunt, qui, teste Sapientia, damnationis suæ tempore dicturi referuntur : *Quid nobis profuit superbia, divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tanquam umbra, et tanquam nuntius percurrens* (*Sap.* v, 8). Vilia et fugitiva fuisse quæ tenuerant, jam amissa cognoscunt, quæ quandiu aderant stultis eorum cordibus et magna et mansura videbantur. Sero dives aperuit oculos (*Luc.* xvi, 23), quando Lazarum requiescentem vidit, quem jacentem ante januam videre contempsit. Intellexit ibi quod hic facere noluit; in damnatione sua cognoscere compulsus est quid fuit quod perdidit, quando indigentem proximum non agnovit. De quo adhuc subditur :

CAPUT XIX.

VERS. 20. — *Apprehendet eum quasi aqua inopia, nocte opprimet eum tempestas.*

30. *Stupenda reprobi divitis post mortem inopia.* — Videamus nunc inopiam ardentis divitis, cujus tanta abundantia fuit epulantis. Ait enim : *Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam*, [b] *et refrigeret linguam meam quia crucior in hac flamma* (*Luc.* xvi, 24). Quibus verbis nobis non hoc innotescitur, quia illic in tanto ardore una tunc ad sufficientiam refrigerii aquæ stilla requiratur, sed quod is qui de abundantia peccaverit, illic æstuante nimis cremetur inopia. Videmus enim in verbis divitis ex subtilissimo Dei judicio quam digna tali culpæ pœna responderit. Agente namque inopia, [c] illic usque ad minima petenda compulsus est, qui hic, agente tenacia, usque ad minima neganda pervenit. Quid retribui subtilius, quid districtius potest? Guttam aquæ petit, qui micas panis negavit. Apprehendit ergo eum quasi aqua inopia. Non immerito aquæ tunc illa inopia comparatur, [d] quia in inferno cruciat, qui susceptos in profundis absorbens, solet lacus nomine designari. Unde per prophetam quoque humani generis voce dicitur : *Lapsa est in lacum vita mea* (*Thren.* iii, 53). Ereptorum vero exsultatione cantatur : *Domine Deus meus, clamavi ad te*, [e] *et sanasti me; Domine, abstraxisti ab inferis animam meam, salvasti me a descendentibus in lacum* (*Psal.* xxix, 3).

[*Vet. XI.*] 31. *Divini judicii turbo, qua non putat hora, ideoque nocte, eum opprimet.* — *Nocte opprimet eum tempestas.* [f] Quid hoc loco noctem, nisi absconditum tempus repentini exitus appellat? Tempestatis vero nomine, judicii turbinem designat. Quod etiam Psalmista testatur, dicens : [g] *Deus ma-*A *nifeste veniet, Deus noster, et non silebit; ignis in conspectu ejus* [h] *ardebit, et in circuitu ejus tempestas valida* (*Psalm.* xlix, 3). De qua tempestate etiam Sapientia per Salomonem dicit : *Ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis quod timebatis advenerit, cum irruerit repentina calamitas, et interitus quasi tempestas ingruerit* (*Prov.* i, 26). Et quia ipsa venturi exitus ignorantia nox vocatur, nocte opprimet eum tempestas, id est turbo eum divini 570 judicii dum ignorat apprehendet. Hinc est namque quod per semetipsam Veritas dicit : *Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. Et vos estote parati, quia qua hora non putatis Filius hominis veniet* (*Matth.* xxiv, 43). Hinc etiam contra malum servum dicitur : B *Si autem dixerit malus servus ille in corde suo : Moram facit dominus meus venire, et cœperit percutere conservos suos; manducet autem et bibat cum ebriis; veniet dominus servi illius in die qua non sperat, et hora qua ignorat* (*Ibid.*, 48). Hinc Paulus discipulis dicit : *Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei : non sumus noctis neque tenebrarum* (*I Thess.* v, 4). Hic superbienti diviti Dei voce dicitur : *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te; quæ autem præparasti, cujus erunt* (*Luc.* xii, 20)? Nocte animam reddere perhibetur qui, mortem non prævidens, in tenebris cordis abstrahitur. Ait ergo : *Nocte opprimet eum tempestas.* Quia enim non vult agere bona quæ videt, deprehenditur interitus sui C tempestate quam non videt. De quo adhuc subditur.

CAPUT XX.

VERS. 21. — *Tollet eum ventus urens*, [i] *et auferet.*

32. *Auferetur a diabolo, qui merito dicitur ventus urens* — Quis hoc loco ventus urens, nisi malignus spiritus vocatur, qui desideriorum flammas in corde excitat, ut ad æternitatem suppliciorum trahat? Perversum ergo quemlibet ventus urens tollere dicitur, quia insidiator malignus spiritus, qui viventem quemque accendit ad vitia, morientem trahit ad tormenta. Nam quia ventus urens immundus spiritus solet intelligi, qui malæ suggestionis flatu ad terrena desideria iniquorum corda succendit, Jeremias propheta testatur, dicens : *Ollam succensam ego video, et faciem ejus a facie Aquilonis* (*Jerem.* i, 13). Olla namD que succensa est cor humanum, sæcularium curarum ardoribus, desideriorumque anxietatibus fervens. Quæ a facie Aquilonis succenditur, id est diaboli suggestionibus inflammatur. Ipse enim vocari nomine Aquilonis solet, qui dixit : *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium* (*Isai.* xiv, 13). Ad hujus igitur urentis venti uniuscujusque electi mens adustione temperatur, quando in ea vitiorum fervor exstinguitur, et de-

[a] Ita Bellovac., Norm. ac vet. Edit. In poster. Ed., *viveret*.
[b] 2 Laud., *ut refrigeret*.
[c] Utic., *illuc usque*.
[d] Pratel. ac cæt. Norm., *quæ in inferno cruciat quos susceptos*, etc.
[e] Ita Germ., Laud., Bellov., Corb. Germ., Norm. et alii, ubi Editi, *et salvasti me*.
[f] Utic., Pratel., etc., *quid hic*.
[g] 1 Laud., *Deus manifestus*.
[h] Gemet. et plur., *exardescet*.
[i] Omittitur *et auferet* in 1 Laud., Germ. et Norm.

sideriorum carnalium flamma frigescit. Unde et sancta Ecclesia in sponsi sui laudibus læta clamat : *Sub umbra illius* [a] *quem desideraveram sedi* (*Cant.* II, 3). De hujus ardoris temperie ei per Isaiam promittente Domino dicitur : *Pro saliunca* [b] *ascendet abies, et pro urtica crescet myrtus* (*Isai.* LV, 13). Pro saliunca namque in ea ascendit abies, dum in sanctorum corde pro abjectione terrenæ cogitationis altitudo supernæ contemplationis exoritur. Urtica vero igneæ omnino naturæ est. [c] Myrtus autem temperativæ fertur esse virtutis. Pro urtica igitur crescit myrtus, cum justorum mentes a prurigine et ardore vitiorum ad cogitationum temperiem tranquillitatemque perveniunt, dum jam terrena non appetunt, dum flammas carnis desideriis cœlestibus exstinguunt.

[*Vet. XII.*] 33. *Mentis refrigerium Mariæ datum.* — Propter hoc quoque mentis refrigerium cœlitus datum Mariæ dicitur : *Virtus Altissimi obumbrabit tibi* (*Luc.* I, 35). Quamvis hac in re per obumbrationis **571** vocabulum incarnandi Dei utraque potuit natura signari. Umbra enim a lumine formatur et corpore. Dominus autem per divinitatem lumen est, qui, mediante anima, in ejus utero fieri dignatus est per humanitatem corpus. Quia ergo lumen incorporeum in ejus erat utero corporandum, ei quæ incorporeum concepit ad corpus dicitur : *Virtus Altissimi obrumbabit tibi*; id est, corpus in te humanitatis accipiet incorporeum lumen divinitatis. Sed jam de iniquo quolibet quod cœpimus exsequamur. Tollit ergo eum ventus urens, quia videlicet malignus spiritus eum quem nunc succenderit igne perversæ concupiscentiæ, rapit postmodum ad flammas gehennæ. Sequitur :

CAPUT XXI.

IBID. — *Et velut turbo rapiet eum de loco suo.*

34. *Quis sit iniquorum locus.* — Locus perversorum est temporalis vitæ delectatio et carnis voluptas. Quasi turbine igitur unusquisque de loco suo rapitur, cum a cunctis suis delectationibus extremo territus die separatur. De quo extremo die apte mox subditur :

CAPUT XXII [*Rec. XIII*].

VERS. 22. — [d] *Emittet super eum, et non parcet.*

35. *Deus electos flagellat hic ut parcat, reprobos ut punire incipiat. Omnis percussio divina, aut purgatio vitæ præsentis est, aut initium pœnæ sequentis.* — Peccatorem Deus quoties feriendo corrigit, ad hoc flagellum emittit, ut parcat. Cum vero ejus vitam in peccato permanentem feriendo concludit, flagellum emittit, sed nequaquam parcit. Qui enim flagellum
A emisit ut parceret, ad hoc emittit quandoque ne parcat. In hac namque vita Dominus tanto magis studet ut parcat, quanto magis exspectando flagellat, sicut ipse voce angeli ad Joannem ait : *Ego quos amo, arguo et castigo* (*Apoc.* III, 19). Et sicut alias dicitur : *Quem diligit Dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit* (*Hebr.* XII, 6). Econtra autem de flagello damnationis scriptum est : *In operibus manuum suarum comprehensus est peccator* (*Psal.* IX, 17). De quo per Jeremiam Dominus dicit, dum incorrigibiliter delinquentes populos videt, quos non jam sub disciplina filios, sed sub districta [e] percussione intuetur ut hostes : *Plaga inimici percussi te, castigatione crudeli* (*Jerem.* XXX, 14). Et quod hic dicitur : *Non parcet*; ibi quoque verbis aliis declara-
B tur : *Quid clamas* [f] *super contritione tua? insanabilis est dolor tuus* (*Ibid.*, 15). Unde hoc semper electi provident, ut ante ad justitiam redeant, quam sese ira judicis inexstinguibiliter accendat, ne ultimo flagello [g] deprehensi simul eis finiatur vita cum culpa. Flagellum namque tunc diluet culpam, cum mutaverit vitam. Nam cujus mores non mutat, non expiat actiones. Omnis ergo divina percussio, aut purgatio in nobis vitæ præsentis est, aut initium pœnæ sequentis. Propter eos enim qui ex flagello proficiunt dictum est : [h] *Qui fingis dolorem in præcepto* (*Psalm.* XCIII, 20). Quia dum flagellatur iniquus, [i] et corrigitur ; audire præceptum noluit, audit dolorem. Dolor ergo in præcepto fingitur ei qui a malis operibus quasi præcepti vice, dolore cohibetur. De his vero
C quos damnant flagella et non liberant, dicitur : *Percussisti eos, nec doluerunt ; attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam* (*Jerem.* V, 3). His flagella ab hac vita inchoant, et in æterna percussione perdurant. Unde per Moysen Dominus dicit : *Ignis exarsit ab ira mea, et ardebit* [j] *usque ad inferos deorsum* (*Deut.* XXXII, 22). Quantum ad præsentem etenim percussionem spectat, recte **572** dicitur : *Ignis exarsit* [k] *ab ira mea* (*De Pœnit.*, *d.* 3, *c.* 43). Quantum vero ad æternam damnationem, apte mox subditur : *Et ardebit usque ad inferos deorsum.* Licet a quibusdam dici soleat illud quod scriptum est : [l] *Non judicat Deus bis in idipsum* (*Nahum.* I, 9). Qui tamen hoc quod per prophetam de iniquis dicitur, non attendunt : *Et duplici* [m] *confusione contere eos* (*Jerem.*
D XVII, 18). Et quod alias scriptum est : *Jesus populum de terra Ægypti salvans, secundo eos qui non crediderunt, perdidit* (*Judæ*, V). Quibus tamen si consensum præbemus, quamlibet culpam bis feriri non posse, hoc ex peccato percussis [n] atque in peccato

[a] Germ. et plerique, *quam desideraveram.*
[b] Germ. et duo Laud., *ascendit . . . crescit.*
[c] Laud., Corb. Germ., Norm. et plerique, *myrtum namque . . . . . ferunt.* Vet. Edit., *Myrtum namque semper fertur esse virtutis.*
[d] Laud. hic et infra, *emittit . . . parcit.* In 2 Laud. utraque lectio sic annotatur *emittit . . . . parcit.*
[e] Norm., *percussione inimicos intuetur.* Corb. Germ. et Germ., *hostes intuentur.*
[f] Additur in Norm., *ad me super.*
[g] Sic in utroque Laud., Norm. et aliis, nec non in vet. Edit. In poster. legitur *ne ultimo flagello deprehensis simul eis*, etc.
[h] Vindoc., *qui fingis laborem vel dolem.*
[i] Vindoc., *et non corrigitur.*
[j] Bec. et alii Norm., *ad inferna.*
[k] Vindoc., *in ira mea.*
[l] Becc. et alii Norm., *non judicabit.*
[m] Sic Laudun., Bellovac., Norm., Corb. Germ., Germ., non, *contritione*, ut est in Editis.
[n] Vindoc., *id est in peccato suo*

suo morientibus debet æstimari, quia eorum percussio hic cœpta illic perficitur, ut incorrectis unum flagellum sit quod temporaliter incipit, sed in æternis suppliciis consummatur, quatenus eis qui omnino corrigi renuunt jam præsentium flagellorum percussio sequentium sit initium tormentorum. *Emittet ergo super eum, et non parcet.* Sequitur :

CAPUT XXIII [*Vet. XIII*].

Ibid. — ***De manu ejus fugiens fugiet.***

36. ***Ferientis manum sola emendatione evadimus.*** — Ille etenim de manu fugit ferientis, qui suæ pravitatem corrigit actionis. Vel certe quia in sacro eloquio manus operatio solet intelligi, de manu percussi fugit qui, dum pravi interitum conspicit, vias pravitatis relinquit. Unde adhuc subditur :

CAPUT XXIV.

Vers. 23. — [a] ***Stringet super eum manus suas.***

37. ***In aliorum pœna quid nobis timendum sit conspicimus.*** — Manus quippe stringere est vitæ suæ opera in rectitudine confirmare. Unde etiam Paulus ait : *Remissas manus et dissoluta genua erigite* (*Hebr.* xii, 12). Dum itaque alienum interitum conspiciunt, revocantur ad cor, ut recogitent suum ; et unde alius ad tormenta ducitur, a tormento alius inde liberatur. Stringit ergo super eum manus suas, quia conspicit in aliena pœna quid timeat ; et dum delinquentem sic percussum conspicit, dissoluta sua opera justitiæ vigore constringit. Sicque fit ut qui iniquus vivens multos ad culpam traxerat delectatione peccati, quosdam moriens a culpa revocet terrore tormenti. Quod etiam provenire bonis Psalmista testatur, dicens : *Lætabitur justus cum viderit vindictam impiorum, manus suas lavabit in sanguine peccatorum* (*Psal.* lvii, 11). In peccatorum morientium sanguine justi lavantur manus, quia dum eorum pœna conspicitur, conspicientis vita mundatur. Sequitur :

CAPUT XXV

Ibid. — ***Et sibilabit super illum, intuens locum ejus.***

38. ***Sicque a peccato compescimur.*** — Quid in sibilo, nisi intentio admirationis exprimitur ? Si vero in sibilo alia fortasse significatio quæritur moriente peccatore, hi qui interitum ejus aspiciunt, os in sibilo stringunt, dum ad ea quæ contempserant verba spiritalia convertuntur, ut jam credere et prædicare incipiant quæ prius dum iniquum florere cernerent non credebant. Nam fit plerumque ut infirmorum animus eo magis [b] de auditu veritatis trepidet, quo florere contemptores veritatis videt. Sed dum justa ultio injustos subtrahit, alios a pravitate compescit. Unde per Salomonem dicitur : *Multato pestilente, sapientior erit parvulus* (*Prov.* xxi, 11). Vir igitur sanctus postquam potentum pœnas qui extolluntur in sæculo sufficienter explevit, **573** rursus ad hæreticorum superbiam, qui extolluntur in eloquio, verba convertit. Nam sequitur :

CAPUT XXVI [*Vet. et Rec. XIV*].

Cap. xxviii, vers. 1. — ***Habet argentum, venarum suarum principia : et auro locus est in quo conflatur.***

39. *Hæretici ad sacras paginas veterumque patrum libros provocandi.* — In argento eloquium, in auro vitæ vel sapientiæ claritas designari solet. Et quia hæretici sic de eloquii sui nitore superbiunt, ut nulla sacrorum librorum auctoritate solidentur (qui libri ad loquendum nobis quasi quædam argenti venæ sunt, quia de ipsis locutionis nostræ originem trahimus), eos ad sacræ auctoritatis paginas revocat, ut si vere loqui desiderant, inde sumere debeant quid loquantur. Et ait : *Habet argentum, venarum suarum principia.* Ac si aperte dicat : Qui ad veræ prædicationis verba se præparat, necesse est ut causarum origines a sacris paginis sumat, ut omne quod loquitur ad divinæ auctoritatis fundamentum revocet, atque in eo ædificium locutionis suæ firmet. Ut enim prædiximus, sæpe hæretici dum sua student perversa astruere, ea proferunt quæ profecto in sacrorum librorum paginis non tenentur. Unde et discipulum suum prædicator egregius admonet, dicens : *O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates* (*I Tim.* vi, 20) ; quia dum laudari hæretici tanquam de excellenti ingenio cupiunt, quasi nova quædam proferunt, quæ in antiquorum Patrum libris veteribus non tenentur ; sicque fit ut dum videri sapientes desiderant, miseris suis auditoribus stultitiæ semina spargant.

40. *Sola Ecclesia catholica martyres habet.* — Bene autem subditur : *Et auro locus est in quo conflatur.* Ac si aperte dicat : Vera fidelium sapientia, cui universalis Ecclesia locus est, tribulationem vobis persequentibus patitur, sed a cunctis peccatorum sordibus persecutionis vestræ igne purgatur. Unde scriptum est : *In igne probatur aurum et argentum, homines vero* [c] *receptibiles in camino humiliationis* (*Eccli.* ii, 5). Quo in loco potest hoc quoque convenienter intelligi, ut de sua hæretici increpari stulta passione videantur. Nam sæpe pro Jesu Christi Domini ac redemptoris nostri nomine multa patiuntur, seseque eisdem passionibus ejus fieri martyres sperant. Quibus sancti viri voce nunc dicitur : *Auro locus est in quo conflatur.* Nam juxta hoc quod jam et ante nos dictum est (*A Cypr., de unitate Eccl., et alibi*), quisquis extra unitatem Ecclesiæ patitur, pœnas pati potest, martyr fieri non potest, quia auro locus est in quo conflatur. Quid itaque ad hæc, hæretici, dicitis? Conflari per afflictionem carnis, vel etiam per martyrium vultis, sed locum in quo debeatis conflari nescitis. Audite quid sancti prædicatoris voce dicitur : *Auro locus est in quo conflatur.* Hunc ergo conflationis locum quærite, hanc fornacem, qua aurum apte purgari valeat invenite.

41. *Quidquid extra Ecclesiam toleratur, cruciat,*

[a] Laud. et Norm., *stringit.*
[b] Vindoc., *de audacia veritatis.*
[c] Germ., Corb., Germ., Gemet. et alii Norm., *receptabiles*. Et quidem dicimus *acceptabiles*, non *acceptibiles*.

non purgat. — Una est Ecclesia in qua [a] qui conflari A valuerit ab omni etiam poterit peccatorum sorde purgari. Si quid pro Deo amaritudinis, si quid tribulationis extra hanc positi sustinetis, incendi potestis tantummodo, non purgari. Dicat Jeremias, dicat quomodo conflationis vestræ ignis omni virtute sit vacuus : *Frustra conflavit conflator, malitiæ enim eorum non sunt consumptæ* (*Jerem.* VI, 29). Ecce ignis exterius conflans, et duræ passionis admovet pœnam, 574 et tamen erroris non excoquit culpam, et tormenta crudelium dat pœnarum, et bonorum non facit incrementa meritorum. Hujus etiam conflationis ignis qui extra catholicam toleratur Ecclesiam, quam nullius omnino virtutis sit, Paulus Apostolus insinuat, dicens : *Si tradidero corpus meum* [b] *ut ardeat, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (*I Cor.* B XIII, 3). [*Vet. XV.*] Alii quippe prava de Deo sentiunt; alii recta de auctore tenent; sed unitatem cum fratribus non tenent. Illi errore fidei, isti vero schismatis perpetratione divisi sunt. Unde et in ipsa prima parte decalogi utrarumque partium culpæ reprimuntur, cum divina voce dicitur : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua* (*Deut.* VI, 5). Atque mox subditur : *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* Qui enim de Deo perversa sentit, liquet profecto quia Deum non diligit. Qui vero de Deo recta sentiens a sanctæ Ecclesiæ unitate divisus est, constat quia proximum non amat, quem habere socium recusat.

42. *Quia deest charitas tam schismaticis quam hæreticis.* — Quisquis ergo ab hac unitate matris Eccle- C siæ, sive per hæresim de Deo perversa sentiendo, seu errore schismatis proximum non diligendo dividitur, charitatis hujus gratia privatur, de qua hoc quod præmisimus Paulus ait : *Si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (*I Cor.* XIII, 3). Ac si aperta voce diceret : Extra locum suum conflationis mihi ignis adhibitus tormento me cruciat, mundatione non purgat. Hunc omnes sanctæ pacis amatores summo studio locum quærunt, hunc quærentes inveniunt, hunc invenientes tenent, scientes peccatorum remissio vel ubi, vel quando, vel qualibus detur. Ubi quippe, [c] nisi in catholicæ matris sinu? Quando, nisi ante venturi exitus diem? Quia, *ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (*II Cor.* VI, 2). Et : *Quærite* D *Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est* (*Isai.* LV, 6). Qualibus, nisi conversis, qui ad parvulorum imitationem, magistra humilitate [d] formantur? Quibus dicitur : *Sinite parvulos venire ad me; talium enim est regnum cœlorum* (*Matth.* XIX, 14).

Et : *Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cœlorum* (*Matth.* XVIII, 3). [*Rec. XV.*] Quia ergo non nisi in catholica Ecclesia veri martyres fiunt, dicitur recte : *Auro locus est in quo conflatur*, quia non clarescet anima in fulgore æternæ pulchritudinis, nisi, ut ita dicam, prius hic arserit in officina charitatis.

43. *Deus alios salvat per innocentiam, alios per pœnitentiam.* — Pensandum præterea est quod occulto consilio omnipotens Deus quosdam ab ipsis exordiis suis innocentes custodiens, usque [e] ad virtutum provehit summa, ut ætate crescente, simul in eis proficiat et annorum numerositas, et celsitudo meritorum. Alios vero in exordiis suis deserens, scaturientibus vitiis ire per abrupta permittit. Plerumque tamen etiam eos respicit, et ad sequendum se sancti amoris igne succendit, atque inolitas in eorum cordibus prurigines vitiorum vertit in fervorem virtutum, et eo magnis ignescunt ad desiderium requirendæ pietatis Dei, quo magis erubescunt memoriam iniquitatis suæ, sicut sæpe contigit ut in pugnæ certamine miles ante ducis sui 575 oculos constitutus, hostili virtuti turpiter cedat, et enerviter præbens terga feriatur : qui tamen hoc ipsum quod [f] turpiter gessit erubescens, ante ducis sui oculos majores ex ipsa verecundia vires sumit, [g] tantoque post fortia exercet, quantum et præsentem gloriam virtutis peragat, et [h] præteritam ignominiam debilitatis tegat. Sic ergo nonnunquam quidam in Dei servitio [i] ex anteacta acrius debilitate roborantur, eosque ad custodienda mandata et futurorum trahit desiderium, et impellit memoria præteritorum, ut hinc ad ventura amor provocet, illinc de præteritis verecundia instiget. [*Vet. XVI.*] Quos tamen adversarii Ecclesiæ dum summis præditos virtutibus viderint, eisque in præsenti vita unde derogent quia invenire nequaquam possunt, accusare illos de præteritis moliuntur, sicut Moysen nostrum Manichæus impetit, in quo sequentium virtutum gratiam, transacti homicidii conatur culpa fœdare. In quo non attendit postmodum quam patiens ad sustinendum, sed prius quam præceps ad feriendum fuerit. Talibus ergo adversariis beatus Job subtilissima consideratione obvians, postquam dixit : *Habet argentum venarum suarum principia, et auro locus est in quo conflatur*, apte subdidit :

CAPUT XXVII [*Rec. XVI*].

VERS. 2. — *Ferrum de terra tollitur.*

44. *Non est intuendum quid per se sint Ecclesiæ doctores, sed quid per gratiam evaserint.* — Solent hæretici de justitiæ suæ contra nos elatione gloriari, atque opera sua ostentationis inflatione jactare, nos-

[a] Editi, *qui conflari voluerit*. In Mss. Germ., Laud., Corb. Germ. et aliis, constanter legitur *valuerit*. Quemadmodum supra, *apte purgari valent*.

[b] Ita Germ., Laudun., Corb. Germ., Norm. aliique Mss. hic et deinceps ; Editi vero, *ardeam*.

[c] Ita Germ., Bellov., Laudun., Corb. Germ., Norm., etc., ubi Edit. habent, *in Ecclesiæ matris*.

[d] Laudun., *firmantur*.

[e] Corb. Germ., Bellovac., Germ., Vindoc., Laudun., Gemet. et alii Norm., *ad virtutum summa, vel ad virtutum summam*. In omnibus tamen Editis legitur *virtutum culmen*.

[f] Ita omnes Mss. nostri, præter Germ. et Corb. Germ., in quibus ut in Editis legitur, *turpiter cessit*.

[g] Germ., Ebroic. et alii Norm., *tantoque post fortia.... quantis et præsentis gloriam virtutis peragat*.

[h] Corb. Germ., *et præteritæ ignominiam debilitatis*.

[i] Vindoc., *ex anteacta præteritaque debilitate acrius roborantur*.

quæ iniquos, ut diximus, aut esse, aut fuisse criminantur. Per humillimam ergo confessionem, et veracem defensionem contra eos vir sanctus loquitur, dicens : *Ferrum de terra tollitur*. Ac si aperte dicat : Fortes viri, qui acutissimis linguarum gladiis in hac acie defendendæ fidei ferrum fiunt, aliquando terra in infimis actionibus fuerunt. Peccanti quippe homini dictum est : *Terra es, et in terram ibis* (*Genes.* III, 19). Sed de terra ferrum tollitur (*Dist.* L, *c.* 18), cum fortis propugnator Ecclesiæ a terrena quam prius tenuit actione separatur. Non ergo in eo debet despici quidquid fuit, qui jam cœpit esse quod non fuit. An non Matthæus in terra inventus est, qui terrenis negotiis implicatus [a] telonii usibus serviebat (*Matth.* IX, 9)? Sed de terra [b] sublatus, in fortitudinem ferri convaluit, cujus videlicet lingua quasi acutissimo gladio Evangelii administratione Dominus infidelium corda transfixit; et qui infirmus prius despectusque fuerat per terrena negotia, fortis postmodum factus est ad cœlestia prædicamenta. Unde adhuc subjungitur :

CAPUT XXVIII [*Rec. XVII*].

IBID. — *Et lapis solutus calore, in æs vertitur.*

45. *Gratiæ infusione cor emollitur ad amorem, et roboratur ad operationem.* — Tunc lapis calore solvitur, cum cor durum atque a divini amoris igne frigidum eodem divini amoris igne tangitur, et in fervore spiritus liquatur, ut ad sequentem vitam desideriorum æstu ardeat, quam prius audiens insensibilis manebat. [*Vet. XVII.*] Ex quo ardore scilicet, et emollitur ad amorem, et roboratur ad operationem, ut sicut prius durus fuerat in amore sæculi, ita se postmodum fortem exerat in amorem Dei; et quod ante audire renuebat, jam et credere et prædicare incipiat. *Lapis ergo solutus calore*, **576** *in æs vertitur*, quia dura mens superni amoris igne liquefacta ad veram fortitudinem commutatur, ut peccator, qui prius insensibilis exstiterat, postmodum et per auctoritatem fortis et per prædicationem [c] sonorus fiat. Quod bene per Isaiam dicitur : *Qui confidunt in Domino, mutabunt fortitudinem* (*Isai.* XL, 31). Fortitudinem mutamus, cum conversi tanta virtute præsens sæculum fugimus quanta hoc ante quærebamus. [d] Quia autem male ab adversariis catholicorum moribus ante acta vita reputatur, recte subditur :

CAPUT XXIX.

VERS. 3. — *Tempus posuit tenebris et universorum finem ipse considerat.*

46. *Deus electorum et reproborum finem intuetur. Bona facit et ordinat; mala non facit, sed ordinat.* — Ipse posuit tempus tenebris, iniquis videlicet modum, quo iniqui esse desistant. Unde eis per Apostolum dicitur : *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Sicut aliis quoque discipulis isdem doctor egregius dicit : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum*, [e] *et induamus nos arma lucis; sicut in die honeste ambulemus.* (*Ephes.* V, 8; *Rom.* XIII, 12). Unde et in Canticis canticorum [f] Ecclesia veniente dicitur : *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens* (*Cant.* VI, 9)? Apte enim Ecclesia auroræ comparata describitur, [g] quæ per cognitionem fidei a peccatorum suorum tenebris in clara luce justitiæ commutatur. *Tempus ergo posuit tenebris, et universorum finem ipse considerat.* Universorum nomine, et electos voluit et reprobos comprehendi. Nam bona faciens et ordinans Deus, mala vero non faciens, sed ab iniquis facta ne inordinate [h] eveniant ipse disponens, considerat universorum finem, et patienter tolerat omnia, atque intuetur electorum terminum, quod ex malo mutentur ad bonum. Intuetur etiam reproborum finem, quod de malo opere [i] dignum se trahantur ad supplicium. Vidit finem persequentis Sauli, quo prostratus diceret : *Domine,* [j] *quid me vis facere* (*Act.* IX, 6)? Vidit finem quasi obsequentis discipuli, quod pro commisso scelere guttur laqueo stringeret, seque et peccantem puniret, et deterius puniendo deciperet. Vidit Ninivitas delinquentes, sed consideravit finem delinquentium [k] pœnitentiam correctorum. Vidit quoque Sodomam delinquentem, sed consideravit finem ardoris luxuriæ, ignem gehennæ. Vidit gentilitatis finem, quod possessa iniquitatum tenebris, quandoque fidei luce claresceret. Vidit etiam Judææ terminum, quod ab ea luce fidei quam tenebat obduratæ perfidiæ se tenebris cæcaret. Unde adhuc congrue subditur :

CAPUT XXX [*Rec. XVIII*].

IBID. VERS. 4. — *Lapidem quoque caliginis et umbram mortis dividit torrens a populo peregrinante.*

47. *Probos et malos ignis in extremo judicio dividet.* — [l] Quid durus ille perfidia Judæorum populus, qui auctorem vitæ per fidem videre noluit, quem per prophetiam prædixit, nisi lapis caliginis fuit? quia et crudelitate durus exstitit, et infidelitate nebulosus. Qui alio quoque vocabulo umbra mortis dicitur. Umbra quippe talis exprimitur, qualia ejus rei, de qua trahitur, fuerint lineamenta. Quis autem mortis nomine, nisi diabolus vocatur? De quo [m] per quamdam ministri sui significationem **577** dicitur : *Et nomen illi mors* (*Apoc.* VI, 8). Cujus ille populus umbra exstitit, quia iniquitatem illius sequens, ejus

[a] Germ., 1 Laud., Corb. Germ., *telonei.*
[b] 1 Laud., Germ. Corb., Germ., *tultus.* De hac voce vide l. III, num. 22.
[c] Bellovac. et 1 Laud., *sonorosus.*
[d] Becc., *quia autem mala.*
[e] Laud. et Norm., *et induamur arma.*
[f] 1 Laud., *Ecclesiæ venienti.*
[g] 1 Laud., *quæ per cogitationem.*
[h] Norm., *veniant.*
[i] 2 Laud., *dignum se trahunt ad supplicium.* Primus, *dignum retrahantur ad supplicium.*
[j] Duo Laud., *quid me jubes facere.*
[k] Ita cum Corb. Germ., Laud. ac Norm., etc., vet. Editi. At poster., *pœnitentia.*
[l] Vindoc. et 1 Laud., *quid durus ille perfidus Judæorum populus.*
[m] Fortasse correctius in Gemet., *per quamdam ministerii sui significationem.* Diaboli scilicet ministerium est, mortem inferre. In vet. Ed., pro *ministri*, legitur *mysterii.*

in se imaginem expressit. Quid vero torrentis nomine, nisi ille a conspectu tremendi judicis per ultimum examen egrediens, atque electos et reprobos dividens ignis vocatur? Unde et per prophetam dicitur : *Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus* (*Dan.* VII, 10).

[*Vet. XVIII, Rec. XIX.*] 48. *Peregrini sunt in mundo electi omnes.* — Quis autem in hoc mundo peregrinatur populus, nisi qui ad sortem electorum currens, habere se patriam novit in cœlestibus; et tanto magis se illic sperat invenire propria, quanto hic cuncta quæ prætereunt esse a se deputat aliena? Peregrinus itaque est populus, omnium numerus electorum, qui hanc vitam quoddam sibi exsilium deputantes, ad supernam patriam tota cordis intentione suspirant, de quibus Paulus dicit : *Confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram* (*Hebr.* XI, 13). Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. Hanc peregrinationem idem quoque Apostolus tolerabat, cum diceret : *Dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino. Per fidem enim ambulamus, et non per speciem* (*II Cor.* V, 6). Hujus peregrinationis ærumnas satagebat evadere, cum dicebat : *Desiderium habens dissolvi, et cum Christo esse* (*Philip.* I, 23). Et rursum : *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Ibid.* I, 21). Hujus peregrinationis pondus grave sentiebat Psalmista, cum diceret : *Heu me! quia incolatus meus prolongatus est : habitavi cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea* (*Psal.* CXIX, 5). Ab hac eripi quantocius anhelabat, cum supernis desideriis flagrans diceret ; *Sitivit anima mea ad Deum vivum; quando veniam et apparebo ante faciem Dei* (*Psal.* XLI, 3)? Sed hoc desiderium nesciunt qui cor in terrenis voluptatibus defigunt. Dum enim sola quæ sunt visibilia diligunt, profecto invisibilia, vel si credunt esse, non diligunt, quia dum nimis se exterius sequuntur, etiam mente carnales fiunt. Simul enim in hac vita uterque populus currit, sed non simul ad perpetuam pervenit, quia *Lapidem caliginis et umbram mortis dividit torrens a populo peregrinante.* Ac si aperte dicat : Eos quos modo vel infidelitas excæcat, vel crudelitas obdurat, flammarum fluvius a conspectu æterni judicis exiens, ab electorum tunc populo separat, ut tunc a bonis ignis districti examinis dividat quos nunc in suis concupiscentiis tenebræ vitiorum excæcant.

49. *Irrigatio prædicationis tanquam torrens dividit bonos a malis.* — Potest fortasse in torrentis nomine ipsa irrigatio sanctæ prædicationis intelligi, juxta id quod per Salomonem dicitur : *Oculum qui subsannat patrem, et qui despicit partum matris suæ, effodiant illum corvi de torrentibus* (*Prov.* XXX, 17). Perversi quippe dum divina judicia reprehendunt, subsannant

A patrem. Et quilibet hæretici dum prædicationem sanctæ Ecclesiæ fecunditatemque illius deridendo contemnunt, quid aliud quam partum matris despiciunt? Quam non immerito eorum quoque matrem dicimus, quia de ipsa exeunt, qui contra ipsam loquuntur ; Joanne attestante, qui ait : *A nobis exierunt, sed non erant ex nobis ; nam si fuissent ex nobis, mansissent utique nobiscum* (*I Joan.* II, 19). Corvi vero de torrentibus veniunt, cum prædicatores veri ad defensionem sanctæ Ecclesiæ a sacrorum librorum fluentis procedunt. Qui etiam recte corvi vocati sunt, quia nequaquam de justitiæ suæ luce superbiunt, **578** sed per humilitatis gratiam peccatorum in se nigredinem confitentur. Unde etiam ab electorum Ecclesia dicitur : *Nigra sum, sed formosa*

B (*Cant.* I, 4). Et Joannes ait : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus* (*I Joan.* I, 8). Qui videlicet corvi subsannantis oculum effodiunt, quia pravorum ac pervicacium hominum intentionem vincunt. Ex hoc itaque testimonio, si hic quoque torrens prædicatio debet intelligi, *Lapidem caliginis et umbram mortis dividit torrens a populo peregrinante*, qui sanctorum prædicatio obduratas mentes reproborum deserit, et ad pia humilium se corda convertit. Unde adhuc subditur :

CAPUT XXXI [*Vet. XIX*].

VERS. 4. — *Eos quos oblitus est pes egentis hominis, et invios.*

50. *Judæis relictis, ad gentiles defluxit.* — Quis hoc loco alius accipitur egens homo, nisi ille de quo

C per Paulum dicitur : *Qui* [a] *propter nos egenus factus est, cum dives esset* (*II Cor.* VIII, 9)? Cujus videlicet egentis hominis pedes sancti prædicatores fuerunt, per quorum profecto præsentiam gentilitatem circumiens, mundum perambulavit universum. De quibus per prophetam dicitur : *Et* [b] *inambulabo in eis* (*Levit.* XXVI, 12; *II Cor.* VI, 16). An pes ejus non erat, qui tentus in compedibus dicebat : *Pro quo legatione fungor in catena* (*Ephes.* VI, 20)? Sed eorum qui umbra mortis et lapis caliginis exstiterunt, pes hominis egentis oblitus est, quia in ipso initio nascentis Ecclesiæ, dum sancti apostoli cœlorum regnum Judææ prædicare voluissent, videntes quod ei nihil omnino proficerent, ad prædicandum gentibus [c] defluxerunt, sicut ipsi in suis Actibus dicunt : *Vobis*

D *oportebat primum loqui verbum Dei ; sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce* [d] *convertimur ad gentes* (*Act.* XIII, 46). De quibus et per Psalmistam dicitur : [e] *Transferentur montes in cor maris* (*Psal.* XLV, 3), quia repulsi a Judæa apostoli [f] in hoc gentilitatis sæculum translati sunt. Qui sunt ergo qui immensa duritia pro obscuritate cordis, quasi quidam lapis caliginis et umbra mortis, a peregrinante sanctorum populo dividuntur, nisi

[a] Duo Laud. et Corb. Germ., *propter vos.*
[b] Gem., *et ambulabo.*
[c] Duo Laud. et Corb. Germ., *deflexerunt.*
[d] 1 Laud., *convertemur.*
[e] 2 Laud., Germ., Norm. et alii, *transferuntur.*

[f] Elegantius in recent. Ed., *in hoc gentilitatis salum*; verum in Mss. Germ., Turon., duob. Laud., Corb. Germ., Norm., etc., legitur *sæculum*, vel *sæculo*; vet. Ed. Paris., *solo.* Basil., *populo.*

hi quos pes egentis hominis est oblitus, id est quos prædicatores Domini, videlicet [a] per humanitatem pauperis, pro superbiæ suæ tumore reliquerunt, eorumque omnino obliti sunt, dum prædicationis suæ semina ad solam fructificationem gentium transtulerunt? Quos recte quoque et invios vocat, quia dum in infidelitate sua obdurati sunt, verbis vitæ ad cor viam præbere noluerunt. Sed Judæa hæc, quæ sic obduruit, vel qualis dudum fuerit, vel quid post pertulerit, audiamus. Sequitur:

CAPUT XXXII.

VERS. 5. — *Terra de qua oriebatur panis, in loco suo igne subversa est.*

51. *Synagoga quæ legis scripturarumque panem ministrabat, invidia conflagrans, destructa est.* — Panem Judæa dare consueverat, quæ legis verba proferebat. Quam videlicet legem, quia intelligere jam reprobi atque explanare non poterant, propheta Jeremias in lamentis deplorat, dicens: *Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis* (*Thren.* IV, 4). Sed hæc terra in loco suo igne subversa est, quia fidelium signa conspiciens, invidiæ se face concremavit. Quia enim [b] semper invidia de superbia nasci solet, in loco suo igne periit, quæ idcirco arsit invidia, quia superbiam non reliquit. Terra ergo quæ prius panem habuit, post igne subversa est, quoniam synagoga, quæ **579** mandata Dei per legem protulit, nascentem Ecclesiam persequens, invidiæ se igne consumpsit. An non æmulationis suæ facibus ardebat, cum Redemptoris nostri signa conspiciens, per quosdam suos diceret: *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?* vel certe: *Videtis quia nihil proficimus, ecce totus mundus post eum vadit* (*Joan.* XI, 47). Videbant unde converti debuerant, atque exinde perversiores fiebant. Quærebant exstinguere quem cernebant mortuos vivificare. In ore tenebant legem, sed legis persequebantur auctorem. *Terra ergo de qua oriebatur panis, in loco suo igne subversa est*, quia Judæa in semetipsa et prius habuit legem quæ reficeret, et post invidiam quæ concremaret. De cujus adhuc descriptione subjungitur:

CAPUT XXXIII.

VERS. 6. — *Locus sapphiri lapides ejus, et glebæ illius aurum.*

52. *Auget Judæorum casum, donorum et gratiarum quibus prius ornati sunt, copia.* — Auget reatum culpæ sequentis præconium gloriæ præcedentis. Nam uniuscujusque casus tanto majoris est criminis, quanto priusquam caderet majoris potuit esse virtutis. Dicatur ergo Judæa, dicatur quid fuerit, et præcedentium magnitudo virtutum crescat ad cumulum sequentium delictorum. *Locus sapphiri lapides ejus, et glebæ illius aurum.* Quid enim hoc loco per lapides, nisi sanctorum ac fortium mentes accipimus? (*Vet. XX*). In Scriptura etenim sacra aliquando lapides in malo, aliquando vero in bono accipi solent. Nam cum lapis pro insensibilitate ponitur, dura per lapides corda signantur. Unde et per Joannem dicitur: *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ* (*Matth.* III, 9). Qui videlicet nomine lapidum corda gentilium designat, dura tunc atque insensibilia per infidelitatem. Et per prophetam Dominus pollicetur, dicens: *Auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum* (*Ezech.* XI, 19). Rursum per lapides mentes fortium designari solent. Unde et per Petrum sanctis dicitur: *Et vos tanquam lapides vivi superædificamini* [c] *domus spiritales* (*I Petr.* II, 5). Et per prophetam Dominus venienti Ecclesiæ pollicetur, dicens: *Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, et fundabo te in sapphiris, et ponam jaspidem propugnacula tua, et portas tuas in lapides sculptos; et omnes terminos tuos in lapides desiderabiles, universos filios tuos doctos a Domino* (*Isai.* LIV, 11). Stravit namque in illa per ordinem lapides, quia in ea sanctas animas meritorum diversitate distinxit. Fundavit eam in sapphiris, qui scilicet lapides coloris aerei in se similitudinem tenent, quia robur Ecclesiæ in animabus cœlestia appetentibus solidatur. Et quoniam jaspis viridis est coloris, jaspidem propugnacula ejus posuit, quia illi contra adversarios pro sanctæ Ecclesiæ defensione objecti sunt, qui, internis desideriis virentes, [d] nulla teporis reprobi ariditate marcescunt. Portas vero ejus posuit in lapides [e] sculptos. Hi quippe portæ sunt Ecclesiæ, per quorum vitam atque doctrinam intrat in eam multitudo credentium. Qui pro eo etiam quod magnis operibus pollent, et id quod loquentes asserunt, viventes ostendunt, non puri, sed sculpti lapides esse memorantur. In quorum enim vita recta operatio cernitur, quasi in eisdem ipsis exprimitur quod egerunt. Ubi omnem quoque sanctorum numerum generali collectione concludens, subdidit: *Omnes terminos tuos in lapides* **580** *desiderabiles* (*Ibid.* LIV, 12). Et, tanquam si audientes ista peteremus ut hos lapides quos diceret indicaret, adjunxit: *Universos filios tuos doctos a Domino.* Quia igitur de Judæa nunquam sanctæ animæ, quæ cœlestem vitam ducerent defuerunt, dicitur: *Locus sapphiri lapides ejus.* Et quia magna vitæ ac sapientiæ claritate per fidem fulsit, adjungitur: *Et glebæ illius aurum.* Quid per glebas, nisi collectiones singulorum ordinum ac multitudines designantur? Glebæ autem ex humore et pulvere constringuntur. Omnes ergo qui, rore gratiæ infusi, ex mortis debito se pulverem esse veraci cognitione confessi sunt, dum vitæ virtute clarescerent, quasi aureæ in illa glebæ jacuerunt. Glebas hæc terra habuit in prophetis, glebas in doctoribus, glebas in Patribus antiquis, qui magna se infusione gratiæ in professionis et operis unanimitate tenuerunt. Dicat ergo: *Et*

[a] Ita Mss. At Editi omnes, *per humilitatem*.
[b] 2 Laud., *sæpe*.
[c] Norm. et plerique, *in domos spiritales*.
[d] In 1 Laud., *nulla temporis reprobi*; quam lectionem ex parte secuti sunt plerique Editores. Nostra tamen, quæ Mss. fere omnium est, longe anteponenda.
[e] Laud., *scalptos*, et infra, *scalpti lapides*.

glebæ illius aurum, quia in ea multitudo spiritalium tanto majori virtute claruit, quanto se in Deum ac proximum [a] majori unanimitate constrinxit.

53. *Aurum quo fulgebant, perfidiæ tenebris obscuratum.* — Sed hoc aurum perfidiæ est postmodum tenebris obscuratum. Cujus profecto nigredinem Jeremias propheta intuens deplorat, dicens : *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus* (*Thren.* IV, 1)? Aurum namque obscuratum est, quia in eis antiquus ille fidei atque innocentiæ splendor, irruente perfidia, malitiæ se nocte fuscavit. Quia igitur quid fuit audivimus : *Locus scilicet sapphiri lapides ejus, et glebæ illius aurum*, nunc jam dilectus ille Deo populus cur tanta hæc bona perdiderit audiamus. Sequitur :

CAPUT XXXIV [*Vet. XXI*].

Vers. 7. — *Semitam ignoravit avis, nec intuitus est oculos vulturis.*

54. *Humilitatis Christi vias ignorantes, ejus mortis fructum amiserunt.* — Quis hoc loco avis nomine, nisi ille signatur, qui corpus carneum quod assumpsit, ascendendo ad æthera libravit? Qui apte quoque etiam vulturis appellatione exprimitur. Vultur quippe dum volat, si jacens cadaver conspicit, ad esum se cadaveris deponit ; et plerumque sic in morte capitur, dum ad mortuum animal de summis venit. Recte ergo mediator Dei et hominum redemptor noster vulturis appellatione signatur, qui manens in altitudine divinitatis suæ, [b] quasi a quodam volatu sublimi cadaver mortalitatis nostræ conspexit in infimis, et sese de cœlestibus ad ima submisit. Fieri quippe propter nos homo dignatus est, et dum mortuum animal petiit, mortem apud nos qui apud se erat immortalis invenit. Sed hujus vulturis oculus fuit ipsa intentio nostræ resurrectionis, quia ipse ad triduum mortuus, ab æterna nos morte liberavit. Ille ergo perfidus Judæus populus mortalem vidit ; [c] sed quomodo morte sua nostram mortem destrueret, minime attendit. Conspexit quidem vulturem, sed oculos vulturis non aspexit. Qui dum humilitatis ejus vias quibus nos ad alta sublevavit considerare noluit, semitam avis ignoravit. Neque enim pensare studuit quod ejus nos humilitas levaret ad cœlestia et mortis ejus intentio reformaret ad vitam. *Semitam igitur ignoravit avis, nec intuitus est oculos vulturis*, quia etsi vidit eum quem in morte tenuit, videre noluit [d] quanta vitam nostram gloria de ejus morte sequeretur. Unde et ad crudelitatem quoque persecutionis exarsit, verba vitæ **581** recipere renuit, prædicatores regni cœlorum prohibendo, sæviendo, feriendo repulit. Qui scilicet repulsi Judæam ad quam missi fuerant deserentes, in gentilitatis collectionem dispersi sunt. Unde adhuc subditur :

CAPUT XXXV [*Rec. XX*].

Vers. 8. —*Non calcaverunt eam filii institorum, nec pertransivit per eam leæna.*

55. *Apostoli eorumque successores Judæam deseruerunt et gentilium conversioni insudarunt.* — [e] In cunctis Latinis Codicibus institutores positos reperimus, in Græcis vero negotiatores invenimus. Ex qua re colligi valet quod in hoc loco pro institoribus institutores scriptores quique ignorando posuerunt. Institores enim negotiatores dicimus, pro eo quod exercendo operi insistunt. Sed uterque sermo licet in voce dissonet, in intellectu non discrepat, quia omnes qui fidelium mores instituunt, spiritale negotium gerunt, ut cum prædicationem suis auditoribus præbent, ab eis fidem et opera recta percipiant, sicut de sancta Ecclesia scriptum est : *Sindonem fecit et vendidit* (*Prov.* XXXI, 24) ; de qua et paulo post illic dicitur : *Vidit quod bona est negotiatio ejus* (*Ibid.* XXXI, 18). Qui hoc loco institutores nisi prophetæ sancti vocati sunt, qui synagogæ mores ad fidem instituere curaverunt prophetando? Quorum nimirum filii sancti apostoli nuncupantur, qui ut Deum hominem crederent, ad eamdem fidem ex eorum sunt prædicatione generati. De quibus Ecclesiæ per Psalmistam dicitur : *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram* (*Psal.* XLIV, 17). Sed quia repulsi apostoli a synagogæ finibus sunt egressi, recte nunc dicitur : *Non calcaverunt eam filii institorum.* Calcarent quippe eam institorum filii, si prædicatores sancti ejusdem synagogæ vitia calce virtutis premerent. Si autem institores [f] eosdem sanctæ Ecclesiæ prædicatores accipimus, institorum filios pastores et doctores, qui apostolorum [g] viam secuti sunt, nil obstat intelligi. Qui Synagogam minime calcaverunt, quia dum eorum patres, id est apostoli, ab illa repulsi sunt, ipsi quoque ab ejus vocatione cessaverunt.

[*Vet. XXII.*] 56. *Synagoga relicta, gentibus colligendis Ecclesia studuit.* —Per quam videlicet Synagogam leæna non pertransiit, quia sancta Ecclesia collectioni gentium dedita nequaquam sese ad illum Judææ populum diutius occupavit. Recte autem Ecclesia leæna nuncupatur, quia male viventes in vitiis,

[a] Vind., *majori unitate constrinxit.* 1 Laud. habet *construxit*, pro *constrinxit.*

[b] Ita 1 Laud., Norm. et pler. In omnibus Editis omittitur *a.*

[c] Plurimi, *sed quod morte.... non attendit*

[d] Germ., Corb. Germ., Norm., *quanta vitæ nostræ gloria.*

[e] Hunc locum in Edit. corruptissimum restituimus ex Mss. Corb. Germ., Anglic., Norm., Parisiensib., Laud., Belvac., etc. Prius legebatur : *in cunctis Latinis Codicibus institores positos reperimus. In Græcis vero negotiatores invenimus. Ex qua re colligi valet quod hoc in loco pro negotiatoribus institores scriptores ignorando posuerunt.* Quo pacto erraverunt qui *pro negotiatoribus institores posuerunt*, cum utraque vox idem sonet? Sed legendum *institutores*, ut vitiose tunc legebatur in Lat. Codicib. Libri Job; sic autem Gregorium legisse manifestum est tam ex Mss. consensu (si Germ. excipias, in quo syllaba media *tu* ubique deleta est) quam ex his verbis, *Omnes qui fidelium mores instituunt*, etc.

[f] Gemet. ac pl., *ejusdem sanctæ Ecclesiæ.*

[g] Sic Laudun., Vindoc., Corb. Germ.; Norm. Editi cum Germ., *vitam secuti sunt.*

ore sanctæ prædicationis interficit. Unde et ipsi primo pastori quasi hujus leænæ ori dicitur : *Macta et manduca* (*Act.* x, 13). Quod mactatur quippe a vita occiditur, id vero quod comeditur, in comedentis corpore commutatur. Macta ergo et manduca dicitur, id est a peccato eos in quo vivunt interfice, et a seipsis illos in tua membra converte. Et quia hæc Ecclesia corpus est Domini, ipse etiam Dominus Jacob voce leo vocatur ex se, leæna vocatur ex corpore, dum ei sub Judæ specie dicitur : *Ad prædam, fili mi, ascendisti, requiescens accubuisti ut leo, et quasi leæna;* **582** [a] *quis suscitabit eum* (*Genes.* XLIX, 9)? Hæc igitur leæna nequaquam dicitur, quia [b] per Judæam non transiit, sed non pertransiit. Apostolis namque prædicantibus prius ex illa tria millia, postmodum quinque millia crediderunt. Ecclesia itaque per B Synagogam transiit, sed non pertransiit, quia ex illa ad fidem paucos rapuit, sed tamen illum infidelem populum a perfidia funditus non exstinxit. Sed, quod sæpe jam diximus, repulsa ab infidelitate Judæorum, deflexit ad vocationem gentium. Unde adhuc de eadem leæna dicitur :

CAPUT XXXVI.

VERS. 9. — *Ad silicem extendit manum suam, subvertit a radicibus montes.*

57. *Quarum duritiam emollivit, et superbiam stravit.* — Manum quippe ad silicem extendit, quia ad duritiam gentium suæ brachium prædicationis misit. Unde et idem beatus Job passionis suæ historiam præsciens gentibus innotescendam, dicit : *Scribantur hæc stylo ferreo in plumbi lamina,* [c] *vel certe sculpantur in* C *silice* (*Job.* XIX, 24). Qui vero hoc in loco montes, nisi hujus sæculi potentes accipimus, qui pro terrena substantia [d] altum tument? De quibus Psalmista ait : *Tange montes, et fumigabunt* (*Psal.* CXLIII, 5). Sed montes a radicibus sunt eversi, quia, prædicante sancta Ecclesia, summæ hujus sæculi potestates in adoratum omnipotentis Dei ab intima cogitatione [e] ceciderunt. Radices enim montium cogitationes sunt intimæ superborum. Et a radicibus montes cadunt, quia ad colendum Deum potestates sæculi ab imis cogitationibus prosternuntur. Recte etenim per radicem cogitatio occulta signatur, quia per hoc quod intus non cernitur, erumpit quod videatur foris. Unde et in bonam partem per prophetam dicitur : [f] *Emittet id quod salvatum fuerit de domo Juda, et quod reliquum est, mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum* D (*Isai.* XXXVII, 31). Ac si aperte diceretur : In imis cogitatio nascitur, ut in summis retributio reddatur.

A Dicat ergo : *Ad silicem extendit manum suam, subvertit a radicibus montes*, quia dum duritiam gentium sancta prædicatio petiit, superborum altitudinem funditus stravit. Quia vero eos quos a cogitationibus terrenis evacuat donis cœlestibus replet, et quos infimis curis exhaurit supernis rigat fluentis, mox subditur :

CAPUT XXXVII.

VERS. 10. — *In petris rivos excidit.*

58. *In saxeis gentilium cordibus Deus fluvios prædicationis aperuit.* — Id est, in duris gentilium cordibus fluvios prædicationis aperuit, sicut per prophetam quoque de irriganda dicitur ariditate gentilium : *Posuit desertum in stagnum* [g] *aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum* (*Psal.* CVI, 35). Atque in Evangelio promittit Dominus, dicens : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina aquæ vivæ de ventre ejus fluent* (*Joan.* VII, 38). Quod promissum tunc audivimus, etiam nunc completum videmus. Ecce enim in sanctis prædicatoribus, et non ex Judæa progenitis, per cunctam Ecclesiam toto orbe diffusam, fluenta cœlestium mandatorum ubertim manant ore gentilium. Quia enim in petris rivos aperuit, ex duris quoque **583** cordibus fluvius sanctæ prædicationis emanavit. Sequitur :

CAPUT XXXVIII.

IBID. — *Et omne pretiosum vidit oculus ejus.*

59. *Vilis Deo est mundus, et pretiosæ animæ quas elegit.* — Sciendum magnopere est quia tanto unaquæque anima fit pretiosior ante oculos Dei, quanto præ amore veritatis despectior fuerit ante oculos suos. Hinc ad Saul dicitur : *Nonne cum parvulus esses in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israel* (*I Reg.* XV, 17)? Ac si aperte diceret : Magnus mihi fuisti, quia despectus tibi ; sed nunc quia magnus tibi es, factus es despectus mihi. Unde et per prophetam dicitur : *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes* (*Isai.* V, 21). Tanto ergo fit quisque vilior Deo, quanto pretiosior sibi ; tanto pretiosior Deo, quanto propter eum vilior sibi : *Quia humilia respicit, et alta a longe cognoscit* (*Psal.* CXXXVII, 6). [*Vet. XXIII.*] *Omne itaque pretiosum vidit oculus ejus.* In Scriptura sacra videre Dei, [h] aliquando pro eligere ponitur, sicut in Evangelio scriptum est : *Cum esses sub ficu, vidi te* (*Joan.* I, 48) ; id est, positum te sub umbra legis elegi. Vidit ergo pretiosum quia humilia elegit : *Infirma enim mundi elegit Deus, ut confunderet fortia* (*I Cor.* I, 27). Vidit pretiosum, cum humanam animam de se abjecta sapientem gratia ...

[a] Duo Laud. et alii, *quis suscitavit eum.*

[b] Sic legimus in 2 Laud., Bellov., Ebroic., Pratel., etc. In Editis et in Germ. omittitur *non*, et interpunctio mutata est magno sensus damno, qui ex nostra restitutione fit optimus. Explicat sanctus Doctor *nec pertransivit per eam leæna*, cujus nomine Ecclesiam dicit esse intelligendam. Et quamvis de hac leæna non possit asseri quod per Judæam non transierit (transiit enim conversis ad fidem primum tribus, postmodum quinque Judæorum millibus), at non pertransiit, quod sufficit ad loci hujus interpretationem. Distinguit ergo sanctus Gregorius inter *transire* et *pertransire.*

[c] In Editis, *vel celte.* Sequimur Mss. Anglic., Norm., Gallic. Vide quæ observavimus l. XIV, c. 53, n. 64.

[d] Ita Bellovac., Laud., Norm. et alii ; Editi, *in altum.*

[e] 2 Laud. aliam hanc lect. annotat, *transierunt.*

[f] Gemet., Germ., Corb. Germ. et alii, *et mittet.*

[g] Laud., Corb. Germ. et Norm., *aquæ.*

[h] Corb. Germ., Norm., 1 Laud. et Germ., abjecto pro, habent, *aliquando eligere ponitur.*

tiæ suæ illustratione respexit. De qua videlicet anima [a] per prophetam dicitur : *Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris* (*Jerem.* xv, 19). Vilis quippe Deo est mundus præsens, pretiosa vero ei est anima humana. Qui ergo pretiosum a vili separat, quasi os Domini vocatur, quia per eum Deus verba sua exerit, qui ab amore præsentis sæculi loquendo [b] quæ potest, humanam animam evellit. Et quia novi Testamenti doctores ad hoc usque perducti sunt, ut occultas quoque allegoriarum caligines in veteri Testamento rimentur, recte subditur :

CAPUT XXXIX [*Rec. XXI*].

Vers. 11. — *Profunda quoque fluviorum scrutatus est, et abscondita produxit in lucem.*

60. *Deus doctoribus sacris profunda et abscondita legis ac prophetarum revelavit.* — Quid namque hic aliud flumina nisi antiquorum Patrum dicta nuncupantur? Quis enim pensare sufficiat quam vehemens fluvius, dum legem conderet, [c] ex pectore Moysi erupit · quam vehemens fluvius ex David corde defluxit; quanta a Salomonis ore atque omnium prophetarum fluminum fluenta manarunt? Sed horum fluminum Judæa speciem tenuit, dum litteræ superficiem servans, eorum profunda nescivit. Nos vero qui veniente Domino in eis interna spiritalia quærimus, eorum profunda rimamur. Quod ipse Dominus facere dicitur, quia id nos agere ipso donante prævalemus. Per nos ergo qui non litteram quæ occidit, sed spiritum qui vivificat sequimur, profunda fluviorum Dominus scrutatur, et abscondita in lucem producit, quia dicta legis, quæ caliginosa nimis historia obscurat, nunc expositio spiritalis illuminat. Unde et loquens in parabolis per Evangelium Veritas discipulis præcepit, dicens : *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; et quod in aure auditis, prædicate super tecta* (*Matth.* x, 27). [d] Aperte namque dicta exponentium fecerunt nobis esse jam conspicuas sententias antiquorum Patrum. Unde Isaias propheta plana sanctæ Ecclesiæ expositionis verba conspiciens, et non allegoriarum tenebris obscura, exclamavit dicens : *Locus fluviorum rivi latissimi et patentes.* (*Isai.* xxxiii, 21). Testamenti enim veteris dicta quasi angusti et clausi rivi fuerant, qui immensas **584** scientiæ suæ sententias collectione obscurissima constringebant. At contra doctrina sanctæ Ecclesiæ rivi et lati et patentes sunt, quia ejus dicta et invenientibus multa sunt et quærentibus plana. Ait ergo : *Profunda fluviorum scrutatus est, et abscondita produxit in lucem.* Quia dum suis expositoribus intelligentiæ spiritum infudit, antiquas [e] prophetantium obscuritates aperuit. Et hoc jam sancta Ecclesia per spiritum agnoscit, quod Synagoga prius per litteram intelligere omnino non valuit. Unde et Moyses cum populo loqueretur (*Exod.* xxxiv, 33), faciem velabat, ut videlicet designaret quod ille Judæorum populus

A legis verba cognosceret, sed ejusdem claritatem legis omnimodo non videret. Unde recte et per Paulum dicitur : *Usque in hodiernum enim diem cum legitur Moyses, velamen est positum super cor eorum* (*II Cor.* iii, 15). Sed quia dicta Dei nullatenus sine ejus sapientia penetrantur (nisi enim qui spiritum ejus acceperit, ejus nullo modo verba cognoscit), sanctus vir de investiganda eadem Dei sapientia verba subjungit, dicens :

CAPUT XL [*Vet. XXIV*, *Rec. XXII*].

Vers. 12-15. — *Sapientia vero ubi invenitur, et quis est locus intelligentiæ? Nescit homo pretium ejus, nec invenitur in terra suaviter viventium. Abyssus dicit, Non est in me, et mare loquitur : Non est mecum. Non dabitur aurum obryzum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione ejus.*

B 61. *Sapientiæ Dei locus et pretium assignari non possunt.* — Notandum prius est quod duo [f] sibi proposuit, et duo subdit respondendo. Ad id namque quod superius dixit : *Sapientia vero ubi invenitur, et quis est locus intelligentiæ?* Isto versu respondit : *Abyssus dicit* : *Non est in me, et mare loquitur : Non est mecum.* Ad id vero quod dixerat : *Nescit homo pretium ejus, nec invenitur in terra suaviter viventium*, inferiorem versum reddidit, dicens : *Non dabitur aurum obryzum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione ejus.* Ad utraque ergo respondit, sed augendo quod objecerat, non solvendo. Cum sapientiæ namque locum quæreret, ac deinde inferius responderet : *Abyssus dicit : Non est in me*, non ubi

C esset, sed ubi non esset indicavit. Rursus cum ab homine ejus pretium diceret ignorari, atque ad hoc inferius redderet : *Non dabitur aurum obryzum pro ea*, non quid esset ejus pretium, sed quid non esset ostendit. Cunctis autem liquet quod neque hæc humana sapientia vel teneri loco, vel emi divitiis potest. Sed vir sanctus, mysticis sensibus plenus, [g] ad alia nos intelligenda transmittit, ut non creatam sed creantem sapientiam requiramus. Nam nisi in verbis istis allegoriarum secreta rimemur, ea utique quæ sequuntur omnino sunt digna despectu, si ex sola historica narratione pensentur. Paulo post namque dicit : *Non adæquabitur ei aurum vel vitrum.* Et cum, sicut novimus, vitrum longe atque dissimiliter auro sit vilius, cur post auri nomen, metalli utique pretio-

D si, pro immensa laude vitrum quoque dixit sapientiæ non æquari? Ipsa ergo litteræ difficultate compellimur, ut ad sententias horum verborum mysticas vigilemus. Vir itaque sanctus quam sapientiam contemplatur, nisi eam de qua Paulus apostolus dicit : *Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam* (*I Cor.* i, 24)? De qua per Salomonem scriptum est : *Sapientia ædificavit sibi domum* (*Prov.* ix, 1); et de qua Psalmista ait : *Omnia in sapientia fecisti* (*Psal.* ciii, 24). Hujus nimirum **585** sapientiæ homo pretium nescit,

[a] Germ., duo Laud., Norm. et alii, *per prophetam dicit.*

[b] 2 Laud., *quam potest humanam animam.*

[c] 1 Laud., *ex pectore Moysi ore erupit.*

[d] Corb. Germ., Beccensis, Utic. et alii, *aperta namque.*

[e] Germ. et Norm., *prophetarum.*

[f] Vindoc., *duo ibi.*

[g] Vindoc., *ad aliam nos intelligentiam.*

quia nihil dignum æstimatione illius invenit. Non A autem hoc sapientiæ pretium et esse dicitur [a] et nesciri, sed idcirco nesciri, quia deest: eo scilicet loquendi genere, quo in angustiis quisque deprehensus, cum remedium subventionis non invenit, fateri solet quia quid faciat nescit.

62. *Nullius boni operis merito debetur.* — Hujus ergo sapientiæ pretium nescire, est digni operis meritum quo illam percipiat non invenire. Ad hoc namque pretium damus, ut ejus vice rem quam appetimus possidere [b] debeamus. Quid autem nos dedimus ut hanc sapientiam, quæ Christus est (*Rom.* xi, 6), percipere mereremur? Gratia quippe redempti sumus. Illa namque sola opera male vivendo dedimus, quibus si justa retributio servaretur, non Christus, sed supplicia redderentur. Sed aliud homo per B justitiam meruit, aliud per gratiam accepit. [c] Testetur Paulus, priusquam mens illius semen gratuitæ veritatis acciperet, quibus sentibus premeretur erroris: *Qui prius*, inquit, *fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus; sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate* (*I Tim.* i, 13). Testetur pro qualibus Christus mori dignatus est: *Cum adhuc*, inquit, *peccatores essemus, secundum tempus Christus pro impiis mortuus est* (*Rom.* v, 8). Qui ergo veniente sapientia impii inventi sumus, quid boni operis dedimus, quo accipere eamdem sapientiam mereremur? Hujus itaque sapientiæ homo pretium nescit, quia quisquis a brutis animalibus rationis intellectu discretus est, quoniam quod suis meritis non sit salvatus intelligit, nihil se dedisse C boni operis ut ad fidem veniret agnoscit. Quasi enim ad percipiendam sapientiam pretium dare est cognoscendum Deum [d] actionis suæ mercede prævenire.

63. *Gratia gratis datur, non ex meritis.* — Non esse hujus sapientiæ pretium cognoverat, qui dicebat: [e] *Quis prior dedit illi, et retribuetur ei?* (*Rom.* xi, 35). Hinc iterum scriptum est: [f] *Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, sed Dei donum est; non ex operibus, ut ne quis glorietur* (*Ephes.* ii, 8). Hinc de semetipso iterum loquitur, dicens: *Gratia Dei sum id quod sum* (*I Cor.* xv, 10). Ex cujus nimirum aspiratione gratiæ, quia virtutum opera protinus in corde generantur, ut ex libero quoque arbitrio subsequatur actio, cui post hanc vitam retributio æterna D respondeat, illico adjecit: *Et gratia ejus in me vacua non fuit* (*Ibid.* xv, 10). [*Vet. XXV.*] Sed sunt nonnulli [g] qui sanos se suis viribus exsultant, suisque præcedentibus meritis redemptos se esse gloriantur. Quorum profecto assertio invenitur sibimetipsis contraria, quia dum et innocentes se asserunt, et redemptos, hoc ipsum in se redemptionis nomen evacuant. Omnis namque qui redimitur, ex aliqua procul dubio captivitate liberatur. Unde ergo quilibet iste redemptus est, si prius non fuit sub culpa captivus? Liquet itaque quia multum desipit quisquis hæc sapit. Hominis quippe meritum superna gratia non ut veniat invenit, sed postquam venerit, facit; atque et ad indignam mentem veniens Deus, dignam **586** sibi exhibet veniendo; et facit in ea meritum quod remuneret, qui hoc solum invenerat quod puniret.

[*Rec. XXIII.*] 64. *Prædestinationis gratuitæ exemplum in latrone salutem consecuto.* — Libet inter hæc mentis oculos ad illum latronem reducere, [h] qui de fauce diaboli ascendit crucem, de cruce paradisum. Intueamur qualis ad patibulum venerit, et a patibulo qualis abscessit. Venit reus fraterno sanguine, venit cruentus, sed interna gratia est mutatus in cruce; et ille qui mortem fratri intulit, morientis Domini vitam prædicavit, dicens: *Memento mei*, [i] *Domine, dum veneris in regnum tuum* (*Luc.* xxiii, 42). [j] In cruce clavi manus ejus pedesque ligaverant, nihilque in eo a pœnis liberum nisi cor et lingua remanserant. Inspirante Deo totum illi obtulit, quod in se liberum invenit, ut juxta hoc quod scriptum est: *Corde crederet ad justitiam, ore confiteretur ad salutem* (*Rom.* x, 10). In corde autem fidelium tres summopere manere virtutes testatur Apostolus, dicens: *Nunc autem manent fides, spes, charitas* (*I Cor.* xiii, 13). Quas cunctas subita repletus gratia et accepit latro, et servavit in cruce. Fidem namque habuit, qui regnaturum [k] Dominum credidit, quem secum pariter morientem vidit: spem habuit qui regni ejus aditum postulavit, dicens: *Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum* (*Luc.* xxiii, 42). Charitatem quoque in morte sua vivaciter tenuit, qui fratrem et collatronem pro simili scelere morientem, et de iniquitate sua arguit, et ei vitam [l] quam cognoverat prædicavit dicens: *Neque tu times Deum, qui in eadem es damnatione. Et nos quidem juste; nam digna factis recipimus; hic vero* [m] *nihil mali gessit* (*Ibid.*, 40). Ille qui talis ad crucem venit ex culpa, ecce qualis a cruce recedit ex gratia. Confitebatur [n] Dominum, quem videbat secum humana infirmitate morientem, quando negabant

[a] 1 Laud., *et nescire, sed idcirco nescire.*
[b] Vindoc., *valeamus.*
[c] Ita elegantius in Laud., Norm., et aliis, quam *testatur*, ut legitur in Ed.
[d] Vindoc., *per actionis suæ mercedem pervenire.* 2 Laud., *mercedem prævenire.*
[e] Laud., *quis prius dedit ei?*
[f] Laud., *gratis salvi.* Vindoc., *gratia enim estis salvati.*
[g] Ita Vindoc., Corb. Germ., Turon., Norm. In Edit., *qui salvos se*; at Laud., *quia nosse suis viribus*, etc., errore amanuensium, qui ex *quia sanos se* conflarunt *quia nosse.*
[h] Adjecimus, *diaboli*, desideratum in Editis, inventumque in mss. Vindoc. et 2 Laud. In Utic. super has voces, *de fauce*, scriptum fuit *de judicio.*
[i] Deest *Domine* in plerisque et ita infra.
[j] Laud. et Bellovac., *in cruce clamavit.*
[k] Gemet., *Deum.*
[l] Vulgati, *quam non cognoverat.* Deest negatio in Corb. Germ., Vindoc., Bellov., Laud., Norm., et aliis Mss.
[m] Bellov., *nihil male gessit.*
[n] Gemet., Prat. et alii, *Deum.*

apostoli eum quem miracula viderant divina virtute A facientem.

[*Vet.* XXVI.] 65. *Error eorum qui salvari hominem propriis viribus astruunt.* — Sed hi qui salvari hominem propriis viribus [a] astruunt, eamdem confessionem hominis ab ipsius esse hominis virtute suspicantur. Quod si ita esset, in Dei laude Psalmista non diceret: *Confessio et magnificentia opus ejus* (*Psal.* CX, 3). Ab eo itaque accipimus recta confiteri, a quo nobis [b] et magna datur operari. Quia ergo nil boni operis dedimus quo hanc sapientiam percipere mereremur, dicatur recte: *Nescit homo pretium ejus*, quoniam quisquis jam ratione utitur, tanto altius sub hujus sapientiæ intellectu se despicit, quanto ejusdem sapientiæ verius interna cognoscit, ut indignum se ad hanc pervenisse videat, B per quam gratuito agitur ut dignus fiat. De qua bene mox subditur.

CAPUT XLI [*Rec.* XXIV].

VERS. 13. — *Nec in terra suaviter viventium.*

66. *Quisquis hujus vitæ voluptatibus pascitur, ab æternæ sapientiæ intellectu separatur.* — Quid hoc in loco terræ signatur nomine, nisi anima humana? De qua Psalmista dicit: *Anima mea sicut terra sine aqua tibi* (*Psal.* CXLII, 6). Hæc autem sapientia inveniri in terra suaviter viventium non valet, quia quisquis adhuc hujus vitæ voluptatibus pascitur, ab æternæ sapientiæ intellectu separatur. Nam si vere saperet, expulsus ab internis gaudiis, de ea in quam
587 cecidit, exsilii sui cæcitate lugeret. Hinc namque per Salomonem dicitur: *Qui apponit scien-* C *tiam, apponit et dolorem* (*Eccle.* I, 18), quia quanto plus homo cœperit scire quid perdidit, tanto plus lugere incipit corruptionis suæ sententiam quam invenit. Considerat namque unde quo lapsus est; quod a paradisi gaudiis ad ærumnas vitæ præsentis, ab angelorum societatibus venit ad curas necessitatum; pensat in quot jam periculis jacet, qui prius sine periculo stare contempsit; luget exsilium quod damnatus patitur, et suspirat ad cœlestis gloriæ statum, quo perfrui securus posset si peccare noluisset. Quod bene Psalmista considerans, ait: *Ego dixi in pavore meo: Projectus sum a vultu oculorum tuorum* (*Psal*, XXX, 23). Contemplatus quippe interna gaudia visionis Dei, et socialem frequentiam angelorum persistentium, reduxit oculos ad ima, vidit quo D jaceret, qui ad hoc conditus fuerat, ut in cœlestibus stare potuisset; pensavit ubi esset, et quo deesset ingemuit; projectumque se a vultu oculorum Dei doluit, quia in comparatione lucis intimæ graviores senserat exsilii sui tenebras quas tolerabat [*Vet.* XXVII]. Hinc est quod ad animum suum ex præsenti vita [c] nullius gratiæ consolationem admittit, dicens: *Negavi consolari animam meam* (*Psal.* LXXVI, 3). Nam plerumque hujus sæculi divites solent mentis tædio affecti, bona temporaliter accepta conspicere, et tristitiam delinire. Cum enim mœrore quodam se tangi sentiunt, equos aspiciunt, auri argentique sui [d] vascula contemplantur, prædia circumeunt. Cumque per hæc temporalia oculos libenter trahunt, obortum animæ mœrorem vincunt. Unde eis et in Evangelio Veritas dicit: *Væ vobis divitibus, qui hic habetis consolationem vestram* (*Luc.* VI, 24). Sed sanctus vir qui hoc luget, quia ab æternis gaudiis cecidit, consolationem de temporalibus non admittit, dicens: *Negavi consolari animam meam.* Ac si aperte dicat: Qui de temporalium amissione non lugeo, de temporalium abundantia consolari nequaquam possum. Cui tanquam si nos audientes ista diceremus: Quid igitur quæris, qui consolari in his quæ mundi sunt renuis? illico adjecit: *Memor fui Dei, et delectatus sum* (*Psal.* LXXVI, 4). Ac si aperte dicat: Terrenarum rerum me nec abundantia refovet, auctoris autem mei quem adhuc videre non valeo, vel sola memoria delectat. Hæc est igitur amaritudo sapientiam, quia dum spe in alta erecti sunt, nullis hic gaudiis animum sternunt. Hinc enim scriptum est: *Cor sapientium ubi tristitia est, et cor stultorum ubi lætitia* (*Eccle.* VII, 5). Hinc Jacobus dicit: *Miseri estote, et lugete, et plorate, et risus vester in luctum convertatur, et gaudium in mœrorem* (*Jac.* IV, 9). Hinc per semetipsam Veritas attestatur, dicens: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth.* V, 5). Inveniri ergo sapientia in eorum terra non potest, qui suaviter vivunt, quia tanto verius stulti sunt, quanto majora perdentes, in minimis lætantur. Hinc Petrus eamdem pravorum stultitiam reprehendit, dicens: [e] *Voluptatem existimantes diei* [f] *delicias, coinquinationis et maculæ* (*II Pet.* II, 13). Hinc Salomon ait: *Risum deputavi errorem, et gaudio dixi: Quid frustra deciperis* (*Eccle.* II, 2). Dicat itaque vir sanctus de sapientia: *Nec invenitur in terra suaviter viventium*, quia nimirum qui in 588
hoc mundo suaviter vivunt [g] ita adhuc stulti sunt, ut hoc ipsum quoque nesciant, unde ceciderunt. Sequitur:

CAPUT XLII [*Rec.* XXV].

VERS. 14. — *Abyssus dicit, Non est in me.*

67. *A Dei sapientia sunt alieni, qui secundum carnem mundumque sapiunt.* — Quid hoc loco abyssum nisi corda hominum vocat? quæ et per lapsum fluida et per duplicitatis sunt caliginem tenebrosa. Quæ nimirum abyssus non esse in se hanc sapientiam profitetur, quia iniqua mens dum esse sapiens carnaliter appetit, stultam se ad spiritalia ostendit. Nam quia, teste Paulo, *Sapientia hujus mundi stultitia est apud*

[a] Gemet., *asserunt.*
[b] In Germ. Corb. Germ. et in Editis, *et magna dantur operari.* Mss. Anglic. et nostri habent *datur.*
[c] Laud. et Bellov., *nullius gratiam consolationis.*
[d] In Germ., Turon., Norm. et pler., *metalla.*
[e] Becc. et Utic. duplicem hic lectionem exhibent, *voluptatem* et *voluntatem.*
[f] Germ., *voluntatem existimantes Dei, delicias coinquinationis.* Corb., Germ., *voluntatem existimantes diei, delicias coinquinationis.* Bellov., *delicta coinquinationis*, secundum textum Græcum, *coinquinationes.*
[g] Utic., Becc., Gemet., Prat., Ebroic., *ita ab hac stulti sunt.*

Deum (*I Cor.* III, 19), tanto quisque amplius intus stultus fit, quanto conatur exterius sapiens videri. De hac abysso per Joannem dicitur : *Vidi angelum descendentem de cœlo, habentem clavem abyssi, et catenam magnam in manu sua ; et apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus, et satanas, et ligavit eum per annos mille, et misit in abyssum, et clausit, et signavit super illum, ut non seducat amplius gentes, donec consumentur mille anni* (*Apoc.* XX, 1). Millenario etenim numero non quantitatem temporis, sed universitatem, qua regnat Ecclesia, designavit. Antiquus autem serpens ligatus catena in abyssum mittitur, [a] quia religatus a bonorum cordibus, apud reproborum mentes reclusus, eis atrocius dominatur. Qui paulo post quoque de puteo abyssi educi describitur, quia de iniquorum cordibus nunc occulte sævientibus, tunc accepta contra Ecclesiam potestate, in vim aperte persecutionis [b] erumpet. Hæc itaque abyssus, in qua nunc diabolus servatur occultus, non esse in se sapientiam dicit, quia alienam se a vera sapientia iniquis operibus ostendit. Dum enim malitiam quisque tegit in corde, ore autem blandimenta exhibet, dum cogitationes suas duplicitate obnubilat, dum puritatis verba quasi fatuitatem devitat, [c] dum vias simplicis innocentiæ declinat, quasi habere se abyssus Dei sapientiam recusat. Et quia huic mundo mentes deditæ præsentis vitæ curis et sollicitudinibus perturbantur, et idcirco ejusdem sapientiæ tranquillitate perfrui nequaquam possunt, recte subjungitur :

CAPUT XLIII.

Ibid. — *Et mare loquitur : Non est mecum.*

68. *Ea non fruuntur, qui terrenis distrahuntur curis.* — Quid enim maris nomine nisi sæcularium [d] mentium amara inquietudo signatur ? Quæ dum se vicissim inimicitiis impetunt, quasi adversantes se undæ collidunt. Recte etenim mare vita sæcularium dicitur, quia dum procellosis actionum motibus concitatur, ab internæ sapientiæ quiete atque stabilitate disjungitur. Quo contra bene per prophetam dicitur : *Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem et quietum, et trementem sermones meos* (*Isai.* LXVI, 2)? A terrenis autem mentibus tanto longius spiritus fugit, quanto apud has quietem non invenit. Hinc est enim quod de quibusdam per Psalmistam dicitur : *Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt* (*Psal.* XIII, 3). A qua nimirum contritione perturbationis nos Dominus revocat, dicens : *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego vos reficiam ; tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* (*Matth.* XI, 28). Quid enim in hac vita laboriosius quam terrenis desideriis æstuare ? 588 aut quid hic quietius quam hujus sæculi nihil appetere ? [*Vet. XXVIII.*] Hinc est quod Israeliticus populus custodiam Sabbati accepit in munere (*Exod.* XVI, 29); hinc e contra est Ægyptus muscarum multitudine percussa (*Exod.* VIII, 21). Populus namque qui Deum sequitur accipit sabbatum, id est requiem mentis, ut nullo in hac vita desideriorum carnalium appetitu fatigetur. Ægyptus vero quæ hujus mundi speciem tenet muscis percutitur. Musca enim nimis insolens et inquietum animal est. In qua quid aliud quam insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? Unde alias dicitur : *Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti* (*Eccle.* X, 1), quia cogitationes superfluæ, quæ assidue in animo carnalia cogitante et nascuntur et deficiunt, eam suavitatem [e] qua unusquisque intrinsecus per spiritum unctus est perdunt, quoniam integritate ejus perfrui non permittunt. Ægyptus ergo muscis percutitur, quia eorum corda qui terrenam vitam diligunt, [f] dum desideriorum suorum inquietudinibus feriuntur, turbis cogitationum carnalium ad ima depressa sunt, ut ad quietis intimæ desiderium non leventur. Unde cum mira ope pietatis ad cor veritas venit, prius ab eo cogitationum carnalium æstus ejicit, et post in eo virtutum dona disponit. Quod bene nobis sacra Evangelii historia innuit, in qua dum ad resuscitandam filiam principis invitatus Dominus duceretur, protinus additur : *Et cum ejecta esset turba, intravit, et tenuit manum ejus, et surrexit puella* (*Matth.* IX, 25). Foras ergo turba ejicitur, ut puella suscitetur, quia si non prius a secretioribus cordis expellitur importuna sæcularium multitudo curarum, anima quæ intrinsecus jacet mortua non resurgit. Nam dum se per innumeras terrenorum desideriorum cogitationes spargit, ad considerationem sui sese nullatenus colligit. In his itaque inquietudinum fluctibus habitare sapientiam non posse cognoscens, ait : *Et mare loquitur : Non est mecum.* Nullus quippe eam [g] plene recipit, nisi qui ab omni se abstrahere actionum carnalium fluctuatione contendit. Unde et alias dicitur : *Sapientiam scribe in tempore otii, et qui minoratur actu, ipse percipiet eam* (*Eccli.* XXXVIII, 25). Et rursum : *Vacate et videte,* [h] *quoniam ego sum Deus* (*Psal.* LV, 11).

[*Vet. XXIX.*] 69. *Nisi eis non terreno studio serviatur.* — Sed quid est quod plerosque antiquorum patrum novimus hanc sapientiam et intrinsecus vivaciter tenuisse, et curas mundi extrinsecus solemniter ministrasse (*Genes.* XLII, 43, etc.)? An perceptione hujus sapientiæ Joseph privatum dicimus, qui famis tempore totius Ægypti curas suscipiens, non

[a] Norm., *quia relegatus.* Editi omnes cum aliis Mss., *religatus.*
[b] Germ., Gemet., 1 Laud. et Corb. Germ., *erumpit.* 2 Laud. utramque lectionem suppeditat.
[c] Aliter cum Germ. et Corb. Germ., *dum vias simplices innocentiæ.*
[d] 2 Laud., *mentium amaritudo signatur.*
[e] 2 Laud., *quam unusquisque... unctus habet, perdunt.*
[f] Deest *dum* in Norm., Germ., 2 Laud. et Corb. Germ.
[g] Gemet., *plane.*
[h] Norm. et pl., *quoniam ego sum Dominus.*

solum Ægyptiis alimenta præbuit, sed vitam quoque exterorum advenientium ministerii sui arte servavit? An ab hac sapientia Daniel alienus exstitit, qui a Chaldæorum rege in Babylonia princeps magistratuum effectus, tanto majoribus curis occupatus est, quanto et sublimiori dignitate omnibus prælatus (*Dan.* II, 48)? Cum igitur constet plerumque etiam bonos non terreno studio terrenis curis implicari, patenter agnoscimus quia sic nonnunquam cives Jerusalem angarias solvunt Babyloniæ, sicut sæpe cives Babyloniæ impendunt angarias Jerusalem. Nam sunt nonnulli qui verbum vitæ pro sola sapientiæ ostentatione prædicant, eleemosynarum opem pro appetitu vanæ gloriæ subministrant. Et quidem Jerusalem videntur esse quæ agunt, sed **590** tamen Babyloniæ cives sunt.

70. *Deo soli vacare cupiendum est, et curis externis ex Dei voluntate serviendum.* — Sic itaque aliquando contingit ut qui solam cœlestem patriam diligunt, terrenæ patriæ curis subjacere videantur. Quorum tamen ministerium a pravorum operibus plerumque in actu, nonnunquam vero ante supernum judicem in sola cogitatione discernitur. Pleni quippe superna sapientia discernunt qualiter debeant [a] et ad aliud vacare intrinsecus, et ad aliud extrinsecus occupari ut si forte occulta Dei ordinatione aliquid eis non appetentibus de hujus sæculi curis imponitur, cedant Deo quem diligunt, et præ amore ejus intrinsecus solam illius desiderent visionem; præ timore vero ejus impositam sibi extrinsecus humiliter [b] expleant actionem, ut et vacare Deo appetant ex gratia dilectionis, et rursum curas superimpositas ex conditione expleant servitutis. Cumque occupationes extrinsecus perstrepunt, intrinsecus in amore pacatissima quies tenetur; [c] atque occupationum tumultus exterius perstrepentes dispensat interius præsidens judex ratio, et tranquillo moderamine ea quæ circa se minus sunt tranquilla disponit. Sicut enim vigor mentis frenandis præest motibus carnis, sic sæpe superimpositos tumultus occupationis bene regit amor quietis, quia exteriores curæ si perverso amore non appetuntur, non confuso, sed ordinato animo ministrari queunt. Sancti etenim viri nequaquam eas appetunt, sed occulto ordine sibi superimpositas gemunt; et quamvis illas per meliorem intentionem fugiant, tamen per subditam mentem portant. Quas quidem summopere, si liceat, vitare festinant; sed timentes occultas dispensationes Dei, tenent quod fugiunt, et exercent quod vitant. Intrant enim ad cor suum, et ibi consulunt quid velit occulta voluntas Dei; seseque subditos debere esse summis ordinationibus cognoscentes, humiliant cervicem cordis jugo divinæ dispensationis. Quisquis vero talis est, quilibet tumultus versentur extrinsecus, nunquam ad ejus interiora perveniunt. Itaque agitur ut aliud intrinsecus voto, aliud extrinsecus teneatur officio; et hac sapientia non jam turbulenta atque confusa, sed tranquilla corda repleantur. Bene ergo de ea dicitur quia *Abyssus dicit : Non est in me, et mare loquitur : Non est mecum.* Ac si aperte diceretur : Perturbatæ mentes sæcularium eo ipso clamant, quoniam a vera sapientia longe divisæ sunt, quo quietæ non sunt. Quia vero hæc Dei sapientia manens cum Patre ante sæcula incarnanda erat in fine sæculorum, ut ad redimendum genus humanum non sanctos angelos, non justos homines mitteret, sed in manifestatione [d] visionis per semetipsam veniret, recte subjungitur :

CAPUT XLIV [*Rec. XXVI*].

VERS. 15. — *Non dabitur aurum obryzum pro ea.*

71. *Angeli ab omni labe mundi, non homines.* — Quid namque per aurum obryzum nisi sancti angeli designantur? Qui recte et aurum vocantur, et obryzum : aurum, quia fulgent claritate justitiæ; obryzum, quia nullum habuerunt unquam contagium culpæ. Homines vero justi quandiu in hac carne corruptibili mortaliter vivunt, aurum quidem esse possunt, obryzum omnino non possunt, quia corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (*Sap.* IX, 15). **591** Nam quamvis in hac vita ex magna justitiæ claritate resplendeant, nequaquam tamen ad purum peccatorum sordibus carent; Joanne Apostolo attestante, qui dicit : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, et veritas in nobis non est* (*I Joan.* I, 8); et affirmante Jacobo, qui astruit, dicens : *In multis enim offendimus omnes* (*Jac.* III, 2). Propheta etiam deprecante, qui ait : *Ne intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (*Psal.* CXLII, 2). Aurum ergo obryzum illi nuncupantur, qui in ea qua conditi sunt innocentia perdurantes, et fulgent claritate justitiæ, et nullis vel minimis maculantur sordibus culpæ.

[*Vet. XXX.*] 72. *Nullus tamen angelorum ad redimendum hominem missus est, aut sufficit.* — Sed quia pro hac sapientia nullus angelorum redemptor humani generis mittendus fuit, ne quis spem in his, quos in adjutorium hominum sæpe apparuisse didicimus, angelis poneret, dictum est : *Non dabitur aurum obryzum pro ea.* Ac si aperte diceretur : Per semetipsam sapientia manifestabitur, ut humanum genus a culpa redimatur. Nullus vice ejus angelus mittitur, quia per creatorem necesse est ut creatura liberetur. Unde et in Evangelio Dominus dicit : *Si vos filius liberaverit, vere liberi eritis* (*Joan.* VIII, 36). [e] Sed vir sanctus, spiritu ejusdem sapientiæ repletus, quosdam in Judæa prævidit non esse defuturos qui spem in legislatore ponerent, et suæ salutis auctorem

[a] Turon. et Norm., *et aliud extrinsecus operari, et ad aliud vacare intrinsecus : ut si*, etc.

[b] Duo Ebroic. et Prat., *exhibeant.*

[c] Ita legimus in Mss. Turon., Bellov., Laud., Vind., Norm., etc., Germ. habet *atque occupatione... perstrepentes.* In Editis legitur : *atque occupationem tumultus exterius perstrepentis.*

[d] Vindoc., *visitationis.*

[e] 2 Laud., *sed vir spiritu.* Gemet. ac alii pro *repletus* habent *plenus;* deest *sanctus.*

Moysen putarent, sicut et [a] cuidam sanato maledicentes dicunt : *Tu discipulus sis ejus,* [b] *nos enim Moysi discipuli sumus* (*Joan.* IX, 28). Unde adhuc congrue subinfertur :

CAPUT XLV.

IBID.—*Nec appendetur argentum in commutatione ejus.*

73. *Eorum qui Moysen aut quempiam sanctorum, suæ salutis auctorem putant, insania.* — Quia enim argento sæpe eloquia divina designantur possunt argenti vocabulo etiam ejusdem eloquii scriptores intelligi, quorum vita inter turbas hominum resplenduit luce virtutum. Sed quia lex peccata indicare potuit, non auferre, non quisquam veterum patrum, non legislator Moyses humani generis redemptor exstitit. Argentum ergo in commutatione hujus sapientiæ non appenditur, quia quilibet sancti esse B potuerunt, in comparatione unigeniti Filii Dei nullius meriti fuisse pensantur, qui nisi hujus sapientiæ servos se esse cognoscerent, sancti nullatenus fuissent. Ad hoc quippe illi missi sunt, ut in cordibus hominum viam huic sapientiæ prædicando præpararent, neque ut pro ea, sed per eam subjectos populos regerent. Quia enim certum erat quod per accessum temporum deficientis sæculi languores excrescerent, actum est ut æterna Dei sapientia in fine sæculorum per semetipsam veniret ad grandem hunc et nimiæ infirmitatis ægrotum, id est per totum mundum jacens languidum genus humanum, ut transmissis prius prædicatoribus, quasi quibusdam visitatoribus, tanto postmodum [c] major veniret potentia medici, quanto magis morbus crevisset ægroti. Quia vero C nullus vice ejus ad salvandos nos mittitur, dicatur recte : *Nec appendetur argentum in commutatione ejus,* quoniam vita justorum prædicantium quantalibet sanctitatis luce polleat, adventum nobis supernæ
592 sapientiæ per suam præsentiam non commutat. Sed fuere multi gentilium qui, mundi hujus sapientum disciplinis dediti, ea quæ sunt inter homines honesta servarent, et salvandos servata honestate se crederent, nec jam mediatorem Dei et hominum quærerent, cum quasi sufficientem sibi philosophorum doctrinam tenerent. In quorum despectu mox subditur :

CAPUT XLVI [*Rec. XXVII*].

VERS. 16.—*Non* [d] *conferetur tinctis Indiæ coloribus.*

74. *Quantum præstet Dei sapientia, fucatæ nitore* D *sermonis philosophiæ.* — Quid enim per Indiam quæ nigrum populum mittit, nisi hic mundus accipitur, in quo vita hominum per culpam obscura generatur. Tincti autem colores Indiæ, sunt hujus mundi sapientes; qui quamvis per infidelitatem et plerumque per actionem fœdi sint, ante humanos tamen oculos superductæ honestatis colore [e] fucantur. Sed coæterna Dei sapientia tinctis Indiæ coloribus non confertur, quia quisquis hanc veraciter intelligit, ab his hominibus quos mundus sapientes coluit quam longe distet agnoscit. Ipsaque ejus mandatorum verba ab hujus mundi sapientibus differunt, qui dum intendunt eloquentiæ, eorum dicta quasi pulchra apparent specie, et fucatione tincturæ; et cum virtute rerum careant, aliud se esse quam sunt verborum compositionibus, quasi superductis coloribus, mentiuntur. At contra, doctrina sapientiæ et prædicatione pulchra est, [f] et pura veritate conspicua ; nec aliud se per fallaciam prætendit exterius, et aliud reservat interius; neque in dictis suis pulchra videri appetit nitore sermonis, sed integritate veritatis. In mandatis igitur suis Dei sapientia non confertur tinctis Indiæ coloribus, quia dum fucata eloquentiæ ornamenta non habet, quasi vestis sine tinctura placet. Quam fucationem tincturæ bene Paulus despexerat, cum dicebat : *Quæ et loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus* (*I Cor.* II, 13). Malebat quippe hanc sapientiam sola puritate veritatis ostendere, non autem eloquii tinctione [g] fucare. Sequitur :

CAPUT XLVII.

IBID. — *Nec lapidi sardonycho pretiosissimo, vel sapphiro.*

75. *Christo nullus aut hominum aut angelorum comparandus.* — Sardonychum, vel sapphirum, [h] lapides pretiosos non esse quis nesciat? Et dum multi alii pretiosi sint lapides, qui longe istos æstimatione magnitudinis antecellant, cur sapphirus vel sardonychus potissimum pretiosus nominatus est, cum uterque lapis iste aliorum lapidum comparatione vilissimus sit? nisi ut eos lapides qui pretiosi describuntur, dum pretiosos non esse cognoscimus, in eorum intelligentia aliud exquiramus. Sardonychus quippe terræ rubræ similitudinem tenet, sapphirus vero [i] aeream habet speciem. Possunt ergo in sardonycho per terram rubram homines, [j] in sapphiro au-

[a] Deest *sanato* in Prat., Becc., Utic. In 2 Laud. voci *sanato* appositum est, explicationis gratia, *cæco*.

[b] Plerique Norm., *nos autem*.

[c] In Mss. Bellov., Corb., Germ., Laud., Norm., etc., necnon in vet. Ed., ita legitur. In Germ. et in posterioribus ed., *fieret*, sed mendose. Sane medici Dei fieri non potuit major potentia, quæ cum infinita sit, non capit majus aut minus.

[d] Germ. et Gemet., *non confertur*.

[e] Turon., *fuscantur*. 2 Laud. habet *fuscantur* et *fucantur*. Germ., *fuscantur*, *fuscatio*; hic et pluries infra.

[f] Turon., *et puritate conspicua*.

[g] Norm., *fuscare*.

[h] Addimus *non*, ex Mss. Germ., Corb. Norm., Laud., etc., adjiciendam quoque negationem probat integer contextus, in quo scopus sancti Gregorii est ostendere sardonychum et sapphirum non esse pretiosos lapides, sed, ut ipse ait, vilissimos, si cum aliis lapillis pretiosis conferantur; mentem clare aperit his verbis : *dum pretiosos esse cognoscimus*, sardonychum videlicet et sapphirum. Deest tamen negatio in omnibus Ed. præterquam in edit. Paris. 1495, et aliis fortasse antiquioribus.

[i] In 2 Laud., Germ., Corb., Germ. et aliis, vulgo *aeriam* ; et ita deinceps.

[j] Turon., *in sapphiro vero qui aeris tenet speciem, visionem angeli designari.*

tem per aeream visionem angeli designari. Nam cum rubræ terræ speciem lapis sardonychus habeat, non immerito hominem designat, quia et Adam, qui primus est conditus, Latino sermone terra rubra nominatur. Quid est ergo quod dicitur, quia hæc sapientia lapidi sardonycho, **593** vel sapphiro non confertur, nisi quod is qui est Dei virtus, et Dei sapientia, mediator scilicet Dei et hominum, homo Christus Jesus, tanta magnitudine excellat omnia, ut ei nec in terra primi homines, nec in cœlo angeli comparentur? Unde et per Psalmistam, dicitur : *Quis in nubibus æquabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios Dei* (*Psal.* LXXXVIII, 7)?

[*Vet. XXXI.*] 76. *Quantum apostoli cœlibes antecellant veteris testamenti patres conjugatos.* — Possunt autem per sardonychum lapidem patres testamenti
B veteris, per sapphirum vero prædicatores exprimi testamenti novi. Illi quippe quamvis magnam justitiæ vitam tenerent, carnali tamen propagationi serviebant. Quia igitur constat quod quædam terrena agerent, non immerito per sardonychum lapidem, qui, ut prædiximus, terræ rubræ tenet speciem, designantur. Per sapphirum vero, qui ætherei est coloris, testamenti novi congrue prædicatores accepimus, qui carnalis propaginis desideria postponentes, cœlestia sola sectati sunt. Unde et propheta, conspiciens cuncta carnis desideria sanctos apostolos spiritali ardore transcendere, admiratus ait : *Qui sunt hi qui ut nubes volant* (*Isai.* LX, 8)? Ac si aperte dicat : Nos per terram gradimur, qui adhuc conjugiis implicamur, et propagandæ soboli opera carnis impendimus;
C isti vero in terra non ambulant, sed ut nubes volant, qui dum cœlestia appetunt, de terrenis desideriis nihil tangunt. Ait ergo quia Dei sapientia sardonycho, vel sapphiro lapidi non confertur, ac si patenter insinuet, dicens : Ei qui homo inter homines cernitur, nec in antiquis quisquam, nec in novis patribus æquatur, quia ex Deitate habet quod in humanitate quemquam similem non habet. Unde adhuc subditur :

CAPUT XLVIII.

Vers. 17. — *Non adæquabitur ei aurum vel vitrum.*

77. *Beati fulgebunt in cœlo tanquam aurum, translucebunt ut vitrum.* — Quis hoc sanum sapiens juxta litteram sentire dignetur? Vitrum quippe, ut superius diximus, auro longe est vilius; et postquam dictum
D est quod aurum huic sapientiæ non adæquatur, adhuc quasi crescendo subjungitur quod ei quoque nec vitrum possit æquari. Sed ipsa nos littera ab historico intellectu deficiens, ad indagandum allegoriæ mysterium mittit. Auri namque metallum novimus potiori metallis omnibus claritate fulgere. [a] Vitri vero naturæ est

A ut extrinsecus visum, pura intrinsecus perspicuitate luceat. In alio metallo quidquid intrinsecus continetur absconditur; in vitro vero quilibet liquor qualis continetur interius, talis exterius demonstratur, atque, ut ita dixerim, omnis liquor in vitreo vasculo clausus patet. Quid ergo aliud in auro vel vitro accipimus, nisi illam supernam patriam, illam beatorum civium societatem, quorum corda sibi invicem et claritate fulgent, et puritate translucent? Quam Joannes in Apocalypsi conspexerat, cum dicebat : *Et erat structura muri ejus ex lapide jaspide; ipsa vero civitas* [b] *aurum mundum similis, vitro mundo* (*Apoc.* XXI, 18). Quia enim sancti omnes summa in ea beatitudinis claritate fulgebunt, [c] instructa auro dicitur.

78. *In eorum vultu intimi animi sensus conspiciuntur.* — Et quoniam ipsa eorum claritas vicissim sibi in alternis cordibus patet, et cum uniuscujusque vultus attenditur, simul et conscientia penetratur, **594** hoc ipsum aurum vitro mundo simile esse memoratur. Ibi quippe uniuscujusque mentem ab alterius oculis, membrorum corpulentia non abscondet, sed patebit animus, patebit corporalibus oculis ipsa etiam corporis harmonia, sicque unusquisque tunc erit conspicabilis alteri, sicut nunc esse non potest conspicabilis sibi. [*Vet. XXXII.*] Nunc autem corda nostra quandiu in hac vita sumus, quia ab altero in alterum videri non possunt, non intra vitrea, sed intra lutea vascula concluduntur, cui scilicet luto per passionem mentis inhærere Propheta formidabat, cum diceret : *Eripe me de luto, ut non inhæream* (*Psal.* LXVIII, 15). Quod nimirum [d] habitaculum corporum Paulus domum terrestrem nominat, dicens : (*Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus* [e] *habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis* (*II Cor.* v, 1). In hac itaque terrestri domo quousque vivimus, ipsum, ut ita dicam, corruptionis nostræ parietem mentis oculis nullatenus penetramus, et vicissim in aliis videre occulta non possumus. [f] Unde sancta Ecclesia sponsi sui speciem videre in divinitate desiderans, nec tamen valens, quia æternitatis illius formam quam intueri concupiverat ab ejus oculis assumpta humanitas abscondebat, in Canticis canticorum mœrens dicit : *En ipse stat post parietem nostrum* (*Cant.* II, 9). Ac si aperte dicat : Ego hunc in divinitatis suæ jam specie videre desidero, sed adhuc a visione illius per assumptæ carnis parietem excludor. Quousque itaque in hac corruptibili carne vivimus, cogitationes nostras in alterutrum non videmus. Unde rursum per eumdem Paulum dicitur : *Quis scit hominum quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est* [I *Cor.* II, 11]? Et rursum : *Nolite judicare ante tempus, donec veniat*

[a] Ita restituimus ex duob. Laud., Germ., Norm., etc. Prius legebatur, *vitri vero natura est, ut extrinsecus visu pura, intrinsecus perspicuitate perluceat.*

[b] Ita Ed rec., Germ. vero, Gemet., Prat., 2 Laud. et alii passim Mss., *auro mundo simili*, etc. Corb. Germ., *aurum mundum similes*, etc. Editi, vet., *auro mundo similis*, etc.

[c] Vindoc., *constructa.* 2 Laud., Gemet. et Edit. Barthol. an. 1494, *instructura auro.*

[d] Turon., *habitaculum corporeum.*

[e] Germ., *quia si terrestris domus habitationis.* 2 Laud., *inhabitationis.*

[f] Vindoc. *Unde et sponsa in divinitate Dominum videre desiderans.*

Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium (*I Cor.* IV, 5). Illa itaque civitas quæ sua vicissim singulis corda manifestat, ex auro dicitur similis vitro mundo, ut designetur auro clara, vitro perspicua.

79. *Quomodo sancti Deo similes sint et dissimiles.* — Sed quamvis in ea sancti omnes tanta claritate fulgeant, tanta perspicuitate [a] transluceant, ei tamen sapientiæ de cujus imagine habent omne quod sunt, æquari non possunt. Bene ergo dicitur : *Non adæquabitur ei aurum vel vitrum.* Ad hoc enim sancti omnes ad illa gaudia æterna perveniunt, ut esse Deo similes possint, sicut scriptum est : *Cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est* (*I. Joan.* III, 2)? Et tamen scriptum est : [b] *Domine Deus virtutum, quis similis tibi* (*Psal.* LXXXVIII, 9)? Et iterum : *Aut quis erit similis Deo inter filios Dei?* Unde ergo similes, et unde non similes, nisi quia huic sapientiæ et similes erunt ad imaginem et tamen non erunt ad æqualitatem? Aspiciendo quippe æternitatem Dei, fit eis ut æterni sint; et dum visionis ejus donum percipiunt, ex perceptione beatitudinis imitantur quod vident. Et similes ergo sunt, quia beati fiunt; et tamen creatori similes non sunt, quia creatura sunt. Et habent itaque quamdam Dei similitudinem, quia non habent finem; et tamen incircumscripti æqualitatem non habent, qui habent circumscriptionem. Dicatur igitur recte : *Non adæquabitur ei aurum vel vitrum,* **595** quia quantalibet sancti claritate et perspicuitate fulgeant, aliud est homines esse sapientes in Deo, atque aliud esse hominem sapientiam Dei. Quam profecto sapientiam ille veraciter agnovit, qui mediatori Dei et hominum aliquem comparare sanctorum minime præsumpsit. Unde et subditur :

CAPUT XLIX [*Vet. XXXIII*].

IBID — *Nec commutabuntur pro ea vasa auri excelsa et eminentia.*

80. *Sancti omnes pertranseundi, ut ad Christum Deum et hominem perveniatur.* — Excelsum quippe vas auri Elias exstitit, excelsum vas auri Jeremias, excelsa atque eminentia auri vasa priores patres fuere. Sed hæc Dei sapientia, ut a carnali nos conversatione redimeret, apparuit in carne, et qui illam veraciter non agnovit, mediatorem Dei et hominum, hominem Jesum Christum unum esse ex prophetis putavit quem electorum oculi fide tenuerunt Deum, cum viderunt hominem. Unde ab eo sanctis discipulis dicitur : [c] *Quem dicunt homines esse Filium hominis* (*Matth.* XVI, 13)? Cui cum protinus responderent : *Alii Joannem Baptistam,* [d] *alii Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex prophetis* (*Ibid.*, 14), de suo mox sensu requiruntur : *Vos autem quem me esse dicitis* (*Ibid.*, 15)? Cui protinus Petrus totius Ecclesiæ voce respondens, ait : *Tu es Christus Filius Dei vivi* (*Ibid.*, 16). Quia igitur juxta Pauli vocem Christum novimus Dei virtutem, et Dei sapientiam (*I Cor.* I, 18, 30), Petrus pro hac sapientia vasa auri excelsa et eminentia commutare noluit, quia de illa non aliud quam erat intellexit. Magnum quippe, ut dictum est, vas auri Joannes, magnum vas auri Elias vel Jeremias fuit. Sed quisquis eumdem Deum quemlibet eorum esse credidit, vas auri excelsum et eminens pro sapientia commutavit. Ecclesia vero pro hac sapientia, vasa auri excelsa et eminentia non commutat, quia Christum Filium Dei non unum esse prophetarum, [e] sed unum prophetarum Dominum credit. Ipsam quippe ad se venisse sapientiam videns, noluit se in illis aureis vasis figere, sed in eam studuit fide certissima pertransire. Unde in Canticis canticorum dicit : *Invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem. Num quem* [f] *diligit anima mea vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea* (*Cant.* III, 3). Quos enim vigiles qui custodiunt civitatem, nisi priores Patres vel prophetas accipimus, qui studuerunt ad custodiam nostram sanctæ prædicationis voce vigilare? Sed cum Redemptorem suum Ecclesia quæreret, in ipsis antiquis prædicatoribus spem figere noluit, quæ dicit : *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea* (*Ibid.*, III, 4). Illum quippe invenire non posset si istos pertransire noluisset. In istis se custodibus infideles fixerant, qui Christum Dei Filium unum quemlibet esse illorum credebant. Voce igitur ac fide Petri inventos vigiles sancta Ecclesia transiit, quæ prophetarum Dominum unum quemlibet ex prophetis credere contempsit. Dicatur ergo : *Nec commutabuntur pro ea vasa auri excelsa et eminentia,* quia electi quique sanctorum vitam et venerantur ex sublimitate, et tamen [g] non suscipiunt ad errorem. Quos enim puros homines esse sciunt, Deo homini omnino non conferunt. Unde adhuc subditur :

CAPUT L.

Vers. 18.—*Nec commemorabuntur in comparatione ejus.*

596 81. *Omnes cœlestes cives sancti et justi, sed participatione divinæ sapientiæ, non comparatione.* — Omnes enim supernæ patriæ electi, sancti quidem et justi sunt; sed participatione sapientiæ, non comparatione. Quid enim sunt homines Deo comparati? Lumen autem sapientia, lumen et servi sapientiæ vocari solent. Sed illa lumen illuminans, isti lumen illuminatum, sicut scriptum est : *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (*Joan.* I, 9). Istis autem tantummodo dicitur : *Vos estis lux mundi* (*Matth.* V, 14). Justitia quidem sapientia, justitia et servi sapientiæ nuncupantur; sed illa justitia justificans, isti autem justitia justificata. De Deo quippe, qui sapientia est, dicitur : *Ut sit ipse justus et justificans* (*Rom.* III, 26); isti vero dicunt : *Ut nos efficeremur justitia Dei in ipso* (*II Cor.* V, 21).

[a] Plerique, *perluceant.*
[b] Germ., Bellov., Norm., etc. *Domine, quis similis tibi*, omisso *Deus virtutum.*
[c] Germ. et 1, Laud., *Quem me dicunt esse homines.*
[d] Plerique, *alii autem Eliam.*
[e] Ita, cum duob. Laud., Germ., Bellov., Norm., vet. Editi; a quibus deflectentes Vatic. et Gussanv. habent *omnium prophetarum.*
[f] Germ., duo, Laud., Gemet., Corb. Germ. ac pl., hic et infra, *dilexit.*
[g] Norm., *non suspiciunt.* Vindoc., *non suspicantur.*

Aliter ergo venerandum est lumen illuminans, aliter lumen illuminatum; aliter justitia justificans, aliter justitia justificata. [*Vet. XXXIV.*] Sapientia vero est, et sapit; nec habet aliud esse, aliud sapere; servi autem sapientiæ esse quidem sapientes possunt, nec tamen hoc habent esse quod sapere; nam esse possunt, et sapientes non esse. Habet vitam sapientia, sed non aliud habet, et aliud est, quippe cui hoc est esse quod vivere. Servi autem sapientiæ cum habent vitam, aliud sunt, et aliud habent, quippe quibus non est hoc ipsum esse quod vivere; nam possunt juxta aliquid esse, nec vivere. Aliud quippe illis est esse, aliud vivere, quia in ipso parente primo [a] essentiam habuere per initium, vitam per accessum; quoniam prius de terra factus est homo, [b] et postmodum, sicut scriptum est : *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem* (*Genes.* II, 7). Sapientia vero habet essentiam, habet vitam; sed hoc quod habet, ipsa est. Proinde incommutabiliter vivit, quia non ex accidenti, sed essentialiter vivit. Sola ergo cum Patre et sancto Spiritu veraciter est, cujus essentiæ comparatum esse nostrum, non esse est. Huic si conjungimur, sumus, vivimus, sapimus; huic si comparamur, nec sapimus, nec vivimus omnino, nec sumus.

82. *Sancti quanto magis Deum cognoscunt, tanto sibi vilescunt.* — Hinc est quod sancti omnes, quando in Dei visione proficiunt, quanto magis divinitatis [c] interna conspiciunt, tanto magis se nihil esse cognoscunt. Nusquam quippe legitur quod Abraham cinerem et pulverem se esse professus est, nisi cum habere Dei meruit collocutionem. Ait enim : *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis* (*Genes.* XVIII, 27). Esse enim se aliquid fortasse crederet, si veracem essentiam quæ super ipsum est minime sensisset. At vero ubi ad incommutabilem contemplandum super se raptus est, impletus tanta contemplationis potentia, dum videret illum, nil se esse nisi pulverem vidit. Hinc est etiam quod Propheta repletus eadem sapientia, exclamat : *Memento, Domine, quod pulvis sumus* (*Psal.* CII, 15). Qui rursus ejusdem incommutabilitatem essentiæ contemplatus, ait : *Omnia sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium* [d] *mutabis ea, et mutabuntur; tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient* (*Psal.* CI, 27, 28). Hinc ad Moysen dicitur : *Ego sum qui sum; et dices filiis Israel : Qui est misit me ad vos* (*Exod.* III, 14, 15). Solus quippe veraciter est, qui solus incommutabiliter permanet. Nam omne quod modo sic, et modo aliter est, juxta non esse est. Permanere enim in statu suo non potest. Atque **597** aliquo modo ad non esse itur, dum ab eo quod fuerat semper ad aliud per momenta temporum ducitur. Ut ergo in participatione illius essentiæ aliquid simus, cognoscamus nosmetipsos, quia prope nihil sumus. Bene itaque dicitur : *Nec commemorabuntur in comparatione ejus*, quia vasa auri excelsa et eminentia, quæ ex participatione sapientiæ nobis veneranda sunt, in comparatione sapientiæ etiam memoranda non sunt. Quia vero hæc sapientia humanis cordibus latenter infunditur, sicut de sancto Spiritu quoque dictum est : *Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, et nescis unde veniat, aut quo vadat* (*Joan.* III, 8), idcirco subjungitur :

CAPUT LI.

IBID. — *Trahitur enim sapientia de occultis.*

83. *Dei sapientia ex occultis revelata. Ecclesia cum deessent aperti hostes, tentari cœpit a suis.* De occultis sapientia trahitur, quia cum sit invisibilis, non nisi invisibiliter invenitur. Quæ recte quoque trahi dicitur, quia sicut flatum trahimus, ut corpus vivat, sic ab intimis sapientiæ spiritus ducitur, ut ad vitam anima subsistat. Unde Psalmista ait : *Os meum aperui, et attraxi spiritum* (*Psal.* CXVIII, 131). Quæ nimirum sapientia, [e] humana carne cum anima rationali suscepta, dum ab intimis apparuisset in promptu, mundus hic quia auctorem suum invisibilem videre non potuit, quem visibilem conspexit hominem, eum quoque et invisibilem agnovit Deum. Conversa est ab infidelitatis suæ tenebris superba prius sua aversione gentilitas, ostensis signis atque prodigiis crevit fides; propagata autem fide, in veneratione omnium sanctæ Ecclesiæ culmen emicuit. Cui cum deessent aperti adversarii, tentari cœpit a suis. Nam multæ quoque in ea hæreses exortæ contra eam duri certaminis bella paraverunt. Exercenda quippe est hoc tempore per laborem, quæ sequenti tendit ad remunerationem. Qua ex re factum est ut in ea nonnulli prodirent, qui mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Jesum purum hominem creatum dicerent, sed ex gratia deificatum; tantumque ei sanctitatis tribuerent, quantum de sanctis cæteris, ejus videlicet famulis, agnovissent. Quos beatus Job, prophetiæ spiritu afflatus, sententiæ suæ definitione redarguit, dicens :

CAPUT LII [*Vet. XXXV*].

VERS. 19. — *Non adæquabitur ei* [f] *topazium de Æthiopia.*

84. *Refelluntur qui Christum tanquam purum hominem cæteris sanctis similem docent.* — Quid Æthiopiam, nisi præsentem mundum accipimus? quæ coloris nigredine designat [g] peccatorem populum, fœditate meritorum. Aliquando vero Æthiopiæ nomine specialiter gentilitas designari solet, infidelitatis prius nigra peccatis. Quam veniente Domino Haba-

[a] Aliter, *Habuere esse per initium.*

[b] Germ., 2 Laud., Corb. Germ., Beccens. et alii, *et postmodum scriptum est : inspiravit in faciem ejus et factus est*, etc.

[c] Laud., *in terra.* Corb., Germ., *æterna.*

[d] Editi, *Omnes... veterascent... mutabis ea.* Corb. Germ., *omnia veterascent... mutabis eos.*

[e] Utic. et Beccens., præter hanc lectionem, istam habent : *humana carne, anima mediante, suscepta*, quam exhibent etiam Germ., Pratell., Ebroic., 2 Laud.

[f] 1 Laud. habet semper, *topadium.*

[g] In Ed., *peccatorum populum fœditatemque meritorum.* Secuti sumus Mss. Germ., Norm., duos Laud., Corb. Germ., etc.

cuc propheta vidit timore perterritam, et ait : *Tabernacula Æthiopium expavescunt, tabernacula terræ Madian* (*Habac.* III, 7). David quoque propheta videns quod ad Judæam redimendam veniret Dominus, sed ante gentilitas crederet, et postmodum Judæa sequeretur, sicut scriptum est : *Donec plenitudo gentium introiret, et sic omnis Israel salvus fieret* (*Rom.* XI, 25); dicit : *Æthiopia præveniet manus ejus Deo* (*Psal.* LXVII, 32); id est, priusquam Judæa credat, salvandam se offert omnipotenti Deo peccatis nigra gentilitas. Topazium vero pretiosus lapis est; et quia Græca lingua πᾶν *omne* dicitur, pro eo quod omni colore resplendet, topazium [a] quasi topantium vocatur. Dum vero **598** in Deum conversa gentilitas credidit, ex ea multi ita sunt dono sui Spiritus locupletati, ut quasi multis coloribus, sic multis virtutibus luceant. Sed ne acceptis quisquam virtutibus extollatur, a sancto viro nunc dicitur : *Non adæquabitur ei topazium de Æthiopia.* Ac si aperte dicat : Nullus sanctorum quibuslibet virtutibus plenus, ex ista tamen nigredine mundi [b] collectus, æquari ei potest, de quo scriptum est : *Quod nascetur* [c] *ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* (*Luc.* I, 35). Nos quippe etsi sancti efficimur, non tamen sancti nascimur, quia ipsa naturæ corruptibilis conditione constringimur, ut cum Propheta dicamus : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et* [d] *in delictis peperit me mater mea* (*Psal.* L, 7). Ille autem solus veraciter sanctus natus est, qui ut ipsam conditionem naturæ corruptibilis vinceret, ex commistione carnalis copulæ conceptus non est.

85. *Nestorii insania contra Christum. Quem etsi purum hominem, meritis assecutum esse ut Deus fieret, docuit. Refellitur. Modus Incarnationis Verbi. Christus aliud ex Patre, aliud ex matre, non alius.* — Huic se sapientiæ quasi quoddam topazium de Æthiopia æquari voluit, cum quidam hæresiarches dixit : Non invideo Christo Deo facto, quoniam si volo, et ipse possum fieri. Qui Jesum Christum Dominum nostrum, non per mysterium conceptionis, sed per profectum gratiæ Deum putavit, perversa allegatione astruens eum purum hominem natum, sed, ut Deus esset, per meritum profecisse, atque ob hoc æstimans et se et quoslibet alios posse ei coæquari, qui filii Dei per gratiam fiunt, non intelligens, non attendens, quia *non adæquabitur ei topazium de Æthiopia.* Aliud est enim natos homines gratiam adoptionis accipere, aliud unum singulariter per divinitatis potentiam Deum ex ipso conceptu prodiisse. Nec æquari potest gloriæ Unigeniti habitæ per naturam alia accepta per gratiam; *Mediator quippe Dei atque hominum, homo Christus Jesus* (*I Tim.* II, 5), non sicut iste hæreticus desipit, alter in humanitate, alter in Deitate est. [*Vet. XXXVI.*] Non purus A homo conceptus atque editus, post per meritum ut Deus esset accepit, sed nuntiante angelo, et [e] adveniente Spiritu, mox Verbum in utero, mox intra uterum Verbum caro, et manente incommutabili essentia, quæ ei est cum Patre et cum sancto Spiritu coæterna, assumpsit intra virginea viscera unde et impassibilis pati, et immortalis mori, et æternus ante sæcula temporalis posset esse in fine sæculorum, ut per ineffabile sacramentum, conceptu sancto, et partu inviolabili, secundum veritatem utriusque naturæ, eadem virgo et ancilla Domini esset et mater. Sic quippe ei ab Elisabeth dicitur : *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me* (*Luc.* I, 43)? Et ipsa Virgo concipiens dixit : *Ecce ancilla Domini; fiat mihi secundum verbum tuum* (*Ibid.*, I, 38). Et B quamvis ipse aliud ex Patre, aliud ex Virgine, non tamen alius ex Patre, alius ex Virgine, sed ipse est æternus ex Patre, ipse temporalis ex matre; ipse qui fecit, ipse qui factus est; ipse speciosus forma præ filiis hominum per divinitatem, et ipse de quo dictum est : *Vidimus eum, et non erat aspectus, et non est species ei neque decor* (*Isai.* LIII, 2), per humanitatem. Ipse ante sæcula de Patre sine matre, ipse in fine sæculorum de matre sine patre. [f] Ipse templum, ipse conditor templi; ipse auctor operis, ipse opus auctoris; manens unus ex utraque et in utraque natura, nec naturarum copulatione confusus, nec naturarum **599** distinctione geminatus. Sed quia non hæc tractanda suscepimus, ad exponendi ordinem redeamus.

C 86. *Superius dictorum recapitulatio.* — Notandum nobis est quod sanctus vir, ut longe distare ab hac sapientia angelos demonstraret, dicit : *Non dabitur aurum obryzum pro ea.* Qui ut antiquos etiam Patres sacri eloquii tractatores inferiores ostenderet, adjunxit : *Nec appendetur argentum in commutatione ejus.* Ut philosophorum quoque sapientiam huic monstraret longe subesse, intulit : *Non conferetur tinctis Indiæ coloribus.* Atque subjunxit : *Nec lapidi sardonycho pretiosissimo, vel sapphiro.* Ut in illa quoque superna civitate nullum pervenire ad æqualitatem Unigeniti demonstraret, addidit : *Non adæquabitur ei aurum vel vitrum.* Ut prophetas quoque ei subesse ostenderet, adjunxit : *Nec commutabuntur pro ea* D *vasa auri excelsa et eminentia, nec commemorabuntur in comparatione ejus. Trahitur enim sapientia de occultis.* Ad extremum vero ut ipsos quoque in Ecclesia hæreticos increparet, qui a gentilitatis errore venientes, fidem quam percipiunt, per superbiam scindunt, addidit : *Non adæquabitur ei topazium de Æthiopia.* Ac si patenter insinuet, dicens : Hi qui ex peccati nigredine ad conversionem veniunt, [g] æquari Deo homini non possunt, quamvis multis colorum virtu-

[a] 1. Laud., Germ.. Corb. Germ., *quasi topandium.* 2 Laud., *quasi topanzium.*

[b] Vindoc., *infectus.*

[c] Deest *ex te* in 2 Laud.

[d] 2 Laud., *et in deliciis.*

[e] Vind., *et adveniente Spiritu sancto mox intra uterum verbum carnem.*

[f] In Germ. et in poster. Ed., *ipse conditoris templum.* Non legitur *conditoris* in Corb. Germ., Turon., duob. Laud., Norm. et aliis, nec in vet. Ed., sed in posterioribus tantum.

[g] In Edit., *æquari Deo omnino*, pro *homini*, ut le-

titibus resplendere videantur. Quorum ut superbia A refutetur, apte subjungitur :

CAPUT LIII.

IBID. — *Nec tincturæ mundissimæ componentur.*

87. *Vere humiles et sancti sunt qui suis meritis nihil tribuunt.* — Tincturæ enim mundissimæ [a] vocantur hi qui veraciter sunt humiles et veraciter sancti, qui sciunt quidem quia ex semetipsis virtutum speciem non habent, sed hanc ex dono gratiæ supervenientis teneant. Tincti enim non essent si sanctitatem naturaliter habuissent. Sed mundissimæ tincturæ sunt, quia humiliter custodiunt supervenientem in se virtutum gratiam quam acceperunt. Hinc est enim quod sponsi voce de sancta Ecclesia dicitur : *Quæ est ista quæ ascendit dealbata* (*Cant.* VI, 9; III, 6)? Quia enim sancta Ecclesia cœlestem vitam B naturaliter non habet, sed superveniente Spiritu, pulchritudine donorum componitur, non alba, sed dealbata memoratur. Et notandum quod superius cum dixisset : *Non conferetur tinctis Indiæ coloribus*, eosdem colores non intulit mundos. Hoc vero in loco ut tincturam veracium virtutum ab illa philosophorum fucatione distingueret, tincturas dicens, addidit mundissimas. Tincturæ enim mundissimæ recte nominantur hi qui prius per prava opera fœdi fuerant, superveniente tamen spiritu, nitore gratiæ vestiuntur, ut longe aliud appareant esse quam erant. Unde etiam baptisma, id est tinctio, dicitur ipsa nostra in aquam descensio. [b] Tingimur quippe, et qui prius indecori eramus deformitate vitiorum, accepta fide reddimur pulchri gratia [c] et ornamento virtutum. C Sequitur :

CAPUT LIV [*Rec. XXVIII*].

VERS. 20, 21. — *Unde ergo sapientia* [d] *venit, et quis est locus intelligentiæ? Abscondita est ab oculis omnium viventium.*

88. *Quandiu mortaliter vivimus, Deum non in propria natura, sed per quasdam imagines videmus, nisi prius carnali vitæ, funditus exstincto ejus amore, moriamur.* — Pensandum magnopere est quod a sancto viro requiritur unde sapientia veniat. Ab eo etenim venit a quo orta est. Sed quia ab invisibili et coæterno Patre nascitur, [e] ejus via occulta est. **600** Unde et per prophetam dicitur : *Generationem illius quis* [f] *enarrabit* (*Isai.* LIII, 8)? Locus vero intelligentiæ ejus, est mens humana, quam hæc Dei sapientia dum repleverit, sanctam facit. Quia ergo et invisibilis est de quo prodiit, et incertum nobis est in cujus mente intellecta requiescat, recte nunc dicitur : *Unde ergo sapientia venit, et quis est locus intelligentiæ* [*Vet. XXXVII*]? Sed hoc valde mirum est quod protinus subinfertur : *Abscondita est ab oculis omnium viventium*. Sapientia quippe quæ Deus est, si omnium viventium oculis occulta esset, hanc procul dubio sanctorum nemo vidisset. Sed ecce huic sententiæ Joannem audio concordantem, qui ait : *Deum nemo vidit unquam* (*I Joan.* IV, 12). Rursumque cum testamenti veteris patres intueor, multos horum, teste ipsa sacræ lectionis historia, Deum vidisse cognosco. Vidit quippe Jacob Dominum, qui ait : *Vidi Dominum facie ad faciem, et salva facta est anima mea* (*Genes.* XXXII, 30). Vidit Moyses Deum, de quo scriptum est : *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum suum* (*Exod.* XXXIII, 11). Vidit isdem Job Dominum, qui dicit : *Auditu auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te* (*Job.* XLII, 5). Vidit Isaias Dominum, qui ait : *Anno quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum* (*Isai.* VI, 1). Vidit Michæas Dominum, qui ait : *Vidi Dominum sedentem super solium suum, et omnem exercitum cœli assistentem ei a dextris et a sinistris* (*III Reg.* XXII, 19). Quid est ergo quod tot testamenti veteris patres Deum se vidisse testati sunt, et tamen de hac sapientia quæ Deus est, dicitur : *Abscondita est ab oculis omnium viventium*; et Joannes ait : *Deum nemo vidit unquam* (*I Joan.* IV, 12), nisi hoc quod patenter datur intelligi, quia quandiu hic mortaliter vivitur, videri per quasdam imagines Deus potest, sed per ipsam naturæ suæ speciem non potest, ut anima, gratia spiritus afflata, per figuras quasdam Deum videat, sed ad ipsam vim ejus essentiæ non pertingat? Hinc est enim quod Jacob, qui Deum se vidisse testatur, hunc non nisi in angelo vidit (*Exod.* XXXIII, 11). Hinc est quod Moyses, qui cum Deo facie ad faciem [g] loquebatur, sicut loqui solet homo cum amico suo, ei inter ipsa verba suæ locutionis dicit : *Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum manifeste, ut videam te* (*Exod.* XXXIII, 13). Certe enim si Deus non erat cum quo loquebatur, ostende mihi Deum diceret, et non ostende temetipsum. Si autem Deus erat cum quo facie ad faciem loquebatur, cur se petebat videre quem videbat? Sed ex hac ejus petitione colligitur quia cum sitiebat per incircumscriptæ naturæ suæ claritatem cernere, quem jam cœperat per quasdam imagines videre, ut sic superna essentia mentis ejus oculis adesset, quatenus ei ad æternitatis visionem nulla imago creata D temporaliter interesset. Et viderunt ergo patres testamenti veteris Dominum, et tamen juxta Joannis vocem : *Deum nemo vidit unquam* (*Joan.* IV, 12); et juxta beati Job sententiam, sapientia quæ Deus est, abscondita est ab oculis omnium viventium, quia in hac mortali carne consistentibus, et videri potuit per quasdam circumscriptas imagines, et videri non potuit per incircumscriptum lumen æternitatis.

gitur in duob. Regiis, totidem Sangerm., duob. Laud., Bellovac. et Norm. Certe sanctus Gregorius disserit de sapientia carne vestita, seu de Deo homine.

[a] Vindoc., *coæquantur*.

[b] Mss., *tinguimur*.

[c] Vindoc., *et ornamentis virtutum omnium*.

[d] Duo Laud. et Germ., *veniet*, et ita deinceps

[e] Vid., *ejus vita*.

[f] 1 Laud., *enarravit*.

[g] Norm. et Corb. Germ., *loquitur... ad amicum suum, ei in ipsis verbis suæ claritatem*. Germ., *loquitur... ei in ipsa verba*.

[*Vet. XXXVIII.*] 89. Sin vero a quibusdam potest in hac adhuc **601** corruptibili carne [a] viventibus, sed tamen inæstimabili virtute crescentibus, quodam contemplationis acumine æterna Dei claritas videri; hoc quoque a beati Job sententia non abhorret, qui ait: *Abscondita est ab oculis omnium viventium;* quoniam quisquis sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne jam ejus amore teneatur. Nullus quippe eam vidit, qui adhuc carnaliter vivit, quia nemo potest Deum simul amplecti et sæculum. Qui enim Deum videt, eo ipso moritur, quo vel intentione cordis, vel effectu operis ab hujus vitæ delectationibus tota mente separatur. Unde adhuc ad eumdem quoque Moysen dicitur: *Non enim videbit me homo, et vivet* (*Exod.* xxxiii, 21). Ac si aperte diceretur: Nullus unquam Deum spiritaliter videt, et mundo carnaliter vivit. Unde Paulus quoque apostolus, qui adhuc Dei invisibilia, sicut ipse testatur, ex parte cognoverat (*I Cor.* xiii, 12), jam huic mundo totum se mortuum esse perhibebat, dicens: *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (*Galat.* vi, 14). Sicut enim jam longe superius diximus, non sufficit ut diceret, *Mundo crucifixus sum*, nisi etiam præmitteret, *Mihi mundus crucifixus est*, ut non solum se mundo mortuum, sed etiam mundum sibi mortuum esse testaretur, quatenus nec ipse mundum, nec ipsum jam mundus appeteret. Si enim duo fortasse in uno loco sint, quorum unus vivus, alter vero sit mortuus, etsi mortuus viventem non videt, vivus tamen mortuum videt. Prædicator autem Dei ut ostenderet quia per abjectionem qua se humiliando dejecerat, talis jam factus esset, ut nec ipse mundum, nec mundus ipsum concupisceret, non solum ait se mundo crucifixum, ut ipse mundi gloriam quam appeteret tanquam mortuus non videret, sed etiam mundum sibi asseruit crucifixum, in quo tanta se humilitate dejecerat, ut et ipse mundus tanquam ad eum mortuus Paulum humilem atque despectum jam videre nequaquam posset.

90. *Refelluntur qui Deum a beatis videri tantum in claritate, non in sua natura asserunt.* — Sciendum vero est quod fuere nonnulli qui Deum dicerent etiam in illa regione beatitudinis in claritate quidem sua conspici, sed in natura minime videri. Quos nimirum minor inquisitionis subtilitas fefellit. Neque enim illi simplici et incommutabili essentiæ aliud est claritas et aliud natura, sed ipsa ei natura sua claritas, ipsa claritas natura est. Quia enim suis dilectoribus hæc Dei sapientia se quandoque ostenderet, ipse pollicetur, dicens: *Qui diligit me, diligetur a Patre meo; et ego diligam eum, et manifestabo me ipsum illi* (*Joan.* xiv, 21). Ac si patenter dicat: Qui in vestra me cernitis, restat, ut in mea me natura videatis. Hinc rursus ait: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Matth.* v, 8). Hinc Paulus dicit: *Nunc videmus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum* (*I Cor.* xiii, 12).

[*Vet. XXXIX.*] 91. *Refelluntur et qui angelos divinæ visionis expertes somniant.* — Sed quia de Deo per primum Ecclesiæ prædicatorem dicitur: *In quem desiderant angeli prospicere* (*I Pet.* i, 12), sunt nonnulli qui nequaquam Deum videre vel angelos suspicantur, et tamen dictum per Veritatis sententiam [b] scimus: *Angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei qui in cœlis est* (*Matth.* xviii, 10). Nunquid ergo aliud veritas, aliud prædicator insonat veritatis? Sed [c] si sententia utraque confertur, quia sibi nequaquam discordet agnoscitur. Deum **602** quippe angeli et vident, et videre desiderant; et sitiunt intueri et intuentur. Si enim sic videre desiderant ut effectu sui desiderii minime perfruantur, desiderium sine fructu anxietatem habet, et anxietas pœnam. Beati vero angeli ab omni pœna anxietatis longe sunt, quia nunquam simul pœna et beatitudo conveniunt. Rursum cum eos dicimus Dei visione satiari, quia et Psalmista ait: *Satiabor dum manifestabitur gloria tua* (*Psal.* xvi, 15), considerandum nobis est quoniam satietatem solet fastidium subsequi. Ut ergo recte sibi utraque conveniant, dicat veritas: *Quia semper vident*; dicat prædicator egregius: *Quia semper videre desiderant*. Ne enim sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur; ne autem sit in satietate fastidium, satiati desiderant. Et desiderant igitur sine labore, quia desiderium satietas comitatur; et satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur. Sic quoque et nos erimus quando ad ipsum fontem vitæ venerimus. Erit nobis delectabiliter impressa sitis simul atque satietas. Sed longe abest ab ista siti necessitas, longe a satietate fastidium, quia et sitientes satiabimur, et satiati sitiemus. [d] Videbimus igitur Deum, ipsumque erit præmium laboris nostri, ut post mortalitatis hujus tenebras, [e] accessa ejus luce gaudeamus.

92. *Quo sensu Deus lucem habitet inaccessibilem.* — Sed cum ejus lucem dicimus [f] accessam, obsistit animo quod Paulus dicit: *Qui lucem habitat inaccessibilem, quem vidit nullus hominum, sed nec videre potest* (*I Tim.* vi, 16). Et rursum audio quod Psalmista ait: *Accedite ad eum, et illuminamini* (*Psal.* xxxiii, 6). Quomodo ergo accedendo illuminamur, si ipsam lucem qua illuminari possumus non videmus? Si vero accedendo ad eum ipsam qua illuminamur lucem vimus, quomodo inaccessibilis esse perhibetur? Qua in re pensandum est quod inaccessibilem dixit [g] sed omni homini humana sapienti. Scriptura quippe sacra omnes carnalium sectatores, humanitatis nomine notare solet. Unde isdem apostolus quibusdam discordantibus dicit: *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem*

[a] Vindoc., *consistentibus*.
[b] Corb. Germ. et Bellov., *discimus*.
[c] Norm., *si sibi sententia*.
[d] Norm., *Videbimus igitur Deum ipsum præmium laboris*. 2 Laud., *Deum ipsum, quod erit præmium*.

[e] 1. Laud., *accensa*.
[f] Idem, *accensam*.
[g] Germ., *sed omni homini; sed humana*. Norm. et Corb. Germ., *sed homini; homini, sed humana sapienti*. 1 Laud., *sed homini humana sapienti*.

ambulatis (*I Cor.* III, 3, 4)? Quibus paulo post subjicit: *Nonne homines estis?* Et unde alias testimonium protulit, *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quæ præparavit Deus diligentibus se* (*I Cor.* II, 2). Et cum hoc hominibus dixisset absconditum, mox subdidit: [a] *Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum* (*Ibidem*); ipsum se ab hominis vocatione discernens, qui raptus supra hominem divina jam saperet. Ita etiam hoc loco cum lucem Dei inaccessibilem perhiberet, ut ostenderet quibus, subdidit: *Quem vidit nullus hominum, sed nec videre potest.* More suo homines vocans omnes humana sapientes, quia qui divina sapiunt, videlicet supra homines sunt. Videbimus igitur Deum, si per cœlestem conversationem supra homines esse mereamur. Nec tamen ita videbimus sicut videt ipse seipsum. Longe quippe dispariliter videt creator se, quam videt creatura creatorem. Nam quantum ad immensitatem Dei, quidam nobis modus figitur contemplationis, quia eo ipso pondere circumscribimur, quo creatura sumus.

[*Vet. XL.*] [b] 95. *Non videmus Deum sicut ipse se conspicit.* — Sed profecto non ita conspicimus Deum sicut ipse conspicit se, sicut non ita requiescimus 603 in Deo quemadmodum ipse requiescit in se. Nam visio nostra vel requies erit utcunque similis visioni vel requiei illius, sed æqualis non erit. Ne enim jaceamus in nobis, ut ita dicam, contemplationis penna nos sublevat, atque a nobis ad illum erigimur intuendum, raptique intentione cordis, et dulcedine contemplationis, aliquo modo a nobis imus in ipsum, et jam hoc ipsum ire nostrum minus est requiescere, et tamen sic ire perfecte requiescere est. Et perfecta ergo requies est, [c] quia Deus cernitur; et tamen adæquanda non est requiei illius, qui non a se in alium transit 604 ut quiescat. Est itaque requies, ut ita dicam, similis atque dissimilis, quia quod illius requies est, hoc nostra imitatur. Nam ut beati atque æterni simus in æternum, imitamur æternum. Et magna nobis est æternitas, imitatio æternitatis. Nec exsortes sumus ejus quem imitari possumus, quia et videntes [d] participamur, et participantes imitamur. Quæ nimirum visio nunc fide inchoatur, sed tunc in specie perficitur, quando coæternam Deo sapientiam, quam modo per ora prædicantium quasi per decurrentia flumina sumimus, in ipso suo fonte biberimus.

[a] 1 Laud., *vobis autem.*
[b] Germ., Bellov., Corb. Germ. et Norm., *sic profecto.*
[c] Ita Mss. Norm., Corb. Germ. et alii non pauci, quos sequuntur vet. Ed. In poster. vulgatis cum Germ. pro *quia Deus* legitur *qua Deus cernitur.* Et infra *quia non a se.* Veteres quoque Editi habent hic, *quia non a se.*
[d] Plur., *participamus.*

LIBER DECIMUS NONUS.

Ab extrema parte vers. 21 cap. XXVIII usque ad vers. 21 sequentis cap. exclusive perducta expositione, varii sensus non minus docte quam pie aperiuntur, maxime de Christo et Ecclesia.

[*Vet. et Rec. I*] 1. Quid mirum si æterna Dei sapientia conspici non valet, quando ipsa quoque invisibilia quæ per eam condita sunt humanis oculis comprehendi non possunt? In rebus ergo creatis discimus creatorem omnium quanta humilitate veneremur, ut in hac vita usurpare sibi de omnipotentis Dei specie mens humana nil audeat, quod solum electis suis præmium in subsequenti remuneratione servat. Unde bene postquam dictum est: *Abscondita est ab oculis omnium viventium*, illico subinfertur:

CAPUT PRIMUM.

Cap. XXVIII, vers. 21. — *Volucres quoque cœli latet.*

2. *Volucres cœli aliquando in malam partem accipiuntur, aliquando in bonam.* — In Scriptura enim sacra volucres aliquando in malo, aliquando in bono dantur intelligi. Per volucres quippe nonnunquam potestates aereæ designantur, bonorum studiis adversæ. Unde Veritatis ore dicitur: *Quoniam semen quod secus viam cecidit, venerunt volucres, et comederunt illud* (*Matth.* XIII, 4; *Luc.* VIII, 5); quia nimirum maligni spiritus humanas mentes obsidentes, dum cogitationes noxias ingerunt, verbum vitæ a memoria evellunt. Hinc rursum cuidam diviti superba sapienti dicitur: *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos; Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet* (*Matth.* VIII, 20; *Luc.* IX, 58). Vulpes valde fraudulenta sunt animalia, quæ in fossis vel specubus se abscondunt; cumque apparuerint, nunquam rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currunt. Volucres vero, ut novimus, alto volatu se in aera sublevant. Nomine ergo vulpium dolosa atque fraudulenta, nomine autem volucrum, hæc eadem superba dæmonia designantur. Ac si dicat: Fraudulenta et elata dæmonia in corde vestro, id est in cogitatione superbiæ inveniunt habitationem suam; Filius autem hominis ubi caput suum reclinet non habet, id est, humilitas mea requiem in superba mente vestra non invenit. Quasi enim quodam volatu volucris illa prima se extulit, quæ per elatam cogitationem dixit: *In cœlum conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo* (*Isai.* XIV, 13). Ecce quam alta superbe volando petiit. Quem etiam volatum et primis hominibus persuasit. Ipsi quippe volando quasi super se ire conati sunt, quando eis dictum est, ut gustarent, et essent sicut dii (*Genes.* III, 5, 19). Cumque similitudinem

divinitatis appetunt, immortalitatis munera perdiderunt (*Ibid.*, 19). Qui in terram moriendo non issent, si super terram humiliter stare voluissent.

3. At contra in bono volucres poni solent, sicut in Evangelio Dominus cum similitudinem regni cœlestis ex grano sinapis denuntiaret, dixit : *Cui simile est regnum Dei, et cui simile æstimabo illud? Simile est grano* [a] *sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, et crevit, et factum est in arborem magnam, et volucres cœli requieverunt in ramis ejus* (*Matth.* XIII, 31). Ipse quippe est granum sinapis [b] qui in horti sepultura plantatus, arbor magna surrexit. Granum namque fuit cum moreretur, arbor cum resurgeret. Granum per humilitatem carnis, arbor [c] per potentiam majestatis. Granum, quia *vidimus eum, et non erat aspectus* (*Isai.* LIII, 2); arbor autem, quia *speciosus forma præ filiis hominum* (*Psal.* XLIV, 3). [*Vet. II.*] Hujus arboris rami sancti prædicatores sunt. Et videamus quam late tendantur. Quid enim de eis dicitur? *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* XVIII, 5). In istis ramis volucres requiescunt, quia sanctæ animæ, quæ quibusdam virtutum pennis a terrena cogitatione se sublevant, in eorum dictis atque consolationibus ab hujus vitæ fatigatione respirant. Hoc igitur in loco postquam de sapientia dictum est : *Abscondita est ab oculis omnium viventium*, recte subjungitur : *Volucres quoque cœli latet*, quia in hac corruptibili carne constituti, naturæ ejus potentiam ipsi quoque videndo non penetrant, qui jam per meritum sanctæ contemplationis volant. Ubi apte subjungitur :

CAPUT II [*Rec. II*].

VERS 22. — *Perditio et mors dixerunt : Auribus nostris audivimus famam ejus.*

4. *Superbi angeli divinam sapientiam, quia ea non fruuntur, minime vident.* — [d] Qui perditionis et mortis nomine nisi maligni spiritus designantur? qui inventores mortis et perditionis exstiterunt, sicut de ipso eorum principe sub ministri ejus specie per Joannem dicitur : *Et nomen illi mors* (*Apoc.* VI, 8). Cui subjecti omnes superbiæ spiritus de hac sapientia quæ Deus est **605** dicunt : *Auribus nostris audivimus famam ejus*; quia nimirum visionem illius plena beatitudine habere nequiverunt. Videre quippe perfecte coæternam Deo sapientiam, hoc est quod habere. Unde ad Joannem de munere vincentis dicitur : *Dabo illi calculum candidum, et in calculo nomen novum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit* (*Apoc.* II, 17). In hac enim vita scire aliquid vel videre possumus,

A etiam quod non accepimus; [e] habere vero nomen novum in calculo scriptum, est in æterno præmio notitiam Dei humanis sensibus inusitatam, quam scire non potest nisi qui accipit, habere. Quia itaque, ut diximus, videre Deum, hoc est quod habere, ideo iniqui spiritus hanc sapientiam non vident, quia repulsi per superbiam nequaquam eam habere potuerunt. Ad lucem quippe ejus clauserunt oculos cordis, superfusis ejus radiis repugnantes, sicut intelligi etiam de eisdem malignis spiritibus potest, quod scriptum est : *Ipsi rebelles fuerunt* [f] *lumini* (*Job.* XXIV, 13). Famam ergo sapientiæ malignis spiritibus audisse, sed eamdem sapientiam non vidisse, est et ejus potentiam ex virtute illius cognovisse, et tamen sub ea humiliter stare noluisse. Unde et Veritatis voce de
B ipso malignorum spirituum capite dicitur : *Ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit* (*Joan.* VIII, 44). Sequitur :

CAPUT III [*Rec. III*].

VERS. 23. — *Deus intelligit viam ejus, et ipse novit locum illius.*

5. *Homines latuit quando per carnem Sapientia ventura esset ad homines; vel quomodo foris apparens invisibilis apud Patrem permaneret.* — Hæc coæterna Deo sapientia aliter viam habet, atque aliter locum. Locum vero si quis intelligat, non localem. Nam teneri corporaliter non potest Deus; sed, ut dictum est, locus intelligitur non localis. Locus sapientiæ Pater est, locus Patris sapientia. sicut ipsa Sapientia attestante dicitur : *Ego in Patre, et Pater in me.*
C Aliter ergo ipsa sapientia habet viam, atque aliter locum. Viam per humanitatis transitum, locum vero per flatum divinitatis. [*Vet. III.*] Inde enim non transit, [g] unde æterna est; sed inde transit, unde propter nos apparuit temporalis. Sic namque in Evangelio scriptum est : *Quia egrediens ab Jericho Dominus transibat; duo autem cæci sedentes juxta viam clamaverunt, dicentes : Domine, miserere nostri fili David* (*Joan.* XIV, 10, 11; *Matth.* XX, 29, 30). Ad quorum vocem, sicut illic scriptum est, stetit Jesus, et lumen reddidit. Quid est autem transeundo audire, stando lumen restituere, nisi quod per humanitatem suam nobis misertus est, qui per divinitatis suæ potentiam a nobis mentis nostræ tenebras exclusit? Quod enim propter nos natus et passus est, quod re-
D surrexit, ascendit in cœlum, quasi transit Jesus, quia hæc nimirum actio temporalis est. Sed stans eos tetigit et illuminavit, quia non sicut illa dispensatio temporalis, ita verbi æternitas transit, quæ in se manens innovat omnia. Stare enim Dei, est incom-

[a] Norm., *sinapi*, et ita infra.

[b] Turon., *quod... plantatum.*

[c] Idem, *per omnipotentiam majestatis.*

[d] 2 Laud., *quid perditionis... designatur.* 1 Laud. utramque lectionem retinet.

[e] Locum hunc fœde corruptum in Editis et plerisque Mss. restituimus ope Mss. Norm., sc. duorum Ebroic., Gemet., Pratell., Beccens., Utic., Sag. In Edit. poster. sic legitur : *quod non accipimus habere. Nomen vero novum in calculo scriptum, id est in æterno præmio notitiam Dei humanis mentibus inusitatam scire nemo potest, nisi qui hanc etiam acceperit habere.* Quis hæc Œdipus explicare potest? Vitium tamen pene omne ex punctorum et commatum annotatione derivatur. Favere videtur huic lectioni Codex S. germ., sed interpolatus hoc in loco, et obelis confixus, qui corruptionis sunt indicia. Nostram lectionem perfecte repræsentant vet. Ed. Basil. et Paris. 1518, nisi quod pro *est* in iis legitur *id est*, quod discrimen ad evertendum sensum sufficit.

[f] Germ., 2 Laud. et Corb. Germ., *luminis.*

[g] Gemet., *unde coæterna est.*

mutabili cogitatione mutabilia cuncta disponere. Qui ergo voces petentium transiens audivit, stans lumen reddidit, quia etsi propter nos temporalia pertulit, inde tamen nobis lucem tribuit, unde habere mutabilitatis transitum nescit. Quia igitur quando per carnem appareret hominibus incertum fuit, **606** recte nunc dicitur : *Deus intelligit viam ejus, et ipse novit locum illius.* Ac si aperte diceretur : Humanæ cogitationi occulta sunt, vel quando per carnem ad homines sapientia veniat, vel quomodo apud Patrem invisibilis, etiam cum foris apparuerit, persistat.

6. *Ejusdem adventus et mansio in cordibus hominum ignorantur.* — Quamvis hoc intelligi et aliter potest. Nam via ejus non inconvenienter accipitur hoc ipsum quod venit ad cor, seseque nobis intrinsecus infundit. Locus vero ejus fit cor, ad quod veniens permanet. De hac quippe via illius dicitur : *Vox clamantis in deserto, parate* [a] *viam Domino* (*Matth.* III, 3); id est, in corde vestro venienti Sapientiæ aditum reserate, sicut alias dicitur : *Iter facite ei qui ascendit super occasum* (*Psal.* LXVII, 5). Super occasum fuit ascendere, ipsam mortem quam pertulerat resurgendo superasse. Ait ergo : *Ei qui ascendit super occasum, iter facite;* id est, resurgenti Domino in vestris cordibus per fidem viam præbete. Hinc Joanni per spiritum dicitur : *Præibis ante faciem Domini parare vias ejus* (*Luc.* I, 76). Quisquis etenim prædicando a sordibus vitiorum corda audientium mundat, venienti sapientiæ viam præparat. Habet ergo viam ista sapientia, habet et locum : Viam qua venit, locum quo manet, sicut ipsa ait : *Si quis diligit me, sermonem meum servabit; et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (*Joan.* XIV, 23). Via est igitur qua venit, locus quo manet. [b] Sed quo venit, quæ ubique est? An venire est sapientiæ per illuminationem mentis nostræ indicare præsentiam majestatis suæ? Et quia hominibus incertum est vel in cujus cor veniat, vel in quo postquam venerit permanendo requiescat, recte nunc dicitur : *Deus intelligit viam ejus, et ipse novit locum illius,* quia solius divinæ visionis est cernere, vel quibus modis intellectus sapientiæ ad cor hominis veniat, vel cujus mens intellectum vitæ, quem perceperit, mortiferis cogitationibus non amittat. Et quia hæc eadem sapientia per humanitatis gratiam manifestata in cunctis mundi partibus electorum fuerat corda repletura, recte subditur.

CAPUT IV [*Vet. IV*].

VERS. 24. — *Ipse enim fines mundi intuetur, et omnia quæ sub cælo sunt respicit.*

Deus nos respiciendo per gratiam reformat. — 7. Respicere quippe Dei est ea quæ amissa ac perdita A fuerant ad suam gratiam reformare. Unde scriptum est : *Rex qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo* (*Prov.* XX, 8). Respiciendo namque levitatis nostræ mala coercuit, et magna merita maturitatis dedit. Unde adhuc subditur :

CAPUT V [*Rec. IV*].

VERS. 25. — *Qui fecit ventis pondus,*

8. *Animas vagas figit et gravitate donat.* — Velocitate enim ac subtilitate ventorum in Scriptura sacra solent animæ designari, sicut per Psalmistam de Deo dicitur : [c] *Qui ambulat super pennas ventorum* (*Psal.* CIII, 3); id est, qui transgreditur virtutes animarum. Fecit ergo ventis pondus, quia dum superna sapientia replet animas, eas [d] maturitate indita graves reddit; non illa gravitate qua dicitur : *Filii hominum usquequo* [e] *gravi corde* (*Psal.* IV, 3)? Aliud namque est gravem esse per consilium, aliud per **607** peccatum; aliud est gravem esse [f] per constantiam, aliud per culpam. Ista enim gravitas pondus habet oneris, illa virtutis. Pondus ergo accipiunt animæ, ut ab intentione Dei non jam levi motu desiliant, sed in eum fixa [g] constantiæ gravitate consistant. Adhuc ille populus leviter movebatur, de quo per prophetam dicitur : *Abiit vagus in viam cordis sui; viam ejus vidi, et dimisi eum* (*Isai.* LVII, 17). Grave autem consilium cordis omnem inconstantiam vagationis expellit. Et quoniam sunt animæ quæ levi motu nunc ista, nunc illa desiderant, omnipotens Deus, quia ipsas leves fluctuationes mentium non leviter pensat, vagationem cordis relinquendo dijudicat. Sed cum per gratiam respicit vagam mentem, in consilii stabilitatem figit. Recte ergo nunc dicitur : *Qui fecit ventis pondus,* quia cum leves motus animi misericorditer dignatur aspicere, hunc protinus ad constantiæ maturitatem format. Vel certe ventis pondus facere est concessam hic electis de virtutibus gloriam, permista infirmitate temperare. Unde et subditur :

CAPUT VI.

IBID. — *Et aquas appendit mensura.*

9. *Virtutes electorum permista, ne extollantur, infirmitate temperat.* Aquæ in Scriptura sacra aliquando Spiritum sanctum, aliquando scientiam sacram, aliquando scientiam pravam, aliquando tribulationem, aliquando defluentes populos, aliquando [h] mentes fidem sequentium, [i] designare solent. Per aquam quippe sancti Spiritus infusio designatur, sicut in Evangelio dicitur : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (*Joan.* VII, 38). Ubi evangelista secutus adjunxit : *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Rursum per aquam sacra scientia designatur, sicut dicitur : *Aqua sapientiæ salutaris potabit eos*

[a] Germ. et 2 Laud., *viam Domini.*

[b] Ita Mss. At in poster. Editis, *sed quando venit quæ ubique est.* At præferenda est nostra lectio, nam *quando* non ad locum sed ad tempus pertinet; hic vero de loco agitur.

[c] Gemet., *qui ambulas.*

[d] 1 Laud., *maturitate solita graves.* Alter Laud., *maturitate vel inditata graves.*

[e] Laud. et Germ., *graves corde.*

[f] Turon., *per conscientiam.*

[g] Bellov. et 1 Laud., *constantiæ suavitate.*

[h] Ita Corb. Germ., Bellov., Turon., Vindoc., 1 Laud. In Norm., *fidei documenta sequentium.* In Germ. et Excusis, *bonorum fidei prædicamenta sequentium.*

[i] Germ., *designari.*

(*Eccli.* xv, 3). Per aquam quoque prava scientia appellari solet, sicut apud Salomonem mulier, quæ typum hæreseos tenet, callidis suasionibus blanditur dicens : *Aquæ furtivæ dulciores sunt* (*Prov.* ix, 17). Aquarum etiam nomine nonnunquam solent tribulationes intelligi, sicut per Psalmistam dicitur : *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam* (*Psal.* xlviii, 2). Per aquam populi designantur, sicut per Joannem dicitur : *Aquæ vero sunt populi* (*Apoc.* xvii, 15). Per aquam quoque non solum fluxus decurrentium populorum, sed etiam bonorum mentes, fidei prædicamenta sequentium, designantur, sicut propheta ait : *Beati qui seminatis super omnes aquas* (*Isai.* xxxii, 20) Et per Psalmistam dicitur : *Vox Domini super aquas* (*Psal.* xxviii, 3) Hoc ergo in loco quid aquarum nomine nisi electorum corda signantur, quæ per intellectum sapientiæ auditum jam supernæ vocis acceperunt? De quibus recte dicitur : *Et aquas appendit mensura.* [*Vet. et. Rec. V*]. Quia sancti ipsi qui [a] sancto sublevante Spiritu ad summa rapiuntur, quandiu in hac vita sunt, ne aliqua elatione superbiant, quibusdam tentationibus reprimuntur, ut nequaquam tantum proficere valeant quantum volunt, sed ne extollantur superbia, sit in eis ipsarum quædam mensura virtutum.

10. *Quod confirmatur exemplo Eliæ Jezabelem fugientis.* — Hinc est enim quod Elias dum tot virtutibus **608** in alta profecisset, quadam mensura suspensus est, dum Jezabel postmodum quamvis reginam, tamen mulierculam fugit (*III Reg.* xix, 3). Perpendo quippe hunc miræ virtutis virum, ignem de cœlo trahere, [b] et secundo quinquagenarios cum suis omnibus petitione subita concremare, verbo cœlos a pluviis claudere, verbo cœlos ad pluvias aperire, suscitantem mortuos, [c] ventura quæque prævidentem; et ecce rursus animo occurrit, quo pavore ante unam mulierculam fugerit. Considero virum [d] timore perculsum de manu Dei mortem petere, nec accipere; de manu mulieris mortem fugiendo vitare. Quærebat enim mortem dum fugeret, dicens : *Sufficit mihi, tolle animam meam; neque enim melior sum quam patres mei* (*Ibid.* xix, 4). Unde ergo sic potens, ut tot illas virtutes faciat? unde sic infirmus, ut ita feminam pertimescat, nisi quia aquæ appenduntur mensura, ut ipsi sancti Dei homines et multum valeant per potentiam Dei, et rursum quadam mensura moderati sint per infirmitatem suam? In illis virtutibus Elias quid de Deo acceperat, in istis infirmitatibus [e] quid de se esse poterat, agnoscebat. Illa potentia virtus fuit, ista infirmitas custos virtutis. [f] In

A illis virtutibus ostendebat quid acceperat, in istis infirmitatibus hoc quod acceperat custodiebat. In miraculis monstrabatur Elias, in infirmitatibus servabatur.

11. *Et Pauli mortem declinantis, aut Satanæ tentationes patientis.* — Sic Paulum video fluminum et latronum, civitatis et solitudinis, maris ac terræ pericula sustinentem (*II Cor.* xi, 26), frenantem jejuniis ac vigiliis corpus, sustinentem frigoris et nuditatis ærumnam, ad ecclesiarum custodiam vigilanter se ac pastoraliter [g] exercentem, ad tertium cœlum raptum, rursumque eum in paradisum raptum (*Ibid.*, xii, 4), et audisse arcana verba quæ non licet homini loqui; et tamen Satanæ angelo ad tentandum conceditur (*Ibid.* xii, 7), orat ut eximi debeat, et

B non exauditur. Cujus cum ipsa initia [h] conversionis aspicio, perpendo quod ei superna pietas cœlos aperit, seseque illi Jesus de sublimibus ostendit. Qui lumen corporis ad tempus perdidit, lumen cordis in perpetuum accepit. Ad Ananiam mittitur (*Act.* ix, 7), vas electionis vocatur; et tamen de civitate eadem quam post visionem Jesu ingressus fuerat fugiens recedit, sicut ipse testatur dicens : *Damasci præpositus gentis Arethæ regis custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet; et per fenestram in sporta* [i] *dimissus sum per murum, et sic effugi manus ejus* (*II Cor.* xi, 32). Cui licenter dicam : O Paule, in cœlo jam Jesum conspicis, et in terra adhuc hominem fugis? In paradisum duceris, secreta Dei verba cognoscis, et adhuc a Satanæ angelo tentaris? Unde

C sic fortis, ut ad cœlestia rapiaris? Unde sic infirmus, ut in terra hominem fugias, et adhuc a Satanæ angelo adversa toleres, nisi quia ipse qui te sublevat rursum subtilissima te mensura moderatur, ut et in miraculis tuis nobis prædices virtutem Dei, et rursum in timore tuo reminisci nos faciat infirmitatis nostræ? Quæ tamen infirmitas ne in desperationem nos pertrahat cum pulsat, dum de infirmitate tua Dominum rogares, **609** quia auditus non es, nobis quoque locutus es quid audisti : *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur* (*II Cor.* xii, 9).

[*Vet. VI.*] 12. *Custos virtutis est infirmitas.* — [j] Aperta ergo voce Dei ostenditur quia custos est virtutis infirmitas. Tunc quippe bene interius custodi-

D mur, cum per dispensationem Dei tolerabiliter tentamur exterius, aliquando vitiis, aliquando pressuris. Nam eis quoque quos vires novimus fuisse virtutum, tentationes atque certamina non defuere vitiorum. Hinc est enim quod ad consolationem nostram isdem prædicator egregius de se quædam talia prodere di-

[a] Germ., *qui suo levante Spiritu.* Deest etiam *sancto* in 1 Laud. et Corb. Germ.

[b] In omnib. Mss. Germ., Norm., Laud., Vindoc., Corb. Germ., etc., ita legitur, non : *et secundo quinquaginta viros... petitione subdita*, ut est in Editis post. In sola Gussanv. habetur *quinquaginta viros*, pro *quinquagenarios.*

[c] In aliis Ed., *ventura quoque*, quod in nullis Mss. invenimus.

[d] Ita omnes Mss. nostri; non, *timore percussum*, ut in Vatic. et Gussanv.

[e] Corb., Germ., Beccens. et Utic., *quid deesse;* in aliis melius *quid de se poterat.*

[f] Vindoc., *in illis cœlestibus.*

[g] Vulgati recent. cum Germ., *exercentem.* Sequimur Mss. Turon., Vind., Norm., etc., et antiquiores Excusos.

[h] Vind., *conservationis.*

[i] 1 Laud. et Norm., *demissus.*

[j] Plerique, *aperte.*

gnatur, dicens: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis* (*Rom.* VII, 23). Ad ima quippe pertrahit caro, ne extollat spiritus: [a] et ad summa trahit spiritus, ne prosternat caro. Spiritus levat, ne jaceamus in infimis; caro aggravat, ne extollamur ex summis. Si non sublevante spiritu nos caro tentaret, [b] perfectione procul dubio tentationis suæ in ima dejiceret. Rursum vero si non tentante carne ad summa nos spiritus sublevaret, in superbiæ casu ipsa nos pejus sublevatione prosterneret. Sed fit certo moderamine ut dum unusquisque sanctorum jam quidem interius ad summa rapitur, sed adhuc tentatur exterius, nec desperationis lapsum, nec elationis incurrat, quoniam nec tentatio exterior culpam perficit, quia interior intentio sursum trahit; nec rursum intentio interior in superbiam elevat, quia tentatio exterior humiliat dum gravat. Sicque magno ordine cognoscimus in interiori profectu quid accipimus, in exteriori defectu quid sumus. Et miro modo agitur, ut nec de virtute quisquam extolli debeat, nec de tentatione [c] desperare, quia dum spiritus trahit, et caro retrahit, subtilissimo judicii interni moderamine, infra summa, et supra infima in quodam medio anima libratur. Bene ergo dicitur: *Et aquas appendit mensura.* Sequitur:

CAPUT VII.

VERS. 26, 27. — *Quando ponebat pluviis legem, et viam procellis sonantibus, tunc vidit illam, et enarravit, et præparavit, et investigavit.*

13. *Verbi Dei præconibus lex posita, ut opere impleant quod prædicant. Hanc legem servantibus ad hominum corda aditus patet.* — Solent per pluvias prædicantium dicta signari. Unde per Moysen dicitur: *Exspectetur sicut pluvia eloquium meum* (*Deut* XXXII, 2). Quorum videlicet verba cum blande persuadent, pluviæ sunt; cum vero terribilia de venturo judicio intonant, sonantes procellæ. Et notandum quod pluviis lex ponitur, ut via procellis sonantibus aperiatur. Lex quippe est ipsis prædicatoribus posita, ut vivendo impleant quod loquendo suadere festinant. Nam loquendi auctoritas perditur, quando vox opere non adjuvatur. Hinc enim per Psalmistam dicitur: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos* [d] *post te* (*Psal.* XLIX, 16). Sermones etenim Dei post se prædicator projicit, cum hoc quod dicit facere contemnit. Quando autem dictis ejus alter obediat, dum ipse respuit opere quod prædicat voce, et dissimulat audire quod narrat? De ista prædicationis lege scriptum est: *Qui solverit unum de mandatis istis minimis,* **610** *et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. Qui autem fecerit, et docuerit* [e] *sic, magnus vocabitur in regno cœlorum* (*Matth.* V, 19). Regnum cœlorum videlicet Ecclesiam præsentem appellat, de qua scriptum est: *Et colligent de regno ejus omnia scandala* (*Matth.* XIII, 41). In superno etenim regno scandala quæ ex eo colligi debeant non habentur. Qui ergo solvit opere, et sic docet voce, in isto regno cœlorum erit minimus, in illo nec minimus. Viam autem procellis sonantibus posuit, cum prædicatoribus suis ad corda hominum terrore venturi judicii perculsa aditum fecit. Prius itaque lex ponitur, ut post modum via pandatur, quia illa vox cor audientis penetrat, quæ hoc quod [f] ore sonuerit, opere conservat. [VET. VII.] Tunc autem cum legem pluviis et viam procellis sonantibus poneret, hanc sapientiam Deus vidit, enarravit, præparavit, et investigavit. Usitata sacri eloquii locutione [g] videre Deus dicitur, videre nos facere, sicut justo viro Dominus dicit: *Nunc cognovi quod timeas Deum* (*Genes.* XXII, 12). Et Israelitæ præmonentur: *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum* (*Deut.* XIII, 3); id est, ut scire vos faciat. Tunc ergo cum legem pluviis poneret, hoc est mandatum custodiæ prædicatoribus daret, hanc incarnatam sapientiam videri et enarrari a prædicatoribus, præparari et investigari ab auditoribus fecit. Sibi quippe illam præparat, quisquis illam bene vivendo in diem judicii propitiam parat. Et notandum quod de ea quatuor dicta sunt. Ait enim: *Vidit, enarravit, præparavit, investigavit.* Vidit namque, quia species est; enarravit, quia verbum; præparavit, quia remedium; investigavit quia occultum. Sed hoc quod æterna Dei sapientia species Patris et Verbum dicitur, quando ab humana mente penetratur? Quis namque intelligat, vel verbum sine tempore, vel speciem sine circumscriptione? Dicendum ergo erat aliquid quod de illa homo cognosceret in se. Unde apte subditur:

CAPUT VIII [*Rec. VI*].

VERS. 28. — *Et dixit homini: Ecce timor Domini ipsa est sapientia, et recedere a malo intelligentia.*

14. *Deum timens ejus sapientiam possidere incipit, et in se cognoscit, quem in ipsius natura cognoscere non potest.* — Ac si aperte diceretur: Ad temetipsum homo revertere, cordis tui secreta perscrutare. Si Deum te timere deprehendis, profecto constat quia hac sapientia plenus es. Quam si adhuc cognoscere non potes quid sit in se, jam cognoscis interim quid sit in te. Quæ enim apud se ab angelis metuitur, apud te timor Domini vocatur, quia hanc habere te certum est, si timere te Deum incertum non est. Hinc etiam per Psalmistam dicitur: *Initium sapientiæ, timor Domini* (*Psal.* CX, 10); quia tunc penetrare cor inchoat, cum hoc extremi judicii pavore pertur-

[a] Ita Germ., Norm., Laud., Corb. Germ., et pene omnes. In Ed., *et ad alta sustollit.*

[b] Vatic. et Gussanv., *pondere... tentationis*, reluctantibus Mss. Germ., Corb. Germ., Norm., Laud., Turon., quibus consentiunt alii Editi.

[c] Plurimi *desperet.*

[d] Gemet., *retrorsum*, aliis Norm. cum Germ. et Corb, Germ., *post te*, retinentibus.

[e] Non legitur *sic* in nostris Mss., nisi in Germ.

[f] Deest *ore* in Mss. pl.

[g] In recent. Excusis, *videre Dei* quam lectionem e quibus Mss. deprompserint Editores, ignoramus.

bat. Ad parvitatem igitur nostram divinus sermo se attrahit: [a] sicut pater cum parvulo filio loquitur, ut ab eo possit intelligi, sponte balbutit. Quia enim naturam sapientiæ penetrare non possumus quid sit in se, ex condescensione Dei audivimus quid sit in nobis, cum dicitur: *Ecce timor Domini, ipsa est sapientia.* Sed quia ille veraciter vim divini timoris intelligit, qui se a cunctis pravis operibus custodit, recte subditur: *Et recedere a malo, intelligentia.* Ea igitur quæ sequuntur, quia prophetiæ spiritu plena sunt, ipsa sacræ historiæ verba testantur, cum dicitur:

CAPUT IX [*Vet. VIII, Rec. VII*].

Cap. XXIX, VERS. 1. — *Addidit quoque Job, assumens parabolam suam,* [b] *et dixit.*

15. *Job ultima Ecclesiæ tempora prænuntiat, quibus carnales et hæreticos passura est.* — Quia enim parabola similitudo nominatur, aperte constat quod per exteriorum verborum formam mysteria loquitur, qui ad loquendum parabolam assumpsisse memoratur. Cum etenim sua narrat, quæcunque sunt sanctæ Ecclesiæ ventura denuntiat; et per hoc quod ipse patitur, indicat quid illa patiatur. Nonnunquam vero sic suæ historiæ verba permiscet, ut nil allegoricum insonet; nonnunquam vero sic suos dolores loquitur, ac si ex voce dolentis Ecclesiæ loquatur. In hac vero ultima sui parte sermonis ultimum tempus designat Ecclesiæ, quando adversarios suos, id est carnales quosque, vel hæreticos atque gentiles, quos nunc studet sapientiæ auctoritate comprimere, effrenata jactantia elatos cogitur [c] irrisa tolerare. Unde in hoc quoque sermone dicitur: *Nunc autem derident me juniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei* (*Job* XXX, 1). Et ipsa ordinis ratio exposcit ut per verba beati Job ultima extremi sanctæ Ecclesiæ designentur dies, quando, persecutione crescente, apertas hæreticorum voces tolerare compellitur, cum motus cordis sui, quos nunc intra cogitationum sinus contegunt, tunc in voce manifestati erroris aperiunt. Nunc enim, sicut per Joannem dicitur (*Apoc.* XX, 3), draco in abysso clausus tenetur, quia diabolica malitia in eorum subdolis cordibus occultatur. Sed sicut illic [d] dictum est, educetur draco de puteo abyssi, quia quod modo præ timore tegitur, tunc contra Ecclesiam publice de [e] iniquorum cordibus omne serpentinum virus aperitur. Nunc enim abscondit se sub blandiente lingua, sæviens conscientia, et malitia calliditatis, quasi quadam se tegit abysso simulationis; nunc Dominus, sicut Psalmistæ voce dicitur, *Congregat sicut* [f] *in utre aquas maris* (*Psal.* XXXII, 7). Uter quippe carnalis est cogitatio. Aquæ ergo maris in utre congregatæ sunt, cum amaritudo perversæ mentis non erumpit exterius in vocem pravæ libertatis. Veniet profecto tempus, quando contra hanc perversi atque carnales aperta voce prædicent quod nunc occulta cogitatione moliuntur. Veniet tempus, quando catholicam Ecclesiam non solum injustis vocibus, sed etiam crudelibus plagis premant.

16. *Duobus modis Ecclesia persecutionem patitur, verbis et gladiis.* — Ab adversariis namque suis duobus modis Ecclesia persecutionem patitur, scilicet aut verbis, aut gladiis. Sed cum verbis persecutionem sustinet, exercetur ejus sapientia; cum vero gladiis, exercetur ejus patientia. Sed verborum persecutiones ab hæreticis nunc etiam quotidie toleramus, cum ipsi hæretici linguis nobis subdolis, et falsa humilitate blandiuntur. Persecutiones vero gladiorum juxta finem mundi secuturæ sunt, ut grana cœlestibus horreis recondenda tanto verius a peccatorum paleis exuantur, [g] quanto arctius affliguntur. Tunc electi omnes qui in illa fuerint tribulatione comprehensi [h] reminiscuntur horum temporum in quibus nunc Ecclesia fidei pacem tenet, et superba hæreticorum colla comprimit, non potentatu culminis, sed jugo rationis. Reminiscuntur nostri, qui quieta fidei tempora ducimus; **612** qui etsi in bellis coarctamur gentium, non tamen [i] in dictis expugnamur patrum. Beatus ergo Job sanctæ Ecclesiæ typum tenens, quæ tunc in illis angustiis invenitur; et tamen nostræ, ut dixi, quietis reminiscitur, sua transacta narrat, et aliis ventura denuntiat, dicens:

CAPUT X [*Rec. VIII*].

VERS. 2. — *Quis mihi tribuat, ut sim juxta menses pristinos?*

17. *Etsi gravia jam passa sit Ecclesia, longe graviora passura est.* — Multa enim talia sancta Ecclesia doloribus pressa dictura est. Tantis quippe illam futurum est tribulationibus angustari, ut hæc tempora cum magno suspirio desideret quæ nos cum magno dolore toleramus. Dicat ergo, dicat per vocem beati Job: *Quis mihi tribuat ut sim juxta menses pristinos?* Quia enim statutus dierum numerus menses vocantur, quid aliud nomine signat mensium, nisi collectiones animarum? Dies quippe dum colliguntur in mensibus, subtrahuntur, quia et in hoc tempore sancta Ecclesia, dum veritatis luce splendentes animas colligit, in intimis abscondit. Aliquando etiam mensis pro perfectione ponitur, sicut propheta ait: *Erit mensis ex mense* (*Isai.* LXVI, 23); perfectio videlicet eis in requie, quibus nunc perfectio fuerit in operatione. [*Vet. IX.*] Reminiscatur ergo perfectionis pri-

[a] Germ. et Vulgati poster., *sicut cum pater cum parvulo filio loq... balbutit.* Redundantem voculam cum expunximus Mss. pene omnibus adhærentes

[b] Abest *et dixit* a plurimis Mss.

[c] Duo Laud., *in risu tolerare.*

[d] Editi, invitis Mss. *scriptum est.*

[e] Turon., *iniquorum ore.*

[f] 2 Laud., *in utrem.*

[g] Ita Germ., Corb., Germ., Laudunenses et pene omnes Mss., quos sequuntur vet. Ed. Posterioribus autem Editoribus magis placuit *acriùs*, quod legitur in Gilot., Vatic., Gussanv.

[h] Turon., *reminiscentur*, et infra *reminiscentur nostri.*

[i] Vind., *in judiciis.*

stinæ, reducat ad memoriam quanta [a] prædicatione A sua collectis animabus reportabat lucra, et angustata tribulationibus dicat: *Quis mihi tribuat, ut sim juxta menses pristinos?* In quibus profecto mensibus qualis fuerit, enumerando subjungit, dicens:

CAPUT XI.

VERS. 2, 3. — *Secundum dies, quibus Deus custodiebat me, quando splendebat lucerna ejus super caput meum, et ad lumen ejus ambulabam in tenebris.*

18. — *Tunc multi infirmi cadent, fortibus ob eorum casum dolentibus.* Tunc quippe videt ex se, persecutione cogente, infirmorum multos cadere, quos nunc ut mater intra pacis sinum parvulos fovet, et [b] intra tranquillas fidei cunas continet, quia admisti fortibus, ipsa fidei tranquillitate nutriuntur. Tunc vero tales B multi casuri sunt, et per viscera charitatis, quidquid in damno parvulorum sustinet, se perpeti animus perfectorum dolet. Infirmorum etenim damna ad corda fortium per compassionem transeunt. Unde per Paulum dicitur: *Quis infirmatur et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror* (*II Cor.* XI, 29)? Tanto enim quisque perfectus est, quanto perfecte sentit dolores alienos. Unde sancta Ecclesia infirmis tunc cadentibus [c] angustiata, cum horum reminiscitur temporum, jure dictura est: *Secundum dies quibus Deus custodiebat me*, quia se tunc in illis æstimat cadere, quæ se nunc in istis [d] respicit custodiri. Bene autem dicitur: *Quando splendebat lucerna ejus super caput meum, et ad lumen ejus ambulabam in tenebris.* Lucernæ enim nomine, lumen signa- C tur sacræ Scripturæ, de qua ipse Ecclesiæ pastor dicit: *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris* (*II Pet.* I, 19). Et Psalmista ait: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine* (*Psal.* CXVIII, 105). Quia autem [e] principale nostrum mens est, appellatione capitis mens vocatur. Unde per Psalmistam dicitur: *Impinguasti in oleo caput meum* (*Psal.* XXII, 5). Ac **613** si aperte dicat: Charitatis pinguedine replesti mentem meam. Nunc ergo lucerna super caput Ecclesiæ splendet, quia sacra eloquia tenebras nostræ mentis irradiant, ut in hoc caliginoso vitæ præsentis loco, dum verborum Dei lucem percipimus, quæ sunt agenda videamus. Nunc D ad lumen [f] ejus in tenebris ambulat, quoniam sancta universalis Ecclesia, etsi alienæ occulta cogitationis non penetrat, [g] quia quasi faciem non cognoscit in nocte, tamen ponit gressus boni operis, directa lumine supernæ locutionis. Sequitur:

CAPUT XII [*Rec.* IX].

VERS. 4. — *Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo.*

19. *Variæ Ecclesiæ ætates. Infantia, adolescentia, senium. In fine tamen multos susceptura est filios.* — Sicut uniuscujusque hominis, sic sanctæ Ecclesiæ ætas describitur. Parvula quippe tunc erat, cum a nativitate recens verbum vitæ prædicare non poterat. Hinc enim de illa dicitur: *Soror nostra parvula est, et ubera non habet* (*Cant.* VIII, 8), quia nimirum sancta Ecclesia priusquam proficeret per incrementa virtutis, infirmis quibusque auditoribus præbere non potuit ubera prædicationis. Adulta vero Ecclesia dicitur, quando Dei verbo copulata, sancto repleta Spiritu, per prædicationis ministerium in filiorum conceptione [h] fetatur, quos exhortando parturit; convertendo parit. De hac ejus ætate Domino dicitur: *Adolescentulæ dilexerunt te* (*Cant.* I, 3). Universæ quippe Ecclesiæ, quæ unam catholicam faciunt, adolescentulæ vocantur, non jam vetustæ per culpam, sed novellæ per gratiam; non senio steriles, sed ætate mentis ad spiritalem congruæ fecunditatem. Tunc ergo, cum in diebus illis Ecclesia, quasi quodam senio debilitata, per prædicationem filios parere non valet, reminiscitur fœcunditatis antiquæ dicens: *Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ.* Quamvis post eosdem dies quibus deprimitur, jam tamen circa ipsum finem temporum grandi prædicationis virtute roboretur. Nam susceptis ad plenum gentibus, omnem Israeliticum populum, qui tunc inventus fuerit, in fidei sinum trahit. Scriptum quippe est: *Donec plenitudo gentium introiret, et sic omnis Israel salvus fieret* (*Rom.* XI, 25). Sed ante illa tempora erunt dies in quibus ab adversariis paululum videbitur oppressa, cum et horum dierum reminiscitur, dicens: *Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ, quando secreto Deus erat in tabernaculo meo.*

20. [*Vet.* X]. *Qui mandata Dei meditatur, habet Deum inhabitantem. Sancti se foris intusque circumspiciunt.* — Quid hoc loco tabernaculum, nisi habitationem mentis accipimus? Quia per omne quod cogitando agimus, in consilio nostri cordis habitamus. Quisquis autem mandata Dei tacitus cogitat, secreto illi Deus in tabernaculo est. Habitationem etenim cordis sui ante Dei esse oculos viderat, qui dicebat: *Et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper* (*Psal.* XVIII, 15). Exteriora namque opera patent oculis hominum, longe vero incomparabiliter interiores ac subtilissimæ cogitationes nostræ patent oculis Dei. *Omnia enim, sicut scriptum est, nuda et aperta sunt oculis ejus* (*Hebr.* IV, 13). Et sæpe in exteriori opere ante oculos hominum inordinati apparensemus, mendose.

[a] Plurimi cum Germ. et Corb. Germ., *prædicationis suæ.*
[b] Turon., *in tranquilla fidei cuna.*
[c] Plurimi, cum Germ. et Corb. Germ., *angustata.*
[d] Norm., *respicit stare.* Laud., *respicit custodire.* Vindoc., *quia tunc se in illis æstimat eadem, quæ se nunc in istis æstimabat custodiri;* obscure sane; et ut

[e] Ita quoque appellatur supra, l. XIII, num. 5.
[f] Deest *ejus* in Germ., Corb. Germ. et plurimis aliis.
[g] Omittitur *quia* in duob. Laud.
[h] Ita Germ., Corb. Germ., Laud., Norm., Bellov., etc., ubi Editi habent *fecundatur.*

rere metuimus, et in interiori cogitatione illius respectum non metuimus, quem videntem omnia non videmus. Multo enim magis intrinsecus Deo quam extrinsecus hominibus conspicabiles sumus. Unde et sancti omnes foris **614** se intusque circumspiciunt, et vel reprehendendo se exterius, vel iniquos se interius videri invisibiliter timent. Hinc est quod animalia quæ per prophetam videntur, in circuitu et intus plena oculis esse memorantur (*Ezech.* I, 18; X, 12). Quisquis enim exteriora sua honeste disponit, sed interiora negligit, in circuitu oculos habet, sed intus non habet. Sancti vero omnes, quia et exteriora sua circumspiciunt, ut bona de se exempla fratribus præbeant, et interiora sua vigilanter attendunt, quia sese irreprobabiles interni judicis obtutibus parant, et oculos in circuitu et intus habere perhibentur; magisque se, quo Deo placeant, in sua interna componunt, sicut per Psalmistam quoque de sancta Ecclesia dicitur : *Omnis gloria ejus* [a] *filiæ regis ab intus* (*Psal.* XLIV, 14). Sed qua exteriora sua etiam irreprehensibilia custodit, jure de ea subdidit : *In fimbriis aureis circumamicta* [b] *varietate*, ut et pulchra sibi intus sit, et aliis foras; et se provehens per internam gloriam, et alios erudiens per exteriora operum exempla. Beatus igitur Job dicat ex se, dicat ex persona universalis Ecclesiæ : *Quando secreto Deus erat in tabernaculo meo.* Ut enim demonstret quantum intus profecerit, secreto Deum fuisse in suo tabernaculo perhibet. Ut etiam ostendat rectitudinis opera quantum extrinsecus custodivit, adjungit.

CAPUT XIII.

VERS. 5. — *Quando erat Omnipotens mecum, et in circuitu meo pueri mei.*

21. *Sanctis intus Deo vacantibus, mali sola exteriora quærunt. Religionem non habent, sed simulant.* — Omnes autem qui divina præcepta metuunt, Dei tabernaculum fiunt. Unde, ut supra jam diximus (*Num.* 6), per semetipsam Veritas dicit de eo qui illius mandata custodit : *Ego et Pater* [c] *veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (*Joan.* XIV, 23). Quod contra perversi quique dum interna non appetunt, in suis se cogitationibus foras fundunt. Unde eis per prophetam dicitur : *Redite prævaricatores ad cor* (*Isai.* XLVI, 8). Et rursum : *Væ qui cogitatis inutile* (*Michæ.* II, 1). In actionibus quippe suis verentur homines, quos corporaliter vident, et Deum sibi præsentem non æstimant esse, quem non vident. Quod contra in laude justi dicitur, dum Ægypti regem contemneret, et Dei mandatis obediret : *Quia invisibilem tanquam videns sustinuit* (*Hebr.* XI, 27). Perversum quippe terræ principem quasi non vidit, quem ab oculis sui cordis abjecit. Regem

A vero invisibilem tanquam videns sustinuit, quia ab ejus [d] timoris intuitu mentis oculum non deflexit. Sancta itaque Ecclesia in magnis tunc tribulationibus deprehensa, cum multos a Deo conspicit prava cogitatione discedere, videt profecto mentis eorum habitaculum discedente Deo vacuum remanere, et jure deplorans dicit : *Quando secreto Deus erat in tabernaculo meo.* [*Vet. XI.*] Quibus verbis non immerito etiam simulatio religionis plangitur, quia nonnulli etiam nunc Christiani esse non appetunt, sed videri. His videlicet Deus in publico est, non in secreto. Sed sancta Ecclesia Deum in secreto habere desiderat, quia illos vere fideles respicit, quos ad fidei vitam corde pleno permanere cognoscit. Quæ juxta exteriorem quoque vigoris sui rectitudinem

B dicit : *Quando erat Omnipotens mecum, et in circuitu meo pueri mei.* Pueri scilicet vocantur, qui cœlestibus mandatis inserviunt. Unde per prophetam Dominus dicit : *Ecce ego et pueri mei quos mihi dedit* **615** [e] *Deus* (*Isa.* VIII, 18). Et rursus in Evangelio : *Pueri, nunquid* [f] *pulmentarium habetis* (*Joan.* XXI, 5)? Nunc ergo in circuitu ejus sunt pueri, quia in cunctis fere gentibus reperiuntur qui cœlestia mandata custodiunt, et spiritalis disciplinæ regulis obsequuntur. Qui profecto tunc ad obsequium pueri deerunt, quando pravi qui reperti fuerint spiritalia ejus mandata contemnunt. Sequitur :

CAPUT XIV [*Rec. X*].

VERS. 6. — *Quando lavabam pedes meos butyro.*

22. *Pedes Domini prædicatores, quos ungit et mun-*

C *dat.* — Quia Christum et Ecclesiam unam esse personam crebro jam diximus, illum videlicet hujus corporis caput, hanc autem illius capitis corpus, aliter hæc verba juxta vocem capitis accipi, atque aliter juxta vocem corporis debent. Quos ergo pedes Domini, nisi sanctos prædicatores accipimus? De quibus dicit : [g] *Et inambulabo in eis* (*Levit.* XXVI, 12). Butyro ergo pedes lavantur, quia prædicatores sancti bonorum operum pinguedine replentur. Etenim, ut supra jam diximus (*Lib.* I, *n.* 30), vix ipsa prædicatio sine aliquo transitur admisso. Nam quilibet prædicans, aut ad quantulamcunque indignationem trahitur, si contemnitur; aut ad aliquantulamcunque gloriam, si ab audientibus veneratur. Unde et apostolis pedes loti sunt, ut a quamlibet parvo contagio

D in ipsa prædicatione contracto, quasi a quodam itinere collecto pulvere mundarentur. Et beatus Jacobus dicit : *Nolite plures magistri fieri, fratres mei* (*Jac.* III, 1). Et paulo post : *In multis enim offendimus omnes* (*Ibid.*, 2). Pedes ergo lavantur butyro, quia pinguedine boni operis infunditur atque mundatur collectus pulvis de gloria prædicationis. Vel certe butyro pedes lavantur, dum sanctis prædicato-

[a] Corb. Germ., duo Laud., Germ., Norman. omnes, etc., *filiæ regum*. In Vulgata et textu Hebr., *regis*.
[b] Ita cum Bellov. et laudat Codd. vet. Ed., ubi recent. habent *varietatibus*.
[c] Editi addunt *meus*. In omnibus Mss. nostris, nisi in Germ. et Corb. Germ., minime legitur.
[d] Vindoc., *amoris intuitu*.
[e] Norm., *Dominus*.
[f] Turon., *pulmentum*.
[g] Ita Laud., Germ., Corb. Germ., Norm. et alii Edit. poster., *et ambulabo*.

tibus debita ab audientibus stipendia conferuntur, et A quos fatigat injunctus prædicationis labor exhibita a discipulis pinguedo boni operis fovet, non quod ideo prædicent ut alantur, sed ideo alantur ut prædicent; id est, [a] ut prædicare subsistant, non ut in intentionem sumendi victus transeat [b] actio prædicatoris, sed ad utilitatem prædicationis deserviant ministeria sustentationis. Unde a bonis prædicatoribus non causa victus prædicatio impenditur, sed causa prædicationis accipitur victus. Et quoties prædicantibus necessaria ab audientibus conferuntur, non solent de rerum munere, [c] sed de conferentium gaudere mercede. Unde per Paulum dicitur : *Non quæro datum, sed requiro fructum* (*Phil.* IV, 17). Datum quippe est res ipsa quæ impenditur; fructus vero dati est, si benigna mente futuræ mercedis B studio aliquid impendatur. Ergo datum in re accipimus, fructum in corde. Et quia discipulorum suorum Apostolus mercede potius quam munere pascebatur, nequaquam datum, sed fructum se quærere fatetur. Unde et subdidit protinus, dicens : *Habeo autem omnia, et abundo* (*Ibid.*, 18). Butyro ergo lavantur pedes, cum prædicatores sancti, ut diximus, ipsa prædicatione fatigati, auditorum suorum bonis operibus foventur. Fessos namque pedes butyro unxerat ille qui audiebat : *Viscera sanctorum requieverunt per te, frater* (*Philem.* 7). Hoc butyro unctus fuerat pes qui in catena tenebatur, dicens : *Det misericordiam Dominus Onesiphori domui; quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit* (*I Tim.* II, 16). Si ergo ex voce capitis hæc verba C pensamus, **616** recte pedes, sicut dictum est, prædicatores accipimus.

[*Vet.* XII.] 23. *Pedes Ecclesiæ sunt inferiores ministri, qui terrena curant.* — Si autem sentire ista ex voce solius corporis debemus, nimirum pedes Ecclesiæ sunt inferiorum operum ministri, qui dum ad usus necessarios ea quæ sunt exterius exercent, per extremum ministerium velut pedes terræ inhærent. Sed debent hi qui præsunt, qui doctrinæ studio invigilant, solerti cura occupatorum corda requirere, eisque eam quam ipsi [d] vacando percipiunt, crebræ admonitionis voce, infusionem pinguedinis ministrare. Nam quia in uno corpore invicem pro se membra sollicita sunt, sicut illorum ministeriis [e] nostra extrema fulciuntur, ita necesse est ut nostris D studiis illorum interiora repleantur. Quando igitur sancti doctores quibusdam ad extrema ministeria deditis, unctionem dominicæ incarnationis prædicant, butyro cloquii pedes lavant. Solent etiam pedes ipsa itineris asperitate lacerari. Unde et omnino difficile est in terrenis actionibus hujus vitæ iter agere, et nulla ex labore itineris vulnera sustinere. Cum ergo vigilantes præpositi, auditores suos curis exterioribus intentos ad cor revocant, ut quæ inter ipsa licita opera admiserint mala cognoscant, et quæ cognoverint defleant, pedes butyro lavant, quia eorum vulneribus [f] pœnitentiæ unguenta subministrant. Reminiscatur igitur tunc Ecclesia vehementer afflicta, quomodo pacis suæ tempore per exhortationis verbum, membra in se etiam extrema mundabat, et dicat : *Quando lavabam pedes meos butyro.* Quod de beato Job admirabiliter libet intueri, qui inter tot curas rerum, inter tot affectus pignerum, inter tot studia sacrificiorum, subjectis suis quamlibet extremis, bona sequentis vitæ prædicabat, ut eos de cœlestibus imbueret, qui sibi ad terrena opera deservirent. Quid ad hæc nos episcopi dicimus, qui commissis nobis verbum vitæ impendere non curamus, quando conjugatum virum prohibere non valuit [g] ab officio prædicationis vel sæcularis habitus, vel magnæ occupatio facultatis? [*Rec.* XI]. Sed servata veritate historiæ, ad sanctæ Ecclesiæ jam verba redeamus, quæ per beatum Job, id est per os membri sui loquitur, quanta sint quæ tempore extremo patietur, cum transactorum suorum reminiscitur, cum per eam videlicet verbi pinguedinem operantium [h] vita lavaretur. Quæ ipsam quoque prædicatorum suorum vigilantiam plenius exsequens, subdit :

CAPUT XV.

IBID. *Et petra fundebat mihi rivos olei.*

24. *In Ecclesia rivi olei sunt vel sacra dogmata, vel sancti Spiritus gratia.* — Quia petræ nomine Christus accipitur, prædicator egregius fatetur, dicens : *Petra autem erat Christus* (*I Cor.* X, 4). Quæ videlicet petra nunc ad usum sanctæ Ecclesiæ olei rivos fundit, quia in ea loquens Dominus, prædicamenta unctionis intimæ emanat. De hac petra olei rivus exiit, liber Matthæi, liber Marci, liber Lucæ, et liber Joannis. In diversis hujus mundi partibus quod prædicamenta edidit, tot petra hæc per ora apostolorum omnium olei rivos fudit. Toties adhuc de petra hac olei rivus funditur, quoties a sancto Spiritu ungendis mentibus auditorum ea quæ in libris veteribus de Christo dicta sunt explanantur. Et rivi vocantur olei, **617** quia decurrunt et ungunt. In quibus [i] quisquis tingitur ungitur, quisquis ungitur in-

[a] 1 Laudun., *ut prædicatores subsistant.* Alter, *ut prædicationi insistant.*

[b] Corb. Germ., 1 Laud. et Norm., *actio prædicationis.*

[c] Vindoc. et 2 Laud., *sed de confitentium.*

[d] 1 Laud., *vocando.*

[e] Nonnulli Editi, *nostra externa*, quod melius respondet sequentibus, *illorum interiora*, sed Mss. sequimur ac veteres Edit., non conjecturis indulgemus. Lectionem nostram confirmat vox, *extrema*, sæpius infra repetita.

[f] Gemet., *pœnitentiæ lamenta.*

[g] Ita omnes Mss. Norm. et vet. Ed. In 2 Laud., *a verbo prædic.* Germ., Corb. Germ. et Editi recent., *a butyro prædicationis.*

[h] Bellov., *vita laberetur.*

[i] Ita Germ., Gemet., cum aliis Norm., duo Laud., Turon. et vet. Excusi. In posterior. omittitur primum *ungitur*. Operæ pretium non est monere in Mss. legi, *tinguitur, unguitur*; pro *tingitur, ungitur.*

terius impinguatur [*Vet. XIII*]. De qua nimirum pinguedine Psalmista ait : *Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea* (*Psal.* LXII, 6). Potest nomine olei ipsa sancti Spiritus unctio designari, de qua per prophetam dicitur : *Computrescit jugum a facie olei* (*Isai.* X, 27). Jugum quippe a facie olei computrescit, quia dum sancti Spiritus gratia ungimur, a captivitatis nostræ servitute liberamur : dumque maligni spiritus dominatio superba repellitur, jugum conteritur, quo [a] libertatis nostræ colla premebantur. De hoc rursus oleo scriptum est : *Vinea facta est dilecto* [b] *meo in cornu filio olei* (*Isai.* V, 1). Filius quippe olei, fidelis populus dicitur, [c] qui ad fidem Dei interna sancti Spiritus unctione generatur. Multis ergo tunc sancta Ecclesia tribulationibus depressa, dona Spiritus, et mira quæ nunc habet prædicamenta, ad memoriam revocet, et suum silentium deploret, dicens : *Petra fundebat mihi rivos olei.* Quibus verbis congrue subjicit :

CAPUT XVI.

VERS. 7-10. — *Quando procedebam ad portam civitatis, et in platea parabant mihi cathedram. Videbant me juvenes, et abscondebantur, et senes assurgentes stabant. Principes cessabant loqui, et digitum superponebant ori suo. Vocem suam cohibebant duces, et lingua eorum gutturi suo adhærebat.*

25. *Bona opera et doctrinæ cathedra, Ecclesiæ insignia sunt.* — Mos veterum fuit ut seniores in porta consisterent, et causas introeuntium judicarent, quatenus tanto esset pacificus urbis populus, quanto ad hanc discordes ingredi non liceret. Sed nos sacram historiam venerantes, hæc egisse beatum Job pro cultu justitiæ certum tenemus, atque ad indaganda allegoriæ mysteria ducimur. Quid ergo per civitatis portam, nisi bona quæque actio designatur, per quam anima ad conventum regni cœlestis ingreditur? Unde et Propheta ait : *Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion* (*Psal.* IX, 15). Portæ quippe mortis sunt actiones pravæ, quæ ad interitum trahunt. Quia autem Sion speculatio dicitur, portas Sion, actiones bonas accipimus, per quas supernam patriam ingredimur, ut Regis nostri gloriam contemplemur. Quid vero per cathedram, nisi magisterii auctoritas designatur? Græca autem [d] voce platea pro latitudine ponitur. Nunc ergo sancta Ecclesia ad civitatis portam procedit, quia ut aditum cœlestis regni percipiat, in sanctis se actionibus exerit. Cui in platea paratur cathedra, quia in magnæ auctoritatis latitudine sui

A magisterii exhibet libertatem. Quæ enim recta quæ sentit publica voce prædicat, quasi in platea [e] cathedram sedet, cum nullum de sua prædicatione metuit, nullius pressa terroribus, se sub silentio abscondit. An non in publico ad docendum præsidet, quam simul et sentiendi veritas, et docendi potestas fulcit? Sed cum ad portam procederet, et in platea cathedram sederet, quid a levibus, quidve a gravibus ageretur, adjungit dicens :

CAPUT XVII.

VERS. 8. — *Videbant me juvenes, et abscondebantur, et senes assurgentes stabant.*

618 26. *Ecclesiæ vigorem, et rectitudinem imperfecti formidant; diligunt perfecti.* — Si historiam intendimus, quæ dixit credimus; si allegoriæ, quæ

B prædixit videmus. Juvenes namque dici solent qui nulla consilii [f] gravitate deprimuntur. Senes vero non eos Scriptura sacra vocare consuevit, qui sola quantitate temporum, sed morum grandævitate maturi sunt. Unde per quemdam sapientem dicitur : *Senectus enim venerabilis est, non diuturna, neque numero annorum computata. Cani autem sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata* (*Sap.* IV, 8). Unde recte quoque Dominus ad Moysen dicit : *Congrega mihi septuaginta viros de senioribus Israel, quos tu nosti quod senes populi sunt* (*Num.* XI, 16). In quibus quid aliud quam senectus cordis requiritur, cum tales jubentur eligi qui [g] senes esse sciuntur? Si enim senectus in eis corporis quæreretur, a

C tantis sciri poterant, a quantis videri. Dum vero dicitur : *Quos tu nosti quod senes populi sunt*, profecto liquet quia senectus mentis, non corporis, eligenda nuntiatur. [*Vet. XIV.*] Sanctam ergo Ecclesiam vident nunc juvenes, et absconduntur, senes vero ei assurgentes assistunt, quia vigorem ejus atque rectitudinem immaturi formidant, grandævi glorificant. [h] Leves quique sunt, fugiunt; graves vero atque perfecti hanc vitæ suæ meritis assurgendo venerantur. Disciplinam quippe illius perfecti diligunt, imperfecti reprehendunt. Vident ergo hanc juvenes et absconduntur, quia deprehendi in suis occultis actionibus metuunt. Senes vero assurgentes stant, quia perfecti quique ex humilitate indicant, quantum in bona operatione profecerunt. Sed quia hæc de suis

D loquitur, narret quoque qualiter ab exteris timeatur :

CAPUT XVIII.

VERS. 9, 10. — *Principes cessabant loqui, et digi-*

[a] In Utic. olim legebatur *captivitatis.*
[b] Deest *meo* in pler.
[c] 2 Laud., *quia fides Dei de interna sancti Spiritus unctione generatur.*
[d] Editi, *lingua*, invitis Mss.
[e] Ita Germ., Corb. Germ., 1 Laud., Bellov., Norm., etc. In Vulgatis additur *super*, quod supplendum putaverunt qui his edendis operam dederunt. At jam monuimus, l. I, n. 23, ab antiquis usurpatum *cathedram sedere.* In 2 Laud. habetur, *cathedra sedet.* Iidem Mss. paulo infra habent *cathedram sederet*, vel *cathedra sederet.*
[f] Excusi cum Germ., *gravitate fulciuntur*, reluctantibus Mss. Norm., Vindoc., Laud., Turon., Corb. Germ.
[g] Vindoc., *si senes.*
[h] Poster. Editi cum Germ., *levis quique.* Alii, *leves quique sunt*, aut *leves quippe sunt qui fugiunt.* Sequimur Mss. Norm., Laudun., Corb. Germ., etc.

tum superponebant ori suo. Vocem suam cohibebant duces, et lingua eorum gutturi suo adhærebat.

27. *Hæretici silere coacti S. Gregorii temporibus. Hæretici in culpa concordant, in sententiis discrepant. In Ecclesiæ adversis, hæretici libere prædicant.* — Qui hoc loco alii duces intelligi vel principes possunt nisi hæreticæ pravitatis auctores? De quibus per Psalmistam dicitur : *Effusa est contentio super principes eorum, et seduxerunt eos in invio, et non in via* (*Psal.* CVI, 40). Ipsi etenim dum dispensationem Dei perverse interpretari non metuunt, profecto plebes subditas non in eam viam quæ Christus est, sed in invium trahunt. Super quos recte quoque effusa contentio dicitur, quia suis sibi vicissim allegationibus contradicunt. Arius quippe tres personas in divinitate suscipiens, tres etiam deos credidit. Quem contra Sabellius unum Deum suscipiens, unam credidit esse personam. Inter quos sancta Ecclesia rectum prædicationis suæ tramitem indeclinabiliter tenens, et unum Deum prædicans, tres personas contra Sabellium asserit, et tres personas asserens, unum Deum contra Arium confitetur. Quia autem in sacro eloquio Manichæus virginitatem laudari comperit, conjugia damnavit. At contra [a] Jovinianus quia concedi conjugia cognovit, virginitatis munditiam despexit. Unde fit ut semper hæreticis perversa intelligentia confusis, vicissim sibi eorum nequitia et in culpa concordet, et in sententia discrepet. At contra sancta Ecclesia per medias utrarumque partium lites **619** ordinata pace graditur, et sic scit superiora bona suscipere, ut noverit etiam inferiora venerari, quatenus nec summa æquet infimis, nec rursum ima despiciat, cum summa veneratur. Nunc ergo hæreticarum plebium principes, auctoritatem sanctæ Ecclesiæ perpendentes, cessant loqui, et quasi ori suo digitum superponunt, dum falsis querelis non ratione vocis se reprimi, sed virtutis manu significant. Vocem suam duces cohibent, quia nimirum hi qui post se errantes populos trahere conantur, ne loqui perversa nunc audeant, et auctoritatis frenantur pondere, et virtute rationis. Quorum lingua suo gutturi adhæret, quia etsi perversa loqui libera voce non audeant, intus tamen apud se contegunt cuncta quæ contra [b] veram fidem proponere falsa moliuntur. Horum ergo temporum, sequenti tribulatione deprehensa, reminiscens Ecclesia deplorat, dicens : *Quando procedebam ad portam civitatis, et in platea parabant cathedram mihi. Videbant me juvenes, et abscondebantur, et senes assurgentes stabant. Principes cessabant loqui, et digitum superponebant ori suo. Vocem suam duces cohibebant, et lingua eorum gutturi suo adhærebat.* Ac si aperte dicat : Cum prædicare mihi [c] voce publica licuit, omnis me qui veritati non fuit subjectus expavit. Illo namque tempore cum sancta Ecclesia adversitate premitur, pravis quibusque prædicatoribus licentia locutionis datur. [*Vet. XV.*] Quod longe ante Jeremias intuens, ait : *Sed et lamiæ nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos* (*Thren.* IV, 3). Quid namque lamias, nisi hæreticos appellat, humanam quidem faciem, sed belluina per impietatem corda gestantes? Qui tunc mammam nudant, cum errorem suum libere prædicant. Tunc catulos lactant, quia male sequaces parvulorum animas dum perversa insinuant, ad impietatem nutriendo confirmant. Sequitur :

CAPUT XIX [*Rec. XII*].

VERS. 11.— *Auris audiens beatificabat me, et oculus videns testimonium reddebat mihi.*

28. *Ecclesiæ testimonium reddere debemus bene vivendo.* — Dum beatificari se ab audientibus, sibique testimonium reddi a videntibus fatetur beatus Job, qualis in sermone, qualis in opere fuerit, ostenditur. Neque enim aut in opere jam perfectus est, cui adhuc linguæ pravitas contradicit; aut in sermone laudabilis, qui hoc [d] quod loquitur opere non ostendit. Ut igitur beatus Job amicorum suorum increpationibus exactus utraque se habuisse perhibeat, sese et audientibus et videntibus venerationi fuisse manifestat. Quod si ad vocem sanctæ Ecclesiæ referamus, ille ejus verba beatificat, quia ea quæ audierit opere consummat. Ille ei testimonium reddit, qui exemplis [e] vitæ illi bene vivendo respondet. Sanctam etenim Ecclesiam ille veraciter videt, cujus testatur vita quia videt. Ad hoc namque bonorum intra eam rectitudo cernitur, ut quique hanc viderint, a suis pravitatibus corrigantur. Necdum ergo intra sanctam Ecclesiam videt bonos, qui non est emendatus a malis. Sed unde ei testimonium reddatur, ostenditur cum subjungit :

CAPUT XX.

VERS. 12, 13. — *Eo quod liberassem pauperem vociferantem, et pupillum cui non erat adjutor. Benedictio perituri super me veniebat, et cor viduæ consolatus sum.*

29. *Ecclesia filios suos et pascit et protegit.* — Magnæ misericordiæ ista sunt opera, liberare **620** vociferantem pauperem, pupillo adjutorium ministrare, periturum eripere, cor viduæ consolari. Superius enim dictum est quid exhibuit per doctrinam. Ait namque : *Auris audiens beatificabat me.* Nunc autem narrat quæ per misericordiam impendit, dicens : *Eo quod liberassem pauperem vociferantem, et pupillum* [f] *cui non erat adjutor.* Vox quippe cum opere sibi necessario concordat. Hæc beatus Job et exhibuit subditis, et tamen per sanctam Ecclesiam exhibenda signavit. [g] Quæ utrumque nunc incessabiliter exercet, ut videlicet filios suos et loquendo pascat, et defendendo protegat, quatenus et per

[a] 1 Laud., *Jovianus.* Germ., *Jobianus.*
[b] Alii, cum Corb. Germ., *fidem rectam.*
[c] Plerique Mss., *voce libera.*
[d] Gemet. et alii, *quod os loquitur.*
[e] Gemet. et Germ., *vitæ illius.*
[f] Laud. et Norm., *cui non esset.*
[g] Plur., *quæ utraque.*

verba bonos satiet, et per patrocinia tueatur a malis. Bene autem scriptum est: *Germinet terra herbam virentem, et facientem semen, et lignum* [a] *fructiferum faciens fructum juxta genus suum* (*Genes.* I, 11). Quod sic est veraciter factum, ut significaret aliquid veraciter faciendum. Per terram quippe figuratur Ecclesia, quæ et verbi nos pabulo reficit, et patrocinii umbraculo custodit; quæ et loquendo pascit, et opitulando protegit, ut non solum herbam refectionis proferat, sed et cum fructu operis arborem protectionis.

[*Vet. XVI.*] 30. *In Ecclesiæ rectoribus nec vigor sit rigidus, nec mansuetudo dissoluta.* — Perpendendum [b] quoque video his qui plebium gubernationibus præsunt, quod superius dicens: *Videbant me juvenes, et abscondebantur;* nunc astruit: *Cor viduæ consolatus sum.* Quanta disciplina regiminis, ut ante eum juvenes abscondantur; quanta mansuetudo pietatis, ut per eum viduarum corda consolentur! Sunt namque (*Dist.* 45, *can. sunt namque*) nonnulli ita districti, ut omnem etiam [c] mansuetudinem benignitatis amittant, et sunt nonnulli ita mansueti, ut perdant districti jura regiminis. Unde cunctis rectoribus utraque summopere sunt tenenda, ut nec in disciplinæ vigore benignitatem mansuetudinis, nec rursum in mansuetudine districtionem deserant disciplinæ, quatenus nec a compassione pietatis obdurescant, cum contumaces corrigunt; nec disciplinæ vigorem molliant, cum infirmorum animos consolantur. Regat ergo disciplinæ vigor mansuetudinem, et mansuetudo ornet vigorem, et sic alterum commendetur ex altero ut nec vigor sit rigidus, nec mansuetudo dissoluta.

31. *Pietatis opera corporaliter et spiritaliter exhibentur ab Ecclesia.* — Hæc autem quæ supra diximus pietatis opera sancta Ecclesia et corporaliter exhibet, et spiritaliter exhibere non cessat. Nam pauperem vociferantem liberat, cum peccatori veniam deprecanti eas quas commiserat culpas relaxat. De talibus quippe pauperibus dicitur: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum* (*Matth.* v, 3). Et talium pauperum clamor est Psalmistæ voce dicentium: *Cito nos anticipet misericordia tua, quia pauperes facti sumus nimis* (*Psal.* LXXVIII, 8). Pupillum vero cui non est adjutor liberat, dum unusquisque, mortuo antiquo patre diabolo, ad sanctæ Ecclesiæ sinum currens, in ea exhortationis adjutorium invenit, qui jam desideria mundi persequentis fugit. Potest pupilli nomine fidelis quisque etiam propter mortem boni patris intelligi, cujus ad tempus visione destitutus est, quamvis solatio destitutus non est. Benedictio etiam perituri super eam venit, cum peccatoris interitum prævenit, et cum sanctis exhorta-

A tionibus a culpæ fovea reducit. Unde scriptum est: *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ* **621** *suæ,* [d] *salvabit animam ejus a morte,* [e] *et operiet multitudinem peccatorum* (*Jac.* v, 20). Si enim magnæ mercedis est a morte eripere carnem quandoque morituram, quanti est meriti a morte animam liberare, in cœlesti patria sine fine victuram? Cor autem viduæ consolatur, dum fideli cuique animæ qui æternas Domini retributiones narrat, quasi viri sui bona ad memoriam revocat. Cui quia spiritaliter anima juncta est, eo mortuo vidua dicitur, sed sanctæ Ecclesiæ vocibus ex ejus resurrectione refovetur. Magnam ergo consolationem cor viduæ suscipit, quando fidelis anima in verbis Ecclesiæ de adventu illius aliquid, cui spiritaliter est conjuncta, cognoscit. Sequitur:

B

CAPUT XXI.

VERS. 14. — *Justitia indutus sum,* [f] *et vestivi me sicut vestimento.*

32. *Nulla bona opera sunt, si pravis quibusdam maculentur.* — Vestimento utique cum vestimur, ex omni parte circumdamur. Ille ergo justitia sicut vestimento vestitur, qui se undique bono opere protegit, et nullam partem actionis suæ peccato nudam relinquit. Nam qui in aliis actionibus justus est, in aliis injustus; quasi hoc latus cooperuit, illud nudavit, nec jam bona sunt opera, quæ subortis aliis pravis operibus inquinantur. Hinc enim per Salomonem dicitur: *Qui in uno offenderit, multa bona perdet* (*Eccle.* IX, 18). Hinc [g] Jacobus dicit: *Quicunque totam legem* C *servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus* (*Jac.* II, 10). Quam videlicet sententiam suam ipse diligenter exposuit, cum subjunxit: *Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit et, Non occides. Quod si non mœchaberis, occidas autem, factus es transgressor legis* (*Ibid.*, 11).

[*Vet. XVII.*] 33. *Hinc adhibenda undique custodia et vigilantia. Frustra munita sunt cætera, cum vel unus hosti panditur aditus.* — Cordis ergo oculis circumquaque porrectis, undique nobis adhibenda custodia est. Unde recte quoque per Salomonem dicitur: *Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit* (*Prov.* IV, 23). Dicturus enim [h] *custodia*, præmisit *omni*, ut videlicet unusquisque hinc inde se diligenter inspiciat, et quandiu in hac vita est, contra spi- D ritales inimicos in acie se positum sciat, ne mercedem quam per has actiones colligit, per alias amittat, ne hinc hosti fores obstruat, et aliunde aditum pandat. Si qua etenim civitas contra insidiantes inimicos magno valletur aggere, fortibus cingatur muris, [i] ex omni parte insomni muniatur custodia, unum vero in ea foramen tantummodo immunitum per negligentiam relinquatur; inde procul dubio hostis in-

[a] Norm., *pomiferum.*
[b] Al., *quippe.*
[c] Nonnulli, *mansuetudini benignitatem.*
[d] 1 Laud., *salvavit.*
[e] Germ. et Norm., *et operit.*

[f] Germ. et 2 Laud., *et vestivit me sicut vestimentum*; et sic infra.
[g] Utic. et alii, *Jacob dicit, qui totam legem.*
[h] 1 Laud. et Turon., *custodiam præmisit omnem.*
[i] Deest *ex omni parte* in pler.

greditur, qui undique exclusus videbatur. Pharisæus namque ille, qui in templum oraturus ascendit, civitatem mentis suæ quanta munitione vallaverit, audiamus: *Jejuno*, inquit, *bis in sabbato, decimas do omnium quæ possideo* (*Luc.* XVIII, 12). Qui præmisit: *Gratias ago tibi*, magna certe munimina adhibuit. Sed videamus ubi insidianti hosti immunitum foramen reliquit: *Quia non sum sicut publicanus iste* (*Ibid.*, 11). Ecce civitatem cordis sui insidiantibus hostibus per elationem aperuit, quam frustra per jejunium et eleemosynas clausit. Incassum munita sunt cætera, cum locus unus, de quo hosti patet aditus, munitus non est. Gratias recte egit, sed perverse se super publicanum extulit. Civitatem cordis sui extollendo prodidit, quam abstinendo et largiendo servavit. Victa est per abstinentiam gula, destructa ventris B ingluvies, superata est **622** largitate tenacia, avaritia depressa. Quibus hoc laboribus actum credimus? Sed o quot labores uno vitio percussi ceciderunt, quanta bona unius culpæ gladio sunt perempta! Unde magnopere oportet et bona semper agere, et ab ipsis nos bonis operibus caute in cogitatione custodire, ne si mentem elevant, bona non sint, quæ non auctori militant, sed elationi.

[*Rec. XIII*]. 34. *Maxime cavendum a superbia.* — De qua re non inordinate agimus, si ex libris, [a] licet non canonicis, sed tamen ad ædificationem Ecclesiæ editis, testimonium proferamus. Eleazar namque in prælio elephantem feriens stravit, sed sub ipso quem exstinxit occubuit (*I Mach.* VI, 46). Quos ergo iste significat quem sua victoria oppressit, nisi eos qui C vitia superant, sed sub ipsa quæ subigunt, superbiendo succumbunt? Quasi enim sub hoste quem prosternit moritur, qui de culpa quam superat elevatur. Pensandum ergo magnopere est quia bona prodesse nequeunt, si mala quæ subrepunt non caventur. Perit omne quod agitur, si non sollicite in humilitate custoditur. Unde bene quoque de ipso primo parente dicitur: *Posuit eum Dominus in paradiso voluptatis, ut operaretur et custodiret* (*Genes.* II, 15). Operatur quippe qui agit bonum quod præcipitur, sed quod operatus fuerit non custodit, cui hoc subrepit quod prohibetur. Beatus igitur Job, quia ex omni parte bono se opere texerat, dicat: *Justitia indutus sum, et vestivi me sicut vestimento*. Ubi protinus subditur: D

CAPUT XXII [*Vet. XVIII*].

IBID. —*Et diademate, judicio meo.*

35. *Justi sollicite attendunt, quid Deo, quid proximo debeant.*—Justorum judicia recte diademati comparantur, quia per magni operis gloriam ad retributionis [b] ducunt coronam. Quæ nimirum judicia secum quotidie introrsus agunt, quid Deo, quid proximo de- A beant, solerter aspiciunt, atque ad agenda bona se vehementer accendunt, et de perpetratis malis districte redarguunt. Unde bene quoque per Salomonem dicitur: *Cogitationes justorum judicia* (*Prov.* XII, 5). [c] Intus quippe ab omni strepitu sæculari ad corda sua redeunt, ibique ascendunt tribunal mentis, atque ante oculos se et proximum statuunt, deducunt ad medium regulam testamenti, qua dicitur: *Quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos eadem facite illis* (*Matth.* VII, 12). [d] Transferunt in se personam proximi, et sollicite attendunt quid sibi si ita essent fieri vel non fieri juste voluissent, sicque districto jure atque judicio causam suam et proximi juxta tabulas divinæ legis in foro cordis examinant. Bene ergo dicitur: *Cogitationes justorum judicia*, quia ipse eorum intimus motus cordis, quasi quædam libra est judiciariæ potestatis. Quibus peractis, quia retributionem inferius non requirunt, recte eorum judicia diademati comparantur. Diadema quippe in superiori parte corporis [e] ponitur. Justorum ergo judicium diadema dicitur, quia per hoc non in terrenis et infimis, sed sursum remunerari concupiscunt. Sequitur

CAPUT XXIII [*Rec. XIV*].

VERS. 15, 16.—*Oculus fui cæco, et pes claudo. Pater eram pauperum, et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam.*

36. *Bona opera etsi humilitate occultanda, necessitate tamen aliquando publicanda.* — Inter hæc lectoris animus forsitan quærat cur beatus Job suas tam subtiliter virtutes enumeret. **623** Sanctorum quippe virorum est bona quæ fecerint occultare, ne contingat eos lapsum elationis incurrere. Unde per semetipsam Veritas dicit: *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis* (*Matth.* VI, 1). Hinc est etiam quod duos cæcos juxta viam sedentes illuminans, præcepit dicens: *Videte ne quis sciat* (*Matth.* IX, 30). De quibus illico scriptum est quia illi abeuntes diffamaverunt eum per totam terram illam. Sed quærendum nobis est quid sit hoc quod ipse Omnipotens, cui hoc est velle quod posse, et taceri virtutes suas voluit, et tamen ab his qui illuminati sunt quasi invitus indicatur, nisi quod servis suis se sequentibus exemplum dedit, ut ipsi quidem virtutes suas occultari desiderent, et tamen, ut alii eorum exemplo proficiant, prodantur inviti, et facta quidem sua occultando seipsos custodiant, sed dum produntur inviti, bona ad proximos suos exempla transmittant. Occultentur ergo studio, necessitate publicentur; et eorum occultatio sit custodia propria, eorumque publicatio sit utilitas aliena. Rursum quia scriptum est: *Neque accendunt lucernam, et ponunt eam* [f] *sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra*

[a] Hoc est, canoni hebræorum non insertis, quod non sint Hebraice scripti. Qua de re consule præfat. gener., ubi de doctrina sancti Gregorii disseritur.
[b] Norm. et pl. *ducuntur*.
[c] Germ., Norm., Laud., Turon., etc., ita habent; at in Editis, pro *intus* legitur *justi*, aut *isti*.
[d] Quidam. Ed. *transferunt se in personam proximi*.
[e] Vindoc., *portatur*.
[f] 2 Laud., *sub modium*.

coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est (*Matth.* v, 15). Aliquando sancti viri et coram hominibus compelluntur bona facere, aut eadem hominibus sua facta narrare; sed ad eum finem omnia referentes, ut non ipsi eisdem operibus, sed Pater eorum qui in cœlis est debeat glorificari. Dum enim sancta prædicant, ipsi prædicatio eorum fortasse despicitur, quorum vita nescitur. Compelluntur ergo vitam suam dicere, ut auditorum suorum valeant vitam mutare. Et facta sua referunt, ut venerationi sint; venerari appetunt, ut reverenter audiantur. Scriptum quippe est: *Cum elevarentur animalia de terra, elevabantur pariter et rotæ* (*Ezech.* I, 19), quia videlicet cum auditorum mentes prædicantium [a] vitam suspiciunt, necessario utique etiam vim prædicationis admirantur.

[*Vet. XIX*]. 37. ***Quod sanctus Paulus exemplo suo comprobavit. Qui eum imitantur non elationi serviunt, sed humilitati.***— Hinc est ergo quod prædicatores boni et honorem propter elationem fugiunt, et honorari tamen propter imitationem volunt. Sic nimirum Paulus apostolus discipulis loquens, et honorem fugit, et tamen quantum esset honorandus ostendit. Nam cum Thessalonicensibus diceret: *Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis, neque in occasione avaritiæ, Deus testis est* (*I Thess.* II, 5), secutus adjunxit: [b] *Neque quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis, cum possimus* [c] *oneri vobis esse, ut Christi apostoli, sed facti sumus parvuli in medio vestrum* (*Ibid.*, 6, 7). Rursus Corinthiis, honorem fugiens, dicit: *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Jesum Christum* (*II Cor.* IV, 5). Quos tamen videns falsorum apostolorum persuasionibus a veræ fidei tramite deviare, eis se summopere quantum esset venerandus ostendit, dicens: *In quo quis audet, in insipientia dico, audeo et ego. Hebræi sunt, et ego. Israelitæ sunt,* **624** *et ego. Semen Abrahæ sunt, et ego. Ministri Christi sunt, et ego. Ut minus sapiens dico, plus ego* (*II Cor.* XI, 21-23). Quibus etiam subjungit quod ei quoque tertii cœli secreta patuerint, quod raptus etiam paradisi arcana penetrarit. Ecce honorem fugiens servum se discipulorum prædicat. Ecce honorem pro utilitate audientium quærens falsis apostolis vitæ suæ merita superponit. Egit quippe doctor egregius ut dum ipse qualis esset [d] agnoscitur, et vita et lingua male prædicantium, ejus comparatione vilesceret. Illos videlicet commendaret, si se absconderet: cumque se non ostenderet, errori locum dedisset. Miro igitur modo et humilitatis exhibet gratiam, et utilitatis quærit incrementa, ut et servum se discipulorum prædicet, et adversariis potiorem demonstret. Ostendit discipulis quid humilitatis acceperit, ostendit adversariis quid sublimitatis. [e] Innotescit contra adversarios quid habent ex munere, innotescit discipulis qualis apud se maneat in cogitatione, innotescit adversariis qualis foris appareat in operatione. Sancti ergo viri cum coguntur bona narrare quæ faciunt, non elationi serviunt, sed utilitati. Unde beatus Job amicis suis se injuste increpantibus, atque idcirco nescientibus bona sua, loquendo aperit, ut nimirum discerent non contra ejus vitam [f] increpantes erigi, sed hanc tacentes imitari, quamvis, ut supra jam diximus, hunc ad memoriam facta sua reducere, invecta ab increpantibus desperatio compellebat. Nam inter tot dolores vulneris et verba desperationis, cum bona quæ fecit narrat, quasi collapsum verbis et verberibus ad spem animum reformat. Dicat ergo bona quæ fecit, ut non cogatur inter tot mala de se desperare quæ audit. *Oculus fui cæco, et pes claudo.*

38. ***Justitiæ opera præmitti debent operibus misericordiæ. Qui eleemosynas largitur, nec abstinet a peccato, rem suam Deo tribuit, et seipsum peccato.***—Cum sancti operis exempla pensamus, intuendum nobis prius est, quam rectus narrandi ordo servetur, ut ante justitiæ, et post misericordiæ opera describantur. Ille quippe bene agit quæ pia sunt, qui scit prius servare quæ justa, ut collatus in proximos rivus misericordiæ de justitiæ fonte ducatur. [*Vet. XX.*] Nam multi proximis quasi opera misericordiæ impendunt, sed injustitiæ facta non deserunt. Qui si veraciter proximis misericordiam facere student, sibi ipsis prius debuerant juste vivendo misereri. Unde scriptum est: *Miserere animæ tuæ placens Deo* (*Eccli.* XXX, 24). Qui ergo misereri vult proximo, a se trahat necesse est originem miserendi. Scriptum namque est: *Diliges proximum tuum sicut teipsum* (*Matth.* XIX, 19). Quomodo ergo alteri miserendo pius est, qui adhuc injuste vivendo fit impius sibimetipsi? Unde per quemdam sapientem dicitur: *Qui sibi nequam est, cui bonus erit* (*Eccli.* XIV, 5)? Ad exhibendam quippe misericordiam ut indigentibus plene exterius valeat impendi, duo sibi necessaria congruunt, id est homo qui præbeat, et res quæ præbeatur. Sed longe incomparabiliter melior est homo quam res. Qui itaque indigenti proximo exteriorem substantiam præbet, sed vitam suam a nequitia non custodit, rem

[a] Germ., Laud., Norm., Corb. Germ. et plerique, cum vet. Ed., *vitam suscipiunt.*

[b] Norm., Corb. Germ. et plur., *nec requirentes.*

[c] Beccens., Utic., Prat. et Corb. Germ., *honori esse*, ut etiam legitur in plur. Editis. In Vulgata legimus *oneri esse*, cui respondet textus Græcus, alteri tamen lectioni non omnino contrarius, vox enim Græca *βάρος*, significat non solum *onus*, pondus, sed etiam *gravitatem*, *auctoritatem*. Erasmus vertit: *cum possemus in auctoritate esse.*

[d] Alii, *ostenditur.*

[e] Ita Laud., Bellov., Turon., Corb. Germ., Vindoc., quos sequuntur vet. Edit. Paris. 1495 et Basil. 1514. In Paris. 1518, legitur: *innotescit adversariis quam fortis appareat in operatione; innotescit discipulis quia habet ex genere*, quod vitiosum est. In recent. Edit., melius, *innotescit discipulis qualis apud se maneat in cogitatione, innotescit adversariis qualis foris appareat in operatione.* Lectionem hanc exhibent Germ., Utic., aliique Norm.

[f] Deest *increpantes* in Norm.

suam Deo tribuit, et se peccato. Hoc quod minus est obtulit auctori, et hoc quod majus est servavit iniquitati. **625** Bene itaque per beatum Job prius dicitur : *Justitia indutus sum*, [a] *et vestivi me sicut vestimento; et sicut diademate, judicio meo.* Ac deinde subjungitur : *Oculus fui cæco, et pes claudo.* Quia tunc est apud Deum oblatio veræ rectitudinis, cum de radice justitiæ prodeunt rami pietatis. Sed quia in ipso misericordiæ opere plus solet apud internum judicem animus pensari quam factum, notandum quod [b] cæco oculum fuisse se asserit, pedem claudo. Hæc etenim dicens, profecto indicat quia et illi per semetipsum manum præbuerat, et hunc portando sustinebat. Ex qua re colligitur, super egenos ac debiles quantum misericordiæ illius viscera fundebantur. Unde et subditur : *Pater eram pauperum.*

39. *Ecclesia cæcos illuminat, claudos sustentat.* — Quæ videlicet verba si ad vocem sanctæ Ecclesiæ typica interpretatione referamus, ipsa est oculus cæco, quia per verbum lucet, ipsa pes claudo, quia per adjutorium continet. Cæcos enim prædicando illuminat, claudos vero opitulando sustentat. Cæcus quippe est qui adhuc quo pergat non videt; claudus autem est, qui non potest ire quo videt. Crebro namque peccatum aut ignorantia aut infirmitate perpetratur, ut vel nesciat homo quid velle debeat, vel non omne quod voluerit possit. Quo contra recte per Psalmistam dicitur : *Dominus illuminatio mea et salus mea* (*Psal.* XXVI, 1). Quia enim Dominus et scientiam et virtutem præbet, et contra ignorantiam illuminatio, et contra infirmitatem salus vocatur. Hinc etiam de iniquis dicitur : *Fiant viæ illorum tenebræ, et lubricum* (*Psal.* XXXIV, 6), ut scilicet per tenebras [c] quo ire debent non videant, qui etsi recta viderent, in eis tamen per lubricum stare non possent. [d] Isti itaque per lubricum inter bona claudicant, illi per tenebras quæ bona sequantur ignorant. Sancta itaque Ecclesia extremis tribulationibus deprehensa, antiquorum reminiscitur temporum, quando et docendo illuminare consueverat, et adjuvando firmare, et præcedentis membri sui ore loquitur, dicens : *Oculus fui cæco, et pes claudo.*

[*Vet. XXI.*] 40. *Cæci sunt gentiles, claudi vero Judæi.* — Quæ quia duos in se populos collegit, Judaicum scilicet atque gentilem, recte etiam potest cæco gentilis, claudo autem Judaicus populus designari. Gentilis quippe quasi oculos non habuit, quia non accepta lege non vidit quo ire debuisset. At contra Judaicus habens oculos, claudus fuit, quia legem quidem sciendo tenuit, sed in ea gressum recti operis non tetendit. Si enim gentilis populus cæcus minime fuisset, propheta non diceret : *Populus qui sedebat* A *in tenebris, vidit lucem magnam* (*Isai.* IX, 2). Rursum si Israeliticus populus a bono opere minime claudicasset, nequaquam voce Domini Psalmista dixisset : *Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni* [e] *inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis* (*Psal.* XVII, 46). Qui nimirum populus claudus idcirco nominatur, qui sanum gressum in operatione non habuit, quippe qui utroque pede uti noluit, dum unum Testamentum recepit, aliud sprevit. Quem cum ad se venientem sancta Ecclesia suscipit, quia ei jam Vetus tenenti, etiam Novum Testamentum inserit, ad dirigendos gressus illius, quasi alterum pedem jungit. Qui fidelis sanctæ Ecclesiæ populus adhuc recte subjungit : *Pater eram pauperum*, **626** quia videlicet humiles, qui pauperes spiritu dicti sunt, ex B ejus prædicatione generantur. Sed oportet ut in his omnibus ipsa historiæ subtiliter verba pensemus. Ait enim :

CAPUT XXIV.

VERS. 16. — *Pater eram pauperum, et causam quam nesciebam diligentissime investigabam.*

41. *Præstat bonum opus ex affectu facere, quam ex præcepto.* — Plerumque enim multa homines pauperibus largiuntur, non quia eosdem pauperes diligunt, sed quia si minime tribuant, iram judicis superni formidant; qui si Deum non metuerent, quæ habent dare noluissent. Et quidem in bono opere primus incipientium gradus est ut qui adhuc proximum sicut se nescit diligere, jam tamen incipiat judicia superna C formidare. Quia igitur aliud est bonum opus ex præcepto, aliud vero etiam ex affectu facere, sanctus vir ut mentem nobis suæ operationis insinuet, dicat : *Pater eram pauperum.* [f] Non enim patronum se, vel proximum, vel adjutorem pauperum, sed patrem fuisse testatur, quia nimirum [g] magno charitatis officio studium misericordiæ vertit in affectum naturæ, ut eos quasi filios cerneret per amorem, quibus quasi pater præerat per protectionem. Quia igitur vis misericordiæ illius naturam fuerat imitata, patrem se pauperum fuisse commemorat. Ubi etiam subdit :

CAPUT XXV.

IBID. — *Et causam quam nesciebam diligentissime investigabam.*

D 42. *Etsi nulla bona opera negligenda, minora tamen potioribus postponi debent.* — In quibus videlicet verbis pensanda sunt omnia quam distincte narrentur, quod nulla ab eo merces prætermittitur. Justus quippe est in actionibus suis, pius in infirmitatibus proximorum, strenuus in negotiis pauperum. Qui enim æternæ retributionis bona cogitat, necesse est ut ad

[a] 1 Laud., *et vestivit me sicut vestimentum.* In Bellov., *et vestivi me.*

[b] Germ., Bellov. et Norm., *cæci oculum.... pedem claudi.*

[c] Germ. 1 Laud. et Corb. Germ., *quo;* 2 Laud., *qua ire non videant, qui etsi recta viderint... stare non possint.* Ita quoque Norm.

[d] Iidem Mss., præter Germ., *iste... claudicat, ille... ignorat.*

[e] Germ., duo Laud., Corb. Germ. et Norm., *inveteraverunt.*

[f] Duo Laud., Corb. Germ. et Norm., *non ergo.*

[g] Gemet., *magnæ charitatis officio.*

omnem se causam secuturæ mercedis extendat. Hinc enim per Salomonem dicitur : *Qui Deum timet, nihil negligit* (*Eccle.* VII, 19). Hinc etiam Paulus ait : *Ad omne opus bonum parati* (*II Tim.* II, 21). Sed inter hæc sciendum est quia aliquando in actionibus nostris minora bona prætermittenda sunt pro utilitate majorum. Nam quis ignoret esse boni operis meritum, mortuum sepelire? et tamen cuidam qui ad sepeliendum patrem se dimitti poposcerat dictum est : *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos, tu autem vade et annuntia regnum Dei* (*Luc.* IX, 60). Postponendum namque erat obsequium hujus ministerii officio prædicationis, quia illo carne mortuos [a] in terram conderet, isto autem anima mortuos ad vitam resuscitaret. Per prophetam quoque primatibus synagogæ dicitur : *Quærite judicium, subvenite oppresso* (*Isai.* I, 17). Et tamen Paulus apostolus dicit : *Contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum* (*I Cor.* VI, 4). Auditores etenim suos ad virtutem sapientiæ, ad linguarum genera, ad prophetiæ quoque indaganda mysteria succendebat, dicens : [b] *Æmulamini spiritalia, magis autem ut prophetetis* (*I Cor.* XIV, 1). Sed quia spiritalia dona non caperent, si terrena eos negotia depressissent, longe ante præmisit, dicens : *Contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum* (*I Cor.* VI, 4). Ac si aperte dicat, qui minoris meriti sunt in Ecclesia, et nullis magnorum donorum virtutibus pollent, ipsi de terrenis negotiis judicent, quatenus per quos magna nequeunt, bona minora suppleantur. Quos et contemptibiles nominat, et tamen sapientes vocat, cum dicit : *Sic non est sapiens inter vos quisquam, qui possit judicare* 627 *inter fratrem suum* (*Ibid.*, 5)? Qua ex re quid colligitur, nisi ut hi terrenas causas examinent, qui exteriorum rerum sapientiam perceperunt? Qui autem spiritalibus donis ditati sunt, profecto terrenis non debent negotiis implicari, ut dum non coguntur inferiora bona disponere, exercitati valeant bonis superioribus deservire.

[*Vet. XXII.*] 43. *Qui per se non possunt, per alios officia charitatis exercere tenentur.* — Sed curandum magnopere est ut hi qui donis spiritalibus emicant nequaquam proximorum infirmantium negotia funditus deserant, sed hæc aliis quibus dignum est tractanda committant. Unde Moyses quoque ac populum viros pro se septuaginta constituit, ut quanto se ab exterioribus causis absconderet, tanto ardentius interna penetraret. Sicque fit ut summi viri magis ad spiritalia dona proficiant, dum eorum mentes res infimæ non conculcant; et rursum viri in Ecclesia ultimi sine bono opere non vivant, dum in rebus exterioribus inveniunt recta quæ agant. Sancta quippe Ecclesia sic consistit unitate fidelium, sicut corpus nostrum unitum est compage membrorum. Alia namque sunt membra in corpore quæ intuendæ luci deserviunt, [c] alia quæ a terræ tactu minime disjunguntur. Oculus quippe luci intenditur, et ne cæcari valeat, a pulvere custoditur. Pes vero tunc suum officium recte peragit, cum suscipiendum terræ pulverem non refugit. Quæ tamen corporis membra vicissim sibi sua officia impartiendo copulantur, ut pes oculis curat, et oculus pedi prospiciat.

44. *Membra Ecclesiæ, etsi officio distincta, sunt charitate conjuncta.* — Sic itaque sic sanctæ Ecclesiæ membra debent et officio esse distincta, et charitate conjuncta, ut summi viri eorum [d] visum provideant, qui in terrenis negotiis vacant, quatenus velut ad lumen oculorum pes ambulet, et rursum quidquid terrenis negotiis implicati agunt, hoc ad majorum utilitatem referant, ut pes cujus via prospicitur, non sibi tantummodo, sed etiam oculis gradiatur. Dum itaque sibi invicem alterna administratione conveniunt, miro modo agitur, ut quia electi quique vicissim sibimet impendendo quod valent faciunt, eorum fiant opera etiam quæ facere ipsi non possunt.

45. *Necessitate suadente, contemplatio intermittenda, ut proximi utilitati serviatur.* — Sed inter hæc sciendum est quia cum proximorum causis exterioribus qui apte deserviant desunt, debent hi quoque qui spiritalibus donis pleni sunt eorum infirmitati condescendere terrenisque illorum necessitatibus, in quantum decenter valeant, charitatis condescensione servire. Nec tædere animum debet, si sensus ejus contemplationi spiritalium semper intentus aliquando dispensandis rebus minimis quasi minoratus inflectitur, quando illud Verbum per quod constant omnia creata, ut prodesset hominibus, assumpta humanitate, voluit paulominus [e] ab angelis minorari. Quid ergo mirum si homo se propter hominem attrahit, dum creator hominum et angelorum formam hominis propter hominem suscepit? Nec tamen minoratur sensus cum sic attrahitur, quia tanto subtilius superiora penetrat, quanto humilius pro amore conditoris nec inferiora contemnit. Quid indignum nobis vel difficile est, si supra infraque animum ducimus, qui eadem manu corporis lavamus faciem, qua etiam calceamus pedem? Beatus igitur Job 628 quia cum magna ageret minima non despexit, dicat : [*Vet. XXIII.*] *Et causam quam nesciebam diligentissime investigabam.*

46. *In judiciis non simus præcipites. Majora crimina tardius credenda; sed cum agnoscuntur, citius punienda.* — Qua in re notandum video ne ad proferendam sententiam unquam præcipites esse debeamus, ne temere indiscussa judicemus, ne quælibet mala audita nos moveant, ne passim dicta sine probatione credamus. Quod profecto perpetrare pertimescimus, si auctoris nostri subtilius facta pensamus. Ipse quippe ut nos a præcipitata sententiæ prolatione compesceret, cum omnia nuda et aperta sint oculis

[a] 1 Laud., *in terram concederet*. Germ., *mortuos sepeliret*.
[b] Vindoc., *æmulamini dona meliora*.
[c] Germ. et poster. Editi, *alia quæ a terreno actu*. Nostram lect. confirmant Mss. Corb., Germ., Norm., duo Laud., Vindoc., Turon. et vet. Edit.
[d] Gemet., Utic. et Beccens., *eorum vitam*.
[e] Omittitur, *ab*, in pler.

ejus, mala tamen Sodomæ noluit audita judicare, qui ait : *Clamor Sodomorum et* [a] *Gomorrhæorum multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis; descendam et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint, an non est ita, ut sciam* (*Genes.* XVIII, 20). Omnipotens itaque Dominus (2, *q.* 1, *c. Deus omnipotens*) et omnia sciens, cur ante probationem quasi dubitat, nisi ut gravitatis nobis exemplum proponat, ne mala hominum ante præsumamus credere quam probare? Ecce per angelos ad cognoscenda mala descendit, moxque facinorosos percutit; atque ille patiens, ille mitis, ille de quo scriptum est : *Tu autem Domine, cum tranquillitate judicas* (*Sap.* XII, 18), ille de quo scriptum est rursum : *Dominus patiens est redditor* (*Eccli.* V, 4); tanto crimine involutos inveniens, quasi patientiam prætermisit, et diem extremi judicii exspectare ad vindictam noluit, sed eos igne judicii, ante judicii diem prævenit. Ecce malum quasi cum difficultate credidit cum audivit, et tamen sine tarditate percussit, cum verum cognoscendo reperit, ut nobis videlicet daret exemplum, quod majora crimina et tarde credenda sunt cum audiuntur, et citius punienda sunt cum veraciter agnoscuntur. Hujus ergo diligentiæ beatus Job sollicitudinem gerens, ait : *Et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam.* Quæ scilicet verba etiam per vocem Ecclesiæ ad interpretationem typicam possumus non inconvenienter referre. Ipsa quippe [b] per electos suos cum mala carnalium judicat, hoc quod nescit investigat, quia mala quæ nescit operando investigat per judicium corrigendo. Sancta itaque Ecclesia cum injustorum fuerit ad tempus improbitate compressa, reminiscitur dicens : *Causam quam nesciebam diligentissime investigabam.* Ac si aperte dicat : Mala quæ in electis meis agendo non noveram, in iniquis hominibus districte judicando plectebam. Et quia nunc virtute prædicationis suæ diabolum conterit, atque ex ejus ore uniuscujusque quem suscipit animam rapit, sequitur dicens :

CAPUT XXVI [*Rec.* XV].

VERS. 17. — *Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius auferebam prædam.*

47. *Ecclesia diabolo prædam eripit, cum aliquem ab errore aut peccato revocat.* — O qualem de ore diaboli prædam tulit, quando ipsum raptorem Saulum convertendo rapuit quando adhuc spirans minarum, acceptis epistolis, pergebat Damascum, et dum persequendo fideles [c] congregaret prædam diabolo, cognoscendo fidem ipse aggregatus est Christo (*Act.* IX, 2)! Toties ex iniqui dentibus Ecclesia prædam tulit, quoties ex erroris morsu animam prædicando

A diripuit. Quis namque iniquus verius dici potest, quam diabolus? Cujus molas conterimus, quoties disserendo contra ejus insidias occulta illius machinamenta **629** monstramus; ac si de ejus dentibus prædam tollimus, quia mentem quam jam ad peccatum frangendo momorderat, ad salutem vitæ convertendo revocamus. [*Vet. XXIV.*] Per molas quippe occultæ ejus insidiæ, per dentes vero aperta jam culpæ perpetratio demonstratur. De quibus nimirum molis ac dentibus per Psalmistam scriptum est : *Deus vero* [d] *conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet Dominus* (*Psal.* LVII, 7). Sed sanctus vir ante se asserit molas conterere, ut post de dentibus illius prædam potuisset auferre, quia tunc veraciter prædam de ejus dentibus tollimus, cum prius molas

B illius conterere scimus. Prius enim necesse est occulta consiliorum illius machinamenta prodere, ut auditoris nostri animam valeamus postmodum ab aperto lapsu revocare. Hujus iniqui molas ipse summus pastor Ecclesiæ prædicando conterebat, cum diceret : *Sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret; cui resistite fortes in fide* (*I Petr.* V, 8). Contra hunc leonem sancta Ecclesia, quia ejus insidias conspicit, fidei caulas munit. Cujus toties molas frangit, quoties hæreticorum argumenta destruit; totiesque ab ejus dentibus prædam diripit, quoties ab errore quempiam prædicando convertit. Et quia plerique justorum tunc erunt qui se ecclesiasticæ pacis tempore ab hoc mundo exituros esse crediderunt,

C beatus Job dum sua narrat, voces quoque justorum sequentium indicat, dicens :

CAPUT XXVII [*Rec.* XVI].

VERS. 18. — *Dicebamque : In nidulo meo moriar, et* [e] *sicut palma multiplicabo dies.*

48. *Ejus filii, si pace frui desiderant, in ejus nido et sinu remaneant.* — Quid hoc loco per nidi nomen exprimitur, nisi tranquilla quies fidei, qua unusquisque infirmus nutritur? Multitudo quippe illa bonorum, quæ persecutionum temporibus fuerit deprehensa, nutrimentorum suorum dies quasi in nido, sic in loco quietis, explere se credidit. Nam nisi sancta Ecclesia infirmos quosque filios nunc in nido pacis enutriret, Psalmista non diceret : *Etenim passer invenit sibi domum, et turtur nidum, ubi reponat pullos*

D *suos* (*Psal.* LXXXIII, 4). Jam quippe domum invenit sibi passer, quia æternum cœli habitaculum noster Redemptor intravit. Et turtur invenit nidum, quia sancta Ecclesia amore conditoris affecta, crebris gemitibus utitur, et velut nidum sibi, id est pacatissimam fidei quietem construit, in qua crescentes filios quasi plumescentes pullos, quousque ad superiora

[a] Gemet. ac plur. Norman., *et Gomorrhæ.*

[b] Vindoc., *per prælatos suos.*

[c] Ita Mss. Anglic. et nostri, præter Corb. Germ., ubi ut in Ed. tum vet. tum recentioribus legitur, *congregaret plebem.*

[d] Plurimi Mss., *contrivit... confregit.*

[e] Hebraice כחול sicut arena. Attamen חול quibusdam Hebræis phœnix est. Et quia φοῖνιξ Græce significat *palmam*, hinc interpretes verterunt *sicut palma.* Aliis placet eo loci mentionem injectam phœnicis avis famosissimæ, sed fabulosissimæ.

evolent, charitatis gremio calefactos fovet. Igitur quia tunc erunt qui pacis tempore se ad superna migrare, id est a nido evolare crediderunt, eorum vox beati Job voce prævenitur, cum ait : *Dicebamque : In nidulo meo moriar.* Quia vero hoc ipsum sibi pacis otium ex multorum dierum longitudine promittebant, recte subjungit, dicens : *Et sicut palma multiplicabo dies.* Palma enim tarde proficit, sed diu in viriditate subsistit. Cum multis autem difficultatibus sancta Ecclesia ad fidei statum venit, et pro collectione plurimorum in ejusdem fidei gloria diutius stare concupiscit. **630** Sicut palma ergo multiplicare se dies credidit, quæ, emergente subitæ tentationis articulo, pacis suæ gratiam et tarde a fidelibus adeptam, et citius ab infidelibus interceptam dolet.

[*Vet. XXV.*] 49. *Cur justi palmæ comparantur.* — Nec immerito justorum vita palmæ comparatur, quia scilicet palma inferius tactu aspera est, et quasi aridis corticibus obvoluta ; superius vero et visu fructibus pulchra ; inferius corticum suarum involutionibus angustatur, sed superius amplitudine pulchræ viriditatis expanditur. Sic quippe est electorum vita, despecta inferius, superius pulchra ; in imo ista quasi multis corticibus obvolvitur, dum innumeris tribulationibus angustatur, in summo vero illa quasi pulchræ viriditatis foliis amplitudine retributionis expanditur. Habet quidem aliud palma quo a cunctis arborum generibus differt. Omnis namque arbor in suo robore juxta terram vasta subsistit, sed crescendo superius angustatur, et quando paulisper sublimior, tanto in altum subtilior redditur. Palma vero [a] minoris amplitudinis ab imis inchoat, et juxta ramos ac fructus ampliori robore exsurgit ; et quæ tenuis ab imis proficit, vastior ad summa succrescit. Quibus itaque alia arbusta nisi terrenis mentibus inveniuntur esse similia, inferius vasta, superius angusta ? quia nimirum omnes hujus sæculi dilectores in terrenis rebus fortes sunt (*Dist.* 47, *c*, 3), in cœlestibus debiles. Nam pro temporali gloria usque ad mortem desudare appetunt, et pro spe perpetua ne parum quidem in labore subsistunt. Pro terrenis lucris quaslibet injurias tolerant, et pro cœlesti mercede vel tenuissimi verbi ferre contumelias recusant; terreno judici toto etiam die assistere fortes sunt, in oratione vero coram Domino vel unius horæ momento lassantur. Sæpe nuditatem, dejectionem, famem, pro acquirendis divitiis atque honoribus tolerant, et earum rerum se abstinentia cruciant ad quas adipiscendas festinant ; superna autem laboriose quærere tanto magis dissimulant, quanto ea retribui tardius putant. Hi itaque quasi aliarum arborum more deorsum vasti sunt, sursum angusti, quia fortes in inferiora subsistunt, sed ad superiora deficiunt. At contra ex qualitate palmarum designatur proficiens vita justorum, qui nequaquam sunt in terrenis studiis fortes, et in cœlestibus debiles ; sed longius atque distantius studiosos se Deo exhibent quam sæculo fuisse meminerunt. Nam cum quibusdam per prædicatorem nostrum dicitur : *Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ; sicut* [b] *enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra* [c] *servire justitiæ in sanctificationem* (*Rom.* VI, 19) ; eorum procul dubio infirmitati condescenditur, ac si eis apertius diceretur : Si nequaquam amplius potestis, saltem tales estote in fructu bonorum operum, quales fuistis dudum in actione vitiorum, [d] ne debiliores vos habeat sancta libertas charitatis, quos in carne validos habuit usus terrenæ voluptatis.

[*Vet. XXVI.*] 50. *Non vero palmæ comparantur qui cum bene cœperint, minime perseverant.* — Sunt vero nonnulli qui cum cœlestia appetunt, **631** atque hujus mundi noxia facta derelinquunt, ab inchoatione sua quotidie inconstantiæ pusillanimitate deficiunt. Quibus hos nisi arbustis reliquis similes dixerim qui nequaquam tales superius surgunt quales inferius oriuntur? Hi quippe [e] ad conversionem venientes non tales quales cœperunt perseverant, et quasi more arborum inchoatione vasti sunt, sed tenues crescunt, quia paulisper per augmenta temporum patiuntur detrimenta virtutum. Sensim quippe in eis desideria superna languescunt; et qui robusta ac fortia proposuerant, debilia atque infirma consummant; dumque ætatis augmento proficiunt, quasi flexibiles crescunt. Palma vero, sicut dictum est, [f] vastioris in summitate est quam esse cœperit quantitatis ex radice, quia sæpe electorum conversio plus finiendo peragit quam proponit inchoando; et si tepidius prima inchoat, ferventius extrema consummat, videlicet semper inchoare se æstimat, et idcirco infatigabilis in novitate perdurat. Hanc scilicet justorum constantiam propheta intuens, ait : *Qui con-*

[a] Ita cum Mss. Norm., Laud., Turon., Vindoc., Bellov., vet. Ed., cujus lectionis loco in Germ. et in Ed. recent. habetur *palma vero minor ab imis*. Corb. Germ. habet *minoris altitudinis*.

[b] Deest *enim* in plerisque.

[c] Gemet., *servire justitiæ Deo in sanctificationem.*

[d] Hic multum variant Codices mss. et Editi. Turon. habet : *ne debiliores vos habeat sancta libertas, quos*, etc. Norman. cum 1 Laud., *ne.... libertas aeris quos*. Corb. Germ., *nec debiliores.... libertas aeris quos*. Vindoc., *ne debiliores vos habeat sancta libertas, eis quos in carne validos habent usus terrenæ voluntatis*. Codex Bellov. hic est corruptus. Vetus Ed. Paris., *ne debiliores.... sancti libra operis, quos*. Germ. et Edit. Basil., *sancta libertas hæredes quos*. Gilot. ita habet. In omnibus Mss. legitur *quos*, non *quam*, ut in Ed. Gussanv. Gratianus etiam legit *quos*, ut videre liquet dist. 47, c. *Omnes*.

[e] Germ., duo Laud., Gemet., aliique Norm., *in conversatione venientes*. Corb. Germ. et Prat., *in conversationem*.

[f] Sic duo Laud., Corb. Germ., Norm., etc. Editorum vero non eadem est lectio. In vet. ut in ms. Germ. legitur : *vastior in summitate est quam esse cœperit qualitatis ex radice*. Poster. eadem habent, dempta voce *qualitatis*, quam Corb. Germ. servavit.

fidunt in Domino, mutabunt fortitudinem suam, assument pennas ut aquilæ, current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient (*Isai.* XL, 31). Mutant quippe fortitudinem, quia fortes student esse in spiritali opere, qui dudum fuerant fortes in carne. Assumunt autem pennas ut aquilæ, quia contemplando volant. Currunt et non laborant, quia velocibus magna celeritate prædicant. Ambulant et non deficiunt, quia intellectus sui velocitatem retinent, ut tardioribus condescendant. In cunctis vero bona quæ accipiunt quanto aliis libenter accommodant, tanto ipsi incommutabiles in novitate perdurant; et qui tenues a radice inchoationis exeunt, fortes in culminis perfectione convalescunt. Dicat itaque beatus Job ex persona sua, dicat ex voce sanctæ Ecclesiæ [a] pro his quos pacis tempore ad se conversos habuerat, atque in bonis moribus perseveraturos credebat : *Dicebamque : In nidulo meo moriar, et sicut palma multiplicabo dies.* [b] Quasi enim palma multiplicare se dies credidit, quæ mentes fidelium ad extremum usque robustiores exsurgere putabat. Cum enim multorum corda [c] persecutionibus cœperint lassata mollescere, dolet jam in se quasi ad debilitatem tendere, quos mirabatur fortia proposuisse. Et [d] quia mente semper spiritali scientiæ intendit, recte subjungitur

CAPUT XXVIII.

VERS. 19. — *Radix mea aperta est secus aquas.*

51. *Spiritali scientiæ semper intendit Ecclesia.* — Juxta aquas enim radix aperitur, quando ad percipienda veritatis fluenta latenter cogitatio mentis expanditur. Ut enim in superiori libro jam diximus (*Lib.* VIII, *n.* 81), solet in sacro eloquio radicis nomine occulta cogitatio designari. Radicem igitur nostram secus aquas aperimus, cum infusioni intimæ cogitationem taciti cordis intendimus. [*Vet. XXVII.*] Quæ scilicet verba [e] si ad vocem sanctæ Ecclesiæ ducimus, radix illius ipsa debet incarnatio Redemptoris intelligi. Quæ juxta aquas aperta est, dum Deus invisibilis per assumptionem humanitatis suæ patuit aspectibus visionis nostræ. Creator quippe qui in divinitate videri **632** non poterat, assumpsit a nobis unde videretur a nobis. Radix ergo secus aquas aperitur, quia auctor humani generis per humanitatem suam hominibus demonstratur. Unde recte quoque per Psalmistam dicitur : *Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum* (*Psal.* I, 3). Decursus quippe aquarum sunt quotidiani transitus deficientium populorum. Et de semetipsa Veritas dicit : *Si in ligno viridi hæc faciunt, in arido quid fiet* (*Luc.* XXIII, 31)? Lignum ergo secus decursus aquarum est, quia fructum et protectionem sui nobis umbraculi proferens, apparuit creator in carne, ut humanum genus [f] per resurrectionem figeret, quod per defectum quotidie ibat in mortem. Sequitur :

CAPUT XXIX.

IBID. — *Et ros morabitur in messione mea.*

52. *Ejus messio rori gratiæ tribuenda.* — Subaudis, *dicebam.* Messio enim sanctæ Ecclesiæ non inconvenienter accipitur, cum perfectæ animæ a corporibus abstractæ, velut maturæ segetes a terra decisæ, ad cœlestia horrea [g] demigrant; quod quia non nostra virtute, sed cœlesti gratia largiente agitur, bene ait : *Et ros morabitur in messione mea.* Ros namque desuper cadit, messis deorsum colligitur. Ergo ros moratur in messione, quia gratia desuper veniens agit ut digni simus qui de inferioribus colligamur. Ipsa quippe nos desuper infundente, fructum bonorum operum ferimus. Unde recte quoque per Paulum dicitur : *Gratia Dei sum id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit* (*I Cor.* XV, 10). Si enim [h] quæratur quid sit ros desuper veniens, ait : *Gratia Dei sum id quod sum.* Si intueamur messem sub rore crescentem, ait : *Et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi.* Sequitur :

CAPUT XXX.

VERS. 20. — *Gloria mea semper innovabitur, et arcus meus in manu mea instaurabitur.*

53. *Ecclesia deflet filios quos ad veterem vitam redire cognoscit.* — Subaudis *dicebam.* Superiori quippe sententiæ conjungitur quod locutione continua subinfertur, cum ait : *Dicebamque : In nidulo meo moriar, et sicut palma multiplicabo dies.* Ac deinde subjungitur : *Radix mea aperta est secus aquas, et ros morabitur in messione mea. Gloria mea semper innovabitur, et arcus meus in manu mea instaurabitur.* Cunctis vera scientibus liquet quod ad vetustam vitam vitia pertinent, virtutes ad novam. Hinc enim Paulus dicit : *Exuentes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum* (*Coloss.* III, 9). Hinc rursus ait : *Vetus homo noster simul crucifixus est* (*Rom.* VI, 6). Hinc Psalmista ex typo humani generis loquens, inter malignos spiritus deprehensus dicit : *Inveteravi inter omnes inimicos meos* (*Psal.* VI, 8). A fervore etenim mentis vel inter spiritales inimicos, vel inter carnales [i] quosque proximos, ipso aliquo modo vivendi usu [j] veterascimus, et assumptæ novitatis speciem fuscamus. A qua tamen vetustate quotidie [k] si

[a] In recent. Ed. omissam particulam pro supplevimus ex Mss. et vet. Vulg.

[b] Vitiose in Gilot., Vatic., Gussanv., *quasi enim palmam.* Emend. ex antiq. Cod. sive Mss. sive excusis.

[c] Al., *persecutionis tempore.*

[d] Gemet., *quia semper mentem spiritual*, etc. Turon., *mentes*, etc.

[e] Vindoc., *si a voce sanctæ Ecclesiæ.*

[f] 1 Laud., *per resurrectionem fieret.*

[g] Corb. Germ., et duo Laud., *demigrantur.*

[h] Norm., *quæratur vos desuper veniens, gratia.* Corb. Germ. et Germ., *si enim quæramus ros desuper veniens.*

[i] 1 Laud., *quoque.*

[j] Germ., Corb. Germ. et Laud., *veterescimus.*

[k] Ita duo Laud., Corb. Germ., Bellovac., Norm., etc., quibus consentiunt vet. Ed. At recentioribus magis placuit lectio quam exhibet Germ., *si studio circumspectionis invigilamus,*

studia circumspectionis invigilent, orando, legendo, bene vivendo renovamur, quia vita nostra dum lacrymis lavatur, bonis operibus exercetur, sanctis meditationibus tenditur, ad novitatem suam sine cessatione reparatur. Beatus igitur Job sic sua narrat, ut nostra significet, quia sancta Ecclesia cum fideles suos conspicit ad vitæ veteris **633** culpas redire, eos quos novitatem mentis intuetur perdere, cogitur plorare. Prædicator quippe egregius discipulis suis dicit : *Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? nonne vos ante Dominum* (*I Thess.* II, 19)? Sancta ergo Ecclesia quasi amissam gloriam deplorat, cum fideles suos ad vitam veterem redire considerat. Ait enim : *Dicebam : Gloria mea semper innovabitur*, quia eos quos [a] in se novæ vitæ militare credidit, vetustis desideriis servire cognoscit.

[*Vers. XXVIII.*] 54. *Quot significentur in sacris Scripturis, arcus nomine.* — Arcus autem nomine in sacro eloquio aliquando malorum insidiæ, aliquando dies judicii, aliquando vero ipsa eadem sacra eloquia designantur. Per arcum quippe insidiæ figurantur, sicut per Psalmistam dicitur : *Intenderunt arcum suum, rem amaram* (*Psal.* LXIII, 4). Per arcum quoque dies extremi judicii designatur, sicut per eumdem rursum Psalmistam dicitur : *Ostendisti populo tuo dura, potasti nos vino compunctionis; dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus* (*Psal.* LIX, 5). In arcu enim quanto longe trahitur chorda, tanto de eo districtior exit sagitta. Sic nimirum sic extremi judicii dies quanto longe differtur ut veniat, tanto cum venerit de illo districtior sententia procedit. Idcirco autem diversis nunc cladibus percutimur, ut his correcti paratiores tunc inveniri valeamus. Unde illic præmissum est : *Ostendisti populo tuo dura*, flagella videlicet sæculi, quæ secuturum gravius judicii diem præcurrunt. *Potasti nos vino compunctionis*, ut terrena gaudia in lacrymas verterentur. *Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus.* Ac si aperte diceret : Hoc tempus misericordiæ est, illud tempus judicii erit. Per ista ergo hujus temporis flagella significas quomodo tunc percussurus es quando non parcens judicas, qui sic districte modo percutis quando parcis.

55. *Ipsa Script. sacra arcus est Ecclesiæ.* — Aliquando autem per arcum etiam sacra Scriptura signatur. Ipsa quippe arcus est Ecclesiæ, ipsa arcus est Domini, de qua ad corda hominum sicut ferientes sagittæ, sic terrentes sententiæ veniunt. Unde recte quoque per Psalmistam dicitur : *Arcum suum tetendit et paravit illum, et in ipso paravit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit* (*Psal.* VII, 13). Arcum namque suum Dominus tetendit; quia cunctis peccatoribus per Scripturam sacram minas exhibuit. In

A quo arcu scilicet vasa mortis præparat, quia secundum eloquii sui sententiam eos qui nunc corrigi negligunt reprobos damnat. In quo etiam sagittas suas ardentibus effecit, quia in eos quos per terrorem corrigit, accensas verborum sententias emittit. De hoc prædicatorum arcu per Isaiam dicitur : *Cum sagittis et arcu* [b] *ingrediuntur illuc* (*Isai.* VII, 24), quia nimirum sancti apostoli ad feriendam gentilis vitæ duritiam cum districtis verborum spiculis venerunt. Quid igitur hoc in loco arcus nomine nisi sacrum eloquium debet intelligi? In chorda etenim Testamentum Novum, in cornu vero Testamentum Vetus accipitur. In arcu autem dum chorda trahitur, cornua curvatur; [c] sic in hoc eodem sacro eloquio dum Testamentum Novum legitur, duritia Testamenti
B Veteris emollitur. Ad ejus namque spiritalia et blanda præcepta illius **634** litteræ se rigor inclinat, quia Testamentum Novum, dum quasi quodam bonæ operationis brachio trahitur, in Testamento Veteri severitatis jura flectuntur. Nec indecenter dicimus chordam Testamento Novo congruere, quod de incarnatione dominica certum est exstitisse. Quasi ergo chorda trahitur, et cornua curvantur, quia dum in Testamento Novo incarnatio mediatoris agnoscitur, ad spiritalem intelligentiam rigor Testamenti Veteris inclinatur. Ait igitur sanctus vir : *Dicebam : Gloria mea semper innovabitur, et arcus meus in manu mea instaurabitur.*

56. *Hoc arcu recte utitur, qui divina eloquia intelligens, opere perficit.* — Arcus in manu est Scriptura sacra
C in operatione. In manu etenim arcum tenet qui divina eloquia quæ intellectu cognoscit operatione perficit. Instauratur ergo arcus in manu, dum quidquid de sacro eloquio studendo cognoscitur, vivendo completur. Hinc etiam Salomon dum fortes spiritalis pugnæ describeret bellatores, ait : *Omnes tenentes gladios, et ad bellum doctissimi* (*Cant.* III, 8). Quid namque in divina Scriptura per gladium figuretur, Paulus aperuit, dicens : *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (*Ephes.* VI, 17). [*Vers. XXIX.*] Salomon autem non ait : Omnes habentes gladios, sed tenentes, quia videlicet verbum Dei non est mirabile solummodo scire, sed facere. Habet quippe, sed non tenet gladium, qui divinum quidem eloquium novit, sed secundum illud vivere negligit. Et doctus esse ad bella [d] jam non valet, qui spiritalem quem habet gladium minime exercet. Nam resistere tentationibus omnino non sufficit, qui hunc verbi Dei tenere gladium male vivendo postponit. Sancta itaque Ecclesia, quæ subsequenti [e] persecutione deprimitur, ma-
D lorum abundantiam et bonorum inopiam pensans, beati Job vocibus damna sua prænuntiet, dicens : *Dicebamque : In nidulo meo moriar, et sicut palma*

[a] Vindoc., *in novitate militare.*
[b] Germ., Gemet. ac alii, *ingredientur.* Corb. Germ., *ingrediuntur.*
[c] 1 Laud. et Corb. Germ. *sicut in hoc eodem.*
[d] Recent. Ed., *jam non valet.* Repugnat sensus, nullique quorum copiam habuerimus favent Mss. Lectionem nostram exhibent Cod. Laud., Theron., Vindoc., Norm., Corb. Germ., necnon vet. Excusi.
[e] Vindoc., *tribulatione.*

Multiplicabo dies. Radix mea aperta est secus aquas, et ros morabitur in messione mea. Gloria mea semper innovabitur, et arcus meus in manu mea instaurabitur. Quæ videlicet cuncta considerans, [a] nequaquam spe cassa fallebatur. Nam perfecti quique multos nunc ejus conspiciunt [b] adjutores, sed pensant procul dubio quod emergente persecutionis articulo, ex his plerique hostes illius fiunt, qui esse pacis tempore ejus cives videntur. Non autem de omnibus ita desperant, sed tamen plerumque contingit ut hi de quibus [c] majorem fidei fiduciam habuerant, ipsi ejusdem fidei hostes [d] atrociores fiant, ut eos tunc videant contra sacra eloquia agere, ex quorum se operatione crediderant hæc eadem sacra eloquia ad prædicationis gratiam restaurare. Quæ tamen tempora jam nunc inchoasse ingemiscimus, cum multos intra Ecclesiam positos cernimus, qui aut nolunt operari quod intelligunt, aut hoc ipsum quoque sacrum eloquium intelligere ac nosse contemnunt. A veritate etenim avertentes auditum, ad fabulas convertuntur, dum *omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ sunt Jesu Christi* (*Philip.* II, 21). Scripta Dei ubique reperta opponuntur oculis, sed hæc cognoscere homines dedignantur. Pene nullus quærit scire quod credidit. Multitudo ergo bonorum præcedentium arcum suum destrui [e] doleat, quæ sacrum eloquium restaurari semper per studium subsequentium credebat

[a] 1 Laud., *neque se peccasse fallebatur.*
[b] Duo Laud., *auditores;* quod olim scriptum in Utic. Sic etiam habent vet. Ed.
[c] Pratel., Gemet. et nonnulli, *majorem spei fid.* At legendum videtur *fidei*, quia paulo post legitur, *ipsi ejusdem fidei.*
[d] Vindoc., *acriores.*
[e] Ita Mss. et vet. Ed. In recent., *dolebat.*

LIBER VIGESIMUS.

Explicantur fusius quinque ultimi versus cap. XXIX lib. Job, cum integro cap. XXX, maxime de hæreticis et carnalibus Ecclesiam vexantibus.

CAPUT PRIMUM.

635 1. *Scriptura sacra cæteris libris anteponenda.* — Quamvis omnem scientiam atque doctrinam Scriptura sacra sine aliqua comparatione transcendat, ut taceam quod vera prædicat, quod ad cœlestem patriam vocat; quod a terrenis desideriis ad superna amplectenda cor legentis immutat; quod dictis obscurioribus exercet fortes, et parvulis humili sermone blanditur, quod nec sic clausa est ut pavesci debeat, nec sic patet ut vilescat, quod usu fastidium tollit, et tanto amplius diligitur quanto amplius meditatur; quod legentis animum humilibus verbis adjuvat, sublimibus sensibus levat, quod aliquo modo cum legentibus crescit, quod a rudibus lectoribus quasi recognoscitur, et tamen doctis semper nova reperitur; ut ergo de rerum pondere taceam, scientias tamen omnes atque doctrinas ipso etiam locutionis suæ more transcendit, quia uno eodemque sermone dum narrat textum, prodit mysterium, et sic scit præterita dicere, ut eo ipso noverit futura prædicare, et non immutato dicendi ordine, eisdem ipsis sermonibus novit [a] et anteacta describere, et agenda nuntiare, sicut hæc eadem beati Job verba sunt, qui dum sua dicit, nostra prædicit; dumque lamenta propria per sermonem indicat, sanctæ Ecclesiæ causas per intellectum sonat. Ait enim:

CAPUT II.

CAP. XXIX, VERS. 21-23.— *Qui me audiebant, exspectabant sententiam, et intenti tacebant ad consilium meum. Verbis meis addere nihil audebant, et super illos stillabat eloquium meum. Exspectabant me sicut pluviam, et os suum aperiebant, quasi ad imbrem serotinum.*

2. *Fideles Ecclesiam docentem audiunt, ejus verba secuturi, non judicaturi.* — Hanc etenim apud beatum Job fuisse subjectorum reverentiam indubitanter credimus. Sed, sicut jam sæpe diximus, sancta Ecclesia, hæreticorum vel carnalium tribulationibus pressa, præteritorum reminiscitur temporum, in quibus omne quod ab ea dicitur cum metu a fidelibus auditur, et adversariorum suorum proterviam deplorans, dicit: [*Rec. II.*] *Qui me audiebant, exspectabant sententiam, et intenti tacebant ad consilium meum.* Ac si aperte dicat: Non ut hi protervi ac tumidi, qui dum veritatis verba suscipere renuunt, prædicationis meæ sententias quasi docendo præcurrunt. Cujus nunc discipuli intenti ad ejus consilium tacent, quia verba ejus non audent impugnare, sed credere. Ut enim proficere ex ipsis possint, ea procul dubio non judicaturi, sed secuturi audiunt.

3. *Ejus doctrinæ nihil addunt. Secus hæretici.* — De quibus recte subjungitur: *Verbis meis addere nihil audebant*, quia nimirum tunc hæretici cum contra hanc libertate pessima fuerint effrenati, dictis ejus addere aliquid præsumunt, cum prædicamentorum ejus rectitudinem quasi emendare moliuntur, Quæ adhuc de bonis auditoribus subdit: *Et super illos stillabat eloquium meum.*

4. *Prædicatores ad auditorum captum debent se contrahere.* — In hac stillatione eloquii quid aliud

[a] Germ., Corb. Germ. et Cod. ms. Vallis Claræ ad quem sequentes libros Moral. recognovimus, et alii habent, *et acta.* Laudatum Codicem hac nota deinceps designabimus: Val. Clar.

quam mensura sanctæ prædicationis accipitur? quia oportet **636** ut exhortationis gratia singulis juxta capacitatem ingenii conferatur. Per hoc ergo quod dicitur : *Verbis meis addere nihil audebant*, reverentia laudatur audientium. Per hoc vero quod subditur : *Et super illos stillabat eloquium meum*, indicatur dispensatio magistrorum. Debet enim subtiliter is qui docet perspicere, ne plus studeat quam ab audiente capitur prædicare. Debet enim ad infirmitatem audientium semetipsum contrahendo descendere, ne dum parvis sublimia, et idcirco non profutura loquitur, se magis curet ostendere quam auditoribus prodesse. [*Vet. II.*] Jubente autem Domino, non solum phialæ ad mensam tabernaculi, sed etiam cyathi præparantur (*Exod.* XXXVII, 16). Quid enim per phialas nisi larga prædicatio, quid vero per cyathos nisi minima et tenuis de Deo locutio designatur? In mensa igitur Domini et phialæ præparantur et cyathi, quia videlicet in doctrina sacri eloquii, non solum exhibenda sunt magna et arcana quæ debriant, sed etiam parva et subtilia quæ quasi per gustum notitiam præstant. Hujus ergo discretissimæ dispensationis suæ sancta Ecclesia extremis pressa temporibus reminiscatur, et dicat : *Super illos stillabat eloquium meum.*

5. *Eorum doctrinæ tanquam pluviæ serotinæ excipiendæ humiles os aperiunt.* — Ubi apte quoque subjungitur : *Exspectabant me sicut pluviam, et os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum.* Verba quippe sanctæ prædicationis sicut pluviam sustinemus, cum vera humilitate ariditatem nostri cordis agnoscimus, ut potu sanctæ prædicationis irrigemur. Unde Deo recte per Psalmistam dicitur : *Anima mea sicut terra sine aqua tibi* (*Psal.* CXLII, 6). His doctrinæ fluentis infundi propheta nos admonet, dicens : *Sitientes, venite ad aquas* (*Isai.* LV, 1). Qui dum in extrema parte jam sæculi verba sanctæ prædicationis accipimus, quasi ad imbrem serotinum os cordis aperimus. Nam si os in corde non esset, Psalmista non diceret : *Labia dolosa in corde, et corde locuti sunt mala* (*Psal.* XI, 3). Os igitur cordis quia verbis intendimus ultimæ prædicationis, hoc velut serotinis aperimus fluentis. Quæ nimirum prædicatio ex ejus ad nos sacrificio prodiit, qui per Psalmistam dicit : *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum* (*Psal.* CXL, 2). Quia enim Redemptor noster juxta mundi finem vim persequentium pertulit, semetipsum pro nobis sacrificium vespertinum dedit. De hoc imbre serotino aliàs scriptum est : *Dabo vobis pluviam* [a] *temporivam et serotinam* (*Jerem.* V, 24). Temporivam quippe pluviam dedit, quia electis suis priori tempore legis intellectum contulit. Serotinam quoque pluviam tri-

A buit, quia prædicari diebus ultimis incarnationis suæ mysterium fecit. Quod quia sancta Ecclesia quotidie annuntiare non desinit, ora cordis audientium velut ex imbre serotino infundit. Sequitur :

CAPUT III [*Rec. III*].

VERS. 24. — *Si quando ridebam ad eos, non credebant, et lux vultus mei non cadebat in terram.*

637 6. *Prælatus sic se gravem exhibeat, ut non sit odiosus; sic hilarem, ut vilis non sit.* — Hoc si juxta historiæ verba percipimus, credi necesse est quod vir sanctus talem se exhibuerit subditis, ut etiam ridens timeri potuisset. Sed cum superius patrem se pauperum, viduarum vero consolatorem fuisse perhibet, magna valde discretione res indiget, quomodo in tanto terrore regiminis, tanta quoque affuerit lenitas,
B et mansuetudo pietatis. Sine magna enim benignitatis lenitate non fuit hoc, quod se patrem pauperum et viduarum consolatorem dicit. Sed rursum sine magna severitate non potuit etiam ridens timeri. Qua in re quid aliud docemur, nisi quod talis debet esse dispensatio regiminis, ut is qui præest ea se circa subditos mensura moderetur, quatenus et arridens timeri debeat, et iratus amari? ut eum nec nimia lætitia vilem reddat, nec immoderata severitas odiosum. Sæpe enim subjectos frangimus, dum plus justo [b] vigorem justitiæ tenemus. Qui profecto vigor jam justitiæ non erit, si se sub justo moderamine non custodit. Et sæpe a disciplinæ metu resolvimus subditos, si nostro regimini hilaritatis frena laxamus, quia dum nos quasi licenter lætos aspiciunt, audacter
C ipsi ad illicita resolvuntur. [*Vet. III.*] Sed ut rectoris vultus etiam lætus debeat timeri, necesse est ut ipse vultum sui conditoris sine cessatione timeat. Illi etenim menti difficile de lætitia creditur, quæ quod se pro amore Domini continue affligat a subditis scitur. Qui enim incessanti æstu spiritalis desiderii superna appetit, [c] valde de eo in dubium venit hoc, quod aliquando ante homines hilarescit. Unde et isdem beatus Job non longe post dicturus : *Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum* (*Job.* XXXI, 23). Sic quippe metuebat judicem suum, [d] quasi subimminentes impetus fluctuum, jamjamque moriturus. Cujus ergo [e] in mentem mœror divini timoris infuderat, recte hilaritati illius subditi non credebant, quia cogebantur ridenti non credere, cujus cor in
D timore conditoris noverant quam continua mœstitia tenebat.

7. *Lux nostra in terram cadit, cum terrena concupiscimus.* — Hoc quoque juxta historiam non inconvenienter accipitur, quod protinus subinfertur : *Et lux vultus mei non cadebat in terram.* [*Rec. IV.*] Scriptum quippe est : *Oculi stultorum in finibus terræ* (*Prov.*

[a] Licet barbara videatur hæc vox, ab ea tamen abstinendum esse non censuimus, quia in omnibus Mss. Corb. Germ., Norm., Laud., Turon., Vindoc., etc., reperitur; cujus loco in Germ. et in Ed. legitur, *temporaneam*, et in Ed. vet. Barthol. et Basil., *temperaneam*.

[b] Turon., Ebroic. et alii Norm., *rigorem*, et infra, *rigor jam inest*.

[c] Ita Gemet., Utic. et al. Mss. In Editis, *valde de ea*. In Corb. Germ., *Quæ enim..... valde de ea.*

[d] Nonnulli Ed., *quasi tumentes.* Alii, *quasi imminentes.* Lectioni nostræ suffragantur quotquot nobis suppetunt Mss.

[e] Germ., Corb. Germ. et Gemet., *ita mentem mœror.*

XVII, 24). Rursumque per eumdem Salomonem dicitur : *Oculi sapientis in capite ejus* (*Eccle*. II, 14). Paulus quoque ait : *Caput viri Christus* (*I Cor*. XI, 3). Oculi ergo sapientis in capite ejus sunt, dum Redemptoris sui semper opera quæ imitari debeat, contemplatur. Lux ergo vultus ejus in terram non cecidit, quia ea quæ terrena sunt per concupiscentiam non aspexit.

8. *Sancti nunquam securi sunt. Grave periculum est incauta securitas.* — Sed quia superficiem historiæ sub brevitate discussimus, quid in his de intellectu mystico lateat [a] perpendamus. Unam esse personam Christum et Ecclesiam plerumque jam diximus, et sæpe vox capitis ad vocem corporis, sæpe vox corporis ad vocem capitis transit. Qui enim sunt in carne una, nil obstat ut conveniant etiam in voce una. Dicat ergo ex voce capitis de electis suis, dicat Ecclesia : *Si quando ridebam ad eos, non credebant*. Ridere etenim Dei est sanctorum vias prosequenti favore prosperari, sicut de his quoque per usum dicitur, quos in hoc sæculo felicitatis **638** blandimenta comitantur : Arrisit illis tempus. Unde e contrario, ira appellatur Domini, a bonis actionibus infirmari, sicut scriptum est : *Ne quando irascatur Dominus, et pereatis de via justa* (*Psal*. II, 12). Si igitur irasci Dominus perhibetur, cum viam justitiæ homines perdunt, recte arridere Dominus dicitur, cum bona nostra opera favor gratiæ supernæ comitatur. [*Rec. V.*] Sed electi quique quandiu in hac vita sunt, securitatis sibi confidentiam non promittunt. Horis enim omnibus contra tentamenta suspecti, occulti hostis insidias metuunt, [b] qui etiam tentatione cessante, vel sola graviter suspicione turbantur. Nam sæpe multis grave periculum incauta securitas fuit, ut callidi hostis insidias non tentati, sed jam prostrati cognoscerent. Vigilandum quippe semper est, ut mens continue sollicita nunquam relaxetur intentione superna, ne laboriosa deserens, in cogitationibus fluxis, quasi in quibusdam mollibus stramentis jacens, venienti corruptori diabolo mens se resoluta prostituat. Semper vero est ad certamen adversarii erigendus animus; semper contra occultas insidias cautela providenda. Hinc etenim Habacuc propheta ait : *Super custodiam meam stabo* (*Hab*. II, 1). Hinc rursum scriptum est : *Statue tibi speculam; pone tibi amaritudines, qui evangelizas Sion* (*Jerem*. XXXI, 21). Hinc per Salomonem dicitur : *Beatus vir qui semper est pavidus; qui autem mentis est duræ, corruet in malum* (*Prov*. XXVIII, 14). Hinc iterum dicit : *Uniuscujusque ensis super femur suum, propter timores nocturnos* (*Cant*. III, 8). Nocturni quippe timores sunt insidiæ tentationis occultæ. Ensis autem super femur est custodia vigilans, carnis illecebras premens.

A Ne ergo nocturnus timor, id est occulta et repentina tentatio subrepat, semper necesse est ut femur nostrum superpositus custodiæ ensis premat. [*Vet. IV.*] Sancti etenim viri sic de spe certi sunt, ut tamen semper sint de tentatione suspecti; quippe quibus dicitur : *Servite Domino in timore, et exsultate ei cum tremore* (*Psal*. II, 11), ut et de spe exsultatio, et de suspicione nascatur tremor. Quorum voce iterum Psalmista dicit : *Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum* (*Psal*. LXXXV, 11). [c] Qua in re notandum quod non ait : Lætetur ut securum sit, sed, Lætetur ut timeat. Meminerunt namque, quamvis eorum actio prosperetur, quia adhuc in hac vita sunt; de qua per eumdem Job dicitur : *Tentatio est vita humana super terram* (*Job*. VII, 1). Meminerunt rursum quod

B scriptum est : *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (*Sap*. IX, 15). Meminerunt et metuunt, et certitudinem sibi in se promittere non præsumunt; sed positi inter gaudium spei, et tentationis metum, confidunt, et timent; confortantur, et titubant; [d] certiorantur, et suspecti sunt. Bene ergo per vocem electi membri sub figura nostri capitis dicitur : *Si quando ridebam ad eos, non credebant*, quia Redemptori nostro quasi arridenti non credimus, dum multis jam ejus donis testantibus, et gratiam favoris ejus accipimus, et tamen adhuc sub ejus judicio de nostra infirmitate titubamus.

9. *S. Paulus jam ad tertium cœlum raptus a timore liber non fuit.*— Videamus qualiter Paulo et arridetur

C jam per supernam gratiam, et ipse adhuc quasi non credit per suspicionis metum. Jam e cœlo illi Dominus **639** loquens, ejusque interius oculos aperiens, exterius claudens, potentiam suæ majestatis ostenderat (*Act*. IX, 4); jam de eo Ananiæ dixerat, *Vas electionis mihi est* (*Ibid*. IX, 15), jam ad tertium cœlum super se raptus fuerat (*II Cor*. XII, 2); jam in paradisum ductus arcana verba quæ dicere non posset audierat; et tamen adhuc timidus dicit : *Castigo corpus meum*, [e] *et in servitutem redigo, ne forte aliis prædicans ipse reprobus efficiar* (*I Cor*. IX, 27). Ecce arridenti sibi divinæ gratiæ et jam credit per spem, et necdum tamen credit per securitatem. Nam quia bene hæc verba Redemptoris nostri vocibus congruunt, etiam subjuncta testantur, cum dici-

D tur : *Et lux vultus mei non cadebat in terram*. Quid namque terra, nisi peccator vocatur, cui prima sententia dictum est : *Terra es, et in terram ibis* (*Genes*. III, 19)? Lux ergo vultus Domini in terram nequaquam cadit, quia visionis ejus claritas peccatoribus non apparet. Scriptum namque est : *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei* (*Isai*. XXVI, 10). Quasi enim lux in terram caderet, si in extremo judicio velarum ordinem.

[a] 2 Laud., *inquiramus*, cui lectioni aliam addit, *perpendamus*.

[b] Norm., *qui etiam si tentationes cessant..... suspectione turbantur*. Nostri Mss. ubique habent *suspectio, suspectionem*, pro *suspicio suspicionem*. Verum quæ sanctus Gregorius hic docet de vigilantia, insinuat alibi, maxime l. VI, epist. 22, juxta antiquum episto-

[c] Corb. Germ., Bellov., Germ. et Norm., *qui notandum quod*. 2 Laud., *ubi notandum*.

[d] Germ., Turon., Vind., Corb. Germ., duo Laud., Val. Cl., omnes Norm. ita habent, non *certificantur*, ut legitur in Ed.

[e] 2 Laud., *et servituti redigo*.

nicus, [a] claritatem majestatis suæ peccatoribus aperiret. A

10. *Infirmis fortia non prædicanda.* — Quod si hæc verba ex sanctæ Ecclesiæ voce suscipimus, non incongrue intelligere poterimus lucem vultus ejus in terram non cadere, quia occupatis in terrenis actionibus [b] vetat summa contemplationis suæ mysteria prædicare. Dici enim [c] infirmis fortia prohibet, ne dum incapabilia audiunt, prædicationis verbis quibus sublevari debuerant opprimantur. Lux quippe ipsa corporea, quæ oculos sanos irradiat, infirmos obscurat; et dum lippientibus oculis claritati solis intenditur, plerumque eis cæcitas ex luce generatur. Sancta itaque Ecclesia oppressa persecutionis tempore, memor autem præteritæ discretionis suæ, dicat: *Lux vultus mei non cadebat in terram.* Sed quia ex B ejus capite hæc verba intelligere cœpimus, in ipso adhuc quod sequitur exsequamur. Nam subditur:

CAPUT IV [*Rec. VI*].

Vers. 25. — *Si voluissem ire ad eos, sedebam primus,*

11. *In carnalium corde Christus ultimus sedet, in corde justorum primus.* — Quia in corde reproborum priori loco actiones carnis sunt, et posteriori actiones animæ, in eorum procul dubio cogitationibus Christus non primus, sed ultimus sedet. Sed electi quique quia ea præ omnibus quæ æterna sunt cogitant, et posteriori cura, ac minima, si qua sunt temporalia disponunt, quibus et magistra voce Veritatis dicitur: *Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* (*Matth.* vi, 33), in C eorum corde Dominus primus sedet. Ubi apte præmittitur: *Si voluissem ire ad eos.* Quia enim, sicut scriptum est (*Ephes.* i, 5), omnia operatur secundum consilium voluntatis suæ; non secundum nostrum meritum, sed quia ipse ita vult, visitatione sua nos Dominus illustrat. Itaque et cum vult venit; et cum venerit, primus sedet, quia et adventus ejus in corde nostro gratuitus est, et appetitus ejus desiderii, in cogitatione nostra æqualis cæteris desideriis non est. Sequitur:

CAPUT V [*Rec. VII*].

Ibid. — *Cumque sederem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.*

12. *Christus in nobis sedens quasi rex mœrentes consolatur. Idem præstat Ecclesia.* — Quasi rex Dominus D sedet in corde, quia circumstrepentes regit animorum motus in nostra cogitatione. In mente quippe quam inhabitat, 640 dum torpentia excitat, inquieta frenat, frigida accendit, accensa moderatur, emollit rigida, fluxa restringit; ex ipsa hac diversitate cogitationum quasi quidam illum exercitus circumstat. Sive certe quasi rex sedet circumstante exercitu, quia præsidentem illum mentibus electorum circumstat turba virtutum. Qui etiam mœrentium consolator est, ex ea promissione qua dicit, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth.* v, 5). Et rursus, *Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum; et gaudium vestrum nemo tollet a vobis* (*Joan.* xvi, 22). Ea vero quæ de sanctæ Ecclesiæ capite diximus, nil obstat, si ad vocem quoque ejusdem Ecclesiæ referamus. In ea quippe ordo doctorum quasi rex præsidet, quem fidelium suorum turba circumstat. Quæ scilicet multitudo fidelium recte quoque exercitus dicitur, quia in procinctu bonorum operum indesinenter quotidie contra tentationum bella præparatur. [*Vet. V.*] Corda quoque mœrentium sancta Ecclesia consolatur, [d] dum præsentis peregrinationis ærumna afflictas mentes electorum pensat, et has æternæ patriæ [e] promissione lætificat. Considerat etiam quod cogitationes fidelium divino sint timore percussæ; et quos de Deo conspicit districta audisse ut timeant, agit quoque quatenus et mansuetudinem pietatis ejus audiant ut præsumant.

13. *Spem miscet et metum, ne incaute de misericordia confidamus, aut desperate justitiam timeamus.*—Sic namque sancta Ecclesia fidelibus suis de pietate et justitia Redemptoris in prædicationis serie spem miscet et metum, quatenus nec incaute de misericordia confidant, nec desperate justitiam timeant. Nam verbis sui capitis formidantes refovet, dicens: *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum* (*Luc.* xii, 32). Atque iterum præsumentes terret cum dicit: *Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem* (*Marc.* xiv, 38). Rursum formidantes refovet, dicens: *Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlo* (*Luc.* x, 20). Sed in semetipsis præsumentes deterret, cum ait: *Videbam satanam sicut fulgur de cœlo cadentem* (*Ibid.*, x, 18). Formidantes refovet, cum dicit: *Oves meæ vocem meam audiunt; et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam æternam do eis; et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea* (*Joan.* x, 27). Sed in semetipsis præsumentes deterret, dicens: *Dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi* (*Matth.* xxiv, 24). Formidantes refovet, dicens: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Ibid.*, 13). Præsumentes deterret, dicens: *Cum venerit Filius hominis, putas inveniet fidem in terra* (*Luc.* xviii, 8)? [f] Metuentes refovet, cum latroni dicit: *Hodie mecum eris in paradiso* (*Luc.* xxiii, 43). Sed terret præsumentes, dum Judas ex apostolatus gloria in tartarum labitur. De quo per sententiæ definitionem dicitur: *Duodecim vos elegi, et unus ex vobis diabolus est* (*Joan.* vi, 70). Formidantem refovet, cum dicit: *Si dimiserit vir uxorem suam, et recedens*

[a] Al., *majestatem claritatis.*

[b] Norm., *vitat summa.* Ita etiam Germ. et 2 Laud.

[c] 1 Laud., *infimis.*

[d] Laud., Germ. et Norm., *dum per præsentis peregrinationis ærumnam.* Corb. Germ., *dum in præsentis peregrinationis ærumna.*

[e] Turon., *consolatione.*

[f] Idem Codex cum duob. Laud., Val. Cl. et Norm., *metuens relevatur..... terretur præsumens.* Corb. Germ. et Germ., *metuens refovetur..... terretur præsumens.*

ab eo duxerit virum alterum, nunquid revertetur [a] *ad* A *eam ultra? Nunquid non contaminata, et polluta erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus* [b] *tuis multis; tamen revertere ad me, dicit Dominus* (*Jerem.* III, 1). Sed præsumentem deterret, cum dicit: *Quid clamas super contritione tua? insanabilis est dolor tuus* (*Jerem.* XXX, 12). Formidantem refovet, dicens: *Ergo saltem amodo voca me: pater meus, dux* **641** *virginitatis meæ tu es* (*Jerem.* III, 4). Sed præsumentem deterret, dicens, *Pater tuus Amorrhæus, et mater tua* [c] *Chetea* (*Ezech.* XVI, 3). Formidantem refovet, cum ait: *Revertere, adversatrix Israel, et non avertam faciem meam a vobis, quia sanctus ego sum, dicit Dominus, et non irascar in perpetuum* (*Jerem.* III, 12). Sed præsumentem deterret, cum prophetam suum ab intercessione prohibet, dicens: *Non assumas pro eis laudem et orationem,* [d] *quia non exaudiam in tempore clamoris eorum ad me in tempore afflictionis, quia si steterint coram me Moyses et Samuel, non est anima mea ad populum istum* (*Jerem.* VII, 16). [*Rec. VIII.*] Sancta itaque Ecclesia auditorum suorum mentem et de misericordiæ benignitate sublevat, et de judicii districtione perturbat, quatenus in prædicatione sua dum bene utrumque permiscet electi ejus nec de exhibita justitia præsumant, nec de præterita iniquitate desperent.

14. *In bonis pastoribus sociantur benignitas et auctoritas, misericordia et disciplina.* — Sed hoc quod ait: *Cum sederem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator;* sciendum nobis est quod valde lectorem ædificare etiam juxta historiam potest, si perpendat quomodo bonis rectoribus permista sit et regendi auctoritas, et benignitas consolandi. Ait enim: *Cumque sederem quasi rex circumstante exercitu*, ecce auctoritas regiminis: *Eram tamen mœrentium consolator;* [e] ecce ministerium pietatis. [*Vet. VI.*] Disciplina enim (*Dist.* 45, *cap. Disciplina*) vel misericordia multum destituitur, si una sine altera teneatur. Sed circa subditos suos inesse rectoribus debet [f] et juste consolans misericordia, et pie sæviens disciplina. Hinc est quod semivivi illius vulneribus, qui a Samaritano in stabulum ductus est, et vinum adhibetur et oleum (*Luc.* X, 33, 34), ut per vinum mordeantur vulnera, per oleum foveantur, quatenus unusquisque qui sanandis vulneribus præest, in vino morsum districtionis adhibeat, in oleo mollitiem pietatis; per vinum mundentur putrida, per oleum sananda foveantur [g]. Miscenda est ergo lenitas cum severitate, faciendumque quoddam ex utraque temperamentum, ut neque multa asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate solvantur. Hoc nimirum illa tabernaculi arca significat, in qua cum tabulis virga simul, ac manna est (*Hebr.* IX, 4), quia cum Scripturæ sacræ scientia est in boni rectoris pectore, si est virga districtionis, sit et manna dulcedinis. Hinc etiam David ait: *Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt* (*Psal.* XXII, 4). Virga etenim percutimur, et baculo sustentamur. Si ergo est districtio virgæ quæ feriat, sit et consolatio baculi quæ sustentet. Sit itaque amor, sed non emolliens; [h] sit vigor, sed non exasperans; sit zelus, sed non immoderate sæviens; sit pietas, sed non plus quam expediat parcens. Intueri libet in Moysi pectore misericordiam cum severitate sociatam. Videamus amantem pie, et districte sævientem. Certe B cum Israeliticus populus ante Dei oculos pene inveniabilem contraxisset offensam, ita ut ejus rector audiret: *Descende, peccavit populus tuus* (*Exod.* XXXII, 7); ac si ei divina mox diceret: Qui in tali peccato lapsus est, jam meus non est, atque subjungeret: *Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, et deleam eos, faciamque te in gentem magnam;* ille semel et iterum pro populo cui præerat **642** obicem se ad impetum Dei irascentis opponens, ait: *Aut dimitte eis hanc noxam; aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti* (*Ibid.* XXXII, 32). Pensemus ergo quibus visceribus eumdem populum amavit, pro cujus vita de libro vitæ deleri se petiit. Sed tamen iste, qui tanto ejus populi amore constringitur, contra ejus culpas pensemus quanto zelo recti- C tudinis accendatur. Mox enim [i] ut petitione prima, ne delerentur, culpæ veniam obtinuit, ad eumdem populum veniens, ait: *Ponat vir gladium* [j] *suum super femur suum. Ite et redite de porta usque ad portam per medium castrorum, et occidat unusquisque fratrem, et amicum, et proximum suum. Ceciderunt que in die illo quasi viginti tria millia hominum* (*Ibid.*, XXXII, 27). Ecce qui vitam omnium etiam cum sua morte petiit, paucorum vitam gladio exstinxit. Intus arsit igne amoris, foris accensus est zelo severitatis. Tanta fuit pietas, ut se pro illis coram Domino morti offerre non dubitaret; tanta severitas, ut eos quos divinitus feriri timuerat, ipse judicii gladio feriret. Sic amavit eos quibus præfuit, ut pro eis nec sibi parceret; et tamen delinquentes sic persecutus est, D quos amavit, ut eos etiam Domino parcente prosterneret. Utrobique legatus fortis, utrobique mediator admirabilis, causam populi apud Deum precibus, causam Dei apud populum gladiis allegavit. Intus amans, divinæ iræ supplicando obstitit; foris sæviens,

[a] Corb. Germ., Norm., Bellovac., Laud., ita habent cum vet. Ed. Gilot. In Vatic. et Gussanv. legitur *ad eum*.

[b] Deest *tuis* in 1 Laud., Corb. Germ., Norm. ac aliis.

[c] Germ., Utic., Beccensis, Corb. Germ., *Cethæa*.

[d] In Vulgatis, *quia non exaudiam clamorem eorum in tempore*. Inhæsimus Mss. Turon., Vindoc., Bellov., duob. Laud., omnibus Norm., Germ. et Corb. Germ.

[e] Germ. et Turon., *ecce mysterium*. 2 Laud. habet utramque lectionem.

[f] In duobus Germ., 2 Laud., Vindoc., Turon., Norm., *et juste consulens*.

[g] Eadem fere scribit epist. 25, lib. I.

[h] Al., *sit rigor*. In Germ., Bellov., Corb. Germ., Turon., Vindoc., etc., legitur, *sit vigor*.

[i] Deest, *ut*, in Germ., 2 Laud., Corb. Germ. et aliis non paucis.

[j] Deest, *suum*, in Germ., Corb. Germ. et plerisque.

culpam feriendo consumpsit. Succurrit citius omnibus, ostensa morte paucorum. Et idcirco omnipotens Deus fidelem famulum suum citius exaudivit agentem pro populo, quia vidit quid super populum acturus esset ipse pro Deo. In regimine ergo populi utrumque Moyses miscuit, ut nec disciplina deesset misericordiæ, nec misericordia disciplinæ. Unde hic quoque juxta utramque virtutem dicitur : *Cumque sederem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.* Sedere quippe circumstante exercitu, vigor est ac disciplina regiminis; mœrentium vero corda consolari, ministerium pietatis. Sed quia inter hæc necesse est ut expositionis sermo ad spiritalem intelligentiam recurrat, sancta Ecclesia, ab adversariis suis extremis temporibus pressa, reminiscitur transacti jura regiminis; reminiscitur et quanta afflictis exhibuerit beneficia pietatis. Cujus videlicet disciplina et misericordia tunc a levibus irridetur. Unde et subditur :

CAPUT VI [*Vet. VII, Rec. IX*].

Cap. xxx, vers. 1. — *Nunc autem derident me juniores tempore.*

15. *Omnes hæretici Ecclesia sunt juniores.* — Omnes hæretici, ætati universalis Ecclesiæ [a] comparati, juniores tempore congrue vocantur, quia ipsi ab ea, non autem ipsa egressa est ab illis. Unde recte quoque per Joannem dicitur : *A nobis exierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum* (*I Joan.* ii, 19). Juniores ergo tempore sanctam Ecclesiam irrident, cum hi qui ab ea egressi sunt doctrinæ ejus verba despiciunt, de quibus adhuc subditur :

Ibid. — *Quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei.*

[b] Quis est grex sanctæ Ecclesiæ, nisi multitudo fidelium? [c] Vel qui alii hujus gregis canes vocantur, 643 nisi doctores sancti, qui eorumdem fidelium custodes exstiterunt? Qui dum pro Domino suo diurnis nocturnisque vigiliis intenti clamaverunt, magnos, ut ita dixerim, latratus prædicationis dederunt. De quibus eidem Ecclesiæ per Psalmistam dicitur : *Lingua canum tuorum ex inimicis* [d] *ab ipso* (*Psal.* lxvii, 24). Nonnulli quippe ab idolorum cultibus revocati, facti sunt prædicatores Dei. Lingua ergo canum Ecclesiæ ex inimicis prodit, quia conversos gentiles Dominus etiam prædicatores facit. Unde Judæorum tarditas, qui pro Deo loqui noluerunt, increpante propheta, reprehenditur, qui ait : *Canes muti, non valentes latrare* (*Isai.* lvi, 10).

16. *Eorum duces, etiam in his quæ bene gesta videnter, reprobati.* — Patres vero hæreticorum dicimus, eos videlicet quos hæresiarchas vocamus; [de quorum perversa prædicatione, id est locutionis semine, sequentes sunt populi in errore generati. Sancta ergo Ecclesia cum canibus gregis sui hæreticorum patres ponere dedignatur, [e] quia inventores errorum dijudicando respuit, eosque inter veros patres numerare contemnit. Qui etsi quosdam visi sunt a gentilitatis errore revocasse, quorumdam mores ad honesta agenda docuisse, pro eo tamen [f] quod de Deo recta non senserunt, eos cum canibus gregis sui non ponit, quia cum rectis prædicatoribus non ponit, quia cum rectis prædicatoribus non ascribit. Liquet enim quod Arius, Photinus, Macedonius, Nestorius, [g] Eutyches, Dioscorus, Severus, multique his similes, docendo atque suadendo conati sunt patres videri; sed errores eorum sancta universalis Ecclesia [h] districta severitate dijudicans, eos inter custodes gregis sui non numerat, quos ejusdem gregis unitatem dissipantes damnat. De quibus voce Pauli Ephesiis dicitur : *Scio quia post discessum meum ingredientur ad vos* [i] *lupi graves, non parcentes gregi* (*Act.* xx, 29). Et quia nonnunquam hæretici quanto magis in perfidiæ errorem dilabuntur, [j] tanto amplius in exteriori sese operatione custodiunt, ita ut agere præ cæteris magna videantur, sancta universalis Ecclesia cuncta eorum opera despicit, quæ ex auctoritate fidei non prodire perpendit. Unde recte quoque beati Job voce subjungitur :

CAPUT VII.

Vers. 2. — *Quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo : et vita ipsa putabantur indigni.*

17. *Quia charitatem Dei et proximi deseruerunt. Quidam hæretici miracula fecerunt. Hæretici vita indigni, quod sub nomine Christi contra Christum militent.* — Virtus quippe in manu est magnitudo in operatione. Sed virtus manuum hæreticorum sanctæ Ecclesiæ pro nihilo ducitur, quia nullius esse meriti conspicit, vera fide perdita, quidquid operantur. Charitatem quippe Dei et proximi deserunt, qui et de Deo falsa sentiunt, et a proximis jurgando dividuntur. Sed virtutem manuum sine charitate te-

[a] Turon. et Germ., *computati.* Sic legebatur in Corb. Germ. antequam secunda manus emendasset, et scripsisset *comparati.*

[b] Turon., *quid est grex.*

[c] Vindoc., *vel qui hujus gregis canes vocantur, nisi prædicatores sancti, qui eorumdem fidelium custodes exstiterunt, et magnos ut ita dicam latratus*, etc.

[d] Omittitur, *ab ipso*, in Bellov., Corb. Germ. et plur.

[e] Bellov., *quia invectores.*

[f] Al., *de Domino.*

[g] Germ., *Eutycius.* Corb. Germ., *Euthices.* Gemet., Utic., Becc., Pratell. aliique Norm. et Val. Cl., *Eutychius.* Ita haberi in plerisque Mss. existimamus; verum a paucis collatoribus observatum quod hæc diversa lectio parvi momenti videretur.

[h] Corb., Germ., 2 Laud. et Turon., *districta veritate.* Bellov., *districta virtute.*

[i] Bellov., *lupæ graves*, fortasse quod *gravis* isdem esse putaretur ac *gravidæ et fetæ.* Porro non lupi, sed lupæ hoc modo graves sunt. Verum Græce legitur βαρεῖς, alio sensu.

[j] In Gemet., 2 Laud. et Corb. Germ., *quasi tanto amplius.*

statur prædicator egregius nil valere, qui ait : *Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, et si tradidero corpus meum ut* [a] *ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest* (*I Cor.* XIII, 3). [*Vet: VIII.*] Nonnunquam vero hæretici signa quoque ac miracula faciunt, sed ut hic præmia afflictionis suæ abstinentiæque recipiant, videlicet laudes, quas quærunt. Unde et Redemptoris voce dicitur : *Multi mihi dicent in illa die :* **644** *Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis quia* [b] *nunquam novi vos; discedite a me qui operamini iniquitatem.* Qua nimirum sententia quid datur intelligi, nisi ut hominibus charitatis humilitas, non autem debeant virtutum signa venerari? Unde nunc sancta Ecclesia, etiam si qua fiant hæreticorum miracula, despicit, quia hæc sanctitatis [c] specimen non esse cognoscit. Probatio quippe sanctitatis non est signa facere, sed unumquemque ut se diligere, de Deo autem vera [d], de proximo vero meliora quam de semetipso sentire. Nam quia vera virtus in amore est, non autem in ostensione miraculi, veritas demonstrat, quæ ait : *In hoc cognoscent omnes quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem* (*Joan.* XIII, 35). Qui enim non ait : In hoc cognoscetur quia mei discipuli estis, si signa feceritis, sed ait : Si dilectionem habueritis ad invicem, aperte indicat quia veros Dei famulos non miracula, sed sola charitas probat. Testimonium ergo superni discipulatus est donum fraternæ dilectionis. Quam videlicet dilectionem, quia omnes hæretici habere refugiunt, dum ab universalis Ecclesiæ unitate dividuntur, jure de eis dicitur : *Quorum virtus manuum erat mihi pro nihilo.* Et quia ad eadem signa quæ exhibent nulla humilitate concordant, recte subditur : *Et vita ipsa putabantur indigni.* Vel certe omnes hæreticos sancta Ecclesia vita ipsa fatetur indignos, quia nimirum sub nomine Christi militant contra nomen Christi. De quibus adhuc subditur :

CAPUT VIII [*Rec.* X].

VERS. 3. — *Egestate et fame steriles.*

18. *Curiose divina scrutantes, egestate et sterilitate laborant.* — Omnes hæretici, dum in sacro eloquio plus secreta Dei student perscrutari [e] quam capiunt, fame sua steriles fiunt. Neque enim ea quærunt ex quibus semetipsos ad humilitatem erudiant, mores in tranquillitate disponant, patientiam servent, longanimitatem exhibeant; sed ea solummodo quæ eos doctos atque loquaces demonstrent, illa scire appetunt ex quibus singulariter eruditi videantur. Plerumque enim audacter de natura divinitatis tractant, cum semetipsos miseri nesciant. Egestate ergo ac fame sua steriles fiunt, quia ea perscrutari desiderant, ex quibus bonæ vitæ germina non producant. Ultra se quippe sunt quæ perscrutantur, dumque ad hoc tendunt quod comprehendere nequeunt, ea cognoscere negligunt ex quibus erudiri poterant. Quam bene eorum audaciam prædicator egregius refrenat, dicens : *Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem* (*Rom.* XII, 3). Hinc Salomon ait : *Prudentiæ tuæ pone modum* (*Prov.* XXIII, 4). Hinc rursum dicit : *Mel invenisti, comede quod sufficit tibi, ne forte* [f] *saturatus evomas illud* (*Prov.* XXV, 16). Dulcedinem quippe spiritalis intelligentiæ qui [g] ultra quam capit comedere appetit, etiam quod comederat evomit, quia dum summa intelligere ultra vires quærit, etiam quæ bene intellexerat amittit. Hinc rursum dicit : *Sicut qui mel multum comedit, non est ei bonum, sic qui* [h] **645** *perscrutator est majestatis, opprimetur a gloria* (*Ibid.*, 27). Gloria quippe invisibilis conditoris, quæ moderate inquisita nos erigit, ultra vires perscrutata premit. Itaque hæretici, quia de [i] sublimi intelligentia quanto amplius repleri ambiunt, tanto amplius inanescunt, bene de eis dicitur : *Egestate et fame steriles.* Immoderatis namque ausibus cognitionis supernæ scientiam quo plus appetunt, plus amittunt.

[*Vet. IX.*] 19. *Humiles cœlestia intelligunt, aut non intellecta venerantur.* — At contra, hi qui in sancta Ecclesia veraciter sunt humiles, et veraciter docti, norunt de secretis cœlestibus et quædam considerata intelligere, et quædam non intellecta venerari, ut et quæ intelligunt venerantes teneant, et quæ necdum intelligunt humiliter exspectent. Unde nobis per Moysen dicitur : *Ut comedentes agnum, quidquid de eo reliquum fuerit igni comburamus* (*Exod.* XII, 10). Agnum quippe comedimus, cum multa dominicæ humanitatis intelligendo recondimus in ventrem mentis. Ex quo quædam nobis remanent, quæ comedi nequeunt, quia multa adhuc de illo restant, quæ intelligi nequaquam possunt. Quæ tamen igne comburenda sunt, quia ea quæ capere de illo non possumus, humiliter sancto Spiritui reservamus. Quæ plerumque humilitas ea etiam electorum sensibus aperit, quæ ad intelligendum impossibilia esse videbantur. Nam perversæ hæreticorum mentes dum sibi superbe intellectum tribuunt, quasi certas dare sententias etiam de incognitis præsumunt. Unde fit ut ipsa eos elatio, quæ intus apud semetipsos elevat, a veritate foras repellat, vixque in dictis Dei exteriora capiant, qui se secreta spiritalia penetrasse singulariter putabant. Unde hic quoque subditur :

[a] Norm., Corb. Germ., cum 2 Laud. et al., *ardeat.* Melius ex textu Græco et Vulg., *ut ardeam*, sive *comburar.*

[b] Ed., *quia non novi vos.* Legitur *nunquam* in omnibus nostris Mss.

[c] Germ., Becc., Utic., Corb. Germ. et non pauci, *speciem.*

[d] Germ. et recentiores Editores, *vera cognoscere.* Redundat *cognoscere*, abestque a cæt. Mss. et antiq. Vulg.

[e] Bellov., *quam acceperant.*

[f] Norm., *satiatus.*

[g] Bellov., *qui ultra comedit quam capit.*

[h] Plerique, *scrutator.*

[i] Ita Corb., Germ., Norm., Turon., Laud. ac vet. Ed. Magis placuit recent. Edit., *de sublimitate intelligentiæ*; quæ lectio est Germ.

CAPUT IX [*Rec. XI*].

Vers. 3, 4. — ***Qui rodebant in solitudine, squalentes calamitate et miseria; et mandebant herbas, et arborum cortices.***

20. ***Hæretici non medullam Scripturæ sacræ comedunt, sed corticem rodunt.*** — Rodi solet quod comedi non potest. Hæretici autem quia Scripturam sacram intelligere sua virtute moliuntur, eam procul dubio apprehendere nequaquam possunt; [a] quam dum non intelligunt, quasi non edunt. Et quia per supernam gratiam non adjuti hanc comedere nequeunt, quasi quibusdam illam nisibus rodunt. Exterius quippe illam contrectant, [b] cum quidem conantur, sed non ad ejus interiora perveniunt. Qui quia ab universalis Ecclesiæ societate disjuncti sunt, non quolibet rodere, sed in solitudine memorantur. Ad quam nimirum solitudinem, quia prædicatores falsi sequaces suos traherent, longe ante Veritas præmonuit, dicens: *Si dixerint vobis: Ecce in deserto est, nolite exire* (*Matth.* xxiv, 26). Qui recte perhibentur calamitate et miseria squalidi, quia et morum sunt pernicie, et sensuum pravitate despecti. Qui herbas quoque et arborum cortices mandunt, quia elationis suæ obice repulsi, in sacro eloquio magna et intima percipere nequeunt, sed vix in illo quædam tenera et exteriora cognoscunt. Per herbas quippe dicta planiora, per arborum cortices Patrum eloquia exteriora signantur. Qui ergo ea scire appetunt ex quibus docti nequaquam sint, sed esse videantur, dum in sacris voluminibus vim charitatis erga Deum ac proximum medullitus non exquirunt, quasi ex herba et cortice pascuntur, quia vel ima, **646** vel exteriora sunt, quæ mentes superbientium nutriunt. Vel certe herbas mandere est de Scriptura sacra minima præcepta servare, majora contemnere. Quos bene Veritas increpat, dicens: *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam, et anethum,* [c] *et cuminum, et reliquistis quæ graviora sunt legis* (*Matth.* xxiii, 23). Qui arborum quoque cortices mandunt, quia sunt nonnulli qui in sacris voluminibus solam litteræ superficiem venerantur, nec quidquam de spiritali intellectu custodiunt, cum nihil in verbis Dei amplius nisi hoc quod exterius audierint esse suspicantur. Quos tamen in cunctis erroribus suis inanis gloriæ appetitus possidet, eosque honoris ambitus captivos tenet, et plerumque per ipsa quæ loquuntur nihil aliud quam terrena lucra appetunt. De quibus per Paulum dicitur: *Hujusmodi enim Christo Domino non serviunt, sed suo ventri* (*Rom.* xvi, 18). Unde recte quoque subjungitur:

CAPUT X [*Rec. XII*]

Vers. 4. — ***Et radix juniperorum erat cibus eorum.***

A 21. *Sola temporalia lucra quærunt.* — Arbor namque juniperi pro foliis punctiones habet. Sic quippe sunt hirsuta quæ profert, ut spinis similia contrectantem pungere valeant. Spina vero est omne peccatum, quia dum trahit ad delectationem, quasi pungendo lacerat mentem. Unde justi voce et pœnitentis dicitur: *Conversus sum in ærumna mea dum confringitur spina* (*Psal.* xxxi, 4), quia scilicet mens ad lamentum vertitur, ut peccati punctio pœnitendo frangatur. In translatione vero alia non confringi, sed configi spina perhibetur, quod videlicet ab eodem sensu non dissonat, quia pœnitentis animus ad luctum ducitur, dum perpetrata culpa in memoria fixa retinetur [*Vet. X*]. Quid ergo per radicem juniperi nisi avaritia designatur, ex qua peccatorum omnium B spinæ producuntur? De qua per Paulum dicitur: *Radix omnium malorum est cupiditas* (*I Tim.* vi, 10). Ipsa quippe latenter oritur in mente, sed punctiones peccatorum omnium patenter producit in opere. Quas videlicet punctiones ab hac radice surgentes, statim prædicator egregius insinuat, cum subdit: *Quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis* (*Ibid.*, 10). Qui enim multos dolores dixit, quasi nascentes innotuit ex hac radice punctiones. In juniperis ergo peccata, in radice vero juniperorum quid aliud quam avaritiam, id est, materiam intelligimus peccatorum? Quia igitur plerumque hæretici sola in verbis suis exteriora lucra sectantur, nec ignorant quia perversa astruunt, sed erroris prædicamenta non deserunt, dum sumptus percipere C [d] quasi doctorum volunt, bene de eis sancti viri nunc voce dicitur: *Et radix juniperorum erat cibus eorum*, quia dum totis mentis suæ sensibus avaritiam cogitant, quasi eo alimento vescuntur, de quo nasci procul dubio peccatorum sequentium punctiones solent. Qui si quando in sacro eloquio quædam quasi prudenter inveniunt, quæ dum non intelligunt, pro suis esse assertionibus suspicantur, mox miseris auditoribus suis, quorum non animas, sed substantias appetunt, hæc vociferantes aspergunt. Unde congrue subinfertur:

CAPUT XI [*Rec. XIII*].

Vers. 5. — ***Qui de convallibus ista rapientes, cum singula reperissent, ad ea cum clamore currebant.*** D

22. ***Obscuras Scripturæ sacræ Patrumque sententias ad se detorquent et trahunt.*** — De convallibus illa rapiunt, quia hæc de humilibus dictis Patrum superbo spiritu colligunt. **647** Quæ dum [e] pro suis se partibus invenisse gloriantur, ad ea cum clamoribus currunt, quia videlicet omne quod sentiunt appetitu laudis ad aures hominum diffamare conantur. Sequitur:

[a] Gemet. ac alii Norm., *quam quia nondum intelligunt... hanc edere nequaquam possunt, quasi quibusdam nisibus rodunt.*

[b] Iidem Codices et Germ., *cum quiddam.* Ex antiq. Ed. alii habent *cum quædam;* alii, *cum quoddam;* alii, *cum quidam.*

[c] Gemet. et Turon., *et ciminum*, quos secuti sunt vet. Ed. Duo Laud. et Corb. Germ., *cyminum.*

[d] Germ., Becc. et plerique Norm., *quasi doctores.*

[e] Corrupte in Ed. Gilot., Vatic., Guss., *pro suis se patribus*, alioquin legendum esset *quos*, non *quæ*, sed legenti Mss. Cod. non erit ambigendi locus.

CAPUT XII

VERS. 6. — *In desertis habitabant torrentium, et in cavernis terræ, vel super glaream.*

23. *Hæretici latebris et instabilitate sunt insignes.* — Torrentes dicimus rivos qui aquis hiemalibus colliguntur, qui certis etiam temporibus arescunt. Jure itaque inventores perversorum dogmatum torrentes vocantur, quia a calore charitatis frigidi, quasi in torpore temporis hiemalis excrescunt, quia non perpetua plenitudine profluunt, sed Catholicorum allegationibus [a] quasi æstivis solibus exsiccantur. Et quidem inventores perversorum dogmatum contra sanctam Ecclesiam exorti, fervore jam veritatis exstincti sunt, sed tamen eorum discipuli ea quæ illi docuerunt tenere ac defendere [b] non desistunt. Hi ergo qui illorum sequuntur errores, in desertis torrentium habitant, id est in eorum prædicatione confidunt, quorum eloquia Catholicorum jam responsione et ratiocinatione siccata sunt. [*Vet. XI.*] Quid vero aliud cavernas terræ quam occultas hæreticorum prædicationes accipimus? Sic enim hæretici inter se clandestinis conventiculis coeunt, ut errori suo reverentiam, quam ex ratione non valent, præbeant ex occultatione, et infirmis animabus pravitatis sermo tanto reverendus appareat, quanto secretus. Unde apud Salomonem mulier ex typo hæreseos [c] suadet dicens: *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior* (*Prov.* IX, 17). Quæ occulta scilicet prædicamenta detestatur Veritas, dicens : *Si quis vobis dixerit : Ecce hic est Christus, aut ecce illic, nolite credere.* Et rursum : *Si dixerint vobis : Ecce in deserto est, nolite exire : ecce in penetralibus, nolite credere. Sicut enim* [d] *fulgur exit ab Oriente, et paret usque in Occidentem, ita erit et adventus Filii hominis* (*Matth.* XXIV, 23, 26). Hoc itaque illic in penetralibus, quod hic dicitur in cavernis. In cavernis ergo hæretici habitant, quia plerumque errorem suum secretis prædicationibus occultant, ut quo se doctioribus prudentioribusque non indicant, eo ad se vehementius imperitos trahant. Unde bene etiam subinfertur: *Vel super glaream.* Glaream quippe illos minutissimos lapides dicimus [e] quos aqua fluvialis trahit. Doctores igitur perversorum dogmatum super glaream habitant, quia illas hominum mentes trahunt, quæ nulla gravitatis stabilitate solidantur, quas velut de loco semper ad locum flumina errorum ducunt. Unde et prædicator egregius, cum auditores suos non temporaliter duci, sed forti cuperet gravitate solidari, admonuit dicens : *Ut jam non simus parvuli fluctuantes, nec circumferamur omni vento doctrinæ* (*Ephes.* IV, 14). Sancta itaque Ecclesia ab adversariis ad modicum depressa, cum sibi audaces errantium mentes insultare conspexerit; quæ eorum conversatio fuerit, ad memoriam reducit, dicens : *In desertis habitabant torrentium, et in cavernis terræ, vel super glaream.* Quia enim eorum perversa prædicatio, amisso igne charitatis, ex frigore mentis convaluit, profecto in torrentium desertis habitavit. Quia vero aperta et libera non fuit, in cavernis latuit. Quia autem plebem non fixam, sed mobilem tenuit, non super petram, **648** sed super glaream mansit; de quibus adhuc subditur :

CAPUT XIII [*Rec. XIV*].

VERS. 7. — *Qui inter hujuscemodi lætabantur, et esse sub sentibus delicias computabant.*

24. *In rebus pessimis exsultant et delectantur.* — Quid nomine sentium nisi eas quas jam supra diximus (*Num.* 21 *hujus lib.*) punctiones peccatorum intelligimus? Quia autem perversæ mentes gaudent in iniquitatibus, quas flere debuerunt, omnes hæretici tanto se [f] inani lætitia extollunt, quanto magis ad pejora convalescunt; atque esse sub sentibus delicias deputant, quia inde perversam mentem ad gaudium sublevant, unde spinas peccatorum portant. Nam si quando ad errorem suum valuerint quempiam trahere, sese per lætitiam jactant; atque unde sibi peccata quotidie, etiam alios perdendo, congregant, inde se esse quasi duces ad justitiam exsultant. Bene ergo dicitur : *Qui inter hujuscemodi lætabantur, et esse sub sentibus delicias computabant.* Trahunt enim quos valent ad perditionem suam, [g] et sub peccatis esse, vel culpis culpas addere credunt se virtutum opulentiam cumulare.

CAPUT XIV [*Rec. XV*].

VERS. 8. — *Filii stultorum et ignobilium, et in terra penitus non parentes.*

25. *Parentes hæreticorum stulti et ignobiles.* — Eorum videlicet filii, qui fuerunt errorum magistri. Filii igitur dicuntur, non de eorum semine, sed de imitatione generati, qui docendo perversa, stulti fuerunt per ignorantiam; vivendo nequiter, ignobiles per actionem. Qui Redemptori nostro nulla sapientiæ, nulla vitæ cognatione conjuncti sunt. De quo Salomonis voce in laude sanctæ Ecclesiæ dicitur: *Nobilis in portis vir ejus* (*Prov.* XXXI, 23). Hi itaque quia perversa errantium exempla secuti sunt, filii stultorum et ignobilium esse memorantur. Recte autem subjungitur : *Et in terra penitus non parentes,* quia dum hic videri aliquid appetunt, nimirum a terra viventium exsortes fiunt.

26. *Eadem de carnalibus dici possunt quæ de hæreticis.* — Sed hoc quod in hæreticorum typo diximus, omnino nil obstat si etiam de perversis atque carnalibus, quamvis in recta fide positis, sentiamus. Neque

[a] Al., *quasi æstibus solis.*
[b] Gemet., *conantur.*
[c] Germ., *vadit dicens.*
[d] In utroque Laud. et in aliis vetustioribus Cod., *fulgor.*
[e] In Editis, *quos aqua pluvialis.* Mss. Vindoc., Germ., Turon., Laudun., Norm., etc., habent *fluvialis.*

[f] Vindoc., *inani gloria.*
[g] Locum hunc restituimus ope Mss. et vet. Edit. In Mss. Germ. et in Edit. Gilot. aliisque sequentibus legitur : *Et se sub peccatis esse... non credunt, sed virtutum*, etc., sensu plane contrario iis quæ legimus in Mss., cæt. Anglic., Norm., Laud., Turon., etc.

enim sancta electorum Ecclesia solos sibi adversarios deputat qui ab ejus fide positi extra dissentiunt, sed eos quoque qui vitam illius male vivendo interius premunt. Contempletur igitur ærumna irruentis adversitatis afflicta, quomodo prosperitatis suæ tempore iniquorum et [a] intra se viventium pravitate gravata sit. Contempletur quod exigentibus meritis quorumdam, non injuste in illa vita turbata sit omnium, et dicat: *Qui rodebant in solitudine, squalentes calamitate et miseria.* Sicut in prima hujus operis parte præfatus sum, [b] per virtutem contemplationis nonnunquam solet intelligi solitudo mentis. Sed hoc in loco cum solitudo per objurgationem dicitur, quid aliud quam boni destitutio demonstratur? Unde et sub Judææ typo Jeremias peccatoris animam deplorat, dicens: *Quomodo sedet sola civitas plena populo* (*Thren.* I, 1)? Sed cum per beatum Job de pravis dicitur: *Rodebant in solitudine,* libet intueri hoc etiam quod per Psalmistam dictum est: *Inimici ejus terram lingent* (*Psal.* LXXI, 9).

649 27. [*Vet. XII.*] *Alii adulatione, alii aperta vi avaritiæ student.* — Duo quippe sunt genera hominum ambitioni suæ servientium: unum videlicet quod semper ad avaritiam blandimentis utitur linguæ; aliud vero quod aperta vi intendit rapinæ. Nam rodimus, cum aliquid exterius forti adnisu atterimus. Lambitur enim quando hoc quod edi facile non potest, impressa linguæ lenitate gustatur. Omnes igitur etiam sub specie fidei prave viventes, qui aliena appetunt, sed ea quæ appetunt rapere nequaquam possunt, blandis autem sermonibus et quasi mollitie dulcedinis concupita abstrahere conantur, quid aliud quam terram lingunt? quia terrena quæque quæ virtute nequeunt auferre, mollitie linguæ moliuntur. Qui vero in hoc mundo aliqua potestate suffulti sunt, et concupiscentes aliena, blandiri quidem ex fraude despiciunt, quia etiam injusto robore possunt implere quod volunt, hi hoc quod appetunt non lambunt, sed rodunt, quoniam propinquorum vitam fortitudine virium velut adnisu dentium demoliuntur. Conspiciat itaque sancta Ecclesia veras divitias [c] æternæ patriæ; conspiciat frequentiam supernorum civium; conspiciat in electis suis [d] cultum mentis, et innumerabilium bona virtutum, atque ab eis ad pravorum vitam omni bono destitutam, mentis oculum revocet; et ex illorum comparatione videat qualiter ista cunctis virtutibus sit vacua, quia superna deseruit, et infima concupivit. Videat quomodo plerumque id quod appetit, si fortasse prævalet, etiam violenter rapit. Videat tales [e] quasi intra se positos diu tolerasse, atque ex eorum culpis usque ad bonorum quoque pericula ac detrimenta pervenisse, et dicat: *Qui rodebant in solitudine.* Ac si aperte conqueratur, dicens: Aliena etiam violenter rapiendo non roderent, nisi prius ipsi in interioribus suis soli ac vacui a virtutum cultura remanerent. Bene autem eorum qualitatem explicat, dicens: *Squalentes calamitate et miseria.* Ægra namque caro si studiose curari negligitur, squalore desuper ducto in infirmitate deterius gravatur: et dum calamitati ægritudinis negligentiæ miseria additur, gravior molestia oborto squalore toleratur.

28. *Naturæ necessitatibus plus æquo servientes, ejus infirmitates augemus.* — Natura igitur humana bene condita, sed ad infirmitatem vitio propriæ voluntatis lapsa, in calamitatem cecidit, quia pressa innumeris necessitatibus, nihil in hac vita nisi unde affligeretur invenit. Sed cum eisdem naturæ nostræ necessitatibus plerumque [f] plus quam expedit deservimus, mentisque curam negligimus, ex miseria negligentiæ infirmitati nostræ addimus squalorem culpæ. Necessitates namque naturales hoc habere valde periculosum solent, quod sæpe in eis minime discernitur quid circa illas per utilitatis studium et quid per voluptatis vitium agatur. Crebro enim occasione seductionis inventa, dum necessitati debita reddimus, voluptatis vitio deservimus, et infirmitatis velamine ante discretionis oculos excusatio nostra se palliat, ac quasi sub patrocinio explendæ utilitatis occultat. Infirmitatem vero naturæ nostræ per negligentiam relaxare, nihil est aliud quam calamitati miseriam addere, ac vitiorum squalorem ex eadem miseria multiplicare. Unde sancti viri in omne quod agunt studiosissima intentione discernunt, 650 ne quid plus ab eis naturæ suæ infirmitas, quam debetur exigat, ne sub necessitatis tegmine in eis vitium voluptatis excrescat. Aliud enim ex infirmitate, aliud ex tentationis suggestione sustinent; et quasi quidam rectissimi [g] arbitri inter necessitatem voluptatemque constituti, [h] hanc consolando sublevant, illam premendo frenant. Unde fit ut et si infirmitatis suæ calamitatem tolerent, tamen ad squalorem miseriæ per negligentiam non descendant. Hoc ipsum enim esse in calamitate, est necessitates naturæ ex carnis adhuc corruptibilis infirmitate sustinere. Quas videlicet necessitates cupiebat evadere, qui dicebat: *De necessitatibus meis eripe me* (*Psal.* XXIV, 17). Sciebat enim plerumque voluptatum culpas ex necessitatum occasione prorumpere; et ne quid sponte illicitum admitteret, hoc ipsum satagebat evelli, quod nolens ex radice tolerabat.

29. *Carnales, dum necessitati obsequi videntur, voluptati serviunt. Utinam pravis mors sua sola sufficeret.* — At contra pravi gaudent in eis corruptionis suæ necessitatibus, quia nimirum eas ad usum voluptatum retorquent. Cum enim reficiendis cibo cor-

[a] Pratel. ac Gemet., *intra sævientium.*
[b] Laud., Corb., Germ., Norm., etc., *pro virtute.*
[c] Plurimi, *æternæ gloriæ.*
[d] Vindoc., *culmen mentis.*
[e] Vindoc., *quasi interpositos.* Corb. Germ., Norm. et Laud., *videat tales se quasi intra positos.* Germ., *videat tales esse quasi in terra positos.* Gilot. ad marg. annotavit *in terra,* pro *intra.*
[f] Sag., Gemet., Ebroic. et alii Norm., *plusquam necesse est.*
[g] Corb. Germ., duo Laud. et Germ., *arbitres,* quod aliquando in aliis vet. Cod. invenimus pro *arbitri.*
[h] Corb. Germ. et Laud., *hanc consulendo.* Vindoc., *hanc solvendo sublevant*

poribus naturæ serviunt, per delectationem gulæ in voluptatis ingluvie distenduntur. Cum tegendis membris vestimenta quærunt, non solum quæ tegant, sed etiam quæ extollant expetunt; et contra torporem frigoris, non solum quæ per pinguedinem muniant, sed etiam quæ per mollitiem delectent; non solum quæ per mollitiem tactum mulceant, sed etiam quæ per colorem oculos seducant. Necessitatis igitur causam in usum voluptatis vertere, quid est aliud quam [a] calamitati suæ squalorem miseriæ sociare? Pressa itaque tempore adversitatis Ecclesia, reminiscatur eorum ex quorum merito talia sustinet, et dicat: *Qui rodebant in solitudine, squalentes calamitate et miseria.* Calamitate scilicet non squalerent, [b] si insitis necessitatibus voluptatum miseriam non superadderent. Quas videlicet necessitates ex parentis primi culpa meruimus. Hi vero qui calamitati suæ miseriam adjungunt, ex cruciatu pœnæ ad augmenta prorumpunt culpæ. Sed utinam tales cum ad melius permutari despiciunt, ita perversa agerent, ut non ea etiam aliis propinarent. Utinam illis mors sua sola sufficeret, et non virulentis persuasionibus alienam etiam vitam necarent. Invident enim alios esse quod non sunt, dolent alios adipisci quod perdunt. Nam si qua forte in aliorum actibus exoriri bona conspiciunt, mox ea manu pestiferæ exprobrationis evellunt. Unde et sequitur [*Vet. XIII*]: *Et mandebant herbas, et arborum cortices.*

30. *Incipientes et in bono proficientes pervertere conantur.* — Quid enim per herbas nisi tenera ac terræ proxima bene inchoantium vita, et quid per arborum cortices nisi exteriora opera eorum qui jam sublimia appetunt designantur? Pravi namque cum recta incipientes aspiciunt, aut irridendo, aut quasi consulendo contradicunt. Cum vero jam quosdam pensant ad summa proficere, quia eorum profectus funditus dissipare nequeunt, a quibusdam illos suis operibus divertunt. Herbas itaque eis et arborum cortices mandere, est vel studia bene inchoantium, vel operationes quorumdam jam more arborum ad superiora tendentium pestiferis persuasionibus quasi quibusdam malitiæ suæ dentibus **651** dissipare. Herbas mandunt reprobi cum infirmorum initia irridendo consumunt. Arborum quoque cortices mandunt cum manu perversi consilii a vita [c] recte crescentium tegmen bonorum operum subtrahunt. Hos autem in quibusdam actibus velut arbores exspoliant; illos vero velut herbas, quia despicientes trahunt, quasi quæ calcant comedunt. Quorumdam jam fortitudinem in alta surgentem ex parte demoliuntur; quorumdam vero teneritudinem et adhuc in imis positam penitus conterunt. Dicat igitur: *Mandebant herbas, et arborum cortices*, quia pravis irrisionibus in nonnullis [d] exteriora opera, in nonnullis autem per spem virentia corda dissipabant.

31. *Aliqui sola virtutis specie, quasi cortice vescuntur.* — Vel certe herbas mandere est, levia quædam ac tenera de antiquis patribus imitari. Arborum vero cortices edere est eorum opera superficie tenus agere, sed intentionem rectam in eisdem operibus non tenere. Sunt enim nonnulli, qui dum præsentis mundi gloriam ejusdem mundi actionibus adipisci non possunt, speciem sanctitatis appetunt, habitum venerationis sumunt, imitatores antiquorum patrum videri concupiscunt, et quædam quidem parva ac levia peragunt, sed eorum fortia, et quæ ex solius charitatis radice prodeunt, imitari contemnunt. Hi videlicet herbas edunt, quia magna negligunt, et vilibus satiantur. Plerumque tamen etiam quædam quasi robustiora opera exercent, sed intentionem rectam in eisdem operibus non tenent. Quibus profecto arborum cortices mandere est exteriores electorum actus assumere, et intentionem bonam in bonis actibus non habere. Dum enim pro humana laude recta opera exquirunt, sed imitari cor recte operantium negligunt, ex solis arborum corticibus replentur. Toto namque desiderio præsentis vitæ gloriam, vel abundantiam quærunt. Unde et recte subjungitur: *Et radix juniperorum erat cibus eorum.*

32. *Prava actio quæ delectat in culpa, pungit in pœna.* — Intus enim quamvis per fidem positi, dum plerumque avaritiæ cogitationibus serviunt, quasi illud comedunt, unde in extremo vitæ suppliciorum aspera proferuntur. Qui dum frugem divini eloquii non concupiscunt, sed ad rerum temporalium ambitum serviunt, nequaquam pane tritici, sed radice juniperi satiantur. Ipsa quippe eos ab imis atque infimis oborta occupant, quæ illos more juniperi postmodum ex duritia [e] retributionum velut ex asperitate foliorum pungant. Contemnentes namque Deum hic, minime sentiunt quantum sit mali quod agunt. Adhuc enim juniperi radicem comedunt, sed hujus radicis quam sint rami asperi non attendunt, quia nimirum prava actio modo quasi ex radice delectat in culpa, sed postmodum quasi ex ramis pungit in pœna. Ubi et bene subjungitur: *Qui de convallibus ista rapientes, cum singula reperissent, ad ea cum clamore currebant.*

33. *In præsentis vitæ convalle, magno clamore pro vili stipe sæpe litigatur.* — In comparatione videlicet supernorum, omnis præsens vita convallis est. Hi autem quia sublimia montium, id est fortia acta sanctorum contemplari nesciunt, semper in oblectatione infima quasi in convallibus conversantur et dum quodlibet lucrum vel parvi stipendii inveniunt, cum

[a] Gemet. aliique Norm. ac 1 Laud., *calamitatis suæ*.

[b] Rec. Ed., *si in istis* Mss. Bellov., Turon., omnes Norm., Val. Cl., etc., habent *insitis*, quos sequimur cum antiquis Excusis. Germ., *si naturæ necessitatibus*. Corb. Germ., *si inusitatis necessitatibus*.

[c] Gilot. et aliæ Edit. recentiores, *recte credentium*, reluctantibus omnibus Mss. Anglic. et nostris (præter Germ.) necnon vet. Edit.

[d] Gemet. et Utic., *exteriora bona*.

[e] Ita cum Mss. Corb. Germ., Norm., Laud., Turon., Val. Cl., vet. Ed. Placuit recentioribus vocem *retributionum* mutare in *tribulationum*, quam magis convenire putarunt

652 clamore currunt, quia hoc abstrahere etiam jurgando moliuntur. In convalle enim repertis singulis cum clamore currere, est subortis causarum occasionibus etiam pro parva stipe litigare. Plerumque autem quem sanctum bona actio ostentat, oborta terreni commodi occasio examinat. Videas namque nonnullos jam sublimia agere, jam in abstinentiæ, jam in doctrinæ opere patrum præcedentium exempla sectari; sed cum repente præsentis vitæ lucrum quasi fructum convallis invenerint, ad hoc cum clamore currunt, quia dirupta ad illud superductæ sanctitatis tranquillitate prosiliunt.

[*Vet.* XIV.] 34. *Multi virtutis præmium, non virtutem quærunt.* — Possunt quoque per herbas atque arborum cortices non solum, ut prædictum est, bonorum opera, sed in hac vita consolationes ac prospe- B ritates intelligi. Sæpe enim omnipotens Deus electos suos cum donis interioribus ditat, exterioribus etiam honoribus sublevat. Cumque eos præferendo cæteris honorabiles reddit, latius imitabiles ostendit; et nonnunquam pravi eorum quidem vitam despiciunt, sed felicitatem in hoc mundo assequi concupiscunt. Quia igitur blandimenta hic transitoriæ consolationis quærunt, herbas comedunt, quia in cogitationibus suis exteriorem eorum gloriam meditantur, arborum cortices mandunt. Et quoniam in his omnibus soli avaritiæ tota intentione deserviunt, radice juniperi replentur. Quæ cuncta de convallibus rapiunt, quia ex amore hujus infimæ et corruptibilis vitæ immensis cupiditatibus inardescunt. [a] Et cum singula reperiunt, ad ea cum clamoribus currunt, quia videlicet sanctorum C patrum, quorum merita adipisci non quærunt, loca atque regimina apprehendere satagunt; et cum tranquille nequeunt hæc plerumque assequi, etiam dirupta concordiæ pace moliuntur.

35. *Quæ justi despiciunt, ea maxime concupiscunt.* — Qui pro eo quod longe a patrum præcedentium actione disjuncti sunt, recte subjungitur: *In desertis habitabant torrentium, et in cavernis terræ, vel super glaream.* In bona etenim parte recte torrentes, sanctos prædicatores accipimus, qui dum in præsenti vita divinis nobis eloquiis influunt, aquarum multitudine quasi in hieme colliguntur. Qui et æstivo sole adveniente se subtrahunt, quia cum æternæ patriæ lux emicuerit, prædicare cessabunt. Horum torrentium deserta sunt vitæ temporalis commoda. D Ea namque deserunt, et ad lucra se cœlestia [b] adipiscenda convertunt. Cuncta autem hæc torrens ille reliquerat, qui dicebat: *Propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora* (*Phil.* III, 8). Sed quia pravorum mentes ea in hac vita adipisci appetunt, quæ despicientes justi derelinquunt, in de- A sertis torrentium habitare referuntur. Illa enim quæ sanctis indigna sunt, ipsi percipere pro magno concupiscunt. Cavernæ autem terræ sunt cogitationes pravæ, in quibus se ab humanis oculis abscondunt. Pravi quippe ut sunt ab hominibus videri refugiunt, dumque aliud quam sunt simulant, sese in conscientiæ suæ latibulis [c] quasi in terræ cavernis occultant. Qui cuncta hæc non agerent, nisi de æterna et solida vita desperarent, nisi in hoc incerto temporalitatis animum figerent. Unde bene subditur: *Vel super glaream.*

653 36. *Fluxis inhærentes, ad ima devolvuntur.* — Glarea namque est vita præsens, quæ indesinenter ad terminum suum ipso defectu mutabilitatis, quasi impulsu fluminis ducitur. Super glaream itaque habitare, et fluxui vitæ præsentis inhærere; et ibi intentionem ponere, ubi gressum nequeat fixe stando solidare. Est aliud in glarea quod nequaquam debeat tacendo præteriri, quia cum pes in ejus superficie ponitur, ipsa ejus volubilitate labitur, atque ad ima [d] devolvitur. Cui videlicet rei in bello discrepat vita pravorum, quia cum pro amore mundi aliqua student licita atque honesta agere, quasi planum in superficie pedem ponunt; sed repente pes ad ima labitur, quia eorum actio dum plura semper appetit, usque ad iniqua et illicita descendit. Cum ergo sancta Ecclesia hujus temporis contraria tolerat, ad vitam carnalium, quos adversarios sibi etiam in prosperis sustinuit, per memoriam recurrat, et quorum meritis hæc patiatur agnoscat, dicens: *In desertis habitabant torrentium, et in cavernis terræ, vel super glaream.* Quia enim patrum doctrina destituti sunt, in desertis torrentium, quia in occultis se cogitationibus tegunt, in cavernis terræ, quia vero in præsentis sæculi mobilitate intentionem suam figere appetunt, super glaream habitare referuntur. Sed utinam tales, quia peccata nolunt impugnare tentantia, flendo tergerent vel commissa! utinam mala sua saltem perpetrata cognoscerent, atque sterili ficulneæ cophinum stercoris, id est infructuosæ menti pinguedinem lamentationis admoverent!

[*Vet.* XV.] 37. *Malum quod agimus oculo mentis obicem ponit.* — Sed habet hoc plerumque humanus animus proprium, quod mox ut in culpam labitur, a sui adhuc longius cognitione separetur. Hoc ipsum namque malum quod agit menti se obicem ante oculum rationis interserit. Unde fit ut anima prius voluntariis tenebris obsessa postmodum bonum jam nec quod quærat agnoscat. Quanto enim magis malis adhæret, tanto minus intelligit bona quæ perdit. Lux quippe veritatis quia subtiliter reproborum culpas examinat, quo habita negligitur, eo permittit [e] di-

[a] Vitiose in Ed., *et cum singula rapiunt.* Legendum esse *reperiunt* suadet textus Job, *cum singula reperissent*, et probant Mss. Germ., Turon., Laud., Norm., Val. Cl., Corb. Germ., etc.

[b] Turon., *appetenda.*

[c] Omittitur in pl. Ed. *terræ*, sed reperitur in Mss. Anglic. et nostris, necnon in vet. Ed. Paris. 1495, neque redundat, comparantur enim latibula conscientiæ cavernis terræ.

[d] Duo Laud., *devoratur*; sed, ut putamus, corrupte; menda autem Codd. aliquando annotamus, ut quales sint palam fiat, neve ab omni errore immunes credantur. Utramque lectionem exhibet Corb. Germ.

[e] In Ed., *districtus judex*; quod, licet magni momenti non sit, immutandum tamen judicamus, propter unanimem Mss. consensum.

strictius judicans, ut nec amissa requiratur; et cum ab actu repellitur, fugit a sensu, ut cujus quasi facies in opere contemnitur, ejus per recordationem jam nec terga videantur. Hinc itaque est quod reprobi subjecti flendis sceleribus gaudent, de quibus per Salomonem dicitur: *Qui lætantur cum malefecerint, et exsultant in rebus pessimis* (*Prov.* II, 14). Hinc est quod lacrymarum causas tripudiantes peragunt; hinc est quod mortis suæ negotium ridentes exsequuntur. Unde hic quoque apte subjungitur:

CAPUT XV [*Rec. XVI*].

Vers. 7. — *Qui inter hujuscemodi lætabantur, et esse sub sentibus delicias computabant.*

38. *In transitoriis lætantes, gravibus curis affliguntur.* — Inter hujuscemodi lætantur, quia nimirum attendunt transitoria quæ percipiunt, et intueri negligunt permanentia bona quæ perdunt. Cumque amore temporalium flagrant, veram lætitiam volentes ignorant. Quam si studiose cognoscere quærerent, quam flenda sint gaudia quæ appetunt viderent. Sed dum meliora scire contemnunt, sola sibi velut summa eligunt, quæ visibiliter oculis fugaci seductione blandiuntur. Visibilia scilicet sequentes [a] cor figunt; et tanto extrinsecus **654** gaudent, quanto recordationem sui intrinsecus non habent. Miscentur tamen eorum gaudiis plerumque tribulationes, atque ex rebus ipsis ex quibus superbiunt flagellantur. Neque enim sine gravibus curarum molestiis possunt temporalia quæ appetunt, vel non habita quærere, vel quæsita servare, inter æquales præstantiorem gloriam appetere, a minoribus reverentiam plus quam oportet exigere, et minus quam debent eamdem majoribus exhibere; plerumque potentiam [b] per impotentiam ostendere; semper prava agere, et tamen ne opinionem pravitatis habeant, formidolose custodire. Hæc profecto omnia miseros pungunt, sed easdem punctiones ipso rerum temporalium victi amore non sentiunt. Unde et recte nunc dicitur: *Et esse sub sentibus delicias computabant*, quia peccatorum delectationibus pressi, ex affectu vitæ præsentis quam sint aspera quæ patiuntur ignorant.

39. *Delicias æstimant manere sub sentibus.* — Lætantur itaque, sed sub sentibus, quia rebus quidem temporalibus gaudent, sed tamen dum dispensare sine tribulatione eadem temporalia non valent, ea cura punguntur miseri qua premuntur. Manent sub sentibus, et hoc ipsum delicias æstimant, quia et dura quidem ex præsentis vitæ amore tolerant, et tamen affectu nimiæ cupiditatis obligati, laborem ejusdem tolerantiæ voluptatem putant. Unde recte Jeremias totius in se humanæ conversationis speciem sumens, per lamentum queritur, dicens: *Inebriavit me absyn-*

A *thio* (*Thren.* III, 15). Ut enim in superiori jam parte prædiximus (*Lib.* VII, *n.* 25), ebrius quisque quod patitur nescit. Qui vero absynthio debriatur, et hoc quod sumpsit amarum est, et tamen non intelligit eamdem amaritudinem qua repletur. Humanum igitur genus recto Dei judicio [c] in voluptatibus suis sibi dimissum, atque per easdem voluptates spontaneis tribulationibus traditum, absynthio est ebrium, quia et amara sunt quæ pro hujus vitæ amore tolerat, et tamen eamdem amaritudinem cæcitate cupiditatis quasi insensibilitate ebrietatis ignorat. Mundi enim gloriam sitiens, dum multas pro ea tribulationes reperit, amarum est quod bibit. Sed quia hoc nimis inhianter sumpsit, ejusdem amaritudinis malum discernere jam præ ipsa ebrietate non sufficit. [*Vet.*
B *XVI.*] Amant enim perversi homines pro hujus mundi gloria etiam tribulationes, cunctisque pro ea sudoribus libenter serviunt, et gravium laborum jugo devotissime colla submittunt. Quod bene sub Ephraim specie Osee prophetante describitur, qui ait: *Ephraim vitula docta diligere trituram* (*Osee* X, 11). Vitula enim trituræ laboribus assueta, relaxata plerumque ad eumdem laboris usum etiam non compulsa revertitur. Ita pravorum mens hujus mundi servitiis dedita, et rerum temporalium fatigationibus assueta, etiamsi sibi libere vacare liceat, subesse tamen [d] terrenis laboribus festinat, et usum miseræ conversationis trituram laboris quærit, ut a jugo mundanæ servitutis cessare non libeat, etiam si liceat. Quod videlicet jugum Dominus [e] a discipulorum cervice sol-
C vebat, cum dixit: *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate* (*Luc.* XXI, 34), illico adjunxit: *Et in curis hujus vitæ; et superveniat in vos repentina dies illa.* Et rursus: *Venite ad* **655** *me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* XI, 28). [f] Quid est enim Domino mitem se in magisterio atque humilem dicere, nisi relictis exercendæ elationis difficultatibus plana quædam bene vivendi itinera demonstrare? Sed quia pravorum mentes plus per aspera elationis quam per blanda humilitatis ac mansuetudinis delectantur, esse sub sentibus delicias deputant. Dura enim præ amore sæculi quasi quædam mollia ac delectabilia ferre parati sunt,
D dum in hac vita rerum culmina apprehendere conantur.

40. *Asperitate laboris magis, quam quietis dulcedine, delectantur.* — Cessationem Dominus a mundi laboribus imperat, sanctæ quietis dulcedinem persuadet; et tamen vesana iniquorum mens plus se assequi aspera carnaliter quam tenere blanda spiri-

[a] Corb. Germ., Bellov., Laud. et Germ., fortasse rectius, *cor fugiunt*. Priorem tamen lect. retinuimus, cui etiam Mss. Norm. et plerique suffragantur. Val. Cl. habet, *a corde fugiunt*.

[b] Ed., *per injustitiam*. Elegantius in nostris Mss., *per impotentiam*.

[c] Gemet. habet *voluntates* pro *voluptates*, hic, et infra.

[d] Ita Mss. At duo Germ. ac Editi, *terrenis sudoribus... et usu miseræ*.

[e] Corb. Germ. et Vulgat., *a discipulorum cervice sublevabat*; sequimur cæt. Mss.

[f] Ed., *quid est enim Dominum*. Stylum Gregorianum magis sapit: *quid est... Domino*, ut legitur in Laud. duob., Germ., Norm., etc.

tualiter gaudet, plus acerbitate fatigationis quam quietis dulcedine pascitur. Quod aperte in semetipso nobis Israeliticus populus ostendit (*Exod.* xvi, 3), qui dum refectionem mannæ desuper perciperet, ab Ægypto ollas carnium, pepones, porros, cepasque concupivit. Quid enim signatur in manna, nisi esca gratiæ, suave sapiens, ad refectionem interioris vitæ bene vacantibus desuper data? Et quid per ollas carnium, [a] nisi carnalia opera, vix tribulationum laboribus quasi ignibus excoquenda? Quid per pepones, nisi terrenæ dulcedines? Quid per porros ac cepas exprimitur, quæ plerumque qui comedunt, lacrymas emittunt, nisi difficultas vitæ præsentis, quæ a dilectoribus suis et non sine luctu agitur, et tamen cum lacrymis amatur? Manna igitur deserentes, cum peponibus ac carnibus porros cepasque quæsierunt, B quia videlicet perversæ mentes dulcia per gratiam quietis dona despiciunt, et pro carnalibus voluptatibus laboriosa hujus vitæ itinera, etiam lacrymis plena, concupiscunt; contemnunt habere ubi spiritualiter gaudeant, et desideranter appetunt, ubi et carnaliter gemant. Horum itaque vecordiam veridica voce Job reprehendat, quia nimirum perverso judicio, perturbata tranquillis, dura lenibus, aspera mitibus, transitoria æternis, suspecta securis anteponunt. [b] Horum vecordiæ sancta Ecclesia recordetur, cum sævis extrinsecus adversitatibus premitur, quos intra se velut fideles continuit, sed eorum vitam adversantem fidei diu toleravit, et dicat: *Qui inter hujuscemodi lætabantur, et esse sub sentibus delicias computabant*, quia nimirum mala quæ agunt ex ini- C quorum præcedentium pravitate didicerunt. Unde et recte subjungitur:

CAPUT XVI [*Vet. XVII*].

VERS. 8. — *Filii stultorum et ignobilium.*

41. *Duplex est stultitia; alia summæ nobilitati conjuncta.* — Sciendum nobis est quod alii intra sanctam Ecclesiam vocantur stulti, sed tamen nobiles, alii vero sunt stulti et ignobiles. Stulti namque dicuntur, sed esse ignobiles nequeunt, qui carnis prudentiam contemnentes, profuturam sibi stultitiam appetunt, et [c] ad novitatem internæ prolis virtutis nobilitate sublevantur; qui stultam sapientiam mundi despiciunt, et sapientem Dei stultitiam concupiscunt. Scriptum quippe est: **656** *Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus* (*I Cor.* i, 25). Hanc nos stul- D titiam Paulus comprehendere admonet, dicens: *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens* (*Ibid.*, iii, 18). Hanc stultitiam qui perfecte secuti sunt, voce sapientiæ audire meruerunt: *Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos* [d] *super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel* (*Matth.* xix, 28). Ecce relinquentes temporalia gloriam potestatis æternæ mercati sunt. Quid itaque in hoc mundo stultius quam sua deserere? Et quid in æternitate nobilius quam cum Deo judices venire? Horum scilicet judicum nobilitas Salomone attestante memoratur, cum hoc quod jam præfatus sum dicitur: *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ* (*Prov.* xxxi, 23). Valde quippe nobiles considerat, quos senatores vocat. Hanc in se nobilitatem Paulus aspexerat, [e] cum cognationi conditoris per spiritum junctus dicebat: *Genus ergo cum simus Dei, non debemus æstimare auro, vel argento* [f] *aut lapidi sculpturæ artis, et cogitationi hominis divinum esse simile* (*Act.* xvii, 29). Genus videlicet Dei dicimur, non ex ejus natura editi, sed per spiritum illius, et voluntarie conditi, et adoptive recreati. Tanto ergo ad hanc nobilitatem quisque erigitur, quanto per acceptam imaginem ad similitudinem illius ex imitatione renovatur.

42. *Alia ignobilis, qua superna sapientia relinquitur.* — At contra sunt stulti et ignobiles, qui dum supernam sapientiam, semetipsos sequentes, fugiunt, in sua ignorantia quasi in abjectæ prolis vilitate sopiuntur. Quo enim id ad quod conditi sunt, non intelligunt, eo etiam [g] cognationem acceptæ per imaginem generositatis perdunt. Stulti sunt ergo et ignobiles, quos ab æternæ hæreditatis consortio repellit servitus mentis. Scriptum quippe est: *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati* (*Joan.* viii, 34). Et voce egregii prædicatoris dicitur: *Sapientia hujus mundi, stultitia est apud Deum* (*I Cor.* iii, 19). Qui ergo dum terrena saperent ab intima generositate repulsi sunt, stulti simul et ignobiles fuerunt. Quorum dum plerique actus imitantur, filii stultorum et ignobilium fiunt; dumque eos sensibus ac moribus sequuntur, et stulti sunt, quia veram sapientiam non intelligunt, et ignobiles, quia nulla spiritus libertate renovantur. Sed hi quamvis iniquorum actus exerceant, plerumque tamen in hac vita occupant loca justorum, atque eorum se filios æstimant quorum per honoris concupiscentiam officia exterius administrant. [h] Quos sancta correptio ad cognitionem sui revocat, ut, videlicet, in pravis desideriis positi, quorum sint filii attendant. Non enim eorum sunt filii quorum loca tenent, sed quorum opera exercent. Dicatur igitur recte: *Filii stultorum et ignobilium.* Ubi apte subjungitur:

CAPUT XVII.

IBID. — *Et in terra penitus non parentes.*

43. *Stulti sunt et ignobiles, quos Deus nescire pro-*

[a] In Edit. Rom. Sixti V, *nisi carnalia onera vitæ*, quod etiam legitur in Gilot. Mss. Anglic. et nostri habent *vix*, quod melius sapit.

[b] Norm., *horum vecordiam.*

[c] In Germ. et Ed., *et ad nobilitatem*, omnibus aliis Mss. nostris reclamantibus.

[d] Plerique Mss. Norm., sc., Prat., Becc. et Utic., *super sedes duodecim.*

[e] Gemet., Ebroic., Germ. pr., *cum cognitioni.*

[f] 1 Laud. et Val. Cl., *aut lapidibus.*

[g] Val. Cl., *cognationem acceptam.* Plerique Norm., *cognitionem.* Germ. prius, *cognationem*, sed ex emendatione *cognitionem.*

[h] Ed., *quos sancta Ecclesia per correptionem ad.* Secuti sumus Mss. duos Germ., Norm., Laud., Val. Cl., etc. In nonnullis Editis, *et a cogitatione.*

fitetur. Multi veritatem cognoscendo premunt, non tangunt. — Sicut enim plerique in terra sunt, et a cognitione hominum abjectione vilitatis suæ quasi quadam superductione velaminis absconduntur, ita sunt nonnulli in Ecclesia qui dum se abjectioni pravorum operum subdunt, divino conspectui noti non sunt. Quibus et quandoque dicendum est: *Amen dico vobis, nescio vos* (*Matth.* xxv, 12). Esse ergo in terra et apparere, **657** est in fide recta per virtutem operis nobilitatem mentis ostendere. Esse vero in terra et penitus non apparere, et in Ecclesia quidem fide consistere, sed nil dignum fidei in opere demonstrare. Hi itaque intra sanctam Ecclesiam divinitatis oculis et videntur per judicium, et tamen per bonæ vitæ meritum non videntur, quia ea quæ confitendo tenent, vivendo non exhibent. De quibus Paulus dicit: *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant* (*Tit.* I, 16). Hi in sancta Ecclesia fidem quam tenere se asserunt premunt potius quam venerantur, dum sua magis illius nomine quam ejus adipisci lucra concupiscunt. [*Vet. XVIII*]. Electi autem dum servare fidei meritum rectis operibus curant, ad auctoris sui notitiam etiam inter reproborum tumultus appropinquant. Quod bene in Evangelio muliere sanguinis fluxu laborante signatum est, de qua cum Dominus diceret: *Quis me tetigit* (*Luc.* VIII, 45)? Petrus [a] ratiocinando respondit: *Turbæ te comprimunt et affligunt, et dicis: Quis me tetigit?* Sed [b] audire causas veræ rationis meruit, cum ei Dominus dixit: *Tetigit me aliquis, nam et ego novi virtutem exisse de me.* Ecce turbæ premebant Dominum, sed tamen sola tetigit quæ ad illum humiliter venit, quia nimirum multi etiam in sancta Ecclesia reprobi veritatem cognoscendo premunt, quam bene vivendo tangere negligunt. Premunt, et longe sunt, quia divinam notitiam [c] professionibus sequuntur, moribus fugiunt. Premunt, inquam, sed longe sunt, quia eidem fidei, quam loquendo astruunt, [d] agendo contradicunt. Sicut ergo hoc testimonio docemur quia nonnulli Dominum tangendo non tangunt, [e] ita nonnulli non videntur a Domino etiam cum videntur, quia occultis ejus obtutibus et ad damnationis supplicium apparent, et ad electionis meritum non apparent. Dicatur igitur recte: *Et in terra penitus non parentes*, quia etsi illos specie tenus Ecclesia tenuit, eos tamen intra illam conditor quasi non vidit quos ignoravit. Qui tranquillitatis tempore idcirco fidem verbo tenus tenent, quia eamdem fidem florere generaliter vident. Sed cum repentina contra illam procella adversitatis oboritur, mox ab ea negatione publica disjunguntur, et quidquid prius quasi venerantes tenuerant, contra hoc postmodum deridentes pugnant. Unde apte subditur:

CAPUT XVIII [*Reg. XVII*].

VERS. 9. — *Nunc in eorum canticum versus sum, et factus sum eis proverbium.*

44. *Iniquis crescentibus, fides in opprobrium, et veritas in crimen erit.* — Quibus videlicet verbis illud sanctæ Ecclesiæ tempus exprimitur, quo publice a reprobis irridetur, quando iniquis crescentibus, in opprobrium fides, et veritas erit in crimen. Tanto quippe despectior unusquisque erit, quanto justior esse potuerit; tanto abominabilis, quanto laudabilis. Sancta itaque electorum Ecclesia afflictionis tempore proverbium pravis efficitur, quia cum bonos mori per tormenta conspiciunt, ab eis similitudinem maledictionis sumunt. Quo enim transitoriam mortem vident, sed permanentem vitam non vident; tanto magis deridendo mala præsentia fugiunt, quanto per intellectum intrinsecus ad bona permanentia non pertingunt. Sed ea quæ [f] subjuncta sunt, quia obscurioribus sententiis **658** implicata non sunt, debemus sub brevitate transcurrere, ut ad ea in quibus laborandum est valeamus citius pervenire. Sequitur:

CAPUT XIX.

VERS. 10. — *Abominantur me, et longe fugiunt a me, et faciem meam conspuere non verentur.*

45. *Iniquorum irrisionibus non dejicitur sed erigitur et crescit Ecclesia.* — Longe a sancta Ecclesia fugiunt omnes iniqui non passibus gressuum, sed qualitatibus morum; [g] longe fugiunt non loco, sed merito; dum, crescente superbia, aperta eam exprobratione contemnunt. Faciem namque ejus conspuere est non tantum in absentia bonis detrahere, sed unumquemque justum etiam in præsentia confutare. Quos tunc pravi dum aperte irridendo despiciunt, in eorum contumeliis fluxa verba quasi defluentes salivas emittunt. [*Vet. XIX.*] Sed scit sancta Ecclesia in passionibus crescere, atque inter opprobria honorabilem vitam tenere; scit nec de adversis [h] dejici, nec de prosperis gloriari; novit contra prospera mentem suam in dejectione sternere, novit contra adversa animum ad spem superni culminis exaltare; scit bona sua misericordiæ Redemptoris, scit mala sua justitiæ tribuere judicis; quod et bona illo largiente habeat, et mala illo permittente patiatur. Unde et mox de Domino subjungit, dicens:

CAPUT XX.

VERS. 11.—*Pharetram enim suam aperuit, et afflixit me.*

46. *Deo permittente, licet occulto judicio, mala se perpeti novit.* — Quid per pharetram Dei, nisi occultum consilium designatur? Sagittam vero de pharetra Dominus jacit, quando de occulto consilio apertam sententiam emittit. Quia enim flagellatur quisque, cognoscimus; sed qua ex causa flagellum

[a] Gemet., *rationando.*
[b] Val. Cl., *audire rationem.*
[c] Gemet., *professionibus astruunt.* Germ., *divinam notitiam professi vocibus sequuntur.*
[d] Editi posteriores, *agendo male*; deest *male* in omnibus nostris Mss.
[e] Edit., *ita nonnulli videntur a Domino etiam cum non videatur.* Mss. Laud., Val. Cl., Germ., Norm., Corb. Germ., inhæsimus.
[f] Norm., *subjecta sunt.*
[g] Germ., Utic. et Turon., *longe sunt.* Utraque lectio est in Corb. Germ., ubi tamen *fugiunt* præfertur.
[h] Mss. habent, *deici*, hic et alibi; ut infra, *de pharetra Dominus eicit*, pro *jacit.*

veniat, ignoramus. Cum vero post flagella vitæ correctio sequitur, etiam ipsa consilii virtus aperitur. Pharetra igitur clausa est consilium occultum. Sed aperta pharetra affligimur, quando per id quod post flagellum sequitur quo consilio flagellamur videmus. Cum peccata Dominus videt, et tamen manum ad vindictam non commovet, quasi clausam pharetram tenet, sed feriendo indicat quantum ei in nobis displicuit hoc quod diu videndo toleravit. Sancta itaque electorum Ecclesia tribulationibus pressa dicat: *Pharetram enim suam aperuit, et afflixit me.* Quæ adversariorum voces insolentes sustinens, dum cernit quod ejus prædicatio non admittitur, quorumdam duritiam deserens, prædicationis suæ verba moderatur. Perpendens etenim persecutores suos ad exhortationis suæ vocem deteriores existere, magis eligit tacere. Cumque indignos qui audiant conspicit, prædicationem suam obducto silentio astringit. Unde apte subjungit:

CAPUT XXI.

Ibid. — *Et frenum posuit in os meum.*

47. *A prædicatione feriendum est, cum ii qui verbum Dei excipiunt, inde pejores fiunt.* — Frenum sibi apud quosdam positum cognoverant, qui dicebant: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei,* [a] *sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes* (*Act.* XIII, 46). Frenum silentii sibi superimpositum sancti viri apud dura reproborum corda conspiciunt, qui per Prophetam dicunt: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena* (*Psal.* CXXXVI, 4)? Frenum poni etiam Paulus admonuit, qui discipulo præcepit, dicens: *Hæreticum post primam et secundam correptionem devita, sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit proprio judicio condemnatus* (*Tit.* III, 10). Sancti quippe doctores **659** plerumque alta consideratione resistentium corda conspiciunt, et dum ea derelicta divinitus vident, afflicti gementesque conticescunt. An non aliquando frenum Salomon doctoribus imponit, qui dicit: *Noli arguere derisorem, ne oderit te* (*Prov.* IX, 8). Sed si ab increpatione idcirco reticemus, quia contra nos insurgere derisoris odia formidamus, non jam lucra Dei, sed nostra quærimus. Qua in re sciendum est quod nonnunquam cum redarguuntur pravi, deteriores existunt. Ipsis ergo [b] et non nobis parcimus, si ab eorum redargutione pro eorum amore cessamus. Unde necesse est ut aliquando toleremus tacendo quod sunt, quatenus in nobis [c] discant bene vivendo quod non sunt. Quia igitur sancta Ecclesia, quæ verba sua semper per charitatem exerit, ea etiam nonnunquam ex charitate restringit, dicat: *Frenum posuit in os meum.* Ac si aperte fateatur, dicens: Quia in quibusdam provectum non vidi prædicationis, ab eis impetum temperavi, ut vitam meam saltem per patientiam disce-

A rent, cum verba mea admittere per oblatam prædicationem nollent. [*Vet. XX.*] Sed plus nobis hoc plerumque in tribulationibus dolet, quod eas ab illis patimur, in quibus germano amore confidebamus. Unde et subditur:

CAPUT XXII [*Rec. XVIII*].

Vers. 12. — *Ad dextram orientis calamitates meæ illico surrexerunt.*

48. *Pro sinistra gentiles, pro dextera Judæi intelligendi.* — Ad sinistram quippe calamitates surgerent, si a quibuslibet extra religionem positis, et aperte Christum negantibus, persecutionis adversa sustineret. Cum vero ab aliquibus quasi fidelibus tentationem cruciamentorum patitur, quasi ad dexteram illi calamitates oriuntur, quia hi qui sub Christi no-

B mine militant Christi in ea nomen impugnant. Ipso enim locutionis usu pro dextro habere [d] dicimus quod pro magno pensamus, pro sinistro vero id quod despicimus; quod Zacharias aperte insinuat, dicens: *Et ostendit mihi Jesum sacerdotem magnum, stantem coram angelo Domini, et Satan stabat a dextris ejus, ut adversaretur ei* (*Zach.* III, 1). Qui ut patentius hoc quod præmisit ostenderet, secutus adjunxit: *Et dixit Dominus ad Satan: Increpet Dominus in te, Satan, qui elegit Jerusalem. Nunquid non est iste torris erutus de igne? Et Jesus indutus erat vestibus sordidis* (*Ibid.*, 2). Sordidis enim vestibus Jesus [e] indutus erat, quia quamvis alienus ab omni peccato, tamen in similitudinem venit carnis peccati. Cui venienti Satan a dextris stetit. Pro magno nam-

C que Dominus Judaicum populum, et pro nihilo gentes habere videbatur. Sed postquam incarnatus apparuit, gentilitas quæ pro sinistro habita fuerat credidit; Judaicus vero populus ad perfidiam declinavit. Satan ergo illi a dextris stetit, quia illum ei populum rapuit, qui dudum dilectus fuit. Sed quia ipse Judaicus populus, modo perditus, in fine est quandoque crediturus, propheta testante, qui ait: *Reliquiæ salvæ fient* (*Isa.* X, 21), Satan a dextris suis Dominus removet, dicens: *Increpet Dominus in te, Satan* (*Zach.* III, 1). Et ejusdem populi liberationem indicans, subdit: *Quia elegit Jerusalem* (*Ibid.*, 2). Qui nimirum populus, quia ad gehennæ incendia, perfidia duce, defluebat, sed **660** dum ad fidem reducitur ab eodem æterni ignis incendio

D liberatur, statim de eo illic subditur: *Nunquid non est iste torris erutus de igne?*

49. *Et Ecclesiæ fidem sectantes, a quibus ipsa aliquando vim patitur.* — Sicut ergo illic pro dextra plebs Judaica, ita hoc in loco dextræ vocabulo fidelis populus sanctæ Ecclesiæ designatur. Unde et venturus judex hædos ad sinistram, agnos ad dexteram ponet (*Matth.* XXV, 33). Sed cum sanctam Ecclesiam adversitatis tempore ipsi quoque lacessunt qui fideles esse videbantur, ei procul dubio calami-

[a] Gemet., Germ. ac plur., *sed quoniam repulistis illud, et indignos vos judicastis.*

[b] Ita plerique Mss. et vet. Ed., quibus contradicunt Germ. et posteriores Ed., detracta negatione.

[c] Corb. Germ. et Ed., *discant videndo.* Gilot. tamen annotavit nostram lectionem in margine, exstatque tam in Anglic. Mss. quam in aliis nostris.

[d] Germ., Utic., Corb. Germ., Becc. et plur., *dicimur.*

[e] Iidem, *indutus dicitur.*

tates ad dextram surgunt. [*Vet. XXI.*] Bene autem hæc ipsa dextra Orientis vocatur. De ipso quippe ejusdem capite scriptum est: *Oriens est nomen ejus* (*Zach.* VI, 12). Nam quia ab Oriente lux surgit, recte Oriens dicitur cujus justitiæ lumine [a] nostræ injustitiæ nox illustratur. Ad Orientis ergo dextram calamitates surgunt, quia hi quoque ad persecutionem prosiliunt, qui electa membra Redemptoris nostri esse credebantur. [b] Quas videlicet calamitates recte illico asserit surgere, quia dum non erant extranei qui persequuntur, ab eis repente mala et illico fiunt. Si vero dextra hi qui veraciter fideles sunt appellantur, calamitates ad dextram Orientis surgunt, quia crumpente persecutionis articulo, crudeles pravorum impetus justi patiuntur. Sequitur:

CAPUT XXIII [*Rec. XIX*].

IBID. *Pedes meos subverterunt, et oppresserunt quasi fluctibus* [c] *semitis suis.*

50. *Ejus extrema membra quasi pedes quandoque subvertuntur.* — Quid per pedes Ecclesiæ, nisi extrema illius membra signantur? Quæ dum ad opera terrena deserviunt, tanto celerius ab adversariis falli possunt, quanto sublimia minus intelligunt. Hos itaque pedes adversarii subvertunt, videlicet cum extrema membra illius ad sui dogmatis errorem trahunt. Subversi pedes viam tenere nequeunt, cum infirmi quique persecutorum suorum vel promissionibus persuasi, vel minis territi, vel cruciatibus fracti, ab itinere recto [d] deviant. Bene autem adversariorum semitæ fluctibus comparantur, cum dicitur: *Et oppresserunt quasi fluctibus semitis suis*, quia scilicet vita pravorum insolenti inquietudine molesta ad obruendam, ut ita dixerim, navem cordis quasi tempestas illabitur. De qua videlicet tempestate per Salomonem dicitur: *Quasi tempestas transiens non erit impius* (*Prov.* X, 25). Cumque infirmus quisque perversos florere conspicit, hunc in perversitatis pelagus unda miseræ imitationis mergit. Sequitur:

CAPUT XXIV.

VERS. 13. — *Dissipaverunt* [e] *itinera mea, insidiati sunt mihi, et prævaluerunt, et non fuit qui ferret auxilium.*

51. *Occultis hostium insidiis ejus viæ dissipantur, Deo ad tempus utiliter deserente.* — Dicat hæc beatus Job de malignis spiritibus, videlicet hostibus occultis; dicat universa Ecclesia de pravis persequentibus, scilicet adversariis apertis. Ipsi quippe ejus itinera

A dissipant, cum in quorumdam infirmorum mentibus, veritatis vias callida persuasione perturbant. Ipsi insidiantes prævalent, cum eos quos aperte ad malum trahere nequeunt, bona simulando pervertunt. Sed mirum valde est quod subbjicit: *Non fuit qui ferret auxilium*, cum de divino adjutorio Psalmista clamet: *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione* (*Psal.* IX, 10); **661** et: *Sperent* [f] *in te, qui noverunt nomen tuum, quoniam non derelinques quærentes te, Domine.* Et cum rursum scriptum sit: *Quis speravit in Domino, et confusus est; permansit in mandatis ejus, et derelictus est? Et quis invocavit illum, et despexit eum* (*Eccli.* II, 11, 12)? Qua itaque ratione nunc dicitur: *Non fuit qui ferret auxilium*, nisi quia omnipotens Deus eos quos in æternum diligit aliquando ad tem-

B pus relinquit? Unde scriptum est: *Ad punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te, et in misericordia sempiterna misertus sum tui* (*Isai.* LIV, 7). Hinc etiam Psalmista deprecabatur, dicens: *Non me derelinquas usquequaque* (*Psal.* CXVIII, 8). Derelinqui igitur sese ad modicum posse utiliter noverat, qui ne usquequaque relinqueretur petebat. Sanctos etenim suos Dominus veniendo adjuvat, relinquendo probat; donis firmat, tribulationibus tentat. Unde recte quoque per quemdam sapientem dicitur: *In primis elegit eum, timorem et metum et probationem* [g] *inducet super illum, et excruciabit illum in tribulatione doctrinæ suæ, donec tentet illum in cogitationibus illius* (*Eccli.* IV,

C 18). Justi quippe animam gratia vocat, tentatio interrogat. Et omnipotens Deus electorum suorum adversarios temporaliter permittit excrescere, ut per malorum sævitiam purgetur vita bonorum.

52. *Utilitati justorum militat etiam potestas pravorum.* — Nunquam quippe Dominus [h] adversos bonis esse permitteret, nisi etiam quantum prodessent videret. Nam dum injusti sæviunt, justi purgantur, et utilitati innocentium militat vita pravorum, dum hanc et premendo humiliat, et humiliando semper ad melius format. Unde recte quoque per Salomonem dicitur: *Qui stultus est, serviet sapienti* (*Prov.* XI, 29). Et tamen sæpe conspicimus sapientes subesse, stultos vero arcem dominii tenere; sapientes serviliter obsequi, stultos tyrannica elatione dominari. Quo-

D modo igitur definitione [i] divinæ sententiæ sapienti stultus servit, dum plerumque hunc jure temporalis dominii comprimit? Sed sciendum est quia contra

[a] Editi recent., *nostræ justitiæ.* 1 Laud. et Val. Cl., *cujus justitia nox illustratur*, omissis cæteris. Alter Laud. deficit usque ad XXX librum Moral. Secuti sumus Mss. Corb. Germ., Anglic., uno tantum excepto. Norman. omnes, Turonensem, Germ. et alios plur., ad quos factæ sunt veteres omnes Editiones. Utic., pro *illustratur*, habet *illuminatur*.

[b] Iidem poster. Ed., *juxta quam videlicet calamitates.* Nostra lectio est Mss. Corb. Germ., Vindoc., Turon. et aliorum supra laud., quibus consentiunt antiq. Excusi.

[c] Turon. et plur. Norm., *semitis meis*; sed mendose.

[d] Norm., Corb. Germ., Val. Cl., Germ. et Laud., *deviantur.*

[e] Gemet., *itinera sua.*

[f] In Val. Cl., Germ., Norm., Corb. Germ. et plur., *in te omnes qui.*

[g] Germ., Val. Cl. et plur. Norm., *inducit... excruciavit illum*; totus hic Ecclesiastici contextus et verba sancti Gregorii usque ad hæc verba, *unde recte... qui stultus est*, desunt in Mss. Corb. Germ.

[h] Ita Germ., Bellov., Vindoc., Laud., Val. Cl., Norm. Editi vero, *adversus bonos eos sævire permitteret.*

[i] Ebroic., Gemet. et alii, *divinæ sapientiæ.*

sapientis vitam, dum stultus præeminens terrorem potestatis exercet, dum hunc laboribus fatigat, contumeliis lacerat, profecto hunc ab omni vitiorum rubigine urendo purgat. Stultus ergo sapienti etiam dominando servit, quem ad meliorem statum premendo provehit. Sic nonnunquam [a] pupillis dominis ad disciplinæ magisterium servi præsunt, terrent, premunt, feriunt, et tamen esse servi nullo modo desistunt, quia ad hoc ipsum ordinati sunt, ut proficientibus dominis, etiam feriendo famulentur. Quia igitur mala reproborum bonos, dum cruciant, purgant, utilitati justorum militat etiam potestas iniquorum. Sed plerumque justi tribulatione [b] deprehensi, tardam manum subvenientis æstimant, cum se persequentium immanitas paulo longius angustat. Et concita quidem sunt ereptoris remedia, sed hoc quod ab ereptore citius agitur, dolenti tardum videtur. Cumque adesse postulationi auxilium quæritur, si vocem non statim sequitur, quia desit æstimatur. Unde nunc dicitur : *Et non fuit qui ferret auxilium*. Qua videlicet in voce ipsa vis passionis exprimitur, quia supernum auxilium, etsi adest quantum ad ordinatam providentiam **662** protectoris, deesse tamen creditur quantum ad concita vota patientis. Sequitur :

CAPUT XXV [*Vet. XXII, Rec. XX*].

VERS 14.—*Quasi rupto muro et aperta janua irruerunt super me, et ad meas miserias devoluti sunt.*

53. *Lugendus animæ status, quando in eam hostes irruunt, rupto fidei muro, vel destructa disciplinæ materia.* — Quid hoc loco muri nomine nisi Redemptor humani generis appellatur? De quo pro sanctæ Ecclesiæ ædificatione per prophetam dicitur : *Ponetur in ea murus et antemurale* (*Isai.* XXVI, 1). Ipse enim nobis murus est, qui ad corda nostra pertingere malignorum spirituum cursum vetat. Qui nostræ quoque fidei etiam antemurale posuit, quia priusquam se per carnem ostenderet prædicatores sui mysterii prophetas misit. Recte quippe antemuralis nomine vocantur, quia dum subsequentem prædicaverunt Dominum, quasi ante murum steterunt. Sed quasi murus rumpitur cum pravorum persuasionibus fides quæ in Redemptore nostro est in quorumdam corde dissipatur. Cumque perversis in hac vita potestas tribuitur, quid aliud quam janua erroris aperitur? Quasi rupto ergo muro, et aperta janua, super bonos irruunt mali, cum, accepta temporaliter potestate, perversi ipsa quoque in quorumdam corde destruere munimina fidei conantur. De quibus apte dicitur : *Et ad meas miserias devoluti sunt*, quia videlicet prius ad suas. Nisi enim perverse vivendo, ad suas ante miserias caderent, nequaquam ad eas postmodum et alios suaderent. Sed post suas reprobi et ad nostras miserias devolvuntur, quando ad ea mala in quibus jam ipsi implicati sunt etiam quosdam nobis unitos trahunt.

54. Potest quoque intelligi muri nomine munitio disciplinæ; Salomone attestante, qui ait : *Per agrum hominis pigri transivi, et per vineam viri stulti; et ecce totum repleverant urticæ, operuerant superficiem ejus spinæ, et maceria lapidum destructa erat* (*Prov.* XXIV, 30). Per agrum enim hominis pigri atque per vineam viri stulti transire est cujuslibet vitam [c] negligentis inspicere, ejusque opera considerare. Quam urticæ, vel spinæ replent, quia in corde negligentium pruritentia terrena desideria et punctiones pullulant vitiorum, quippe quia scriptum est : *In desideriis est omnis otiosus* (*Prov.* XXVIII, 19, *sec. LXX*). Maceria lapidum destructa erat, id est, disciplina patrum ab ejus corde dissoluta. [d] Nam quia destructa maceria lapidum, dissolutam esse disciplinam vidit, protinus illic secutus adjunxit : *Quod cum vidissem, posui in corde meo, et exemplo didici disciplinam* (*Prov.* XXIV, 32). Quasi rupto ergo muro hostis ingreditur, cum vel malignorum spirituum, vel pravorum hominum persuasione callida, disciplinæ munimina in corde dissipantur. Sed cum ejusdem disciplinæ vigor in corde reproborum solvitur, ante eorum oculos cuncta bonorum opera despectui habentur, nihilque esse æstimant quidquid de virtutibus electorum vident. Unde et subditur :

CAPUT XXVI.

VERS 15. — *Redactus sum in nihilum.*

55. *Despectis veris bonis, carnales fluxis, cum quibus pereunt, innituntur.* — Apud æstimationem quippe malorum in nihilum redigimur, quando ea quæ ipsi quasi summa diligunt bona temporalia non tenemus. Despectis namque supernis promissionibus, terrena desiderant; et si quando in eorum mente aliquid de appetitu æternitatis oritur, suborta citius transitoria **663** delectatione dissipatur. Unde et statim subjungitur :

IBID. — [e] *Abstulisti quasi ventus desiderium meum.*

Fidelis quippe populus se pati denuntiat, quod eos quos diligit pati dolet. Ventus ergo desiderium tollit, cum res quælibet transitoria æternitatis appetitum destruit. Unde adhuc congrue subinfertur :

IBID. — *Et velut nubes pertransiit salus mea.*

Nubes quippe in alto eminet, sed hanc ad cursum flatus impellit. Sic nimirum, sic sunt temporalia iniquorum bona. Velut in alto quidem per honoris celsitudinem degere videntur; sed ad cursum vitæ quotidie, quasi quibusdam mortalitatis suæ flatibus impelluntur. Salus ergo ut nubes transit, quia perversorum gloria, [f] quo alta est, fixa non est. Sed expletis desideriis actibusque infirmantium, ad electorum vocem sermo convertitur, cum protinus subinfertur :

[a] Plur., *pupillis domini*. Melius *dominis*, cum paulo post legamus *ut proficientibus dominis*.
[b] Vindoc. et Val. Cl., *depressi*.
[c] Gemet., *negligentius*.
[d] Ita Germ., Bellov., Turon., Laud., Val. Cl., Corb. Germ. et Norm. At prius Editi, *Nam quia destructam maceriam lapidum dissolutam*, etc.
[e] Recent. Excusi, *abstulit*, contra Mss. fidem, et repugnantibus vet. Ed. necnon textu Hebraico et Vulgata.
[f] Ed., *quæ alta est*, elegantius legitur in Mss. quos expressimus, *quo alta est*. Germ., *quo apta est*.

CAPUT XXVII.

VERS. 16. — *Nunc autem in memetipso marcescit anima mea, et possident me dies afflictionis.*

56. *Nunc in se marcescunt electi, sed in Deo virent.* — Electorum quippe anima nunc marcescit, quia in illa postmodum æterna exsultatione viridescit. Modo eos dies afflictionis possident, quia dies lætitiæ post sequuntur. Scriptum quippe est : [a] *Timenti Deum bene erit in extremis* (*Eccli.* I, 13, 19). Et rursum de Ecclesia dicitur : *Ridebit in die novissimo* (*Prov.* XXXI, 25). Nunc enim tempus afflictionis est bonis, ut sequatur eos exsultatio quandoque sine tempore. Hinc ab eis alias dicitur : *Humiliasti nos in loco afflictionis* (*Psal.* XLIII, 20). Locus namque afflictionis est vita præsens. Justi ergo hic, id est in loco afflictionis, humiliati sunt, quia in æterna vita, id est in loco gau- B dii sublimantur. Cum vero marcescere animam diceret, recte etiam præmisit, *In memetipso*, quia in nobismetipsis quidem [b] afficitur, sed in Deo mens nostra refovetur; tantoque a viriditate gaudii longe fit, quanto adhuc ab auctoris repulsa lumine [c] ad se recedit. Tunc vero ad veræ lætitiæ viriditatem pervenit, quando per æternæ contemplationis gratiam sublevata etiam semetipsam transit. Sed hæc quæ allegorica indagatione transcurrimus, oportet ut per omnia etiam juxta historiam teneamus. Quæ tamen nunc idcirco prætereo, quia hæc aperta esse legentibus non ignoro. Diebus autem persecutionis ultimæ, quia [d] multi sunt qui pereunt, et pauci qui salvantur; idcirco vir sanctus passionis suæ tempore et pauca de bonis, et multa de perversis loquitur. Unde et C mox ad eorum personam qui corruunt, verba convertit; sicque sua insinuat, [e] ut cadentibus possint congruere quæ narrat. Nam sequitur

CAPUT XXVIII [*Rec. XXI, Vet. XXIII*].

VERS. 17. — *Nocte os meum perforatur doloribus, et qui me comedunt non dormiunt.*

57. *Sæviente persecutione, fortes et qui in corpore Ecclesiæ sunt velut ossa deficiunt.* — Si ipsi historiæ intendimus, patet causa, quoniam sancti viri corpus per sinus ulcerum scaturiens vermium multitudo lacerabat. Si vero allegoriæ mysterium perscrutamur, quid per ossa nisi fortes quique in sanctæ Ecclesiæ corpore designantur? **664** Qui quasi suo robore membra continent, dum mores infirmantium stabiliter portant. Sed cum tribulationis ultimæ contra eam D fervor excreverit, in nocte os illius perforatur doloribus, quia nonnunquam tormentis victi, etiam ipsi ad perfidiam defluunt, qui ad fidem alios tenere vi- A debantur. Ait ergo : *Nocte os meum perforatur doloribus.* Ac si aperte dicat : Tribulationis tenebris pressi, ita afflictione [f] terebrantur, ut et ipsi qui in me habebant vigorem fortitudinis, quasi jam quoddam habeant foramen timoris. Bene autem dicitur : *Et qui me comedunt non dormiunt*, quia maligni spiritus, qui carnales quosque de Ecclesia consumunt, tanto magis quiescere a tentatione nesciunt, quanto nullo carnis pondere gravantur. Sed persecutores sanctæ Ecclesiæ quia valde perversi sunt, essent utinam pauci. Sequitur :

CAPUT XXIX [*Rec. XXII*].

VERS. 18. — *In multitudine eorum consumitur vestimentum meum, et quasi capitio tunicæ succinxerunt me.*

B 58. *Qui Ecclesiæ velut vestimentum adhærent, nonnunquam ab ea, vi tormentorum, separantur.* — Si historiæ intendimus, quid aliud vestimentum beati Job quam ejus corpus accipimus? cujus videlicet vestimentum consumitur dum caro cruciatur. Juxta allegoriæ vero mysterium, vestimentum est sanctæ Ecclesiæ fidelium vita. Nam sicut tota simul Ecclesia vestimentum Christi, ita fideles quique ejusdem Ecclesiæ vestimenta deputantur. Si enim sancta Ecclesia vestimentum Christi non esset, Paulus profecto non diceret : *Ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam* [g] *neque rugam* (*Ephes.* V, 27) ; id est, nec per peccatum habentem maculam, nec per duplicitatem rugam, quia et per justitiam munda est, et per simplicem intentionem [h] tensa. Quæ igitur C abluta est ne habeat maculam, tensa est ne habeat rugam, utique vestis est. Sicut ergo indumentum Christi tota generaliter Ecclesia dicitur, sic indumentum sunt Ecclesiæ singulorum animæ, quæ ab errore conversæ eamdem Ecclesiam credendo eique fideliter inhærendo circumdant. De quibus eidem Ecclesiæ per prophetam Dominus dicit : *Vivo ego, quia omnibus his velut ornamento vestieris* (*Isai.* XLIX, 18). Sed cum procella sævæ persecutionis oboritur, plerique fidelium ab ejus amore separantur, qui ei sedulo inhærere videbantur. Dicat ergo : *In multitudine eorum consumitur vestimentum meum*, quia dum multi sunt qui cruciant, destruuntur plurimi qui ei connexione amoris inhærebant.

D 59. *Reprobi vitam fidei et prædicationis vocem, in Ecclesia exstinguere conantur.* — Bene autem subditur : *Et quasi capitio tunicæ succinxerunt me.* Tunicæ quippe capitium collum circumdat induentis. Collum vero si stringitur, vocis usus et vitalis flatus necatur.

[a] Becc., Utic. et plur., *timenti Dominum.*

[b] Sic Prat., Corb. Germ., Gemet., Turon., Val. Cl. et Germ. In Laud., *affligitur.* Vet. Editi, *afficimur*; poster., *affligimur.*

[c] Ita Mss. et antiq. Excusi. At recent. habent, *ad se redit.*

[d] Nonnulli, *multi qui pereunt, pauci sunt*, etc.

[e] Excusi, *ut audientibus.* Corb. Germ., Vindoc., Turon., Germ., Laud., Val. Cl., Norm., nostram lectionem præseferunt; quam in marg. Gilot. annotavit.

[f] Ita Anglic., Val. Cl., Pratell. et alii plurimi; sicque legendum constat, tum ex loco Job qui explicatur : *os meum perforatur*, tum ex his verbis : *quasi jam quoddam habeant foramen timoris.* Alludit videlicet sanctus Gregorius ad superiorem vocem *terebratur* seu perforatur. In Edit. Barthol. 1494, Paris. 1495, Gilot., Vatic., Gussanv., legimus *tenebrantur.* In Paris. 1518 et Basil. 1514, crassiori errore, *terrebantur.* Germ. et Corb. Germ. habent *tenebrantur.*

[g] Al., *aut rugam.*

[h] Sic legitur non solum in Mss., sed etiam in Vet. Edit., aliis habentibus *tersa*, nec recte, ut ex his verbis patet : *quæ igitur abluta est, ne habeat maculam, tensa est ne habeat rugam*, ubi τὸ *tersa* minime congruit.

Sanctam ergo Ecclesiam reprobi quasi capitio tunicæ constringunt, quia in ea persecutionibus suis vitam fidei, et prædicationis vocem exstinguere conantur. Hoc quippe conari persecutores ejus specialiter solent, ut ab ea ante omnia verbum prædicationis tollant. Unde et hi qui sanctæ fidei primordiis resistebant, cæsis Apostolis denuntiabant, dicentes : *Præcipiendo præcepimus vobis ne doceretis in nomine isto, et* **665** *ecce replestis Jerusalem doctrina vestra* (*Act.* v, 28). Corpus ergo sanctæ Ecclesiæ quasi capitio tunicæ cinxerant, qui constrictis prædicatoribus, velut ejus collum prementes, in ea claudere iter vocis volebant. Sed electi quique persecutionis suæ tempore paratiores sunt mori quam tacere. Qui dum in morte corporaliter corruunt, a stultis quibusque et carnalibus despecti ac viles æstimantur, quia cum videre reprobi nequeunt quæ electi bona spiritaliter teneant, quos carnaliter exstingui conspiciunt, infelices arbitrantur. Unde et subditur :

CAPUT XXX.

VERS. 19. — *Comparatus sum luto, et assimilatus sum favillæ et cineri.*

60. *Hanc tanquam lutum, favillam et cinerem conculcant.* — In reproborum quippe judicio, sancta electorum Ecclesia luto comparatur, quia temporaliter conculcata despicitur. Favillæ assimilatur et cineri, quia dum bona ejus interiora non vident, ad sola hanc mala pervenisse æstimant, quæ in ea exhiberi corporaliter vident. [a] Fidelis autem electorum populus, cum multos ex se cadere conspicit, optat, si obtinere valeat, adversitatis suæ tempora mutari. Hujus quia oratio differtur, gemitus augetur. Unde adhuc subditur :

CAPUT XXXI. [*Vet. XXIV*].

VERS. 20. — [b] *Clamabo ad te, et non exaudies; sto, et non respicis me.*

61. *Ecclesiæ liberari postulantis oratio non continuo exauditur. Qua ratione.* — Sancta quippe Ecclesia persecutionis suæ tempore fide stat, desideriis clamat. Sed dolet se quasi non respici, dum sua videt in tribulationibus vota differri. Alto namque consilio omnipotens Deus, cum sancti ejus adversariorum persecutionibus comprimuntur, eumque assiduis ut liberentur interpellationibus clamant, differre solet voces petentium, ut merita patientium crescant, quatenus eo magis exaudiantur ad meritum, quo citius non exaudiuntur ad votum. Unde alias scriptum est : *Deus meus, clamabo per diem, nec exaudies, et nocte* (*Psal.* XXI, 3). Atque ipsa utilitas de exaudiendi mora mox subditur, cum illic protinus subinfertur : *Et non ad insipientiam mihi* (*Ibid.*). Ad multiplicandam quippe sanctorum sapientiam proficit quod postulata tarde percipiunt, ut ex dilatione crescat desiderium, ex desiderio intellectus augeatur. Intellectus vero cum intenditur, ejus in Deum ardentior affectus aperitur. Affectus autem ad promerenda cœlestia tanto fit capax, quanto fuerit expectando longanimis. Sed tamen inter hæc sanctorum patientiam dolor urget ad vocem, et cum dilati proficiunt, metuunt ne deficientibus viribus despecti reprobentur. Sequitur :

CAPUT XXXII [*Rec. XXIII*].

VERS. 21. — *Mutatus es mihi in crudelem, et in duritia manus tuæ adversaris mihi.*

62. *De Deo nihil dignum dicere aut cogitare possumus.* — Longe ab hac sententia vetus translatio dissonat, quia quod in hac de Deo dicitur, hoc in illa de adversariis ac persecutoribus memoratur. Sed tamen quia hæc nova translatio ex Hebræo nobis [c] Arabicoque eloquio cuncta verius transfudisse perhibetur, credendum est quidquid in ea dicitur, et oportet ut verba illius nostra expositio subtiliter rimetur. Ait ergo : *Mutatus es mihi in crudelem, et in duritia manus tuæ adversaris mihi.* **666** In Scriptura sancta cum de Deo aliquid indignum dicitur, movetur legentis animus, velut si aliquando de Deo [d] aliquid dignum dicatur. Pene omne quippe quod de Deo dicitur, eo ipso jam indignum est, quo potuit dici. Nam cujus laudi non sufficit obstupescens conscientia, quando sufficiet loquens lingua? Sanctus autem Spiritus hoc ipsum hominibus intelligentibus insinuans, quam sint ineffabilia summa [e] et divina, his etiam verbis nonnunquam de Deo utitur quæ apud homines habentur in vitio, ut ex his quæ indigna videntur hominibus, et tamen dicuntur de Deo, admoneantur scire homines quod nec illa jam Deo digna sint quæ, dum digna habentur apud homines, digna putantur Deo.

63. *Quo sensu dicatur zelari, irasci, pœnitere, misereri, præscire. Deo nihil præteritum est aut futurum. Res non ideo videntur a Deo quia sunt, sed ideo sunt quia videntur.* — Dicitur enim Deus zelans, sicut scriptum est : *Dominus zelotes nomen ejus* (*Exod.* XXXIX, 14). Dicitur iratus, unde scriptum est : *Iratus est Dominus contra Israel* (*Num.* XXXII, 13). Dicitur Deus pœnitens, sicut scriptum est : *Pœnitet me fecisse hominem* [f] *super terram* (*Genes.* VI, 7). Et rursus : *Pœnitet me quod constituerim Saul* [g] *regem in Israel* (*I Reg.* XV,

[a] Ita melius Mss. quam Editi, in quibus legitur *fidelis tamen.*

[b] Recent. Ed. *clamo... et non exaudis.* Sequimur Mss. Germ., Bellov., Laud., Val. Cl., Norm. Corb. Germ. ac Edit. antiquissimas.

[c] Hinc liquet ad mentem sancti Gregorii librum Job inter Arabes commorantis prius arabice scriptum fuisse. Cæterum Job in Arabia vixisse constat; hinc vicini Sabæi in ejus domum irruerunt, Job I, 15. Moyses autem diu commoratus apud Madianitas, qui Arabibus accensentur, totam historiam didicit. Vide infra, l. XXXV, cap. olim 13, nunc num. 43.

[d] Restituimus hunc locum ex Mss. Anglic., Norm., Laud., Bellov., etc., cum prius legeretur, in Gilot., Vatic., Gussanv., *aliquid indignum.* Ita tamen legitur in Germ. et Corb. Germ. Lectionem nostram confirmat integer contextus, ex quo liquet mentem sancti Doctoris esse ostendere mortales nihil de Deo cogitare vel loqui posse tanta majestate dignum.

[e] Omittitur conjunctiva particula in plur., legiturque, *summa divina.* Germ., *summa etiam verba divina, nonnunquam de Deo utitur.*

[f] Deest *super terram* in Gemet. et plerisque.

[g] Laud., *regem Israel.*

11). Dicitur misericors, sicut scriptum est: *Misericors et miserator Dominus, patiens et multum misericors* (*Psal.* LXXXV, 15). Dicitur præscius, sicut de illo ait Apostolus: *Quos præscivit, et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui* (*Rom.* VIII, 29), dum nec zelus, nec ira, nec pœnitentia, nec proprie misericordia, nec præscientia esse possit in Deo. Hæc namque omnia ab humanis in illum qualitatibus tracta sunt, dum ad nostræ infirmitatis verba descenditur, ut, quasi quibusdam nobis gradibus factis, et juxta nos positis, per ea quæ nobis vicina conspicimus ad summa ejus[1] ascendere quandoque valeamus. [a] Zelari enim dicitur qui cum cruciatu mentis castitatem custodit uxoris. Irasci dicitur qui fervore animi contra puniendum vitium accenditur. Pœnitere dicitur cui id quod fecit displicet, et e contra mutando aliquid aliud facit. Misericors dicitur qui pietate ad proximum permovetur. Misericordia autem a misero corde vocata est, eo quod unusquisque intueatur quempiam miserum, atque ei compatiens, dum dolore animi tangitur, ipse cor miserum facit, ut eum a miseria liberet cui intendit. Præscire dicitur qui unamquamque rem antequam veniat videt, et id quod futurum est priusquam præsens fiat prævidet. Deus ergo quomodo zelans est, qui in custodienda castitate nostra nullo mentis cruciatu tangitur? Quomodo irascitur, qui in ulciscendis vitiis nostris nulla perturbatione animi commovetur? Quomodo est pœnitens, qui id quod semel fecerit se fecisse nequaquam dolet? Quomodo habet misericordiam, qui cor nunquam miserum habet? Quomodo est præscius, dum nulla nisi quæ futura sunt præsciantur? Et scimus quia Deo futurum nihil est, ante cujus oculos præterita nulla sunt, præsentia non transeunt, futura non veniunt, quippe quia omne quod nobis fuit et erit, in ejus conspectu præsto est; et omne quod præsens est, [b] scire potest potius quam præscire. Et tamen dicitur zelans, dicitur iratus, dicitur pœnitens, **667** dicitur misericors, dicitur præscius, ut quia castitatem animæ uniuscujusque custodit, humano modo zelans vocetur, quamvis mentis cruciatu non tangatur. Et quia culpas percutit, dicitur irasci, quamvis nulla animi perturbatione moveatur. Et quia ipse immutabilis id quod voluerit mutat, pœnitere dicitur quamvis rem mutet, consilium non mutet. Et cum miseriæ nostræ subvenit, misericors vocatur, quamvis miseris subveniat, et cor miserum nunquam habeat. Et quia ea quæ nobis futura sunt videt, quæ tamen ipsi semper præsto sunt, præscius dicitur, quamvis nequaquam futurum prævideat, quod præsens videt. Nam et quæque sunt, [c] non in æternitate ejus ideo videntur quia sunt, sed ideo sunt, quia videntur. Dum ergo ad verba mutabilitatis nostræ descenditur, ex eis quibusdam gradibus factis ascendat qui potest ad incommutabilitatem Dei, ut videat sine zelo zelantem, sine ira irascentem, sine dolore et pœnitentia pœnitentem, sine misero corde misericordem, [d] sine prævisionibus præscientem. In illo enim nec præterita, nec futura reperiri queunt, sed cuncta mutabilia immutabiliter durant, et quæ [e] in seipsis simul existere non possunt, illi simul omnia assistunt, nihilque in illo præterit quod transit, quia in æternitate ejus modo quodam incomprehensibili, cuncta volumina sæculorum transeuntia manent, currentia stant.

[*Vet. XXV.*] 64. *Deus crudelis videtur, quando, etsi juste feriendo, non parcit.*—Sicut ergo accipimus sine zelo zelantem, sine ira irascentem, ita a sancto viro etiam sine crudelitate dici potuit crudelis. Crudelis quippe dicitur qui districte feriendo non parcit, ut videlicet hoc loco crudelis districte feriens possit intelligi, et ulciscendæ culpæ non parcens. Unde Isaias quoque cum videret ultimi judicii diem non jam cum venia, sed cum districtione esse venturum, ait: *Ecce dies Domini veniet crudelis,* [f] *et indignationis plenus, et iræ furorisque ejus, ad ponendam terram* [g] *in solitudine, et peccatores ejus conterendos de ea* (*Isai.* XIII, 9). Sanctus igitur vir ut hanc eamdem crudelitatem sibi potius assereret congruere posse, quam Deo, ait: *Mutatus es mihi in crudelem.* Ac si aperte dicat: Qui in teipso crudelitatis nihil habes, mihi quem respirare [h] a percussione non sinis, crudelis videris. Ita enim Deus crudelis esse non potest, sicut nec mutari ullatenus potest. Sed quoniam in Deo nec crudelitas, nec mutabilitas unquam venit, dum mihi dicit, quod in semetipso Deum nec crudelem nec mutabilem sentiat ostendit. Nam dum circa nos quædam prospera et adversa variantur, in eo quod nos mutamur quasi ejus circa nos mutatum animum suspicamur. Ipse vero in se incommutabilis permanens, aliter atque aliter in cogitatione sentitur hominum, pro qualitate meritorum. Nam et lux solis cum nequaquam est sibimetipsi dissimilis, infirmis aspera, sanis autem oculis lenis videtur, eorum videlicet immutatione, non sua. Unde, ut prædiximus, dicens: *Mutatus es,* adjunxit, *Mihi,* ut ipsa hæc crudelitas atque immutatio non sit in qualitate judicis, sed in mente patientis. Quod verbis quoque aliis retexit, dicens: *Et in duritia* **668** *manus tuæ adversaris mihi.* [i] Manus etenim Dei dura creditur cum, voluntati nostræ contraria, hoc quod ei in nobis displicet feriendo persequitur et flagella ingeminat cum dolentis anima clementiam exspectat. Quæ

[a] Editi poster. cum Germ., *zelare.*

[b] Laud., *sciri potest potius quam præsciri.* Quam lectionem sequerer, si in pluribus Mss. exstaret.

[c] Ita Corb., Germ., Vindoc. et Val. Cl. Consentit Ed. Paris. 1495. In aliis legitur *ab æternitate,* quod habent Germ., Utic. et alii Norm.

[d] Gemet., Corb. Germ., Laud. et alii, *sine provisionibus.*

[e] Vindoc., *a seipsis.*

[f] Germ., Utic. et alii Norm., *et indignatione, plenus.*

[g] Germ., Vindoc.. Pratel. et pl., *in solitudinem.*

[h] Vulgati *a persecutione,* quod durius sonat de Deo dictum, nec in membranis nostris reperitur.

[i] Vindoc., *manus etenim Dei, ira Dei.*

tamen juxta allegoriæ mysterium bene sanctæ Ecclesiæ verbis congruunt ex vocibus infirmorum, qui plerumque se plus feriri æstimant quam mereri putant, et quasi crudelitatem arbitrantur judicis districtionem æquissimam sectionis, quia et cum vulnus ægri medicinali ferramento abscinditur, medicus crudelis vocatur, qui tamen per secantis manus duritiam adversatur vulneri, sed concordat saluti. Sequitur :

CAPUT XXXIII [*Rec. XXIV*].

Vers. 22. — *Elevasti me, et quasi super ventum ponens, elisisti me valide.*

65. *Super ventum sedet, qui transitoriis successibus lætatur. Adversitas non dejicit, quem prosperitas non corrumpit.* — Quia præsentis vitæ gloria quasi in alto cernitur, sed nulla stabilitate solidatur, velut elevatus super ventum ponitur, qui prosperitate transitoria lætatur, [a] quoniam ad hoc solum hunc fugitivæ felicitatis aura sublevat, ut repente deterius in infimis sternat. Quia enim sancta Ecclesia cunctis in honore est, infirmi quique in ea qui transitoriis [b] successionibus lætantur, quo nisi super ventum positi videntur elevati? quia subsequente persecutionis tempore, dum prosperitatis aura pertransit, eorum protinus elevatio corruit, et repente cadentes discunt, quia elevati prius [c] in ventum sederunt. Quæ videlicet verba etiam sancti viri personæ specialiter congruunt, non ad id quod erat, sed ad id quod esse videbatur. Neque enim mentem illius prosperitas fugitiva levaverat, quam inter tot rerum affluentias miro semper virtutis pondere premebat; sed juxta hoc quod videri exterius potuit, qui in suis humilis, in alienis oculis elevatus fuit, et quasi super ventum positus, elisus est valide, quia rebus exterioribus fultus, unde æstimabatur surgere, videbatur inde cecidisse. Quem videlicet casum sanctus vir in mente non pertulit, quia nulla adversitas dejicit, quem prosperitas nulla corrumpit. Qui enim veritati inhæret, vanitati nullo modo succumbit, quia dum forti pede cogitationis intus intentionem fixerit, omne quod foras mutabiliter agitur, ad arcem mentis minime pertingit. Sequitur :

CAPUT XXXIV [*Vet. XXVI, Rec. XXV*].

Vers. 23. — *Scio quia morti* [d] *trades me, ubi constituta est domus omni viventi.*

66. *Nemo mortem effugit; pauci voluptatum foveam et interitum. Elias mortem distulit, non evasit.* — In superiori hujus operis parte (*Supra, lib.* XII, *cap.* 6, *Edit. Gussanv. novæ, n.* 13) tractatum est quod ante adventum Domini ad inferni receptacula etiam justi descenderent, quamvis non in suppliciis, sed in requie servarentur. Quod nunc testimoniis edocere negligimus, quia in ea jam sufficienter probatum putamus. Hoc ergo quod dicitur : *Scio quia morti trades me, ubi constituta domus est omni viventi,* recte beato Job etiam juxta historiam congruit, dum nimirum constat quia ante Redemptoris gratiam ad inferni claustra etiam [e] justi ducerentur. Ipsa quippe inferni receptio domus omnium viventium dicitur, quia nullus huc venit qui ante Mediatoris adventum non **669** illuc ipsa corruptionis suæ conditione pertransiit, nullus huc venit qui ad carnis mortem ejusdem corruptionis suæ gressibus non tetendit. De qua videlicet morte per Psalmistam dicitur : *Quis est homo qui vivit, et non videbit mortem* (*Psal.* LXXXVIII, 49)? Nam etsi ad cœlum raptus Elias esse perhibetur, mortem tamen distulit, non evasit. De ipso quippe ore veritatis dicitur : *Elias quidem venturus est, et restituet omnia* (*Matth.* XVII, 11). Veniet enim restituturus omnia, quia ad hoc nimirum huic mundo restituitur, ut et prædicationis munera impleat, et carnis debitum solvat. Quæ tamen sancti viri sententia juxta allegoriæ mysterium sanctæ Ecclesiæ vocibus ex persona congruit infirmorum, qui fidem verbo tenus tenent, sed contra præcepta fidei suis desideriis famulantur. Ait etenim : *Scio quia morti trades me, ubi constituta domus est omni viventi.* Quia enim [f] multos in se voluptatibus deditos conspicit, eorumque jam interitum præscit, pensat quod in via vitæ præsentis suis quidem desideriis serviunt, sed tamen ad mortis domum perveniunt omnes qui in ea carnaliter vivunt. Sunt vero nonnulli qui in voluptatum suarum foveam corruunt, sed tamen per lamenta pœnitentiæ ab imis citius pedem reducunt, quos supernæ percussionis verbera ad eruditionem potius quam ad exstinctionem secant. Ex quibus apte subjungitur :

CAPUT XXXV.

Vers. 24. — *Verumtamen non ad consumptionem eorum emittis manum tuam ; et si corruerint, ipse salvabis.*

67. *Nonnulli a Deo percussi ad eruditionem non ad exstinctionem a peccato liberantur.* — In quibus profecto verbis hoc solerter debet intelligi, quod beatus Job, dum sua narrat, in se alios transfigurat. Velut enim de se specialiter dicebat : *Elevasti me, et* [g] *quasi super ventum ponens elisisti me valide; scio quia morti trades me, ubi constituta est domus omni viventi;* et tamen non de se, sed de aliis adjugit : *Verumtamen non ad consumptionem eorum emittis manum tuam.* Dum enim de se loquens ratiocinando causas de aliis subdit, [h] quam multorum personas in se significet ostendit. Manum itaque suam Dominus ad consumptionem peccantium non emittit, cum feriendo a pec-

[a] Magis placuit recent. Edit. *quando*, invitis Mss. Germ., *quod cælum hoc solum hunc*, etc.

[b] Sic Turon., Germ. et Norm., cujus loco Editi habent *successibus*. Ita quoque secunda manu scriptum in Corb. Germ., ubi prius legebatur *successionibus*.

[c] Al., *in vento sederunt*. Gilot. et plurimi Excusi, *in ventum se dederunt*.

[d] Germ., Laud. et Val. Cl., *tradas me*, et ita semper affertur textus hic in consequentibus.

[e] Post Editi cum Germ., *descenderent ;* quod idem sonat; ejus tamen loco reponendum censuimus *ducerentur*, propter Mss. et vet. Edit. consensum.

[f] Deest, *in se*, in Excusis rec. Supplevimus ex Mss. Corb. Germ., Laud., Bellovac., Norm., quibus concinunt vet. Vulgati.

[g] Deest, *quasi*, in pler. Norm.

[h] Al., *quia multorum*.

catis corripit, et corruentes salvat, dum cadentes ad culpam in salutem corporis vulnerat, ut prostrati exterius, interius surgant, quatenus jacentes corpore ad interiorem statum redeant, qui stantes exterius a statu mentis jacebant. Sequitur :

CAPUT XXXVI [*Rec. XXVI*].

VERS. 25. — *Flebam quondam super eo qui afflictus erat, et compatiebatur anima mea pauperi.*

68. *Eleemosyna ex mentis affectu quo fit, potissimum æstimanda. Largitorem non facit rerum abundantia, sed compassio.* — Quamvis vera compassio est passioni proximi ex largitate concurrere, nonnunquam tamen, cum exteriora quæque abunde ad largiendum suppetunt, celerius dantis manus dationem invenit quam animus dolorem. Unde scire necesse est quia ille perfecte tribuit, qui cum eo quod afflicto porrigit afflicti quoque in se animum sumit, ut prius in se dolentis passionem transferat, et tunc contra dolorem illius per ministerium concurrat. Nam sæpe, ut prædiximus, largitorem muneris rerum facit abundantia, et non virtus compassionis. Qui enim afflicto perfecte compatitur, **670** plerumque et hoc indigenti tribuit, [a] in quo ipse si dederit angustatur. Et tunc plena est cordis nostri compassio, cum malum inopiæ pro proximo suscipere non metuimus, ut illum a passione liberemus.

69. *Pietatis formam Christus nobis dedit, et docuit Paulus.* — Quam videlicet pietatis formam Mediator nobis Dei et hominum dedit. Qui cum posset nobis etiam non moriendo concurrere, subvenire tamen moriendo hominibus voluit, quia nos videlicet minus amasset, nisi et vulnera nostra susciperet; nec vim nobis suæ dilectionis [b] ostenderet, nisi hoc quod a nobis tolleret ad tempus ipse sustineret. Passibiles quippe mortalesque nos reperit, et qui nos existere fecit ex nihilo, revocare videlicet etiam sine sua morte potuit a passione. Sed ut quanta esset virtus compassionis ostenderet, fieri pro nobis dignatus est [c] quod esse nos noluit, ut in semetipso temporaliter mortem susciperet, quam a nobis in perpetuum fugaret. An non in divinitatis suæ divitiis nobis invisibilis permanens, miris nos potuit virtutibus ditare? [*Vet. XXVII.*] Sed ut ad internas divitias rediret homo, foras apparere dignatus est pauper Deus. Unde et prædicator egregius, ut ad largitatis gratiam viscera nostræ compassionis accenderet, dixit : *Propter nos egenus factus est, cum dives esset* (*II Cor.* VIII, 9). Qui sic etiam dicit : *Non ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio* (*Ibid.*, 13). Hæc procul dubio condescendendo infirmis intulit, quoniam quibusdam inopiam ferre non valentibus tolerabilius est minus tribuere quam post largitatem suam ex inopiæ angustia murmurare. Nam ut ad magna largiendi studia audientium mentes accenderet, paulo post intulit, dicens : *Hoc autem dico : Qui parce seminat, parce et metet* (*II Cor.* IX, 6). Plus autem nonnunquam esse dicimus compati ex corde, quam dare, quia quisquis perfecte indigenti compatitur, minus æstimat omne quod dat. Nisi enim dantis manum bona voluntas vinceret, idem prædicator egregius discipulis non dixisset : *Qui non solum facere, sed et velle cœpistis ab anno priori* (*II Cor.* VIII, 10). Facile quippe est in bono opere obedire [d] etiam nolentem. Sed hæc magna in discipulis virtus exstiterat, eos bonum quod illis præceptum est et ante voluisse.

70. *Exteriora largiens, aliquid de suo, compassionem impendens, aliquid dat de seipso.* — Quia itaque vir sanctus apud omnipotentem Deum aliquando majus datum noverat mentis esse quam muneris, dicat : *Flebam quondam super eo qui afflictus erat, et compatiebatur anima mea pauperi.* Exteriora etenim largiens, rem extra semetipsum præbuit. Qui autem fletum et compassionem proximo tribuit, ei aliquid etiam [e] de semetipso dedit. Idcirco autem plus compassionem quam datum dicimus, quia rem quamlibet plerumque dat etiam qui non compatitur, nunquam autem qui vere compatitur quod necessarium proximo conspicit negat.

71. *Ecclesia filiis suis pœnitentibus compatiens, lacrymas et orationes jungit.* — Quæ nimirum sententia bene quoque sanctæ Ecclesiæ vocibus congruit : quæ dum afflictos quosque per lamenta pœnitentiæ conspicit, [f] suos ei oratione continua fletus jungit, et toties egeno **671** compatitur, quoties menti virtutibus nudatæ interventionis suæ precibus opitulatur. Super afflictum quippe compatientes plangimus, quando aliena damna nostra deputamus, et culpas delinquentium nostris mundare fletibus nitimur. Quod videlicet agentes, plus plerumque nobis quam his pro quibus agitur subvenimus, quia [g] apud intimum arbitrum et gratiam charitatis aspirantem, commissa quæque perfecte diluit propria, qui pure plangit aliena. Persecutionis igitur ultimæ sancta Ecclesia tribulatione deprehensa, reducat ad memoriam pacis tempore bona quæ gessit, dicens : *Flebam quondam super eo qui afflictus erat, et compatiebatur anima mea pauperi.* Quæ internæ lucis gaudia æterna desiderans, sed tamen adhuc dilata, quia malis exterioribus premitur, sancti viri vocibus adjungat :

[a] Germ. et Excusi, *in quo ipse qui dederit.* Mutavimus *qui* in *si*, propter cæt. Mss. consensum.

[b] Germ., Gemet. ac alii Norm., *infunderet.*

[c] Vatic. et al. recent., *quod esse nos voluit*, sed reclamantibus Mss. et contra sancti Gregorii mentem; ait enim Christum mortem, ut evaderemus, in se suscepisse, hoc est fieri voluisse *quod nos esse noluit.* Nostram lect. habent etiam pl. vet. Ed.

[d] Excusi *etiam volentem.* Mss. Corb. Germ., Anglic., Norm., Laud., Germ., Val. Cl., Bellov., habent *nolentem;* sicque legendum probant verba seq.: *sed hæc magna in discipulis virtus exstiterat, eos bonum quod illis præceptum est, et ante voluisse.* In Paris. Edit. an. 1586 hanc lectionem habes in margine annotatam.

[e] Val. Cl., *de semetipso, gratia charitatis aspirante, dedit.*

[f] Plurimi, *suos eis;* quod etiam annotavit Gilot. in margine.

[g] Corb. Germ., Laud. et Germ., *apud intimum arbitrem.* Val. Cl., *apud mitissimum arbitrem.* In Edit. Basil. 1514 annotatum *arbitrem* in margine.

CAPUT XXXVII [*Rec. XXVII*].

VERS. 26. — *Exspectabam bona, et venerunt mihi mala; præstolabar lucem, et eruperunt tenebræ.*

72. *Electorum, Ecclesiæque dolor, etiam tempore pacis, a suis persecutionem tolerantium.* — Fidelis enim populus exspectat bona, sed mala suscipit; præstolatur lucem, et tenebras incurrit, quia per remunerationis gratiam interesse jamjamque angelorum se gaudiis sperat, et tamen hic diutius dilatus, manus persequentium tolerat; et qui se quantocius æstimat æternæ lucis retributione perfrui, hic adhuc compellitur persecutorum suorum tenebras pati. Quæ videlicet mala persequentium minus dolerent, si ab infidelibus adversariisque consurgerent. Sed eo deterius mentem electorum cruciant, quo ab illis veniunt, de quibus bona præsumebant. Unde adhuc subditur:

VERS. 27. — *Interiora mea efferbuerunt absque ulla requie.*

Sanctæ quippe Ecclesiæ interiora [a] effervescere est ipsos quoque quos per amorem fidei velut viscera ante gestaverat in persecutionis atrocitate tolerare. Qui secreta prius illius cognoscentes, quanto sciunt ubi magis doleat, tanto deterius ab afflictione ejus minime quiescunt. Quos tamen et pacis suæ tempore graviter tolerat, quia suis prædicationibus eorum mores contrarios pensat. Gemit enim, cum eorum vitam sibi dissimilem conspicit. De quibus et apte subjungitur:

IBID. — *Prævenerunt me dies afflictionis.*

[*Vet. XXVIII.*] Scit namque sancta electorum Ecclesia quod persecutione ultima, mala multa passura sit; sed hanc afflictionis suæ dies præveniunt, quia malorum vitam intra se graviter etiam tempore pacis portat. Nam quamvis diebus ultimis aperta infidelium persecutio sequatur, hanc tamen et priusquam appareat, hi qui in ea verbo tenus fideles sunt, pravis moribus antecurrunt. Sequitur:

CAPUT XXXVIII [*Rec. XXVIII*].

VERS. 28. — *Mœrens incedebam, sine furore consurgens in turba clamavi.*

73. *Sancti in honoris culmine humilitatem, in rebus lætis mœrorem servant. Contra prosperitatem intus dimicant. Omne quod sine Dei visione abundat, inopia est.* — Notandum sollicite juxta historiam video quod sanctus vir, qui paulo superius dixit: *Elevasti me,* D inferius adjungit: *Mœrens incedebam.* Miro enim ordine, uno eodemque tempore convenire in actibus bonorum solet et foris honor culminis, [b] et intus afflictæ mœror humilitatis. Unde sanctus quoque vir elevatus rebus et honoribus mœrens incedebat, quia etsi hunc prælatum hominibus gloria potestatis ostenderat, **672** interius tamen mœrore suo secretum sacrificium Domino contriti cordis offerebat. *Sacrificium quippe Deo est spiritus contribulatus* (*Psal.* L, 19). Sciunt autem electi quique consideratione intima contra exterioris excellentiæ tentamenta pugnare.

A Qui si ad exteriorem felicitatem suam cor apponerent, justi profecto non essent. Sed quia cor humanum non potest de ipsis prosperitatibus rerum quantulacunque gloria nullo modo tentari, contra ipsam prosperitatem suam sancti viri intrinsecus dimicant, non dico ne in elatione, sed ne in ejus saltem amore succumbant. Cui valde succubuisse est, captivam mentem ejus desideriis subdidisse. Quis autem terrena sapiens, temporalia amplectens, beatum Job inter tot prospera lætum non crederet, cum ei suppeteret salus corporis, vita filiorum, incolumitas familiæ, integritas gregum? Sed quia in his omnibus non gauderet, ipse sibi testis est, qui ait: *Mœrens incedebam.* Sancto enim viro adhuc in hac peregrinatione posito omne quod sine visione Dei abundat B inopia est, quia cum sibi omnia electi adesse vident, gemunt, quod omnium auctorem non vident; eisque totum hoc minus est, quia adhuc species unius deest; sicque eos foris exaltat gratia supernæ dispensationis, ut tamen intus sub disciplina teneat mœror magistræ charitatis. Per quam videlicet discunt ut de his quæ exterius accipiunt, apud semetipsos semper amplius humilientur, mentem sub jugo teneant disciplinæ, nunquam ex potestatis licentia ad impatientiam erumpant. Unde et apte subjungitur: *Sine furore consurgens in turba clamavi.* Sæpe namque seditiosorum tumultus hominum, præpositorum suorum mentem lacessunt, suique ordinis limitem inordinatis motibus excedunt.

74. *Amica potestati pene semper impatientia est,* C *quam superant boni.* — Et plerumque qui præsunt, nisi in ore cordis Spiritus sancti freno teneantur, in iratæ retributionis atrocitatem prosiliunt, quantumque prævalent agere, tantum sibi in subditis æstimant licere. Amica etenim potestati pene semper impatientia est; eique etiam mala subjectæ imperat, quia quod ipsa sentit, potestas exsequitur. Sed sancti viri plus se interius patientiæ jugo subjiciunt, quam foris hominibus præsunt; et eo veriorem principatum foris exhibent, quo humiliorem Deo intrinsecus famulatum tenent; atque idcirco sæpe plus quosdam tolerant, quo se de eis ulcisci amplius possunt; ac ne unquam ad illicita transeant, plerumque nolunt pro se exsequi etiam quod licet; subjectorum strepitus sufferunt, per amorem increpant quos per mansuetudinem portant. Unde nunc recte dicitur: *Sine furore consurgens in turba clamavi,* quia nimirum boni contra tumultus insolentium clamorem habent, et furorem non habent, quoniam eos quos clementer tolerant docere non cessant. Sed hæc quæ juxta historiam de uno diximus, juxta allegoriam necesse est ut de diversis electis Ecclesiæ sentiamus. Ipsa quippe in electis suis etiam per prospera incedit mœrens, quia nil sibi vere prosperum deputat, quousque bonum quod singulariter quærit apprehendat. Fideles quippe illius temporali quidem pace perfruuntur, sed perpetuo suspirant; honorantur, et afflicti sunt;

[a] Germ., Gemet. et alii vetust., *efferbescere.*

[b] Ita cum Corb. Germ., Turon., Gemet., aliisque Norm., vet. Edit. At in recent. legitur *afflictus mœror.*

quia plerumque ibi videntur in culmine, ubi cives A non sunt. 673 Ipsa etiam in turba sine furore consurgit, et clamat, quia pravorum vitam studio rectæ æmulationis, non autem vesania furoris insequitur. Irascitur et amat, sævit et tranquilla est, quatenus infirmos suos corrigat ex æmulatione, faveat ex pietate. Sequitur :

CAPUT XXXIX [*Rec. XXIX*].

VERS. 29. — *Frater fui draconum, et socius struthionum.*

75. *Nulla vera sanctitas, nisi quæ inter malos probata fuit.* — Quid draconum nomine nisi malitiosorum hominum vita signatur? De quibus et per prophetam dicitur : *Traxerunt ventum quasi dracones* (*Jerem.* XIV, 6). Perversi etenim quique ventum quasi dracones trahunt, cum malitiosa su- B perbia inflantur. Qui autem struthionum appellatione intelligi, nisi simulatores solent? Struthio etenim pennas habet, et volatum non habet; quia simulatores quique speciem sanctitatis habent, sed virtutem sanctitatis non habent. Visio quippe eos bonæ actionis decorat, sed a terra minime penna virtutis levat. Electus itaque sanctæ Ecclesiæ populus, quia pacis suæ tempore intra se quosdam malitiosos ac simulatores patitur, dicat : *Frater fui draconum, et socius struthionum.* Quod beati quoque Job vocibus specialiter congruit, qui ad culmen magnæ fortitudinis bonus inter malos fuit. [*Vet. XXIX.*] Nullus quippe perfectus est, qui inter proximorum mala patiens non est. Qui enim æquanimiter aliena mala non tolerat, ipse sibi per C impatientiam testis est [a] quia a boni plenitudine longe distat. Abel quippe esse renuit (7, *q.* 1, *c. Adversitas*, § 3, *p. Abel*), quem Cain malitia non exercet (*Genes.* IV, 3 *seq.*).

76. *Mali inter bonos hic permisti, cur?* — Sic in tritura areæ grana sub paleis premuntur, sic flores inter spinas prodeunt, et rosa quæ redolet crescit cum spina quæ pungit. Duos namque filios habuit primus homo, sed unus electus alter reprobus fuit (*Genes.* IV, 1, 2). Tres quoque filios Noe arca continuit, sed duobus in humilitate persistentibus, unus ad patris irrisionem ruit (*Ibid.*, IX, 18). Duos Abraham filios habuit, sed unus innocens, alius vero fratris persecutor fuit (*Ibid.*, XVI, 15; XXI, 9). Duos quoque Isaac filios habuit, unus in humilitate serva- D tus, alter vero et priusquam nasceretur reprobatus est (*Ibid.*, XXV, 24 *seq.*). Duodecim Jacob filios genuit, sed ex his unus per innocentiam venditus, cæteri vero per malitiam venditores fratris fuerunt (*Ibid.*, XXXVII, 27). Duodecim quoque apostoli in sancta Ecclesia sunt electi, sed ne improbati remanerent, unus eis admistus est, qui eos persequens probaret. Sic namque justo peccator cum malitia jungitur, sicut in fornace auro palea cum igne sociatur, ut quo ardet palea, purgetur aurum. Hi ergo veraciter boni sunt, qui in bonitate persistere etiam inter malos possunt. Hinc etiam sponsi voce sanctæ Ecclesiæ dicitur : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias* (*Cant.* II, 2). Hinc ad Ezechielem Dominus dicit : *Fili hominis, increduli et subversores sunt tecum, et cum scorpionibus habitas* (*Ezech.* II, 6). Hinc Petrus vitam beati Lot glorificat, dicens : *Et justum Lot oppressum a nefandorum* [b] *injuria conversatione eripuit* (*II Pet.* II, 7). Aspectu enim et auditu justus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam justi iniquis operibus cruciabant. Hinc Paulus discipulorum vitam glorificat, et glorificando 674 confirmat, dicens : *In medio nationis pravæ et perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes* (*Philip.* II, 15). [c] Hinc per Joannem angelus Pergami Ecclesiæ attestatur, dicens : *Scio ubi habitas, ubi sedes est Satanæ, et tenes nomen meum, et non negasti fidem meam* (*Apoc.* II, 13). Beatus igitur Job ut ostendat cujus fortitudinis fuerit, insinuet cum quibus vixit, dicens : *Frater fui draconum, et socius struthionum.* [d] Quia minus esset quod ipse bona ageret, nisi et ad bonitatis suæ cumulum ab aliis mala toleraret. Sequitur :

CAPUT XL [*Rec. XXX*].

VERS. 30. — *Cutis mea denigrata est super me, et ossa mea aruerunt præ caumate.*

77. *Propter infirmorum casum, fortes zeli sui igne aduruntur.* — Hæc juxta historiam pensare negligimus, quia videlicet sermonis virtus patet [e] ex pœna passionis. Sed quia, ut sæpe jam diximus, plerumque beatus Job sic narrat gesta, [f] ut gerenda prænuntiet, bene hoc sanctæ Ecclesiæ vocibus congruit, quæ dolorem persecutionis ultimæ [g] in infirmis graviter sentit. Cumque ab illa alii pereunt, valentiores quique mœrore cruciantur. Exterior quippe causa ejus est terrena dispensatio, interior vero cura cœlestis. Cutis ergo nomine infirmi signantur, qui nunc in ea exteriori utilitati deserviunt. Per ossa vero fortes ejus figurati sunt, in quibus corporis illius tota compago solidatur. Quia igitur aut provocati muneribus, aut persecutionibus afflicti, multi in ea ab statu fidei infirmi cadunt, eamque ipsi postquam ceciderunt persequuntur, quid aliud quam cutis suæ nigredinem patitur, ut in ipsis postmodum fœda appareat, in quibus prius pulchra videbatur? Dum enim hi qui prius exteriora bene dispensare

[a] Vindoc., *quia ab omni plenitudine legis distat.* Germ., *quia ab omni plenitudine longe distat.*

[b] Ita Norm., Bellov., Corb. Germ., Laud. et Val. Cl. In Vind., *impudica conv.* Editi cum Germ., *injusta conversatione,*

[c] Rec. Ed., *hinc Joannes per angelum Pergami Ecclesiæ.* In Mss. Turon., Bellov., Laud., Corb. Germ., Germ., etc., non, *per angelum Joannes*, sed, *angelus per Joannem loquitur*; idque sacro textui et rationi magis congruit.

[d] Plerique Norm., *quia minus essent bona, quæ ipse ageret.*

[e] Turon., *ex persona passionis.*

[f] Gilot. et plur. Ed., *ut gerendo.* In Gussanv. legitur *pronuntiet*, quod mendum typographicum esse censeremus, nisi in vet. Paris. et Basil. etiam occurreret. Mss. vero miro consensu habent *prænuntiet*, et ita legendum sermonis series probat.

[g] Laud., *in infimis*, sed mendose. Hic sanctus Gregorius opponit *infirmos, fortibus.*

consueverant contra electos Dei postmodum sæviunt, quasi cutis Ecclesiæ anteactæ justitiæ colorem perdidit, quæ ad nigredinem iniquitatis venit. Quod Jeremias etiam sub præcipui metalli specie deplorat, dicens : *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus* (*Thren.* IV, 1)? Perversi ergo dum ab ejus sacramentis exeunt, plerumque inter reprobos locum honoris sumunt, ut ipsi contra sanctam Ecclesiam ex auctoritate sæviant, qui hanc atrocius quasi sciendo contemnunt. Unde et cum diceret : *Cutis mea denigrata est*, addidit, *super me*, quia hos quos prius ad decorem justitiæ quasi candidos habuit, post deterius nigros portat. Sed cum cutis ad nigredinem vertitur, fortes qui in illa sunt zelo fidei contabescunt. Unde apte subjungit : *Et ossa mea aruerunt præ caumate.* Sic namque et priori tempore os fortissimum sanctæ Ecclesiæ quadam ariditate tædii Paulus æstuabat, cum quibusdam cadentibus diceret : *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror* (*II Cor.* XI, 29)? Cutis ergo denigratur, et ossa præ caumate arescunt, quia dum infirmi ad iniquitatem prosiliunt, fortes quique zeli sui igne cruciantur. Sequitur :

CAPUT XLI [*Vet. XXX, Rec. XXXI*].

VERS. 31. — *Versa est in luctum cithara mea, et organum meum in vocem flentium.*

78. *Verbi divini ministri, cum despiciuntur, sileant, et ad pœnitentiæ luctum confugiant. Abstinentiam discretio moderetur. Vitia carnis exstinguantur, non caro.* — Quia organum per fistulas, et cithara per chordas sonat, potest per citharam recta operatio, 675 per organum vero sancta prædicatio designari. Per fistulas quippe organi ora prædicantium, per chordas vero citharæ intentionem recte viventium non inconvenienter accipimus. Quæ dum ad vitam aliam per afflictionem carnis tenditur, [a] quasi extenuata chorda in cithara per intuentium admirationem sonat. Siccatur etenim chorda, ut congruum in cithara cantum reddat, quia et sancti viri castigant corpus suum, et servituti subjiciunt (*I Cor.* IX, 27), atque ab infimis ad superiora [b] tenduntur. Pensandum quoque est quod chorda in cithara si minus tenditur, non sonat; si amplius, raucum sonat, quia nimirum virtus abstinentiæ aut omnino nulla est, si tantum quisque corpus non edomat quantum valet; aut valde inordinata est, si corpus atterit plus quam valet. Per abstinentiam quippe carnis vitia sunt exstinguenda, non caro; et tanto quisque sibimet debet moderamine præesse, ut et ad culpam caro non superbiat, et tamen [c] ad effectum rectitudinis in operatione subsistat. Intueri inter hæc egregium prædicatorem libet, quanta arte magisterii fidelium animas velut in cithara chordas tensas, alias amplius tendendo extenuat, atque alias a tensione sua relaxando conservat. Aliis etenim dicit : *Non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis* (*Rom.* XIII, 13). Et rursus ait : *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram* (*Coloss.* III, 5). Et tamen prædicatori charissimo scribit, dicens : *Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates* (*I Tim.* V, 23). Illas ergo chordas extenuando tendit, ne non tensæ omnimodo non sonent; hanc vero a tensione temperat, ne dum plus tenditur, minus sonet.

79. *Duplex exhortationis modus, alius verbis, alius operibus.* — Sive autem sancti prædicatores in Ecclesia, seu quilibet simplices et abstinentes, prout vires accipiunt, in ea proximis suis canticum bonæ exhortationis reddunt. Nam et prudentes quique ad prædicationis fructum solerter invigilant, atque ut alios ad vitam pertrahant, sono magnæ persuasionis elaborant; et qui in ea tardioris ingenii videntur, ex ipso suæ vitæ merito in quantum se posse conspiciunt, exhortationis erga alios 676 auctoritatem sumunt, atque ad cœlestem patriam quos valent trahere non desistunt. Sed sancta Ecclesia extremis persecutionibus pressa, cum verba sua a reprobis contemni considerat, amoris sui gratiam ad sola lamenta format, quia nimirum deflet [d] quos exhortando trahere non valet. Dicat ergo : *Versa est in luctum cithara mea, et organum meum in vocem flentium.* Ac si aperte fateatur dicens : Pacis quidem meæ tempore per alios parva more citharæ, per alios vero more organi magna et sonora prædicabam, [e] sed nunc in luctum cithara, et organum in vocem flentium versum est, quia dum me contemni conspicio, eos qui prædicationis [f] cantum non audiunt deploro. Hæc per quosdam sancta Ecclesia in fine factura est, hæc per quosdam in suis jam exordiis fecit. [g] Primus quippe martyr Stephanus Judæis persequentibus prodesse prædicando conatus est, quos tamen post verba prædicationis, dum videret ad jaciendos lapides convolasse, fixis genibus orabat, dicens : *Domine Jesu, ne statuas illis hoc peccatum* (*Act.* VII, 59). Quid ergo huic, qui diu et parva et magna nar-

[a] Angl. et Norm., *quasi extenta*; quam lectionem flagitare videntur repetita hic verba *tenditur, tenduntur*. At vero in optimæ notæ Mss. legitur *extenuata*, maxime in Germ., Laud. et Corb. Germ., ideoque vocem illam retinendam censemus, ut verisimilius usurpatam a sancto Gregorio, posteaque a sciolis mutatam; quod *extenta chorda*, loco melius congruere videretur. Sane si prius lectum fuisset *extenta chorda*, nemini venisset in mentem, hac voce expuncta, scribere, *extenuata chorda*. Favent huic lectioni quæ infra leguntur : *tendendo extenuat. Extenuando tendit.*

[b] Ita Corb. Germ., Norm., Laud., Val. Cl. et Germ. Excusi, *tendunt*.

[c] Recent. Editi, *ad affectum*. Legendum est *ad effectum*, sive rationem sive mss. Cod. consulamus, Turon., Germ., Laud., Norm., Corb. Germ., etc.

[d] Turon., *quos orando*; ita quoque olim in Corb. Germ., nunc legitur, *exhortando*.

[e] Sic ibidem brevius in Mss. Turon., Bellovac., Germ. et Norm. legitur, quam in Editis, *sed nunc versa est in luctum*, etc. In Corb. Germ. adhuc brevius, *sed nunc in luctum citharæ et organum versum est*.

[f] Corb. Germ., Norm. et Germ., *canticum* : et ita infra, pro, *cantus*, *cantum*.

[g] Germ., Bellovac., Corb. Germ. et plur., maxime Norm., *martyr quippe Stephanus*, omisso, *primus*.

raverat, nisi jam suæ citharæ atque organi cantus silebat atque in luctum versa fuerant, quia eos quos prædicando non traxerat, amando flebat? Quod nimirum quotidie sancta Ecclesia agere non desistit, quæ prædicationis verbum pene ubique conticuisse jam conspicit. Alii namque loqui dissimulant, alii recta audire contemnunt. Sed electorum mens dum tacere cantum prædicationis conspicit, gemens ac tacita ad fletus redit. Dicat ergo : *Versa est in luctum cithara mea, et organum meum in vocem flentium*, quia electus quisque quo sanctæ prædicationis vox silet, eo damna Ecclesiæ gravius plangit.

Hucusque beatus Job descripsit mala quæ pertulit, hoc vero ex loco incipit narrare subtilius bona quæ fecit. Sed doloris verba historica atque allegorica expositione transcurrimus, virtutum vero opera ex magna parte juxta solius historiæ textum tenemus, ne si hæc ad indaganda mysteria trahimus, veritatem fortasse operis vacuare videamur.

LIBER VIGESIMUS PRIMUS.

Exponitur cap.* XXXI *lib. Job, ad versum 24 exclusive, et laudatis prius castitate, humilitate, misericordia, multa de occasione peccati fugienda potissimum docentur.

CAPUT PRIMUM.

1. *In explicandis sacris Scripturis, nec solus historicus sensus sequendus est, nec semper allegoricus.* — Intellectus sacri eloquii inter textum et mysterium tanta est libratione [a] pensandus, ut utriusque partis lance moderata, hunc neque nimiæ discussionis pondus deprimat, neque rursus torpor incuriæ vacuum relinquat. Multæ quippe ejus sententiæ tanta allegoriarum conceptione sunt gravidæ, ut quisquis eas ad solam tenere historiam nititur, earum notitia per suam incuriam privetur. Nonnullæ vero ita exterioribus præceptis inserviunt, ut si quis eas subtilius penetrare desiderat, **677** intus quidem nihil inveniat, sed hoc sibi etiam quod foris loquuntur abscondat.

2. *Probatur prior propositio.* — Unde bene quoque narratione historica per significationem dicitur : *Tollens Jacob virgas populeas virides, et amygdalinas, et ex platanis, ex parte decorticavit eas; detractisque corticibus, in his* [b] *quæ exspoliata fuerant candor apparuit; illa vero quæ integra erant viridia permanserunt, atque in hunc modum color effectus est varius* (*Genes.* XXX, 37). Ubi et subditur : *Posuitque eas in canalibus in quibus effundebatur aqua, ut cum venissent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, et in aspectu earum conciperent. Factumque est ut in ipso calore coitus oves intuerentur virgas, et parerent maculosa et varia, et diverso colore respersa* (*Ibid.*, 38, 39). Quid est enim virgas virides, amygdalinas, atque ex platanis ante gregum oculos ponere, nisi per Scripturæ sacræ seriem antiquorum Patrum vitas atque sententias in exemplum populis præbere? Quæ nimirum quia juxta rationis examen rectæ sunt, virgæ nominantur. Quibus ex parte corticem subtrahit, ut in his quæ exspoliantur, intimus candor appareat; et ex parte corticem servat, ut sicut fuerant exterius, in viriditate permaneant; variusque virgarum color efficitur, dum cortex ex parte subtrahitur, ex parte retinetur. Ante considerationis enim nostræ oculos præcedentium patrum sententiæ quasi virgæ variæ ponuntur. In quibus dum plerumque intellectum litteræ fugimus, quasi corticem subtrahimus, et dum plerumque intellectum litteræ sequimur, quasi corticem reservamus. Dumque ab ipsis [c] cortex litteræ subducitur, allegoriæ candor interior demonstratur, et dum cortex relinquitur, exterioris intelligentiæ virentia exempla monstrantur. Quas bene Jacob in aquæ canalibus posuit, quia et Redemptor noster in libris eas sacræ scientiæ, quibus nos intrinsecus infundimur, fixit. Has aspicientes arietes cum ovibus coeunt, quia rationales [d] nostri spiritus, dum in earum intentione defixi sunt, singulis quibusque actionibus permiscentur, ut tales fetus operum procreent, qualia exempla præcedentium in vocibus præceptorum vident; et diversum colorem proles boni operis habeat, quia et nonnunquam [e] subtracto litteræ cortice, acutius interna considerat, et reservato nonnunquam historiæ tegmine, bene se in exterioribus format.

3. *Probatur altera.* — Nam quia divinæ sententiæ aliquando interius rimandæ sunt, aliquando exterius observandæ, per Salomonem quoque dicitur : *Qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum; et qui vehementer* [f] *emungit, elicit sanguinem* (*Prov.* XXX, 33). Ubera quippe fortiter premimus, cum verba sacri eloquii subtili intellectu pensamus, qua pressione dum lac quærimus, butyrum invenimus, quia dum nutriri vel tenui intellectu quærimus, ubertate internæ pinguedinis ungimur. Quod tamen nec nimie nec semper agendum est, ne dum lac quæritur ab uberibus, sanguis sequatur. Plerumque etenim quidam dum verba sacri eloquii plus quam

[a] Ebroic., Utic. ac plur., *suspensus.*

[b] Sic, præeunte Vulgata, legitur in Mss. Corb. Germ., Norm., Germ., Laud., Val. Cl., etc., quibus consentiunt veteres Edit. In veteri tamen Ed. Basil. habes, *quæ integræ erant, virides*. Idem legitur in Gilot. Arrisit magis Romanis Editoribus sub Sixto V et Gussanv., *quæ exspoliatæ fuerant... illæ vero integræ .... virides.* Deinde, *et parerent maculosas et varias, et div. col. respersas.*

[c] In Laud. perantiquo, *cortis;* quod fortasse olim in usu erat pro *cortex;* hinc in casibus flexis, *cortisis, cortici*, etc., non *corticis, cortsci.*

[d] Vindoc., *nostri sensus.*

[e] Germ. et Gemet., *subtracta litteræ cortice.*

[f] Vindoc et vet. Ed. Paris., *emulget.* Turon., *emulgit.* Corb. Germ., *emulgetur.* Laud., Germ. et Val Cl., *emulgitur.* Norman., *emungitur*, et ita infra.

debent discutiunt, 678 in carnalem intellectum cadunt. Sanguinem quippe elicit, qui vehementer emungit, quia carnale efficitur hoc quod ex nimia spiritus discussione sentitur. Unde necesse est ut beati Job opera, quæ inter increpantium amicorum verba idcirco narrat ne afflicta mens illius in desperatione deficiat, juxta pondus historiæ perscrutemur, [a] ne si hæc animus plusquam necesse est spiritaliter investiget, a verborum ejus uberibus sanguis nobis pro lacte respondeat. Si quando vero quædam mystica in suorum operum narratione permiscet, ad hæc necesse est ut mens concita redeat, ad quæ hanc ipse, ut datur intelligi, ordo loquentis vocat. Nam sanctus vir postquam ea quæ sibi per flagellum Domini fuerant inflicta narravit, nunc per ordinem proprias enumerando virtutes, qualis ante flagellum fuerit innotescit; sic vitæ suæ historiam texens, [b] ut ei perrarum aliquid quod allegorice intelligi possit interserat, quatenus et ex magna parte historica sint quæ memorat, et tamen aliquando per hæc eadem ad spiritalem intelligentiam consurgat. [c] Qua itaque fortitudine ab omni lapsu exteriora sua custodiæ interioris disciplina constrinxerit, insinuat dicens :

CAPUT II.

CAP. XXXI, VERS. 1. — *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.*

4. *Ne mens illicita concupiscat, cohibendi sunt sensus exteriores qui sunt aditus mentis. Intueri non decet quod concupiscere non licet.* — Cum sit invisibilis anima, nequaquam corporearum rerum delectatione tangitur, nisi quod inhærens corpori quasi quædam egrediendi foramina ejusdem corporis sensus habet. Visus quippe, auditus, gustus, odoratus, et tactus, quasi quædam viæ mentis sunt, quibus foras veniat, et ea quæ extra ejus sunt substantiam concupiscat. Per hos etenim corporis sensus quasi per fenestras quasdam exteriora quæque anima respicit, respiciens concupiscit. Hinc etenim Jeremias ait : *Ascendit mors* [d] *per fenestras nostras, ingressa est domos nostras* (*Jerem.* IX, 21). Mors quippe per fenestras ascendit, et domum ingreditur, cum per sensus corporis concupiscentia veniens, habitaculum intrat mentis. Quod contra hoc quod jam sæpe diximus de justis per Isaiam dicitur : *Qui sunt hi qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas* (*Isai.* LX, 8)? Justi namque volare ut nubes dicti sunt, quia a terrenis contagiis sublevantur; et quasi columbæ ad fenestras suas sunt, quia per sensus corporis exteriora quæque intentione non respiciunt rapacitatis, eosque foras non rapit concupiscentia carnalis. Quisquis vero per

A has corporis fenestras incaute exterius respicit, plerumque in delectationem peccati etiam nolens cadit; atque obligatus desideriis, incipit velle quod noluit. Præceps quippe anima dum ante non providet, ne incaute videat quod concupiscat, cæca post incipit desiderare quod vidit. Unde et Prophetæ mens, quæ sublevata sæpe mysteriis internis intererat, quia alienam conjugem incaute vidit, obtenebrata postmodum sibimet illicite conjunxit (*II Reg.* XI, 2). Sanctus autem vir, qui acceptis corporis sensibus, velut subjectis 679 ministris quidam æquissimus judex præest, culpas conspicit antequam veniant, et velut [e] insidianti hosti fenestras corporis claudit, dicens : *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* Ut enim cogitationes cordis caste servare

B potuisset, fœdus cum oculis pepigit, ne prius incaute aspiceret quod postmodum invitus amaret. Valde namque [f] est quod caro deorsum trahit, et semel species formæ cordi [g] per oculos illigata vix magni luctaminis manu solvitur. Ne ergo quædam lubrica in cogitatione versemus, providendum nobis est; quia intueri [h] non decet quod non licet concupisci. Ut enim munda mens in cogitatione servetur a lascivia [i] voluptatis suæ deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam. Neque enim Eva lignum vetitum contigisset, nisi hoc prius incaute respiceret. Scriptum quippe est : *Vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile; et tulit de fructu illius, et comedit* (*Genes.* III, 6). Hinc ergo pensandum est quanto

C debeamus moderamine erga illicita visum restringere nos qui mortaliter vivimus, si et mater viventium per oculos ad mortem venit. Hinc etiam sub Judææ voce, quæ exteriora videndo concupiscens bona interiora perdiderat, propheta dicit : *Oculus meus deprædatus est animam meam* (*Thren.* III, 51). Concupiscendo enim visibilia, invisibiles virtutes amisit. Quæ ergo interiorem fructum per exteriorem visum [j] perdidit, per oculum corporis pertulit prædam cordis. Unde nobis ad custodiendam cordis munditiam exteriorum quoque sensuum disciplina servanda est. Nam quantalibet virtute mens polleat, quantalibet gravitate vigeat, carnales tamen sensus puerile quiddam exterius perstrepunt, et nisi interioris gravitatis pondere et quasi juvenili quodam vigore refrenentur,

D ad fluxa quæque et levia mentem enervem trahunt.

5. *Exemplum Job non solum carnis, sed etiam cordis et mentis luxuriam refrenantis. Per Moysen luxuria perpetrata, per Christum etiam cogitata damnatur. Qui cœli civis est luxuriam deserat, non timore, sed*

[a] Val. Cl., *ne si hæc animum.... spiritaliter investigata pulsent, ex verborum*, etc.

[b] Norm., *ut ei perraro.*

[c] Gemet., *qua utique fortitudine*

[d] Germ., *per fenestras suas*. Uticensis, Beccens. et alii, *per fenestras vestras... domos vestras...... et domos ingreditur, cum*. Val. Cl. habet quoque, *et domos ingreditur*. Legi debet ex Vulgata, cæterisque versionibus, et ex textu Heb., *fenestras nostras*, etc.

[e] Editi, *insidianti morti*. Sic legendum suadet locus Isaiæ qui explicatur supra : *ascendit mors per fenestras nostras;* verum contradicunt Mss. Anglic. et nostri, qui præ se ferunt *insidianti hosti*. Germ. tamen et Corb. Germ. habent *insidianti morti*.

[f] Placuit recentioribus editoribus addere *grave*, cum in Mss. et prioribus Excusis simpliciter legatur, *valde namque est quod*.

[g] Germ. et Val. Cl., *per oculos illata*.

[h] Germ. et Norm., *non debet*, quod etiam habent nonnulli Editi.

[i] Germ., Gemet., Utic. ac Pratel., *voluntatis suæ*.

[j] Gilot. in margine pro diversa lectione, *pretulit*, quod etiam habent aliquæ vet. Edit.

charitate. — Videamus igitur quomodo beatus Job id quod in eo fluxum ac puerile caro sapere potuit, juvenili sapientiæ vigore restrinxit. Ait enim : *Pepigi fœdus cum oculis meis.* Et quia non in se actionem tantummodo, sed et cogitationem luxuriæ exstinxit, secutus adjunxit : *Ut ne cogitarem quidem de virgine.* Sciebat nimirum luxuriam esse in corde refrenandam, sciebat, per sancti Spiritus donum, quod Redemptor noster veniens legis præcepta transcenderet, et ab electis suis non solum luxuriam carnis, sed etiam cordis aboleret, dicens : *Scriptum est : Non adulterabis; ego autem dico vobis, quoniam omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (*Matth.* v, 27). Per Moysen quippe luxuria perpetrata, per auctorem vero munditiæ luxuria cogitata damnatur. Hinc est enim quod discipulis primus Ecclesiæ pastor dicit : *Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrii perfecte sperate in eam quæ offertur vobis gratiam* (*I Pet.* I, 13). Lumbos enim carnis succingere est luxuriam ab effectu refrenare. Lumbos vero mentis succingere est hanc etiam a cogitatione restringere. Hinc est quod angelus, qui Joannem alloquitur (*Apoc.* I, 13), zona aurea super mamillas cinctus **680** esse perhibetur. Quia enim Testamenti Novi munditia etiam cordis luxuriam frenat, angelus qui in eo apparuit in pectore cinctus venit. Quem bene zona aurea stringit, quia quisquis supernæ patriæ civis est, non jam timore supplicii, sed amore charitatis immunditiam deserit. Malum vero luxuriæ aut cogitatione perpetratur, aut opere. Callidus namque [a] hostis noster cum ab effectu operis expellitur, secreta polluere cogitatione molitur. Unde et serpenti a Domino dicitur : *Pectore et ventre repes* (*Genes.* III, 14). Serpens videlicet ventre repit, quando hostis lubricus per humana membra sibimet subdita usque ad expletionem operis luxuriam exercet. Serpens autem repit pectore, quando eos quos in opere luxuriæ non valet polluit in cogitatione. Alius itaque luxuriam jam perpetrat actione, huic serpens repit ex ventre. Alius autem perpetrandam versat in mente, huic serpens repit ex pectore. Sed quia per cogitationem ad explenda opera pervenitur, recte serpens prius pectore, et postmodum repere ventre describitur. [*Rec. III.*] Unde beatus Job, quia disciplinam etiam in cogitatione tenuit, una custodia serpentis pectus ventremque superavit, dicens : *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* [*Vet. III.*] Quam nimirum cordis munditiam quisquis adipisci non appetit, quid aliud quam ejusdem a se munditiæ auctorem repellit? Unde et beatus Job protinus subdit :

CAPUT III.

VERS. 2. — *Quam enim partem Deus haberet in me desuper, et hæreditatem Omnipotens de excelsis?*

6. *Ut Dei hæreditas simus, in nobis peccatum non* A *regnet. Nihil prodest vel superba castitas, vel humilitas non casta.* — Ac si aperte dicat : Si mentem in cogitatione polluero, ejus qui munditiæ auctor est, esse hæreditas nequaquam possum. Nulla enim bona sunt cætera, si occulti judicis oculis castitatis testimonio non approbantur. Omnes quippe virtutes in conspectu conditoris vicaria ope se sublevant, ut quia una virtus sine alia vel nulla est omnino, vel minima, vicissim sua conjunctione fulciantur. Si enim vel castitatem humilitas deserat, vel humilitatem castitas relinquat, apud auctorem humilitatis et munditiæ prodesse quid prævalet vel superba castitas, vel humilitas inquinata? Sanctus igitur vir ut ab auctore suo in bonis reliquis possideri mereatur, cordis munditiam custodiens, dicat : *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.* B *Quam enim partem haberet Deus in me desuper, et hæreditatem Omnipotens de excelsis?* Ac si aperte fateatur, dicens. [b] Habere me possessionem suam excelsorum conditor renuit, si mens mea ante conspectum illius in infimis desideriis tabescit.

7. *Cogitatio immunda non inquinat cum pulsat, sed cum per delectationem subjugat. In carne corruptibili sufficit peccatum non regnare.* — Sed inter hæc (*De pœnit.*, *dist.* 2, *c.* 23) sciendum est aliud esse quod animus de tentatione carnis patitur, aliud vero cum per consensum delectationibus obligatur. Plerumque enim cogitatione prava pulsatur, sed renititur; plerumque autem cum perversum quid concipit, hoc intra semetipsum etiam per desiderium volvit. Et C nimirum mentem nequaquam cogitatio immunda inquinat cum pulsat, sed cum hanc sibi per delectationem subjugat. Hinc etenim prædicator egregius dicit : *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana* (*I Cor.* X, 13). Humana quippe tentatio est, **681** qua plerumque [c] in cogitatione tangimur etiam nolentes, quia ut nonnunquam et illicita ad animum veniant, hoc utique in nobismetipsis ex humanitatis corruptibilis pondere habemus. Jam vero dæmoniaca est, et non humana tentatio, cum ad hoc quod carnis corruptibilitas suggerit per consensum se animus astringit. Hinc iterum dicit : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore* (*Rom.* VI, 12). Peccatum quippe in mortali corpore nequaquam non esse, sed regnare D prohibuit, quia in carne corruptibili non regnare potest, sed non esse non potest. Hoc ipsum namque ei de peccato tentari peccatum est, quo quia quandiu vivimus perfecte omnimodo non caremus; sancta prædicatio quoniam hoc expellere plene non potuit, ei de nostri cordis habitaculo regnum tulit, ut appetitus illicitus etsi plerumque bonis nostris cogitationibus occulte se quasi fur inserit, saltem si ingreditur, non dominetur. Vir igitur sanctus dicens : *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine*, nequaquam vult intelligi quia ejus animum

[a] Recent. Edit., *adversarius noster... secreta polluere cogitationis molitur.* Nostram lect. habent antiqui Cod. tam excusi quam exarati manu; si tamen excipias Corb. Germ., cui rec. Ed. concinunt.

[b] Ita cum Corb. Germ., Norm. et aliis Mss., vet. Edit. In recent., *habere in me.*

[c] Recent. addiderunt *turpi*, reclamantibus Mss. et vet. Excusis.

culpa in cogitatione non contigit, sed quia nunquam hunc ex consensu superavit. Nam velut integerrimam possessionem Dei mentem suam contra adversarii deprædationem vindicat, qui protinus adjungit: *Quam enim partem haberet Deus in me desuper, et hæreditatem Omnipotens de excelsis?* Ac si aperte dicat: Carne quidem mortali corruptionis conditioni subjaceo, sed auctori unde servio, si ei integrum a consensu culpæ animum non defendo? Sequitur:

CAPUT IV [*Vet. et Rec. IV*].

VERS. 3. — *Numquid non perditio est iniquo, et alienatio operantibus iniquitatem.*

8. *Justi per asperum iter ad salutis patriam, reprobi per amœna prata ad foveam tendunt.* — [a] Festina consolatio bonorum est consideratus finis malorum. Dum enim ex eorum interitu malum conspiciunt quod evadunt, leve existimant quidquid adversi in hac vita patiuntur. Eant ergo nunc reprobi, et delectationum suarum desideria compleant, in finis sui damnatione sensuri sunt quia mortem male viventes amaverunt. Transitorio autem verbere affliguntur electi, ut a pravitate flagella corrigant quos paterna pietas ad hæreditatem servat. Nunc etenim flagellatur justus, et verbere disciplinæ corrigitur, quia ad æternæ hæreditatis patrimonium præparatur. In suis autem voluptatibus relaxtur injustus, quia tanto ei temporalia bona suppetunt, quanto æterna denegantur. Injustus ad debitam mortem currens, effrenatis voluptatibus utitur, quia et vituli, qui mactandi sunt in liberis pastibus relinquuntur. At contra justus a delectationis transitoriæ [b] jucunditate restringitur, quia et nimirum vitulus ad laboris usum vitæ deputatus sub jugo retinetur. Negantur electis in hac vita bona terrena, quia et ægris, quibus spes vivendi est, nequaquam a medico cuncta quæ appetunt conceduntur. Dantur autem reprobis bona quæ in hac vita appetunt, quia et desperatis ægris omne quod desiderant non negatur. Perpendant igitur justi quæ sint mala, quæ [c] iniquos manent, et nequaquam eorum felicitati invideant quæ percurrit. Quid est enim quod de eorum gaudiis admirentur, quando et ipsi per iter
682 asperum ad salutis patriam, et illi quasi per amœna prata ad foveam tendunt? Dicat ergo vir sanctus: *Nunquid non perditio est iniquo, et alienatio operantibus iniquitatem?* Quod videlicet alienationis verbum durius sonaret, si hoc interpres in suæ linguæ voce tenuisset. Quod enim apud nos alienatio, hoc apud Hebræos anathema dicitur. Tunc ergo alienatio erit reprobis, cum ab hæreditate districti judicis se anathema esse conspiciunt, quia hic eum perversis moribus contempserunt. Floreant igitur iniqui, a flore æternæ hæreditatis alieni; justi vero semetipsos so-

A lerter inspiciant, et in cunctis actionibus suis a Domino se videri pertimescant. Unde et apte mox subditur:

CAPUT V.

VERS. 4. *Nonne ipse considerat vias meas, et cunctos gressus meos dinumerat?*

9. *Minutissimæ cogitationes, et tenuissima verba quæ parvi pendimus, in judicio Dei non prætermittentur. Per gradus culpæ, crescit ordo sententiæ condemnatoriæ.* — Quid viarum nomine nisi actiones denuntiat? Hinc enim per Jeremiam dicitur: *Bonas facite vias vestras et studia vestra* (*Jerem.* VII, 3). Quid vero gressuum appellatione, nisi vel motus mentium, vel profectus accipimus meritorum? Quibus profecto gressibus ad semetipsam nos Veritas vocat, dicens: *Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis*
B (*Matth.* XI, 28). Ad se quippe venire nos Dominus præcipit, nimirum non gressibus corporis, sed profectibus cordis. Ipse namque ait: *Veniet hora quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitis Patrem* (*Joan.* IV, 21). Et paulo post: *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate, nam et Pater tales quærit qui adorent eum* (*Ibid.*, 23). In corde ergo esse gressus insinuat, quando et ut veniamus vocat et tamen motu corporis nequaquam nos ad alia transire denuntiat. [*Vet. V.*] Sic autem Dominus uniuscujusque considerat vias, sic dinumerat gressus, ut ne minutissimæ quidem cogitationes ejus judicio ac verba tenuissima, quæ apud nos usu viluerunt, indiscussa remaneant. Hinc enim dicit: *Qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui dixerit fratri suo:*
C *Racha, reus erit concilio. Qui dixerit: Fatue, reus gehennæ ignis* (*Matth.* V, 22). Racha quippe in Hebræo eloquio [d] vox interjectionis est, quæ quidem animum irascentis ostendit, nec tamen plenum verbum iracundiæ exprimit. Prius ergo ira reprehenditur sine voce, postmodum vero ira cum voce, sed necdum pleno verbo formata; ad extremum quoque cum dicitur: Fatue ira redarguitur, quæ cum excessu vocis expletur etiam perfectione sermonis. Et notandum quod in ira perhibet reum esse judicio; in voce iræ, quod est racha, reum concilio; in verbo vocis quod est fatue, reum gehennæ ignis. Per gradus etenim culpæ crevit ordo sententiæ, quia in judicio adhuc causa discutitur, in concilio autem jam causæ sententia definitur, in gehenna vero ignis ea quæ de
D concilio egreditur sententia expletur. Quia igitur humanorum actuum Dominus subtili examine gressus enumerat, ira sine voce, judicio; ira in voce, concilio; ira vero in voce atque sermone, gehennæ ignibus mancipatur. Hanc subtilitatem considerationis ejus propheta aspexerat, cum dicebat: *Fortissime, magne,* [e] *potens Dominus exercituum; nomen tibi, magnus*

[a] Hinc amovimus, *O quanta consolatio ægrotis, et quantus mæror* (*al.*, *metus*) *sanis*, quæ in Mss. non inveniuntur, et ex margine procul dubio in textum Excusorum irrepserunt. Sane explicatio textus Job ab istis verbis incipit: *festina consolatio*, etc., quæ non cohærent cum iis: *o quanta*, etc. Hanc sententiam aliquis in margine annotaverat, quam postea Editores minus caute textui inseruerunt.

[b] Antiq. Excusi post Mss. plerosque, *jocunditate*.

[c] Germ., Corb. Germ., Laud., Val. Cl., Turon. et Norm., *iniquis permanent*.

[d] Ed., *vox indignantis*. In omnibus Anglic., Norm., Corb. Germ., Turon., Vindoc., Germ., Laud., etc., legimus, *vox interjectionis*.

[e] Deest *Dominus* in recent. Editis, etsi in Mss. et antiquioribus Excusis habeatur.

consilio, incomprehensibilis cogitatu, cujus oculi aperti 683 *sunt, super omnes vias filiorum Adam, ut reddas unicuique secundum vias suas, et secundum fructum* [a] *adinventionum ejus* (*Jerem.* XXXII, 18).

10. *Nulla sine mercede bona, nulla mala sine pœna.* — Sic easdem vias Dominus subtili examinatione considerat, ut in unoquoque nostrum nec ea quæ remuneret bona prætereat, nec mala, quæ videlicet displicent, sine increpatione derelinquat. Hinc est enim quod angelum Ecclesiæ Pergami et in quibusdam laudat, et in quibusdam redarguit dicens : *Scio ubi habitas, ubi sedes est satanæ, et tenes nomen meum, et non negasti fidem meam* (*Apoc.* II, 13, 14). Et paulo post : *Sed habeo adversum te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam.* Hinc [b] angelo Ecclesiæ Thyatiræ dicitur : *Novi opera tua, et charitatem tuam, et fidem, et ministerium, et patientiam tuam, et opera tua novissima plura prioribus ; sed habeo adversum te* [c] *pauca, quia permittis mulierem Jezabel, quæ se dicit propheten, docere et seducere servos meos, et fornicari, et manducare idolothytum* (*Ibid.*, 19). Ecce bona memorat, nec tamen resecanda mala sine pœnitentia relaxat, quia scilicet sic singulorum vias considerat, sic gressus enumerans pensat, ut subtili examine perpendat vel quantum quisque ad bona proficiat, vel quantum ad mala devians suis profectibus contradicat. Incrementum quippe meritorum, quod bonæ vitæ studiis augetur, plerumque mali admistione retrahitur ; et bonum quod animus operando construit, hoc alia perpetrando pervertit. Unde sancti viri tanto se subtilius in cogitatione constringunt, quanto a superno judice districtius considerari conspiciunt. Mentem quippe discutiunt, invenire si qua dereliquerint quærunt, ut tanto fiant irreprehensibiles judici, quanta semetipsos quotidie et sine cessatione reprehendunt. Nec tamen hac de re jam gaudia securitatis sumunt, quia ab illo se videri considerant qui in eis et illa videt quæ videre ipsi in semetipsis non valent. Et quidem beatus Job perfectionis vitam inter veteres tenuit ; sed quia ejus intentio ad Redemptoris adventum prophetico spiritu erumpit in illius præceptis, pensat ipse quam multa de perfectione minus habeat. Unde et subdit :

CAPUT VI [*Vet. VI, Rec. V*].

VERS. 5, 6. — *Si ambulavi in vanitate, et festinavit in dolo pes meus, appendat me in statera justa, et sciat Deus simplicitatem meam.*

11. *Sancti merita sua in Christo tanquam in stater curent appendere, ut quod minus habent, agnoscant.* — [d] Scire Deus dicitur scire nos facere, usitato nostræ locutionis modo, qui lætum diem dicimus, ex quo contingit ut lætemur. Hinc est enim quod ad Abraham Dominus dicit : *Nunc cognovi quod timeas Deum* (*Genes.* 22, 12). Neque enim creator temporum quidquam cognovit ex tempore ; sed cognoscere ejus est ex cujuslibet causæ emergentis articulo nobis cognitionem præbere. Quis vero stateræ nomine nisi Mediator Dei et hominum designatur? In quo æqua lance omnia merita nostra pensantur, et in cujus præceptis agnoscimus quid in nostra vita minus habeamus. In hac autem statera appendimur, quoties ad vitæ ejus exempla provocamur. Hinc namque scriptum est : *Christus* [e] *pro nobis passus est, vobis relinquens exemplum, ut sequamini* 684 *vestigia ejus, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus. Qui cum malediceretur,* [f] *non maledicebat ; cum pateretur, non comminabatur* (*I Pet.* II, 21). Hinc per Paulum dicitur : *Per patientiam* [g] *curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes* [h] *in auctorem fidei et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta* (*Hebr.* XII, 1). Ad hoc itaque Dominus apparuit in carne, ut humanam vitam admonendo excitaret, exempla præbendo accenderet, moriendo redimeret, resurgendo repararet. Cum ergo nulla in se beatus Job jure redarguenda reperit, ad excedentem omnia Redemptoris vitam mentis oculos tendit, ut in illa cognoscat ipse quid minus habeat, cum dicit : *Si ambulavi in vanitate, et festinavit in dolo pes meus, appendat me in statera justa, et sciat Deus simplicitatem meam.* Ac si aperte dicat : Si qua unquam leviter, si qua perniciose perpetravi, Dei et hominum Mediator appareat, ut in ejus vita cognoscam an ego veraciter simplex fuerim. Qui enim, ut diximus, suorum temporum viros excesserat, Mediatorem Dei et hominum quærebat, ut in illo pensatus agnosceret si vitam simplicem vere tenuisset. Dicat ergo : *Appendat me in statera justa, et sciat Deus simplicitatem meam.* Quod est scire me faciat. Ac si patenter fateatur, dicens : Quantum ad humanæ vitæ modum, [i] nulla in me reprehendenda jam video ; sed nisi Mediator Dei et hominum cum subtilioris vitæ præceptis appareat, quantum adhuc a vera simplicitate discrepem, non cognosco. Rectus vero ordo servatur, si prius in vanitate, et postmodum pes in dolo festinasse dicatur. Vanitas quippe ad levitatem, dolus vero ad malitiam pertinet. Et nonnulli plerumque ad quædam post malitiosa perveniunt, quia prius levia non declinant. Sequitur.

[a] Additur in Germ. et in recent. Ed., *manuum.* Non exstat in cæt. Mss. aut vet. vulgatis. Abest etiam a textu Jeremiæ.

[b] Omiserant Excusi *Ecclesiæ*, quod legimus in Mss. præter quam in Germ. et Corb. Germ.

[c] Deest *pauca* in Laud., Corb. Germ., Utic., Becc. et aliis Norm.

[d] Corb. Germ. et Laud., *scire Dei.*

[e] Corb. Germ. et Laud., *pro vobis.* Antiquarius legens, *vobis relinquens exemplum ut sequamini*, etc., existimavit prius etiam esse scribendum, *Christus pro vobis*, etc. In textu Græco legitur : *Christus pro nobis, passus est, nobis relinq. ex. ut sequamini.* Quod verbum flagitare videtur ut prius legatur, *vobis relinquens.* Consule criticos ad hunc locum.

[f] Utic., Becc. et alii, *non remaledicebat.* Quod textui Græco respondet nisi malueris vertere : *maledicta non regessit.*

[g] Norm., Corb. Germ., Laud. et Germ., *curramus propositum.*

[h] Plerique Norm., *in auctore... et consummatore.*

[i] Vindoc., *nullus me reprehendat jam video.*

CAPUT VII [*Vet.* VII].

VERS. 7. — *Si declinavit gressus meus de via.*

12. *A via declinamus, quoties errori consentimus.* — Toties gressus de via declinat, quoties nostra cogitatio iter rectitudinis per consensum relinquit erroris. Quasi vero tot gressus extra viam ponimus, quot perversis desideriis a cœlestis vitæ delectatione separamur. Ut enim præfati sumus, adhuc carnis corruptibilis pondere gravati, nequaquam valemus sic vivere, ut nulla nos possit culpæ delectatio pulsare. Sed aliud est nolentem tangi, aliud consentientem animum perimi. Sancti autem viri tanto vigilantiori se circumspectione custodiunt, quanto se pulsari sinistris [a] motibus vel transitoriæ delectationis dedignantur. Unde et adhuc subditur :

CAPUT VIII [*Rec* VI].

IBID. — *Si secutus est oculus meus cor meum.*

13. *Cordi illicita concupiscenti oculus famulari deneget. Tentatio aliquando per oculos trahitur, aliquando intrinsecus concipitur. Qui exteriori negligenter utitur, interiori oculo juste cæcatur.* — Ecce iterum per interioris vigoris custodiam ad exteriorum membrorum disciplinam redit, ut si quid fortasse cor illicitum concupisceret, pressus disciplinæ magisterio oculus videre recusaret. Sicut enim sæpe tentatio per oculos trahitur, sic nonnunquam concepta intrinsecus compellit sibi extrinsecus oculos deservire. Nam plerumque res quælibet innocenti mente respicitur, sed ipso conspectu animus concupiscentiæ gladio confoditur. Non enim, ut exempli causa jam diximus, **685** David Uriæ conjugem ideo studiose respexit, quia concupierat, sed potius ideo concupivit quia incaute respexit. Fit vero rectæ retributionis examine [b] ut qui exteriori negligenter utitur, interiori oculo non injuste cæcetur. Sæpe autem intrinsecus concupiscentia dominatur, et illecebratus animus ad usus suos sensus corporeos famulari more tyrannidis exigit, suisque voluptatibus oculos servire compellit, atque, ut ita dicam, fenestras luminis ad tenebras aperit cæcitatis. Unde sancti viri cum sinistra pulsari delectatione se sentiunt, ipsa per quæ formæ species ad mentem ingreditur disciplinæ magisterio lumina restringunt, ne pravæ cogitationi visio lenocinata famuletur. Quæ si unquam subtiliter custodiri negligitur, cogitationis immunditia protinus ad operationem transit. Unde et mox subditur :

CAPUT IX [*Rec.* VII].

IBID. — *Et si in manibus meis adhæsit macula.*

14. *Ne culpa ad opus prodeat, intus ubi nascitur, exstinguatur.* — Sanctus ergo vir sciens quod plerumque prava cogitatio per oculos veniat ad mentem, paulo superius dixit : *Pepigi fœdus cum oculis meis,*

A *ut ne cogitarem quidem de virgine.* Perpendens etiam quod nonnunquam in mente oritur, sed huic obortæ oculi perverse famulantur, ait : *Si secutus est oculus meus cor meum.* Ac si aperte dicat : Nec passim videre volui quæ concupiscerem, nec videndo unquam secutus sum quæ concupivi. Dicat ergo : *Si secutus est oculus meus cor meum*, quia et si quid unquam illicitum mens ejus, ut videlicet humana, concepit, altioris disciplinæ magisterio [c] constrictos sequi se per illicita sibique famulari oculos noluit. Pensemus ad hæc conscientias nostras, et quanti culminis vir iste fuerit, ex nostri cordis dejectione videamus. Ecce si qua illicita aliquando cogitavit, quia ea citius intra arcana cordis gladio sancti vigoris exstinxit, pervenire illa usque ad opera non permisit. Unde,
B ut præmisimus, illico subjungit. *Et si in manibus meis adhæsit macula.* Quando enim macula in manibus, id est culpa actionibus inhæret, quam censura disciplinæ non sinebat in cogitatione proficere? Neque enim culpa ad opus prodire permittitur, si intus ubi nascitur exstinguatur. Si autem tentationi in corde nascenti festine non resistitur, hac eadem qua nutritur mora roboratur; [d] et existens foris in operibus, vinci vix prævalet, quia ipsam intus membrorum dominam mentem captivam tenet. Quia vero vir sanctus superiora omnia sub conditione intulit, si hæc unquam perpetraverit, sententia se maledictionis astringit, dicens :

CAPUT X [*Rec.* VIII].

VERS. 8. — *Seram, et alius comedat, et progenies*
C *mea eradicetur.*

15. *Serit jejunus prædicator, et alius comedit, quando quæ docet non operatur.* — More sacri eloquii serere dicimus, verba vitæ prædicare. Hinc etenim propheta ait : *Beati qui seminatis super omnes aquas* (*Isai.* XXXII, 20). [e] Sanctæ quippe Ecclesiæ prædicatores super omnes aquas seminare conspexit, quia cunctis late populis verba vitæ, quasi cœlestis panis grana, tradiderunt. Comedere autem est bonis operibus satiari. Unde per semetipsam Veritas dicit : *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me* (*Joan.* IV, 34). Si ergo ea quæ protulit facere prætermisit, ait : *Seram, et alius comedat.* Ac si aperte dicat : Quod os meum loquitur, non ego, sed alter operetur. Prædicator quippe **686** qui a suis vocibus
D moribus discrepat, jejunus serit quod alius manducet, quia suo semine ipse non pascitur, quando a verbi sui rectitudine prava actione vacuatur. [*Vet.* VIII.] Et quia plerumque discipuli incassum bona audiunt, cum ex magistri vita operum exemplo destruuntur, recte subjungitur : *Et progenies mea eradicatur.*

16. *Ejus progenies eradicatur, quia quos per verbum gignit, per exemplum necat.* — Doctoris enim proge-

[a] Turon., *moribus vel transitorie dedignantur.* Ita etiam habent Val. Cl., Germ. et Norm., retenta tamen voce *motibus*.

[b] Vindoc., *ut qui exteriora negligenter intuetur, interiori oculo non injuste cæcetur.*

[c] Ita cum Norm., Turon., Laud., Val. Cl., Corb. Germ., vet. Editi; in quibus tamen legitur *oculus... constrictus*, pro *oculos constrictos*. Recentiores post Germ. proprio marte sic locum hunc mutaverunt : *constrictus sit per illicita ducere, sibique famulari oculus noluit.*

[d] Val. Cl., *et exiens foris.* Corb. Germ., Ebroic. ac Prat., *et exiens foras.*

[e] Prat., *Sancta quippe Ecclesiæ prædicatores..... seminare conspexit.*

nies eradicatur quando is qui per verbum nascitur per exemplum necatur, quia quem lingua vigilans gignit, vitæ negligentia occidit. Neque enim torpenti nobis est mente transeundum quod apud Salomonem mulier filium, quem vigilans lactare consueverat, dormiens interemit (*III Reg.* III, 19), quia nimirum magistri vigilantes quidem scientia, sed vita dormientes, auditores suos quos per vigilias prædicationis nutriunt, dum quod dicunt facere negligunt, per somnum torporis occidunt, et negligendo opprimunt quos alere verborum lacte videbantur. Unde plerumque dum ipsi reprehensibiliter vivunt, et habere discipulos vitæ laudabilis nequeunt, et alienos sibi attrahere conantur, quatenus dum bonos se habere sequaces ostendunt, apud judicia hominum excusent mala quæ agunt, et quasi per subditorum vitam mortiferam tegant negligentiam. Unde illic mulier filium quia exstinxit proprium, quæsivit alienum. Sed tamen veram matrem Salomonis gladius invenit, quia videlicet cujus fructus vivat, vel cujus intereat, extremo examine ira districti judicis demonstrat. Ubi et illud est solerter intuendum, quod vivens filius prius dividi præcipitur, ut soli postmodum matri reddatur, quia in hac vita quasi partiri conceditur vita discipuli, dum ex illa nonnunquam alter apud Deum meritum, alter vero apud homines laudem habere permittitur.

17. *Amissis propriis filiis, alienos vivere invidet.* — Sed falsa mater eum quem non genuit, occidi non metuit, quia arrogantes magistri et charitatis ignari, si plenissimum nomen laudis ex alienis discipulis consequi nequeunt, eorum vitam crudeliter insequuntur. Invidiæ enim face succensi, nolunt aliis vivere, quos se conspiciunt non posse possidere. Unde illic perversa mulier clamat : *Nec meus sit, nec istius* (*Ibid.*, 26). Ut enim diximus, quos sibi obsequi non vident ad gloriam temporalem, eos aliis invident vivere per veritatem. Vera autem mater satagit ut ejus filius saltem apud extraneam sit et vivat, quia concedunt veraces magistri ut ex eorum discipulis alii quidem magisterii laudem habeant, si tamen integritatem vitæ iidem discipuli non amittant. Per quæ pietatis viscera hæc eadem vera mater agnoscitur, quia omne magisterium in examine charitatis approbatur; et sola recipere totum meruit, quæ quasi totum concessit, quia fideles præpositi, pro eo quod ex bonis discipulis suis non solum aliis laudem non invident, sed utilitatem eis etiam profectus exorant, ipsi et integros et viventes filios recipiunt, quando in supremo examine ex eorum vita perfectæ retributio-

A nis gaudia consequuntur. Hæc paucis per excessum diximus, ut auditorum progenies [a] per doctorum negligentiam qualiter exstinguitur monstraremus, quia quisquis juxta hoc quod loquitur non vivit, quos verbo genuit a stabilitate rectitudinis opere evellit. Sed beatus **687** Job, quos prædicatione vigilans edidit, nequaquam actione dormiens exstinxit, atque ideo fidenter dicit : Si quominus prædicta complevi, *Seram, et alius comedat, et progenies mea eradicetur.* Qui adhuc se de inquinatione pravi operis discutiens, subdit :

CAPUT XI [*Vet. et Rec. IX*].

VERS. 9. — *Si deceptum est cor meum super muliere, et si ad ostium* [b] *amici mei insidiatus sum.*

18. *In sacris litteris adulterium et fornicatio aliquan-*
B *do distinguuntur, aliquando idem sonant. Utrumque prohibitum. Ab utriusque vel cogitatione Job abstinuit.* — Quamvis nonnunquam a reatu adulterii nequaquam discrepet culpa fornicationis, cum Veritas dicat : *Qui viderit* (*D.* 32, *q.* 5, *cap.* 13) *mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (*Matth.* V, 28). ([c] Quia enim Græco verbo mœchus adulter dicitur, cum non aliena conjux, sed mulier videri prohibetur, aperte Veritas ostendit quia etiam solo visu cum turpiter vel innupta concupiscitur, adulterium perpetratur.) Tamen plerumque ex loco, vel ordine concupiscentis discernitur, quia scilicet sic hunc in sacro ordine studiosa concupiscentia, sicut illum adulterii inquinat culpa. In personis tamen non dissimilibus idem luxuriæ distinguitur reatus, in
C quibus fornicationis culpa, quia ab adulterii reatu discernitur, prædicatoris egregii lingua testatur, qui inter cætera asserit, dicens : *Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, regnum Dei possidebunt* (*I Cor.* VI, 9). [d] Quod enim disjuncto reatui sententiam subdit, quam valde a se dissideat ostendit. Per hoc ergo quod dicitur : *Si deceptum est cor meum super muliere*, neque cogitasse vir sanctus de fornicationis macula demonstratur. Per hoc autem quod subjicit : *Et si ad ostium amici mei insiditatus sum*, patenter innotescit quod a reatu adulterii liber fuit. Sed ad hæc fortasse aliquis dicat : Quid de se mirum sanctus vir asserit, si non solum ab adulterii crimine, verum etiam a fornicationis inquinatione se liberum servavit? Hæc autem
D parvipendimus, si virtutum ejus tempora minime pensamus. Necdum enim ad restrictionem carnis revelatæ gratiæ districtior censura processerat, quæ non solum corporis, sed et cordis lasciviam reprehendit. Necdum multorum continentium castitatis bona

[a] Val. Cl., *per doctorum vitam.*

[b] Corrupte in Germ. et in Ed. recent., tum hoc loco, tum infra, *inimici mei.* In textu Hebr. ejusque versionibus omnibus legitur *ad ostium amici*, vel *socii*, aut *proximi mei.* Idem habetur in omnib. Mss. Anglic., Norm., Laud., Vindoc., Corb. Germ., Turon., Val. Cl. et in vet. Ed. Mirari subit tam crassum errorem sic propagatum fuisse, contra Codicum Mss., sive S. Scripturæ, sive Moralium fidem.

[c] Hic medemur obscuritati textus, eumque restituimus adhibita parenthesi, et detracta particula *quod*, ante, *tamen plerumque*, quæ abundat in Germ. et in Editis, et quæ contra cæt. Mss. fidem est addita.

[d] Sanavimus etiam hunc locum in Germ., Corb. Germ. et in Editis corruptissimum, maxime ope Mss. Norm. Nullum sane legitimum sensum extundere potuimus ex his quæ exhibent Vulgati; *quod enim disjunctæ reatui sententiæ subdit*, etc. E contra patet nostræ lect. sensus, scilicet fornicarios et adulteros in verbis Apostoli distingui.

A imitanda prodierant, et tamen beatus Job exempla munditiæ, quæ non acceperat, tradebat. A multis autem nunc etiam post prohibitionem Dei carnis immunditia perpetratur. Hinc ergo colligendum est, [a] cum tanta culpa nunc etiam post præceptum in gravibus delinquitur, cum quanta laude antea a gravibus abstinebatur. Qui si hoc unquam fecerit, eamdem culpam verti sibi expetit in pœnam, dicens :

CAPUT XII.

Vers. 10. — *Scortum alterius sit uxor mea, et super illam incurventur alii.*

19. *Luxuriæ crimen usque ad perditionem vorat, omnesque virtutes destruit. Nemo hic sine peccato.* — Et quia plerumque hoc quod faciendo non perpendimus quam grave sit, patiendo pensamus ejusdem B vim facinoris quod se pati, si reus sit, debere denuntiat, exprimendo manifestat, dicens :

Vers. 11, 12. — *Hoc enim nefas est et iniquitas maxima; ignis est usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina.*

688 Hoc inter peccatum distat et crimen, quod omne crimen peccatum est, non tamen omne peccatum crimen est. Et in hac vita multi sine crimine, nullus vero esse sine peccatis valet. Unde et prædicator sanctus, cum virum dignum gratia sacerdotali describeret, nequaquam dixit : Si quis sine peccato; sed, *Si quis sine crimine est* (*Tit.* I, 6). Quis vero esse sine peccato valeat, cum Joannes dicat : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, et veritas in nobis non est* (*I Joan.* I, 8). In qua C videlicet peccatorum et criminum distinctione pensandum est quia nonnulla peccata animam polluunt, [b] quam crimina exstinguunt. Unde beatus Job crimen luxuriæ definiens, ait : *Ignis est usque ad perditionem devorans*, quia nimirum reatus hujus facinoris non solum usque ad inquinationem maculat, sed usque ad perditionem vorat. Et quia quamlibet alia fuerint bona opera, si luxuriæ scelus non abluitur, immensitate hujus criminis obruuntur, secutus adjunxit : *Et omnia eradicans genimina.* Genimina quippe sunt animæ operationes bonæ. Cui tamen si perverso ordine caro dominatur, igne luxuriæ omnia bene prolata concremantur. Nulla quippe ante omnipotentis Dei oculos justitiæ pietatisque sunt opera, quæ corruptionis contagio monstrantur immunda. Quid enim D prodest si pie quisquam necessitati compatitur proximi, quando impie [c] semetipsum destruit habitationem Dei? Si ergo per cordis munditiam libidinis flamma non exstinguitur, incassum quælibet virtutes oriuntur, sicut per Moysen dicitur : *Ignis exarsit ab ira mea, et ardebit usque ad inferos deorsum; comedet terram,* [d] *et nascentia ejus* (*Deut.* XXXII, 22). Ignis quippe terram atque ejus nascentia comedit, cum libido carnem, atque per hanc omnia bene acta consumit. Nam quidquid prodit ex fruge rectitudinis, hoc nimirum concremat flamma corruptionis. Dicat ergo : *Ignis est usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina*, quia si corruptionis malo non resistitur, et illa procul dubio pereunt quæ bona videbantur. Sed solent nonnullos ad humilitatem vitia sternere, atque ad tumorem mentis virtutes elevare. [*Vet. I.*] Quærendum ergo nobis est, si beatus Job in tanta castitatis munditia etiam humilis fuit. Sed sanctus vir cum alta virtutum teneat, quam de se humilia sentiat, repente aperit, cum subjungit :

CAPUT XIII.

Vers. 13.— *Si contempsi judicium subire cum servo meo* [e] *et ancilla mea, cum disceptarent adversum me.*

20. *Mira Job in tanta vitæ innocentia humilitas.* — Qui enim judicari cum servis ancillisque non renuit, liquido indicat quod contra nullum unquam proximum apud se tumidus fuit. Inter hæc autem libet intueri, vitam suam in omnibus quanta vir sanctus discretione custodivit. Non enim longe superius dixit : *Videbant me juvenes, et abscondebantur, et senes assurgentes stabant; principes cessabant loqui, et digitum superponebant ori suo; vocem suam cohibebant duces, et lingua eorum gutturi suo adhærebat.* (*Reg. X.*) Nunc vero ait : *Si contempsi judicium subire cum servo meo et ancilla mea, cum* **689** *disceptarent adversum me.* Quis digne considerare valeat hujus viri tam sublimia virtutum moderamina? In quo tanta est auctoritas regiminis, ut ad silentium restringantur duces : tanta humilitas cordis, ut ex æquo ad judicium venire permittantur ancillæ. Ecce apparet miro modo in potestate principibus [f] potior, in certamine servis æqualis ; in cœtu principum memor regiminis, in certamine famulorum memor conditionis. Se quippe sub vero domino famulum conspicit, ideoque cordis altitudine se super famulos non extollit. Unde et protinus subdit :

CAPUT XIV.

Vers. 14. — *Quid enim faciam cum surrexerit ad judicandum Deus? et cum quæsierit, quid respondebo illi?*

21. *Qui aliis præsunt, Deo se subesse semper attendant.* — Qui venturum judicem cogitat, indesinenter quotidie rationum suarum in melius causas parat; [g] qui æternum Dominum tremore cordis intuetur, jura temporalis dominii super subjectos moderari compellitur. Perpendit enim nil esse quod temporaliter præest cæteris, quando illi ad reddendam rationem subest qui sine fine dominatur. Sæpe namque

[a] Laud., Val. Cl. et Norm. sic habent; at in Germ., Corb. Germ. et in Editis legitur : *cum quanta culpa... cum tanta*, etc.

[b] Germ., Laud., Corb. Germ., Val. Cl. et plerique Norm., *nam crimina exstinguunt.*

[c] In Corb. Germ., prima manu, Turon., Laud., Germ., Norm., etc., ita legitur, Corb. Germ., secunda manu et Vulgatis habentibus *in semetipso destruit.*

[d] Corb. Germ. et Laud., *et nascentias*, quod infra repetitur.

[e] Utic., Becc., Gemet., *et ancillis meis;* atque ita semper legitur in hujus textus retractatione.

[f] Laud., Corb. Germ., Val. Cl., Turon. Vindoc., Norm., ita habent; cujus vocis loco legitur, *Dominus potentior*, in Germ. et Vulgatis.

[g] Editi, *quia dum æternum.* Sequimur Mss, Germ., Val. Cl., Norm., Corb. Germ., etc.

transitoria potestas animum per abrupta elationis rapit. Et quia eo quisque extollitur, quo se esse super aliquos videt, illum oportet qui super se est semper aspiciat, ut ejus metu qui supra omnia est crescentem intrinsecus animi tumorem premat. [a] Intuetur enim qui sub ipso sint, sed consideret sub quo ipse sit, ut ex consideratione veri domini, decrescat tumor falsæ dominationis. Unde beatus Job, quia ejus judicium qui super omnia est metuit, hic ad temporale judicium famulis æqualis venit, dicens : *Si contempsi judicium subire cum servo meo et ancilla mea, cum disceptarent adversum me. Quid enim faciam cum surrexerit ad judicandum Deus? et cum quæsierit, quid respondebo illi?* Qui ut semper cor in humilitate deprimat, nequaquam in eisdem famulis conspicit, quod sibi status est dispar, sed quod natura communis. Unde etiam subdit :

CAPUT XV [*Vet. XI*].

VERS. 15. — *Nunquid non in utero fecit me, qui et illum operatus est, et formavit in vulva unus?*

22. *Cogitent æqualitatem conditionis, non potestatem ordinis? et plus prodesse quam præesse studeant.* — Potentibus viris magna est virtus humilitatis, considerata æqualitas conditionis. Omnes namque homines natura æquales sumus; sed accessit dispensatorio ordine, ut quibusdam prælati videamur. Si igitur hoc a mente deprimimus quod temporaliter accessit, invenimus citius quod naturaliter sumus. Plerumque enim se animo accepta potestas objicit, eumque tumidis cogitationibus fallit. Manu ergo humillimæ considerationis deprimendus est tumor elationis. Si enim apud semetipsam mens descendit de vertice culminis, citius planitiem invenit naturalis æqualitatis. Nam, ut præfati sumus, omnes homines natura æquales genuit, sed variante meritorum ordine, alios aliis dispensatio occulta postponit. Ipsa autem diversitas, quæ accessit ex vitio, recte est divinis judiciis ordinata, ut quia omnis homo iter vitæ æque non graditur, alter ab altero regatur. Sancti autem viri cum præsunt, non in se potestatem ordinis, sed æqualitatem conditionis attendunt, nec præesse gaudent hominibus, sed prodesse. Sciunt enim quod antiqui patres nostri, non tam reges hominum quam pastores pecorum fuisse memorantur. Et cum Noe Dominus filiisque ejus diceret : 690 *Crescite et multiplicamini* [b] *et implete terram*, subdit : *Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ* (*Genes.* IX, 1, 7). Non enim ait : Sit super homines, qui futuri sunt; sed, *Sit super cuncta animalia terræ*.

23. *Homo irrationalibus animantibus, non autem cæteris hominibus natura est prælatus.* — Homo quippe animalibus irrationabilibus, non autem cæteris hominibus natura prælatus est; et idcirco ei dicitur, ut ab animalibus et non ab homine timeatur, quia contra naturam superbire est, ab æquali velle timeri, quamvis plerumque a subditis etiam sancti viri timeri appetunt, sed quando ab eisdem subditis Deum minime timeri deprehendunt, ut humana saltem formidine peccare metuant, qui divina judicia non formidant. Nequaquam ergo præpositi ex hoc quæsito timore superbiunt, in quo non suam gloriam, sed subditorum justitiam quærunt. In eo enim quod metum sibi a perverse viventibus exigunt, quasi a non hominibus, sed brutis animalibus dominantur, quia videlicet ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea etiam debent formidini jacere substrati.

24. *Nulla cogente vitii corrigendi necessitate, prælati metui refugiant, et pluris æstimari.* — Cum vero deest vitium quod corrigatur, non de excellentia potestatis, sed de æqualitate conditionis gaudent; et non solum ab eis metui, sed etiam plus quam necesse est honorari refugiunt. Neque enim leve se perpeti damnum humilitatis credunt, si ab eis pro merito fortasse ordinis pluris æstimentur. Hinc est enim quod primus pastor Ecclesiæ, cum, adorante se Cornelio, super se sibi honorem videret oblatum ad æqualitatem conditionis suæ citius recurrit, dicens : *Surge, et ipse ego homo sum* (*Act.* X, 26). Quis enim nesciat quod conditori suo homo debeat et non homini prosterni? Quia ergo humiliari sibi plus quam debuit proximum vidit, ne ultra humanitatis metas mens intumesceret, esse se hominem recognovit, quatenus illati sibi honoris elationem frangeret ex considerata æqualitate conditionis. Hinc a Joanne angelus adoratus, creaturam se esse cognovit, dicens : *Vide ne feceris; conservus tuus sum, et fratrum tuorum* (*Apoc.* XIX, 10; XXII, 9). Hinc propheta, cum ad videnda sublimia rapitur, filius hominis vocatur (*Ezec.* III, 1), ut ductus ad cœlestia, hominem se esse meminerit. Ac si eum divina vox verbis apertioribus admoneat dicens : Memento quid sis, ne de his ad quæ raperis extollaris, sed altitudinem revelationis tempera memoria conditionis. Ex eo ergo colligendum est quanta communis naturæ memoria in corde deprimi debeat terrenæ potestatis tumor, si ex humanitatis vocabulo agitur, ne cogitationis elatio ex secretis cœlestibus generetur. Cujus videlicet humanitatis bene beatus Job semper recordationem tenuit, qui ait : *Nunquid non in utero fecit me, qui et illum operatus est, et formavit in vulva unus?* Ac si aperte dicat : Cur non æque debeamus in cujuslibet negotii judicio discuti, qui per conditoris potentiam sumus æqualiter facti? Sed quia castitatis ejus atque humilitatis acta cognovimus, nunc liberalitatis opera cognoscamus. Sequitur :

CAPUT XVI [*Vet. XII, Rec. XI*].

VERS. 16. — *Si negavi quod volebant pauperibus, et oculos viduæ exspectare feci.*

25. *Liberalitas Job pauperibus dantis ad eorum votum. Qui extra metas inopiæ petunt, obtinere non merentur.* — Per hæc dicta vir sanctus ostenditur, non solum ad inopiam pauperibus, sed etiam ad habendi desiderium deservisse. Sed quid si ipsa vellent 691

[a] Editi male, *intueatur*; repugnant enim exemplaria Mss. et sancti Gregorii propositum, qui ut ad humilitatem nos provocet, hortatur ad considerandum, non qui subsint, sed qui præsit nobis.

[b] Vindoc., Val. Cl. et Germ., *et replete*.

pauperes quæ fortasse accipere non expediret? An quia in Scriptura sacra dici pauperes humiles solent, [a] ea sola æstimanda sunt quæ accipere pauperes volunt, quæ humiles petunt? Et procul dubio oportet ut incunctanter detur quidquid cum vera humilitate requiritur; id est, quod non ex desiderio, sed ex necessitate postulatur. Nam valde jam superbire est, extra metas inopiæ aliquid desiderare. Unde et superbe petentibus dicitur: *Petitis et non accipitis, ec quod male petatis* (*Jac.* IV, 3). Quia ergo illi sunt veraciter pauperes, qui inflati per superbiæ spiritum non sunt, quos aperte Veritas exprimit, cum dicit: *Beati pauperes spiritu* (*Matth.* V, 3); recte nunc per sanctum virum dicitur: *Si negavi quod volebant pauperibus*, quoniam qui ea volunt quæ profecto liquet quod eis non expediunt, eo ipso quod superbiæ abundant spiritu, jam pauperes non sunt. Sed beatus Job dum pauperes humiles appellat, quidquid ab eo accipere pauper voluit, non negavit, quia veraciter quisque humilis [b] quod non potuit oportere, nec voluit.

26. *Munificentia Job non solum ex munere, sed ex dandi celeritate pensanda.* — Sed cum largitatem mentis suæ indicat, quia ad votum se pauperibus concurrisse manifestat, necesse est ut quæramus ne tamen misericordiæ dationis tarditate fuscaverit. Unde subjungit: [c] *Et oculos viduæ expectare feci.* Petentem se viduam exspectare noluit, ut non solum ex munere, sed etiam ex celeritate muneris, bonorum operum merita augeret. Unde alias scriptum est: *Ne dicas amico tuo, vade et revertere, cras dabo tibi, cum statim possis dare* (*Prov.* III, 28). Sed nonnulli solent exterius multa largiri, communis autem vitæ gratiam repellentes habere pauperes socios in domestica conversatione refugiunt. Unde beatus Job, ut non solum se insinuet exterius multa præbuisse, sed apud se quosque inopes etiam in domestica conversatione recepisse, protinus adjungit:

CAPUT XVII [*Rec. XII*].

VERS. 17. — *Si comedi buccellam meam solus, et non comedit pupillus ex ea.*

27. *Inopes hospitio recipiendi et ad mensam adhibendi.* — Scilicet pietati se præjudicium facere æstimans, si solus comederet quod Dominus omnium communiter creasset. Quæ profecto communio conversationis esse cum talibus intra domesticos parietes debet, ex quibus æternæ proficiant merita retributionis. Unde sanctus vir non quemlibet, sed ad manducandum socium pupillum se habuisse perhibet. [d] Sed tanta hæc pietatis viscera utrum a semetipso habuerit, an conditoris sui gratia sit consecutus, innotescat. Sequitur:

CAPUT XVIII [*Rec. XIII*].

VERS. 18. — *Quia ab infantia mea crevit mecum miseratio, et de utero matris meæ egressa est mecum.*

28. *Sancti bona sua non sibi, sed Deo tribuunt. Quidam dum ætate crescunt, ab innocentia decrescunt.* — Miseratio etenim etsi ejus fuerit arbitrii, ut cum ipso proficeret, liquet tamen quia ejus arbitrii non fuit ut cum ipso de utero exiret. Constat ergo quia suæ virtuti nil tribuit, qui profecto testatur quia hoc [e] ex conditionis munere accepit. Bonum igitur quod a conditione habuisse se intimat, liquet procul dubio quia ad laudem conditoris narrat, indicans ab ipso se accepisse ut pius esset, a quo accepit ut esset; quia sicut suo opere in utero conditus non fuit, ita nec sua virtute ab utero **692** pius fuit. Sed pensandum nobis est, quod asserit: *Crevit mecum.* Nonnulli enim quoad ætatem crescunt, ab innocentia decrescunt. Electis vero cum foris ætas corporis, intus, si dici liceat, crescit ætas virtutis. Sequitur:

CAPUT XIX [*Vet. XIII, Rec. XIV*].

VERS. 19, 20. — *Si despexi prætereuntem, eo quod non habuerit indumentum, et absque operimento pauperem; si non benedixerunt mihi latera ejus, et de velleribus ovium mearum calefactus est.*

29. *Misericordiam in pauperes comitetur humilitas. Qui præmissis probris eleemosynam tribuunt, vix pro illata injuria satisfaciunt.* — Quod pauperem non despexit, virtutem humilitatis exhibuit; quod autem operuit, pietatis. Duæ quippe istæ virtutes ita sibimet esse connexæ debent, [f] ut vicario semper opere fulciantur; quatenus nec humilitas, cum veneratur proximum, largitatis gratiam deserat, nec pietas cum largitur intumescat. Erga indigentiam itaque proximi humilitatem pietas fulciat, humilitas pietatem, ut cum indigentem rebus necessariis naturæ tuæ consortem videris, nec per impietatem desinas tegere, nec per superbiam negligas venerari quem tegis. Nam sunt nonnulli qui mox ut ab egenis fratribus fuerint necessaria postulati, post dona largituri, in eos prius contumeliosa verba jaculantur. Qui etsi rebus ministerium pietatis perficiunt, verbis tamen gratiam humilitatis perdunt; ita ut plerumque videatur quia illatæ jam injuriæ satisfactionem solvunt, cum post contumelias dona largiuntur. Nec magni est operis quod postulata tribuunt, quia ipso dationis suæ munere vix eumdem excessum sermonis tegunt. Quibus bene per Ecclesiasticum librum dicitur: *Omni dato non des tristitiam verbi mali* (*Eccli.* XVIII, 16). Et rursum: [g] *Ecce*

[a] Sic legimus in vet. Ed. et in Mss. Corb. Germ., Turon., Laud., Germ., Val. Cl., Norm. et pl. Recentiores Editores ex levi conjectura locum hunc sic mutarunt: *ea sola æstimanda* (Gussanv., *æstimandi*) *sunt accipere pauperes, quæ humiles petunt.*

[b] Placuit Editoribus, verbo *oportere* sublato, accersere in ejus locum *obtinere*, quod sane melius sonat. Verum ne ipsis obsequamur obstant Mss., præsertim Laud., Germ., Norm. et Corb. Germ.

[c] In Germ., Norm., Laud., Corb. Germ. et aliis, *et si oculos*; supra tamen ubi idem textus profertur, legitur simpliciter, *et oculos*.

[d] Norm., *sed tamen hæc... an a conditoris sui gratia... innotescat.*

[e] Ed., *ex conditoris.* Lectionem nostram habent Germ., Norm. omnes, Turon., Corb. Germ., Laud., etc., et infra, *quod a conditione*, ubi in Ed. legebatur *quod a conditore.*

[f] Norm., *ut vicaria semper ope se fulciant.* Ita quoque Laud., Corb. Germ. et Val. Cl., sed in Turon. et Germ. legitur. *ut vicaria se per opera fulciant.*

[g] In Gilot. et aliis recentiorib. Edit., *adde verbum.* Veteres Ed. consentiunt Mss., habentque, *ecce verbum.*

verbum super datum bonum, et utraque cum homine justificato (*Ibid.*, 17), videlicet, ut datum exhiberi debeat per pietatem, et bonum verbum tribui per humilitatem. At contra, alii egenos fratres non student rebus fulcire cum possint, sed blandis tantum sermonibus [a] fovere. Quos vehementer Jacobi prædicatio sancta reprehendit, dicens : *Si autem frater aut soror nudi sunt, et indigent victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis illis : Ite in pace, calefacimini et saturamini; non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori, quid vobis proderit?* [b] Quos Joannes quoque Apostolus admonet, dicens : *Filioli mei, non diligamus verbo, nec lingua, sed opere et veritate* (*I Joan.* III, 13). Dilectio namque nostra semper exhibenda est et veneratione sermonis, et ministerio largitatis.

B [*Vet. XIV.*] *Pauperibus eleemosynam dantes, patronis munera offerimus. Seminamus quæ postea cum magno fenore metamus.* — Multum vero ad edomandam dantis superbiam valet, si cum terrena tribuit verba sollicite magistri cœlestis penset, qui ait : *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula* (*Luc.* XVI, 9). Si enim eorum amicitiis æterna tabernacula acquirimus, dantes procul dubio pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus quam egenis dona largimur. Hinc per Paulum dicitur : *Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum* (*II Cor.* II, 14). Ut videlicet sollicite perpendamus quia et eos quos nunc inopes cernimus, abundantes quandoque videbimus; et **693** qui abundantes aspicimur, si largiri negligimus quandoque inopes erimus. Qui itaque nunc temporale subsidium pauperi tribuit, ab eo postmodum perpetua recepturus, ut ita dicam, quasi ad frugem terram excolit, quæ quod acceperit uberius reddit. Restat ergo ut nunquam elatio surgat ex munere quando videlicet dives ex eo quod pauperi tribuit agit ut in perpetuum pauper non sit. Beatus igitur Job ut diligenter ostenderet humilitas atque misericordia quanta in eo fuerit consideratione sociata ait : *Si despexi prætereuntem, eo quod non habuerit indumentum, et absque operimento pauperem; si non* [c] *benedixerunt mihi latera ejus, et de velleribus ovium mearum calefactus est.* Ac si aperte diceret : In amore proximi uno eodemque ordine et superbiæ vitium, et impietatis premens, prætereuntem quempiam et humiliter aspiciens non despexi, et misericorditer calefeci. Quisquis enim super eum cui aliquid tribuit fastu se elationis extollit, majorem culpam intrinsecus superbiendo peragit, quam extrinsecus largiendo, mercedem, fitque ipse bonis interioribus nudus, cum nudum despicit vestiens; eoque agit ut se

A ipso deterior fiat, quo se indigenti proximo meliorem putat. Minus quippe inops est qui vestem non habet quam qui humilitatem. Unde necesse est ut cum naturæ nostræ consortes exteriora non habere conspicimus, quam multa nobis desint bona interiora pensemus; quatenus sese super inopes cogitatio non elevet, cum solerter videt quia nos tanto verius quanto et interius indigentes sumus.

31. [*Etiam incognitis erogetur eleemosyna.* — Et quia sunt nonnulli qui pietatis suæ viscera tendere usque ad incognitos nesciunt, sed solis quos per assiduitatem notitiæ didicerint miserentur, apud quos nimirum plus familiaritas quam natura valet, dum quibusdam necessaria non quia homines, sed quia noti sunt, largiuntur, bene nunc per beatum Job dicitur : *Si despexi prætereuntem, eo quod non habuerit indumentum.* Ignoto enim proximo misertum se indicat, quem prætereuntem vocat, quia videlicet apud piam mentem plus natura valet quam notitia. Nam et unusquisque qui indiget, eo ipso quo homo est, ei jam incognitus non est. Sequitur :

CAPUT XX [*Rec. XV*].

VERS. 21.— *Si levavi super pupillum manum meam,* [d] *etiam cum viderem me in porta superiorem.*

32. *Sancti libenter injuriam patiuntur, et quæ sibi debentur cavent districtius exigere.* — Mos apud veteres fuit ut ad portam seniores sederent, qui certantium jurgia judiciaria examinatione [e] discernerent; quatenus urbem, in qua concorditer oporteret vivere, discordes minime intrarent. Unde et per prophetam C Dominus dicit : *Constituite in porta judicium.* (*Amos.* V, 15). Hoc itaque loco quid portæ nomine exprimitur nisi id quod agebatur in porta? Sicut enim pugnare castra dicimus, pro eo quod pugnatur [f] ex castris; ita judicium, quod in porta agi consueverat, porta nominatur. In porta ergo se superiorem videt, qui se melioris partis esse in judicio æquitatis merito conspicit. Beatus igitur Job, quia nec tunc contra pupillum [g] manum exeruit, cum se etiam per justitiæ meritum potiorem vidit, nobis timoris regulam insinuans, dicit : *Si levavi super pupillum* **694** *manum meam, etiam cum viderem me in porta superiorem.* Ac si patenter dicat : Neque tunc utilitatis meæ negotia virtute contra pupillum exsequi volui, quando me in judicio etiam ex justitia potiorem vidi. [*Vet. XV.*] D Sancti etenim viri quando cum personis minoribus contentionum negotia subeunt, dum gravare vel in minimis timent, ipsi contra justitiam gravari nequaquam refugiunt. Sciunt quippe quia omnis humana justitia injustitia esse [h] reprehenditur, si divinitus districte judicetur. Unde hoc quod sibi competit cavent vehementer exigere, ne eorum actus supernam

[a] Vindoc., *favere.*
[b] Norm., *quod Joannes.* Germ., *quibus Joannes dicit.*
[c] Gemet., *benedixerunt me.*
[d] Deest *etiam* in Laud et pler. Norm.
[e] Locus hic varie torquetur in Mss. Vindoc. et Corb. Germ. habent, *distinguerent.* Turon. et Germ., *distringerent.* Pratel., Becc., Utic. et pler. Norm., *disjungerent.*
[f] Norm., *in castris.*
[g] Ita Corb. Germ., Laud. et pl. Norm., ubi Editi cum Germ. habent *manum exercuit;* et paulo post, *potentiorem* pro *potiorem,* ut legitur passim in Mss., præsertim Corb. Germ., Norm., Turon., Germ., Laud., et Val. Cl.
[h] Al., *deprehenditur* ut est in recent. Excusis, invitis Mss.

rectitudinem contingat subtiliter examinare. Sed ut inveniri justi in divino examine valeant, plerumque apud humana judicia gravari se et injuste patiuntur. Beatus autem Job vitæ suæ celsitudinem narrans, et multa sunt et mira quæ dixit. Sed quia plerumque humana mens renuit bona credere, quæ nescit operari, maledicti sibi sententiam protinus subjicit, si qua horum quæ dixerat opere non implevit, dicens :

CAPUT XXI [*Rec. XVI*].

Vers. 22. — *Humerus meus a junctura sua cadat, et brachium meum cum ossibus suis conterátur.*

33. *Concordia in societate, sine patientia perseverare non potest.* — Quia operatio corporea per humerum ac brachium agitur, bona quæ ore protulit, si opere non implevit, cadere sibi humerum et conteri brachium exoptat. Ac si aperte dicat : [a] Si ea quæ dixi operari renui, ipsum quod mihi ad operandum datum est corporis membrum perdam, ut videlicet cadat a corpore, quod exercere nolui ad utilitatem. Si vero hæc maledicti sententia ad spiritualem est intelligentiam referenda, liquet profecto quod brachium corpori per humerum jungitur. Et sicut per brachium bona operatio, ita per humerum socialis vitæ conjunctio designatur. Unde propheta quoque intuens sanctos universalis Ecclesiæ populos Deo concorditer servituros, ait : *Et servient ei* [b] *in humero uno* (*Sophon.* III, 9). In eo ergo quod dicit : *Si levavi super pupillum manum meam, etiam cum viderem me in porta superiorem*, miram virtutem patientiæ servasse se asserit, qui gravari se a personis minimis, nec contra hoc quod sibi juste competere poterat, declinavit. Quod tamen si minime fecerit, adjungit : *Humerus meus a junctura sua cadat.* Quia nimirum qui patientiam servare contemnit socialem vitam citius per impatientiam deserit. A junctura etenim humerus cadit, cum adversitatis aliquid ferre animus non valens, fraternam concordiam relinquit ; et quasi membrum separatur a corpore, cum is qui operari bona poterat a bonorum omnium abscinditur universitate. Neque enim unquam servari concordia nisi per solam patientiam valet. Crebro namque in humana actione nascitur, unde mentes hominum vicissim [c] a sua unitate ac dilectione separentur ; et nisi ad adversa toleranda se animus præparet, procul dubio humerus corpori non inhæret. Hinc etenim Paulus ait : *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Galat.* VI, 2). Hinc per semetipsam Veritas dicit : *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (*Luc.* XXI, 19).

[*Vet. XVI.*] 34. *Sine patientia charitati conjuncta bona opera pereunt.* — Recte autem, humero cadente, subjungitur : *Et brachium meum cum ossibus suis conteratur :* **695** quia nimirum cuncta nostra operatio, cum quibuslibet videatur esse [d] virtutibus, solvitur, nisi per charitatis vinculum patientia conservetur. Sua enim bona [e] perdit operari qui aliena mala renuit perpeti. Fervore quippe iracundi spiritus læsus quisque a dilectione resilit, et cum se exterius gravari non tolerat, intus se per amissum [f] lumen charitatis obscurat ; nec videt jam quo tendat pedem boni operis, qui oculum perdidit dilectionis. Sed sancti viri humerus a junctura sua non cadit, quia videlicet ejus dilectio a socialis vitæ concordia per impatientiam non recedit. Ejusque brachium minime frangitur, quia omnis ejus operatio in conjunctione humeri, id est in charitatis connexione custoditur. Sed qua consideratione bona hæc tanta egerit, atque a malis omnibus sese abstinuerit, adjungit dicens.

CAPUT XXII [*Rec. XVII*].

Vers. 23. — *Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum, et pondus ejus ferre non potui.*

35. *Timoris Dei quanta vis ad omnium contemptum persuadendum. Extremi judicii signa prævia.* — A pavore tantæ similitudinis pensemus, si possumus, quanta in sancto viro fuerit vis timoris. Fluctus etenim cum tumentes desuper imminent, cumque eam quam deferunt mortem minantur, nulla tunc navigantibus rerum cura temporalium, nulla carnis delectatio ad mentem reducitur ; ea ipsa quoque ex navi projiciunt, pro quibus longa navigia sumpserunt ; cunctæ res in despectum mentis veniunt, amore vivendi. Quasi ergo tumentes super se fluctus Deum metuit, qui dum veram vitam desiderat, omnia despicit quæ hic possidens portat. Nam velut tempestate deprehensi pondus navis abjicimus, quando ab oppressa mente desideria terrena removemus. Fitque ut [g] sublevata navis enatet, quæ mergebatur onerata, quia nimirum curæ quæ in hac vita deprimunt mentem in profundum trahunt. Quæ videlicet mens tanto altius inter tentationum fluctus attollitur, quanto sollicitius ab hujus sæculi cogitatione vacuatur. Est vero et aliud quod de maris concussione debeat solerter intueri. Tempestas quippe cum oritur, prius lenes undæ, et postmodum volumina majora concitantur ; ad extremum fluctus se in alta erigunt, et navigantes quosque [h] ipsa sua altitudine subvertunt. Sic sic nimirum extrema illa properat, quæ universum mundum **696** subruat tempestas animarum. Nunc enim bellis et cladibus quasi quibusdam undis sua nobis exordia ostendit, et quanto ad finem quotidie propinquiores efficimur, tanto graviora irruere tribulationum volumina videmus. Ad extremum vero commotis omnibus elementis, supernus judex veniens finem omnium apportat, quia videlicet tunc tempestas fluctus in cœlum levat. Unde et dicitur : *Adhuc*

[a] Ebroic., Gemet. ac alii Norm., *si bona quæ*, hic Laud. habet *ipsud quod mihi*, pro *ipsum*.
[b] Al. *humero uno*,
[c] Gemet., *a suavitate*.
[d] Editi addiderunt *fulta*, quod abest a Mss. Laud., Val. Cl., Norm., etc. Germ. habet, *virtutibus connexa*. Corb. Germ., *virtutibus plena*.
[e] Gussanv., Vatic. et al. recent., *pergit operari*. Sed contra sancti Gregorii mentem, qui docet *cessare bona operari qui aliena pati recusat*, et contra fidem Mss. Anglic. et Norm., necnon Corb. Germ., Turon., Germ., Laud., etc., quibus consentiunt vet. Edit.
[f] Val. Cl. *lumen claritatis*.
[g] Gemet., aliique pl., *relevata navis*.
[h] Laud. et Val. Cl., *ipsa valitudine*.

modicum, et ego movebo non solum terram, sed etiam cælum (*Agg.* II, 7). Quam scilicet tempestatem quia sancti viri vigilanter aspiciunt quasi tumentes super se quotidie fluctus expavescunt, atque ex his tribulationibus [a] quæ mundum feriunt prævident quæ sequantur.

36. *Judicium extremum sancti formidant; quanto magis expavescere debent peccatores.* Bene autem subditur: *Et pondus ejus ferre non potui*, quoniam qui extremi judicii adventum intenta mente considerat, profecto videt quia tantus pavor imminet, quantum non solum tunc videre, sed se etiam nunc prævidere pertimescat. Consideratione namque tanti terroris metu animus palpitat, et intentionis suæ oculos declinans, intueri quod prævidet recusat. Bene ergo dicitur: *Et pondus ejus ferre non potui*, quia cum supernæ majestatis vim ad judicium venientis terroremque tanti examinis considerando animus conatur exquirere, mox ad semetipsum refugiens, sese expavescit invenisse. Sed inter hæc pensandum est quia beatus Job ista de se loquitur laudatus et flagellatus. Si igitur saltem ad meritorum profectum ita percussus est qui sic timuit, quomodo feriendus est qui contemnit? Quomodo depressura sunt Dei judicia eos qui se elevant, si et illos ad tempus deprimunt qui hæc semper in humilitate formidant? Quomodo pondus Dei poterit ferre qui despicit, si hoc et ille in verbere pertulit qui per timorem prævidit? Unde summopere formidandum nobis est illud tantæ districtionis examen. Constat autem quia in hac vita cum percutit, si percussionem correctio sequitur, disciplina patris est, non ira judicis; amor corrigentis est, non districtio punientis. Ex ipso ergo præsenti verbere judicia æterna pensanda sunt. Hinc etenim perpendere summopere debemus quomodo feratur illa quæ reprobat, si ferri modo vix valet ejus ira quæ purgat.

[a] Val. Cl., *quæ nondum feriunt.*

LIBER VIGESIMUS SECUNDUS.

Quod supererat capitis XXXI *libri Job explicatur, commendanturque præsertim animi demissio et moderatio, patientia, charitas, et erga subditos sollicitudo.*

CAPUT PRIMUM.

1. *Ad cavendam desperationem, licet recte a se gestorum recordari.* — [a] Quod a me sæpe jam dictum est, hoc me crebro repetere onerosum non est, quia et prædicator egregius dicit: *Eadem vobis scribere mihi quidem* [b] *non pigrum, vobis autem necessarium* (*Phil.* III, 1). Beatus Job idcirco gestas virtutes narrat, quia inter increpationis verba et percussionis verbera deprehensus, a spei fiducia mentem suam labefactari considerat. Multa quippe et egisse se mala ab increpantibus amicis audierat, et ne verbis pariter et flagellis pressa in desperationem mens corruat, hanc per suarum virtutum memoriam ad spem reformat, ut nequaquam se debeat in calamitate dejicere, quæ tranquillitatis suæ tempore se meminerat tam sublimia egisse. Quia igitur intentionis ejus **697** causam diximus, restat ut auditas virtutes illius subtiliter perpendamus.

2. *Una virtus sine aliis, aut nulla est, aut minima.* — Hoc autem primum sciendum est, quia quisquis virtute aliqua pollere creditur, tunc veraciter pollet, cum vitiis ex alia parte non subjacet. Nam si ex alio vitiis subditur, nec hoc est solidum, ubi stare putabatur. Unaquæque enim virtus tanto minor est, quanto desunt cæteræ: Nam sæpe quosdam pudicos quidem vidisse nos contigit, sed non humiles; quosdam vero quasi humiles, sed non misericordes; quosdam quasi misericordes, sed nequaquam justos; quosdam vero quasi justos, sed in se potius quam in Domino confidentes. Et certum est quia nec castitas in ejus corde vera est, cui humilitas deest, quippe [c] quia superbia se intrinsecus corrumpente fornicatur, si semetipsum diligens, a divino recedit amore. Nec humilitas vera est cui misericordia juncta non est, quia nec debet humilitas dici, quæ ad compassionem fraternæ miseriæ nescit inclinari. Nec misericordia vera est quæ a rectitudine justitiæ existit aliena, quia quæ potest per injustitiam pollui, nescit procul dubio sibimetipsi misereri. Nec justitia vera est quæ fiduciam suam non in conditore omnium, sed in se fortasse, aut in rebus conditis ponit, quia dum a creatore spem subtrahit, ipse sibi principalis justitiæ ordinem pervertit. Una itaque virtus sine aliis, aut omnino nulla est, aut imperfecta. Ut enim, sicut quibusdam visum est, de primis quatuor virtutibus loquar, [d] prudentia, temperantia, fortitudine, atque justitia; tanto perfectæ sunt singulæ, quanto vicissim sibimet conjunctæ. Disjunctæ autem perfectæ esse nequaquam possunt, quia nec prudentia vera est quæ justa, temperans et fortis non est, nec perfecta temperantia quæ fortis, justa et prudens non est, nec fortitudo integra quæ prudens, temperans et justa non est, nec vera justitia quæ prudens, fortis et temperans non est.

[a] Recent. Ed., *quod ante sæpe.* Sequimur Mss. et vet. Exc.

[b] Pratell. Codex elegantissimus et emendatissimus, Utic. ac Becc. optimæ quoque notæ, *non pigrum*, quod derivatur a *piget.*

[c] Hic in varia abeunt mss. Cod. In Turon. et Germ. legitur: *quia superbia se intrinsecus corrumpente semetipsum diligens a div. timore fornicatur.* Val. Cl., *fornicatur semetipsum dividens a div. amore.* Vindoc., *semetipsum diligens a div. amore fornicatur*; quod etiam habent Norm. et Corb. Germ.

[d] Corb. Germ., Norm. et plur. cum vet. Ed., *prudentia, temperantia, fortitudo, atque justitia, tanto perfectæ sunt singulæ.*

3. *Omnes in Job convenerunt.* — Beatus itaque Job, quod non unam sine alia, sed conjunctas in se virtutes habuerit, enumerando singulas innotescit. Nam bona pudicitiæ insinuans, dicit: *Si deceptum est cor meum super mulierem* (*Cap.* XXXI, 9). Atque ut eidem pudicitiæ demonstraret humilitatis gratiam nullatenus defuisse, post cætera subjungit: *Si contempsi subire judicium cum servo meo* (*Vers.* 13). Qui ut humilitati suæ ostenderet misericordiam fuisse conjunctam, paulo post dicit: *Si negavi quod volebant pauperibus* (*Vers.* 16). Atque ut misericordiam suam ostenderet de justitiæ radice descendere, paulo superius præmisit, dicens: *Si ambulavi in vanitate, et festinavit in dolo pes meus* (*Vers.* 5). Atque ut monstraretur quam fuerit ad cuncta pavidus, et ad omnia circumspectus inferius asserit, dicens: *Semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Dominum* (*Vers.* 23). Qui scilicet in prosperis positus, atque abundantia rerum fultus, [a] si spem aut in suis actibus aut in circumfluentibus rebus poneret, profecto justus non esset. Sed quando iste vir sanctus in se spem posuit, qui aperte dicit: *Ecce non est auxilium mihi in me* (*Job.* VI, 13)? [*Vet. et Rec. II.*] Quid ergo nunc superest, nisi ut ipsas quoque divitias qua mente possederit innotescat? Ait enim:

698 CAP. XXXI, VERS. 24. — *Si putavi aurum robur meum, et obryzo dixi, fiducia mea.*

CAPUT II.

4. *Non in labentibus divitiis, sed in Deo solo confidendum.* Obryzum dicimus [b] obrude aurum. Sanctus ergo vir nec aurum robur, nec sibi esse obryzum, id est rudis auri molem fiduciam credidit, quia spem [c] atque delectationem suam in solius gratia conditoris figens, neque de quantitate auri, neque de specie peccavit. De creatore quippe desperasse fuerat, spem in creatura posuisse. In rebus autem dubiis spem fixerat dives ille, qui dicebat: *Anima, habes multa bona* [d] *reposita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare. Sed hunc superna vox increpat, dicens: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te; quæ autem parasti, cujus erunt* (*Luc.* XII, 19, 20)? Eadem enim nocte sublatus est, qui in rerum sibi abundantia multa tempora fuerat præstolatus, ut scilicet qui in longum sibi subsidia colligendo prospiceret, subsequentem diem vel unum minime videret. Quasi in aquis enim defluentibus fundamentum ponere est in rebus labentibus spei fiduciam velle solidare. Stante enim in perpetuum Deo, transeunt omnia. [e] Quid ergo a stante fugere est, nisi transeuntibus rebus inhærere? Quis namque unquam decurrentium fluminum tumidis [f] vorticibus raptus manere ipse fixus potuit, deorsum unda defluente? Quisquis ergo defluere devitat, superest ut quod defluit fugiat, ne per hoc quod amat in hoc cogatur pervenire [g] quod vitat. Qui enim rebus labentibus inhæret, illo videlicet trahitur, quo tendit quod tenet. Prius itaque curandum est ne quis temporalia diligat, ac deinde ne in eisdem temporalibus quæ non ad delectationem sibi, sed ad usum retinet, fiduciam ponat, quoniam conjunctus decurrentibus mox statum suum animus perdit. Nam vitæ præsentis fluctus trahit quem levat, et valde demens est qui in unda volvitur, et plantam figere conatur. Sed sunt plerique qui etsi in rebus transeuntibus fiduciam nequaquam ponunt, cum tamen sibimet ad usus necessarios abunde adsunt, mente tacita lætantur. Qua in re dubium non est, quia tanto quisque minus dolet quod desint æterna, quanto magis gaudet quod adsint temporalia; et qui minus dolet quod desint temporalia, certius exspectat ut adsint æterna. Hoc itaque de terrenis rebus gaudium beatus Job non se habuisse testificans, subjungit dicens:

CAPUT III [*Vet. III*].

VERS. 25. — *Si lætatus sum super multis divitiis meis, et quia plurima reperit manus mea.*

5. *Sancti bonorum temporalium onus aut largiendo partiuntur, aut contemnendo totum deponunt.* — Sancti quippe viri in hujus peregrinationis ærumna, quoniam eam quam appetunt adhuc creatoris sui speciem contemplari minime sinuntur, omnem præsentis vitæ copiam inopiam deputant, quia videlicet nil extra Deum sufficit menti quæ veraciter Deum quærit; et plerumque eis ipsa sua abundantia fit vehementer onerosa, quia hoc ipsum graviter tolerant, quod festinantes ad patriam in itinere multa portant. Unde fit ut hæc cum indigentibus proximis devote partiantur, quatenus dum sumit iste quod non habet, deponat ille quod amplius habebat; nec conviator vacuus ambulet, nec eum quem retardare in via poterat nimium onus gravet. Electi ergo de multa abundantia minime **699** lætantur, quam videlicet pro amore cœlestis patrimonii aut largiendo dispergunt, aut despiciendo deserunt. Sequitur:

CAPUT IV.

VERS. 26-28. — *Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare; et lætatum est in abscondito cor meum, et osculatus sum manum meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, et negatio contra Deum altissimum.*

6. *Sensus coercent, et continuo studio intra mentem suam se colligunt.* — Incertum non est quod utraque hæc luminaria humanis ministeriis deputata, cœli militiæ vocantur. In quorum cultum multos novimus, scriptura teste, cecidisse, sicut scriptum est: *Adoraverunt universam militiam cœli* (*IV Reg.* XVII, 16). Et quia sol et luna aliter videntur ad usum, aliter ad venerationem, eo more quo a cultoribus suis venerari solent, solem et lunam beatus Job nequaquam

[a] Pratell. et alii Norm., *si spem in suis actibus poneret, profecto justus non esset.*

[b] Turon., Laud., Val. Cl., Norm., *rude aurum... rudem auri molem.*

[c] Gemet. aliique Norm. ac Turon.; *atque dilectionem.*

[d] Plur., *posita.*

[e] Norm., Corb. Germ. et Germ., *quid ergo nisi a stante fugere est, transeuntibus inhærere.*

[f] Germ., omnes Norm., Laud., Corb. Germ. et Val. Cl., et *verticibus.*

[g] Vindoc., *quod nocet.*

vidisse se perhibet, nec lætatum fuisse cor suum, nec osculatum manum ore suo. In qua videlicet osculatione, quid aliud quam gratia venerationis exprimitur? Quod si fecisset unquam, hoc iniquitatem maximam et Dei negationem vocat. Sed postquam tanta de se locis superioribus virtutum culmina narravit, [a] quid nunc mirum memorat, si solem ac lunam non se adorasse manifestat? Unde pensandum est quod postquam in auro non habuisse fiduciam, nec in multis divitiis lætatum se fuisse testatur, adhuc ad sublimiora ducitur, ut tanto nos magis erudiat, quanto de se aliqua subtilius narrat. Ait enim : *Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare, et lætatum est in abscondito cor meum.* Quid hoc in loco videre dicitur, nisi desideranter intueri? Unde Psalmista ait : *Iniquitatem* [b] *si conspexi in corde meo, non exaudiat Deus* (*Psal.* LXV, 18). Quæ nimirum iniquitas in ore exprimi non posset, si non conspiceretur in corde. Sed aliud est videre per judicium, aliud per appetitum. Beatus ergo Job fulgentem solem, et clare incedentem lunam nequaquam vidisse se perhibet, ut se demonstret præsentis lucis speciem non appetisse. Ac si post despectum terrenæ suæ abundantiæ patenter insinuet : Quid dicam, quia nequaquam in auro lætatus sum, qui in ipsa quoque luce corporea delectatus non sum? Sancti etenim viri postquam omnia præsentis vitæ oblectamenta despiciunt, præ illius lucis internæ dulcedine, ab hac exteriori animum luce quasi a tenebris avertunt: multumque secum intrinsecus contendunt, ne hujus lucis, quæ fulget extrinsecus, delectatione rapiantur. Lux quippe visibilis si incaute diligitur, a luce invisibili cor cæcatur, quia quanto extra se inhians animus funditur, tanto amplius in internis obtutibus reverberatur. Unde solertes quique ne corporeis sensibus nimis ad exteriora dilabantur, continuo studio intra mentem suam occulta custodiæ disciplina se colligunt, ut tanto magis inveniantur interius integri, quanto minus sunt exterius fusi. Hoc enim vigore disciplinæ intra mentis suæ se arcana constrinxerat, qui exterioris vitæ appetitum fugiens, dicebat : *Diem hominis non concupivi,* [c] *tu scis* (*Jerem.* XVII, 16). Quod ergo apud prophetam dicitur : *Diem hominis non concupivi, tu scis,* hoc de semetipso beatus Job verbis aliis asserit, quia fulgentem solem et lunam incedentem clare non viderit, atque ex his in cordis abditis lætatus non sit, quia nimirum gaudere non poterat de his quæ per delectationis desiderium non videbat.

[*Vet. IV.*] 7. *Cavent ne suæ prudentiæ innitantur.*— Si vero cuncta hæc quæ juxta historiam tractando **700** discurrimus per allegoriæ quoque mysteria perscrutemur, quid hoc in loco aurum accipimus, nisi præclari intellectus ingenium; quid obryzum, nisi mentem? quæ dum igne amoris excoquitur, semper in se servat claritatem pulchritudinis quotidiana innovatione fervoris. Nescit enim mens per torporem [d] veterascere, quæ studet per desiderium semper inchoare. Hinc namque per Paulum dicitur : *Renovamini spiritu mentis vestræ* (*Ephes.* IV, 23). Hinc Psalmista, qui ad perfectionis jam culmen pervenerat, quasi inchoans dicebat : *Dixi, nunc cœpi* (*Psal* LXXVI, 11), quia videlicet si lassescere ab inchoatis bonis nolumus, valde necesse est ut inchoare nos quotidie credamus. Nec abhorret a rationis ordine quod auro dicimus ingenium designari, quia sicut in ornamento aurum supponitur, ut gemmarum desuper ordo disponatur, ita clara sanctorum ingenia divinis muneribus humiliter substernuntur, et distincta super se gratiarum dona percipiunt. Et nisi quid simile aurum cum sapientia haberet, quidam sapiens minime dixisset : *Sapientia absconsa, et thesaurus invisus, quæ utilitas in utriusque* (*Eccli.* XX, 32; XLI, 17)? Sancti autem viri robur suum aurum non deputant, quia quantolibet ingenio fulgeant, nihil se esse ex suis viribus pensant. Et cum sentire omnia valenter possunt, prius intelligere semetipsos cupiunt, quatenus lumen ingenii more solis prius illustret locum in quo oritur, et postmodum cætera, ad quæ procedendo dilatatur, ne si intendendo cognoscendis aliis semetipsos nesciant, ibi solis radius ubi oritur obtenebrescat. Ingenii itaque virtutem ad cognoscendam propriam infirmitatem dirigunt, atque ex infirmitatis suæ melius cognitione convalescunt. Aurum ergo robur non creditur, si in accepto ingenio fiducia non habetur. Quod bene Salomon admonens, ait : *Habe fiduciam in Domino* [e] *in toto corde tuo, et ne innitaris prudentiæ tuæ* (*Prov.* III, 5). Dicat ergo : *Si putavi aurum robur meum, et obryzo dixi, fiducia mea.* Ac si aperte fateatur, dicens : Nec quæ veraciter intellexi, meo ingenio tribui, nec menti propriæ, si qua egisse me bona contigit, hæc principaliter deputavi. Qui adhuc subtilius humilitatem nobis sui cordis insinuans, adjungit dicens :

CAPUT V [*Rec. III*].

VERS 25. — *Si lætatus sum super multis divitiis meis, et quia plurima reperit manus mea.*

8. *Multa in sacris litteris intelligere periculosum, nisi intellecta custodiantur.* — Quid multas divitias appellatas per significationem [f] credimus, nisi abundantia acumina consiliorum? Quæ quærentis manus invenit, cum hæc cogitatio tractantis gignit. Has etenim Salomon sapientiæ divitias contemplatus ait : *Corona sapientium divitiæ eorum* (*Prov.* XIV, 24). Qui quia divitias non metalla terrena, sed prudentiam nominat, illico per contrarietatem subdit : *Fatuitas stultorum imprudentia* (*Ibid.*, 24). Si enim coronam sapientium terrenas divitias diceret, procul dubio fatuitatem stultorum paupertatem potius quam imprudentiam fateretur. Sed dum fatuitatem stultorum imprudentiam subdidit, sapientum divitias quia pru-

[a] Laud., *quod nunc nimirum memorat.*
[b] Prat. et alii Norm., *si aspexi... non exaudiet Deus.*
[c] Deest *tu scis* in Utic., Pratel. ac plur.

[d] Germ., Laud. et Corb Germ., *veterescere.*
[e] Corb. Germ., Laud., Germ. et pler., *ex toto corde.*
[f] Vindoc., *dicimus.*

dentiam dixerit, indicavit. Has in se Paulus scientiæ divitias contemplatus, et contemplationem suam consideratione humanæ fragilitatis humilians, ait: *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus* (*II Cor.* IV, 7). Multas itaque apud nos divitias reperimus, cum dona abundantis intelligentiæ, sacra eloquia investigando percipimus, atque in his plura, nec tamen sibimet diversa sentimus. Non est autem secura lætitia **701** in divinis paginis vel fortia, vel multa cognoscere, sed cognita custodire. Nam qui bene intelligit, [a] quid intelligendo debeat agnoscit. [b] Quanto enim intellectu latius extenditur, tanto ad explenda opera enixius ligatur. Unde in Evangelio Veritas dicit: *Cui multum datum est,* [c] *multum quæretur ab eo; et cui commendaverunt multum, plus repetent ab eo* (*Luc.* XII, 48).

[*Vet. V.*] 9. *Intelligentia data, est quasi pecunia mutuo accepta, cum fenore reddenda.* — Deputemus igitur intelligentiam datam quasi pecuniam mutuam, quia quo plus nobis creditur ex benignitate, eo debitores amplius tenemur in opere; et plerumque eadem intelligentiæ accepta pecunia, cum ad usuras auditoribus datur, amittitur, nisi caute tribuatur. Neque enim negligenter intuendum est in Regum volumine, quod prophetarum filii cum in Jordane ligna cæderent, uni eorum securis ex manubrio in profundum lapsa disparuit (*IV Reg.* VI). Ferrum quippe in manubrio est donum intellectus in corde. Ligna vero per hoc cædere est prave agentes increpare. Quod nonnunquam dum fluxe agitur, dum lapsus vanæ gloriæ in accepta eadem [d] scientia non vitatur, ferrum in aqua perditur, quia ex dissoluto opere intelligentia fatuatur. Quam profecto intelligentiam ad hoc novimus dari, ut ante dantis oculos ex bona debeat actione restitui. Unde recte is qui ferrum amiserat clamabat: *Heu! heu! heu! domine mi, et hoc ipsum* [e] *mutuo acceperam* (*IV Reg.* VI, 5). Habent enim hoc electi proprium, ut si quando eis in sua scientia [f] furtiva vanæ gloriæ culpa subrepit, ad cor velociter redeant, et quidquid in se ante districti judicis oculos damnabile inveniunt, lacrymis insequantur. Qui flentes non solum caute inspiciunt mala quæ commiserunt, sed ex accepto munere quæ reddere etiam bona [g] debuerunt, quia nimirum tanto se amplius peccatores sentiunt, quanto ex neglectis bonis quæ agere poterant debitores tenentur. Recte ergo qui ferrum perdidit, clamabat: *Heu! heu! heu! et hoc ipsum mutuo acceperam.* Ac si dicat: Illud per dissolutionem negligentiæ perdidi, quod ut per bona opera redderem ex [h] gratia creditoris accepi. Sed nunquam Deus mentem deserit quæ in peccatis se veraciter agnoscit. Unde et mox Elisæus veniens, lignum deorsum mittit, et ferrum in superficiem attollit, quia videlicet Redemptor noster pie nos respiciens, cor peccatoris humiliat, et ei quam amiserat intelligentiam reformat, lignum mergit, et ferrum relevat, quia cor affligit, et scientiam reparat. Unde bene in alia translatione dicitur quod confregit lignum atque jactavit, et sic ferrum sustulit. Lignum namque confringere est cor ab elatione conterere. Lignum ad ima jactare est elatum cor in cognitione, ut diximus, propriæ infirmitatis humiliare. Atque illico ferrum ad superficiem redit, quia ad usum exercitationis pristinæ intelligentia recurrit.

10. *Hinc de dono sibi credito justi plus timent quam gaudeant.*—Igitur quoniam donum intellectus quod accipitur vix cum tot difficultatibus custoditur (curandum quippe est ne otio torpeat, curandum ne in exercitatione operis vitio elationis evanescat), sancti viri minime exsultant cum cognoscunt **702** quæ faciant, sed cum faciunt quæ cognoverant; et si intelligendo congaudent muneri largitoris, mœrentes tamen considerant debitum operis, ut videlicet actione persolvant quod eis prærogatum est in cognitione. Stultus namque est debitor qui gaudens pecunias mutuas accipit, et tempus quo reddere debeat non attendit. Moderatur autem lætitia accipiendi, quando solerti providentia etiam constitutum tempus reddendi cogitatur. Quia igitur viri justi in his quæ vigilanter intelligunt secura lætitia non extolluntur, dicatur recte: *Si lætatus sum super multis divitiis meis, et quia plurima reperit manus mea.* Ac si aperte diceretur: Nequaquam me in eo locupletem ex justitia credidi, quo recta quæ agere debui etiam multa cognovi, nec intelligentia cor extulit, quia illud consideratio debitæ operationis pressit. [*Vet. VI.*] Sciendum vero est, quod plerumque contingit, [i] ut cum intelligentiæ altitudo percipitur, circa semetipsum animus valde sollicitus ab elationis lapsu teneatur. Sed cum mira quæ intelligit etiam operari cœperit, eo ipso nonnunquam quo foras ostenditur labitur, atque in suis actibus se cæteros præire gloriatur. Beatum igitur Job sicut intelligentiæ aurum non extulit, nec lumen quoque ante humanos oculos miræ operationis elevavit. Unde et apte subjungit:

CAPUT VI. [*Rec. IV*].

Vers. 26. — *Si vidi solem cum fulgeret.*

11. *Ad bonorum operum suorum fulgorem non peram.*

[a] Editi, *quid intelligendo operari debeat.* Abest *operari* a Turon., Germ., Laud., Corb. Germ., Val. Cl. et Norm. omnibus; aliundeque sensus integer est, omissa hac voce.

[b] Prat. ac alii Norm., *quanto enim intellectus latius extenditur.*

[c] Laud., *plus quæritur... plus petent.* Ita quoque in Val. Cl. et Norm., si voculam excipias *plus*, cujus loco legitur, *multum*, in Norm.

[d] Recent., *sapientia*, contra Mss. et vet. Excusorum fidem.

[e] Laud., Corb. Germ. et Germ., *mutuum acceperam.*

[f] Norm., *furtive vanæ gloriæ culpa subripitur.* Ita etiam Germ. Corb., Germ., Val. Cl. et Laud., mutato *furtive* in *furtiva*.

[g] Post *debuerunt* in Germ. et Norm. additur *attendunt, quia*, etc.

[h] Editi, *conditoris*, quod etiam legitur in nonnullis Mss. Vindoc., Corb. Germ., Laud., Val. Cl., habent *creditoris*, quod Gilot. pro diversa lect. annotavit.

[i] Vindoc., *ut cum intelligentia cor extollit, altitudo percipitur.*

exsultant. Non absolvitur debitor qui multa reddit, sed qui omnia. — Sol quippe in fulgore est bonum opus in manifestatione. Scriptum namque est : *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* v, 16). Et rursum : *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes* (*Luc.* xii, 35). Quod enim hoc in loco fulgente sole, id in Evangelio lucernis ardentibus designatur. Bonum quippe opus cum in medio perfidorum lucet, lucerna ardet in nocte ; cum vero in Ecclesia resplendet, sol fulget in die. Bonum opus si adhuc tale est, quod soli mali mirantur, lucerna videlicet in nocte est ; si autem ita proficit, ut mirari a bonis ac perfectioribus possit, nimirum sol est in die. Bonum opus cum per activam [a] vitam corporis lucet, quasi lucernæ more, lumen ex testa resplendet. Cum vero per solam virtutem mentis in contemplatione attollitur, quasi more solis de cœlo veniens lux videtur. Quia igitur multa beatus Job hospitalitatis ac misericordiæ de se bona narraverat, quæ profecto tanto adhuc minima, quanto et corporaliter noverat gesta, ad virtutum spiritalium culmen mentis oculum revocans, perfectionis suæ meminit, et lucem exemplorum, quam de se aliis tribuit, solem vocavit. [*Reg. V.*] Sunt vero nonnulli qui cum bona aliqua faciunt, iniquitatum suarum protinus obliviscuntur, et cordis oculum in consideratione bonorum operum quæ exhibent figunt ; atque eo se jam sanctos existimant, quo inter bona quæ agunt malorum suorum, in quibus et fortasse adhuc implicati sunt, memoriam declinant. Qui scilicet si districtionem judicis vigilanter attenderent, plus de malis suis metuerent quam de imperfectis bonis exsultarent, **703** plus inspicerent quod de his quæ adhuc eis agenda sunt debitores tenentur, quam quod operantes quædam jam debiti partem solvunt. Neque enim absolutus est debitor qui multa reddit, sed qui omnia ; nec ad bravium victoriæ pervenit qui in magna parte spectaculi velociter currit, [b] si juxta metas veniens in hoc quod est reliquum deficit. Nec ad quælibet destinata loca pergentibus inchoando prodest longum iter carpere, si non etiam totum valeant consummare. Qui ergo æternam vitam quærimus, qui aliud quam quædam itinera agimus, per quæ ad patriam festinamus? Sed quid prodest quod carpimus tam multa, si ea quæ ad perveniendum restant, negligimus reliqua?

12. *Non quid itineris jam peractum sit, consideremus, sed quid supersit peragendum.*—More itaque viatorum, nequaquam debemus aspicere quantum jam iter egimus, sed quantum superest [c] ut peragamus, ut paulisper fiat præteritum quod indesinenter et timide adhuc attenditur futurum. Amplius igitur debemus inspicere quæ bona necdum fecimus, quam ea quæ jam nos fecisse gaudemus. Sed habet hoc humana infirmitas proprium, ut plus ei intueri libeat quod sibi in se placet quam quod sibi in se displicet. Æger quippe oculus cordis, dum laborare in consideratione sua metuit, quasi quoddam stratum delectationis in animo, ubi molliter jaceat, requirit ; atque idcirco quæ commoda de peractis bonis sit assecutus intelligit, sed quæ damna [d] de neglectis patitur nescit. Plerumque enim hoc vitio tentantur etiam electi. Plerumque eorum cordi suggeritur ut bona quæque quæ fecerunt ad animum revocent, et securitatis jam lætitia exsultent. Sed si vere electi sunt, ab eo in quo sibi placent mentis oculos divertunt, omnem in se de peractis bonis lætitiam deprimunt, et de his quæ se minus egisse intelligunt tristitiam requirunt, indignos se æstimant, et pene soli bona sua non vident, quæ in se videnda omnibus ad exemplum præbent. Hinc est quod Paulus, dum expleta in se bona postponeret, et sola adhuc reliqua quæ essent explenda cogitaret, dixit : *Ego me non arbitror apprehendisse* (*Philip.* iii, 13). Hinc est quod ut posset se de bonis quæ agebat humiliare, studebat ad animum præterita mala reducere, dicens : *Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus* (*I Tim.* i, 13).

[*Vet. VII.*] 13. *Quando bona a se facta in memoriam revocari, aut narrare liceat.*—Qui et si aliquando dixit : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi* (*II Tim.* iv, 7)? Intuendum summopere est quia illud eo tempore intulit quo jam ex corpore discessurum se esse cognovit. Ibi quippe præmisit dicens : *Ego enim jam delibor, et tempus meæ resolutionis instat* (*Ibid.*, 6). Tunc ergo ad memoriam perfectionem reduxit operis, cum jam prævidit ad largitatis spatium minime subesse tempus operationis. Sicut enim, dum vivimus, debemus bona nostra a memoria repellere, ne extollant, ita appropinquante exitu, plerumque ea ad memoriam [e] iterum revocamus, ut videlicet fiduciam præbeant, et desperatum timorem premant. Qui etsi Corinthiis bona sua enumerando narravit, **704** illos confirmare studuit, non se ostendere. Nam quia eadem bona [f] non in se attenderet, patefacta tribulatione propriæ tentationis edocuit qua expressa subjunxit : *Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis* (*II Cor.* xii, 10). Ut ergo discipulos instrueret, de se summa referebat ; ut vero se in humilitate custodiret, considerationis oculum non in virtutibus suis, sed in infirmitatibus fixerat. Habent itaque proprium sancti viri, ut bona quidem quæ agunt videant ; et tamen cum peregerint, ab eorum memoria oculos avertant. Unde recte per beatum Job dicitur : *Si vidi solem cum fulgeret.* Ac si aperte diceret : Opus meum etiam cum aliis exem-

[a] Ita Corb. Germ., Norm., Turon., Germ., Laud. In recentioribus, *in corporibus lucet*, vet. Excusis lectionem Mss. retinentibus.

[b] Val. Cl., *sed qui juxta metas.* Ita etiam Corb. Germ., Norm., Germ., omisso *qui.*

[c] Val. Cl. et Laud., *ut pergamus.*

[d] Turon., *de negligentiis.*

[e] Editi cum Corb. Germ., *juste revocamus.* Germ. abjecit adverbium, Mss. Anglic. et aliis nostris habentibus *iterum*, et optimo quidem sensu.

[f] Turon., *non in se, sed in Domino attenderet.*

plorum lucem tribueret, ad præsumptionis gratiam A non attendi, quia dum de eo extolli timui, ab intuendo eo oculos averti. Sequitur :

CAPUT VII.

IBID. — *Et lunam incedentem clare.*

14. *Fama ex bonis operibus non aucupanda.*—Post præmissum solem, apte quoque incedentem clare lunam subdidit, quia videlicet post opus bonum, fama laudabilis sequitur, per quam celebre nomen in hac præsentis vitæ nocte possidetur. Si autem verum est quod quidam putant, illustrationem lunam per occultum circulum a radio solis accipere, ut possit lucem nocturnis cursibus exhibere, ab hujus significationis ordine hæc quoque suspicio non abhorret. Fama quippe a bono opere vires accipit, [a] et favoris gratiam quasi claritatem luminis aspergit. Est et aliud B in luna quod per similitudinem bona spargenti famæ conveniat. Lux namque ejus etiam in tenebrarum tempore iter ambulantibus ostendit, quia et dum de aliena vita lux laudis emicat, alios [b] ad exercitium boni operis illustrat; cumque illius opinio clara cognoscitur, huic quasi pergenti in itinere exempli lumen præbetur. Sed nonnunquam opus quod ab aliena opinione sumitur minus mundo desiderio in animo formatur. Nam infirmæ mentes cum bona de aliis audiunt, aliquando se ad operationem rectam non amore virtutis, sed delectatione laudis accendunt. Et profecto liquet quia sicut [c] natura solis est ut quæque attigerit accendat et siccet, ita lunaris ignis est proprium ut quidquid contigerit exurat quidem, sed exurendo humidum reddat. Ad vitam igi- C tur bonam alios [d] pro amore Dei affectus recti operis, alios vero amor laudis inflammat. Sed cum recti operis affectu accendimur, quasi per ignem solis a vitiorum humore siccamur. Eum vero quem ad opus bonum laudis amor provocat, concupita fama, quasi luna, attingit, quia videlicet ejus animum et accendit et resolvit. Accendit scilicet ad exercitium operis, resolvit vero ad concupiscentiam favoris. Plerumque tamen ad exercenda bona opera aliena nos utiliter exempla persuadent. Et cum mente humili opinionis alienæ bona suscipimus, nostra vel ad melius bona producimus, vel ad bonum mala permutamus. Cumque nos de vita proximi famæ splendor irradiat, mens nostra, ut prædiximus, [e] quæ ad obtinendum virtutis iter se dirigit, quasi in lunæ lumine gressus D ponit. Sed sicut ex aliena opinione proficimus, sic plerumque, si famæ nostræ [f] laudibus intendimus, a virtute vacuamur, **705** quia cum delectatur animus in hoc quod de se extrinsecus haberi considerat, illud obliviscitur ad quod introrsus anhelabat.

[*Vet. VIII.*] 15. *Intelligentia, bona opera, laudes, humilitati Job (quod raro accidit) nihil nocuerunt.* — Quia igitur sanctum virum intelligentia scientiæ non corrupit, de multis divitiis gaudere despexit. Quia vero eum magnitudo operis non inflavit, solem fulgentem non vidit. Quia autem illum [g] nec fama laudis extulit, clare incedentem lunam minime attendit. Sunt enim nonnulli qui eo in elationem corruunt, quo per subtilem intelligentiam vel quæ non faciunt bona cognoscunt. Hi nimirum super multis divitiis lætantur, cum quælibet summa intelligendo reperiunt, atque in elatione ipsis inventionibus corrumpuntur. Sunt vero nonnulli quos intelligentia quidem non elevat, sed exhibita operatio exaltat. Qui dum actiones suas respiciunt, apud mentem suam sibi cæteros dedignando postponunt. Hi videlicet etsi in multis divitiis non gaudent, solem tamen fulgentem vident [h] quia de sola boni operis magnitudine quasi alios despiciendo tument. Et sunt nonnulli quos nec operatio propria extollit; sed cum laudari ab hominibus pro hac eadem bona operatione cœperint, ipsis hominum favoribus devicti, quasi magnos se quosdam in sua cogitatione conspiciunt, atque a cordis custodia dissolvuntur. Hi profecto etsi fulgentem solem videre noluerunt, lunam tamen clare incedentem respiciunt, quia inter hujus vitæ tenebras dum in opinionis suæ claritate animum defigunt, humilitatis gratiam quasi ex nocturno lumine amittunt; et intuentes lunam, se non vident, qui semetipsos nescire incipiunt, dum mentis oculos in transitorium favorem defigunt.

16. *Varii ad virtutem progressus et gradus. Quid in uno quoque metuendum.* — Sic autem profectus est hominum, sicut incrementa esse conspicimus arbustorum. Vis quippe futuræ arboris prius in semine est, postmodum in ortu, atque ad extremum producitur in ramos. Sic nimirum sic uniuscujusque virtus succrescit operantis. Seminatur namque in intelligentia, oritur in operatione, atque ad ultimum convalescit usque ad profectus magni latitudinem. Sed cum quemlibet sua intelligentia extollit, arbor quæ oriri poterat in semine putrescit. Cum autem post operationem bonam elationis peste corrumpitur, quasi jam orta siccatur. Cum vero neque intelligentia, neque operatio corrumpit, [i] sed excrescente magnitudine, dum favor laudantium sequitur, atque a statu suo bene operantis animum evertit, linguarum ventos

[a] Vindoc., *et splendoris gratiam.*

[b] Ita cum Mss. Corb. Germ., Norm., Laud., Val. Cl. et vet. Edit. In recent. vero, *ad exercenda bona operis.* Germ. totum hunc locum sic contrahit, *quia et dum de aliena vita lux quæ illius opinione clara cognoscitur ostenditur, huic quasi pergenti ex itinere*, etc.

[c] Recent., *naturæ solis est*, Mss. et antiq. Ed. contradicentibus.

[d] Turon., Germ., Corb. Germ., cum pl. Norm., *per amorem.*

[e] Vindoc., *quæ ad obtinendas virtutes ita se dirigit.*

[f] Editi fere omnes, *laudibus inhiamus.* Inhæsimus Mss. Corb. Germ., Turon., Laud., Germ., Vindoc., Norm. et Ed. Paris. 1495, ubi legitur, *intendimus.*

[g] Corb. Germ., Val. Cl., Ebroic., alii Norm. et Germ., *nec fama laudabilis.*

[h] Verba hæc, usque ad *despiciendo tument* inclusive, desunt in Germ., Vindoc., Corb. Germ. et Norman.

[i] Norm., *sed excrescente magnitudine validum fuerit*; olim tamen legebatur in Utic. et Becc., ut hic legitur. In vet. Ed. habes : *sed excrescentem magnitudinem dum favor... sequitur.*

arbor pertulit, et omne quod in ea robustum creverat tempestas famæ radicitus evulsit. Quo enim arbor altius ad superiora surrexerit, eo ventorum vim vehementius sentit, quia quo plus quisque in bonis operibus attollitur, eo ampliori ab ore laudantium flatu fatigatur. Si itaque adhuc arbor in semine est, metuendum est ne ipsa scientiæ cognitione putrefiat. Si jam ad virgultum prodiit, curandum est ne hanc manus elationis tangat, atque a viriditate suæ actionis arefaciat. Si autem valenti robore jam ad alta se sublevat, valde formidandum est, ne hanc admotæ laudis ventus gravior radicitus evellat.

[*Vet. IX.*] **706** 17. *Periculo ex fama et humanis laudibus, Deus permittit opponi detractiones.* — Sed inter hæc sciendum est quia ne immoderatis [a] laudibus eruamur, plerumque miro rectoris nostri moderamine etiam detractionibus lacerari permittimur, ut cum nos vox laudantis elevat, lingua detrahentis humiliet, quia et arbor sæpe quæ unius venti impulsu ita impellitur, ut pene jam erui posse videatur, alterius e diverso venientis flatu erigitur, et quæ hac ex parte inflexionem pertulit, ab alia ad statum redit. Unde et illa arbor alte radicata quasi inter adversantes ventos fixa steterat, quæ dicebat : *Per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam* (*II Cor.* VI, 8). Sæpe enim laus bene agentis auribus insolenter admota, dum foris sermonibus perstrepit, intus quamdam menti [b] per tacitum, elationis tempestatem gignit : fitque ut hoc, quod animus de humanis favoribus gaudet, non facile exterius ostendat, sed tamen corruptionis vim non tenuiter interius sentiat. Et sunt nonnulli quos ita laus inflat, ut usque ad verba elationis pertrahat. Quidam vero, ut prædiximus, hoc ipsum patefacere quod elevantur erubescunt, atque auditis suis præconiis extolluntur; sed tamen usque ad elationis verba non exeunt, et gaudere se in talibus non ostendunt. Unde beatus Job, quia noverat arrogantem se non solum nullo modo in verbis, sed etiam in cogitatione quoque tacita minime fuisse, postquam dixit : *Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare*, illico subdidit :

CAPUT VIII.

VERS. 27. — *Et lætatum est in abscondito cor meum.*

18. *De suis laudibus vel tacite lætari vetitum.* — Qua videlicet attestatione quid nobis innuitur, nisi quod magno metu et circumspectione opus est, ne mens nostra unquam de suis laudibus vel tacita lætetur? Quisquis enim [c] quasi claritatem lunæ famæ suæ magnitudinem conspicit, sibique in occulto mentis gaudium facit, cui iste nisi auctori se prætulit, cujus dono ut bene operaretur percepit, et tamen in ejus munere de gratia suæ laudis hilarescit? Despecto enim honore conditoris, semetipsum plus amare convincitur, cujus præconiis lætatur. Quamvis nonnunquam etiam sancti viri de bona sua opinione gaudeant; sed cum per hanc ad meliora proficere audientes pensant, non jam de opinione sua, sed de proximorum gaudent utilitate quia aliud est favores quærere, et aliud de profectibus exsultare. Qua in re necesse est ut cum audientium utilitati non proficit, mentem nostram fama laudabilis non elevet, sed fatiget. Cum enim humanæ linguæ attestatione laudamur, [d] occulta pulsatione requirimur quid de nobisipsis sentiamus. Superba etenim mens etiam cum de se falsa bona dicuntur exsultat, quia non apud Deum qualiter vivat, sed apud homines qualiter innotescat, excogitat. Judicium enim de se omnipotentis Dei despiciens, et solummodo hominum quærens, inter auditas laudes extollitur, et quæ hoc solum quæsierat, quasi de bravio operis lætatur. At contra, si cor veraciter humile est, bona quæ de se audit, aut minime recognoscit, et quia falsa dicuntur metuit; aut certe si adesse ea sibi veraciter scit, eo ipso formidat ne ab æterna Dei retributione sint perdita, quo hæc considerat hominibus divulgata, **707** pavetque vehementer ne spes futuri muneris in mercedem permutetur transitorii favoris.

19. *Sancti suis laudibus cruciantur.* — Qua ex re agitur ut electorum animus magno laudum suarum igne crucietur, atque ab omni torporis sui rubigine mœrore cogitationis excoquatur. Cauta enim consideratione trepidat, ne aut de his in quibus laudatur et non sunt majus Dei judicium inveniat, aut de his in quibus laudatur et sunt competens præmium perdat. Unde plerumque fit ut sicut injustus ex laude sua polluitur, ita vir justus audita sua laude purgetur. Nam dum bona quæ egit ab hominibus proferri cognoscit, subtile contra se, ut dictum est, extremi judicii examen metuit, ac trepidus ad conscientiam recurrit, et quidquid illic inest reprehensibile corrigit. Dum enim bona sua innotuisse formidat, subtilitatem secuturi examinis pertimescens, si qua in se mala occulta sunt amputat. Pavet namque si saltem talis Deo non ostenditur qualis ab hominibus putatur, et neque contentus est ut in quo potuit innotescere, in hoc debeat remanere. Jam enim de bonis suis quasi retributionem sibi factam æstimat, nisi eis et alia quæ ab hominibus nesciuntur adjungat. Unde bene per Salomonem dicitur : *Sicut probatur in conflatorio argentum, et in fornace aurum, ita probatur homo ore laudantis* (*Prov.* XXVII, 21). Argentum quippe vel aurum, si reprobum est, igne consumitur; si probum vero, igne declaratur. Sic nimirum est et sensus operantis. Nam qualis sit, in eo quod laudatur ostenditur. Si enim se auditis suis laudibus extollit, quid iste aliud quam

[a] Pro *eruamur* in Ed. legitur *erigamur*. Fortasse antiquarius parum gnarus, cum putaret verbo *eruere* significari tantum *eripere*, mutavit *eruamur* in *erigamur*. Primum legitur in Mss. Turon., Laud., Val. Cl., Vindoc., Norm., duob. Sangerm., id est Germ. et Corb. G.

[b] Ita duo Sangerm., Norm., Laud., Val. Cl. et pl., ad quos accedit Ed. Paris. 1495, in qua legitur, *per tacitam elationis tempestatem*. In cæteris omisso *per*, legitur, *tacitam... tempestatem gignit*.

[c] Laud. et Val. Cl., *quasi claritate lunæ*.

[d] Turon., *occulta dispensatione*. In Gemet. pro *requirimur* lego *requirimus*.

aurum vel argentum reprobum fuit, quem videlicet A fornax linguæ consumpsit? Si autem favores suos audiens, ad superni judicii considerationem redit, ac ne de his apud [a] occultum arbitrum gravetur metuit, quasi expurgationis igne ad magnitudinem claritatis excrescit, et unde incendium trepidationis sustinet, inde clarius fulget. Beatus igitur Job, quia nequaquam de operatione se prætulit, fidenter dicit : *Si vidi solem cum fulgeret.* Quia vero hunc [b] a judicii interioris intuitu fama laudabilis non divertit, adjungit : *Et lunam incedentem clare.* Quia autem opinionis suæ gratia animum devinci, nec tacita cogitatione permisit, protinus subdidit : *Et si lætatum est in abscondito cor meum.* [*Vet. X.*] Et quia plerumque inconsiderata mens, dum transitorio favori non renititur, ad hoc usque pertrahitur, ut laudet ipsa B quod facit, conditioni quæ præmissa est quasi congrue subinfertur :

CAPUT IX.

Ibid. — *Et osculatus sum manum meam ore meo.*

20. *Deo, non sibi, sua bona opera tribuunt. Gratia præveniens.* — Per manum quippe operatio, per os autem locutio designatur; sicut per Salomonem dicitur : *Abscondit piger manum suam* [c] *sub axilla sua, et laborat si ad os suum porrigat eam* (*Prov.* XIX, 24). Pigro labor est manum suam ad os porrigere, quia desidiosus quisque prædicator nec hoc vult operari quod dicit. Manum quippe ad os porrigere est voci suæ opere concordare. Manum ergo suam osculatur ore suo, qui laudat quod facit, et testimonio propriæ locutionis sibi virtutem tribuit operis. Qua in re quis C despicitur, nisi is qui ipsa operandi munera largitur? Unde bene per egregium prædicatorem dicitur : *Quid autem habes, quod non accepisti? Si autem* **708** *accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis* (*I Cor.* IV, 7)? Sancti autem viri sciunt post primi parentis lapsum de corruptibili stirpe se editos, et non virtute propria, sed præveniente superna gratia ad meliora se vota vel opera commutatos; et quidquid sibi mali inesse cognoscunt, de mortali propagine sentiunt meritum; quidquid vero in se boni inspiciunt, immortalis gratiæ cognoscunt donum, eique de accepto munere debitores fiunt, qui et præveniendo dedit eis bonum velle quod noluerunt, et subsequendo concessit bonum posse quod volunt. Unde bene per Joannem dicitur : *Adoraverunt viventem in sæcula* D *sæculorum, mittentes coronas suas ante thronum Domini* (*Apoc.* IV, 10). Coronas namque suas ante thronum Domini mittere est certaminum suorum victorias non sibi tribuere, sed auctori, ut ad illum referant gloriam laudis, a quo se sciunt vires accepisse certaminis. Beatus ergo Job, quia sic bona quæ operatus est narrat, ut tamen hæc suæ operationi non tribuat, sed ad auctoris laudem recurrat, manum suam ore suo osculatum fuisse se denegat. Ac si patenter dicat : Ego mea opera tanquam mea non profero, quia auctoris sui gratiam negare convincitur, quisquis sibi tribuit quod operatur. Unde et protinus subdit :

CAPUT X.

Vers. 28. — *Quæ est iniquitas maxima, et negatio contra Deum altissimum.*

21. *Deum negat qui de viribus suis præsumit.* — Liquet etenim quia illum negat, cujus despecta gratia, sibi vires boni operis arrogat. Quod recte quoque et iniquitas maxima vocatur, quoniam omne peccatum quod ex infirmitate est spem nequaquam perdit, quia a superno judice veniam requirit. Præsumptio autem virtutis propriæ tanto gravius in desperatione est, quanto longius ab humilitate. Cumque vires sibi tribuit operis, ad adjutorium non recurrit auctoris; fitque ut eo gravius peccator pereat, quo et ipsum hoc, quia est peccator, ignorat. Sequitur :

CAPUT XI [*Rec. VI*].

Vers. 29. — *Si gavisus sum ad ruinam ejus qui me oderat, et exsultavi quod invenisset eum malum.*

22. *Dei discipulos nos facit sola charitas. Charitatis argumenta et signa.* — Omnipotentis Dei nos esse discipulos, sola custodia charitatis probat. Hinc est enim quod per semetipsam Veritas dicit : *In hoc cognoscent omnes, quia mei discipuli estis, si dilectionem habueritis ad invicem* (*Joan.* XIII, 35). Quæ nimirum dilectio si cor nostrum veraciter replet, duobus modis ostendi solet, scilicet si et amicos in Deo, et inimicos diligimus propter Deum. Sed sciendum est quia inimici dilectio tunc veraciter custoditur, cum nec de profectu addicimur, nec de ruina illius lætamur. Nam sæpe in dilectionis imagine erga inimicum animus fallitur, seque hunc diligere æstimat, si ejus vitæ contrarius non existat. Sed dilectionis vim occulte et veraciter aut [d] profectus inimici, aut casus interrogat. Hac etenim de re ad plenum semetipsam mens hominis nescit, nisi eum quem sibi adversarium credit in defectu vel profectu mutasse modum sui status invenerit. Si enim de prosperitate addicitur, et de calamitate se odientis lætatur, constat quia non amat quem non vult esse meliorem, eumque etiam stantem voto persequitur, quem cecidisse gratulatur.

[*Vet. XI*] **709** 23. *Qui possumus illæsa charitate de inimici ruina lætari, aut de ejus gloria dolere. Quid hac in re cavendum.* — Sed inter hæc sciendum est quia evenire plerumque solet ut non amissa charitate et inimici nos ruina lætificet, et rursum ejus gloria sine invidiæ culpa contristet, cum et ruente eo quosdam bene erigi credimus, et proficiente illo plerosque injuste opprimi formidamus. Qua in re mentem no-

[a] Laud., duo Sangerm. et Val. Cl., *occultum arbitrem;* quod jam non semel observavimus.

[b] Val. Cl., *a judicis interioris.* Vindoc., *quia vero hunc auditus interioris intuitu fama laudabilis.*

[c] Laud., Norm., duo Sangerm. et plur. *sub ascella sua.* Quam lectionem exhibent vet. Edit.

[d] Hic toties legitur *provectus*, *provectu* et similia, in Mss. duob. Sangerm. et Norm., quoties in Editis legitur *profectus*, *profectu;* etiam ubi vocis *defectus* oppositio ad scribendum *profectus* suadere videbatur : *in defectu vel provectu mutasse modum.* Et infra, *nec ejus jam defectus nec provectus addicit.*

stram nec ejus jam defectus [a] erigit, nec ejus profectus addicit, si recta nostra cogitatio non quid in ipso, sed quid de ipso circa alios agatur attendit. Sed ad hæc servanda valde est necessarium subtilissimæ discretionis examen, ne cum nostra odia exsequimur, fallamur sub specie utilitatis alienæ. Si enim de inimici morte gaudendum omnino non esset, Psalmista non diceret : *Lætabitur justus, cum viderit vindictam impiorum* (*Psal.* LVII, 11). Sed aliud est impium, aliud vero inimicum perpeti. Nam sunt plerique inimici qui non sunt impii; et sunt nonnulli impii, qui nobis specialiter non videntur inimici. Humana autem mens omnem quem inimicum tolerat, etiam impium et iniquum putat, quia ejus culpas apud cogitationem suam livor accusator exaggerat. Quibuslibet vero flagitiis prematur, minus iniquus creditur, si adversarius minime sentitur. Qua in re discernendum est aliud esse quod nobis, aliud vero quod sibi et cæteris noster inimicus nocet. Nam si aliis bonus est, sine nostra forsitan culpa esse non potest nobis malus; nec omnino jam de ejus ruina gaudendum est, [b] cujus nos solos certum est adversa tolerasse. Cum vero noster ac multorum hostis perimitur, de ereptione proximorum potius quam de inimici interitu necesse est ut animus lætetur.

24. *Condolendum est miseriæ pereuntis, et congaudendum justitiæ judicis.* — Oportet namque ut pereunte adversario subtiliter pensare debeamus, et quid debemus ruinæ peccatoris, et quid justitiæ ferientis. Nam cum perversum quemque Omnipotens percutit, et condolendum est miseriæ pereuntis, et congaudendum justitiæ judicis, ut nobis et in luctu sit pœna morientis proximi, et rursus in gaudium veniat exhibita æquitas judicantis Dei, quatenus nec pereunti homini existamus adversarii, nec judicanti Deo inveniamur ingrati. Beatus igitur Job, quia cuncta in adversitate odia perfecte calcavit, dicat : *Si gavisus sum ad ruinam ejus qui me oderat, et exsultavi quod invenisset eum malum;* qui videlicet et inimicum diligens, dum adversario ruenti condoluit, in malis illius ipse ad bonum crevit, ut inde iste ad benignitatem cresceret, unde illum mala quæ merebatur invenissent.

Quia vero sæpe nonnulli eos quos sibi adversarios æstimant maledictione feriunt, quoniam virtute nequaquam possunt; in quibus patenter apparet quæ mala si possent facerent, qui ea quæ facere nequeunt imprecari minime desistunt; beatus Job ostendens se a culpa etiam maledictionis alienum, secutus adjunxit :

CAPUT XII.

VERS. 30. — *Non enim dedi ad peccandum guttur meum, ut expeterem maledicens animam ejus.*

25. *A maledictis abstinendum.* — Peccaret quippe si hoc optaret a Deo fieri, quod ipse facere, vel omnino non posset, vel, si posset, minime deceret. Nam qui maledictionibus **710** inimicum impetunt, quid aliud in illo facere Deum volunt, nisi quod ipsi facere aut nequeunt, aut erubescunt? Mortem namque adversario exoptant, quam et si possunt inferre metuunt, ne aut perpetrati homicidii rei teneantur, aut iniqui appareant etiam cum sint. Quid est ergo Deo dicere : *Occide quem odi*, nisi apertis ei vocibus clamare: Hoc fac meo adversario, quod me in illum facere nec peccatorem decet? In quibus profecto verbis pensandum nobis est, ubi iste vir legerat : *Diligite inimicos vestros* (*Luc.* VI, 27, 35); ubi legerat : *Benedicite, et nolite maledicere* (*Rom.* XII, 14); et rursum : *Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto* (*I Petr.* III, 9). Sed exterius non audita supernæ gratiæ præcepta servabat, quia hæc in mente illius sancti Spiritus afflatus scribebat. Cui tamen minus esset quod positos extra diligeret, nisi et interius viventes secumque quotidie conversantes etiam familiares adversarios toleraret. Unde subjungit :

CAPUT XIII [*Rec.* VII].

VERS. 31. — *Si non dixerunt viri tabernaculi mei : Quis det de carnibus ejus, ut saturemur?*

26. *Domesticos et familiares nobis adversantes patienter tolerare debemus. Altaris sacrificium. Adversa patienda sunt exterius fortiter, et interius clementer.* — Quæ nimirum sententia potest quoque per mysterium ex voce Redemptoris intelligi. Viri quippe ejus tabernaculi de carnibus illius saturari cupierunt, vel Judæi scilicet persequentes, vel gentiles credentes, quia et illi moliti sunt corpus illius, quasi consumendo, exstinguere, et isti esurientem mentem suam desiderant [c] per quotidianum immolationis sacrificium de ejus carnibus satiare. [*Vet. XII.*] Sed nunc solius historiæ virtutem sequentes, pensemus quanta fortitudine sancti viri animus extra intraque sollicitus ad omnia [d] partitur. Qui si injuste agentibus aut unquam per silentium cederet, aut per rectitudinem non contrairet, profecto adversarios non habuisset. Sed in eo quod vias vitæ tenuit, exoptatores suæ mortis invenit. Foris patentes adversarios pertulit, intus latentes. Minor est autem virtus certaminis foris quempiam videre mala quæ superet, et intus quod toleret non habere. Perfectæ autem magnitudinis laus est adversa perpeti et exterius fortiter, et interius clementer. Nam sunt nonnulla quæ in ipsa quoque familiarium conversatione corrigi nequeunt sine culpa corrigentis; atque ideo cum vel corrigentem

[a] Omittitur *erigit* in Mss. Norm., et legitur ut in superiori nota expressimus, optimo sane sensu; significat enim sanctus Doctor mentem nostram nulli quandoque reatui subjacere aut addici, si deficiente vel proficiente inimico, vel lætemur vel doleamus. Vet. Ed. pro *addicit* habent *afficit*. Cæterum quid significet *addicit* et *addicere* apud Gregorium et alios jam observavimus, l. II, c. 9, num. 15. Vide P. Chrysol., serm. 74, et Ennod., dict. 22.

[b] Norm., *cujus non solum... tolerare*.

[c] Ita omnes Mss. nostri, Editis habentibus, *quotidianæ immolationis sacrificio*.

[d] In vet. Ed. Paris, et Basil. aliisque recentioribus, *paratur*, quam lectionem deserere cogunt Mss. duo Sangerm., Turon., Vindoc., Norm. omnes, Laud., Val. Cl., etc. *Partitur* hic sumitur passive; nam dicitur *partio*, cujus passivum est *partior*. Edit. Barthol. habet *patitur*.

inquinant, [a] vel non omnino hæc agentem gravant, magna magisterii arte dissimulanda sunt, ipsaque hac dissimulatione toleranda. Quæ contra nos illata citius a corde laxamus, si nostra circa proximos errata cognoscimus. Unde bene quoque per Salomonem dicitur : *Cunctis sermonibus qui dicuntur ne accommodes cor tuum, ne forte audias servum tuum maledicentem tibi. Scit enim tua conscientia, quia et tu crebro maledixisti aliis* (*Eccle.* VII, 22, 23). Dum enim pensamus quales erga alios fuimus, esse circa nos tales alios minus dolemus, quia aliena injustitia in nobis vindicat quod in se juste nostra conscientia accusat. Sequitur :

CAPUT XIV [*Rec. VIII*].

VERS. 32. — *Foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit.*

27. *Misericordiæ in parcendo succedat misericordia in largiendo.* — Quia, teste Paulo, charitas patiens et benigna **711** describitur (*I Cor.* XIII, 4), per patientiam aliena mala æquanimiter tolerat, per benignitatem quoque bona misericorditer impendit sua. Unde beatus Job et patienter domesticos maledicentes pertulit, et viatores atque peregrinos apud se benigne suscepit : illis morum exempla tribuens, istis exteriorum ope concurrens; illis per mansuetudinem non concitus ad irascendum, istis per misericordiam ad subveniendum paratus. Vir enim sanctus Redemptorem generis humani per prophetiæ spiritum intuens, prædicamenta quoque illius in opere servabat, quibus nos admonet, dicens : *Dimittite, et dimittetur vobis ; date, et dabitur vobis* (*Luc.* VI, 37). [b] Dare namque nostrum ad res pertinet quas exterius habemus, dimittere autem ad relaxandum dolorem quem interius ex aliena culpa contraximus. Sed sciendum est quia qui dimittit, et non dat, etsi non plene operatus est, meliorem tamen partem misericordiæ tenuit. Qui autem dat, et minime dimittit, omnino misericordiam nullam facit, quia ab omnipotente Deo munus ex manu non accipitur, quod corde obligato in malitia profertur.

28. *Eleemosynæ meritoriæ conditiones.* — Mundari etenim debet prius animus qui eleemosynam præbet, quia omne quod datur Deo ex dantis mente pensatur. Cuncta itaque malitiæ macula ab interiori nostro homine cogitationis immutatione tergenda est, quia iram judicis placare nescit oblatio, nisi ex munditia placeat offerentis. Unde scriptum est : *Respexit Deus ad Abel et ad munera ejus, ad Cain autem et ad munera ejus non respexit* (*Genes.* IV, 4, 5). Neque etenim A sacrum eloquium dicit : Respexit ad munera Abel, et ad Cain munera non respexit; sed prius ait quia *respexit ad Abel*, ac deinde subjunxit, *Et ad munera ejus*. Et rursum dicit quia *non respexit ad Cain*, ac deinde subdidit, *Nec ad munera ejus*. Ex dantis quippe corde id quod datur accipitur. Idcirco non Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placuerunt. Prius namque ad eum legitur Dominus respexisse qui dabat, quam ad illa quæ dabat. Unde bene beatus Job dicturus nobis in hospitalitatis gratia largitatem suam, prius circa adversarios protulit patientiam et benignitatem suam : [c] quod de ruina non exsultavit inimici, quod verbis maledicis persecutores suos non impetiit, quod sævientes intrinsecus æquanimiter toleravit, et tunc demum hospitalitatis suæ munificen- B tiam protulit; ut audito scilicet [d] narrationis ejus ordine, discamus quia exteriora munera ex interna cordis munditia conduntur, ut virtutum ejus contextio lectorem doceat qualis apud se esse debeat, cum exteriora bona aliis subministrat.

29. *In bonis operibus cavenda elatio.* — Sed quis se inter tanta virtutum culmina sanctum esse non crederet ? Quis non utcunque ipsis tot meritis tentaretur, ut si quando ut homo delinqueret, delictum suum hominibus nollet innotesci; et leve esse crederet, si quid in minimis **712** peccaret; culpamque suam mallet [e] silentio tegere quam voce confessionis aperire? Sæpe namque contingit ut elatus virtutibus animus, dum multa bona in æstimatione proximorum de se spargi cognoverit, agnosci non velit si quid est C quod reprehensibiliter facit. Quas videlicet erroris tenebras iddirco mens tolerat, quia cordis oculum tumor gravat. Unde beatus Job inter tot eximia facta virtutum, qui tam summus exstitit in operatione, ut demonstraret quam humilis fuerit in mente, protinus adjunxit :

CAPUT XV [*Vet. XIII, Rec. IX*].

VERS. 33. — *Si abscondi quasi homo peccatum meum, et celavi in sinu meo iniquitatem meam.*

30. *Humilitatis argumentum est culpam suam confiteri; superbiæ, excusare. Peccata excusando, graviora reddimus.* — Hæc sunt namque veræ humilitatis testimonia, et iniquitatem suam quemque cognoscere, et cognitam voce confessionis aperire. At contra, usitatum humani generis vitium est, [f] et latendo peccatum D committere, et commissum negando abscondere, et convictum defendendo multiplicare. Ex illo quippe lapsu primi hominis hæc augmenta nequitiæ ducimus, ex quo ipsam radicem traximus culpæ. Sic namque

[a] In recent. Editis, contrario sensu, *vel omnimodo*; cui lectioni repugnant Ed. vet. et Mss., tum Angl., tum nostri.

[b] In iisdem Editis, *dare namque ad res*. Addimus, *nostrum*, ex Mss. nostris fere omnibus, et ex antiquioribus Excusis.

[c] Laud., Corb. Germ., Norm. et pl., *quod ruinæ non exsultavit*. Germ., secunda manu *quod in ruina*.

[d] Plerique, *narrationis suæ*; fortasse contra grammaticorum leges ; at liquet Gregorium talibus præceptis scrupulose non obtemperasse : duo Sangerm. nullum habent pronomen adjectum.

[e] Poster. Ed., *silentio tenere*. In Ed. Barthol. et Remb., et in omnibus Mss. nostris, *tegere*, ex quo, mutato *g* in *n*, facile fuit efficere *tenere*.

[f] Hic mirum est Mss. dissidium. Germ., Turon. et Corb. Germ., a prima manu habent, *et libendo peccatum*, quod etiam lego in omnibus Norm., uno ex Ebroicensibus dempto, in quo legitur *et ad libitum peccatum committere*. Laud., Corb. Germ., secunda manu, et Val. Cl., *et labendo peccatum*, quam lect. sequuntur Ed. vet. Barthol., Paris. et Basil. Vindoc. *et blande peccatum committere*.

ille dum lignum vetitum contigisset, abscondit se a facie Domini inter ligna paradisi. In qua absconsione, scilicet quia Deum latere non poterat, non latendi effectus describitur, sed affectus notatur. Qui, cum argueretur a Domino, quod de ligno vetito contigisset, illico respondit : *Mulier quam dedisti mihi sociam ipsa mihi dedit de ligno, et comedi* (*Genes.* III, 12). Ipsa quoque mulier inquisita respondit, dicens : *Serpens decepit me, et comedi* (*Ibid.*, 13). Ad hoc quippe requisiti fuerant, ut peccatum quod transgrediendo commiserant confitendo delerent. Unde et serpens ille persuasor, qui non erat revocandus ad veniam, non est de culpa requisitus. Interrogatus itaque homo est ubi esset, ut perpetratam culpam respiceret, et confitendo cognosceret quam longe a conditoris sui facie [a] abesset. Sed adhibere sibimet utrique defensionis solatia quam confessionis elegerunt. Cumque excusare peccatum voluit vir per mulierem, mulier per serpentem, auxerunt culpam, quam tueri conati sunt : oblique Adam Dominum tangens, quod ipse peccati eorum auctor exstiterit, qui mulierem fecit ; et Eva culpam ad Dominum referens, qui serpentem in paradiso posuisset. Qui enim ore diaboli fallentis audierant : *Eritis sicut dii* (*Ibid.*, 5), quia Deo esse similes in divinitate nequiverunt, ad erroris sui cumulum Deum sibi facere similem in culpa [b] conati sunt. Sic ergo reatum suum dum defendere moliuntur, addiderunt ut culpa eorum atrocior discussa fieret quam fuerat perpetrata.

31. *Multi Adamum imitantur, velut arborum foliis peccatum abscondere cogitantem. Peccator e sepulcro exit per confessionem.* — Unde nunc quoque humani generis rami ex hac adhuc radice amaritudinem trahunt, ut cum de vitio suo quisque arguitur, [c] sub defensionum verba quasi sub quædam se arborum folia abscondat, et velut ad quædam excusationis suæ opaca secreta faciem [d] conditoris fugiat, dum non vult **713** cognosci quod fecit. In qua videlicet occultatione non se Domino, sed Dominum abscondit sibi. Agit quippe ne omnia videntem videat, non autem ne ipse videatur. Quo contra cuique peccatori jam exordium illuminationis est humilitas confessionis, quia sibimetipsi jam parcere renuit, qui malum non erubescit confiteri quod fecit; et qui defendendo [e] accusari potuit, accusando se celerrime defendit. Unde et mortuo Lazaro, qui mole magna premebatur, nequaquam dicitur : Revivisce, sed : *Veni foras* (*Joan.* XI, 43). Ex qua scilicet resurrectione, quæ gesta in illius est corpore, signatur qualiter nos resuscitemur in corde, cum videlicet mortuo dicitur : *Veni foras*, ut nimirum homo in peccato suo mortuus, et per molem malæ consuetudinis jam sepultus, quia intra conscientiam suam absconsus jacet

A per nequitiam, a semetipso foras exeat per confessionem. Mortuo enim *Veni foras* dicitur, ut ab excusatione atque occultatione peccati ad accusationem suam ore proprio exire provocetur. Unde David propheta, [f] ab illa tanti morte facinoris reviviscens, ad vocem Domini quasi foras exiit, dum, per Nathan correptus, quod fecerat accusavit (*II Reg.* XII, 13).

32. *Occultandi peccati culpa vehementer excrevit.* — Quia igitur hæc occultationis culpa in humano genere vehementer excrevit, bene beatus Job cum diceret : *Si abscondi peccatum meum*, interposuit : *quasi homo*. Hominis quippe esse propriam conspicit, quod ex parentis veteris imitatione descendit. Ubi apte subditur : *Et celavi in sinu meo iniquitatem meam.* [*Vet. XIV, rec. X.*] Scriptura etenim sacra plerumque

B sinum ponere pro mente consuevit, sicut voce Ecclesiæ de persecutoribus nostris, qui nobis natura quidem conjuncti sunt, sed vita disjuncti, per Psalmistam dicitur : *Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum* (*Psal.* LXXVIII, 12). Ac si aperte diceret : In mente sua recipiant hoc quod in nostris corporibus sævientes operantur, ut dum nos exterius ex parte puniunt, ipsi interius perfecte puniantur. Quia igitur sinus secretum mentis accipitur, in sinu iniquitatem celare est hanc in conscientiæ latibulis occultare, nec per confessionem detegere, sed per defensionem velare. Quo contra Jacobus dicit : *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini* (*Jac.* V, 16). Salomon quoque ait : *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur; qui autem confessus fuerit,

C et dereliquerit ea, misericordiam consequetur* (*Prov.* XXVIII, 13).

33. *Ficta est peccati confessio sine humilitate. Sinceræ confessionis indicia.* — Sed inter hæc sciendum est quod plerumque homines et culpas confitentur, et humiles non sunt. Nam multos novimus qui arguente nullo peccatores se esse confitentur ; cum vero de culpa sua fuerint fortasse correpti, defensionis patrocinium quærunt, ne peccatores esse videantur. Qui si tunc cum id sponte dicunt peccatores se esse veraci humilitate cognoscerent, cum arguuntur ab aliis, esse se quod confessi fuerant non negarent. Qua in re indicia veræ confessionis sunt, si cum quisque se peccatorem dicit, id de se dicenti etiam alteri non contradicit. Nam quia scriptum est : *Justus

D in principio accusator est sui* (*Prov.* XVIII, 17), non magis peccator, sed justus videri appetit, cum peccatorem **714** se quisque nullo arguente confitetur, sed confessionis veritatem probat, cum alter malum quod fecimus increpat. Quod si superbe defendimus, liquet quia peccatores nos ex nobis ficte dicebamus. Unde summopere curandum est ut mala quæ fecimus, et sponte fateamur, et hæc aliis arguentibus non ne-

[a] Val. Cl., *abisset*.

[b] Gussanv., *notati sunt*, quam lectionem nullis in Mss. aut veteribus Edit. invenimus, alias a sensu abhorrentem. Neque tamen mendum est typographicum ; nam vera lectio, *conati sunt*, ibidem ad marginem rejecta legitur.

[c] Val. Cl., *sub defensionum verbo, quasi sub quodam se arborum folio*. Plerique Norm., *sub defensionum verbis, quasi sub quibusdam arborum foliis*.

[d] Laud. et Val. Cl., *cognitoris*.

[e] Iidem Mss., *accusare... accusando se celeberrime defendit*.

[f] Et., præter. Barthol., *ab illa tanti mole facinoris*, a quibus recedere cogunt nos Mss.

gemus. Superbiæ quippe vitium est ut quod de se fateri quisque quasi sua sponte dignatur, hoc sibi dici ab aliis dedignetur

34. *Job in peccati confessione humilitas. Sæpe gravioris certaminis est peccata confiteri quam vitare.* — Beatus itaque Job quantæ fuerit humilitatis ostendit, qui se et inter adversarios noverat vivere, et tamen non verebatur culpas voce confessionis aperire. Sed notandum quod superius virtutes suas loquitur, inferius peccatum fatetur. Hinc enim liquido demonstrat quam vera de bonis suis dixerat, qui noluit tacere de malis. Modo virtutes suas indicat, modo culpam, quia et perpetraverit peccatum, et non tacuerit, manifestat. Unde certissime apparet quantæ munditiæ in omnipotentis Dei oculis fuerit, qui et vitavit mala, ne committeret, et tamen quæ B eum committere contigit, hominibus non abscondit, quatenus ei et justitiæ sit gloria declinasse peccatum, et justitiæ custodia quod non potuit declinare prodidisse. Videatur vir iste cuilibet magnus in virtutibus suis, mihi certe sublimis apparet etiam in peccatis suis. Mirentur in eo [a] qui volunt castitatis continentiam, mirentur integritatem justitiæ, mirentur viscera pietatis; ego in eo non minus admiror confessionem humillimam peccatorum quam tot sublimia gesta virtutum. Scio enim quod per infirmitatis verecundiam plerumque gravioris est certaminis commissa peccata prodere quam non admissa vitare, et [b] unumquodque malum quamvis robustius vitetur, tamen humilius proditur. Beatus ergo Job, qui, tot magnis operibus fultus, confiteri culpam non erubuit, C ostendit in virtutibus quam humilis fuit. Sed quia ex humilitate vera secura semper auctoritas nascitur, ut tanto foris nil metuat, quanto ad rerum culmina animus per elationis desiderium non anhelat, expressa confessione peccati, recte subjungitur :

CAPUT XVI.

Vers. 34. — *Si expavi ad multitudinem nimiam, et despectio propinquorum terruit me; et non magis tacui, nec egressus sum ostium.*

35. *Cordis a terrenarum rerum cupiditate liberi mira securitas. Quæ tamen a custodiæ disciplina non eximit.* — Magna est securitas cordis, nil concupiscentiæ habere sæcularis. Nam si ad terrena adipiscenda cor inhiat, securum tranquillumque esse nullatenus potest, quia aut non habita concupiscit ut habeat, aut D adepta metuit ne amittat; et dum in adversis sperat prospera, in prosperis formidat adversa, huc illucque quasi quibusdam fluctibus volvitur, ac per modos varios rerum alternantium mutabilitate versatur. Si vero semel in appetitione supernæ patriæ forti stabilitate animus figitur, minus rerum temporalium perturbatione vexatur. A cunctis quippe externis motibus eamdem intentionem suam quasi quemdam secretissimum secessum petit, ibique [c] incommutabili inhærens, et mutabilia cuncta transcendens, ipsa jam tranquillitate quietis suæ in mundo extra mundum est. Excedit profecto ima omnia intentione summorum, 715 et cunctis rebus quas non appetit libertate quadam se superesse sentit, nec tempestatem rerum temporalium intus sustinet, quam intuetur foris. quia terrena omnia, quæ concupita opprimere mentem poterant, despecta subterjacent. Unde bene per prophetam dicitur : *Statue tibi speculam* (*Jerem.* xxxi, 21), ut dum quisque speculatur summa, supereminent infimis. Hinc etiam Habacuc dicit : *Super custodiam meam stabo* (*Habac.* ii, 1). Stat quippe super custodiam suam, qui per solertiam disciplinæ terrenis desideriis non succumbit, sed supereminet, ut dum semper stantem appetit æternitatem, infra sit ei omne quod transit.

36. *Quia carnis infirmitates et perturbationes non excludit. Sancti Dei dono imperturbabiles, propria infirmitate perturbationibus subjacent.* — Tamen quia sanctus vir quantalibet virtute profecerit, eum in hac vita positum adhuc extrinsecus carnis infirmitas premit, ut scriptum est : *Quanquam in imagine Dei ambulet homo, tamen vane conturbatur* (*Psal.* xxxviii, 7), plerumque agitur, ut et turbetur exterius, et imperturbabilis perduret interius; et quod vane conturbari potest, de infirmitate carnis sit, quamvis quod in imagine Dei ambulat, de virtute mentis, quatenus et roboretur intus divino adjutorio, et tamen adhuc foris sarcina prematur humana. Unde bene Habacuc iterum unam sententiam protulit ad utraque [d] servientem. Ait enim : *Et introivit tremor in ossa mea, et subtus me turbata est virtus mea* (*Habac.* iii, 16). Ac si diceret : Non mea virtus est in qua superius [e] raptus imperturbabilis maneo, [f] et mea virtus est in qua inferius turbor. Ipse ergo super se imperturbabilis est, ipse sub se perturbabilis, quia super se ascenderat, in quantum rapiebatur ad summa; et sub semetipso erat, in quantum adhuc reliquias trahebat in infima. Ipse super se imperturbabilis est, quia in Dei jam contemplationem transierat; ipse sub se perturbabilis, quia sub semetipso adhuc infirmus homo remanebat. Huic sententiæ David propheta concinens, ait : *Ego dixi in excessu mentis meæ : Omnis homo mendax* (*Psal.* cxv, 2). Cui responderi potest : Si omnis homo, et tu, falsaque jam erit sententia quam mendax ipse protulisti. Si vero ipse non es mendax, vera jam sententia non erit, quia dum tu verax es, non omnis homo cognoscitur mendax. Sed notandum est quod præmittitur : *Ego*

[a] Omittitur *qui volunt* in Mss. Utic., Becc., Prat. et Corb. Germ.

[b] Iidem, *unumquodque enim malum.*

[c] Ita Norm., duo Sangerm., Laud., Val. Cl. et al., quos sequitur Edit. Barthol. an. 1494, et Paris. 1495. In Basil. 1514, et sequentibus legitur *incommutabiliter inhærens.* Sane suspecta mihi est hæc Editorum lectio : nam vel sanctiores incommutabili Deo adhærentes dici non possunt in hac vita, *incommutabiliter* Deo inhærere, Vide supra, l. v, num. 57, 58, 60, et l. viii, num. 49 et 50.

[d] Vindoc., *sequentem.*

[e] Anglic., *captus.*

[f] In Edit., *sed meæ infirmitatis est.* Nostra lectio est Mss. Angl., Norm., Laud., Val. Cl., duor. Sangerm.

dixi in excessu mentis meæ. Per excessum ergo mentis etiam semetipsum transiit, cum de hominis qualitate definivit. Ac si patenter dicat : De falsitate omnium hominum inde veram sententiam protuli, unde ego ipse super hominem fui. In tantum vero et ipse mendax, in quantum homo; in tantum autem omnino non mendax, in quantum per excessum mentis super hominem.

37. *Hæc internæ quieti et contemplationi non officiunt.* — Sic itaque sic perfecti omnes, quamvis adhuc aliquid turbulentum de infirmitate carnis tolerent, jam tamen intrinsecus tranquillissimo secreto perfruuntur per contemplationem mentis, ut quidquid acciderit exterius, in nullo turbet interius. Unde beatus Job [a] securitatem sanctæ mentis ostendens, postquam de se tot virtutum prædicamenta protulit, hoc quod præmisimus secutus, adjunxit. [*Vet. XVI, Rec. XI.*] *Si expavi ad multitudinem nimiam, et despectio propinquorum* **716** *terruit me; et non magis tacui, nec egressus sum ostium.* Ac si apertius dicat : Turbatis contra me extrinsecus aliis, ipse in me intrinsecus imperturbabilis mansi. Quid namque in hoc loco ostium nisi os debemus accipere? [b] Per hoc quippe quasi egredimur, dum verbis quibus possumus secreta nostri cordis aperimus; et quales intus manemus in conscientia, tales foras egredimur per linguam.

38. *Sancti commotionis tempore silent. Secus alii. Silendum, nisi loquendo aliis prodesse possimus.* — Sunt vero nonnulli qui omnino despici metuunt, ac ne viles fortasse judicentur, sapientes videri appetunt. Hi coguntur ostium egredi, quia pulsati contumeliis, quam magni apud se lateant loquentes denuntiant. Dumque per impatientiam victi quædam de se quæ nesciebantur produnt, tanquam per oris ostium egrediuntur. Unde beatus Job dicturus quod oris ostium non fuisset egressus, bene præmisit : *Tacui*, quia videlicet impatientia turbatus a domo conscientiæ exisset, si tacere nescisset. [*Rec. XII.*] Sancti etenim viri in commotionis tentatione semetipsos ostendere omnino refugiunt, et cum audientibus prodesse nequeunt, etiam despici tacentes volunt, ne de sapientiæ suæ ostentatione glorientur. Cumque aliquid dicunt prudenter, non quærunt gloriam suam, sed auditorum vitam. Cum vero conspiciunt quia auditorum vitam loquendo lucrari non possunt, tacendo abscondunt scientiam suam. [c] Ad imitandam quippe vitam Domini, quasi ad quoddam nobis propositum signum currimus. Ipse enim, quia Herodem vidit non profectum quærere, sed signa vel scientiam velle mirari, requisitus ab eo tacuit, et quia constanter tacuit, ab eo irrisus exivit. Scriptum namque est : *Herodes autem, viso Jesu, gavisus est* [d] *valde; erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod audiret multa de illo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri* (*Luc.* XXIII, 8). Ubi et subditur : *Interrogabat autem illum multis sermonibus, at ipse nihil illi* [e] *respondebat.* Tacens vero Dominus quam sit despectus ostenditur, cum illic protinus subinfertur : [f] *Sprevit illum Herodes cum exercitu suo, et illusit.* Quod videlicet factum oportet nos audientes discere, ut quoties auditores nostri nostra volunt quasi laudanda cognoscere, non autem sua perversa mutare, omnino taceamus, ne si ostentationis studio verbum Dei loquimur, et illorum culpa quæ erat esse non desinat, et nostra quæ non erat fiat.

[*Vet. XVII.*] 39. *Unde sciri queat utrum auditores ex prædicatorum doctrina proficiant. Quid sit loqui ex Deo et coram Deo.* — Dicat fortasse aliquis : Unde novimus quo corde quis audiat? Sed multa sunt quæ audientis animum produnt, maxime si auditores nostri et semper laudant quod audiunt, et nunquam quod laudant sequuntur. Hanc inanem loquendi gloriam prædicator egregius fugerat, cum dicebat : *Non enim sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei; sed ex sinceritate, sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur.* Adulterari namque verbum Dei, est aut aliter de illo sentire quam est, aut ex eo non spiritales fructus, sed adulterinos fetus quærere laudis humanæ. Ex sinceritate vero loqui, est nil in eloquio extra quam oporteat quærere. **717** Sicut ex Deo autem loquitur qui scit non se a se habere, sed ex Deo accepisse quod dicit. Coram Deo vero loquitur qui in omni quod dicit, non humanos favores appetit, sed omnipotentis Dei præsentiæ intendit; non suam, sed auctoris gloriam requirit. Qui autem scit quidem ex Deo se accepisse quod dicit, et tamen dicendo propriam gloriam quærit, sicut ex Deo loquitur, sed non coram Deo, quia eum quem cordi suo non proponit cum prædicat quasi absentem putat. Sed sancti viri et ex Deo loquuntur, et coram Deo, quia et ab eo se sciunt habere quod dicunt, et ipsum suis sermonibus adesse judicem [g] auditoremque considerant. Unde fit ut cum se a proximis despici agnoscunt, suaque dicta vitæ audientium non prodesse, abscondant quantæ virtutis sint, ne si secretum cordis inutiliter sermo prolatus aperiat, ad inanem gloriam prorumpat.

40. *Job ad suas virtutes narrandas, nec superbia nec impatientia coegit.* — Beatus igitur Job inter obstinatas mentes non appetens ex virtutis suæ patefactione clarescere, ait : *Si despectio propinquorum terruit me, et non magis tacui, nec egressus sum ostium.* Qui enim per humilitatem solidus nequaquam despici timuit, hunc ut foras lingua ejiceret impatientia non evicit. Ubi bene præmittitur : *Si expavi ad multitudi-*

[a] Ed., *securitatem in se esse mentis ostendens;* legimus, *securitatem sanctæ mentis*, etc., in Vindoc., Laudun., Val. Cl., Norm. omnibus, duob. Sangerm.

[b] Recent., hac lectione, quæ est Mss. et vet. Edit., relicta, habent *per os.*

[c] Ita Turon., Vindoc., Laud., Norm. omnes, duo Sangerm. In Editis, *ad imitandum quippe viam.*

[d] Deest *valde* in plur.

[e] Al., *respondit.*

[f] Gemet. et duo Sangerm., *sprevit autem illum.*

[g] Editi, *adjutoremque*, quibus prætulimus Codices manu exaratos Angl., Norm., Laud. et duos Sangerm.

nem nimiam, ut cujus constantiæ fuerit agnoscatur, quia videlicet nequaquam terret exterius numerus hominum, quem non devastat interius turba vitiorum. In hac etenim vita, qui nulla prospera appetit, nulla procul dubio adversa pertimescit.

41. *Quæ de se narrat Job, de Christo sunt intelligenda.* — Quæ scilicet verba si ad intellectum mysticum pertrahimus, in eis citius operationem nostri Redemptoris invenimus. Ipse quippe ad multitudinem nimiam non expavit, qui persecutores suos cum gladiis et fustibus venientes una tantum responsione perculit, dicens : *Ego sum* (*Joan.* XVIII, 6). Ipsum despectio propinquorum non terruit, qui nos ab æternis suppliciis liberans, palmas in facie æquanimiter accepit. Ipse tacuit, et ostium egressus non est, qui sub ipsa jam hora passionis cum humanitatis infirma pateretur, divinitatis suæ potentiam [a] exercere noluit. Mediatori quippe Dei et hominum quasi egredi ostium fuisset, si cum teneretur ut homo, [b] majestatis suæ potentiam voluisset ostendere, et per divinitatis magnitudinem susceptæ carnis infirma transire. Ut enim apertus homo mori posset, Deus mansit occultus : *Quia si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (*I Cor.* II, 8). Non est ergo egressus ostium, qui et requisitus a Pilato tacuit; atque inter persecutorum manus et corpus passioni obtulit quod pro electis assumpserat, et resistentibus noluit demonstrare quod erat. Unde etiam per Psalmistam dicitur : *Posuerunt me in abominationem sibi, traditus sum, et non egrediebar* (*Psal.* LXXXVII, 9). Cum enim despiceretur quia homo videbatur, egressus fuisset, si occultam majestatem suam ostentare voluisset. Sed quia infirmitatem prodidit, potentiam abscondit; in eo quod persecutoribus suis incognitus mansit, ad eos minime exivit. Qui tamen ad electos exit, quia divinitatis suæ suavitatem quærentibus aperit. Unde ei per prophetam dicitur : *Existi in salutem populi tui, ut salvos facias christos tuos* (*Habac.* III, 13). Sequitur :

CAPUT XVII [*Vet. XVIII, Rec. XIII*].

718 VERS. 35. — *Quis mihi tribuat adjutorem, ut desiderium meum Omnipotens audiat?*

42. *Nemo suis meritis innitatur. Quærendus adjutor et Mediator Christus.* — Sanctus vir postquam tot virtutum suarum sublimia gesta narravit, sciens quod suis meritis ad summa pervenire nequeat, adjutorem quærit. Et quem nimirum nisi unigenitum Dei Filium contemplatur, qui humanam naturam in hac mortalitate laborantem dum suscepit adjuvit? Ipse quippe adjuvit hominem factus homo, ut quia puro homini via redeundi non patebat ad Deum, via redeundi fieret per hominem Deum. Longe quippe distabamus a justo et immortali, nos mortales et injusti. Sed inter immortalem et justum et nos mortales et injustos apparuit Mediator Dei et hominum mortalis et justus, qui et mortem haberet cum hominibus, et justitiam cum Deo, ut quia per ima nostra longe distabamus a summis, in seipso uno jungeret ima cum summis, atque ex eo nobis via redeundi fieret ad Deum, quo summis suis ima nostra copularet. Hunc ergo beatus Job per totius Ecclesiæ significationem loquens, Mediatorem requirit, qui cum dixisset : *Quis mihi tribuat adjutorem*, apte subdidit : *Ut desiderium meum Omnipotens audiat.* Sciebat quippe quod ad requiem liberationis æternæ humanæ preces nisi per advocatum suum audiri non possent. De quo per Joannem apostolum dicitur : *Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi* (*Joan.* II, 1, 2). De quo Paulus apostolus dicit : *Christus Jesus, qui mortuus est pro nobis, imo qui et resurrexit, qui est* [c] *in dextera Dei, qui etiam interpellat pro nobis* (*Rom.* VIII, 34). Unigenito enim Filio pro homine interpellare est apud coæternum Patrem seipsum hominem demonstrare, eique pro humana natura rogasse est eamdem naturam in divinitatis suæ celsitudine suscepisse. Interpellat igitur pro nobis Dominus, non voce, sed miseratione, quia quod damnari in electis noluit, suscipiendo liberavit. Adjutor ergo quæritur ut desiderium exaudiatur, quia nisi pro nobis interpellatio Mediatoris intercederet, ab aure Dei procul dubio nostrarum precum voces silerent.

43. *Non verba sed desideria cordis Deus exaudit.* — Notandum quoque est quod nequaquam dicitur preces, sed *desiderium meum Omnipotens audiat.* Vera quippe postulatio non in oris est vocibus, sed in cogitationibus cordis. Valentiores namque voces apud secretissimas aures Dei non faciunt verba nostra, sed desideria. Æternam etenim vitam si ore petimus, nec tamen corde desideramus, clamantes tacemus. Si vero desideramus ex corde, etiam cum ore conticescimus, tacentes clamamus. Hinc est, quod in eremo populus vocibus perstrepit, et Moyses a strepitu verborum tacet; et tamen silens aure divinæ pietatis auditur, cum dicitur : *Quid clamas ad me* (*Exod.* XIV, 15)? Intus ergo in desiderio est clamor secretus, qui ad humanas aures non pervenit, et tamen auditum conditoris replet. Hinc est quod Anna ad Templum pergens, ore quidem tacuit, et tamen tot sui desiderii voces emisit (*I Reg.* I, 13). Hinc in Evangelio Dominus dicit : *Intra in cubiculum tuum, et clauso ostio* [d] *tuo, ora Patrem tuum* [e] *in abscondito, et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi* (*Matth.* VI, 6). **719** Clauso quippe ostio petit in cubiculo, qui, tacente ore, in conspectu supernæ pietatis fundit affectum mentis. Et vox auditur in abscondito, cum per sancta desideria silenter clamatur. Unde recte quoque per Psalmistam dicitur : *Desiderium paupe-*

[a] Laud. et Val. Cl., *exerere noluit.*
[b] Gemet., *majestatem suæ potentiæ.*
[c] Norm., *ad dexteram Dei.*
[d] Deest *tuo* in plur., et redundare videtur.
[e] Laud., *in absconso.*

rum exaudivit Dominus;[a] *præparationem cordis eorum* A *audivit auris tua* (*Psal.* XIX, 17). Sed beatus Job quem sibi in exaudiendo desiderio adjutorem quærat, subjunctis verbis aperit, dicens :

CAPUT XVIII [*Vet. XIX*].

IBID. — *Et librum scribat ipse qui judicat.*

44. *Quærendus adjutor Christus, qui est legislator et judex. Ezechielis de eo vaticinium.* — Quia enim timenti adhuc populo lex est transmissa per servum, diligentibus vero filiis Evangelii gratia est collata per Dominum, qui ad redemptionem nostram veniens novum nobis testamentum condidit, sed de ejusdem nos testamenti mandato discutiens, quandoque etiam judex venit, necessarium non est ut per expositionem clarescat quia librum scribit ipse qui judicat. Ipsa enim per se Veritas dicit : *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio* (*Joan.* V, 22). B Erit ergo tunc auctor judicii, qui nunc est conditor libri, ut tunc districtus exigat quod modo mansuetus jubet. Sic namque quotidie conspicimus quod magistri pueris elementa litterarum blandientes imponunt, sed hæc ab eis sævientes exigunt; et quæ dant cum mansuetudine, cum verbere requirunt. Blanda namque nunc sonant eloquii divini mandata, sed erunt aspera in exactione sentienda. Mansueta modo est admonitio vocantis, sed tunc districta ventura est justitia judicis, eo quod certum est quia nihil vel minimi mandati [b] sine discussione prætereat. Quo videlicet constat quia librum scripsit ipse qui judicat. Quem scilicet librum Novi Testamenti, quia ipse per se humani generis Redemptor in extremo con- C deret, bene Ezechiel propheta denuntiat, dicens : *Ecce sex viri veniebant de via portæ superioris, quæ respicit ad Aquilonem, et uniuscujusque vas interitus in manu ejus. Vir quoque unus in medio eorum vestitus lineis, et atramentarium scriptoris ad renes ejus* (*Ezech.* IX, 2). Quid namque aliud in sex viris venientibus nisi sex ætates humani generis designantur? [c] Qui de via portæ superioris veniunt, quia a conditione paradisi, sicut ab ingressu mundi, a superioribus generationibus evolvuntur. Quæ porta ad Aquilonem respicit, quia videlicet mens humani generis vitiis aperta, nisi calorem charitatis deserens torporem mentis appeteret, ad hanc mortalitatis latitudinem non exisset. *Et uniuscujusque vas interitus in manu ejus*, quia unaquæque generatio singulis qui- D busque ætatibus evoluta, ante Redemptoris adventum in sua operatione habuit, unde pœnam damnationis sumpsit. *Vir quoque unus in medio eorum vestitus lineis*, quia Redemptor noster, etiam de sacerdotali tribu juxta carnem parentes habere dignatus, vestitus lineis venire perhibetur. Vel certe quia linum de terra, non autem sicut lana de corruptibili carne nascitur, quia indumentum sui corporis ex matre virgine, non autem ex corruptione commistionis sumpsit, profecto ad nos vestitus lineis venit. *Et atramentarium scriptoris ad renes ejus.* In renibus posterior corporis pars est. Et quia ipse Dominus postquam pro nobis **720** mortuus est, et resurrexit, et ascendit in cœlum, tunc Testamentum Novum per apostolos scripsit, vir iste [d] atramentarium ad renes habuit. Qui enim scripturam Testamenti Novi postquam discessit condidit, atramentarium quasi a tergo portavit. Hoc ergo atramentarium viro lineis vestito inhærere considerat, qui dicit : *Et librum scribat ipse qui judicat.* Sed cur, beate Job, ab eo qui judex est, librum scribi desideras? Sequitur :

CAPUT XIX [*Vet. XX, Rec. XIV*].

VERS. 36. — *Ut in humero meo portem illum, et circumdem illum quasi coronam mihi.*

45. *Scriptura sacra humero portanda per operationem, ut sicut corona circumdetur per remunerationem.* —Librum quippe in humero portare, est Scripturam sacram operando perficere. Et notandum quam ordinate describitur, et prius in humero [e] portari, et postmodum sicut corona circumdari, quia videlicet sacri eloquii mandata, si modo bene portantur in opere, post nobis coronam victoriæ exhibent in retributione. Beatus autem Job cur scribi librum a judice postulat, qui ad Testamenti Novi pervenire tempora non valebat? Sed sicut sæpe jam dictum est, electorum vocibus utitur, atque ex eorum significatione postulat, quod profuturum eis per omnia prævidebat. Ipse namque per spiritum, hunc apud se librum jamdudum tenebat, quem per gratiam aspirationis acceperat et vivendo cognoscere et prævidendo nuntiare.

Sed inter hæc sciendum est quia cum ejusdem sacri eloquii præcepta cogitamus, cumque mentem a vitæ corruptibilis amore divertimus, quasi quibusdam cordis passibus ad interiora properamus. Nemo autem infima deserens, repente fit summus, quia ad obtinendum perfectionis meritum, dum quotidie mens in altum ducitur, ad hoc procul dubio velut [f] ascensionis quibusdam gradibus pervenitur. Unde hic quoque apte subjungitur :

CAPUT XX.

VERS. 37. — *Per singulos gradus meos pronuntiabo illum.*

46. *Varii sunt gradus ad perfectionem. Ut ad Deum proficiamus a nobis deficiendum.* — De his quippe meritorum gradibus per Psalmistam dicitur : *Ambulabunt de virtute in virtutem* (*Psal.* LXXXIII, 8). De his iterum [g] sanctam Ecclesiam contemplatus, ait : *Deus in gradibus ejus dignoscitur, dum suscipiet eam* (*Psal.* XLVII, 4). Neque enim, sicut dictum est,

[a] Duo Sangerm., Laud., Val. Cl., Norm., vet. Ed. Paris., *desideria.*

[b] Germ. et plerique Norm., *indiscussum.* Laud. et Corb. G., *in discussione prætereat.*

[c] Norm. et Laud., *quæ de via.*

[d] Vindoc., *atramentarium quasi in renibus.*

[e] In Germ. et Corb. Germ., prima manu, necnon in Editis etiam antiquioribus *portare*, manifesto errore, et tamen, reluctantibus cæt. Mss., in omnibus recentioribus Edit. propagato.

[f] In iisdem vulgatis, *ascensionis cujusdam.* Melius in Mss., *quibusdam.*

[g] Turon., *sancta Ecclesia contemplata ait.*

repente ad summa pervenitur, sed ad virtutum celsitudinem per incrementa mens ducitur. Hinc namque est quod Propheta idem iterum dicit: *Exercitatus sum, et defecit paulisper spiritus meus* (*Psal.* LXXVI, 4). Quid est itaque, quod ait: *Spiritus meus*, nisi spiritus hominis, videlicet spiritus elationis? Et quia per occultam gratiam ad amorem Dei temperata desuper mensura proficimus, quanto in nobis quotidie de Dei spiritu virtus crescit, tanto noster spiritus deficit. Qui spiritus erroris, quia non a nobis subito penitus amputatur, bene paulisper defecisse perhibetur. Tunc vero in Deo plene proficimus, cum a nobis ipsis funditus defecerimus. Hæ itaque crescentium mensuræ virtutum, sancti viri vocibus gradus dicuntur. Electus etenim quisque a rudimenti sui prius teneritudine inchoat, ad robusta postmodum et fortia convalescit. Quod aperte in Evangelio demonstrat Veritas, dicens: *Sic* **721** *est regnum Dei, quemadmodum si jaciat homo sementem in terram, et dormiat, et exsurgat nocte ac die, et semen germinet, et increscat, dum nescit ille* (*Marc.* IV, 26). Cujus nimirum seminis incrementa denuntians, adjungit: *Ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde* [a] *spicam, deinde plenum frumentum in spica.* Cujus profectus quoque etiam finem subrogat, dicens: *Et* [b] *cum ex se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam venit tempus messis.* Ecce Veritatis voce per qualitates frugum distincta sunt incrementa meritorum. Ait enim: *Primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica.* An non herba adhuc tunc fuerat Petrus cum ab ancillæ ore subito unius flatu sermonis inflexus est, jam quidem per devotionem viridis, sed adhuc per infirmitatem tener. Plenum vero frumentum in spica inventus est quando persequentibus principibus resistebat, dicens: *Obedire oportet magis Deo quam hominibus* (*Act.* V, 29). Plenum vero frumentum [c] in spica inventus est, quando [d] in tritura persecutionis tot verbera pertulit, et tamen nequaquam palearum more imminutus est, sed granum integrum mansit. Paulisper quippe in unaquaque anima, ut ita dicam, internæ gratiæ humor exuberat, ut herba in frugem crescat. Nemo ergo quemlibet proximum, cum adhuc herbam videt, de frumento desperet. Ad herbarum quippe foliis, quæ huc illucque molliter defluunt, surgentia frugum grana solidantur.

[*Vet. XXI.*] 47. *Diversi profectuum gradus per Danielem expressi.* — Bene autem Daniel propheta, loquente ad se Domino, dum positionem nobis sui corporis insinuare studuit, hæc meritorum incrementa signavit. Ait enim: *Audivi vocem verborum* [e] *ejus, et audiens jacebam consternatus super faciem meam, vultusque meus hærebat terræ. Et ecce manus tetigit me, et erexit me super genua mea, et super articulos manuum mearum, et dixit ad me: Daniel vir desideriorum, intellige verba quæ ego loquor ad te, et sta in gradu tuo; nunc enim missus sum ad te. Cumque dixisset mihi sermonem istum, steti tremens, et ait ad me: Noli metuere* (*Dan.* X, 9). Quam videlicet positionem sui corporis, dum verba intrinsecus loquentis audiret, nequaquam nobis tanta cura exprimeret, si a mysteriis vacare cognovisset. In Scriptura enim sacra justi viri non solum quod dicunt prophetia est, sed etiam plerumque quod agunt. Vir itaque sanctus internis mysteriis plenus per positionem quoque corporis exprimit virtutem vocis, et per hoc quod primum in terra prostratus jacuit, per hoc quod se postmodum in manuum suarum articulis et in genibus erexit, per hoc quod ad extremum erectus quidem sed tremens constitit, in semetipso nobis omnem ordinem nostri profectus innotescit. Verba enim Dei in terra jacentes audimus, cum in peccatis positi, [f] terrenæ pollutioni conjuncti, sanctorum voce spiritalia præcepta cognoscimus. [g] Ad quæ præcepta quasi super genua et super **722** manuum nostrarum articulos erigimur, quia a terrenis contagiis recedentes, quasi jam ab infimis [h] mentem levamus. Sicut enim totus terræ inhæret qui consternatus jacet, ita qui in genibus et manuum suarum articulis incurvatur, inchoante profectu ex magna jam parte a terra suspenditur. Ad extremum vero voce dominica erecti quidem, sed trementes assistimus, cum, a terrenis desideriis perfecte sublevati, verba Dei quo plenius cognoscimus plus timemus. Adhuc enim quasi in terra jacet, qui ad cœlestia erigi terrenorum desideriis negligit. Quasi sublevatus autem adhuc manibus et genibus incumbit, qui quædam jam contagia deserit, sed quibusdam adhuc terrenis operibus non contradicit. Jam vero ad verba Dei erectus assistit, qui perfecte mentem ad sublimia erigit, et per immunda desideria incurvari contemnit.

48. *A timore ad amorem et charitatem perveniendum.* — Bene autem trementem se stetisse indicat, quia examen subtilitatis internæ, quo plus ad illud proficitur, amplius formidatur. Ubi apte divina voce subjungitur: *Noli metuere*, quia cum plus ipsi quod timeamus agnoscimus, plus nobis de Deo per internam gratiam infunditur quod amemus; quatenus et contemptus noster paulisper transeat in timorem, et timor transeat in charitatem, ut quia quærenti nos Deo per contemptum resistimus, per timorem fugimus, et contemptu quandoque et timore postposito, solo ei amore jungamur. Paulisper enim [i] etiam timorem ejus discimus, cujus solius dilectioni inhæ-

[a] Al., *spicas*, hic et infra.
[b] Val. Cl., plerique Norm. et Sangerm., *cum se produxerit fructus.*
[c] Non legitur *in spica* in Utic. et plur.
[d] Val. Cl., *in tortura.*
[e] Deest *ejus* in Utic., Becc., Prat. et Sangerm.
[f] Corb. Germ., Val. Cl. et plerique Norm., *cum terrenæ.*
[g] In Turon. et Corb. Germ., *ad ejus præcepta.*

[h] In German., Corb. Germ., Regio, et al., *ventrem levamus.* Sic quoque legitur in Editis etiam vetust. Prætulimus tamen aliam lect., *mentem levamus*, quæ est Mss. Anglic. et Norm.
[i] Corb. Germ. et Vindoc., *etiam timere didicimus, eique vi solius dilectionis inhæremus.* Ita quoque Laud., Val. Cl. et Turon., mutato præterito *didicimus* in præsens *discimus*. At Norm., *cum timore descissimus eique, etc.*

remus. Appositis igitur quasi quibusdam gradibus profectus nostri, mentis pedem prius per timorem in imo ponimus, et postmodum per charitatem [a] ad alta amoris levamus, [b] ut ab eo quo quisque tumet, reprimatur ut timeat, et ab eo quod jam metuit, sublevetur ut præsumat. Hos autem virtutum gradus non magni laboris [c] est prehendere, cum ab una ad alteram transitur.

49. *Singularum virtutum gradus sunt varii. Fidei incrementa.* — Sed subtilissima disputatione res indiget, cum mens pensare nititur, in una eademque virtute quibus profectus sui gradibus elevetur. Ut enim prima elementa virtutum, fidem scilicet et sapientiam, loquar, obtineri singula perfecte nequeunt, nisi ad hæc distinctis ordinatisque modis, quasi quibusdam gradibus, ascendamus. Ipsa enim fides, quæ ad bona alia perfecte capessenda nos imbuit, plerumque in exordiis suis et nutat, et solida est; et jam certissime habetur, et tamen de ejus fiducia adhuc sub dubitatione trepidatur. Pars namque ejus prius accipitur, ut in nobis postmodum perfecte compleatur. Si enim certo gradu in credentis mente non proficeret, requisitus in Evangelio pater sanandi pueri non dixisset: *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam* (*Marc.* IX, 23). Adhuc ergo ascendebat ad fidem quam jam perceperat, qui uno eodemque tempore clamabat se et jam credere, et adhuc ex incredulitate dubitare. Hinc est etiam quod Redemptori nostro a discipulis dicitur: **723** *Auge nobis fidem* (*Luc.* XVII, 5), ut quæ jam accepta per initium fuerat, quasi per augmenta graduum ad perfectionem veniret.

[*Vet. XXII.*] 50. *Sapientia bonorum operum magistra, per incrementa tribuitur. Diversi ejus gradus.* — Ipsa quoque sapientia, quæ esse bonorum operum solet magistra, anhelanti menti per incrementa tribuitur, ut ad eam procul dubio magni moderaminis gradibus ascendatur. Quod bene Ezechiel propheta figurata narratione denuntiat, qui de eo viro quem in excelso mente viderat narrat dicens: *Mensus est cubitos mille, et transduxit me per aquam usque ad talos. Rursumque mensus est mille, et transduxit me per aquam usque ad genua. Et mensus est mille, et transduxit me per aquam usque ad renes. Et mensus est mille* [d] *torrentem, quem non potui pertransire, quoniam intumuerunt aquæ profundæ torrentis, qui non potest transvadari* (*Ezech.* XLVII, 3, 4). Quid namque millenario numero nisi collati muneris plenitudo signatur? Vir itaque qui apparuit mille cubitos metitur, et propheta per aquas usque ad talos ducitur, quia Redemptor noster cum nobis ad se conversis boni exordii plenitudinem tribuit, dono spiritalis sapientiæ prima nostri operis vestigia infundit. Aquam quippe usque ad talos venire est jam nos per acceptam sapientiam desideratæ rectitudinis vestigia tenere. Qui

A rursum mille metitur, et propheta usque ad genua per aquam ducitur, quia cum boni operis plenitudo tribuitur, ad hoc usque nostra sapientia augetur, ut in pravis jam actibus minime flectatur. Hinc namque per Paulum dicitur: *Remissas manus et dissoluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris* (*Hebr.* XII, 12). Aqua ergo ad genua pervenit cum nos percepta sapientia perfecte ad boni operis rectitudinem stringit. Qui iterum metitur mille, et propheta per aquam usque ad renes ducitur, quia videlicet tunc in nobis plenitudo operis excrescit quando in nobis percepta sapientia omnem quoque, in quantum est possibile, delectationem carnis exstinxerit. Nisi enim carnis delectatio esset in renibus, Psalmista minime dixisset: *Ure renes meos, et cor meum* (*Psal.* XXV, 2). Aqua igitur ad renes venit cum dul-

B cedo sapientiæ etiam incentiva carnis interimit, [e] ut ea quæ urere mentem poterant delectationis incendia frigescant. Qui adhuc mensus est mille, torrentem videlicet, quem propheta pertransire non potuit, de quo etiam dicit: *Quoniam intumuerunt aquæ profundæ torrentis, qui non potest transvadari.* Percepta namque perfectione operis ad contemplationem venitur. In qua scilicet contemplatione dum mens in altum ducitur, sublevata videt in Deo, quia non potest penetrare quod videt, et quasi tangit aquam torrentis, quam pertransire non valet, quia et intuetur speculando quod libeat, et tamen hoc ipsum perfecte non valet intueri quod libet. Propheta ergo quandoque ad aquam pervenit, quam non pertransit, quia ad

C contemplationem sapientiæ cum ad extremum ducimur, ipsa ejus immensitas, quæ ex se hominem sublevat, ad se humano animo plenam cognitionem negat, ut hanc et tangendo amet, et tamen nequaquam pertranseundo penetret.

51. *His emensis, ad contemplationem pervenitur.* — Beatus igitur Job hæc incrementa virtutum **724** quia distincte hominibus superno munere tribui conspexit, gradus vocavit, quoniam per ipsos ascenditur ut ad cœlestia obtinenda veniatur. Sacri itaque libri, id est divini eloquii, memoriam faciens, dicit: *Per singulos gradus meos pronuntiabo illum*, quia nimirum ille ad doctrinam Dei veraciter ascendit, qui ad obtinendam hanc gradibus sanctæ operationis eruperit. Et quasi per singulos gradus suos librum pro-

D nuntiat, qui percepisse se ejus scientiam non per verba tantummodo, sed etiam per opera demonstrat. Unde adhuc subditur:

VERS. 37. — *Et quasi principi offeram eum.*

Omne enim quod offerimus, in manibus tenemus. Venienti ergo ad judicium principi librum offerre est verba præceptorum illius in actione tenuisse. Sequitur:

CAPUT XXI [*Vet. XXIII, Rec. XV*].

VERS. 38-40. — *Si adversum me terra mea clamat,*

[a] Ita Corb. Germ., Norm., Laud., Val. Cl. et vet. Edit. Legitur *amore*, in Germ. et in Ed. recent.

[b] Val. Cl., *ut ab eo quod quis quietum sentit, et reprimatur.*

[c] Norm., Vindoc. et Val. Cl., *est perpendere.* Corb. Germ. et Laud., *est pendere.*

[d] Val. Cl. et Gemet., *torrentemque non potui.*

[e] Val. Cl., *ut ea quæ virilem mentem premebant, delectationis*, etc.

et cum ipsa sulci ejus deflent; si fructus ejus comedi absque pecunia, et animam agricolarum ejus afflixi; pro frumento oriatur mihi tribulus, et pro hordeo spina.

52. *De prælatorum injustitia et erratis, minus perfecti clamant et non dolent; perfecti vero tacent et lugent. Perfecti tanto magis de alienis damnis dolent quanto minus de suis.* — Quid est clamare terram, deflere sulcos, et fructus proprios emendo comedere? Cui unquam necesse est sua emere? Quis clamantem audivit terram? Quis sulcos deflentes vidit? Et cum sulci terræ semper ex terra sint, quid est quod pronuntiatione distincta et clamasse terra, et sulci ejus cum ea deflesse denegantur? Cum enim nihil sit aliud sulcus terræ quam terra, magnæ distinctionis ratione non caret, dum subjungit: *Et cum ea sulci ejus deflent.* Qua videlicet in re quia ordo historiæ deficit, sese nobis intellectus mysticus quasi apertis jam foribus ostendit. Ac si patenter clamet: Quia rationem litteræ defecisse cognoscitis, nimirum restat ut ad me sine dubitatione redeatis. Omnis enim qui vel privato jure domesticam familiam regit, vel pro utilitate communi fidelibus plebibus præest, in hoc quod jura regiminis in commissis sibi fidelibus possidet, quid aliud quam terram incolendam tenet? Ad hoc quippe divina dispensatione cæteris unusquisque præponitur, ut subjectorum animus, quasi [a] subacta terra, prædicationis illius semine fecundetur. Sed terra contra possessorem clamat, si contra eum qui sibi præest [b] aliquid justum vel privata domus, vel sancta Ecclesia murmurat. Clamare quippe terram est contra regentis injustitiam rationabiliter subjectos dolere. Ubi recte subjungitur: *Et cum ea sulci ejus deflent.* Terra enim, etiam nullis operibus exculta, plerumque ad usum hominis aliquod alimentum profert, exarata vero fruges ad satietatem parit. Et sunt nonnulli qui nullo lectionis, nullo exhortationis vomere proscissi, quædam bona, quamvis minima, tamen ex semetipsis proferunt, quasi terra necdum exarata. Sunt vero nonnulli qui, ad audiendum semper atque retinendum sanctis prædicationibus ac meditationibus intenti, a priori mentis duritia, quasi quodam linguæ vomere [c] scissi, semina exhortationis accipiunt, et fruges boni operis per sulcos voluntariæ afflictionis reddunt. Sæpe vero contingit ut hi qui præsunt injusta aliqua faciant, fitque ut ipsi subjectis noceant qui prodesse debuerant. **725** Quæ dum rudes quique conspiciunt, commoti contra rectorem murmurant, nec tamen valde proximis per compassionem dolent. Cum vero hi qui jam [d] aratro lectionis attriti sunt, atque ad frugem boni operis exculti, gravari vel in minimis innocentes aspiciunt, per compassionem protinus ad lamenta convertuntur, quia velut sua plangunt ea quæ proximi injuste patiuntur. Perfecti namque [e] cum semper de spiritalibus moveantur, tanto sciunt de alienis corporalibus damnis ingemiscere, quanto jam edocti sunt non dolere de suis. Omnis ergo qui præest, si perversa in subditis exercet, contra hunc terra clamat, et sulci deflent, quia contra ejus injustitiam rudes quidem populi in murmurationis vocibus erumpunt, sed perfecti quique pro pravo ejus opere sese in fletibus affligunt, quodque imperiti clamant et [f] non dolent, hoc probatioris vitæ subjecti deflent et tacent. Cum clamante ergo terra sulcos plangere est per hoc unde multitudo fidelium juste contra rectorem queritur uberioris vitæ homines ad lamenta pervenire. Sulci itaque et ex terra sunt, et tamen [g] a terræ vocabulo distinguuntur, quia hi qui in sancta Ecclesia mentem suam labore sanctæ meditationis excolunt, cæteris fidelibus tanto meliores sunt, quanto per accepta semina fecundiores operum fruges reddunt. Et sunt nonnulli qui, sanctis plebibus prælati, vitæ quidem stipendia ex ecclesiastica largitate consequuntur, [h] sed exhortationis ministeria debita non impendunt. Contra quos adhuc exemplum sancti viri recte subjungitur, cum ab eo protinus subinfertur:

CAPUT XXII [*Rec. XVI*].

VERS. 39. — *Si fructus ejus comedi absque pecunia.*

53. *Quantum peccent prælati, qui bona ecclesiastica muti comedunt. Quantam sollicitudinem sibi subditis debeant qui præsunt.* — Fructus etenim terræ absque pecunia comedere est ex Ecclesia quidem sumptus accipere, sed eidem Ecclesiæ [i] prædicationis pretium non præbere. De qua videlicet prædicatione auctoris voce dicitur: *Oportuit te committere pecuniam meam nummulariis, et veniens ego recepissem utique quod meum erat cum usura* (*Matth.* xxv, 27). Terræ igitur fructus absque pecunia comedit, qui ecclesiastica commoda ad usum corporis percipit, sed exhortationis ministerium populo non impendit. Quid ad hæc nos pastores dicimus, qui adventum districti judicis præcurrentes, officium quidem præconis suscipimus, sed alimenta ecclesiastica muti manducamus? Exigimus quod nostro debetur corpori, sed non impendimus quod subjectorum debemus cordi. Ecce vir sanctus tot in hoc sæculo pignoribus obstrictus, inter occu-

[a] Corb. Germ., Norm., Germ. et Laud., *substrata terra.*

[b] Editi, *aliquid injustum*; at contra sancti Gregorii mentem: loquitur enim sanctus Doctor de justis querelis contra præpositorum injustitiam, ut palam fit ex sequentibus. Cæterum lectioni nostræ consentiunt Cod. Anglic., Norm., Laud. et Sangerm.

[c] Utic., *scissa*, quod etiam prius legebatur in Beccensi; *scissa* referri potest ad duritiam mentis, de qua supra.

[d] Val. Cl., *aratro actionis*. Laud., *aratro sulcationis.*

[e] Val. Cl., *cum semper de defectibus non moveantur corporalibus, tanto sciunt de alienis damnis ingemiscere.* Laud., *moveantur non corporalibus, tanto sciunt*, etc.

[f] Depravatus est hic locus in Germ. et recent. Editis, maxime defectu negationis, quam supplevimus ex nostris Mss. et Anglic.; alias sublata particula *non*, deficit antithesis, et sermonis gratia. In vet. Vulgatis legitur *non deflent* pro *non dolent.*

[g] Al., *a terra.*

[h] Laud., *exercitationis.*

[i] Laud., *prædicationis fructum.*

pationes innumeras liber ad studium prædicationis fuit. Qui fructus terræ nunquam sine pecunia comedit, quia nimirum subditis verbum bonæ admonitionis reddidit, a quibus fructus corporeæ servitutis accepit. Hoc namque debet omnipotenti Deo omnis qui præest populo, hoc qui multis, hoc qui paucioribus præest, ut sic debita ministeria a subditis exigat, quatenus ipse etiam quid semper admonitionis debeat sollicitus attendat. Omnes namque qui sub dispensatione conditoris vicario nobis ministerio jungimur sub uno ac vero Domino, quid nobis aliud **726** nisi invicem servi sumus? Cum igitur is qui subest servit ad obsequium, restat procul dubio ut is qui præest serviat ad verbum. Cum is qui subest jussis obtemperat, oportet ut is qui præest curam sollicitudinis ac pietatis impendat. Sicque fit ut dum studiose nunc servire nobis invicem per charitatem nitimur, quandoque cum vero Domino communi exsultatione dominemur. [*Vet. XXIV.*] Sed sunt nonnulli qui in eo quod officium prædicationis exhibent, aliis invident bonum quod habent, atque ideo jam veraciter non habent. Quibus recte per Jacobum dicitur: *Quod si zelum amarum habetis inter vos, et contentiones sunt in cordibus vestris, non est ista sapientia desursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica* (*Jac.* III, 14). Unde hic quoque cum dictum est: *Si fructus ejus comedi absque pecunia*, recte subjungitur:

CAPUT XXIII.

IBID. — *Et animam agricolarum ejus afflixi.*

54. *Ecclesiarum rector sibi in prædicatione cooperantibus non invideat.* — Agricolæ quippe hujus terræ sunt hi qui, minori loco positi, quo valent zelo, quanto possunt opere, ad eruditionem sanctæ Ecclesiæ in prædicationis gratia cooperantur. Quos videlicet terræ hujus agricolas hoc est non affligere, eorum laboribus non invidere, ne rector Ecclesiæ dum soli sibi jus prædicationis vindicat, etiam aliis recte prædicantibus invidia se mordente contradicat. Pia etenim pastorum mens, quia non propriam gloriam, sed auctoris quærit, ab omnibus vult adjuvari quod agit. Fidelis namque prædicator optat, si fieri valeat, ut veritatem quam solus loqui non sufficit ora cunctorum sonent. Unde cum Josue duobus in castris remanentibus atque prophetantibus vellet obsistere, recte per Moysen dicitur: *Quid æmularis pro me? Quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus spiritum suum* (*Num.* XI, 29)? Prophetare quippe omnes voluit, qui bonum quod habuit aliis non invidit: Quia igitur beatus Job cuncta hæc suspensa intulit, et si ea minime fecerit sententia se maledictionis adstringit, sequitur:

CAPUT XXIV [*Rec. XVII*].

VERS. 40. — *Pro frumento oriatur mihi tribulus, et pro hordeo spina.*

55. *Prælatis sua auctoritate male utentibus oritur* A *pro frumento tribulus, et pro hordeo spina.* — Ac si aperte dicat: Si injustum quid erga subditos gessi, si exegi debita, et ipse quod debui non impendi, si exercitationem boni operis aliis invidi, pro bonis quæ in æternum reficiunt, retribuantur mihi in judicio mala quæ pungunt. Pro frumento quippe tribulus, et pro hordeo spina oritur, cum in retributione ultima, de qua remuneratio laboris quæritur, punctio doloris invenitur. Et notandum quod sicut a frumento hordeum distat, quamvis utrumque reficiat, sic a tribulo spina, quamvis sit utrumque quod pungat, quia tribulus mollior, et ad pungendum semper durior est spina. Ait ergo: *Pro frumento oriatur mihi tribulus, et pro hordeo spina.* Ac si patenter dicat: Egisse quidem et magna me et minima bona scio, sed si non B ita est, pro bonis magnis mala minima, et pro bonis minimis mihi respondeant mala majora. Quamvis hoc intelligi et aliter potest. In frumento quippe spiritale opus, quod mentem reficit, in hordeo autem terrenarum rerum dispensatio **727** figuratur. In qua sæpe dum servire infirmis atque carnalibus cogimur, [a] quasi sua jumentis alimenta præparamus, atque ipse nostrorum usus operum quasi more hordei habet aliquid de admistione palearum. Et plerumque contingit ut rector qui præest, dum injusta contra subditos exercet, dum nullo bonos blandimento refovet, dum, quod gravius est, bene operantes quosque ex invidia affligit etiam quædam bona aliquando faciat, ac si frumentum serat, seseque in dispensandis terrenis rebus [b] nonnunquam non avaC ritiæ studio, sed pro utilitate carnalium misceat, et sic ejusdem laboris fructum velut messem hordei exspectet. Sed subjecti quique pro eo quod in maximis gravantur, gaudere in ejus bonis minimis nequeunt, [c] quia nec hoc opus coram Deo placet, quod alterius operis injustitia polluit, nec ipsa terrenarum rerum dispensatio pro utilitate subditorum suscipi creditur, quando is qui præest anhelare per avaritiam videtur. Unde fit ut ad ipsa etiam pauca bona, quæ fieri inter multa mala considerant, non laudes, sed gemitus reddant; atque infirmantes murmurent, dum perpendunt puri operis non esse quod vident. Ait ergo: *Si adversum me terra mea clamat, et cum ipsa sulci ejus deflent; si fructus ejus comedi absque pecunia, et animam agricolarum ejus afflixi; pro frumento* D *oriatur mihi tribulus, et pro hordeo spina.* Ac si aperte dicat: Si magna quæ debui sollicite non feci, **728** punctiones murmuris a subjectis recipiam, etiam de bono quod feci. Si neglexi exhibere quod foveat, juste in querelam prosiliens eorum lingua me pungat.

56. *Prælati a malis exemplis præbendis, subditi a temerariis judiciis caveant.* — Qua in re semper sollicita consideratione pensandum est, ne aut hi qui præsunt exempla mali operis subjectis præbeant, eo-

[a] Laud., *quasi suavia mentis alimenta præparamus.*

[b] Defectu duarum vocularum *non* et *sed* luxatus erat hic locus in superioribus Ed. Erroris admonuerunt Mss. Anglic. et nostri, necnon vet. Ed. Paris. et Basil.

[c] Norm. et Laud., *quia nec opus placet quod alterius operis.*

rumque vitam suæ gladio pravitatis exstinguant; aut hi qui alieno regimini subjacent, facile judicare audeant facta rectorum, atque per hoc quod de his qui sibi prælati sunt murmurant, non humano, sed ei qui cuncta disponit divino ordini contradicant. Illis namque dicitur : *Oves meæ his quæ conculcata pedibus vestris fuerant pascebantur, et quæ pedes vestri turbaverant, hæc bibebant* (*Ezech.* XXXIV, 19). Oves enim turbata pedibus bibunt cum subjecti ea ad exemplum vivendi appetunt quæ prælati quique pravo opere pervertunt. At contra a prælatis hi audiunt :

A *Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum* (*Exod.* XVI, 8). Qui enim contra superpositam sibi potestatem murmurat, liquet quod illum redarguit qui eamdem homini potestatem dedit. Tandem beati Job plenas mystica virtute sententias, in quibus contra amicorum verba respondit, Deo largiente digessimus; nunc superest ut ad Eliu verba veniamus, quæ tanto graviori circumspectione pensanda sunt, quanto et per juventutis audaciam spiritu ferventiore proferuntur.

Pars quinta,

CONTINENS LIBROS SEX.

LIBER VIGESIMUS TERTIUS.

Exponuntur cap.* XXXII *et* XXXIII *usque ad versum* 22, *ubi, silente Job, Eliu junior multa recta et sana, sed non recte et sana intentione edisserit.

CAPUT PRIMUM.

729 *Quo Dei consilio, quibusve modis Job probatus fuerit.* — Præfationem hujus operis toties necessario repeto, [a] quoties hoc in distinctione voluminum locutionis meæ pausatione succido, ut cum legendi exordium sumitur, prius ipsa memoriæ lectionis causa renovetur, et tanto robustius surgat doctrinæ ædificium, quanto ex considerata causæ origine studiosius ponitur in mente fundamentum. Beatus Job, Deo soli sibique cognitus, in tranquillitate ad nostram notitiam perducendus tactus est verbere, ut odorem suarum virium [b] tanto latius spargeret, quanto more aromatum melius ex incensione fragraret. Noverat in bonis pie subditos regere, et a malis se districte custodire. Noverat bene uti rebus habitis, sed nesciebamus si patiens permaneret ablatis. Noverat quotidiana Deo pro sanis pignoribus sacrificia solvere, sed incertum erat si ei gratiarum sacrificium et orbatus immolaret. Ne quid ergo vitii salus tegeret, dignum fuit ut hoc dolor aperiret. Data itaque est contra sanctum virum hosti callido tentandi licentia. Qui dum bona ejus multis cognita interimere appetit, etiam bonum patientiæ quod latebat ostendit; et quem se angustare persequendo credidit, flagellis auctum et in exemplo dilatavit. Nec sine gravi arte exercuit licentiam quam accepit. Nam combussit greges, extinxit familias, obruit hæredes, percussit salutem corporis, et ad intorquendum gravioris tentationis jaculum, linguam servavit uxoris (*Job.* I, II, IX, *etc.*), quatenus

B sancti viri forte ac solidum pectus et per damna rerum dolore sterneret, et per verba conjugis maledictione perforaret. Sed quot vulnera sæviens intulit, tot sancto viro nesciens victorias ministravit. Nam fidelis Dei famulus, uno eodemque tempore inter vulnera et verba deprehensus, et dolentem carnem æquanimiter pertulit, et desipientem conjugem **730** prudenter increpavit. Antiquus itaque hostis, quia vinci se in domesticis doluit, protinus exteriora requisivit. Amicos namque ejus de locis singulis, quasi pro exercenda charitate commovit, eorumque ora sub specie consolationis aperuit; sed per hæc jacula increpationis intorsit, quæ eo durius cor secure audientis infigerent, quo inter ostensæ et non servatæ charitatis tenebras [c] improvise vulnerarent. Post C hos quoque ad contumelias etiam Eliu junior excitatur, ut tranquillitatem tantæ mansuetudinis saltem dedignata levitas perturbaret ætatis. Sed contra tot antiqui hostis machinas stetit invicta constantia, stetit æquanimitas infracta. Nam uno eodemque tempore verbis adversantibus opposuit prudentiam, rebus vitam. Nemo igitur sanctum virum, quamvis de illo aperte post flagella scriptum sit : *In omnibus his non peccavit Job labiis suis* (*Ibid.*, II, 10), saltem postmodum in contentione amicorum æstimet inter verba deliquisse. Satan quippe tentationem illius expetiit; sed Deus, qui hunc laudaverat, in seipso ejus intentionem certaminis accepit. Quisquis ergo beatum Job deliquisse in suis sermonibus queritur,

[a] Ex his verbis patet divisio totius operis in superioribus Editionibus neglecta; cujus tamen sunt vestigia quædam in vet. Ed. in quibus ad hunc librum præmittitur, vel : *Incipit quinta pars Moral.*, vel, *totius operis pars quinta.* In vet. Basil. legitur : *quoties ad hoc in distinctione voluminum locutionis meæ pausatione succedo.* In Colbertino alias monast. sancti Dionysii, a DCCC circiter annis descripto, *quoties hoc in distinctionem... succedo.* Deficit Codex Germ. usque ad 31, et Corb. Germ. usque ad 28, exclusive.

[b] Vindoc. et Norm., *tanto largius.* Colbert. habet, *flagraret* pro *fragraret.*

[c] Turon. et Norm., *improvisa vulnerarent.*

quid aliud quam Deum, qui pro illo proposuit, [a] perdidisse confitetur?

2. *Antiqui Patres arboribus fructiferis similes. Eorum fructus fuit Christum signare, et Ecclesiam.* — Quia vero antiqui Patres fructiferis arboribus similes, non solum pulchri sunt per speciem, sed etiam utiles per ubertatem, sic eorum vita pensanda est, ut cum miramur quæ sit viriditas in historia, inveniamus et quanta sit ubertas in allegoria; quatenus cum blandum est quod in foliis redolet, cognoscamus et quam dulce sit quod in fructibus sapit. Nullus quippe supernæ adoptionis gratiam habuit, nisi qui hanc per cognitionem Unigeniti accepit. Dignum itaque est ut ipse in eorum vita et lingua resplendeat, qui eos ut resplendere mereantur illustrat. Nam cum in tenebris **731** lucernæ lumen accenditur, prius lucerna eadem, quæ videri cætera efficit, videtur. Unde necesse est ut si vere intendimus illuminata cernere, studeamus mentis oculos ad ipsum illuminans lumen aperire. Quod et in eisdem beati Job sermonibus, etiam remotis allegoriarum umbris, quasi depressis altæ noctis tenebris, corusci more pertranseuntis intermicat, cum dicitur: *Scio quod Redemptor meus vivit, et in carne mea videbo Deum* (*Job.* XIX, 25). Hoc nimirum in nocte historiæ, Paulus lumen invenerat, cum dicebat: *Omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari, et omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eumdem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus* (*I Cor.* X, 2). Si igitur Redemptoris speciem petra tenuit, cur non figuram illius beatus Job insinuet, qui eum quem voce protulit etiam passione signavit? Unde et non immerito Job videlicet dolens dicitur, quia illius in se imaginem exprimit de quo per Isaiam longe ante annuntiatur quod dolores nostros ipse portavit (*Isai.* LIII, 4). Sciendum quoque est quod Redemptor noster unam se personam cum sancta Ecclesia, quam assumpsit, exhibuit. De ipso enim dicitur: *Qui est caput, Christus* (*Ephes.* IV, 15). Rursumque de ejus Ecclesia scriptum est: *Et corpus Christi, quod est Ecclesia* (*Coloss.* I, 24). Beatus igitur Job, qui Mediatoris typum eo verius tenuit quo passionem illius, non loquendo tantummodo, sed etiam patiendo prophetavit, cum in dictis factisque suis expressioni Redemptoris innititur, repente ad significationem corporis aliquando derivatur, ut quod Christum et Ecclesiam unam personam credimus, hoc etiam unius personæ actibus significari videamus.

3. *Uxor Job, carnales Ecclesiæ; amici, hæreticos adumbrant.* — Uxor vero ejus, quæ eum ad maledicendum provocat, quid aliud quam pravitatem carnalium signat? Qui intra sanctam Ecclesiam incorrectis moribus positi, eo durius vitam fidelium quo vicinius premunt, quia dum vitari a fidelibus quasi fideles nequeunt, tanto gravius quanto et interius tolerantur. [*Vet. II.*] Amici vero ejus, qui quasi dum consulunt invehuntur, hæreticorum figuram exprimunt, qui sub specie consulendi agunt negotium seducendi. Unde et ad beatum Job dum pro Domino verba faciunt, a Domino reprobantur, quia videlicet omnes hæretici dum Deum defendere nituntur offendunt. Unde eis apte et ab eodem viro sancto dicitur: *Disputare cum Deo cupio, prius vos ostendens fabricatores mendacii, et cultores perversorum dogmatum* (*Job.* XIII, 3, 4). Constat ergo eos hæreticorum typum gerere, quos sanctus vir redarguit cultui perversorum dogmatum deservire. Quia igitur Job interpretatur dolens, quo nimirum dolore vel Mediatoris passio, vel sanctæ Ecclesiæ labor exprimitur, quæ multiplici præsentis vitæ fatigatione cruciatur, amici quoque ejus ex vocabulo nominis meritum suæ indicant actionis. Nam Eliphaz Latina lingua dicitur [b] Dei contemptus. Et quid aliud hæretici faciunt, nisi quod dum falsa de Deo sentiunt, eum superbiendo contemnunt? Baldad interpretatur vetustas sola. Bene autem omnes hæretici in his quæ de Domino loquuntur, dum non intentione recta, sed appetitione temporalis gloriæ videri prædicatores appetunt, vetustas sola nominantur. Ad loquendum quippe, non zelo novi hominis, **732** sed vitæ veteris pravitate concitantur. Sophar quoque Latino sermone dicitur dissipatio speculæ, vel [c] speculationem dissipans. Mentes namque fidelium ad contemplanda superna se erigunt; sed dum hæreticorum verba pervertere recta contemplantes appetunt, speculam dissipare conantur. In tribus itaque amicorum Job nominibus tres in hæreticis perditionum casus exprimuntur. Nisi enim Deum contemnerent, nequaquam de illo perversa sentirent; [d] et nisi vetustatem contraherent, in novæ vitæ intelligentia non errarent; et nisi speculationem bonorum destruerent, nequaquam eos superna judicia tam districto examine pro verborum suorum culpa reprobarent. Contemnendo igitur Deum, in vetustate se retinent; sed in vetustate se retinendo, pravis suis sermonibus speculationi rectiorum nocent.

4. *Eliu figura doctorum fidelium sed superborum.* — Post hos quoque Eliu junior in beati Job exprobratione subjungitur, ex cujus persona videlicet species quorumdam doctorum fidelium sed tamen arrogantium designatur. Cujus verba non facile intelligimus, nisi ea ex subsequenti dominica correptione pensemus. Ait namque de illo Dominus: *Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis* (*Job.* XXXVIII, 2)? Cum vero dicit sententias, sed non addit protinus quales, vult procul dubio bonas intelligi

[a] Turon., *deliquisse*.

[b] Membranæ Baluzianæ ætate sancti Gregorii non multum inferiores, in quibus pauca supersunt ex Moralibus, Colbert., Vindoc., Norm., *Domini contemptus*.

[c] Vindoc., Pratel., etc., *speculam dissipans*.

[d] Norm., *et nisi vetustates contraherent*. Quæ hic legimus de hæreticis, iisdem pene verbis habentur in præf. generali, cap. 7.

Nam cum sententiæ nominantur, nisi etiam [a] malæ dicantur, malæ sentiri non possunt. In bono enim semper sententias accipimus quæ sine reprobationis adjectione ponuntur, sicut scriptum est : *Sapientior sibi videtur piger, septem viris loquentibus sententias* (*Prov.* xxvi, 16). Quod vero dicitur, quia ejus sententiæ imperitis sermonibus involvuntur, hoc summopere ostenditur, quia ab eo cum elationis fatuitate proferuntur. Magna quippe in eo imperitia est humiliter dicere nescire quod dicit, et veritatis sensibus elationis verba miscere.

[*Vet. III.*] 5. *Aliquando mala bene, et bona male dicuntur.* — Omne enim quod dicitur quadripartita potest qualitate distingui : si aut mala male, aut bona bene, aut mala bene, aut bona male dicantur. Male enim malum dicitur, cum res perversa suadetur, sicut scriptum est : *Benedic Deo, et morere* (*Job.* ii, 9). Bonum bene dicitur, cum recte recta prædicantur, sicut Joannes ait : *Agite pœnitentiam, appropinquavit enim regnum cœlorum* (*Matth.* iii, 2). Malum bene dicitur, quando per os dicentis idcirco vitium exprimitur, ut reprobetur, sicut Paulus ait : *Feminæ eorum immutaverunt naturalem usum in eum qui est contra naturam* (*Rom.* i, 26). Quo loco exsecranda quoque virorum facinora subdidit; sed honeste inhonesta narravit, ut multos ad honestatis formam inhonesta narrando revocaret. Male autem bonum dicitur, cum rectum aliquid recto studio non profertur, sicut illuminato cæco Pharisæi dixisse perhibentur : *Tu sis discipulus ejus* (*Joan.* ix, 28). Quod maledictionis utique dixerunt studio, non orationis voto. Vel sicut Caiphas ait : *Expedit unum* [b] *hominem mori pro populo, ut non tota gens pereat* (*Joan.* xi, 50). Bonum quippe, sed non bene locutus est, quia dum crudelitatem necis appetiit, redemptionis gratiam prophetavit. Hoc igitur modo Eliu quoque dicere non bene bona reprehenditur, quia in his quæ veraciter loquitur arroganter inflatur. Qui in eo speciem arrogantium signat, quo per sensum rectitudinis in tumoris verba se elevat.

733 6. *In amicorum Job reconciliatione, agnoscenda hæreticorum conversio. Eorum sacrificia Deo non placent, sed quæ ab Ecclesia offeruntur.* — Sed quid est quod tres amicos reconciliari per septem sacrificia, divina vox præcipit; Eliu vero sub unius tantummodo sententiæ increpatione derelinquit, nisi quod nonnunquam hæretici, divinæ gratiæ largitate perfusi, ad unitatem sanctæ Ecclesiæ redeunt? Quod bene ipsa amicorum reconciliatione signatur, pro quibus tamen beatus Job exorare præcipitur, quia nimirum hæreticorum sacrificia accepta Deo esse non possunt, nisi pro eis universalis Ecclesiæ manibus offerantur, ut ejus meritis remedium salutis

A inveniant, quam verborum suorum jaculis impugnando feriebant. Unde et septem pro eis sacrificia memorantur oblata, quia dum septiformis gratiæ Spiritum confitentes accipiunt, quasi septem oblationibus expiantur. Hinc in Joannis Apocalypsi per septenarium Ecclesiarum numerum, universalis Ecclesia designatur (*Apoc.* i, 11). Hinc per Salomonem de sapientia dicitur : *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem* (*Prov.* ix, 1). Ipso ergo sacrificiorum numero reconciliati hæretici quid prius fuerint exprimunt, qui perfectioni septiformis gratiæ nonnisi redeundo junguntur. Bene autem tauros pro se et arietes obtulisse describuntur. In tauro quippe cervix superbiæ, in ariete autem ducatus gregum sequentium designatur. Quid itaque est pro eis tauros B arietesque mactare, nisi eorum superbum ducatum interficere, ut de se humilia sentiant, et post se corda innocentium jam non seducant? Cervice enim tumenti ab Ecclesiæ universitate resilierant, et infirmos post se populos quasi sequentes greges trahebant. Veniant igitur ad beatum Job, id est revertantur ad Ecclesiam, et septenario sacrificio tauros et arietes mactandos offerant, [c] qui ut universali Ecclesiæ conjungantur, humilitate interveniente, interficiant quidquid prius tumidum de superbo ducatu sapiebant.

[*Vet. IV.*] 7. *Non reconciliantur qui recte prædicando, vanæ gloriæ serviunt, sed sæpissime reprobantur.* — Eliu vero per quem vanæ gloriæ amatores signati sunt, [d] intra sanctam Ecclesiam constituti, C qui ea quæ recte sentiunt humiliter proferre contemnunt, nequaquam per sacrificium reconciliari præcipitur quia arrogantes quidem, sed tamen fideles, pro eo quod jam intus sunt, per septem sacrificia revocari non possunt. Quos tamen sub Eliu specie sententia divina redarguit, atque in eis non veritatis sententias, sed elationis mentem ac verba [e] reprehendit. Quæ nimirum reprehensio quid aliud signat, nisi quod eos intra positos supernæ districtionis increpatio vel per flagellum corrigit, vel per justum examen sibimetipsis relinquit? Tales quippe intra sanctam Ecclesiam recta quidem prædicant, sed tamen, Deo judice, audire merentur adversa, quia per ea bona quæ non propria proferunt; non auctoris sui gloriam, sed propriam laudem quærunt. D Unde hoc quoque caute pensandum est, quod divina voce de Eliu dicitur : *Quis est iste* (*Job.* xxxviii, 2)? Prima quippe exprobratio est talis interrogatio. Nam *Quis est iste* non dicimus, nisi de eo utique quem nescimus. Nescire autem Dei reprobare est; unde quibusdam quos reprobat in fine dicturus est : *Nescio vos unde sitis, discedite a me omnes operarii iniquitatis* (*Luc.* xiii, 27). Quid est ergo **734** de hoc

[a] In Editis, *male dicuntur*, sed mendose : mens sancti Gregorii est, sententias in bonam semper partem accipiendas, nisi aliquid addatur quo reprobentur.

[b] Deest *hominem* in tribus Norm., in Baluz. et Colb.

[c] In omnibus Editis et in nonnullis Mss. vitiatus est sensus, mutatione voculæ *qui* in *quia*. Similia lege præfat. sancti Gregorii num. 18, ubi non *quia*, sed *qui* occurrit.

[d] Additur in Editis, *etiam*, sed non legitur in Mss., nec aliunde requiritur.

[e] Subjicitur in Vulgatis *tumida*. Abest a Mss., eodem sensu remanente.

arrogante requirere: *Quis est iste?* nisi aperte dicere: A Ego arrogantes nescio, id est eorum vitam in sapientiæ meæ virtute non approbo, quia dum laudibus humanis inflantur, a vera gloria æternæ retributionis inanescunt. Cujus dum sententias minime respuit, sed tamen eum ipsum qui illas protulit reprehendit, quasi aperte insinuat, dicens : Novi quæ dicit, sed ignoro qui dicit, quia veraciter prolata approbo, sed eum qui de bonis quæ profert extollitur non agnosco.

8. *Optimi prædicatoris imago eximia. Bona vix sine periculo innotescunt. Qui sapit, studeat esse sapiens, non videri.* — Ut vero apertius ostendamus in elationis jactantia Eliu quam turpiter defluat, formam prius ostendere boni prædicatoris debemus, quatenus ex statu hujus rectitudinis monstretur liquido B tortitudo quam prava sit incurvationis. Sanctæ universalis Ecclesiæ spiritalis quisque prædicator in cunctis quæ dicit [a] solerti cura se inspicit, ne in eo quod recta prædicat vitio se elationis extollat; ne vita a lingua discordet; ne pacem, quam in Ecclesia nuntiat, in seipso, dum bene dicit, et male vivit, amittat. Sed studet summopere contra maledicos rumores adversantium et defendere loquendo quod vivit, et ornare vivendo quod dicit. Nec in his omnibus suam, sed auctoris gloriam quærit; atque omnem [b] sapientiæ gratiam, quam ut loqueretur accepit, non suis se æstimat meritis, sed eorum intercessionibus pro quibus loquitur accepisse. Sicque dum se infra dejicit, superest, quia suæ nimirum magis mercedi proficit, quod bona quæ exercere prævalet C alienis meritis reddit. Indignum se omnibus judicat, etiam cum dignius cunctis vivat. Scit enim, quod bona quæ innotescunt hominibus, sine periculo esse vix possunt. Et quamvis sapientem se esse sentiat, vellet tamen esse sapiens, nec videri, atque hoc sibi omnimodo quod loquendo proditur pertimescit; et si liceat, tacere appetit, dum esse [c] multis tutius silentium cernit, eosque esse feliciores putat, quos intra sanctam Ecclesiam locus inferior per silentium occultat; et tamen ut sanctam Ecclesiam defendat, quia ad loquendum vi charitatis impellitur, ex necessitate quidem officium locutionis suscipit, sed ex magno desiderio otium [d] taciturnitatis quærit. Hoc servat voto, illud exercet ministerio. Hanc autem dicendi formulam arrogantes ignorant. Neque enim D loquuntur quia causæ eveniunt, sed causas evenire appetunt ut loquantur. Quorum nunc Eliu speciem signat, qui in locutione sua immenso se vitio elationis exaltat. Igitur finitis beati Job sermonibus, subditur :

CAP. XXXII, VERS. 7. — *Omiserunt autem tres viri isti respondere Job, eo quod justus sibi videretur.*

[*Vet. V, Rec. II.*] Hoc quod de eo dicitur : *Eo quod justus* [e] *sibi videretur*, sacræ hujus scriptor historiæ ad amicorum judicium retulit, non autem beatum Job de elationis tumore reprobavit. Sequitur :

CAPUT II.

VERS. 2. — *Et iratus, indignatusque est Eliu filius Barachel Buzites, de cognatione Ram.*

9. *Per Eliu, ejusque patrem et cognationem, signantur superbi veræ fidei tenaces.* — Bene hæc ipsa vel ejus, vel parentis, vel loci, vel cognationis nomina notam propriæ exprimunt actionis. Eliu quippe interpretatum sonat, Deus meus iste, vel Deus Dominus. Per quem, sicut superius diximus (*Num.* 7), designatur recta **735** fides arrogantium [f] intra Ecclesiam positorum. Unde eis et hoc ipsum ejus etiam nomen congruit. Nam quamvis juxta dominica præcepta non vivant, Deum tamen dominum esse recognoscunt; quia in veritate carnis etiam formam Deitatis intelligunt, sicut per Prophetam dicitur : *Scitote quod Dominus ipse est Deus* (*Psal.* XCIX, 3). Barachel vero interpretatum dicitur [g] benedictio Dei, Buzites autem contemptibilis. Quod arroganter prædicantibus bene utrumque concordat, quia in prædicationis facundia benedictionem quidem gratiæ divinæ percipiunt, sed in elatis suis moribus esse eam contemptibilem ostendunt. Ipsa quippe quæ acceperunt bona, eo despicabilia faciunt, quo nequaquam eis bene uti noverunt. Apte autem etiam de cognatione Ram dicitur. Ram quippe interpretatur excelsus. Excelsus namque est fidelium populus, qui hujus vitæ infima et abjecta contemnit. Excelsi sunt qui dicere cum Paulo noverunt : [h] *Nostra conversatio in cœlis est* (*Philip.* III, 20). Eliu itaque de cognatione Ram dicitur, quia unusquisque prædicator arrogans intra universalem Ecclesiam positus, sanctis populis fidei veritate sociatur, quamvis ab eorum vita elationis pravitate disjungatur. Sequitur :

CAPUT III [*Rec. III*].

VERS. 2, 3. — *Iratus est autem adversus Job, eo quod justum se diceret coram Deo. Porro adversus amicos ejus indignatus est, eo quod non invenissent responsionem rationabilem, sed tantummodo condemnassent Job.*

10. *Hi simul hæreticos premunt recte prædicando, et Ecclesiam superbiendo.* — Solerter intuendum est quod beatum Job ideo reprehendit quod coram Deo se justum esse dixerit; amicos vero ejus ideo redarguit, quod condemnantes eum responsionem contra illum rationabilem non dederunt. Istis namque indiciis aperte colligitur quod per eum species amatorum vanæ gloriæ designatur. Job quippe de præsumpta justitia, amicos vero ejus de stulta re-

[a] Turon., *solerter curare inspicit.*
[b] Vindoc., Ebroic. et alii Norm., *sapientiæ gloriam.*
[c] Ita Baluz., Colb., Norm. et vet. Edit. Paris. ac Basil. Recent. habent *multo tutius*. In iisdem Norm., Vindoc. et aliis, *eosque esse feliciores*. Ubi in Editis habes, *eosque se feliciores.*
[d] Baluz., et Colb., *taciturnitas.*
[e] Norm. et Vind., *sibi esse videretur.*
[f] Unus ex Ebroic., *contra sanctam Ecclesiam.* Vindoc. et alii Norm., *intra sanctam Ecclesiam.*
[g] Vindoc. et plerique Norm., *benedictio Domini.*
[h] Vindoc., *nostra autem conversatio.*

sponsione redarguit. Cuncti enim vanæ gloriæ sectatores, [a] dum se omnibus præferunt, alios quidem de fatuis sensibus, alios autem de indignis meritis reprehendunt; id est, alios censent nihil scire, alios non bene vivere. Et quamvis juste omnes extra Ecclesiam positos prava sentire redarguant, tamen etiam eos qui intus sunt pro vitæ despectu contemnunt, et contra illos ex magnitudine recte sentiendi, contra istos vero quasi ex merito bene vivendi superbiunt. [*Vet. VI.*] Bene autem Eliu modo beatum Job, modo amicos ejus increpare perhibetur, quia amatores vanæ gloriæ aliquando intra sanctam Ecclesiam constituti, et adversarios premunt, dum vera prædicant, et ejusdem sanctæ Ecclesiæ moribus contradicunt, dum de ipsa prædicatione gloriantur. Premunt adversarios virtute dicti, premunt sanctam Ecclesiam qualitate dicendi. Illos prædicatione veritatis, istam vitio elationis impugnant. Sequitur :

VERS. 4, 5. — *Igitur Eliu exspectavit Job loquentem, eo quod seniores essent qui loquebantur. Cum autem vidisset* [b] *quod tres respondere non potuissent, iratus est vehementer.*

11. *Non nisi post hæreticorum certamina prodiere acuti sensus et perplexior indago verborum.* — Quamvis sancta Ecclesia sit procul dubio adversariis suis antiquior, quia de illa ipsi, non autem exiit ipsa de illis, sicut de eis per Joannem **736** dicitur : *Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis* (*I Joan.* II, 19); recte tamen eisdem adversariis Eliu junior fuisse describitur, quia nimirum [c] post exorta hæreticorum bella, esse intra sanctam Ecclesiam fastu scientiæ inflati arrogantes cœperunt. Cum enim graviora hostium prodiere certamina, tunc sunt profecto subtiliora sensuum spicula requisita, tunc argumentorum obstacula, tunc perplexior indago verborum. Quæ sæpe viri ferventes ingenio, dum congrue inveniunt, arroganter intumescunt; et, quod per elationis vitium plerumque contingit, iisdem acutis sensibus quibus hostem feriunt, prosternuntur, dum in his quæ recte de Deo sentiunt, non Dei, sed suam gloriam quærunt. Unde Eliu quoque multa quidem recte loquitur, et tamen divina voce, ac si perversa dixerit, increpatur. Cum vero dicitur quia Eliu exspectavit Job loquentem, eo quod seniores essent qui loquebantur, aperte beato Job non pro sua, sed pro amicorum reverentia honorem reservasse monstratur, quia videlicet arrogantes intra positi eamdem sanctam Ecclesiam, quam defendunt, despiciunt; et plerumque contingit ut plus ingenia male sapientium quam simplicem vitam innocentium venerentur, plus reservent linguis extra loquentium quam meritis intra positorum, quamvis utrisque ex diverso obvient, cum et ab illis rectitudine sensuum, et a sancta Ecclesia morum pravitate discordent. Sequitur :

CAPUT V.

VERS. 6, 7. — *Respondensque Eliu filius Barachel Buzites, dixit : Junior sum tempore, vos autem antiquiores; idcirco demisso capite veritus sum indicare vobis meam sententiam. Sperabam enim quod ætas prolixior loqueretur, et annorum multitudo doceret sapientiam.*

12. *Tacere, sæpe est sapere.* — Cuncta hæc, quæ ab eo per tumorem superbiæ proferuntur, cursim potius perstringenda sunt quam attentius exponenda. Quæ enim soliditate gravitatis carent, expositionis subtilitate non indigent. Sed solum puto breviter intimandum quod Eliu quandiu pro ætatis suæ respectu tacuit, sapientior fuit; cum vero in aliis annorum multitudinem, semetipsum præferens, despicit, quam pueriliter desipiat ostendit. Nam contra ejus sententiam et ætas prolixior loquitur, et per annorum multitudinem sapientia docetur, quia etsi longævitas sensum non præbet, [d] usu tamen vehementer exercet. Sequitur :

CAPUT VI [*Rec. IV*].

VERS. 8. — *Sed, ut video, spiritus est in hominibus, et inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam.*

13. *Quatuor species tumoris in arrogantibus : prima, bonum a semetipso habere se credere; secunda, sibi pro suis meritis datum. Gratia non datur pro meritis. Tertia bonum aliquod falso sibi tribuere; quarta sibi soli, despectis cæteris, illud vindicare.* — Hæc recte diceret si eamdem intelligentiam sibi præ cæteris non arrogaret. Neque enim prava condemnatio est ex eo bono quod communiter datur private gloriari, scire bonum unde acceperit, et nescire quomodo bono uti debeat quod accepit. [*Vet. VII.*] Quatuor quippe sunt species quibus omnis tumor arrogantium demonstratur, cum bonum aut a semetipsis habere se æstimant, aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant; aut certe cum jactant se habere quod non habent; aut, despectis cæteris, singulariter videri appetunt habere quod habent. A semetipso enim bonum se habere jactabat, cui per Apostolum dicitur : *Quid autem habes quod non accepisti*, **737** *quid gloriaris quasi non acceperis* (*I Cor.* IV, 7)? Rursum ne dari nobis bonum gratiæ pro nostris præcedentibus meritis crederemus, idem Apostolus admonet, dicens : *Gratia estis salvati per fidem, et hoc non ex vobis*, [e] *sed Dei donum est, non ex operibus, ut ne quis glorietur* (*Ephes.* II, 8). Qui etiam de semetipso ait : *Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus ; sed misericordiam consecutus sum* (*I Tim.* I, 13). Quibus verbis aperte declarat quod gratia [f] non pro meritis tribuatur, dum ex seipso docuit et quid de malitia meruit, et quid de benevolentia accepit. Rursum nonnulli jactant se habere quod non habent, sicut divina voce

[a] Norm. et Vindoc., *dum se in omnibus præferunt.*
[b] Baluz., Colb., Prat., *quod respondere non potuissent*; omittitur, *tres.*
[c] Turon., *post exorta inimicorum bella.* Series sermonis postulat ut legatur *hæreticorum*, non *inimicorum.*

[d] Editi, *usum tamen... exercet.* Melius in Mss., *usu.*
[e] Vindoc., *Dei enim donum est*, omisso, *sed.* Deest etiam in Norm., Baluz. et Colb.
[f] Norm. et Vind., *non meritis tribuatur.* Utrumque Augustinianum sensum sapit.

per prophetam de Moab dicitur : [a] *Superbiam ejus, et arrogantiam ejus ego novi, et quod non sit* [b] *juxta eam virtus ejus* (*Jerem.* XLVIII, 29). Et sicut angelo Ecclesiæ [c] Laodiceæ dicitur : *Quia dicis quod dives sum, et locupletatus, et nullius egeo; et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus* (*Apoc.* III, 17). Rursum nonnulli, despectis cæteris, videri appetunt singulariter bonum habere quod habent. Unde et Pharisæus idcirco de templo absque justificatione descendit (*Luc.* XVIII, 14), quia bonorum operum merita sibi quasi singulariter tribuens, oranti publicano se prætulit. Sancti quoque apostoli ab hoc elationis vitio revocantur, qui de prædicatione redeuntes, cum elati dicerent : *Domine, in nomine tuo etiam dæmonia nobis subjecta sunt* (*Luc.* X, 17), ne de hac miraculorum singularitate gauderent, illico eis respondit Dominus, dicens : *Videbam Satanam velut fulgur de cœlo cadentem* (*Ibid.*, 18). Ipse quippe singulariter elatus dixerat : *Super astra cœli exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, similis ero Altissimo* (*Isai.* XIV, 13). Et mire Dominus, ut in discipulorum cordibus elationem premeret, mox judicium ruinæ retulit, quod ipse magister elationis accepit, ut in auctore superbiæ discerent quid de elationis vitio formidarent. In hac itaque arrogantiæ quarta specie crebro humanus animus labitur, ut id quod habet habere se singulariter glorietur. In qua tamen similitudini diabolicæ vicinius appropinquat, quia quisquis bonum se habere singulariter gaudet, quisquis videri sublimior cæteris quærit, illum videlicet imitatur, qui despecto bono societatis angelorum, sedem suam ad Aquilonem ponens, et Altissimi similitudinem superbe appetens, per iniquum desiderium quasi ad quoddam culmen conatus est singularitatis erumpere. Eliu ergo quamvis dari a Domino sapientiam conliteatur, in hac tamen elationis specie labitur, ut sapientiorem se cæteris gaudeat, et quasi de singulari bono sese inaniter extollat. Quod verbis sequentibus indicat, dicens :

CAPUT VII.

VERS. 9-12. — *Non sunt longævi sapientes, nec senes intelligunt judicium. Ideo dicam : Audite me, ostendam vobis* [d] *ego meam sapientiam. Exspectavi enim sermones vestros, audivi prudentiam vestram, donec disceptaretis sermonibus; et donec putabam vos aliquid dicere, considerabam.*

14. *Quidam superbe tacent; et senes audiunt, non ut discant, sed ut judicent.* — Quantum ad intentionem litteræ spectat, loquens Eliu indicat quam superbe tacuerit. Cum enim dicit : *Exspectavi enim sermones vestros, et putabam vos aliquid dicere*, aperte declarat se ad verba senum judicantis potius studio quam discentis voto tacuisse. Quamvis hæc melius vitam 738 arrogantium designant, qui aliquando intra sanctam Ecclesiam positi, cum ejusdem sanctæ Ecclesiæ adversarios conspiciunt, non in eis annos temporum, sed intentionem solent pensare verborum. Nam quantolibet sint eisdem arrogantibus antiquiores hæretici, eos audacter comprimunt, in quorum verbis dogmata perversa reprehendunt. Sequitur :

CAPUT VIII [*Vet.* VIII].

VERS. 12, 13. — *Sed, ut video, non est qui arguere possit Job, et respondere ex vobis sermonibus ejus. Ne forte dicatis : Invenimus sapientiam, Deus projecit eum, non homo.*

15. *Deus in hac vita solatia aliquando concedit, nullo vitæ æternæ detrimento.* — Sæpe hæretici per hoc quod esse et hominibus despicabiles solent, cum a cunctis fere gentibus sanctam Ecclesiam venerari conspiciunt, opinionem ejus quibus valent obtrectationibus lacerare contendunt, dicentes : Idcirco illi cuncta temporalia suppetunt, quia ei præmia æternorum munerum subtrahuntur. Quorum vocibus Eliu obviat, dicens : *Ne forte dicatis : Invenimus sapientiam, Deus projecit eum non homo.* Ac si arrogantes intra sanctam Ecclesiam sed tamen fideles contra hæreticos dicant : Per hoc quod sanctam Ecclesiam in honore hominum florere temporaliter cernitis, projectam eam a Domino non credatis. Scit enim Redemptor ejus, et in hoc itinere solatia venienti tribuere, et pervenienti ad æternam patriam superna præmia reservare. Incassum igitur dicitis quia Deus eam et non homo projecerit, cum venerari illam a cunctis fere hominibus videtis, quia sic ei terrenæ gloriæ adjumentum tribuitur, ut per hoc multiplicius etiam ad cœlestia subvehatur. Sequitur :

CAPUT IX.

VERS. 14. — *Nihil locutus est mihi, et ego non secundum vestros sermones respondebo illi.*

16. *Superbi, cum corripiuntur, non audiunt, aut dissimulant.* — Quid est, quod ait : *Nihil locutus est mihi?* Nunquid sancta Ecclesia per prædicatores justos cum intra se arrogantes conspicit, erudire ac redarguere prætermittit? Exercet hæc, et quotidie exercere non cessat. Sed Eliu, qui loquentem publice beatum Job audierat, dicat : *Nihil locutus est mihi*, quia nimirum omnes arrogantes voces quidem sanctæ Ecclesiæ audiunt, sed sibi eas dici dissimulant, quando elationis vitium emendare contemnunt. Nec se de superbia redargui æstimant, quia esse se humiles putant, qui etiam redargui despiciunt, dum sapientiores se et ipsis redarguentibus arbitrantur. Quod vero ait : *Et ego non secundum sermones vestros respondebo illi*, bene beato Job non secundum sermones eorum respondere se dicit. Arrogantes enim intra sanctam Ecclesiam positi respondent contra eam, sed non sicut hæretici exterius constituti. Neque enim contradicunt ei prava prædicando, sed perverse vivendo, quia nec de Deo, ut hæretici,

[a] Pl. mss., *superbiam Moab.*

[b] Editi etiam veteres, *juxta eum.* Vindoc., Baluz., Colb., Norm., *juxta eam*, nimirum superbiam et arrogantiam. Ita quoque legitur in Vulgata, juxta textum Hebraicum.

[c] Norm., *Laudiciæ.* Vet. Ed., *Laodiciæ.*

[d] Pratel., *ego etiam.* Baluz. et Corb., *meam scientiam.* Qui Codices habent infra; *donec disceptaremini* pro *disceptaretis.*

indigna sentiunt, sed de se plus quam necesse est, digna suspicantur. Sequitur :

Vers. 15. — *Extimuerunt, nec responderunt ultra, abstuleruntque a se eloquium.*

[*Vet. IX.*] Bene ad Eliu verba amici Job extimuisse referuntur, quia nonnunquam arrogantes Ecclesiæ defensores, quamvis ordinem dicendi non teneant, tamen adversarios ipsa dictorum virtute perturbant. Sequitur :

CAPUT X.

Vers. 16. — 739 *Quoniam igitur exspectavi, et non sunt locuti; steterunt, nec responderunt ultra.*

17. *Errantes dum redarguunt, suam sapientiam ostentare tantum cupiunt, non aliis prodesse. Secus boni prædicatores.* — Finis esse locutionis sapientium solet, ut eo usque dicant quo adversariis silentium imponant. Non enim se ostendere, sed prava docentes compescere cupiunt. Postquam vero de amicis Job dictum est : *Extimuerunt, nec responderunt ultra, abstuleruntque a se eloquium;* Eliu subjungens, ait : *Exspectavi, et non sunt locuti; steterunt, nec responderunt ultra.* Et illis jam silentibus, adhuc verba multiplicat, quia videlicet vir arrogans, et formam in se arrogantium intentans, non adversariorum dicta superare, sed suam sapientiam ostentare festinat. Unde et sequitur :

Vers. 17. — *Respondebo et ego partem meam, et ostendam scientiam meam.*

Hanc enim partem suam omnis arrogans æstimat, si scientiam non tam habeat quam ostendat, quia nimirum omnes elati scientiam non habere appetunt, sed ostendere. Quo contra bene per Moysen dicitur : *Vas quod non habuerit operculum, nec ligaturam desuper, immundum erit* (*Num.* XIX, 15). Tegmen quippe operculi, vel ligatura, est censura disciplinæ, [a] qua quisquis non premitur, quasi vas immundum pollutumque reprobatur. An non vas sine operculo Eliu fuerat, qui hanc esse partem suam æstimaverat, si ostenderet scientiam quam habebat? Quasi enim vas sine operculo, vel ligatura, polluitur, qui per studium ostentationis patens, nullo velamine taciturnitatis operitur. [*Vet. X.*] Prædicatores autem sancti partem suam reputant, si intus quidem ipsi de sapientia sua gaudeant, foris autem alios ab errore compescant; neque a se ipsis ita loquendo exeunt, ut gaudium mentis in ostensione ponant disertæ locutionis, sed bonum scientiæ in cordis secreto meditantur, et ibi gaudent ubi hoc percipiunt, non ubi inter tot tentationum laqueos innotescere compelluntur, quamvis cum bonum quod accipiunt innotescunt, media interveniente charitate, ex profectu audientium, et non ex propria ostensione gratulantur. Arrogantes enim cum scientiam accipiunt, nihil se accepisse æstimant, si hanc eos occultam habere contingat. Nusquam quippe suum gaudium, nisi in ore hominum ponunt. Unde et fatuæ virgines in vasis suis oleum non sumpsisse referuntur (*Matth.* XXV, 3), quia arrogantes omnes cum se ab aliquibus fortasse vitiis continent, bonum gloriæ intra conscientias habere non possunt. In vase autem proprio sumpserat Paulus oleum, qui dicebat : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (*II Cor.* I, 12). Inane ergo vasculum ferre est intus corde vacuo [b] foris humani oris judicium quærere. Eliu itaque, quia gloriam dum exterius quærit intra vas oleum non habet, dicit : *Respondebo et ego partem meam, et ostendam scientiam meam.* Unde et hoc ipsum, quod de fervore vanæ gloriæ intus patitur, verbis sequentibus aperit, dicens :

CAPUT XI [*Rec. V*].

Vers. 18-20. — *Plenus sum sermonibus, et coarctat me spiritus uteri mei. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas disrumpit. Loquar, et respirabo paululum; aperiam labia mea, et respondebo.*

18. *Locutionis eorum celsitudinem, non utilitatis intentionem imitantur superbi.* — Nonnunquam arrogantes viri, dum prædicatores 740 sanctos magna eloqui ac pro locutione sua venerari conspiciunt, locutionis eorum celsitudinem et non [c] utilitatem intentionis imitantur; neque hoc amant quod illi appetunt, sed hoc summopere appetunt quod clari hominibus ostendantur. Nam sæpe contingit ut sapientes viri cum se non audiri considerant, ori suo silentium [d] indicant; sed plerumque dum conspiciunt quod iniquorum facinora ipsis tacentibus et non corripientibus crescunt, vim quamdam spiritus sui sustinent, ut in locutionem apertæ correptionis erumpant. Unde propheta Jeremias cum prædicationis sibi silentium indixisset, dicens : *Non recordabor ejus, neque loquar ultra in nomine illius;* illico adjunxit : *Et factus est in corde meo quasi ignis exæstuans, claususque in ossibus meis, et defeci, ferre non sustinens; audivi enim contumelias multorum* (*Jerem.* XX, 9). Pro eo enim quod se minime audiri conspexit, silentium appetiit; sed cum crescentia mala cerneret, in eodem silentio non permansit. Quia enim foris tacuit, ex tædio locutionis intus ignem pertulit de zelo charitatis. Inflammantur quippe corda justorum, cum non correpta crescere conspiciunt acta malorum, eorumque culpæ se participes credunt quos in iniquitate crescere silendo permittunt. David propheta postquam sibi silentium indixerat, dicens : *Posui ori meo custodiam, dum consisteret peccator adversum me; obmutui, et*

[a] Recentioribus Edit. placuit addere, *silentii*, explicationis gratia. Antiquiores Excusi, quos sequimur, carent hoc additamento, et Mss. religiosius inhærent.

[b] Vulgati, *humani favoris*. Nostra lectio est Mss. Vindoc., Norman., etc. Baluz. et Colb. habent *humano ore*.

[c] Vindoc., Pratel., Utic. et alii, *utilitatis intentionem*, et fortasse melius.

[d] Verbum *addicere* pro simpliciter, *condemnare*, sæpe usurpatum jam monuimus l. II, n. 15 et alibi. Laudatis scriptoribus addidimus Petrum Chrysol., qui serm. 74 ita loquitur : *Addicitur mors, quæ in nos tendens incurrit in judicem.* Et Ennodium qui sic infit dictione 22, *ut hostem fulciat, socios . . . . . addicit*

humiliatus sum, et silui a bonis (*Psal.* XXXVIII, 2), in ipso suo silentio, isto zelo charitatis exarsit, qui illico subdidit : *Et dolor meus renovatus est, concaluit cor meum intra me, et in meditatione mea exardescet ignis* (*Ibid.*, 3). Intus ergo cor concaluit, quia dilectionis ardor per admonitionem locutionis exterius emanare recusavit. Ignis in meditatione cordis exarsit, quia increpatio delinquentium a correptione oris refrixit. Charitatis enim zelus consolatione admirabili augendo se temperat, quando contra iniquorum opera per vocem correptionis emanat, ut et quæ corrigere non valet, increpare non desinat, ne se participem delinquentium ex consensu taciturnitatis addicat.

[*Vet. XI.*] 19. *Nonnulla vitia virtutes mentiuntur.* — Sed quia sæpe nonnulla vitia virtutes se esse mentiuntur, sicut effusio nonnunquam misericordia, et tenacia nonnunquam parcimonia, et crudelitas aliquando justitia vult videri, ita plerumque mentem ad loquendi impetum, vanæ gloriæ anxietas nequaquam se intra silentium capiens, quasi zelus charitatis inflammat, atque appetitæ ostensionis vis ad effrenationem locutionis impellit, et quasi sub studio consulendi libido erumpit apparendi. Non enim curat loquendo quid prosit, sed quid appareat; nec studet ut malum quod cernit corrigat, sed bonum quod sentit ostendat. Unde Eliu quoque spiritu elationis extensus, et sese intra silentii claustra non capiens, ait : *Plenus sum sermonibus, et coarctat me spiritus uteri mei. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas disrumpit.*

20. *Elationis inflatio, zelum ex afflatu Spiritus sancti quandoque imitatur.* — Quod si intelligere spiritaliter debemus, hoc loco videlicet ventrem sinum cordis appellat. In musto vero sancti Spiritus fervor accipitur, de quo in Evangelio Dominus dicit : *Vinum novum mittunt in utres novos* (*Matth.* IX, 17). Ex quo dum repente replerentur apostoli (*Act.* II, 4), dum linguis omnibus **741** loquerentur, a Judæis nescientibus, sed tamen vera attestantibus, dictum est : *Hi musto pleni sunt* (*Ibid.*, 13). Lagunculas vero infirmas ipsa humanitate conscientias, vel certe hæc terrena corporum vascula, non inconvenienter accipimus, de quibus Paulus apostolus ait : *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus* (*II Cor.* IV, 7). Eliu autem, quia, sicut superius diximus, sic inflatione elationis extenditur, ac si ad loquendum per charitatis gratiam ardore Spiritus sancti accendatur, sensus sui spiritum in eo quod [a] tacuit, quasi musto absque spiraculo comparavit. Et bene ait : *Quod lagunculas novas disrumpit;* quia sancti Spiritus fervor non solum veteri, sed etiam nova vita vix capitur. Mustum ergo lagunculas novas disrumpit, quia fervoris ejus potentia etiam spiritalia corda transcendit. *Loquar, et respirabo paululum; aperiam labia mea, et respondebo.* Bene ait : *Respirabo*, quia sicut labor justorum est

A videre prava, nec corrigere; ita gravis est labor arrogantium, si quod sapiunt non ostendunt. Vim quippe intrinsecus æstuantem ferre vix possunt, si omne quod sentiunt paulo tardius innotescunt. Unde necesse est ut cum res bona agitur prius ejus elatio in corde vincatur, ne si a radice miseræ intentionis prodeat, amaros nequitiæ fructus producat.

[*Vet. XII, Rec. VI.*] 21. *Qui adhuc vitiis subjacent, alios regere non præsumant.* — Hi ergo qui adhuc vitiorum bello subjacent nequaquam per prædicationis usum præesse magisterio cæterorum debent (*Dist.* 44, *cap. Non liceat*). Hinc est enim quod, juxta divinæ dispensationis vocem ab anno vigesimo et quinto Levitæ tabernaculo serviunt, sed a [b] quinquagesimo custodes vasorum fiunt. Quid enim per B annum quintum ac vigesimum, in quo flos juventutis oboritur, nisi ipsa contra unumquodque vitium bella signantur? Et quid per quinquagesimum, in quo et jubilæi requies continetur, nisi interna quies edomito bello mentis exprimitur? Quid vero per vasa tabernaculi, nisi fidelium animæ figurantur? Levitæ ergo ab anno vigesimo et quinto tabernaculo serviunt, et a quinquagesimo custodes vasorum fiunt, ut videlicet qui adhuc impugnantium vitiorum certamina per consensum delectationis tolerant, aliorum curam suscipere non præsumant; cum vero tentationum bella subegerint, quo apud se jam de intima tranquillitate securi sunt, animarum custodiam sortiantur. Sed quis hæc tentationum prælia sibi perfecte subigat, cum Paulus dicat : *Video aliam legem* C *in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati* (*Rom.* VII, 23)? Sed aliud est bella fortiter perpeti, aliud bellis enerviter expugnari. In istis exercetur virtus, ne extolli debeat; in illis omnimodo exstinguitur, ne subsistat. Qui igitur scit fortiter tentationem ferre certaminis, et cum tentatione concutitur in alta arce præsidet quietis, quia etiam apud semetipsum sub seipso esse contentiones vitiorum conspicit, quibus nulla fractus delectatione consentit. Sequitur :

CAPUT XII.

VERS. 21, 22. — *Non accipiam personam viri, et Deum homini non æquabo. Nescio enim quandiu subsistam, et si post modicum tollat me factor meus.*

D 22. *Vitæ præsentis tempus breve est, quia non permanet.* — Recta consideratio, quod Deum homini idcirco non æquat, quia quandiu hic subsistat, vel quando ad Dei judicium tollatur, ignorat. Et bene ait : **742** *Post modicum tollat me factor meus*, quia quamlibet longum fuerit tempus vitæ præsentis, eo ipso breve est, quo permanens non est. Neque enim dignum est ut diutinum judicetur, quidquid fine circumscribitur. Sed inter has sententias quas ex veritate solidas profert, ad verba rursum elationis erumpit, dicens :

[a] Baluz et Colb., *docuit*, manifesto errore.

[b] Turon., Colb. et Norm., *a quinquagenario*. Et infra, *per quinquagenarium*. Ita quoque legitur in vet. Ed. Paris. et Basil., ac paulo post : *Et a quinquagenario custodes*, etc.

CAPUT XIII [*Rec. VII*].

CAP. XXXIII, VERS. 12. — *Audi igitur, Job, eloquia mea, et omnes sermones meos ausculta. Ecce aperui os meum, loquatur lingua mea in faucibus meis.*

23. *Superbi sanam doctrinam non sane prædicant, quod insolescant.* — Pensemus de qua elatione descendit, quod beatum Job audire se admonet, quod os aperuisse se perhibet, quod linguam suam [a] in faucibus loqui promittit. Hoc enim habet proprium doctrina arrogantium (*Dist.* 46, *cap. Hoc habet*) ut humiliter nesciant inferre quod docent, et recta quæ sapiunt recte ministrare non possint. In verbis enim eorum proditur quod cum docent, quasi in quodam sibi videntur [b] summitatis culmine residere, eosque quos docent ut longe infra se positos veluti in imo respiciunt, quibus non consulendo loqui, sed vix dominando dignantur. Recte autem his per prophetam Dominus dicit : *Vos autem cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia* (*Ezech.* XXXIV, 4). Cum austeritate enim et potentia imperant, qui subditos suos non tranquille ratiocinando corrigere, sed aspere inflectere dominando festinant.

[*Vet. XIII.*] 24. *Vera doctrina elationem fugit.* — At contra vera doctrina tanto vehementius hoc elationis vitium fugit per cogitationem, quanto ardentius verborum suorum jaculis ipsum magistrum elationis insequitur. Cavet enim ne eum magis elatis moribus prædicet, quem in corde audientium sacris sermonibus insectatur. Humilitatem namque, quæ magistra est omnium materque virtutum, et loquendo dicere, et vivendo [c] conatur ostendere, ut eam apud discipulos veritatis plus moribus quam sermonibus eloquatur. Unde Paulus Thessalonicensibus loquens, quasi culminis proprii apostolatus oblitus, ait : *Facti sumus parvuli in medio vestrum* (*I Thess.* II, 7). Unde Petrus apostolus, cum diceret : *Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe* (*I Pet.* III, 15), in ipsa doctrinæ scientia qualitatem docendi asseruit esse servandam, subdens : *Sed cum modestia et timore, conscientiam habentes bonam* (*Ibid.*, 16). Hoc autem quod discipulo Paulus ait : *Præcipe hæc, et doce cum omni imperio* (*I Tim.* IV, 11; *Tit.* II, 15); non dominationem potentiæ, sed auctoritatem suadet vitæ. [d] Cum imperio quippe docetur quod prius agitur quam dicatur. Nam doctrinæ subtrahit fiduciam, quando conscientia præpedit linguam. Non ergo ei potestatem elatæ locutionis, sed bonæ fiduciam insinuavit actionis. Unde etiam de Domino scriptum est : *Erat enim docens, sicut potestatem habens, non sicut Scribæ et Pharisæi* (*Matth.* VII, 29). Singulariter namque ac

A principaliter [e] solus ex potestate bona locutus est, quia ex infirmitate mala nulla commisit. Ex divinitatis quippe potentia habuit id quod nobis per humanitatis suæ innocentiam ministravit.

[*Vet. XIV, Rec. VIII.*] 25. *Quid prædicatoribus, ut elationem fugiant, considerandum.* — Nos enim, quia infirmi homines sumus, cum de Deo hominibus loquimur, debemus primum [f] meminisse quod sumus, ut ex propria infirmitate pensemus quo docendi ordine infirmis fratribus consulamus. Consideremus igitur quia aut tales sumus, **743** quales nonnullos corrigimus; aut tales aliquando fuimus, etsi jam divina gratia operante non sumus, ut tanto temperantius humili corde corrigamus, quanto nosmetipsos verius in his quos emendamus agnoscimus. B Si autem tales nec sumus, nec fuimus, quales adhuc illi sunt quos emendare curamus, ne cor nostrum forte superbiat, et de ipsa innocentia pejus ruat, quorum mala corrigimus, alia eorum bona nobis ante oculos revocemus. Quæ si omnino nulla sunt, ad occulta Dei judicia recurramus, quia sicut nos meritis nullis hoc ipsum bonum quod habemus accepimus, ita illos quoque potest gratia supernæ virtutis infundere, ut excitati posterius etiam ipsa possint bona quæ nos ante accepimus prævenire. Quis enim crederet quod per apostolatus meritum Saulus lapidatum Stephanum præcessurus erat (*Act.* VII, 57), qui in morte ejus lapidantium vestimenta servabat? His ergo primum cogitationibus humiliari cor debet, et tunc demum delinquentium iniquitas C increpari. Sed hunc, ut sæpe dictum est, locutionis modum Eliu ignorare ostenditur, qui in locutione sua elationis [g] typo quasi potentia cujusdam auctoritatis inflatur, dicens : *Audi igitur, Job, eloquia mea, et omnes sermones meos ausculta. Ecce aperui os meum, loquatur lingua mea in faucibus meis.*

26. *Nonnulli modestiam solum simulant.* — In faucibus vero loqui est silenter dicere, et non clamoribus vociferari. Quibus verbis arrogantes intra sanctam Ecclesiam positos signat. Hi enim velut in faucibus loqui dicuntur, quando non contra adversarios extra viventes clamant, sed quosdam intra sinum sanctæ Ecclesiæ quasi vicinos ac juxta positos increpant. Sæpe vero arrogantes eamdem quam tenent arrogantiam se fugere ostendunt; et dum sic D cuncta agunt, ut nullum lateant, hæc private singulis quasi [h] latenter narrant : quatenus non solum de sensu intelligentiæ, sed de ipso apud homines etiam arrogantiæ contemptu glorientur. Unde nunc dicitur : *Loquatur lingua mea in faucibus meis.* Ac si aperte dicatur : Quæ contra te prudenter sentio, ecce

[a] Colb., Vindoc. et Norm., *in faucibus suis.*

[b] Editi, *culmine sublimitatis.* Sequimur Baluz., Colb. et Norm.

[c] Norm., Baluz. et Colb., *conantur*, et infra, *eloquantur.*

[d] Vind., Norm. et alii, *cum omni quippe imperio.*

[e] Deest, *solus*, in Norm.

[f] Vindoc. et pler. *Norm.*, *nosse.*

[g] Ita Baluz., Colb., Norm. et vet. Ed. Paris. et Basil. Alii habent, *typho.* Observat noster Mabillonius ad epist. 247 sancti Bernardi sæpe legi *typum* pro *typho*, in mss. Codicib. Id sæpe occurrit in exemplaribus Gregorianis manu exaratis. In Reg. sancti Benedicti c. 31, ubi legitur *sine typo vel mora;* Hildemarus legit *sine typho*, hoc est sine fastu aut arrogantia : Aug., in ps. LV, 6 : *Invenis hominem superbum, typho arrogantissimo.* Et de Civ. Dei, l. II, c. penult., *unam fruentem Deo, alteram tumentem typho.*

[h] Plerique, *silenter.*

silenter narro. Aliquando autem [a] in tantam impudentiæ elationem prosiliunt, ut aliis tacentibus ipsi soleant laudare quod dicunt. Unde subjungit :

CAPUT XIV.

Vers. 3. — *Simplici corde* [b] *meo sermones mei, et sententiam puram labia mea loquentur.*

27. *De simplicitate falso gloriantur.* — Magnæ virtutis laus est simplicitas locutionis. Quam quia arrogantes non habent, habere se hanc sollicitius asserunt, ut securius audiantur. Et puro se locuturos denuntiant, quæ duplicitatis suæ malitiam deprehendi formidant. Sæpe autem et falsis vera permiscent, ut inde eorum mendacio citius credatur, unde inesse eis assertio veritatis agnoscitur. Quia igitur Eliu et pure se locuturum perhibuit, et dicta sua appellando sententias favore præcucurrit, eamdem jam sententiam quam promisit adjungit, dicens :

CAPUT XV [*Vet. XV, Rec. IX*].

Vers. 4. — *Spiritus Dei fecit me, et spiraculum Omnipotentis vivificavit me.*

28. *Doctrina inordinate prolata sterilescit et fœdat.* — Subditurus vera, præmisit elata ; et dicturus **744** hoc quod recte saperet, ante innotuit quantum tumeret. Sic nimirum, sic arrogantium mentes insaniunt, ut et in eis quæ recte sentiunt elationis suæ tortitudine depraventur. Unde fit ut etiam eorum recta auditores nequaquam instruant, quia profecto illos per ea quæ tumide sentiunt, non ad sui reverentiam, sed ad contemptum vocant. Dumque dictis prudentibus stultitiæ verba miscentur, quia stultitia ab audiente despicitur, etiam prudentia non tenetur. Hinc enim per Moysen dicitur : *Vir qui fluxum seminis sustinet immundus erit* (*Levit.* xv, 10). Quid est enim sermo, nisi semen ? Qui dum ordinate emittitur, audientis mens quasi concipientis uterus ad boni operis prolem fetatur. Si vero importune defluit, emittentem polluens, generandi virtutem perdit. [c] Nam si sermo semen non esset, de prædicante Paulo nequaquam Athenienses dicerent : *Quia vult sibi seminiverbius hic dicere* (*Act.* xvii, 18)? De quo et Lucas dicit : *Ipse enim erat dux verbi* (*Act.* xiv, 11). Semen ergo usui propaginis dicatum incompetenter fluens cætera membra coinquinat, cum sermo per quem in audientium sensibus nasci scientia debuit, si inordinate prodeat, etiam quæ recte senserit fœdat. Unde Eliu quoque etiam quæ recte potest sentire commaculat, dum cui vel quid loquatur ignorat ; et quasi fluxum seminis sustinet, [d] cum linguam utilitati congruam per verba vanæ locutionis movet. Bono autem ordine et factum se astruit, et animatum. Per spiritum factum, et per

A spiraculum se narrat animatum. Facto quippe Adam, scriptum est : *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem* (*Genes.* ii, 7). Sed hæc quæ recte astruit utrum recte exsequatur audiamus. Sequitur :

CAPUT XVI.

Vers. 5. — *Si potes, responde mihi et adversus faciem meam consiste.*

29. *Insulsa plus justo sibi arrogantium jactantia.* — Ecce dum narrat ordinem veræ conditionis, in fastum subito superbæ elationis erumpit, atque aliis verbis hoc idem replicat, dicens :

Vers. 6. 7. — *Ecce et me sicut et te fecit Deus, et de eodem luto ego quoque formatus sum. Verumtamen miraculum meum non te terreat, eloquentia mea non* B *sit tibi gravis.*

Quid est hoc, quod Eliu ordinem veræ conditionis agnoscit, et modum rectæ locutionis ignorat ? Quid est, quod se beato Job et conditus exæquat, et locuturus exaltat, nisi hoc, quod arrogantes omnes cunctis quidem hominibus se æqualiter conditos meminerunt, sed per fastum scientiæ auditores suos æquales sibi vel esse vel credere dedignantur, eisque se per naturæ conditionem conferunt, sed per tumorem scientiæ superponunt ? Æquales quidem se judicant exstitisse nascendo, sed non æquales remansisse vivendo. [e] Atque in eo quod æquales quasi vivendo jam non sunt, illud ad majus miraculum revocant, quod æquales nascendo fuerunt. Unde inflatus Eliu dicit : *Ecce et me sicut et te fecit Deus, et de eodem luto ego quoque formatus sum. Verumtamen* C *miraculum meum* **745** *non te terreat, et eloquentia mea non sit tibi gravis* [*Vet. XVI*]. Habent hoc etiam arrogantes proprium, quod prius quam dicant, mira se dicere semper existimant, et locutionem suam admirando præveniunt, quia vel in acutis sensibus ipsa elatio quanta sit fatuitas ignorant. Notandum quoque est quod Paulus, dum mire Hebræos admoneret, adjunxit : *Rogo autem vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii ; etenim perpaucis scripsi vobis* (*Hebr.* xiii, 22). Eliu autem inania protulit, et quasi consolando subjunxit : *Miraculum meum non te terreat, et eloquentia mea non sit tibi gravis.* Ille dicta sua verbum solatii, hic vero eloquentiam, et miraculum vocat. Ecce quam distincti sapores prodeunt fructuum ex diversa radice cogitationum. Ille D de magnis humiliter sentit, iste de minimis se inaniter erigit. Quid ergo inter hæc, nisi hoc solerter est intuendum, [f] quod et ascensuri in imo se esse considerant, et casuri semper in præcipiti stant ? Salomone attestante, qui ait : *Ante ruinam exaltatur cor,*

[a] Vindoc., *in tantam impudentiam elationis.*

[b] Deest *meo* in Norm.

[c] Hic admonet Gussanvillæus in Mss. Vaticanis, inter ista verba, *virtutem perdit* ; et, *nam si sermo*, attexi quæ sequuntur : *in mente quippe audientium, semen secuturæ cogitationis est addita æqualitas locutionis, quia dum per aurem sermo concipitur, cogitatio in mente generatur.* Quid significet, *addita æqualitas locutionis*, prorsus me latet. Assumentum hoc non legitur in Mss. nostris, imo nec in Excusis, nec in ipsa Edit. Romana Sixti V ad mss. Cod. Vaticanos præsertim adornata.

[d] Vindoc., *qui linguam.* Ita etiam Ebroic., Baluz. et Colb. Plerique Norm., *cui linguam.*

[e] Ebroic., *atque ideo quod æquales .... jam sunt.*

[f] Ebroic. et alii Norm., *quod et ascensura... et casura.* Baluz., *ascensura..... et chariora semper in præceptis stant*, corrupto et contrario sensu. Colb., *ascensura... et casura semper in præcipitiis* (forte præcipitiis) *stant.*

et *ante gloriam humiliatur* (*Prov.* xvi, 18). Sequitur : A

Vers. 8-11.—*Dixisti ergo in auribus meis, et vocem verborum* [a] *tuorum audivi.*

[*Rec. X.*] Atque eamdem vocem subjungens, ait : *Mundus sum ego, et absque delicto immaculatus, et non est iniquitas in me. Quia querelas in me reperit, ideo arbitratus est me inimicum sibi. Posuit in nervo pedes meos, custodivit omnes semitas meas.* Moxque contra hæc verba quæ beatum Job dixisse narravit sententiam suam proferens, ait :

CAPUT XVII.

Vers. 12.—*Hoc est ergo in quo non es justificatus.*

30. *Student magis increpare, quam consolari.*—Profecto beatus Job veraciter dixerat quod absque culpa fuerit flagellatus. Hoc enim ipse de se, quod de illo ad diabolum Dominus dixit : *Commovisti me adversus* B *eum, ut affligerem illum frustra* (*Job.* ii, 3). Sed Eliu non credidit, cessante culpa, potuisse eum etiam pro gratia flagellari. Nesciebat enim flagellis ejus non deleri vitium, sed meritum augeri, et pro eo quod sine delicto se dixerat flagellatum, hac eum sententia increpat, dicens : *Hoc est ergo in quo non es justificatus.* Habent enim hoc arrogantes proprium, ut plus arguere appetant quam consolari ; et quæque hominibus evenire cognoscunt, ex solis evenisse iniquitatibus arbitrentur. Nesciunt quippe occulta judicia subtiliter quærere, atque id quod non intelligunt humiliter perscrutari, quia eos sæpe a secretis investigationibus judiciorum Dei ipsa scientiæ suæ elatio dejicit, dum extollit.

31. *Obstaculum est veritatis tumor mentis. Veræ* C *scientiæ effectus.* — Obstaculum namque veritatis est tumor mentis, quia dum inflat obnubilat. Qui et si quando scientiam videntur adipisci, quasi de quadam rerum cortice, et non de secretæ dulcedinis medulla pascuntur ; micantibusque ingeniis sæpe exteriora tantummodo attingunt, sed interni gustum saporis ignorant, videlicet foris acuti, sed intus cæci sunt. Neque id de Deo sentiunt, quod dulce interius sapiat, sed quod excussum exterius sonet. Qui etsi secreta quædam intelligendo percipiunt, eorum dulcedinem experiri non possunt ; et si noverunt quomodo sunt, ignorant, ut dixi, **746** quomodo sapiunt. [*Vet. XVII.*] Et fit plerumque ut fortiter dicant, sed tamen juxta ea quæ dicunt vivere nesciant. Unde bene quidam sapiens dixit : *Mihi autem det Deus hæc* D *dicere ex sententia* (*Sap.* vii, 15). Sententia quippe a sensu vocata est. Et recta quæ intelligit, non ex sola scientia, sed etiam ex sententia dicere appetit, qui nequaquam tantummodo sciendo dicere, sed sentiendo desiderat experiri quod dicit. Sed mens arrogantium dictorum suorum sensum non penetrat, quia ab interno gustu, recto judicio [b] in eos favores relliditur, quos foris amat. Vera autem scientia affligit, non extollit ; nec superbientes quos repleverit, sed lamentantes facit. Qua quisque cum repletus fuerit, primo loco se scire appetit ; et jam sui conscius, tanto per illam robustius sapit quanto se infirmum in illa verius recognoscit ; atque ampliorem viam hujus scientiæ ipsa ei humilitas aperit ; dumque imbecillitatem suam conspicit, ipsa ei cognitio secretorum sublimium absconditos sinus pandit, qua cognitione pressus, subtilior redditur, [c] quo ad occulta rapiatur. Eliu ergo in flagellis beati Job idcirco veracem rationem non invenit, quia eam quærere humiliter nescit ; et increpare potius quam consolari paratior, dicit : *Hoc est ergo, in quo non es justificatus.*

32. *Superbi sæpe alios increpando, mentiuntur.* — Notandum quoque est quod beatus Job in nervo pedem suum positum dixit, sed nequaquam mundum se hoc modo, quo ei objicitur, absque peccato, vel immaculatum, et sine iniquitate fuisse memoravit. Sed Eliu, dum cum austeritate studuit increpare quæ dicta sunt, mentiens addidit quæ dicta non sunt. Qui enim semper increpare appetunt, et nunquam fovere, multa plerumque increpando mentiuntur. Nam ut arguere docte videantur, fingunt nonnunquam quæ redarguant ; et cum ipsi equino more in cursum suæ ostentationis infervent, in subjectorum invectionibus ex fictis sibi iniquitatibus campum parant. Sciendum præterea est, sicut et superius dixi (*Num.* 31), quod arrogantes viri inflatis suis sermonibus sæpe fortia dicta permiscent, nec considerant aliquando [d] quid vivant, sed pensant studiose quid doceant. Quorum nunc Eliu speciem tenet, qui non recte vivere appetit, sed docere. Quia ergo sciens sed arrogans loquitur, taceamus jam quid tumidum vivit, et audiamus quid solidum dicit. Post tot itaque elationis verba, tandem scientiam suam ostendere inchoans, ait :

CAPUT XVIII.

Vers. 12. — *Respondebo tibi quod major sit Deus homine.*

33. *Quod a Deo nobis meliore patimur, justum credamus.* — Dicatur fortasse ab aliquo : Quis istud vel eum non audit ignorat? Sed nimirum hæc sententia vilis creditur, si non ex ipsa intentionis suæ radice pensetur. [*Vet. XVIII.*] Flagellato videlicet loquebatur, qui et percussionis verbera acceperat, et causas verberum nesciebat. Idcirco ergo intulit : *Respondebo tibi quod major sit Deus homine,* ut flagellatus homo considerans quia illo major est Deus, in omne quod patitur ejus judicio se postponat, [e] quo se minorem esse non dubitat ; et quod a meliore patitur, justum credat, etiam si ejusdem justitiæ causas ignorat. Quisquis etiam pro peccato percutitur, nisi murmurando renitatur, eo ipso jam justus esse **747** in-

[a] Abest *tuorum* a Baluz., Colb. et plur.

[b] Editi, *in eos favores redigitur*. Prælucentibus Mss. Angliæ., Norm., Baluz., Colb., etc., mutavimus *redigitur* in *relliditur* ; ex quo exquisitior sensus sequitur. Significatur enim arrogantium mentem ad humanos favores quibus inhiat tanquam ad scopulum allidi.

[c] Vindoc., Baluz., Colb. et plur. Norm., *qui ad occulta capiatur*, obscuro, ne dicam, nullo sensu.

[d] Recent. i d., *quid juvent*, quod sensu caret. Melius in Mss. Angl., Norm., Vindoc., Baluz., etc., *quid vivant*, hoc est qua ratione vitam componant et instituant ; quod etiam habent vet. Ed.

[e] Ita melius Mss. quam *cui se minorem*, ut sequitur in Ed.

choat, quo ferientis justitiam non accusat. Homo namque sub Deo est conditus, et ad conditionis ordinem redit, quando sibi æquitatem judicis sui, etiam quam non intelligit, anteponit. Bene ergo dicitur: *Respondebo tibi quod major sit Deus homine*, ut considerata potentia creatoris, deferveat tumor mentis per memoriam conditionis. Unde David propheta, cum percussionis pondere in excessum vocis erumpere cogeretur, ad considerationem [a] conditionis suæ se recolligens, ait: *Obmutui, et non aperui os meum, quoniam tu fecisti me* (*Psal.* xxxviii, 3). Pensavit enim conditionis suæ ordinem, et justitiam percussionis invenit, quia qui benigne eum qui non erat condidit, eum profecto qui erat non nisi juste percussit. Sequitur:

CAPUT XIX [*Rec. XI*].

VERS. 13, 14. — *Adversus eum contendis, quod non ad omnia verba responderit tibi.* [b] *Semel loquetur Deus, et secundo idipsum non repetet.*

34. *In Scriptura sacra quidquid scire nos decet, docet Deus.* — Afflicti cordis est proprium ut in omne quod appetit, et tamen rerum ordinem contrarium sentit, si possit fieri, cur ita, vel non ita sit, divinis sibi responderi vocibus velit, ut Deum de cuncta rerum controversia consulat, et responsionis ejus cognita ratione conquiescat. Eliu autem prævidens quod scripturam sacram Dominus conderet, ut in ea vel publicis vel occultis cunctorum quæstionibus responderet, ait: *Adversus eum contendis, quod non ad omnia verba responderit tibi. Semel loquetur Deus, et secundo idipsum non repetet.* Ac si diceret: Deus singulorum cordibus privatis vocibus non respondet, sed tale eloquium construit, per quod cunctorum quæstionibus satisfaciat. [*Vet. XIX.*] In scripturæ quippe ejus eloquio causas nostras singuli si requirimus, invenimus, nec opus est ut in eo quod specialiter quisque tolerat responderi sibi divina voce specialiter quærat. Ibi enim nobis omnibus in eo quod specialiter patimur communiter respondetur, ibi vita præcedentium fit forma sequentium. Ut enim unum e pluribus proferamus, ecce dum passione aliqua vel molestia carnis afficimur, scire fortasse occultas causas passionis ejusdem vel molestiæ optamus, quatenus in eo quod patimur ex ipsa rerum scientia consolemur. Sed quia de specialibus tentationibus nostris nequaquam nobis singulis specialiter respondetur, ad Scripturam sacram recurrimus. Ibi videlicet invenimus quod Paulus carnis infirmitate tentatus audivit: *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur* (*II Cor.* xii, 9). Quod idcirco illi in infirmitate propria dictum est, ne singillatim nobis omnibus diceretur. In Scriptura igitur sacra vocem Dei, afflicto Paulo, audivimus, ne cum fortasse affligimur, singuli audire eam privata consolatione quæreremus. Non ergo Dominus ad omnia 748 verba nobis respondet, quia *semel loquetur, et secundo idipsum non repetet*; id est, in his quæ per Scripturam sacram ad patres nostros protulit, nos erudire curavit. [c] Dicant itaque sanctæ Ecclesiæ doctores, dicant etiam arrogantes, cum in ea laborare quosdam pusillanimitate conspiciunt, quia nobis Deus ad verba omnia non respondet, quia *semel loquetur Deus, et idipsum secundo non repetet*; id est, cogitationibus vel tentationibus singulorum non jam passim per prophetarum voces, non per angelica officia satisfacit, quia in Scriptura sacra quidquid potest singulis evenire comprehendit, atque in illa per exempla præcedentium etiam vitam sequentium informare curavit.

35. *Loqui Dei est Verbum genuisse.*—Quamvis quod ait: *Semel loquetur Deus, et secundo idipsum non repetet*, hoc intelligi subtilius potest, quod Pater unigenitum consubstantialem sibi Filium genuit. Loqui enim Dei est Verbum genuisse. Semel autem loqui [d] Dei est Verbum aliud præter unigenitum non habere. Unde et apte subditur: *Et secundo idipsum non repetet*, quia videlicet hoc ipsum Verbum, id est Filium, nonnisi unicum genuit. Quod autem non ait, *Locutus est*, sed *loquetur*, non videlicet tempus præteritum, [e] sed futurum ponens, liquet omnibus quia Deo nec præteritum tempus congruit, nec futurum. Tanto ergo in eo quodlibet tempus ponitur libere, quanto nullum vere. Neque enim quodlibet libere dici poterat, si saltem unum proprie diceretur. Inde itaque dici in Deo tempus [f] audacter quoslibet licet, unde in eo dici proprie nullum licet. Verbum namque Pater sine tempore genuit.

36. *Hanc generationem mirari debemus, non scrutari.* — Et quis digne fari queat illam ineffabilem nativitatem, quod de æterno natus est coæternus, quod existens ante sæcula genuit æqualem, quod gignente natus posterior non est? Quæ videlicet nos mirari possumus, sed intueri minime valemus. Illius autem nativitatis vim jam mirari posse, aliquatenus videre est. Sed quomodo videmus quod nequaquam comprehendimus? Est autem quod de usu carnis trahere ad sensum spiritus debemus. Nam si quis in tenebris clausis oculis jaceat, atque ante eum subitum lucernæ lumen erumpat, clausi ejus oculi ipso adventu luminis feriuntur, ut patescant. Cur ergo turbati sunt, si clausi nihil viderunt? Nec tamen aliquid perfectum fuit, quod videre clausi potuerunt. Nam si perfecte totum vidissent, cur aperti quærerent quod viderent? Sic itaque, sic sumus, cum de incomprehensibili nativitate intueri aliquid conamur. Eo ipso enim [g] quo fulgoris admiratione percutitur

[a] Vindoc. et Pratel., *cognitionis suæ*.

[b] Ita legendum ex Mss. Anglic. et nostris. In Edit., *semel loquitur..... non repetit*. Nostra lectio Hebraico textui magis concinere videtur, in quo futurum usurpatur, *iedabber*. Attamen Hieronymus vertit, *semel loquitur*. Cæterum sanctum Gregorium legisse *loquetur*, patet ex his quæ leguntur infra, num. 35, *quod autem non ait* locutus est, *sed* loquetur, *non videlicet tempus præteritum, sed futurum ponens*.

[c] Ita cum Colb., Turon., Norm., etc., vet. Ed. Paris. In Ed. aliis, *Discant igitur sancti doctores Ecclesiæ, discant et arrogantes, cum intra eam laborare*.

[d] Deest *Dei* in Utic. et pler. Norm.

[e] In Ed., *nec futurum*. Contrario sensu legitur *sed* in Mss. Anglic., Norm., Colb. et aliis.

[f] In Editis *audaciter*.

[g] Mss. Norm. et nonnulli, *quod fulgore admirationis... quod videre non valet*.

animus, et quasi videt quod videri non valet, velut in tenebris positus, vim lucis oculis clausis [a] videt. Quia vero 749 hæc divinæ naturæ secreta admiratio non facile occupatis per terrena desideria mentibus innotescit, [b] apte Dei locutio qualiter ad nos flat insinuat, dicens :

CAPUT XX [*Vet. XX, Rec. XII*].

VERS. 15.—*Per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, et dormiunt in lectulo.*

37. *Vox Dei auditur quando tranquilla mente ab operibus sæcularibus quiescitur.* — Quid est quod per somnium nobis locutio divinitatis innotescit, nisi quod Dei secreta non cognoscimus, si in terrenis desideriis vigilemus? In somnio enim exteriores sensus dormiunt, et interiora cernuntur. Si ergo interna contemplari volumus, ab externa implicatione dormiamus. Vox videlicet Dei quasi per somnium auditur, quando tranquilla mente ab hujus sæculi actione quiescitur, et in ipso mentis silentio divina præcepta pensantur. Cum enim ab externis actionibus mens sopitur, tunc plenius mandatorum Dei pondus agnoscitur. Tunc verba Dei mens vivacius penetrat, cum ad se admittere curarum sæcularium tumultus recusat. Male autem homo vigilat, quando eum sæcularium negotiorum æstus insolenter inquietat. Aurem quippe cordis terrenarum cogitationum turba dum perstrepit claudit, atque in secretario mentis, quanto minus curarum tumultuantium sonus compescitur, tanto amplius vox præsidentis judicis non auditur. Neque enim perfecte homo sufficit ad utraque divisus, sed dum sic interius erudiri appetit, ut tamen exterius implicetur, unde exterius auditum aperit, inde interius obsurdescit. Moyses admistus Ægyptiis quasi vigilabat, et idcirco vocem Domini in Ægypto positus non audiebat (*Exod.* II, 11, 12, *seq.*). Sed exstincto Ægyptio, postquam in desertum fugit, illic dum quadraginta annis deguit, quasi ab inquietis terrenorum desideriorum tumultibus obdormivit; atque idcirco divinam vocem percipere meruit, quia per supernam gratiam quanto magis ab appetendis exterioribus torpuit, tanto verius ad cognoscenda interiora vigilavit. Rursus Israelitici populi turbis prælatus, ut legis præcepta perciperet, in montem ducitur, atque ut interna penetret, ab externis tumultibus occultatur (*Exod.* XIX, 3).

[*Vet. XXI.*] 38. *Qui exterioribus ministeriis deserviunt, studiose ad cordis secreta refugiant.* — Unde et sancti viri qui exterioribus ministeriis deservire offi-

A cii necessitate coguntur, studiose semper ad cordis secreta refugiunt; ibique cogitationis intimæ cacumen ascendunt, et legem quasi in montibus percipiunt, dum, postpositis tumultibus actionum temporalium, in contemplationis suæ vertice supernæ voluntatis sententiam perscrutantur. Hinc est quod idem Moyses crebro de rebus dubiis ad tabernaculum redit, ibique secreto Dominum consulit, et [c] quid certi decernat agnoscit. Relictis quippe turbis ad tabernaculum redire, est, postpositis exteriorum tumultibus, secretum mentis intrare. Ibi enim Dominus consulitur, et quod foris agendum est publice, intus silenter auditur. Hoc quotidie boni rectores faciunt, cum se res dubias discernere non posse cognoscunt, ad secretum mentis, velut ad quoddam

B tabernaculum revertuntur; divina lege perspecta, quasi coram posita arca, Dominum consulunt, et quod prius intus tacentes audiunt, hoc foris postmodum agentes innotescunt. Ut enim exterioribus officiis inoffense deserviant, ad secreta cordis recurrere incessabiliter curant; et sic vocem Dei quasi per somnium audiunt, dum in meditatione mentis 750 [d] a carnalibus motibus abstrahuntur. Hinc est quod sponsa in Canticis canticorum sponsi vocem quasi per somnium audierat, quæ dicebat : *Ego dormio, et cor meum vigilat* (*Cant.* V, 2). Ac si diceret : Dum exteriores sensus ab hujus vitæ sollicitudinibus sopio, vacante mente vivacius interna cognosco. Foris dormio, sed intus cor vigilat, quia dum exteriora quasi non sentio, interiora solerter apprehendo.

C 39. *Nonnisi obscure et quasi in visione nocturna, divina et interna contemplamur.* — Bene ergo Eliu ait quia per somnium loquitur Deus, atque apte subdidit, *In visione nocturna.* Nocturna enim visio apparere contemplatione mentis sub quibusdam imaginibus solet. In diurna autem luce certius cernimus, in nocturna vero visione cunctanter videmus. Et quia sancti omnes quandiu in hac vita sunt divinæ naturæ secreta quasi sub quadam imaginatione conspiciunt, quia videlicet necdum sicut sunt ea manifestius contemplantur, bene Eliu, postquam dixit Deum nobis per somnium loqui, subdit : *In visione nocturna.* Nox quippe est vita præsens, in qua quandiu sumus, per hoc quod interna conspicimus, sub incerta imaginatione caligamus. Propheta namque ad videndum

D Dominum quadam se premi caligine sentiebat, dicens : *Anima mea desideravit te in nocte* (*Isai.* XXVI, 9). Ac si diceret : In hac obscuritate vitæ præsentis videre te appeto, sed adhuc infirmitatis nubilo cir-

[a] Post *videt* legitur in Editis : *Eliu namque ait :* Semel loquitur Deus. *David vero Verbi unigeniti nativitatem intuens, ait :* Semel locutus est Deus : *Quia enim unigenitus Filius idem Verbum Patris et perfectione natus dicitur, et pro æternitate semper nasci perhibetur, sacra Scriptura libere dicere de Deo consuevit, quia locutus est, et loquitur. In eo enim quod perfectum Verbum genuit, et locutus est Pater; in eo autem quod semper gignit, utique loquitur, quamvis hoc quod perfectum diximus proprie non dicamus. Neque enim quod factum non est proprie dicitur esse perfectum, sed ejus plenitudinem per quamdam angustiam nostræ locutionis exprimimus, sicut etiam de Patre Dominus dicit :* Estote perfecti, sicut et Pater cœlestis perfectus est. Sed desiderantur in omnibus Mss. Norm., Turon., Vindoc., Colb., Baluz. Codex hic et multis in locis est excisus aut mutilus. Esse assumentum mihi persuadetur non solum Mss. Cod. silentio, sed etiam sermonis serie, quæ hac longa parenthesi videtur abrupta. Etenim his verbis, *quo fulgoris admiratione*, etc., succedere debet immediate : *Quia vero hæc divinæ naturæ secreta admiratio.*

[b] Plerique Norm. et Vind., *aperte Dei locutio.*

[c] Norm. et Colb., *quid certius.*

[d] Al., *a carnalibus sensibus*, ut legitur in Vindoc., Norm. et aliis, a Gussanv. visis.

conscribor. David quoque hujus noctis [a] caliginem vitans, claritatem veri luminis præstolatus ait: *Mane astabo tibi, et videbo* (*Psal.* v, 5). Adhuc ergo in nocte minus se videre conspicit, qui ad videndum Deum futurum mane concupiscit. Quia vero, ut diximus, ab exteriori actione cessare dormire est, bene Eliu subdit: *Quando irruit sopor super homines.* Quia autem sancti viri cum exteriori actioni non deserviunt, intra mentis [b] cubilia conquiescunt, apte subjungit: *Et dormiunt in lectulo.* Sanctis enim viris dormire in lectulo est intra mentis suæ cubile quiescere. Unde scriptum est: *Exsultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis* (*Psal.* CXLIX, 5). Dicatur ergo, quod *semel nobis loquitur Deus per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, et dormiunt in lectulo,* quia nimirum tunc secreta divinitatis agnoscimus, cum ab hujus mundi tumultuosa concupiscentia intra mentis nostræ cubilia segregamur. Quia vero, ut sæpe jam diximus, aurem cordis tumultus secularium negotiorum claudit, et quies secretæ considerationis aperit, apte subjungit:

VERS. 16. — *Tunc aperit aures virorum, et erudiens eos instruit disciplina.*

40. *Qui ab exterioribus operibus cessant, ad compunctionem erudiuntur.* — Cum enim ab exterioribus actionibus sopiuntur, aperta aure interni examinis causas audiunt. Qui dum subtiliter vel flagella publica, vel judicia occulta considerant, semetipsos afficere flendo non cessant. [*Rec. XIII.*] Unde bene dictum est, *Et erudiens eos instruit disciplina,* quia considaranti menti, et sese per pœnitentiam laceranti, quasi quædam plagæ percussionis sunt lamenta compunctionis. Unde etiam Salomon recte vim percussionis utriusque conjungens ait: *Livor vulneris abstergit mala, et plagæ in secretioribus ventris* (*Prov.* XX, 30). Per livorem quippe vulneris, disciplinam insinuat corporeæ percussionis. Plagæ vero in secretioribus ventris sunt interna mentis vulnera, quæ per compunctionem fiunt. **751** Sicut enim venter cibis repletus extenditur, ita mens pravis cogitationibus dilatata sublevatur. Abstergunt igitur mala, et livor vulneris, et plagæ in secretioribus ventris, quia et disciplina exterior culpas diluit, et extensam mentem compunctio pœnitentiæ ultione transfigit. Sed hoc inter se utraque hæc differunt, quod plagæ percussionum dolent, lamenta compunctionum sapiunt. Illæ affligentes cruciant, ista reficiunt, dum affligunt. Per illas in afflictione mœror est, per hæc in mœrore lætitia. Quia tamen ipsa compunctio mentem lacerat, eamdem compunctionem non incongrue disciplinam vocat.

41. *Quatuor modis justi in compunctione afficiuntur; quod exemplo Pauli ostenditur et Davidis.* — Quatuor quippe sunt qualitates quibus justi viri anima in compunctione vehementer afficitur, cum aut malorum suorum reminiscitur, considerans ubi fuit; aut judiciorum Dei sententiam metuens, et secum quærens, cogitat ubi erit; aut cum mala vitæ præsentis solerter attendens, mœrens considerat ubi est, aut cum bona supernæ patriæ contemplatur, quæ quia necdum adipiscitur, lugens conspicit ubi non est. Malorum suorum Paulus meminerat, et ex eis se in quibus fuerat affligebat, cum diceret: *Non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei* (*I Cor.* XV, 9). Rursum divinum judicium subtiliter pensans, in futuro male esse metuebat, dicens: *Castigo corpus meum, et servituti subjicio, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar* (*I Cor.* IX, 27). Rursus mala præsentis vitæ pensabat, cum diceret: *Dum sumus [c] in hoc corpore, peregrinamur a Domino* (*II Cor.* V, 6). Et: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (*Rom.* VII, 23). Et rursum bona æternæ patriæ considerabat, dicens: *Videmus nunc per speculum in ænigmate; tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum* (*I Cor.* XIII, 12). Atque iterum: *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum manufactam, æternam in cœlis* (*II Cor.* V, 1). Cujus domus bona intuens, Ephesiis dicit: *Ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis, et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credidimus* (*Ephes.* II, 18). Mala vitæ præsentis beatus Job considerans, ait: *Tentatio est [d] vita humana super terram* (*Job.* VII, 1). Unde David quoque, ait: *Universa vanitas omnis homo vivens* (*Psal.* XXXVIII, 6). Et quanquam in imagine Dei ambulet homo, tamen vane conturbabitur. Qui rursum æternam patriam contemplatus, et hæc mala pensans in quibus erat, atque illa bona considerans in quibus adhuc non erat, ait: *Heu me! quia incolatus meus prolongatus est* (*Psal.* CXIX, 5). Et, *Ego dixi in pavore meo: projectus sum a vultu oculorum tuorum* (*Psal.* XXX, 23). Sublevatus in exstasi, quod nostri interpretes pavorem [e] proprie vocaverunt, a vultu oculorum Dei vidit se esse projectum. Post interni quippe luminis visionem, quæ in ejus anima per contemplationis gratiam radio claritatis emicuit, ad semetipsum rediit; et cognitione percepta, vel quibus illic bonis deesset, vel quibus malis **752** hic adesset, invenit. Neque enim quis præsentis vitæ mala sicut sunt conspicere prævalet, si bona æternæ patriæ per contemplationis gustum contingere necdum valet. Unde et a vultu oculorum Dei projectum se esse cognovit. Sublevatus quippe

[a] In Ed., *caliginem videns.* Lectionem Mss. Anglic., Norm., Vindoc., etc., expressimus.
[b] Ebroic., *cubicula.*
[c] Deest *hoc* in Mss. Norm. et Colb.
[d] Colb., Utic. et alii, *vita hominis.*
[e] In Editis additur particula *non*, quæ omittitur in Mss. Anglicanis et nostris.

vidit quod de se hic videre non posse ad se relapsus ingemuit.

42. *Compunctionis effectus in perfectis.* — Perfectam scilicet animam ista compunctio afficere familiarius solet, qua omnes imaginationes corporeas insolenter sibi obviantes [a] discutit, et cordis oculum figere in ipso radio incircumscriptæ lucis intendit. Has quippe figurarum corporalium species ad se intus ex infirmitate corporis traxit. Sed perfecte compuncta hic summopere invigilat, ne cum veritatem quærit, eam imaginatio circumscriptæ visionis illudat, cunctasque sibi obviantes imagines respuit. Quia enim per illas infra se lapsa est, sine illis super se ire conatur; et postquam per multa indecenter sparsa est, in unum se colligere nititur, ut si magna vi amoris prævalet, esse unum atque incorporeum contempletur.

43. *Contemplationis sapor non nisi raptim mentem afficit. Hinc pii gemitus, delectationis tamen expertes.* — Unde aliquando ad quamdam inusitatam dulcedinem interni saporis admittitur, ac raptim aliquo modo ardenti spiritu afflata renovatur; tantoque magis inhiat, quanto magis quod amet degustat. [b] Atque hoc intra se appetit quod sibi dulce sapere intrinsecus sentit, quia videlicet ejus amore dulcedinis sibi coram se viluit; et postquam hanc utcumque [c] percipere potuit, quid sine illa dudum fuisset invenit. Cui inhærere conatur, sed ab ejus fortitudine sua adhuc infirmitate repellitur; et [d] quia ejus munditiam contemplare non valet, flere dulce habet, sibique ad se cadenti infirmitatis suæ lacrymas sternere. Neque enim mentis oculum potest in id quod intra se raptim conspexerit figere, quia ipso vetustatis suæ usu deorsum ire compellitur. Inter hæc anhelat, æstuat, super se ire conatur, sed ad familiares tenebras suas victa fatigatione relabitur. Quia ergo sic affecta anima contra semetipsam grave certamen [e] tolerat semetipsam, et quia omnis hæc de nobis controversia, [f] cum nos afficit, quamvis delectatione permista, non modicum dolorem parit, Eliu, postquam dixit Deum nobis per somnium loqui, et locutione ejus nostras aures aperiri, non immerito eamdem apertionem aurium disciplinam vocat, quia eo magis nos afficiendo conterit, quo magis ad nos per occultam ejus inspirationis gratiam internæ intelligentiæ sonus erumpit. Neque enim fleret extrinsecus quisque quod est, si non intrinsecus potuisset sentire quod nondum est. Namque cum nosmetipsos inspicimus bene conditos, sed ad persuasionem diabolicam pestifera consensione deceptos, in nobismetipsis attendimus aliud esse quod fecimus, aliud quod facti sumus; conditione nos integros, sed culpa vitiatos. Proinde compuncti appetimus vitare quod fecimus, ut ad id quod facti fuimus reformemur. Unde et apte sequitur :

CAPUT XXII [*Al. XXII*].

VERS. 17. — *Ut avertat hominem ab his quæ fecit, et liberet eum de superbia.*

44. *Compunctione avertimur a peccatis prius perpetratis, et a superbia liberamur.* — Quid enim [g] homo de seipso nisi peccatum fecit? **753** Et scriptum est: *Initium omnis peccati superbia* (*Eccl.* x, 15). Bene ergo dicitur quia homo cum ab his quæ fecit avertitur de superbia liberatur. Contra conditorem quippe superbire est præcepta ejus peccando transcendere, quia quasi a se jugum dominationis ejus excutit, [h] cui per obedientiam subesse contemnit. At contra qui id quod fecit vitare appetit, id quod a Deo factus est recognoscit, et ad conditionis suæ ordinem humiliter redit, dum sua opera fugiens, talem se [i] qualis a Deo factus est diligit. Quia vero per hanc intelligentiam gloria sempiterna recipitur, supplicia æterna vitantur, apte subjungitur :

CAPUT XXIII [*Rec. XIV*].

VERS. 18. — *Eruens animam ejus de corruptione, et vitam illius, ut non transeat in gladium.*

45. *Sic eruitur anima a corruptione et a divini judicii gladio.* — Omnis quippe peccator ab hac corruptione vitiorum illuc ad gladium compellitur transire pœnarum, ut unde hic inique delectatus est, inde illic juste crucietur. Notandum est ergo quod Deus nobis per somnium loquens, prius nos a corruptione, et postmodum a gladio liberat, quia nimirum illius vitam illic eripit ab ultione supplicii, cujus hic mentem subtrahit a delectatione peccati. Neque enim illic habet quod formidare debeat de gladio sententiæ, quem hic post emendationem suam pollutio non corruperit culpæ. Bene ergo dicitur : *Eruens animam ejus de corruptione, et vitam illius, ut non transeat in gladium.* De corruptione namque ad gladium transire est post peracta vitia ad toleranda supplicia pervenire. Sequitur :

CAPUT XXIV [*Vet. XXIII, Rec. XV*].

VERS. 19. — *Increpat quoque per dolorem in lectulo, et omnia ossa ejus marcescere facit.*

46. *In præsenti vita, omnis quam nobis paramus requies tentationibus turbatur. In quolibet secessu vivere sine tentationibus non possumus.* — In Scriptura sacra lectus, sive grabatus, [j] seu stratum, aliquando voluptas carnis, aliquando repausatio in bonis operibus, aliquando requies temporalis accipitur. Quid est enim quod in Evangelio sanato cuidam Dominus dicit : *Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam* (*Joan.* v, 8), nisi quod per graba-

[a] Vindoc. et Norm., *decutit*

[b] Ebroic. et Vindoc., *atque ad hoc intrare appetit.*

[c] Iidem cum Utic., Pratel. et Becc., *percipere meruit.*

[d] Ita Norm., cum Vindoc., Colb. et al., ubi Editi habent : *quia ejus munditiæ contemperari non valet.*

[e] Huc revocavimus *semetipsam*, quæ vox in Editis exciderat, licet sensum exquisitiorem efficiat.

[f] Editi recent., *cum nos afficit affligit.* Non solum redundat *affligit*, sed etiam sensum tollit. Hinc delevimus, secuti Mss. Colbert., Norm., Vindoc., etc.

[g] Ebroic. et alii Norm., *de proprio.*

[h] Ita cum Vindoc., Colbert., etc., vet. Edit. In recent., *qui per inobedientiam.*

[i] Hic in Editis additur, *esse*, quod expunximus adhærentes Mss.

[j] Norm., *seu stratus*, et ita infra.

tum voluptas corporis designatur? Et jubetur utique ut hoc sanus portet, ubi infirmus jacuerat, quia nimirum omnis qui adhuc vitiis delectatur, infirmus jacet in voluptatibus carnis. Sed sanatus hoc portat [a] ubi infirmus jacuerat, quia divino adjutorio ereptus a vitiis, ejusdem carnis contumelias postmodum tolerat, in cujus prius desideriis requiescebat. Rursum per lectum vel stratum repausatio in bonis operibus designatur. Unde in apostolorum Actibus Petrus apostolus dicit : *Ænea, sanet te Dominus Jesus Christus ; surge, et sterne tibi* (*Act*, IX, 34). Quid est dicere, *Surge*, nisi, mala quæ perpetrasti, derelinque ? Et quid est dicere, *Sterne tibi*, nisi, mercedis causas in quibus requiescere debeas operare? ut et deserat surgendo quæ fecit, et inveniat sternendo quod fecerit. Quod utrumque Propheta breviter comprehendit, dicens : *Declina a malo, et fac bonum* (*Psal.* XXXVI, 27). Declinare quippe a malo est ab eo quo jacuit surgere ; bonum vero facere, est mercedis opera, in quibus requiescere debeat, præparare. Qui enim declinat a malo, sed bona adhuc non facit, surrexit quidem ab eo quo jacuit, sed ubi requiescere debeat, nondum stravit. Et rursum lectus vel stratum requies temporalis accipitur, sicut scriptum est : *Universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus* **754** (*Ps.* XL, 4). Cum enim quisque curis sæcularibus fatigatus deserere per divinam gratiam hujus mundi itinera laboriosa compungitur, cogitare solet quomodo præsentis vitæ desideria fugiat, et ab ejus laboribus requiescat, sibique mox desideratæ quietis ordinem quærit, et velut quoddam stratum, sic a cunctis laboribus cessationis locum invenire concupiscit. Sed quia in hac vita adhuc homo positus, in cujuslibet ordinis loco, in cujuslibet secreti [b] secessu vivere sine tentationibus nullatenus potest, plerumque in id quod ad requiem construitur, major dolor tentationis invenitur. Unde recte per Prophetam dicitur : *Universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.* Ac si diceret : Omne quod hic sibi paravit ad requiem, hoc ei mutasti occulto judicio ad perturbationem. Quod pio quidem [c] Dei consilio agitur, ut hujus peregrinationis tempore electorum vita turbetur.

[*Vet. XXIV.*] 47. *Hic optimo Dei consilio affligimur, ne viam pro patria diligamus.* — Via quippe est vita præsens, qua ad patriam tendimus ; et idcirco hic occulto judicio frequenti perturbatione conterimur, ne viam pro patria diligamus. Solent etenim nonnulli viatores, cum amœna fortasse in itinere prata conspiciunt, pergendi moras innectere, et a cœpti itineris rectitudine declinare, eorumque gressus tardat pulchritudo itineris, dum delectat. Electis ergo suis ad se pergentibus Dominus hujus mundi iter asperum facit, ne dum quisque vitæ præsentis requie, quasi amœnitate viæ pascitur, magis eum diu pergere, quam citius pervenire delectet ; ne, dum oblectatur in via, obliviscatur quod desiderabat in patria. Quia ergo in hac vita omnis nostra, quam fortasse paravimus, requies turbatur, recte dicitur : *Increpat quoque per dolorem in lectulo*, id est, in præsentis vitæ requie vel tentationis nos stimulis vel flagelli afflictione conturbat. Nam sæpe humanus animus quamlibet brevi tempore sine tentatione in bonis studiis fuerit, mox de eisdem studiis in quibus quiescendo se exerit, de ipsis virtutibus quibus multiplicari nititur, dum proficere se sentit, elevatur. Unde pio rectoris nostri moderamine, impulsu tentationis afficitur, ut in eo ipsa profectus sui elatio comprimatur. Quapropter postquam dixit : *Increpat quoque per dolorem in lectulo*, apte subjunxit [*Rec. XVI*] : *Et omnia ossa ejus marcescere facit.*

48. *Per tentationem cognoscimus, quid ex viribus propriis, quid divino ex munere possimus.* — Ossa in Scriptura sacra virtutes accipimus, sicut scriptum est. *Dominus custodit omnia ossa eorum, unum ex eis non conteretur* (*Psal.* XXXIII, 21). Quod utique non de ossibus corporis, [d] sed de viribus dicitur mentis. Nam certe novimus quod et multorum martyrum corporaliter ossa confracta sunt, et persecutores Domini, latronis illius, cui dictum est, *Hodie mecum eris in paradiso* (*Luc.* XXIII, 43), sicut latronis alterius in cruce crura fregerunt. Cum ergo increpat per dolorem in lectulo, omnia ossa facit marcescere, quia cum in ea requie quam nobis ab hoc sæculo præparamus flagello tentationis afficimur, qui fortasse de virtutibus nostris inflari potuimus, cognitæ infirmitatis nostræ tædio extenuamur. Cum enim sicut cupimus ad Deum proficimus, si profectum nostrum tentatio nulla pulsaret, alicujus nos fortitudinis esse crederemus. Sed quia nobiscum superna dispensatione agitur, ut infirmitatis nostræ quia proficientes obliviscimur, **755** tentati recolamus, et in profectu nostro quid de divino munere, et in tentatione cognoscimus quid de propriis viribus sumus. Quæ nos profecto tentatio ad plenum raperet, nisi protectio superna servaret. Sed pulsat, nec frangit ; impellit, nec movet ; quatit, nec dejicit, ut de nostra infirmitate sentiamus esse [e] quod quatimur, et de divino munere esse quod stamus. Et quia sæpe anima alicujus boni sibi conscia, cum virtutes suas sibi ad memoriam revocat, quadam delectatione pascitur, et quasi gratulatione propriæ plenitudinis impinguatur, bene dicitur quod tentatione pulsante marcescunt ossa, quia dum propria infirmitas tentatione interrogante cognoscitur, omnis illa nostrarum virium, velut pinguis viridisque gratulatio, subito anxietatis mœrore siccatur, et qui nos alicujus esse momenti bona nostra pensando credidimus, pulsati paulo amplius perituros nos jam jamque formidamus. Tunc omne bonorum nostrorum gaudium vertitur in pavorem pœnarum. Tunc iniquos nos esse deprehendimus, qui sanctos paulo ante credebamus. Tabescit

[a] Deest *infirmus* in Pratel., Beccensi, Utic. et aliis.
[b] In iisdem membranis, *recessu vivere sine tentatione.*
[c] Omittitur *Dei* in Pratel.
[d] Ebroic. et Vindoc., *sed de virtutibus.*
[e] Norm. et Vindoc., *quod patimur.*

mens, stupent oculi, omne quod prius prosperum arridebat evanescit; lux ipsa fastidio est, et solæ se in animo tenebræ mœroris effundunt; nihil quod delectet aspicitur, triste est quidquid occurrit. Unde et apte sequitur:

CAPUT XXV [*Rec. XVII*].

VERS. 20. — [a] ***Abominabilis ei fit in vita sua panis, et animæ illius cibus ante desiderabilis.***

49. *Per panem in Scriptura sacra multa significantur: 1° Christus; 2° gratia; 3° sacra doctrina; 4° hæreticorum prædicatio; 5° subsidium vitæ præsentis; 6° jucunditas humanæ delectationis.* — Ac si aperte dicat: Afflicta mens sibi in amaritudinem verti considerat quidquid se antea blande libenterque satiabat. [*Vet. XXV.*] In Scriptura enim sacra panis [b] aliquando ipse Dominus, aliquando spiritualis gratia, aliquando divinæ doctrinæ eruditio, aliquando hæreticorum prædicatio, aliquando subsidium vitæ præsentis, aliquando jucunditas humanæ delectationis accipitur.

In pane Dominus signatur, sicut ipse in Evangelio dicit: *Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi* (*Joan.* VI, 51).

Rursum per panem gratia doni spiritalis accipitur, sicut per prophetam dicitur: *Qui obturat aures suas, ne audiat sanguinem, et claudit oculos suos, ne videat malum, iste in excelsis habitabit: munimenta saxorum sublimitas ejus, panis ei datus est* (*Isai.* XXXIII, 15). Quid est enim obturare aures suas, ne audiat sanguinem, nisi peccatis suadentibus, quæ de sanguine et carne nascuntur, non præbere consensum? Et quid est, ne malum videat, oculos claudere, nisi omne quod rectitudini adversum est non approbare? Iste in excelsis habitabit, quia quamvis eum adhuc caro in inferioribus retinet, mentem jam in sublimibus fixit. Munimenta saxorum sublimitas ejus, quia [c] qui abjecta desideria terrenæ conversationis calcat, ad supernam patriam per præcedentium patrum exempla se sublevat. Et quia per contemplationis donum gratia spiritali satiatur, apte subjungitur: *Panis ei datus est*, id est refectionem spiritalis gratiæ percipit, quia se a bonis infimis cœlestia sperando suspendit. Hinc etiam de sancta Ecclesia per David Dominus dicit: *Pauperes ejus saturabo panibus* (*Psal.* CXXXI, 15), quia in illa mentes humilium positæ spiritalium implentur refectione donorum.

Rursum per panem divinæ doctrinæ eruditio **756** designatur, sicut per prophetam dicitur: *Qui habitatis in terra Austri, cum panibus occurrite fugienti* (*Isai.* XXI, 14). In terra quippe Austri habitant qui in sancta Ecclesia positi superni Spiritus charitate perflantur. Fugit autem qui hujus mundi mala evadere concupiscit. Qui ergo in terra Austri habitat, fugienti cum panibus occurrat, id est, is qui jam sancto Spiritu intra Ecclesiam plenus est eum qui mala sua evadere nititur eruditionis alloquio consoletur. Fugienti scilicet cum panibus occurrere est metuenti æterna supplicia doctrinæ sacræ escas offerre, et modo tumorem terrore comprimere, modo pavorem exhortatione refovere. Quia panis refectio Scripturæ sacræ non inconvenienter accipitur, per eumdem prophetam Judæis solam litteram servantibus dicitur: *Quare appenditis argentum, et non in panibus* (*Isai.* LV, 2)? Ac si diceret: Pensatis sacra eloquia, sed non in refectione, quia dum solam litteræ speciem custoditis, de spiritali intelligentia pinguedinem internæ refectionis amittitis. Unde illic apte subjungitur: *Et laborem vestrum non in saturitate* (*Ibid.*).

[*Vet. XXVI.*] Rursum per panem hæreticorum prædicatio designatur, sicut per Salomonem mulier hæreticæ ecclesiæ typum gestans, et stultos convocans, dicit: *Panes occultos libenter edite* (*Prov.* IX, 17). Vel, sicut in nostra translatione scriptum est: *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior.* Sunt enim nonnullæ hæreses quæ aperte metuunt prædicare quod sentiunt, et apud infirmorum mentes verba sua tanto magis [d] condiunt, quanto quasi amplius reverenter abscondunt. Unde non immerito dicitur: *Panes occultos libenter edite.* Miseris enim cordibus occulta hæreticorum verba eo magis sapiunt, quo cum reliquis communiter non habentur.

Rursum per panem subsidium præsentis vitæ accipitur, sicut Jacob ad Laban transiens, ait: *Domine Deus, si dederis mihi panem ad manducandum, et vestem ad induendum* (*Genes.* XXVIII, 20). Et sicut in Evangelio Dominus turbis se sequentibus dicit: *Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis* (*Joan.* VI, 26). De septem enim panibus fuerant satiati. Et per eorum personam Dominus illos intra sanctam Ecclesiam detestatur, qui per sacros ordines ad Dominum propinquantes, non in eisdem ordinibus virtutum merita, sed subsidia vitæ præsentis exquirunt; nec cogitant quid vivendo imitari debeant, sed quæ compendia percipiendo satientur. Satiatos quippe de panibus Dominum sequi est de sancta Ecclesia temporalia alimenta sumpsisse. Et non pro signis [e] est Dominum, sed pro panibus quærere, ad religionis officium, non pro augendis virtutibus, sed pro requirendis subsidiis inhiare.

Rursum per panem jucunditas humanæ delectationis accipitur. Unde Jeremias propheta dum synagogæ perditos mores defleret, dixit: *Omnis populus ejus gemens et quærens panem: dederunt pretiosa quæque pro cibo ad refocillandam animam* (*Thren.* I, 11) Gemens enim populus quærit panem, dum prava hominum multitudo affligitur, quia non ad votum de

[a] Vindoc., *abominabilis illi fuit.*
[b] Hic in Edit. Gussanv. est magna lacuna, quam ope Mss. et vet. Edit. agnovimus.
[c] Omnes Editi, mendose, *objecta.*
[d] Turon., *condunt.*
[e] Plerique Norm., *est Dominum quærere, sed pro panibus ad religionis officium.*

præsentis vitæ jucunditate satiatur. Sed et pretiosa quæque pro cibo dat, quia virtutes mentis in appetitum delectationis transitoriæ inclinat. Et refocillare animam 757 nititur, quia perversis suis desideriis satisfacere conatur. Unde bene mox ex voce illius electæ multitudinis subdit : *Vide, Domine, et considera quia facta sum vilis* (*Thren.* I, 11). Vilis quippe plebs Dei efficitur, quando pravorum numero crescente, in eis non summa et cœlestia, sed abjecta et terrena sectatur.

[*Vet. XXVII.*] 50. *Quidquid sapit, vi tentationis amarescit.* — Eliu itaque quid aliud panem quam præsentis vitæ delectationem vocat? Qui postquam vim tentationis expressit, illico subdidit : *Abominabilis ei fit in vita sua panis, et animæ illius cibus ante desiderabilis*, quia videlicet omne quod prius de ipsa prosperitate vivendi dulce sapiebat, postmodum per vim tentationis amarescit. Nonnunquam vero quidquid gaudii, quidquid virtutis favere videbatur, subito in pavore tentationis amittitur, et quasi evacuatus eisdem virtutibus tristis animus solo mœrore possidetur. Cum enim paulo vehementius impulsu tentationis afficitur, quia exerere vim solitæ fortitudinis non valet, eam jam velut perditam dolet, seque ex se vacuum sentiens, infirmitatem suam [a] ex ipsa sua inanitate cognoscit. Unde ab omni mox jucunditate quasi frangitur; et escas prioris lætitiæ respuens, eo quem solum libenter appetit luctu satiatur. Unusquisque enim cum sibi bene vivendi prosperitas arridet hilarescit, atque ipsa hilaritas animum velut desiderabilis cibus reficit. Sed cum tentatione paulo amplius imminente pulsatur, a mente ejus per mœroris fastidium gaudium omne respuitur, quæ prius eodem gaudio quasi satiata lætabatur. Quia igitur homo tentatus ab ore cordis omnem cibum respuit delectationis, [b] nihilque eum aliud quam semetipsum et cognoscere et flere delectat, bene dicitur : *Abominabilis ei fit in vita sua panis, et animæ illius cibus ante desiderabilis.*

51. *Tentationum et flagellorum utilitas.* — Sed, sicut superius diximus (*Num.* 48), idcirco moderamine occultæ dispensationis ita tentari permittimur, ut qui ex divino munere in virtute proficimus, etiam quid sumus ex propria infirmitate memoremur; et qui ex perceptione muneris opera virtutis inferimus, ex infirmitatis nostræ memoria sacrificium humilitatis offeramus. Aliquando autem post profectum virium non solum tentant vitia, sed etiam flagella castigant. Cum autem tentamur vitiis, pia dispensatione nobiscum agitur, ne his virtutibus quibus proficimus extollamur. Cum vero flagellis atterimur, malis increpantibus admonemur ne mundo blandiente seducamur. Vitia dum nos tentant, proficientes in nos virtutes humiliant; flagella dum tentant, surgentes in corde hujus mundi voluptates eradicant. Per tentantia vitia discimus [c] quid de nobis simus, per ferientia flagella cognoscimus quid de hoc mundo fugiamus. Per illa restringimur, ne intrinsecus extollamur, per ista comprimimur, ne quid extrinsecus appetamus. In hac ergo vita dum sumus, et flagellis atteri, et aliquando tentari vitiis necesse est. Sive enim in laboribus flagellorum, seu in certamine vitiorum, non solum nobis nostra infirmitas innotescit, sed etiam in quanta virtute profecerimus agnoscimus. (*Rec. XVIII.*] Nemo quippe vires suas in pace cognoscit. Si enim bella desunt, 758 virtutum experimenta non prodeunt. Improvidus miles est, qui fortem se in pace gloriatur. [*Vet. XXVIII.*] Quia ergo sæpe virium merita per flagellorum adversa patefiunt, apte Eliu subjungit, dicens :

CAPUT XXVI.

VERS. 21. — *Tabescet caro illius, et ossa quæ tecta fuerant nudabuntur.*

52. *Nemo quantum profecerit, nisi inter adversa cognoscit.* — Cum enim flagellis prementibus omnis exterior voluptas atteritur, internæ fortitudinis ossa nudantur. Quid autem hoc loco carnis nomine nisi ipsa delectatio carnalis accipitur? Vel quid per ossa nisi virtutes animæ designantur? Tabescit ergo caro, et ossa nudantur, quia dum flagellis arguentibus carnalis delectatio extenuatur, ea quæ dudum quasi sub carne latuerant virtutum fortia patefiunt. Nemo quippe quantum profecerit nisi inter adversa cognoscit. Cum enim adsunt prospera, [d] cerni virium documenta non possunt. Unde alias scriptum est : *In die mandavit Dominus misericordiam suam, et nocte declaravit* (*Psal.* XLI, 9); quia videlicet unusquisque superni doni gratiam in tranquillitate quietis percipit, sed quantum perceperit, in adversitate perturbationis ostendit. Tabescat ergo caro, [e] ut nudentur ossa. Feriamur [f] paternis correptionibus, ut quantum proficimus agnoscamus. Flagellis enim Domini pinguedo carnalis delectationis atteritur, sed virtutum nostrarum ossa patefiunt. Decus nostrum exterius ipsa hujus mundi adversitate fœdatur, sed quid in nobis intrinsecus latebat ostenditur. Cæsis namque apostolis denuntiatum est ne loquerentur ultra in nomine Jesu, sed magna exsultatione gavisi sunt, quod digni habiti sunt [g] pro nomine Jesu contumeliam pati, suisque adversariis cum fiducia responderunt : *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (*Act.* V, 29). Ecce inter adversa validius fidei robur emicuit; ecce concisa est integritas carnium, sed patefacta sunt ossa virtutum. Hinc de eis per Sapientiam dicitur : *Deus tentavit illos, et invenit illos dignos se* (*Sap.* III, 5). [h] Tentati sunt quippe adver-

[a] Edit. Rom. Sixti V, *ex ipsa sua vanitate.* Habent Mss. Anglic. et nostri, *inanitate.*

[b] Ita Ebroic., Vindoc. et alii. At Editi, *nihilque ei.*

[c] Mss. Norm.. *quod de nobis, per ferientia flagella quid de hoc mundo sentiamus.*

[d] Vindoc. et pler. Norm., *cerni virtutum documenta.*

[e] Pler., *et nudentur.*

[f] Editi, *paternis perturbationibus*; quod in nullis Mss. legimus.

[g] Turon. et Norm., *pro nomine ejus contumelias pati.*

[h] Vindoc., *tentati sunt.... in adversitate plagarum, sed digni inventi sunt in nuditate ossium.* Balux. et Colb., *ossuum.*

sitate plagarum, sed digni inventi sunt nudatione ossium. Nam quia hæc eorum illa tentatio est quæ ex flagellis adhibetur, illis aperte declaratur, dum sequitur : *Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos* (*Sap.* III, 6). Quia ergo uniuscujusque vires non nisi per adversa patefiunt, bene dicitur : *Tabescet enim caro ejus, et ossa quæ tecta fuerant nudabuntur.* Tabescit enim caro, dum omne quod fluxum infirmumque est flagellis atteritur. Nudantur ossa, dum per hæc in nobis etiam quod validum latet aperitur. Quia vero, sicut et superius dictum est, in ipsa adversitate tentationis non solum detegitur robur fortitudinis, sed etiam cognoscitur infirmitas humanitatis, et tentatus quisque ostendit quidem quantum de Deo profecerit, sed in ipsis flagellorum afflictionibus etiam quantum de semetipso sit infirmus agnoscit, [a] quia non tantummodo nudantur ossa, sed etiam tabescit caro, apte subjungitur :

CAPUT XXVII [*Rec. XIX*].

VERS. 22. — [b] *Appropinquabit corruptioni anima ejus, et vita illius mortiferis.*

53. *A corruptela, cum magis imminere videtur in tentatione, liberamur.* — Tentati enim uniuscujusque justi anima corruptioni appropinquare dicitur quando, ne eam virtus possit extollere, per flagella compellitur quid **759** sit ex propria infirmitate [c] sentire. Corruptioni videlicet appropinquat, quia ex suis se viribus [d] perditioni proximum non ignorat, ut hoc quod a perditione longe est, non sibi, sed Domino tribuat. Appropinquat vero mortiferis, quia ex infirmitate carnis proximum se peccatis mortem ferentibus respicit, a quibus divino munere tanto magis longe fit, quanto se eis proximum ex suis meritis deprehendit. Per contemplationem conditionis suæ David corruptioni appropinquaverat, cum dicebat : *Memento, Domine, quod pulvis sumus : homo sicut fenum dies ejus* (*Psal.* CII, 15). Per contemplationem quoque infirmitatis propriæ Paulus mortiferis appropinquaverat, cum dicebat : *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus* (*Rom.* VII, 23)? Corruptioni ergo [e] et mortiferis appropinquare est, considerata infirmitate humanitatis suæ, peccatorem se ex suis meritis cernere, atque apud se arrogantiam ex propriis viribus non habere. Quid enim sumus, si a conditoris nostri protectione deseramur? Quæ nimirum protectio minus necessaria creditur, si semper habeatur. Sed utiliter plerumque subtrahitur, ut sibimetipsi homo quam sine illa nihil sit ostendatur. Manus igitur Dei aliquando nos nobis per adversa insinuat, quæ etiam nescientes nos in prosperis portat. Qua destituti dum cadere incipimus, et tamen adjuti retinemur, et doctrina fit quod in lapsu trepidamus, et custodia quod in statu permanemus.

760 54. *Nunquam de viribus nostris præsumendum.* — Nemo ergo se alicujus virtutis æstimet, etiam cum quid fortiter potest, quia si divina protectio deserat, ibi repente enerviter obruitur, ubi se valenter stare gloriabatur. Quid est enim quod vir Dei contra altare Samariæ ad prophetandum directus præsente rege auctoritatem liberæ vocis exercuit, ejusdemque regis extensum brachium [f] in rigorem mirabiliter astrinxit, quod tamen mox misericorditer saluti restituit (*III Reg.* XIII, 4)? cujus in domo invitatus comedere noluit, quia ne in via comederet, prohibitionis dominicæ præcepta servavit? Qui tamen in eadem via et seductus comedit, et pastus interiit. Qua in re quid subtili consideratione colligimus, quid, ut ita dixerim, [g] formidando suspicamur, nisi quod forsitan apud semetipsum tacitus pro præceptis dominicis regem se contempsisse gloriabatur? [h] Unde ab interna mox soliditate quassatus est; et inde ei in opere culpa subrepsit, unde gloria in corde surrexit, ut prophetæ falsi verbis deceptus disceret, quia nequaquam propriæ fortitudinis fuerit, quod ad regis verba restitisset. Bene autem ex ejus ore mortis sententiam accepit, cujus seductione a vitæ præcepto deviavit, ut inde pœnam veraciter sumeret, unde culpam negligenter admisisset. Quia igitur unumquemque electum suum divina gratia tunc magis erudiendo custodit, cum quasi percutiens deserit, dicatur recte : *Appropinquabit corruptioni anima ejus, et vita illius mortiferis*, ut quo se suis viribus vicinum morti per adversa considerat, eo in cunctis quæ fortiter egerit, ad divinæ spei munimen fugiens solidius vivat.

[a] Al., *non enim tantummodo.*
[b] Baluz., Utic. et al. Norm., *appropinquavit;* et ita infra.
[c] Vindoc. ac plerique, *cognoscere.*
[d] Ebroic. et Vindoc., *corruptioni proximum.*
[e] Al., *vel mortiferis.*
[f] Pler. Editi, *miserabiliter.* At Mss. Baluz., Colb., Turon., Vindoc., Norm., Anglic. et vet. Ed. Basil., *mirabiliter.*
[g] Ita Mss. et vet. Ed. In recent. habes : *formidandum suspicamur nisi quod forsitan quia.* In Baluz., pro *suspicamur*, legitur *suspicamus*, et in Colb., *suscipimus.* Sed mendis crassissimis scatent hi Codices vetustissimi, quod tantæ antiquitatis pondus et pretium multum elevat.
[h] Revocavimus ex Mss. *unde*, cujus omissione mutilus est sensus in aliis editis.

LIBER VIGESIMUS QUARTUS.

Exponuntur undecim versus posteriores cap. XXXIII, *et octodecim priores cap.* XXXIV, *præclaraque de Christo mediatore, de contemplatione, de conversionis ordine, de pastorali officio docentur.*

CAPUT PRIMUM.

1. *Cuncti, etiam electi, tentationibus obnoxii sunt.* — Eliu vim supernæ dispensationis insinuans, de [a] electi uniuscujusque percussione intulit, dicens: *Appropinquabit corruptioni anima ejus, et vita illius mortiferis.* Et dum tentatum hominem demonstrat unum, in qua tentatione sit positum humanum genus ostendit universum; dumque narrat quid specialiter agatur in singulis, liquido intimat quid generaliter agatur in cunctis. Sic enim tentationem expressit quorumdam, proprie singulorum, ut possit intelligi et universaliter omnium. Cunctum quippe electorum genus in hac vita hujus tædio laboris afficitur. Unde et mox huic generali pestilentiæ generale subintulit remedium medicinæ, dicens:

CAPUT II.

CAP. XXXIII, VERS. 23, 24. — *Si fuerit pro eo angelus loquens unum de similibus, ut annuntiet hominis æquitatem, miserebitur ejus.*

[*Rec. II.*] 2. *Christus Deus et homo pro hominibus Deum interpellat. Incarnationis œconomia.* —Quis enim est iste angelus, nisi ille qui per prophetam dicitur: *Magni consilii angelus* (*Is.* IX, 6, *sec. LXX*)? Quia enim Græca lingua evangelizare denuntiare dicitur, semetipsum nobis annuntians Dominus angelus vocatur. Et bene ait: *Si fuerit pro eo angelus loquens,* quia, sicut ait Apostolus, etiam interpellat pro nobis (*Rom.* VIII, 34). Sed quid pro nobis loquatur, audiamus: *Unum de similibus.* Mos medicinæ est ut aliquando similia similibus, aliquando contraria contrariis curet. [b] Nam sæpe calida calidis, frigida frigidis; sæpe autem frigida calidis, calida frigidis sanare consuevit. Veniens ergo ad nos desuper medicus noster, tantisque nos inveniens languoribus pressos, quiddam nobis simile, et quiddam contrarium apposuit. Ad homines quippe homo venit, sed ad peccatores justus. Concordavit nobis veritate naturæ, sed discrepavit a nobis [c] vigore justitiæ. Vitiosus enim homo corrigi non poterat nisi per Deum. Videri autem debuit qui corrigebat, ut præbendo imitationis formam, anteactæ malitiæ mutarent vitam. Sed videri ab homine non poterat Deus; ergo homo factus est, ut videri potuisset. [*Vet. II.*] Justus igitur atque invisibilis Deus, apparuit **761** similis nobis homo visibilis, ut dum videtur ex simili, curaret ex justo; et dum veritate generis concordat conditioni, virtute artis obviaret ægritudini.

3. *Dominus in carne veniens, nec culpam ex vitio, nec pœnam ex necessitate suscepit.* — Quia ergo in A carne veniens Dominus, non culpam nostram ex vitio, non pœnam ex necessitate suscepit (nulla enim labe peccati pollutus, reatus nostri teneri conditione non potuit, atque ideo mortem nostram omni necessitate calcata, cum voluit, sponte suscepit), recte dicitur quod pro tentato homine iste angelus unum de similibus loquitur, quia nec ita natus ut reliqui, nec ita mortuus, nec ita resuscitatus. Non enim cooperante coitu, sed Spiritu sancto superveniente conceptus est (*Luc.* I, 35). Natus autem materna viscera et fecunda exhibuit, et incorrupta servavit. Rursum nos omnes cum nolumus morimur, quia ad solvendæ pœnæ debitum culpæ nostræ conditione coarctamur; ille autem, quia nulli admistus est culpæ, nulli ex necessitate succubuit pœnæ. Sed quia culpam B nostram [d] dominando subdidit, pœnam nostram miserando suscepit, sicut ipse ait: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (*Joan.* X, 18). Qui etiam præmisit: [e] *Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso.* Rursum non ut reliqui suscitatus est, quia nostra resurrectio in sæculi finem dilata est, illius vero die tertio celebrata. Et nos quidem per illum resurgimus, nam ipse per se. Neque enim qui Deus erat sicut nos ab alio ut resuscitari potuisset indigebat. In eo ergo ejus resurrectio distat a nostra, quod non per nosmetipsos resurgimus, sicut ipse. Pro eo enim quod simpliciter homines sumus, superiori adjutorio ut resurgere valeamus indigemus. Ille autem ejusdem resurrectionis vim cum Patre et Spiritu sancto Deus exhibuit, C quam tamen solus in humanitate percepit. [*Vet. III.*] Quia igitur Dominus vere natus, vere mortuus, vere suscitatus, in omnibus tamen distat a nobis magnitudine potentiæ, sed sola concordat nobis veritate naturæ, bene dicitur, quia pro nobis angelus iste unum de similibus loquitur. Cum enim in cunctis operationibus suis immensa nos virtute transcendat, in uno tamen a nobis, id est in formæ veritate non discrepat.

4. *Pro nobis Patri loquitur, cum se nobis similem ostendit.* — Per hoc pro nobis Patri loquitur, per quod semetipsum nobis similem ostendit. Loqui quippe ejus, vel interpellare, est ipsum se pro hominibus hominem demonstrare. Et bene cum dixisset: *Unum de similibus* [f] *loquitur*, illico adjunxit: D *Ut annuntiet hominis æquitatem.* Quia nisi ille hominibus similis fieret, æquus homo ante Deum non appareret. Inde quippe annuntiat æquitatem nostram, unde suscipere dignatus est infirmitatem nostram. Omnes

[a] Colb. et Baluz., *elati*; manifesta hallucinatione.
[b] Utic., Pratell., Ed. vet. Paris. et Basil., *nam sæpe calida calidis, sæpe autem frigida calidis*, etc.
[c] Sic Vindoc., Baluz., Colb. et Norm., pro *rigore*, quod habent Editi.
[d] Turon., *damnando*.
[e] Pratell. et alii Norm., *nemo tollet*.
[f] Vindoc. et Norm., *loquens*.

videlicet nos inimica illa persuasio in culpæ contagio ab ipsa radice polluerat (*Genes.* III, 5), nullusque erat qui apud Deum pro peccatoribus loquens, a peccato liber appareret, quia ex eadem massa editos æque cunctos par reatus involverat (*Rom.* V, 11). Proinde venit ad nos Unigenitus Patris, assumpsit ex nobis naturam, non perpetrans culpam. Sine peccato quippe **762** esse debuit, qui pro peccatoribus intervenire potuisset, quia nimirum alienæ pollutionis contagia non tergeret, si propria sustineret. Bene ergo dicitur quia in eo [a] quod similis nobis apparuit, æquitatem hominibus annuntiavit. Intercedens enim pro peccatoribus, semetipsum justum hominem qui pro aliis indulgentiam mereretur ostendit. Sequitur :

CAPUT III [*Rec. III*].

VERS. 24.—***Miserebitur ejus, et dicet : Libera eum, ut non descendat in corruptionem, inveni in quo ei propitier.***

5. *Solus Christus nos liberavit, Deumque propitiavit. Fortitudo ex humilitate.*—Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus in eo miseretur homini, quo formam hominis sumpsit (*I Tim.* II, 5; *Philipp.* II, 7); qua misericordia pro redempto homine dicit Patri : *Libera eum, ut non descendat in corruptionem.* Sicut jam supra diximus, [b] dicere ejus est *Libera hominem,* naturam hominis assumendo liberam demonstrare. Ex ea quippe carne quam sumpsit, etiam hanc ostendit liberam quam redemit. Quæ redempta videlicet caro nos sumus, [c] qui cognitione nostri reatus astringimur. Sed Mediatoris tanti æquitate liberamur, sicut ipse ait : *Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis* (*Joan.* VIII, 36). Et bene pro hoc redempto homine dicitur : *Non descendat in corruptionem.* [*Vet. IV.*] Superius enim dictum fuerat : *Appropinquabit corruptioni anima ejus;* postmodum dicitur : *Non descendat in corruptionem.* Ac si diceret : Quia cognoscendo infirmitatem suam, esse se corruptioni proximum non ignorat, idcirco ad corruptionis interitum non descendat. Ad corruptionem enim juste descenderet, si suis viribus longe se a corruptione esse judicaret. Sed quia corruptioni appropinquavit humiliter, debet ab ea misericorditer liberari : ut eo contra impugnantia vitia fortis sit, quo se suis meritis agnoscit infirmum. Quisquis enim supra se extollitur, ipso elationis suæ pondere gravatur; et eo se in infimis mergit, quo, in superbiæ vitium proruens, ab eo qui vere excelsus est elongavit; atque inde magis ima appetit, unde se conjunctum summis æstimavit; sicut per prophetam extollenti se animæ dicitur : *Quo pulchrior es descende, et dormi cum incircumcisis* [*Ezech.* XXXII, 19]. Omnis enim qui fœditatem infirmitatis suæ considerare negligit, sed per elationis fastum virtutis suæ gloriam attendit, unde pulchrior est, inde descendit, quia extollendo se de suis meritis, inde [d] in ima interitus corruit, unde gloriosum se esse judicavit. Qui descendens cum incircumcisis dormit, quia in æterna morte cum cæteris peccatoribus deficit. Quia ergo homo iste humiliter corruptioni se propinquum esse cognovit, bene de eo dicitur : *Libera eum, ut non descendat in corruptionem,* ut eo magis evadat pœnam, quo oculos suos [e] non advertit ad culpam. Quia vero nullus erat cujus meritis nobis Dominus propitiari debuisset; Unigenitus Patris, formam infirmitatis nostræ suscipiens, solus justus apparuit, ut pro peccatoribus [f] intercederet (*Phil.* II, 7).

6. *Nullus hominum coram Deo intercessor justus pro hominibus apparuit.*—Et bene pro redempto homine isto loquens angelus dicit : *Inveni in quo propitier ei.* Ac si aperte **763** Mediator Dei et hominum dicat : Quia nullus hominum fuit qui coram Deo intercessor justus pro hominibus appareret, memetipsum ad propitiandum hominibus hominem feci, et dum me hominem exhibui, [g] in quo juste hominibus propitiarer inveni. Et quia infirmitatem suscipiens Dominus, dum pœnam nostram moriendo toleravit, corruptionem nostram resurgendo mutavit, bene iste angelus mortalitatis nostræ flagella subjungit, eorumque miseretur, dicens:

CAPUT IV.

VERS. 25. — ***Consumpta est caro ejus a suppliciis; revertatur ad dies adolescentiæ suæ.***

7. *A Deo recedentes, nihil nisi quo affligeremur, invenimus.* — In illo quippe primo homine a Deo recedente repulsi a paradisi gaudiis, in hanc mortalis vitæ ærumnam cecidimus, et quam gravem culpam serpentis suasione commisimus (*Genes.* III, 23), [h] pœna nostræ ultionis sentimus. Huc enim lapsi, nihil extra Deum, nisi quo affligeremur, invenimus. Et quia per oculorum visum carnem secuti sumus, de ipsa carne, quam præceptis Dei præposuimus, flagellamur. In ipsa quippe quotidie gemitum, in ipsa cruciatum, in ipsa interitum patimur, ut hoc nobis [i] mira dispositione Dominus in pœnam verteret, per quod fecimus culpam; nec aliunde esset interim censura supplicii, nisi unde fuerat causa peccati, ut ejus carnis amaritudine homo erudiretur ad vitam, cujus oblectatione superbiæ pervenit ad mortem.

8. *A carnalis vitæ suppliciis Christus nos eruit, et innovavit.* — Quia ergo innumeris humanum genus

[a] Supplevimus ex Mss. Anglic. et nostris voculam, *nobis,* ab Editis exsulantem.

[b] Locus hic in Editis poster. ita habetur : *dicere ejus est liberare hominem, naturam hominis liberam demonstrare.* Quibus nihil obscurius. Ope Mss. et vet. Edit. eum sic restituimus, ut omnia pateant; sensus enim est, Christum tunc dixisse Patri de homine lapso, *libera eum*, quando naturam humanam assumendo liberam demonstravit.

[c] Sic cum Colb., Ebroic. cæterisque Norm. veteres Edit., ubi in recentioribus legitur, *qui conditione.* Baluz. habet, *cogitatione*, pro *cognitione.*

[d] Editi, *in ima deterius.* Colb., *in una interius.* Sequimur Mss. Baluz., Vindoc., Norm.

[e] Editi, *non avertit a culpa*, quo nihil insulsius, et a mente sancti Doctoris magis alienum. Lectio nostra est Mss. Angl. et Gallic.

[f] Vindoc., Pratel. et alii, *intercedens.*

[g] Ebroic., *in quo justo homine hominibus propitiarer inveni.*

[h] Pratel., *pœnæ nostræ ultione sentimus.*

[i] Vindoc., Norm. et al., *mira dispensatione.*

carnalis vitæ suppliciis premebatur, sed Redemptore nostro veniente, et vitia corruptionis nostræ et tormenta deleta sunt, dicatur de redempto homine: [*Vet. V, Rec. IV.*] *Consumpta est caro ejus a suppliciis; revertatur ad dies adolescentiæ suæ.* Ac si diceret: Mortalitatis suæ pœna in quadam vetustatis suæ senectute dejectus est; revertatur ad dies adolescentiæ suæ, id est prioris vitæ integritate renovetur, [a] ut non in eo remaneat quo lapsus est, sed ad hoc redemptus redeat ad quod percipiendum conditus fuit. Scriptura enim sacra sæpe adolescentiam pro novitate vitæ ponere consuevit. Unde venienti sponso dicitur: *Adolescentulæ dilexerunt te* (*Cant.* I, 3); id est, electorum animæ gratia baptismatis renovatæ, quæ non in vitæ veteris usu deficiunt, sed novi hominis conversatione decorantur. Senectutem quippe veteris hominis inter vitia tabescentem deflebat ille qui ait: *Inveteravi inter omnes inimicos meos* (*Psal.* VI, 8). E contra alius gaudere in virtutibus admonens, dicit: *Lætare, juvenis, in adolescentia tua* (*Eccle.* XI, 9). Ac si diceret: Fortis quisque gaudeat in renovatione sua; id est, lætitiam suam non in vitæ veteris voluptate, sed in conversationis novæ virtute constituat. Quia vero ad hoc novitatis robur non nostris viribus, [b] sed Redemptore interveniente revocamur, pro hoc flagellato homine deprecans angelus dicat: *Revertatur ad dies adolescentiæ suæ.* Et quia dum Redemptor noster Patrem pro nobis interpellat, nos quoque [c] vitæ pristinæ torpore discusso, [d] ad sitim orationis accendimur, apte de hoc homine redempto subjungitur;

CAPUT V.

VERS. 26. — *Deprecabitur Deum, et placabilis ei erit.*

9. *Christus pro nobis orans ad orandum nos accendit.* — Prius enim postulare angelum, et postmodum hominem dicit, quia nisi ante ipse Dominus **764** per incarnationem suam interpellans Patrem, vitam nostram peteret, nunquam se insensibilitas nostra ad postulanda ea quæ æterna sunt excitaret. Sed incarnationis ejus præcessit oratio, ut torporis nostri evigilatio subsequatur. [*Vet. VI, Rec. V.*] Quia vero post tentationes, sæpe post immensas amaritudines menti nostræ in occulto gaudio lux veritatis erumpit; bene de hoc tentato homine et deprecante subjungitur:

CAPUT VI.

IBID. — *Et videbit faciem ejus in jubilo.*

10. *Duplex compunctio, una tristitiæ, altera lætitiæ lacrymas eliciens. Ex hac ineffabile gaudium oritur.* — Superius dictum est (*Lib.* XXIII, *n.* 40 *et seq.*), quomodo Deus innotescendo afficit, nunc vero dicitur quomodo dum innotescit exhilarat. Aliter enim quisque compungitur, cum, interna intuens, malorum suorum pavore terretur; aliter vero compungitur, [e] cum, gaudia superna conspiciens, spe quadam et securitate roboratur. Illa compunctio afficientes et tristes, hæc vero lætas lacrymas movet. Jubilum namque dicitur, quando ineffabile gaudium mente concipitur, quod nec abscondi possit, nec sermonibus aperiri; et tamen quibusdam motibus proditur, quamvis nullis proprietatibus exprimatur. Unde David propheta intuens electorum animas tantum gaudium mente concipere quantum sermone non valent aperire, ait: *Beatus populus, qui scit jubilationem* (*Psal.* LXXXVIII, 16). Non enim ait, Qui loquitur; sed, Qui scit, quia sciri quidem jubilatio intellectu potest, [f] sed dicto exprimi non potest. Sentitur per illam quippe, quod ultra sensum est. Et cum vix ad hoc contemplandum sufficiat conscientia sentientis, quomodo ad hoc exprimendum sufficiat lingua dicentis? Quia ergo cordibus nostris lux se veritatis insinuans, modo districtam justitiam prætendendo contristat, modo interna gaudia aperiendo lætificat; post tentationum amaritudines, post tribulationum luctus, apte subjungitur: *Videbit faciem ejus in jubilo.*

11. *Ad illud non pervenitur nisi prius purgata igne tribulationis mente.* — Menti enim nostræ de consideratione cæcitatis suæ prius ignis tribulationis immittitur, ut omnis vitiorum ærugo concremetur; et tunc mundatis oculis cordis illa lætitia patriæ cœlestis aperitur, ut prius purgemus lugendo quod fecimus; et postmodum manifestius contemplemur per gaudia quod quæramus. Prius a mentis acie exurente tristitia interposita malorum caligo detergitur, et tunc resplendente raptim coruscatione incircumscripti luminis illustratur. Quo utcunque conspecto, in gaudio cujusdam [g] securitatis absorbetur, et quasi post defectum vitæ præsentis ultra se rapta, in quadam novitate aliquo modo recreatur. Ibi mens ex immenso fonte infusione superni roris aspergitur; ibi non se sufficere ad id quod rapta est contemplatur, et veritatem sentiendo, videt quia quanta est ipsa veritas, non videt. Cui veritati tanto magis se longe existimat, quanto magis appropinquat, quia nisi illam utcunque conspiceret, nequaquam eam conspicere se non posse sentiret.

12. *Animus in contemplatione luce divina reverberatus ad se relabitur. Contemplatio non est solida et permanens visio.* — Adnisus ergo animi, dum in illam intenditur, immensitatis ejus coruscante circumstantia reverberatur. Ipsa quippe cuncta implens, cuncta circumstat; et idcirco mens nostra nequaquam se ad comprehendendam incircumscriptam circumstantiam **765** dilatat, quia eam inopia suæ circumscriptionis angustat. Unde et ad semetipsam citius labitur, et prospectis quasi quibusdam veritatis vestigiis, ad sua ima revocatur. Hæc ipsa tamen per contemplationem facta non solida et permanens visio, sed, ut ita dixerim, quasi quædam visionis imitatio,

[a] Recent. Editi, ut nequaquam maneat quo. Mss. Vindoc., Turon., Ebroic. aliosque Norm. secuti sumus.

[b] Vindoc., Ebroic. et pl., *sed mediatore interveniente renovamur.*

[c] Pratel. ac Vindoc., *vitæ veteris.*

[d] Ebroic., Vindoc. et pl., *ad statum orationis.*

[e] Vindoc., *cum gaudia æterna.*

[f] Vindoc., *sed dictu*; abest, *sed*, a Colb. et Baluz.

[g] In Ed. Rom. Sixti V, *amaritatis*; pro quo Mss. Anglic. et nostri habent, *securitatis.*

Dei facies dicitur. [*Vet. VII.*] Quia enim per faciem quemlibet agnoscimus, non immerito cognitionem Dei, faciem ejus vocamus. Unde Jacob postquam cum angelo [a] luctatus est, ait : *Vidi Dominum facie ad faciem* (*Genes.* XXXII, 30). Ac si diceret : Cognovi Dominum, quia me cognoscere ipse dignatus est. Quam cognitionem plenissime fieri Paulus testatur in fine dicens : *Tunc cognoscam sicut et cognitus sum* (*I Cor.* XIII, 12). Quia ergo post laborum certamina, post tentationum fluctus, sæpe [b] in excessu anima suspenditur, ut cognitionem divinæ præsentiæ contempletur, quam tamen præsentiam et sentire possit, et explere non possit, recte post tot labores de hoc tentato homine dicitur : *Videbit faciem ejus in jubilo.* Quia vero unusquisque quanto amplius cœlestia contemplatur, tanto magis a terrena operatione corrigitur, bene post gratiam contemplationis, justitiam subdit operationis, dicens :

CAPUT VII.

IBID. *Et reddet homini justitiam suam.*

13. *Qua ratione justitia, nostra dicatur.* — Justitia nostra dicitur, non quæ ex nostro nostra est, sed quæ divina largitate fit nostra, sicut in Dominica oratione dicimus : *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie* (*Matth.* VI, 11; *Luc.* XI, 3). Ecce et nostrum dicimus; et tamen, ut detur oramus. Noster quippe fit, cum accipitur, qui tamen Dei est, quia ab illo datur. Et Dei ergo est ex munere, et noster fit veraciter per acceptionem. Ita ergo hoc loco homini suam justitiam Dominus reddit, non quam ex semetipso habuit, sed quam conditus ut haberet accepit, et in qua lapsus perseverare noluit. Illam ergo justitiam reddet Deus homini, ad quam conditus fuit, ut inhærere Deo libeat, ut minacem ejus sententiam pertimescat, ut serpentis callidi blandis jam promissionibus non credat.

14. *Quotidie diabolus verba Dei de cordibus hominum conatur evellere.* — Quod enim in paradiso egit (*Genes.* III, 5), hoc quotidie antiquus hostis agere non desistit. Verba quippe Dei de cordibus hominum molitur evellere, atque in eis ficta promissionis suæ blandimenta radicare; quotidie id quod Deus minatur levigat, et ad hoc credendum quod falsum promittit invitat. Falso enim pollicetur temporalia, ut mentibus hominum ea supplicia leviget quæ Deus minatur æterna. Nam cum præsentis vitæ gloriam spondet, quid aliud dicit quam, *Gustate, et eritis sicut dii?* [*Vet. VIII.*] Ac si aperte dicat : Temporalem concupiscentiam tangite, et in hoc mundo sublimes apparete. Et cum timorem divinæ sententiæ amovere conatur, quid aliud loquitur quam id quod primis hominibus dixit : *Cur præcepit vobis Deus, ut non comederetis de omni ligno paradisi* (*Genes.* III, 1)? Sed quia divino munere redemptus homo justitiam recepit, quam dudum conditus amisit, robustiorem se jam contra blandimenta callidæ persuasionis exercet, quia experimento didicit quantum obediens esse debeat præcepto. Et quem tunc culpa duxit ad pœnam, nunc pœna sua restringit a culpa, ut tanto magis delinquere metuat, quanto cogente supplicio et ipse jam quod perpetravit accusat. Unde et sequitur :

CAPUT VIII [*Rec. VI*].

VERS. 27 — *Respiciet homines, et dicet : Peccavi.*

768 15. *Qui sanctorum Patrum exempla respicit, peccatorem se intelligit, quod justitiæ est initium.* — Se peccatorem non cognosceret, si justitiam non haberet. Nemo quippe tortitudinem suam, nisi cum rectus esse cœperit, deprehendit. Nam qui omnino perversus est, neque hoc potest videre quod est. Qui vero peccatorem se intelligit, jam ex parte aliqua justus esse inchoavit, atque id quod non justus fecerat, ex eo quod justus est accusat. Qua accusatione sua Deo inhærere inchoat, dum rectum contra se judicium proferens, hoc in se quod illi sentit displicere condemnat. Recepta ergo justitia sua dicit homo iste : *Peccavi.* Et notandum quod præmittitur : *Respicit homines*; et tunc deinde subjungitur : *Et dicet, Peccavi.* Ideo enim nonnulli peccasse se nesciunt, quia homines non attendunt. Nam si considerarent homines, citius agnoscerent quantum peccando infra homines cecidissent. Et quamvis Scriptura sacra aliquando homines ponere soleat humana sapientes, sicut ait Apostolus : *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis* (*I Cor.* III, 3)? et paulo post subjicit, dicens : *Nonne homines estis?* nonnunquam tamen homines dicit eos quos a bestiis [c] ratio distinguit, id est quos non atteri bestiali passionum motu demonstrat. Quibus per prophetam Dominus dicit : *Vos autem greges pascuæ meæ homines estis* (*Ezech.* XXXIV, 31), quia illos nimirum Dominus pascit, quos voluptas carnis jumentorum more non afficit. At contra hi qui carnali affectioni succumbunt, non jam homines, sed jumenta nominantur, sicut de quibusdam in peccato suo morientibus per prophetam dicitur : *Computruerunt jumenta in stercore suo* (*Joel.* I, 17). Jumenta quippe in stercore suo computrescere est carnales homines in fetore luxuriæ vitam finire. Non enim esse homines, sed jumenta declarantur, de quibus per prophetam dicitur : *Unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat* (*Jerem.* V, 8). Et de quibus propheta alius dicit : [d] *Ut carnes asinorum, carnes eorum; et fluxus equorum, fluxus eorum* (*Ezech.* XXIII, 20). Unde et per David dicitur : *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (*Psal.* XLVIII, 13). Cum ergo vocentur homines hi qui justitiæ ratione suffulti sunt, et irrationabilia jumenta nominentur hi qui carnali delectationi deserviunt, recte de hoc pœnitente dicitur : *Respiciet homines, et dicet : Peccavi.* [*Vet. IX.*] Ac si dicatur : Sanctorum virorum exempla conspicit, atque eorum comparatione se pensans, iniquum se esse deprehendit. Qui enim

[a] Baluz. et Colb., *locutus est.*
[b] Iidem, *sæpe in excelsis.*
[c] Colbert. et Baluz., *ratione distinguit.*
[d] Turon., *ut carnes jumentorum;* in Colb., Baluz et aliis, *asinorum.*

plenissime intelligere appetit qualis est, tales nimi- A rum debet conspicere qualis non est ut ex bonorum forma metiatur, quanto ipse deserto bono deformis est. Ex his quippe quibus plenissime bona adsunt, perpendit recte, quæ sibi minus sunt, atque in illorum pulchritudine conspicit fœditatem suam, quam in semetipso et potest perpeti, et sentire non potest. Lucem namque debet conspicere, qui vult de tenebris judicare, ut in illa videat quid de tenebris æstimet, per quas videre præpeditur. Peccator namque si incognita vita justorum semetipsum conspicit, peccatorem se nullatenus comprehendit. Videre enim se non potest, quia, fulgorem lucis nesciens, cum semetipsum conspicit, quid aliud quam tenebras attendit? Justorum ergo debemus vitam conspicere, ut subtiliter deprehendamus nostram. Illorum videlicet B species, quasi quædam forma nobis imitanda proponitur.

767 16. *Justi libri sunt, ex quibus judicabimur.*— [a] Viva lectio est vita bonorum; unde et non immerito iidem justi in sacro eloquio libri nominantur, sicut scriptum est: *Libri aperti sunt, et alius liber apertus est, qui est vitæ, et judicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris* (*Apoc.* xx, 12). Liber namque vitæ est ipsa visio advenientis judicis. In quo quasi scriptum est omne mandatum, quia quisquis eum viderit, mox, teste conscientia, quidquid non fecit intelligit. Libri etiam aperti referuntur, quia justorum tunc vita conspicitur, in quibus mandata cœlestia opere impressa cernuntur. Et judicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris, quia in ostensa vita justorum, quasi in expansione librorum C legunt bonum quod agere ipsi noluerunt, atque ex eorum qui fecerunt comparatione damnantur. Ne ergo unusquisque tunc videns eos quod non fecit defleat, nunc in eis quod imitetur attendat. Quod quidem facere electi non cessant. [b] Meliorum namque vitam considerant, et deterioris usus conversationem mutant.

[*Vet. X.*] 17. *Et lilia inter quæ pasci debemus.* — Unde sponsi voce sanctæ Ecclesiæ in Canticis canticorum dicitur: *Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pascuntur in liliis, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ* (*Cant.* iv, 5). Quæ enim sunt duo ubera, nisi ex Judæa ac gentilitate veniens uterque populus, qui in sanctæ Ecclesiæ corpore per intentionem sapientiæ arcano est cordis infixus? Ex D quo populo hi qui electi sunt idcirco capreæ hinnulis comparantur, quia per humilitatem quidem parvos sese ac peccatores intelligunt, sed eis per charitatem currentibus, si qua obstacula de impedimento temporalitatis obviant, transeunt, et datis contemplationis saltibus, ad superna conscendunt. Qui ut hæc agant præcedentium sanctorum exempla conspiciunt. Unde et in liliis pasci referuntur. Quid enim per lilia, [c] nisi illorum vita declaratur, qui veraciter dicunt: *Christi bonus odor sumus Deo* (*II Cor.* ii, 15)? Electi ergo ut assequi summa prævaleant, conspecta odorifera et candida justorum vita, satiantur. Jam quidem videre Dominum sitiunt, jam de ejus contemplatione satiari charitatis æstibus inardescunt. Sed quia in hac vita positi necdum valent, per præcedentium interim Patrum exempla pascuntur. Unde et apte illic tempus de ipso liliorum pastu definitur, dum dicitur: *Donec aspiret dies, et inclinentur umbræ.* Tandiu quippe refici justorum exemplis indigemus, donec præsentis mortalitatis umbras, æterno die aspirante, transeamus. Cum enim hujus temporalitatis umbra, transacta hac mortalitate, fuerit inclinata, quia ipsius diei internum lumen cernimus, nequaquam jam appetimus ut ad amorem ejus per aliorum exempla flagremus. Nunc autem quia necdum eum intueri possumus, summopere necesse est ut eorum qui illum perfecte secuti sunt conspectis actionibus [d] incitemur. Intueamur ergo quam pulchra est agilitas sequentium, et videamus quam turpis sit [e] hebetudo pigrorum. Statim namque, ut bene agentium gesta respicimus, nosmetipsos confusione intima ulciscente judicamus: mox verecundia mentem concutit, mox juste sæviens reatus addicit; et vehementer hoc etiam displicet, quod adhuc fortasse turpiter libet.

18. *Justus templum Dei est, ex cujus conspectu de iniquitatibus nostris confundimur.* — Unde bene per Ezechielem dicitur: *Fili hominis*, 768 *ostende domui Israel templum, ut confundantur ab iniquitatibus suis, et metiantur fabricam, et erubescant ex omnibus quæ fecerunt* (*Ezech.* xliii, 10). Templum quippe Dei filiis Israel ad confusionem ostenditur, quando uniuscujusque justi anima, quam inspirando Deus inhabitat, quanta sanctitate fulgeat, ad confusionem suam peccatoribus demonstratur, ut in illa bonum quod negligunt videant, et in seipsis malum quod operantur erubescant. Metiri vero fabricam est pensare subtiliter justorum vitam. Sed dum metitur fabricam, necesse est ut ex cunctis quæ fecimus erubescamus, quia bonorum vitam quanto subtilius pensando discutimus, tanto severius in nobis omnia inique gesta reprobamus. Bene autem prophetæ dicitur ut ostendat templum. Quia enim justorum rectitudinem considerare peccator dissimulat, saltem hanc ex voce prædicantis agnoscat. Templum quippe peccatoribus ostendere est sponte sua considerare nolentibus rectorum opera narrare. Qui itaque, sicut diximus, perduci ad summa desiderant, semper necesse est ut meliorum provectibus intendant, quatenus tanto districtius in se culpas judicent, quanto in illis altius quod admirentur vident.

19. *Ipsi justi ex aliorum sanctorum consideratione proficiunt.*—Sed quid ista de peccantibus dicimus, cum ipsos quoque operatores justitiæ tanta provehi dispensatione videamus (*I Cor.* xii, 8, 9, 10 *et* 11)?

[a] Ita Baluz., Colb., Norm. At Editi post *proponitur* habent *quia viva lectio est vita bonorum; unde.* Sed obscurior fit sensus additione voculæ *quia*, et mutata punctuatione. Hac voce (punctuatio), licet minus usitata, aut etiam recens conflata, uti coget aliquando necessitas, ne circumlocutionibus detur locus.

[b] Editi, reluctantibus Mss., *meliorem.*

[c] Turon., *nisi illorum vita comparatur.*

[d] Turon., *imitemur.*

[e] Idem Codex, *tepitudo pigrorum.*

Alius namque donum scientiæ accipit, et tamen ad virtutem miræ abstinentiæ non pertingit. Alius magna abstinentiæ virtute accingitur, nec tamen in summa scientiæ contemplatione dilatatur. Alius per prophetiæ spiritum valet omnia ventura prænoscere, sed tamen per curationis gratiam non valet præsentis molestiæ mala sublevare. Alius per curationis gratiam mala præsentis molestiæ sublevat, sed tamen quia prophetiæ spiritum non habet, quid sequatur ignorat. Alius indigentibus multa jam propria largiri potest, sed tamen injuste agentibus obviare libere non potest. Alius injuste agentibus audacter pro Deo obviat, sed tamen indigentibus quæ habet tribuere omnia recusat. Alius jam et ab otioso se sermone restringens, linguæ lasciviam superat, sed tamen adhuc insurgentes iræ stimulos perfecte non calcat. Alius insurgentem iram jam perfecte edomat, sed tamen adhuc linguam in lætitiam relaxat. Quid est hoc, quod iste eo bono indiget quo alius pollet; et ille, cum multis polleat, abunde aliis bonum adesse considerat quod sibi deesse suspirat, nisi quod mira nobiscum dispensatione agitur, ut per hoc quod alter habet, et iste non habet, [a] unus altero melior ostendatur, quatenus tanto ardentius ad humilitatem quisque proficiat, quanto ex bonis quæ non habet inferiorem se habentibus pensat? Sicque fit ut dum ille in isto, atque hic in illo respicit quod admiretur, distincta bona et ab altitudine elationis reprimant, et ad studium profectus accendant. Magna namque sollicitudine ad curam nostræ meliorationis accingimur, quando id virtutis in aliis cernimus quod non habemus. Unde Ezechiel propheta, cum volantia animalia descripsisset, adjunxit: *Et audivi post me vocem commotionis magnæ: Benedicta gloria Domini* [b] *de loco sancto suo, et vocem alarum animalium percutientium* **769** *alteram ad alteram* (*Ezech.* III, 12). Quid namque alas animalium, nisi virtutes debemus sentire sanctorum? Qui dum terrena despiciunt, ad cœlestia volando sublevantur. [*Vet. XI.*] Unde recte etiam per Isaiam dicitur: *Qui confidunt in Domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas ut aquilæ* (*Isai.* XL, 31). Volantia itaque animalia alis suis se vicissim feriunt, quia sanctorum mentes in eo quod superna appetunt, consideratis invicem alternis virtutibus excitantur. Ala enim sua me percutit, qui exemplo sanctitatis propriæ me ad melius accendit. Et ala mea vicinum animal ferio, si aliquando alteri opus bonum quod imitetur ostendo.

20. *Quod exemplo sanctorum apostolorum Pauli et Petri confirmatur.* — Sed quia sanctorum vitam significari istis animalibus diximus, libet in ipso volatu animalium oculos mentis attollere, et quanta vicissim alarum percussione se excitent, subtili consideratione pensare. Paulus namque, cum cæterorum sanctorum sollicitudinem in prædicatione robustius laborando transcenderet, ut ab elatione se premeret, et vires suas in humilitatis gremio nutriret, crudelitatis suæ antiquæ non immemor, apostolorum omnium innocentiam contemplatus, ait: *Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei* (*I Cor.* XV, 9). Et tamen eorumdem omnium apostolorum primus, quasi accepti principatus oblitus, ac si minus ipse aliquid saperet, in Paulo sapientiam miratur, dicens: *Sicut et charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, sicut et in omnibus epistolis, loquens in eis de his in quibus sunt quædam difficilia intellectu* (*II Petr.* III, 15). Ecce Paulus in apostolis miratur innocentiam, ecce apostolorum princeps miratur in Paulo sapientiam. [*Vet. XII.*] Quid est hoc, nisi quod sancti viri, dum virtutum consideratione vicissim sibi alios præferunt, volantia animalia alarum percussione se tangunt, ut eo ad volatum se altius excitent, quo humilius alter in altero quod admiretur videt? Hinc itaque colligendum est quanta debemus sollicitudine meliorum vitam conspicere nos, qui in infimis jacemus, si et hi qui jam tanta sanctitate sublimes sunt, ut per humilitatis gressum ad majora proficiant, adhuc quærunt in aliis quod imitantes admirentur.

21. *Reprobi ad deteriorum exempla semper convertuntur.* — Sed hæc reprobi nesciunt, quia mentis oculos semper in infimis premunt, qui et si quando in viam Domini veniunt, non ad meliorum vestigia, sed ad intuenda semper deteriorum exempla vertuntur. Neque enim eorum vitam considerant, quibus se humiliando postponant, sed quibus superbiendo se præferant. Deteriores namque respiciunt, quibus meliores se esse gloriantur; et idcirco proficere ad meliora non possunt, quia hoc sibi sufficere æstimant, quod pessimos antecedunt. O miseri, viam pergunt, et in terga respiciunt. Per spem quidem, quasi ante se pedem proferunt, sed per considerationem pravorum hominum post se oculos tendunt. Recti videri appetunt, sed ad inveniendos se tortam regulam sumunt. Si enim semetipsos quales sunt cognoscere appetunt, non deteriorum conspicere, sed meliorum exempla debuerant. Idcirco ergo peccatores se esse non intelligunt, quia homines non attendunt. Nam si homines attenderent quantum **770** peccando distarent a bonis hominibus, invenirent. De hoc ergo pœnitente qui idcirco bonorum exempla considerat ut sibimetipsi quantum a bono recessit innotescat bene dicitur:

CAPUT IX.

VERS. 27. — *Respiciet homines et dicet:* [c] *Peccavi et vere deliqui, et ut eram dignus non recepi.*

22. *Dum se ficte peccatores esse confitentur, de confessione peccati ornari volunt, non humiliari.* — [d] Peccatores se esse plerumque confitentur etiam qui se peccasse non credunt. Nam sæpe contingit ut passim se homines iniquos esse fateantur, sed cum pec-

[a] Ebroic. et alii, *unus alteri melior.*
[b] Vindoc. et Baluz., *de loco suo.*
[c] Pratel. et alii, *peccavi; sequitur, et vere deliqui.*

[d] Pratel., Vindoc., Turon., *peccatores se confitentur etiam qui se esse non credunt.*

cata sua veraciter aliis arguentibus audiunt, defendunt se summopere, atque innocentes videri conantur. Unusquisque ergo cum talis est, si deliquisse se dicit, vere non dicit, quippe qui peccatorem se non ex cordis intimo, sed verbotenus asserit. Quia enim scriptum est : *Justus in principio accusator est sui* (*Prov.* XVIII, 17), iste de confessione peccati ornari voluit, non humiliari; per accusationem suam humilis appetiit videri, non esse. Nam si confitendo peccatum esse humilis veraciter appeteret, de perpetratione peccati arguentes se alios non impugnaret. Itaque justus vitam suam judicans per exempla meliorum ex cordis intimo cognoscit se esse quod dicit. Ait enim : *Peccavi, et vere deliqui.* Atque de eo ipso quod tolerat flagello subjungit : *Et ut eram dignus non recepi.*

23. *Qui pro peccatis flagellatur, minus se percussum quam mereatur, agnoscat. Pœna nos interrogat, si vere culpam agnoscamus.* — Unusquisque enim in flagello positus minus adhuc peccata sua considerat, si vel tantum vel amplius se percussum quam merebatur existimat. Iste autem, quia quanto majorum exempla considerat, tanto districtiori examinatione se pensat, minus se percussum quam merebatur agnoscit, quia in illorum justitia conspicit quam gravis sibi culpa fuerit quod erravit; et idcirco hoc quod patitur districtum esse non sentit, quia districte novit pensare quod fecit. Valde autem facile est ut peccatorem se quisque, cum nihil pro peccato suo patitur fateatur. Secure videlicet iniquos nos dicimus, cum vindictam nullam de iniquitate sentimus. Nam peccatores nos quidem in tranquillitate loquimur, sed cum de peccatis ipsis flagello interveniente corripimur, murmuramus. Pœna ergo nos interrogat, si veraciter cognoscimus culpam. Vir itaque justus, quia culpam suam districte considerat, etiam in flagello positus dicat : *Et ut dignus eram non recepi.* Sequitur :

CAPUT X.

VERS. 28. — *Liberavit enim animam suam, ne pergeret in interitum.*

24. *Gratiæ prævenientis et liberi arbitrii subsequentis concordia.* — Quia præveniente divina gratia in operatione bona, [a] nostrum liberum arbitrium sequitur, nosmetipsos liberare dicimur, qui liberanti nos Domino consentimus. Unde Paulus, cum diceret : *Abundantius illis omnibus laboravi* (*I Cor.* XV, 10), ne labores suos sibi tribuisse videretur, illico adjunxit : *Non autem ego, sed gratia Dei mecum.* Quia enim prævenientem Dei gratiam [b] in se per liberum arbitrium fuerat subsecutus, apte subjungit, *Mecum :* ut et divino muneri non esset ingratus, et tamen a merito liberi arbitrii non remaneret extraneus. De hoc autem qui liberatori suo semetipsum cognoscendo

A consensit, recte dicit : *Liberavit animam suam, ne pergeret in interitum.* Sequitur :

IBID. — *Sed vivens lucem videret.*

Lucem scilicet veritatis quam corde mortuus videre non posset. Vel certe, quia Dominus dixit : *Ego sum lux mundi* (*Joan.* VIII, 12), videbunt lucem etiam mortui, **771** quando omnes injusti eum venire ad judicium in humanitatis forma conspexerint. Sed vivens tunc lucem respicit, qui liberis oculis cordis in forma eum divinitatis attendit. Sequitur :

CAPUT XI. [*Rec. VII*].

VERS. 29. — *Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos.*

25. *Tribus vicibus electi prius mœrore, posterius*
B *gaudio affici solent.* — De hoc tentato flagellatoque homine dictum superius fuerat : *Abominabilis ei fit in vita sua panis; et appropinquavit corruptioni anima ejus, et vita illius mortiferis.* Inferius vero subnexum est : *Deprecabitur Deum, et placabilis ei erit; et videbit faciem ejus in jubilo, et liberavit animam suam, ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videret.* In his itaque jam collectis coacervatisque sententiis, et supra mœror amaritudinis, et infra [c] subjuncta est lætitia securitatis; moxque post hæc dicitur : *Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos.* Ac si diceret : Quod semel de uno dixi, hoc tribus vicibus per singulos agitur. Sed solerter intuendum est quæ tres istæ vices sint quibus unusquisque homo anxietate mœroris afficitur, et post mœrorem protinus
C ad securitatem lætitiæ revocatur. Id enim superius, sicut jam dixi, narraverat, quod et gravis prius mœror afficit, et magna postmodum lætitia attollit. Igitur si vigilanter intendimus, has tres vices mœroris et lætitiæ in uniuscujusque electi animo istis alternari modis invenimus, id est [d] conversione, tentatione et morte.

26. 1. *In conversione, cum hinc spiritus vocat, hinc caro revocat.* — In prima quippe quam diximus conversionis vice gravis mœror est, cum sua unusquisque peccata considerans, curarum sæcularium vult compedes rumpere, et viam Dei per spatium securæ conversationis ambulare; desideriorum temporalium onus grave abjicere, et [e] leve jugum Domini libera servitute portare. Cogitanti enim ista occurrit illa
D familiaris sua delectatio carnalis, quæ inveterata dudum, quanto eum diutius tenuit, tanto arctius astringit, atque a se tardius abire permittit. Et quis ibi mœror, quæ anxietas cordis, quando hinc spiritus vocat, hinc caro revocat; hinc amor novæ conversationis invitat, hinc usus vetustæ perversitatis impugnat; hinc desiderio ad cœlestem patriam flagrat, et hinc in semetipso carnalem concupiscentiam tolerat, quæ eum etiam aliquo modo invitum de-

[a] In Edit. Vatic., Gilot. et plerisque etiam antiquioribus, *nostrum liberum arbitrium sequimur.* At in Mss. Turon., Norm., etc., legimus, *sequitur.*

[b] Editi, *etiam ipse per liberum arbitrium.* Repugnant Mss. Anglic. et Gallic. a quibus nostram lectionem accipimus.

[c] Vindoc. et pler. Norm., *subjecta est.*

[d] Baluz., Colbert., Anglic., Norm., etc., hic et infra habent, *conversatione, conversationem, conversationis,* pro *conversione,* etc., fortasse ob vocum illarum affinitatem.

[e] Al., *lene.*

lectat? Recte ergo de hoc amarescente homine dici potest: *Abominabilis ei fit in vita sua panis; et appropinquavit corruptioni anima ejus, et vita illius mortiferis.* Sed quia divina gratia diu nos istis difficultatibus affici non permittit, ruptis peccatorum nostrorum vinculis citius nos ad libertatem novæ conversationis consolando perducit, et præcedentem tristitiam subsequens lætitia refovet; ita ut conversi uniuscujusque animus eo magis ad votum suum perveniendo gaudeat, quo magis se pro illo meminit laborando doluisse. Fit cordi immensa lætitia, quia ei quem desiderat, jam per spem securitatis propinquat, ut recte de hoc dici debeat: *Deprecabitur Deum, et placabilis ei erit; et videbit faciem ejus in jubilo.* Vel certe: *Liberavit animam suam ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videret.*

27. 2. *In tentationum exercitatione. Acriores sunt post conversionem tentationum stimuli.*—At ne conversus quisque jam sanctum se esse credat, et quem mœroris pugna superare non valuit, ipsa postmodum securitas sternat, dispensante Deo **772** permittitur ut post conversionem suam tentationum stimulis fatigetur. Jam quidem per conversionem Rubrum mare transitum est; sed adhuc in eremo vitæ præsentis ante faciem hostes occurrunt. Jam peccata præterita velut exstinctos Ægyptios post terga relinquimus; sed adhuc nocentia vitia, quasi alii hostes obviant, ut ad terram promissionis pergentibus cœptum iter intercludant. Jam priores culpæ, velut insequentes adversarii, sola divina virtute prostratæ sunt, sed tentationum stimuli, quasi hostes alii [a] contra faciem veniunt, qui et cum nostro labore superentur. Conversio videlicet securitatem parit, mater autem negligentiæ solet esse securitas. Ne ergo securitas negligentiam generet, scriptum est: *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem* (*Eccli.* II, 1). Non enim ait, ad requiem, sed ad tentationem, quia hostis noster adhuc in hac vita nos positos, quanto magis nos sibi rebellare conspicit, tanto amplius expugnare contendit. Eos enim pulsare negligit, quos quieto jure possidere se sentit. Contra nos vero eo vehementius incitatur, quo ex corde nostro quasi ex jure propriæ habitationis expellitur. Hoc enim in seipso Dominus sub quadam dispensatione figuravit (*Matth.* IV, 1), qui diabolum non nisi post baptisma se tentare permisit, ut signum nobis quoddam futuræ conversionis innueret, quod membra ejus postquam ad Deum proficerent, tunc acriores tentationum insidias tolerarent. Post primam igitur vicem mœroris atque lætitiæ, quam unusquisque per studium conversionis agnoscit, hæc secunda suboritur, quia ne securitatis negligentia dissolvatur, impulsu tentationis afficitur. Et quidem quisque in ipso conversionis initio magna plerumque excipitur dulcedine consolationis, sed durum laborem postmodum [b] experitur probationis.

[*Vet. XIII.*] 28. *Tres conversionis gradus.* — Tres quippe modi sunt conversorum, inchoatio, medietas, atque perfectio. In inchoatione autem inveniunt blandimenta dulcedinis, in medio quoque tempore certamina tentationis, ad extremum vero perfectionem plenitudinis. Prius ergo illos dulcia suscipiunt, quæ consolentur; postmodum amara, quæ exerceant; et tunc demum suavia atque sublimia, quæ confirment. Nam et sponsam suam vir quisque prius dulcibus blandimentis fovet, quam tamen jam conjunctam asperis increpationibus probat, probatam vero securis cogitationibus possidet. Unde et plebs Israelitica, cum despondente se Deo ad sacras mentis nuptias ex Ægypto vocaretur, quasi arrharum vice prius accepit blandimenta signorum; conjuncta autem, probationibus exercetur in eremo; probata vero, in repromissionis terra virtutis plenitudine confirmatur. Ante igitur in miraculis degustavit quod appeteret, postmodum in labore tentata est si custodire noverit quod gustasset; ad extremum quoque plenius accipere meruit, quod laboribus probata custodivit. Ita ergo vitam uniuscujusque conversi, et inchoatio blanda permulcet, et aspera medietas probat, et plena post perfectio roborat.

29. *Initia conversionis pacatissima excipiunt graves tentationes.* Nam sæpe conversi quique in ipso adhuc aditu inchoationis suæ, vel tranquillitatem pacatissimam carnis, vel dona prophetiæ, vel prædicamenta doctrinæ, **773** vel signorum miracula, vel gratiam curationis accipiunt (*I Cor.* XII, 10); post hæc autem duris tentationum probationibus fatigantur, a quibus tentationibus adhuc, cum inciperent, valde liberos se esse crediderunt. Quod divinæ gratiæ dispensatione agitur, ne in inchoatione sua tentationum [c] asperitate tangantur, quia si eorum initia amaritudo tentationis exciperet, tam facile ad ea quæ reliquerant redirent quam nec longius discesserant; nam contemptis prius vitiis, quasi juxta positis replicarentur [Quasi *reimplicarentur*, seu *iterum implicarentur*]. Unde et scriptum est: *Cum emisisset Pharao populum, non eos duxit Dominus per viam terræ Philisthiim, quæ vicina est, reputans ne forte pœniteret eum, si vidisset adversum se bella consurgere, et reverteretur in Ægyptum* (*Exod.* XIII, 17). Ex Ægypto itaque exeuntibus e vicino bello subtrahuntur, quia derelinquentibus sæculum quædam prius tranquillitas ostenditur, ne in ipsa sua teneritudine atque inchoatione turbati, ad hoc territi redeant [d] quod evaserunt. Prius ergo suavitatem securitatis sentiunt, prius pacis quiete nutriuntur; post cognitam vero dulcedinem, tanto jam tolerabilius tentationum certamina sustinent, quanto in Deo altius cognovere quod ament. Unde et Petrus prius in montem duci-

[a] Ebroic. et Vindoc., *ante faciem.*
[b] Plerique, *experitur tentationis.*
[c] Editi plerique, *adversitate frangantur.* Optime quantum ad sensum. Lectionem tamen hanc deserere coacti sumus communi consensu Mss. Norm., Vindoc., Baluz., Colb., etc., quos sequitur vetus editio Parisiensis.
[d] Turon., *quod devicerunt*

tur, prius claritatem transfigurationis Dominicæ contemplatur (*Marc.* IX, 1), et tunc demum tentari ancilla interrogante permittitur (*Matth.* XXVI, 70), ut per tentationem factus sibi ex infirmitate conscius, ad illud flendo et amando recurreret quod vidisset; et cum eum timoris unda in peccati pelagus raperet (*Matth.* XIV, 24), esset prioris dulcedinis anchora quæ retineret. Sæpe autem tam diutina sunt tentationum certamina, quam longa inchoationum fuerant blandimenta. Sæpe vero majus datur in inchoatione dulcedinis, minus autem in labore probationis. Sæpe minus in inchoatione dulcedinis, majus in labore probationis. Nunquam vero laborem tentationis dispar sequitur perfectio firmitatis, quia juxta summam certaminis remuneratur quisque plenitudine perfectionis. Plerumque autem in eo quisque conversus labitur, quod dum quibusdam donis gratiæ, dulcedine inchoationis excipitur, confirmationem accepisse se perfectionis arbitratur, et plenitudinis consummationem æstimat, quæ adhuc blandimenta esse inchoationis ignorat. Unde fit ut dum subita tentationis procella tangitur, despectum se Deo et perditum suspicetur. Qui si inchoationi suæ non passim crederet, adhuc in prosperis positus, mentem ad adversa præpararet, et vitiis venientibus postmodum tam firmius resisteret quam ea etiam sagacius prævidisset. Quæ quidem tranquillius si prævidet tolerat. Eorum tamen omnino certamina, etiamsi prævideat, non declinat, [a] quia cursus nostri itineris nequaquam peragitur sine pulvere tentationis.

30. *Cur tentationes post conversionem acriores quam ante videantur.*—Plerumque autem conversus quisque talibus tentationum stimulis agitatur, qualibus ante conversionis gratiam nunquam pulsatum se esse reminiscitur, non quia tunc hæc eadem radix tentationis deerat, sed quia non apparebat. [*Vet. XIV.*] Humanus quippe animus multis cogitationibus occupatus, sæpe sibimetipsi aliquo modo manet incognitus, ut omnino quod tolerat nesciat, quia dum per multa **774** spargitur, ab interna sui cognitione removetur. Si autem Deo vacare appetat, et ramos multimodæ cogitationis abscidat, tunc libere conspicit, quod de intima radice carnis procedit. Carduus namque si nascatur in via, itinerantium [b] pedibus teritur, atque ipso usu transeuntium ejus superficies ne appareat [c] confricatur. Sed quamvis desuper fruticantes spinæ non appareant, subter tamen radix occulta perdurat. Si autem eum transeuntium pedes terere et calcare cessaverint, mox in superficiem surgendo progreditur, et per spinam prodit in publicum quidquid in radice vivebat occultum. Ita et in corde sæcularium sæpe occulta quædam tentationum radix non facile apparet exsurgere, quia velut in via actionum sita transeuntium teritur pede cogitationum, et per innumeras curas quasi multis itinerantibus premitur, ne videatur. Si autem per conversionis gratiam a via cordis curarum turba removetur, ut nulla actionum insolentia conterat, nullus cogitationum tumultus premat, tunc quod occultum latebat agnoscitur, tunc de radice vitiorum pungit libere spina tentationum. Contra quam bene viventis manu agitur ut, in quantum potest fieri, non tegatur occulta, sed radicitus evellatur. Quod donec fiat, uniuscujusque conversi animum ita hæc spina conturbat, ut sæpe percussione subita pene superari se sentiat, ejusque vulnus medullitus inflictum exitialiter pertimescat.

[*Vet. XV.*] 31. *Tentationes, cum ob assiduitatem despiciuntur, periculosæ. Deus tentationibus probat, non reprobat.* — Plerumque vero ipsi tentationum stimuli, dum in usum veniunt, dilatantur, et non quidem acriores, sed longiores existunt. Minus autem dolent, sed magis inficiunt, quia dum menti diutius adhærent, tanto fiunt minus pavendi, quanto magis assueti. Inter hæc ergo [d] deprehensa mens huc illucque distenditur, et multiplicibus tentationum æstibus dissipatur, et sæpe hinc inde provocata, cui tentanti vitio obviet, vel quod primum impugnet, ignorat. Unde plerumque evenit ut dum nimis insurgentia vitia cruciant, dum repugnantis animum jamjamque quasi in lapsum desperationis inclinant, conversus quisque hanc ipsam sublimitatis viam, quam sibi ad remedium eligit, expavescat, et quasi in summo eductus titubat, qui in imo solidius stabat. Ita vero circumfrementibus tentationum motibus angustatur, ut recte de eo dici debeat: *Abominabilis ei fit in vita sua panis, et animæ illius cibus ante desiderabilis.* Vel certe: *Appropinquavit corruptioni anima ejus, et vita illius mortiferis.* Sed quia misericors Deus probari nos permittit tentationibus, non reprobari, sicut scriptum est: *Fidelis autem Deus, qui non patitur vos tentari* [e] *supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam proventum, ut possitis sustinere* (*I Cor.* X, 13), citius nobis consolationis ope succurrit, et surgentes tentationum stimulos mitigat, impugnantesque se cogitationum motus interna pace tranquillat. Moxque anima immensam de spe cœlesti lætitiam percipit, dum devictum malum respicit, quod toleravit, ut jure de hoc tentato liberatoque homine dici debeat: *Videbit faciem ejus in jubilo; et, liberavit animam suam, ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videret.* Istis itaque duabus vicibus, id est conversionis et probationis, per mœrorem **775** lætitiamque transactis, superest tertia, cujus et mœrorem adhuc sustineat, et gaudia consequatur.

[*Vet. XVI.*] 32. *Tertia vice justi ex pavore mortis et timore extremi judicii auxiliantur.* — Post conversionis namque certamina, post probationis ærumnam, restat adhuc dura tentatio, quia venire

[a] Idem Cod. cum Baluz. et Colb., *qui usus nostri itineris.*

[b] Vindoc. et Norm., *pedibus conculcatur.*

[c] Ita Norm., Vindoc., Turon., Baluz., Colb.; editis habentibus, *confringitur,* non alia ratione quam quod huic loco magis congruere videatur.

[d] Ita quoque Baluz., Colb., Vindoc., Ebroic. aliique Norm., quibus consentiunt vet. Ed. Paris. et Basil. At in recent. legitur *depressa.*

[e] Baluz., Colb., Pratel., *supra quam potestis.* Vindoc., *fidelis autem est Deus.*

non potest ad perfectæ gaudia libertatis, nisi prius debitum solverit humanæ conditionis. Conversus autem quisque sibi caute sollicitus, tacite secum considerare non cessat, æternus judex quam districtus adveniat, suumque terminum quotidie prospicit, et ante severitatem tantæ justitiæ quas rationes vitæ suæ sit positurus attendit. Etsi cuncta prava opera, quæ intelligere potuit, devitavit, venturus tamen coram districto judice, illa magis quæ in semetipso non intelligit, pertimescit. Quis enim considerare valeat quanta mala per momenta temporum ipsis inconstantibus cogitationum motibus perpetramus? [a] Facile est enim opera perversa vitare, sed nimis difficile est ab illicita cogitatione cor tergere. Et tamen scriptum est: *Væ vobis qui cogitatis inutile* (*Mich.* II, 1). Et rursum: *In die cum judicabit Dominus occulta hominum* (*Rom.* II, 16). Qui etiam præmisit: *Inter se invicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium* (*Ibid.*, 15). Et rursum: *Labia dolosa in corde, et corde* [b] *locuti sunt mala* (*Psal.* XI, 3). Et rursum: *Etenim in corde iniquitates operamini in terra* (*Psal.* LVII, 3). Humana autem anima semel æternitatis statum deserens, ad fluxum temporalitatis delapsa, hanc mutabilitatem alternantium motionum, quam dum caderet volens appetiit, dum conatur surgere, cogitur invita tolerare. Inde quippe punita est unde delectata, quia inde conversa habet laborem certaminis, unde perversa appetiit gaudium voluptatis. [*Vet.* XVII.] Sæpe ergo electis etiam nolentibus in cogitatione subrepitur quod in se quidem solerter inspiciunt, et ante Dei oculos quanti sit reatus attendunt; et cum de his omnibus semper judicia districta pertimescant, tunc tamen hæc vehementer metuunt, cum ad solvendum humanæ conditionis debitum venientes, [c] districto judici appropinquare se cernunt. Et fit tanto timor acrior, quanto et retributio æterna vicinior. Ante oculos autem cordis nihil inane tunc transvolat de phantasmate cogitationis, quia subductis e medio omnibus, se et illum tantummodo considerant, cui appropinquant. Crescit pavor vicina retributione justitiæ, et urgente solutione carnis, quanto magis districtum judicium jamjamque quasi tangitur, tanto vehementius formidatur. Et si ea quæ sciunt nunquam se prætermisisse meminerunt, formidant tamen illa quæ nesciunt, quia videlicet semetipsos dijudicare et comprehendere omnino non possunt, atque urgente exitu, subtiliori terrentur metu. Unde Redemptor noster solutioni carnis appropinquans, et membrorum suorum servans speciem, factus in agonia, cœpit prolixius orare (*Luc.* XXII, 44). Quid enim [d] pro se ille cum in agonia esset peteret, qui in terris positus cœlestia cum potestate tribuebat? Sed appropinquante morte, nostræ mentis in se certamen expressit, qui vim quamdam terroris ac formidinis patimur, cum per solutionem carnis æterno propinquamus judicio. Neque enim tunc cujuslibet anima immerito terretur, quando post pusillum hoc invenit, quod in æternum mutare non possit.

[*Vet.* XVIII.] 33. *Quid imminente morte sit formidandum.* — Consideramus quippe quod viam vitæ præsentis **776** nequaquam sine culpa transire potuimus, consideramus etiam quia nec hoc quidem sine aliquo reatu nostro est, quod laudabiliter gessimus, si remota pietate judicemur. Quis enim nostrum vitam præcedentium patrum valeat vel superare, vel assequi? Et tamen David dicit: *Ne intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (*Psal.* CXLII, 2). Paulus cum diceret: *Nihil mihi conscius sum*, caute subjunxit: *Sed non in hoc justificatus sum* (*I Cor.* IV, 4). Jacobus dicit: *In multis enim offendimus omnes* (*Jac.* III, 2). Joannes dicit: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est* (*I Joan.* I, 8). Quid ergo facient tabulæ, si tremunt columnæ? Aut quomodo [e] virgulta immobilia stabunt, si hujus pavoris turbine etiam cedri quatiuntur. Solutioni ergo carnis appropinquans, nonnunquam terrore vindictæ etiam justi anima turbatur. Cui et si quid tranquillum in hac vita sapere potuit, mortis articulo interveniente concutitur, ut jure dici debeat: *Abominabilis fit ei panis in vita sua, et animæ ejus cibus ante desiderabilis.* Vel certe propter pavoris pœnam hoc, quod illic subditur: *Appropinquavit corruptioni anima ejus, et vita illius mortiferis.*

34. *Justorum animæ hoc pavore a levibus culpis purgantur.* — Sed quia justorum animæ a levibus quibusque contagiis ipso sæpe mortis pavore purgantur, et æternæ retributionis gaudia jam ab ipsa carnis solutione percipiunt, plerumque vero contemplatione quadam retributionis internæ etiam priusquam carne exspolientur hilarescunt, et dum vetustatis debitum solvunt, novi jam muneris lætitia perfruuntur, recte dicitur: *Videbit faciem ejus in jubilo.* Vel certe: *Liberavit animam suam, ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videret.* Justi itaque anima in jubilo faciem Dei conspicit, quia tantum de lætitia interna percipit, quantum capere vel assumpta vix possit. Ibi igitur lucem vivens videt, quia spiritalem oculum in radios æterni solis infigit. Ibi lucem vivens videt, quia omni jam mutabilitatis vicissitudine atque obumbratione calcata, veritati æternitatis inhæret; eique inhærendo quem cernit, ad similitudinem incommutabilitatis assurgit, atque in semetipsam auctoris sui inconversibilem speciem dum respicit assumit. Quæ enim ad mutabilitatem per semetipsam lapsa est, ad immutabilitatis statum immutabilitatem [f] videndo formatur. Igitur Eliu de afflicto hoc liberatoque homine, quia prius mœroris amaritudinem et postmodum gaudia consolationis expressit, apte subjunxit: *Hæc omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos*, videlicet conversionis, probationis, et

[a] Vindoc., *facile est autem opera a perversa vanitate, sed nimis difficile est ab illicita cogitatione cor tegere.*
[b] Pratel. et alii, *locuta sunt*. In Vindoc. omittitur hic versus: *labia dolosa*, etc.
[c] Al., *districto judicio.*
[d] Pratel., *pro se ille cum agonia peteret*
[e] Vindoc., *virgulta immutabilia.*
[f] Idem Codex, *vivendo formatur.*

mortis, quia per tria hæc, et duris primum stimulis mœroris afficitur, et magnis postmodum securitatis gaudiis refovetur. Et quia electi uniuscujusque mens iisdem tribus vicibus, id est vel labore conversionis, vel tentatione probationis, vel formidine solutionis atteritur, atque ipsa attritione purgata liberatur, apte subjungitur :

CAPUT XII [*Vet. XIX*].

VERS. 30. — *Ut revocet animas eorum a corruptione, et illuminet luce viventium.*

35. *Lux præsens, morientium est; lux æterna, viventium.* — Lux quippe morientium est, quam corporeis oculis cernimus. Qui autem adhuc huic mundo vivunt, luce morientium tenebrescunt. Illuminantur autem luce viventium, qui, despecto temporali lumine, ad splendorem internæ claritatis recurrunt, **777** ut ibi vivant, ubi verum lumen sentiendo videant, ubi non aliud lumen, atque aliud vita, sed ubi ipsa lux vita sit, ubi sic nos lux exterius circumscribat, ut interius impleat; sic interius impleat, ut incircumscripta exterius circumscribat. Illuminantur ergo hac luce viventium, quam tanto tunc subtilius conspiciunt, quanto nunc ad illam purius vivunt.

36. *Superbi veris et mysticis inania et tumida solent permiscere.* — Magna Eliu ac valde fortia protulit, sed hoc unusquisque arrogans habere proprium solet, quod dum vera ac mystica loquitur, subito per tumorem cordis quædam inania et superba permiscet. Foris enim placere appetit in hoc quod veraciter sentit; et inde mox inanescit a vero, unde [a] per elationis typum recedit ab intimo. Quia enim approbari doctus exterius quærit, intus plenitudinem qua docebatur amittit. Unde et Eliu, quem tenere arrogantium typum sæpe jam diximus, postquam multa sapientiæ profunda digessit, subito post easdem sententias veraces ac mysticas fastu scientiæ inflatus extollitur, cujus mox inflationis merito ejus sensus ad inania verba derivatur. Nam subdidit, dicens :

CAPUT XIII.

VERS. 31-33. — *Attende, Job, et audi me, et tace dum ego loquor. Si autem habes quod loquaris, responde mihi : loquere, volo enim te apparere justum. Quod si non habes, audi me ; tace, et docebo te sapientiam.*

37. *Quando aliquid humiliter loquuntur, diu in ejusdem humilitatis specie non perseverant.* — Qualem se apud se habeat hac locutione manifestat, qua dicit : *Attende, Job, et audi me, et tace dum ego loquor.* Immensa enim superbia est, a seniore sibi reverentiam exigere, et silentium imperare meliori se. [*Vet. XX.*] Quia autem prædicatores justi dum quoslibet corripiunt, sæpe per humilitatis gratiam [b] ad cogitationum suarum intima revertuntur, atque in eo ipso quod corripiunt, ne quid fortasse fallantur exquirunt, correptisque licentiam tribuunt [c] ut si quid pro seipsis justius sentiant fateantur, hoc nonnunquam etiam arrogantes imitari appetunt. Paulisper enim in verbis elatione postposita, quasi eorum quos corripiunt, [d] si forte reperire potuerint, justitiam quærunt, non quia ita sentiunt, sed quia ornari per humilitatis speciem concupiscunt. Metuunt enim [e] ne superbi ac tumidi, quia sunt, esse videantur. Unde Eliu statim subdidit, dicens : *Si autem habes quod loquaris, responde mihi ; loquere, volo enim te apparere justum.* Sed quia hæc ex corde non protulit, audire quod quæsierat non exspectavit. Nam illico subjunxit : *Quod si non habes, audi me ; tace, et docebo te sapientiam.* Qui enim veraciter quærunt audire quod justum est, æquanimiter exspectant audire quod quærunt. Eliu autem, quia veraciter requisitionis verba non protulit, dici quod quæsierat non permisit, sed mox quod intrinsecus gestabat erupit, qualemque se in oculis suis habebat ostendit, dicens : *Tace, et docebo te sapientiam.* Arrogantes enim viri quando aliquid humiliter sonant, diu in ejusdem humilitatis specie non perdurant. Cum fortasse quærunt ut audiant, mox loquendo obviant ne doceantur, quia superficiem vocis quam protulerant citius ostentationis intentio **778** [f] comprimit, quæ ex radice cordis exsurgit, atque eamdem humilitatis formam specie tenus sumptam eo celerius probant quia aliena est, quo illam diutius tenere non possunt. Ecce Eliu justitiam cum requirit ut discat, promittit quia doceat. Ecce quasi requirendo quod justum est aliquid planum sonuerat lingua ; sed mox celare non potuit hoc quod altum tumebat conscientia. Nam repente subjunxit : *Tace, et docebo te sapientiam.* Quia vero arrogantes omnes in eo quod proferunt typho superbiæ inflantur, et, velut in alto positi sic doctorum speciem sumunt ac si eorum verba dignatione quadam super indignos homines cœlitus effundantur, bene a scriptore hujus historiæ versus interponitur, quo dicatur :

CAPUT XIV [*Vet. XXI, Rec. VIII*].

CAP. XXXIV, VERS. 1. — [g] *Pronuntians quoque Eliu, etiam hæc locutus est.*

38. *Justi ex radice humilitatis loquuntur ; secus iniqui.* — Quid enim per hujus pronuntiationis vocabulum, nisi inflatio elationis ostenditur, ut verba, quæ de alta superbiæ radice veniebant, cum quadam quasi altitudine et distinctione procederent. Ita videlicet prædicare omnes arrogantes solent? Cum quodam enim fastu proferunt hoc quod singulariter intellexisse se credunt ; et fortasse tunc humilitatem prædicant, cum per elationis typhum exempla superbiæ ostentant. Unde fit ut eorum prædicatio concors sibi manere non possit, quia id quod rectum loquentes seminant, perverse tumentes impugnant. Humilibus

[a] Baluz., Colbert. et al., *per elevationis typhum.*
[b] Edit. Basil. 1514, Vaticana, Gilot., *ad cognitionum suarum.* Nostram lectionem eruimus ex Mss. Anglic., Norm., Turon., etc.
[c] Anglic., Norm. et alii, *ut si quid pro se ipsi justius*
[d] Al.; *si forte reperiri potuerit.*
[e] Turon., *ne superbia tumidi.*
[f] Baluz. et Colb., *corrumpit.*
[g] Ita Mss. passim et vet. Edit. In recent. legitur : *pronuntians itaque.*

namque auditoribus verba sua non compatiendo, sed vix dedignando largiuntur. Longe quippe se in altum positos æstimant, et super eosdem auditores suos [a] quasi præcedentes doctrinæ respectum vix de summo dignanter inclinant. At contra verba justorum ex radice veniunt humilitatis, ut fructum valeant ferre pietatis: et quidquid salubre potuerint, non tumendo, sed compatiendo subministrant. [b] Per verba quippe charitatis vel se in auditoribus suis, vel auditores suos in se ita transformant, ac si et illi per istos hoc quod audiunt doceant, et isti per illos hoc quod docendo proferunt discant. Eliu ergo typum arrogantium tenens, et [c] cum pronuntiationis ostentatione inchoans, quid dicat audiamus. Sequitur:

CAPUT XV.

B Vers. 2, 3. — *Audite, sapientes, verba mea, et eruditi auscultate me. Auris enim verba probat, et guttur escas gustu dijudicat.*

39. *Superbi doctores non quærunt auditores suos sapientes efficere, sed suam sapientiam ostentare.* — Ac si diceret: Sicut nec auris escas, nec guttur verba cognoscit; ita nec stultus quisque sententiam sapientis intelligit. Sapientes ergo atque eruditi audite quod dico, qui potestis ea quæ fuerint dicta cognoscere. Videamus igitur quantum tumeat, qui verba sua non nisi a sapientibus audiri decenter existimat. Verus autem sapientiæ prædicator dicit: *Sapientibus et insipientibus debitor sum* (*Rom.* I, 14). At contra arrogans in prædicatione sua aures tantummodo sapientium exspectat, quia non ideo prædicat ut possit quoslibet sapientes efficere, sed ideo sapientes quærit, ut possit quod senserit superbiendo monstrare. Sicut enim superius dictum est, non illos appetit erudire, sed se ostendere; nec intuetur quam justi qui audiunt fiant, sed ipse quam doctus [d], cum a doctis auditur **779** appareat. [*Vet. XXII.*] Quia vero prædicationem arrogantium nullus admitteret, si non et aliquid de humilitatis imagine permiscerent, bene Eliu postquam per tumida verba se extulit, rursum quasi ad æqualitatis concordiam condescendit, dicens:

CAPUT XVI.

Vers. 4. — *Judicium eligamus nobis, et inter nos videamus quid sit melius.*

40. *Humilitatem quandoque præ se ferunt, sed fictam.*—Sed utrum hoc judicium ex humili corde quæsierit, facile cognoscimus, si subsequentia ejus verba pensemus. Sequitur:

Vers. 5, 6.— *Quia dixit Job: Justus sum, et Deus subvertit judicium meum. In judicando enim me mendacium est; et violenta sagitta mea absque ullo peccato.*

A *Justos falsorum criminum insimulant.* — Hæc beatum Job dixisse queritur, quæ tamen quia minime dixerit, requisita sacræ historiæ verba testantur. Sed qui judicium æque quæsierat, ex culpa quam finxit, protinus sententiam promulgat. Nam sequitur:

Vers. 7, 8. — *Quis est vir, ut est Job, qui bibit subsannationem quasi aquam, qui graditur cum operantibus iniquitatem, et ambulat cum viris impiis?*

[*Rec. IX.*] Ecce judicium quærens judicium protulit, et post allegationem suam nulla beati Job exspectata sententia, eum damnatione dignum ex reproborum societate judicavit. Ait enim: *Quis est vir, ut est Job?* Ut utique subaudiamus, nullus. Atque subjungit: *Qui bibit subsannationem quasi aquam.* Aqua autem cum bibitur, ita liquide sumitur, [e] ut ad sorbendum nulla sui pinguedine retardetur. Subsannationem vero ut aquam bibere est Deum sine aliquo obstaculo cogitationis irridere, ut in eo quod superbit lingua vel conscientia, nulla trepidatio contradicat. Hæc autem ejus sententia super beatum Job quantum a tramite veritatis exorbitet, illa Domini attestatione cognoscimus, qua ad diabolum dicit: *Nunquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei similis in terra* (*Job.* I, 8)? Ecce quem Veritas dicit absque comparatione justum, eum Eliu asserit [f] absque comparatione peccatorem. Sed hæc esse propria arrogantium prædicatorum solent, ut etiam afflictos auditores suos magis districte corripere appetant, quam blande refovere. Plus enim student, ut mala objurgando increpent, quam bona laudando confirment. C Superiores quippe [g] videri desiderant, et magis gaudent cum eorum animum [h] ira elevat, quam cum charitas exæquat. Semper invenire optant quod increpando rigide feriant. Unde scriptum est: *In ore stulti virga superbiæ* (*Prov.* XIV, 3), quia videlicet percutere rigide scit, sed compati humiliter nescit.

41. *Sancti prædicatores, cum alios correpturi sunt, blandimenta præmittunt. Ut periti medici, prius palpant, postea feriunt.* — [i] Solent etiam prædicatores justi auditores suos objurgando corripere, solent in eorum vitia districta increpatione sævire. Unde scriptum est: *Verba sapientium quasi stimuli, et sicut clavi in altum defixi* (*Eccl.* XII, 11). Recte autem eorum D verba clavi vocati sunt, quia culpas delinquentium nesciunt palpare, sed pungere. An Joannis verba clavi non erant, cum dicebat: *Progenies viperarum, quis vobis demonstravit fugere ab ira ventura* (*Matth.* III, 7)? An verba Stephani clavi non erant, cum dicebat: *Vos* **780** *semper Spiritui sancto resistitis* (*Act.* VII, 51). An verba Pauli clavi non erant, cum dicebat:

[a] Locus subobscurus in Editis, nec clarior in Mss. Ebroic. et aliis, ubi legitur: *quasi procedentis doctrinæ respectum*, etc.

[b] Ebroic. et Vindoc., *vi quippe charitatis*. Turonensis, *via quippe charitatis*.

[c] Pratel., *cum pronuntiatione inchoans*.

[d] *Omissum a doctis* in Edit. Rom. et aliis seq. supplevimus ex Mss. Anglic., Norm., Vindoc., Colbert. et Baluz.

[e] Vindoc., *ut ad absorbendum*.

[f] In Vindoc. deest *absque*, sed vitiose, et contra sancti Gregorii mentem, cujus scopus est dicere eumdem Job quem Deus justis omnibus prætulit ab Eliu iniquorum omnium nequissimum judicatum.

[g] Norm., Vind. et alii, *si videri desiderant*.

[h] Male in Edit. Rom. et aliis, *ita elevat*.

[i] Hæc omittuntur in Baluz

O insensati Galatæ, quis vos fascinavit (*Galat.* III, 1)? Et rursum cum Corinthiis diceret: *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis* (*I Cor.* III, 3)? Sed necesse est ut caute videamus quia prædicatores justi in ipsis quos corrigunt, cum ex parte alia fortasse aliquid bonæ operationis inveniunt, ad eadem objurgationis verba cum quanta dispensatione descendunt. Ecce Paulus Corinthios docens, eosque in culpa divisionis aspiciens exorsus est, dicens: *Gratias ago Deo meo semper pro vobis, in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu, quia in omnibus divites facti estis in illo* (*I Cor.* I, 4). Multum profecto laudavit quos in Christo divites in omnibus dixit. Et ecce adhuc blandimenta multiplicat, dicens: *In omni verbo et in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis* (*Ibid.*, 5). Testimonium Christi confirmatum est in vobis, dixit, ac si opere peregissent quod doctrina didicerant. Et mox in laudis consummatione subjunxit: *Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia, exspectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi.* Quæso te, Paule, istis tot favoribus jam quo tendas insinues. Et ecce paulo post sequitur: *Obsecro vos autem, fratres, per misericordiam Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata. Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab his qui sunt Chloes, quia contentiones inter vos sunt.* (*Ibid.*, 10). De quibus contentionibus paulo post subdidit, dicens: *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis* (*I Cor.* III, 3)? [a] Ecce quibus laudibus ad aperta correptionis verba descendit; ecce in corde audientium quam blanda favoris manu viam districtæ increpationis aperuit. Prius namque superborum brachia studuit per blandimentorum vincula religare, ut postmodum potuisset vulnus superbiæ ferro correptionis incidere. Erant profecto in Corinthiis et quæ laudari debuissent, erant et quæ argui. Peritus itaque medicus prius sana membra, quæ circa vulnus erant, laudando palpavit, et postmodum putridum sinum vulneris feriendo transfixit. Habet ergo in sanctis prædicatoribus ad utraque aptum doctrinæ regula pondus suum, ut et recta [b] faventes nutriant, et perversa animadvertentes abscindant.

[*Vet. XXIV, Rec. X.*] 42. *Aliud est percutere cum justitia stimulat, aliud cum inflat superbia. Quis in correptione servandus modus. Hunc ignorant superbi.* Nonnunquam vero etiam prædicatores justi rigide feriunt. Sed aliud est cum justitia stimulat, aliud cum superbia inflat. Justi cum severe corrigunt, internæ dulcedinis gratiam non amittunt. Nam sæpe pro inquietudine refrenanda pravorum duritiam [c] districti vigoris assumunt, sed intus charitatis igne liquefiunt, atque eorum amore ardent, in quos aspera correptione sæviunt; seque etiam eis intrinsecus in secreto cordis humiliant, quos foris duris animadversionum stimulis quasi despiciendo castigant. Plerumque autem et non despiciendo despiciunt, et non desperando desperant, ut tanto eos celerius a culpa [d] pavescere ac resilire faciant, quanto jam quasi vicinius mortis foveam ostentant. Sæpe etiam quodam decenti moderamine **781** suas culpas coram discipulis indicant, ut illi audientes discant quomodo semetipsos de suis actionibus subtiliter reprehendant. Tanta autem dispensatione se temperant, ut neque cum se erigunt intrinsecus rigidi sint, neque rursum cum se humiliant extrinsecus remissi, quia et in disciplina humilitatem custodiunt, et in humilitate disciplinam. Paulus disciplinam tenuit, cum Corinthiis diceret: *Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis* (*I Cor.* III, 3)? Sed humilitatem in disciplina non perdidit, quia deprecando præmisit, dicens: [e] *Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata* (*I Cor.* I, 10). Rursum humilitatem tenuit, cum eisdem Corinthiis loquens paulo latius fortasse quam voluerat, semetipsum reprehendit, dicens: *Factus sum insipiens* (*II Cor.* XII, 11). Sed disciplinam in hac humilitate non perdidit, quia illico adjunxit: *Vos me coegistis.* Exemplum magnæ humilitatis exhibuit, cum discipulis dixit: *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum, nos autem servos vestros per Christum* (*II Cor.* IV, 5). Sed in hac humilitate [f] disciplinæ justitiam non amisit, qui eisdem delinquentibus dicit: *Quid vultis, in virga veniam ad vos* (*I Cor.* IV, 21)? et cætera. Sciunt ergo prædicatores sancti utroque moderamine artem magisterii temperare, et cum delinquentium reatus inveniunt, sciunt modo severe corripere, modo humiliter deprecari. Sed cum arrogantes viri eos imitari appetunt, sumunt ab eis aspera verba correptionis, et sumere ab eis veraciter nesciunt preces humilitatis. Magis enim terribiles [g] possunt esse quam mites; et idcirco discunt unde se erigant, et discere negligunt, ut animum submittant. Cumque admonere delinquentes placide nesciunt, nimio rigoris usu per invectionis iracundiam, etiam contra recte agentes effrenantur. Quorum iste Eliu speciem tenens, beatum Job non refovet, sed objurgat, dicens: *Quis est vir, ut est Job, qui bibit subsannationem quasi aquam, qui graditur cum operantibus iniquitatem, et ambulat cum viris impiis?* [*Vet. XXV.*] Et quia aliena semper est a veritate superbia, mox et ad falsa prorumpit, dicens:

[a] Vindoc., Pratel. et alii, *ecce quod laudibus ad aperta correptionis.* Hæc omittuntur in Baluz. et Colb.

[b] Editi, male, *recta facientes nutriant*; omnes enim Mss. habent, *faventes*, aut, *foventes nutriant.*

[c] In Vulgatis, *districti rigoris.* Sequimur Vindoc., Turon., Norm., Colb., et Baluz.

[d] Editoribus placuit, *pavescere*, quod legitur in Baluz. Colb., Ebroic., Vindoc., Turon., etc., mutare in *reviviscere.*

[e] Vindoc. et pler. Norm., *obsecro autem vos.*

[f] Al., *disciplinam justitiæ.*

[g] Ita Ebroic. et alii Norm., Vindoc., Baluz. et Colb. In Edit. Paris. 1495 legitur *magis enim terribiles, si possunt, volunt esse quam mites.* Optime sane si Mss. addere aut detrahere liceret. Corrupte in Basil. 1514 et Paris. 1518, *terribiles quos possunt, volunt*, etc. In aliis Vulgatis, *terribiles volunt esse quam.*

CAPUT XVII.

VERS. 9.—*Dixit enim : Non placebit vir Deo, etiamsi cucurrerit cum eo.*

43. *Aliena semper est a veritate superbia.* — Quod profecto quia minime dixerit, quisquis beati Job verba legit agnoscit. Sed qui idcirco loquitur, ut semetipsum ostendendo superbiat, quid mirum si in altero fingit quod reprehendat? Quomodo enim veritati cohæreat in verbis increpationis, quem intra semetipsum longe ab eadem veritate dirimit tumor mentis? Sequitur :

VERS. 10. — *Ideo viri cordati audite me.*

Ecce iterum fastu superbiæ inflatus, eos tantummodo, qui quasi digne intelligendo, se assequi valeant quærit, et sic quod sentiebat erumpit, dicens :

CAPUT XVIII.

VERS. 10 et 11. — *Absit a Deo impietas, et ab Omnipotente iniquitas. Opus enim hominis reddet ei, et juxta vias singulorum restituet eis.*

782 44. *Deus in hac vita non semper reddit singulis juxta opera.* — Bene dixit, quia in omnipotente Deo iniquitas vel impietas non est. Sed in hac vita nequaquam semper hoc agitur, quod subjunxit, quia juxta opus suum singulis et juxta vias proprias reddit. Nam et multos illicita et perversa perpetrantes gratuito prævenit, atque ad opera sancta convertit, et nonnullos rectis actibus deditos flagello interveniente corripit, [a] ac sic placentes quasi displiceant affligit, Salomone attestante, qui ait : *Sunt justi quibus multa eveniunt, quasi opera egerint impiorum; et sunt impii qui ita securi sunt, ac si justorum facta habeant* (*Eccle.* VIII, 14). Quod nimirum omnipotens Deus inæstimabili pietate dispensat, ut et justos flagella crucient, ne opera extollant; et injusti saltem sine pœna hanc vitam peragant, quia ad tormenta quæ sine fine sunt male agendo festinant. Nam quia aliquando justi nequaquam juxta opera flagellantur, hac ipsa historia quam tractamus ostenditur. Neque enim idem beatus Job pro culpa fuerat flagellatus, qui ante flagelli stimulum ipso judice attestante laudatus est. Verius ergo Eliu diceret, si dixisset : Quia in omnipotente Deo impietas atque iniquitas non est, etiam cum juxta vias proprias hominibus reddere non videtur. Nam et quod a nobis non intelligitur, ex occulti judicii non injusta lance profertur. Quia vero prædicatores arrogantes, dum multa inania spargunt, etiam sæpe vera ac solida proferunt, Eliu recte subjungit :

CAPUT XIX [*Vet. XXVI*].

VERS. 12. — *Vere enim Deus non condemnabit frustra, nec Omnipotens subvertet judicium.*

45. *Justa Dei judicia, etsi occulta.* — Ad diabolum Dominus dicit : *Commovisti me adversus eum, ut affligerem eum frustra* (*Job.* II, 3). Eliu autem dicit : *Quia non condemnabit Dominus frustra.* Quod utique discordare dictis Veritatis creditur, nisi subtili consideratione pensetur. Aliud namque est damnare, aliud affligere. Affligit ergo juxta aliquid frustra, sed frustra non damnat. An non juxta aliquid frustra Job afflixerat, [b] cum non delebatur vitium, sed meritum augebatur? Frustra enim condemnare non potest, quia damnatio fieri non ex parte ad aliquid potest, quæ videlicet in extremo punit omne quod hic quisque inique commiserit. Nec omnipotens Deus subvertit judicium, quia etsi minus recta videntur esse quæ patimur, recte tamen [c] in occulto examine decernuntur. Sequitur :

CAPUT XX [*Rec. XI*].

VERS. 13. — *Quem constituit alium super terram, aut quem posuit super orbem, quem fabricatus est?*

46. *Quem per se condidit mundum, per se quoque regit.*—Ut videlicet subaudias nullum. Per se quippe mundum regit, quem per se condidit; nec eget alienis adjutoriis ad regendum, qui non eguit ad faciendum. Sed hæc idcirco colliguntur, ut liquido indicet quia omnipotens Deus, si per semetipsum regere non negligit quod creavit, quod bene creavit utique bene regit, quia quod pie condidit impie non disponit; et qui necdum facta curavit ut essent, quæ sunt facta non deserit. Quia ergo præsens est in regimine qui auctor exstitit in creatione, ideo curam nostri non præterit. Unde et apte subjungit :

CAPUT XXI.

VERS. 14.—*Si direxerit ad eum cor suum, spiritum illius et flatum ad se trahet.*

783 47. *Curva hominum corda, cum vult, ad se erigendo, dirigit.* — Curvum cor est cum ima appetit, dirigitur cum ad superna sublevatur. Si ergo homo cor suum ad Dominum dirigit, spiritum et flatum illius Dominus ad se trahit. Spiritum videlicet pro internis cogitationibus, flatum vero qui per corpus trahitur, [d] pro externis actionibus ponit. Deo ergo spiritum hominis et flatum a se trahere est ad conversionem sui desiderii et interiora nostra et exteriora commutare, ut nihil jam menti exterius libeat, nihil caro inferius, vel si appetit, adipisci conetur; sed omne quod homo est ad eum videlicet a quo est et interius desiderando ferveat, et exterius se edomando constringat. Unde et apte subjungit :

CAPUT XXII [*Rec. XII*].

VERS. 15. — *Deficiet omnis caro simul, et homo in cinerem revertetur.*

48. *Tunc caro deficiet, et homo in cinerem per humilitatem revertitur.* — Simul enim omnis caro deficit, quando jam nullis suis moribus servit, quia præsidens spiritus cuncta ejus fluxa restringit, et quodam districtionis suæ gladio omne quod in illa male vivebat, interficit. Hoc nimirum disciplinæ gladio semetipsum Jeremias interfecerat, cum dicebat : *Postquam convertisti me, egi pœnitentiam; et postquam ostendi-*

[a] Mendose in Excusis, *ac si.*

[b] Pler. Norm. et Vindoc., *cui non delebat vitium, sed meritum augebat.* Corrupte in Baluz., *quod non delebat... augebat.* Huic tamen consentit Colbert. Cod., quem ex priori descriptum crederemus, nisi in quibusdam, licet paucis et minutissimis, discreparet.

[c] Al., *in occultis.*

[d] Vitiose in Rom. Ed., *pro æternis actionibus.*

sti mihi percussi femur meum (*Jerem.* xxxi, 19). Quid enim in femore, nisi voluptas carnis accipitur? Et quid est quod ait: *Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum*, nisi quod postquam superna spiritaliter vidit, omne quod in se inferius carnaliter vivebat exstinxit, ut quanto magis summa patescerent, tanto amplius ima quæ tenuerat non liberent? Nam quanto incipit quisque superius vivere, tanto et inchoat inferius interire. Juxta affectum namque carnalis operationis omnis caro Pauli simul interierat, cum dicebat: *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus* (*Galat.* ii, 20).

[*Vet. XXVII.*] 49. *Peccator mortalitatis suæ obliviscitur, secus justus.* — Bene etiam Eliu hoc loco subdidit: *Et homo in cinerem revertetur.* In peccato enim quisque positus mortalitatis suæ obliviscitur, et terram se esse non meminit, dum adhuc per superbiam inflatur. Post conversionis vero suæ gratiam, cum humilitatis spiritu tangitur, quid esse se aliud quam cinerem recordatur? Jam in cinerem David reversus fuerat, cum dicebat: *Memento, Domine, quod pulvis sumus* (*Psal.* cii, 15). Abraham in cinerem reversus fuerat, dicens: *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis* (*Genes.* xviii, 27). Et si viventem carnem necdum in terra mors solverat, hoc tamen apud se erant, quod se futuros absque dubitatione prævidebant. Hinc alias dicitur: *Auferes spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum revertuntur* (*Psal.* ciii, 29). Qui autem spiritus, nisi spiritus superbiæ nominatur? Tollatur ergo spiritus eorum ut deficiant, id est subducto superbiæ spiritu, nihil se de se esse cognoscant. Et revertantur in pulverem, id est humilientur ex infirma conditione. Propter hunc pulverem, ad cujus memoriam qui semetipsos considerant revocantur, per Sapientiam dicitur: *Justi fulgebunt, et sicut scintillæ in arundineto discurrent* (*Sap.* iii, 7). Sancti enim viri dum peccatoribus permiscentur, eos exemplorum suorum igne succendunt, [a] atque omne quod nitent, in cinerem redigunt, quia pietatis flamma consumpti, dum infirmitatem conditionis suæ conspiciunt, nihil aliud quam favillam se esse cognoscunt, ut a superbiæ suæ duritia resoluti, per pœnitentiam dicant id quod supra protulimus: *Memento, Domine, quia pulvis sumus* (*Psal.* cii, 15). **784** Bene ergo dicitur quia cum ad se spiritum hominis Dominus trahit, deficiet omnis caro simul, et homo in cinerem revertetur. [*Rec. XIII.*] Hæc Eliu et vera sunt et magna, quæ dicit; sed quia male mox ex eo quod bene sensit intumuit, verbis sequentibus prodit, dicens:

CAPUT XXIII [*Vet. XXVIII*].

Vers. 16. — *Si habes ergo intellectum, audi quod dicitur, et ausculta vocem eloquii mei.*

50. *Superbi plus videndo caligant et cæcutiunt. Quo magis superbiæ vitium patimur, minus videmus.* — Habent hoc proprium omnes arrogantes, ut cum forte acutum aliquid sentiunt, inde mox ad vitium elationis erumpant, sensusque omnium in sui comparatione despiciant, seque in suo judicio aliorum meritis anteponant. Quibus contingit miseris ut plus videndo tenebrescant, quia dum subtilia attendunt, semetipsos intueri nesciunt; et quo intelligentiam [b] acutius percipiunt, eo per superbiam deterius cadunt. Qui bene quidem subtilia conspicerent, si in eo quod proferunt se viderent. Superius namque Eliu dixerat: *Si habes quod loquaris, responde mihi: loquere, volo enim te apparere justum* (*Job* xxxiii, 32). Nunc autem ait: *Si habes intellectum, audi quod dicitur.* Ecce quomodo paulisper elatio per verborum incrementa proficit. Superius dubitavit si posset beatus Job proferre quod justum est; nunc vero discutit si hoc quod dicitur saltem possit audire. Ibi dixit: *Si habes quod loquaris, responde mihi.* Ac si diceret: Dic aliquid, si tamen dignus poteris esse qui dicas. Hic autem ait: *Si habes intellectum, audi quod dicitur.* Ac si aperte dicat: Audi me, si tamen dignus poteris esse qui audias. Isti sunt quotidiani defectus, qui in cordibus reproborum fiunt, quibus indesinenter ad deteriora descendunt, quia dum minora incaute negligunt, ad majora perniciose prorumpunt. Jam et hoc de superbia fuerat, quod beatum Job id quod justum est loqui posse dubitabat. Sed dum hanc in semetipso considerare negligit, ad nequiora pervenit, ut non solum posse ab eo dici quod justum est dubitet, sed etiam dicentem se justa ab eo intelligi posse desperet. Unde vitium superbiæ ab ipsa mox radice secandum est, ut cum latenter oritur, tunc vigilanter abscidatur, ne provectu vigeat, ne usu roboretur. Difficile enim in se quisque inveteratam superbiam deprehendit, quia nimirum hoc vitium quanto magis patimur, tanto minus videmus. Sic quippe in mente superbia, sicut in oculis caligo generatur. Quo se hæc latius dilatat, eo vehementius lumen angustat. Paulisper ergo elatio in præcordiis crescit, et cum se vastius extenderit, oppressæ mentis oculum funditus claudit, ut captivus animus typum elationis et pati possit, et tamen id quod patitur videre non possit. Sed quia arrogantes viri aliquando, ut diximus, recta non recte sentiunt, et bona inventa noverunt, sed hæc bene proferre contemnunt, Eliu post elationis typum, quo dixerat: *Si habes intellectum, audi quod dicitur*, subdit dicens:

CAPUT XXIV [*Vet. XXIX*].

Vers. 17. — *Nunquid qui non amat judicium sanari potest? Quomodo tu eum qui justus est in tantum condemnas?*

51. *In omnibus quæ dicimus attendendum; quid, cui, quando et quomodo dicatur.* — Bonam quidem sententiam protulit, sed beato Job proferenda non fuit. In omni enim quod dicitur summopere intuendum est quid dicatur, cui dicatur, quando dicatur, quomodo dicatur. Eliu autem attendit quid diceret,

[a] Hic, prælucentibus Mss. Colb., Baluz., Vindoc., Ebroic. et aliis Norm., emendavimus excusos in quibus legitur: *per omne quod nitent in cinerem redeunt.*

[b] Turon., *cautius percipiunt.*

sed cui diceret non attendit. Beatus quippe Job amabat judicium, 785 quia causas suas cum Domino pensare subtiliter noverat. Nec condemnaverat eum qui justus est, sed cur sine peccato percussus fuerat in dolore positus cum humilitate requirebat. Amat judicium quisquis vias suas subtiliter discutit, et secretarium cordis ingressus, quid Dominus ipsi tribuat, quid ipse Domino debeat pensat. Quod beatus Job quomodo non fecerat, qui tam crebra sacrificia [a] in expiatione filiorum etiam pro cogitationibus offerebat? Quia ergo Eliu dixit quod is qui judicium non amat sanari non possit, arguens beatum Job quod judicium non amaret, et quia eum qui justus est condemnasset, illico ejusdem justi, id est Domini, justitiam subdit, dicens :

CAPUT XXV [*Rec. XIV*].

VERS. 18. — *Qui dicit regi, apostata; qui vocat duces impios.*

52. *Apostata est qui aliis præest non ut prosit, sed ut dominetur.* — Sæpe novimus quod plerique qui præsunt inordinatum sibi metum a subditis exigunt, et non tam propter Dominum quam pro Domino venerari volunt. Intus enim se tumore cordis extollunt, cunctosque subditos in sui comparatione despiciunt, nec condescendendo [b] consulunt, sed dominando [c] premunt, quia videlicet alta cogitatione se erigunt, et æquales se illis quibus eos præesse contingit non agnoscunt. Contra hunc tumorem per Ecclesiasticum librum dicitur : *Ducem te constituerunt; noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex illis* (*Eccli.* XXXII, 1). Hunc tumorem Dominus per prophetam in pastoribus increpans ait : *Vos autem cum austeritate imperabatis eis, et cum potentia* (*Ezech.* XXXIV, 4). Ipsa enim bona quæ subditis dicunt dominando potius quam consulendo proferunt, quia videlicet quidquam eis quasi ex æquo dicere semetipsos existimant dejecisse. Singularitate enim gaudent culminis, et non æqualitate conditionis. Sed quia hæc tumentia corda rectorum subtiliter Dominus pensat, bene contra eos dicitur : *Qui dicit regi, apostata.* Unusquisque enim superbus rector toties ad culpam apostasiæ dilabitur, quoties præesse hominibus delectatus, honoris sui singularitate lætatur. Sub quo enim sit non considerat, et quod æqualibus quasi non sit æqualis exsultat. Unde autem hæc vitiorum radix pullulat in corde regentium, nisi ex imitatione illius qui, despectis angelorum societatibus, dixit : *Ascendam super altitudinem nubium, et similis ero Altissimo* (*Isai.* XIV, 14)? Quia ergo unusquisque rector quoties extollitur in eo quod cæteros regit, toties per lapsum superbiæ a summi rectoris servitio separatur; et cum æquales sibi subditos despicit, ejus super se dominium sub quo omnes æquales sunt non agnoscit, recte dicitur : *Qui dicit regi, apostata.*

[*Vet. XXX.*] 53. *Impius est, si suæ superbiæ
A exemplo, subditos in præceps trahat.* — Quia vero cum dominando præsunt, exemplo suæ superbiæ subditos ad impietatem trahunt, apte subjungitur. *Qui vocat duces impios.* Ad viam namque pietatis ducerent, si subditorum oculis humilitatis exempla monstrarent. [*Rec. XV.*] Dux autem est impius, qui a tramite veritatis exorbitat; et dum ipse in præceps ruit, ad abrupta sequentes invitat. Dux est impius, qui per tumoris exempla viam ostendit erroris. Paulus dux esse impietatis metuebat, cum potestatis suæ celsitudinem reprimebat, dicens : *Nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis,* [d] *cum possimus oneri esse,* 786 *ut Christi apostoli, sed facti sumus in medio vestrum parvuli* (*I Thessal.* II, 6). Parvulus in medio eorum factus fuerat, quia timebat
B ne si inter discipulos honorem suæ celsitudinis vindicaret, exempla elationis ostenderet. Timebat nimirum ne dum ipse sibi potestatem pastoralis potentiæ quæreret, grex subditus per abrupta sequeretur, et ad impietatem sequentes duceret, qui pietatis officium suscepisset.

54. *Sibi subditis virtutum splendore præluceat. Eorum culpas prudenter et humiliter corrigat.* — Unde necesse est ut is qui præest quæ exempla subditis præbeat solerter attendat; et tantis se sciat vivere, [e] quantis præesse; ac vigilanter inspiciat ne in eo quod prælatus est intumescat; ne jura debitæ potestatis immoderatius exigat; ne disciplinæ jus mutetur in rigorem superbiæ; et unde a perversitate subditos restringere poterat, inde magis intuentium corda per-
C vertat; ne, ut dictum est, impietatis dux per officium pietatis existat. Non autem debet hominum ducatum suscipere, qui nescit homines bene vivendo præire; ne qui ad hoc eligitur ut aliorum culpas corrigat, quod resecare debuit, ipse committat. Hinc inde ergo se qui præsunt [f] circumspiciant, ut sibi et subditis vivant, ut bonum quod faciunt, et intra sinum mentis abscondant, et tamen ex eo ad provectum sequentium exempla rectæ operationis impertiant, ut subditorum animadvertentes culpas corrigant, nec tamen per vim ejusdem animadversionis intumescant, ut quædam leniter correpta tolerent, nec tamen disciplinæ vincula eadem lenitate dissolvant, ut quædam tolerando dissimulent, nec tamen ea crescere dissimulando permittant. Laboriosa sunt ista, et nisi
D divina gratia fulciat, ad custodiendum difficilia. Recte vero de adventu districti judicis per Sapientiæ librum dicitur : *Horrendo et cito apparebit, quoniam judicium durissimum* [g] *his qui præsunt fiet* (*Sap.* VI, 6). Quia ergo plerumque per potestatem regiminis ad culpam prorumpitur elationis, atque apud districtum judicem ipsa elatio impietas æstimatur, bene de Domino per Eliu dicitur : *Qui vocat duces impios.* De ipso quippe ducatu dum superbiunt, exemplo suo subditos ad impietatem trahunt.

[a] Al., *in expiationem.*
[b] Turon., *consolantur.*
[c] Baluz. et Colb., *præsumunt.*
[d] Pratel., *cum possemus.*
[e] Ita Baluz., Colb. et Norm., quos vet. Ed. sequuntur. Recentioribus Editoribus magis placuit *quantis præest.*
[f] Al., *circuminspiciant.*
[g] Pratel. et alii, *in iis qui.*

55. *Alios judicans, superno judici assidue se sistat. Potestas accepta non honor, sed onus æstimanda. Ambitus infinita mala. Cura pastoralis nec cupiditate amplectenda, nec formidine deferenda.* — Unde magnopere curandum est ut qui regendis hominibus præfertur, apud se intra secretarium mentis in cathedra præsideat humilitatis. Cumque judicanti ei a cæteris [a] foris assistitur, vigilanti oculo incessanter aspiciat, cui quandoque judici ipse de his judicandus assistat, ut quanto nunc ante eum quem non videt, sollicitius trepidat, tanto eum cum viderit securior cernat. [*Rec. XVI.*] Penset ergo qui ad satisfaciendum districto judici de sua tantummodo anima fortasse vix sufficit, quia quot regendis subditis præest, reddendæ apud eum rationis tempore, ut ita dicam, [b] tot solus animas habet. Quæ nimirum cogitatio, si assidue mentem excoquit, omnem superbiæ tumorem premit. Et rector providus tanto jam neque rex apostata, neque A dux impius vocabitur, quanto ei cogitatione sollicita potestas quæ accepta est, non honor, sed onus æstimatur. Nam cui esse nunc judicem libet, huic videre tunc judicem non libet. Numerari enim culpæ nequeunt, quæ habendæ potestatis amore perpetrantur. Tunc solum vero **787** potestas bene geritur, cum non amando, sed timendo retinetur. Quæ ut ministrari recte valeat, oportet primum ut hanc non cupiditas, sed necessitas imponat. Percepta autem nec pro formidine debet deseri, nec ex libidine amplecti; ne aut pejus quis quasi ex humilitate superbiat, si divinæ dispensationis ordinem fugiendo contemnat; aut eo jugum **788** superni rectoris abjiciat, quo eum super cæteros privatum regimen delectat. Potestas ergo cum percipitur, non ex libidine amanda est, B sed ex longanimitate toleranda, ut inde tunc ad judicium [c] salubriter levis sit, unde nunc ad ministerium patienter gravis innotescit.

[a] Deest *foris* in iisdem Cod.

[b] Anglic. et Pratel., aliique Norm., *tot solus animas debet.*

[c] In Ed. Gussanv., *salubriter lenis,* quod mendum typographicum esse putamus. Legitur enim in omnibus libris tam manu exaratis quam Excusis, et legi debet *levis*, ut opponatur *gravi.*

LIBER VIGESIMUS QUINTUS.

In explicatione capitis XXXIV, *a versu* 19 *ad* 30, *de reproborum pœna occultisque Dei judiciis disseritur.*

CAPUT PRIMUM.

1. *Error illorum qui in hominibus quod habent, non quod sunt, attendunt.* — Ipsa humanæ [a] conditionis qualitas indicat quam longe rebus cæteris præstat. Nam collata homini ratio asserit quantum omnia quæ vel vita, vel sensu, vel ratione carent, natura rationalis antecedit. Et tamen, quia ab internis atque invisibilibus oculos claudimus, et visibilibus pascimus, plerumque hominem non ex eo quod ipse est, sed ex his quæ circa ipsum sunt veneramur. Cumque non intuemur quid ipse sit, sed quid possit in acceptione personarum, non ex personis, sed ex rebus adjacentibus ducimur. Sicque fit ut is quoque apud nos intus in despectionem veniat, qui foris honoratur, quia dum pro his quæ circa illum sunt honorabilis habetur, rebus suis in examine nostro postponitur. Sed omnipotens Deus vitam hominum ex sola qualitate interrogat meritorum; et sæpe inde plus punit, unde hic majora ad ministerium contulit, Veritate attestante, quæ ait: *Cui multum datum est,* [b] *multum quæretur ab eo* (*Luc.* XII, 48). Unde bene nunc per Eliu dicitur:

CAPUT II.

Cap. XXXIV, vers. 19.— *Qui non accipit personam* C *principum, nec cognovit tyrannum, cum disceptaret contra pauperem.*

2. *Non est acceptio personarum apud Deum.* — Potest autem per principem vel tyrannum quisque superbus intelligi; per pauperem vero humilis designari. Tyrannum ergo disceptantem contra pauperem non cognoscit, quia superbos omnes vitam nunc humilium deprimentes, in judicio nescire se perhibet, dicens: *Nescio vos unde sitis* (*Luc.* XIII, 25). Et quia sic potenter cum vult destruit, sicut cum voluit potenter creavit, apte ratiocinando subjungitur:

Ibid. — *Opus enim manuum ejus sunt universi.*

[*Rec. II.*] Atque mox subditur:

CAPUT III.

Vers. 20. — *Subito morientur, et in media nocte* D *curvabuntur populi, et pertransibunt.*

3. *Iniquorum omnium mors subita, quia non prævisa.* — Quamlibet sero de hac vita tollantur iniqui, subito et repente tolluntur, quia finem suum cogitando prævidere nesciunt. Subitum est homini, quod ante cogitare non potuit. Subito [c] dives ille tultus est, qui horrea quæ præparabat deseruit, et inferni locum quem [d] non prævidebat invenit. Ad aliud exercebat animam per cogitationem, sed ad aliud emisit per

[a] In Recent. Excusis, *compunctionis*. Nostræ lectioni suffragantur præter vet. Edit. mss. Baluz., Turon., Vindoc., Norm. et Longipontanus, in quo undecim libri posteriores Moral. leguntur. Favet insuper ratio; agit enim sanctus Gregorius de humanæ conditionis dignitate, at de compunctione nihil dicit.

[b] Pratel., *multum quæritur.*

[c] Vindoc. et Pratel., *dives ille sublatus est;* Vet. Ed., etc., *dives ille raptus est.* In Colb., *ille stultus raptus est.* In recent. Ed., *dives ille stultus raptus est.* Ubi procul dubio Editores in Mss. legerunt *stultus* pro *tultus*, cujus vocis significationem fortasse non intelligebant. Sic tamen legitur in Baluz. De hac voce jam diximus l. III, num. 22.

[d] Baluz. et Colb., *non præparabat.*

sententiam; aliud dum viveret contemplatus est, aliud dum moreretur expertus. Reliquit enim diu tractata temporalia, et inopinata invenit æterna. Unde ei propter hanc ignorantiam cæcitatis suæ bene per divinam sententiam dicitur : *Hac nocte repetunt animam tuam a te* (*Luc.* XII, 20). In nocte quippe ablata est, quæ in obscuritate est cordis amissa. In nocte ablata est, quæ considerationis lucem habere noluit, ut quod poterat pati præviderat. Unde bene discipulis futura cogitantibus Paulus apostolus dicit : *Vos autem fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei; non sumus noctis neque tenebrarum* (*I Thess.* V, 4). Dies enim exitus tanquam fur in nocte comprehendit, quando stultorum animas futura non prævidentes ejicit. Unde hic quoque apte subjungitur : *Et in media nocte curvabuntur populi, et pertransibunt.* In media nocte curvati pertranseunt, [a] qui obscuritate suæ negligentiæ humiliati rapiuntur. Tunc curvabuntur per sententiam judicis, qui nunc curvari negligunt per humilitatem cordis. Electi autem ne inviti curventur in morte, sponte curvantur in humilitate. Unde sanctæ Ecclesiæ de conversa prole persecutorum dicitur : *Venient ad te curvi filii eorum, qui humiliaverunt te* (*Isai.* LX, 14).

4. *Vita hominis post peccatum, transitus est : secus ante peccatum.* — Et bene de morientibus populis non ait : Transibunt, sed *pertransibunt*, quia etiam vivendo temporaliter quotidie ad finem tendimus, et præsentem vitam quasi quamdam viam subigendo transimus. Hoc ipsum enim [b] morituros vivere quasi ad mortem ire est. Et quot dies vitæ peragimus, quasi in itinere ad locum propositum tot passibus propinquamus. Ipsa quippe augmenta detrimenta sunt temporum, quia vitæ nostræ spatia quanta esse cœperint, incipiunt jam tanta non esse. [*Vet. II.*] Primus vero homo ita conditus fuit, ut manente illo decederent tempora, ne cum temporibus ipse transiret. Stabat enim momentis decurrentibus, quia nequaquam ad vitæ terminum per dierum incrementa tendebat. Stabat tanto robustius quanto semper stanti [c] arctius inhærebat. At ubi vetitum contigit, mox **789** offenso creatore cœpit ire cum tempore. Statu videlicet immortalitatis amisso, cursus eum mortalitatis absorbuit (*Genes.* III, 4). Et dum juventute ad senium, senio traheretur ad mortem, transeundo didicit stando quid fuit. Cujus nos quia de propagine nascimur, radicis amaritudinem quasi in virgulto retinemus. Nam quia ex illo originem ducimus, ejus cursum nascendo sortimur, ut eo ipso quotidiano momento quo vivimus incessanter a vita transeamus, et vivendi nobis spatium unde crescere creditur, inde decrescat. Quia ergo ad summam moriendi quotidie tendimus per incrementa vivendi, bene de morientibus nequaquam *transibunt* dicitur, sed *pertransibunt*, quia transeunt etiam dum vivunt, sed pertranseunt dum moriuntur : Sequitur.

CAPUT IV [*Rec. III*].

Ibid. — Et auferent violentum absque manu.

5. *Iniquos non prævisa Dei manus ad supplicium rapit.* — Subaudis divina judicia. Absque manu vero auferent eum qui manu violentus fuit. Absque manu auferent, quia videlicet subito exitu urgente invisibiliter rapitur, qui visibiliter rapiebat. Vidit ipse quos rapuit, sed quis illum in morte rapiat non videt. Absque manu ergo violentus aufertur, quia et raptorem suum non intuetur, et tamen ducitur. Quem tanto sequitur districtior sententia, quanto peccanti ei magna est [d] patientia prorogata, quia divina severitas eo iniquum acrius punit, quo diutius pertulit. Sæpe vero evenit, ut dum peccatores superna clementia exspectat, in majorem cordis cæcitatem prosiliant. Unde scriptum est : *An ignoras, quia benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam tuam et cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei* (*Rom.* II, 4). Et ecce dum violentus quisque quos valuerit rapit, dum invalidos opprimit, et dum diu omne quod nequiter concupiscit exercet, quia non subito percutitur, sed ejus in finem pœna differtur, nequissima ejus actio a Deo videri non creditur. Unde apte postquam ejus narravit interitum, illico de Domino adjungit, dicens :

CAPUT V.

VERS. 21. — *Oculi enim ejus super vias hominum, et omnes gressus eorum considerat.*

6. *Stulte et impie peccator ex Dei patientia cogitat, sua flagitia aut non videri a Deo, aut approbari. Oculos aperiet pœna, quos culpa clausit.* — Tunc enim nequaquam considerare credebatur, quando violentus iste omne malum quod poterat inulte perpetrabat. Æstimabatur Deus [e] injusti acta non cernere, quia differebat juste damnare; et magna ejus patientia quasi quædam negligentia putabatur. Iniquus quoque ipse toties se in peccatis suis non videri a Deo credidit, quoties inulte peccavit. Cui per quemdam sapientem dicitur : *Ne dicas, peccavi, et quid accidit mihi triste* (*Eccli.* V, 4)? Emendare non vult nequitiam, pro qua dignam non pertulit pœnam; et quo pie exspectatus est, eo est ad peccandum nequiter instigatus; [f] et patientiæ supernæ longanimitatem despiciens, unde corrigere culpam suam debuit, inde cumulavit, sicut per eumdem Job dicitur : *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, et ille abutitur eo in superbia* (*Job* XXIV, 23). Sæpe etiam, quia pœnam quam meretur repente non suscipit, hoc ipsum Deo non æstimat displicere quod facit. [*Vet. III.*] Est itaque nunc, [g] et ad quas-

[a] Vindoc., *qui in obscuritate.*

[b] Turon., *morituris vivere.*

[c] Ita Turon., Vindoc., Baluz., Colb. et plerique Norm. Editi mutarunt *arctius* in *ardentius.*

[d] Baluz., Colb., Ebroic. et Prat., *patientia prærogata.*

[e] Ita Turon., Baluz., Colb., Vindoc., Longip., Normanni, ubi Editi habent, *injuste acta.*

[f] Al., *et patientiam supernæ longanimitatis*, ut est in Baluz. et Colb.

[g] Pratel., *et ad quemlibet, blasphemiam præsumendo.*

libet blasphemias præsumendo prorumpat; [a] voluptatum suarum nequitias impleat, aliena rapiat, innocentium oppressione 790 satietur, et quia necdum percutitur, vias suas a Domino aut non videri æstimet, aut quod pejus est, approbari! Veniet profecto, veniet æterna et repentina percussio; [b] et tunc cognoscet a Deo cuncta conspici, quando se improviso exitu viderit pro cunctorum retributione damnari. Tunc in pœna sua oculos aperiet, quos diu tenuit clausos in culpa. Tunc considerasse omnia verum judicem sentiet, quando malorum suorum meritum jam evadere sentiendo non possit. Iniquus ergo qui diu exspectatus est, idcirco est repente sublatus, quia *oculi Domini super vias hominum, et omnes gressus eorum considerat.* Ac si diceret: Quia ea quæ diu patienter conspicit, quandoque inulta non deserit. Nam ecce subito violentum rapuit, et mala ejus quæ exspectando pertulit animadvertendo resecavit. Nemo igitur dicat humana facta Deum non cernere, cum iniquum quempiam iniquitates suas libere prospicit cumulare. Subito enim tollitur, qui diu toleratur.

7. *Gressus hominis quos Deus considerat, qui sint.* — Gressus vero hominum vocat, vel singulas operationes quibus innitimur, vel alternantes motus intimæ cogitationis quibus quasi passibus, vel longe a Domino recedimus, vel pie Domino propinquamus. Ad Deum enim quasi tot gressibus [c] mens accedit, quot bonis motibus proficit. Et rursum tot gressibus longe fit, quot malis cogitationibus [d] deterescit. Unde plerumque contingit ut necdum procedat in opere motus mentis, et tamen perfecta jam culpa sit ex ipso reatu cogitationis, sicut scriptum est: *Manus in manu non erit innocens malus* (*Prov.* XI, 21). Manus enim [e] manui jungi solet, quando quiescit in otio, et nullus eam usus laboris exercet. *Manus ergo in manu non erit innocens malus.* Ac si diceret: Et cum manus cessat ab iniquo opere, malus tamen non est innocens per cogitationem. Quia ergo novimus quod districte omnia non solum facta, sed saltem cogitata pensentur, quid faciemus de incessu mali operis, si sic subtiliter Deus judicat gressus cordis? Ecce occulta mentis nostræ itinera nullus hominum videt, et tamen ante Dei oculos tot gressus ponimus quot affectus movemus. [*Vet. IV.*] Toties ante illum labimur quoties a recto itinere infirmæ cogitationis pede claudicamus. Nisi enim in conspectu ejus iste assiduus nostrarum mentium lapsus incresceret, per prophetam scilicet non clamaret: *Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis* (*Isai.* I, 16). Hæc nimirum dicens, vim cooperte nostræ malitiæ quasi ferre se non posse testatur. Quæ cooperta illi esse non potest, quia videlicet importune ejus conspectui ingeritur quidquid a nobis illicitum occulte cogitatur

A *Omnia enim, sicut scriptum est, nuda et aperta sunt oculis ejus* (*Hebr.* IV, 13). Unde hic quoque apte subjungitur:

CAPUT VI [*Rec. IV*].

VERS. 22. — *Non sunt tenebræ, et non est umbra mortis, ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem.*

8. *Nemo judicio Dei qui nihil aut obliviscitur aut ignorat, absconditur.* — Quid per tenebras, nisi ignorantiam, et quid per umbram mortis, nisi oblivionem studuit designare? De quorumdam quippe ignorantia dicitur: *Tenebris obscuratum habentes intellectum* (*Ephes.* IV, 18). Et rursum de oblivione quæ in morte contingit scriptum est: *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum* (*Psal.* CXLV, 4). Quia ergo 791 per mortem funditus oblivioni traditur quidquid vivendo cogitatur, quasi quædam umbra mortis oblivio est. Sicut enim agit mors interveniens non esse quod fuit in vita, ita interveniens agit oblivio non esse quod fuit in memoria. Recte itaque umbra ejus dicitur, quia velut de ipsa exprimitur, dum vim illius sopiendo sensus imitatur. Deus autem quia mala hominum nec cogitata ignorat, nec perpetrata obliviscitur, nisi ab ejus oculis pœnitendo deleantur, congrue dictum est: *Non sunt tenebræ et non est umbra mortis, ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem.* Ac si diceret: Idcirco ejus judicio nullus absconditur, quia nullatenus potest aut non videre quod facimus, aut oblivisci quod videt.

9. *Omnis mutabilitatis Deus est expers. Non homo, non angeli.* — Quamvis intelligi [f] tenebræ vel umbra mortis, etiam aliter possunt. Omnis namque immutatio velut quædam mortis imitatio est. Id enim quod mutat quasi ab eo quod erat interficit, ut desinat esse quod fuit, et incipiat esse quod non fuit. Lumen igitur verum, creator videlicet noster, quia nulla mutabilis vicissitudine tenebrescit, nullis naturæ suæ defectibus obumbratur, sed ejus esse sine mutabilitate fulgere est, tenebræ vel umbra mortis dicitur ei non inesse. Unde alias scriptum est: *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (*Jac.* I, 17). Et unde rursus Paulus apostolus dicit: *Qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem* (*I Tim.* VI, 16). [*Vet. V.*] Sed cum cuncti noverimus quod et humana anima et angelici spiritus sint [g] immortales instituti, cur ab Apostolo solus Deus immortalitatem habere perhibetur, nisi quia solus Deus vere non moritur, qui solus nunquam mutatur?

10. Humana quippe anima in lapsum non caderet, si mutabilis non fuisset; quæ a paradisi quoque gaudiis expulsa, si mutabilis non esset, ad vitam [h] nunquam rediret. In hoc ipso vero quod ad vitam redire nititur, defectus suos cogitur alternante semper mutabilitate tolerare. Quia ergo ex nihilo est con-

[a] Turon., *voluntatum suarum.* Ita etiam Baluz. et Colb.
[b] Pratel., *et tunc cognoscit;* et infra, *aperit, sentit,* quod etiam legitur in Baluz. et Colb.
[c] Omittitur *mens* in Baluz. et Colb.
[d] Sic legendum cum Baluz., Colb., Norm., etc., non *decrescit*, ut habent Editi. De hac voce vide supra, l. XV, num. 71.
[e] Vindoc. et Prat., *in manu jungi.*
[f] Prat., *tenebræ ejus.*
[g] Vindoc. et Pratel., *immortales constituti.*
[h] Vindoc., Baluz., Colb., *minime rediret.*

dita ex se nihilominus infra se tendit, nisi ad boni desiderii statum artificis sui manu teneatur. Ex eo itaque quod creatura est, deorsum ire habet. Virtute namque propria in præceps posse se ire considerat, sed ad creatorem suum amoris manu se retinet, ne cadat, quousque ad immutabilitatem transeat, et eo vere immortaliter, quo immutabiliter vivat.

11. Ipsi quoque angelici spiritus mutabiles ex natura sunt conditi, quatenus aut sua sponte caderent aut ex arbitrio starent. Sed quia humiliter elegerunt ei inhærere, a quo creati sunt, [a] hanc ipsam in se mutabilitatem suam standi jam immutabilitate vicerunt: ut hoc ipsum merito transcenderent, quod naturæ suæ ordine mutabilitati subesse potuissent. Quia ergo solius divinæ naturæ est umbras ignorantiæ mutabilitatisque non perpeti, dicatur recte, *Non sunt tenebræ, et non est umbra mortis, ut abscondantur ibi qui operantur iniquitatem.* [*Vet. VI.*] Lux enim æterna, quæ Deus est, quanto incommutabiliter **792** fulget, tanto penetrabiliter videt; et neque occulta nescit, quia cuncta penetrat, neque penetrata obliviscitur, quia incommutabilis durat. Proinde quoties indignum aliquid corde concipimus, toties in luce peccamus, quia ipsa nobis et non sibi præsentibus præsto est, et perverse gradientes in ipsam impingimus, a qua per meritum longe sumus. Cum vero nos videri non credimus, in sole clausos oculos tenemus. Illum videlicet nobis abscondimus, non nos illi. Nunc ergo dum possumus, a conspectu æterni judicis et male cogitata, [b] et pejus perpetrata deleamus; revocemus ante oculos cordis quidquid perverse egimus per nequitiam præsumptionis. Nihil sibi nostra blandiatur infirmitas, atque in his quæ recolit, semetipsam delicate non palpet, sed quanto sibi mali sit conscia, tanto in se benignius sit severa, proponat contra se futurum judicium, et quæque in se sentit districte ferienda per sententiam judicis, hæc in se pie feriat per pœnitentiam conversionis. Unde apte postquam violenti hujus pœna descripta est, sequitur:

CAPUT VII [*Rec. V*].

VERS. 23. — *Neque enim ultra in hominis potestate est ut veniat ad Deum in judicium.*

12. *Dei judicium prævenire debemus nosmetipsos judicando.* — Versus iste tanto majore disputatione indiget, quanto hoc quod dicit, si negligitur, acrius dolet. Hic nimirum non illud judicium designatur, quod per æternam retributionem punit, sed quod mente conceptum [c] per conversationem diluit. Ad illud quippe venire non desiderat, quisquis se per illud damnari formidat. Dum ergo dicitur: *Neque enim ultra in hominis potestate est, ut veniat ad Deum in judicium*, profecto ostenditur esse quoddam judicium quod quandoque etiam a damnatis ac reprobis desideretur. Et quod est illud, nisi hoc, de quo Paulus apostolus dicit: *Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur* (*I Cor.* XI, 31)? et de quo per prophetam dicitur: *Non est judicium in gressibus eorum* (*Isai.* LIX, 8); et de quo David ait: *Honor regis judicium diligit* (*Psal.* XCVIII, 4); videlicet qui jam Deum honorat ex fide, sollicite judicet quid ei debeat in operatione. Unde rursum scriptum est: *Judicare coram Domino, et exspecta eum* (*Job.* XXXV, 14). Coram Domino scilicet judicatur, qui corde Dominum conspicit, et actus suos sub ejus præsentia, sollicita inquisitione discernit. Quem tanto [d] quis securius exspectat, quanto quotidie vitam suam suspectus examinat. Qui enim ad extremum ejus judicium venit, non jam coram illo, sed ab illo judicatur. De hoc quoque mentis judicio obliviscenti animæ per prophetam Dominus dicit: *Reduc me in memoriam, ut judicemur simul; narra si quid habes, ut justificeris* (*Isai.* XLIII, 26).

[*Rec. VI.*] 13. *Judicii hujus ordo. Accusat conscientia, ratio judicat, timor ligat, dolor cruciat.* — Debet enim uniuscujusque mens et causas suas apud Dominum, et causas Domini contra se sollicita inquisitione [e] discutere; debet caute pensare, vel quæ ab eo bona perceperit, vel quæ mala bonis illius perverse vivendo responderit. Quod electi quidem quotidie facere omnino non cessant. Unde bene Salomon ait: *Cogitationes justorum, judicia* (*Prov* XII, 5). **793** Accedunt enim ad secretarium judicis intra sinum cordis: considerant quam districte quandoque feriat qui diu patienter exspectat; metuunt in his quæ se egisse meminerunt, et puniunt flendo quod perpetrasse se intelligunt; timent subtilia Dei judicia, etiam de his quæ in semetipsis intelligere fortasse non possunt. Vident enim videri divinitus quod ipsi in se per humanitatem non vident; conspiciunt districtum judicem, qui quo tardius venit, eo severius percutit. Sanctorum etiam patrum residere conventum cum eo pariter contemplantur, eorumque vel exempla, vel dicta se contempsisse reprehendunt, atque in hoc secreto interioris judicii, ipsa mentis suæ exsecutione constricti, pœnitendo feriunt quod superbiendo commiserunt. Ibi namque adversum se quidque se impugnat, enumerant: ibi ante oculos

[a] Hic Gussanv. admonet in Ms. Vaticano 1 addi sequentia: *Acceperunt ex visione rectoris sui in se ipsis sine defectu persistere. Ex eo tamen eis standi ars mira conficit, quo dum sciunt quid de propria positione possunt, considerant rectoris sui gubernationi quid debeant. Et quanto facilius sentiunt se posse mutabiliter labi, tanto se ad amorem rectoris sui arctius ne labantur astringunt. Positione propria ad præceps posse se ire cognoscunt, sed ad creatorem suum amoris manu se retinent, ne cadant. Hanc ipsam.* Hoc additamentum etsi a stylo Gregoriano non abhorreat, nullis in Codicibus sive manu exaratis, sive excusis comparet; ne in ipsis quidem Romanis editis.

[b] Mendose in Gussanv., *et prius perpetrata.* Opponuntur hic *malum* et *pejus*; *cogitatio mala, et actio pejor*. Superius etiam legitur, *curat*, pro, *durat*.

[c] Pratel. et alii, *per conversionem*; quod etiam legitur in vet. Edit. Paris. et Basil.

[d] Baluz., *quis securus.* Quod optime respondet alteri membro, *suspectus examinat.* At in aliis Mss. legitur *securius.*

[e] Turon., *discutere. Debet autem pensare.*

suos omne quod defleant, coacervant; ibi quidquid per iram districti judicis decerni possit, intuentur; ibi tot patiuntur supplicia, quot pati timent; nec deest in hoc judicio mente concepto omne ministerium, quod punire reos suos plenius debeat. Nam conscientia accusat, ratio judicat, timor ligat, dolor excruciat. Quod judicium eo certius punit, quo interius sævit, quia videlicet ab exterioribus non accedit. Unusquisque enim cum causam hujus examinis contra se aggredi cœperit, ipse est [a] actor qui exhibet, ipse reus qui exhibetur; odit se qualem fuisse se meminit, et ipse qui est, per semetipsum insequitur illum qui fuit, atque ab ipso homine adversus semetipsum fit quædam rixa in animo, parturiens pacem cum Deo. Hanc cordis rixam Dominus requirebat, cum per prophetam diceret: *Attendi et auscultavi, nemo quod bonum est loquitur, nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo, dicens: Quid feci* (*Jerem.* VIII, 6)? Ista cordis humani rixa [b] placatus est, cum prophetæ suo de Achab rege semetipsum reprehendente loqueretur, dicens: *Vidisti Achab humiliatum coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus ejus* (*III Reg.* XXI, 29).

14. *Hoc judicium quod mali declinant, justi semper exercent, quam utiliter subeamus. Sic a peccati vetustate renovamur.* — Quia ergo nunc in potestate est internum mentis nostræ contra nos subire judicium, recognoscendo accusemus nosmetipsos, et quales fuimus pœnitendo torqueamus; non cessemus dum licet judicare quod fecimus, audiamus caute quod dicitur: *Neque enim ultra in hominis potestate est, ut veniat ad Deum in judicium.* Reproborum namque esse proprium solet, semper prava agere, et nunquam quæ egerint retractare. Omne enim quod faciunt cæca mente pertranseunt, factumque suum nisi cum puniti fuerint, non agnoscunt. At contra electorum est actus suos quotidie ab ipso cogitationis fonte discutere, et omne quod turbidum profluit ab intimis exsiccare [*Vet. VII*]. Sicut enim non sentimus quomodo crescunt membra, proficit corpus, mutatur species, nigredo capillorum albescit in canis (hæc quippe omnia nobis nescientibus aguntur in nobis), ita mens nostra per momenta vivendi ipso curarum usu a semetipsa permutatur, et non agnoscimus, nisi vigilanti custodia ad interiora nostra residentes, provectus nostros quotidie defectusque pensemus. Hoc ipsum enim in hac mortali vita consistere, quasi ad vetustatem ire est, **794** et cum indiscussa mens relinquitur, in quodam senio torporis sopitur, quia sui negligens, propositum robur insensibiliter perdens, a forma prioris fortitudinis dum nescit senescit. Unde et per prophetam sub A Ephraim specie dicitur: *Comederunt alieni robur ejus, et nescivit; sed et cani effusi sunt in eo, et ipse ignoravit* (*Oseæ* II, 9). Cum vero semetipsam quærit, et subtiliter pœnitendo se discutit, ab ipsa hac vetustate sua tota lacrymis et mœrore incensa renovatur, et quæ jam pene inveterata [c] frixerat, per subministrata interni amoris studia novum calet. Unde Paulus apostolus usu mortalis vitæ veterascentes discipulos admonet, dicens: *Renovamini spiritu mentis vestræ* (*Ephes.* IV, 23).

[*Rec. VII.*] 15. *Ut hoc agamus, nos admonent exempla SS. Patrum et divina præcepta.* — Sed ad hæc agenda valde exempla patrum et sacri eloquii præcepta nos adjuvant. Si enim sanctorum opera inspicimus, et divinis jussionibus aurem præbemus, B alia nos contemplata, alia audita succendunt, et cor nostrum torpore non constringitur, dum imitatione provocatur. Unde bene ad Moysen dicitur: *Ignis in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subjiciens mane ligna per singulos dies* (*Levit.* VI, 12). Altare quippe Dei est cor nostrum, in quo jubetur ignis semper ardere, quia necesse est ex illo ad Dominum charitatis flammam [d] indesinenter ascendere. Cui per singulos dies sacerdos ligna subjiciat, ne exstinguatur. Omnis enim Christi fide præditus membrum utique summi sacerdotis effectus est, sicut cunctis fidelibus Petrus apostolus dicit: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium* (*I Pet.* II, 9). Et sicut Joannes apostolus dicit: *Fecisti nos Deo nostro regnum* [e] *et sacerdotes* (*Apoc.* II, 6). Sarcerdos ergo in C altari ignem nutriens, quotidie ligna subjiciat, id est fidelis quisque, ne in eo charitatis flamma deficiat, in corde suo tam exempla præcedentium quam sacræ Scripturæ testimonia [f] congerere non desistat. Nam quasi quædam fomenta igni dare est [g] in excitatione charitatis vel exempla patrum vel præcepta dominica ministrare. Quia etenim interna novitas nostra ipsa quotidie hujus vitæ conversatione veterascit, ignis iste adhibitis lignis nutriendus est, ut dum per usum se nostræ vetustatis extenuat, per patrum testimonia et exempla reviviscat. Et bene illic præcipitur ut mane ligna per dies singulos congerantur. Hæc quippe non fiunt, nisi cum nox cæcitatis exstinguitur. Vel certe quia mane prima pars diei est, postpositis cogitationibus vitæ præsentis, hoc primo loco quisque D fidelium cogitet, ut quod in se jamjamque quasi deficit, quibus valet nisibus studium charitatis inflammet. Ignis enim iste in altari Domini, id est in corde nostro citius exstinguitur, nisi solerter adhibitis exemplis patrum et dominicis testimoniis reparetur.

16. *Ita charitatis igne succensi, holocaustum Deo sumus.* Bene autem illic subjungitur: *Et imposito*

[a] Librarii vitio in Turon. legitur *auctor*. Legendum est enim *actor*, qui opponitur *reo*.

[b] In Ebroic., Pratel., Utic., Turon., Baluz., Colb., ita legimus, non *placata est*, ut habetur in omnibus Edit. etiam vet. una excepta Parisiensi vetustiori. Ex attenta lectione textus liquet corruptam esse lectionem hanc excusorum.

[c] Turon. et alii a Gussanv. visi, *frigueral*.

[d] Gussanv., Gilot. et al. recent., *indesinenter accendere*. Emendantur ex Mss. Norm., Vindoc., etc., quos sequuntur vet. Edit.

[e] Nonnulli Ed., *et sacerdotium*.

[f] Pratel. ac Vindoc., *congregare*.

[g] Ebroic. et Pratel., *in exercitationem*

holocausto desuper adolebit adipes pacificorum (*Levit.* vi, 12). Nam quisquis in se ignem hunc charitatis accendit, semetipsum utique holocaustum desuper imponit, quia omne vitium quod in se male vivebat exurit. Cum enim cogitationum suarum interna considerat, et vitam reprobam per immutationis gladium mactat, in ara se sui cordis imposuit, et igne charitatis **795** incendit. De qua hostia pacificorum adipes redolent, [a] quia interna novæ charitatis impinguatio pacem inter nos et Deum faciens, odorem de nobis suavissimum reddit. Quia vero eadem charitas in cordibus electorum inexstinguibilis manet, apte illic subditur : *Ignis est iste perpetuus, qui nunquam deficiet de altari* (*Ibid.*, 13). Nunquam profecto de altari ignis iste deficiet, quia etiam post hanc vitam eorum mentibus fervor charitatis accrescit. Æterna quippe contemplatione agitur, ut omnipotens Deus quo magis visus fuerit, eo amplius diligatur.

[*Vet. VIII.*] 17. *Divinis præceptis et sanctorum exemplis adjuti, libertatem consequimur.* — Quod autem divinis admonitionibus et præcedentium exemplis adjuti de hujus vitæ profundo liberamur, bene etiam propheta Jeremia in puteum misso signatum est, qui ut levetur ex puteo, funes ad eum et panni veteres deponuntur (*Jerem.* xxxviii, 11). Quid enim funibus nisi præcepta dominica figurantur? [b] Quæ quia nos in mala operatione positos, [c] et convinciunt, et eripiunt, quasi ligant et trahunt, coarctant et levant. Sed ne ligatus his funibus dum trahitur incidatur, simul etiam panni veteres deponuntur, quia ne divina præcepta nos terreant, antiquorum patrum nos exempla confortant, et ex eorum comparatione facere nos posse præsumimus, quod ex nostra imbecillitate formidamus. Si ergo levari de hoc profundo festinamus, ligemur funibus, id est præceptis dominicis astringamur. Intersint etiam panni veteres, cum quibus melius teneantur funes; id est, præcedentium confortemur exemplis, ne infirmos nos ac timidos præcepta subtilia vulnerent dum levant. Quasi quosdam pannos veteres Paulus apostolus subjungebat, cum levandis discipulis suis præceptis spiritalibus exempla veterum [d] commodaret, dicens : *Justi ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres : lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt* (*Hebr.* xi, 36). Et paulo post : *Habentes itaque tantam impositam nubem testium, deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen* (*Hebr.* xii, 1). Et iterum : *Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei; quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem* (*Hebr.* xiii, 7). Superius videlicet, A dum spiritalia præcepta loqueretur, quasi funes miserat, postmodum vero memorans exempla majorum, quasi veteres pannos adhibebat.

18. *A rebus exterioribus ad cor redeundum.* — Excitati ergo tot vocibus præceptorum, adjuti tot comparationibus exemplorum, ad corda nostra redeamus, discutiamus omne quod agimus, et quidquid in nobis divinæ rectitudinis regulam offendit, accusemus, ut apud districtum judicem ipsa nos accusatio excuset. In hoc enim mentis nostræ judicio tanto citius absolvimur, quanto nos districtius reos tenemus. Nec ad hæc agenda [e] prætermittenda sunt tempora, quibus vacat, quia ad hæc agenda post hujus vitæ tempora non vacat. Vacue quippe non dicitur : *Neque enim ultra in hominis potestate est ut veniat ad* B *Deum in judicium.* Idcirco namque memoramur quod tunc non possumus, **796** ne nunc quod possumus negligamus. Sed ecce negotia occupant quæ nobis incessanter apposita a considerandis nobismetipsis mentis nostræ oculum declinant. In istis namque visibilibus quæ intuetur cor nostrum extra se spargitur, et quid de se intrinsecus agatur obliviscitur dum extrinsecus occupatur. Divina autem vox terribilibus sententiis suis quasi quibusdam clavis illud pungit ut evigilet, ut homo occulta super se judicia quæ pressus torpore dissimulat, terrore saltem pulsatus expavescat. Ut enim superius diximus, ipso usu vitæ veteris mens male assueta deprimitur, [f] et in hæc quæ spectat exterius quasi dormiens sopitur : quæ postquam semel se ad appetenda visibilia foras C fudit, a contemplandis invisibilibus intus evanuit. Unde nunc necesse est ut quæ per visibilia spargitur de invisibilibus judiciis feriatur; et quia in iis se exterioribus male delectata prostravit, saltem percussa requirat quod deseruit. Ecce autem Scriptura sacra terrore quodam torpentia corda transfigit, ne in his inhæreant quæ exterius defluunt, sed quæ interius æterna perdiderunt. Indicat quid sententia occulta decernitur, ne immoderate a nobis hæc publica cogitentur. Dicit quid super nos agatur de nobis, ut ab hoc publico temporalitatis colligamus oculum cordis ad secretum internæ dispositionis. [*Vet. IX.*] Nam postquam multa narrata sunt de pœna malorum, subito infertur occultum judicium, quod pie super nos justeque disponitur, quomodo D alii perdunt quod tenere videbantur, et alii accipiunt quod alii ex meritis perdunt. Ait enim :

CAPUT VIII.

Vers. 24. *Conteret multos et innumerabiles, et stare faciet alios pro eis.*

19. *Alii perdunt quod tenere videbantur, alii prius perditum recipiunt. In exteriora respui reprobationis*

[a] Norm. et Vindoc., *quia interna novæ vitæ impinguatio*. Legitur tamen in Vindoc., *impugnatio*, manifesto antiquarii errore.

[b] Vindoc. et Norm., *quæ quasi nos*.

[c] Omnes Editi quotquot consuluimus habent, *et convincunt*, crasso errore. Nam legendum esse *et convinciunt*, ut est in Mss. Utic. et Pratel., obscurum esse non potest attendenti ad institutam a sancto Gregorio comparationem.

[d] Ebroic. et alii Norm., *commendaret*.

[e] Vindoc., Ebroic. et alii Norm., *perdenda sunt*.

[f] Ebroic. et Pratel. quos sequuntur vet. Ed. Paris. et Basil., *et in his quæ exspectat*, quod verbum non infrequenter in Mss. usurpatur pro *spectat*. In Baluz. et Colb. leg. *ut hæc quæ exspectat*.

signum; sicut prædestinationis, ad interiora trahi. — Hoc quotidie agitur. Sed quia adhuc finis partium utrarumque non cernitur, minus timetur. Nunquam enim culpam suam reprobi nisi in pœna cognoscunt. Et quia pœna differtur, culpa despicitur. Labuntur vero a statu justitiæ, et locum vitæ, illis cadentibus, alii sortiuntur. Sed eo lapsum suum negligunt, quo interitum qui se in æternum maneat non attendunt. Si enim ad illud quod illic passuri sunt oculos suos mitterent, hoc [a] quod hic faciunt timerent. Cunctis autem liquet quod in illa extrema requisitione examen publicum facturus est omnipotens Deus, ut alios ad tormenta deserat, alios ad participationem regni cœlestis admittat. Sed hoc nunc secreto judicio quotidie agitur, quod tunc [b] publico demonstratur. Nam juste ac misericorditer singulorum corda vel examinans, vel disponens, alios in exteriora respuit, alios ad ea quæ sunt intrinsecus trahit; hos accendit interna appetere, illos pro voluptatibus suis deserit exteriora cogitare; horum mentem ad superna erigit, [c] illorum superbiam in infimis desideriis mergit. Aliena autem corda humanis oculis clausa sunt, et nescitur qui repellitur, [d] quia penetrari nequeunt quæ ab unoquoque cogitantur. Nam sæpe corde perverso necdum processit usque ad effectum operis deliberatio cogitationis, et adhuc fortasse per habitum intus astringitur; qui jam **797** mente foris vagatur. Sed talis quilibet iste tunc ante oculos interni judicis cecidit, cum ab appetendis interioribus per desiderium exivit. Nonnunquam vero alii post malæ operationis usum ad spem cœlestem subito amore reviviscunt; et qui in perversa actione se sparserant, ad sinum internæ retractationis semetipsos increpando recolligunt. Hos adhuc respicientes homines quales dudum in opere noverant, tales putant. At contra illi per [e] districtæ considerationis examen vitam suam qualem fuisse recolunt insequuntur; sciturque quid fuerint, sed quid jam cœperint esse nescitur. In hoc ergo utroque genere hominum sæpe contingit ut et ii qui videntur stare humano judicio jam in conspectu æterni judicis jaceant; et qui adhuc coram hominibus jacent, jam in conspectu æterni judicis stent. Quis enim hominum æstimare potuisset Judam vivendi sortem etiam post ministerium apostolatus amittere (*Luc.* XXIII, 40)? Et quis e contra latronem crederet causam vitæ etiam in ipso articulo mortis invenire? Occultus autem judex præsidens, et utrorumque corda discernens, alterum pie statuit, alterum juste confregit. Illum districte exterius repulit, hunc introrsus misericorditer traxit. Unde bene etiam per prophetam casuros alios passionis suæ tempore atque alios resurrecturos annuntians, ait: *Potum meum cum fletu*

A *temperabam* (*Psal.* CI, 10). Potus quippe ab exterioribus interius trahitur, fletus autem ab interioribus exterius emanat. Potum ergo Domino cum fletu temperare est alios ab exterioribus introrsus trahere, alios ab interioribus in exteriora reprobare. [*Vet.* X, *Rec.* VIII.] *Conteret ergo multos et innumerabiles, et stare faciet alios pro eis.*

20. *Reprobatio prius intus agitur, et postea extrinsecus ostenditur. Electorum numerus certus et definitus.* — Sicut autem superius diximus, hæc contritio prius intus agitur, ut post extrinsecus ostendatur. Hac contritione nonnunquam adhuc quorumdam exteriora quasi sana sunt, sed jam interiora putruerunt. Scriptum namque est: *Ante ruinam exaltatur cor* (*Prov.* XVI, 18). Ibi ergo feriuntur, ubi superbiunt. Unde B scriptum est: *Contrivi cor eorum fornicans et recedens a me* (*Ezech.* VI, 9). Interius enim fornicari est exterius vetitis delectari. Magna autem contritio cordis est hæc eadem elatio superbientis. Eo quippe ipso ab integritate salutis corruit, quo jactantia cujuslibet virtutis intumescit. Superbientes enim Deum despiciunt, et relicta creatoris sui gloria, propriam quærunt. Quibus jam hoc ipsum cecidisse est, amissa superioris sui potentia, in se venisse. Conteruntur etiam, quia, relictis cœlestibus, terram quærunt. Quæ autem major poterit esse contritio quam deserto creatore creaturam quærere; desertis supernis gaudiis, infimis rebus inhiare? Unde bene per Prophetam dicitur: *Humiliat autem peccatores usque ad terram* (*Psal.* CXLVI, 6). Amissis enim cœlestibus, terrenum est C omne [f] quod sitiunt; et dum plus videri conantur, minus est quod appetunt. De quibus recte per Jeremiam dictum est: *Recedentes a te, in terra scribentur* (*Jerem.* XVII, 13). At contra de electis dicitur: *Gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis* (*Luc.* X, 20). Ista ergo contritio prius serpit in mente, ut postmodum procedat in opere; prius fundamenta cogitationis concutit, ut postmodum fabricam operationis allidat. Unde summa est cura **798** satagendum ut illic vitetur ubi oritur. Scriptum namque est: *Omni custodia serva cor tuum, quoniam ex ipso vita procedit* (*Prov.* IV, 23). Et rursum scriptum est: *Ex corde exeunt cogitationes malæ* (*Matth.* XV, 18). Intus ergo vigilandum est ne mens dum extollitur cadat. Intus servemus omne quod foris agimus. Si enim D semel medullam cordis elationis putredo consumpserit, citius corruit cortex vacua externæ visionis. Notandum vero est quia dum aliis cadentibus ad standum alii solidari perhibentur, electorum numerus certus et definitus ostenditur. Unde etiam Philadelphiæ Ecclesiæ per angelum dicitur: *Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam* (*Apoc.* III, 11).

[*Vet.* XI.] 21. *Doctrina Ecclesiæ de prædestinatione*

[a] Edit. Rom. Sixti V, mendose, *quod hic fugiunt.*

[b] Recent. Ed., *in publico.* Expunximus *in*, suadentibus Mss. et vet. Vulgatis; sicque elegantius hoc membrum alteri respondet, *hoc nunc secreto judicio.*

[c] Iidem Excusi, *illorum per superbiam.* Abundat *per*, abestque a Mss. Vindoc., Norm., etc., nec non a vet. Vulgatis.

[d] Editi, *quia penetrare nequeunt*, quæ sensu carent. Legendum ut in Mss. Vindoc., Utic., Pratel., etc., *penetrari.*

[e] Ebroic. et alii, *districtæ conversationis.*

[f] Longip., *quod sentiunt.*

et reprobatione spem nutrit humilium, et elationem superborum premit. Innumerabiles sunt reprobi. — Hac ergo sententia, qua narratur aliorum erigi, aliorum autem vita confringi, et spes nutritur humilium, et elatio premitur superborum, dum et illi bona possunt amittere de quibus superbiunt, et isti ea percipere quæ quia non habebant contemnuntur. Formidemus igitur in his quæ accepimus, nec eos qui illa necdum asseculi sunt [a] desperemus. Quid enim sumus hodie novimus, quid autem post paululum possimus esse nescimus. Illi vero quos fortasse despicimus, et tarde possunt incipere, et tamen vitam nostram ferventioribus studiis anteire. Timendum itaque est ne etiam nobis cadentibus surgat, qui a nobis stantibus irridetur; quamvis stare jam non novit, qui non stantem novit irridere. Hunc autem supernorum judiciorum metum Paulus apostolus discipulorum cordibus incutiens, ait : *Qui se existimat stare, videat ne cadat* (*I Cor.* x, 12). Quod autem dicens : *Conterit multos*, illico adjunxit, *Innumerabiles*, vel multitudinem exprimere studuit reproborum, quæ humanæ rationis numerum transit; vel certe indicare voluit quod omnes qui pereunt intra electorum numerum non habentur, ut eo sint innumerabiles, quo extra numerum currunt. Unde Propheta intuens tantos hoc Ecclesiæ tempore specie tenus credere, quantos nimirum certum est electorum numerum summamque transire, ait : *Multiplicati sunt super numerum* (*Psal.* xxxix, 6). Ac si diceret : multis Ecclesiam intrantibus, etiam hi ad fidem specie tenus veniunt qui a numero regni cœlestis excluduntur, quia electorum summam sua videlicet [b] multiplicitate transcendunt. Unde et per Jeremiam prophetam dicitur : *Ædificabitur civitas Domino a turre Ananehel usque ad portam anguli, et exibit ultra normam mensuræ* (*Jerem.* xxxi, 38). Civitatem quippe esse Domini sanctam Ecclesiam nullus ignorat. Ananehel vero Dei gratia interpretatur. In angulo autem duplex paries jungitur. Civitas ergo Domini a turre Ananehel usque ad portam anguli ædificari perhibetur, quia sancta Ecclesia a celsitudine supernæ gratiæ inchoans, usque ad ingressum susceptionemque construitur utrorumque populorum, Judaici videlicet atque gentilis. Sed quia in ea crescente multitudine etiam reprobi colliguntur, apte subditur : *Et exibit ultra normam mensuræ*, quia usque ad eos quoque extenditur, qui normam justitiæ transeuntes, intra mensuræ cœlestis numerum [c] non sunt. Unde per Isaiam quoque eidem Ecclesiæ dicitur : *Ad dexteram enim et ad lævam dilataberis, et semen tuum gentes hæreditabit* (*Isai.* LIV, 3). [d] In tanta quippe multitudine gentium ad dexteram 799 extenditur, dum quosdam justificandos suscipit. Ad lævam quoque dilatatur, dum ad se quosdam etiam in iniquitate permansuros admittit. Propter hanc multitudinem, quæ extra electorum numerum jacet, in Evangelio Dominus dicit : *Multi sunt vocati, pauci vero electi* (*Matth.* xx, 16). Sed quia hoc quod electis aliis alii conteruntur, de merito patientis est, non de iniquitate punientis : *Non enim iniquus Deus, qui infert iram*, apte subjungitur (*Rom.* III, 5).

CAPUT IX [*Rec. IX*].

Vers. 25. — *Novit enim opera eorum, et idcirco* [e] *inducet noctem, et conterentur.*

22. *Deus peccatorem aliquando punit excæcatione.* — Sciendum summopere est quod iniquus quisque duobus modis in nocte conteritur, vel cum exterioris pœnæ tribulatione percutitur, vel cum occulta sententia interius cæcatur. In nocte corruit; cum per extremum judicium vivendi lumen in perpetuum amittit. Unde scriptum est : *Ligate ei manus et pedes, et mittite eum in tenebras exteriores* (*Matth.* XXII, 13). Tunc enim coactus in tenebras exteriores mittitur, quia nunc in interioribus excæcatur voluntarie. Rursum in nocte iniquus conteritur, cum peccatorum præcedentium confusione damnatus, veritatis lumen non invenit, et quid deinceps agere debeat non agnoscit. [*Vet. XII.*] Omne quippe peccatum, quod tamen citius pœnitendo non tergitur, aut peccatum est et causa peccati, aut peccatum et pœna peccati. Peccatum namque quod pœnitentia non diluit ipso suo pondere mox ad aliud trahit. Unde fit ut non solum peccatum sit, sed peccatum et causa peccati. Ex illo quippe vitio culpa subsequens oritur, [f] ex quo cæcata mens ducitur ut pejus ex alio ligetur. Sed peccatum quod ex peccato oritur, non jam peccatum tantummodo, sed peccatum est et pœna peccati, quia justo judicio omnipotens Deus cor peccantis obnubilat, ut præcedentis peccati merito etiam in aliis cadat. Quem enim liberare noluit, deserendo percussit. Non ergo immerito pœna peccati dicitur, quod justa desuper irrogata cæcitate, ex præcedentis peccati ultione perpetratur. Quod videlicet agitur dispositione superius ordinata, sed inferius iniquitate confusa, ut et præcedens culpa [g] sit causa subsequentis, et rursum culpa subsequens sit pœna præcedentis. Quod bene in infidelibus et lubricis Paulus quasi quoddam semen erroris aspexerat, cum dicebat : *Qui cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationibus suis* (*Rom.* I, 21). Sed quod ex hujus erroris semine pullulavit, illico adjungit, dicens : *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum,* [h] *in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis* (*Ibid.*, 24). Quia enim cognoscentes Deum peccatum superbiæ intelligendo commiserunt, cæcantur etiam ne intelligant quod committunt. Et qui intelligentiam suam sequi nolunt

[a] Ita Balnz., Colb., Longip., Norm. ac vet. Edit. In recentioribus legitur *despiciamus*. Gussanvillæus hanc variam lectionem exhibet, quam unde prompserit ignoramus : *nec de his eos qui illa necdum asseculi sunt, desperemus.*

[b] Vindoc., *multitudine.*

[c] Vindoc., Ebroic. et alii Norm., *non tenentur.*

[d] Tur., Longip., Norm., *intrante quippe multitudine.*

[e] Pratel., *inducit.*

[f] Longip., *ex quo provocata mens.*

[g] Vindoc., *sit causa peccati subsequentis.*

[h] Al., *in immunditia.*

in peccato et causa peccati, et ipsum lumen intelligentiæ perdunt in peccato et pœna peccati. Prioris ergo peccati merito peccatorum subsequentium fovea tegitur, ut qui malum sciens perpetrat, deinceps juste in aliis etiam nesciens cadat.

23. *Culpæ culpis puniuntur, ut ex vitiorum incremento supplicia augeantur.* — Hoc quippe agitur, ut culpæ culpis feriantur, quatenus supplicia fiant peccantium ipsa incrementa vitiorum. Nam quia omnipotens Deus ad pœnitentiam tempus indulget, quod tamen humana malitia ad usum suæ iniquitatis intorquet, **800** nimirum justo Dei judicio augeri culpa permittitur, ut ad feriendum altius quandoque cumuletur. Hinc enim rursum de quibusdam Paulus apostolus dicit : *Ut impleant peccata sua semper* (*I Thess.* II, 16). [a] Hinc voce angeli ad Joannem dicitur : *Qui nocet, noceat adhuc ; et qui in sordibus est, sordescat adhuc* (*Apoc.* XXII, 11). Hinc David ait : *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, ut non intrent in justitiam tuam* (*Psal.* LXVIII ; 28). [*Vet. XIII.*] Hinc rursum de Domino ab eodem Psalmista dicitur : *Immissiones per angelos malos viam fecit semitæ iræ suæ* (*Psal.* LXXVII, 49). Cor quippe Dominus prioribus meritis aggravatum juste permittit etiam subsequentibus malignorum spirituum persuasionibus falli, quod cum digne in culpa trahitur, reatus ejus in pœna cumulatur. Unde et iræ suæ Dominus viam de semita fecisse perhibetur. Latior enim est via quam semita. Ex semita vero iræ suæ viam facere est iræ causas districte judicando dilatare, ut qui illuminati agere recte noluerunt, juste cæcati adhuc faciant, unde amplius puniri mereantur. Hinc per Moysen dicitur : *Nondum completa sunt peccata Amorrhæorum* (*Genes.* XV, 16). Hinc per eumdem Moysen Dominus dicit ! *Ex vinea enim Sodomorum vitis eorum, et propago eorum ex Gomorrha* (*Deut.* XXXII, 32). *Uva eorum uva fellis, et botrus amaritudinis in ipsis. Furor draconum vinum eorum, et furor aspidum insanabilis. Nonne hæc* [b] *omnia congregata sunt apud me, et signata in thesauris meis? In die ultionis reddam eis* (*Ibid.*, 33, 34). Quam multa eorum mala narravit, et tamen illico adjungit : *In tempore quo lapsus fuerit pes eorum* (*Ibid.*, 35). Ecce atrocissima illorum facinora describuntur, et tamen ad ultionis diem adhuc subsequens lapsus aspicitur, quo eorum culpæ cumulentur. Habent jam quidem unde feriri mereantur ; sed sustinetur tamen adhuc peccatum crescere, ut peccantes possit atrocior pœna cruciare. Jam meretur supplicium peccatum et causa peccati ; sed exspectatur adhuc, ut augmentum supplicii subroget peccatum, et pœna peccati.

24. *Idem peccatum aliquando pœna est et causa peccati. Deus excæcat a cæcitate non liberando.* — Plerumque vero unum atque idem peccatum, et peccatum est ut et pœna et causa peccati. Quod melius ostendemus si res ipsas ad medium deducamus. Effrenata enim ventris ingluvies in fervorem luxuriæ plenitudinem carnis instigat. Perpetrata autem luxuria sæpe aut perjurio, aut homicidio tegitur, ne humanarum legum ultione puniatur. Ponamus ergo ante oculos quod quidam voracitatis sibi frena laxavit, qua voracitate superatus adulterii facinus admisit ; deprehensus autem in adulterio, latenter virum adulteræ, ne ad judicium traheretur, occidit. Hoc itaque adulterium, inter voracitatem et homicidium positum, de illa videlicet nascens, hoc generans, peccatum est et pœna et causa peccati. Peccatum profecto est per semetipsum ; pœna vero peccati est, quia culpam voracitatis auxit ; causa autem peccati est, quia subsequens etiam homicidium genuit. Unum ergo idemque peccatum est et pœna præcedentis, et causa culpæ subsequentis, quia et transacta dum exaggerat damnat, et adhuc sequentia quæ damnari debeant seminat. Igitur quia peccatis præcedentibus cæcatur oculus cordis, ipsa cæcitas quæ peccantis animum ex anteactæ culpæ damnatione confundit merito nox vocatur, quia per hanc ab oculis delinquentis **801** lumen veritatis absconditur. Bene itaque dicitur : *Novit enim opera eorum, et idcirco inducet noctem, et conterentur,* quia, ut sæpe dictum est, præcedentia nimirum mala faciunt, ut ad peccandum iterum tenebris subsequentibus involvantur, ut eo jam lumen justitiæ videre non possint, quo illud et quando poterant videre noluerunt. Inducere autem noctem Dominus dicitur, non quod ipse tenebras inferat, sed quod obscura corda peccantium misericorditer non illustret, ut hoc ipsum in nocte cæcasse sit a cæcitatis tenebris liberare noluisse. Sequitur :

CAPUT X [*Rec. X*].

VERS. 26. — *Quasi impios percussit eos in loco videntium.*

25. *In Ecclesiæ sinu inique viventes, divina ultio quasi impios percutit. Quasi quid significat in Scripturis. Ecclesia locus est videntium.* — In Scriptura sacra *quasi* aliquando pro similitudine, aliquando pro veritate poni consuevit. Pro similitudine enim *quasi* ponitur, sicut Apostolus dicit : *Quasi tristes, semper autem gaudentes* (*II Cor.* VI, 10). Pro veritate vero ponitur, sicut Joannes ait : *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre* (*Joan.* I, 14). Hoc autem loco nihil differt utrum pro similitudine an pro veritate sit positum, quia quolibet dicatur ordine, aperte prava malorum vita signatur. Impios vero Scriptura sacra proprie infideles appellat. Hac namque distantia peccatores ab impiis discernuntur, quia cum omnis impius sit peccator, non tamen omnis peccator est impius. Peccator enim dici etiam qui in fide pius est potest. Unde Joannes ait : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus* (*I Joan.* I, 8). Impius vero proprie dicitur qui a religionis pietate separatur. De talibus enim Propheta ait : *Non resurgent impii in judicio* (*Psal.* I, 5). [*Vet. XIV.*] Locus autem videntium sancta Ecclesia vocatur. In ipsa enim recte consistitur, ut lumen verum, quod

[a] Vindoc., *hinc voce angelica in Apocalypsi Joannis dicitur.*

[b] Deest *omnia* in Pratel., Colb., Baluz.

Deus est, videatur. Unde ad Moysen dicitur: *Est locus penes me, et stabis supra petram* [a] *cum transeat mea majestas* (*Exod.* XXXIII, 21). Et post paululum: *Auferam manum meam et videbis posteriora mea* (*Ibid.*, 23). Per locum quippe Ecclesia, per petram Dominus, per Moysen vero multitudo plebis Israeliticæ figuratur, quæ Domino in terra prædicante non credidit. Ipsa ergo in petra stetit, terga Domini transeuntis aspiciens, quia videlicet post passionem ascensionemque dominicam, intra sanctam Ecclesiam deducta, fidem Christi percipere meruit; et cujus præsentiam non vidit, ejus posteriora cognovit. Dicatur ergo de his, quos intra sanctam Ecclesiam divina ultio invenit in iniquitatibus perdurantes, dicatur de his quorum vitam Paulus apostolus notat, [b] *Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant* (*Tit.* I, 16): *Quasi impios percussit eos in loco videntium.* Ibi quippe stabant, ubi Deum videre videbantur. Ibi tenebras dilexerunt, ubi lumen veritatis aspicitur. Et quamvis apertos habuerunt oculos in fide, tenuerunt tamen eos clausos in opere. Unde bene et de Judæa dicitur: *Speculatores ejus cæci* (*Isai.* LVI, 10), quia videlicet non videbant opere quod professione cernebant. Unde etiam de Balaam scriptum est: *Qui cadens apertos habet oculos* (*Num.* XXIV, 16). Cadens quippe in opere apertos tenuit oculos in contemplatione. Ita ergo hi etiam oculos aperientes in fide, et non videntes in opere, intra Ecclesiam positi pia specie, extra Ecclesiam inventi sunt impia conversatione. De quibus alias bene scriptum est: *Vidi impios sepultos, qui cum* [c] *adviverent, in loco sancto erant, et laudabantur in civitate quasi justorum operum* (*Eccle.* VIII, 10).

802 26. *Multos falsos Christianos Ecclesiæ pax abscondit. Quidam ex professione Christianæ religionis gloriam quærunt.* — Multos enim peste propriæ pravitatis obsessos sub Christiano nomine ipsa tranquillitas ecclesiasticæ pacis abscondit. Quos tamen si levis persecutionis aura pulsaverit, mox extra aream velut paleas tollit. [*Vet. XV.*] Quidam vero idcirco Christianitatis vocatione signantur, quia Christi nomine sublimiter exaltato, pene omnes jam videri fideles aspiciunt; et pro eo quod hoc vocari alios cernunt, ipsi non videri fideles erubescunt, sed esse negligunt quod dici gloriantur. Rem enim virtutis intimæ ad decorem sumunt visionis externæ; et qui ante supernum judicem nudi conscientiæ infidelitate consistunt, ante humanos oculos professione sancta verbo tenus palliantur.

27. *Fideles qui nequiter vivunt sæpe divino judicio fidei jacturam faciunt. Multi in domo fidei, sine fide moriuntur. Iis vero fidelium societas in supplicii cumulum cedit.*— Nonnulli autem fidem medullitus tenent, sed vivere fideliter nullatenus curant. Insequuntur enim moribus quod credulitate venerantur. Quibus divino judicio sæpe contingit ut per hoc quod nequiter vivunt, et illud perdant quod salubriter credunt. Incessanter namque se pravis actionibus polluunt, et super hoc vindictam justi judicii retribui posse diffidunt; et sæpe cum bene vivere negligunt, etiam persequente nullo usque ad perfidiam dilabuntur. Nam qui imminere districtum judicium non credunt, qui inulte se peccare suspicantur, quod pacto vel esse vel dici fideles possunt? Fidem quippe perdidisse, est incorrectis malis operibus digna supplicia reddi posse non credere. Quia ergo digna fidei opera servare contemnunt, etiam fidem perdunt, quam tenere videbantur. Super quos bene per Prophetam sub Jerusalem specie inimicorum destruentium verba memorantur, a quibus scilicet dicitur: *Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea* (*Psal.* CXXXVI, 7). Paulus quippe ait: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est,* [d] *quod est Christus Jesus* (*I Cor.* III, 11). Inimici ergo destruentes usque ad fundamentum Jerusalem exinaniunt, quando perversi spiritus a corde fidelium, destructo prius ædificio boni operis, soliditatem quoque exhauriunt religionis. Sicut enim supra fundamentum fabrica, sic super fidem opera construuntur. Usque ad fundamentum ergo exinanisse est everso bene vivendi opere etiam robur fidei dissipasse. Hinc etiam ad Judæam per Jeremiam dicitur: *Filii quoque Mempheos* [e] *et Taphneos constupraverunt te usque ad verticem* (*Jerem.* II, 16). Usque ad verticem quippe constuprari est post malæ operationis usum etiam in ipsa fidei sublimitate corrumpi. Cum enim nequissimi spiritus uniuscujusque animam in pravis operibus involvunt, sed integritatem fidei vitiare non possunt, quasi adhuc inferiora membra polluunt, sed ad verticem non pertingunt. Quisquis autem in fide corrumpitur, jam usque ad verticem constupratur. Malignus enim spiritus quasi ab inferioribus membris usque ad summa pertingit, quando activam vitam polluens, castam celsitudinem fidei diffidentiæ morbo corrumpit. Quia igitur cuncta hæc humanis oculis absconsa sunt, sed divinis obtutibus patent, et multi in hac domo fidei sine fide moriuntur, dicatur recte: *Quasi impios percussit eos in loco videntium.* Pios enim se in Ecclesia hominibus ostendunt; sed quia divina judicia latere non possunt quasi impii feriuntur. Quibus hoc magis 803 ad supplicii cumulum crescit, quod unusquisque eorum in Ecclesia fidelibus admistus veritatem fidei sciendo contemnit; atque eo gravior ultio sequitur, quo per exempla rectorum etiam bene vivendi eos scientia comitatur. Quot enim eis modo recti ac fideles fratres ostenduntur, tot in venturo judicio testibus impugnantur. Sciunt ergo quod sequi negligunt. Unde et apte subjungitur:

[a] Vindoc. et Pratel., *cum transibit.* Baluz., *cum transiet.*

[b] Pratel., *quia confitentur.*

[c] Ita Mss. Baluz., Colb., Pratel., etc. In Vulgatis, *adhuc viverent.* Advivo idem significat ac simpliciter vivo, sed rarius usurpatur.

[d] Utic. et Pratel., *qui est Christus Jesus.*

[e] Vindoc. et Norm., *et Taphnis.* Baluz. et Colb., *et Tamnis.*

CAPUT XI [*Vet. XVI*, *Rec. XI*].

VERS. 27. — [a] *Qui quasi de industria recesserunt ab eo.*

28. *Peccatum aut ignorantia, aut infirmitate, aut studio, quod gravius, perpetratur. Aliud bonum non facere, aliud nec amare, aliud odisse.* — Sciendum quippe est quod peccatum tribus modis committitur (*De pœnit.*, *dist.* 2, *can.*, *Sciendum*). Nam aut ignorantia, aut infirmitate aut studio perpetratur. Et gravius quidem infirmitate quam ignorantia, sed multo gravius studio quam infirmitate peccatur. Ignorantia Paulus peccaverat, cum dicebat : *Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus ; sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate* (*I Tim.* I, 13). Petrus vero infirmitate peccavit, quando in eo omne robur fidei quod Domino perhibuit una vox puellæ concussit, et Deum quem corde tenuit voce denegavit (*Luc.* XXII, 57). Sed quia infirmitatis culpa vel ignorantiæ eo facilius tergitur, quo non studio perpetratur, Paulus quæ ignoravit sciendo correxit, et Petrus motam et quasi arescentem jam radicem fidei lacrymis rigando solidavit. Ex industria vero peccaverant ii de quibus ipse magister dicebat : *Si non venissem et locutus fuissem eis, peccatum non haberent ; nunc autem excusationem non habent de peccato suo* (*Joan.* XV, 22). Et paulo post : *Et viderunt, et oderunt me et Patrem meum* (*Ibid.*, 24). Aliud est enim bona non facere, aliud bonorum odisse doctorem ; sicut aliud est præcipitatione, aliud deliberatione peccare. Sæpe enim peccatum præcipitatione committitur, quod tamen consilio et deliberatione damnatur. Ex infirmitate enim plerumque solet accidere amare bonum, sed implere non posse. Ex studio vero peccare est bonum nec facere nec amare. Sicut ergo nonnunquam gravius est peccatum diligere, quam perpetrare, ita nequius est odisse justitiam quam non fecisse. Sunt ergo nonnulli in Ecclesia qui non solum bona non faciunt, sed etiam persequuntur ; et quæ ipsi facere negligunt, etiam in aliis detestantur. Horum peccatum scilicet non ex infirmitate vel ignorantia, sed ex solo studio perpetratur, quia videlicet si vellent implere bona, nec tamen possent, ea quæ in se negligunt saltem in aliis amarent. Si enim ea ipsi vel solo voto appeterent, facta ab aliis non odissent ; sed quia bona eadem audiendo cognoscunt, [b] vivendo despiciunt, animadvertendo persequuntur, recte dicitur : *Qui ex industria recesserunt ab eo.* Unde et apte subjungitur :

CAPUT XII.

IBID. — *Et omnes vias ejus intelligere noluerunt.*

29. *Quam graviter delinquant, qui sua ignorantia impunitatem peccandi quærunt. Aliud est nescisse, aliud scire noluisse.* — Non enim ait : Infirmitate non intelligunt, sed, intelligere noluerunt, quia sæpe quæ facere despiciunt, etiam scire contemnunt. Quia enim scriptum est : *Servus nesciens voluntatem domini sui,* [c] *et faciens digna plagis, vapulabit paucis ; et servus sciens voluntatem domini sui, et non faciens juxta eam, plagis vapulabit multis* (*Luc.* XII, 47) ; impunitatem peccandi existimant remedium nesciendi. **804** Qui nimirum sola superbiæ caligine tenebrescunt, atque ideo non discernunt quia aliud est nescisse, aliud scire noluisse. Nescire enim ignorantia est ; scire noluisse, superbia. Et tanto magis excusationem non possunt habere quia nesciant, quanto magis eis etiam nolentibus opponitur quod cognoscant. Unde per Salomonem dicitur : *Nunquid non sapientia clamitat, et prudentia dat vocem suam, in summis excelsisque verticibus super viam in mediis stans semitis* (*Prov.* VIII, 1)? Transire fortasse per viam vitæ temporalis cum ejus ignorantia poteramus, si hæc eadem sapientia in semitæ angulis constitisset.

30. *Viæ divinæ sapientiæ per Incarnationem omnibus patent. Vias Dei intelligere, quid sit. Lumen intelligentiæ humilitas aperit, superbia claudit.* — Investiganda fuerat, si occultari voluisset. Sed postquam incarnationis suæ mysteria publice ostendit, postquam humilitatis exempla superbientibus præbuit, semetipsam nobis quasi transeuntibus in mediis semitis fixit, ut videlicet in eam, quam quærere nolumus, impingamus ; et quam transeuntes videre negligimus, tangamus offendentes. Dicatur itaque : *Et omnes vias ejus intelligere noluerunt.* Via quippe est incarnatæ sapientiæ omnis actio quam temporaliter gessit. Viæ ejus sunt vivendi ordines, quos ad se venientibus stravit. Tot itaque ad se venientibus vias præbuit, quot bene vivendi exempla monstravit. Humilitatis ejus vias Propheta aspexerat, cum suspirabat, dicens : *In mandatis tuis me exercebo, et considerabo vias tuas* (*Psal.* CXVIII, 15). Hinc rursum de unoquoque justo dicitur qui curat ut per dominica exempla gradiatur : *A Domino gressus hominis diriguntur, et viam ejus cupit nimis* (*Psal.* XXXVI, 23) [*Vet. XVII*]. Quia ergo superbi quique humiliatis dominicæ facta contemnunt, recte dicitur : *Vias ejus intelligere noluerunt.* Viæ enim istæ visione despectæ sunt, sed intellectu reverendæ. Aliud quippe est in eis quod cernitur, aliud quod exspectatur. Quid enim in hac vita aliud quam dejectionem, sputa, ludibria, mortemque intuentium oculis ostendit? Sed per hæc infima transitur ad summa, per hæc dedecora quæ præcedunt æterna nobis et gloriosa pollicentur. Viderunt ergo superbi vias Dei, sed intelligere noluerunt, quia dum abjecta [e] quæ in se illæ ostendunt despiciunt, perdiderunt isti sublimia quæ promittunt. Vias itaque Dei intelligere est et humiliter tolerare transitoria, et perseveranter exspectare mansura, ut exemplo Domini coæterna esse voluisset.

[a] Utic. et al. Norm., hic et deinceps, *quia quasi de industria* ; quod etiam habes in vet. Ed.

[b] Baluz. et Colb., *videndo.*

[c] Utic. et Pratel., *et non faciens digna, plagis vapulabit paucis.* Quæ lectio non solum recedit a Vulgata, sed etiam contra Græcum textum pugnat.

[d] Baluz. et Colb., *investigando fuerat*, *si occulta esse voluisset.*

[e] Ita Ebroic. et alii Norm., Vindoc., Baluz., Colbert. In vet. Ed. legitur : *quia dum abjecta quæ in se ille ostendit, despiciunt, perdiderunt isti sublimia quæ promittuntur.* At recent., *perdiderunt juste sublimia quæ promittit.*

quæratur gloria opprobriis temporalibus comparata, A et non quod hic quisque tolerat, sed in id quod exspectat intendat. Ad hæc ergo superbi clausos oculos tenuerunt, quia dum in gloria præsentis vitæ superbiunt, humilitatis Dominicæ celsitudinem non viderunt. Lumen enim intelligentiæ humilitas aperit, superbia abscondit. Nam secretum quoddam pietatis est, et tanto minus ad illud animus pervenit, quanto magis intumescit, quia eo ipso foras repellitur, quo insanius [a] afflatur. Sequitur :

CAPUT XIII [*Rec. XII*].

VERS. 28. — *Ut pervenire facerent ad eum clamorem egeni, et audiret vocem pauperum.*

31. *Clamor pauperum ad Deum quando perveniat. Fictus est pastor qui prædicatione neglecta, curis sæcularibus occupatur. Confessionis necessitas.* — Cum enim B isti superbiunt, clamant ad Deum hi [b] qui ab ipsis superbientibus opprimuntur. Vel certe idcirco dicitur *quod* ad Deum fecerunt clamorem pauperum **805** pervenire, quia istis cadentibus, in eorum locum pauperes, id est spiritu humiles subrogantur. Et quia hoc eorum casu factum est, ipsi fecisse referuntur, eo videlicet locutionis genere, quo pugnare castra dicimus, quia pugnatur ex illis. Vel certe quia cuncta quæ superius dicta sunt referri etiam ad rectores Ecclesiasticos possunt, qui relicto prædicationis studio, sub occasione regiminis, terrenis negotiis involvuntur, apte subjungitur : *Ut pervenire facerent ad eum clamorem egeni, et audiret vocem pauperum;* quia nimirum dum ipsi curis sæcularibus occupati prædicationis officium deserunt, gregem C subditum in querelarum prorumpere clamorem compellunt, ut quasi jure unusquisque subjectus de vita ficti pastoris immurmuret, cur teneat magistri locum, qui non exercet officium. Quamvis fortasse melius per tumorem potentium superbia Judæorum, et per clamorem pauperum desideria gentium figurantur, sicut, attestante Veritate, per epulantem splendide divitem Judaicus populus designatur; copiam scilicet legis non ad necessitatem salutis, sed ad pompam elationis assumens, atque in præceptorum verbis non semetipsum ordinate reficiens, sed jactanter ostendens; et per vulneratum Lazarum, qui interpretatur adjutus, forma populi gentilis exprimitur, quem divinum adjutorium tanto magis erigit, quanto minus de suarum virium facultate confidit. Qui pau- D per et plenus vulneribus esse describitur, quia gentilitas corde humilis peccatorum suorum aperuit confessiones. Nam sicut in vulnere ab internis trahitur virus in cute, ita in confessione peccati, dum in publicum secreta panduntur, quasi mali humores a visceribus intimis foras prorumpunt. Illis ergo peccantibus, pauperum clamor auditur, quia dum Judæi contra Deum superbiunt, ad Deum vota gentilium pervenerunt. Unde et mox hæc ipsa immensa ac profunda judicia perhorrescens, non ea curat ratione discutere, sed admiratione venerari, atque ait :

CAPUT XIV [*Rec. XIII*].

VERS. 29. — *Ipso enim concedente pacem, quis est qui condemnet? ex quo absconderit vultum suum, quis est qui contempletur eum?*

32. *Cur unus vocetur et trahatur, alter repellatur, nemo discutiat.* — Nemo ergo discutiat cur, stante Judaico populo, dudum in infidelitate gentilitas jacuit; et cur, ad finem gentilitate surgente, judaicum populum [c] infidelitatis culpa prostravit. Nemo discutiat cur alius trahatur ex dono, alius repellatur ex merito. Si enim gentilitatem miraris assumptam, *Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet?* Si Judæam obstupescis perditam, *ex quo absconderit vultum suum, quis est qui contempletur eum?* Itaque consilium summæ et occultæ virtutis satisfactio fit apertæ rationis. Unde et in Evangelio Dominus, cum de hujus rei causa loqueretur, ait : *Confiteor tibi, Pater Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, pater* (*Matth.* XI, 25). Atque mox tanquam rationem quamdam absconsionis ac revelationis adjungens, ait : *Quia sic fuit placitum ante te.* Quibus nimirum verbis exempla humilitatis accipimus, ne temere discutere superna consilia de aliorum vocatione, aliorum vero repulsione præsumamus. Cum enim intulisset utrumque, non mox rationem reddidit, sed sic Deo placitum dixit, **806** hoc videlicet ostendens, quia injustum esse non potest quod placuit justo. Unde et in vinea laborantibus mercedem reddens, cum quosdam operarios inæquales in opere æquaret in præmio, et plus in mercede quæreret qui labori amplius insudasset, ait : *Nonne ex denario convenisti mecum? Volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi; an non licet mihi quod volo facere* (*Matth.* XX, 13)? In cunctis ergo [d] quæ exterius disponuntur, aperta causa rationis est occultæ justitia voluntatis. Dicatur itaque : *Ipso enim concedente pacem, quis est qui condemnet? ex quo absconderit vultum suum, quis est qui contempletur eum?* [*Vet. XIX.*] Et quia sic minima sicut maxima, sic singula Deus judicat sicut cuncta, apte subjungitur :

CAPUT XV.

IBID. — *Et super gentem, et super omnes homines.*

33. *Deus minimis providet ut maximis; et singulis ut universis.* — Ac si aperte admoneamur intendere, quia hoc judicium, quod super unam gentem describitur, etiam super omnes homines invisibili examinatione celebratur, ut alius eligatur, alius repellatur occulte, sed nullus injuste. Hoc ergo quod in maximis fieri cernimus, etiam in nobis singulis caute timeamus. Sic enim intenduntur divina judicia super unam animam, sicut super unam urbem; sic super unam urbem, sicut super unam gentem; sic super unam gentem, sicut super universam generis humani multitudinem; quia et sic intendit Dominus singulis,

[a] Longip. et Pratel., aliique Norm., *inflatur*.
[b] Pratel., *qui ipsis superbientibus*.
[c] Pratel. et nonnulli Norm., *in infidelitatis culpa*.
[d] Vindoc., Ebroic. et alii Norm., *quæ exterius exponuntur*.

ac si vacet a cunctis; et sic simul intendit omnibus, ac si vacet a singulis. Qui enim omnia administrando implet, regit implendo; nec universis deest, cum disponit unum; nec uni deest, [a] cum disponit universos, cuncta scilicet naturæ suæ potentia quietus operatur. Quid ergo mirum quia non angustatur intentus, qui operatur quietus? Dicatur itaque quia hoc subtile judicium exercet et super gentem, et super omnes homines. [*Rec. XIV.*] Quia igitur de specie[b] transivit ad genus, nunc de genere se convertit ad speciem, et quid Judæa proprie mereatur, ostendit dicens :

CAPUT XVI [*Vet. XX*].

VERS. 30.— *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.*

34. *Qui malis prælatis subjacent, id suæ culpæ tribuant. Propter peccata populorum regnaturus est Antichristus.* — Verum namque regem super se Judæa regnare noluit, et idcirco exigentibus meritis hypocritam accepit, sicut ipsa quoque Veritas in Evangelio dicit : *Ego veni in nomine Patris mei, et non accepistis me; si alius venerit in nomine suo, illum accipietis* (*Joan.* v, 43). Et sicut Paulus ait : *Pro eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio* (*II Thess.* II, 10). In eo ergo quod dicitur : *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi*, potest ipsum omnium hypocritarum caput Antichristus designari. [c] Seductor quippe ille tunc sanctitatem simulat, ut ad iniquitatem trahat. Sed propter peccata populi regnare permittitur, quia nimirum tunc ipsi sub illius regimine prærdinantur, qui ejus dominio digni ante sæcula præsciuntur, qui peccatis subsequentibus exigunt, ut sub illo [d] judiciis præcurrentibus disponantur. Quod ergo tunc Antichristus super impios regnat, non est ex injustitia judicantis, sed ex culpa patientis; quamvis plerique et principatum illius non viderunt, et tamen ejus principatui peccatorum suorum conditione deserviunt, quia et quem dominantem sibi minime conspiciunt, eum proculdubio perverse vivendo venerantur. An non **807** ejus membra sunt, qui per affectatæ sanctitatis speciem appetunt videri quod non sunt? Ille namque principaliter hypocrisim sumit, qui cum sit damnatus homo, [e] et nequam spiritus, Deum se esse mentitur. Sed proculdubio ex ejus nunc corpore prodeunt, qui iniquitates suas sub tegmine sacri honoris abscondunt, ut professione videri appetant, quod esse operibus recusant. Quia enim scriptum est : *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati*, [f] quanto nunc liberius peragunt perversa quæ volunt, tanto ejus servitio obnixius obligantur (*Joan.* VIII, 34). Sed nullus, qui talem rectorem patitur, eum quem patitur accuset, quia nimirum sui fuit meriti perversi rectoris subjacere ditioni. Culpam ergo proprii magis, accuset operis quam injustitiam gubernantis. Scriptum namque est : *Dabo tibi reges in furore meo* (*Osee* XIII, 11). Quid ergo illos nobis præesse despicimus, quorum super nos regimina ex Domini furore suscipimus? Si igitur irascente Deo secundum nostra merita rectores accipimus, in illorum actione [g] colligimus, quid ex nostra æstimatione pensemus. Quamvis plerumque et electi subjaceant reprobis. Unde et diu David Saulem pertulit (*I Reg.* XVIII, 11); sed subsequente culpa adulterii proditur, quia dignus tunc fuit qui tanta præpositi asperitate premeretur.

35. *Ob delicta gregis aliquando bonus pastor pervertitur.* — Sic ergo secundum merita subditorum tribuuntur personæ regentium, ut sæpe qui videntur boni, accepto mox regimine permutentur; sicut Scriptura sacra de eodem Saule intulit, quia cor cum dignitate mutavit. Unde scriptum est : *Cum esses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israel* (*I Reg.* XV, 17). Sic pro qualitatibus subditorum disponuntur acta regentium, ut sæpe [h] pro malo gregis etiam vere boni delinquat vita pastoris. Ille enim, Deo attestante, laudatus, ille supernorum mysteriorum conscius David propheta, tumore repentinæ elationis inflatus, populum numerando peccavit, et tamen vindictam populus, David peccante, suscepit (*II Reg.* XXIV, 9). Cur hoc? quia videlicet secundum meritum plebium disponuntur corda rectorum. Justus vero judex peccantis vitium ex ipsorum animadversione corripuit, ex quorum causa peccavit. Sed quia ipse scilicet sua voluntate superbiens, a culpa alienus non fuit, vindictam culpæ etiam ipse suscepit. Nam ira sæviens, quæ corporaliter populum perculit, rectorem quoque populi intimo cordis dolore prostravit. Certum vero est quod ita sibi invicem et rectorum merita connectantur et plebium, ut sæpe ex culpa pastorum deterior fiat vita plebium, et sæpe ex plebium merito mutetur vita pastorum.

[*Vet. XXI.*] 36. *Subditi prælatos etiam malos tolerent, si salva fide possint. Humilitas recti magistra.*— Sed quia rectores habent judicem suum, magna cautela subditorum est non temere vitam judicare regentium. Neque enim frustra per semetipsum Dominus æs nummulariorum fudit, et cathedras vendentium columbas evertit (*Matth.* XXI, 21); nimirum significans quia per magistros quidem vitam judicat plebium, sed per semetipsum facta examinat magistrorum. Quamvis etiam subditorum vitia, **808** quæ a magistris modo vel dissimulantur judicari, vel nequeunt, ejus procul dubio judicio reservantur. Igitur

[a] Pratel., *cum disponit universum.* In Baluz. et Colb. legitur, *nec universo deest... cum disponit universum.*

[b] In Turon., *transitur ad genus.*

[c] In Turon. deest *seductor.*

[d] Baluz., *indiciis.*

[e] Edit. Rom. Sixti V, *et nequaquam spiritus.* Ita quoque Gilot., qui tamen in margine pro varia lect. annotavit, *et nequam Spiritus.* Sic legitur in quinque Mss. Anglic. et nostris, necnon in Edit. Basil. 1503.

[f] Gussanv., *quanto non liberius*, reluctantibus Mss. et al. Vulgatis.

[g] Turon., Vindoc., Norm., *legimus.*

[h] Vindoc., Ebroic., aliique Norm., *pro merito gregis.*

dum salva fide res agitur, virtutis est meritum, si quidquid prioris est toleratur. Debet tamen humiliter suggeri, si fortasse valeat quod displicet emendari. Sed curandum summopere est ne in superbiam transeat justitiæ inordinata defensio, ne dum rectitudo incaute diligitur, ipsa magistra rectitudinis humilitas [a] amittatur; ne eum sibi præesse quisque despiciat, quem fortasse contingit ut in aliqua actione reprehendat. Contra hunc tumorem superbiæ, subditorum mens ad custodiam humilitatis edomatur, si infirmitas propria incessanter attenditur. Nam vires nostras veraciter examinare negligimus; et quia de nobis fortiora credimus, idcirco eos qui nobis prælati sunt districte judicamus. Quo enim nosmetipsos minus agnoscimus, eo illos quos reprehendere nitimur plus videmus. [b] Singula hæc mala sunt, quæ sæpe a subditis in prælatos, sæpe a prælatis in subditos committuntur, quia et omnes subditos hi qui præsunt minus quam ipsi sunt sapientes arbitrantur, et rursum qui subjecti sunt rectorum suorum actiones judicant, et si ipsos [c] regimen habere contingeret, se potuisse agere melius putant. Unde plerumque fit ut et rectores minus prudenter ea quæ agenda sunt videant, quia eorum oculos ipsa nebula elationis obscurat; et nonnunquam is qui subjectus est hoc cum prælatus fuerit faciat, quod dudum fieri subjectus arguebat; et pro eo quod illa quæ judicaverat perpetrat, saltem quia judicavit erubescat. Igitur sicut prælatis curandum est ne eorum corda æstimatione singularis sapientiæ locus superior extollat, ita subjectis providendum est ne sibi rectorum facta displiceant.

[*Vet XXII.*] 37. *Pastores mali honorandi, non imitandi.*— Si autem magistrorum vita jure reprehenditur, oportet ut eos subditi, etiam cum displicent, [d] venerentur. [*Rec. XV.*] Sed hoc est solerter intuendum, ne aut quem venerari necesse est, imitari appetas, aut quem imitari despicis, venerari contemnas. Subtilis etenim via tenenda est rectitudinis et humilitatis, ut sic reprehensibilia magistrorum facta displiceant, quatenus subditorum mens a servanda magisterii reverentia non recedat. Quod bene in Noe debriato exprimitur, cujus nudata [e] verecundiora boni filii aversi veniendo texerunt (*Genes.* IX, 21). Aversari quippe dicimur quod reprobamus. Quid est ergo quod filii verecunda patris superjecto dorsis pallio aversi venientes operiunt, nisi quod bonis subditis sic præpositorum suorum mala displicent, ut tamen hæc ab aliis occultent? Operimentum aversi deferunt, quia judicantes factum, et venerantes magisterium, nolunt videre quod tegunt.

[*Rec. XVI.*] 38. *Pastores temporalibus vacantes contemnere, est Deum accusare. Potestas regiminis ministrari non potest sine studio curæ temporalis.* — Sunt vero nonnulli qui si parum quid de spiritali conversatione inchoant, cum rectores suos temporalia agere et terrena considerant, mox ordinem supernæ dispositionis accusant, quod nequaquam bene ad regendum prælati sint, per quos [f] conversationis infimæ exempla monstrantur. Sed hi nimirum dum temperare se a rectorum suorum **809** reprehensione negligunt, culpæ suæ exigentibus meritis, usque ad reprehensionem conditoris [g] excedunt: cujus profecto dispensatio inde ab humilibus rectior agnoscitur, unde ab elatis [h] non recta judicatur. Quia enim potestas regiminis ministrari non potest sine studio curæ temporalis, aliquando omnipotens Deus mira dispensatione pietatis, ut teneræ spiritalium mentes a terrena cura disjunctæ sint, onus regiminis duris ac laboriosis cordibus injungit, ut tanto illæ ab hoc mundo securius lateant, quanto hæc in terrenis sollicitudinibus libenter elaborant. In exhibitione quippe suscepti oneris pro ipsis quoque utilitatibus subditorum [i] duræ viæ sunt mundanæ servitutis.

39. *Quantum debeamus iis qui a temporalium cura, ipsis vacando, nos liberant.* — Et sæpe, ut dictum est, misericors Deus quo suos tenere diligit, eo illos sollicite ab externis actionibus abscondit. Nam et plerumque paterfamilias ad eum laborem servos dirigit, a [j] quo subtiles filios suspendit; et inde filii sine vexatione decori sunt, unde servi in pulvere fœdantur. Quod quam recte in Ecclesia divinitus agitur, ipsa tabernaculi constructione signatur. Ad Moysen quippe divina voce præcipitur ut ad tegenda interius sancta sanctorum ex bysso, cocco atque hyacintho vela texantur, jussumque est ut ad protegendum tabernaculum, vela cilicina et pelles extenderet, quæ nimirum vel pluvias, vel ventos, vel pulverem tolerarent (*Exod.* XXVI, 1). Quid ergo per pelles et cilicia, quibus tabernaculum tegitur, nisi grossas hominum mentes accipimus, quæ aliquando in Ecclesia occulto Dei judicio, quamvis duræ sint, præferuntur? Quæ quia servire curis temporalibus non timent, oportet ut tentationum ventos et pluvias de hujus mundi contrarietatibus portent. Quid vero per hyacinthum, coccum, byssumque signatur, nisi sanctorum vita tenera, sed clara? Quæ dum caute in

[a] Longip., *immutetur*. Baluz., corrupte, *ametur*.

[b] Vulgati, *communia hæc mala sunt*. Nostram lectionem continent Mss. Vindoc., Turon., Ebroic. aliique Norm. ad quam præferendam potissimum nos impellit, quod vix *communia*, si prius lecta fuisset hæc vox, mutari potuisset in *singula;* prior enim apLior videtur posteriore. Sciolus itaque non probans *singula hæc mala sunt* (forta-se quod non intelligeret) scribendum putavit *communia hæc mala sunt*. Optima tamen est prior lectio, qua significatur singulorum esse vitia quæ Gregorius insectatur. In Baluz. et Colb. nihilominus exstat *communia hæc mala sunt*.

[c] Vindoc., Ebroic. et alii Norm., *regimen tenere*. Baluz. et Colb., *regiminis curam gerere*.

[d] Post hæc verba in Baluz. legitur *explicit lib.* XXV. Nec lib. XXVI incipit nisi ab his verbis: *nunquid a te Deus expetit*, etc.

[e] Ita Colb., Turon., et Norm. Edit. vet., *verecundia;* Recent., *verecunda*. Ed. tamen Paris. 1495 habet *verecundiora*.

[f] Veteres Edit., *conversationis infirmæ*.

[g] Turon., *exeunt*.

[h] Gussanv., aliique Ed., *non recte judicatur*.

[i] Editi recent., *duræ vitæ sunt*. Aliam lectionem, quam anteponimus, habent Mss. Tur., Vindoc., Colb., Longip., Ebroic., aliique Norman., necnon vet. Ed.

[j] Ita Vindoc., Turon., Colb., Pratel. et alii Norm., Recent. Editi, *a quo subtilius filios*.

tabernaculo sub ciliciis et pellibus absconditur, sua ei integra pulchritudo servatur. Ut enim in interioribus tabernaculi byssus fulgeat, coccus coruscet, hyacinthus cæruleo colore resplendeat, desuper pelles et cilicia imbres, ventos et pulverem portant. Qui igitur magnis virtutibus in sanctæ Ecclesiæ sinu proficiunt, præpositorum suorum vitam despicere non debent, cum vacare eos rebus exterioribus vident, quia hoc quod ipsi securi intima penetrant, ex illorum adjumento est qui contra procellas hujus sæculi exterius laborant. Quam enim candoris sui gratiam retineret, si byssum pluvia tangeret? Aut quid fulgoris atque claritatis coccus vel hyacinthus ostenderet, si hæc susceptus pulvis fœdaret? Sit ergo desuper textura cilicii fortis ad pulverem, sit inferius color hyacinthinus aptus ad decorem. Ornent Ecclesiam qui solis rebus spiritalibus vacant, tegant Ecclesiam, quos et labor rerum corporalium non gravat. Nequaquam ergo contra rectorem suum exteriora **810** agentem murmuret is qui intra Ecclesiam sanctam jam spiritaliter fulget. Si enim tu secure interius ut coccus rutilas, cilicium quo protegeris cur accusas?

[*Vet. XXIII.*] 40. *Prava prælatorum exempla Deus ordinat in pœnam superborum subditorum: Dum maledicere videntur prophetæ, prædicunt.* — Sed a quibusdam [a] quæritur quia dum saltem pro utilitate subditorum rectores nimium temporalibus curis inserviunt, plerique in Ecclesia eorum exemplo deterescunt. Quod verum valde esse quis abneget, cum curari a pastoribus terrena quam cœlestia sollicitius videt? Sed neque hæc injusta sunt, si, ut superius diximus, res præsidentium juxta subditorum merita disponuntur. Occulte namque et sponte perpetratæ culpæ exigunt ut prava et a pastoribus exempla præbeantur, quatenus justo judicio is qui de via Dei superbus exorbitat, in via qua graditur etiam per ducatum pastoris offendat. Unde per prophetam quoque prænuntiantis studio dicitur, non maledicentis voto: *Obscurentur oculi eorum, ne videant, et dorsum eorum semper incurva* (*Psal.* LXVIII, 24). Ac si dicat: Qui humanæ vitæ actionibus quasi prævidendis itineribus præsunt, veritatis lucem non habeant, ut et qui sequuntur subditi, iniquitatum suarum oneribus incurvati, omnem statum rectitudinis amittant. Quod factum procul dubio in Judæa novimus, cum in ipso nostri Redemptoris [b] adventu pharisæorum turba atque sacerdotum a vero lumine mentis oculos clausit, et per præpositorum exempla gradiens in infidelitatis tenebris populus erravit.

41. *Quo sensu Deus faciat regnare hypocritam.* — Sed quæri rationabiliter potest quomodo hoc in loco dicitur quod regnare hypocritam Dominus facit, cum de hac re specialiter per prophetam conqueritur, dicens: *Ipse regnaverunt, et non ex me; principes extiterunt, et non cognovi* (*Osea.* VIII, 4). Quis enim recte sentiens dicat quia facit Dominus quod minime cognoscit? Sed quia scire Dei approbare est, nescire reprobare; unde quibusdam quos reprobat dicit: *Nescio vos unde sitis, discedite a me omnes operarii iniquitatis* (*Luc.* XIII, 25); et aliquando facere Dei est id quod fieri prohibet, irascendo permittere; unde et regis Ægypti cor se obdurare asseruit (*Exod.* IV, 21), quia videlicet obdurari permisit; miro modo hypocritas Dominus et regnare facit et nescit: facit sinendo, nescit reprobando. Unde necesse est ut ad omne quod in hac vita [c] concupiscitur prius voluntas interna requiratur. Quam cum humani cordis auris percipere appetit, sciat quia hæc non verbis, sed rebus sonat. Locus ergo regiminis cum regendus offertur, in se prius necesse est ut quisque discutiat, si loco vita congruit, si ab honore actio non dissentit, ne justus omnium rector eo post in tribulatione preces non audiat, quod ipsa quoque ejus, de quo tribulatio oritur, exordia honoris ignorat.

[a] Fortasse legendum *queritur*, passive sumptum: frequenter Gregorius hoc modo usurpat verba deponentia, qualia *meditari*, initio lib. XX; *Intueri*, lib. XXI, num. 35. Itaque hic *a quibusdam queritur*, sic forsitan intelligendum, *quidam queruntur*.

[b] Longip., *aspectu*.

[c] Turon., *respicitur*.

LIBER VIGESIMUS SEXTUS.

Exponit sanctus Doctor septem ultimos versus cap. XXXIV, *et caput* XXXV *ex integro, cum uno et viginti prioribus versibus cap.* XXXVI. *Ubi latissime in sensus tum allegoricos tum morales excurrit.*

CAPUT PRIMUM.

1. **811** *Fictæ ac veræ humilitatis indicia.* — In locutionibus suis hoc arrogantes viri habere inter alia proprium solent, quod ab auditoribus suis ne quid fortasse inordinatum dixerint tunc requirunt, cum se laudabiliter aliquid dixisse cognoscunt. Hæc videlicet faciunt, non quod de dictis suis ambigant, sed quod ab audientium judicio favores quærant. Nam inveniri facile poterit quo animo percunctantur, si quisquam cum eorum bona laudat, etiam mala reprehendat. Certum quippe est quia sicut inflantur laudibus, ita correptionibus inflammantur; [a] et cum a quolibet se vel juste reprehendi conspiciunt, mox in malis suis fomitem defensionis exquirunt. Quo-

[a] In Ed., *et a quolibet se vel juste reprehendi despiciunt.* Nostram lectionem longe meliorem suppeditarunt Mss. Vindoc., Ebroic. aliique Norm.

modo ergo de bonis suis humiliter ambigunt, qui mala sua defendere etiam perverse moliuntur? Ille est enim vere humilis in bonis, qui non est defensor in malis. Nam qui de malis suis arguitur, et contra verba arguentis accenditur, quando de bonis suis quasi humiliter titubat, per humilitatis vocem ornari appetit, non doceri. Eliu itaque vitam arrogantium signans, postquam multa interna et sublimia intulit, ecce in verbis formam humilitatis assumit, et æquitate proposita, sub quadam discipulatus imagine beatum Job alloquitur dicens :

CAPUT II.

Cap. xxxiv, vers. 31, 32. — [a] *Quia ego locutus sum ad Deum, te quoque* [b] *non prohibebo. Si erravi, tu doce me; si iniquitatem locutus sum, ultra non addam.*

3. *Humilitatis larva cito abjicitur.* — Sicut sæpe contingit ut bona loquantur et mali, multa Eliu fortia paulo superius se dixisse meminerat, et securus idcirco ne fortasse erraverit requirebat. Neque enim requireret, si se errasse credidisset. Est namque, ut dixi, propria arrogantium fraus ut tunc de errore requirere studeant, quando se noverint non errasse. Qui rursum requirere vel argui de errore despiciunt, si quando se errasse veraciter præcognoscunt. Non enim esse, sed videri humiles appetunt; et tunc requirendo speciem humilitatis assumunt, quando de ipsa magis requisitione laudantur. Sed quia omnino difficile est ut elatio quæ regnat in corde non erumpat in voce; auditores arrogantium si eorum dicta paulisper taciti exspectant atque considerant, citius corda illorum subsequentia verba manifestant. Diu quippe morari non possunt in ipsa humilitatis imagine, quam specie tenus sumunt. Superbis enim mentibus humilitas alta est, et cum ejus formam conscendere ambiunt, lassatis animi gressibus quasi a clivosis atque asperis itineribus dilabuntur. Alienum est scilicet quod videri appetunt, et idcirco ejus imagini diu inhærere nequaquam possunt. Grave pondus æstimant, cum eam saltem specie tenus portant, et quousque **812** hanc abjiciant, vim quamdam in corde patiuntur, quia videlicet elationis usui male dominanti deserviunt, atque ejus imperio semetipsos quales sint prodere compelluntur, ne diu possint videri quod non sunt. Unde Eliu quoque postquam de errore doceri se petiit, postquam iniquitatem non se ultra locuturum promisit, subito ab humilitatis specie ad verba [c] tumidæ causationis exsilivit. Nam subdidit, dicens :

CAPUT III.

Vers. 33. — *Nunquid a te Deus expetit eam, quia displicuit tibi?*

A 3. *Sancti humanum judicium non metuunt, sed divinum, ad quod etiam provocare simulant mali.* — Ac si diceret : Ego coram Domino rationes positurus sum cur modo iniquitas mea a te reprehenditur, quæ constat quod in judicio a te non requiratur. Recti viri cum injuste ab hominibus impetuntur, ad supernum judicium recurrunt. [*Vet. et Rec. II.*] [d] Unde et ab eodem beato Job dicitur : *Ecce in cœlo testis meus, et conscius meus in excelsis* (Job, xvi, 19). Et quia ei placere summopere cupiunt, ejus solius testimonium requirunt. Perversi quoque, quia justorum vitam deserunt, sed nonnunquam eloquia sequuntur, cum de suis male gestis increpantur, hoc assumunt in argumentum defensionis, quod justi proferunt [e] in testimonium puritatis. Unde eis et
B consuetudo jam facta est, ut si quis eos de factis suis arguat, Dei magis judicium quam hominum quærant. A Deo enim et cum se damnandos noverint, judicari non metuunt, et judicari ab hominibus erubescunt. Proponunt ergo majus quod non metuunt, ut hoc minus declinare valeant quod erubescunt. Scriptum quippe est : *Unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo* (Rom. xiv, 12). Quia ergo tunc damnatio uniuscujusque manifesta est, exinde modo iniqui colligunt, ut etiam perversa uniuscujusque actio sit secura; ne modo eam quilibet justus arguendo discutiat, a qua constat quod in judicio alienus existat. At contra piorum conscientiæ grande sibi conferri præmium credunt, cum de quibusdam modo suis actionibus illicitis arguuntur. Proponunt
C etenim ante oculos cordis quia districtum Dei judicium tanto verius tunc super eos mitigabitur, quanto nunc acrius arguente homine prævenitur; et temporalem iram super se [f] lucrum computant, per quam se æternam posse evadere non ignorant. Eliu ergo typum cunctorum arrogantium tenens, et magis eligens æterna invectione percuti, quam temporaliter increpari, dicat : *Nunquid a te Deus expetit eam, quia displicuit tibi?* Quia vero esse culpabiliores solent hi qui loqui in contentione inchoant, quam qui respondent, subdidit, dicens :

CAPUT IV.

Ibid. — *Tu enim cœpisti loqui, et non ego.*

4. *Frustra se innocentes putant, qui pulsati dure respondent.* — Eo se innocentem credidit, quo pul-
D satus erupit; **813** nimirum nesciens quia innocentia non tempore defenditur, sed ratione. Quid enim ejus defensionibus adminiculatur, quod etsi tacenti nulla intulit, recte tamen inchoanti prava respondit? Postquam vero in verbis elationis [g] ostenditur, ecce iterum sub requisitionis velamine palliatur, atque infert, dicens :

[a] Vindoc., *quia ergo ego*. Colb., *quia ergo locutus*.

[b] Pratel., *non prohibeo*. Ita etiam Colb.

[c] Ed., *tumidæ excusationis*. Lectio quam sequimur est Mss. Anglic., Norm., Vindoc., Colb., aliorumque quos consuluit Gussanv.

[d] Sic optime Mss. veteresque Edit. In Gilot. 1571, aliisque seq., etiam in Gussanv., crassissimo errore legitur : *Unde et ab eodem ad beatum Job dicitur :* Ecce in cœlo. Quæ verba sunt ipsius Job.

[e] Ita post Mss. antiqui Editi. A recentioribus sic mutatum, *cum testimonio puritatis*, quod alteri membro minime respondet : *in argumentum defensionis.*

[f] Plerique Norm., *lucrum putant.*

[g] Pratel., *extenditur*; sed legendum *ostenditur*, propter antithesim alterius verbi, *palliatur.*

IBID. — *Quod si quid melius nosti, loquere.*

Quamvis dum non ait : Quia melius nosti, sed, *Si quid melius nosti, loquere*, nimis hoc ipsum superbisse est, de melioris scientia dubitasse. Hoc tamen, quod beato Job locum loquendi tribuit, humilitatem se [a] exhibuisse indicavit. Sed, sicut supra dictum est, quia in actione arrogantium omne quod superducto sermone tegitur, prorumpente rursum intentione elationis aperitur, citius Eliu innotuit qua mente beatum Job loqui postulavit. Nam sequitur :

CAPUT V [*Rec. III*].

VERS. 34, 35. — *Viri intelligentes loquantur mihi, et vir sapiens audiat me. Job autem stulte locutus est, et verba illius non sonant disciplinam.*

5. *Mentiri non licet humilitatis gratia.* — Ecce dum quasi humiliter beato Job loqui tribuit, quid intrinsecus gestaret ostendit, dicens : *Viri intelligentes loquantur mihi;* dedignatus videlicet si beatus Job loqui præsumeret, qui quasi ejus intelligere verba non posset. Et quia non solum ad loquendum, sed etiam ad audiendum, beatum Job indignum fuisse judicavit, illico adjunxit : *Vir sapiens audiat me.* Ac si diceret : Huic loqui injuste conceditur, qui etiam audire verba sapientium non meretur. Atque mox aperte, quam despecta de illo sentiat, manifestat, dicens : *Job autem stulte locutus est, et verba illius non sonant disciplinam.* Sine disciplina locutum beatum Job credidit, quia justum se in suis operibus fuisse memoravit. Verum fortasse Eliu diceret, si ea quæ beatus Job de seipso narraverat, non de illo hæc eadem ipse disciplinæ auctor existimasset. Innocenter enim Job se asseruit flagellatum, quem Deus etiam perhibuit frustra percussum (*Job.* II, 3). Quid ergo vox percussi superbum sonuit, quæ a sententia ferientis nullatenus discrepavit? [b] Incaute sunt humiles (22, *q.* 2, *c. Incaute*), qui se mendacio illaqueant, dum arrogantiam vitant; imo mentiendo superbiunt, quia contra veritatem se erigunt quam relinquunt. Qui enim, necessitate cogente, vera de se bona loquitur, tanto magis humilitati jungitur, quanto et veritati sociatur. An Paulus humilis non fuit, quando æmulatione veritatis contra falsos apostolos tot de se discipulis fortia gesta narravit (*I Tim.* II, 7; *Act.* XX, 18, 19)? Qui nimirum veritati inimicus existeret, si abscondendo virtutes proprias, prædicatores errorum prævalere permisisset.

Sed quia arrogantes viri in eo quod bonorum dicta superbe examinant, verborum magis superficiem quam [c] rerum ordinem pensant, Eliu beati Job sententias disciplinam credidit non sonasse. [*Vet. III.*] Quia vero sæpe asperitas superborum usque ad du-

A ritiam maledictionis extenditur, illico contra beatum Job, quasi ad Deum faciens verba, subjungit :

CAPUT VI [*Rec. IV*].

VERS. 36. — *Pater mi, probetur Job usque ad finem.*

814 6. *Superbi afflictis compati nesciunt. In correptione sic tumentia premenda sunt, ut cruenta foveantur.* — Ecce hoc [d] quod de arrogantiæ tumore conceperat in verbis etiam maledictionis exaltat. Sed fortasse benevolæ vim probationis optaret, si stetisse eum in probatione judicasset. Ut ergo aperte malitia ejus crudelitatis appareat, probari eum adhuc per flagella deprecatur, quem inter flagella lapsum fuisse jam queritur. Præmisit quod sensit, ut apertius cognosci debeat quod optavit. Adhuc feriri postulat

B quem jam peccasse sub manu ferientis accusat. Propria hæc arrogantium vota sunt, ut vitam dolentium examinari acrius deprecentur, quia quanto sibimetipsis justiores sunt, tanto alienis doloribus duriores existunt. Nesciunt enim in se passionem alienæ infirmitatis trahere, et sicut suæ, ita etiam proximi imbecillitati misereri. Quia enim de se alta sentiunt, idcirco humilibus nullatenus condescendunt. Eliu beatum Job pro culpa percussum credit, atque ideo exhibenda ei pietatis viscera nec inter tot dolores æstimavit. Viri autem veraciter sancti cum flagellari quempiam etiam pro culpa cognoscunt, etsi quædam ejus inordinata corripiunt, ad quædam tamen dolentia compatiuntur; et sic sciunt tumentia premere, ut sciant etiam cruenta refovere, quatenus in eis [e] cum

C dura emolliuntur, infirma roborentur. [*Vet. IV, Rec. V.*] At contra arrogantes viri quia charitatis viscera non habent, non solum non compatiuntur etiam justis dolentibus, sed eos insuper sub specie justæ increpationis affligunt; et vel si qua in eis sunt parva mala exaggerant, vel ea quæ vere bona sunt male apud se interpretando commutant.

7. *Sancti doctores delinquentium vitia exaggerare solent. Quid sit cordis parietem fodere.* — Quamvis etiam [f] casti doctores sæpe exaggerare soleant delinquentium vitia, et ex quibusdam signis publicis occulta rimari, ut possint ex minimis majora cognoscere. Unde ad Ezechielem dicitur : *Fili hominis, fode parietem* (*Ezech.* VIII, 8). Ubi mox subdidit : [g] *Et cum fodissem parietem, apparuit ostium unum,*

D *et dixit ad me : Ingredere, et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic. Et ingressus vidi; et ecce omnis similitudo reptilium, et animalium abominatio, et universa idola domus Israel depicta erant in pariete* (*Ibid.*, IX, 10). Per Ezechielem quippe præpositorum persona signatur, per parietem duritia subditorum. Et

[a] Recent., invitis Mss., *exhibuisse judicavit.*

[b] Ita Mss. nostri et Edit. pene omnes. In Gussanv., *incauti sunt humiles.* Gratianus, loco indicato, duplicem exhibet lectionem, *incaute sunt humiles*, et, *incauti sunt homines.*

[c] Ita Vindoc., Baluz., Colb., Ebroic., aliique Norm., non *rerum cardinem*, ut habes in Editis.

[d] Pratel., *quod quasi de arrogantia.*

[e] Turon., Baluz., Colb., et pler. Norm., *cum dura emolliunt.* Vet. Edit. Paris. et Basil., *quatenus in eis dura emolliantur, infirma roborentur.*

[f] Sic legitur in Mss. Baluz., Colb., Vindoc., Turon., Norm., quos sequuntur priores Edit. At posterioribus Editoribus visum est pro *casti* sufficere *sancti.* Quamvis dici possint *casti* doctores, qui eloquia Dei casta non adulterantur.

[g] Al., *et cum perfodissem.*

quid est parietem fodere, nisi asperis correptionibus duritiam cordis aperire? Quem cum perfodisset, apparuit ostium, quia cum cordis duritia asperis correptionibus aperitur, quasi quædam janua ostenditur, ex qua omnia in eo qui corripitur cogitationum interiora videantur. Unde et bene illic sequitur : *Et dixit ad me : Ingredere, et vide abominationes pessimas, quas isti faciunt hic*. Quasi ingreditur ut abominationes aspiciat, qui discussis quibusdam signis exterius apparentibus, ita corda subditorum penetrat, ut cuncta ei quæ illici e cogitantur innotescant. Unde et subdidit : *Et ingressus vidi; et ecce omnis similitudo reptilium, et animalium abominatio*. In reptilibus, cogitationes omnino terrenæ signantur; in animalibus vero, jam quidem aliquantulum a terra suspensæ, sed adhuc terrenæ mercedis præmia requirentes. Nam reptilia toto ex corpore terræ **815** inhærent; animalia autem ventre a terra suspensa sunt, appetitu tamen gulæ ad terram semper inclinantur. Reptilia itaque sunt intra parietem, quando cogitationes volvuntur in mente quæ a terrenis desideriis nunquam levantur. Animalia quoque sunt intra parietem, quando et si qua jam justa, si qua honesta cogitantur, appetendis tamen lucris temporalibus honoribusque deserviunt; et per semetipsa quidem jam quasi a terra suspensa sunt, sed adhuc per ambitum quasi per gulæ desiderium sese ad ima submittunt. Unde et bene subditur : *Et universa idola domus Israel depicta erant in pariete*. Scriptum quippe est : *Et avaritia, quæ est idolorum servitus* (*Coloss.* III, 5). Recte ergo post animalia idola describuntur, quia etsi honesta actione quasi a terra se erigunt, ambitione tamen inhonesta semetipsos ad terram deponunt. Bene autem dicitur : *Depicta erant*, quia dum exteriorum rerum intrinsecus species attrahuntur, in corde quasi depingitur quidquid fictis imaginibus cogitatur.

[*Vet. V.*] 8. *Rectoris animarum in scrutandis cordis piaculis pia severitas. Qui a correptione cessat, damnari metuat.* — Notandum itaque est quia prius foramen in pariete, ac deinde ostium cernitur, et tunc demum occulta abominatio demonstratur, quia nimirum uniuscujusque peccati prius signa forinsecus, deinde janua apertæ iniquitatis ostenditur, et tunc demum omne malum quod intus latet aperitur. Idcirco ergo solent etiam sancti doctores graviter minuta discutere, [a] ut ab extremis exterioribus ad occulta possint majora pervenire. Verba asperæ increpationis movent, ut spinas mortiferæ cogitationis eradicent; et hæc cum agunt, charitatis amore sæviunt, non inflatione elationis intumescunt. Mori enim pro ipsis parati sunt, quos quasi usque ad mortem sævientes affligunt. Servant in cogitatione quod diligunt, sumunt in specie quod persequuntur. Bona prædicantes insinuant, mala autem caventes prænuntiant, non ut Eliu desiderantes exorant. Erga commissos sibi ita nonnunquam in correptione fervent, ac si de tranquillitate nihil habeant; sed ita in dilectione tranquilli sunt, ac si nullus eos fervor accendat. Valde enim metuunt ne si a pravorum correptione cessaverint, ipsi pro eorum damnatione puniantur; et cum ad verba invectionis [b] inflammantur, inviti quidem ad hæc veniunt, sed tamen hæc defensionem sibi apud districtum judicem præparant.

9. *Corripiendorum et erudiendorum ad pœnitentiam et pietatem delinquentium ordo.* — Unde et eidem rursus [c] Ezechieli dicitur : *Fili hominis, sume tibi laterem, et pones eum coram te, et describes in eo civitatem Jerusalem, et ordinabis adversus eam obsidionem, et ædificabis munitiones, et comportabis aggerem, et dabis contra eam castra, et pones arietes in gyro. Et tu sume tibi sartaginem ferream, et pones eam murum ferreum inter te et inter civitatem* (*Ezech.* IV, 1, *seq.*). Cujus enim Ezechiel nisi magistrorum speciem tenet? cui dicitur : *Sume tibi laterem, et pones eum coram te, et describes in eo civitatem Jerusalem*. Doctores quippe sancti sibi laterem sumunt, quando terrenum cor auditorum ut doceant apprehendunt. Quem laterem coram se ponunt, quia tota illud sollicitudinis intentione custodiunt. In quo et civitatem Jerusalem **816** jubentur describere, quia prædicando terrenis cordibus curant summopere quanta sit supernæ pacis visio demonstrare. Cui bene etiam dicitur : *Et ordinabis adversus eam obsidionem, et ædificabis munitiones*. Sancti enim prædicatores obsidionem circa laterem in quo Jerusalem civitas descripta est ordinant, quando terrenæ menti, sed jam supernam patriam requirenti, quanta eam in hujus vitæ tempore vitiorum impugnet adversitas demonstrant. Cum enim unumquodque peccatum quomodo menti insidietur ostenditur, quasi obsidio circa Jerusalem civitatem voce prædicatoris ordinatur. Sed quia non solum insinuant quomodo mentem insidiantia vitia expugnent, sed etiam quomodo custoditæ virtutes roborent, recte subjungitur : *Et ædificabis munitiones*. Munitiones quippe sanctus prædicator ædificat, quando quæ virtutes quibus vitiis obvient, insinuare non cessat. Et quia virtutibus crescentibus plerumque bella tentationis augentur, recte adhuc additur : *Et comportabis aggerem; et dabis contra eam castra, et pones arietes in gyro*. Aggerem namque comportat, quando prædicator quisque molem crescentis tentationis indicat. Et contra Jerusalem castra erigit, quando rectæ intentioni audientium [d] hostis callidi

[a] Ita Mss. Anglic., Norm., Baluz., Colb., Vindoc., Turon., etc. In vet. Edit. Paris., *ut ab extremis erroribus*. In recent. Vulgatis, *ut ab externis erroribus*. Præferenda Mss. lectio, in qua allusum videtur ad ea quæ præcesserunt : *notandum itaque est quia prius foramen*, etc.

[b] Vindoc. et Pratel., *se inflammant*.

[c] In Turon. et nonnullis vetust. Mss., *Jezechieli*. Ac infra, *Jezechiel*.

[d] Hic in diversa abeunt Mss. Longip. habet : *hostes callidos circumspectans quasi*, etc. Turon., *quando rectæ intentioni audientium patefacit, et quasi incomprehensibiles insidias prædicit*. Baluz., Colb. et Norm., *hostis callidi circumspectas et quasi incomprehensibiles*, etc. In vet. Edit. Paris. et Basil., *incircumspectas et quasi*, etc.

circumventiones quasi incomprehensibiles insidias prædicit. Atque in gyro arietes ponit, quando tentationum aculeos in hac vita nos undique circumdantes, et virtutum murum perforantes innotescit.

10. *Quid et quantus zelus ad id necessarius.*—Ubi bene additur : *Et tu sume tibi sartaginem ferream, et pones eam murum ferreum inter te et inter civitatem* (*Ezech.* IV, 3). Per sartaginem namque frixura, per ferrum vero fortitudo ostenditur. Quid autem ita magistri atque doctoris mentem quam zelus Domini frigit et excruciat? Unde et Paulus hujus sartaginis incendebatur frixura, cum diceret : *Quis infirmatur, et ego non infirmor? et quis scandalizatur, et ego non uror* (*II Cor.* XI, 29)? Et quia quisquis zelo Dei contra peccantes accenditur, forti in perpetuum custodia munitur, ne ex neglecta prædicationis et regiminis cura damnetur, recte dicitur : *Pones eam murum ferreum inter te et inter civitatem* (*Ezech.* IV, 3). Sartago enim ferrea murus ferreus inter prophetam et civitatem ponitur, quia cum nunc fortem zelum doctores exhibent, eumdem zelum postmodum inter se et auditores suos fortem munitionem tenent, ne tunc ad vindictam destituti sint, si nunc fuerint in correptione dissoluti. Hanc sartaginem propheta idem, ut inter se et auditores suos murum sumeret, audiebat, cum ei divina vox præmitteret, dicens : *Si tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus ab impietate sua, et a via sua impia, ipse quidem* [a] *in impietate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti* (*Ezech.* III, 19). Hanc sartaginem inter se et discipulos murum Paulus posuerat, cum dicebat : *Mundus sum a sanguine omnium vestrum; non enim subterfugi quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis* (*Act.* XX, 26). Nunc ergo doctores necesse est ut appetant [b] zeli ardoribus frigi, ne cogantur post de torpore negligentiæ igne gehennæ cruciari.

[*Vet. VI.*] 11. *Qua discretione exercendus. Ex occulto odio non prodeat.*—Sed aliud est [c] quod injustis et subditis, aliud **817** quod justis et non subditis debemus. Ad illorum nos correptionem atque custodiam reddendarum rationum debet timor accendere; [d] ad istorum vero venerationem ipsa considerata æquitas inclinare. Sed arrogantes viri, quia hujus formam discretionis ignorant, hoc justis et non subditis exhibent, quod a bonis prædicatoribus fieri et injustis et subditis vident. Qui cum ad fervorem invectionis injuste prosiliunt, etiam per verba maledictionis excedunt. Quia enim nequaquam proximos sicut se diligunt, proximis optare non desinunt quod ipsi sibimet [d] evenire pertimescunt. Unde Eliu occultum odium in manifestatione maledictionis exsudans, ait : *Pater mi, probetur Job usque ad finem, ne desinas ab homine iniquitatis.* Hominem iniquitatis vocat, quem Deus justum præ omnibus superna attestatione denuntiat. Et quia multa adhuc sub hac indiscretione subjuncta sunt, breviter ea æstimo transcurrenda. Dicta enim quæ gravitate carent, intenta expositione non indigent. Sequitur :

CAPUT VII [*Rec. VI*].

VERS. 37. — *Qui addidit super peccata sua blasphemiam.*

12. *Elia eos adumbrat, qui cum pro veritate loqui videantur, a veritate sunt alieni.* — Accusat enim et pro peccatis flagella meruisse; et post flagella peccasse. Longe vero aliter Dominus judicat, qui et frustra flagellatum insinuat, et bona duplicia post flagella retribuit (*Job.* II, 3). Pœna enim debetur culpæ, non præmium. Beatus ergo Job sine culpa locutus ostenditur, quem post locutionem præmia subsequuntur (*Job.* XLII, 10). Eliu itaque, quia pro Domini defensionibus loquens, de beato Job aliud quam Dominus sentit, quasi dum pro veritate verba multiplicat, a veritate discordat. Sequitur :

CAPUT VIII.

IBID. — *Inter nos interim constringatur, et tunc ad judicium provocet sermonibus suis Deum.*

13. *Non solum inepta dicere student, sed multa.* — Ac si diceret : Ex nostra assertione cognoscat quia nequaquam divinæ examinationi sufficiat. Et quia arrogantes viri non solum student inepta dicere, sed etiam multa; versus qui sequitur, bene de illo frequenter infertur.

CAPUT IX [*Vet. et Rec. VII*].

CAP. XXXV, VERS. 1. — *Igitur Eliu hæc rursum locutus est.*

14. *Superborum immensa loquacitas.* — Omnis qui multa loquitur, in locutione sua semper incipere studet, quatenus inchoatione ipsa suspensos auditores faciat, ut eo attentius taceant, quo quasi novum audire aliquid exspectant. Eliu vero alia finiens, alia incessanter exorditur, ut immensa loquacitas per subjuncta semper initia continuetur. Sequitur :

CAPUT X.

VERS. 2. — *Nunquid æqua tibi videtur tua cogitatio, ut diceres : Justior sum Deo?*

15. *Innocentes quam injuste soleant accusare.* — Quia beatus Job justiorem se Deo non dixerit, omnis qui textum historiæ legit, agnoscit, sed ait : *Proponat æquitatem contra me, et perveniet ad victoriam judicium meum* (*Job.* XXIII, 7). Vitam suam videlicet pensans, et causas percussionis ignorans, ut sæpe jam dictum est, pro diluendis peccatis se credidit et non pro augendis meritis flagellari; et idcirco judicium suum ad victoriam pervenire confisus est, quia culpam in se, pro qua debuisset percuti, non invenit. Quod quidem de illo et Dominus ad diabolum dixit : *Commovisti me adversus eum, ut affligerem eum frustra* (*Job.* II, 3). Quid ergo hæc loquendo peccavit, qui verbis istis divinæ de se et occultæ senten-

[a] Sic Vindoc., Baluz., Colb., Norm. At Excusi, *in iniquitate.*

[b] Vindoc. et Ebroic., aliique Norm., *zeli fervoribus.*

[c] Turon., *quod justis et subditis... quod injustis et non subditis.*

[d] Vindoc., Pratel. et plerique Norm., *istorum vero venerationi.*

[e] Colb., Pratel. et alii a Gussanv. appellati sic habent. Ipse tamen Gussanv. cum recentioribus hanc prætulit lectionem, *invenire pertimescunt.*

tiæ etiam nesciendo consensit? Aut quid obest si a A rectitudine veritatis humano judicio verba nostra superficie tenus discrepant, quando in cordis 818 cardine et compaginata concordant? Humanæ aures verba nostra talia judicant qualia foris sonant (22, §. 3, c. *Humanæ*); divina vero judicia talia ea audiunt qualia ex intimis proferuntur. Apud homines cor ex verbis, apud Deum vero verba pensantur ex corde. Beatus ergo Job dum hoc ait exterius quod interius Dominus dixit, omne quod locutus est tanto juste exterius intulit, quanto pie ab interna sententia non recessit. Quamvis prophetico spiritu repletus, in eo quod ait: *Proponat æquitatem contra me, et perveniet ad victoriam judicium meum* (*Job.* XXIII, 7), intueri Redemptoris nostri præsentiam potuit. Ipse enim qui est virtus Patris et sapientia, etiam ejus æquitas non inconvenienter accipitur. Unde scriptum est: *Qui factus est nobis a Deo sapientia, et justitia, et sanctificatio* (*I Cor.* I, 30). Quam scilicet æquitatem, quia Deus iniquis fugientibus incarnatam ostendendo contra posuit, eos protinus ab iniquitate revocavit, et humanum genus in eo judicio antiquum adversarium vicit, quo æquitatem Dei adversantem suis itineribus invenit. Sequitur:

CAPUT XI.

VERS. 3. — *Dixisti enim: Non tibi placet quod rectum est, vel quid tibi proderit si ego peccavero?*

16. *Aut falsa loquuntur, aut si vera, at non convenientia.* — Si tota libri series attenditur, nihil horum beatus Job dixisse monstratur. Sed arrogantes viri, sicut et superius diximus, habere hoc proprium solent, ut dum in nimia invectione prodeunt, etiam invehendo mentiantur; et cum non possunt juste reprehendere quæ sunt, reprehendant mentiendo quæ non sunt. Sequitur:

VERS. 4. — *Itaque ego respondebo sermonibus tuis et amicis tuis tecum.*

Dictis superioribus quasi beati Job culpabilia verba narravit, atque ex eis sibi materiam loquendi proposuit; sed verbis subsequentibus forti acumine discutit hoc quod sibi ad dicendi materiam fallaciter finxit. Et fortes quidem sunt sententiæ quæ sequuntur, sed beati Job personæ non congruunt; tantoque eum increpationis hujus tela non feriunt, quanto contra eum injuste mittuntur. Sequitur:

CAPUT XII [*Rec. VIII*].

VERS. 5-7. — *Suspice cœlum, et intuere, et contemplare æthera quod altior te sit. Si peccaveris, quid ei nocebis; et si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum? Porro si juste egeris quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?*

17. *Vestigia Dei sunt creaturæ.* — Quamvis beato Job scienti majora nequaquam dici ista debuerint, vera tamen sunt quæ dicuntur, quod videlicet Deo nec peccata nostra noceant, nec bene gesta concurrant. Unde subsecutus, adjunxit: VERS. 8. — *Homini qui similis tui est nocebit impietas tua, et filium hominis adjuvabit justitia tua.* Sed inter hæc illud est solerter intuendum, quod ait: *Suspice cœlum, et intuere, et contemplare æthera quod altior te sit.* Hæc enim dicens, nimirum colligit ut considerare debeat quanto minus Deo actione sua aut prosit aut noceat, qui altitudini cœli atque ætheris prodesse vel nocere non possit. Quamvis in cœlo vel æthere possimus supernas potestates accipere, divinis semper obtutibus inhærentes, ut cum angelicos spiritus longe adhuc a nobis distare conspicimus, ipsi creatori atque dominatori spirituum [a] quam longe distamus inferius agnoscamus, corpoream tamen cœli ætherisque materiam hoc loco sentire nil obstat. [*Vet. VIII.*] Nam si vigilanter exteriora conspicimus, per B ipsa 819 eadem ad interiora revocamur. Vestigia quippe creatoris nostri sunt mira opera visibilis creaturæ. Ipsum namque adhuc videre non possumus; sed jam ad ejus visionem tendimus, si eum in his quæ fecit miramur. Ejus ergo vestigia creaturam dicimus, quia per hæc quæ ab ipso sunt sequendo imus ad ipsum. Unde Paulus ait: *Invisibilia ejus per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus ejus et divinitas* (*Rom.* I, 20). Unde et in libro Sapientiæ scriptum est: *Per magnitudinem enim creaturæ et speciem potest intelligibiliter creator videri* (*Sap.* XIII, 5). Menti enim nostræ peccato suo exterius sparsæ necdum Deus sicut est interius innotescit; sed dum facturæ suæ decus foris proponit, quasi quibusdam [b] nobis nutibus innuit, et quæ intus sequamur ostendit, ac miro C modo ipsis formis exterioribus nos ad interiora perducit; innuit immensa admiratione quod est, mira hæc exterius ostendendo quæ non est. Hinc enim de sapientia scriptum est: *In viis ostendit se illis hilariter, et omni providentia occurrit illis* (*Sap.* VI, 17).

18. *Viæ sunt ad Creatorem. Per visibilia a Deo recessimus; per eadem ad Deum reverti debemus.* — Viæ quippe ad Creatorem sunt [c] opera considerata creaturæ. Quæ dum facta cernimus, potentiam factoris miramur. In istis viis a sapientia omni nobis providentia occurritur, quia factoris nobis virtus inquirenda proponitur in omne quod mirabiliter factum videtur; et quocumque se verterit anima, si vigilanter intendit, in iisdem ipsis Deum invenit, D per quæ reliquit; ejusque potentiam ex eorum rursus consideratione cognoscit, quorum amore deseruit; et per quæ perversa cecidit, per hæc conversa revocatur. Ubi enim lapsi sumus, ibi incumbimus ut surgamus; et quasi ibi surgendo manum considerationis figimus, ubi pede amoris lubrici corruentes negligendo jacebamus. Quia enim ab invisibilibus per visibilia cecidimus, dignum est ut ad invisibilia ipsis rursum visibilibus innitamur, ut quo casu anima venit ad infima, eo gradu revertatur ad summa; atque eisdem quibus corruit passibus surgat, dum, sicut dictum est, illa nos ad Deum bene considerata

a Excusi, *quanto distamus.*
b Recent., *quibusdam se nobis.* Abest se a Mss. Colb., Pratel., etc.

c Iidem recentiores, *opera considerata creatoris;* reluctantibus Mss. Colb., Turon., Ebroic., etc., necnon vet. Editis.

revocant, quæ nos ab eo male electa diviserunt. Eliu itaque, ut vim considerationis admoveret, atque ex corporeis rebus ostenderet quanto sit homine excelsior Deus, bene intulit: *Suscipe cœlum, et intuere, et contemplare æthera quod altior te sit.* Ipsis enim rebus creatis atque corporeis agnoscimus quantum a creatoris nostri sublimitate distamus, quia per omne quod cernimus esse humiles admonemur, ut quasi quædam sit lectio [a] menti nostræ species considerata creaturæ. Dicat ergo: *Suscipe cœlum; et intuere, et contemplare æthera quod altior te sit. Si peccaveris, quid ei nocebis? et si multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ, quid facies contra eum? Porro si juste egeris, quid donabis ei, aut quid de manu tua accipiet?* Ac si diceret: Ex ipsis creaturis intellige quas altiores te esse corporaliter vides, quantum a divinæ potentiæ sublimitate disjungeris; atque ex hac tua consideratione collige quia Deum nec bene vivendo adjuves, nec rursus malis actionibus graves.

19. *Angelis inferiores sumus, quanto magis Deo!* — Si vero, sicut superius diximus, in cœlo vel æthere supernas potestates accipimus, verbis istis
820 Eliu considerare nos admonet, ut quia ipsi angelici spiritus creatoris nostri potentiam plene contemplari non possunt, de quibus tamen certum est quia nobis eo ipso altiores sunt quo lapsi in infimis non sunt, videlicet colligamus quanto Deo inferiores existimus, qui etiam creaturis sublimibus sed longe illo inferioribus subjacemus. Ac si diceret: Vide quantum a divina celsitudine separaris, a cujus potentia etiam [b] potestates illæ humilitate contremiscunt quæ te immensa sublimitate transcendunt, et quanto ipse summo inferior es, qui inferiorem te esse etiam inferioribus deprehendis. [c] Ostendendo vero summa, reducit ad æqualia, atque ait:

CAPUT XIII.

VERS. 8. — *Homini qui similis tui est nocebit impietas tua, et filium hominis adjuvabit justitia tua.*

20. *Homo homini nocere aut prodesse potest, non angelis.* (1, *quæst.* 4, *can. Homini.*) — Humana impietas ei nocet, quem pervertendo inquinat. Et rursus eum adjuvat nostra justitia quem a pravis actionibus immutat. Nocere enim vel juvare nesciunt ea quæ vel a bono corrumpere vel a malo permutare non possunt. Supernæ igitur potestates eo lædi vel juvari nequeunt, quo esse jam incommutabiles acceperunt. Sed considerare hæc nequeunt, qui terrenis desideriis implicantur. Sparsis enim foris mentibus ad semetipsas redire difficile est, quia prava itinera [d] semel captas tanto delectabiliter tenent, quanto in eis omne quod libuerit licet. Nullus quippe disciplinæ murus obviat qui constringat, nulla retributionis

A prospicitur pœna quæ terreat, sed clausis oculis cordis eo anima præcipitatur in infimis, quo obscuratur a summis; et tanto securius mala temporalia perpetrat, quanto durius bona æterna desperat.

[*Vet. et Rec.* IX.] 21. *Mali bonos premendo purgant.* — Sed ista reproborum nequitia trituræ more electorum vitam quasi grana a paleis separans, [e] premit ut purget. Mali enim bonos magis ab hujus mundi desideriis expediunt, dum affligunt; quia dum multa eis hic violenta ingerunt, festinare illos [f] ad superna compellunt. Quod bene de Israelitico populo vocante Moyse et Pharaone rege sæviente signatum est (*Exod.* III, 7). Tunc namque Moyses ad vocandum missus est, cum jam Pharao duris operibus ad opprimendum fuerat excitatus, ut Israelitarum mentes
B Ægypto deformiter inhærentes, alius dum vocaret quasi traheret, alius quasi impelleret dum sæviret; et plebs in servitio turpiter fixa, vel provocata bonis, vel malis impulsa moveretur. Hoc quotidie agitur, dum prædicatis cœlestibus præmiis, sævire in electos reprobi permittuntur, ut si ad repromissionis terram vocati exire negligimus, pressuris saltem sævientibus impellamur, atque hæc Ægyptus, videlicet vita præsens, quæ nos oppressit blandiens, adjuvet premens; et quæ dum fovit, servitutis jugo contrivit, libertatis viam dum cruciat ostendat. [g] Hæc utique causa est quod ab injustis justi sinuntur affligi, ut scilicet dum futura audiunt bona quæ cupiant, patiantur etiam mala præsentia quæ perhorrescant, atque ad faciliorem exitum dum amor
C provocat, cruciatus impellat. Unde Eliu eosdem labores electorum sub oppressionibus reproborum exsequens, ait:

CAPUT XIV [*Rec.* X].

821 VERS. 9. — *Propter multitudinem* [h] *calumniatorum clamabunt et ejulabunt propter vim brachii tyrannorum.*

22. *Pejores sunt qui pravis exemplis, virtutibus nos spoliant, quam qui exterioribus bonis.* — Calumniatores recte dicere possumus omnes iniquos, non solum qui exteriora bona rapiunt, sed etiam qui malis suis moribus, et vitæ reprobæ exemplo interna nostra dissipare contendunt. Illi namque ea quæ nobis extra sunt invadere ambiunt, isti vero nos prædari interius quærunt. Illi amore rerum, isti non cessant
D odio sævire virtutum. Illi invident quod habemus, isti quod vivimus. Illi student rapere bona exteriora, quia placent; isti satagunt interiora bona dissipare, quia displicent. Quanto igitur morum vita a rerum distat substantia, tanto gravior calumniator est qui male vivendo vim nostris infert moribus, quam qui violenter opprimendo damna ingerit rebus. Nihil

[a] Al., *mentis nostræ.*
[b] Longipont., Pratel. ac alii Norm., quibus assentitur vet. Ed. Basil., *potestates illæ humiliatæ contremiscunt.*
[c] Al., *ostendens*, ut legitur in Colb.
[d] Pratel., *semel captos.*
[e] Ebroic. et alii, *premit et purgat.*
[f] Al., *ad summa.*
[g] Plerique Norm., *hæc itaque.*

[h] In Sacris litteris et in scriptoribus ecclesiasticis, sæpe calumniator est, non qui falsum crimen intendit, sed qui alios vexat et opprimit. Isaiæ LII, 4: *Assur absque ulla causa calumniatus est eum;* hoc est, injuste vexavit. Luc. III, 14: *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, et contenti estote stipendiis vestris.* Victor. Utic., l. II Vand. Persecut.: *Provincias regni sui variis calumniis et indictionibus onerabat;* pag. 22 novæ Edit. Vide etiam pag. 38 et 40.

iste de nostra sustentatione subtraxit, sed exempla nobis perditionis apposuit. Eo ergo graviorem calumniam intulit, quo quietum cor in tentatione commovit. Qui etsi nequaquam nobis actionis suæ opera persuasit, pugnam tamen tentationis ingessit. Gravem igitur de vita ejus calumniam sustinemus, quia nimirum intus patimur quod cum labore vincamus. Et quia in hoc mundo abundat malorum vita quæ cruciet, recte dicitur : *Propter multitudinem calumniatorum clamabunt.*

23. *Alii vitia suadent, alii jubent et tyrannica vi ad ea cogunt.* — Quia vero ea quæ verbis suadere non valent extorquere nonnunquam etiam effrenatis viribus student, apte subjungitur : *Et ejulabunt propter vim brachii tyrannorum.* [*Vet. X.*] Quisquis enim male vivere suo nos exemplo compellit, adhuc in nobis B voce calumniatoris utitur; quisquis vero peccatum suadens etiam terrere nos appetit, jam contra nos brachio tyrannidis sævit. Aliud est enim vitia suadere vivendo, aliud jubere terrendo. Dum ergo exempla malæ actionis aspicimus, quasi adhuc strepitum calumniatoris audimus; dum vero vi peccare cogimur, jam tyrannum in corde sustinemus.

24. *Eorum tamen conatibus resistunt electorum mentes. Ad Deum eundum est, non solum per mollia, sed etiam per aspera.* — Sed robustorum mentes in Deo immobiliter fixæ tanto ista despiciunt, quanto cernunt quod contra præcepta conditoris excrescunt. Æternitatis quippe præmia præstolantes vires ex adversitatibus sumunt, quia crescente pugna gloriosiorem sibi non ambigunt manere victoriam. Sic itaque C electorum desideria dum præmuntur, adversitate proficiunt, sicut ignis flatu premitur ut crescat; et unde quasi extingui cernitur, inde roboratur. In eo namque ostendimus quanta ad Dominum cupiditate flagramus, si non solum ad eum per tranquilla et mollia, sed etiam per aspera et dura transimus. Hinc namque propheta ait : *Qui perfecit pedes meos quasi cervi* (*Psal.* XVII, 34). Cervus enim cum montium juga conscendit, [a] quæque aspicit aspera, quæque se objiciunt sentibus illigata, dato saltu transgreditur, et absque ullo cursus sui obstaculo in superiora elevatur. Ita etiam electorum mentes quæque sibi in hoc mundo obsistere atque obviare conspiciunt, contemplationis saltu transcendunt, et more cervorum, D despectis terrenarum rerum sentibus, in superna se evehunt. Hinc rursum dicit : *Et in Deo meo transgrediar murum* (*Ibid.*, 30). **822** Murus quippe est omne quod itineri nostro objicitur, ne ad eum qui diligitur, transeatur. Sed murum transgredimur, cum præ amore supernæ patriæ, quæque in hoc mundo fuerint objecta calcamus. Hinc per eumdem Prophetam certanti animæ Dominus dicit : *Exaudivi te in abscondito tempestatis, probavi te ad aquas contradictionis* (*Psal.* LXXX, 8). Absconditum quippe tempestatis A est, cum in corde contrito cogitationum tentantium fluctus intumescunt, cum contra amoris sancti studia curarum sæcularium se tumultus illidunt. In abscondito ergo tempestatis auditur, quia clamor deprecantis est hæc ipsa tribulationis fluctuatio. Quia vero omnino non desunt qui bona quærentibus suadere perversa moliantur, aquæ contradictionis sunt populi resistentes. Et quia tunc probatur desiderium cum aliqua ei adversitate resistitur, recte dicitur : *Probavi te ad aquas contradictionis.* His itaque virtutum nisibus robusti ex adversitate proficiunt, sed infirmi sæpe in desideriis suis, si qua eis fuerint, ex adverso objecta, languescunt, et cum valida tribulatione pulsantur, pusillanimitate deficiunt. Unde Eliu beato Job probra pusillanimitatis impingens, præmissis malorum oppressionibus, infirmorum mox pusillanimitates exsequitur, dicens :

CAPUT XV (*Rec. XI*).

VERS. 10. — *Et non dixit, Ubi est Deus qui fecit me?*

25. *Qui tentatione frangitur, Dei providentiam serio non cogitat.* — Mos sacræ Scripturæ est ut a singulari numero ad pluralem subito transeat, atque a plurali sæpe se ad singularem vertat. Unde Eliu cum diceret : *Clamabunt, et ejulabunt*, nequaquam subdidit : Non dixerunt, ubi est Deus : *Non dixit ubi est Deus.* A plurali quippe numero in singularem veniens, ad personam subito infirmi uniuscujusque transivit, fortasse quia a singulis melius recognoscitur quidquid [b] dici de eis singulariter auditur, ut ad cor suum quisque redeat, et in semetipso hoc quod de unoquoque dicitur reprehendat. Singularem igitur numerum tenuit, dicens : *Non dixit, Ubi est Deus qui fecit me.* Quisquis enim adversitatum tribulatione frangitur a quo factus est minime contemplatur. Nam qui quod non erat fecit, factum sine gubernatione non deserit; et qui benigne hominem condidit, nequaquam injuste cruciari permittit; nec sinit neglecte perire quod est, qui hoc etiam quod non fuit [c] creavit ut esset. Cum ergo causam tribulationis nostræ requirimus, et fortasse tardius invenimus, [d] est ista consideratio, quod nihil injuste patiamur, quia si Deo auctore sumus qui non fuimus, Deo regente non affligimur injuste qui sumus. Sequitur :

CAPUT XVI [*Vet. XI, Rec. XII*].

IBID. — *Cui dedit carmina in nocte.*

26. *Ne vincamur, Deus tribulationes consolatione condit.* — Carmen in nocte est lætitia in tribulatione, quia etsi pressuris temporalitatis affligimur, spe jam tamen de æternitate gaudemus. Carmina Paulus in nocte prædicabat, dicens : *Spe gaudentes, in tribulatione patientes* (*Rom.* XII, 12). Carmen in nocte David sumpserat, qui dicebat : *Tu mihi es refugium a pressura quæ circumdedit me, exsultatio mea, redime*

[a] Turon., *si aspera quæque se objiciunt.* Pratel. et alii Norm., *quæque se aspera, quæque objiciunt.* Ita quoque Baluz. et Colb.

[b] Ita Baluz., Colb., Ebroic. aliique Norm. Deest dici in Editis.

[c] Pratel. et nonnulli Norm., *curavit ut esset.*

[d] Pratel., *est ista concita ratio*; quod etiam legitur in Utic., Baluz. et Colb.

me a circumdantibus me (*Psal.* xxxi,7). [a] Ecce noctem A pressuram nominat, et tamen liberatorem suum inter angustias exsultationem vocat. Foris quidem nox erat in circumdatione pressuræ, sed intus carmina
823 resonabant [b] de consolatione lætitiæ. Quia enim ad æterna gaudia redire non possumus, nisi per temporalia detrimenta, tota sacræ Scripturæ intentio est [c] ut spes manentis lætitiæ nos inter hæc transitoria adversa corroboret. Unde et Ezechiel propheta librum se accepisse testatur, in quo scriptæ erant lamentationes, carmen et væ (*Ezech.* ii, 9). Quid enim libro hoc, nisi divina eloquia figurantur? Quæ quia nobis lacrymas luctusque præcipiunt, lamentationes in eo scriptæ referuntur. Carmen quoque et væ continent, quia sic de spe gaudium prædicant, [d] ut in præsenti tamen pressuras atque angustias B incident. Carmen et væ continent, quia etsi illic dulcia appetimus, prius necesse est ut hic amara toleremus. Carmen et væ discipulis prædicabat Dominus, cum dicebat: *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis; in mundo pressuram habebitis* (*Joan.* xvi, 33). Ac si aperte diceret: Sit vobis de me interius quod consolando reficiat, quia erit de mundo exterius quod sæviendo graviter premat. Quia ergo infirmus quisque cum premitur, a spe gaudii nimia pusillanimitate lassatur, et dum foris adversa tolerat, intus obliviscitur quo gaudebat, bene dicitur: *Non dixit, Ubi est Deus qui fecit me, qui dedit carmina in nocte?* Si enim ista diceret, vim quam patitur temperaret; et per hoc quod mansurum intus quæreret, id quod foris transitorium C sustinet esse intolerabile non æstimaret. Sequitur:

CAPUT XVII [*Rec. XIII*].

Vers. 11. — ***Qui docet nos super jumenta terræ, et super volucres cœli erudit nos.***

27. ***Deus nos docet carnis voluptates, et spiritus elationem cavere.*** — Jumenta terræ sunt, qui usu vitæ carnalis ima appetunt; volucres vero cœli sunt, qui superbæ curiositatis studio sublimia perscrutantur, illi vivendo se deponunt infra quam sunt, isti inquirendo se elevant ultra quam possunt. [e] Illos in infimis voluptas dejicit carnis, istos quasi in superioribus erigit libido curiositatis. Illis per sacra eloquia dicitur: *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* (*Psal.* xxxi, 9); [f] istorum superbus D labor increpatur, dum dicitur: *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris* (*Eccli.* iii, 22). Illis dicitur: *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam* (*Coloss.* iii, 5); istis dicitur: *Nemo vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam* (*Coloss.* ii, 8). Docet igitur nos Deus super jumenta terræ et volucres cœli, quia dum hoc quod sumus agnoscimus, nec carnis nos infirmitas dejicit, nec superbiæ spiritus elevat; nec defluendo imis subjicimur, nec superbiendo de sublimibus inflamur. Qui enim carne labitur, jumentorum appetitu prosternitur; qui vero extollitur mente, more volucrum quasi levitatis penna sublevatur.

[*Vet. XII.*] **28.** ***Superbia luxuriæ seminarium. Caro mergit quos superba scientia sublevat. Juste mens amittit carnis dominium si Deo servire deneget.*** — Sed si vigilanter intenditur, ut et mentis humilitas, et carnis castimonia teneatur, cito cognoscimus, quia alterum custoditur ex altero. Nam multis sæpe superbia luxuriæ seminarium fuit, quia dum eos spiritus quasi in altum erexit, caro [g] in infimis mersit. Hi enim prius secreto elevantur, sed postmodum publice corruunt, quia dum occultis intumescunt motibus cordis, apertis cadunt lapsibus corporis. **824** Sic sic elati justa fuerant retributione feriendi, ut quia superbiendo se hominibus præferunt, luxuriando usque ad jumentorum similitudinem devolvantur. *Homo quippe cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis* (*Psal.* xlviii, 13). Quasi scientiæ enim illos in altum penna sublevaverat, de quibus Paulus hoc quod et superius protulimus dicebat: *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis* (*Rom.* i, 21). Quomodo autem in jumentorum, aut plusquam jumentorum voluptatem deciderint, subdidit dicens: *Tradidit eos Deus in desideria* [h] *cordis eorum, in immunditiam* (*Ibid.*, 24). Ecce caro mersit quos superba scientia sublevavit, et a volatu volucrum ultra appetitum lapsi sunt jumentorum; atque inde sub se prostrati sunt, unde super se ire videbantur. Curandum itaque est, et omni custodia mens a superbiæ tumore servanda. Non enim ante oculos Dei vacuæ transvolant cogitationes nostræ; et nulla momenta temporis per animum transeunt sine statu retributionis. Intus ergo videt Deus quod mentem elevat, et idcirco permittit foris invalescere quod deponat. Intus prius extollitur, quod foris postmodum luxuriæ corruptione feriatur. Occultam videlicet culpam sequitur aperta percussio, ut malis exterioribus interiora puniantur et cor publice corruat, quod latenter tumebat. Hinc quippe per Osee contra Israelitas dicitur: *Spiritus fornicationis in medio eorum, et Dominum non cognoverunt* (*Ose.* v, 4). Qui ut ostenderet quod causa libidinis ex culpa proruperit elationis, mox subdidit dicens: *Et respondebit arrogantia Israel in faciem ejus* (*Ibid.*, 5). Ac si diceret: Culpa quæ per elationem mentis in occulto latuit per carnis luxuriam in aperto respondit. Proinde per humilitatis custodiam servanda est munditia castitatis. Si enim pie spiritus sub Deo premitur, caro illicite super spiritum non levatur. Habet quippe spiritus commissum sibi domi-

[a] Vindoc., *ecce de nocte pressuram nominat.*
[b] Turon., *de consolatione justitiæ.*
[c] Al., *ut spe manentis*, quod habet Colb.
[d] Vindoc., *ut tamen præsentes pressuras.*
[e] Pratel. et alii, *illos in infima. . . istos quasi in superiora.*
[f] Vindoc., *istorum superbia increpatur.*
[g] Ebroic. et alii Norm., *in infima.*
[h] Ita Pratel., Baluz., Colb. In Excusis legitur, *cordis sui.*

pium carnis, si tamen sub Domino recognoscit jura legitimæ servitutis. Nam si auctorem suum superbiendo contemnit, jure et a subjecta carne prælium suscipit. Unde et ille primus inobediens mox ut superbiendo peccavit, pudenda contexit (*Genes.* III, 7). Quia enim contumeliam spiritus Deo intulit, mox contumeliam carnis invenit. Et quia auctori suo esse subditus noluit, jus carnis subditæ quam regebat amisit, ut in seipso videlicet inobedientiæ suæ confusio redundaret, et superatus disceret, quid elatus amisisset.

[*Vet. XIII.*] 29. *Si cordis humilitatem negligamus, Deus carnis integritatem despicit.* — Nullus ergo postquam superna appetere cœperit, si carnis voluptate prosternitur, [a] tunc se victum judicet, cum aperte superatur. Si enim plerumque virus libidinis de radice nascitur elationis, tunc caro vicit, cum spiritus latenter intumuit : jam tunc anima per originem culpæ in petulantiam jumentorum cecidit, cum efferendo se, more volucrum, ultra quam debuit evolavit. Hinc est enim quod longa continentia repente solvitur, hinc quod plerumque et usque ad senium virginitas servata vitiatur. Quia enim negligitur **825** humilitas cordis, rectus judex despicit etiam integritatem corporis; et quandoque per apertum malum reprobos annuntiat, quos dudum reprobos in occulto tolerabat. Nam qui diu servatum bonum subito perdidit, apud semetipsum intus aliud malum tenuit, [b] ex quo aliud subito erupit per quod ab omnipotente Deo etiam tunc alienus exstitit, quando se ei per munditiam corporis inhærere monstravit. Quia igitur mentis elatio ad pollutionem pertrahit carnis, reproborum cor a volatu volucrum ad petulantiam mergitur jumentorum. Sancti autem viri ne appetitu bestiali ad luxuriæ voraginem devolvantur, sollicite cogitationes mentis a superbiæ volatu custodiunt; ac ne in infima desipiendo corruant, omne quod sublimiter sapiunt, humiliter premunt. Recte itaque dicitur : *Qui docet nos super jumenta terræ, et super volucres cœli erudit nos.* Subaudis, hoc quoque non dixit.

30. *In adversis deficimus, quia prosperis uti moderate nescimus.* — Hoc itaque quod jumentis ac volucribus antecellit, eum non dicit in tribulatione memorari; ac si diceret : Infirmus quisque idcirco nequaquam se in perturbatione corroborat, quia et in tranquillitate non temperat; et ideo nescit adversa tolerare, quia constitutus in prosperis cogitatione se non novit a volatu volucrum premere, nec carnales motus a jumentorum ingluvie sublevare. Sed hoc beato Job tanto inconvenienter dicitur, quanto vita ejus inter alta et infima mirabiliter temperatur.

A Quod quidem intelligi et aliter potest ; *Qui docet nos super jumenta terræ, et super volucres cœli erudit nos.* Nam sicut jumentorum vocabulo signatur vita hominum carnis adhuc motibus subditorum, ita appellatione volucrum figuratur elatio spirituum superborum, ut per jumenta quidem terreni homines, per volucres vero dæmonia designentur. Unde cum semina Dominus juxta viam diceret cecidisse, subjungit : *Venerunt volucres cœli, et comederunt ea* (*Matth.* XIII, 4), nimirum per volucres signans aereas potestates.

31. *Sancti dum Deo se subdunt, cuncta transitoria superant et despiciunt.* — Sancti autem viri, quia nec infima hominum exempla appetunt, nec rursum dæmoniaca subtilitate falluntur, et super B jumenta terræ, et super cœli volucres virtute eruditionis excrescunt. Super jumenta enim terræ edocti sunt, quia quidquid in imis potest ambiri despiciunt. Super volucres quoque cœli eruditi sunt, quia omnes [c] immundorum spirituum insidias comprehendunt. Super jumenta terræ edocti sunt, quia nihil in hac vita quod præterit quærunt. Super volucres cœli eruditi sunt, quia potestates aereas, quas adhuc per carnis infirmitatem tolerant, jam vitæ meritis calcant. Paulus jam super jumenta terræ edoctus fuerat, dicens : *Multi enim ambulant.* Et paulo post : *Quorum finis interitus, quorum deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem conversatio in cœlis est* (*Philip.* III, 18, 19). Et rursum super volucres cœli eruditum se no- C verat, cum dicebat : *Nescitis quoniam angelos judicabimus* (*I Cor.* VI, 3)? Sub se jumenta cernebat, quia videlicet in terra adhuc positus [d] calcabat mores hominum qui in infimis conversantur. Et rursum volatum volucrum meritorum dignitate transcenderat, quia subiturus cœlestia judicaturum se angelos non ignorabat. In illis immundorum infima, in istis superborum summa **826** calcabat. [*Vet. XIV.*] Mentes quippe sanctorum transitoria cuncta despiciunt, et sub se labi quidquid superbit, quidquid præterit, contemplantur; et quasi in quodam rerum vertice constitutæ, tanto sibi omnia subesse conspiciunt, quanto semetipsas verius auctori omnium subdunt; atque inde cuncta transcendunt, unde creatori cunctorum vera se humilitate substernunt. Dicat ergo : D *Qui docet nos super jumenta terræ, et super volucres cœli erudit nos.* Ac si diceret : Infirmus pusillanimitate victus ista non dixit, et idcirco eum [e] adversitas tentationis perculit, quia tranquillitatis tempore hæc cuncta transeuntia nulla perfectione superavit. Hujus enim vitæ adversa non perhorresceret, si perfectionis merito etiam secunda calcasset. Sequitur :

[a] Vindoc., *tunc se justum judicet*; quæ lectio in superficie optima. Præstat tamen altera, cujus sensus est eos qui carnis voluptate prosternuntur non tunc cœpisse vici tantum quando aperto lapsu superati sunt, sed prius mentis elatione, quæ libidinis radix est, fuisse dejectos. Id minime intelligens aliquis sciolus, absurdumque, imo impium censens dicere eum qui in luxuriam labitur pro victo non reputandum esse, scribendum putavit : *nullus* —— *tunc se justum judicet*; expuncta voce *victum*.

[b] Vindoc., *ex quo ad aliud.*

[c] Pratel. et alii Norm., *malignorum spirituum insidias.* Nonnulli fortasse maluerunt scribere *malignorum* quam *immundorum*, quod potius sit malignorum quam immundorum spirituum insidias struere.

[d] Vindoc., Ebroic. et alii Norm., *calcabat mentes.*

[e] Pratel., *adversitatis tentatio.*

CAPUT XVIII [*Rec. IV*].

VERS. 12. — *Ibi clamabunt, et non exaudiet propter superbiam malorum.*

32. *Justi permittuntur opprimi ut purgentur, et ut oppressorum nequitia consummetur.*— Ibi videlicet in tribulatione, ut e contra de gaudio scriptum est: *Filii servorum tuorum inhabitabunt ibi* (*Psal.* CI, 29). Sed videtur incertum utrum dicat : Propter superbiam malorum non exaudiet; an, propter superbiam malorum clamabunt. Intelligi autem melius potest, si non exaudiri potius propter malorum superbiam, quam clamare referantur. Nam quod propter malorum superbiam clamant, jam supra dictum est, eo versu quo dicitur : *Propter multitudinem* [a] *violentorum clamabunt.* Aliquid ergo nobis hoc versu innuitur quod paulo subtilius attendatur, quia sæpe oppressi quidam dum clamaverint, ex se quidem merentur audiri, sed tamen eorum desideria propter opprimentium superbiam differuntur. Justus quippe Deus suos permittit temporaliter opprimi, et violentorum malitiam nequiter augeri, ut dum horum vita in purgatione teritur, illorum nequitia consummetur. [*Vet. XV.*] Plerumque vero accidit, ut justi in tribulatione deprehensi, supernum solatium etiam temporaliter percipiant, quod tamen non temporaliter implorant. Salvari enim non propter se, sed propter adversariorum salutem concupiscunt, ut dum illos omnipotens Deus ab immensis periculis facto quodam miraculo liberat, virtutem suam ipsis etiam persecutoribus innotescat; atque inde adversarios ad æternitatem redimat, unde suos temporaliter salvat, sicut Propheta quoque vocem martyrum suscipiens, ait : *Propter inimicos meos eripe me* (*Psal.* LXVIII, 19). Ac si diceret : Propter me quidem eripi de temporali tribulatione non appeto, sed tamen eripi propter adversarios meos concupisco, ut dum mea vita salvari mirabiliter cernitur, ipso miraculorum visu inimicorum duritia convertatur. Sicut ergo sæpe Dominus suorum vitam temporaliter pro inimicorum conversione eripit, ita sæpe suorum voces propter damnationem persequentium non exaudit, ut videlicet inde reatum suum cumulent, unde prævaluisse se nequiter gaudent. Nam qui invisibilia despiciunt, moveri nonnunquam visibilibus miraculis possunt. Sed idcirco cum justis plerumque nil mirum visibiliter agitur, quia eorum adversarii illuminari invisibiliter non merentur. Dicatur ergo : *Ibi clamabunt, et non exaudiet propter superbiam malorum.* Ac si diceret : Reatus opprimentium [b] audire voces prohibet oppressorum. Nec eripiuntur visibiliter justi, **827** [c] quia salvari invisibiliter non merentur injusti. Unde rursum per Prophetam dicitur : *Cum viderit sapientes morientes, simul insipiens et stultus peribunt* (*Psal.* XLVIII, 11). Quos enim visibiliter mori conspiciunt, invisibiliter vivere posse non credunt; atque eo reatum infidelitatis suæ cumulant, quo visa morte fidelium de æternitate desperant. Igitur violenti quique inde [d] deterius deficiunt, unde contra vitam innocentium exterius convalescunt; tantoque illos intima veritas a se foras ejicit, quanto eos contra suos temporaliter quod volunt posse permittit.

33. *Malorum pœna gravior, est prosperitas. Manifestum est reprobationis indicium.* — Quisquis itaque bonorum vitam persequitur, tunc pejore ultione damnatur, cum nulla ei adversitate resistitur; et tunc fortioris iræ periculis subjacet, cum prospere peragit quod nequiter concupiscit, quia videlicet vindicta superni judicii ad futura eum supplicia reservando deseruit, cui hic in malo obviare contempsit. Hinc enim per Prophetam Dominus dicit : *Dimisi eos secundum desideria cordis eorum,* [e] *et ibunt in voluntatibus suis* (*Psal.* LXXX, 13). Hinc rursum dicitur : *Non est virga Dei super illos* (*Job.* XXI, 9). Hinc etiam de ipso eorum capite scriptum est : *Faciet et prosperabitur* (*Dan.* VIII, 12). Hinc rursus de eodem dicitur: *Et dolus in manu ejus dirigetur* (*Dan.* VIII, 25). In manu quippe Antichristi dolus dirigitur, [f] quia in hoc quod contra bonos proposuerit implere temporaliter nulla adversitate præpeditur. Hinc rursus per Salomonem dicitur : *Prosperitas stultorum perdet illos* (*Prov.* I, 32). [*Vet. XVI.*] Manifestum ergo perditionis indicium est, quando affectatis iniquitatibus subsequens favet effectus, et nulla contrarietas impedit quod mens perversa conceperit. Nam sæpe pravorum hominum dum tardantur vota, mutantur; et dum difficultatem perfectionis sentiunt, reatum malæ actionis agnoscunt; et quibus prius invitis contradicitur, volentes postmodum hoc quod conceperant, adversantur. Quia igitur malos cum deserit Dominus prævalere permittit, et unde superborum nequitia perficitur, inde humilium longanimitas consummatur, dicatur recte : *Ibi clamabunt, et non exaudiet propter superbiam malorum.* Sequitur :

CAPUT XIX [*Rec. XV*].

VERS. 13. — *Neque enim frustra audiet Deus, et Omnipotens singulorum causas intuebitur.*

34. *Desideria sanctorum eo cumulatius exaudiuntur, quo tardius.* — Notandum quod duo sunt dicta, quia et clamantem non frustra audit, et tamen quod patitur respicit, et exaudire voces dissimulat, et quod unusquisque tolerat non ignorat. Nemo ergo qui tardius auditur credat quod a superna cura negligatur. Sæpe enim nostra desideria, quia celeriter non fiunt, exaudiuntur; et quod impleri concite

[a] In superioribus ubi locus hic Job exponitur, pro *violentorum* legitur *calumniatorum.* Utramque interpretationem pati potest Hebraicus textus. Aliquæ versiones habent *propter potentiam*, *propter violentiam.*

[b] Al., *audiri.*

[c] Edit. Rom. Sixti V, et nonnullæ, *quia salvari visibiliter non merentur*, mendose. Mss. Anglic., Norm., Vindoc., etc., veteresque Edit., habent *invisibiliter.*

[d] Ita Vindoc., Turon., Baluz., Colb., Pratel. aliique Norm., necnon vet. Ed. In recent., *interius.*

[e] Vindoc., Baluz., Colb. et pler. Norm., *et ibunt in voluptatibus suis.* Prior lectio concinit magis textui Hebr. et Vulgatæ, *in adinventionibus suis.*

[f] Sic Baluz., Colb., Ebroic. aliique Norm. Deest in in recentioribus Ed.

petimus, et ipsa melius tarditate prosperatur. Sæpe vox nostra eo perficitur quo differtur; et cum superficietenus petitio negligitur, vota nostra altius in cogitationum radice complentur: sicut et semina messium gelu pressa solidantur; et quo ad superficiem tardius exeunt, eo [a] ad frugem multipliciora consurgunt. Desideria itaque nostra dilatione extenduntur, ut proficiant; proficiunt, ut ad hoc quod perceptura sunt convalescant; exercitantur in certamine, ut **828** majoribus cumulentur præmiis in retributione, labor protrahitur pugnæ, ut crescat corona victoriæ. Suos ergo Dominus cum velociter non exaudit, quo repellere creditur trahit. Internus quippe est medicus, et peccatorum in nobis contagia quæ inesse medullitus reprobat secat, abscindit virus putredinis ferro tribulationis; et quo voces ægri audire dissimulat, eo ægritudinis finem procurat. Hinc enim Propheta ait: *Deus meus, clamabo per diem, et non exaudies; et nocte, et non ad insipientiam mihi* (*Psal.* XXI, 3). Ac si diceret: Nequaquam mihi ad insipientiam proficit quod die ac nocte clamantem me continue non exaudis, quia unde me in temporali tribulatione quasi deseris, inde ad æternam sapientiam plus erudis. Hinc etiam dicit: *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione* (*Psal.* IX, 10). Tribulationem quippe dicturus, opportunitates præmisit, quia sæpe et tribulatione conterimur, et tamen opportunum nondum est [b] ut ad desiderium ereptionis adjuvemur. Dicatur ergo: *Neque enim frustra audiet Deus, et Omnipotens singulorum causas intuebitur.* [*Vet. XVII.*] Sed quia plerumque nonnulli et ipsa adjutorii tarditate franguntur, apte subjungit:

CAPUT. XX [*Rec. XVI*].

VERS. 14. — *Etiam cum dixeris: Non considerat, judicare coram illo, et exspecta eum.*

35. *Desperationis procella ingruente, ad memoriam revocanda sunt Dei beneficia.* — Fortasse enim dum clamor noster quasi negligitur, spes quæ cordi inerat infirmatur; et superna adjutoria defutura credimus, quia tardius impetramus; ac pene inconsiderata Deo esse ingemiscimus, quæ inulta toleramus. Sed cum ista nos desperationis procella conturbat, concussa mens citius in portum spei se collocat, si causas suas cum Domino subtiliter pensat, si bona ejus ad memoriam revocat, si mala quæ bonis ejus reddidit apud semetipsam callide non excusat, si perpendit quid ab eo juste meruit et quid clementer accepit, si vitam suam vivaciter discutit, si ante Dei oculos omne quod agit examinans semetipsam sibimet non abscondit, si factam se quæ non erat meminit, si illuminatam se atque sublevatam quæ in tenebris jacebat agnoscit. Hæc ergo in semetipsa cuncta recolligens, dum bona accepta considerat, adversa quæ tolerat non accusat; nec desperatione frangitur, quæ tantorum munerum consolatione roboratur, quia spem de futuris recipit, dum transacta beneficia recognoscit. Dicat itaque: *Etiam cum dixeris: Non considerat, judicare coram illo, et exspecta eum.* Ac si diceret: Cum idcirco Deus considerare non creditur, quia tarde miseretur, intima cogitationis ingredere, atque illic coram ejus oculis causæ tuæ judicium suscipe; et [c] quæ ipse vivendo contulisti, vel quæ misericorditer percepisti, discerne; et tunc ad spei fiduciam redis, dum bona tantæ benignitatis erubescis, quatenus inter adversa fidenter exspectes quem et post delicta propitium recolis. Speranda etenim fuerant superna adjutoria, etiam si nulla beneficia præcessissent. Sciendumque quia Deus hominem quem benigne condidit inique non spernit.

36. *Qui præterita munera considerat, futura non desperet.* — Pensandum est igitur quanti est periculi transacta munera cernere, et futura desperare; **829** quanti est periculi [d] si in hac procella tribulationum desperationis naufragio frangimur, [e] qui ad portum spei velut immensis funibus præteritis donis ligamur. Dicatur itaque recte: *Judicare coram illo, et exspecta eum.* Nam qui semetipsum coram Deo non judicat, eum dum affligitur non exspectat. Cujus enim bona præcessisse dissimulat, adjutoria subsequi posse desperat; et cum præteritorum obliviscitur, etiam subsequentium largitate fraudatur. Sed ecce dum nos affligimur, dum consolationis gratiam [f] longanimiter sustinemus, mali ad pejora prorumpunt, atque eo [g] iniquitatis exaggeratione proficiunt, quo sine verbere relinquuntur. Et tamen omnipotens peccantes misericorditer exspectat, tempus ad pœnitentiam tribuit, quod non conversis ad gravioris reatus testimonium vertit; patienter iram retinet, quam quandoque irretractabiliter effundit. Unde apte subjungitur:

CAPUT XXI [*Vet. XVIII, Rec. XVII*].

VERS. 15. — *Nunc enim non infert furorem suum, nec ulciscitur valde scelus.*

37. *Deus hic diu tolerat quos in æternum est damnaturus.* — Diu quippe Deus tolerat [h] quem in perpetuum damnat; et furorem nunc inferre dissimulat, quia effundendum sine fine in posterum servat. Electorum namque est hic conteri, ut ad præmia debeant æternæ hæreditatis erudiri. Nostrum est hic flagella percipere, quibus servatur de æternitate gaudere. Hinc enim scriptum est: *Flagellat omnem fi-*

[a] Baluz., *ad frugem multipliciorem.*

[b] Ed., *ut desiderio ereptionis.* Melius in Mss. Turon., Vindoc., Colb., Norman., *ut ad desiderium*, hoc est, *ut secundum desiderium.*

[c] Longip., *quid causæ tu ei vivendo contulisti*, vel *quæ.*

[d] Vindoc., *si in hac vita procella tribulationum.*

[e] Vindoc., Ebroic. et alii, *qui ad portum fidei.* Baluz. et Colb., *quia ad portum.*

[f] Vindoc. et Pratel., *longanimiter exspectamus.*

[g] Hic variant Mss. et Editi. Alii enim habent, *aggregatione*, ut Turon. et vet. Edit. Paris. ac Basil., quibus pleræque consentiunt; alii, *exaggeratione*, ut legitur in Vindoc., Longip., Baluz., Colb., Ebroic., cæterisque Norm. et in Edit. Paris. 1605.

[h] Hic vitiata est Ed. Vatic. 1589 duarum vocularum, *quem* et *quia* transpositione; nimirum legitur: *diu quippe Deus tolerat, quia in æternum damnat; et furorem... dissimulat, quem*, etc.

lium quem recipit (*Hebr.* XII, 6). Hinc ad Joannem A dicitur : *Ego quos amo arguo et castigo* (*Apoc.* III, 19). Hinc Petrus ait : *Tempus est ut incipiat judicium de domo Dei* (*I Petr.* IV, 17). Ubi mox admirando subjungit : *Si autem primum a nobis, qui finis eorum qui non credunt Dei Evangelio* (*Ibid.*, 17)? Peccata quippe nequaquam divina severitas inulta remanere permittit, sed ira judicii a nostra hic correptione inchoat; ut in reproborum damnatione conquiescat. Eant ergo nunc reprobi, et voluptatum suarum desideria inulta iniquitate consumment; atque eo temporalia flagella non sentiant, quo æterna eos supplicia exspectant. Bene autem inulta eorum nequitia Cham peccante signata est, cui a patre dicitur : *Maledictus Chanaan puer, servus erit fratribus suis* (*Gen.* IX, 25). *Chanaan* videlicet Cham filius. Et quid est quod Cham peccante Chanaan ejus filius sententiam ultionis accipit? Quid est quod non in se, sed in posteritate percutitur, nisi quod reproborum nequitiæ hic quidem inultæ proficiunt, sed in posterum feriuntur? Dicatur ergo : *Nunc enim non infert furorem suum, nec ulciscitur valde scelus.*

38. *Eos tamen aliquando hac in vita ferire inchoat.* — Notandum vero est quod subintulit, *Valde*, quia etsi quædam longanimiter tolerat, quædam tamen etiam in hac vita flagellat et hic nonnunquam ferire inchoat, quod æterna damnatione consummat. Ergo et nonnulla percutit, et nonnulla inulta derelinquit, quia si nulla resecaret, quis Deum res humanas curare crederet? Et rursus, si hic cuncta percuteret, extremum judicium unde **830** restaret? Quædam igitur C feriuntur, ut rectoris nostri super nos sollicitudinem formidemus; quædam vero inulta servantur, ut adhuc judicium restare sentiamus. Bene ergo dicitur : *Nec ulciscitur valde scelus*, quia dum exiguum quiddam de iniquitate percutitur, inconversis mentibus æterni jam judicii sententia propinatur.

39. *Aliud est rectum dicere, aliud recte.* — Totum itaque hoc ab Eliu rectum dicitur, si recte diceretur. Scit enim quid loqui debeat, sed cui loquatur ignorat. Vera sunt namque quæ dixit, sed a beati Job increpationibus aliena, quia tanto hac correptione non eguit, quanto nec aliqua pusillanimitate peccavit. [*Vet. XIX.*] Sed quia justis viris solet occasio esse virtutum elatio superborum, occulto judicio cum D beato Job agitur, ut post flagella pœnarum etiam per verba arrogantium crescat. Ecce enim tanto magis a superbiæ ministro despicitur [a] quanto a magistra veritate intrinsecus idem refovetur. Nam Eliu postquam tot fortia se dixisse cognovit, quid elationis gestaret aperuit, atque beatum Job alta de se sentiendo despexit, dicens :

CAPUT XXII.

Vers. 16. — *Ergo Job frustra aperit os suum, et absque scientia verba multiplicat.*

40. *Superborum vitia sunt loquacitas, et audiendi impatientia.* — Hæc nimirum inferens, beatum Job et nil scisse asserit, et multa dixisse; et cum ipse quæ sentit loquaciter inferat, hunc de vitio loquacitatis accusat. Sed hoc quoque esse proprium arrogantium vitium solet, ut et pauca credant quæ ipsi multa dixerint, et multa credant quæ ipsis pauca dicuntur. Quia enim sua dicere semper volunt, aliena audire non possunt; vim se pati existimant, si ea quæ immoderate sentiunt immoderatius non effundant. Et quamvis beatus Job ad ejus verba tacuerit, Eliu tamen de locutione illius, B qua amicis responderat, causam invectionis invenit, [b] ut sibi exhibere latius ejus silentium posset, atque ut ipse inulta respondeat, illum verba multiplicasse confirmat. Nam et mox initio prolixæ locutionis exorditur; et quasi adhuc nil dixerit, inchoare conatur. Unde subditur :

CAPUT XXIII [*Vet. XX, Rec. XVIII*].

Cap. XXXVI, Vers. 1, 2. — *Addens quoque Eliu, etiam hæc locutus est : Sustine me paululum, et indicabo tibi.*

41. *Ex multiloquio suam doctrinam metiuntur. Dum sese ostentant, pro Deo loqui fingunt.* — Multa jam dixerat, [c] et sustineri adhuc paululum sperat, quia videlicet arrogantes grave se damnum perpeti judicant, si scientiam suam loquendi brevitate constringant. Tanto enim semetipsos credunt doctiores ostendere, quanto se potuerint multiplicitate loquacitatis aperire. Sed quia sæpe sibi sentiunt silentii reverentiam non deferri, Domini nonnunquam potentiam de quo quasi loquuntur insinuant, ac sub prætextu illius sibi silentium exigunt, quod minime merentur; et dum specietenus Deum proferunt, auditum sibi ex reverentia ejus exigentes, [d] se student magis ostendere quam illius facta prædicare. Unde et Eliu subjungit, dicens :

Ibid. — *Adhuc enim habeo quod pro Deo loquar.*

831 Quia vero nonnunquam doctores sancti crebro repetunt si qua obscurius dicunt, ut quæ occulta prædicant auditorum cordibus voce hæc iterationis infundant, plerumque hoc appetunt etiam arrogantes imitari, et insolenter ea quæ dixerint replicant, non quo auditorum cordibus insinuare res appetant, sed quo eorum judicio videri eloquentes volunt. Unde Eliu subjungens ait :

Vers. 3. — *Repetam scientiam meam a principio.*

Sed quia nominata scientia, tumor cordis in voce

[a] Locum hunc in Editis et in quibusdam Mss. interpolatum restituimus ope Cod. Colb., Baluz., Vindoc., Ebroic., Pratel., Utic. aliorumque Norm. In Editis legitur, *quanto a veritate intrinsecus, id est humilitatis magistra refovetur.* Verba hæc : *id est humilitatis magistra*, explicationis gratia videntur addita. In Turon. Cod., corrupte : *quanto magis auctoritate intrinsecus refovetur.* Hallucinatus est amanuensis legens aut forsitan a dictante excipiens, quod postea scripsit, *auctoritate*, pro, *a veritate*.

[b] Locus obscurus tam in Mss. quam in Vulgatis. In manu exaratis legitur *posset* pro *possit* Editorum.

[c] Ita Turon., Vindoc., Baluz., Colb., Ebroic., aliique Norm. et vet. Ed. Paris. In vulgatis plerisque legitur, *postulat*, loco *sperat*. Vetus Ed. Basil., *paululum* imperat; quod festinans typographus legit, et legendum edidit pro *sperat*.

[d] Pratel., *se potius student*.

claruerat; arrogans aperte cognoscitur, si non citius aliquo velamine pallietur. Unde mox in occultatione suæ arrogantiæ Domini justitiam subinferens, ait :

Ibid. — *Et operatorem meum probabo justum.*

Ut dum quasi pro Dei justitia loquitur, apud humana judicia quidquid arroganter effluit excusetur. Sequitur :

CAPUT XXIV.

Vers. 4. — *Vere enim absque mendacio sermones mei.*

42. *Testimonium a Deo non habentes, ab hominibus quærunt.* — Cum ab infirmis auditoribus se intelligi non posse conspiciunt, solent plerumque etiam justi laudare bona quæ dicunt, non quo ipsi suis laudibus inhient, sed quo auditores suos ad audiendi sollicitudinem accendant, ut dum eorum voce proferuntur, ab illorum cordibus ardentiori affectu rapiantur. Unde Paulus cum mira Corinthiis et multa dixisset : adjunxit *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est* (*II Cor*, vi, 11). Sed arrogantes dum cor bonorum nesciunt, et solas aliquando voces imitantur, efferunt laudando quæ dicunt, non quod eis torpor audientium displicet, sed quod sibi inhianter placent. Justorum vocem imitantes simulant, sed vim vocis ignorant. Vident quod justi proferunt, sed nesciunt quod requirunt. Cum enim [a] sancti doctores laudem prædicationis exaltant, quasi manu vocis ab imis cogitationibus corda audientium levant, ut excussa velociter dictis sequentibus velut in itinere occurrant et tanto ea intelligentiæ amplexu constringant, quanto illa et quasi priusquam cernerent in voce laudantis amaverant. Sed hæc, ut dixi, arrogantes nesciunt. Quia enim foris est quod appetunt, quid sit intus desiderabile sentire non possunt. De electorum quippe Ecclesia scriptum est : *Omnis gloria ejus filiæ regum ab intus* (*Psal.* xliv, 14). Et sapientes virgines in vasis oleum portare referuntur (*Matth.* xxv, 4). Unde et sanctorum voce dicitur : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (*II Cor.* i, 12). Arrogantes autem, quia coram Deo conscientiæ suæ testimonium non habent, quærunt coram hominibus testimonium vocis alienæ ; quam cum tarde reperiunt, ipsi etiam in impudentiam sui favoris erumpunt. Si enim non inveniunt voces hominum, quas inhianter exspectant, ipsi scientiam suam laudantes prædicant. Unde et Eliu subdit dicens :

CAPUT XXV.

Ibid. — *Et perfecta scientia probabitur tibi.*

43. *Cordis elatio licet occulta, inexcusabilis ; quanto magis quæ verbis foras erumpit.* — Nimirum sensit se magna dicturum, sed tumenti corde hoc quod de semetipso sublimiter æstimavit tacere non potuit : et idcirco quod rectum sensit laudando præcucurrit : quia jam quidem divino judicio reus esset, si magna de se saltem silendo sensisset. Ante subtile enim veritatis examen securi omnino non sumus, etiam si hu-
A mano **832** judicio quod in nobis reprehendi debeat non habemus. Nam plerumque negligentius cogitantes elatione pulsamur, quam tamen tacentes premimus. Sed nisi retractatione concita tumor occultus in ipso cubili cordis, in quo oritur, suffocetur, coram districto judice omne meritum nostræ actionis exstinguitur. Hinc ergo pensandum est illa cordis elatio quanta animadversione damnabitur, quæ usque ad audaciam vocis nutritur, si neque hæc est excusabilis quæ in corde latenter oboritur. Considerandum quoque qualis intrinsecus regnat, quæ eo usque servata est, ut etiam foras erumpere non erubescat. Eliu ergo quia magna sensit, semetipsum humiliter temperare nescivit, scientiæ celsitudinem tenuit, humilitatis gratiam recusavit; et dum sequitur bonum
B [b] quo bene dicere appetiit, bonum quo bene vivere potuisset amisit. *Scientia quippe inflat, charitas vero ædificat* (*I Cor.* viii, 1). Sed jam nunc rectum dicat, quod tamen recte dicere ignorat. Nam postquam inflatas animi cogitationes per verba elationis exhalavit, fortem sententiam subdidit, dicens :

CAPUT XXVI [*Vet. XXI*, *Rec. XIX*].

Vers 5. — *Deus potentes non abjicit, cum et ipse sit potens.*

44. *Potentia temporalis, etsi bona, elationis tentationi est obnoxia. Qui se videt plus cæteris posse, plus sapere facile credit. Hic Satanæ similis.* — In usu vitæ mortalis quædam ex semetipsis sunt noxia, quædam vero ex his quæ circa ipsa versantur. Ex semetipsis
C quædam sunt noxia, sicut peccata atque flagitia. Quædam vero nonnunquam nobis ex his quæ circa ipsa sunt nocent, sicut temporalis potentia, vel copula conjugalis. Bonum namque est conjugium, sed mala sunt quæ circa illud ex hujus mundi cura succrescunt. Unde Paulus ait : *Qui autem cum uxore est cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori* (*I Cor.* vii, 33). Unde et quibusdam meliora persuadens, eos a conjugio revocat, dicens : *Hoc autem dico, non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento* [c] *Dominum obsecrandi* (*Ibid.*, 35). Dum ergo tenetur quod non nocet, ex rebus juxta positis committitur plerumque quod nocet ; sicut sæpe rectum mundumque iter pergimus, et tamen ortis juxta viam vepribus
D per vestimenta retinemur. In via quidem munda non offendimus, sed a latere nascitur quo pungamur. Magna est etiam potentia temporalis, quæ habet apud Deum meritum suum de bona administratione regiminis; nonnunquam tamen eo ipso quo præeminet cæteris, elatione cogitationis intumescit ; [d] et dum ad usum cuncta subjacent, dum ad votum velociter jussa complentur, dum omnes subditi si qua bene gesta sunt laudibus efferunt, male gestis autem nulla auctoritate contradicunt, dum plerumque laudant etiam quod objurgare debuerunt,

[a] Vindoc., Utic. et alii Norm., *sancti prædicatores.*
[b] Pratel., *bonum quod bene dicere appetit.*
[c] Turon., *Domino observiendi.* In Pratel. et Utic., *Domino observandi* ; et ad marg., *obsecrandi.* Utramque lect. habet Colb.
[d] Turon., *et dum usui cuncta.*

seductus ab his [a] quæ infra subduntur, super se animus tollitur; et dum foris immenso favore circumdatur, intus veritate vacuatur; atque oblitus sui, in voces se spargit alienas; talemque se credit, qualem foris audit, non qualem intus discernere debuit; subjectos despicit, eosque æquales sibi naturæ ordine non agnoscit; et quos sorte potestatis excesserit, transcendisse se etiam vitæ meritis credit; cunctis se æstimat amplius sapere, quibus se videt amplius posse. In quodam quippe se constituit culmine apud semetipsum; et qui æqua cæteris naturæ conditione constringitur, **833** ex æquo respicere cæteros dedignatur; sicque usque ad ejus similitudinem ducitur de quo scriptum est: *Omne sublime videt, et ipse est rex super universos filios superbiæ* (*Job.* XLI, 25). Et de cujus corpore dicitur: *Generatio cujus excelsi sunt oculi, et palpebræ ejus in alta surrectæ* (*Prov.* XXX, 13). Ad ejus similitudinem ducitur, qui singulare culmen appetens, et socialem angelorum vitam despiciens, ait: *Ascendam super altitudinem nubium; similis ero altissimo* (*Isai.* XIV, 14). Miro ergo judicio intus foveam dejectionis invenit, dum foris se in culmine potestatis extollit. Apostatæ quippe angelo similis efficitur, dum homo hominibus esse similis dedignatur. Sic Saul ab humilitatis merito in tumorem superbiæ culmine potestatis excrevit. Per humilitatem quippe prælatus est per superbiam reprobatus, Domino attestante qui ait: *Nonne cum esses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israel* (*I Reg.* XV, 17)? Parvulum se ante potestatem viderat, sed, fultus temporali potentia, jam se parvulum non videbat. Cæterorum namque comparatione se præferens, magnum se apud se esse judicabat. Miro autem modo cum apud se parvulus, apud Dominum magnus; cum vero apud se magnus, apud Dominum parvulus fuit. Magnos nos Dominus apud nos esse prohibet per prophetam dicens: *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes* (*Isai.* V, 21). Ne magni apud nos esse debeamus, Paulus admonens, ait: *Nolite prudentes esse apud vosmetipsos* (*Rom.* XII, 15). Plerumque ergo dum ex subjectorum affluentia animus inflatur, in luxum superbiæ ipso potentiæ fastigio lenocinante corrumpitur.

45. *Legitimâ potestas ea est, quæ super culpas, non super homines erigitur. S. Petri exemplum, et S. Pauli.* — Sed aliud est quælibet bona non esse, aliud bona bene habere nescire. Bona namque est ordine suo potentia, sed cauta regentis indiget vita. Igitur bene hanc exercet, qui et retinere illam noverit, et impugnare. Bene hanc exercet, qui scit per illam super culpas erigi, et scit cum illa cæteris æqualitate componi. Humana enim mens plerumque extollitur, etiam cum nulla potestate fulcitur; quanto magis in altum se erigit, cum se etiam ei potestas adjungit? Et tamen corrigendis aliorum vitiis apta exsecutione præparatur. Unde et per Paulum dicitur: *Minister enim Dei est, vindex in iram ei qui malum agit* (*Rom.* XIII, 4). [*Vet. XXII.*] Cum ergo potentiæ temporalis ministerium suscipitur, summa cura vigilandum est, ut sciat quisque et sumere ex ea quod adjuvat, et expugnare quod tentat; et æqualem se cum illa cæteris cernere, et tamen se peccantibus zelo ultionis præferre. Quam discretionem plenius cognoscimus, si etiam potestatis ecclesiasticæ exempla cernamus. Petrus namque, auctore Deo, Ecclesiæ principatum tenens a bene agente Cornelio, et sese ei humiliter prosternente, immoderatius venerari recusavit, seque illi similem recognovit, dicens: *Surge, ne feceris, et ego ipse homo sum* (*Act.* X, 26). Sed cum Ananiæ et Sapphiræ culpam reperit, mox quanta super cæteros potentia excrevisset ostendit (*Act.* V, 5, *seq.*). Verbo enim eorum vitam perculit, quam spiritu perscrutante deprehendit; et summum se intra Ecclesiam contra peccata recoluit, quod, honore sibi vehementer impenso, coram bene agentibus fratribus non agnovit. Illic communionem æqualitatis meruit sanctitas actionis, **834** hic zelus ultionis [b] jus aperuit potestatis. Paulus bene agentibus fratribus prælatum se esse nesciebat, cum diceret: *Non quia dominamur fidei vestræ, sed adjutores sumus gaudii vestri* (*II Cor.* I, 23). Atque illico adjunxit: *Fide enim statis.* Ac si diceret: Ideo non dominamur fidei vestræ, quia fide statis. Æquales enim vobis sumus, ubi vos stare cognoscimus. Quasi prælatum se fratribus esse nesciebat, cum diceret: *Facti sumus parvuli in medio vestrum* (*I Thess.* II, 7), et, *Nos autem servos vestros per Jesum Christum* (*II Cor.* IV, 5). Sed cum culpam quæ corrigi debuisset invenit, illico magistrum se esse recoluit, dicens: *Quid vultis? in virga veniam ad vos* (*I Cor.* IV, 5)?

46. *Prælati dum culpas puniunt jure potestatis, æquales se iis qui corriguntur agnoscant per humilitatis custodiam. Ipsis etiam se postponant, quare.* — Summus itaque locus bene regitur, cum is qui præest vitiis potius quam fratribus dominatur. Cunctos quippe natura æquales genuit; ut autem alii ad regendum aliis committantur, non eos natura, sed culpa postponit. Vitiis ergo se debent rectores erigere, quorum et causa præferuntur; et cum delinquentes corrigunt, sollicite attendant, ut per disciplinam culpas quidem jure potestatis feriant, sed per humilitatis custodiam æquales se ipsis fratribus [c] qui corriguntur agnoscant. Quamvis plerumque etiam dignum est ut eosdem quos corrigimus tacita nobis cogitatione præferamus. Illorum namque per nos vitia disciplinæ [d] vigore feriuntur; in his vero quæ ipsi committimus ne verbi quidem ab aliquo invectione laceramur. Tanto ergo apud Dominum obligatiores sumus quanto apud homines inulte peccamus. [*Vet. XXIII.*] Disci-

[a] Editi, *quæ intra subduntur;* quod emendavimus ex Mss. Longip., Vindoc., Baluz., Colb., Pratel. aliisque Norm., Gilot tamen ad marginem annotavit *infra*, retento in textu *intra*.

[b] Baluz., *jus apparuit.*

[c] Al., *quos corrigunt.*

[d] Sic Norm., Baluz. et alii quos sequuntur. Vet. Ed. In recent. legitur *rigore.*

plina autem nostra subditos tanto divino judicio liberiores reddit, quanto hic eorum culpas sine vindicta non deserit. Servanda itaque est in corde humilitas, et in opere disciplina. Atque inter hæc solerter intuendum, ne dum immoderatius custoditur virtus humilitatis, solvantur jura regiminis; et dum prælatus quisque plus se quam decet dejicit, subditorum vitam stringere sub disciplinæ vinculo non possit. Teneamus ergo exterius quod pro aliorum utilitate suscipimus, teneamus interius quod de nostra æstimatione sentimus. Sed tamen decenter quibusdam erumpentibus signis tales nos apud nos esse ipsi etiam qui nobis commissi sunt non ignorent, ut et de auctoritate nostra quod formident videant, et de humilitate quod imitentur agnoscant. Servata autem auctoritate regiminis, ad cor nostrum sine cessatione redeamus, et consideremus assidue quod sumus æqualiter cum cæteris conditi, non quod temporaliter cæteris prælati. Potestas enim quanto exterius eminet, tanto premi interius debet, ne cogitationem vincat, ne in delectationem sui animum rapiat, ne jam sub se mens eam regere non possit, cui se libidine dominandi supponit.

47. *Potestatis humiliter administratæ exemplum in David.* — Bene David regni potentiam regere noverat, qui elationem ejusdem potentiæ semetipsum premendo vincebat, dicens : *Domine, non est exaltatum cor meum* (*Psal.* cxxx 1). Quippe in ejus humilitatis augmentum subjunxit : *Neque elati sunt oculi mei.* Atque addidit : *Neque ambulavi in magnis.* Et adhuc subtilissima semetipsum inquisitione discutiens, ait : *Neque in mirabilibus super me.* Omnesque etiam cogitationes suas a fundo cordis exhauriens, **835** subjungit, dicens : *Si non humiliter sentiebam* [a] *sed exaltavi animam meam.* Ecce humilitatis hostiam ab intimo cordis oblatam crebro replicat, et iterum atque iterum confitendo offerre non cessat; eamque multipliciter loquens judicis sui oculis ostentat. Quid est hoc? et quomodo istud sacrificium Deo [b] placere cognoverat, quod in conspectu ejus tanta iteratione vocis immolabat, nisi quod vicina esse superbia potentibus solet, et pene semper rebus affluentibus elatio sociatur, quia et sæpe humoris abundantia duritiam dat tumoris?

[*Vet. XXIV.*] 48. *Rara humilitatis et potestatis societas.* — Mirum vero valde est cum in cordibus sublimium regnat humilitas morum. Unde pensandum est quia potentes quique cum humiliter sapiunt, culmen extraneæ et quasi longe positæ virtutis attingunt, et recte hac virtute Dominum quantocius placant, quia illud ei [c] sacrificium humiliter offerunt, quod potentes invenire vix possunt. Subtilissima namque ars vivendi est culmen tenere, gloriam premere; esse quidem in potentia, sed potentem se esse nescire; ad largienda bona potentem se cognoscere, [d] ad rependenda noxia omne quod potenter valet ignorare. Recte itaque de talibus dicitur : *Deus potentes non abjicit, cum et ipse sit potens.* Deum quippe imitari desiderat, qui fastigium potentiæ alienis intentus utilitatibus, et non suis laudibus elatus administrat, qui prælatus cæteris prodesse appetit, non præesse. Tumoris namque elatio, non ordo potestatis in crimine est. Potentiam Deus tribuit, elationem vero potentiæ malitia nostræ mentis invenit. Tollamus ergo quod de nostro contulimus, et bona sunt quæ Deo largiente possidemus. Quia enim nequaquam justa potentia, sed actio prava damnatur, apte subjungitur :

CAPUT XXVII [*Rec. XX*].

VERS. 6. — *Sed non salvat impios, et judicium pauperibus tribuit.*

49. *Deus potestatis superbiam non celsitudinem damnat.* — Scriptura sacra plerumque pauperes, humiles vocare consuevit. Unde in Evangelio cum adjectione spiritus nominantur, dum dicitur : *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum* (*Matth.* v, 3). [e] Quia enim divitiæ visibiliter potentes ostendunt, apud semetipsos pauperes sunt, qui elati in suis conscientiis non sunt. Eos vero impios vocat, qui aut a fidei pietate disjuncti sunt, aut in hoc quod fideliter credunt pravis sibi moribus contradicunt. Quia ergo omnipotens Deus malitiæ superbiam, non potentiæ celsitudinem damnat, postquam dictum est : *Deus potentes non abjicit, cum et ipse sit potens*, recte subjungitur : *Sed non salvat impios, et judicium pauperibus tribuit.* Id est, elatos destruit, humiles vero per judicium liberos reddit. Vel certe judicium pauperibus tribuit, quia hi qui nunc nequiter opprimuntur, ipsi tunc super oppressores suos judices veniunt.

50. *Reproborum alii judicantur, alii non judicantur.* — Duæ quippe sunt partes, electorum scilicet, atque reproborum. Sed bini ordines eisdem singulis partibus continentur. Alii namque judicantur et pereunt, alii non judicantur et pereunt. Alii judicantur et regnant, alii non judicantur et **836** regnant. Judicantur et pereunt quibus [f] Dominica inclamatione dicitur : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi potum; hospes eram, et non collegistis me; nudus, et non operuistis me; æger et in carcere, et non visitastis me* (*Matth.* xxv, 42, 43). Quibus præmittitur : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Ibid.*, 41). Alii vero in extremo judicio non judicantur et pereunt, de quibus Propheta ait : [g] *Non resurgunt impii in ju-*

[a] Turon., *si exaltavi.*

[b] Emendat hunc locum Jamezius ex Mss. Anglic., in quibus legit, *placere non noverat.* In Mss. nostris Norm. et in aliis, necnon in Vulgatis veter. aut recentioribus exstat lectio quam exhibuimus.

[c] Turon., Pratel., Utic. *sacrificium potentes offerunt.*

[d] Turon., *ad repetenda noxia.*

[e] Ita cum Baluz., Colb., Ebroic., etc., veteres Ed. In rec. legitur, *quos enim.*

[f] Sequimur Baluz., Colb., Vindoc., Utic. et al. Mss., potius quam Editos in quibus exstat, *dominica voce in damnatione.*

[g] Ita laudati Mss. et vet. Ed., a quibus recedentes recent. prætulerunt *non resurgent.*

dicto (*Psal.* I, 5). Et de quibus Dominus dicit: *Qui autem non credit, jam judicatus est* (*Joan.* III, 18). Et de quibus Paulus ait: *Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt* (*Rom.* II, 12). Resurgunt ergo etiam omnes infideles, sed ad tormentum, non ad judicium. Non enim eorum tunc causa discutitur, [a] quia ad conspectum districti judicis jam cum damnatione suæ infidelitatis accedunt. Professionem vero fidei retinentes, sed professionis opera non habentes, redarguunt ut pereant. Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt increpationem judicis in extrema examinatione non audiunt, quia, præjudicati infidelitatis suæ tenebris, ejus quem despexerant invectione redargui non merentur. Illi saltem judicis verba audiunt, quia ejus fidei saltem verba tenuerunt. Isti in damnatione sua æterni judicis nec verba percipiunt, quia ejus reverentiam nec verbo tenus [b] servare voluerunt. Illi legaliter pereunt, quia sub lege positi peccaverunt; istis in perditione sua de lege nihil dicitur quia nihil legis habere conati sunt. [*Vet. XXV.*] Princeps namque terrenam rempublicam regens, aliter punit civem interius delinquentem, atque aliter exterius hostem rebellantem. In illo jura sua consulit, eumque sub verbis dignæ invectionis addicit; contra hostem vero bella movet, instrumenta perditionis exercet, dignaque ejus malitiæ tormenta retribuit, de malo vero ejus quid lex habeat non requirit. Neque enim lege necesse est perimi, qui lege nunquam potuit teneri. Ita ergo in extremo judicio et legalis illum invectio percutit qui ab eo quod professione tenuit, actione declinavit; et iste sine judicii invectione perimitur, qui lege fidei non tenetur.

51. *Electorum quoque alii judicium subeunt, alii non, sed judices sedent.* — Ex electorum vero parte alii judicantur et regnant, qui vitæ maculas lacrymis tergunt, qui mala præcedentia factis sequentibus redimentes, quidquid illicitum aliquando fecerunt ab oculis judicis eleemosynarum superductione cooperiunt. Quibus judex veniens in dextera consistentibus dicit: *Esurivi, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus, et cooperuistis me; infirmus, et visitastis me; in carcere eram, et venistis ad me* (*Matth.* XXV, 35). Quibus præmittit, dicens: *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi* (*Ibid.*, 34). Alii autem non judicantur et regnant qui etiam præcepta legis [c] perfectione virtutum transcendunt, quia nequaquam hoc solum quod cunctis divina lex præcipit implere contenti sunt, sed præstantiori desiderio plus exhibere appetunt quam præceptis generalibus audire potuerunt. Quibus dominica voce dicitur: *Vos qui* [d] *reliquistis omnia, et secuti estis me, cum sederit Filius hominis* **837** *in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel* (*Matth.* XIX, 28). Et de quibus propheta ait: *Dominus ad judicium veniet cum senioribus populi sui* (*Isai.* III, 14). Et de quibus Salomon, [e] cum de sanctæ Ecclesiæ sponso loqueretur, intulit dicens: *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ* (*Prov.* XXXI, 23). Hi itaque in extremo judicio non judicantur et regnant, quia cum auctore suo etiam judices veniunt. Relinquentes quippe omnia plus prompta devotione executi sunt [f] quam jubere generaliter audierunt. Speciali namque jussione paucis perfectioribus, et non generaliter omnibus, dicitur hoc quod adolescens dives audivit: *Vade et* [g] *vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, et veni et sequere me* (*Matth.* XIX, 21). Si enim sub hoc præcepto cunctos jussio generalis astringeret, [h] culpa profecto esset aliquid nos de hoc mundo possidere. Sed aliud est quod per sacram Scripturam omnibus generaliter præcipitur, aliud quod specialiter perfectioribus imperatur. Hi ergo recte sub generali judicio non tenentur, [i] qui et præcepta generalia vivendo vicerunt. Sicut enim non judicantur et pereunt, qui suadente perfidia [j] lege teneri contemnunt, ita non judicantur et regnant, qui, suadente pietate, etiam [k] ultra generalia divinæ legis præcepta proficiunt. Hinc est quod Paulus, etiam specialia præcepta transcendens, plus opere exhibuit quam institutione permissionis accepit (*I Thess.* II, 7). Cum enim accepisset ut Evangelium prædicans de Evangelio viveret, et Evangelium audientibus contulit, et tamen Evangelii sumptibus sustentari recusavit. Cur ergo iste judicetur ut regnet, qui minus quod servaret accepit, sed majus quod viveret invenit? Dicatur igitur recte: *Judicium pauperibus tribuit*, quia quanto huic mundo magna humilitate despecti sunt, tanto tunc acceptis sedibus majore culmine potestatis excrescunt. Unde et sequitur:

CAPUT XXVIII [*Rec. XXI*].

VERS. 7. — *Non auferet a justo oculos suos, et reges in solio collocat in perpetuum, et illic eriguntur.*

52. *Deus justos tunc magis respicit, cum injuste affliguntur.* — Abstulisse enim a justis oculos suos fortasse Dominus creditur, quia injustorum crudelitatibus hic sine vindicta lacerantur; sed famulos

[a] Al., *qui ad conspectum.*
[b] Vindoc., Pratel. et alii Norm., *servare maluerunt.*
[c] Al., *perfectionis virtute.*
[d] Turon., *reliquistis omnia vestra.* Pratel., Utic. et pl. Norm. *reliquistis vestra.*
[e] Vitiose in Gussanvil., Paris. 1605, Gilot., *cum de sanctæ Ecclesiæ sponsa.* In Ebroic. aliisque Norm., Turon., veteribusque Editis Paris. et Basil. optime legitur, *sponso.*
[f] Ita Mss. Longip., Pratel. aliique Norm., necnon vet. Edit. Paris. 1495 et 1518, ac Basil. 1514. In Gilot. 1571, Vatic. 1589, et Gussanv., corrupte, *quam jubere.*
[g] Pratel., *vende quæ habes.* Baluz. et Colb., *vade, vende.... et veni, sequere me.*
[h] Idem, *culpæ profecto esset.*
[i] Al., *quia et præcepta.*
[j] Ita Vindoc., Norm., Baluz., Colb. et vet. Edit. In aliis, *legem tenere.*
[k] In edit. Vatic. 1589, Gilot. 1571, et nonnullis, *ultra generalis divinæ legis.* Prætulimus hanc lectionem, *ultra generalia*, etc., quæ est Mss. Anglic., Norm., Turon., necnon antiquiorum Ed. Paris. et Basil.

suos tunc magis respicit, cum injuste eos nequitia persequentis affligit. Videns enim quid hic humiliter tolerent, nimirum jam prævidet quid illic eis misericorditer recompenset. Non ergo aufert a justo oculos suos. Ecce iste humiliter ingemiscit, ille superbit et nequiter floret. Iste cor conterit, ille se de gloria iniquitatis extollit. Horum ergo quis divinis obtutibus longe est, qui injustitiam pertulit, an qui eam patientibus irrogavit; qui supernam gratiam inter mœroris tenebras tenuit, an qui inter exteriora gaudia lumen justitiæ intus amisit?

[Vet. XXVI.] 53. *Cur sancti, reges in S. Scriptura vocantur. Sanctos in throno cum Christo sedere est ex ejus potestate judicare.* — Bene autem sancti viri Scripturæ sacræ testimonio reges vocantur, quia prælati cunctis motibus carnis, modo luxuriæ appetitum frenant, **838** modo æstum avaritiæ temperant, modo gloriam elationis inclinant, modo suggestionem livoris obruunt, modo ignem furoris exstinguunt. Reges ergo sunt, quia tentationum suarum motibus non consentiendo succumbere, sed regendo præesse noverunt. Quia igitur ab hac potestate regiminis ad potestatem transeunt retributionis, dicatur recte : *Reges in solio collocat in perpetuum.* Semetipsos enim regendo, ad tempus fatigati sunt, sed in regni erectionis æternæ solio in perpetuum collocantur; et eo illic accipiunt alios digne judicare, quo hic nesciunt sibimetipsis nequiter parcere. Hinc enim alias dicitur : *Donec justitia convertatur in judicium* (*Psal.* XCIII, 15). Paulus de se suisque consortibus dicit : *Ut nos efficeremur justitia Dei in ipso* (*II Cor.* V, 21). Justitia ergo in judicium vertitur, quia hi qui nunc juste atque irreprehensibiliter vivunt, [a] tunc judicandi potentiam nanciscuntur. Hinc Laodiceæ Ecclesiæ Dominus dicit : *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus* (*Apoc.* III, 21). Vincens Dominus in throno cum Patre sedisse se asserit, quia post passionis certamina, post resurrectionis palmam, clarius se omnibus quod potestati Patris esset æqualis indicavit, eique se non disparem calcato mortis aculeo innotuit. Unde et Mariæ necdum credenti se Patri similem, dicit : *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem* (*Joan.* XX, 17). Nobis enim in throno Filii sedere, est ex ejusdem Filii potestate judicare. Quia enim judicii principatum ex ejus virtute percipimus, velut in throno ejus residemus. [Vet. XXVII.] Nec abhorret a vero quod alias super duodecim thronos [b] venturos testatur esse discipulos (*Matth.* XIX, 28), hic vero in throno suo perhibet esse sessuros. Per thronos quippe duodecim universale judicium, per thronum vero Filii singulare culmen judiciariæ potestatis ostenditur. Hoc ergo duodecim thronis, quod uno throno Filii designatur, quia videlicet universale judicium ex Mediatoris nostri interventione percipitur. Dicatur ergo : *Reges in solio collocat in perpetuum.*

54. *Sanctorum sessio est æterna. Prius humiliati, eriguntur.* — Apte autem in perpetuum subdens aperte quid dicat insinuat. Si enim de terreni regni solio diceret, nullatenus in perpetuum subdidisset, [c] quia qui illud arripiunt, profecto non in eo in perpetuum, sed temporaliter collocantur. Bene autem subdidit : *Et illic eriguntur.* Ac si intentioni audientis innueret, dicens : Quia [d] hic humiliati sunt, illic eriguntur. Sanctis namque viris iste locus humilitatis est, ut ille sit celsitudinis. Unde alias scriptum est : [e] *Humiliasti eos in loco afflictionis* (*Psal.* XLIII, 20). Locus quippe afflictionis est vita præsens. Qui ergo ad æternam patriam tendunt, nunc semetipsos temporaliter in afflictionis loco despiciunt, ut tunc in loco gaudii veraciter sublimentur. Sequitur :

CAPUT XXIX *Rec.* [XXII].

VERS. 8, 9. *Et si fuerint in catenis, et vinciantur funibus paupertatis,* [f] *indicabit eis opera eorum, et scelera eorum, quia violenti fuerint*

55. *Catenis ligari se putant sancti, quandiu hic vivunt.* — Catenæ obligationis sunt ipsa adhuc retentio **839** peregrinationis. Ligatum se his catenis Paulus aspexerat, cum dicebat : *Desiderium habens dissolvi, et cum Christo esse* (*Philip.* I, 23). Paupertatis funibus vinctum se esse cernebat, quando veras divitias intuens, eas etiam discipulis [g] exorabat, dicens : *Ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis* (*Ephes.* I, 18).

Bene autem post ista subditur : *Indicabit eis opera eorum, et scelera eorum, quia violenti fuerint.* Cum enim supernam gloriam magis amando cognoscimus, tunc mala quæ egimus graviora fuisse sentimus. Unde et Paulus post perceptam gratiam supernorum ea quæ in se studia virtutum crediderat fuisse jam scelera cognoscebat, dicens : *Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus; sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate* (*I Tim.* I, 13). Vel certe : *Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta* (*Philip.* III, 7). Unde et apte subditur :

CAPUT XXX.

VERS. 10. — [h] *Revelabit quoque aurum eorum, ut corripiat; et loquetur, ut revertantur ab iniquitate.*

56. *Amore cœlestis gloriæ graviora fiunt peccata prius perpetrata.* — Aurem ab iniquitate revelare est intellectum cognitionis aperire. Revelata vero aure unusquisque corripitur, quando intrinsecus æternorum bonorum desiderium percipit, et quæ mala extrinsecus perpetravit agnoscit

[a] Longip., *tunc judicandi potentia utuntur.*
[b] Vindoc. et Norm., *sessuros.*
[c] Ebroic. et alii Norm., *quia quique illud.*
[d] In recent. Ed., *quia qui hic.* Redundat *qui*, abestque a Baluz., Colb., Ebroic. et al. Norm., quibus concinunt antiq. Excusi.
[e] Pratel. et Utic., *humiliasti nos.*
[f] Baluz., Colb., Pratel. et Utic., hic et infra, *indicavit.* Facilis est ac frequens mutatio litteræ *b* in *v.*
[g] Ita melius legitur in Turon., Vindoc., Pratel., Utic., Colb., Baluz., quam in Editis, *enarrabat.*
[h] Utic. et Prat., *revelavit... loquitur;* quod etiam habent Colb. et Baluz.

Potest vero in catenis et funibus paupertatis pœna etiam temporalis afflictionis intelligi, quia sæpe qui jubentis verba non audiunt, ferientis verberibus admonentur, [a] ut ad bona desideria saltem pœnæ trahant, quos præmia non invitant. Unde per Prophetam dicitur: *In camo et freno maxillas eorum* [b] *constringe, qui non approximant ad te* (*Psal.* XXXI, 9). Si vero etiam flagella despiciunt, constat nimirum quod tanto illic gravioris vindictæ supplicia sentiant, quanto hic majoris providentiæ gratiam calcant. Unde et sequitur:

CAPUT XXXI.

VERS. 11, 12. — *Si audierint et observaverint, complebunt dies suos in bono, et annos suos in gloria. Si autem non audierint, transibunt per gladium, et consumentur stultitia.*

57. *Quam severe puniendi, qui a perditis moribus nec flagellis coercentur.* — Per bonum recta actio, per gloriam vero superna retributio designatur. Qui ergo obedire præceptis cœlestibus student, dies suos in bono complent, annos in gloria, quia et cursum præsentis temporis in recto opere, et consummationem suam perficiunt felici retributione. *Si vero non audierint, transibunt per gladium, et consumentur stultitia*, quia et vindicta eos in tribulatione percutit, et finis in fatuitate concludit. [*Vet. XXVIII.*] Sunt enim nonnulli quos a perditis moribus nec tormenta compescunt. De quibus per prophetam dicitur: *Percussisti eos nec doluerunt; flagellasti eos, et renuerunt accipere disciplinam* (*Jerem.* V, 3). Et de quibus sub Babylonis specie dicitur: *Curavimus Babylonem, et non est sanata* (*Jerem.* LI, 9). De quibus rursum dicitur: *Interfeci et perdidi populum meum, et tamen a viis suis non sunt reversi* (*Jerem.* XV, 7). Hi nonnunquam deteriores existunt ex verbere, quia pulsati doloribus, [c] aut contumaci pertinacia duriores existunt, aut, quod pejus est, in blasphemiæ etiam exasperationem prosiliunt. Bene ergo dicitur quod per gladium transeunt, et stultitia consumuntur, quia peccata quæ flagellis emendare **840** debuerant, flagellis exaggerant. Et hic jam pœnas percussionis sentiunt, et illic justæ retributionis supplicia non evadunt. Fatuitas quippe stultitiæ est quod illos sic iniquitas obligat, ut a culpa eos nec pœna compescat. Sequitur:

CAPUT XXXII [*Rec. XXIII*].

VERS. 13. — *Simulatores et callidi provocant iram Dei.*

58. *Simulatoris callidi imago.* — Cum simulatores diceret, apte subjungit *et callidi*, quia nisi ingenio calleant, quod videri appetunt congrue simulare non possunt. Sunt enim nonnulla vitia quæ etiam a sensu tardioribus facile perpetrantur. Elatione namque intumescere, avaritiæ æstibus inhiare, luxuriæ pulsanti A succumbere, etiam quilibet obtusis sensibus potest; simulationis vero falsitatem exsequi, nisi qui subtilioris ingenii fuerit, non potest. Quisquis enim talis est, ad custodienda duo videlicet continua observatione dividitur, ut callide noverit et occultare quod est, et ostentare quod non est; [d] et vera mala premere, et falsa bona monstrare; nec se aperte in hoc quod videtur extollere, atque, ut majorem gloriam teneat, [e] sæpe se simulare gloriam declinare. Quia enim ante oculos hominum sequendo eam apprehendere non potest, studet plerumque gloriam tenere fugiendo. Hæc itaque simplicibus minime congruunt, quia si congruunt, jam simplices non sunt.

59. *Iram Dei non solum meretur, sed provocat.* — Bene autem cum diceret: *Simulatores et callidi*, non B subdidit, merentur, sed *provocant iram Dei*. Iram quippe Dei mereri, est etiam nesciendo peccare. Provocare vero est mandatis illius sciendo contraire; scire bonum, sed despicere; facere posse, nec velle. Hi enim perpetratione nequitiæ intrinsecus tenebrescunt, et ostentatione justitiæ superficie tenus dealbantur. Quibus voce Dominica dicitur: *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia; ita et vos quidem foris apparetis hominibus justi, intus autem pleni estis hypocrisi et iniquitate.* (*Matth.* XXIII, 27). Foris ergo ostendendo servant quæ vivendo intus impugnant. Intus vero mala cogitantes exaggerant quæ foris aliud superducentes occultant. Ante districtum itaque judicem excusationem jam de C ignorantia habere non possunt, quia dum ante oculos hominum omnem modum sanctitatis ostentant, ipsi sibi sunt testimonio quia bene vivere non ignorant. Dicatur igitur recte: *Simulatores et callidi provocant iram Dei.* Quid vero eos ad extremum sequatur, adjungit, dicens:

CAPUT XXXIII.

Ibid. — *Neque clamabunt cum vincti fuerint.*

60. *Etiam percussus peccata confiteri erubescit.* — Omnis iniquus qui cum iniquus sit, sanctus videri non appetit, in flagelli percussione deprehensus, fateri quod iniquus sit non erubescit. Qui vero iniqua agens, humana de se judicia sub specie sanctitatis intercipit, etiam cum flagello percutitur, iniquum se D prodere refugit, quia sanctus videri consuevit. Si quando autem graviter coarctatur, iniquum se vix superficie tenus confitetur, quia interna sua detegere veraci confessione confunditur. Quasi liberi vero sumus, cum nulla correptione castigamur; [f] vincimur autem, cum flagello percussionis astringimur. Vincti igitur tanto **841** clamamus altius, quanto in percussione positi peccata nostra veracius confitemur. Apud aures quippe Dei vox valida devota confessio

[a] Editi, *ut ad bona æterna*. Sequimur Mss. Baluz., Colb., Vindoc., Turon., Ebroic. et alios Norm.
[b] Pratel. et Utic., *constringes*.
[c] Al., *aut contumacia pertinaciæ*, ut habet Baluz.
[d] Vindoc., Pratel. et Utic., *et vera mala male premere*.
[e] Editi, *sæpe se simulat*. Turon., pro *simulare*, habet *demonstrare*.
[f] Ebroic. et alii Norm., *quasi vincimur autem*. Melius respondet alteri membro, *quasi liberi vero sumus*.

est. Quia ergo simulatores quosque, etiam cum percussionis flagella corripiunt, ad confessionem simplicem non perducunt (cognosci enim peccatores refugiunt, quia sancti omnium opinione ferebantur), quamvis eos ad extremum jam flagella feriant, quamvis duci se ad æterna supplicia non ignorent, tales tamen cupiunt apud humana judicia remanere, quales se studuerant semper ostendere. Deprehensi ergo etiam flagello percussionis extremæ, quia confessionem puram vel afflicti exerere negligunt, quasi vincti clamare contemnunt. Bene ergo dicitur: *Neque clamabunt cum vincti fuerint.*

61. *Hypocritæ sanctos se, non quia sunt, sed quia dicuntur, existimant. Vana spe delusi, ad confessionis remedium etiam in extremis non confugiunt. Ab homine longe sæpe distat ejus cor.* — Quamvis intelligi etiam aliter potest. Omnis enim qui, cum iniquus sit, dici sanctus ab hominibus non pertimescit, etsi iniquum se tacita cogitatione reprehendit, tamen dum sæpius sanctum audire se cœperit, hoc quod de se intrinsecus tenebat amittit. Cor quippe exterius fundit, et quia libenter foris falsum de se testimonium recipit, qualem se intus habeat non requirit. Unde fit ut vacuæ laudis fomenta etiam cum defuerint quærat, et oblitus quod est appetat videri quod non est. [*Vet. XXIX.*] Igitur qui tales sunt, dum justos se ante humana judicia simulant, dum actiones suas laudibus dignas intuentium oculis ostentant, occulta cum eis justitia agitur, ut quo nituntur foris alios fallere, eo de se intus etiam ipsi fallantur. Nam omnem circa se sollicitæ investigationis oculum perdunt. Vitam enim suam et discutere et perscrutari dissimulant, sed tales se quales audiunt putant, sanctosque se esse, non quia ita vivunt, sed quia ita dicuntur, existimant. Subtile autem Dei judicium, seque ipsos intueri negligunt, quia fidem sui meriti in attestatione ponunt oris alieni. Cum vero subita percussione feriuntur, iniquos se vel veraciter fateri, vel sicut sunt, deprehendere omnino non possunt, quia videlicet sanctos se humana professione crediderunt. Bene ergo dicitur: *Neque clamabunt cum vincti fuerint.* Spe enim vacua tales se ante supernum judicem venire confidunt, quales se hominibus innotuisse cognoscunt; seque ipsos miseri nec inter tormenta deprehendunt, et dum testimonium falsæ laudis aspiciunt, remedium veræ confessionis amittunt. Etiam vincti ducuntur, et non clamant, quia, humanæ laudis importunitate superati, sanctos se miseri et cum in peccatis moriuntur putant. Quibus bene per prophetam dicitur: *Redite, prævaricatores, ad cor* (*Isai.* XLVI, 8). Si enim ad cor redirent, per exterioris attestationis se verba [a] non funderent. Nam quid vicinius nobis est corde nostro? quid vicinius nobis est ea re quæ intra nos est? Et tamen cum per pravas cogitationes spargitur, a nobis cor nostrum longius evagatur. Longe ergo prophetas prævaricatorem mittit, cum eum ad cor suum redire compellit, quia quo se exterius fudit, eo ad se unde possit redire vix invenit. Quia vero simulatorum mens pro eo quod ab una æternitatis intentione dividitur, cogitationum multiplicium inundatione vastatur, recte subjungitur:

CAPUT XXXIV.

VERS. 14. — *Morietur in tempestate anima eorum.*

842 62. *Tempestate subita hypocritæ moriuntur.*— Quasi tranquille namque videbantur vivere, cum de sanctitatis curarent laude gaudere. Sed tempestate subita eorum anima moritur, quæ humanæ laudis pessima tranquillitate lætabatur. Plerumque subito inopinata tempestas omne quod aer [b] serenum blanditur immutat; et eo periculum vitari non potest, quo nec potuit prævideri. Unde simulatores, qui vitæ suæ custodiam negligunt, in tempestate mori referuntur. Hinc quippe eos turbo subitus internæ percussionis ejicit, quos arrogantia externi favoris extollit; et dum amplectuntur in laude quod non sunt, repente inveniunt in ultione quod sunt. [*Vet. XXX.*] Bene autem per Salomonem dicitur: *Quomodo probatur in conflatorio argentum, et in fornace aurum, sic probatur homo ore laudantis* (*Prov.* XXVII, 21). Laus quippe sua justos cruciat, iniquos exaltat. Sed justos dum cruciat purgat, iniquos dum lætificat reprobos monstrat. Isti enim sua laude pascuntur, quia auctoris sui gloriam non requirunt. Illi autem qui auctoris gloriam quærunt, sua laude cruciantur, ne non sit intus quod foris dicitur, ne, si est etiam quod dicitur, ante Dei oculos ipsis favoribus vacuetur: ne humana laus robur mentis emolliat, eamque in sui delectatione prosternat; et quæ adjumentum debet esse augendi operis, jam retributio sit laboris. Cum vero sua præconia in Dei laudem tendere sentiunt, ea etiam desiderabiliter amplectuntur. Scriptum namque est: *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* V, 16). Viam se ergo hominibus faciunt, quoties in se aliquid quo Deus cognoscatur ostendunt, quia non student in se humanam laudem [c] figere, [d] sed quærunt eam per se medios ad auctoris gloriam pertransire. Arrogantes autem humanis laudibus mollia corda prostituunt, quia suis amoribus corrumpuntur. De quibus alias dicitur: *Erunt homines seipsos amantes* (*II Tim.* III, 2). Apte vero hic de hac eorum corruptione subjungitur:

CAPUT XXXV.

IBID. — *Et vita eorum inter effeminatos.*

63. *Effeminati sunt qui laudibus humanis corrumpuntur.* —Si enim viriliter viverent, laus transitoria nulla eos corruptione vitiaret. Unde electis Propheta persuadet, dicens: *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum* (*Psal.* XXX, 25). Dicens enim *Viriliter agite,*

[a] Vindoc., Ebroic. et alii Norm., *non spargerent.*
[b] In Pratel. et Utic. omittitur, *serenum.* In Editis legitur, *aer serenus.* Sequimur Baluz., Colb., Turon., etc.
[c] Turon., *fieri.*
[d] Longip., *sed quærunt eam per se melius ad auctoris gloriam pertransire.* In Utic., Pratel., Ebroic., *per se medios ad auctorem gloriæ pertransire.* Ita etiam Colb. et Baluz.

et confortetur cor vestrum, illico subdidit, quasi sexum cordis muniso curavit. [a] Luxuriosi quippe mens corrumpitur, si rebus transitoriis delectatur. Igitur simulatorum vita inter effeminatos moritur, quia laudis luxuria corrupta reperitur. [b] Translatione vero alia non habetur : *Vita eorum inter effeminatos*, sed, *Vita eorum vulneretur ab angelis*. Utramque tamen etsi sermone discrepat, ratione concordat, quia effeminatorum vitam angeli vulnerant, dum nuntii veritatis eam jaculis sanctæ prædicationis impugnant. Quia igitur de damnatione reproborum quid agatur audivimus, de ereptione humilium quid sequatur audiamus :

VERS. 15. —*Eripiet pauperem de angustia sua.*

64. *Humiles, cum moriuntur, de angustia liberantur.* — Pauper de angustia sua eripitur cum unusquisque humilis de hac peregrinationis suæ afflictione liberatur. Nam et assiduis hic tribulationis premitur, ut ad requirendum veræ consolationis gaudium provocetur. Unde et sequitur :

IBID. — **843** *Et revelabit in tribulatione aurem ejus.*

Aurem in tribulatione revelare est auditum cordis verberum plagis aperire. Cum enim præcepta despicimus, pia districtione nobiscum agitur, ut flagella timeamus. Aurem itaque cordis tribulatio aperit, quam sæpe hujus mundi prosperitas claudit. Per Salomonem namque dicitur : *Aversio parvulorum interficiet eos, et prosperitas stultorum perdet illos* (*Prov.* I, 32). Sequitur :

CAPUT XXXVI [*Rec. XXIV*].

VERS. 16. — *Igitur salvabit te de ore angusto latissime.*

65. *Peccati consuetudo puteus arctissimus, ex quo sola gratia nos potest educere.* — Omnis qui vitæ viam deserens in peccatorum se tenebras dejicit, semetipsum quasi in puteum vel foveam mergit. Si vero diutina perpetratione etiam consuetudine iniquitatis opprimitur ne ad superiora jam possit exsurgere, quasi angusto ore putei coarctatur. Unde David propheta sub specie peccantium exorat, dicens : *Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum* (*Psal.* LXVIII, 16). Quem enim mali operis iniquitas a bona stabilitate commovit, quasi tempestas aquæ rapuit; sed si adhuc longa consuetudine non prævaluit, non demersit. Jam in puteum cecidit qui hoc quod divina lex prohibet perpetravit. Sed si adhuc longa consuetudo non deprimit, nequaquam os suum puteus coangustavit. Tanto erga facilius egreditur, quanto minori consuetudine coarctatur. Unde Jeremias propheta, dum Judæam iniquitatibus longa consuetudine obrutam fuisse conspiceret, in lamentis suis sub ejus specie semetipsum deplorat, dicens : *Lapsa est in lacum vita mea, et posuerunt lapidem super me* (*Thren.* III, 53). [*Vet.* XXXI.] In lacum quippe vita labitur cum labe iniquitatis inquinatur. Lapis vero superponitur cum etiam dura consuetudine mens in peccato devoratur, ut etsi velit exsurgere, jam utcumque non possit, quia moles desuper malæ consuetudinis premit. Sed quia divinæ potentiæ subjacet, et post angustiam pravæ consuetudinis ad bonæ actionis amplitudinem [c] revocatur, idcirco dicitur : *Salvabit te de ore angusto latissime.* Latissime quippe de ore angusto salvatur, qui et post iniquitatis jugum ad libertatem boni operis pœnitendo reducitur.

66. *Quanta angustia est ab opprimente mala consuetudine exsurgere velle nec posse.* — Quædam namque [d] quasi conclusi oris angustia est [e] ab opprimente mala consuetudine exsurgere velle, nec posse; jam quidem desiderio ad superna tendere, sed adhuc actu in infimis remanere; præire corde, nec tamen sequi opere, atque in semetipso contradictionem perpeti semetipsum. Cum vero ita tendens anima manu gratiæ exaltantis adjuvatur, ab angusto ore ad latitudinem pervenit, quia, victis difficultatibus, opera bona perficit quæ concupiscit. David propheta conclusionem angusti oris conspexerat, cum dicebat : *Salvam fecisti de necessitatibus animam meam, nec conclusisti me in manus inimici* (*Psal.* XXX, 9). Latissime autem salvatum se noverat, cum subderet, dicens : *Statuisti in loco spatioso pedes meos* (*Ibid.*). In spatioso quippe loco pedes stabiliti sunt, quando et ad congruentia bona tendimus, et nulla difficultate præpedimur. Quasi enim per latum locum quo volumus pergimus, quia nullis objectis difficultatibus angustamur.

844 67. *In hunc puteum cecidisse Job immerito creditur.* — Sed hæc Eliu recte diceret, si beato Job ejus sententia conveniret. Pro culpa enim flagellatum credidit, et idcirco eum in os angustum cecidisse judicavit. Quo enim validioribus vidit eum plagis affici, eo deterioribus credidit iniquitatibus prægravari, profecto nesciens quod flagella ejus augmentum essent meriti, non pœna peccati. Cum vero eum in os angustum cecidisse fateatur, ad huc quasi latius exsequitur in quanta Job profunditate teneatur dicens :

CAPUT XXXVII [*Vet. XXXII*].

IBID. — *Et non habentis fundamentum subter se.*

68. *Quem includit puteus arctus malæ consuetudinis, infernus absorbet, et desperationis abyssus.* — Omne peccatum fundamentum non habet, quia non ex propria natura subsistit. Malum quippe sine substantia est. Quod tamen, utcunque sit, in boni [f] natura coalescit. Igitur os angustum nullum subter se dicitur

[a] Vindoc., *Luxuriose.*

[b] Nimirum LXX Interp., in qua legitur ἐν χερὶ ἀγγέλων, *in manu angelorum*, scilicet sanctorum, fortasse propter affinitatem vocum Hebr. *kudosch*, et *kadesch*, quarum una sanctum, altera cinædum significat.

[c] Ebroic.. Vindoc. et alii, *revocare meretur.* Baluz. et Colb., *revocare idcirco dicitur.*

[d] Nonnulli Editi, *quasi conclusionis*,

[e] Longip., *ab opprimentis reatus mala consuetudine.*

[f] In vet. Ed., *natura non coalescit*, Sed contra mentem sancti Doctoris : malum enim ex bono oritur, et in bono consistit, ut docet in Enchir., c. 14, sanctus Augustinus, a quo vix unquam recedit Gregorius.

habere fundamentum, quia peccati inquinatio [a] subsistendi jus non habet proprium. Quia vero a fundo dicitur fundamentum, possumus etiam fundamentum pro fundo positum non inconvenienter accipere, sicut auditus ab aure dicitur, et tamen plerumque ipsa auris auditus nomine designatur. Cum ergo diceret os angustum, explere profundi voraginem volens, subdidit: *Et non habente fundamentum subter se.* Quem enim rapit iniquitas, infernus absorbet. Infernus vero recte fundum non habere creditur, quia quisquis ab illo rapitur, in immenso profundo devoratur. Immensam namque ejus explere latitudinem volens propheta, ait : *Dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino* (*Isai.* v, 14). Sicut ergo sine termino dilatatus dicitur qui ad se plurimos trahit, ita sine fundo altus [b] non incongrue creditur, quia eos quos in se suscipit, quasi in quadam abysso suæ immensitatis absorbet. Itaque cum diceret : *Salvabit te de ore angusto latissime*, apte subjunxit : *Et non habente fundamentum subter se.* Ac si diceret : De ore angusto salvabit quod sub se fundum non habet, quia enim per peccatum tenditur ad infernum, quem a peccato salvat, de ore angusto liberat. Quem vero de ore angusto eripit, ab inferni profundo subducit.

69. Quamvis etiam aliter intelligi potest. Nam sicut qui in puteum mergitur [c] putei profundo retinetur, ita corruens quasi in quodam fundi loco consisteret anima, si semel lapsa in aliqua se peccati mensura retineret. Sed cum peccato in quod labitur non potest esse contenta, dum quotidie ad deteriora dejicitur, quasi in puteo quo cecidit fundum non invenit quo figatur. Esset enim fundus putei, si fuisset mensura peccati; unde bene alias dicitur : *Peccator cum venerit in profundum malorum, contemnit* (*Prov.* xviii, 3). Redire namque dissimulat, quia misereri sibi posse desperat. Sed cum desperando amplius peccat, quasi puteo suo fundum subtrahit, ne ubi retineri possit inveniat. Sequitur :

CAPUT XXXVIII.

Ibid. — *Requies autem mensæ tuæ erit plena pinguedine.*

70. *Quem eripit gratia, internæ satietatis delectatione replet.* Requies mensæ est refectio satietatis internæ; quæ pinguedine plena dicitur, [d] quia in æternæ voluptatis delectatione præparatur. Hujus mensæ epulas esuriebat Propheta, cum diceret : *Satiabor dum manifestabitur gloria tua* (*Psal.* xvi, 15). Hujus mensæ pocula sitiebat, dicens : *Sitivit anima mea* [e] *ad Deum vivum;* **845** *quando veniam, et apparebo ante faciem Dei* (*Psal*, xlii, 3)? Eliu itaque [f] in beato Job temporalia verbera æternorum volens retributione consolari, quod jure ei debebatur ex meritis, ex semetipso quasi gratuito promittit, dicens : *Requies autem mensæ tuæ erit plena pinguedine.* Sequitur :

CAPUT XXXIX [*Rec. XXV*].

Vers. 17. — *Causa tua quasi impii judicata est, causam judiciumque recipies.*

71. *Flagellantur justi, ut ad majorem vigilantiam erudiantur.* — Bonorum causa justitia est. Quorum causa quasi impii judicatur, quia eorum hic justitia paterno [g] flagello fatigatur, ut ad ampliorem vigilantiam non solum præceptione mandatorum, sed etiam verberum percussione doceantur. Sed causam judiciumque recipiunt, quia ex ea justitia qua modo vivunt tunc in culmine judiciariæ potestatis enitescunt, ut tanto tunc potentius cuncta judicent, quanto nunc in eis subtilius cuncta judicantur. Hæc Eliu quasi nova spondendo intulit, quæ beatus Job [h] semper credendo stabiliter tenuit. [*Vet. XXXIII.*] Habent profecto hæc propria omnes arrogantes, ut et malum mentientes exaggerent, et si quod forsitan bonum dicunt, hoc velut incognitum proferant. Unde fit ut etiam doctiores se docere audeant, quia videlicet se scire talia solos putant. Cum vero ad aliqua consolationis verba descendunt, statim viluisse se æstimant, et per increpationis tumidæ asperitatem quasi quoddam sibi ingenium reformant, [i] ut qui condescendisse blandientes testes visi sunt, exorta subito increpatione [j] timeantur. Unde et mox Eliu subdidit, dicens :

CAPUT XL. [*Rec. XXVI*].

Vers. 18-21. — *Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas; nec multitudo locorum inclinet te.* [k] *Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, et omnes robustos fortitudine. Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis. Cave ne declines ad iniquitatem; hanc enim cœpisti sequi post miseriam.*

72. *Superbi quidquid ab aliis recte fit, carpunt.* — In plerisque Codicibus, donorum; [1] in paucis vero, sed antiquioribus, locorum invenimus. Sed quia expositione non indiget si dicatur : *Nec multitudo donorum inclinet te*, hoc magis exponi placuit quod cum difficultate aliquantula videtur aperiri. Hæc autem quantæ elationis verba sint, ipse qui ea formavit tumor ostendit. Sed quia Eliu arrogantium et beatum Job tenere typum diximus electorum, si ea subtilius dis-

Abest autem particula negativa ab omnibus Mss. quos consuluimus, scilicet Baluz., Colb., Pratel., Utic., Turon., etc.

[a] Longip., *subsistendi usum.*

[b] Pratel. et Utic., *non incongrue dicitur.*

[c] Vindoc., *putei fundo.*

[d] Ebroic., *quia in interna.*

[e] Vindoc., Pratel., Utic., *ad Deum fontem vivum... et parebo.* Baluz. habet etiam *parebo.*

[f] Ita Baluz., Colb., Turon., Ebroic., Pratel., etc., quod sic mutarunt Editores : *beatum Job in temporali verbere.*

[g] Turon., *flagello castigatur.*

[h] Longip., *semper studendo.*

[i] Recent. Vulg., *ut qui conscendisse blandimentis.* Sequimur Mss. Turon., Vindoc., Norm., Longipont., etc., nec non antiq. Excusos.

[j] Vindoc., Ebroic. et alii Norm., *tumeant.*

[k] Sequentia omittuntur in Editione Gussanv. Suppeditantur tamen a Mss. Colb., Baluz., Norm., etc. Consentiunt etiam vet. Edit.

[1] In quibusdam Bibliorum Mss. pro variante lectione annotatur *vel locorum.* In Bibliis Roberti Stephani, quæ ad antiquissimos Codices sunt recognita in margine legitur *vel villurum.* Nihil simile reperitur aut in textu hebraic., aut in LXX, Interpretum translatione, aut in aliis versionibus antiquis.

cernimus, etiam nunc intra Ecclesiam quomodo arrogantibus congruant demonstramus. Sancti viri aliena opera etiam parva mirantur, sua vero etiam magna despiciunt. At contra, arrogantes aliena etiam magna despiciunt, sua vel quæ parva sunt admirantur; et plerumque de suis malis bona æstimant, de alienis autem bonis mala sentire non cessant. Nam dum propriam gloriam quærunt, perniciose student ut quidquid virtutis ab aliis agitur iniquitatis nota laceretur, et bonæ pondus actionis vertunt in maculam criminis. Sæpe enim cum vident ab Ecclesia districte pravos corrigi, quasi queruntur injuste [a] innocentes affligi, et nitorem disciplinæ ejus commutant appellatione nequitiæ. Unde Eliu figuram **846** arrogantium servans, beatum Job quasi admonens, ait : *Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas.* [*Vet. XXXIV.*] Arrogantes enim iræ motum deputant, [b] quidquid a sancta Ecclesia geritur censura disciplinæ. [c] Et quia humanæ laudis appetitu benigni student semper apparere, nullos censent districtione severitatis corrigendos. Unde et a bonis rectoribus, sicut superius dictum est, opprimi æstimant quos invitos cernunt a vitiis coerceri.

73. *Ecclesiæ in cunctis mundi partibus potentia temporalis. Hanc immerito Ecclesiæ hostes ei exprobrant. Etsi quidam intra ejus sinum sint qui de ipsius gloria superbiant.* — Auctore autem Domino, quia in cunctis mundi partibus sancta Ecclesia culmine religionis excrevit, hanc ipsam temporalem potentiam, qua quidem bene utitur, obtrectando in vitium elationis inflectunt. [*Rec. XXVII.*] Unde Eliu subjungit, dicens : *Nec multitudo locorum inclinet te.* Ac si eidem sanctæ Ecclesiæ humilitatem magis in prosperis conservanti arrogantium voce dicatur : Quia ubique fidei reverentia coleris, cave ne ejusdem [d] reverentiæ fascibus extollaris. Quosdam quippe conspiciunt qui sub religionis obtentu vitio elationis intumescunt, et quod in quibusdam jure reprehendunt, hoc injuste ad crimen omnium pertrahunt : nequaquam videlicet perpendentes quod sint in ea qui et despicientes noverint perfecte temporalia regere, et amantes æterna plenis desideriis exspectare; et dispensationem potestatis acceptæ peragere, et humilitatis insitæ ministerium custodire, ut nec humilitatis causa curam suscepti regiminis negligant, nec rursum occasione regiminis in eis humilitas intumescat. Etsi quidam fortasse intra ipsam sunt qui non Dei sed suæ gloriæ sub religionis prætextu deserviunt, studet tamen eos, aut, si valet, districte corrigere, aut, si non valet, æquanimiter tolerare; et vel corrigendo illos quasi filios amplectitur, vel tolerando quasi ab hostibus exercetur. Scit namque quod per eorum superbiam laceretur vita justorum, scit quod in ejus crimen extenditur quidquid talium pravitate peccatur, sed notam alieni criminis sustinere tanto minus metuit quanto et caput suum talia tolerasse cognoscit. De illo quippe scriptum est : *Et cum iniquis deputatus est* (*Marc.* XV, 28). De illo rursum dicitur : *Languores nostros ipse tulit, et dolores nostros [e] ipse portavit* (*Isai.* LIII, 4). Eant ergo arrogantes, et æstimatione pravorum vitam mordeant innocentum. Scit electorum Ecclesia et illorum facta, [f] et horum verba tolerare, scit pravorum mentes tolerando convertere. Qui etsi converti nequiverint, eorum tamen ignominiam æquanimiter suffert. Perpendit quippe quia ad duplex ejus præmium proficit quod ex eorum meritis foris despicitur, quorum et intus vita laceratur.

74. *Qui temporaliter extollitur, cadit.* — Notandum vero quod non ait : *Nec multitudo locorum extollat te*, sed ait : *Nec multitudo locorum inclinet te.* Omnis enim qui temporaliter extollitur eo ipso quo extollitur inclinatur, quia cum se exterius erigit, intus cadit. Eliu itaque casum cordis in elatione intuens, ait : *Nec multitudo locorum inclinet te.* Ac si voce arrogantium sanctæ Ecclesiæ [g] diceretur : Cave ne, si universitatis veneratione extolleris, **847** ab interna intentione curveris. Sequitur :

CAPUT XLI [*Rec. XXVIII*].

VERS. 19. — *Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, et omnes robustos fortitudine.*

75. *Apostolis et Ecclesiæ fortibus ad præmia vocatis, Deus eorum vice debiles ad certamina roboravit.* — Quos alios sanctæ Ecclesiæ robustos accipimus, nisi eos qui ad vincenda mundi hujus desideria et cœptis sublimibus et consummatis profectibus convalescunt? Magnitudo itaque ejus in robustorum suorum vita consistit, quia tunc gloriosior redditur, cum pro defensione veritatis ad mortem usque ab electis illius [h] constanti virtute certatur. Arrogantes igitur viri subductis de hoc mundo apostolis, subductis ad superna martyribus, quia fortasse doctiores valentioresque præpositos [i] abunde deesse conspiciunt, quasi solos se remansisse intra Ecclesiam suspicantur. Unde dum se præferunt, ei velut [j] consulentes illudunt, dicentes : *Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, et omnes robustos fortitudine.* Ac si apertis exprobrationibus dicant : Nequaquam te magnitudinem habere confidas, quia subductis prioribus, patribus jam non habes de quorum vita glorieris. Dicunt hæc profecto, nescientes quia omnipotens Deus Ecclesiam suam digna sine administratione non deserit. Nam cum fortes ad præmium vocat, eorum vice debiles ad certamina roborat; cum illos suscipiendo remunerat, istis laborum vires, quas remuneret, subministrat.

[a] Vet. Edit. Gilot, et Vatic., *nocentes*. Emendatur ex Mss. Anglic., Norm., Turon., Longip.
[b] Rec. Excusi, *quidquid a sanctis*. Lectio quam sequimur est Mss. Turon., Longip., Ebroic., Pratell. et aliorum Norm.
[c] Vindoc., *Et quia per hum. laudis appetitum.*
[d] Vindoc., Pratel., Utic., ita habent; et quidem elegantius quam legitur in Vulgatis, *reverentiæ fastibus*.
[e] Omittitur *ipse* in Pratel. et Utic.
[f] Longip., et *bonorum verba*.
[g] Al., *diceret*.
[h] Colb., *incunctanti virtute*.
[i] Baluz. et Colb., *abunde esse*, male, etsi *abunde deesse* etiam vix dici possit; sic tamen legitur in Mss. Pratel., Utic. et aliis, nec non in omnibus Excusis.
[j] Baluz., *consolantes*.

De quibus eidem sanctæ Ecclesiæ dicitur : *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram* (*Psal.* XLIV, 17). In virtutem quippe antiquorum patrum, hi qui postmodum prælati sunt subrogantur, quia et cum annosa arbusta succiduntur, in eorum robur tenera virgulta succrescunt. Sed arrogantes viri convalescere non credunt quos infirmos aliquando noverunt; et permutatos venerari despiciunt, quos despicabiles fuisse meminerunt.

[*Vet. XXXV.*] 76. *In Ecclesia justi multo pauciores quam iniqui. Superbi pastores quæ patres eorum moriendo severunt, hæc exsultando metunt.* — Quia vero in ea justiores paucos, iniquos autem numerosiores aspiciunt, sicut et in tritura frugum major est multitudo palearum, etiam justorum vitam ex iniquorum æstimatione contemnunt. Vident profecto quod non- B nulli rectores illius, temporali potestate subnixi, ejusdem potestatis elatione pascuntur. Vident quod religionis reverentiam, quam huic mundo patres [a] moriendo servaverunt, hi exsultando in terrenis gaudiis metunt; et perpendunt quidem quia robusti sunt, sed non fortitudine. Nam dum temporali potestate fulciuntur, quasi quadam debilitate roborantur. Quanto enim exterius fortes sunt, tanto a cunctis fortitudinis viribus intus inanescunt. Et idcirco ab arrogantibus ei dicitur : *Depone robustos fortitudine.* Ac si aperte dicatur : Illi tibi veraciter [b] robusti inhæserant, qui in te hoc quod docendo locuti sunt, vivendo tenuerunt; nunc vero hi qui tibi præsident visione robusti sunt, non fortitudine, quia honorabiles quidem se ostentare non desinunt, sed tanto imbecil- C liores et contemptibiliores sunt, quanto honoris sui gloriam despici pro veritate pertimescunt. Quod arrogantes quidem de plerisque veraciter sentiunt, sed eo in elationis vitium corruunt, quo omnes quos præesse conspiciunt tales arbitrantur. **848** Neque enim debet plurimorum malum tendere in æstimationem cunctorum, quia etsi iniqui sunt quos cognoscentes dijudicant, nonnulli tamen sancti sunt quos ignorant. Trituræ quippe tempus est, [c] et adhuc grana sub paleis latent. Nullus ergo ex area fructus exspectabitur, si hoc solum in ea esse creditur, quod superficie tenus videtur. Igitur quia quos cernunt, despiciunt, et in antiquorum patrum ordinibus hos quos norunt subrogari contemnunt, apte subjungitur :

CAPUT XLII.

VERS. 20. — *Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis.*

77. *Nox Ecclesiæ est, cum doctorum et fortium loca indocti ac debiles obtinent.* — Ac si aperte arrogantes dicant : Ignorantiæ tuæ obscuritate non agas, ut in loco fortium numerositatem subroges infirmorum. A Populi quippe nomine designantur, qui quasi vulgari consuetudini dediti, in cunctis quæ appetunt passim vivunt. Noctem vero protrahere est ut pro robustis populi ascendant, si per negligentiam agitur ut doctorum et fortium loca indocti ac debiles sortiantur. Populi pro robustis ascendunt quando hi qui vivere inique didicerunt pastorum loca percipiunt. Quod recte quidem dici poterat si humiliter diceretur. Arrogantes enim, etiam cum bona admonent, superstitionis suæ vitium exercent. Nam plus, sicut et superius dictum est, increpando ferire appetunt [d] quam consolando refovere. Unde mox subjungitur :

VERS. 21. — [e] *Ne declines ad iniquitatem; hanc enim cœpisti sequi post miseriam.*

Hoc profecto arrogantes Ecclesiæ miseriam vocant, quod despectam Deo ejus multitudinem suspicantur; et eo illam altiori elatione contemnunt, quo et despectam Deo funditus suspicantur.

His igitur figurata expositione transcursis, jam nunc inferenda sunt quæ moraliter sentiuntur, ut figura Ecclesiæ cognita, quam expressam generaliter credimus, audiamus etiam quid ex his verbis in singulis specialiter colligamus. Ait itaque :

CAPUT XLIII [*Vet. XXXVI*].

CAP. XXXVI, VERS. 18. — *Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas.*

78. SENSUS MORALIS. — *In facienda correctione, subesse debet ira, non præesse.* — Omnis per quem necesse est aliena vitia corrigi semetipsum prius debet solerter intueri, ne dum aliorum culpas ulciscitur, ipse ulciscendi furore superetur. Plerumque enim mentem sub obtentu justitiæ iræ immanitas vastat, et dum quasi sævit zelo rectitudinis, rabiem explet furoris, justeque se facere æstimat, quidquid ira nequiter dictat. Unde et modum sæpe ulciscendi transgreditur, quia mensura justitiæ non frenatur. Dignum quippe est ut cum aliena corrigimus prius nostra metiamur, ut prius mens a sua accensione deferveat, prius intra semetipsam zeli sui impetum tranquilla æquitate componat, ne si ad animadvertenda vitia abrupto furore trahimur, peccatum corrigendo peccemus, et qui culpam dijudicando insequimur, immoderate [f] feriendo faciamus. Non autem jam correctio delinquentis, sed magis oppressio sequitur, si in ultione ira ultra quam culpa meretur extenditur. In D correptione quippe vitiorum subesse menti debet iracundia, non præesse, ut exsecutionem justitiæ non dominando præveniat, sed famulando subsequatur, et [g] notum judicium **849** possessa impleat, non possidens præcurrat. Bene itaque dicitur : *Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas.* Quia videlicet si is qui corrigere nititur ira superatur, opprimit ante-

[a] Ita Turon., Ebroic. aliique Norm., Colbert., etc., quibus consentiunt vet. Edit. Recentioribus magis arrisit *seruerunt*, haud dubie propter antithesim alterius verbi, *metunt;* cujus loco Vindoc. et Turon. habent *metuunt*.

[b] Vindoc., *robusti inhæreant*.

[c] Turon., *et si adhuc grana*.

[d] Ebroic., Pratell., Utic., Vindoc., *quam consulendo*.

[e] In recent. Edit. *Cave ne*, abest *Cave* a Mss. Baluz., Colb., Norm., a vet. Excusis.

[f] Ita elegantius in Mss. Colb., Baluz., Turon., Vindoc., uno Ebroic., Pratel., Utic., et in vet. Edit. Paris. Aliæ habent, *feriendo sæviamus*.

[g] Baluz. et Pratel., *et notum judicii possessa impleat*, non *præcurrat*. Ita quoque vet. Edit. Paris. et Basil.

quam corrigat. Nam dum plus quam debet accenditur, sub justæ ultionis obtentu ad immanitatem crudelitatis effrenatur. Quod plerumque idcirco evenit, quia corda rectorum minus amori sunt solius creatoris intenta. Nam dum multa in hac vita appetunt, [a] innumeris cogitationibus disperguntur; et cum subito subditorum culpas reperiunt, digne cum Deo eas judicare nequeunt, quia corda sua in curis transitoriis sparsa [b] ad districtionis culmen colligere repente non possunt. Commoti ergo tanto minus ad ulciscenda peccata libram æquitatis inveniunt, quanto eam tranquillitatis suæ tempore non requirunt. Unde cum Eliu diceret : *Non te superet ira, ut aliquem opprimas*, quatenus easdem causas injustitiæ et iræ superantis exprimeret, illico adjunxit :

CAPUT XLIV.

IBID. — *Nec multitudo locorum inclinet te.*

79. *Ex originali peccato inquieta hominis mutabilitas oritur. Cum qualitate rerum non possit, varietate saltem quærit satiari.* — In tot quippe locis inclinamur, in quot supervacuis curis extendimur. Nam sicut locus est corporis spatium corporale, ita locus est mentis unaquæque intentio cogitationis. Quæ dum huc illucque impellitur, si delectatione aliqua cogitationis suæ libenter occupatur, velut in quodam loco ponitur ut quiescat. Nam quoties victi tædio a cogitatione in cogitationem ducimur, quasi fessa mente de loco ad locum migramus. Tot itaque loca culmen mentis inclinant, quot subortæ cogitationes unitatem bonæ intentionis dissipant. Recta etenim mens staret, si uni cui debuerat cogitationi semper inhæreret. Recta mens staret, si non se innumeris motibus fluxa mutabilitate prosterneret. Sed dum nunc ista pertractat, nunc ad alia dilabitur, quasi per locorum multitudinem a statu suæ rectitudinis inclinatur; et dum per plura se tendit, ab una, cui adhærere debuit, intentione se dejicit. Qui tamen mutabilitatis usus ex primæ prævaricationis vitio jam quasi in naturam venit. Nam cum stare animus in semetipso nititur, a semetipso aliquo modo etiam nesciendo derivatur. Humana namque anima ab unaquaque re cui intenditur fastidio impellente removetur. Sed dum inhianter cogitanda appetit, et repente cogitata fastidit, docet quod aliunde pendet, quæ quolibet posita non requiescit. Ad illum quippe suspensa est a quo formata. Et quia ad Deum solum appetendum facta est, omne autem quod infra appetit minus est, jure ei non sufficit quod Deus non est. Hinc est quod huc illucque spargitur, et ab unaquaque re, ut diximus, fastidio impellente removetur. Delectationis videlicet avida, quærit quo pauset, unum vero quem sufficienter habere poterat amisit. Unde nunc per multa ducitur, ut quia qualitate rerum non potest, saltem varietate satietur.

[*Vet.* XXXVII.] 80. *Sancti adhærendo Deo, huic anxietati medentur.* — [c] Sancti autem viri causa se observatione custodiunt, ne ab intentione sua mutabiliter dissolvantur, et quia idem esse appetunt, ad cogitationem qua Deum diligunt se solerter astringunt. In contemplatione namque creatoris hoc accepturi sunt, ut una semper mentis stabilitate perfruantur. **850** Nulla eos tunc mutabilitas dissipat, quia scilicet eorum cogitatio sibimetipsi semper indissimilis perseverat. Hoc ergo cum labore nunc conantes imitantur, quod post in munere gaudentes accipiunt. Cui se Propheta immutabilitati virtute amoris astrinxerat, cum dicebat : *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini* (*Psal.* XXVI, 4). Huic Paulus unitati intentione adhæserat, dicens : *Unum autem, quæ retro sunt oblitus, ad ea quæ ante sunt extentus, sequor ad palmam supernæ* [d] *vocationis Dei in Christo* (*Philip.* III, 13). Nam si quid in eorum corde humanitus diffluit, mox hoc discussio severa restringit; et cum quasi pueriliter cogitatio labitur, juvenili mox coercitione refrenatur. Unde fit ut sparsam mentem continuo colligant, et in una quantum prævalent cogitatione componant. Quia igitur status mentis cogitationum mutabilitate curvatur, recte ab Eliu dicitur : *Nec multitudo locorum inclinet te.*

81. *Deo ita vacantibus cavenda elatio.* — Sed sæpe dum viri justi animus in ipsa intentionis suæ arce consistit, dum ab omni mutabilitatis se sparsione colligit, dum quidquid in se superflue oboritur premit; ipsa suæ rectitudinis gloria tangitur, et in tumore propriæ præsumptionis elevatur. Qui enim magna agit, quamvis de se humilia sentiat, scit tamen magna esse quæ agit. Nam si magna esse nescit, ea procul dubio minime custodit. Quæ dum custodire negligit, aut in eis minus proficit, aut ea funditus amittit. Dum ergo bona nostra opera scire necesse est ut custodiamus, ex ipsa eorum scientia elationis aditus panditur, et ad operantis cor culpæ manus admittitur, qua vastante rapiantur. Mira autem dispensatione agitur, ut conditor noster sublevatum prosperis animum subita concuti tentatione permittat, quatenus [e] semetipsum in infirmitate verius videat, et ab eo quem de virtutibus sumpserat, jam seipso melior elationis fastu descendat. Unde et bene nunc subditur :

CAPUT XLV.

VERS. 19. — *Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, et omnes robustos fortitudine.*

82. *Ne de nobis præsumamus, Deus tentatione nos pulsari permittit.* — Robusti quippe sunt motus cordis, cum nulla nisi quæ virtutis sunt sentiunt. Sed magnitudinem et robustos motus deponimus, quando pulsante vitio cogimur pensare quid sumus. Robu-

[a] Pratel., *in innumeris.*

[b] Baluz., Colb., Vindoc., Pratel., Utic. et alios Norm., hic sequimur, non Excusos, ubi legitur *ad discretionis.*

[c] Editi, *sancti autem viri quia cauta se observatione custodiunt.* Redundat *quia;* omittiturque in Mss. Pratel., Utic. et aliis. Baluz. et Colb. habent *causta se.*

[d] Pratel. et Utic., *supernæ vocationis Christi.* Conveniunt cum Baluz. et Colb.

[e] Deest, *semetipsum* in Ebroic. et aliis Norm.

suos motus deponimus, quando jam non de virtute A attollimur, sed in culpa consentiendo obrui de ipsa [a] qua quatimur infirmitate formidamus. Multum namque de se animus confidit quando sibi ad votum vires suppetere conspicit. Jam sibi fiduciam sanctitatis arrogat, jam se idoneum etiam ad cuncta virtutum culmina quæ sola cogitatione conceperit putat. Sed cum hunc tentatio subito oborta transverberat, eas quæ natæ de virtutibus fuerant, elatas cogitationes funditus turbat. Quasi securam quippe urbem inopinatus hostis ingreditur, et repentino gladio superborum civium colla feriuntur. Nihil ergo tunc nisi continuus luctus agitur, [b] dum capta urbs animi a magnatum suorum gloria cæde interveniente vacuatur. Unde nunc dicitur : *Depone magnitudinem tuam absque tribulatione, et omnes robustos fortitudine.* Ac B si aperte diceretur : Omne quod intrinsecus de bona actione [c] intumueras **851** reprime, et cordis motus quos ex recto opere robustos habueras depone, quia jam in ipsa adversitatis tentatione consideras quam frustra prius de te magna elatus æstimabas. Quæ videlicet magnitudo idcirco absque tribulatione deponenda dicitur, quia nimirum cum per tentationem humilitas proficit, prospera est ipsa adversitas quæ mentem ab elatione custodit. [*Vet. XXXVIII*]. Sed tamen sine magna tribulatione non agitur, cum tranquilla mens irruente tentatione quasi repentino hoste turbatur. Ipsa namque tentationis adversitas dum se menti inserit, quasdam in illa tenebras gignit, eamque obscuritate suæ amaritudinis turbat, quæ apud se dudum virtutum dulcedine irradiante claruerat. C Unde et apte subjungitur :

CAPUT XLVI.

Vers. 20. — *Ne protrahas noctem ut ascendant populi pro eis.*

83. *Tentatio tenebras gignit, et procellas excitat.* — Nox quippe protrahitur cum suborta de tentatione tristitia consolatione concita non finitur. Nox protrahitur quia mœror animi confusis cogitationibus elongatur. Nam dum mens posita in tentatione considerat quod a virtutis suæ pristina soliditate repellitur, superductis mœroribus, quasi quibusdam tenebris cæcatur, atque ab omni luce gaudii ejus oculus clauditur, dum sollicita trepidat ne hoc quod esse dudum cœperat funditus amittat. Unde et bene dicitur quod in hac nocte pro robustis populi ascen- D dunt, quia videlicet in hoc mœrore tentationis pro robustis motibus indignæ cogitationes et multiplices in corde prosiliunt. Nam dum se in perturbatione conspicit [d] jam pene amisisse quod fuerat, fluctus in se innumeros tumultusque coacervat, modo tranquillitatem suam quia perdidit dolet; modo ne usque ad prava opera corruat pertimescit; modo in quo culmine steterat meminit; modo in quo vitiorum profundo per delectationem jaceat attendit; modo ad resumendas vires se reparat; modo se eas posse resumere quasi victus jam fractusque desperat.

84. *Hac in nocte multiplices cogitationes quasi populi tumultuantes premunt.* — [e] Cum ergo super afflictam mentem tam multiplices cogitationes prodeunt, hanc quasi in nocte populi consurgentes premunt. Quos nimirum populos non per se, sed per divinæ protectionis auxilium Propheta subigere se posse præsumpserat, cum dicebat : *Protector meus, et in ipso sperabo, subjiciens populos sub me* (*Psal.* CXLIII, 2). Sanctis quippe mentibus populi subiguntur, cum ab eis per districtæ severitatis præsentiam cogitationes stultæ dissiliunt, ut non per abrupta phantasmatum rapiant, sed rationi subditæ a corde humiliter conquiescant. Quia ergo positus in tentatione animus, qui de se in prosperis majora præsumebat, tumultus spei desperationisque tolerat, recte nunc dicitur : *Ne protrahas noctem, ut ascendant populi pro eis.* Ac si aperte diceretur : In tentatione deprehensus, citius tenebras mœroris incide, ne qui in tranquillitate **852** de te alta senseras, in perturbatione quoque deterius cogitationum te caligine confundas. Quod recte Eliu diceret, si tamen cui diceret sciret. Nam hæc beato Job tanto minus congruunt, quanto ab illo omnia altius sciuntur. Quia vero, ut sæpe diximus, arrogantes, dum præsumunt docere [f] quos non debent, usque ad contumeliosa increpationum verba dilabuntur, subditur.

CAPUT XLVII [*Rec.* XXIX].

Vers. 21. — *Cave ne declines ad iniquitatem; hanc enim cœpisti sequi post miseriam.*

85. *Tunc cavenda est impatientia, quæ in Job immerito impingitur.* — Iniquitatem post miseriam sequitur, qui post mala [g] quæ pro correptione sustinet fervent corde impatientiæ se facibus inflammat. Quod beatum Job perpetrasse Eliu credidit, qui eum inter flagella positum liberis effari vocibus audivit; videlicet nesciens, quia omne quod dixit, non hoc de iniquitate impatientiæ, sed de virtute veritatis protulit, qui ab interni judicis sententia nec cum se justificaret erravit. [*Vet. XXXIX.*] Sed considerandum valde est quomodo cum diceret: *Ne declines ad iniquitatem*, de eadem iniquitate protinus subdidit : *Hanc enim cœpisti sequi post miseriam.*

86. *Superbi in arguendo modum servare nesciunt.* — Quid est hoc quod dum ad eam [h] declinare vetat, de ea protinus quasi ad quam declinatum jam fuerit damnat, nisi quod arrogantes viri plus videri judices quam consolatores volunt? Unde [i] et nonnunquam ea districtis sententiis feriunt, quæ nata in corde suspicantur; et priusquam certa sit culpa delinquentium,

[a] Pleræque Edit., *quam patimur.*

[b] Turon. et Colb., *dum capta urbs a nimia magnatorum.* In Norm. legitur quoque *magnatorum*, hic aliquot versus omissi in Baluz

[c] Al., *intumuerat*, ut legitur in Pratell.

[d] Longip., *jam pene amisisse quod fuerat credens factus*, etc.

[e] Vulgati, *Ad supradictam mentem.* Emendavimus ex Mss. Baluz., Colb., Utic., Pratel., etc. De hac voce Gregorio familiari jam diximus lib. II, c. 9, n. 15.

[f] Pratel., *quod non debent.*

[g] Vindoc., *quæ pro corruptione.*

[h] Utic. et Pratell., *declinari.*

[i] Colbert. et Baluz., *et nunquam*, sed mendose.

profertur invectio districta verborum; et ante per sententiam percutitur, quam prodeat quod feriatur.

87. *Sanctorum discretio in corripiendo.* — Quamvis et justi viri plerumque pravis et occultis cogitationibus arguendo obviant; sed cum easdem cogitationes aliqua quæ præeunt opera demonstrant, plerumque ab auditorum suorum cordibus ea vitia quæ necdum prolata sunt manu correptionis eradicant, sed jam illa subsequi conspiciunt ex aliis quæ præcedunt. Sicut enim corporales medici quasdam ægritudines jam venisse inveniunt, [a] quasdam vero ne veniant medentur, ita doctores sancti aliquando inventa vulnera saluti restituunt, aliquando vero agunt in men- A tibus ne vulnerentur. In quibus solerter intuendum est, quia sicut certa plerumque cum asperitate redarguunt, ita incertis vitiis et cum tranquillitate contradicunt; certa ferientes increpant, incerta præmunientes devitant. Quam quia arrogantes viri discretionis regulam nesciunt, sententiarum suarum jaculis sicut nota, sic incognita; sicut certa, sic etiam incerta configunt. Unde nunc ab Eliu dicitur: *Cave ne declines ad iniquitatem; hanc enim cœpisti sequi post miseriam.* Quia vero ea quæ subnexa sunt longiori allegatione protrahuntur, istum libellum hoc fine constringimus, ne immoderatius extendatur.

[a] Vindoc., Pratel. et alii, *quibusdam vero ne veniant, medentur.* Colb., *ut ne veniant medentur.*

LIBER VIGESIMUS SEPTIMUS.

Duodecim ultimi versus capitis* XXXVI *exponuntur, cum integro capite* XXXVII, *ingeniose quæsitis ad astruendam, tum doctrinam, tum ethicen christianam sensibus.

CAPUT PRIMUM.

853 1. *Ex superborum recte dictis sumendum quod prosit, respuendùm quod noceat.* — Quisquis de magnis dictis arrogantium sumere scientiam nititur, providere solerter debet, ne hoc quod eorum scientia altum tumet, imitetur, [a] ne cum virtutum verbis morum vitia colligat, et in eo quod loquendi notitiam assequitur, vivendi se imperitia transfigat. Hos namque cum fortia dicere audimus, sed tamen de dictis fortibus tumere conspicimus, quasi doctrinæ hortum ingressi, de spinis rosas attingimus. Discreta ergo nobis sollicitudine opus est, et carpere quod redolet, et cavere quod pungit, ne si fortasse improvide dictorum flos legitur, [b] incauta legentis manus morum spina laceretur. Eliu itaque doctus et arrogans profert aliquando quod redoleat, aliquando quod pungat. Sic igitur sumendum est de ejus doctrina quod fragrat, ut tamen sollicite cavendum sit de elatione quod vulnerat. Qui multa quidem superius moraliter intulit, sed in verbis sequentibus ad sola se prophetiæ arcana sustulit. [c] Ima enim moralitatis deserit, et ad prophetiæ summa conscendit.

2. *Superbi spiritu prophetiæ aliquando repleti.* — Nec mirandum quod vir arrogans impleri prophetico spiritu potuit, cum Saul etiam in numero prophetarum fuit (*I Reg.* x, 6). Sed hoc de Saule cur dicimus, cum ex visione angeli accepisse verba rationabilia et asinam noverimus (*Num.* XXII, 28)? Sed sicut irrationale animal rationis verba edidit, nec tamen ad permutationem naturæ rationalis accessit, ita sæpe quilibet indignus sancta verba per prophetiæ spiritum accipit, sed tamen ad promerendam sanctitatis gloriam non pertingit, ut et supra se loquendo emineat, et infra se vivendo torpescat. Unde nunc Eliu Redemptoris nostri adventum humilem non hu- B milis conspicit, et eum prophetando prædicat, quem elatis moribus impugnat, dicens:

CAPUT II.

CAP. XXXVI, VERS. 22. — *Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, et nullus ei similis in legislatoribus.*

3. *Christus simul humilis in infirmitate et excelsus in fortitudine cæteros legislatores longe antecellit.* — Ac si aperte dicat: Qui humilis videbitur in infirmitate, excelsus manet in fortitudine, Paulo hoc etiam attestante, qui ait: *Quia et si crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei* (*II Cor.* XIII, 4). De quo recte subjungitur: *Nullus ei similis in legislatoribus.* Legislator Moyses, legislator Josue, legislatores etiam prophetæ; legislatores cunctos dicere possumus, quos ex lege admonuisse recta populum C scimus. Sed huic Mediatori in legislatoribus similis nullus est, quia isti gratuito vocati ex peccatis ad innocentiam redeunt, et ab his quæ in semetipsis experti sunt prædicando alios reducunt. Redemptor autem noster homo sine peccato est, filius sine adoptione, nec perpetravit unquam quod redarguit, et sic mundo ex humanitate loquitur, ut tamen **854** eidem mundo ante sæcula ex divinitate dominetur. Hunc Mediatorem Dei et hominum quidam legislatoribus similem fuisse crediderunt. Nam requirenti: *Quem dicunt homines esse filium hominis?* responderunt discipuli, dicentes: *Alii Joannem Baptistam, alii Eliam, alii Jeremiam, aut unum ex prophetis* (*Matth.* XVI, 13). [d] Sed nimirum Petro quam excelsus in fortitudine esset aperuit, cum eum veraciter intuens, a legislato- D rum æqualitate discrevit, dicens: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (*Ibid.*, 16). Unde recte de illo sponsa in Canticis canticorum dicit: *In lectulo meo per noctes quæsivi quem diligit anima mea, quæsivi illum, et non inveni* (*Cant.* III, 1). Et paulo post: *Invenerunt me*

[a] Vetus Edit. Basil., Gilot., Gussanv. et plur., *ne cum virtutum flore.* Pro, *flore*, legitur, *verbis*, in omnibus Mss. nostris, et in vet. Edit. Paris.

[b] Al., *incautis legentibus;* ut est in Gilot., Gussanvil. et plur. Edit. Lectio nostra est Mss. Turon., Colb., Longip., Ebroic. aliorumque Norm. et vet. Edit. Paris. et Basil.

[c] Longip., *ad se arcana sustollit;* legitur etiam *sustollit* in Pratel. et aliis.

[d] Corruptissime in Edit. Gilot., Gussanvill. et non-

vigiles, qui custodiunt civitatem. De quibus rursum dicit: *Vulneraverunt me, tulerunt pallium meum.* Quos iterum percunctatur, dicens: *Num quem diligit anima mea vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea* (*Cant.* III, 3).

4. *Qui in nocte quæritur, sed non nisi transcensis prophetis et patriarchis invenitur.* — Dilectus namque per noctes in lectulo quæritur, quia intra secreta cordis cubilia in tribulatione spiritus desideratur. Quem tamen quærens sponsa non invenit, quia electa quæque anima jam quidem amoris ejus facibus flagrat, [a] sed adhuc quæsita negatur species, ut amantis desiderium crescat; et quasi in siti aqua subtrahitur, ut ejusdem sitis æstus augeatur, et quo hanc diutius sitiens desiderat, eo quandoque cum invenerit avidius sumat. Sed hanc quærentem vigiles inveniunt, eamque vulnerant, et ejus pallium tollunt, quia unamquamque animam redemptoris sui jam speciem requirentem, cum solliciti doctores inveniunt, hanc per prædicationis verbum cœlestis amoris [b] spiculis vulnerant, et si quod ei adhuc de vetusta conversatione tegmen inest, subtrahunt, ut quo exuta ab hujus mundi onere redditur, eo is qui quæritur, ab illa citius inveniatur. Bene autem subditur: *Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea.* Quia visionis ejus mens avida, nisi prophetarum æstimationem, nisi patriarcharum celsitudinem, nisi cunctorum hominum mensuram transcenderet, eum qui est super homines non inveniret. Transire ergo est vigiles, etiam eos [c] quos miratur anima in ejus comparatione postponere. Et tunc is qui quærebatur, cernitur, si homo quidem, sed tamen extra mensuras hominum credatur. Unde bene nunc dicitur: *Nullus ei similis in legislatoribus.* Sed is videlicet per infirmitatem carnis nostris obtutibus apparens, dum alios reprobat, alios vocat, mira judicia exhibuit, quæ a nobis et cogitari possint, et comprehendi non possint. Ait **855** namque: *In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant* (*Joan.* IX, 39). Et rursum: *Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (*Matth.* XI, 25). In quibus nimirum judiciis Judæa repellitur, gentilitas aggregatur. Quod videlicet factum mirari possumus, sed perscrutari nullatenus valemus. Unde et bene nunc ab Eliu subditur:

CAPUT III.

VERS. 23. — *Quis poterit scrutari vias ejus? aut quis audet ei dicere: Operatus es iniquitatem?*

5. *Judicia ejus scrutari, multo minus reprehendere non debemus.* — Ac si dicat: Cujus perscrutari actio
A non potest, quo pacto reprehendi potest? Nemo enim bene judicat quod ignorat. Tanto ergo debemus sub ejus judiciis silendo quiescere, quanto et rationem judiciorum illius nos cernimus non videre. Unde et bene subditur:

CAPUT IV [*Vet. et Rec. II*].

VERS. 24. — *Memento quod ignores opus ejus, de quo cecinerunt viri.*

6. *Angeli et doctores ea, etsi laudent, minime tamen cognoscunt.* In Scriptura sacra viri aliquando angeli, aliquando autem perfectæ vitæ homines memorantur. Nam quia aliquando vir angelus dicitur, Daniel propheta testatur, dicens: *Ecce vir Gabriel* (*Dan.* IX, 21). Rursum, quia virorum nomine perfectæ vitæ homines exprimuntur, in Proverbiis sapientia loquitur, dicens:
B *O viri, ad vos clamito* (*Prov.* VIII, 4). De Domino igitur viri canunt, cum ejus nobis potentiam vel superni spiritus, vel perfecti quique doctores innotescunt. Sed tamen opus ejus ignoratur, quia nimirum judicia illius ipsi etiam qui hunc prædicant impenetrata venerantur. Et sciunt ergo quem prædicant, et tamen ejus opera ignorant, quia cognoscunt per gratiam eum a quo facti sunt, sed ejus judicia comprehendere nequeunt, quæ ab illo etiam super ipsos fiunt. Quod enim omnipotens Deus perspicue in sua actione non cernitur, Psalmista testatur, dicens: *Qui posuit tenebras latibulum suum* (*Psal.* XVII, 12). Et rursum: *Judicia tua abyssus multa* (*Psal.* XXXV, 7). Atque iterum: *Abyssus sicut pallium amictus ejus* (*Psal*, CIII, 6). Unde bene etiam per Salomonem dicitur:
C *Sicut ignoras quæ sit via spiritus, et qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis, sic nescis opera Dei, qui fabricator est omnium* (*Eccle.* XI, 5).

7. *Occultorum Dei judiciorum exemplum in parvulis sine baptismo, vel post baptismum morientibus.*—Ut enim unum e multis loquar, duo ad hanc lucem parvuli veniunt, sed uni datur ut ad redemptionem per baptisma redeat, alter ante subtrahitur quam hunc regenerans unda perfundat. Et sæpe fidelium filius sine fide rapitur, sæpe infidelium concesso fidei sacramento renovatur. Sed fortasse aliquis dicat quod hunc Deus acturum prave etiam post baptisma noverat, et idcirco eum ad baptismatis gratiam non perducat. Quod si ita est, peccata quorumdam proculdubio priusquam sint perpetrata puniuntur. Et quis ista recte sentiens di-
D xerit quia omnipotens Deus, qui alios a perpetratis facinoribus liberat, hæc in aliis etiam non perpetrata condemnet? Occulta itaque sunt ejus judicia; et quanta obscuritate nequeunt conspici, tanta debent humilitate venerari. Dicat ergo: *Memento quod ignores opus ejus, de quo cecinerunt viri.* Ac si aperte diceret: De quo fortes quique locuti sunt, ejus opera tuæ mentis oculis absconduntur, quia mensuram tuæ

nullis, *sed nimirum Petrus quam excelsus in fortitudine esset apparuit.* Ubi ad Petrum refertur fortitudo, quam in Christo divinam commendat sanctus Doctor, alludens ad hunc locum Job: *Ecce Deus excelsus in fortitudine, et nullus ei similis in legislat.* In vet. Edit. Basil. Paris. 1518 et nonnullis legitur: *Petrus quam excelsus in fortitudine esset* (Christus) *aperuit*, et quidem optimo sensu, quem posteriores Editores præ oscitantia legentes, *apparuit* pro *aperuit* corruperunt. Sequimur Mss. Baluz., Colb., Turon., Vindoc., Norm., etc.

[a] Longip., *sed adhuc quæritur species.*

[b] Vindoc., Ebroic. et alii Norm., *spiculis figunt.*

[c] Omittunt *anima* Edit. recentiores, quam vocem revocavimus ex Mss. Baluz., Colb., Ebroic., etc.

notitiæ eo ipso quo humanitate circumscriberis transeunt. Sequitur :

CAPUT V [*Rec. III*].

856 Vers. 25.—*Omnes homines vident eum, unusquisque intuetur procul.*

8. *Deus nonnisi procul, etiam ab electis videtur.* — Omnis homo eo ipso quo rationalis est conditus, debet ex ratione colligere eum qui se condidit Deum esse. Quem nimirum jam videre est damnationem illius [a] ratiocinando conspicere. Cum vero dictum sit : *Omnes homines vident eum*, recte subjungitur : *Unusquisque intuetur procul.* Procul quippe eum intueri est non jam illum per speciem cernere, sed adhuc ex sola operum suorum admiratione pensare. Procul illum hic etiam electi conspiciunt, quia necdum claritatem illius [b] per acumen intimæ visionis apprehendunt. Cui etsi jam per amorem juxta sunt, adhuc tamen ab illo terrenæ inhabitationis pondere disjunguntur ; et quamvis ei bene vivendo inhæreant, a contemplationis ejus specie longe se esse suspirant. Quem nimirum reprobi etiam cum ad judicium venientem viderint, procul intuentur, quia non eum in divinitatis forma, sed in sola qua et comprehendi potuit humanitate conspiciunt, quia videlicet eorum oculos reducta tunc ad memoriam sua male gesta reverberant, et dum ejus humanitatem vident, cujus divinitatis claritatem non vident, miro modo ab ejus visione quem conspiciunt longe fiunt. [*Vet. III.*] Sed cum dicitur : *Memento quod ignores opus ejus*, ac deinde subjungitur : *Omnes homines vident eum*, quem, sicut diximus, videre est transcendentem omnia ejus essentiam ex ratione colligere, valde mirandum est quod et ipsum cernimus, et ejus opus ignoramus. Dubii quippe de ejus essentia non sumus, et tamen in ejus judiciis incerti remanemus. Patet nobis quod summum est, absconditur quod minimum. Minus quippe sunt ejus opera quam ipse; et agentem cernimus, sed in actione caligamus : quia videlicet cur quid fiat incertum est, sed quis sit qui hæc incerta faciat, incertum non est. Dicat ergo : *Memento quod ignores opus ejus, de quo cecinerunt viri : Omnes homines vident eum, unusquisque intuetur procul*, quia eum, cujus judicia minime comprehendimus, esse per rationem videmus ; [c] quem tamen adhuc procul cernimus, quia ab ejus fortitudine nubilo infirmitatis nostræ separamur. Sequitur :

CAPUT VI [*Rec. IV*].

Vers. 26. — *Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram.*

9. *De Deo tunc tantum aliquid intelligere incipimus, cum eum nos digne cognoscere non posse sentimus.* — Superius dixerat : *Ecce Deus excelsus ;* nunc iterum dicit : *Ecce Deus magnus.* Quid est quod de Deo loquens ecce dicit, et ecce repetit, nisi quod ecce dicimus de ea re quam in præsenti monstramus? et quia Deus ubique præsens est, eum de illo ecce dicitur, etiam non videntibus adesse memoratur. Bene autem eum vincere scientiam nostram narrat, quem videri ab omnibus dixerat, quia etsi ex ratione conspicitur, magnitudo tamen illius nulla nostri sensus subtilitate penetratur. Quidquid namque de claritate ejus magnitudinis scimus, infra ipsum est ; et tanto ab ejus scientia longe repellimur, quanto ejus potentiam nos comprehendisse suspicamur. Nam quamvis in altum mens nostra rapiatur, ejus tamen magnitudinis immensitate transcenditur. Cujus tunc aliquid quasi ex parte cognoscimus, quando eum nos digne cognoscere non posse sentimus. Sequitur ;

CAPUT VII.

Ibid. — *Numerus annorum ejus* [d] *inæstimabilis.*

857 10. *Deus sine spatio immensus, sine initio aut fine æternus.* — Dicere utcunque æternitatem voluit, et ipsam æternitatis longitudinem annos vocavit. Cum enim brevitatem temporis dilatare volumus, momenta per horas, horas per dies, dies per menses, menses autem per annos extendimus. Quia ergo peramplum quiddam dicere voluit, sed quid diceret latius non invenit, [e] in Deo annos sine æstimatione numeri multiplicavit, dicens : *Numerus annorum ejus inæstimabilis*, ut dum ea quæ apud se sunt prolixa multiplicat, æternitatis longitudinem se metiri non posse infirmitas humana cognoscat. Tende itaque oculum in æternitatem, ut videas Deum, vel quando est a principio, vel quousque ; [f] et nusquam finis superior, quia esse non incipit; nusquam finis inferior, quia esse non desinit. Intra ipsum omnia coangustantur, ipse vero circa omnia sine spatio extenditur, sine loco dilatatur. Ecce cuncta quæ facta sunt, ea ipsa circumscriptione qua creata sunt, superiori et inferiori fine cinguntur. Lege enim sua, [g] quia a non esse incipiunt, festinant non esse.

11. *Quædam æterna futura sunt, sed non fuerunt.* — Sed quædam mirabiliter acceperunt ut quamvis ea finis superior inchoat, finis tamen inferior non constringat ; et licet esse incipiant, esse in perpetuum non desistant. Horum vero æternitas idcirco summæ est æternitati dissimilis, quia æterna esse cœperunt. Cum ad extrema prospicimus, horum finem, qui omnino deest, non comprehendimus ; eorum tamen initia cernimus, cum mentem retro revocamus ; et dum in eis infra supraque animum ducimus, non capimus omnino quousque sunt, sed videmus ex quo. Deus autem quia quasi quiddam in eo per æternitatem longum est, quod nec initio oritur, nec fine termi-

[a] Deest *ratiocinando* in Baluz., Utic., Pratel., ac al. Norm.

[b] Ebroic. et plur., *per acumen illius intimæ.*

[c] Edit. vet. Paris. et Basil., aliæque posteriores, *quem tanto adhuc procul cernimus, quanto ab ejus fortitudine*, etc. Lectionem nostram quam Gussanv. in marg. annotavit, suppeditarunt Mss. Baluz., Colb., Vindoc., Longip., Ebroic., aliique Norman.

[d] Turon., *innumerabilis.*

[e] Editi, *ideo annos*, pro *in Deo ;* legendum esse *in Deo* persuaserunt Mss. Colb., Baluz., Anglic. et Norman., necnon Codices a Gussanv. visi, ex quibus deprompiam lectionem hanc margini inscripsit.

[f] Longip., *et nusquam invenitur finis superior*

[g] Vet. Edit., *quia dum esse incipiunt.* Gilot. et aliæ posteriores, *qua ante esse incipiunt.* Corruptum hunc locum sanavimus ope Mss., maxime Vindoc., Ebroic. et aliorum Norman.

natur, nec ex quo in semetipso recipit, nec quousque, dicatur ergo: *Numerus annorum ejus inæstimabilis.* Per hoc ergo quod annorum illius numerus dicitur, diutinum ejus esse ostenditur. Per hoc vero quod inæstimabilis memoratur, hoc ipsum esse infinitum et incomprehensibile demonstratur. Sed quia humanis mentibus innotescat agnovimus, dum omnes homines vident eum; et quia ejus magnitudinem admirantes cernimus, dum annorum ejus numerus inæstimabilis habetur, restat jam ut etiam quid agat audiamus. Sequitur:

CAPUT VIII [*Vet. IV, Rec. V*].

Vers. 27. — *Qui aufert stellas pluviæ* [a], *et effundit imbres ad instar gurgitum.*

12. *Sancti patriarchæ et prophetæ stellæ fuerunt pluviam generantes.* — Duo in hac vita sunt genera justorum: unum videlicet bene viventium, sed nulla docentium; aliud vero recte viventium, et eadem recta docentium, sicut et in cœli facie aliæ stellæ prodeunt quas nullæ pluviæ subsequuntur, aliæ prodeunt quæ arentem terram magnis imbribus infundunt. Igitur quoties in sancta Ecclesia recte quidam vivunt, sed tamen prædicare eamdem rectitudinem nesciunt, stellæ quidem sunt, sed in siccitate aeris natæ; quia per exemplum bene vivendi lucere cæteris possunt, sed per prædicationis verbum pluere nequeunt. Cum vero in ea quidam et recte vivunt, et aliis eamdem rectitudinem verbis prædicationis influunt, quasi ad proferendas pluvias in cœlo stellæ producuntur, quæ sic vitæ suæ meritis luceant, ut etiam sermone prædicationis pluant. An non in hoc cœlo astrum pluviæ Moyses exstitit, **858** qui cum de supernis emicuit, corda peccantium quasi arentem inferius terram sanctæ exhortationis pluvia ad ubertatem germinis infudit? An non Isaias astrum pluviæ ostensus est, qui in eo quod lucem veritatis prævidens tenuit, siccitatem infidelium prophetando annuntians rigavit? An non Jeremias et prophetæ cæteri, velut in cœlo positi astra pluviæ fuerunt, qui in prædicationis culmine erecti, dum pravitatem peccantium libere increpare ausi sunt, quasi verborum guttis obcæcationis humanæ pulverem rigando presserunt? Quorum videlicet animas ab hac corruptibili carne susceptas, quia ex præsenti vita superna judicia auferunt, quasi a cœli facie stellæ pluviæ subtrahuntur, et ad occultum astra redeunt, dum peractis suis cursibus sanctorum animæ in thesauris dispositionis intimæ reconduntur.

13. *His subductis, missi apostoli, qui imbres tanquam gurgites effuderunt.* — Sed quia terra aresceret si subductis stellis pluviæ superna funditus fluenta cessarent, recte dicitur: *Qui aufert stellas pluviæ, et effundit imbres ad instar gurgitum.* Nam cum prophetas abstulit, eorum vice Dominus apostolus misit, qui in similitudinem gurgitum pluerent, postquam subductis antiquis Patribus exteriora legis prædicamenta tacuissent. Stellas ergo pluviæ abscondit, et ad instar gurgitum imbres fudit, quia dum prædicatores legis ad secreta et intima retulit, per dicta sequentium uberior vis prædicationis emanavit.

[*Vet. V.*] 14. *Post apostolos, sancti Patres doctrinam sacram auxerunt.* — Possunt quoque per stellas pluviæ, sancti apostoli designari, de quibus Judææ reprobatæ per Jeremiam dicitur: *Prohibitæ sunt stellæ pluviarum* [b], *et serotinus* [c] *imber non fuit* (*Jerem.* III, 3). Stellas ergo pluviæ Dominus [d] abstraxit, atque ad instar gurgitum imbres fudit, quia cum de Judæa prædicantes apostolos abstulit, doctrina novæ gratiæ mundum rigavit. Quod utrumque factum in Ecclesia potest non inconvenienter intelligi, quia cum solutis corporibus ad secretos supernorum sinus apostolorum animas retulit, quasi a cœli facie stellas pluviæ abscondit. Sed ablatis stellis pluviæ, in morem gurgitum [e] imbres dedit, quia etiam reductis ad superna apostolis, per expositorum sequentium linguas, divinæ fluenta scientiæ diu abscondita largiori effusione patefecit. Nam quod illi sub brevitate locuti sunt, hoc exponendo isti multipliciter auxerunt. Unde et non immerito ipsa expositorum prædicatio gurgitibus comparatur: quia dum multorum præcedentium dicta colligunt, ipsi in eo quod astruunt profundius dilatantur. Nam dum testimonia testimoniis jungunt, quasi ex guttis gurgites faciunt. Quorum verbis dum quotidie gentilitas docetur, quia peccatorum mens cœlestem scientiam accipit, quasi stans in terra aqua gurgites ostendit. Sed nequaquam se eisdem apostolis expositores in scientia præferant, cum exponendo latius loquuntur. Meminisse quippe incessanter debent, per quos ejusdem scientiæ inventiones acceperunt. Unde et apte subjungitur:

CAPUT IX.

Vers. 28. — *Qui de nubibus fluunt.*

15. *Nec tamen apostolis hujus doctrinæ primis traditoribus præferendi.* — Hi quippe de nubibus gurgites fluunt, quia si ex sanctis apostolis vis intelligentiæ non inciperet, nequaquam per doctorum ora largior manaret. In Scriptura enim sacra aliquando per nubes, **859** mobiles quique homines, aliquando prophetæ, aliquando autem apostoli designantur. Per nubes quippe mobilitas humanæ mentis exprimitur, sicut Salomon ait: *Qui ventum observat, non seminat; et qui considerat nubes, nunquam metit* (*Eccle.* XI, 4). Ventum procul dubio immundum spiritum, nubes vero subjectos ei homines appellat; quos toties huc illucque impellit et revocat, quoties tentationes ejus [f] in eorum cordibus suggestionum flatibus alternant. Qui igitur ventum observat, non seminat, quia qui tentationes venturas metuit, cor ad bona opera non proponit. Et qui considerat nubes, non metit, quia is qui ante humanæ mutabilitatis terrorem trepidat, [g] mercedis æternæ retributione se privat. Per nubes prophetæ figurantur, sicut per Psalmistam dicitur:

[a] Vide col. 295 (*inter numeros crassiori charactere expressos*) in notis.
[b] Ibid.
[c] Quidam Editi, *imber non ruit.*

[d] Al., *abstulit.*
[e] Ebroic. et alii, *imbres fudit.*
[f] Vindoc., Pratel. et al., *in eorum mentibus*
[g] Pratel., *mercede æternæ retributionis.*

Tenebrosa aqua in nubibus aeris (*Psal.* XVII, 12); id est, occulta scientia in prophetis. [*Vet. VI.*] Per nubes quoque apostoli designantur, sicut per Isaiam dicitur : *Mandabo nubibus, ne pluant super eam imbrem* (*Isai.* V, 6). Ipsi igitur stellæ, quia vitæ meritis lucent; ipsi nubes, quia arentem nostri pectoris terram cœlestis intelligentiæ fluentis rigant. Si enim nubes non essent, nequaquam eos intuens propheta dixisset : *Qui sunt isti, qui ut nubes volant* (*Isai.* LX, 8)? Imbrium itaque gurgites de nubibus fluunt, quia profundæ prædicationes sequentium intelligentiæ originem a sanctis apostolis acceperunt. De quibus adhuc nubibus apte subjungitur :

CAPUT X.

IBID. — *Quæ prætexunt cuncta desuper.*

16. *Nubes cur apostoli dicantur.* — Nubes cum desuper aerem prætexunt, si in cœlum oculos attollimus, non cœlum, sed ipsas intuemur; nec visus noster æthereas plagas penetrat, quia ei illas ipsa sua infirmitas occultat; et cum de cœlo sol rutilat, prius interfuso aere pascitur, ut post in cœlo solis radios contempletur. Quia ergo carnales homines sumus, cum superna appetere nitimur, quasi in cœlum oculos levamus, et velut in cœlum aciem intendimus, quia, pressi usu rerum corporalium, [a] docere spiritalia conamur. Sed quia transire intellectus noster ad divina non sinitur, nisi prius per sanctorum præcedentium exempla formetur, quasi jam cœlum noster oculus suspicit, sed nubes videt, [b] quia comprehendere ea quæ Dei sunt appetit, sed vix mirari ea quæ hominibus collata sunt potest. Unde et alias dicitur : *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis* (*Psal.* LXXV, 5). Qui enim orientem solem contemplari non valet, irradiatos montes aspicit, et quia sol ortus sit deprehendit. Ex æternis ergo montibus nos Deus illuminat, quia per admiratam vitam Patrum præcedentium, radio nos suæ claritatis illustrat. Ecce in studio devotionis dominicæ et charitatis accendimur, sed in hac devotione atque charitate melius harum nubium contemplatione formamur. Quid enim devotius Petro (*Matth.* XIV. 29)? Quid charius Joanne (*Joan.* XIII, 23)? Ille per devotionem fluida maris dorsa calcare non timuit, iste per amorem in ipso auctoris nostri pectore requievit; et qui ad corporalis cœnæ refectionem venerat, spiritale pabulum de sinu Redemptoris sumpsit.

Vet. VII.] 17. *Cur prophetæ et antiqui Patres nubes quoque dicantur. Abraham obedientiam nos docet; Isaac patientiam; Jacob laboriosam vitam; Joseph castitatem; Moyses mansuetudinem; Josue constantiam; Samuel benignitatem; David pietatem et humilitatem.* — Sed quia signari per nubes etiam prophetas diximus, necesse est ut adhuc ad medium superiorum Patrum exempla deducamus. Ecce cum præceptis cœlestibus subdi per obedientiam cupimus, **860** consideratis antiquorum patrum vestigiis juvamur. Quid enim Abraham obedientius, qui ad unam vocem dominicam cognatos ac patriam deserit, et pro adipiscenda æterna hæreditate ipsum ferire non trepidat quem senex jam et pene moriturus acceperat hæredem (*Genes.* XII, 4)? Cum patientiæ virtutem apprehendere conamur, præcedentium exempla conspicimus. Quid enim Isaac patientius, qui ligna portat, de holocausto interrogat, atque post paululum ligatur, et non loquitur; aræ superponitur et non reluctatur (*Genes.* XXII, 7)? Quid ergo isto viro dici patientius potest, qui quasi ad solatium ducitur, et requirit; ad feriendum ligatur, et conticescit; et oblaturus holocaustum interrogat, offerendus in holocaustum tacet? Cum accingi ad laborum tolerantiam nitimur, exemplis præcedentibus [c] sublevamur. Quid enim Jacob laboriosius, qui apud Laban tam longo tempore propinquus jure cognationis, opera exercuit servitutis, et vice obsecutus est famuli, ut perfrueretur præmiis hæredis (*Genes.* XXX, 26)? Cum arcem continentiæ et castitatis ascendere nitimur, exemplis præcedentium sublevamur. Quid enim Joseph castius, qui ad desiderium petulantis dominæ, jugo luxuriæ premi non potuit etiam captivus? Et quidem hominibus exstitit servus, sed contra dominantem nequitiam et in servitio liber fuit (*Genes.* XXXIX, 12). Cum mansuetudine repleri concupiscimus, præcedentium exemplis adjuvamur. Quid enim Moyse mansuetius, qui commissi sibi populi seditionem tolerat, et tamen irascentem Dominum pro eisdem suis persecutoribus rogat, seque pro illis divino furori objicit, quia in sancto ejus pectore etiam ex persecutione charitas ignescit (*Exod.* XXXII, 32)? Cum contra adversa mundi [d] formare mentis constantiam nitimur, præcedentium consideratione fulcimur. Quid enim Josue constantius, qui ad explorandam gentium qualitatem missus, nec proceritatis magnitudinem, nec numerositatis multitudinem expavit. Unde et easdem gentes, quas explorando non timuit, etiam præliando prostravit (*Josue* X, 7). Cum benignitatis culmen apprehendere conamur, præcedentium exemplis instruimur. Quid enim Samuele benignius, qui de principatu regendi populi dejectus, successorem sibi humiliter requirit, inventumque ungit in regem, unctum mox [e] patitur persecutorem (*I Reg.* X; XII, 1). A quo ne moriatur, trepidat; et tamen ne ei Dominus irascatur, rogat. Ipse quippe cum mitteretur, ait : *Audiet Saul, et interficiet me* (*I Reg.* XVI, 2). Et ei per semetipsam Veritas dicit : *Quousque tu luges Saulem, cum ego abjecerim eum* (*Ibid.*, 1)? Quid ergo isto viro benignius dici potest, qui et hunc non vult divinitus percuti a quo formidat occidi? Cum ad pietatis atque humilitatis celsitudinem tendimus, præcedentium exemplis levamur. Quid enim David misericordius, quid humilius dici potest, qui a rege reprobo pro victoriis

[a] Pratel. et Utic., *doceri*.

[b] Iidem, *quia apprehendere*.

[c] Aliqui Mss. et Editi, *informamur*. Sequimur Mss. Baluz. et Colb.

[d] Ita Turon., Vindoc., Baluz., Colb., Ebroic. aliique Norm. Vet. Ed. et Gilot. habent, *firmare mentem per constantiam*. Aliæ, *firmare mentis constantiam*.

[e] Ita Vindoc., Pratel. et alii Norm. Vet. Ed. et Gussanv, habent, *tolerat persecutorem*.

contumelias recepit, qui de manu hostili Israeliticam gentem fortis eripuit, et tamen ipse ne moriatur quasi debilis fugit (*I Reg.* XVII, 18, 19); qui et se electum divino judicio, et persecutorem suum reprobum agnoscit, et tamen eidem persecutori suo crebræ satisfactionis humilitate se subjicit, qui persecutoris lanceam tollit, oram chlamydis detruncat, atque ad cacumen montis protinus properat, et uno eodemque tempore quia **861** occidendi potestatem habuerit ostentat, et ne occidatur rogat?

18. ***More nubium extensa super nos illorum sanctorum vita tegimur.*** — Quia ergo in cunctis quæ spiritaliter appetimus exemplis præcedentibus informamur, bene de his nubibus dicitur : *Quæ prætexunt cuncta desuper.* More enim nubium extensa super nos patrum vita tegimur, ut ad fructum fecundi germinis infundamur. Et quasi intuentes cœlum prius nubes aspicimus, quia ante bonorum facta admirando cernimus, et post illa quæ sunt cœlestia experiendo penetramus. Sed quia nequaquam harum nubium, id est antiquorum patrum, vita nobis virtusque patesceret, nisi eam nubes aliæ, id est sancti apostoli lumine suæ prædicationis aperirent, ad has nubes quæ prædicando mundum circumeunt sermo redeat, et quid per illas Dominus in mundo egerit ostendat. Sequitur :

CAPUT XI [*Rec. VI*].

VERS. 29, 30. — *Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, et fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet.*

19. *Sancti Dei tentoria sunt, in quibus apud nos habitat et ambulat. Paulo Romam petente, latens in ejus pectore quasi sub tentorio ibat Deus.* — Extendit nubes Dominus, dum ministris suis viam prædicationis aperiens, eos in mundi latitudinem circumquaque diffundit. Bene autem dictum est : *Quasi tentorium suum.* Tentorium quippe in itinere poni solet. Et cum prædicatores sancti in mundum mittuntur, iter Deo faciunt. Unde scriptum est : *Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam* [a] *ante te* (*Malac.* III, 1). Et unde rursum per Psalmistam dicitur : *Iter facite ei qui ascendit super occasum* (*Psal.* LXVII, 5). Et rursum : *Deus, cum egredereris coram populo tuo, dum transgredereris per desertum, terra mota est* (*Ibid.*, 8). Deus enim, qui per semetipsum non localiter ubique est, per prædicatores suos in mundi partes localiter ambulat. Unde etiam per prophetam dicitur : *Et inambulabo in eis* (*Levit.* XXVI, 12; *II Cor.* VI, 16). Iter quippe per eos agit, dum humanis cordibus eorum se eloquio infundit. Atque in hoc itinere tentoria Dei sunt hæc eadem corda sanctorum, quibus quasi in via quiescendo tegitur, dum per hæc ad mentes hominum veniens, agit quæ disposuit, et non videtur. [*Vet. VIII.*] Hinc est quod simul omnis synagoga tentorium vocatur, cum cessasse a prædicatione sacerdotes Dominus per Jeremiam queritur, dicens : *Non est qui extendat ultra tentorium meum, et erigat pelles meas* (*Jerem.* X, 20). Hinc rursum de exterminatione ejus dicitur : *Dissipavit quasi hortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum suum* (*Thren.* II, 6). [b] Quia enim in unius populi cultu tunc Dominus inter homines latuit, eumdem sibi populum tentorium vocavit. Unde et recte nunc nubes istæ ejus tentorium dicuntur, quia ad nos Deus per gratiam veniens, intra prædicatorum suorum mentes operitur. An Paulus ejus tentorium non erat, cum a Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum ad corda mortalium veniens, in ejus mente Dominus quiescebat (*Rom.* XV, 19)? Nubes quippe erat hominibus, tentorium Deo, quia quem prædicando, infundebat audientibus, hunc invisibiliter in mente retinebat. Idem rursus dum catenis vinctus Romam peteret Paulus occupaturus mundum, latens in ejus pectore quasi sub tentorio ibat Deus (*Act.* XXVIII, 15), quia et occultus videri non poterat, et per verba prædicationis proditus iter inchoatæ gratiæ sine cessatione peragebat. Nubes ejus Moyses exstitit, cum priusquam plebi Israeliticæ ducatum præberet, quadraginta annis in deserto **862** permanens, et sublimia appetens, a conversatione populi segregatus vixit. Sed tentorium Dei factus est, cum ad revocandum populum in Ægyptum missus ibat (*Exod.* III, 10), portans invisibilem in corde veritatem, cum omnipotens Deus, qui patescebat in opere, latebat in corde. Et ubique præsens omnia continens, iter in suo famulo in Ægyptum veniens faciebat. Unde scriptum est : *Ivit Deus in Ægyptum, ut redimeret sibi populum* (*Exod.* XV, 13, *sec.* LXX). Ecce ire dicitur, per cujus incircumscriptam præsentiam cuncta continentur, quia is qui ubique ex majestate est quasi in via gressus ponit ex prædicatione.

20. *Deus per sanctos fulgurat, cum edit miracula. Hæc in prædicatoribus necessaria.* — Sed eisdem sanctis prædicatoribus nequaquam ad persuadendum verba sufficiunt, nisi etiam miracula addantur. Unde cum dictum sit : *Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum,* recte subjungitur : *Et fulgurare lumine suo desuper.* Quid enim sentire fulgura, nisi miracula debemus? de quibus per Psalmistam dicitur : *Fulgura multiplicabis, et conturbabis eos* (*Psal.* CXLIII, 6, *sec.* LXX). Per has ergo nubes lumine suo desuper fulgurat, quia per prædicatores sanctos insensibilitatis nostræ tenebras etiam miraculis illustrat.

21. *Extremorum etiam terminorum mundi conversio. Britannia fidei subdita.* — Cumque nubes istæ verbis pluunt, cumque miraculis vim coruscæ lucis aperiunt, extremos etiam mundi terminos in divinum amorem convertunt. Unde recte subditur : *Cardines quoque maris operiet.* [c] Quod faciendum quidem Eliu vocibus audivimus, sed auctore Deo jam factum cernimus. Omnipotens enim Dominus coruscantibus nubibus cardines

[a] In Vindoc., Colb., Baluz., omittitur *ante te.*

[b] Longip., *quia enim in illius populi cultum, tunc Dominus inter homines ambulavit.*

[c] Vindoc., Pratel. et al, *quod futurum quidem*

maris operuit, quia emicantibus prædicatorum miraculis, ad fidem etiam terminos mundi perduxit. Ecce enim pene cunctarum jam gentium corda penetravit; ecce in una fide Orientis limitem Occidentisque conjunxit; ecce [a] lingua Britanniæ, quæ nil aliud noverat, quam barbarum frendere, jam dudum in divinis laudibus Hebræum cœpit Alleluia resonare. Ecce quondam tumidus, jam substratus sanctorum pedibus servit Oceanus, ejusque barbaros motus, quos terreni principes edomare ferro nequiverant, hos pro divina formidine sacerdotum ora simplicibus verbis ligant; et qui catervas pugnantium infidelis nequaquam metuerat, jam nunc fidelis humilium linguas timet. Quia enim perceptis cœlestibus verbis, clarescentibus quoque miraculis, virtus ei divinæ cognitionis infunditur, ejusdem divinitatis terrore refrenatur, ut prava agere metuat, ac totis desideriis ad æternitatis gratiam pervenire concupiscat. Unde hic quoque convenienter adjungitur:

CAPUT XII.

VERS. 31. — *Per hæc enim judicat populos, et dat escas multis mortalibus.*

22. *Per eosdem prædicatores nubibus designatos, et terror infligitur, et esca datur.* — Per hæc nimirum verba prædicatorum, id est guttas nubium, per hæc fulgura miraculorum Deus populos judicat, quia eorum corda territa ad pœnitentiam vocat. Nam dum superna audiunt, dum mira opera attendunt, mox ad corda sua redeunt, et se de anteactis pravitatibus affligentes, æterna tormenta pertimescunt. Sed per easdem nubes per quas terror infligitur, etiam esca datur, quia magna prædicatorum dispensatio est, ut sic sciant superbientium mentes affligere, ut etiam afflictas noverint consolationis eloquio nutrire, quatenus et peccantes de æternis suppliciis terreant, et pœnitentes de superni regni gaudiis pascant. Unde bene ipse **863** dispensationis ordo servatus est, ut ordinate Eliu diceret quod per has nubes prius judicat populos, et postmodum escas præbet, quia nimirum omnipotens Deus per prædicatores suos prius nos de prava actione corripiens concutit, et postmodum per spem consolans nutrit. Si enim divina dispensatio per has nubes judicium modo non ageret, nequaquam eisdem nubibus dixisset: *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt* (*Joan.* xx, 22). Et rursum, si per eas jejuna nostra corda non pasceret, nequaquam de esurientibus populis discipulis Dominus diceret: *Date illis vos manducare* (*Matth.* xiv, 16). Quod sic tunc eorum manibus factum credimus, ut hoc eorum verbis quotidie fieri sine cessatione videamus. Quid enim agit Petrus, cum per epistolas loquitur, nisi ut verbi pabulo corda nostra male jejuna satientur? Quid Paulus, quid Joannes per epistolas loquentes operantur, nisi ut mentes nostræ cœlestia alimenta percipiant, et inediæ suæ fastidium quo moriebantur vincant? Dicatur ergo: *Si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, et fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet. Per hæc enim judicat populos, et dat escas multis mortalibus.* Ac si aperte diceret: Si sanctos suos in ministerium prædicationis extendit, eorumque verba miraculis adjuvat, totius mundi limites ad fidem vocat, per quæ et prius superbientes judicat, [b] et post per verbum consolationis nutriens in spe humiles roborat.

[*Vet. IX.*] 23. *Non omnibus fides datur.* — Sed cum escas dare mortalibus diceret, notandum quod non ait, omnibus, sed multis, quia vid licet scriptum est: *Non omnium est fides* (*II Thess.* iii, 2). Et quibusdam dicitur: *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis* (*Joan.* viii, 47). Et rursum: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum* (*Joan.* vi, 44). Et rursum: *Novit Dominus qui sunt ejus* (*II Tim.* ii, 19). Unde in ipsa quoque sancta Ecclesia plurimi fidem tenent, et vitam fidei non tenent; humilitatis dominicæ sacramenta percipiunt, sed humiliari dominica imitatione contemnunt; blanda divini eloquii prædicamenta communicant, sed apud se immanes in tumore perseverant. Unde hic quoque, postquam per cardines maris aggregatæ Ecclesiæ latitudo signata est, apte subjungitur:

CAPUT XIII [*Rec. VII*].

VERS. 32. — [c] *Immanibus abscondit lucem.*

24. *Superbientibus veritatis cognitio denegatur.* — Immanes quippe sunt, qui se elatis cogitationibus extollunt. Quos contra per Isaiam dicitur: *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes* (*Isai.* v, 21). Quos contra etiam Paulus ait: *Nolite prudentes esse apud vosmetipsos* (*Rom.* xii, 16). Sed his immanibus lux absconditur, quia nimirum superbientibus veritatis cognitio denegatur. Unde per semetipsam Veritas dicit: *Confiteor tibi, Pater Domine cœli et terræ,* [d] *quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (*Matth.* xi, 25): sapientes et prudentes videlicet superbientes vocans. Qui enim non subjunxit: Revelasti ea stultis, sed parvulis, tumorem se damnasse innotuit, non acumen. Unde et alias dicitur: *Custodiens parvulos Dominus* (*Psal.* cxiv, 6). Atque ut ostendatur hæc eadem parvitas quid vocatur, adjungitur: *Humiliatus sum, et liberavit me* (*Ibid.*, 6). Quia ergo sunt multi in Ecclesia, qui **864** parvuli esse despiciunt, etiam in humilitatis loco immanes apud se esse minime desistunt. Hos plerumque videas honoribus extolli, voluptatibus perfrui, rerum multipli-

[a] Hæc addita sunt diu post vulgatos Moralium libros, cum Angli de quorum conversione hic agitur, non nisi transactis pluribus Gregoriani pontificatus annis, fidem Christianam receperint. Cæterum de Anglorum conversione consule præsertim epist. olim 30 libri vii, ind. 1.

[b] Omittitur *per* in Gussanv.

[c] Sic legit Gregorius, cum in fonte Hebraico, Vulgata et aliis versionibus legatur *in manibus*, vel quid simile: v. g., *in palmis*, *in volis*, scilicet manuum aut, per metaphoram, nubium; vox Heb. *chappaim*, significat proprie *manus*. Vitiosam hanc sancti Gregorii lectionem sequitur Lyranus.

[d] Pratel., *qui abscondisti.*

citate dilatari. Hi sæpe nil præcipue nisi præesse cæteris appetunt, a multis timeri gratulantur; recte vivere negligunt, et rectæ vitæ famam habere concupiscunt; adulationes quærunt, favoribus intumescunt. Et quia in rebus sibi copiose præsentibus prompti sunt, ventura gaudia non requirunt. Cumque eos multiplex actio occupat, etiam a semetipsis alienos demonstrat [*Vet. X*]. Et tamen si qua fidei tentatio exsurgat, quia in ea saltem specie tenus continentur, hanc verbis, hanc laboribus defendunt, et patriam cœlestem vindicant, nec tamen amant.

25. *Multi pro repromissionis terra pugnant, quam minime tamen diligunt. Exemplum Gaditarum et Rubenitarum.* — Quos bene apud Moysen filii Ruben et Gad, et dimidia tribus Manasse exprimunt, qui multa pecora et jumenta possidentes, dum extra Jordanem ea quæ viderant campestria concupiscunt, in repromissionis terra hæreditatem habere noluerunt, dicentes: *Terra quam percussit Dominus in conspectu filiorum Israel,* [a] *regionis uberrimæ est ad pastum animalium; et nos servi tui habemus jumenta plurima precamurque, si invenimus* [b] *gratiam coram te, ut des nobis famulis tuis eam in possessionem, nec facias nos transire Jordanem* (*Num.* XXXII, 4). Qui igitur jumenta plurima possident, Jordanem transire refugiunt, quia quos multa mundi implicamenta occupant, habitationem cœlestis patriæ non requirunt. Sed ipsa eos quam specie tenus tenent, fides increpat, ne otii delectatione torpescant, atque exemplo suo alios a laboris tolerantia, et studio longanimitatis frangant. Unde eis per Moysen dicitur: *Nunquid fratres vestri ibunt ad pugnam, et vos hic sedebitis? Cur subvertitis* [c] *mentes filiorum Israel.*(*Ibid.*, 7)? Sed quia erubescunt non defendere quod confitentur, pro eadem fide quam professi sunt, ad certamen properant, eamque non sibi, sed proximis vindicant. Unde et ad Moysen dicunt: *Caulas ovium fabricabimus, et stabula jumentorum, parvulisque nostris urbes munitas; nos autem ipsi armati et accincti pergemus ad prælium ante filios Israel* (*Ibid.*, 16). Qui mox fortes pro aliis veniunt, et repromissionis terram ab hostibus liberant, et relinquunt; atque ad pascenda armenta extra Jordanem redeunt. Multi quippe quamvis fideles, curis præsentibus occupati, quasi armenta extra Jordanem pascunt, [d] quia contra fidem baptismatis tota mente omnique desiderio rebus perituris inserviunt. Qui tamen ut, diximus, cum fidei tentatio oritur, defensionum armis accinguntur. Hostes fidei superando trucidant, et hæreditatem terræ repromissionis, id est fructum fidei non amant; sicque pro illa pugnant, ut tamen sua pignora extra illam deponant. Quia enim parvulos foris habent, affectum in ejus habitatione non habent. Unde ad campestria redeunt, quia ab altis cacuminibus montium quasi a spe cœlestium dilabuntur, ut extra repromissionis terram bruta animalia nutriant, quia ad pascendos [e] variis desideriis irrationabiles animi motus elaborant, quia æternæ lucis quanta sit claritas nesciunt qui transitoriis occupationibus obcæcantur; et dum de terrenis rebus superbiunt, cœlestis sibi luminis aditum 865 claudunt.

[*Vet. XI.*] Unde recte nunc dicitur: *Immanibus abscondit lucem.* Sed tamen aliquando hos immanes superna gratia respicit, atque ipsis rerum abundantium occupationibus affligit, eorumque prosperitatibus adversas quidem, sed utiles tribulationes interserit, ut contristati ad cor redeant, atque in perituris rebus quam inaniter occupentur agnoscant. Unde hic quoque postquam subtracta lux dicitur, apte subjungitur:

CAPUT XIV.

Ibid. — *Et præcipit ei ut rursus adveniat.*

26. *Veritatis lumen, quod elatis occupatisque mentibus absconditur, afflictis et humiliatis revelatur.* — Quia veritatis lumen, quod elatis occupatisque mentibus absconditur, afflictis humiliatisque revelatur. Lex quippe advenit, cum afflicta mens ipsas quas de perituris rebus tribulationum tenebras tolerat agnoscit, quia nisi aliquid ex lumine interno perciperet, nec hoc ipsum quia lumen perdiderat videret. Quod intelligi specialiter etiam de Judæis potest, qui idcirco Redemptori nostro in carne venienti contradicere ausi sunt, quia apud semetipsos immanes exstiterunt. Sed his immanibus lux abscońsa est, quia superbi lumen veritatis dum persequuntur, amiserunt. Sed quia in fine mundi ad fidem recipiendi sunt, recte subjungitur: *Et præcipit ei ut rursus adveniat.* Unde etiam per Isaiam dicitur: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquiæ salvæ fient* (*Isai.* X, 22). Tunc quippe ad eos lux revertitur, cum ipsi ad confitendam Redemptoris nostri potentiam [f] revertuntur.

27. *Deus, ut vult, lumen aut abscondit, aut revelat.* — Si autem *in manibus*, nequaquam per dativum casum unum nomen, sed duas partes orationis accipimus; potest intelligi, quia in manibus lux absconditur, cum apud rectum judicem iniqui quique in suis operibus cæcantur. Cui tamen præcipitur ut rursus adveniat, quia dum peccatores se suis viribus salvari non posse cognoverint, gratiæ lumen accipiunt, et protectionis intimæ radiis illustrantur, ut majore ardore postmodum cœlestem patriam diligant, quam prius in terrena delectatione flagrabant. Sed hæc cum de cœlesti patria loquimur, cui inesse mira claritate prædita angelorum agmina audimus, cui rerum omnium conditor præsidet, quam visione sua reficiens replet, cui vera hæreditas lux est et defectus ejusdem luminis nullus est, ad nosmetipsos mentem reducimus, et quod terrena gestemus membra cogitamus, pensamus quod, nati in tenebris atque a radiis intimæ lucis alieni, tanto nequius viximus quanto, rebus corporalibus deditі, a spiritualibus

[a] Ita Turon., Baluz., Colb. In Pratel. et nonnullis, *regio uberrima.* Hos sequuntur Editi.
[b] Turon., *gratiam tuam.*
[c] Vindoc., Pratel. et alii, *corda filiorum.*
[d] Turon., *quia cum fide baptismatis.*
[e] Ebroic., Utic. et alii, *vanis desideriis.*
[f] Ebroic. et plur., *convertuntur.*

longius degebamus. Qua consideratione permotum cor ac male sibi conscium trepidat, et tantæ illius quam audit patriæ civem se fieri posse desperat. Unde hic quoque apte subjungitur, quo mens pavida ad fiduciam reducatur. Nam de hac luce mox subditur :

CAPUT XV [*Rec. VIII*].

VERS. 33. — *Annuntiat de ea amico suo quod possessio ejus sit, et ad eam possit ascendere.*

28. *Hominibus pene desperantibus cœlestem gloriam promittit Deus.* — Amicus veritatis est rectæ amator actionis. Unde et ipsa Veritas discipulis dicit : *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis* (*Joan.* xv, 14). Amicus quippe [a] animæ custos dicitur. Unde non immerito qui custodire voluntatem Dei in præceptis illius nititur, ejus amicus vocatur. Hinc est quod rursum eisdem discipulis Veritas dicit : *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis* (*Ibid.*, 15). De hac igitur luce æternæ patriæ amico suo **866** Deus annuntiat quod possessio ejus sit, [b] ut nequaquam se infirmitatis suæ fragilitate desperet, nequaquam hoc quod creatus, sed quod recreatus est penset, sed tanto certius sciat quia illius lucis claritatem possideat, quanto nunc vitiorum pulsantium tenebras verius calcat. Bene autem in promissione subjungitur : *Et ad eam possit ascendere.* Quid enim difficilius quam homini in terra edito terrena et fragilia membra gestanti, cœlorum alta conscendere, supernorum spirituum arcana penetrare ?

29. *Christus pacem inter angelos et homines composuit. Æquales nos angelis fecit.* — Sed eorumdem spirituum ad nos conditor venit, seque hominem etiam sub ipsis exhibuit, sicut de illo Patri per Prophetam dicitur : *Minuisti eum paulo minus ab angelis* (*Psal.* VIII, 6). Et quia inter nos et eosdem spiritus discordantis vitæ scandalum reperit, mira potentia, mirabiliori etiam pietate summa creans, [c] ima suscipiens, ima cum summis junxit. Hinc est quod eodem Rege nato, angelorum chori in ejus annuntiatione prodeunt, hymnum dicunt, et devicta pravæ vitæ discordia, hos quos dudum despexerant, cives agnoscunt, consono ore prædicantes : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). Ac si aperte dicant : Quos a nobis malitia disjunxerat, jam nunc in terra nata bonitas jungat. Hinc est quod ante incarnationem ejus in Testamento veteri adorasse homo angelum legitur, nec tamen adorare prohibetur (*Genes.* XVIII, 2); sed post Mediatoris adventum, cum se Joannes adorando angelo prostravisset, audivit : *Vide ne feceris, conservus tuus sum et fratrum tuorum* (*Apoc.* XIX, 10; XXII, 9). Quid est enim quod prius æquanimiter se concedebant adorari, post ab homine angeli recusant, nisi quod prius hominem carnalibus corruptionibus deditum, nec ab eisdem carnalibus corruptionibus redemptum, quo abjectiorem noverant, justius contemnebant; postmodum vero humanam naturam eo jam subjectam habere non poterant, quo hanc in auctore suo etiam super semetipsos ductam videbant? [d] Neque enim jam debebat in membris subjecta despici, quæ in ipso membrorum capite meruit prælata [e] venerari. Is ergo qui propter nos minor angelis exstitit æquales non angelis virtute suæ minorationis fecit. Unde et moriendo docuit mortem non metui, resurgendo de vita confidi, ascendendo de cœlestis patriæ hæreditate gloriari, ut quo caput præisse conspiciunt, illuc se subsequi et membra gratulentur. Unde bene ab eodem nostro capite dicitur : *Ubicunque corpus fuerit, illuc congregabuntur et aquilæ* (*Matth.* XXIV, 28). Unde Petrus ait : *In hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcescibilem, conservatam in cœlis* (*I Pet.* I, 4). Unde Paulus dicit : *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus domum non manufactam, æternam in cœlis* (*II Cor.* V, 1).

30. *Solus Christus cœlum ascendit, quod solis ejus membris patet.* — Sed si nos quoque, qui editi in terra sumus, cœlum conscendimus, ubi est quod rursum Veritas dicit : *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis qui est in cœlo* (*Joan.* III, 13)? Cui nimirum sententiæ statim obviat quod hæc eadem Veritas dicit : *Pater, volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum* (*Joan.* XVII, 24). Quæ sibi in verbis suis non discrepat, sed ad inquirenda hæc quasi discordantia studium nostræ mentis inflammat. Omnes enim nos qui in ejus fide nati sumus, **867** ejus procul dubio corpus existimus. Quia igitur mira dispensatione pietatis membrorum suorum Dominus caput factus est, repulsa reproborum multitudine, solus est etiam nobiscum. *Nemo igitur ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, Filius hominis qui est in cœlo* (*Joan.* III, 13), quia dum nos unum cum illo jam facti sumus, unde solus venit in se, illuc solus redit etiam in nobis; et is qui in cœlo semper est, ad cœlum quotidie ascendit, quia qui divinitate super omnia permanet, humanitatis suæ compage sese quotidie ad cœlos trahit. [f] Non ergo se desperet humana fragilitas, unigeniti sanguinem consideret, et in pretio suo conspiciat quam magna est quæ tanti valet. Perpendat sollicite quo caput præcessit, et quæ ad vivendum præceptis astringitur, ad sperandum exemplo roboretur; confidat cœlos, speret supernam patriam, angelorum se sociam sciat, atque in suo capite prælatam se etiam angelis gaudeat.

[a] Pratel., Vindoc., Colb., *animi custos vocatur.*

[b] Sic Utic., Pratel., Colb., Baluz. Modus est loquendi Gregorio non insolens, paulo enim infra legimus, n. 30, *non ergo se desperet.*

[c] Norm. pler., *suscipiens ima, cum summis junxit.*

[d] Supplevimus *jam*, quæ particula deest in Ed.

[e] Sumitur hic in significatione passiva, quasi diceret : *meruit natura humana a Christo assumpta coli.* Usurpatur sæpe passive, ut l. XVIII, n. 13; l. XIX, n. 36.

[f] Editi, *ergo si desperet.* Nostram lect., quæ est Mss. Baluz., Colb., Vindoc., Longip., Norman., Gussanvillæus ad marginem rejecit. Vide supra, n. 28.

Dicatur igitur recte de hac luce æternæ patriæ : *Annuntiat de ea amico suo quod possessio ejus sit, et ad eam possit ascendere.* [*Vet. XII.*] Sed valde mira sunt ista, valde terribilia, quod homo in terra editus, atque a cœlesti patria exigentibus meritis longe damnatus, non solum ad statum conditionis reducitur, sed etiam gloriosius exaltatur, ut qui paradisum perdidit cœlum recipiat; et non solum hunc debiti sui reatus non teneat, sed huic post culpam dona cumulatius excrescant, ut ille contemptor Dei, ille imitator diaboli, si ad fructum pœnitentiæ redeat, usque ad celsitudinem contemplandæ intimæ lucis ascendat. Cujus itaque cor non in hujus pietatis admiratione exsiliat? Cujus torpor non in sublevatione tantæ considerationis expavescat? Unde et apte subjungitur :

CAPUT XVI [*Rec. IX*].

CAP. XXXVII, VERS. 1. — *Super hoc expavit cor meum, et motum est de loco suo.*

31. *Considerata æternæ patriæ luce, mens in ecstasim rapitur.* — Quia pavor dum mentem percutit, hanc a semetipsa alienam reddit, nonnunquam Latini interpretes ecstasim pavorem vocant, sicut per Psalmistam dicitur : *Ego dixi in pavore meo, projectus sum a vultu oculorum tuorum* (*Psal.* XXX, 23). Ubi videlicet non pavor, sed excessus dici poterat; sed pavor illic pro excessu ponitur, quia sicut in excessu, ita in pavore alienatur animus. Unde hic quoque considerata luce æternæ patriæ, recte subjungitur : *Super hoc expavit cor meum.* Ac si dicat : In admirationis excessu se transtulit, et quia novæ spei spiritu mens afflata est, semetipsam qualis in vetusta cogitatione fuerat reliquit.

32. *Cor, terrenis despectis, ad sola cœlestia suspirat.* — Bene autem dicitur : *Et motum est de loco suo.* Locus quippe humani cordis est delectatio vitæ præsentis. Sed cum divina aspiratione tangitur locus nostri cordis, fit amor æternitatis. Consideratione igitur æternæ patriæ de loco suo animus movetur, quia derelictis infimis, in supernis cogitationibus ponitur. Prius enim quæ essent æterna nesciebat, in præsentium delectatione torpuerat, simulque ipse transiens amore transeuntia tenebat. Sed postquam quæ essent æterna cognovit, postquam supernæ lucis radios raptim contemplando contigit, [a] admiratione summorum sese ab infimis suscitatus elevavit, ut nulla jam ei nisi quæ æterna sunt libeant, et, despectis transeuntibus, sola quæ permanent, requirat. Bene ergo dicitur : *Super hoc expavit* **868** *cor meum, et motum est de loco suo*, quia pigrum cor, et terrenis dudum cogitationibus deditum, cum repente per excessum [b] se ad summa suspendit, cogitationis infimæ locum mutavit. [c] Sed quia per semetipsam in amore præsentis sæculi prostrata mens dormitat, et nisi A divinæ gratiæ aspiratione pulsetur, in suis delectationibus frigida insensibilisque torpescit, necesse est ut quomodo interna cogitatione tangatur, vel qualiter ad spiritalia [d] sensificetur, adjungat. Sequitur :

CAPUT XVII [*Vet. XIII, Rec. X*].

VERS. 2. — *Audiet auditionem in terrore vocis ejus, et sonum de ore illius procedentem.*

33. *Deus prius timore judicii nos castigat, postea cœlestis dulcedinis consolatione reficit.* — Mos sacri eloquii est ut cum audire aliquid per auditum insinuat, audiri eumdem auditum dicat, sicut Habacuc ait : *Domine, audivi auditum tuum, et timui* (*Habac.* III, 1). Unde hic quoque dicitur : *Audiet auditionem in terrore vocis ejus.* Notandum vero est quod vox Dei non in gaudio, sed in terrore audiri perhibetur, B quia nimirum peccator quisque dum sola quæ terrena sunt cogitat, dum cor oppressum infimis cogitationibus gestat, si repente divinæ gratiæ aspiratione tangitur, hoc ante omnia intelligit, quod cuncta quæ agit districta æterni judicis animadversione puniantur. Auditio igitur vocis Dei prius in terrore fit, ut postea vertatur in dulcedinem, quia ante nos districti judicii timore castigat, ut jam castigatos supernæ dulcedinis consolatione reficiat. Nam cum nos violenta rerum temporalium delectatio possidet, et mentis nostræ oculos in somno torporis premit, [e] si manu subita superni respectus excitamur, diu clausos mox eosdem ad veritatis lucem oculos mentis aperimus, quæ egimus mala meminimus, quam districtus judex contra hæc veniat videmus : [f] versa- C tur in mente quantus ille sit tanti judicis adventus, quæ tunc illa sit hominum angelorumque frequentia; quanta vi contra reprobos et ardentia pugnent elementa, quam terribiliter æterna prodeat de districti judicis ore sententia, qua reprobis [g] dicitur : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 41). Eorumdem pœna reproborum ante oculos volvitur, et quæ sint gehennæ tenebræ, cum gravi amaritudinis obscuritate pensatur. Quia ergo superbum cor prius terrore concutitur, ut concussum in amore solidetur, recte nunc dicitur : *Audiet auditionem in terrore vocis ejus.* Ubi et bene subjungitur : *Et sonum de ore illius procedentem*

34. *Utrumque præstat spiritus sanctus de ore Do-* D *mini procedens.* — Sonus de ore Dei est vis timoris de superna irruens aspiratione, quia cum nos de venturis Dominus aspirando replet, procul dubio de male gestis præteritis terret. Potest autem per os Dei, unigenitus designari Filius, qui sicut brachium ejus dicitur, quia per eum cuncta Pater operatur, de quo propheta ait : *Et brachium Domini cui revelatum est* (*Isai.* LIII, 1)? de quo Joannes dicit : *Omnia per ipsum facta sunt* (*Joan.* I, 3); ita

[a] Pratel., Utic et alii, *ipsa admiratione.*
[b] Vindoc., Ebroic., etc., *se ad superna.*
[c] Vindoc., Pratel., Utic., *sed dum per semetipsam in amore præsentis sæc.... mens dormiat, et nisi divinæ gratiæ aspiratione pulsetur in suis delect.... torpescat, necesse est*, etc.

[d] Baluz. et Colb., *significetur.*
[e] Pratel. et nonnulli, *si manu subito.*
[f] Longip., *versamus in mente.* Ibid., Baluz. et Colb., pro *judicis*, habent *judicii.*
[g] Al., *dicit*, ut habent Colb. et Baluz.

etiam os dicitur. Hinc est enim quod propheta ait : *Os enim Domini locutum est hæc* (*Isai.* LVIII, 14). Per quem nobis omnia loquitur, ac si oris nomine patenter diceretur verbum, sicut nos quoque pro verbis linguam dicere solemus, ut cum Græcam, vel Latinam linguam dicimus, Latina vel Græca verba monstramus. Os ergo Domini non immerito ipsum accipimus. **869** Unde et ei sponsa in Canticis canticorum dicit : *Osculetur me osculo oris sui* (*Cant.* I, 1). Ac si dicat : Tangat me dulcedine præsentiæ unigeniti Filii redemptoris mei. [*Vet. XIV.*] Per sonum vero oris potest ejusdem Domini sanctus Spiritus designari. Unde et alias in ejusdem Spiritus significatione scriptum est : *Factus est repente de cœlo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis* (*Act.* II, 2). Sonus igitur de ore Domini procedit, cum consubstantialis ei Spiritus ad nos per Filium veniens, surditatem nostræ insensibilitatis rumpit, sicut de eodem sono incircumscripto atque incorporeo os Domini loquitur, dicens : *De meo accipiet, et annuntiabit vobis* (*Joan.* XVI, 15). Potest ergo et per terrorem vocis vis formidinis, et per sonum oris dulcedo consolationis intelligi, quia quos Spiritus sanctus replet, prius eos de terrena actione terrificat, et postmodum spe cœlestium consolatur, ut tanto post [a] confidendo de præmiis gaudeant quanto prius sola supplicia conspiciendo metuebant. Hinc est quod de unigeniti Spiritu quasi de hoc oris sono Paulus dicit : *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater* (*Rom.* VIII, 15). Hinc per semetipsam Veritas dicit : *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt* (*Joan.* XX, 22). Ecce conversorum terror vertitur in potestatem, quia dum mala sua pœnitendo puniunt, usque ad exercendum judicium ascendunt; ut hoc in Deo posse accipiant, quod prius de Deo ipsi metuebant. Judices quippe fiunt qui supernum judicium perfecte timuerunt, et aliena jam peccata incipiunt dimittere qui prius formidaverant ne retinerentur sua. Sed quia hoc ipsum judicium quod spiritaliter agitur modo a carnalibus non videtur, sunt nonnulli qui Deum res humanas curare non æstimant, [b] et eas ferri fortuitis motibus putant. Contra quos recte subditur :

CAPUT XVIII [*Rec. XI*].

VERS. 3. — *Subter omnes cœlos ipse considerat, et lumen illius super terminos terræ.*

35. *Dei erga summa et infirma providentia.* — Ac si aperte diceretur : Qui summa regit, etiam extrema non deserit, quia sic impenditur maximis, ut tamen hæc eadem cura regiminis non præpediatur a parvis. Qui enim ubique præsens, et ubique æqualis est, etiam in dissimilibus sibi ipsi dissimilis non est. Æque ergo omnia respicit, æque cuncta disponit, qui in omnibus locis præsens, nec localiter [c] tenetur, nec varia curando variatur. Si autem cœlos sanctos prædicatores accipimus, Propheta attestante qui ait : *Cœli enarrant gloriam Dei* (*Psal.* XVIII, 1), postquam per sonum oris adventus Spiritus sancti designatur, recte subjungitur : *Subter omnes cœlos ipse considerat, et lumen illius super terminos terræ.*

36. *Miracula cur in Ecclesiæ exordiis concessa.* — Sunt namque nonnulli qui cum mira apostolorum opera audiunt, quod accepto Spiritu sancto mortuos verbo suscitarent, ab obsessis dæmonia pellerent, umbra infirmitates amoverent (*Act.* V, 12, *seq.*), ventura quæque prophetando prædicerent, et unigenitum Verbum Dei, omnium gentium loquentes linguis, prædicarent (*Act.* II, 4), quia has virtutes nunc in Ecclesia non vident, subtractam jam ab Ecclesia supernam gratiam suspicantur, nescientes pensare quod scriptum est : *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione* (*Psal.* IX, 10). Tunc quippe sancta Ecclesia miraculorum **870** adjutoriis indiguit, cum eam tribulatio persecutionis pressit. Nam postquam superbiam infidelitatis edomuit, non jam virtutum signa, sed sola merita operum requirit, quamvis et illa per multos cum opportunitas exigit ostendat. Scriptum quippe est : *Linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus* (*I Cor.* XIV, 22). Ubi ergo omnes fideles sunt, quæ causa exigit ut signa monstrentur? Unde citius fortasse satisfacimus, si quid de ipsa apostolica dispensatione memoremus.

37. *Signa non fidelibus, sed infidelibus data.*—Paulus namque egregius prædicator [d] Melitem veniens, et plenam infidelibus insulam sciens, patrem Publii dysenteria febribusque vexatum, orando salvavit (*Act.* XXVIII, 8), et tamen ægrotanti Timotheo præcepit, dicens : *Modico vino utere propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates* (*I Tim.* V, 23). Quid est, Paule, quod ægrum infidelem orando ad salutem revocas, et tantum adjutorem Evangelii more medici per alimenta curas, nisi quod idcirco fiunt exteriora miracula ut mentes hominum ad interiora perducantur, quatenus per hoc quod mirum visibiliter ostenditur ea quæ admirabiliora sunt invisibilia credantur? Signo quippe virtutis pater Publii sanandus fuerat, ut mente reviviscerat, dum miraculo ad salutem rediret; Timotheo autem adhibendum foris miraculum non erat, quia jam totus intus vivebat. Quid est ergo mirum si, propagata fide, crebro miracula non fiunt, quando hæc ipsi quoque apostoli in quibusdam jam fidelibus non fecerunt? [*Vet. XV.*] Elevatis ergo cœlis, Dominus inferiora considerat, quia et ablatis summis prædicatoribus, incessanter etiam infima nostræ infirmitatis curat. Et quasi subtenditur.

[a] Ita Baluz., Colb., Longipont., Ebroic. et alii Norm., cujus loco Editi habent, *confitendo*. Annotavit Gussanv., *confidendo*, pro variante lect. in margine, Codices unde sumpta sit non indicans.

[b] Longip., *et eas fieri fortuitis*.

[c] Ebroic. aliique Norm. et Longip., *nec loqualiter*

[d] Baluz. et Colb. habent *Melitine*. Vindoc., Pratel., Utic., veteres Edit. Basil, 1503 et 1514, Parisiensis 1518, *Mitilenem*, aut *Mitilens*, Paris. 1488 habet *Miletum*, non leviori errore.

ter cœlos lumen illius, terræ terminos respicit, quia post sublimem vitam præcedentium etiam peccatorum mores actusque gratiæ suæ illustratione comprehendit. Qui etsi virtutum signa nunc per vitam fidelium crebro non exerit, ab eisdem tamen fidelibus per virtutem operum nunquam recedit. Potest etiam lumen illius super terminos terræ ita intelligi, quod prædicatio supernæ gratiæ dum gentes ad fidem colligit, intra semetipsam mundi limites clausit.

38. *Divinæ gratiæ miraculum in conversione peccatorum in extremis positorum.* — Vel certe termini terræ. sunt fines hominum peccatorum. Et sæpe contingit ut plerique Deum deserant, et vitæ suæ tempora in desideriis carnalibus expendant; sed tamen superna gratia respecti in extremis suis ad Deum redeunt, quæ sint judicia æterna cognoscunt, cunctaque quæ se perverse egisse meminerint, fletibus puniunt, atque hæc vere se insequi rectis operibus ostendunt. Quibus subsequente justitia, profecto totum dimittitur quod ante deliquerunt. Hinc enim per prophetiæ spiritum Anna dicit: *Dominus judicabit fines terræ* (*I Reg.* II, 10), quia nimirum anteactam vitam Deus non judicat, quando posteriora peccatorum respectu supernæ pietatis illustrat. Hinc Moyses ait: *Primogenita asini mutabis ove* (*Exod.* XIII, 13). Per asinum quippe immunditia, per ovem vero innocentia designatur. Asini ergo primogenita ove mutare, est immundæ vitæ primordia in innocentiæ simplicitatem convertere, ut postquam illa peccator egit, quæ ut immunda Dominus respuit, ea jam agendo proferat, quæ Dei sacrificio imponat. Quia ergo post prava opera peccator convertitur, et ab actionum suarum tenebris juxta finem aliquando revocatur, recte nunc dicitur: **871** *Et lumen illius super terminos terræ.* Sed gravi luctu afficit eadem gratia, quæ post facinora mentem replet. Nam male gesta ad memoriam reducit, sibique hominem quam sit juste damnandus ostendit. Unde fit ut peccatum omne quod se egisse reminiscitur, quotidianis fletibus insequatur; et quo magis valet jam quod justum est cernere, eo ardentius appetit injustum sese gemitibus punire. Unde apte subjungitur:

CAPUT XIX (*Rec. XII*).

Vers. 4.— *Post eum rugiet sonitus.*

39. *Afflante et lucente gratia, pœnitentiæ gemitus et rugitus audiuntur.* —Quem enim Dominus illustrando repleverit, ejus vitam proculdubio in lamentum vertit; atque illuminatæ menti quo magis æterna supplicia insinuat, eo hanc [a] durius de transacta nequitia gemitibus fatigat; et dolet homo quod fuit, quia bonum jam incipit videre quod non fuit; odit qualem se fuisse meminit, amat qualem se esse debuisse cognoscit, et solam jam pœnitentiæ amaritudinem diligit, quia caute considerat in quantis voluptatibus sua delectatione peccavit. Bene ergo dicitur: *Post eum rugiet sonitus*, quia cum mentem Deus ingreditur, constat proculdubio quod mox pœnitentiæ gemitus sequatur, ut ei jam salubriter flere libeat, quæ prius de iniquitatibus flenda jocunditate gaudebat. [*Vet. XVI.*] Sed quo uberius culpa fletur, [b] eo altius cognitio veritatis attingitur, quia ad videndum internum lumen polluta dudum conscientia lacrymis baptizata renovatur. Unde post pœnitentiæ rugitum apte subjungitur:

CAPUT XX [*Rec. XIII*].

Ibid. — *Tonabit voce magnitudinis suæ.*

40. *Vox Dei torpentem peccatorem excitans, tonitrui similis.*—Voce enim magnitudinis suæ Deus tonat, cum se nobis bene jam per lamenta præparatis quam sit magnus in supernis insinuat. Quasi enim de cœlo tonitrus procedit cum nos incuria negligentiaque torpentes [c] respectus gratiæ pavore subito percutit, atque in terra positi sonum de superioribus audimus, quia terrena cogitantes superni terroris sententiam repente pertimescimus, et mens bene jam de summis sollicita trepidat, quæ prius in infimis male secura torpebat. [d] Sed istius visitationis occultæ quibus modis se nobis insinuet terror ignoratur; neque ipsius mentis acie comprehenditur, cujus ad melius intentio commutatur. Unde apte subjungitur:

CAPUT XXI.

Ibid. —*Et non investigabitur, cum audita fuerit vox ejus.*

41. *Quibus modis hæc vox se in aures cordis insinuet ignoratur.*—Vox Domini auditur cum gratiæ ejus aspiratio mente concipitur, cum insensibilitas occultæ surditatis rumpitur, et cor ad studium summi amoris excitarum virtutis intimæ clamore penetratur. Sed istam vocem supervenientis Spiritus, quæ se in aures cordis insinuat, nec ipsa mens quæ per hanc illustrata fuerit investigat. Pensare enim non valet invisibilis virtus quibus sibi meatibus influat, quibus ad se modis veniat, quibus recedat. Unde et bene per Joannem dicitur: [e] *Spiritus ubi vult spirat; et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, et quo vadat* (*Joan.* III, 8). Vocem enim spiritus audire, est vi compunctionis intimæ in amorem invisibilis conditoris assurgere. Sed nemo scit unde veniat, quia ignoratur per ora prædicantium quibus se ad nos occasionibus fundat. Et nemo scit quo vadat, quia cum unam prædicationem multi audiant, intelligi proculdubio **872** non potest quem deserens abjiciat, aut cujus ingrediens in corde requiescat. Una quippe res foris agitur, sed non per hanc uno modo intuentium corda penetrantur, quia qui invisibiliter visibilia modificat, in humanis cordibus causarum semina incomprehensibiliter plantat. Hinc est quod resuscitato Lazaro [f] quidam crediderunt, sed tamen Judæorum plurimi ad persecutionis zelum ex hac ipsa [g] resuscitatione commoti sunt (*Joan.* XI, 45). Unum ergo idem-

[a] Longip., *clarius.*
[b] Pratel., *eo altior.*
[c] Baluz., Colb. et Longip., *respectus supernæ gratiæ.*
[d] Vindoc., Pratel. et alii, *sed iste... terror.*
[e] Pratel., *spiritus enim ubi vult*, etc.
[f] Vindoc., Pratel., Utic., etc., ita habent; quod minus significat quam *multi*. Editorum.
[g] Pratel. et al., *resurrectione.*

que miraculum quod aliis lumen fidei præbuit, alios per invidiæ tenebras a lumine mentis excæcavit. Hinc est quod uterque [a] latro et eamdem et suæ morti similem mortem Redemptoris vidit (*Luc.* XXIII, 39); [b] sed eum superbiendo alter contumeliis lacessere non timuit, quem timendo alter honoravit; atque in una re una utriusque cogitatio non fuit, quia hanc internus arbiter invisibiliter modificando distinxit. Sed hi occultæ aspirationis modi, [c] quia comprehendi nostra cogitatione nequeunt, nimirum divinæ vocis vestigia nesciuntur. Bene ergo dicitur: *Et non investigabitur, cum audita fuerit vox ejus.* Unde et adhuc subjungitur :

CAPUT XXII.

VERS. 5. — *Tonabit Deus voce sua mirabiliter.*

42. *Mirabiliter sonat Deus, quia silenter et occulta vi cœlesti simul cibo reficit.* — Voce sua Deus mirabiliter tonat, quia occulta vi corda nostra incomprehensibiliter penetrat. Quæ dum latentibus motibus premit in timore, et format in amore, quanto ardore sequendus sit aliquo modo silenter clamat, et fit cujusdam impulsionis nimietas in mente, cum nihil sonet in voce. Quæ tanto apud nos valentius perstrepit, quanto et ab omni exteriori strepitu aurem nostri surdescere cordis facit. [*Vet. XVII.*] Unde et anima ad semetipsam mox hoc intimo clamore collecta miratur quod audit, quia vim compunctionis incognitæ percipit. Cujus ipsa admiratio bene apud Moysen manna desuper veniente signatur (*Exod.* XVI, 15). Dulcis enim cibus qui de supernis accipitur manhu vocatur. Manhu enim dicitur *Quid est hoc?* Et quid est hoc dicimus, quando hoc quod cernimus nescientes admiramur. Supernum igitur manna anima percipit, cum per vocem compunctionis elevata novam speciem internæ refectionis obstupescit, ut divina dulcedine repleta jure respondeat, *Quid est hoc?* quia dum ab infima cogitatione suspenditur, ea quæ de supernis conspicit insolite miratur. Et quia cum hac voce torporis nostri surditas rumpitur, [d] vetustæ vitæ protinus usus mutatur, ut anima superno spiritu afflata, et in summis appetat quæ contempserat, et contemnat in infimis quæ appetebat, recte subjungitur :

CAPUT XXIII.

IBID. — *Qui facit magna et inscrutabilia.*

43. *Mira et stupenda in peccatoris conversione Deus operatur.* — Ut enim homo terrenis usibus deditus, iniquis desideriis pressus, subito ad nova efferveat, atque ad consueta frigescat, exterioribus curis renuntiet, in internis contemplationibus anhelet, quis hanc virtutem supernæ vocis considerare sufficiat? quis considerando comprehendat? Magna sunt quæ per vocem suam Dominus facit, sed minus magna essent

A si perscrutari potuissent. *Facit ergo magna et inscrutabilia*, quia ostendit foris perfectionem operis, sed latet intus ipsa qualitas operationis. Voce sua foris etiam per apostolos insonat, sed corda audientium per seipsum interius illustrat, **873** Paulo attestante qui ait : *Ego plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dedit. Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* (*I Cor.* III, 6). Quamvis ergo nostris mentibus supernæ vocis auditum non ipsi præbeant, missi tamen sunt, ut verbis nobis exterioribus condescendant. Unde apte subjungitur.

CAPUT XXIV [*Rec. XIV*].

VERS. 6. — *Qui præcipit nivi ut descendat in terram, et hiemis pluviis, et imbri fortitudinis suæ.*

B 44. *Sancti prædicatores quorum conversatio in cœlis est, infirmis tamen fratribus condescendunt.* — Quia Psalmista ait : *Lavabis me, et super nivem dealbabor* (*Psal.* L, 8), quid hoc loco nivem, nisi per lucem justitiæ candida accipimus corda sanctorum? Aquæ autem ductæ in superioribus constipantur, ut nives fiant. Sed cum hæ ipsæ nives ad terram veniunt, in aquarum iterum liquorem vertuntur. Aquæ igitur sunt prædicatorum mentes : quæ dum ad contemplanda superna se erigunt, altiori intellectu solidantur. Cumque in summa consideratione rapiuntur, [e] virtutem confirmationis accipiunt. Sed quia adhuc in terris fraterna dilectione retinentur, semetipsas ab alto intellectu modificant, et infirmis humiliter prædicantes more nivium [f] corda arentia liquatæ rigant. Nives C ergo ad terram de cœlestibus veniunt, cum sublimia corda sanctorum quæ jam solida contemplatione pascuntur pro fraterna charitate [g] ad humilia prædicationis verba descendunt. [*Vet. XVIII.*] Sicut enim nix terram cum jacet operit, cum vero liquatur rigat, ita sanctorum virtus et per firmitatem suam apud Deum vitam peccatorum protegit, et per condescensionem suam quasi liquefacta arentem terram ut fructus proferat infundit. Et quia aqua prius ab infimis trahitur, ut post a superioribus sparsa reddatur, sancti quique etiam cum in virtutum arce consistunt, unde elevati sunt considerant, ne alienæ infirmitatis abjecta contemnant. Quasi ergo aquæ ad terras de quibus sublevatæ sunt redeunt, dum conD descendentes justi peccatoribus reminisci non desinunt quod fuerunt. Certe [h] aqua in terris adhuc Paulus fuerat, cum legem carnaliter sapiebat; sed ductus ad cœlestia, in nivem versus est; quia quod prius infirmum sapuit ad soliditatem veræ intelligentiæ commutavit; et tamen condescendens fratribus quasi nix ima repetiit, quia et post virtutum culmina quam fuerit indignus agnoscit, dicens : *Qui*

[a] Longipont., *latro suis mortibus similem*. Ita etiam Turon., nisi quod, pro *suis mortibus*, mendose legitur *suis moribus*.
[b] Pratel., *sed eam* (mortem) *superbiendo... quam timendo*, etc.
[c] Omittitur *quia* in Pratel., Utic. et aliis.
[d] Pratel. et al., *vetustate vitæ protinus*.

[e] Vindoc., Ebroic. aliique Norm., *virtutum confirmationes*.
[f] Ebroic., Pratel. et nonnulli alii, *corda arentium*.
[g] Turon., *ad humilitatem prædicationis verba descendunt*.
[h] Deest *aqua* in Pratell.

prius fui blasphemus [a] *et persecutor* (*I Tim.* I, 13), etc. A Ecce quam clementer suæ imbecillitatis reminiscitur, ut aliorum æquanimiter infirma patiatur. Quasi enim ad terram de qua sumpta fuerat post cœlum aqua rediit, dum post tanta suæ contemplationis arcana peccatorem se Paulus meminit, ut prodesse humiliter peccatoribus possit. Videamus itaque aqua hæc in nivis soliditatem vertenda qualiter trahatur ad summa. Ait : *Sive mente excedimus, Deo* (*II Cor.* v, 13). Videamus qualiter ad ima nix redeat, ut dum liquatur infundat. Ait : *Sive sobrii sumus, vobis* (*Ibid.*). Videamus qua manu ducitur, ut et jacens elevari valeat, et sublevata revocari. Ait : *Charitas enim Christi urget nos* (*Ibid.*, 14). Quia igitur charitas Christi, quæ sanctorum mentes ad superna sublevat, eas pio moderamine pro fraterna dilectione B etiam ad humilitatem condescensionis format, recte dicitur : *Qui præcipit nivi ut descendat in terram.* Ubi et apte subjungitur : *Et hiemis pluviis* **874** *et imbri fortitudinis suæ.*

45. *Hiems est vita præsens, in qua sanctorum prædicatorum abundant pluviæ.* — Hiems quippe est vita præsens, in qua nos etsi jam spes ad superna erigit, adhuc tamen mortalitatis nostræ frigidus torpor astringit, quia scriptum est : *Corpus quod corrumpitur aggravat animam, et deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem* (*Sap.* IX, 15). Habet autem hæc hiems pluvias, rectorum procul dubio prædicationes. De quibus videlicet pluviis per Moysen dicitur : *Exspectetur sicut pluvia eloquium meum, et descendant sicut ros verba mea* (*Deut.* XXXII, 2). Hæ C nimirum pluviæ hiemi congruunt, æstate cessabunt, quia cum nunc carnalium oculis vita cœlestis absconditur, necesse est ut sanctorum nobis prædicationibus [b] irroretur. Cum vero æterni judicii æstus incanduerit, nullus verba prædicantium necessaria tunc habebit, quia, veniente judice, ad cor suum quisque reducitur, ut sancta jam cum agere non valet sentiat, et rectum quod sequi debuit ex fortitudinis suæ pœna cognoscat. Unde bene per prophetam dicitur : *Congrega eos quasi gregem ad victimam, et sanctifica eos in die occisionis* (*Jerem.* XII, 3). In die enim occisionis sanctificantur reprobi, quia tunc sancta quæ debuerunt agere sentiunt, cum digna pravitatis suæ supplicia jam declinare non possunt. Quia autem prædicationes sanctæ cum vita præsenti, D id est pluviæ cum hieme cessabunt, recte exeunti animæ, [c] atque ad æternæ felicitatis æstiva properanti, sponsi voce suadentis dicitur : *Surge, propera, amica mea, formosa mea, et veni; jam enim hiems transiit, imber abiit et recessit* (*Cant.* II, 10). Transeunte quippe hieme, imber recedit, quia cum vita præsens peragitur, in qua nos ignorantiæ nubilo carnis corruptibilis torpor astrinxerat, omne ministerium prædicationis cessat. Clarius quippe per nos tunc videbimus hoc quod sanctorum vocibus nunc obscurius audimus. Præcipit igitur Dominus nivi, et hiemis pluviis, ut in terram descendant, dum aspiratione sancti spiritus pro corrigendis peccatoribus corda sanctorum ad ministerium prædicationis humiliat. Ubi recte additur : *Et imbri fortitudinis suæ.*

[*Rec. XV.*] 46. — *Imber fortitudinis, prædicatio divinitatis; imber infirmitatis, prædicatio humanitatis Christi.* — Imber quippe fortitudinis Dei est prædicatio divinitatis. Nam imber infirmitatis est prædicatio ejus incarnationis, de qua per Paulum dicitur: *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus* (*I Cor.* I, 25). Et rursum : *Si crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei* (*II Cor.* XIII, 4). Sic autem sancti viri humanitatis ejus infirma prædicant, ut auditorum suorum cordibus etiam divinitatis fortia infundant. Audiamus per tonitruum nubis, imbrem fortitudinis : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Audiamus etiam imbrem infirmitatis : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Ibid.*, 14). Audiamus imbrem fortitudinis : *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso vita erat* (*Ibid.*, 3). Audiamus etiam imbrem infirmitatis : *In propria venit, et sui eum non receperunt* (*Ibid.*, 11). Imbri ergo fortitudinis suæ præcipit ut in terram descendat, quia sanctorum suorum vocibus sic nobis humanitatis suæ infirma prædicat, ut nobis etiam mira et fortia suæ divinitatis innotescat. Sed cum virtutem nostri conditoris audimus, statim ad corda nostra [d] formidine compellente reducimur, et tantum super nos judicem perpendentes, **875** [e] quæ digne, quæve egimus indigne, pensamus. Unde et bene subjungitur :

CAPUT XXV [*Rec. XVI*].

Vers. 7. — *Qui in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera sua.*

47. *Cognoscendo Deum nosmet agnoscimus, et severius judicamus.* — Mala enim quæ agunt homines, pensare contemnunt. Sed cum virtutem supernæ districtionis audiunt, pravorum operum hoc quod se deprimit pondus agnoscunt. Prædicationis quippe verbis pulsati evigilant, ut pensent ad quæ supplicia sese antiquæ actionis meritum trahat. Dum ergo imber fortitudinis in terram descendit, in manu uniuscujusque signatur, ut sua opera sciat, quia dum virtus incomprehensibilis majestatis agnoscitur, ab unoquoque subtilius sua vita pensatur

[a] Vindoc., *et persecutor, et contumeliosus; sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.*

[b] Longip., *manifestetur.*

[c] Ebroicenses, aliique Norman. et Vindoc., *ad æstiva æterna properanti.*

[d] Recent. Vulg., *fortitudine compellente.* In veteribus Paris. et Basil. legitur ut in Mss. Vindoc., Longipont., Ebroic. et aliis Normanniæ, *formidine compellente.*

[e] Pratel. et alii Norman., *quæ egimus indigne*, omisso τό *quæ digne;* nec immerito, nam urgente timore extremi judicii mala opera potius quam recte facta menti occurrunt, etc. Retinuimus tamen hanc lect. quæ est Excusorum omnium.

48. *Naturali lumine, tanquam lege mentis, pravum et rectum innotescunt.*—Quod tamen intelligi et aliter potest. Creator namque omnipotens a cunctis insensibilibus irrationabilibusque [a] distinctum rationabilem creaturam hominem condidit, quatenus quod egerit ignorare non possit. Naturæ enim lege scire compellitur, seu pravum sive rectum sit quod operatur. Nam ad judicium pro actione cur venit, si potuit nescire quod egit? Et ipsi ergo qui præceptis dominicis erudiri contemnunt, utrum bona an mala sint quæ faciunt sciunt. Nam si bona se facere nesciunt, cur de aliquibus factis in ostentatione gloriantur? Rursum si mala se agere ignorant, cur in eisdem factis alienos oculos declinant? Ipsi enim sibi testes sunt, quia sciunt malum esse quod agunt, quod videri ab aliis verentur. Si enim veraciter malum esse non crederent, nequaquam hoc ab aliis videri formidarent. Unde et bene per quemdam sapientem dicitur: *Cum sit timida nequitia, dat testimonium condemnationi* (*Sap.* xvii, 10). Quia dum de facto suo [b] conscientiam pulsans timor redarguit, ipsa sibi testimonium perhibet damnabile esse quod agit. Quo contra per Joannem dicitur: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus apud Deum* (*I Joan.* iii, 21). Fugiant ergo iniqui humanos oculos, semetipsos certe fugere non possunt. Quia enim malum quod faciunt noverunt, habent testem conscientiam, habent judicem rationem suam. In peccato igitur quod committunt prius contra se judicium suæ rationis inveniunt, et post ad districtionem æterni examinis perducuntur. Et hoc est fortasse quod per Psalmistam dicitur: *Abyssus abyssum invocat in voce cataractarum tuarum* (*Psal.* xli, 8). Quia dum miro ordine dispositionis occultæ malum non permittitur nesciri quod agitur, et suo se jam judicio peccator in conscientia condemnat, et post condemnationem propriam ad æterni judicis sententiam properat. [c] Abyssum ergo abyssum invocare est de judicio ad judicium pervenire. Eant ergo prædicatores sancti, redarguant facta peccantium, auditores autem pravi contemnant verba justorum, defendant quantum voluerint pravitates suas, atque impudenter gestas impudentius defendendo multiplicent; certe ipsi sibi in conscientia testes sunt quia excusabiles non sunt. Eo enim ipso quo rationabilem creaturam Deus hominem condidit, in manu omnium hominum signat, ut noverint singuli opera sua.

876 Sed quia Eliu de pravitate singulorum sententiam protulit, illico ad ipsum pravitatis auctorem, per quem unumquodque malum oboritur, mentis oculos deflectit, ut quia uno hoc versu pravi capitis membra perstrinxerat, etiam hoc ipsum membrorum caput sub brevitate describat. Vel certe quia superius (*Num.* xix), [d] nubium Dei virtutes intulerat, agit nunc ut contra bonorum vitam etiam adversarii impugnationes innotescat. Nam sequitur:

CAPUT XXVI [*Vet.* XIX, *Rec.* XVII].

Vers. 8. — *Ingredietur bestia latibulum suum, et in antro suo morabitur.*

49. *Diaboli antrum Antichristus, et reprobi omnes.* — Quis alius nomine bestiæ, nisi antiquus hostis accipitur, qui deceptionem primi hominis sævus impetiit, et integritatem vitæ illius male suadendo laniavit? Contra quem prophetæ vocibus de sancta electorum Ecclesia in antiquum statum restauranda promittitur: *Et mala bestia non transibit per eam* (*Isai.* xxxv, 9). Sed hæc bestia cum [e] post Redemptoris adventum, post prædicatorum voces, quasi post tonitruum nubium in fine mundi illum damnatum hominem qui Antichristus vocatur invaserit, quid aliud quam latibulum suum ingreditur, [f] ut in antro proprio demoretur? Vas quippe illud diaboli antrum ac latibulum bestiæ est, ut insidians hominibus viam hujus vitæ carpentibus, in illo et per signa lateat, et per malitiam occidat. Qui tamen omnium reproborum corda etiam nunc priusquam apertus appareat possidet, eaque per occultam malitiam quasi proprium antrum tenet, atque ad omne [g] quod nocere bonis appetit in eorum se obscuris mentibus abscondit. An Judæorum persequentium corda antrum hujus bestiæ non fuerunt, in quorum dis consiliis latuit, sed repente vocibus erupit clamantium: *Crucifige, crucifige* (*Joan.* xix, 6)? Et quia ad lacerationem mentis pertingere tentando non potuit in Redemptore nostro (*Matth.* iv, 3), ad mortem carnis anhelavit. Hæc nimirum bestia [h] multa electorum corda tenuit, sed hanc ab illis moriens Agnus excussit. Unde et in Evangelio dicit: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras* (*Joan.* xii, 31). Qui miro rectoque judicio dum confessiones humilium illuminans suscepit, superborum oculos deserens clausit. Unde ei per Psalmistam dicitur: *Posuisti tenebras, et facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ silvarum; catuli leonum rugientes ut rapiant, et quærant a Deo escam sibi* (*Psal.* ciii, 20, 21). Tenebras quippe Dominus ponit, cum peccatis judicia rependens, lumen suæ intelligentiæ subtrahit. Et nox efficitur, quia pravorum mens ignorantiæ suæ erroribus cæcatur. In qua omnes bestiæ silvæ pertranseunt, dum maligni spiritus sub opacitate fraudis latentes in reproborum corda pravitates suas explendo percurrunt. In qua et catuli leonum rugiunt, quia nequissimarum sed tamen eminentium potestatum ministri spiritus importunis tentationibus insurgunt. Qui tamen a Deo escam expetunt, quia nimirum capere animas nequeunt, nisi justo judicio

[a] Ita cum Turon. et plur. mss. antiquiorib. Excusi. At recent. habent, cum Utic. et Pratel., *distinctam*.

[b] Turon., *conscientia pulsans timor*.

[c] Ebroic. et alii Norm., *Abyssus ergo abyss. invocare, est de jud.*, etc.

[d] Longipr., *nivem Dei virtutes*, fortasse pro, *nivium Dei*, sc. apostolorum, quos nivibus comparavit hunc locum Job explanans: *qui præcepit nivi ut descendat in terram.*

[e] Omittitur *post Redemptoris adv.* in Vindoc.

[f] Ebroic., Vindoc., etc., *et in antro suo demoratur*.

[g] Vindoc., *quo nocere*.

[h] Pratel., Utic., Ebroic., *multa et electorum*, quod majorem vim habet; ibi enim *et* significat *etiam*.

prævalere divinitus permittantur. Ubi et apte subjungitur: *Ortus est sol, et congregati sunt, et in cubilibus suis se collocaverunt* (*Psal.* CIII, 20). Quia veritatis lumine per carnem apparente, a fidelium mentibus excussi, quasi ad cubilia sua reversi sunt, dum sola infidelium corda tenuerunt. **877** Quod igitur illic leonum cubile, hic antrum bestiæ dicitur.

50. *Bonorum mentes diabolus aliquando ingreditur, sed in eis non moratur.*—Notandum vero magnopere æstimo quod bestia hæc non solum antrum suum ingredi, sed in eo etiam morari perhibetur. Aliquando namque [a] etiam bonorum mentes ingreditur, illicita suggerit, tentationibus fatigat, rectitudinem spiritus ad delectationem carnis deflectere conatur, delectationem quoque ad consensum perducere nititur, sed tamen resistente superno adjutorio prævalere prohibetur. Intrare ergo in mentes bonorum potest, sed in eis morari non potest, quia cor justi hujus bestiæ antrum non est. Quos enim quasi proprium antrum possidet, eorum mentes procul dubio immorans tenet, quia et prius in eis cogitationes usque ad iniqua desideria et post iniqua desideria usque ad nequissima opera perducit. Neque enim student reprobi suggestiones ejus recta judicii manu repellere, [b] cujus voluntatibus appetunt subdita delectatione servire. Cumque in eorum cordibus pravum quid oritur, mox per studium delectationis enutritur; et cum sibi minime resistitur, protinus ex consensu roboratur, statimque consensus ad opus perducitur, opus vero etiam consuetudine gravatur. Recte ergo in antro suo morari hæc bestia dicitur, quæ tandiu cogitationes reproborum tenet, quousque eorum vitam etiam aculeo pravi operis perforet. Unde bene ad Judæam Dominus per prophetam dicit: *Quousque morabuntur in te cogitationes noxiæ* (*Jerem.* IV, 14)? Neque enim reprehendit cur veniant, sed cur morentur. Et in bona enim corda cogitationes illicitæ veniunt, sed tamen morari prohibentur, quia recti quique ne captivandam domum conscientiæ præbeant, ab ipso cordis limine hostem fugant. Qui et si quando repentinis suggestionibus usque ad primum vestibulum subripuerit, ad consensus tamen januam non pertingit. Huic nimirum bestiæ, impulsu subitæ formidinis victus, januam cordis Petrus negando aperuit, sed citius cognoscendo restitit, flendo clausit (*Matth.* XXVI, 70). [*Vet.* XX.] Quia vero antiquus hostis persecutorum corda non solum intrando tenuit, sed etiam tenendo possedit, dicatur recte: *Ingredietur bestia latibulum suum, et in antro suo morabitur*. Quantum namque [c] in Judæorum mentibus demorata sit discimus, cum illorum consilia attestatione evangelicæ narrationis audimus. In illa namque describitur, cum Redemptorem nostrum vivificare mortuos cernerent, in mortem ejus quanta anxietate crudelitatis

A insanirent, quot explere contra illum prava desideria ardenter vellent, sed tamen populum timerent (*Joan.* XI, 24, 49); quot occasiones occidendi quærerent, et invenire non possent (*Matth.* XXVI, 3, 4); quot ad votum suæ sævitiæ alienigenarum manibus usi sunt, quia eum quem legaliter interimere ipsi non poterant feriendum gentibus tradiderunt, ut ex sola potestate Romanus præses ageret quod ex sola malitia ut agi debuisset ipsi anhelarent (*Joan.* XVIII, 28). Unde et apte subjungitur.

CAPUT XXVII [*Rec.* XVIII].

VERS. 9. — *Ab interioribus egredietur tempestas, et ab Arcturo frigus.*

51. *Christus a Judæis et gentilibus persecutionem passus.*—Scriptura sacra cum contra Arcturum inte-
B riora memorat, diversam Aquilonis partibus Austri plagam designat. Unde in hoc eodem libro scribitur: *Qui facit Arcturum, et Orionas, et interiora* **878** *Austri* (*Job.* IX, 9). Quia igitur interiora Austri sol ferventior tenet, [d] in Arcturo vero cursum omnimodo non habet, interiorum nomine plebs Judaica, Arcturi autem vocabulo hoc in loco populus gentilis exprimitur. Hi enim qui unum atque invisibilem Deum noverant, ejusdemque legi saltem carnaliter serviebant, quasi sub meridiano sole ferventes in fidei calore tenebantur. Gentiles autem quia nullam scientiam supernæ cognitionis attigerant, velut sine sole frigidi sub Aquilone remanebant. Quia vero tempestas impellit, frigus autem torpore opprimit, recte nunc dicitur: *Ab interioribus egredie-*
C *tur tempestas, et ab Arcturo frigus.* Ac si aperte diceretur: A Judæis surgit malitia persequens, et a gentilibus potestas premens. Neque enim miracula fieri legis præcepta vetuerant, et tamen Judæi pro eisdem miraculis interimere humani generis Redemptorem quærebant (*Joan.* XI, 48). Unde explere hoc quod cœperant non valentes, ad Pilati prætorium concurrerunt, ut ipse hunc perimeret quem injuste [e] perimentem lex nulla cohiberet (*Joan.* XVIII, 28). Ab interioribus ergo tempestas atque ab Arcturo frigus prodiit, dum quod Judæa ex invidia petiit, hoc gentilis judex ex Romana auctoritate perpetravit. Unde bene contra hanc eamdem invidiam adhuc subditur:

CAPUT XXVIII [*Vet.* XXI].

D VERS. 10. — *Flante Deo concrescit gelu.*

52. *Judæorum corda invidiæ gelu obduruerant.* — Quia quo fidelium cordibus Spiritus sanctus aspiravit, quo majora virtutum miracula contulit, [f] eo in infidelium mentibus gravioribus invidiæ torpor excrevit; atque inde contra Deum plebs infidelis obduruit, unde humilis populus anteactam duritiam, qua se astrinxerat emollivit. Deo enim flante in gelu versi fuerant, qui visis miraculis invidentes dice-

[a] Vindoc., Ebroic. et alii, *etiam electorum*.

[b] Sic laudati Codices; et quidem optimo sensu. Veteres tamen Edit. Paris. 1488, 1495, 1518, Basil. 1503, 1514, Gilot. 1571, et Gussanv., etc., habent, *cujus voluptatibus*.

[c] Vindoc., *in eorum*, sc. persecutorum.

[d] Pratel., *in arcturum*.

[e] Recent., *perimere*, mutata lectione tum Mss. tum veterum excusorum.

[f] Particula *in* deest in Excusis, non autem in Mss.

bant : *Ecce totus mundus* [a] *post eum abiit* (*Joan.* XII, 19). Conspiciebant signa, cernebant per ministros ejus miracula, totum jam mundum secuturum fidei prædicamenta prævidebant; et tamen quo sanctus Spiritus mundum repleverat (*Sap.* I, 7), eo illorum mentes arctius invidiæ malitia ligabat. Aqua ergo in gelu versa fuerat dum, eunte post Deum mundo, Judæa in invidia pigra remanebat. Sed quia supernæ potestati suppetiit etiam tantæ crudelitatis duritiam solvere atque ad amandum se corda infidelium liquare, post hoc gelu mox bene subditur :

CAPUT XXIX.

IBID. — *Et rursum latissimæ funduntur aquæ.*

53. *Quorumdam postea emollita, et in pluviam liquata.* — Post gelu quippe Dominus latissimas aquas fudit, quia postquam Judæorum sævitiam usque ad mortem pertulit, eorum corda protinus ab infidelitatis duritia amoris sui aspiratione liquefecit; ut tanto post desiderabilius ad obediendum currerent, quanto præceptis illius prius obstinatius restitissent. Unde bene per quemdam sapientem dicitur: *Sicut glacies in sereno, sic resolventur peccata tua* (*Eccli.* III, 17). Ab hoc frigidi torporis gelu solvi Propheta desideraverat, cum dicebat : *Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in Austro* (*Psal.* CXXV, 4). De his aquis, id est ad Deum concurrentibus populis, rursum dicitur : *Mittet verbum suum, et liquefaciet ea,* [b] *flabit spiritus ejus, et fluent aquæ* (*Psal.* CXLVII, 18). Aquæ de gelu currunt, quia plerique ex duris persecutoribus magni prædicatores fiunt. Gelu igitur in aqua liquatur, cum torpor interni frigoris ad irrigationem **879** vertitur prædicationis. An Paulus gelu non erat, qui acceptis epistolis Damascum pergens (*Act.* IX, 2), in corde fidelium quasi in terra jactata verbi Dei semina, ne ad perfectionem operum surgerent, restringere quærebat? Sed gelu hoc in aquam rediit, quia quos persequendo prius premere studuit, hos postmodum fluentis sanctæ exhortationis infudit; ut tanto uberior electorum messis exsurgeret, quanto hanc imber Dei etiam ab ore persecutoris irrigaret. Unde et bene subditur

CAPUT XXX [*Vet. XXII, Rec. XIX*].

VERS. 11. — *Frumentum desiderat nubes.*

54. *Electi frumentum sunt, cui Verbi divini imber necessarius.* — Quid enim electi quique sunt, nisi frumenta Dei cœlestibus horreis recondenda? Quæ nunc in tritura areæ paleas tolerant, quia in hac purgatione sanctæ Ecclesiæ mores contrarios reproborum portant, [c] quousque hæc internus agricola ventilabro judicii dirimat, et in superna habitacula electos suos, quasi munda jam grana suscipiens, æternis paleas ignibus tradat. Unde bene per Joannem dicitur : *Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum in horreum*

A *suum, paleas autem comburet igni inexstinguibili* (*Matth.* III, 12). Sed hoc frumentum quousque ad perfectionem fructuum veniat, nubium pluvias exspectat ut crescat, quia bonorum mens prædicantium verbis infunditur, ne ab humore charitatis desideriorum carnalium sole siccetur. Hoc frumentum supernus agricola in mundo surgere ac nubes desiderare conspexerat, cum dicebat : *Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate autem Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam* (*Matth.* IX, 37). Qui igitur hic frumentum, illic messis, qui vero hic nubes, illic operarii vocantur, quia prædicatores sancti et nubes sunt, et operarii; nubes videlicet per doctrinam, operarii per vitam; nubes quia verbis influunt, operarii quia non desinunt B agere quod loquuntur. Unde et subditur :

CAPUT XXXI.

IBID., 6. — *Et nubes spargunt lumen suum.*

55. *Nubes sunt sancti prædicatores.* — [d] Nubes enim lumen spargere est prædicatores sanctos exempla vitæ et loquendo et agendo dilatare. Sed quamvis annuntiationis intimæ lumen spargant, non tamen ad convertenda omnium quæ appetunt corda perveniunt. Nam sequitur :

CAPUT XXXII.

VERS. 12. — *Quæ lustrant cuncta per circuitum, quocunque eas voluntas gubernantis duxerit.*

56. *Universa lustrant, Deo eorum cursus gubernante.* — Sæpe enim prædicatores sancti exhortari quosdam volunt, sed nequeunt. Sæpe quosdam de- C clinare appetunt, sed tamen internæ instigationis impulsu exhortari eos instantissime compelluntur. Videamus nubem Dei quomodo gubernantis manu, et ad ea quæ non appetit, ducitur, atque ab impulsu suo iterum gubernantis manu retinetur. Certe Paulus cum vestimenta sua excutiens a Corinthiis discedere vellet, audivit : *Noli timere, sed loquere, et ne taceas,* [e] *propter quod ego tecum sum, et nemo apponetur tibi ut noceat te, quoniam multus est mihi populus in hac civitate* (*Act.* XVIII, 9). Rursum cum ad Thessalonicenses voluisset ire, retentus est, dicens: [f] *Voluimus venire ad vos ego quidem Paulus, et semel et iterum, sed impedivit me Satanas* (*I Thess.* II, 18). Neque enim per semetipsum Satan præpedire tanti apostoli vias potuit, sed occultæ dispensationis usi- D bus, **880** dum adversatur, nesciens deservivit; ut nimirum Paulus dum ad alios vellet accedere, nec valeret, eis a quibus recedere non poterat aptius prodesset. Nubes igitur Dei cuncta per circuitum lustrant, quia prædicationis luce mundi fines illuminant. Sed quia divinis nutibus subditæ nequeunt explere quod volunt, ire non possunt, nisi quo eas voluntas gubernantis duxerit. Unde et adhuc subjungitur :

[a] Pratel., Utic. et plur., *post eum vadit.*
[b] Iidem Codices, *flavit.*
[c] Gilot., Vatic., Gussanv., *quousque hanc*, sc. Ecclesiam. Vetustiores Edit., post. Mss., præsertim Turon., Vindoc., Pratel., Utic., *quousque hæc*, nimirum frumenta.
[d] Eadem fere leguntur infra, ad versum, *numquid scis quando præceperit Deus pluv.* Num. 60.
[e] Pratel., *quoniam tecum sum.*
[f] Vindoc., Pratel. et alii Norman., *voluimus.*

CAPUT XXXIII.

Ibid. — *Ad omne quod præceperit eis super faciem orbis terræ.*

57. *Et internos motus moderante.* — Sæpe enim eum gubernantis voluntate perducuntur; aliter agere appetunt, sed aliter disponuntur. Nam plerumque quosdam auditores suos student blande corrigere, et tamen eorum sermo in asperitatem ducitur. Plerumque quosdam resecare aspere appetunt, sed tamen eorum [a] vigor per mansuetudinis spiritum refrenatur. Sicut ergo non possunt ire quo volunt, ita etiam nequeunt agere sicut volunt. Quia enim eos internus arbiter tenet cum mittit, ita illos etiam modificans suscipit cum perducit, ut aliquando in cogitatione alia disponant, sed alia in opere peragant; aliquando aliter inchoent, sed aliter consumment. Quia B igitur juxta hoc quod sibi præcipitur serviunt, dicatur recte : *Quocunque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod præceperit illis super faciem orbis terræ.* Eo enim apertiorem viam prædicationis inveniunt, quo ad hanc non suis, sed præceptoris sui nutibus ducuntur. Unde adhuc subditur :

CAPUT XXXIV [*Rec. XX*].

Vers. 13. — *Sive in una tribu, sive in terra sua, sive in quocunque loco misericordiæ suæ eas jusserit inveniri.*

58. *Non Judæis tantum, sed etiam gentilibus concessa Evangelii prædicatio.* — Una tribus profecto Juda intelligitur, quæ in Scriptura sacra clara ac multiplex præ cæteris memoratur. Quæ in hoc quod ex se Redemptoris nostri carnem protulit, speciale C præ omnibus munus accepit. Terra autem Dei simul omnis Judæa nominatur, quia quæ tunc ei fidei suæ fructum protulit, cum totus sub idolorum cultu delapsis gentibus mundus erravit. Locus autem misericordiæ Dei est ipsa gentilitas, cujus culpas districtus judex si juste animadverteret, ad reconciliationem gratiæ nunquam veniret. [b] Quæ cum nulla apud Deum merita habuit, reconciliationis tamen gratiam ex sola misericordia accepit. Unde bene per Paulum dicitur : *Gentes autem super misericordia honorare Deum* (*Rom.* xv, 9). Unde rursus scriptum est : [c] *Qui quondam non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti* (*I Pet.* II, 10). Nubes ergo suas Deus ducit, sive in una tribu, sive in terra sua, seu in quocunque loco misericordiæ suæ eas jusserit inveniri, quia prædicatores Veteris Novique Testamenti aliquando soli tribui Judæ contulit, et Israel pene totum ex prava regum gubernatione reprobavit. Aliquando et in terra sua has pluere nubes facit, D quia eumdem Israeliticum populum ad antiquam gratiam [d] post correptionem captivitatemque revocavit. [e] Aliquando de loco suæ misericordiæ eas clarescere voluit, quia per prædicatores sanctos etiam A gentibus virtutum miracula ostendit, ut sola misericordia a jugo erroris absolveret, quos ingenitæ perfidiæ ira deprimebat. [*Vet. XXIII.*] Sed **881** ecce Eliu, quia futura per propheticum spiritum sensit, quia multa sublimiter protulit, vir arrogans elationis suæ pondere lassatus non valet portare quæ dicit. Nam per jactantiam protinus adjungit :

CAPUT XXXV.

Vers. 14. — *Ausculta hæc, Job; sta, et considera miracula Dei.*

59. *Quid sit Dei miracula stando, quid jacendo considerare.* — Quasi in comparatione sui jacentem vidit, quem ad verba tantæ prædicationis ut staret admonuit. Quamvis et per hoc quod dicit *Ausculta*, gravem beato Job contumeliam irrogat, quia, sicut jam de illo et superius diximus (*Lib.* XII, *n.* 38, *et sæpe deinceps*), arrogantia minoris est auditum sibi velle extorquere majoris. Sed licet Eliu bona quæ dicit nesciat pensare cui dicat, nos qui erudiri [f] ab omnibus quærimus, indagare verba doctrinæ illius subtiliter debemus. Nam magna fortassis virtutis arte dicitur : *Sta, et considera miracula Dei.* Sunt nonnulli quippe qui Dei miracula jacentes considerant, quia operationis ejus potentiam non sequentes admirantur. Stare quippe est recte agere. Unde et per Paulum dicitur : *Qui se existimat stare, videat ne cadat* (*I Cor.* x, 12). Et sæpe quidem superna judicia mirantur, prædicamenta cœlestis patriæ cum audiunt diligunt, mira opera internæ dispositionis obstupescunt, sed tamen amando et vivendo ad hæc eadem opera assurgere negligunt. Jacentes ergo Dei miracula considerant, qui ejus potentiam sciendo pensant, sed vivendo non amant. Per contemplationem quidem in consideratione oculos tendunt, sed tamen per intentionem sese a terra non erigunt. Unde bene in Balaam exprobrationem dicitur : *Qui cadens apertos habet oculos* (*Num.* XXII, 16). Multa namque de adventu Redemptoris dixerat, et quæ in novissimis temporibus erant ventura prævidebat, sed tamen ei vivendo assurgere noluit, quem prævidendo prædicavit. Jacens ergo apertos oculos habuit, cum ejus mentem et prophetia ad cœlestia tenderet, et avaritia in terra retineret. Jacens apertos oculos habuit, quia eum videre de superioribus potuit, quem prostratus in infimis non amavit. Eliu itaque, qui beatum Job nequaquam credidit vivendo tenuisse quod dixit, quasi admonens dicit : *Sta, et considera miracula Dei.* Quem adhuc de venturis discutit, et quasi de ignorantia humilians adjungit :

CAPUT XXXVI [*Rec. XXI*].

Ibid. 15. — *Nunquid scis quando præceperit Deus pluviis, ut ostenderent lucem nubium ejus?*

60. *Deo afflati prædicatores irrigant et lucent.* — Si nubes sancti prædicatores sunt, pluviæ nubium sunt

[a] Sic Turon., Vindoc., Pratel. et alii Mss. In Excusis legitur *rigor*.

[b] Pratel. et Utic., *et quæ cum nulla.*

[c] Iidem Codices, *et quæ..... non consecuta miser. nunc autem..... consecuta.* Consentiunt veter. Edit. Nostra lectio magis convenit cum textu Græco et Vulgata.

[d] Vindoc., *post corruptionem.*

[e] Pratel., *aliquando loco*, deest *de*, quod sensum immutat.

[f] Ita Vindoc., Ebroic. et alii. In Editis, male, *ab hominibus.*

verba prædicationum. Sed nubes cum per aera transvolant, [a] nisi pluviæ deorsum veniant, nescitur quantam aquarum immensitatem portant. Nisi coruscus sol inter pluvias erumpat, intelligi non valet quid in eis etiam claritatis lateat, quia nimirum prædicatores sancti si taceant, et nequaquam loquentes ostendant, quanta sit cœlestis spei claritas, quam in cordibus gestant, aut reliquis hominibus similes, aut longe his despectiores videntur. Cum autem aperire per prædicationem cœperint quæ sit supernæ patriæ remuneratio quam intrinsecus tenent; cum persecutione pressi [b] in qua virtutis arce profecerint innotescunt, cum visione despecti loquendo insinuant unde timeantur, ipsæ quæ de nubibus influunt pluviæ lucem nobis earumdem nubium ostendunt. Per verba enim prædicatorum cognoscimus ut in eis claritatem vitæ quam appetunt cum magna humilitate veneremur. **882** Hanc nimirum lucem Paulus discipulis ostendebat, cum diceret : *Ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis, et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos qui credimus* (*Ephes.* I, 18). Hanc lucem Corinthii per scriptorum verba quasi per pluviæ guttas agnoverant, cum dicebant : *Epistolæ graves sunt et fortes, præsentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis* (*II Cor.* X, 10). Sed plerumque prædicatores sancti ostendere semetipsos ut prosint cupiunt, nec tamen possunt; plerumque latere ut quieti sint appetunt, nec tamen permittuntur. Nemo igitur scit quando lucem nubium pluviæ ostendant, quia nemo comprehendit quando Deus virtutem prædicationis præbeat, ut prædicantium gloria clarescat. Dicit ergo : *Nunquid scis quando præceperit Deus pluviis ut ostenderent lucem nubium ejus?* Ac si aperte dicat : Nunquid si venturos in mundo prædicatores jam conspicis, quando eos ad prædicandum Dominus repletione sancti Spiritus impellat, quibusve modis eorum vitæ claritatem mundo innotescat apprehendis? Unde adhuc apte subjungitur.

CAPUT XXXVII [*Rec. XXII*].

VERS. 16. — *Nunquid nosti semitas nubium magnas, et perfectas scientias?*

61. *Arcta bene vivendi doctrina, non est ampla via, sed semita.* — Habent istæ nubes semitas subtilissimas, scilicet sanctæ prædicationis vias. Angusta quippe porta est, quæ ducit ad vitam (*Matth.* VII, 14). Eos ergo per semitas astringunt, qui ab intentionis eorum tramite per lata mundi desideria evagando non exeunt. Arcta enim bene vivendi censura non est ampla via, sed semita, in qua prædicator quisque studiose constringitur, quia sub præceptorum custodia sollicite coangustatur. An non quasi quædam angustia est itineris, in hoc quidem mundo vivere, sed de hujus mundi concupiscentia nihil habere, aliena non appetere, propria non tenere, laudes mundi despicere, et pro Deo opprobria amare, gloriam fugere, despectum sequi, adu- A lantes despicere, despicientes honorare, mala nocentium ex corde dimittere, et erga eos dilectionis gratiam immobilem in corde retinere? Quæ videlicet omnia semitæ sunt, sed magnæ, quia quanto in præsenti vita pro ipsa vivendi custodia angustæ sunt, tanto amplius [c] in æterna retributione dilatantur. Unde et bene subditur : *Et perfectas scientias.*

62. *Perfecta scientia est, scire se nihil esse.* — Perfecta quippe scientia est, et cuncta hæc sollicite agere, et se de suis meritis scire nihil esse. Unde et ipsæ nubes de hac perfecta scientia docentur, cum eis voce Veritatis dicitur : *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite : Servi inutiles sumus* (*Luc.* XVII, 10). Perfecta scientia est scire omnia, et tamen juxta quemdam modum scientem se esse nescire, quia B etsi jam Dei præcepta novimus, etsi jam virtutem verborum illius [d] sollicita intentione pensamus, etsi jam quæ intellexisse nos credimus agimus, adhuc tamen acta eadem qua districtione examinis sint discutienda nescimus, necdum Dei faciem cernimus, [e] necdum occulta ejus consilia videmus. Quanta ergo est nostra scientia, quæ quousque mortalitatis pondere premitur, ipso suæ incertitudinis nubilo cæcatur? De qua bene per Paulum dicitur : *Qui se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire* (*I Cor.* VIII, 2). In hoc itaque mundo dum vivimus, tum perfecte quæ scienda sunt scimus, cum proficientes per intelligentiam, nihil nos **883** perfecte scire cognoscimus. Dicit igitur : *Nunquid nosti semitas nubium magnas, et perfectas* C *scientias?* Ac si aperte dicat : Nunquid jam summa acta prædicantium conspicis, qui postquam per scientiam ad alta se elevant, deorsum se humiliter per cognitionem suæ ignorantiæ inclinant? Quod quia solius sancti Spiritus dono agitur, ut humanum cor non solum de scientia, sed etiam de ipsa sua ignorantia perfecte doceatur, et calore amoris ad superna ferveat, dum minora esse quæ cognovit in infimis pensat, recte subjungitur :

CAPUT XXXVIII [*Rec. XXIII*].

VERS. 17. — *Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra Austro?*

63. *Qui Ecclesiæ inhærent, afflatu sancti Spiritus incalescunt.* — Sæpe beatum Job figuram sanctæ Ecclesiæ tenere jam diximus. Vestimenta vero Ecclesiæ D sunt omnes qui ei fidei adunatione junguntur. De quibus eidem Ecclesiæ per prophetam Dominus dicit : *Vivo ego, quia omnibus his velut ornamento vestieris* (*Isai.* XLIX, 18). Per Austrum vero, qui nimirum calidus ventus est, non immerito Spiritus sanctus designatur, quo quisque dum tangitur, ab iniquitatis suæ torpore liberatur. Unde bene in Canticis canticorum dicitur : *Surge, Aquilo, et veni, Auster, perfla hortum meum, et fluant aromata illius* (*Cant.* IV, 16). Aquilo enim jubetur ut surgat, ut nimirum is qui mortalium corda restringit adversarius

[a] Pratel., *nisi pluvia... veniat.*
[b] Utic. et alii Norman., *in quam virtutis arcem*
[c] Pratel., *in æternam retributionem.*

[d] Vindoc., Pratel. et alii, *sollicita consideratione ponderamus.*
[e] Turon., *necdum angusta.*

spiritus fugiat. Auster enim venit et hortum perflat, ut ejus aromata diffluant, quia per adventum sancti Spiritus, dum mens hominum repletur, ex ea mox opinio virtutum aspergitur, ut jure jam sanctorum lingua quasi hortus Austro perflatus dicat : *Christi bonus odor sumus Deo* (*I Cor.* II, 15). Vestimenta ergo sanctæ Ecclesiæ calida sunt, dum terra Austro perflatur, quia hi qui ei per fidem inhærent, ferventibus charitatis studiis inardescunt, dum eorum mens sancti Spiritus afflatu perfunditur. Quod quidem et de eodem beato Job nihil obstat intelligi, quia sic hæc generaliter in sancta Ecclesia dicimus, ut tamen per membra ejus singula specialiter teneamus.

64. *Ex doctorum et auditorum concordia mutua in eis fervet charitas.* — Unusquisque enim qui recte vivit, atque hoc et alios docere consuevit, quasi tot vestimenta habet, quot auditores ei concorditer inhærent. [*Vet.* XXV.] Natura namque vestimentorum est ut per semetipsa calere non possint, sed adjuncta viventi corpori, dum exhalantes membrorum poros contegunt, emanantem ab intimis calorem premunt, quo nimirum calore hæc eadem vestimenta calefiunt, sed calefacta calorem quem acceperint retinendo ad corpus reddunt. Quid ergo per vestimenta viventi corpori adhærentia nisi discipulorum vita magistris bene viventibus conjuncta signatur? Quæ quasi per poros calorem accipit, quia ad amorem Dei et exemplo actionis et impulsu exhortationis ignescit. Quæ velut frigus proprium [a] expellit, dum a pristina iniquitate discedit; calorem quem accepit retinet, quia in eo [b] quem prædicando sumpserit fervore convalescit. C Doctores autem sancti dum auditores suos in amorem Dei proficere sentiunt, ipsi amplius in doctrinæ virtute fervescunt; et quia eos ad summa inardescere et fervescere conspiciunt, ad prædicanda bona cœlestis patriæ validius succenduntur. Qui et si quando pro eo quod adhuc vitam corruptibilem humanæ infirmitatis agunt de qualibet culpa saltem tenuiter in opere, in locutione, in cogitatione tentantur, discipulorum suorum profectum conspiciunt, **884** et ipsi vel in minimis esse reprehensibiles erubescunt, ne qua forte exempla fortitudinis præbeant eis quos prædicationis voce ad regulam intimæ rectitudinis vocant. Dum ergo verbo doctorum accenduntur auditores, quasi ex viventi corpore vestimenta calefiunt. Sed dum ex profectu auditorum etiam vita docentium D proficit, quasi ex calefactis vestimentis calor ad corpus redit. Sed nequaquam sibi doctores tribuant quod per exhortationem suam ad summa proficere auditores vident, quia nisi Spiritus sanctus eorum corda repleat, ad aures corporum vox docentium incassum sonat. Formare enim vocem magistri exterius possunt, sed hanc imprimere interius non possunt : *Neque enim qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* (*I Cor.* III, 7). Dicatur ergo : *Nonne vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra Austro?* Quia nimirum tunc auditores qui A jam bene viventibus doctoribus inhærent calorem superni amoris accipiunt, cum per afflatum sancti Spiritus excitantur, ac si aperte beato Job diceret : Incassum tibi tribuis si quos per te profecisse in virtutibus contemplaris, quia hi quos per te incaluisse æstimas, nisi eos Spiritus sancti fervor attingeret, frigidi in sua insensibilitate remanerent. Postquam vero hæc fortiter dixit, per arrogantiam leviter motus, irrisionis illico verba subjungit, dicens :

CAPUT XXXIX [*Rec.* XXIV].

Vers. 18. — *Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt.*

65. *Per cœlos quasi ære fusos, sancti angeli, et electorum mentes signantur.* — Possunt per cœlos hi qui in cœlestibus sunt conditi angelici spiritus designari. B Unde et in oratione nostra dicere voce Veritatis instruimur : *Fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra.* Ut nimirum voluntas Dei, sicut a superiori creatura agitur, ita in omnibus etiam ab humana infirmitate servetur. De quibus bene dicitur : *Qui solidissimi quasi ære fusi sunt* (*Matth.* VI, 10). [c] Naturæ namque æris est, rubigine difficile consumi. Et virtutes angelicæ quæ in divino amore fixæ perstiterunt, lapsis superbientibus angelis, hoc in munere retributionis acceperunt, ut nulla jam rubigine subripientis culpæ mordeantur, ut in contemplatione conditoris sine felicitatis fine permaneant, et in hoc quod sunt conditæ æterna stabilitate subsistant. Quod bene apud Moysen ipsa de mundi origine historiæ verba testantur (*Genes.* I, 6), cum et prius factum cœlum dicitur, et hoc idem postmodum firmamentum vocatur, quia videlicet natura angelica et prius [d] subtilius est in superioribus condita, et post ne unquam potuisset cadere, mirabilius confirmata. Possunt etiam per cœlos, ut sæpe diximus, electorum mentes exprimi, a cunctis terrenis contagiis intimo amore suspensæ. Qui quamvis corpore degant in infimis, quia tamen corde jam inhærent summis, veraciter dicunt : *Nostra conversatio in cœlis est* (*Phil.* III, 20). Qui solidissimi ut ære fusi sunt, quia ab integritate cœptæ fortitudinis nulla mutabilitatis rubigine consumuntur. Quibus et fortiter contra adversa durantibus, auctoris voce dicitur : *Vos estis amici mei, qui permansistis mecum in tentationibus meis.* Sed quamvis doctus et arrogans cum irridere sanctum virum nititur, irrisioni D suæ fortia dicta permisceat, a dictis tamen fortibus semper ad supervacua verba relabitur. Nam iterum deridendo subjungit :

Vers. 19. — *Ostende nobis quid dicamus illi, nos quippe involvimur tenebris.*

885 66. Ac si dicat : Tu, qui jam magna intelligentiæ luce perfrueris, docere nos qui ignorantiæ tenebris involvimur debes. Qui mox ab irrisione resiliens, despiciendo subjungit :

Vers. 20. — *Quis narrabit ei quæ loquor?*

Ac si aperte dicat : Quæ ego ei de suis laudibus secute sentiens non audita loquor, quis hæc narrare

[a] Vindoc. et Pratel., *respuit.*
[b] Iidem Cod. et Ebroic., *quem per prædicamenta.*

[c] Utic. et Pratel., *natura namque.*
[d] Pratel., *subtilis est... condita.*

vel postquam audierit potest? Sed quia cum doctrina et arrogantia in unius mentis habitatione confligit, loquentis ore non solum sonat vivendi levitas, sed etiam gravitas sentiendi, postquam Eliu per arrogantiam leviter intumuit, dicens: *Quis narrabit ei quæ loquor?* mox per doctrinam subdidit:

CAPUT XL [*Vet. XXVI, Rec. XXV*].

IBID. — *Etiam si locutus fuerit homo, devorabitur.*

67. *Hominem de Deo loqui, est cæcum de lumine disserere.* — Omne quod aliquid devorat, hoc introrsus trahens, ab intuentium oculis occultat, et rem quæ videri in superficie potuit in profundum rapit. Homo igitur cum de Deo tacet, per rationem in qua est conditus esse aliquid videtur. At si loqui de Deo cœperit, illico quam sit nibil ostenditur, quia magnitudinis illius immensitate devoratur, et quasi in profundum raptus absconditur, quia fari ineffabilem cupiens, ipsa suæ ignorantiæ angustia deglutitur. Loquitur enim caro de spiritu, circumscriptus spiritus de incircumscripto, creatura de creatore, temporalis de æterno, mutabilis de immutabili, mortalis de vivificante; et cum in tenebris positus internum lumen sicut est nesciat, homo, de æternitate disserere cupiens, cæcus de luce loquitur. *Si ergo locutus fuerit homo, devorabitur*, quia si effari homo æternitatem sicut est appetit, etiam hoc sibi subtrahit quod de illa vel tacitus sentit. Sed ecce æternitas tunc hominibus vere innotuit, cum se eis humanitate suscepta monstravit. Quæ quia necdum revelata fuerat, de eisdem hominibus recte subjungitur:

CAPUT XLI.

VERS. 21. — *At nunc non vident lucem.*

68. *Per Christum lux hominibus affulsit.* — De qua nimirum luce etiam per Prophetam dicitur: *Populus* [a] *qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam* (*Matth.* IV, 16; *Isai.* IX, 2). Sed hæc eadem lux qualiter ab hominibus videatur, insinuat, cum protinus subdit:

IBID. — *Subito aer cogetur in nubes.*

Aer quippe ita ipsa sua tenuitate spargitur, ut nulla firmitate solidetur. Nubes autem tanto firmiores sunt quanto densiores. Quid ergo per aerem nisi mentes sæcularium designantur, quæ, innumeris hujus vitæ desideriis deditæ, huc illucque more aeris fluidæ dispergantur? Sed aer in nubes cogitur, cum fluxæ mentes per superni respectus gratiam virtutis soliditate roborantur, ut intra sinum cordis recta sentiendo se colligant, et in vanis cogitationibus non liquescant.

69. *Petrus et cæteri apostoli per gratiam in nubes solidati.* — Aer Petrus fuerat, cum per terrena desideria sparsus, eum quasi aura transiens pro vita carnis cura piscationis agitabat (*Matth.* IV, 18). Aer etiam apostoli omnes exstiterant, qui jam per legem alta didicerant, sed necdum per fidem firma sapiebant (*Ibid.*). Subito autem aer in nubes coactus est, quia per respectum supernæ gratiæ fluxa corda piscantium in soliditatem versa sunt prædicatorum, ut eorum infirmæ cogitationes fortia sentiendo densescerent, ac more nubium aquas scientiæ caperent, et subter jacentem terram verbis prædicationis irrigarent, quo peracto ministerio, ad cœli secreta recurrerent, atque ad æternam requiem finito labore pervenirent. Unde **886** et bene mox subditur:

CAPUT XLII.

IBID. — *Et ventus transiens fugabit eas.*

70. *Irrigato prædicatione Evangelii mundo, nubes illæ a nostris oculis fugatæ.* — Ventus quippe transiens est vita præsens. Ventus ergo transiens nubes fugat, quia mortalis vita percurrens prædicatores sanctos a nostris oculis corporaliter occultat. Ventus transiens nubes fugat, quia vitæ temporalis excursus a carne apostolos subtrahit, et eos a terræ superficie in secreta requie quasi in cœlorum cardine abscondit. Sed quia usque ad mortem prædicare non desinunt, et præsentis vitæ spatium more nubium cum verborum pluvia excurrunt, quid eorum laboribus in sancta Ecclesia agatur adjungit, cum protinus subdit:

CAPUT XLIII [*Rec. XXVI*].

VERS. 22. — *Ab Aquilone aurum veniet.*

71. *A gentilibus Christiana religio potissimum propagata.* — Quid per Aquilonem, nisi peccati frigore constricta gentilitas designatur? quam ille sub jugo suæ tyrannidis tenuit qui superbiens dixit: *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo* (*Isai.* XIV, 13, 14). Quid vero auri nomine, nisi animæ fideles exprimuntur? De quibus per Jeremiam dicitur: *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus* (*Thren.* IV, 1)? Aurum quippe obscuratum doluit, quia in quibusdam claritatem innocentiæ versam in culpæ nigredinem vidit. Ab Aquilone ergo aurum venire dicitur, quia per respectum gratiæ Redemptoris a gentilitate dudum perfidiæ torpore frigida intra sanctam Ecclesiam pretiosa Deo vita fidelium multiplicatur. Ab Aquilone etenim aurum venit cum ab ipsis idolorum cultoribus vera in Domino fides clarescit. Sed conversis ad fidem gentibus, Judæa contradicit, [b] et ad præmiorum retributionem cœlestium dedignatur suscipere eos qui dudum fuerant cultores idolorum. Unde post conversionem gentium Petro dicitur: *Quare introisti ad viros præputium habentes, et comedisti cum eis* (*Act.* XI, 3)? Quo contra recte per Isaiam Dominus dicit: *Dicam Aquiloni: Da; et Austro: Noli prohibere* (*Isai.* XLIII, 6). Sicut enim per Aquilonem gentilitas, sic per Austrum Judæa signatur, quæ quasi meridiano sole incaluit, quia, Redemptore in carne apparente, fervorem fidei prima suscepit. Aquiloni ergo *da* dicitur cum offerre Deo suæ fidei munera gentilitas imperatur. Austro autem jubetur ne prohibeat, quia Hebræis in fide consistentibus præcipitur [c] ne vitam gentium repellendo condemnent. Unde hic quoque quia dictum est: *Ab Aquilone aurum veniet*, apte subjungitur:

IBID. — *Et a Deo formidolosa laudatio.*

72. *De gentium conversione apostoli et alii ex cir-*

[a] Edit. Basil. 1514, *qui ambulabat*. Aliæ, *qui ambulat*.
[b] Pratel. et Utic., *ad præmia retributionum*.
[c] Vindoc., *ne vitam gentilium repellendo contemnant.*

cumcisione fideles Deum laudaverunt. — Sic enim formidolosa laudatio a Deo [a] venire dicitur, ac si ab his qui in parte Dei sunt id est a fidelibus [b] venire diceretur. Auro igitur ab Aquilone veniente, a Deo formidolosa laudatio prodiit, quia dum claritatem suæ fidei gentilitas obtulit, multitudo Hebræorum fidelium divina judicia pertimescendo laudavit. Sed quomodo ab Aquilone veniat aurum, quomodo ab his qui sub Deo sunt formidolosa laudatio erumpat, ipsa nobis historia sacri eloquii ostendit. Scriptum quippe est : *Cornelius centurio cohortis quæ dicitur Italica, religiosus et timens Deum, cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper, vidit in visu manifeste, quasi hora diei nona, angelum Dei introeuntem ad se, et dicentem sibi : Corneli. At ille* [c] *intuens eum, timore correptus dixit : Quis* **887** *es, Domine? Dixit autem illi : Orationes tuæ et eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei* (*Act.* x, 1 *seq.*). Aurum ergo ab Aquilone venit, dum in conspectu Dei ex gentibus cum eleemosynis oratio ascendit. Quod cum Petrus fratribus retulisset (*Ibid.*, 12), quomodo vel Cornelius angelum, vel ipse de cœlo submitti ad se linteum cum bestiis reptilibus ac volatilibus vidisset, vel quomodo Spiritus sanctus etiam ante baptisma gentilium corda perfuderit, qui nunquam in Judæorum mentibus nisi post aquam baptismatis venit, protinus scriptum est : *His auditis tacuerunt, et glorificaverunt Deum, dicentes : Ergo et gentibus Deus pœnitentiam ad vitam dedit* (*Act.* xi, 18). Multitudo ergo fidelium [d] formidolosam Deo laudem obtulit, quæ, salvatis gentibus, a suo se murmure, dona cœlestis gratiæ admirando, compressit. Unde ipse quoque Petrus miratur, dicens : *In veritate comperi quod non est personarum acceptor Deus* (*Act.* x, 34).

73. *Et de Judæorum reprobatione timuerunt.* — Sed cum gentes fidem suscipiunt, cur ab eis qui jam fideles sunt formidolosa venire laudatio dicitur, cum læta venire potius quam formidolosa debuisset? Sed idcirco conversis gentibus, ab Hebræis jam fidelibus formidolosa laudatio prodiit, quia nimirum juste Judæa repulsa est, dum pie est gentilitas vocata; et damna suæ repulsionis timuit, dum lucra alienæ vocationis vidit. Unde nos quoque quotidie, dum iniquos quosque ad inopinatam vitæ celsitudinem provehi repente conspicimus, sub occultis Dei judiciis timendo gaudemus, ne per occulta judicia quosdam Deus qui digni putantur deserat, qui per hæc ad se eos qui indigni æstimantur vocat. Sequitur :

CAPUT XLV.

Vers. 23. — *Digne eum invenire non possumus.*

74. *De Deo qui magnus est fortitudine, judicio et justitia, digne sentire non possumus.* — Et si invenire [e] jam eum possimus, non tamen digne, quia quidquid in illo sentimus ex fide est, [f] et non ex specie. Hoc tamen quod jam se invenisse considerat adjungit, dicens :

Ibid. — *Magnus fortitudine et judicio et justitia, et enarrari non potest.*

Magnus quippe est fortitudine, quia fortem adversarium superat, et de domo illius vasa contumeliæ auferens in misericordiæ vasa permutat. Magnus judicio, quia etsi hic electos suos per adversa deprimit, eos quandoque in gloria æternæ prosperitatis extollit. Magnus justitia, quia etsi hic diu tolerat, quandoque tamen reprobos sine termino damnat. Bene autem subditur : *Et enarrari non potest.* [g] Qui enim sentiri digne non valet, quanto minus dici? Sed melius hunc utcunque dicimus, si sub considerationis ejus formidine admirando taceamus. Sequitur :

CAPUT XLVI [*Rec. XXVII*].

Vers. 24. — *Ideo timebunt eum viri, et non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes.*

75. *Qui recte prædicant, sed non vivunt, damnationis suæ præcones fiunt.* — Hoc loco Eliu viros eos qui ad intelligentiam sunt fortes appellat. Et notandum quod non ait : Et non audebunt contemplari sapientes; sed, *Qui sibi videntur esse sapientes.* Quibus videlicet verbis peritos quidem, sed arrogantes insinuat. Eliu ergo dum multa fortiter sentit, in locutionis suæ fine se tetigit. Viri namque arrogantes et docti cum recte non vivunt, sed tamen recta dicere doctrinæ impulsionibus compelluntur, ipsi damnationis suæ aliquomodo præcones fiunt, quia dum ea quæ agere respuunt prædicantes insinuant, [h] suis **888** se vocibus damnatos clamant. Contra quos bene per Psalmistam dicitur : *Conversi sunt in arcum perversum* (*Psal.* lxxvii, 57). Arcus quippe perversus ipsum a quo intenditur percutit. In dictis autem suis arrogantium linguæ arcui perverso sunt similes, quia dum contra elationem verba faciunt in suis auctoribus sagittas figunt. Unde summa cura providendum est ne accepta sapientia, cum ignorantiæ tenebras illuminat, lumen humilitatis tollat, et jam sapientia esse nequeat. Quæ etsi virtute locutionis fulgeat, elationis tamen velamine cor loquentis obscurat.

76. *Alia bona summa, alia media.* — Alia namque sunt bona summa, alia bona media. Bona enim summa sunt, fides, spes, charitas. Quæ cum veraciter habentur, in malum inflecti non possunt. Bona autem sunt media, prophetia, doctrina, curationum virtus, et cætera (*I Cor.* xii, 10), quæ ita inter utrumque sunt posita, ut aliquando per hæc sola æterna patria, aliquando vero gloria terrena requiratur. Medias ergo has virtutes dicimus, quas ad quodcunque mens appetit inclinamus. Quibus perceptis ita uti animus sicut terrenis divitiis potest. Per terrenas namque divitias alii in gloriæ ostentatione superbiunt, alii erga proxi-

[a] Deest *venire* in Vindoc.
[b] Omittitur *venire* in Pratel., Utic. et Vindoc.
[c] Vindoc., *intuens in eum.*
[d] Gussanvil., *formidolosa Dei laudem.* Errore non solum ex Mss., etc., aliis exaratis, sed etiam ex sermonis serie manifestissimo

[e] Vindoc., *jam Deum.*
[f] Pratel. et Vindoc., *nondum ex specie.*
[g] Pratel. et Utic., *sentiri enim digne non valet; quanto minus dici?*
[h] Turon., *suis se vocibus damnantes.*

morum indigentium ministeria pietatis operantur. Cum per doctrinam igitur atque prophetiam laus exterior quæritur, quasi per corporales divitias terrenæ gloriæ culmen ambitur. Cum vero doctrina atque prophetia lucrandis animabus impenditur, quasi acceptæ divitiæ egenis fratribus largiuntur. Quia ergo sæpe [a] per ipsa dona, quæ se percipere exsultat, a manu dantis incautus animus elongat, vigilanti pro visione curandum est ut et prius subigantur vitia, et post sub circumspectione dona teneantur. Nam si in eis mens incaute se deserit, non per hæc adjuta subvehitur, sed quasi pro anteactis laboribus remunerata reprobatur. Unde fit etiam ut accepta virtus dum in usu transitoriæ laudis assumitur, quia vitio militat, virtus non sit. Quia enim origo virtutis humilitas est, illa in nobis virtus veraciter pullulat, quæ in radice propria, id est in humilitate perdurat. A qua nimirum si abscinditur arescit, quia vivificantem se in intimis humorem charitatis perdit.

77. *Mira Davidis in summis humilitas. Pugnando hostes; humilitatem sectando semetipsum vicit.* — Sed quia per hoc quod ab Eliu dicitur, *Non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes*; occulta cordis elatio reprobatur, intueri libet quanta virtutum munera David perceperat, atque in his omnibus quam forti se humilitate servabat (*I Reg.* XVII, 36; XVIII, 25). Quem enim non extolleret ora leonum frangere, ursorum brachia dissipare, despectis prioribus fratribus eligi, reprobato rege ad regni gubernacula ungi, timendum cunctis uno lapide Goliam sternere, a rege proposita, extinctis Allophylis, numerosa præputia reportare, promissum tandem regnum percipere, cunctumque Israeliticum populum sine ulla contradictione possidere (*II Reg.* III, 18)? Et tamen cum arcam Dei in Jerusalem revocat (*Ibid.*, VI, 14), quasi oblitus prælatum se omnibus, admistus populis ante arcam saltat. Et quia coram arca saltare, ut creditur, vulgi mos fuerat, rex se in divino obsequio per saltum rotat. Ecce quem Dominus cunctis singulariter prætulit, sese sub Domino et exæquando minimis, et abjecta exhibendo contemnit. Non potestas regni ad memoriam reducitur, non subjectorum **889** oculis saltando vilescere metuit, non se honore prælatum cæteris ante ejus arcam qui honorem dederat recognoscit. Coram Deo [b] egit vilia vel extrema, ut illa ex humilitate solidaret quæ coram hominibus gesserat fortia. Quid de ejus factis ab aliis sentiatur ignoro; ego David plus saltantem stupeo quam pugnantem. Pugnando quippe hostes subdidit, saltando autem coram Domino semetipsum vicit. Quem Michol filia Saul adhuc ex tumore regii generis insana, cum humiliatum despiceret, dicens: *Quam gloriosus fuit hodie rex Israel discooperiens se ante ancillas servorum suorum, et nudatus est, quasi si nudetur unus de scurris* (*Ibid.*, 20), protinus audivit: *Vivit Dominus, quia ludam ante Dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum.* Ac paulo post ait: *Et ludam, et vilior fiam plus quam factus sum, eroque humilis in oculis meis* (*Ibid.*, 22). Ac si aperte dicat: Vilescere coram hominibus appeto, quia servare me [c] coram Domino ingenuum per humilitatem quæro.

78. *Alii humiliter de se sentiendo, despici metuunt; alii despici cupiendo de sua humilitate superbiunt.* — Sunt vero nonnulli qui de semetipsis humilia sentiunt, quia in honoribus positi nil se esse nisi pulverem favillamque perpendunt, sed tamen coram hominibus [d] despecti apparere refugiunt, et contra hoc quod de se interius cogitant, quasi rigida exterius venustate palliantur. Et sunt nonnulli qui viles videri ab hominibus appetunt, atque omne quod sunt dejectos se exhibendo contemnunt: sed tamen apud se introrsus quasi ex ipso merito ostensæ vilitatis intumescunt, et tanto magis in corde elati sunt quanto amplius in specie elationem premunt. Quæ utraque unius elationis bella magna David circumspectione deprehendit, mira virtute superavit. Quia enim, de semetipso intus humilia sentiens, honorem exterius non quærit insinuat, dicens: *Ludam et vilior fiam* (*Ibid.*, 22). Et quia per hoc quod vilem se exterius præbuit, nequaquam interius intumescit, adjungit: *Eroque humilis in oculis meis* (*Ibid.*, 22). Ac si dicat: Qualem me exterius despiciendo exhibeo, talem me et interius attendo. Quid ergo acturi sunt quos doctrina elevat, si David ex carne sua venturum Redemptorem noverat, ejusque gaudia prophetando nuntiabat, et tamen in semetipso cervicem cordis valida discretionis calce deprimebat, dicens: *Eroque humilis in oculis meis?*

890 79. *Dei sapientiam contemplari nequeunt qui sibi sapientes videntur. Sectanda laudabilis fatuitas.* — Bene ergo per Eliu dicitur: *Ideo timebunt eum viri, et non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes.* Contemplari enim Dei sapientiam non possunt qui sibi sapientes videntur, quia tanto ab ejus luce longe sunt, quanto apud semetipsos humiles non sunt, quia in eorum mentibus dum tumor elationis crescit, aciem contemplationis claudit; et unde se lucere præ cæteris æstimant, inde se lumine veritatis privant. Si igitur veraciter sapientes esse atque ipsam sapientiam contemplari appetimus, stultos nos humiliter cognoscamus. Relinquamus noxiam sapientiam, discamus laudabilem fatuitatem. Hinc quippe scriptum est: *Stulta mundi elegit Deus, ut confundat sapientes* (*I Cor.* I, 27). Hinc rursum dicitur: *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens* (*Ibid.*, III, 18). Hinc evangelicæ historiæ verba testantur quia Zachæus cum videre præ turba nihil posset, [e] sycomori arborem ascendit, ut transeuntem Dominum cerneret.

[a] Turon., *per ipsam doctrinam quam.*
[b] Vindoc. et Pratel., *egit debilia.* Ita quoque vet. Ed. Paris.
[c] Vindoc., Pratel., Utic., *coram Deo genium.* Vet. Ed. Paris. et Basil., *coram Deo ingenium.* Longipont. Cod., *quia servari mihi coram Domino regnum.*
[d] Vindoc., Pratel., et al., *viles apparere.*
[e] Pratel., Utic., Vindoc., *sycomorum arborem.*

Sycomorus quippe ficus fatua dicitur. Pusillus itaque Zachæus sycomorum subiit, et Dominum vidit (*Luc.* XIX, 4 *seq.*), quia qui mundi stultitiam humiliter eligunt, ipsi Dei sapientiam subtiliter contemplantur. [a] Pusillitatem namque nostram ad videndum Dominum turba præpedit; quia infirmitatem humanæ mentis, [b] ne lucem veritatis intendat, curarum sæcularium tumultus premit. Sed prudenter sycomorum ascendimus, si provide eam quæ divinitus præcipitur [c] stultitiam mente tenemus. Quid enim in hoc mundo stultius quam amissa non quærere, possessa rapientibus relaxare, nullam pro acceptis injuriis injuriam reddere; imo et adjunctis aliis patientiam præbere? A Quasi enim sycomorum nos ascendere Dominus præcipit, cum dicit: *Qui aufert quæ tua sunt ne repetas* (*Luc.* VI, 30). Et rursum: *Si quis te percusserit in dextram maxillam, præbe illi et alteram* (*Matth.* V, 39). Per sycomorum Dominus transiens cernitur, quia per hanc sapientem stultitiam etsi necdum ut est solide, jam tamen per contemplationis lumen Dei sapientia quasi in transitu videtur. Quam juxta Eliu verba videre nequeunt; qui sibi sapientes esse videntur, quia [d] ad conspiciendum Dominum in elata cogitationum suarum turba deprehensi, adhuc sycomori arborem non invenerunt.

[a] Vindoc., *pusillanimitatem*.
[b] Vindoc., Pratel. et al., *ne luci veritatis intendat*.
[c] In iisdem Cod., *stultitiam tenemus*, omisso τὸ B *mente*.
[d] Vindoc., *ad concupiscendum Dominum*.

Pars sexta, et ultima,

OCTO LIBROS COMPLECTENS.

LIBER VIGESIMUS OCTAVUS [a].

***Explicantur undecim priores versus capitis* XXXVIII, *multiplici sensu*, *præsertim morali*.**

891 PRÆFATIO.

Nihil gravius nocet animæ quam conscia virtus, nisi correptionibus exerceatur. Job maximus, quia solo Deo minor. — Post damna rerum, post funera pignorum, post vulnera corporis, post verba male suadentis uxoris, post contumeliosa dicta consolantium, post suscepta fortiter jacula tot dolorum, [b] de tanta virtute constantiæ laudandus a judice beatus Job fuerat, [c] si jam de præsenti sæculo esset evocandus. At postquam hic adhuc duplicia recepturus est, postquam saluti pristinæ restituitur, ut rebus redditis diutius utatur, ne per elationis gladium ipsa illum sua victoria sternat, debet omnipotens Deus increpare per districtam justitiam quem servat ad vitam. Quid enim pejus plerumque animam quam conscia virtus interficit? Quæ illam dum consideratione sua inflat, a plenitudine veritatis evacuat; et dum se ad percipienda præmia sufficere suggerit, [d] eam a meliorationis intentione distendit. Justus igitur Job ante flagella exstitit, sed justior post flagella permansit; et laudatus antea Dei voce, postmodum crevit ex verbere. Profecto velut tuba ductilis ex percussione producta in laudem Dei tanto [e] altius elevatus est, quanto majori castigatione percussus. Sed humiliandus erat iste qui, prostratus ulceribus, sic virtutibus stabat. Humiliandus erat, ne tam robustissimum pe- C ctus elationis tela confoderent, quod constabat certe quia et illata vulnera non vicissent. Requirendus nimirum fuit homo cujus debuisset comparatione superari. Sed quid est quod de eo voce Domini dicitur: [f] *Vidisti servum meum Job, quod non sit ei similis vir super terram* (*Job.* I, 8; II, 3)? Cujus ergo comparatione poterat vinci, de quo Deo attestante dicitur quia nullius hominis comparatione possit æquari? Quid itaque agendum est, nisi ut ex persona sua 892 ipse Dominus suas illi virtutes narret, et dicat ei: *Nunquid producis luciferum in tempore suo, et vesperum super filios terræ consurgere facis?* Et iterum: *Nunquid apertæ sunt tibi portæ mortis, et ostia tenebrosa vidisti?* Vel certe: *Nunquid post ortum tuum præcepisti diluculo, et ostendisti auroræ locum suum* (*Job.* XXXVIII, 32, 17, 12)? Quis vero ista, nisi D Dominus potest? Et tamen interrogatur homo, ut cognoscat quia ista non potest, quatenus vir qui tam immensis virtutibus crevit, et nullius hominis exemplo vincitur, ne extolli debeat, Dei comparatione superetur. Sed o quam potenter erigitur qui tam sublimiter humiliatur! O quanta est hominis victoria, ex Dei comparatione perdidisse! O quanto hominibus major est qui testimoniis convincitur Deo minor! Multum quippe potens est qui tali interrogatione ostenditur quia potens non est. Sed quia ad

[a] Liber hic in primo Laudun. inscribitur XXIII.
[b] Vindoc., *pro tanta virtutum constantia*.
[c] Corb., Germ. et Pratel., *sed si jam de*.
[d] Turon., *a meliori intentione*.
[e] Deest *altius* in Utic. et Pratel.
[f] In Gilot., Vatic. et plurimis aliis, *vidi servum meum Job*, mendo forsitan typographico, pro quo tamen graviter excandescit Thomas Jamezius in Romanos Editores. Ad hoc enim gravitate ac severitate censoria; *est*, inquit, *corruptus textus*, *ut fieri amat a Romanis*. Optime sane, nisi ab aliis quam a Romanis error manasset.

obscura nimis disserenda ducimur, ad ejusdem textus jam verba veniamus :

CAPUT PRIMUM [*Vet. et Rec. II*].

CAP. XXXVIII, VERS. 1.—*Respondens autem Dominus Job de turbine dixit.*

1. *Quot quibusve modis ad homines loquatur Deus.* — Notandum video [a] quia si sano atque incolumi locutio facta diceretur, nequaquam de turbine Dominus locutus fuisse scriberetur. Sed quia flagellato loquitur, de turbine locutus fuisse describitur. Aliter enim Dominus servis suis loquitur, cum eos intrinsecus per compunctionem provehit, aliter cum per districtionem ne extollantur premit. Per blandam enim locutionem Domini amanda dulcedo ejus [b] ostenditur; per terribilem vero potestas ejus metuenda monstratur. In illa persuadetur [c] animæ ut proficiat, in ista reprimitur quæ proficit. In illa discit quod appetat, in ista quod metuat. Per illam dicit : [d] *Gaude et lætare, filia Sion, quia ecce venio, et habitabo in medio tui* (*Zach.* II, 10); **893** per istam dicitur : *Dominus in tempestate* [e] *veniet, et in turbine viæ ejus* (*Isai.* LXVI, 15). Blandus quippe est qui ut in medio inhabitet venit. Cum vero se per tempestatem et turbinem insinuat, nimirum quæ tangit corda perturbat; atque ad edomandam elationem se exerit, quando potens et terribilis innotescit.

2. *Aut per angelos loquitur Deus, aut per semetipsum.*—Sciendum præterea est [f] quia duobus modis locutio divina distinguitur. Aut per semetipsum namque Dominus loquitur, aut per creaturam angelicam ejus ad nos verba formantur. Sed cum per semetipsum loquitur, [g] sola nobis vi internæ inspirationis aperitur. Cum per semetipsum loquitur, de verbo ejus sine verbis ac syllabis cor docetur, quia virtus ejus [h] intima quadam sublevatione cognoscitur. Ad quam mens plena suspenditur, vacua gravatur. Pondus enim quoddam est quod omnem animam quam replet [i] levet. Incorporeum lumen est quod et interiora repleat, et repleta exterius circumscribat. Sine strepitu sermo est, qui et auditum aperit, et habere sonitum nescit. Quod enim de adventu sancti Spiritus scriptum est : *Factus est repente de cœlo sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum ubi erant sedentes; et apparuerunt illis dispertitæ linguæ quasi ignis, seditque supra singulos eorum* (*Act.* II, 2); per ignem quidem Dominus apparuit, sed per semetipsum locutionem interius fecit. Et neque ignis Deus, neque ille sonitus fuit, sed per hoc quod exterius exhibuit, expressit hoc quod interius gessit. Quia enim discipulos et zelo succensos, et verbo eruditos intus reddidit, foris linguas igneas ostendit. In significatione igitur admota sunt elementa, ut ignem et sonitum sentirent corpora, igne vero invisibili et voce sine sonitu docerentur corda. Foris ergo fuit ignis qui apparuit, sed intus qui scientiam dedit. Et cum reginæ Candacis eunuchus currui præsidens iter caperet, atque [j] Isaiam non intelligens in manibus haberet, in corde nimirum spiritus Philippo dixerat : *Adjunge te ad currum* (*Act.* VIII, 29). Et cum ad evocandum Petrum timentes Deum milites Cornelius direxisset, in mente procul dubio a spiritu Petrus audivit : *Ecce tres viri quærunt te, surge itaque, descende et vade cum eis* (*Act.* X, 19). [k] Spiritum enim Dei quasi quædam nobis verba dicere est occulta vi ea quæ agenda sunt intimare, et cor hominis ignarum, non adhibito strepitu et tarditate sermonis, peritum repente de absconditis reddere. Nam quia auditus ea quæ ad se fiunt non simul omnia dicta comprehendit, quippe qui et causas per verba, et particulatim verba per syllabas percipit; visus autem noster in eo quod se dirigit, totum subito et simul apprehendit; Dei locutio ad nos intrinsecus facta videtur, potius quam audiatur, quia dum [l] semetipsum sine mora sermonis insinuat, repentina luce nostræ ignorantiæ tenebras illustrat. Unde et Baruch, Neriæ filius, cum requisitus exponeret quemadmodum verba Jeremiæ prophetantis audisset, ait : *Ex ore suo loquebatur quasi legens, et ego scribebam* (*Jerem.* XXXVI, 18). Qui enim legens loquitur, alio intendit, sed alio verbum facit, quia **894** quod videt dicit. Prophetæ ergo Dei, quia ejus verba vident potius in corde quam audiunt, quasi legentes loquuntur.

3. *Quomodo per angelos loqui soleat. Aliquando verbis utendo; aliquando rebus; aliquando simul verbis et rebus; aliquando imaginibus cordis aut corporis oculis ostensis.* — Cum vero per angelum voluntatem suam Dominus indicat, aliquando eam verbis, aliquando rebus demonstrat, aliquando simul verbis et rebus, aliquando imaginibus cordis oculis ostensis, aliquando imaginibus et ante corporeos oculos ad tempus ex aere assumptis, aliquando cœlestibus substantiis, aliquando terrenis ; aliquando simul terre-

[a] Hic manu exaratorum non una est lectio. Mss. Anglic. habent : *quia si sano atque incolumi loqueretur ex tranquillitate, dominica locutio facta diceretur; et nequaquam de turbine Dominus locutus fuisse scriberetur. Sed quia flagellato.* In Longip. quoque, Corb. Germ. ac plerisque legitur : *si..... loqueretur, ex tranquillitate dominica locutio facta dic.*, ut etiam habent Editi. Simpliciorem lectionem secuti sumus quæ est Mss. Vindoc., Ebroic., Pratel., Utic. et aliorum Norm., cæteraque ut additamenta rejecimus.

[b] Pratel., *exprimitur.*

[c] 1 Laudun., *anima.*

[d] Vindoc., Laudun., Pratel., Corb. Germ., etc., *lauda et lætare*, ut legitur in Vulgata.

[e] Omittitur *veniet* in Laudun., Corb. Germ., Pratel., Utic.

[f] Al., *quia in duobus modis.*

[g] Editi, *sola nobis vis.* Lectio nostra, quæ est Mss. Corb. Germ., Turon., Pratel., etc., meliorem sensum continet.

[h] Vindoc., Laud., Pratel. et Corb. Germ., *in intima.*

[i] Laud. et Longip., *libet*, pro *levet.* In Edit. Basil. 1514, *lavat.*

[j] Vindoc., *librum Isaiæ.*

[k] Corb. Germ., Pratel., Ebroic. et alii, *spiritui enim Dei.*

[l] Corb. Germ., Ebroic. et alii Norm., *semetipsam*, quod ad locutionem refertur.

renis et cœlestibus. Nonnunquam vero etiam per angelum humanis cordibus ita loquitur Deus, ut ipse quoque angelus mentis obtutibus præsentetur

4. Verbis namque per angelum loquitur Deus, cum nil in imagine ostenditur, sed supernæ verba locutionis audiuntur, sicut dicente Domino : *Pater, clarifica filium tuum, ut et filius tuus clarificet te*, protinus respondetur : *Clarificavi, et iterum clarificabo* (*Joan.* XVII, 1). Neque enim Deus, qui sine tempore vi impulsionis intimæ clamat, in tempore per suam substantiam illam vocem edidit, quam circumscriptam tempore per humana verba distinxit, sed nimirum, de cœlestibus loquens, verba sua quæ ab hominibus audiri voluit rationali creatura administrante formavit.

5. Aliquando rebus per angelos loquitur Deus, cum nil verbo dicitur, sed ea quæ futura sunt, assumpta de elementis imagine, nuntiantur; sicut Ezechiel, nil verborum audiens, electri speciem in medio ignis vidit; ut videlicet dum solam speciem aspiceret, quæ essent in novissimis ventura sentiret (*Ezech.* I, 4). Electrum quippe ex auri argentique metallo miscetur, in qua permistione argentum quidem clarius redditur, sed tamen fulgor auri temperatur. Quid ergo in electro nisi mediator Dei et hominum demonstratur? Qui dum semetipsum nobis ex divina atque humana natura composuit, et humanam per deitatem clariorem reddidit, et divinam per humanitatem nostris aspectibus temperavit. Quia enim virtute divinitatis ejus tot miraculis humanitas fulsit, ex auro crevit argentum; et quod per carnem Deus cognosci potuit, quodque per carnem tot adversa toleravit, quasi ex argento temperatum est aurum. Quod bene et in medio ignis ostenditur, quia incarnationis ejus mysterium subsequentis judicii flamma comitatur. Scriptum quippe est : *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio* (*Joan.* V, 22).

[*Vet. III.*] 6. Aliquando per angelos verbis simul et rebus loquitur Deus, cum quibusdam motibus insinuat hoc quod sermonibus narrat. [a] Neque enim Adam post culpam in divinitatis substantia audire Dominum potuit, sed increpationis verba per angelum audivit, de quo scriptum est : *Cum audisset vocem Domini Dei* [b] *deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se inter ligna paradisi* (*Genes.* III, 8). Quid est enim quod post peccatum hominis in paradiso Dominus jam non stat, sed deambulat, nisi quod irruente culpa [c] se a cordis hominis motum demonstrat? Quid est quod ad auram post meridiem, nisi **895** quod lux ferventior veritatis abscesserat, et peccatricem animam culpæ suæ frigora constringebant? Increpavit ergo Adam deambulans, ut cæcis mentibus nequitiam suam non solum sermonibus, sed etiam rebus aperiret, quatenus peccator homo et per verba quod fecerat audiret, et per deambulationem, amisso æternitatis statu, mutabilitatis suæ inconstantiam cerneret, et per auram, fervore charitatis expulso, torporem suum animadverteret, et per declinationem solis cognosceret quod ad tenebras propinquaret.

[*Vet. IV.*] 7. Aliquando imaginibus cordis oculis ostensis per angelos loquitur Deus, sicut Jacob subnixam cœlo scalam dormiens vidit (*Genes.* XXVIII, 12); sicut Petrus linteum reptilibus ac quadrupedibus plenum in ecstasi raptus aspexit (*Act.* X, 11), qui nisi incorporeis oculis hæc cerneret, in ecstasi non fuisset; sicut Paulo in visione noctis vir Macedo apparuit (*Act.* XVI, 9), qui transire eum in Macedoniam rogavit. Aliquando imaginibus et ante corporeos oculos ad tempus ex aere assumptis per angelos loquitur Deus, sicut Abraham non solum tres viros videre potuit, sed etiam habitaculo terreno suscipere, et non solum suscipere, sed eorum usibus etiam cibos adhibere (*Genes.* XVIII, 2, *seq.*). Nisi enim Angeli quædam [d] nobis interna nuntiantes ad tempus ex aere corpora sumerent, exterioribus profecto nostris obtutibus non apparerent; nec cibos cum Abraham caperent, nisi propter nos solidum aliquid ex cœlesti elemento gestarent. Nec mirum quod illic ipsi qui suscepti sunt, modo angeli, modo Dominus vocantur, quia angelorum vocabulo exprimuntur qui exterius ministrabant, et appellatione Domini ostenditur qui eis interius præerat, ut per hoc præsidentis imperium, et per illud claresceret [e] officium ministrantium.

[*Vet. V.*] 8. *Varii alii modi quibus Deus loquitur hominibus.* — Aliquando cœlestibus substantiis [f] per angelos loquitur Deus, sicut, baptizato Domino, scriptum est quia de nube vox sonuit, dicens : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi* [g] *bene complacui* (*Matth.* III, 17). Aliquando terrenis substantiis [h] per angelos loquitur Deus, sicut cum Balaam corripuit, in ore asinæ humana verba formavit (*Num.* XXII, 28). Aliquando simul et terrenis et cœlestibus substantiis per angelos loquitur Deus, sicut ad Moysen in monte cum jussionis suæ verba edidit, ignem rubumque sociavit, atque aliud superius, aliud inferius junxit (*Exod.* III, 2). Quod tamen tunc solum agitur, cum ex ipsa aliquid conjunctione signatur. Nam per succensum rubum Moysen alloquens, quid aliud ostendit, nisi quod ejus populi [i] ductor fieret qui et legis flammam perciperet, et tamen peccati spinam nequaquam vitaret; vel quod ex illo populo exiret qui in igne Deitatis [j] carnis nostræ peccata quasi rubi spinas susciperet, et inconsumptam humanitatis nostræ

[a] Editi cum Corb. Germ., *neque enim Adam... videre Dominum.* Mss. Anglic., Norm., Vindoc., melius, *audire Dominum*, quod superiora et sequentia clare demonstrant.
[b] Laudun., *deambulantis in paradisum.*
[c] Idem, *se et corde hominis.*
[d] Pratel., *nobis in terra.*
[e] 1 Laud., *officium ministrandum.*
[f] In Cod. Laud. deest *per angelos.*

[g] Idem, *bene complacuit.* In Corb. Germ. omittitur *bene.*
[h] In eodem Laud. omittitur *per angelos.*
[i] Corb. Germ., Pratel. et Utic., *doctor.*
[j] Vet. Edit. Paris. et Basil., aliæque recentiores, *carnis nostræ dolores.* Legimus in Mss. Turon., Norman., Laudun., Vindoc., Corb., Germ., *peccata*, non *dolores.*

substantiam etiam in ipsa divinitatis flamma servaret?

[*Vet. VI.*] 9. ***Inspirati quandoque prophetæ per angelos.*** — Nonnunquam vero humanis cordibus etiam per angelos Deus secreta eorum præsentia virtutem suæ aspirationis infundit. Unde et Zacharias ait : *Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me* (*Zach.* I, 14). Dum ad se quidem sed in se tamen loqui angelum dicit, liquido ostendit quod is qui ad **896** ipsum verba faceret per corpoream speciem extra non esset. Unde et paulo post subdidit : *Et ecce angelus qui loquebatur in me egrediebatur* (*Ibid.*, II, 3). Sæpe enim non exterius apparent, sed sicut sunt angelici spiritus voluntatem Dei prophetarum sensibus innotescunt, [a] atque eos ad sublimia sublevant, et quæque in rebus futura sunt in causis originalibus præscepta demonstrant. Humanum namque cor ipso carnis corruptibilis pondere gravatum hanc ipsam [b] corpulentiam suam quasi obicem sustinens, interna non penetrat, et grave exterius jacet, quia levantem manum interius non habet. Unde fit, sicut dictum est, ut prophetarum sensibus ipsa ut est subtilitas angelicæ virtutis appareat, eorumque mens quo subtili spiritu tangitur, levetur; et non jam pigra torpensque in imis jaceat, sed repleta intimis afflatibus, ad superna conscendat, atque inde quasi de quodam rerum vertice, quæ infra se ventura sunt videat. Sed ne quis in prædictis Zachariæ verbis angeli designatum nomine vel Patrem, vel Filium, vel Spiritum sanctum putet, si textum Scripturæ sacræ considerat, quod sentit velociter emendat, quæ nunquam Patrem, nunquam Spiritum sanctum, et non nisi [c] per incarnationis suæ prædicationem Filium angelum vocat. Unde et in ejusdem Zachariæ verbis aperte ostenditur quod in illo vere angelus, id est creatura, loqueretur, cum dicitur : *Et ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur* (*Zach.* II, 3). Statimque subjungitur : *Et alius angelus egrediebatur in occursum ejus, et dixit ad eum : Loquere ad puerum istum, dicens : Absque muro habitabitur Jerusalem* (*Ibid.*, II, 3). Non est itaque Deus angelus qui mittitur, cui verba ab angelo quæ dicere debeat jubentur. Sed quia in conspectu conditoris angelica ministeria ordinata graduum positione [d] distincta sunt, ut et pro communi felicitate beatitudinis opificem suum simul videntes gaudeant, et tamen pro dispositione dignitatis aliis alii subministrent, ad prophetam angelus angelum mittit, et quem secum de Deo gaudere communiter conspicit, et docet, et dirigit, quia eum et per superiorem scientiam virtute cognitionis, et per præstantiorem gratiam culmine potestatis excedit.

10. ***Quomodo Deus Job responderit.*** — Hæc igitur dicta sunt ut quibus modis loquatur Deus hominibus demonstraretur. Cum vero beato Job respondisse Dominus de turbine dicitur, utrum per semetipsum, an ei per angelum sit locutus ambigitur. Potuerunt quippe per angelum commotiones aeris fieri, et hæc ei quæ subjuncta sunt per eum verba mandari. Rursumque potuit et exterius angelus [e] in turbine aerem excutere, et tamen interius per semetipsum Dominus vim suæ sententiæ cordi ejus sine verbis insonare, ut credatur quod dicta dominica quæ sequuntur ipse jam per verba protulit, qui, repletus Deo, hæc sine verbis audivit. [*Vet. VII, Rec. III.*] Itaque dicitur :

CAPUT II.

Vers. 2. — *Quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis?*

11. *Recte sententes at superbe loquentes reprobantur. Prima angeli stultitia elatio fuit.* — Sicut et superiori parte jam diximus, prima exprobratio est talis interrogatio, qua dicitur : **897** *Quis est iste?* Eliu enim arroganter locutus fuerat. Et quis est iste? non dicimus nisi de eo utique quem nescimus. Scire autem Dei approbare est, nescire reprobare. Unde quibusdam quos reprobat dicit : *Nescio vos unde sitis; discedite a me, omnes [f] operarii iniquitatis* (*Luc.* XIII, 25, 27). Quid est ergo de hoc arrogante requirere *Quis est iste?* nisi aperte dicere : Ego arrogantes nescio, id est eorum vitam in sapientiæ meæ arce non approbo? Quia dum laudibus humanis inflantur, a vera gloria æternæ retributionis inanescunt. In eo vero quod ait, *Sententias*, et non addidit quales, bonas utique accipimus, quas quidem imperitis asserit sermonibus involutas, quia cum verbis jactantiæ fuerant prolatæ. Imperitiæ quippe vitium est rectum non recte sapere, id est cœleste donum ad appetitum terrenæ laudis inclinare. Sicut enim sæpe contingit ut et bona male et mala bene proferantur, ita Eliu arrogans recta non recte protulit, quia humiles in Dei defensione sententias non humiliter dixit. Unde et eorum qui intra catholicam Ecclesiam inani gloriæ student, non immerito typum tenet : qui dum se præ cæteris peritos credunt, divino judicio de imperitia redarguuntur, quia sicut Apostolus ait : *Si quis se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire* (*I Cor.* VIII, 2). Quia enim prima stultitia Angeli elatio cordis fuit, vera sapientia efficitur hominis humilitas suæ æstimationis. Quam quisquis vel magna sapiendo deserit, eo ipso vehementer desipit, quo semetipsum nescit. Unde Eliu et sententias protulit et imperitis sermonibus involutas, quia et de Deo rectum quod diceret noverat, et tamen de semetipso dicta illius elatio stulta [g] infatuabat. Hoc itaque despecto, ad erudiendum Job verba vertuntur :

[a] Laud. et Corb. Germ., *atque eos ita ad sublimia.*
[b] Longip., *corruptionem suam.*
[c] Vindoc. et Corb. Germ., *pro incarnationis suæ prædicatione.*
[d] Laud., *destinata et distincta.*
[e] Ebroic. et al. Norm., *in turbinem.*
[f] Pratel. et Vindoc., *qui operamini iniquitatem.*
[g] Pratel., Utic., Vindoc. et Corb. Germ., *fatuabat.* Laudun., *fatuebat.*

CAPUT III [*Rec. IV.*]

VERS. 3. — *Accinge sicut vir lumbos tuos.*

12. *Coercenda est luxuria non solum carnis, sed etiam elati cordis.* — Scriptura sacra viros vocare consuevit qui nimirum vias Domini fortibus et non dissolutis gressibus sequuntur. Unde per Psalmistam dicitur : *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum* (*Psal.* xxx, 25). Unde Paulus ait : *Remissas manus et dissoluta genua erigite* (*Hebr.* xii, 12). Unde et Sapientia in Proverbiis : *O viri, ad vos clamito* (*Prov.* viii, 4). Ac si aperte diceret : Ego non feminis, sed viris loquor, quia hi qui fluxa mente sunt mea verba percipere nequaquam possunt. Lumbos vero accingere est vel in opere luxuriam [a] vel in cogitatione refrenare. Delectatio namque carnis in lumbis est. Unde et sanctis prædicatoribus dicitur : *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes* (*Luc.* xii, 35). Per lumbos enim luxuria, per lucernas autem bonorum operum claritas designatur. Jubentur ergo lumbos accingere; et lucernas tenere. Ac si aperte audiant : Prius in vobismetipsis luxuriam restringite, et tunc de vobis aliis bonorum operum exempla monstrate. Sede cum beatum Job tanta præditum castitate noverimus, cur ei post tot flagella dicitur : *Accinge sicut vir lumbos tuos*, id est, sicut fortis restringe luxuriam, nisi quia alia est luxuria carnis qua castitatem corrumpimus, alia vero luxuria cordis est qua de castitate gloriamur? Dicitur ergo ei : *Accinge sicut vir lumbos tuos*, ut qui **898** prius luxuriam corruptionis vicerat, nunc luxuriam restringat elationis, ne de patientia vel castitate superbiens, tanto pejus intus ante Dei oculos luxuriosus existeret, quanto magis ante oculos hominum et patiens et castus appareret. Unde bene per Moysen dicitur : *Circumcidite præputia cordis vestri* (*Deut.* x, 16), id est, postquam luxuriam a carne exstinguitis, [b] etiam superflua cogitationum resecate. Sequitur :

CAPUT IV [*Rec. V.*]

IBID. — *Interrogabo te, et responde mihi.*

13. *Tribus modis nos interrogat Deus : flagellando; dura præcipiendo; aliqua nobis abscondendo.* — Tribus modis nos conditor noster interrogare consuevit, cum aut flagelli districtione nos percutit, et quanta nobis insit, vel desit patientia ostendit : aut quædam quæ nolumus præcipit, et nostram nobis obedientiam vel inobedientiam patefacit; aut aliqua nobis occulta aperit, et aliqua abscondit, et nobis mensuram humilitatis nostræ innotescit. Flagello namque interrogat cum mentem bene sibi per tranquillitatem subditam afflictionibus pulsat, sicut idem

A Job et laudatur attestatione judicis, [c] et tamen ictibus conceditur percussoris (*Job* ii, 3, 7), ut ejus patientia tanto verius claresceret quanto inquisita durius fuisset. Præcipiendo autem dura nos interrogat, sicut Abraham terram suam jubetur egredi et pergere quo nesciebat (*Genes.* xii, 1), in montem unicum filium ducere, et quem ad consolationem [d] senex acceperat immolare (*Genes.* xxii, 2). Cui nimirum ad interrogationem bene respondenti, id est ad jussionem obedienti dicitur : *Nunc cognovi quia times Deum* (*Ibid.*, 12). Vel sicut scriptum est : *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum* (*Deut.* xiii, 3). Tentare quippe Dei est magnis nos jussionibus interrogare. Scire quoque ejus est nostram obedientiam nosse nos facere. [*Vet. VIII.*] B Aperiendo vero nobis quædam, atque claudendo quædam nos interrogat Deus, sicut per Psalmistam dicitur : *Palpebræ ejus interrogant filios hominum* (*Psal.* x, 6). Palpebris quippe apertis cernimus, clausis nihil videmus. [e] Quid ergo palpebras Dei, nisi ejus judicia accipimus? Quæ juxta aliquid clauduntur hominibus, et juxta aliquid reserantur, ut homines qui se nesciunt sibimetipsis innotescant, quatenus dum quædam intelligendo comprehendunt, quædam vero cognoscere omnino non possunt, eorum corda sese latenter inquirant, si illos divina judicia vel clausa non stimulant, vel aperta non inflant. Hac enim interrogatione Paulus probatus est, qui post perceptam internam sapientiam, post aperta claustra paradisi, post ascensum tertii cœli, post supernæ lo-C cutionis mysteria, adhuc dicit : *Ego me non arbitror comprehendisse* (*Philip.* iii, 13). Et rursum : [f] *Ego sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus* (*I Cor.* xv, 9). Et rursum : *Non quia sufficientes sumus aliquid cogitare a nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est* (*II Cor.* iii, 5). Apertis ergo palpebris Dei interrogatus Paulus recte respondit, qui et superna secreta attigit, et tamen [g] in humilitate cordis sublimiter stetit. Qui rursum cum secreta Dei judicia de repulsione Judæorum et gentium vocatione discuteret, atque ad ea pervenire non posset, quasi clausis Dei palpebris interrogatus est. [h] Sed rectum valde responsum **899** reddidit, qui Deo se in ipsa sua ignorantia scienter inclinavit, dicens : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ* D *Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit* (*Rom.* xi, 33)! Ecce enim absconsis mysteriis quasi clausis palpebris inquisitus placita ac recta respondit, qui secreti

[a] Gilot. et nonnulli Ed., *vel in cogitatione laudis appetitum refrenare.* Ab hac lectione abstinuit Gussanvil., quam tamen annotandam curavit.

[b] Pratel. et alii Norm., *superfluam cogitationem.* Ita quoque Corb. Germ. et Vindoc. At in Laud. legitur : *superflua, cogitatione resecate.*

[c] Ita melius in Corb. Germ., Vindoc., Pratel., Utic., necnon in vet. Edit. At in recentioribus Vulgatis habes *conciditur.*

[d] Legitur *senis* pro *senex* in Laudun. et in Corb. Germ.

[e] Editi cum Corb. Germ., *quid ergo per palpebras.* Abest *per* a Mss. Laud. et aliis vetustioribus, quod phrasim Gregorianam magis sapit.

[f] Deest *ego sum minimus ap* —— *vocari apost.* in Vindoc.

[g] Ita Mss. Ebroic., Pratel., Laudun., Corb. Germ., etc., necnon vet. Ed. Paris. 1488 et 1495, et quidem elegantius quam, *in humilitate cordis humiliter stetit*, quod in aliis Excusis legitur.

[h] Alter Ebroic., *sed secretum valde.*

aditum pulsans, quia per cognitionem intromitti ad interiora non valuit, per confessionem ante januas [a] humilis stetit; et quod intus comprehendere non potuit, foris timendo laudavit. Unde nunc quoque beatus Job post interrogationem verberis discutitur interrogatione sermonis, ut quæ sint superna consideret; quæ dum minime comprehendit, ad semetipsum redeat, et quam sit juxta nihilum in supernorum comparatione cognoscat. Audiat itaque: *Interrogabo te, et responde mihi.* Ac si apertius dicatur: Verbis meis ad sublimia consideranda te excito, et dum ea quæ super te sunt nescire te perspicis, tibimetipsi te notiorem reddo. Tunc enim mihi vere respondes, si quæ ignoras intelligis. Sequitur:

CAPUT V [*Rec. VI.*]

VERS. 4-6. — *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ? Indica mihi, si habes intelligentiam. Quis posuit mensuras ejus, si nosti, vel quis tetendit super eam lineam? Super quo bases illius solidatæ sunt?*

14. *Per fundamenta Ecclesiæ intelligi debent apostoli; per fundamentum, solus Christus.* — Ecce omnia quasi de mundi origine narratione historica contexuntur. Repente vero subjungitur quod non de mundi, sed de Ecclesiæ dictum conditione videatur. Nam dicitur:

Aut quis dimisit lapidem angularem ejus?

Per hoc enim quod non in mundi origine factum est, et illud superius ostenditur, quia de mundi origine dictum non est. Idcirco namque rebus planis ac patentibus obscura quædam ac dissona permiscentur, ut per hoc quod ab intellectu litteræ discrepat et illud inquiratur mystice quod dictum juxta litteram sonat. Namque sicut aliis apertis rebus alia clausa cognoscimus, ita aliis clausis compellimur et illa altiori intellectu pulsare quæ aperta credebamus. Dicat ergo: *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ.* [*Vet. IX.*] In Scriptura sacra quid aliud fundamenta quam prædicatores accipimus? Quos dum primos Dominus in sancta Ecclesia posuit, tota in eis sequentis fabricæ structura surrexit. Unde et sacerdos cum tabernaculum ingreditur (*Exod.* XXVIII, 17) duodecim lapides portare in pectore jubetur, quia videlicet semetipsum pro nobis sacrificium offerens pontifex noster, dum fortes in ipso exordio prædicatores exhibuit, duodecim lapides sub capite in prima sui corporis parte portavit. Sancti itaque apostoli et pro prima ostensione ornamenti lapides sunt in pectore, et pro prima soliditate ædificii in solo fundamenta. Unde David propheta cum sanctam Ecclesiam in sublimibus apostolorum mentibus poni ædificarique conspiceret: *Fundamenta ejus*, inquit, *in montibus sanctis* (*Psal.* LXXXVI, 1). Cum vero in sacro eloquio non fundamenta, sed singulari numero fundamentum dicitur, nullus alius nisi ipse Dominus designatur, per cujus divinitatis potentiam, nutantia infirmitatis nostræ corda solidantur. De quo et Paulus ait: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus* (*I Cor.* III, 11). Ipse quippe fundamentum fundamentorum est, quia et origo est inchoantium, et constantia **900** robustorum. Quia igitur fundamenta nostra sunt hi qui iniquitatum nostrarum pondera portaverunt, ne beatus Job in superbiam de virtutum suarum potentia sublevetur, in ipsa dominici prima parte sermonis de sanctorum prædicatorum commemoratione discutitur, ut quanto illos admirabiles venire conspiceret, tanto in eorum comparatione de se vilius æstimaret. Quod idcirco a Domino jam quasi præteritum describitur, quia quidquid foris futurum est in opere, intus jam factum est in prædestinatione. Dicitur itaque ei: *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ?* Ac si aperte diceretur: Virtutem fortium considera, meque eorum ante sæcula auctorem pensa; et cum eos quos in tempore condidi mirabiles suspicis, perpende quantum mihi subdi debeas, quem auctorem mirabilium sine tempore esse cognoscis. Sequitur:

CAPUT VI.

VERS. 4, 5. — *Indica mihi, si habes intelligentiam, quis posuit mensuras ejus, si nosti, vel quis tetendit super eam lineam?*

15. *Ejus nutu sancti prædicatores ad quasdam orbis partes missi, ab aliis repulsi.* — Mensurarum lineæ in terrarum partitione tenduntur, ut dimensionis æquitas ex ipsa linearum tensione teneatur. In carne autem Dominus ad Ecclesiam veniens mensuras terræ lineis mensus est, quia fines Ecclesiæ occulti judicii subtilitate distinxit. Hujus terræ occultæ mensuræ vel lineæ tendebantur quando prædicatores sancti agente Spiritu in alias partes mundi vocabantur ut irent, ab aliis vero partibus arcebantur ne accederent. Paulus namque apostolus cum Macedoniæ prædicare negligeret, per visum illi apparuit vir Macedo qui diceret: *Transiens in Macedoniam adjuva nos* (*Act.* XVI, 9). At contra, sicut scriptum est: *Tentabant apostoli* [b] *ire in Bithyniam, et non permisit eos Spiritus Jesu* (*Ibid.*, 7). Dum ergo prædicatores sancti et vocantur ad Macedoniam, et ab Asia prohibentur, ista occultarum mensurarum linea illic ducta est, hinc reducta. Illic tenditur, ut Macedonia intra sanctæ Ecclesiæ spatia colligatur; [c] hinc attrahitur, ut extra fines fidei Asia relinquatur. Erant quippe tunc in ea qui colligendi non erant, quibus juxta meritum suum perditis, jam nunc Asia intra mensuras Ecclesiæ Deo largiente suscepta est.

16. *Intra mensuras a Christo positas electi, extra reprobi. In Dei non in hominis manu ejus dispositio.* — Intra has ergo mensuras sunt omnes electi, extra has omnes reprobi, etiam si intra fidei limitem esse

[a] Ebroic., Pratel. et alii Norm., *humiliter stetit.*

[b] Vitiose Excusi, etiam antiquiores, *ire in Asiam*, contra Græci textus et Vulgatæ fidem. Mss. Turon., Corb. Germ., Vindoc., Laud., Pratel., etc., habent *ire in Bithyniam*. Errori forsan occasionem dedit quod sequitur: *et ab Asia prohibentur.* Sed hic per Asiam intelligenda est Bithynia quæ pars est Asiæ.

[c] Pratel. et alii Norm., *hic attrahitur.*

videantur. Unde et in Apocalypsi scriptum est : *Atrium quod foris templum est ejice foras*, [a] *et ne metiaris illud* (*Apoc.* XI, 2). Quid enim aliud atrium quam latitudinem significat vitæ præsentis ? Et recte foris templum sunt qui per atrium designantur, atque ideo metiendi non sunt, quia angusta est porta quæ ducit ad vitam (*Matth.* VII, 14), et latitudo vitæ pravorum non admittitur ad mensuras et regulas electorum. Istæ spiritales lineæ occulto judicio tendebantur quando cuidam dicenti : *Magister, sequar te quocunque ieris* (*Matth.* VIII, 19), ejusdem magistri voce responsum est : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet* (*Ibid.*, 20). Istæ mensuræ et lineæ tendebantur cum cuidam dicenti : *Domine, permitte me primum ire sepelire patrem meum* (*Luc.* IX, 59), ejusdem magistri voce responsum est : *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos ; tu autem vade, annuntia regnum Dei* (*Ibid.*, 60). Ecce alius secuturum se promittit, et repellitur : alius relaxandum se postulat, et retinetur. Unde hoc, nisi quia super occulta cordis spatia **901** supernorum judiciorum lineæ tendebantur, ut et hunc intus incomprehensibiles mensuræ constringerent, et ille foris non injuste remaneret ? Sed cum nullus nesciat quia Deus has occultorum judiciorum lineas tendat, cur ad Job dicitur : *Indica mihi, si habes intelligentiam, quis posuit mensuras ejus, si nosti, vel quis tetendit super eam lineam?* An idcirco requiritur, ut quod nosse, sed tamen prætermittere poterat, memoretur, quatenus pondus secretorum Dei sollicitius penset, [b] dispositionem videlicet hominis non in humanis viribus, sed in manu consistere conditoris, ut dum considerat invisibiliter ista quis agat, suæ virtuti nihil tribuat, nec jam de se audeat aliquid, cum Dei judicia occulta formidat ; sed perpendens desuper mensuras et lineas incomprehensibiliter tensas, tanto magis in humilitate formidinis consistat, quanto pendere videt omnia in potestate mensoris. Sequitur :

CAPUT VII.

VERS. 6. — *Super quo bases illius solidatæ sunt?*

17. *Bases Ecclesiæ sunt sancti doctores et prophetæ.* — Quid aliud hujus terræ bases quam sanctæ Ecclesiæ doctores accipimus ? In basibus quippe columnæ, in columnis autem totius fabricæ pondus erigitur. Non ergo immerito doctores sancti basium nomine designantur, quia dum recta prædicant, et prædicationi suæ vivendo concordant, omne pondus Ecclesiæ fixa morum suorum gravitate sustentant, asperas ab infidelibus tentationes ferunt ; et quæque in præceptis Dei velut difficilia a fidelibus formidantur, exemplis operum facilia ostendunt. Unde et bene cum in typo Ecclesiæ tabernaculum figeretur, ad Moysen dicitur : *Facies columnas quatuor*, [c] *et bases earum vesties argento* (*Exod.* XXVI, 32). In argento enim quid aliud quam claritas divini sermonis accipitur? sicut scriptum est : *Eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum* (*Psal.* XI, 7). Bases ergo argento vestitæ quatuor columnas tabernaculi sustinent, quia prædicatores Ecclesiæ divino eloquio decorati, [d] ut cunctis se exemplum præbeant, quatuor evangelistarum dicta et ore et operibus portant.

18. Possunt per bases etiam prophetæ signari, qui dum primi aperte de dominica incarnatione locuti sunt, quasi quasdam bases eos conspicimus a fundamento consurgere, et superpositæ fabricæ pondera sustinere. Unde ad Moysen rursum Dominus, cum tabernaculi tabulas erigi præcepit, fundi earum bases argenteas jubet (*Exod.* XXVI, 32). Quid enim per tabulas nisi apostoli extensa in mundum prædicatione dilatati, quid per bases argenteas nisi prophetæ signantur? qui superimpositas tabulas ipsi firmi ac fusiles sustinent, quia apostolorum vita dum eorum prædicatione instruitur, eorum et auctoritate solidatur. Unde et conjunctæ binæ bases singulis tabulis supponuntur, quia dum prophetæ sancti in verbis suis de Mediatoris incarnatione concordant, subsequentes prædicatores Ecclesiæ indubitanter ædificant ; et cum a semetipsis non discrepant, illos in se robustius figunt. Nec immerito bases quibus prophetæ signantur, ut ex argento fundi debeant præcipitur. Argenti quippe claritas ex usu servatur, sine usu autem in nigredinem vertitur. Prophetarum quoque dicta ante Mediatoris adventum, quia in **902** usu spiritalis intelligentiæ non erant, dum conspici præ obscuritate non poterant, quasi nigra remanebant. At postquam Mediator veniens ea ante oculos nostros incarnationis suæ manu tersit, quidquid in eis lucis latebat inclaruit, sensusque patrum præcedentium in usum dedit, quia verba rebus exposuit. Sive itaque prophetas, seu doctores extremis temporibus subsequentes, basium appellatione significet, dicat : *Super quo bases illius solidatæ sunt?* subaudis, nisi super me, qui cuncta mirabiliter teneo, et bonis exterioribus intus principaliter originem præsto. Qui enim sibi quod bonum est tribuit, solida basis non est, quia dum fundamento non innititur, ipso suo pondere in ima præcipitatur. [e] Sed cum jam multa de sanctæ Ecclesiæ constructione referantur, audire mens appetit inimicæ nationes qua virtute conjunctæ sunt, id est diversa hujus domus ædificia qua sibi arte concordent. Sequitur :

CAPUT VIII.

IBID. — *Aut quis dimisit lapidem angularem ejus?*

19. *Christus lapis angularis, in quo Judæi gentilesque convenerunt.* — Jam per divinam gratiam omnibus liquet, quem Scriptura sacra angularem lapidem vocet, illum profecto qui, dum in se hinc Judaicum

[a] Laud. et Pratel., *et ne metieris.*

[b] Editi, *dispensationem*, invitis Mss. Laud., Vindoc., Pratel., Corb. Germ., etc.

[c] Laudun., Pratel. et al. Norm., *et bases earum vestitas argento.*

[d] Corb. Germ., Vindoc., Pratel. et al. Norm., *ut in cunctis.*

[e] Sic Laud., Vind., Turon., quos secutæ sunt vet. Edit. In Corb. Germ., Pratel. aliisque Norm. et plurimis, legitur : *sed cum tam multa.*

illinc gentium populum suscipit, in una Ecclesiæ fabrica quasi duos parietes jungit, illum de quo scriptum est : *Fecit utraque unum* (*Ephes.* II, 14). Qui angularem se lapidem non solum in inferioribus, sed et in supernis exhibuit, quia et in terra plebi Israeliticæ nationes gentium et utramque simul angelis in cœlo sociavit. Eo quippe nato clamaverunt angeli : *In terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). In ortu enim Regis nequaquam pro magno offerrent hominibus pacis gaudia, si discordiam non haberent. De hoc lapide per Prophetam dicitur : *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli* (*Psal.* CXVII, 22). Hujus lapidis typum Jechonias rex tenuit, quem Matthæus dum quaterdenas generationes describeret, secundo numeravit (*Matth.* I, 11). Quem enim fini secundæ, ipsum rursum initio tertiæ generationis inseruit. Ipse namque in Babyloniam cum Israelitica plebe migratus est, qui dum ab aliis ad alia ducitur, pro utriusque parietis latere non immerito secundo numeratur. Cujus migrationis flexu angularem lapidem designat. Ubi enim ordo a rectitudine deflectitur, ut eat in diversum, tanquam angulum facit. Recte ergo numerari bis potuit, quia per utrumque parietem quasi duo in se latera ostendit, unde et ejus bene imaginem tenuit, qui in Judæa ortus, gentilitatem colligens, quasi a Jerosolymis Babyloniam venit, atque hanc in semetipso fidei fabricam [a] prius discordiæ studio scissam arte charitatis intexuit.

Sed hæc quæ de significatione sanctæ Ecclesiæ dicta sunt placet ut breviata replicatione moraliter disserantur. Dignum namque est ut per ea quæ beato Job dici cognoscimus ad corda nostra revocemur, quia verba Dei tunc mens verius intelligit cum in eis semetipsam quærit. Ecce enim dicitur :

CAPUT IX.

VERS. 4. — *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ?*

SENSUS MORALIS. — 20. *Quid ex nobis fuerimus semper considerandum, ne quod sumus ex Dei munere, nobis tribuamus.* — Si peccatoris animus pulvis est, [b] qui in superficie attollitur, et tentationis aura raptatur, unde scriptum est : *Non sic impii, non sic, sed tamquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ* (*Psal.* I, 5), **903** nil obstat terram intelligi animam justi, de qua scriptum est : *Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam, opportunam illis a quibus colitur accipit benedictionem* (*Hebr.* VI, 7). [*Vet. X.*] [c] Sed hujus terræ fundamentum fides est. Hujus terræ fundamentum jacitur, quando in occultis cordis prima soliditatis causa divinus timor inspiratur. Iste necdum credit æterna quæ audit; huic cum fides datur, ad ædificium subsequentis operis jam fundamentum ponitur. Ille æterna jam credit, nec tamen metuit, venturi judicii terrorem despicit, peccatis se carnis et spiritus audenter involvit; huic repente cum futurorum timor infunditur, ut bonæ vitæ surgat ædificium, jam fundamenta construuntur. Posito itaque prosperæ formidinis fundamento, cum virtutum fabrica in altum ducitur, necesse est ut unusquisque proficiens vires suas caute metiatur, [d] ut cum divina constructione magnus esse jam cœperit, semetipsum [e] respiciat sine cessatione quod fuit, quatenus attendens humiliter quod per meritum inventus est, nequaquam sibi arroget quod per gratiam factus est. Unde et nunc beatus Job per supernam vocem ad semetipsum reducitur, et ne de virtutibus gloriari audeat, de anteacta vita memoratur, eique dicitur : *Ubi eras quando ponebam fundamenta terræ?* Ac si justificato peccatori aperte Veritas dicat : Virtutes a me acceptas tibi non tribuas, [f] noli contra me de meo munere extolli. [g] Recole ubi te inveni quando meo timore prima in te fundamenta virtutum posui. Recole ubi te inveni quando meo te timore solidavi. Ut ergo ego in te non destruam quod construxi, ipse non cesses considerare quod reperi. Quem enim Veritas nisi aut in flagitiis aut in excessibus invenit? Sed post hæc bene possumus servare quod sumus, si nunquam negligimus pensare quod fuimus. Nonnunquam tamen clandestina elatio etiam sollicitis cordibus subrepere solet, ut bonorum cogitatio, licet subtilis sit ac pressa, [h] cum valde in virtutibus crescit, oblita infirmitatis propriæ, nequaquam ad memoriam revocet quid in vitiis fuerit. Unde et omnipotens Deus, quia augeri infirmitatem etiam de remediis salutis conspicit, mensuram ipsis nostris profectibus imponit, ut habeamus quædam virtutum bona quæ nunquam quæsivimus, et quæramus quædam, nec tamen habere valeamus, quatenus mens nostra dum hæc non potest habere quæ appetit, et illa se intelligat de semetipsa non habere quæ habet, et per ea quæ adsunt considerentur illa quæ desunt, et per ea quæ utiliter desunt serventur humiliter bona quæ adsunt. Unde et recte [i] pro hujus terræ, id est justæ animæ dispensatione subjungitur :

CAPUT X.

VERS. 4, 5. — *Indica mihi, si habes intelligentiam, quis posuit mensuras ejus, si nosti, vel quis tetendit super eam lineam?*

21. *Quam sapienter Deus dona sua, non omnia omnibus, sed singula singulis distribuat.* — Quis enim [j] nisi conditor noster hujus terræ mensuras

[a] Turon. et Laud., *prius discordiæ studiosam*. Corb. Germ., *prius discordiæ odio scissam.*

[b] Corb. Germ., Pratel. et Utic., *quia in superficie.*

[c] Laud., omissis multis, *sed hujus terræ fundamentum jacitur.*

[d] Laud., *et cum divina construet.*

[e] Vindoc., Ebroic. et al. Norm., *perspiciat.*

[f] Pratel., *noli te contra me... extollere*

[g] Hæc in Laud. desunt usque ad : *recole ubi te inveni quando meo timore te solidavi.* Vindoc. et Corb., Germ., *recole ubi te inveni quando prima in te*, etc., omissis verbis *meo timore.*

[h] Pratel. et Corb. Germ., *cum jam valde.*

[i] Laudun., *per hujus terræ... dispensatione*

[j] Idem Cod., *nisi creditor noster.*

ponit (*I Cor.* XII, 8)? Qui, interni judicii secreto moderamine, alii sermonem sapientiæ, alii sermonem scientiæ, alii plenam fidem, alii gratiam sanitatum, alii operationem virtutum, alii prophetiam, alii discretionem spirituum, alii genera linguarum, alii **904** interpretationem sermonum tribuit, quatenus in uno eodemque spiritu iste verbo sapientiæ polleat, nec tamen sermone scientiæ, id est doctrinæ, fulciatur, quia sentire atque invenire sufficit etiam quod per discendi studium non apprehendit; ille sermone scientiæ fulgeat, nec tamen in verbo sapientiæ convalescat, quia et explere sufficit [a] quantum didicit, et tamen ad sentiendum ex semetipso subtile aliquid non assurgit. Iste per fidem elementis imperat, nec tamen per sanitatum gratiam, infirmitates corporum curat; ille orationis ope morbos subtrahit, nec tamen arenti terræ verbo pluvias reddit. Iste operatione virtutum ad præsentem vitam etiam mortuos revocat, et tamen, prophetiæ gratiam non habens, quæ sibi ventura sunt ignorat; ille ventura quæque velut præsentia attendit, et tamen in nulla signorum operatione se exerit. Iste per discretionem spirituum in factis subtiliter mentes conspicit, sed tamen diversi generis linguas nescit; ille diversi generis linguas examinat, sed tamen in rebus similibus dissimilia corda non pensat. Alius in una lingua quam novit sermonum pondera interpretando prudenter discutit, et tamen reliquis bonis quæ non habet patienter caret.

22. *Sic humilitati cavetur et charitati.* — Sic itaque creator noster atque dispositor cuncta moderatur, ut qui extolli poterat ex dono quod habet humilietur ex virtute quam non habet. Sic cuncta moderatur, ut cum per impensam gratiam unumquemque sublevat, etiam per disparem alteri alterum subdat, et meliorem quisque dono alio eum qui sibi subjicitur attendat, ac licet se præire [b] et aliis sentiat, eidem tamen quem superat se in aliis postponat. Sic cuncta moderatur, ut dum singula quæque sunt omnium, interposita quadam charitatis necessitudine, fiant omnia singulorum, et unusquisque sic quod non accepit in altero possideat, ut ipse alteri possidendum quod accepit humiliter impendat. [*Vet. XI.*] Hinc enim per Petrum dicitur: *Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei* (*I Petr.* IV, 10). Tunc namque bene multiformis Dei gratia dispensatur, quando acceptum donum [c] et ejus qui hoc non habet creditur, quando propter eum cui impenditur sibi datum putatur. Hinc per Paulum dicitur: *Per charitatem servite invicem* (*Galat.* V, 13). Tunc enim nos charitas a jugo culpæ liberos reddit, cum vicissim nos nostro per amorem servitio subjicit, cum et aliena bona nostra credimus, et nostra aliis quasi sua offerentes exhibemus. Hinc rursum per Paulum dicitur: *Nam et corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes: Quoniam non sum manus, non sum de corpore,* [d] *num ideo non est de corpore? Et si dixerit auris: Quoniam non sum oculus, non sum de corpore; num ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus, ubi auditus? si totum auditus, ubi odoratus* (*I Cor.* XII, 14, *seq.*)? Et paulo post: *Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, unum vero corpus* (*Ibid.*, 19).

23. *In corpore Ecclesiæ alius est oculus, alius manus, alius pes*, etc. — Quid enim sancta Ecclesia, nisi superni sui capitis corpus est? In qua alius alta videndo oculus, **905** alius recta operando manus, alius ad injuncta discurrendo pes, alius præceptorum vocem intelligendo auris, alius malorum fetorem bonorumque [e] fragrantiam discernendo naris est. Qui, corporalium more membrorum, dum vicissim sibi [f] accepta officia impendunt, unum de semetipsis omnibus corpus reddunt; et cum diversa in charitate peragunt, diversum esse prohibent ubi continentur. Si autem unum quid cuncti agerent, corpus utique quod ex multis continetur non esset, quia videlicet multipliciter compactum non existeret, si hoc concors membrorum diversitas non teneret. Quia ergo sanctis membris Ecclesiæ virtutum dona Dominus dividit, terræ mensuras ponit. Unde iterum Paulus dicit: *Unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei* (*Rom.* XII, 3). Et rursum: *Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate* (*Ephes.* IV, 16)

24. *Singula membra assignatis sibi officiis fungantur, non aliena usurpent.* — Sed cum miro consilio auctor ac dispositor noster huic illa largitur quæ alii denegat, alii hæc denegat quæ isti largitur, mensuras sibi positas egredi nititur quisquis posse plus quam acceperit conatur, ut si fortasse is cui tantummodo datum est præceptorum occulta disserere tentet etiam miraculis coruscare, aut is quem supernæ virtutis donum ad sola miracula roborat etiam divinæ legis pandere occulta contendat. [g] In præcipitio enim pedem porrigit qui mensurarum suarum limitem non attendit. Et plerumque amittit et quod poterat qui audacter ea ad quæ pertingere non valet arripere festinat. Nam et membrorum nostrorum tunc bene ministeriis utimur cum sua eis officia distincte servamus. Lucem quippe oculis cernimus, vocem vero auribus audimus. Si quis autem mutato ordine voci oculos, luci aures accommodet, huic incassum utraque patent. Si quis odores velit ore discernere, sapores nare gustare, utriusque sensus sibi ministerium, quia pervertit, interimit. Dum enim propriis hæc

[a] Idem, *quantum dicit*, quod mendosum esse suspicor.

[b] Vindoc., *ex aliis*.

[c] Laud. et Corb. Germ., *et ei qui hoc non habet.* Ita etiam vet. Edit. Sequimur Pratel. et plerosque.

[d] Vet. Edit. Paris. et Basil., Gilot. et Vatic., *non ideo*. Emendantur ex Mss. Anglic. et nostris.

[e] Laud., *flagrantiam*.

[f] Ibidem, *accessa officia*.

[g] Idem Codex, *in præcipiti*.

usibus non aptantur, et sua officia deserunt, et ad A extranea non assurgunt.

25. *Intra mensuras illas David sese continuit, et Paulus.* — Bene itaque David propheta intra acceptas ex divina largitate mensuras pedem cordis presserat, cum dicebat : *Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me* (*Psal.* CXXX, 1). Super se quippe in mirabilibus ambularet, si apparere magnus ultra quam poterat quæreret. Super se namque in mirabilibus attollitur qui et in his ad quæ non sufficit videri idoneus conatur. Bene intra has mensuras etiam in ipsa Paulus prædicationis suæ se latitudine coarctabat, cum diceret : *Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus* (*Rom.* XV, 18). Tunc autem recte accepta mensura servatur, cum anteposita oculis virorum spiritualium vita respicitur. B Unde et sequitur :

CAPUT XI.

VERS. 5. — *Vel quis tetendit super eam lineam?*

26. *A sanctis sumenda est vivendi regula.* — Super hanc enim terram linea tenditur, quando electæ unicuique animæ [a] ad sumendam vivendi regulam patrum præcedentium exempla monstrantur, ut ex illorum vita consideret quid in suis actibus servet, quatenus respecto justi limitis tramite, nec infra minima negligens deficiat, nec ultra maxima **906** superbiens tendat, nec minus conetur explere quam sufficit, nec plus arripiat quam accepit, ne aut ad mensuram quam debet non perveniat, aut eamdem mensuram deserens, extra limitem cadat. Angusta quippe porta est quæ ducit ad vitam (*Matth.* VII, 14); et ille hanc ingredi- C tur qui in cunctis quæ agit discretionis subtilitate propter hanc sollicite coarctatur. Nam qui per voluntates proprias secura mente se dilatat, angustæ sibi portæ aditum damnat. Ut ergo hujus terræ mensura servetur, super eam divinitus linea tenditur, quia ut nostra opera, vel minora proficiant, vel majora moderentur, per sacra eloquia subtilis ante nos sanctorum vita expanditur, et quid nobis quantumque agendum sit ostensa illorum discretione definitur.

[*Vet. XII.*] 27. *In exemplis Petri proponitur mensura auctoritatis et humilitatis.* — Ecce aliquis vel damna rerum, vel afflictionem corporis metuens, minas terrenæ potentiæ pertimescit, et contra vim resistentium veritatem defendere non præsumit. Hunc Petrus, quia in timore angustum respicit, ostensa exemplo- D rum suorum linea, ad virtutis latitudinem tendit. Ipse quippe flagellatus a principibus populi (*Act.* V, 40), cum idcirco se relaxari conspiceret, ut a prædicatione cessaret; cum prohiberetur loqui in posterum, nequaquam saltem in præsens cessit. Nam respondens protinus, dixit : *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (*Ibid.*, IV, 29). Et rursum : *Non enim possumus quæ vidimus et audivimus non loqui.* At ille dudum debilis, et præsentia damna formidans, dum exempla tantæ fortitudinis contemplatur, in auctoritate verbi jam Petri lineam sequitur, jam nil adversitatis metuit, jam resistentes Deo potestates sæculi etiam cum corporis laceratione contemnit. [b] Sed tamen quanto vires persequentium patiendo fortiter destruit, et quanto inter adversa nullis terroribus cedit, tanto plerumque et in his etiam quæ inter fideles positus senserit se cæteris præponit, sua magis consilia eligit, et sibi potius quam aliis credit. Hic nimirum dum, [c] injustis objectionibus non cedens, in virtute se exerit, etiam recta aliorum consilia non recipiens, pedem extra limitem tendit. Hunc Petrus intra mensuræ lineam revocat, qui postquam libertate vocis auctoritatem principum pressit, per humilitatem cordis de non circumcidendis gentibus Pauli consilium audivit (*Act.* XV, 7). Sic enim semetipsum contra adversarios ex auctoritate curabat erigere, ut tamen sibimetipsi non crederet in his quæ non recte sentiret, ut et libertate fortitudinis tumentes potestates excederet, et humilitate mansuetudinis obedientiam in recto consilio etiam minoribus fratribus exhiberet, et modo per semetipsum aliis, modo sibimetipsi cum aliis [d] obviaret. In factis igitur Petri quædam ante oculos nostros auctoritatis et humilitatis linea tenditur, ne mens nostra aut per timorem ad mensuram non perveniat, aut per tumorem limitem excedat.

28. *Ejusdem virtutis opera aliquando exercere, aliquando omittere suadet discretio.* — Dictum est quomodo linea tenditur, ne per alterius actionis [e] fortitudinem ad alterius causæ vitium transeatur; dicatur nunc quemadmodum in una eademque virtute discretionis lineam deserimus, si hanc et aliquando agere et aliquando postponere nesciamus. Non enim res eadem semper est virtus, quia per momenta temporum sæpe **907** merita mutantur actionum. Unde fit ut cum quid bene agimus, plerumque melius ab ejus actione cessemus, et laudabilius ad tempus desereat quod in suo tempore laudabiliter mens tenebat. Nam si pro nostris bonis minimis, quibus actis proficimus, nec tamen intermissis interimus, majora laborum mala proximis imminent, necessario nos virtutum augmenta seponimus, ne infirmioribus proximis fidei detrimenta generemus, ne tanto jam quod agimus virtus non sit, quanto per occasionem sui in alienis cordibus fundamenta virtutum destruit.

29. *Discretionis hujus exemplum in sancto Paulo.* — Quam discretionis lineam bene ante intuentium oculos Paulus tetendit, qui et gentiles ad libertatem fidei venientes circumcidi probibuit (*Act.* XV, 2), et tamen Lystris [f] atque Iconium transiens, ipse Timotheum, qui gentili patre editus fuerat, circumcidit (*Act.* XVI,

[a] Idem, *ad summe vivendi regulam.*

[b] Sic restituimus ex Mss. Corb. Germ., Laud., Vindoc., Pratel. aliisque Norm., a quibus recesserunt Excusi; habent enim : *sed tamen tanto vires persequentium patiendo destruit, quanto..... nullis terroribus cedit. Alius plerumque.*

[c] Pratel. et al. Norm., *injustis obeditionibus.*

[d] Laud., *observaret.*

[e] Edit. Gilot. et aliæ poster., *formidinem*; veteres autem Edit. cum Mss. Corb. Germ., Turon., Laudun., Norman., etc., habent *fortitudinem.*

[f] Vindoc., *atque Iconium veniens.* Laud., *atque Iconiæ.*

3). Videns enim quod nisi se mandata litteræ servare ostenderet, Judæorum rabiem etiam in eos qui sibi tunc comites adorant excitaret, assertionis suæ vim postposuit, et sine damno fidei se suosque [a] comites a persecutionis immanitate custodivit. Fecit quod fieri fidei amore prohibuit, sed ad fidei [b] retorsit ministerium quod quasi non fideliter fecit. Plerumque enim virtus cum indiscrete tenetur amittitur; cumque discrete intermittitur, plus tenetur. Nec mirum si in incorporeis intelligimus quod agi [c] et in corporeis rebus videmus. Ex studio namque arcus distenditur, ut in suo tempore cum utilitate tendatur. [d] Qui si otium relaxationis non accipit, feriendi virtutem ipso usu tensionis perdit. Sic aliquando in exercitatione virtus, cum per discretionem prætermittitur, reservatur, ut tanto post vitia valenter feriat, quanto a percussione interim prudenter cessat. [e] Subtilis igitur discretionis super hanc terram linea tenditur, quando ostensis unicuique animæ exemplis præcedentium patrum, et utiliter ad operationem virtus accenditur, et nonnunquam utilius temperatur

[*Vet. XIII.*] 30. *Cavendum ne discretionis nomine, propriis commodis serviatur.*—Sed cum parumper [f] ab opere zeli fortitudo seponitur, alta consideratione opus est, ne fortasse nequaquam communis boni consilio, sed timore proprio vel cujuslibet ambitionis studio a virtutis exercitatione cessetur. Quod nimirum cum agitur, jam non dispensationi, sed culpæ servitur. Unde curandum sollicite est ut cum quis susceptum negotium cum virtutis cessatione dispensat, semetipsum prius in radice cordis [g] inspiciat, [h] ne sibi per hoc aliquid avarus appetat, sibi per hoc soli timidus parcat; et eo fiat pravum quod in opere sequitur, quo non ex recta cogitationis intentione generatur. Unde bene in Evangelio Veritas dicit: *Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit* (*Matth.* VI, 22). Quid enim per oculum exprimitur, nisi opus suum præveniens cordis intentio? quæ priusquam se in actione exerceat, hoc jam quod appetit contemplatur. Et quid appellatione corporis designatur, nisi unaquæque actio, quæ intentionem suam quasi intuentem oculum sequitur? *Lucerna* itaque *corporis est oculus*, quia per bonæ intentionis **908** radium merita illustrantur actionis. *Et si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*, quia si recte intendimus per simplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur, etiam si minus bonum esse videatur. *Et si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit*, quia cum perversa intentione quid vel rectum agitur, etsi splendere coram hominibus cernitur, apud examen tamen [i] interni judicis obscuratur. Unde et recte subjungitur: [j] *Vide ergo ne lumen quod in te est tenebræ sint. Si lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ* [k] *quantæ erunt* (*Ibid.*, 23)? quia si hoc quod bene nos agere credimus, ex mala intentione fuscamus, quanta ipsa mala sunt quæ mala esse etiam cum agimus non ignoramus? Et si ibi nil cernimus, ubi quasi discretionis lumen tenemus, qua cæcitate in illa offendimus quæ sine discretione perpetramus? Vigilanti igitur cura per cuncta opera intentio nobis nostra pensanda est, ut nil temporale in his quæ agit appetat, totam se in soliditate æternitatis figat, ne si extra fundamentum actionis nostræ fabrica ponitur, terra dehiscente solvatur. Unde hic quoque apte subjungitur:

CAPUT XII.

VERS. 6. — *Super quo bases illius solidatæ sunt?*

31. *Bases animæ sunt intentiones.* — Bases quippe uniuscujusque sunt animæ intentiones suæ. Nam sicut fabrica columnis, columnæ autem basibus innituntur, ita vita nostra in virtutibus, virtutes vero in intima intentione subsistunt. Et quia scriptum est: *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus* (*I Cor.* III, 11), tunc bases in fundamento sunt, cum intentiones nostræ in Christo roborantur. Incassum vero alta super se bases ædificia erigunt, si non ipsæ [l] in fundamenti soliditate consistunt, quia nimirum quamlibet summa opera inaniter faciunt, si intentiones cordium extra æternitatis certitudinem deflectuntur, et vitæ veræ præmia non requirunt, tantoque graviora ruinæ super se damna ædificant, quanto altiora ædificia extra fundamentum portant, quia cum æternæ vitæ præmiis non intendunt, quo plus se quasi in virtutibus erigunt, eo in gloriæ inanis foveam profundius cadunt. Non ergo pensandum est bases quid sustinent, sed ubi sustinentur, quia profecto humana corda divinitus perscrutantur, non solum quæ faciunt, sed quod in operibus quærunt. Unde cum districtum judicem Paulus describeret, atque actionum bona narraret, dicens: *Qui reddet unicuique secundum opera ejus, his quidem, secundum patientiam boni operis, gloriam et corruptionem* (*Rom.* II, 6); quia, nominata boni operis patientia quasi totam electæ actionis fabricam dixerat, subtiliter illico ubi bases ejusdem fabricæ consisterent exquisivit, dicens: *Gloriam et honorem et incorruptionem quærentibus, vitam æternam* (*Ibid.*, 7). Ac si aperte diceret: Et si quidam patientiam boni operis ostendunt, gloriam et incorruptionem non recipiunt, si intentiones cordis, id est bases fabricæ, in fundamento non figunt, quia videlicet Deus vel honestæ vitæ ædificium non inhabitat quod extra se positum non ipse sustentat.

32. *Ad spem æternitatis sunt dirigendæ.* — Quia

[a] Deest *comites* in Laud., Corb. Germ., Pratel. et al. Norm.
[b] Laudun., *recurrit.*
[c] Laud., *et in corporibus videmus.*
[d] Pratel., *quia si otium.*
[e] Editi recent., *subtili ergo discretione.*
[f] Vindoc. Pratel., etc., *ab ore zeli.*
[g] Laud., *infigat.*
[h] Longip., *ne sibi... avarus appetat, per quod sibi soli timidus parcat.*
[i] Unus Ebroic., *æterni judicis.*
[j] Hæc desunt in Vindoc., usque ad *si lumen.*
[k] Laud., *quantæ sunt.*
[l] Recent., *in fundamento solidatæ.*

igitur intentiones electæ uniuscujusque animæ [a] spei æternitatis innituntur, recte voce 909 Dominica de hac terra dicitur : [b] *Super quo bases illius solidatæ sunt?* Ac si aperte diceret, Nisi super me. Cui dum justa quæque anima intendit, omne quod temporaliter facit, in me procul dubio non temporaliter construit. Quia vero tunc robustius in fundamento solidamur, cum verba Dei et in exterioribus præceptis sequimur, et in intimis sensibus subtilius intelligendo pensamus, recte subjungitur :

CAPUT XIII [*Vet. XIV*].

IBID. — *Vel quis dimisit lapidem angularem ejus?*

33. *Christus lapis angularis, quod vitam activam et contemplativam in se conjunxerit.* — Lapis quippe angularis est ad sacra eloquia intellectus duplex. Qui tunc divinitus dimittitur, quando nequaquam districto judicio ignorantiæ suæ tenebris illigatur; sed quadam libertate perfruitur, dum in præceptis Dei sufficit vel exsequendo exteriora agere, vel contemplando interna sentire. Ad quod nunquam noster intellectus assurgeret, si ad suscipiendam naturam nostram ipse noster conditor non veniret. Qui aliter angularis lapis dicitur, quia duos in se populos junxit; atque aliter, quia conjunctæ utriusque vitæ, activæ videlicet et contemplativæ, in se exempla monstravit. Ab activa enim vita longe contemplativa distat; sed incarnatus Redemptor noster veniens, dum utramque exhibuit, in se utramque sociavit. Nam cum in urbe miracula faceret, in monte vero orando continue pernoctaret, exemplum suis fidelibus præbuit, ut nec contemplationis studio proximorum curam negligant, nec rursum cura proximorum immoderatius obligati contemplationis studia derelinquant; sed sic in utrisque mentem partiendo conjungant, quatenus nec amorem Dei præpediat amor proximi, nec amorem proximi, quia transcendit, abjiciat amor Dei. Quia igitur humano cordi quid ageret ignoranti Dei atque hominis Mediator apparuit, qui et agendo transitoria disponeret, et contemplando ostenderet unde cuncta penderent, recte dicitur : *Vel quis dimisit lapidem angularem ejus?* Ac si aperte Dominus diceret : Nisi ego, qui unicum quem sine tempore genui servandis hominibus cum tempore ostendi, in cujus vita [c] discerent etiam diversa vivendi studia non discrepare. Et notandum quod eum non se emisisse, sed dimisisse asserit, quia profecto humanam naturam Filius suscipiens ad ima de sublimibus venit. Cujus incarnationis mysterium quia et electi angeli mirati sunt, qui eodem mysterio redempti non sunt, recte subjungitur :

CAPUT XIV [*Rec. VII*].

VERS. 7. — *Cum me laudarent simul astra matutina.*

34. *Angeli astra matutina cur appellati.* — Quia enim prima in tempore condita natura rationabilium spirituum creditur, non immerito matutina astra angeli vocantur. Quod si ita est, dum terra esset invisibilis et incomposita, dum tenebræ essent super abyssum (*Genes.* I, 2), venturum diem subsequentis sæculi per lucem sapientiæ existendo prævenerunt. Nec negligenter audiendum est quod additur, *Simul*, quia nimirum astra matutina etiam cum vespertinis Redemptoris potentiam laudant, dum electi angeli etiam cum redemptis in mundi fine hominibus largitatem gratiæ supernæ glorificant. [d] Ipse quippe ut nos ad laudem conditoris accenderent, hoc quod superius diximus, orta per carnem luce, clamaverunt : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). Simul ergo 910 laudant, quia redemptioni nostræ voces suæ exultationis accommodant. Simul laudant; quia dum nos conspiciunt recipi, suum numerum gaudent repleri. Qui et fortasse ideo matutina astra memorantur, quia sæpe ad exhortandos homines missi sunt; et dum venturum mane nuntiant, ab humanis cordibus præsentis vitæ tenebras fugant. Sed ecce angeli divinam potentiam laudant, quia ipsa eos tantæ claritatis [e] visio dilatat. Nos autem qui redimimur, sed tamen corruptione adhuc carnis gravamur, donum quod percipimus, [f] qua virtute laudamus? Quomodo enim valebit lingua dicere, quod non sufficit mens nostra sentire? Sequitur :

CAPUT XV

IBID. — *Et jubilarent omnes filii Dei.*

35. *Quid sit jubilatio, et cur homines deceat, non angelos.* — Jubilatio quippe dicitur cum cordis lætitia oris efficacia non expletur; sed quibusdam modis gaudium prodit, quod ipse qui gaudet, nec tegere prævalet, nec explere. Laudent itaque angeli, qui jam tantæ claritatis [g] altitudinem in sublimibus vident. Jubilent vero homines, qui adhuc in inferioribus oris sui angustias sustinent. Quæ quia certo futura Dominus noverat, non tam facienda insinuat, quam facta narrat. Sed quid agimus, quod cum boni de redemptionis suæ mysterio jubilant, malos invidia inflammat; dum electi proficiunt, reprobi ad rabiem furoris excitantur, et bona nascentia, quia nolunt imitari, persequuntur? Sed tamen inter hæc etiam qui redemit, non relinquit. Scriptum quippe est : *Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra quam potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere* (*I Cor.* X, 13). Novit enim conditor noster, quando exsurgere persecutionis procellam sinat, quando exsurgentem reprimat. Novit pro custodia nostra restringere quod contra nos egredi pro nostra exercitatione permittit, ut sæviens nos diluat procella, et non mergat. Unde et sequitur :

CAPUT XVI [*Vet. XV*, *Rec. VIII*].

VERS. 8. — *Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat, quasi de vulva procedens?*

36. *Sæculum contra sanctos sæviens a Deo conclusum. Humiliatis terrenis principibus, per eos Dominus*

[a] Pratel., *species æternitatis.*
[b] Laud., *super quod.*
[c] Ebroic. aliique Norm. et Laud., *discernerent.*
[d] Pratel. et Utic., *ipsa quippe*, scilicet astra matutina.

[e] Sequimur Mss., præsertim Turon., Laud., Ebroic., Pratel. aliosque Norm., cum in Excusis legatur, *visio delectat.* In Corb. Germ. legitur *dilatat.*
[f] Laud., *quasi virtutem laudamus.*
[g] Corb. Germ., Ebroic. et alii Norm., *latitudinem.*

Ecclesiam supra mundi culmen evexit. — Quid enim A mare nisi sæculum, quid vulvam, nisi conceptum carnalis cogitationis accipimus? Hoc enim loco vulvæ nomine occulta et malitiosa carnalium cogitatio designatur. Quæ vulva non ad proferendam prolem concipit substantiam corporis, sed ad explendam nequitiam causam doloris. De hac vulva cordis iniquorum alias dicitur : *Concepit dolorem, et peperit iniquitatem* (*Psal.* VII, 15). Per hanc vulvam pravi concipiunt, cum mala cogitant. Per hanc vulvam pariunt, cum mala quæ cogitaverint operantur. Erumpebat ergo mare quasi de vulva procedens, [a] cum minarum sæcularium fluctus de carnalis cogitationis iniquitate concepti, in sanctæ Ecclesiæ interitum sævirent. Sed auctore Deo, ostiis hoc mare conclusum est, quia contra tumores persequentium sancti viri quasi quæ- B dam ostia oppositi sunt, ut eorum miraculis atque reverentia iræ persequentium frangerentur. Humilitatis quippe Dominus terrenis principibus, per eos sanctam Ecclesiam supra mundi culmen evexit, et sævientis maris impetus, erecta ejusdem Ecclesiæ potestate, coercuit. Sed huic sævienti mari quid Dominus fecerit, audiamus. Sequitur :

CAPUT XVII [*Rec. IX.*]

VERS. 9. — **911** *Cum ponerem nubem vestimentum ejus, et caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem.*

37. *Persecutorum malitiam Deus constrinxit puerilia sapientem.* — Mare sæviens nube induitur, quia crudelitas persequentium stultitiæ suæ velamento vestitur. Interposita enim caligine infidelitatis suæ, perspicuam veritatis lucem videre non sufficit; et id C quod agit per crudelitatis impulsum, per cæcitatis suæ meritum non agnoscit. *Nam si cognovissent*, ut ait Apostolus, *nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (*I Cor.* II, 8). Hæc nubes non solum solet infideles extra positos premere, sed quosdam etiam viventes carnaliter intra Ecclesiam tenebrare. Unde sancti viri, qui etiam alienæ negligentiæ compatiuntur, et se pati æstimant quod perpeti alios sentiunt, Deo orantes dicunt : *Opposuisti nubem, ne transeat oratio* (*Thren.* III, 44). Ac si aperte dicant : Menti nostræ terrenis voluptatibus assuetæ [b] curarum suarum phantasmata justo judicio objicis, quibus eam in ipsa orationis suæ intentione confundis; et quam [c] desideriis infimis deditam non ignoras, recte cæcatam ab intuendo lucis tuæ perspicuitate reverberas, ut cum D in te intenditur, ipso a te cogitationum suarum nubilo reflectatur; et quæ terrena hæc assidue cogitat quia vult, hæc etiam toleret in oratione cum non vult. Quia igitur ipsa persecutorum nequitia superna dispensatione constringitur, ne contra sanctos viros inquantum voluerit effrenetur, postquam dixit : *Cum ponerem nubem vestimentum ejus;* apte subdidit : *Et caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem.* Pannis quippe infantiæ pedes ac brachia constringuntur, [d] ne huc atque illuc dissoluta libertate jactentur. Quia ergo persecutores sanctæ Ecclesiæ instabilitate cordis inquieti, atque huic sæculo dediti, non grandæva, sed puerilia sapiunt, qui quidem obscuritate atque caligine, non intellectu superni judicii constringuntur, ne tantum persequi valeant quantum volunt, pannis infantiæ referuntur obvoluti, quia, sicut dictum est, puerilia quidem sapiunt, sed divina dispensatione constricti, quo volunt brachia non extendunt, et si cuncta mala leviter perpetrare appetunt, nequaquam tamen implere cuncta quæ appetunt permittuntur. Sequitur :

VERS. 10. — *Circumdedi illud terminis meis.*

Terminis suis Dominus mare circumdat, quia iras persequentium, judiciorum suorum [e] dispensatione modificat, ut insani tumida unda fervoris plano frangatur littore [f] occultæ dispensationis. Sequitur :

CAPUT XVIII [*Vet. XVI*].

VERS. 10, 11. — *Et posui vectem et ostia, et dixi : Hucusque venies, et non procedes amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos.*

38. *Sancti prædicatores tanquam ostia mari sæculi sævienti opposita, tundi fluctibus, non effringi potuerunt, Christo eos roborante. Hæc ostia humilibus aperta, et superbis clausa.* — Quid per ostia nisi prædicatores sancti, quid per vectem nisi incarnatus Dominus designatur? Qui hæc videlicet ostia contra sævientis maris impetum tanto valentiora [g] opposuit, quanto ea sua observatione roboravit. Quia enim ista sanctæ Ecclesiæ ostia vectis hujus oppositione solidata sunt, potuerunt quidem tundi fluctibus, sed effringi nequiverunt, ut ea exterius unda persecutionis illideret, sed nequaquam cordis eorum interna penetraret. Et quia doctores sancti [h] prædicatione quidem sequentibus aperti sunt, auctoritate autem sua **912** resistentibus clausi, non immerito ostia vocantur, id est [i] aperta conversationi humilium, et clausa terrori-bus superborum. Non immerito ostia vocantur, quia et ingressum fidelibus aperiunt, et rursum sese perfidis ne ingrediantur opponunt. Pensemus quale Ecclesiæ ostium exstitit Petrus, qui investigantem fidem Cornelium recepit, pretio quærentem miracula Simonem repulit. Illi dicens : *In veritate comperi quoniam non est personarum acceptor Deus* (*Act.* X, 34), secreta regni benigne aperuit. Huic inquiens : *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (*Act.* VIII, 20), per districtæ damnationis sententiam cœlestis aulæ aditum claudit. Quid cuncti apostoli nisi sanctæ Ecclesiæ ostia existunt, cum voce Redemptoris sui audiunt : *Accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remit-*

[a] Unus Anglic., *cum curarum.* Cæteri cum Mss. nostris, *cum minarum.* Edit. Vatic. et plur., *cum miseriarum.*
[b] Unus ex Ebroic., *curarum suarum sæcularium.*
[c] Recent., *desideriis infirmis.*
[d] Laud., Corb. Germ., Pratel., Utic., *ne hac atque illac.*
[e] Turon. et Laud., *dispensatione mollificat.*
[f] Vindoc., Corb. Germ., Ebroic. et alii Norm., *occultæ dispositionis.*
[g] Laud., *apposuit.*
[h] Vindoc., Ebroic. aliique Norman., *prædicationem quidem sequentibus aperti sunt, auctoritati autem suæ resistentibus clausi.*
[i] Vindoc., Pratel., Utic, *aperta conversioni.*

tuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt (*Joan.* xx, 22)? Ac si illis aperte diceretur : Per vos ingredientur ad me hi quibus vosmetipsos panditis; et repellentur quibus obseratis. Igitur dum mare sævit, Dominus vectem et ostia [a] opponit, quia ab amaris et perfidis cordibus dum persecutionis procella se dilatat in mundo, Deus unigeniti sui gloriam prædicatorumque ejus reverentiam exaltat; et dum innotescit mysteria divinæ fortitudinis, frangit in impiis fluctus furoris.

39. *Divina providentia persecutionis procella aut prosilit, aut conquiescit.* — Bene autem dicitur : *Hucusque venies, et non procedes amplius.* [b] Quia nimirum judicii occulti mensura est, et quando persecutionis procella prosiliat, et quando conquiescat, ne aut non exagitata electos non exerceat, aut non moderata in profundum mergat. Cum vero notitia fidei usque ad persequentes extenditur, turbati maris tumor sedatur; ibique fluctus suos mare frangit, quia ad cognitionem veritatis veniens, omne quod nequiter egit erubescit. Fracta quippe unda in se relliditur, quia victa nequitia etiam per cogitationem sui cordis accusatur; et quasi ipsam vim quam intulerat recipit, quia de pravitate quam gesserat reatus sui stimulos sentit. Unde quibusdam per Paulum dicitur : *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis in quibus nunc erubescitis* (*Rom.* vi, 21)? Ac si diceretur : Quid se in altum fluctus vestræ pravitatis extulerunt, qui nunc in semetipsis fracti, unde perversos vos inflaverant, conversos inde confundunt? Recte itaque dicitur : *Et hic confringes tumentes fluctus tuos.* Quod vero in hac conclusione maris secundo de ostiis dicitur, more sacri eloquii, res semel dicta pro confirmatione replicatur.

40. *Per mare intelligi potest sæculum, cui Deus ostia opposuit, legis et Novi Testamenti præcepta.* — Si autem hoc in loco mare accipere non specialiter turbam persequentium, sed generaliter sæculum debemus, secundo contra hoc mare Dominus ostia opposuit, quia et prius humano generi præcepta legis, et postmodum novæ gratiæ testamentum dedit. Secundo objectis ostiis hujus maris impetum clausit, quia eos quos ad obsequium sui cultus assumpsit, et prius ab idolis data lege coercuit, et post ab intellectu carnali gratia revelata correxit. Secundo mare ostia accepit, quia humanum genus prius Deus ab operibus iniquitatis prohibuit, postmodum vero etiam a cogitationis culpa constrinxit. Videamus quemadmodum prima tumenti mari Dominus ostia imponat. Ecce enim per **913** Legem dicitur : *Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, non falsum testimonium dices* (*Exod.* xx, 13, 14). Videamus quemadmodum secundis hoc mare Dominus ostiis claudat. Ecce in Evangelio dicit : *Audistis quia dictum est antiquis : Non mœchaberis; ego autem dico vobis, quoniam*

A *omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (*Matth.* v, 27). Rursumque dicitur : *Audistis quia dictum est : Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum; ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros, et benefacite his qui oderunt vos* (*Ibid.* v, 43, 44). Qui igitur prius nequitias operis prohibet, et postmodum culpas cordis exhaurit, nimirum tumenti mari, ne circumducta justitiæ littora transeat, bis ostia imponit.

[*Vet. XVII.*] 41. *Mundo suæ origini adhuc vicino, leges positæ. Cui tamen Deus nondum illuxerat. Sub litteræ caligine quasi pannis infantiæ obvolutus mundus. Prius timore ligatus, postea libertatem consecutus. Lex vetus imperfecta et infirma.*—Bene autem cum diceret : *Quis conclusit ostiis mare.* Illico et tempus B adjunxit, dicens : *Quando erumpebat, quasi de vulva procedens.* Quia videlicet tunc humano generi præceptis legis obviavit, quando adhuc sæculum suæ origini vicinum, quasi ab ortu proprio ad profectum vitæ carnalis exibat. De vulva quippe procedere est in luce præsentis gloriæ carnaliter apparere. Et recte subjungitur : *Cum ponerem nubem vestimentum ejus.* Quia nimirum Deus hominibus non tunc aperta ostensione se intulit, sed dum eos ab errore perfidiæ eripuit, nec tamen illis claritatem sui luminis patefecit, quasi ex tenebris eos abstulit, sed adhuc nube vestivit, ut et pristina pravitatis acta relinquerent, et tamen ventura bona adhuc certius non viderent. Unde et apte subditur : *Et caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem.* Dum enim rudes populos non C aperta spiritus prædicatione edocuit, sed figurata locutione præceptis litteræ astrinxit, adhuc infirma sapientes verborum suorum caligine quasi pannis infantiæ obvolvit, ut mandatis grossioribus ligati crescerent, ne male liberi in suis voluptatibus perirent. Quos ad viam justitiæ dum non jam charitas, sed adhuc timor astringeret, [c] divina dispensatio quasi pressit ut nutriret. Infirmus namque populus cum præceptorum pannos nolens pertulit, ad [d] firmiorem statum ex ipsa sua ligatione pervenit. Quia enim timor eum prius a culpa coercuit, competenter postmodum in libertatem spiritus exivit. Hos pannos infantiæ, quos inchoantibus dedit, ipse per prophetam Dominus reprehendit, dicens : *Dedi eis præcepta non bona* (*Ezech.* xx, 25). Mala enim quasi mala esse D desinunt comparatione pejorum, et bona quasi bona non sunt comparatione meliorum. Nam sicut pejus delinquenti Judææ de Sodoma atque Samaria dicitur : *Justificasti sorores tuas in omnibus abominationibus tuis, quas operata es* (*Ezech.* xvi, 51), ita melioribus Novi Testamenti præceptis subsequentibus præcepta bona quæ rudibus data sunt non bona esse memorantur. Neque enim mentes usui vitæ carnalis inhærentes evehi ab infimis possent, nisi gradatim ducta prædicatione proficerent. Hinc quippe est quod,

[a] Turon., *apponit.*
[b] Ita Vindoc., Norman., Laud., Longip. et alii a Gussanvillæo visi; hanc enim lectionem annotavit in margine; at in textu cum cæteris excusis habet, *divini judicii occulta mensura est.*
[c] Laud., *divina dispensatione quasi pressit.*
[d] Idem Cod., *ad firmiorum statum.*

in Ægypto positis pio justoque moderamine latenti eorum concupiscentiæ condescenditur, et vicinorum suorum vasis aureis argenteisque sublatis, discedere jubentur (*Exod.* III, 22). Qui ad Sina montem ducti, accepta lege, mox audiunt : *Non concupisces rem proximi tui* (*Exod.* XX, 17). Et hinc est **914** quod in eadem lege oculum pro oculo, dentem pro dente præcipiuntur exigere (*Exod.* XXI, 24), et quandoque tamen, revelata gratia, percussi maxillam alteram jubentur præbere (*Matth.* V, 3). Quia enim plus semper ira in vindicta exigit quam injuria accepit, dum discunt mala non multiplicius reddere, quandoque discerent ea et multiplicata sponte tolerare. Hinc est quod eumdem rudem populum a quibusdam prohibuit, quædam vero ei in usum pristinum servavit, sed hæc ipsa tamen in melioris vitæ figura composuit. Bruta namque animalia idolis in Ægypto mactabant, eique in usum postmodum animalium mactationem retinuit, sed idolorum cultum vetavit, ut dum de usu suo aliquid amitteret, consolaretur ejus infirmitas per hoc quod de usu suo aliquid haberet. [a] Mira autem dispensatione consilii, quod ei Dominus de consuetudine carnali retinuit, hoc in figuram spiritus potentius vertit. Quid enim sacrificia illorum animalium nisi unigeniti mortem designant? Quid sacrificia illorum animalium nisi exstinctionem carnalis nostræ vitæ significant? Unde ergo imbecillitati populi rudis condescenditur, inde ei per obumbratas allegoriarum species major fortitudo spiritus nuntiatur. Recte itaque dicitur : *Et caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem*, quia unde ejus teneritudinis infirma pertulit, [b] inde altam significationum spiritalium nubem fecit.

[*Vet. XVIII.*] 42. *Immoderatis animi motibus opposita novæ vitæ præcepta exemplis Christi roborata.*— Quem quia præceptorum limite ab immoderatis animi evagationibus cinxit, recte subjicit : *Circumdedi illud terminis meis*. Et quia hujus humani generis motus misso Mediatore coercuit, apte subjungit : *Et posui vectem et ostia*. Vectem quippe et ostia posuit, quia Redemptore nostro contra culpas delinquentium misso, novæ vitæ prædicamenta firmavit. Clausa namque ostia opposito vecte roborantur. Vectem ergo Deus opposuit, quia contra lascivos motus humani generis unigenitum misit, qui præcepta spiritalia, quæ loquendo docuit, agendo solidavit. Bene autem subditur : *Et dixi : Hucusque venies, et non procedes amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos*. Hoc quippe mare ostia priora transcenderat, quia claustra legis oppositæ humani tumoris unda [c] transiliebat. At postquam mundus oppositum sibi unigenitum reperit, elationis suæ impetum fregit, et transire non valuit, [d] quia ejus fortitudine furoris sui terminum clausum invenit. Unde recte per Prophetam dicitur: *Mare vidit, et fugit* (*Psal.* CXIII, 3). Possunt etiam per ostia apertæ passiones ejus non inconvenienter intelligi. Quibus ex occulto vectem posuit, quia eas ex invisibili divinitate roboravit. Contra quas mundi fluctus veniunt, sed fracti dissiliunt, quia superbi [e] eas videndo despiciunt, sed earum vires experiendo pertimescunt. Nam dum passiones unigeniti humanum genus prius irrisit, postmodum expavit; quasi contra opposita ostia, more elidendi maris, et tumore elatum venit, et fractum virtute dissiluit.

Sed quia idcirco hoc ad beatum Job dicitur, ut de tot virtutibus eordis ejus gloria premeretur, ne sibi fortasse tribuat [f] quod se stare sublimiter non ignorat, cum quanta ejus ædificatione sint dicta perpendimus, **915** si hæc etiam moraliter disseramus. Dicat itaque :

CAPUT XIX.

VERS. 8. — *Quis conclusit ostiis mare?*

43. *Cor humanum mare fervens, quod Deus solus valet coercere.*—Quid est mare, nisi cor nostrum furore turbidum, rixis amarum, elatione superbiæ tumidum, fraude malitiæ obscurum? Quod mare quantum sæviat, attendit quisquis [g] in se occultas cogitationum tentationes intelligit. Ecce enim jam perversa relinquimus, jam desideriis rectis inhæremus, jam prava opera foris abscindimus; sed tamen latenter intus ea cum qua huc venimus vitæ veteris procella fatigamur, quam nisi respectu judicii et æterni pavore tormenti immensi timoris claustra constringerent, cuncta in nobis penitus superædificati operis fundamenta corruissent. Si enim quod per suggestionem sævit intrinsecus, per deliberationem foras erumperet, vitæ nostræ fabrica funditus eversa jacuisset. In iniquitate namque concepti, et in delicto editi (*Psal.* L, 7), per insitæ corruptionis molestias pugnam nobiscum huc deferimus, quam cum labore vincamus. Unde et recte de hoc mari dicitur : *Quando erumpebat, quasi de vulva procedens*. Vulva enim pravæ cogitationis adolescentia est. De qua per Moysen Dominus dicit : *Sensus enim et cogitatio humani cordis prona est in malum ab adolescentia sua* (*Genes.* VIII, 21). Corruptionis namque malum, quod unusquisque nostrum ab ortu desideriorum carnalium sumpsit, [h] in provectu ætatis exercet; et nisi hoc citius divinæ formidinis manus reprimat, omne conditæ naturæ bonum repente culpa in profundum vorat. Nemo igitur sibi cogitationum suarum victoriam tribuat, cum Veritas dicat : *Quis conclusit ostiis mare, quando*

[a] Turon., Laudun., Pratel., *miri..... dispensatione consilii.*
[b] Vindoc., Ebroic. et alii Norm., *inde alteram.*
[c] Vindoc., Laud., Corb. Germ., Pratel., *saliebat.*
[d] Turon. et Corb. Germ., *quia ejus fortitudinem.* Pratel. et Corb. Germ. habent *clausus invenit*, non *clausum.*
[e] Ita Corb. Germ., Laud. et codices ad quos factæ sunt Edit. Paris. 1495 et 1518, ac Basil., 1514. In Gilot. et aliis poster. legimus *vivendo*, sicut in Mss. Pratel., Utic. aliisque Norm.
[f] Turon. et Laud., *Quod se non stare sublimiter non ignorat.* Lectionem nostram, quæ est omnium Editorum, habent alii Mss., præsertim Corb. Germ., Pratel., cæterique Norm. Eam confirmat quod in fine hujus libri legitur : *Beatus igitur Job, ne sibi tribuat quod contra procellas cordis fortiter stat.* Quæ verba evertunt lectionem Mss. Laud. et Turon.
[g] Laud., *occultas cogitationes.*
[h] Vindoc., Ebroic. et al., *in provectu.... se exerit.*

erumpebat, quasi de vulva procedens? Quia nisi ab ipso A cogitationis primordio cordis fluctus gratia divina retineret, tentationum procellis mare sæviens terram procul dubio humanæ mentis obruisset; ut salsis fluctibus perfusa aresceret, id est perniciosis carnis voluptatibus delectata deperiret. Solus ergo Dominus ostiis mare concludit, qui pravis motibus cordis claustra inspiratæ formidinis objicit. Quia vero ea quæ cernimus sequi prohibemur, quia a corporearum rerum delectatione retundimur, [a] libet etiam ad invisibilia oculos mentis attollere, atque hæc ipsa quæ sequi præcipimur videre. Sed quid agimus? Infirmis illa obtutibus needum patent. Ecce ad eorum amorem vocamur, sed tamen a visione restringimur, quia et si quando aliquid furtim parumque aspicimus, sub incerto nimis adhuc visu caligamus. Unde apte B subjungitur :

CAPUT XX [*Vet. XIX*].

Vers. 9. — *Cum ponerem nubem vestimentum ejus, et caligine illud quasi pannis infantiæ obvolverem.*

44. *Hoc mare tenebris et caligine obvolvitur.*—Hoc mare tumultuosum, videlicet cogitationibus [b] fluctuans cor nostrum nube vestitur, quia ne internam quietem pure conspiciat, inquietudinis suæ confusione tenebratur. Hoc mare caligine quasi pannis infantiæ obvolvitur, quia a contemplandis sublimibus adhuc teneris sensibus suæ infirmitatis ligatur. Videamus Paulum quadam caligine quasi infantiæ pannis obvolutum, dum ait : *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum* (*I Cor.* XIII, 12). Qui si se [c] ad comprehen- C denda cœlestia infantem non cerneret, ætatis suæ 916 ad hæc comparationem nullo modo præmisisset, dicens : *Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus.* Tunc ergo ad robur juvenile conscendimus, cum forti sensu eam ad quam tendimus vitam videmus; nunc autem quia intentionis nostræ acies per infirmitatem suam ab interna luce retunditur, mens nostra ligata infantiæ pannis tenetur. Ubi apte subjungitur :

CAPUT XXI.

Vers. 10. — *Circumdedi illud terminis meis.*

45. *Qui termini huic mari positi.* — Terminis enim suis Dominus hoc mare circumdat, quia cor nostrum adhuc corruptionis suæ molestia et cura turbulentum D sub mensura contemplationis humiliat, ut licet plus appetat, ultra tamen quam sibi conceditur non ascendat. Vel certe terminis suis Dominus hoc mare circumdat, quia cor nostrum tentationibus tumidum occultis donorum distributionibus mitigat, modo agens ne prava suggestio ad delectationem veniat, modo ne prava delectatio usque ad consensum prorumpat. Qui ergo illicitos motus cordis respicit, et in quibusdam eos usque ad consensum venire prohibet, in quibusdam vero illos etiam a delectatione restringit, nimirum furenti mari terminos imponit, ut nequaquam in opere exeat, sed intra sinum mentis tentationum submurmurans se unda collidat. Quod quia tunc valenter restringitur, cum ei delectatione Dei atque inspiratis virtutibus obviatur, recte subjungitur :

CAPUT XXII

Vers. 10, 11. — *Et posui vectem et ostia, et dixi : Hucusque venies, et non procedes amplius; et hic confringes tumentes fluctus tuos.*

46. *Virtutes dissipat illud mare sæviens, nisi charitate firmentur.*—Quid enim moraliter per ostia, nisi virtutes; quid per vectem, nisi robur charitatis accipimus? Hæc itaque ostia, scilicet operationum virtutes, mare sæviens dissipat, nisi eas ex occulto mentis opposita charitas astringat. Facile autem omne virtutum bonum tentatione cordis irruente destruitur, nisi ab intimis fixa charitate solidetur. Unde et Paulus in suis prædicationibus dum quædam virtutum ostia mari tentationis opponeret, illico eisdem ostiis quasi robur vectis adjunxit, dicens : *Super omnia autem hæc charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis* (*Coloss.* III, 14). Perfectionis enim vinculum charitas dicitur, quia omne bonum quod agitur nimirum per illam ne pereat ligatur. A tentatore namque citius quodlibet opus evellitur, si solutum a vinculo charitatis invenitur; si autem mens Dei ac proximi dilectione constringitur, cum tentationum motus quælibet ei injusta suggesserint, obicem se illis ipsa dilectio opponit, et pravæ suasionis undas virtutum ostiis ac vecte intimi amoris frangit. [*Vet. XX.*] Quia ergo Dominus per inspiratæ charitatis fortitudinem nascentia in corde vitia reprimit, insurgentis maris impetum per obserata claustra compescit. Ira fortasse in occulto exasperat; sed ne quies superna perdatur, perturbationi mentis officium linguæ subtrahitur, ne usque ad vocem exeat, quod in sinu cordis tumultuosum sonat. Luxuria in occultis cogitationibus [d] accenditur; sed ne supernam munditiam mens amittat, conceptæ immunditiæ ea quæ famulari poterant membra castigat, ne usque ad corruptionem corporis exhalet fetor cordis. [e] Avaritia stimulat; sed ne cœlesti regno mens careat, 917 [f] intra claustra se parcimoniæ contenta propriis ligat, ne in pravo se opere dilatet, et usque ad exteriores actus internæ concupiscentiæ æstus exsudet. Superbia inflat; sed ne veram celsitudinem amittat, considerando quisque quia pulvis est ab altitudine se conceptæ elationis humiliat, certans nimirum ne quod in suggestione cogitationis tolerat in exercitationem operis erumpat. Bene ergo dicitur : *Posui vectem et ostia, et dixi : Hucusque venies, et non procedes amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos*, quia dum electus quisque et tentatur vitiis, et tamen facere male suggestitur ad contemplanda.

[a] Corb. Germ. et Vindoc., *libet jam*

[b] Deest *fluctuans* in Corb. Germ., Pratel. et Vindoc.

[c] Ita Turon., Corb. Germ., Laud., Utic. et alii Norm., quibus consentit Edit. Paris. 1495. In aliis

legitur *ad contemplanda*.

[d] Corb. Germ., Laudun. et Pratel., *accendit*.

[e] Corb. Germ., *cordis avaritia*.

[f] Laud., *intra claustra parcimoniæ contenta propriis ligatur*.

gesta renititur, quasi mare clausum tenetur. Quod
918 etsi intus tumultuosis cogitationum fluctibus mentem percutit, statuta tamen bene vivendi littora non excedit. Quod mare quidem in tumore se erigit, sed dum fixa deliberatione cordis illiditur, fractum redit. Beatus igitur Job ne sibi tribuat quod contra procellas cordis fortiter stat, voce divina audiat: *Quis conclusit ostiis mare, quando erumpebat, quasi de vulva procedens*, et cætera. Ac si ei aperte diceretur: Incassum te exterius in bonis operibus pensas, si non me interius, qui in te tentationis undas compesco, consideras. Ut enim tu fluctus ferre possis in opere, meæ virtutis est, qui fluctus frango tentationis in corde.

LIBER VIGESIMUS NONUS.

Explicantur capitis XXXVIII *versus duo supra viginti a 12 ad 33 inclusive; multaque docentur, præsertim de Satanæ artibus et insidiis, de gratia, de prædestinatione, reprobatione occultisque Dei judiciis.*

CAPUT PRIMUM

1. ***Dei Filius in æterna nativitate nobis ignotus, nasci voluit in tempore, ut se imitandum præberet.*** — Dominus Deus noster Jesus Christus in eo quod virtus et sapientia Dei est, de Patre ante tempora natus est (*I Cor.* I, 24); vel potius quia [a] nec cœpit nasci, nec desiit, dicamus verius semper natus. Non autem possumus dicere semper nascitur, ne imperfectus videatur. At vero ut æternus designari valeat et perfectus, semper dicamus et natus, quatenus et natus ad perfectionem pertineat, et semper ad æternitatem, ut quocunque modo illa essentia sine tempore temporali valeat designari sermone; quamvis hoc ipso quod perfectum dicimus, multum ab illius veritatis expressione deviamus, quia quod factum non est non potest dici perfectum. Et tamen infirmitatis nostræ verbis Dominus condescendens, ait: *Estote perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est* (*Matth.* V, 48). In illa itaque nativitate divina ab humano genere cognosci non poterat; proinde in humanitate venit ut videretur, videri voluit ut imitaretur. Quæ carnis nativitas despecta visa est sapientibus mundi; contempserunt namque infirma humanitatis ejus, Deo hæc indigna judicantes. Cui tanto magis homo debitor fuit, quanto pro illo Deus etiam indigna suscepit. *Quia enim non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes* (*I Cor.* I, 21). Ac si diceret: Cum Deum, qui est sapientia, nequaquam per sapientiam suam mundus inveniret, placuit ut Deum hominem factum [b] per humanitatis stultitiam cognosceret, quatenus ejus sapientia [c] ad nostra stulta descenderet, et lucem supernæ prudentiæ luto suæ carnis illuminata nostra cæcitas videret. Natus igitur ex Patre sine tempore, ex matre nasci est dignatus in tempore, ut per hoc quod ortum suum inter initium finemque concluderet, humanæ mentis oculis ortum, qui nec initio sumitur, nec fine angustatur, aperiret. Unde bene nunc ad beatum Job dicitur:

CAPUT II [*Rec. II.*]

VERS. 12. — *Nunquid post ortum tuum præcepisti diluculo, et ostendisti auroræ locum suum?*

2. ***Orto Domino, Ecclesia tanquam aurora a tenebris in lucem versa.*** — Subaudis ut ego. Ortus quippe divinitatis ejus ante et post non habet. Cui dum semper esse est per æternitatem, dum omne quod labitur circumscribit, intra semetipsum temporum discursus claudit. Ortus vero humanitatis ejus, quia et cœpit, et desiit, et ante et post habere a tempore accepit. Sed quia, dum ipse umbras nostræ temporalitatis suscepit, lumen nobis suæ æternitatis infudit, [d] recte post hunc ortum quem creator sibi in tempore condidit locum suum sine tempore aurora cognovit. Quia enim diluculum vel aurora a tenebris in lucem vertitur, non immerito diluculi vel auroræ nomine omnis electorum Ecclesia designatur. Ipsa namque dum ab infidelitatis nocte ad lucem fidei ducitur, velut auroræ more in diem post tenebras splendore supernæ claritatis aperitur. Unde et bene in Canticis canticorum dicitur: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens* (*Cant.* VI, 9)? Sancta enim Ecclesia cœlestis vitæ præmia appetens, aurora vocata est, quia dum peccatorum tenebras deserit, justitiæ luce fulgescit.

[*Vet. II.*] 3. ***Quandiu vivimus, aurora est, non perfectus dies.*** — Habemus tamen subtilius aliquid quod considerata qualitate diluculi vel auroræ pensemus. Aurora namque vel diluculum noctem quidem præterisse nuntiant, nec tamen diei claritatem integram ostentant; sed dum illam pellunt, hanc suscipiunt, lucem tenebris permistam tenent. Quid itaque in hac vita omnes qui veritatem sequimur, nisi aurora vel diluculum sumus? quia et quædam jam quæ lucis sunt agimus, et tamen in quibusdam adhuc tenebrarum reliquiis non caremus. Per Prophetam quippe Deo dicitur: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (*Psal.* CXLII, 2). Rursumque scriptum est: *In multis offendimus omnes* (*Jac.* III, 2). Paulus quoque

[a] Vindoc., *nec cœpit esse.*

[b] Laud. et Corb. Germ., *per humanitatis stulta.*

[c] Ita Turon., Vindoc., Laudun., Corb. Germ., Ebroic. aliique Norm.; Editis habentibus, *ad nostram stultitiam.*

[d] Sic legendum probant tum Mss. Anglic. et nostri, tum ipse contextus Job qui explanatur: *nunquid post ortum.* In veteribus tamen Edit. in Gilotiana, Vaticana et Gussanv., quibus favet Corb. Germ. Mss., legitur *recte per hunc ortum.* Ubi satis mirari non possumus acerbas Jamezii adversus Romanos Editores querelas. *Quis*, inquit ad hunc locum, *excusare poterit extremam supinitatem Romanensium*, etc. Quasi vero priores ita scripserint; et eadem lectio non reperiatur in Edit. Basil. 1503 et 1514, in Paris. 1488, 1495, 1518 et 1571, etc.

ait : *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis* (*Rom.* VII, 23). Ubi ergo lex peccati **919** cum lege mentis contendit, profecto adhuc aurora est, quia lux quæ jam emicuit, necdum prætereuntes funditus tenebras pressit. Adhuc aurora est, quia dum lex carnis legem mentis, et lex mentis legem carnis percutit, inter se vicissim lux et umbra confligit. Unde rursum Paulus cum diceret : *Nox præcessit* (*Rom.* XIII, 12), nequaquam subdidit, Dies venit, sed *Dies autem appropinquavit*. Qui enim post discessum noctis jam non venisse sed appropinquasse diem insinuat, esse se procul dubio ante solem post tenebras adhuc in aurora demonstrat.

4. *Dies erit, cum nullæ peccati tenebræ supererunt.* — Tunc autem plene sancta electorum Ecclesia dies erit, cum ei admista peccati umbra jam non erit. Tunc plene dies erit, quando interni luminis perfecto fervore claruerit. Tunc plene dies erit, quando nullam malorum suorum tentantem memoriam tolerans, omnes a se tenebrarum etiam reliquias abscondet. Unde et bene hæc aurora quasi adhuc in transitu demonstratur, cum dicitur : *Et ostendisti auroræ locum suum.* Cui enim locus suus ostenditur, profecto ex alio ad aliud vocatur. Quid est enim locus auroræ, nisi perfecta claritas [a] visionis æternæ? Ad quem cum perducta venerit, jam de transactæ noctis tenebris nihil habet. Nunc autem adhuc tentationum molestias sustinens, quia per intentionem cordis ad aliud festinat Ecclesia, ad locum suum tendit aurora. Quem locum si mente non cerneret, in hujus vitæ nocte remaneret. [b] Sed cum quotidie contendit perfici, et in lucem quotidie augeri, locum suum jam conspicit, et plene sibi clarescere solem quærit. Locum suum aurora considerat, quando sancta anima ad contemplandam conditoris sui speciem flagrat. Ad locum suum pertingere aurora satagebat, cum David diceret : *Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei* (*Psal.* XLI, 3)? Locum suum veritas auroræ monstrabat, cum per Salomonem diceret : *Quid habet amplius sapiens a stulto; et quid pauper, nisi ut pergat illuc ubi est vita* (*Eccl.* VI, 8)? Quem profecto locum etiam præcedentibus incarnationem suam patribus post ortum suum Dominus ostendit, quia nisi per prophetiæ spiritum, incarnandum supernæ patriæ regem cognoscerent, bona ejusdem patriæ quam essent desiderabilia non viderent. Locum suum veritas auroræ patefecit, cum Patrem coram discipulis petiit, dicens : *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi ego sum* [c] *et illi sint mecum* (*Joan.* XVII, 24). Locum suum auroræ monstravit, cum diceret : *Ubicunque fuerit corpus*, [d] *illic congregabuntur et aquilæ* (*Matth.* XXIV, 28). Ad hunc locum quem cognoverat pervenire aurora festinabat, cum Paulus desiderium habere se diceret dissolvi, et cum Christo esse. Et rursum *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Philip.* I, 21). Et rursum : *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis* (*II Cor.* V, 1). Bene autem post ortum suum locum proprium auroræ ostendisse se perhibet, quia futuræ retributionis beatitudinem, priusquam per corpus ipse innotesceret, in paucorum intellectu continuit. Cum vero humanæ nativitatis infirma suscepit, venturæ claritatis notitiam **920** [e] in multitudinis innumeræ amore dilatavit. Sed cum divini operis mysterium sic misericordia peragat, ut tamen et ira comitetur, quatenus occultus arbiter alios respiciens redimat, alios deserens perdat, quia cognovimus quomodo per incarnationem suam electos illuminet, audiamus nunc quomodo reprobos damnet. Sequitur :

CAPUT III [*Rec. III*].

VERS. 13. — *Nunquid tenuisti concutiens extrema terræ, et excussisti impios ex ea?*

5. *Dominus abjectos et humiles elegit.* — Extrema terræ Dominus tenuit, quia in fine sæculorum ad destitutam jam et alienigenis regibus subditam synagogam venit; atque ex illa impios excussit, quia spiritalia fidei prædicamenta renuentes, etiam a carnalis sacrificii gloria repulit. Vel certe extrema terræ tenuit, quia ex Judæa paucos abjectos et humiles elegit (*Matth.* IV, 18, *seq.*). Extrema terræ tenuit, quia legis doctores deserens, piscatores assumpsit. Dumque ejus extrema tenet, ex ea impios excutit, quia dum infirmos fideles roborat, fortes in illa infideles damnat. Recte vero etiam *concutiens* addidit, quia per adventum suum [f] immensa formidine etiam reproborum corda commovit. Concussi quippe fuerant qui dicebant : *Nihil proficimus, ecce totus mundus* [g] *post eum abiit* (*Joan.* XII, 19). Res autem quæ concutitur huc illucque ducta fatigatur. Concussa ergo Judæa fuerat, quæ de Christo per alios dicebat : *Quia bonus est* (*Joan.* VII, 12). Et per alios resistebat, dicens : *Non, sed seducit turbas* (*Ibid.*). Per alios dicebat : *Nisi hic esset a Deo, non poterat facere quidquam* (*Joan.* IX, 33). Atque ad extremum per alios clamat : *Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum* (*Joan.* XVIII, 30). Concussi quidem, sed non prostrati sunt reprobi, cum modo miracula obstupescentes cernerent, modo infirmitatis opprobria despicientes irriderent. An non concussi fuerant, qui dicebant : *Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis palam* (*Joan.* X, 24). Vel certe extrema terræ concussit et tenuit, quia cum infirma corda humilium pio timore terruit, nequaquam ea judicio districto dereliquit. Inde enim multitudo credentium in Deum robustius stetit, unde in se humi-

[a] Turon., Corb. Germ., Pratel., Laud. et alii, *visionis internæ*.

[b] Turon., *sed dum quotidie augeri locum suum jam conspicit, et plene sibi clarescere solem quærit*.

[c] Laud., *et illic sint mecum*.

[d] Corb. Germ., Pratel., Utic. et al., *illuc congregabuntur*.

[e] Laud., *in multitudines innumeras amore dilatavit*.

[f] Ebroic. et al. Norm., *immensa fortitudine*. Corb. Germ., *in immensa formidine*.

[g] Laud. et Corb. Germ., *post eum vadit*.

liata trepidavit. Nam quia eum Deus quem concutit tenet, insinuat per prophetam, dicens : *Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem et quietum, et trementem sermones meos* (*Isai.* LXVI, 2, *sec. LXX*) ? Quia eum quem concutit tenet, [a] Salomone attestante intimatur, quia ait : *Beatus vir qui semper est pavidus ; qui autem mentis est duræ, corruit in malum* (*Prov.* XXVIII, 14). Igitur quia extrema Judææ Dominus in apostolis tenuit, atque ex illa Scribas et Pharisæos ac pontifices impietatis suæ merito exigente reprobavit, quid adhuc de eorum damnatione subdatur audiamus. Sequitur :

CAPUT IV.

VERS. 14. — *Restituetur ut lutum signaculum, et stabit sicut vestimentum.*

6. *Judæi ab lateritio opere prius liberati, dum terrena sapiunt, iterum ad lateres redierunt.* — Quid aliud Dominus plebem Israeliticam nisi lutum reperit, quam obsequiis gentilium deditam in Ægypto servientem lateribus invenit? Quam dum tot miraculis ad terram repromissionis duxit (*Exod.* V, *seq.*), dum perductam cognitionis suæ scientia implevit, dum tot arcana secretorum ei per prophetiam contulit ; quid eam aliud quam servandi mysterii signaculum fecit ? [b] Ipsa quippe divina prophetia clausum continuit quidquid de se Veritas **921** in fine revelavit. Sed dum post tot divina secreta, post tot percepta miracula in Redemptoris sui adventu, plus terram quam veritatem dilexit, per sacerdotes dicens : *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, et venient Romani, et tollent nostrum locum et gentem* (*Joan.* XI, 48), quasi ad eos quos in Ægypto reliqueret lateres rediit ; et quæ facta jam Dei signaculum fuerat, ad hoc se iterum quod deseruerat inflexit ; lutumque se post signaculum in oculis veritatis exhibuit, cum per impietatis malitiam accepti verbi mysteria perdidit, et sola terrena sapere quæ inquinant elegit.

7. *Soli litteræ servientes Deo per charitatem adhærere noluerunt.* — Ubi apte subjungitur : *Et stabit sicut vestimentum.* Impolita namque et grossiora vestimenta etiam cum induta fuerint, quia induentis membris bene applicata non inhærent, stare feruntur. Judæa igitur circa veritatis notitiam etiam cum servire videretur, sicut vestimentum stetit, quia per exteriora mandata servire se Domino ostendit, sed adhærere ei [c] per charitatis intelligentiam noluit. [d] Dum solam in præceptis Dei litteram tenuit, et nequaquam se per spiritum sensibus intimis junxit, quasi ei qui se induerat non adhæsit. Ubi et apte subjungitur :

CAPUT V.

VERS. 15. — *Auferetur ab impiis lux sua.*

8. *Cognitionem legis amiserunt, quod credere veritati renuerint.* — Quia dum credere veritati renuunt, cognitionem legis in perpetuum amittunt ; et dum accepta lege superbiunt, nimirum de scientiæ suæ gloria cæcantur. Scriptum quippe est : *Obscurentur oculi eorum, ne videant* (*Psal.* LXVIII, 24). Rursumque scriptum est : *Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava* (*Isai.* VI, 10). Et rursum scriptum est : *In judicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant ; et qui vident, cæci fiant* (*Joan.* IX, 39). Et quia semetipsos de legis operibus contra conditorem legis extulerunt, apte subditur :

CAPUT VI.

IBID. — *Et brachium excelsum conteretur.*

9. *Superba legis observatio reprobata.* — Excelsum quippe brachium conteritur, quando, prædicata fidei gratia, superba legis operatio reprobatur, cum dicitur : *Ex operibus legis non justificabitur omnis caro* (*Rom.* III, 20).

10. *Extrema Ecclesiæ qui Deus et teneat et concutiat.* — Cuncta tamen hæc intelligi et aliter possunt. Terram quippe Scriptura sacra vocare consuevit Ecclesiam. Extrema igitur terræ Dominus tenet et concutit, quia Ecclesiæ suæ ultima per adventum Antichristi persecutione immanissima turbari permittit, nec tamen permittendo deserit. Hanc terram aliquando Dominus tenet, et non concutit ; aliquando tenet et concutit, quia modo eam tranquilla pace fidei possidet, modo commoveri impetu persecutionis jubet.

11. *In Ecclesiæ persecutionibus falsi Christiani excutiuntur sicut paleæ.* — Bene autem cum diceret : *Nunquid tenuisti concutiens extrema terræ*, illico adjunxit : *Et excussisti impios ex ea ?* Attestante enim Paulo, plerique in ea sunt qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant (*Tit.* I, 16). Impios ergo ex ea Dominus excutit, quia hi quos nunc intima vitia possident, tunc in voraginem apertæ infidelitatis cadent ; atque in acervum palearum transeunt, cum tentationis illius aura commoventur. Et quamvis se nunc sub specie fidei intra areæ sinum tegant, tunc nimirum extra granorum cumulum districti examinis ventilabro resilient.

[*Rec. IV.*] **922** 12. *In illis signaculum fidei vertitur in lutum.* — Unde et apte subjungitur : *Restituetur ut lutum signaculum.* Ac si aperte diceret : Hi qui nunc videntur in Ecclesiæ sinu signaculum, tunc ante oculos omnium restituentur ut lutum, id est, nequaquam judicia hominum de professione religionis fallunt, [e] sed quod terrena sapiant, demonstrantur. Solet enim Scriptura sacra pro fide appellare signaculum, pro iniquitate lutum. Nam filius junior qui, consumpta substantia, ad patrem rediit (*Luc.* XV, 22), in munere annulum accepit. Gentilis enim populus, qui, immortalitate perdita, ad Deum pœnitendo re-

[a] Corb. Germ., Vindoc., Laud., Pratel., *Salomone attestante nos instruit qui ait.*

[b] Sic Corb. Germ., Turon., Vindoc. et unus Ebroic. In Laud. legitur : *in ipsa quippe divina prophetia.* In Pratel., Uticensi et al. Norm., quos sequuntur Editi, *ipsa quippe diu in prophetia.*

[c] Alter Ebroic., *per charitatis indulgentiam.*

[d] In Mss. Norm., hæc ad superiorem periodum pertinent, sicque legitur : *sed adhærere ei per charitatis intelligentiam* (al., indulgentiam) *noluit, dum solam... lect. tenuit. Et nequaquam se... junxit, quia ei*, etc.

[e] Corb. Germ., Laud., Pratel. et al. Norm., *sed quam terrena sapiant.*

vertitur, per fidei signaculum munitur. Unde et a A sponso suo Ecclesiæ dicitur : *Pone me ut signaculum super cor tuum* (*Cant.* VIII, 6). Idcirco namque signaculum rebus ponitur, ne qua diripientium præsumptione temerentur. Sponsus ergo [a] in corde signaculum ponitur quando fidei ejus mysterium in custodia nostræ cogitationis imprimitur, ut ille infidelis servus, nimirum noster adversarius, cum signata fide corda considerat, tentando ea irrumpere non præsumat. [b] Per lutum vero terrena contagia demonstrantur, attestante Psalmista qui ait : *Eduxisti me de lacu miseriæ, et de luto fæcis* (*Psal.* XXXIX, 3). Quia igitur multi in terrenis contagiis inventi, perducti ad Ecclesiam, cœlestis fidei sacramento signantur, et tamen ab iniquis operibus non recedunt, seque nunc fidei velamine contegunt, sed cum tempus invenerint, B quid sint veraciter ostendunt, recte dicitur : *Restituetur ut lutum signaculum*. Quos enim nunc fideles credimus, ipsos tunc fidei hostes inveniemus; et quamvis appareant non tentati signaculum, erunt procul dubio tentati lutum. Unde et recte dicitur, *Restituetur*, quia qualis eorum conscientia esse ante fidem potuit, [c] tales eos post modum reproba vita convincit. De quibus apte subjungitur : *Et stabit sicut vestimentum*.

13. *Multis nunc quasi vestimentis ornatur Ecclesia, quibus, flagrante persecutione, nudabitur.* — Tot nunc quasi vestibus sancta Ecclesia induitur, quot fidelium veneratione decoratur. Unde et ei ostensis gentilibus, a Domino per prophetam dicitur : *Vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his velut ornamento vestieris* C (*Isai.* XLIX, 18). Multis tamen quasi fidelibus nunc specie tenus induitur, sed pulsante persecutionis impetu, tunc eis exuta nudabitur ; de quorum sorte hic dicitur : *Et stabit sicut vestimentum*. Stare vero hoc loco ponitur in peccato persistere. Unde scriptum est : *Et in via peccatorum non stetit* (*Psal.* I, 1). Vel certe reprobus quisque sicut vestimentum stare dicitur, ut non posse stare monstretur, quia sicut induta vestis in visionis suæ specie per corpus tenditur, exuta autem fracta complicatur, ita unusquisque qui a sanctæ Ecclesiæ tunc statu recesserit, tensus ac decorus quasi dum indueretur fuit, sed exutus postmodum, confractus atque abjectus jacebit. Si vero stare intelligimus perdurare, sicut vestimentum stat quisque reprobus qui in hac vita quam diligit breviter durat. Unde et per Prophetam dicitur : *Omnia sicut vestimentum veterascent, et sicut opertorium mutabis ea, et mutabuntur* (*Psal.* CI, 28). Hæc itaque, quæ allegoriarum nube recta intulit, nunc verbis apertioribus innotescit, subdens :

CAPUT VII.

VERS. 15. — *Auferetur ab impiis lux sua.*

14. *Credentibus et male viventibus fidei lumen auferetur, maxime persecutionis Antichristi tempore.* — Neque enim eos nunc Dei lumen illustrat, 923 qui iniquitatis suæ malitiam fidei nomine palliant. [*Vet. III, Rec. V.*] Nam dum juxta prædicationem fidei vivere negligunt, et tamen eamdem fidem specie tenus venerantur, honorem vitæ præsentis ex nomine religionis quærunt, hocque eis ex fide lucet, quod eos fides coram hominibus refovet. Sunt vero nonnulli, qui æterna quæ audiunt veraciter credunt, et tamen eidem quam tenent fidei male vivendo contradicunt. Habent hi quoque [d] in tenebris lucem suam, quia dum perversa agunt, et tamen de Deo recta sentiunt, ne tenebrescant funditus, ex quadam parte fulgore luminis illustrantur. Qui dum plus terrena quam cœlestia, plus quæ vident quam quæ audiunt, [e] diligunt, pulsante persecutionis articulo, quod rectum credere videbantur amittunt. Quod illo maxime tempore multiplicius agitur, quando, surgente ipso iniquorum capite, in sanctam Ecclesiam persecutione ultima, liberis suis viribus ejus fortitudo grassatur. Ibi tunc cor uniuscujusque ostenditur, ubi quidquid in occultis latebat aperitur ; et qui nunc ore sunt pii, et corde sunt impii, publicata malitia corruunt, et lucem fidei quam specie tenus tenuerant perdunt. Sed inter hæc necesse est ut unusquisque nostrum ad cordis sui secretum redeat, et actionis suæ damna pertimescat, ne, exigentibus meritis, per districtam justitiam judiciorum Dei in talium hominum numerum incurrat.

[*Rec. VI.*] 15. *Jam in membris suis vivit et sævit Antichristus.* — Nemo autem sibi incaute blandiatur, et idcirco [f] se a tali casu extraneum credat, quia ad illius tempestatis procellam pervenire se non existimat. O quanti illius tentationis tempora non viderunt, et tamen in ejus tentationis procella versantur. Cain tempus Antichristi non vidit, et tamen membrum Antichristi per meritum fuit (*Genes.* IV). Judas sævitiam persecutionis illius ignoravit, [g] et tamen viribus crudelitatis ejus, avaritia suadente, succubuit (*Matth.* XXVI, 15). Simon divisus longe ab Antichristi temporibus exstitit, et tamen ejus se superbiæ, miraculorum potentiam perverse appetendo, conjunxit D (*Act.* VIII, 19). Sic iniquum corpus suo capiti, sic membris membra junguntur, cum et cognitione se nesciunt, et tamen prava sibi actione copulantur. Neque enim Pergamus Balaam libros aut verba cognoverat, et tamen ejus nequitiam sequens, [h] voce supernæ increpationis audiebat : *Habes illic tenentes*

[a] Iidem Cod., *in cor signaculum*

[b] Pratel. et Corb. Germ., *per lutum vero quia terrena contagia demonstrantur, attestatur proph.*

[c] Corb. Germ. et Laud., *tales eorum et postmodum reproba vita.*

[d] Corb. Germ., Vindoc., Pratel., Utic., *inter tenebras.*

[e] Luxatus hic locus omissione verbi *diligunt*, in Edit. Gilot., Vatic. et aliis non paucis, restitutus est ope Mss. Anglic. et Gallican. necnon vet. Edit. Paris et Basil.

[f] Ita Corb. Germ., Vindoc., Ebroic. aliique Norm. ac vet. Edit Paris. 1488 et 1495. In Edit. Paris. 1518, et in Basil. 1503 ac 1514, legitur simpliciter : *se a tali extraneum credat*. In recent. habes *occasu*, pro *casu*.

[g] Corb. Germ., Ebroic. aliique Norm. et vetus Ed. Paris., *et tamen juri crudelitatis... succubuit.* Laud., *et tamen jure crudelitatis ejus avaritia suadentis succubuit.*

[h] Vindoc., Laud., Pratel., etc., *vocem supernæ increpationis.*

doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israel, edere et fornicari (*Apoc.* II, 14). Thyatiræ quoque ecclesiam a Jezabel notitia [a] et tempora et loca dividebant; sed quia eam par vitæ reatus astrinxerat, inesse ei Jezabel dicitur, atque operibus perversis insistere, angelo attestante, qui ait: *Habeo adversus te aliqua; quia permittis mulierem Jezabel, quæ se dicit propheten, docere et seducere servos meos, fornicari et manducare de idolothytis* (*Ibid.*, 20). Ecce quia reperiri potuerunt, qui Jezabel vitam reproba actione secuti sunt, Jezabel illis inventa memoratur, quia videlicet pravum corpus conjuncti mores unum faciunt, etiam si hoc loca vel tempora scindunt. Unde fit ut in perversis suis imitatoribus et iniquus quisque maneat qui jam præteriit, et in suis operatoribus ipse iniquorum auctor jam appareat, **924** qui necdum venit. Hinc Joannes ait: *Nunc Antichristi multi facti sunt* (*I Joan.* II, 18), quia iniqui omnes jam ejus membra sunt, quæ scilicet perverse edita caput suum male vivendo prævenerunt. Hinc Paulus ait: *Ut reveletur in suo tempore; nam mysterium jam operatur iniquitatis* (*II Thess.* II, 6). Ac si diceret: Tunc Antichristus manifestus videbitur; nam in cordibus iniquorum secreta sua jam nunc occultus operatur. Ut enim de apertioribus criminibus taceam, ecce alius fratri in corde suo tacitus invidet, et si occasionem reperiat, eum supplantare contendit; cujus alterius membrum est, nisi ejus de quo scriptum est: *Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum* (*Sap.* II, 24)? Alius magni meriti esse se æstimans, per tumorem cordis cunctis se præferens, omnes semetipso inferiores credit; cujus alterius membrum est, nisi ejus de quo scriptum est: *Omne sublime videt, et ipse est rex super universos filios superbiæ* (*Job.* XLI, 25)? Alius mundi hujus potentiam quærit, non quo aliis prosit, sed quo ipse alteri subditus non sit; cujus alterius membrum est, nisi ejus de quo scriptum est: *Qui dixit: Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis; ascendam super altitudinem nubium; similis ero Altissimo* (*Isai.* XIV, 13)? Solus quippe Altissimus ita dominatur super omnia, ut alteri subesse non possit. Quem diabolus imitari perverse voluit, cum suum dominium quærens, ei subesse recusavit. Imitatur ergo diabolum quisquis idcirco potestatem suam appetit, quia ei qui sibi est superna ordinatione præpositus subesse fastidit.

Vet. IV. 16. *Infidelitatis rei sunt, qui veritatem negant.* — Sunt præterea plurima quæ quosdam in ipsa pace Ecclesiæ constitutos infideles esse renuntient. Video namque nonnullos ita personam potentis accipere, ut requisiti ab eo, pro favore ejus non dubitent in causa proximi veritatem negare. Et quis est veritas, nisi ille qui dixit: *Ego sum via, veritas, et vita* (*Joan.* XIV, 6)? Neque enim Joannes Baptista de confessione Christi, sed de justitiæ veritate requisitus occubuit (*Marc.* VI, 28); sed quia Christus est veritas, ad mortem usque idcirco pro Christo, quia videlicet pro veritate, pervenit. Ponamus ergo ante oculos quod aliquis percunctatus personam potentis accepit, et ne verbi saltem injuriam pateretur, veritatem negavit. Quid rogo iste faceret in dolore pœnarum, qui Christum erubuit inter flagella verborum? Ecce et post hæc ante oculos hominum adhuc Christianus est, et tamen si eum Dominus districte disposuit judicare, jam non est.

17. *Et qui corrigere, cum teneantur, negligunt. Non desunt in pace Ecclesiæ Antichristi tentamenta.* — Video autem alios, quibus per locum magisterii exhortandi sunt officia arguendique commissa, qui vident aliquid illicitum admitti, et tamen dum quorumdam potentum offendere gratiam metuunt, arguere non præsumunt. Quisquis iste est, quid aliud facit, nisi videt lupum venientem, et fugit (*Joan.* X, 12)? Fugit, quia tacuit; tacuit, quia, despecta æterna gratia, temporalem gloriam plus amavit. Ecce ante potentis faciem intra sui se latebras silentii abscondit, et sicut persecutioni publicæ, [c] sic occulto locum dedit timori. Bene de talibus dicitur: *Dilexerunt gloriam hominum magis quam Dei* (*Joan.* XII, 43). Quisquis igitur talis est, si hæc districte judicantur, etsi persecutio publica defuit, tamen tacendo **925** Christum negavit. Non ergo desunt vel in pace Ecclesiæ Antichristi tentamenta. Nemo itaque illa persecutionis extremæ tempora quasi sola perhorrescat. Apud iniquos namque quotidie res Antichristi agitur, quia in eorum cordibus mysterium suum jam nunc occultus operatur. Et si multi nunc specie tenus intra Ecclesiam constituti simulant se esse quod non sunt, in adventu tamen judicis prodentur quod sunt: de quibus bene Salomon ait: *Vidi impios sepultos, qui etiam cum adhuc viverent, in loco sancto erant, et laudabantur in civitate, quasi justorum operum* (*Eccle.* VIII, 10). Igitur postquam de iniquis dictum est, *Restituetur ut lutum signaculum, et stabit sicut vestimentum, et auferetur ab impiis lux sua*, quod utique in illa est Antichristi persecutione faciendum, mox, de ejusdem Antichristi [d] perditione nos consolans, ait

CAPUT VIII.

VERS. 15. — *Et brachium excelsum conteretur.*

18. *Antichristi superbia et casus. Angelus et homo lapsi, quia Deo similes esse per potentiam, non per justitiam, voluerunt.* — Quid namque aliud excelsum brachium accipitur, nisi superba Antichristi celsitudo, quæ super reprobas mentes hominum fastu gloriæ sæcularis erigitur, ita ut homo peccator, et tamen æstimari homo despiciens, Deum se super homines mentiatur? Unde et Paulus apostolus dicit: *Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus* (*II*

[a] Laud., *tempora longa dividebant.*

[b] Idem Cod., *et ipse est rex superbiæ, super universos filios.*

[c] Turon., *sic occultum locum dedit timori.* Laudun., *sic occulte locum dedit timori.*

[d] In Gilot. Edit. ac al. recent., *persecutione;* fortasse quod incongruum judicarent Deum nos *de Antichristi perditione consolari.* Sed sensus est Deum nobis consolationem afferre, prænuntiata futura Antichristi perditione.

Thess. II, 4). Cujus ut tumorem plenius ostenderet, A præmisit : *Qui adversatur et extollitur super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur* (*Ibid.*). Deus enim dici aliquando et homo potest, juxta quod ad Moysen dicitur : *Ecce constitui te Deum Pharaonis* (*Exod.* VII, 1). Deus vero coli purus homo non potest. Quia vero se Antichristus et super sanctos quosque homines, et super ipsius potentiam divinitatis extollit, per exactum sibi nomen gloriæ, et hoc quod Deus dicitur, et hoc quod Deus colitur, transire conatur. Notandum vero est in quantam superbiæ foveam cecidit, qui in mensura ruinæ qua lapsus est non permansit. Diabolus quippe vel homo a statu conditionis propriæ elata mente corruerunt, ut vel ille diceret : *Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo* (*Isai.* XIV, 13); vel iste audiens crederet : B *Aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii* (*Genes.* III, 5). Idcirco ergo uterque cecidit, quia esse Deo similis non per justitiam, sed per potentiam concupivit. Sed homo per gratiam liberatus, qui Dei similitudinem perverse appetendo ceciderat, in reatu criminis sui longe Deo imparem se esse cognoscens clamat : *Domine, quis similis tibi* (*Psal.* LXXXVIII, 8)? Diabolus vero in lapsu sui criminis justi dimissus, in mensura ruinæ suæ minime permansit; sed quanto diutius ab omnipotentis gratia defuit, tanto magis reatum criminis cumulavit. Nam qui ideo cecidit, quia perverso ordine Deo esse similis voluit, eo usque perductus est, ut in Antichristum veniens, videri Deo similis dedignetur, atque eum quem habere non potuit superbus æqualem, damnatus inferiorem putet. Nam C cum de illo hoc quod jam præmisimus dicitur : *Extollens se supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur* (*II Thess.* II, 4), aperte monstratur quia appetendo dudum Dei similitudinem, quasi juxta Deum erigere se voluit, sed in superbiæ culpa crescendo, jam se supra omne quod Deus dicitur et colitur extollit. Quia ergo hæc ejus superbia districti judicis erit adventu ferienda, sicut scriptum est : *Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui,* **926** *et destruet illustratione adventus sui* (*Ibid.*, 8), recte dicitur : *Et brachium excelsum conteretur.*

9. *Verbi divini, quo plus teritur, virtus magis augetur.* — Cuncta tamen hæc, quæ bis discussa sunt, adhuc intelligi et aliter possunt. Verba enim Dei quasi pigmenta quædam nostri sunt adjutorii. Et si- D cut pigmentum quanto plus teritur, tanto plus in poculo ejus virtus augetur, ita divina eloquia [a] quo magis exponendo conterimus, eo audientes amplius quasi bibentes juvamus. [*Vet. V.*] Quia igitur misericors Deus diu peccata hominum tolerat, et cum jam vicinum finem respicit, plerumque mentes peccantium immutat, recte de se, vim tantæ pietatis insinuans, ait :

CAPUT IX.

Vers. 13. — *Nunquid tenuisti concutiens extrema terræ, et excussisti impios ex ea?*

20. *Deus hominem non deserit, et in extremis electos sollicitius purgat.* — Per terram quippe homo infima sapiens designatur, cui peccanti dictum est : *Terra es, et in terram ibis* (*Genes.* III, 19). Sed quia pius conditor facturam suam non deserit, mala hominum [b] et per suam sapientiam tolerat, et per eorum quandoque conversionem relaxat. Cum autem duras atque insensibiles mentes respicit, modo eas minis, modo verberibus, modo revelationibus terret, ut quæ pessima securitate [c] duruerant, salubri timore mollescant, quatenus vel sero redeant, et hoc ipsum saltem, quod diu exspectati sunt erubescant. Sic enim Dominus quia extrema vitæ nostræ plus judicat, et idcirco electos suos in fine sollicitius purgat. Scriptum quippe est : *Deus judicabit fines terræ* (*I Reg.* II, 10). Tanto ergo impensius ultimis nostris invigilat, quanto in ipsis pendere initia vitæ sequentis pensat. Quod quia misericorditer facit, pietate sua in medium deducta, qua etiam sero conversos peccatores recipit, beati Job justitiam erudit, dicens : *Nunquid tenuisti concutiens extrema terræ, et excussisti impios ex ea?* Subaudis ut ergo, qui in suis ultimis sæpe peccatores terrendo concutio, convertendo teneo, atque ab eorum cordibus impios cogitationum motus evello. Et recte beato Job Dominus quomodo juxta finem peccatores convertat insinuat. Ac si aperte dicat : Misericordiæ meæ potentiam respice, et tuæ justitiæ elationem preme. Quæ extrema hominis quia, etiam cum convertitur per carnis mortem, illa antiquæ culpæ vindicta comitatur, protinus insinuat, cum dicit :

CAPUT X.

Vers. 14. — *Restituetur ut lutum signaculum, et stabit sicut vestimentum.*

21. *Homo Dei signaculum et imago, in pœnam superbiæ, per mortem fit terra et cinis.* — Hominem quippe Dominus, quem ad suam similitudinem condidit, quasi quoddam suæ potentiæ signaculum fecit. Quod tamen ut lutum restituetur, quia licet æterna supplicia per conversionem fugiat, in ultione tamen perpetratæ superbiæ carnis morte damnatur. Ex luto quippe homo conditus, et mentis accepta ratione, similitudine divinæ imaginis decoratus, elatione cordis intumescens, quod de infimis formatus esset oblitus est. Unde mira conditoris justitia actum est ut quia per sensum intumuit, quem rationabilem accepit, rursus terra per mortem fieret, quam esse se considerare humiliter noluit; et quia peccando Dei similitudinem perdidit, moriendo vero ad limi sui materiam redit, recte dicitur : *Restituetur ut lutum signaculum.* Et quia de corpore dum spiritus vocatur, quodam quasi involucro suæ carnis exuitur,

[a] Gussanvill. ac nonnulli Edit., *quo magis exponendo conteruntur, eo audientes..... juvantur.* Quod emendavimus ex Mss. Anglic., Norman., Laud. et Corb. Germ.

[b] Ita Vindoc., Ebroic. aliique Norm., Laudun., etc. At Editi cum Ms. Corb. Germ., *et per suam patientiam tolerat.* Fortasse perpendentes *tolerare* ad *patientiam* potius pertinere quam ad *sapientiam*; vocem hanc in alteram mutandam censuerunt.

[c] Laudun., *duraverant.*

927 apte de eodem luto subjungitur: *Et stabit sicut vestimentum.* Lutum namque nostrum sicut vestimentum stare est usque ad resurrectionis tempus inane exutumque perdurare. Sed quia hanc pœnam superbiæ nec illi transeunt, qui et eamdem superbiam vivendo humiliter vincunt; quæ sit superbientium specialis pœna, subjungit dicens:

CAPUT XI.

VERS. 15. — *Auferetur ab impiis lux sua, et brachium excelsum confringetur.*

22. *Mors quæ electos luci restituit, reprobis lucem, nimirum præsentis vitæ gloriam tollit.* — Mors enim carnis, quæ electos luci suæ restituit, lucem suam reprobis tollit. Lux namque superbientis est gloria vitæ præsentis. Quæ ei lux tunc subtrahitur, cum per carnis interitum [a] ad retributionum suarum tenebras vocatur. Ibi tunc excelsum brachium confringitur, quia celsitudo cordis ultra naturæ ordinem violenter arrepta opprimentis se divinæ justitiæ mole dissipatur, ut quia se perverse in brevi erexerat, per pondus judicii in æternum fracta cognoscat. Nullus autem nostrum quid post mortem sequeretur agnosceret, nisi vitæ nostræ conditor ad pœnam usque mortis nostræ veniret. Nisi enim ipse misericorditer infima peteret, nequaquam nos post suam imaginem perditos juste ad summa revocaret. Unde et recte subjungitur:

CAPUT XII [*Rec. VII*].

VERS. 16. — *Nunquid ingressus es profundum maris, et in novissimis abyssi deambulasti?*

23. *Dominus non solum in mundum, sed etiam in infernum pro nobis descendit.* — Ac si dicat: Ut ego, qui non solum mare, id est sæculum, per assumptam humanam carnem atque animam petii, sed etiam per eam sponte in morte positam, usque ad ultima inferni, quasi ad maris profunda descendi. Si enim mare, more divini eloquii, sæculum debet intelligi, nihil prohibet profunda maris inferni claustra sentiri. Quod profundum maris Dominus petiit, cum inferni novissima, electorum suorum animas erepturus, intravit. Unde et per prophetam dicitur: *Posuisti profundum maris viam, ut transirent liberati* (*Isai.* LI, 10). Hoc namque profundum maris ante Redemptoris adventum non via, sed carcer fuit, quia in se etiam bonorum animas, quamvis non in locis pœnalibus, clausit. Quod tamen profundum viam Dominus posuit, quia illuc veniens, electos suos a claustris inferni ad cœlestia transire concessit. Unde et apte illic dicitur: *Ut transirent liberati* (*Ibid.*, 10). Quod vero profundum maris dixerat, hoc, aliis verbis replicans, abyssi novissimum vocat, quia sicut aquarum abyssus nulla nostra visione comprehenditur, ita occulta inferni nullo a nobis [b] cognitionis sensu penetrantur. Qui enim hinc subtrahantur cernimus, sed quæ illos juxta meritum retributio suppliciorum maneat, non videmus.

A [*Vet. VI.*] 24. *In inferno deambulavit, quia liber ad ligatos venit.* — Vigilanti vero est cura pensandum quod [c] in novissimo abyssi deambulasse se perhibet. Deambulare quippe non constricti, sed liberi est. Quem enim vincula stringunt, ejus nihilominus gressus impediunt. Quia igitur Dominus nulla peccati vincula pertulit, in inferno deambulavit. Liber quippe ad ligatos venit. Unde scriptum est: *Factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber* (*Psal.* LXXXVII, 5). In novissimis ergo abyssi Domino deambulare est in loco damnationis nihil suæ retentionis invenire, attestante Petro, qui ait: *Solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo* (*Act.* II, 24). Vel certe quia deambulando nos cum de loco 928 ad locum ducimur, hic illic-B que præsentes invenimur; deambulasse in inferno Dominus dicitur, ut electis animabus in locis singulis per divinitatis potentiam præsens fuisse monstraretur. Unde et spiritus sapientiæ mobilis describitur (*Sap.* VII, 4), ut per hoc quod nusquam deest, ubique nobis occurrere designetur. Quam descensionem suam Dominus tanto mirabilem respicit, quanto eam redempto homini crebrius infundit. Eam namque adhuc replicans subdit:

CAPUT XIII.

VERS. 17. — *Nunquid apertæ sunt tibi portæ mortis, et ostia tenebrosa vidisti?*

25. *Portas mortis, hoc est potestates adversas superavit.* — Portæ enim mortis sunt potestates adversæ. Quas descendens Dominus aperuit, quia earum for-C titudinem moriendo superavit. Quæ appellatione quoque alia tenebrosa ostia vocantur, quia dum per occultationis suæ insidias non videntur, deceptis mentibus viam mortis aperiunt. Quæ tenebrosa ostia Dominus videt, quia immundorum spirituum fraudulentam malitiam et respicit et premit. Quos nisi ipse nobis nescientibus videndo prohiberet, et nil de insidiis eorum mens nostra cognosceret, et eisdem insidiis capta deperiret. Quæ tenebrosa etiam nos ostia cernimus, quando supernæ lucis radiis illustramur. Unde et per prophetam dicitur: *Dominus mihi adjutor est, et ego videbo inimicos meos* (*Psal.* CXVII, 7). Hostes igitur nostros ipse videt, qui suo eos munere nobis visibiles facit. Vel certe tenebrosa tunc ostia Dominus vidit, cum claustra D inferni penetrans, crudeles spiritus perculit, et mortis præpositos moriendo damnavit. Quod idcirco hic non adhuc de futuro, sed jam de præterito dicitur, quia hoc quod facturus erat in opere, nimirum jam fecerat in prædestinatione. Quia vero post mortem resurrectionemque ejus crevit Ecclesia, atque in cunctis est gentibus dilatata, apte subjungitur:

CAPUT XIV [*Vet. VII*].

VERS. 18. — *Nunquid considerasti latitudinem terræ?*

26. *Morte Christi crevit Ecclesia. Tanquam Samson,*

[a] Sic Turon., Ebroic. aliique Norman. cum Laud. Pro *retributionum* Editi habent *rationum.* Ipsis favet Corb. Germ., in quo prius legebatur *orationum.*

[b] Laud., Ebroic. et alii Norm., *cogitationis sensu.*

[c] Laud. et Corb. Germ., *in novissima.*

plures hostium moriens exstinxit quam vivens. — Dum enim Dominus angustias mortis petiit, fidem suam in gentibus dilatavit, atque ad innumera corda credentium sanctam Ecclesiam extendit. Cui per prophetam dicitur : *Dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas, longos fac funiculos tuos, et clavos tuos consolida; ad dexteram enim et ad lævam penetrabis, et semen tuum gentes hæreditabit* (*Isai.* LIV, 2). Quæ latitudo terræ profecto non fieret, nisi ipse prius et vitam quam novimus moriendo despiceret, et vitam quam non novimus resurgendo monstraret. In morte quippe sua nostræ oculos mentis aperuit, et quæ esset vita quæ sequeretur ostendit. Unde et hunc in Evangelio ordinem tenens, discipulis dicit : *Sic oportebat Christum pati; et resurgere a mortuis tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam, et* B *remissionem peccatorum per omnes gentes* (*Luc.* XXIV, 46). Pauci enim ex plebe Israelitica ipso prædicante crediderunt; innumeri vero gentium populi viam vitæ moriente illo secuti sunt. Superbos namque dum adhuc passibilis viveret pertulit, [a] a passibili vero vita mortuus stravit. Quod bene Samson in semetipso dudum figuraliter expressit (*Judic.* XVI, 30), qui paucos quidem dum viveret interemit; destructo autem templo, hostes innumeros cum moreretur occidit, quia nimirum Dominus ab elatione superbiæ paucos cum viveret, plures vero cum templum 929 sui corporis solveretur exstinxit (*Joan.* II, 19); atque electos ex gentibus quos vivendo sustinuit, simul omnes moriendo prostravit. Recte itaque postquam inferna penetrasse se docuit, considerandam C mox terræ latitudinem subjunxit : *Nunquid considerasti latitudinem terræ?* Ac si flagellato homini diceret : Perpende quid pertuli, et pensa quod emi; nec queraris ipse de verbere, dum nescis quæ te præmia maneant in retributione. Inter hæc itaque verba creatoris operæ pretium puto, si a bono communi ac publico parumper oculos flectimus, et quid in singulis nobis latenter agat intuemur. Dicit enim :

CAPUT XV [*Rec. VIII*].

VERS. 16. — *Nunquid ingressus es profundum maris?*

27. *Maris profundum Deus ingreditur, cum peccatoris mentem visitat.*—Mare quippe est mens humana, D cujus profunda Deus ingreditur quando per cognitionem suam ad lamenta pœnitentiæ ab intimis cogitationibus perturbatur, quando prioris vitæ nequitias ad memoriam reducit, et fluctuantem [b] in confusione sua animum concutit. Profundum maris Deus penetrat, quando etiam desperata corda permutat. [c] Ipse enim mare intrat quando cor sæculare humiliat, profundum maris ingreditur quando visitare mentes etiam pressas sceleribus non dedignatur. Unde et recte percunctando subjungitur : *Et in novissimis abyssi* A *deambulasti?* [d] Quæ enim est abyssus, nisi mens humana, quæ dum semetipsam comprehendere non valet, sese in omne quod est, velut obscura abyssus, latet? Unde bene per prophetam dicitur : *Dedit abyssus vocem suam, ab altitudine phantasiæ suæ* (*Habac.* III, 10), quia dum semetipsam mens humana non penetrat, ex comparatione sui, divinæ naturæ potentiam quam comprehendere non sufficit humilius laudat.

28. *In novissimis abyssi deambulat, cum nequissimorum corda convertit.* — In novissimis ergo abyssi Deo deambulare est etiam nequissimorum corda hominum convertere, et desperatas mentes visitationis suæ vestigiis tangendo mirabiliter reformare. Cum enim post immensa scelera, unusquisque compungitur, quid aliud quam in novissimis abyssi Deus deambulans videtur? Quasi in abysso namque Deus deambulat, cum obscurum cor penetrans, fluctus invisibiles vitiorum calcat. Plerumque enim præterita alia plangimus, et aliis præsentibus urgemur, ut modo superbia, modo ira, modo luxuria, modo avaritia tentante fatigemur. Sed cum cuncta hæc in corde nostro Dominus occultæ visitationis suæ timore reprimit, quid aliud quam in abysso gressus ponit? Quos gressus mente conspicimus, quando contra insurgentia vitia quomodo timoris ejus obvient dona pensamus. Hos namque gressus Propheta conspexerat, cum dicebat : *Visi sunt ingressus tui, Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto ipsius* (*Psal.* LXVII, 25). Qui enim inordinatos motus animi divinorum judiciorum memoria in se reprimi conspicit, quasi deambulantis in se gressus Domini videt. Dicatur ergo beato Job : *Nunquid ingressus es profundum maris, et in novissimis abyssi deambulasti?* Subaudis ut ego, qui mira misericordia in peccatorum cordibus modo iram, modo luxuriam, modo avaritiam, modo surgentem superbiam calco. 930 Ac si ei aperte diceretur : Si latentia cordis vitia me solum reprimere conspicis, tu extolli de propria justificatione cessabis. [*Vet. VIII.*] Et quia cum divinitus visitamur etiam de occultis et illicitis motibus mentis ad confessionem ducimur, recte subjungitur :

CAPUT XVI.

VERS. 17.—*Nunquid apertæ sunt tibi portæ mortis?*

29. *Portæ mortis sunt cogitationes pravæ, quas Deo per confessionem pandimus.*—Portæ enim mortis sunt cogitationes pravæ, quas Deo pandimus, quando eas in pœnitentia flendo confitemur. Quas etiam non confessas intuetur, sed confessas ingreditur. Tunc quippe viam sibi in portis mortis aperit, quando, solutis pravis cogitationibus, ad nos post confessionem venit. Quæ portæ mortis idcirco vocatæ sunt, quia profecto via ad interitum per iniquas [e] semper cogitationes aperitur. Quod adhuc replicatur, cum subditur :

[a] Ita Vindoc., Corb. Germ., Pratel., Utic. Consentit Laudun., nisi quod pro *mortuus* mendose legitur *mortuos.* At Edit., *a passibili vero vita multos dum moreretur stravit.*

[b] Ebroic. et alii Norm., *in confessione sua animum convertit.* In Vindoc. quoque legitur *convertit.*

[c] Vindoc., Laud., Pratel., etc., *sic enim mare intrat.* Corb. Germ., *si enim.*

[d] Ebroic. et alii, *quid enim est.*

[e] Abest *semper* a Pratel. et nonnullis. Sane abji-

IBID.—*Et ostia tenebrosa vidisti?*

30. *Tenebrosa namque ostia sunt latentia mentis mala.* —Tenebrosa namque ostia sunt latentia mentis mala, quæ et haberi intrinsecus possunt, et tamen ab altero videri non possunt. Quæ tamen Dominus cernit, quando ea occulto respectu gratiæ destruit. Scriptum quippe est: *Rex qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo* (*Prov.* XX, 8). Et quia omne vitium angustat, omnis vero virtus animum dilatat, post destructa vitia recte subjungitur: *Nunquid considerasti latitudinem terræ?* Nisi enim virtus animum dilataret, nequaquam Paulus Corinthiis diceret: *Dilatamini et vos, et nolite jugum ducere cum infidelibus* (*II Cor.* VI, 13). Solerter vero intuendum est quod dicitur:

CAPUT XVII.

VERS. 18.—*Considerasti latitudinem terræ?*

31. *Sancti dum exterius angustiis premuntur, intus dilatantur.*—Latitudo namque [a] bonorum interiorum nequaquam comprehenditur, nisi caute consideretur. Nam plerumque eos exterius inopia humiliat, pœnæ cruciatus angustat; sed tamen inter hæc semper interior fortitudo [b] se usque ad speranda cœlestia dilatat. Angustati apostoli exterius fuerant, quando flagella sustinebant; sed in magna stabant intus latitudine liberi, qui apud se hæc eadem flagella in gaudium verterant. Scriptum namque est: *Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati* (*Act.* V, 41). Hanc latitudinem inter angustias Paulus invenerat, qui dicebat: *Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me sunt magis ad profectum venerunt Evangelii, ita ut vincula mea manifesta fierent in omni prætorio* (*Philip.* I, 12). Hanc latitudinem David inter angustias [c] obtinebat, dicens: *In tribulatione dilatasti me* (*Psal.* IV, 2). Tunc itaque hæc terra, id est sanctorum conscientia, dilatatur, cum mundi hujus adversitatibus; exterius premitur. Nam cum a præsentis vitæ securitate repellitur, intus ad se impingitur, ut ad speranda superna tendatur. Cumque evagari exterius non permittitur, quasi in sinum suum revocata dilatatur. Nos autem quæ boni viri adversa tolerent cernimus, sed intus quantum gaudeant non videmus. Mentis eorum latitudinem modo in verbis, modo in operibus [d] considerando cognoscimus, sed tamen quanta in eis amplitudo sit ejusdem latitudinis ignoramus. Audiat ergo **931** humana sapientia, et se insipientem [e] discat: *Nunquid considerasti latitudinem terræ?* Ac si dicat: ut ego, qui flagellis cinctam, occultam justorum lætitiam solus [f] plene considero, quia solus misericorder [g] formo. Vel certe idcirco beatus Job utrum terræ latitudinem consideraverit inquiritur, ut exemplo alienæ latitudinis humilietur. Ac si ei aperte diceretur: Eos quos innumera mala præsentis vitæ nequeunt angustare considera, et de statu cordis tui [h] inter verbera gloriari cessa. Sequitur:

CAPUT XVIII [*Vet. et Rec. IX*].

VERS. 18-20.—*Indica mihi, si nosti omnia, in qua via habitet lux, et tenebrarum quis locus sit, ut ducas unumquodque ad terminos suos, et intelligas semitas domus ejus.*

32. *Per lucem justitia, per tenebras iniquitas designatur. Qui in justitia perseveraturi sint, aut in peccato morituri, nos latet.*—Beatus Job gravi quæstione discutitur, ut et de via lucis, et tenebrarum loco requiratur; ut unumquodque ad suos terminos ducat, ac semitas domus ejus intelligat. Quid enim lucis nomine, nisi justitia accipitur? et quid per tenebras, nisi iniquitas designatur? Unde quibusdam conversis a peccatorum nequitia dicitur: *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* V, 8). Et de quibusdam in peccato manentibus memoratur: *Qui dormiunt, nocte dormiunt* (*I Thess.* V, 7). Beato itaque Job dicitur: *Indica mihi si nosti omnia, in qua via habitet lux, et tenebrarum quis locus sit?* Ac si dicatur ei: Si plenam te habere scientiam suspicaris, dic vel [i] in cujus cor ea quæ nunc deest, innocentia veniat, vel in cujus corde ea quæ nunc est malitia perseveret. *In qua via habitet lux*, id est cujus mentem veniens justitia impleat: *Et tenebrarum quis locus sit*, id est, in quo iniquitas cæca perduret: *Ut ducas unumquodque ad terminos suos*, id est, ut dijudices si vel is qui nunc iniquus cernitur, in iniquitate vitam finiat; vel is qui justus cernitur extremitatem vitæ suæ cum justitiæ perfectione concludat: *Et intelligas semitas domus ejus*, id est, consideres atque discernas, vel cui bona actio perseverans æternam mansionem præstet in regno, vel quem usque ad terminum suum actio prava constringens in æternum damnet supplicium. Domus quippe pro mansione ponitur, semita pro actione. Semita igitur ad domum ducit, quia actio ad mansionem pertrahit. Sed quis hominum ista discussus dicat? quis ista saltem imperterritus audiat? Multos enim videmus quotidie, qui justitiæ luce resplendent, et tamen ad finem suum nequitiæ obscuritate tenebrantur; et multos cernimus peccatorum tenebris obvolutos, et tamen juxta vitæ suæ termi-

ciendum videretur, nisi de solis adultis hic esset sermo; constat enim infantes in originali labe morientes ad interitum pergere per aliam quam pravarum cogitationum januam.

[a] Ebroic. aliique Norm., et Laud., *bonorum interiorum est, et nequaquam.* Ipsis concinit Corb. Germ., in quo præterea legitur *ante*, pro *caute*.

[b] Deest *se* in Corb. Germ., Pratell., Utic. et al., sicque legitur, *fortitudo... dilatat*; quemadmodum superius, *inopia humiliat, cruciatus angustat.*

[c] Turon. et Laud., *optabat.* Sed melius legitur *obtinebat* in Corb. Germ., Pratel., Utic. et plerisque.

[d] Pratel., *considerandum cognoscimus.*

[e] Sic Vindoc., Corb. Germ., Laud., Pratel., etc., necnon vet. Ed. In recent. legitur *dicat.*

[f] Recent. Excusi, *plane.*

[g] In recent. Vulgatis *firmo*, reluctantibus Mss. Turon., Vindoc., Laud., Corb. Germ. et veteribus Excusis.

[h] Editi, *inter verba.* Sed sermonis series probat legendum *inter verbera*, ut etiam legitur in Mss. Corb. Germ., Anglic., Norm., etc.

[i] Editi cum Corb. Germ., *in cujus corde.* Melius Mss. Vindoc., Ebroic. aliique Norm., *in cujus cor.*

num repente [a] reddi luci justitiæ liberos. Multos etiam novimus semel inventam viam justitiæ illibate usque ad mortem tenuisse, et plerosque conspeximus usque ad exitum cœpta semel crimina sine cessatione cumulasse.

33. *Judiciorum Dei nubila, mentis nostræ radiis impervia.*—Quis vero inter ista occultorum judiciorum nubila mentis suæ radium mittat, ut aliqua consideratione discernat, vel quis perduret in malo, vel quis perseveret in bono, vel quis ab infimis **932** convertatur ad summa, vel quis a summis [b] revertatur ad infima? Latent hæc sensus hominum, nec quidquam de cujuslibet fine cognoscitur, quia divinorum judiciorum abyssus humanæ mentis oculo nullatenus penetratur. Videmus namque quod illa adversa Deo gentilitas justitiæ luce perfusa est, et Judæa dudum dilecta perfidiæ est nocte cæcata. Scimus etiam quod latro de patibulo transivit ad regnum (*Luc.* XXIII, 43), Judas de apostolatus gloria est lapsus in tartarum (*Matth.* XXVII, 5). Rursumque quia aliquando sortes quæ cœperint non mutantur, et latronem novimus alium pervenisse ad supplicium, et apostolos scimus percepisse propositum quod desideraverant regnum. Quis ergo discutiat in qua via habitet lux, et tenebrarum quis locus sit, ut ducat unumquodque ad terminos suos, et intelligat semitas domus ejus? Video Paulum ex illa persecutionis sævitia ad gratiam apostolatus vocatum (*Act.* IX, 1, *seq.*), et tamen sic inter judicia occulta formidat, ut reprobari se, etiam postquam vocatus est, timeat. Ait enim : *Castigo corpus meum,* [c] *et in servitutem redigo, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar* (*I Cor.* IX, 27). Et rursum : *Ego me non arbitror comprehendisse; unum autem,* [d] *quæ quidem retro sunt oblitus, ad ea quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum sequor, ad palmam supernæ vocationis Dei, in Christo Jesu. Sequor autem si comprehendam, in quo et comprehensus sum* (*Philip.* III, 13). Et certe jam de illo voce dominica dictum fuerat : *Vas electionis mihi est* (*Act.* IX, 15); et tamen adhuc castigans corpus suum metuit ne reprobetur.

34. *Spem nostram potius comitetur timor quam securitas. Væ laudabili etiam vitæ, si remota pietate judicetur.*—Væ miseris nobis, qui de electione nostra nullam adhuc Dei vocem cognovimus, et jam in otio quasi de securitate torpemus. Debet profecto, debet in spe esse non solum securitas, sed etiam timor in conversatione, ut et illa certantes foveat, et iste torpentes pungat. Unde recte per prophetam dicitur : *Qui timent Dominum, sperent in Domino* (*Psal.* CXIII, 11). Ac si aperte diceret : De spe incassum præsumit, qui timere Deum in suis operibus renuit. Sed cur beatus Job de tam valida quæstione requiritur, quæ omnino ab hominibus ignoratur, ut justorum iniquorumque terminum comprehendat, nisi ut aliorum finem cognoscere non valens, ad suum recurrat, quia sicut aliorum, sic etiam suum nesciat, et nesciens timeat, timens humilietur, humiliatus jam de operibus suis extolli non debeat, et non elatus in gratiæ arce persistat? Dicatur ergo ei : [e] *Indica mihi, si habes intelligentiam, in qua via habitet lux, et tenebrarum quis locus sit; ut ducas unumquodque ad terminos suos.* Ac si diceretur : Sicut qui de malis convertantur ad bona, vel qui de bonis ad mala redeant, nescis, ita etiam nec de te quid tuis meritis exigentibus agatur intelligis. Et sicut alienum nullatenus comprehendis, ita etiam tuum terminum prænoscere non vales. Jam enim quantum ipse profeceris scis, sed quid adhuc de te ego in occulto sentiam nescis. Jam justitiæ tuæ acta consideras, sed quam districte apud me pensentur ignoras. Væ etiam laudabili vitæ **933** hominum, si remota pietate judicetur, quia districte discussa inde ante oculos judicis unde se placere suspicatur obruitur. Unde recte Deo per Prophetam dicitur : *Non intres in judicium cum servo tuo, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (*Psal.* CXLII, 2). Unde bene per Salomonem dicitur : *Sunt justi atque sapientes, et opera eorum in manu Dei, et tamen nescit homo utrum amore, an odio dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta* (*Eccle.* IX, 1). Hinc rursum per eumdem Salomonem dicitur: *Quis hominum intelligere poterit viam suam* (*Prov.* XX, 24)? Et nimirum bona malave quis faciens conscientia attestante [f] cognoscitur. Sed idcirco dicitur quod via sua ab hominibus nesciatur, quia etiam si recta se quisque opera agere intelligat, sub districto tamen examine quo tendat, ignorat. [*Vet. et Rec. X.*] Igitur postquam illum de ista finis sui consideratione perterruit, ad examinandum ejus exordium redit; ac ne conqueratur cur finem suum nesciat, commemoratur etiam quia nec quo huc initio accessit intelligat. Nam sequitur:

CAPUT XIX.

VERS. 21. — *Sciebas tunc quod nasciturus esses, et numerum dierum tuorum noveras?*

35. *Nullus hominum suum initium novit aut finem.* — Ac si aperte diceret : Quid mirum si terminum tuum non intelligis, qui nec initium comprehendis? Et qui ignoras quo huc initio veneris, quid mirum si nescias quo fine subtraharis? Si ergo meum fuit te per initium ex occultis ad prompta producere, meum quoque erit etiam te ex promptis ad occulta revocare. Cur de vitæ tuæ dispensatione aliquid quereris, qui in manu artificis temetipsum nesciens teneris?

[a] Corb. Germ., Ebroic., etc., *reddi luce justitiæ.* Ita vet. Ed. Paris. et Basil.

[b] Pratel., Laudun. et Al., *reverberetur.*

[c] Pratel., *et servituti redigo.* Laud. et Corb. Germ., *et servituti subjicio.*

[d] Turon., *quod retro oblitus.* Corb. Germ., *unum autem quæ retro oblitus.*

[e] Vindoc., Pratel. et al. Norm., *indica mihi si nosti omnia*, ut legitur in Vulgata. Retinuimus tamen lectionem Corb. Germ. et Excusorum, quod eam a sancto Gregorio usurpatam credamus, nec immerito. Si enim aliam, quæ est Vulgatæ, secutus fuisset, quid causæ fuisset amanuensibus mutationis faciendæ? Contra vero cum observassent verba hæc, *si habes intelligentiam*, discrepare a textu Job, his omissis, restituerunt *si nosti omnia*, ut legitur in Job.

[f] Turon., Corb. Germ., Ebroic. aliique Norm., *cognoscit.*

Extolli itaque tanto magis non debes in eo quod agis, quanto intra sinum æternitatis clausus, nec quo huc ordine veneris, nec quando vel quomodo hinc educaris agnoscis.

36. *Ab hac lege Christus eximitur.* — Hæc tamen intelligi et aliter possunt: *Sciebas tunc quod nasciturus esses, et numerum dierum tuorum noveras?* Sub audis ut ego, qui me nasciturum novi, quia et ante humanitatis ortum in divinitate semper substantialiter vixi. Homines quippe tunc esse incipiunt, cum in matrum suarum ventre nascuntur. Nam ipsa quoque conceptio nativitas dicitur, juxta hoc quod scriptum est: *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est* (*Matth.* I, 20). Et idcirco se nascituros nesciunt, quia nec priusquam creentur existunt. Deus vero qui sine initio semper exstitit præscivit de se hoc quod in utero Virginis [a] initium sumpsit; et quia præscivit, disposuit; quia disposuit, nihil profecto in humana forma sine sua voluntate toleravit. Convincatur ergo cur de flagellis suis homo queritur, qui ortum suum præscire non potuit, [b] si ipse etiam qui ortum suum præsciendo disposuit se inter homines ad flagella præparavit. Sequitur:

CAPUT XX [*Rec. XI*].

VERS. 22, 23. — *Nunquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti, quæ præparavi in tempus hostis, in diem pugnæ et belli?*

37. *Improbi ad justorum probationem servantur.* — Quid aliud nive vel grandine, nisi frigida ac dura intelligenda sunt corda pravorum? Sicut enim fervore charitas, sic solet in sacro eloquio frigore malitia designari. Scriptum namque est: *Sicut frigidam facit cisterna aquam suam, sic frigidam facit animam malitia sua* (*Jerem.* VI, 7). Et rursum: [c] *Abundabit iniquitas, et refrigescet charitas multorum* (*Matth.* XXIV, 12). In **934** frigore ergo nivis, vel in duritia grandinis, quid accipi aptius potest quam vita pravorum, quæ et per torporem frigescit, [d] et per duritiæ malitiam percutit? Quorum tamen vitam Dominus tolerat, quia eos ad justorum suorum probationem servat. Unde et recte subjunxit: *Quæ præparavi in tempus hostis, in diem pugnæ et belli.* Ut cum adversarius noster diabolus tentare nos nititur, eorum moribus quasi suis contra nos armis utatur. Per ipsos quippe nos sæviens cruciat, sed nesciens purgat. Peccatis namque nostris ipsi flagella fiunt, de quorum tali vita dum percutimur, ab æterna morte liberamur. Unde agitur ut electorum vitæ proficiat etiam perdita vita reproborum, et utilitati nostræ dum illorum perditio militat, mira dispensatione fiat quatenus electis Dei non pereat etiam omne quod perit.

[*Vet. XI.*] 38. *Aliqui ex illis electi sunt, et ad maxima vocati.* — Intelligi hoc quoque aliter potest, ut quia verbis præcedentibus videtur annexum, a superioris versus expositione non discrepet. Nam quia indicaverat vel bonos ad malum, vel malos ad bonum posse converti, illico secutus adjunxit: *Nunquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti, quæ præparavi in tempus hostis, in diem pugnæ et belli?* In nive vel grandine frigida, vel dura, ut dictum est, accipimus corda pravorum. Sed quia omnipotens Deus sanctos suos de talibus elegit, et quam multos electos adhuc inter pravorum vitam repositos habeat novit, apte in nive, vel grandine thesauros habere se perhibet. Thesaurus quippe ἀπὸ τῆς θέσεως, id est a positione nominatur. Et plerosque in vita frigida diu latentes respicit, quos ad medium cum jubet producit, et justitiæ nitore candidos per supernam gratiam ostendit. Scriptum quippe est: *Lavabis me, et super nivem dealbabor* (*Psal.* L, 9). Quos ad diem belli pugnæque præparatos diu intra suæ præscientiæ sinum tegit; sed cum repente eos eduxerit, resistentia adversariorum pectora illorum verbis ac redargutionibus quasi quibusdam grandinibus [e] percutit. Unde alias scriptum est: *Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando et carbones ignis* (*Psal.* XVII, 13). Præ fulgore enim nubes transeunt, quia prædicatores sancti universa mundi spatia miraculorum claritate percurrunt. Qui etiam grando et carbones ignis vocati sunt, quia et per correptionem feriunt, et per flammam charitatis accendunt. Ipsa quoque libera sanctorum increpatio natura grandinis convenienter exprimitur. Grando enim veniens percutit, liquata rigat. Sancti autem viri corda audientium et terrentes feriunt, et blandientes infundunt. Nam quemadmodum feriant Propheta testatur, dicens: *Virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narrabunt* (*Psal.* CXLIV, 6). Et quemadmodum blandientes rigent secutus adjunxit: *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt, et justitia tua exsultabunt* (*Ibid.*, 7). In nive ergo vel grandine habentur thesauri, quia plerique iniquitatis torpore frigidi, [f] ad supernam gratiam assumpti, in sancta Ecclesia justitiæ luce fulgescunt, et pravam adversariorum scientiam doctrinæ suæ ictibus tundunt. Unde et apte subditum est: *Quæ præparavi in tempus hostis, in diem pugnæ et belli.* [*Vet. XII.*] Nix quippe vel grando fuerat Saulus per frigidam insensibilitatem; sed nix et grando contra adversariorum **935** pectora factus est, vel candore justitiæ, vel districti eloquii correptione. O qualem hunc thesaurum in nive et grandine habuit, quando illum inter pravorum vitam positum jam tunc electum suum Dominus latenter vidit! O ad quanta adversariorum pectora ferienda hanc in manu sua grandinem sumpsit, per quam tot sibi resistentia corda prostravit.

39. *Nemo extollatur, nemo desperet.* — Nemo itaque de suis operibus extollatur, nemo desperet eos quos adhuc frigidos videt, quia thesauros Dei in nive et

[a] Ita Vindoc., Laudun., Pratel., etc. At Editi cum Corb. Germ., *per initium sumpsit.*
[b] Pratel., *cum ipse.*
[c] Laudun., Pratel. et Utic., *abundavit.*
[d] Pratel., *per duritiam malitiæ.*

[e] Turon. et Laudun., *percutiuntur.*
[f] Vet. Ed. Paris. et Basil. aliæque poster. cum Corb. Germ., *a superna gratia assumpti.* Sequimur Mss. Turon., Vindoc., Laud., Ebroic. aliosque Norm., qui miro consensu habent, *ad supernam gratiam.*

grandine non videt. Quis enim crederet quod per apostolatus gratiam lapidatum Stephanum ille præcederet qui in morte ejus omnium lapidantium vestimenta servavit (*Act.* VII, 57)? Si ergo ad ista dona vel judicia occulta recurrimus, nullos omnino desperantes, nec illis nos in corde nostro præferimus, quibus pro tempore prælati sumus, quia etsi jam videmus quantum præcessimus, nescimus quantum cum currere cœperint præcedamur. Bene ergo ad beatum Job dicitur: *Nunquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti, quæ præparavi in tempus hostis, in diem pugnæ et belli?* Ac si aperte diceretur: Nulli te de operibus tuis præferas, quia de his quos intueris adhuc per culpam frigidos, [a] quantos operatores justitiæ et defensores rectæ fidei sim facturus ignoras. Quod quia per adventum Mediatoris agitur, recte subjungitur:

CAPUT XXI [*Rec. XII*].

VERS. 24. — *Per quam viam spargitur lux?*

40. *Per adventum Mediatoris lux sparsa.* — Ipse quippe via est, qui ait: *Ego sum via, veritas et vita* (*Joan.* XIV, 6). Per hanc ergo viam lux spargitur, quia per ejus præsentiam cuncta gentilitas illustratur. *Spargitur* autem convenienter dixit, quia per apostolorum voces non angustata atque coarctata, sed late fulgens lux prædicationis emicuit. Quia vero, accepta luce conversionis, inardescit intrinsecus vis amoris, ut vel transacta mala anxie lugeantur, vel ventura bona flagrantissime requirantur, competenter adjungitur:

CAPUT XXII.

IBID. — *Dividitur æstus super terram.*

41. *Ex hac luce flagrat ardor charitatis et persecutionis æstus.* — Sparsa enim luce æstus super terram dividitur, quia, per apertum justitia prædicata, ad requirendum Deum cordis anxietas in virtutem exercitatione dilatatur, ut iste in sermone sapientiæ, ille in sermone scientiæ fulgeat; hic in curationum gratia, ille in virtutum operatione convalescat; et dona sancti Spiritus dum dispariliter singuli accipiunt, necessario sibimet juncti omnes unanimiter accendantur (*I Cor.* XII, 8). [*Vet. XIII.*] Sed postquam spargi lux dicitur, potest convenienter intelligi quod per æstum persecutio designatur, [b] quia ut lux prædicationis inclaruit, mox a perfidorum cordibus ardor persecutionis exarsit. Nam quod per æstum persecutio exprimitur, dominicus sermo testatur, de jactatis seminibus [c] super petrosam terram dicens: *Sole orto* [d] *æstuaverunt omnia, et quia non habebant radicem, aruerunt* (*Matth.* XIII, 6). Quod paulo post cum exposuit, æstum persecutionem vocavit. Sparsa igitur luce æstus super terram divisus est, quia clarescente vita fidelium, accensa est crudelitas perfidorum. Divisus namque æstus erat, quando nunc Jerosolymis, nunc Damasci, nunc in aliis longe regionibus persecutio sæviebat. Scriptum quippe est: *Facta est in* 936 *illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Jerosolymis, et omnes dispersi sunt per regiones Judææ et Samariæ* (*Act.* VIII, 1). Rursumque scriptum est: *Saulus adhuc* [e] *spirans minarum et cædis in discipulos Domini, accessit ad principem sacerdotum, et petiit ab eo epistolas, quas deferret in Damascum ad synagogas, ut si quos invenisset hujus vitæ viros ac mulieres, vinctos deduceret in Jerusalem* (*Act.* IX, 1, *seq.*). Quia ergo nunc hic, nunc illic persecutio excreverat, hi qui lucem veritatis agnoverant, quasi sub ardore divisi æstus anhelabant.

42. *Lux est justitia, quæ non nisi successive spargitur.* — Sed quia beatum Job de occultis judiciis requisitum superioribus dictis audivimus, oportet ut hoc quod de sparsa luce vel diviso æstu dictum est subtilius perscrutemur. Adhuc enim alta interrogatione discutitur, ut saltem quia nesciat doceatur, eique dicatur: *Per quam viam spargitur lux, dividitur æstus super terram?* Quid enim lucis nomine, nisi justitia designatur? De qua scriptum est: *Populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam* (*Isai.* IX, 2). Omne autem quod spargitur, non continue, sed sub quadam intermissione jactatur. Et idcirco spargi lux dicitur, quia etsi jam quædam ut sunt perspicimus, quædam tamen ita ut videnda sunt non videmus. Cor namque Petri lux sparsa tenuerat, qui tanto fidei, tanto miraculorum fulgore claruerat, et tamen conversis gentibus dum circumcisionis pondus imponeret, quid rectum diceret nesciebat. Lux ergo in hac vita spargitur, quia ad omnis rei intelligentiam continua non habetur. Dum enim aliud sicut est comprehendimus, et aliud ignoramus, quasi sparsa luce et ex parte cernimus, et in obscuritate ex parte remanemus. Tunc vero lux nobis sparsa jam non erit, quando mens nostra ad Deum funditus rapta fulgescet.

43. *Quibus modis humano cordi insinuetur, ignoramus.* — Et quia hæc eadem lux quibus modis humano cordi insinuetur ignoratur, recte [f] in percunctatione dicitur: *Per quam viam spargitur lux?* Ac si aperte diceretur: Dic quo ordine justitiam meam occultis sinibus cordium infundo, cum et [g] per accessum non videor, et tamen visibilia opera hominum invisibiliter immuto, cum unam eamdemque mentem modo hac, modo illa virtute irradio, et tamen per sparsam lucem adhuc ex parte aliqua eam in tentationis tenebris remanere permitto. Requiratur homo nesciens per quam viam spargitur lux, ac si patenter dicatur: Dum dura corda emollio, dum rigida inflecto, dum aspera mitigo, dum frigida accendo, dum debilia roboro, dum vaga stabilio, dum nutantia confirmo, intuere, si vales, incorporaliter veniens quibus ea meanes.

[a] Laud., *quam per actores justitiæ.*
[b] Laud., Corb. Germ., Pratel. et alii, *quia enim lux... inclaruit, mox.*
[c] Vindoc., Corb. Germ., Pratel. et al. Norm., *super petrosa.*
[d] Corb. Germ., Pratel. et Utic., *æstuaverunt omnes.*
[e] Pratel., Utic. et al. Norm., *inspirans minas et cædes.*
[f] Longip., *per interrogationem dicitur.* Laud., *recte per cunctationem.*
[g] Laud.. *per ascensum*, vitiose.

tibus illustro. Hæc quippe omnia nos facta cernimus, nam qualiter intrinsecus efficiantur ignoramus. Hanc viam lucis esse nobis invisibilem, in Evangelio Veritas ostendit, dicens : *Spiritus ubi vult spirat; et vocem ejus audis*, [a] *et nescis unde veniat et quo vadat* (*Joan.* III, 8).

[*Vet. XIV.*] 44. *Hac luce crescente, tentationes succrescunt.* — Sed quia cum lux spargitur mox ab occulto adversario contra fulgentem mentem tentamenta succrescunt, recte subjungitur : *Dividitur æstus super terram.* Hostis namque callidus quos justitiæ luce enitescere conspicit, eorum mentes illicitis desideriis inflammare contendit, ut plerumque plus **937** se urgeri tentationibus sentiant, quam tunc cum lucis internæ radios non videbant. Unde et Israelitæ postquam vocati sunt, contra Moysen [b] et Aaron de excrescente labore conqueruntur, dicentes : *Videat Dominus et judicet, quoniam fetere fecistis odorem nostrum coram Pharaone et servis ejus, et præbuistis ei gladium, ut interficeret nos* (*Exod.* v, 21). Volentibus quippe ex Ægypto discedere, Pharao paleas subtraxerat, et tamen ejusdem mensuræ [c] opera requirebat. Quasi ergo contra legem mens submurmurat, post cujus cognitionem tentationum stimulos acriores portat; et cum sibi labores crescere conspicit, in eo quod adversario displicet, quasi fetere se in oculis Pharaonis dolet. Post lucem ergo æstus sequitur, quia post illuminationem divini muneris tentationis certamen augetur.

45. *Pro unius cujusque indole hostis ad malum nos sollicitat.* — Recte vero etiam dividi æstus dicitur, quia nimirum non singuli omnibus, sed quibusdam vicinis ac juxta positis vitiis fatigantur. Prius enim conspersionem uniuscujusque antiquus adversarius perspicit, et tunc tentationis laqueos apponit. Alius namque lætis, alius tristibus, alius timidis, alius elatis moribus existit. Quo ergo occultus adversarius facile capiat, vicinas [d] conspersionibus deceptiones parat. Quia etenim lætitiæ voluptas juxta est, lætis moribus luxuriam proponit. Et quia tristitia in iram facile labitur, tristibus poculum discordiæ porrigit. Quia timidi supplicia formidant, paventibus terrores intentat. Et quia elatos extolli laudibus conspicit, eos ad quæque voluerit blandis favoribus trahit. Singulis igitur hominibus vitiis convenientibus insidiatur. Neque enim facile captivaret, si aut luxuriosis præmia, aut avaris scorta proponeret, si aut voraces de abstinentiæ gloria, aut abstinentes de gulæ imbecillitate pulsaret, si mites per studium certaminis aut iracundos capere [e] per pavorem formidinis quæreret. Quia ergo in tentationis ardore callide singulis insidians vicinos moribus laqueos abscondit, recte dicitur : *Dividitur æstus super terram.*

46. *Deus tentationes moderatur, ne aut multæ sint, aut nimiæ.* — Sed cum præmittitur : *Per quam viam spargitur lux.* Statimque subjungitur : *Dividitur æstus super terram.* Nimirum per eamdem viam per quam lux spargitur etiam dividi æstus indicatur. Alta quippe atque incomprehensibilis Spiritus sancti gratia cum luce sua nostras mentes irradiat, etiam tentationes adversarii dispensando modificat, ut simul multæ non veniant, aut ipsæ tantummodo quæ ferri possunt illustratam jam a Deo animam tangant, ut cum tactus sui ardore nos cruciant, perfectionis incendio non exurant; Paulo attestante qui ait : *Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari* [f] *supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione* [g] *etiam exitum, ut possitis sustinere* (*II Cor.* x, 13). Hunc ergo æstum aliter dividit callidus [h] supplantator, aliter misericors conditor. Ille dividit ut per illum citius interimat, iste ut eum tolerabilem reddat. Et quia cum tentatione fatigamur, non solum interno Dei spiritu instruimur, sed etiam exterioribus prædicantium verbis adjuvamur, recte post divisum æstum subditur :

CAPUT XXIII. [*Vet. XV, Rec. XIII*].

VERS. 25. — **938** *Quis dedit vehementissimo imbri cursum?*

47. *Crescente persecutione, crevit apostolorum et sanctorum prædicatorum ardor. Prædicatio, cessante gratia, ad cor non transit.* — Si vero, ut superius diximus (*Num.* 41), divisi æstus nomine illa in Judææ regionibus persecutio designatur, quia ipsa persecutionis asperitas prædicatores sanctos superno munere adjutos a prædicationis suæ ministerio nullo timore compescuit, apte subjungit : *Quis dedit vehementissimo imbri cursum?* Ac si diceret : nisi ego. Diviso enim æstu, cursum vehementissimo imbri dedisse est inter ipsas persecutionis angustias prædicationis impetum roborasse, [i] ut tanto magis virtus prædicantium cresceret, quanto magis persequentium crudelitas obviaret, quatenus arentia corda audientium pluviæ guttis infunderent, et siccitatem perfidiæ uberius irrigarent, ut quamvis contra eos sævitiæ æstus candesceret, per eos tamen vox gratiæ non taceret. Hunc persecutionis æstum Paulus et tolerabat et irrigabat, cum diceret : *Laboro usque ad vincula, quasi male operans, sed verbum Dei non est alligatum* (*II Tim.* II, 9). De hoc imbre alias dicitur : *Mandabo nubibus ne pluant super eam imbrem* (*Isai.* v, 6). De hoc cursu imbris qui in electorum cordibus agitur Psalmista testatur, dicens : *Velociter currit sermo ejus* (*Psal.* CXLVII, 15). Plerumque vero imber est, et cursum non habet, quia prædicatio ad

[a] Vindoc., Laud. et Corb. Germ., *sed nescis unde.* Ita etiam Pratel. ac Utic.

[b] Deest *et Aaron* in Corb. Germ., Vindoc., Laud., Pratel., etc.

[c] Ebroic. aliique Norm. ac Vindoc., *lateres req.*

[d] Intelligit corporis et animæ varios habitus. Vide lib. III Dialog., c. 6.

[e] In Edit. Basil. 1514, Paris. 1518, Gilot., Vatic., Gussanv., *per favorem formidinis;* manifesto errore, quem curavimus emendare ope Mss. Anglic., Norm., Corb. Germ, Laudun., etc., et vet. Edit. Paris. 1488 et 1495, ac Basil. 1503.

[f] Laudun. et Corb. Germ., *supra quam potestis.*

[g] Vindoc., Pratel. et al. Norm., *etiam proventum,* vel *provectum.* Græce, ἔκβασιν.

[h] Laudun., *tentator.*

[i] Laudun., *ut quanto magis virtus præd. cresceret, tanto.... crudelitas obviaret.*

aures venit, sed, cessante interna gratia, ad corda audientium non pertransit. De cujus prædicationis verbis propter electos dicitur: *Etenim sagittæ tuæ pertransierunt* (*Psal.* LXXVI, 19). Sagittæ quippe Dei pertranseunt quando verba prædicationis ejus ab auribus ad corda descendunt. Quod quia solo divino munere agitur, imbri cursum Dominus se dedisse testatur.

48. *Verbi divini efficacia persuadentis omnia relinquere, omnia tolerare.* — Sed notandum video quod eumdem imbrem non vehementem, sed vehementissimum vocat. Imber vehemens est vis magna, imber vero vehementissimus vis immensa prædicationis. Vehemens namque imber erat cum prædicatores sancti [a] credere gaudia æterna suadebant. Imber autem vehementissimus, quando propter spem admonebant rem deseri, cuncta visibilia propter invisibilia contemni, et propter audita gaudia [b] præsentis sæculi pœnas cruciatusque tolerari. Sed cum, fide cognita, sæviente æstu persecutionis, tot electi possessa reliquerunt, [c] carnalis affectus obliti sunt, et præ gaudio spiritus in cruciatibus membra posuerunt, quid aliud Dominus fecit, nisi etiam vehementissimo imbri cursum præbuit, qui usque ad exsequenda summa præcepta per verba corporis invisibilia cordis irrigavit? Ubi et apte subjungitur:

CAPUT XXIV [*Vet. XVI*].

IBID. — [d] *Et viam sonanti tonitrui.*

49. *Tonitruo hinc simile dicitur. Solus Deus corda per gratiam aperit.* — Quid enim per tonitruum, nisi prædicatio superni terroris accipitur? Quem terrorem dum percipiunt humana corda quatiuntur. Aliquando vero in tonitruo ipse incarnatus Dominus figuratur, qui ex antiquorum patrum conveniente prophetia ad notitiam nostram quasi ex nubium concursione prolatus est. Qui inter nos visibiliter apparens, ea quæ super nos erant terribiliter sonuit. Unde et ipsi sancti apostoli de ejus gratia generati, Boanerges, id est filii tonitrui sunt vocati (*Marc.* III, 17). Aliquando autem, sicut dictum est, tonitruus ipsa ejus prædicatio accipitur, **939** per quam supernorum judiciorum terror auditur. Sed quia quilibet prædicator verba dare auribus potest, corda vero aperire non potest; et nisi per internam gratiam solus omnipotens Deus prædicantium verbis ad corda audientium invisibiliter aditum præstet, incassum prædicatio aure audientis percipitur, quæ pervenire ad intima corde surdo prohibetur, se Dominus viam sonanti tonitrui dare asserit, qui cum prædicationis verba tribuit, per terrorem corda compungit. Hanc viam Paulus prædicator egregius, dum superna mysteria terribiliter [e] insonaret, se a se habere non posse conspiciens, discipulos admonebat, dicens: *Orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium verbi, ad loquendum mysterium Christi* (*Colos.* IV, 3). Qui ergo loquebatur mysteria, sed in corde audientium eisdem mysteriis a Domino aperiri ostium precabatur, habebat quidem jam tonitruum, sed dari ei desuper viam quærebat. Hanc viam nequaquam se Joannes dare posse cognoverat, qui dicebat: *Non necesse habetis ut aliquis doceat vos,* [f] *sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus* (*I Joan.* II, 27). Hanc viam rursum Paulus quis daret intimabat, dicens: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* (*I Cor.* III, 7). Accepta igitur via quid iste imber ac tonitruus agat audiamus. Sequitur:

CAPUT XXV [*Rec. XIV*].

VERS. 26. — *Ut plueret super terram absque homine in deserto, ubi nullus mortalium commoratur.*

50. *Gentilitas desertum est, cœlesti gratia tanquam imbre irroratum.* — Super terram absque homine in deserto pluere est verbum Dei gentilitati prædicare. Quæ dum nullum cultum Divinitatis tenuit, nullamque in se speciem boni operis ostendit, videlicet desertum fuit. In qua quia legislator non fuit, et qui rationabiliter Deum quæreret non fuit, quasi hominum nullus fuit, et velut solis bestiis occupata, vacua a mortalibus exstitit. [g] De hac deserti terra alias dicitur: *Posuit in deserto viam* (*Isai.* XLIII, 19). De hac prædicatione gentilitati concessa Psalmista testatur, dicens: *Posuit flumina in deserto* (*Ps.* CVI, 33). [*Vet. XVII.*] Notandum vero est quod postquam æstus super terram divisus est, cursum vehementissimus imber accepit, ut in deserto plueret, quia postquam in Judæa asperitas persecutionis inhorruit, ut non solum fidem minime reciperet, sed etiam eam gladiis impugnaret, ad Israel missus quisque prædicator ad evocandas gentes deflexit. Unde sancti apostoli Hebræis persequentibus, quos deserunt, dicunt: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei;* [h] *sed quia repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes* (*Act.* XIII, 46). Diviso igitur æstu, deserta et absque homine terra compluitur, quia dispersa in Judææ regionibus persecutione fidelium, derelicta dudum et quasi ab infusione rationis aliena, prædicationis guttis gentilitas irroratur. Quæ gentilitas quasi adhuc a prædicatoribus sit inventa ostenditur, cum subditur:

VERS. 27. — *Ut impleret inviam et desolatam.*

Quid vero compluta reddidit, monstratur, cum illico adjungitur:

[a] Vindoc., Norm et Corb. Germ., *credi.*

[b] Corb. Germ., Vindoc., Pratel., etc., *præsentes pœnas.*

[c] Corb. Germ., Ebroic. et alii Norm., *carnales affectus.*

[d] In aliis Editis, *et viam sonantis;* sequimur Mss. Norm., ubi legitur, *sonanti;* et quidem convenientius ad illa quæ præcedunt: *quis dedit.... imbri cursum, et viam sonanti tonitrui.* Dativus est hic, *tonitrui.*

[e] Ebroic., etc., *intonaret.*

[f] Ita Pratel., Utic., Vindoc. et Corb. Germ. At Turon. et Laud., *sed sicut instructio ejus.* Legendum *sicut*, juxta textum Græcum; abest tamen ab aliis Editis.

[g] Pratel., *de hac deserta terra.*

[h] Idem Codex cum Corb. Germ., *sed quia repulistis.... et judicastis.*

CAPUT XXVI.

IBID. — *Et produceret herbas virentes.*

51. *Prius invia prophetiæ, patuit gratiæ.* — Invia namque dudum gentilitas fuit, ad quam via Dei verbo non patuit. Redemptore quippe nostro veniente, sic accepit vocationem gratiæ, **940** ut non in ea prius fuerit via prophetiæ. Desolata etiam recte vocata est, vel ratione videlicet consilii; vel fructu boni operis destituta. Dedit ergo Dominus vehementissimo imbri cursum, et viam sonanti tonitrui, ut in deserto plueret, et impleret inviam et desolatam, et produceret herbas virentes; id est, exteriori prædicationi internam aspirationem contulit, ut corda gentilium arentia virescerent, clausa patescerent, inania complerentur, infecunda germinarent.

[*Vet. XVIII.*] 52. *Æternæ vitæ opera doctrinamque germinavit.* — In Scriptura enim sacra aliquando herba viror gloriæ temporalis accipitur, aliquando refectio diaboli, aliquando sustentatio prædicatorum, aliquando bona operatio, aliquando æternæ vitæ scientia atque doctrina. Viror namque gloria temporalis accipitur, sicut Propheta ait: *Mane sicut herba transeat, mane floreat et pertranseat* (*Psal.* LXXXIX, 6). Mane namque sicut herba florere atque transire est in prosperitate hujus sæculi temporalis gloriæ decus velociter arescere. Herba refectio diaboli accipitur, sicut de illo a Domino dicitur: *Huic montes herbas ferunt* (*Job.* XL, 15). Ac si diceret: Superbi ac tumidi dum se illicitis cogitationibus atque actionibus efferunt, suis illum iniquitatibus pascunt. Herba sustentatio prædicantium demonstratur, cum dicitur: *Producit in montibus fenum, et herbam servituti hominum* (*Psal.* CXL, 8). In montibus quippe fenum et servituti hominum herba producitur, cum sublimes hujus sæculi, ad fidei cognitionem vocati, sanctis prædicatoribus in hujus vitæ itinere transitoria alimenta largiuntur. Herba bona operatio ponitur, sicut scriptum est: *Germinet terra herbam virentem* (*Genes.* I, 11). Quod licet in conditione mundi ita historice factum teneamus, terram tamen Ecclesiam figurasse non inconvenienter accipimus, quæ in eo germinavit herbam virentem, in quo ad verbum Dei fecunda misericordiæ opera protulit. Herbam aliquando scientiam atque doctrinam æternæ viriditatis accipimus, sicut per Jeremiam dicitur: *Onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventos quasi dracones, defecerunt oculi eorum, quia non erat herba* (*Jerem.* XIV, 5). Quo dicto superba ac nequissima Judæorum est persecutio prophetata. Ipsi quippe onagri pro mentis elatione, ipsi dracones pro virulenta cogitatione vocati sunt. Qui steterunt in rupibus, quia non in Deo, sed in summis potestati- A bus hujus mundi confisi sunt dicentes: *Regem non habemus nisi Cæsarem* (*Joan.* XIX, 15). Traxerunt ventos quasi dracones, quia spiritu elationis inflati superbia malitiosa tumuerunt. Defecerunt oculi eorum, quia scilicet spes eorum ab eo quod intendebat corruit. [a] Quæ temporalia diligens, præstolari æterna neglexit, et terrena ideo quia Deo præposuit amisit. Dixerunt enim: *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, et venient Romani, et tollent nostrum locum et gentem* (*Joan.* XI, 48). Timuerunt ne locum non occiso Domino perderent, et tamen occiso perdiderunt. Sed cur ista miseris evenerint, subdit: *Quia non erat herba*; id est, quia eorum cordibus defuit æternitatis scientia, et nullo eos refecit pabulo [b] viriditatis internæ doctrinæ. Hoc igitur loco B quid aliud virentes herbas nisi sanctæ doctrinæ scientiam vel congruas operationes accipimus? Deserta igitur terra **941** compluitur, ut ab ea virentes herbæ producantur, quia dum sanctæ prædicationis imbrem gentilitas percepit, et vitæ opera [c] et doctrinæ herbam germinavit. Ista viriditas voce prophetica desertæ terræ pollicetur, cum dicitur: *In cubilibus in quibus prius dracones habitabant orietur viror calami et junci* (*Isai.* XXXV, 7). Quid enim per calamum [d] nisi prædicatores, quid per juncum qui juxta aquæ humorem semper nascitur nisi pusilli ac teneri auditores sacri eloquii designantur? In draconum ergo cubilibus viror calami et junci oritur, quia in eis populis quos antiqui hostis malitia possidebat, et doctorum scientia, et auditorum C obedientia coacervatur.

[*Vet. XIX.*] 53. *Singulorum corda sunt velut desertum, antequam imbre gratiæ fecundentur.* — Hæc tamen quæ generaliter de gentilitate dicta sunt si solerter inspicimus, intra sinum sanctæ Ecclesiæ agi in singulis videmus. Sunt enim plerique ad verba Dei valde insensibiles, qui fidei quidem nomine censentur, verba vitæ auribus audiunt, sed ea transire usque ad interna cordis minime permittunt. Hi quid aliud quam deserta terra sunt? Quæ scilicet terra hominem non habet, quia eorum mens sensu rationis caret. Et nullus mortalium in hac terra commoratur, quia et si quando in eorum conscientia rationabilium sensuum cogitationes veniunt, non persistunt. Prava enim desideria in eorum cordibus sedem D inveniunt, recta vero si quando venerint, ac si impellantur, decurrunt. Sed cum misericors Deus imbri suo cursum et sonanti tonitrui viam dare [e] dignatur, compuncti per internam gratiam verbis vitæ aures cordis aperiunt. Et impletur terra invia, quia dum præbet [f] auditum verbo, cumulatur mysterio. Et producit herbas virentes, quia per gratiam com-

[a] Ita Laudun., Norman., etc. In Corb., Germ. et vet. Edit. legitur *Qui temporalia diligens.* Ubi *qui* refertur ad *pedem.* Prius enim, ubi habemus in cæt. Mss. *quia scilicet spes*, iste cum vet. Vulgatis legendum exhibet *quia scilicet pes.* Recent. Editi optime quidem hoc emendarunt, habentque *quia scilicet spes*; at gravissimo errore retinuerunt *qui temporalia.* Legendum ergo *quæ*, scilicet spes.

[b] Corb. Germ., Pratel. et Utic., *viriditatis internæ doctrinæ.* Laud., *interna doctrina.*

[c] Sic Turon., Ebroic., Pratel. aliique Norm.; sed Laudun., *et doctrinæ herba germinavit.* In Corb. Germ. et in omnibus Editis, *verba germinavit.*

[d] Ebroic. aliique Norm., *nisi scriptores.*

[e] Laudun., *designatur.* Corb. Germ., *sed misericors Deus... et sonantis tonitrui viam dare dignatur.*

[f] Recent. Ed. cum Corb. Germ., *aditum*, invitis cæt. Mss. et vet. Excusis.

punctionis infusa, prædicationis verba non solum libenter recipit, sed etiam ubertim reddit, ut quod audire non poterat jam loqui concupiscat; et quæ non audiendo etiam intrinsecus aruerat, jam loquendo quæ sancta sunt viriditate sua quoslibet esurientes pascat. Unde bene per prophetam dicitur: *Emitte spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ* (*Psal.* CIII, 30). Sic enim sic facies terræ virtute renovationis immutatur, dum sicca dudum mens gratia veniente compluitur, et post ariditatem pristinam, quasi productis herbis, scientiæ viriditate vestitur. Quæ conditoris nostri gratia adhuc nobis altius commendatur, cum subditur:

CAPUT XXVII [*Vet. XX, Rec. XV*].

VERS. 28. — *Quis est pulviæ pater? vel quis genuit stillas roris?*

54. *Imber hic voluntarius, non pro nostris meritis datur. Aliquando tanquam ros stillat, aliquando ut pluvia ubertim manat.* — Ac si diceret nisi ego, qui siccam terram humani cordis guttis scientiæ gratuito aspergo. De hac enim pluvia alias dicitur: *Pluviam voluntariam* [a] *segregabis, Deus, hæreditati tuæ* (*Psal.* LXVII, 10). Voluntariam quippe pluviam hæreditati suæ Dominus segregat, quia non eam nobis pro nostris meritis, sed pro suæ munere benignitatis præstat. Et idcirco hoc loco pater pluviæ dicitur, quia superna nobis prædicatio non de nostro merito, sed de ejus gratia generatur. Stillæ enim roris ipsi sancti prædicatores sunt, [b] qui arva pectoris nostri inter mala vitæ præsentis, quasi inter tenebras siccæ noctis arentia, gratia supernæ largitatis infundunt. De his stillis contumaci Judææ dicitur: *Propterea prohibitæ sunt* **942** *stillæ pluviarum, et serotinus imber non fuit* (*Jerem.* III, 3). Ipsæ quippe [c] stillæ roris sunt quæ stillæ pluviarum. Quando enim dispensatione aliqua prædicationem temperant, quasi rorem tenerum aspergunt. Quando vero ea quæ de supernis sentiunt virtute qua prævalent loquuntur, quasi ubertim manantem pluviam fundunt. [d] Rorem aspergebat Paulus, cum Corinthiis diceret: *Non enim judicavi scire me aliquid inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum* (*I Cor.* II, 2). Et rursum pluviam manabat, dicens: *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatum est* (*II Cor.* VI, 11). Hinc est quod Moyses, qui et valida fortibus, et tenera infirmis dicturum se noverat, dicebat: *Exspectetur sicut pluvia eloquium meum, et descendant sicut ros verba mea* (*Deut.* XXXII, 2).

Sed ecce audivimus quo munere gentilitas vocatur; audiamus nunc qua districtione Judæa repellitur. Audivimus quomodo deserta excolat, arentia infundat; audiamus nunc quomodo ea quæ quasi videntur interna projiciat. Neque enim sic colligit electos, ut non etiam judicet reprobos; neque sic quibusdam culpas relaxat, ut non et in quibusdam feriat. Scriptum quippe est: [e] *Misericordia enim et ira ab illo* (*Eccli* V, 7). Unde hic quoque postquam tot dona gratiæ intulit, etiam iræ suæ judicia non abscondit. Nam sequitur:

CAPUT XXVIII [*Vet. XXI*].

VERS. 29. — *De cujus utero egressa est glacies, et gelu de cœlo quis genuit?*

55. *Judæi reprobati, quasi ex misericordiæ divinæ utero ejecti, licet a sanctis patriarchis orti.* — Quid enim aliud in gelu vel glacie nisi frigida et perfidiæ torpore constricta accipimus corda Judæorum? Qui quondam per acceptionem legis, per custodiam mandatorum, per ministeria sacrificii, per mysteria prophetiæ, sic intra sinum gratiæ, quasi intra uterum creatoris, habebantur. Sed quia, veniente Domino, constricti frigore perfidiæ, fervorem fidei et caritatis amiserunt, a secreto gratiæ sinu projecti, quasi glacies, de utero creatoris egressi sunt: *Et gelu de cœlo quis genuit?* Quid hic aliud cœlum, nisi sublimis debet intelligi vita sanctorum? cui cœlo dicitur: *Attende cœlum, et loquar* (*Deut.* XXXII, 1). Non enim insensibili, sed rationabili creaturæ loquebatur. De hoc cœlo Dominus ait: *Cœlum mihi sedes est* (*Isai* LXVI, 1). De qua sede alias scriptum est [f]: *Anima justi sedes sapientiæ est.* Quia ergo sapientia est Deus, si sedes Dei cœlum est, et anima justi sedes est sapientiæ, cœlum est utique anima justi. Cœlum fuit Abraham, cœlum Isaac, cœlum Jacob. Sed quia persecutores Domini pontifices Judæorum perfidiæ torpore frigidi de illorum patrum progenie processerunt, quasi de cœlo gelu exiit, quia de sublimi prole sanctorum processit frigida plebs infidelium. Cum enim de Abraham natus est Caiphas, quid aliud nisi gelu de cœlo processit? Quod tamen gelu idcirco Dominus genuisse se dicit, quia Judæos, quos naturaliter ipse bonos condidit, justo judicio per eorum malitiam frigidos a se exire permisit. Dominus enim auctor est naturæ, non culpæ. Genuit ergo creando naturaliter quos iniquos permisit vivere tolerando patienter. Et quia illa quondam tenera ac fidei penetrabilia corda Judæorum, in perfidiæ postmodum obstinatione durata sunt, recte subjungitur:

CAPUT XXIX.

VERS. 30.—*In similitudinem lapidis aquæ durantur.*

943 56. *Ex filiis Abrahæ facti sunt lapides, ob cordis duritiam; et gentiles prius lapides in filios Abrahæ converti sunt.* — Aquas enim populos accipi

[a] Laud., *segrega Deus.*

[b] Laud., *qui ardua pectoris.*

[c] In Gilot., *stellæ roris sunt quæ stellæ pluviarum.* Manifesto errore, quem ex parte emendavit Gussanv., sed retinuit *stella pluviarum.* Ubi constat legendum *stilla pluviarum*, ut etiam extat in Mss. Vindoc., duob. Remig., Ebroic. aliisque Norm., in vetustioribus Edit. In Corb. Germ. tamen legitur supra, hic, et infra, *stellæ roris, et stillas roris.*

[d] Corb. Germ. et Laud., *ros aspergebat Paulus.*

[e] Pratel., *misericordia* et *ira*, rejecto *enim.*

[f] Forte Prov. XII, 23, ubi sec. LXX legitur: *Vir prudens thronus est sensus.* Et in vers. Syr.: *Vir cautus sedes est scientiæ.* Alias conjecturas proferemus ad hom. 38 in Evang.

jam sæpius edocuisse me memini. [a] In lapide vero pro ipsa duritia aliquando gentiles populi designantur. Ipsi quippe lapides coluerunt. Et de his per prophetam dictum est : *Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis* (*Psal.* XIII, 8). Unde Joannes Judæos aspiciens [b] se de stemmate generationis extollere, et gentiles prævidens ad Abrahæ prolem fidei cognitione transire, ait : *Ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ* (*Matth.* III, 9); lapides utique duros perfidia gentiles [c] vocans. Quia ergo primum Judæa Deo credidit, gentilitate omni in perfidiæ suæ obstinatione remanente, postmodum vero ad fidem gentilium corda mollita sunt, et Judæorum infidelitas obdurata, bene dictum est : *In similitudinem lapidis aquæ durantur.* Ac si diceret : Illa mollia ac penetrabilia fidei corda Judæorum in insensibilitatem vertuntur gentium. Cum enim misericors Deus gentes traxit, iratus Judæam repulit. Actumque est ut sicut dudum ad percipiendam fidem gentilitas fuerat obdurata, ita postmodum ad fidem gentilitate suscepta, Judææ populus perfidiæ torpore duresceret. Unde Paulus apostolus eisdem gentibus dicit : *Sicut aliquando vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter illorum incredulitatem; ita et isti non crediderunt in vestra misericordia, ut et ipsi misericordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur* (*Rom.* XI, 30). Quam sententiam suam primum quidem de vocatione Judæorum, et repulsione gentium, postmodum vero de vocatione gentium, et repulsione Judæorum subtiliter pensans, seque occulta Dei judicia comprehendere non posse considerans, exclamando subjunxit : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus* (*Ibid.*, 33)! Unde hic quoque cum de Judæorum perfidia Dominus diceret : *In similitudinem lapidis aquæ durantur*, ut de repulsione eorum occulta esse sua judicia demonstraret, apte subdidit :

CAPUT XXX [*Vet.* XXII].

IBID. — *Et superficies abyssi constringitur.*

57. *Judicia Dei abyssus multa.* — Quia superjecto quodam ignorantiæ nostræ velamine, [d] incomprehensibilitatem divini judicii humanæ mentis oculus nullatenus penetrat. Scriptum quippe est : *Judicia tua abyssus multa* (*Psal.* XXXV, 7). Nemo ergo perscrutari appetat cur cum alius repellitur, alius eligatur; vel cur cum alius eligitur, alius repellatur; quia superficies abyssi constringitur, et, attestante Paulo : *Inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus* (*Rom.* XI, 33).

58. *Dicta de Judæorum duritia et reprobatione, de Satana possunt intelligi.*—Per hoc vero quod dictum est : *De cujus utero egressa est glacies, et gelu de cœlo quis genuit?* etiam Satan in gelu et glacie nil obstat intelligi. Ipse quippe quasi de Dei utero glacies processit, quia a calore secretorum ejus, malitiæ torpore frigidus, magister iniquitatis exivit. Ipse gelu de cœlo est genitus, quia constricturus corda reproborum, a summis cadere est ad ima permissus. Qui bene in cœlestibus conditus, in culpæ frigore mentes sequacium quasi gelu [e] dum cecidit astrinxit. **944** Qui ad terram veniens, quid in hominibus egerit, expletur cum subditur : *In lapidis similitudinem aquæ durantur.* Per aquas namque populi, per lapidem vero ejusdem Satanæ duritia designatur. Illo igitur ad ima veniente, in similitudinem lapidis aquæ duratæ sunt, quia ejus malitiam imitati homines, mollia viscera charitatis amiserunt. Cujus fraudulenta consilia quia a seductis hominibus deprehendi non possunt, recte subjungitur : *Et superficies abyssi constringitur.* Aliud quippe ei intrinsecus latet, atque aliud extrinsecus ostendit. Transfigurat enim se velut angelum lucis (*II Cor.* XI, 14), et callida deceptionis arte plerumque proponit laudabilia, ut ad illicita pertrahat. Abyssi ergo superficies constringitur, quia dum quasi bona persuasionis ejus species velut solida desuper glacies ostenditur, in profundo latens ejus malitia non videtur.

59. *Et de superbis propter accepta dona insolescentibus.* — Cuncta tamen hæc intelligere et aliter possumus, si moraliter exquiramus. [*Vet.* XXIII]. Mentes namque hominum omnipotens Deus dum in suo timore format, quasi concipit, easque ad apertas virtutes, dum provehit, gignit; sed si de acceptis virtutibus extolluntur, relinquit. Et sæpe quosdam cognovimus malorum suorum consideratione compungi, divini terroris pavore fervescere, et per pavoris exordia usque [f] ad virtutum summa pervenire; sed dum de eisdem virtutibus quas accipiunt extolluntur, inanis gloriæ laqueo astricti, ad antiquum torporem redeunt. Recte ergo cum tales Dominus projicit dicit : *De cujus utero egressa est glacies?* Quasi enim de Dei utero glacies egreditur, quando hi qui jam intus incaluerant ex virtutum dono frigescunt; et inde exteriorem gloriam torpentes appetunt, unde [g] ad interna diligenda ardentius flagrare debuerunt. Dumque iste signis, ille scientia, iste prophetia, ille magnis operibus pollet, atque per hæc dona placere hominibus appetit, omne quod prius intimum caluerat, exteriorem laudem diligens, in torporem vertit. Quasi ergo glacies de utero egreditur, dum post donorum beneficia a visceribus pieta-

[a] Vindoc., Corb. Germ. et pler. Norm., *lapis... gentilis populi designatur.*
[b] Laud., *se de æstimatione.*
[c] Pratel. et Utic., *vocat.*
[d] Corb. Germ., Laud., Pratel. et al. Norm., *incomprehensibilitas... humanæ mentis oculo nullatenus penetratur.*
[e] Miror legi in Gilot., Gussanvil. et aliis Ed., *dum cecinit*, quod sensu caret, antecedentibusque ac consequentibus cohærere non potest. Antiquiores Edit. Paris. et Basil. habent cum Mss. *dum cecidit.* Solos Turon., Corb. Germ., Ebroic. aliosque Norm. laudasse sufficiat.
[f] Pratel., *ad virtutum summam.*
[g] Vindoc., Pratel. et al. Norm., *ad æterna.*

tis supernæ separatur. An non sunt glacies, qui in virtutibus quas accipiunt laudes ab hominibus quærunt? Et tamen venienti judici dona sua ad ejus memoriam revocantes, dicunt: *Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus* (*Matth.* VII, 22)? Sed quomodo hanc glaciem Dominus projiciat ostendit, dicens: *Nescio vos unde sitis, discedite a me, omnes operarii iniquitatis* (*Ibid.*). Hanc glaciem nunc in utero Dominus portat, quia intra sinum Ecclesiæ tolerat. Sed tunc aperte ejicit, cum tales a secretis cœlestibus per extremum et publicum judicium repellit. His itaque verbis quid aperte agitur, nisi ut beatus Job de summis suis virtutibus humilietur, ne in hoc quod bene vivendo caluerat, superbiendo frigescat, et a Divinitatis utero repulsus exeat, si intra sinum sui cordis se tumidus extollat?

[*Vet. XXIV.*] 60. *Superbiæ pœna, induratio. Quo sensu Deus dicatur indurare.* — Et quia justo judicio superbas mentes ad culpam egredi ex accepta virtute permittit, recte adhuc subjungitur: *Et gelu de cœlo quis genuit?* Plerumque enim sacri eloquii scientiam præstat, sed dum de eadem scientia is qui accipit extollitur, **945** ira districti judicis in ipso sacro eloquio cæcatur, ut exteriores favores per illam sequens, ejus jam interna non videat; et qui intus manens calere poterat, exeundo frigescat, duratusque in ima corruat, qui ad cognitionem Dei prius tractabilis in summis liquidus stabat. An sacrum eloquium cœlum non est, quod diem nobis intelligentiæ aperiens, sole nos justitiæ illustrat, quod dum nos vitæ præsentis nox continet, stellis nobis mandatorum fulget? Sed quia oportet esse hæreses, ut probati manifesti fiant (*I Cor.* XI, 19), cum ab intellectu sano mens superba repellitur, ultione districti judicis gelu de cœlo generatur, ut cum ipsa Scriptura sacra in electorum cordibus caleat, eos qui se superbe scire appetunt a se frigidos emittat. Ibi quippe errant ubi corrigere errata debuerant; et dum a superna intelligentia resplendentis eloquii, et obdurati ipsi, [a] et seducturi cæteros, corrunt, ad ima venientes ut gelu, et alios astringunt. Semetipsum tamen Dominus hoc gelu gignere perhibet, non quod pravorum mentes ipse ad culpam formet, sed quod a culpa non liberat, sicut scriptum est: *Ego obdurabo cor Pharaonis* (*Exod.* X, 27). Quod quia misericorditer emollire noluit, profecto districte [b] se obdurasse nuntiavit.

61. *Amissa virtutis, virtute imago sæpe retinetur.* Quia vero cum inchoata divini timoris [c] virtus amittitur, propter humanas laudes virtutis imago retinetur, recte subjungitur: *In similitudinem lapidis aquæ durantur, et superficies abyssi constringitur.* Aquæ enim per glaciem in superficie durescunt, sed fluidæ in intimis remanent. Et quid per aquas nisi fluxa accipimus corda reproborum? Quæ cum ex proposito virtutem deserunt, fortes se in bonis operibus per hypocrisim ostendunt; dumque in intimis suis ad vitia defluunt, et foris se sanctorum ac fortium imitatores fingunt, *Aquæ in similitudinem lapidis durantur, et superficies abyssi constringitur*, quia per superductam sanctitatis speciem fluxa ac instabilis eorum conscientia hominibus tegitur. Nam cum sibimetipsis intrinsecus turpes sint, ante alienos tamen oculos quadam vivendi vetustate vestiuntur.

63. *Præposteros virtutis fructus Deus sapienter premit.* — Sed ne quis hæc verba Domini in bonam intelligi partem velit, debemus sic etiam quærentibus astruere, [d] dummodo minime judicemur quæ perscrutanda fuerant neglexisse. Superiori enim versu dicitur: *Quis est pluviæ pater vel quis genuit stillas roris?* Statimque additur: *De cujus utero egressa est glacies, et gelu de cœlo quis genuit?* Si ergo dictis præcedentibus sequens sententia non dispari sensu conjungitur, profecto et in bonam partem nobis ejus intelligentia sine obstaculo difficultatis aperitur. [*Vet. XXV.*] Terra enim cum compluitur, jactata in eam semina feracius [e] ligantur. Sed rursum si illam pluvia immoderatius irrigat, [f] in culmo pinguedinem frumenti virtutemque mutat. Sin vero jactatum semen post pluviam gelu premitur, quo foris citius apparere repellitur, eo intus fecundius radicatur; et quo vetatur progredi, cogitur multiplicari, quia cum ab immaturo ortu restringitur, [g] ex conceptionis suæ **946** tarditate laxatum ad fructum uberius impletur. Quid est ergo quod Dominus prius quidem patrem se pluviæ insinuat, postmodum vero de suo egredi utero glaciem narrat, seque gelu gignere de cœlo pronuntiat, nisi quod miro modo nostri pectoris terram ad suscipienda verbi semina, et prius per occultæ gratiæ pluviam infundit, et postmodum, ne in conceptis virtutibus immoderatius profluat, disciplina intimæ dispensationis premit, ut quam acceptæ gratiæ pluvia irrigat, etiam disciplinæ rigor astringat, ne si aut antequam debet, aut plusquam necesse est conceptas virtutes proferat, fruges in herbam vertat? Plerumque enim ab inchoantibus opus bonum dum priusquam oportet ostenditur, a grano perfectionis inanitur, et plerumque virtutes dum plus quam necesse est exuberant exhalant. Unde et electorum suorum Dominus vel ante tempus desideria renuit, vel rursum in tempore ultra mensuram profectus premit, ne si aut antequam debent, aut plus quam debent, proficiant, per profectus sui

[a] Turon., *et seductores cæteri*. Laud., *et seductores cæteris corruant*.

[b] In Corb. Germ. et Edit., *se obdurare*. Melius Mss. Laud., Ebroic. et alii Norm., *se obdurasse*.

[c] Vindoc., Laud., Ebroic. et al. Norm., *virtus omittitur*.

[d] Laud., *dum mundo minimi judicamur*. Corruptissime; quæ tamen dissimulanda non censuimus, ut ex hoc loco lector agnoscat castigatione indigere Codicem hunc. Membranarum enim nostrarum corruptelas, si quæ sint, palam facimus.

[e] Ita Vindoc., Laud., Corb. Germ., vet. Edit. Paris. et Basil. In recent., *rigantur*.

[f] Editi cum Corb. Germ., *in culmi*, reluctantibus Mss. Turon., Vindoc., Laud., Ebroic. aliisque Norm., quos sequimur.

[g] Vindoc., Laud., Corb. Germ. et Norm., *in conceptionis*.

magnitudinem in elationis defectum cadant. Nam A cum cor post peccata compungitur, terra quæ aruerat infusione pluviæ rigatur; et cum relictis iniquitatibus bona exsequi opera proponit, quasi post infusionem semen accipit. [a] Et plerique cum desideria sancta concipiunt, in summis jam [b] exerceri virtutibus inardescunt ut non solum culpa operationem non inquinet, sed nec cogitationem pulset. Et adhuc quidem in corpore positi sunt, sed nil jam perpeti de communione præsentis vitæ volunt; imitari per intentionem [c] internam mentis stabilitatem appetunt, sed intervenientibus tentationibus reverberantur, ut videlicet infirmitatis suæ meminerint, et elati de virtutibus quas accipiunt non sint. Quod dum mira disciplinæ repressione agitur, quid aliud quam super infusam terram gelu de cœlo generatur? Quid aliud quam de Dei utero glacies producitur, quando de interno secreto dispensatio egreditur, et voluntates nostræ etiam in bonis desideriis frenantur?

63. *Quod exemplo S. Pauli confirmatur.* — Videamus, Paulus, infusa videlicet terra, quanta disciplinæ glacie prematur, dum ait: *Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio* (*Rom.* VII, 18). Qui enim velle habere se asserit, jam per infusionem gratiæ, quæ in se lateant semina ostendit. Sed dum perficere bonum non invenit, profecto indicat quanta illum dispensationis supernæ glacies premat. An ista glacies eorum corda non presserat, quibus dicebat, *Ut non quæcunque vultis, illa faciatis* (*Gal.* v, 17)? Ac si aperte diceret: Occulta cordis vestri semina jam prodire in frugem quærunt, sed C superni moderaminis gelu premuntur, ut tanto post fecundius exeant, quanto divini judicii prementia pondera patientius portant.

[*Vet. XXVI.*] 64. *Inde graves emergunt tentationes, quæ bene vivendi consuetudine superantur.* — Et quia plerumque humana corda quoniam erumpere ad virtutes quas appetunt non valent, eo ipso quo ab intentionis suæ perfectione resiliunt, tentationum stimulis fatigantur, sed tamen easdem tentationes cogitationum comprimunt, seque per **947** exercitationis usum in quodam vivendi rigore componunt, bene subditur: *In similitudinem lapidis aquæ durantur.* Quia etsi fluxæ cogitationes interius lacessunt, nequaquam tamen usque ad consensum pravi operis trahunt. Sed mens sub insolita bene vi- D vendi consuetudine quasi sub quadam duritia exterius abscondit quidquid intus ex tentationis pulsatione mollescit. Unde et bene subjungitur: *Et superficies abyssi constringitur.* Quia prava cogitatio et si usque ad suggestionem venit, usque ad consensum non prosilit, quia fluctuantes motus animi superductus rigor sanctæ deliberationis premit.

65. *Adversitas valentiores efficit sanctos.* — Potest etiam in gelu vel glacie præsentis vitæ adversitas designari, quæ dum [d] asperitate sua sanctos comprimit, valentiores reddit. Dum enim nos omnipotens Deus molestiis exerceri permittit, atque ad melioris vitæ statum interveniente tristitia provehit, miro consilio super futuram frugem gelu et glaciem gignit, ut electus quisque in hac vita, tanquam in hieme, adversa ventorum et frigorum toleret, et velut in æstiva serenitate postmodum fructus quos hic conceperit demonstret. Unde et sponsi voce unicuique animæ post hujus mundi turbines ad illa æternitatis amœna properanti dicitur: *Surge, propera, amica mea, formosa mea, et veni; jam enim hiems transiit, imber abiit et recessit* (*Cant.* II, 10). Et quia B [e] si sola nobis adsunt prospera solvimur, ad virtutes vero melius per adversa solidamur, recte subjungitur: [*Vet. XXVII.*] *In similitudinem lapidis aquæ durantur.* Mentes enim quæ per prospera molliter fluxerant constrictæ adversitatibus durescunt; et ad similitudinem lapidis aqua perducitur, quando infirmus quisque per acceptam desuper tolerantiam passiones sui Redemptionis imitatur. In similitudinem quippe lapidis aqua duruerat, cum ille prius impatiens persecutor postmodum Paulus dicebat: *Impleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea* (*Coloss.* I, 24).

66. *Et ad interna dona custodienda magis sollicitos.* — Et quia cum deprimuntur adversis, solertius interna dona custodiunt, recte additur: *Et superficies abyssi constringitur.* Solet enim lætitia arcana mentis aperire, atque aperiendo amittere; adversa vero cum nos exterius deprimunt, interius cautiores reddunt. Post gelu itaque vel glaciem superficies abyssi constringitur, quia mens nostra, ad conservanda profunda dona quæ acceperit, adversitatibus munitur. Abyssi enim suæ superficiem Isaias constrinxerat, cum dicebat: *Secretum meum mihi, secretum meum mihi* (*Isai.* XXIV, 16). Abyssi suæ superficiem Paulus constrinxerat, qui tot periculis ac adversitatibus insudans, sub prætextu cujusdam de semetipso loquitur, dicens: *Audivi arcana verba, quæ non licet homini loqui* (*II Cor.* XII, 4). Et rursum: *Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit* [f] *aliquid ex me* (*Ibid.*, 6). Qui igitur foris adversa tolerans, ne fortasse in laudibus deflueret, arcana sua aperire metuebat, quid aliud quam secretorum suorum abyssum per constrictam superficiem presserat? Sequitur:

CAPUT XXXI [*Rec. XVI*].

VERS. 31. — *Nunquid conjungere valebis micantes stellas Pleiades, aut gyrum Arcturi poteris dissipare?*

[a] Al., *et plerumque.*
[b] Laud., *exercere.*
[c] Laud., Ebroic. aliique Norm., *æternam mentis stabilitatem.* Corb. Germ., *per intent. mentis ætern. stabil.*
[d] Laud., Corb. Germ., Ebroic. aliique Norm., *sub asperitate.*

[e] Multa hic desunt in Edit. Gilot. et Vaticana, ubi legitur: *si sola nobis adsunt prospera, solidamur;* contra sancti Doctoris mentem, veram pietatem, ac Mss. fidem. In Anglic. enim, Normannis, Turon., Laud., Corb. Germ., etc., lectio nostra invenitur.
[f] Deest *aliquid* in Laud.

948 67. *Quid Pleiades et Arcturus. Dei omnipotentiam pensantes, infirmitatis nostræ admonemur.* — Pleiades stellæ ἀπὸ τοῦ πλείστου, id est a pluralitate vocatæ sunt. Ita autem vicinæ sibi et divisæ sunt conditæ, ut et simul sint, et tamen conjungi nequaquam possint, quatenus [a] vicinitate quidem conjunctæ sint, sed tactu disjunctæ. Arcturus vero ita nocturna tempora illustrat, ut in cœli axe positus per diversa se vertat, nec tamen occidat. Neque enim extra [b] se currens volvitur, sed in loco situs, in cunctis mundi partibus nequaquam casurus inclinatur. Quid ergo est quod homo ex terra factus, atque in terra positus (*Genes.* II, 7), de cœlesti administratione discutitur, quia Pleiades conjungere non valet, quas vicinas sibimetipsis conditas et pene conjunctas videt, quia Arcturi gyrum dissipare non potest, quem tamen cernere ipsa sua vertigine pene dissipatum potest? An ut in istis ministeriis auctoris potentiam pensans, infirmitatis suæ meminerit, et eum quem adhuc in majestate sua videre non poterat quam sit inæstimabilis in ipsa ministeriorum cœlestium gubernatione perpendat?

SENSUS MYSTICUS. — *Pleiadum nomine sancti designantur.* — 68. Sed cur ista loquimur, qui stimulo rationis urgemur, ut hæc verba mysticis sensibus gravida cognoscamus? [*Vet. XXVIII.*] Quid enim micantes Pleiades, quæ et septem sunt, aliud quam sanctos omnes denuntiant, qui inter præsentis vitæ tenebras septiformis Spiritus gratiæ nos lumine illustrant, qui ab ipsa mundi origine usque ad ejus terminum diversis temporibus ad prophetandum missi, et juxta aliquid sibi conjuncti sunt, et juxta aliquid disjuncti? Stellæ enim Pleiades, sicut supra dictum est, vicinitate sibi conjunctæ sunt, et tactu disjunctæ. Simul quidem sitæ sunt, et tamen lucis suæ [c] viritim radios fundunt. [d] Ita omnes sancti aliis atque aliis ad prædicandum temporibus apparentes, et disjuncti sunt per visionem suæ imaginis, et conjuncti per intentionem mentis. Simul micant, quia unum prædicant; sed non semetipsos tangunt, quia in divisis temporibus partiuntur.

69. *Omnes, etiam qui Christum præcesserunt, eum prædicant, et Trinitatis mysterium.* — Quam diversis temporibus Abel, Isaias, et Joannes apparuerunt! Divisi quidem fuerunt tempore, sed non prædicatione. Nam Abel Redemptoris nostri passionem significans, agnum in sacrificio obtulit (*Genes.* IV, 4), de cujus passione Isaias ait: *Sicut agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum* (*Isai.* LIII, 7). De quo Joannes quoque ait: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan.* I, 29). Ecce divisis A quidem temporibus missi, et tamen concorditer de Redemptoris nostri innocentia sentientes, eumdem agnum Joannes ostendendo, Isaias prævidendo, Abel offerendo locutus est; et quem Joannes in ostensione, quem Isaias in locutione, hunc Abel significando in manibus tenuit.

70. Quia igitur quomodo Pleiades stellæ de humanitate Redemptoris sibi concinant diximus, nunc quomodo in ostendenda unitate Trinitatis concorditer luceant demonstremus. Diversis quippe temporibus huic mundo David, Isaias et Paulus apparuit; sed tamen nullus eorum alteri diversum sensit, quia etsi semetipsos non noverant facie, unum tamen didicerant ex divina cognitione. David quippe ut auctorem omnium [e] Deum in Trinitate ostenderet, dixit: B *Benedicat nos Deus, Deus* 949 *noster, benedicat nos Deus* (*Psal.* LXVI, 8). Ac ne tertio Deum nominans tres Deos dixisse putaretur, illico unitatem ejusdem Trinitatis insinuans addidit: *Et metuant eum omnes fines terræ* (*Ibid.*). Qui enim non eos, sed eum subdidit, unum tria quæ dixerat intimavit. Isaias quoque cum laudem de unitate Trinitatis aperiret, Seraphim voces exprimens, ait: *Sanctus, sanctus, sanctus* (*Isai.* VI, 3); ac ne tertio sanctum nominans [f] unitatem divinæ substantiæ scindere videretur, adjunxit: *Dominus Deus sabaoth.* Quia ergo non domini dii, sed Dominus Deus addidit, unum existere quod tertio sanctum vocaverat indicavit. Paulus quoque ut operationem sanctæ Trinitatis ostenderet, ait, *Ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia* (*Rom.* C XI, 36). Atque ut unitatem ejusdem Trinitatis intimaret, protinus addidit: *Ipsi gloria in sæcula sæculorum, amen* (*Ibid.*). Qui igitur non ipsis, sed ipsi subdidit, unum [g] naturaliter, tria secundum personas innotuit, quod superius tertio idipsum dixit. Quasi ergo et uno in loco Pleiades sitæ sunt, quia de Deo concorditer sentiunt, et tamen semetipsas non tangunt, quia sicut dictum est per hujus mundi tempora diversa partiuntur.

71. *Sancti omnes fidei ac virtutum unanimitate conjunguntur.* — Quod bene ac breviter Ezechiel propheta describit, qui cum diversi generis animalia videre se diceret, adjunxit: *Junctæque erant pennæ eorum alterius ad alterum* (*Ezech.* I, 9). Pennæ quippe animalium alterius ad alterum junctæ sunt, D quia etsi dissimilia sunt quæ agunt, uno tamen eodemque sensu sibi sanctorum voces virtutesque sociantur. Et quamvis alius rationabiliter cuncta agendo sit homo, alius in passionibus fortis adversa mundi non timendo sit leo, alius per abstinentiam semetipsum vivam hostiam offerendo sit vitulus, alius se in alta [h] rapiendo contemplationis volatu sit

[a] Male in Edit., *vicinitate quadam.*

[b] Omittitur *se* in Laud., Corb. Germ. ac Pratel., aliisque Norm.

[c] Sic legendum ex Mss. Corb. Germ., Norm. et aliis, non *variatim*. *Viritim* hic opponitur particulæ *simul*; supra Vet. Ed. Paris. et Basil. habent *mistim*, sed corrupte.

[d] Laud., *ita sancti homines.*

[e] Ebroic. aliique Norm., Laudun. et Corb. Germ., *Deum Trinitatem ostenderet.*

[f] Turon., *tres deos dixisse putaretur, illico unitatem divinæ substantiæ adjunxit.*

[g] Id est, *secundum naturam*, et opponitur alteri membro, *secundum personas.*

[h] Laud., *sapiendo*

aquila, pennis se tamen dum velant tangunt, quia et confessione vocum, et virtutum sibi unanimitate junguntur. Quod quia solius divinæ virtutis est, et disjunctis temporibus missos in fidei prædicatione conjungere, et dissimilibus virtutibus præditos fulgore intentionis unire, recte dicitur, *Nunquid conjungere valebis micantes stellas Pleiades?* Ac si dicat ut ego, qui unus omnia impleo, atque in unitatis sensu electorum mentes implendo conjungo.

72. *Arcturus totam Ecclesiam significat. Docet fidei simul ac bonorum operum necessitatem.* — In Arcturo autem, qui per gyrum suum nocturna spatia non occasurus illustrat, nequaquam particulatim edita vita sanctorum, sed tota simul Ecclesia designatur, quæ fatigationes quidem patitur, nec tamen ad defectum proprii status inclinatur: gyrum laborum tolerat, sed ad occasum cum temporibus non festinat. Neque enim ad ima poli Arcturus cum nocturno tempore ducitur, sed dum ipse volvitur, nox finitur, quia nimirum dum sancta Ecclesia innumeris tribulationibus quatitur, præsentis vitæ umbra terminatur; eaque stante nox præterit, quia illa in sua incolumitate perdurante, mortalitatis hujus vita percurrit. [*Vet. XXIX.*] Est in Arcturo quod consideratius possimus intueri. In septem quippe stellis volvitur, ut modo quidem tres ad summa elevat, atque ad ima quatuor inclinat, modo **950** quatuor superius erigit, et tres inferius premit. Sancta quoque Ecclesia cum modo infidelibus Trinitatis notitiam, modo autem fidelibus virtutes quatuor, id est prudentiam, fortitudinem, temperantiam, justitiam prædicat, quasi rotatu prædicationis status sui speciem quodammodo immutat. Nam cum quibusdam de operibus suis gloriantibus confidentiam proprii laboris evacuat, et fidem Trinitatis exaltat, quid aliud facit nisi tres stellas Arcturus elevat, quatuor inclinat? Et dum quosdam bona opera non habentes de sola fide præsumere prohibet, sed operari enixius quæ præcepta sunt jubet, quid aliud Arcturus facit, nisi quatuor stellas erigit, tres deponit? Videamus quomodo tres elevet, quatuor deponat. Ecce per Paulum contra fidem de opere superbientibus dicitur: *Si Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum* (*Rom.* IV, 2). Quid enim Scriptura dicit? *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam* (*Genes.* XV, 6). Videamus quomodo quatuor elevet, tres deponat. Ecce per Jacobum [a] de fide contra opera superbientibus dicitur: *Sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est* (*Jac.* II, 26). Arcturus itaque volvitur, quia sancta Ecclesia juxta auditorum suorum mentes in diverso latere prædicationis arte versatur. Arcturus volvitur, quia hæc in noctis hujus tribulationibus rotatur. Sed hunc Arcturi gyrum quandoque Dominus dissipat, quia labores Ecclesiæ ad requiem permutat. Tunc et Pleiades plenius jungit, cum gyrum Arcturi destruit, quia tunc nimirum sancti omnes etiam visionis sibi specie copulantur, quando in fine mundi sancta Ecclesia ab his quos nunc sustinet laboribus solvitur. Dicat ergo: *Nunquid conjungere valebis micantes stellas Pleiades, aut gyrum Arcturi poteris dissipare?* Subaudis ut ego, qui tunc sanctorum vitam etiam per speciem [b] unio, cum gyrum universalis Ecclesiæ corporaliter solvo. Et quis hominum solius divinæ hoc esse virtutis ignorat? Sed ut cognoscat homo quid ipse sit, memoretur assidue quid solus Dominus possit.

73. *Rursum per Arcturum lex vetus, per Pleiades Novi Testamenti gratia signatur.* — Habemus adhuc quod de stellis Pleiadibus atque Arcturo aliud sentiamus. [c] Pleiades quippe ab Oriente, Arcturus vero ex parte Aquilonis surgit. [d] Quocumque autem se per gyrum suum Arcturus verterit, Pleiades ostendit; et cum lux diei jam vicina efficitur, stellarum ejus ordo [e] distenditur. Potest igitur per Arcturum, qui a plaga frigoris nascitur, lex; per Pleiades vero, quæ ab Oriente surgunt Testamenti Novi gratia designari. Quasi enim ab Aquilone lex venerat, quæ tanta subditos rigiditatis asperitate terrebat. Nam dum pro culpis suis alios præciperet lapidibus obrui, alios gladii morte mulctari, plaga torpens, et velut a sole charitatis aliena, præceptorum suorum semina plus premebat ex frigore quam ex calore nutriebat. Cujus oppressionis pondus Petrus horruerat, cum dicebat: *Quid tentatis Deum, imponere jugum super cervicem discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus* (*Act.* XV, 10)? Nec mirum quod per Arcturi septem stellas Testamentum Vetus exprimitur, quia et veneratione legis **951** dies septimus exstitit [f] venerabilis, et per hebdomadam integram constituti sacrificii vota tendebantur. Pleiades vero quæ ipsæ quoque, sicut superius diximus, septem sunt, Testamenti Novi gratiam tanto apertius indicant, quanto cuncti liquido cernimus, [g] quod per illam fideles suos Spiritus sanctus septiformis muneris lumine illustrat. Quaqua igitur se Arcturus vertit, Pleiades ostendit; quia per omne quod Testamentum Vetus loquitur Testamenti Novi opera nuntiantur. Sub textu enim litteræ tegit mysterium prophetiæ. Et quasi inclinat se Arcturus et demonstrat, quia ad dum spiritalem intellectum flectitur, significata per illud lux gratiæ septiformis aperitur. Et propinquante diei luce, stellarum ejus ordo [h] distenditur, quia postquam [i] per semetipsam nobis

[a] Corrupte in Gilot., Vatic., Gussanv. et aliis Ed. etiam antiq., *de fide sine opere*. Nam Anglic., Norm., Turon., Vindoc., Corb., Germ. aliique Mss. habent, *de fide contra opera*.

[b] Laud., *munio*.

[c] Ita Corb. Germ., Vindoc., Laud., Ebroic. aliique Norm., necnon plerique Editi. Corrupte vero in Gussanvil. legitur *Pleiadibus*.

[d] Al., *quaqua autem*, ut habes in Corb. Germ., Vindoc., Ebroic. aliisque Norm.

[e] Laud., *ostenditur*.

[f] Abest *venerabilis* a Mss. Corb. Germ., Laudun., Pratel. aliisque Norm.

[g] Iidem Cod., *quod per illud*, nimirum *testamentum*.

[h] Laud., *ostenditur*.

[i] Vindoc., *post semetipsam*.

Veritas innotuit, ab obsequiis carnalibus litteræ præcepta laxavit.

[*Vet. XXX.*] 74. *Christus solus omnes sancti Spiritus operationes in se manentes habuit.* — Redemptor autem noster in carne veniens Pleiades junxit, quia operationes septiformis Spiritus simul in se [a] et cunctas et manentes habuit. De quo per Isaiam dicitur: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, et requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis,* [b] *et replebit eum spiritus timoris Domini* (*Isai.* XI, 1). De quo Zacharias ait: *Super lapidem unum septem oculi sunt* (*Zach.* III, 9). Atque iterum: *Et in candelabro aureo lucernæ septem* (*Ibid.*, IV, 2). Nullus vero hominum operationes sancti Spiritus simul omnes habuit, nisi solus Mediator Dei et hominum, cujus est idem Spiritus, qui de Patre ante sæcula procedit. Bene ergo dicitur: *Super lapidem unum septem oculi sunt.* Huic enim lapidi septem oculos habere est simul omnem virtutem Spiritus septiformis gratiæ in operatione retinere. Alius namque prophetiam, alius scientiam, alius virtutes, alius genera linguarum, alius interpretationes sermonum juxta distributionem sancti Spiritus accipit (*I Cor.* XII, 8); ad habenda vero cuncta ejusdem Spiritus munera nemo pertingit. At vero conditor noster infirma nostra suscipiens, quia per divinitatis suæ potentiam simul se habere omnes sancti Spiritus virtutes edocuit, micantes procul dubio Pleiades junxit. Dum vero Pleiades jungit, Arcturi gyrum dissipat, quia dum semetipsum factum hominem habere cunctas sancti Spiritus operationes innotuit, in Testamento Veteri litteræ laborem solvit, ut fidelis quisque jam cum libertate spiritus illud intelligat cui prius in formidine inter tot discrimina serviebat. Audiat itaque beatus Job: *Nunquid conjungere valebis micantes stellas Pleiades?* Ac si aperte diceretur: Habere quidem lumina quarumdam virtutum potes, sed nunquid exercere simul omnes operationes sancti Spiritus sufficis? Me ergo conjungentem Pleiades in cunctis virtutibus contemplare, et tu de paucis ab elatione compescere. Audi quod dicitur: *Aut gyrum Arcturi poteris dissipare?* Ac si ei aperte diceretur: Et si ipse jam quæ recta sunt sentis, nunquid virtute tua etiam in alienis cordibus laborem grossioris intelligentiæ destruis? **952** Me itaque considera, qui carnalium stulta corrigo, dum me per carnis stultitiam manifesto, ut tanto magis hæc quæ putas virtutum tuarum fortia humilies, quanto nec vestigia meæ infirmitatis apprehendis. Quia vero in ipso dominicæ incarnationis mysterio aliis lux veritatis ostenditur, aliorum vero per scandalum corda tenebrantur, recte subjungitur:

CAPUT XXXII [*Rec. XVII*].

VERS. 32. — *Nunquid* [c] *producis luciferum in tempore suo, et vesperum super filios terræ consurgere facis?*

75. *Christus verus lucifer, maxime in resurrectione; vesper autem Antichristus. Huic juste subduntur homines terræ dediti.* — Pater quippe in tempore suo luciferum produxit, quia, sicut scriptum est: *Cum venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum, natum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret* (*Gal.* IV, 4). Qui natus ex Virgine, velut lucifer inter tenebras nostræ noctis apparuit, quia fugata obscuritate peccati, æternum nobis mane nuntiavit. Luciferum vero se innotuit, quia diluculo ex morte surrexit, et fulgore sui luminis mortalitatis nostræ terram caliginem pressit. Cui bene per Joannem dicitur: *Stella splendida et matutina* (*Apoc.* XXII, 16). Vivus quippe apparens post mortem, matutina nobis stellas factus est, quia dum in semetipso exemplum nobis resurrectionis præbuit, quæ lux sequatur indicavit. Vesperum vero super terræ filios Dominus consurgere facit, quia infidelibus Judæorum cordibus dominari Antichristum eorum merito exigente permittit. Qui idcirco a Domino huic vesperi juste subduntur, quia ipsi sponte sua filii terræ esse voluerunt. Terrena quippe et non cœlestia requirentes, [d] a perspicienda luciferi nostri claritate excæcati sunt; et dum præesse sibi vesperum expetunt, subsequentis damnationis æterna nocte merguntur. Hinc in Evangelio Dominus dicit: *Ego veni in nomine Patris mei, et non accepistis me; alius veniet in nomine suo, et ipsum recipietis* (*Joan.* V, 43). Hinc Paulus ait: *Eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo* [e] *mittit illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati* (*II Thess.* II, 10). Nequaquam ergo super eos vesper consurgeret, si cœli filii esse voluissent. Sed dum visibilia appetunt, amisso cordis lumine, sub noctis duce tenebrescunt.

[*Vet. XXXI.*] 76. *Sermo Dei qui electis lucifer est, reprobis fit vesper.* — Quod tamen si moraliter discutimus, quomodo quotidie agatur invenimus, quia nimirum et electis lucifer oritur, et reprobis Deo permittente vesper dominatur. Unus enim atque idem sermo Dei est in ore prædicantis. Quem dum isti gaudendo, illi vero invidendo audiunt, claritatem sibi luciferi in vesperi tenebras vertunt. Dum isti humiliter vocem sanctæ prædicationis accipiunt, quasi ad stellæ lucem oculos cordis aperiunt; dum vero illi benedicenti invident, et non salutis causam, sed elationis gloriam quærunt, prorumpente iniquitatis suæ vespere in somnum mortis oculos claudunt. Per occultum ergo judicium is qui electis est lucifer reprobis auditoribus fit vesper, quia exhortatione sancta [f] qua boni ad vitam redeunt pravi deterius in culpa moriuntur. Unde bene per Paulum dicitur:

[a] Longip., *et conjunctas innotuit et manentes habuit.*
[b] Laud., *et replevit.*
[c] Laud., *producens . . . . consurgere facies.*
[d] Laud., *ad perspiciendam . . . . claritatem.*
[e] Idem Codex, *mittit.*
[f] Vindoc., Ebroic. et al. Norm., *quam boni ad vitam audiunt.*

Christi **953** *bonus odor sumus Deo in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt; aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam* (*II Cor.* II, 15). Verbum itaque suum auditoribus esse luciferum simul et vesperum vidit, per quod et alios ab iniquitate suscitari, et e contra alios sopiri in iniquitate conspexit. Quod quia occultis Dei judiciis agitur, quæ in hac vita ab hominibus comprehendi non possunt, recto illic subdidit : *Et ad hæc quis tam idoneus* (*Ibid.*, 16)? Ac si diceret : Idonei quidem sumus ad hæc consideranda [a] quia fiunt, sed idonei non sumus ad hæc investiganda cur fiant. Unde hic quoque Dominus, quia aliis produci luciferum, aliis vero consurgere vesperum dixerat, ne perscrutari homo occulta Dei judicia audeat, illico subjungit :

CAPUT XXXIII [*Vet.* *XXXII*, *Rec.* *XVIII*].

Vers. 33. — *Nunquid nosti ordinem cœli, et pones rationem ejus in terra.*

77. *Judiciorum et prædestinationis Dei causas nemo scit; nemo scrutetur.* — Ordinem cœli nosse est supernarum dispositionum occultas prædestinationes videre. Rationem vero ejus in terra ponere, est ante humana corda talium secretorum causas aperire. Rationem videlicet cœli in terra ponere est supernorum judiciorum mysteria vel considerando discutere, vel loquendo manifestare. Quod utique facere in hac vita positus nullus potest. Ut enim a parvis ad majora veniamus, quis intelligat [b] quæ esse ratio secretorum potest, quod sæpe vir justus a judicio non solum non vindicatus, sed etiam punitus redeat, et iniquus ejus adversarius non solum non punitus, sed etiam victor abscedat? Quis intelligat cur vivit alius insidians mortibus proximorum, et moritur alius qui profuturus esset vitæ multorum? Alius culmen potestatis assequitur, qui non nisi lædere studet; alius tantummodo læsos defendere concupiscit, et tamen ipse oppressus jacet. Alius vacare appetit, et innumeris negotiis implicatur; alius negotiis **954** implicari desiderat, et coactus vacat. Alius male inchoans usque ad vitæ suæ terminum ad pejora protrahitur; alius bene incipiens per longitudinem temporum proficit ad augmenta meritorum. At contra, alius male vivens diu reservatur ut se corrigat, alius vero bene quidem videtur vivere, sed in hac vita eo usque durat [c] quoad in perversa prorumpat. Alius in errore infidelitatis natus in errore deficit, [d] alius in catholicæ fidei rectitudine genitus in catholicæ fidei rectitudine consummatur. E contra vero alius catholicæ matris ventre editus juxta vitæ terminum erroris voragine devoratur, alius autem vitam suam in catholica pietate consummat, qui ortus in perfidia cum lacte matris hauserat virus erroris. Alius celsitudinem [e] bene vivendi appetere et vult, et valet; alius nec vult, nec valet. Alius vult, et non valet; alius valet, et non vult. Quis ergo ista judiciorum cœlestium secreta discutiat? [f] Quis intelligat secretam lancem æquitatis occultæ? Ad cognoscendos quippe [g] istos judiciorum secretorum sinus nullus ascendit. Dicatur ergo homini, ut se nescire cognoscat; nescientem vero se cognoscat ut timeat; timeat ut humilietur, humilietur ne præsumat in se; non præsumat in se, ut conditoris sui auxilium requirat; et qui in se fidens mortuus est, auctoris sui adjutorium appetens vivat. Audiat itaque vir justus jam quidem se sciens, sed adhuc quæ supra se sunt nesciens : *Nunquid nosti ordinem cœli, et pones rationes ejus in terra?* id est, nunquid occultos ordines judiciorum cœlestium comprehendis, aut aperire humanis auribus sufficis? Beatus igitur Job de judiciorum incomprehensibilium investigatione requiritur, ac si ei aperte diceretur : Cuncta quæ pateris tanto tolerare patientius debes, quanto secretorum cœlestium ignarus cur hæc pateris nescis.

[a] In Gilot., Vatic., Gussanv. Ed., etc., legitur *quæ fiunt.* Melius *quia fiunt*, ut habent Mss. Corb. Germ., Anglic., Norm., Laud. et alii, ac vetus Ed. Paris. 1495, ut de cæteris sileamus.

[b] Editi, *quæ esse secretorum subtilitas potest.* Aliam lectionem prætulimus, quæ est Mss. Corb. Germ., Norm., Laud., Vindoc., annotaturque à Gussanv.

[c] Corb. Germ., Ebroic. aliique Norm., *quo ad perversa prorumpat.* Laud., *quod ad perversa prorumpat.*

[d] Multa hic omissa in Edit. Gussanv. supplevimus ex Mss. Corb. Germ., Norman., etc., necnon ex al. Edit. Attamen veteres Paris. 1488 et 1495 habent tantum, ut Gussanv., *alius in catholicæ fidei rectitudine consummatur.* Quæ deerant suppeditavit etiam Edit. Paris. 1518. Nostra lectio melius respondet alteri membro : *alius in errore infidelitatis natus in errore deficit.*

[e] Vindoc., Pratel. et alii, *bene vivendo.*

[f] In Edit., *quis intelligat discretam.* Mss. Anglic. et nostri habent, *secretam.*

[g] Turon. et Laud., *justos.*

LIBER TRIGESIMUS.

Expositionem octo versuum ultimorum capitis XXXVIII, *et totidem capitis* XXXIX, *complectitur. Ubi de Evangelii prædicatione præsertim plurima pie ac erudite sanctus Doctor edisserit.*

955 [*Vet. et Rec.* *I.*] 1. *Cur Job a Deo de tot tantisque interrogatus.* — Beatus Job talia utrumne fecerit, Domino interrogante, requiritur, qualia utique facere non potest homo, ut dum se ista facere non posse deprehendit, ad eum refugiat quem solum talia quia facere possit intelligit, atque ante oculos judicis sui magis potens appareat, si sua verius infirma cognoscat. Quod ergo mire a Domino fieri non ignoratur, de eo divina Job voce requiritur; diciturque ei :

CAPUT PRIMUM.

Cap. XXXVIII, vers. 34.—*Nunquid elevabis in nebula vocem tuam, et impetus aquarum operiet te?*

2. *In nebula verbum Dei spargitur, dum infidelibus annuntiatur.* — Vocem quippe suam in nebula Dominus elevat, quando per prædicatorum suorum lin-

quas [a] ad caliginosa corda infidelium exhortationem format; eumque aquarum impetus operit, dum bene agentia membra ejus turba resistentium populorum premit. Hinc est enim quod scriptum est : *Factum est verbum Domini ad Jeremiam dicens : Sta in atrio domus Domini,* [b] *loquens ad omnes civitates Juda, de quibus veniunt, ut adorent in domo Domini, universos sermones quos ego mandavi tibi* (*Jerem.* XXVI, 2). Et paulo post : *Et audierunt sacerdotes et prophetæ et omnis populus Jeremiam loquentem verba hæc in domo Domini. Cumque complevisset Jeremias loquens, apprehenderunt eum sacerdotes et prophetæ et omnis populus, dicens : Morte moriatur, quare prophetavit in nomine Domini* (*Ibid.*, 7)? Ecce in nebula Dominus vocem levavit, quia obscuras mentes superbientium directo propheta corripuit. Ecce aquarum impetus eum protinus operuit, quia ab insurgentibus populis, et causa suæ correptionis instigatis, ipse in Jeremia cuncta pertulit, qui correptionis verba mandavit. Per semetipsum quoque Dominus in nebula vocem levavit, quando præsentem se etiam assumpto corpore exhibens, multa suis persecutoribus sed figuris ænigmatum velata prædicavit. [c] In nebula vocem levavit, quia veritatem suam non secuturis infidelibus quasi per caliginem sonuit. Unde et bene in libris Regum scriptum est : *Nebula implevit domum Domini, et non poterant sacerdotes ministrare propter nebulam* (*III Reg.* VIII, 10, 11). Exigentibus enim meritis, dum superbi Judæorum pontifices divina mysteria per parabolas audiunt, sacerdotes in domo Domini quasi propter nebulam ministrare nequiverunt. Qui et in Testamento Veteri dum sensus mysticos litteræ velamine coopertos inter obscuras allegoriarum caligines investigare despiciunt, debitum fidei suæ ministerium propter nebulam perdiderunt. Quibus et nunc in nebula doctrinæ suæ vocem Dominus protulit, cum de se etiam **956** aperta narravit. Quid est enim apertius quam : *Ego et Pater unum sumus* (*Joan.* X, 30)? Quid apertius dicere quam : *Antequam Abraham fieret, ego sum* (*Joan.* VIII, 58)? Sed quia auditorum mentes infidelitatis caligo repleverat, quasi emissum solis radium nebula interjacens abscondebat.

[*Vet. II.*] 3. *Verbi divini prædicatores impetus aquarum operit, cum in eos infideles sæviunt.* — Ad hanc namque elevationem vocis eum protinus aquarum impetus operuit, quia contra illum mox sæviens populorum turba surrexit. Scriptum quippe est : *Propterea ergo quærebant eum Judæi* [d] *interficere, quia* A *non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo* (*Joan.* V, 18). De hoc aquarum impetu per Prophetam clamat : [e] *Circumdederunt sicut aqua tota die, circumdederunt me simul* (*Psal.* LXXXVII, 18). Et rursum : *Salvum me fac, Deus,* [f] *quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam* (*Psal.* LXVIII, 2). Quas profecto aquas in semetipso ante mortem, in suis autem et post ascensionem pertulit. Hinc est enim quod et de superioribus clamat : *Saule, Saule, quid me persequeris* (*Act.* IX, 4)? Ecce jam cœlum conscenderat, et tamen adhuc eum Saulus aquarum [g] infidelium impetu persequens, et tumidior cæteris unda tangebat. Ipse quippe est qui per bonos recta loquitur, ipse qui in bonorum passione laceratur. Ut ergo mirifica Dominus B charitatis unitate, monstraret se esse qui indignis auditoribus per sanctorum suorum ora prædicat, ait : *Nunquid elevabis in nebula vocem tuam?* Ut vero ostenderet se esse qui in sanctis suis omnia adversa pateretur, subdidit : *Et impetus aquarum operiet te?* subaudis ut me, quem [h] iniqui omnes neque per prædicantes sanctos loquentem intelligunt, neque per morientes patientem vident. Narrat ergo Dominus quod ab hominibus patitur, ut dolor afflicti hominis mitigetur, ac si illi aperte dicat : Mea subtiliter pensa, et tua æquanimiter tempera. Multo enim minus est te vulnera quam me humana tolerare.

4. *Ad arcanas inspirationes Dei etiam justorum corda caligant.*—Adhuc tamen verba hæc subtilius perscrutari possumus, si inter dona cœlestia nostra sollicite corda pensamus. Jam quidem [i] fideles sumus, C jam quæ audimus superna credimus, jam quæ credimus amamus. Sed dum quibusdam supervacuis curis premimur, obducta confusione caligamus; et cum nobis etiam talibus mira quædam Dominus de se sentienda insinuat, quasi in nebula vocem levat. Dum [j] caliginosis nostris mentibus semetipsum loquitur, velut in nebula is qui non cernitur auditur. Summa sunt namque quæ de illo cognoscimus, sed tamen adhuc eum in secreta inspiratione qua instruimur non videmus. Qui igitur **957** cordibus nostris præbet quidem locutionem, sed occultat speciem, velut in nebula format vocem. Sed ecce jam verba Dei intrinsecus [k] semetipsum loquentis audimus, jamque amori ejus qua continuatione, quo studio inhærere D debeamus agnoscimus, et tamen ab internæ considerationis culmine ad consueta nostra ex ipsa mortalitatis hujus mutabilitate relabimur, [l] et imminentium peccatorum male sedula importunitate tenta-

[a] Mss. Val. Cl. trigesimum librum Moral. reliquosque continens, *ad caligosa corda*; sic etiam habet Corb. Germ.

[b] Corb. Germ., Vindoc., Pratel. aliique Norm., Val. Cl. et alter Laud., qui, priori deficiente, nobis suppeditat reliquos Moral. libros, *et loqueris.*

[c] Pratel., *in nebula autem.*

[d] Pratel., *occidere.*

[e] Textum hunc mancum ac mutilum in Gilot., Vatic., Gussanv., sed integrum repertum in Mss. Anglic. et nostris perfecimus. Nempe in prædictis Edit. tantum legitur, *circumdederunt me simul.*

[f] Val. Cl., *quoniam introierunt.*

[g] Deest *infidelium* in Prat.

[h] Vindoc., Ebroic. et alii Norm., *iniqui homines.*

[i] Vindoc., Pratel., Utic., *fide fideles sumus.*

[j] Corb. Germ., Val. Cl. et Laud., *dum caligosis.* Iidem præterea cum Vindoc., Pratel. et al. Norm., habent, *mentibus semetipsum loquitur*, expuncta particula *per*, quæ est in Vulgatis aliis hic et paulo infra.

[k] Editi, *per semetipsum.* Non admittunt *per* Mss. Vindoc., Corb. Germ., Laud., Val. Cl. et alii superius laudati.

[l] Edit. Basil. 1514, Paris. 1518 et 1571, Vaticana, Gussanv., et *imminentium peccatorum mole sedula*

mur. Cum ergo cæcis nostris mentibus subtilia de semetipso insinuat, in nebula vocem levat.

[*Vet. III.*] 5. *Tentationibus intellectum de Deo obruentibus, ipse Deus quasi aquis operitur. Deus nos, ne quidem dum respuitur, non relinquit.* — Cum vero tentatione vitiorum ipse de Deo noster intellectus [a] opprimitur, quasi aquarum impetu in voce sua Deus operitur. Tot enim super illum aquas mittimus, [b] quot post inspirationem ejus gratiæ, cogitationes illicitas in corde versamus. Nec tamen nos [c] vel oppressos deserit, nam illico ad mentem redit, tentationum nebulas discutit, imbrem compunctionis infundit, et subtilis intelligentiæ solem reducit; atque sic ostendit quantum nos diligit, qui nos nec cum respuitur relinquit, ut saltem sic erudita humana conscientia ad se tentationes erubescat admittere, quam Redemptor suus et vagantem non cessat amare. Hoc in nobis per semetipsum tolerat, hoc ab infidelibus per suos quotidie prædicatores portat. [d] Ejus enim donum suborta in nobis tentatione repellitur, et tamen ab infundendo intrinsecus munere nequaquam nostra infirmitate revocatur. Ejus publice verba respuuntur, et tamen ab eroganda gratiæ largitate nulla infidelium iniquitate compescitur. Nam cum pravi homines prædicamenta despiciunt, adjungit etiam miracula quæ venerentur. Unde post editam vocem, post inundantium aquarum impetum, apte subjungitur :

CAPUT II [*Rec. II*].

VERS. 35. — *Nunquid* [e] *mittes fulgura, et ibunt, et revertentia dicent tibi, Adsumus?*

6. *A Deo exeunt sancti prædicatores et ad eum revertuntur, miracula quibus coruscant, illi soli tribuendo.* — Fulgura quippe ex nubibus exeunt, [f] sicut miraopera ex sanctis prædicatoribus ostenduntur. Qui, ut sæpe diximus, idcirco nubes vocari solent, quia et coruscant miraculis, et verbis pluunt. Et quia humana corda, postquam per prædicationem mota non fuerint, istis miraculorum fulgoribus conturbantur, Propheta attestante didicimus, qui ait : *Fulgura multiplicabis, et conturbabis eos* (*Psal.* xvii, 15). Ac si diceret : Dum verba prædicationis tuæ non audiunt, per prædicantium miracula conturbantur. Unde alias scriptum est : *In lumine jacula tua ibunt, in splendore* [g] *fulgoris armorum tuorum* (*Habac.* iii, 11). Jacula Dei in lumine ire est verba ejus aperta veritate resonare. Sed quia sæpe homines verba vitæ etiam intellecta despiciunt, adjunguntur etiam miracula. Unde illic subdidit : *In splendore fulgoris armorum tuorum.* Fulgor quippe armorum est claritas miraculorum. Armis namque nos tuemur, jaculis adversa destruimus. Arma ergo cum jaculis sunt miracula cum prædicamentis. Sancti enim prædicatores verbis suis quasi quibusdam jaculis adversarios feriunt; **958** armis vero, id est miraculis, semetipsos tuentur, ut et quantum sint audiendi sonent per impetum jaculorum, et quantum sint reverendi clarescant per arma miraculorum. [*Vet. IV.*] Dicitur ergo ad beatum Job : *Nunquid mittes fulgura, et ibunt, et revertentia dicent tibi, Adsumus?* subaudis ut mihi. Vadunt enim fulgura cum prædicatores miraculis coruscant et superna reverentia auditorum corda transfigunt. Revertentia vero dicunt, Adsumus, cum non sibi, sed Dei viribus tribuunt quidquid se fortiter egisse cognoscunt. [h] Quid est ergo Deo dicere, Adsumus? Quoddam namque in hoc verbo obsequium declaratur. Revertentes itaque prædicatores sanctos dicere est, adsumus, illi laudem tribuere gratiæ a quo se accepisse sentiunt victoriam pugnæ, ne sibi tribuant quod operantur. Et ire quidem fulgura operando possunt, sed reverti superbiendo non possunt.

7. *Id præstitit Petrus.* — Videamus itaque fulgur vadens; claudo cuidam ait Petrus : *Argentum et aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do : In nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula. Et apprehensa ejus manu dextera allevavit eum, et pro inus consolidatæ sunt bases ejus et plantæ, et exiliens stetit, et ambulabat* (*Act.* iii, 6). Sed cum de hoc facto Judæorum fuisset turba commota, [i] videamus nunc fulgur rediens, quod ait : *Viri Israelitæ, quid admiramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare? Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, Deus patrum nostrorum glorificavit Filium suum Jesum* (*Ibid.*, 12). Et paulo post : *Cujus nos testes sumus, et in fide nominis ejus hunc,* [j] *quem vidistis et nostis, confirmavit nomen ejus, et fides quæ per eum est* [k] *dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium* [l] *vestrum.* Ivit ergo fulgur cum Petrus miraculum fecit, rediit cum non sibi tribuit, sed auctori quod fecit. Vadunt fulgura cum prædicatores sancti mira opera ostendunt, sed revertendo dicunt adsumus, cum in eo quod faciunt ad potentiam auctoris recurrunt.

8. *Prædicatores ad publicum operationis missi, ad secretum contemplationis redire curent.* — Quod tamen intelligi et aliter potest. Fulgura etenim, sicut superius dictum est, sancti viri mittuntur et eunt cum a secreto contemplationis ad publicum operationis

import. Hallucinationem correximus ex Mss. Anglic., Norm., Corb. Germ., Laud., etc., necnon ex vet. Edit. Paris. 1495.

[a] Vindoc., Pratel., Utic., *supprimitur.*

[b] Corb. Germ., Turon., Norm., Laud., Val. Cl., Longip., ita habent, non *post inseparationem*, ut legitur in Edit. recent., corruptissime.

[c] Val. Cl. *vel oppressus*, scilicet Deus, qui superius dicitur *opertus*. Legitur tamen in aliis Mss. *vel oppressos*. Corb. Germ., habent utr. lect.

[d] Vindoc., *Ecce ejus donum.*

[e] Turon. et Corb. Germ., *mittis*, quod etiam legitur in nonnullis Edit.

[f] Ita Turon., Corb. Germ., plerique Norm., Laud., Val. Cl. et vet. Vulgati, a quibus deficientes recent. habent, *cum mira.*

[g] Laud. et Val. Cl., *fulguris*, et ita infra.

[h] Pratel., *quid est enim.*

[i] Corb. Germ., Pratel., et Utic., *Videamus nunc fulgur rediens. Ait :* Viri.

[j] Vindoc. et pler. Norm., *quem videtis*

[k] Vindoc., *dedit illi integram.*

[l] Laud., *nostrum.*

exeunt. Mittuntur et vadunt cum ex abscondito speculationis intimæ in activæ vitæ latitudinem diffunduntur. Sed revertentes dicunt Deo, adsumus, quia post opera exteriora quæ peragunt semper ad sinum contemplationis recurrunt, ut illic ardoris sui flammam reficiant, et quasi ex tactu supernæ claritatis ignescant. Citius enim [a] inter ipsa licet bona exteriora opera frigescerent, nisi intentione sollicita ad contemplationis ignem incessanter redirent. Unde bene per Salomonem dicitur : *Ad locum, de quo exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant* (*Eccle.* I, 7). Ipsi quippe illic flumina qui hic fulgura sunt vocati. [b] Quia enim corda audientium rigant, flumina ; quia vero accendunt, fulgura memorantur. De quibus **959** alias scriptum [c] est : *Elevaverunt flumina, Domine ; elevaverunt flumina voces suas* (*Psal.* XCII, 3). Et rursum : *Illuxerunt fulgura ejus orbi terræ* (*Psal.* XCVI, 4). Ad locum ergo de quo exeunt flumina revertuntur, quia sancti viri etsi a conspectu creatoris sui, cujus claritatem mente conspicere conantur, foras propter nos ad activæ vitæ ministerium veniunt, incessanter tamen ad sanctum contemplationis studium recurrunt, et si in prædicatione sua exterius nostris auribus per corporalia verba se fundunt, mente tamen tacita ad considerandum semper ipsum fontem luminis revertuntur. De quibus et bene dicitur : *Ut iterum fluant.* Nisi enim ad contemplandum Deum sollicita semper mente recurrerent, nimirum [d] interna siccitas etiam exteriora prædicationis eorum verba siccaret. Sed dum videre Deum indesinenter sitiunt, quasi decursura foras flumina intus semper oriuntur, quatenus illic amando sumant unde ad nos prædicando defluant. Dicatur igitur recte : *Nunquid mittes fulgura, et ibunt, et revertentia dicent tibi, Adsumus?* Subaudis ut ego, qui prædicatores meos cum voluero post contemplationis gratiam ad activæ vitæ ministerium compono ; quos tamen semper a bonis exterioribus ad internum culmen contemplationis revoco, ut modo jussi ad exercenda opera exeant, modo revocati ad speculationis studium apud me familiarius vivant. Revertentes itaque dicunt Adsumus, quia quamvis per exteriora acta parum quid contemplationi deesse videantur, per ardorem tamen desiderii, quem in mente sua continue accendunt, obsequentes Deo suam præsentiam ostendunt. Adsumus namque dicere est præsentes se amando monstrare. Sequitur :

CAPUT III [*Rec. III*].

VERS. 36. — *Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam?*

9. *Prædicatoribus per gallum diem cantu prænuntiantem figuratis, data a Deo intelligentia. Galli hujus cur lumbi succincti.* — Qui hoc loco alii galli nomine

A designantur, nisi modo alio repetiti iidem prædicatores sancti, qui inter tenebras vitæ præsentis student venturam lucem prædicando, quasi cantando, nuntiare? Dicunt enim : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit* (*Rom.* XIII, 12). Qui vocibus suis [e] somnum nostri torporis excutiunt, clamantes : *Hora est jam nos de somno surgere* (*Rom.* XIII, 11). Et rursum : *Evigilate, justi, nolite peccare* (*I Cor.* XV, 34). [*Vet. V.*] De hoc gallo rursum scriptum est : *Tria sunt quæ bene gradiuntur, et quartum quod feliciter incedit : leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit occursum ; gallus succinctus lumbos, et aries, nec est rex qui resistat ei* (*Prov.* XXX, 29). Ipse quippe hoc loco leo ponitur de quo scriptum est : *Vicit leo de tribu Juda* (*Apoc.* V, 5). Qui fortissimus bestiarum dicitur, quia in illo hoc quod infirmum est Dei, fortius est hominibus (*I Cor.* I, 25). Qui ad nullius pavet occursum. Dicit enim : *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam* (*Joan.* XIV, 30). Gallus succinctus lumbos, id est prædicatores sancti inter [f] hujus noctis tenebras verum mane nuntiantes. Qui succincti lumbos sunt, quia a membris suis luxuriæ fluxia restringunt. In lumbis quippe luxuria est. Unde et eisdem a Domino dicitur : *Sint lumbi vestri præcincti* (*Luc.* XII, 35). Et aries, nec est rex qui resistat ei. Quem alium hoc loco arietem accipimus nisi primum intra Ecclesiam ordinem sacerdotum? De quibus scriptum est : *Afferte Domino filios arietum* (*Psal.* XXVIII, 1) ; qui per exempla sua gradientem **960** populum, quasi subsequentem ovium gregem

C trahunt. Quibus spiritaliter recteque viventibus nullus rex sufficit omnino resistere, quia quilibet persecutor obviet, intentionem eorum non valet præpedire. Sciunt enim ad eum quem desiderant, et anxie currere, et moriendo pervenire. Ponitur ergo primus leo, secundus gallus, tertius aries. Apparuit enim Christus, deinde sancti prædicatores apostoli, et tunc demum spiritales patres Ecclesiarum præpositi, videlicet duces gregum, quia doctores sequentium populorum.

10. *Antichristus elevatus in sublime, stultus apparebit. In hac vita non omne quod bene, feliciter, nec omne quod feliciter, bene.* — Sed hæc adhuc melius affirmamus, si ejusdem loci etiam reliqua exponendo subjiciamus. Nam quia post hæc et Antichristus

D apparebit, hoc illic quartum subdidit, dicens : *Et qui stultus apparuit, postquam elevatus est in sublime. Si enim intellexisset, ori imposuisset manum* (*Prov.* XXX, 32). Ipse quippe in sublime elevabitur, cum Deum se esse mentietur. Sed elevatus in sublime stultus apparebit, quia in ipsa elevatione sua per adventum veri judicis deficiet. Quod si intellexisset, ori imposuisset manum ; id est,

[a] Corb. Germ., Laud., Val. Cl., pler. Norm., *in ipsa.*

[b] Sic Mss. omnes. At Editi : *quia enim..... rigant flumina dicuntur quia vero accendunt fulgura vocantur.*

[c] Al., *vocem tuam*, ut leg. in Laud. et Val. Cl.

[d] Mendose in Corb. Germ., et in omnibus Edit. quos consuluimus legitur *interna cæcitas.* Corrupto huic loco medelam attulimus ex Mss. Ebroic. et aliis Norman.

[e] Vulgati, *somnum..... excitant.* Omnes Mss. Anglic., Norm., Turon., Vindoc., Laud., Val. Cl., Corb., Germ., Longip., habent, *excutiunt.* Ita etiam vet. Edit. Paris., et Basileensis.

[f] Turon., *hujus mundi.*

si supplicium suum cum superbire exorsus est prævidisset, bene aliquando conditus [a] in tantæ jactationem superbiæ non fuisset elatus. De quo nequaquam moveat quod superius dictum est : *Quartum quod incedit feliciter* (*Ibid.*, 29). Tria quippe incedere bene dixit, et quartum feliciter. Non enim omne quod feliciter, bene; neque in hac vita omne quod bene, feliciter. Nam leo, gallus, et aries bene incedunt, sed non hic feliciter, quia persecutionem bella patiuntur. Quartum vero feliciter, et non bene incedit, quia in fallacia sua Antichristus gradietur, sed juxta breve tempus vitæ præsentis ipsa illi fallacia prosperabitur, sicut de eo sub Antiochi specie per Danielem dictum est : *Robur datum est ei contra juge sacrificium, propter peccata, et prosternetur veritas in terra, et faciet et prosperabitur* (*Dan.* VIII, 12). Quod Salomon ait : *Incedit feliciter*, hoc Daniel dicit *prosperabitur*. Juxta hoc itaque testimonium quod per Salomonem dicitur : *Gallus succinctus lumbos* (*Prov.* XXX, 31), apte etiam hoc loco gallum sanctos prædicatores accipimus. Ad se ergo cuncta referens Dominus dicit : *Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? vel quis dedit gallo intelligentiam?* Ac si diceret : In cor hominis humanæ sapientis supernæ sapientiæ gratiam quis infudit? vel ipsis sanctis prædicatoribus quis, nisi ego, [b] intelligentiam dedit, ut sciant quando vel quibus debeant venturum mane nuntiare? Idcirco enim quando et quid agant sentiunt, quia hoc intrinsecus me revelante cognoscunt. Notandum vero est quod sapientia divinitus inspirata in visceribus hominis ponitur, quia nimirum quantum ad electorum numerum spectat, non in solis vocibus, sed etiam in sensibus datur, ut juxta quod loquitur lingua vivat conscientia, et lux ejus tanto clarius resplendeat in superficie quanto verius inardescit in corde.

[*Rec. IV.*] 11. *Quantum animarum rectores discretione indigeant.* — Magni autem laboris est hoc quod additur : *Vel quis dedit gallo intelligentiam*, subtiliori adhuc expositione discutere. Intelligentia quippe doctorum tanto esse subtilior debet, quanto se ad penetranda invisibilia exercet, quanto nil materiale discutit, quanto et per vocem corporis loquens, **961** omne quod est corporis transit. Quæ profecto nullatenus summis congrueret, nisi cantanti eam gallo, id est prædicanti doctori, ipse summorum conditor ministraret. Intelligentiam quoque gallus accepit, ut prius nocturni temporis horas discutiat, et tunc demum vocem excitationis emittat, quia videlicet sanctus quisque prædicator in auditoribus suis prius qualitatem vitæ considerat, et tunc demum ad erudiendum congruam vocem prædicationis format. Quasi enim horas noctis discernere [c] est peccatorum merita dijudicare, quasi horas noctis discernere est actionum tenebras apta increpationis voce corripere. Gallo itaque intelligentia desuper tribuitur, quia doctori veritatis, virtus discretionis, ut noverit, quibus, quid, quando, vel quomodo inferat, divinitus ministratur.

[*Vet. VI.*] 12. *Exhortatio quæ quibusdam prodest aliis nocet.* — Non enim una eademque cunctis exhortatio convenit, quia nec cunctos par morum qualitas astringit. [d] Sæpe enim aliis officiunt quæ aliis prosunt. Nam et plerumque herbæ quæ hæc animalia reficiunt, alia occidunt; et lenis sibilus equos mitigat, catulos instigat; et medicamentum quod hunc morbum imminuit, alteri vires jungit; et panis qui vitam fortium roborat, parvulorum necat. Pro qualitate igitur audientium formari debet sermo doctorum, et ad sua singulis congruat, et tamen a communis ædificationis arte nunquam recedat. Quid enim sunt intentæ mentes auditorum, nisi quasi quædam in cithara tensiones stratæ chordarum? quas tangendi artifex, ut non sibimetipsis dissimile canticum faciant, dissimiliter pulsat. Et idcirco chordæ consonam modulationem reddunt, quia uno quidem plectro, sed non uno impulsu feriuntur. Unde et doctor quisque, ut in una cunctos virtute charitatis ædificet, ex una doctrina, sed non una eademque exhortatione tangere corda audientium debet.

13. *Pro singulorum qualitate, varia monita dentur.* — [e] Aliter namque viri, aliter admonendæ sunt feminæ; aliter juvenes, aliter senes; aliter inopes, aliter locupletes; aliter læti, aliter tristes; aliter subditi, aliter prælati; aliter servi, aliter domini aliter hujus mundi sapientes, aliter hebetes; aliter impudentes, aliter verecundi; aliter protervi, aliter pusillanimes; aliter impatientes, aliter patientes; aliter benevoli, aliter invidi; aliter simplices, aliter impuri; aliter incolumes, aliter ægri; aliter qui flagella metuunt, et propterea innocenter vivunt; aliter qui sic in iniquitate duruerunt, ut nec per flagella corrigantur; aliter nimis taciti, aliter multiloquio vacantes; aliter timidi, aliter audaces; aliter pigri, aliter præcipites; aliter mansueti, aliter [f] iracundi; aliter humiles, aliter elati; aliter pertinaces, aliter inconstantes; aliter gulæ dediti, aliter abstinentes; aliter qui sua misericorditer tribuunt, aliter qui aliena rapere contendunt; aliter qui nec aliena rapiunt, nec sua largiuntur, aliter qui et ea quæ habent sua tribuunt, et aliena rapere non desistunt; aliter discordes, aliter pacati; aliter seminantes jurgia, aliter pacifici; aliter admonendi sunt qui sacræ legis verba non recte intelligunt, aliter qui recte quidem intelligunt, sed hæc humiliter **962** non loquuntur; aliter qui, cum prædicare digna valeant, præ [g] nimia humilitate formidant, aliter quos a prædicatione imperfectio vel ætas prohibet, et tamen præcipitatio impellit; aliter qui in hoc quod temporaliter appe-

[a] Norm. et Val. Cl., *in tanta jactatione superbiæ.*
[b] Val. Cl., *intelligentiam dedi.*
[c] Vitiose in Gilot., Vatic., Gussanv., etc., legitur, *est prædicatorum*. Errorem detexerunt Mss. Corb. Germ., Anglic., Norm., Val. Cl., nec non vet. Edit. Paris. et Basil
[d] Val. Cl. et Corb. Germ., *sæpe autem.*
[e] De his fusissime in Pastoralis Regulæ libro, quem jam tunc meditabatur sanctus Doctor, ut ex sequentibus patet.
[f] Pratel. aliique Norm. et Val. Cl., *aliter iracundi, aliter pertinaces, aliter inconstantes, aliter qui sua jam*, etc.
[g] Deest *nimia* in iisdem Cod.

tum prosperantur, aliter qui quidem quæ mundi A sunt concupiscunt, sed tamen adversitatis labore fatigantur; aliter conjugiis obligati, aliter a conjugii nexibus liberi; aliter commistionem carnis experti, aliter ignorantes; aliter qui peccata deplorant operum, aliter qui cogitationum; aliter qui commissa plangunt, nec tamen deserunt; aliter qui deserunt, nec tamen plangunt; aliter qui illicita quæ faciunt etiam laudant, aliter qui accusant prava nec tamen devitant; aliter qui repentina [a] concupiscentia superantur, aliter qui in culpa ex consilio ligantur; aliter qui licet minima, crebro tamen illicita faciunt, atque aliter qui se a parvis custodiunt, sed aliquando in gravibus demerguntur; aliter qui bona nec inchoant, aliter qui inchoata minime consummant; aliter qui mala occulte agunt, et bona pu- B blice, aliter qui bona quæ faciunt abscondunt, et tamen quibusdam factis publice mala de se opinari permittunt. Et quidem de singulis quis sit admonitionis ordo subtiliter insinuare debuimus, sed formidata locutionis prolixitate præpedimur. Auctore autem Deo [b] in alio opere id explere appetit animus, si tamen laboriosæ hujus vitæ [c] adhuc aliquantulum tempus [d] restaverit.

[*Vet. VII.*] 14. ***Iniqui altis et magnis vocibus increpandi, lenibus et blandis admonendi qui ab iniquitate recesserunt.*** — Habemus vero aliud quod de galli hujus intelligentia considerare debeamus, quia profundioribus horis noctis valentiores [e] ac productiores edere cantus solet, cum vero matutinum jam tempus appropinquat, leniores et minutiores omnimodo C voces format. In quibus galli hujus intelligentia quid nobis innuat considerata prædicatorum discretio demonstrat. Qui cum iniquis adhuc mentibus prædicant, altis et magnis vocibus æterni judicii terrores intimant, quia videlicet quasi in profundæ noctis tenebris clamant. Cum vero jam auditorum suorum cordibus veritatis lucem adesse cognoscunt, clamoris sui magnitudinem in lenitatem dulcedinis vertunt, et non tam illa quæ sunt de pœnis terribilia quam ea quæ sunt blanda de præmiis proferunt. Qui etiam minutis tunc vocibus cantant, quia appropinquante mane subtilia quæque de mysteriis prædicant, ut sequaces sui eo minutiora quæque de cœlestibus audiant, quo loci veritatis appropinquant, et quos dormientes longus galli clamor excitaverat, [f] succisior D vigilantes delectet; quatenus correcto cuilibet de regno cognoscere subtiliter dulcia libeat, [g] qui prius adversa de judicio formidabat. Quod bene per Moysen exprimitur, cum ad producendum exercitum tubæ clangere concisius jubentur. Scriptum namque est : *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles* (*Num.* x, 2). Et paulo post : *Cum concisus clangor increpuerit, movebuntur castra* (*Ibid*, 5). Per duas enim tubas exercitus ducitur, quia per duo præcepta charitatis ad procinctum fidei populus vocatur. Quæ idcirco argenteæ fieri præcipiuntur, ut prædicatorum verba lucis nitore pateant, 963 et auditorum mentem nulla sui obscuritate confundant. Idcirco autem ductiles, quia necesse est ut hi qui venturam vitam prædicant tribulationum præsentium tunsionibus crescant. Bene autem dicitur : *Cum concisus clangor increpuerit, movebuntur castra* (*Num.* x, 5), quia nimirum prædicationis sermo cum subtilius ac minutius agitur, auditorum corda contra tentationum certamina ardentius excitantur.

15. ***Qui alios ex officio adhortantur, prius se in bonis operibus exerceant.*** — Est adhuc aliud in gallo solerter intuendum, quia cum jam edere cantus parat, prius alas excutit, et semetipsum feriens, vigilantiorem reddit. Quod patenter cernimus, si sanctorum prædicatorum vitam vigilanter videamus. Ipsi quippe cum verba prædicationis [h] movent, prius se in sanctis actionibus exercent, ne in semetipsis torpentes opere, alios excitent voce; sed ante se per sublimia facta excutiunt, et tunc ad bene agendum alios sollicitos reddunt. Prius cogitationum alis semetipsos feriunt, quia quidquid in se inutiliter torpet, sollicita investigatione deprehendunt, districta animadversione corrigunt. Prius sua punire fletibus curant, et tunc quæ aliorum sunt punienda denuntiant. Prius ergo alis insonant quam cantus emittant, quia antequam verba exhortationis proferant omne quod locuturi sunt operibus clamant; et cum perfecte in semetipsis vigilant, tunc dormientes alios ad vigilias vocant.

16. ***Ut recte suo munere defungantur prædicatores et doctores, habent a Deo.*** — Sed unde tanta hæc doctori intelligentia, ut et sibi perfecte vigilet, et dormientes ad vigilias sub quibusdam clamoris provectibus vocet, ut et peccatorum tenebras prius caute discutiat, et discrete postmodum lucem prædicationis ostendat, ut singulis juxta modum et tempora congruat, et simul omnibus quæ illos sequantur ostendat? Unde ad tanta [i] et tam subtiliter tenditur, nisi intrinsecus ab eo a quo est conditus doceatur? Quia ergo laus tantæ intelligentiæ non prædicatoris virtus est, sed auctoris, recte per eumdem auctorem dicitur : *Vel quis dedit gallo intelligentiam?* Ac si diceret : Nisi ego, qui doctorum mentes quas mire ex nihilo condidi ad intelligenda quæ occulta sunt mirabilius instruxi. Unde bene ut in dictis prædicantium non solum inspiratorem se intelligentiæ, sed etiam auctorem locutionis ostendat, adjungit :

[a] Corrupte in Turon., *conscientia*.
[b] Nimirum in libro Regulæ Pastoralis, seu de cura Pastorali plane aureo.
[c] Deest *adhuc* in pluribus.
[d] Mallem *restiterit*, nisi obstarent Mss. In Edit. Gilot. et nonnullis legitur *restiterit*, non tamen in vetustioribus, quæ Mss. Cod. majori fide repræsentare solent.
[e] Vindoc. et Norm., *profundiores*. Laud., *productiores educere cantus*.
[f] Turon. et Corb., Germ., *succinctior*.
[g] Alii, *qui prius adversa judicii*.
[h] Laud. et Val. Cl., *monent*. Corb. Germ., *verbo... monent*.
[i] Ebroic. aliique Norm., ac Vindoc., *et tam subtilia*.

VERS. 37. — *Quis* [a] *enarrabit cœlorum rationem?*

[*Rec. V.*] Quorum tamen verba quia cum sese nobis per speciem ostenderit subtrahit, protinus subdidit :

CAPUT IV.

IBID. — *Et concentum cœli quis dormire faciet?*

17. *Deo in majestate sua revelato, prædicatio cessabit. Spiritus sanctus Patris et Filii est, utrique coæternus.* — In hac enim vita infirmitati nostræ Dominus non aperta specie majestatis suæ, sed prædicatorum suorum voce locutus est, ut corda adhuc carnalia carnalis lingua pulsaret, et tanto facilius insueta perciperent, quanto ea per sonitum consuetæ vocis audirent. At postquam per mortem in pulverem [b] caro resolvitur, et per resurrectionem pulvis animatur, tunc de Deo audire verba non quærimus, quia B unum ipsum quod implet omnia jam per speciem Dei verbum videmus. Quod nobis **964** tanto altius sonat quanto et mentes nostras [c] vi intimæ illustrationis penetrat. Sublatis namque [d] fortis et occidentibus verbis, [e] quasi quidam sonus æternæ prædicationis fit ipsa imago internæ visionis. Unde et recte nunc ad beatum Job Dominus dicit : *Quis enarrabit cœlorum rationem, et concentum cœli quis dormire faciet?* Quid enim cœlorum ratio accipitur, nisi vis superna secretorum? Quid per cœli concentum nisi concors prædicantium sermo signatur? Conditor igitur noster cum cœlorum rationem narrare cœperit, dormire cœli concentum facit, quia cum jam nobis per speciem ostenditur, nimirum prædicantium verba subtrahuntur. Hinc enim per Jeremiam Dominus di- C cit : *Non docebit ultra vir proximum suum, et fratrem suum, dicens : Cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, dicit Dominus* (*Jerem.* XXXI, 34). Hinc Paulus ait : *Sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur* (*I Cor.* XIII, 8). [*Vet. VIII.*] Vel certe cœlorum ratio est ipsa vivificatrix virtus, quæ spiritus format angelorum. Deus enim sicut est causa causarum, sicut vita viventium, ita etiam ratio rationabilium creaturarum. Tunc ergo cœlorum rationem Dominus narrat, cum semetipsum nobis quomodo electis spiritibus præsit insinuat. Tunc cœlorum rationem narrat, cum, detersa mentis nostræ caligine, clara se visione manifestat. Unde et in Evangelio Dominus dicit : *Venit hora cum jam non* [f] *in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis* (*Joan.* XVI, 25). Palam quippe de Patre annuntiare D se asserit, quia per patefactam tunc majestatis suæ A speciem, et quomodo [g] ipsi gignenti non impar oriatur, et quomodo utrorumque Spiritus utrique coæternus procedat ostendit. Aperte namque tunc videbimus quomodo hoc [h] quod oriendo est ei de quo oritur subsequens non est, quomodo is qui per processionem producitur a proferentibus non præitur. Aperte tunc videbimus quomodo et unum divisibiliter tria sint, et indivisibiliter tria unum. Lingua ergo tunc narrantis Dei est visa claritas sublevantis. Et concentus cœli [i] tunc dormiet, quia apparente in judicio retributore operum, exhortationum jam verba cessabunt. Unde et aperte ipsum resurrectionis tempus adjungitur, cum illico profertur :

CAPUT V.

VERS. 38. — *Quando fundabatur pulvis in terram, et glebæ compingebantur.*

18. *Resurrectionis tempus a Job prævisum et prænuntiatum.* — More enim suo [j] quæ adhuc futura sunt quasi jam præterita divinus sermo describit, hoc in se videlicet servans quod per eum dicitur : *Qui fecit quæ futura sunt* (*Isai.* XLV, 11, *sec. LXX*). Pulvis itaque tunc in terram fundatur, quia in solida membra reducitur. Et glebæ compinguntur, quia nimirum firma corpora ex pulvere collecta consurgunt. Sed postquam verba hæc dominica quomodo de futuro intelligenda sint diximus, nunc etiam quid de præsenti insinuent indicemus.

[*Vet. IX.*] 19. *Reprobis absconduntur cœlestia, revelantur electis.* — *Quis enarrabit cœlorum rationem, et concentum cœli quis dormire faciet?* Cœlorum rationem Dominus narrat, dum nunc insinuando superna **965** secreta electorum suorum mentes illuminat. Concentum vero cœli dormire facit, dum concordes angelorum hymnos atque illa cœlestium virtutum gaudia reproborum cordibus justo judicio abscondit. Qui concentus cœli, quamvis in se intrinsecus vigilet, in ipsa tamen reproborum ignorantia extrinsecus dormit. Enarratur ergo secreti cœlestis ratio, et tamen concentus cœli dormire permittitur, quia et aliis per inspirationem supernæ retributionis scientia panditur, et aliis quæ sit internæ laudis suavitas occultatur.

20. *Visibilia reprobos hic morantur, sanctos autem ad meliora compellunt.* — Narratur cœlorum ratio, quia electorum mentibus quæ sit supernorum retributio indesinenter aperitur, ut nimirum sine cessatione proficiant, et transcurrentes visibilia sese ad invisibilia extendant. Omne enim visibile quod in hac vita reprobos figit, hoc electos [k] ad alia impel-

[a] Val. Cl., Corb. Germ., ac vet. Ed. Paris. an. 1518, et Barthol. an. 1494, *enarravit*, et ita semper infra.

[b] Laud. et Val. Cl., *caro revertitur.*

[c] Plerique Mss. *vis ..... penetrat.* Corb. Germ., *quanto mentes nostras sua intima illustratione penetrat.*

[d] Ita Pratel. aliique Norm., Turon., Laud., Corb. Germ. et Val. Cl., necnon vet. Editi, a quibus deficientes recentiores habent, *orientibus et occidentibus.*

[e] Vindoc. et pl. Norm., *quasi quidam nobis sonus.*

[f] Laud. et Corb. Germ., *in parabolis.*

[g] Sic Vindoc., Laud., Val. Cl., Ebroic., aliique Norm. Ubi Editi, cum Corb. Germ., *ipse genitori.*

[h] Recent. Editi corrupte habent *quod oriendum est.* Melius vet. Ed. Paris. et Basil., *quod oriendo est*, ut est in Mss. Norm., Laud., Val. Cl., Corb. Germ., etc., quibus adhæremus.

[i] Ebroic. et Corb. Germ., *tunc dormiunt.*

[j] Vindoc., *quæ adhuc ventura.*

[k] Pratel., Utic. et alii, *ad aliam*, scilicet vitam. Corb. Germ., *omne en,... reprobis fecit* (et in margine quasi diversa lectio, *reprobos reficit*).... *ad aliam impellit.*

lit, quia dum bona quæ facta sunt respiciunt, in eum a quo facta sunt inardescunt; tantoque eum præstantius amant, quanto illum hoc quod ipse bonum condidit præire considerant. Loquitur quippe hoc eis intrinsecus [a] silenter sonans invisibilis lingua compunctionis. Quam tanto [b] plenius intus audiunt, quanto ab exteriorum desideriorum strepitu perfectius avertuntur. His itaque concentus cœli non dormit, quia eorum mens quæ sit laudis supernæ suavitas, apposita amoris aure, cognoscit. Intus enim quod appetunt audiunt, et de cœlestium bonorum præmiis ipso desiderio Divinitatis instruuntur. Unde et præsentem vitam non solum adversantem, sed etiam faventem graviter tolerant, quia eis onerosum est omne quod cernitur, dum ab eo quod intus audiunt differuntur. Omne quod sibi præsto est grave æstimant, quia illud non est ad quod anhelant; indesinenter autem eorum mens ipsis temporalitatis laboribus fessa in illud cœleste gaudium resumenda suspenditur, dum, in aure cordis intro erumpente concentu cœli, societatem sibi quotidie supernorum civium præstolantur. Iste concentus supernæ laudis [c] in illius aure eruperat, qui dicebat : *Ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei in voce exsultationis et confessionis, sonus civitatis epulantis* (*Psal.* XLI, 5). Qui igitur intus vocem exsultationis et confessionis ac sonum civitatis epulantis audierat, quid illum aliud nisi cœli concentus excitabat?

21. *Concentus cœlorum a pravis non auditur.* — Qui tamen concentus reprobis dormit, quia eorum sordibus nequaquam per vocem compunctionis innotescit. Non enim considerare illam desiderabilem supernorum civium frequentiam student, nullo ardoris radio illa solemnitatis internæ festa conspiciunt, nulla in intimis contemplationis penna sublevantur. Solis namque visibilibus serviunt, et idcirco nihil supernæ suavitatis intrinsecus audiunt, quia eos, sicut superius diximus, in aure cordis curarum sæcularium surdi tumultus premunt. Quia igitur occulti dispensatione judicii quod aliis aperitur aliis clauditur, quod aliis detegitur aliis occultatur, dicatur recte: *Quis enarrabit cœlorum rationem, et concentum cœli quis dormire faciet?* Quod tamen tunc nobis latius innotuit, cum Redemptor noster per dispensationis **966** mysterium apparens, et indignis misericordiam præbuit, et eos a se qui digni videbantur exclusit. Unde hic quoque apte subjungitur :

CAPUT VI [*Vet. X*, *Rec. VI*].

VERS. 38. — *Quando fundabatur pulvis in terram, et glebæ compingebantur.*

22. *Peccatores pulveri similes, quolibet tentationis flatu rapiuntur. Spiritus sancti gratia solidantur, et*

A *charitate compinguntur.* — Quis in pulvere nisi peccatores accipimus, qui nullo rationis pondere solidati cujuslibet tentationis flatu rapiuntur? De quibus scriptum est: *Non sic impii non sic, sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ* (*Psal.* I, 5). Pulvis ergo in terram fundatus est, cum peccatores vocati in Ecclesia traditæ fidei sunt ratione solidati, [d] ut qui prius inconstantia mobiles tentationis aura levabantur, immobiles postmodum contra tentamenta consisterent, et Deo perseveranter inhærentes, fixum bene vivendi pondus tenerent. Glebæ vero ex humore coagulantur et pulvere. In hac itaque terra glebæ [e] compactæ sunt, quia vocati peccatores et per Spiritus sancti gratiam infusi in collectione sunt charitatis uniti. Istæ glebæ in terra compactæ sunt, quan-

B do populi qui prius quasi in dispersione pulveris diversa sentiebant, postmodum, sancti Spiritus gratia acceptà, in illa pacatissima unanimitatis concordia convenerunt, ut cum essent tria millia, vel rursum quinque millia, Scriptura testante, diceretur quia *erat in eis cor unum et anima una* (*Act.* IV, 32). Has glebas ex uno quidem pulvere, sed quasi diversa mole distinctas quotidie Dominus in terra compingit, quia, servata unitate sacramenti, juxta varietatem morum atque linguarum fideles in Ecclesia populos colligit. Has glebas jam tunc Dominus designavit, quando ad esum panis et piscium quinquagenos discumbere vel centenos jussit (*Matth.* XIV, 19, 20).

23. *In Ecclesia diversi sunt ordines.* — Quas tamen glebas si in Ecclesia ex diversitate meritorum atten-

C dimus, fortasse adhuc distinguere subtilius valemus. Nam dum alius est ordo prædicantium, alius auditorum; alius regentium, atque alius subditorum; alius conjugum, alius continentium, alius pœnitentium, alius virginum; quasi ex una terra est diversa glebarum forma distincta, dum in una fide, in una charitate disparia demonstrantur bene operantium merita. Has glebas populus ille significavit, qui ad constructionem tabernaculi sub uno studio diversa donaria obtulit, de quo scriptum est: *Quidquid in cultum* [f] *tabernaculi et ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas et inaures, annulos et dextralia, omne vas aureum in donaria Domini separatum est. Si quis habuit hyacinthum, purpuram, coccumque bis tinctum, byssum et pilos caprarum* (*Exod.* XXXV, 22), etc.

D 24. *Singuli, ad Ecclesiæ cultum implendum, dona offerunt.* — In ornamento ergo tabernaculi viri dona cum mulieribus offerunt, quia in explendo cultu sanctæ Ecclesiæ, et fortium facta sublimia, et infirmorum opera extrema numerantur. Quid autem per armillas quæ lacertos astringunt nisi præpositorum valide laborantium opera demonstrantur? Et quid per inaures nisi subditorum obedientia expri-

[a] Corb. Germ., Pratel., Utic., Val. Cl., Laud., etc., ita habent. Ubi legitur in Editis, *quod silenter sonat.*
[b] Laud. et Val. Cl., *lenius.*
[c] Gilot. et sequentes Ed., *in illius voce.* Melius veteres Edit. Paris. et Basil., *in illius aure;* quæ magis cohærent cum antecedentibus, ac in Mss. leguntur Norm. et aliis.

[d] Longip., *ut qui prius in conscientia mobiles.*
[e] Laud., Corb. Germ. et Val. Cl., *compinctæ*, a compingo. Ita deinceps legitur semper. In nonnullis Ed., maxime in Vatic., corrupte, *compunctæ.*
[f] Deest *tabernaculi* in Corb. Germ., Vindoc., Laud., Val, Cl

mitur? Quid per annulos nisi signaculum secretorum? Plerumque enim magistri signant quod ab auditoribus capi non posse considerant. Et quid per dextralia nisi primæ operationis ornamenta **967** [a] memorantur? Quid per vas aureum in donaria Domini separatum nisi divinitatis intelligentia accipitur, quæ tanto [b] ab inferiorum amore disjungitur, quanto ad sola quæ æterna sunt amanda sublevantur? Quid per hyacinthum nisi spes cœlestium? Quid per purpuram nisi cruor ac tolerantia passionum amore regni perpetui exhibita? Et quid per bis tinctum coccum nisi charitas demonstratur, quæ pro perfectione bis tingitur, quia Dei et proximi dilectione decoratur? Quid per byssum nisi immaculata carnis incorruptio? Et quid per pilos caprarum, ex quibus ciliciorum asperitas texitur, nisi dura pœnitentium afflictio designatur? Dum igitur alii per armillas et annulos forte magisterium exercent, alii per inaures et dextralia devotam obedientiam rectamque operationem exhibent, alii per separatum vas aureum præclaram subtilioremque Dei intelligentiam tenent; alii per hyacinthum, purpuram et coccum, audita cœlestia sperare, credere, amare non desinunt, etiam quæ adhuc subtiliori intellectu minime cognoscunt, alii per byssum incorruptionem carnis offerunt; alii per caprarum pilos deplorant aspere quod libenter commiserunt; quasi ex una terra innumeræ glebæ proferuntur, quia ex uno et pari obsequio facta fidelium disparia procedunt. Quæ nimirum glebæ nequaquam concretæ ex pulvere surgerent, nisi aquam prius pulvis acciperet, et concepto se humore solidaret, quia nisi peccatores quosque sancti Spiritus gratia infunderet, constrictos eos ad fidei opera charitatis unitas non teneret. Quando igitur Dominus [c] enarrabit cœlorum rationem, vel concentum cœli dormire faciet, aperiat. Ait enim: *Quando fundabatur pulvis in terram, et glebæ compingebantur.* Ac si diceret: Tunc primum vocatione et discretione manifesta, secreta spiritalia et non sine misericordia aliis aperui, et non sine justitia aliis clausi, cum alios respuerem, et alios intra Ecclesiam concordia charitatis adunarem. Quæ sancta Ecclesia quia a perfidia Judæorum repulsa, ad rapiendas gentes se contulit, atque in suo corpore convertendas, quod quidem non suis, sed Domini viribus fecit, apte subjungitur:

CAPUT VII [*Vet. XI, Rec. VII*].

Vers. 39. — *Nunquid capies leænæ prædam, et animam catulorum ejus implebis?*

25. *Ecclesia leæna est, cujus catuli fuerunt apostoli.* — Ista nimirum illa leæna est de qua Job dicebat, cum superbientem Judæam cerneret prædicante Ecclesia prætermissam: *Non calcaverunt eam filii institorum, nec pertransivit per eam leæna* (*Job.* XXVIII, 8). Huic ergo leænæ Dominus prædam capit, ut animam catulorum ejus impleat, quia ad augmentum hujus Ecclesiæ innumeros de gentilitate diripuit, et per animarum lucrum esurientia apostolorum vota satiavit. Ipsi quippe catuli pro mentis teneritudine et formidinis infirmitate vocati sunt, quia, passo Domino, clausis foribus residebant, sicut de illis scriptum est: *Cum esset sero die illo una Sabbatorum, et fores essent clausæ ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jesus, et stetit in medio eorum* (*Joan.* XX, 19). Unde hic quoque de eisdem catulis apte subjungitur:

CAPUT VIII.

Vers. XL. — *Quando cubant in antris, et in specubus insidiantur.*

26. *In antris prius cubarunt, unde in mundum prædas acturi exsilierunt.* — Cum enim nequaquam sancti apostoli contra membra diaboli in voce liberæ prædicationis exsurgerent, et necdum post passionem Domini **968** sancti Spiritus effusione solidati Redemptorem suum firma auctoritate prædicarent, adhuc contra adversarios suos quasi in antris insidiabantur. Clausis quippe foribus quasi in quibusdam abditis specubus suis catuli rapturi mundum cubabant, ut animarum prædam postmodum præsumentes diriperent, de quibus tunc certum est quod mundi impetum etiam sibimetipsis latendo formidarent. Illis foribus clausis isti catuli mortem mortis nostræ insidiati quæsierunt, ut culpam nostram interficerent, omnemque in nobis peccati vitam necarent. Horum primo illi esurienti catulo, sed jam valenti, ostensa per linteum gentilitate, quasi monstrata præda, dicitur: *Macta et manduca* (*Act.* X, 13). His catulis velut adhuc infirmis ut cubare in antris debeant jubetur, cum eis dominica voce dicitur: *Sedete hic in civitate quoadusque induamini virtute ex alto* (*Luc.* XXIV, 49). An non recte leænæ catuli vocantur, qui in Ecclesia editi adversantem mundum ore rapuerunt?

27. *Illos imitantur perfecti doctores. Ille scit recte dicere, qui novit ordinate tacere.* — Et hæc quidem facta a sanctis apostolis novimus, hæc nunc etiam fieri a [d] perfectis doctoribus videmus. Ipsi enim etsi subsequentium populorum patres sunt, tamen sunt præcedentium filii; unde et non immerito catuli dicuntur. Vel certe quia etsi quorumdam fidelium magistri sunt, universalis tamen Ecclesiæ discipulos se esse gloriantur. Leænæ itaque prædam Dominus capit, quia virtute suæ inspirationis ab errore vitam delinquentium diripit; et animas catulorum illius replet, quia conversione multorum piis doctorum desideriis satisfacit. De quibus catulis bene subjungitur: *Quando cubant in antris, et in specubus insidiantur.* Neque enim cuncta tempora doctrinæ sunt congrua. Nam plerumque dictorum virtus perditur, si intempestive proferantur. Sæpe vero et quod lenius dicitur conventu temporis congruentis animatur. Ille ergo scit recte dicere, qui et ordinate novit tacere. Quid enim prodest eo tempore irascentem corripere, quo alienata mente non solum non aliena verba percipit.

[a] Vindoc., Ebroic. et al. Norm., *monstrantur*.
[b] Laud. et Val. Cl., *ab infirmorum*.
[c] Corb. Germ., Pratel. et pl. Norm., *enarravit*....
[d] Vindoc., Pratel., Utic., *a sanctis doctoribus*, Laud. et Val. Cl., *a rectis doctoribus*.

pore, sed semetipsum vix valet tolerare? Furentem quippe qui per invectionem corripit, quasi ei qui non sentiet, plagas ebrio imponit. Doctrina itaque ut pervenire ad cor audientis valeat, quæ sibi congrua sint temporum momenta perpendat. Bene ergo de his catulis dicitur : *Quando cubant in antris, et in specubus insidiantur*. Doctores enim sancti quando et arguenda conspiciunt et tamen se per silentium in cogitationibus retinent, quasi in specubus latent, et velut in antris se contegunt quia in suis cordibus occultantur. Sed cum opportunum tempus invenerint, repente prosiliunt, nulla quæ dicenda sunt reticent, et cervicem superbientium morsu asperæ increpationis tenent. Sive itaque per apostolos, sive per doctores, quos in apostolorum locum subrogavit, huic leænæ Dominus quotidie prædam capit, et per eos quos cepit alios etiam capere non desistit. Ad hoc quippe justi hujus mundi peccatores rapiunt, ut per conversos eos etiam alii ex mundo rapiantur. Unde et ipsa gentilitas, quæ pio apostolorum [a] ore rapta est, tanta nunc fame alios esurit quanta se ab apostolis concupitam fuisse cognoscit. Proinde et apte subjungitur :

CAPUT IX [*Vet. XII, Rec. VIII*].

VERS. 41. — *Quis præparat corvo escam suam, quando pulli* **969** *ejus clamant ad Deum, vagantes eo quod non habeant cibos?*

28. *Gentilitas conversa corvus est, cujus pulli sunt sancti prædicatores.* — Quid enim corvi pullorumque ejus nomine nisi peccatis nigra gentilitas designatur? De qua per Prophetam dicitur : *Qui dat jumentis escam ipsorum, et pullis corvorum invocantibus eum* (*Psal.* CXLVI, 9). Jumenta quippe escam accipiunt, dum sacræ Scripturæ pabulo mentes dudum brutæ satiantur. Pullis vero corvorum, filiis scilicet gentium esca datur, cum eorum desiderium nostra [b] conversatione reficitur. Iste corvus esca fuit [c] dum ipsum sancta Ecclesia quæreret. Sed nunc escam accipit, quia ipse ad conversionem alios exquirit.

29. *Hi sua virtute nihil se posse sciunt.* — Cujus videlicet pulli, id est prædicatores ex eo editi, non in se præsumunt, sed in viribus Redemptoris sui. Unde bene dicitur : *Quando pulli ejus clamant ad Deum.* Nihil enim sua virtute posse se sciunt. Et quamvis animarum lucra piis votis esuriant, ab illo tamen qui cuncta intrinsecus operatur hæc fieri exoptant. Vera enim fide comprehendunt, quia *neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus* (*I Cor.* III, 7).

30. *Zelo lucrandarum animarum æstuant.* — Quod vero dictum est : *vagantes eo quod non habeant cibos*, in hac vagatione nihil aliud quam æstuantium prædicatorum vota signantur. Qui dum in Ecclesiæ sinum recipere populos ambiunt, magno ardore succensi, nunc ad hos, nunc ad illos colligendos desiderium mittunt. [d] Quasi quædam quippe vagatio est ipsa cogitationis æstuatio; et velut ad loca varia mutatis nutibus transeunt, [e] dum pro adunandis animabus in modos innumeros ac in partes diversas esurienti mente discurrunt.

[*Vet. XIII.*] 31. *Pauli pro omnibus pene ecclesiis sollicitudo. Charitas, quæ divisa unit, cor Pauli per multa dividebat.* — Hanc vagationem pulli corvorum, id est filii gentilium, ab ipso gentium magistro didicerunt. Ipse quippe [f] quam valida charitate flagrat, tam nimia ex locis ad loca se vagatione permutat; transire ad alia ex aliis appetit, quia ipsa eum quæ implet charitas impellit. Longe namque a Romanis positus scribit : *Memoriam vestri facio semper in orationibus meis, obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos; desidero enim videre vos* (*Rom.* I, 9, 10). Retentus Ephesi Corinthiis scribit : *Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos* (*II Cor.* XII, 14). Rursum Ephesi commorans, Galatis loquitur, dicens : *Vellem modo esse apud vos, et mutare vocem meam* (*Gal.* IV, 20). Romæ quoque custodia carceris clausus, quia ire ad Philippenses per semetipsum non permittitur, transmittere se discipulum pollicetur, dicens : *Spero in Domino Jesu, Timotheum me cito mittere ad vos, ut et ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt* (*Philip.* II, 19). Constrictus etiam vinculis atque Ephesi retentus, Colossensibus scribit : *Nam si corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum* (*Coloss.* II, 5). Ecce quomodo sancto desiderio quasi vagatur : hic corpore tenetur, illuc spiritu ducitur; et paterni amoris affectum istis præsentibus exhibet, illis absentibus ostendit; coram positis impendit opera, [g] audientibus exprimit vota, efficaciter præsens eis cum quibus erat, nec tamen **970** illis absens cum quibus non erat. Cujus vagationem melius cognoscimus, si ejus adhuc ad Corinthios verba pensamus. Ait enim : *Veniam ad vos, cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertransibo; apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hiemabo* (*I Cor.* XVI, 5). Perpendamus, quæso, quæ sit ista vagatio. Ecce alio interim manet, alio se iturum perhibet, atque alio deflexurum promittit. Quid est quod tam anxie per tot loca [h] partitur, nisi quod circa omnes una charitate constringitur? Charitas enim quæ divisa unire consuevit, unum cor Pauli per multa dividi compellit. Quod tamen tanto arctius in Deo colligit, quanto latius per

[a] Vindoc. et Val. Cl., *ore capta est.*

[b] Vindoc., Corb. Germ., Ebroic. aliique Norm., *conversione.*

[c] Laud., *dum ipsam Ecclesiam quæreret*, optimo sensu.

[d] Laud., *quasi quædam pia vagatio est.*

[e] Nonnulli Ed., *dum pro adjuvandis.*

[f] Aliter in Vindoc., Ebroic. et al. Norm., *tam valida charitate flagrat, quam nimia.* Corb. Germ., *ipse quippe quem valida charitate flagrantia nimia, ex locis*, etc.

[g] Suspicamur legendum, *absentibus exprimit vota*; scilicet per epistolas, ut legitur in Laud. Nihil tamen in textu mutandum censuimus, quod Mss. nostri Corb. Germ. et Norm. optimæ notæ habeant *audientibus*, legaturque in omnibus Ed. quos consuluimus.

[h] Turon., *vagatur.*

sancta desideria spargit. Prædicando igitur Paulus vult simul omnia dicere, amando vult simul omnes videre, quia et in carne permanendo vult omnibus vivere, et de carne transeundo per sacrificium fidei vult omnibus prodesse. Vagentur itaque pulli corvorum, id est magistrum suum imitentur filii gentium, torporem mentis excutiant, et cum animarum lucrum, id est cibum suum minime reperiunt, non quiescant; ad profectum se ex provectibus extendant, et, æstuantes in utilitate multorum, refectionem suam quasi vagantes esuriant. Quia vero per prædicationum opera discurrendo, refectione fidei gentilitatem satiare non cessant, dicatur recte : *Quis præparat corvo escam suam, quando pulli ejus clamant ad Deum, vagantes eo quod non habeant cibos.*

[*Vet. XIV.*] 32. *Corvi quoque nomine plebs Judaica significatur. Visa gentilium conversione, olim resipiscet ac de sua stultitia erubescet.* — Potest etiam corvi nomine nigra per infidelitatis meritum plebs Judaica designari. Nam pulli ejus ad Deum clamare referuntur, ut eidem corvo a Domino esca præparetur, quia nimirum sancti apostoli, plebis Israeliticæ carne generati, dum pro gente sua preces ad Dominum funderent, quasi pulli corvorum, eum de quo carnaliter editi sunt spiritali intelligentia parentem populum paverunt. Igitur dum pulli ejus clamant, corvo esca præparatur, quia dum apostoli exorant, plebs dudum perfida ad cognitionem fidei ducitur, et ex prædicatione filiorum quasi ex pullorum voce satiatur. Illud tamen in hoc versu debemus solerter intueri, quod huic corvo esca dicitur primum pullis clamantibus et postmodum vagantibus præparari. Clamantibus namque pullis corvo esca præparata est, cum prædicantibus apostolis verbum Dei Judæa audiens, modo in tribus millibus, modo in quinque millibus spirituali est intelligentia satiata. [a] Sed cum per reproborum multitudinem crudelitatem suam contra prædicantes exerceret, et quasi pullorum vitam necaret, iidem pulli [b] in universa mundi spatia dispersi sunt. Unde et eisdem carnalibus patribus spiritali prædicationi resistentibus dicunt : [c] *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; sed quia repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes* (*Act.* XIII, 46); scientes profecto quod postquam gentilitas crederet, etiam Judæa ad fidem veniret. Unde et scriptum est : *Donec plenitudo gentium* [d] *introiret, et sic omnis Israel salvus fieret* (*Rom.* XI, 25). Quia igitur summopere sancti apostoli et studuerunt prius

971 audientibus prædicare, et postmodum resistentibus exempla conversæ gentilitatis ostendere, quasi esurientes pulli huic corvo escam suam prius clamando et postmodum vagando quæsierunt. Unde enim vagantur pulli, inde escam corvus invenit, quia dum per laborem prædicantium conversam ad Deum gentilitatem Judaicus populus respicit, ad extremum quandoque stultitiam suæ infidelitatis erubescit; et tunc Scripturæ sacræ sententias intelligit, cum prius quam sibi eas gentibus innotuisse cognoscit, atque, expleta vagatione pullorum, ad percipienda sacra eloquia os cordis aperit; quia peractis in mundum cursibus apostolorum, sero ea spiritaliter percipit a quibus diu se perfidia astringente jejunavit. Quæ quia omnia solius divinæ potentiæ virtus operatur, recte dicitur : *Quis præparat corvo escam suam, quando pulli ejus clamant ad Deum, vagantes eo quod non habeant cibos?* Subaudis nisi ego, qui infidelem populum filiis suis et exorantibus tolero, [e] et prædicantibus pasco, atque ad alia vagantibus convertendum quandoque in fine sustineo.

[*Vet. XV.*] 33. *Periti magistri, discipulis non satis humiliter de se sentientibus, sublimioris doctrinæ cibum subtrahunt.* — Est adhuc aliud quod de corvo moraliter possit intelligi. Editis namque pullis, ut fertur, escam plene præbere dissimulat, priusquam plumescendo nigrescant, eosque inedia affici patitur, quoadusque in illis per pennarum nigredinem sua similitudo videatur. Qui huc illucque vagantur in nido, et ciborum expetunt aperto ore subsidium. At cum nigrescere cœperint, tanto eis præbenda alimenta ardentius requirit, quanto illos alere diutius distulit. Corvus profecto est doctus quisque prædicator, qui magna voce clamat, dum peccatorum suorum memoriam atque cognitionem infirmitatis propriæ quasi quamdam coloris nigredinem portat. Cui quidam nascuntur in fide discipuli, sed fortasse adhuc [f] considerare infirmitatem propriam nesciunt, fortasse a peccatis præteritis memoriam avertunt, et per hoc eam quam assumi oportet contra hujus mundi gloriam humilitatis nigredinem non ostendunt. Hi velut ad accipiendas escas os aperiunt, cum doceri de secretis [g] sublimibus quærunt. Sed eis doctor suus alimenta prædicamentorum sublimium tanto minus tribuit, quanto illos peccata præterita minus digne deflere [h] cognoscit. Exspectat quippe atque admonet ut a nitore vitæ præsentis prius per pœnitentiæ lamenta nigrescant, et tunc demum congrua prædicationis subtilissimæ nutrimenta percipiant. Corvus in pullis ora inhiantia respicit, sed ante in eis pennarum nigredine indui corpora quærit. Sic et discretus doctor interna mysteria eorum sensibus non ministrat, quos adhuc ab hoc sæculo nequaquam se abjecisse considerat. Quanto igitur discipuli exterius per cultum vitæ præsentis minus quasi nigri sunt, tanto per cibum verbi interius minus replentur; et quo se a

[a] Omnes Mss. nostri ita habent; at Editi, *sed cum reproborum multitudo.*

[b] Ebroic. aliique Norm., *in universam mundi partem.* Val. Cl. et Corb. Germ., *in universa.... parte.*

[c] Vindoc., *vobis quidem oportebat.*

[d] Vindoc., *intraret.*

[e] Gilot., Gussanv. et nonnulli Editi, *et prædicantibus parco*, contra omnium nostrorum Mss. fidem, in quibus legitur *pasco*, ut etiam in vet. Ed., sicque legendum probat locus qui exponitur : *qui præparat corvo escam.*

[f] Recent. Excusi, cum Corb. Germ., *considerare nigredinem infirmitatis propriæ*, merum glossema quo carent vet. Edit., abestque a cæt. Mss. Laud., Val. Cl., Vindoc., Ebroicensibus, et al. Norm. Corb. Germ. paulo ante habet : *cui quidem.*

[g] Vindoc., *cœlestibus.*

[h] Vindoc., Pratel., Utic., *conspicit.*

corporali gloria non evacuant, eo a spiritali refectione jejunant.

34. *Secus si in confessione peccatorum humilientur.* — Si vero in confessione vitæ præteritæ lamenti sui gemitus velut nigrescentes plumas proferant, illico in contemplatione doctor, ad escam de sublimibus deferendam, quasi pullorum refectionem cogitans corvus, volat, eisque hiantibus in ore **972** cibum revocat, dum ex ea intelligentia quam cœperit esurientibus discipulis alimenta vitæ loquendo subministrat. Quos tanto ardentius de supernis reficit, quanto verius a mundi nitore nigrescere pœnitentiæ lamentatione cognoscit.

35. *Quo major est humilitas, major etiam spes provectus.* — Pulli autem dum nigro se pennarum colore vestiunt, de se etiam volatum promittunt, quia quo magis discipuli abjecta de se sentiunt, quo magis sese despicientes affligunt, eo amplius spem provectus sui in altiora pollicentur. Unde et curat doctor festinantius alere quos jam per quædam indicia providet posse et aliis prodesse. Hinc enim Timotheum Paulus admonet, velut plumescentes pullos sollicitius nutrire, dum dicit : *Quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere* (*II Tim.* II, 2). Quæ doctrinæ discretio dum caute a prædicatore custoditur, ei divinitus largior copia prædicationis datur. Dum enim per charitatem compati afflictis discipulis novit, dum per discretionem congruum doctrinæ tempus intelligit, ipse non solum pro se, sed etiam pro eis, quibus laboris sui studia impendit, majora intelligentiæ suæ munera percipit. Unde hic quoque apte dicitur : *Quis præparat corvo escam suam, quando pulli ejus clamant ad Deum, vagantes eo quod non habeant cibos?* Cum enim pulli ut satientur clamant, corvo esca præparatur, quia dum verbum Dei boni auditores esuriunt, pro reficiendis eis majora doctoribus intelligentiæ dona tribuuntur. Sequitur :

CAPUT X [*Vet. XVI, Rec. IX*].

CAP. XXXIX, VERS. 1. — *Nunquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes cervas observasti?*

36. *Cur magistri spirituales in ibicibus et cervis signati. Ibicum descriptio. Qui cervi flumina transmittant. Quæ agimus apud Deum eo magis crescunt quo apud nos per humilitatem decrescunt.* — Meridiana pars ibices aves vocat, quæ Nili fluentis inhabitant. Orientalis vero Occidentalisque plaga parva quadrupedia ibices nominat quibus et moris est in petris parere, quia neque sciunt nisi in petris habitare. Quæ si quando etiam de altis saxorum cacuminibus ruunt, in suis se cornibus illæsa suscipiunt. Caput quippe ruentes feriunt, cujus dum prima cornua [a] opponunt fit omne corpus a jactura casus alienum. Cervarum vero moris est inventos serpentes exstinguere, eorumque membra morsibus dilaniare. Fertur autem quia si quando flumina transeunt, capitum suorum A onera dorsis præcedentium superponunt, sibique invicem succedentes laborem ponderis omnino non sentiunt. Quid est ergo quod beatus Job de partu ibicum cervarumque discutitur, nisi quia in cervis vel ibicibus magistrorum spiritalium persona signatur? Ipsi quippe velut ibices in petris pariunt, quia in doctrina patrum, qui petræ pro soliditate vocati sunt, ad conversionem animas gignunt. Ipsi velut ibices nullius casus damna sentiunt, dum in suis cornibus [b] excipiuntur, quia quidquid eis ruinæ temporalis accesserit, in testamentis sacræ Scripturæ se suscipiunt, et quasi cornuum exceptione salvantur. De his enim testamentis dictum est : *Cornua sunt in manibus ejus* (*Habac.* III, 4). Ad Scripturarum ergo consolationem refugiunt, dum aliqua temporalis casus B jactura feriuntur. An non more ibicum, hujus mundi adversitatibus cadens, quasi in suis se cornibus excipiebat Paulus, cum diceret : *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam* **973** *scripta sunt, ut per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus* (*Rom.* XV, 4)? Ipsi etiam cervæ vocati sunt, sicut per Jeremiam [c] de doctoribus genitos filios incaute deserentibus dicitur : *Cerva in agro peperit, et reliquit* (*Jerem.* 14, 5). Ipsi, more cervarum, interemptis vitiis, quasi exstinctis serpentibus vivunt, et de ipsa exstinctione vitiorum, ad fontem vitæ acrius inardescunt. Unde Psalmista ait : *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus* (*Psal.* XLI, 1). Ipsi etiam dum labentia hujus temporalitatis momenta quasi quædam flumina transeunt, C compatientes charitate, onera sua sibi invicem superponunt, quia cauta observatione custodiunt id quod scriptum est : *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Galat.* VI, 2). Quia vero post adventum Domini spiritales magistri per mundum sparsi sunt, qui auditorum animas [d] in conversione parere prædicando potuissent, et quia hoc idem tempus incarnationis Domini ante prophetarum voces cognitum non fuit, quamvis futura ipsa incarnatio præcognita omnibus electis fuit, bene beatus Job de tempore partus ibicum cervarumque discutitur, eique dicitur : *Nunquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes cervas observasti?* Ac si dicatur ei : Idcirco te egisse aliquid sublimiter credis, quia illud tempus necdum prævides quo spiritales magistri in D mundum missi per doctrinam antiquorum patrum filios generant, suisque laboribus animarum mihi lucra comportant. Nam si illorum fructum quasi ibicum cervarumque partus aspiceres, valde humiliter de tua virtute sentires. Magna quippe quæ agimus quasi minima ducimus, cum hæc per fortiora exempla pensamus. Sed tunc apud Deum crescunt per meritum, cum apud nosmetipsos per humilitatem decrescunt.

[*Vet. XVII.*] 37. *Per cervas, doctores; per ibices, auditores possunt intelligi. Exempla sanctorum insi-*

[a] Plerique Norm. et Vindoc., *apponunt.*
[b] Laud., *excipiunt.*
[c] Omittitur *de* in Laud.

[d] Ebroic., Laud., Corb. Germ., Val. Cl., *in conversatione.*

cienda. Regis David humilitas et patientia. Contumeliosa verba non convicia, sed adjutoria credidit. Iis gratia magis quam ira debetur. — Possunt vero cervarum significatione doctores, appellatione autem ibicum, qui animalia sunt minima, auditores intelligi. In petris vero ibices pariunt, quia ad exercenda sancta opera per exempla patrum præcedentium fecundantur, ut cum fortasse præcepta sublimia audiunt, et, infirmitatis propriæ conscii, ea se implere posse diffidunt, majorum vitam conspiciant, atque in eorum considerata fortitudine bonorum operum fetus ponant. Ut enim pauca de multis loquar, quatenus studiosus lector multa in paucis intelligat, iste, verborum contumeliis pressus, cum virtutem patientiæ servare non sufficit, David factum ad memoriam reducat, quem cum tot Semei conviciis urgeret, et armati proceres ulcisci contenderent, ait: *Quid mihi et vobis filii Sarviæ? Dimittite eum ut maledicat; Dominus enim præcepit ei ut malediceret David; et quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit* (*II Reg.* XVI, 10)? Et paulo post: *Dimittite eum ut maledicat juxta præceptum Domini, si forte respiciat Dominus afflictionem meam, et reddat mihi bonum pro maledictione hac hodierna* (*Ibid.*, 12). Quibus profecto verbis indicat quia pro perpetrato Bethsabee scelere, exsurgentem contra se filium fugiens, reduxit ad animum malum quod perpetravit, et æquanimiter pertulit quod audivit; et contumeliosa verba non tam convicia quam adjutoria credidit, quibus se **974** purgari sibique misereri posse judicavit. Tunc enim illata convicia bene toleramus, cum in secreto mentis ad male perpetrata recurrimus. Leve quippe videbitur quod injuria percutimur, dum in actione nostra conspicimus quia pejus est quod mereremur; sicque fit ut contumeliis gratia magis quam ira debeatur, quarum interventu Deo judice pœna gravior declinari posse confiditur.

[*Vet. XVIII.*] 38. *Qua arte Joseph luxuriam vicerit. Illatam gratiam exteriorum Dei munerum, in arma virtutum convertamus. Contra Deum ex ejus beneficiis pugnare nos pudeat.* — Ecce alius dum mundi hujus successibus proficit, lenocinante cordis lætitia, tentari se luxuriæ stimulis sentit; [a] sed Joseph factum ad memoriam revocat, et in arce se castitatis servat. Qui dum sibi a domina conspiceret [b] pudicitiæ damna suaderi, ait: *Ecce dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua, nec quidquam est quod non in mea sit potestate,* [c] *vel non tradiderit mihi præter te, quæ uxor ejus es; quomodo ergo possum hoc malum facere, et peccare in dominum meum* (*Genes.* XXXIX, 8)? Quibus verbis ostenditur quia bona quæ assecutus fuerat repente memoriæ intulit, et malum quod se pulsabat evicit; et quia perceptæ gratiæ meminit, vim culpæ imminentis fregit. Cum enim voluptas lubrica tentat in prosperis, hæc ipsa sunt prospera aculeo tentationis opponenda, ut eo erubescamus prava committere, quo nos a Deo meminimus [d] gratuito bona percepisse, et illatam gratiam exteriorum munerum vertamus in arma virtutum, ut sint ante oculos quæ percepimus, et quæ nos alliciunt subigamus. Quia enim voluptas ipsa ex prosperitate nascitur, ejusdem prosperitatis est consideratione ferienda, quatenus hostis noster unde oritur, inde moriatur. Considerandum quippe est ne acceptum munus vertamus in vitium, ne per favorem vitæ nos absorbeat vorago nequitiæ. Iram namque contra nos superni judicis inexstinguibiliter accendimus, si contra benignitatem illius etiam ex ipsa sua largitate pugnamus.

39. *Ad contemplationem anhelanti Daniel imitandus. Sapor carnalium reprimendus. Exteriorum evagationem cohibenti, secessus interior aperitur.* — Alius internæ scientiæ dulcedinem quærens, nec tamen secreta ejus contingere prævalens, Danielis vitam [e] ad imitandum conspicit, et desideratum scientiæ culmen apprehendit. Ille quippe qui postmodum voce angelica pro cognitionis internæ concupiscentia *vir desideriorum* dicitur (*Dan.* X, 11), prius in aula regia carnis in se desideria edomuisse memoratur, ut nil ex delectabilibus cibis attingeret, sed lautis ac mollioribus duriora atque asperiora cibaria præferret (*Dan.* I, 12), ut dum sibi exterioris cibi blandimenta subtraheret, ad interni pabuli delectamenta perveniret; et tanto avidius gustum sapientiæ intus acciperet, quanto saporem carnis pro eadem sapientia foris robustius repressisset. Si enim a carne hoc quod libet abscindimus, [f] mox in spiritu quod delectet invenimus. Intentioni quippe animæ, si exterior evagatio clauditur, interior secessus aperitur. Nam quo extra se spargi propter disciplinam mens non potest, [g] eo super se intendere per profectum potest, quia et in altum crescere arbor cogitur, quæ per ramos diffundi prohibetur; et cum rivos fontis obstruimus, fluenta surgere ad superiora provocamus. Igitur dum studiosi quique sanctorum vitam imitando conspiciunt, in petris ibices fetus ponunt. Hinc est quod auditores suos quasi ibices in petris parere Paulus admonebat, **975** cum enumeratis majorum virtutibus diceret: *Habentes tantam impositam nubem testium, deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam* [h] *curramus ad propositum nobis certamen* (*Hebr.* XII, 1). Et rursum: *Quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem* (*Hebr.* XIII, 7).

[*Vet. XIX.*] 40. *Cum divina præcepta concipimus,*

[a] In Editis, *sed si Joseph.* Abest *si* a Mss. Ebroic. aliisque Norm., Vindoc., Laud., Corb. Germ., Val. Cl., etc.

[b] Val. Cl. et Laud., *impudicitiam.*

[c] Omittitur in Pratel. et Utic., *vel non tradiderit mihi.*

[d] Al., *gratuita bona*, ut in Pratel. et Corb. Germ., in quo paulo ante *quos nos.*

[e] Pratel., *ad imitationem.*

[f] Vindoc. et pl. Norm., *mox in Christo quod.*

[g] Ita Mss. pene omnes, Editi pro *intendere* habent *tendere.*

[h] Pratel. et Corb. Germ., *curramus propositum.*

non statim parturimus. — Sed cum divina præcepta corde [a] concipimus, non statim quasi jam solide cogitata parturimus. Unde et beatus Job non de partu ibicum, sed de tempore partus inquiritur. Quod videlicet tempus si in nobismetipsis vix comprehendimus, multo magis in aliena mente nescimus. Prius enim superni timoris semina utero cordis suscepta per meditationem studii coagulantur ut maneant, postmodum, stricta intentione cogitationis affixa, dum ad discretionis rationem tendunt, quasi in membrorum distinctionem formantur; dehinc, usu perseverantiæ [b] confirmata velut in soliditatem ossium veniunt; ad extremum vero, perfecta auctoritate roborata, quasi in partum procedunt; quæ incrementa divinorum seminum nullus in aliena mente considerat, nisi ipse qui creat. Nam etsi quemlibet jam vim supernæ concupiscentiæ concepisse quarumdam rerum attestatione cognoscimus, quando tamen [c] in partu erumpat ignoramus.

41. *Quidam fetus abortivi sunt, quia præmaturi. Bona tenera humana laus exstinguit.* — Sæpe autem concepta mente semina pervenire ad perfectionem nequeunt, quia oriendo tempus partus antecedunt. Et quia necdum plene [d] in cogitatione formata ante humanos oculos prodeunt, velut abortiva moriuntur. Bona quippe adhuc tenera, plerumque humana lingua, dum jam quasi fortia laudat, exstinguit. Tanto enim celerius occidunt, quanto ad favoris notitiam intempestive prorumpunt. Nonnunquam vero imperfecta nostra cogitatio necdum roborata, dum citius hominibus ostenditur, resistentium adversitate dissipatur; et cum conatur ante tempus videri quia sit, [e] agit ut non sit. Sancti autem viri, quia cuncta quæ bene cogitant student ut occulte convalescant, et quasi processuros fetus prius intra uterum mentis formant, recte beatus Job de partus tempore discutitur, quod videlicet unicuique quando sit congruum nisi a creatore nescitur. Qui dum [f] penetralia cordis aspicit, quando ad humanam notitiam bona nostra congrue nascantur, apprehendit. Bene itaque dicitur: *Nunquid nosti tempus partus ibicum in petris?* Ac si aperte dicat: Ut ego, qui idcirco electorum fetus vivaces facio, [g] quia præscito in tempore produco. Bene autem expleto fetu auditorum subditur: *Vel parturientes cervas observasti?* Parturientes enim cervas observare est illos labores patrum qui spiritales filios generant cauta consideratione pensare.

42. *Prædicatorum animos parturientium qui dolores, quæ dotes.* — Solerter quippe intuendum est quod hic sermo tam vigilanter imprimitur, ut dicatur, *observasti*, quia utique perpaucorum est pensare quis labor sit in prædicationibus patrum; quantis doloribus, quasi quibusdam conatibus animas in fide et conversatione parturiunt; quam cauta se observatione circumspiciunt, ut sint fortes in præceptis, **976** compatientes in infirmitatibus, in minis terribiles, in exhortationibus blandi, in ostendendo magisterio humiles, in rerum temporalium contemptu dominantes, in tolerandis adversitatibus rigidi, et tamen dum vires suas sibimet non tribuunt, infirmi; quantus sit eis dolor de cadentibus, quantus de stantibus timor; quo fervore alia adipisci appetunt, quo pavore alia adepta conservant. Quia igitur perpaucorum est ista pensare, bene ei dicitur: *Vel parturientes cervas observasti?*

[*Vet. XX.*] 43. *Qui per vigorem disciplinæ patres sunt, per pietatis viscera sint matres.* — Nil vero obstat quod verba Deus de doctoribus faciens, non cervorum, sed cervarum eos specie designat, quia nimirum [h] illi veri doctores sunt, qui cum per vigorem disciplinæ patres sunt, per pietatis viscera esse matres noverunt. Qui labores sanctæ conceptionis tolerant, et proferendos Deo filios intra uterum charitatis portant. In edenda enim prole amplius matres laborant, quæ crescentem intra uterum conceptionem, longo mensium tempore sustinent, et quæ ex utero procedentem non sine magnis doloribus deponunt. Unde et hic apta consideratione subjungitur:

CAPUT XI [*Rec. X*].

Vers. 2. — *Dinumerasti menses conceptus earum?*

44. *Per congruum tempus concepta soboles in cordis utero gestanda ut vivat.* — Sancti enim viri cum de profectu auditorum cogitant, quasi jam in utero conceptionem portant. Sed cum nonnulla quæ dicenda sunt differunt, et aptum suis exhortationibus tempus quærunt, velut a partu quem fieri appetunt in mensium prolixitate dilatantur. Et sæpe dum quædam quæ sentiunt, intempestive dicere audientibus nolunt, in ipsa tarditate proferendæ sententiæ, sive ad hæc quæ suadenda sunt, seu ad illa quæ increpanda, consilio altiori firmantur. Et dum cogitatur vita filiorum, nec tamen ante tempus lingua consilium mentis ejicit, quasi jam concepta soboles intra uterum crescit, ut ad auditorum notitiam tunc sententia cordis exeat, quando prolata utiliter [i] quasi per congruum tempus partus vivat. Et quia hæc homines in magistrorum mente quando vel quomodo agantur ignorant, Deus vero ad retributionis gloriam non solum effectum considerat, sed etiam momenta cogitationum signat, recte ad beatum Job dicitur: *Dinumerasti menses conceptus earum?* Subaudis ut ego, qui in sanctis prædicatoribus non solum fructus exteriorum operum, sed ipsas diutinas co-

[a] Corb. Germ., Ebroic., Pratel. et Norm., *conspicimus*.

[b] Vindoc., Pratel. et Utic., *formata*. Ebroic., *conformata*.

[c] Pler. Norm., *in partum*.

[d] Ebroic., *in cognitione*.

[e] Editi cum Corb. Germ., *quasi agitur ut non sit*. In quibusdam tamen vet. omittitur *quasi*. Expressimus Mss. Turon., Vindoc., Norm., Laud., Val. Cl.

[f] Pratel. et Corb. Germ., *penetrabilia cordis*. Consentiunt Edit. Paris. 1495 et Basil. 1514.

[g] Ebroic., *præscita*. Ita vet. Ed. Basil.

[h] Laud. et Val. Cl., *illi vere doctores*.

[i] Vindoc., Norm., Laud., Val. Cl., *quasi per congruum partum*.

gitationes numero, [a] qui et eas ad retributionem A servo.

[*Vet. XXI.*] 45. *Qui se ad prædicandum parant, prius se interius virtutibus innovent.* — Possunt per menses, quia congesti dies sunt, etiam multiplicatæ virtutes intelligi. In mensibus quoque luna renascitur; nilque obstat si per menses [b] nova regenerationis creatura signetur. De qua Paulus apostolus dicit: *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura* (*Galat.* v, 6; vi, 15). Sancti igitur viri, cum se ad prædicandum parant, prius se interius virtutibus innovant, ut ad hoc quod loquendo docent, vivendo concordent. Prius sua interna considerant, atque a cunctis se vitiorum sordibus emundant, curantes summopere ut contra iram patientiæ luce resplendeant, contra carnis B luxuriam etiam cordis munditia fulgescant, **977** contra torporem zelo candeant, contra confusos præcipitationis motus serena gravitate rutilent, contra superbiam vera humilitate luceant, contra timorem radiis auctoritatis clarescant. Quia ergo tanta in se prius studia congerunt, quasi in conceptu sanctæ prædicationis menses virtutum fiunt. Quos menses Dominus solus dinumerat, quia eadem bona in eorum cordibus non nisi qui dedit pensat. Et quia juxta mensuram virtutum effectus etiam subsequitur fructuum, recte subjungitur:

CAPUT XII.

Ibid. — *Et scisti tempus partus earum?*

46. *Virtutum mensuram fructus ratio sequitur.* — Subaudis, Ut ego, qui dum in cogitatione virtutum C menses dinumero, quando hoc quod implere appetunt parere valeant scio, quia nimirum dum cordis occulta conspicio, futurum foris effectum operis intus in pondere cogitationis penso. Sequitur:

CAPUT XIII.

Vers. 3. — *Incurvantur ad fetum, et pariunt, et rugitus emittunt.*

47. *Prædicatores nisi flendo spiritualiter gignere non possunt.* — Rugiunt quippe, dum per incurvationem suam in conversatione lucis auditorum animas gignunt, quia ab æternis nos suppliciis removere nisi flendo et dolendo non possunt. Prædicatores enim sancti nunc in lacrymis seminant, ut segetem postmodum gaudiorum metant. Nunc quasi cervæ in dolore partus sunt, ut spiritali prole postmodum sint D fecundi. Ut enim unum de multis loquar, video Paulum quasi quamdam cervam in partu suo magni doloris rugitus emittentem. Ait enim: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis, vellem esse apud vos modo, et mutare vocem meam, quoniam confundor in vobis* (*Galat.* iv, 19). Ecce mutare vult vocem in partu suo, ut prædicationis sermo in rugitum vertatur doloris. Vult mutare vocem suam, quia quos jam prædicando pepererat, reformando gemens iterum parturiebat. Qualem rugitum hæc cerva pariens emittebat, quando eisdem post se redeuntibus exclamare cogebatur, dicens: *O insensati Galatæ, quis vos fascinavit; et sic stulti estis, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini* (*Galat.* iii, 1)? vel certe: *Currebatis bene, qui vos impedivit veritati non obedire* (*Galat.* v, 7)? Qualis in hujus cervæ partu rugitus fuit, quæ diu conceptos filios cum tot difficultatibus peperit, et quandoque partos ad malitiæ uterum redisse cognovit? Consideremus quid doloris habuerit, quid laboris, quæ et postquam potuit concepta edere, rursum compulsa est exstincta suscitare.

[*Vet. XXII.*] 48. *Nisi ad infirmitatem nostram descenderent et incurvarentur, filios in fide non procrearent. Sapere ad sobrietatem debent.* — Notandum vero summopere est quod istæ cervæ incurvantur ut pariant, quia nimirum si erectæ starent, parere non valerent. Nisi enim prædicatores sancti ab illa immensitate contemplationis internæ quam capiunt, ad infirmitatem nostram humillima prædicatione quasi quadam incurvatione descenderent, nunquam utique in fide filios procrearent. Nobis quippe prodesse non possent, si in suæ altitudinis erectione persisterent. Sed videamus cervam sese ut pariat incurvantem: *Ego*, inquit, *non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam* (*I Cor.* iii, 1). Atque mox ejusdem incurvationis causas exsequitur, dicens: *Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis* (*Ibid.*, 2). Sed hanc cervam, quæ propter nos incurvata est, quæso videamus **978** erectam. Ait: *Sapientiam loquimur inter perfectos* (*I Cor.* ii, 6). Et rursum: *Sive mente excedimus, Deo* (*II Cor.* v, 13). Cum vero mente excedit Deo, excessum ejus nos omnino non capimus. Ut ergo nos lucretur, incurvatur ad nos. Unde illic apte subjungit: *Sive sobrii sumus vobis* (*Ibid.*). Si enim sancti viri ea nobis prædicare vellent quæ capiunt, cum in superna contemplatione debriantur, et non magis scientiam suam quodam moderamine et sobrietate temperarent, adhuc angusto intelligentiæ sinu illa superni fontis fluenta quis caperet? Incurvatæ autem istæ cervæ, alias cœli [c] vocatæ sunt, de quibus dicitur: *Domine, inclina cœlos tuos, et descende* (*Psal.* cxliii, 5). Cum enim inclinantur cœli, descendit Dominus, quia cum se in prædicatione sua sancti doctores attrahunt, divinitatis notitiam nostris cordibus infundunt. Nequaquam quippe ad nos Dominus descenderet, si prædicatores ejus in contemplationis rigore inflexibiles permanerent. Inclinantur ergo cœli ut descendat Dominus, incurvantur cervæ ut nos in nova fidei luce nascamur. Istæ incurvatæ cervæ in Canticis canticorum [d] sponsæ ubera sunt vocatæ, sicut scriptum est: *Meliora sunt ubera tua vino* (*Cant.* i, 1). Ista enim sunt ubera quæ in arca pectoris fixa lacte nos potant, quia ipsi arcanis summæ contemplatio-

[a] Al., *quia et eas.*
[b] Pratel., *novæ regenerationis creatura.*
[c] Corb. Germ., Laud., Val. Cl., Pratel., *vocati sunt.*
[d] Pratel. et Corb. Germ., *sponsi ubera.*

nis inhærentes, subtili nos prædicatione nutriunt. Ut igitur ab æterno gemitu et dolore nos retrahant, nunc incurvantur cervæ, atque in partu rugitus emittunt. Quia vero ipsi, qui sancta Patrum prædicatione nascuntur, aliquando doctores suos patiendo præveniunt, ut eis adhuc in hac vita durantibus ipsi jam martyrio consummentur, apte sequitur:

CAPUT XIV [*Rec. XI*].

VERS. 4. — *Separantur filii earum, et pergunt ad pastum; egrediuntur, et non revertuntur ad eas.*

49. *Eorum filii ad sacræ Scripturæ pastum pergunt. Eos Verbum ex natura divinitatis illustrat.* — Pastum Scriptura sacra illud viriditatis æternæ pabulum vocat, ubi jam nostra refectio nullius defectus ariditate marcescet. De quo pastu per Psalmistam dicitur: *Dominus regit me, et nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit* (*Psal.* XXII, 2). Et rursum: *Nos autem* [a] *populus ejus, et oves pascuæ ejus* (*Psal.* XCIV, 7). De quibus nimirum pascuis Veritas per semetipsam dicit: *Per me si quis introierit, salvabitur; et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet* (*Joan.* X, 9). Pergunt ergo ad pastum, quia de corporibus exeuntes illa pabula internæ viriditatis inveniunt. Egrediuntur, et non revertuntur ad eas, quia in illa suscepti contemplatione gaudiorum, jam nullatenus indigent verba audire docentium. Egressi itaque ad eas jam non redeunt, quia angustias vitæ præsentis evadentes, ultra a doctoribus prædicationem vitæ accipere non requirunt. Tunc quippe impletur quod scriptum est: *Non docebit ultra vir proximum suum, et vir fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me a minimo eorum usque ad maximum, dicit Dominus* (*Jerem.* XXXI, 34). Tunc impletur quod in Evangelio Veritas dicit: *Palam de Patre* [b] *meo annuntiabo vobis* (*Joan.* XVI, 25). Filius quippe de Patre palam annuntiat, quia sicut superius diximus, per hoc quod Verbum est, ex natura nos divinitatis illustrat. Verba enim tunc docentium quasi quosdam humanæ linguæ rivulos non quærunt, quando de ipso jam veritatis [c] fonte derivantur.

Igitur postquam figurata incurvatione cervarum, multa de magistrorum virtute narrata sunt, **979** nunc ad eorum vitam, qui remotæ conversationis secreta appetunt, verba vertuntur: qui et ipsa [d] cessandi otia, quia divino adjutorio et non suis viribus assequuntur, de eis a Domino dicitur:

CAPUT XV [*Vet. XXIII, Rec. XII*].

VERS. 5. — *Quis dimisit onagrum* [e] *liberum, et vincula ejus quis solvit?*

50. *Onagri liberi nomine intelliguntur, qui a servitute secularium rerum expediti, solitudini vacant.* — Subaudis nisi ego. Onager enim, qui in solitudine commoratur, non incongrue vitam eorum significat, A qui remoti a turbis [f] popularibus conversantur. Qui apte etiam liber dicitur: quia magna est servitus sæcularium negotiorum, quibus mens vehementer atteritur, quamvis in eis sponte [g] desudet. Cujus servitutis conditione carere est in mundo jam nil concupiscere. Quasi enim quodam [h] jugo servitutis premunt prospera dum appetuntur, premunt adversa dum formidantur. At si quis semel a dominatione desideriorum temporalium colla mentis excusserit, quadam jam etiam in hac vita libertate perfruitur, dum nullo desiderio felicitatis afficitur, nullo adversitatis terrore coarctatur. Hoc grave servitutis jugum Dominus vidit sæcularium cervicibus impressum, cum diceret: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite* B *jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum, et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (*Matth.* XI, 28). Asperum quippe jugum, et duræ, sicut diximus, servitutis pondus est, subesse temporalibus, ambire terrena, retinere labentia, velle stare in non stantibus, appetere quidem transeuntia, sed cum transeuntibus nolle transire. Dum enim contra votum cuncta fugiunt, quæ prius mentem ex desiderio adeptionis afflixerant, post ex pavore amissionis premunt. Liber ergo dimittitur qui, calcatis terrenis desideriis, ab appetitione rerum temporalium securitate mentis exoneratur. *Et vincula ejus, quis solvit?* Subaudis nisi ego.

51. *Divino adjutorio desideriorum carnalium retinacula rumpuntur.* C — Solvuntur vero uniuscujusque vincula, dum divino adjutorio interna desideriorum carnalium retinacula dirumpuntur. Cum enim pia intentio ad conversionem vocat, sed adhuc ab hac intentione carnis infirmitas revocat, quasi quibusdam vinculis anima ligata præpeditur. Multos enim sæpe videmus [i] vitam quidem sanctæ conversationis appetere; sed ne hanc assequi valeant, modo irruentes casus, modo futura adversa formidare. Qui in certa mala dum quasi cauti prospiciunt, in peccatorum suorum vinculis incauti retinentur. Multa enim ante oculos ponunt, quæ si eis in conversatione eveniant, subsistere se non posse formidant. De quibus bene Salomon ait: *Iter pigrorum, quasi sepes spinarum* (*Prov.* XV, 19). Nam cum viam Dei appetunt, eos D velut spinæ obstantium sepium sic formidinum suarum oppositæ suspiciones pungunt. Quod quia electos præpedire non solet, bene illic secutus adjungit: *Via justorum absque offendiculo* (*Ibid.*). [j] Justi quippe in conversatione sua quodlibet eis adversitatis obviaverit, non impingunt, quia temporalis adversitatis [k] obstacula æternæ spei et internæ contemplationis saltu transcendunt. Solvit itaque

[a] Pratel. et Utic., *populus tuus et oves pascuæ tuæ.*
[b] Laud. et Corb. Germ., non habent *meo.*
[c] Hic sequimur Mss. Ebroic. aliosque. Norm., tres Anglic., Vindoc. Editi cum Corb. Germ., pro *derivantur*, habent *debriantur.*
[d] Editi, *vacandi*, reluctantibus Mss. Vindoc., Corb. Germ., Laud., Val. Cl., Norm., etc.
[e] Additur in nonnullis Ed. *in solitudinem.*
[f] Ed., *sæcularibus.* Sequimur laudatos Mss. et Turon.
[g] Val. Cl., *desudetur.* Corb. Germ. habet utramque lect.
[h] Laud., Corb. Germ. et plur., *jugo servitii.*
[i] Val. Cl., *viam quidem.*
[j] Laud., *isti quippe.*
[k] Pratel. et Corb. Germ., *objectacula.*

980 Deus onagri vincula, quando ab electi uniuscujusque animo infirmarum cogitationum nodos rumpit, et propitius dissipat omne quod illectam mentem ligabat. Sequitur :

CAPUT XVI.

VERS. 6. — *Cui dedi in solitudine domum, et tabernacula ejus in terra salsuginis.*

52. *Duplex solitudo, cordis et corporis. Hæc sine alia non prodest.* — Hoc loco solitudinem debemus intelligere corporis, an solitudinem cordis? Sed quid prodest solitudo corporis, si solitudo defuerit cordis? Qui enim corpore remotus vivit, sed tumultibus conversationis humanæ terrenorum desideriorum cogitationibus se inserit, non est in solitudine. Si vero prematur aliquis corporaliter popularibus turbis, et tamen nullos curarum sæcularium tumultus in corde patiatur, non est in urbe. Itaque bene conversantibus primum solitudo mentis tribuitur, ut exsurgentem intrinsecus strepitum terrenorum desideriorum premant, ut ebullientes [a] ab infimis curas cordis per superni gratiam restringant amoris, omnesque motus importune se offerentium levium cogitationum, quasi quasdam circumvolantes muscas ab oculis mentis abigant manu gravitatis, et quoddam sibi cum Domino intra se secretum quærant, ubi cum illo exteriori cessante strepitu per interna desideria silenter loquantur.

[*Vet. XXIV.*] 53. *Silentium contemplationis, hac in vita non potest esse perfectum.* — De hoc secreto cordis alias dictum est : *Factum est silentium in cœlo, quasi dimidia hora* (*Apoc.* VIII, 1). Cœlum quippe ecclesia vocatur electorum, quæ ad æterna et sublimia dum per sublevationem contemplationis intendit, surgentes ab infimis cogitationum tumultus premit, atque intra se Deo quoddam silentium facit. Quod quidem silentium contemplationis, quia in hac vita non potest esse perfectum, factum dimidia hora dicitur. [b] Nolenti quippe animo dum cogitationum tumultuosi se strepitus ingerunt, etiam sublimibus intendentem, rursum ad respicienda terrena cordis oculum violenter trahunt. Unde scriptum est : *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (*Sap.* IX, 15). Bene ergo factum hoc silentium non integra, sed dimidia hora describitur, quia hic contemplatio nequaquam perficitur, quamvis ardenter inchoetur. Quod etiam per Ezechielem prophetam congruenter exprimitur (*Ezech.* XL, 5), qui pro mensura civitatis in monte conditæ, in manu viri calamum sex cubitorum [c] et palmi, se vidisse testatur. In monte quippe electorum ecclesia sita est, quia fundata in infimis desideriis non est. Quid autem per cubitum, nisi operatio; quid per senarium numerum, nisi perfectio operationis ostenditur, quia et sexto die cuncta opera Dominus explesse memoratur? Quid ergo [d] super sex cubitos palmus insinuat (*Genes.* II, 1), nisi contemplationis vim, quæ jam initia æternæ et septimæ quietis demonstrat? Quia enim æternorum contemplatio hic minime perficitur, mensura septimi cubiti non expletur. Electorum itaque ecclesia, [e] quia cuncta quæ operanda sunt perficit, in sex cubitis sese in monte posita civitas ostendit. Quia vero hic adhuc sola initia contemplationis
981 inspicit, de septimo cubito non nisi palmum tangit.

54. *Culmen contemplationis non attingitur, nisi ab exteriorum curarum oppressione liberemur.* — Sciendum vero est quia nequaquam culmen contemplationis attingimus, si non ab exterioris curæ oppressione cessemus. Nequaquam nosmetipsos intuemur, ut sciamus aliud in nobis esse rationale quod regit, aliud animale quod regitur, nisi ad secretum hujus silentii recurrentes, ab omni exterius perturbatione sopiamur. Quod silentium nostrum bene etiam Adam dormiens figuravit (*Ibid.*), de cujus mox latere mulier processit, quia quisquis ad interiora intelligenda rapitur, a rebus visibilibus oculos claudit; et tunc in semetipso vel quæ præesse viriliter debeant, vel quæ subesse possint infirma distinguit, ut aliud in illo sit quod regere valeat tanquam vir, aliud tanquam femina quod regatur. In hoc itaque silentio cordis, dum per contemplationem interius vigilamus, exterius quasi obdormiscimus. Quia ergo remoti viri, id est a desideriis carnalibus alieni, hoc silentium mentis inhabitant, huic onagro Dominus in solitudine domum dedit, ut turba desideriorum temporalium non prematur.

[*Vet. XXV.*] 55. *Sancti quandiu vivunt, desiderio supernæ patriæ æstuant.* — Sequitur : *Et tabernacula ejus in terra salsuginis.* Salsugo accendere sitim solet. Et quia sancti viri quandiu in hujus vitæ tabernaculis degunt, ad supernam patriam desiderii sui quotidianis æstibus accenduntur, in terra salsuginis tabernacula habere perhibentur. Incessanter quippe accenduntur ut sitiant, sitiunt ut satientur; sicut scriptum est : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (*Matth.* V, 6). Sequitur :

CAPUT XVII.

VERS. 7. — *Contemnit multitudinem civitatis.*

56. *Terrenorum hominum multitudinem sequi dedignantur.* — Multitudinem civitatis contemnere est humanæ conversationis prava studia devitare, ut jam non libeat terrenorum hominum, qui præ abundantia iniquitatis multi sunt, perditos mores imitari. Cum paucis namque ingredi angustam portam desiderant, et non cum multis lata itinera ingredi appetunt, quæ ad interitum ducunt (*Matth.* VII, 13). Solerter quippe a quo et ad quid sunt creati conspiciunt, et recta consideratione acceptæ imaginis sequi vulgi multitudinem dedignantur. Unde et sponsi voce sponsæ in

[a] Turon. et Val. Cl., *ad infima.* Corb. Germ., *ad infirma.*

[b] Pl. Norm., *nolenti quippe animo cogitationum tumultuosi se strepitus ingerunt, et jam sublimibus.*

[c] Pratel., Utic., Laud., Val. Cl., *et palmo.*

[d] Laud. et Val. Cl., *super cubitum.*

[e] Vindoc., *quia ad cuncta quæ operanda sunt proficit, in sex cubitos sese in monte posita extendit.* Ebroic. et al. Norm., *quia ad cuncta..... proficit.*

Canticis canticorum dicitur : *Nisi cognoveris te, o pulchra inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum, et pasce hædos tuos* (*Cant.* I, 7). Semetipsam namque ea quæ est pulchra inter mulieres cognoscit, quando electa quæque anima etiam inter peccantes posita quia ad auctoris sui imaginem ac similitudinem sit condita meminit (*Genes.* I, 26), et juxta perceptæ similitudinis ordinem incedit. Quæ si se non cognoscit, egreditur, quia a secreto sui cordis expulsa, in exterioribus concupiscentiis dissipatur. Egressa vero abit post vestigia gregum, [a] quia sua interna deserens, ad latam videlicet viam ducitur, et sequitur exempla populorum. Nec jam agnos, sed hædos pascit, quia non innoxias cogitationes mentis, sed nutrire pravos motus carnis intendit. Quia ergo electus quisque ac continens abire post gregum vestigia despicit, dicatur recte : *Contemnit multitudinem civitatis.* Ubi et apte subjungitur :

CAPUT XVIII [*Rec. XIII*]

IBID.—*Clamorem exactoris non audit.*

57. *Vehementioribus diaboli tentationibus aures claudunt, et ventris clamoribus.*—Quis intelligi exactor alius, nisi diabolus potest, **982** qui semel in paradiso homini malæ persuasionis nummum contulit (*Genes.* III, 6, *seq.*), et quotidie ab eo hujus debiti exigere reatum quærit? Hujus exactoris sermo est malæ suggestionis inchoatio. Hujus exactoris clamor est jam [b] non lenis, sed violenta tentatio. [c] Hic exactor clamat, cum fortiter tentat. Clamorem ergo exactoris non audire est violentis tentationum motibus minime consentire. Audiret enim si ea quæ suggerit faceret. Sed cum perversa agere despicit, recte dicitur : *Clamorem exactoris non audit.*

[*Vet. XXVI.*] 58. Nonnulli vero hoc loco per exactorem intelligi ventrem volunt. Ipse namque a nobis quoddam debitum exigit, quia quotidianum fructum sibi humani laboris impendi etiam per naturam quærit. Abstinentes igitur viri, qui hoc loco onagri vocabulo figurantur, [d] dum violenter gulæ desideria reprimunt, quasi clamantis exactoris verba contemnunt. Sed cum continenti viro contra innumera vitia multa virtutum certamina suppetant, cur sub exactoris clamore contempto, de solo hic ventre dicitur quod ejus impetum impulsumque restringat, nisi quod nullus palmam spiritualis certaminis apprehendit, qui non in semetipso prius per afflictam ventris concupiscentiam carnis incentiva devicerit? Neque enim ad conflictum spiritalis agonis assurgitur, si non prius intra nosmetipsos hostis positus, gulæ videlicet appetitus, edomatur, quia si non ea quæ nobis sunt viciniora prosternimus, nimirum inaniter ad ea quæ longius sunt impugnanda transimus. Incassum namque contra exteriores inimicos in campo bellum geritur, si intra ipsa urbis mœnia civis insidians habetur. Mens quoque ipsa certantis sub gravi confusionis dedecore a spiritalis certaminis congressione repellitur, quando infirma in carnis prælio gulæ gladiis confossa superatur. Nam cum se parvis prosterni conspicit, confligere majoribus erubescit.

59. *Qui gulam edomare non curant, incaute ad spiritalia bella consurgunt.*—Nonnulli vero ordinem certaminis ignorantes, edomare gulam negligunt, et jam ad spiritalia bella consurgunt. Qui aliquando multa etiam quæ magnæ sunt fortitudinis faciunt, sed, dominante gulæ vitio, per carnis illecebram omne quod fortiter egerint perdunt; et dum venter non restringitur, per carnis concupiscentiam simul cunctæ virtutes obruuntur. Unde et de Nabuchodonosor vincente scribitur [e] : *Princeps coquorum destruxit muros Jerusalem.* Quid enim per muros Jerusalem significans Scriptura exprimit, nisi virtutes animæ, quæ ad pacis visionem tendit? Aut quis coquorum princeps, nisi venter accipitur, cui diligentissima a coquentibus cura servitur? Muros igitur Jerusalem princeps coquorum destruit, quia virtutes animæ dum non restringitur venter, perdit. Hinc est quod Paulus contra Jerusalem mœnia decertanti vires coquorum principi subtrahebat, cum diceret : *Castigo corpus meum, et servituti subjicio, ne forte aliis prædicans, ipse reprobus efficiar* (*I Cor.* IX, 27). Hinc etiam præmisit, dicens : *Sic curro, non quasi in incertum; sic pugno, non quasi aerem verberans* (*Ibid.*, 26). Quia cum carnem restringimus, [f] ipsis abstinentiæ nostræ ictibus non aerem, sed immundos spiritus verberamus; et cum hoc quod est intra nos subjicimus; extra positis adversariis [g] pugnos damus. Hinc est **983** quod cum rex Babylonis succendi fornacem jubet (*Dan.* III), naphthæ, stuppæ, picis et malleoli ministrari congeriem præcepit; sed tamen abstinentes pueros hoc igne minime consumit, quia antiquus hostis licet innumeras ciborum concupiscentias nostris obtutibus opponat, quibus libidinis ignis crescat, bonis tamen mentibus superni Spiritus gratia insibilat, ut a carnalis concupiscentiæ æstibus illæsæ perdurent, ut etsi usque ad tentationem cordis flamma ardeat, usque ad consensum tamen tentatio non exurat.

[*Vet. XXVII.*] 60. *Quinque modis gula nos tentat. Non cibus, sed appetitus in vitio est.*—Sciendum præterea est quia quinque nos modis gulæ vitium tentat (*De consecr.*, *d.* 5, *c. Quinque modis*). Aliquando namque indigentiæ tempora prævenit; aliquando vero tempus non prævenit, sed cibos lautiores quærit;

[a] Laud., *quia sua in æternum deserens.*
[b] Recent. Ed., invitis Mss., *non levis.* Melius *lenis*, opponitur violentæ tentationi.
[c] Corb. Germ., et Pratel., *hic exactor loquitur, cum leniter suggerit, hic exactor clamat*, etc.
[d] Corb. Germ., Pratel. et Utic., *dum violenta.*
[e] IV Reg. XXV, 8; Jerem. LII, 14, sec. text. Hebr. et LXX, ubi appellatur princeps exerc.; Chal., *princeps coquorum.*
[f] Turon., Laud., Corb. Germ., Val. Cl. Pratel., etc., *ipsis continentiæ.*
[g] Recent. Excusi, *pugnas damus.* Inhæsimus Mss. Corb. Germ., Norm., Laud., Val. Cl. et al., necnon vet. Ed. Paris., Basil. Favet huic lect. textus Græcus ; ubi enim legimus in Vulgata *sic pugno*, proprie significatur : *sic pugilem ago*, πυκτεύω.

aliquando quælibet quæ sumenda sint præparari accuratius expetit, aliquando autem et qualitati ciborum et tempori congruit, sed in ipsa quantitate sumendi mensuram moderatæ refectionis excedit. Nonnunquam vero et abjectius est quod desiderat, et tamen ipso æstu immensi desiderii deterius peccat. Mortis quippe sententiam patris ore Jonathas meruit, quia in gustu mellis constitutum edendi tempus antecessit (*I Reg.* XIV, 27). Et ex Ægypto populus eductus, in eremo occubuit, quia, despecto manna, cibos carnium petiit, quos lautiores putavit (*Num.* XXI, 5). Et prima filiorum Heli culpa suborta est, quod ex eorum voto sacerdotis puer, non antiquo more coctas vellet de sacrificio carnes accipere, sed crudas quæreret, quas accuratius exhiberet (*I Reg.* II, 12, *seq.*). Et cum ad Jerusalem dicitur: *Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, et abundantia* (*Ezech.* XVI, 49), aperte ostenditur quod idcirco salutem perdidit, quia cum superbiæ vitio mensuram moderatæ refectionis excessit. Et primogenitorum gloriam Esau amisit, quia magno æstu desiderii vilem cibum, scilicet lenticulam, concupivit (*Genes.* XXV, 33); quam dum vendendis etiam primogenitis prætulit, quo in illam appetitu anhelaret indicavit. Neque enim cibus, sed appetitus in vitio est. Unde et lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus, et abjectiores non sine reatu conscientiæ degustamus. Hic quippe quem diximus, Esau, primatum per lenticulam perdidit, et Elias [a] in eremo virtutem corporis carnes edendo servavit (*III Reg.* XVII, 6). Unde et antiquus hostis quia non cibum, sed cibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit, et primum sibi hominem non carne, sed pomo subdidit (*Genes.* III, 6), et secundum non carne, sed pane tentavit (*Matth.* IV, 3). Hinc est quod plerumque Adam culpa committitur, etiam cum abjecta et vilia sumuntur. Neque enim Adam solus ut a vetito se pomo suspenderet præceptum prohibitionis accepit. Nam cum alimenta quædam saluti nostræ Deus contraria indicat, ab his nos quasi per sententiam vetat. Et dum concupiscentes noxia attingimus, profecto quid aliud quam vetita degustamus?

61. *Edenda quæ necessitas quærit, non quæ libido suggerit. Quanta ad hoc discretio necessaria.* — Ea itaque sumenda sunt quæ naturæ necessitas quærit, et non quæ edendi libido suggerit. Sed magnus discretionis labor est huic exactori et aliquid impendere, et aliquid denegare; et non dando gulam restringere, et dando naturam nutrire. [*Rec. XIV.*] Quæ fortasse discretio subinfertur, cum dicitur: *Clamorem exactoris non audit.* Sermo namque **984** hujus exactoris est necessaria postulatio naturæ. Clamor vero ejus est mensuram necessitatis transiens appetitus gulæ. Hic

A itaque onager exactoris hujus sermonem audit, clamorem non audit, quia discretus vir ac continens et usque ad temperandam necessitatem ventrem reficit, et a voluptate restringit.

[*Vet. XXVIII.*] 62. *Voluptas sub necessitatis specie se palliat.*—Sciendum vero est quia sic voluptas sub necessitate se palliat, ut vix eam perfectus quisque discernat. Nam dum solvi debitum necessitas petit, voluptas expleri desiderium suppetit; [b] et tanto gulam securius in præceps rapit, quanto sub honesto nomine necessitatis explendæ se contegit. Sæpe autem in ipsa edendi via furtive adjuncta voluptas subsequitur; nonnunquam vero impudenter libera etiam præire conatur. Facile autem est deprehendere cum voluptas ejus necessitatem prævenit, sed valde est
B difficile discernere cum in ipso esu necessario se occulta subjungit. Nam quia præeuntem naturæ appetitum sequitur, quasi a tergo veniens tardius videtur. Eo enim tempore quo necessitati debitum solvitur, quia per esum voluptas necessitati miscetur, quid necessitas petat, et quid, sicut dictum est, voluptas suppetat, ignoratur. Sæpe vero et discernimus; et quia utramque sibi conjunctam novimus, in hoc quod extra metas rapimur, [c] libet ut sciendo fallamur; et dum sibi mens ex necessitate blanditur, ex voluptate decipitur. Scriptum quippe est: *Carnis curam ne feceritis in desideriis* (*Rom.* XIII, 14). Quæ igitur fieri in desiderio prohibetur, in necessitate conceditur.

63. *Carnis desideria, non caro occidenda. Cavendum ne, dum hostem insequimur, civem quem diligimus,*
C *trucidemus.*— Sed sæpe dum incaute necessitati condescendimus, desideriis deservimus. Nonnunquam vero dum desideriis immoderatius obviare nitimur, necessitatis miserias augemus. Sic enim necesse est [d] ut arcem quisque continentiæ teneat, quatenus non carnem, sed vitia carnis occidat. Nam plerumque dum plus justo caro restringitur, etiam ab exercitatione boni operis enervatur, ut ad orationem quoque vel prædicationem non sufficiat, dum incentiva vitiorum in se funditus suffocare festinat. Adjutorem quippe habemus intentionis internæ hunc hominem quem exterius gestamus, et ipsi insunt motus lasciviæ, ipsi effectus suppetunt operationis bonæ. Sæpe vero dum in illo hostem insequimur, etiam civem quem diligimus trucidamus; et sæpe
D dum quasi concivi parcimus, ad prælium hostem nutrimus. Eisdem namque alimentis vitia superbiunt, quibus nutritæ virtutes vivunt. Et cum virtus alitur, plerumque vires vitiis augentur. Cum vero immensa continentia vitiorum vires extenuat, etiam virtus deficiens anhelat. Unde necesse est ut interior homo, noster æquus quidam arbiter præsideat inter se, et eum quem exterius gestat, quatenus ei homo suus

[a] Ed. recent., *in eremo per virtutem spiritus.* Vet. Edit. Paris. et Basil., *in eremo virtutem spiritus*, etc. Quam lectionem ut potiorem libenter amplecteremur, nisi obstaret consensus Mss. Anglic., Norm., Corb. Germ., Turon., Laud., Val. Cl. et Longip., in quibus legitur, *virtutem corporis.* Porro per virtutem corporis, hic intelligi potest continentia et castitas illibata carnis.

[b] Ed., *et tanto gula.* Nostri Mss. habent *gulam*

[c] Gussanv., cum recent. aliis, *libere reficiendo fallimur..... ex voluntate decipitur.* Sequimur Mss. Anglic., Norm., Longip., Corb. Germ., Laud., Turon., Vindoc., etc., necnon vet. Edit. Paris. et Basil.

[d] Recent. Vulgati, *ut artem.* Vet. Edit. Paris. et Basil. consentiunt Mss. Norm., Corb. Germ. Laud. etc., quos sequimur

exterior et semper ad debitum ministerium servire A sufficiat, et nunquam superbe libera cervice contradicat; nec moveat si quid suggerendo submurmurat, dummodo eum semper superposita calce dominationis premat. Sicque fit ut dum repressa vitia reniti quidem nobis patimur, et tamen hæc nobiscum congredi ex æquo prohibemus, nec vitia contra virtutem prævaleant, nec rursum virtus cum vitiorum **985** omnimoda exstinctione succumbat. Qua in re sola elatio [a] funditus exstinguitur, quia quamvis victoriæ serviat, ad edomandam tamen cogitationum superbiam continua nobis pugna servatur. Unde bene hic, quia unusquisque vir continens et debitæ necessitati congruit, et violentæ voluptati contradicit, voce dominica dicitur : *Clamorem exactoris non audit.* Quia autem discretus vir eo ad intelligenda superiora se B elevat, quo in se carnis incentiva castigat, recte post contemptum exactoris clamorem subditur.

CAPUT XIX [*Rec. XV*].

Vers. 8. — *Circumspicit montes pascuæ suæ.*

64. *Ad intelligenda sublimia valet ascendere, qui carnis incentiva castigavit.* — Montes pascuæ sunt altæ contemplationes internæ refectionis. Sancti enim viri quanto magis se exterius despiciendo dejiciunt, tanto amplius interius revelationum contemplatione pascuntur. Unde scriptum est : *Ascensus in corde ejus disposuit in convalle* [b] *lacrymarum* (*Psal.* LXXXIII, 6, 7), quia quos exterius in fletu continet convallis humilitatis, eos interius sublevat ascensus contemplationis. [*Vet. XXIX.*] Montes etiam pascuæ sunt sublimes virtutes angelorum. Quæ idcirco hic nos C ministrando et adjuvando reficiunt, quia illic interno contemplationis rore pinguescunt. Quæ quia largiente Deo in omni nos certamine protegunt, recte circumspici dicuntur. Undique enim nobis adesse circumspicimus, quorum defensione contra adversarios ex omni latere munimur. Possunt adhuc montes pascuæ accipi altæ sententiæ Scripturæ sacræ, de quibus per Psalmistam dicitur : *Montes excelsi cervis* (*Psal.* CIII, 18), quia hi qui jam dare contemplationis saltus noverunt, altos sententiarum divinarum vertices quasi cacumina montium ascendunt, ad quæ profecto cacumina quia infirmi pervenire non valent, recte illic subditur : *Petra refugium erinaciis* (*Ibid.*), quia videlicet invalidos non sublimiter intelligentia exercet, sed sola in Christo fides humiliter D continet. Sequitur :

CAPUT XX.

Ibid. — *Virentia quæque perquirit.*

65. *Despectis transitoriis, in æternum mansura desiderantur.* — Arentia quippe sunt omnia quæ temporaliter condita venturo fine a jucunditate vitæ præsentis quasi æstivo sole siccantur. Virentia autem sunt vocata, quæ nulla temporalitate marcescunt. Huic ergo onagro virentia perquirere, est sancto unicuique viro, despectis rebus transitoriis, in æternum mansura desiderare.

Cuncta vero hæc quæ de onagro dicta sunt intelligi etiam et aliter possunt. Quæ repetito superiori versu exponimus, ut lectoris judicio quod eligendum crediderit relinquamus. Igitur postquam prædicatorum dispensatio sub cervarum prætextu descripta est, ut ostenderetur per quem hæc eadem virtus prædicationis datur, illico commemoratio de dominica incarnatione subuectitur, ut dicatur :

CAPUT XXI.

Vers. 5. — *Quis dimisit onagrum liberum?*

Allegoricus sensus. — 66. *Christus onagro merito comparatur.* — Nec indignum quis judicet per tale animal incarnatum Dominum posse figurari, dum constat omnibus quia per significationem quamdam in Scriptura sacra et vermis et scarabæus ponatur, sicut scriptum est : *Ego autem sum vermis, et non homo* (*Psal.* XXI, 7). Et sicut apud Septuaginta interpretes per **986** prophetam dicitur : *Scarabæus de ligno clamavit* (*Habac.* II, 2). Cum ergo nominatis rebus tam abjectis et vilibus figuratur, quid de illo contumeliose dicitur, de quo constat quod proprie nihil dicatur? Vocatur etenim agnus, sed propter innocentiam. Vocatur leo, sed propter potentiam. Aliquando etiam serpenti comparatur, [c] sed propter mortem vel sapientiam. Atque ideo per hæc omnia dici figraliter potest, quia de his omnibus credi aliquid essentialiter non potest. Si enim unum horum quodlibet essentialiter existeret, alterum jam dici non posset. Nam si agnus proprie diceretur, leo jam vocari non poterat. Si leo proprie diceretur, per serpentem signari non posset. Sed hæc in illo omnia dicimus tanto latius in figura, quanto longius ab essentia. Potest ergo onager incarnatum Dominum designare. [d] Agreste quippe animal est onager. Et quia incarnatus Dominus gentilitati magis, quam Judææ profuit, animale corpus assumens, quasi non in domum, sed potius in agrum venit. De quo agro gentilitatis per Psalmistam dicitur : *Species agri mecum est* (*Ps.* XLIX, 11). Incarnatus itaque Dominus qui in forma Dei æqualis est Patri, in forma servi minor est Patre, qua minor est etiam seipso (*Philip.* II). [*Vet. XXX.*] Dicatur ergo a Patre de Filio secundum formam servi : *Quis dimisit onagrum liberum, et vincula ejus quis solvit?* Omnis quippe qui peccat, servus est peccati (*Joan.* VIII, 35). Et quia incarnatus

[a] Gussanv. cum plur. Ed. legit *funditus non exstinguitur*. Repugnant Mss. omnes ac vet. Edit. Paris. 1488, 1495, 1518, 1571, Basil. 1514, etc., in quibus deest negatio. Ea sane sublata, optimus manet sensus, nimirum, solum elationis peccatum exstingui, non vero sopiri penitus tentationes, succrescentibus assidue cogitationibus vitiosis, bellumque moventibus. In Corb. Germ., pro *sola elatio.... exstinguitur*, legitur *sollicite funditus exstinguitur*.

[b] Laud. addit *in loco quem posuit*.

[c] In Ed. etiam vetustioribus tantum legitur, *sed propter sapientiam*. Cætera supplevimus ex Mss. Anglic., Norm., Laud., Corb. Germ., Val. Cl. et al. Optime dicitur Christum comparari serpenti propter mortem; sublatum enim in crucem prænuntiavit serpens in deserto exaltatus.

[d] Pler. Mss., *agri quippe animal*

Dominus particeps nostræ factus est naturæ, non culpæ, liber dimissus dicitur, quia sub peccati dominio non tenetur. De quo alias scriptum est: [a] *Inter mortuos liber* (*Psal.* XXXVII, 5). Liber dimissus dicitur, quia naturam nostram suscipiens, iniquitatis jugo nullo modo tenetur. Quem quamvis macula culpæ nostræ non attigit, passio tamen nostræ mortalitatis astrinxit. Unde et postquam liber dimissus dicitur, recte de illo adjungitur:

CAPUT XXII.

IBID. — *Et vincula ejus quis solvit?*

67. *Hujus onagri vincula soluta sunt, cum infirmitates passionis, in resurrectionis gloriam sunt commutatæ.* — Vincula quippe ejus tunc soluta sunt cum infirmitates passionis illius in resurrectionis sunt gloriam commutatæ. Quasi quædam vincula Dominus habuit ea quæ nos nequitiæ merito patimur, nostræ mortalitatis infirma, quibus et usque ad mortem sponte ligari se voluit, et quæ per resurrectionem mirabiliter solvit. Esurire enim, sitire, lassescere, teneri, flagellari, crucifigi, nostræ mortalitatis vinculum fuit. Sed cum expleta morte velum templi rumperetur, scinderentur petræ, monumenta panderentur, inferni claustra patescerent; quid aliud tot argumentis tantæ virtutis ostenditur, nisi quod illa infirmitatis nostræ vincula solvebantur, ut is qui ad suscipiendam servi formam venerat, in ipsa servi forma ab inferni vinculis absolutus, ad cœlum etiam cum membris liber rediret? De quibus ejus vinculis Petrus apostolus attestatur dicens: *Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat illum teneri ab eo* (*Act.* II, 24). Et quia post mortem suam atque resurrectionem ad gratiam fidei gentilitatem vocare dignatus est, postquam dicta sunt soluta ejus vincula, apte subjungitur:

CAPUT XXIII.

987 VERS. 6. — *Cui dedi in solitudine domum, et tabernaculum ejus in terra salsuginis.*

68. *Cui datus in solitudine locus et in terra salsuginis, cum gentilitas eum recepit.* — In gentilitate enim in qua patriarcha non fuit, [b] propheta non fuit; ad intelligendum Deum, qui ratione uteretur, homo pene non fuit. De hac solitudine per Isaiam dicitur: *Lætabitur deserta et invia, et exsultabit solitudo, et florebit quasi lilium* (*Isai.* XXXV, 1). Et rursum de Ecclesia dicitur: *Ponet desertum ejus quasi delicias, et solitudinem ejus quasi hortum Domini* (*Isai.* LI, 3). Terra vero salsuginis hæc eadem solitudo repetita est, quæ priusquam veram Dei sapientiam cognosceret, salsuginem protulerat, quia nullam viriditatem boni intellectus proferens, perversa sapiebat. Domum ergo in solitudine et tabernaculum in terra salsuginis accepit, [c] quia incarnatus pro hominibus Deus, derelicta Judæa, gentilitatis corda possedit. Unde ei Patris voce per prophetam dicitur: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (*Psal.* II, 8). Qui juxta hoc quod Deus est, cum Patre dat omnia, juxta hoc vero quod homo est, a Patre [d] accipit inter omnia, sicut scriptum est: *Potestatem dedit ei et judicium facere, quia filius hominis est* (*Joan.* V, 27). Et rursum scriptum est: *Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus* (*Joan.* XIII, 1). Vel sicut ipse dicit: *Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet* (*Joan.* VI, 37). Jam vero si quæritur quid inter domum ac tabernaculum distet, domus in habitatione est, tabernaculum in itinere. Corda itaque gentilium quasi quædam tabernacula habuit veniendo, sed ea per justitiam firmans, domum fecit habitando. Et quia eorum vitam ad quos venerat imitari despexit, recte subjungitur:

CAPUT XXIV.

VERS. 7. — *Contemnit multitudinem civitatis.*

69. *Multitudinis exempla non est secutus, sed sua sequenda proposuit. Vita præsens non propter se amanda est, sed propter futuram toleranda.* — Id est, mores despicit humanæ conversationis. Homo quippe inter homines factus, usum tenere hominum noluit. Idcirco namque inter nos homo factus est, ut non solum nos sanguine fuso redimeret, sed etiam ostenso exemplo commutaret. In conversatione igitur nostra et veniendo alia invenit, et vivendo alia docuit. Studebant enim omnes superba Adam stirpe progeniti, prospera vitæ præsentis appetere, adversa devitare, opprobria fugere, gloriam sequi. Venit inter eos Dominus incarnatus adversa appetens, prospera spernens, opprobria amplectens, gloriam fugiens. Nam cum Judæi illum regem sibi constituere voluissent, fieri rex refugit (*Joan.* VI, 15). Cum vero eum interficere molirentur, sponte ad crucis patibulum venit (*Ibid.*, XVIII, 4). Fugit ergo [e] quod omnes appetunt, appetiit quod omnes fugiunt. Sed cum fugit quod omnes appetunt, appetiit quod omnes fugiunt, fecit quod omnes mirarentur, ut et mortuus ipse resurgeret, et morte sua alios de morte resuscitaret. [*Vet. XXXI.*] Duæ quippe vitæ sunt hominis in corpore consistentis, una ante mortem, alia post resurrectionem: quarum unam omnes agendo noverant, alteram nesciebant; et humanum genus soli huic quam noverat intendebat. Venit per carnem Dominus, et dum suscepit unam; alteram demonstravit. Dum hanc nobis cognitam suscepit, illam quæ nobis est incognita ostendit. Moriendo quippe vitam exer-

[a] In Corb. Germ., in pler. Ed. et in novissima Ed. semel legitur, *Liber;* et postea, *dimissus dicitur.* Repetitur in Mss. Anglic., Norm., Vindoc., etc. In Edit. Basil. 1514, Paris. 1495, 1518; prolato psalmi textu, *inter mortuos liber*, subditur: *inter mortuos liber dimissus.*

[b] Recent., reluctantibus Mss. et vet. Excusis habent: *propheta non fuit, quia ad intelligendum Deum qui ratione uteretur, pene homo non fuit.* Concinit Editis recent. Corb. Germ., nisi quod in ipso non legitur, *propheta non fuit.*

[c] Corb. Germ., Pratel., Utic., Val. Cl., *quia incarnatus pro hominibus, derelicta* (Val. Cl. *derelictæ*) *gentilitatis corda possedit.*

[d] Sic Mss. Editi vero, *accepit omnia.* Melius, *inter omnia*, ut habent Mss. Modus est loquendi Gregorio nostro familiaris. Vide lib. XV, num. 20, et lib. XVI, n. 36, maxime vero lib. II, n. 60.

[e] Laud. et Val. Cl., *quod homines;* et ita in consequentibus.

cuit quam tenemus, resurgendo aperuit quam quæramus, 988 exemplo suo nos docens quod hæc vita quam ante mortem ducimus non propter se amanda sit, sed propter alteram toleranda. Quia ergo nova conversatione usus inter homines, mores Babyloniæ secutus non est, bene de eo scriptum est : *Contemnit multitudinem civitatis.*

70. *Christus multitudinem per spatiosa vagantem deseruit.* — Vel certe quod multos per spatiosam viam vagantes deseruit, [a] et per angusta gradientes paucos elegit. Multitudinem namque civitatis contemnere est humani generis partem quæ latam viam ingreditur (*Matth.* VII, 13), quæ et pro abundantia iniquitatis multa est, a regni sui sorte reprobare. Sequitur :

CAPUT XXV.

IBID. — *Clamorem exactoris non audit.*

71. *Exactoris, scilicet diaboli clamorem non audivit.* — Sicut supra dictum est, quis hoc loco exactor accipi nisi diabolus potest ? Qui male suadendo spem contulit immortalitatis, sed decipiendo exigit tributum mortis ; qui suadendo intulit culpam, [b] sæviendo exigit pœnam. Hujus exactoris sermo est ante mortem hominis astuta persuasio, clamor vero ejus est violenta jam rapina post mortem. Quos enim ante mortem latenter intercipit, hos ad supplicii sui consortium post mortem violenter rapit. Sed quia ad mortem veniens Dominus, hujus exactoris violentos impetus non expavit, sicut ipse ait : *Venit enim princeps hujus mundi et in me non habet quidquam* (*Joan.* XIV, 30), bene dicitur : *Clamorem exactoris non audit.* Venit quippe ad eum exactor humani generis, quia illum hominem vidit. Sed quem infirmitate despectum hominem credidit, virtute supra hominem sensit.

[*Rec. XVI.*] 72. *Hujus exactoris typus, Laban ; Christi, Jacob ; Ecclesiæ, Rachel fuit.* — Hujus nimirum exactoris typum Laban tenuit, quando cum furore veniens sua apud Jacob idola requisivit (*Genes.* XXXI, 1, *seq.*). Laban quippe interpretatur dealbatio. Dealbatio autem non inconvenienter diabolus accipitur ; qui cum sit tenebrosus ex merito, [c] transfigurat se in angelum lucis (*II Cor.* XI, 14). Huic servivit Jacob, id est ex parte reproborum Judaicus populus, cujus ex carne incarnatus Dominus venit. Potest etiam per Laban mundus hic exprimi, qui cum furore Jacob persequitur, quia electos quosque qui Redemptoris nostri membra sunt, persequendo opprimere conatur. [d] Hujus filiam, id est sive mundi, sive diaboli, Jacob abstulit, cum sibi Christus Ecclesiam ex gentilitate conjunxit. Quam et de domo patris abstrahit, quia ei per Prophetam dicit : *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui* (*Psal.* XLIV, 11). Quid vero in idolis, nisi avaritia designa-

A tur ? Unde per Paulum dicitur : *Et avaritia, quæ est idolorum servitus* (*Coloss.* III, 5). Laban ergo veniens apud Jacob idola non invenit, quia ostensis mundi thesauris, diabolus in Redemptore nostro vestigia concupiscentiæ terrenæ non reperit. Sed quæ Jacob non habuit, ea Rachel sedendo cooperuit. Per Rachel quippe, quæ et ovis dicitur, Ecclesia figuratur. Sedere autem, est humilitatem pœnitentiæ appetere, sicut scriptum est : *Surgite postquam sederitis* (*Psal.* CXXVI, 2). Rachel ergo idola sedendo operuit, quia sancta Ecclesia Christum sequens terrenæ concupiscentiæ vitia pœnitendo texit. De hac coopertione vitiorum [e] per Psalmistam dicitur : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (*Psal.* XXXI, 1). Nos igitur Rachel illa 989 signavit, B qui idola sedendo premimus, si culpas avaritiæ pœnitendo damnamus. Quæ utique avaritia illis non solet evenire, qui in via Domini viriliter currunt, quibus dicitur : *Viriliter agite, et confortetur cor vestrum* (*Psal.* XXX, 25), sed his maxime qui quasi effeminato gressu gradientes per blandimenta sæculi resolvuntur. Unde et illic ejusdem Rachelis hæc verba sunt : *Juxta consuetudinem feminarum nunc accidit mihi* (*Genes.* XXXI, 35). Apud Jacob ergo idola Laban non reperit, quia exactor callidus quid in Redemptore nostro reprehenderet, non invenit. De quo exactore Redemptori nostro gentilitatem ab ejus dominio liberanti per prophetam dicitur : *Jugum enim oneris ejus, et virgam humeri ejus, et sceptrum exactoris ejus superasti, sicut in die Madian* (*Isai.* IX, 4). C Eripiens quippe gentilitatem Dominus, superavit jugum oneris ejus, cum eam adventu suo ab illa dæmoniacæ tyrannidis servitute liberavit. Superavit virgam humeri ejus, [f] cum percussionem illius, quæ ex perverso opere graviter deprimebat, ab humano genere [g] redempto compescuit. Superavit sceptrum exactoris ejus, cum regnum ejusdem diaboli, qui pro pestifera perpetratione vitiorum exigere consueverat debita tributa pœnarum, de fidelium corde destruxit.

[*Vet. XXXII, Rec. XVII.*] 73. *Gedeonis contra Madianitas insolens pugna, Christi certamen præsignavit.* — Sed quomodo hæc acta sunt audiamus. Subjunctum est illico : *Sicut in die Madian.* Non abs re arbitror si hoc Madianitarum bellum quod in comparatione D adventus Dominici a propheta vigilanter illatum est aliquando latius disseramus. In libro quippe Judicum (*Judic.* VII, 1 *seq.*), Gedeon contra Madianitas dimicasse describitur. Is cum exercitus multitudinem ad bella produceret, divina illi admonitione præceptum est ut ad fluvium veniens, omnes quos flexis genibus aquas haurire conspiceret, a bellorum conflictu removeret. [h] Actumque est ut trecenti viri tantummodo, qui stantes manibus aquas hauserant, remanerent. Cum his ad prælium pergit, eosque non

[a] Corb. Germ., Ebroic., aliique Norm., *et per angustam*, sc. *viam*.
[b] Laud., *serviendo intulit pœnam*.
[c] Nonnul. Ed., *transfigurat se velut in angelum*.
[d] Laud. et Val. Cl., *hujus filiam, id est mundi, Jacob abstulit*.
[e] Vindoc. et Corb. Germ., *per prophetam*.
[f] Quidam Ed., *cum persecutionem*.
[g] Gilot. et al. Ed., *Redemptor*.
[h] Norm., Val. Cl. et nonnulli, *actumque est, et trecenti... remanserunt*.

armis, sed tubis, lampadibus et lagenis armavit (*Ibid.*, 19, *seq.*). Nam, sicut illic scriptum est, accensas lampades miserunt intra lagunculas, et tubas in dextra, lagenas autem in sinistra tenuerunt; et ad hostes suos cominus venientes, cecinerunt tubis, confregerunt lagunculas, [a] lampades apparuerunt; et hinc tubarum sonitu, illinc lampadum coruscatione territi hostes, sunt in fugam conversi. Quid hoc est, quod tale bellum per prophetam ad medium adducitur, et adventui Redemptoris nostri istius pugnæ victoria comparatur? An indicare propheta nobis studuit, quod adventum Redemptoris nostri contra diabolum illa sub Gedeon duce pugnæ victoria designavit? Talia illic nimirum acta sunt, quæ quanto magis usum pugnandi transeunt, tanto amplius a prophetandi mysterio non recedunt. Quis enim unquam cum lagenis et lampadibus ad prælium venit? Quis contra arma veniens, arma deseruit? Ridicula nobis hæc profecto fuerant, si terribilia hostibus non fuissent. Sed victoria ipsa testante didicimus, [b] ne parvi hæc quæ facta sunt perpendamus. Gedeon itaque ad prælium veniens, Redemptoris nostri signat adventum, **990** de quo scriptum est: *Tollite portas* [c] *principes vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio* (*Psal.* XXIII, 7). [d] Hic Redemptorem nostrum non solum opere, sed etiam nomine prophetavit. Gedeon namque interpretatur, circumiens in utero. Dominus enim noster per majestatis potentiam omnia complectitur, et tamen per dispensationis gratiam intra uterum Virginis [e] humanitatem sumens venit. Quis est ergo circumiens in utero, nisi omnipotens Deus sua dispensatione nos redimens, divinitate cuncta complectens, et humanitatem intra uterum sumens? In quo utero et incarnatus est, et clausus non est, quia et intra uterum fuit per infirmitatis substantiam, et [f] extra mundum per potentiam majestatis. Madian vero interpretatur, de judicio. Ut enim hostes ejus repellendi destruendique essent, non de vitio repellentis, sed de judicio juste judicantis fuit. Et idcirco de judicio vocantur, quia alieni a gratia Redemptoris, justæ damnationis meritum etiam in vocabulo nominis trahunt.

[*Vet. XXXIII.*] 74. *Quid significent trecenti milites cum Gedeone pugnantes.* — Contra hos Gedeon cum trecentis pergit ad prælium. Solet in centenario numero plenitudo perfectionis intelligi. Quid ergo per ter ductum centenarium numerum designatur, nisi perfecta cognitio Trinitatis? Cum his quippe Dominus

A noster adversarios fidei [g] destruit, cum his ad prædicationis bella descendit, qui possunt divina cognoscere, qui sciunt de Trinitate, quæ Deus est, perfecta sentire. Notandum vero est quia iste trecentorum numerus in tau littera continetur, quæ crucis speciem tenet. Cui si super transversam lineam id quod in cruce eminet adderetur, non jam crucis species, sed ipsa crux esset. Quia ergo iste trecentorum numerus in tau littera continetur, et per tau litteram, sicut diximus, species crucis ostenditur, non immerito in his trecentis Gedeonem sequentibus illi designati sunt, quibus dictum est: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me* (*Luc.* IX, 23). Qui sequentes Dominum tanto verius crucem tollunt, quanto

B acrius et se edomant, et erga proximos suos charitatis compassione cruciantur. Unde et per Ezechielem prophetam dicitur: *Signa tau super frontes virorum gementium et dolentium* (*Ezech.* IX, 4). Vel certe in his trecentis, qui in tau littera continentur, hoc exprimitur, quod ferrum hostium crucis ligno superetur. Ductique sunt ad fluvium, ut aquas biberent, et quicunque aquas flexis genibus hauserunt, a bellica intentione remoti sunt. Aquis namque, doctrina sapientiæ; stante autem genu, recta operatio designatur. Qui ergo dum aquas bibunt, genuflexisse perhibentur, a bellorum certamine prohibiti recesserunt, quia cum illis Christus contra hostes fidei pergit ad prælium, qui cum doctrinæ fluenta hauriunt, rectitudinem operum non inflectunt. Omnes quippe

C tunc bibisse aquam, sed non omnes recto genu stetisse narrati sunt. Reprobatique sunt, qui genua, dum aquas biberent, inflexerunt; quia attestante Apostolo: *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed* **991** *factores legis justificabuntur* (*Rom.* II, 13). Quia enim, ut diximus, dissolutio operum in ipsa genuum incurvatione signatur, recte rursum per Paulum dicitur: *Remissas manus et dissoluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris* (*Hebr.* XII, 12). Hi ergo Christo duce ad bellum [h] procedunt, qui hoc quod ore annuntiant opere ostendunt, qui fluenta doctrinæ spiritualiter hauriunt, nec tamen in pravis operibus inflectuntur carnaliter, quia sicut scriptum est: *Non est speciosa laus in ore peccatoris* (*Eccli.* XV, 9).

D 75. *Quid tubæ, lampades et lagenæ, cum quibus ad prælium perrexerunt, et hostes debellarunt.* — Itum ergo est ad prælium cum tubis, cum lampadibus, cum lagenis. [i] Inusitatus iste, ut diximus, fuit ordo

[a] Corb. Germ., Gilot., Gussanv. et plur. Ed., *lampades aperuerunt*; cæt. Mss. et vet. Edit. Paris. et Basil., *apparuerunt*; quam lectionem anteponendam duximus.

[b] Editi, cum Corb. Germ., *ne parva hæc*; melius, *ne parvi*; quod legitur in Mss. Norm., Vindoc., Laud., Val. Cl., etc.

[c] Val. Cl., *principis vestri*.

[d] Al., *hunc Redemptorem*. Interpretationis nominis *Gedeon* quæ subjicitur ratio nos latet; certe locum non habet in fonte Hebr. Attamen in l. de Nomin. Hebr. sancti Hieronymi, Edit. Paris. 1546, etc., legitur: *Gedeon circumiens in utero, vel inutile, sive tentatio iniquitatis eorum*; verba autem *in utero vel inutile, sive tentatio iniquitatis eorum*; verba autem *in utero vel inutile* in nov. Edit. non comparent.

[e] Deest *humanitatem sumens*, in Norm., Vindoc., Val. Cl. et Corb. Germ.

[f] Ebroic. et Vindoc., *extra uterum*.

[g] Pratel. et Vindoc., *stravit*.

[h] Corb. Germ., Vindoc., Norm., Laud., etc., *prodeunt*.

[i] Iidem Cod., *Atque iste, ut diximus, fuit ordo præliandi*.

præliandi. Cecinerunt tubis, et sinistris lagenæ tenebantur: intra lagenas autem sunt missæ lampades; confractis vero lagenis lampades ostensæ sunt, quarum coruscante luce, hostes territi in fugam vertuntur. Designatur itaque in tubis clamor prædicantium, in lampadibus, claritas miraculorum, in lagenis fragilitas corporum. Tales quippe secum dux noster ad prædicationis prælium duxit, qui despecta salute corporum, hostes suos moriendo prosternerent, eorumque gladios non armis, non gladiis, sed patientia superarent. Armati enim venerunt sub duce suo ad prælium martyres nostri; sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus. Qui sonuerunt tubis, dum prædicant; confregerunt lagenas, dum solvenda in passione sua corpora hostilibus gladiis [a] opponunt; resplenduerunt lampadibus, dum post solutionem corporum miraculis coruscaverunt. Moxque hostes in fugam conversi sunt; quia dum mortuorum martyrum corpora miraculis coruscare conspiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnaverunt, crediderunt. Cecinerunt ergo tubis, ut lagenæ frangerentur; lagenæ fractæ sunt, ut lampades apparerent; apparuerunt lampades, ut hostes in fugam verterentur; id est, prædicaverunt martyres, donec eorum corpora in morte solverentur; corpora eorum in morte soluta sunt, ut miraculis coruscarent; coruscaverunt miraculis, ut hostes suos ex divina luce prosternerent, quatenus nequaquam Deo erecti resisterent, sed eum subditi formidarent.

76. *Fidei prædicatores plus morte sua, quam prædicatione profecerunt.* — Et notandum quod steterunt hostes ante lagenas, fugerunt ante lampades, quia nimirum persecutores sanctæ Ecclesiæ, fidei prædicatoribus adhuc in corpore positis restiterunt; post solutionem vero corporum apparentibus miraculis in fugam versi sunt, quia, pavore conterriti, a persecutione fidelium cessaverunt. Prædicatione scilicet tubarum, fractis lagenis corporum, visis timuerunt lampadibus miraculorum.

[*Vet. XXXIV.*] 77. *Cui major est cura corporis quam prædicationis, metuenda reprobatio.* — Intuendum est etiam id quod illic scriptum est, quia in dextera tubas, lagenas autem in sinistra tenuerunt. Pro dextero enim habere dicimur quidquid pro magno pensamus; pro sinistro vero quod pro nihilo ducimus. Bene ergo illic scriptum est quod in dextera tubas, lagenas autem in sinistra tenuerunt, quia Christi martyres pro magno habent prædicationis gratiam, corporum vero utilitatem pro minimo. Quisquis enim plus facit utilitatem corporis, quam gratiam prædicationis, in sinistra tubam, atque in dextera lagenam tenet. Si enim priori loco gratia prædicationis attenditur, **992** et posteriori utilitas corporis, certum est [b] quia in dextris tubæ, et sinistris lagenæ teneantur. Hinc Dominus in Evangelio ait: *Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum* (*Matth.* v, 15). In modio enim commodum temporale, in lucerna autem lux prædicationis accipitur. Lucernam ergo sub modio [c] ponere est propter temporale commodum, gratiam prædicationis abscondere, quod nemo utique electorum facit. Et bene illic additur: [d] *Sed super candelabrum.* In candelabro enim status corporis designatur, cui lucerna superponitur, dum eidem corpori cura prædicationis antefertur. Bene itaque per Prophetam dictum est: *Sceptrum exactoris ejus superasti, sicut in die Madian* (*Isai.* IX, 4). Sed quia exponendi prophetici testimonii gratia longe digressi sumus, ad operis nostri ordinem revertamur. Igitur postquam dictum est: *Clamorem exactoris non audiit,* quia videlicet antiqui hostis insidias Dominus in carne manifestatus despexit, quid etiam de electis suis fecerit recte subjungit, dicens:

CAPUT XXVI.

VERS. 8. — *Circumspicit montes pascuæ suæ.*

78. *Etiam superbos in sua membra transformavit Christus. Convertit eos quos aspicit.* — Montes accipimus omnes elatos hujus sæculi, qui in corde suo altitudine terrena tumuerunt. Sed quia etiam tales Dominus Ecclesiæ suæ corpori conversos inviscerat, eosque a priori elatione commutans, in sua membra transformat, isti montes pascuæ ejus sunt, quia nimirum de conversione errantium, et de superborum humilitate satiatur, sicut ipse ait: *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus qui me misit* (*Joan.* IV, 34). Et sicut apostolis ad prædicationem missis præcepit, dicens: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam* (*Joan.* VI, 27). De his montibus per Prophetam dicitur: *Non repellet Dominus plebem suam, quoniam in manu ejus sunt omnes fines terræ, et altitudines montium ipse conspicit* (*Psal.* XCIV, 4). Altitudines enim montium elationes sunt utique superborum. Quas Dominus conspicere dicitur, id est ab iniquitate sua in melius commutare. Convertit namque Dominus eum quem conspicit. Unde scriptum est: *Conversus Dominus respexit Petrum, et recordatus est Petrus verbi Domini sicut dixerat: Quia priusquam gallus cantet, ter me negabis; et egressus foras flevit amare* (*Luc.* XXII, 61). Et sicut Salomon ait: *Rex qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo* (*Prov.* XX, 8). De hoc respectu montium rursum per prophetam dicitur: *Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini* (*Psal.* XCVI, 5), quia post perversitatis suæ duritiam, divina formidine liquefacti, ab illo prius rigido tumore [e] substrati sunt.

79. *Bonis operibus conversorum pascitur. Magnum Christo convivium fecit Matthæus, imo fuit.* — Intuendum etiam quod non ait inspicit, sed *circumspicit montes pascuæ suæ.* In Judæa quippe incarnatus est Dominus, quæ posita in medio gentium fuit. [f] Atque ideo circumspexit montes, quia elatos hujus sæculi

[a] Ita Turon., Vindoc., Laudun., Corb. Germ., Val. Cl. et vet. Edit. Recentioribus magis placuit *supponunt.*

[b] Vindoc., Pratel., Val. Cl., *quia a dextris... et a sinistris.*

[c] Val. Cl., *tenere.*

[d] Vindoc., *Sed supra candelabrum.*

[e] Recent. Vulgati, *subtracti sunt*; contemptis Mss. et vet. Editis.

[f] Sic Laud., Val. Cl., Vindoc., Norm., nec non

circumquaque positos ex gentilitatis universitate collegit. In his itaque montibus pascitur, quia bonis operibus conversorum quasi herbis virentibus satiatur. Hinc est quod ei sponsæ voce in Canticis canticorum dicitur : *Indica mihi ubi pascas, ubi cubes in meridie* (*Cant.* I, 6). Pascitur quippe Dominus, cum bonis nostris actibus delectatur. Cubat vero in meridie, cum ex desideriis carnalibus ardenti corde reproborum apud **993** electorum suorum pectora refrigerium invenit cogitationis bonæ. Mons enim quidam Matthæus fuerat, quando in telonii lucris tumebat ; de quo et scriptum est quia postquam credidit, invitato in domum suam Domino, convivium magnum fecit (*Luc.* V, 29). Mons itaque iste huic onagro [a] virentis pascuæ herbas protulit, quia et foris eum convivio, et intus epulis virtutum pavit. Quod adhuc plenissime expletur, cum subditur :

CAPUT XXVII.

IBID. — [b] *Virentia quæque perquirit.*

80. *Arentia corda Christus deserit; fide ac spe virentia requirit.* — Arentia enim deserit, et virentia quæque perquirit. [c] Arentia namque corda sunt hominum, quæ in hujus sæculi spe peritura plantata, æternitatis fiduciam non habent. [d] Virent autem quæ illi hæreditati inhærent, de qua Petrus apostolus dicit : *In hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcescibilem* (*I Pet.* I, 4). Tanto enim verius quique virentes sunt, quanto in hæreditatis [e] immarcescibilis sorte cogitationis radicem figunt. Quisquis itaque intrinsecus arere formidat, arentia extrinsecus mundi hujus desideria fugiat. Quisquis a Domino perquiri desiderat, æternam patriam appetens, in interna cordis plantatione viridescat.

81. *S. Gregorii modestia et humilitas.* — Hæc autem de onagro exposita sub duplici intellectu [f] sufficiant. Lectoris vero judicio relinquendum est quid magis duxerit eligendum. Et si utriusque expositionis intelligentiam fortasse despexerit, libenter ipse lectorem meum subtilius veriusque sentientem, velut magistrum discipulus [g] sequar, quia mihi proprie donatum credo, quidquid illum me melius sentire cognosco. [*Vet. XXXV.*] Omnes enim qui fide pleni de Deo aliquid sonare nitimur, organa veritatis sumus ; et in ejusdem veritatis potestate est, utrum per me sonet alteri, an per alterum mihi. Ipsa quippe in medio nostri, etiam non æque viventibus omnibus [h] æqua est, et sæpe alium tangit, ut bene audiat quod per alium ipsa sonuerit ; sæpe vero alium tangit, ut bene quod ab aliis audiatur sonet.

82. *Sæpe doctori verbum aut propter auditoris meri-* A *tum tribuitur, aut propter culpam subtrahitur.* — Sæpe doctori verbum pro gratia tribuitur auditoris, et sæpe propter auditoris culpam subtrahitur sermo doctori. In his ergo quæ ubertim prædicat doctor, nulla elatione se efferat, ne fortasse **994** non pro sua, sed pro auditoris gratia ejus repleatur lingua ; et in his quæ doctor steriliter dicit, auditor non succenseat, ne fortasse doctoris lingua non pro sua, sed pro auditoris reprobatione torpescat. [i] Pro auditoris namque gratia boni, datur etiam malis sermo doctoribus, sicut potuerunt Pharisæis suppetere verba prædicationis, de quibus scriptum est : *Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate et facite; secundum vero opera eorum nolite facere* (*Matth.* XXIII, 3). Propter auditorum vero reprobationem bonis B etiam doctoribus sermo subtrahitur, sicut ad Ezechielem contra Israel dicitur : *Linguam tuam adhærere faciam palato tuo, et eris mutus, nec quasi vir objurgans, quia domus exasperans est* (*Ezech.* III, 26).

83. *Aliquando pro doctoris et auditorum merito vel culpa, datur aut negatur. De accepto nemo extollatur. Spem comitetur timor.* — Aliquando autem sermo prædicationis propter utrosque datur, aliquando propter utrosque subtrahitur. Propter utrosque enim datur, sicut divina voce Paulo apud Corinthios dicitur : *Noli timere, sed loquere* (*Act.* XVIII, 9). Et paulo post : *Quia populus multus est mihi in hac civitate* (*Ibid.* 10). Propter utrosque vero subtrahitur, sicut Heli sacerdos et pravam filiorum cognovit actionem, et dignam increpationis non exercuit vocem ; C cum profecto futurum esset ut in mortis supplicio et istos reatus flagitii, et illum silentii pœna mulctaret (*I Reg.* III, 12, *seq.*). Inter hæc igitur cum vel pro quo sermo detur, vel propter quem subtrahatur, ignoramus, unum est salubre remedium, nec de his [j] quæ aliis magis accepimus, nosmetipsos extollere, nec de eo alterum quod minus acceperit irridere ; sed fixo humilitatis pede, graviter et constanter incedere, quia in hac vita tanto veracius docti sumus, quanto doctrinam nobis a nobismetipsis suppetere non posse cognoscimus. Cur ergo quilibet de doctrina superbiat, qui occulto judicio vel cui quando detur, vel quando cui subtrahatur ignorat ? Quamvis enim securitati timor semper longe videatur abesse, nobis tamen nihil est securius quam sub spe semper D timere, ne incauta mens aut desperando se [k] in vitiis dejiciat, aut extollendo de donis ruat. Ante districti enim ac pii judicis oculos quanto de se sub spe humilius trepidat, tanto in illo robustius stat.

vet. Edit. In recent. cum Corb. Germ., *Atque inde.*
[a] Laud. et Val. Cl., *virentes.*
[b] Pratel. ac Vindoc., *Et virentia.*
[c] Laud. et Val. Cl., *arent.... corde..*
[d] Ebroic. aliique Norm., Vindoc. et Corb. Germ., *virentia autem.*
[e] Al., *incorruptibilis.*
[f] Val. Cl. *proficiant.*
[g] Corb. Germ., Laud. et Val. Cl., *sequor.*
[h] Pratel. et Val. Cl., *æque est.*
[i] Sic Vindoc., Ebroic. et al. Norm., cæterique passim Mss. licet in Editis et in Corb. Germ. legatur, *pro auditoris namque gratia, datur bonus.*
[j] Pratel., *quæ illis.*
[k] Vindoc. et Norm., *in vitia.*

LIBER TRIGESIMUS PRIMUS.

Explicatur versus nonus cum reliquis capitis XXXIX, *omissis tantum tribus ultimis; et divinæ gratiæ, in Evangelii prædicatione peccatorumque conversione, efficacia præsertim demonstratur.*

CAPUT PRIMUM.

995 *1. Inflictum homini a superbo diabolo vulnus, Dei humilitate sanatum* — In paradiso sano homini diabolus invidens superbiæ vulnus inflixit, ut qui mortem non acceperat conditus, [a] mereretur elatus (*Genes.* III). Sed quia divinæ potentiæ suppetit, non solum bona de nihilo facere, sed ea etiam ex malis quæ diabolus perpetraverat, reformare, contra hoc inflictum vulnus superbientis diaboli medicina apparuit inter homines humilitas Dei, ut auctoris exemplo humiliati surgerent, qui imitatione hostis elati ceciderant. Contra ergo superbientem diabolum apparuit inter homines homo factus humilis Deus. Hunc potentes hujus sæculi, id est membra diaboli superbientis, eo despicabilem crediderunt, quo humilem conspexerunt. Vulnus enim cordis eorum quanto magis tumuit, tanto amplius [b] medicamentum mite despexit. Repulsa igitur a vulnere superborum medicina nostra pervenit ad vulnus humilium: *Infirma* quippe *mundi elegit Deus, ut confundat fortia* (*I Cor.* I, 27); actumque est cum pauperibus quod post etiam divites elati mirarentur. Nam dum novas in illis virtutes aspiciunt, eorum quorum prius contempsere vitam postmodum obstupuere miracula. Unde mox pavidi ad sua corda redeuntes, extimuerunt sanctitatem in miraculis, quam despexerant in præceptis. Per infirma ergo confusa sunt fortia, quia dum in venerationem vita surgit humilium, elatio cecidit superborum. Igitur quia beatus Job sanctæ Ecclesiæ typum tenet, et omnipotens Deus prævidit quod in primordiis nascentis Ecclesiæ, potentes hujus sæculi leve ejus jugum suscipere crassa cordis cervice recusarent, dicat:

CAPUT IX.

Cap. XXXIX, vers. 9. — *Numquid volet [c] rhinoceros servire tibi?*

2. ***Per rhinocerotem intelligendi elati et potentes a Christo domiti, et Ecclesiæ servire coacti. Eorum superbiam miraculis fregit.*** — Rhinoceros enim indomitæ omnino naturæ est; ita ut si quando captus fuerit, teneri nullatenus possit. Impatiens quippe, ut fertur, illico moritur. Ejus vero nomen Latina lingua interpretatum sonat, in nare cornu. Et quid aliud in nare nisi fatuitas, quid in cornu nisi

A elatio designatur? Nam quia in nare fatuitas solet intelligi, Salomone attestante didicimus, qui ait: *Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra et fatua* (*Prov.* XI, 22). Hæreticam namque doctrinam nitore vidit eloquii resplendere, nec tamen sapientiæ apto intellectu congruere, et ait: *Circulus aureus in naribus suis*, id est pulchra [d] et circumflexa locutio in sensibus mentis stultæ, cui ex eloquio aurum pendet, [e] sed tamen ex terrenæ intentionis pondere, more suis, ad superiora non respicit. Quod secutus exposuit, dicens: *Mulier pulchra et fatua;* id est, doctrina hæretica: pulchra per verbum, fatua per intellectum. In cornu vero, [f] quia elatio frequenter accipitur, 996 Propheta attestante didicimus, qui ait: *Dixi iniquis, nolite inique agere, et delinquentibus, nolite exaltare cornu* (*Psal.* LXXIV, 5). Quid ergo

B in rhinocerote hoc nisi potentes hujus sæculi designantur, vel ipsæ in eo summæ principatuum potestates, qui typho fatuæ jactationis elati, dum falsis exterius inflantur honoribus, veris miseris intus inanescunt? Quibus bene dicitur: [g] *Quid superbis, terra et cinis* (*Eccli.* X, 9)? In ipsis vero initiis nascentis Ecclesiæ, dum contra illam divitum se potestas extolleret, atque in ejus necem immensitate tantæ crudelitatis anhelaret, dum tot cruciatibus anxia, tot persecutionibus pressa succumberet, quis tunc credere potuit [h] quod illa recta et aspera superborum colla sibi subjiceret, et jugo sancti timoris edomita, mitibus fidei loris ligaret? Diu quippe in exordiis suis rhinocerotis hujus cornu ventilata, et

C quasi funditus interimenda percussa est. Sed divina gratia dispensante, et illa moriendo [i] vivificata convaluit, et cornu suum rhinoceros iste feriendo lassatus inclinavit; quodque impossibile hominibus fuit, Deo difficile non fuit, qui potestates hujus mundi rigidas non verbis, sed miraculis fregit. Ecce enim quotidie servire [j] rhinocerotes agnoscimus, dum potentes mundi hujus, qui in viribus suis fatua dudum fuerant elatione confisi, Deo subditos jam videmus. Quasi de quodam indomito rhinocerote Dominus loquebatur, cum diceret: *Dives difficile intrabit in regnum cœlorum* (*Matth.* XIX, 23). Cui cum responsum esset: *Et quis poterit salvus fieri?* illico adjunxit: *Apud homines hoc impossibile est, apud*

D *Deum autem omnia possibilia sunt* (*Ibid.*, 26). Ac si

[a] Recent. Editi cum Germ., *moreretur*. Ita quoque Codex Laud. At melius Corb. Germ., Vindoc., Ebroic. aliique Norm., *mereretur*, quod etiam legitur in vet. Edit. Paris. et Basil.

[b] Editi, *medicamentum vitæ*. Secuti sumus Mss. Anglic. Norm., Vindoc., duos Germ. et Laud. In Turon. et Val. Cl. legitur, *medicamentum mente despexit*, mutato procul dubio per hallucinationem τῷ *mite* in *mente*.

[c] Laud. et Val. Cl., *rhinocerus*; et ita postea.

[d] Corb. Germ., Vindoc., Ebroic., Pratel. aliique Norm., *et circumplexa*.

[e] Val. Cl., *sed.... intentionis pondere, sus ad superiora non resp.*

[f] Germ. Vindoc., plér. Norm., Laud., Corb. Germ., Val. Cl., *quia frequenter superbia*.

[g] Germ., Vindoc., Laud., Val. Cl., et Corb. Germ., *quid superbit*.

[h] Germ., Corb. Germ., Ebroic., aliique Norm., *quod illa erecta*.

[i] Val. Cl., *vivificata cornu convaluit*.

[j] Al., *rhinocerotas*, ut est in Germ., Vindoc. et Laud.

diceret : Rhinoceros iste humanis viribus mansuescere non potest, sed tamen divinis subdi miraculis potest. Unde hic quoque apte beato Job sanctæ Ecclesiæ typum tenenti dicitur : *Nunquid volet rhinoceros servire tibi?* [*Rec. II.*] Subaudis : Ut mihi, qui eum prædicamentis quidem hominum diu resistere pertuli, sed tamen repente, cum volui, miraculis stravi. Ac si apertius dicat : Nunquid hi qui fatua elatione superbiunt sine meis adjutoriis tuæ prædicationi subduntur? Per quem itaque prævaleas considera, et in omne quod prævales elationis sensum inclina. Vel certe ad beati Job notitiam pro humilianda ejus virtute deducitur, quam mira quandoque per apostolos agantur, qui mundum Deo subjiciunt, eique edomitam potentum hujus sæculi superbiam flectunt, ut tanto de se beatus Job minus æstimet, quanto aggregari Deo tam difficiles animas per alios videt. Dicat ergo : *Nunquid volet rhinoceros tibi?* Subaudis : Sicut per eos quos misero serviet mihi. Sequitur :

CAPUT III [*Vet. II*].

997 IBID. — *Aut morabitur ad præsepe tuum?*

3. *Scripturæ sanctæ pabulo Christus hos rhinocerotes nutrit.* — Præsepe hoc loco ipsa Scriptura sacra non inconvenienter accipitur, in qua verbi pabulo animalia sancta satiantur, de quibus per Prophetam dicitur : *Animalia tua habitabunt in ea* (*Psal.* LXVII, 11). Hinc etiam natus Dominus a pastoribus in præsepi reperitur (*Luc.* II, 16), quia ejus incarnatio, [a] in ea quæ nos reficit Prophetarum scriptura cognoscitur. Rhinoceros itaque iste, videlicet omnis elatus in primordiis nascentis Ecclesiæ, cum patriarcharum dicta, cum prophetarum mysteria, cum Evangelii arcana audiret, irridebat, quia tanto in prædicatorum præsepi claudi satiarique contempserat, quanto [b] in voluptatibus propriis dimissus, desperationis suæ campum tenebat. Quem superborum campum bene Paulus insinuat, dicens : *Qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam* (*Ephes.* IV, 19). Tanto enim se quisque in malis præsentibus latius relaxat, quanto post hanc vitam se assequi bona æterna desperat. Sed omnipotens Deus diu quidem rhinocerotem hunc per pravæ [c] voluptatis campum vagantem pertulit, et tamen cum voluit, repente ad suum præsepe religavit, ut vitæ pabulum bene clausus accipiat, ne vitam funditus male liber amittat. Ecce enim jam cernimus quod potentes hujus sæculi, ejusque principes prædicamenta dominica libenter audiunt, constanter legunt, [d] passimque a præsepi non exeunt, quia præcepta Dei, quæ aut legendo, aut audiendo cognoscunt, nequaquam vivendo transcendunt; sed ad verbi pabulum quasi clausi stare æquanimiter tolerant, ut edendo et permanendo pinguescant. Quod cum Deo agente conspicimus, quid aliud quam rhinocerotem hunc ad præsepe morantem videmus? Quia vero post acceptum pabulum prædicationis rhinoceros iste fructum dabat ostendere operis, recte subjungitur :

CAPUT IV [*Vet. et Rec. III*].

VERS. 10. — *Nunquid alligabis rhinocerotem ad arandum loro tuo?*

4. *Sæculi principes divina præcepta quibus alligantur, prædicant et servari curant.* — Lora sunt Ecclesiæ præcepta disciplinæ. Arare vero est per prædicationis studium humani pectoris terram vomere linguæ proscindere. Hic igitur rhinoceros quondam superbus ac rigidus jam nunc loris fidei tenetur ligatus; atque a præsepi ad arandum ducitur, quia eam prædicationem qua ipse refectus est innotescere et aliis conatur. Scimus enim rhinoceros iste, terrenus videlicet princeps, quanta prius contra Dominum crudelitate sævierit, et nunc agente Domino cernimus quanta se ei humilitate substernit. Hic rhinoceros non solum ligatus, sed etiam ad arandum ligatus est, quia videlicet disciplinæ loris astrictus, non solum se a pravis operibus retinet, sed etiam in sanctæ fidei prædicationibus exercet. Ecce enim, sicut superius dictum est, ipsos humanarum rerum rectores ac principes dum metuere Deum in suis actionibus cernimus, quid aliud quam loris ligatos videmus? Cum vero eam fidem, quam dudum persequendo [e] impugnaverant, nunc prolatis legibus prædicare non cessant, quid aliud faciunt, nisi aratri laboribus insudant?

5. *Sæcularis potestatis et humilitatis christianæ mirus consensus.* — Libet videre hunc rhinocerotem, id est terræ principem fidei loris ligatum, quemadmodum **998** et cornu portat per potentiam sæculi, et jugum fidei sustinet per amorem Dei. Timeri iste rhinoceros valde poterat, nisi ligatus esset. Cornu quippe habet, sed ligatus est. Habent ergo in loris ejus quod humiles diligant, habent in cornu ejus quod elati pertimescant. Strictus enim loris, servat pietatem mansuetudinis, sed fultus cornu terrenæ gloriæ exercet dominium potestatis. Plerumque autem cum exigente ira ad feriendum rapitur, divino timore revocatur. Et quidem per exasperatam potentiam in furorem se elevat; sed quia æterni judicis reminiscitur, cornu ligatus se inclinat. Sæpe ipse vidisse me memini, quod cum se ad feriendum graviter hic rhinoceros accenderet, et quasi elevato cornu bestiolis minimis mortes, exsilia, damnationesque subjectis immensis terroribus intentaret, repente fronti signo crucis impresso, omne in se incendium furoris exstinxit, conversus minas deposuit; et quia ad deliberata progredi non posset, ligatus agnovit. Et non solum in se iras edomat, sed in subjectorum etiam sensibus omne quod rectum est inserere festinat, ut quia omnes sanctam Ecclesiam ex intima cogitatione venerentur, exemplo ipse

[a] Pratel., aliique Norm., *in eis quibus nos reficit prophetarum scriptis recognoscitur.*
[b] Vindoc., *in voluntatibus.*
[c] Pratel. et Val. Cl., *voluntatis.*
[d] Sic Turon., duo Germ., Vindoc., Laudun., Val. Cl., Norman., etc., etsi in Editis legatur, *pastique.*
[e] Nonnulli Edit., mendose, *impinguaverant.*

suæ humilitatis demonstret. Dicatur igitur beato Job : *Nunquid alligabis rhinocerotem ad arandum loro tuo?* Ac si aperte dicat : Nunquid potentes hujus sæculi in sua fatua elatione confidentes, ad laborem prædicationis dirigis, et [a] sub disciplinæ vincula restringis? Subaudis : Ut ego, qui id egi cum volui, qui persecutores meos, quos prius hostes pertuli, ipsos postmodum rectæ fidei defensores feci. Sequitur :

CAPUT V [*Vet. IV*].

Ibid. — *Aut confringet glebas vallium post te?*

6. *Qui prius fidei persecutores, postmodum prædicatores et assertores facti.* — Solent excultæ terræ superjacentes glebæ jactata semina premere, et nascentia suffocare. Quibus glebis hoc loco illi signantur, qui per duritiam suam atque pestiferam vitam, nec ipsi semina verbi recipiunt, nec receptorum seminum fructus alios ferre permittunt. Sanctus enim quisque prædicator in mundum veniens, evangelizando pauperibus, quasi molles vallium terras araverat; sed quorumdam duritiam [b] elatorum Ecclesia rumpere non valens, eos quasi superjectas labori suo glebas oppressa tolerabat. Multi enim perversæ mentis ipsa terrenorum principum infidelitate confisi, surgentem Ecclesiam male vivendi pondere premebant, [c] cum diu quos possent modo damnabilibus exemplis, modo minis, modo blandimentis destruerent, ne terra cordis auditorum ad spiritalis seminis fructum exculta perveniret. At cum omnipotens Deus hunc rhinocerotem [d] loris suis subdidit, per eum illico glebarum duritiam fregit. Mox quippe terrenum principatum suæ fidei subjugavit, dura persequentium corda contrivit, ut quasi confractæ glebæ non jam obduratæ premerent, sed ad percepta verbi semina resolutæ germinarent. Unde recte nunc ait : *Aut confringet glebas vallium post te?* Ac si diceret sicut post me, qui postquam mentem cujuslibet elatæ potestatis ingredior, non solum eam mihi subditam reddo, sed etiam ad conterendos fidei hostes [e] exerceo, ut potentes hujus sæculi meæ formidinis loris ligati, non solum in me credentes permaneant, sed et pro me **999** alieni cordis duritiam zelantes frangant.

7. *In suo sinu multos hostes habet Ecclesia, contra quos terrenorum principum opem quærit.* — Hoc autem quod de infidelibus diximus, in plerisque etiam qui fidei nomine censentur videmus. Multi namque in medio humilium fratrum positi fidem verbo tenus tenent, sed dum elationis typhum non deserunt, dum quos possunt illatis violentiis premunt, dum fructificantibus aliis ipsi nequaquam semina verbi recipiunt, sed ab exhortantis voce aurem cordis avertunt, isti quid aliud, quam obduratæ glebæ in A exaratis vallibus jacent? Qui eo nequiores sunt, quo nec ipsi humilitatis fructum proferunt, et quod est deterius, proferentes humiles premunt. Ad horum duritiam dissolvendam nonnunquam sancta Ecclesia, quia propria virtute non sufficit, rhinocerotis hujus, id est terreni principis opitulationem quærit, ut ipse superjacentes glebas conterat, quas Ecclesiarum humilitas quasi planities vallium portat. Has itaque glebas rhinoceros pede premit ac comminuit, quia pravorum potentiumque duritiam, cui ecclesiastica humilitas resistere non valet, principalis religio ex potestate dissolvit. Quod quia sola divina virtute agitur, ut terreni regni culmina [f] ad provectum regni cœlestis inclinentur, recte nunc dicitur : *Aut confringet glebas vallium post te?* Ut vero de suis virtutibus B beatus Job humilia sentiat, et adhuc de hujus mundi potestatibus sub rhinocerotis nomine sublimia cognoscat, sequitur :

CAPUT VI.

Vers. 11. — [g] *Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine ejus, et derelinques ei labores tuos?*

8. *Temporalis principis potestatem sibi servire cogit Christus, eique suam Ecclesiam credidit ac commendavit.* — In rhinocerotis fortitudine fiduciam Dominus habere se asserit, quia vires quas temporaliter terreno principi contulit, ad cultum suæ venerationis inclinavit, ut ex accepta potestate, per quam dudum contra Deum tumuerat, religiosum nunc Deo obsequium impendat. Quo enim in mundum plus potest, eo pro mundi auctore plus prævalet. Nam quia a C subjectis ipse metuitur, tanto facilius persuadet, quanto et eum potestate indicat qui vere metuatur. Dicatur ergo : *Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine ejus?* Ac si diceretur : Ut ego, qui vires terrenorum principum meo cultui servituras aspicio. Tanto [h] enim ea quæ nunc agis, minora æstimo, quanto jam prævideo, quia et majores hujus mundi mihi potestates inclinabo. Bene autem subditur : *Et derelinques ei labores tuos?* Labores enim suos huic rhinocerotì Dominus reliquit, quia converso terreno principi eam quam sua morte mercatus est, Ecclesiam credidit :, quia videlicet in ejus manu quanta sollicitudine pax fidei sit tuenda commisit. Sequitur :

CAPUT VII [*Vet. V, Rec. IV*].

D Vers. 12. — *Nunquid credes ei quod reddat sementem tibi, et aream tuam congreget?*

9. *Pro Ecclesia leges promulgat; qui dudum contra eam sæviebat.* — Qui aliud semen, nisi verbum prædicationis accipitur? sicut in Evangelio Veritas dicit : *Exiit qui seminat, seminare* (*Matth.* XIII, 3); et sicut propheta ait : *Beati qui seminatis super omnes aquas* (*Isai.* XXXII, 20). Quid aliud area nisi Ecclesia

[a] Pratel. et Utic., *sub disciplinæ vinculis.*

[b] Ebroic., Pratel., duo Germanenses, quos sequuntur veteres Edit. Paris. et Basil., *electorum*, quod vitiosum esse non dubitamus.

[c] Val. Cl. et Laud., *cum diu quo possunt modo.*

[d] Val. Cl., *hunc rhinocerota....subdidit, dura perseq. corda*, omissis omnibus aliis. Corb. Germ., *rhinocerota*. Germ., *rhinocerotam.*

[e] Val. Cl., *exero.*

[f] Gilot., Vatic., Gussanv. et al., cum Mss. Ed. Germ., *ad profectum*; Mss. Corb. Germ., Anglic., Norm., etc., *ad provectum.*

[g] Laudun. : *Nunquid habebis fiduciam magnam in fort.* Val. Cl. : *Nunquid habebis fidem in forti magnitudine.*

[h] Duo Germ., Laud. et pl. Norm., *tanto ergo.*

debet intelligi? de qua Præcursoris voce dicitur: *Et permundabit aream suam* (*Matth.* III, 12). Quis ergo in initio nascentis Ecclesiæ crederet, dum contra eam ille indomitus principatus terræ tot minis et cruciatibus sæviret, quia rhinoceros iste Deo sementem redderet, id est acceptum prædicationis verbum operibus repensaret? Quis **1000** posset tunc infirmorum credere quod ejus aream congregaret? Ecce enim modo pro Ecclesia leges promulgat, qui dudum contra eam per varia tormenta sæviebat. Ecce quaslibet gentes capere potuerit ad fidei illas gratiam suadendo perducit; eisque æternam vitam indicat, quibus captis præsentem servat. Cur hoc? Quia videlicet aream nunc congregat, quam aliquando superbo cornu dispergendo ventilabat. Audiat igitur beatus Job quid gentilitatis principes faciant, et nequaquam se apud semetipsum de gloria tantæ suæ virtutis extollat. Audiat et rex potens, potentiores hujus mundi reges quanta Deo devotione famulentur, et virtutem suam quasi pro singularitate non trahat in elationis vitium, qui habet in aliis exemplum, quia etsi tunc ei similem Dominus non vidit, multos tamen per quos ejus gloriam retunderet prævidit.

10. *Qui terrenorum principum metu, Ecclesiam aperta vi vexare non audent, ad varia fraudis argumenta convertuntur. Sine hoste esse non potest Ecclesia.* — Igitur quia terreni principes magna se Deo humilitate substernunt, pravi homines qui dudum contra Ecclesiam in infidelitate positi aperta adversitate sæviebant, nunc ad alia fraudis argumenta vertuntur. Quia enim illos religionem venerari conspiciunt, ipsi cultum religionis assumunt, et bonorum vitam sub despectis vestibus iniquis moribus premunt. Mundi quippe dilectores sunt, hocque in se quod homines venerentur ostendunt, atque eis qui vere semetipsos despiciunt, non mente, sed veste copulantur. Quia enim præsentem gloriam amantes assequi non possunt, quasi despicientes sequuntur. Qui quid sentiunt contra bonos ostenderent, si aptum nequitiæ tempus invenirent. [*Vet. VI.*] Sed hæc etiam argumenta pravorum [a] ad electorum purgamenta proficiunt. Sancta enim Ecclesia transire sine labore tentationis non potest tempora peregrinationis, quæ etsi foris apertos hostes non habet, intus tamen tolerat fictos fratres. Nam contra vitia semper in acie est, et habet etiam pacis tempore bellum suum; et fortasse gravius affligitur cum non extraneorum ictibus, sed suorum moribus impugnatur. Sive itaque illo, seu isto tempore, est tamen semper in labore. Nam et in persecutione

A principum timet ne amittant boni quod sunt, et in conversione principum tolerat, quia mali simulant bonos se esse, quod non sunt. Unde omnipotens Deus, quia rhinocerotem hunc loris ligatum [b] dixit, illico pravorum hypocrisim subdidit, dicens:

CAPUT VIII [*Rec. V*].

Vers. 13. — *Penna struthionis similis est pennis herodii et accipitris.*

11. *Struthioni pennas habenti, sed non volatum, similes sunt hypocritæ.* — Quis herodium et accipitrem nesciat aves reliquas quanta volatus sui velocitate transcendant? Struthio vero pennæ eorum similitudinem habet, sed volatus eorum celeritatem non habet. A terra quippe elevari non valet, et alas quasi ad volatum specie tenus erigit, sed tamen B nunquam se a terra volando suspendit. Ita sunt nimirum omnes hypocritæ, qui dum bonorum vitam simulant, imitationem sanctæ [c] visionis habent, sed veritatem sanctæ actionis non habent. Habent quippe volandi pennas per speciem, sed in terra repunt per actionem, quia alas per figuram sanctitatis [d] extendunt, sed curarum sæcularium pondere prægravati, nullatenus a terra sublevantur. Speciem namque Pharisæorum reprobans Dominus, quasi struthionis pennam **1001** redarguit, quæ in opere aliud exercuit, et in colore aliud ostendit, dicens: *Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparent hominibus speciosa, intus vero sunt plena ossibus mortuorum; ita et vos foris apparetis hominibus justi, intus* C *vero pleni estis avaritia et iniquitate* (*Matth.* XXIII, 27). Ac si diceret: Sublevare vos videtur species pennæ, sed in infimis vos deprimit pondus vitæ. De hoc pondere per Prophetam dicitur: *Filii hominum, usquequo* [e] *graves corde* (*Psal.* IV, 3)? Hujus struthionis conversurum se hypocrisim Dominus pollicetur, cum per prophetam dicit: [f] *Glorificabunt me bestiæ agri, dracones et struthiones* (*Isai.* XLIII, 20). Quid enim draconum nomine, nisi in aperto malitiosæ mentes exprimuntur, quæ per terram semper in infimis cogitationibus repunt? Quid vero per struthionum vocabulum nisi hi qui se bonos simulant designantur, qui sanctitatis vitam quasi volatus pennam per speciem retinent, sed per opera non exercent? Glorificari itaque se Dominus a dracone vel struD thione asserit, quia et aperte malos, et ficte bonos plerumque ad sua obsequia ex intima cogitatione convertit. Vel certe agri bestiæ, id est dracones struthionesque Dominum glorificant, cum fidem quæ in illo est ea quæ in hoc mundo dudum membrum diaboli fuerat gentilitas exaltat. Quam et propter mali-

[a] Longip., Laud., duo Germ., Val. Cl., *ad elect. augmenta*. Turon., *ad electorum argumenta*. Secuti sumus Ebroic., aliosque Norm. et Vindoc. Editi habent, *ad elect. salutem*.

[b] Laudun., *duxit*.

[c] Ita Ebroic. aliique Norm. Vind., duo Germ., Laud., Longip., Val. Cl. et vetus Edit. Paris. Aliæ habent *conversationis*, meliori, ut videtur, sensu. Quanquam *visio* hic significare possit *speciem*, *apparentiam*, ut infra, n. 26, *hypocrita... religionis visione vestitur*.

[d] Vindoc., *ostendunt*.

[e] Ita Laud., Val. Cl., Pratel. ac pler., pro *gravi corde*, quod legitur in duob. Germ. et in omnibus Edit.

[f] Vindoc., duo Germ. et Val. Cl., *Glorificabit me bestia*, et infra, *vel certe agri bestia*,

tiam draconum nomine exprobrat, et propter hypocrisim [a] vocabulo struthionum notat. Quasi enim pennas accepit gentilitas, sed volare non potuit, quæ et naturam rationis habuit, et actionem rationis ignoravit.

12. *Electi pauca habent hic quæ eos deprimant, multa quæ sursum tollant; secus reprobi.* — Habemus adhuc quod in consideratione struthionis hujus de accipitre et herodio attentius perpendamus. Accipitris quippe et herodii parva sunt corpora, sed pennis densioribus fulta, et idcirco cum celeritate transvolant, quia eis [b] parum inest quod aggravat, multum quod levat. At contra struthio raris pennis induitur, et immani corpore gravatur, ut etsi volare appetat, ipsa pennarum paucitas molem tanti corporis in aera non suspendat. Bene ergo in herodio et accipitre electorum persona signatur, qui quandiu in hac vita sunt, sine quantulocunque culpæ contagio esse non possunt. Sed cum eis parum quid inest quod deprimit, multa virtus bonæ actionis suppetit quæ illos in superna sustollit. At contra hypocrita, etsi facit pauca quæ elevent, perpetrat multa quæ gravent. Neque enim nulla bona agit hypocrita, sed quibus ea ipsa deprimat, multa perversa committit. Paucæ igitur pennæ corpus struthionis non sublevant, quia parvum bonum hypocritæ multitudo pravæ actionis gravat. Hæc quoque ipsa struthionis penna ad pennas herodii et accipitris similitudinem coloris habet, virtutis vero similitudinem non habet. Illorum namque conclusæ et firmiores sunt, et volatu aerem premere virtute suæ soliditatis possunt. At contra struthionis pennæ dissolutæ, eo volatum sumere nequeunt, quo ab ipso quem premere debuerant aere transcenduntur. Quid ergo in his aspicimus nisi quod electorum virtutes solidæ evolant, ut ventos humani favoris premant? Hypocritarum vero actio quamlibet recta videatur, volare non sufficit, quia videlicet fluxæ virtutis pennam humanæ laudis aura pertransit.

1002 [*Vet. VII.*] 13. *Veri Christiani a falsis, ex fructibus discernendi.* — Sed ecce cum unum eumdemque bonorum malorumque [c] habitum cernimus, cum ipsam in electis ac reprobis professionis speciem videmus, unde nostræ intelligentiæ suppetat ut electos a reprobis, a falsis veros comprehendendo discernat? Quod tamen citius agnoscimus, [d] si intimata in memoriam præceptoris nostri verba signamus, qui ait : *Ex fructibus eorum cognoscetis eos* (*Matth.* VII, 20). Neque enim pensanda sunt quæ ostendunt in imagine, sed quæ servant in actione. Unde hic postquam speciem struthionis hujus intulit, mox facta subjungit, dicens :

CAPUT IX.

VERS. 14. — *Quæ derelinquit in terra ova sua.*

14. *Hypocritæ quos gignunt, bonis exemplis fovere* A *et nutrire negligunt.* — Quid enim per ova, [e] nisi tenera adhuc proles exprimitur, quæ diu fovenda est, ut ad vivum volatile perducatur? Ova quippe insensibilia in semetipsis sunt, sed tamen calefacta, in viva volatilia convertuntur. Ita nimirum parvuli auditores ac filii certum est, quod frigidi insensibilesque remaneant, nisi doctoris sui sollicita exhortatione calefiant. Ne igitur derelicti in sua insensibilitate torpescant, assidua doctorum voce fovendi sunt, quousque valeant et per intelligentiam vivere, et per contemplationem volare. Quia vero hypocritæ quamvis perversa semper operentur, loqui tamen recta non desinunt; bene autem loquendo in fide vel conversatione filios pariunt, sed eos bene vivendo nutrire non possunt, recte de hac struthione dicitur :
B *Quæ derelinquit in terra ova sua.* Curam namque filiorum hypocrita negligit, quia ex amore intimo rebus se exterioribus subdit, in quibus quanto magis extollitur, tanto minus de prolis suæ defectu cruciatur. Ova ergo in terra dereliquisse est natos per conversionem filios nequaquam a terrenis actibus interposito exhortationis nido suspendere. Ova in terra dereliquisse est nullum cœlestis vitæ filiis exemplum præbere. Quia enim hypocritæ per charitatis viscera non calent, de torpore prolis editæ, id est de ovorum suorum frigore nequaquam dolent; et quanto se libentius terrenis actibus inserunt, tanto negligentius eos quos [f] generant agere terrena permittunt. Sed quia derelictos hypocritarum filios superna cura non deserit, nonnullos namque etiam ex talibus inti-
C ma electione præscitos, largitæ gratiæ respectu calefacit, recte subjungitur :

CAPUT X [*Rec. VI*].

IBID. — *Tu forsitan in pulvere calefacies ea?*

15. *Pravorum et bonorum doctorum filios Dei gratia calefacit.* — Ac si dicat : Ut ego, qui illa in pulvere calefacio, quia scilicet parvulorum animas, et in medio peccantium sitas, amoris mei igne succendo. Quid pulvis, nisi peccator accipitur? Unde et ille hostis hujus peccatoris perditione satiatur, de quo per prophetam dicitur : *Serpenti pulvis panis ejus* (*Isai.* LXV, 25). Quid per pulverem, nisi ipsa iniquorum instabilitas demonstratur? De qua David ait : *Non sic impii non sic, sed tanquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ* (*Psal.* I, 4). Ova ergo Dominus in pulvere dere-
D licta calefacit, quia parvulorum animas prædicatorum suorum sollicitudine destitutas, etiam in medio peccantium positas amoris sui igne succendit. Hinc est quod plerosque cernimus et in medio populorum vivere, et tamen vitam torpentis populi non tenere. Hinc est quod plerosque cernimus, et malorum turbas non fugere, et tamen superno ardore flagrare. Hinc est quod plerosque cernimus, **1003** ut ita dixerim, in frigore calere. Unde enim nonnulli in

[a] Pler. vulg., *vocabulo... vocat.* Vet. Ed. Paris. et Basil. cum Mss., *notat.*

[b] In Pratel. aliisque Norm., hic et alibi, sæpe leg. *parvum*, pro *parum*.

[c] Laudun., *obitum*

[d] Vindoc., Ebroic. aliosque Norm. hic sequimur. Accedunt Turon., ubi legimus *si intima*, et Corb. Germ., qui habet *intima in memoria*. Editi etiam vetustiores cum Germ. habent *si intemerata.*

[e] Mss. Anglic. et Norm. cum Germ., *nisi terrena.*

[f] Germ., Pratell. et alii, *genuerant.*

terrenorum hominum torpore positi supernæ spei desideriis inardescunt, unde et inter frigida corda succensi sunt, nisi quia omnipotens Deus derelicta ova scit etiam in pulvere calefacere, et frigoris pristini insensibilitate discussa, per sensum spiritus vitalis animare, ut nequaquam jacentia in infimis torpeant; sed in viva volatilia versa sese ad cœlestia contemplando, id est volando, suspendant? Notandum vero est quod in his verbis non solum hypocritarum actio perversa reprobatur, sed bonorum etiam magistrorum, si qua fortasse subrepserit elatio premitur. Nam cum de se Dominus dicit quod derelicta ova in pulvere ipse calefaciat, profecto aperte indicat quia ipse operatur intrinsecus per verba doctoris, qui et sine verbis ullius hominis calefacit quos voluerit in frigore pulveris. Ac si aperte doctoribus dicat: Ut sciatis quia ego sum qui per vos loquentes operor, ecce cum voluero cordibus hominum etiam sine vobis loquor. [*Vet. VIII.*] Humiliata igitur cogitatione doctorum, ad exprimendum hypocritam sermo convertitur; et qua fatuitate torpeat, adhuc sub struthionis facto plenius indicatur. Nam sequitur :

CAPUT XI [*Rec. VII*].

VERS. 15. — *Obliviscitur quod pes conculcet ea, aut bestia agri conterat.*

16. *Pravi doctores de sua prole non sunt solliciti, secus boni.* — Quid in pede, nisi transitus operationis accipitur? Quid in agro, nisi mundus iste signatur? De quo in Evangelio Dominus dicit: *Ager autem* [a] *est mundus* (*Matth.* XIII, 38). Quid in bestia nisi antiquus hostis exprimitur, qui hujus mundi rapinis insidians, humana quotidie morte satiatur? De qua per Prophetam, pollicente Domino, dicitur : *Et mala bestia non transibit per eam* (*Isai.* XXXV, 9). Struthio itaque ova sua deserens obliviscitur quod pes conculcet ea, quia videlicet hypocritæ eos quos [b] in conversatione filios generant derelinquunt, et omnino non curant, ne aut exhortationis sollicitudine, aut disciplinæ custodia destitutos, pravorum operum exempla pervertant. Si enim ova quæ gignunt diligerent, nimirum metuerent ne quis ea, perversa opera demonstrando, calcaret. Hunc Paulus pedem infirmis discipulis, quasi ovis quæ posuerat, metuebat, cum diceret : *Multi ambulant, quos sæpe dicebam vobis, nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi* (*Phil.* III, 18). Et rursum : *Videte canes, videte malos operarios* (*Ibid.*, 2). Et rursum : *Denuntiamus vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis* (*II Thess.* III, 6). Hunc pedem Joannes Caio formidabat, qui cum multa [c] Diotrephis mala præmisisset, adjunxit : *Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est* (*III Joan.* 11). Hunc ipse Synagogæ dux infirmo suo gregi metuebat, dicens : *Quando ingressus fueris terram quam Dominus Deus dabit tibi, cave ne imitari velis abominationes illarum gentium* (*Deut.* XVIII, 9). Obliviscitur etiam quod bestia agri conterat, quia nimirum si diabolus in hoc mundo sæviens editos [d] in bona conversatione filios rapiat, hypocrita omnino non curat. Hanc autem agri bestiam Paulus ovis quæ posuerat metuebat dicens : *Timeo, ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri* [e] *a charitate, quæ est* **1004** *in Christo Jesu* (*II Cor.* XI, 3). Hanc agri bestiam discipulis metuebat Petrus, cum diceret : *Adversarius vester diabolus, quasi leo rugiens circuit, quærens quem devoret, cui resistite fortes in fide* (*I Pet.* V, 8). Habent ergo veraces magistri super discipulos suos timoris viscera ex virtute charitatis : hypocritæ autem tanto minus commissis sibi metuunt, quanto nec sibimetipsis quid timere debeant deprehendunt. Et quia obduratis cordibus vivunt, ipsos etiam quos generant filios nulla pietate debiti amoris agnoscunt. Unde adhuc sub struthionis specie subditur :

CAPUT XII.

VERS. 16. — *Duratur ad filios suos, quasi non sint sui.*

17. *Hi charitate flagrant erga filios, non illi.* — Quem enim charitatis gratia non infundit, proximum suum etiam si ipse hunc Deo genuit, [f] extraneum respicit, ut profecto sunt omnes hypocritæ, quorum videlicet mentes dum semper exteriora appetunt, intus insensibiles fiunt; et in cunctis quæ agunt, dum sua semper expetunt, erga affectum proximi nulla charitatis compassione mollescunt. O quam mollia viscera gestabat Paulus, quando circa filios suos tanto æstu amoris inhiabat, dicens : [g] *Nos vivimus, si vos statis in Domino* (*I Thess.* III, 8). Et, *Testis mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Christi Jesu* (*Phil.* I, 8). Romanis quoque ait : *Testis est mihi Deus, cui servio in spiritu meo, in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri semper facio in orationibus meis, obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos; desidero enim videre vos* (*Rom.* I, 9, *seq.*). Timotheo quoque ait : *Gratias ago Deo meo, cui servio a progenitoribus meis in conscientia pura,* [h] *quia sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die desiderans te videre* (*II Tim.* I, 3). Thessalonicensibus quoque amorem suum indicans, dicit : *Nos autem, fratres, desolati a vobis* [i] *ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantius* [j] *festinavimus faciem vestram videre cum multo de-*

[a] Vindoc., Norm. et plerique, *est hic mundus*.

[b] Ebroic. aliique Norm., Vindoc. et Val. Cl., *in conversionem*, vel *in conversione*.

[c] Duo Germ. et Val. Cl., *Diotrepis*.

[d] Vindoc., Ebroic. ac Norm., *in bona parte conversationis*. Plur. Editi, *in bona conversione*.

[e] Duo Germ. et Val. Cl., *a castitate*.

[f] Val. Cl., *ut extraneum*

[g] Corb. Germ., Vindoc., Norm. ac plur., *nunc vivimus*, quod legitur tum in textu Græco, tum in Vulg.

[h] Duo Germ. et Pratell., *quam sine intermissione*.

[i] Laud., duo Germ. et Val. Cl., *ad tempus, ore, aspectu*.

[j] Laud., Corb. Germ., Pratel. et alii Norman. *festinamus*.

siderio (*I Thess.* II, 17). Qui duris persecutionibus pressus, et tamen de filiorum salute sollicitus, adjunxit: *Misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confortandos vos; et exhortandos pro fide vestra, ut nemo moveatur in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus* (*I Thess.* III, 2). Ephesiis quoque ait: *Peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis quæ est gloria vestra* (*Ephes.* III, 13). Ecce in tribulatione positus alios exhortatur, et in hoc quod ipse sustinet alios roborat. Non enim filiorum suorum fuerat more struthionis oblitus, sed metuebat nimis ne ejus discipuli in prædicatore suo tot persecutionum probra cernentes, fidem in eo despicerent, contra quam innumeræ passionum contumeliæ prævalerent. Et idcirco minus dolebat in tormentis, sed magis filiis de tormentorum suorum tentatione metuebat. Parvipendebat in se plagas corporis, dum formidaret in filiis plagas cordis. Ipse patiendo suscipiebat vulnera tormentorum, sed filios consolando, curabat vulnera cordium. Pensemus ergo cujus charitatis fuerit, inter dolores proprios aliis timuisse, pensemus cujus charitatis fuerit, filiorum salutem inter sua detrimenta requirere, et statum mentis in proximis etiam ex sua dejectione custodire.

1005 [*Vet. IX.*] 18. *Quia per concupiscentiam in exteriora bona feruntur. Quæ apud se tota non est mens, cogitare se non potest.* — Sed hæc hypocritæ charitatis viscera nesciunt, quia eorum mens quanto per mundi concupiscentiam in exteriora resolvitur, tanto per inaffectionem suam interius obduratur; et torpore insensibili frigescit intrinsecus, quia amore damnabili mollescit foris; seque ipsam considerare non valet, quia cogitare se minime studet. Cogitare vero se mens non potest, quæ tota apud semetipsam non est. Tota vero esse apud semetipsam non sufficit, quia [a] per quot concupiscentias rapitur, per tot a semetipsa species dissipatur, et sparsa in infimis jacet, quæ collecta, si vellet, ad summa consurgeret.

19. *Mira justorum intra se collectorum perspicacia.* — Unde justorum mens, quia per custodiam disciplinæ a cunctorum visibilium fluxo appetitu constringitur, collecta apud semetipsam intrinsecus integratur; qualisque Deo vel proximo esse debeat, plene conspicit, quia nihil suum exterius derelinquit; et quanto ab exterioribus abstracta [b] compescitur, tanto aucta in intimis inflammatur; et quo magis ardet, eo ad deprehendenda vitia [c] amplius lucet. Hinc est enim quod sancti viri dum se intra semetipsos colligunt, mira ac penetrabili acie occulta etiam aliena delicta deprehendunt. Unde bene per Ezechielem prophetam dicitur: *Emissa similitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei, et elevavit me spiritus inter terram et cœlum, et adduxit me in Jerusalem in visione Dei juxta ostium interius, quod respiciebat ad Aquilonem, ubi erat statutum idolum zeli, ad provocandam æmulationem* (*Ezech.* VIII, 3). Quid est enim cincinnus capitis, nisi collectæ cogitationes mentis, ut non sparsæ diffluant, sed per disciplinam constrictæ subsistant? Manus ergo desuper mittitur, et propheta per cincinnum capitis elevatur, quia cum nostra mens sese per custodiam colligit, vis superna sursum nos ab infimis trahit. Bene vero inter terram et cœlum [d] sublatum se asserit, quia quilibet sanctus in carne mortali positus, plene quidem adhuc ad superna non pervenit, sed jam tamen ima derelinquit. In visione vero Dei in Jerusalem ducitur, quia videlicet unusquisque proficiens per charitatis zelum, qualis esse Ecclesia debeat contemplatur. Bene quoque additur. [e] *Juxta ostium interius, quod respiciebat ad Aquilonem*, quia nimirum sancti viri dum per aditum internæ contemplationis aspiciunt, plus prava intra Ecclesiam fieri quam recta deprehendunt; et quasi in Aquilonis parte oculos, id est ad solis sinistram flectunt, quia contra vitiorum frigora charitatis se stimulis accendunt. Ubi et recte subjungitur: *Quia illic erat statutum idolum zeli ad provocandam æmulationem.* Dum enim intra sanctam Ecclesiam a nonnullis specie sola fidelibus, rapinas et vitia perpetrari considerant, quid aliud quam in Jerusalem idolum vident? Quod idolum zeli dicitur, quia per hoc contra nos æmulatio superna provocatur: et tanto districtius delinquentes ferit, quanto nos [f] charius Redemptor amat.

[*Vet. X.*] 20. *Hypocritarum ad cœlestia torpor, ardor ad terrena.* — Hypocritæ igitur, quia cogitationes mentis non colligunt, per cincinnum capitis minime tenentur. Et qui sua nesciunt, commissorum sibi quando delicta deprehendunt? Hi itaque torpent **1006** a cœlestibus, ad quæ flagrare debuerant; et flagrant terrenis rebus anxie, a quibus laudabiliter torpuissent. Postposita quippe filiorum cura, sæpe eos videas se contra pericula immensi laboris accingere, maria transmeare, adire judicia, pulsare principatus, palatia irrumpere, jurgantibus populorum cuneis interesse, et terrena patrimonia laboriosa observatione defendere. Quibus si fortasse dicatur: Cur ista vos agitis, qui sæculum reliquistis? respondent illico Deum se metuere, et idcirco tanto studio defendendis patrimoniis insudare. Unde bene adhuc de struthionis hujus stulto labore subjungitur:

CAPUT XIII [*Rec. VIII*].

VERS. 16. — *Frustra laboravit, nullo timore cogente.*

21. *Neglecta filiorum custodia, temporalia damna vel leviora jurgiis propulsat. Erga ea quæ possidemus qua mente simus, nisi cum amittuntur, ignoramus.* —

[a] Recent. Vulgati, *per quot concupiscentia.* Mss. duo Germ., Ebroic. aliique Norm., Laud., Longip., Val. Cl. et al., *concupiscentias*, ut etiam legitur in vet. Ed. Paris. et Basil. et quidem melius; nam ut infra habetur, *per tot.... species*, ita supra legendum, *per quot concupiscentias.*

[b] Laud. et Val. Cl., *conspicitur.*

[c] Vindoc. Ebroic. et al. Norm., *amplius videt.*

[d] Iidem cum Corb. Germ. et Val. Cl., *sublevatum.*

[e] Ed. cum duob. Germ., *quia juxta ostium interius ductus est, quod respiciebat.*

[f] Turon., *carnis redemptor*

Illic namque *trepidaverunt timore, ubi non erat timor* (*Psal.* XIII, 5). Ecce enim divina voce præcipitur: *Si quis tibi tulerit tunicam, et voluerit tecum judicio contendere, dimitte illi et pallium* (*Matth.* V, 40). Et rursum: *Si quis quod tuum est tulerit, ne repetas* (*Luc.* VI, 30). Paulus quoque apostolus discipulos suos cupiens exteriora despicere, ut valeant interna servare, admonet, dicens: *Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos, quare non magis injuriam accipitis, quare non magis fraudem patimini* (*I Cor.* VI, 7)? Et tamen hypocrita, assumpto sanctæ conversationis habitu, filiorum custodiam deserit, et temporalia quæque defendere etiam jurgiis quærit. Exemplo suo eorum perdere corda non trepidat, et quasi per negligentiam amittere patrimonia terrena formidat. In errorem discipulus labitur, et tamen cor hypocritæ nullo dolore sauciatur. Ire in iniquitatis voraginem commissos sibi conspicit, et hæc quasi inaudita pertransit; at si quod sibi leviter inferri temporale damnum senserit, in ultionis iram repente ab intimis inardescit. Mox patientia rumpitur, mox dolor cordis in vocibus effrenatur, quia dum animarum damna æquanimiter tolerat, jacturam vero rerum temporalium repellere etiam cum spiritus commotione festinat, cunctis veraciter indicat teste mentis perturbatione quid amat. Ibi quippe est grande studium defensionis, ubi et gravior vis amoris. Nam quanto magis terrena diligit, tanto privari eis vehementius pertimescit. Qua enim mente aliquid in hoc mundo possidemus, non docemur, nisi cum amittimus. Sine dolore namque amittitur, quidquid sine amore possidetur. Quæ vero ardenter diligimus habita, graviter suspiramus ablata. Quis autem nesciat quia nostris usibus res terrenas Dominus condidit, suis autem animas hominum creavit? Plus ergo Deo se amare convincitur, qui, neglectis his quæ ejus sunt, propria tuetur. Perdere namque hypocritæ ea quæ Dei sunt, id est animas hominum, non timent, et quæ sua sunt amittere, videlicet res cum mundo transeuntes, quasi districto judici posituri rationes timent, ac si placatum inveniant, cui, desideratis rebus, id est rationabilibus, perditis, insensibilia [a] et non quæsita conservant. Possidere aliquid in hoc mundo volumus, et ecce Veritas clamat: *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* (*Luc.* XIV, 33).

22. *Quo animo, cum necessitas et charitas cogunt litigandum.* — Perfectus igitur Christianus quomodo debet res terrenas jurgando defendere, [b] quas non præcipitur **1007** possidere? Itaque cum res proprias amittimus, si perfecte Deum sequimur, in hujus vitæ itinere a magno onere [c] levigati sumus. Cum vero curam rerum ejusdem nobis itineris necessitas imponit, quidam dum eas rapiunt, solummodo tolerandi sunt; quidam vero conservata charitate prohibendi, non tamen sola cura ne nostra subtrahant, sed ne rapientes non sua, semetipsos perdant. Plus quippe ipsis raptoribus debemus metuere, quam rebus irrationabilibus defendendis inhiare. Ista namque etiam non rapta morientes amittimus, cum illis vero et nunc conditionis ordine, etsi corrigi studeant, post perceptionem muneris, unum sumus. Quis autem nesciat quia minus ea quibus utimur, et plus debemus amare quod sumus? Si ergo et pro sua utilitate raptoribus loquimur, non jam solum nobis quæ temporalia, sed ipsis etiam quæ sunt æterna vindicamus.

23. *Qua moderatione litigandum.* — Qua in re illud est solerter intuendum, ne per necessitatis metum cupiditas subrepat rerum, et zelo succensa prohibitio, [d] impetus immoderatione distensa, [e] usque ad odiosæ turpitudinem contentionis erumpat. Dumque pro terrena re pax a corde cum proximo scinditur, liquido apparet quia plus res quam proximus amatur. Si enim charitatis viscera etiam circa raptorem proximum non habemus, nosmetipsos pejus ipso raptore persequimur, graviusque nos quam alter poterat devastamus, quia dilectionis bonum sponte deserentes, a nobis ipsis intus est quod amittimus, qui ab illo sola exteriora perdebamus. Sed hanc hypocrita formam charitatis ignorat, quia plus terrena quam cœlestia diligens, contra eum qui temporalia diripit sese in intimis immani odio inflammat.

[*Vet. XI.*] 24. *Qui discrepent ab hypocritis nonnulli acrius bona temporalia tuentes. Hi qua cautela reprehendendi.* — Sciendum vero est quia sunt nonnulli quos charitatis gremio nutriens mater Ecclesia tolerat, quousque ad spiritalis ætatis incrementa perducat, qui nonnunquam et sanctitatis habitum tenent, et perfectionis meritum exsequi non valent. Ad dona namque spiritalia minime assurgunt, et idcirco his qui sibi conjuncti sunt ad tuenda ea quæ terrena sunt serviunt, et nonnunquam in defensionis ejusdem iracundia excedunt. Hos nequaquam credendum est in hypocritarum numerum incurrere, quia aliud est infirmitate, aliud malitia peccare. Hoc itaque inter hos et hypocritas distat, quod isti infirmitatis suæ conscii malunt a cunctis de culpa sua redargui, quam de ficta sanctitate laudari; illi vero et iniqua se agere certi sunt, et tamen apud humana judicia de nomine sanctitatis intumescunt. Isti non metuunt pravis hominibus etiam de bona actione displicere, dum supernis tantummodo judiciis placeant; illi vero nunquam quid agant, sed quomodo de actione qualibet hominibus possint placere considerant. Isti juxta modum suæ intelligentiæ etiam in rebus sæculi militant cau-

[a] Deest conjunctiva particula *et* in Laud. ac nonnull.

[b] Mss. Germ. ac Ed. Gilot., Vatic. et Gussanv., *quas nunc præcipitur non possidere*, contrario sensu et repugnantibus cæt. Mss. veteribusque Ed.

[c] Laud. et Val. Cl., *liberati.*

[d] Germ., Turon. et pler. Norm., *impetu immoderatiore.* Ita quoque vet. Ed.

[e] Gilot., Vatic., Gussanv., post Ms. Germ., *usque ad odiosa verba, et turpitudinem.* Lectionem nostram exhibent Turon., Corb. Germ. Norm., Laud., Val. Cl. et vet. Ed.

causis Dei; [a] illi vero per causas Dei intentioni deserviunt sæculi, [b] quia inter ipsa quoque quæ se agere sancta opera ostendunt, non conversionem **1008** quærunt hominum, sed auras favorum.

25. Igitur dum quosdam non despectæ conversationis viros iracunde vel nimie defendere terrena conspicimus, debemus hoc in illis per charitatem reprehendere, nec tamen eos reprehendendo [c] desperare, quia plerumque uni eidemque homini et insunt quædam judicabilia quæ apparent, et magna quæ latent. In nobis autem sæpe magna in facie prodeunt, et nonnunquam quæ reprehendenda sunt occultantur. Hinc ergo [d] humilianda est nostræ mentis elatio, quod et illorum infirma sunt publica, et nostra secreta; et rursum fortia illorum secreta sunt, et in publico nostra vulgantur. Quos ergo de aperta infirmitate reprehendimus, superest ut de occultæ fortitudinis æstimatione veneremur; et si de aperta se infirmitate nostra mens elevat, occulta sua infirma considerans, sese in humilitate premat. Sæpe enim nonnulli multis præceptis obsequuntur, et quædam pauca prætereunt, et nos multa prætermittimus cum pauca servamus. Unde fit plerumque ut quia quod servare nos novimus, hoc præterire alios videmus, illico nostra se in elatione mens elevet, obliviscens quam multa prætereat, cum valde sint pauca quæ servat. Necesse est igitur ut in quibus alios reprehendimus, elationem sollicitæ nostræ cogitationis inclinemus, quia si sublimiorem se cæteris noster animus conspicit, quasi in præcipitia singularitatis ductus, [e] eo pejus ruit. Sed cur hypocrita cœlestia lucra deserens terrenis elaboret, sub struthionis adhuc nomine subjungit, dicens:

CAPUT XIV [*Rec. IX*].

VERS. 17. *Privavit eam Deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam.*

26. *Deus obdurat cor, non quia duritiam confert, sed quia exigentibus peccatis, non emollit.* — Quamvis aliud sit privare, aliud non dare, hoc tamen repetiit subdendo, *Non dedit*, quod præmisit, *Privavit*. Ac si diceret: [f] Quod dixi, *Privavit*, non injuste sapientiam abstulit, sed juste non dedit. Unde et Pharaonis cor Dominus obdurasse describitur, non quod ipse duritiam contulit, sed quod, exigentibus ejus meritis, nulla illud desuper infusi [g] timoris sensibilitate mollivit. Sed nunc hypocrita (*Exod.* VII, 3), quod sanctum se simulat, quod sub imagine boni operis occultat, sanctæ Ecclesiæ pace premitur, et idcirco ante nostros oculos religionis visione vestitur. Si qua vero tentatio fidei erumpat, statim lupi mens rabida habitu A se ovinæ pellis exspoliat; quantumque contra bonos sæviat, persequens demonstrat. Unde et recte subditur:

CAPUT XV.

VERS. 18. — *Cum tempus fuerit, in altum alas erigit; deridet equitem et ascensorem ejus.*

27. *Hypocrita non solum sanctos deridet, sed Deum ipsum.* — Quid enim alas hujus struthionis accipimus, nisi pressas hoc tempore quasi complicatas hypocritæ cogitationes? Quas cum tempus fuerit, in altum elevat? quia opportunitate comperta, eas superbiendo manifestat. Alas in altum erigere est per effrenatam superbiam cogitationes aperire. Nunc autem quia sanctum se simulat, quia in semetipso stringit quæ cogitat, quasi alas in corpore **1009** per humilitatem plicat. [*Vet. XII.*] B Notandum vero est quod non ait: *Deridet equum et ascensorem*, sed *equitem et ascensorem ejus*. Equus quippe est unicuique sanctæ animæ corpus suum, quod videlicet novit et ab illicitis continentiæ freno restringere, et rursum charitatis impulsu in exercitatione boni operis relaxare. Equitis ergo nomine anima sancti viri exprimitur, quæ jumentum corporis bene subditum regit. Unde et Joannes apostolus in Apocalypsi Dominum contemplatus ait: *Et exercitus qui sunt in cœlo, sequebantur eum in equis albis* (*Apoc.* XIX, 14). Multitudinem quippe sanctorum [h] quæ in hoc martyrii bello sudaverat, recte exercitum vocat: qui idcirco in equis albis sedere referuntur, quia nimirum eorum corpora et luce justitiæ et castimoniæ C candore claruerunt. Deridet ergo hypocrita equitem, quia cum ipse in aperto iniquitatis eruperit, electorum despicit sanctitatem, et elatus fatuos appellat, quos, pace pressus fidei, callida arte simulabat. Quis vero alius hujus ascensor est equitis, nisi omnipotens Deus, qui et ea quæ non erant prævidens condidit, et ea quæ sunt possidens regit? Ascendit quippe equitem, quia justi uniuscujusque viri animum possidet, sua bene membra possidentem. Huic ergo hypocritæ deridere equitem est sanctos despicere; deridere vero ascensorem equitis est prosilire usque ad injuriam creatoris.

28. *In lapsibus a minimo incipitur, et ad graviora pervenitur. Multos malos occultos Ecclesia tolerat. Cur in Ecclesia mali bonis immisti. Rhinocerotis aut* D *unicornis nomine judaicus populus intelligendus. Rhinoceros qua arte mitigetur.* — Quia enim in unoquoque lapsu a minimis semper incipitur, et succrescentibus defectibus ad graviora pervenitur, recte hypocritæ hujus iniquitas per supposita detrimenta [i] dis-

Male in duob. Germ. et in recent. Editis, *illi vero pro causis Dei*. Emendavimus ex Mss. Norm., Vindoc., Laud., etc., necnon ex vet. Ed.

[b] In Vindoc., Laud., Val. Cl., *quia in ipsis quoque*. Duo Germ., *in ipsa*.

[c] Vindoc., Pratel. ac pler. Norm., *despicere*.

[d] Vindoc. et Norm., *reprehendenda est*.

[e] Turon., Vindoc., Norm., *heu pejus*.

[f] Corrupte in Ms. Corb. Germ. et in omnibus fere Ed., *quod dixit*. Mendum hoc in Edit. Basil. 1514 invenio in cæteris postea retentum. Edit. Paris. 1495 cum Mss. habet optime: *quod dixi*. Reliqua quæ obscuritate laborant sic intellige: quod dixi, *privavit*, non eo sensu capiendum, quod Deus sapientiam abstulerit (id enim juste non fieret), sed quod sapientiam non dederit. In Mss. Pratel, Utic., Corb., Germ. Vindoc., legitur: *non juste sapientiam abstulit*. Quod etiam optimo sensu potest ita intelligi: non dico Deum juste abstulisse sapientiam, sed juste denegasse.

[g] Norm. et Vindoc., *muneris*.

[h] Longip., *quæ in hoc mundo, martyrii bello*.

[i] Laud., *distringitur*.

tinguitur, ut dicatur prius bonum se quod non sit ostendere, postmodum vero bonos aperte despicere, ad extremum quoque usque ad injuriam conditoris exilire. Nunquam quippe illic anima quo ceciderit jacet, quia voluntarie semel lapsa, [a] ad pejora pondere suæ iniquitatis impellitur, ut in profundum corruens, semper adhuc profundius obruatur. Est ergo hypocrita, et nunc suas laudes appetat; postmodum vitam proximorum premat, et quandoque [b] se in irrisione sui conditoris exerceat, ut quo elatiora semper excogitat, eo se suppliciis atrocioribus immergat. O quam multos tales nunc sancta Ecclesia tolerat, quos cum tempus eruperit, tentatio aperta manifestat. Qui voluntates suas, quia contra eam modo non exerunt, quasi complicatas interim alas cogitationum premunt. Quia enim a bonis malisque hæc vita communiter ducitur, nunc Ecclesia ex utrorumque numero visibiliter congregatur, sed Deo invisibiliter judicante discernitur, atque in exitu suo a reproborum societate separatur. Modo vero esse in ea nec boni sine malis, nec mali sine bonis possunt. Hoc enim tempore conjuncta utraque pars sibi necessario congruit, ut et mali mutentur per exempla bonorum, et boni purgentur per tentamenta malorum. Atque ideo Dominus postquam sub struthionis specie multa de hypocritarum reprobatione intulit, mox ad electorum sortem verba convertit, ut qui in illis audierant quod fugientes tolerent, in istis audiant quod imitantes ament. Sequitur [Rec. X]. *Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo ejus hinnitum?*

29. Sed fortasse prius quam hujus equi fortitudinem **1010** hinnitumque disseramus, ab aliquibus quæritur ut aliter etiam moralitate postposita, et rhinocerotis virtus, et struthionis hujus fatuitas exponatur. Manna quippe est verbum Dei, et quidquid bene voluntas suscipientis appetit, hoc profecto in ore comedentis sapit. (*Exod.* XVI). Terra est verbum Dei, quam quanto labor inquirentis exigit, tanto largius fructum reddit. Debet ergo intellectus sacri eloquii multiplici inquisitione ventilari, quia et terra, quæ sæpius arando vertitur, ad frugem uberius aptatur. Quæ igitur et aliter de rhinocerothe ac struthione sentimus, sub brevitate perstringimus, quia ad ea quæ [c] obligatiora sunt, enodanda properamus [*Vet. XIII*]. Rhinoceros iste, qui etiam monoceros in Græcis exemplaribus nominatur, tantæ esse fortitudinis dicitur, ut nulla venantium virtute capiatur; sed sicut hi asserunt, qui describendis naturis animalium laboriosa investigatione sudaverunt, virgo ei puella proponitur, quæ ad se venienti sinum aperit, in quo ille omni ferocitate postposita caput deponit, sicque ab eis a quibus capi quæritur, repente velut inermis [*Al.*, enervus] invenitur. Buxei quoque coloris esse describitur, qui etiam cum elephantis quando certamen aggreditur, eo cornu quod in nare singulariter gestat, ventrem adversantium ferire perhibetur, ut cum ea quæ molliora sunt vulnerat, impugnantes se facile sternat. Potest ergo per hunc rhinocerotem, vel certe monocerotem, scilicet unicornem, ille populus intelligi qui dum de accepta lege non opera, sed solam inter cunctos homines elationem sumpsit, quasi inter cæteras bestias cornu singulare gestavit. Unde passionem suam Dominus, Propheta canente, pronuntians, ait: *Libera me de ore leonis, et de cornibus unicornium humilitatem meam* (*Psal.* XXI, 22). Tot quippe in illa gente unicornes, vel certe rhinocerotes exstiterunt, quot contra prædicamenta veritatis de legis operibus, singulari et fatua elatione confisi sunt. Beato igitur Job sanctæ Ecclesiæ typum tenenti dicitur:

CAPUT XVI.

CAP. XXXIX, VERS. 9. — *Nunquid volet rhinoceros servire tibi?*

30. *Ex Judæis ferox, Saulus a Christo domitus.* — Ac si apertius dicatur: Nunquid illum populum, quem superbire in nece fidelium stulta sua elatione consideras, sub jure tuæ prædicationis inclinas? subaudis ut ego, qui et contra me illum singulari cornu extolli conspicio, et tamen mihi cum voluero protinus subdo. Sed hoc melius ostendimus, si de genere ad speciem transeamus. Ille ergo ex hoc populo et prius in superbia, et postmodum præcipuus testis in humilitate nobis ad medium Paulus ducatur, qui dum contra Deum se quasi de custodia legis nesciens extulit, cornu in nare gestavit. Unde et hoc ipsum naris cornu per humilitatem postmodum inclinans, dicit: *Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus; sed misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci* (*I Tim.* I, 13). In nare cornu gestabat, qui placiturum se Deo de crudelitate confidebat, sicut ipse postmodum semetipsum redarguens dicit: *Et proficiebam in Judaismo supra multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum* (*Galat.* I, 14). Hujus autem rhinocerotis fortitudinem omnis venator extimuit, quia Saulis sævitiam unusquisque prædicator expavit. Scriptum namque est: *Saulus adhuc* [d] *spirans minarum* **1011** *et cædis in discipulos Domini, accessit ad principem sacerdotum, et petiit ab eo epistolas in Damascum ad synagogas, ut si quos invenisset hujus viæ viros ac mulieres, vinctos perduceret in Jerusalem* (*Act.* IX, 1). Cum flatus nare reddendus trahitur, spiratio vocatur, et illud sæpe per odorem nare deprehendimus, quod oculis non videmus. Rhinoceros ergo iste nare gestabat cornu quo perculeret, quia minarum et cædis in Domini discipulos spirans, postquam præsentes interfecerat, absentes quærebat. Sed ecce omnis ante illum venator ab-

[a] Germ., Laud. et Val. Cl., *ad pejora pondera*. Corb. Germ. utramque lect. admittit.

[b] Val. Cl., *se in irritationem*. Germ., *se in irrisionem*.

[c] Ed., *obligatoria*, male; hic *obligatoria* intellige magis ligata et implicata.

[d] Pratel. ac Utic., *spirans minas et cædes*.

sconditur, id est omnis homo rationale sapiens opinione timoris ejus effugatur. Ut ergo hunc rhinocerotem capiat, sinum suum virgo, id est secretum suum ipsa per se [a] inviolata in carne Dei sapientia expandat. Scriptum quippe est quod cum Damascum pergeret, subito circumfulsit illum die media lux de cœlo, et vox facta est, dicens : Saule, Saule, quid me persequeris? Qui prostratus in terra respondit : Quis es, Domine? Cui illico dicitur : Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris (*Act.* IX, 4, 5, *seq.*). Virgo nimirum rhinoceroti sinum suum aperuit, cum Saulo incorrupta Dei sapientia incarnationis suæ mysterium de cœlo loquendo patefecit; et fortitudinem suam rhinoceros perdidit, quia prostratus humi, omne quod superbum tumebat amisit. Qui dum, sublato oculorum lumine, manu ad Ananiam ducitur, B patet jam rhinoceros iste, quibus Dei loris astringitur, quia videlicet uno in tempore cæcitate, prædicatione, baptismate ligatur. Qui etiam ad Dei præsæpe moratus est, quia ruminare verba Evangelii dedignatus non est. Ait enim : *Ascendi Jerosolymam cum Barnaba, assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem, et contuli cum illis Evangelium* (*Galat.* II, 1, 2). Et qui prius jejunus audierat : *Durum est tibi contra stimulum calcitrare* (*Act.* IX, 9, 5) : mira postmodum virtute præsidentis pressus, ex verbi pabulo vires obtinuit, et calcem superbiæ amisit.

31. *Iste rhinoceros ad agrum dominicum arandum ligatus.* — Loris quoque Dei non tantum a feritate restringitur, sed quod magis sit mirabile, ad aran- C dum ligatur, ut non solum homines crudelitatis cornu non impetat, sed eorum etiam refectioni serviens, aratrum prædicationis trahat. Ipse quippe de evangelizantibus quasi de arantibus dicit : *Debet enim in spe qui arat arare; et qui triturat, in spe fructus percipiendi* (*I Cor.* IX, 10). Qui igitur tormenta prius fidelibus irrogaverat, et pro fide postmodum flagella libenter portat, qui scriptis etiam epistolis [b] humilis ac despectus prædicat, quod dudum terribilis impugnabat; profecto bene ligatus sub aratro desudat ad segetem, qui vivebat in campo male liber a timore. De quo recte dicitur :

CAPUT XVII [*Vet.* XIV].

VERS. 10. — *Aut confringet glebas vallium post te?*

32. *Glebas hoc est mentium duritiam fregit.* — Jam D scilicet Dominus quorumdam mentes intraverat, qui illum veraciter humani generis redemptorem credebant. Qui tamen cum nequaquam a pristina observatione recederent, cum dura litteræ prædicamenta custodirent, eis prædicator egregius dicit : *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit* (*Gal.* V, 2). Qui ergo in humili mente fidelium legis duritiam redarguendo contrivit, quid aliud quam in valle post Dominum glebas fregit? ne videlicet grana seminum quæ excisus aratro fidei sulcus cordis exciperet per custodiam litteræ **1012** pressa deperirent. De quo bene adhuc subditur :

CAPUT XVIII.

VERS. 11. *Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine ejus, et derelinques ei labores tuos?*

33. *In ejus fortitudine quam Deus fiduciam habuerit.* — In rhinocerotis hujus fortitudine fiduciam Deus habuit, quia quanto illum crudelius sibi dura inferentem pertulit, tanto pro se constantius tolerantem adversa præscivit. Cui labores etiam quos ipse in carne pertulerat dereliquit, quia conversum illum usque ad imitationem propriæ passionis traxit. Unde et per eumdem rhinocerotem dicitur : *Suppleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea* (*Coloss.* I, 24). De quo adhuc subditur :

CAPUT XIX.

VERS. 12. — *Nunquid credes illi quod reddat sementem tibi, et aream tuam congreget?*

34. *Aream Dei prius ventilavit, postea congregavit.*— Consideremus Saulum quis fuerit, cum ab ipsa adolescentia lapidantium adjutor existeret, cum alia Ecclesiæ loca vastaret, et acceptis epistolis vastanda alia peteret, cum mors ei fidelium nulla sufficeret, sed semper ad aliorum interitum aliis exstinctis anhelaret (*Act.* VII); et profecto cognoscimus quia nullus tunc fidelium crederet, quod ad jugum Deus suæ formidinis vim tantæ elationis inclinaret. Unde et Ananias voce dominica hunc et postquam conversum audivit, extimuit, dicens : *Domine, audivi a multis de viro hoc quanta mala sanctis tuis fecerit in Jerusalem* (*Act.* IX, 13). Qui tamen repente commutatus, ab hoste prædicator efficitur, et in cunctis mundi partibus Redemptoris sui nomen insinuat, supplicia pro veritate tolerat, pati se quæ irrogaverat exsultat; alios blandimentis vocat, alios ad fidem terroribus revocat. Istis regnum pollicetur cœlestis patriæ, illis minatur ignem gehennæ. Hos per auctoritatem corrigit, illos ad viam rectitudinis per humilitatem trahit, atque in omni latere ad manum se sui rectoris inclinat, et tanta arte Dei aream congregat, quanta illam prius elatione ventilabat.

[*Vet.* XV.] 35. *Paulus abstinentia corpus castigans, ventri deditos ferit.* — Sed neque hoc abhorret a Paulo, quod rhinoceros buxei coloris dicitur, et elephantorum ventres cornu ferire perhibetur. Quia enim vivere sub rigore legis assuevit, [c] arctius cæteris in illo custodia uniuscujusque virtutis inolevit. Quid enim per colorem buxeum, nisi abstinentiæ pallor exprimitur? Cui ipse se tenaciter adhærere testatur, dicens : *Castigo corpus meum, et servituti subjicio, ne forte aliis prædicans ipse reprobus efficiar* (*I Cor.* IX, 27). Qui divinæ legis eruditione præditus, dum aliorum ingluviem redarguit, cornu elephantes in ventrem ferit. In ventrem quippe elephantes per-

[a] Longip., *involuta in carne.* Quam lectionem libenter amplecteremur, nisi obstarent Mss. et Editi omnes quos consuluimus. Hic dicitur *inviolata Dei sapientia*, et inferius, *incorrupta.*

[b] Pratel. et pl. Norm., *humilius et despectius.*

[c] Corb. Germ. et Turon., *arctius illum cæteris... involvit.*

cusserat, cum dicebat : *Multi ambulant, quos sæpe dicebam vobis; nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum deus venter est, et gloria* [a] *in confusione ipsorum* (*Philip.* III, 18). Et rursum : *Hujusmodi Christo Domino non serviunt, sed sub ventri* (*Rom.* XVI, 18). Cornu suo igitur rhinoceros iste non jam homines, sed bestias percutit, quando illa Paulus doctrinæ suæ fortitudine nequaquam perimendos humiles impetit, sed superbos ventris cultores occidit. Quæ ergo in Paulo scripta cognovimus, superest ut facta et in aliis credamus. Multi quippe ad humilitatis gratiam ex illius populi elatione conversi sunt, quorum sævitiam Dominus dum sub jugo inspirati timoris edomuit, nimirum rhinocerotis sibi fortitudinem subegit. Sed quia mira Dei **1013** potentia [b] quid de electis egerit audivimus, nunc mira ejus patientia in his quos reprobat quid toleraverit audiamus :

CAPUT XX.

VERS. 13. — *Penna struthionis similis est pennis herodii et accipitris.*

36. *Synagoga struthioni similis, alas habens humi repit.* — Quid struthionis nomine, nisi synagoga signatur? quæ alas Legis habuit, sed corde in infimis repens, nunquam se a terra sublevavit. Quid vero per herodium et accipitrem, nisi antiqui patres exprimuntur, qui ad ea quæ potuerunt intelligendo perspicere, valuerunt etiam vivendo pervolare? Penna igitur struthionis, herodii et accipitris pennis est similis, quia Synagogæ vox priorum doctrinam loquendo tenuit, sed vivendo nescivit. Unde et ejusdem Synagogæ populos de Pharisæis atque Scribis Veritas admonet, dicens : *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ et Pharisæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate et facite, secundum opera vero eorum nolite facere* (*Matth.* XXIII, 2). Multa autem dicere de herodii vita potuimus; sed quia penna ejus tantummodo ad memoriam deducitur, de vita loqui prohibemur.

CAPUT XXI [*Vet. XVI*].

VERS. 14. — [c] *Quando derelinquit in terra ova sua, tu forsitan in pulvere calefacies ea?*

37. *Quos genuit apostolos dereliquit, Christi gratia postea vivificatos.* — In ovis aliud est quod cernitur, aliud quod speratur; et videri spes non potest, Paulo attestante qui ait : *Quod enim videt quis, quid sperat* (*Rom.* VIII, 24)? Quid ergo per struthionis ova nisi de Synagogæ carne editi apostoli designantur, qui dum se in mundo despectos atque humiles exhibent, [d] sperare gloriam in supernis docent? Abjecti namque et quasi nullius momenti apud elatos habiti, in terra velut ova jacuerunt; sed intus in eis latebat unde viverent, et sublevati spei pennis ad cœlestia volarent. Quæ ova struthio in terra derelinquit, quia eos quos carne genuerat Synagoga apostolos audire contemnens, vocandæ gentilitati deseruit. Mira autem potentia Dominus hæc eadem in pulvere ova calefacit, quia vivos apostolorum fetus in illa abjecta dudum gentilitate suscitavit; et quos synagoga velut insensatos invivificatosque despexerat, ipsi nunc in veneratione gentium per doctrinæ magisterium viventes volant. Ova sua struthio in pulvere derelinquit, quia omnes quos prædicando Synagoga genuit, a terrenis desideriis minime suspendit. Quæ nimirum desideria quia antiquus hostis concepta in corde invenit, obsessas mentes etiam in scelera rapit. Unde et subditur :

CAPUT XXII.

VERS. 15. — *Obliviscitur quod pes conculcet ea, et bestia agri conterat.*

38. *Humana corda, dum terrena cogitant et appetunt, diabolo conterenda se sternunt.* — Tunc ova pes calcat, et bestia agri conterit, cum in terra deseruntur, quia videlicet humana corda dum semper terrena cogitare, semper quæ ima sunt agere appetunt, ad conterendum se agri bestiæ, id est diabolo, sternunt, ut cum diu in infima cogitatione abjecta sunt, quandoque etiam majorum criminum perpetratione frangantur. Synagoga ergo ova quæ genuit, a terra suspendere bene vivendo neglexit. Sed omnipotens Deus multos ejus filios, quamvis in terrenis desideriis mortuos ac frigidos reperit, calore tamen sui amoris animavit. Sed vitam, quam filiis synagoga non dedit, **1014** hanc postmodum invidit, dum moliretur persequendo exstinguere quos se ad bona opera non meminerat fovendo genuisse. Unde et apte de hoc struthione subditur :

VERS. 16. — *Duratur ad filios suos quasi non sint sui.*

39. *Synagogæ in filios crudelitas.* — Quasi non suos [e] despicit quos aliter vivere quam docuit ipsa deprehendit, et durescente sævitia terrores admovet, seque in eorum cruciatibus exercet, atque invidiæ facibus inflammata, in quibus non laboravit ut possint vivere, laborat ut debeant interire; et cum Domini membra persequitur, [f] placere se per hoc Domino suspicatur. Unde et eisdem struthionis ovis Veritas dicit : *Venit hora ut omnis qui interficit vos arbitretur obsequium se præstare Deo* (*Joan.* XVI, 2). Quia ergo dum crudelitate ad persequendum Synagoga ducitur, hoc se agere impulsu divini timoris arbitratur, recte subjungitur :

IBID. — *Frustra laboravit, nullo timore cogente.*

40. *Sic sæviens obsequium præstare Deo credit.* —

[a] Pratel., *in confusionem.*

[b] Melius videtur, *quid in electis*, ut respondeat alteri membro, *in his quos reprobat*. Ita etiam habent Pratel. et Utic., sed non cæteri. Neque vero semper occurrit sanctis Patribus quod melius et elegantius scriberent.

[c] Pl. Norm. et Germ., *quæ derelinquit.* Corb. Germ., *qui.*

[d] Vindoc., Pratel. et al., *sperari.*

[e] Iidem et duo Germ., *respicit.*

[f] Vet. Edit. post Mss. Corb. Germ., Laud., Val. Cl., Turon., *placare se per hoc Dominum.* Sequimur Mss. Germ., Norm. et recent. Edit., quorum lectio magis hic congruit cum his verbis : *arbitretur obsequium se præstare Deo.*

In labore quippe illam persecutionis anhelare non timor, sed crudelitas coegit. Sed quia plerumque vitia, colore virtutum tincta, tanto nequiora sunt, quanto et esse vitia minime cognoscuntur, eo in persecutione synagoga durior exstitit, quo religiosiorem se fieri fidelium mortibus æstimavit; et idcirco quæ ageret discernere omnino non potuit, quia lumen sibi intelligentiæ per superbiæ objectionem clausit. Unde et bene subditur :

Vers. 17. — *Privavit eam Deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam.*

41. *Intelligentiæ lumen per superbiam amisit.* Districtum quippe est occultæ retributionis examen, et quia sciens humilitatem perdidit, etiam veritatis intelligentiam nesciens amisit. Valde autem minora
B sunt vulnera quæ in Redemptoris adventu fidelibus intulit, quam ea quibus sanctam Ecclesiam adhuc per adventum Antichristi ferire contendit. Ad illud namque se tempus præparat, ut vitam fidelium coacervatis viribus premat. Unde et apte subditur :

CAPUT XXIII [*Vet. XVII*].

Vers. 18. — *Cum tempus fuerit, in altum alas erigit; deridet equitem et ascensorem ejus.*

42. *Synagoga prius contra Deum clam, postea palam erecta.* — In altum struthio alas erigit, quando suo conditori Synagoga non ut antea formidando, sed aperte jam repugnando contradicit. In membra quippe diaboli transiens, et mendacii hominem Deum credens, contra fideles tanto in altum extollitur, quanto
C et Dei corpus se esse gloriatur. Quæ quia non solum humanitatem Domini, sed ipsam etiam divinitatem despicit, non tantum equitem, sed ascensorem etiam equitis irridet. Nam custodita unitate personæ valet intelligi, quia Verbum Dei tunc equitem ascendit, quando animatam carnem sibi intra uterum Virginis condidit. Tunc equitem ascendit, quando humanam animam propriæ carni præsidentem, divino cultui semetipsum creando subjugavit. Carnem quippe divinitas anima mediante suscepit, et per hoc totum simul equitem tenuit, quia in semetipso non solum illam quæ regebatur, sed hanc etiam quæ regebat astrinxit. Judæa igitur per adventum superbientis Antichristi laqueo seductionis capta, quia Redemptorem nostrum humilem fuisse inter homines despicit,
1015 deridet equitem, quia vero ejus in omnibus divi-
D nitati contradicit, deridet nihilominus et ascensorem. Sed Redemptor noster unus idemque et eques, et equitis est ascensor; et cum in mundum venit, fortes contra mundum prædicatores exhibuit; et cum in mundi termino Antichristi fallaciam tolerat, virtutem pro se certantibus subministrat; ut cum antiquus hostis in illa sua citius finienda libertate laxatur, fideles nostri tanto majores vires accipiant, quanto contra adversarium solutum pugnant. Unde hic cum struthio alas elevare, ascensorem et equitem deridere describitur, illico fortium prædicatorum memoria subrogatur, et dicitur :

A

CAPUT XXIV [*Vet. XVIII*].

Vers. 19. — *Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo ejus hinnitum?*

43. *Equi nomine multa in Scriptura sacra significantur : lubrici; dignitas temporalis; præsens sæculum, cujus extrema premit coluber Antichristus. Præparatio rectæ intentionis; sancti prædicatores.* — In Scriptura sacra equi nomine aliquando lubrica vita pravorum, aliquando dignitas temporalis, aliquando hoc ipsum præsens sæculum, aliquando præparatio rectæ intentionis, aliquando sanctus prædicator exprimitur.

Equi enim nomine lubrica pravorum vita signatur, sicut scriptum est : *Nolite fieri sicut equus et mulus* (*Psal.* XXXI, 9). Et sicut per prophetam alium dicitur : *Equi amatores, et emissarii facti sunt, unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat* (*Jerem.* V, 8).

Equi nomine dignitas temporalis accipitur, Salomone attestante, qui ait : *Vidi servos in equis, et principes ambulantes quasi servos super terram* (*Eccle.* X, 7). Omnis quippe qui peccat servus est peccati, et servi in equis sunt cum peccatores præsentis vitæ dignitatibus efferuntur. Principes vero quasi servi ambulant, cum multos dignitate virtutum plenos nullus honor erigit, sed summa hic adversitas velut indignos deorsum premit. Hinc rursum dicitur : *Dormitaverunt qui ascenderunt equos* (*Psal.* LXXV, 7); id est, in morte animæ mentis oculos a veritatis luce clauserunt, qui in præsentis vitæ honore confisi sunt.

Equi nomine hoc ipsum præsens sæculum designatur, sicut Jacob voce dicitur : *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro* (*Genes.* XLIX, 17). Quo in testimonio quid equus significet melius ostendimus, si et ea quæ circumstant paulo subtilius exponamus. Nonnulli enim de tribu Dan venire Antichristum ferunt, pro eo quod hoc loco Dan et coluber asseritur et mordens. Unde et non immerito dum Israeliticus populus terras in castrorum partitione susciperet, primus Dan ad Aquilonem castrametatus est (*Num.* II, 25); illum scilicet signans, qui in corde suo dixerat : *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis; ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo* (*Isai.* XIV, 13). De quo et per prophetam dicitur : *A Dan auditus est fremitus equorum ejus* (*Jerem.* VIII, 16). Qui non solum coluber, sed etiam cerastes vocatur.
D Κέρατα enim Græce *cornua* Latine dicuntur, serpensque hic cornutus esse perhibetur, per quem digne Antichristi adventus asseritur, quia contra fidelium vitam cum morsu pestiferæ prædicationis armatur etiam cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitam angustiorem esse quam viam? Fit ergo Dan coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudine eos ambulare provocat, quibus quasi parcendo blanditur; 1016
sed in via mordet, quia eos quibus libertatem tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit cerastes in semita, quia quos fideles reperit, et sese ad præcepti cœlestis angusta itinera constringentes, non solum nequitia callidæ persuasionis impetit, sed etiam terrore po-

testatis premit, et [a] in persecutionis angore, post beneficia fictæ dulcedinis, exercet cornua potestatis. Quo in loco equus hunc mundum insinuat, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur, cerastes iste equi ungulas mordere perhibetur. Ungulas quippe equi mordere est extrema sæculi [b] feriendo contingere. *Ut cadat ascensor ejus retro* (*Genes.* XLIX, 17). Ascensor equi est quisquis extollitur in dignitatibus mundi. Qui retro cadere dicitur, et non in faciem, sicut Saulus cecidisse memoratur (*Act.* IX, 4). In faciem enim cadere est in hac vita suas unumquemque culpas agnoscere, easque pœnitendo deflere. Retro vero quo non videtur, cadere, est ex hac vita repente [c] decedere, et ad quæ supplicia ducatur ignorare. Et quia Judæa erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristum expectat, bene Jacob eodem loco repente in electorum voce conversus est, dicens: *Salutare tuum exspectabo, Domine* (*Genes.* XLIX, 18); id est, non sicut infideles Antichristum, sed eum qui in redemptionem nostram venturus est, [d] verum crede fideliter Christum.

Equi nomine præparatio rectæ intentionis accipitur, sicut scriptum est: *Equus paratur in diem belli, sed Dominus salutem tribuit* (*Prov.* XXI, 31), quia contra tentationem quidem se animus præparat, sed nisi adjuvetur, salubriter non decertat.

Equi nomine sanctus quisque prædicator accipitur, propheta attestante, qui ait: *Misisti in mare equos tuos, turbantes aquas multas* (*Habac.* III, 15). Quietæ quippe aquæ jacuerunt, quia humanæ mentes diu vitiorum suorum torpore sopitæ sunt. Sed equis Dei mare turbatum est, quia missis sanctis prædicatoribus, omne cor quod pestifera securitate torpuit, impulsu salutiferi timoris expavit. Hoc itaque loco equi nomine sanctus prædicator accipitur, cum beato Job dicitur: [*Vet. XIX, Rec. XI.*] *Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo ejus hinnitum?*

44. *Prædicator tanquam equus habeat a Deo fortitudinem, ut recte agat; et hinnitum, ut optime doceat.* — Sed quid est quod huic equo Dominus se prius dare fortitudinem, et postmodum collo ejus hinnitum circumdare asserit? Hinnitu enim vox prædicationis exprimitur. Verus autem quisque prædicator ante fortitudinem, et postmodum hinnitum accipit, quia cum in se prius vitia exstinxerit, tunc [e] pro erudiendis aliis ad vocem prædicationis venit. Equus iste habet fortitudinem, quia adversa constanter tolerat. Habet hinnitum, quia ad superna blandiens vocat. Huic equo Dominus et fortitudinem et hinnitum se dare testatur, quia in prædicatore ejus nisi et vita et

A sermo convenerint, nequaquam virtus perfectionis apparebit. Non enim multum prodest si sublimis vitæ operatione suffultus sit, si tamen loquendo non valet ad hoc alios excitare quod sentit. Vel quid prodest bene loquendo alios accendere, si semetipsum indicat male vivendo torpuisse? Quia ergo in prædicatore necesse est ut ad perfectionem **1017** utraque conveniant, equo suo Dominus et cum actionis fortitudine hinnitum vocis et cum hinnitu vocis fortitudinem ministrat actionis. Et notandum cur hinnitus, qui interius nimirum per guttur ducitur, equi collo circumdari, id est quasi per gyrum trahi exterius, dicatur, quia videlicet prædicationis vox de internis emanat, sed extra circumdat. Nam quo alios ad bene vivendum suscitat, eo ad bene agendum et opera

B prædicantis ligat, ne extra sermonem actio transeat, ne voci vita contradicat. Collo ergo equi hinnitus circumducitur, quia ne ad perversa opera prodeat, suis vocibus etiam vita prædicantis obsidetur. Hinc est enim quod potenter dimicantibus in munere torques datur, ut quia signa virtutum gestant, majora semper exerceant, et debilitatis crimen incurrere metuant, dum in semetipsis jam fortitudinis est præmium, [f] quod ostentant. Unde recte in laude sapientiæ auditori cuilibet per Salomonem dicitur: *Coronam gratiarum accipies capiti tuo, et torquem auream collo tuo* (*Prov.* I, 9). Sequitur:

CAPUT XXV [*Rec. XII*].

VERS. 20.—*Nunquid suscitabis eum quasi locustas?*

45. *Per locustas quæ debeant intelligi. Judaicus po-*

C *pulus. Saltus quosdam dedit, et in terram statim cecidit.* — Locustarum nomine aliquando Judaicus populus; aliquando conversa gentilitas, aliquando adulantium linguæ, aliquando vero per comparationem resurrectio dominica, vel prædicatorum vita signatur.

Quia enim Judæorum populum locustæ exprimant, vita Joannis signat, de quo scriptum est: *Locustas et mel silvestre edebat* (*Matth.* III, 4). Joannes quippe eum quem prophetiæ auctoritate pronuntiat, etiam specie ciborum clamat. In semetipso enim designavit Dominum, quem prævenit. Qui nimirum in redemptionem nostram veniens, quia infructuosæ gentilitatis dulcedinem sumpsit, [g] mel silvestre edit. Quia vero Judæorum plebem in suo corpore ex parte

D convertit, in cibo locustas accepit. Ipsos namque locustæ significant subitos saltus dantes, sed protinus ad terram cadentes. Saltus enim dabant cum præcepta Domini se implere promitterent; sed citius ad terram cadebant, cum per prava opera hæc se audisse denegarent. Videmus in eis quasi quemdam locu-

[a] Ed., *in persecutionis languore*. Quibus prætulimus Mss. nostros Ebroic. aliosque Norm., duos Germ., Vindoc., Val. Cl., etc. Sane furente Antichristo non languebit, sed fervebit potius persecutio.

[b] Mss. Anglic. et Norm., *feriendo constringere*. Melius videtur, *contingere*, quod in omnibus Editis etiam Vet. habetur.

[c] Val. Cl. et duo Germ., *decidere*.

[d] Vet. Ed. Paris. et Basil., aliæque deinceps, *verum credendo*. Lectio nostra est Mss. Norm., Laud., Val. Cl. et duor. Germ.

[e] Turon., *pro eruendis*.

[f] Germ., Vindoc., Ebroic. aliique Norm., *quod ostendant*. Sic etiam Corb. Germ., antequam emendaretur et scriberetur, *ostentant*.

[g] Turon., Germ., Val. Cl., Ebroic. aliique Norm., *edidit* pro *edit*. Corb. Germ. sic etiam habebat antequam delerent syllabam *di*.

starum saltum: *Omnia verba quæ locutus est Dominus, et faciemus et audiemus* (*Exod.* XXIV, 3). Videamus autem quomodo citius ad terram ruunt: *Utinam mortui essemus in Ægypto, et non in hac vasta solitudine. Utinam pereamus, et non inducat nos Dominus in terram istam* (*Num.* XIV, 3). Locustæ ergo erant, quia habebant saltum per vocem, et casum per actionem.

[*Vet. XX.*] 46. *Gentiles locustis significati, et adulantium linguæ quæ bonorum operum fructus devastant.* — Locustarum quoque nomine gentilitas designatur, Salomone attestante, qui ait: *Florebit amygdalus, impinguabitur locusta,* [a] *dissipabitur capparis* (*Eccle.* XII, 5). Amygdalus quippe florem prius cunctis arboribus ostendit. Et quid in flore amygdali nisi sanctæ Ecclesiæ primordia designantur? quæ in prædicato- B ribus suis primitivos virtutum flores aperuit, et ad inferenda poma bonorum operum, venturos sanctos, quasi arbusta sequentia prævenit. In qua mox locusta impinguata est, quia sicca gentilitatis sterilitas pinguedine est gratiæ cœlestis infusa. Capparis dissipatur, quia cum gratiam fidei vocata gentilitas attigit, Judæa, in sua sterilitate remanens, bene vivendi ordinem amisit. Hinc rursum per eumdem Salomonem dicitur: *Regem* **1018** *locusta non habet, et egreditur universa per turmas suas* (*Prov.* XXX, 27), quia videlicet derelicta gentilitas aliena dudum a divino regimine exstitit, sed tamen ordinata postmodum contra adversantes spiritus ad fidei bellum processit.

47. Locustæ vocabulo lingua adulantis exprimitur: quod exhibitæ cœlitus Ægyptiæ plagæ testantur, C quæ exigentibus meritis corporaliter semel illatæ sunt; sed quæ mala pravas mentes quotidie feriant, spiritaliter signaverunt. Scriptum namque est: *Ventus urens* [b] *levabat locustas, quæ ascenderunt super universam terram Ægypti, operueruntque universam faciem terræ, vastantes omnia. Devorata est igitur herba terræ, et quidquid pomorum in arboribus fuit* (*Exod.* X, 13, 14). His enim Ægyptus plagis affecta est, in quibus, exteriori percussione commota, dolensque, perpenderet quæ devastationis damna interius negligens toleraret, ut dum foris perire minima, sed amplius dilecta cerneret, per eorum speciem quæ intus pertulerat graviora sentiret. Quid autem per significationem locustæ portendunt, quæ plus quam cætera minima quæque animantia humanis frugibus D nocent, nisi linguas adulantium, quæ terrenorum hominum mentes, si quando bona aliqua proferre conspiciunt, hæc immoderatius laudando corrumpunt? Fructus quippe Ægyptiorum est operatio cenodoxorum [c]; quam locustæ exterminant, dum adulantes linguæ ad appetendas laudes transitorias cor operantis inclinant. Herbam vero locustæ comedunt, quando adulatores quæque verba loquentium favoribus extollunt. Poma quoque arborum devo- A rant, quando vanis laudibus quorumdam jam quasi fortium et opera enervant.

48. *Locusta significat etiam Christi resurrectionem, et prædicatores, qui modo ad contemplativam vitam saliunt, modo resiliunt.* — Locustæ nomine per comparationem Redemptoris nostri resurrectio designatur. [*Vet. XXI.*] Unde et voce ejus per Prophetam dicitur: *Excussus sum sicut locusta* (*Psal.* CVIII, 23). Teneri enim se a persecutoribus usque ad mortem pertulit; sed sicut locusta excussus est, quia ab eorum manibus saltu subitæ resurrectionis evolavit.

49. Quod referri quoque ad prædicatorum numerum potest. In ipsis quippe sicut locusta excussus est, quia Judæa in sua persecutione sæviente, [d] dum per diversa fugiunt, quasi quosdam recessionis suæ saltus dederunt. Quia vero ille prædicator ad perfectionis culmen erigitur, qui non activa solummodo, sed etiam contemplativa vita solidatur, recte ipsa prædicatorum perfectio locustis exprimitur, quæ quoties se in aera attollere conantur, primum se cruribus impellentes sublevant, et postmodum alis volant. Ita nimirum sunt sancti viri, qui dum superna appetunt, primum quidem activæ vitæ bonis operibus innituntur, et tunc demum se ad sublimia per contemplationis saltum volando suspendunt. Crura figunt, et alas exerunt, [e] quia recte agendo se stabiliunt, et ad alta vivendo sublevantur. Qui in hac vita positi, diu in divina contemplatione manere non possunt, sed, quasi locustarum more, a saltu quem dederant in pedibus suis se excipiunt, dum post contemplationum sublimia ad necessaria activæ vitæ opera revertuntur, nec tamen in eadem vita activa remanere contenti sunt. Sed dum ad contemplationem desideranter exsiliunt, quasi rursus aera volantes **1019** petunt; vitamque suam quasi locustæ ascendentes descendentesque peragunt, dum sine cessatione semper et summa [f] videre ambiunt, et ad semetipsos naturæ corruptibilis pondere revolvuntur.

50. *In pace Ecclesiæ humiles, in persecutione fortes et erecti.* — Est adhuc aliud quod locustæ simile sanctis prædicatoribus gerunt. Matutinis namque horis, id est teporis tempore vix a terra se sublevant; cum vero æstus exarserit, tanto altius, quanto alacrius volant. Sanctus autem quisque prædicator dum quieta fidei tempora conspicit, humilis ac despectus aspicitur, et locustæ more quasi vix a terra sublevatur. Si autem persecutionis ardor [g] incaleat, corde cœlestibus inhærens, mox quantæ sit sublimitatis ostendit; et pulsatus alis in altum rapitur, qui quietus in imis torpuisse videbatur. De hoc ergo equo, id est prædicatore suo, beato Job Dominus dicit: *Nunquid suscitabis eum quasi locustas?* Subaudis ut ego, qui eo illum ad altiora excitando sublevo, quo graviore persecutionis æstu excruciari permitto, ut

[a] Pratel et al., *et dissipabitur.*
[b] Duo Germ., Vindoc. et Val. Cl., *levavit.*
[c] Id est, inanis gloriæ cupidorum, a græca voce composita κενόδοξος.
[d] Laud., *dum perversa.*
[e] Edit., *quia recta agendo stabiliuntur.*
[f] Editi, *videre appetunt.* Mss. summa consensione, *videre ambiunt.*
[g] Editi cum Corb. Germ., nullo ex cæt. nostris Mss. consentiente, *incandeat.*

tunc in illo robustior virtus evigilet, cum se ei ardentior infidelium crudelitas illidit.

Sed cum multa exterius sanctus prædicator patitur, cum dira persequentium vexatione cruciatur, quis intueri valet quid est quod intus conspicit, qui tot sua exterius damna non sentit? Nisi enim essent mira quæ salubriter intus pascerent, ea procul dubio quæ admoventur exterius usque ad cor tormenta pervenirent. Sed in arce spei se animus sublevat, et idcirco [a] objectæ obsidionis jacula minime formidat. Unde et hoc loco Dominus, ut ostendat equus iste quam suavia jam de internis odoretur, cum tot adversa in exterioribus patitur, recte subjungit :

CAPUT XXVI.

IBID. — *Gloria narium ejus terror.*

51. *Cum tot exterius adversa patiuntur, mira interius de æterna beatitudine odorantur.* — In Scriptura sacra vocabulo narium aliquando fatuitas, aliquando antiqui hostis instigatio, aliquando vero præscientia solet intelligi. Naribus namque fatuitas designatur, sicut [b] jam superius Salomone attestante docuimus qui ait : *Circulus aureus in naribus suis mulier pulchra et fatua* (*Prov.* XI, 22). Narium nomine exhalantes insidiæ atque instigatio antiqui hostis accipitur, quod in hoc eodem libro de illo Dominus attestatur, dicens : *De naribus ejus procedit fumus* (*Job.* XLI, 11). Ac si dicat : De perversa instigatione illius in humanis cordibus caligo nequissimæ cogitationis surgit, per quam videntium oculi tenebrescunt. Naribus quoque præscientia designatur, sicut per prophetam dicitur : *Quiescite ab homine, cujus spiritus est in naribus ejus, quia excelsus reputatus est ipse* (*Isai.* II, 22). Sæpe enim id quod non videmus odore comprehendimus, ita ut nonnullæ res etiam cum longe jaceant [c] fragrantia nobis suæ qualitatis innotescant, dumque per nares spiritum ducimus, plerumque aliqua et invisa præscimus. Redemptoris ergo nostri spiritus esse in ejus naribus dicitur, ut videlicet scientia illius esse in præscientia designetur, quia quæcunque se scire in natura humanitatis innotuit, hæc nimirum ante sæcula ex divinitate præscivit. Qui unde spiritum in naribus
1020 habuerit, mox per prophetam subjunxit, dicens : *Quia excelsus reputatus est ipse* (*Isai.* II, 22). Ac si diceret : In inferioribus ventura desuper præscivit, quia ad ima de cœlestibus venit. Sancti etiam viri, quia ab illo audita crediderunt, ipsi quoque jam ventura præsciunt; dumque ejus fideliter præceptis inserviunt, adventum illius spe certa præstolantur. Unde et hoc loco equi hujus naribus, prædicatoris sancti præscientia ac præstolatio designatur. Dum enim venire extremum judicium, ostendi cœlestem

A patriam, persolvi justis præmia appetit, quasi per nares spiritum de futuris trahit.

52. *Unde gloriatur justus, terretur peccator.* — Sed gloria narium ejus terror est, quia visionem districti judicis, quam justus vehementer exspectat, injustus venire formidat. Iste namque labores suos considerans, mercedem retributionis quærit; et causæ suæ meritum sciens, præsentiam judicis expetit, eumque ut veniat in flamma ignis, dans vindictam impiis, et contemplationis suæ speciem [d] in retributionem deferens piis, summo ardore concupiscit. Ille vero qui injustitiæ suæ meminit, venire in judicium perhorrescit, actusque suos examinari metuit, quia damnari se, si examinentur, novit. Gloria ergo narium ejus terror est, quia justus inde gloriatur, unde peccator
B [e] addicitur. Videamus equum quomodo de his quæ adhuc non videt jam per nares spiritum trahit, videamus quanta gloria attollitur cum jam ventura præstolatur. Ecce labores suos intuens prædicator egregius dicit : *Ego jam delibor, et tempus meæ resolutionis instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. De reliquo reposita est mihi corona justitiæ quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex* (*II Tim.* IV, 6, 7, 8). Ubi et apte subjungit : *Non solum autem mihi, sed et his qui diligunt adventum ejus* (*Ibid.*, 8). Ac si dicat : Sed et omnibus qui sibi de bona operatione sunt conscii. Adventum enim judicis non diligunt, nisi qui in causa sua se habere justitiæ meritum sciunt. Quia igitur unde gloriatur justus, inde terretur injustus, dicatur recte
C *Gloria narium ejus terror.* Sed sanctus iste prædicator, dum venturam gloriam præstolatur, dum venire ante faciem judicis nititur, dumque a laboris sui adhuc mercede differtur, in hac vita interim positus quid agat audiamus. Sequitur :

CAPUT XXVII [*Rec.* XIII].

VERS. 21. — *Terram ungula fodit.*

53. *Prædicatoris officium est, in auditoribus et in scripto terrenas cogitationes effodere.* — Solet in equi ungula laboris fortitudo cognosci. Quid ergo per ungulam nisi in prædicatore sancto virtutum perfectio [f] designatur? Qua videlicet ungula terram fodit, cum de corde audientium exemplo suorum operum terrenas cogitationes ejicit. Ungula terram fodit, quia auditorum corda a sæcularibus curis evacuat, cum
D doctor bonus contemni sæculum opere ostentat. Videamus Paulum terram cordis audientium qua ostensæ virtutis ungula fodiat. Ipse namque discipulis dicit : *Hæc cogitate, quæ et didicistis et accepistis et audistis et vidistis in me, hæc agite, et Deus pacis erit vobiscum* (*Philip.* IV, 8, 9, 10). Et rursum : *Imitatores mei estote, fratres, sicut et ego Christi* (*Ibid.*, III, 17).

[a] Excusi, *objectæ seditionis*. Emendavimus ex Mss. duob. Germ., Norm., Vindoc., Turon., Laud., etc.

[b] Scilicet hujus libri c. 2, n. 2. Vulgati autem, pro *docuimus*, habent *didicimus*, repugnantibus Mss. nostris Corb. Germ., *diximus*.

[c] Germ. et pl. Norm., *fragrantiam... innotescant*, modo loquendi plane Gregoriano.

[d] In duob. Germ., in Gilot., Vatic. et nonnullis aliis Ed., corruptissime legitur *retributionem deserens, piissimo ardore concupiscit*. Restitutus est hic locus ex Mss. Anglic., Norm. et al. In Laud. legitur, *piissimo ardore conspicit*.

[e] Editi, *pœnæ addicitur*. Redundat *pœnæ*, nec est in Mss. De verbo *addicitur* ejusque sensu jam dictum est. l. II, n. 15, in notis.

[f] Aliqui Mss., *demonstratur*.

Qui igitur exemplo sui operis alios corrigit, nimirum ungula **1021** terram fodit. [*Vet. XXII.*] Habemus aliud quod adhuc subtilius de hujus ungulæ effossione tractemus. Sancti enim viri quamvis intento mentis oculo in superna evigilent, quamvis cuncta quæ in ima præterfluunt pede rigidi contemptus calcent; ex corruptione tamen terrenæ carnis, cui adhuc illigati sunt, plerumque cogitationum pulverem in corde patiuntur. Cumque foris aliis ad appetenda cœlestia persuadent, semetipsos semper intrinsecus subtili inquisitione discutiunt, ne qua immorante in se diu infima cogitatione polluantur. Equus ergo iste ungula terram fodit cum prædicator quisque inquisitione forti terrenas in se cogitationes discutit. Equus ungula terram fodit quando is cui jam Dominus præsidet quæ sibi moles congeritur ex vetusta cogitatione considerat, seque ab illa flendo evacuare non cessat. Unde bene et Isaac apud alienam gentem puteos fodisse describitur (*Genes.* XXVI). Quo videlicet exemplo discimus ut in hac peregrinationis ærumna positi, cogitationum nostrarum profunda penetremus; et quousque nobis veræ intelligentiæ aqua respondeat, nequaquam nostræ inquisitionis manus ab exhaurienda cordis terra torpescat. Quos tamen puteos allophyli insidiantes replent (*Ibid.*), quia nimirum immundi spiritus cum nos studiose cor fodere conspiciunt, congestas nobis tentationum cogitationes [a] ingerunt. Unde semper mens evacuanda est, incessanterque fodienda : ne si indiscussa relinquitur, usque ad tumorem perversorum operum, cogitationum super nos terra cumuletur. Hinc ad Ezechielem dicitur : *Fili hominis, fode parietem* (*Ezech.* VIII, 8); id est, cordis duritiam crebris perscrutationum ictibus rumpe. Hinc ad Isaiam Dominus dicit : *Ingredere in petram, abscondere fossa humo, a facie timoris Domini, et a gloria majestatis ejus* (*Isai.* II, 10). Petram quippe ingredimur, cum [b] cordis nostri duritiam penetramus; atque a facie timoris Domini fossa humo abscondimur; si terrenas cogitationes egerentes ab ira districti judicis in humilitate nostræ mentis celamur. Quo enim plus terra fodiendo projicitur, eo pavimentum semper inferius demonstratur. Unde et nos si a nobis studiosius terrenas cogitationes ejicimus, quo apud nosmetipsos abscondamur, humilius invenimus.

54. *De imminente judicii die S. Gregorii sententia.* — Ecce enim quia divini judicii dies imminet, quasi ipsa jam timoris ejus facies apparet; tantoque magis necesse est ut unusquisque illum terribilius timeat, quanto jam gloria majestatis ejus appropinquat. Quid ergo agendum est, quove fugiendum? Quo enim quis latere potest eum qui ubique est? Sed ecce petram ingredi, fossa humo occultari præcipimur, ut videlicet cordis nostri duritiam dirumpentes, eo iram invisibilem declinemus, quo ab amore rerum visibilium apud nosmetipsos in corde subtrahimur, ut cum pravæ cogitationis terra ejicitur, mens apud semetipsam tanto tutius quanto et humilius abscondatur (*Deut.* XXIII, 12). Hinc Israelitico populo per Moysen a Domino jubetur, ut cum egreditur ad requisita naturæ, mittat paxillum in balteo, et fossa humo abscondat quæ egesta fuerint. Naturæ enim corruptibilis pondere gravati, a mentis nostræ utero [c] quædam cogitationum superflua quasi ventris gravamina erumpunt. Sed portare paxillum sub balteo debemus, ut videlicet ad reprehendendos nosmetipsos semper accincti, **1022** acutum circa nos stimulum compunctionis habeamus, qui incessanter terram mentis nostræ pœnitentiæ dolore confodiat, et hoc quod a nobis fetidum erumpit abscondat. Ventris quippe egestio fossa humo per paxillum tegitur, cum mentis nostræ superfluitas subtili redargutione discussa, ante Dei oculos, per compunctionis suæ stimulum celatur. Quia igitur sancti viri quæcunque inutilia cogitant reprehendere ac dijudicare non cessant, de equo suo Dominus dicat : *Terram ungula fodit*, id est quidquid in mente sua terrenum versari conspicit, hoc nimirum superductæ pœnitentiæ duris percussionibus rumpit. Cum vero se interius districta subtilitate dijudicant, jam nihil est quod exterius pertimescant. Tanto enim minus ad mala præsentia trepidant, quanto semetipsos plenius bonis venturis parant. Unde et subditur :

CAPUT XXVIII [*Vet. XXIII, Rec. XIV*].

Ibid.—Exsultat audacter, in occursum pergit armatis.

55. *Sanctum virum nec adversa dejiciunt, nec prospera corrumpunt. Apostolorum inter flagella exsultatio, in primis Pauli. Hæretici potestatum sæcularium patrocinium ambiunt. Infractæ virtutis est rerum terrenarum contemptus.* — Exsultat audacter, quia sic adversis non frangitur, sicut nec prosperis elevatur. Adversa namque non dejiciunt, quem prospera nulla corrumpunt. Equus itaque iste et fortis et sub freno est. Ne ergo prematur adversis, habet vim fortitudinis; ne elevetur prosperis, habet pondus desuper insidentis. Decurrunt quippe tempora, sed idcirco justum trahere non valent, quia levare non possunt. Illos nimirum trahunt, quos levant; irata dejiciunt, quos blanda sustollunt. Vir autem bene Deo subditus scit inter transeuntia stare, scit inter lapsus decurrentium temporum mentis gressum figere, scit nec ad subjecta se erigere, nec ad objecta trepidare. Plerumque autem quia exerceri se utilius contritionis suæ laboribus novit, in adversis hilarescit, quæ dum constanter pro veritate patitur, augeri sibi virtutis meritum lætatur. Hinc est quod tunc apostolos exsultasse legimus, cum pro Christo illos contigit flagella tolerasse, sicut scriptum est : *Ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati* (*Act.* v, 41). Hinc Paulus cum duris in Macedonia fuisset persecutionibus pressus, in eo quod se afflictum insinuat, etiam jucundatum demonstrat, dicens : *Nam cum venissemus Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra*

[a] Non pauci Mss., *emergunt*. Laud. et Germ., *mergunt*. Corb. Germ., *immergant*.

[b] Turon., duo Germ. ac Norm., *corporis nostri*.

[c] Turon., *utero*, *pœnitentiæ dolore*, *quædam*.

(*II Cor.* VII, 5). Ac si aperte diceret quia spiritus requiem habuit dum per profectum animæ persecutionum supplicia caro toleravit. Contra hunc itaque equum ab adversariis sanctæ Ecclesiæ parantur gladii de dolore pœnarum, parantur arma de patrociniis sæcularium potestatum. Solent namque hæretici potentum mundi defensionibus, quasi quibusdam armis, se tegere; solent omnes infideles prædicationem fidei excitatis etiam sæculi potestatibus impugnare. Sed equus Dei exsultat audacter, et exteriora tormenta non metuit, quia internam delectationem quærit, potestatum mundi iracundiam non formidat, quia ipsius quoque vitæ præsentis desiderium per mentis excessum calcat. Hinc per Salomonem dicitur: *Non contristabit justum quidquid ei acciderit* (*Prov.* XII, 21). Hinc in eo rursum scriptum est: *Justus quasi leo confidens absque terrore erit* (*Prov.* XXVIII, 1). In occursu bestiarum idcirco leo non trepidat, quia prævalere se omnibus non ignorat. Unde justi viri securitas recte leoni comparatur, quia contra se cum quoslibet insurgere conspicit, ad mentis suæ confidentiam redit; **1023** et scit quia cunctos adversantes superat, quia illum solum diligit, quem invitus nullo modo amittat. Quisquis enim exteriora, quæ et nolenti subtrahuntur, appetit sua se sponte extraneo timori substernit. Infracta autem virtus [a] est concupiscentiæ terrenæ contemptus, quia et in alto mens ponitur, cum a rebus infimis spei suæ judicio sublevatur, atque a cunctis adversantibus tanto minus attingitur quanto in supernis sita tutius munitur.

56. *Justus adversantibus intrepidus occurrit.*—Equus itaque iste non solum [b] contra se venientes minime metuit, sed eis etiam in occursum pergit. Unde bene hic additur: *In occursum pergit armatis.* Plerumque enim quieti atque inconcussi relinquimur, si obviare pravis [c] pro justitia non curamus. Sed si ad æternæ vitæ desiderium animus exarsit, si jam verum lumen intrinsecus respicit, si in se flammam sancti fervoris accendit, in quantum locus admittit, in quantum causa exigit, debemus pro defensione justitiæ nosmetipsos objicere, et perversis ad injusta erumpentibus, etiam cum ab eis non quærimur, obviare. Nam cum justitiam, quam nos amamus, in aliis feriunt, nos nihilominus sua [d] percussione confodiunt, etiam si venerari videantur. Quia ergo vir sanctus pravis ac male agentibus sese etiam cum non quæritur opponit, recte de equo Dei dicitur: *In occursum pergit armatis.*

57. *S. Pauli exemplum.* — Intueri libet illum sessoris sui calcaribus excitatum contra armatos hostes, quantus Paulum fervor accenderat, quando eum Ephesi ad irrumpendas theatri turbas zeli flamma rapiebat. Scriptum quippe est: *Repleti sunt ira, et exclamaverunt dicentes: Magna Diana Ephesiorum; et impleta est civitas confusione, et impetum fecerunt uno animo in theatrum,* [e] *rapto Caio et Aristarcho Macedonibus, comitibus Pauli* (*Act.* XIX, 28, 29). Atque mox subditur: *Paulo autem volente intrare in populum, non permiserunt discipuli. Quidam autem et de Asiæ principibus, qui erant amici ejus, miserunt ad eum, rogantes ne se daret in theatrum* (*Ibid.*, 30, 31). In quibus profecto verbis agnoscimus quo impetu contra cuneos adversantes irrueret, nisi eum per amicos et discipulos charitatis frena tenuissent.

58. *Declinandum tamen aliquando prudenter periculum, si ex illo periculo modicus tantum fructus speretur. Hoc Paulus exemplo docuit.* — Sed si obviare hostibus, si ultro pugnam petere, si nosmetipsos semper relinquere in cursu nostri fervoris debemus, quid est quod idem prædicator egregius de semetipso fatetur, dicens: *Damasci præpositus gentis Aretæ regis custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet, et per fenestram in sporta demissus sum per murum, et sic effugi manus ejus* (*II Cor.* XI, 32, 33)? Quid est quod equus iste modo sponte armatorum cuneos impetit, et modo se ab armatis hostibus quasi trepidus abscondit, nisi hoc, quod necesse est ut in ejus artificiosa virtute discamus adversariorum pugnam et constanter aliquando appetere, et prudenter aliquando declinare? [*Vet. XXIV.*] Necesse quippe est ut per omne quod agimus in mentis trutina positum hinc pondus, illinc fructum nostri laboris æstimemus; et cum pondus fructum superat, laborem quisque innoxie declinet, dummodo se in aliis exerceat, in quibus lucro fructuum pondus laboris vincat. Cum vero sub **1024** sequenti quantitate fructuum mensura laboris aut æquatur, aut vincitur, [f] labor non sine gravi culpa declinatur. Unde prædicator sanctus, cum Damasci valde obstinatas mentes persequentium cerneret, eorum noluit adversitati confligere, quia et semetipsum, quem profuturum multis noverat, vidit posse deficere, et aut nullis se ibi aut paucis prodesse. Secessum ergo a certamine petiit, et pugnaturum felicius ad alia se bella servavit. Non enim loco virtus, sed locus virtuti defuit; et idcirco fortissimus miles ab obsidionis angustia certaminis campum quæsivit. Ubi autem subjuganda regi proprio multa adversariorum colla conspexit, subire bellum vel cum morte non timuit; sicut ipse cum Jerosolymam pergeret, eumque discipuli, passione illius per prophetiam præscita, prohiberent, sibimetipsi attestatur, dicens: *Ego non solum alligari, sed et mori in Jerusalem paratus sum pro nomine Domini Jesu* (*Act.* XXI, 13). *Neque enim facio animam meam pretiosiorem quam me* (*Ibid.*, XX, 24). Qui igitur hic hostiles cuneos etiam præscita passione sua

[a] Gussanv. et plur. Ed. cum Ms. Germ., *est concupiscentia vitæ æternæ, terrenæ contemptus.* Vet. Ed. Paris. et Basil. consentiunt Mss. Anglic., Norm., Vindoc., Corb. Germ., Turon., Laud., etc., quos sequimur.

[b] Vindoc., Ebroic. aliique Norm., *contra sævientes.*

[c] Vulgati, *per justitiam.* Nostram lect. deprompsimus ex Mss. Longip., Laud., Turon., Val. Cl., duob. Germ. et pler. Norm.

[d] Excusi, *persecutione.* Potior lectio Mss. Vindoc., Turon., duor. Germ., Norm., Val. Cl., quam sequimur.

[e] Turon., duo Germ. et Val. Cl., *rapto Gaio.*

[f] Vindoc., *labor in fine gravi culpa declinatur.* Turon., *labor sine gravi culpa declinatur.*

imperterritus petiit, illic de dispensatione fuisse edocuit, non de timore quod fugit.

59. *Cavendum ne timore potius quam cauta dispensatione fugiamus.* — Qua in re pensandum est quia ille labores quosdam per dispensationis judicium laudabiliter declinat, qui pro Deo majores alios fortiter tolerat. Nam sæpe ab hominibus timor debilis cauta dispensatio vocatur; et quasi prudenter impetum declinasse se asserunt, cum fugientes turpiter in terga feriuntur. Unde necesse est ut in causa Dei, cum res dispensationis agitur, metus cordis subtilissima libratione pensetur, ne per infirmitatem timor subrepat, et sese per dispensationis imaginem rationem confingat, ne culpa se prudentiam nominet; jamque nec ad pœnitentiam animus redeat, quando hoc quod inique perpetrat virtutem vocat. Restat igitur ut in dubiis quisque deprehensus, cum quælibet sibi adversitas imminet, prius intra semetipsum contra formidinem et præcipitationem pugnet, quatenus nec formidolose se subtrahat, nec præcipitanter opponat. Valde enim præceps est qui semper se adversis objicit, et valde pavidus qui semper abscondit.

60. *Peritus dux hosti exercitum nec semper admovet, nec semper subducit.* — Sed hæc melius in bellis spiritalibus discimus, si formam exercitii a corporalibus bellis trahamus. Non enim ille dux sapiens est, qui semper contra hostiles cuneos exercitum præceps admovet; neque ille dux fortis, qui semper hunc ab hostis facie cavendo subducit. Scire namque dux debet modo ab hostili impetu exercitum caute subtrahere, modo hostem circumfusis cornibus coarctare. Quod nimirum sollicite perfecti prædicatores exhibent, cum modo persecutionis rabiem declinantes, noverunt sapienter sed non enerviter cedere; modo autem persecutionis impetum contemnentes, noverunt ei fortiter, sed non præcipitanter obviare. Quia autem sanctus vir, cum congruum cernit, ictibus pectus objicit, et venientia jacula vel moriens retundit, recte dicitur: *In occursum pergit armatis.* De quo adhuc bene subditur:

CAPUT XXIX.

VERS. 22. — *Contemnit pavorem, nec cedit gladio.*

1025 61. *Paulus pavorem omnem, omnem hostilem impetum despexit.* — Videamus quomodo pavorem despiciat, qui ipsos adversariorum gladios enumerans calcat. Ait enim: *Quis nos separabit a charitate Dei? tribulatio an angustia, an fames, an persecutio* (*Rom.* VIII, 35)? In pavore autem ventura pœna metuitur, in gladio vero jam dolor de præsenti percussione sentitur. Quia ergo vir sanctus ventura adversa non metuit, pavorem despicit; quia vero nec superveniente percussione vincitur, nequaquam gladiis cedit. Contra hunc itaque equum tot sunt gladii hostium, quot genera persecutionum; quæ cuncta obvians superat, quia amore vitæ sese ad interitum

A parat. Sed quia tam robustissimum pectus quomodo se jaculis opponat audivimus, nunc quid ab adversariis agatur audiamus. Sequitur:

CAPUT XXX.

VERS. 23. — *Super ipsum sonabit pharetra.*

62. *Victi hostes ad dolos, sed incassum confugiunt.* — In Scriptura sacra pharetræ nomine aliquando justum Dei occultumque [a] consilium, aliquando vero clandestina pravorum machinatio designatur. Per pharetram justum Dei occultumque consilium exprimitur, sicut idem beatus Job superiore parte testatur, dicens: *Pharetram enim suam aperuit, et afflixit me* (*Job.* XXX, 11). Id est, occultum suum consilium detexit, et publica me percussione vulneravit. Sicut enim in pharetra sagittæ, sic in occulto Dei
B consilio latent sententiæ; et quasi ex pharetra sagitta educitur, quando ex occulto consilio apertam Deus sententiam jaculatur. Pharetræ quoque nomine pravorum machinatio designatur, sicut per prophetam dicitur: *Paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde* (*Psal.* X, 3). [*Vet. XXV.*] Iniqui enim cum dolos quos bonis excogitant secretis machinationibus occultant, quasi in pharetra sagittas parant, et in hac præsentis vitæ caligine, velut in obscuro, rectos corde feriunt, quia malitiosa eorum jacula et sentiri per vulnus possunt, et tamen venientia deprehendi non possunt. Igitur quia equus Dei nulla adversitate terretur, eique quo magis obviatur, eo vi intentionis suæ super armatos hostes ferventior ducitur, persecutores ejus, qui se etiam
C ferientes vinci sentiunt, turbati ad consilium revertuntur, dolos præparant, et velut ex longinquo mittendo vulnera occultant. Unde nunc recte dicitur: [*Rec. XV.*] *Super ipsum sonabit pharetra;* ut eum ex absconsa machinatione longe feriant, cui apertis congressionibus inaniter appropinquant. Hæc tunc super equum Dei pharetra sonuerat, cum quadraginta viri qui in ejus mortem conjuraverant educi de carcere Paulum quærebant (*Act.* XXIII, 16), ut consiliorum suorum ictibus [b] quasi clam sagittarum dolo interficerent quem congressione persecutionis publicæ superare nequaquam possent. Pharetra ergo sonuit, quia occultæ machinationis ad Paulum causa pervenit.

D 63. *Artes suas aliquando occultant, aliquando, ut incutiant terrorem, ostentant.* — Quamvis si vigilanter quærimus, adhuc in pharetræ sonitu aliquid subtilius invenimus. Sæpe enim adversarii consilia contra bonos ineunt, pravis inventionibus innituntur, ad excogitandos dolos se conferunt, sed tamen qui eosdem dolos prodere bonis debeant, ipsi instituunt, latenter ipsi transmittunt, ut credulis suppliciorum præparatio dum quasi furtim innotescitur, amplius timeatur, et audientis animum plus suspecta vulnera quam percepta perturbent. In pharetra enim sagittæ **1026** dum latent et sonant mortem etiam non visæ denuntiant. Pharetra ergo contra equum sonitum

[a] Laud., *judicium*. Et infra, *ex occulto judicio*.
[b] Corb. Germ., Vindoc., Ebroic. ac Norm., *quasi saltem*.

reddit, cum contra prædicatorem sanctum occulta A pravorum machinatio consilium suum, quod fraudulenter operit, fraudulentius innotescit, ut præmissis minis quasi ex sonitu pharetræ terreat, cum prædicator Dei apertas contumelias velut cominus ferientia jacula non formidat. Cum vero eisdem minis minime terretur, mox persecutorum crudelitas ad supplicia manifesta perducitur. Unde bene postquam dictum est : *Super ipsum sonabit pharetra*, illico additur :

CAPUT XXXI.

Ibid. — [a] *Vibrabit hasta.*

64. *A minis ad aperta supplicia prorumpunt.* — Contra prædicatorem Dei post pharetræ sonitum hasta vibratur, quando post terrores exhibitos e vicino jam feriens aperta pœna producitur. Prædicatores B autem sancti, cum pro defensione fidei supplicia subeunt, ad eamdem fidem, quos valent, rapere et inter verbera non desistunt; et cum patienter vulnera suscipiunt, prudenter contra corda infidelium sagittas prædicationis reddunt. Unde nonnunquam agitur ut ipsi qui in persecutione sæviunt non tam doleant quod cor prædicatoris non emolliunt quam quod per ejus verba etiam alios amittant. Quia igitur eum feriendo non superant, ne fortasse et alii qui illum audiunt [b] se derelinquant, mox contra loquentis verba scutum responsionis parant. Unde cum diceret : [c] *Vibrabit hasta*, recte subjungit :

Ibid. — *Et clypeus.*

65. *Rationes quas opponant, etiam quærunt.* — Persecutor enim sæviens postquam prædicatoris cor- C pus supplicio percutit, [d] auditorum cor quasi clypeo verbis suæ disputationis munit. Vir igitur sanctus ut feriri debeat, hasta vibratur; sed ne audiri possit, clypeus opponitur. Habent namque defensores Dei in prælio sagittas suas quas eo citius in auditorum corda injiciunt, quo illas de spiritali arcu, id est de intima cordis tensione distringunt. His quippe se in bello fidei Paulus armaverat, cum dicebat : *Laboro usque ad vincula quasi male operans, sed verbum Dei non est alligatum* (*II Tim.* II, 9). Ac si diceret : Hasta quidem suppliciorum ferior, sed tamen verborum sagittas emittere non desisto. Vulnera crudelitatis accipio, sed cor infidelium vera loquendo transfigo. Dicatur ergo : *Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta et clypeus.* Contra equum quippe D Dei, quia pravorum consilia perstrepunt, pharetra sonat, quia aperta pœna exquiritur, hasta vibratur; quia vero ei etiam disputatione resistitur, clypeus antefertur. Sed nunquid a fervore suo per ista compescitur? Vir enim sanctus quo majore persecutione premitur, eo ad prædicandam veritatem acrius instigatur; et cum patienter persecutores tolerat, ardenter ad se [e] auditores trahere festinat. Unde et bene adhuc de equo Dei subditur :

CAPUT XXXII.

Vers. 24. — *Fervens et fremens sorbet terram, nec reputat tubæ sonare clangorem.*

66. *Despectis illorum conatibus, pius prædicator peccatorum conversioni semper insudat.* — Primo namque peccanti homini dictum est : *Terra es, et in terram ibis* (*Genes.* III, 19). Tubæ autem clangunt, cum hujus sæculi potestates loqui sanctos terribiliter prohibent. Quia igitur prædicator zelo sancti Spiritus inflammatus, vel inter supplicia positus, quoslibet peccatores ad se trahere non desistit, fervens 1027 procul dubio terram sorbet, quia vero persecutorum minas minime formidat, clangorem tubæ sonare non reputat. Tuba enim, quæ discrimen belli denuntiat, quid est aliud quam vox sæcularium potestatum, quæ contempta resistentibus mortis certamen parat?

67. *Exemplum Apostolorum, præsertim S. Pauli.* — Hæc a principibus sacerdotum tuba sonuerat, cum flagellatos apostolos de Deo loqui prohibebant, sicut scriptum est : *Cæsis denuntiaverunt, ne loquerentur in nomine Jesu* (*Act.* V, 40). Sed videamus quomodo equum Dei clangor tubæ non terreat. Ait Petrus : *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (*Ibid.*, 29). Qui aliis quoque persequentibus dicit : *Non enim possumus quæ vidimus et audivimus, non loqui* (*Act.* IV, 20). [f] Equus ergo Dei clangorem tubæ non metuit, quia prædicator egregius despectis potestatibus sæculi, nullos minarum sonitus pertimescit.

68. Videamus alium equum Dei quomodo terram sorbeat, quomodo nullus eum tubæ terror attingat (*Act.* XIV, 18, 19, 20, 21). Scriptum est : *Supervenerunt quidam ab Antiochia et Iconio Judæi, et persuasis turbis, lapidantes Paulum traxerunt extra civitatem, æstimantes eum mortuum esse. Circumdantibus autem eum discipulis, surgens intravit civitatem, et postero die profectus est cum Barnaba in Derben. Cumque evangelizassent civitati illi, et docuissent multos, reversi sunt Lystrum et Iconium et Antiochiam, confirmantes animas discipulorum.* Perpendamus ergo quæ hunc possent equum minæ compescere, quando eum ab intentione sua non valet mors ipsa prohibere. Ecce lapidibus obruitur, nec tamen a veritatis sermone removetur. Occidi potest, superari non potest; velut exstinctus extra urbem projicitur, sed intra urbem die alio illæsus prædicator invenitur. O quam fortis huic viro inest infirmitas! o quam victrix pœna! o quam dominatrix patientia! [g] Ad agendum repulsione provocatur, ad prædicandam salutem plagis erigitur, ad propellendam laboris lassitudinem

[a] Val. Cl., *Vibrabitur hasta.* Et sic inferius. Confirmatur hæc lectio ex sequentibus : *post pharetræ sonitum hasta vibratur.* Laud., *Vibrabit hastam.*

[b] Vindoc., Pratel. et plur. Norm., *delinquant.*

[c] Laud., *Vibrabit hastam... et clypeum.*

[d] Laudun., *Auditorum cor quasi clypeo vibratur, sed ne audiri possit, clypeus opponitur,* mendose.

[e] Laud. et Val. Cl., *adjutores.*

[f] Ita plerique Mss.

[g] Vet. Edit. ac recentiores, *ad arguendum.* Placet magis, *ad agendum,* ut habent Mss. Ebroic. aliique Norman., duo Germ., Vindoc., Val. Cl., etc.

pœna relaxetur. Quem ergo hunc adversitas superet, quem pœna fovet? Sed equus iste Dei et pharetræ sagittas despicit, [a] quia malitiæ consilia contemnit; vibratam hastam superat, quia et contra apertæ persecutionis vulnera pectus firmat; oppositum clypeum rumpit, quia disputationem resistentium ratiocinando subigit; terram sorbet, quia peccatores in suum corpus exhortando convertit; clangorem buccinæ sonare non reputat, quia vocem quamlibet terribilis prohibitionis calcat. Minus est autem quod dicitur, quia fortis perseverat in laboribus, adhuc, quod majus est, exsultat in adversis. Unde sequitur :

CAPUT XXXIII [*Rec. XVI*].

VERS. 25. — *Ubi audierit buccinam, dicit Vah.*

69. *Sancti, imminente certamine, licet mortis metu concutiantur, de futuro tamen præmio gaudent.* — Quibus profecto verbis et illud ostenditur, quod hoc loco a Domino de equo irrationabili nil dicatur. Neque enim vah dicere brutum animal potest; sed dum asseritur dicere quod omnino dicere non valet, innuitur quem designet. Vah quippe sermo exsultationis est. Equus ergo, audita buccina, vah dicit, quia fortis quisque prædicator cum certamen passionis sibi propinquare [b] considerat, de exercitio virtutis exsultat; nec terretur pugnæ periculo, quia victoriæ lætatur triumpho. **1028** Equo itaque est vah dicere, [c] prædicatorem sanctum de ventura passione gaudere. [*Vet. XXVI.*] Sed si prædicator fortis gloriam passionis appetit, si discrimen mortis subire pro Domino lætus quærit, quid est quod ipsi fortissimo prædicatori, qui ex robusto corde virtutem [d] traxit in nomine, Petro Veritas dixit : *Cum senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo non vis* (*Joan.* XXI, 18). Quomodo de passione gaudet, qui, cinctus ab alio, ire quo ducitur non volet? Sed si pensamus qualiter animus appropinquante passione et mortis metu quatitur, et tamen de venturo regni præmio lætatur, intelligimus quomodo gloriosi certaminis subire periculum volens nolit, quia et in morte considerat quod tolerans paveat, et in fructu mortis aspicit quod appetens quærat.

70. *Paulus amat quod refugit, fugere videtur quod amat.* — Videamus Paulum quomodo amet quod refugit, quomodo refugiat quod amat. Ait enim : *Desiderium habens dissolvi, et cum Christo esse* (*Philip.* I, 23). Et, *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Ibid.*, 21). Et tamen dicit : *Qui sumus in hoc habitaculo, ingemiscimus gravati, eo quod nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita* (*II Cor.* V, 4). Ecce et mori desiderat, et tamen carne exspoliari formidat. Cur hoc? Quia etsi victoria in perpetuum lætificat, ipsa nihilominus ad præsens pœna perturbat; et quamvis vincat amor subsequentis muneris, tangit tamen non sine mœrore animum pulsus doloris. Sicut enim vir fortis, cum vicino jam belli certamine armis accingitur, et palpitat et festinat, tremit et sævit, quasi pavere per pallorem cernitur, sed per iram vehementer urgetur; ita vir sanctus, cum passioni se propinquare conspicit, et naturæ suæ infirmitate concutitur, et spei suæ soliditate roboratur; et de vicina morte trepidat, et tamen quod moriendo verius vivat, exsultat. Ad regnum quippe non potest nisi interposita morte transire; et idcirco confidendo quasi ambigit, et quasi ambigendo confidit; et gaudens metuit, et metuens gaudet, quia scit quod ad bravium quietis non perveniat, nisi hoc quod interjacet cum labore transcendat. Sic nos, cum morbos a corpore repellere cupimus, tristes quidem amarum purgationis poculum sumimus, certi autem de subsequenti salute gaudemus. Quia enim pervenire corpus aliter ad salutem non valet, in potu libet etiam quod tædet. Cumque amaritudini inesse vitam animus conspicit, mœrore turbatus hilarescit. Dicatur ergo : *Ubi audierit buccinam, dicit Vah*, quia prædicator fortis cognito certaminis nuntio, etsi ut homo [e] ad vim persecutionis trepidat, per spei tamen certitudinem ad præmium remunerationis exsultat. Sed nequaquam ad hoc passionis bellum inconcussus existeret, nisi eamdem passionem intenta cogitatione meditando præveniret. Malum namque quod consilio prævenitur, decertanti contra se animo ex ratione subjicitur, quia tanto quisque minus adversitate vincitur, quanto contra illam præsciendo paratus invenitur. Sæpe enim grave timoris pondus usu levigatur, sæpe mors ipsa sicut inopinata perturbat, ita deliberatione præventa lætificat. Unde et recte de hoc equo subjungitur :

IBID. — **1029** *Procul odoratur bellum.*

71. *Ad reportandam victoriam certamen prævideatur.* — Ac si apertius dicatur : Idcirco [f] quodlibet certamen exsuperat, quia mentem certamini ante certamen parat. Bellum quippe procul odorari est adversa quæque longe adhuc posita cogitando prænoscere, ne fortasse valeant improvisa superare. Hoc bellum procul odorari discipulos Paulus admonebat, cum diceret : *Vosmetipsos tentate si estis in fide, ipsi vos probate* (*II Cor.* XIII, 5). Ac si aperte præciperet, dicens : Persecutionum certamina ad mentem reducite, et cordis vestri intima atque occulta pensantes, quales inter supplicia existere valeatis invenite. Hoc bellum sancti viri procul odorantur, quando et in pace universalis Ecclesiæ positi, vel hæreticorum bella, vel imminentia ab infidelibus persecutionum tormenta conspiciunt. Qui dum recte vivunt, sæpe pro bonis mala recipiunt, detractionum contumelias æquanimiter ferunt, ut si persecutionis occasio sup-

[a] Laudun., *quia mala vitæ consilia contemnit.* Duo Germ., paulo ante sic habent : *sed equus Dei est et phar.*
[b] Laud., *desiderat.*
[c] Turon., plur. Norm., Laud., Val. Cl., Germ. duo, *Prædicatori sancto de.*
[d] Ita Mss. Corb. Germ., Norm., Turon., Vindoc., et Laud. Germ. habet *traxit, nomine*, etc. Editi vero, *traxit nominis*
[e] Editi tum vet. tum recent. cum duob. Germ., *ad vim percussionis*, melius, *persecutionis*, in Ebroic. aliisque Norm., Vindoc., Laud., etc.
[f] Vindoc., *quodlibet bellum.*

petat, tanto illos fortiores aperti hostes inveniant, quanto eos et intra Ecclesiam falsorum fratrum jacula non expugnant. Nam qui a statu patientiæ ante linguarum vulnera corruit, ipse sibi testis est quia contra [a] manifestæ persecutionis gladios non subsistit. Quia ergo vir Dei exercitatus præsentibus contra ventura, et exercitatus minimis contra majora nititur, recte de equo Dei dictum est, quod bellum procul odoratur. Sequitur :

CAPUT XXXIV.

IBID. — *Exhortationem ducum, et ululatum exercitus.*

72. *Subodorandum quid auctores errorum, quid turba ipsis subdita possint insanire.* — Duces adversæ partis sunt erroris auctores, de quibus per Psalmistam dicitur : *Effusa est* [b] *contentio super principes eorum,* [c] *et seduxerunt eos vana eorum, et errare fecit eos in invio, et non in via* (*Psal.* CVI, 40). De quibus per semetipsam Veritas dicit : *Cæcus si cæco ducatum* [d] *præbet, ambo in foveam* [e] *cadunt* (*Matth.* XV, 14). Hos autem duces exercitus sequitur pravorum scilicet turba, quæ iniquis eorum præceptionibus famulatur. Notandum quoque quod duces exhortari, exercitum vero dicit ululare, quia videlicet hi qui infidelibus vel hæreticis præsunt prava quæ teneri præcipiunt quasi ex ratione persuadent. Turba vero eis subdita, quia sine judicio eorum voces sequitur, dum per confusionis insaniam perstrepit, bestiali mente ululare perhibetur. Lupis quippe proprie ululatus convenit. Et quia catervæ reproborum contra vitam moresque fidelium sola rapacitate inhiant, quasi per ululatum clamant. [*Vet. XXVII.*] Equus ergo Dei exhortationem ducum et ululatum exercitus procul odoratur, dum sanctus quisque prædicator longe ante considerat quid vel auctores errorum contra electos valeant præcipere, vel turba eis subdita quam possit immaniter insanire. Hanc exhortationem ducum odorabatur Paulus, cum diceret : *Per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium* (*Rom.* XVI, 18). Hunc ululatum exercitus odorabatur, dicens : *Intrabunt post discessionem meam lupi graves in vos* (*Act.* XX, 29). Exhortationem ducum odoratus est Petrus, cum de quibusdam discipulos admoneret, dicens : *In avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur* (*II Pet.* II, 3). Ululatum quoque exercitus odorabatur, cum præmitteret, dicens : **1030** *Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphematur* (*Ibid.*, 2).

[*Rec. XVII.*] 73. *Fidelibus accommodantur, quæ de prædicatoribus et doctoribus sunt dicta.* — Igitur quia sanctus quisque prædicator atque in persecutionis bello dux fidei, qualem se possit exhibere narravimus, nunc sub hujus equi specie unumquemque Christi militem describamus, ut et qui ad prædicationis culmen necdum se pervenisse considerat, hac tamen voce dominica, si jam bene vivere cœperit, expressum se esse cognoscat, quatenus hinc colligat quantum Deo notus sit, si ad majora pervenerit, quem signanter Deus eloqui nec in minimis prætermittit. Singula itaque quæ de equo dicta sunt repentes, intimemus quomodo miles Dei a primæva conversatione proficiat, quomodo a minimis ad majora succrescat, vel quibus gradibus ab infimis ad superna perveniat. Dicatur ergo :

CAPUT XXXV.

VERS. 19. — *Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo ejus hinnitum?*

74. *Militem Dei primum armet fides.* — Unicuique animæ, [f] cui Dominus misericorditer præsidet, ante omnia fidei fortitudinem præbet, de qua Petrus ait : *Adversarius vester diabolus, sicut leo rugiens, circuit quærens quem devoret; cui resistite fortes in fide* (*I Pet.* V, 8). Huic autem fortitudini hinnitus jungitur, dum fit quod scriptum est : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (*Rom.* X, 10). Sequitur :

CAPUT XXXVI [*Vet. XXVIII*].

VERS. 20. — *Nunquid suscitabis eum quasi locustas?*

75. *Dei erga incipientes indulgentia.* — Unusquisque qui Deum sequitur, in ipso suo exordio ut locusta suscitatur, quia etsi in quibusdam actionibus locustarum more flexis poplitibus terræ inhæret, in quibusdam tamen expansis alis sese in aera suspendit. Conversionum quippe initia, bonis moribus malisque permista sunt, dum et nova jam per intentionem agitur, et vetus adhuc vita ex usu retinetur. Tanto autem minus [g] permistis interim malis lædimur, quanto contra illa quotidie sine cessatione pugnamus. Nec suos nos jam culpa vindicat, cujus pravo usui [h] nostra sollicite mens resultat. Minus itaque nobis inchoantibus terrena opera officiunt, quia in nobis diutius demorari prohibentur. Proinde quoniam in ipso nostræ conversionis initio infirma quædam pie de nobis Dominus tolerat, ut nos quandoque ad cœlestia ex perfectione perducat, quasi locustas nos in exordio suscitat, quia etsi in volatu virtutis sublevat, non tamen de terreni operis casu desperat. Sequitur :

CAPUT XXXVII.

IBID. — *Gloria narium ejus terror.*

76. *Inchoantes inter spem et metum positi, propter certamina carnis, quam idcirco fortiter edomant.* — expositione.

[a] Ita Mss. Norm. Regii, duo Germ. Editi vero etiam vetustiores, *manifestæ percussionis.* Lectionem nostram optimam esse persuadent superiora : *Ut si persecutionis occasio suppetat, etc.*

[b] Ex Hebr. textu et Græca translat. legendum foret, *contemptio.* Sed propter unanimem, tum Excusorum, tum manu exaratorum (si Corb. Germ. excipias in quo secunda manu legitur *contemptio*) Codicum consensum, priorem lectionem retinuimus, quam aliunde a nonnullis usurpatam scimus in Psalmorum

[c] Vindoc., Laud., Corb. Germ., Val. Cl., Pratel., Utic., *seduxerunt eos in invio*, etc.

[d] Laud. et duo Germ., *præstet.*

[e] Duo Germ. et Val. Cl., *cadant.*

[f] Vindoc., *misericorditer Dominus præsidens.*

[g] Pratel., *permisti interim malis.*

[h] Al., *nostra sollicita mens.* Priorem lect. habent Turon., Laud. et Corb. Germ.

Pro eo quod non visa res odore deprehenditur, non A immerito narium nomine spei nostræ cogitationes exprimuntur, quibus venturum judicium, quod etsi oculis adhuc non cernimus, jam tamen sperando prævidemus. Omnis autem qui bene vivere incipit, audiens quod per extremum judicium justi ad regnum vocentur, hilarescit; sed quia quædam mala adhuc [a] ex reliquiis sibi inesse considerat, hoc ipsum judicium, de quo exsultare inchoat, appropinquare formidat. Vitam quippe suam bonis malisque permistam conspicit, et cogitationes suas aliquo modo spe et timore **1031** confundit. Nam cum audit quæ sint regni gaudia, mox mentem lætitia sublevat; et rursum cum respicit quæ sint gehennæ tormenta, mox mentem formido perturbat. Bene ergo gloria narium ejus terror dicitur, quia inter spem et metum B positus, dum futurum judicium mente conspicit, hoc ipsum timet unde gloriatur. Ipsa ei sua gloria terror est, quia inchoatis jam bonis, spe de judicio lætus est; et necdum finitis omnibus malis, perfecte securus non est. Sed inter hæc sollicite ad mentem revertitur, et procellas tantæ formidinis renuens, seque in solius pacis tranquillitate disponens, totis viribus a districto judice inveniri liber conatur. Servile quippe æstimat dominicam præsentiam formidare; ac ne conspectum patris metuat, illa agit per quæ se filium recognoscat. Discit ergo judicem tota exspectatione diligere, atque, ut ita dixerim, timendo renuit timere. Oriri autem cordi formidinem pro carnali actione considerat, et idcirco ante omnia carnem [b] forti edomatione castigat. Unde C postquam dictum est: *Gloria narium ejus terror*, recte subjungitur:

CAPUT XXXVIII.

Vers. 21. —*Terram ungula fodit.*

77. Ungula namque terram fodere est districta abstinentia carnem edomare. Quo autem plus caro premitur, eo de cœlesti spe animus securius lætatur. Unde effossa terra apte subnectitur: *Exsultat audacter*. Quia enim valenter reprimit quod impugnat, audacter exsultat de his quæ in æterna pace desiderat; tantoque mens melius ad superna appetenda componitur, quanto ab illicitis arctius corpus edomatur. Unde recte per Salomonem dicitur: *Diligenter exerce agrum tuum, ut postea ædifices domum tuam* (*Prov.* XXIV, 27). Ille quippe bene mentis domum D ædificat, qui prius agrum corporis a spinis vitiorum purgat, ne si desideriorum sentes in carnis agro proficiant, intus tota virtutum fabrica fame boni operis crescente destruatur. In ipso autem quisque belli certamine positus, tanto subtilius fraudem hostium conspicit, quanto et districtius corpus proprium quasi quemdam hostium adjutorem premit. Unde et post contritionem corporis, post lætitiam cordis recte subjungitur:

CAPUT XXXIX.

Ibid. —*In occursum pergit armatis.*

78. *Hostis insidias et dolos explorant inchoantes, et in alienis etiam cordibus præveniunt.* —Hostes armati sunt immundi spiritus, innumeris contra nos fraudibus accincti. Qui cum suadere nobis iniqua nequeunt, ea sub virtutum specie nostris obtutibus opponunt, et quasi sub quibusdam armis se contegunt, ne in sua malitia a nobis nudi videantur. Quibus armatis hostibus in occursum pergimus, quando eorum insidias longe prævidemus. Effossa igitur terra, armatis hostibus in occursum pergere, est, edomita carnis superbia, dolos immundorum spirituum mirabiliter explorare. Effossa terra armatis hostibus in occursum pergere, est devicta carnali nequitia contra spiritalia vitia certamen subire. Nam qui adhuc secum enerviter pugnat, frustra contra se bella extra posita suscitat. Qui enim semetipsum carnalibus subjugat, quomodo spiritalibus vitiis resultat? Aut quomodo de labore externi certaminis triumphare appetit, qui adhuc apud semetipsum domestico libidinis bello succumbit

[*Vet. XXIX.*] 79. Vel certe armatis hostibus in occursum pergimus, quando per exhortationis studium eorum insidias et in alieno corde prævenimus. Quasi enim **1032** ex loco in quo fuimus ad locum alium obviam hostibus venimus, quando, nostra cura ordinate postposita, accessum immundorum spirituum a proximi mente prohibemus. Unde fit plerumque ut hostes callidi militem Dei jam de intestino bello victorem tanto de semetipso terribilius tentent, quanto illum contra se et in alieno corde prævalere fortiter vident; ut dum illum ad se tuendum revocant, aliena corda liberius quæ exhortatione ejus protegebantur invadant. Cumque eum superare non possint, saltem occupare conantur; quatenus dum miles Dei de semetipso concutitur, non ipse, sed is quem defendere consueverat perimatur. Sed mens in Deum immobiliter fixa [c] tentationum spicula despicit, nec cujuslibet terroris jacula pertimescit. Supernæ enim gratiæ fretus auxilio, sic vulnera infirmitatis suæ curat, ut aliena non deserat. Unde et bene de hoc equo subjungitur:

CAPUT XL.

Vers. 22. —*Contemnit pavorem, nec cedit gladio.*

80. *Minas hostis contemnunt inchoantes.* —Contemnit pavorem, quia nullius tentationis formidine ad hoc usque terretur ut taceat. Nec cedit gladio, quia etsi violenta illum tentatio percutit, a cura tamen proximi non repellit. Unde et Paulus exemplum nobis invictæ conversationis insinuans, et quos ab hoste gladios suscipiat dicit, et quomodo eisdem gladiis non cedat ostendit. Omni enim jam carnalis operis pugna superata, carnalis tentationis gladium ab hoste susceperat, qui dicebat: *Video aliam legem*

[a] Fortasse melius in Pratel., *ex reliquis*, et in Germ., *ex reliquo*. Verum cum in aliis legatur, *ex reliquiis*, quod etiam habent Editi omnes, nihil mutandum in textu judicavimus.

[b] Val. Cl. et Laud., *forti dominatione*.

[c] Editi recent. cum Germ., *tentationum impetum*. Cessimus Mss. multitudini *spicula*, non *impetum*, habentium.

in membris meis repugnantem legi mentis meæ, [a] *et captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis* (*Rom.* VII, 23). Sed eidem gladio quem in se vicerat etiam in aliis non cedebat, cum profecto proximis diceret: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis ejus* (*Rom.* VI, 12). Et rursum: *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam* (*Coloss.* III, 5). Gravis illum tentationum gladius feriebat, de quibus ipse ait: *In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Judæis quinquies quadragenas una minus accepi; ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui* (*II Cor.* XI, 23), et cætera, quæ ipse tolerare potuit, et nos enumerare lassamur. Sed quomodo eidem gladio in proximi dilectione non cedat, post multa ipse subjungit: *Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum* (*Ibid.*, 28). Equus ergo Dei gladio percutitur, nec tamen percussione eadem a cursu prohibetur, dum fortis spiritalis certaminis miles et ipse vulnera ab hoste suscipit, et tamen ad salutem alios stringit. Sed erga tam durum cœlestis militis pectus antiquus hostis tanto acutiora spicula perquirit, quanto se despici robustius conspicit. Unde et sequitur:

CAPUT XLI [*Vet. XXX*].

VERS. 23. — *Super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta et clypeus.*

81. *Sæpe qui aliis regendis præsunt, gravioribus a diabolo tentationibus exercentur: modo aperta vi, modo fraude et dolo, aliquando vi simul et dolo.* — Quia enim videt sanctæ mentis studium contra se et aliis prodesse, multiplicata hanc satagit tentatione [b] confodere. Unde sæpe contingit ut hi qui regendis aliis præsunt tentationum certamina fortiora patiantur, quatenus corporalium more bellorum dum dux ipse ad fugam vertitur, resistentis exercitus constipata unanimitas sine labore **1033** dissipetur. Hostis itaque callidus contra cœlestem militem diversa percussionum vulnera exquirens, modo ex pharetra per insidias eum sagitta vulnerat, modo ante ejus faciem hastam vibrat, quia videlicet vitia et alia sub virtutum specie contegit, et alia ut sunt aperta ejus oculis opponit. Ubi enim infirmari Dei militem conspicit, illic fraudis velamina non requirit. Ubi autem sibi resistere fortem considerat, illic contra vires procul dubio dolos parat. Nam cum infirmum quempiam in carnis illecebra videt, aperte speciem corporis quæ concupisci valeat ejus obtutibus objicit. Si autem fortasse validum contra avaritiam cernit, importune ejus cogitationibus domesticorum suorum inopiam suggerit, ut dum mens ad provisionis curam quasi pie flectitur, seducta furtim in rerum ambitu inique rapiatur. Equum ergo Dei sagitta per insidias impetit, quando ei hostis callidus sub virtute vitium abscondit. Hasta autem cominus vulnerat, cum manifesta nequitia etiam scientem tentat.

82. Sæpe vero cœlesti militi uno eodemque tempore utrumque ab hoste objicitur, ut in qualibet una percussione perimatur. Dolosus namque adversarius simul ferire nititur, et aperte sæviens, et in insidiis latens, [c] ut dum de occulto sagitta metuitur, minus ante faciem hasta timeatur; vel dum ante faciem hastæ resistitur, nequaquam ex occulto veniens sagitta videatur. Sæpe enim tentationem proponit libidinis, et subito fraudulentius cessans, elationem suggerit de servata castitate. Et sunt nonnulli qui dum multos ex castitatis arce in elationis foveam cecidisse conspiciunt, vitæ suæ custodiam negligentes, in immunditiam libidinis demerguntur. Sunt vero e diverso nonnulli qui dum libidinis immunditiam fugiunt, per castitatis culmen in voraginem elationis ruunt. Quasi ergo aperte feriens hasta est culpa de vitio, et quasi ex occulto vulnerans de pharetra sagitta est culpa de virtute. Sed equus Dei et ante faciem hastam superat cum libidinem calcat, et a latere sagittam circumspicit cum in castitatis munditia se ab elatione custodit. Unde et bene inter utraque certanti per Salomonem dicitur: *Dominus erit in latere tuo, et custodiet pedem tuum ne capiaris* (*Prov.* III, 26). Pes namque in anteriora tendit. Anteriora autem non videt, qui ea quæ sunt a latere conspicit. Rursumque qui pedis custodiam prævidens anteriora cernit, circumspectionem lateris deserit. Dum vero ante faciem positæ virtutis aliquid agimus, quasi quo pes debeat poni prævidemus; sed dum ex virtute eadem furtim culpa suboritur, quasi dum in anteriora respicitur, ad sagittam latus nudatur. Sæpe vero dum suborientem culpam metuimus, virtutem quæ agenda est declinamus; et quasi dum latus circumspicitur, nequaquam cernitur, pes in anteriora quomodo ponatur. Bene ergo dicitur: *Dominus erit in latere tuo, et custodiet pedem tuum ne capiaris*, quia miles Dei divinæ gratiæ clypeo protectus, et quæ ex latere possint [d] prodire circumspiciendo considerat, et gressum ante faciem ferre proficiendo non cessat. Cui fraudulentus hostis invidens, quia per pharetram et hastam nequaquam se prævalere conspicit, clypeum opponit, [e] ut si resistentis pectus feriendo non perforat, saltem quibusdam objectionibus proficientis iter intercludat. **1034** Quasdam namque difficultates ipsis ejus conatibus objicit; et cum superare non valet, vel resistit. Sed quid contra tot argumenta bellorum equus Dei agat audiamus:

CAPUT XLII.

VERS. 24. — *Fervens et fremens sorbet terram, nec reputat tubæ sonare clangorem.*

83. *Utrique, per sanctum fervorem et proficiendi curam resistitur.* — Contra equum clangor tubæ in-

[a] Vindoc., Laud., Val. Cl., duo Germ., *et captivantem me.*

[b] Duo Germ. et Turon., *confundere.*

[c] Laud. et Val. Cl., *mittitur.*

[d] Germ. et Val. Cl., *prodere.*

[e] Turon., *ut qui resistentis.*

sonat, quando electi mentem in eo quod agit fortiter e vicino quaedam posita culpa terribiliter tentat. Sed fervens et fremens sorbet terram, quia nimio ardore semetipsum discutit; et quidquid in se terrenum reperit, quotidie proficiendo consumit. Et clangorem tubae sonare non reputat, quia consideratione forti omne vitium quod de virtutis gloria nascitur sollicitus declinat. Sonare enim clangorem tubae reputaret, si fortasse propter aliud quod prave suboritur alia agere recta metueret. Quia ergo ad agenda fortia ante insonantia tentamenta non trepidat, in fervore suo positus clangorem tubae minime formidat. Saepe autem dum prosperari se virtutibus conspicit, ne ipsa illum virtutum prosperitas elevet, pulsari se tentationibus gaudet. Unde et apte subjungitur:

CAPUT XLIII.

Vers. 25. — *Ubi audierit buccinam, dicit Vah.*

84. *Quia multos diuturna pax inertes reddit, sancti tentari gaudent.* — Multos enim pejus sua felicitas stravit, multos diuturna pax inertes reddidit; eoque [a] illos inopinatus hostis gravius perculit, quo longe quietis usu negligentes invenit. Unde sancti viri cum multa se proficere virtutum prosperitate considerant, quodam dispensationis supernae moderamine exerceri se etiam tentationibus exsultant, [b] quia tanto robustius acceptam virtutum gloriam custodiunt, quanto tentationis impulsu concussi infirmitatem suam humilius agnoscunt. Equus ergo, audita buccina, vah dicit, quia videlicet praeliator Dei, cum vim tentationis incumbere conspicit, utilitatem supernae dispensationis considerans, ex ipsa validius adversitate confidit. Cujus adversitatis certamina idcirco illum non superant, quia nunquam improvisa tentant. Longe quippe praenotat ex unaquaque re, cujus vitii pugna succrescat. Unde et sequitur:

CAPUT XLIV.

Ibid. — *Procul odoratur bellum.*

85. *Nulla eos improvisa tentant; unde nec superant.* — Bellum namque procul odorari est ex causis praecedentibus quae vitiorum pugnae subsequantur agnoscere. Quia enim, sicut jam saepe dictum est, odore res non visa cognoscitur, bellum procul odorari est, sicut flatu narium, sic provisione cogitationum, nequitias latentes indagare. De quo odoratu Dominus recte in Ecclesiae suae laudibus dicit: *Nasus tuus sicut turris, quae est in Libano* (*Cant.* VII, 4). Per nasum quoque odores fetoresque discernimus. Et quid per nasum, nisi sanctorum provida discretio designatur? Turris vero speculationis in altum ponitur, ut hostis veniens longe videatur. Recte ergo nasus Ecclesiae turri in Libano similis dicitur, quia sanctorum provida discretio dum sollicite circumquaque conspicit in altum posita, priusquam veniat culpa deprehendit, eamque quo vigilanter praenotat, eo

A fortiter declinat. Hinc Habacuc ait: *Super custodiam meam stabo* (*Habac.* II, 1). [*Vet. XXXI.*] Hinc unusquisque electi animam Jeremias admonens, dicit: *Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines* (*Jerem.* XXXI, 21). Speculam quippe sibi statuere est ventura vitiorum certamina ex alta consideratione praenoscere. [c] Sibique electi mens amaritudines ponit, quando **1035** et in virtutum pace constituta, dum mala insidiantia conspicit, secura quiescere non consentit.

86. *Primo curandum ne mala faciamus, secundo ne bona incaute. Plerumque ex bonis mala nascuntur.* — Primo autem ne mala quaelibet, secundo vero loco considerat ne bona incaute faciat; et postquam prava subegerit, ipsa etiam sibi [d] subjicere recta
B contendit, ne si mentis dominium transeant, in elationis culpam vertantur. Quia enim, sicut superius dictum est, plerumque ex bonis per incuriae vitium mala nascuntur, vigilanti studio contemplatur quomodo ex doctrina arrogantia, ex justitia crudelitas, ex pietate remissio, ex zelo ira, ex mansuetudine torpor oriatur. Cumque bona haec agit, [e] quod hi contra se hostes per haec exsurgere valeant conspicit. Nam cum adipiscendis doctrinae studiis elaborat, mentem sollicite contra certamen arrogantiae praeparat. Cum culpas delinquentium juste ulcisci desiderat, sagacissime evitat ne modum justitiae crudelitas vindictae transcendat. Cum pietate frenare se nititur, solerter prospicit ne qua disciplinae dissolutione vincatur. Cum se [f] recti zeli stimulis excitat,
C summopere providet ne plus quam necesse est irae se flamma succendat. Cum magna mansuetudinis tranquillitate se temperat, vigilanter observat ne torpore frigescat. Quia ergo spiritalis militis cogitatione omne vitium prius quam [g] subrepere possit aspicitur, recte de equo Dei dicitur: *Procul odoratur bellum*. Perpendit etiam quae turba iniquitatum proruat, si mala ad se ingredi vel pauca permittat. Unde et sequitur:

CAPUT XLV.

Ibid. — *Exhortationem ducum, et ululatum exercitus.*

87. *Exercitus diaboli dux superbia, cujus soboles, septem principalia vitia.* — Tentantia quippe vitia, quae invisibili contra nos praelio regnanti super se superbiae militant, alia more ducum praeeunt, alia
D more exercitus subsequuntur. Neque enim culpae omnes pari accessu cor occupant. Sed dum majores et paucae neglectam mentem praeveniunt, minores et innumerae ad illam se catervatim fundunt. Ipsa namque vitiorum regina superbia cum devictum plene cor ceperit, mox illud septem principalibus vitiis, quasi quibusdam suis ducibus devastandum tradit. Quos videlicet duces exercitus sequitur, quia ex eis procul dubio importunae vitiorum multitudines oriuntur. Quod melius ostendimus, si ipsos duces atque

[a] Laud., *illos inopinatos hostis.*
[b] Laud., *quia quanto robustius .... tanto tentationis.*
[c] Al., *sibique electa mens.*
[d] Norm. et Vindoc., *subigere.*

[e] Laud., *quot hic contra se.* Val. Cl., *quot hi contra se.* Colb. Germ., *quot hinc contra se.*
[f] Ebroic., *recti zeli stimulus.*
[g] Al., *surripere*, ut in pl. Mss.

exercitum specialiter, ut possumus, enumerando A proferamus. Radix quippe cuncti mali superbia est, de qua, Scriptura attestante, dicitur : *Initium omnis peccati est superbia* (*Eccli.* x, 15). Primæ autem ejus soboles, septem nimirum principalia vitia, de hac virulenta radice proferuntur, scilicet inanis gloria, invidia, ira, tristitia, avaritia, ventris ingluvies, luxuria. Nam quia his septem superbiæ vitiis nos captos doluit, idcirco Redemptor noster ad spiritale liberationis prælium spiritu septiformis gratiæ plenus venit.

88. *Singula vitia capitalia suum habent exercitum.* — Sed habent contra nos hæc singula exercitum suum. Nam de inani gloria inobedientia, jactantia, hypocrisis, contentiones, pertinaciæ, discordiæ, et novitatum præsumptiones oriuntur. De invidia, B odium, susurratio, detractio, exsultatio in adversis proximi, afflictio autem in prosperis nascitur. De ira, rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blasphemiæ proferuntur. De tristitia, malitia, rancor, pusillanimitas, desperatio, torpor circa præcepta, vagatio mentis **1036** erga illicita nascitur. De avaritia, proditio, fraus, fallacia, perjuria, inquietudo, violentiæ, et contra misericordiam obdurationes cordis oriuntur. De ventris ingluvie, inepta lætitia, scurrilitas, immunditia, multiloquium, hebetudo sensus circa intelligentiam propagantur. De luxuria, cæcitas mentis, inconsideratio, inconstantia, præcipitatio, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, horror autem vel desperatio futuri generantur. Quia ergo septem principalia C vitia tantam de se vitiorum multitudinem proferunt, cum ad cor veniunt, quasi subsequentis exercitus catervas trahunt. Ex quibus videlicet septem quinque spiritalia, duoque carnalia sunt.

89. *Unumquodque vitium oritur ex altero.* — Sed unumquodque eorum tanta sibi cognatione jungitur, ut non nisi unum de altero proferatur. Prima namque superbiæ soboles inanis est gloria, quæ dum oppressam mentem corruperit, mox invidiam gignit, quia nimirum dum vani nominis potentiam appetit, ne quis hanc alius adipisci valeat tabescit. Invidia quoque iram generat, quia quanto [a] interno livoris vulnere animus sauciatur, tanto etiam mansuetudo tranquillitatis amittitur; et quia quasi dolens membrum tangitur, idcirco oppositæ actionis manus D velut gravius pressa sentitur. Ex ira quoque tristitia oritur, quia turbata mens quo se inordinate concussit, eo addicendo confundit : et cum dulcedinem tranquillitatis amiserit, nihil hanc nisi ex perturbatione subsequens mœror pascit. Tristitia quoque ad avaritiam derivatur, quia dum confusum cor bonum lætitiæ in semetipso intus amiserit, unde consolari debeat foris quærit; et tanto magis exteriora bona A adipisci desiderat, quanto gaudium non habet ad quod intrinsecus recurrat. Post hæc vero duo carnalia vitia, id est ventris ingluvies et luxuria, supersunt. Sed cunctis liquet quod de ventris ingluvie luxuria nascitur, dum in ipsa distributione membrorum ventri genitalia [b] subnexa videantur. Unde dum unum inordinate reficitur, aliud procul dubio ad contumelias excitatur.

[*Vet. XXXII.*] 90. *Fallacia argumenta, quibus capitalia vitia mentem decipere moliuntur.* — Bene autem duces exhortari dicti sunt, exercitus ululare, quia prima vitia deceptæ menti quasi sub quadam ratione se inserunt, sed innumera quæ sequuntur, dum hanc ad omnem insaniam pertrahunt, quasi bestiali clamore confundunt. Inanis namque gloria B devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : Debes majora appetere, ut quo potestate valueris multos excedere, eo etiam valeas et multis prodesse. Invidia quoque devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : In quo illo vel illo minor es? cur ergo eis vel æqualis, vel superior non es? Quanta vales quæ illi non valent? Non ergo tibi aut superiores esse, aut etiam æquales debent. Ira etiam devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : Quæ erga te aguntur æquanimiter [c] ferri non possunt, imo hæc patienter tolerare peccatum est, quia etsi non eis cum magna exasperatione resistitur, contra te deinceps sine mensura cumulantur. Tristitia quoque devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : Quid habes unde gau- C deas, cum tanta mala de proximis portas? Perpende cum quo mœrore omnes intuendi sunt qui in tanto contra te amaritudinis **1037** felle [d] vertuntur. Avaritia quoque devictum animum quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : [e] Valde sine culpa est, quod quædam habenda concupiscis, quia non multiplicari appetis sed [f] egere pertimescis; et quod male alius retinet, ipse melius expendis. Ventris quoque ingluvies devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : Ad esum Deus omnia munda condidit, et qui satiari cibo respuit, quid aliud quam muneri concesso contradicit? Luxuria quoque devictum cor quasi ex ratione solet exhortari, cum dicit : Cur te in voluptate tua modo non dilatas, cum quid te sequatur ignoras? Acceptum tempus in desideriis D perdere non debes, quia quam citius pertranseat nescis. Si enim misceri Deus hominem in voluptate coitus nollet, in ipso humani generis exordio masculum et feminam non fecisset (*Genes.* I, 27). Hæc est ducum exhortatio, quæ dum incaute ad secretum cordis admittitur, familiarius iniqua persuadet. Quam videlicet [g] exercitus ululans sequitur, quia infelix anima semel a principalibus vitiis capta, dum

[a] Val. Cl., *interni.*
[b] Germ., Laud. et Val. Cl., *subnixa.*
[c] Turon., *fieri.*
[d] Pratel. et Utic., nec inepte, *versantur.*
[e] Ms. Roberti Grostheade episcopi Lincoln., *vade, sine culpa est.*

[f] Vitiose in Gilot. Vatic. et al., *sed agere.* Corriguntur ex Mss. Anglic., Norm., Germ., etc., imo etiam ex vet. Vulg.
[g] Ita Mss. Vindoc., Laud., Norm., duo Germ., etc. Editi, *exercitus ululatus.*

multiplicatis iniquitatibus in insaniam vertitur, ferali jam immanitate vastatur.

91. *Quid, ne vitia noceant, agendum.* — Sed miles Dei, quia solerter prævidere vitiorum certamina nititur, bellum procul odoratur, quia mala præeuntia, quid menti persuadere valeant, dum cogitatione sollicita respicit, exhortationem ducum naris sagacitate deprehendit. Et quia a longe præsciendo subsequentium iniquitatum confusionem conspicit, quasi ululatum exercitus odorando cognoscit.

Igitur quia vel prædicatorem Dei, vel quemlibet spiritalis certaminis militem descriptum equi narratione cognovimus, nunc eumdem iterum in avis significatione videamus, ut qui per equum didicimus ejus fortitudinem, etiam per avem discamus illius contemplationem. Quia enim per descriptam equi magnitudinem audivimus quantum contra certamina vitiorum vir sanctus per patientiam tolerat, nunc per avium speciem cognoscamus quantum per contemplationem volat. Sequitur :

CAPUT XLVI [*Rec. XVIII*].

VERS. 26. — *Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter* [a] *expandens alas suas ad Austrum?*

92. *Gratia Dei veterem hominem exspoliamus. De accipitre quædam notatu digna.* — Quia per annos singulos pennam veterem accipiter nova nascente projiciat, ac sine intermissione plumescat, pene nullus ignorat. Non autem hic illud plumæ tempus dicitur, quo in nido vestitur, quia tunc nimirum adhuc videlicet pullus ad Austrum alas expandere non valet, sed illa annua pluma describitur, quæ laxata veteri penna renovatur. Et quidem domesticis accipitribus quo melius plumescere debeant [b] humida ac tepentia loca requiruntur. Agrestibus vero moris est ut flante Austro alas expandant, quatenus eorum membra ad laxandam pennam veterem venti tepore concalescant. Cum vero ventus deest, alis contra radios solis extensis atque percussis, tepentem sibi auram faciunt, sicque apertis poris vel veteres exsiliunt, vel novæ succrescunt. Quid est ergo accipitrem in Austro plumescere, nisi quod unusquisque **1038** sanctorum tactus flatu sancti Spiritus [c] concalescit, et, usum vetustæ conversationis abjiciens, novi hominis formam sumit? Quod Paulus admonet, dicens : *Exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum* (*Coloss.* III, 9). Et rursum : *Licet is qui foris est noster homo* [d] *corrumpatur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem* (*II Cor.* IV, 16). Vetustam autem pennam projicere est inveterata studia dolosæ actionis amittere, et novam pennam sumere est mitem ac simplicem bene [e] vivendo sensum tenere. Penna namque veteris conversationis gravat, et pluma novæ immutationis sublevat, ut ad volatum tanto leviorem quanto noviorem reddat.

[*Vet. XXXIII.*] 93. *Ad hanc renovationem necessaria confessio.* — Et bene ait : *Expandit alas suas ad Austrum.* Alas quippe nostras ad Austrum expandere est per adventum sancti Spiritus nostras confitendo cogitationes aperire, ut jam non libeat defendendo nos tegere, sed accusando publicare. Tunc ergo accipiter plumescit, cum ad Austrum alas expanderit, quia tunc unusquisque se virtutum pennis induit, cum sancto Spiritui cogitationes suas confitendo substernit. Qui enim vetera fatendo non detegit, novæ vitæ opera minime producit, qui nescit lugere quod gravat, non valet proferre quod sublevat. Ipsa namque compunctionis vis poros cordis aperit, et plumas virtutum fundit; cumque se [f] studiose mens de pigra vetustate redarguit, alacri novitate juvenescit. Dicatur ergo beato Job : *Nunquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad Austrum?* id est, Nunquid cuilibet electo tu intelligentiam contulisti, ut flante sancto Spiritu, cogitationum alas expandat, quatenus pondera vetustæ conversationis abjiciat, et virtutum plumas in usum novi volatus sumat? Ut hinc videlicet colligat quia vigilantiam sensus in semetipso ex se non habet, qui hanc ex se conferre aliis nequaquam valet. Potest etiam per hunc accipitrem renovata gentilitas designari, ac si beato Job aperte diceretur : Futuras virtutum plumas in gentilitate respice, et vetustas superbiæ pennas amitte. Sequitur :

CAPUT XLVII [*Rec. XIX*].

VERS. 27. — *Nunquid ad præceptum tuum* [g] *elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum sibi?*

94. *Quid aquilæ nomine Scriptura sacra significet. Insidiatores spiritus, potestatem terrenam, subtilem sanctorum intelligentiam, vel Christi ascensionem.* — In Scriptura sacra vocabulo aquilæ aliquando maligni spiritus raptores animarum, aliquando præsentis sæculi potestates, aliquando vero vel subtilissima sanctorum intelligentiæ, vel incarnatus Dominus ima celeriter transvolans, et mox summa repetens designatur.

Aquilarum nomine insidiatores spiritus exprimuntur, Jeremia attestante, qui ait : *Velociores sunt persecutores nostri aquilis cœli* (*Thren.* IV, 19). Persecutores enim nostri aquilis cœli velociores sunt, cum tanta contra nos maligni homines faciunt, ut ipsas etiam aereas potestates inventionibus malitiæ præire videantur.

Aquilæ etiam vocabulo potestas terrena figuratur. Unde per Ezechielem prophetam dicitur : *Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu plena plumis et varietate, venit ad Libanum, et tulit medullam cedri, et summitatem* **1039** *frondium ejus*

[a] Laud., *expandit.* Sic effertur infra hic textus : *expandit alas suas ad austrum. Alas quippe,* etc.

[b] Turon., duo Germ., Vindoc., Laud., Pratel., *munita;* quibus obsequeremur, nisi ridiculum videretur dicere munita loca præstare ut aves melius plumescant.

[c] Turon., *convalescit.*

[d] Pratel., duo Germ. et Val. Cl., *corrumpitur.*

[e] Corb. Germ., Laud., Val. Cl. et Norm., *vivendi.*

[f] Vindoc. et Norm., *studiosa.*

[g] Laud. et Val. Cl., *elevatur.... ponit;* et sic deinceps.

evulsit (*Ezech.* XVII, 3). Qua videlicet aquila quis alius quam Nabuchodonosor rex Babyloniæ designatur? [a] Quæ pro immensitate exercitus magnarum alarum, pro diuturnitate temporum longo membrorum ductu, pro multis vero divitiis plena plumis, pro innumera autem terrenæ gloriæ compositione plena varietate describitur. Qui venit ad Libanum, et tulit medullam cedri, et summitatem frondium ejus evulsit, quia Judææ celsitudinem petens, nobilitatem regni ejus, quasi medullam cedri abstulit; et dum tenerrimam regum prolem a regni sui culmine captivando sustulit, quasi summitatem frondium ejus evulsit.

Subtilem sanctorum intelligentiam, vel Christi ascensionem. Aquila fixis oculis solem intuetur. — Aquilæ vocabulo vel subtilis sanctorum intelligentia, vel volatus dominicæ ascensionis exprimitur. Unde idem propheta dum sub animalium specie evangelistas quatuor se vidisse describeret (*Ezech.* X, 1), in eis sibi hominis, leonis, bovis, et aquilæ faciem apparuisse testatur, quartum procul dubio animal Joannem per aquilam designans, qui volando terram deseruit, quia per subtilem intelligentiam interna mysteria [b] Verbum videndo penetravit. Cui nimirum propheticæ sententiæ ipse quoque Joannes in revelatione sua de semetipso non dissonat, dicens: *Animal primum simile leoni, secundum animal simile vitulo, tertium animal habens faciem quasi hominis, quartum animal simile aquilæ volanti* (*Apoc.* IV, 7). Et quamvis singula ad unumquemque evangelistam recte conveniant, dum alius humanæ nativitatis ordinem, alius per mundi sacrificii mactationem, quasi vituli mortem, alius potestatis fortitudinem quasi leonis clamorem insinuat, alius nativitatem Verbi intuens, quasi ortum solem aquila aspectat, possunt tamen hæc quatuor animalia ipsum suum caput, cujus sunt membra, signare. Ipse namque et homo est, quia naturam nostram veraciter suscepit, et vitulus, quia pro nobis patienter occubuit; et leo, quia per divinitatis fortitudinem susceptæ mortis vinculum rupit; et ad extremum aquila, quia ad cœlum, de quo venerat, rediit. Homo ergo nascendo, vitulus moriendo, leo resurgendo, aquila ad cœlos ascendendo vocatus est. [*Vet. XXXIV.*] Sed hoc loco aquilæ nomine subtilis sanctorum intelligentia et sublimis eorum contemplatio figuratur. Cunctarum quippe avium visum acies aquilæ superat, ita ut solis radius fixos in se ejus oculos nulla lucis suæ coruscatione reverberans claudat. Ad præceptum ergo Dei elevatur aquila, dum jussionibus divinis obtemperans, in supernis suspenditur fidelium vita. Quæ et in arduis nidum ponere dicitur, quia desideria terrena despiciens, spe jam de cœlestibus nutritur. In arduis nidum ponit, quia habitationem

A mentis suæ in abjecta et infima conversatione non construit. Hinc est quod Cinæo Balaam prophetante dicitur: *Robustum quidem est habitaculum tuum, sed si in petra posueris nidum tuum* (*Num.* XXIV, 21). Cinæus namque possessor interpretatur. Et qui sunt qui præsentia possident, nisi hi qui ingenio sapientiæ sæcularis callent? Qui in hoc veraciter robustum sibi habitaculum construunt, si per humilitatem parvuli apud semetipsos facti, in Christi sublimitate [c] nutriantur; **1040** si semetipsos infirmos sentiant, et in excelsa humilitate cogniti [d] Redemptoris fovendam mentis fiduciam ponant; si ima non appetant, si omne quod præterit cordis volatu transcendant.

95. *Paulus aquilæ similis.* — Videamus aquilam B nidum spei sibi in arduis construentem. Ait: *Nostra conversatio in cœlis est* (*Philip.* III, 20). Et rursum: *Qui conresuscitavit et consedere nos fecit in cœlestibus* (*Ephes.* II, 6). In arduis habet nidum, quia profecto in supernis figit consilium. Non vult mentem in ima dejicere, non vult per abjectionem conversationis humanæ in infimis habitare. Tunc Paulus fortasse in carcere tenebatur, cum se consedere Christo in cœlestibus testaretur. Sed ibi erat, ubi ardentem jam mentem fixerat, non illic ubi illum necessario pigra adhuc caro retinebat.

96. *Electi terrena omnia despiciunt.* — Hoc namque esse speciale specimen electorum solet, quod sic sciunt præsentis vitæ iter carpere, ut per spei certitudinem noverint jam se ad alta pervenisse, quatenus C cuncta quæ præterfluunt sub se esse videant, atque omne quod in hoc mundo eminet amore æternitatis calcent. Hinc est enim quod sequenti se animæ per prophetam Dominus dicit: *Sustollam te super altitudines terræ* (*Isai.* LVIII, 14). Quasi quædam namque inferiora terræ sunt, damna, contumeliæ, egestas, abjectio, quæ ipsi quoque amatores sæculi dum per latæ viæ planitiem ambulant, vitando calcare non cessant. Altitudines autem terræ sunt, lucra rerum, blandimenta subditorum, divitiarum abundantia, honor, et sublimitas dignitatum; quæ quisquis per ima adhuc desideria incedit, eo ipso alta æstimat, quo magna putat. At si semel cor in cœlestibus figitur, mox quam abjecta sint cernitur quæ alta videbantur. Nam [e] sicut qui in montem conscendit eo paulisper D cætera subterjacentia despicit, quo ad altiora gressum amplius tendit, ita qui in summis intentionem figere nititur, dum annisu ipso nullam præsentis vitæ gloriam esse deprehendit, super terræ altitudines elevatur; et quod prius in imis desideriis positus super se credidit, post ascendendo proficiens sibi subesse cognoscit. Quæ ergo illic Dominus facturum se esse pollicetur, dicens: *Sustollam te super altitu-*

[a] Excusi, *qui pro immensitate.... plenus plumis.... plenus varietate*. Quam lectionem mutare coegit Mss. multitudo. Nostram enim exhibent omnes Norm., Vindoc., Laudun., etc. Duo Germ., habent cum Excusis, *qui pro immens.*, et cum cæt. Mss., *plena*, etc.

[b] Ita Turon., Vindoc., duo Germ., Ebroic., aliique Norm., ac Val. Cl. ubi in Editis legitur *verbi*.

[c] Laud., *glorientur*.

[d] Gilot., Gussanv. et al. cum Ms. Germ., *cogniti, redemptori fovendam*, sed corrupte. Medelam attulimus ex omnibus aliis Mss. nostris et vet. Edit.

[e] Vindoc. ac Norm., *sicut cum in montem quisque*. Duo Germ., *cum montem quisque*.

dines terræ (*Ibid.*), hæc apud beatum Job solum sese A facere posse testatur, dicens : *Nunquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et ponet in arduis nidum sibi?* Ac si diceret : Ut ad meum, qui quod exterius præcipio hoc intrinsecus gratia occultæ largitatis inspiro. Sequitur :

CAPUT XLVIII.

Vers. 28. — *In petris manet.*

97. *In petris, hoc est in sanctorum patrum celsitudine et constantia nidum ponunt.* — In sacro eloquio cum singulari numero petra nominatur quis alius quam Christus accipitur? Paulo attestante, qui ait : *Petra autem erat Christus* (*I Cor.* x, 4). Cum vero petræ pluraliter appellantur, membra ejus, videlicet sancti viri, qui illius robore solidati sunt exprimuntur. Quos nimirum Petrus apostolus lapides vocat, B dicens : *Vos tanquam lapides vivi, coædificamini domus spiritales* (*I Pet.* II, 5). Ista itaque aquila, quæ ad veri solis radios cordis oculos [a] erexit, in petris manere dicitur, quia in dictis antiquorum et fortium patrum mentis statione collocatur. Eorum quippe vitam quos in **1041** via Dei præisse conspicit ad memoriam reducit, [b] atque in celsitudine illorum fortitudinis studendo nidum sibi construit sanctæ meditationis. Cumque eorum acta dictaque tacite cogitat, cum præsentis vitæ gloriam in comparatione æternæ excellentiæ quam sit abjecta considerat, quasi sub se esse ima terrarum in petris residens observat.

[*Vet.* XXXV.] 98. *Petrarum nomine cœli potestates designantur.* — Possunt etiam petræ sublimes virtu- C tum cœlestium potestates intelligi, quas non jam quasi more arborum huc atque illuc ventus nostræ mutabilitatis inclinat, quia velut petræ in arduis sitæ [c] ab omni motu mutabilitatis alienæ sunt, et ad soliditatem fixæ celsitudinis ipsa cui inhærent æternitate duruerunt. Vir itaque sanctus, cum terrena despicit, more se aquilæ ab altiora suspendit, et per contemplationis spiritum sublevatus perennem angelorum gloriam præstolatur, [d] atque in hoc mundo hospes, illa appetendo quæ aspicit, jam in sublimibus figitur. Recte ergo dicitur ; *In petris manet*, id est intentione cordis inter illas cœlestes virtutes residet, [e] quæ et per æternitatis suæ fortitudinem tanta jam soliditate fixæ sunt, ut in nullo culpæ latere mutabilitatis varietate flectantur. Unde et apte sequitur : D

CAPUT XLIX.

Ibid. — *Et in præruptis silicibus commoratur, atque inaccessis rupibus.*

99. *In Christo restaurata sunt omnia, quæ in cœlis et quæ in terris.* — Qui enim sunt alii prærupti silices, nisi illi fortissimi angelorum chori, qui quamvis non integri, sed tamen in proprio statu fixi, cadente cum suis angelis diabolo remanserunt? Prærupti enim sunt, quia pars eorum cecidit, pars remansit. Qui integri quidem [f] stant per qualitatem meriti, sed per numeri quantitatem prærupti. Hanc præruptionem restituere Mediator venit ut redempto humano genere illa angelica damna sarciret, et mensuram cœlestis patriæ locupletius fortasse cumularet. Propter hanc præruptionem de Patre dicitur : *Proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, et quæ in terra sunt in ipso* (*Ephes.* I, 9, 10). In ipso quippe restaurantur ea quæ in terra sunt, dum peccatores ad justitiam convertuntur. In ipso restaurantur ea quæ in cœlis sunt, dum illuc humiliati homines redeunt unde apostatæ angeli superbiendo ceciderunt. Quod vero ait : *Inaccessis rupibus*, nimirum qui prærupti silices, ipsi sunt inaccessæ rupes. Cordi enim peccatorum hominum valde inaccessa est claritas angelorum, quia quo ad pulchra corporalia cecidit, eo a spiritali specie oculos clausit. Sed quisquis ita contemplatione [g] rapitur, ut per divinam gratiam sublevatus, intentionem suam jam angelorum choris interserat, et fixus in sublimibus, ab omni se [h] infima actione suspendat, non ei sufficit gloriam angelicæ claritatis aspicere, nisi eum etiam qui est super angelos valeat videre. Sola namque ejus visio vera mentis nostræ refectio est. Unde cum dixisset hanc aquilam in petris manere, et in præruptis silicibus atque inaccessis rupibus commorari, illico subdidit :

CAPUT L [*Rec.* XX].

Vers. 29. — *Inde contemplatur escam.*

100. *Dei visio mentis nostræ cibus.* — Id est, ex illis choris angelicis tendit oculum mentis ad contemplandam gloriam supernæ majestatis, **1042** qua non visa adhuc esurit, qua tandem visa satiatur. Scriptum quippe est : *Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit et saturabitur* (*Isai.* 53, 11). Et rursum : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur* (*Matth.* v, 6). Quis vero mentis nostræ cibus sit, indicatur aperte cum dicitur : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (*Ibid.*, 8). Et quia, interpositione corruptibilis carnis gravati, Deum sicut est videre non possumus, recte subjungitur :

CAPUT LI.

Ibid. — *Oculi ejus de longe prospiciunt.*

101. *Deum hic, nonnisi de longe prospicimus.* — Quantumlibet enim in hac vita positus quisque profecerit, necdum Deum per speciem, sed per ænigma et speculum videt. E vicino autem cum respicimus, verius cernimus ; cum vero longius aciem tendimus, sub incerto visu caligamus. Quia igitur sancti viri in altam se contemplationem erigunt, et tamen Deum, sicut est, videre non possunt, bene de hac aquila dicitur : *Oculi ejus de longe prospiciunt.* Ac si diceret :

[a] Ita Mss. nostri et vet. Edit. Paris. ac Basil. Aliæ plurimæ, *exerit.*

[b] Sic post Mss. veteres habent Edit. In Gilot., Vatic., Gussanv., *atque in celsitudine illorum fortitudini studendo.*

[c] Vindoc., *ab omni modo.*

[d] Vulgati cum duob. Germ., *atque huic mundo.*

[e] Vindoc., Ebroic. aliique Norm., *quæ perennitatis suæ fortitudine.*

[f] Iidem Cod., *sunt.*

[g] Laud., *agitur.*

[h] Duo Germ., Laud., Norm. ac pl., *infirma.*

intentionis aciem fortiter tendunt, sed necdum [a] propinquum aspiciunt, cujus claritatis magnitudinem penetrare nequaquam possunt. A luce enim [b] incorruptibili caligo nos nostræ corruptionis obscurat; cumque et videri aliquatenus potest, et tamen videri lux ipsa, sicut est, non potest, quam longe sit indicat. Quam si mens utcunque non cerneret, nec quia longe esset videret. Si autem perfecte jam cerneret, profecto hanc quasi per caliginem non videret. Igitur quia nec omnino cernitur, nec rursum omnino non cernitur, recte dictum est, quia a longe Deus videtur.

102. *Isaiæ hac de re testimonium. Activæ vitæ gradibus ad contemplationis culmen ascenditur.* — Libet ad medium Isaiæ verba deducere, atque hæc et illa [c] quam uno spiritu proferantur indicare. Qui cum activæ vitæ virtutes exprimeret, dicens: *Qui ambulat in justitiis, et loquitur veritatem, qui projicit avaritiam ex calumnia, et excutit manus suas ab omni munere, qui obturat aures suas ne audiat sanguinem, et claudit oculos suos ne videat malum* (*Isai.* XXXIII, 15), illico ab ejusdem activæ vitæ gradibus ad quæ contemplationis culmina ascendatur adjunxit, dicens: *Iste in excelsis habitabit, [d] munimenta saxorum sublimitas ejus, panis ei datus est, aquæ ejus fideles sunt. Regem in decore suo videbunt oculi ejus, cernent terram de longe* (*Ibid.*, 16). In excelsis namque habitare est cor in cœlestibus ponere. Et munimenta saxorum sublimitas nostra est, cum fortium patrum præcepta et exempla respicimus atque ab infima cogitatione separamur. Munimenta saxorum sublimitas nostra est, cum mente choris castrisque cœlestibus jungimur, et insidiantes malignos spiritus stantes in arce cordis quasi subterpositos expugnamus. Tunc nobis etiam panis datur, quia in supernis erecta intentio, æternitatis contemplatione reficitur. Aquæ enim nostræ fideles sunt, quia doctrina Dei quod hic per spem promittit, hoc illic in munere exhibet. Sapientia namque hujus mundi infidelis est, quia mansura post mortem non est. Aquæ nostræ fideles sunt, quia verba vitæ quod ante mortem insinuant, hoc etiam post mortem demonstrant. Regem in decore suo oculi nostri conspiciunt, quia Redemptor noster in judicio et a reprobis **1043** homo videbitur, sed ad divinitatis ejus intuendam celsitudinem soli qui electi sunt sublevantur. Quasi enim quamdam fœditatem Regis videre est solam servilem formam in qua ab iniquis despectus est cernere. Sed ab electis in decore suo Rex cernitur, quia ultra semetipsos rapti, in ipso divinitatis fulgore oculos cordis figunt. Et quia quandiu in hac vita sunt, illam viventium patriam, sicut est, videre non possunt, recte adjungitur: *Cernent terram de longe* (*Ibid.*, 17). Quod ergo hic ait: *Elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum sibi*, hoc illic dicitur: *In excelsis habitabit.* Quod hic dicitur: *In petris manet, et in prærupti silicibus commoratur, atque [e] inaccessis rupibus*, hoc illic subjicitur: *Munimenta saxorum sublimitas ejus.* Quod rursus hic subinfertur: *Inde contemplatur escam*, hoc illic quoque subditur: *Panis ei datus est, aquæ ejus fideles sunt, Regem in decore suo videbunt oculi ejus.* Et quod hic subjungitur: *Oculi ejus de longe prospiciunt*, hoc illic apte subjicitur: *Cernent terram de longe.*

[*Vet. XXXVI.*] 103. *Paulus quam sublimis aquila.* — Consideremus quam sublimis aquila fuerit Paulus, qui usque ad tertium cœlum volavit (*II Cor.* XII, 2), sed tamen in hac vita positus e longinquo adhuc Deum prospicit, qui ait: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem* (*I Cor.* XIII, 12). Et rursum: *Ego me non arbitror [f] comprehendisse* (*Philip.* III, 13). Sed quamvis æterna valde minus quam sunt ipse conspiciat, quamvis ea se cognoscere perfecte non posse cognoscat, infirmis tamen auditoribus ea ipsa infundere prædicando non potest, quæ videre saltem per speculum et imaginem potest. De semetipso quippe tanquam de alio loquitur, dicens: *Audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui* (*II Cor.* XII, 4). Interna ergo quamvis minima et extrema videantur, fortibus tamen prædicatoribus summa sunt, infirmis vero auditoribus incapabilia. Unde et prædicatores sancti, cum auditores suos divinitatis verbum capere non posse conspiciunt, ad sola incarnationis dominicæ verba descendunt. Unde bene hic, dum sublevata in arduis aquila [g] longe videre dicitur, illico subinfertur:

CAPUT LII [*Rec. XXI*].

VERS. 30. — *Pulli ejus lambunt sanguinem.*

104. *Passionis Christi meditatione pasci debemus.* — Ac si aperte diceretur: Ipsa quidem divinitatis contemplatione pascitur, sed quia auditores ejus divinitatis percipere arcana nequaquam possunt, cognito crucifixi Domini cruore satiantur. Sanguinem namque lambere est passionis Dominicæ infirma venerari. Hinc est quod idem Paulus, qui, sicut paulo ante jam diximus, ad tertii cœli secreta volaverat, discipulis dicebat: *Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum* (*I Cor.* II, 2). Ac si aperte hæc aquila diceret: Ego quidem escam meam divinitatis ejus potentiam de longe prospicio, sed vobis adhuc parvulis incarnationis ejus tantummodo lambendum sanguinem trado. Nam qui per prædicationem suam tacita divinitatis celsitudine, infirmos auditores de solo cruore crucis edocet, quid aliud quam sanguinem pullis præbet? Quia vero uniuscujusque sancti prædicatoris anima corruptione carnis exuta ad eum mox ducitur, qui pro nobis sponte sua in mortem cecidit, et de morte surrexit, apte de hac aquila subditur:

[a] Vindoc., Germ. ac pler. Norm., *propinquius*. Laud., *ad propinquum*.
[b] Pratel., *corruptibili*. Val. Cl., *caligo nostræ corruptionis obscuratur*.
[c] Editi, *quia uno spiritu*. Plurimi etiam Excusi habent *indagare*, pro *indicare*.
[d] Laud., *monumenta*, quod sæpe repetitum inferius. Ita etiam in Germ. ante emendationem.
[e] Laud., *in excelsis rupibus*.
[f] Val. Cl., *apprehendisse*.
[g] Vindoc., et Pratel. et pl. Norm., *de longe*.

CAPUT LIII.

IBID. — *Et ubicunque cadaver fuerit, statim adest.*

105. *Christus in cœlis regnans electos ad se colligit.* — Cadaver quippe a casu dicitur. Et non immerito **1044** corpus Domini propter casum mortis cadaver vocatur. [*Rec. XXII.*] Quod autem hic de hac aquila dicitur : *Ubicunque cadaver fuerit, statim adest* (*Matth.* XXIV, 28), hoc de egredientibus animabus fieri Veritas spopondit, dicens : *Ubicunque fuerit corpus, illic congregabuntur et aquilæ.* Ac si aperte dicat : Qui cœlesti sedi incarnatus Redemptor vester præsideo, electorum quoque animas cum carne solvero, ad cœlestia sublevabo.

[*Vet. XXXVII.*] 106. *Omnis peccator cadaver ; ad quod advolant aquilæ, pii videlicet prædicatores peccatorum salutem esurientes. Hæc volatus Pauli orbem peragrantis causa.* — Sed hoc quod de hac aquila dicitur : *Ubicunque fuerit cadaver statim adest*, intelligi et aliter potest. Omnis enim qui in peccati mortem ceciderit, non inconvenienter poterit cadaver vocari. Quasi exanimis namque jacet, qui justitiæ vivificantem spiritum non habet. Quia ergo sanctus quisque prædicator ubi peccatores esse considerat, illuc anxie pervolat, ut in peccati morte jacentibus lucem vivificationis ostendat, bene de hac aquila dicitur : *Ubicunque cadaver fuerit, statim adest.* Id est, [a] illuc tendit, ubi utilitatem prædicationis prospicit, ut ex eo quod jam spiritaliter vivit, aliis in morte sua jacentibus prosit, quos corripiendo quasi edit, sed ab iniquitate ad innocentiam permutando in sua membra quasi edendo convertit. Ecce ipse, quem ad testimonium jam sæpe deduximus, Paulus cum nunc Judæam, nunc Corinthum, nunc Ephesum, nunc Romam, nunc Hispanias peteret, ut in peccati morte jacentibus, æternæ vitæ gratiam nuntiaret, quid se aliud quam esse aquilam demonstrabat ; quæ velociter omnia transvolans, ubicunque jacens cadaver quærebat, ut dum voluntatem Dei lucratis peccatoribus faceret, quasi escam suam in cadavere reperiret ? Esca quippe justorum est conversio perversorum, de qua dicitur : *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam* (*Joan.* VI, 27). Auditis itaque tot sanctorum virtutibus, beatus Job obstupuisse intelligitur, et sub admirationis terrore siluisse. Nam sequitur :

CAPUT LIV [*Rec. XXIII*].

VERS. 31, 32. — *Adjecit Dominus, et locutus est ad Job : Nunquid qui contendit cum Deo tam facile conquiescit ? Utique qui arguit Deum debet et respondere illi.*

107. *Pia et moderata Dei ad Job increpatio.* — Vir sanctus tanta hac districtione flagelli non æstimavit augeri sibi merita, sed vitia resecari. Quæ quia in se nulla cognovit, percussum injuste se credidit, et percutientem prorsus arguere est de percussione murmurare. Considerans autem Dominus quod ea quæ protulit non ex tumore superbiæ, sed ex qualitate collegerat vitæ, pie illum increpat dicens : *Nunquid qui contendit cum Deo tam facile conquiescit ? Utique qui arguit Deum debet et respondere illi.* Ac si apertius diceret : Qui tanta de tua actione locutus es, cur audita sanctorum vita siluisti ? Me enim fuit arguere, de percussione mea an fuerit justa dubitare. Et bona quidem tua veraciter protulisti, sed hæc quo tenderent flagella nescisti, quia etsi non habes jam quod corrigas, habes adhuc tamen quo crescas. In quantam vero virtutis arcem quam plurimos sublevem, me ecce narrante cognovisti. Ipse considerabas tuam, sed aliorum celsitudinem nesciebas. Auditis igitur aliorum virtutibus, si quid vales, responde de tuis. Scimus autem quod cordis sui oculum per elationis tenebras exstinguit, qui, cum recta agit, considerare meliorum merita negligit. **1045** At contra magno humilitatis radio sua opera illustrat, qui aliorum bona subtiliter pensat, quia dum ea quæ ipse fecerit facta foris et ab aliis conspicit, eum qui de singularitate intus erumpere nititur superbiæ tumorem premit. Hinc est quod voce Dei ad Eliam solum se æstimantem dicitur : *Reliqui mihi septem millia virorum qui* **1046** *non curvaverunt genua ante Baal* (*III Reg.* XIX, 18), ut dum non solum se remansisse cognosceret, elationis gloriam, quæ ei de singularitate surgere poterat, evitare posset. Beatus itaque Job nihil perverse egisse [b] reprehenditur, sed de aliorum etiam bene gestis docetur, ut dum se æquales et alios habere considerat, ei qui singulariter summus est, se humiliter subdat.

[a] Laud., Val. Cl., Germ. et Vindoc., *illo tendit.*

[b] Laud., Germ. et Val. Cl., *deprehenditur.*

LIBER TRIGESIMUS SECUNDUS.

Duobus ultimis versiculis capitis XXXIX *explicatis, quatuor supra decem priores cap.* XL *exponuntur ; multaque tum de infinita Dei potentia, tum de Satanæ noxiis in homines consiliis docentur.*

CAPUT PRIMUM.

1. *Sancti, unde digniores efficiuntur, inde sibi magis videntur indigni.* — Sancti viri quo apud Deum altius virtutum dignitate proficiunt, eo subtilius indignos se esse deprehendunt, quia dum proximi luci fiunt, quidquid eos in seipsis latebat inveniunt ; et tanto magis foris sibi deformes apparent, [a] quanto nimis pulchrum est quod intus vident. Unusquisque

[a] Editi tam vet. quam recentiores, *quanto minus pulchrum.* Errore gravissimo, quo textum purgavimus, attendendo ad Mss, maxime Norm., Turon., Laud., duos Germ., et ad sensum a sancto Doctore intentum. Loquitur enim de divina luce, qua quid pulchrius ?

enim sibi, dum tactu veri luminis illustratur, ostenditur; et unde agnoscit quid est justitia, inde eruditur, ut videat quid est culpa. Hinc est quod sæpe mens nostra quamvis frigida in conversationis humanæ actione torpescat, quamvis in quibusdam delinquat et nesciat, quamvis peccata quædam quasi nulla perpendat; cum tamen ad appetenda sublimia orationis compunctione se erigit, ipso suæ compunctionis oculo excitata ad circumspiciendum se post fletum vigilantior redit. Nam cum neglectam se deserit, et noxio tepore torpescit, vel otiosa verba, vel inutiles cogitationes minoris esse reatus omnimodo credit. At si, igne compunctionis incalescens, [a] a tepore suo, tacta subito afflatu contemplationis, evigilet, illa quæ levia paulo ante credidit mox ut gravia ac mortifera perhorrescit. Cuncta enim vel in minimis noxia, quasi atrocissima refugit, quia videlicet [b] per conceptionem spiritus gravida, introire ad se jam inania nulla permittit. Ex eo enim quod intus conspicit, quam sint horrenda hæc quæ exterius perstrepunt sentit; et quanto amplius sublevata profecerit, tanto magis refugit infima, in quibus prostrata defecit. Nihil quippe eam nisi id quod interius viderat pascit; atque eo gravius tolerat quidquid se ei extrinsecus ingerit, quo illud non est quod intrinsecus vidit, sed ex his interioribus quæ raptim videre potuit, ad exteriora quæ tolerat judicandi regulam sumit. Super se enim rapitur dum sublimia contemplatur; et semetipsam jam liberius [c] excedendo conspiciens, quidquid ei ex seipsa sub seipsa remanet, subtilius comprehendit. Ex qua re miro modo agitur, ut, sicut superius dictum est, unde dignior efficitur, inde sibimet indigna videatur, et tunc rectitudini se longe esse sentiat, cum appropinquat. Unde Salomon ait: *Cuncta tentavi in sapientia, et dixi: Sapiens efficiar, et ipsa longius recessit a me* (*Eccle.* VII, 24). Quæsita enim sapientia longe recedere dicitur, quia appropinquanti altior videtur. Qui vero hanc nequaquam quærunt, tanto se ei propinquos æstimant, quanto et ejus rectitudinis regulam ignorant, quia siti in tenebris mirari lucis claritatem nesciunt, quam nunquam viderunt; cumque in formam ejus pulchritudinis non tenduntur, in semetipsis libenter quotidie deformiores fiunt. Nam quisquis ejus radiis tangitur, sua illi manifestius tortitudo monstratur; et eo verius invenit quantum flectatur in vitio, quo, sagacius summa considerans, conspicit quantum distat a recto. Unde beatus Job humanum genus virtutibus transiens, amicos loquendo superavit; sed loquente Deo, sublimius eruditus, semetipsum cognoscendo reticuit. Illos namque injuste loquentes subdidit, sed ad verba locutionis intimæ reum se juste cognovit. Et quidem cur flagellatus sit nescit, sed tamen cur flagella veneratus non sit, silendo redarguit. Divina enim judicia cum ne-
A sciuntur, non audaci sermone discutienda sunt, sed formidoloso silentio veneranda, quia et cum causas rerum conditor in flagello non aperit, eo justas indicat, quo se eas facere qui summe justus est demonstrat. Vir ergo sanctus, et prius de locutione, et post de silentio reprehensus, quid de semetipso sentiat innotescat. Ait enim:

CAPUT II.

CAP. XXXIX, VERS. 34. — *Qui leviter locutus sum, respondere quid possum?*

2. *De verbo otioso ne sancti quidem excusari possunt. Sed linguæ culpas vitæ meritis tegere curant.* — Ac si dicat: Sermonem meum defenderem, si hunc cum rationis pondere protulissem. At postquam lingua levitate usa convincitur, quid restat nisi ut conticen-
B do refrenetur? Sequitur:

IBID. — *Manum meam ponam super os meum.*

Usu sacri eloquii in manu operatio, in ore locutio solet intelligi. Manum ergo super os ponere est virtute boni operis [d] culpas tegere incautæ locutionis. Quis vero inveniri potest qui, quamlibet perfectus sit, de otioso tamen sermone non peccet? Jacobo attestante, qui ait: *Nolite plures magistri fieri, in multis enim offendimus omnes* (*Jacob.* III, 1). Et rursum: *Linguam nullus hominum domare potest* (*Ibid.* 8). Cujus culpas redarguens per semetipsam Veritas, dicit: *Dico autem vobis quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent de eo* **1047** *rationem in die judicii* (*Matth.* XII, 36). Sed sancti viri ante Dei oculos student culpas linguæ tegere meritis
C vitæ, student bonorum operum pondere premere immoderata verborum. Unde in sancta Ecclesia manus super os ponitur, dum in electis ejus quotidie otiosæ locutionis vitium bonæ actionis virtute operitur. Scriptum namque est: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (*Psal.* XXXI, 1). Sed rursum cum scriptum sit: *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus* (*Hebr.* IV, 13), quomodo tegi possunt quæ ejus oculis cui cuncta nuda sunt abscondi nequaquam possunt? Sed quia hoc quod tegimus, inferius ponimus, atque hoc unde tegimus nimirum superducimus, ut quod est subterpositum tegamus, tegere peccata dicimur quæ quasi subterponimus dum abdicamus, eisque aliud superducimus, dum bonæ actionis opus ad hoc post eligimus ut
D præferamus. Qui ergo priora mala deserit, et bona posterius facit, per hoc quod addit, transactam nequitiam tegit, cui boni operis merita superducit. Beatus igitur Job sanctæ Ecclesiæ typum tenens, et in verbis suis sua [e] allegans, nostra designans, dicat ex se, dicat ex nobis: *Manum meam ponam super os meum;* id est, hoc quod districto judici de sermone meo in me displicuisse considero, ante ejus oculos sub velamine recti operis abscondo. Sequitur:

[a] Ita Mss. Anglic. et Norm. Vulgati, cum duobus Germ., *a torpore.*

[b] Corb. Germ. et Gemeticensis Cod. vetustissimus quatuor ultimos Moral. libros complectens, *per contemplationem.*

[c] Gemet. et Corb. Germ., *ascendendo.*

[d] Laud., *culpas tergere.*

[e] Gemet., Germ. ac Laud., *alligans.* Ita quoque Corb. Germ. ante correctionem.

CAPUT III.

VERS. 5. — *Unum locutus sum, quod utinam non dixissem; et alterum, quibus ultra non addam.*

3. *Job Deo increpanti humiliter se peccasse confitetur.* — Si transacta beati Job verba discutimus, nihil eum nequiter dixisse reperimus. Si vero dicta ejus, quæ cum veritate ac libertate prolata sunt, in aliquod superbiæ vitium flectimus, duo jam solummodo non erunt, quia multa erunt. Sed quia loqui nostrum est hominibus occultum sensum verbis aperire, loqui vero nostrum ad divinas aures est motum mentis etiam expressione actionis ostendere, beatus Job ad libram se subtilissimi examinis pensans, locutione sua secundo se deliquisse confitetur. Unum enim loqui illicite est res flagello dignas agere, aliud loqui est etiam de flagello murmurare. Qui ergo ante increpationem dominicam in omni opere hominibus prælatus fuit ipsa in altum increpatione proficiens, et minus se rectum prius in opere, et minus se patientem post in verbere agnovit. Unde semetipsum redarguit, dicens: *Unum locutus sum, quod utinam non dixissem; et alterum, quibus ultra* [a] *non addam.* Ac si dicat: Rectum me quidem inter homines credidi; sed, te loquente, et ante flagella pravum, et post flagella me rigidum inveni. *Quibus ultra non addam,* quia jam quanto nunc te loquentem subtilius intelligo, tanto meipsum humilius investigo.

[*Vet. II, Rec. IV.*] 4. *Pœnitentiæ objectum sunt bona neglecta, et mala perpetrata. Activa vita multorum est, contemplativa paucorum.* — Et quia beatus Job sanctæ Ecclesiæ typum tenet, possunt electis omnibus hæc ejus verba congruere, qui cognoscentes Dominum, in uno et alio deliquisse se sentiunt, quia se intelligunt vel in cogitatione et opere, vel in Dei ac proximi neglecta dilectione peccasse. Quibus se promittunt ultra nil addere, quia per conversionis gratiam [b] curant pœnitendo quotidie etiam transacta purgare. Per hoc tamen quod beatus Job de duobus se pœnitendo redarguit, liquido ostendit quod **1049** peccator omnis in pœnitentia duplicem habere gemitum debet, nimirum quia et bonum quod oportuit non fecit, et malum quod non oportuit fecit. Hinc est enim quod per Moysen de eo qui juramentum protulit, ut vel male quid vel benefaceret, et hoc ipsum oblivione transcendit, dicitur: *Offerat agnam de gregibus sive capram, orabitque pro eo sacerdos, et pro peccato ejus. Sin autem non potuerit offerre pecus, offerat duos turtures, vel duos pullos columbarum, unum pro peccato, et alterum in holocaustum* (*Levit.* V, 6, 7, 8). Juramentum namque proferre est voto nos [c] divinæ servitutis alligare. Et cum bona opera promittimus, bene nos facere spondemus. Cum vero abstinentiam cruciatumque carnis nostræ vovemus, male ad præsens nos nobis facere juramus. Sed quia

A nullus in hac vita ita perfectus est, ut quamlibet Deo devotus sit, inter ipsa [d] quantulumcunque pia vota non peccet, pro peccato agna offerri de gregibus sive capra præcipitur. Quid enim per agnam nisi activæ vitæ innocentia, quid per capram, quæ in summis sæpe extremisque rupibus pendens pascitur, nisi contemplativa vita signatur? Qui ergo se conspicit promissa ac proposita non implesse, ad sacrificium Dei sese studiosius debet vel innocentia boni operis, vel sublimi pastu contemplationis accingere. Et bene agna de gregibus, capra vero offerri de gregibus non jubetur, quia activa vita multorum est, contemplativa paucorum. Et cum hæc agimus quæ multos agere et egisse conspicimus, quasi agnam de gregibus damus. Sed cum offerentis

B virtus [e] ad agnam capramque non sufficit, in remedium pœnitentis adjungitur, ut duo pulli columbarum, vel duo turtures offerantur. Scimus quia columbarum pulli vel turtures pro cantu gemitus habent. Quid ergo per duos columbarum pullos, vel duos turtures, nisi duplex pœnitentiæ nostræ gemitus designatur, ut cum ad offerenda bona opera non assurgimus, nosmetipsos dupliciter defleamus, quia et recta non fecimus, et prava operati sumus? Unde et unus turtur pro peccato, alter vero offerri in holocaustum jubetur. Holocaustum namque totum incensum dicitur. Unum ergo turturem pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus; de altero vero holocaustum facimus, cum pro eo quod bona neglex
imus, nosmetipsos funditus [f] succendentes,

C igne doloris ardemus. Quia igitur duplex in pœnitentia gemitus debetur, beatus Job divinæ vocis increpatione proficiens, atque in sua reprehensione succrescens, dixisse se unum et alterum pœnitens fatetur, ac si aperte dicat: Et erga bona per negligentiam torpui, et ad mala per audaciam prorupi:

CAP. XL, VERS. 1, 2. — *Respondens autem Dominus Job de turbine, dixit: Accinge sicut vir lumbos tuos, interrogabo te, et indica mihi.*

[*Vet. III, Rec. V.*] Quid sit Dominum de turbine respondere, quid beatum Job lumbos accingere, quid interrogare Dei, quid hominis indicare, primo jam Domini sermone tractatum est (*Sup. lib.* XXVIII, *n.* 1 *et seq.*). Quia ergo lectoris tædio parcimus, curamus summopere ne dicta replicemus. Sequitur:

D

CAPUT IV.

VERS. 3. — *Nunquid irritum facies judicium meum, et condemnabis me, ut tu justificeris?*

1049 5. *Job juste correptus, ut occultis Dei judiciis etiam nesciens subderetur.* — Quisquis contra Domini flagella semetipsum defendere nititur, flagellantis judicium evacuare conatur. [g] Nam cum culpa sua feriri se denegat, quid aliud [h] quam injustitiam

[a] Gemet. et Germ., *non addo.*

[b] Gemet., *currunt pœnitendo.*

[c] Val. Cl. et Gemet., *divinæ servituti alligare.*

[d] Ed. rec., *quantumcunque*, quod melius videtur, si *ad pia vota*, non vero si ad *non peccet* referatur. At in Mss. et vet. Ed. legimus *quantulumcunque.*

[e] Laud., *agnam... offerre non sufficit.*

[f] Al., *accendentes.*

[g] Vindoc., Ebroic. aliique Norm., eodem sensu, *nam cum non sua culpa feriri se dicat.*

[h] Sic Mss. Turon., Laud., Val. Cl. At cum duob. Germ., Pratel. et Utic., Editi etiam vet. *quam justitiam.*

ferientis accusat? Beatum itaque Job non idcirco flagella cœlestia percusserunt, ut in eo culpas exstinguerent, sed potius ut merita augerent, quatenus qui tranquillitatis tempore in tanta sanctitate claruerat, et ex percussione patesceret quæ in eo etiam patientiæ virtus latebat. Qui quidem culpam suam inter flagella non inveniens, nec tamen flagella eadem causam sibi esse augendi meriti deprehendens, injuste se feriri credidit, cum quid in se debuisset corrigi non invenit. Sed ne ipsa innocentia in tumorem elationis infletur, divina voce corripitur, et mens ejus ab iniquitate libera, sed verberibus pressa, ad judicia occulta revocatur, ut superna sententia, etsi non est cognita, non tamen credatur injusta; sed eo saltem justum credat omne quod patitur, quo nimirum constat quia Deo auctore patiatur. Magna enim satisfactio percussionis est voluntas justa conditoris. Quæ cum injustum facere nihil solet, justa agnoscitur etiam si latet. Nam cum pro injustitiæ peccato percutimur, si in percussione nostra divinæ voluntati conjungimur, mox a nostra injustitia ipsa conjunctione liberamur. Quisquis enim jam percussionem tolerat, sed adhuc causas percussionis ignorat, si justum credens hoc ipsum contra se judicium amplectitur, eo ipso ab injustitia sua jam correctus est, quo percussum se juste gratulatur. In vindicta enim sua Deo se socians, sese contra se erigit; et magna est jam justitia, quod voluntati judicis concordat in pœna, cui discrepavit in culpa. Vir igitur sanctus, quia [a] in nulla Deo culpa discrepaverat, quasi cum difficultate ei inter supplicia concordabat. Neque enim credidit quod flagella quæ solent vitia exstinguere in illo sola merita augerent. Unde nunc juste corripitur, ut occultis judiciis et nesciens subderetur, eique dicitur : *Nunquid irritum facies judicium meum, et condemnabis me ut tu justificeris?* Ac si aperte diceretur : Tua quidem bene acta consideras, sed mea occulta judicia ignoras. Si ergo ex tuis meritis contra mea flagella disputas, quid aliud quam me de injustitia [b] addicere te justificando festinas? Sequitur :

CAPUT V [*Vet. IV, Rec. VI*].

VERS. 4. — *Si habes brachium sicut Deus, et si voce simili tonas.*

6. *Contemplata Dei sanctitate, ad humilitatem provocantur etiam sanctiores.* — Quia humanum genus beatus Job meritis transcendebat, eum pius conditor et eruditor ad considerandam similitudinem suæ magnitudinis provocat, ut cognita tanta dissimilitudine, in humilitate se premat.

7. *Deus, etsi corporis expers, cum rebus corporeis comparatur. Anthropomorphitarum hæresis. Deo cur oculi et scapulæ tribuantur. Recordari quo sensu dicitur. Quid Dei alæ.* — Sed cum in Deo vox et brachium dicitur, cavendum summopere est, ne quid in eo mens corporeum suspicetur. In Anthropomorphitarum namque hæresim cadere est, eum qui incircumscripte implet et circumplectitur omnia intra corporalia lineamenta concludere. Sed omnipotens Deus ad sua nos trahens, usque ad nostra se humiliat, atque ut alta insinuet, humilibus condescendit, quatenus parvulorum animus rebus cognitis enutritus, ad inquirenda exsurgat incognita, atque **1050** ab eo qui longe super ipsum est quædam juxta se audiens, quasi quibusdam ad illum passibus moveatur. Unde fit ut per Scripturam suam aliquando a corporibus hominum, aliquando a mentibus, aliquando vero ab avibus, aliquando etiam ab insensatis rebus quasdam longe dissimiles in se similitudines trahat. Plerumque enim a corporibus hominum in se similitudinem trahit, sicut de eo propheta ad Israelitas dicit : *Qui tetigit vos, tangit pupillam oculi ejus* (*Zach.* II, 8). Et sicut de eo rursum speranti homini per Prophetam dicitur : *In scapulis suis obumbrabit tibi* (*Psal.* XC, 4). Constat nimirum quod in natura sua nec oculum Deus, nec scapulas habeat, sed quia nos per oculum cernimus, in scapulis vero onera sustinemus. Deus quod omnia videt, oculum habere perhibetur; quod vero nos tolerat, atque eo ipso quo tolerat servat, obumbrare nobis in scapulis dicitur. Ait enim : *In scapulis suis obumbrabit tibi.* Ac si diceret peccatori homini, et post peccatum veniam deprecanti : Ea pietate Dominus te protegit, qua te pietate toleravit. Obumbrat enim in scapulis suis, quia dum portat, defendit. [*Vet. V.*] Aliquando vero a mentibus in se similitudinem trahit, sicut per prophetam ad Israel dicit : *Recordatus sum tui,* [c] *miserans adolescentiam tuam* (*Jerem.* II, 2). Et rursum per sponsæ comparationem loquens ait : *Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui* (*Isai.* XLIX, 15). Quis enim nesciat quia Dei memoria nec oblivione rumpitur, nec recordatione sarcitur? Sed dum aliqua deserens prætermittit, more mentium oblivisci dicitur; et cum post longum tempus quæ voluerit visitat, nostræ mutabilitatis consuetudine recordatus vocatur. Quo enim pacto divinitatis ejus vim oblivio dissipat, cui ipsa quoque laudabilis [d] memoria essentialiter non concordat? Nulla namque nisi aut præterita, aut absentia recordantur. Quomodo ergo Deus præteritorum reminiscitur, cum ipsa quæ in semetipsis prætereunt ejus nutui semper præsentia assistunt? Aut quomodo absentium recordatur, dum omne quod est per hoc illi præsto est, quod in ipso est? Quod si ei præsto non esset, omnino non esset; nam non existentia videndo creat, existentia videndo continet. Quidquid ergo creator non videt, essentia subsistendi caret. Aliquando autem ab avibus in illum similitudo trahitur, sicut per Moysen dicitur : *Expandit alas suas,* [e] *et assumpsit eos* (*Deut.* XXXII, 11). Et propheta ait :

[a] Gemet. et Corb. Germ., *in nulla a Deo culpa.*

[b] Vel ex hoc solo loco sensus habetur verbi *addicere*, de quo l. II, n. 15, disserimus, et alibi.

[c] Val. Cl., *miserans adolescentiæ tuæ.*

[d] Frigide cum duob. Germ. Vulgati etiam antiquiores, *memoria essentialiter concordat*, Gregorii mens est, Deo neque oblivionis neque memoriæ nomen proprie convenire. Proindeque legendum, *non concordat*, ut ferunt omnes Anglic., Norm., Vindoc., Laud., etc.

[e] Land., Val. Cl., duo Germ. et pler. Norm., *et accepit eos.*

Sub umbra alarum tuarum protege me (*Psal.* XVI, 9). Quia enim nos parvulos dum protegit nutrit, et non gravi atque onerosa, sed levi et blanda protectione nos refovet, dum suas in nos misericordias exerit, quasi more avium super nos alas tendit. Aliquando etiam insensatis rebus, propter infirmitatem nostram [a] alta condescensione se comparat, sicut per prophetam dicit : *Ecce ego stridebo super vos, sicut stridet plaustrum onustum feno* (*Amos.* II, 13). Quia enim fenum est vita carnalium, sicut scriptum est : *Omnis caro fenum* (*Isai.* XL, 6), in eo quod Dominus vitam carnalium patitur, more plaustri fenum se portare testatur. Cui sub feni onere stridere est pondera et iniquitates peccantium cum querela tolerare. Cum ergo longe dissimiles in se similitudines trahat, solerter intuendum est quod quædam talia aliquando dicantur in Deo propter **1051** effectum operis, aliquando autem ad indicandam ejus substantiam majestatis. Nam cum in Deo oculus, scapulæ, [b] pes atque alæ nominantur, effectus quidem operationis ostenditur. Cum vero manus, brachium, dextera vel vox in Deo dicitur, per hæc vocabula consubstantialis ei Filius demonstratur. Ipse quippe est et manus et dextera, de cujus ascensione per Moysen Pater loquitur, dicens : *Tollam in cœlum manum meam, et jurabo per dexteram meam* (*Deut.* XXXII, 40). Ipse brachium, de quo propheta ait : *Et brachium Domini cui revelatum est* (*Isai.* LIII, 1)? Ipse vox, quia eum Pater gignendo dixit : *Filius meus es tu, ego hodie genui te* (*Psal.* II, 7). Et de quo scriptum est : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Per hoc Verbum fecisse Patrem omnia David asserit, dicens : *Dixit, et facta sunt* (*Psal.* XXXII, 9). Deum ergo brachium habere est operantem Filium gignere, voce tonare est consubstantialem sibi Filium mundo terribiliter demonstrare. Beato igitur Job cum dicit Dominus : *Si habes brachium sicut Deus, et si voce simili tonas*, mira dispensatione pietatis eum dum increpat exaltat, quia eum quem sua comparatione superat superiorem cunctis demonstrat. Cui in hac propositione subjungit :

CAPUT VI [*Rec. VII*].

Vers. 5. — *Circumda tibi decorem, et in sublime erigere, et esto gloriosus, et speciosis induere vestibus.*

8. *Angeli et Ecclesia, Dei decor et ornamentum sunt.* — Subaudis, ut ego. Ipse enim sibi circumdat decorem, de quo scriptum est : *Dominus regnavit, decorem induit* (*Psal.* XCII, 1). Ipse apud nos in sublime erigitur, cum nostris mentibus in natura sua esse impenetrabilis demonstratur. Ipse vero gloriosus est, qui dum seipso perfruitur, accedentis laudis indigens non est. Ipse speciosis induitur vestibus, quia sanctorum angelorum choros, quos condidit, in usum A sui decoris assumpsit, et velut quamdam vestem gloriosam sibi Ecclesiam exhibet non habentem rugam, aut maculam (*Ephes.* V, 27). Unde ei per prophetam dicitur : *Confessionem et decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento* (*Psal.* CIII, 2). Hic quippe confessionem induit, illic decorem, quia quos hic per pœnitentiam confitentes fecerit, illic fulgentes per decorem justitiæ ostendet. Luce ergo sicut vestimento amictus est, quia sanctis omnibus, quibus dictum est : *Vos estis lux mundi* (*Matth.* V, 14), in illa æterna gloria vestietur. Unde et per Evangelium dicitur, quia, transfigurato in monte Domino vestimenta ejus facta sunt candida sicut nix (*Matth.* XVII, 2). In qua transfiguratione quid aliud quam resurrectionis ultimæ gloria nuntiatur? In monte enim B vestimenta ejus sicut nix facta sunt, quia in supernæ claritatis culmine sancti omnes ei luce justitiæ fulgentes adhærebunt. [*Vet. VI.*] Sed quia speciosarum vestium nomine justos sibi quomodo adjungat insinuat, injustos etiam quomodo a se disjungat ostendit. Sequitur :

CAPUT VII.

Vers. 6. — *Disperge superbos in furore tuo.*

9. *Deus tranquille irascitur.* — Subaudis ut ego, qui eos et tranquillitatis tempore unitos contra me tolero, et districtus quandoque veniens, in meo eos furore dispergo. Sed inter hæc solerter intuendum est quod gravis perfidiæ error admittitur, si fortasse quis æstimet quod in illa divinitatis substantia furor et tranquillitas varietur. Creator namque omnium eo C summe immortalis est, quo creaturæ more mutabilis **1052** non est. Hinc de illo per Jacobum dicitur : *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (*Jac.* I, 17). Hinc rursum scriptum est : *Tu autem, Domine, cum tranquillitate judicas* (*Sap.* XII, 18). Hinc propheta ait : *Deserta facta est terra a facie iræ columbæ, a facie furoris Domini* (*Jerem.* XXV, 38). [c] Quod enim iram columbæ prædixerat, hoc furorem Domini subjunxit. Columba namque valde simplex est animal; et quia in Deum nulla furoris inæqualitas serpit, furorem Domini iram columbæ nominavit. Ut enim divinæ districtionis vim imperturbabilem demonstraret, et iram dixit, et columbæ, ac si apertius diceret : Districtum judicium inconcussus exerit, qui permanens mansuetus [d] injustos punit. Unde et in D extremo judicio, in semetipso incommutabilis manens, nulla vicissitudine ac mutabilitate variatur, sed tamen electis ac reprobis nequaquam sub specie ejusdem incommutabilitatis ostenditur, quia et tranquillus justis, et iratus apparebit injustis. Teste enim conscientia intra semetipsos deferunt, unde eorum mentes æque unum respiciant, sed non æqualiter modificentur, quia et istis eum benignum ostendit anteacta justitia, et illis terribilem culpa. Quorum pavorem quis explicet, cum contigerit miseris et in-

[a] Deest *alta* in Laud. et Val. Cl.

[b] Omittunt *pes* in Ed. Supplevimus ex Mss. Vindoc., Norm. et al. In Corb. Germ. pro *et alæ* legitur *et alia*.

[c] Addidimus etiam *enim*, ex Vindoc., Gemet., Corb. Germ. et pl. Norm.

[d] Deest *injustos* in duob. Germ., Turon., Laud. et pler. Norm.

tra se culpas cernere, et ante se judicem justum videre? Hoc nimirum quotidie in usu vitæ præsentis agitur, ut de qualitate venturi judicis mortalium corda doceantur. Nam cum duo ad judicium pergunt, alius innocentiæ sibi conscius, alius culpæ, ante prolatam sententiam adhuc tacentem judicem utrique conspiciunt, et tamen culpæ debitor gravem contra se iram hoc ipsum judicis silentium suspicatur. Quam iram sibi non denuntiat perturbatio judicis, sed recordatio pravitatis, quia etsi adhuc foris reum sententia non clamat, intus tamen graviter conscientia accusat. At contra justitiæ amicus decernentis vultum conspicit, sed intus de testimonio bonæ recordationis hilarescit, et quo apud se quod metuat non habet, eo omne quod erga semetipsum est blandum videt. Hoc itaque loco furor Domini dicitur non perturbatio divinæ substantiæ, sed super peccatores male sibi conscios examinatio justæ vindictæ. Quamvis enim eum tranquillum in judicio videant, tamen quia feriendos se ab illo non dubitant, eum [a] in suis motibus perturbatum putant. Sequitur :

CAPUT VIII.

Ibid. — *Et respiciens omnem arrogantem humilia.*

10. *Omnis arrogans aut pœnitendo cognoscit culpam, aut pereundo percipit pœnam.* — Ac si dicat ut ego. Apte autem ad vindictæ ordinem arrogantibus superborum culpa præponitur, quia nimirum non superbia de arrogantia, sed generatur arrogantia de superbia. Duobus autem modis a Domino peccator unusquisque respicitur, cum aut a peccato convertitur, aut ex peccato punitur. De respectu enim conversionis dicitur : *Quia respexit Dominus Petrum, et recordatus Petrus* [b] *verbi Jesu flevit amare* (*Luc.* XXII, 61). De respectu ultionis rursus dicitur : *Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum* (*Psal.* XXXIII, 17). Utrisque autem modis in humilitate arrogans sternitur, quia aut pœnitendo cognoscit culpam, aut pereundo percipit pœnam :

CAPUT IX [*Vet. VII*].

Vers. 7. — *Respice cunctos superbos, et confunde eos, et contere impios in loco suo.*

1053 11. *Superbi dum elevatur dejectio.* — Subaudis ut ego. Superbi enim ex respectu Domini confunduntur, aut hic de pietate cognoscentes et damnantes crimina, aut illic supplicia de justitia sentientes. Impiorum vero locus ipsa superbia est, quia cum scriptum sit : *Initium omnis peccati superbia* (*Eccli.* X, 15), unde oritur impietas, ibi continetur, quamvis nec quidquam a superbia distat impietas. Valde enim superbire est impia de auctore sentire. Impius ergo in loco suo conteritur, quia ipsa superbia qua elevatur opprimitur; cumque, efferendo se in cogitationibus erigit, lumen sibi justitiæ quod in-

A venire debuisset abscondit. Sæpe autem dum contra Deum falsa gloria exterius proficit, vera miseria interius inanescit. Unde Propheta ait : *Dejecisti eos dum* [c] *allevarentur* (*Psal.* LXXII, 18). Non enim ait : Dejecisti eos postquam elevati sunt, sed dum allevarentur, quia hoc ipsum sit superbis interius dejici, quod eis falsa contingit gloria exterius elevari. Ordinante enim divino judicio, non eis hic aliud culpa est, atque aliud pœna, sed sua illis in pœnam vertitur culpa, ut elatis fastu superbiæ hoc ipsum sit vere intus cadere quod foris ostenditur profecisse. Sequitur :

CAPUT X.

Vers. 8. — *Absconde eos in pulvere, simul et facies eorum demerge in foveam.*

B 12. *Deus corda superborum, terrenis negotiis et desideriis opprimi permittit.* — Ac si dicat ut ego. Superbos enim atque impios justo judicio Dominus in pulvere abscondit, quia eorum corda ipsis quæ, despecto amore creatoris, eligunt terrenis opprimi negotiis permittit. Unde et illorum vitam cum in extremo judicio discutit, tanquam sibi absconditam non agnoscit, dicens : *Nescio qui estis* (*Luc.* XIII, 27). Vita pravorum sub pulvere absconditur, quia abjectis et infimis desideriis gravatur. Quisquis enim adhuc ea quæ mundi sunt appetit, quasi ante faciem veri luminis non apparet, quia nimirum sub pulvere terrenæ cogitationis latet. Hunc pravarum cogitationum pulverem oppressa mens tolerat, quem ventus nequissimæ tentationis apportat. [*Vet. VIII.*] Hinc est C enim quod de unaquaque anima terrenis desideriis aggravata sub Ephraim specie per prophetam dicitur : *Factus est Ephraim panis subcinericius, qui non reversatur* (*Osee.* VII, 8). Ex natura quippe bene condita est nobis intentio, quæ surgat in Deum; sed ex conversatione nequiter assueta [d] inest voluptas, quæ præsens premat in sæculum. Panis autem subcinericius ex ea parte est mundior, quam inferius occultat, atque ex ea parte sordidior, qua desuper cinerem tolerat. Quisquis ergo intentionem qua Deum debuisset quærere negligit, quasi more panis subcinericii mundiorem partem inferius premit, et cum curas sæculi libenter tolerat, quasi congestum cinerem superius portat. Reversaretur autem panis subcinericius, si desideriorum carnalium cinerem re-D pelleret, et intentionem bonam, quam in se dudum despiciendo oppresserat, superius ostentaret. Sed reversari renuit, cum mens, amore curarum sæcularium pressa, molem superpositi cineris abjicere negligit, dumque assurgere in intentionem bonam non appetit, quasi mundiorem faciem subter premit.

13. *Dum superbiendo altiora petunt, ad inferiora retruduntur.* — Apte autem subjungitur : *Simul et facies eorum demerge in foveam.* Ac si dicat, Ut ego.

[a] Editi cum Germ., *suis moribus*, vel *in suis moribus*. Corb. Germ., *in suis mortibus*. Nostram lect. ministrarunt Turon., Vindoc., Val. Cl., Pratel. ac pl. Norm.

[b] In duob. Germ. et in Gemet. omittitur *verbi Jesu*.

[c] Ebroic. aliique Norm., *elevarentur*.

[d] Vindoc., Germ., Ebroic. et alii Norm., *inest voluntas*. Corb. Germ. sequimur et alios.

Justo namque judicio superborum facies Dominus in A foveam mergit, quia intentionem cordis eorum sese ultra homines erigentem inferius dejicit. Ima enim 1054 respicit, cujus facies foveam attendit. Et bene de superbis dicitur quod eorum facies in foveam demerguntur, quia ima petunt, dum superbiendo altiora appetunt; et quo magis extollendo se erigunt, eo magis ruendo inferius tendunt. Terrenam quippe gloriam quærunt, et infima sunt quæ prospiciunt, dum superbiendo alta sectantur. Unde miro et diverso modo res agitur, ut humiles cœlum petant, dum se inferius dejiciunt; superbi infima appetant, dum despiciendo cæteros quasi in altioribus extolluntur. Isti se, dum despiciunt, cœlestibus junguntur; illi, dum se erigunt, a superioribus dividuntur, atque, ut ita dixerim, illi se elevantes depri- B munt, isti deprimentes elevant. Et bene de superbientibus per Psalmistam dicitur: *Humiliat autem peccatores usque ad terram* (*Psal.* CXLVI, 6), quia ea quæ infra sunt ambientes, dum extollendo se erigunt, amisso cœlo quid aliud quam terram petunt? Quibus hoc ipsum [a] jam in imis cecidisse est relictis superioribus ima quæsisse. Recte ergo eorum facies in foveam demergi perhibentur, quia sequentes infima, ad inferni barathrum tendunt. Justo enim judicio agitur, ut quos hic voluntaria aversio excæcat, illic ab intuitu veri luminis digna supplicii fovea abscondat. Igitur quia vir sanctus tanto divinæ potentiæ terrore discussus est, ut ei diceretur: *Si habes brachium ut Deus, et si voce simili tonas, disperge superbos in furore tuo, et respiciens omnem arrogantem hu-* C *milia*, et cætera quæ Deus quidem facere, sed homo vix sufficit audire, [b] cuncta hæc qua Dominus intentione præmiserit, fine subditæ conclusionis ostendit, dicens:

CAPUT XI [*Vet. IX, Rec. VIII*].

Vers. 9. — *Et ego confitebor quod salvare te possit dextera tua.*

14. *Pelagianorum error suis viribus salvari posse confidentium.* — Ac si aperte diceret: Si potes terribilia hæc facere, ipse quæ protuli, tibi et non mihi deputo bona omnia quæ fecisti. Si vero peccantes alios respiciendo non potes perdere, liquet quod a reatu nequitiæ tua te non vales virtute liberare. Ecce divina voce ad beatum Job dicitur quod [c] sua dextera non salvetur, et tamen nonnulli hominum, D qui ab hujus viri viribus longe sunt, despecto Dei adjutorio, sua se fortitudine salvari posse confidunt. Pro quibus quid deprecari aliud debemus, nisi ut si jam dona bonorum operum perceperunt, hoc quoque donum accipiant, ut a quo hæc acceperint discant? Quia autem præmissis verbis Dominus potentiam suæ magnitudinis intulit, nunc in subsequentibus nequitiam antiqui hostis ostendit, ut bonus famulus et, auditis prius virtutibus Domini, sciret quantum diligeret, et, cognita post calliditate diaboli, disceret quantum timeret. Unde bene per prophetam dicitur: *Leo rugiet, quis non timebit? Dominus Deus locutus est, quis non prophetabit* (*Amos* III, 8)? Postquam enim virtus ei sui conditoris innotuit, nequaquam illum vires adversarii latere debuerunt, ut eo magis defensori suo se humilius subderet quo hostis sui nequitias subtilius agnovisset, protectoremque suum tanto ardentius quæreret, quanto terribiliorem hostem cognosceret quem vitaret. Certum quippe est quia minus diligit ereptorem suum qui minus intelligit periculum quod evasit, et vile solatium deputat defensoris qui virtutem adversarii debilem putat. Unde bene ereptionem suam Domino tribuens propheta dicebat: *Diligam te, Domine, virtus mea* (*Psal.* XVII, 1), aperte videlicet dicens: Eo te magis diligo, quo infirmitatem 1055 propriam sentiens, virtutem meam te esse cognosco. Hinc rursum ait: *Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in te* (*Psal.* XVI, 7), quia tunc nimirum misericordiæ Domini miræ apud nosmetipsos qui eripimur fiunt, cum per easdem misericordias quam gravia fuerint pericula quæ evasimus, agnoscuntur.

15. *Vires fraudesque hostis nostri describuntur.* — Et quia sermone præcedenti Dominus beato Job mira opera sanctorum sequentium patefecit, ut his auditis disceret de virtutum suarum culmine quam humilia sentire debuisset, nunc ei cum quo hoste bellum gerat ostenditur, et vires fraudesque illius subtilius indicantur, ut qui ad colloquium auctoris sui perductus est, argumenta adversarii aperte cognoscat. Verbis enim sequentibus fideli famulo Dominus cunctas hostis callidi machinationes insinuat, omne quod opprimendo rapit, omne quod insidiando circumvolat, omne quod minando terret, omne quod suadendo blanditur, omne quod desperando frangit, omne quod promittendo decipit. Cuncta ergo tergiversationis ejus certamina exorditur, dicens:

CAPUT XII [*Vet. X, Rec. IX*].

Vers. 10. — *Ecce* [d] *Behemoth, quem feci tecum.*

16. *Omnia creata sunt simul secundum substantiam, non secundum speciem.* — Quem sub Behemoth nomine nisi antiquum hostem insinuat, qui interpretatus ex Hebræa voce, in Latina lingua animal sonat? Cujus inferius, dum malitia subditur, patenter persona monstratur. Sed cum de Deo scriptum sit quia fecit omnia simul (*Eccli.* XVIII, 1), cur hoc animal cum homine fecisse se indicat, dum cuncta quia simul fecerit constat? Rursum quærendum est, quomodo Deus cuncta simul condidit, dum Moyses sex dierum mutatione variante distincte creata describat (*Genes.* I, 32). Quod tamen citius agnoscimus, si ipsas causas originum subtiliter [e] indagamus. Rerum quippe substantia simul creata est, sed simul species formata non est, et quod simul exstitit per substantiam

[a] Ebroic., Germ. et cæt. Norm., Germ., Laud. et Val. Cl., *jam nimis*.

[b] Corb. Germ. et Gemet., *cum qua hæc Dominus intentione*.

[c] Vindoc. et Norm., *sua virtute*.

[d] In Val. Cl. et duob. Germ. ubique scribitur, *Vehemoth*. Ita etiam in Gemet.

[e] Gemet., *indicamus*.

materiæ non simul apparuit per speciem formæ. Cum enim simul factum cœlum terraque describitur, simul spiritalia atque corporalia, simul quidquid de cœlo oritur, simul factum quidquid de terra producitur indicatur. Sol quippe, luna et sidera quarto die in cœlo facta perhibentur, sed quod quarto die processit in specie primo die in cœli substantia exstitit per conditionem. Primo die creata terra dicitur, et tertio arbusta condita, et cuncta terræ virentia describuntur; sed hoc quod die tertio se in specie protulit, nimirum primo die in ipsa de qua ortum est terræ substantia conditum fuit. Hinc est quod Moyses distincte per dies singulos condita omnia retulit, et tamen simul omnia creata subjunxit, dicens : *Istæ sunt generationes cœli et terræ, quando creatæ sunt in die quo fecit Dominus cœlum et terram, et omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis* (*Genes.* II, 4, 5). Qui enim diversis diebus creatum cœlum et terram, virgultum, herbamque narraverat, nunc uno die facta manifestat, ut liquido ostenderet quod creatura omnis simul per substantiam exstitit, quamvis non simul per speciem processit. Hinc illic quoque scriptum est : *Creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum, masculum et feminam fecit eos* (*Genes.* I, 27). Necdum enim Eva facta describitur, et jam homo masculus et femina perhibetur. Sed quia ex Adæ latere **1056** procul dubio femina erat processura, in illo jam computatur per substantiam, a quo fuerat producenda per formam. Considerare tamen hæc et in minimis possumus, ut ex minimis majora pensemus. Herba namque cum creatur, necdum in illa fructus, necdum fructus sui semen ostenditur. Inest vero ei etiam cum non apparet fructus et semen, quia nimirum simul sunt in radicis substantia quæ non simul prodeunt per temporis incrementa.

17. *Quo sensu angelus et homo simul creati. Angelus desertor peccando dona gratiæ amisit, non naturæ. Duo Manichæorum principia rejiciuntur.* — Sed quia hæc simul creata per substantiam dicimus, quæ prodire alia ex aliis invenimus, quo pacto cum beato Job Behemoth creatus asseritur, cum neque una sit substantia angeli et hominis, neque homo ex angelo, neque angelus ex homine proferatur? Si vero propter hoc factus Behemoth cum beato Job dicitur, quod creatura omnis ab auctore, qui in actione sua nequaquam temporis protelatione distenditur, simul condita non dubitatur, cur de Behemoth specialiter dicitur quod commune cum creaturis omnibus generaliter habetur? Sed si rerum causas subtili discussione [a] pensamus, simul angelum factum hominemque cognoscimus, simul videlicet non unitate temporis, sed cognitione rationis; simul per acceptam

A imaginem sapientiæ, et non simul per conjunctam substantiam formæ. Scriptum namque de homine est : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (*Genes.* I, 26). Et per Ezechielem ad Satan dicitur : *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia et perfectus decore in deliciis paradisi Dei fuisti* (*Ezech.* XXVIII, 12). In cuncta igitur creatura, homo et angelus simul conditus exstitit quia ab omni [b] creatura irrationali distinctus processit. Quia ergo in cuncta conditione rerum nullum rationale animal nisi angelus et homo est, quidquid ratione uti non potest, cum homine factum non est. Dicatur itaque homini, dicatur de angelo, qui etsi potentiam sublimitatis perdidit, subtilitatem tamen naturæ rationalis non amisit : *Ecce Behemoth, quem feci tecum.* Ut dum
B homo eum qui in ratione secum factus est, periisse considerat, vicinum sibi casum superbiæ ex ipsa propinqui sui perditione pertimescat. In his autem verbis solerter intuendum est quod aperte voce dominica nefarium [c] Manichæi dogma reprehenditur, qui dum duo principia loquitur, tenebrarum gentem non factam asserere conatur. Quomodo enim non facta gens nequissima dicitur, dum Behemoth istum, videlicet auctorem nequitiæ per naturam [d] bene conditum se Dominus fecisse testatur? Sed quia Behemoth iste, cum quo sit factus audivimus, perditus quid agat audiamus. Sequitur :

CAPUT XIII [*Rec.* X].

IBID. — *Fenum sicut bos* [e] *comedet.*

18. *Diabolus mundam spiritualium vitam labefactare
C potissimum cupit.* — Si prophetarum sollicite verba discutimus, hæc et illa uno spiritu prolata reperimus. Isaias namque cum cerneret vitam peccantium ab antiquo et insatiabile hoste devorari, ait : *Leo sicut bos* [f] *comedet paleas* (*Isai.* XI, 7). Quid autem feni palearumque nomine nisi carnalium vita signatur? De qua per prophetam dicitur : *Omnis caro fenum* (*Isai.* XL, 6). Qui ergo hic Behemoth, illic leo; qui hic fenum, illic paleæ nominantur. Sed perscrutari mens nititur cur iste vel apud Isaiam leo, vel hic dominica voce Behemoth, [g] in comestione feni vel paleæ, utroque **1057** loco, non equo, sed bovi comparetur. Quod tamen citius agnoscimus, si in utrisque animalibus quæ sit nutrimentorum distantia perpendamus. Equi namque fenum quamlibet sordi-
D dum comedunt, aquam vero non nisi mundam bibunt. Boves autem aquam quamlibet sordidam bibunt, sed feno non nisi mundo vescuntur. Quid est ergo quod bovi, qui mundo pabulo pascitur, Behemoth iste comparatur, nisi hoc quod de isto antiquo hoste per prophetam alium dicitur : [h] *Esca ejus electa* (*Habac.* I, 16)? Neque enim se eos gaudet rapere, quos pravis ac sordidis actionibus implicatos

[a] Vindoc., Gemet., Laud. et duo Germ., *pulsamus.*
[b] Pratel., *naturæ.*
[c] Corb. Germ. et Gemet., *Manis.* Laud., Germ. et Turon., *Manes.*
[d] Corb. Germ., Vindoc., Gemet. et Laud., *conditam.*
[e] Laud., Corb. Germ. et Val. Cl. *comedit.*
[f] Laud., Corb. Germ., Val. Cl. et Gemet., *comedit paleas.*
[g] Iidem Cod. cum Germ., *in comessatione.*
[h] Gemet. prius, *esca ejus electi.* Sed postea, *esca quoque electa.* Hic codex innumeris mendis scatet, quæ recentior manus ex parte expurgavit.

in imis secum respicit voluntarie jacere. Fenum A ergo comedere sicut bos appetit, quia suggestionis suæ dente conterere mundam vitam spiritalium quærit.

19. *Multi videntur electi, et non sunt.* — Sed quærendum video quomodo Behemoth iste, fenum sicut bos comedens, vitam spiritualium consumere dicitur, [a] cum, sicut supra dictum est, feni nomine vita carnalium designatur. Esca quoque ejus electa jam non erit, si fenum comedens carnalem rapit. Sed ad hæc citius occurrit, quia nonnulli hominum et apud Deum fenum sunt, et apud homines sanctitatis nomine censentur, cum et ante humanos oculos aliud ostendit vita, et ante divina judicia aliud intendit conscientia. Ii itaque apud humana judicia electi sunt, sed apud subtile Domini examen fenum. An ante di- B vinos oculos Saul fenum non erat, de quo Samuel propheta populo dicebat : *Certe videtis quem elegit Dominus* (*I Reg.* x, 24); et de quo paulo superius dicitur : *Electus et bonus?* Quem enim peccans populus meruit, et apud Deum reprobus exstitit, et tamen causarum ordine electus et bonus fuit. [*Vet. XI.*] Quia multi fenum, sunt, et electos se ex humana æstimatione suspicantur, bene per Salomonem dicitur : *Vidi impios sepultos, qui etiam dum adhuc viverent, in loco sancto erant, et laudabantur in civitate quasi justorum operum* (*Eccle.* VIII, 10). Quia multi fenum sunt, sed tamen sanctitatis favore vallantur, bene quidam sapiens indicat, dicens : *Transi, hospes, et orna mensam* (*Eccli.* XXIX, 33). Transeundo namque hospes ornare mensam dicitur, quia si ad altare C Dei quis positus, per bona opera gloriam propriam quærit, et de ostentatione sanctitatis ejus laus altaris [b] extenditur, et ipse tamen apud Deum in numero civium non habetur. Aliis ejus opinio proficit, et tamen a Deo extraneus ipse pertransit. Mensam itaque transeundo decoravit, quia stare ad sacra noluit qui per omne quod agere studuit ad humanas laudes mente decurrit. Quia ergo nonnulli mundam quidem vitam per studium ducunt, sed ex illa intus placere non appetunt, recte et esca ejus electa dicitur, et tamen fenum sicut bos comedere Behemoth iste perhibetur. Quasi enim ante os Behemoth istius mundum fenum in terra atque in infimis jacet, cum et vita quasi innocens per mandatorum custodiam agitur, et tamen inter actionem quæ bona ostenditur cor ad D appetenda sublimia non elevatur. Quid itaque utilitatis agit qui in se munditiam vitæ custodit, si per intentionem infimam in ore Behemoth hujus inveniendum se in terra derelinquit? Quia igitur omnipotens Deus quid hostis noster agat insinuat, nunc quomodo prævaleat innotescat, ut calliditatis ejus nequitia quo apertius cognoscitur, eo facilius **1058** superetur. Sequitur :

CAPUT XIV [*Rec. XI*].

VERS. 11. — *Fortitudo ejus in lumbis ejus, et virtus illius in umbilico ventris ejus.*

20. *Diabolus per luxuriam utrique hominum sexui plerumque dominatur.* — Seminaria coitus viris in lumbis esse, inesse autem feminis in umbilico perhibetur. Hinc est enim quod Veritas discipulis dicit: *Sint lumbi vestri præcincti* (*Luc.* XII, 35). Hinc Petrus, cum luxuriam a corde restringeret, admonebat, dicens : *Succincti lumbos mentis vestræ* (*I Pet.* I, 13). Hinc Paulus cum per Abrahæ sacrificium Melchisedech tempore Levi [c] sacerdotium diceret decimatum, ubi tunc in Abrahæ corpore Levi lateret ostendens, ait : *Adhuc enim in lumbis patris erat* (*Hebr.* VII, 10). Quia vero seminarium luxuriæ feminis in umbiculo continetur propheta testatur, qui, sub specie feminæ prostitutæ, Judææ petulantiam increpans, ait : *In die ortus tui non est præcisus umbilicus tuus* (*Ezech.* XVI, 4). In die quippe ortus umbilicum præcidere est conversionis tempore carnis luxuriam resecare. Quia enim difficile est male inchoata corrigere, et semel formata deformiter in melius reformare, de ortu suo Judæa reprehenditur, quæ dum in Deo nata est, impræcisum umbilicum retinuit, quia fluxa luxuriæ non abscidit. Quia igitur potestate diaboli utriusque generis sexus valde ex luxuriæ infirmitate substernitur, et fortitudo ejus in lumbis contra masculos, et virtus illius contra feminas in umbilico perhibetur.

[*Vet. XII.*] 21. *Spiritus superbiam sequi solet carnis corruptio.* — Sed cur cum Behemoth istum fenum comedere intulit, prima deceptionis ejus argumenta luxuriæ damna subjunxit, nisi quod liquido omnibus patet quia postquam semel hominis spiritum [d] superbia ceperit, mox se ad corruptionem carnis extendit? Quod in ipsis quoque hominibus primis agnoscimus, qui, dum post perpetratam superbiam pudenda membra contegunt, patenter indicarunt quia postquam apud semetipsos intus arripere alta conati sunt, mox in carne foris erubescenda pertulerunt (*Genes.* III, 7). Behemoth itaque iste insatiabiliter sæviens, et devorare totum simul hominem quærens, modo in superbiam mentem erigit, modo carnem luxuriæ voluptate corrumpit. Bene autem nequaquam fortitudo ejus in lumbis vel umbilico eorum dicitur qui prosternuntur, sed, *fortitudo ejus in lumbis ejus, et virtus illius in umbilico ventris ejus.* Ac si aperte diceretur : Fortitudo ejus in lumbis suis, et virtus illius in umbilico ventris sui, quia nimirum ejus proprio corpus fiunt, qui, suggestionum turpium blandimentis decepti, ei per luxuriæ fluxa succumbunt. Sequitur :

CAPUT XV [*Rec. XII*].

VERS. 12. — *Stringit caudam suam quasi cedrum.*

22. *Diabolus divina potestate ligatus, olim solvetur,*

[a] Pratel., Val. Cl., Vindoc. et Corb. Germ., *si sicut.*
[b] Gemet., Val. Cl. et Corb. Germ., *ostenditur.*
[c] Laud. et Val. Cl., *sacrificium.*

[d] Deest *superbia* in Laud., duob. Germ., Ebroic. aliisque Norman., et sic ad Behemoth refertur quod hic dicitur de superbia. Ebroic. aliique Norm., pro *ad corruptionem*, habent *ad obrutionem.*

et per Antichristum multa signa faciet. — Multa in his A [a] suppetunt, quæ instruendis moribus proferantur; sed prius Behemoth istius violenta discutimus, ut post subtilius astuta detegamus. In Scriptura sacra cedri nomine aliquando alta excellentia gloriæ cœlestis exprimitur, aliquando autem pravorum rigida elatio designatur. Cedri nomine cœlestis gloriæ celsitudo exprimitur, sicut Psalmista testatur: *Justus ut palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur* (*Psal.* XCI, 13). Cedri rursus nomine superba pravorum potentia designatur, sicut per eumdem Prophetam dicitur: *Vox Domini confringentis cedros* (*Psal.* XXVIII, 5). Quid autem cauda Behemoth istius, nisi illa antiqui hostis extremitas dicitur; cum nimirum vas proprium illum perditum hominem **1059** ingreditur, qui specialiter Antichristus nuncupatur? B Qui quoniam modo honoribus sæculi, modo signis et prodigiis fictæ sanctitatis in tumorem potentiæ elevari permittitur, recte voce Dominica cauda illius cedro comparatur. Sicut enim cedrus arbusta cætera in altum crescendo deserit, ita tunc Antichristus mundi gloriam temporaliter obtinens, mensuras hominum et honoris culmine, et signorum potestate transcendet. Spiritus quippe in illo est qui, in sublimibus conditus, potentiam naturæ suæ non perdidit vel dejectus. Cujus idcirco virtus nunc minime ostenditur, quia dispensatione [b] divinæ fortitudinis ligatur. Unde per Joannem dicitur: *Vidi angelum descendentem de cœlo, habentem clavem abyssi, et catenam magnam in manu sua; et apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus et Satanas, et* C *ligavit eum per annos mille, et misit eum in abyssum, et clausit et signavit super eum* (*Apoc.* XX, 1, 2, 3). Ligatus quippe [c] missus in abyssum perhibetur, quia retrusus in pravorum cordibus, potentia divinæ dispensationis astringitur, ne in quantum nocere valet effrenetur, ut quamvis per eos occulte sæviat, ad violentas tamen rapinas [d] superbiæ non erumpat. Sed illic quomodo in mundi fine sit solvendus intimatur, cum dicitur: *Et postquam consummati fuerint mille anni, solvetur satan de carcere suo,* [e] *et exibit, et seducet gentes* (*Ibid.*, 7). Millenario namque numero universum pro perfectione sua hoc quantumlibet sit Ecclesiæ sanctæ tempus exprimitur. Quo peracto, antiquus hostis suis viribus traditus, pauco quidem in tempore, sed in multa contra nos virtute, laxa- D tur.

23. *Sæviet, sed ad breve tempus.* — Quem quamvis sævitia ad crudelitatem dilatet, superna tamen misericordia dierum brevitate coangustat. Hinc enim Veritas per semetipsam dicit: *Erit tunc tribulatio magna, qualis* [f] *non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet* (*Matth.* XXIV, 21). Hinc rursum ait: *Nisi breviati fuissent dies illi, non fieret salva omnis caro* (*Ibid.*, 22). Quia enim et superbos nos et infirmos Dominus conspicit, dies quos singulariter malos intulit misericorditer breviatos dicit, profecto et ut superbiam terreat de adversitate temporis, et infirmitatem refoveat de brevitate [g] dierum.

[*Vet. XIII.*] 24. *Ex signis quæ faciet plus metuendus, quam ex pœnis quas martyribus intulit.* — Sed considerandum valde est, cum Behemoth iste caudam suam sicut cedrum sublevat, in quo tunc atrocior quam nunc se exerit surgat. Quæ enim pœnarum genera [h] novimus, quæ non jam vires martyrum exercuisse gaudemus? Alios namque improviso ictu immersus jugulo gladius stravit, alios crucis patibulum affixit, in quo et mors provocata repellitur, et repulsa provocatur. Alios hirsutis serra dentibus attrivit, alios armata ferro insulcans ungula [i] carpsit, alios belluina rabies morsibus detruncando comminuit, alios ab intimis viscerum per cutem pressa vis verberum rupit, alios effossa terra viventes operuit, [j] alios in altum demersos in mortem præcipitium fregit, alios in se projectos aqua replendo absorbuit, alios edax flamma usque ad cineres depasta consumpsit. Cum igitur Behemoth iste caudam suam in fine mundi nequius dilatat, quid est quod in his tormentis **1060** tunc atrocius crescat, nisi hoc quod in Evangelio Veritas per semetipsam dicit: *Surgent pseudochristi et pseudoprophetæ, et dabunt signa magna et prodigia; ita ut in errorem mittantur, si fieri potest, etiam electi* (*Matth.* XXIV, 24)? Nunc enim fideles nostri mira faciunt, cum perversa patiuntur; tunc autem Behemoth hujus satellites, etiam cum perversa inferunt, mira facturi sunt. Pensemus ergo quæ erit humanæ mentis illa tentatio, quando pius martyr et corpus tormentis subjicit, et tamen ante ejus oculos tortor miracula facit. Cujus tunc virtus non ab ipso cogitationum fundo quatiatur, quando is qui flagris cruciat signis coruscat? Dicatur igitur recte: *Stringit caudam suam quasi cedrum,* quia nimirum et altus tunc erit veneratione prodigii, et durus crudelitate tormenti

[*Vet. XIV.*] 25. *Antichristus alios mentitis virtutibus decipiet, alios vi superabit.* — Non enim sola tunc potestate erigitur, sed etiam signorum ostensione fulcitur. Unde et per David dicitur: *Insidiatur in occulto, quasi leo in cubili suo* (*Psal.* IX, 30, *vel Psal.* X, 9). Ad apertam namque potentiam suffecisset ut leo esset, etiamsi insidians non fuisset; rursumque ad occultas versutias suffecisset, ut insidians sub-

[a] In Val. Cl. additur *suppetunt de insidiis Antichristi, quæ,* etc.

[b] Editi, *divinæ potentiæ,* quod minime mutassemus nisi omnes Mss. nostri coegissent.

[c] Omittitur *missus,* in Laud. et Val. Cl.

[d] Male in pler. Editis, *superbia non erumpet,* neque enim hic de superbiæ vitio, sed de diabolo agitur. Correctioni præluxerunt Mss. duo Germ., Norm., Laud., Val. Cl. et vet. Edit. Paris. ac Basil.

[e] Gemet. et Corb. Germ., *et exiet.*

[f] Gemet. et Corb. Germ., *nunquam fuit.*

[g] Deest *dierum* in duob. Germ., Pratel. et Utic.

[h] Editi etiam antiquiores cum Germ. Ms., *non novimus.* Negationem quæ sensum tollebat expunximus, suadentibus Mss. Anglic., Norm., Laud., Val. Cl., Corb. Germ. et aliis.

[i] Ebroic. aliique Norm., Turon., Laud., Val. Cl. et Corb. Germ., *sparsit.*

[j] Corb. German., Pratell. et nonnulli, *alios altum... præcipitium fregit.*

ripperet, etiam si leo non esset. Sed quia hic antiquus hostis in cunctis suis viribus effrenatur, sævire per utraque permittitur, ut contra electos in certamine et fraude et virtute laxetur, virtute per potentiam, fraude per signa. Recte ergo et leo et insidians dicitur: insidians per miraculorum speciem, leo per fortitudinem sæcularem. Ut enim eos qui aperte iniqui sunt pertrahat, sæcularem potentiam ostentat; ut vero justos etiam fallat, signis sanctitatem simulat. Illis enim suadet elationem magnitudinis, istos decipit ostensione sanctitatis. De hac cauda Behemoth istius sub draconis specie per Joannem dicitur: *Et cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum cœli, et misit eas in terram* (*Apoc.* XII, 4). Cœlum namque est Ecclesia quæ in hac nocte vitæ præsentis, dum in se innumeras sanctorum virtutes continet, radiantibus desuper sideribus fulget. Sed draconis cauda in terram stellas dejicit, quia illa Satanæ extremitas, per audaciam assumpti hominis erecta, quosdam quos velut electos Dei in Ecclesia invenit obtinendo reprobos ostendit. Stellas itaque de cœlo in terram cadere est relicta nonnullos spe cœlestium, illo duce, ad ambitum gloriæ sæcularis inhiare.

26. *Per Antiochum præsignatus est.* — Hinc Daniel sub Antiochi specie contra hanc draconis caudam loquitur, dicens: *Dejecit de fortitudine, et de stellis, et conculcavit eas, et usque ad principem fortitudinis magnificatus est, et ab eo abstulit juge sacrificium, et dejecit locum sanctificationis ejus. Robur autem datum est ei contra juge sacrificium, propter peccata; et prosternetur veritas in terra, et faciet, et prosperabitur* (*Dan.* VIII, 10-12). De fortitudine quippe et de stellis dejicit, cum nonnullos et luce justitiæ resplendentes, et virtute operis robustos frangit. Qui usque ad principem fortitudinis magnificatur, quia contra ipsum auctorem virtutis extollitur. Juge sacrificium tollit, [a] quia studium conversationis Ecclesiæ in eis quos ceperit interrumpit. Robur vero ei propter peccata contra juge sacrificium datur, quia nisi pereuntium merita **1061** exigerent, eos [b] qui recti credebantur, obtinere adversarius nequaquam posset. Veritas in terra prosternitur, quia fides tunc rerum cœlestium ad desiderium vitæ temporalis inclinatur. Et faciet, et prosperabitur, quia tunc non solum in reproborum mentibus, sed etiam in electorum corporibus crudelitate inæstimabili, sine qualibet objectione grassabitur. Hinc rursum per Danielem dicitur: *Consurget rex impudens facie, et intelligens propositiones, et roborabitur fortitudo ejus, sed non in suis viribus* (*Dan.* VIII, 23). Illius namque hominis fortitudo non suis viribus roboratur, quia Satanæ virtute in gloriam perditionis attollitur. Hinc rursum ait: *Interficiet robustos et populum sanctorum secundum voluntatem suam, et dirigetur dolus in manu ejus* (*Ibid.*, 24, 25). Robustos namque interficit, cum eos

A qui mente invicti sunt corporaliter vincit. Vel certe robustos et populum sanctorum secundum voluntatem suam interficit, cum eos qui robusti ac sancti credebantur ad nutum suæ voluntatis trahit. In cujus manu dolus dirigitur, quia in illo fraus per opus adjuvatur. Quod enim fallendo dicit, hoc mira faciendo asserit; nam quidquid mendax lingua simulat, hoc quasi verum esse manus operis ostentat.

27. *Daniel et Paulus de Antichristo eadem docent.* — Hinc rursum dicit: *Contra principem principum consurget, et sine manu conteretur* (*Ibid.*, 25). Hinc Paulus ait: *Ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus* (*II Thess.* II, 4). Hinc rursum ait: *Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui.* Quod enim per B Danielem dictum est: *Contra Principem principum consurget* (*Dan.* VIII, 25), hoc per Paulum dicitur: *Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.* Et quod per Danielem subjungitur: *Sine manu conteretur* (*Ibid.*, 25), hoc per Paulum exprimitur: *Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui* [c] (*II Thess.* II, 8). Sine manu quippe conteretur, quia non angelorum bello, non sanctorum certamine, sed per adventum judicis solo oris spiritu æterna morte ferietur. De hujus Behemoth elatione item per Paulum dicitur: *Qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur* (*Ibid.*, 4). De quo Daniel cum quartam bestiam diceret decem cornibus fultam, protinus adjunxit: *Considerabam cornua, et ecce cornu aliud parvulum ortum est de medio eorum,* C *et tria de cornibus primis evulsa sunt a facie ejus; et ecce oculi quasi oculi hominis erant in cornu isto, et os loquens ingentia* (*Dan.* VII, 8). Undecimum quippe hujus bestiæ cornu esse describitur, quia regni ejus potentia iniquitate roboratur. [*Vet.* XV.] Omne enim peccatum undenarium est, quia dum perversa agit, [d] præcepta decalogi transit. Et quia in cilicio peccatum plangitur, hinc est quod in tabernaculo vela cilicina undecim fiunt (*Exod.* XXVI, 7). Hinc per undecimum Psalmum dicitur: *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus* (*Psal.* XI, 1). Hinc in undenario numero [e] remanere Apostolos Petrus metuens, Matthiam duodecimum, sorte missa, requisivit (*Act.* I, 26). Nisi enim signari culpam per undenarium cerneret, impleri apostolorum numerum tam festine D duodenario non curaret. Quia ergo per undenarium transgressio exprimitur, hujus bestiæ cornu undecimo ipse auctor transgressionis indicatur. Quod videlicet parvulum oritur, quia **1062** purus homo generatur: sed immaniter crescit, quia usque ad conjunctam sibi vim angelicæ fortitudinis proficit. Quod tria cornua quæ ei ante faciem sunt evellit, quia ditioni suæ regna totidem quæ sibi vicina sunt subigit. Cujus oculi sunt ut oculi hominis, sed os ingentia loquitur, quia in illo humana quidem forma

[a] Laud., *quia studium conversionis, studium Ecclesiæ.*
[b] Vindoc., *qui recte credebant.*
[c] Additur in Gemet., Laud., Val., Cl., duob. Germ., *et destruet illustratione adventus sui.*
[d] Duo Germ., Laud., Pratel. et nonnulli, *præcepti decalogum.*
[e] Gussanv., mendo fortasse typographico, *remanere apostolus Petrus metuens.*

cernitur, sed verbis suis ultra homines elevatur. A Quod ergo per Paulum dicitur: *Extollens se super omne quod dicitur Deus, aut quod colitur*, hoc Daniel propheta testatur, dicens: *Os loquens ingentia* (*II Thess.* II, 4). Quod vero illum vel Daniel ingentia loqui, vel Paulus perhibet supra cultum Deitatis extolli, hoc est quod apud beatum Job divino eloquio cedro comparatur. More enim cedri ab alta nititur, dum in omni fastu fallaciæ, et virtutis robore et culminis elatione prosperatur. Bene autem stringere caudam dicitur, quia tota ejus virtus in uno illo damnato homine congesta densatur, ut tanto per illum fortia ac mira faciat, quanto illum collectis suis viribus instigat. Sed quia quale sit iniquorum caput audivimus, nunc huic capiti quæ membra adhæreant agnoscamus. Sequitur:

CAPUT XVI [*Rec. XIII*].

VERS. 12. — *Nervi testiculorum ejus perplexi sunt.*

28. *Prædicatorum diaboli argumenta perplexa. Antichristi testes multi jam sunt.* — Tot iste Behemoth testes habet quot iniquitatis suæ prædicatores possidet. An ejus testes non sunt, qui pravis persuasionibus corda hominum, virulenta erroris sui semina fundendo, corrumpunt? Apte autem dicitur quod testiculorum ejus nervi perplexi sunt, quia videlicet prædicatorum illius argumenta dolosis assertionibus innodantur, ut recta esse simulent quæ perversa suadent, ut allegationum implicatio, quasi nervorum perplexitas, etsi videri possit, solvi non possit. Nervos ejus testiculi perplexos habent, quia acumina prædicatorum illius sub argumentis duplicibus latent. Plerumque autem cum verbis corda inficiunt, in opere innocentiam ostendunt. Neque enim ad se bonos persuasione sua traherent, si se et in actionibus perversos exhiberent. Sed quia testes sunt hujus belluæ, et perplexis nervis illigantur, et rectos se ostentant ut lateant, et perversa prædicant ut corrumpant, ipsum nimirum suum caput imitantes, qui quasi leo in insidiis et sævit per potentiam terreni culminis, et blanditur per speciem sanctitatis. Sed hæc bellua utinam tunc solum talia ageret, et nunc quoque ad corrumpenda fidelium viscera [a] hos luxuriæ testiculos non haberet! Neque enim malum sola locutione oris infunditur, sed pejus et a pluribus operis exemplo propinatur. Quam multi enim Antichristum non viderunt, sed tamen testiculi ejus sunt, quia corda innocentium actionis suæ exemplo corrumpunt. Quisquis namque in superbia extollitur, quisquis avaritiæ desideriis cruciatur, quisquis luxuriæ voluptatibus solvitur, quisquis injustæ atque immoderatæ iræ flagris ignitur, quid aliud quam Antichristi testis est? Qui dum se libenter ejus usibus implicat, exemplo suo aliis erroris [b] fetus ministrat. Iste prava agit, ille prava agentibus adhæret, et non solum non obviat, sed etiam favet. Quid ergo aliud quam Antichristi testis est, qui perdita auctoritate promissæ Deo fidei, [c] testimonium præstat errori? Quos tamen si quis redarguat, mox se
1063 sub quodam velamine defensionis occultant, quia videlicet eorum nervi perplexi sunt et male impliciti, corruptione solvi nequaquam possunt. Sequitur:

CAPUT XVII [*Vet. XVI, Rec. XIV*].

VERS. 13. — *Ossa ejus velut fistulæ æris.*

29. *Qui sint Antichristi ossa.* — In corpore ossa sunt quæ continent membra, [d] et quæ continentur. Habet ergo carnes hæc bellua, habet et ossa, quia et iniqui sunt alii, qui tamen ab aliis in errore retinentur, et nequiores alii, qui in errore et alios B retinent. Quid itaque aliud ossa Antichristi quam quoslibet in ejus corpore valentiores accipimus? in quorum corde iniquitas dum vehementer induruit, per eos tota ejus corporis compago subsistit. Multi namque in hoc mundo divites videntur, qui dum rebus opibusque subnixi sunt, quasi ex fortitudine solidantur; sed largiendo hæc ipsa quibus fulti sunt, ad suum alios errorem trahunt. Modo nonnullos ut pravi fiant donis illiciunt, modo nonnullos ut pravi permaneant muneribus astringunt. Quid itaque hi nisi Antichristi ossa sunt, qui dum malos commendo multiplicant, [e] in ejus corpore carnes portant? Hi nonnumquam in decipiendis auditoribus exhibent linguæ dulcedinem, quia et spinæ proferunt flores; C et apparet quidem in eis quod oleat, sed latet quod pungat. Amaris dulcia, noxiis blanda permiscent, et potestate quidem admirandi videri appetunt, sed fallendi [f] arte per remissa colloquia quasi humiliter substernuntur, et per sermonem de se insinuant quod per exhibitionem negant.

30. *Cur fistulis æris comparantur.* — Unde et recte ossa Behemoth istius æris fistulis comparantur, quia nimirum, more metalli insensibilis, sonum bene loquendi habent, sed sensum bene vivendi non habent. Hoc namque quasi humiliter loquendo asserunt, quod elate vivendo contemnunt. Unde bene per Paulum dicitur: *Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans aut cymbalum tinniens* (*I Cor.* XIII, 1). D Bona quippe loquens, sed per amorem eadem bona non sequens, [g] velut æs aut cymbalum sonitum reddit, quia ipse non sentit verba quæ ipse facit. [*Vet. XVII.*] Sunt vero nonnulli in hujus belluæ corpore non honoribus clari, non divitiis fulti, non virtutum specie decorati, non scientia calliditatis periti, sed tamen videri quales non sunt ambiunt, et idcirco contra bonorum vitam nequiores fiunt, de quibus et sequitur:

[a] Turon., *nos luxuriæ*.

[b] Pratel., *erroris fœdus*, addita tamen ana varia lect. *fetus*.

[c] Val. Cl., *testimonium parat*. Editi vero, *perhibet*, quod in nullo ms. Cod. reperimus.

[d] Omittitur conjunctio *et* in duob. Germ., Gemet., Pratel., Val. Cl., illæso sensu.

[e] Abest *in* a mss. Gemet. aliisque Norm., Laud., Val. Cl.

[f] Val. Cl., *arte præmissa, colloquia*, etc.

[g] In Gemet., ante correctionem, *velut æs sonans cymbalum sonitum reddit*.

CAPUT XVIII [*Rec. XV*]

IBID. — *Cartilago illius, quasi laminæ ferreæ.*

31. *Qui in Antichristi corpore debiliores sunt, ad perpetranda mala nequiores existunt.* — Cartilago namque ossis quidem speciem habet, sed ossis fortitudinem non habet. Quid est ergo quod cartilago ejus laminis ferreis comparatur, nisi quod hi qui in illo debiliores sunt, ad perpetranda mala nequiores existunt? Ferro quippe cætera metalla conciduntur, et cartilago ejus ferro similis dicitur, quia hi qui in ejus corpore ad ostensionem virtutum non sufficiunt contra necem fidelium acrius accenduntur. Quia enim cum eo se facere signa et prodigia non posse considerant, fideles se illi per crudelitatem probant; et pro eo quod innocentium corda corrumpere persuadendo non possunt, multiplicius cæteris bonorum B corpora se exstinguere gloriantur. Bene ergo dicitur : **1064** *Cartilago ejus ut laminæ ferreæ*, quia in ejus corpore quod infirmius quisque crediderit, [a] hoc est quod nequius incidit. Qui recte non ferro tantummodo, sed laminis ferreis comparantur, quia dum se circumquaque in crudelitate dilatare ambiunt, quasi in ferri se laminas extendunt.

[*Rec. XVI.*] 32. Libet arctiori inquisitionis manu hæc eadem verba conditoris, quæ jam videntur discussa, [b] distinguere, atque uberiores intelligentiæ fructus instruendis moribus apportare. Nam quia antiquus hostis quid per assumptum hominem contra homines agat audivimus, superest ut nunc quid in hominibus etiam per semetipsum sine homine moliatur exploremus. Ecce enim dicitur :

CAPUT XIX.

VERS. 12. — *Stringit caudam suam quasi cedrum.*

33. *Prima diaboli suggestio tenera est et facile conteritur. Sed postea robur ejus fit intolerabile. Peccatum tribus modis admittitur.* — Prima [c] quidem serpentis suggestio mollis ac tenera est, et facile virtutis pede conterenda, sed si hæc invalescere negligligenter admittitur, eique ad cor aditus licenter præbetur, tanta se virtute exaggerat, ut captam mentem deprimens, usque ad intolerabile robur excrescat. Caudam itaque quasi cedrum stringere dicitur, quia semel ejus in corde recepta tentatio, in cunctis quæ subsequenter intulerit velut ex jure dominatur. Hujus ergo Behemoth caput herba est, cauda cedrus, quia ex prima quidem suggestione blandiens substernitur, sed per usum vehementer invalescens, succrescente tentationis fine, roboratur. Superabile namque est omne quod initio suggerit, sed inde sequitur, quod vinci vix possit. Prius enim quasi consulens blanda ad animum loquitur; sed cum semel dentem delectationis infixerit, violenta post consuetudine pene insolubiliter innodatur. Unde et bene stringere caudam dicitur. Dente enim vulnerat, A cauda ligat, quia suggestione prima percutit, sed percussam mentem, ne evadere valeat, invalescente fine tentationis, astringit. Quia enim peccatum tribus modis admittitur, cum videlicet serpentis suggestione, carnis delectatione, spiritus consensione perpetratur, Behemoth iste, prius illicita suggerens, linguam exerit; post, ad delectationem pertrahens, dentem figit; ad extremum vero, per consensionem possidens, caudam stringit. Hinc est enim quod nonnulli peccata longo usu perpetrata in semetipsis ipsi reprehendunt, atque hæc ex judicio fugiunt, sed vitare opere nec decertantes possunt, quia dum Behemoth istius caput non conterunt, plerumque cauda et nolentes ligantur. Quæ contra eos cedri more induruit, quia a blanda voluptate exordii usque ad violentiam retentionis excrevit. Dicatur ergo : *Stringit caudam suam quasi cedrum*, ut tanto quisque debeat initia tentationis fugere, quanto finem ejus intelligit citius solvi non posse.

[*Vet. XVIII.*] 34. *Diabolus cum vitæ finis imminet, tunc graviores tentationes suggerit.* — Sciendum quoque est quod plerumque eis quos ceperit tunc graviores culpas ingerit, cum præsentis vitæ termino illos propinquare cognoscit; et quo se consummaturum tentationem considerat, eo eis iniquitatum pondera graviora coacervat. Behemoth igitur caudam suam quasi cedrum stringit, quia quos per prava initia ceperit, ad finem deteriores reddit, ut tentamenta ejus quo citius cessatura sunt, eo valentius compleantur. Quia enim suis pœnis eorum satagit C æquare supplicium, **1065** in eis ardentius ante mortem nititur omne exaggerare peccatum. Plerumque vero Behemoth iste jam cor male subditum possidet, sed tamen divina illum gratia repellit, et manus misericordiæ ejicit, quem ad se captiva voluntas introduxit. Cumque a corde expellitur, acriores infigere iniquitatum stimulos conatur, ut eos tentationum fluctus mens ab illo impugnata sentiat, quos etiam possessa nesciebat. Quod bene in Evangelio exprimitur, cum exire ab homine immundus spiritus Domino jubente narratur. Nam cum dæmoniacus puer fuisset oblatus, scriptum est : *Comminatus est Jesus spiritui immundo, dicens : Surde et mute spiritus, ego tibi præcipio, exi ab eo, et amplius ne introeas in eum. Et exclamans, et multum discerpens eum,* D *exivit ab eo* (*Marc.* IX, 24). Ecce eum non discerpserat cum tenebat, exiens discerpsit, quia nimirum tunc pejus cogitationes mentis dilaniat, [d] cum jam egressui divina virtute compulsus appropinquat. Et quem mutus possederat, cum clamoribus deserebat, quia plerumque cum possidet, minora tentamenta irrogat; cum vero de corde pellitur, acriori infestatione perturbat. Bene itaque dicitur : *Stringit caudam suam quasi cedrum*, quia et [e] cor possidens

[a] Ed., *eo nequius incidit*. Expressimus Mss. lectionem, sc. Ebroic. aliorumque Norm., Turon., Vindoc., Germ., Laud., Val. Cl. et Corb. Germ., in quo legitur *infirmus quisque*, pro *infirmius*.

[b] Germ., Vindoc., Ebroic. aliique Norm., *distringere*.

[c] Pratel. et duo Germ., *quippe*.

[d] Duo Germ., *cum jam egressus sui*. Editi, *cum jam termino egressus sui divina*. Secuti sumus Mss. Turon., Vindoc., Laud., Ebroic. aliosque Norm.

[e] Laud., Corb. Germ. ac Val. Cl., *corpus possidens*.

semper in malitia ex posterioribus crescit, et cor deserens vehementioribus cogitationum stimulis percutit. [*Rec. XVII.*] Adhuc autem Behemoth istius mira pietate conditoris astutiora argumenta panduntur, cum subditur :

CAPUT XX.

Ibid.—*Nervi testiculorum ejus perplexi sunt.*

36. *Peccata ita implicata sunt, ut dum unum vitatur, fere semper labamur in aliud. Tribus ordinibus constat Ecclesia.*—Nervi testiculorum ejus sunt pestifera argumenta machinationum (*Dist.* 13, *can.* 2). Per ipsa quippe calliditatis suæ [a] vires erigit, et fluxa mortalium corda corrumpit [b]. Testiculi ejus sunt suggestiones pravæ, quibus in mentis corruptione fervescit, atque in construprata anima iniqui operis prolem gignit. Sed horum testiculorum nervi perplexi sunt, quia suggestionum illius argumenta implicatis inventionibus illigantur, ut plerosque ita peccare faciant, quatenus si fortasse peccatum fugere appetant, hoc [c] sine alio peccati laqueo non evadant; et culpam faciant dum vitant, ac nequaquam se ab una valeant solvere, nisi in alia consentiant [d] ligari. [*Vet. XIX.*] Quod melius ostendimus, si qua ex conversatione hominum illigationis hujus exempla proferamus. Quia vero in tribus ordinibus sancta Ecclesia constat, conjugatorum videlicet, continentium, atque rectorum ; unde et Ezechiel tres viros liberatos vidit, videlicet Noe, Daniel, et Job (*Ezech.* XIV, 14, *seq.*) ; et in Evangelio Dominus dum alios in agro, alios in lecto, atque esse in molendino alios perhibet (*Luc.* XVII, 34, 35), tres procul dubio in Ecclesia ordines ostendit ; liquido satisfacimus, si singula ex singulis exquiramus.

36. *Tentationes sæculo militantium.* — Ecce enim quidam dum mundi hujus amicitias appetit, cuilibet alteri similem sibi vitam ducenti quod secreta illius omni silentio contegat se jurejurando constringit ; sed is cui juratum est adulterium perpetrare cognoscitur, ita ut etiam maritum adulteræ occidere conetur. Is autem qui jusjurandum præbuit ad mentem revertitur, et **1066** diversis hinc inde cogitationibus impugnatur, atque hoc silere formidat, ne silendo, adulterii simul et homicidii particeps fiat ; et prodere trepidat, ne reatu se perjurii obstringat. Perplexis ergo testiculorum nervis ligatus est, quia in quamlibet partem declinet, metuit ne a transgressionis [e] contagio liber non sit.

37. *Deo servire per obedientiam ambientium, prælatorum.* — Alius cuncta quæ mundi sunt deserens, atque per omnia frangere proprias voluntates quærens, alieno se subdere regimini appetit, sed eum qui sibi apud Deum præesse debeat minus cauta inquisitione

A discernit. Cui fortasse is qui sine judicio eligitur, cum præesse jam cœperit, [f] agi quæ Dei sunt prohibet, quæ mundi sunt jubet. Pensans itaque subditus vel quæ sit culpa inobedientiæ, vel quod contagium sæcularis vitæ, et obedire trepidat, et non obedire formidat, ne aut obediens Deum in suis præceptis deserat, aut rursum non obediens Deum in electo priore contemnat ; et aut, illicitis obtemperans, hoc quod pro Deo appetit contra Deum exerceat, aut rursum, non obtemperans, eum quem suum judicem quæsierat suo judicio supponat. Aperte ergo iste per indiscretionis suæ vitium perplexis testiculorum nervis astringitur, quia aut obtemperans, aut certe non obtemperans, in culpa transgressionis ligatur. Studebat proprias voluntates frangere, et curat eas

B etiam contempto priore solidare. Decrevit mundum funditus relinquere, et ad mundi curas vel ex aliena voluntate compellitur redire. Perplexi itaque nervi sunt, cum sic nos argumenta hostis illigant, ut culparum nodi quo quæruntur solvi, durius astringant.

38. Alius pensare pondus honoris ecclesiastici negligens, ad locum regiminis præmiis ascendit. Sed quia omne quod hic eminet plus mœroribus afficitur quam honoribus gaudet, dum cor tribulationibus premitur, ad memoriam culpa revocatur, doletque se ad laborem cum culpa pervenisse, et quam sit iniquum quod admiserit [g] ex ipsa fractus difficultate agnoscit. Reum igitur se cum impensis præmiis agnoscens, vult adeptæ sublimitatis locum deserere, sed timet ne gravius delictum sit suscepti gregis

C custodiam reliquisse ; vult suscepti gregis curam gerere, sed formidat ne deterior culpa sit regimina pastoralis gratiæ empta possidere. Per honoris ergo ambitum ligatum culpa hinc inde se conspicit. Esse quippe sine reatu criminis neutrum videt, si aut susceptus semel grex relinquatur, aut rursum sacra actio sæculariter empta teneatur. Undique metuit, et suspectus latus omne pertimescit, ne aut stans in empto regimine non digne lugeat, [h] quod non etiam deserens emendat ; aut certe regimen deserens, dum aliud flere nititur, rursus aliud de ipsa gregis destitutione committat. Quia ergo Behemoth iste ita inexplicabilibus nodis ligat, ut plerumque mens in dubium adducta, unde se a culpa solvere nititur, inde in culpa arctius astringatur, recte dicitur :

D *Nervi testiculorum ejus perplexi sunt.* Argumenta namque machinationum ejus quasi quo laxantur **1067** ut relinquant, eo magis implicantur ut teneant.

[*Vet. XX.*] 39. *Ubi nullus evadendi sine peccato patet aditus, quid agendum. Conjugatorum concubitus pro explenda libidine culpæ non expers.* — Est tamen

[a] Ita Mss. Germ., Turon., Vindoc., Laud., Norm., etc. Corb. Germ., *egerit.* Editi vero, *vires exerit.*
[b] Duo Germ., Laud. et Vindoc., *Testes ejus sunt.*
[c] Gratianus, loco indicato, *sine aliquo.*
[d] Grat., ibid., *se ligari.*
[e] Ibid., Gratianus, *contagione.*
[f] Idem, ibid., *agere.*
[g] Gilot., Gussanv. et alii, *ex ipsa fructus difficultate.* Quem locum restituimus ex Mss. Norm., Vindoc., Laud., duob. Germ., etc., atque ex vet. Edit.
[h] Locum hunc obscurum sic intellige, ac si diceret : *quod etiam regimen deserens, culpam non emendat.* In Gilot. et aliquibus ita legitur : *quod non etiam deserens, dum aliud emendat, aut certe regimen deserens flere nititur.* Quibus nihil obscurius. Lectioni nostræ suffragantur Mss. Turon., Vindoc., duo Germ., Norm., etc.

quod ad destruendas ejus versutias utiliter fiat, ut dum mens inter minora et maxima peccata constringitur, si omnino nullus sine peccato evadendi aditus patet, minora semper eligantur, quia et qui murorum undique ambitu ne fugiat clauditur, ibi se in fugam præcipitat, ubi brevior murus invenitur. Et Paulus dum quosdam in Ecclesia incontinentes aspiceret, concessit minima, ut majora declinarent, dicens: *Propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat* (*I Cor.* VII, 2). Et quia tunc solum conjuges in admistione sine culpa sunt cum non pro explenda libidine, sed pro suscipienda prole miscentur, ut hoc etiam quod concesserat sine culpa, quamvis minima, non esse monstraret, illico adjunxit: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium* (*Ibid.*, 6). Non enim est sine vitio quod ignoscitur, B et non præcipitur. Peccatum profecto vidit, quod posse [a] indulgere prævidit. Sed cum in dubiis constringimur, utiliter minimis subdimur, ne in magnis sine venia peccemus. Itaque plerumque nervorum Behemoth istius perplexitas solvitur dum ad virtutes maximas per commissa minora transitur. Sequitur:

CAPUT XXI.

VERS. 13. — *Ossa ejus sicut fistulæ æris.*

40. *Quantum ex astutis diaboli consiliis periculum immineat.* — Quid per ossa Behemoth istius, nisi consilia designantur? Nam sicut in ossibus positio corporis roburque subsistit, ita in fraudulentis consiliis tota se ejus malitia erigit. Neque enim vi quempiam premit, sed calliditate pestiferæ persuasionis C interficit. Et rursum, sicut ossa quæ irrigant medullæ confortant, ita ejus consilia per spiritalis naturæ potentiam infusa ingenii subtilitas roborat. Hoc vero testiculi ejus ab ossibus, id est suggestiones a consiliis, distant, quod per illas aperte noxia inserit, per hæc autem quasi ex bono consulens ad culpam trahit, per illas pugnando superat, per hæc velut consulendo supplantat. Unde et bene ejus ossa, id est hæc eadem consilia, æris fistulis comparantur. Æris quippe fistulæ sonoris aptari cantibus solent, quæ admotæ auribus dum blandum carmen subtiliter concinunt, interiora mentis in exteriora delectationis trahunt; et dum dulce est quod auribus sonant, virilitatem cordis in voluptatis fluxu debilitant. Cumque D auditus ad delectationem trahitur, sensus a statu suæ fortitudinis enervatur. Ita quoque astuta ejus consilia dum quasi [b] blanda provisione consulunt, cor a forti intentione invertunt; et dum dulcia resonant, ad noxia inclinant. Quasi ergo æris fistulæ sunt, quæ dum libenter audiuntur, ab interna intentione animum in exterioris vitæ delectationem dejiciunt. Hoc enim Behemoth iste magnopere ad exsequendam deceptionem satagit, ut dum perversitatis suæ consilium quasi utile ostendit, suaviter valeat sonare A quod dicit, quatenus et ostensa utilitate mentem mulceat, et abscondita iniquitate corrumpat.

[*Vet.* XXI.] 41. *Exemplis palam fit. Qua arte divitiis acquirendis insudare suadeat.* — Quæ apertius in cunctis ostendimus, si pauca breviter consiliorum ejus argumenta pandamus. Ecce enim quidam rebus contentus propriis, decrevit nullis mundi hujus occupationibus implicari, valde formidans quietis suæ commoda perdere, et valde despiciens cum peccatis lucra cumulare. **1068** Ad hunc hostis callidus veniens, ut intentionem bonæ devotionis subruat, quasi utilitatis consilium subministrat, dicens: Ea quidem [c] quæ habes, in præsenti sufficiunt, sed his deficientibus quid acturus es? Si enim post hæc nulla providentur, adsunt quæ ad præsens impendenda sunt B filiis, sed tamen paranda sunt quæ serventur. Deesse potest citius etiam quod adest, si sollicitudo provida cesset parare quod deest. An non et terrena potest actio peragi, et tamen in actione culpa declinari, quatenus et exteriora stipendia præbeat, et tamen internam rectitudinem non inflectat? Hæc interim blandiens insinuat, et seorsum jam in negotio terreno quod providet peccati laqueos occultat. Ossa itaque ejus sicut fistulæ æris sunt, quia perniciosa ejus consilia auditori suo consulentis vocis suavitate blandiuntur.

42. *Et mundo nuntium remittere meditantem avertat.* — Alius quoque non solum decrevit terrena C commoda non quærere, sed etiam cunctis quæ possidet renuntiare ut in discipulatu cœlestis magisterii tanto se liberior exerceat, quanto et expeditior redditus, ea quæ possidentem premere poterant deserens calcat. Hujus cor hostis insidians occulta suggestione alloquitur, dicens: Unde hæc temeritatis tantæ surrexit audacia, ut credere audeas quod omnia relinquendo subsistas? Aliter te creator condidit, atque aliter tu teipsum disponis; valentiorem te robustioremque faceret, si sequi te sua vestigia cum inopiæ necessitate voluisset. An non plerique et terrena patrimonia nequaquam deserunt, et tamen ex his per misericordiæ opera supernæ sortis bona æterna mercantur? Hæc blandiens suggerit, seorsum vero in eisdem rebus quas retinere admonet ante retinentis oculos delectationes pestiferas decipiens apponit, quatenus seductum cor [d] ad blandimenta exteriora D pertrahat, et intima perfectionis vota pervertat. Ossa itaque ejus sicut fistulæ æris sunt, quia dolosa ejus consilia dum blandum ex exterioribus sonum reddunt, perniciosum dispendium de interioribus ingerunt.

43. *Maxime si ad monasticæ perfectionis culmen tendat.* — Alius, [e] relictis omnibus quæ exterius possederat, ut ordinem sublimioris discipulatus apprehendat, etiam intimas frangere voluntates parat, ut rectioribus se alterius voluntatibus subdens, non

[a] Pratel. et Corb. Germ., *indulgeri*.
[b] Ebroic. aliique Norm., *blanda persuasione*. Vetus Ed. Basil., *blanda promissione*.
[c] Duo Germ. et Ebroic. cum al. Norm., *quæ sunt*.

[d] Laud., Turon. et duo Germ. *ad blanda exteriora*.
[e] Laud., *rejectis*.

solum pravis desideriis, sed ad perfectionis cumulum etiam in bonis votis sibimetipsi renuntiet, et cuncta quæ sibi agenda sunt ex alieno arbitrio observet. Hunc hostis callidus tanto mollius alloquitur, quanto [a] ab excelsiori loco dejicere ardentius conatur, moxque virulenta suggestione blandiens, dicit : O quanta per temetipsum miranda agere poteris ; si nequaquam te judicio alterius subdis ! Cur profectum tuum sub studio meliorationis imminuis? Cur intentionis tuæ bonum, dum ultra quam necesse est extendere niteris, frangis ? Quæ enim dum voluntate propria usus es, perversa perpetrasti ? Qui ergo tibi plene ad bene vivendum sufficis, alienum super te judicium cur requiris ? Hæc blandiens intimat ; seorsum vero in voluntatibus ejus propriis exercendæ superbiæ causas parat ; et dum laudat cor de interna rectitudine, investigat callide ubi subruat in pravitate. Ossa itaque ejus sicut fistulæ æris sunt ; quia clandestina ejus consilia unde quasi animum blanda delectant, **1069** inde perniciosa a recta intentione dissipant.

44. *Quomodo ab officiis charitatis avocare student.* — Alius fractis [b] plene voluntatibus suis, multa jam vetusti hominis vitia et mutatione vitæ, et lamentatione pœnitentiæ [c] correxit ; et tanto majori zelo contra aliena peccata accenditur, quanto sibimetipsi funditus mortuus, iniquitatibus propriis non tenetur. Hunc hostis callidus, quia zelo justitiæ etiam cæteris prodesse cognoscit, quasi prospera consulentibus verbis impetit, dicens : Quid te ad aliena curanda dilatas ? Utinam tua considerare convalescas. An non perpendis quia cum ad aliena extenderis, erga ea curanda quæ tua sunt minor inveniris ? Et quid prodest alieni vulneris cruorem tergere, et putredinem proprii negligendo dilatare ? Hæc dum quasi consulens dicit, zelum charitatis [d] adimit, et omne bonum quod prodire ex charitate poterat, gladio subintroducti torporis exstinguit. Si enim proximos sicut nosmetipsos diligere præcipimur (*Matth.* XIX, 19 ; XXII, 39), dignum est ut sic eorum zelo contra vitia, sicut et nostro, flagremus. Quia igitur dum suaviter consulit, mentem ab intentione propria alienam reddit, recte dicitur : *Ossa ejus sicut fistulæ æris.* Quando enim per fraudulenta consilia audientis animo blandum sonat, quasi cum fistula æris cantat, ut unde mulcet, inde decipiat [*Vet.* XXII]. Sed Behemoth iste valde mollius certamen movet, quando se in insidiis sub prætextu infirmitatis exercet. Tunc autem duriores tentationes excitat, quando ante tentati oculos iniquitatis laqueos sub specie virtutis occultat. Unde et recte subjungitur :

CAPUT XXII.

VERS. 13. — *Cartilago ejus quasi laminæ ferreæ.*

45. *Duriores tentationes excitat cum laqueos sub specie virtutis occultat.* — Quid enim per cartilaginem, A nisi simulatio ejus accipitur? Cartilago namque ossis ostendit speciem, sed ossis non habet firmitatem. Et sunt nonnulla vitia quæ ostendunt in se rectitudinis speciem, sed ex pravitatis prodeunt infirmitate. Hostis enim nostri malitia tanta se arte palliat, ut plerumque ante deceptæ mentis oculos culpas virtutes fingat, ut inde quisque quasi exspectet præmia, unde dignus est æterna invenire tormenta. Plerumque enim in ulciscendis vitiis crudelitas agitur, et justitia putatur, atque immoderata ira justi zeli meritum creditur; et cum a distortis moribus peccantes dirigi caute debeant, violenta inflexione franguntur. Plerumque dissoluta remissio quasi mansuetudo ac pietas habetur; et dum plus quam decet delinquentibus temporaliter parcitur, B ad æterna supplicia crudeliter reservantur. Nonnunquam effusio misericordia creditur, et dum male servare culpa sit, pejus spargi quod acceptum est non timetur. Nonnunquam tenacia parcitas putatur, et cum grave sit vitium non tribuere, virtus creditur accepta retinere. Sæpe malorum pertinacia constantia dicitur, et dum mens a pravitate sua flecti non patitur, quasi ex recti defensione gloriatur. Sæpe inconstantia quasi tractabilitas habetur, et quo quisque fidem integram nulli servat, eo amicum se hominibus æstimat. Aliquando timor incompetens humilitas creditur, et cum temporali formidine pressus quisque [e] a defensione veritatis tacet, arbitratur quod juxta Dei ordinem hominem se [f] potioribus exhibeat. **1070** Aliquando vocis superbia veri li- C bertas æstimatur, et cum per elationem veritati contradicitur, loquendi procacitas veritatis defensio putatur. Plerumque pigritia quasi continentia quietis attenditur, et cum gravis culpæ sit recta studiose non agere, magnæ virtutis meritum creditur a prava tantum actione cessare. Plerumque inquietudo spiritus, vigilans sollicitudo nominatur; et cum quietem quisque non tolerat, agendo quæ appetit, virtuti debitæ implere se exercitium putat. Sæpe ad ea quæ agenda sunt incauta præcipitatio laudandi studii fervor creditur; et cum desideratum bonum intempestiva actione corrumpitur, eo agi melius quo celerius æstimatur. Sæpe accelerandi boni tarditas consilium putatur; et cum exspectatur ut ex [g] retractatione proficiat, hoc insidians mora supplantat D [*Vet.* XXIII]. Igitur cum culpa velut virtus aspicitur, necessario pensandum est quia tanto tardius mens vitium suum deserit, quanto hoc quod perpetrat, non erubescit; et tanto mens tardius vitium deserit, quanto, per virtutis speciem decepta, præmiorum etiam de eo retributionem quærit. Facile autem culpa corrigitur quæ et erubescitur quia esse culpa sentitur. Quia itaque error cum virtus creditur difficilius emendatur, recte dicitur : *Cartilago ejus quasi laminæ ferreæ.* Behemoth enim iste quo

[a] Sic Mss. nostri. Editi vero, *ab excellentiori loco.*
[b] Duo Angl., *pene.*
[c] Ebroic. aliique Norm., Laud., duo Germ. et al., *excoxit.*
[d] Ebroic., *amittit.*

[e] Editi, *ad defensionem.* Melius in Vindoc., Laud., Norm., duob. Germ., quos sequimur, *a defensione.*
[f] Turon., *potentioribus.*
[g] Pra[illegible]l., Laud., duo Germ., Val. Cl., *tractatione.* Vet. Ed. Paris. et Basil., *ex tractione.*

sub prætextu boni calliditatem suam fraudulentius exhibet, eo in culpa mentem durius tenet.

46. *Qui viam sanctitatis appetunt, aliquando in errorem lapsi, tardius emendantur. Frigidis mentibus frigidiores fiunt.* — Hinc est quod nonnunquam hi qui viam sanctitatis appetunt in errorem lapsi tardius emendantur. Rectum quippe æstimant esse quod agunt, et sicut excolendæ virtuti, sic vitio perseverantiam jungunt. Rectum existimant quod agunt, et idcirco suo judicio enixius serviunt. Unde bene Jeremias cum diceret : *Candidiores Nazaræi ejus nive, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores; denigrata est super carbones facies eorum, et non sunt cogniti in plateis*, illico adjunxit : *Adhæsit cutis eorum ossibus, aruit, et facta est quasi lignum* (*Thren.* IV, 7). Quid enim Nazaræorum nomine, nisi abstinentium et continentium vita signatur, quæ nive et lacte nitidior dicitur? Nix enim ex aqua congelascit quæ desuper venit, lac autem ex carne exprimitur quæ in inferioribus nutritur. Quid ergo per nivem nisi candor vitæ cœlestis, quid per lac nisi temporalis dispensationis administratio demonstratur? Et quia plerumque continentes viri in Ecclesia tam mira opera faciunt, ut ab eis multi qui cœlestem vitam tenuerunt, multi qui terrena bene dispensaverunt, superari videantur, et candidiores nive, et nitidiores lacte referuntur. Qui etiam, quia per fervorem spiritus, antiquorum ac fortium patrum nonnunquam vincere vitam videntur, recte subjungitur : *Rubicundiores ebore antiquo.* Dum enim [a] ruboris nomen imprimitur, sancti desiderii flamma signatur. Ebur vero esse os magnorum animalium non ignoramus. Ebore itaque antiquo rubicundiores sunt, quia sæpe ante humanos oculos nonnullis præcedentibus patribus [b] studii ferventioris existunt. De quibus ut totum simul ostendatur, adjungitur : *Sapphiro pulchriores.* Ætherei quippe coloris est sapphirus. Et quia præcedentes multos, atque ad superna tendentes per cœlestem conversationem **1071** videntur vincere, narrantur sapphiro pulchriores exstitisse. Sed plerumque dum virtutum copia etiam plus quam expedit prosperatur, in quamdam sui fiduciam mens adducitur, et decepta præsumptione propria, repente peccato subripiente fuscatur; unde recte subjungitur : *Denigrata est super carbones facies eorum.* Nigri enim post candorem fiunt, quia, amissa Dei justitia, cum de se præsumunt, in ea etiam quæ non intelligunt, peccata dilabuntur; et quia post amoris ignem ad frigus torporis veniunt, exstinctis carbonibus ex comparatione, præferuntur. Nonnunquam enim dum timorem Dei per sui fiduciam deserunt, etiam frigidis mentibus frigidiores fiunt. De quibus recte subjungitur : *Non sunt cogniti in plateis.* Platea quippe sermonis Græci ratione pro latitudine dicitur. Quid vero est humanæ menti angustius quam voluntates proprias frangere? De qua fractione Veritas dicit : *Intrate per angustam portam* (*Matth.* VII, 13). Quid autem latius quam nullis propriis [c] voluntatibus reluctari, et quaquaversum impulsus arbitrii duxerit se sine retractione diffundere? Qui ergo per fiduciam sanctitatis postposito meliorum judicio [d] se sequuntur, quasi per plateas pergunt. Sed non sunt cogniti in plateis, quia de vita sua aliud ostenderant quando frangendo voluntates proprias in angusto se calle retinebant. Et bene additur : *Adhæsit cutis eorum ossibus.* Quid in osse nisi duritia fortitudinis, quid in cute nisi mollities exprimitur infirmitatis? Cutis ergo eorum adhærere ossibus dicitur, quia ab eis prava sentientibus infirmitas vitii duritia virtutis putatur. Infirma enim sunt quæ faciunt, sed, elationis fiducia decepti, fortibus ea suspicionibus jungunt, et quo de se magna sentiunt, eo de sua nequitia emendari contemnunt. Unde et recte adjungitur : *Aruit et facta est quasi lignum.* Culpa quippe eorum tanto insensibilior redditur, quanto apud eos etiam laudabilis habetur. Quam recte aridam asserit, quia nulla sui [e] cogitatione viridescit. Quod ergo apud Jeremiam per infirmitatem cutis, hoc apud beatum Job per fragilitatem dicitur cartilago; et quod illic ossa per duritiam, hoc hic laminæ ferreæ esse memorantur. [*Vet. XXIV.*] Sed Behemoth iste, qui per membra sua extremo tempore contra electos Dei tanta se arte iniquitatis exercet, qui etiam per semetipsum ad decipiendas mentes in tanta insidiarum tergiversatione se exhibet, cujus naturæ, cujus sit conditionis audiamus. Neque enim tam mira [f] vel in maligna operatione posset, si non ex magna conditione subsisteret. Unde et mox mira pietate Dominus, ac si causas tantæ astutiæ tantæque fortitudinis redderet, adjunxit, dicens :

CAPUT XXIII [*Rec. XVIII*].

VERS. 14. — *Ipse est principium viarum Dei.*

47. *Prima et nobilior creatura fuit angelus qui cecidit.* — Velut si aperte diceret : Idcirco ad tam multa fortiter sufficit, quia in natura rerum hunc creando per substantiam conditor primum fecit. Quid enim vias Dei, nisi ejus actiones accipimus? De quibus per prophetam dicit : *Non enim sunt viæ meæ sicut viæ vestræ* (*Isai.* LV, 8). Et principium viarum Dei Behemoth dicitur (*De pœnit., dist.* 2, *c.* 44), quia nimirum cum cuncta creans ageret, hunc primum condidit, quem reliquis angelis eminentiorem fecit. Hujus primatus eminentiam conspicit propheta cum dicit : *Cedri* **1072** *non fuerunt altiores illo in paradiso Dei; abietes non adæquaverunt summitatem ejus; platani non fuerunt* [g] *æquæ frondibus illius; omne lignum paradisi Dei non est assimilatum illi et*

[a] Laud., *eboris.*
[b] Vindoc., Ebroic. aliique Norm. *studiis ferventiores.* Germ., *studii ferventiores.*
[c] Laud., *voluptatibus.*
[d] Corb. Germ. et Vindoc., *proprias voluntates sequuntur.*
[e] Duo Germ., Turon., Ebroic., cæterique Norm., *cognitione.*
[f] Ita duo Germ., Turon., Vindoc., Norm., Laud. et Val. Cl. Vulgati vero, *magna vel operari posset.*
[g] Apud Gratian., loco assignato, *æquales.*

pulchritudini ejus, quoniam speciosum fecit eum in A *multis condensisque frondibus* (*Ezech.* XXXI, 8, 9). [a] Qui namque accipi in cedris, abietibus et platanis possunt, nisi illa virtutum cœlestium proceræ celsitudinis agmina in æternæ lætitiæ viriditate plantata? Quæ quamvis excelsa sint condita, huic tamen nec prælata sunt, nec æquata. Qui speciosus factus in multis condensisque frondibus esse dicitur, quia prælatum cæteris legionibus, tanta illum species pulchriorem reddidit, [b] quanta et supposita angelorum multitudo decoravit. Ista arbor in paradiso Dei tot quasi condensas frondes habuit, quot sub se positas supernorum spirituum legiones attendit. Qui idcirco peccans sine venia damnatus est, quia magnus sine comparatione fuerat creatus. Hinc ei rursum per eumdem prophetam dicitur : *Tu signaculum si-* B *militudinis Dei, plenus sapientia et perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti* (*Ezech.* XXVIII, 12, 13). Multa enim de ejus magnitudine locuturus, primo verbo cuncta complexus est. Quid namque boni non habuit, si signaculum Dei similitudinis fuit? De sigillo quippe annuli talis similitudo imaginaliter exprimitur, qualis in sigillo eodem essentialiter habetur. Et licet homo ad similitudinem Dei creatus sit (*Genes.* I, 27), angelo tamen quasi majus aliquid tribuens, non eum ad similitudinem Dei conditum, sed ipsum signaculum Dei similitudinis dicit, ut quo subtilior est in natura, eo in illo similitudo Dei plenius credatur expressa.

[*Vet. XXV*]. 48. *Ejus primatus in novem angelorum ordines. Cherub quid significet.* — Hinc est quod C primatus ejus potentiam adhuc insinuans idem propheta, subjungit : *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum, sardius et topazius et jaspis, chrysolithus, onyx, et berillus, sapphirus, carbunculus et smaragdus* (*Ezech.* XXVIII, 13). Novem dixit [c] genera lapidum, quia nimirum novem sunt ordines angelorum. Nam cum per ipsa sacra eloquia angeli, archangeli, throni, dominationes, virtutes, principatus, potestates, cherubim, et seraphim, aperta narratione memorantur, quantæ sint supernorum civium distinctiones ostenditur. Quibus tamen Behemoth iste opertus fuisse describitur, quia eos quasi vestem ad ornatum suum habuit, quorum dum claritatem transcenderet, ex eorum comparatione clarior fuit. De cujus illic adhuc descriptione subjungit : *Aurum opus* D *decoris tui et foramina tua in die qua conditus es, præparata sunt* (*Ibid.*, 13). Aurum opus decoris ejus exstitit, quia sapientiæ claritate canduit, quam bene creatus accepit. Foramina vero idcirco in lapidibus fiunt, ut vinculati auro in ornamenti compositione jungantur, et nequaquam a se dissideant, quos interfusum aurum repletis foraminibus ligat. Hujus ergo lapidis in die conditionis suæ foramina præparata sunt, quia videlicet capax charitatis est conditus. Qua si repleri voluisset, stantibus angelis tanquam positis in regis ornamento lapidibus potuisset inhærere. Si enim charitatis auro sese penetrabilem præbuisset, sanctis angelis sociatus, in ornamento, ut diximus, regio lapis fixus maneret. Habuit ergo lapis iste foramina, **1073** sed per superbiæ vitium charitatis auro non sunt repleta. Nam quia idcirco ligantur auro ne cadant, idcirco iste cecidit, quia etiam perforatus manu artificis, amoris vinculis ligari contempsit. Nunc autem cæteri lapides, qui huic similiter fuerant perforati, penetrante se invicem charitate ligati sunt, atque hoc in munere, isto cadente, meruerunt ut nequaquam jam de ornamento regio cadendo solvantur. [d] Hujus principatus celsitudinem adhuc idem propheta intuens, adjungit : *Tu cherub extentus et protegens in monte sancto Dei, in medio lapidum ignitorum perfectus ambulasti* (*Ezech.* XXVIII, 14). Cherub quippe plenitudo scientiæ interpretatur; et idcirco iste Cherub dicitur, quia transcendisse cunctos scientia non dubitatur. Qui in medio ignitorum lapidum perfectus ambulavit, quia inter angelorum corda charitatis igne succensa, clarus gloria conditionis exstitit. Quem bene extentum ac protegentem dicit. Omne enim quod extenti protegimus, obumbramus. Et quia comparatione claritatis suæ cæterorum claritatem obumbrasse creditur, ipse extentus et protegens fuisse perhibetur. Reliquos enim quasi obumbrando operuit, qui eorum magnitudinem excellentia majore transcendit. Quod ergo illic speciosus in multis frondibus, quod illic signaculum similitudinis, quod illic cherub, quod illic protegens dicitur, hoc hic voce dominica Behemoth iste viarum Dei principium vocatur.

[*Vet. XXVI.*] 49. *Ex angeli casu discat homo non superbire.* — De quo idcirco tam mira in quibus fuit et quæ amisit insinuat ut territo homini ostendat quid ipse si superbiat de elationis suæ culpa passurus sit, si feriendo illi parcere noluit quem creando in gloriam tantæ claritatis elevavit. Consideret ergo homo quid elatus in terra mereatur, si et prælatus angelis angelus in cœlo prosternitur. Unde et bene per prophetam dicitur : *Inebriatus est in cœlo gladius meus* (*Isai.* XXXIV, 5). Ac si aperte diceret : Qua ira feriam superbos terræ perpendite, si ipsos etiam quos in cœlo juxta me condidi pro elationis vitio percutere non peperci? Tot itaque hostis antiqui virtutibus auditis, tanta conditionis ejus magnitudine cognita, quis non immensa formidine corruat? quis non desperationis percussione succumbat? Sed quia elationem nostram ostensa hostis nostri potentia reprimit, etiam infirmitatem nostram Dominus patefacta gratiæ suæ dispensatione fovet. Unde cum eum principium viarum suarum diceret, illico adjunxit :

CAPUT XXIV [*Rec. XIX*].

IBID. — *Qui fecit eum, applicavit gladium ejus.*

50. *Angeli apostatæ potentiam Deus coercet.* — Gladius quippe Behemoth istius ipsa nocendi malitia est Sed ab eo a quo bonus per naturam factus est, ejus

[a] Vindoc., *quid namque accipi... potest.*
[b] Gratian., *quanta ei supp*
[c] Vindoc., *nomina lapidum.*
[d] Vindoc., Pratel., aliique Norm., *ejus primatus.*

gladius applicatur, quia ejus malitia divina dispensatione restringitur, ne ferire tantum mentes hominum quantum appetit permittatur. Quia ergo hostis noster et multum potest, et minus percutit, ejus gladium pietas conditoris astringit, ut replicatus intra ejus conscientiam lateat, et ultra quam desuper juste disponitur, sese in mortes hominum ejus malitia non extendat. Quod igitur ad multa fortiter prævalet, hoc de principio magnæ conditionis potest, quod vero a quibusdam vincitur, ejus nimirum gladius ab auctore replicatur. **1074** Iste namque Behemoth, qui principium viarum Dei est, cum contra sanctum virum licentiam tentationis accepit, gentes movit, greges abstulit, ignem de cœlo deposuit, perturbato aere ventos excitavit, domum concutiens subruit, convivantes filios exstinxit, uxoris mentem in dolo pravæ suasionis [a] exercuit, mariti carnem inflictis vulneribus confodit (*Job.* I, 13, *seq.*); sed ejus gladius a conditore replicatur, cum dicitur : *Animam illius serva* (*Ibid.*, II, 6). Qui replicato gladio quantæ sit infirmitatis, evangelista testante describitur, quia nec manere in obsesso homine potuit, nec rursus invadere bruta animalia nisi jussus præsumpsit, dicens : *Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum* (*Matth.* VIII, 31). Malitiæ quippe ejus gladius quam sit replicatus ostenditur, cui si potestas summa licentiam non præberet, [b] nec grassari in porcorum gregem valeret. Quando ergo iste sua sponte nocere factis ad Dei imaginem hominibus audeat, de quo nimirum constat quod non jussus contingere nec porcos præsumat?

51. *Arii hæresis confutatur.* — Notandum quoque est quod dum viarum Dei principium Behemoth dicitur, vesanum dogma Arii aperta ratione dissipatur. Facturam quippe Dei Filium fatetur, et ecce Behemoth in factura rerum primus creatus ostenditur. Superest ergo ut Arius [c] aut non factum Filium prædicet, aut eum post Behemoth conditum stultus putet. Quia vero omne quod applicatur in semetipsum reducitur, recte applicatus Behemoth gladius dicitur. In semetipsam namque se ejus malitia decoquit, cum ad votum suum sese contra electorum vitam prohibita non exercet. Multos autem exigentibus meritis ferire [d] permittitur, ut cum Deum deserunt, damnato hosti famulentur. Ab electis vero eo valentius vincitur, quo soli auctori omnium humilius substernuntur. Quia igitur per hoc quod viarum Dei principium dicitur, [e] per hoc quod permittente Domino valde intolerabilis demonstratur, aperte cognoscimus cum quanto hoste pugnemus. Superest igitur ut unusquisque nostrum tanto se plenius auctori subjiciat, quanto contra se verius violentas adversarii vires pensat. Quid namque nos nisi pulvis sumus? Quid vero ille, nisi unus ex cœlestibus spiritibus, et, quod adhuc majus est, summus? Quid ergo de propria virtute audeat, quando contra angelorum principem pulvis pugnat? Sed quia supernorum spirituum conditor terrenum corpus assumpsit, recte jam superbientem angelum humilis pulvis vincit. Inhærendo quippe veræ fortitudini vires accipit, quas transfuga spiritus, cum semetipsum sequitur, amisit. Et dignum est ut vincatur a pulvere, qui fortem se credidit deserto creatore; ut superatus inveniat, quia defecit elatus. Valde autem anhelat sæviens, quod cum ipsum ima cruciant, homo ad summa conscendat; quod in illa celsitudine subvecta caro permanet, a qua tantus ipse spiritus sine fine projectus jacet. Sed loca mentium mutavit ordo meritorum. Sic sic superbia meruit dejici, sic humilitas exaltari, quatenus et cœlestis spiritus erigendo se tartarum toleret, et terra humilis sine termino super cœlos [f] regnet.

[a] Val. Cl., *exacuit.*
[b] Laud., Pratel., al. Norm. et duo Germ., *grassari nec in porcos valet.*
[c] In Gussanv., gravi errore, *aut factum.* Germ., *ut Arius filium prædicet*
[d] Laud., *nititur.*
[e] Laud., *quod per hoc mittente Deo.*
[f] Additur in Turon. *per omnia sæcula sæculorum. Amen.*

LIBER TRIGESIMUS TERTIUS.

Expositionem versus decimi quinti et reliquorum capitis XL, *nec non duodecim priorum cap.* XLI *exhibet, ubi variæ dæmonis artes deteguntur, doceturque prædestinatio gratuita, et cum libero arbitrio conciliatur.*

1075 [*Vet. et Rec. I.*] 1. *Superbi diabolo familiarius serviunt.*—Antiquo hosti, qui sub Behemoth nomine dominica voce describitur, superbi quique tanto familiarius serviunt, quanto hujus vitæ successibus apud semetipsos altius intumescunt. His namque cum gloria augetur elatio, cum elatione vero additur cura, hinc illucque animus tenditur, quia et desideria cum rebus crescunt. Cumque cogitationes innumeras quasi agri fenum proferunt, eisdem cogitationibus velut desiderato pabulo Behemoth istius famem pascunt. Unde nunc recte dicitur :

CAPUT PRIMUM.

VERS. 15. — *Huic montes herbas ferunt*

2. *Quid mons, quidve montes in sacra Scriptura significent.* — In Scriptura sacra cum numero singulari mons ponitur, aliquando incarnatus Dominus, aliquando sancta Ecclesia, aliquando testamentum Dei, aliquando apostata angelus, aliquando quilibet hæreticus designatur. Cum vero montes plurali numero nominantur, aliquando celsitudo apostolorum atque prophetarum, aliquando vero sæcularium potestatum tumor exprimitur. Mons namque Dominum designat,

sicut scriptum est : *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium* (*Isai.* II, 2). Mons quippe est in vertice montium incarnatus Dominus, transcendens celsitudinem prophetarum. Rursum per montem sancta designatur Ecclesia, sicut scriptum est : *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion* (*Psal.* CXXIV, 1). Sion namque speculatio dicitur, per quam scilicet speculationem contemplans Deum Ecclesia figuratur. Rursum per montem testamentum Dei exprimitur, sicut Habacuc ait : *Deus a Libano veniet, et sanctus de monte umbroso et condenso* (*Habac.* III, 3). Qui enim venturum se per testamenti sui paginas spopondit, quasi inde venit, unde velut sub promissione se tenuit. Quod videlicet testamentum bene mons umbrosus et condensus dicitur, quia spissis allegoriarum obscuritatibus opacatur. Rursum per montem angelus apostata designatur, sicut sub Babylonis regis specie de antiquo hoste prædicatoribus dicitur : *Super montem* [a] *caliginosum levate signum* (*Isai.* XIII, 2). Prædicatores quippe sancti super caliginosum montem signum elevant, quando contra Satanæ superbiam, qui sæpe sub nebula simulationis absconditur, virtutem crucis exaltant. Rursum per montem hæreticus quilibet exprimitur, sicut ex voce Ecclesiæ Psalmista ait : *In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montem sicut passer* (*Psal.* X, 1)? Cum enim fideli animæ unitate relicta, in tumenti doctrina confidere hæretici prædicatoris dicitur, deserto Domino quasi in montem transmigrare suadetur. Rursum per montes apostolorum atque prophetarum celsitudo designatur, sicut scriptum est : *Justitia tua sicut montes Dei* (*Psal.* XXXV, 7). Et voce Pauli dicitur : *Ut nos efficeremur justitia Dei in ipso* (*II Cor.* V, 21). Vel sicut iterum voce sperantis Ecclesiæ Psalmista ait : *Levavi* **1076** *oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi* (*Psal.* CXX, 1). Rursum per montes sæcularium potestatum tumor exprimitur, de quibus Psalmista ait : *Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini* (*Psal.* XCVI, 5); quia multi qui prius alta rigiditate tumuerant, Deo in carne apparente, magno sunt per pœnitentiam timore liquefacti. Vel sicut idem Propheta iterum dicit : *Ascendunt montes, et descendunt campi* (*Psal.* CIII, 8). Plerique enim persecutores Domini superbi contra eum veniunt, sed ab eo humiles revertuntur. Qui montes ascendunt per tumorem potentiæ, sed campi descendunt, plani videlicet facti per cognitionem culpæ.

[*Vers. II.*] 3. *Elati male operando dæmones alunt.* — Sed quia nonnulli in elationis suæ altitudine remanent, et ad divina obsequia flecti humiliter dedignantur, eo quod juxta desiderium antiqui hostis prava cogitare ac perpetrare non desinunt, recte hoc loco de Behemoth dicitur : *Huic montes ferunt herbas.* Elati namque sæculi huic Behemoth herbas ferunt, quia ex eo illum reficiunt, quod nequiter operantur. Huic Behemoth herbas ferunt, quia suas illi offerunt fluxas et lubricas voluptates. *Erunt enim*, ait Apostolus, *homines seipsos amantes* (*II Tim.* III, 2). Quorum descriptionem complexus est, dicens : *Voluptatum amatores magis quam Dei* (*Ibid.*, 4). Quæ est ergo herba montium, nisi voluptas fluxa, quæ ex corde gignitur superborum? Qui nisi Deum superbiendo contemnerent, nequaquam tot lubrica lasciviendo [b] perpetrarent. Quibus nimirum herbis iste Behemoth pascitur, quia in eis pœnam æternæ mortis [c] esuriens, eorum perditis moribus satiatur. Superbi enim hujus sæculi, etsi quando supernæ dispensationis ordine præpediti, ab expletione pravorum operum cessant, prava tamen in cogitatione multiplicant, modo ut se potentiores cæteris, rebus et honoribus ostendant, modo ut eamdem suam potentiam in studio alienæ læsionis exerceant, modo ut, lubricis motibus ducti, per levia se facta voluptatesque dissolvant. Qui dum rebus divinitus acceptis nequaquam recta, sed prava semper agere cogitant, quid aliud faciant, nisi suis contra Deum donis pugnant? Quid igitur Behemoth iste in superborum mentibus sua semper desideria recognoscit, quasi herbas in montibus invenit, quibus refectum suæ malitiæ ventrem tendit. Bene autem subditur :

CAPUT II [*Rec. II*].

[illegible] — *Omnes bestiæ agri* [d] *ludent ibi.*

4. *Ludus dæmonum est humanas mentes de vitio in vitium rotare.* — Quid per bestias nisi immundi spiritus, quid per agrum nisi præsens sæculum designatur? Unde de ipso malignorum spirituum principe contra Ephraim dicitur : *Bestia agri scindet eos* (*Osee* XIII, 8). Vel sicut Isaias ait : *Et mala bestia* [e] *non ascendet per eam* (*Isai.* XXXV, 9). Quia autem agri nomine mundus accipiatur, dominicus per Evangelium sermo testatur, qui ait : *Ager autem est mundus* (*Matth.* XIII, 38). Agri ergo bestiæ in herbis montium ludunt, **1077** quia projecta de superioribus [f] in hoc mundo dæmonia pravis superborum operibus delectantur. Bestiæ in herbis ludunt cum reprobi spiritus humana corda in illicitas cogitationes pertrahunt. An non immundis spiritibus ludere est mentes hominum ad imaginem Dei conditas, modo ficta promissione decipere, modo vacuis terroribus irridere, modo eis transitoria gaudia quasi mansura imprimere, modo mansuras pœnas quasi transitorias levigare? Harum procul dubio bestiarum illusionem pertimuerat, qui dicebat : *Deus meus, in te confido, non erubescam; neque irrideant me inimici mei* (*Psal.* XXIV, 2). Quia igitur superborum cor ad omne vitium sternitur, ut cuilibet maligno spiritui irruenti prava cogitatione præparetur, recte de herbis montium dicitur : *Omnes bestiæ agri ludent ibi.* Pro eo enim quod superbi quique nullum malum cogitando prætereunt, nulla est

[a] Gemet., duo Germ., Val. Cl. et pl., *caligosum*; et infra, *super caligosum*.
[b] Germ., Laudun., Ebroic. aliique Norm., *penetrarent*.
[c] Laud., *esuries*.
[d] Pratel, ac Utic., *ludunt*.
[e] Val. Cl., et duo Germ., *non transibit*.
[f] Al., *in hunc mundum*.

agri bestia, quæ non horum montium herbis satietur. Nam etsi quando carnis luxuriam fugiunt, interioris luxuriæ vitium de ipsa castitate gloriando committunt. Si quando nil avare exterius rapiunt, nequaquam ab illecebra avaritiæ mundi sunt, quia etsi res nullas ambiunt, favore tamen hominum laudem de continentia rapere conantur. Huic ergo Behemoth montes herbas ferunt, et omnes bestiæ agri ludunt ibi, quia in superborum corde quilibet malignus spiritus tanto latius pascitur, quanto et omne vitium de superbia generatur. [*Vet. III.*] Sed quia audivimus quid iste Behemoth comedat, nunc audiamus necesse est ubi interim per pravum suum desiderium requiescat. Sequitur :

CAPUT III [*Rec. III*].

VERS. 16. — *Sub umbra dormit in secreto calami, in locis humentibus.*

5. *Quid per umbram Scriptura intelligat.* — Obumbratio in sacro eloquio aliquando incarnatio Domini ponitur, vel mentis refrigerium a fervore carnalium cogitationum, unde appellatione umbræ ex superna protectione hoc ipsum refrigerium cordis insinuari solet. Aliquando vero umbra, recedente charitate, torpor frigidæ mentis accipitur. Nam quod dominica incarnatio servata veritate historiæ, obumbrationis appellatione signetur, angelicus sermo testatur, qui ad Mariam ait : *Virtus Altissimi obumbrabit tibi* (*Luc.* I, 35). Quia enim umbra non aliter exprimitur, nisi per lumen et corpus, virtus ei Altissimi obumbravit, quia in ejus utero lux incorporea corpus sumpsit. Ex qua videlicet obumbratione omne in se refrigerium mentis accepit. Rursum per umbram ex superna protectione refrigerium cordis exprimitur, sicut Psalmista ait : *Sub umbra alarum tuarum protege me* (*Psal.* XVI, 9). Vel sicut sponsa in Canticis canticorum adventum sponsi præstolata prænuntiat, dicens : *Sub umbra illius* [a] *quem desideraveram sedi* (*Cant.* II, 3). Ac si dicat : Ab æstu desideriorum carnalium sub adventus illius protectione requievi. Rursum per umbram recedente charitate, torpor frigidæ mentis exprimitur, sicut de peccante homine scriptum est, quia secutus est umbram (*Genes.* III). Calorem enim charitatis fugiens, veritatis solem homo deseruit, et sub umbra se interni frigoris abscondit. Unde et voce ejusdem Veritatis dicitur : [b] *Abundabit iniquitas, et refrigescet charitas multorum* (*Matth.* XXIV, 12). Unde **1078** primus homo post culpam inter arbores paradisi ad auram post meridiem absconsus invenitur (*Genes.* III, 8). Quia enim meridianum charitatis calorem perdiderat, jam sub peccati umbra quasi sub frigore auræ torpebat.

6. *Satanas in his quos frigidos facit, facile quasi sub umbra requiescit. In illis securus jacet.* — Iste igitur

A Behemoth quia in illis quasi quamdam requiem invenit, quos a veri solis ardore subtrahendo frigidos facit, sub umbra dormire perhibetur. Nonnunquam vero per umbram, si tamen cum adjectione mortis ponatur, vel mors carnis exprimitur, vel quilibet reprobi, qui antiqui hostis tenebras studio pravæ operationis imitantur. Unde voce martyrum per Psalmistam dicitur : *Humiliasti nos in loco afflictionis, et cooperuit nos umbra mortis* (*Psal.* XLIII, 20). Umbra enim mortis electos Dei [c] operit, cum mors carnis, quæ imago mortis æternæ est, ab hac eos vita disjungit, quia sicut illa animam a Deo, ita hæc ab anima separat corpus. Vel certe umbra eos mortis operit, quia de antiquo hoste scriptum est : [d] *Nomen illi mors* (*Apoc.* VI, 8). Umbra ergo mortis sunt omnes

B reprobi, quia illius nequitiam elationis imitantur; ejusque imaginem quasi umbram exprimunt, dum ejus in se malitiæ similitudinem trahunt. Qui electos Dei operiunt, dum contra illos in atrocitate persecutionis temporaliter convalescunt. Hoc autem loco umbra nequitiæ torpor accipitur, in qua iste Behemoth dormit, quia contra corda charitate calentia [e] sollicitus vigilat, in frigidis autem mentibus securus jacet. Dormire enim in sanctorum mentibus non potest, quia et si quando se in eis ad breve momentum collocat, ipse eum desideriorum cœlestium æstus fatigat, et quasi toties ut recedat pungitur, quoties ab eis amore intimo ad æterna suspiratur. Tantæ eum voces excitant, quantæ ex illorum mentibus sanctæ cogitationes ad cœlum clamant.

C Unde fit ut bonarum actionum armis territus, ac suspiriorum spiculis percussus fugiat, et ad corda reproborum frigida rediens, eam quam securus possideat malitiæ umbram quærat. Quæ ubi ab illo inveniatur ostenditur, cum protinus subinfertur : *In secreto calami.*

[*Vet. IV.*] 7. *Calami et arundinis variæ significationes in sacra Scriptura.* — In sacro eloquio calami vel arundinis appellatione aliquando verbum manens, aliquando doctorum peritia, aliquando mobilitas mentis, aliquando nitor gloriæ temporalis accipitur. Per calamum quippe Verbi æternitas designatur, cum voce Patris per Psalmistam dicitur : *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis* (*Psal.* XLIV, 2). Quia enim quod loquimur transit, quod scribimus perma-

D net, lingua Patris scribæ calamus dicitur, quia ab eo est Verbum [f] illi coæternum, ac sine transitu generatum. Rursum per calamum scriptorum doctrina exprimitur, sicut de sancta Ecclesia propheta pollicetur, dicens : *In cubilibus in quibus dracones prius habitabant, orietur viror calami et junci* (*Isai.* XXXV, 7). Qua nimirum sententia, sicut in hoc opere longe superius diximus (*Sup. lib.* XXIX, *n.* 51), per cala-

[a] Pratel., *quem desiderabam.* Laud., *quam desideravi.* Val. Cl., *quem desideravi.*

[b] Laud. et Val. Cl., *abundavit... refrigescit.*

[c] Editi etiam vet. cum duob. Mss. Germ., *opprimit.* Et inferius : *umbra eos mortis opprimit.* Legendum esse *operit* persuadetur tum ex sacræ Script. textu adducto, *et cooperuit nos;* tum ex Mss. Anglic., Norm., Vindoc., etc.

[d] Laud. et Val. Cl., *nomen illius.*

[e] Ebroic. aliique Norm., *sollicitius.... securius jacet.*

[f] Turon., Laud., Norm. et Germ., *illius.* Corb. Germ., *quia ab eo verbum illius... generatur.*

mum exprimitur doctrina scribentium, per juncum viriditas auditorum. Rursum per calamum, seu certe arundinem, mentis mobilitas designatur, sicut Judæorum turbis in Joannis laude a Domino dicitur: *Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam* (*Matth.* XI, 7)? ut videlicet **1079** [a] subintelligatur non. Joannes quippe arundo vento agitata non erat, quia ejus mentem Spiritu sancto solidam per diversas partes nullus linguarum flatus inclinabat. Rursum per calamum vel arundinem nitor gloriæ temporalis exprimitur, sicut de justis per Sapientiam dicitur: *Fulgebunt justi, et tanquam scintillæ in arundineto discurrent* (*Sap.* III, 7). Arundinetum namque vitam sæcularium appellat, qui more arundinum per temporalem gloriam foris quasi ad alta proficiunt, sed intus a soliditate veritatis inanescunt. Unde et Judæorum regnum calamo comparatur, cum per prophetam apparente in veritate carnis Domino dicitur: *Calamum quassatum* [b] *non confringet, et linum fumigans non exstinguet* (*Isai.* XLII, 3). Quid enim calami nomine, nisi Judaici populi temporale regnum denuntiat, [c] nitens quidem exterius, sed interius vacuum? Et quia in eodem populo genus jam regale defecerat, et regnum ejus alienigena possidebat, apte hoc idem regnum calamum quassatum vocat. Quid vero per linum, nisi ejus sacerdotium exprimitur, quod lineis nimirum vestibus utebatur? Quod quia in adventu Domini charitatis ardorem perdidit, quasi amisso jam igne fidei, non ardens, sed fumigans fuit. Incarnatus autem Dominus calamum quassatum non confregit, et linum fumigans non exstinxit, quia Judææ regnum, quod pene destructum jam fuerat, ejusque sacerdotium quod ignem fidei non tenebat, non potestate judicii perculit, sed cum patientiæ longanimitate toleravit.

8. ***Mentes sæcularium gloriæ temporali deditæ, arundini similes.*** — Hoc ergo loco quid aliud appellatione calami, nisi mentes sæcularium temporali gloriæ deditæ designantur? Qui tanto apud semetipsos intus inanescunt, quanto alti et nitidi exterius ostenduntur, quia dum ad exteriorem gloriam per superficiem defluunt, nulla intus firmitate solidantur. More quippe calami intus sunt quidem per fatuitatem vacui, sed foris per speciem et ostentationem pulchri; sed quanto ab eis exterior gloria studiosius quæritur, tanto eorum corda gravioribus cogitationum stimulis agitantur. Unde recte nunc Behemoth iste in secreto calami dormire perhibetur, quia quorum studia ad appetitum temporalis nitoris atque altitudinis commovet, [d] eorum corda tacitus tenet; et quasi ipse ibi quietus dormit, ubi eos quos possidet quiescere non permittit. Dum enim excedere cæteros [e] bonorum altitudine ambiunt, dum

A more calami per nitorem exterioris munditiæ justorum speciem, quasi solidarum arborum corticem, vincunt, in hoc quod ipsi interius vacui remanent, locum Behemoth isti, ubi apud se requiescere debeat, præbent. [*Vet. V.*] Unde et in Evangelio Dominus dicit quod spiritus exiens qui in locis aridis et inaquosis requiem non invenit, quia domum quam reliquerat vacuam scopisque mundatam reperit, hanc multiplicior intravit (*Matth.* XII, 43, *seq.*). Quia enim fluxa fit terra quæ infunditur, loca arentia atque inaquosa sunt corda justorum, quæ per disciplinæ fortitudinem ab omni carnalis concupiscentiæ humore siccantur. Unde hic quoque adhuc ubi Behemoth iste dormiat, demonstratur, cum protinus subditur: *In locis humentibus.*

B **1080** 9. *Carnales homines locis humidis similes. Diabolus hominibus per elationem vel per luxuriam dominatur.* — Loca enim humentia sunt terrenorum hominum mentes, quas humor carnalis concupiscentiæ, quia replet, fluidas facit. In quibus Behemoth iste iniquitatis suæ vestigia tanto altius imprimit, quanto in eisdem mentibus [f] pertransitus illius quasi in fluxa terra descendit. Loca quippe humentia sunt opera voluptuosa. Pes quippe in arida terra non labitur, fixus vero in lubrica vix tenetur. In locis ergo humentibus iter vitæ præsentis faciunt, qui in hac ad justitiam recti stare non possunt. In his itaque locis humentibus Behemoth dormit, quia in reproborum hominum lubrica operatione requiescit. Nonnulli vero loca humentia, membra genitalia suC spicantur. Quod si ita est, quid aperte aliud locis humentibus nisi luxuria designatur, ut et per calamum gloria superbiæ, et per loca humentia luxuria corporis exprimatur? Duo quippe hæc sunt vitia, quæ humano generi immaniter dominantur, unum videlicet spiritus, atque aliud carnis. Elatio namque spiritum erigit, luxuria carnem corrumpit. Antiquus itaque hostis humanum genus vel per elationem præcipue, vel per luxuriam premens, in secreto calami atque in locis humentibus dormit, quia hominem damnatum sub ditione suæ dominationis aut per elationem spiritus, aut per carnis corruptionem tenet. Quosdam vero in utroque possidet, quia cum eos superbiæ spiritus elevat, a tumore suæ altitudinis nec verecundia corruptionis inclinat. Sed nunquid conD tra hos intra sanctam Ecclesiam incessanter quotidie virtutum magistri non vigilant? Nunquid redarguere [g] voluptates infimas, et suadere gaudia patriæ cœlestis cessant? Sed pravorum mentes tanto obstinatius summa non audiunt, quanto arctius infimis inhæserunt. Quibus neque hoc sufficit, ut ipsi pereant, sed adhuc, quod est deterius, cum quoslibet argui emendarique conspiciunt, justorum increpationibus obnacius tenet.

[a] Germ., Laud. et Val. Cl., *subintelligatur; Joannes quippe arundo*, etc.

[b] Iidem et Corb. Germ., *non conteret*.

[c] Al., *virens*, ut legitur in Ed. etiam antiquioribus, non autem in Mss. nostris.

[d] Ita Mss., duo Germ., Anglic., Norm., Vindoc., Laud., Val. Cl., Longip. Editi vero, *eorum corda tenacius tenet*.

[e] Laud., duo Germ. et Val. Cl., *honorum*.

[f] Longip., *pes transitus*. Quam diversam lectionem annotavit Gussanv. Huic favent sequentia: *pes quippe*, etc.

[g] Turon., *voluptates infirmas*. Unus Ebroic., *voluntates infimas*.

vant, ne saltem alii corrigantur. Unde et bene subditur :

CAPUT IV [*Rec. IV*].

VERS. 17. — *Protegunt umbræ umbram ejus.*

10. *Umbræ sunt diaboli peccatores qui se invicem protegunt. Crimen dum defenditur, augetur.* — Umbræ quippe sunt diaboli, omnes iniqui : qui dum imitationi iniquitatis ejus inserviunt, quasi ab ejus corpore imaginis speciem trahunt. Sicut autem umbræ ejus sunt pluraliter reprobi, ita singulariter umbra ejus est unusquisque peccator. Sed dum doctrinæ justorum mali contradicunt, dum ab eis iniquum quemlibet corrigi non permittunt, umbræ Behemoth istius umbram ejus protegunt, quia peccatores quique in quo sibi male sunt conscii, in eo et alium peccantem defendunt. Umbræ umbram ejus protegunt, dum nequissimorum facta nequiores perversis patrociniis tuentur. Quod hoc nimirum studio faciunt, ne dum culpa in qua et ipsi obligati sunt, in aliis corrigitur, ad ipsos quandoque veniatur. Se igitur tegunt dum alios protegunt, quia suam vitam inde prævident impeti, unde alios considerant libera correptione confundi. Sicque fit ut summa crimina dum defenditur augeatur, et uniuscujusque nequitia eo sit ad perpetrandum facilis, quo difficilis ad puniendum. Scelera quippe peccantium tanto majora incrementa percipiunt, quanto per defensionem potentium diu inulta tolerantur. Sed **1081** tales quique seu extra, seu intra sanctam Ecclesiam esse videantur, tanto se [a] apertiores Dei hostes exhibent, quanto majores sunt patroni vitiorum. Contra illum quippe suis defensionibus pugnant, [b] cui ea displicent, quæ defendendo multiplicant. Quod factum bene per prophetam Dominus sub Babylonis specie redarguit, dicens : *Orientur in domibus ejus spinæ et urticæ, et paliurus in munitionibus ejus* (*Isai.* XXXIV, 13). Quid namque per urticas nisi cogitationum prurigines, quid vero per spinas nisi vitiorum punctiones accipimus? In domibus igitur Babylonis urticæ et spinæ pullulant, quia in confusione mentis reprobæ et desideria cogitationum surgunt quæ exasperant, et operum peccata quæ pungunt. Sed hæc agentes habent etiam nequiores alios defensores suos. Unde illic apte protinus subdidit : *Et paliurus in munitionibus ejus.* Paliurus quippe tanta spinarum circumdatione densescit, ut præ asperitate tangi vix possit. Intus igitur urtica et spina nascitur, sed utrumque hoc exterius per paliurum munitur, quia videlicet minores iniqui mala quælibet faciunt, sed ea nequissimi majores tuentur. Unde bene et hic dicitur : *Protegunt umbræ umbram ejus.* Dum enim malum pejor vindicat, quasi umbra umbram, ne a veritatis lumine irradietur, obscurat. Sequitur :

CAPUT V [*Vet. VI, Rec. V*].

IBID. — *Circumdabunt eum salices torrentis.*

11. *Mali salicibus similes : virent quidem, sed fructum non ferunt.* — Infructuosæ quidem [c] arbores sunt salices; sed tamen tantæ viriditatis sunt, ut arescere vel abscissæ radicitus et projectæ vix possint. Unde in sacro eloquio salicum nomine aliquando pro viriditate boni, aliquando pro sterilitate, reprobi designantur. Nisi enim electorum vitam [d] per constantiam suæ viriditatis exprimerent, nequaquam de sanctæ Ecclesiæ filiis propheta dixisset : *Germinabunt inter herbas, sicut salices juxta præterfluentes aquas* (*Isai.* XLIV, 4). Sanctæ enim Ecclesiæ filii inter herbas sicut salices germinant, dum inter arescentem vitam carnalium hominum, et multiplici numerositate, et perpetua mentis viriditate perdurant. Qui bene juxta præterfluentes aquas germinare perhibentur, quia unusquisque eorum ubertatem ad fructum percipit ex doctrina sacri eloquii, quæ temporaliter percurrit. Et rursum nisi per sterilitatem salicum vita peccantium signaretur, nequaquam ex voce prædicantium contra Babyloniam Psalmista dixisset : *In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra* (*Psal.* CXXXVI, 2). Babylonis quippe medio messe salices describuntur, quia nimirum infructuosi quique, atque ab amore patriæ cœlestis alieni, totis visceribus cordis in hac sæculi confusione radicantur. Unde et prædicatores sancti in istis salicibus non exercent organa, sed suspendunt, quia cum infructuosas ac reprobas mentes aspiciunt, vim suæ prædicationis non exhibent, sed potius lugentes silent. Quid etiam per torrentem, nisi hujus mortalis vitæ cursus exprimitur? De quo rursum per Prophetam dicitur : *De torrente in via* [e] *bibet, propterea exaltabit caput* (*Psal.* CIX, 7), quia videlicet Redemptor noster mortalis vitæ pœnam in quodam transitu attigit, et idcirco diu eidem morti cui sponte succubuit non inhæsit. Unde die tertia hoc quod moriendo posuerat resurgendo caput elevavit. **1082** Quid est ergo quod de Behemoth isto dicitur : *Circumdabunt eum salices torrentis,* nisi quod amatores vitæ mortalis a bonis actibus quasi a fructibus alieni, tanto illi arctius inhærent, quanto eos largius [f] delectatio transitoriæ voluptatis infundit? Hos enim quasi in radicibus torrens rigat, dum in suis cogitationibus amor vitæ carnalis inebriat. Qui scilicet more salicum fructus non ferunt, sed in foliis viridescunt, quia ea quæ gravia ad dicendum non sunt, aliquando honestatis verba proferunt, sed nullum vitæ pondus ex bonis operibus ostendunt. Bene igitur dicitur : *Circumdabunt eum salices torrentis,* quia infructuosi quique dum amori vitæ temporalis inserviunt, antiquo hosti perversis moribus familiarius obsequuntur. [*Vet. VII.*] Sed quia quid ei a suis clientibus impen-

[a] Val. Cl., *paratiores.*
[b] Vulgati cum duob. Mss. Germ., *cui ea quæ displicent, defendendo multiplicant*; quod sensu carere nobis videtur. Huic loco restituendo adhibuimus Mss. Vindoc., Pratel. et Utic.
[c] Turon., duo Germ., Pratel. ac plur., *arbores salicum, sed.*
[d] Ebroic. aliique Norm. et Vindoc., *per continentiam.*
[e] Pratel. et duo Germ., *bibit.... exaltavit.* Laud. quoque, *exaltavit.*
[f] Laud., *dilectio.*

datur audivimus, nunc etiam quid in illis agat ipse audiamus. Sequitur :

CAPUT VI [*Rec.* VI].

VERS. 18. *Absorbebit fluvium, et non mirabitur, et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus.*

12. *Satanas homines pene omnes absorbuit ante Redemptorem; et post, non paucos deglutit.* — Quid enim hoc loco fluvii nomine nisi humani generis decursio designatur, quæ velut a fontis sui origine nascendo surgit, sed quasi ad ima defluens moriendo pertransit? Qui autem signantur appellatione Jordanis, nisi qui jam imbuti sunt sacramento baptismatis? Quia enim Redemptor noster in hoc flumine baptizari dignatus est, ejus nomine debent omnes baptizati exprimi, in quo hoc ipsum contigit sacramentum baptismatis inchoari. Quia igitur Behemoth iste a mundi origine exortum, vix paucis electis evadentibus, humanum genus in ima defluens usque ad redemptionis tempora quasi quemdam in se fluvium traxit, bene nunc dicitur : *Absorbebit fluvium, et non mirabitur.* Quia vero et post Mediatoris adventum quosdam qui recte vivere negligunt etiam fideles rapit, recte subjungitur : *Et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus.* Ac si aperte diceretur : Ante Redemptorem mundi mundum non miratus absorbuit, sed, quod est [a] gravius, etiam post Redemptoris adventum quosdam qui baptismatis sacramento signati sunt deglutire se posse confidit. Alios namque sub Christianitatis nomine positos devorat, quia in ipso eos fidei errore supplantat. Alios a rectitudine fidei nequaquam deviat, sed ad usum pravæ operationis inclinat. Alios quantum vult in operatione immunditiæ inflectere non valet, sed apud semetipsos intus in studio intentionis intorquet, ut dum a charitate mentem dividunt, rectum non sit quidquid extrinsecus operentur. Et fidem tenent, sed vitam fidei non tenent, quia aut aperte illicita faciunt, aut ex perverso corde quæ agunt prava sunt, etiam si sancta videantur. Quia enim nonnulli confitendo fideles sunt, non [b] vivendo, hinc est quod voce Veritatis dicitur : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum* (*Matth.* VII, 21). Hinc rursum ait : *Quid autem vocatis me, Domine, Domine, et non facitis quæ dico* (*Luc.* VI, 46)? Hinc Paulus ait : *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant* (*Tit.* I, 16). Hinc Joannes dicit : *Qui dicit* [c] *se Deum nosse, et mandata ejus non custodit, mendax est* (*I Joan.* II, 4). Hinc est quod de ipsa sua prima plebe Dominus conqueritur, dicens : *Populus hic labiis* 1083 *me honorat, cor autem eorum longe est a me* (*Marc.* VII, 6, ex *Isai.* XXIX, 13). Hinc etiam Psalmista ait : *Dilexerunt eum in ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei* (*Psal.* LXXVII, 36). Sed minime mirum fuit quod Behemoth iste ante lavacri undam, ante sacramenta cœlestia, ante corpoream præsentiam Redemptoris, humani generis fluvium hiatu profundæ persuasionis absorbuit; sed hoc valde mirum, hoc valde terribile est, quia multos aperto ore etiam post cognitionem Redemptoris suscipit, post lavacri undam polluit, post sacramenta cœlestia ad inferni profundum rapit. Dicatur ergo, dicatur terribiliter voce Veritatis : *Absorbebit fluvium, et non mirabitur, et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus.* Neque enim pro magno diabolus habuit, quod infideles tulit; sed toto nunc annisu in illorum mortem se erigit, quos contra se regeneratos tabescit. Nemo igitur sibi fidem sine operibus sufficere posse confidat, cum scimus quod scriptum sit : *Fides sine operibus* [d] *mortua est* (*Jac.* II, 20). Nullus Behemoth morsum ex sola confessione fidei plene evasisse se existimet, quia jam quidem fluvium absorbuit, sed adhuc Jordanem sitit; et toties in os illius Jordanis fluit, quoties Christianus quisque ad iniquitatem defluit. Os quidem ejus jam fide nos sublevante fugimus, sed magno studio curandum est, ne in hoc lubrica operatione dilabamur. Si ambulandi cautela negligitur, incassum credendo rectum iter tenetur, quia via quidem fidei ad cœlestem patriam proficit, sed offendentes minime perducit.

[*Vet.* VIII.] 13. *Iis præsertim qui sanitate præstant, insidiatur. Qui nisi summam vigilantiam adhibeant, pejus de alto ruunt.* — Habemus adhuc quod hac in re subtilius perpendamus. Hi enim quos per Jordanem diximus exprimi, possunt per fluvium designari. Qui enim fidem jam veritatis agnoverunt, sed vivere fideliter negligunt, recte fluvius dici possunt, quia videlicet deorsum fluunt. [e] Jordanis vero Hebræo vocabulo descensio eorum dicitur. Et sunt nonnulli qui viam veritatis appetentes semetipsos abjiciunt, atque a vitæ veteris elatione descendunt; cumque æterna cupiunt, valde se ab hoc mundo alienos reddunt, dum non solum aliena non appetunt, sed etiam sua derelinquunt, et non solum in eo gloriam non quærunt, sed hanc cum se obtulerit, etiam contemnunt. Hinc est enim quod voce Veritatis dicitur : *Si quis vult venire post me, abneget* [f] *semetipsum* (*Luc.* IX, 23). Semetipsum enim abnegat, qui, calcato [g] typho superbiæ, ante Dei oculos esse se a se alienum demonstrat. Hinc Psalmista ait : *Memor*

[a] Turon., Germ. et plur. al. Mss., *acrius.*

[b] Laud., Germ. et Val. Cl., *agendo.*

[c] Laud. et Germ., *se nosse eum.*

[d] Turon., Vindoc., Laud., Pratel., Utic. et duo Germ., *otiosa est.* Græcus textus, νεκρά ἐστι, lectionem hanc repudiandam suadet. Fortasse pro *ociosa* legendum, *occisa*, ut est in vet. Edit. Paris. 1518.

[e] A verbo *Jarad*, *descendit;* unde *Jardan*, Hebraice Jordanis. In Lexico Græco nominum Hebraicorum, apud Hieronymum, tomo II Editionis novæ, legitur Ἰορδάνη κατάβασις αὐτῶν, *Jordanes descensio eorum.* Quæ idcirco observanda duximus, quia in indicibus biblicis nominum Hebraicorum, etc., legitur tantum, *Jordanis fluvius judicii,* haud dubie ab *jor,* Hebraice rivus, fluvius, et *dan* judicium.

[f] Germ., Laud. et Val. Cl., *semetipsum sibi.*

[g] Val. Cl., *typo.* Observat Mabillon., ad epist. 247 sancti Bernardi, in nomenclatura vocum barbararum, sæpe legi *typum* pro *typho*. In Mss. Codic. sancti Gregorii idem observavimus. In reg. S. P. Benedicti, cap. 31, ubi legitur *absque typo vel mora*, per *typum* intelligendum censemus *typhum*. Hildemarus eo loci legit non *typo*, sed *typho*, quo significatur superbia : Augustinus in Ps. LV, 6 : *hominem superbum typho arrogantissimo.*

ero tui de terra Jordanis et Hermoniim (*Psal.* XLI, 7), A Jordanis quippe, ut dixi, descensio, Hermoniim autem anathema, id est alienatio, interpretatur. De terra igitur Jordanis et Hermoniim Dei reminiscitur, qui in eo quod semetipsum dejicit, atque a se alienus existit, ad conditoris sui memoriam revocatur. Sed antiquus hostis hoc pro magno non habet, quod sub jure suæ tyrannidis terrena quærentes tenet. Propheta quippe attestante cognovimus quia *esca ejus electa* (*Habac.* I, 16). Neque enim **1084** mirum deputat, si eos absorbeat, quos superbia erigit, avaritia tabefacit, voluptas [a] dilatat, malitia angustat, ira inflammat, discordia separat, invidia exulcerat, luxuria inquinans necat. Absorbebit ergo fluvium, et non mirabitur, quia pro magno non æstimat cum eos devorat, qui per ipsa suæ vitæ studia deorsum B currunt; sed illos magnopere rapere nititur, quos, despectis terrenis studiis, jungi jam cœlestibus contemplatur. [*Vet. IX.*] Unde absorpto fluvio recte subjungitur : *Et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus*, quia illos insidiando rapere appetit, quos pro amore supernæ patriæ a præsentis vitæ gloria semetipsos dejicere agnoscit. Nonnulli quippe mundum deserunt, honorum transeuntium vana derelinquunt, et, ima humilitatis appetentes, humanæ conversationis morem bene vivendo transcendunt; atque in tanta studiorum [b] arce proficiunt, ut signorum jam virtutes operentur; sed quia semetipsos circumspiciendo tegere negligunt, inanis gloriæ telo percussi, pejus de alto ruunt. Hinc est enim quod æternus judex, qui occulta cordis examinat, ejusdem ruinæ C casum prænuntians intentat, cum dicit : *Multi dicent mihi in illa die : Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus*, [c] *et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis quia nunquam novi vos, discedite a me* [d] *qui operamini iniquitatem, nescio qui estis* (*Matth.* VII, 22, 23). Hinc etiam per prophetam dicitur : *Vocavit Dominus judicium ad ignem et devoravit abyssum multam*, [e] *et comedet partem domus* [f] *Domini* (*Amos.* VII, 4). Judicium quippe ad ignem vocatur, cum justitiæ sententia ad pœnam jam æternæ concremationis ostenditur. Et multam abyssum devorat, quia iniquas atque incomprehensibiles hominum mentes concremat, quæ nunc se hominibus etiam sub signorum miraculis occultant. Pars autem domus Domini come- D ditur, quia illos quoque gehenna devorat, qui nunc quasi in sanctis actibus de electorum numero se esse gloriantur. Qui ergo hic Jordanis, ipsi illic pars domus Domini vocantur. Antiquus ergo hostis habet fiduciam quod in os ejus et Jordanis influat, quia nonnunquam calliditatis suæ insidiis eos etiam qui jam electi putantur necat. [*Vet. X.*] Sed cujus cordis duritiam non ista Domini verba perturbent? cujus mentis constantia non ab intimis cogitationum radicibus quatiatur, cum hostis noster tantæ esse contra nos fortitudinis demonstratur? Nullumne erit consolationis adjutorium? Erit certe, nam subditur :

CAPUT VII [*Rec. VII*].

Vers. 19. — *In oculis ejus quasi hamo capiet eum.*

14. *Diabolus Christum deglutire cupiens, quasi hamo captus est.* — Notandum valde est quod Scripturæ suæ verba misericorditer temperans Deus, modo nos asperis incitationibus terret, modo blandis consolationibus refovet, et terrorem fomentis miscet, et fomenta terrori, ut dum circa nos utrumque mira magisterii arte temperatur, nec desperate inveniamur territi, nec incaute securi. Nam cum Behemoth astutas insidias, **1085** atque effrenatas vires multiplicibus sententiis indicasset, protinus unigeniti Filii sui Redemptoris nostri commendat adventum, et quo ab illo ordine Behemoth iste sit perimendus insinuat, ut quia cor nostrum narrata illius virtute perculerat, mœrorem nostrum citius indicata ejus perditione relevaret. Igitur postquam dixit : *Absorbebit fluvium, et non mirabitur, et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus*, ipsum illico dominicæ incarnationis adventum annuntiat, dicens : *In oculis ejus quasi hamo capiet eum.* Quis nesciat quod in hamo esca ostenditur, aculeus occultatur? Esca enim provocat, ut aculeus pungat. Dominus itaque noster ad humani generis redemptionem veniens, velut quemdam de se in necem diaboli hamum fecit. Assumpsit enim corpus, ut in eo Behemoth iste quasi escam suam mortem carnis appeteret. Quam mortem dum in illo injuste appetit, [g] nos quos quasi juste tenebat amisit. In hamo ergo ejus incarnationis captus est, quia dum in illo appetit escam corporis, transfixus est aculeo divinitatis. Ibi quippe inerat humanitas quæ ad se devoratorem duceret, ibi divinitas quæ perforaret, ibi aperta infirmitas quæ provocaret, ibi occulta virtus quæ raptoris faucem transfigeret. In hamo igitur captus est, quia inde interiit unde devoravit. Et quidem Behemoth iste Filium Dei incarnatum noverat, sed redemptionis nostræ ordinem nesciebat. Sciebat enim quod pro redemptione nostra incarnatus Dei Filius fuerat, sed omnino quod idem Redemptor noster illum moriendo transfigeret nesciebat. Unde et bene dicitur : *In oculis ejus quasi hamo capiet eum.* In oculis quippe habere dicimus quod coram nobis positum videmus. Antiquus vero hostis humani generis Redemptorem ante se positum vidit, quem, cognoscendo confessus, confitendo pertimuit, dicens: *Quid nobis et tibi, Fili Dei? venisti ante tempus torquere nos* (*Matth.* VIII, 29). In oculis itaque suis [h] hamo captus est, quia et novit, et momordit; et cognovit prius quem pertimesceret, et tamen post non timuit, cum in illo quasi escam propriam, mor-

[a] Val. Cl. *delectat.*

[b] Vindoc., Ebroic. aliique Norm., *arte.* Ita quoque vet. Ed. Paris.

[c] In Laud. verba hæc, *et in nomine tuo.... fecimus*, omittuntur.

[d] Vindoc., *omnes qui.*

[e] Duo Germ., Laud. et Val. Cl., *et comedit.*

[f] Deest *Domini* hic et infra in Vindoc., Germ., Turon. ac plerisque.

[g] Ebroic. aliique Norm., *nos quoque quos juste.*

[h] Vindoc., Ebroic. et alii Norm., *quasi hamo.*

tem carnis esuriret. [*Vet. XI.*] Igitur quia caput nostrum per se quid fecit audivimus, nunc per membra sua quid faciat audiamus. Sequitur :

CAPUT VIII [*Rec. VIII*].

IBID. — *Et in sudibus* [a] *perforabit nares ejus.*

15. *Sagacissimas ejus insidias detegendo, sancti veluti sude nares ipsius perforant.* — Quid aliud sudes, id est palos accipimus, qui videlicet exacuuntur ut figantur, nisi acuta sanctorum consilia? Quæ hujus Behemoth nares perforant, dum sagacissimas ejus insidias et vigilando circumspiciunt, et superando transfigunt. Per nares vero odor trahitur, et deducto flatu hoc agitur, ut res etiam quæ longe est posita cognoscatur. Naribus ergo Behemoth callidæ ejus insidiæ designantur, per quas sagacissime nititur et occulta cordis nostri bona cognoscere et hæc pessima persuasione dissipare. In sudibus itaque Dominus nares ejus perforat, quia callidas ejus insidias acutis sanctorum sensibus penetrans enervat. Sæpe autem bonorum vias tanta insidians arte circumvolat, ut per ea quæ ab eis bene gesta cognoverit, ad malitiam aditum quærat. Nam unde alium largiri quid conspicit, inde alium in discordiæ flamma succendit; et cum hunc respicit misereri, illi persuadet irasci, ut dum bonum quasi non communiter **1086** factum insinuat, concordes animos a bono gratiæ communis abscindat. Quia enim justorum mentes ad mala suadendo non valet frangere, bonis satagit actibus inter eas mala seminare. Sed sancti viri has ejus insidias tanto celerius vincunt, quanto et subtilius deprehendunt. Quod melius ostendimus, si unum e multis assertoribus veritatis in testimonium Paulum vocemus, sub quo quidam Corinthius dum incesti facinus perpetrasset, cum doctor egregius in carnis interitum ad satisfactionem pœnitentiæ Satanæ tradidit, et in diem Domini salvum ejus spiritum reservavit (*I Cor.* v, 5). Magna quippe arte magisterii ipsi est traditus coactus in pœnam cui sponte est substratus in culpa, ut qui auctor fuerat ad vitium nequitiæ, ipse flagellum fieret disciplinæ. Qua tamen bene gesta pœnitentia, dum cognovisset Corinthios super eum jam misericorditer motos, ait: [b] *Cui aliquid donastis, et ego; nam et ego quod donavi, si quid donavi, propter vos in persona Christi* (*II Cor.* II, 10). Communionis vero gratiam cogitans ait : *Cui aliquid donastis, et ego.* Ac si diceret : A bono vestro non dissentio, meum sit quidquid ipsi fecistis. Atque mox subdidit : *Et ego si quid donavi, propter vos.* Ac si diceret : Vestris actibus bonum addidi, quidquid propter vos misericorditer feci. Vestra ergo est utilitas bonitas mea, mea est utilitas bonitas vestra. Qui ipsam mox compagem cordium, in qua sic tenetur, adjungens subdidit : *In persona Christi.* [c] Cui velut si dicere præsumamus : Quare te ita caute discipulis copulas? quare vel te illorum, vel illos tuis actionibus tam sollicita mente conformas? illico subjunxit : *Ut non circumveniamur a satana* (*Ibid.*, 11). Cujus sagaces insidias quam acuto sensu transfigat insinuat subdens : *Non enim ignoramus cogitationes ejus.* Ac si verbis aliis dicat : [d] Acutæ auctore Domino sudes sumus, et nares Behemoth istius subtiliter circumspiciendo penetramus, ne hoc quod bene mens inchoat, ipse in malitiæ finem vertat.

[*Vet. XII.*] 16. *Christi divinitatem explorans, ejus verbis in naso confixus est et captus.* — Possunt per sudes acuta ipsius per carnem [e] manifestatæ sapientiæ verba signari, ut quia naribus odor trahitur, per Behemoth nares illa antiqui hostis exploratio figuretur. Qui cum Deum incarnatum esse dubitaret, hoc expetitis miraculis voluit tentando cognoscere, dicens : *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant* (*Matth.* IV, 3). Quia ergo signorum indiciis odorem divinitatis ejus cognoscere concupivit, quasi flatum naribus traxit. Sed dum ei protinus respondetur : *Non in pane solo vivit homo.* Et : *Non tentabis Dominum Deum tuum* (*Ibid.*, 4, 7), quia sententiarum suarum acuminibus indagationem antiqui hostis veritas perculit, quasi nares ejus sudibus perforavit. Sed quia Behemoth iste per varia fraudum argumenta distenditur, adhuc adjuncto et alio nomine notatur : nam subditur :

CAPUT IX [*Rec. IX*].

VERS. 20. — *An extrahere poteris Leviathan hamo?*

17. *Divinitas in carne velut hamus in esca satanam transfixit.* — Leviathan quippe additamentum eorum dicitur. Quorum videlicet, nisi hominum? quibus semel culpam prævaricationis intulit, et hanc usque ad æternam mortem quotidie pessimis suggestionibus extendit. Quibus dum reatum fenore peccati multiplicat, pœnas procul dubio sine cessatione coacervat. Potest quoque Leviathan etiam per irrisionem vocari. Primo quippe homini persuasione callida **1087** divinitatem additurum se perhibuit, sed immortalitatem tulit (*Genes.* III, 5). Additamentum ergo hominum per irrisionem dici potest, [f] quibus dum hoc quod non erant se addere spopondit, etiam hoc quod erant fallendo subtraxit. Sed Leviathan iste hamo captus est, quia in Redemptore nostro dum per satellites suos escam corporis momordit, divinitatis illum aculeus perforavit. Quasi hamus quippe fauces glutientis tenuit, dum in illo et esca carnis patuit, quam devorator appeteret, et divinitas passionis tempore latuit, quæ necaret. In hac quippe aquarum abysso, id est in hac immensitate generis humani, ad omnium mortem inhians, vitam pene omnium vorans, huc illucque aperto ore cetus iste ferebatur, sed ad mortem ceti istius hamus in hac aquarum profunditate caliginosa mira est dispositione suspensus. Hujus hami linea illa est per Evangelium antiquorum patrum propago memorata. Nam cum dicitur :

[a] Val. Cl., *perforavit*.

[b] In Laud. et Corb. Germ. tantum legitur, *cui aliquid donastis et ego. Ac si diceret.*

[c] Vindoc., Pratel., Utic., *Cui videlicet si dicere.*

[d] In duob. Germ., in Edit. Vatic. Parisiis recusa, et in Gussanv., *acuti.*

[e] Vindoc., *manifesta.*

[f] Pratel., *quia dum hoc.*

Abraham genuit Isaac, Isaac genuit Jacob (*Matth.* I, 2); cumque cæteri successores interposito Joseph nomine usque ad Mariam virginem desponsatam describuntur, quasi quædam linea torquetur, in cujus extremo incarnatus Dominus, id est hamus iste ligaretur, quem in his aquis humani generis dependentem aperto ore iste cetus appeteret, sed eo per satellitum suorum sævitiam morso, mordendi vires ulterius non haberet. Ne ergo iste humanis mortibus cetus insidians quos vellet ultra devoraret, hamus hic raptoris fauces tenuit, et sese mordentem momordit. Incarnationem igitur unigeniti Filii fideli famulo indicans Deus, ait: *An extrahere poteris Leviathan hamo?* Subaudis ut ego, qui ad raptoris mortem incarnatum [a] unigenitum *Filium* mitto, in quo dum mortalis caro conspicitur, et immortalitatis potentia non videtur, quasi hamus quidem inde devorantem perimit unde acumen potentiæ quo transfigat occultat. Sequitur:

CAPUT X.

IBID. — *Et fune ligabis linguam ejus.*

18. *Ejus linguam Dominus ligavit, dum silere coegit errores.* — Subaudis ut ego. Scriptura enim sacra fune aliquando dimensionum sortes, aliquando peccata, aliquando fidem designare consuevit. Nam propter hæreditarias dimensionum sortes dicitur: *Funes ceciderunt mihi in præclaris; etenim hæreditas mea præclara est mihi* (*Psal.* XV, 6). Funes quippe in præclaris cadunt, dum per humilitatem vitæ sortes nos patriæ [b] melioris excipiunt. Rursum quia fune peccata signantur, per prophetam dicitur: *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis* (*Isai.* V, 18). Iniquitas namque in funiculis vanitatis trahitur, dum per augmentum culpa protelatur. Unde et per Psalmistam dicitur: *Funes peccatorum circumplexi sunt me* (*Psal.* CXVIII, 61). Quia enim funis addendo torquetur ut crescat, non immerito peccatum in fune figuratur, quod perverso corde sæpe, dum defenditur, multiplicatur. Rursum fune fides exprimitur, Salomone attestante, qui ait: *Funiculus triplex difficile rumpitur* (*Eccle.* IV, 12), quia fides videlicet, quæ de cognitione Trinitatis ab ore prædicantium texitur, fortis in electis permanens, in solo reproborum corde dissipatur. Hoc itaque loco funis nomine sive peccatum, sive fidem nil obstat intelligi. [*Vet.* XIII.] Incarnatus etenim [c] Dominus noster fune Leviathan linguam ligavit, 1088 quia in similitudine carnis peccati apparuit, et omnia errorum ejus prædicamenta damnavit (*Rom.* VIII, 3). Unde Paulo attestante dicitur: *Et de peccato damnavit peccatum* (*Ibid.*). Fune linguam ligavit, quia per similitudinem carnis peccati ab electorum suorum cordibus cuncta ejus fallaciæ argumenta destruxit. Ecce enim apparente in carne Domino, Leviathan lingua ligata est, quia ejus veritate cognita, [d] illæ falsitatis doctrinæ tacuerunt.

19. *Academici et Mathematici refelluntur.* — Ubi enim nunc est Academicorum error, qui certe conantur astruere certum nil esse, qui impudenti fronte assertionibus suis fidem ab auditoribus exigunt, cum vera esse nulla testantur? Ubi Mathematicorum superstitio qui, dum signorum cursus suspiciunt, vitas hominum in siderum momenta suspendunt? Quorum aperte doctrinam sæpe geminorum nativitas dissipat, qui cum uno eodemque momento horæ prodeant, non in una conversationis qualitate perdurant. Ubi tot prædicamenta falsitatis, quæ enumerare fugimus, ne ab exponendi ordine longe recedamus? Sed cuncta jam erroris doctrina conticuit, quia Leviathan linguam Dominus incarnationis suæ fune constrinxit. Unde bene etiam per prophetam dicitur: *Et desolabit Dominus linguam maris* [e] *Ægypti* (*Isai.* XI, 15). Lingua quippe maris est scientia doctrinæ sæcularis. Bene autem mare [f] Ægyptium dicitur, quia peccati obscuritate fuscatur. Linguam ergo maris Ægyptii Dominus desolavit, quia hujus mundi falsam sapientiam per carnem se ostendendo destruxit. Fune ergo Leviathan lingua constringitur, quia per similitudinem carnis peccati ligata est prædicatio vetusti peccatoris.

20. *Disseminata sanctissimæ Trinitatis fide scientia sæcularis tacuit.* — Si autem fides fune signatur, isdem nobis iterum intellectus [g] innuitur, quia dum per prædicatores sanctos in mundo fides Trinitatis innotuit, contra electorum mentes erumpere mundi doctrina cessavit. Unde bene Domino per prophetam dicitur: *Tu dirupisti fontes et torrentes, tu siccasti fluvios Ethan* (*Psal.* LXXIII, 15). Ethan quippe interpretatur fortis. Et quis est hic fortis, nisi de quo per Evangelium Dominus dicit: *Nemo potest vasa fortis ingressus domum diripere, nisi prius fortem alliget* (*Marc.* III, 27)? Fontes itaque et torrentes Dominus dirupit, dum in apostolorum suorum cordibus fluenta veritatis aperuit. De quibus rursum per prophetam alium dicitur: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris* (*Isai.* XII, 3). Ad eorum quippe doctrinam sitientes pergimus, [h] ut veritatis plenas cordium nostrorum lagunculas reportemus. Sed emanantibus suis fontibus Ethan fluvios exsiccavit, dum doctrinam fortis et maligni spiritus ostenso radio suæ veritatis arefecit. Leviathan ergo lingua fune stringitur, quia, extensa fide Trinitatis, errorum prædicamenta siluerunt. Sed quia jam se aperte extollere non valet, huc illucque circumiens per insidias mordet. [*Vet.* XIV.] Mira autem misericordia contra hunc pro nobis Dominus vigilat, atque eum et in hoc quod fraudibus molitur expugnat. Unde subditur:

[a] Vindoc., Pratel. et alii, *filium meum unigenitum.*
[b] Laudun. et Germ., *meliores.*
[c] Alii, *Redemptor.*
[d] Vindoc., Corb. Germ. ac pl. Norm., *illius falsitatis.*
[e] Corb. Germ., Vindoc. ac Laud., *Ægypti*; sicque in consequentibus.
[f] Laud., *Ægyptus dicitur.*
[g] Ebroic. aliique Norman., *invenitur.*
[h] Germ., Laud., Pratel. ac pl., *et veritate plenas..... reportamus.*

CAPUT XI [*Rec. X*].

VERS. 21. — *Nunquid pones circulum in naribus ejus?*

21. *Circulus in naribus diaboli divinæ virtutis omnipotentia.* — Sicut per nares insidiæ, ita per circulum divinæ virtutis omnipotentia designatur. Quæ eum apprehendi nos tentationibus prohibet, miris ordinibus 1089 antiqui hostis insidias circumplectens tenet. Circulus ergo ei in naribus ponitur, dum [redacted]ionis supernæ fortitudine, [a] ejus sagacitas retinetur, ne contra infirmitatem hominum tantum prævaleat, quantum perditionis argumenta latenter explorat. Potest etiam circuli nomine occulti judicii adjutorium designari, quod in hujus Behemoth naribus ponitur, cum a callida sua crudelitate refrenatur. Unde bene per prophetam, cum ab Israelitarum læsione prohibetur, regi Babyloniæ dicitur: *Ponam circulum in naribus tuis* (*Isai.* XXXVII, 29). Ac si aperte diceretur: Cogitando insidias suspiras; sed explere quod appetis non valendo omnipotentiæ meæ circulum in naribus portas, ut cum bonorum mortem ardentius anhelas, ab eorum vita vacuus redeas. Quod vero hoc loco circulum, hoc et Scriptura sacra per Joannem in Apocalypsi falcem vocat. Ait enim: *Vidi, [b] et ecce nubem candidam, et super nubem sedentem similem Filio hominis, habentem in capite suo coronam auream, et in manu sua falcem acutam* (*Apoc.* XIV, 14). Potestas enim divini judicii, quia undique stringit, circulus dicitur; et quia intra se omnia incidendo amplectitur, falcis appellatione signatur. In falce enim quidquid inciditur, quaquaversum flectitur, intus cedit. Et quia potestas superni judicii nullatenus evitatur, intra ipsam quippe sumus, quo libet fugere conemur, rediens cum venturus judex ostenditur, falcem tenere perhibetur, quia cum potenter ad omnia obviat, incidendo circumdat. Esse se intra [c] judicii falcem Propheta vidit, cum diceret: *Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero ad infernum ades. Si sumpsero pennas meas [d] ante lucem, et habitavero [e] in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua* (*Psal.* CXXXVIII, 8, 9, 10). Intra quamdam falcem se vidit, cum ex nullo sibi loco patere fugæ aditum posse cognovit, dicens: *Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus* (*Psal.* LXXIV, 7); subaudis patet via fugiendi, atque mox ipsam supernæ potentiæ omnimodam comprehensionem subdens, ait: *Quoniam Deus judex est.* Ac si diceret: Fugiendi via undique deest, quia ille judicat qui ubique est. Divina itaque judicia sicut signantur falce, quia circumvallantia incidunt, ita exprimuntur circulo, quia undique stringunt. In Leviathan itaque naribus a Domino circulus ponitur, quia judicii ejus potentia in insidiis suis ne quantum vult prævaleat coarctatur. Dicatur ergo: *Nunquid pones circulum in naribus ejus?* Subaudis ut ego, qui astutas ejus insidias omnipotenti judicio constringo, ut nec tantum tentet quantum appetit, nec tantum capiat quantum tentat. Sequitur:

CAPUT XII.

IBID. — *Aut armilla perforabis maxillam ejus?*

22. *Hæc plurimos quos devoravit, ab ejus faucibus extrahit.* — Ab intellectu circuli armilla non discrepat, quia ipsa hoc quoque ubi ponitur ambiendo constringit. Sed quia armilla latius tenditur, per armillam occulti ejus judicii erga nos protectio impensior designatur. Armilla ergo Dominus maxillam Leviathan istius perforat, quia ineffabili misericordiæ suæ potentia sic malitiæ antiqui hostis obviat, ut aliquando eos etiam quos jam cepit amittat; et quasi ab ore illius cadunt, qui post perpetratas culpas ad innocentiam redeunt. Quis enim ore illius semel raptus maxillam ejus evaderet, 1090 si perforata non esset? An non in ore Petrum tenuit, cum negavit (*Matth.* XXVI, 71)? An non in ore David tenuit, cum in tantam se luxuriæ voraginem mersit (*II Reg.* XI, 4)? Sed cum ad vitam uterque per pœnitentiam rediit, Leviathan iste eos aliquo modo quasi per maxillæ suæ foramina amisit. Per foramen ergo maxillæ ab ejus ore subtracti sunt qui post perpetrationem tantæ nequitiæ pœnitendo redierunt. Quis autem hominum Leviathan istius os evadat, ut nulla illicita committat? Sed hinc cognoscimus quantum redemptori humani generis debitores sumus, qui non solum nos in os Leviathan ire prohibuit, sed ab ore etiam redire concessit; qui spem peccatori non abstulit, quia maxillam ejus, ut evadendi viam tribueret, perforavit, ut saltem post morsum fugiat, qui incautus prius morderi nequaquam metuebat. Ubique ergo nobis occurrit superna medicina, quia et dedit homini præcepta ne peccet, et tamen peccandi dedit remedia, ne desperet. Unde cavendum summopere est ne quis delectatione peccati Leviathan istius ore rapiatur, et tamen, si raptus fuerit, non desperet, quia si peccatum perfecte lugeat, adhuc foramen in maxilla ejus invenit, per quod evadat. Jam dentibus teritur, sed adhuc si evadendi via quæritur, in maxilla ejus foramen invenitur. Habet etiam captus quo exeat, qui prævidere noluit ne caperetur. Quisquis ergo nondum captus est, maxillam ejus fugiat; quisquis vero jam captus est, in maxilla foramen quærat. Pius enim ac justus est conditor noster.

[*Vet. XV.*] 23. *Ante culpam justitia Dei metuenda; post culpam speranda misericordia. Ruina majorum sit cautela minorum.* — Sed nemo dicat: Quia pius est, venialiter pecco. Et nemo qui peccaverit dicat: Quia justus est, [f] de peccati remissione despero. Relaxat enim Deus facinus quod defletur, sed perpetrare quisque timeat quod si digne deflere possit ignorat. Ante culpam ergo justitiam metuat, post

[a] Duo Germ., Laud. ac Val. Cl., *ejus sagacitas.* Turon., *ejus sagitta retinetur.*

[b] Laud., duo Germ. ac Val. Cl., *et ecce nubes candida.*

[c] Vindoc., Ebroic., Pratel., *judicia.*

[d] Laudun., Vindoc., Pratel., *diluculo.* Val. Cl., *ante lucem diluculo.*

[e] Corb. Germ., Laud. et Gemet., *in postremo maris.*

[f] Laud. et Val. Cl., *remissionem despero.*

culpam tamen de pietate præsumat; neque ita justitiam timeat, ut nulla spei consolatione convalescat; neque ita confidat de misericordia, ut adhibere vulneribus suis dignæ pœnitentiæ negligat medicinam; sed quem præsumit sibi pie parcere, semper etiam cogitet et districte judicare. Sub pietate itaque ejus spes peccatoris gaudeat, sed sub districtione illius pœnitentis correctio contremiscat. Spes igitur præsumptionis nostræ habeat etiam morsum timoris, ut ad corrigenda peccata justitia judicantis terreat, quem ad fiduciam veniæ gratia parcentis invitat. Hinc enim per quemdam sapientem dicitur: *Ne dixeris, Miserationes Domini multæ sunt, peccatorum meorum non memorabitur* (*Eccli.* v, 6). Pietatem namque ejus protinus, et justitiam subdit, dicens: *Misericordia enim et ira ab illo* (*Ibid.*, 7). Divina itaque clementia maxillam Behemoth istius perforans, ubique humano generi et misericorditer et potenter occurrit, quia nec libero admonitionem præcavendi tacuit, nec capto remedium fugiendi subtraxit. Ad hoc quippe in Scriptura sacra virorum talium, id est David et Petri, peccata sunt indita, ut cautela minorum sit ruina majorum. Ad hoc vero [a] utrorumque illic et pœnitentia insinuatur et venia, ut spes pereuntium sit recuperatio perditorum. De statu ergo suo David cadente, nemo superbiat. De lapsu etiam suo David surgente, **1091** nemo desperet. Ecce quam [b] mirabiliter Scriptura sacra eodem verbo superbos premit, quo humiles levat. Unam namque rem gestam retulit, et diverso modo superbos quidem ad humilitatis formidinem, humiles vero ad spei fiduciam revocavit. O inæstimabile novi generis medicamentum, quod uno eodemque ordine positum, et premendo tumentia exsiccat, et sublevando arentia infundit! De majorum nos lapsu terruit, sed de reparatione roboravit.

24. *Incassum sperat misericordiam, qui justitiam non timet.* — Sic quippe semper, sic nos divinæ dispensationis misericordia et superbientes reprimit, et ne ad desperationem corruamus fulcit. [*Vet. XVI, Rec. XI.*] Unde etiam per Moysen admonet, dicens: *Non accipies loco pignoris superiorem, aut inferiorem molam* (*Deut.* xxiv, 6). Accipere namque aliquando dicimus auferre. Unde et aves illæ [c] quæ sunt rapiendis avibus avidæ, accipitres vocantur. Unde Paulus apostolus dicit: *Sustinetis enim si quis devorat, si quis accipit* (*II Cor.*, xi, 20). Ac si diceret, Si quis rapit. Pignus vero [d] debitoris est confessio peccatoris. A debitore enim pignus accipitur, cum a peccatore jam peccati confessio tenetur. Superior autem et inferior mola est spes et timor. Spes quippe ad alta subvehit, timor autem cor inferius premit. Sed mola superior et inferior ita sibi necessario [e] junguntur, ut una sine altera inutiliter habeatur. In peccatoris itaque pectore incessanter debet spes et formido conjungi, quia incassum

A misericordiam sperat, si non etiam justitiam timeat; incassum justitiam metuit, si non etiam de misericordia confidat. Loco igitur pignoris mola superior aut inferior tolli prohibetur, quia qui peccatori prædicat, tanta dispensatione componere prædicationem debet, ut nec derelicta spe timorem subtrahat, nec subtracta spe, in solo eum timore derelinquat. Mola enim superior aut inferior tollitur, si per prædicantis linguam in peccatoris pectore aut timor a spe, aut spes a timore dividatur.

25. *Cur Deus electos a carnalibus vitiis illæsos non custodit. Superbia majus peccatum quam luxuria. Homo de medicamento vulnus facit, Deus de vulnere medicamentum.* — Sed quia, exigente causa, David ad medium deducto, tanti facinoris memoriam fecimus, lectoris fortasse animus movetur, cur eos omnipotens Deus, quos in perpetuum elegit, quos ad donorum quoque spiritalium culmen assumpsit, illæsos a corporalibus vitiis non custodit. Unde quia

B satisfieri citius credimus, breviter respondemus. Nonnulli enim per accepta dona virtutum, per impensam gratiam bonorum operum in superbiæ vitium cadunt, sed tamen quo ceciderint, non cognoscunt. Proinde contra eos hostis antiquus, quia jam interius dominatur, etiam exterius sævire permittitur, ut qui in cogitatione elati sunt, per carnis luxuriam prosternantur. Scimus autem quia aliquando minus est in corporis corruptionem cadere quam cogitatione tacita ex deliberata elatione peccare; sed cum minus turpis superbia creditur, minus vitatur.

C Luxuriam vero eo magis erubescunt homines, quo simul omnes turpem noverunt. Unde fit plerumque ut nonnulli post superbiam in luxuriam corruentes, ex aperto casu malum culpæ latentis erubescant; et tunc etiam majora corrigunt, cum prostrati in minimis gravius confunduntur. Reos enim se inter minora conspiciunt, qui se liberos inter graviora crediderunt. Pia ergo Domini dispensatione [f] laxatus nonnunquam Behemoth iste de culpa ad culpam trahit, et **1092** dum plus percutit, inde eum quem ceperat amittit, atque unde vicisse cernitur, inde superatur. Considerare libet intra monitum gratiæ sinum quanto Deus favore misericordiæ nos continet. Ecce qui de virtute se extollit per vitium ad humilitatem redit. [*Vet. XVI.*] Qui vero acceptis

D virtutibus extollitur, non gladio, sed, ut ita dixerim, medicamento vulneratur. Quid est enim virtus, nisi medicamentum? et quid est vitium, nisi vulnus? Quia ergo nos de medicamento vulnus facimus, facit ille de vulnere medicamentum, ut qui virtute percutimur, vitio curemur. Nos namque virtutum dona retorquemus in usum vitiorum, ille vitiorum illecebras assumit in artem virtutum, et salutis statum percutit ut servet, ut qui humilitatem currentes fugimus, ei saltem cadentes hæreamus. Sed inter hæc sciendum est quod plerique hominum, quo in multis

[a] Laudun., *utrumque*.
[b] Ebroicenses, *terribiliter*.
[c] Gussanv., *quæ rapiendi sunt avidæ*.
[d] Laud. et al., *debitori*.
[e] Gemet., duo Germ., Turon., Laud., *jungitur*.
[f] Laud., *laxatos.... trahit*.

corruunt, arctius ligantur; cumque eos Behemoth iste ex uno vitio percutit ut concidant, ex alio quoque illigat ne resurgant. Consideret itaque homo cum quo [a] hoste bellum gerat; et si jam se in aliquo deliquisse perpendit, saltem ad culpam pertrahi ex culpa pertimescat, ut studiose vitentur vulnera, quibus frequenter interficit, quia valde rarum est, quod hostis noster electorum saluti etiam vulneribus servit.

26. *Tentatio aliquando meritorum est custodia. Diabolus tentando sanctos ad regnum servat invitus.* — Maxilla tamen Behemoth istius perforata intelligi et aliter potest, ut in ore tenere dicatur non quos jam perfecte peccato implicavit, sed quos adhuc peccati persuasionibus tentat, quatenus ei quemlibet mandere sit de peccati eum delectatione tentare. Mandendum quidem, sed non deglutiendum acceperat Paulum, quando illum post tot revelationum sublimia stimulis carnis agitabat (*II Cor.* XII, 7). Tunc ergo cum contra illum licentiam tentationis accepit, in maxilla eum tenuit, sed perforata. Qui vero elatus perire poterat, tentatus est ne periret. Tentatio ergo illa non vorago vitiorum, sed custodia meritorum fuit, quia Leviathan iste fatigando eum in afflictione contrivit, sed non in culpa capiendo devoravit. Elatos autem in sanctitate viros non amitteret, nisi tentaret. Sancti quippe non essent, qui de sanctitatis gloria superbirent, et tanto sub ejus jure caderent, quanto se in suis virtutibus elevarent. Sed miro dispensationis ordine dum tentantur humiliantur, dum humiliantur ejus esse jam desinunt. Bene ergo maxilla Behemoth istius perforata dicitur, quia electos Dei unde conterit, inde amittit; unde tentat ut perdat, agit inde ne pereant. Antiquus itaque hostis, occultis Dei dispensationibus serviens, sanctorum animas ad interitum tentat volens, sed ad regnum tentando servat invitus. Maxilla ergo ejus perforata est, quia eos quos tentando, id est mandendo conterit, quasi cum deglutit amittit. Quod quia non humana sed divina providentia agitur, ut utilitati justorum ipsa vetusti adversarii astutia suffragetur, quatenus cum electos tentat, eos magis tentando custodiat, bene ad beatum Job dicitur: *Aut armilla perforabis maxillam ejus?* Subaudis ut ego, qui provide cuncta disponens, electos meos inde robustius in integritate custodio, unde eos per maxillam Leviathan istius labefactari aliquo modo ab integritate permitto. Sequitur:

CAPUT XIII [*Vet. XVIII, Rec. XII*].

Vers. 22. — *Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia?*

1093 27. *Satanas sive per se, sive per membra sua, nimirum reprobos, Christo preces adhibuit.* — Subaudis ut mihi. Si enim ad personam Filii hæc verba referantur, incarnato ei mollia loquebatur cum diceret: [b] *Scio quia sis sanctus Dei* (*Luc.* IV, 34). Ad quem Leviathan iste multiplicavit preces, cum per subditam sibi legionem dixit: *Si ejicis nos, mitte nos in gregem porcorum* (*Matth.* VIII, 31). Quamvis intelligi potest [c] apertius, quia ad Dominum preces multiplicat, cum extremi die judicii iniqui qui ejus corpus sunt sibi parci deprecantur, cum membra ejus, videlicet reprobi, sero clamantes dicunt: *Domine, Domine, aperi nobis* (*Luc.* XIII, 25). Quibus protinus dicitur: *Nescio vos unde sitis.* Tunc etiam Domino per membra sua mollia loquetur, quando multi ex ejus corpore dicturi sunt: *Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus* (*Matth.* VII, 22)? Mollia quidem deprecantes dicunt, cum ejus nomine [d] replicant quæ fecerunt, sed duro corde illa cum facerent, in suam laudem rapuerunt. Unde mox audiunt: *Nescio qui estis* (*Ibid.*, 23). Sequitur:

CAPUT XIV [*Rec. XIII*].

Vers. 23. — *Nunquid feriet tecum pactum?* Subaudis ut mecum: *Et accipies eum servum sempiternum.*

28. *Sanctos tentans eorum utilitati servit, ac Dei voluntati.* — Subaudis ut ego. Sed valde solerter intuendum est quod pactum cum Domino Leviathan iste feriat, ut sempiternus ab eo servus habeatur. In pacto enim, discordantium partium voluntas impletur, ut ad votum suum quæque perveniat, et jurgia desiderato fine concludat. Antiquus itaque hostis a sinceritate divinæ innocentiæ malitiæ suæ face succensus discordat, sed ab ejus judicio etiam discordando non discrepat; nam viros justos semper malevole tentare appetit, sed tamen hoc Dominus vel misericorditer fieri, vel juste permittit. Hæc ipsa ergo tentationis licentia pactum vocatur, in qua et desiderium [e] tentatoris agitur, et tamen per eam miro modo voluntas justi dispensatoris impletur. Erudiendos enim, sicut nuper diximus, electos suos Dominus sæpe tentatori subjicit, sicut post paradisi claustra, post tertii cœli secreta, ne revelationum magnitudine Paulus extolli potuisset, ei Satanæ angelus datus est (*II Cor.* XII, 7). Sed, ut præfati sumus, ipsa hac tentatione disponitur, ut qui elati perire poterant, humiliati a perditione serventur. Secreto ergo dispensationis ordine, unde sævire permittitur iniquitas diaboli, inde pie perficitur benignitas Dei. Et bene ex hoc pacto quod cum Domino ferire dicitur, servus accipi perhibetur, quia inde obtemperat nutibus supernæ gratiæ, unde exercet iram nequissimæ voluntatis suæ. [*Vet. XIX.*] Servus ergo ex pacto est, qui dum voluntatem suam implere permittitur, a superni consilii voluntate ligatur, ut electos Dei, sicut dictum est, volens tentet, et tentando nesciens probet.

29. *Reproborum pœna Dei electorumque gloriæ famulatur.* — Sed quia tandiu in hac vita electorum usibus servit, quandiu malitiæ suæ nequitiam tentationibus exercere potuerit, hoc autem in loco a Do-

[a] Duo Germ., Laud., Gemet. ac pl. Norm., *adversario.*

[b] Laud. et Germ., *scio qui es.* Vat. Cl. *scio quis es.* Corb. Germ., *qui sis.*

[c] Pler., *aptius.*

[d] Ebroic. alter, *multiplicant.*

[e] Pratel. et Germ., *tentationis.*

mino non solum ex pacto servus, sed sempiternus servus accipi dicitur, investigare compellimur quomodo et post præsentis vitæ terminum servire eum in perpetuum Domino demonstremus. Neque enim tunc justos cœlesti felicitate pollentes adhuc tentare permittitur, cum ante eorum oculos æternis gehennæ ignibus mancipatur, quia nequaquam **1094** in illa superna patria tentationibus erudiendi sunt, in qua jam pro tentationum laboribus remunerantur. Sed tunc Leviathan iste cum suo corpore, reprobis videlicet omnibus, flammis ultricibus traditur, quibus sine fine crucietur. Quos scilicet cruciatus dum justi conspiciunt, in Dei laudibus crescunt, quia et in se cernunt bonum quo remunerati sunt, et in illis inspiciunt [a] supplicium quod evaserunt. Ita enim tunc pulchra erit universitas, dum et gehenna juste cruciat B impios, et æterna felicitas juste remunerat pios. Sicut enim niger color in pictura substernitur, ut superjectus albus vel rubeus pulchrior ostendatur, ita tunc etiam malos bene ordinans Deus, feliciora exhibet gaudia beatorum, ostensis ante eorum oculos suppliciis reproborum. Et quamvis illud ex visione dominica eorum gaudium non sit [b] quod crescat, magis tamen auctori suo esse se debitores sentiunt, quando et bonum cernunt quod juste remunerati percipiunt, et malum quod misericorditer adjuti vicerunt. [*Rec. XIV*] Igitur si utilitati justorum et hic tentatio Leviathan istius, et illic damnatio proficit, sempiternus servus est dum Dei laudibus nesciens servit, et illic pœna ejus justa, et hic voluntas injusta. Sequitur :

CAPUT XV [*Vet. XX*].

VERS. 24. — *Nunquid illudes ei quasi avi?*

30. *Diabolus animal quadrupes per actionis immundæ fatuitatem; draco per nocendi malitiam; avis per elationem.* — Quid est quod adversarius noster prius Behemoth, postmodum Leviathan dicitur, nunc vero avi in perditionis suæ illusione comparatur? Behemoth quippe, ut diximus, bellua interpretatur, quæ quadrupes ostenditur, dum sicut bos fenum comedere perhibetur. Leviathan vero, quia hamo capitur, procul dubio serpens in aquis innotescitur. Nunc vero ad avis similitudinem ducitur, cum dicitur : *Nunquid illudes ei quasi avi?* Cur ergo bellua, vel jumentum, cur draco, cur avis appelletur, indagemus. Citius enim nomina ejus agnoscimus, si tergiversationis illius astutiam subtiliter exploremus. De cœlo quippe ad terram venit, et ad spem cœlestium nulla jam respiratione se erigit. Irrationale ergo [c] et quadrupes animal est per actionis immundæ fatuitatem, draco per nocendi malitiam, avis per subtilis naturæ levitatem. Quia enim hoc quod contra se agit ignorat, bruto sensu bellua est; quia malitiose nobis nocere appetit, draco est; quia vero de naturæ suæ subtilitate superbe extollitur, avis est. Rursum, quia A in hoc quod inique agit ad utilitatem nostram divina virtute possidetur, jumentum est; quia vero latenter mordet, serpens est; quia autem nonnunquam per indomitam superbiam se etiam lucis angelum simulat, avis est. Humanum etenim genus quamvis inexplicabili iniquitatis arte lacessat, tribus tamen vitiis valde tentat, ut videlicet alios sibi per luxuriam, alios per malitiam, alios per superbiam subdat.

31. *Secundum varias illas formas, varie tentat. Satanæ escam ostendit Christus, laqueum abscondit.* — Non ergo immerito in eo quod agere nititur ex ipso suarum actionum nomine vocatur, cum jumentum, draco, vel avis dicitur. In eis quippe quos ad stultitiam luxuriæ excitat, jumentum est; in eis quos ad nocendi malitiam inflammat, draco est; in eis autem B quos in fastum superbiæ quasi alta sapientes elevat, avis est; in illis vero quos pariter in luxuria et superbia et malitia polluit, jumentum, **1095** draco, simul et avis existit. Per tot namque [d] ad deceptorum cor se species intulit, in quot eos nequitias implicavit. Multarum igitur rerum nomine vocatur, quia ante deceptorum mentes in varias formarum species vertitur. Cum enim hunc per carnis luxuriam tentat, et tamen minime superat, mutata suggestione cor illius in malitiam inflammat. Quia ergo ad eum venire bellua non valuit, draco venit. Illum veneno malitiæ corrumpere non valet, sed tamen bona sua ejus oculis opponit, et cor illius in superbiam extollit. Huic ergo ut draco [e] subrepere non valuit, sed tamen adducto phantasmate inanis glo- C riæ, coram cogitationis ejus obtutibus quasi avis volavit. Quæ nimirum avis tanto contra nos immanius extollitur, quanto nulla naturæ suæ infirmitate præpeditur. Quia enim carnis morte non premitur, et Redemptorem nostrum carne mortalem vidit, altiori fastu elationis intumuit; sed ubi contra auctorem suum penna se superbiæ extulit, ibi laqueum suæ mortis invenit. Nam ea ejus carnis morte prostratus est, quam expetiit elatus; et inde pertulit laqueum, unde quasi escam suæ malitiæ mortem justi concupivit. [*Vet. XXI.*] Dicatur ergo : *Nunquid illudes ei quasi avi?* Quasi avi quippe Dominus illusit, dum ei in passione unigeniti Filii sui ostendit escam, sed laqueum abscondit. Vidit enim quod ore perciperet, sed non vidit [f] quod gutture teneret. Nam quamvis D eum fuerat ipse confessus Filium Dei, velut purum tamen illum hominem mori credidit, ad cujus mortem Judæorum persequentium animos concitavit (*Matth.* VIII, 29). Sed in ipso traditionis ejus tempore tarde jam cognovisse intelligitur, quod ipse illa ejus morte puniretur. Unde et Pilati conjugem somniis terruit, ut vir illius a justi persecutione cessaret (*Matth.* XXVII, 19). Sed res interna dispensatione disposita nulla valuit machinatione refragari. Expediebat namque ut peccatorum mortem juste mo-

[a] Laud et Val. Cl., *malum*.

[b] Corb. Germ., Ebroic. aliique Norm., *quo crescat..... quod justi remunerati*.

[c] Laudun. et Germ., *quadrupede*. Gilot. et Vatic., *et quadruplex*. Emendantur ex Mss. Anglic. et nostris, necnon et vet. Edit.

[d] Gemet. et duo Germ., *ad eorum cor*.

[e] Al., *subripere*, ut legitur in Mss.

[f] Pler. Mss., *quod guttur*.

rientium solveret mera justi injuste morientis. Quod quia Leviathan iste usque ad tempus passionis illius ignoravit, quasi more avis illusus, divinitatis ejus laqueum pertulit, dum humanitatis ejus escam momordit. Sequitur :

CAPUT XVI [Rec. XV].

Ibid. — *Aut [a] ligabis eum ancillis tuis.*

32. *Christus infirma mundi eligens, diaboli fortitudinem debellavit. Domus sapientiæ Christi corpus, et Ecclesia. Ad prædicandum Evangelium soli assumpti sunt qui per se non essent idonei.* — Subaudis ut ego. In servis etsi despecta est conditio, virilitas viget; in ancillis autem cum conditione pariter sexus jacet. Hunc ergo Dominus Leviathan istum non servis, sed ancillis suis ligare se asserit, quia ad nostram redemptionem veniens, et suos contra mundi B superbiam prædicatores mittens, relictis sapientibus insipientes, relictis fortibus debiles, relictis divitibus pauperes elegit. Ancillis ergo suis Leviathan hujus fortitudinem Dominus ligavit, quia attestante Paulo: *Infirma mundi elegit Deus, [b] ut confundat fortia* (*I Cor.* I, 27). Unde bene per Salomonem dicitur : *Sapientia ædificavit sibi domum, excidit columnas septem, immolavit victimas, miscuit vinum, proposuit mensam, misit ancillas suas ut vocarent ad arcem et mœnia civitatis* (*Prov.* IX, 1, 2, 3). Sapientia quippe domum sibi condidit, cum unigenitus Dei Filius in semetipso intra uterum Virginis, mediante anima, humanum sibi corpus creavit. Sic quippe corpus Unigeniti domus Dei dicitur, sicut etiam templum vocatur; ita vero, ut unus idemque Dei atque ho- C minis filius ipse sit qui 1096 inhabitat, ipse qui inhabitatur. Quod tamen recte et aliter accipitur, si domus sapientiæ Ecclesia vocetur. Quæ septem sibi columnas excidit, quia ab amore præsentis sæculi disjunctas ad portandam ejusdem Ecclesiæ fabricam mentes prædicantium erexit. Quæ pro eo quod perfectionis virtute subnixæ sunt, septenario numero designantur. Immolavit victimas, quia vitam prædicantium mactari in persecutione permisit. Vinum miscuit, quia divinitatis et humanitatis suæ nobis pariter arcana prædicavit. Mensam quoque proposuit, quia Scripturæ sacræ nobis pabula aperiendo præparavit. Ancillas etiam suas misit, quæ ad arcem mœnia atque civitatis mœnia vocarent, quia prædicatores infirmos abjectosque habere studuit, qui fideles D populos ad spiritalis patriæ ædificia superna colligerent. Unde in Evangelio Dominus Nathanaelem laudat (*Joan.* I, 47), nec tamen in sorte prædicantium numerat, quia ad prædicandum eum tales venire debuerant, qui de laude propria nihil habebant, ut tanto [c] solidius veritatis esse cognosceretur quod agerent, quanto et aperte cerneretur quia ad hoc agendum per se idonei non fuissent. Ut ergo mira potentia per prædicatorum linguas clarescerct, prius mirabilius actum est ut eorumdem prædicantium me- A ritum nullum esset. Ancillas ergo Dominus misit, et Leviathan hujus fortitudinem ligavit, quia infirmos prædicatores mundo exhibuit, et potentes quosque, qui ejus corpus fuerant, sub terroris sui vinculo restrinxit. Et in semetipso Leviathan iste ancillis ligatur, cum infirmis prædicantibus, veritatis clarescente lumine, contra electorum mentes antiquus hostis non quantum vult sævire permittitur; sed ne sub infidelitatis captivitate cunctos quos appetit teneat, signis et virtutibus coarctatur. Ipse ergo per se hoc fortiter facit, qui contra contra illum vires non fortibus tribuit. Sed quia quos contra eum Dominus mittat insinuat, nunc etiam quid ipsi agant qui mittuntur, adjungit. Sequitur :

CAPUT XVII [Vet. XXII, Rec. XVI].

B Vers. 25. — *Concident eum amici, divident illum negotiatores.*

33. *Diaboli membra conciduntur, cum ab ejus corpore peccatores separantur Christo sociandi. Prædicatores sunt negotiatores.* — Leviathan iste toties conciditur, quoties divini verbi gladio sua ab illo membra separantur. Iniqui enim cum verbum veritatis audiunt, et, sancto timore perculsi, ab antiqui se hostis imitatione suspendunt, ipse in corpore suo dividitur, cui hi qui prave inhæserant subtrahuntur. Ipsos vero amicos nominat, quos superius ancillas vocat; ipsos etiam negotiatores appellat, quos amicos dixerat. Sancti etenim prædicatores prius ancillæ sunt per formidinem, [d] post amici per fidem, ad extremum quoque negotiatores per actionem. Ipsis quippe in- C firmantibus dicitur : *Nolite timere, pusille grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum* (*Luc.* XII, 32). Ipsis rursum convalescentibus dicitur : *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis* (*Joan.* XV, 15). Ipsis ad extremum in negotii operationem pergentibus jubetur: *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ* (*Marc.* XVI, 15). In prædicatione quippe fidei quasi quoddam negotium geritur, dum verbum datur, et fides ab auditoribus sumitur. Quasi quoddam negotium faciunt, qui prædicationem prærogant, et a populis fidem reportant. Fidem [e] impartiunt, et eorum sanctam protinus vitam sumunt. Si enim justorum 1097 prædicatio negotium non fuisset, profecto Psalmista non diceret : *Sumite psalmum,* D *et date tympanum* (*Psal.* LXXX, 2). In tympano etenim corium siccatur ut sonet. Quid est ergo dicere : *Sumite psalmum, et date tympanum,* nisi accipite spiritale canticum cordis, et reddite temporalem macerationem corporis ? Si superna prædicatio negotium non fuisset, nequaquam sub typo fortis mulieris Salomon de sancta Ecclesia diceret ; *Sindonem fecit et vendidit, et cingulum tradidit Chananæo* (*Prov.* XXXI, 24). Quid enim signatur per linteum sindonis, nisi subtilis intextio sanctæ prædicationis ? In qua molliter quiescitur, quia mens in illa fidelium spe su-

[a] Vindoc., Laud., Norm., *alligabis.*
[b] Val. Cl., *ut confunderet.*
[c] Corb. Germ., Ebroic., Gemet. aliique Norm., ac Val. Cl., *solius veritatis.* Ita etiam vet. Edit.
[d] Pratell., *postmodum.*
[e] Gemet. et Corb. Germ., *incipiunt.*

perna refovetur. Unde et Petro animalia in linteo demonstrantur (*Act.* x, 11), quia peccatorum animæ misericorditer aggregatæ, in blanda fidei quiete continentur. Hanc ergo sindonem Ecclesia fecit, et vendidit, quia fidem quam credendo texuerat loquendo dedit, et ab infidelibus vitam rectæ conversationis accepit. Quæ et Chananæo cingulum tradidit, quia per [a] vigorem demonstratæ justitiæ, fluxa opera gentilitatis astrinxit, ut hoc quod præcipitur vivendo teneatur : *Sint lumbi vestri præcincti* (*Luc.* xii, 35). Prædicatores ergo suos Dominus quærendo ancillas invenit, permutando amicos facit, ditando negotiatores exhibet. Qui enim mundi prius minas infirmi timuerunt, post ad cognoscenda divina consilia ascendunt. Ditati autem virtutibus, usque ad exercendum fidei negotium perducuntur, ut Leviathan istius membra increpando atque suadendo tanto severius incidant, quanto et amici facti [b] amori veritatis semetipsos verius copulant, atque ab eo peccantium animas tanto celerius subtrahant, quanto negotiatores idonei effecti in semetipsis amplissimas apothecas virtutum monstrant. Quia enim per prædicatores Dei valde laudabiliter a Leviathan isto res possessa dividitur, veritatis vox per prophetam pollicetur, dicens : *Et si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris* (*Jerem.* xv, 19). Pretiosum quippe a vili separat, qui humanas mentes a reproba antiqui hostis imitatione disjungit. Recte os Dei dicitur, quia per eum procul dubio eloquia divina formantur. Sequitur:

CAPUT XVIII [*Rec. XVII*].

Vers. 26. *Nunquid implebis sagenas pelle ejus, et gurgustium piscium capite illius?*

34. *In Ecclesiæ sagena prius capti piscatores, deinde per eos rhetores et philosophi.* — Quid per sagenas vel gurgustium piscium nisi ecclesiæ fidelium, quæ unam [c] Ecclesiam catholicam faciunt, designatur? Unde in Evangelio scriptum est : *Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti* (*Matth.* xiii, 47). Regnum cœlorum scilicet vocatur Ecclesia, cujus dum mores Dominus ad superna sublevat, jam hæc ipsa in Domino per cœlestem conversationem regnat. Quæ recte etiam sagenæ missæ in mare comparatur, ex omni genere piscium congreganti, quia missa in hoc gentilitatis sæculum, nullum respuit; sed malos cum bonis, superbos cum humilibus, iracundos cum mitibus, et fatuos cum sapientibus cepit. In pelle vero Leviathan istius, stultos ejus corporis, in capite autem prudentes accipimus. Vel certe pelle, quæ est exterius, subditi ad hæc extrema servientes, capite autem præpositi, designantur. Et bene Dominus, servato ordine, has sagenas vel gurgustium piscium, id est
1098 Ecclesiam suam, et vota fidelium prius [d] se pelle ejus et postmodum capite asserit impleturum, quia, sicut superius diximus (*Sup.*, c. 16 *hujus lib.*,

A n. 32), prius elegit infirma, ut post confunderet fortia. Elegit quippe stulta mundi, ut confunderet sapientes (*I Cor.* i, 27). Prius namque collegit indoctos, et postmodum philosophos; et non per oratores docuit piscatores, sed mira potentia per piscatores subegit oratores. Dicit ergo : *Nunquid implebis sagenas pelle ejus, aut gurgustium piscium capite illius.* Subaudis, ut ego, qui intra Ecclesiam fidelium prius quasi pellem diaboli extremos [e] atque infimos colligo, et postmodum caput illius, id est prudentes mihi adversarios, subdo. Sequitur : *Pones super eum manum tuam?* Id est ut ego, qui forti illum potentia reprimens, non plus quam expediat sævire permitto, ejusque sævitiam quantum permisero in electorum meorum utilitatem retorqueo. Vel certe manum super B eum ponere est virtutis potestate superare. Beato igitur Job per interrogationem dicitur :

Vers. 27. — *Pones super eum manum tuam?*

[*Vet. XXIII.*] Ac si aperte diceretur? Nunquid virtute illum propria [f] reprimes? Unde et apte mox subditur :

CAPUT XIX.

Ibid. — *Memento belli, nec ultra addas loqui.*

35. *Quam alta dispensatione Deus famulos suos vel minis, vel etiam flagellis premat.* — Alta dispensatio judiciorum Dei idcirco sæpe bene merentes famulos vel minis impetit, vel flagellis premit, vel quibusdam superimpositis oneribus gravat, vel laboriosis occupationibus implicat, quia mira potentia prævidet quod si quieti ac liberi in tranquillitate persisterent, [g] tentationes C ferre adversarii non valentes, mentis prostrati vulneribus jacerent. Dum ergo eos foris tolerandis flagellis vel oneribus [h] occupat, a suscipiendis intus tentationum jaculis occultat. Moris quippe medicinalis est, ut sæpe fervorem viscerum in pruriginem cutis trahat, et plerumque inde interius curat, unde exterius sauciat. Ita nonnunquam divinæ dispensationis medicamine agitur ut exterioribus doloribus internum vulnus adimatur, et flagellorum sectionibus repellatur ea quæ occupare mentem poterat interior putredo vitiorum; et tamen sæpe dum patentis culpæ sibi homines conscii non sunt, et aut doloribus cruciantur, aut laboribus deprimuntur, contra justum atque omnipotentem judicem in querelam prosiliunt, scilicet minus intuentes contra quam D fortem adversarium bellum gerunt. Cujus si intolerabiles vires sollicite attenderent, nequaquam de his quæ exterius tolerant murmurarent.

36. *Hæc gravia non videntur, si bella occulti adversarii graviora ponderemus. Non patris flagellum sed hostis gladium formidemus.* — Sed ideo videntur nobis hæc gravia, quia bella occulti adversari nolumus pensare graviora. A quibus plerumque bellis, ut diximus, dum flagellamur, defendimur, dum affligimur, occultamur. Caro enim nostra prius quam resurrec-

[a] Val. Cl., *virorem*.
[b] Laud., *amore*.
[c] Gemet. et duo Germ., simpliciter, *catholicam*. Quo nomine vera Ecclesia non raro in scriptoribus sacris intelligitur.

[d] Val. Cl., *sub pelle*.
[e] Laud., Pratel., Vindoc., *infirmos*.
[f] Ita Mss., non, *reprimis*, ut Excusi ferunt.
[g] Vindoc. ac Pratel., *tentantes... adversarios*.
[h] Ebroic. aliique Norm., cum Vindoc., *implicat*.

tionis incorruptione solidetur, si nullo mœrore affi-citur, in tentationibus effrenatur. Quis autem nesciat quod multo melius sit ardere flamma febrium quam igne vitiorum? Et tamen cum febre corripimur, quia vitiorum æstum qui occupare nos poterat considerare negligimus, de percussione murmuramus. Quis nesciat quod multo melius sit duris in servitio hominibus subjici, quam blandientibus **1099** dæmoniacis spiritibus subdi? Et tamen cum alto Dei judicio jugo humanæ conditionis atterimur, in querelam prosilimus, nimirum quia minus attendimus quod si nos nulla conditio servitutis opprimeret, fortasse mens nostra multis iniquitatibus pejus libera deserviret. Ideo ergo hæc quæ toleramus, gravia credimus, quia bella hostis callidi, quam sint contra nos dura atque intolerabilia non videmus. Menti enim nostræ omne pondus vilesceret, si ea quæ se opprimere poterant, occulti adversarii bella pensaret. Quid enim si omnipotens Deus onera quæ patimur sublevet, sed tamen sua nobis adjutoria subtrahat, et inter Leviathan istius nos tentamenta derelinquat? Sæviente tanto hoste quo ibimus, si nullis auctoris nostri protectionibus defendamur? Quia ergo beatus Job culpæ sibi conscius non erat, et dura tamen flagella tolerabat, ne fortasse in vitio murmurationis [a] excedat, memoretur quod timeat, et dicatur ei : *Memento belli, nec ultra* [b] *addes loqui.* [*Rec. XVIII.*] Ac si ei aperte diceretur : Si occulti hostis contra te bellum consideras, quidquid a me pateris, non accusas. Si impetentem te adversarii gladium prospicis, flagellum patris nullatenus perhorrescis. Vides enim quali flagello te ferio, sed intueri negligis a quanto te hoste flagellando liberum servo. *Memento ergo belli, nec ultra addas loqui*, id est, tanto te ad disciplinam patris exhibe tacitum, quanto te prospicis ad bella hostis infirmum. Dum ergo me corripiente percuteris, ut æquanimiter feras, hostem tuum ad memoriam revoca, et durum non æstimes omne quod pateris, dum externis cruciatibus ab interna passione liberaris. Quia autem Leviathan iste de divina misericordia falsa sibi promissione blanditur, postquam terrorem fortitudinis ejus intulit, et beati Job animum in ejus circumspectione commovit, dicens : *Memento belli, nec ultra addas loqui;* ut irremissibilem reatum ejus ostenderet, illico adjunxit :

CAPUT XX [*Vet. XXIV, Rec. XIX*].

Vers. 28. — [c] *Ecce spes ejus frustrabitur eum.*

37. *Diaboli et reproborum omnium æterna damnatio, præsentibus omnibus electis publicanda.* — Quod sic de eo debet intelligi, ut referri etiam ad illius corpus possit, quia iniqui omnes qui districtionem justitiæ divinæ non metuunt, incassum sibi de misericordia blandiuntur. Moxque ad consolationem nostram rediens, extremi judicii futurum ejus interitum prænuntiat, dicens :

Et videntibus cunctis præcipitabitur.

Cunctis enim videntibus præcipitabitur, quia æter-

A no tunc judice terribiliter apparente, astantibus legionibus angelorum, assistente cuncto ministerio cœlestium potestatum, atque electis omnibus ad hoc spectaculum deductis, ista bellua crudelis et fortis in medium captiva deducitur, et cum suo corpore, id est cum reprobis omnibus, æternis gehennæ incendiis mancipatur, cum dicitur : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* xxv, 41). O quale erit illud spectaculum, quando hæc immanissima bestia electorum oculis ostendetur, quæ hoc belli tempore nimis illos terrere potuerat, si videretur! Sed occulto ac miro Dei consilio agitur, ut et nunc per ejus gratiam a pugnantibus non visa vincatur, et tunc a lætis victoribus jam captiva videatur. **1100** Tunc autem justi di-

B vino adjutorio quantum debitores sunt plenius recognoscunt, quando tam fortem bestiam viderint quam nunc infirmi vicerunt, et in hostis sui immanitate conspiciunt quantum debeant gratiæ defensoris sui. Redeunt enim de hoc prælio tunc milites nostri virtutum trophæa referentes; et receptis corporibus, cum jam in illo judicio cœlestis regni introitum sortiuntur, prius immanissimas vires hujus antiqui serpentis aspiciunt, ne vile æstiment quod evaserunt. Bene ergo dicitur : *Et videntibus cunctis præcipitabitur*, quia visa mors ejus tunc gaudium exhibet; cujus tolerata vita nunc justis quotidie in cruciatibus bellum movet. Sed audientes ista, ac si protinus quereremur, Domino dicentes : Domine, qui Leviathan istum tantæ esse fortitudinis non ignoras, eum in cer-

C tamine infirmitatis nostræ cur suscitas? illico adjunxit :

Cap. xli, Vers. 1. — *Non quasi crudelis suscitabo eum.*

[*Vet. XXV, Rec. XX.*] Et velut si mox a nobis causa rationis quæreretur. Quomodo non eum quasi crudelis suscitas, quem scimus quia tantos invadere et devorare permittis? statim subdidit, dicens :

CAPUT XXI.

Vers. 1, 2. — *Quis enim resistere potest vultui meo? et quis ante dedit mihi, ut reddam ei?*

38. *Gratia Dei gratuita.* — Quibus duobus versibus et virtutem suæ potentiæ, et omne pondus rationis explevit. Nam propter potentiam dixit : *Quis enim resistere potest vultui meo?* Et propter rationem subdi-

D dit : *Quis ante dedit mihi, ut reddam ei?* Ac si diceret : Non eum quasi crudelis suscito, quia de ejus fortitudine et electos meos potenter eripio, et rursum reprobos non injuste, sed rationabiliter damno; id est, et eos quos benigne eligo eripere mirabiliter possum, et eos quos respuo non injuste derelinquo. Nemo quippe ut divina illum gratia subsequatur prius aliquid contulit Deo. Nam si nos Deum bene operando prævenimus, ubi est quod Propheta ait : *Misericordia ejus præveniet me* (*Psal.* lviii, 11). Si quid nos bonæ operationis dedimus, ut ejus gratiam mereremur, ubi est quod Apostolus dicit : *Gratia* [d] *salvati*

[a] Laud. et Val. Cl., *excidat.*
[b] Duo Germ. et Pratel., *addas.*
[c] Pratel., *et spes.*

[d] Duo Germ., Laud., Val. Cl. et Gemet., *salvi facti estis.*

estis per fidem; et hoc non ex vobis, [a] *sed Dei donum est, non ex operibus* (*Ephes.* II, 8)? Si nostra dilectio Deum prævenit, ubi est quod Joannes apostolus dicit: [b] *Non quia nos dilexerimus Deum, sed quia ipse prior dilexit nos* (*I Joan.* IV, 10)? Ubi est quod per Osee Dominus dicit: *Diligam eos spontanee* (*Oseæ* XIV, 5)? Si sine ejus munere nostra virtute Deum sequimur, ubi est quod per Evangelium Veritas protestatur, dicens: *Sine me nihil potestis facere* (*Joan.* XV, 5)? Ubi est quod ait: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum* (*Ibid.* VI, 43)? Ubi est quod iterum dicit: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos* (*Ibid.* XV, 16)? Si saltem dona bonorum operum virtute nostra bene cogitando prævenimus, ubi est quod rursum per Paulum [c] tam salubriter dicitur, ut omnis de se humanæ mentis fiducia ab ipsa cordis radice succidatur, cum dicit: *Non quia sufficientes simus aliquid cogitare a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est* (*II Cor.* III, 5)? Nemo ergo Deum meritis prævenit, ut tenere eum quasi debitorem possit; sed miro modo æquus omnibus conditor, et quosdam præelegit, et quosdam [d] in suis pravis moribus juste derelinquit.

1101 39. *Nec electis pietas sine justitia, nec reprobis justitia sine misericordia exhibetur.* — Nec tamen electis suis pietatem sine justitia exhibet, quia hic eos duris afflictionibus premit; nec rursum reprobis justitiam sine misericordia exercet, quia hic æquanimiter tolerat quos quandoque in perpetuum damnat. Si ergo et electi prævenientem se gratiam sequuntur, et reprobi juxta quod merentur accipiunt, et de misericordia inveniunt electi quod laudent, et de justitia non habent reprobi quod accusent. Bene itaque dicitur: *Quis ante dedit mihi, ut reddam ei?* Ac si aperte diceretur: Ad parcendum reprobis nulla ratione compellor, quia eis debitor ex sua actione non teneor. Idcirco enim nequaquam cœlestis patriæ præmia æterna percipiunt, quia ea nunc dum promereri poterant, ex libero arbitrio contempserunt. Quod videlicet liberum arbitrium [e] in bono formatur electis, cum eorum mens a terrenis desideriis gratia aspirante suspenditur.

[*Vet.* XXVI.] 40. *Bonum quod agimus et Dei est, et nostrum.* — Bonum quippe quod agimus, et Dei est, et nostrum: Dei per prævenientem gratiam, nostrum per obsequentem liberam voluntatem. Si enim Dei non est, unde ei gratias in æternum agimus? Rursum si nostrum non est, unde nobis retribui præmia speramus? Quia ergo non immerito gratias agimus, scimus quod ejus munere prævenimur; et rursum, quia non immerito retributionem quærimus, scimus [f] quod obsequente libero arbitrio bona eligimus quæ ageremus. Sequitur: *Omnia quæ sub cœlo sunt mea sunt.* Omnibus liquet quod non solum ea quæ sub cœlo sunt, sed ipsa quoque quæ super cœlos condita cœlestia vocantur ejus voluntati serviunt a quo se creata esse meminerunt. Cur ergo tantummodo de inferioribus loquens ait.

CAPUT XXII.

IBID. — *Omnia quæ sub cœlo sunt, mea sunt?*

41. *Omnia Deo serviunt.* — Sed quia de Leviathan loquitur, qui jam non inætherei cœli sede continetur, cuncta quæ sub cœlo sunt asserit sua esse, ut eum quoque qui de cœlo cecidit, suæ doceat potestati servire, ac si diceret: Leviathan iste beatitudinem quidem meam perdidit, sed dominium non evasit, quia et ipsæ mihi potestates inserviunt quæ mihi pravis actionibus adversantur. Sequitur:

VERS. 3. — *Non parcam ei* [g] *verbis potentibus, et ad deprecandum compositis.*

[*Rec.* XXI.] 42. *Qua ratione diabolus dicitur Deum deprecari.* — Quis hoc, quod legisse se nequaquam novit, existimet, quia culparum suarum diabolus sit veniam petiturus? Sed ille fortasse homo, quem Leviathan iste in mundi termino vas sibi proprium facit [h], *quem*, attestante Paulo, *Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui* (*II Thess.* II, 8), territus tantæ majestatis præsentia, quia exercere vires suas non valet, ad preces inclinatur. Quod tamen de ejus corpore, id est iniquis [i] omnibus intelligi aptius potest, qui sero ad petitionum verba veniunt, quia nunc exsequi facta contemnunt. Unde per Evangelium Veritas dicit: *Novissime veniunt et reliquæ virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis* (*Matth.* XXV, 11). Quibus illico respondetur: *Amen dico vobis, nescio vos* (*Ibid.*, 12). Sed cum verba potentia ad deprecandum componere dicitur, urget magis ut quod de ejus corpore in futuro diximus in hoc tempore sentiamus.

[*Vet.* XXVII.] **1102** 43. *Irritæ sunt preces quas pia vita non sequitur. Nonnullis in usum negotiationis vertitur oratio. Veram orationem efficiunt amari gemitus, non verba composita.* — Sunt namque intra sanctam Ecclesiam nonnulli, qui prolixas ad Dominum preces habent, sed vitam deprecantium non habent; nam promissa cœlestia petitionibus sequuntur, operibus fugiunt. Hi nonnunquam etiam lacrymas in oratione percipiunt, sed cum post orationis tempora eorum mentem superbia pulsaverit, illico in fastu elationis intumescunt; cum avaritia instigat, mox per incendia avidæ cogitationis exæstuant; cum luxuria tentaverit, illicitis protinus desideriis anhelant; cum ira suaserit, mox mansuetudinem mentis flamma insaniæ concremat. Ut ergo diximus, et fletus in

[a] Vindoc., *Dei enim... donum est.*
[b] Vindoc., Pratel., etc., *non quasi nos dilexerimus.*
[c] Laud., Vindoc., Pratel., Utic., *tam subtiliter.* Duo Germ., *ubi quod... tam subtiliter.*
[d] Censet Jamezius legendum, *in suis reprobis*, propter Anglic. Mss. auctoritatem, quibus consentiunt Vindoc., Val. Cl., duo Germ. et plerique ex nostris.
[e] Al., *in bonum.*
[f] Ebroic., Gemet., al. Norm. et duo Germ., *quod subsequente.* Sic legitur in vet. Edit. Basil. et aliis.
[g] Duo Germ., Gemet., Pratel., Utic., *et verbis potentibus ad deprecandum*, sicque deinceps.
[h] Vide lib. XXXII, n. 22.
[i] Laud., *hominibus.* Val. Cl., *hominibus intelligi altius.*

preces percipiunt, et tamen, expletis precibus, cum vitiorum suggestione pulsantur, nequaquam pro æterni regni desiderio se flevisse meminerunt. Quod aperte de se Balaam innotuit, qui justorum tabernacula conspiciens, ait : *Moriatur anima mea morte justorum, et fiant novissima mea horum similia* (*Num.* XXIII, 10). Sed cum compunctionis tempus abscessit, contra eorum vitam quibus se similem fieri etiam moriendo poposcerat, consilium præbuit ; et cum occasionem de avaritia reperit, illico oblitus est quidquid sibi de innocentia optavit. Virtutis igitur pondus oratio non habet, quam nequaquam perseverantia continui amoris tenet. Quo contra bene de Anna flente perhibetur : *Vultusque ejus non sunt amplius in diversa mutati* (*I Reg.* I, 18), quia videlicet mens ejus nequaquam post preces inepta lætitia lasciviendo perdidit, quod orationis suæ tempore gemitus [a] rigore exquisivit. Nonnullis vero in usum negotiationis vertitur labor orationis. De quibus in Evangelio Veritas dicit : *Devorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis. Hi accipient prolixius judicium* (*Marc.* XII, 40). Quia ergo iniquorum petitionibus qui Leviathan istius corpus sunt nullo modo parcitur, cum eorum preces opere destruuntur, recte nunc dicitur : *Non parcam ei verbis potentibus et ad deprecandum compositis.* [b] Quamvis et per hoc quod verba potentia et ad deprecandum composita referuntur, aperte inanitas orationis ostenditur. Veraciter namque orare, est amaros in compunctione gemitus, et non composita verba resonare. [*Vet. XXVIII.*] Sed quia antiquus hostis quo districtius frangitur, eo nequius per multiplicia argumenta dilatatur, cujus tamen insidias Dominus quanto subtilius occultari considerat, tanto nobis misericordius manifestat, recte subjungitur :

CAPUT XXIV [*Rec. XXII*].

VERS. 14. — *Quis revelabit faciem indumenti?*

44. *Satan aliter religiosas mentes, aliter mundo deditas tentat.* — Leviathan iste aliter religiosas hominum mentes, aliter vero huic mundo deditas tentat ; nam pravis mala quæ desiderant aperte objicit, bonis autem latenter insidians, sub specie sanctitatis illudit. Illis velut familiaribus suis iniquum se [c] manifestius insinuat ; istis vero velut extraneis cujusdam quasi honestatis prætextu se palliat, ut mala quæ eis publice non valet, tecta bonæ actionis velamine subintromittat. Unde et membra ejus sæpe cum aperta nequitia nocere non possunt, bonæ actionis habitum sumunt ; [d] et prava quidem se opere exhibent, sed sancta specie mentiuntur. Iniqui enim si aperte mali essent, a bonis recipi omnino non possent ; sed sumunt aliquid de visione bonorum, 1103 ut dum boni viri in eis recipiunt speciem quam amant, permistum sumant etiam virus quod vitant. Unde quosdam Paulus apostolus intuens sub prædicationis velamine ventris studio servientes, ait : *Ipse enim Satanas transfigurat se in angelum lucis* (*II Cor.* XI, 14). Quid ergo mirum si ministri ejus transfigurantur velut ministri justitiæ? Hanc transfigurationem Josue timuit, quando videns angelum, cujus esset partis inquisivit, dicens : *Noster es, an adversariorum* (*Josue* V, 13)? ut videlicet si adversæ virtutis esset, eo ipso quo se suspectum cognosceret, ab illusione resiliret. Quia ergo Leviathan iste in eo quod iniquitatis opus molitur, sæpe [e] specie sanctitatis induitur ; et quia nisi per divinam gratiam simulationis ejus detegi indumenta non possunt, bene dicitur : *Quis revelabit faciem indumenti ejus?* Subaudis nisi ego, qui servorum meorum mentibus gratiam subtilissimæ discretionis inspiro, ut revelata malitia faciem ejus nudam videant, quam coopertam ille sub habitu sanctitatis occultat. Et quia aliquando fidelium mentes corrumpere ostensione sua, aliquando suggestione conatur (agit enim modo opere, modo persuasione), recte subjungitur :

CAPUT XXV.

IBID. — *Et in medium oris ejus quis intrabit?*

45. *Deus electis calliditatem ejus revelat.* — Subaudis nisi ego, qui per discretas electorum mentes suggestionum ejus verba discutio, et non ita hæc esse ut sonuerunt manifesto. Bonum namque videntur promittere, sed ad perditum finem trahunt. In medium igitur oris ejus intrare est calliditatis ejus verba penetrare, ut nequaquam pensetur quid resonant, sed quo intendant. Intrare Adam in medium oris ejus [f] noluit, quando intentionem persuasionis illius caute pensare neglexit ; divinitatem quippe [g] se per illum accipere credidit, et [h] immortalitatem amisit (*Genes.* III). Unde ergo ab intellectu verborum ejus incaute exterius stetit, inde se ori illius devorandum funditus præbuit. Sequitur :

CAPUT XXVI. [*Rec. XXIII*].

VERS. 5. — *Portas vultus ejus quis aperiet?*

46. *Portæ Leviathan pseudoprædicatores appellantur. Has Dominus aperit, magistros errorum manifestando.* — Portæ vultus ejus sunt iniqui doctores, qui idcirco portæ vultus ejus vocati sunt, quia per ipsos quisque ingreditur, ut Leviathan iste quasi in potestatis suæ principatu videatur. Sicut enim Scriptura sacra sanctos viros portas Sion vocare consuevit (Sion quippe speculatio interpretatur, et non immerito prædicatores sanctos portas Sion dicimus, quia per eorum vitam atque doctrinam abscondita supernæ contemplationis intramus), ita etiam portis Levia-

[a] Laud., Val. Cl., Pratel. et duo Germ., *rigor exquisivit.*

[b] Ita ex omnibus nostris Mss. restituendum duximus, cum prius legeretur, *quia et per hoc.*

[c] Laud. et Corb. Germ., *manifestius.*

[d] Ebroic. aliique Norm., *et pravos... sed sanctos.* Val. Cl., *et prava quidem opere,* omisso *se.*

[e] Laud., *speciem sanctitatis induitur*, quemadmodum in Psal. XCII, 1, *decorem indutus est.* Quam constructionem probant optimi scriptores.

[f] Male in Edit. vet. et recent., *voluit.* Gussanv. tamen hunc errorem emendavit.

[g] Gemet., *super illum.*

[h] Vindoc., Laud., duo Germ., Norm., etc., *et immortalitatis gratiam.*

than istius errorum magistri signantur, quorum dum prædicatio perversa recipitur, miseris auditoribus via perditionis aperitur. Sed portæ istæ ante oculos hominum plerumque ad introducendum quidem apertæ sunt, sed tamen ad deprehendendum clausæ, quia recta in specie exhibent, sed opere prava persuadent. Ad deprehendendum ergo clausæ sunt, quia ne intrinsecus cognosci valeant, exteriori simulatione muniuntur. Quas tamen mira potentia Dominus aperit, quia electis suis hypocritarum mentes comprehensibiles facit. *Portas* ergo *vultus ejus quis* [a] *aperiet?* Subaudis nisi ego, qui electis meis magistros errorum sub specie sanctitatis absconditos **1104** perspicua cognitione manifesto. Et quia Antichristus veniens ipsas etiam summas hujus sæculi potestates obtinebit, qui duplici errore sæviens conatur ad se corda hominum et missis prædicatoribus trahere, et commotis potestatibus inclinare, bene de Leviathan isto Dominus subdidit, dicens :

CAPUT XXVII [*Vet. XXIX*].

IBID. — *Per gyrum dentium ejus formido.*

47. *Dentes Leviathan iidem falsi doctores.* — Mutato namque nomine, hos ejus dentes insinuare aliter voluit, quos superius portas vocavit. Perversi enim prædicatores portæ ejus sunt, quia ingressum perditionis aperiunt. Dentes ejus sunt, quia eos quos [b] in errore capiunt, a veritatis soliditate confringunt. Sicut enim sanctæ Ecclesiæ dentes accipimus eos qui prædicationibus suis peccantium duritiam conterunt, unde ei per Salomonem dicitur : *Dentes tui* [c] *sicut greges detonsarum ascendentium de lavacro* (*Cant.* IV, 2) ; qui non immerito detonsis ac lotis ovibus comparantur, quia innocuam vitam sumentes, in lavacro baptismatis conversationis pristinæ vellera vetusta posuerunt ; ita etiam dentibus Leviathan istius errorum magistri figurantur, quia reproborum vitam mordendo dilaniant, et eos a veritatis integritate subductos [d] in sacrificio falsitatis mactant. Quorum quidem prædicatio facile despici ab auditoribus poterat, sed hanc ante humana judicia adjunctus sæcularium potestatum terror exaltat.

48. *Muniunt illos sæculi potestates. Alii verbis, alii gladiis sæviunt. Insidiæ Antichristi ex falsis miraculis.* — Recte ergo dicitur : *Per gyrum dentium ejus formido*, id est, iniquos prædicatores Antichristi perversæ hujus sæculi protegunt potestates. Nam quos illi appetunt loquendo seducere, multi potentium student sæviendo terrere. Per gyrum ergo dentium ejus formido est, ac si aperte diceretur : Idcirco [e] isti perversi prædicatores aliquos suadentes conterunt, quia circa ipsos sunt alii qui infirmorum mentes terrentes affligunt. Quale itaque illud tempus persecutionis apparebit, quando ad pervertendam fidelium pietatem alii verbis sæpiunt, alii gladiis ? Quis enim

A etiam infirmus Leviathan istius dentes non despiceret, si non eos per circuitum potestatum sæcularium terror muniret ? Sed duplici contra eos calliditate agitur, quia quod eis ab aliis verbis blandientibus dicitur, hoc ab aliis gladiis ferientibus [f] imperatur. Quæ utrorumque actio, id est potentium atque [g] loquentium, in Joannis Apocalypsi brevi est sententia comprehensa, qua dicitur : *Potestas equorum in ore et in caudis eorum erat* (*Apoc.* IX, 19). In ore namque doctorum, scientia ; in cauda vero, sæcularium potentia figuratur. Per caudam quippe, quæ retro est, hujus sæculi postponenda temporalitas designatur, de qua Paulus apostolus dicit : *Unum autem, quæ retro sunt oblitus, ad ea quæ ante sunt extentus* (*Philip.* III, 13). Retro enim est omne quod transit, ante vero

B est omne quod veniens permanet. Istis ergo equis, id est [h] nequissimis prædicatoribus, ubique carnali impulsu currentibus, in ore et in cauda potestas est, quia ipsi quidem perversa suadendo prædicant, sed temporalibus potestatibus fulti, per ea se quæ retro sunt exaltant. Et quia ipsi apparere despicabiles possunt, ab iniquis auditoribus suis per eos sibi reverentiam exigunt, quorum patrociniis fulciuntur. Unde hic quoque **1105** non immerito per gyrum dentium ejus formido inesse describitur, quia multis terroribus agitur, ut in perversis eorum prædicationibus etsi non veritatis sententia, certe temporalis potentia timeatur. Unde bene eumdem Antichristum Psalmista describit, dicens : *Sub lingua ejus labor et dolor*, [i] *sedet in insidiis cum divitibus in occultis*

C (*Psal.* IX, 28). Propter enim perversa dogmata sub lingua ejus labor et dolor est ; propter miraculorum vero speciem sedet in insidiis ; propter sæcularis autem potestatis gloriam, cum divitibus in occultis. Quia enim simul et miraculorum fraude et terrena potestate utitur, et in occultis et cum divitibus sedere perhibetur :

CAPUT XXVIII [*Rec. XXIV*].

VERS. 6. — *Corpus illius quasi scuta fusilia.*

49. *Mali corripientibus scutum excusationis opponunt.* — Sacra Scriptura scuti nomine aliquando uti in parte prospera, aliquando in adversa consuevit. Nam sæpe scuti defensio pro divina protectione ponitur, nonnunquam vero pro humana repugnatione memoratur. [j] Pro divina enim protectione ponitur,

D sicut per Psalmistam dicitur : *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos* (*Psal.* V, 13). Scuto nos Dominus coronare perhibetur, quia quos protegens adjuvat, remunerans coronat. Rursum pro humana repugnatione per eumdem Prophetam scutum ponitur sicut alibi ait : *Ibi confregit cornua, arcum, scutum, gladium et bellum* (*Psal.* LXXV, 4). In cornibus quippe elatio superborum, in arcu vero insidiæ longe ferientium, in scuto autem obstinata duritia defensionum, in gladio vi-

[a] Laud., *aperit.*
[b] Gemet., *in terrore.*
[c] Laud. et Gemet., *sicut grex.*
[d] Ebroic. et pler. Norm., *in sacrificium.*
[e] Gemet. et Corb. Germ., *isti per se.*
[f] Val. Cl., *impetratur.*

[g] Duo Germ., Laud., Vindoc., Gemet., *loquacium.*
[h] Deest *nequissimis* in Laud. et Val. Cl.
[i] Gemet., *sedit.*
[j] Gemet., Pratel., Laud., duo Germ. et pl., *pro divina enim protectione per Psalmistam dicitur.*

eius percussio, in bello vero ipsa contra Dominum mentis motio designatur. Quod nimirum totum in sancta Ecclesia confringitur, dum mentes Deo resistentium, superposito jugo humilitatis, edomantur. Hinc rursum per eumdem Psalmistam dicitur : *Arcum conteret, et confringet arma, et scuta comburet igni* (*Psal.* XLV, 10). Arcum enim Dominus conterit, cum occulta insidiantium machinamenta dissolvit. Arma confringit, cum ea quæ contra se erecta fuerant patrocinia humana comminuit. Scuta igni comburit, cum peccantium mentes obstinata se duritia defendentes, [a] ad pœnitentiæ et confessionis ardorem sancti Spiritus calore succendit. [*Vet. XXX.*] Quod vero in hoc loco corpus Leviathan istius scutis fusilibus comparatur, perscrutandum nobis innuitur, quia durum quidem, sed tamen cum labitur, fragile solet esse vas omne quod fusile est. Scuta ergo si sunt fusilia, in suscipienda sagittarum percussione robusta sunt, sed casu fragilia. Ictu quidem ferientium minime penetrantur, sed suo se lapsu per fragmenta dissolvunt. Corpus ergo Leviathan istius, id est omnes iniqui, quia per obstinationem duri sunt, sed per vitam fragiles, scutis fusilibus comparantur. Cum enim verba prædicationis audiunt, nulla correptionis jacula se penetrare permittunt, quia in omni peccato quod faciunt, scutum superbæ defensionis opponunt. Nam cum talium quisque de reatu suæ iniquitatis arguitur, non mox cogitat quomodo culpam corrigat, sed quid in adjutorio suæ defensionis opponat. Nulla igitur veritatis sagitta penetratur, quia verba sanctæ correptionis in scuto excipit superbæ defensionis. Unde bene de Judæis contra præcepta Domini superba se defensione tuentibus per Jeremiam dicitur : *Reddes eis vicem, Domine, juxta opera manuum suarum* (*Thren.* III, 64). **1106** Moxque eamdem vicem expressius subdidit dicens : *Dabis eis scutum cordis laborem tuum* (*Ibid.*, 65). Labor quippe Domini apparens inter homines passibilis ejus humanitas fuit, quam Judæi superbe sapientes dum cernerent, despexerunt; eumque immortalem credere dedignati sunt, quem natura passibili mortalem viderunt. Cumque ejus [b] humilitatem conspicerent, superbiæ fastibus obdurati, summa cura moliti sunt, ne eorum mentes sancta prædicantium verba penetrarent. Dum ergo eis Dominus vicem malorum operum redderet, dedit illis scutum cordis laborem suum, quia recto judicio inde illos contra se superbe obstinatos exhibuit, unde ipse pro nobis infirmitate laboravit. Repulerunt quippe a se verba prædicantium, quia dedignati sunt in Domino infirma passionum. Laborem igitur Domini contra eumdem Dominum scutum cordis habuerunt, quia superba sapientibus eo despectus apparuit, quo propter eos humilis fuit.

[*Vet. XXXI.*] 50. *Hoc scuto usi Adam et Eva.* — Hoc scutum, sicut jam superius diximus, primus ille peccator tenuit, qui, requirente Domino cur lignum vetitum contigisset, non ad se culpam retulit, sed a muliere quam Dominus dederat se accepisse respondit (*Genes.* III, 12); ut quasi reatum suum oblique in auctorem relideret, qui ei mulierem dederat quæ talia persuaderet. Hoc scutum etiam requisita mulier tenuit, quando neque ipsa ad se culpam retulit, sed serpentis illud persuasionibus replicavit, dicens : *Serpens decepit me, et comedi* (*Ibid.*, 13), ut ipsa quoque reatum suum oblique in creatorem reduceret, [c] qui illuc intrare serpentem persuasurum talia permisisset. Serpens vero jam non requiritur, quia nec ejus pœnitentia quærebatur. Hi autem quorum pœnitentia quæsita est, scutum nequissimæ defensionis contra justissimæ correptionis verba protulerunt (*Genes.* III). Unde nunc usque in usum peccantium trahitur, ut culpa cum arguitur defendatur; et unde [d] finiri reatus debuit, inde cumuletur. Bene ergo dicitur : *Corpus illius quasi scuta fusilia*, quia omnes iniqui, ne ad se corripientium verba perveniant, quasi contra adversariorum jacula scuta defensionum parant. Quod videlicet ejus corpus adhuc nobis expressus detegit, dum subjungit :

CAPUT XXIX.

IBID. — *Compactum squamis se prementibus.*

51. *Squamis tecti reprobi jaculis veritatis resistunt.* — Fertur quia draconis corpus squamis tegitur, ne citius jaculatione penetretur. Ita corpus omne diaboli, id est multitudo reproborum, cum de iniquitate sua corripitur, quibus valet tergiversationibus se excusare conatur, et quasi quasdam defensionis squamas objicit, ne transfigi sagitta veritatis possit. Quisquis enim dum corripitur, peccatum suum magis excusare appetit quam deflere, quasi squamis tegitur, dum a sanctis prædicatoribus gladio verbi jaculatur. Squamas habet, et idcirco ad ejus præcordia transeundi viam verbi sagitta non habet. Duritia enim carnali repellitur, ne spiritalis ei gladius infigatur.

52. *His squamis obduratum cor Sauli, gratiæ sagittis patuit.* — Carnali sapientia contra Deum Saulus obduruerat, quando cor ejus nulla prædicationis Evangelicæ sagitta nulla penetrabat. Sed postquam forti cœlitus increpatione jaculatus, et superno respectu cæcatus est (lumen quippe ut acciperet amisit), ad Ananiam veniens illuminatur. In qua **1107** illuminatione quia defensionum suarum duritia caruit, bene de eo scriptum est : *Ceciderunt quasi squamæ ab oculis ejus* (*Act.* IX, 18). Carnalis videlicet tegumenti illum duritia presserat, et idcirco radios veri luminis non videbat. Sed postquam superbæ repugnationes ejus victæ sunt, defensionum ejus squamæ ceciderunt. Quæ quidem sub Ananiæ manibus ab oculis ceciderunt corporis, sed ante jam sub dominica increpatione ceciderant ab oculis cordis. Cum enim altæ invectionis jaculo confossus jaceret, humili jam et penetrato corde requirebat, dicens :

[a] Corb. Germ. et Gemet., *ad pœnitentiæ confessionem ardore.*
[b] Val. Cl., *humanitatem.*
[c] Gemet., duo Germ. et Val. Cl., *qui illic.*
[d] Val. Cl., *finire.*

Domine, quid me vis facere (*Act.* ix, 6)? Repulsis videlicet squamis, jam ad cordis viscera veritatis sagitta pervenerat, quando, deposita elatione superbiæ, eum quem impugnaverat, Dominum confitens, et quid ageret nesciens, requirebat. Intueri libet ubi est sævus ille persecutor, ubi lupus rapax. [*Vet. XXXII.*] Ecce in ovem jam versus est, qui percunctatur pastoris semitam quam sequatur. Et notandum quod cum diceret : *Quis es, Domine* (*Act.* xxii, 8)? non ei a Domino respondetur : Ego sum unigenitus Patris, ego principium, ego Verbum ante sæcula. Quia enim Saulus incarnatum Dominum credere contemnebat, et ejus humanitatis infirma despexerat, de cœlo hoc quod contempserat audivit : *Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris* (*Ibid.*, 8). Ac si diceret : Hoc a me audi de superioribus, quod in me de inferioribus despicis. [a] Auctorem cœli venisse despexeras in terram, ex terra ergo hominem cognosce de cœlo, ut tanto in me amplius sacramenta infirmitatis metuas, quanto et hæc producta in cœlestibus ad excellentiam potestatis probas. Prosternens igitur te, nequaquam tibi hoc astruo quod ante sæcula Deus sum ; sed illud a me audis quod de me credere dedignaris. Postquam enim dixit *Jesus*, adhuc in expressionem terrenæ inhabitationis subdidit *Nazarenus* ; velut si apertius diceretur : Humilitatis meæ infirma suscipe, et tuæ superbiæ squamas amitte.

53. *In hypocritis duriores illæ squamæ. Malitiosæ mentes hericiis similes.* — Sciendum tamen est quod istas defensionum squamas, quamvis pene omne humanum genus contegant, hypocritarum tamen specialiter et callidorum hominum mentes premunt. Ipsi etenim culpas suas tanto vehementius confiteri refugiunt, [b] quanto se stultius videri ab hominibus peccatores erubescunt. Correpta itaque sanctitatis simulatio, et malitia occulta deprehensa, squamas objicit defensionis, et veritatis gladium repellit. Unde bene per Prophetam contra Judæam dicitur : *Ibi cubavit lamia, et invenit sibi requiem, ibi habuit foveam hericius* (*Isai.* xxxiv, 14, 15). Per lamiam quippe hypocritæ, per hericium vero malitiosi quique, qui diversis se defensionibus contegunt, designantur. Lamia etenim humanam habere dicitur faciem, sed corpus bestiale. Sic et omnes hypocritæ in prima facie quod ostendunt quasi ex ratione sanctitatis est ; sed bestiale est corpus quod sequitur, quia valde iniqua sunt quæ sub boni specie moliuntur. Hericii autem nomine malitiosarum mentium defensio designatur, quia videlicet hericius cum apprehenditur ejus et caput cernitur, 1108 et pedes videntur, et corpus omne conspicitur ; sed mox ut apprehensus fuerit, semetipsum in sphæram colligit, pedes introrsum subtrahit, caput abscondit ; et intra tenentis manus totum simul amittitur, quod totum simul ante videbatur. Sic nimirum sic malitiosæ mentes sunt, cum in suis excessibus comprehenduntur. Caput enim hericii cernitur, quia quo initio peccator ad culpam accesserit videtur. Pedes hericii conspiciuntur, quia quibus vestigiis nequitia sit perpetrata cognoscitur ; et tamen, adductis repente excusationibus, malitiosa mens introrsus pedes colligit, quia cuncta iniquitatis suæ vestigia abscondit. Caput subtrahit, quia miris defensionibus nec inchoasse se pravum aliquid ostendit ; et quasi sphæra in manu tenentis remanet, quia is qui corripit, cuncta quæ jam cognoverat subito amittens, involutum intra conscientiam peccatorem tenet, et qui totum jam deprehendendo viderat, tergiversatione pravæ defensionis illusus, totum pariter ignorat. Foveam ergo hericius in reprobis habet, quia malitiosa mens sese intra se colligens in tenebris defensionis abscondit. Sed in hoc quod se peccator excusat, in hoc quod [c] caliginosis defensionibus fixum in se oculum corripientis obnubilat, divinus nobis sermo etiam quomodo a similibus fulciatur ostendit. Sequitur :

CAPUT XXX [*Vet. XXXIII*].

Vers. 7. — *Una uni conjungitur, et ne* [d] *spiraculum quidem incedit per eas.*

54. *Iniqui alterna se invicem defensione tuentur.* — Istæ squamæ peccantium, ne ab ore prædicantium aliquo vitæ spiraculo penetrentur, et obduratæ sunt et conjunctæ. [e] Quos enim similis reatus sociat, concordi pertinacia etiam defensio perversa constipat, ut de facinoribus suis alterna se invicem defensione tueantur. Sibi enim quisque metuit, dum admoneri vel corrigi alterum cernit ; et idcirco contra corripientium verba unanimiter assurgit, quia se in altero protegit. Bene ergo dicitur : *Una uni conjungitur, et ne spiraculum quidem incedit per eas*, quia in iniquitatibus suis, dum vicissim superba se defensione protegunt, sanctæ exhortationis spiracula ad se nullatenus intrare permittunt. Quarum pestiferam concordiam adhuc apertius subdidit, dicens :

CAPUT XXXI.

Vers. 8. — *Una alteri* [f] *adhærebunt, et tenentes se nequaquam separabuntur.*

55. *Qui divisi vix corrigi poterant, quomodo emendabuntur uniti ?* — Qui enim divisi corrigi poterant, in iniquitatum suarum pertinacia uniti perdurant, et tanto magis quotidie [g] a cognitione justitiæ separabiliores sunt, quanto a se invicem nulla increpatione separantur. Nam sicut esse noxium solet si unitas desit bonis, ita perniciosum est si non desit malis.

[a] Val. Cl., *ut auctorem cœli discas venisse in terram.* Laud., Ebroic., Gemet., Pratel. et duo Germ., pro *despexeras*, habent *desperas*, vel *disperas*.

[b] Ita præter Germ. omnes Mss. nostri et vet. Edit. At Gilot., Utic., Gussanv., cum jam dicto Germ., loco *stultius*, habent *citius*.

[c] Al., *caligosis*, ut legitur in duob. Germ., Gemet. aliisque vetustiorib. Cod.

[d] Gemet., *inspiraculum*, et ita semper postea.

[e] Gemet., alio sensu, *quos enim similes reatus sonat.*

[f] In Vulgata, *adhærebit*. At in Hebraico fonte plur. usurpatur, legiturque ad litteram : *vir fratri suo adhærebunt.*

[g] Gemet., *a cognatione... fiunt*. Habent etiam *fiunt* plerique Mss. Corb. Germ., *a cogitatione... fiunt.*

Perversos quippe unitas corroborat, dum concordat; A et tanto magis incorrigibiles, quanto unanimes facit. De hac unitate reproborum [a] per Sapientem dicitur : *Stuppa collecta, synagoga peccantium* (*Eccli.* xxi, 10). De hac Nahum propheta ait : *Sicut spinæ invicem se complectuntur, sic convivium eorum pariter potantium* (*Nahum* i, 10). Convivium namque reproborum est delectatio temporalium voluptatum. In quo nimirum convivio pariter potant qui delectationis suæ illecebris 1100 se concorditer debriant. Igitur quia membra Leviathan istius, id est iniquos omnes, quos Dei sermo squamarum compactionibus comparat, ad defensionem suam par culpa concordat, bene dicitur : *Una alteri adhærebunt, et tenentes se nequaquam separabuntur.* Tenentes enim se separari nequeunt, quia se ad defensionem suam vicissim constricti B sunt, quo se sibi per omnia similes esse meminerunt. Descripto itaque ejus corpore, ad caput sermo reducitur, et quid per semetipsum extremæ persecutionis tempore antiquus hostis exerceat nuntiatur. Nam sequitur :

CAPUT XXXII [*Vat. XXXIV, Rec. XXV*].

Vers. 9. — *Sternutatio ejus splendor ignis.*

56. *Quanta commotio ex Antichristi signis et virtutibus innotescat.* — Quod melius exponimus, si prius sternutatio quomodo agatur indagamus. In sternutatione quippe inflatio a pectore exsurgit, quæ cum apertos ad exeundum poros non invenit, cerebrum tangit, et congesta per nares exiens, totum caput protinus concutit. In hoc itaque Leviathan corpore, id est sive in malignis spiritibus, sive in reprobis ho- C minibus, qui illi per similitudinem iniquitatis inhæserunt, quasi inflatio surgit a pectore, dum elatio se erigit ex præsentis sæculi potestate. Quæ quasi ad exeundum poros non invenit, quia in hoc quod contra justos extollitur, disponente Deo, quantum appetit prævalere prohibetur. Exsurgens autem cerebrum tangit et concutit, quia collecta elatio Satanæ sensum in fine mundi [b] arctius percutit, et caput turbat, dum ipsum auctorem malignorum spirituum per eum qui Antichristus dicitur in persecutione fidelium vehementius excitat. Tunc congesta inflatio per ejus nares egreditur, quia tota superbiæ ejus iniquitas apertis malitiæ flatibus demonstratur. Quia ergo sternutatio caput maxime concutit, Leviathan istius sternutatio vocatur illa ejus extrema com- D motio qua damnatum hominem ingreditur, et per eum reprobis principatur. Qui tanta tunc virtute se commovet, ut membra Domini, si potest fieri, etiam electa perturbet; tantis signis et prodigiis utitur, ut miraculorum potentia quasi quodam ignis lumine resplendens videatur. Quia ergo commotum caput illius miraculis clarescere nititur, recte ejus sternutatio splendor ignis vocatur. In eo enim quod se ad persequendos justos commovet, ante reproborum oculos signorum virtutibus lucet. Et quia ejus tyrannidi sapientes mundi adhærent, eorumque consiliis omne quod pravum molitur exercet, recte subjungitur :

CAPUT XXXIII [*Vat. XXXV*].

Ibid. — *Et oculi ejus ut palpebræ diluculi.*

57. *Oculi ejus, id est consiliarii, cur palpebris diluculi comparantur.* — Per oculos quippe, qui, inhærentes capiti, utilitati visionis inserviunt, non immerito ejus consiliarii designantur, qui dum perversis machinationibus quæ qualiter agenda sunt, prævident, malignis ejus operariis quasi ostensum pedibus iter præbent. Qui recte palpebris diluculi comparantur. Palpebras namque diluculi, extremas noctis horas accipimus, in quibus quasi nox oculos aperit, dum venturæ lucis jam initia ostendit. Prudentes igitur sæculi, malitiæ Antichristi perversis consiliis inhærentes, quasi palpebræ sunt diluculi, quia fidem quam in Christo inveniunt quasi erroris noctem asserunt, et venerationem Antichristi verum esse mane pollicentur. Spondent enim se tenebras repellere et veritatis lucem signis clarescentibus 1110 nuntiare, quia nec persuadere quæ volunt possunt, nisi exhibere se meliora fateantur. Unde hic ipse coluber in paradiso primis hominibus loquens (*Genes.* iii, 5), in eo quod se melius aliquid providere simulavit, quasi diluculi palpebras aperuit, quando in innocentibus mentibus humanitatis ignorantiam reprehendit, et scientiam divinitatis promisit. Quasi ignorantiæ enim tenebras repellebat, et æternæ scientiæ divinum mane nuntiabat, dicens : *Aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum* (*Ibid.*). Ita in illo tunc damnato homine veniens, ejus oculi palpebris diluculi comparantur, quia sapientes illius simplicitatem veræ fidei quasi transactæ noctis tenebras respuunt, et [c] ejus signa mendacia quasi exsurgentis solis radios ostendunt. Sed quia Leviathan iste non solum habet oculos qui malignis consiliis perversa provideant, sed os quoque ad pervertendas mentes hominum aperit, quoniam per prædicatores pravos ad diligendam erroris fallaciam auditorum corda succendit, apte subjungitur :

CAPUT XXXIV [*Rec. XXVI*].

Vers. 10. — *De ore ejus lampades procedunt.*

58. *Os Antichristi sunt ejus prædicatores.* — Qui enim provident oculi, qui autem prædicant os vocantur. Sed de hoc ore lampades exeunt, quia mentes audientium ad amorem perfidiæ accendunt; et unde quasi per sapientiam lucent, inde procul dubio per nequitiam concremant. Sed qualis [d] ipsa sapien-

[a] Gemet., Pratel., Utic., Vindoc., Val. Cl., duo Germ. et pler. Mss., *per Salomonem*. Quod observatione dignum, quia inde conjicere licet Gregorium Salomoni librum Ecclesiastici tribuisse. Sæpe tamen alibi hunc librum laudat, dissimulato Salomonis nomine. Ita l. xx Moral., n. 51 : *Recte quoque per quemdam sapientem dicitur*. Vide l. xxvii, n. 47 et 53, necnon l. xxxiii, n. 23. Non aliter laudat sanctus Doctor scriptorem libri Sapientiæ, ut videre licet lib. xix, n. 26.

[b] Pratel., *acrius*.

[c] Gemet., *et ejus ignis*.

[d] Duo Germ., Ebroic., Gemet. et al., *ipsa sapientiæ*.

tia eorum lux sit ostenditur, cum protinus subinfertur :

CAPUT XXXV [*Vet. XXXVI*].

IBID. — *Sicut tædæ ignis accensæ.*

59. *Ardent per malitiam, lucent per virtutis simulationem.* — Ecce jam hypocrisis eorum aperte describitur quorum prædicatio tædarum lampadibus comparatur. Tæda enim cum accenditur odorem quidem suavem habet, sed lumen obscurum. Ita isti prædicatores Antichristi, quia sanctitatis sibi speciem arrogant, sed tamen opera iniquitatis exercent, quasi blandum quidem est quod redolent, sed nigrum quod lucent. Olent enim per simulationem justitiæ, sed obscurum ardent per nequitiæ perpetrationem. Quorum simulationis malitiam Joannes in Apocalypsi brevi descriptione comprehendit, dicens : *Vidi aliam bestiam ascendentem de terra, habentem duo cornua similia agni, et loquebatur ut draco* (*Apoc.* XIII, 11). Priorem quippe bestiam, id est Antichristum superiore jam descriptione narraverat; post quem etiam hæc alia bestia ascendisse dicitur, quia post eum multitudo prædicatorum illius ex terrena potestate gloriatur. De terra quippe ascendere est de terrena gloria superbire. Quæ habet duo cornua agni similia, quia per hypocrisim sanctitatis eam quam [a] in se veraciter Dominus habuit [b] singularem sibi inesse et sapientiam mentitur et vitam. Sed quia sub agni specie auditoribus reprobis serpentinum virus [c] infundit, recte illic subditur : *Et loquebatur ut draco.* Ista ergo bestia, id est prædicantium multitudo, si aperte ut draco loqueretur, agno similis non appareret ; sed assumit agni speciem, ut draconis exerceat operationem. Quod hic utrumque per tædarum lampades exprimitur, quia et obscurum ardent per effectum malitiæ, et quasi suave redolent per simulationem vitæ.

60. *Multi jam exstant Antichristi prædicatores. Eorum vita exploranda ut moneta. Antiquorum patrum institutis concordet.* — Sed nequaquam æstimandum est quod tunc solum Antichristi prædicatores apparebunt, et nunc ab humanis deceptionibus desunt. Modo **1111** namque priusquam per semetipsum appareat, nonnulli illum vocibus, [d] plerique autem moribus prædicant. An prædicatores simulationis illius non sunt, qui cum sacros Dei ordines obtinent, fugientem totis desideriis mundum tenent ; qui [e] virtutes esse ostendunt quæ faciunt, sed vitium est omne quod agunt? [*Vet. XXXVII.*] Sed electorum mens quanto magis internæ luci inhæret, tanto subtilius quo modo virtutes a vitiis discernere debeat videt. Quid autem mirum est hoc nos spiritaliter agere quod quotidie corporaliter cernimus nummularios implere? Qui cum numisma percipiunt, prius qualitatem illius, post figuram, ad extremum vero pondus examinant, ne aut sub auri specie æs lateat, aut hoc quod veraciter aurum est monetæ reprobæ figura dehonestet; aut quod et aurum, et rectæ figuræ est, hoc non integrum pondus legivet. Cum igitur mira ignotorum hominum facta conspicimus, residere ad mentis nostræ trutinam quasi solertes nummularii debemus, ut prius discretio aurum examinet, ne sub virtute se vitium occultet, et quod prava intentione agitur, [f] recti visione pallietur. Cujus si intentionis qualitas approbatur, [g] impressæ mox formulæ figura quærenda est, si a probatis monetariis, id est ab antiquis patribus ducitur, et ab eorum vitæ similitudine nullo errore vitiatur. Cum vero et per intentionem qualitas, et recta per exemplum figura cognoscitur, restat ut integrum ejus pondus exquiratur. Bonum quippe quod per signa et miracula coruscat, si perfectionis summam non habet, pensari sollicite per cautelam circumspectionis debet, ne dum imperfecta res [h] quasi pro perfecta accipitur, in accipientis damnum vertatur. Prædicatores itaque Antichristi quomodo veram numismatis qualitatem tenent, qui in his quæ agunt intentionis rectæ vim nesciunt, quia per hæc non cœlestem patriam, sed culmen gloriæ temporalis exquirunt? Quomodo a monetæ figura non discrepant, qui ab omni pietate justorum justos persequendo discordant? Quomodo in se integritatis pondus ostendunt, qui non solum humilitatis perfectionem nequaquam assecuti sunt, sed neque ipsam primam ejus januam contigerunt? Hinc ergo, hinc electi cognoscant quomodo eorum signa despiciant, quorum profecto actio omne quod a piis patribus gestum memoratur impugnat. Sed ipsi quoque electi dum tot signa conspiciunt, dum contemnentes vitam tanta ejus miracula perhorrescunt, quoddam dubietatis nubilum in corde patiuntur, quia dum se per prodigia illius malitia elevat, in istis aliquatenus visus certior caligat. Unde recte subditur :

CAPUT XXXVI [*Rec. XXVII*].

VERS. 11. — *De naribus ejus procedit fumus.*

61. *Visis Antichristi prodigiis, electi turbabuntur et titubabunt. Ut in errore plene capiantur fieri non potest.* — Oculorum quippe acies fumo sauciatur. Fumus ergo de ejus naribus procedere dicitur, quia de miraculorum ejus insidiis ad momentum caliginosa dubietas etiam in electorum corde generatur. De Leviathan naribus fumus exit, quia ex ejus prodigiis mendacibus etiam bonarum mentium oculos trepidationis caligo confundit. Tunc namque in electorum cordibus conspectis terribilibus signis, obscura cogitatio conglobatur. Unde **1112** hoc quod jam supra protulimus veritatis ore per Evangelium dicitur:

[a] Laud., *ipse*. Corb. Germ., paulo ante, *qui habet*, pro *quæ*.
[b] Ebroic., *singulariter*.
[c] Turon., duo Germ. et pl., *infunditur*.
[d] Gemet. et Corb., Germ., *plerique autem moribus prædicatores illius simulationis sunt, qui.*
[e] Val. Cl. et Germ., *qui virtutis esse.*

[f] Turon., Laud., Val. Cl., Gemet. et Corb. Germ., *recta*.
[g] Germ., Turon., Laud. et al., *impressæ mox formula figuræ.*
[h] Val. Cl., *quasi perfecta*. Turon. et duo Germ., *quasi pro perfecto.*

Surgent pseudochristi et pseudoprophetæ, et dabunt signa [a] *et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi* (*Marc.* XIII, 22). Qua in re valde quærendum est quomodo aut hi qui electi sunt induci in errorem possunt, aut cur *Si fieri potest* quasi ex dubietate subditur, cum quid [b] faciendum sit Dominus omnia præsciens præstolatur. Sed quia electorum cor et trepida cogitatione concutitur, et tamen eorum constantia non movetur, una hac sententia Dominus utrumque complexus est, dicens : *Ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* Quasi enim jam errare est in cogitatione titubare; sed protinus *Si fieri potest* subjungitur, quia procul dubio fieri non potest ut in errore [c] plene electi capiantur. Bene autem in hac fumi caligine ipse etiam animorum fervor exprimitur cum protinus subinfertur :

CAPUT XXXVII.

IBID. — *Sicut ollæ succensæ atque ferventis.*

62. *Quanto tunc zelo æstuabunt. Quid diabolus fumo pestiferi halitus, in humanis cordibus operetur. Deus nisi a tranquillo corde cognosci non potest.* — Velut enim olla fervens est unaquæque tunc anima, cogitationum suarum impetus quasi spumas ardentium undarum sustinens, quas et ignis zeli commovet, et ipsa temporalis oppressio more ollæ intrinsecus clausas tenet. Unde Joannes quoque cum hujus bestiæ signa narraret, adjunxit : *Ita ut ignem faciat de cœlo descendere* (*Apoc.* XIII, 13). Ignem quippe de cœlo descendere est de cœlestibus electorum animis sancti zeli flammas emanare. [*Vet. XXXVIII.*] Quia vero Leviathan iste alias non solum serpens, sed etiam regulus dicitur, pro eo quod immundis spiritibus, vel reprobis hominibus principatur, sicut Isaias ait : *De radice colubri egredietur regulus* (*Isai.* XIV, 29), inspiciendum nobis summopere est qualiter regulus perimat, ut, ex operatione reguli, hujus nobis malitia apertius innotescat. Regulus namque non morsu perimit, sed flatu consumit. Sæpe quoque aerem flatu afficit, et quidquid vel positum longe contigerit sola narium inspiratione tabefacit.

63. Hinc, ergo, hinc pensare compellimur, per hoc quod de naribus ejus fumus procedere dicitur, etiam priusquam apertus appareat, quid quotidie in humanis cordibus fumo pestiferæ exhalationis operetur. Quia enim, sicut et superius diximus, fumo oculorum acies infirmatur, non immerito de ejus naribus fumus procedere asseritur, cujus noxiis inspirationibus prava in humanis cordibus cogitatio nascitur, per quam acies mentis obtunditur, ne lux interna videatur. Quasi enim flatu narium caliginem emittit, quia in reproborum cordibus insidiarum suarum aspirationibus ex amore vitæ temporalis æstum congerit multiplicium cogitationum. Et velut fumi globos multiplicat, quia inanissimas præsentis vitæ curas in terrenorum hominum mente coacervat. Iste fumus ex ejus naribus prodiens aliquando ad tempus etiam electorum oculos tangit. Hunc namque intrinsecus fumum patiebatur Propheta, cum dixit : *Turbatus est præ ira oculus meus* (*Psal.* VI, 8). Hujus inundatione premebatur, dicens : *Cor meum conturbatum est in me, et lumen oculorum meorum non est mecum* (*Psal.* XXXVII, 11). Fumus quippe iste obtundit aciem cordis, quia caliginis suæ nubilo serenitatem intimæ turbat quietis. **1113** Cognosci vero nisi tranquillo corde non potest Deus. Unde per eumdem prophetam rursus dicitur : *Vacate et videte quoniam ego sum* [d] *Deus* (*Psal.* XLV, 11). Vacare autem mens non potest quæ hujus fumi inundationibus premitur, quia in ea terrenarum cogitationum volumina ex præsentis vitæ amore glomerantur. Lumen ergo quietis [e] internæ hoc fumo amittitur, quia curarum prurigine cordis oculus dum confunditur tenebratur.

64. *Iste fumus aliter electorum mentes turbat, aliter reproborum oculos excæcat.* — Sed fumus iste aliter electorum animos turbat, aliter reproborum oculos excæcat. A bonorum quippe oculis spiritalium desideriorum flatu respergitur, ne prævalente misera cogitatione denseтur. In [f] reproborum vero mentibus quo se licentius per tetras cogitationes colligit, eo ab eis funditus veritatis lumen tollit. Fumus iste reproborum cordibus quot illicita desideria ingerit, quasi per tot ante illos globos intumescit.

[*Vet. XXXIX.*] 65. *In carnali anima, alii fumi concupiscentiæ globi superius inanescunt, alii inferius surgunt. Vitia vitiis succedunt.* — Et certe fumi globos novimus, quia cum alii superius inanescunt, alii inferius surgunt; sic et in cogitatione carnali, etsi alia pravitatis desideria transeunt, alia succedunt. Sæpe autem mens misera quid jam transierit videt, sed ubi adhuc retineatur non videt. Gaudet de quibusdam vitiis quod eis subjecta jam non sit, et præcavere ac gemere negligit, quia eorum vice successerunt alia, quibus fortasse nequius succumbit; sicque fit ut dum alia vitia transeunt, et semper alia succedunt, ab hoc serpente cor reproborum sine intermissione teneatur. Unde bene per Joel prophetam dicitur : *Residuum erucæ comedit locusta, et residuum locustæ comedit bruchus, et residuum bruchi comedit rubigo. Expergiscimini ebrii, et flete* (*Joel.* I, 4, 5). Quid enim per erucam, quæ toto corpore in terra repit, nisi luxuria designatur? quæ cor, quod tenet, ita polluit, ut in superioris munditiæ surgere amorem non possit. Quid per locustam quæ saltibus evolat, nisi inanis gloria exprimitur, quæ se vanis præsumptionibus exaltat? Quid per bruchum, cujus pene totum corpus in ventrem colligitur, nisi edendi ingluvies figuratur? Quid per rubiginem, quæ dum tan-

[a] Editi cum Mss. duo Germ., *signa magna*, quæ ultima vox abest a Mss. Vindoc., Norm., etc., nec legitur aut in Vulgata, aut in textu Græco.

[b] Vindoc., Ebroic, et al., *quid futurum sit*, Corb. Germ., *quid fiendum sit*.

[c] Al., *plane*, ut in Laud. legitur.

[d] Gemet. et Corb. Germ., *Dominus*.

[e] Norm., Vindoc., Laud., Val. Cl. et duo Germ., *æternæ*.

[f] Gemet., Pratel., Val. Cl. et duo Germ., *pravorum*.

git incendit, nisi ira innuitur? Residuum ergo erucæ locusta comedit, quia sæpe cum luxuriæ vitium a mente recesserit, inanis gloria succedit. Nam quia jam per amorem cordis non sternitur, quasi sanctam se ex castitate gloriatur. Et residuum locustæ bruchus comedit, quia sæpe cum inani gloriæ, quæ quasi ex sanctitate veniebat, resistitur, vel ventri vel quibuslibet ambitionis desideriis immoderatius indulgetur. Mens enim Dei nescia, tanto atrocius ad quemlibet ambitum ducitur, quanto nullo vel humanæ laudis amore refrenatur. Residuum bruchi rubigo consumit, quia sæpe dum ventris ingluvies per abstinentiam restringitur, [a] iræ impatientia acrius dominatur; quæ more rubiginis quasi exurendo messem comedit, quia virtutum fructus impatientiæ [b] flamma tabefacit. Cum ergo vitia vitiis succedunt, agrum B mentis alia pestis devorat, dum alia relinquit.

[*Vet. XL.*] 66. ***Ebrii sunt qui mundi hujus amore turbati, mala quæ patiuntur non sentiunt.*** — Bene autem illic subditur : *Expergiscimini ebrii, et flete* (*Ibid.*). Ebrii quippe vocati sunt qui, mundi hujus amore confusi, mala non sentiunt quæ patiuntur. Quid est ergo dicere : *Expergiscimini, ebrii,* **1114** *et flete* (*Joel.* I, 5), nisi somnum vestræ insensibilitatis excutite, et, in devastatione cordis tot sibi succedentibus vitiorum pestibus, vigilantibus lamentis obviate? Per tot igitur globos de Leviathan naribus fumus surgit, per quot nimirum pestes frugem cordis reprobi occulta aspiratione consumit. Cujus adhuc fumi vim sollicite Dominus exprimit, cum illico subjungit : *Sicut ollæ succensæ atque ferventis.* Olla enim C succenditur cum mens humana maligni hostis suasionibus instigatur. Olla autem fervet cum jam etiam per consensum in desideriis pravæ persuasionis accenditur. Et tot undas quasi fervendo projicit, per quot se nequitias usque ad exteriora opera extendit. Hunc namque carnalis conscientiæ, id est ollæ fervorem, ex Leviathan fumo venientem propheta conspexerat, cum dicebat : *Ollam succensam ego video, et faciem ejus a facie Aquilonis* (*Jerem.* I, 13). Ab Aquilonis namque facie humani cordis olla succenditur, dum instigatione adversarii spiritus illicitis desideriis inflammatur. Ille namque qui ait : [c] *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis* (*Isai.* XIV, 13), mentem quam semel ceperit malignis persuasionis suæ [d] flatibus, quasi suppositis ignibus, accen- D dit, quatenus, non contenta præsentibus, indesinenter per desideria æstuet, ut alia contemnenda appetat, alia adepta contemnat : ut modo suis compendiis inhiet, modo alienis commodis etiam cum proprio detrimento contradicat, modo carnis illecebris satisfaciat, modo quasi in quodam culmine per cogitationis superbiam rapta, carnali cura postposita, A totam se in [e] typho elationis attollat. Quia ergo cor per varia desideria abducitur, quod instigationibus Leviathan istius inflammatur, recte ejus fumus succensæ et ferventi ollæ similis esse perhibetur, quia per tot se fervores [f] afflata ejus tentationibus conscientia erigit, per quot intra se cogitationes intumescit. Quod verbis aliis adhuc veritas apertius exsequitur, dum subjungitur :

CAPUT XXXVIII [*Rec. XXVIII*].

VERS. 12. — *Halitus ejus prunas ardere facit.*

67. *Carnalis mens, tanquam pruna flatu diaboli inflammata.* — Quid enim prunas nisi succensas in terrenis concupiscentiis reproborum hominum mentes appellat? Ardent enim cum quodlibet temporale appetunt, quia nimirum urunt desideria quæ quietum ac integrum esse animum non permittunt. Toties igitur Leviathan [g] halitus prunas accendit, quoties ejus occulta suggestio humanas mentes ad delectationes illicitas pertrahit. Alias namque superbiæ, alias invidiæ, alias luxuriæ, alias avaritiæ facibus inflammat. Superbiæ quippe [h] facem menti Evæ supposuit, cum hanc ad contemnenda verba dominicæ jussionis instigavit (*Genes.* III, 5). Invidiæ quoque flamma Cain animum succendit, cum de accepto fratris sacrificio doluit, et per hoc usque ad fratricidii facinus pervenit (*Genes.* IV, 8). Luxuriæ facibus cor Salomonis exussit, quem tanto mulieribus amore subdidit, ut, usque ad idolorum venerationem deductus, dum carnis delectationem sequeretur, conditoris reverentiæ oblivisceretur (*III Reg.* XI, 4). Avaritiæ quoque igne Achab animum concremavit, cum eum ad appetendam alienam vineam impatientibus desideriis impulit, et per hoc usque ad reatum homicidii pertraxit (*III Reg.* XXI). Tanto igitur Leviathan iste halitu in prunis flat, **1115** quanto annisu suggestionis occultæ humanas mentes ad illicita inflammat. Unde et bene mox subditur :

CAPUT XXXIX [*Vet. XLI*]

IBID. — *Et flamma de ore ejus egreditur.*

68. *Per Antichristum ardentius sæviet. Non comburit nisi lignum, fenum, stipulam. Ejus flammam exstinguunt lacrymæ.* — Flamma quippe oris ejus est ipsa instigatio occultæ locutionis. Pravæ enim suasionis verba ad uniuscujusque animum facit, sed flamma est quod de ejus ore egreditur, quia ardet in desideriis animus cum ejus suggestionibus instigatur. Hæc quotidie suggerit, hæc usque ad præsentis vitæ terminum suggerere non desinit; sed tunc se nequius dilatat, cum [i] per illum damnatum hominem veniens, in hujus mundi se gloria apertius ostentat. Tunc ab ejus naribus vastior fumus procedit, quia humana corda signorum ejus admirationibus territa amplior instigatio percutit. Tunc ejus halitus vehe-

[a] Gemet. et Corb. Germ., *ira impatientiæ.*
[b] Gilot., Vatic., Gussanv., *tabescit;* repugnantibus Mss. et vet. Edit.
[c] Germ., Laud. et Val. Cl., *ponam sedem meam ad aquilonem, ero similis Altissimo.*
[d] Turon., *facibus.*
[e] Turon., Gemet., Vindoc., Germ., *typo.* De hac voce vide notam *g* ad cap. 6 hujus libri, num. 13, et l. XXIII, n. 25.
[f] Gemet. et Corb. Germ., *afflatu.*
[g] Laud., *altius.*
[h] In Gilot. et Vatic., *faciem;* manifesto errore.
[i] Sc. Antichristum. Vide supra, l. XXXII, n. 22 et infra, l. XXXIV, n. 1, 29, et passim.

mentius prunas ardere facit, quia reproborum mentes, quas jam calentes amore gloriæ temporalis invenerit, **1116** suggestionis suæ flatibus usque ad nequitiam exercendæ crudelitatis incendit. Tunc de ore ejus flamma egreditur, quia quidquid per se, quidquid per prædicatores suos loquitur, ignis est quo infructuosa ligna concremantur. Igne autem terrenæ concupiscentiæ eorum mens tangitur, qui nequaquam fieri pretiosa metalla concupiscunt. Qui ergo oris ejus non vult flamma affici, juxta doctoris A veri sententiam, non lignum, fenum, stipula, sed aurum, argentum, et pretiosus lapis curet inveniri (*I Cor.* III, 12), quia tanto ignis suasionis illius amplius incendit, quanto se ei ad consentiendum meliorem quisque præbuerit. Sed quia nulla ratione conceditur ut mens in hac corruptibili carne posita nequaquam suasionis illius ardore tangatur, restat ut malignis flatibus adusta, ad orationis opem se sine cessatione convertat. Flammam quippe suggestionum illius exstinguit citius unda lacrymarum.

LIBER TRIGESIMUS QUARTUS,

Exponitur capitis XLI *versus 13 cum reliquis, de diaboli præsertim superbia et sævissimis in sanctos Antichristi persecutionibus.*

CAPUT PRIMUM.

1. *Senescente mundo, tribulationes cum temporibus crescunt. Diabolus tanto acrius sævit, quanto pœnæ consummationi est vicinior.* — Quia ex hoc mundo corpus gerimus, universitatis terminum [a] ex ea qua nos sumus parte pensemus. Citius quippe qualis sit mundi finis agnoscimus, si sollicite aspicimus hoc quod de mundo gestamus. Ætas etenim nostra per juveniles annos robustius viget, in senili autem tempore crebrescentibus morbis excoquitur; et dum diutius distenditur ut subsistat, moriendi vice quotidie deficit per momenta vivendi. Ita etiam mundi tempus dum venientibus annis augetur, [b] crebrescentibus malis afficitur; et unde ætatis augmentum percipit, inde salutis dispendium sentit. Tribulationes namque illi cum temporibus crescunt, et eo detrimenta vitæ debilior tolerat, quo quasi ad vitam provectior durat. Totis enim contra illum hostis antiquus viribus solvitur, qui quamvis jam nunc interiit pro eo quod supernæ conditionis beatitudinem amisit, tunc tamen plenius exstinguitur, quando, et a tentandi licentia abstractus, æternis incendiis religatur. Unde et extrema mundi atrocius tentaturus aggreditur, quia tanto fit ferventior ad sævitiam, quanto se viciniorem sentit ad pœnam. Considerat quippe quod juxta sit ut licentiam nequissimæ libertatis amittat, et quantum brevitate temporis angustatur, tantum multiplicitate crudelitatis expanditur, sicut de illo voce angelica ad Joannem dicitur: *Væ terræ et mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet* (*Apoc.* XII, 12). Tunc ergo in magnæ iræ fervorem se dilatat, ne qui in beatitudine stare non potuit, in damnationis suæ foveam cum paucis ruat. Tunc quidquid nequiter valuerit, [c] callidius exquirit; tunc cervicem superbiæ altius erigit, et per damnatum illum quem gestat hominem omne quod temporaliter prævalet nequiter ostendit. Unde et divina voce recte nunc dicitur:

B

CAPUT II [*Rec.* II].

VERS. 13. — *In collo ejus morabitur fortitudo.*

2. *Superbiæ Antichristi accedet explendæ nequitiæ potestas.* — Quid enim collo Leviathan istius, [d] nisi elationis extensio designatur? qua contra Deum se erigens, cum simulatione sanctitatis etiam tumore potestatis extollitur. Quia enim per collum superbia exprimitur, Isaias propheta testatur, qui Jerusalem filias redarguit, dicens: *Ambulaverunt extento collo* (*Isai.* III, 16). In collo ergo Leviathan istius fortitudo demorari dicitur, quia elationi illius etiam subjuncta potentia suffragatur. Nam quidquid tunc superbe extollitur, quidquid callide machinatur, etiam cum virtute potentiæ sæcularis exsequitur. Quod Daniel propheta intuens, ait: *Dolus in manu ejus dirigetur* C (*Dan.* VIII, 25). Dolus quippe in manu ejus est fraus in virtute, quia omne quod nequiter vult, hoc ad tempus exsequi etiam fortiter potest. [e] Dolus vero ejus dirigi dicitur, quia fraudis ejus malitia nulla difficultate præpeditur. Hoc enim Leviathan iste vel vasa ejus habere crebro proprium solent, quod ad iniquitatis suæ cumulum ea quæ nequiter appetunt explere nequius possunt.

3. *Divini muneris est erga electos, quod cogitatum malum perpetrare nequeant.* — Nam cum fortasse infirmantur electi, atque in desideriis illicitis ruunt, in hoc plerumque divini muneris manu retinentur, quod voluntatis miseræ nullos effectus inveniunt. Cumque eorum votis valida contrarietas nascitur, plerumque ex ipsa impossibilitate corriguntur, et D miro internæ dispositionis ordine, per conversionem mutatio malæ voluntatis sequitur, dum per infirmitatem perfectio denegatur. Hinc est enim quod, sub specie uniuscujusque animæ, de infirmante Judæa, atque in pravis itineribus gradiente, per prophetam Dominus dicit: *Ecce ego sepiam viam tuam* **1117** *spinis, et sepiam eam maceria, et semitas suas non inveniet, et sequetur amatores suos, et non apprehendet eos, et quæret eos, et* [f] *non inveniens dicet: Vadam et*

[a] Duo Germ., Laud., Gemet. et plur., *ex ea quæ nos.*
[b] Val. Cl., *crescentibus malis.*
[c] Idem Codex cum Germ., *callidus.*
[d] Ita Laud., Vindoc., duo Germ., Gemet., aliique Norm. In Editis veteribus et recentioribus, *ostensio.*
[e] In Laud., post hæc verba, *dolus vero*, ad marg. legitur: *in manu ejus.* Alii Mss., *dolus ergo ejus.*
[f] Laud., duo Germ., Vindoc., Gemet., aliique Norm., *et non inveniet, et dicet.*

revertar ad virum meum priorem, quia mihi bene erat tunc magis quam nunc (*Osee*, II, 6). Spinis enim electorum viæ sepiuntur, dum [a] dolorem punctionis inveniunt in hoc quod temporaliter concupiscunt. Quasi interposita maceria [b] viis eorum obviat, quorum nimirum desideria [c] perfectionis difficultas impugnat. Horum profecto animæ amatores suos quærunt, et non inveniunt, dum sequendo malignos spiritus, nequaquam eas quas appetunt hujus sæculi voluptates apprehendunt. Bene autem subditur quod ex ipsa difficultate mox dicat : *Vadam et revertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis quam nunc* (*Matth.* XII, 44). Prior quippe vir Dominus est, qui castam sibi animam sancti Spiritus interposito amore conjunxit. Quem tunc mens uniuscujusque desiderat, cum multiplices amaritudines velut quasdam spinas invenit in iis delectationibus quas temporaliter concupiscit. Nam dum adversitatibus mundi quem diligit morderi anima cœperit, tunc plenius intelligit quanto illi cum priore viro melius fuit.

4. *Quos voluntas prava pervertit, sæpe corrigit adversitas.* — Eos ergo quos voluntas prava pervertit, plerumque adversitas corrigit. Unde et nimis timendum est ne sequantur prospera cum desiderantur injusta, quia difficilius malum corrigitur, quod perfectionis etiam prosperitate fulcitur. Leviathan itaque iste qui cum membris suis æternis est cruciatibus deputatus, et dolus in manu ejus dirigitur, et in collo ejus fortitudo demoratur, quia hoc quod temporaliter perversa contra bonos voluntate desiderat, perversiore facultate consummat, ut tanto ei de adversitate in præsenti nil obstet, quanto ei in posterum de prosperitate nihil remanet. Et quia omnis qui perversis moribus amicitiis ejus innotescit prius veras mentis divitias amittit, apte subjungitur :

CAPUT III [*Vet. II, Rec. III*].

IBID. — *Et faciem ejus præcedet egestas.*

5. *Electorum paupertas est cœlestes divitias amisisse.* — Per faciem quippe solet notitia designari. Unde scriptum est : *Et facies mea præcedet te* (*Exod.* XXXIII, 14), id est notitia ducatum præbebit. Sciendum vero est quod egestas in sacro eloquio aliter electorum ponitur, atque aliter reproborum. Egestas namque electorum est, cum veræ divitiæ cœlestis patriæ ad eorum animum redeunt, et in hoc ærumnoso præsentis vitæ exsilio positi, pauperes se esse meminerunt. [d] Illas quippe divitias sine cessatione suspirant, de quibus Paulus dicit : *Ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis* (*Ephes.* I, 18). Et quia adhuc eas nequaquam conspiciunt, studiose interim in ærumna istius paupertatis gemunt. Hanc procul dubio paupertatem Jeremias inspexerat, cum dicebat : *Ego*
A *vir videns paupertatem meam in virga indignationis ejus* (*Thren.* III, 1). Virga enim indignationis Dei est percussio districtionis. Quam indignationem tunc homo pertulit, cum ex paradiso pulsus, veras interni gaudii divitias amisit (*Genes.* III, 24). Sed quia electi quique incessanter conspiciunt quod in præsentis vitæ penuriam ab illa potestatis ingenitæ facultate ciciderunt, bene dicitur : *Ego vir videns paupertatem meam* (*Thren.* III, 1). Quisquis enim hæc adhuc visibilia appetit, peregrinationis suæ malum
1118 non intelligit, et hoc ipsum quod patitur videre nescit. Hanc paupertatem David propheta intuens, ait : *Infirmata est in paupertate virtus mea* (*Psal.* XXX, 11). In paupertate etenim virtus infirmari dicitur, quia lapsus in hac peregrinatione animus, et
B corruptionis suæ molestiis reverberatus, hoc quod perdidit contemplari præpeditur.

6. *Hanc paupertatem reprobi nesciunt. Virtutum divitiis vacuantur, nec intelligunt.* — Sed hanc paupertatem reprobi considerare nesciunt, quia dum sequuntur ea quæ conspiciunt, cogitare invisibilia negligunt quæ perdiderunt. Unde et egestas eorum proprie dicitur, quia dum replentur vitiis, virtutum divitiis vacuantur. Quibus sæpe evenit ut per elationis dementiam sublevati, dum nequaquam ruinæ suæ damna considerant, esse se etiam a bonis actionibus inopes non cognoscant. Unde voce angelica prædicatori Laodiceæ dicitur : *Dicis quod dives sum, et locupletatus, et nullius egeo, et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus* (*Apoc.*
C III, 17). Quasi divitem se asserit, qui per arrogantiam sanctitatis extollitur, sed pauper, cæcusque et nudus arguitur. Pauper utique, quia virtutum divitias non habet; cæcus, quia nec paupertatem quam patitur videt; nudus, quia primam stolam perdidit, sed pejus, quia nec se perdidisse cognoscit. Quia ergo, ut diximus, egestas reproborum est defraudatio meritorum, recte de Leviathan dicitur : *Faciem ejus præcedet egestas.* Nemo quippe [e] cognitioni ejus jungitur, nisi prius virtutum divitiis denudetur. Prius enim bonas cogitationes subtrahit, et tunc eis apertiorem notitiam suæ iniquitatis infundit. Egestas ergo faciem illius præcedere dicitur, quia prius facultas virium [f] perditur, ut quasi per familiaritatem postmodum ejus notitia cognoscatur. Vel certe quia
D multis ita fraudulenter subrepit, ut ab eis deprehendi nequaquam possit, et sic eorum virtutes evacuat, quatenus astutiæ suæ malitiam non ostendat, faciem ejus egestas præire perhibetur, ac si aperte diceretur, quia cum insidians tentat, priusquam videatur exspoliat. Hinc est enim quod de Ephraim per prophetam dicitur : *Comederunt alieni robur ejus, et ipse ignoravit* (*Osee* VII, 9). Alieni quippe intelligi apostatæ angeli solent, qui robur comedunt, dum

[a] Al., *dolorum punctiones.*

[b] Sic legendum persuadent Mss. tum Angl., tum nostri, veteres Ed. et præsertim ratio. Unde non parum miramur irrepsisse *vis*, pro *viis*, in Gilot., Vatic., Gussanv. Edit. et tam crassum mendum tot in liis Excusis fuisse propagatum.

[c] Id est, *difficultas perficiendi et opere complendi desideria.*

[d] Longip., *ad illas quippe.* In Corb. Germ., post *meminerunt*, legitur *de quibus;* cætera omittuntur.

[e] Ebroic., *cogitationi.*

[f] Laud., *præpeditur.*

virtutem mentis pervertendo consumunt. Quod Ephraim et pertulit, et nescivit, quia in tentatione malignorum spirituum et robur animæ perdidit, et hoc ipsum quia perdiderit non intellexit. Leviathan ergo faciem egestas antecedit, quia negligentium mentes ante tentando spoliat, quam ejus insidias is qui tentatur agnoscat. Per hoc ergo quod dictum est: *In collo ejus morabitur fortitudo*, virtus violentiæ ostenditur. Per hoc vero quod subditur: *Et faciem ejus præcedet egestas*; fraudis subtilitas designatur.

7. *Ante adventum Antichristi, virtutum signa Ecclesiæ subtrahentur, aut pauca supererunt.* — Quamvis de eo quod ejus faciem egestatem præire cognoscimus, suppetit aliud quod tamen tristius exponamus. Terribili quippe ordine dispositionis occultæ, priusquam Leviathan iste in illo damnato homine quem B assumit appareat, a sancta Ecclesia virtutum signa subtrahuntur. Nam prophetia absconditur, curationum gratia aufertur, prolixioris abstinentiæ virtus imminuitur, doctrinæ verba conticescunt, miraculorum prodigia tolluntur. Quæ quidem nequaquam superna dispensatio **1119** funditus subtrahit, sed non hæc sicut prioribus temporibus aperte ac multipliciter ostendit. Quod tamen mira dispensatione agitur, ut una ex re divina simul pietas et justitia compleatur. Dum enim subtractis signorum virtutibus sancta Ecclesia velut abjectior apparet, et bonorum præmium crescit, qui illam pro spe cœlestium, et non propter præsentia signa venerantur, et malorum mens contra illam citius ostenditur, qui sequi quæ promittit invisibilia negligunt, dum signis C visibilibus non tenentur. Dum igitur humilitas fidelium multitudine et manifestatione signorum quasi destituitur, terribili occultæ dispositionis examine inde bonis misericordia [a] largior, unde malis justa ira cumulatur. Quia ergo Leviathan iste priusquam manifestus et conspicuus veniat ex magna parte in sancta Ecclesia signa virtutum cessant, recte nunc dicitur: *Faciem ejus præcedet egestas.* Ante enim a fidelibus miraculorum divitiæ subtrahuntur, et tunc contra eos antiquus ille hostis per aperta prodigia ostenditur, ut quo ipse per signa extollitur, eo a fidelibus sine signis robustius laudabiliusque vincatur. Quamvis etiam fidelibus in ejus certamine signa non deerunt, sed tanta erunt illius, ut nostrorum aut pauca, aut nulla videantur. Quorum nimirum virtus D omnibus signis fit potior, cum omne quod ab illo terribiliter [b] fieri conspicit, per internæ constantiæ calcem premit. Sed malignus hostis tanto contra eos acriori immanitate se exhibet, quanto se despici etiam clarescentibus miraculis dolet. Totum ergo se in eorum interitum colligit, cunctosque reprobos in A necem fidelium unanimi crudelitate conjungit, ut sævitiam suam tanto robustius [c] exerat, quanto et in eis quæ perverse agere appetit, nulla sibi sui corporis membra discordant. Unde et recte dicitur:

CAPUT IV [*Rec. IV*].

VERS. 14. — *Membra carnium ejus cohærentia sibi.*

8. *Reproborum cum Satana et inter se noxia concordia.* — Carnes vero Leviathan istius sunt omnes reprobi, qui ad intellectum spiritalis patriæ per desiderium non assurgunt. Membra vero sunt carnium hi qui eisdem perverse agentibus, et sese ad iniquitatem præcedentibus junguntur, sicut e contra per Paulum [d] dominico corpori dicitur: *Vos estis corpus Christi, et membra de membro* (*I Cor.* XII, 27). Aliud quippe est membrum corporis, aliud membrum membri. Membrum quippe corporis pars ad totum, membrum vero membri est particula ad partem. Membrum namque membri est digitus ad manum, manus ad brachium; membrum vero est corporis totum hoc simul ad corpus universum. Sicut ergo in spiritali dominico corpore membra de membro dicimus eos qui in ejus Ecclesia ab aliis reguntur, ita in illa Leviathan istius reproba congregatione membra sunt [e] carnium qui iniquó opere quibusdam se nequioribus junguntur. Sed quia hostis malignus sibi in perverso opere a primis usque ad extrema concordat, divinus sermo in eo membra carnium sibimet cohærentia memorat. Sic namque perversa unanimiter sentiunt, ut nulla contra se vicissim disputatione dividantur. Nulla eos diversitatis altercatio tunc scindit, et idcirco contra bonos vehementer prævalent, quia in malo se concorditer tenent. [*Vet. III.*] Sicut enim jam superius diximus (*Lib.* XXXIII, *num.* 55), **1120** ut perniciosum est si unitas desit bonis, ita perniciosius est si non desit malis. Reproborum quippe unitas bonorum [f] viam tanto durius præpedit quanto ei se per collectionem [g] durior opponit.

9. *Hanc unitatem dissolvere licet, exemplo Pauli.* — Hanc unitatem reproborum perniciosam sibi Paulus conspexerat, cum in medio Sadducæorum Pharisæorumque deprehensus dicebat: *De spe et resurrectione mortuorum ego judicor* (*Act.* XXIII, 6). Qua nimirum voce percussa, protinus contra se vicissim audientium turba dissiluit. Cumque in duas partes tumultuantium multitudo dividitur, Paulo via ereptionis aperitur, quia quem turba persequentium unita constrinxerat, divisa laxabat. Eripiuntur ergo justi dum dividuntur injusti, et electorum vota ad perfectum perveniunt dum reproborum agmina per discordiam confunduntur. Quod bene etiam maris Rubri

[a] Ita duo Germ., Vindoc., Longip., Ebroic. aliique Norm., ubi Editi habent *misericordia largitur*. In Paris. tamen 1495 legitur *largior*, quod mutatum est in Paris. 1518, aliis consentientibus.

[b] Hic sequimur duos Germ., Laud., Turon., Gemet., etc., nec non veteres Edit. At in recentioribus legitur, *fieri conspicitur.... calcem premunt.*

[c] Iidem Editi, *exerceat*, invitis Mss. duob. Germ., Turon., Vindoc., Laud., Val. Cl., Norm. et aliis.

[d] Sic Turon., Pratel., Gemet., etc., nec non antiquiores Vulgati. Recentioribus Editoribus cum Germ. magis placuit *de dominico corpore.*

[e] Laud., *carnalium.*

[f] Recent. Vulgati, *vitam;* quibus suffragantur Germ., Pratel. et alii Norman.

[g] Corb. Germ., Ebroic. et pl. Norm., *durius.*

scissione designatur (*Exod.* xiv, 21, *seq.*). Dum enim in duas partes unda dividitur, ab electo populo ad terram repromissionis tenditur, quia dum malorum unitas scinditur, bonæ mentes ad hoc quod appetunt perducuntur. Si malorum unitas noxia non fuisset, nequaquam divina providentia superbientium linguas in tanta diversitate dissipasset (*Genes.* xi, 8). Si malorum unitas noxia non fuisset, de sanctæ Ecclesiæ hostibus Propheta non diceret : *Præcipita, Domine, et divide linguas eorum* (*Psal.* liv, 10). Quia ergo Leviathan iste tunc contra electos Dei in suis viribus effrenatur, ad augmentum suæ malitiæ unitatem quoque in reprobis habere permittitur, ut tanto contra nos robustius vires suas exerat, quanto non solum nos ictu fortitudinis, sed etiam mole adunationis impugnat. Sed quis contra ista sufficiat? Quæ mens ad tantæ elationis et compagis pondera non ab ipsa cogitationum radice contremiscat? Unde quia trepidare nos per infirmitatem conspicit, protinus divina clementia quid per semetipsam faciat? adjungit. Nam sequitur :

CAPUT V [*Rec. V*].

IBID. — *Mittet contra eum fulmina, et ad locum alium non ferentur.*

10. *Fulmine conterentur in judicio, justis illæsis et gaudentibus.* — Quid appellatione fulminum nisi tremendæ illæ extremi judicii sententiæ designantur? Quæ idcirco fulmina vocantur, quia nimirum eos quos feriunt in perpetuum incendunt. Fulmina namque super eum Paulus venire conspexerat, cum diceret : *Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui* (*II Thess.* ii, 8). Hæc autem quæ in eum mittuntur fulmina, ad locum alium non feruntur, quia justis gaudentibus, solos tunc reprobos feriunt. Nam post trituram vitæ præsentis, in qua nunc triticum sub paleis gemit, ita illo extremi judicii ventilabro inter triticum paleasque discernitur, ut nec in tritici horreum paleæ transeant, nec in palearum ignem horrei grana delabantur. Illa ergo fulmina locum alium nequaquam tangunt, quia videlicet igne suo non grana, sed paleas incendunt. Sed quia Leviathan istum pœna non corrigit, insinuat dum subjungit :

CAPUT VI [*Rec. VI*].

VERS. 15. — *Cor ejus indurabitur quasi lapis.*

11. *Satanæ impœnitentia. Incudi similis optime dicitur.* — Cor enim antiqui hostis ut lapis indurabitur, quia nulla unquam conversionis pœnitentia mollietur. Qui quia solis ictibus æternæ ultionis aptabitur, recte protinus subinfertur :

IBID. — *Et stringetur quasi malleatoris incus.*

1121 Incudem quippe malleator solis aptam percussionibus figit. Ad hoc namque incus statuitur, ut crebris ictibus feriatur. Leviathan ergo ut malleatoris incus stringitur, quia inferni vinculis coarctabitur, ut æterni supplicii continua percussione
A tundatur. Qui modo quoque percutitur, dum justi quique, illo in insidiis vigilante, sed doloribus tabescente, salvantur. In incude autem alia vasa formantur, [a] ipsa vero tot percussionibus in vas aliud non transfertur. Recte ergo Leviathan iste incudi comparatus est, quia nos illo persequente componimur, ipse autem et semper percutitur, et in vas utile nunquam mutatur. Æternæ illum percussioni relinquimus, et nos, superni artificis manu in ejus tentatione percussi, per illum quasi vascula formata transimus. In ipso enim tundimur, sed ut ad usum domus supernæ veniamus. Ipse vero quasi incus stringitur, quia etsi nunc tentando mundum circuit, in inferno tamen positus, [b] jam sub ictu sententiæ non vagatur. Sequitur :

B CAPUT VII [*Rec. VII*].

VERS. 16. — *Cum sublatus fuerit, timebunt angeli, et territi purgabuntur.*

12. *Reprobis angelis cadentibus, territi sunt boni, et timore solidati.* — Scriptura sacra ita nonnunquam tempus præteritum futurumque permiscet, ut aliquando futuro pro præterito, aliquando vero utatur præterito pro futuro. Futuro namque pro præterito utitur cum Joanni mulier paritura masculum, qui regat gentes in virga ferrea, demonstratur (*Apoc.* xii, 5). Quod quia incarnato Domino veniente jam tunc factum fuerat, res gesta nuntiabatur. Rursum præterito utitur pro futuro, sicut per Psalmistam Dominus loquitur, dicens : *Foderunt manus meas et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea* (*Psal.* xxi, 18). Quibus videlicet verbis species dominicæ
C passionis quasi jam transacta describitur, sed tamen adhuc longe post futura nuntiatur. Hoc ergo loco quo dicitur : *Cum sublatus fuerit, timebunt angeli*, nil obstat intelligi quia sub futuri temporis modo præterita describuntur. Nec rectæ intelligentiæ sensum relinquimus, si credamus Leviathan isto ab arce beatitudinis cadente, in ruina ejus etiam electos angelos expavisse, ut cum istum ex illorum numero superbiæ lapsus ejiceret, illos ad robustius standum timor ipse solidaret. [*Vet. IV.*] Unde et sequitur : *Et territi purgabantur.*

13. *Qua ratione tunc purgati. Aliis cadentibus, cæteris datum ut cadere non possent.* — Purgati vero sunt, quia nimirum isto cum reprobis legionibus exeunte, soli in cœlestibus sedibus qui beate in æternum vi-
D verent remanserunt. Hujus itaque lapsus eos terruit et purgavit : terruit, ne conditorem suum [c] superbe despicerent ; purgavit vero, quia, exeuntibus reprobis, actum est ut electi soli remanerent. Et quia cunctorum opifex Deus scit ad bonorum custodiam etiam bene uti mala actione reproborum, lapsum cadentium vertit in profectum manentium ; et unde punita est culpa superbientium, inde humilibus angelis et inventa et solidata sunt augmenta meritorum. Istis namque cadentibus, illis in munere datum

[a] Scilicet, *incus* ; legitur tamen *ipse* in omnibus Editis, sed vitiose.

[b] Vindoc., Pratel. ac pl. Norm., *jam subjectus*. Corb. Germ., *qui si nunc .... jam subjectu non augetur*.

[c] Val. Cl., *superbi*

est ut cadere omnino non possent. Sancti enim angeli, dum in istis naturæ suæ damna conspiciunt, in seipsis jam cautius robustiusque consistunt. Unde fit, auctore omnium rerum Domino cuncta mirabiliter ordinante, [a] ut illi electorum spirituum patriæ etiam ruinæ suæ damna proficiant, dum inde **1122** firmius constructa sit unde fuerat ex parte destructa.

14. *Sancti prædicatores angeli dicuntur.* — Sed quia sæpe Scriptura sacra prædicatores Ecclesiæ, pro eo quod gloriam patriæ cœlestis annuntiant, angelorum solet nomine designare, possumus hoc loco angelos sanctos prædicatores accipere. Hinc est enim quod Joannes in Apocalypsi, septem Ecclesiis scribens, angelis Ecclesiarum loquitur, id est prædicatoribus populorum (*Apoc.* I, 4). Hinc propheta ait: *Et angeli pacis amare flebunt* (*Isai.* XXXIII, 7). Hinc rursum Malachias propheta ait: *Labia sacerdotis* [b] *custodiunt scientiam, et legem inquirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* (*Malac.* II, 7). Hinc Paulus ait: *Magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in hoc mundo, assumptum est in gloria* (*I Tim.* III, 16). Qui igitur dispensationis mysterium postquam apparuisse angelis dixit, prædicatum esse gentibus subdidit, profecto angelorum nomine prædicatores sanctos, id est veritatis nuntios designavit.

15. *Hi ex angelorum casu et pœna terrentur, et purgantur.* — Si ergo hoc quod dicitur: *Cum sublatus fuerit, timebunt angeli, et territi purgabuntur*, ad futurum tempus refertur, adveniente districto judice, extrema hic istius Leviathan damnatio designatur, quia de hoc mundo per iram [c] judicii tollitur, qui nunc mira mansuetudinis longanimitate toleratur. Tanto autem [d] hinc pondere terroris excutitur, ut sanctorum etiam prædicatorum fortitudo turbetur; *Cum enim sublatus fuerit, timebunt angeli*, quia cum judicii turbine rapitur, hi qui in corporibus reperiri potuerint, immenso terrore concussi, etiam supernæ patriæ nuntii contremiscunt. Quamvis enim fortes jam atque perfecti sunt, adhuc tamen, quia in carne sunt positi, non possunt in tanti terroris turbine nulla formidine concuti. Sed cum Leviathan iste rapitur, cumque omnia in ejus interitu elementa quatiuntur, prædicatores sanctos, quos, ut dixi, adhuc in suis corporibus illud tempus judicii invenerit, spes de regni propinquitate lætificat, et carnis infirmitas de iræ ostensione perturbat. Erit ergo in eis aliquo modo tremor lætus, et timor securus, quia et cœlesti regno se remunerari certi sunt, et per tanti turbinis metum pro carnis infirmitate contremiscunt.

16. *Justis trementibus, quanta reproborum futura concussio.* — Consideremus ergo quomodo tunc iniquorum conscientia concutitur, quando etiam justorum vita turbatur. Hi qui oderunt adventum judicis, quid facient, si terrorem tanti judicii etiam qui diligunt expavescunt? Et quia in sanctis prædicatoribus hoc pavore excoquitur, si qua eis inesse potuit levium rubigo vitiorum, postquam dixit: *Cum sublatus fuerit, timebunt angeli*, apte mox subdidit: *Et territi purgabuntur.* Sed quia hæc de Leviathan istius fine cognovimus, interim priusquam pereat quid agat audiamus. Sequitur:

CAPUT VIII [*Rec. VIII*].

Vers. 17. — *Cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit neque hasta, neque thorax.*

17. *Antichristus diaboli gladius recte appellatur.* — In Scriptura sacra aliquando per gladium sancta prædicatio, aliquando æterna damnatio, aliquando tribulatio temporalis, aliquando antiqui hostis ira vel persuasio designatur. Gladius enim **1123** pro sancta prædicatione ponitur, sicut Paulus ait: *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (*Ephes.* VI, 17). Gladii nomine æterna damnatio designatur, sicut de prædicante hæretico scriptum est: *Si multiplicati fuerint filii ejus, in gaudio erunt* (*Job.* XXVII, 14), quia quantalibet hic numerositate germinent, æterna damnatione consumuntur. Gladius tribulatio temporalis accipitur, sicut Mariæ de secuturis tribulationibus dicitur: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius* (*Luc.* II, 35). Rursum per gladium ira vel persuasio maligni hostis exprimitur, sicut Psalmista ait: *Qui liberasti David servum tuum de gladio maligno* (*Psal.* CXLIII, 10). Benignus quippe sanctæ prædicationis est gladius, quo percutimur ut a culpa moriamur. Malignus vero est diabolicæ persuasionis gladius, quo male quisque percutitur [e] ut a vita rectitudinis exstinguatur. Antiqui ergo hostis est gladius, ille tunc damnatus homo, in usum ministerii ejus assumptus. Ipsum quippe per malitiam fraudis exacuit, et infirmorum corda transfigit. [f] Hunc ergo Leviathan istius gladius apprehendit, cum eum suus damnatus homo susceperit. Si autem gladii nomine ejus ira signatur, recte non apprehendere gladium, sed a gladio apprehendi describitur. In tantam quippe tunc insaniam vertitur, ut dominari omnibus appetens, nequaquam suæ iræ dominetur. Nos namque cum iram in usu justitiæ assumimus, gladium tenemus, quia eam sub æquitate judicii possidendo moderamur. Iste autem quia per abrupta furoris rapitur, non apprehendere gladium, sed a gladio apprehendi perhibetur. Non enim iram possidens tenet, sed ab ira sæviens tenetur.

[*Vet. V.*] 18. *Huic gladio cedere hastam et thoracem quo sensu dictum.* — Cunctis autem liquet quod

[a] Longip., *ut illa electorum spirituum pars, etiam ruinæ suæ damno proficiat.* Laud., *ruinæ suæ damna prospiciant.*

[b] Laud., Germ. et al., *custodient ..... requirent.*

[c] Vindoc., Ebroic. aliique Norm., *judicis.*

[d] Laud., Val., Cl., Gemet., *hic.*

[e] Vatic. et Gussanv., *ut a via.* Melius in omnibus Mss. nostris, et in vetustis Edit., *ut a vita .... exstinguatur.* Quid enim est a via exstingui?

[f] Ita lege ex Mss. Anglic., Norm., Vindoc., duob. Germ., Laud., etc., et ex vet. Edit. Aliæ habent *Hunc ergo Leviat. gladium apprehendit*, corrupte, et contra sensum textus expositi, ubi non apprehenditur gladius, sed apprehendit.

hasta adversarium percutimus, thorace vero ab adversario munimur. Per hastam vulnera inferimus, per thoracem tegimur ne vulneremur. Quid igitur per hastam nisi prædicationis jaculum, quid per thoracem nisi fortitudo patientiæ designatur? Leviathan ergo iste, quia per assumptum reprobum hominem in ira omnimodæ crudelitatis effrenatur, apprehendi a gladio dicitur. Nam per ostensionem immensæ tunc fortitudinis exhibet quidquid nequiter potest. Et neque hasta neque thorax subsistere poterit, quia in Antichristum veniens, tantæ virtutis apparebit, ut si supernum adjutorium desit, et prædicantium acumen obtundat, et longanimitatem patientium destruat. Nisi enim justorum vitam superna gratia solidet, non subsistit hasta, quia prædicatorum virtus frangitur; non subsistit thorax, quia constantium patientia dirupta penetratur. Unde et subditur:

CAPUT IX.

Vers. 18. — *Reputabit enim ut paleas ferrum, et quasi lignum putridum æs.*

19. *Sæviente Antichristo prædicatorum virtus et fortiorum constantia periclitabuntur.*—Quod superius hastam dixit, hoc inferius ferri appellatione replicavit; et quod thoracem protulit, hoc rursum æris commemoratione signavit. Ferrum namque acuitur ut adversarius vulneretur, æs autem rubigine pene nulla consumitur. Ferro ergo prædicationis jacula, ære autem longanimitatis constantia designatur. Unde et sub Aser specie de sancta Ecclesia per Moysen dicitur: *Ferrum et æs calceamentum ejus* (*Deut.* XXXIII, 25). Calceamentum quippe in Scriptura sacra munimen prædicationis **1124** accipitur, sicut scriptum est: *Calceati pedes in præparatione Evangelii pacis* (*Ephes.* VI, 16). Quia ergo per ferrum virtus, per æs autem perseverantia exprimitur, ferrum et æs calceamentum ejus dicitur, cum prædicatio ejus acumine simul et constantia munitur. Per ferrum enim mala adversantia penetrat, per æs autem bona quæ proposuit longanimiter servat. Cujus profecto perseverantiam illic apertius insinuat, dicens: *Sicut dies juventutis ejus, ita erit et senectus illius* (*Deut.* XXXIII, 25). [*Rec. IX.*] Sed Leviathan iste quando illum gladium quem sacra eloquia Antichristum vocant in exercitationem suæ iniquitatis assumpserit, et ferrum velut paleas, et æs velut lignum putridum reputabit, quia nisi divina gratia protegat, et prædicantium vires velut paleas nequitiæ suæ igne consumet, et patientium constantiam quasi lignum putridum in pulverem rediget. Et acumen igitur ferri, et æris fortitudo deficit, dum per violentiam virtutis illius et prædicationis sensus obtunditur, et patientiæ longanimitas dissipatur.

20. *Et nisi Deus opem ferat, deficient.* — Nisi ergo electos suos opitulatio divina roboret, ubi tunc infirmi erunt, si fortes sicut paleæ reputantur? Quid tunc Leviathan iste de paleis faciet, si ferrum quasi paleas æstimabit? Quid de putridis lignis acturus est, si quasi lignum putridum æris fortitudinem solvet? Sed o quam multi, qui suis viribus ferrum se vel æs æstimant, in illo tunc tribulationis igne se paleas esse deprehendunt; et quam multi, qui per infirmitatem propriam se esse paleas metuunt, per divinum adjutorium fulti, in ferri atque æris soliditate roborantur, ut contra adversarium suum tanto magis in Deo fortes sint, quanto de se amplius infirmos se esse meminerunt. Sed quanto altius Behemoth iste contra electos Dei per miracula erigitur, tanto contra eum sancti quique vehementius ad prædicationis se verba constringunt. Qui tamen ita reproborum mentes possidet, ut eas nulla [a] confossus veritatis jaculatione relinquat. Unde et subditur:

Ibid. 19. — *Non fugabit eum vir sagittarius.*

21. *A reproborum cordibus non fugat Satanam sancta prædicatio.*— [b] Quid enim sagittas, nisi verba prædicatorum accipimus? Quæ dum voce bene viventium distinguntur, audientium corda transfigunt. His sagittis sancta Ecclesia percussa fuerat, quæ dicebat: *Vulnerata charitate ego sum* (*Cantic.* II, 5). De his sagittis Psalmistæ voce narratur: *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum* (*Psal.* LXIII, 8), quia scilicet verba humilium penetraverunt animos superborum. De his sagittis venienti propugnatori dicitur: *Sagittæ tuæ acutæ, potentissime, populi sub te cadent in corde* (*Psal.* XLIV, 6). Vir itaque est sagittarius qui per sanctæ intentionis arcum audientium cordibus verba rectæ exhortationis infigit. Quia ergo Leviathan iste verba prædicantium despicit, et, cum reproborum mentes male suadendo momorderit, durus inter jacula omnimodo eas non relinquit, recte dicitur: *Non fugabit eum vir sagittarius.* Ac si aperte dicatur: A reproborum cordibus eum sancti prædicatoris sagitta non excutit, quia quisquis ab illo apprehenditur, verba jam prædicantium audire contemnit. Unde bene peccatis præcedentibus irascens, de his quos in manu antiqui hostis deserit, Dominus per prophetam dicit: *Immittam vobis serpentes regulos,* **1125** *quibus non est incantatio* (*Jerem.* VIII, 17). Ac si diceret: Justo judicio talibus vos immundis spiritibus tradam, qui a vobis excuti exhortatione prædicantium quasi incantantium sermone non valeant. Quia vero Leviathan iste a cordibus reproborum sanctæ prædicationis spiculis non movetur, ipse etiam sanctorum virorum [c] contemptus adjicitur, cum illico subinfertur:

CAPUT XI [*Vet. VI*].

Ibid. — *In stipulam versi sunt ei lapides fundæ.*

22. *Contra eum et Antichristum sanctorum robur videtur stipula. Nihil tamen contra eorum animam potest.* — Quid per fundam, nisi sancta Ecclesia figu-

[a] Laud., *confossas.* Gemet., *confusas.*

[b] In Editis, *quid enim per sagittas.* Expunximus *per*, quod abest a Mss. et in stylo Gregorii redundat.

[c] Editi pene omnes, *adducitur.* In Paris. 1495 lego *addicitur;* fortasse ex *adicitur*, quod habent semper Mss. pro *adjicitur;* sicut *eicitur* pro *ejicitur;* sequentes vero Editores cum observarent *το addicitur* sensu carere, conflarunt *adducitur*, sed lege *adjicitur*, ex Mss. Vindoc., duob. Germ., Gemet aliisque Norm., etc.

ratur? Funda namque dum in gyrum mittitur, [a] sic de illa lapides exeunt quibus adversariorum pectora feriantur; ita sancta Ecclesia dum volubilitate temporum per tribulationum circuitum ducitur, fortes ex illa viri prodeunt quibus quasi lapideis ictibus iniquorum corda tundantur. Unde ad prophetam de bonis doctoribus Dominus dicit : *Devorabunt, et subjicient lapidibus fundæ* (*Zach.* IX, 15). Sancti quippe doctores qui ad virtutem et alios instruunt, hostes devorant, dum eos intra corpus suum per vim [b] conversionis immutant. Quos lapidibus fundæ subjiciunt, quia dum fortes quosque in sancta Ecclesia viros instituunt, per eos adversariorum superbientium pectora dura confringunt. Unde et Golias immanissimus saxo fundæ moritur (*I Reg.* XVII, 49), quia singulari sanctæ Ecclesiæ lapide diabolica celsitudo superatur. Leviathan itaque iste quia, damnato illo homine assumpto, quoslibet fortes Ecclesiæ velut infirmos despicit, eorumque vires temporaliter premit, recte nunc dicitur : *In stipulam versi sunt ei lapides fundæ.* Ac si aperte diceretur : Sanctorum robur quasi in stipulæ mollitiem redigit, quorum lingua prius pectus illius duris ictibus tutudit. Omnem quippe tunc fortitudinem suæ iniquitatis exercens, quanto se ab eis vinci spiritaliter dolet, tanto atrocius contra eos corporaliter prævalet. Et quia nil se contra eorum spiritum prævalere considerat, in eorum carne crudelitatis suæ omnia argumenta consummat. [*Vet. VII.*] Sed quid mirum si humanas vires despicit, qui ipsa etiam superni in se judicii æterna tormenta contemnit? Unde et subditur :

CAPUT XII.

VERS. 20. — *Quasi stipulam æstimabit malleum.*

23. *Dei vindictam superbus contemnit.* — Ac si diceret : Etiam pondus ejus animadversionis despicit, quæ se per supplicium desuper veniens ferit. In Scriptura enim sacra mallei nomine aliquando diabolus designatur, per quem nunc delinquentium culpæ feriuntur; aliquando vero percussio cœlestis accipitur, qua vel electi supernos ictus sentiunt, ut a pravis itineribus corrigantur, vel justa ira reprobos percutit, ut jam supplicia æterna præveniens, quid etiam in posterum mereantur ostendat. Nam quia appellatione mallei antiquus hostis exprimitur, propheta testatur, cum super eum vim extremi judicii contemplatur, dicens : *Quomodo confractus est et contritus malleus universæ terræ* (*Jerem.* L, 23)? Ac si diceret : Eum per quem vascula sua Dominus in ministerii usum formanda percutit, quis perpendat quo turbine, veniente extremo judicio, in æterna damnatione confringit? Rursum per malleum percussio cœlestis exprimitur, quod Salomone templum ædificante signatur, cum dicitur : [c] *Domus autem cum ædificaretur, de lapidibus* **1126** *dolatis atque perfectis ædificata est, et malleus et securis, et omne ferramentum non sunt audita in domo, cum ædificaretur* (*III Reg.* VI, 7). Quid enim domus illa nisi sanctam Ecclesiam, quam in cœlestibus Dominus inhabitat, figurabat? Ad cujus ædificationem electorum animæ, quasi quidam expoliti lapides deferuntur. Quæ cum ædificatur in cœlis, nullus illic jam disciplinæ malleus resonat, quia dolati atque perfecti illuc lapides ducimur, ut locis juxta meritum congruis [d] disponamur. Hic enim foris tundimur, ut illuc sine reprehensione veniamus. Hic malleus, hic securis, hic omnia tunsionum resonant ferramenta. In domo autem Dei nulli ictus audiuntur, quia in æterna patria omnes jam percussionum strepitus conticescunt. Nequaquam ibi malleus percutit, quia nulla animadversio affligit. Nequaquam securis incidit, quia receptos interius nulla foras severitatis sententia projicit. Nequaquam ferramenta perstrepunt, quia nec quælibet minima ultra jam flagella sentiuntur. [e] Quia ergo per malleum desuper venientem cœlestis pondus percussionis exprimitur, quid est quod Leviathan iste malleum despicit, nisi quod supernæ animadversionis ictus formidare contemnit? Et quasi stipulam malleum deputat, quia ad justæ iræ se pondera velut contra terrores levissimos parat. Unde et adhuc expressius subditur :

CAPUT XIII [*Rec. XI*].

IBID. — *Et deridebit vibrantem hastam.*

24. *Futuri judicii comminationem irridet, inde factus crudelior.* — Contra Leviathan enim Dominus hastam vibrat, quia in ejus interitu districtam minatur sententiam. Hastam quippe vibrare est æternam ei mortem ex districta animadversione præparare. Sed apostata spiritus auctorem vitæ etiam cum sua morte despiciens, hastam vibrantem deridet, quia ex districto judicio quidquid grave, [f] quidquid horribile esse prævidet, pati non metuit; sed quo se æterna tormenta non posse evadere conspicit, eo in exercenda nequitia durior assurgit. Quem cum plerique hujus mundi sapientes in cunctis quæ appetit tanta pertinacia, [g] tanta fortitudine stringi considerant, corda sua ad famulatum ejus tyrannidis inclinant, et omne quod Deo largiente sapiunt, hoc contra eum ad servitium hostis illius inflectunt. Unde et recte subditur :

CAPUT XIV [*Rec. XII*].

IBID. 21. — *Sub ipso erunt radii solis.*

25. *Illi subduntur nonnulli, qui doctrina aut sanctitate in Ecclesia lucere videbantur.* — In Scriptura enim sacra cum figurate sol ponitur, aliquando Dominus, aliquando persecutio, aliquando de re qualibet manifestæ visionis ostensio, aliquando autem intelligentia sapientium designatur. Per solem quippe

[a] In Editis *sicut*, luxato sensu. Sequimur autem Codices duos Germ., Laud., Gemet., Pratel., etc.

[b] Duo Germ., Turon., Laud., Gemet., *conversationis*. Val. Cl., *dum eos in corpus suum per vim conversationis.*

[c] Laud., *Domus autem cum ædificata est, et malleus.*

[d] Gemet. et Corb. Germ., *deponamur.*

[e] Laud., *quid ergo per malleum.... nisi cœlestis.*

[f] Gemet. et Corb. Germ., *quidquid horribile se prævidet pati.*

[g] In recent. Edit. Gilot., Vatic. et Gussanv., *formidine.*

Dominus figuratur, sicut Sapientiæ libro perhibetur, quod omnes impii in extremi die judicii cognita sua damnatione dicturi sunt : *Erravimus a via veritatis, et lumen justitiæ non luxit nobis, et sol non est ortus nobis* (*Sap.* v, 6). Ac si aperte dicant : Interni nobis luminis radius non refulsit. Unde et Joannes ait : *Mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus* (*Apoc.* xii, 2). In sole enim illustratio veritatis, in luna autem, quæ menstruis suppletionibus deficit, mutabilitas temporalitatis accipitur. Sancta autem Ecclesia, quia superni luminis splendore protegitur, quasi sole vestitur, quia vero cuncta temporalia despicit, lunam sub pedibus premit. Rursum sole persecutio designatur, sicut **1127** in Evangelio Veritas dicit, quod nata sine radicibus semina orto sole aruerunt (*Matth.* xiii, 6), quia videlicet verba vitæ in corde terrenorum hominum temporali momento virentia, superveniente persecutionis ardore, siccantur. Rursum sole manifestæ visionis ostensio designatur, sicut Propheta Dominum cunctorum oculis apparentem denuntiat, dicens : *In sole posuit tabernaculum suum* (*Psal.* xviii, 6). Ac si diceret : Humanitatis assumptæ sacramentum in lumine manifestæ visionis ostendit. Et sicut eidem Prophetæ divina voce per Nathan dicitur : *Tu fecisti in abscondito, ego vero faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, et in conspectu solis* (*II Reg.* xii, 12). Quid enim per conspectum solis, nisi cognitionem insinuat manifestæ visionis? Rursum solis nomine, sapientium intellectus exprimitur, sicut in Apocalypsi scriptum est : *Quartus angelus effudit phialam suam in solem, et datum est illi æstu afficere homines et igni* (*Apoc.* xvi, 8). Phialam videlicet in solem effundere est persecutionis supplicia viris sapientiæ splendore fulgentibus irrogare : *Et datum est illi ut afficeret homines æstu et igni*, quia dum sapientes viri, cruciatibus victi, male agendi errore tanguntur, illorum exemplo persuasi infirmi quique temporalibus desideriis inardescunt. Ruinæ namque fortium [a] augmenta præstant perditionibus infirmorum. Quia sole acumen sapientiæ designatur, per comparationem quoque a Salomone dicitur : *Sapiens ut sol permanet, stultus ut luna* [b] *mutatur* (*Eccli.* xxvii, 12). [*Vet. VIII.*] Hoc ergo loco quid per solis radios nisi acumina sapientium demonstrantur? Quia enim multi, qui in sancta Ecclesia luce sapientiæ resplendere videbantur, tunc vel persuasionibus capti, vel minis territi, vel cruciatibus fracti, Leviathan istius seditioni subjiciuntur, recte dicitur : *Sub ipso erunt radii solis.* Ac si aperte diceretur : Hi qui intra sanctam Ecclesiam per acumina sapientiæ quasi radios videbantur lucis aspergere, et per auctoritatem rectitudinis desuper resplendere, potestati Leviathan istius iniqua se operatione substernunt, ut non jam recta prædicando desuper luceant, sed ei perverse obsequendo famulentur. Solis ergo radii sub ipso sunt, cum nonnulli etiam docti viri sapientiæ suæ acumina non libere agendo sublevant, sed ad vestigia Leviathan istius et perversitate operis, et blandimento adulationis inclinant, ut intelligentia, quæ illis sicut sol desuper fuit ex cœlesti munere, antiqui hostis pedibus substernatur ex terrena cupiditate. Unde et nunc cum quisque sapientium atque doctorum pro commodo vel gloria vitæ temporalis per adulationis lapsum terrenis se potestatibus prave agentibus subjicit, quasi sub vestigiis venientis Antichristi solis se radiis sternit. Et velut cœli lucem sibi Behemoth humiliat, dum per pestiferum assensum sapientium mentes calcat. Toties vero Leviathan istius pedibus se radii solis subdunt, quoties hi qui doctrinæ videntur lumine resplendere, immoderato acumine prava in sacro eloquio sentiunt, perversisque sensibus ejus se erroribus substernunt, quia dum contra fidelia veritatis prædicamenta se erigunt, Leviathan istius vestigiis falsa sentiendo famulantur. Toties radii solis sub ipso sunt, quoties docti quippe, et intelligentiæ luce **1128** pollentes, vel despectis cæteris in elatione se erigunt; vel summa quæ sapiunt postponentes, sordidis carnis desideriis inquinantur; vel obliti cœlestium, terrena ambiunt; vel non reminiscentes quia terra sunt, de cognitione cœlestium inaniter gloriantur. Unde et recte ibi subjungitur :

CAPUT XV [*Rec. XIII*].

IBID. — *Sternet sibi aurum quasi lutum.*

26. *Quid significet aurum, in sacra Scriptura.* — Appellatione quippe auri in sacro eloquio aliquando divinitatis claritas, aliquando splendor supernæ civitatis, aliquando charitas, aliquando nitor gloriæ sæcularis, aliquando pulchritudo sanctitatis accipitur. Auri enim nomine ipsa intima divinitatis claritas designatur, sicut in Canticorum canticis sponsi species describitur : *Caput ejus aurum optimum* (*Cant.* v, 11). Quia enim caput Christi Deus, nil vero est in metallis auro fulgentius, sponsi caput aurum dicitur, quia ejus humanitas ex divinitatis suæ nobis claritate principatur. Rursum auri nomine splendor supernæ civitatis accipitur, sicut hanc Joannes se vidisse testatur, dicens : *Ipsa civitas* [c] *aurum mundum simile vitro mundo* (*Apoc.* xxi, 18). Aurum namque ex quo illa civitas constat, simile vitro dicitur, ut et per aurum clara, et per vitrum perspicua designetur. Rursum auri nomine charitas intimatur, sicut [d] Angelum quem sibi loqui idem Joannes aspexit (*Apoc.* i, 13), ad mamillas zona aurea cinctum vidit, quia nimirum supernorum civium pe-

[a] Vindoc., *argumenta*. Val. Cl., *augmenta parant.*

[b] Laudun., Gemet. et duo Germ., *mutabitur.*

[c] Germ., Laud., Gemet. et pl., *auro mundo*. Hic locus in Edit. Gilot. et Vatic. est mutilus; legitur enim : *Ipsa civitas aurum mundum simile vitro dicitur; ut et per.*

[d] Quem hic angelum appellat sanctus Doctor, Joannes tanquam Filium Dei loquentem induxit : *noli timere ; ego sum primus et novissimus ; et vivus et fui mortuus*, etc. Apoc. i, 17, 18. At angelum ipsum se in persona Christi loquentem probant superiora : *In medio septem candelabrorum aureorum similem Filio hominis.* Vers. 13.

ctora dum pœnali jam nequaquam timori subjecta sunt, atque a se vicissim nulla scissione solvuntur, ex sola se charitate constringunt. Zonam vero auream circa mamillas habere, est cunctos mutabilium cogitationum motus per solius jam amoris vincula restringere. Rursum auri nomine, nitor gloriæ temporalis exprimitur, sicut per Prophetam dicitur: *Calix aureus Babylon* (*Jerem.* LI, 7). Quid enim Babylonis nomine, nisi hujus mundi gloria designatur? Quæ calix aureus dicitur, quia dum pulchra esse temporalia ostentat, stultas mentes [a] in sua concupiscentia debriat, ut speciosa temporalia appetant, et invisibilia pulchra contemnant. Hoc aureo calice prima sponte sua Eva debriata est, de qua historia veritatis dicit, quia cum vetitum lignum concupisceret, vidit quod esset pulchrum visu, aspectuque delectabile et comedit (*Genes.* III, 6). Aureus ergo Babylon calix est, quia dum visum exterioris pulchritudinis ostendit, sensum internæ rectitudinis subtrahit. Rursum auri nomine splendor sanctitatis accipitur, sicut Judaicum populum a splendore justitiæ ad nequitiæ tenebras commutatum Jeremias deplorat dicens: *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus* (*Thren.* IV, 1)? Sicut enim [b] superius diximus, aurum obscuratur, cum subsequentibus iniquitatum tenebris, justitiæ pulchritudo deseritur. Color optimus mutatur, cum splendor innocentiæ in fœditatem vertitur culpæ.

[*Vet. IX.*] 27. *Quid lutum.* — Luti quoque nomine, in sacro eloquio aliquando terrenarum rerum multiplicitas, aliquando sordidum sapiens iniqua doctrina, [c] aliquando desiderii carnalis illecebra designatur. Per lutum quippe terrenarum rerum multiplicitas figuratur, sicut per Habacuc prophetam dicitur: *Væ ei qui multiplicat non sua! usquequo aggravat contra se* **1129** *densum lutum* (*Habac.* II, 6)? Denso enim se luto aggravat, qui per avaritiam terrena multiplicans, peccati sui se oppressione coangustat. Rursum luti nomine doctrina sordidum sapiens designatur, sicut per eumdem prophetam Domino dicitur: *Viam fecisti in mari equis tuis, in luto aquarum multarum* (*Habac.* III, 15). Ac si diceret: Aperuisti iter prædicatoribus tuis inter doctrinas hujus sæculi sordida et terrena sapientes. Per lutum quoque desiderium sordidæ voluptatis exprimitur, sicut Psalmista deprecans ait: *Eripe me de luto, ut non inhæream* (*Psal.* LXVIII, 15). Luto quippe inhærere, est sordidis desideriis concupiscentiæ carnalis inquinari.

28. *Antiquus hostis aliis sub specie sanctitatis illudit, alios per fœda vitia inescat.* — Hoc ergo loco aurum claritas sanctitatis accipitur, lutum vero vel terrenarum rerum avaritiam, vel pravarum contagia doctrinarum, vel sordes carnalium voluptatum nil obstat intelligi. Quia enim multos Leviathan iste, qui in- A tra sanctam Ecclesiam fulgore justitiæ resplendere videbantur, tunc vel terrenarum rerum concupiscentia, vel errantis doctrinæ contagio, vel carnalibus sibi voluptatibus subjicit, aurum sibi procul dubio quasi lutum sternit. Aurum enim quasi lutum sternere, est in quibusdam vitæ munditiam per illicita desideria conculcare, ut hi etiam sordidis ejus vestigiis serviant, qui contra illum prius virtutum splendore rutilabant. Antiquus itaque hostis aliis tunc sub specie sanctitatis illudit, alios autem per fœda vitia vitæ carnalis intercipit. Sed tunc per hæc aperte grassabitur, nunc autem multorum cordibus occulte dominatur, sicut Paulus Apostolus dicit: *Ut reveletur in suo tempore, nam mysterium jam operatur iniquitatis* (*II Thes.* II, 6). Toties igitur etiam nunc au- B rum sibi quasi lutum subjicit, quoties castitatem fidelium per carnis vitia sternit. Toties aurum velut lutum calcat, quoties sensum continentium per immunda desideria dissipat. Quod tunc tanto vehementius peragit, quanto, suæ perditæ libertati commissus, hoc quod appetit, [d] effrenatius perpetrat.

29. *Qui diabolo substernuntur, etsi aurum videantur, lutum sunt.* — Et fortasse quempiam moveat cur misericors Deus fieri ista permittat, ut Leviathan iste seu nunc per suggestiones callidas, sive tunc per damnatum illum quem replet hominem, vel solis radios, id est doctos quosque sapientesque subjiciat, vel aurum, hoc est viros sanctitatis claritate fulgentes, quasi lutum sibi vitiis coinquinando substernat. Sed citius respondemus quia aurum C quod pravis ejus persuasionibus quasi lutum sterni potuerit, aurum ante Dei oculos nunquam fuit (*De pœnit., dist.* 2, *c. Citius*). Qui enim seduci quandoque non reversuri possunt, quasi habitam sanctitatem oculos hominum videntur amittere; sed eam ante oculos Dei nunquam habuerunt. Sæpe namque homo multis occulte peccatis involvitur, et in una aliqua virtute magnus videtur. Quæ ipsa quoque virtus inanescens deficit, quia dum innotescit hominibus, procul dubio laudatur, ejusque laus inhianter appetitur. Unde fit ut et ipsa virtus ante Dei oculos virtus non sit, dum abscondit quod displicet, prodit quod placet. Quæ itaque esse merita apud Deum possunt, quando et mala occulta sunt, et bona publica? Plerumque enim, sicut diximus, latet super- D bia, et castitas innotescit; atque ideo ostensa diu castitas circa vitæ finem perditur, quia cooperta superbia usque ad finem incorrecta retinetur. Alius **1130** eleemosynis vacat, propria distribuit; sed tamen multis injustitiis servit, vel fortasse linguam in detractionibus [e] exercet. Et fit plerumque ut is qui misericors fuerat juxta vitæ suæ terminum rapacitatis et crudelitatis stimulis inardescat. Quod valde justo judicio agitur, ut et perdat ante homines unde hominibus placuit, qui hoc unde Deo displicuit,

[a] Turon., Germ., Vindoc., Val. Cl., *in sui concupiscentia.*
[b] Lib. XVIII, n. 53; lib. XX, n. 76; lib. XXVII, n. 71.
[c] Gemet. et Corb. Germ., *aliquando autem desiderium carnalis illecebræ.*
[d] Gussanv. et nonnull. al. Ed., *effrenatus.*
[e] Vindoc, duo Germ., Laud., Ebroic., Gemet., etc., *exerit.*

corrigere nunquam curavit. Alius patientiæ studet; A sed dum invidere aliis, et servare in corde malitiam non cavet, fit quandoque impatiens, qui diu latuit dolens. [a] Hi itaque et per aliquid aurum sunt, et per aliquid lutum sunt. Atque hoc aurum quasi lutum sternitur, quando occultis peccatis exigentibus, etiam virtus quæ publice claruerat dissipatur. Sed operæ pretium credimus si in his virtutem superni ordinis subtilius perpendamus

[*Vet. X.*] 30. ***Deus occulta quorumdam mala tolerat, ut quæ in aperto faciunt bona, electis prosint.*** — Sæpe enim omnipotens Deus occulta quorumdam mala tolerat, ut aperta eorum bona electorum suorum usibus profutura dispenset. Nam nonnulli mundum nequaquam funditus deserentes, non perseveraturi angustum iter arripiunt, sed ad quærendam B angustam viam exemplo suo eos qui perseveraturi sunt accendunt. Unde plerumque contingit ut ipsum hoc quod bene videntur vivere, non sibi, sed solis potius electis vivant, dum exemplis suis [b] ad bene vivendi studia perseveraturos alios non perseveraturi provocant. Sæpe enim quosdam videmus viam ingredi, ad locum propositum festinare, quos alii quia euntes conspiciunt sequuntur; eumdemque locum pariter petunt. Sed fit plerumque ut, irruente aliquo implicationis articulo, post se redeant qui præibant, et hi ad locum perveniant qui sequebantur. Ita nimirum sunt qui non perseveraturi viam sanctitatis arripiunt. Idcirco enim virtutis iter [c] non perventuri inchoant, ut eis qui perventuri sunt qua gradiantur ostendant. Quorum etiam casus, utilitate C non modica, electorum profectibus servit, quia illorum lapsum dum conspiciunt, de suo statu contremiscunt; et ruina quæ illos damnat istos humiliat. Discunt enim in superni adjutorii protectione confidere, dum plerosque conspiciunt de suis viribus cecidisse. Quando ergo bene agere videntur reprobi, quasi planum iter electis sequentibus monstrant; quando vero in lapsum nequitiæ corruunt, electis post se pergentibus quasi cavendam superbiæ foveam ostendunt. Erat ergo Leviathan iste, et solis sibi radios subdat, atque aurum luti more subjiciat. Scit omnipotens Deus ad electorum suorum solatium bene uti malo reproborum, quando hi qui ad illum perventuri sunt, et suis ad eum meritis proficiunt, et sæpe in eo quod superbe sapiunt, alienis lapsibus D corriguntur. Sed si hæc Leviathan iste agit in eis etiam quos claros aliqua virtus ostendit, quid de illis facturus est quorum mens vel ex parte aliqua sublevata a terrenis concupiscentiis non est? [d] Quos tamen divinus sermo aperte exprimit, dum subjungit:

CAPUT XVI [*Rec. XIV*].

VERS. 22. — ***Fervescere faciet quasi ollam profundum mare.***

31. ***In ultima persecutione ira reproborum ebulliet in Sanctos.*** — Quid per mare nisi vita sæcularium, quid per profundum, nisi altæ et abditæ eorum cogitationes exprimuntur? Quod profundum mare Leviathan iste quasi ollam facit fervescere, quia nimirum constat, quod persecutionis extremæ tempore contra electorum vitam studeat animos reproborum **1131** per flammam crudelitatis excitare. Tunc profundum mare quasi olla fervescit, [e] cum corda dilectorum sæculi valido ardore succendit, et quæ hoc pacis tempore intra suam malitiam clausa latuerunt, tunc in æstum immanissimæ persecutionis ebulliunt, ac per abruptam crudelitatis apertæ licentiam ea quæ diu presserant odia antiqui livoris exhalant. Quia autem pestifero errore persuasi, [f] sic in istis famulantur Antichristo, ut tunc verius præbere se æstiment obsequium Christo, postquam dixit: *Fervescere faciet quasi ollam profundum mare*, apte subjunxit:

CAPUT XXVII [*Vet. XI*]

IBID. — [g] ***Ponet quasi cum unguenta bulliunt.***

32. ***Qui Antichristo contra sanctos militabunt, obsequium Deo præstare credent.*** — Unguenta quippe cum bulliunt, fragrantiam suavitatis reddunt. Quia ergo Leviathan iste ita seducet corda reproborum, ut quidquid agunt ex iniquitate perfidiæ pro veritate rectæ fidei se agere suspicentur, quasi bene eis olet id quod zelo religionis exercent. Unde in Evangelio discipulis Veritas dicit: [h] *Ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium* [i] *se præstare Deo* (*Joan.* XVI, 2). Igitur sicut olla fervent, dum crudeliter persequuntur; sed apud eos ipsa persecutio unguentorum fragrantiam redolet, dum mens eorum, vanis suspicionibus decepta, æstimat quia Deo obsequium persolvat. In Scriptura enim sacra unguentorum odoribus opinio solet signari virtutum. Unde sponsa in Canticis canticorum sponsum desiderans dicit: *In odore unguentorum tuorum currimus* (*Cant.* I, 3). Et unde Paulus apostolus virtutum laude fragrare se sciens, ait: *Christi bonus odor sumus Deo* (*II Cor.* II, 15). Itaque quia Leviathan iste ministros illius perditi vasis sui in crudelitatis opera sub opinione laudis et prætextu virtutis intercipit, postquam dixit: *Fervescere faciet quasi ollam profundum mare*, recte mox subdidit: *Ponet quasi cum unguenta bulliunt.* Quod enim per crudelitatis incendium mare fervet, hoc in eorumdem judicio [j] qui excitantur falso nomine virtutis, ac si unguenta bulliant, ostendit, ut tanto atrociores ad crudelitatem fiant, quanto se etiam

[a] Laud., *hic itaque et per aliquid aurum quasi lutum sternitur.*
[b] Turon., *bene agendi vel vivendi.*
[c] Laud., *non perseveraturi.*
[d] Pratel. et duo Germ., *quod tamen.*
[e] Editi, *cum corda reproborum.* Lectio nostra est Mss. duor. Germ., Vindoc., Laud., Ebroic., Gemet. aliorumque Norm. ac Val. Cl.

[f] Longip., *sic isti famulantur.*
[g] Edit. Paris. 1495 et Basil. 1514 habent *olet*, pro *ponet*; quod tamen in omnibus Mss. nostris legitur, ut in Vulgata, cui respondet Hebr. textus.
[h] Gemet. et Corb. Germ., *venit hora, ut omnis.*
[i] Val. Cl., *se parare.*
[j] Ita Mss. Norm., Vindoc., Laud., duo Germ. et Longip. Editi vero, *qui excæcantur.*

mereri præmia quasi pro zelo religionis existimant. A Justumque hoc est divino judicio, ut qui pietatatis vim perpendere et custodire negligunt, suspicionis suæ odore fallantur. Unde et, ad illusionis augmentum, eos crudelia perpetrantes signa quoque ac prodigia subsequuntur, sicut et recte subjungitur :

CAPUT XVIII [*Vet. XII, Rec. XV*].

Vers. 23. — *Post eum lucebit semita.*

33. *Antichristi semita miraculis lucebit.* — Post Leviathan quippe semita lucere perhibetur, quia quaqua transit, admirationem nimiam ex miraculorum suorum claritate derelinquit ; et sive per se, seu per ministros suos quolibet prodeat, mendacibus signis coruscat. Unde et hoc quod jam sæpe protulimus in Evangelio Veritas dicit : *Surgent pseudochristi et pseudoprophetæ, et dabunt* [a] *signa et prodigia, ita ut* B *in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi* (*Marc.* XIII, 22). Semita igitur post Leviathan lucet, quia quorum corda penetrat, eorum opera prodigiis illustrat, ut nimirum tanto altius eorum mentes in erroris tenebris teneat, quanto per eos foris quasi potentius lucem de miraculis ostentat. Sed sunt nonnulli qui in memoria **1132** et verba prophetica, et Evangelica præcepta retinentes, sciant et falsa esse signa quæ exhibet, et vera supplicia ad quæ [b] decipiens trahit. Horum corda Leviathan iste, quia sanctitatis ostentatione non intercipit, in alia se eis illusione componit. Quosdam namque hæc scientes, sed tamen præsentem vitam diligentes conspicit, quorum protinus mentibus ventura supplicia levigat, finienda quandoque districtionis judicia asserit, et deceptos callide ad C præsentes voluptates rapit. Unde et apte mox subditur :

CAPUT XIX [*Rec. XVI*].

Ibid. — *Æstimabit abyssum quasi senescentem.*

34. *Pœnarum æternitatem non credunt reprobi, a diabolo in errorem inducti. Eorum falsis rationibus respondetur.* — Quod æterna incomprehensibiliaque judicia, abyssi soleant nomine designari, Psalmista testatur dicens : *Judicia tua abyssus multa* (*Psal.* XXXV, 7). Senectus vero aliquando pro finis propinquitate ponitur. Unde Apostolus ait : *Quod antiquatur et senescit, prope interitum est* (*Hebr.* VIII, 13). Leviathan itaque iste æstimabit abyssum quasi senescentem, quia reproborum corda sic infatuat, D ut suspicionem eis de venturo judicio quod quasi finiatur infundat. Abyssum namque senescere æstimat, qui terminari quandoque in suppliciis supernam animadversionem putat. Igitur antiquus iste persuasor in membris suis, id est in mentibus iniquorum, futuras pœnas levigat, quas quasi certo fine determinat, ut eorum culpas sine termino correptionis extendat ; et eo magis hic peccata non finiant, quo istic æstimant peccatorum supplicia finienda.

35. Sunt enim nunc etiam qui idcirco peccatis suis ponere finem negligunt, quia habere quandoque finem futura super se judicia suspicantur. [c] Quibus breviter respondemus : Si quandoque finienda sunt supplicia reproborum, quandoque finienda sunt ergo et gaudia beatorum. Per semetipsam namque Veritas dicit : *Ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam* (*Matth.* XXV, 46). Si igitur hoc verum non est quod minatus est, neque illud verum est quod promisit. At inquiunt : Ideo æternam pœnam peccantibus minatus est, ut eos a peccatorum perpetratione compesceret, quia creaturæ suæ æterna supplicia minari debuit, non inferre. Quibus citius respondemus : Si falsa minatus est ut ab injustitia corrigeret, etiam falsa pollicitus est ut ad justitiam provocaret. Et quis hanc eorum vesaniam toleret, qui dum promissionibus suis reproborum supplicia finiri asserunt, assertione sua etiam electorum præmia remunerationesque confundunt ? Quis hanc eorum vesaniam toleret, qui conantur astruere verum non esse, quod Veritas de æterno igne minata est, et dum satagunt Deum perhibere misericordem, non verentur prædicare fallacem ?

36. *Æternis pœnis addici peccatores quam æquum sit.* — At inquiunt : Sine fine puniri non debet culpa cum fine. Justus nimirum est omnipotens Deus, et quod non æterno peccato commissum est, æterno non debet puniri tormento. Quibus citius respondemus quod recte dicerent, si judex justus districtusque veniens, non corda hominum, sed facta pensaret. Iniqui enim ideo cum fine deliquerunt, quia cum fine vixerunt. Voluissent quippe sine fine vivere, ut sine fine potuissent in iniquitatibus permanere. Nam magis appetunt peccare **1133** quam vivere ; et ideo hic semper vivere cupiunt, ut nunquam desinant peccare, cum vivunt. Ad districti ergo judicis justitiam pertinet, ut nunquam careant supplicio, quorum mens in hac vita nunquam voluit carere peccato ; et nullus detur iniquo terminus ultionis, quia quandiu valuit, habere noluit terminum criminis.

[*Vet. XIII.*] 37. *Justi videntes in malorum cruciatibus quæ supplicia evaserint, ad Dei laudes excitantur.* — At inquiunt : Nullus justus crudelitatibus pascitur, et delinquens servus a justo domino idcirco cædi præcipitur, ut a nequitia corrigatur. Ad aliquid ergo cæditur cum non ejus dominus cruciatibus delectatur. Iniqui autem gehennæ ignibus traditi quo fine semper ardebunt ? Et quia certum est quod pius atque omnipotens Deus non pascitur cruciatibus iniquorum, cur cruciantur miseri, si non expiantur ? Quibus citius respondemus quod omnipotens Deus, quia pius est, miserorum cruciatu non pascitur ; quia autem justus est, ab iniquorum ultione in perpetuum non sedatur. Sed iniqui [d] omnes æterno supplicio, e quidem sua iniquitate, puniuntur ; et tamen ad ali quid concremantur, scilicet ut justi omnes et in De

[a] Laud., duo Germ. et Val. Cl., *signa magna.*

[b] Val. Cl., *deinceps.*

[c] Eadem docet Gregorius, l. IV Dialog., c. 44, et quidem fusissime ; quibus abunde refellitur fabula de liberato sancti Gregorii precibus Trajano Augusto.

[d] Vindoc., Pratel. aliique Norm., *homines.*

videant gaudia quæ percipiunt, et in istis respiciant supplicia quæ evaserunt, ut tanto in æternum magis divinæ gratiæ debitores se esse cognoscant, quanto in æternum mala puniri conspiciunt quæ ejus adjutorio vitare potuerunt.

38. *Cur sancti pro suis inimicis gehennæ addictis amplius non orant.* — At inquiunt : Et ubi est quod sancti sunt, si pro inimicis suis, quos tunc ardere viderint, non orabunt, quibus utique dictum est : *Pro inimicis vestris orate* (*Matth.* v, 44)? Sed citius respondemus : Orant pro inimicis suis eo tempore, quo possunt ad fructuosam pœnitentiam eorum corda convertere, atque ipsa conversione salvare. Quid enim aliud pro inimicis orandum est, nisi hoc quod Apostolus ait : *Ut det illis Deus pœnitentiam, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo capti tenentur, ad ipsius voluntatem* (*II Tim.* II, 25, 26)? Et quomodo pro illis tunc orabitur, quando jam nullatenus possunt ad justitiæ opera ab iniquitate commutari. Eadem itaque causa est cur non oretur tunc pro hominibus æterno igne damnatis, quæ nunc etiam causa est ut non oretur pro diabolo angelisque ejus æterno supplicio deputatis. Quæ nunc etiam causa est, ut non orent sancti homines pro hominibus infidelibus impiisque defunctis, qui de eis utique quos æterno deputatos supplicio jam noverunt ante illum judicis justi conspectum orationis suæ meritum cassari refugiunt. Quod si nunc quoque viventes justi mortuis et damnatis injustis minime compatiuntur, quando adhuc aliquid judicabile de sua carne se perpeti etiam ipsi noverunt, quanto districtius tunc iniquorum tormenta respiciunt, quando, ab omni vitio corruptionis exuti, ipsi jam justitiæ vicinius atque arctius inhærebunt? Sic quippe eorum mentes per hoc quod justissimo judici inhærent, vis districtionis absorbet, ut omnino eis non libeat quidquid ab illius internæ regulæ subtilitate discordat.

Sed quia, suborto occasionis articulo, hæc contra [a] Origenistas breviter diximus, ad eum quem prætermisimus exponendi ordinem recurramus.

1134 [b] Postquam misericors Dominus callida machinamenta Leviathan istius indicavit, aperte prædicens omne quod electos exterius vehementer opprimit, omne quod interius suggestione sua reprobis blandienter infundit, mox immanitatem virtutis illius breviter insinuans subdit :

CAPUT XX [*Vet. XIV, Rec. XVII*].

VERS. 24. — *Non est super terram potestas quæ comparetur ei.*

39. *Diabolus, amissa felicitate, naturæ tamen angelicæ magnitudinem servavit.* — Potestas ejus super terram cunctis eminentior perhibetur, quia etsi actionis suæ merito infra homines cecidit, omne tamen humanum genus naturæ angelicæ conditione transcendit. Quamvis enim internæ felicitatis beatitudinem perdidit, naturæ tamen suæ magnitudinem non amisit, cujus adhuc viribus humana omnia superat, licet sanctis hominibus meritorum suorum dejectione subjaceat. Unde et eisdem sanctis contra hunc decertantibus eo retributionis suæ meritum crescit, quo ille ab eis vincitur qui per naturæ potentiam quasi jure se hominibus superesse gloriatur. Sequitur :

CAPUT XXI.

IBID. — *Qui factus est ut nullum timeret.*

40. *Primus angelus sic conditus, ut Deum caste timeret. Vinxit eum libertas quam appetiit.* — Sic quidem factus est per naturam, ut conditorem suum caste timere debuisset, timore videlicet sobrio [c] et securo; non timore quem foras charitas mittit, sed timore, qui in sæculum sæculi permanet (*I Joan.* IV, 18), id est quem charitas gignit. Aliter enim timet conjugem uxor amans, aliter dominum ancilla peccans. Sic ergo fuerat iste conditus, quatenus timore casto auctorem suum et amans metueret, et metuens amaret. Sed sua perversitate talis factus est, ut nullum timeret. Ei quippe a quo conditus fuerat subesse despexit. Ita enim Deus super omnia est, ut ipse sub nullo sit. Leviathan vero iste ejus celsitudinis culmen aspiciens, [d] jus perversæ libertatis appetiit, ut et præesset cæteris, et nulli subesset, dicens : *Ascendam super altitudinem nubium, et similis ero Altissimo* (*Isai.* XIV, 14). Cujus eo ipso similitudinem perdidit, quo esse ei superbe similis in celsitudine concupivit. Qui enim charitatem ejus imitari debuit, subditus ambiit ejus celsitudinem, et hoc quod imitari poterat, amisit elatus. Celsus nimirum esset, si ei qui veraciter celsus est, inhærere voluisset. Celsus esset, si participatione veræ celsitudinis contentus fuisset. Sed dum privatam celsitudinem superbe appetiit, jure perdidit participatam. Relicto enim eo cui debuit inhærere principio, suum sibi appetiit quodammodo esse principium. Relicto eo qui vere illi sufficere poterat, se sibi sufficere posse judicavit; et tanto magis infra se cecidit, quanto magis se contra gloriam sui conditoris erexit. Nam quem exaltabat libera servitus, dejecit captiva libertas. Qua libertate nunc ut nullum timeat effrenatur, sed ipsa graviter effrenatione restringitur. Superno enim judicio cuncta mirabiliter ordinante, [e] vinxit illum libertas quam appetiit, quia nunc omnimodo [f] non timens omnibus

[a] De his Origenistarum et fortasse Origenis ipsius erroribus consule illustrissimum ac doctissimum Danielem Huetium, l. II Origenianorum, cap. 16, ac sequentibus, ubi ostendere nititur, non solum damnatorum pœnis modum aliquando et finem, ex sententia Origenis, impositum iri, sed ipsius etiam diaboli, quem docet pœnitentiam et salutem aliquando consecuturum. Non desunt tamen qui ab immani hoc errore vindicent Origenem. Lege ex nuperrimis ejus defensoribus doctissimum Tillemontium, commentariorum de Ecclesiastica Hist. tomo III, in Origene art. 19.

[b] Hæc et cætera usque ad *et jussum divinitus offeram holocaustum*, l. XXXV, cap. olim 7, desiderantur in Cod. Val. Cl.

[c] Gemet., duo Germ. et Laud., *timore securo, non timore.*

[d] Gemet. et Corb. Germ., *ejus perversæ libertatem appetiit, ut.*

[e] Vindoc., *junxit.*

[f] Laud., *non timens etiam superesse poterat.* Corb. Germ., *quam nunc.*

suppliciis subjacet, qui elementis etiam superesse poterat, si unum quem debuit timere voluisset. Unum profecto timeret omnia possidens, qui nunc unum non timens omnia patitur.

41. *Dei timorem amisit. Quanto sui damno.* — Factus est ergo ut nullum timeret, nullum videlicet, **1135** quia nec Deum, sed neque hoc quod passurus est metuit. Cui nimirum felicius fuerat timendo vitare supplicia quam non timendo tolerare. Appetitum itaque celsitudinis vertit in rigorem mentis, ut jam per duritiam [a] se male egisse non sentiat, qui præesse per gloriam quærebat. Nam quia jus quæsitæ potestatis non obtinuit, quasi quamdam superbiæ suæ remedium insaniam insensibilitatis invenit; et quia provectu transgredi cuncta non potuit, despectu se contra cuncta præparavit. [*Vet. XV.*] Cujus adhuc superbia studiose describitur, cum protinus subinfertur:

CAPUT XXII.

VERS. 25. — *Omne sublime videt.*

42. *Diaboli ejusque membrorum immensa superbia. Saul propter elationem reprobatus. Davidis in suprema dignitate humilitas.* — Id est, cunctos velut infra se positos quasi de sublimi respicit, quia dum per intentionem contra auctorem nititur, æstimare sibi quemlibet similem dedignatur. Quod apte etiam ejus membris congruit, quia omnes iniqui per tumorem cordis elati cunctos quos cernunt superbiæ fastu despiciunt; et si quando exterius venerantur, intus tamen in secreto cordis, ubi apud se sua æstimatione magni sunt, cunctorum sibi vitam meritumque postponunt, eosque infra se esse respiciunt, quia per elatam cogitationem cordis in cujusdam se altitudinis arce posuerunt. Quibus bene per prophetam dicitur: *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes* (*Isai.* v, 21). Hinc etiam Paulus ait: *Nolite prudentes esse apud vosmetipsos* (*Rom.* xii, 16). Hinc ad Saul divina increpatione dicitur: *Nonne cum esses parvulus in oculis tuis, caput te constitui in tribubus Israel* (*I Reg.* xv, 17). Parvulus quippe in oculis suis est, qui in eo quod semetipsum considerat, imparem se alienis meritis pensat. Nam quasi grandem se aspicit, quisquis se super aliena merita elatione cogitationis extendit. Saul autem reprobus in bono quod cœperat non permansit, quia fastu susceptæ potestatis intumuit. [*Vet. XVI.*] At contra, David semper de se humilia sentiens, ejusdemque Saul se comparationi postponens, postquam feriendi locum reperit, et pepercit eidem sævienti adversario, humili se professione prostravit, dicens: *Quem persequeris, rex Israel? quem persequeris? Canem mortuum, et pulicem unum* (*I Reg.* xxiv, 15)? Et certe jam unctus in regem fuerat, jam exorante Samuele, et cornu super se oleum fundente didicerat quod eum divina gratia, Saul reprobato, ad regni gubernacula possidenda servabat, et tamen persequenti adversario mente humili se substernebat, cui divino judicio prælatum se esse noverat. Illi itaque se humiliter postponebat quo per electionis gratiam incomparabiliter se noverat esse meliorem. Discant ergo quomodo humiliari proximis debeant, qui adhuc quo loco apud Deum habeantur nesciunt, si sic se electi etiam [b] illius humiliant, quibus jam se per interna judicia [c] antepositos deprehendunt.

43. *Humilitas electorum propria.* — Hoc autem proprium esse specimen electorum solet, quod de se semper sentiunt infra quam sunt. Hinc namque ab eodem David dicitur: *Si non humiliter sentiebam,* [d] *sed exaltavi animam meam* (*Psal.* cxxx, 2). Hinc Salomon ad sapientiam parvulos vocat, dicens: *Si quis est parvulus, veniat ad me* (*Prov.* ix, 4). **1136** Qui enim necdum semetipsum despicit, humilem Dei sapientiam non apprehendit. Hinc in Evangelio Dominus dicit: *Confiteor tibi, Domine pater cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis* (*Matth.* xi, 25). Hinc rursum Psalmista ait: *Custodiens parvulos Dominus* (*Ps.* cxiv, 6). Hinc magister gentium dicit: *Facti sumus parvuli in medio* [e] *vestri* (*I Thess.* ii, 7). Hinc discipulos admonens, ait: *Superiores sibi invicem arbitrantes* (*Philip.* ii, 3). Nam quia iniquus [f] quisque inferiorem se omnem quem cognovit putat, e diverso justus studet ut superiorem quemlibet proximum attendat. Ac ne dum se alii alter humiliat, [g] humiliatio iret alteri in elationem, bene utramque partem admonuit, dicens: *Superiores sibi invicem arbitrantes*, ut in cogitationibus cordis et ego mihi illum præferam, et vicissim ille me sibi, ut cum ab utraque parte cor inferius premitur, nullus ex impenso honore sublevetur.

44. *Hanc humilitatis formam reprobi non tenent, sed contemnunt.* — Sed hanc humilitatis formam reprobi, quia Leviathan hujus membra sunt, vel cognoscere, vel tenere contemnunt, quia etsi quando se humiles specie tenus ostendunt, humilitatis vim servare intrinsecus negligunt. Quibus sæpe accidit ut si quando unum quodlibet bonum vel minimum faciant, a malis suis omnibus respectum mentis protinus avertant, atque hoc quod vel extremum bonum fecerint, tota intentione semper inspiciant, et ex eo sese jam quasi sanctos aspiciant, obliti malorum omnium quæ commiserunt, unius sui tantummodo boni memores, quod fortasse facere nec perfecte potuerunt, sicut evenire contra electis solet, ut cum

[a] Vindoc., Turon., Germ., Norm., *se male esse.* Longip., *sibi male esse.* Corb. Germ., *in securitatem mentis.... ut jam.... simile esse,* pro *se male egisse.*

[b] Duo Germ., Ebroic. aliique Norm., *illis humiliant.*

[c] Male in Vatic. et Gilot., *interpositos.* Locum hunc jam emendaverat Lamezius ex Mss. Anglic., quibus accedit Turon. aliorumque Gallic. consensus.

[d] Laud. et Germ., *si exaltavi.*

[e] Laud., Gemet. et duo Germ., *vestrum.*

[f] Longipont., *quisque elatus, inferiorem se omnem de quo cogitat,* putat. Gemet. quoque Ebroic. et alii Norm., *de quo cogitat.*

[g] Turon., Laud., Longip., Norm. et duo Germ., *iret alter in elationem.*

multarum virtutum gratia polleant, unum eos vel tenuissimum vitium valde defatigans pulset, quatenus dum ex quadam parte sese infirmari considerant, de his virtutibus in quibus prævalent se minime extollant; dumque de infirmitate trepidant, hoc quoque ubi fortes sunt humilius servant. Sæpe ergo reprobi per hoc quod unum vel minimum bonum suum incaute conspiciunt, mala multa et gravia in quibus demersi sunt non agnoscunt. Et sæpe electi per hoc quod ad tenuissimum malum suum [a] infirmari trepidant, mira dispensatione agitur, ut magna bona ad quæ provecti sunt, non amittant.

45. *Electos adjuvant mala, reprobis bona nocent. Bono male utitur reprobus, et bene malo probus.* — [b] Justi itaque et occulti examinis mensura disponitur, ut et istos mala adjuvent, et illos bona gravent, dum et isti ad provectum boni utuntur levibus malis, et illi ad augmentum mali utuntur minimis bonis. Isti quippe inde perfectius in bono proficiunt, unde de malo tentantur; illi autem inde ad majus malum deficiunt, unde de bono gloriantur. Sic itaque male bono utitur reprobus, et bene malo utitur probus; sicut sæpe contingit ut alius ex cibo salutifero inordinate sumpto pestem languoris incurrat; alius, veneno serpentis in medicamine ordinatæ confectionis adhibito, languoris molestiam vincat. Ille ergo qui cibo salutifero uti recte noluit, inde perniciose moritur, unde alii salubriter vivunt; iste autem qui veneno serpentis caute uti studuit, inde salubriter vivit, unde alii perniciose moriuntur. Venenum ergo serpentis **1137** non ipsam nequitiam, sed suggestionem nequitiæ dicimus, qua nolentes [c] sæpe renitentesque tentamur. Quod tunc in medicamen vertitur cum mens virtutibus erecta conspectis contra se tentationibus humiliatur. Iniqui igitur atque ab approbatione interni examinis reprobi, qualibet opera faciant, in quibuslibet virtutibus enitescant, humilitatis sensum penitus ignorant, quia nimirum Leviathan hujus membra sunt, de quo superna voce dicitur, [*Rec. XVIII.*] *Omne sublime videt,* [d] quia non solum per semetipsum, sed per eorum quoque corda quos ceperit quasi de sublimi cunctos inferius despicit.

[*Vet. XVII.*] 46. *Superbia per oculos quasi per quasdam fenestras se ostendit.* — Notandum vero quod Leviathan iste, qui per corpoream bestiam designatur, sublime videre describitur, quia videlicet cordis superbia cum exterius usque ad corpus extenditur, prius per oculos [e] indicatur. Ipsi quippe per fastum tumoris inflati, quasi ex sublimi respiciunt, et quo se deprimunt, altius extollunt. Nisi enim superbia per oculos quasi per quasdam se fenestras ostenderet, nequaquam Deo Psalmista dixisset: *Populum humilem salvum facies, et oculos superborum humiliabis* (*Psal.* XVII, 28). Nisi se superbia per oculos funderet, Salomon quoque de Judææ elatione non diceret: *Generatio cujus excelsi sunt oculi, et palpebræ ejus in altum subrectæ* (*Prov.* XXX, 13). Quia ergo per corporeum animal Leviathan iste signatur, et superbia usque ad corpus prodiens apertius oculis principatur, antiquus hostis quasi de sublimi omnes videre describitur. Sed quia multa [f] ad ostendendum humani generis inimicum prolata sunt, valde mens appetit, ut in fine locutionis dominicæ, unum aliquid manifestius exprimatur, unde membra illius brevi nobis designatione monstrentur. Sequitur:

CAPUT XXIII.

IBID. — *Ipse est rex super universos filios superbiæ.*

47. *Radix vitiorum et malorum omnium superbia.* — Ut Leviathan iste in cunctis quæ superius dicta sunt caderet, sola se superbia perculit. Neque enim per tot illos vitiorum ramos aresceret, nisi per hanc prius in radice putruisset. Scriptum est namque: *Omnis peccati initium superbia* (*Eccli.* X, 15). Per hanc enim ipse succubuit, per hanc se sequentem hominem stravit. Eo etenim telo salutem nostræ immortalitatis impetiit, quo vitam suæ beatitudinis exstinxit. Sed idcirco hanc Dominus fini suæ locutionis inseruit, ut cum post mala omnia Leviathan istius superbiam diceret, quid esset malis omnibus deterius indicaret. Quamvis etiam per hoc quod in imo ponitur vitiorum radix esse monstretur. Sicut enim inferius radix tegitur, sed ab illa rami extrinsecus expanduntur, ita se superbia intrinsecus celat, sed ab illa protinus aperta vitia pullulant. Nulla quippe mala ad publicum prodirent, nisi hæc mentem in occulto constringeret. Hæc est quæ Leviathan istius sensum fervescere sicut ollam facit. Unde et humanas mentes in quodam fervore insaniæ concutit, sed per aperta opera qualiter concussi animam evertat ostendit. Intus namque prius ebullit in elatione, quod foris postmodum spumat in opere

[*Vet. XVIII.*] 48. *Non unam tantum virtutem, ut cætera vitia, sed omnes expugnat.* — Sed quia occasio de superbiæ disputatione se præbuit, debemus hanc subtilius sollicitiusque discutere, atque ad humanas mentes quanta vel qualis veniat, **1138** et quibus qualiterve subripiat, demonstrare. Alia quippe vitia eas solummodo virtutes impetunt quibus ipsa destruuntur, ut videlicet ira patientiam, gastrimargia abstinentiam, libido continentiam expugnet. Superbia autem, quam vitiorum radicem diximus, nequaquam unius virtutis exstinctione contenta, contra cuncta animæ membra se erigit, et quasi generalis ac pestifer morbus corpus omne corrumpit, ut quidquid illa invadente agitur, etiam si esse virtus ostenditur, non per hoc Deo, sed soli vanæ gloriæ serviatur. Quasi enim tyrannus quidam obsessam civitatem intercipit, cum mentem superbia irrumpit; et quo ditiorem quemque ceperit eo in dominio durior ex-

[a] Gemet. et Corb. Germ., *infirmati*.
[b] Laud., *justos itaque.... disponit*.
[c] Gemet. et Corb. Germ., *semper*.
[d] Pratel. ac al. Mss., *non solum enim*.
[e] Laud., duo Germ., Longip., Gemet., veteresque Edit., ita habent. Edit. vero Gil., Vatic., Gussanv., *judicatur*.
[f] Germ., Pratel. et al. Mss., *de ostendenda*.

surgit, quia quo amplius res virtutis sine humilitate A agitur, eo latius ista dominatur. Quisquis vero ejus in se tyrannidem captiva mente susceperit, hoc primum damnum patitur, quod, clauso cordis oculo, judicii æquitatem perdit. Nam cuncta quæ ab aliis [a] vel bene geruntur displicent, et sola ei quæ ipse vel prave egerit placent. Semper aliena opera despicit, semper miratur quæ ipse facit, quia et quidquid egerit, egisse se singulariter credit, atque in eo quod exhibet per gloriæ cupiditatem, sibimetipsi favet per cogitationem, et cum se in cunctis transcendere cæteros æstimat, per lata cogitationum spatia secum deambulans, laudes suas tacitus clamat. Nonnunquam vero ad tantam elationem mens ducitur, ut in eo [b] quod tumet, etiam per ostentationem locutionis effrenetur. Séd tanto facilius ruina sequitur, quanto B apud se quisque impudentius exaltatur. Hinc enim scriptum est : *Ante ruinam exaltatur cor* (*Dan.* IV, 26). Hinc per Danielem dicitur : *In aula Babylonis deambulabat rex, responditque, et ait : Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ædificavi in domum regni, in robore fortitudinis meæ*, [c] *in gloria decoris mei* (*Prov.* XVI, 18)? Sed hunc tumorem quam concita vindicta represserit, illico adjunxit, dicens : *Cum adhuc sermo esset in ore regis, vox de cœlo ruit : Tibi dicitur, Nabuchodonosor rex : Regnum* [d] *transiet a te, et ab hominibus te ejicient, et cum bestiis ferisque erit habitatio tua ; fenum quasi bos comedes, et septem tempora mutabuntur super te* (*Ibid.*, 28). Ecce quia tumor mentis usque ad aperta verba se protulit, patientia judicis protinus usque ad sententiam erupit ; tanto- C que hunc districtius perculit, quanto ejus se superbia immoderatius erexit ; et quia enumerando bona dixit in quibus sibi placuit, [e] enumerata mala in quibus feriretur, audivit.

[*Vet. XIX.*] 49. *Alia ex sæcularibus rebus, alia ex spiritualibus oritur elatio. Alia prælatorum superbia, alia subjectorum virtutum mater humilitas. Soli ruinæ crescit quod ædificant superbi.* — Sciendum vero est quod ipsa hæc de qua tractamus elatio alios ex rebus sæcularibus, alios vero ex spiritalibus possidet. Alter namque intumescit auro, alter eloquio, alter infimis et terrenis rebus, alter summis cœlestibusque virtutibus ; una tamen eademque res ante oculos Dei agitur, quamvis ad humana corda veniens in eorum obtutibus diverso amictu pallietur. Nam cum is qui D de terrena prius gloria superbiebat postmodum de sanctitate extollitur, nequaquam cor ejus elatio deseruit, sed ad eum consueta veniens, ut cognosci nequeat, vestem mutavit.

1139 50. Sciendum quoque est quod aliter hæc præpositos atque aliter subditos tentat. Prælato namque in cogitationibus suggerit quia solo vitæ merito super cæteros excrevit ; et si qua ab eo bene aliquando gesta sunt, hæc importune ejus animo objicit ; et cum hunc Deo singulariter placuisse insinuat, quo facilius suggesta persuadeat, ipsam ad testimonium potestatis traditæ retributionem vocat, dicens quia nisi omnipotens Deus te his hominibus meliorem cerneret, omnes hos sub tuo regimine non dedisset ; ejusque mox mentem erigit, viles atque inutiles eos qui subjecti sunt ostendit, ita ut nullum jam quasi dignum respiciat cui æquanimiter loquatur. Unde et mox mentis tranquillitas in iram vertitur, quia dum cunctos despicit, dum sensum vitamque omnium sine moderamine reprehendit, tanto effrenatius se in iracundiam dilatat, quanto eos qui sibi commissi sunt esse sibimet indignos putat.

[*Vet. XX.*] 51. At contra cum subjectorum cor superbia instigat, hoc summopere nititur agere, ut sua acta considerare funditus negligant, et semper tacitis cogitationibus rectoris sui judices fiant ; qui dum in illo quod reprehendere debeant importune respiciunt, in semetipsis quod corrigant nunquam vident. Unde et tanto atrocius pereunt, quanto a se oculos avertunt, quia in hujus vitæ itinere offendentes corruunt, dum alibi intendunt. Et quidem peccatores se asserunt, nec tamen tantum ut tam noxiæ in regimine personæ [f] traderentur. Et dum ejus facta despiciunt, dum præcepta contemnunt, ad tantam usque [g] insaniam devolvuntur, ut Deum res humanas curare non æstiment, quia ei qui quasi jure reprehenditur esse se commissos dolent. Sicque dum contra rectorem superbiunt, etiam contra judicia conditoris intumescunt ; et dum pastoris sui vitam dijudicant, ipsam quoque sapientiam omnia disponentis impugnant. Sæpe autem rectoris sui dictis proterve obviant, et eamdem vocis superbiam libertatem vocant. Sic quippe elatio se quasi pro libertatis rectitudine objicit, sicut sæpe se et timor pro humilitate supponit. Nam sicut plerique reticent ex timore, et tamen tacere se æstimant ex humilitate, ita nonnulli loquuntur per impatientiam elationis, et tamen loqui se credunt per libertatem rectitudinis. Aliquando autem subditi proterva quæ sentiunt nequaquam produnt ; et hi quorum loquacitas vix compescitur, nonnunquam ex sola amaritudine intimi rancoris obmutescunt. Qui, per dolorem mentis procacitatis suæ verba subtrahentes, cum male loqui soleant, pejus tacent, quia cum peccantes aliquid de correctione audiunt, indignantes etiam responsionis verba suspendunt. Cum his quando aspere agitur, sæpe ad querelæ vocem de hac ipsa asperitate prosiliunt. Cum vero eos magistri sui blande præveniunt, de hac ipsa humilitate qua præventi sunt gravius indignantur, et tanto eorum mens vastius

[a] Addidimus *vel* ex Mss. Norm. et duob. Germ. quod et elegantiam et vim sermoni addit.

[b] Edit. Gilot., Vatic., Gussanv., *quod timet*. Correctus est locus ex Mss. Anglic., Norm., Vindoc., duob. Germ., Longip., et ex vet. Ed.

[c] Laud., *et in gloria*.

[d] Vindoc., *transibit*.

[e] Pratel. et Utic., *enumerata et mala*. Ubi *et* additum nonnihil gratiæ dictioni confert.

[f] Addit Germ., *considerant* post *traderentur*. Norm. et Vindoc. *tradi mererentur*.

[g] In pler. Mss., *vesaniam*.

accenditur, quanto consideratius [a] infirma judicatur. Hi nimirum, quia humilitatem, quæ virtutum mater est, nesciunt, usum laboris sui [b] perdunt, etiamsi qua bona sunt quæ operari videantur, quia surgentis fabricæ **1140** robusta celsitudo non figitur, quæ nequaquam per fundamenti fortitudinem in petra solidatur. Soli ergo ruinæ crescit quod ædificant, quia ante molem fabricæ humilitatis fundamina non procurant. Quos bene ab intimis prodimus, si paucis in exterioribus ostendamus.

52. *Imago superbi.* — Cunctis namque superba apud se cogitatione tumentibus inest clamor in locutione, amaritudo in silentio, dissolutio in hilaritate, furor in tristitia, [c] inhonestas in actione, honestas in imagine, erectio in incessu, rancor in responsione. Horum mens semper est ad irrogandas contumelias valida, ad tolerandas infirma; ab obediendum pigra, ad lacessendos vero alios importuna; ad ea quæ facere et debet et prævalet ignava, ad ea autem quæ facere non debet nec prævalet [d] parata. Hæc in eo quod sponte non appetit nulla exhortatione flectitur, ad hoc autem quod latenter desiderat quærit ut cogatur, quia dum metuit ex desiderio suo vilescere, optat vim in ipsa sua voluntate tolerare.

[*Vet. XXI.*] 53. *Exhortatio ad humilitatem.* — Igitur quia humanos animos aliter tentari ex rebus carnalibus, atque aliter ex spiritualibus diximus, audiant illi: *Omnis caro fenum, et gloria ejus sicut flos feni* (*Isai.* XL, 6). Audiant et isti, quod [e] quibusdam post miracula dicitur: *Nescio vos unde sitis, discedite a me,* [f] *omnes operarii iniquitatis* (*Luc.* XIII, 27). Audiant illi: *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere* (*Psal.* LXI, 11). Audiant isti quia fatuæ virgines, quæ cum vacuis vasculis veniunt, ab internis nuptiis excluduntur (*Matth.* XXV, 12). Rursum, quia aliter tentari prælatos, atque aliter subditos præfati sumus, audiant illi quod per quemdam sapientem dicitur: *Ducem te constituerunt? noli extolli, sed esto in illis quasi unus ex eis* (*Eccli.* XXXII, 1). Audiant isti: *Obedite præpositis vestris, et subjacete eis; ipsi enim pervigilant quasi rationem reddituri pro animabus vestris* (*Hebr.* XIII, 17). Audiant illi, cum de accepta potestate gloriantur, hoc quod Abrahæ voce ardenti diviti dicitur: *Memento, fili, quia recepisti bona in vita tua* (*Luc.* XVI, 25). Audiant isti, cum contra rectores suos in querelas prosiliunt, hoc quod murmuranti populo Moysi et Aaron vocibus respondetur: *Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum. Nos enim quid sumus* (*Exod.* XVI, 8)? Audiant illi: *Turbabuntur in conspectu ejus* [g] *patris or-*
A *phanorum et judicis viduarum* (*Psal.* LXVII, 5). Audiant isti qui contra contumaciam subditorum dicitur: *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit* (*Rom.* XIII, 2). Audiant simul omnes: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (*Jac.* IV, 6). Audiant omnes: *Immundus est apud Deum omnis qui exaltat cor suum* (*Prov.* XVI, 5, *juxta text. Hebr. et LXX*). Audiant omnes: [h] *Quid superbis, terra et cinis* (*Eccli.* X, 9)? Contra hujus langueris pestem audiamus cuncti quod magistra Veritas docet dicens: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde* (*Matth.* XI, 29).

[*Vet. XXII.*] 54. *Hominem superbum non esse, docet Deus humilis.* — Ad hoc namque unigenitus Dei Filius formam infirmitatis nostræ suscepit, ad hoc invisibilis, non solum visibilis, sed etiam despectus
B apparuit, ad hoc contumeliarum ludibria, [i] irrisionum opprobria, passionumque tormenta toleravit, ut superbum non esse hominem doceret humilis Deus. Quanta ergo humilitatis virtus est, propter quam solam veraciter edocendam is qui sine æstimatione **1141** magnus est, usque ad passionem factus est parvus? Quia enim originem [j] perditioni nostræ superbia præbuit diaboli, instrumentum redemptionis nostræ inventa est humilitas Dei. Hostis quippe noster magnus inter omnia conditus, videri super omnia voluit elatus. Redemptor autem noster magnus manens [k] super omnia, fieri inter omnia dignatus est parvus.

55. *Quid mortis auctor doceat, quid vitæ conditor.* — Sed melius et elationis causam detegimus, et fun-
C damenta humilitatis aperimus, si brevi commemoratione perstringimus quid mortis auctor, quid vitæ conditor dicat. Ille namque ait: *In cœlum ascendam* (*Isa.* XIV, 13); iste autem per Prophetam dicit: *Repleta est malis anima mea, et vita mea inferno appropinquavit* (*Psal.* LXXXVII, 4). Ille dicit: *Supra astra cœli exaltabo solium meum* (*Isai.* XVI, 13); iste humano generi a paradisi sedibus expulso dicit: [l] *Ecce venio cito, et habitabo in medio tui* (*Zach.* II, 10). Ille dicit: *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis* (*Isai.* XIV, 13); iste dicit: *Ego sum vermis, et non homo, opprobrium hominum, et abjectio plebis* (*Psal.* XXI, 7). Ille dicit: *Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo* (*Isai.* XIV, 14); iste, *cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se*
D *æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens* (*Philip.* II, 6); et per membra sua loquitur dicens: *Domine, quis similis tibi* (*Psal.* XXXIV, 10)? Ille per membra sua loquitur, dicens: *Nescio Dominum, et Israel* [m] *non dimittam* (*Exod.* V, 2). Iste per

[a] Turon., Vindoc., Laud., *infirmari.*
[b] Vindoc., *produnt.*
[c] Laud., *inhonestas in imagine, erectio.*
[d] Vindoc. et Norm., *semper parata.*
[e] Gemet. et Corb. Germ., *quibusdam miracula facientibus.*
[f] Deest *omnes* in Gemet., Pratel., Utic. et Corb. Germ.
[g] In Germ. et in Edit. tam vet. quam recent., *patres... et judices.* Cujus lectionis nullum fundamenmentum est aut in Vulgata aut in textu Hebr. In Vindoc., Pratel., Utic., *patris... judicis.*
[h] Vindoc. et duo Germ., *quid superbit.*
[i] In pl. Mss., *illusionum probra.*
[j] Laud., Pratel., Gemet., duo Germ. et vet. Edit. Paris. et Barthol., *perditionis nostræ se præbuit superbia.*
[k] De hoc loquendi modo Gregorio familiari vide supra, l. XV, n. 20; l. XVI, n. 36; lib. XXX, n. 68 et 69.
[l] Vindoc. et Pratel., *ecce venio et habito.*
[m] Pratel., *non dimitto.*

semetipsum dicit : *Si dixero quia non novi eum, ero similis vobis mendax; sed novi eum, et sermonem ejus servo* (*Joan.* VIII, 55). Ille dicit : *Mea sunt flumina, et ego feci ea* (*Ezech.* XXIX, 9); iste dicit : *Non possum a meipso facere quidquam* (*Joan.* V, 30), et rursum : *Pater meus in me manens, ipse facit opera* (*Joan.* XIV, 10). Ille regna omnia ostendens, dicit : *Tibi dabo potestatem hanc universam et gloriam illorum, quia mihi tradita sunt, et cui volo do illa* (*Luc.* IV, 6); iste dicit : *Calicem quidem meum bibetis, sedere autem ad dexteram, vel ad sinistram meam, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo* (*Matth.* XX, 23). Ille dicit : *Eritis sicut dii, scientes bonum et malum* (*Genes.* III, 5); iste dicit : *Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ Pater posuit in sua potestate* (*Act.* I, 7). Ille ut voluntas divina despici, et ut possit propria suaderi, dicit : *Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis ex omni ligno paradisi* (*Genes.* III, 1)? Et paulo post : *Scit enim Deus,* **1142** *quod in quacunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri* (*Ibid.* 5); iste dicit : *Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me* (*Joan.* V, 30). Ille per membra sua loquitur, dicens : *Nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra; coronemus nos rosis antequam marcescant, ubique relinquamus signa lætitiæ nostræ* (*Sap.* II, 8); iste membris suis prænuntiat, dicens : *Plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit* (*Joan.* XVI, 20). Ille nihil aliud mentes sibi subditas docet quam celsitudinis culmen appetere, cuncta æqualia mentis tumore transcendere, societatem omnium hominum alta elatione transire, ac sese et contra potentiam conditoris erigere, sicut de eisdem per Psalmistam

A dicitur : *Transierunt in dispositionem cordis, cogitaverunt et locuti sunt nequitias, iniquitatem in excelso locuti sunt* (*Psal.* LXXII, 6, 7, 8); iste ad sputa, ad palmas, ad colaphos, ad spineam coronam, ad crucem, ad lanceam, atque ad mortem veniens, membra sua admonet, dicens : *Si quis mihi ministrat, me sequatur* (*Joan.* XII, 26).

[*Vet. XXIII.*] 56. *Evidentissimum reprobationis signum, superbia; electionis, humilitas.* — Quia igitur Redemptor noster corda regit humilium, et Leviathan iste rex dicitur superborum, aperte cognoscimus quod evidentissimum reproborum signum superbia est, at contra humilitas electorum. Cum ergo quam quisque habeat cognoscitur, sub quo rege militet invenitur. Unusquisque enim quasi quemdam B titulum portat operis, quo facile ostendat sub cujus serviat potestate rectoris. Unde et per Evangelium dicitur : *Ex fructibus eorum cognoscetis eos* (*Matth.* VII, 16). Ne igitur nos Leviathan istius membra vel mira faciendo fallerent, apertum signum Dominus quo deprehendi valeant demonstravit, dicens : *Ipse est rex super universos filios superbiæ.* Qui etsi quando fictam speciem humilitatis assumunt, semetipsos tamen celare in omnibus nequaquam possunt, quia eorum superbia diu latere non sustinens, cum ex alia tegitur, ex alia actione denudatur. Qui vero sub rege humilitatis militant, semper pavidi, atque ex omni latere circumspecti, adversum jacula elationis pugnant, et quasi contra venientes ictus solum magis in suo corpore oculum custodiunt, dum in semetipsis C principaliter humilitatem tuentur.

LIBER TRIGESIMUS QUINTUS,

ET ULTIMUS.

In quo per anacephalæosim multa jam dicta revocantur, et immensum hoc opus demississima humanæ infirmitatis confessione absolvitur.

[*Vet. et Rec. I.*] **1143** 1. *Quid hoc libro sit præstandum.* — Quia iste ultimus hujus operis liber est, et, locis difficilioribus pertractatis, minus obscura sunt quæ supersunt, libet hunc indulgentius remissiusque transcurrere. Velut emenso enim magno mari, jam litus cernimus, et intentionis nostræ vela deponentes, non eodem quo prius impetu ducimur, sed tamen adhuc ex impulsione pristini flatus imus. [a] Quasi anxietatis nostræ ventus cecidit, sed tamen ejus vis jam seipsa tranquillior usque ad stationem nos littoris impellit. Igitur postquam fideli famulo Dominus Leviathan hostis ejus quam sit et fortis et callidus ostendit, dum vires illius subtiliter fraudesque patefecit, beatus Job ad utraque respondit, dicens :

CAPUT PRIMUM [*Rec. II*].

CAP. XLII, VERS. 2. — *Scio quia omnia potes, et nulla te latet cogitatio.*

2. *Diaboli viribus Dei omnipotentia, machinationibus infinita Sapientia opponitur.* — Contra immanes quippe vires ejus intulit : *Scio quia omnia potes;* contra occultas vero machinationes illius subjunxit : *Et nulla te latet cogitatio.* Unde et mox Leviathan eidem exprobrat, dicens :

VERS. 3. — *Quis est iste qui celat consilium absque scientia?*

D Absque scientia enim Leviathan celat consilium; quia quamvis contra infirmitatem nostram multis fraudibus occultetur, protectoris tamen nostri sancta nobis inspiratione detegitur. [b] Absque scientia celat consilium, quia licet tentatos lateat, latere tamen protectorem non potest tentatorum. Igitur audita fortitudine et calliditate diaboli, audita etiam creatoris nostri potentia, quæ et illum valenter reprimit, et nos misericorditer tegit, quæsumus, beate Job,

[a] Vindoc., Pratel., Utic. et duo Germ., *quasi enim.*

[b] Idem Cod., Vindoc., *absque sapientia.*

ut quæ de temetipso sentis nobis minime occultes. Sequitur :

CAPUT II.

Ibid. — *Ideo insipienter locutus sum, et quæ ultra modum excederent scientiam meam.*

3. *Quidquid in rebus creatis, Deo comparatur, inane fit et nihil.* — Omnis humana sapientia quantolibet acumine polleat, divinæ sapientiæ [a] comparata, insipientia est. Omnia enim humana, quæ justa, quæ pulchra sunt, Dei justitiæ et pulchritudini comparata, nec justa nec pulchra sunt, nec omnino sunt. Beatus itaque Job ea quæ dixerat sapienter se dixisse crederet, si verba superioris sapientiæ non audiret. **1144** In cujus comparatione stultum est nostrum omne quod sapit. Et qui sapienter quidem locutus hominibus fuerat, divinas tamen sententias audiens, sapientius se cognoscit non esse sapientem. Hinc est quod Abraham inter verba dominica nil se nisi pulverem vidit, dicens : *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis* (*Genes.* XVIII, 27). Hinc est quod Moyses omni Ægyptiorum sapientia instructus, ex quo loquentem Dominum audivit, impeditioris et tardioris linguæ se esse deprehendit, dicens : *Obsecro, Domine, non sum eloquens; ab heri enim et nudiustertius, ex quo locutus es ad servum tuum, impeditioris et tardioris linguæ sum* (*Exod.* IV, 10). Hinc est quod Isaias, postquam sedentem Dominum super solium excelsum atque elevatum vidit, postquam seraphim duabus alis faciem, duabus velare pedes, et duabus volare conspexit, postquam id quod est Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus exercituum, alterum ad alterum clamare audivit (*Isai.* VI), ad seipsum rediens, ait : *Væ mihi quia tacui, quoniam vir pollutus labiis ego sum, et in medio populi polluta labia habentis ego habito* (*Ibid.*, 5). Moxque ipsam pollutionem unde cognoverat subdens, ait : *Et regem Dominum exercituum vidi oculis meis* (*Ibid.*). Hinc etiam Jeremias divina verba audiens, verba se non habere cognovit, dicens : *A a a, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia puer ego sum* (*Jerem.* I, 6). [*Vet. II.*] Hinc Ezechiel loquens de quatuor animalibus, dicit : *Cum fieret vox supra firmamentum, quod erat supra caput eorum, stabant et submittebant alas suas* (*Ezech.* I, 25). Quid enim per volatum animalium, nisi evangelistarum atque doctorum sublimitas designatur? Vel quid sunt alæ animalium, nisi sanctorum contemplationes eos ad cœlestia [b] sublevantes? Sed cum fit vox supra firmamentum, quod super caput eorum est, stantes submittunt alas suas, quia cum internam vocem supernæ sapientiæ audiunt, quasi volatus sui alas deponunt, quia videlicet ipsam veritatis altitudinem minus se contemplari posse cognoscunt. Ad vocem ergo desuper venientem alas deponere est cognita superna potentia, virtutes proprias humiliare et consideratione creatoris nil de se aliud quam abjecta sentire. Sancti itaque

A viri dum divinitatis [c] sententias audiunt, quanto magis contemplando **1145** proficiunt, tanto amplius despiciendo quod sunt, aut nihil, aut prope nihil se esse cognoscunt. Respondeat ergo divinis sermonibus beatus Job, et sapienter proficiens, stultum se esse deprehendat, dicens : *Insipienter locutus sum, et quæ ultra modum excederent scientiam meam.* Ecce tanto se amplius redarguit, quanto amplius proficit, et scientiam suam ultra modum excessisse se credidit, quia in verbis Domini plus quam æstimaverat secreta ejus sapientiæ agnovit. Sequitur :

CAPUT III [*Rec. III*].

Vers. 4. — *Audi, et ego loquar; interrogabo te, et responde mihi.*

B 4. *Quid sit hominem interrogare Deum; quidve Deum homini respondere.* — Audire nostrum est sono aliunde venienti aurem alio positam commodare. At contra Deo, cui nil extra est, audire proprie est sub semetipso surgentia desideria nostra percipere. Ad Deum ergo, qui et tacentium corda cognoscit, loqui nostrum est non vocibus gutturis id quod sentimus prodere, sed promptis ad illum desideriis inhiare. Et quia ideo quisque interrogat, ut discere valeat quod ignorat, homini Deum interrogare est in conspectu ejus nescientem se cognoscere. Respondere autem Dei, est eum qui se humiliter nescientem cognoverit occultis inspirationibus erudire. Ait ergo beatus Job : *Audi, et ego loquar.* Ac si diceret : Misericorditer desideria mea percipe, ut dum hæc tua pietas percipiens adjuvat, ad te multipliciora consurgant. Bona quippe C vota quoties effectum percipiunt, multiplicantur. Unde alias scriptum est : *Ego clamavi, quoniam exaudisti me* (*Psal.* XVI, 6). Non enim ait : Quia clamavi, exaudisti me; sed *clamavi, quoniam exaudisti me.* Qui enim loquens exauditus fuerat, votis proficientibus exauditus clamabat : *Interrogabo te, et responde mihi.* Ac si diceret : Nescientem me ex tuæ scientiæ contemplatione cognosco. Interroganti igitur responde, id * est stultitiam propriam humiliter cognoscentem doce. Quia enim interrogaret ipse ex desiderio humilitatis, et Deum sibi respondere quæreret ex magisterio aspirationis, verbis sequentibus declaratur. Interrogaturum quippe se perhibuit, sed nihil interrogando subjungit. Nam sola de se humilia sentiens, et quæ misericorditer a Domino perceperit agnoscens, proD tinus subdit :

CAPUT IV [*Rec. IV*].

Vers. 5. — *Auditu auris audivi te, nunc autem oculus meus videt te.*

5. *Quantum Job per flagella in Dei et sui cognitione profecerit.* — His nimerum verbis aperte indicat quia quanto visus superior est auditu, tanto differt ab eo quod prius exstitit, et hoc quod postmodum per flagella profecit. Et quia interno oculo veritatis lu-

[a] In Edit. Basil. 1514, Gilot., Vatic., legitur *comparata nec pulchra nec justa, sed insipientia est,* quod nullus ex nostris Cod. mss. habet.

[b] Vindoc. et Norm., *sublimantes.*

[c] Laud., duo Germ., Norm., Vindoc. et al. a Gussanvillæo lecti ita habent, quamvis in Editis vet. et recent. legatur *arcana.*

men magis conspexerat, humanitatis suæ tenebras dijudicans plus videbat. Unde et sequitur :

CAPUT V [*Rec. V*].

VERS. 6. — *Idcirco ipse me reprehendo.*

6. *Quanto se quisque magis videt, sibi magis displicet.* — Quanto enim quisque se minus videt, tanto sibi minus displicet; et quanto majoris gratiæ lumen percipit, tanto amplius reprehensibilem se esse cognoscit. Cum enim intrinsecus sublevatur per omne quod est, ad eam quam super se conspicit regulam congruere nititur. Et quia adhuc humana infirmitas præpedit, cernit quia ei ex non minima parte dissentit; totumque ex se illi onerosum est, quod internæ regulæ conveniens non est. Quam regulam beatus Job post flagella proficiens amplius [a] suscipit, et a semetipso in magna sui redargutione dissentit, **1146** dicens : *Idcirco ipse me reprehendo.* Sed quia nulla est cognitio reprehensionis, si non sequantur etiam lamenta pœnitudinis, recte post reprehensionem subditur :

CAPUT VI.

IBID. — *Et ago pœnitentiam in favilla et cinere.*

7. *Vana est nostri cognitio quam non sequitur pœnitentia. In cilicio et cinere pœnitentiæ quid considerandum.* — In favilla etenim et cinere pœnitentiam agere est, contemplata summa essentia, nil aliud quam favillam se cineremque cognoscere. Unde et civitati reprobæ in Evangelio Dominus dicit : *Si in Tyro et Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent* (*Matth.* xi, 21). In cilicio quippe asperitas [b] et punctio peccatorum, in cinere autem pulvis ostenditur mortuorum. Et idcirco utrumque hoc adhiberi ad pœnitentiam solet, ut in punctione cilicii cognoscamus quid per culpam fecimus, et in favilla cineris perpendamus quid per judicium facti sumus. Considerentur ergo in cilicio pungentia vitia, consideretur in cinere per mortis sententiam subsequens justa pœna vitiorum. Quia enim post peccatum carnis contumeliæ surrexerunt, videat homo in asperitate cilicii superbiendo quid fecit, videat in cinere usquequo peccando pervenit. Potest quoque cilicio ipsa per recordationem atque pœnitentiam dolorum punctio designari. Nam hoc quod ait beatus Job : *Ipse me reprehendo*, quasi quodam cilicio pungitur, dum in mente sua asperis redargutionum stimulis confricatur. In cinere autem agit pœnitentiam, quia ex primo peccato quid per justum judicium factus sit solerter attendit, dicens : *Ago pœnitentiam in favilla et cinere.* Ac si aperte dicat : De nullo auctoris mei dono superbio, quia sumptus ex pulvere, per illatæ mortis sententiam ad pulverem me redire cognosco.

[*Vet. III.*] 8. *Dei de Job et amicis ejus judicium.* — Auditis igitur cunctis sermonibus Job, cognitis etiam responsionibus amicorum, libet ad interni judicis sententiam [c] spectationem mentis nostræ convertere, eique dicere : Ecce, Domine, utrasque in conspectu tuo disserentium partes audivimus, et Job quidem in hoc certamine virtutis suæ facta revolvere, et amicos ejus contra eum cognovimus tuæ justitiæ gloriam defensare. Inter hæc autem quid nostra mens sentiat agnoscis. Neque enim possumus eorum nos dicta reprehendere, quos defensioni tuæ cognoscimus deservire. [d] Sed ecce assistunt partes, exspectant sententiam; profer ergo, Domine, ex invisibili regula subtilissimum tuæ discretionis examen, et quis in contentione ista sit rectius locutus ostende. Sequitur :

VERS. — *Postquam autem locutus est Dominus verba hæc ad Job, dixit ad Eliphaz Themanitem : Iratus est furor meus in te, et in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job.*

9. *Ille absolvitur, condemnantur illi. Cur?* — O Domine, judicii tui sententia indicat quantum a luce tuæ rectitudinis cæcitas nostra discordat. Ecce te judice beatum Job victorem esse cognoscimus, quem in te peccasse loquendo credebamus. Te judice addicti sunt, qui beati Job se merita transcendere pro te loquendo crediderunt. Quia igitur ex divina sententia quid de partibus æstimemus agnovimus, nunc ejusdem sententiæ paulo subtilius verba pensemus. Quomodo enim superius beatus Job reprehenditur, si in comparatione ejus rectitudinis amici illius nequaquam **1147** coram Domino locuti rectum memorantur? An adhuc illa de eo sententia confirmatur, qua antiquo hosti dicitur : *Vidisti servum meum Job, quod non sit ei similis super terram* (*Job.* i, 8). Sed quid est hoc, quod et laudatur hosti, et in seipso reprehenditur : in seipso autem reprehenditur, et tamen amicis loquentibus antefertur, nisi quod sanctus vir cunctos meritorum suorum virtute transcendit; sed eo ipso quod homo fuit, ante Dei oculos sine reprehensione esse non potuit? In sancto quippe homine in hac interim vita commorante, divini examinis regula habet adhuc quod judicet, quamvis jam ex comparatione cæterorum hominum habeat quod laudet. Beatus igitur Job pro culpa se credidit, et non pro gratia, flagellari; resecari in se æstimavit vitia, non autem merita augeri. Et in eo reprehenditur, quod intentionem flagelli fuisse aliam suspicatur, et tamen amicis resistentibus interni judicii definitione prælatus est. [*Vet IV.*] Unde aperte colligitur quantæ justitiæ fuerit in eo quod contra amicorum verba innocentiam suæ operationis astruxit, qui divino judicio etiam ipsis ejusdem divini judicii defensoribus antefertur. In exordio autem [e] libri hujus agnovimus quia de illo Satan Domino dixerat : *Mitte manum tuam, et tange eum, et vide si non in faciem benedicat tibi* (*Job.* ii, 5). Ad quam petitionem beatus Job damnis, orbitate, vulneribus et [f] verborum scandalis tangi permittitur, quia videlicet certus qui eum

[a] Turon., Laud., duo Germ., *inspicit.*
[b] Ita Gemet. et pler. Norm., cum Laud. et duob. Germ. Editis habentibus, *et compunctio.*
[c] Vindoc., Pratel., Utic., *inspectionem.* Germ., *exspectationem.*
[d] Corb. Germ., Ebroic. aliique Norm., *sed ecce assistunt, pariter exspectant*, etc.
[e] Non hujus lib. xxxv, sed totius commentarii, ubi l. iii, num. 15, textus hic explicatur.
[f] Laud., *verberum.*

laudaverat exstitit quod nequaquam juxta assertionem diaboli sanctus vir in maledictionis culpam laberetur. Sicut ergo et [a] superius diximus, quisquis beatum Job in locutione sua æstimat post flagella peccasse, aperte Dominum judicat [b] in sua assertione perdidisse. Et quamvis Dominus ad diabolum loquens, bona illius præsentia prætulit, non autem ejus perseverantiam spopondit, sciendum tamen est quia nequaquam ejus justitiam permittendo [c] tentari prætulisset, si eum justum in tentatione persistere non posse prævideret. Permisso itaque divinitus in ejus tentatione diabolo, quisquis eum in tentatione succubuisse existimat, ignorantiam permittentis accusat.

10. *Alia Dei, alia hominum judicia.* — Approbemus igitur in dictis suis veraciter Job, ne Deum in sua providentia nequiter accusemus. Et quidem quantum ad humana judicia, in verbis suis amici ejus multa illo rectius dixisse crederentur; sed veritas aliam ex occulto regulam proferens, ait : *Non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job.* Coram me, ait, id est intus, ubi sæpe multorum vita displicet, quæ etiam foris hominibus placet. Unde caute nimis in laudem [d] justorum conjugum dictum est : *Erant justi ambo ante Deum* (*Luc.* I, 6). Non enim secura laus est, justos ante homines apparere. Sæpe enim humana sententia velut in Deo magnum quempiam approbat; sed hunc omnipotens Deus, qui quasi ex se approbatur, ignorat. Hinc est enim quod Psalmista vigilanter exorat, dicens : *Dirige in conspectu tuo viam meam* (*Psal.* V, 9). **1148** Nimirum quia plerumque in conspectu hominum recta via creditur etiam quæ a veritatis itinere depravatur. Et notandum quod [e] non dicitur : Non estis locuti coram me rectum sicut Job, sed, sicut servus meus Job, ut videlicet interpositione servitutis, dum eum quasi sub quadam peculiaritate commemorat, cuncta quæ in defensione sua dixerat, quia non contumaci superbia, sed humili veritate dixerit ostendat. [*Vet. V.*] Sed quia justus est et misericors Deus, amicos ejus et per justitiam districte redarguit, et per misericordiam benigne convertit. Nam sequitur :

CAPUT VIII [*Rec. VII*].

VERS. 8. — *Sumite vobis septem tauros et septem arietes, et ite ad servum meum Job, et offerte holocaustum pro vobis. Job autem servus meus orabit pro vobis; faciem ejus suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia.*

11. *Deus amicos Job per justitiam redarguit, et per misericordiam convertit.* — Ecce justus et misericors Deus nec culpas sine increpatione deserit, nec reatum sine conversione derelinquit. Quia enim internus est medicus, primo putredinem vulneris innotuit, et post remedia consequendæ salutis indicavit. [f] Sæpe autem jam diximus quod amici beati Job hæreticorum speciem teneant, qui Deum dum defendere nituntur offendunt, quoniam in dictis suis veritati rebelles sunt, cui famulari se in falsa assertione suspicantur. Quia igitur omnipotens Deus sæpe illos corpori sanctæ Ecclesiæ per cognitionem veritatis inviscerat, bene ipsa quoque eorum conversio, quæ sæpe misericorditer agitur, per hanc veniam quam amici Job percipiunt designantur.

12. *Hæretici per sacrificium a se oblatum, Deum placare nequeunt. Reconciliari non possunt nisi per Ecclesiam.* — Notandum vero magnopere est quod conversionis suæ sacrificium Domino non per se, sed per Job jubentur offerre. Nimirum hæretici cum ab errore redeunt, erga se iram Domini suo per se oblato sacrificio placare nequaquam possunt, nisi ad catholicam Ecclesiam, quam beatus Job significat, convertantur, ut salutem suam ejus precibus obtineant, cujus fidem perversis assertionibus impugnabant. Ait enim : [g] *Job servus meus orabit pro vobis; faciem ejus suscipiam, ut non vobis imputetur* [h] *stultitia.* Ac si aperte hæreticis dicat : Sacrificia vestra non accipio, petitionum vestrarum verba non audio, nisi per intercessionem illius, cujus professionis verba de me veracia recognosco. Et vos quidem tauros atque arietes [i] ad exhibenda sacrificia conversionis vestræ deducite, sed a me salutem vestram per catholicam Ecclesiam, quam diligo, postulate. Ipsi enim volo dimittere id quod mihi in ipsa deliquistis, ut hæc vestram incolumitatem obtineat, quæ ex vestro languore laborabat.

[*Vet. VI.*] 13. *Ecclesiæ prærogativæ.* — Sola quippe est per quam sacrificium Dominus libenter accipiat (24, *q.* 1, *c.* 22, § *Sola quippe*), sola quæ pro errantibus fiducialiter intercedat. Unde etiam de agni hostia Dominus præcepit, dicens : *In una domo comedetur, nec efferetis de carnibus ejus foras* (*Exod.* XII, 46). In una namque domo agnus comeditur, quia in una catholica Ecclesia vera hostia Redemptoris immolatur. **1149** De cujus carnibus divina lex efferri foras prohibet, quia dari sanctum canibus vetat (*Matth.* VII, 6). Sola est in qua opus bonum fructuose peragitur, unde et mercedem denarii non nisi qui intra vineam laboraverant acceperunt (*Matth.* XX, 8). Sola est quæ intra se positos valida charitas compage custodit. Unde et aqua diluvii arcam qui-

[a] Sæpe, maxime præfat., capite 3, circa medium.

[b] Editi, *in sua assertione errasse.* Secuti sumus Mss. Corb. Germ., Vindoc., Laud., Norm. In Germ., *prodidisse.*

[c] Germ. et Ed. Basil. 1514, cum aliis deinceps, *tentatori.* Huic loco emendando adfuerunt Mss. Anglic., Norman., Corb. Germ., Vindoc. et vetus Ed. Paris. 1495, in qua tamen legitur *protulisset*, loco *prætulisset.*

[d] Vindoc., *castorum.*

[e] Vindoc. et pl. Norm., *nunc dicitur : non estis locuti coram me rectum sicut servus meus Job, ut videlicet.*

[f] Maxime præfat., c. 6, num. 15 et seq. In Edit. 1514 aliisque sequentibus legitur : *Quia autem sæpe... suspicantur, omnipotens Deus.* Locum hunc obscurum e tenebris eruimus ope Mss. Norm. et vet. Edit. 1495. Hoc in libro qui superiorum est velut recapitulatio, sæpissime Gregorius jam dictorum meminit ; quæ quibus in locis tractata sint annotare operæ pretium non est, cum indicis ope ea explorare in promptu sit.

[g] Laud., duo Germ., Pratel., Utic., *Job autem.*

[h] Laud., *in stultitia.*

[i] Vindoc. et pler. Norm., *exhibendo sacrificio.*

dem ad sublimiora sustulit, omnes autem quos extra arcam invenit exstinxit (*Genes.* VII, 20, 21, *seq.*). Sola est in qua superna mysteria veraciter contemplemur. Unde et ad Moysen Dominus dicit : *Est locus apud me, et stabis supra petram* (*Exod.* XXXIII, 21). Et paulo post : *Tollam manum meam, et videbis posteriora mea* (*Ibid.*, XXXIII, 24). Quia enim [a] ex sola catholica Ecclesia veritas conspicitur (*Q.* 1, *c.* 22), apud se esse locum Dominus perhibet de quo videatur. In petra Moyses ponitur, ut Dei speciem contempletur, quia nisi quis fidei soliditatem tenuerit, divinam præsentiam non cognoscit. De qua soliditate Dominus dicit : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (*Matth.* XVI, 18). Quid est ergo hoc loco [b] dicere ad amicos Job : *Ite ad Job*, nisi petram ascendite? Quid est, *Faciem ejus pro vobis suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia*, nisi id quod illic dicitur : *Posteriora mea videbis* (*Exod.* XXXIII, 23)? id est, ejus quæ postmodum futura est mysteria incarnationis intelliges.

14. *Hæreticis ut ad Ecclesiam redeant quid præstandum.* — Hæretici autem pro eo quod in petra stare contemnunt, transeuntis Domini posteriora non aspiciunt, quia extra Ecclesiam positi, incarnationis ejus, sicut sunt, mysteria non agnoscunt. Sicut autem et [c] superius diximus, per tauros cervix superbiæ, per arietes vero ducatus exprimitur, qui ab hæreticis, persuasis plebibus, quasi seductis gregibus, agitur. De hæreticis namque superbientibus dicitur, qui infirmorum mentes male suadendo corrumpunt : [d] *Concilium taurorum inter vaccas populorum* (*Psal.* LXVII, 31). Et quia sequentes se populos velut greges trahunt, arietes aliquando nominantur. Gregem scilicet arietes ducunt. Unde per increpationem Jeremias ait : *Principes tui velut arietes* (*Thren.* I, 6). Quia igitur hæretici cum ad sanctam Ecclesiam redeunt, superbiæ elationem deserunt, et nequaquam jam quasi sequentes greges populorum cuneos ad interitum ducunt, amici beati Job offerre tauros et arietes jubentur. Tauros enim et arietes offerre in sacrificio est superbum ducatum conversionis humilitate mactare, ut edomita cervice superbiæ discant obediendo sequi, qui dudum docendo præire conabantur. Recte quoque eorum hæc superbia septem sacrificiis expiatur, quia hæretici ad Ecclesiam revertentes per humilitatis hostiam dona Spiritus gratiæ septiformis accipiunt, ut qui elationis suæ vetustate tabuerant, novitate gratiæ reformentur.

15. *Septenarius numerus perfectus. Quid significet? Perfectionem æternitatis, vitæ præsentis tempus, Ecclesiæ universitatem.* — Septenarius autem numerus apud sapientes hujus sæculi quadam sua habetur

A ratione perfectus, quod ex primo pari et ex primo impari consummatur. Primus enim impar ternarius est, primusque par quaternarius. Ex quibus duobus septenarius constat, qui eisdem partibus suis multiplicatus in duodenarium surgit. Nam sive tres per quatuor, seu quatuor per tres ducimus, ad duodenarium pervenimus. Sed nos quia a superno munere veritatis prædicamenta percipimus, [e] hæc fixa scientiæ altitudine despiciendo calcamus, hoc procul dubio **1150** inconcussa fide retinentes, quia quos Spiritus gratiæ septiformis repleverit perficit, eisque non solum Trinitatis notitiam, sed etiam virtutum quatuor, id est prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis atque justitiæ operationem præbet. Qui in ipsis quoque quos ingreditur suis quodammodo par-
B tibus augetur, dum et per Trinitatis notitiam quatuor virtutum actio accipitur, et per operationem virtutum quatuor usque ad manifestam Trinitatis speciem pervenitur. Et apud nos ergo septenarius perfectus est, sed longe dissimiliter, quia plene et non inaniter in duodenarium surgit, dum et per fidem opera, et rursum per opera perficit fidem. Sancti quoque apostoli gratiæ septiformis Spiritu implendi, duodecim sunt electi. In quatuor enim mundi partibus Trinitatem, quæ Deus est, innotescere mittebantur. Duodecim ergo electi sunt ut etiam ex ipsius numeri ratione causa clarescerет quod per quatuor infima tria summa prædicarent.

16. Sive itaque hac, seu alia qualibet fortasse ratione, in Scriptura tamen sacra septenario numero
C aliquando secura requies æternitatis, aliquando universitas præsentis hujus temporis, aliquando autem sanctæ Ecclesiæ universitas designatur. Septenario quippe numero perfectio æternitatis innuitur, cum dies septimus in requiem Domini sanctificatus vocatur (*Genes.* II, 2). Cui jam vespera inesse non dicitur, [f] quia æternæ beatitudinis requies nullo termino coarctatur. Hinc est etiam quod lege data dies septimus feriatus esse præcipitur (*Exod.* XX, 11), ut æterna per illum requies designetur. Hinc est quod in annorum curriculo septenarius numerus septies multiplicatus, [g] monade addita, ad quinquagenarium ducitur, ut perpetuam beatitudinem signans jubilæi sacratissima requies observetur (*Levit.* XXV, 8, 9). Hinc est quod resurgens Dominus et frequen-
D ter apparens (*Joan.* XXI), ultimo jam convivio cum septem discipulis comedisse describitur, quia hi qui in illo nunc perfecti sunt, æterna per illum refectione satiantur.

[*Vet. VII.*] 17. Rursum per septenarium numerum hæc universitas temporalitatis accipitur. Hinc est enim quod per septem dies hoc totum vitæ præsentis tempus evolvitur. Hinc est quod in typo sanctæ

[a] Longip., *in sola.*
[b] Duo Germ. et Pratel., *dicere : ad Job ite; nisi, petram.*
[c] Præfat., cap. 8, n. 18.
[d] Ita Mss. et vetustior Edit. Paris. 1495. In alia 1518, et cæt. recent. et in Ms. Germ. legitur, *malo, consilium.*
[e] Vindoc. et Norm., *hæc physica.* Contradicunt Editi tum vet. tum recent., quibus concinunt duo Germ.
[f] Iidem Cod. cum Germ., *internæ.*
[g] Germ., Turon., Laud., Norm., *monade addito:* Corb. Germ. utramque admittit lectionem.

Ecclesiæ, quæ omni tempore hunc mundum prædicando circuit, arca Domini tubis clangentibus muros Jericho diebus septem circumacta confregit (*Josue.* VI, 20). Hinc Propheta ait : *Septies in die laudem dixi tibi* (*Psal.* CXVIII, 164). Quod ipse rursum pro toto atque universo suæ deprecationis tempore se dixisse significans, ait : *Semper laus ejus in ore meo* (*Psal.* XXXIII, 1). Quod vero per septenarium numerum præsentis vitæ universitas designatur, tunc magis ostenditur, cum post eum quoque etiam octonarius subinfertur. Septenarium quippe cum adhuc alius sequitur, ex ipso ejus augmento exprimitur quod finienda temporalitas æternitate concludatur. Hinc est enim quod Salomon admonet, dicens : *Da partes septem, necnon et octo* (*Eccle.* XI, 2). Per septenarium quippe numerum hoc quod septem diebus agitur præsens tempus expressit ; per octonarium vero vitam perpetuam designavit, quam sua nobis Dominus resurrectione patefecit. [a] Dominico scilicet die resurrexit, qui dum diem septimum, id est Sabbatum sequitur, **1151** a conditione octavus invenitur. Bene autem dicitur : *Da partes septem, necnon et octo, [quia ignoras quid mali futurum sit super terram* (*Ibid.*). Ac si aperte diceretur : Sic dispensa temporalia, ut appetere non obliviscaris æterna. Oportet namque ut in posterum bene agendo provideas, qui de venturo judicio quanta tribulatio sequatur ignoras. Hinc est quod quindecim gradibus templum ascenditur, ut ex ipsa ejus ascensione discatur quatenus per septem et octo et temporalis sollicite dispensetur actio, et provide mansio æterna requiratur. Hinc est etiam quod dum monas in denarium surgit, centum quinquaginta psalmos Propheta cecinit. Propter hunc septenarium numerum temporalia, octonarium vero æterna signantem, super centum viginti fideles in cœnaculo residentes Spiritus sanctus effusus est (*Act.* II). Per septem quippe et octo quindecim componuntur, et si ab uno usque ad quindecim numerando paulatim per incrementa consurgimus, usque ad centesimum et vigesimum numerum pervenimus. Qua scilicet effusione Spiritus sancti didicerunt ut et temporalia tolerando transirent, et æterna inhianter appeterent.

18. Rursum septenario numero sanctæ Ecclesiæ universitas designatur. Unde Joannes in Apocalypsi septem Ecclesiis scribit (*Apoc.* I, 4) ; sed per eas quid aliud quam universalem Ecclesiam intelligi voluit? Quæ nimirum universalis Ecclesia ut plena septiformis gratiæ Spiritu signaretur, Elisæus super puerum mortuum septies inspirasse describitur. (*IV Reg.* IV, 34). Super exstinctum quippe populum Dominus veniens quasi septies [b] oscitat, quia ei dona Spiritus septiformis gratiæ misericorditer tribuit. Quia igitur sæpe septenario numero sanctæ Ecclesiæ universitas figuratur, veniant ad beatum Job amici illius, et jussum divinitus offerant holocaustum. Sed vigilanter omnino septenarii numeri arcana custodiant, ut videlicet hi qui extra sunt positi prius se universitati sanctæ Ecclesiæ misceant, et tunc demum veniam de reatu pristinæ elationis exquirant. Pro culpa sua septem sacrificia offerant, quia reatus sui [c] ablutionem non accipiunt, nisi gratiæ septiformis Spiritu universali paci a qua excisi fuerant aggregentur. Dicatur igitur : *Sumite vobis septem tauros et septem arietes, et ite ad servum meum Job, et offerte holocaustum pro vobis; Job autem servus meus orabit pro vobis; faciem ejus suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia.* Ac si hæreticis redeuntibus aperte diceretur : Universali vos Ecclesiæ per humilitatem pœnitentiæ jungite, atque eam qua per vosmetipsos digni non estis veniam ejus a me precibus obtinete, qui cum per hanc veraciter sapere discitis, priores apud me vestræ sapientiæ stultitiam deletis. Sequitur :

CAPUT IX [*Vet.* VIII].

VERS. 8. — *Neque enim locuti estis coram me* [d] *rectum, sicut servus meus Job.*

19. *Sententiæ iteratio in sacris litteris ejus immutabilitatis est argumentum.* — Hæc paulo ante jam Dominus protulit, et tamen hæc eadem iterando subjungit. Quid est hoc, nisi quod sententiam, quam semel judicando dixerat, iterum replicando confirmat? atque ut manifestius beati Job justitia amicorumque ejus injustitia demonstretur, ejus laus illorumque reprehensio iterata voce depromitur, ut replicata foris appareant quam fixa intus habeantur. Namque **1152** cum rex Ægypti metuenda venturæ famis tempora sub boum spicarumque specie gemina visione cognovisset, voce sancti interpretis audivit : *Quod vidisti secundo ad eamdem rem pertinens somnium, firmitatis indicium est* (*Genes.* XLI, 32). Qua ex re aperte colligitur quia quidquid in eloquio divino repetitur, robustius confirmatur. Sed quia quid judex decrevit audivimus, addicti quoque quid faciant audiamus. Sequitur :

CAPUT X.

VERS. 9. — *Abierunt ergo Eliphas Themanites, et Baldad Suhites, et Sophar Naamathites, et fecerunt sicut locutus fuerat ad eos Dominus, et suscepit Dominus faciem Job.*

20. *Ordo veniæ.* — Horum interpretationem nominum idcirco reticemus, quia in hujus operis exordio de ea nos latius disseruisse meminimus. Intuendum vero est quia ita caute, sicut prædictum fuerat, ordo acceptæ veniæ custoditur, ut in sacrificiis Dominus non illorum, sed beati Job faciem suscepisse referatur. Sed quia quisquis pro aliis intercedere nititur, sibi potius ex ipsa charitate suffragatur, recte subjungitur :

[a] Ebroic. aliique Norman., Turon. et al., *cum dominico.*

[b] Germ. et Edit. Gilot., Vatic., Gussanv., *oscitasse.* Cæt. Mss. et veterum Edit. lectionem prætulimus.

[c] Turon., duo Germ., Vindoc., Norm., *absolutionem.*

[d] Germ. et Laud., *recta.*

CAPUT XI.

VERS. 10. — *Dominus quoque conversus est ad pœnitentiam Job, cum oraret pro amicis suis.*

21. *Citius pro nobis orantes exaudimur, si oratio nostra proximi et maxime adversarii dilectione condiatur.* — Jam enim superius pro amicis suis exauditus ostenditur, cum factum quod prædiximus memoratur: *Fecerunt sicut locutus fuerat ad eos Dominus, et suscepit Dominus faciem Job.* Sed cum protinus subinfertur : *Dominus quoque conversus est ad pœnitentiam Job, cum oraret pro amicis suis*, aperte ostenditur quia etiam pro semetipso pœnitens tanto citius exaudiri meruit, quanto devote pro aliis intercessit. Plus enim pro se valere preces suas efficit, qui has et pro aliis impendit. Libentius quippe sacrificium orationis accipitur, quod in conspectu misericordis judicis proximi dilectione conditur. Quod tunc veraciter quisque cumulat, si hoc etiam pro adversariis impendat. Hinc est enim quod magistra Veritas dicit : *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos* (*Luc.* VI, 28). Hinc rursum ait : *Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester qui in cœlis est dimittat vobis peccata vestra* (*Marc.* XI, 25). Quantum vero pro se obtinuit, qui pro aliis intervenit, illico demonstratur, cum subditur :

CAPUT XII [*Rec. VIII*].

Ibid. — *Addidit* [a] *Dominus omnia quæcunque fuerant Job duplicia.*

22. *Juxta afflictionis pondus disponitur mensura consolationis.* — Cuncta quæ amiserat duplicia recepit, quia per pietatem benigni judicis tentationis nostræ dispendium vincunt suffragia consolationum. Minus autem tentat probatio quam remuneratio consolatur, ut ex retributionis merito leve fuisse quod toleravit agnoscat, qui ex [b] percussionis pondere grave se aliquid tolerare judicabat. Unde afflictæ quoque Judææ dicitur : *Ad punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te* (*Isai.* LIV, 7). Aliquando vero juxta afflictionis pondus disponitur mensura consolationis. Unde alias scriptum est : *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam* (*Psal.* XCIII, 19). In ea enim mensura consolatum se in qua afflictus fuerat indicat, qui lætificatum se secundum multitudinem dolorum clamat. Non autem minime lector instruitur, si ipsum remunerationis ordinem contempletur. Excessum quippe correctio, correctionem pœnitentia, pœnitentiam venia, **1153** veniam vero munera subsequuntur. Sed quia, divinæ dispensationis permissione percussus, etiam amicorum verbis afflictus est, divinæ pietatis muneribus consolatus, etiam humana debet charitate refoveri ; ut undique ei consolationis gaudia respondeant, quem undique dolorum tristia et adversa lacerabant. Unde et subditur :

CAPUT XIII.

VERS. 11. *Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, et universæ sorores suæ, et cuncti qui noverant eum prius ; et comederunt cum eo panem in domo ejus, et moverunt super eum caput.*

23. *Non solum divinæ, sed etiam humanæ.* — Quid in [c] comestione panis nisi charitas, quid vero motione capitis, nisi admiratio designatur? Bene autem subditur :

IBID. — *Et consolati sunt eum super omne malum, quod intulerat Dominus super eum.*

Percussi enim mœrorem consolari est ei post percussionem de venia congaudere. Nam quanto quisque de restituta proximi salute cernitur hilarescere, tanto se indicat de ablata doluisse.

CAPUT XIV [*Rec. IX*].

IBID. — *Et dederunt ei unusquisque ovem unam, et inaurem auream unam.*

24. *Ecclesia receptura est aliquando duplicia.* — Licet cuncta hæc juxta historiam veraciter dicta sint, ipsis tamen oblatis muneribus cogimur ut ad allegoriæ mysterium recurramus. Neque enim otiose debemus accipere quod ovem, quod unam, quod inaurem auream obtulere, quod unam. Et si fortasse juxta litteram mirum non est ovis oblata cur una, valde tamen mirum est inauris oblata cur una. Quid vero aut ovis ad inaurem pertinet, aut quid inauris ad ovem? Ex ipso ergo munerum fine compellimur ut priora quoque, quæ superficie tenus juxta solam historiam contingendo transcurrimus, in allegoriæ mysteriis indagemus. Quia igitur Christus et Ecclesia, id est caput et corpus una persona est, sæpe beatum Job diximus modo capitis, modo figuram corporis designare [*Vet. IX*]. Servata ergo historiæ veritate, sub typo gestum sanctæ Ecclesiæ sentiamus id quod scriptum est : *Addidit Dominus omnia quæcunque fuerant Job duplicia.* Sancta quippe Ecclesia etsi multos nunc percussione tentationis amittit, in fine tamen hujus sæculi ea quæ sua sunt duplicia recipit, quando susceptis ad plenum gentibus, ad ejus fidem currere omnis quæ tunc inventa fuerit, etiam Judæa consentit. Hinc namque scriptum est : *Donec plenitudo gentium introiret, et sic omnis Israel salvus fieret* (*Rom.* XI, 25). Hinc in Evangelio quoque Veritas dicit : *Elias* [d] *veniet, et ille restituet omnia* (*Matth.* XVII, 11). Nunc enim amisit Israelitas Ecclesia, quos convertere prædicando non valuit, sed tunc Elia prædicante, dum quotquot invenerit colligit, velut plenius recipit quod amisit.

25. *Ante resurrectionem sancti singulas stolas accipiunt, binas post resurrectionem.* — Vel certe sanctæ Ecclesiæ in fine suo duplum recipere est in singulis nobis et de beatitudine animæ, et de carnis incorruptione gaudere. Hinc est enim quod per prophetam de electis dicitur : *In terra sua duplicia possidebunt* (*Isai.* LXI, 7). Hinc est enim quod Joannes apo-

[a] In Pratel. et al. additur *quoque*.
[b] Ita Mss. et vet. Edit. Paris. 1495. Aliæ posteriores, *persecutionis*.

[c] Laud. *comessatione*.
[d] Laud. et Val. Cl., *venit*.

stolus de sanctis finem mundi quærentibus dicit: *Datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, et dictum est eis ut requiescerent tempus adhuc modicum, donec compleretur numerus conservorum et fratrum eorum* (*Apoc.* VI, 11). Sicut enim longe superius diximus (*scilicet præfationis, c.* 10, *n.* 20), ante resurrectionem sancti singulas **1154** stolas accipiunt, quia sola animarum beatitudine perfruuntur; in fine autem mundi binas habituri sunt, quia cum mentis beatitudine etiam carnis gloriam possidebunt.

26. *Conversio Judæorum in fine mundi prænuntiata.* — Sed ea quæ subnexa sunt, in fine magis hujus sæculi conversionem se Judaici populi nuntiare testantur. Nam subditur: *Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, et universæ sorores suæ, et cuncti qui noverant eum prius, et comederunt cum eo panem in domo ejus.* Tunc quippe fratres sui ac sorores ad Christum veniunt, quando ex plebe Judaica quotquot inventi fuerint convertuntur. Ex illo enim populo carnis materiam sumpsit. Tunc ergo ad eum fratres ac sorores accedunt, quando ex ea plebe [a] quæ ei per cognationem juncta est, vel qui fortes futuri sunt, velut fratres, vel infirmi, velut sorores, ad eum [b] per cognitionem fidei devota gratulatione concurrunt. Tunc apud eum celeberrimæ festivitatis convivium exhibent, quando eum jam nequaquam quasi purum hominem contemnentes, propinquitatis suæ memores, divinitati se ejus inhærere congaudent. Tunc in domo ejus panem comedunt, cum, postposita observatione [c] subjacentis litteræ, in sancta Ecclesia mystici eloquii quasi frugis medulla pascuntur [*Vet. X*]. Bene autem subjungitur: *Cuncti qui noverant eum prius.* Prius quippe noverant, quem in passione sua quasi incognitum contempserunt. Nam nasciturum Christum nullus qui plene legem didicit ignoravit. Unde et Herodes rex, magorum occursione perterritus, sacerdotes et principes studuit sollerter inquirere ubi Christum nasciturum esse præscirent; cui protinus responderunt: *In Bethleem Judæ* (*Matth.* II, 5). Prius ergo noverant quem passionis suæ tempore dum despicerent ignorabant. Quorum et notitia prior, et ignorantia posterior bene ac breviter Isaac caligante signatur. Qui dum Jacob benediceret, et quid eveniret in futuro prævidebat, et quis illi præsens assisteret nesciebat (*Genes.* XXVII). Sic quippe Israelitarum populus fuit, qui prophetiæ mysteria accepit, sed tamen cæcos in contemplatione oculos [d] habuit, quia eum præsentem non vidit, de quo tam multa in futuro prævidit. Ante se enim positum nequaquam cernere valuit, cujus adventus potentiam longe ante nuntiavit. Sed ecce in fine mundi veniunt, et eum quem prius noverant recognoscunt. Ecce in domo ejus panem comedunt; quia in sancta Ecclesia sacri eloquii fruge pascuntur, [e] et omnem insensibilitatem pristini torporis excutiunt. Unde et subditur: *Et moverunt super eum caput.* Quid enim in capite, nisi [f] principale mentis accipitur? sicut per Psalmistam dicitur: *Impinguasti in oleo caput meum* (*Psal.* XXII, 5). Ac si aperte diceretur: Arentem in suis cogitationibus mentem meam charitatis unctione rigasti. Caput ergo movetur, cum, per formidinem veritatis tacta, ab insensibilitate sua mens quatitur. Veniant ergo parentes ad convivium, atque excusso torpore moveant caput, id est hi qui Redemptori nostro carne conjuncti fuerant refectionem quandoque verbi in fide percipiant, et insensibilitatis pristinæ duritiam amittant. Unde bene per Habacuc dicitur: *Pedes ejus steterunt, et mota est terra* (*Habac.* III, 5). Stante enim Domino terra procul dubio movetur, quia cum **1155** cordi nostro timoris sui vestigia imprimit, cuncta in nobis cogitatio terrena contremiscit. Hoc itaque loco caput movere est immobilitatem mentis excutere, et ad cognitionem fidei credulitatis gressibus propinquare.

27. *Quanta ex eorum conversione Ecclesiæ consolatio. Quæ conversi, Christo debeant offerre.* — Sed quia sancta Ecclesia nunc Hebræorum aversione afficitur, et tunc conversione relevatur, recte subjungitur [*Vet. XI*]: *Et consolati sunt eum super omni malo, quod intulerat Dominus super eum.* Consolantur videlicet Christum, consolantur Ecclesiam, qui ab infidelitatis pristinæ errore resipiscunt, et pravitatem vitæ, per quam recta docentibus repugnaverant, deserunt. Annon gravis mœror est duris cordibus infructuose prædicare, laborem in ostendenda veritate sumere, sed nullum de conversione audientium fructum laboris invenire? At contra, magna prædicatorum consolatio est subsequens profectus auditorum. Relevatio quippe docentis est immutatio proficientis. Et notandum quod in flagello positum consolari noluerunt, sed ad consolandum eum post flagellum veniunt, quia nimirum passionis ejus tempore Hebræi, prædicamenta fidei contemnentes, quem hominem ex morte probaverant Deum credere despexerunt. Unde per Psalmistam Dominus dicit: *Sustinui qui simul mecum contristaretur, et non fuit; consolantem me quæsivi, et non inveni* (*Psal.* LXVIII, 21). Consolantem quippe in passione minime invenit, quia in despectu mortis etiam ipsos hostes pertulit, pro quibus ad mortem venit. Post flagella ergo propinqui ad consolationem veniunt, quia in membris suis nunc quoque Dominus patitur; sed extremo tempore Israelitæ omnes ad fidem, cognita Eliæ prædicatione, concurrunt, atque ad ejus protectionem quem fugerant redeunt, et tunc illud eximium multiplici aggregatione populorum convivium celebratur. Tunc post flagella quasi Job sanus ostenditur, quando a conversis atque credentibus post passionem suam ac resurrectionem Domi-

[a] Longip., *qui et.... juncti sunt.*
[b] Laud. et Val. Cl., *per cognationem.*
[c] Gemet., Pratel., duo Germ., Val. Cl., *superjacentis.*
[d] Laud., Gemet., duo Germ. et al., *tenuit.*
[e] Duo Germ., Ebroic. et Val. Cl., *ecce omnem.*
[f] Hoc est quod Græci dicunt τὸ ἡγεμονικὸν, seu principatum animi.

mus in cœlis immortalis vivere per certitudinem fidei scitur. Tunc quasi remuneratus Job cernitur, quando in majestatis suæ potentia sicut est Deus creditur, et ejus fidei subjici hi qui prius restiterant videntur. In fine igitur mundi credentes Hebræi conveniant, et humani generis redemptori in potentia divinitatis quasi sano Job oblationem suarum vota persolvant [*Vet. XII*]. Unde et bene subditur : *Et dederunt ei unusquisque ovem unam, et inaurem auream unam.* Quid per ovem nisi innocentia, quid per inaurem nisi obedientia designatur? Per ovem quippe simplex animus, per inaurem vero ornatus humilitatis gratia auditus exprimitur.

[*Rec. X.*] 28. *Obedientiæ commendatio. Obedientia usque ad mortem servanda.* — Sed quia ad ostendendam virtutem obedientiæ occasio opportuna se præbuit, libet hanc paulo vigilantius sollicitiusque discutere, et quanti sit meriti demonstrare. Sola namque virtus est obedientia quæ virtutes cæteras menti inserit, insertasque custodit. Unde et primus homo præceptum quod servaret accepit (*Genes.* II, 17), cui se si vellet obediens subdere, ad æternam beatitudinem sine labore perveniret. Hinc Samuel ait : *Melior est obedientia quam victimæ, et auscultare magis quam offerre adipem arietum, quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere* (*I Reg.* XV, 22). Obedientia quippe victimis jure præponitur (8, *q.* 1. *can. sciendum,* § *Obedientia*), quia per victimas aliena caro, per obedientiam vero **1156** voluntas propria mactatur. Tanto igitur quisque Deum citius placat, quanto ante ejus oculos repressa arbitrii sui superbia, gladio præcepti se immolat. Quo contra ariolandi peccatum inobedientia dicitur, ut quanta sit virtus obedientia demonstretur. Ex adverso igitur melius ostenditur, quid de ejus laude sentiatur. Si enim quasi ariolandi peccatum est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere, sola est quæ fidei meritum possidet, sine qua quisque infidelis esse convincitur, etiamsi fidelis esse videatur. Hinc per Salomonem in ostensione obedientiæ dicitur : *Vir obediens loquitur victorias* (*Prov.* XXI, 28). Vir quippe obediens victorias loquitur, quia dum alienæ voci humiliter [a] subdimur, nosmetipsos in corde superamus. Hinc in Evangelio Veritas dicit : *Eum qui venit ad me, non ejiciam foras, quia de cœlo descendi, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me* (*Joan.* VI, 37). Quid enim? si suam faceret eos qui ad se veniunt repulisset? Quis autem nesciat quod voluntas Filii a Patris voluntate non discrepet? Sed quoniam primus homo, quia suam facere voluntatem voluit, a paradisi gaudio exivit (*Genes.* III, 24), secundus ad redemptionem hominum veniens, dum voluntatem se Patris et non suam facere ostendit, permanere nos intus docuit. Cum igitur non suam sed Patris voluntatem facit, eos qui ad se veniunt foras non ejicit, quia dum exemplo suo nos obedientiæ subjicit, viam nobis egressionis claudit. Hinc rursum ait : *Non possum ego a meipso facere quidquam, sed sicut audio* (*Joan.* V, 30) *judico.* Nobis quippe obedientia usque ad mortem servanda præcipitur. Ipse autem si sicut audit judicat, tunc quoque obedit, cum judex venit. Ne igitur nobis usque ad præsentis vitæ terminum obedientia laboriosa appareat, Redemptor noster indicat, quia hanc etiam cum judex venerit servat. Quid ergo mirum si homo peccator se obedientiæ in præsentis vitæ brevitate subjicit (11, *q.* 3, *c. Quid ergo*), [b] quando hanc mediator Dei et hominum et cum obedientes remunerat, non relinquit?

[*Vet. XIII.*] 29. *Malum nunquam fieri debet per obedientiam, sed bonum aliquando intermitti.* — Sciendum vero est quod nunquam per obedientiam malum fieri aliquando autem debet per obedientiam bonum quod agitur, intermitti. Neque enim mala in paradiso arbor exstitit, quam Deus homini ne contingeret interdixit (*Genes.* II). Sed ut melius per obedientiæ meritum homo bene conditus cresceret, dignum fuerat [c] ut etiam a bono prohiberetur, quatenus tanto verius hoc quod ageret virtus esset, quanto et a bono cessans, auctori suo se subditum humilius exhiberet. Sed notandum quod illic dicitur : *Ex omni ligno paradisi comedite, de ligno autem scientiæ boni et mali ne tetigeritis* (*Ibid.*, 16). Qui enim ab uno quolibet bono subjectos vetat, necesse est ut multa concedat, ne obedientis mens funditus intereat, si a bonis omnibus penitus repulsa jejunat. Omnes autem paradisi arbores ad esum Dominus concessit, cum ab una prohibuit, ut creaturam suam, quam nolebat exstingui, sed provehi, tanto facilius ab una restringeret, quanto ad cunctas [d] latius relaxaret.

30. *Quando nullius meriti sit obedientia, quando minimi.* — Sed quia nonnunquam nobis hujus mundi prospera, nonnunquam vero jubentur adversa, sciendum summopere est quod obedientia [e] aliquando, si de suo aliquid habeat, nulla est; aliquando autem, si de suo aliquid non habeat, minima (8, *q.* 1, *c. Sciendum*). Nam cum hujus mundi successus præcipitur, **1157** cum locus superior imperatur, is qui ad percipienda hæc obedit, obedientiæ sibi virtutem evacuat, si ad hæc etiam ex proprio desiderio anhelat. Neque enim se sub obedientia dirigit, qui ad accipienda hujus vitæ prospera libidini propriæ ambitionis servit. Rursum cum mundi despectus præcipitur, cum probra adipisci et contumeliæ jubentur, nisi ex seipso animus hæc appetat, obedientiæ sibi meritum minuit, quia ad ea quæ in hac vita despecta sunt invitus nolensque descendit. Ad detrimenta quippe obedientia du-

[a] Laud., *subditur, semetipsum in corde superat.*

[b] Gratianus locum hunc sic profert : *quando hanc.... tenuit, et tenendam præcepit; et cum obedientes.*

[c] Gemet., Pratel., Val. Cl., duo Germ., ut hunc *etiam a bono prohiberet.*

[d] Vindoc., Corb. Germ., ac pl. Norm., *licentius*

[e] Laud., *aliquando est, si de suo aliquid non habeat, minima.*

citur, cum mentem ad suscipienda probra hujus sæculi nequaquam ex parte aliqua etiam sua vota comitantur. Debet ergo obedientia et in adversis [a] ex suo aliquid habere, et rursum in prosperis ex suo aliquid omnimodo non habere, quatenus et in adversis tanto sit gloriosior quanto divino ordini etiam ex desiderio jungitur, et in prosperis tanto sit verior quanto a præsenti ipsa quam divinitus percipit gloria funditus ex mente separatur.

31. *Subeunda prospera ex sola jussione, adversa vero etiam ex devotione, docemur exemplo Mosis et Pauli.* — Sed hoc virtutis pondus melius ostendimus, si cœlestis patriæ duorum [b] hominum facta memoremus. Moyses namque cum in deserto oves pasceret, a Domino per angelum in igne loquente vocatus est, ut eripiendæ omni Israelitarum multitudini præesset (*Exod.* III). Sed quia apud se mente humilis exstitit, oblatam protinus tanti regiminis gloriam expavit, moxque ad infirmitatis patrocinium recurrit, dicens: *Obsecro, Domine, non sum eloquens; ab heri et nudiustertius ex quo cœpisti loqui ad servum tuum, tardioris et impeditioris linguæ sum factus* (*Ibid.* IV, 10). Et, se postposito, alium deposcit, dicens: *Mitte quem missurus es* (*Ibid.* 13). Ecce cum auctore linguæ loquitur, et ne tanti regiminis potestatem suscipiat, elinguem se esse causatur. Paulus quoque divinitus fuerat ut in Jerusalem debuisset ascendere admonitus, sicut ipse Galatis dicit: *Deinde post annos quatuordecim [c] iterum ascendi Jerosolymam, assumpto Barnaba et Tito; ascendi autem secundum revelationem* (*Galat.* II, 1). Isque in itinere cum prophetam Agabum reperisset, quanta se adversitas in Jerosolymis maneret audivit (*Act.* XXI). Scriptum quippe est quod idem Agabus zonam Pauli suis pedibus inserens, dixit: *Virum cujus hæc zona est sic alligabunt in Jerusalem* (*Ibid.*, 11). A Paulo autem protinus respondetur: *Ego non solum alligari, sed et mori in Jerusalem paratus sum pro nomine Jesu, neque enim pretiosiorem facio animam meam quam me* (*Ibid.*, 13). Præceptione igitur revelationis Jerosolymam pergens, adversa cognoscit, et tamen hæc libenter appetit; audit quæ timeat, sed ad hæc ardentius anhelat. Moyses itaque ad prospera de suo nihil habet, quia precibus [d] renititur, ne Israeliticæ plebi præferatur. Paulus ad adversa etiam ex suo voto ducitur, quia malorum imminentium cognitionem percipit, sed devotione spiritus etiam ad acriora fervescit. Ille præsentis potestatis gloriam Deo voluit jubente declinare; iste, Deo aspera et dura disponente, se studuit ad graviora præparare. Præeunte ergo utrorumque ducum infracta virtute [e] instituimur, ut si obedientiæ palmam apprehendere veraciter nitimur, prosperis hujus sæculi ex sola jussione, adversis autem etiam ex devotione militemus.

1158 [*Vet. XIV.*] 32. *Innocentiæ ornamentum est obedientia.* — Notandum vero est quod hoc loco cum inaure ovis, cum ove inauris offertur, quia nimirum innocuis mentibus ornamentum semper obedientiæ jungitur; Domino attestante, qui ait: *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me* (*Joan.* X, 27). Beato igitur Job nemo inaurem sine ove, nemo ovem sine inaure obtulit, quia profecto Redemptori suo non obedit, qui innocens non est; et innocens esse non potest, qui obedire contemnit. Quia vero ipsa obedientia non servili metu sed charitatis affectu servanda est, non terrore pœnæ, sed amore justitiæ, cuncti qui ad convivium veniunt, auream inaurem obtulisse perhibentur, ut videlicet in ea quæ exhibetur obedientia, charitas fulgeat, quæ virtutes omnes quasi auri more cætera metalla transcendat.

33. *Nulla potest esse aut innocentia aut obedientia, nisi in una vera Ecclesia.* — Sed quia nulla esse innocentia, nulla esse vera obedientia in multiplicibus hæreticorum divisionibus potest, ad cognitionem fidei venientes offerant ovem, sed unam; offerant inaurem, sed unam; id est, tales veniant, qui in unitate sanctæ Ecclesiæ innocui obedientesque persistant. Unum quippe dividi [f] per numeros non potest, quia et hoc ipsum unum quod dicimus numerus non est. Offerant igitur ovem, sed unam; offerant inaurem, sed unam; id est, ad sanctam Ecclesiam cum innocentia atque obedientia venientes, eam mentem deferant quam sectarum schismata non dividant.

[*Vet. XV.*] 34. *Quantum de Judæorum conversione futurum in Ecclesia gaudium, et celebrandum aliquando convivium.* — Aperire libet oculos fidei, et illud extremum sanctæ Ecclesiæ de susceptione Israelitici populi convivium contemplari. Ad quod nimirum convivium magnus ille veniens Elias convivantium invitator adhibetur; et tunc propinqui, tunc noti ad eum cum muneribus veniunt, quem in flagello paulo ante positum contempserunt. Appropinquante enim die judicii, vel præcursoris vocibus, vel quibusdam erumpentibus signis, ipsa eis jam aliquo modo advenientis Domini virtus interlucet. Cujus iram dum prævenire festinant, conversionis suæ tempus accelerant. Conversi autem cum muneribus veniunt, quia eum quem paulo ante in passione deriserunt, tunc virtutum opera quasi munera offerendo, venerantur, illud procul dubio hac sua oblatione complentes quod et cernimus magna ex parte jam factum, et adhuc credimus [g] perfecte faciendum: *Adorabunt eum filiæ Tyri in muneribus* (*Psal.* XLIV, 13). Tunc namque illum plenius filiæ Tyri in muneribus adorant, cum Israelitarum mentes hujus nunc mundi subditæ desideriis, ei quem superbientes negaverunt, quandoque cognito, suæ hostias confessionis

[a] Laud., *ex suo aliquid omnimodo non habere.*
[b] Turon., Laud., Val. Cl., *heroum.* Pratel. et Germ., *virorum.* Corb. Germ., *verorum civium.*
[c] In Laud. deest *iterum.*
[d] Val. Cl., *nititur.*
[e] Laud. et Val. Cl., *instruimur.*
[f] Val. Cl., *per innumeros.*
[g] Ed. etiam vet., *ex magna parte.* Gilot. ad marginem annotavit pro var. lect., *perfecte.* Sicque legendum ex Mss. Anglic. et nostris, quos hic sequitur Gussanv.

apportant. Et quamvis eisdem temporibus quibus A Antichristus appropinquat, aliquatenus vita fidelium minoris esse virtutis appareat, quamvis in conflictu illius perditi hominis gravis etiam corda fortium formido constringat: Elia tamen prædicante roborati, non solum fideles quique in sanctæ Ecclesiæ soliditate persistunt, sed, sicut superius diximus, ad cognitionem fidei multi quoque ex infidelibus convertuntur; ita ut Israeliticæ gentis reliquiæ, quæ repulsæ prius funditus fuerant, ad sinum matris Ecclesiæ pia omnimodo devotione concurrant. Unde et bene nunc subditur:

CAPUT XV [*Vet. XVI*].

VERS. 12. — **1159** *Dominus autem benedixit novissimis Job magis, quam principio ejus.*

35. *Deus novissimis Ecclesiæ, multiplici animarum* B *collectione benedicet.* — Hæc historice facta credimus, hæc mystice facienda speramus. Magis enim novissimis Job quam principio benedicitur, quia quantum ad Israelitici populi susceptionem pertinet, urgente fine præsentis sæculi, dolorem sanctæ Ecclesiæ Dominus animarum multiplici [a] collectione consolatur. Tanto quippe locupletius ditabitur, quanto et manifestius innotescit quod ad finem præsentis vitæ temporalitas urgetur. Prædicatores namque sanctæ Ecclesiæ benedictione extremi temporis Psalmista ditari conspexerat, cum dicebat: *Adhuc multiplicabuntur in senecta uberi, et bene patientes erunt, ut annuntient* (*Psal.* XCI, 15). In senecta scilicet uberi multiplicantur, quia cum eorum vita differtur, semper ad melius fortitudo producitur, eisque C per augmentum temporum crescunt etiam lucra meritorum. Bene autem patientes sunt ut annuntient, quia cœlestia prædicantes, tanto robustius adversa tolerant, quanto et per tolerantiam suam animarum commoda locupletius reportant. Sequitur:

CAPUT XVI [*Rec. XI*].

VERS. 12, 13. — *Et facta sunt ei quatuordecim millia ovium, et sex millia camelorum, et mille juga boum, et mille asinæ; et fuerunt ei septem filii, et tres filiæ.*

36. *In duplicatis Job armentis et gregibus, aggregata fidelium universitas designatur: innocentium, in vitiis olim superbientium, jugo legis subditorum, gentilium.* — Quod septem millia ovium, et tria millia camelorum, et quingenta juga boum, et quingentas D asinas ante probationem percussionis habuerit, ipsa ejusdem historiæ præfatio ostendit; quæ per flagellum perdita, ea nunc sunt duplicia restituta. Filii autem totidem sunt redditi [b] quot amissi. Septem quippe filios et tres filias habuit, septem autem nunc filios et tres filias recepisse describitur, ut et hi qui exstincti fuerant vivere demonstrentur. Dum enim dicitur: *Addidit Dominus quæcunque fuerant Job duplicia* (*Job* I), et tamen totidem filios ei restituit quot amisit, et liberos dupliciter addidit, cui decem postmodum in carne restituit, decem vero qui amissi fuerant in occulta animarum vita reservavit [*Vet. XVII*]. Si quis autem in prædictis animalibus, postposito culmo historiæ, ut intellectuale videlicet animal, pasci mysteriorum fruge desiderat, necesse est ut quæ sentimus agnoscat. Intelligere enim possumus quod in his animalibus aggregata fidelium universitas designatur. Hinc est namque quod per Psalmistam Patri de Filio dicitur: *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecora campi* (*Psal.* VIII, 8). Hinc est quod idem propheta sanctam Ecclesiam simplices quosque inhabitare conspiciens, ait: *Animalia tua habitabunt in ea* (*Psal.* LXVII, 11).

37. Quid ergo in ovibus nisi innocentes, quid in camelis nisi eos qui cæterorum mala transeunt [c] exuberantium tortuosa mole vitiorum, quid in jugatis bobus nisi Israelitas legi subditos, quid in asinis nisi simplices gentilium mentes accipimus? Nam quia innocentes quique ovium nomine designantur, testatur Psalmista, qui ait: *Nos autem populus ejus, et oves pascuæ ejus* (*Psal.* XCIV, 7). Neque enim qui servare innocentiam negligunt, illa internæ pascuæ refectione satiantur.

38. Cameli vero nomine aliquando in sacro eloquio Dominus, aliquando gentilium superbia exprimitur, quasi excrescente desuper tumore tortuosa. **1160** Quia enim ad suscipienda onera sponte se camelus humiliat, non immerito Redemptoris nostri gratiam designat, qui in eo quod infirmitatis nostræ onera suscipere dignatus est, a potestatis suæ celsitudine sponte descendit. Unde et per Evangelium dicit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam* (*Joan.* X, 18), *et nemo tollit eam a me.* Et unde iterum dicit: *Facilius est camelum per foramen acus transire quam divitem intrare in regnum cœlorum* (*Matth.* XIX, 24). Quid enim nomine divitis nisi quemlibet elatum, quid cameli appellatione, nisi propriam condescensionem signat? Camelus enim per foramen acus transiit, cum idem Redemptor noster usque ad susceptionem mortis per angustias passionis intravit. Quæ passio velut acus exstitit, quia dolore corpus pupugit. Facilius autem camelus per foramen acus transit quam dives cœlorum regnum ingreditur, quia nisi ipse prius infirmitatis nostræ onera suscipiens per passionem suam [d] foramen nobis humilitatis ostenderet, nequaquam se ad humilitatem illius superba nostra rigiditas inclinaret. Rursum cameli nomine tortuosa ac plena vitiis gentilitas designatur, sicut per Moysen dicitur quod inclinata jam die egressum in agro Isaac in camelo sedens Rebecca conspexerit, ac protinus de camelo descendit, et sese pallio ad visionem illius verecundata cooperuit (*Genes.* XXIV, 64). Quem

[a] Laud., *electione.*

[b] Editi tum vet. tum recent., *quot amisit.* Mss. scrupulose inhæsimus.

[c] Ed. etiam vet., *exuberanti* (vel *extuberanti*) *et tortuosa.* Germ., *extumerantium.* Nostram lect. suppeditarunt Corb. Germ., Turon., Val. Cl., et pl. Norm.

[d] Ita Mss. et vet. Edit. In Gilot., Vatic., Gussanv., *formam*, quod etiam lego in Mss. duob. Germ., Pratel et Utic.

enim Isaac filium, in eo quod inclinata jam die in agro egressus fuerat, designabat, nisi eum qui extremo hujus mundi tempore, velut in diei fine veniens, quasi in agrum foras exiit? quia cum sit invisibilis, in hoc mundo se visibilem demonstravit. Quem in camelo sedens Rebecca conspexit, quia eum Ecclesia ex gentibus veniens, dum adhuc vitiis esset innixa, et necdum spiritualibus, sed animalibus motibus inhæreret, attendit. Sed protinus de camelo descendit, quia vitia quibus prius fuerat superbe elata deseruit, seque etiam pallio operire curavit, quia, viso Domino, infirmitatem suæ actionis erubuit, et illa quæ prius in camelo [a] libera gestabatur, descendens postmodum [b] verecunda tegitur. Unde eidem Ecclesiæ a priore elatione conversæ per apostolicam vocem, quasi Rebeccæ de camelo descendenti sibique pallium superducenti, dicitur: *Quem enim fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis* (*Rom.* VI, 21)?

[*Vet.* *XVIII.*] 39. In bobus vero aliquando luxuriosorum dementia, aliquando laboriosa fortitudo prædicantium, aliquando humilitas exprimitur Israelitarum. Quia enim bovis nomine per comparationem luxuriosorum dementia designatur, Salomon indicat, qui cum male suadentis mulieris petulantiam præmisisset, adjunxit: *Statimque eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam* (*Prov.* VII, 22). Rursum quia bovis nomine labor prædicatoris exprimitur; legis verba testantur, quæ ait: *Non obturabis os bovi trituranti* (*Deut.* XXV, 4). Ac si aperte diceret: Prædicatores verbi a stipendiorum suorum perceptione non prohibebis. Rursum quia bovis nomine plebs Israelitica figuratur, propheta asserit, qui Redemptoris adventum denuntians dicit: *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui* (*Isai.* I, 3), per bovem scilicet Israeliticum populum jugo legis edomi tum signans, **1161** per asinum vero gentilem populum indicans, voluptatibus deditum, et gravius brutum.

40. Asinorum quoque et asinarum nomine aliquando luxuriosorum petulantia, aliquando [c] mansuetudo simplicium, aliquando vero, ut prædiximus, stultitia gentilium designatur. Quia enim luxuriosorum petulantia asinorum appellatione per comparationem exprimitur aperte declaratur cum per prophetam dicitur: *Quorum carnes sunt ut carnes asinorum* (*Ezech.* XXIII, 20). Rursum quia asinarum nomine simplicium vita figuratur, Redemptor noster cum Jerusalem pergeret, [d] asinam sedisse memoratur. Jerusalem quippe visio pacis dicitur. Quid igitur signat quod Dominus sedendo asinam Jerusalem ducit, nisi quod simplices mentes dum præsidendo possidet, eas usque ad visionem pacis sua sacra sessione perducit? Rursum quia asinorum nomine stultitia gentilium designatur propheta testatur, dicens: *Beati qui seminatis super omnes aquas,* [e] *immittentes pedem bovis et asini* (*Isai.* XXXII, 20). Super omnes quippe aquas seminare est cunctis populis fructuosa vitæ verba prædicare. Pedem vero bovis et asini immittere est vias Israelitici et gentilis populi per præceptorum cœlestium vincula religare.

[*Vet.* *XIX.*] 41. *Sacræ Scripturæ littera præterita referuntur, et futura prædicuntur.* — Litteræ igitur veritate servata, sub beati Job nomine cunctis his animalibus non immerito credimus sanctæ Ecclesiæ populos designari, quatenus ea quæ scripta sunt dispensatione sancti Spiritus cuncta mirabiliter ordinante, et transacta nobis referant, et futura [f] prædicant. Agnoscamus ergo in ovibus fideles atque innocentes ex Judæa populos, legis dudum pascuis satiatos. Agnoscamus in camelis ad fidem simplices ex gentilitate venientes, qui prius sub ritu sacrilego, quasi quadam deformitate membrorum, valde turpes ostensi sunt, videlicet fœditate vitiorum. Et quia sæpe, ut prædiximus, sacra eloquia curant repetere quod affirmant, possunt rursum in bobus Israelitæ accipi, quasi jugo legis attriti; asinis vero, ut dictum est, gentiles populi designari, qui dum se colendis lapidibus inclinabant, non reluctante mente, quasi dorso stulte supposito, quibuslibet idolis bruto sensu serviebant. Sancta ergo Ecclesia quæ in exordiis suis innumeris tentationibus pressa, vel Israeliticum populum, vel multos ex gentibus amisit, videlicet quos lucrari non potuit, duplicia in fine recipit, quia in ea ex utraque natione fidelium numerus multiplicior excrescit. Possunt etiam per jugatos boves prædicatores intelligi. Unde cum eos ad annuntiandum Dominus mitteret, teste Evangelio (*Marc.* VI, 7), binos misisse describitur, ut quia vel duo sunt præcepta charitatis, vel quia haberi societas minus quam inter duos non potest, prædicatores sancti ex ipsa qualitate suæ missionis cognoscerent quantum concordiam societatis amarent. Possunt, sicut prædiximus, per asinas mentes simplicium designari. Sancta vero Ecclesia duplices boves atque asinas, recipit quia prædicatores sancti, qui, pressi formidine, in ejus dudum tentatione tacuerant, et mentes simplicium, quæ, victæ terroribus, veritatem illius confiteri formidabant, tanto jam nunc robustius in confessione veritatis **1162** voces suas exerunt, quanto debilius ante timuerunt.

42. *Latentia in diversis numeris mysteria, et in nominibus trium Job filiarum.* — Hæc in significatione Ecclesiæ breviter diximus: quæ quomodo ejusdem sanctæ Ecclesiæ capiti serviant, in exordio hujus operis latius nos dixisse meminimus (*Præfat.*, *num.* 14). Qui ergo de his sibi plenius satisfieri nititur, secundum hujus operis librum (*Maxime num.* 43) legere dignetur. Jam vero si quærimur ut etiam de ipso animalium numero disseramus, cur mille juga

[a] Pl. Norm. et Corb. Germ., *libere*.
[b] Duo Germ., Vindoc., Laud., Val. Cl., *verecundia*.
[c] Vindoc., *consuetudo*.
[d] Ebroic., Vindoc. et al., *in asina*.
[e] Val. Cl., *innitentes*; et paulo infra, *innitere*.
[f] Ita Mss. et vet. Edit. Paris. ac Basil., ubi rec. Gilot., Vatic. et Gussanv. habent *prædicent*.

boum, vel mille asinæ, et sex millia camelorum, et quatuordecim millia ovium numerentur, dicere breviter possumus quod apud sæcularem quidem scientiam millenarius numerus idcirco perfectus habetur, quia denarii numeri quadratum solidum reddit. Decem quippe decies ducta fiunt centum, quæ jam figura quadrata, [a] sed plana est. Ut autem in altitudinem surgat, et solida fiat, rursus centum decies multiplicantur, et mille sunt. Senarius autem numerus idcirco perfectus est, quia primus in numeris completur partibus suis, id est sexta sui parte, et tertia, et dimidia, quæ sunt unum, et duo, et tria, quæ in summam ducta sex fiunt. Nec alius ante senarium numerum reperitur, qui in suis partibus dum dividitur, tota ej s summa compleatur. [*Vet. XX, Rec. XII.*] Sed quia cuncta hæc per sacræ Scripturæ celsitudinem proficiendo transcendimus, ibi senarium, ibi septenarium, ibi denarium, ibi millenarium unde sit perfectus invenimus. Senarius quippe numerus in Scriptura sacra perfectus est, quia in mundi origine Dominus ea quæ primo die cœpit sexto die opera implevit (*Genes.* II, 2). Septenarius in ea perfectus est, quia omne opus bonum [b] septem per Spiritum virtutibus agitur, ut et fides simul et opera consummentur. Denarius numerus in ea perfectus est, quia lex in decem præceptis concluditur, omnisque culpa non amplius quam per decem verba cohibetur, atque, enarrante Veritate, operatores vineæ denario remunerantur (*Matth.* XX, 10, 11). In denario quippe tria junguntur ad septem. Homo autem, qui ex anima constat et corpore, in septem qualitatibus continetur. Nam tribus spiritaliter, et quatuor corporaliter viget. In dilectione etenim Dei tribus qualitatibus spiritaliter excitatur, cum ei per legem dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum* [c] *ex tota mente tua, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua* (*Matth.* XXII, 37). Corporaliter vero quatuor qualitatibus continetur, quia videlicet ex materia calida et frigida, humida et sicca componitur. Homo ergo qui ex septem qualitatibus constat denario remunerari dicitur, quia in illa perceptione supernæ patriæ septem nostra ad tria junguntur æterna, ut homo contemplationem Trinitatis accipiat, et de remuneratione operis quasi quodam denario consummatus vivat. Vel certe quod septem virtutes sunt quibus in hac vita laboratur, dumque eis in remuneratione contemplatio Trinitatis redditur, vita laborantium denario remuneratur. Sed perfectus quisque etiam in hac vita denarium accipit, dum eisdem septem virtutibus, spem, fidem, charitatemque conjungit. Millenarius quoque numerus in sacro eloquio perfectus accipitur, quia appellatione ejus universitas designatur. Unde scriptum est : **1163** *Verbi quod mandavit in mille generationes* (*Psal.* CIV, 8). Cum enim nequaquam credendum sit quod ad centum generationes mundus extenditur, quid aliud mille generationibus nisi universitas generationum figuratur? Beatus igitur Job quatuordecim millia ovium recepit. Quia enim in sancta Ecclesia virtutum perfectio ad utrumque sexum ducitur, septenarius in ea numerus duplicatur. Et sex millia camelorum, quia plenitudinem in illa operis accipiunt qui ab illa dudum vitiorum suorum fœditate perierunt. Mille quoque juga boum, ac mille asinas recepit, quia Israelitas atque gentiles, doctos ac simplices, post tentationum casus in culmen perfectionis assumit. [*Rec. XIII.*] Septem quoque filios, et tres filias recepit, quia [d] eorum mentibus quos septem virtutibus genuerat ad perfectionis summam, spem, fidem, charitatemque conjungit, ut tanto verius prole sua gaudeat, quanto suis fidelibus nil deesse virtutis pensat. [*Vet. XXI.*] Sed quia hæc succincte transcurrimus, nunc ipsis quoque indagandis filiarum vocabulis intendamus. Sequitur :

CAPUT XVII.

VERS. 14. — *Et vocavit nomen unius Diem, et nomen secundæ Casiam, et nomen tertiæ* [e] *Cornustibii.*

43. Hæc nomina, pro eo quod a virtutibus sumpta sunt, apte curavit interpres non ea sicut in [f] Arabico sermone inventa sunt ponere, sed in Latinum eloquium versa apertius demonstrare. Quis enim nesciat Diem vel Casiam Latina esse vocabula? [g] At vero in Cornustibii (quamvis non cornus, sed cornu dicitur, nec cantantium fistula *Tibium*, sed *tibia* vocatur) in Latina tamen lingua sermonis genere minime custodito, rem, credo, prodere maluit, atque in ejus linguæ de qua transferebat proprietate perdurare. Vel quia per cornu et tibiam unum verbum ex utroque composuit, utrumque verbum per unam orationis partem in Latina lingua transfusum quo voluit genere licite vocavit. [*Vet. XXII.*] Quid est ergo quod prima filia beati Job Dies dicitur, secunda Casia, tertia vero Cornustibii vocata memoratur, nisi quia universum genus humanum, quod benignitate conditoris atque ejusdem [h] misericordia redemptoris eligitur, istis nominibus designatur? Homo namque quasi dies ex conditione claruit, quia hunc auctor

[a] Locum hunc in Editis et in quibusdam Mss. vitiatum restituimus ope Mss. duor. Germ., Norman. et Vindoc. In Turon., Laud. et Val. Cl., legitur, *sed plena est, ut autem in altitudinem.* Corruptius in Ed. Gilot., Vatic., Gussanv., *sed plana non est, ut autem in latitudinem.* In vetustior., *sed plana non est, ut autem in latitudinem.* Quæ lectiones sensu carent. Legendum ergo : *sed plana est;* hoc est sine altitudine. Unde subditur : *ut autem in altitudinem surgat.*

[b] Val. Cl., *per septem Spiritus sancti virtutes.*

[c] Vindoc. et pl. Norm., *ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua.*

[d] Ebroic. aliique Norm., *eorum mentes quos... spe, fide, atque charitate conjungit.*

[e] Laud., *cornutibii.* Legi debere *Cornustibii*, ad sancti Gregorii mentem, probant quæ sequuntur : *quamvis non* cornus, *sed* cornu *dicitur; nec cantantium fistula* tibium, *sed* tibia vocatur.

[f] Hieronymus in præfat., ad lib. Job. profitetur se illum transtulisse *ex ipso Hebraico Arabicoque sermone, et interdum Syro.* Lege ejusdem sancti Doctoris præf. in Danielem, in qua etiam docet *Job cum Arabica lingua plurimam habere societatem.* Consule quæ diximus in nota prima ad num. 62 libri XX.

[g] Locum hunc varie corruptum in plur. Ed correximus ad Mss. maxime Norman. et duos Germ.

[h] Vindoc , *gratia.*

suus ingenitæ innocentiæ splendore [a] respersit. Sed sponte sua ad peccati tenebras lapsus, quia veritatis lucem deseruit, quasi in nocte se erroris abscondit, quia alias dicitur secutus umbram. Sed quia auctori nostro non defuit largitas bonitatis suæ, etiam contra tenebras iniquitatis nostræ eum quem prius potenter ad justitiam condidit potentius redimendo postmodum ab errore revocavit. Cui quia post casum suum illa conditionis suæ pristina firmitas defuit, eum contra bella intima repugnantis corruptionis multiplicibus donorum suorum virtutibus fulsit. Quæ nimirum virtutes proficientium [b] in notitia cæterorum hominum quasi suavitate fragrant odorum. Hinc est enim quod per Paulum dicitur : *Christi bonus odor sumus Deo* (*II Cor.* II, 15). Hinc est quod sancta Ecclesia, in electis suis quamdam fragrantiam suavitatis odorata, in canticorum Cantico **1164** loquitur, dicens : *Donec rex in recubitu suo est, nardus mea dedit odorem suum* (*Cantic.* I, 11). Ac si aperte dicat : Quousque meis obtutibus rex apud se in requie secreti cœlestis absconditur, electorum vita miris virtutum odoribus exercetur, ut quo adhuc eum quem appetit non videt, ardentius per desiderium [c] flagret. Rege quippe in recubitu suo posito, nardus odorem dat, dum, quiescente in sua beatitudine Domino, sanctorum virtus in Ecclesia magnæ nobis gratiam suavitatis administrat. Quia ergo et conditum luce innocentiæ claruit, et redemptum genus humanum exercitio bonorum operum odorem suavitatis aspersit, prima filia recte *Dies*, et secunda non incongrue *Casia* nominatur. Bene autem *Casia* dicitur, quæ in tanto sublimis vitæ odore dilatatur. In ipsa quippe sua origine in qua justus homo conditus fuerat tantis quantis nunc opus est virtutibus non indigebat, quia si stare sicut est conditus vellet, hostem extra positum vincere sine difficultate potuisset. Postquam vero per assensum hominis semel adversarius ad intima irrupit, laboriosius jam victor ejicitur, qui adhuc impugnans sine labore repelleretur.

44. ***Multis virtutibus, quæ in paradiso necessariæ non fuissent, indigemus.*** — Multa namque nunc exhibenda sunt quæ in paradiso necessaria non fuerunt. Nunc quippe opus est virtute patientiæ, laboriosa eruditione doctrinæ, castigatione corporis, assiduitate precis, confessione delictorum, inundatione lacrymarum; quorum profecto omnium conditus bono non eguit, quia salutis bonum ex ipsa sua conditione percepit. Ægro quippe poculum amarum porrigitur, ut ad salutis statum morbo sublato revocetur. Sano autem nequaquam præcipitur quid accipiat ut convalescat, sed a quibus caveat ne languescat. Nunc ergo majoribus studiis utimur, cum salutem nequaquam servamus habitam, sed reparare curamus ablatam. Et quia omnes hi annisus nostræ reparationis magnis intra sanctam Ecclesiam opinionibus pollent, nomen secundæ filiæ velut casia ex merito redolet, ut quia prima filia quasi dies exstitit per dignitatem conditionis, secunda casia sit per fragrantiam fortitudinis ex gratia redemptionis. [*Vet. XXIII.*] Unde et eidem venienti Redemptori per Prophetam dicitur : *Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis a gradibus eburneis, ex quibus te delectaverunt filiæ regum in honore tuo* (*Psal.* XLIV, 9). Quid enim myrrhæ, guttæ et casiæ, nomine nisi virtutum suavitas designatur? Quid eburneis gradibus nisi magna nitens fortitudine proficentium ascensus exprimitur? Redemptor igitur veniens myrrha, gutta et casia, in vestimento utitur, [d] quia ex electis suis, quibus se misericorditer induit, myrrhæ virtutis fragrantiam aspergit. In quibus iste odor eburneis gradibus ducitur, quia in eis virtutum opinio non ex ostensione simulationis, sed ex veri ac solidi operis [e] ascensu generatur. Bene autem subditur : *Ex quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo.* Sanctæ namque animæ ab antiquis patribus ad cognitionem veritatis editæ Redemptorem suum in ejus honore delectant, **1165** quia ex eo quod bene agunt suæ laudi nihil vindicant. [f] Quia vero tertio ordine humanum genus etiam carnis resurrectione renovatum in illo concentu æternæ laudis assumitur, tertia filia *Cornustibii* vocatur. Quid enim per Cornustibii nisi lætantium cantus exprimitur? Ibi enim veraciter adimpletur quod modo per Prophetam dicitur : *Cantate Domino canticum novum* (*Psal.* CXLIX, 1). Ibi veraciter adimpletur, ubi canticum laudis Dei non jam ex fide, sed ex specie contemplata cantabitur. Ibi a nobis conditor noster laudum suarum veraces cantus recipit, qui humanum genus et condendo diem, et redimendo casiam, et assumendo cornustibii fecit. Qui enim lux fuimus conditi, et nunc sumus casia redempti, erimus quandoque cornustibii, in exsultatione æternæ laudis assumpti. Sed priusquam ad nuptiarum thalamum sponsa perveniat, omnem a se vitæ fœditatem respuit, et sponsi amori præparans sese per species virtutum [g] ornat et comit. Studet quippe interni [h] arbitri judicio placere, et, intimis desideriis sublevata, fœdos mores conversationis humanæ transcendere. Unde bene et de eisdem filiabus beati Job subditur :

CAPUT XVIII [*Rec. XIV*].

VERS. 15. — ***Non sunt autem inventæ mulieres speciosæ sicut filiæ Job, in universa terra.***

45. *Electorum pulchritudo.* — Electorum quippe animæ omne humanum genus, quod in terra secundum hominem conversatur, suæ pulchritudinis decore transcendunt; quantoque se exterius affligendo despiciunt, tanto verius se intus componunt. Hinc

[a] In Gussanv., vitiose, *respexit.*
[b] Laud. et Long., *innocentia cæterorum.*
[c] Pratel. et Utic., *fragret.*
[d] Vindoc. et Pratel., *quia in electis.*
[e] Iidem Cod., *virtute.*
[f] Ita Mss. duo Germ., Norm. et Laud. Editi, *quia vero tertio ordine est humanum genus... renovatum, in illo concentu... assumitur tertia filia quæ Cornustibii.*
[g] Gemet. et Corb. Germ., *componit.* Val. Cl., *munit.* Germ., *virtutum comit.*
[h] Laud., Val. Cl., Gemet. et duo Germ., *arbitris* pro *arbitri.*

est enim quod sanctæ Ecclesiæ, quæ electorum pulchritudine decoratur, per Psalmistam dicitur: *Concupivit rex speciem tuam* (*Psal.* XLIV, 12). De qua paulo post subditur: *Omnis gloria ejus filiæ* [a] *regum ab intus* (*Ibid.*, 14). Nam si foris gloriam quæreret, intus speciem, quam rex concupisceret, [b] non haberet. [*Vet. XXIV.*] In qua quidem quamvis multi virtutum decore fulgeant, atque ipsa vivendi perfectione cæterorum merita transcendant, nonnulli tamen quia ad altiora assequenda non sufficiunt, infirmitatis suæ conscii, pietatis ejus gremio continentur. Qui in quantum prævalent mala vitant, quamvis in quantum appetunt altiora bona non impleant. Quos tamen benigne Dominus suscipit, eosque apud se pro modo dignæ retributionis admittit. Unde et sequitur:

CAPUT XIX.

IBID. — *Deditque eis pater suus hæreditatem inter fratres earum.*

46. *Christus inter fortes et perfectos, infirmos et humiles ad supernæ hæreditatis sortem admittit.* — Ipsæ ergo ex perfectorum merito speciosæ memorantur, ipsæ etiam quasi ex imperfectorum typo velut infirmæ hæreditatem inter fratres accipiunt. Usus namque vitæ veteris non habebat ut hæreditatem feminæ inter masculos sortirentur, quia legis severitas fortia eligens, infirma contemnens, districta potius studuit quam benigna sancire. **1166** Sed pio nostro Redemptore veniente, nullus infirmitatis suæ conscius de sortienda cœlestis patrimonii hæreditate desperet. Pater enim noster inter masculos etiam feminis jura successionis tribuit, quia inter fortes atque perfectos, infirmos et humiles ad sortem supernæ hæreditatis admittit. Unde ipsa Veritas in Evangelio dicit: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt* (*Joan.* XIV, 2). [c] Apud Patrem quippe mansiones multæ sunt, quia in illa beatitudinis vita non dispari unusquisque juxta dispar meritum locum disparem percipit, sed ejusdem disparilitatis damna non sentit, quia tantum sibi quantum perceperit sufficit. Sorores ergo cum fratribus ad hæreditatem veniunt, quia infirmi illuc cum fortibus admittuntur, quatenus si quis per imperfectionem non erit summus, ab hæreditatis tamen sorte per humilitatem non sit extraneus. Quas bene Paulus mansiones unicuique secundum merita distributas insinuat, cum ait: *Alia claritas solis, et alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum. Stella enim ab stella differt in claritate* (*I Cor.* XV, 41). Sequitur:

CAPUT XX [*Rec. XV*].

VERS. 16. — *Vixit autem post hæc* [d] *flagella Job centum quadraginta annis; et vidit filios suos, et filios filiorum suorum usque ad quartam generationem; et mortuus est senex, et plenus dierum.*

47. *Qui dicantur pleni dierum in sacris litteris. Job pristino statui, auctis etiam rebus, restitutus, typus est Ecclesiæ.* — In Scriptura sacra non facile plenus dierum ponitur, nisi is cujus per eamdem scripturam vita laudatur. Vacuus quippe dierum est qui, et quamlibet multum vixerit, ætatis suæ tempora in vanitate consumpsit. At contra plenus dierum dicitur cui nequaquam dies sui pereundo transeunt, sed ex quotidiana mercede boni operis apud justum judicem et postquam transacti fuerint reservantur.

[*Vet. XXV.*] 48. Sed quia sunt qui hæc etiam in typo sanctæ Ecclesiæ interpretari desiderant, quorum votis tanto magis obediendum est quanto et eorum spiritali intelligentiæ congaudendum, si quatuordecim per denarium ducimus, ad centesimum et quadragesimum numerum pervenimus. Et recte vita sanctæ Ecclesiæ multiplicata per decem et quatuor computatur, quia utrumque Testamentum custodiens, et tam secundum legis decalogum, quam secundum quatuor Evangelii libros vivens, usque ad perfectionis culmen extenditur. Unde et Paulus apostolus [e] quamvis Epistolas quindecim scripserit, sancta tamen Ecclesia non amplius quam quatuordecim tenet, ut ex ipso Epistolarum numero ostenderet quod doctor egregius legis et Evangelii [f] secreta rimatus esset. Bene autem beatus Job post flagella vivere dicitur, quia et sancta Ecclesia prius disciplinæ flagello percutitur, et postmodum vitæ perfectione roboratur. Quæ etiam filios suos et filios filiorum suorum usque ad quartam generationem conspicit, quia in hac ætate quæ **1167** annuis quatuor temporibus

[a] Vindoc., *regis*.

[b] Mendose in Vatic. et Gilot. 1571, *haberet*, detracta negatione.

[c] In Laud. et al. immediate, *quia in illa*; omissis his verbis: *apud Patrem*, etc. In Germ., *in domo quippe apud Patrem*.

[d] Non legitur *flagella* in duob. Germ., Laud. et Gemet. Abest etiam a Vulgata. In eodem Gemet. legitur paulo post *senis* pro *senex*.

[e] Gregorius hic quintam decimam Pauli Epistolam ad Laodicences scriptam admittere videtur. Sane meminit idem Apostolus, Coloss. IV, 16, alicujus Epistolæ Laodicensium his verbis: *cum lecta fuerit apud vos epistola hæc, facite ut in Laodicensium ecclesia legatur, et eam quæ Laodicensium est vos legatis.* Sed eam Epistolam non aliam esse ab ea quæ ad Ephesios inscribitur, existimant plerique eruditi, quam volunt non solum ad Ephesios missam, sed etiam ad Laodicenses aliosque finitimos populos, quorum metropolis erat Ephesus; quemadmodum secunda ad Corinthios scripta Epistola *omnibus* etiam *sanctis qui erant in Achaia*, cujus metropolis Corinthus, dirigitur, ut ex ejus inscriptione liquet. Hinc ex sanctis Patribus nonnulli laudarunt Epistolam ad Ephesios sub nomine Epistolæ ad Laodicenses. Qua de re consulere potes Hieronymum in catalogo scriptorum ecclesiasticorum, in Paulo; criticos sacros, eorum synopsim et alios interpretes. Exstat in Hutteri Novo Testamento duodecim linguarum Epistola ad Laodicenses Græce contexta; sed ab omnibus tanquam spuria rejicitur. Ephiphanius, hæresi 42, in fine, rejicit laudatam a Marcione quamdam ad Laodicenos epistolam, *quæ*, inquit, *nusquam apud Apostolum cernitur*. Erasmus pro, *et eam quæ Laodicensium est*, legit: *et eam quæ scripta est ex Laodice*, καὶ τὴν ἐκ Λαοδικείας.

[f] Editi recentiores, *secreta rimasset*. Vix invenietur a Latinis usurpatum *rimo* pro *rimor*, quamvis utrumque admittat Priscianus. In Vindoc., Normannis, etc., Mss. habes, *secreta rimatus esset*. Duo Germ concinunt Ed. rec.

volvitur, usque ad finem mundi per ora prædicantium nascentes sibi quotidie soboles contemplatur. Nec abhorret a vero quod per generationes dicimus tempora designari. Quid enim unaquæque successio, nisi quædam propago est generis? Et pincerna regis Ægypti cum vidisset somnium quod tres propagines duceret (*Genes.* XL, 12), Joseph præditus in solutione somniorum, tres propagines, tres dies renuntiat designare. Si ergo per tres propagines spatium trium dierum exprimitur, cur non etiam per quatuor generationes annua quatuor tempora figurentur? Sancta itaque Ecclesia videt filios suos, cum primam fidelium sobolem conspicit. Videt filios filiorum, cum ab eisdem fidelibus ad fidem gigni [a] et filios cognoscit. Quæ etiam senex et plena dierum moritur, quia, subsequente luce ex mercede quotidianorum operum, deposito corruptionis pondere, ad incorruptionem spiritalis patriæ mutatur. Plena videlicet dierum moritur cui labentes anni non transeunt, [b] sed stantium actuum retributione solidantur. Plena dierum moritur quæ per hæc transeuntia tempora id quod non transit operatur. Unde et apostolis dicitur: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam* (*Joan.* VI, 27). Dies itaque suos sancta Ecclesia, etiam cum præsentem vitam deserit, non amittit, quia in electis suis tanto eorum lucem multiplicius invenit, quanto nunc in eis ab omni tentatione se cautius sollicitiusque custodit. Dies suos Ecclesia non amittit, quia sese in hac vita vigilanter quotidie pensare non negligit, et ad omnia quæ recte facere valeat inertia nulla torpescit. Hinc est enim quod de illa per Salomonem dicitur: [c] *Consideravit semitas domus suæ, et panem otiosa non comedit* (*Prov.* XXXI, 27). Semitas quippe domus suæ considerat, quia cunctas suæ conscientiæ cogitationes subtiliter investigat. Panem otiosa non comedit, quia hoc quod de sacro eloquio intelligendo perceperit, ante æterni judicis oculos exhibendo operibus ostendit. Mori autem dicitur, quia cum illam æternitatis contemplatio absorbuerit, ab hac mutabilitatis suæ vicissitudine funditus exstinguit, ut in ea jam hoc quod acumen intimæ visionis impediat ullo modo nihil vivat. Tanto enim verius tunc interna conspicit, quanto cunctis exterioribus plenius occumbit. Hanc itaque mortem, hanc dierum plenitudinem, et in beato Job, uno scilicet membro Ecclesiæ, credamus factam, et in tota simul Ecclesia speremus esse faciendam, quatenus ita teneatur rei gestæ Veritas, ut non evacuetur rei gerendæ prophetia. Bona enim, quæ de sanctorum vita cognoscimus, si veritate carent, nulla sunt; si mysteria non habent, minima. Quæ ergo per Spiritum sanctum bonorum vita describitur, et per intellectum nobis spiritalem fulgeat, et tamen sensus a fide historiæ non recedat, quatenus tanto fixior animus in suo intellectu permaneat, quanto hunc quasi in quodam medio constitutum, et erga futura spes, et erga præterita fides ligat.

[*Vet.* XXVI, *Rec.* XVI.] 49. *Conclusio totius operis. Quam formidandum ne qui de Deo loquuntur, aut mala incaute dicant, aut bona non bene. Intentioni placendi Deo humanæ laudis intentio se interserit.* — Expleto itaque hoc opere, ad me mihi video esse redeundum. **1168** Multum quippe mens nostra etiam cum recte loqui conatur, extra semetipsam spargitur. Integritatem namque animi, dum cogitantur verba qualiter proferantur, quia eum trahunt intrinsecus, minuunt. Igitur a publico locutionis redeundum est [d] ad curiam cordis, ut quasi in quodam concilio consultationis ad meipsum discernendum convocem cogitationes mentis, quatenus ibi videam ne aut incaute mala, aut bona non bene dixerim. Tunc enim bene dicitur bonum, cum is qui dicit, soli ei a quo accepit per id appetit placere quod dicit. Et quidem mala me aliqua etsi dixisse non invenio, tamen quia omnino non dixerim, non defendo. Bona vero si qua divinitus accipiens dixi, meo videlicet vitio minus me bene dixisse profiteor. Nam ad me intrinsecus rediens, postpositis verborum foliis, postpositis sententiarum ramis, dum ipsam subtiliter radicem meæ intentionis inspicio, Deo quidem ex ea me summopere placere voluisse cognosco, sed eidem intentioni qua Deo placere studeo furtim se nescio quomodo intentio humanæ laudis interserit. Quod cum jam postmodum tardeque discerno, invenio me aliter agere quod scio me aliter inchoasse. Sic etenim sæpe intentionem nostram, dum ante Dei oculos recte incipitur, [e] occulte subjuncta, [f] et eam velut in itinere comprehendens, intentio humanæ laudis assequitur, sicut pro necessitate quidem cibus sumitur, sed in ipso esu, dum furtim gula subrepit, edendi delectatio permiscetur. Unde plerumque contingit ut refectionem corporis, quam salutis causa cœpimus, causa voluptatis expleamus. Fatendum est igitur quod rectam quidem intentionem nostram, quæ soli Deo placere appetit, nonnunquam intentio minus recta, quæ de donis Dei placere hominibus quærit, insidiando comitatur. Si autem de his divinitus districte discutimur, quis inter ista remanet salutis locus, quando et mala nostra pura mala sunt, et bona quæ nos habere credimus pura bona esse nequaquam possunt? Sed hoc mihi operæ pretium credo, quod fraternis auribus omne quod in me latenter ipse reprehendo, incunctanter aperio. Quia enim exponendo, non celavi quod sensi, confitendo non abscondo quod patior. Per expositionem patefeci dona, per confessionem detego vulnera. Et quia in hoc tam magno humano genere, nec parvuli desunt qui dictis meis debeant instrui, nec magni desunt qui cognitæ meæ valeant infirmitati misereri, per hæc utraque aliis fratribus quantum possum cu-

[a] Laud., Val. Cl., Gemet. et duo Germ., *et alios.*
[b] Emendandæ ex Mss. Angliæ. et nostris Edit. Vatic. et Gilot., in quibus legitur, *sed statim.*
[c] Vindoc., *Consideravit.*

[d] Laud., *ad curam.*
[e] Germ., *occulte sibi subjuncta.*
[f] Turon., *etiam.*

ram confero, ab aliis spero. Illis dixi exponendo quod faciant, istis aperio confitendo quod parcant. Illis verborum medicamenta non subtraho, istis lacerationem vulnerum non abscondo. Igitur quæso ut quisquis hæc legerit, apud districtum judicem solatium mihi suæ orationis impendat, et omne quod in me sordidum deprehendit fletibus diluat. Orationis autem atque expositionis virtute collata, lector meus in recompensatione me superat, si cum per me verba accipit, pro me lacrymas reddat.

ADMONITIO

IN SEQUENTES HOMILIARUM LIBROS

1169 I. Post expositionem sancti Gregorii in librum Job, servato sanctarum Scripturarum ordine, sequi debent ejusdem sancti Doctoris Homiliæ in Ezechielem prophetam, quas licet afflictus morbis, negotiisque difficillimis pene immersus, ac innumeris vexatus curis, ad populum habuit. Luctuosam tum Urbis ac totius Italiæ faciem ipse depingit homilia 6 libri secundi, quæ olim 18 inscribebatur: *Ubique, inquit, luctus aspicimus Ubique gemitus audivimus. Destructæ urbes, eversa sunt castra, depopulati sunt agri, in solitudinem terra redacta est —— Alios in captivitatem duci, alios detruncari, alios interfici videmus*. Cætera omittimus quibus Romæ, Romani agri, totiusque Italiæ calamitates lug-t. Non absimilia leguntur in Præfatione libri II, ac præsertim in fine homiliæ ultimæ. *Undique, inquit, gladiis circumfusi sumus, undique imminens mortis periculum timemus. Alii detruncatis ad nos manibus redeunt, alii captivi, alii interempti ad nos nuntiantur. Jam cogor linguam ab expositione retinere.* Hæc nostri Gregorii Scripturam sacram interpretandi otia, inter tot et maxima quidem negotia miratus Bernardus, ad Eugenium summum pontificem ita scribit: *Obsidio urbis et barbaricus ensis civium cervicibus imminebat. Nunquid tamen istud terruit beatum papam Gregorium quominus sapientiam scriberet in otio? Eo nempe temporis* (quod ex ejusdem præfatione liquet) *obscurissimam et extremam partem Ezechielis tam diligenter quam eleganter exposuit* (*Lib.* I *de Consid., cap.* 9).

II. Sane difficillimam prophetiæ hujus explanandæ provinciam deprecari coactus est olim Hieronymus, ob nuntiatam sibi Romanæ urbis obsidionem. *Postquam, inquit, clarissimum terrarum omnium lumen exstinctum est, imo imperii Romani truncatum caput, et, ut verius dicam, in una urbe totus orbis interiit, obmutui et humiliatus sum, et silui de bonis* (*Epist. ad Eustoch., quæ commentar. in Ezech. præmittitur*). Aliam laboris hujus declinandi causam affert Hieronymus, nimirum intelligendi et explanandi difficultatem, *quam*, inquit, *Hebræorum probat traditio; nam nisi quis apud eos ætatem sacerdotalis ministerii, id est tricesimum annum impleverit, nec principia Geneseos, nec Canticum canticorum, nec hujus voluminis exordium et finem legere permittitur, ut ad perfectam scientiam et mysticos intellectus plenum humanæ naturæ tempus accedat.*

III. Verum ut tam arduum opus feliciter exsequeretur noster Gregorius, præsentissimum numen expertus est. Cum enim ultimam Ezechielis prophetæ visionem interpretaretur, Petrus diaconus, quo exceptore ac notario utebatur, vidit Spiritum sanctum, sub columbæ candidæ specie, ipsius capiti insidentem, et rostrum ori immittentem, ex quo altissima mysteria edisceret, ac veluti ebiberet, ut refert Paulus Diaconus in ipsius Vita prope finem, confirmatque Joannes Diac., l. IV, cap. 69 et 70.

Neque vero mirum videri debet Gregorio tam singulariter adfuisse Spiritum sanctum, eo potissimum tempore quo majora edidit humilitatis argumenta, quando, Isaia teste (*Isai.* LXVI, 2), didicimus Dei Spiritum humilium esse consolatorem et inhabitatorem. Sanctissimum Doctorem audiamus homil. undecima, num. 5, amarissimis lacrymis vel leviora piacula deflentem: *O quam dura sunt ista quæ loquor, quia memetipsum loquendo ferio. Cujus neque lingua, ut dignum est, prædicationem tenet, neque in quantum tenere sufficit vita sequitur linguam. Qui otiosis verbis sæpe implicor, et ab exhortatione atque ædificatione proximorum torpens et negligens cesso. Qui in conspectu Dei factus sum mutus et verbosus. Mutus in necessariis, verbosus in otiosis.* Reliqua missa facimus, quæ stupendam in tanto viro animi demissionem præ se ferunt. Et quasi humili huic confessioni nonnihil deesset, inferius adhuc ita se reum pronuntiat (*Num.* 26): *sed interim dum loquor, avertere a memetipso oculos volo; et ecce iterum sermo divinus me impingit in memetipsum, ut meam negligentiam videam, et mihi dici hæc quæ audio pertimescam. Sicut enim superius dixi, cujus cor in curis innumeris exsparsum se ad se colligat?* etc.

IV. Ut immensis laudibus digna videtur sanctissimi pastoris, tot curis, tot incommodis obsistentibus, assiduitas in concionando, ita non mediocres meretur populi Romani ad Gregorium audiendum flagrans studium, et divini verbi fames inexplebilis. Romanis enim postulantibus 1170 Gregorius Ezechielis expositionem suscepit, quod ipse in præfatione ad librum secundum docet, confirmatque Joannes Diac., l. IV, c. 76.

V. Cum imminente Urbis obsidione incœptæ legantur illæ de quibus præfamur homiliæ, et Agilulpho Langobardorum rege jam muros cingente absolutæ, vel potius interruptæ, quærendum nobis est quo tempore Roma obsessionem hanc passa sit. Referri quidem solet ad an. 595. At ad annum 592 potius pertinere in Vita sancti Gregorii, l. II, cap. 4, pene certis et indubitatis argumentis ostendimus.

VI. De homiliarum istarum numero nulla est controversia; duæ etenim supra viginti reperiuntur in libris tam manu exaratis quam editis; at modus eas numerandi non est idem. Nimirum in Excusis eodem modo computantur, ac si ad unum eumdemque librum pertinerent omnes, ita ut quæ prior est secundi libri dicatur in Vulgatis decima tertia. Secus autem in manuscriptis Codicibus, qui post duodecimam prioris libri, eam quæ præfationem libri posterioris proxime sequitur, primam appellant, et sic deinceps usque ad decimam. Quibus morem gerendum duximus. Alteram tamen numerandi rationem init Joannes Diac., qui lib. IV, cap. 66, homiliam octavam decimam vocat, quam nos cum Mss. libris sextam secundi libri dicimus. Verum de his quæ levioris et prope nullius momenti videntur monuisse tantum sufficiat.

VII. Quod spectat ad dicendi ac scribendi rationem, quam observavit hic sanctus Doctor, ut eam accuratiorem ac venustiorem esse non contendimus, ita velut humiliorem et depressiorem ipsam contemni non sinimus. In his sane concionibus constat Gregorium rerum magis sensusque curam, quam verborum defectum habuisse. Quamvis vero litteralem sensum tanquam cæterorum fundamentum prius statuere conetur, mysticis tamen rimandis et moralibus explicandis in primis incumbit. Prima homilia cæteris præmittitur ut prologus, in quo Gregorius multa de prophetis prophetiæque Spiritu docet scitu digna et necessaria.

Qui plura circa hoc argumentum requirit, adeat alios ex sanctis Patribus qui prophetas explicandos susceperunt, maxime vero legat Epiphanium, qui initio libri de Ponderibus et Mensuris fuse prosequitur quot sint in prophetis orationum genera, et hæc assignat : doctrinam, contemplationem, cohortationem, minas, commiserationem, lamentationem, preces, historicam narrationem, prædictionem.

VIII. Cæterum in toto hoc opere Gregorius prudenter quidem Hieronymum consuluit Ezechielis prophetiam interpretantem, sed non serviliter secutus est. Imo vero eumdem (dissimulato tamen honoris causa ejus nomine) aliquando refellit; cujus modestiam et in Hieronymum reverentiam utinam imitarentur ex recentioribus scriptoribus nonnulli, qui tam libere eruditissimi Scripturarum sacrarum interpretis doctrinæ obloquuntur! Quorum audaciori calamo liceat hoc opponere doctissimi Sulpicii Severi ejus coævi testimonium dialogi 1, cap. 4. *Hieronymus*, inquit, *vir erat præter fidei meritum dotemque virtutum, non solum Latinis atque Græcis, sed et Hebræis etiam ita litteris institutus, ut se illi in omni scientia nemo audeat comparare.*

IX. Quid autem nobis hæc novissima Editio debeat jam commemorandum. 1. Prolixiores Ezechielis textus, qui singulis homiliis, si priorem excipias, præmittuntur in Excusis, non autem in manu exaratis, resecuimus; at singulos versus ut successive proponuntur a sancto Doctore explicandi, lineis distinctis excudi curavimus, ad mss. Codicum similitudinem propius accedentes, in quibus aut majoribus characteribus, aut etiam minio vel alio exquisito colore depictis describuntur. 2. Prædictas homilias quæ prius veluti uno ac continuato spiritu legebantur, nullis ad pausandum assignatis clausulis, in varias sectiones, additis totidem numeris, partiti sumus. Notis infra et ad calcem rejectis, si quid obscurius occurrerit quod explicatione indiguerit, exponere curavimus; ubi etiam variantes lectiones exhibuimus, et si qua in textu nonnullius momenti mutatio facta fuerit (contigit autem id sæpissime) Codices mss. quibus ad emendationem faciendam usi sumus indicavimus. Locos omnes a nobis sanatos aut restitutos enumerare longius foret; paucos tamen ex prioribus homiliis designabimus, ut ex iis intelligatur novæ Editionis non modo utilitas sed necessitas. Lib. I, hom. 2, n. 17, *de quo mox*, etc.; hom. 3, n. 5, *non tenuiter amatur*. Et n. 18, *cum pes mentis*, etc.; hom. 4, n. 3, *et si simul*, etc.; hom. 5, n. 2, *vitæ mortalis*, etc. Et n. 7, *Verbum itinerantibus*, etc.; hom. 6, n. 8, *quid ergo mentes auditorum*, etc. Et n. 13, *ligno autem*, etc. Item n. 18, *et humus ejus*, etc., ubi Editi habent *et fumus ejus*. Ibid., Gussanv., *in pice ardentem*, pro *in picem ardentem*. Denique, n. 19, *terribilis quædam*. Quem locum Editores omnes corruperant legendo *terribilis quidem*. Multas similes Editorum corruptelas dissimulamus, ut ad insignem veniamus, quæ exstat hom. 8, n. 21, in qua sane fides de Christi divinitate periclitatur, ut ex nota ad hunc locum palam fiet. Ex reliquis **1171**
prioris libri homiliis nihil amplius carpemus. Imo ex altero libro unicum locum notabimus, nimirum ex hom. 1, olim 13, n. 3, *et lunam sanctam Ecclesiam;* ubi apud Gussanv., *et unam sanctam Ecclesiam*. Ex his paucis quantum cætera medela indigerent facile intelligitur; eam autem attulerunt mss. Codices quos hic enumerabimus.

X. Et primum quidem commemorandus est vetustissimus Codex Corbeiensis nunc bibliothecæ sancti Germani a Pratis, notatus 161, litteris Merovingiis descriptus, qui Caroli Magni, imo etiam Pipini regis ætatem superare creditur, quod eorum temporibus hi veteres characteres Romanis cessissent. Continet hic Codex priorem homiliarum librum. *C. Germanensis* nomine designabitur, ad discrimen alterius Corbeiensis Cod. antiquissimi, et duorum aliorum Germanensium, quibus Codicibus 2, 3, et 4, locum cum Mss. assignamus.

Quintus est insignis Ecclesiæ Laudunensis, antiquitate præstantissimus, continens librum secundum tantum.

Sextus locus debetur Gemeticensi septingentorum annorum, qui duos libros ex integro complectitur.

Circa undecimum sæculum, aut ineunte saltem duodecimo exarati creduntur liber Ebroicensis Ecclesiæ, Uticensis, seu monasterii sancti Ebrulphi; Sagiensis, scilicet monasterii sancti Martini, Beccensis, Lyranus, et Rothomagensis monasterii beatæ Mariæ de bono nuntio; quibus in membranis exstant homiliæ omnes laudatæ, si pauca folia excipias aut abrasa aut avulsa ab exemplari Rothom. Hi omnes Codices parum ab invicem discrepant. Uticensis plurimas non raro lectiones suppeditat, aut eadem manu, aut diversa sed antiqua descriptas.

Ex bibliotheca celebris monasterii sancti Joannis apud Augustam Suessionum utendum accepimus optimæ notæ Codicem, ad quem etiam omnes homilias illas recognovimus, necnon ad duos alios, alterum Longipontis, ord. Cisterc., alterum Vallis Claræ ejusdem ordinis.

Anglicanorum denique Codicum discrepantes lectiones mutuo accepimus a Thoma Jamesio, qui eas publici juris fecit cum cæteris ad Gregoriana opera spectantibus, ut jam admonuimus. *In conferendo Ezechiele*, inquit Jamesius, *quatuor mss. Codices mihi adjumento fuerunt*, quos postea enumerat, scilicet duos ex bibliotheca collegii Mertonensis, unum ex bibliotheca Boldeiana, et alterum ex bibliotheca collegii Balliolensis.

Præter tot Codicum collationes, adhibuimus etiam veterum Editionum Parisiensis 1502 et alterius 1518, Gilotianæ, Vaticanæ, denique novissimæ Gussanvillæanæ subsidium.

XI. In Codicibus Suessionensi, Laudunensi et Longipontano, occurrerunt plurima ad homiliam 9 secundi libri, olim 21, pertinentia; quæ cum nec in Editis ullis, nec in aliis Mss. saltem nobis notis legantur, inserere textui religio fuit. Quia tamen a phrasi Gregoriana non abhorrent, ea hic consignanda duximus; neque enim in brevissimis notis ad columnarum calcem attextis contineri facile potuissent.

Num. 1 laudatæ hom., ad hæc verba : *Nunc ergo cum duæ mensæ describuntur*, additus in memoratis Codicibus : *Et rursus in exteriore vestibulo quatuor mensæ esse perhibentur, aperte jam circa interiorem portam duo vestibula esse memorantur; inter quæ, ut diximus, porta Aquilonis interior staret. Porta itaque interior in interiori vestibulo binas per latera mensas habere descripta est, atque in exteriori similiter binas. Quatuor autem hinc et quatuor inde mensæ octo pariter fiunt, dum per latera singula binæ in vestibulo interiori et binæ hinc et inde in exteriori esse describuntur. His itaque*, etc., usque ad *ignorantia non angustat*, ubi desinit num. 1, sicut in Editis, quibus hæc adduntur in Mss. : *Dum enim una porta, id est interior, inter duo vestibula esse describitur, tacite etiam porta exterior ad mentem reducitur, intra quam vestibulum ante portam interiorem esse perhibetur. Non jam ergo nobis de una, sed de utraque tractandum est. Possunt*, etc. Ab his verbis num. 4, *quæ pergit ad Aquilonem*, hæc habent Codd. mss. : *Dum enim ascensum nominat, portam Aquilonis interiorem designat, per quam sanctam Ecclesiam ac testamentum novum prædiximus figurari; quæ habuit latus exterius Synagogam, ex qua in Deo et Domino nostro Jesu Christo fides inchoavit. Et vere intelligentiæ ostium in sancta Ecclesia fidelis populus invenit, quæ ad Aquilonem pergere dicitur, quia multitudinem credentium de torpore frigoris et iniquitatis ex gentilitate colligit. Habet ergo porta interior latus exterius, id est sancta Eccle-*

sia Synagogam; habet ostium, id est cœlestis regni intelligentiam; et pergit ad Aquilonem, quia peccatores quosque non despicit, sed eos recipiendo ad pœnitentiam misericorditer attendit. Dicatur autem quatuor mensæ hinc, et quatuor mensæ inde per latera portæ; dum enim fides et vita, **1172** *patientia atque benignitas in interiori intellectu custoditur, porta nostra quatuor in interiori vestibulo mensas habet, in qua dum ex priori parte prioris temporis doctrinam legis et prophetias aspicimus, atque in carnali populo circumcisionis et sacrificii, quæ fuerint ligamenta pensamus, mensæ quoque quatuor, quasi ex alio latere forinsecus in vestibulo monstrantur. Quæ*, etc., ut in Editis.

In Cod. Longipont. post hæc verba, *misericorditer attendit*, sequitur : *Dicatur recte*, quæ pergit ad Aquilonem. *In exteriori enim custodia litteræ lex data tenebatur. Ostium vero portæ est ipse historicus intellectus legis, qui ad Domini timorem ducit. Quæ porta ad Aquilonem pergere dicitur, quia lex eadem sub timore minarum frigida Judaici populi corda constrinxit, quasi enim per calorem ille populus curreret, si præcepta dominica ex amore servasset; sed quia sub timore mortis propositæ litteram custodivit, quasi in torpore frigoris remansit; inde novis populis æterna præmia amantibus, non autem temporalia tormenta timentibus, atque jam calentibus dicitur :* Non enim accepistis Spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis Spiritum adoptionis filiorum; in quo clamamus, Abba pater. *Dicatur autem :* Quatuor mensæ hinc, etc.

Hæc sane vel Gregoriana sunt, vel Gregorianis simillima. Prioris contextus, *et rursus*, etc., omittendi aliis in Codicibus manu exaratis occasionem præbuit, ut conjicere licet, verbum *describuntur*, immediate antecedens, et bis paucas intra lineas repetitum. Prætermisso enim primo *describuntur*, cum cæteris quæ sequuntur, amanuensis ad secundum incaute oculos deflexit, et ad inferiora, non ad superiora. Plura præfari veremur, ne tempus evolvendo et assidue consulendo Gregorio utilius impendendum in legendis nostris scriptiunculis frustra teratur.

SANCTI GREGORII MAGNI

ROMANI PONTIFICIS

HOMILIARUM IN EZECHIELEM PROPHETAM

LIBRI DUO [a].

LIBER PRIMUS.

1173 Præfatio.

Dilectissimo fratri, [b] Mariano episcopo, Gregorius episcopus [c] servus servorum Dei.

Homilias [d] quæ in beatum Ezechielem prophetam, ita ut coram populo loquebar, exceptæ sunt, multis curis irruentibus [e] in abolitione reliqueram. Sed post annos octo, petentibus fratribus, notariorum schedas requirere studui, easque, favente Domino transcurrens, inquantum **1174** [f] ab angustiis tribulationum licuit emendavi. Tua itaque dilectio has sibi ad legendum mitti poposcerat, sed valde incongruum credidi ut aquam despicabilem hauriret quem constat de beatorum Patrum Ambrosii atque Augustini torrentibus profunda ac perspicua fluenta assidue bibere. Sed rursum dum cogito quod sæpe inter quotidianas delicias etiam viliores cibi suaviter sapiunt, transmisi minima legenti potiora, ut dum cibus grossior velut pro fastidio sumitur, ad subtiliores epulas avidius redeatur.

A

HOMILIA PRIMA.

Prophetam expositurus sanctus Doctor de prophetiæ temporibus et modis præfatur.

1. Dei omnipotentis aspiratione de Ezechiele propheta locuturus, prius debeo tempora et modos aperire prophetiæ, ut dum accessus ejus ostenditur, virtus melius cognoscatur. Prophetiæ tempora tria sunt, scilicet præteritum, præsens et futurum. Sed sciendum est quod in duobus temporibus prophetia [g] etymologiam perdit. Quia cum ideo prophetia dicta sit quod futura prædicat, quando de præterito vel præsenti loquitur, rationem sui nominis amittit, [h] quoniam non prodit **1175** quod venturum est, sed vel ea memorat quæ transacta sunt, vel ea quæ sunt. Quæ tamen tria prophetiæ tempora verius loquimur,

B [i] si ex sacræ Scripturæ testimoniis ostendamus. Prophetia de futuro est : *Ecce Virgo concipiet et pariet filium* (*Isai.* VII, 14). Prophetia de præterito : *In principio creavit Deus cœlum et terram* (*Genes.* I, 1). De illo enim tempore dixit homo quo non erat homo.

[a] Mss. C. Germ. antiquissimus : *Incipit liber homiliarum beati Gregorii papæ urbis Romæ. Explanatio in sanctum Hiezechihel prophetam.* Corb. antiquissimus, *in beato Hiezechiel.* Beccensis et Lyranus habent, *Zezechiel.* Rothomag., Utic., Gemet., *Ezechiel.*

[b] In Edit. Gussanv., consentiente Ms. Longipontano, *Mariniano.* Sequimur Corbeiensem, C. Germanensem et cæteros antiquiores.

[c] In plur. siletur, *servus*, etc. Exstat in Germ. et aliis melioris notæ.

[d] C. Germ., *Homelias quæ in beatum Hiezechiel prophetam, coram*, omisso *ita ut*, quod habent Mss. pene omnes, habereque debent.

[e] Val. Cl., *in oblivione.*

[f] Longip., *in angustiis.*

[g] Ebroic. et alii Norm., *etymologiam suam non habet.*

[h] Ebroic., Utic., Becc., Rothomag., *quoniam non profatur quod futurum est.* Sagiensis et Germ., *non proditur.* Suessionensis, Longip., Val. Cl., *non prophetat.* Gemet. ac Lyran., *non prophetntur.*

[i] Plur., *si hæc sacræ.*

Prophetia de præsenti est, [a] quando Paulus apostolus dicit : *Si autem omnes prophetent*, [b] *intret autem quis infidelis vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus; occulta* [c] *enim cordis ejus manifesta fiunt, et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis sit* (*I Cor.* XIV, 24). Cum igitur dicitur : *Occulta cordis ejus manifesta fiunt*, profecto monstratur quia per hunc modum prophetiæ spiritus non prædicit quod futurum est, sed ostendit quod est. Quo autem pacto prophetia dicatur spiritus, qui nihil futurum indicat, sed præsens narrat? Qua in re animadvertendum est quod recte prophetia dicitur, non quia prædicit ventura, sed quia prodit occulta. Rem quippe quamlibet, sicut ab oculis nostris in futuro subtrahunt tempora, ita ab oculis nostris in præsenti subtrahit causa. Ventura etenim res occultatur in futuro tempore, præsens autem cogitatio absconditur in latenti corde. Est etiam prophetia præsens cum res quælibet non per animum, sed per absentem locum tegitur, quæ tamen per spiritum denudatur. Et ibi fit præsens prophetantis animus, ubi per præsentiam non est corpus. Nam Giezi longe a propheta recesserat cum Naaman Syri munera percipiebat, cui tamen idem Propheta dicit : *Nonne cor meum in præsenti erat quando reversus est homo* [d] *de curru suo in occursum tibi* (*IV Reg.* V, 26)?

2. Sciendum quoque est quia prophetiæ tempora invicem sibi concinunt ad probationem, ut aliquando ex futuris præterita, aliquando vero ex præteritis probentur futura. Dixerat enim Moyses : *In principio creavit Deus cœlum et terram* (*Genes.* I, 1). Sed quis crederet quia verum de præterito diceret, si de futuro etiam aliquid non dixisset? In ipsius etenim libri fine, in cujus exordio illa de præterito dixerat, aliquid prophetiæ per Jacob vocem de venturis permiscuit, dicens : *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux* [e] *de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit exspectatio gentium* (*Genes.* XLIX, 10). Qui etiam per semetipsum eumdem qui mittendus erat ei [f] quem ducebat populo prophetavit, dicens : *Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris, tanquam me ipsum audietis. Erit autem, quicunque non audierit prophetam illum, exterminabitur de populo suo* (*Deut.* XVIII, 15). Cur ergo præteritis ventura permiscuit, nisi ut, dum implerentur ea quæ de futuro prædiceret, ostenderet etiam quia de præterito vera dixisset?

3. Quia itaque docuimus qualiter ex futurorum prophetia probentur præterita, restat nunc ut adhuc de sacris eloquiis ostendamus quomodo in ipso prophetiæ spiritu ex præteritis probentur futura. Certe rex Babylonicus, cum somnium vidisset (*Dan.* II, 2), misit ad magos et ariolos, omnesque sapientes Babyloniæ convocavit, nec ab eis solummodo interpretationem somnii, sed etiam somnium **1176** quæsivit, ut nimirum ex præterito colligeret si quid in eorum responsionibus de venturo certum teneret. Qui cum dicere [g] nullatenus potuissent, Daniel deductus ad medium est, qui de interpretatione somnii, et de narratione requisitus, non solum hoc respondit quod interrogatus est, sed ipsam somnii originem replicavit, dicens : *Tu, rex, cœpisti cogitare in stratu tuo quid esset futurum post hæc* (*Ibid.*, 29). Et paulo post : *Tu, rex, videbas, et ecce* [h] *quasi statua una grandis* (*Ibid.*, 31), et cætera. Cujus videlicet somnii mox ut ordinem dixit, quidquid ex eodem venturum sequebatur aperuit. Pensemus ergo ordinem prophetiæ. A cogitationibus venit ad somnium, a somnio pervenit ad futura. Qui ergo ipsam, ut ita dicam, radicem somnii protulit, profecto ex præteritis probavit quam vera essent quæ de futuris diceret. Prophetia autem præsentis temporis nec præteriti attestatione indiget, nec futuri, quia cum res occulta per prophetiæ verba detegitur, veritati illius res ipsa quæ ostenditur attestatur.

4. Igitur quia de temporibus prophetiæ tractavimus, restat ut de modis ejus ac qualitatibus aliqua disseramus. Spiritus quippe prophetiæ nec semper, nec eodem modo prophetæ animum tangit. Aliquando enim spiritus prophetiæ ex præsenti tangit animum prophetantis, et ex futuro nequaquam tangit; aliquando ex futuro tangit, et ex præsenti non tangit. Aliquando vero ex præsenti et ex futuro tangit; aliquando autem ex præterito, et ex præsenti, atque ex futuro pariter tangitur animus prophetantis. Aliquando tangit ex præterito prophetiæ spiritus, nec tangit ex futuro; aliquando autem tangit ex futuro, nec tangit ex præterito. Aliquando vero in præsenti ex parte tangit, et ex parte non tangit; aliquando in futuro ex parte tangit, et ex parte non tangit. Sed hæc ipsa, si possumus, eo ordine quo præmissa sunt sacræ Scripturæ testimoniis ostendamus.

5. Ex præsenti enim prophetiæ spiritus prophetantis animum tangit, atque ex futuro non tangit, sicut Joannes Baptista venientem Dominum videns, ait : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi* (*Joan.* I, 29). Sed cum jam moriturus esset, missis discipulis, requirebat, dicens : *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus* (*Matth.* XI, 3)? In quibus verbis ostenditur quia in terris quidem venisse Redemptorem noverat, sed an per semetipsum ad aperienda inferni claustra descenderet dubitabat. Ex præsenti enim per prophetiæ spiritum tactus fuerat, qui humanitatem Mediatoris videns, et divinitatem ejus intelligens, confitebatur Agnum [i] qui peccata mundi tolleret;

[a] Suess., *quam Paulus.*
[b] Ebroic. et pler. Norm., *intret in Ecclesiam infidelis.*
[c] Omittitur *enim* in C. Germ. et Suess. Juxta fontem Græcum, *et sic occulta.*
[d] Vitiose in Gussanv., *de curru.*
[e] Suess. et Longip., *de femore.*
[f] Val. Cl., *quem docebat.*
[g] Ita antiquiss. C. Germ. et Corb. In Ed., *nullo potuissent.*
[h] Abest *quasi* a Gemet.
[i] Longip., *qui peccatum.*

sed tactus ex futuro non fuerat, quia adventum illius in infernum nesciebat.

6. Aliquando vero prophetiæ spiritus animum prophetantis ex futuro tangit, atque ex præsenti non tangit, sicut aperte libri Geneseos historia testatur, cum Isaac Esau filium suum ad venandum misit (*Genes.* XXVII, 3, *seq.*), cui minorem filium Rebecca ad benedicendum supposuit, qui hœdinis pellibus indutus paterno palpatui corpus fraternum finxit. Cui ille minori filio tanquam majori benedictionem dedit, quæque ei essent longe futura nuntiavit; sed quis esset qui coram se assisteret, scire non potuit. **1177** Prophetiæ ergo spiritus ex futuro animum prophetantis tetigit, atque ex præsenti non tetigit, quando caligantibus oculis [a] pater et ventura prædicebat, et præsentem filium nesciebat.

7. Aliquando prophetantis animum ex præsenti pariter et ex futuro tangit, quod ex eodem libro Geneseos liquido docemur (*Genes.* XLVIII). In illo quippe scriptum est quia cum vitæ jam termino propinquaret Jacob, et duos filios suos Joseph fecit assistere, ut ex benedictione illius possent longe post futura promereri, [b] cui majorem ad dexteram, minorem vero posuit ad sinistram (*Ibid.*, 10). Cumque ille, oculis senectute caligantibus, nepotes suos quis prior, quisve esset minor, humano visu discernere nequaquam posset, ductis in obliquum brachiis, dexteram manum minori, sinistram majori imposuit. Quod dum corrigere filius vellet, dicens : *Non ita convenit, pater, quia hic est primogenitus*, audivit : *Scio, fili mi, scio : et iste quidem erit in populos, et multiplicabitur, sed frater ejus junior major illo erit* (*Ibid.*, 18, 19). Prophetiæ ergo spiritus ex præsenti pariter et ex futuro prophetantis animum tetigit, dum Jacob et ventura nuntiabat, et eos quos corporeis oculis videre non poterat, ante se positos per spiritum discernebat. Sic Ahiæ prophetæ animum prophetiæ spiritus ex præsenti atque ex futuro tetigerat, cum, caligantibus oculis, eam quæ se esse aliam simulabat, et uxorem Jeroboam esse cognovit, et quidquid ei futurum esset aperuit, dicens : *Ingredere, uxor Jeroboam, quare aliam te esse simulas? Ego autem missus sum ad te durus nuntius. Vade et dic Jeroboam : Hæc dicit Dominus Deus Israel : Quia operatus es mala super omnes qui fuerunt ante te, et fecisti tibi deos alienos et conflatiles, ut me ad iracundiam provocares, me autem projecisti* [c] *post corpus tuum, idcirco ego inducam mala super domum Jeroboam* (*III Reg.* XIV, 6). [d] Ex præsenti enim atque ex futuro pariter prophetantis animus tactus fuerat, qui et ingredientem deprehendere potuit, et ei ventura nuntiare.

8. Aliquando autem ex præterito et ex præsenti, atque ex futuro pariter animus tangitur prophetantis, sicut Elisabeth venire ad se Mariam conspiciens

A quia incarnatum Verbum gestaret in utero agnovit, eamque jam Domini sui matrem vocavit, dicens : *Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me* (*Luc.* I, 43)? De cujus conceptione per angelum quoque ad Joseph dicitur : *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est* (*Matth.* I, 20). Quæ videlicet Elisabeth dixit : *Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi a Domino* (*Luc.* I, 45). Dicens enim : *Beata quæ credidisti*, aperte indicat quia verba angeli quæ dicta ad Mariam fuerant per spiritum agnovit; atque subjungens : *Perficientur ea quæ dicta sunt tibi a Domino*, quæ eam etiam in futuro sequerentur prævidit. Simul ergo de præterito et præsenti atque ex futuro per prophetiæ spiritum tacta est, quæ et eam promissionibus angeli credidisse cognovit, et matrem nominans, quia B Redemptorem humani generis in utero portaret intellexit; et cum omnia perficienda prædiceret, quid etiam de futuro sequeretur aspexit.

1178 9. Aliquando vero prophetiæ spiritus ex præterito tangit animum, nec tangit ex futuro, sicut in Paulo apostolo aperte ostenditur, qui discipulis dicit : *Notum vobis facio, fratres, Evangelium, quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem; neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi* (*Gal.* I, 11). Unde aliis quoque discipulis dicit : *Secundum revelationem notum factum est mihi sacramentum* (*Ephes.* III, 3). Qui tamen hoc ipsum Evangelium quod per revelationem cognoverat, cum Jerosolymam prædicaturus C ascenderet, ait : *Ecce ego alligatus spiritu vado in Jerusalem, quæ in ea ventura sunt mihi ignorans* (*Act.* XX, 22). Hoc quippe Evangelii sacramentum est, quia Unigenitus Patris incarnatus atque perfectus homo factus est, qui crucifixus, mortuus, et sepultus, die tertia surrexit; die quoque quadragesima ascendit in cœlum, atque in dextera Patris sedet. Qui ergo per revelationem Evangelium agnovit, prophetiæ spiritu de præterito tactus est; sed quia quid pro eodem Evangelio passurus esset ignoravit, de futuro procul dubio tactus non est. Nam sic dicit : *Nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates protestatur mihi, dicens : Quoniam vincula et tribulationes* [e] *Jerosolymis me manent* (*Ibid.*, 23), aperte ostendens quia ea quæ ipsi futura essent aliis de ipso reD velata erant, non autem ipsi de se, sicut de illo per Agabum dicitur : *Virum, cujus hæc zona est ita alligari oportet in Jerusalem* (*Act.* XXI, 11).

10. Aliquando autem prophetiæ spiritus tangit ex futuro, nec tangit ex præterito; sicut de Elisæi facto scriptum est, quia cum unus ex filiis prophetarum materiam succideret, huic ferrum securis in aquam cecidit, qui exclamavit : *Heu! heu! Domine mi, et hoc ipsum* [f] *mutuum acceperam. Dixit autem homo*

[a] Suess., *pater et ventura*.
[b] C. Germ., *cui minorem ad dexteram, majorem vero ..... ad sinistram*, contra historiæ sacræ veritatem.
[c] Val. Cl., *post tergum*.
[d] Plurimi quos Editi sequuntur, *ex præsenti ergo*. Adhæremus antiquioribus, C. Germ., Corb. et aliis.
[e] Abest *Jerosolymis* a C. Germ., Corb., Suess., Val. Cl. et Norm. pler.
[f] Ita C. Germ., Corb., Suess., Val. Cl. In Edit., *mutuo*.

Dei : Ubi cecidit? At ille monstravit ei locum. Præcidit ergo lignum, et misit illuc, natavitque ferrum (*IV Reg.* VI, 5). In quo videlicet prophetæ facto cognoscitur quia qui requirit ubi ceciderat quid esset facturus noverat; sed tamen cum requirit, constat quia ubi ferrum cecidisset ignorabat. Prophetiæ ergo spiritus Elisæi mentem ex futuro tetigerat, sed ex præterito non tangebat, qui et ferrum in profundis demersum, quia revocaturus esset ad superficiem, scire potuit; sed ubi ceciderat omnino nescivit.

11. Aliquando vero prophetiæ spiritus in præsenti ex parte tangit, et ex parte non tangit. Quod Petri apostoli historia testatur, cum missi ad eum a Cornelio milites ei sunt per spiritum nuntiati; scriptum quippe est : *Et dixit spiritus ei : Ecce viri tres quærunt te.* [a] *Ad quos ille descendit, et requirens dixit : Quæ causa est propter quam venistis* (*Act.* X, 20)? In cujus verbis ostenditur quia eamdem causam per spiritum non audierat quam a militibus requirebat. In præsenti ergo mentem Petri spiritus ex parte tetigerat, et ex parte non tetigerat, qui et adesse milites dixit, et pro qua causa venerant tacuit.

12. Aliquando spiritus prophetiæ in futuro ex parte tangit, et ex parte non tangit; sicut prophetarum filii de auferendo Elia ad Elisæum dicunt : *Nunquid nosti quia hodie Dominus tollat dominum tuum a te* (*IV Reg.* II, 3, 5)? Quo tamen ablato, sese per diversa **1179** dispergunt, eumque in rupibus et vallibus quærunt. In futuro ergo eorum mentem prophetiæ spiritus ex parte tetigerat, et ex parte non tangebat, quando eum quem tollendum noverant non inveniendum quærebant. Ex parte itaque tacti sunt, atque ex parte non tacti, quia et sciebant quod tolli posset, et nesciebant quod inveniri non posset. Idem quoque Elisæus per prophetiæ spiritum de futuro ex parte tactus est, et ex parte non tactus, cum regi Israel diceret : *Percute jaculo terram. Et cum percussisset tribus vicibus, et stetisset, iratus est contra eum vir Dei, et ait : Si percussisses quinquies, aut sexies, sive septies, percussisses Syriam* [b] *usque ad consumptionem : nunc autem tribus vicibus percuties eam* (*IV Reg.* XIII, 18, 19). [c] Qui itaque noverat quia toties percuteret Syriam, quoties percussisset terram; sed cum ei diceret, *Percute terram*, quoties eam percussurus esset ignorabat (quippe quia et indignatus est terram tertio fuisse percussam), profecto constat quia de futuro ex parte tactus fuerat, et ex parte non tactus, qui Syriam percuti prædixit, sed terram amplius percuti voluit. Sic Samuel cum [d] ad unguendum David a Domino mitteretur, respondit : *Quomodo vadam? Audiet enim Saul, et interficiet me* (*I Reg.* XVI, 2). Qui et David unxit, nec tamen a Saule occisus est. Ex parte ergo de futuro tactus prophetæ animus fuerat, et ex parte non tactus, qui et unguendum David in regno noverat, et quia a Saule non esset occidendus ignorabat.

13. Sciendum quoque est quod prophetæ quidem e proximo tanguntur, atque e longinquo minime tanguntur; alii vero e longinquo, et non tanguntur e proximo; alii autem et e longinquo, et e proximo, prophetiæ spiritu tanguntur. Nam quidam tanguntur e proximo, et non e longinquo, sicut Samuel perisse asinas noverat, easque inventas esse nuntiavit, et Saul regem futurum prædicit (*I Reg.* IX, 15, 20); David quoque quia in ejus regno succederet nuntiat, sed quia pater Regis æterni futurus sit non prædicit (*I Reg.* XVI, 12). Quidam vero tanguntur e longinquo, et non tanguntur e proximo, sicut idem David incarnandum Dei Unigenitum noverat, de Judæa dicens : *Homo* [e] *factus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus* (*Psal.* LXXXVI, 5). Atque hunc ad cœlos ascensurum, et ad Patris dexteram sessurum intelligit, dicens : *Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis* (*Psal.* CIX, 1). Et tamen multa quæ e vicino acta sunt minime prævidit. Ut enim pauca de multis loquar, servum Miphiboseth [f] sibi contra suum dominum mentientem non intellexit (*II Reg.* XVI, 3, 4); et Amasæ promittens, dicit : *Hæc faciat mihi Deus, et hæc addat, si non magister militiæ fueris coram me omni tempore pro Joab* (*Ibid.* XIX, 13), videlicet quid sequeretur ignorans, quia Amasa idem non solum principatum militiæ pro Joab non susciperet, sed etiam per Joab post paululum vitam finiret (*Ibid.*, XX, 10). Et cum templum Deo construere voluit, quid e vicino sequeretur nesciens, prophetam alterum requisivit (*Ibid.* VII, 3).

14. Quidam vero et e longinquo tanguntur et **1180** e proximo, sicut Isaias longe post futura prænuntiat, dicens : *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* (*Isai.* VII, 14). De quo rursus ait : *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis; et factus est principatus super humerum ejus, et vocabitur nomen ejus admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis. Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis* (*Ibid.* IX, 6). [g] Qui etiam de Ezechia rege prophetiæ spiritu tactus e vicino, quia eum de infirmitate sua surgeret prædixit, et quot annis post infirmitatem viveret nuntiavit (*Ibid.* XXXVIII, 5).

15. Aliquando vero prophetiæ spiritus prophetis deest, nec semper eorum mentibus præsto est, quatenus cum hunc non habent, se hunc agnoscant ex dono habere cum habent. Unde Elisæus cum flentem Sunamitem mulierem a suis pedibus per Giezi pue-

[a] Additur in Longip. et Suess., *descende et vade cum eis. Ad.*

[b] Sues., Longip., Val. Cl., *usque ad consummationem.*

[c] Suess., *qui utique;* quod magis placeret, nisi *itaque* legeretur in Corb. German. et aliis fere omnibus Codicibus, manu exaratis et editis.

[d] Editi, *ad ungendum.*

[e] Val. Cl., *natus est.*

[f] Ita C. Germ., Norm., etc., ubi in Editis legitur *Sibam contra*, quod nomen est servi Miphiboseth.

[g] Suess. et Longip. : *Qui etiam Ezechiæ regi prophetiæ spiritu tactu e vicino.* Gussanv., mutata lect tum Mss. tum Editorum, *tactus est quia . . . . . surgeret prædixit.*

rum avelli prohiberet, dixit : *Dimitte illam, anima* A *enim ejus in amaritudine est, et Dominus celavit a me, et non indicavit mihi* (*IV Reg.* IV, 27). Sic quoque cum eum Josaphat de futuris requireret, et prophetiæ ei spiritus deesset, psaltem fecit applicari, ut prophetiæ ad hunc spiritus per laudem psalmodiæ descenderet, atque ejus animum de venturis repleret (*Ibid.*, III, 11, 15). Vox enim psalmodiæ cum per intentionem cordis agitur, per hanc omnipotenti Domino ad cor iter paratur, ut intentæ menti vel prophetiæ mysteria, vel compunctionis gratiam infundat. Unde scriptum est : *Sacrificium laudis honorificabit me, et illic iter est quo ostendam illi salutare Dei* (*Psal.* XLIX, 23). Quod enim Latine *salutare*, hoc Hebraice *Jesus* dicitur. In sacrificio igitur laudis [a] fit Jesu iter ostensionis, quia dum per psalmo- B diam compunctio [b] effunditur, via nobis in corde fit, per quam ad Jesum in fine pervenitur, sicut ipse de sua ostensione loquitur, dicens : *Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum* (*Joan.* XIV, 21). Hinc quoque scriptum est : *Cantate Domino, psalmum dicite nomini ejus, iter facite ei qui ascendit super occasum, Dominus nomen est ei* (*Psal.* LXVII, 5). Ipse etenim super occasum ascendit, qui mortem resurgendo calcavit. Cui dum cantamus, iter facimus, ut ad nostrum cor veniat, et sui nos amoris gratia accendat. Quia autem prophetis prophetiæ spiritus non semper adest, etiam vir Dei indicat, qui, contra Samariam missus, mala quæ ei ventura erant nuntiavit (*III Reg.* XIII); qui, tamen, prohibitus a Domino in via comedere, [c] pro- C phetæ falsi persuasione deceptus est (*Ibid.*, XVIII, 19); quem fallax sermo non deciperet, si prophetiæ spiritum præsentem habuisset.

16. Sciendum quoque est quod aliquando prophetæ sancti dum consuluntur, ex magno usu prophetandi quædam ex suo spiritu proferunt, et se hæc ex prophetiæ spiritu dicere suspicantur; sed quia sancti sunt, per sanctum Spiritum citius correcti, ab eo quæ vera sunt audiunt, et semetipsos quia falsa dixerint reprehendunt. Nathan etenim prophetam sanctum virum fuisse quis nesciat? Qui David regem et de culpa aperte reprehendit, et quæ ei pro culpa eadem essent ventura nuntiavit; **1181** quem tamen dum idem David, quia templum Deo vellet construere, requisisset, illico respondit : *Omne quod est* D *in corde tuo, vade et fac, quia Dominus tecum est* (*II Reg.* VII, 3). De quo illic statim subditur : *Factum est autem in nocte illa, et ecce sermo Domini ad Nathan, dicens : Vade et loquere ad servum meum David. Hæc dicit Dominus Deus : Nunquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum? Neque enim habitavi in domo ex die qua eduxi filios Israel de terra Ægypti usque in diem hanc* (*Ibid.* 4). Et paulo post : *Cum completi fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egreaietur de utero tuo, et firmabo regnum ejus; ipse ædificabit domum nomini meo* (*Ibid.* 12, 13). Ecce Nathan propheta qui prius regi dixerat : *Vade et fac*, ipse postmodum per prophetiæ spiritum edoctus, hoc fieri non posse denuntians, et regis consiliis et suis sermonibus contradixit, quia quod ex suo spiritu dixerat, falsum fuisse [d] deprehendit.

17. Qua in re inter prophetas veros ac falsos ista distantia est, quia prophetæ veri si quid aliquando per suum spiritum dicunt, hoc ab auditorum mentibus per Spiritum sanctum eruditi citius corrigunt. Prophetæ autem falsi et falsa denuntiant, et alieni a sancto Spiritu in sua falsitate perdurant.

18. Consideratis igitur prophetiæ temporibus et modis, intueri libet qualiter omnipotens Deus ad provectum hominum suæ iræ moderamina dispensat. Israeliticus quippe populus conditori suo deliquerat, et idcirco regi Babylonio in captivitate serviebat; cum quo tamen Ezechiel propheta in captivitatem mittitur (*Ezech.* III, 11), quem divina gratia ita sibi placabilem fecerat, ut per eum ventura quæque prædiceret, et afflicti populi mentem consolari dignaretur. Consideremus ergo, si possumus, quanta est dispensatio supernæ pietatis, quia sic iratus est populo suo Dominus, ut tamen omnimodo non irasceretur. Nam si iratus non esset, in captivitatem populum minime tradidisset; et si omnimodo iratus esset, electos suos in captivitatem cum illo non mitteret. Sed agit hæc divina misericordia, ut ex una eademque re, ex qua carnalibus dat flagellum, ex ea spiritualibus virtutis præstet incrementum. Cumque illos per tribulationem purgat, istos ex societate tribulantium ad majora promerenda excitat. Et sic injustis irascitur, ut tamen eorum corda per justorum consortium consoletur; ne si omni modo deserat, nullus post culpas ad veniam redeat. Tenendo igitur repellit, **1182** et repellendo tenet, quando cum his quos dijudicat simul in tribulationem mittit quos amat. Quis ista tantæ pietatis viscera pensare sufficiat? Quod et culpas populi Dominus sine vindicta non deserit, et tamen delinquentem populum a se funditus non repellit. Sic cum Moyses ad repromissionis terram exploratores duodecim misisset (*Num.* XIII), ex quibus cum decem postmodum desperationem populo facerent, idem populus in ira murmurationis accensus, seductum se a Domino esse conquestus est, [e] ut ejus cadavera jacerent in deserto (*Ibid.*, XIV); cui omnipotens Deus iratus dixit quod nullus eorum in terram repromissionis intraret (*Ibid.*) : quo terrore compuncti, prave se egisse cognoverunt, sese in lacrymis afflixerunt, et accincti armis, protinus cœperunt contra hostes ascendere, ut repromissionis terram post lacrymas intrare potuissent (*Ibid.* 42). Quibus per Moysen Dominus dicit : *Dic eis, Nolite ascen-*

[a] C. Germ., Suess., Longip., Val. Cl., *fit in Jesu.* Antecedentia, *Domino ad cor iter paratur;* et consequentia, *iter facimus, ut ad cor nostrum veniat*, probant lectionem nostram esse potiorem.

[b] Longip. et Suess., *infunditur*. Legimus *effunditur* in C. Germ. et antiquioribus.

[c] Editi, renitentibus Mss., *prophetæ falsa persuasione*.

[d] Val. Cl., Longip., Lyran., *reprehendit.*

[e] Val. Cl., *ut eorum.*

dere, neque pugnetis; non enim sum vobiscum, ne cadatis coram inimicis vestris (*Deut.* I, 42). Qua in re pensandum est, si cum ipsis non erat, cur eos ne caderent ascendere prohibebat? Si autem cum ipsis erat, quid est quod ait : *Non enim sum vobiscum?* Sed mira dispensatione disciplinæ ac misericordiæ, et cum ipsis erat, et cum ipsis non erat. Cum ipsis non erat ut vincerent, sed tamen cum ipsis erat ne ab hostibus perirent. O ineffabilia pietatis viscera! Culpas insequitur, et tamen peccantes protegit. Iratum se indicat, et tamen ab hostibus defendit. Sic plerumque parvulo filio delinquenti irascitur mater, reprehendit, increpat, verberat; sed si hunc in præceps ire conspexerit, ubi in mortis periculum ruat, manum [a] tendit et retinet, et quæ sic irata verberaverat ac si non diligeret, sic diligendo retinet, ac si irata non verberasset.

19. Hæc in sola præfatione colloquentes, navigii nostri quasi intra portum exercitium fecimus, ut ad indaganda prophetiæ mysteria, velut in immensitatem pelagi, post vela pandamus. Quod tamen non in nostra virtute præsumimus, sed in eo qui linguas infantium facit disertas, quia *spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis* (*Sap.* I, 7). Omnipotens enim Deus, sermo Patris omnipotentis est, et qui de illo loqui concupiscimus, muti in illo nullo modo erimus. Dabit verba utilia omnipotens Verbum, quod pro nobis incarnatum vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA II.

Prophetiæ Ezechielis quinque priores versus, juxta multiplicem sensum, allegoricum præsertim et moralem exponuntur.

1183 1. Usus propheticæ locutionis est ut prius personam, tempus locumque describat, et postmodum dicere mysteria prophetiæ incipiat, quatenus ad veritatem solidius ostendendam, ante historiæ radicem figat, et post fructus spiritus per signa et allegorias proferat. Ezechiel itaque ætatis suæ tempus indicat, dicens :

Ezech. I, 1. — *Et factum est in tricesimo anno, in quarto mense, in quinta mensis.*

Locum quoque denuntians, adjungit :

Ibid. — *Cum essem in medio captivorum juxta fluvium Chobar, aperti sunt cœli, et vidi visiones Dei.*

Tempus etiam [b] insinuat, subdens :

Vers. 2. — *In quinta mensis, ipse est annus quintus transmigrationis regis Joachin.*

Qui ut bene personam indicet, etiam genus narrat, cum subditur :

Vers. 3. — *Et factum est verbum Domini ad Ezechielem filium Buzi, sacerdotem.*

A 2. Sed prima quæstio nobis oritur cur is qui nihil adhuc dixerat ita exorsus est, dicens : *Et factum est in tricesimo anno. Et* namque sermo conjunctionis est, et scimus quia non conjungitur sermo subsequens nisi sermoni præcedenti. Qui igitur nihil dixerat cur dicit : *Et factum est*, cum non sit sermo cui hoc quod incipit subjungat? Qua in re intuendum est quia sicut nos corporalia, sic [c] prophetæ sensus spiritalia aspiciunt, eisque et illa sunt præsentia quæ nostræ ignorantiæ absentia videntur. Unde fit ut in mente prophetarum ita conjuncta sint exterioribus interiora, quatenus simul utraque videant, simulque in eis fiat et intus verbum quod audiunt, et foras quod dicunt. Patet igitur causa cur qui nihil dixerat inchoavit dicens : *Et factum est in tricesimo anno.* Quia hoc verbum quod foris protulit illi verbo quod intus audierat B conjunxit. Continuavit ergo verba quæ protulit visioni intimæ, et idcirco incipit dicens : *Et factum est.* Subjungit enim hoc quod exterius loqui inchoat, ac si et illud foris sit quod intus videt.

3. Hoc autem quod dicitur, quia tricesimo anno spiritum prophetiæ acceperit, indicat aliquid nobis considerandum, videlicet quia juxta rationis usum doctrinæ sermo non suppetit nisi in ætate perfecta. Unde et ipse Dominus anno duodecimo ætatis suæ in medio doctorum in templo sedens, non docens, sed interrogans voluit inveniri (*Luc.* II, 46). Ut enim non auderent homines in infirma ætate prædicare, ille anno duodecimo ætatis suæ interrogare homines est dignatus in terra, qui per divinitatem suam semper C angelos docet in cœlo. **1184** Quia enim ipse est Dei sapientia, de ipso angeli videndo [d] vivunt hoc quod beatitudine æterna satiantur. Quod Moyses quoque sub allegoriæ mysterio admonet, dicens : *Non arabis in primogenito bovis* (*Deut.* XV, 19). Primogenitum enim bovis accipimus [e] in infirma ætate primi nostri temporis bonam operationem. In qua tamen arandum non est, quia cum prima sunt adolescentiæ vel juventutis nostræ tempora, nobis adhuc a prædicatione cessandum est, ut vomer linguæ nostræ proscindere non audeat terram cordis alieni. Quoadusque etenim infirmi sumus, continere nos intra nosmetipsos debemus, ne dum tenera bona citius ostendimus, amittamus, quia et arbusta plantata si prius in terra radicata non fuerint, manu tacta citius arescunt; at D si semel radicem fixerint, manus tangit, et tamen nil officit; venti impellunt, nec tamen impellentes lædunt. Et constructi parietes si impellantur, eruuntur, nisi a suo prius fuerint humore siccati. Mens itaque quousque ab humore pravitatis suæ perfecte non fuerit exsiccata, alienæ linguæ manu tangi non debet, ne priusquam plene percipiat, perdat soliditatem suam, ne impulsa ruat, ne velut arbustum sine radicibus,

[a] Gussanv., *retrahit*, contra Mss. fidem, et renitentib. aliis Editis. Paulo infra, cum prioribus Editis, *diligenter*, pro *diligendo*, ut legitur in C. Germ., Corb., Suess., Norm., etc.

[b] Mss. fere omnes, exceptis C. Germ. et Corb. antiquissimis, *tempus etiam captivitatis*.

[c] Editi, *prophetæ sensus*, reluctantib. Mss. C. Germ., Corb., Ebroic., etc.

[d] Norm. et Anglic., *bibunt*. Prætulimus lect. C. Germ., Corb., Val. Cl., etc., quæ etiam est Editorum. Alteri tamen suffragatur, *beatitudine æterna satiantur*.

[e] Ebroic., *in infirmitate*.

dum plus quam tolerare valet concutitur, arescat. Ad exemplum ergo non sunt ostendenda nisi quæ firma sunt. Prius etenim convalescere debet mens, atque ad utilitatem proximorum postmodum demonstrari, cum jam nec per laudem elevata corruat, nec per vituperationem percussa contabescat. Nam etsi Timotheo dicitur: *Præcipe hæc, et doce; nemo adolescentiam tuam contemnat* (*I Tim.* IV, 11, 12), [a] sciendum est quod in sacro eloquio nonnunquam adolescentia juventus vocatur. Unde scriptum est: *Lætare, juvenis, in adolescentia tua* (*Eccle.* XI, 9). [b] Propheta igitur, ut ostendatur cujus auctoritatis sit in prædicatione, ætatis solidæ esse describitur, quatenus ei cum vita et spiritu omnia quæ ad prædicandum congruunt concordare videantur.

4. Nec contra hæc quempiam movere debet quod Jeremias (*Jerem.* I, 5) atque Daniel (*Dan.* XIII, 45) prophetiæ spiritum pueri perceperunt, quoniam miracula in exemplum operationis non sunt trahenda. Omnipotens enim Deus et linguas infantium facit disertas (*Sap.* X, 21), et ex ore infantium atque lactentium perficit laudem (*Psal.* VIII, 3). Sed aliud est quod nos de doctrinæ usu atque [c] disciplina discimus, aliud quod de miraculo scimus.

5. Jam vero si quæritur ut in ipsa quoque ætatis illius expressione mysticum aliquid designetur, absurdum non est quod propheta Dominum, quem verbis denuntiat, ipso quoque ætatis suæ **1185** tempore ostendat. Anno tricesimo Ezechielis prophetæ cœli aperti sunt, et vidit visiones Domini juxta fluvium Chobar, quia quasi tricesimo ætatis suæ anno Dominus ad fluvium [d] Jordanem venit. Ibi itaque cœli aperti sunt, quia Spiritus [e] in columba descendit; vox quoque de cœlo sonuit, dicens: *Hic est filius meus dilectus, in quo* [f] *mihi complacui* (*Matth.* III, 17).

6. Sed et ipsa Hebræa verba multum nobis ad mysterium interpretandum valent. Nam Chobar interpretatur gravitudo, vel gravitas; Ezechiel, fortitudo Dei; Buzi, despectus vel contemptus; Chaldæi, captivantes, vel quasi dæmones. Venit ergo Ezechiel juxta fluvium Chobar; quia enim Chobar gravitudo, vel gravitas dicitur, quid per Chobar fluvium, nisi humanum genus congrue designatur? Quod ab ortu defluit ad mortem, et grave sibi est ex peccatis, quæ et perpetrat et portat, quia, sicut scriptum est: *Iniquitas* [g] *in talentum plumbi sedet* (*Zach.* V, 7). Omne enim peccatum grave est, quia non permittit animam ad sublimia levari. Unde et per Psalmistam dicitur: *Filii hominum, usquequo* [h] *gravi corde* (*Psal.* IV, 3)? Scriptum vero de Domino est, *Quia ipse est Dei virtus, et Dei sapientia* (*I Cor.* I, 18). Venit ergo Ezechiel

A juxta fluvium Chobar, quia fortitudo Dei per incarnationis suæ mysterium propinquare dignata est peccatorum suorum pondera portanti generi humano, quod ab ortu suo quotidie defluit ad mortem, sicut de illo per Psalmistam dicitur: *Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum* (*Psal.* I, 3). Juxta decursus quippe aquarum plantatus est, quia juxta lapsus incarnatus est defluentium populorum. Ezechielem autem fortitudinem Dei, Buzi vero despectum interpretari diximus. Sed Ezechiel filius est Buzi, quia ex illo populo unigenitus Dei incarnari dignatus est, quem propter culpam perfidiæ Dominus despexit. Fortitudo ergo Dei [i] ex contemptu, vel despectu nascitur, quia Redemptor noster humanitatem assumere ex populo perfido et contempto

B dignatus est. Venit vero in terram Chaldæorum. Chaldæi interpretantur, ut diximus, captivantes, vel quasi dæmones. Iniqui etenim, quia et ipsi iniquitates perpetrant, et ad iniquitatem alios persuadendo trahunt, nimirum captivantes sunt. Qui recte quoque et quasi dæmones interpretantur, quia et hi qui alios ad iniquitatem suadendo pertrahunt, in semetipsis ministerium dæmonum ad iniquitatem suscipiunt, quamvis dæmones per naturam non sint. Venit ergo fortitudo Dei in terram Chaldæorum, quia inter eos Unigenitus Patris apparuit [j] qui in semetipsis ad peccatum defluxerant, et ad peccata alios captivantes trahebant. Sed expositionis sermo ad prophetæ nunc personam redeat.

VERS. 3. — *Et facta est super eum ibi manus Domini.*

C 7. Manus vel brachium Domini Filius dicitur, quia per ipsum omnia facta sunt. De quo etiam Psalmista ait: *Fiat manus tua ut salvum me faciat* (*Psal.* CXVIII, 173). Manus quippe Dei quæ per divinitatem non est facta, sed genita, per humanitatem facta est, ut humani generis vulnera sanaret. Ibi ergo propheta incarnationem Unigeniti agnovit, ubi super se manum Domini factam vidit. Quod vero hic subditur:

1186 VERS. 4. — *Et vidi, et ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone.*

8. Intuendum nobis est quis sit in prophetæ verbis ordo locutionis. Qui enim superius de se ipso dixerat: *Aperti sunt cœli, et vidi visiones Dei*, postea tanquam si de alio narret, adjungit: *Et facta est super*

D *eum ibi manus Domini.* Ac deinde quasi ad se revertitur, et dicit: *Et vidi, et ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone.* Quid est hoc, quod modo Ezechiel loquitur, modo de Ezechiele? Si per totum diceret de se, quæstio non esset. Si per totum diceret quasi de alio, nihilominus quæstio non fuisset. Quid est ergo

[a] Val. Cl., *sciendum est quod ei adolescentia in annis, non in moribus fuerit, quamvis in sacro eloquio nonnunquam.* Glossema est quo carent Mss. vetust. C. Germ., Corb., Gemet., etc.

[b] Editi, contra Mss. fidem, *profecto*, quod sensum tollit.

[c] Sequimur Mss. Anglic. et Val. Cl. In Corb. Germ. et plerisque Mss., necnon in Editis, legitur *dicimus.*

[d] Editi, *Jordanis*; quibus Mss. anteponimus.

[e] Val. Cl., *in columbæ specie.*

[f] Germ., *mihi bene complacui.*

[g] Longip. et Val. Cl., *in talento.*

[h] Norm. et Val. Cl., *graves.*

[i] Norm., *ex contempto vel despecto.*

[j] Ita Norm., Corb. Germ., Longip. At Corb. et Val. Cl., *ex semetipsis.* Editio Paris. 1518, *qui semetipsos*; alias, *qui per semetipsos.*

hoc quod sic variatur sermo propheticus, ut modo Propheta de se loquatur, modo autem de ipso quasi alius loqui videatur? Sed sciendum est quia hi qui prophetiæ spiritu replentur, per hoc quod aperte nonnunquam loquuntur de se, et nonnunquam sic de se verba tanquam de aliis proferunt, indicant quia non propheta, sed Spiritus sanctus loquitur per prophetam. Pro eo enim quod per ipsos sermo fit, ipsi loquuntur de se; et pro eo quod aspirante Spiritu sancto loquuntur, idem Spiritus sanctus per ipsos loquitur de ipsis, Veritate attestante quæ dicit: *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis* (*Matth.* x, 20). Hinc etiam Moyses ait: *Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra* (*Num.* xii, 3). Qui enim non dicit Eram, sed *erat*, profecto aperte indicat quia is qui per illum de illo loquebatur alius erat. Hinc Joannes ait: *Vidit illum discipulum quem diligebat Jesus* (*Joan.* xxi, 20). Unde et Paulus ut non se esse qui loquebatur ostenderet, dixit: *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus* (*II Cor.* xiii, 3)? Quia igitur in locutione prophetica alter est qui præsidet, alter qui obsequitur, cum de se ipso propheta loquitur persona obsequentis est, cum vero per prophetam Spiritus sanctus loquitur [a] de propheta, sublimitas præsidentis ostenditur. Recte ergo et tanquam de alio dicitur: *Et facta est super eum ibi manus Domini;* et de se protinus adjungit: *Et vidi, et ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone.* Nunc itaque discutiendum nobis est quid sit quod dicit: *Et ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone, et nubes magna.*

9. Pro eo quod ventus Aquilo constringit in frigore, non incongrue Aquilonis nomine torpor maligni spiritus designatur. Quod Isaias quoque propheta testatur, qui dixisse diabolum denuntiat: *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis* (*Isai.* xiv, 13). Malignus enim spiritus montem testamenti tenuit, quia Judaicum populum, qui legem acceperat, sibi in perfidiam subjugavit. Quando enim corda doctorum tenet, monti testamenti diabolus præsidet. Qui etiam in lateribus Aquilonis sedet, quia mentes hominum frigidas possidet. Unde et sponsi voce in Cantico canticorum dicitur: *Surge, Aquilo, et veni, Auster, perfla hortum meum,* [b] *et fluant aromata illius* (*Cant.* iv, 5). Cum enim, jubente Domino, frigidus spiritus recedit, calidus spiritus mentem fidelium occupat; qui hortum Dei, id est sanctam Ecclesiam perflat, ut opiniones virtutum ejus ad multorum notitiam velut aromata defluant. Recedente etenim Aquilone, id est maligno spiritu, sanctus Spiritus **1187** mentem quasi Auster replet. Qui dum calefaciendo flaverit, statim de fidelium cordibus aromata virtutum fluunt. Propheta ergo ea quæ essent in finem ventura conspiciens, venire ab Aquilone ventum turbinis vidit, quia in extremo sæculi mentes hominum torporis sui frigore malignus spiritus gravius occupabit. Unde

A scriptum est: *Væ terræ et mari, quia descendit diabolus ad vos habens iram magnam, sciens quia modicum tempus habet* (*Apoc.* xii, 12). Antiquus quippe adversarius insidiarum suarum molimina in humanis mentibus gravius exaggeravit. Contra cujus excrescentem superbiam incarnati manifestata est humilitas Dei: atque ut humanum genus a suo languore sanaret, tunc magna apparuit potentia medici, cum languor crevit ægroti.

10. Bene autem [c] maligni spiritus immissio, ventus turbinis appellatur. Turbo quippe ædificium quod tangit, concutiendo subruit. Et omnis antiqui hostis tentatio, quæ agitur in mente, ventus est turbinis; quia hanc concutiendo per desideria, a statu suæ rectitudinis evellit. Sed nos ista reticentes quæ humano generi erunt ab hoste callido in finem ventura,
B ad solam Judæam, ex qua Propheta fuit, et cujus perditionem prophetando conspicit, verba vertamus. Quæ incarnato Domino tanto gravius ab Aquilone ventum turbinis pertulit, quanto a sua rectitudine concussa cadens, per torporem mentis in perfidia frigida remansit. Ventus ergo turbinis ab Aquilone venit, cum vitam Judaici populi malignus spiritus in tentatione concussit. Ubi et recte additur:

Ibid. — *Et nubes magna.*

11. Quia quanto plus quisque exarsit in crudelitate, tanto amplius obcæcari meruit in ignorantiæ suæ caligine. Redemptorem quippe humani generis, quem in lege ac prophetis intelligentes exspectaverant, videntes negabant. Unde actum est ut eorum
C mens magna ignorantiæ suæ nube tegeretur, ne hunc post inquirentes agnoscerent, quem prius et denuntiare poterant, et amare renuebant. Nam cum modo ejus virtutes et miracula, modo autem passiones conspicerent, in infidelium cordibus nubes magna ab Aquilone venerat, quia ex peccati sui frigore propter infirmitatem passionis illius et inter signa caligabant. Quid vero ex illa nubis magnæ caligine sit secutum, subjungitur, cum protinus dicit:

Ibid. — *Et ignis involvens.*

12. Ignis enim nomine, cum per significationem dicitur, aliquando Spiritus sanctus, aliquando autem mentis malitia designatur. De bono enim igne scriptum est: *Ignem veni mittere in terram; et quid volo, nisi ut accendatur* (*Luc.* xii, 49). Ignis quippe in terram
D mittitur cum per ardorem sancti Spiritus afflata terrena mens a carnalibus suis desideriis concrematur. De malo autem igne dicitur: *Et nunc ignis adversarios* [d] *consumet* (*Hebr.* x, 27), quia cor pessimum ex sua malitia [e] tabescit. Sicut autem ignis amoris mentem erigit, ita ignis malitiæ involvit, quia et Spiritus sanctus cor quod replet elevat, et ardor malitiæ ad inferiora semper incurvat. Judæa igitur nube suæ ignorantiæ cæcata, quia mox ad persecutionis nequitiam erupit, igne suo involuta est, quæ in obligatione se nequitiæ per eamdem ipsam **1188**

[a] Abest a Germ. *de propheta.*
[b] Suession., *ut fluant.*
[c] C. Germ. et Corb., *malignus Spiritus ventus.*

[d] Pler. Norm., *consumit.*
[e] C. Germ., Ebroic., Corb., *patescit.*

crudelitatem qua arsit implicavit. *Ventus autem turbinis veniebat ab Aquilone, et nubes magna, et ignis involvens*, quia ex torporis sui frigore ad ignorantiæ caliginem perducta, usque ad malitiam persecutionis erupit. Unde ad alium quoque prophetam dicitur: *Quid tu vides?* Qui illico respondit: *Ollam succensam ego video, et faciem ejus a facie Aquilonis* (*Jerem.* I, 13). Judæorum quippe mens in persecutione sæviens, atque in crudelitate malitiæ undas cogitationum volvens, quid aliud quam olla succensa fuit? Cujus facies a facie Aquilonis esse dicitur, quia si se adverso spiritui per torporem mentis non subderet, contra bonos in tanta malitia non exarsisset. Nubem itaque sequitur ignis involvens, quia in eis cæcitatem mentis secuta est crudelitas persecutionis. *Si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* (*I Cor.* II, 8). Sed iste ignis alibi arsit, atque alibi splenduit. Nam subditur:

IBID. — *Et splendor in circuitu ejus.*

13. Dum enim persecutio in Judæa agitur, sancta apostolorum prædicatio in universo mundo dispersa est, sicut ipsi dicunt: *Vobis missum fuerat verbum Dei, sed quia indignos vos judicastis, ecce imus ad gentes* (*Act.* XIII, 46). De crudelitate ergo malitiæ, quæ mentem Judææ concremavit, omnipotens Deus lucem gentibus sparsit, quia per hoc quod illa Redemptorem suum ac membra ejus persecuta est, sanctis apostolis per diversa dispersis, nos qui in Judææ circuitu positi in tenebris fuimus, dono cœlestis gratiæ splendorem veri luminis vidimus. Unde scriptum est: *Sedentibus in tenebris et umbra mortis, lux orta est eis* (*Isai.* IX, 2). Iste itaque ignis malitiæ [a] qui a Judæorum cordibus arsit in persecutione, priusquam sanctos apostolos sæviendo affligeret, in ipso se exercuit auctore ac redemptore generis humani. Unde et subditur:

IBID. — *Et de medio ejus quasi species electri, id est de medio ignis.*

14. [b] Quid electri specie, nisi Christus Jesus Mediator Dei et hominum designatur (*I Tim.* II, 5)? Electrum quippe ex auro et argento est. In electro dum aurum argentumque miscetur, argentum ad claritatem crescit, aurum vero a suo fulgore pallescit. Illud ad claritatem proficit, hoc a claritate temperatur. Quia igitur in unigenito Dei Filio naturæ divinitatis unita est natura nostra, in qua adunatione humanitas [c] in majestatis gloriam excrevit, divinitas vero a sui fulgoris potentia humanis se oculis temperavit, per hoc quod humana natura clarior facta est, quasi per aurum crevit argentum. Et quia divinitas a fulgore suo nostris est aspectibus temperata, quasi aurum nobis palluit per argentum. Illa enim natura immutabilis, quæ in se manens innovat omnia, si ita ut est nobis apparere voluisset, fulgore

A suo nos incenderet potius quam renovaret. Sed claritatem suæ magnitudinis temperavit nostris oculis Deus, ut dum nobis ejus claritas temperatur, etiam nostra infirmitas per ejus similitudinem in ejus luce claresceret, et per acceptam gratiam, ut ita dicam, suæ habitudinis colorem mutaret. Quasi electrum ergo in igne est Deus factus homo in persecutione. Sequitur:

VERS. 5. — *Et in medio ejus similitudo quatuor animalium.*

1189 15. Quod in medio ejus dicitur, sive electri sive ignis, nil obstat intelligi, quia quatuor hæc animalia, sancti scilicet evangelistæ, et ex ejusdem Domini incarnatione ad fidei virtutem solidati sunt, et in igne persecutionis multis tribulationibus afflicti.

B 16. Quod si quis hæc quæ de primo Domini adventu diximus etiam de secundo velit accipere, celeri assensu sequendus est, quia sæpe prophetiæ spiritus in uno quod loquitur multa simul intuetur. Ventus enim turbinis ab Aquilone venit, quia nimirum causa peccatorum exigit ut districti judicii concussio omnia simul elementa perturbet. Terror enim perturbationis ultimæ inde venire dicitur, unde generatur. Nam quia ad feriendas frigidas peccatorum mentes judicium perturbationis ultimæ agitur, recte ab Aquilone ventus turbinis venire perhibetur. Quæ videlicet concussio apte ventus turbinis dicitur, quia in illo die cunctorum qui tunc in carne mortali inventi fuerint, in pavore nimio corda [d] commovebuntur. Cum enim cœperit impleri quod scriptum est: *Sol obscurabitur,* C *et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo, et virtutes cœlorum commovebuntur* (*Matth.* XXIV, 29), quæ mens erit hominis, æterni Judicis sententiam [e] non formidantis? Ibi enim tunc cuncta simul peccata ante oculos redeunt, ibi omnia quæ cum delectatione acta sunt ad memoriam cum pavore revocantur, ibi caligo cogitationis miseræ ex pœna proximæ damnationis. Unde et subditur: *Et nubes magna.* Tunc quippe ex peccatorum memoria sensum mentis deprimit caligo cæcitatis, cum unigenitum Dei Filium in forma divinitatis conspicere reprobi non permittuntur. *Videbunt* enim *in quem transfixerunt* (*Joan.* XIX, 37; *Zach.* XII, 10). Et, *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei* (*Isai.* XXVI, 10). Ubi et aperte subditur: *Et ignis involvens.* Quia videlicet ignis ille judicii, D qui cœlum aereum et terram concremabit, peccatores jam in sua superbia non permittet erigi, sed involvet, quos procul dubio in pœna suæ damnationis confringet.

17. *Et splendor in circuitu ejus.* Quia sicut fulgur exit ab Oriente, et paret usque ad Occidentem, ita erit adventus Filii hominis (*Matth.* XXIV, 27). Ubi nullus tunc [f] a judicio in sua mente latere permittitur, quia ipso judicis fulgore penetratur. [g] De quo

[a] Suess. et Longip., *qui in Judæorum*. Ultimus Codex pro *arsit* habet *mansit*.
[b] C. Germ., *quid electri species*.
[c] Idem Cod., *in majestatis gloria*.
[d] Ita C. Germ., Suess., Longip. Ed., *commoventur*.
[e] Rothomag. et Lyr., *formidantis*.

[f] Plerique Norm. cum Val. Cl., *a judice*. Alii cum C. Germ., *a judicio*.
[g] Norm., Longip., Val. Cl., *de quo mox judice*. Glossema est quo caret Germ. cum al. antiquioribus. Pejus legitur in Editis, *de quo mox judicii dic*.

mox subditur : *Et in medio ejus quasi species electri, id est de medio ignis*. Ipse enim angelis atque archangelis omnibusque virtutibus præsidens Redemptor noster, qui velut in electri similitudinem unus ex utraque et in utraque natura et Deus permansit cum Patre, et ad redemptionem nostram factus est mortalis cum hominibus, in suo tunc terrore videbitur, eique ignis judicii in reproborum vindicta famulabitur. Hinc enim scriptum est : *Dies Domini declarabit quia in igne revelabitur* (*I Cor.* III, 13). Hinc Psalmista ait : [a] *Deus manifestus veniet, Deus noster, et non silebit; ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuitu ejus tempestas valida* (*Psal.* XLIX, 3). Hinc Petrus apostolus dicit : *Adveniet dies Domini ut fur, in quo cœli magno impetu transibunt, elementa vero ignis ardore solventur* (*II Pet.* III, 10). Et quia tunc sancti omnes qui B mundum perfecte reliquerunt judices veniunt, **1190** apte mox subditur :

18. *Et in medio ejus similitudo quatuor animalium.* Quid enim per quatuor animalia, nisi quatuor evangelistæ signantur? Nec immerito per evangelistas quatuor perfectorum omnium numerus exprimitur, quia omnes qui in Ecclesia modo perfecti sunt perfectionis suæ rectitudinem per eorum Evangelium didicerunt. In medio enim ejus similitudo quatuor animalium, quia illi tunc ejus corpori uniti ejus majestati conjuncti, et simul facti cum eo judices videbuntur, qui modo perfecta opera juxta Evangelica præcepta secuti sunt. Hinc est enim quod ipsis sanctis apostolis dicitur : *Vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim* C *tribus Israel* (*Matth.* XIX, 28). Hinc Isaias ait : *Dominus ad judicium veniet cum senioribus populi sui* (*Isai.* III, 14). Hinc Salomon de Ecclesia loquitur, dicens : *Nobilis in portis vir ejus, cum sederit cum senatoribus terræ* (*Prov.* XXXI, 23). His itaque sub brevitate transcursis, adventus primi ordinem, sicut cœpimus, exsequentes, ad Evangelistarum personas in expositione redeamus. Sequitur :

VERS. 5. — *Et hic aspectus eorum, similitudo hominis in eis.*

19. [b] Cum paulo post sancta hæc animalia singulis distincta imaginibus describantur, ut aliud homini, aliud leoni, aliud vitulo, aliud aquilæ simile dicatur, quid est quod hoc loco de omnibus simul dicitur, D *Similitudo hominis in eis?* Sed quis hoc loco homo describitur, nisi ille de quo scriptum est : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo* (*Philip.* II, 6)? Hæc itaque animalia ut surgere ad sanctitatis virtutem valeant, ad hujus hominis similitudinem tendunt. Sancta enim non A essent, si hujus hominis similitudinem non haberent, quia quidquid in eis de visceribus pietatis, quidquid de mansuetudine spiritus, [c] quidquid de zelo rectitudinis, quidquid de custodia humilitatis, quidquid de fervore charitatis est, hoc ab ipso fonte misericordiæ, ab ipsa radice mansuetudinis, ab ipsa virtute justitiæ, id est a Mediatore Dei et hominum Deo Domino traxerunt. Hujus se hominis similitudinem habere egregius prædicator ostendit, dicens : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (*I Cor.* IV, 16). Ad ejus nos similitudinem surgere admonet, cum dicit : *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis. Sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem ejus qui de cœlo descendit* (*I Cor.* XV, 47). Sancti etenim B quisque in tantum ad similitudinem hujus hominis ducitur, in quantum vitam sui Redemptoris imitatur. Nam ab ejus mandatis atque operibus discordare, quid est aliud quam a similitudine longe recedere? Plangunt autem vitam delinquentium prædicatores sancti : sed de ipso nostro capite scriptum est, quia *flevit super Jerusalem* (*Luc.* XIX, 41). Gaudent de bonis actibus subditorum, et recte operantes diligunt; sed de Redemptore nostro scriptum est quia cum adolescens quidam **1191** diceret : *Hæc omnia custodivi a juventute mea* (*Matth.* XIX, 20), magis dilexit eum. Portant illatas contumelias prædicatores sancti, et nullam ad invicem contumeliam reddunt; sed cum Redemptori nostro diceretur : *Dæmonium habes* (*Joan.* VIII, 48), non injuriam reddidit, sed mansuete C respondit, dicens : *Ego dæmonium non habeo* (*Ibid.*, 49). Fervent zelo rectitudinis prædicatores sancti; sed Redemptor omnium, flagello de resticulis facto, vendentes et ementes ejecit de templo, cathedras vendentium columbas evertit, et nummulariorum effudit æs. (*Matth.* XXI, 12; *Joan.* II, 15). [d] In omni quod fortiter agunt, humilitatem tota intentione custodiunt; sed per Redemptorem nostrum dicitur : *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde* (*Matth.* XI, 29). Persecutores quoque suos diligunt prædicatores sancti; sed ipse, [e] auctor omnium ac redemptor in passione positus, pro persecutoribus intercedit, dicens : *Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Membra sua ponunt in passione pro fratribus; sed pro electorum vita usque ad mortem D se tradidit auctor vitæ. Dicatur ergo de sanctis animalibus quod similitudo hominis in eis est, quia quod sancta, quod mira sunt, hoc in eis de specie similitudinis est, id est de virtute imitationis. [f] Caput quippe omnium nostrum Redemptor noster est. Et per Salomonem dicitur : *Oculi sapientis in capite ejus, stultus autem in tenebris ambulat* (*Eccle.* II, 14). Tunc enim in capite oculos habemus, cum vitam Redemptoris nostri tacita cogitatione conspicimus, cum

[a] Ita C. Germ., Norm., etc. In Editis, *Deus manifeste.*

[b] Non leguntur hæc in C. Germ. nec in Edit. Rom. Sixti V, usque ad *quis hoc loco*. Exstant in quatuor Anglic. et omnibus nostris. In Norm., pro *sed quis hoc loco*, habes *sed quis hic homo*.

[c] Omissum in Editis, *quidquid de zelo rectitudinis*, supplevimus ex Mss. Anglic. et nostris C. Germ., Norm., Val Cl. et Longip.

[d] C. Germ. et alii antiq., *in omne*.

[e] Suess., *actor*.

[f] C. Germ., *caput quippe nostrum*.

omnis nostra intentio in ejus imitationem se erigit, ne si vias lucis aspicere oculus mentis neglexerit, statim clausus in tenebris erroris cadat. Ad hujus similitudinem hominis surgere festinabat Propheta, cum diceret : *In mandatis tuis exercebor, et considerabo vias tuas* (*Psal.* CXVIII, 15). Qui enim vias Domini tacitus in mente considerat, et se exercere in mandatis illius festinat, quid aliud in semetipso nisi imaginem novi hominis reformat? Quod quia in sanctorum cordibus incessanter agitur, recte nunc de animalibus dicitur : *Similitudo hominis in eis.*

20. Post hanc vero similitudinem quæ nunc in moribus tenetur, quandoque ad similitudinem gloriæ pervenitur. Hinc etenim Joannes dicit : *Nunc* **1192** *filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quoniam cum apparuerit, similes ei erimus* (*I Joan.* III, 2). Qui mox unde hoc fieri valeat adjungit B dicens : *Quoniam videbimus eum sicuti est* (*Ibid.*). Esse enim Dei est æternum hunc atque incommutabilem permanere. Nam omne quod mutatur desinit esse quod fuit, et incipit esse quod non fuit; Dei vero esse, est dissimiliter nunquam esse. Unde ad Moysen dicitur : *Ego sum qui sum. Et dices filiis Israel : Qui est, misit me ad vos* (*Exod.* III, 14). Jacobus quoque ait : *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* (*Jac.* I, 17). Itaque per Joannem dicitur : *Similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est*, quia per hoc quod aspicimus ejus essentiam naturæ, a mutabilitate nostra liberati, [a] figimur in æternitate. Immutabimur quippe in ipso quem videbimus, quia morte carebimus videndo vitam. Mutabilitatem nostram transcendemus videndo [b] immutabilem. Corruptione nulla tenebimur videndo incorruptum. C

21. Erit autem tunc similitudo hominis etiam in corporibus nostris. Hinc etenim per Paulum dicitur : *Nostra conversatio in cœlis est; unde etiam Salvatorem exspectamus Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ* (*Philip.* III, 20). Erunt ergo tunc electorum corpora claritati dominici corporis configurata, quæ etsi æqualitatem gloriæ ejus non habent per naturam, similitudinem tamen configurationis ejus habebunt per gratiam. Quia itaque similitudo vitæ ejus nunc in moribus trahitur electorum, et in resurrectione sequitur similitudo æternitatis in mente, D quoniam videbimus eum sicuti est; et quia similitudinem quoque illius etiam corpora nostra percipient in configuratione, dicatur recte de sanctis animalibus : *Similitudo hominis in eis.*

Hæc nos in expositionis exordio prælibasse sufficiat, ut loquendi virtus silentio refota, ad indaganda mysteria quæ sequuntur robustior exsurgat. Certi etenim sumus quia ipsum, de quo loquimur habemus adjutorem, qui vivit et regnat cum Patre in unitate A Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA III.

Exponuntur quatuor versus, a sexto ad decimum, de sanctis prædicatoribus et de duplici eorum vita, activa et contemplativa.

1. Sancta quatuor animalia quæ per prophetiæ spiritum futura prævidentur subtili narratione describuntur cum dicitur :

EZECH. I, 6. — *Quatuor facies uni, et quatuor pennæ uni.*

Quid per faciem nisi notitia, et quid per pennas nisi volatus exprimitur? Per faciem quippe unusquisque cognoscitur, per pennas vero in altum avium corpora sublevantur. Facies itaque ad fidem pertinet, penna ad contemplationem. Per fidem namque ab omnipotenti Deo cognoscimur, sicut ipse de suis ovibus dicit : *Ego sum pastor bonus, et cognosco* [c] *oves meas, et cognoscunt me meæ* (*Joan.* X, 14). Qui rursus : *Ego scio quos elegerim* (*Joan.* XIII, 18). Per contemplationem vero [d] quia super nosmetipsos tollimur, quasi in aera levamur. Quatuor ergo facies uni sunt, quia si requiras quid Matthæus de incarnatione Domini sentiat, hoc nimirum sentit quod Marcus, Lucas et Joannes. Si quæras quid Joannes sentiat, hoc procul dubio quod Lucas, Marcus et Matthæus. Si quæras quid Marcus, hoc quod Matthæus, Joannes et Lucas. Si quæras quid Lucas, hoc quod Joannes, Matthæus **1193** et Marcus sentit. Quatuor ergo facies uni sunt, quia notitia fidei, qua cognoscuntur a Deo, ipsa est in uno, quæ est simul in quatuor. Quidquid enim in uno inveneris, hoc in omnibus simul quatuor recte cognoscis.

2. *Et quatuor* [e] *pennæ uni*, quia Dei omnipotentis Filium Dominum nostrum Jesum Christum simul omnes concorditer prædicant, et ad divinitatem ejus mentis oculos levantes, penna contemplationis volant. Evangelistarum ergo facies ad humanitatem Domini pertinent, penna ad divinitatem, quia in eo [f] quem corporeum aspiciunt, quasi facies intendunt. Sed dum hunc esse incircumscriptum atque incorporeum ex divinitate annuntiant, per contemplationis pennam quasi in aera levantur. Quia itaque et una fides incarnationis ejus in omnibus, et par contemplatio divinitatis ejus in singulis, recte nunc dicitur : *Quatuor facies uni, et quatuor pennæ uni.* Sed quæ virtus esset, si fidem atque contemplationem Domini habentes prædicatores illius sancta opera non haberent? Sequitur :

VERS. 7. — *Et pedes eorum pedes recti.*

3. Quid per pedes nisi gressus actuum designantur? Quatuor ergo animalium pedes recti esse describuntur, quia sanctorum evangelistarum atque omnium perfectorum opera ad sequendam iniquita-

[a] C. Germ., *figimus.*
[b] Ita omnes Mss., ubi Editi habent *immutabilitatem, incorruptionem.*
[c] C. Germ., Suess. et Norm. pler., *et cognosco meas*

[d] Ita Mss. omnes. In Editis, *qua.*
[e] In C. German. et vetust., *pinnæ pinna*, hic et alibi.
[f] C. Germ., *quod corporeum.*

rem non sunt retorta. Hi autem pedes rectos non habent, qui ad mala mundi quæ reliquerunt reflectuntur. De quibus scriptum est : *Canis reversus ad suum vomitum, et sus lota in volutabro luti* (*Prov.* xxvi, 11; *II Pet.* ii, 22). Dolebat de quibusdam doctor egregius, quod pedum rectitudinem retro retorserant, quibus per increpationem dicebat : *Quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis? Dies observatis*, [a] *et menses, et tempora, et annos. Timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis* (*Galat.* iv, 9). Qui alios admonet, dicens : *Propter quod remissas manus, et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris* (*Hebr.* xii, 12). Ut vero in eisdem sanctis prædicatoribus vitæ gravitas, fortitudo, atque discretio monstraretur, recte subjungitur :

Ibid. — *Planta pedis eorum quasi planta pedis vituli.*

4. Quia enim prædicatores sancti boum nomine designantur docet Paulus apostolus, legis testimonium exponens : *Non obturabis os bovi trituranti* (*I Cor.* ix, 9; *Deut.* xxv, 4). In sanctis ergo prædicatoribus planta pedis est vituli, scilicet mature incedens, et fortis, et divisa, quia unusquisque prædicator et venerationem habet in maturitate, et fortitudinem in opere, et divisionem ungulæ in discretione. Non enim facile prædicatio ejus accipitur, si levis in moribus esse videatur. Et nulla erit maturitatis ostensio, si contra adversa omnia non adfuerit operis fortitudo. Virtutis autem meritum ipsa fortitudo operis admittit, [b] si discreta in intellectu non fuerit. Ecce enim sacram Scripturam legimus : si omnia ad litteram sentiamus, virtutem discretionis amisimus; si omnia ad spiritalem allegoriam ducimus, similiter indiscretionis stultitia ligamur. Legunt enim sacra eloquia prædicatores sancti, et aliquando in historia litteram suscipiunt, aliquando vero per significationem litteræ spiritum requirunt. Et modo **1194** bona facta patrum præcedentium, sicut juxta litteram inveniunt, imitantur; modo quædam, quæ juxta historiam imitanda non sunt, spiritaliter intelligunt, et ad provectum tendunt. Quid ergo aliud prædicatores sancti in suo opere nisi in pede ungulam findunt? De quibus adhuc apte subditur :

Ibid. — *Et scintillæ quasi aspectus æris candentis.*

5. Æris metallum valde sonorum est. Et recte voces prædicantium æri comparantur, quia *in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* (*Psal.* xviii, 5). Bene autem æs candens dicitur, quia vita prædicantium sonat et ardet. Ardet enim desiderio, sonat verbo. Æs ergo candens est prædicatio accensa. Sed de candente ære scintillæ prodeunt, quia de eorum exhortationibus verba flammantia ad aures audientium procedunt. Recte autem

A prædicatorum verba scintillæ appellata sunt, quia eos quos in corde tetigerint incendunt. Considerandum quoque est quod scintillæ subtiles sunt valde et tenues, quia cum prædicatores sancti de cœlesti patria loquuntur, non tantum valent aperire verbo quantum possunt ardere desiderio. Ex eorum ergo lingua quasi quædam ad nos scintillæ veniunt, quia de cœlesti patria in eorum voce vix tenue aliquid cognoscitur, quod tamen ab eis [c] non tenuiter amatur. Neque enim cœlestem gloriam aut tantum videre sufficiunt quantum est, aut tantum loqui prævalent quantum vident. Candens ergo æs scintillas projicit quando vix tenuiter prædicator loqui sufficit hoc unde ipse fortiter ignescit. Divina autem pietate agitur ut ex ipsis scintillis tenuissimis audientis animus
B inflammetur, quia sunt quidam qui dum parva audiunt majore desiderio replentur; et inde perfecte in Dei amore ardent, unde vix tenuissimas verborum scintillas acceperunt.

6. Verbum quippe prædicationis semen in corde audientis est. Et auditor bonus inde profert postmodum magnam messem scientiæ, unde parvum prius acceperat semen linguæ. Cui rei bene concinit factum in vidua ab Elisæo propheta miraculum, quæ, ne duos filios auferente creditore amitteret, prophetæ dictis obedivit, et ex eo quod parum olei habebat, per vasa vacua effudit, quæ cuncta post usque ad summum repleta sunt, et ex eorum repletione mulier a creditoris sui debito est soluta (*IV Reg.* iv, 2, *seq.*). Quæ videlicet mulier quam aliam nisi san-
C ctam Ecclesiam signat, duorum populorum, id est Judaici et gentilis, quasi duorum filiorum matrem? Quæ prius ex perverso opere per callidi spiritus persuasionem quasi quemdam peccati nummum a creditore acceperat, et duos quos in fide genuit amittere filios timebat. Sed prophetæ verbis, id est Scripturæ sacræ præceptis, obediens, ex parvo quod habebat [d] olei vasa vacua infudit, quia dum ab unius ore doctoris parum quid de amore Divinitatis multorum vacuæ mentes audiunt, exuberante gratia, unguento divini amoris usque ad summum replentur. Et multorum jam nunc corda, quæ prius fuerant vacua vascula, unguento spiritus plena sunt, quæ ex paucitate olei solummodo infusa videbantur. Quod **1195** dum aliis atque aliis datur, et ab auditoribus
D fides accipitur, Sareptana mulier, videlicet sancta Ecclesia, sub creditoris sui jam debito non tenetur. Sequitur :

Vers. 8. — *Et manus hominis sub pennis eorum* [e] *in quatuor partes.*

7. Possunt hoc in loco quatuor partes quatuor mundi regiones accipi, scilicet Oriens, Occidens, Meridies, et Septentrio, quia sanctorum prædicatio

[a] Abest *et menses* a Mss. C. Germ. et Norm., necnon ab Edit. Paris. 1502 et 1518. Est in textu Græco et in omnibus versionibus.

[b] Editi, *si discretio.*

[c] Edit. Paris. 1502 et al. tum vet. tum recent., *ab eis non tenuiter crematur*, invitis tribus Mss. German., Norm., Corb., Longip., etc., ac repugnante sensu.

[d] Ita C. Germ., Norm., etc. In Edit. Rembol. 1518, *ex eo quod parum olei habebat*, quam sequuntur Vaticana et Gilot. In Gussanv., *ex parvo quod habebat oleo.*

[e] Editi, *in quatuor partibus.*

auctore Deo in cunctis mundi partibus est egressa.

8. Possumus etiam per quatuor partes principales quatuor virtutes accipere, ex quibus reliquæ virtutes oriuntur, videlicet prudentiam, fortitudinem, justitiam atque temperantiam. Quas nimirum virtutes tunc veraciter accipimus, cum earum ordinem custodimus. Prima quippe prudentia, secunda fortitudo, tertia justitia, quarta temperantia est. Quid enim prodesse potest prudentia, si fortitudo desit? Scire etenim cuiquam quod non potest facere pœna magis quam virtus est. Sed qui prudenter intelligit quod agat, et fortiter agit quod intellexerit, jam procul dubio justus est; sed ejus justitiam temperantia sequi debet, quia plerumque justitia, si modum non habet, in crudelitatem cadit. Ipsa ergo justitia vere justitia est, quæ se temperantiæ freno moderatur, ut in zelo quo quisque fervet, sit etiam temperans; ne si plus ferveat, perdat justitiam, cujus servare moderamina ignorat.

9. Duæ autem sunt sanctorum prædicatorum vitæ, activa scilicet, et contemplativa; sed activa prior est tempore quam contemplativa, quia ex bono opere [a] tenditur ad contemplationem. Contemplativa autem major est merito quam activa, quia hæc in usu [b] præsentis operis laborat, illa vero sapore intimo venturam jam requiem degustat. Quid itaque per manus nisi activa, et quid per pennas nisi contemplativa vita signatur? Manus ergo hominis sub pennis eorum est, id est virtus operis sub volatu contemplationis. Quod bene in Evangelio duæ illæ mulieres designant, Martha scilicet et Maria. *Martha etenim satagebat circa frequens ministerium; Maria autem sedebat ad pedes Domini, et verba ejus audiebat* (*Luc.* x, 39, 40). Erat ergo una intenta operi, altera contemplationi. Una activæ serviebat per exterius ministerium, altera contemplativæ per suspensionem cordis in verbum. Et quamvis activa bona sit, melior tamen est contemplativa, quia illa cum mortali vita deficit, ista vero in immortali vita plenius excrescit. Unde dicitur: *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea* (*Ibid.*, 42). Quia igitur activa minor est merito, quam contemplativa, recte nunc dicitur: *Manus hominis sub pennis eorum*. Nam etsi per activam boni aliquid agimus, ad cœleste tamen desiderium per contemplativam volamus. Unde et apud Moysen activa servitus, contemplativa autem libertas vocatur.

10. Et cum [c] utraque vita ex dono sit gratiæ, quandiu tamen inter proximos vivimus, una nobis in necessitate est, altera in voluntate. Quis enim cognoscens Deum ad ejus regnum ingreditur, nisi prius bene operetur? Sine contemplativa ergo **1196** vita intrare possunt ad cœlestem patriam, qui bona quæ possunt operari, non negligunt; sine activa autem intrare non possunt, si negligunt bona operari quæ possunt. Illa ergo in necessitate, hæc in voluntate est. Illa in servitute, ista in libertate. Hinc est enim quod ad Moysen dicitur: *Si emeris servum Hebræum, sex annis serviet tibi, in septimo egredietur liber gratis. Cum quali veste intraverit, cum tali exeat. Si habens uxorem, et uxor egrediatur simul. Sin autem dederit illi dominus uxorem, et pepererit filios et filias, mulier et liberi ejus erunt domini sui, ipse vero exibit cum vestitu suo. Quod si dixerit servus, Diligo dominum meum, et uxorem ac liberos, non egrediar liber, offerat eum dominus diis, et applicabitur ad ostium et postes, perforabitque aurem ejus subula, et erit ei servus in sæculum* (*Exod.* xxi, 2, *seq.*). Paulo latius testimonium dedimus, [d] ut distinctionem servitutis atque libertatis in utraque vita monstraremus. Sed onerosum esse non debet si hoc exponendo exsequimur, unde hæc ipsa quæ diximus affirmemus.

11. Hebræus enim transiens interpretatur. Et servus Hebræus emitur quando unusquisque qui jam ab hoc sæculo mente transit servitio omnipotentis Domini subditur. Ille etenim vero Deo servire appetit, qui ab hoc sæculo mente transire didicerit. Sic Moyses transivit, ut videret visum (*Exod.* III, 3). Sic David cum videret impium exaltatum et elevatum [e] super cedros Libani, transivit, et ecce non erat (*Psal.* LXVI, 35). Quia iniquorum potentias esse magnum aliquid fortasse credimus, nisi ad permanens sæculum mente transeamus. Servus vero Hebræus emptus sex annis servire præcipitur, ita ut in septimo liber exeat gratis. Quid enim per senarium numerum nisi activæ vitæ perfectio designatur? quid per septenarium nisi contemplativa exprimitur? Sex ergo annis servit, et septimo egreditur liber, qui per activam vitam quam perfecte exhibuerit ad contemplativæ vitæ libertatem transit. Et notandum quod gratis liber egreditur, quia ii qui postquam omnia fecerint dicunt se inutiles servos (*Luc.* XVII, 10), eis procul dubio sicut ipsa activa fuit ex munere, ita erit ex gratia etiam contemplativa. Cum quali veste intraverit, cum tali exeat, quia omnino necesse est ut unusquisque nostrum in hoc quod incipit perseveret, atque usque ad finem operis in ea qua inchoavit intentione perduret. Ille quippe bene ad contemplativam transit, qui in activa vita intentionis suæ vestem ad deteriora non mutaverit. Et sunt nonnulli qui priusquam omnipotentis Dei servitio in sancta conversatione socientur, jam [f] bona operari diligunt. Sunt vero alii qui bona opera, postquam ad servitium omnipotentis Dei venerint, discunt. Qui ergo operationem bonam et priusquam ad Dei servitium venerit habere studuit, Hebræus servus cum uxore emptus est.

12. Et plerumque is qui talis est potest ad contemplativam vitam transire, et tamen activam non deserere. Unde et illic subditur: *Si habens uxorem,*

[a] C. Germ., *tendit.*
[b] Suess., *præsentis temporis.* Et infra cum Longip., *saporis intimi.* Nostra lect. est al. Mss., præcipue German.
[c] C. Germ., Norm., Val. Cl., *utræque vitæ.*
[d] Longip., *ut districtionem.*
[e] Suess. et nonnul. Norm., *sicut cedros.* C. Germ., *super chedros.*
[f] Longip., *bona opera diligunt.*

et uxor egrediatur simul. Cum eo enim ad libertatem et uxor egreditur, quando is qui ad contemplationem [a] pervenit etiam foris actionem boni operis qua prodesse possit aliis non relinquit. **1197** Sin autem Dominus dederit illi uxorem, et pepererit filios et filias, mulier et liberi ejus erunt Domini sui, ipse vero exibit cum vestitu suo. Servo empto dominus dat uxorem, cum prædicator quisque eum quem juri omnipotentis Dei mancipaverit, bonæ actioni conjungit. Nam et prædicatores domini vocantur, sicut Elisæo prophetæ de prædicatore suo dicitur : *Scis quod dominus tuus tollatur a te* (*IV Reg.* II, 3)? Uxor vero servi emptitii filios et filias parit, quando bona actio fortes vel teneros fructus generat. Sed mulier quæ a domino data est eidem domino cum filiis remanet, ipse vero servus exit cum vestitu suo, quia bona actio, vel ejusdem bonæ actionis fructus, prædicatoris mercedi reputantur. Ipse vero in desiderii sui intentione perdurans, per supernam gratiam ad contemplationem liber egreditur : *Quod si dixerit servus, Diligo dominum meum, et uxorem ac liberos; non egrediar liber* (*Exod.* XXI, 5). Servus dominum suum diligit, quando prædicatoris verba sollicita mente custodit. Uxorem quoque amans et liberos; liber egredi recusat, quando activam vitam ejusque fructus diligens, transire ad contemplativam non vult, quia bona se opera habere in ministerii sui servitute considerans, [b] ad libertatis quietem recusat secedere. *Sed offerateum dominus diis,* [c] *et applicetur ad ostium et postes, et perforet aurem ejus subula, ut sit ei servus in sæculum.* Is enim qui in activa disposuit vita perdurare, a domino diis offertur, quando a prædicatore suo antiquorum patrum dictis imbuitur, qui nobis in via omnipotentis Domini sacerdotes fuerunt. Atque ad ostium et postes tabernaculi ducitur, ut de ingressu cœlestis habitaculi altius aliquid audiat, et tremendi judicii diem subtiliter agnoscat, ne per bona opera quæ facit placere hominibus appetat. Sicque auris ejus subula perforatur, dum mens illius [d] timoris Dei subtilitate percutitur, ut, verbi acumine transfixa, per omne quod agit noverit ingressum regni semper attendere, et quasi ab ostio et poste tabernaculi perforatam aurem portare.

13. Qui erit servus in sæculum, ut esse post sæculum liber possit. In sæculum etenim servus est, qui per activam vitam hominibus servire disposuit, ut post præsens sæculum ad libertatem veram valeat pervenire. De qua per Paulum dicitur : *Quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.* Tunc enim in nobis vera libertas erit, cum ad gloriam filiorum Dei adoptio nostra pervenerit. Nunc vero non solum activa vita in servitute est, sed ipsa quoque contemplatio, qua super nos rapimur, libertatem mentis adhuc perfecte non obtinet, sed imitatur, quia illa quies intima in ænigmate videtur. Ipsa tamen in quantalibet sit contemplationis angustia, activa vita jam valde est latior atque sublimior, quæ ad quamdam mentis libertatem transit, temporalia non cogitans, sed æterna. Quia itaque contemplativa vita ad superiora evolat, et activæ vitæ longe superest quadam, ut ita dicam, dignitate securitatis suæ, apte nunc dicitur : *Et manus hominis sub pennis eorum.*

14. Sin vero hoc in loco homo Redemptor noster accipitur, manus hominis sub pennis eorum est, quia nisi Deus homo fieret, qui mentes prædicantium **1198** ad cœlestia sublevasset, illa quæ apparent animalia non volarent. Nec immerito manus hominis esse sub pennis dicitur, quia de eodem Redemptore nostro scriptum est : *Qui cum sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia* (*Hebr.* I, 3). Ejus ergo manus corda nostra portat, ejus manus in contemplatione nos sublevat. Nisi enim, ut dictum est, omnipotens Verbum propter homines homo fieret, humana corda ad contemplandam Verbi excellentiam non volarent. Inde ergo excelsæ factæ sunt hominum mentes, unde inter homines apparuit humilis Deus. Dicatur itaque de sanctis animalibus, dicatur : *Et manus hominis sub pennis eorum.* De quibus adhuc subditur :

VERS. 8, 9. — *Et facies et pennas per quatuor partes habebant, junctæque erant pennæ eorum alterius ad alterum.*

15. Per quatuor partes facies et pennas habent, quia in cunctis mundi regionibus prædicantes demonstrant quidquid de humanitate, quidquid de divinitate nostri Redemptoris sentiunt. Quia dum incarnatum Deum ubique prædicant, in quatuor mundi partibus faciem demonstrant. Dumque eum esse unum cum Patre et Spiritu sancto annuntiant, ubique penna contemplationis volant. Quorum pennæ junctæ sunt alterius ad alterum, quia omnis eorum virtus, omnisque sapientia, qua cæteros homines contemplationis suæ volatu transcendunt, vicissim sibi in pace atque unanimitate [e] conjungitur. Unde scriptum est : *Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica* (*Jac.* III, 17). Unde et eisdem suis prædicatoribus Veritas dicit : *Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos* (*Marc.* IX, 49). Penna ergo animalium alterius ad alterum jungitur, quia sanctorum prædicatorum virtus atque sapientia vicissim sibi in charitatis atque concordiæ pace sociatur. Penna autem alterius ab altero divisa esset, si in hoc quod unusquisque in sapientiam evolat, habere pacem cum altero recusaret. Sequitur :

VERS. 9. — *Non revertebantur cum incederent, sed unumquodque* [f] *ante faciem suam gradiebatur.*

16. Pennata animalia (*De pœn., dist.* 2, *c. Pennata*), videlicet prædicatores sancti, cum incedunt, minime revertuntur, quia sic a terrenis actibus ad spiritalia

[a] C. Germ. et Corb., *pervenit, aliis non relinquit.*
[b] Suess., *ad libertatem quietam.*
[c] Longip., *et applicet.*
[d] C. Germ., *amoris.*
[e] Corb., *conjungunt.*
[f] C. Germ., *unumquodque eorum.* Ebroic., *unumquodque eorum contra faciem.*

pertranseunt, ut ad ea quæ reliquerunt, ulterius nullatenus reflectantur. Quasi enim per quamdam viam [a] eis incedere est mente ire semper ad meliora. Quo contra de reprobis dicitur quia reversi sunt corde in Ægyptum (*Num.* xiv, 3, 4). Et per semetipsam Veritas dicit : *Nemo mittens manum in aratrum, et aspiciens retro, aptus est regno Dei* (*Luc.* ix, 62). Manum quippe in aratrum mittere est quasi per quemdam compunctionis vomerem ad proferendos fructus terram sui cordis aperire. Sed retro post aratrum aspicit, qui post exordia boni operis ad mala revertitur quæ reliquit. Quod quia electis Dei minime contingit, recte nunc per prophetam dicitur : *Non revertebantur cum incederent.*

17. Qui cur non revertantur indicat cum subjungit : *Unumquodque ante faciem suam gradiebatur.* Ante nos enim æterna sunt, post nos temporalia, quia et illa pergentes invenimus, et ista recedentes quasi post dorsum relinquimus. Unde et magnum illud pennatum animal dicebat quod usque ad cœli tertii secreta volaverat : *Unum vero, quæ* **1199** *retro sunt oblitus, in ea* [b] *quæ sunt ante extendens me, sequor ad palmam supernæ vocationis* (*Philip.* iii, 13, 14). In anteriora etenim extentus, eorum quæ retro sunt oblitus fuerat, quia, temporalia despiciens, sola quæ sunt æterna requirebat. Ante faciem ergo suam gradiuntur sancta animalia, quia et ea quæ reliquerunt nullo jam appetitu respiciunt, et in æternis quæ appetunt sub contemplationis suæ oculis boni operis pedem ponunt.

18. Quisquis itaque jam ante faciem suam ambulare decreverit, magna et consideratione pensandum est quod aliter retro respicitur ex opere, atque aliter ex cogitatione. Sunt etenim quidam qui magna deliberant, et, peccatorum suorum conscii, multa ex his quæ possident egenis distribuere pertractant, ut culpas suas ante Dei oculos misericordiæ visceribus redimant. Jamque hæc operari inchoant, et plerumque cum operantur paupertatis timor eorum animum concutit, atque, timentes ne egeant, erga egentes tenaces fiunt, seseque ab ea quam cœperunt bona operatione suspendunt. Hi nimirum incedentes reversi sunt, quia ante faciem suam ambulare noluerunt. Contra quos recte per Salomonem dicitur : *Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, et non dabitur ei* (*Prov.* xx, 4). Qui enim nunc propter pavorem mentis atque torporem bene operari negligit, cum sol justitiæ in judicio velut in æstate claruerit, mendicat vitam, sed non accipit, quia propter illam bona operari contempsit. Alius, despectis carnis desideriis, cuncta relinquere et omnipotentis Dei se subdere servitio pertractat, seque ipsum restringere sub continentiæ et castitatis freno deliberat ; sed cum cecidisse alios etiam post castitatem conspicit, hoc ipsum facere quod deliberaverat pertimescit. Fitque ut retro per cogitationem redeat, qui ad anteriora respiciens jam mentis gressibus ad alta ibat. De quo bene per Salomonem dicitur : *Qui observat ventum, non seminat ; et qui considerat nubes, nunquam metet* (*Eccle.* xi, 4). Venti quippe nomine malignus spiritus, qui mentem tentationibus impellit; nubis vero appellatione peccator exprimitur, qui tentationis impulsione commovetur. Qui ergo **1200** attendit ventum, non seminat, et qui considerat nubes, nunquam metit, quia is qui tentationes maligni spiritus metuens, et iniquorum lapsus conspiciens, semetipsum desperat, neque nunc exercetur in bono semine operis, neque post reficietur de munere justæ retributionis. Sunt vero nonnulli qui bona quidem quæ noverunt operantur, atque hæc operantes, meliora deliberant ; sed retractantes meliora quæ deliberaverant, immutant; et quidem bona agunt quæ cœperant, sed a melioribus quæ deliberaverant succumbunt. Hi nimirum ante humana judicia stare videntur in opere, sed ante omnipotentis Dei oculos ceciderunt in deliberatione. Unde fit plerumque ut et bonum opus eorum minus Deo placeat, [c] quia cum pes mentis in meliori gradu deliberationis inconstanter ponitur, hoc ipsa cogitationis inconstantia accusat. Sed quia perfecti quique magna se discretionis subtilitate conspiciunt, ne ad deteriora unquam vel in opere, vel in cogitatione delabantur, quantum quotidie proficiant incessanter pensant, recte de his dicitur : *Non revertebantur cum incederent, sed unumquodque ante faciem suam gradiebatur.*

19. Inter hæc igitur considerare libet nos ad ista tractanda qui sumus, et unde venimus, et usque ad quæ sacri eloquii mysteria perscrutanda sublevamur. Certe in antiquis parentibus nostris cultores idolorum fuimus, sed ecce per spiritum gratiæ verba jam cœlestia rimamur. Unde hoc nobis? Sed implevit Redemptor humani generis quod per prophetam dixit : *Et deserta in ubertatem versa advenæ comedent* (*Isa.* v, 17). Hæc quippe prophetarum dicta deserta apud Judæos fuerunt, quia per intellectum mysticum ea excolere inquirendo noluerunt. Nobis autem in ubertatem versa sunt, quia juxta historiam visionis dicta largiente Deo menti nostræ spiritaliter sapiunt, et jam advenæ comedimus quæ cives legis manducare noluerunt. [d] Sint gratiæ Unigenito, sit laus æternæ Sapientiæ, qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IV.

In explicatione versuum decimi, undecimi et duodecimi inchoati, multa præcepta moralia, præsertim de continua in Deum intentione, et ad se attentione proponuntur.

1. Per sanctum prophetiæ spiritum pennata animalia subtiliter describuntur, ut per hæc Evangelistarum significari personas ipsa nobis [e] subtilitas

[a] Val. Cl., *eos incedere.*
[b] Ita C. Germ. et Mss. pene omnes, ubi Edit. Vatic. et Gussanv. *quæ sunt anteriora.* Optima est antithesis ex *retro* et *ante.*
[c] Editi tum vet. tum recent., *cum pavore mentis.* Adhæremus Mss. Anglic., Gallic., etc.
[d] Suess. et Longip., *sit gratia.*
[e] Male in Editis, *subtilitas discretionis*, invitis Mss. C. German., Corb., Norm., Anglic.

descriptionis aperiat, nihilque sermo Dei nostro intellectui dubietatis relinquat. Ecce enim dicitur : A

Vers. 10. — *Similitudo autem vultus eorum, facies hominis, et facies leonis a dextris ipsorum quatuor; facies autem bovis a sinistris ipsorum quatuor; et facies aquilæ desuper ipsorum quatuor.*

Quod enim quatuor hæc pennata animalia sanctos quatuor Evangelistas designent, ipsa uniuscujusque libri evangelici exordia testantur. Nam quia ab humana generatione cœpit, jure per hominem Matthæus; quia per clamorem in deserto, recte designatur per leonem Marcus; quia a sacrificio exorsus est, bene per vitulum Lucas; quia vero a divinitate Verbi cœpit, digne per aquilam significatur Joannes, [a] qui dicens : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1), dum in ipsam Divinitatis substantiam intendit, quasi more aquilæ oculos in solem fixit. Sed quia electi omnes membra sunt Redemptoris nostri, ipse autem Redemptor noster caput est **1201** omnium electorum, per hoc quod membra ejus figurata sunt, nihil obstat si etiam in his omnibus et ipse signetur. Ipse enim unigenitus Dei Filius veraciter factus est homo; ipse in sacrificio nostræ redemptionis dignatus est mori ut vitulus; ipse per virtutem suæ fortitudinis surrexit ut leo. Leo etiam apertis oculis dormire perhibetur, quia in ipsa morte in qua ex humanitate Redemptor noster dormire potuit, ex divinitate sua immortalis permanendo vigilavit. Ipse etiam post resurrectionem suam ascendens ad cœlos, in superioribus est elevatus ut aquila. Totum ergo simul nobis est, qui et nascendo homo, et moriendo vitulus, et resurgendo leo, et ad cœlos ascendendo aquila factus est. Sed quia per hæc animalia evangelistas quatuor, et sub eorum specie simul perfectos omnes jam superius significari diximus (*Hom.* 3), restat ut quomodo unusquisque electorum istis animalium visionibus exprimitur ostendamus.

2. Omnis etenim electus atque in via Dei perfectus, et homo, et vitulus, et leo simul et aquila est. Homo enim rationale est animal. Vitulus autem in sacrificio mactari solet. Leo vero fortis est bestia, sicut scriptum est : *Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit occursum* (*Prov.* XXX, 30). Aquila ad sublimia evolat, et irreverberatis oculis solis radiis intendit. Omnis itaque qui in ratione perfectus est, homo est. Et quoniam semetipsum [b] ab hujus mundi voluptate mortificat, vitulus est. Quia vero ipsa sua spontanea mortificatione contra adversa omnia fortitudinem securitatis habet, unde scriptum est : *Justus autem quasi leo confidens absque terrore erit* (*Prov.* XXVIII, 1), leo est. Quia vero sublimiter contemplatur ea quæ cœlestia [c] atque æterna sunt, aquila est. Igitur quoniam justus quisque per rationem homo, per sacrificium mortificationis suæ vitulus, per fortitudinem securitas leo, per contemplationem vero efficitur aquila, recte per hæc sancta animalia signari unusquisque perfectus potest. Quod idcirco dicimus, ut ea quæ de quatuor animalibus dicta sunt, pertinere quoque etiam ad perfectorum singulos demonstremus.

3. Sed magna nobis de eisdem evangelistis et sanctis prædicatoribus quæstio oritur, cur homo et leo a dextris ipsorum quatuor, vitulus vero a sinistris ipsorum quatuor esse perhibetur. Neque enim [d] sine admiratione est cur duo illa a dextris et unum hoc esse a sinistris dicitur. Et rursum quærendum cur aquila non a dextris, vel sinistris, sed desuper
B ipsorum quatuor esse memoratur. Duas itaque nobis quæstiones objecimus, quas oportet ut aperiente Domino dissolvamus. Homo igitur et leo a dextris, vitulus vero a sinistris esse perhibetur. A dextris etenim læta, a sinistris vero tristia habemus. Unde et sinistrum nobis esse dicimus hoc quod adversum esse deputamus. Et, sicut præfati sumus, per hominem incarnatio, per vitulum passio, per leonem vero auctoris nostri resurrectio designatur. De incarnatione autem unigeniti Filii, qua redempti sumus, omnes electi lætati sunt; de morte vero illius ipsi electorum primi sancti apostoli contristati, qui iterum de ejus resurrectione gavisi sunt. Quia ergo ejus et nativitas et resurrectio lætitiam discipulis præbuit, quos ejus passio contristavit, homo et leo
C a dextris, vitulus vero a sinistris ejus fuisse **1202** describitur. Ipsi namque evangelistæ sancti de ejus humanitate gavisi sunt, de ejus resurrectione confirmati, qui de ejus passione fuerant contristati. Homo ergo et leo eis a dextris est, quia Redemptoris nostri eos incarnatio vivificavit, resurrectio confirmavit. Sed vitulus a sinistris, quia mors illius eos ad momentum temporis in infidelitate prostravit. Jure autem locus aquilæ non juxta, sed desuper esse describitur, quia sive per hoc quod ejus ascensionem signat, seu quia Verbum Patris Deum apud Patrem esse denuntiat, super evangelistas cæteros virtute contemplationis excrevit; cum quibus [e] etsi simul de ejus Deitate loquitur, hanc tamen omnibus subtilius contemplatur. Sed si aquila cum tribus aliis
D adjuncta, quatuor animalia esse memorantur, mirum quomodo desuper ipsorum quatuor esse describitur, nisi quia Joannes per hoc quod in principio Verbum vidit, etiam super semetipsum transiit. Nam nisi et se transisset, Verbum in principio non vidisset (*Joan.* I, 1). Quia ergo et semetipsum transgressus est, non jam solummodo super tria, sed adjuncto et se, super quatuor fuit. Sequitur :

[a] Ita melius in Mss. legitur, quam in Edit., *qui dicit : In principio erat... Dum in ipsam.* Addit Gussanv., *Qui dum in ipsam.*

[b] Corb., *ab hujus carnis volup.*

[c] Editi, *atque terrena*, contradicentibus Mss. C. German., Corb., Norm., Anglic., etc.

[d] Hic legerunt Editores, *sine mira ratione*; fortasse quod in C. Germ. et plurimis habeatur, *sine miratione*. In Corb., Val. Cl. et aliis, *sine admiratione.*

[e] Editi omnes, *et simul*. Supplevimus *si* ex omnibus Mss. nostris; ex sola conjectura sane supplendum cum, ea vocula dempta, sensus claudicet.

VERS. 11. — *Et facies eorum et pennæ eorum extentæ desuper.*

4. Facies et pennæ extentæ desuper describuntur, quia omnis intentio omnisque contemplatio sanctorum super se tendit, ut illud possit adipisci quod in cœlestibus appetit. Sive enim bono operi, sive vero invigilet contemplationi, tunc veraciter hoc quod agit bonum est, quando ei complacere concupiscit a quo est. Nam qui bona agere videtur, et per hæc non Deo, sed hominibus placere desiderat, intentionis suæ faciem deorsum premit. Et qui idcirco in sacro eloquio ea quæ divinitatis sunt contemplatur, ut per hoc quod intelligit occupari ad quæstiones possit, quia non dulcedine quæsitæ beatitudinis satiari appetit, sed doctus videri, iste nimirum intellectus sui pennas desuper non extendit; sed quoniam sensus sui vigilantiam in terreno appetitu occupat, pennas quas sublevare in altum et quibus sublevari ipse potuit in imis deponit. Qua in re pensandum est, ut omne bonum quod agitur per intentionem semper ad cœlestia levetur. Qui enim per bona quæ facit terrenam gloriam concupiscit, pennas suas et faciem suam deorsum deprimit. Hinc etenim per prophetam de quibusdam dicitur : *Victimas in profundum deferebant* (*Osee* v, 2). Quid enim sunt aliud lacrymæ orationis, nisi victimæ oblationis nostræ ? sicut scriptum est : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* (*Psal.* L, 19). Et sunt nonnulli qui idcirco se in prece lamentis afficiunt, ut aut terrena commoda acquirant, aut hominibus sancti esse videantur. Quid isti, nisi victimas in profundum deferunt ? Qui per hoc quod in imo sunt quæ requirunt, orationis suæ sacrificium deorsum deponunt. Electi autem qui et in bono opere omnipotenti Deo placere appetunt, et per contemplationis gratiam æternam jam beatitudinem degustare concupiscunt, facies et pennas desuper extendunt. Sequitur :

IBID. — *Duæ pennæ singulorum jungebantur, et duæ tegebant corpora eorum.*

5. Dictum fuerat : *Et facies et pennæ eorum extentæ desuper,* atque mox subjunctum est quod protulimus, quia *duæ pennæ singulorum jungebantur.* Ubi aperte intelligitur quia et extendebantur **1203** desuper et jungebantur, duæ vero tegebant corpora eorum. Quid autem pennæ animalium, nisi alæ nominantur ? Qua in re nobis diligenti perscrutatione quærendum est quæ sint quatuor pennæ sanctorum, ex quibus duæ superius extensæ junguntur, duæ vero eorum corpora contegunt. Si enim vigilanter aspicimus, quatuor esse virtutes invenimus quæ a terrenis actibus omne pennatum animal levant, in futuris videlicet amor et spes, de præteritis autem timor et pœnitentia. Pennæ ergo sibimet junctæ superius extenduntur, quia sanctorum mentem amor et spes ad superna sublevant. Quæ apte quoque conjunctæ nominantur, quia electi procul dubio et amant cœlestia quæ sperant, et sperant quæ amant. Duæ vero corpora contegunt, quia timor et pœnitentia ab omnipotentis Dei oculis eorum mala præterita abscondunt. Duæ itaque, ut dictum est, pennæ junguntur sursum, quando amor et spes electorum corda ad superiora elevant, ad cœlestia suspendunt. Duæ autem pennæ tegunt corpora, quando eorum mala præterita a conspectu æterni judicis timor et pœnitentia abscondunt. In eo enim quod se peccasse meminerunt, quia pertimescunt et deflent, quid aliud quam corpus cooperiunt ? Qui facta carnalia per superducta bona opera a districto examine abscondunt. Scriptum quippe est : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata* (*Psal.* XXXI, 1). Peccata enim tegimus, cum bona facta malis actibus superponimus. Omne enim quod operitur, inferius ponitur ; et hoc unde operitur, desuper ducitur. Quando ergo abdicamus mala quæ fecimus, et eligimus bona quæ faciamus, quasi tegimen ei rei superducimus, quam erubescimus videri.

6. Quamlibet enim sancti viri in hac adhuc vita sint, habent tamen quod ante Dei oculos operire debeant, quia omnino est impossibile, ut aut in opere, aut in locutione, aut in cogitatione nunquam delinquant. Unde et beatus Job, qui perfecta quidem hominibus dixerat, Dei tamen vocem audiens, seque ipsum de ipsa sua perfecta locutione reprehendens, dicebat : *Manum meam ponam super os meum* (*Job.* XXXIX, 34). In manu quippe operatio, in ore locutio est. Manum ergo super os ponere est peccata locutionis per virtutem boni operis tegere. Libet, fratres charissimi, ad hujus rei testimonium magistrum gentium vocare, et qualiter sanctum illud animal alis quatuor innitatur aspicere, ex quibus duabus ad superiora evolat ; duabus vero pennis corpus contegit, quia præterita [a] quæ egerat abscondit. Videamus igitur quantus hunc amor ad cœlestia elevet : *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Philip.* I, 21). Cognoscamus quanta spe ad superiora tollitur : *Nostra conversatio in cœlis est, unde etiam Salvatorem exspectamus Jesum Christum Dominum nostrum* (*Ibid.*, III, 20). Videamus si et in tantis virtutibus positus adhuc timet : *Castigo corpus meum, et servituti subjicio, ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar* (*I Cor.* IX, 27). Cognoscamus si hunc mala fecisse pœnitet : *Ego minimus apostolorum sum, qui non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei* (*I Cor.* XV, 9). In cujus verbis quid aliud quam duritia nostræ mentis accusatur ? Quia ipse plangit quod ante baptisma commiserat, nos vero et post baptisma multa commisimus, et tamen flere recusamus. Quatuor itaque pennis sancta animalia utuntur, **1204** quia per amorem et spem ad cœlestia evolant, et per timorem et pœnitentiam facta in se illicita deplorant.

7. Sed quia dictum est : *Duæ pennæ singulorum jungebantur,* hoc fortasse intelligitur, quod non pennas proprias elevantes jungant, sed unius ad alterum pennæ conjunctæ sint, ut pennæ videlicet elevatæ vicissim sibi in conjunctione concordent. Qua

[a] Norm., *quæ egerat a judicio abscondit.*

in re quæstio oritur, quia si duæ pennæ [a] quæ elevant amorem et spem, duæ vero quæ corpora contegunt timorem et pœnitentiam designant, cur duæ quæ extentæ sunt dicuntur esse conjunctæ, et duæ quæ corpus contegunt non dicuntur? Sed hac in re facilis, largiente Domino, ratio occurrit, quod sanctorum duæ pennæ conjunctæ sunt amor et spes, duæ vero quæ corpora contegunt, sibimetipsis ad alterutrum conjunctæ non sunt, timor et pœnitentia. David enim pro lapsu carnis timendo et pœnitendo affligitur (*II Reg.* XII, 13). Petrus casum perfidiæ flevit amare (*Matth.* XXVI, 75). Paulus in se crudelitatem præteritæ persecutionis plangit (*I Cor.* XV, 9). Omnes tamen unam patriam appetunt, ad unum auctorem omnium pervenire festinant. Duæ ergo singulorum pennæ conjunctæ sunt, et duæ non sunt, quia per amorem et spem unum est quod desiderant, sed per timorem et pœnitentiam diversum est quod deplorant. Sequitur :

VERS. 12. — *Et unumquodque eorum coram facie sua ambulabat.*

8. Dictum superius fuerat: *Unumquodque eorum ante faciem suam gradiebatur*, nunc autem dicitur: *Coram facie sua ambulabat*. Ipsa itaque repetita videtur esse sententia. Sed quia *coram* in præsenti dicimus (*Id est*, significat in præsenti), possumus subtilius inquirendo discernere [b] quod aliud sit ante faciem ambulare, atque aliud in præsenti. Ante faciem quippe ambulare est [c] anteriora appetere; in præsenti vero ambulare est sibimetipsi absentem non esse. Omnis etenim justus qui vitam suam sollicitus aspicit, et diligenter considerat quantum quotidie in bonis crescat, aut fortasse quantum a bonis decrescat, iste quia se ante se ponit, coram se ambulat, quippe qui vigilanter videt utrum surgat, an defluat. Quisquis vero vitæ suæ custodiam negligit, discutere quæ agit, quæ loquitur, quæ cogitat, aut despicit, aut nescit, coram se iste non ambulat; quia qualis sit in suis moribus, vel in actibus, ignorat. Nec sibimetipsi præsens est qui semetipsum quotidie exquirere atque cognoscere sollicitus non est. Ille autem veraciter se ante se ponit, sibique in præsenti est, qui se in suis actibus tanquam alium attendit.

9. Nam sunt multa peccata quæ committimus, sed idcirco nobis gravia non videntur, quia privato nos amore diligentes, clausis nobis oculis, in nostra deceptione blandimur. Unde fit plerumque ut et nostra gravia leviter, et proximorum mala levia graviter judicemus. Scriptum quippe est : *Erunt homines seipsos amantes* (*II Tim.* III, 2). Et scimus quia vehementer claudit oculum cordis amor privatus. Ex quo fit ut hoc quod nos agimus, et grave esse non existimamus, plerumque agatur a proximo, et nimis nobis detestabile esse videatur. Sed quare hoc quod nobis vile videbatur in nobis grave videtur in proximo, nisi quia nec nos sicut proximum, nec
A proximum conspicimus sicut nos? Si enim nos sicut
1205 proximum aspiceremus, nostra reprehensibilia districte videremus. Et rursum si proximum aspiceremus ut nos, nunquam nobis ejus actio appareret intolerabilis, qui sæpe fortasse talia egimus, et nil nos proximo intolerabile fecisse putabamus. Hoc male divisum mentis nostræ judicium corrigere per legis præceptum Moyses studuit, cum dixit ut justus deberet esse modius, æquusque sextarius (*Levit.* XIX, 36). Hinc Salomon ait: *Pondus et pondus, mensura et mensura, utrumque abominabile est apud Deum* (*Prov.* XX, 10). Scimus quia in negotiatorum duplici pondere aliud majus, aliud minus est. Nam aliud pondus habent ad quod pensant sibi, et aliud pondus ad quod pensant proximo. Ad dandum
B pondera leviora, ad accipiendum vero graviora præparant. Omnis itaque homo qui aliter pensat ea quæ sunt proximi, et aliter ea quæ sua sunt, pondus et pondus habet. Utrumque ergo abominabile est apud Deum, quia si sic proximum ut se diligeret, hunc in bonis sicut se amaret. Et si sic se sicut proximum aspiceret, se in malis sicut proximum judicaret. Debemus ergo nosmetipsos sollicite sicut alios videre, nosque ipsos, ut dictum est, ante nos ponere, ut pennata animalia incessanter imitantes, ne nesciamus quid agimus, coram facie nostra semper ambulemus. Perversi autem, sicut paulo ante jam diximus, coram facie sua non ambulant, quia ea quæ agunt nunquam considerant, ad interitum tendunt, in pravis actibus exsultant. De quibus scriptum est: *Qui
C lætantur cum malefecerint, et exsultant in rebus pessimis* (*Prov.* II, 14). Sæpe vero justus qui eos conspicit deflet, sed ipsi phreneticorum more planguntur, et rident.

10. Alii indigentibus de rebus propriis multa largiuntur, sed cum occasionis tempus invenerint, indigentes opprimunt, eosque [d] quibus valuerint rapinis devastant. Ponunt ante oculos cogitationis suæ bona quæ faciunt, et non ponunt pessima quæ committunt. 1206 Hi videlicet coram facie sua non ambulant, quia si sibimetipsis præsentes essent, cuncta subtiliter quæ agunt viderent, qualiter bona opera malis actibus perdant agnoscerent, sicut scriptum est: *Et qui mercedes congregavit misit eas in sacculum pertusum* (*Aggæ.* I, 6). De pertuso quippe
D sacculo aliunde exit quod aliunde mittitur (*De pœn.*, *dist.* 4, *c. De pertuso*), quia indiscretæ mentes mercedem quæ ex bono opere acquiritur non aspiciunt quomodo ex malo opere perdatur. Alius castitatem corporis servat, seque vigilanter circumspicit, ne quid foris reprehensibiliter admittat, suis contentus est, aliena non diripit, sed tamen in corde odium fortasse contra proximum servat. Et cum scriptum sit: *Qui odit fratrem suum, homicida est* (*I Joan.* III, 15), considerat quam sit mundus foris in opere, et non perpendit quam sit crudelis in mente. Quid iste

[a] C. Germ., *quæ elevantur*. Superius leguntur pennæ *elevantes* et *elevatæ*.
[b] Pl. Norm., *quid aliud*.
[c] Norm., *anteriora aspiciendo*. Abest *aspiciendo* a C. German., Corb. et aliis.
[d] Norm. *quibus prævaluerint*.

nisi sibimetipsi absens est, qui in cordis sui tenebris ambulat et ignorat? Alius jam aliena non diripit, jam corpus ab immunditia custodit, jam mente pura proximum diligit, et malorum præteritorum conscius lamentis se in precibus afficit; sed, finita prece, læta de quibus in hoc mundo gaudeat requirit, et temporalibus gaudiis negligentem animum demittit, nec curat ne in eo lacrymarum mensuram immoderata gaudia transeant; fitque ut bonum nimie ridendo perdat, quod plangendo lucratus est. Hic itaque coram facie sua non ambulat, quia damna quæ patitur conspicere recusat. Scriptum quippe est: *Cor sapientium ubi tristitia est, et cor stultorum ubi lætitia* (*Eccle.* VII, 5). In cunctis ergo quæ agimus diligenter nosmetipsos conspicere interius exteriusque debemus, ut pennata animalia sequentes, nobismetipsis præsentes simus, et coram facie nostra semper ambulemus, habentes adjutorem unicum Patris Jesum Christum Dominum nostrum, qui cum eo vivit et regnat in unitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA V.

In expositione trium versuum a duodecimo ad decimum quintum docte disseritur de Spiritu sancto ejusque in sanctis impulsu, motu et inhabitatione.

1. O quam mira est profunditas eloquiorum Dei! Libet huic intendere, libet ejus intima, gratia duce, penetrare. Hanc quoties intelligendo discutimus, quid aliud quam silvarum opacitatem ingredimur, ut in ejus refrigerio ab hujus sæculi æstibus abscondamur? Ibi viridissimas sententiarum herbas legendo carpimus, tractando ruminamus. In ea locutione quæ ad vos, fratres charissimi, nudiustertius facta est qualiter ostensa animalia vel Redemptorem nostrum, vel quatuor ejus evangelistas atque perfectos omnes significent, dictum est. Quorum videlicet animalium adhuc subtilius virtus exprimitur, ut ad eorum imitationem nos quoque infirmi et despicabiles, in quantum, Domino largiente, possumus, extendamur. Ecce enim dicitur:

VERS. 12. *Ubi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur.*

2. In electis et reprobis diversi sunt impetus. In electis videlicet impetus spiritus, in reprobis impetus carnis. Impetus quippe carnis ad odium, ad elationem, ad immunditiam, ad rapinam, ad exteriorem gloriam, ad crudelitatem, ad perfidiam, ad desperationem, ad iram, ad jurgia, ad voluptates animum impellit. Impetus vero spiritus ad charitatem, ad humilitatem, ad continentiam, ad largitatem misericordiæ, ad interiorem provectum, ad pietatis opera, ad æternorum fidem, ad spem sequentis gaudii, ad patientiam, ad pacem, ad considerationem [a] vitæ mortalis, ad lacrymas mentem pertrahit. Unde necesse est ut magna semper cura considerare debeamus in omne quod agimus quis nos impetus ducat; utrum nostra cogitatio per impetum carnis, an per impetum spiritus impellatur. Amare enim terrena, temporalia æternis præponere, exteriora bona non ad usum necessarium habere, sed ad voluptatem concupiscere, ultionem de inimico quærere, de æmuli casu gaudere, impetus carnis est. At contra, amare cœlestia, contemnere [b] terrena, 1207 non ad fructum voluptatis transitoria, sed ad usum necessitatis quærere, de inimici morte tribulari, impetus spiritus est. Et quia perfecti quique in istis se semper virtutibus exercent, recte nunc de sanctis animalibus dicitur: *Ubi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur.*

3. Sed sciendum nobis est quod plerumque impetus carnis se sub velamine spiritalis impetus palliat, et quod carnaliter facit mentitur sibi ipsa cogitatio quia hoc spiritaliter faciat. Nam sæpe quis, iracundiæ stimulis victus, contra delinquentes zelo ulciscendæ justitiæ plus quam necesse est inflammatur, et justitiæ limitem in ultione transiens agit crudeliter, quod se agere juste suspicatur. Impetus igitur carnis huic sub specie spiritus velatus est, quando hoc quod juste agi creditur sub discretionis moderamine non tenetur. Et sæpe alius, nimiæ mansuetudini studens, subjectorum vitia aspicit, atque hæc per fervorem zeli corrigere recusat, quæ in eis crudeliter non corrigendo multiplicat; fitque ut ejus lenitas et sibi sit et subjectis inimica, qui torporem mentis suæ quia patientiam deputat, [c] per carnis spiritum ab impetu spiritus elongat. Prima ergo nos cogitatio in inquisitionem nostri cordis debet excutere, ne ad quædam quæ agimus per apertum carnis impetum ducamur, [d] ne pravis delectationibus animus seductus mala esse cognoscat, et tamen faciat. Secunda vero nos cura debet vigilantes reddere, ne se impetus carnis quasi sub impetu spiritus latenter subjiciat, et culpas quas agimus nobis virtutes fingat.

4. Sciendum vero est quia graviores culpæ sunt quæ superducta specie virtutes imitantur, quia illæ in aperto cognitæ animum in confusionem dejiciunt, atque ad pœnitentiam trahunt; istæ vero non solum in pœnitentiam non humiliant, sed etiam [e] mentem operantis elevant, dum virtutes putantur. Hoc autem quod de sanctis animalibus dictum superius fuerat, ut altius confirmetur, iterum replicatur:

IBID. — *Non revertebantur cum ambularent* (*De pœn.*, *dist.* 2, *c. Non revertebantur*).

5. Quia electi quique sic ad bona tendunt, ut ad mala perpetranda non redeant: *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth.* X, 22). Et sicut per Salomonem dicitur: *Justorum semita quasi lux splendens procedit et crescit usque ad perfectum diem* (*Prov.* IV, 18). In eorum namque animis bonum de-

[a] Ita Mss. C. Germ., Norm., Anglic., etc. Quibus despectis, Editi omnes habent, *vitæ immortalis*.

[b] Edit. Vatic., *transitoria*. Accedit ad Mss. Suess. et Longip., ubi legitur *transitura*.

[c] Nonnulli Norm. cum Suess. et Longip., *per carnis impetum*. Sequimur antiq. C. Germ., Corb., quibus consentiunt Editi.

[d] Editi vet. et recent., *ne pravis cogitationibus*, invitis Mss.

[e] Ebroic. et Lyr., *mentem operantis elevando, virtutes putantur*.

siderium atque intellectus lucis intimæ jam pars diei est, sed quia usque ad finem vitæ in virtute proficiunt, ad perfectum diem tunc veniunt, quando, ad regna cœlestia perducti, in ea luce quam desiderant jam minus aliquid non habebunt. Sequitur :

VERS. 13. — *Et similitudo animalium, et aspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium, et quasi aspectus lampadarum.*

6. Aspectus animalium carbonibus ignis ardentibus atque lampadibus comparatur. Quisquis enim carbonem tangit, incenditur, quia qui sancto viro adhæret, ex ejus assiduitate visionis, usu locutionis, exemplo operis accipit ut accendatur [a] in amorem veritatis, peccatorum suorum tenebras fugiat, in desiderio lucis exardescat, et jam per verum amorem [b] ardeat, **1208** qui prius in iniquitate tantum mortuus, quantum frigidus jacebat. Lampades vero lucem suam longius spargunt, et cum in alio loco sint, in alio resplendent. Qui enim spiritu prophetiæ, verbo doctrinæ, miraculorum pollet gratia, hujus opinio longe lateque ut lampas lucet; et quique bona ejus audiunt, quia per hæc ad amorem cœlestium surgunt, in eo quod se per bona opera exhibent, quasi ex lampadis lumine resplendent. Quia ergo sancti viri quosdam juxta se positos quasi tangendo ad amorem patriæ cœlestis accendunt, carbones sunt. Quia vero quibusdam longe positis lucent, eorum itineri, ne in peccati tenebras corruant, lampades fiunt. Hoc vero inter carbones et lampades distat, quod carbones ardent quidem, sed ejus loci in quo jacuerint tenebras non expellunt; lampades autem, quia magno flammarum lumine resplendent, diffusas circumquaque tenebras effugant.

7. Qua ex re notandum est quia sunt plerique sanctorum ita simplices et occulti, seseque in locis minoribus sub magno silentio contegentes, ut vix eorum vita ab aliis possit agnosci. Quid itaque isti nisi carbones sunt? Qui etsi per fervorem spiritus ardorem habent, tamen exempli flammam non habent. Nec in alienis cordibus tenebras peccatorum vincunt, quia vitam suam omnino sciri refugiunt. Sibimetipsis quidem accensi sunt, sed aliis in exemplo luminis non sunt. Illi autem qui et exempla virtutum prærogant, et lumen boni operis per vitam et [c] verbum itinerantibus demonstrant, jure lampades appellantur, quia et per ardorem desiderii, et per flammam verbi, a peccatorum cordibus erroris tenebras expellunt. Qui igitur in occulto bene vivit, sed alieno provectui minime proficit, carbo est. Qui vero, in imitatione sanctitatis positus, lumen ex se rectitudinis multis demonstrat, lampas est, quia et sibi ardet, et aliis lucet. Sequitur :

IBID. — *Et hæc erat visio discurrens in medio ani-*
A *malium, splendor ignis, et de igne fulgur egrediens.*

8. [d] In medio animalium discurrens ignis videtur, quia nisi ab igne veritatis pennata illa animalia calorem susciperent, ipsa in carbonum atque lampadarum similitudinem non arderent. Ignis enim nomine sanctus Spiritus significari solet. De quo in Evangelio Dominus dicit : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi* [e] *ut accendatur* (*Luc.* XII, 49)? Cum enim carnalis mens Spiritum sanctum accipit, spiritali amore succensa malum plangit quod fecit. Et terra ardet, quando accusante se conscientia cor peccatoris uritur, atque in dolore pœnitentiæ crematur. Hinc rursum scriptum est : *Deus* [f] *tuus ignis consumens est.* (*Deut.* IV, 24). Quia enim mentem quam repleverit, eam a peccatorum rubigine mundam red-
B dit, creator noster et ignis dicitur, et consumens. Sanctus ergo Spiritus in medio animalium splendor ignis, et de igne fulgur egrediens discurrere dicitur, quia universam Ecclesiam replens, in electorum cordibus ex seipso flammas amoris projicit, ut corusci more per terrorem feriat, et ad amorem suum corda torpentia accendat.

1209 9. Sed quia Spiritus sanctus Deus ante sæcula Patri est et Filio coæternus, quærendum nobis est cur discurrere dicatur. Omnis etenim qui discurrit accedit ad locum in quo non fuit, et eum deserit in quo fuit. Qua igitur ratione discurrere spiritum dicamus, dum cuncta intra ipsum sint, et locus nusquam sit ubi non sit? Sicut scriptum est : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum* (*Sap.* I, 7).
C Et tamen, cum laus sapientiæ describeretur, adjunctum est : *Est enim in illa* [g] *spiritus intellectus, spiritus unicus, multiplex, subtilis, mobilis* (*Ibid.* VII, 22). Et paulo post : *Humanus stabilis* (*Ibid.*, 23).

10. In quibus rursum verbis magna nobis quæstio oritur, cur iste spiritus qui implet omnia simul mobilis et stabilis dicatur. Sed si ad usum consuetudinis humanæ recurrimus, sensum citius loquentis invenimus. Homo quippe, qui in ea regione in qua est ubique discurrit, procul dubio ubique obviam venit, et repente ubi non creditur, invenitur. Omnipotens ergo Spiritus, ut ubique præsentia signaretur, simul et mobilis et stabilis dicitur. Stabilis, quia per naturam omnia continet, mobilis autem dicitur quia
D ubique etiam nescientibus occurrit. Tenens ergo omnia stabilis, præsentem se omnibus exhibens mobilis appellatur. Splendor ergo ignis, et de igne fulgur egrediens inter pennata animalia discurrit, quia Spiritus sanctus simul singulis atque omnibus præsto fit, et incendit quos contigerit, et illuminat quos incendit, ut post frigus pristinum accensi ardeant, et per ignem amoris quem acceperint flammas exemplorum reddant. Fulgur quippe de hoc

[a] Longip., *in opere veritatis.*

[b] Vatic., *redeat.* Favet Longip.

[c] Ita legendum unanimi Mss. nostrorum consensu, a quibus recedentes editi habent, *verbum errantibus.*

[d] Post textum Job, in Mss. Corb. et plerisque Norm., quibus consentiunt Edit. Paris. 1502, 1518, 1571, et Vatic., legitur, *splendor ignis, et de igne fulgur egrediens in medio animalium.* Edit. Gussanv., quam hic sequimur, conformis est Ms. C. Germ.

[e] Beccens. et Lyr., *ut ardeat.*

[f] Norm. pler., *noster.*

[g] Suess. et nonnulli, *spiritus intellectus, sanctus, unicus.*

igne egrediens torpentes mentes percutit, easque percutiendo excitat et inflammat, ut post amorem illius ardentes pariter et lucentes currant. Unde alias scriptum est : *Thronus ejus flamma ignis, rotæ ejus ignis accensus* (*Dan.* VII, 9). Hi enim qui animarum custodes sunt, et pascendi gregis onera susceperunt, mutare loca minime permittuntur. Sed quia uno in loco positi, divinitatis in se præsentiam portant et ardent, thronus Dei flamma ignis dicitur. Illi autem qui amore Domini in prædicatione discurrunt, rotæ ejus ignis ardens sunt, quia cum ex ejus desiderio per varia loca discurrunt, unde ipsi ardent et alios accendunt.

11. Potest tamen discursus atque mobilitas Spiritus requisitione alterius considerationis intelligi. In Sanctorum quippe cordibus juxta quasdam virtutes semper permanet, juxta quasdam vero recessurus venit, et venturus recedit. In fide etenim, spe, atque charitate, et in bonis aliis, sine quibus ad cœlestem patriam non potest perveniri, sicut est humilitas, castitas, justitia, atque misericordia, perfectorum corda non deserit. In prophetiæ vero virtute, doctrinæ facundia, miraculorum exhibitione, electis suis aliquando adest, aliquando se subtrahit. Adest ut eleventur, et semetipsum subtrahit ut humilientur. Adest ut eos ostensa virtute glorificet, recedit ut semetipsos subtracta ejus virtute cognoscant. Adest ut ostendat quid per ipsum sint, recedit ut patefaciat qui vel quales, remaneant sine ipso. In his itaque virtutibus sine quibus ad vitam minime pervenitur, sanctus Spiritus in electorum suorum cordibus permanet; [a] unde **1210** recte stabilis esse perhibetur. In his vero per quas sanctitatis virtus ostenditur, aliquando misericorditer præsto est, et aliquando misericorditer recedit, [b] unde recte mobilis nuncupatur. Discurrens ergo et mobilis Spiritus dicitur, quia in signis atque virtutibus juxta uniuscujusque votum continue non habetur. Bene autem inter sancta animalia discurrere perhibetur. Discursus quippe ad celeritatem pertinet. Inter perfectos autem discurrit spiritus, quia etsi ab eorum corde ad momentum recesserit, citius redit. Sequitur :

VERS. 14. — *Et animalia ibant, et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.*

12. Cum superius dictum sit : *Non revertebantur cum ambularent*, qua ratione nunc dicitur : *Animalia ibant et revertebantur?* Valde sibi hæc videntur esse contraria, quia *ibant et non revertebantur*, et *ibant et revertebantur*. Sed qualiter intelligendum sit citius agnoscimus si duas vitas, activam scilicet et contemplativam, sollicite discernamus. In una enim fixi permanere possumus, in altera autem intentam mentem tenere nullo modo valemus. Cum enim torporem nostrum relinquimus, nosque ipsos ad bonæ operationis studium excitamus, quo alibi nisi ad activam imus? A qua reverti post nos nullo modo debemus, quia qui post illam ad torporem negligentiæ, ad pravitatis nequitias quas reliquerat redit, esse sine dubio cœleste animal nescit. Cum vero ab activa vita ad contemplativam surgimus, quia diu mens stare in contemplatione non valet, sed omne quod de æternitate per speculum et in ænigmate conspicit, quasi furtim hoc et per transitum videt, ipsa sua infirmitate ab immensitate tantæ celsitudinis animus repulsus in semetipso relabitur. Et necesse est ut ad activam redeat, seque ipsum continue in usu bonæ operationis exerceat, ut cum mens surgere ad contemplanda cœlestia non valet, quæque potest bona agere non recuset. Sicque fit ut ipsis suis bonis actibus [c] adjuta ad superiora rursus in contemplationem surgat, et amoris pastum de pabulo contemplatæ veritatis accipiat. In qua quia diu se tenere ipsa corruptionis infirmitas non potest, ad bona rursus opera rediens, suavitatis Dei memoria pascitur, et foris piis actibus, intus vero sanctis desideriis nutritur. Hinc etenim de perfectis viris post contemplationem suam redeuntibus dicitur : *Memoriam suavitatis tuæ eructabunt* (*Psal.* CXLIV, 7). Dulcedinem quippe suavitatis intimæ, quia utcunque possunt, velut quodam ex corusco, prægustando tangere, ejus memoriam student recolendo semper et loquendo eructare. Unde et apte nos Psalmista admonet, dicens : *Lux orta est justo, et rectis corde lætitia. Lætamini justi in Domino, et confitemini memoriæ sanctitatis ejus* (*Psal.* XCVI, 11, 12). Qui rursum ait : *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine* (*Psal.* XXX, 20) ! Quæ videlicet quam magna esset nullo modo cognosceret, nisi hanc aliquatenus contemplando gustasset. Hinc iterum dicit : *Ego dixi in ecstasi mea, projectus sum a vultu oculorum tuorum* (*Ibid.*, 23). Nisi enim in mentis excessu sublevatus dulcedinem suavitatis æternæ cognovisset, in hoc adhuc mundo retentus non discerneret quam longe projectus jaceret. Ostensa ergo animalia vadunt et non revertuntur, atque vadunt et redeunt; **1211** quia sancti viri et ab activa vita quam apprehenderunt ad iniquitates [d] non corruunt, et a contemplativa, quam tenere jugiter non possunt, in activam relabuntur. Sicut enim dictum est, ipso infirmitatis suæ pondere devicti, ad semetipsos repulsi redeunt, ut euntes discant quid desiderent, et revertentes ubi jaceant sciant. Euntes intelligant ubi nondum sint, revertentes quid sint.

13. Sed qualiter hæc sancta animalia redeant, demonstratur cum subditur : *In similitudinem fulguris coruscantis.* Bene autem revertentia animalia co-

[a] Non legitur hoc in C. Germ. et Suess., sed post *permanet* immediate sequitur : *in his vero.* Exstat in Mss. Anglic. Norm. et pl.

[b] Abest etiam hoc a C. Germ. et omnibus Editis usque ad *Discurrens.* Supplevimus ex Mss. Anglic. et Norm. omnibus.

[c] Deest *adjuta* in C. Germ. Legitur in Norm. omnibus, Suess., Longip., Val. Cl., etc.

[d] Aliter, *non recedunt.* Sequimur C. Germ., Norm., Val. Cl. cum Edit. Paris. 1502, et alia 1518. In Gilot. et Vatic., *non currunt.*

ruscanti fulguri comparantur, quia sancti viri [a] cum ad superna contemplanda evolant, cum primitias sui spiritus in cœlestis patriæ amore ligant, sed gravati humanæ conversationis pondere ad semetipsos redeunt, bona cœlestia quæ saltem per speculum contemplari potuerunt, fratribus denuntiant, eorumque animos in amorem intimæ claritatis accendunt, quam nec videre sicut est, nec loqui prævalent sicut viderunt. Loquentes autem verbis suis corda audientium feriunt et incendunt. Quasi ergo fulgur coruscans redeunt, [b] qui, cum cœlestia loquuntur, quia per eos supernum lumen intermicat, ad amorem cœlestis patriæ mentes audientium inflammant. More itaque coruscantis fulguris cum loquendo percutiunt, ignem spiritalis desiderii spargunt.

14. Alio quoque modo sancta animalia vadunt et redeunt. Vadunt enim cum ad insinuandam cœlestis doni gratiam in prædicationem mittuntur, atque ut ad fidem trahant, mira coram infidelibus faciunt; sed redeunt, quia, hæc omnipotentis Domini virtuti tribuentes, sibimetipsis quæ fecerint non ascribunt. Cum enim stupenda faciunt, fulgur sunt, quia corda intuentium concutiunt, terrent, illuminant, et accendunt. [c] Unde scriptum est: *In lumine jacula tua ibunt, in splendore fulguris armorum tuorum* (*Habac.* III, 11). Jacula Domini sunt verba Sanctorum, quæ corda peccantium feriunt. Sed ista jacula habent arma. Scitis, fratres, quia præliatores viri jacula mittunt, armis vero muniuntur. Dum ergo verbis addunt miracula, quasi armis se muniunt, ne ipsi feriantur: *In lumine jacula tua ibunt*, quia in aperto exeunt verba Dei. Sed quia comitari debent [d] sententias sanctorum doctorum facta miraculorum, recte subjungitur: *In splendore fulguris armorum tuorum*, [e] quia dum addis eis arma miraculorum, mentes persequentium fulgurant, ut eos persequi non præsumant. Hæc itaque animalia vadunt et revertuntur in similitudinem fulguris coruscantis, quia postquam mira sancti inter homines faciunt, postquam corda audientium sparso lumine incendunt, [f] ad dandam auctori suo gloriam redeunt, ut illi laudem reddant per quem se posse talia sciunt.

1212 15. Sic Petrus, cum, sanato homine qui claudus ex utero matris fuerat, signum fecit quod omnes qui cognoscerent valde mirarentur, dixit: *Quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate fecerimus hunc ambulare? Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, Deus patrum nostrorum glorificavit Filium suum Jesum*

A (*Act.* III, 12, 13). Et paulo post: *In fide nominis ejus hunc* [g] *quem vidistis et nostis, confirmavit nomen ejus* (*Ibid.*, 16). Signum quippe faciens, intuentium oculos [h] miraculi lumine perstrinxit; sed humilitatem custodiens, et laudem auctori reddens, quasi unde venerat rediit, quia lux fulguris unde fuerit ostendit. Sancta itaque animalia cum ad signa operanda veniunt, et cum ad reddendam auctori suo gloriam intus apud semetipsa redeunt, fulgur sunt, quia et ostendendo miracula, et exempla humilitatis præbendo, mentes intuentium feriunt et incendunt.

16. In omne autem quod faciunt, idcirco semper ad laudem Creatoris redeunt, ut in ea virtute quam accipiunt, vera stabilitate persistant. Nam si quid sibi tribuerent, in hoc quod acceperant, stare non pos-

B sent. Unde bene etiam per Salomonem dicitur: *Ad locum de quo exeunt flumina revertentur ut iterum fluant* (*Eccle.* I, 7). Sive enim in virtutibus, seu in doctrina, quid aliud sunt sancti viri quam flumina quæ terram cordis carnalium aridam rigant? Sed sive in operatione quam faciunt, seu in doctrinæ verbis, citius siccarentur, nisi per intentionem cordis semper sollicite ad locum de quo exeunt redirent. Si enim introrsus ad cor non redeant, ac sese in amore conditoris desideriorum vinculis non astringant, et manus ab eo quod agebat deficit, et lingua ab eo quod loquebatur arescit. Sed intus semper per amorem redeunt, et hoc quod in publico operantes atque loquentes fundunt, in secreto suo de fonte amoris hauriunt. Amando enim discunt quod docendo pro-

C ferunt. Ad locum ergo de quo exeunt flumina revertuntur ut iterum [i] fluant, [j] quia aquam sapientiæ inde semper hauriunt unde oritur, ne cum cucurrerit exsiccetur. Per omne ergo quod agimus ad fontem veri luminis sollicita mente redeamus. Reddamus Creatori nostro gratias de bonis [k] quæ accipimus, eique cum Isaia propheta suppliciter dicamus: *Omnia opera nostra operatus es nobis* (*Isai.* XXVI, 12). Bona enim nostra ejus sunt opera, cujus visceribus non suffecit ut nos erigeret, nisi et semetipsum pro nobis inclinaret. Si enim coæternus Patri Deus ante sæcula non fieret homo in tempore, quando homo temporalis saperet æterna? Descensio ergo veritatis ascensio facta est [l] humilitatis nostræ. Demus ei gloriam, demus laudem, qui vivit cum

D Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VI.

Explanantur versus 15, 16, 17, *cum media decimi*

[a] Deest *cum*, in Lyran. In Longip., pro *cum*, legitur *tum*.

[b] In plerisque Editis, *quia cum cœlestia loquuntur per eos supernum lumen intermicat, et ad ...... inflammat*; invitis Mss. C. Germ., Norm., etc.

[c] Suess., *hinc propheta ait*.

[d] Norm., *sententias dictorum*. Sequimur German.

[e] Editi, *quia dum addunt*. German., Val. Cl., Norm. et aliis Mss. inhæremus, etsi *addunt* meliorem sensum quam *addis* efficere videatur.

[f] Corrupte Editi ante Gussanv., *ad quamdam*. Emendavimus ex Mss. tum Anglic., tum Gallic.

[g] In aliis Edit., *quem videtis*, renitentibus Mss. C. German., Norm., Val. Cl., etc.

[h] Suess., *mirabili lumine*.

[i] C. German., *refluant*.

[j] Ita cum omnibus Mss. vet. Edit. et recent., præter Gussanv., in qua legitur, *quia aqua sap .... hauritur*.

[k] Norm. pler., *quæ agimus*. C. Germ. et vetustiores sequimur.

[l] In Edit. 1502 et seq., *humanitatis*, reluctantibus Mss.

octavi parte; deflexo ad sacræ Scripturæ, ad Evangelii præsertim commendationem, prophetici sermonis sensu.

1213 1. Tenebrosa *aqua in nubibus aeris* (*Psal.* XVII, 12), quia obscura est scientia in prophetis. Sed Salomonis voce attestante didicimus : [a] *Gloria regum celare verbum, et gloria Dei est investigare sermonem, quia et honor est hominum eorum secreta abscondere, et gloria Dei est mysteria sermonis ejus aperire* (*Prov.* XXV, 2). Ipsa autem per se Veritas discipulis dicit : *Quæ dico vobis in tenebris, dicite in lumine* (*Matth.* X, 27); id est, aperte exponite quæ in allegoriarum obscuritatibus auditis. Magnæ vero utilitatis est ipsa obscuritas eloquiorum Dei, quia exercet sensum ut fatigatione dilatetur, et exercitatus capiat quod capere non posset otiosus. Habet quoque adhuc aliud majus, quia Scripturæ sacræ intelligentia, quæ si in cunctis esset aperta vilesceret, in quibusdam locis obscurioribus tanto majore dulcedine inventa reficit, quanto majore labore fatigat animum quæsita. Ecce enim sancti Ezechielis nunc voce dicitur :

VERS. 15. — *Cumque aspicerem animalia, apparuit rota una super terram.*

2. Quid autem rota, nisi sacram Scripturam signat, quæ ex omni parte ad auditorum mentes volvitur, et nullo erroris angulo a prædicationis suæ via retinetur? Ex omni autem parte volvitur, quia inter adversa et prospera recte et humiliter incedit. Circulus quippe præceptorum illius modo sursum, modo deorsum est, quæ perfectioribus spiritaliter dicuntur, infirmis juxta litteram congruunt; et ipsa quæ parvuli juxta litteram intelligunt, docti viri per spiritalem intelligentiam in altum ducunt. Quis namque parvulorum in facto Esau et Jacob, quod alter ad venatum mittitur ut benedicatur, alter vero per suppositionem matris a patre benedicitur (*Genes.* XXVII, 3, 28), nisi juxta sacræ lectionis historiam pascitur? In qua videlicet historia si ad intellectum paulo subtilius astringatur, [b] videt quia Jacob primogeniti benedictionem non per fraudem subripuit, [c] sed sibi debitam accepit, quam, concedente fratre, [d] datæ lentis mercede emerat.

3. At vero si quis altius sentiens utrorumque facta velit per allegoriæ arcana discutere, protinus ab historia in mysterium surgit. Quid est enim quod Isaac de majoris filii sui venatione vesci concupiscit, nisi quod omnipotens Deus Judaici populi bona operatione pasci desideravit? Sed illo tardante, minorem Rebecca supposuit, quia dum Judaicus populus bona opera foris quærit, gentilem populum mater gratia instruxit, ut omnipotenti patri cibum boni operis offerret, benedictionemque majoris fratris acciperet. Qui eosdem cibos ex domesticis animalibus præbuit, quia gentilis populus placere Deo de exterioribus sacrificiis 1214 non quærens, per vocem Prophetæ dicit : *In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam, laudationes tibi* (*Psal.* LV, 12). Quid est quod idem Jacob manus ac brachia et collum hædinis pellibus texit, nisi quod hædus pro peccato offerri consuevit? Et gentilis populus [e] carnis quidem in se peccata mactavit, sed coopertum se peccatis carnalibus confiteri non erubuit. Quid est quod vestimentis fratris majoris induitur, nisi quod sacræ Scripturæ præceptis quæ majori populo data fuerant in bona operatione vestitus est? Et eis minor in domo utitur, quæ major foras exiens intus reliquit, quia illa gentilis populus præcepta tenet in mente, quæ Judaicus populus habere non potuit, dum solam in eis litteram attendit. Et quid est quod
B Isaac eumdem filium nescit quem benedicit, nisi hoc quod de gentili populo Dominus per Psalmistam dixit : *Populus quem non cognovi, servivit mihi, ob auditum auris obedivit mihi* (*Psal.* XVII, 45)? Quid est quod præsentem non vidit, et tamen quæ ei in futuro veniant vidit, nisi quod omnipotens Deus, cum per prophetas suos [f] prædiceret gentilitati gratiam prærogandam, eam et in præsenti per gratiam non vidit, quia tunc in errore dereliquit, et tamen quia hanc quandoque collecturus erat, per benedictionis gratiam prævidit? Unde et eidem Jacob, gentilis populi figuram tenenti, in benedictione dicitur : *Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus Deus* (*Genes.* XXVII, 27). Sicut enim in Evangelio Veritas dicit, *Ager est hic mundus* (*Matth.* XIII, 38),
C et quia gentilis populus ad fidem perductus per electos suos in universo mundo virtutibus redolet, odor filii odor est agri pleni.

4. Aliter namque olet flos uvæ, quia magna est virtus et opinio prædicatorum [g] quæ debriant mentes audientium; aliter flos olivæ, quia suave est opus misericordiæ quod more olei refovet et lucet; aliter flos rosæ, quia mira est fragrantia quæ rutilat et redolet ex cruore martyrum; aliter flos lilii, quia candida vita carnis est de incorruptione virginitatis; aliter flos violæ, quia magna est virtus humilium, qui ex desiderio loca ultima tenentes, se per humilitatem a terra in altum non sublevant, et cœlestis regni purpuram [h] in mente servant; aliter redolet spica, cum ad maturitatem perducitur, quia bono-
D rum operum perfectio ad satietatem eorum qui justitiam esuriunt præparatur. Quid ergo gentilis populus in electis suis ubique per mundum sparsus est, et ex eis virtutibus quas agit omnes qui intelligunt odore bonæ opinionis replet, dicatur recte : *Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni.* Sed quia easdem

[a] Sensu contrario legitur hic locus sacræ Scripturæ in Vulgata. Gregorium secutus est Bernardus serm. 65 in Cant. Consule not. 292 novissimæ Edit. sancti Bernardi, a Mabillonio nostro adornatæ.

[b] In Editis *videtur*, nullo ex nostris Mss. favente.

[c] In Becc. et Rothomag., *sed quasi sibi*. In Editis, *sed ut sibi*.

[d] Longip., *de lentis mercede*. Edit., *data lentis mercede*; præter Vaticanam, in qua vitiose legitur, *data lentis mercede*.

[e] Hic interseritur in Vatic. *dum se peccatorem confiteri non erubescit*; quod glossema nullis in Mss. nobis cognitis comparet.

[f] Val. Cl., *prædicaret*.

[g] Ita nostri Mss. At Edit. Paris. 1562, aliis consentientibus, *qui inebriant*.

[h] C. Germ., Ebroic, et al. Norm., *in mentem*.

virtutes ex semetipso non habet, adjungat : *Cui benedixit Dominus Deus.*

1215 5. Et quoniam idem electorum populus per quosdam etiam in contemplationem surgit, per quosdam vero in activæ vitæ solummodo opera pinguescit, recte illic additur : *Det tibi Deus de rore cœli, et de pinguedine terræ* (*Genes.* XXVII, 28). Ros enim desuper et subtiliter cadit. Et toties de rore cœli accipimus, quoties per infusionem contemplationis intimæ de supernis aliquid tenuiter videmus. Cum vero bona opera etiam per corpus agimus, de terræ pinguedine ditamur.

6. Quid est autem quod Esau tarde ad patrem redit, nisi quod Judaicus populus [a] ad placendum Domino sero revertitur? Cui et hoc in benedictione dicitur : *Tempusque erit cum solvatur jugum de collo tuo* (*Ibid.*, 40). Quia a servitute peccati Judaicus populus in fine liberatur, sicut scriptum est : *Donec plenitudo gentium introiret, et sic omnis Israel salvus fieret* (*Rom.* XI, 25).

7. Quem non parvulorum ipsa evangelica historia in miraculi operatione reficiat, quod hydrias vacuas Dominus aqua impleri præcepit, eamdemque aquam protinus in vinum vertit (*Joan.* II, 7)? Sed cum hæc vigilantiores ingenio audiunt, et sacram historiam credendo venerantur, et quid interius innuat requirunt. Qui enim mutare aquam in vinum potuit, etiam vacuas hydrias valuit vino statim replere. Sed impleri hydrias aqua jubet, quia prius per sacræ lectionis historiam corda nostra replenda sunt. Et aquam nobis in vinum vertit, quando ipsa historia per allegoriæ mysterium in spiritalem nobis intelligentiam commutatur. Rota ergo quasi per terram trahitur, quia parvulis humili sermone concordat, et tamen magnis spiritalia infundens, [b] quasi circulum in altum levat ; et inde sursum erigitur, unde terram tangere paulo ante videbatur.

8. Quia vero undique ædificat, quasi per circulum rota currit. Unde et in lege scriptum est : *Facies et candelabrum ductile de auro mundissimo, hastile ejus et calamos, scyphos et sphærulas ac lilia ex ipso procedentia* (*Exod.* XXV, 31 ; XXXVII, 17). Quis in candelabro nisi Redemptor humani generis designatur? Qui in natura humanitatis [c] infulsit lumine divinitatis, ut mundi candelabrum fieret, quatenus in ejus lumine omnis peccator in quibus jaceret tenebris videret. Qui pro eo quod naturam nostram sine culpa suscepit, candelabrum tabernaculi ex auro purissimo fieri jubetur. Ductile autem feriendo producitur, quia et Redemptor noster qui ex conceptione et nativitate perfectus Deus et homo exstitit, [d] passionum dolores pertulit, et sic ad resurrectionis gloriam pervenit. Ex auro ergo mundissimo ductile candelabrum fuit, quia et peccatum non habuit, et tamen ejus corpus per passionis contumelias ad immortalitatem profecit. Nam juxta virtutes animæ quo percussionibus potuisset proficere, omnino non habuit. In membris autem suis, quæ nos sumus, quotidie percussionibus proficit, quia dum nos tundimur et affficimur ut ejus corpus esse mereamur, ipse proficit. De cujus corpore scriptum est : *Ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum crescit* 1216 *in augmentum Dei* (*Coloss.* II, 19). Corpus quippe illius nos omnes sumus. Per nexus vero et conjunctiones corpus ligatur, quia dum capiti pectus, dum pectori brachia, dum brachiis manus, digiti manibus sunt conjuncti, ac membra cætera membris inhærent, corpus omne perficitur, sicut sancti apostoli, quia Redemptori nostro propinqui [e] steterunt, quasi pectus capiti adhæsit. Quos quia martyres sunt secuti, quasi conjuncta brachia pectori fuerunt. Quibus dum pastores et doctores subjuncti sunt per bona opera, manus brachiis inhæserunt. Hoc vero omne corpus Redemptoris nostri quotidie per nexus et conjunctiones subministratur in cœlo, quia cum ad eum illuc electæ animæ ducuntur, ei sua membra colligantur. De quo bene dicitur : *Subministratum et constructum crescit in augmentum Dei* (*Ibid.*), quia Deus omnipotens redemptor noster, qui in se quo proficiat non habet, adhuc per membra sua quotidie augmentum habet. Unde rursum scriptum est : [f] *Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi* (*Ephes.* IV, 13). Hastile vero ejusdem candelabri ipsa Ecclesia debet intelligi, quæ corpus ejus est, quia inter tot adversa libera stat. Calami autem qui de hastili [g] prodeunt, prædicatores sunt, qui dulcem sonum in mundo ediderunt, videlicet canticum novum. Scyphi autem vino repleri solent. [h] Quid ergo mentes auditorum nisi scyphi sunt, quæ a sanctis prædicatoribus vino scientiæ replentur? [i] Sphærula autem quid est aliud nisi volubilitas prædicationis? Sphera enim ex omni parte volvitur. Et prædicatio, quæ nec adversitate retineri potest, nec prosperitatibus elevatur, sphæra est, quia est et inter adversa fortis, et inter prospera humilis, nec timoris habet angulum, nec elationis. In cursu ergo suo figi non valet, quia per cuncta se volubiliter trahit.

9. Ut autem hoc quod exempli causa protulimus exsequamur, bene post calamos, scyphos et sphærulas, in candelabro lilia describuntur, quia post eam quam diximus prædicationis gratiam atque volubili-

[a] Omnes Editi, *ad placandum Dominum.* Præferimus Mss. C. Germ., Suess., Val. Cl., Norm., etc., unanimem consensum.

[b] Plerique Norm., *quasi circulus.* Editi consentiunt C. Germ., Suess. et aliis, quos sequimur.

[c] Editi, *infulsit lumen.*

[d] Iidem, *passionum ictus.* Reluctantur omnes Mss. nostri.

[e] Norm., *exstiterunt.*

[f] Plerique Norm., *donec concurramus.*

[g] Al., *procedunt*, ut est in Editis.

[h] In Vatic. et Gussanv. *Quid ergo ora doctorum nisi scyphi sunt qui vino scientiæ nos ebriant, ut oblectamenta mundi quæ amavimus obliviscamur.* Unde autem deprompta sit hæc lectio nos fugit. Certe nostra est Mss. Anglic., Norman., C. Germ., Longip., Val. Cl., etc.

[i] In Norm., Longip. et pl., semper legitur *sperula* pro *sphærula*, et *spera* pro *sphæra.* Consentiunt Edit. Paris. 1502 et 1518.

tatem, illa virens patria sequitur, quæ animabus sanctis, id est floribus vernat æternis. Sphærulæ ergo ad laborem pertinent, lilia ad retributionem. Itaque sicut apud Moysen sphærula, doctrina prædicationis accipitur; ita hic per rotam ipsa sacra Scriptura signatur. Propheta igitur dum sancta animalia videret, adjunxit : *Cumque aspicerem animalia, apparuit rota una super terram.*

10. Qua in re quærendum est, cum inferius rotæ describuntur, cur una rota prius apparuisse dicitur, nisi quia antiquo populo Vetus solummodo Testamentum datum est, quod ad erudiendam mentem illius quasi rota volveretur? Bene autem rota eadem super terram apparuisse dicitur. Peccanti enim homini dictum est : *Terra es, et in terram ibis* (*Genes.* III, 19). Rota ergo super terram apparuit, quia Deus B omnipotens legem super corda peccantium dedit. Sed quia hæc pennata animalia sanctos, ut ante diximus, evangelistas designant, quomodo prius animalia, et postmodum rota una aspicitur, cum ante Testamentum Vetus fuerit, et postmodum **1217** sancti evangelistæ secuti sint? Sed intelligere in his possumus quod illi prius a propheta visi sunt qui merito transcendunt. Nam quanto sanctum Evangelium Testamentum Vetus præcellit, tanto et prædicatores ejus in descriptione prophetica præferri debuerunt.

11. Quamvis sit adhuc aliud quod in hac descriptione considerari debeat, quia prophetiæ spiritus sic intra semetipsum anteriora et posteriora simul colligit, ut hæc simul prophetæ lingua proferre non possit. Sed ampla quæ videt [a] de dispertitis sermo- C nibus emanat, et nunc ultima post prima, nunc vero prima post ultima loquitur. Unde Ezechiel propheta sub figura sanctæ universalis Ecclesiæ, et evangelistarum gloriam per quatuor animalium similitudinem videt, et tamen repente illa subjungit, quæ anterioribus temporibus gesta sunt, ut patenter indicet simul se vidisse quod carnis lingua non sufficeret simul dicere. Quia vero per quatuor animalia etiam perfectos omnes significari diximus, considerandum quoque est quosdam sanctorum et ante legem fuisse, qui naturali lege districte viverent, et omnipotenti Domino placerent. Post animalia ergo rota describitur, quia electorum multi apud omnipotentem Dominum perfecti et ante legem fuerunt. Sin vero animalia [b] solos, ut diximus, Evangelistas debemus ac- D cipere, est adhuc aliud quod considerare debeamus. Videbat enim sanctus propheta quia hæc ipsa verba quæ obscuritatibus obvoluta proferebat, non Judaico populo, sed gentibus panderentur. Nobis igitur loquens prius animalia et post rotam describere debuit, quia nos ad fidem Domino largiente venientes, non per legem Evangelium, sed per sanctum Evangelium legem didicimus. Ubi vero, vel qualis rota apparuerit, adjungit cum dicit : — VERS. 15. — *Juxta* A *animalia habens quatuor facies.* Ubi adhuc subditur :

VERS. 16. — *Et aspectus rotarum et opus earum quasi visio maris; et una similitudo ipsarum quatuor, et aspectus earum et opera, quasi si sit rota in medio rotæ.*

12. Quid est hoc, quod cum una rota diceretur, paulo post adjungitur, *Quasi si sit rota in medio rotæ*, nisi quod in Testamenti Veteris littera Testamentum Novum latuit per allegoriam? Unde et rota eadem quæ juxta animalia apparuit quatuor facies habere describitur, quia Scriptura sacra per utraque Testamenta in quatuor partibus est distincta. Vetus etenim Testamentum in lege et prophetis, Novum vero in Evangeliis atque apostolorum Actibus et dictis. Scimus autem quia ubi faciem intendimus, ibi quod necesse est videmus. Rota ergo quatuor habet facies, quia prius resecanda mala in populis vidit per legem, postmodum vidit per prophetas, subtilius vero per Evangelium, ad extremum autem per apostolos ea quæ in culpis hominum resecarentur aspexit. Potest quoque intelligi quod quatuor facies rota habeat, propter hoc quod Scriptura sacra per gratiam prædicationis extensa in quatuor mundi partes innotuit. Unde et bene rota eadem una prius juxta animalia apparuisse et postmodum quatuor facies habuisse describitur, quia nisi lex Evangelio concordaret, in quatuor mundi partibus **1218** non innotesceret.

13. Sequitur : *Et aspectus rotarum, et opus earum quasi visio maris.* Recte sacra eloquia visioni maris similia narrantur, quia in eis magna sunt volumina sententiarum, [c] cumuli sensuum. Nec immerito mari similis Scriptura sacra dicitur, quia firmantur in ea sententiæ locutionis, sacramento baptismatis. Vel certe considerandum est quia navibus in mare navigamus, cum ad desideratas terras tendimus. Nobis autem quid est in desiderio nisi illa terra de qua scriptum est : *Portio mea in terra viventium* (*Psal.* CXLI, 6)? [d] Ligno autem, ut dixi, evehitur qui mare transit. Et scimus quia sacra Scriptura lignum crucis per legem nobis prænuntiat, cum dicit : *Maledictus omnis qui pendet in ligno* (*Deut.* XXI, 23). Quod Redemptori nostro Paulus attestatur, dicens : *Factus pro nobis maledictum* (*Galat.* III, 13). Per prophetas quoque [e] lignum annuntiat, cum dicitur : *Dominus regnabit a ligno* (*Psal.* XCV, 10). Et rursum : *Mittamus lignum in panem ejus* (*Jerem.* XI, 9). Per Evangelium vero lignum crucis aperte ostenditur, ubi ipsa Domini passio quæ prophetata est declaratur. Per apostolos autem hæc eadem crux etiam in verbis et operibus tenetur, cum Paulus dicit : *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (*Galat.* VI, 14). Et rursus : *Mihi autem absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* (*Ibid.*, 14). Nobis ergo qui ad æternam patriam tendimus Scriptura sacra per quatuor suas facies mare est. Quæ crucem annuntiat, quia nos ad terram vi-

[a] Excusi, *de præteritis sermonibus.*
[b] Corb., *sanctos . . . . evangelistas.*
[c] Expunximus conjunctionem *et* a Guss. hic additam, contra Mss. fidem.
[d] Gussanv., vitiosissime, *ligna autem, ut dixit, evehitur quæ mare transit.* Nullum tamen ex his mendis indici correctorio est insertum.
[e] Ita C. Germ., Suess., Ebroic. aliique Norm., Val. Cl., etc. Editoribus magis placuit, *annuntiatur.*

ventium ligno portat. Nisi autem mari Scripturam sacram similem cerneret propheta, minime dixisset : *Repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientis* (*Isai.* xi, 9). Sequitur :

Vers. 16. — *Et una similitudo ipsarum quatuor, et aspectus earum et opera, quasi si sit rota in medio rotæ.*

14. Una similitudo ipsarum est quatuor, quia quod prædicat lex, hoc etiam prophetæ; quod denuntiant prophetæ, hoc exhibet Evangelium; quod exhibuit Evangelium, hoc prædicaverunt apostoli per mundum. Una ergo est similitudo ipsarum quatuor, quia divina eloquia etsi temporibus distincta, sunt tamen sensibus unita.

15. *Et aspectus earum et opera, quasi si sit rota in medio rotæ.* Rota intra rotam est Testamentum Novum, sicut diximus, intra Testamentum Vetus, quia quod designavit Testamentum Vetus, hoc Testamentum Novum exhibuit. Ut enim pauca de multis loquar, quid est quod Adam dormiente Eva producitur (*Genes.* ii, 21, 22), nisi quod moriente Christo Ecclesia formatur? Quid est quod Isaac ad immolandum ducitur, et ligna portat, aræ superimponitur et vivit (*Genes.* xxii, 6), nisi quod Redemptor noster ad passionem ductus lignum sibi crucis ipse portavit? Et sic in sacrificio pro nobis ex humanitate est mortuus, ut tamen immortalis maneret ex divinitate. Quid est quod homicida post mortem summi pontificis absolutus ad terram propriam redit (*Num.* xxxv, 25; *Josue* xx, 6), nisi quod humanum genus quod peccando sibimetipsi mortem intulit, post mortem veri sacerdotis, videlicet Redemptoris nostri peccatorum suorum vinculis solvitur, et in paradisi possessione reparatur? Quid est quod in tabernaculo propitiatorium fieri jubetur (*Exod.* xxv, 17), super quod duo cherubim, [a] unum a summitate una, et alterum a summitate alia, ex auro mundissimo ponuntur expandentes alas, **1219** et operientes oraculum, [b] qui se mutuo respiciunt versis vultibus in propitiatorium (*Exod.* xxv, 20), nisi quod utraque Testamenta ita sibi in Mediatore Dei et hominum [c] congruunt, ut quod unum designat, hoc alterum exhibeat? Quid enim per propitiatorium, nisi ipse Redemptor humani generis designatur? De quo per Paulum dicitur : *Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius* (*Rom.* iii, 25). Quid vero per duo Cherubim, quæ plenitudo scientiæ dicuntur, nisi utraque Testamenta signata sunt? Ex quibus unum a summitate una propitiatorii, aliud vero a summitate altera stat, quia quod Testamentum Vetus de incarnatione nostri Redemptoris cœpit prophetando promittere, hoc Testamentum Novum perfecte narrat expletum. Duo autem cherubim ex auro mundissimo facta sunt, quia utraque Testamenta pura ac simplici veritate describuntur. Expandunt vero alas, et oraculum operiunt, quia nos qui omnipotentis Dei oraculum sumus, a culpis imminentibus, Scripturæ sacræ ædificatione protegimur. Cujus dum sententias sollicite aspicimus, ab errore ignorantiæ, ejus alis velamur. Duo ergo cherubim se mutuo respiciunt versis vultibus in propitiatorium, quia utraque Testamenta in nullo a se discrepant. Et quasi ad semetipsa vicissim facies tenent, quia quod unum promittit, hoc aliud exhibet, dum inter se positum Mediatorem Dei et hominum vident. Facies quippe a semetipsis cherubim averterent, si quod unum Testamentum promitteret, aliud negaret. Sed dum concorditer de Mediatore Dei et hominum loquuntur, ut vicissim se respiciant, in propitiatorium intendunt. Rota ergo in medio rotæ est, quia inest Testamento Veteri Testamentum Novum. Et, sicut sæpe jam diximus, quod Testamentum Vetus promisit, hoc Novum exhibuit; et quod illud occulte annuntiat, hoc istud exhibitum aperte clamat. Prophetia ergo Testamenti Novi, Testamentum Vetus est; et expositio Testamenti Veteris, Testamentum Novum. Sequitur :

Vers. 17. — *Per quatuor partes earum [d] ibant, et non revertebantur.*

16. Quo alibi divina eloquia, nisi ad corda hominum vadunt? Sed per quatuor partes euntes ibant, quia Scriptura sacra per legem ad corda hominum vadit, signando mysterium. Per prophetas vadit paulo apertius, prophetando Dominum. Per Evangelium vadit, exhibendo quem prophetavit. Per apostolos vadit, prædicando eum quem Pater pro nostra redemptione exhibuit. Habent ergo rotæ facies et vias, quia ostendunt sacra eloquia notitiam præceptorum cum exhibitione operum. Et per quatuor partes vadunt, quia distinctis, ut prædiximus, temporibus loquuntur, vel certe quia in cunctis mundi regionibus incarnatum Dominum prædicant. De quibus aperte mox subditur :

Ibid. — *Et non revertebantur, cum ambularent.*

17. Hæc superius de animalibus dicta sunt, sed non eadem intelligi de rotis quæ de animalibus possunt. Rotas quippe signare Testamenta diximus. Et Testamentum Vetus ambulavit quidem, quia per prædicationem ad mentes hominum venit, **1220** sed post semetipsum reversum est, quia juxta litteram in præceptis suis et sacrificiis usque ad finem servari non potuit. Non enim sine immutatione permansit, cum in eo spiritalis intelligentia defuit. Sed cum Redemptor noster in mundum venit, hoc spiritaliter fecit intelligi, quod carnaliter invenit teneri. Itaque dum spiritaliter littera ejus intelligitur, omnis in eo illa carnalis exhibitio vivificatur. Testamentum vero Novum etiam per Testamenti Veteris paginas testamentum æternum appellatum est; quia intellectus illius nunquam mutatur. Bene ergo dicitur quod rotæ euntes ibant, et non revertebantur cum ambularent,

[a] In Mss. Corb., Ebroic. et cæteris Norm., *unus a summitate una, et alter.* Editi, quos sequimur, consentiunt C. German. et aliis German.

[b] Ita C. Germ., Suess., Norm., Val. Cl., Longip., etc. At Editi, *quid est quod se mutuo.*

[c] Editi, *concordant.*

[d] In Suess., Norm. et pl. Mss., *euntes ibant.* Abest *euntes* a C. Germ. et al. vetust. Reperitur tamen paulo infra : *sed per quatuor partes euntes ibant.*

A quia dum Novum Testamentum non rescinditur, dum Vetus jam spiritaliter intellectum tenetur, post se non redeunt; quæ usque ad finem mundi immutabilia persistunt. Ambulant ergo, sed non revertuntur, quia sic spiritaliter ad cor nostrum veniunt, ut eorum præcepta vel studia ulterius non mutentur. Sequitur :

Vers. 18. — *Statura quoque erat rotis, et altitudo,* [a] *et horribilis aspectus.*

18. Quid est quod in Scripturæ sacræ eloquiis tria hæc inesse narrantur, ut staturam, altitudinem et horribilem aspectum, id est terribilem habere memorentur? Quærendum nobis magnopere est quæ divinæ Scripturæ statura, quæ altitudo, qui horribilis aspectus dicitur. Sciendum ergo est quia stare ad vitam congruit bene operantis. Unde per Paulum B dicitur : *Qui stat, videat ne cadat* (*I Cor.* x, 12). Qui etiam discipulis dicit : *Sic state in Domino, charissimi* (*Philip.* iv, 1). Et propheta, qui se vita ac moribus ante Dominum stare videbat, ait : *Vivit Dominus, in cujus conspectu sto* (*IV Reg.* iii, 14). Altitudo vero est, cœlestis regni promissio. Ad quam tunc pertingitur, quando jam mortalis vitæ omnis corruptio subjugatur. Horribilis vero aspectus est terror gehennæ; quæ sine fine reprobos cruciat, et semper in cruciatu conservat. Statura ergo [b] in rectitudine præceptionis est, altitudo in celsitudine supernæ promissionis, horribilis vero aspectus in minis atque terroribus supplicii sequentis. Scriptura igitur sacra staturam habet, quia mores ad standum dirigit, ut auditorum mentes ad terrenam concupiscentiam non curventur. C Altitudinem habet, quia in cœlesti patria æternæ vitæ gaudia promittit. Horribilem quoque aspectum habet, quia omnibus reprobis gehennæ supplicia minatur. Ostendit igitur staturam suam in ædificatione morum, ostendit altitudinem in promissione præmiorum, ostendit horribilem aspectum in terroribus suppliciorum. Recta est enim in præceptis, alta in promissionibus, horribilis in minis. Habet staturam cum per prophetam dicit : *Quiescite agere perverse, discite benefacere, quærite judicium, subvenite oppresso,* [c] *judicate pupillum, defendite viduam* (*Isai.* i, 17). Et rursum : *Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam; cum videris nudum, operi eum, et domesticos seminis tui ne despexeris* (*Ibid.* lviii, 7). Habet altitudinem cum per eumdem prophetam dicit : D *Non erit tibi sol amplius ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te; sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam tuam* (*Ibid.* lx, 19). Habet horribilem aspectum
1221 cum, infernum describens, dicit : *Dies ultionis Domini, annus retributionis judicii Sion; et convertentur torrentes ejus in picem,* [d] *et humus ejus in sulphur; et erit terra ejus in picem ardentem, nocte et die non exstinguetur in sempiternum* (*Isai.* xxxiv, 8, seq.). Quam beatus quoque Job describit, dicens : *Terram tenebrosam et opertam mortis caligine, terram miseriæ et tenebrarum, ubi umbra mortis, et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitans* (*Job.* x, 21, 22). Habet staturam cum per eam Dominus propitius pollicetur, dicens : *Sicut cœli novi et terra nova, quæ ego stare facio coram me, dicit Dominus; sic stabit semen vestrum et nomen vestrum* (*Isai.* lxvi, 22). Illi enim veraciter coram Domino stant, qui vitam suam in pravitate non dissipant. Habet altitudinem cum statim subdit : *Et erit mensis ex mense, et Sabbatum ex Sabbato, et veniet omnis caro ut adoret coram facie mea, dicit Dominus* (*Ibid.*, 23). Quid est mensis nisi perfectio dierum? Et quid est Sabbatum nisi requies in qua fieri opus servile non liceat? Mensis ergo ex mense est, quia qui hic perfecte vivunt, illuc ad perfectionem gloriæ perducuntur. Sabbatum vero ex Sabbato est, quia qui hic cessant a perverso opere, illic quiescunt in cœlesti retributione. Habet etiam horribilem aspectum cum protinus adjungit : *Et egredientur et videbunt cadavera virorum, qui prævaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur* (*Ibid.*, 24). Quid enim horribilius dici, quid cogitari potest, quam damnationis vulnera suscipere, et dolores vulnerum nunquam finire! De hoc horribili aspectu rotarum bene per Sophoniam dicitur, cum supervenire duris mentibus dies judicii denuntiatur : *Juxta est dies Domini magnus, juxta et velox nimis. Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies iræ dies illa, dies tribulationis et angustiæ, dies calamitatis et miseriæ, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulæ et turbinis, dies tubæ et clangoris* (*Soph.* i, 14).

19. Sed quia exterioris rotæ dicta posuimus, restat nunc ut interioris quoque staturam, altitudinem, et horribilem aspectum proferre debeamus. Habet quippe rota interior staturam suam cum per sanctum Evangelium ad terrena desideria incurvare nos prohibet, Redemptoris nostri vocibus dicens : *Attendite ut non graventur corda vestra in crapula et ebrietate, aut in curis hujus vitæ* (*Luc.* xxi, 34). Habet altitudinem cum de eodem Redemptore promittit, dicens : *Quotquot autem crediderunt in eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* (*Joan.* i, 12). Quid enim hac potestate altius, quid hac altitudine sublimius dici potest, in qua creatus quisque efficitur filius creatoris? Habet horribilem aspectum cum de reprobis loquitur, dicens : *Ibunt hi in supplicium æternum* (*Matth.* xxv, 46). Habet staturam cum Veritas discipulos admonet, dicens : *Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam. Facite vobis sacculos non veterascentes* (*Luc.* xii,

[a] *Horribilis, horrendum,* sæpe significant *venerabile,* ut Eneid. vii, de domo Pici canitur :

Horrendum sylvis et religione parentum,

hoc est *venerabile.* Hebraice hic legitur proprie *terribilis,* quod ad religiosum pavorem spectare potest.

[b] Editi, *in rectitudine prædicationis,* invitis Mss. Anglic., Norm., C. Germ., Corb., Suess., etc.

[c] Ita C. Germ. et alii antiquiores. Vulgati, *judicate pupillo.*

[d] Ed. 1502, crasso errore, *et fumus ejus;* quem tamen sequentes Editores, excepto nemine, propagarunt et receperunt, inconsultis Mss. et ipso Isaiæ textu.

53). Habet promissionis altitudinem cum dicit: *Venient ab Oriente et Occidente, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum* (*Matth.* VIII, 11). Habet horribilem aspectum cum subdit: *Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores; ibi erit fletus et stridor dentium* (*Ibid.*, 12). Quibus **1222** rursum voce Veritatis dicitur: *Vos in peccatis vestris moriemini* (*Joan.* VIII, 21, 24). Habet staturam cum primi pastoris vocibus dicit: *Ministrate in fide vestra virtutem, in virtute autem scientiam, in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem, in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis* [a] *charitatem* (*II Petr.* I, 5). Habet altitudinem cum paulo post dicit: *Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi* (*Ibid.*, 11). Qui rursus bonis pastoribus pollicetur, dicens: *Cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam* (*I Petr.* V, 4). Habet horribilem aspectum cum dicit: *Adveniet autem dies Domini ut fur, in qua cœli magno impetu* [b] *transibunt, elementa vero calore solventur* (*II Petr.* III, 10, 6). Cum hæc igitur omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus et pietatibus, exspectantes et properantes in adventum diei Dei [c] per quam cœli ardentes solventur, elementa vero ignis ardore tabescent? Habet staturam cum per Paulum nos a terrenis desideriis erigit, dicens: *Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam, quæ est idolorum servitus* (*Coloss.* III, 5). Habet altitudinem cum promittit, dicens: *Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum enim Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria* (*Ibid.*, 3). Habet horribilem aspectum cum minatur, dicens: *In revelatione Domini nostri Jesu Christi de cœlo, cum angelis virtutis ejus in flamma ignis, dantis vindictam his qui non noverunt Deum, et* [d] *qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi, qui pœnas dabunt in interitu æternas a facie Domini, et a gloria virtutis ejus* (*II Thess.* I, 7). Habet staturam cum nos admonet, dicens: *Videte, ne quis alicui malum pro malo reddat, sed semper quod bonum est sectamini in invicem et in omnes* (*I Thess.* V, 15). Habet altitudinem cum promittit, dicens: *Si commorimur, et convivemus, si sustinemus, et conregnabimus* (*II Tim.* II, 11). Et rursum: *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (*Rom.* VIII, 18). Habet horribilem aspectum cum minatur, dicens: [e] *Terribilis quædam exspectatio judicii, et ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios* (*Hebr.* X, 27). Qui rursus ait: *Horrendum est incidere* A *in manus Dei viventis* (*Ibid.*, 31). Quæ omnia brevi quoque sententia stringit, dicens: *Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum* (*Ephes.* III, 18). Lata quippe est charitas, quia et inimicorum dilectionem capit, et per eam charitatem qua nos Deus omnipotens late diligit etiam longanimiter portat. Hoc ergo nos debemus exhibere proximis, quod indignis nobis a creatore nostro conspicimus exhiberi. Latitudo itaque et longitudo ad staturam pertinet, quia per amorem mores dilatat, ut fraterna mala charitas longanimiter portet. Sublimitas autem est æternorum illa remuneratio præmiorum, de cujus immensitate dicitur: *Quia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit* B *Deus diligentibus se* (*I Cor.* II, 9). Habet ergo in sublimitate altitudinem, quia æterna **1223** sanctorum [f] gaudia nulla nunc prævalent cogitatione penetrari. Profundum quoque est illa inæstimabilis damnatio suppliciorum, quæ eos quos susceperit in ima demergit. In quibus sacra eloquia horribilem aspectum habent, quia inæstimabilem terrorem audientibus incutiunt, cum supplicia inferni loquuntur. Bene ergo dicitur: *Statura quoque erat rotis, et altitudo, et horribilis aspectus*, quia Scriptura sacra in utroque Testamento **1224** et admonendo recta est, et promittendo alta, et minando terribilis.

Hæc nos, fratres charissimi, hodierna die largiente Domino, dixisse sufficiat, ut ad disserenda ea quæ subjuncta sunt otio reparati redeamus, in auctore C omnium Deo et Domino nostro Jesu Christo confidentes, qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VII.

Exponitur versus 18 cum quinque sequentibus, maxime de sacræ lectionis utilitate, et de exhibendis ea cautione charitatis officiis, ut nobis potissimum per pœnitentiam intendamus.

1225 1. Sicut nostis, fratres charissimi, consuetudo prophetiæ est nunc ista, nunc illa aspicere, et ab aliis in aliud subito verba [g] derivare, sicut Psalmista cum de Domino loqueretur, dicens: *Deus judex justus, fortis* [h] *et longanimis, nunquid irascitur per singulos dies? Nisi convertamini, gladium suum vibravit, arcum suum tetendit, et paravit illum; et in* D *ipso paravit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit* (*Psal.* VII, 12, *seq.*); repente subjungit: [i] *Concepit dolorem, et peperit iniquitatem; lacum aperuit, et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit* (*Ibid.*, 15). Ecce cum Domini narraret justitiam, quasi non mutata voce, repente peccatoris intulit culpam. Quod unum me exempli causa dixisse sufficiat, quia quisquis in prophetis usum lectionis habet, quam crebro

[a] C. Germ. et Corb., *puritatem.*
[b] Excusi, *transient*, licet in Mss. C. Germ., Norm., Longip. et pene omnibus, legamus *transibunt.*
[c] Gussanv., *per quem*, recedendo a Mss. et superioribus Excusis.
[d] Norm., *non obedierunt.*
[e] Editi omnes, *terribilis quidem*, quibus nulli ex Mss. nostris favent. Frequenter autem prioribus Edit. labentibus, cæteri incaute collabuntur.
[f] Longip., *gloria..... prævalet.*
[g] Suess., *declinare.*
[h] Ita Mss. omnes. At, ipsis renitentibus, Vulgati habent: *et patiens.*
[i] In plur. Norm.: *Ecce parturiit injust. Concepit*, etc.

ista faciant non ignorat. Unde nunc Ezechiel propheta cum de rotis loqueretur, adjunxit :

VERS. 18. — *Et totum corpus plenum oculis in circuitu ipsorum quatuor.*

2. Qui enim non ipsarum, sed *ipsorum* dixit, profecto indicat quia repente sermo ejus a rotis ad animalia rediit. Per quæ nimirum perfecti quique, ut prædictum est, designantur. Corpora itaque animalium idcirco plena oculis describuntur, quia sanctorum actio ab omni parte circumspecta est, bona desiderabiliter providens, mala solerter cavens. Et hoc est laboriosius, [a] ubi sanctorum mens vehementer invigilat, ne se ante eorum oculos mala sub bonorum specie abscondant. Circumspecta ergo est vita sanctorum, ne sic sit libera, ut superba sit, quia sæpe superbia excedit in verbis, [b] et videri appetit libertas puritatis. Ne sic sit humilis, ut formidolosa, quia aliquando timor restringit animum, et loqui quæ recta sunt non præsumit, sed tamen in ipsa timida cogitatione humilitatem esse se simulat. Ne sic sit parca, ut tenax sit, quia plerumque tenacia parcimonia appetit æstimari, ut juste ac necessarie videatur tenere quidquid egenti proximo misericorditer non vult impendere. Ne sic sit misericors, ut effusa sit, quia nonnunquam effusionem esse misericordiam putat. Aliud enim est pietatis studio necessaria proximis dare, atque aliud ea quæ **1224** possidentur sine mercedis intentione dispergere. Quidquid ergo agitur, in radice intentionis pensandum est quo merito apud judicium creatoris habeatur. Unde et idem creator dicit : *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit* (*Luc.* XI, 34). Oculum videlicet intentionem, corpus vero actionem nominans. Quia si nostra intentio apud Deum simplex fuerit, in ejus judicio nostra actio tenebrosa non erit. Igitur quia sancti viri solerter invigilant ut se undique aspiciant, et ubique custodiant, ne aut mala propter ea ipsa appetant, aut hæc eadem sub specie bonorum agant, scilicet ne se eis vitia virtutes esse mentiantur, totum corpus plenum in circuitu oculis habent, quia omnis eorum actio providentia sollicitudinis et repletur et circumdatur.

3. Hinc est quod Paulus apostolus dum cuidam pœnitenti de perpetrato facinore [c] Corinthios prospiceret voluisse misereri, ait : *Si cui aliquid donastis, et ego. Nam et ego quod donavi, propter vos in persona Christi, ut non circumveniamur a Satana. Non enim ignoramus cogitationes ejus* (*II Cor.* II, 10). Si enim parcendum erat, [d] cur se humilitate tanta voluntati discipulorum magister egregius sociat, ut neque ipse discipulis, neque ab eo discipuli in compassionis causa divisi viderentur, nisi quia sollicito providentiæ oculo attendit, quod plerumque dum alter donat, alter irascitur? Et quale est jam misericordiæ sacrificium, quod cum discor-

A dia proximi offertur? Unde recte ait : *Ut non circumveniamur a Satana. Non enim ignoramus cogitationes ejus.* Quia videlicet inde alterius cordi rixæ malum solet immittere, unde alterum conspicit pietatis negotium fecisse. Imperfectum enim bonum est quod sic agitur, ut ne quid ei ex alio latere mali subrepat non attendatur, nisi forte hoc quod sine cujuspiam scandalo fieri non potest, culpa sit non fecisse.

4. Hoc vero ideo dicimus, [e] ut notum vestræ dilectioni faciamus quia in nostro bono opere aliquando cavendum est scandalum proximi, aliquando vero pro nihilo contemnendum. Quod [f] in ipso nostro auctore didicimus, qui, dum tributum Petro inquisito peteretur, prius paradigma **1225** proposuit, per quod se nihil debere respondit, dicens : [g] *Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum, a filiis suis, an ab alienis* (*Matth.* XVII, 24, 25)? Cui cum diceretur *Ab alienis*, illico respondit : *Ergo liberi sunt filii.* Sed postquam liberum se esse monstravit, ne fortasse scandalum cuiquam faceret, subdidit : *Ut autem non scandalizemus eos, vade ad mare, et mitte hamum, et eum piscem qui primus ascenderit tolle, et aperto ore ejus invenies staterem ; illum sumens da eis pro me et te* (*Ibid.*, 26). Qui rursum cum diceret quia *omne quod in os intrat non coinquinat hominem, tunc accedentes discipuli dixerunt ei : Scis quia Pharisæi, audito hoc verbo, scandalizati sunt?* (*Matth.* XV, 11, *seq.*) *At ille respondens, ait : Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus cœlestis, eradicabitur. Sinite illos, cæci sunt, et duces cæcorum.* Ecce magistra Veritas, ne in quorumdam cordibus scandalum gigneretur, quod non debuit tributum dedit; et rursum quia generari scandalum in quorumdam cordibus contra veritatem vidit, in suo eos scandalo remanere permisit.

5. Ex qua re nobis considerandum est quia, in quantum sine peccato possumus, vitare proximorum scandalum debemus. Si autem de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur nasci scandalum quam veritas relinquatur. Corpora ergo animalium plena sunt oculis cum se hinc inde caute circumspiciunt.

6. Sed sciendum nobis est quia sæpe, dum aliis rebus intendimus, fit ut alias negligamus ; et ubi negligimus, ibi procul dubio oculum non habemus. Nam Pharisæus ille qui ascenderat in templum orare, testante Evangelio, quid dixit agnovimus. Ait enim : *Deus, gratias ago tibi* (*Luc.* XVIII, 11). Recte autem gratias Deo agebat, a quo acceperat bona quæ fecerat. Qui etiam subjungit : *Quia non sum sicut cæteri hominum, raptores, injusti, adulteri, velut etiam hic Publicanus; jejuno bis in Sabbato, decimas do omnium quæ possideo* (*Ibid.*, 12). Ecce ad exhibendam abstinentiam, ad impendendam misericordiam, ad referendas Deo gratias oculum Pharisæus habuerat, sed ad humilitatis custodiam oculum non habebat. Et

[a] Vulgati, *quia sanctorum.*
[b] Vatic. cum Suess., *et audiri appetit.*
[c] C. Germ., *Corinthios voluisset misereri.*
[d] Vatic., *cur se humilitati tantæ voluntatis.* Prævivit Corb. Cod.

[e] Vulgati, excepto Gussanv., *ut votum nostræ dilectionis*; quo sensu? nos latet.
[f] Val. Cl., *quod ipso nostro auctore didicimus.*
[g] Plur. Norm., *reges gentium.*

quid prodest quod contra hostium insidias pene tota A civitas caute custoditur, si unum foramen apertum relinquitur, unde ab hostibus intretur? Quid ergo prodest custodia quæ pene ubique circumponitur, quando inimicis tota civitas per neglectum loci unius aperitur? Pharisæus autem qui jejunium exhibuit, decimas dedit, Deo gratias retulit, quasi pene per circuitum in suæ civitatis custodia vigilavit. Sed quia unum in se foramen superbiæ non attendit, ibi hostem pertulit, ubi per negligentiam oculum clausit. Quia ergo sanctorum mentes undique se circumspicientes invigilant, atque in omni suo opere pavoris et sollicitudinis oculum circumducunt, ne aut prava agant, aut recta quæ præcepta sunt non agant, aut bonis actibus expletis, in suis cogitationibus intumescant, et tanto gravius offendant quanto justi videntur foris et occultius peccant, recte dicitur: *Totum corpus eorum plenum oculis in circuitu.*

7. Sciendum quoque quod in translatione veteri non habetur: *Totum corpus eorum plenum oculis in circuitu*, sed dicitur: *Dorsa eorum plena oculis.* **1226** Quæ videlicet sententia ab ædificationis intellectu non discrepat. Ea enim quæ sunt in facie sæpe etiam peccatores homines custodire solent. Justi autem viri, quia se et in eis custodiunt quæ in promptu et in facie non videntur, in dorsis oculos habere referuntur. Qui ergo et ea quæ in occultis sunt discutiunt, atque ab ipsis se custodiunt quæ latent, profecto oculos in dorsis habent. Quod tamen intelligi et aliter potest, quia ea quæ sunt ante faciem nostram videmus, dorsa autem nostra alius in nobis videt, et nos videre non possumus. Quia autem sancti viri solerter se aspiciunt in quibus ab aliis judicari possunt, et districte se vident, sicut sæpe districte ab aliis videntur, qui in se nec ea quæ [a] se latere poterant ignorant, lumen in dorso portant. Sequitur:

VERS. 19. — *Cumque ambularent animalia, ambulabant pariter et rotæ juxta ea; et cum elevarentur animalia de terra, elevabantur simul et rotæ.*

8. Ambulant animalia cum sancti viri in Scriptura sacra intelligunt quemadmodum moraliter vivant. Elevantur vero a terra animalia, cum sancti viri se in contemplatione suspendunt. Et quia unusquisque sanctorum quanto ipse in Scriptura sacra profecerit, tanto hæc eadem Scriptura sacra proficit apud ipsum, recte dicitur: *Cum ambularent animalia, ambulabant pariter et rotæ* [b]; *et cum elevarentur animalia de terra, elevabantur simul et rotæ*, quia divina eloquia cum legente crescunt; nam tanto illa quisque altius intelligit, quanto in eis altius intendit. Unde nec elevantur rotæ, si non elevantur animalia, quia nisi legentium mentes ad alta profecerint, divina dicta, velut in imis, non intellecta jacent. Cum enim legenti cuilibet sermo Scripturæ sacræ (si [c] tepidus videtur sensus divini eloquii) ejus mentem non excitat, et in cogitatione sua nullo intellectus lumine emicat, rota et otiosa et in terra est, quia animal non elevatur a terra. At vero si animal ambulet, id est bene vivendi ordinem quærat, et per gressum cordis inveniat quemadmodum gressum boni operis ponat, ambulant pariter et rotæ, quia tantum in sacro eloquio provectum invenis, quantum apud illud ipse profeceris. Si vero pennatum animal sese in contemplatione tetenderit, rotæ protinus a terra sublevantur, quia terrena non esse intelligis, quæ prius in sacro eloquio juxta terrenum morem dicta credidisti. Fitque ut Scripturæ sacræ verba esse cœlestia sentias, si accensus per contemplationis gratiam temetipsum ad cœlestia suspendas. Et mira atque ineffabilis sacri B eloquii virtus agnoscitur, cum superno amore legentis animus penetratur. Quia ergo animal ad alta se sublevat, rota volat. Sequitur:

VERS. 20. — *Quocunque ibat spiritus, illuc eunte spiritu et rotæ pariter levabantur, sequentes eum.*

9. Quo enim spiritus legentis tendit, illuc et divina eloquia levantur, quia si in eis altum quid videndo et sentiendo quæsieris, hæc eadem sacra eloquia tecum crescunt, tecum in altiora ascendunt. Bene autem de eisdem rotis dicitur: *Sequentes eum.* Legentis enim spiritus, si quid in eis scire morale aut historicum quærit, sensus hunc moralis historiæ sequitur. Si quid typicum, mox **1227** figurata locutio agnoscitur. Si quid contemplativum, statim rotæ quasi pennas accipiunt, et in aere suspenduntur, C quia in verbis sacri eloquii intelligentia cœlestis aperitur. *Quocunque ergo ibat spiritus, illuc eunte spiritu et rotæ pariter levabantur, sequentes eum.* Rotæ enim spiritum sequuntur, quia verba sacri eloquii, ut sæpe jam dictum est, juxta sensum legentium per intellectum crescunt.

10. In una enim eademque Scripturæ sententia alius sola historia pascitur, [d] alius typicam, alius vero intelligentiam per typum contemplativam quærit. Et fit plerumque ut, sicut dictum est, in una eademque sententia cuncta simul tria valeant inveniri. Moyses enim cum de ardenti rubo vocatus fuisset (*Exod.* III, 3), accessit propius ut videret visum, et ecce rubus ardebat, et non consumebatur. Magnum est hoc miraculum. Si solam in eo historiam D requiras, est unde legentis nutriatur animus, ut videas quod in ligno ignis ardeat, et non consumat. Jam vero si typicam intelligentiam quæras, quid flamma nisi legem, de qua scriptum est: *In dextera ejus ignea lex* (*Deut.* XXXIII, 2)? et quid rubus ille, nisi Judaicum populum designavit, peccatorum suorum spinis obsitum? Sed rubus ardens consumi non potuit, quia Judaicus populus et ignem quidem legis accepit, et tamen peccatorum suorum spinas non

[a] Desideratur vocula *se* in Editis. In diversis Mss. varie hic legitur. In Norm., *quia in se nec ea quæ se latere.* In Suess. *qua in re.* C. Germ. et Longip., *qui in se.*

[b] Additur in C. Germ. et in Suess., *juxta ea.*

[c] Deest particula *si* in Suess., Longip. et pler. Norm. Legitur in C. Germ. et plur. aliis Mss. necnon in Vulgatis.

[d] Ita C. Germ., Norm. et pene cæt. In excusis autem, *alius typica, alius vero.*

deseruit, nec ejus vitia divini sermonis flamma concremavit. Fortasse in hoc facto alius majora per typum contemplari desiderat. Hujus quia sensus excrescit, elevantur pariter et rotæ. Inter homines enim perfectus homo factus est unicus Dei Filius, qui sua peccata non habuit, sed spinas nostræ nequitiæ suscepit, atque usque ad passionem pro nobis humiliari dignatus est, et in semetipso ignem tribulationis nostræ suscipere. Sed arsit, et non arsit, quia et [a] ex humanitate est mortuus, et tamen immortalis ex divinitate permansit. Suscepit a nobis unde sacrificium fieret pro nobis, et tamen impassibilis atque incommutabilis permansit in propriis, ut nos commutaret a nostris. Alius fortasse [b] per historiam, moralitatem, atque alius per allegoriæ intelligentiam contemplationem requirit. Patet cunctis juxta historiam hoc quod in lege scriptum est, ut [c] turtur quæ pro peccato offertur, retorqueatur caput ejus ad pennulas, ita ut collo inhæreat, et non penitus abrumpatur (*Levit.* I, 15; V, 8). In quibus verbis dubius legentibus sensus historicus non est. Sed si hæc intelligere moraliter requiras, agitatur rota dum ad moralem intelligentiam ducitur sacri verbi sententia. Nos enim ipsi in omnipotentis Dei sacrificio esse turtur debemus, ita ut caput nostrum [d] retorqueatur ad pennulas, id est animus ad virtutes. Non enim immerito per caput mentem intelligimus, quia sicut caput corpus, ita mens actiones regit. Sed caput ad pennulas retorqueri præcipitur, ut ea quæ dicis facias, et os ad opera conjungas. Nec ita caput abscindendum est, ut a corpore dividatur, sed ex parte decisum, corpori suo jubetur inhærere, quia videlicet mens nostra a carnali delectatione incidenda est, sed a carnis cura necessaria incidenda non est. Hinc enim **1228** scriptum est: *Carnis curam ne feceritis in desideriis* (*Rom.* XIII, 14). Quæ ergo in desideriis fieri prohibetur, procul dubio in necessitate conceditur. Caput ergo turturis ex parte abscissum est, et ex parte inhæret, ut, sicut dictum est, et [e] a voluntate carnis mens nostra incisa sit, et tamen a necessitate non sit abscissa. Quid, si hoc sacrificii genus sub typica Redemptoris nostri intelligentia alius ad contemplationem requirat? Ascendat ergo ad fortiora animus, eleventur animalia, ut eleventur pariter et rotæ. Quis enim caput nostrum est, nisi Redemptor generis humani? De quo scriptum est: *Ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius* (*Ephes.* I, 22). Quem cum Judæi persequerentur, nomen ejus delere de terra conati sunt. Cumque eum crucifixum et sepultum viderent, hunc se ab amore omnium divisisse crediderunt. Sed caput turturis et incisum est, et tamen a suo corpore divisum non est, quia ex eo A quod pro nobis mortem pertulit, omnes nos sibi verius in ipsa sua morte conjunxit; et per hoc quod se nostris oculis visibiliter subtraxit, [f] nostris se mentibus invisibiliter radicavit. Caput ergo turturis incisum inhæsit corpori, quia pro nobis quidem Redemptor noster passus est, sed a nobis separatus per passionem non est. Quia igitur dicta sacri eloquii cum legentium spiritu excrescunt, recte nunc dicitur: *Quocunque ibat spiritus, illuc eunte spiritu et rotæ pariter levabantur, sequentes eum.* Et subditur:

IBID. — *Spiritus enim vitæ erat in rotis.*

11. In rotis enim spiritus vitæ est, quia per sacra eloquia dono spiritus vivificamur, ut mortifera a nobis opera repellamus. Potest etiam intelligi quia spiritus vadit cum legentis animum diversis modis et B ordinibus tangit Deus, quando hunc per verba sacri eloquii modo in zelo excitans, ad ultionem erigit, modo ad patientiam mitigat, modo in prædicationem instruit, modo ad pœnitentiæ lamenta compungit. Sed curramus breviter per hæc eadem verba quæ diximus, et videamus quomodo sequuntur rotæ spiritum, qui vitæ spiritus dicitur, et rotis inesse perhibetur.

Certe si legentis animum spiritus vitæ in zeli fervore tetigerit, protinus in sacris eloquiis videt quod Moyses, ad castra rediens, et populum per idola peccasse cognoscens, hunc per fervorem spiritus gladiis stravit (*Exod.* XXXII, 27); quod Phinees, persequendo luxuriam, iram Domini gladio placavit (*Num.* XXV, 8); quod Petrus sibimet mentientes, verbo [g] perculit et occidit (*Act.* V, 5, 10). Quod C Paulus, negligentibus discipulis, [h] virga minatur (*I Cor.* IV, 21).

12. Si vitæ spiritus legentis animum ad servandam patientiam tangit, statim sequuntur et rotæ, quia in sacris eloquiis invenit quod Moyses et Aaron, cum loquentes recta persecutionem populi passi sunt, ad tabernaculum cucurrerunt, pro ipso populo exorantes quem fugiebant (*Num.* XX, 6). Sancta autem eorum mens et tumorem superbientium pertulit, et tamen contra eos ad odium non erupit. Patientia enim vera est, quæ et ipsum amat quem portat. Nam tolerare, sed odisse, non est virtus mansuetudinis, sed velamentum furoris. In eisdem quoque eloquiis (*I Reg.* VIII, 22) invenit quod Samuel de principatu dejectus **1229** orasse se etiam pro dejicientibus D confitetur; quod nemo sanctorum ad cœlestem gloriam nisi patientiam servando pervenit; quod ipse auctor generis humani sputa, colaphos, spineam coronam, crucem, lanceam pertulit, et tamen pro persecutoribus oravit.

13. Si vitæ spiritus legentis animum ad studium prædicationis excitat, statim sequuntur et rotæ,

[a] C. Germ. et Lyr., *ex humilitate.*

[b] Corb., cui consentit Ed. 1502, *alius historiæ moralitatem per allegoriam intelligentiæ.* Sequitur Germ., Norm. et alios posteriores.

[c] Norm., Val. Cl., Longip., *turtur qui.*

[d] Longip., *retorqueamus ad pennulas, id est animos.*

[e] Ed. 1502, quam, licet errantem, sequuntur posteriores, *et a voluptate carnis.* C. Germ., Corb., Norm., ut plures non memorem, *et a voluntate.* Quid mirum cum Joan. I legamus, *non ex sang., neque ex voluntate carnis.*

[f] Suess., *nostris mentibus radiavit.*

[g] Suess. et Longip., *percutit.*

[h] Ebroic., Sag., Val. Cl., Longip., Suess., *virgam minatur.*

quia in sacris eloquiis invenit Moyses, jubente Domino, contra Ægypti regem in quantis se prædicationis liberæ verbis erexit (*Exod.* v, 10); quod Stephanus [a] Judæis perfidiantibus diceret: *Vos semper Spiritui sancto restitistis* (*Act.* vii, 51), nec inter lapides timuit (*Ibid.*, 57); quod Petrus, fustibus cæsus, ne in nomine Jesu loqueretur, cum magna libertate respondit: *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (*Ibid.*, v, 28, 29); quod Paulus catenarum vinculis stringitur (*Philip.* i, 14), sed tamen verbum Dei non est alligatum (*II Tim.* ii, 9).

14. Si vitæ spiritus ad pœnitentiæ lamenta compungit, sequuntur protinus et rotæ, cum Scripturæ sacræ verba David pœnitentem proferunt; quod et reprehensus a propheta, quia subjectus cœlesti Regi non fuit, subjecto increpanti non erubuit confiteri quod fecit (*II Reg.* xii, 13); quod publicanus, qui reatum suæ nequitiæ cognovit, etsi injustus ad templum venit, justificatus a templo rediit (*Luc.* xviii, 13, 14); quod Petrus negationis maculas lacrymis lavit (*Matth.* xxvi, 75); quod latro qui in cruce cognovit culpam, in ipsa jam morte invenit veniam (*Luc.* xxiii, 43). De quibus adhuc rotis eadem propheta replicat, atque subjungit:

VERS. 21. — *Cum euntibus ibant, et cum stantibus stabant; et cum elevatis a terra pariter elevabantur et rotæ, sequentes ea, quia spiritus vitæ erat in rotis.*

15. Hæc, sicut nostis, fratres charissimi, ex maxima parte jam dicta sunt, sed iterata descriptione narrantur. Nec nos itaque pigeat eadem breviter exponendo repetere, quæ spiritus per prophetam dignatus est replicando narrare. Hoc enim solum in his verbis novum additur, quod dictum est: *Cum stantibus stabant.* Sunt autem quidam qui usque ad hoc proficiunt, ut terrena quæ acceperunt bene dispensare noverint, misericordiæ operibus intendant, oppressis subveniant. Hi videlicet vadunt, in eo quod se ad proximi utilitatem tendunt. Cum his ergo rotæ gradiuntur, quia sacra eloquia dictorum suorum passus [b] in eorum itinere disponunt. Et sunt alii qui in fide quam acceperunt ita ad tenendum fortes sunt, ut adversis quibusque resistere valeant, et non solum minime ad perversitatem trahantur perfidiæ, sed etiam perversa loquentes impugnent, eosque ad rectitudinem pertrahant. Cum istis stantibus stant etiam et rotæ, [c] quia eis rectitudinem suam sacri eloquii verba confirmant, cum in eis audiunt: *State et tenete traditiones quas didicistis* (*II Thess.* ii, 15). Et rursum: *Adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret, cui resistite fortes in fide* (*I Petr.* v, 8, 9). Et sunt alii qui omnia terrena despiciunt, nulla quæ prætereunt, possidere dignantur, et in Dei se, ut prædictum est, contemplatione suspendunt. Cum his ergo elevatis et rotæ pariter levantur, quia in quantum quisque ad alta profecerit, intantum ei et sacra eloquia de altioribus loquuntur. Vadunt ergo animalia ad utilitatem proximi, **1230** stant ad custodiam sui, elevantur ad contemplationem Dei.

16. Sed et rotæ pariter vadunt, stant, elevantur, quia quæsita sacra lectio talis invenitur, qualis et fit ipse, a quo quæritur. Ad activam enim vitam profecisti, ambulat tecum. Ad immobilitatem atque constantiam spiritus profecisti, stat tecum. Ad contemplativam vitam per Dei gratiam pervenisti, volat tecum. Et rursum subditur: *Quia spiritus vitæ erat in rotis.* Quod idcirco secundo dicitur vitæ spiritus in rotis esse, quia Scripturæ sacræ duo sunt Testamenta, quæ utraque Dei spiritus scribi voluit, ut nos a morte animæ liberaret. Vel certe quia duo sunt præcepta charitatis, dilectio videlicet Dei, et dilectio proximi, per quæ utraque nos sacræ Scripturæ dicta vivificant. Secundo ergo dicitur quod spiritus vitæ erat in rotis, quia dilectionem Dei et proximi capimus in eloquiis divinis. Per præcepta enim Scripturæ sacræ reviviscimus, qui mortui in culpa jacebamus. Unde omnipotenti Domino per Psalmistam dicitur: *In æternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me* (*Psal.* cxviii, 93). Justificationes enim præcepta Domini dicuntur, in quibus nos corrigendo justificat. De quibus Psalmista apertius dicit: *In tuis justificationibus meditabor, non obliviscar sermones tuos* (*Ibid.*, 16). In eis itaque nos vivificat, quia per hæc nobis spiritualem vitam demonstrat, eamque per afflatum spiritus nostris mentibus infundit. Quod quia quotidie per donum gratiæ in electorum mentibus agitur, recte dicitur: *Spiritus vitæ erat in rotis.*

17. Hæc nobis Scriptura in tenebris vitæ præsentis facta est lumen itineris. Hinc etenim Petrus ait: *Cui benefacitis intendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco* (*II Petr.* i, 19). Hinc Psalmista dicit: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis* (*Psal.* cxviii, 105). Scimus tamen quia et ipsa nobis nostra lucerna obscura est, nisi hanc nostris mentibus veritas illustret. Unde iterum Psalmista ait: *Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine, Deus meus, illumina tenebras meas* (*Psal.* xvii, 29). Quid enim lucerna ardens, nisi lumen est? Sed lumen creatum nobis non lucet, nisi illuminetur a lumine non creato. Quia ergo omnipotens Deus ad salutem nostram sanctorum Testamentorum dicta et ipse creavit, et ipse aperuit, spiritus vitæ erat in rotis. Sequitur:

VERS. 22. — *Et similitudo super capita animalium firmamenti, quasi aspectus crystalli horribilis,* [d] *extenti super capita eorum desuper.*

18. Hæc, largiente Domino, duobus modis exponemus, ut lectoris judicio quid eligendum censeat relinquamus. Possunt enim firmamenti nomine cœ-

[a] Hæc vox *perfidiantibus*, alias insolens, legitur in Mss. C. Germ. et plerisque Norman. In Suess. vero et Longip., *Judæis lapidantibus.*

[b] C. Germ., Becc., Rothom., *in ejus itinere*, fortasse *proximi.* Duo priores Cod. habent, *disponuntur.*

[c] Editi, *quia in eis.* Abest *in* a Germ., Norm., etc.

[d] Val. Cl., *similitudo firmamenti super capita animalium.* Abest *animalium* in Germ.

[e] Pler. Norm., *extenta*, scilicet similitudo.

les:es potestates intelligi. Quod firmamentum recte quasi aspectus crystalli dicitur, quia videlicet [a] crystallum forte quidem nimis est, sed ex aqua solidatur. Et natura angelica, quando creata est, liberum arbitrium accepit, utrum vellet in humilitate persistere, et in omnipotentis Dei conspectu permanere, [b] an ad superbiam laberetur, et a beatitudine caderet, per similitudinem aqua fuit. Sed quia cadentibus aliis, sancti angeli in sua beatitudine persliterunt, atque hoc acceperunt in munere, **1231** ut jam cadere omnino non possint, in eis natura sua, quia jam [c] duci mutabiliter non potest, quasi in magnitudinem crystalli durata est. Quod crystallum horribile et extensum super capita animalium dicitur, quia illæ potestates angelicæ, quæ omnipotentis Dei conspectui assistunt, nobis adhuc in hac corruptione positis, terribiles atque pavendæ sunt. Quarum nunc gaudia, quia sensum nostrarum mentium excedunt, super capita animalium esse memorantur. Quis enim in carne corruptibili positus comprehendere valeat quæ sit illa angelorum ineffabilis et sine fine lætitia? quæ beatitudo, sine defectu vultum videre creatoris, atque in ejus delectatione sine immutatione persistere?

19. Potest autem firmamenti nomine ipse per figuram noster Redemptor intelligi, verus Deus super omnia, et factus inter omnia homo perfectus, in quo nostra natura apud Patrem confirmata est. De quo etiam per Psalmistam prophetando dicitur : *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, et super filium hominis quem confirmasti tibi* (*Psal.* LXXIX, 18). Humana etenim natura priusquam a creatore omnium susciperetur, terra erat; nam firmamentum non erat. Peccatori quippe homini dictum est : *Terra es, et in terram ibis* (*Genes.* III, 19). At postquam assumpta est ab auctore omnium, atque in cœlis sublevata, et super angelos ducta, firmamentum facta est, quæ terra fuit. Sed firmamentum quod aspicitur, cujus habeat similitudinem, subinfertur, cum dicitur : *Quasi aspectus crystalli horribilis*. Crystallum, sicut dictum est, ex aqua [d] congelascit, et robustum fit. Scimus vero quanta sit aquæ mobilitas. Corpus autem Redemptoris nostri, quia usque ad mortem passionibus subjacuit, aquæ simile juxta aliquid fuit, quia nascendo, crescendo, lassescendo, esuriendo, sitiendo, moriendo, usque ad passionem suam per momenta temporum mobiliter decucurrit. Cujus cursum Propheta intuens, ait : *Exsultavit ut gigas ad currendam viam* (*Psal.* XVIII, 6). Sed quia per resurrectionis suæ gloriam ex ipsa sua corruptione in incorruptionis virtutem convaluit, quasi crystalli more ex aqua duruit, ut in illo et hæc eadem natura esset, et in ipsa quæ jam fuerat corruptionis mutabilitas non esset. Aqua ergo in crystallum versa est, quando corruptionis ejus infirmitas per resurrectionem suam ad incorruptionis est firmitatem mutata.

20. Sed notandum quod hoc crystallum horribile, id est pavendum, dicitur. Quis autem nesciat cujus pulchritudinis sit crystallum? Et mirum quomodo in hoc crystallo conveniat pulchritudo cum pavore. Sed omnibus vera scientibus constat quia Redemptor humani generis cum judex apparuerit, et speciosus justis, et terribilis erit injustis. Quem enim mansuetum aspiciunt electi, hunc eumdem pavendum atque terribilem conspiciunt reprobi. Sed hunc ideo tunc electi terribilem non videbunt, quia modo terrorem illius considerare non cessant. Studiose enim considerant quam terribilis ad judicium veniat, culpas anteactas deflent, imminentes declinant; pavorem illius quotidie ante oculos mentis ponunt, et quam tremendus **1232** appareat sine cessatione [e] suspecti sunt, atque quotidie timendo agunt ne quando venerit pertimescant. Similitudo ergo super capita animalium firmamenti quasi aspectus crystalli horribilis. Et quia ipse pavor ejus, quem in suis cogitationibus tenent, eorum mentes protegit, recte subjungitur : *Extenti super capita eorum desuper*. Firmamentum hoc quod in similitudinem crystalli super capita eorum animalium apparet, et horribile et extentum est, quia bonorum mentes unde terret, inde protegit. Si enim pavendus in eorum cordibus non esset, [f] protector et modo a peccatis et post a suppliciis non fuisset. Quia autem semper considerant [g] qui pavor ex judicio immineat, virtutum pennas in rectitudine conservant. Unde et apte mox subditur :

VERS. 23. — *Sub firmamento autem pennæ eorum rectæ alterius ad alterum.*

21. Tunc pennæ virtutum sub firmamento rectæ sunt, quando bonum quod alter habet, hoc alteri impendit, ut qui terrenam substantiam accepit, indigentis proximi inopiam sublevet; qui doctrinæ gratia plenus est, ignorantis proximi tenebras verbo suæ prædicationis illustret, qui temporali potestate subnixus est, oppressos a violentiis relevet; qui prophetiæ spiritu plenus est, a vita proximi mala imminentia, bona suadendo, declinet; qui gratiam curationis accepit, [h] intercessione sua saluti infirmantium pie et humiliter impendat; qui, a terrenis actibus liber, soli Deo vacare meruit, pro delinquen-

[a] In Ebroic., Gemet., Utic. aliisque Norm., *crystallus fortis*. Neutrius est generis in C. Germ. et aliis, quos sequuntur Editi.

[b] Exciderat in Gussanv. vocula *an*, magno sensus et perspicuitatis detrimento, quam revocavimus ex Editis et manu exaratis.

[c] Editi, optimo sensu, *dejici mutabiliter*. At in C. Germ. et omnibus Mss. nostris legitur *duci*. In Suess., pro *mutabiliter*, legimus *mirabiliter*.

[d] Gemet., Utic. et alii Norm., *congelescit*.

[e] Vatic. et Gussanv., *suspensi sunt*. Nostra lectio est Mss. omnium. Alteri locum dedit Gilotii conjectura, qui, pro *suspecti*, in marg. annotavit : *vide num sit suspensi*.

[f] Suess., *et modo a peccatis, et post a suppliciis non eripuisset*. Secus in C. German. et aliis.

[g] Vulgati emendantes Mss., *quis pavor*.

[h] Ita omnes Mss. in Edit. Paris. 1518, male, *in cessione sua*. Gussanv., *intercessionem suam..... impendat*. Antiquam lectionem omnium Mss. calculo confirmatam fortasse mutavit, quod sensum integrum non crederet. At observare debuit *impendat* optime referri ad *gratiam curationis*.

tibus proximis exoret. Fit autem sæpe ut qui terrena substantia nimis occupatur orationi non quantum debet invigilet. Et fit plerumque ut is qui ad exorandum Dominum cunctis mundi oneribus exutus vacat sustentationem vivendi non habeat. Sed dum dives porrigit alimentum atque vestimentum pauperi, et dum pauper orationem suam animæ divitis impendit, pennæ animalium rectæ alterius ad alterum tenduntur. Nam dum ille mihi verbum prædicationis exhibet, et lumine veritatis ex corde meo ignorantiæ tenebras expellit, dumque illi ego, quia fortasse a mundi hujus potente opprimitur, solatium meæ defensionis [a] impertior, atque hunc de violentis manibus evello, vicissim nobis pennas nostras tendimus, ut nos affectu et ope vicaria ex bono quod accepimus tangamus. Unde bene primus pastor admonet, dicens : *Omnium finis appropinquavit. Estote itaque prudentes, et vigilate in orationibus; ante omnia mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hospitales invicem sine murmurationibus. Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes* (*I Petr.* IV, 7, *seq.*). Quod ergo apud Ezechielem *penna*, hoc apud Petrum apostolum accepta gratia dicitur. Et quod ille ait : *Rectæ pennæ alterius ad alterum*, hoc Ecclesiæ pastor dicit : *Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes* (*Ibid.*, 10). Pennæ enim nostræ rectæ jam non sunt, si ad utilitatem nostram solummodo reflectuntur. Sed tunc rectæ fiunt, cum in utilitatem proximi dirigimus quod habemus. Quia enim **1233** bona nostra non a nobis sunt, sed ab eo hæc accepimus a quo factum est ut essemus, tanto ea nobis non debemus retinere privata, quanto ea nobis conspicimus ab auctore nostro ad communem utilitatem data. Unde recte Petrus apostolus in exhortatione hujus rei subdit, dicens : *Sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei* (*I Petr.* IV, 10). Atque adhuc adjicit : *Si quis loquitur, quasi sermones Dei; si quis ministrat, tanquam ex virtute quam administrat Deus* (*Ibid.*, 11). Ac si aperte dicat : Humiliter impendite bonum proximis, quia scitis vobis non a vobis esse quod habetis. Quælibet enim penna virtutis cum ad proximum impertiendo tenditur, recta non erit, si humilitate caruerit. Sequitur :

IBID. — *Unumquodque duabus alis velabat corpus suum, et alterum similiter velabatur.*

22. Quia per corpus actio, per alas vero virtutes signentur, supra jam diximus (*Hom.* 4, *n.* 5). Et cum dicat : *Sub firmamento autem pennæ eorum rectæ alterius ad alterum*, quærendum est [b] qualiter subditur : *Unumquodque duabus alis velabat corpus suum.* Qua in re hoc patenter indicatur, quia et pennas [c] alius ad alterum tendebant, et tamen duabus alis corpus proprium velabant. Quid est hoc, nisi quia sic debe-

A mus virtutes quas accepimus, aliis impendere, ut ea in quibus peccavimus, non desinamus caute cogitare, et reatum nostrum quotidie per timorem et pœnitentiam plangere? Duas enim alas superius, quibus corpus velatur, timorem et pœnitentiam diximus. Sic ergo in charitate crescamus, ut pennas [d] tendamus in proximos; et nunquam desinamus cogitare et plangere nosmetipsos. Pennæ tendantur juxta, pennæ cooperiant corpora, ut et de bonis actibus præbeamus exempla, et mala quæ egimus abscondant a judicio timor et pœnitentia. In translatione autem veteri de his alis dicitur : *Singulis duæ conjunctæ, et tegentes corpora eorum.* In quibus verbis intelligitur quia et ipsæ erant pennæ quæ jungebantur alterius ad alterum, et ipsæ quæ eorum corpora cooperiebant.
B Quod per figuram bene accipitur, quia illæ nos virtutes apud omnipotentem Deum protegunt, quas ex charitate proximis impertimur atque conjungimus; cum quibus dum concorditer vivimus, mala quæ fecimus velamus. Possunt ergo etiam per has alas duo præcepta charitatis intelligi, amor scilicet Dei, et proximi. Amando enim Deum, nostra in nobis mala persequimur, id est corpus velamus. Diligendo autem proximum, ei in quo prodesse possumus festinamus, id est alas ad alterum tendimus.

23. Hoc autem quod subditur, *Et alterum similiter velabatur*, in translatione veteri non habetur. Et quæri potest cur postquam dictum est : *Unumquodque duabus alis velabat corpus suum*, subjungitur : *Et alterum similiter velabatur.* Translationem autem
C Septuaginta interpretum, Aquilæ, Theodotionis, et Symmachi sollicite perscrutantes, nihil ex his verbis invenimus; sed beati Hieronymi scripta relegentes **1234** agnovimus quia hanc sententiam in Hebræa veritate ita positam, non quidem juxta verbum, sed juxta sensum invenerit. Quæri etenim potest cur postquam dictum est : *Unumquodque velabat corpus suum*, statim subditur : *Et alterum similiter velabatur.* Si enim diceret unum et alterum, loquendi ratio staret. Postquam vero dictum est *Unumquodque*, cur adjicitur *alterum*, cum in unoquoque omnes comprehenduntur? Sed si et perfectorum vitam, et proficientium merita distinguimus, et unumquodque et alterum non irrationabiliter positum videmus. Qui enim et sua deflent, et virtutum pennas ad
D proximos in exemplum tendunt, procul dubio perfecti sunt. Sunt autem plerique parvulorum qui eorum lacrymas conspiciunt et imitantur. Et qui pudi in suis pravitatibus esse potuissent, sanctos vigilantioresque viros considerant; moxque suis pravitatibus irati, accenduntur ut plangant, et inflammantur ad pœnitentiam. Atque ut velare sanctos corpora sua conspiciunt, ita ipsi quoque lacrymarum suarum alis velantur. Seipsos enim magnis increpationibus feriunt; cur qui virtutes non habent peccata sua minime de-

[a] Editi, *impartior*. Præferimus lect. Mss. C. Germ., Norm., etc.

[b] Norm. et plur. Mss., *quod item subditur*. Retinuimus receptam in Vulgatis lect., quæ est German. et antiquiorum.

[c] Ita Suess. et C. Germ., a secunda manu, sed antiqua. Prius legebatur ut habent Editi, *alias ad alterum*. In Val. Cl., *pennas et alas*.

[d] Norm. pler. et Longip., *tendamus in proximos; sic pennas tendamus in proximos, ut non desinamus.* Germ. et alii expertes sunt hujus repetitionis.

plorant, si adhuc et illi plangere non desinunt, qui jam virtutum pennas per exempla ad proximos tendunt.

24. In quibus verbis necesse est ut nos qui parvuli adhuc sumus perfectorum semper et virtutes et lacrymas ante mentis nostræ oculos ponamus. Imitemur quæ in illis aspicimus, ut dum cœperimus per incrementa crescere, possimus ab illo districto examine mala quæ fecimus velare. In assiduis enim fletibus, in quotidiana nostra pœnitentia habemus sacerdotem in cœlis, qui interpellat pro nobis. De quo etiam per Joannem dicitur : *Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris* (*I Joan.* II, 1). [a] Ecce exsultat animus cum advocati nostri [b] potentiam audimus. Sed exsultationem nostram iterum remordet timor, quia ipse qui nobis advocatus est dicitur justus. Nos enim [c] causas injustas habemus, justus vero advocatus injustas causas nullo modo suscipit, nec verba dare pro injustitia consentit. Quid ergo agimus, charissimi fratres mei? Sed ecce occurrit animo quid agamus. Mala quæ fecimus, et deseramus, et accusemus. Scriptum est : *Justus* [d] *in principio accusator est sui* (*Prov.* XVIII, 17). Quilibet etenim peccator conversus in fletibus jam justus esse inchoat cum cœperit accusare quod fecit. Cur enim justus non sit qui contra suam injustitiam jam per lacrymas sævit? Justus igitur advocatus noster justos nos defendet in judicio, quia nosmetipsos et cognoscimus et accusamus injustos. Non ergo in fletibus, non in actibus nostris, sed in advocati nostri allegatione confidamus, qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VIII.

A versu 24 quæ supersunt capitis primi explicantur, cum initio capitis secundi ; et de Christi divinitate, de verbi Incarnatione, de prædicatione, de Ecclesiæ congregatione, multiplicatione, unitate, plurimis disseritur.

1235 Quod per exempla justorum multi proficiunt, superioris locutionis fine tractatum est. Atque hoc ipsum propheta nobis certius aperit cum his quæ dixerat adjungit :

VERS. 24. — [e] *Et audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum.*

1. Solent in sacro eloquio per aquas, populi designari. Unde per Joannem dicitur : *Aquæ vero sunt populi* (*Apoc.* XVII, 15). Idcirco autem aquis populus designatur, quia et in vita sonum habet ex tumultu carnis, et quotidie defluit ex decursu mortalitatis. Ut autem sæpe jam diximus, alæ sunt animalium, virtutes sanctorum. Quid est ergo quod propheta alarum sonum audit quas sonum aquarum multarum, nisi quod omnipotentis Dei pietate illæ alæ virtutum, quæ in paucis prius sanctis sonabant, etiam nunc prædicatione diffusa, in multarum populorum [f] conversatione resonant? Incarnato enim, passo, ac resurgente Domino, pauca pennata animalia fuerunt, quia rari valde exstiterunt, qui cœlestia desiderarent, et virtutum pennis se in alta suspenderent. Sed postquam divinitatis ejus prædicatio in mundo diffusa est, quanti jam parvuli, quanti graviores, quanti fortes juvenes, quanti imbecilles, [g] quantæ conversæ peccatrices, [h] quantæ anus virgines per fidem, per spem, per amorem ad cœlestia evolant, quis dicere, quis æstimare sufficiat? Ecce alarum sonitus, qui prius in paucis animalibus fuit, jam nunc in populis resonat, jam nunc mundi multitudinem ad cœleste desiderium pennæ virtutum levant. Bene ergo dicitur : *Et audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum*, quia, sicut præfati sumus, ille virtutum sonus qui in aurem Dei prius ex paucis sanctis factus est, postmodum ex aquis multis id est ex innumerabilibus est populis multiplicatus. De quo sono adhuc bene additur :

IBID. — *Quasi sonum sublimis Dei.*

2. Quid est quod alarum sonus in sanctis animalibus quasi sonus sublimis Dei dicitur, nisi quod omnipotens Deus et ipse implet mentes sanctorum cœlesti desiderio, et ipse exaudit impletas? Ipse etenim creat in sanctorum cordibus amorem, et ipse ex amantibus cordibus precem suscipit. Negationem suam Petrus flevit amare, sed tamen illic præmittitur quia Jesus respexit Petrum (*Luc.* XXII, 61, 62). Venit Maria Magdalene post multas maculas culpæ, ad pedes Redemptoris nostri cum lacrymis (*Ibid.*, VII, 38); sed quis illam infudit intus, nisi qui benigne suscepit foris? Quis illam ad lacrymas urgebat per compunctionis spiritum, nisi qui hanc exterius coram **1236** simul recumbentibus recipiebat ad veniam? Redemptor igitur noster peccatricis mulieris mentem [i] extrahebat cum de culpa compungeret, suscipiebat ut a culpa liberaret. Bene ergo iste alarum sonus quasi sonus sublimis Dei dicitur, quia quidquid in sanctorum [j] virtutibus agitur, ejus est gratiæ qui merita largitur :

3. Qui recte per prophetam sublimis Deus esse memoratur. In Scriptura etenim sacra aliquando Deus nuncupative, aliquando vero essentialiter dicitur. Nuncupative enim dicitur, sicut scriptum est : *Ecce constitui te deum Pharaonis* (*Exod.* VII, 1). Et sicut Moyses ait : *Si quis hoc vel illud fecerit, applica illum ad deos, videlicet ad sacerdotes* (*Exod.* XXII, 8). Qui rursum dicit : *Diis non detrahes* (*Ibid.*, 28), id est sacerdotibus. Et sicut Psalmista ait : *Deus*

[a] Suess., *ecce exsultamus.*
[b] Val. Cl., *patientiam.*
[c] Editi, *causas injustitiæ.*
[d] Val. Cl., *in principio sermonis.*
[e] C. Germ., Longip. et al., *et audivi.*
[f] Norm., *conversione.*
[g] Iidem., *quanti conversi peccatores.*
[h] Ita C. Germ., Corb., Suess., Val. Cl. et Norm. Vulgati, *quantæ annosæ virgines.* Fortasse legendum, *quantæ anus et virgines.* Verum aliquid sine Mss. auctoritate adjicere fuit religio.
[i] Anglic., Norm., Val. Cl., *mentem et trahebat et suscipiebat; trahebat*, etc. In Vatic. legitur *extergebat* pro *trahebat*, sequimur C. Germ. Antiq., cui concinit Longip.
[j] Val. Cl., *mentibus.*

stetit in synagoga deorum, in medio autem [a] *deos dijudicat* (*Psal.* LXXXI, 1). Essentialiter autem Deus dicitur, sicut ipse ad Moysen dicit : *Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob* (*Exod.* III, 6). Unde Paulus apostolus volens nuncupativum Dei nomen ab essentiali discernere, de Redemptore nostro locutus est, dicens : *Quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus* [b] *in sæcula* (*Rom.* IX, 5). Qui enim nuncupative dicitur Deus, [c] inter omnia ; qui vero essentialiter, Deus super omnia est. Ut ergo ostenderet Christum naturaliter Deum, non hunc Deum tantummodo, sed Deum super omnia esse memoravit, quia et electus quisque, sicut præmisimus, vel in exemplo justitiæ prærogando positus dici Deus potest, sed inter omnia, quoniam nuncupative deus; Christus autem Deus est super omnia, quia naturaliter Deus. Quem ergo Paulus Deum super omnia, hunc Ezechiel propheta Deum sublimem nominat. Postquam vero dictum est : *Audiebam sonum alarum, quasi sonum aquarum multarum*, quia adhuc additur : *Quasi sonum sublimis Dei*, etiam hoc intelligere possumus quod futurum electis omnibus scimus. Alarum etenim sonitus, sicut diximus, fuit in prædicatoribus sanctis : aquarum sonitus, in conversis et sequentibus populis. Sed idem ipse sonitus erit quandoque sonus sublimis Dei, quia multitudo, quæ nunc ad fidem per sanctos doctores trahitur, quandoque in cœlestem patriam congregabitur, ut ibi omnes electi sine fine laudent, cum viderint sine fine quem laudent. Et quia tunc perfecte corpus Redemptoris efficitur omnis multitudo sanctorum, juxta Pauli vocem dicentis : *Quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei* (*Rom.* VIII, 21) ; eique ita tunc inhæreant, ut eis **1237** de corruptione, quæ per resurrectionem vincitur, jam nihil in suo sancto amore contradicat, sed unita gloriæ sui Redemptoris fiat ; recte dicitur : *Quasi sonum sublimis Dei.*

4. [d] Notandus est ordo describentis, quia prius sonus ex alis animalium, qui postmodum quasi sonus aquarum multarum, ad extremum vero quasi sonus sublimis Dei dicitur. Quod enim prius prædicaverunt sancti, hoc postmodum crediderunt atque tenuerunt conversi ad fidem populi, qui ad extremum quoque liberatori omnium reddent laudem in cœlestia sublevati. Sonus itaque animalium fit quasi sonus aquarum, et sonus aquarum fit quasi sonus sublimis Dei, quia laudem omnipotentis Domini, A quam prius in mundo pauci, hanc postmodum multi clamaverunt. Et quam nunc multi clamant, cum adhuc eis in semetipsis sua corruptio repugnat, hanc in cœlestem patriam electi omnes suo jam capiti uniti resonabunt. Adhuc autem sanctorum animalium opera virtutesque describuntur, cum subditur :

IBID. — *Cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, ut sonitus castrorum.*

5. Si per sonitum sublimis Dei laus nostri creatoris in cœlesti patria designatur, mirandum non est quod rursus ad sanctorum opera in hac adhuc vita viventium propheticus sermo refunditur, quia sanctus Spiritus in corde prophetarum, quod simul ostendit intus, non simul ejicit per linguam foras. B Aqua quippe scientiæ qua prophetantis animus repletur, in contemplatione vehementer exuberat. Sed quia angustum est spiritui omne os hominis, id est foramen carnis, ad explendam illam immensitatem [e] quæ conspicitur, proferendo lingua variatur. Postquam ergo sonum alarum quasi sonum sublimis Dei esse conspexit in cœlis, rursus ad terras redit, et pennata animalia quid hic agant loquitur, ut illic summo mereantur, dicens : *Cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, ut sonitus castrorum.* Cum prædicatores sancti mundum prædicando et trahendo circumeunt, animalia ambulant. Et quia hi etiam quos colligunt, statim ut crediderint, in laudem nostri creatoris exsurgunt, fit sonus quasi sonus multitudinis. Et quia in prædicatione eadem bellum C contra aereas potestates sumunt, recte subjungitur : *Ut sonitus castrorum.* Cum enim sanctis prædicatoribus fideles populi conjunguntur, contra malignos spiritus in procinctu fidei multitudines castrorum fiunt. Et dum quotidie fideles quique cœlestibus desideriis replentur, terrena despiciunt, dura sibi pro amore supernæ patriæ proponunt, contra potestates aereas castra [f] fiunt, quia armati fide et bonis operibus muniti gradiuntur. Quasi enim quibusdam castris spiritalis exercitus per Paulum [g] dicitur : *Induite vos* [h] *armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli, quia non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus* (*Eph.* VI, D 11, 12).

5. Sanctorum ergo [i] multitudines castra sunt; quæ bellum contra potestates aereas susceperunt. **1238** Unde et sancta universalis Ecclesia ita sub

[a] Ita C. Germ. et pler. Norm., Vulgatis habentibus *discernit.*

[b] Longip., *in sæcula amen.*

[c] Hic vitiosi sunt Editi pl. vet. Paris. 1502 et 1518 : *Qui vero essentialiter Deus est. Ut.* Deest *super omnia.* In Gussanvil., *qui enim nuncupative dicitur Deus inter ómnia, néquaquam essentialiter Deus super omnia est.* Sequi debuerat Ed. Vatic. et Gilot. quæ Mss. ad amussim repræsentant. Utitur Gregorius familiari sibi antithesi, dum de Christo loquitur, *inter omnia, super omnia.* Vide l. XV, Moral., c. olim 10, nunc n. 20; l. XVI, c. olim 14, nunc n. 37; et supra hom. 7, n. 19.

[d] Norman., *scrutandus est ordo.*

[e] Suess., Longip., Val. Cl., Norm., Anglic., *quæ conspicit, modo hoc modo illud quod aspicit proferendo lingua variatur.* Hujus glossematis expertes sunt Germ., Corb. et vetustiores.

[f] Sag., *figunt.*

[g] Suess., *ducitur, cum ipse dicit.*

[h] Rothom. et Becc., *armatura.*

[i] Suess. et Longip., *multitudines et sonitus castrorum sunt.*

specie dilectæ describitur, ut dicatur: *Pulchra es, amica mea, suavis et decora sicut Jerusalem, terribilis ut castrorum acies ordinata* (*Cant.* VI, 3). Quia enim Jerusalem pacis visio interpretatur, cujus nomine patria cœlestis exprimitur, sancta Ecclesia suavis et decora ut Jerusalem dicitur, quia ejus vita et desiderium, visioni jam pacis intimæ comparatur, ut in eo quod auctorem suum diligit, quod ejus speciem videre concupiscit, de quo scriptum est: *In quem desiderant angeli prospicere* (*I Petr.* I, 12), per ipsa jam amoris sui desideria angelis similis dicatur: quæ quanto Deo amabilis efficitur, [a] tanto agit ut malignis spiritibus terribilis fiat. Qualiter autem sit terribilis, subjuncta comparatione ostenditur, id est, *Ut castrorum acies ordinata* (*Cant.* VI, 3). Quid est quod sancta Ecclesia hostibus suis ut castrorum acies sit timenda? Non enim a magno intellectu vacat ista comparatio, et idcirco est subtiliter intuenda. Scimus enim et constat quia castrorum acies tunc hostibus terribilis ostenditur, quando ita fuerit constipata atque densata, ut in nullo loco interrupta videatur. Nam si ita disponitur, ut locus vacuus per quem hostis possit ingredi dimittatur, profecto jam suis hostibus terribilis non est. Et nos ergo cum contra malignos spiritus spiritalis certaminis aciem ponimus, summopere necesse est ut per charitatem semper uniti atque constricti, et nunquam interrupti per discordiam inveniamur, [b] quia quælibet bona in nobis opera fuerint, si charitas desit, per malum discordiæ locus aperitur in acie, unde ad feriendos nos valeat hostis intrare.

7. Antiquus vero inimicus castitatem in nobis, si sine charitate fuerit, non timet, quia ipse nec carne premitur, ut in ejus luxuria dissolvatur. Abstinentiam non timet, quia ipse cibo non utitur, qui necessitate corporis non urgetur. Distributionem terrenarum rerum non timet, si eidem operi charitas desit, quia divitiarum subsidiis nec ipse eget. Valde autem in nobis charitatem veram, id est amorem humilem quem nobis vicissim impendimus timet, et nimis [c] concordiæ nostræ invidet, quia hanc nos tenemus in terra, quam ipse tenere nolens [d] amisit in cœlo. Bene ergo dicitur: *Terribilis ut castrorum acies ordinata* (*Cant.* VI, 9), quia electorum multitudinem eo maligni spiritus pertimescunt, quo eos per charitatis concordiam [e] unitos contra se et conglobatos aspiciunt.

8. Quanta autem sit concordiæ virtus ostenditur, cum sine illa virtutes reliquæ, virtutes non esse monstrantur. Magna enim est virtus abstinentiæ; sed si quis ita ab alimentis abstineat, ut cæteros in cibo dijudicet, et alimenta eadem quæ Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione [f] fidelibus etiam damnet (*Rom.* XIV, 3, 6), quid huic virtus abstinentiæ facta est nisi laqueus culpæ? Unde Psalmista quoque nullam esse abstinentiam sine concordia designans, ait: *Laudate eum in tympano et choro* (*Psal.* CL, 4). In tympano enim corium siccum resonat, in choro autem voces concorditer cantant. Quid ergo per tympanum nisi abstinentia, et quid per chorum nisi charitatis concordia designatur? Qui itaque sic abstinentiam tenet, ut concordiam deserat, laudat quidem **1239** in tympano, sed non laudat in choro. Et sunt nonnulli qui dum plus sapere quam necesse est student, a proximorum pace resiliunt, dum eos velut hebetes stultosque contemnunt. Unde per se Veritas admonet, dicens: *Habete in vobis sal, et pacem habete inter vos* (*Marc.* IX, 49), ut quisquis habere sal sapientiæ studet, curet necesse est quatenus a pace concordiæ nunquam recedat. Quod vero de his duabus virtutibus diximus, hoc de cæteris omnibus sentiendum est. Unde Paulus terribiliter admonet, dicens: [g] *Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum* (*Hebr.* XII, 14).

9. Quia autem nil sine concordia Deo placeat, ipsa per se Veritas demonstrat, dicens: *Si offers munus tuum* [h] *ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus* [i] *habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ad altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum* (*Matth.* V, 23, 24). Ecce a discordantibus accipere non vult sacrificium, holocaustum suscipere recusat. Hinc ergo perpendite, quantum sit malum discordiæ, propter quod et illud abjicitur, per quod culpa laxatur. Quia vero electi semper in charitate conjuncti sunt, et hæc eadem eorum charitas sonum laudis reddit auctori, malignis vero spiritibus, id est antiquis suis hostibus pœnam incutit timoris, recte nunc de pennatis animalibus dicitur: *Cum ambularent, quasi sonus erat multitudinis, ut sonitus castrorum.*

10. [j] Libet autem ab exortu sanctæ Ecclesiæ fidei oculo usque ad finem mundi tendere, et hæc eadem castra quomodo ambulent videre. [k] Castra enim multitudines appellantur exercitus, cum in procinctu pergunt, aut in certo quolibet loco in itinere demorantur. Castris ergo via est vita præsentis sæculi, omnibus concorditer viventibus sanctis. Alia autem sunt castra prædicantium, qui huc illucque pro colligendis animabus in sancti operis procinctu laborant. Alia castra continentium, atque ab hoc mundo recedentium, qui contra malignorum spirituum bella quotidie in corde se præparant. Alia castra bonorum conjugatorum, qui viventes in amore omnipotentis Dei concorditer, sic vicissim sibi carnis debitum solvunt, ut tamen quid Deo de bonis operi-

[a] Editi, *tanto agitur.*
[b] Editi, superflue, *quia si quælibet.*
[c] Longip., *concordiæ humili nostræ.*
[d] Corrigenda Ed. Gussanv., in qua legitur *admisit.*
[e] Vatic., *munitos.*
[f] Editoribus placuit adjicere *in*, quod abest a Mss. omnibus.
[g] Vulgati, contradicentibus Mss., *pacem sectamini.*
[h] Longip. cum Norm. pl., *ante altare.*
[i] C. Germ. et Val. Cl., *deliquit adversum te.* Pugnat hæc lectio contra textum Græcum et versiones.
[j] Vatic., mendose, *debet.* Præivit Ed. Paris. 1518 et 1571. Emendantur ex Mss. Anglic. et nostris.
[k] C. Germ., Longip., Val. Cl., *castra enim multitudinis.*

bus debeant, nullatenus obliviscantur. Sed et si qua ut homines delinquunt, hæc incessanter piis actibus redimunt. Quia ergo distincti fidelium ordines, ab exortu sanctæ Ecclesiæ usque ad finem mundi concorditer viventes, contra potestates aereas dimicant, castra ambulant; et fit quasi quidam castrorum sonitus, quia in eis ad laudem omnipotentis Dei et virtutum gladii et arma miraculorum sonant. De sanctis vero animalibus adhuc subditur:

Ibid. — *Cumque starent, demittebantur pennæ eorum.*

11. Stant sancta animalia quando ea quæ Dei sunt intenta contemplatione considerant. Sed eorum pennæ deponuntur, quia dum alta Dei judicia aspiciunt, suæ eis virtutes vilescunt. Quod aperte exponitur cum statim subditur:

B

Vers. 25. — *Nam cum fieret vox super firmamentum quod erat super caput eorum, stabant et submittebant alas suas.*

12. Firmamentum superius sub intellectu duplici **1240** judicavimus exponendum. Possunt enim, sicut dictum est (*Hom.* 1, *n.* 18, 19), firmamenti nomine cœlestes potestates intelligi. Et potest firmamenti nomine incarnatus Unigenitus, per hoc quod in eum natura nostra ad æternitatem firmata est, designari. Prius ergo quid sentimus de angelis, et postmodum de Domino angelorum, loquamur. Ecce enim dicitur: *Cum fieret vox super firmamentum, stabant, et submittebant alas suas.* Quo in loco, hoc primo sciendum est, quia submittere, non ab inferiori ad superiora tendere, sed a superiori ad inferiora alas deponere debet intelligi, propter hoc quod præmissum est: *Cum starent demittebantur pennæ eorum.* Quærendum itaque nobis est quæ sit vox quæ super firmamentum fit. Sed eamdem vocem melius intelligimus, si, ab imis ad superiora gradientes, quasi quibusdam passibus ascendamus. Sicut auditus corporis excitatur voce, ita sensus mentis excitatur intellectu, qui de interioribus agitur. Vox ergo est in mente, quasi quidam sonus intelligentiæ. Sed sciendum est quia nostris sensibus aliquando vox carnis loquitur, aliquando vox animæ, aliquando vox firmamenti, aliquando vox quæ super firmamentum est.

C

13. Ponamus enim ante oculos quod quispiam sit læsus a proximo, qui ex humana ratione cogitat ut vicem læsioni reddat, malum pro malo retribuat, huic vox carnis loquitur in mente, quia cum divina mandata præcipiant bene nos facere his qui nos oderunt (*Matth.* v, 44), quisquis malefacere se odientibus cogitat, in ejus animo vox carnis sonat. Multa terrena quotidie agimus, post hæc ad orationem redimus. Accenditur ad compunctionem animus, sed earum rerum quas egimus imagines versantur in mente, et intentionem compunctionis præpediunt in oratione; et quod volentes foris egimus, hoc interius patimur inviti, ut quædam cogitationum phantasmata mentem per imagines corporeas dispergant,

D

A ne stricte totam in oratione se colligat. Hæc quoque vox carnis est.

14. Cum vero et ista subigimus, atque ab oculis mentis cunctas corporeas imagines effugamus, ipsam in nobismetipsis naturam animæ quærentes, qualis sit quæ carnem vivificare potest, sed semetipsam stringere in bonis cogitationibus sicut desiderat non potest, invenimus quemdam intellectualem spiritum per creatoris potentiam viventem, corpus quod sustinet vivificantem, sed tamen oblivioni subditum, mutabilitati subjectum, quem sæpe timor afficit, lætitia extollit. Ipse itaque intellectus animæ vox ejus est, quia sonat quod est, quæ tamen adhuc vox sub firmamento est.

15. Sed transcendentes animam, vocem de firmamento quærimus, cum illa sanctorum angelorum innumera multitudo in omnipotentis Domini conspectu qualis sit investigamus, quæ sit in eis sine fine festivitas visionis Domini, quæ lætitia sine defectu, qui amoris ardor non crucians, sed delectans; quantum in eis sit desiderium visionis Dei cum satietate, et quanta satietas cum desiderio. In quibus nec desiderium pœnam generat, nec satietas fastidium parit. Quomodo inhærendo beatitudini sint beati, quomodo contemplando semper æternitatem sint æterni, quomodo conjuncti vero **1241** lumini facti sint lux, quomodo aspicientes semper incommutabilem mutati sint in incommutabilitatem. Sed cum ista de angelis cogitamus, adhuc vox de firmamento est, non super firmamentum.

16. Transeat ergo animus, et ab ipsis transcendat omne quod creatum est. In solo creatoris sui lumine fidei oculos figat, quod unus vivificet omnia qui creavit Deus; quod ubique est et ubique totus est; quod incircumscriptus et incomprehensibilis sentiri potest, et videri non potest; quod nusquam deest, et tamen ab iniquorum cogitationibus longe est; quod nec ibi deest, ubi longe est, quia ubi non est per gratiam, adest per vindictam; quod omnia tangit, nec tamen æqualiter omnia tangit. Quædam enim tangit ut sint, nec tamen ut vivant et sentiant, sicut sunt cuncta insensibilia. Quædam tangit ut sint, vivant, et sentiant, nec tamen ut discernant, sicut sunt bruta animalia. Quædam tangit ut sint, vivant, et sentiant, et discernant, sicut est humana et angelica natura. Et cum ipse nunquam sibimetipsi sit dissimilis, dissimiliter tamen tangit dissimilia. Quod ubique præsens est, et inveniri vix potest; quod stantem sequimur, et apprehendere non valemus. Ponamus ergo ante oculos mentis quæ illa natura sit quæ tenet omnia, implet omnia, circumplectitur omnia, superexcedit omnia, sustinet omnia. Nec alia ex parte sustinet, atque alia superexcedit; neque alia ex parte implet, atque alia circumplectitur; sed circumplectendo implet, implendo circumplectitur, sustinendo superexcedit, superexcedendo sustinet. Hujus naturæ potentiam cum strictus in ea cogitat animus, vox super firmamentum fit, quia ejus intellectum concipit, qui

et angelorum sensum sua incomprehensibilitate transcendit.

17. Cum ergo vox super firmamentum fit, stant animalia, et submittunt alas suas, quia sanctorum mentes cum creatoris sui potentiam intenta contemplatione considerant, vilescunt eorum animo virtutes quas habent; et tanto fiunt apud se humiles, quanto eis illud altum est quod super angelos sonat. Fortasse enim doctores sunt; sed cum cœperint tacita mente cogitare quæ sit ineffabilis Dei sapientia, quæ mentes hominum sine strepitu verborum docet, et quomodo hæc eadem sapientia si auditorum mentes non doceat, vox docentium vacue laborat, sua eis doctrina protinus vilescit, quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus (*I Cor.* III, 7). Fortasse prophetæ sunt; sed cum tacita mente considerant quia prophetiæ suæ oculo simul omnia Divinitatis mysteria penetrare non possunt, quoniam sicut ait Apostolus: *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus* (*I Cor.* XIII, 9), in illa immensitate secretorum vident quia parum est omne quod vident, atque ex ipsa immensa [a] altitudine luminis considerant quam minus sit illud quod intento oculo quasi per rimas viderunt. Deponunt ergo alas suas, cum vox super firmamentum fit, id est humilientur in eo quod apprehendunt cum superna conspiciunt quæ ab eis comprehendi non possunt.

18. Sæpe etiam sanctorum cogitationibus ipsa quæ habent bona blandiuntur, ut eorum mentes in aliqua sui fiducia elevent; sed protinus ad occulta Dei judicia, **1242** recurrunt, quomodo alii ex virtutibus ad infernum per elationem corruunt, alii ex vitiis correcti ad cœlum per humilitatem levantur. Unde nos ad humilitatem revocans Propheta terret et admonet, dicens: *Venite, et videte opera Domini, quam terribilis in consiliis super filios hominum* (*Psal.* LXV, 5). Quis enim digne considerare valeat quantus super nos terror sit consiliorum Dei, quando et alter ex virtutibus in finem tendit ad vitia, et alter ex vitiis in virtutibus concludit finem? Quia juxta Salomonis vocem: [b] *Sunt justi atque sapientes, et opera eorum in manu Dei. Nec tamen scit homo utrum amore vel odio dignus sit, sed omnia in futuro servantur incerta* (*Eccle.* IX, 1). Et: *Est via quæ videtur hominibus recta, et novissimum ejus ducit ad mortem* (*Prov.* XIV, 12). Hæc itaque occulti judicii profunda cogitare, quid est aliud quam alas deponere, id est de nulla jam virtute confidere, sed sub magno timore trepidare? Sive enim omnipotentis Dei naturam considerent, sive ejus judicia perpendant, trepidant, pertimescunt. Eis ergo quasi alas deponere est virtutes quas habent humiliare.

19. Sic Abraham alas deposuit, qui quando loqui cum Deo cœpit, pulverem et cinerem se esse cognovit dicens: *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis* (*Genes.* XVIII, 27)? Sic Moyses alas deposuit, qui eruditus omni scientia Ægyptio- A rum (*Act.* VII, 22), mox ut verba Domini audivit, verba se non habere deprehendit, dicens: *Obsecro, Domine, non sum eloquens ab heri et nudiustertius. Ex quo enim locutus es ad servum tuum, impeditioris et tardioris linguæ sum* (*Exod.* IV, 10). Ac si aperte diceret: Postquam a te verba vitæ audio, confusum me in verbis prioribus agnosco. Sic Isaias, cujus vita Domino ad prædicandum placuerat, cum, eumdem Dominum contemplatus, carbone de altari in ore tactus est, ait: *Væ mihi quia tacui, quia vir pollutus labiis ego sum* (*Isai.* VI, 5). Ecce ad superiora sublevatus, sibimetipsi de labiorum pollutione displicuit. Nisi enim cœlestis munditiæ alta conspiceret, esse se judicabilem non invenisset. Sic loquente Domino Jeremias clamat: *A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui, quia* B *puer ego sum* (*Jerem.*, I, 6). Juxta enim ea verba quæ audiebat verba se non habere cognoverat. Sic Daniel sublimem visionem videns, per plurimos dies elanguit et ægrotavit (*Dan.* VIII, 27), quia hi qui in virtutibus fortes sunt, cum altiora Dei conspiciunt, in sua sibimet æstimatione infirmi atque imbecilles fiunt. Sic beatus Job, de quo Dominus amicis illius dixit: *Non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus* (*Job.* XLII, 7), cum verba Dei colloquentis audiret, respondit, dicens: *Insipienter locutus sum, et quæ ultra modum excederent scientiam meam* (*Ibid.*, 3). Et paulo post: *Idcirco ipse me reprehendo, et ago pœnitentiam in favilla et cinere* (*Ibid.*, 6). Qui enim quantum ad homines sapienter locutus fuerat, loquentem sibi Deum audiens, insipienter se locu- C tum fuisse reprehendit, quia in contemplatione veræ sapientiæ sua ei sapientia viluit. Ad vocem ergo desuper venientem animalia alas deponunt, quia virtutem Dei sive in natura sua contemplari requiramus, sive in occultis judiciis investigare cogitemus, pro eo quod ejus alta nobis impenetrabilia sunt, nostra nobis si qua inesse bona credebantur vilescunt. Et qui in quantulacunque scientia volare [c] credebamur, invisibilem **1243** super nos naturam, et impenetrabilia ejus judicia perpendentes, submissis alis humiliter stamus. Sequitur:

VERS. 26. — *Et super firmamentum quod erat imminens capiti eorum, quasi aspectus lapidis sapphiri, similitudo throni; et super similitudinem throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper.*

D 20. Quid per thronum nisi illæ virtutes angelicæ designantur, quæ ipsos quoque angelos dignitate loci superioris excedunt? Nam cum angeli nuntii dicantur, et sæpe angeli ad annuntianda quædam hominibus veniant, throni missi ad ministerium nuntii nusquam leguntur, quia eis longe sublimius creator omnium præsidet. Unde Paulus apostolus ordines cœlestium agminum, quos ad tertium cœlum raptus viderat, describens, ait: *Sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia per ipsum, et in ipso creata sunt* (*Col.* I, 16). Thronos igitur ante eos angelorum ordines dixit, quibus illos præ-

[a] Norm. et Longip., *amplitudine*.
[b] Suess., *sunt stulti atque sapientes*.

[c] Longipont., *videbamur*.

latos esse cognovit. Bene autem thronus lapidi sapphiro comparatur, quoniam lapis sapphirus aereum habet colorem. Virtutes ergo cœlestium lapide sapphiro designantur, quia hi spiritus, quibus Deus omnipotens altius præsidet, superioris loci in cœlestibus dignitatem tenent. Super thronum vero [a] similitudo hominis, quia et super illas virtutes, quæ et ipsos angelos antecedunt, nostri est gloria Redemptoris. Notandum ergo qui ordo servatur. Super animalia enim firmamentum, super firmamentum thronus, super thronum homo esse describitur, quia et super sanctos homines adhuc in hac corruptione corporis viventes angeli, et super angelos superiores et Deo proximæ angelicæ potestates, super potestates vero Deo proximas elevatus est Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.

21. Sin vero, ut prædiximus, firmamenti nomine Mediator Dei et hominum pro assumpta humanitate debet intelligi, quia sub unius nominis appellatione solent per prophetiæ spiritum multa signari, vox super firmamentum facta est, quæ super baptizatum Dominum de cœlo sonuit, dicens : *Tu es Filius meus dilectus, in te complacui* (*Luc.* III, 22). Vel sicut per evangelistam alium dicitur : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui* (*Matth.* III, 17). Quæramus igitur quomodo hanc vocem animalia audiunt, et alas deponunt. Habacuc propheta requisitus dicat : *Domine, audivi auditum tuum, et timui; consideravi opera tua, et expavi* (*Habac.* III, 1). Quid est autem quod Pater de Filio loquitur, dicens : *In quo mihi complacui?* Omnis enim qui pœnitendo corrigit aliqua quæ fecit, eo ipso quod pœnitet, se sibi displicuisse indicat, quia emendat quod fecit. Et quia omnipotens Pater, sicut intelligi ab hominibus poterat, humano modo de peccatoribus locutus est, dicens : *Pœnitet me fecisse hominem super terram* (*Genes.* VI, 6), quasi sibimetipsi displicuit in peccatoribus quos creavit. In solo autem sibi unigenito Domino nostro Jesu Christo complacuit, quia hunc inter homines hominem creasse eum non pœnituit, in quo peccatum nullum omnimodo invenit, sicut de illo per Psalmistam dicitur : *Juravit Dominus et non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (*Psal.* CIX, 4). In solo ergo sibi Redemptore nostro complacuit Pater, quia **1244** in eo solo non invenit culpam, in qua se reprehendat quasi per pœnitentiam.

22. Sancta itaque animalia vocem super firmamentum audiant, et pertimescant, quia si solus sine peccato est, in ejus innocentia aspiciunt in quantis ipsa quotidie delinquant, quæ necesse est ut incessanter defleant. Considerent quoque quia et ipse auctor vitæ sine passionis dolore ex hac vita non exiit. Et hæc ergo vox super firmamentum facta est, quia omnipotentis Patris sententia etiam de morte ac resurrectione Unigeniti processit. Sed cum vox super firmamentum fit, stant animalia, et submittunt alas suas, quia sancti quique cum ipsum quoque Unigenitum flagellatum in hoc mundo conspiciunt, deponunt si quid de suis meritis præsumunt. Nam si ipse hinc sine flagello non exiit, qui venit sine peccato, quomodo flagellis digni non erunt, qui huc cum peccato venerunt? Ipsum ergo firmamentum, quod est super caput animalium, id est quod transcendit mentes sanctorum, habet super se vocem, quia Redemptor noster eam quam cum Patre disposuit ex divinitate sententiam pertulit in carne, quam audientes justi terrentur, et omnem de suis viribus præsumptionem deponunt. Quibuslibet etenim [b] virtutibus polleat, quid digna est vita peccatorum, si et ejus vita pro nobis flagello subjacuit, quæ subdita nulli peccato fuit?

23. Sed ecce gravis nobis quæstio oritur, cum dicitur quia super firmamentum quod erat imminens capiti eorum, quasi aspectus lapidis sapphiri, similitudo throni. Si enim per firmamentum Dominus, et per lapidem sapphirum, et similitudinem throni summæ illæ potestates angelicæ figurantur, quomodo super firmamentum, id est super Dominum esse credendæ sunt, cum et mox subditur : *Et super similitudinem throni, similitudo quasi aspectus hominis desuper?* Nam si ita, ut dictum est, per firmamentum exprimitur Dominus, et rursus homo accipitur Dominus, qua ratione potest intelligi et ipse super thronum, et ipse sub throno? Sed astrictos hujus quæstionis nodos ipse solvit, de quo loquimur, qui afflatu sancti Spiritus ea quæ clausa sunt aperit. Incarnatus enim Unigenitus Patris per hoc quod homo factus est, infra angelos fuit, sicut de eo scriptum est : *Minuisti eum paulo minus ab angelis* (*Psal.* VIII, 6). Resurgens autem et ascendens in cœlos, omnibus angelicis potestatibus præsidet, sicut de eo illic rursum scriptum est : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus* (*Ibid.*, 7). Et sicut ipse ait : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra* (*Matth.* XXVIII, 18). Firmamentum ergo sub throno, et homo super thronum est, quia per humanæ assumptionem naturæ et ipse est sub angelis natus, et ipse super angelos exaltatus. Qui et priusquam per resurrectionis exaltaretur gloriam, divinitate super angelos fuit; sed tamen ab angelis, ut dictum est, humanitate minoratus, ex qua morti subjacuit. At postquam mortem resurgendo calcavit, humanitatem suam etiam [c] majestatibus archangelorum superposuit. Prius itaque thronus super firmamentum, et post homo super thronum visus esse describitur, quia humani generis Redemptor humanitatem, quam descendendo sub angelis assumpsit, ascendendo super angelos exaltavit. Sic vero factum eum sub angelis dicimus, **1245** sicut factum sub lege, prædicante Apostolo, audivimus (*Philip.* II, 9). Assumptam ergo humanitatem

[a] Idem Codex : *similitudo hominis designatur.*

[b] Suess. et Longip., *virtutibus polleant*, scilicet *justi*. Ibid., laudati Codices, *quid enim digna est*. Val. Cl., *quæ digna est.*

[c] Editi, *majestatibus angelorum*. Sequimur Germ., Norm., Anglic.

sub angelis accipimus pro ea minoratione in qua dignatus est apparere.

24. Nam mox ut Verbum caro factum est, mox Deus homo potestate super angelos fuit. De ipso quippe ante passionem scriptum est : *Ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei* (*Joan.* I, 15; *Matth.* IV, 11). Sed tamen ut humanitatis ejus infirmitas monstraretur, rursum de eo scriptum est : *Apparuit illi angelus de cœlo, confortans eum* (*Luc.* XXII, 43). [a] In documento ergo utriusque naturæ huic et angeli ministrare, hunc et angelus confortare describitur. Unus quippe in utraque natura, quoniam qui Deus ante sæcula exstitit, homo factus est in fine sæculorum. Cui tamen ante passionem suam et angeli ministrant, et hunc angelus confortat. Post passionem vero atque resurrectionem ejus, huic angeli ministrare possunt, sed jam hunc confortare non possunt, quia, ut prædictum est, etsi prius firmamentum sub throno apparuit, jam tamen homo super thronum est. In cujus persona, ut propheta sanctus adunationem utriusque naturæ se vidisse ostenderet, protinus adjunxit :

VERS. 27. —*Et vidi quasi speciem electri.*

25. Quid est quod aspectus hominis videtur in throno quasi species electri, nisi quod in electro, sicut longe superius diximus (*Supra hom.* 2, *n.* 14), aurum argentumque miscetur, ut res una ex metallis duobus fiat? In qua et per argentum auri claritas temperatur, et per auri claritatem species clarescit argenti. In Redemptore autem nostro [b] utraque natura, id est divinitatis et humanitatis inconfuse ac inseparabiliter unita sibimet atque conjuncta est ut et per humanitatem divinitatis ejus claritas nostris posset oculis temperari, et per divinitatem humana in eo natura claresceret, atque exaltata fulgorem ultra hoc quod creata fuerat haberet. Ipse vero aspectus hominis super thronum, et species electri quam vidit qualis ei apparuerit adhuc describens subjungit :

IBID. — *Velut aspectus ignis intrinsecus per circuitum, a lumbis ejus et desuper; et a lumbis ejus usque deorsum vidi quasi speciem ignis splendentis in circuitu.*

26. Quid est quod Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus a lumbis et desuper aspectum ignis intrinsecus per circuitum habere describitur, et a lumbis et deorsum speciem ignis splendentis in circuitu? Investigandum namque est quare a lumbis et desuper ignem intrinsecus, nec tamen splendentem ignem habere narratur; a lumbis vero et deorsum habere ignis speciem dicitur, non tamen hunc habere

A intrinsecus memoratur, quia et splendentem et in circuitu hunc habere describitur. Quid enim lumborum nomine, nisi propago mortalitatis exprimitur? Propter quod etiam de Levi dicitur quia adhuc in lumbis patris erat cum Melchisedech occurrit Abrahæ (*Hebr.* VII, 10). De lumbis vero Abrahæ virgo Maria exiit, in cujus utero Unigenitus Patris per Spiritum sanctum **1246** incarnari dignatus est. Ex qua incarnatione universo innotuit mundo Deus, sicut per Psalmistam dicitur : *Accingere* [c] *gladium tuum circa femur tuum, potentissime* (*Psal* XLIV, 4). Gladium etenim circa femur potentissimus sumpsit, quia sermo prædicationis illius ex incarnatione convaluit. Quid vero iste ignis designat, nisi ardorem sancti Spiritus, qui corda quæ repleverit incendit?
B De quo ipsa Veritas dicit : *Ignem veni mittere in terram* (*Luc.* XII, 49). Quid est ergo quod in hoc aspectu hominis qui prophetæ apparuit a lumbis superius intrinsecus per circuitum ignis ardet, a lumbis vero inferius non ignis intrinsecus, sed in circuitu resplendet, nisi quod ante incarnationem unigeniti Redemptoris nostri, sola intra se Judæa ardorem amoris ejus habuit; post incarnationem vero illius in circuitu ejus ignis resplenduit, quia in universo mundo gentibus claritatem sancti Spiritus effudit? Prius ergo ignis intrinsecus erat, sed splendor non erat, quia Spiritus sanctus in multis quidem [d] patribus Judæam replebat, sed ad notitiam gentium necdum ejus lumen emicuerat. A lumbis vero ejus et deorsum ignis in circuitu splendet, quia postquam
C de Virgine carnem sumpsit, in humano genere longe lateque sancti Spiritus dona dilatavit. Et notandum quod ignis iste a lumbis superius per circuitum esse describitur, non extrinsecus sed intrinsecus, quia amoris flamma, sicut dictum est, in electis atque spiritalibus viris ubique in suis finibus Judæam replevit. Nec tamen exibat extrinsecus, quia sese in multitudinem gentium non dilatabat. Quæ ardoris flamma visa est postmodum in circuitu splendere, quia per mundi cardines in universis gentibus omnipotentis Dei cœpit amor excrescere.

27. Erat ergo prius ignis intrinsecus, cum Jacob diceret : *Salutare tuum exspectabo, Domine* (*Genes.* XLIX, 18). Quod enim salutare dicimus Latine, hoc verbo Hebraico Jesus dicitur. In quo verbo beati
D Jacob mens ostenditur quomodo Jesu desiderio ardebat, quem se moriens exspectare perhibebat. Ardebat ignis cum Moyses diceret : *Si inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi temetipsum, ut videam te* (*Exod.* XXXIII, 13). Ardebat ignis in mente cum David diceret : *Sitivit anima mea ad Deum vivum;*

[a] Ita Mss. omnes, a quibus quantum aberrant Vulgati, ubi legitur, *indumento ergo utriusque naturæ.* Sane non recte dicitur Verbi indumentum esse Divinitatem. Quasi vero eam tanquam vestimentum posset deponere, essetque ipsi pro accidenti non pro essentia. *Documentum* autem hic significat *argumentum, testimonium, exemplum.*

[b] Hic in diversa abeunt Mss. C. Germ. et Ebroic.: *utraque natura unita sibimet atque conjuncta est.* Longip., *utræque naturæ id est divinitatis et humanitatis inconfuse atque inseparabiliter sibimet sunt unitæ.* Ad hanc lectionem valde accedit Gussanv. In Norm. Anglic. et Suess., quibus concinunt Vatic. et Paris. 1502 et 1518 : *natura divinitatis et humanitatis inconfuse unita sibi atque conjuncta est.*

[c] Norm., *gladio tuo.*

[d] Ita C. Germ., consentientibus Norm. et aliis Mss., quos Gussanv. laudat, necnon vet. Edit. In aliis legitur *partibus* loco *patribus.*

quando veniam [a] *et parebo ante faciem Dei mei?* (*Psal.* XLI, 3.)? Qui incarnationem Verbi desiderans, ait: *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis* (*Psal.* LXXXIV, 8). Ardebat ignis cum Simeon, de corruptione vitæ præsentis exire desiderans, audivit non prius visurum se mortem, nisi videret Christum Domini (*Luc.* II, 26). Sed ecce jam ignis iste quasi sub lumbis exterius resplendet, quia universa gentilitas incarnati Dei est amore succensa.

28. Quod tamen intelligi et aliter potest, quia Redemptor noster Deus Dominus Jesus Christus per humanitatem suam hominibus innotuit, qui per divinitatem notus angelis et ante incarnationem fuit. Nobis ergo a lumbis inferius resplendet in circuitu, cujus ignis intrinsecus a lumbis superius ardet in cœlo, [b] quia illi cœlestes spiritus **1247** eum in divinitate sua conspiciunt, et amoris ejus ignibus accenduntur. Nos vero, qui hunc ex assumpta humanitate diligimus, adhuc in hac corruptibili vita positi, splendorem ignis illius foris habemus. Unus itaque super thronum est, qui et super lumbos ignem intrinsecus habet in angelis, et sub lumbis ignem in circuitu habet in hominibus, quia in omne quod ab angelis amatur, per omne quod ab hominibus desideratur, unus est qui in cordibus ardet amantium. Hinc est enim quod magnæ illæ potestates angelicæ Seraphin, id est incendium, nominantur. Hinc de ipso omnium Creatore scriptum est: *Deus noster ignis consumens est* (*Hebr.* XII, 29; *Deut.* IV, 24). Ignis enim Deus dicitur, quia flammis amoris sui incendit mentes quas replet. Et idcirco seraphin incendium dicuntur, quia potestates ei proximæ in cœlis inæstimabili amoris ejus igne succensæ sunt. Ex hoc igne succensa ardent in terra corda justorum. Hoc igne calefacta redeunt ad pœnitentiam corda peccantium, quæ inflammata vehementer timorem in amorem vertunt. Nam quæ prius tabescere metu cœperant, postmodum igne amoris flagrant. Et quia ejus membra sunt electi angeli in cœlo, ejus membra sunt conversi homines in terra; unus homo est qui et super lumbos ardet intrinsecus, et sub lumbis inferius ignis sui splendorem in circuitu emittit, quia et angelos ad amorem suum per divinitatem tenuit, et homines ad sancti ardoris sui desiderium ex humanitate revocavit. Sequitur:

VERS. 28. — *Velut aspectus arcus, cum fuerit in nube in die pluviæ.*

29. Arcum omnipotens Deus inter se atque homines in signo posuit, ut ultra mundum diluvio non deleret, dicens: *Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum fœderis inter me et inter terram. Cumque obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus, et recordabor fœderis mei vobiscum* (*Genes.* IX, 13). Unde et in arcu eodem color aquæ et ignis simul ostenditur, quia et ex parte est cœruleus, et ex parte rubicundus, ut utriusque judicii testis sit, unius videlicet faciendi, et alterius facti; sed quia mundus quidem judicii igne cremabitur, sed jam non ulterius faciendi, aqua jam diluvii non deletur (*II Petr.* III, 7). Quid est autem quod splendentem ignem a lumbis hominis throno præsidentis, sicut aspectus arcus cum fuerit in nube in die pluviæ, propheta conspexit? Quia enim per ignem, sicut dictum est, ardor sancti Spiritus designatur, quæ similitudo est arcus et spiritus [c] ut ignis qui apparuit quasi aspectus arcus apparuisse diceretur? Sed si ipsi quam prædiximus visioni arcus intendimus, quomodo arcus significet spiritum videmus. In arcu quippe, sicut præfatus sum, aqua et ignis apparent. Et post Mediatoris adventum, eo virtus Spiritus sancti in humano genere claruit, quo electos Dei et aqua baptismatis lavit, et igne divini amoris incendit. Quasi enim admisto colore aquæ simul et ignis quidam arcus in nube [d] ad propitiationem ponitur, cum Veritas dicit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei* (*Joan.* III, 5). Qui arcus in nube est in die pluviæ, quia in dominica incarnatione, et in effusione prædicationis ostenditur, **1248** ut ad veniam corda credentium, [e] Domino parcente, revocentur. Nubem enim Redemptoris carnem non inconvenienter accipimus, de qua per Psalmistam dicitur: *Qui ponit nubem ascensum suum* (*Psal.* CIII, 3). Nubem quippe ascensum suum posuit, quia is qui divinitate ubique est, carne ad cœlestia ascendit. Expleta vero omni mystica visione, subjungit:

IBID., ET CAP. II, VERS. 1. — *Hic erat aspectus splendoris per gyrum, et hæc visio similitudinis gloriæ Domini.*

30. Quid enim in universo mundo sancti Spiritus gratia agat aspiciens, ait: *Hic erat aspectus splendoris per gyrum.* Quæ vero interius ejusdem sancti Spiritus gloriæ maneat, considerare volens, sed scire non valens, subjungit: *Et hæc visio similitudinis gloriæ Domini.* Non enim ait: Visio gloriæ, sed similitudinis gloriæ, ut videlicet ostendatur quia quantalibet se intentione mens humana tetenderit, etiamsi jam phantasias imaginum corporalium a cogitatione compescat, si jam omnes circumscriptos spiritus ab oculis cordis amoveat, adhuc tamen in carne mortali posita videre gloriam Dei non valet sicut est. Sed quidquid de illa est quod in mente resplendet, similitudo, [f] et non ipsa est. Unde et ille prædicator qui raptus usque ad tertium cœlum fuerat dicebat: *Videmus nunc per speculum in ænigmate* (*I Cor.* XIII, 12).

31. Qua in re non despicienda nobis quæstio oritur, quomodo Joannes evangelista, cum erga mira-

[a] Ita C. Germ. et pl. Mss. In Editis (si vetustiores excipias), *et apparebo.*

[b] In Editis accersita gratis littera, *illic* pro *illi* legitur, reluctantibus Mss.

[c] Corruptus est hic locus in Gussanv.; legitur enim: *et ignis qui apparuit, ut quasi.*

[d] Editi omnes, *ad probationem.* Secus in nostris Mss. Germ., Norm., etc., a Gussanv. perlectis et hic laudatis.

[e] Sive, *a Domino*, ut exhibent Mss. Norm.

[f] Suess., *etiam ipsa est.*

cula Redemptoris nostri Judæorum perfidiam etiam ex verbis propheticis descripsisset, adjungit, dicens: *Hæc dixit Isaias quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo* (*Joan.* XII, 41). [a] Et si Ezechiel non gloriam, sed gloriæ similitudinem vidit, quid est quod iste similitudinem gloriæ, et ille ejus gloriam vidisse describitur? Sed cum Joannes evangelista prius miracula Redemptoris nostri narravit, atque infidelitatem Judæorum postmodum subdidit, hanc ejusdem Redemptoris nostri gloriam, quæ in mundo apparuit, Isaiam vidisse manifestat. Omne enim quod in terra [b] mirum divinitus agitur gloria omnipotentis Dei est, et ejus gloria in omnibus factis videtur. Isaias ergo ejus gloriam in terra vidit; Ezechiel vero [c] ejus gloriam in cœlo, sicuti est, videre non potuit, quia aliter est gloria ejus in rebus factis, atque aliter in semetipso. Hæc ergo ejus gloria quæ in rebus est videri potest, illa vero quæ in ipso est videri modo nisi per similitudinem non potest. Sed hanc eamdem similitudinem gloriæ quia propheta vel sublevatus portare non potuerit cognoscamus. Sequitur:

IBID. — *Et vidi, et cecidi in faciem meam.*

32. Quid ergo de hoc viro fieret, si ita ut est ejus gloriam vidisset, qui similitudinem gloriæ illius videns, sed ferre non valens, cecidit? Qua in re cum magno mœrore pensare et considerare cum lacrymis debemus in quantam miseriam et infirmitatem cecidimus, qui et ipsum bonum ferre non possumus ad quod videndum creati sumus. Est tamen et aliud quod de prophetæ facto consideremus in nobis. Propheta enim mox ut gloriæ Domini similitudinem vidit, in faciem suam cecidit. Cujus similitudinem gloriæ quia nos per **1249** spiritum prophetiæ videre non possumus, hanc assidue cognoscere et sollicite contemplari in sacro eloquio, in cœlestibus monitis, in præceptis spiritualibus debemus. Qui cum aliquid de Deo conspicimus, in faciem nostram cadimus, quia ex malis erubescimus, quæ nos meminimus perpetrasse. Ibi enim cadit homo, ubi confunditur. Unde et Paulus quasi quibusdam in facie jacentibus dicebat: *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis* (*Rom.* VI, 21)?

33. Ecce cœlestis gratiæ dono largiente, obvolutum **1250** mysteriis libri initium in Ezechiel propheta discussimus, et dicta mystica moraliter disserentes, volantem [d] prophetiæ theoriam ad terram traximus, ut quæ prius parvulorum animis mihique similium volabat, sed non elevabat, jam nunc ab eis legatur et cognoscatur, et volet et levet. Agamus ergo gratias Redemptori nostro, qui spiritali semper alimento nos reficit, qui panis vivus descendit de cœlo, et dat vitam mundo (*Joan.* VI, 33). Qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IX.

Ezechielis caput secundum explanatur; quæ in expositione non solum multa moraliter explicantur, sed etiam non pauca de gratiæ prævenientis necessitate, de liberi arbitrii consensu et cooperatione, de sacræ Scripturæ obscuritate et interpretatione doctissime edisseruntur.

1. Initium libri in Ezechiel propheta magnis obscuritatibus clausum, et quibusdam mysteriorum nodis ligatum, in homiliis octo, Domino nostro Jesu Christo largiente, discussimus. Jam nunc planiora sunt, et minus difficilia quæ sequuntur. Charitati itaque vestræ colloquimur, eidem omnipotenti Deo [e] gratias referentes, quia post tot opaca silvarum, tandem læti ad campos exivimus, in quibus liberis gressibus locutionis nostræ intrepidum pedem ponamus. Ecce enim postquam propheta similitudinem gloriæ Domini contemplatus, in faciem suam cecidit, adjungit: — EZECH. II, 1. — *Et audivi vocem loquentis, et dixit ad me: Fili hominis, sta super pedes tuos, et loquar tecum.* Ubi adhuc subditur:

VERS. 2. — *Et ingressus est in me spiritus, postquam locutus est mihi, et statuit me super pedes meos.*

2. Ecce divina vox jacenti prophetæ jussit [f] ut surgeret. Sed surgere omnino non posset, nisi in hunc omnipotentis Dei spiritus intrasset, quia ex omnipotentis Dei gratia ad bona opera conari quidem possumus, sed hæc implere non possumus, si ipse non adjuvat qui jubet. Sic Paulus cum discipulos admoneret, dicens, *Cum metu et tremore vestram ipsorum salutem operamini* (*Philip.* II, 12), illico quis in eis hæc ipsa bona operaretur adjunxit, dicens: *Deus est enim qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate* (*Ibid.*, 13). Hinc est quod ipsa Veritas discipulis dicit: *Sine me nihil potestis facere* (*Joan.* XV, 5). Sed in his considerandum quia sic bona nostra si omnipotentis Dei dona sunt ut in eis aliquid nostrum non sit, cur nos quasi pro meritis æternam retributionem quærimus? Si autem ita nostra sunt ut dona Dei omnipotentis non sint, cur ex eis omnipotenti Deo gratias agimus? Sed sciendum est quia mala nostra solummodo nostra sunt; bona autem nostra, et omnipotentis Dei sunt, et nostra, quia ipse aspirando nos prævenit ut velimus, qui adjuvando subsequitur ne inaniter velimus, sed possimus implere quæ volumus. Præveniente ergo gratia, et bona voluntate subsequente, hoc quod omnipotentis Dei donum est fit meritum nostrum. Quod bene Paulus brevi sententia explicat, dicens: *Plus illis omnibus laboravi* (*I Cor.* XV, 10). Qui ne suæ videretur virtuti tribuisse quod fecerat, adjunxit: *Non autem ego, sed gratia Dei mecum* (*Ibid.*). Quia enim cœlesti dono præventus est, quasi alienum se a bono suo opere agnovit, dicens: *Non autem ego.* Sed quia præve-

[a] Suess., *et si Isaias vidit gloriam ejus, quid est quod iste similitudinem gloriæ.*

[b] Abest *mirum* ab Ebroic. cæterisque Norm. Retinuimus, quod exstet in C. Germ. et al. antiq.

[c] Revocavimus *ejus*, omissum in Vulgatis.

[d] Ita Mss. Anglic. et ex nostris plerique. In Edit. Paris. 1562 et 1618: *Prophetæ historiam a terra extraximus.* In cæteris legitur etiam, *historiam.* In C. Germ., *prophetiæ historiam a terra extraximus.*

[e] Gussanv., *Deo referentes*, prætermisso *gratias*, lapsu forsitan typographico; in omnibus enim, sive excusis sive manu exaratis, legitur.

[f] Vulgati, *ut resurgeret.*

niens gratia liberum in eo arbitrium fecerat in bonum, quo libero arbitrio eamdem gratiam est subsecutus in opere, adjunxit : *Sed gratia Dei mecum* (*Ibid.*). Ac si diceret : In bono opere laboravi, non ego, sed et ego. In hoc enim quod solo Domini dono præventus sum, non ego ; in eo autem quod donum voluntate subsecutus, et ego. His igitur breviter contra Pelagium et Cœlestium dictis, ad exponendi ordinem redeamus. *Fili hominis, sta super pedes tuos, et loquar tecum* (*Ezech.* II, 1).

3. Notandus nobis est ordo locutionis et operis, quia prius similitudo gloriæ Domini apparet ut dejiciat, postmodum alloquitur ut elevet, deinde superabundantis gratiæ spiritum mittit et levat, ac supra pedes statuit. Nisi enim aliquid de æternitate in mente videremus, nunquam in faciem nostram pœnitendo caderemus. Sed jam jacentes vox Domini consolatur ut in opere surgamus, quod tamen nos facere nostra virtute non possumus. Ipsius ergo non spiritus implet et levat, et super pedes nostros statuit, ut qui proni in pœnitentia pro culpa jacuimus, recti postmodum in bono opere stemus. Sed stans propheta quid audierit adjungit, dicens :

VERS. 2, 3. — *Et audivi* [a] *loquentem ad me, et dicentem : Fili hominis, mitto ego te ad filios Israel, ad gentes apostatrices, quæ recesserunt a me.*

4. Sic propheta describit sua, ut significet nostra. Nam quid est hoc (1 *p.*, *dist.* 30) quod ei jacenti dicitur : *Sta super pedes tuos, et loquar tecum?* Qui enim jacenti loquebatur, cur non se nisi stanti promittit esse locuturum? Sed sciendum quia alia sunt quæ jacentes, alia quæ stantes audire debeamus. Jacenti enim dicitur ut surgat, stanti autem præcipitur ut ad prædicationem proficisci debeat. Adhuc **1251** enim in infirmitatis confusione jacentibus præberi non debet auctoritas prædicationis. Sed cum jam in bono opere surgimus, cum jam recti stare cœperimus, dignum est ut ad lucrandos alios in prædicationem mitti debeamus. Stans ergo propheta visionem spiritalem vidit, et cecidit ; cadens vero jam monitionis verbum suscepit ut surgeret, surgens autem præceptum audivit ut prædicaret. Nam qui adhuc ex superbiæ vertice stamus, cum jam de æternitatis timore aliquid sentire cœperimus, dignum est ut ad pœnitentiam cadamus. Et cum infirmitatem nostram subtiliter cognoscentes humiliter jacemus, per divini verbi consolationem surgere ad fortia opera jubemur. Et cum jam in bonorum operum soliditate persistimus, necesse est ut unde nosmetipsos correximus, inde jam prædicantes et alios levemus. Jacenti ergo non præcipitur ut ad prædicationem [b] pergat, ne infirmus quisque hoc quod verbo ædificare potest opere destruat. Unde recte quoque per Psalmistam dicitur : *Eduxit me de lacu miseriæ, et de luto fæcis ; statuit supra petram pedes meos, et direxit* A *gressus meos ; et immisit in os meum canticum novum, hymnum Deo nostro* (*Psal.* XXXIX, 3, 4). Prius enim de luto pravitatis educitur, ut ejus pedes per fidem in petra solidentur. Sed quia rectam fidem recta subsequi debet operatio, gressus ejus directi sunt, ut post directionem gressuum, id est post perfectionem boni operis, in ore acciperet etiam novum canticum prædicationis. [c] Sic Saulus, dum superbus Damascum pergeret (*Act.* IX, 6), Redemptoris voce prostratus jacuit. Et qui prædicator futurus erat, non tamen mox ut prædicaret quod viderat audivit, sed ei jacenti dicitur : *Ingredere in civitatem, et dicetur tibi quid te oporteat facere* (*Ibid.*, 7). Jacens ergo hoc solum audire potuit, ut surgens disceret [d] quod audiret ; surgens vero hoc didicit, ut quæ cognoverat B prædicaret.

5. Sed quærendum nobis est cur Ezechiel et Paulus in faciem cadunt, et de ascensore equi, id est de eo qui in hujus mundi gloria elatus est, dicitur : *Ut cadat ascensor ejus retro* (*Genes.* XLIX, 17) ? Rursumque de persecutoribus Domini scriptum est : *Abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram* (*Joan.* XVIII, 6). Quid est hoc, quod electi in faciem, et reprobi retrorsum cadunt, nisi quod omnis qui post se cadit ibi procul dubio cadit, ubi non videt ; qui vero ante se ceciderit, ibi cecidit, ubi videt? Iniqui ergo quia in invisibilibus cadunt, post se cadere dicuntur, quia ibi corruunt, ubi quid eos tunc sequatur modo videre non possunt. Justi vero, quia in istis visibilibus semetipsos sponte dejiciunt, ut in invisibilibus erigan- C tur, quasi in faciem cadunt, quia, timore compuncti, videntes humiliantur.

6. Notandum vero quod dicitur : *Mitto ego te ad filios Israel, ad gentes apostatrices, quæ recesserunt a me.* Sicut enim duobus modis a Deo receditur, ita duobus modis a Deo apostatæ homines fiunt. Nam unusquisque a conditore suo aut fide recedit, aut opere. Sicut ergo qui a fide recedit apostata est, ita qui ad perversum opus quod deseruerat redit, ab omnipotente Deo apostata absque ulla dubietate deputatur, etiamsi fidem tenere videatur. Unum enim sine altero nil prodesse valet, **1252** quia nec fides sine operibus, nec opera adjuvant sine fide, nisi fortasse pro fide percipienda fiant ; sicut Cornelius ante pro bonis operibus meruit audiri quam fidelis existe- D ret (*Act.* X, 4). Qua ex re colligitur quia bona opera pro fide percipienda faciebat. Nam cui ab angelo dicitur : *Orationes tuæ et eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei* (*Ibid.*), et mox pro eadem ascensione præcipitur ut ad Simonem mittat, qui ei veniens prædicare debeat, constat [e] quia hoc petiit, unde meruit exaudiri. Sequitur :

VERS. 3, 4.—*Patres eorum prævaricati sunt pactum meum usque ad diem hanc, et filii dura facie et indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te.*

[a] Longip., *vocem loquentem*.
[b] Suess., *surgat*.
[c] C. Germ., *sic Paulus*.
[d] Male in Vulgatis, *quod audierat* ; neque enim adhuc audierat Saulus, quid sibi facto opus esset, sed ad Ananiam mittebatur ut ab eo audiret. Nostra lectio est Mss. omnium.
[e] C. Germ., *constat qui hoc petiit, unde*.

7. Ecce est una culpa superbiæ, quia *prævaricati sunt pactum*. Ecce altera obstinationis, quia *usque ad diem hanc*. Ecce in iniquitate filiorum culpa gravis imprudentiæ, quia *dura facie*, quoniam mala quæ faciunt, jam non erubescunt, et nunquam vel post culpas ad pœnitentiam redeunt, quia *indomabili corde sunt*. Cum vero tantæ pravitatis, tantæque obstinationis sint hi ad quos propheta mittitur, quis jam non videat, quia persona prophetæ a tam perversis hominibus despici valeat? Sed ecce auctoritas personæ tribuitur, cum subditur :

VERS. 4. — *Et dices ad eos : Hæc dicit Dominus Deus.*

Ac si aperte diceretur : Quia ex te despicieris, ex mea voce necesse est ut loquaris. Ne contemnaris ipse qui mitteris; verba mea proferens, ostende qui misit. Sequitur :

VERS. 5. — *Si forte vel ipsi audiant, et si forte quiescant, quia domus exasperans est.*

8. Dum constat quod omnipotens Deus omnia sciat, mirandum valde est cur dicatur : *Si forte audiant, et si forte quiescant.* Quapropter sciendum nobis est quia ista dubitatio locutionis Dei non ex ignorantia, sed ex aliqua significatione descendit. Nam quis nesciat quod qui fecit et videt omnia, omnia sciat? Et per semetipsam in Evangelio Veritas de Antichristi prædicatoribus dicit : *Dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi* (*Matth.* XXIV, 24). Cur hoc sub dubitatione dicitur, cum quid futurum sit a Domino præsciatur? Unum vero e duobus est, quia si electi sunt, fieri non potest; si autem fieri potest, electi non sunt. Et tamen dicitur : *Ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi.* Ista ergo Dominici sermonis dubitatio, ex electorum cordibus designatio tentationis fuit, quia qui electi sunt ad persistendum, per signa prædicatorum [a] Antichristi tentabuntur ad cadendum. Per hoc ergo quod dicitur, *Si fieri potest*, hoc exprimitur, quod electi in corde tentabuntur. Nutant enim, sed non cadunt. Dicitur ergo, *Si fieri potest*, quia trepidabunt; et tamen dicuntur electi, quia non cadent. Dubitatio itaque sermonis a Domino in electis exprimit trepidationem mentis. Quos et electos nominat, quia cernit quod in fide et bono opere persistant. Unde hic quoque dicitur : *Si forte audiant, et si forte quiescant.* Per hoc enim quod dicitur, *Si forte*, quia ex magna multitudine pauci audituri sint demonstratur. Per dubitationem ergo sermonum Dei quid significatur aliud, nisi paucitas auditorum?

1253 9. Notandum vero quod postquam mala parentum defunctorum dixerat, mittens prophetam ad filios dicat : *Si forte vel ipsi audiant, et si forte quiescant.* Quid est dicere *Vel ipsi*, nisi quia eorum patres qui in culpa defuncti sunt audire noluerunt? Pensemus, rogo, quæ virtus sit in hoc dominici sermonis defectu, ut dicat : *Si forte vel ipsi audiant.* Nobis hoc nobis aperte dicitur, [b] qui afflicti, obsessi, conclusi, omnia quæ in hoc mundo habuimus bona perdidimus. [c] Urbes erutas, eversa castra, depopulatos agros, suffossas Ecclesias videmus; et tamen adhuc parentes nostros ad iniquitates sequimur, ab eorum elatione quam vidimus non mutamur. Et illi quidem inter gaudia, nos vero, quod est gravius, et inter flagella peccamus. Sed ecce omnipotens Deus iniquitates judicans, jam priores nostros abstulit, jam ad judicium vocavit. Nos adhuc ad pœnitentiam exspectat, nos ad revertendum sustinet. Et qui in illis jam judicium exercuit, nobis suæ patientiæ longanimitatem prærogat, ne cum nostris nos prioribus perdat, dicens : *Si forte vel ipsi audiant, et si forte quiescant, quia domus exasperans est.*

10. Omnis anima etiam post acceptam fidem in perversitate sua aut permanens, aut revertens, domus exasperans vocatur, quia eum quem per fidem susceperat repellit a se pravis moribus habitatorem Deum. Nam domus inhabitatur a domino. Si ergo domus, quare exasperans? Si vero exasperans, quare domus, quæ utique jam non habitatur? Sed domus, quia in ea Deus per fidem habitare cœperat; exasperans vero est, quia ab ea pravis moribus repulsus exiit, ut vacua remaneat, quam prius cœlestis inhabitator replebat. Unde etiam, sicut Veritatis voce cognovimus nequissimus spiritus cum septem aliis rediens, domum scopis mundatam invenit (*Matth.* XII, 45), quia mentem a virtutibus alienam replet. Sequitur :

IBID.—*Et scient quia propheta fuerit in medio eorum.*

11. [d] Malis scire bonos, aut ad adjutorium salutis proficere, aut ad testimonium damnationis solet. Sciant ergo quia in medio eorum propheta fuerit, ut audita prædicatione aut adjuventur ut surgant, [e] aut sic damnentur ut excusatione careant. Sequitur :

VERS. 6. — *Tu ergo, fili hominis, ne timeas eos, neque sermones eorum metuas, quoniam increduli, et subversores sunt tecum, et cum scorpionibus habitas.*

12. Patet ad quam perversos in prædicationem mittitur, qui ne timeat admonetur. Et quia pravi quique bona sibi loquentibus alia iniqua faciunt, et adhuc alia minantur, propter illa quæ faciunt dicitur : *Ne timeas eos*; et propter hoc quod minatur, adjungitur : *Neque sermones eorum metuas.* Vel certe quia reprobi et mala bonis ingerunt, et [f] eorum semper actibus derogant, propheta missus admonetur, ne eorum vel crudelitatem metuat, vel verba pertimescat. In hoc itaque quod dicitur : *Ne timeas, nos*, ex contextu palam fit.

[a] Suess., *ante districtum judicium Christi tentabuntur.*

[b] Editi, *qui afflicti, oppressi.* Melius *obsessi* legitur in omnibus Mss. nostris.

[c] Beccens., *urbes dirupias.*

[d] Suess., *scire bona.* Val. Cl., *mali scire bonos..... aut ad damnationis cumulum solent.* Legi debere *bonos*, ex contextu palam fit.

[e] Edit. Paris. 1502 et cæteræ. *aut sic in iniquitatibus eorum damnentur.* Hoc additamentum reprobavimus Mss. omnium auctoritate victi.

[f] Norm. et Val. Cl., *eorum... bonis actibus.* Abest *bonis* a Germ. et aliis.

prophetæ datur auctoritas prædicationis. Et quia omnes qui in Deo vivimus organa veritatis sumus, ut sæpe per alium mihi, sæpe vero aliis loquatur per me; sic nobis boni verbi inesse auctoritas debet, ut et is qui præest **1254** dicat recta libere, et is qui subest inferre bona humiliter non recuset. Bonum enim [a] quod majori a minore dicitur tunc vere bonum est, si humiliter dicatur. Nam si rectitudo sentiendi humilitatem loquendi perdiderit, radicem sensus in ramo linguæ vitiavit. Quod videlicet vitium jam non ex ramo, sed ex radice est, quia nisi cor intumesceret, lingua minime superbiret. Inesse ergo ad loquendum priori humilis auctoritas, inesse autem minori libera humilitas debet. Sed sæpe in hominibus ipse loquendi ordo confunditur, sicut et longe superius diximus. Nam aliquando quis per tumorem elationis loquitur, et loqui se per auctoritatem libertatis existimat; et aliquando alius per stultum timorem tacet, et tacere se per humilitatem putat. Ille locum sui regiminis attendens, non metitur sensum tumoris; iste, locum suæ subjectionis considerans, timet dicere bona quæ sentit, et ignorat quantum charitati reus efficitur tacendo.

13. Sic vero sub auctoritate superbia, et humanus timor sub humilitate se palliat, ut sæpe nec ille valeat considerare quid Deo, nec iste quid debeat proximo. Nam ille dum eos qui sibi subjecti sunt conspicit, et ei cui omnes subjacent non intendit, in elatione attollitur, et de elatione sua velut de auctoritate gloriatur. Iste vero nonnunquam dum timet ne majoris gratiam amittat, atque per hoc aliquid temporalis damni sustineat, recta quæ intelligit occultat, atque apud se tacitus ipsum timorem quo constringitur humilitatem nominat. Sed eum cui nil vult dicere, tacendo in cogitatione dijudicat; fitque ut unde se humilem existimat, inde gravius sit superbus. Discernenda ergo semper sunt libertas et superbia, humilitas et timor, ne aut timor humilitatem, aut superbia se libertatem fingat. Ezechiel itaque quia non solum populo, sed etiam senioribus loqui mittebatur, ne incautum timorem humilitatem crederet, ut timere non debeat admonetur, dum dicitur : *Ne timeas eos.* Ac ne forte derogationis eorum verba pertimescat, adjungitur : *Neque sermones eorum metuas.*

14. Cur autem linguas derogantium timere non debeat, etiam causa subjungitur, cum protinus subinfertur : *Quoniam increduli et subversores sunt tecum, et cum scorpionibus habitas.* Timendi enim essent hi quibus loqui mittebatur, si in fide et opere Deo omnipotenti placuissent. Quia autem increduli et subversores sunt, in suis sermonibus derogantes, timendi non sunt, quia stultum valde est si illis placere quærimus quos non placere Domino scimus.

A Debent autem [b] haberi in metu et reverentia judicia justorum, quia membra omnipotentis Dei sunt, et hoc ipsi in terra reprehendunt, quod Dominus redarguit e cœlo. Nam perversorum derogatio vitæ nostræ approbatio est, quia jam ostenditur nos aliquid justitiæ habere, si illis displicere incipimus qui non placent Deo. Nemo etenim potest in una eademque re omnipotenti Domino atque ejus hostibus gratus existere. Nam Deo se amicum denegat, qui ejus placet inimico. Et inimicis veritatis adversabitur, **1255** qui eidem veritati in mente subjugatur. Unde sancti viri in vocis liberæ increpatione succensi, eos ad sua odia excitare non metuunt, quos Deum non diligere cognoscunt. Quod Propheta ardenter exhibens, creatori omnium quasi in munere

B obtulit, dicens : *Nonne* [c] *qui oderunt te, Deus, oderam illos, et super inimicos tuos tabescebam* (*Psal.* CXXXVIII, 21)? *Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi* (*Ibid.*, 22). Ac si aperte dicat : Pensa quantum te diligo qui tuorum hostium excitare contra me inimicitias non pertimesco. Hinc etenim dicit : [d] *Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam subsecutus sum justitiam* (*Psal.* XXXVII, 21). Bonum valde est quod justus tribuit, quando male agentibus libera voce contradicit. Sed perversi mala pro bonis retribuunt cum justis derogant, quia contra eos justitiæ defensionem servant. Non enim justi humana judicia, sed æterni judicis examen aspiciunt, atque ideo derogantium verba contemnunt. Hinc etenim derogantibus Corinthiis Paulus dicebat : *Mihi autem*

C *pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die* (*I Cor.* IV, 3). Qui nec in corde suo unde se reprehendere potuisset inveniens, adjungit : *Sed neque meipsum judico.* Videns autem quia ei ad perfectionem sanctitatis nec suum judicium sufficeret, subdidit : *Sed non in hoc justificatus sum.* Cur vero nec sibimetipsi de seipso credidit, causam reddidit cum subjungit : *Qui autem judicat me Dominus est* (*Ibid.*, 4). Ac si aperte dicat : [e] Nec meo de me judicio credendum existimo, quia ille me judicat, cujus ego judicium non comprehendo. Hinc beatus Job cum per amicorum derogantium linguas inter dolores vulnerum pateretur jacula verborum, cogitatione protinus ad conscientiam recurrit, atque ubi mentem solidam haberet, aspexit dicens : *Ecce enim in cœlo testis*

D *meus, et conscius meus in excelsis* (*Job.* XVI, 20). Qui etiam subdidit : *Verbosi amici mei, ad Deum stillat oculus meus* (*Ibid.*, 21).

15. In omne enim quod de nobis dicitur, semper taciti recurrere ad mentem debemus, interiorem testem et judicem quærere. Quid enim prodest si [f] omnes laudent cum conscientia accuset? Aut quid poterit obesse si omnes nobis derogent, et conscientia sola nos defendat? Beatus ergo Job inter

[a] Longip., *quod a majore minori dicitur.*
[b] Longip., *habere.*
[c] Lyran. et Longip., *qui te oderant.*
[d] C. Germ. et Longip., *qui retribuebant.* Ibid. Gussanv., *secuturus sum justitiam.* Beccens., pro *justitiam*, habet *bonitatem.*
[e] Norm., *nec mihi de me credendum.* Val. Cl., *nec mihi de meo judicio.*
[f] Iidem Cod., *si homines laudent;* et paulo infra, *si homines nobis derogent.*

linguas derogantium [a] inflexa mente persistens, quia in terra se impugnari falsis sermonibus vidit, in cœlo testem quæsivit. Hinc Isaias ait : *Popule meus, qui beatificant te, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant* (*Isai.* III, 12). Qui videlicet populus ne verba suæ laudis attenderet, et in culpis altius periret, statim dicitur quem aspiciat, cujus judicium pertimescat, cum subditur : *Stat ad judicandum Dominus, stat ad judicandos populos* (*Ibid.*, 13). Ac si aperte diceretur : Judicia humana cur sequeris, qui stare super te cœlestem judicem scis.

16. Hinc est quod Joannem Baptistam Veritas esse arundinem vento agitatam negat, dicens : *Quid existis videre in desertum? Arundinem vento agitatam?* (*Matth.* XI, 7, *seq.*) Quod quia negando dixerit, non affirmando, subjuncta verba testantur. Ait enim: *Sed quid existis videre* [b] *in deserto? Hominem mollibus*
1256 *vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt.* Arundo autem vento agitata modo flatibus erigitur, modo flatibus inclinatur. Omnis autem infirmus animus, qui vel derogatione dejicitur, vel laudibus exaltatur, arundo vento agitata est. Quod Joannes non erat, quia inflexibilem mentis verticem inter laudes hominum et derogationes tenebat.

17. Sed magna inquisitione res indiget, cum recti operis viam tenemus, utrum semper despicere derogantium verba debeamus, an certe aliquando compescere. De qua re sciendum est quia linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare ne ipsi pereant, ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, ut nobis meritum crescat; aliquando autem etiam compescere, ne, dum de nobis mala disseminant, eorum qui audire nos ad bona poterant corda innocentium corrumpant. Hinc est enim quod Joannes obtrectatoris sui linguam redarguit, dicens : *Is qui amat primatum gerere in eis* [c] *Diotrepes non recipit nos; propter hoc si venero, commoneam ejus opera quæ facit, verbis malignis garriens in nos* (*III Joan.*, 9). Hinc Paulus iterum [d] de detrahentibus Corinthiis loquitur, dicens : *Epistolæ, inquiunt, graves sunt et fortes præsentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis; hoc cogitet qui hujusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales et præsentes in opere* (*II Cor.* x, 10).

18. Hi etenim quorum vita in exemplum imitationis est posita debent, si possunt, detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant, et, in pravis moribus remanentes, bene vivere contemnant. [e] Sed hac in re, subtili inquisitione necesse est ut semetipsum animus investiget, ne fortasse suæ laudis gloriam

A quærat, et animarum [f] lucra se quærere nostra cogitatio simulet. Sæpe enim sui nominis laude animus pascitur, et quasi sub obtentu lucrorum spiritalium, cum de se bona dici cognoverit lætatur. Et sæpe suæ gloriæ defensione contra detrahentes irascitur, et fingit sibimet quod hoc ex eorum zelo faciat quorum corda a bono itinere detrahentis sermo perturbat. Illi ergo debent magnopere curare ne contra eorum opinionem detrahentium verba prævaleant, qui suam conscientiam subtiliter discutientes, se in ea inveniunt de amore privatæ gloriæ nihil habere.

19. Hinc est enim quod justi atque perfecti aliquando virtutes suas prædicant, bona quæ divinitus acceperunt narrant, non ut ipsi apud homines sua
B ostensione proficiant, sed ut eos quibus prædicant exemplo suo ad vitam trahant. Unde Paulus apostolus quoties fustibus cæsus, quoties lapidatus, quoties naufragium pertulit, quanta pro veritate sustinuit, quod ad tertium cœlum raptus, quod in paradisum ductus sit, Corinthiis narrat (*II Cor.* XI, 25), ut eorum sensum a falsis prædicatoribus avertat, ut dum se innotesceret qualis esset, illi eis vilescerent, quos ab eis [g] cognoverat inique venerari. Quod perfecti cum faciunt, id est cum 1257 virtutes proprias loquuntur, in hoc quoque omnipotentis Dei imitatores sunt, qui laudes suas hominibus loquitur, [h] ut ab hominibus cognoscatur. Nam cum per Scripturam suam præcipiat, dicens : *Laudet te* [i] *alienus, et non os tuum* (*Prov.* XXVII, 2), quomodo facit ipse quod
C prohibet? Sed si virtutes suas omnipotens Deus taceret, eum nullus agnosceret; si eum nullus agnosceret, nullus amaret; si nullus amaret, nullus ad vitam rediret. Unde et per Psalmistam de eo dicitur: *Virtutem operum suorum annuntiabit populo suo, ut det illis hæreditatem gentium* (*Psal.* CX, 6). Virtutes ergo suas annuntiant, non ut laudibus suis ipse proficiat, sed ut hi qui hunc ex sua laude cognoverint ad perpetuam hæreditatem [j] veniant. Justi itaque atque perfecti non solum cum [k] vituperationis suæ verba reprehendunt, sed etiam cum virtutes quas habent infirmis loquuntur reprehensibiles non sunt, quia per suam vitam quam referunt aliorum animas ad vitam quærunt.

20. De quibus tamen sciendum est quia nunquam
D bona sua detegunt, nisi eos, ut dixi, aut proximorum utilitas, aut certe nimia necessitas cogat. Unde Paulus apostolus cum virtutes suas Corinthiis enumerasset, adjunxit : *Factus sum insipiens, vos me coegistis* (*II Cor.* XII, 11). Fit vero aliquando, ut necessitate compulsi, in bonis quæ de se referunt, non aliorum utilitatem, sed suam requirant, sicut beatus Job facta sua enumerat, dicens : *Oculus fui*

[a] Gemet. cum al. Norm., *inflexus persistens.*
[b] Ita C. German., Longip., Val. Cl., Norm., etc. Editoribus magis arrisit *videre in desertum.*
[c] Excusi, *Diotrephes.* German., *Diotrepis.*
[d] Abest de a Mss. Norm. et al. plurimis, quod retinuimus, aliis antiquioribus Mss. inhærendo.
[e] Suess., *sed in hac subtili inquisitione.*
[f] Suess. et Longip., *lucra sequi nostra.*
[g] Laudati Cod., *cognoverat iniqua veneratione suscepios.*
[h] Al., *ut ab omnibus.*
[i] Plerique Norm., *alienum, et non os tuum.*
[j] Germ., Longip. et Val. Cl., *virant.*
[k] Suess. et Longip, *cum vituperatione sua.*

cæco, et pes claudo, pater eram pauperum, et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam (*Job.* XXIX, 15, 16). Et multa alia [a] quæ sæpe egisse se commemorat. Sed quia, in vulnere doloris positus, ab amicis increpantibus ipse impie egisse, et violentus proximis atque oppressor pauperum fuisse dicebatur, vir sanctus, inter flagella Dei et humanæ increpationis verba deprehensus, mentem suam graviter concuti atque ad desperationis foveam conspexit impelli; qui jamjamque cadere poterat, nisi ad memoriam sua bene acta revocasset, ut ad spem animus reduceretur, ne oppressus verbis et vulneribus in desperatione periret. Quod ergo bona sua enumerat, non innotescere aliis quasi ex laude desiderat, sed ad spem animum reformat. Justi itaque sicut sine arrogantia loquuntur aliquando bona quæ agunt, ita sine zelo privatæ gloriæ detrahentium sibi linguas redarguunt, quia noxia loquuntur. Cum vero linguæ derogantium corrigi nequeunt, æquanimiter sunt per omnia tolerandæ. Nec obtrectationis sermo timendus est, ne dum vituperatio perversorum metuitur, recti operis via deseratur. Unde nunc Ezechieli prophetæ dicitur : *Sermones eorum ne metuas, quia increduli et subversores sunt tecum.*

21. Minus autem mali essent, si hi qui sunt increduli subversores minime fuissent. Quia enim ipsi vel cœlestis regni præmia, vel gehennæ esse supplicia non credunt, [b] in suis pravitatibus dimissi, a fide et opere etiam alios subvertunt, ut regnum quod ipsi appetere non volunt, nec alter assequatur. Hi namque cum teneriores quosdam bona incipere, mala jam devitare cognoverint, modo irridendo quod in cœlis promittitur, modo **1258** despiciendo quod Deus omnipotens de inferni suppliciis minatur, modo laudando bona temporalia, et delectationes præsentis sæculi callida persuasione pollicendo, deflectunt mentes innocentium, eorumque itinera pervertunt. Gaudent si quos potuerint a vita revocare, ad mortem trahere; lætantur in pravitatibus suis, exsultant et in alienis. His nimirum pœna sua non sufficit, qui agunt ne soli moriantur. At si fortasse justum quempiam tantæ jam virtutis invenerint, ut ei loqui contraria non præsumant, quia subversores esse non possunt, statim scorpiones fiunt. Scorpio enim palpando incedit, sed cauda ferit; nec mordet a facie, sed a posterioribus nocet. Scorpiones ergo sunt omnes blandi et malitiosi, qui bonis quidem in faciem non resistunt, sed mox ut recesserint derogant, alios [c] quos valuerint inflammant, quæque possunt noxia immittunt, mortifera inferre occulte non desinunt. Scorpiones ergo [d] sunt qui blandi et innoxii in facie videntur, sed post dorsum portant unde venenum fundant. Qui enim in occulto feriunt quasi mortem latenter trahunt. Unde etiam per Psalmistam dicitur : *Circumdederunt me sicut apes, et*

A *exarserunt sicut ignis in spinis* (*Psal.* CXVII, 12). Apes enim in ore mel habent, in aculeo caudæ vulnus. Et omnes qui lingua blandiuntur, sed latenter ex malitia feriunt, apes sunt, quia loquendo dulcedinem mellis proponunt, sed occulte feriendo vulnus inferunt. Ista vero facientes exardescunt sicut ignis in spinis, quia per flammas detrahentium non justorum vita comburitur, sed si quæ in eis esse poterant peccatorum spinæ, concremantur. Dicatur ergo : *Increduli et subversores sunt tecum, et cum scorpionibus habitas.* Increduli scilicet Deo, subversores vero infirmantibus proximis, scorpiones autem etiam fortibus et robustis. Quibus etsi in facie contradicere non præsumunt, ex occulto tamen vulnus derogationis inferunt. Increduli quippe simul et subversores B et scorpiones sunt, quia et audita ea quæ Dei sunt non credunt, et eos quos prævalent a bonis moribus subvertunt, et quos inflectere non valent occultis machinationibus feriunt.

22. Qua in re hoc quoque notandum est, quia cum prophetæ dicitur : *Increduli et subversores sunt tecum, et cum scorpionibus habitas*, nobis consolationis medicamentum profertur, quos sæpe tædet vivere, dum nolumus cum malis habitare. [e] Querimur etenim cur non omnes boni sunt qui nobiscum vivunt. Mala proximorum ferre nolumus, omnes sanctos jam debere esse decernimus, dum esse nolumus quod ex proximis portemus. Sed hac in re luce clarius patet, dum malos portare renuimus, quam multum adhuc ipsi de bono minus habeamus. Neque C enim perfecte bonus est, nisi qui fuerit et cum malis bonus. Hinc beatus Job de semetipso asserit, dicens: *Frater fui draconum, et socius struthionum* (*Job.* XXX, 29). Hinc Paulus apostolus discipulis dicit : *In medio nationis pravæ et perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo* (*Philip.* II, 15). Hinc Petrus gregis dominici pastor dicit : *Justum Lot oppressum a nefandorum injuria conversatione eripuit.* **1259** *Aspectu enim et auditu justus erat, habitans apud eos qui de die in diem animam justi iniquis operibus cruciabant* (*II Petr.* II, 7). Sæpe vero cum de vita proximorum querimur, mutare locum conamur, secretum vitæ remotioris eligere; videlicet ignorantes quia si desit spiritus, non adjuvat locus. Idem enim Lot de quo loquimur, in Sodomis sanctus exstitit, D in monte peccavit (*Genes.* XIX, 2, 30, *seq.*). Quia autem loca mentem non muniunt, ipse humani generis primus testatur parens, qui et in paradiso cecidit (*Genes.* III, 7). Sed minus sunt omnia quæ loquimur ex terra. Nam si locus salvare potuisset, Satan de cœlo non caderet. Unde Psalmista ubique in hoc mundo tentationes esse conspiciens, quæsivit locum quo fugeret, sed sine Deo invenire non potuit munitum. Ex qua re et ipsum sibi locum fieri petiit, propter quem locum quæsivit dicens : *Esto mihi in Deum*

[a] Longip. cum Norm., *quæ se pie egisse*, Val. Cl., *quæ se peregisse.* Retinemus Editorum lect. quæ est Germ. et vetustiorum.

[b] Gilot. et Vatic., *in suis gravitatibus.* Dissentiunt Mss. Anglic., Norm., etc.

[c] Suess. et Longip., *quos voluerint.*

[d] Longip., *sunt omnes blandi et malitiosi, et innoxii*, etc.

[e] C. Germ., *quærimus.*

protectorem, et in locum munitum, ut salvum me facias (*Psal.* xxx, 3). Tolerandi ergo ubique sunt proximi, quia Abel fieri non valet quem Cain malitia non exercet.

23. Unum vero est pro quo vitari societas debet malorum, ne si fortasse corrigi non valent, ad imitationem trahant; et cum ipsi a sua malitia non mutantur, eos qui sibi conjuncti fuerint pervertant. Unde Paulus ait: *Corrumpunt bonos mores colloquia mala* (*I Cor.* xv, 33). Et sicut per Salomonem dicitur: *Noli esse amicus homini iracundo, nec ambules cum viro furioso, ne forte discas semitas ejus, et sumas scandalum animæ tuæ* (*Prov.* xxii, 24). Sicut ergo perfecti viri perversos proximos non debent fugere, quia et eos sæpe ad rectitudinem trahunt, et ipsi ad perversitatem nunquam trahuntur, ita infirmi quique societatem declinare debent pravorum, ne mala quæ frequenter aspiciunt, et corrigere non valent, delectentur imitari. Sic enim verba proximorum audiendo quotidie sumimus in mente, sicut flando atque respirando aerem trahimus corpore. Et sicut malus aer assiduo flatu tractus inficit corpus, ita perversa locutio assidue audita, infirmantium inficit animum, ut tabescat delectatione pravi operis, et assidui iniquitate sermonis. Sequitur:

Ibid. — *Verba eorum ne timeas, et vultus eorum ne formides, quia domus exasperans est.*

24. Ideo boni timendi sunt ne offendantur, ne forte per eos ille provocetur ad iram, qui eorum corda semper inhabitat. Nam, sicut superius dictum est, si malos offendimus, timere minime debemus, quoniam illis nostra actio displicet, quibus nec justitia creatoris placet. Quid ergo timendum est, si nobis ingrati sunt, qui Deo amabiles non sunt? Unde recte nunc dicitur: *Verba eorum ne timeas, et vultus eorum ne formides, quia domus exasperans est.* Ac si aperte diceretur: Timendi essent, nisi me in suis actibus exasperarent. De quibus adhuc subditur:

Vers. 7. — *Loqueris ergo verba mea ad eos, si forte audiant, et quiescant, quia irritatores sunt.*

25. Omnis qui peccat, quid aliud quam conditoris sui in se iracundiam irritat? Et scimus quia quoties actu, quoties verbo, quoties cogitatione delinquimus, Deum contra nos toties irritamus. Sed tamen sustinet, et clementer exspectat, per se patientiam, per prædicatores autem suos verbum nobis exhortationis prærogat. Omnis autem **1260** qui recta prædicat, [a] si auditur, iram irritati creatoris super prævaricatorem populum placat. Unde necesse est ut ipse non debeat agere malum, quod solet in populo furorem conditoris sui irritare. Propter quod etiam subditur:

Vers. 8. — *Tu autem, fili hominis, audi quæcunque loquor ad te, et noli esse exasperans, sicut domus exasperatrix est.*

26. Id est, mala quæ fieri conspicis, ipse non facias, ne hoc quod [b] prohibere mitteris ipse committas. Omnis etenim prædicator intenta semper debet mente pensare ne qui missus est lapsos erigere [c] ipse in pravitate operis cum lapsis cadat, et Pauli hunc sententia feriat dicentis: *In quo alterum judicas teipsum condemnas* (*Rom.* ii, 1). Unde Balaam Dei spiritu repletus ad loquendum, sed tamen in carnali vita suo spiritu detentus, de semetipso loquitur, dicens: *Dixit auditor sermonum Dei, qui novit doctrinam Altissimi, et visiones omnipotentis videt, qui cadens apertos habet oculos* (*Num.* xxiv, 14, 16). Cadens apertos oculos habuit, qui rectum quod diceret vidit, sed recte vivere contempsit. Cadens videlicet in perverso opere, et apertos habens oculos in sancta prædicatione.

27. Est tamen aliud quod possit intelligi cur beatus Ezechiel, qui ad prædicationem mittitur, esse exasperans prohibetur. Nisi enim ad loquenda verba cum mittebatur obediret, omnipotentem Dominum sicut populus de perverso opere, sic propheta de suo silentio exasperasset. Nam sicut mali ideo Deum exasperant quia loquuntur vel faciunt mala, ita nonnunquam boni exasperant, quia reticent bona. Illis itaque culpa est perversa agere, istis recta reticere. In hoc ergo cum malis etiam boni simul Deum exasperant, quia cum perversa non increpant, eis per suum silentium [d] proficiendi licentiam præstant. Sequitur:

Ibid. — *Aperi os tuum, et comede quæcunque do tibi.*

28. Aperimus os nostrum cum recta loquimur; et comedimus quæ a Deo accipimus, quia et tribuitur et augetur in nostris sensibus cibus vitæ, cum prædicare cœperimus. Unde propheta alius dicit: *Os meum aperui, et attraxi spiritum* (*Psal.* cxviii, 131). Non enim spiritum attraheret, nisi os aperiret, quia nisi ad prædicandum proximis se impenderet, spiritalis doctrinæ in eo gratia non crevisset. Sequitur:

Vers. 9. — *Et vidi, et ecce manus missa ad me, in qua erat involutus liber; et expandit illum coram me, qui erat scriptus intus et foris.*

29. Sicut per prophetam prædicatorum ordo, sic per librum quem accepit Scripturæ sacræ paginæ designantur. Liber autem involutus est Scripturæ sacræ eloquium obscurum, quod profunditate sententiarum involvitur, ut non facile sensu omnium penetretur. Sed coram propheta liber expanditur, quia coram prædicatoribus sacri eloquii obscuritas aperitur. Involutum librum manus Dei porrexerat, cum apostolis dicebat: *Simile factum est regnum cœlorum homini qui seminavit bonum semen in agro suo. Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, et superseminavit zizania in medio tritici, et abiit. Cum autem crevisset herba, et fructum fecisset, tunc appa-*

[a] Suess., *si non auditur, iram irritat creatoris super prævaricatorem populum plagam.* Norm., *super prævaricationem populi placat.*

[b] Editi tum vet. tum recent., *prohibere niteris*, reluctantibus Mss. omnibus Norm., C. Germ., Corb., Longip., Val. Cl.

[c] Suess., *ipse in ipsa vita et operibus cum lapsis.*

[d] Val. Cl., *perficiendi.*

ruerunt et zizania (*Matth.* XIII, 24, *seq.*), et reliqua quæ charitas vestra etiam me reticente reminiscitur. Sed librum quem involutum **1261** ostenderat expandit cum hoc quod per ænigmata loquebatur exposuit dicens: [a] *Qui seminat bonum semen, est filius hominis. Ager autem est mundus. Bonum vero semen hi sunt filii regni; zizania autem filii sunt nequam. Inimicus autem qui seminavit ea est diabolus. Messis vero consummatio sæculi, messores autem angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania, et igni comburuntur, sic erit in consummatione sæculi* (*Matth.* XXIII, 37, *seq.*). Involutus itaque liber expanditur, quando hoc quod obscure prolatum fuerat, per latitudinem intellectus aperitur. Hunc involutum librum Veritas expandit quando in discipulis egit quod scriptum est: *Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas* (*Luc.* XXIV, 45).

30. De quo adhuc libro subditur: *Qui erat scriptus intus et foris.* Liber enim sacri eloquii intus scriptus est per allegoriam, foris per historiam. Intus per spiritalem intellectum, foris autem per sensum litteræ simplicem, adhuc infirmantibus congruentem. Intus, quia invisibilia promittit; foris, quia visibilia præceptorum suorum rectitudine disponit. Intus, quia cœlestia pollicetur, foris autem quia terrena contemptibilia qualiter sint, vel in usu habenda, vel ex desiderio fugienda, præcipit. Alia namque de secretis cœlestibus loquitur, alia vero in exterioribus actionibus jubet. Et ea quidem quæ foris præcipit patent, sed illa quæ de internis narrat plene apprehendi nequeunt. Unde scriptum est: *Extendens cœlum sicut pellem, qui tegis in aquis superiora ejus* (*Psal.* CIII, 2). Quid enim cœli nomine nisi sacra Scriptura signatur? De qua nobis et sol sapientiæ, et luna scientiæ, et ex antiquis Patribus stellæ exemplorum atque virtutum lucent. Quod sicut pellis extenditur, quia, per scriptores suos carnis lingua formatum, ante oculos nostros per verba doctorum exponendo displicatur. Quid vero aquarum nomine, nisi sanctissimi angelorum signantur chori? De quibus scriptum est: *Et aquæ quæ super cœlos sunt laudent nomen Domini* (*Psal.* CXLVIII, 4). Hujus cœli superiora Dominus in aquis tegit, quia alta sacri eloquii, id est ea quæ de natura divinitatis vel de æternis gaudiis narrat, nobis adhuc nescientibus, solis angelis in secreto sunt cognita. Cœlum ergo hoc et coram nobis extenditur, et tamen in aquis superiora ejus conteguntur, quia et quædam sacri eloquii jam nobis per apertionem spiritus patent, et quædam quæ solis angelis possunt esse manifesta nobis adhuc servantur occulta. De quibus tamen occultis jam partem per spiritalem intelligentiam sentimus, jam sancti Spiritus pignus accepimus, quia hæc et plene necdum cognovimus, et tamen medullitus amamus, et in multis spiritalibus sensibus, quos jam cognovimus, veritatis pabulo pascimur.

31. Dicat ergo: *Qui erat scriptus intus et foris*, quia in sacro eloquio et [c] dictis occultioribus atque sublimioribus satiantur fortes, et præceptis apertioribus nos parvuli nutrimur. Unde scriptum est: *Montes excelsi cervis, petra refugium herinaciis* (*Psal.* CIII, 18). [d] Habeant enim montes intelligentiæ, qui jam contemplationis saltus dare noverunt. Sed petra sit refugium herinaciis, quia nos parvuli et peccatorum nostrorum **1262** spinis cooperti, etsi intelligere alta non possumus, in petræ nostræ refugio, id est, in Christi fide salvamur. Unde et quibusdam dicitur: *Nihil me judicavi scire inter vos nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum* (*II Cor.* II, 2). Ac si diceret: Quia vos capere divinitatis ejus mysteria non posse pensavi, sola vobis humanitatis ejus infirma locutus sum. Sequitur:

IBID. — *Et scriptæ erant in eo lamentationes*, [e] *carmen, et væ.*

32. Carmen aliquando in bono, aliquando vero in malo dici dubium non est, quia et lætum carmen, et lugubre carmen dicere possumus. Sed nos Scripturæ sacræ usum sequentes, quæ pene semper carmen ponere in prosperis solet, hoc in loco pro bona parte dictum carmen accipimus. Nam cum omnipotens Deus populum suum de mari Rubro liberasset, scriptum est: *Tunc Moyses et filii Israel cecinerunt carmen Domino* (*Exod.* XV, 1). Et cum David victoriam de hostibus fecisset, scriptum est: *Locutus est David Domino verba carminis hujus* (*II Reg.* XXII, 1). Salomon quoque ait: *Acetum in nitro, et qui cantat carmina* [f] *cordi pessimo* (*Prov.* XXV, 20). Acetum quippe si mittatur in nitro, fervescit nitrum protinus et ebullit. Et perversa mens quando per increpationem corripitur, aut prædicationis dulcedinem [g] bona suadetur, de correptione fit deterior; et inde in murmurationis iniquitate succenditur, unde debuit ab iniquitate compesci. Per Heliu quoque de ingrato ac sese desperante dicitur: *Et non dixit, Ubi est qui fecit me, qui dedit carmina in nocte?* (*Job.* XXXV, 10.) Carmen quippe in nocte est lætitia in tribulatione. Carmen in nocte accipimus, quando in pressuris præsentibus de futuris gaudiis consolamur. Carmen nobis in nocte ostendebat apostolus cum dicebat: *Spe gaudentes, in tribulatione patientes* (*Rom.* XII, 12). Carmen in nocte se David habere indicat, dicens: *Tu es mihi refugium a pressura quæ circumdedit me; exsultatio mea, redime me a circumdantibus me* (*Psal.* XXXI, 7). Qui enim circumdari se pressuris narrat, et tamen Deum sibi esse exsultationem nominat, procul dubio carmen in nocte cantat. Quia igitur pene semper in bono carmen ponere Scriptura sacra consuevit, ita a nobis etiam in hoc loco debet intelligi.

[a] Val. Cl. cum Norm., *qui seminavit.*
[b] Recent. Editi, *qui tegis aquis.* Additur *in* hic et infra in C. Germ., Corb., Norm. et cæteris Mss.
[c] Corb. et Germ., *ex dictis occultioribus non parvuli*, omissis cæteris.
[d] Gemet. ac alii Norm., *habeant enim cervi montes.*
[e] Pl. Norm., *et carmen.*
[f] Excusi, *corde pessimo.* In Lyrano loco *et* legitur *est.*
[g] Suess. et Lyran. quibus consentiunt Editi pene omnes, *bona suadentur.* Gussanv., *ad bona suadetur.* Sequimur Germ., Norm. et alios Mss.

33. Væ autem in Scriptura sacra sæpius de æterno luctu quam præsenti solet intelligi. Unde scriptum est : *Væ impio in malo; retributio enim manuum ejus fiet ei* (*Isai.* III, 11). Et beatus Job loquitur, dicens : *Si impius fuero, væ mihi est; si autem justus, non levabo caput, saturatus afflictione et miseria* (*Job.* X, 15). Justorum enim afflictio temporalis est. Væ ergo quod dixit, a temporali afflictione distinxit, qui et justum afflictionem, et impium væ habere perhibuit. Per semetipsam quoque Veritas dicit : *Væ mundo a scandalis* (*Matth.* XVIII, 7), et, *Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis* (*Luc.* VI, 25). Et, *Væ prægnantibus et nutrientibus in illis diebus* (*Ibid.*, XXI, 23). Pensandum ergo nobis est quomodo hæc tria in sacro volumine scripta sint, lamentationes, carmen, et væ.

34. Lamentationes videlicet, quia in eo scripta est pœnitentia peccatorum. Carmen vero, quia ibi prænuntiantur gaudia justorum. Væ autem, **1263** quia illic expressa est damnatio reproborum. Ut ergo peccata punias, lege quæ in hoc volumine scripta sunt lamenta : *Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra* (*Joel.* II, 13). Et rursus : *Miseri estote, et lugete; risus vester in luctum convertatur, et gaudium in mœrorem* (*Jac.* IV, 9). Ut autem de promissione gaudii sequentis hilarescas, cognosce quæ in hoc volumine scripta sunt carmina laudis æternæ : *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæculum sæculi laudabunt te* (*Psal.* LXXXIII, 5). Et sicut per quemdam sapientem de cœlesti Jerusalem dicitur : *Et lapide pretioso et mundo omnes plateæ ejus sternentur, et per omnes vicos ejus alleluia cantabitur* (*Tobiæ* XIII, 22). Hoc nobis carmen cœlestis patriæ nuntiare cives ejus venerant, qui concorditer clamabant : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). Sed si adhuc præsenti sæculo mente inhæres, si adhuc terrenis voluptatibus delectaris, amare non potes gaudia æterna quæ audis. Cognosce ergo in hoc volumine væ quod in eo scriptum est, atque ab animo per timorem expelle quod diligis, ut possis ex judicio carmen amare quod legis. Ibi quippe sub unius damnati specie multitudo omnis exprimitur reproborum, cum voce Veritatis dicitur : *Ligatis pedibus ejus ac manibus, mittite eum in tenebras exteriores; illic erit fletus et stridor dentium* (*Matth.* XXII, 13). Tunc enim reprobi in exteriores tenebras cadunt, quia nunc in interioribus sua se sponte dejecerunt, ut veritatis lumen nec credendo nec bene operando sequerentur. In quibus ligatis pedibus ac manibus mitti præcipiuntur, quia nunc dum tempus operandi atque currendi est, habere manus et pedes liberos in bona actione noluerunt. [a] Ibi væ reproborum scriptum est : *Vermis eorum* **1264** *non morietur, et ignis eorum non exstinguetur* (*Isai.* LXVI, 24). Ibi damnatis ac repulsis dicitur : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus* (*Matth.* XXV, 41). In hoc itaque volumine cuncta quæ ædificant, omnia quæ erudiunt, scripta continentur. Peccasti enim, et jam te pœnitet illicita perpetrasse, ut ad agendam pœnitentiam docearis, ibi invenis lamenta. [b] Spe cœlestium gaudiorum mentem relevare desideras, ibi ad consolationem tuam invenis carmen. Sin vero et mala perpetrasti, et hæc te perpetrasse non pœnitet, sed cervicem mentis erigis, ad nullas pœnitentiæ lamentationes inclinaris, nulla cœlestium gaudiorum exspectatione corrigeris, velis nolis, ibi scriptum auditurus es væ, ut quem nec timor ad pœnitentiam humiliat, nec spes ad superna præmia exaltat, damnationis suæ jam nunc pœnam prospiciat, et sine excusatione in æternum supplicium cadat.

35. Quid igitur, fratres, quid agendum est miseris nobis, nisi ut evigilemus ad hujus verba voluminis, et mala quæ nos egisse meminimus fletibus puniamus, ut per lamenta pœnitentiæ perveniamus ad carmen vitæ? Ne si affligi modo pænitendo nolumus, væ postmodum sine fine sentiamus. Nec nos nostrorum vulnerum multitudo in desperationem deprimat, quia major est potentia medici, quam magnitudo languoris nostri. Quid est enim quod reparare ad salutem non possit, qui potuit omnia ex nihilo creare? Unigenitus quippe est omnipotenti Patri coæternus, qui cum eo vivit et regnat in unitate [c] Spiritus sancti Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA X.

In explicatione priorum versuum capitis tertii usque ad quintum decimum commendat maxime Scripturam sacram, ejus assiduam lectionem, meditationem, et prædicationem.

1. Solent quidam scripta sacri eloquii legentes, cum subliimiores ejus sententias penetrant, minora mandata quæ infirmioribus data sunt tumenti sensu despicere, et ea velle in alium intellectum permutare. Qui si recte in eo alta intelligerent, mandata quoque minima despectui non haberent, quia divina præcepta sic in quibusdam loquuntur magnis, ut tamen in quibusdam congruant parvulis, qui per incrementa intelligentiæ quasi quibusdam passibus mentis crescant, atque ad majora intelligenda perveniant. Unde nunc sancto prophetæ dicitur :

EZECH. III, 1. — *Fili hominis, quodcunque inveneris comede.*

2. Quidquid enim in sacra Scriptura invenitur edendum est, quia et ejus parva simplicem componunt vitam, et ejus magna subtilem ædificant intelligentiam. Sequitur :

IBID., ET VERS. 2. — *Comede volumen istud, et vadens loquere ad filios Israel. Et aperui os meum, et cibavit me volumine illo.*

3. Scriptura sacra cibus noster et potus est. Unde etiam Dominus per prophetam alium minatur : *Mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini* (*Amos.* VIII, 11). Qui ergo, subtracto suo eloquio, fame ac siti nos

[a] Rothomag., *ibi de væ*. Ebroic. et Sag., *ubi de væ*.

[b] Corrupte in Gussanv., *sæpe*.

[c] In Editis desideratur *Deus*, non in Mss.

dicit alteri, quia ejus verba et cibus noster et potus sint demonstrat. Sed notandum quod aliquando cibus, aliquando potus sunt. In rebus enim obscurioribus quæ intelligi nequeunt nisi exponantur, Scriptura sacra cibus est, quia quidquid exponitur ut intelligatur, quasi manditur ut glutiatur. In rebus vero apertioribus potus est. Potum enim non mandendo glutimus. Apertiora ergo mandato bibimus, quia etiam non exposita intelligere valemus. Pro eo autem quod multa Ezechiel propheta obscura atque perplexa auditurus erat, nequaquam ei de sacro volumine dicitur, bibe, sed *comede*. Ac si aperte diceretur: Pertracta et intellige, id est prius mande, et tunc degluti. Sed in verbis sacri eloquii iste debet studii nostri ordo servari, ut hæc ideo cognoscamus, quatenus de iniquitate nostra compuncti, cognoscentes mala quæ fecimus, vitemus ne alia faciamus.

4. Et cum jam ex magno usu lacrymarum de peccatorum remissione cœperit esse fiducia, per verba Dei quæ intelligimus ad vitam quoque et alios trahamus. Ad hoc enim intelligenda sunt, **1265** ut et nobis prosint, et intentione spiritali aliis conferantur. Unde bene nunc dicitur: *Comede volumen istud*, [a] *et vade, loquere ad filios Israel*. Ac si ei de sacro cibo diceretur: Comede et pasce, saturare et eructa, accipe et sparge, confortare et labora.

5. Et notandum quod propheta subjungit, dicens: *Et aperui os meum et cibavit me volumine illo*. Os in corde esse alius Propheta testatur, dicens: *Labia dolosa in corde, et corde* [b] *locuti sunt mala* (*Psal.* XI, 3). Os ergo aperimus, quando sensum ad intelligentiam sacri verbi præparamus. Itaque ad vocem Domini propheta os aperit, quia ad spiramentum dominici præcepti cordis nostri desideria inhiant, ut de cibo vitæ aliquid sumant. Sed tamen hoc ipsum sumere nostrarum virium non est, nisi ipse cibaverit qui ut comedatur jussit. Ille etenim cibatur, qui per se edere non potest. Et quia ad capienda verba cœlestia idonea nostra infirmitas non est, ipse nos cibat, qui nobis in tempore mensuram tritici temperat, quatenus in sacro verbo dum hodie intelligimus quod hesterno die nesciebamus, cras quoque comprehendamus quod hodie nescimus, per divinæ dispensationis gratiam quotidiano alimento nutriamur. Omnipotens etenim Deus quasi toties ad os cordis nostri manum porrigit, quoties nobis intellectum aperit, et cibum sacri eloquii in nostris sensibus mittit. Cibat ergo nos volumine, cum sensum nobis Scripturæ sacræ dispensando aperit, et ejus dulcedine nostras cogitationes replet. Unde et subditur:

VERS. 3. — *Et dixit ad me: Fili hominis, venter tuus comedet, et viscera tua replebuntur volumine isto quod ego do tibi.*

6. In translatione veteri non habetur, *Venter tuus* A *comedet*, sed, *Os tuum comedet, et viscera tua replebuntur*. Os enim nostrum comedit, dum verbum Dei legimus; viscera vero nostra complentur, cum intelligimus atque servamus ea in quibus legendo laboramus. In posteriori autem translatione, quam et veraciorem credimus, scriptum est: *Venter tuus comedet*, [c] *et viscera tua replebuntur*. In sacro vero eloquio nonnunquam venter pro mente poni consuevit. Unde per Jeremiam dicitur: *Ventrem meum, ventrem meum doleo* (*Jerem.* IV, 19). Quod quia de spiritali et non corporeo ventre dixerat, adjunxit: *Sensus cordis mei conturbati sunt* (*Ibid.*). Neque enim ad salutem populi pertinebat, si propheta ventrem corporeum se dolere prædicaret. [d] Sed ventrem doluit qui mentis afflictionem sensit. Sed cur exemplum prophetæ proferimus, B cum testimonium Domini apertius habeamus? Et necesse est ut cum per semetipsam Veritas loquitur, propheta taceat, quia lucerna claritatem non habet in sole. Ait enim: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ* (*Joan.* VII, 38). Quia enim de mente fidelium sanctæ prædicationes defluunt, quasi de ventre credentium aquæ vivæ flumina decurrunt. Ventris autem viscera quid sunt aliud nisi mentis interna, id est recta intentio, sanctum desiderium, humilis ad Deum, pia ad proximum voluntas? **1266** Unde nunc recte dicitur: *Venter tuus comedet, et viscera tua replebuntur*, quia cum mens nostra pabulum veritatis acceperit, interna nostra non jam vacua remanent, sed alimento vitæ satiata.

C 7. Pensemus, charissimi fratres mei, quam sit pia ista promissio, qua dicitur: *Venter tuus comedet, et viscera tua replebuntur volumine isto quod ego do tibi.* Multi etenim legunt, et ab ipsa lectione jejuni sunt. Multi vocem prædicationis audiunt, sed post vocem vacui recedunt. Quorum etsi venter comedit, viscera non replentur, quia etsi mente intellectum sacri verbi percipiunt, obliviscendo et non servando quæ audierint, hæc in cordis visceribus non reponunt. Hinc est enim quod per prophetam alium quosdam Dominus increpat, dicens: *Ponite corda vestra super vias vestras. Seminastis multum, et intulistis parum; comedistis, et non estis satiati; bibistis, et non estis inebriati* (*Aggæ.* I, 6). Multum [e] cordi suo seminat, sed parum infert, qui de mandatis cœlestibus vel legendo, vel D etiam audiendo multa cognoscit, sed negligenter operando pauca fructificat. Comedit et non satiatur, qui, verba Dei audiens, lucra vel gloriam sæculi concupiscit. Bene autem non satiari dicitur, quia aliud mandit, et aliud esurit. Bibit et non inebriatur, qui ad vocem prædicationis aurem inclinat, sed mentem non mutat. Solet enim per ebrietatem bibentium sensus mutari. Qui ergo ad cognoscendum Dei verbum devotus est, sed ea quæ sunt hujus sæculi adipisci desiderat, bi-

[a] Ed. Paris. 1518 et al. seq., *et vadens loquere*. Ita etiam habent Mss. C. Germ. et alii in prima hujus contextus prolatione, sed non deinceps.

[b] Norm., *locuta sunt*.

[c] Longip. et Val. Cl. addunt, *sed et os tuum comedet et viscera*.

[d] Ebroic., Becc., Lyr., *sed ventre doluit*.

[e] Ita C. Germ., cui consentiunt Editi omnes. In Norman. tamen et in plerisque Mss. legitur, *in corde*.

bit, [a] et debriatus non est. Si enim debriatus esset procul dubio mentem mutasset, ut jam terrena non quæreret, jam vana et transitoria quæ amaverat non amaret. De electis namque per Psalmistam dicitur : *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ* (*Psal.* xxxv, 9). Quia tanto omnipotentis Dei amore repleti sunt, ut mutata mente sibimetipsis extranei esse videantur, implentes quod scriptum est : *Qui vult post me venire, abneget semetipsum* (*Matth.* xvi, 24). Semetipsum abnegat qui mutatur ad meliora, et incipit esse quod non erat, et desinit esse quod erat.

8. Sæpe autem quosdam videmus ad vocem prædicationis, quasi ex conversione compunctos, habitum, non animum mutasse, ita ut religiosam vestem sumerent, sed anteacta vitia non calcarent; [b] iræ stimulis immaniter agitari, malitiæ dolore in proximi læsionem fervescere, de ostensis quibusdam bonis ante humanos oculos superbire, præsentis mundi lucra inhianter quærere, et de solo exterius habitu quem sumpserunt, sanctitatis fiduciam habere. Quibus quid aliud dicendum est, nisi hoc quod [c] magister egregius quibusdam legis exteriora servantibus loquitur, dicens : *Quia in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura* (*Gal.* v, 6)? Non enim magni est meriti, si quid foris erga nos agatur in corpore, sed magnopere pensandum est quid agatur in mente.

9. Nam præsentem mundum despicere, transitoria non amare, mentem medullitus in humilitate Deo et proximo sternere, contra illatas contumelias patientiam servare, et, custodita patientia, dolorem malitiæ a corde repellere, egenis propria **1267** tribuere, aliena minime ambire, amicum in Deo diligere, propter Deum et eos qui inimici sunt amare, de afflictione proximi lugere, de morte ejus qui inimicus est non exsultare, hæc est nova creatura, quam idem magister gentium [d] apud alios discipulos vigilanti oculo requirit, dicens : *Si qua igitur in Christo nova creatura, vetera transierunt,* [e] *ecce facta sunt omnia nova* (*II Cor.* v, 17).

10. Ad veterem quippe hominem pertinet præsentem mundum [f] quærere, transitoria ex concupiscentia amare, mentem in superbiam erigere, patientiam non habere, ex dolore malitiæ de proximi læsione cogitare, sua indigentibus non dare, atque ad multiplicandum aliena quærere, nullum pure propter Deum diligere, [g] inimicitias inimicitiis reddere, de afflictione proximi gaudere. Cuncta hæc vetusti sunt hominis, quæ videlicet de radice trahimus corruptionis. Sed qui jam ista exsuperat, et ad præcepta dominica mentem in benignitatem commutat, de hoc recte dicitur : *Quia vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova*.

11. Tunc ergo in nostris mentibus nova fiunt, [h] cum a nobis vetusti hominis vitia transeunt; et tunc vitia vetusti hominis transeunt, quando sacri verbi præceptum venter comedit, et viscera medullitus replentur. Sæpe enim quosdam vidimus tota se mente ad sanctæ lectionis studium contulisse, atque, inter verba dominica recognoscentes in quantis deliquerint, semetipsos in lacrymis mactare, mœrore continuo affici, in nullis hujus mundi prosperitatibus delectari, ita ut eis vita præsens oneri et lux ipsa fastidio fieret; vix ad colloquendum communia admittere, atque a rigore disciplinæ animum difficile relaxare, pro amore conditoris, [i] luctu solummodo et silentio gaudere. Horum venter sacrum volumen comedit, et viscera repleta sunt, quia præcepta vitæ quæ sensus capere potuit memoria non amisit, sed hæc collectus in Deo animus [j] lugendo semper et recolendo servavit.

12. Et fit plerumque ut tales quique ex dono cælestis gratiæ etiam verbum doctrinæ percipiant, atque de veritatis pabulo quod ipsi intrinsecus dulciter ruminant et proximos suaviter pascant. De quorum profecto ore prædicatio tanto audientibus dulcis est, quanto eorum actio contraria suis prædicationibus non est, quia de propria vita sumunt quod per linguam proximis conferunt. Unde recte hic quoque propheta subjungit :

Ibid. — *Et comedi illud, et factum est in ore meo sicut mel dulce.*

13. Liber qui viscera replevit dulcis in ore sicut mel factus est, quia ipsi de omnipotenti Domino sciunt suaviter loqui, qui hunc didicerint in cordis sui visceribus veraciter amare. In ejus quippe ore Scriptura sacra dulcis est, cujus vitæ viscera mandatis illius replentur, quia ei suavis est ad loquendum, cui interius impressa [k] ad vivendum fuerit. Nam sermo dulcedinem non habet, quem vita reproba intra conscientiam remordet. Unde necesse est ut qui verbum Dei loquitur prius studeat qualiter vivat, ut pos ex vita colligat **1268** quæ et qualiter dicat. Ad prædicandum namque plus conscientia sancti amoris ædificat, quam exercitaio sermonis, quia amando cœlestia intra semetipsum prædicator legit quomodo persuadeat ut despici debeant terrena. Qui enim vitam suam interius pensat, et exemplo suo foris admonendo alios ædificat, quasi in corde linguæ calamum tingit, in eo quod manu verbi proximis exterius scribit.

a Vulgati., *et inebriatus*. Inhæremus Mss. C. Germ., Norman., Val Cl., etc.

b Excusi, *iræ stimulis inaniter*. Corriguntur ex Mss., Anglic., Norm., Germ., etc.

c Vulgati, *doctor*.

d Longip., *apud illos*.

e In Germ, et plur., *et facta sunt nova*. Retinemus tamen aliam lect., quia et Vulgatæ et Græco textui ad amussim respondet.

f Suess. et Longip., *diligere*.

g Vulgati, contradicentibus Mss., *inimicitias inimicis*.

h Anglic., Norm. et pl., excepto C. Germ., *tunc a nobis*. In C. Germ. omittitur *et tunc vitia vetusti hominis transeunt*.

i Germ., *luctum solummodo silentio gaudere*.

j Longip. et Val. Cl., *legendo*. Ita etiam legi in Mss. Anglic., monet. Jamesius, ex quibus Edit. Vatic. emendat. Verum ipse ex vetustioribus Codicibus qualis est Germ., emendari debet.

k Suess. *ad videndum*

bit. Unde admirabilis prædicator cum multa discipulis exhortando dixit, quia nullam intra semetipsum de conscientia contrarietatem pertulit, securus adjunxit : *Si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate; quæ et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, hæc agite, et Deus pacis erit vobiscum* (*Phil.* IV, 8, 9). Sequitur :

VERS. 4. — *Et dixit ad me : Fili hominis, vade ad domum Israel, et loqueris verba mea ad eos.*

14. In eo quod Dominus prophetæ dicit, *Loqueris verba mea ad eos*, quid aliud quam ejus ori frenum moderaminis imponit, ne quæ prius intus non audierit, foris dicere præsumat? Nam prophetæ falsi sua et non Dei verba loquebantur, de quibus scriptum est : *Nolite audire verba prophetarum, qui prophetant vobis, et decipiunt vos; visionem cordis sui loquuntur, non de ore Domini* (*Jerem.* XXIII, 16). Et rursum: *Non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant* (*Ibid.*, 21). Qua ex re quoque colligendum est quia et quisquis expositor in explanatione sacri eloquii, ut fortasse auditoribus placeat, aliquid mentiendo componit, sua et non Domini verba loquitur, si tamen placendi vel seducendi studio mentiatur. Nam si in verbis dominicis virtutem requirens, ipse aliter quam is per quem prolata sunt senserit, etiamsi sub intellectu alio ædificationem charitatis requirat, Domini sunt verba quæ narrat, quia ad hoc solum Deus per totam nobis sacram Scripturam loquitur, ut nos ad suum et proximi amorem trahat. Sequitur :

VERS. 5-7. — *Non enim ad populum profundi sermonis et ignotæ linguæ tu mitteris, ad domum Israel; neque ad populos multos profundi sermonis et ignotæ linguæ quorum non possis audire sermones. Et si ad illos mittereris, ipsi audirent te. Domus autem Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me.*

15. In ipso [a] jussionis exordio quo propheta ad prædicandum mittitur, aperte et vocatio gentium et Israelitarum repulsio designatur. Nam cum dicitur : *Non ad populos multos profundi sermonis et ignotæ linguæ mitteris quorum non possis audire sermones*, atque statim subditur : *Et si ad illos mittereris, ipsi audirent te*, aperte declaratur obedientia gentium, quæ quandoque prædicatorum voces essent sine tarditate secuturæ. Et cum subditur : *Domus autem Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me*, Judææ duritia designatur, quæ verba prædicantium et cognovit, et sequi noluit. Ignota autem lingua gentium ad obediendum moram non fecit, quamvis extranea ab eloquio legis fuit. Bene autem dicitur : *Nolunt audire te, quia nolunt audire me*, secundum hoc quod scriptum est : *Qui vos spernit, me spernit* (*Luc.* X, 16). Causa quoque cur non audiant subinfertur, cum dicitur :

VERS. 7. — **1269** *Omnis quippe domus Israel attrita fronte est, et duro corde.*

16. Cum domus Israel attrita fronte esse perhibetur, quid aliud sentiendum, quidve cogitandum est, nisi quod frontem cordis in impudentia atterit culpa frequens, ut quo crebrius committitur, eo de illa committentis animus minus verecundetur? Atque ideo ad tantam cordis duritiam quandoque peccator pervenit, ut jam in correptione sensibilis non sit, quia qui usu peccandi induruit nullo modo corripientis verbum, id est manum palpantis, sentit, sicut Judææ quoque crebrius delinquenti dicitur : *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere* (*Jerem.* III, 3). Vel certe attrita frons est in hujus mundi actibus assueta, quia sicut sunt nonnulli qui quietem cunctis mundi præmiis atque honoribus præponunt, ita nonnulli ut in hoc mundo aliquid esse videantur terrenis laboribus insudant, insistunt causis, permiscentur jurgiis. Et quamvis se corpore deficere inter labores sentiant, amore tamen terrenarum rerum devicti, delectabiliter fatigantur. Quibus per prophetam dicitur : *Ephraim vitula docta diligere trituram* (*Osee* X, 11). Vitula etenim in tritura areæ assueta, etiam [b] si relaxatur a labore, sponte redit. Sic quibusdam pravis mentibus nihil est laboriosius quam si eis præcipitur ut in hujus mundi actibus non laborent. Nam sæpe quidam repulsi ab actione terrena deprecantur ut redeant, rogant ut premantur, [c] grave se incurrisse periculum quietem putant. Attrita ergo fronte sunt, qui non solum labores non fugiunt, sed neque importuni videri in laboribus qui sibi negantur erubescunt. Sequitur :

VERS. 8. — *Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, et frontem tuam duriorem frontibus eorum.*

7. Sicut verecundia laudabilis est in malo, ita reprehensibilis est in bono. Erubescere enim malum sapientiæ est; bonum vero erubescere, fatuitatis. Unde scriptum est : *Est confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam* (*Eccli.* IV, 25). Qui enim erubescit pœnitendo mala quæ fecit, ad vitæ libertatem pervenit. Qui vero erubescit bona facere, a statu rectitudinis cadit, atque ad damnationem tendit, sicut per Redemptorem dicitur : *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua* (*Luc.* IX, 26). Et sunt quidam qui bona jam in mente concipiunt, sed necdum malis aperte contradicunt. Hi nimirum quia boni sunt in mente, sed auctoritatem non habent in locutione, apti ad veritatis defensionem non sunt. Ille enim esse veritatis defensor debet, qui quod recte sentit loqui nec metuit, nec erubescit. Unde nunc in magno munere prophetæ promittitur : *Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, et frontem tuam duriorem frontibus eorum.* Quid est autem peccator, nisi vulneratus? et qui prædicator, nisi medicus? Si ergo non erubescit peccator qui jacet in vulnere, cur erubescat medicus qui per medicamenta providet salutem? Sæpe vero contingit ut prædicator reverenter audia-

[a] Val. Cl., *visionis.*
[b] Suess. et Val. Cl., *si relaxetur, ad laborem sponte redit.*
[c] Suess., *gravi se incurrisse periculo quietem putant.*

tur; nonnunquam vero a perversis ita despicitur, ac si eis nihil utilitatis loquatur. Unde recte nunc dicitur:

VERS. IX. — *Ut adamantem et ut silicem dedi faciem tuam.*

18. Adamas et silex utraque dura; sed unum horum **1270** pretiosum est, alterum vile. Adamas ad ornamentum sumitur, silex ab itinerantibus calcatur. Et sæpe contingit ut hos quos correptionem suam conspicimus nimis humiliter audire, verecundemur eis aliqua dicere. Nonnunquam vero evenit ut eos quos increpationem suam videmus postponere, et despectui habere, trepidemus eis verbum prædicationis inferre. Sed si recte sapimus, et ad eos a quibus nos honorari conspicimus, et ad eos a quibus nos despici videmus, auctoritatem exhortationis vel increpationis sumimus, ut nec illorum humilitatem debeamus erubescere, nec horum superbiam formidare. Dicatur ergo: *Dedi faciem tuam ut adamantem*, id est, si ab auditoribus honoraris; *Dedi faciem tuam ut silicem*, si ab auditoribus conculcaris atque despiceris, ut nec per illatum honorem refrenetur lingua ex verecundia, nec per despectum taceat ex infirmitate. Sequitur:

IBID. — *Ne timeas eos, neque metuas a facie eorum, quia domus exasperans est.*

19. Hoc jam superius dictum est. Sed notandum quam aspera domus habetur, [a] cujus asperitas tam crebro replicatur. Increpandus itaque peccator est, et nunquam timendus, quia domus exasperans est. Timeri enim homo debuerat, si ipse auctorem omnium ut homo timuisset. Nam qui rationis sensum ad timorem Dei non habuit, tanto in nullo timendus est, quanto hoc quod esse debuit, non est. Sequitur:

VERS. 10, 11. — *Et dixit ad me: Fili hominis, omnes sermones meos quos loquor ad te, assume in corde tuo, et auribus tuis audi; et vade, ingredere ad transmigrationem filiorum populi tui.*

20. Vigilanter intuendum est quod voce Domini ad Prophetam dicitur ut prius sermones ejus audiat, et postmodum loquatur. Audimus enim verba Dei, si facimus. Et tunc ea proximis recte loquimur, cum prius ipsi fecerimus. Quod bene Marcus evangelista confirmat, cum factum Domini miraculum narrat, dicens: *Adducunt ei surdum et mutum, et deprecabantur eum ut imponat illi manum* (*Marc.* VII, 32). Cujus ordinem curationis insinuat, subdens: *Misit digitos suos in auriculas, expuensque tetigit linguam ejus, et suspiciens in cœlum ingemuit, et ait illi: Ephphetha, quod est adaperire. Et statim apertæ sunt aures ejus, et solutum est vinculum linguæ ejus, et loquebatur recte* (*Ibid.*, 33, *seq.*). Quid est enim quod creator omnium Deus cum surdum et mutum sanare voluisset, in aures illius suos digitos misit, et expuens linguam ejus tetigit? Quid per digitos Redemptoris, nisi dona sancti Spiritus designantur? Unde cum in alio loco ejecisset dæmonium, dixit: *Si in digito Dei ejicio dæmonia, profecto pervenit in vos regnum Dei* (*Luc.* XI, 20). Qua de re per evangelistam alium dixisse describitur: *Si ego in spiritu Dei ejicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei* (*Matth.* XII, 28). Ex quo utroque loco colligitur quia digitus Dei spiritus vocatur. Digitos ergo in auriculas mittere, est per dona Spiritus sancti mentem surdi ad obediendum aperire. Quid est vero quod exspuens linguam ejus tetigit? Saliva nobis est ex ore Redemptoris accepta sapientia in eloquio divino. Saliva quippe ex capite defluit in ore. Ea ergo sapientia quæ ipse est dum lingua nostra tangitur, mox ad prædicationis verba formatur. **1271** *Qui suspiciens in cœlum ingemuit;* non quod ipse necessarium gemitum haberet, qui dabat quod postulabat, sed nos ad eum gemere qui cœlo præsidet docuit, ut et aures nostræ per dona Spiritus sancti aperiri, et lingua per salivam oris, id est per scientiam divinæ locutionis solvi debeat ad verba prædicationis. Cui mox *Ephphetha, id est adaperire dicitur; et statim apertæ sunt aures ejus, et solutum est vinculum linguæ ejus.* Qua in re notandum est quia propter clausas aures dictum est *Adaperire*. Sed cui aures cordis ad obediendum apertæ fuerint, ex subsequenti procul dubio etiam linguæ ejus vinculum solvitur, ut bona quæ ipse fecerit etiam facienda aliis loquatur. Ubi et bene additur: *Et loquebatur recte.* Ille enim recte loquitur qui prius obediendo fecerit quæ loquendo admonet esse facienda.

21. Quod vero ad transmigrationem populi admonendam propheta mittitur, non solum ea transmigratio debet intelligi quæ ejus populi erat in corpore, sed etiam quæ facta fuerat in mente. A Jerusalem quippe ad Babyloniam venerat. Et quid Jerusalem nisi visio pacis, quid Babylonia nisi confusio vocatur? Quisquis vero a rectis operibus [b] in perversis actibus cadit, quoniam a bono studio ad vitia defluit, quasi ab Jerusalem ad Babyloniæ civitatem venit. Culmen enim [c] bonæ contemplationis deseruit, atque in transmigratione confusionis jacet. Quod illis solet sæpe evenire qui cum bona agunt, in his de sua virtute gloriantur. Unde Psalmista ne a visione pacis, id est a bonis actibus captivus ad Babyloniam emigraret, Domino supplicans, dicit: *Adjutor meus, non emigrabo* (*Psal.* LXI, 7). Si enim in se confideret, a justitiæ operibus cadendo migrasset.

22. Sed neque hi qui a statu rectitudinis in pravam actionem ceciderunt [d] desperandi sunt, quia ecce propheta ad transmigrationem Babyloniæ mittitur. Et per prophetam alium Dominus dicit: *Et venies usque Babylonem, et ibi liberaberis* (*Mich.* IV, 10). Sæpe enim quis postquam in confusionem vitiorum ceciderit, erubescens mala quæ perpetravit, ad pœnitentiam redit, seque a suis lapsibus bene vivendo [e] erigit. Quid ergo iste nisi usque ad Babylonem venit, et

[a] C. Germ., *cum asperitas.*
[b] Val. Cl., *in perversitatibus.*
[c] C. Germ., *bonæ conversationis.* Norm., *bonæ actionis et contemplationis.*
[d] Ebroic. et aliqui Norm., *desperati sunt.*
[e] Ita C. Germ. et pl. Mss. Editi, *eripit.*

ibi liberatus est? Qui postquam, confusus mente, perversa perpetravit, hæc ipsa erubescens mala quæ fecit, se contra se erigit, et bene operando ad statum rectitudinis redit. [a] In Babylone itaque liberatus est, qui per divinam gratiam ostenditur etiam de confusione salvatus. Propheta ergo ad transmigrationem loquitur, cum illos increpat qui a statu rectitudinis ad erroris vitia transmigrando ceciderunt. Sequitur :

VERS. 11. — *Et loqueris ad eos, et dices : Hæc dicit Dominus Deus : si forte audiant, et quiescant.*

23. [b] Quod toties divinis vocibus difficultas audiendi repetitur, ut dicatur, *Si forte audiant*, quid aliud quam [c] transmigrati populi duritia designatur? In quibus verbis magna est nostra consolatio, quia si omnipotens Deus prophetam mittens a perverso po- B pulo verba sua denuntiat difficile **1272** audiri, cur nos miseri contristamur, cum sæpe a fratribus in nostra admonitione contemnimur? Nam crebro delinquentes alloquimur, frequenter increpamus, sæpe cum eis blandis sermonibus agimus, et tamen si alter audit, alter audire contemnit : alter ex parte verbum exhortationis suscipit, et ex parte recipere recusat; ita ut quotidie impleri videamus hoc quod per prophetam alium Dominus narrat quæ fecerit iratus, cum dicit : [d] *Plui super civitatem unam* (*De pœn., dist.* 3, *c. Pluit Dominus*), *et super alteram non plui. Pars una compluta est, et pars quæ compluta non est aruit* (*Amos* IV, 7). Cum enim sanctæ exhortationis verba alia mens suscipit, alia suscipere recusat, super unam civitatem Dominus pluit, et super alteram C non pluit. Cum vero et [e] ipse proximus qui audit ab aliis se vitiis corrigit, atque ab aliis emendare se contemnit, una eademque civitas et ex parte compluitur, et ex parte arida remanet, in qua a se prædicationis pluviam repellit. Sunt etenim quidam qui exhortationis verba omnino non audiunt, hi penitus suscipere pluviam nolunt. Et sunt quidam qui audiunt, sed tamen hanc medullitus non sequuntur, quia [f] alia in se vitia resecant, sed in aliis graviter perdurant. Sæpe enim quosdam videmus qui per prædicationis verbum a semetipsis avaritiæ æstum repellunt, et non solum jam aliena non rapiunt, sed et propria indigentibus largiuntur; nec tamen iræ stimulos edomant, nec patientiæ moderamina per mentis tranquillitatem servant. Et sæpe alii ad ex- D hortationis verbum in semetipsis jam carnis immunditiam vincunt, corpus in castitate custodiunt, nec tamen adhuc animum, sicut debent, proximis inclinant, sed per rigorem superbiæ in cogitatione se elevant. In istis pars una compluta est, quia fructum fecit, et pars quæ compluta non est aruit, quia exhortationis

A verbum non plene suscipiens, a bono opere sterilis remansit. Sequitur :

VERS. 12. — *Et assumpsit me spiritus, et audivi post me vocem commotionis magnæ; Benedicta gloria Domini de loco suo.*

24. Quid est hoc, quod propheta postquam ad transmigrationem filiorum populi mittitur, vocem post se magnæ commotionis audit, dicentem : *Benedicta gloria Domini de loco suo?* Conversus quippe ad peccatores Babyloniæ fuerat, et vocem gloriæ Domini de loco suo post tergum audiebat. Locus enim est Dei Jerusalem, id est visio pacis, quia nimirum illa corda vident ea quæ Dei sunt, quæ ad transmigrationem Babyloniæ, hoc est ad confusionis vitia, non descendunt. Ibi enim inhabitat Deus ubi vera pax quæritur, B internæ contemplationis gloria amatur. Nam qui ad perversitatem defluunt, locus Dei esse contemnunt. Locus ergo gloriæ Dei est vel sancta quæque anima, vel unusquisque in cœlestibus permanens angelicus spiritus. Et gloria Domini de loco suo benedicitur, cum vel ab electis hominibus, vel a sanctis angelis auctori omnium laus æterna cantatur. In eo ergo quod justi de convertendis peccatoribus cogitant, quia eorum vitia **1273** considerando ad carnales actus oculum ducunt, quasi ad Babyloniam intendunt. Qui tamen pro statu suæ rectitudinis, quia in laudem Dei bona sanctorum considerare nunquam desinunt, quamvis per cogitationem [g] alio intendant, quasi post se vocem gloriæ Domini a Jerusalem, id est de loco suo audiunt.

C 25. Sed cur in istis immoramur, qui hæc prophetæ verba, largiente Domino, per sensum alterum et subtilius intelligere, et apertius dicere valemus? Ait enim : *Et assumpsit me spiritus.* Prædicatorem spiritus assumit, cum ejus mentem in amorem Dei omnipotentis elevatam a terrenis jam desideriis alienam reddit, ut nihil ei agere libeat, nisi ea quibus lucra spiritalia congreget, et ad regna cœlestia quotidiani sui operis fructum portet. Unde [h] et nobis prædicatoribus jubetur : *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam* (*Joan.* VI, 27).

26. Bene autem subditur : *Et audivi post me vocem commotionis magnæ.* Propheta, sancto Spiritu repletus, quasi transacta narrat, quæ facienda prævidet, D quia et in prædestinatione jam facta sunt, quæ adhuc in opere sequuntur. Unde et in translatione veteri per Isaiam dicitur : *Qui fecit quæ futura sunt* (*Isai.* XLV, 11, *sec. LXX*). Quid est ergo quod post se propheta vocem audivit commotionis magnæ, nisi quod post sermonem prædicationis, qui fit ad corda peccantium, lamenta pœnitentium sequuntur?

[a] Editi, *in Babylonem itaque veniens.* Longip., *A Babylone liberatus*, nulli Mss. habent, *veniens.*
[b] Vulgati, *quoties*, vel *quod quotiens.*
[c] Plur. Norm., *transmigrantis populi.*
[d] Hoc refertur a Gratiano loco assignato, quoad sensum, non quoad verba. Idem legitur in Glossa Ord. ad cap. IV Amos.

[e] Hic Mss. non una est lectio. In Germ. legitur : *ipse qui proximus.* Longip., *ipse qui proximum.* Editi : *ipse qui proximos.* Prætulimus lect. Norm.
[f] Longip., *alia a se.*
[g] Excusi, *aliud intendant.*
[h] Val. Cl., *et novis prædicatoribus.*

27. Perversi etenim quique dum prava agunt, et a justis recta non audiunt, nesciunt quam sint gravia quæ committunt, atque ex ipsa sua ignorantia, in suo stupore securi sunt; et jacentes in culpis, quasi molliter quiescunt, sicut de quodam peccatore et securo populo dicitur: *Requievit in fæcibus suis, quia securus jacuit in peccatis* (*Jerem.* XLVIII, 11).

28. Cum vero audire perversi verbum prædicationis cœperint, quæ sint supplicia æterna cognoscere, qui terror judicii, quam subtilis examinatio de singulis quibusque peccatis, illico contremiscunt, implentur gemitibus, et non se capientibus suspiriis anxiantur, atque, magno pavore concussi, in luctu et fletibus erumpunt. Prophetam ergo vox magnæ commotionis sequitur; quia post verbum prædicationis, conversorum atque pœnitentium luctus audiuntur. Qui enim prius quieti jacebant in vulnere, tacti postmodum manu medicinæ, cum dolore redeunt ad salutem. De hac commotione pœnitentium per prophetam alium dicitur: *Pedes ejus steterunt, et commota est terra* (*Zach.* XIV, 4), quia cum veritatis vestigia in mente audientium figuntur, ipsa mens in sui consideratione turbata commovetur. Hinc Psalmista pro peccatoribus exorat, dicens: *Qui sedes super cherubim, moveatur terra* (*Psal.* XCVIII, 2). Hinc pro afflictis et pœnitentibus deprecans, ait: [a] *Commovisti terram, et conturbasti eam, sana contritiones ejus, quia mota est* (*Psal.* LIX, 4). Terra quippe commota et turbata, est peccator de cognitione reatus sui anxius, et ad pœnitentiæ lamenta perductus. Peccanti etenim homini dictum est: *Terra es, et in terram ibis* (*Genes.* III, 19). Exoret ergo ut sanetur contritio terræ, quia mota est, quatenus peccator qui de culpis suis affligitur, **1274** de cœlestis misericordiæ gaudio consoletur. Hæc est itaque vox commotionis magnæ, quando unusquisque sua acta dijudicans, in afflictione pœnitentiæ perturbatur.

29. Sed quid vox ipsa dicat audiamus: *Benedicta gloria Domini de loco suo.* Locus enim maligni spiritus fuerant corda peccantium; sed cum sibimetipsis irati per pœnitentiam redeunt ad vitam, gloriæ Domini locus fiunt. Jam enim se contra se erigunt, jam pœnitentiæ lacrymis insequuntur mala quæ commiserunt. Inde ergo auditur benedictio gloriæ in laude Domini, unde prius sonabat Creatoris injuria de amore præsentis sæculi. Et corda pœnitentium fiunt jam Domino locus suus, quæ prius in peccatis posita, fuerant locus alienus. Ipsi autem qui a peccatis suis ad Dominum convertuntur, non solum delent lacrymis perversa quæ fecerunt, sed etiam miris operibus ad alta proficiunt, ut sancta animalia Dei omnipotentis fiant, ut signis et virtutibus ad alta evolent, ut terram funditus deserant, et acceptis donis sese ad cœlestia per desiderium suspendant. De quibus adhuc subditur:

VERS. 13. — *Et vocem alarum animalium percutientium* [b] *alteram ad alteram.*

30. Audit post se propheta vocem commotionis magnæ, quia, sicut dictum est, verbum prædicantium luctus pœnitentium sequitur. Audit post se vocem alarum animalium, quia ex ipso luctu pœnitentium oriuntur virtutes sanctorum, ut tanto magis in sancta actione proficiant, quanto se ante cognitionem vitæ nequiter egisse meminerunt. Sed est in his verbis magna dubitatio, quia non aperte per prophetam dicitur utrum unumquodque animal [c] alas suas in semetipsis percutiat, an certe hæc eadem sancta animalia alis suis se vicissim feriant, ut ala hujus alterum, et ala alterius istud animal tangat.

31. Sed quia plerumque in sacro eloquio ideo aliquid obscure dicitur, ut dispensante mirabiliter Deo multipliciter exponatur, nos charitati vestræ utraque exponere largiente Domino debemus. Sæpe jam alas animalium virtutes diximus esse sanctorum (*Hom.* 4, *n.* 5; *hom.* 7, *n.* 22; *hom.* 8. *n.* 1). Quomodo ergo unumquodque animas alas suas excutiens alteram ad alteram percutit, nisi quod aperte datur intelligi qua, si sancta animalia efficimur, virtus in nobis virtutem excitat, dum una alteram ad perfectionem pulsat? Ecce etenim quis habet jam verbi Dei [d] scientiam, discit ut viscera etiam misericordiæ habeat. Per scientiam quippe verbi Dei discit: *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (*Luc.* XI, 41). Cumque jam esse misericors in eleemosynis cœperit, verba sanctæ auctoritatis legit; et quidquid in eis de misericordia dicitur, ulterius per experimentum intelligit. Ibi enim scriptum est: *Pater eram pauperum* (*Job.* XXIX, 16). Quod fortasse antea legebat, et præteribat. Sed cum in ejus corde jam misericordia cœperit imitari naturam, quid sit patrem esse pauperum, legit et recognoscit, quia introrsus rediens, in semetipso intelligit quod foris audit. Aliud namque est eleemosynam ex præcepto facere, atque aliud ex charitate. Ex præcepto enim facere bonum, inchoantium est; ex charitate autem facere **1275** bonum, perfectorum, qui non solum quia jubetur faciunt, sed etiam diligunt faciendo quod jubetur. Hinc est enim quod in magna virtute per Psalmistam dicitur: *Vide quia mandata tua dilexi, Domine, in tua misericordia vivifica me* (*Psal.* CXVIII, 159). Mandata enim Dei pro jussione facere servientis et obedientis est, diligendo autem facere obedientis et amantis est. Quia ergo et per scientiam [e] charitatis misericordia discitur, et per charitatem misericordiæ in corde compuncto scientia multipli-

[a] Pl. Mss., *commovisti, Domine, terram.... quia commota est.*

[b] Vitiose in Editis, *alterum ad alterum.* Nam in omnibus Mss. habetur *alteram*, etc., sicque legendum ex textu Hebr. et ex Vulgata. Infra semper occurrit, *altera ad alteram.*

[c] Val. Cl., *alis suis semetipsum percutiat.* Sequimur lectionem Mss. Germ. Norm., etc.

[d] In Val. Cl., quem sequitur Gussanv. additur, *atque per eamdem scientiam discit.* Hæc appendix abest a Germ., Norm., etc. In nonnullis Excusis, pro *discit*, legitur *discat.*

[e] Longip., Val. Cl. et Norm., *charitas misericordiæ.*

catur, ala in nobis alam percutit, quia virtus virtutem excitat. Sic qui castitatis bonum in suo corpore custodit contra luxuriantes zelo accenditur, ut ab immunditiæ maculis expientur. Et sæpe dum quosdam in lapsibus invenit, edomat, affligit, atque ad castitatis munditiam restringit. Cujus si forte mens de immunditia luxuriæ fuerit tentata, ex ipso zelo quo alios correxit [a] semetipsam convenit, et erubescit immunda cogitare, quæ se in aliis recolit correxisse. In hoc ergo ala alam percutit, dum virtus virtutem pulsat, et ab immunditia custodit.

32. Sin vero, ut præfati sumus, vicissim se alis suis animalia feriunt, [b] et altera ad alteram ala percutitur singulorum, hujus quoque descriptionis, largiente Domino, sensus patet. Quid est ergo quod hæc pennata animalia vicissim alas alteram ad alteram feriunt, nisi quod omnes sancti se invicem suis virtutibus tangunt, et sese ad provectum excitant ex consideratione virtutis alienæ? Non enim uni dantur omnia, ne in superbiam elatus cadat, sed huic datur quod tibi non datur, et tibi datur quod illi denegatur, ut dum iste considerat bonum quod habes et ipse non habet, te sibi in cogitatione præferat; et rursum dum tu habere illum conspicis quod ipse non habes, te illi in tua cogitatione postponas, et fiat quod scriptum est: *Superiores sibi invicem arbitrantes* (*Philip.* II, 3). Ut enim pauca ex multis loquar, isti miræ abstinentiæ virtus tribuitur, et tamen verbum scientiæ non habet. Illi autem datur verbum scientiæ; et tamen virtutem perfectæ abstinentiæ apprehendere conatur, et non valet. Huic libertas vocis tribuitur, ut, oppressis quibusque protectionis solatia impendens, ad defensionem justitiæ libere loquatur; sed tamen adhuc multa in hoc mundo possidens, relinquere omnia [c] vult, et non valet. Illi vero jam datum est omnia terrena relinquere, ut nihil in hoc mundo cupiat habere; sed tamen adhuc auctoritatem vocis contra peccantes quosque [d] non præsumit exercere. Et qui ideo plus loqui libere debuit, quia jam non habet unde in hoc mundo teneatur, loqui contra alios libere recusat, ne ipsam vitæ suæ quietem perdat. Isti virtus prophetiæ data est, multa jam quæ ventura sunt prævidet; sed tamen præsentis proximi ægritudinem [e] conspiciens atque compatiens, non valet curare. Illi data est curationis gratia, atque a corpore proximi molestiam quæ in præsenti est orationibus repellit, sed tamen quid seipsum paulo post sequatur ignorat. Mira itaque dispensatione omnipotens Deus sic in electis suis sua dona dispensat, ut et isti det quod illi **1276** denegat, et alteri majus quod alteri minus tribuat, quatenus dum vel iste habere illum conspicit quod ipse non habet, vel ille hunc majus accepisse considerat

A quod sibi minus adesse pensat, dona Dei alter in altero, id est vicissim, omnes admirentur, atque ex hac ipsa admiratione humilietur alter alteri, et quem videt habere quod non habet, eum divino judicio sibi prælatum putet. Alis ergo suis vicissim se animalia feriunt cum sanctæ mentes alternis se virtutibus tangunt, et tangendo excitant, atque excitata ad provectum volant.

33. Videamus Paulum quomodo apostolorum alis tactus, atque ad pœnitentiam excitatus fuerat, qui, mala præteritæ persecutionis suæ et apostolorum innocentem vitam considerans, dicebat: *Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam Dei* (*I Cor.* XV, 9). Consideravit quippe apostolorum innocentiam,

B et propter præcedentem malitiam vilis in ejus oculis facta est omnis quam exhibebat in Ecclesia sollicitudo sua; et quam multos ex accepto intellectu præcederet non attendit, quia, illorum innocentiam pensans, persecutorem aliquando fuisse se doluit. Sed videamus si quis ex apostolis eum qui Paulo datus est intellectum miratur. Ipse nobis apostolorum primus requirendus est, qui discipulos admonens ait: *Sicut et charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis; sicut in omnibus epistolis, loquens in eis de his in quibus sunt quædam* [f] *difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant* (*II Petr.* III, 15). Miratur itaque in apostolis omnibus Paulus innocentiam, miratur apostolorum primus in Paulo sapientiam. Alis ergo se tangunt qui

C inde se vicissim ad provectum excitant, unde volant.

34. Hoc itaque omnipotens Deus agit in cordibus hominum, quod facit in regionibus terrarum. Poterat namque unicuilibet regioni fructus omnes tribuere; sed si una quælibet regio alterius regionis fructibus non indigeret, communionem cum altera non habuisset. Unde fit ut huic vini, alii vero olei abundantiam tribuat; hanc multitudine pecudum, illam vero ubertate abundare faciat frugum, ut cum illa defert quod ista non habet, et ista reddit quod illa non detulit, per communionem gratiæ sibi simul etiam divisæ terræ conjunctæ sint. Sicut ergo regiones terrarum, ita sunt mentes sanctorum, quæ dum vicissim sibi conferunt quod acceperunt, quasi fructus

D suos regiones regionibus impendunt ut in una omnes charitate jungantur.

35. Sed inter hæc sciendum est quia sicut electi quique hoc semper in aliis attendunt quod a Deo melius acceperunt quam ipsi, ut eos sibi in cogitatione præferant, seque illis in humilitate substernant, ita reproborum mens nunquam considerat quid alter boni [g] amplius quam ipsa, sed quid boni

[a] Vatic. et Gussanv., *semetipsam corrigit*, reluctantibus aliis tum Editis, tum manu exaratis.

[b] Longip. et Val. Cl., *et altera ab altera*, et infra Longip., *altera ad alteram feriunt*.

[c] Longip., *volet*.

[d] Magis placuit recent. Edit., *non præsumit exercere*, contradicentibus Mss. et vet. Excusis.

[e] Suess., *considerans atque conspiciens*; et infra, *quid de ipso paulo post*, pro *quid seipsum*.

[f] Longip., *difficillima intellectu*.

[g] Sic Mss. Germ., Norm. et Vet. Ed. Paris., Gilot. et Vatic., habent *ipse*, pro *ipsa*. Gussanv., *ipsi.... habeant*.

ipsa amplius quam alter habeat. Neque enim pensant quæ bona spiritus alter acceperit et ipsis desint, sed quæ nona ipsi, et quæ mala adsint alteri. Et enim omnipotens Deus ad hoc virtutes **1277** singulis dividit, ut alterum alteri in cogitatione humiliet, ad hoc reprobi pertrahunt bonum quod acceperunt, ut ex eo in elatione perdantur, dum semper considerant bona quæ ipsi habent et alii non habent, et nunquam perpendere student quanta bona alii habeant et ipsi non habeant. Quod ergo divina pietas in augmentum disponit humilitatis, hoc mentes reprobæ [a] in augmentum vertunt elationis; et ex diversitate munerum a bono deficiunt, unde crescere humilitatis bono debuerunt.

36. Propter hoc ergo necesse est, fratres charissimi, ut in vobis hoc semper debeatis aspicere quod minus habetis, in proximis vero hoc quod vobis amplius acceperunt, quatenus dum [b] super vosmetipsos eos pro bono quod ipsi habent et vos non habetis aspicitis, ad hoc quoque obtinendum etiam vos ex humilitate crescatis. Si enim et vos in illis accepta bona perpenditis, et illi in vobis considerant dona quæ habetis, vicissim vos alis tangitis, ut excitati semper ad cœlestia voletis. Sequitur :

VERS. 13. — *Et vocem rotarum sequentium animalia, et vocem commotionis magnæ.*

37. In rotis sacri eloquii Testamenta signari superius diximus (*Hom.* 6, *n.* 2 *et seq.*). Vox igitur rotarum est sermo Testamentorum. Post vocem itaque alarum animalium auditur etiam vox rotarum, quia prædicantium sermone suscepto, dum virtutes sanctorum ad altiora agenda evolant, seque vicissim ad provectum pulsant, sanctæ Ecclesiæ status erigitur, ut per universum mundum sacrorum Testamentorum paginæ legantur. Ubique etenim jam sanctum Evangelium ubique apostolorum dicta, ubique lex et prophetæ resonant. Post alarum ergo vocem vox rotarum sequitur, quia post sanctorum miracula verba sacri eloquii intra sanctam Ecclesiam libere [c] et licenter audiuntur. Quæ rotæ animalia sequuntur, quia, ut superius dictum est, postquam in honorem venit vita sanctorum, veneranda quoque apparuerunt hominibus eloquia Testamentorum.

38. Vel certe [d] rotæ animalia sequuntur, quia in sanctorum Patrum vita cognoscimus quid in sacræ Scripturæ volumine intelligere debeamus. Illorum quippe actio nobis aperit hoc quod in suis [e] prædicationibus pagina Testamentorum dicit. Sed quærendum nobis est cur postquam superius dictum est, *Audivi post me vocem commotionis magnæ*, post vocem quoque alarum atque rotarum subditur : *Et vocem commotionis magnæ*. Quod si diligenter aspicitur, inveniri potest quia non otiose repetitur.

39. Duæ quippe sunt commotiones [f] magnæ, quibus corda nostra commoventur. Una quippe commotio ex timore est, altera ex charitate; una fit ex luctu pœnitentium, alia [g] ex fervore amantium. Post prædicationis ergo verbum prima commotio est, cum plangimus mala quæ fecimus; post vocem vero alarum et rotarum, secunda commotio est, dum magnis fletibus quærimus cœlestia bona quæ audimus. Ecce enim quia intra sanctam Ecclesiam de multis Patribus virtutum exempla **1278** cognoscimus, quasi alarum sonitum quotidie audimus, quia ubique sacra eloquia personant, quasi rotarum vocibus excitamur. Et quia per eadem sacra eloquia ad amorem nostri conditoris accendimur, magni fervoris ignibus ardentes, esse nos longe adhuc ab omnipotentis Dei facie plangimus. Post primam ergo vocem commotionis magnæ ad extremum quoque vox magnæ commotionis fit, quia qui cognoscendo Deum cœpimus peccata plangere, jam diligendo quem cognovimus non cessamus eum cum fletibus desiderare. Post rotarum itaque vocem vox magnæ commotionis sequitur, quia cum Testamenta Dei in aure cordis sonare cœperint, audientium spiritus [h] ex amore compunctus ad lamenta commovetur. Hinc est enim quod Scripturæ sacræ verba fiunt in corde legentium sapida, hinc est quod ab amantibus plerumque in silentio quasi furtive et tacite leguntur. Unde per prophetam quoque alium dicitur : *Præcidisti in alienatione capita potentium, movebuntur in ea gentes, adaperient ora sua sicut pauper edens in occulto* (*Habac.* III, 14). Omnipotens enim Deus in alienatione capita potentium præcidit, quia Judæorum superbiam a semetipso alienando repulit. In qua alienatione gentes motæ sunt, quia dum Judæi a fide caderent, ad cognitionem fidei corda gentilium cucurrerunt. Quæ videlicet gentes in sacræ lectionis pabulo os cordis aperiunt, et in occulto sicut pauper comedunt, quia cum festinatione et silentio verba vitæ legentes sumunt.

40. Sed sciendum est quia quanto auditores in charitate atque intellectu proficiunt, [i] tanto sanctis prædicatoribus major gratia spiritus datur. Unde cum prius propheta dixisset : *Assumpsit me spiritus, et audivi post me vocem commotionis magnæ*, post vocem commotionis magnæ alarum atque rotarum, atque iterum commotionis magnæ, illico subjungit :

VERS. 14. — *Spiritus quoque elevavit me, et assumpsit me.*

41. Cur qui se assumptum jam a spiritu dixerat

[a] C. Germ., *in argumentum*, sed manu recentiori. Hunc Editi sequuntur. Prætulimus aliam lectionem, quæ est Mss. Norm. Val. Cl., Longip., Suess., etc.
[b] Val. Cl., *super vosmetipsos eos esse arbitramini pro bono quod ipsi habere, et vos non habere aspicitis, ad hoc.*
[c] Suess., cum Val. Cl., *decenter.*
[d] Mendose Gussanv., *rotæ animalium.*
[e] Val. Cl., *prædicatoribus.*
[f] Deest *magnæ* in C. Germ. et Ebroic.
[g] Aut, *ex amore ferventium*, ut exstat in Norm. plerisque.
[h] Suess., *ex amore compunctionis ad lamenta commoventur.*
[i] Suess., *tanto sanctis datur ut meditando et loquendo proficiant. Unde.*

iterum elevatum et assumptum narrat? Sed ad altiora mens prædicantium proficit cum per eos sensus audientium ad omnipotentis Dei desiderium commovetur. Qui videlicet prædicatores sancti idcirco proficiunt, ut per eorum ministerium dona gratiæ in sancta Ecclesia multiplicentur, sicut de hac eadem sancta Ecclesia scriptum est : *Rivos ejus inebrians* [a] *multiplica generationes ejus, in stillicidiis suis lætabitur cum exorietur* (*Psal.* LXIV, 11). Rivi quippe Ecclesiæ sancti prædicatores sunt, qui terram nostri cordis infundunt. Sed cum inebriantur rivi, generationes Ecclesiæ multiplicantur, quia cum uberiorem gratiam spiritus prædicatores accipiunt, fidelium numerus augetur. Quæ sancta Ecclesia in suis stillicidiis lætatur. In stillicidio enim aqua de tecto in terram cadit, quæ de cœlo ceciderat in tectum. Tectum vero Ecclesiæ sancti prædicatores sunt, qui nos intercedendo et admonitionibus muniendo protegunt. Sed quia illorum cor divinitus in prædicatione infunditur, quasi aqua de cœlo venit in tectum. Quia vero nos eorum verbis irrigamur, quasi aqua de tecto defluit **1279** in terram. Sancta itaque Ecclesia, dum exoritur, in stillicidiis suis lætatur, quia cum in fide et bonis operibus nascitur, ea quæ accepit dona considerat, et in verbis prædicantium exsultat. Quia ergo auditoribus ad meliora surgentibus, eorum quoque prædicatoribus gratia multiplicatur, propheta dicit : *Spiritus quoque elevavit me, et assumpsit me.* Inde enim prædicator magis ac magis elevatur et assumitur, unde auditor ad meliorem vitam mutatur.

42. Sed quærendum nobis est, cum spiritus mentem non elevet nisi assumpserit, cur prius *elevavit* et postmodum dicitur *assumpsit?* Sed hoc loco *assumpsit* dictum est constanter tenuit. Nam sunt nonnulli quos elevat spiritus, sed non assumit, quorum et intellectus ad spiritalia emicat, sed tamen vita in factis carnalibus remanens, intellectui non concordat. Balaam namque per prophetiæ spiritum elevatus erat, sed assumptus non erat, quia et veraciter potuit longe post futura prospicere, et tamen a terrenis desideriis mentem noluit separare (*Num.* XXIV, 4, 5). Sed quia propheta sanctus scientia elevatus est, et vita pariter assumptus, jam qualis in prædicationem pergat audiamus :

IBID. — *Et abii amarus in indignatione spiritus mei.*

43. Pensate, fratres charissimi, cui dona sancti Spiritus creverant cur amarus abibat? An omne cor quod idem spiritus assumit amarum in indignatione sui spiritus facit? Unde sciendum est quia cui adhuc præsens vita dulcis est, etiamsi verbum Dei loqui videatur, elevatus et assumptus prædicator non est. Mentem enim quam Spiritus sanctus replet [b] in amaritudinem temporalium delectatione æternorum com-

A movet. Dulce enim est esse in rebus humanis, sed ei qui adhuc [c] de cœlestibus gaudia nulla gustavit, quia quanto minus æterna intelligit, tanto delectabilius in temporalibus requiescit. At si quis jam cordis ore gustaverit quæ sit illa dulcedo cœlestium præmiorum qui illi hymnidici angelorum chori, quæ incomprehensibilis visio sanctæ Trinitatis, huic quanto illud dulce fit quod intus videt, tanto in amaritudinem vertitur omne quod foris sustinet. Rixatur secum de his quæ male egisse se recolit, et sibimetipsi displicet, cum ei ille placere jam cœperit qui omnia creavit. Reprehendit se de cogitationibus, insequitur de verbis, et punit flendo de factis. Supernis inhiat, terrena jam omnia per mentis despectum calcat. Et quandiu illud quod desiderat adhuc

B per speciem non habet, flere dulce habet, seseque continuis lamentis affligere. Et quia necdum se esse in patria ad quam creatus est videt, in hujus vitæ exsilio nil ei plus aliud quam sua amaritudo placet. Dedignatur etenim subjacere temporalibus, et ardenter suspirat æternis. Unde recte quoque per Salomonem dicitur : *Eo quod in multa sapientia multa sit indignatio, et qui* [d] *apponit scientiam apponit dolorem* (*Eccle.* I, 18). Cœlestia etenim cognoscentes, terrenis animum subdere dedignamur. Et dum plus sapere incipimus de his quæ male egimus, nobis ipsis irascimur, et fit in multa sapientia multa indignatio, quia quanto plus proficimus in cognitione, tanto **1280** nobis indignamur amplius de perverso opere. Atque cum scientia dolor crescit, quia quanto

C magis æterna cognoscimus, tanto magis esse nos in hujus exsilii miseria dolemus. Vel sicut in translatione alia dicitur : *Et qui addit scientiam addit laborem.* Quo enim scire incipimus quæ sint cœlestia gaudia, eo magis ut errorum nostrorum laqueos possimus evadere, flendo laboramus. In multa ergo sapientia multa est indignatio, quia si æterna jam sapimus, concupiscere temporalia dedignamur. Si æterna jam sapimus, nosmetipsos despicimus egisse hoc quod nos potuit ab æternitatis amore separare. Reprehendit semetipsam conscientia, accusat quod egit, damnat per pœnitentiam quod accusat, fit rixa in animo, parturiens pacem cum Deo.

44. Sic Achab (*De pœn., dist.* 3, *c. Sicut Achab*), rex iniquus, a propheta reprehensus, cum contra se

D divinam sententiam audisset, pertimuit, et [e] magno mœrore depressus est, ita ut prophetæ suo Dominus diceret : *Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus ejus* (*III Reg.* XXI, 29). In quibus Domini verbis pensandum est quomodo ei in electis suis mœror amaritudinis placeat qui amittere timent Dominum, si sic ei [f] et in reprobo pœnitentia placuit qui timebat perdere præsens sæculum? Aut quomodo ei grata sit spontanea afflictio pro culpis in eis

[a] Pl. Norm., cum Longip., *multiplicas.*

[b] Gussanv. solus, *in amaritudinem temporalium et delectationem æternorum.*

[c] Norm. et Val., *de cœlestibus gaudiis nulla.* Sequimur German. et vetust.

[d] C. Germ., *apponit scientiam, apponet dolorem.*

[e] Editi omnes, *deprehensus est;* contradicunt Germ. et al. Mss. Longip., pro, *mœrore*, habet, *terrore.*

[f] Val. Cl., *et in reprobo rege.* Vatic., cui favet Gratianus loco assignato, *et reprobi pœnitentia.*

qui placent, si hæc ad tempus placuit et in illo qui A displicebat? Sed sciendum quia nullus hæc pro amore omnipotentis Domini ex toto corde agere prævalet, nisi is cujus animum Spiritus sanctus assumpserit. Nam quando homo ex sua virtute sufficiat terrena despicere, cœlestia amare, pacem cum Deo quærere, secum rixam subire, in cogitatione semetipsum reprehendere, et gemitibus punire? Nullus hæc agere nisi quem divina gratia roboraverit valet. Unde et subditur :

Ibid. — *Manus enim Domini erat mecum, confortans me.*

15. Ad bona quippe assurgere perfecte non possumus, nisi nos spiritus et præveniendo elevet, et subsequendo confortet. Sed quærendum est, cum superius de volumine quod acceperat scriptum sit : B *Et factum est in ore meo sicut mel dulce*, qua ratione postmodum dicitur : *Abii amarus in indignatione spiritus mei?* Mirum quippe valde est si dulcedo simul et amaritudo conveniant. Sed juxta superiorem sensum sciendum est quia cui sermo Dei in ore cordis [a] dulcis esse cœperit, hujus procul dubio contra semetipsum animus amarescit. Quo enim in illo subtiliter discit qualiter reprehendere se debeat, eo se durius per amaritudinem pœnitentiæ castigat, qui tanto sibi magis displicet, quanto in sacro volumine amplius de omnipotente Deo videt quod amet. Sed quia ad ista proficere sua virtute non valet homo, recte nunc dicitur : *Manus Domini erat mecum, confortans me.* Manus enim Domini in sacro eloquio [b] aliquando etiam unigenitus Filius appellatur, quia *omnia per* C *ipsum facta sunt* (*Joan.* I, 3). Et de cujus ascensione per Moysen Pater omnipotens loquitur, dicens : *Tollam in cœlum manum meam* (*Deut.* XXXII, 40). Hæc manus **1281** quæ electorum suorum corda confortat, discipulis dicebat : *Sine me nihil potestis facere* (*Joan.* XV, 5). [c] In omne ergo quod cogitamus, in omne quod agimus, semper orandum est, ut et ipso aspirante cogitemus, et ipso adjuvante faciamus, qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XI.

Explanationem capitis III *Ezechielis prosequitur a versu 15 ad 20, ubi de officio pastorali, de peccatis prælatorum et subditorum invicem connexis, ac de mentis obcæcatione præsertim disseritur.*

Inter cætera prophetiæ miracula hoc quoque mi- D randum habent libri prophetarum, quod sicut [d] in eis verbis res, ita nonnunquam verba rebus exponuntur, ut eorum non solum dicta, sed etiam res gestæ prophetiæ sint. Unde nunc dicitur :

Ezech. III, Vers. 15.—*Veni ad transmigrationem ad acervum novarum frugum, ad eos* [e] *qui habitabant juxta flumen Chobar.*

1. Cum causa exigeret ut indicare debuisset quia ad transmigrationem [f] veniret, quæ dicendi necessitas fuit ut per fruges locum quoque exprimeret, dicens : *Ad acervum novarum frugum*, nisi quod sæpe [g] per res et loca causæ signantur? Multi quippe Ezechiele prophetante jam captivitatis anni defluxerant, atque ex his qui in captivitatem ducti fuerant plures jam in morte carnis obierant, ad quorum filios loqui propheta veniebat. Unde et ei superius dicitur : *Fili hominis, mitto ego te ad filios Israel, ad gentes apostatrices, quæ recesserunt a me. Patres eorum prævaricati sunt pactum meum usque ad diem hanc, et filii dura cervice et indomabili corde sunt, ad quos ego mitto te* (*Ezech.* II, 3, *seq.*). Ex quibus quia multi fuerant credituri, atque per obedientiam ad fertilitatem boni operis perventuri, [h] acervus frugum vocantur. Quia enim bonæ animæ fruges appellantur Dei, propheta alius testatur, dicens : [i] *Sanctus Israel Domino, primitiæ frugum ejus* (*Jerem.* II, 3). Fruges etenim Domini etiam conversæ ad fidem gentes postmodum factæ sunt. Sed quia prius Israel Domino credidit, recte hunc propheta frugum ejus primitias appellavit. Quia ergo propheta missus non priori populo, sed filiis ejusdem populi verba intulit, ad acervum frugum novarum venit. Quid vero per Chobar fluvium designetur, supra jam diximus (*Hom.* II, *n.* 6); quæ nequaquam modo repetimus, ne repetendo fastidium generemus. Sequitur :

Vers. 15.—*Et sedi ubi illi sedebant, et mansi ibi septem diebus mœrens in medio eorum.*

2. Notandum captivo populo propheta sanctus quanta compassione se copulat, eorumque se mœroribus consedendo et mœrendo conjungit, quia radix verbi virtus est operis. Et ille sermo ab audiente libenter accipitur, qui a prædicante cum compassione animi profertur. Sic ferrum **1282** cum ferro jungitur, liquatur prius, ut postmodum vicissim a semetipso teneatur. Si enim prius minime mollescit, postmodum tenere se fortiter non sufficit. Sic propheta captivo populo consedit, et mœrens in medio eorum exstitit, ut dum per charitatis gratiam condescendendo se ei molliorem redderet, eum statim per verbi fortitudinem teneret. [j] Sin vero Israeliticus populus, qui domus exasperans vocatur, quia culpas nec inter flagella cognovit, nullo mœrore animum depressit, propheta inter gaudentes mœrens sedere studuit, ut tacendo ostenderet quod loquendo venerat docere. Et priusquam verba faceret, in hoc quod mœrens tacuit formam verborum sumpsit. Sequitur :

[a] Longip., *delectare cœperit.*
[b] Suess., *aliquando Spiritus sanctus, aliquando etiam unigenitus.*
[c] Excusi, *in omni.* Mss. Germ. et Norm., *in omne*, more Gregoriano.
[d] Suess., *in eorum verbis.* Non suffragantur alii.
[e] Longip., *qui habitant.*
[f] Gussanv., *venerit*, optimo quidem sensu, at contradicentibus omnibus tum Mss. tum Editis.
[g] Suess., *et res per loca, et per loca causæ si gnantur.*
[h] Editi plerique, *acervi*; alii, *acervum frugum vocantur*, mendosissime.
[i] Editi, *sancti Israel.*
[j] Val. Cl., *sed Israeliticus.* Lectio nostra nonnihil obscuritatis habet. At est Mss. Germ., Norm., etc. Sensus autem est : *Si dicatur Israelem, qui domus exasperans vocatur, nullo mœrore affectum fuisse, quippe qui nec inter flagella culpas agnoverit, propheta inter gaudentes nihilominus mœrens sedit.*

VERS. 16.—*Cum autem pertransissent septem dies, factum est verbum Domini ad me, dicens.* A

3. In eo quod septem diebus mœrens sedit, et post diem septimum verba dominicæ [a] jussionis accepit ut loqui debuisset, aperte indicat quia eisdem diebus mœrens tacuerat. Missus autem ad prædicandum fuerat, et tamen septem diebus [b] sedens tacebat. Quid est hoc quod nobis propheta sanctus in hoc suo silentio innuit, nisi quia ille loqui veraciter novit, qui prius bene tacere didicerit? Quasi enim quoddam nutrimentum verbi, est censura silentii. Et recte per excrescentem quoque gratiam sermonem accipit, qui ordinate ante per humilitatem tacet. Hinc enim per Salomonem dicitur : *Tempus tacendi, et tempus loquendi* (*Eccle.* III, 7). Non enim ait, Tempus loquendi, et tempus tacendi, sed prius tacendi præmittit tempus, et postmodum subdit loquendi, quia non loquendo tacere, sed tacendo debemus loqui discere. Si ergo propheta sanctus qui missus ad loquendum fuerat diu prius tacuit, ut postmodum recte loqueretur, pensandum nobis est quanta ei culpa sit non tacere, quem nulla cogit necessitas loqui. Sequitur :

VERS. 17. —*Fili hominis, speculatorem dedi te domui Israel.*

4. Notandum quod eum quem Dominus ad prædicandum mittit speculatorem esse denuntiat. Cui enim aliena cura committitur, speculator vocatur, ut in mentis altitudine sedeat, atque vocabulum nominis ex virtute actionis trahat. **1283** Non est enim speculator qui in imo est. Speculator quippe semper in altitudine stat, ut quidquid venturum est longe prospiciat. Et quisquis populi speculator ponitur, in alto debet stare per vitam, ut possit prodesse per providentiam. Hinc propheta alius speculatorem admonet, dicens : *Super montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion* (*Isai.* XL, 9). Ut videlicet qui prædicationis locum suscepit ad altitudinem bonæ ascendat actionis; ad excelsa transeat, et eorum qui sibi commissi sunt opera transcendat; quatenus subjectorum vitam tanto subtilius videat, quanto et terrenis rebus quas despicit animum non supponit.

5. O quam dura mihi sunt ista quæ loquor, quia memetipsum loquendo ferio, cujus neque lingua, ut dignum est, prædicationem tenet, neque inquantum tenere sufficit vita sequitur linguam. Qui otiosis verbis sæpe implicor, et ab exhortatione atque ædificatione proximorum torpens et negligens cesso. Qui in conspectu Dei factus sum mutus et verbosus, mutus in necessariis, verbosus in otiosis. Sed ecce sermo Dei de speculatoris vita compellit ut loquar. Tacere non possum, et tamen loquendo me ferire pertimesco. Dicam, dicam, ut verbi Dei gladius etiam per memetipsum ad configendum cor proximi transeat. Dicam, dicam, ut etiam contra me sermo Dei sonet per me. Ego reum me esse non abnego, torporem meum atque negligentiam video. Erit fortasse apud pium judicem impetratio veniæ ipsa cognitio culpæ.

6. Et quidem in monasterio positus, valebam et ab otiosis linguam restringere, et in intentione orationis pene continue mentem tenere. At postquam cordis humerum sarcinæ pastorali supposui, colligere se ad semetipsum assidue non potest animus, quia ad multa partitur. Cogor namque modo Ecclesiarum, modo monasteriorum causas discutere, [c] sæpe singulorum vitas actusque pensare; modo quædam civium negotia sustinere, modo de irruentibus barbarorum gladiis gemere, et commisso gregi insidiantes lupos timere; modo rerum curam sumere, ne desint B subsidia eis ipsis quibus disciplinæ regula tenetur, modo raptores quosdam æquanimiter perpeti; modo eis sub studio servatæ charitatis obviare. Cum itaque ad tot et tanta cogitanda scissa ac dilaniata mens ducitur, quando ad semetipsam redeat, ut totam se in prædicatione colligat, et a proferendi verbi ministerio non recedat? Quia autem necessitate loci sæpe viris sæcularibus jungor, nonnunquam mihi linguæ disciplinam relaxo. Nam si in assiduo censuræ meæ [d] rigore me teneo, scio quia ab infirmioribus fugior, eosque ad hoc quod appeto nunquam traho. Unde fit ut eorum sæpe et otiosa patienter audiam. Sed quia ipse quoque infirmus sum, in otiosis sermonibus paulisper tractus, libenter jam ea loqui incipio, quæ audire cœperam invitus; et ubi tædebat cadere, libet C jacere. Quis ergo ego vel qualis speculator sum, qui non in monte operis [e] sto, sed adhuc in valle infirmitatis jaceo? Potens vero est humani generis creator et redemptor indigno mihi et vitæ altitudinem, **1284** et linguæ efficaciam donare, pro cujus amore in ejus eloquio nec mihi parco.

7. Esse ergo speculatoris vita et alta debet semper, et circumspecta. Ne enim terrenarum rerum amori succumbat, alta sit; ne occulti hostis jaculis feriatur, ex omni latere circumspecta. Neque hoc speculatori sufficit, [f] ut altum vivat, nisi et loquendo assidue ad alta auditores suos pertrahat, eorumque mentes ad amorem cœlestis patriæ loquendo succendat. Sed tunc hæc recte agit, cum lingua ejus ex vita arserit. Nam lucerna quæ in semetipsa non ardet, D eam rem cui supponitur non accendit. Hinc enim de Joanne Veritas dicit : *Ille erat lucerna ardens et lucens* (*Joan.* V, 35). Ardens videlicet per cœleste desiderium, lucens per verbum. Ut ergo servetur veritas prædicandi, teneatur necesse est altitudo vivendi. Unde recte quoque sanctæ Ecclesiæ sponsi voce in Cantico canticorum dicitur : *Nasus tuus sicut turris Libani* (*Cant.* VII, 4). [g] Quæ ergo laus est, fratres mei,

[a] Longip., *visionis*.
[b] Corb. et C. Germ., *mœrens tacebat*.
[c] Norm., Anglic., Val. Cl., *modo* habent, loco *sæpe*, quod tamen invenimus in C. Germ., ut in Editis, et idcirco retinuimus.
[d] Suess., Longip., Val. Cl., Sag., *vigore*.
[e] Norm., *consulto*. Sagiensis tamen habet, *consisto*.
[f] Editi, *ut alte*. Cogimur sequi unanimem Mss. consensum.
[g] Nonnulli Norm., *quæ, rogo, laus est;* quos sequeremur nisi alii Mss., maxime Germanensis, obstarent.

ut sponsæ nasus turri comparetur? Sed quia per nasum semper odores fetoresque discernimus, quid per nasum nisi speculatorum discretio designatur? Qui nimirum nasus et sicut turris esse, et Libani dicitur, quia videlicet præpositorum discretio et munita semper debet esse [a] circumspectione, et in altitudine vitæ consistere, id est in valle [b] infirmi operis non jacere. Sicut enim turris in monte idcirco ad speculandum ponitur, ut hostes qui veniunt longius videantur, sic prædicatoris vita semper in alto debet fixa permanere, ut more narium discernat fetores vitiorum odoresque virtutum. Incursus malignorum spirituum longe prospiciat, et commissas sibi animas per suam providentiam cautas reddat. Sequitur :

IBID. — *Et audies ex ore meo verbum, et annuntiabis eis ex me.*

8. Ecce iterum monetur propheta ne præsumat loqui quod non audierit, sed prius aurem cordis aperiat voci creatoris, et postmodum os sui corporis aperiat auribus plebis. Unde propheta alius dicit : *Inclinabo ad similitudinem aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam* (*Psal.* XLVIII, 5). Qui enim recte prædicat prius, sicut dictum est, aurem cordis locutioni intimæ inclinat, ut postmodum os corporis in propositione admonitionis aperiat. Sequitur :

VERS. 18. — *Si dicente me ad impium, Morte morieris, non annuntiaveris, neque locutus fueris, ut avertatur a via sua impia, et vivat; ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram.*

9. In quibus verbis quid nobis notandum est, quid sollicite cogitandum, nisi quia nec subjectus ex culpa præpositi moritur, nec præpositus sine culpa est quando, verba vitæ non audiens, ex sua culpa moritur subjectus? Impio etenim mors debetur, sed ei a speculatore via vitæ nuntianda est, et ejus impietas increpanda. Si vero speculator taceat, ipse impius in iniquitate sua morietur, quia impietatis ejus meritum fuit, ut dignus non esset ad quem speculatoris sermo fieret. Sed sanguinem ejus Dominus de manu speculatoris requirit, **1285** quia ipse hunc occidit, quia eum tacendo morti prodidit. In quibus utrisque pensandum est quantum sibi connexa sunt peccata subditorum atque præpositorum, quia ubi subjectus ex sua culpa moritur, ibi is qui præest, quoniam tacuit, reus mortis tenetur. Pensate ergo, fratres charissimi, pensate, quia et quod nos digni pastores non sumus [c] etiam ex vestra culpa est, quibus tales prælati sumus. Et si quando vos ad iniquitatem defluitis, etiam ex nostro hoc reatu est, [d] quos obsistentes atque reclamantes in pravis desideriis non habetis. Vobis ergo et nobis parcitis, si a pravo opere cessatis. Vobis et nobis parcimus, quando hoc quod displicet non tacemus. O quam libera commissorum sibi sanguine

A fuerat prædicator egregius qui dicebat : *Mundus sum a sanguine omnium; non enim subterfugi quominus annuntiarem omne consilium Dei vobis* (*Act.* XX, 26). Si enim non annuntiasset, mundus a sanguine non esset. Sed quibus omne consilium Dei annuntiare studuit, ab eorum sanguine mundus fuit. In qua voce nos convenimur, nos constringimur, nos rei esse ostendimur, qui sacerdotes vocamur, qui super ea mala quæ propria habemus alienas quoque mortes addimus, quia tot occidimus, quot ad mortem ire quotidie tepidi et tacentes videmus.

10. Cum vero dicitur : *Sanguinem autem ejus de manu tua requiram*, si hoc in loco sanguinis nomine mors corporis designatur, valde nobis de nostro silentio augetur metus, quia si in subjectis suis is qui B prælatus ad speculandum est etiam de morte corporis quandoque morituri tam graviter reus tenetur, quo reatu de morte animæ subjectorum constringitur, quæ potuisset semper vivere, si verba correptionis audisset? Sed melius possunt sanguinis nomine peccata signari. Unde quidam, cum peccata carnis defleret, dixit : *Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ* (*Psal.* L, 16). Sanguis ergo morientis de manu speculatoris requiritur, quia peccatum subditi culpæ præpositi, si tacuerit, reputatur. Est ergo quod faciat, ut etiam moriente subdito se liberum reddat. Surgat, invigilet, malis actibus contradicat, sicut scriptum est : *Discurre, festina, suscita amicum tuum, ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ* (*Prov.* VI, 3). Unde hic quo-C que additur :

VERS. 19. — *Si autem tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus ab impietate sua, et a via sua impia; ipse quidem in impietate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti.*

11. Tunc enim subjectus moritur sine te, quando in causa mortis contradictorem pertulerit te. Nam morti, cui non contradicis, adjungeris. Et notandum quæ sunt quæ debeant a speculatore prædicari, nimirum fides et operatio. Nam ait : *Si autem tu annuntiaveris impio, et ille non fuerit conversus ab impietate sua, et a via sua impia.* Impietas quippe ad infidelitatem pertinet, via vero impia ad pravam actionem. Et omnis speculator hoc habere debet studii, ut prius ad pietatem fidei, postmodum ad D piam viam, id est ad bonam actionem trahat.

1286 12. Sed quia de exhortatione sermo se intulit, innotescere breviter debemus in ore pastoris quantus esse debeat ordo atque consideratio locutionis. Pensare etenim doctor debet quid loquatur, cui loquatur, quando loquatur, qualiter loquatur, et quantum loquatur. Si enim unum horum defuerit, locutio apta non erit. Scriptum quippe est : *Si recte offeras, recte autem non dividas, peccasti* (*Genes.* IV, 7, *sec. LXX*). Recte autem offerimus cum bono stu-

[a] Expunximus *ex*, quod irrepserat in Ed., cum in Mss. saltem antiquis non exstet.

[b] Al., *infimi*, ut legitur in Rotnom. et Becc. Et sane melius congruit *valli*. Legitur tamen *infirmi* in Germ. et vetust.

[c] Male in Editis, et jam. Suess. habet *nostra*, loco *vestra*, sed mendose.

[d] Vulgati, *quod*, invitis Mss.

dio bonum opus agimus ; sed recte non dividimus, si habere discretionem in bono opere postponamus. Considerare etenim debemus quid loquamur, ut juxta Pauli vocem, *Sermo noster semper in gratia sale sit conditus* (*Coloss.* IV, 6).

13. Pensandum vero nobis est cui loquamur quia sæpe increpationis verbum quod hæc admittit persona, altera non admittit. Et sæpe ipsa eadem persona secundum factum fit altera. Unde Nathan propheta David post adulterium forti increpationis sententia percussit. Qui cum de raptore ovis diceret : *Filius mortis est vir qui fecit hoc, ei protinus respondit*, dicens : *Tu es ille vir* (*II Reg.* XII, 5). Cui tamen cum de Salomonis regno loqueretur (*Ibid.*, 7), quia culpa defuit, ei se humiliter [a] in adoratione prostravit. In una ergo eademque persona quia causa dispar exstitit, etiam sermo propheticus dissimilis fuit.

14. Pensandum quoque est quando loqui debeamus, quia [b] sæpe etsi differtur increpatio, postmodum benigne recipitur. Et nonnunquam languescit, [c] si hoc quo ante proferri debuit tempus amiserit. Nam et sapiens mulier Nabal ebrium videns (*I Reg.* XXV, 36, 37), increpare de culpa tenaciæ noluit, quem digesto vino increpationis suæ verbis utiliter percussit. Et Propheta adulantium linguas non esse in subsequenti tempore [d] differendas annuntiat, qui ait : *Confundantur statim erubescentes, qui dicunt mihi, Euge, euge* (*Psal.* LXIX, 4). Adulatio etenim si vel ad tempus patienter suscipitur, augetur, et paulisper demulcet animum, ut a rigore suæ rectitudinis mollescat in delectatione sermonis. Sed ne crescere debeat, statim est et sine mora ferienda.

15. Pensandum quoque nobis est qualiter loquamur. Nam sæpe verba quæ hunc ad salutem revocant, alium vulnerant. Unde Paulus quoque apostolus qui Titum admonet, dicens : *Argue cum omni imperio* (*Tit.* II, 15), Timotheum exhortatur, dicens : *Argue, obsecra, increpa* [e] *in omni patientia et doctrina* (*II Tim.* IV, 2). Quid est quod uni imperium, [f] et alii patientiam præcipit, nisi quod unum lenioris, alterum vero ferventioris spiritus esse conspexit ? Leni per auctoritatem imperii injungenda erat severitas verbi, is autem qui per spiritum fervebat per patientiam temperandus fuerat, ne si plus justo infervesceret, non ad salutem vulnerata reduceret, sed sana vulneraret.

16. Curandum quoque quantum loquamur, ne si ei qui multa ferre non valet [g] verbum vel exhortationis vel increpationis longius trahimus, auditorem

A nostrum ad fastidium perducamus. Unde idem prædicator egregius Hebræis loquitur, dicens : *Obsecro vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii, etenim per paucis scripsi vobis* (*Hebr.* XIII, 22). Hoc tamen
1287 infirmis præcipue congruit, ut pauca quidem, et quæ prævalent capere, audiant, sed quæ eorum mentem in pœnitentiæ dolorem compungant. Nam si eis uno in tempore exhortationis sermo fuerit multipliciter dictus, quia multa retinere non valent, simul amittunt omnia. Unde et medici corporum pannos quos infirmantibus stomachis ponunt, apto quidem medicamine, sed subtiliter liniunt, ne si repleti multo medicamine fuerint, infirmitatem stomachi non roborantes adjuvent, sed opprimentes gravent.

17. Sciendum tamen quia etsi quando modum
B suum sermo prolixior transeat, periculosum hoc auditoribus non est. Si autem qualiter quid dicatur, et quibus dicatur, non vigilanter conspicitur, valde periculosum est. Verecundæ etenim mentes, si quas fortasse culpas admiserint, leniter arguendæ sunt, quia si asperius increpentur, franguntur potius quam erudiantur. At contra mentes asperæ atque [h] impudentes, si increpatæ leniter fuerint, ad majores culpas ipsa lenitate provocantur.

18. Quod bene in eodem egregio prædicatore discimus, qui cum Corinthios cognosceret pro amore personarum [i] in schismate divisos, eorum verecundiæ consulens, locutionem suam eis a gratiarum actione et laudibus cœpit, dicens : *Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vo-*
C *bis in Christo Jesu, quia in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo et in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis* (*I Cor.* I, 4). Qui adhuc adjungit et dicit : *Ita ut nihil desit vobis* [j] *in ulla gratia, exspectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi* (*Ibid.*, 7). Quæso te, Paule, si jam nihil deest, cur eis scribendo fatigaris ? Cur in longinquo positus loqueris ? Pensemus ergo, fratres charissimi, [k] quantum laudat. Ecce eis gratiam Dei datam asserit, factos in omnibus divites dicit in omni verbo et in omni scientia ; Christi testimonium, id est quod de semetipso moriendo et resurgendo testatus est, in eorum vita confirmatum esse perhibet, et nihil eis deesse in ulla gratia testatur. Quis, rogo, credat quia paulo post eos corripiat,
D quos ita laudat ? Nam post cætera subjungit : *Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata* (*Ibid.*, 10). Quid enim potuit tam perfectis tanquam laudabilibus schisma [l] subrepere ? *Signifi-*

[a] Val. Cl., *in orationem*.

[b] Plerique Norm., *si differtur*. Redundare videtur *et*, et obscuriorem sensum generare. Est tamen in C. Germ. et aliis vetustioribus membranis.

[c] In Editis, consentiente C. Germ., *si hoc quod ante* ; a quibus recedere cogimur, præeuntibus Mss. Norm., suadenteque contextus serie. Retento enim *quod*, sensus non patet, qui, admisso *quo*, est optimus.

[d] Longip., *deferendas*.

[e] Ita C. Germ., Norm., Longip. et pene omnes, ubi Editi *cum omni patientia*.

[f] C. Germ., *et alio* ; Norm., *et alteri*.

[g] Germ., quem sequuntur Edit., si Gussanv. excipias, *per verbum*.

[h] Suess., *imprudentes*.

[i] Norm., *in schismata*. Suffragari videtur Pauli epistola in qua legitur, cap. I, 10, *et non sint in vobis schismata*, qui versus infra laudatur.

[j] Vitiose Gussanv., *in una gratia*.

[k] Val. Cl., *quantum eos*. Abest *eos* a Mss. Germ. et ab aliis vetustioribus.

[l] In Norm., Longip., Val. Cl., *subripere*, vel *surripere* ; non autem in Germ.

catum enim est mihi de vobis, fratres mei, ab his qui sunt Chloes, quia contentiones inter vos sunt. Hoc autem dico quod unusquisque vestrum dicit : Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi (*Ibid.*, 11 *et* 12). Ecce quos in omni verbo et in omni scientia laudaverat, quibus nihil deesse in ulla gratia dixerat, paulisper loquens, ad increpandum leniter veniens, divisos erga seipsos reprehendit; et quorum prius salutem narraverat, postmodum vulnera patefecit. Peritus enim medicus vulnus secandum videns, sed ægrum timidum esse conspiciens, diu palpavit, et subito percussit. [a] Prius blandam manum laudis posuit, **1288** et postmodum ferrum increpationis fixit. Nisi enim verecundæ mentes fuerint palpando reprehensæ, ita ut ex aliis rebus audiant quod in consolationem sumant, per increpationem protinus ad desperationem cadunt.

19. Sed nunquid mentitus est Paulus, ut prius eis nil deesse in omni gratia diceret, quibus postmodum dicturus erat unitatem deesse? Absit hoc : quis de illo talia vel desipiens credat? Sed quia erant inter Corinthios quidam omni gratia repleti, et erant quidam in personarum favoribus excisi, cœpit a laudibus perfectorum, ut modesta invectione ad reprehensionem pertingeret infirmorum. Et in hoc quoque ad medicinam cordis a medicina corporis usum trahens. Nam cum feriendum vulnus medicus aspicit, prius ea [b] membra quæ circa vulnus sana sunt palpat, ut post ad ea [c] quæ vulnerata sunt leniter palpando perveniat. Cum ergo Paulus perfectos in Corinthiis laudavit, sana membra juxta vulnus tetigit; cum vero infirmos de divisione reprehendit, vulnus in corpore percussit.

20. Videamus tamen hunc ipsum qui tanta modestia atque mansuetudine ad corripiendos Corinthios ducitur, qualiter contra Galatas, qui a fide discesserant, [d] exercetur. Nulla enim modestiæ patientia præmissa, nulla locutionis dulcedine prærogata, eos quos a fide discessisse cognovit, ab ipso epistolæ suæ exordio invehendo redarguit. Nam præmissa salutatione, sic cœpit : *Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocavit in gratia Christi* (*Galat.* I, 6). Quibus etiam in aperta increpatione post cætera subjungit : *O insensati Galatæ, quis vos fascinavit* (*Ibid.* III, 1)? Mentes etenim duræ nisi aperta essent increpatione percussæ, nullo modo malum cognoscerent quod egissent. Nam sæpe hi [e] qui impudentes sunt tantum se peccasse sentiunt, [f] quantum de peccatis quæ fecerint increpantur, ut minores culpas suas æstiment, quas minor invectio castigat, et quas vehementer objurgari viderint, majores esse deprehendant. Unde necesse est ut semper sermo prædicantis cum auditorum debeat qualitate formari, ne aut verecundis aspera, aut impudentibus lenia loquatur. Quid autem mirum si hoc verbi Dei erogator faciat, cum et agricola qui semina in terram mittit prius terræ qualitatem prævidet quibus seminibus apta videatur, et postquam qualitatem [g] prævíderit, tunc semina spargit? Sed quia de qualitate doctrinæ locutionem longius traximus, oportet ut ad eum quem cœpimus exponendi ordinem redeamus.

VERS. 20. — *Sed etsi conversus justus a justitia sua fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo; ipse morietur, quia non annuntiasti ei. In peccato suo morietur, et non erunt in memoria justitiæ ejus quas fecit; sanguinem vero ejus de manu tua requiram.*

21. Quia justo qui in peccato cecidit prædicator tacuit, ejus sanguinis reus tenetur. Et qui sollicitus esse non studuit in prædicatione, factus est particeps in damnatione. Sed cum dicitur : *In peccato suo morietur, et non erunt in memoria justitiæ ejus* **1289** *quas fecit*, hoc nobis maxime considerandum est (*De pœnit., dist.* 4, *c. Hoc nobis, et lib.* IV, *Sent., dist.* 5); quia cum mala committimus, sine causa ad memoriam bona nostra transacta revocamus, quoniam in perpetratione malorum nulla debet esse fiducia bonorum præteritorum. Sed quæri potest utrum justo postquam ceciderit prædicandum sit, an et priusquam cadat? Invigilare [h] prædicator debet, ne ad casum veniat, procul dubio et priusquam cadat. Nam sequitur :

VERS. 21. — *Si autem tu annuntiaveris justo ut non peccet justus, et ille non peccaverit, vivens vivet, quia annuntiasti ei; tu autem animam tuam liberasti.*

22. Si ergo prædicator ideo animam suam liberavit quia justo ne peccaret denuntiavit, cum justus ad peccatum, prædicatore tacente, cecidit, prædicator quia tacuit, reus tenetur. Sed quis nostrum, rogo, ad hæc sufficiat, ut non solum peccatores studiose corripiat, sed etiam justis invigilet ne cadant? Nos enim, infirmitatis nostræ conscii, cum justos viros conspicimus, admonere eos non præsumimus ut justitiæ viam teneant, quam quia tenent videmus; et tamen prædicatoris est debitum etiam justos admonere. Unde prædicator egregius dicebat : *Sapientibus et insipientibus debitor sum* (*Rom.* I, 14).

23. In his vero omnibus quæ de justo ad iniquitatem converso dicta sunt, hoc est laboriosum ad loquendum, hoc valde pertimescendum, quod Dominus dicit : *Ponam offendiculum coram eo.* Ait enim : *Si conversus justus a justitia sua fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo.* Nos enim dicimus quia si iniquitatem fecerit, offendit, et verum est omnino

[a] Editi, *prius blanda manu laudes.* Inhæremus Mss., quorum hic mirus est consensus.
[b] Subticetur *membra* in Lyrano.
[c] Gussanv., vitiose, *quæ vulnera sunt.*
[d] Ita C. Germ., Longip., Val. Cl., Ebroic. et plerique Norm. In Becc. et Rothomag., consentientibus Editis, *erigitur*, vel *erigatur.*
[e] Suess., *imprudentes.*
[f] Sag., *quando de peccatis.*
[g] Editi, *terræ viderit . . . aspergit.*
[h] Longip., *invigilare enim.*

quod dicimus. Cur adhuc ei Deus omnipotens offendiculum ponit, quem [a] jam impegisse et cecidisse per iniquitatem quam perpetraverit conspicit? Sed districta sunt omnipotentis Dei judicia; et qui peccatorem diu exspectat ut redeat, non redeunti atque contemnenti ponit adhuc ubi gravius impingat.

24. Peccatum quippe quod per pœnitentiam citius non deletur, aut peccatum est et causa peccati, aut peccatum et pœna peccati, aut peccatum simul et causa et pœna peccati. Omne enim quod prius committitur peccatum est. Sed si citius pœnitendo non tergitur, justo judicio omnipotens Deus obligatam [b] peccantis mentem etiam in culpam alteram permittit cadere, ut quæ flendo et corrigendo noluit [c] emendare quod fecerit, peccatum incipiat peccato cumulare. Peccatum ergo quod pœnitentiæ lamento non diluitur, peccatum simul est et causa peccati, quia ex illo oritur unde adhuc peccatoris animus altius obligetur. Peccatum vero quod ex peccato sequitur, peccatum simul est et pœna peccati, quia, excrescente cæcitate, ex retributione prioris culpæ generatur, ut quasi jam quædam sint in peccatore supplicia ipsa incrementa vitiorum. Fit vero nonnunquam ut unum idemque peccatum et peccatum sit et pœna peccati, simul et causa peccati. Ponamus enim ante oculos quempiam rem proximi concupisse, quam quia aperte non valuit, furto diripuit, sed in furti accusatione positus, se hanc diripuisse jurejurando denegavit. Huic ergo **1290** concupiscentia peccatum fuit et causa peccati, quia per eam pervenit ad rapinam. Ipsum vero furtum quo rem concupitam diripuit, et peccatum ei factum est et pœna peccati, quia ex retributione jam non repressæ concupiscentiæ factum est ut veniret [d] ad furtum, et culpa cordis excresceret in opere [e] ex ultione cæcitatis. Sed quia furtum perjurio tegere curavit, ex peccato rursum peccatum genuit. Furtum ergo quod ex concupiscentia processit, et perjurium protulit, peccatum et pœna peccati factum est culpæ præcedenti, peccatum et causa peccati culpæ subsequenti, quia de illa natum hanc genuit. Quod bene Paulus de quibusdam Deum intelligentibus, sed non honorantibus insinuavit, dicens: *Cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis* (*Rom.* I, 21). Ecce est peccatum et causa peccati. Ex qua causa quid sequatur adjungit: *Et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt; et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium* (*Ibid.*, 22, 23). [f] Ecce est peccatum, et pœna peccati. Sed peccatum solummodo et pœna peccati esset, si non

A adhuc ex hoc peccato et aliud sequeretur. Nam post infidelitatem eorum subditur: *Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis* (*Ibid.*, 24). Qui igitur cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificaverunt, ex eo peccato et causa peccati ad hoc quoque perducti sunt, ut ad cultum serpentium et volucrum laberentur. Sed quia per hanc etiam cæcitatem usque ad immunditiam et carnis contumelias ceciderunt, ipsa infidelitatis eorum cæcitas præcedenti intellectui et peccatum est, et pœna peccati, subsequenti vero immunditiæ peccatum facta est et causa peccati. Sed quia de his in libris Moralibus diu tractatum est (*Lib.* XXV *Moral.*, n. 23, 24), nobis nunc in eis diutius immorandum

B non est.

25. Hoc autem nobis cum tremore considerandum est quomodo justus et omnipotens Deus, cum præcedentibus peccatis irascitur, permittit ut cæcata mens etiam in aliis labatur. Unde Moyses ait: *Nondum completa sunt peccata Amorrhæorum* (*Genes* XV, 16). David quoque ait: *Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum, ut non intrent in justitiam tuam* (*Psal.* LXVIII, 28). Propheta etiam alius dicit: *Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit* (*Osee* IV, 2). Sanguis enim sanguinem tangit quando peccato peccatum additur, ut ante Dei oculos adjunctis iniquitatibus anima cruentetur. Paulus apostolus ait: *Ut impleant peccata sua semper* (*I Thess.* II, 16). Joanni quoque per

C angelum dicitur: *Qui nocet, noceat adhuc; et qui in sordibus est, sordescat adhuc* (*Apoc.* XXII, 11). Unde nunc etiam Dominus dicit: *Si conversus justus a justitia sua fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo.* Ac si aperto dicat: Quia videre pœnitendo noluit ubi jam impegit, justo eum judicio deserens, ponam ei ut et alibi impingat. Quod tamen Domini ponere est nequaquam ad peccandum premere, sed nolle a peccato liberare; **1291** sicut de Pharaone dicitur: *Ego indurabo cor ejus* (*Exod.* VII, 3). Non enim cor peccantis Dominus obdurat, sed obdurare dicitur, cum ab obduratione non liberat. Misericors enim Deus tempus nobis ad pœnitentiam relaxat; sed cum ejus gratiæ patientiam nos ad augmentum vertimus culpæ, hoc ipsum tempus quod ad parcendum

D pie disposuit districtius ad feriendum vertit, ut cum reverti quis etiam spatio temporis accepto noluerit, per hoc mala sua ad reatum augeat, per quod ea diluere potuit, si converti voluisset. Unde scriptum est: *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi*

[a] Ita melius in C. Germ., Suess. et nonnullis Norm. quam in Editis, *jam impie egisse.* Certe convenit *impingere* cum *cadere*; et paulo infra legitur, *ubi gravius impingat*. Missum facimus hic agi de offendiculo ad quod impingatur.

[b] Editi, *peccatis*, reluctantibus Mss. omnibus.

[c] Suess., cui consentiunt Editi, *mundare*. Sequimur potiores Cod.

[d] Gravissimo errore Gussanv., *ad futurum*.

[e] Val. Cl., *ex culpa*.

[f] C. Germ. et Excusi ante Gussanv., *ecce est peccatum solummodo, et pœna peccati esset, si non adhuc ex hoc peccato et aliud sequeretur*. Corrupta videtur lectio hæc, quomodo enim peccatum solummodo est, quod constat esse præterea pœnam et causam peccati? Sequimur Cod. Norm., Anglic. et alios plur.

judicii Dei (*Rom.* II, 4). De benignitate ergo omnipotentis Dei iram sibi in die iræ reprobus thesaurizat, quia dum ad pœnitendum tempus accipitur, et ad peccandum exhibetur, ipsum remedium gratiæ vertit in augmentum culpæ. Unde et omnipotens Deus, quia collata remedia conspicit ad culpæ augmentum trahi, ipsam benignitatem quam contulit in judicii districtionem vertit, ut inde post amplius feriat, unde modo amplius exspectat. Et quia homo deserere malum non vult ut vivat, auget unde moriatur. Sed sive justus in culpam, sive peccator in mortem corruat, speculatori timendum est ne hunc ex suo silentio reatus peccantium pariter involvat.

26. Sed interim dum loquor, avertere a memetipso oculos volo, et ecce iterum sermo divinus me impingit in memetipsum, ut meam negligentiam videam, et mihi dici hæc quæ audio pertimescam. Sicut enim superius dixi (*Num.* VI), cujus cor in curis innumeris [a] exsparsum se ad se colligat? Quando etenim possum et ea quæ circa me sunt sollicite omnia curare, et memetipsum adunato sensu conspicere? Quando possum pravorum nequitias insequendo corrigere, bonorum actus laudando et admonendo custodire, aliis terrorem atque aliis dulcedinem demonstrare? Quando valeo et de his quæ sunt necessaria fratribus cogitare, et contra hostiles gladios de urbis vigiliis sollicitudinem gerere, ne incursione subita cives pereant, providere, et inter hæc omnia pro animarum custodia plene atque efficaciter verbum exhortationis impendere? Loqui etenim de Deo quietæ valde et liberæ mentis est. Tunc namque bene lingua dirigitur in sermone, cum secure sensus quieverit in tranquillitate, quia nec concussa aqua imaginem respicientis reddit, sed tunc in ea vultus intendentis aspicitur, cum non movetur. Quam ergo exhortationem vobis speculator vester, fratres charissimi, faciat, quem tot rerum confusio perturbat? Certe is de quo loquimur propheta revelatione ultima templum videns, quæ in eodem templo conspexerit inter cætera narrat, dicens : *Terra usque ad fenestras, et fenestræ clausæ* (*Ezech.* XLI, 16). Paulus quoque apostolus dicit : *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (*I Cor.* III, 17 ; *II Cor.* VI, 16). In hoc autem templo fenestræ sacerdotes et speculatores sunt, qui in populo fidelium lumen sanctæ prædicationis fundunt. Sed cum terra usque ad fenestras est, fenestræ clausæ sunt, quia cum terrena cogitatio in sacerdotum cordibus 1292 excrescit, fenestræ lumen non fundunt, quia sacerdotes ab officio prædicationis obmutescunt.

27. Est et aliud valde in ordine sacerdotum grave, quia non sicut hi qui vitam quietam ac remotam ducunt fixi valent in sua cogitatione permanere. Hi enim, sicut superius diximus, qui a loco regiminis longe sunt possunt [b] peccatorum suorum maculas et fletibus lavare, et post fletus in eodem mentis mœrore persistere, sicut de bona quoque muliere scriptum est, quæ ad tabernaculum oraverat, et ab intentione sua animum post compunctionis gratiam non mutabat, cum dicitur : *Vultusque ejus non sunt, amplius in diversa mutati* (*I Reg.* I, 18). In qua nobis considerandum est quia si sic planxit mulier quæ quærebat filium , quomodo debet plangere anima quæ quærit Deum? Sacerdos vero etiam post compunctionem ac lacrymas cogitur [c] necessaria quæque filiorum suorum cognoscere, et [d] ea quæ refugit animus patienter audire, atque post suspiria cœlestium quorumlibet carnalium hominum onera portare, et sæpe cum supervenientibus cor [e] in diversas qualitates transfundere. Nam aliquando de lucris spiritalibus gaudet, sed cum quilibet mœrens supervenerit, nisi ejus mœrorem in se susceperit, tribulationi illius compatiens non est. Et aliquando de damnis animarum luget, et repente superveniunt qui de quibusdam suis prosperitatibus lætantur; quorum si lætitiæ sacerdos non congaudet, minus amare creditur filios in quorum gaudio non exsultat, præcipue cum Paulus dicat : *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus* (*Rom.* XII, 15).

28. Nihil ergo [f] tam onerosum ordini sacerdotum video quam rigorem mentis compatiendo flectere, et cum personis supervenientibus animum mutare; et tamen hoc valde est necessarium. Nam quando ex prædicatione ejus ad boni operis gratiam peccator reducitur, si ipse prædicator videtur ingratus? Unde per hunc quoque eumdem prophetam in extrema parte dicitur : [g] *Et cum sacerdotes intrinsecus ministrant, vestibus laneis non utantur* (*Ezech.* XLIV, 17). De quibus subditur : *Cumque egredientur atrium exterius ad populum,* [h] *exuent se vestimenta sua in quibus ministraverant, et reponent ea in gasophylacio sanctuarii* (*Exod.* XXVIII, 43; *Ezech.* XLIV, 19). Grossiora quippe vestimenta sunt lanea. Sed cum sacerdos ad sanctum ministerium [i] accedit, cum intus per compunctionem ingreditur, subtiliori intellectu necesse est quasi lineo vestimento vestiatur. Sed cum ad populum foras egreditur, oportet ut vestimenta in quibus intrinsecus ministraverat reponat, atque populo aliis vestibus indutus appareat, quia si in compunctionis suæ rigore se teneat, si in eo quem orationis tempore habuit mœrore perduret, exteriorum rerum verba suscipere non admittit. Et quid grex de necessariis faciat, si audire atque perpendere et hoc quod præsens tempus exigit, Pastor recusat? Grossiora ergo vestimenta sacerdos exiens ante populum in-

[a] Longip., *expansum*. Val. Cl., *est sparsum se quomodo ad se colligat.*

[b] Omnes Editi, *peccatorum suorum culpas*, licet in omnibus Mss. legamus *maculas*.

[c] Editi, *necessaria quoque*. Lectio nostra est Mss. Germ., Norm., Suess., Longip., Val. Cl.

[d] Excusi, *quæ refugit animo*, reluctantibus iisdem Mss.

[e] C. Germ., *in diversa qualitate*.

[f] Al., *tam onerosum in ordine*, ut est in Vulgatis.

[g] Norm., *ut cum*.

[h] Becc. et nonnulli Norm., *exuent vestimenta sua* Val. Cl. *exuant se vestimentis suis*. Sequimur German. et vetust.

[i] Editi, *accedit, id est, cum*. Abest, *id est*, a Mss Germ., Norm., etc.

duat, ut mentis suæ habitum pro utilitate filiorum etiam ad terrena toleranda componat. [a] Pensate, rogo, fratres charissimi, quantus speculatori labor sit et ad sublimia cor tendere, **1293** et hoc repente ad ima revocare, et in sublimitate cognitionis intimæ extenuare animum, et propter exteriores causas proximorum, ut ita dicam, subito in cogitatione [b] crassescere.

29. Non ergo mihi modo necesse est prophetæ verba exponere, sed meam coram vobis miseriam deflere. Unde peto ut vestra me oratio talem faciat qualis et mihi valeam et vobis prodesse. **1294** Potens est indigno mihi et infirmo ex vestra intercessione ista tribuere, qui ex sua pietate pro nobis dignatus est infirmari. Virtus enim Dei est atque sapientia (*I Cor.* I, 24), quæ nostram infirmitatem sumpsit, ut ex sua nos firmitate roboraret, Jesus Christus Dominus noster, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XII.

Quod residuum est capitis tertii decurrit, et usque ad versum 4 capitis quarti suam explanationem perducit, quam ad varia sive præcepta sive consilia moralia pro prædicatoribus et auditoribus inflectit.

1. Servata veritate historiæ, divina eloquia aliquando ex tempore, aliquando ex loco causas designant, quas aperto sermone non indicant. Ex tempore etenim, sicut prædicante Judæis Domino per evangelistam dicitur: *Hiems erat* (*Joan.* X, 22). Inter illa enim mysteria quæ Veritas loquebatur quid causæ fuit ut nomen hiemis adderetur, nisi ut per qualitatem temporis ostenderet frigus cordis? Quia et cum verba veritatis acciperent, frigida Judæorum corda remanebant. Aliquando vero ex loco, sicut carnali Israelitico populo, descendente de monte Moyse, lex in campestribus data est (*Exod.* XX, *seq.*); et sanctis apostolis Dominus in monte sedens summa et spiritalia præcepta locutus est (*Matth.* V, 1), ut ex locis videlicet monstraretur quia et illis tanquam carnalibus mandata minima dabantur in valle terrarum, et isti tanquam spiritales et sancti in monte mandata cœlestia audirent, quatenus aperte monstraretur quod ascendentes corde ad cœlestia infima mundi relinquerent, et in mentis culmine starent. Unde nunc Ezechiel propheta quid [c] jubente Deo in locis egerit describit, ut per locorum qualitates indicet quid in posterum de prophetiæ mysteriis sequeretur. Ecce enim ait:

VERS. 22. — *Facta est super me manus Domini, et dixit ad me: Surgens egredere in campum, et ibi loquar tecum.*

2. Quid est hoc, quod prius Dominus in medio Israelitarum locutus ad prophetam suum fuerat, et tamen postmodum dicit: *Egredere in campum, et ibi* A *loquar tecum*, nisi quod prophetiæ suæ gratiam et prius Judææ infundere, et hanc postmodum dignatus est in latitudinem gentium demonstrare? Neque enim immerito per campum gentilitas designatur, quæ longe lateque, id est in universo mundo distenditur. Ubi et subditur:

VERS. 23. — *Et surgens egressus sum in campum, et ecce* [d] *ibi gloria Domini stabat, quasi gloria quam vidi juxta flumen Chobar.*

3. In campo gloriam Domini propheta vidit, quam juxta flumen Chobar in medio Israelitarum viderat, [e] quia ipsa ejus majestas gentibus apparuit, quæ prius se electis in Judaico populo, revelante Spiritu, declaravit. Sequitur:

IBID. — *Et cecidi in faciem meam.*

B 4. Visa gloria Domini in faciem suam propheta cadit, quia quamvis homo ad intelligenda sublimia elevetur, ex contemplatione [f] tamen majestatis Dei infirmitatem suæ conditionis intelligit; et quasi statum non habet, qui se ante Dei oculos esse cinerem et pulverem videt. Sequitur:

VERS. 24. — *Et ingressus est in me spiritus, et statuit me super pedes meos.*

5. Cum nos humiliter Deo [g] sternimus, cum esse nos pulverem cineremque cognoscimus, cum infirmitatem conditionis propriæ pensantes, statum rigiditatis et superbiæ non habemus, omnipotens Deus per suum nos spiritum levat, et super pedes nostros statuit, ut qui humiliter apud nos ex infirmitatis nostræ [h] cogitatione jacuimus et jacemus, in bono post C opere quasi super pedes ex rectitudine stemus. Quod cur in campo de propheta agitur, nisi ut specialiter designetur quia etiam electis gentium Spiritus sanctus dandus esset, qui eos quos assumeret, et prius a superbiæ suæ statu dejiceret, et postmodum super pedes suos, id est super bona opera solidaret? Sicut per Paulum dicitur: *Remissas manus et dissoluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris* (*Hebr.* XII, 12). Sequitur:

IBID. — *Et locutus est mihi et dixit ad me: Ingredere et includere in medio domus tuæ.*

6. Quid est, quod de medio Israelitici populi propheta ad campum educitur, atque ad domum postea D de campo revocatur, nisi quod prædicationis gratia a Judaico populo ablata, in latitudine gentilitatis sparsa est? Sed tamen in fine mundi dum Judæi ad fidem redeunt, quasi ad domum propheta reducitur, ut in suo populo rursus prædicatio inhabitet, quæ modo velut in campo ita diversis gentibus fulget. Scriptum quippe est: *Donec plenitudo gentium subintraret, et sic omnis Israel salvus fieret* (*Rom.* XI, 25). Quia et per prophetam alterum dicitur: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquiæ*

[a] Excusi habent *ergo*, loco *rogo*.

[b] Ex Editis alii, *gracessere*; alii *grossescere*; alii, *crassescere*, scilicet Gilot. et Vatic., quos sequimur, quia consentiunt Germ. et melioribus Mss.

[c] Ita C. Germ., Suess., Norm., Val. Cl., necnon, paucis immutatis, Editi, dempto Gussanv., qui habet, *jubente Deo quibus in locis hæc egerit*.

[d] Abest *ibi* a Mss. pler. Norm.

[e] Suess., *quia per eam ipsa ejus majestas*.

[f] Suess., *coram majestate*.

[g] Longip., *sternimur*.

[h] Suess., et Val. Cl., *cognitione*.

salvæ fient (*Isai.* x, 22; *Rom.* ix, 27). [a] Exeat ergo A propheta de medio populi ad campum, de campo redeat ad domum, ut prædicatio quæ Judææ 1295 facta est, egrediatur ad gentes, et repletis fide gentibus, recipiat Judæa spiritalis doctrinæ dona, quæ amisit. Includi autem propheta in medio domus suæ præcipitur, quia Antichristi tempore ab eis gentibus quæ in infidelitate remanserint plebs conversa Judæorum duris persecutionibus angustatur. Unde scriptum est: *Atrium autem quod est extra templum ejice foras, et ne metiaris illud, quoniam datum est gentibus, et civitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus* (*Apoc.* xi, 2).

Vers. 25, 26. — *Et tu, fili hominis, ecce data sunt super te vincula, et ligabunt te in eis, et non egredieris in medio eorum; et linguam tuam adhærescere fa-* B *ciam palato tuo, et eris mutus, nec quasi vir objurgans, quia domus exasperans est.*

7. Quæ videlicet verba si per typicæ expositionis ordinem sequimur, propheta in domo sua vincula suscipit et ligatur, quia in extremis, cum Judæa crediderit, gravissimas Antichristi tempore persecutiones sentit, ita ut prædicationes ejus ministri iniquitatis non recipiant, sed resistendo has vinculis dolorum premant. Et in medio eorum non egreditur, quia ad corda pravorum prædicatio non pervenit, dum lingua bonorum ligata tribulationibus tacet. Erunt etenim tunc multi ex Judæis infidelibus qui eosdem ipsos qui ex Judæis crediderint persequentur. Unde notandum est quod hic quoque dicitur, quia in domo sua vincula propheta sustineat: ut videlicet designe- C tur quoniam et ex ipso suo genere Judæa cum fidelis fuerit tribulationem persecutionis portet. Dum enim Unigenitus summi Patris incarnatus ac mortuus resurrexisse atque ad cœlos ascendisse non creditur, sicut per sacræ Scripturæ paginas prædicatur, nimirum apud Judæos prophetia ligata erit. Quæ si ita ut dicta est in eorum intellectum decurreret, quasi gressus liberos suæ prædicationis habuisset.

8. Reprobis ergo tunc prædicatorum scientia tacere compellitur. Unde et hic subditur: *Et linguam tuam adhærescere faciam palato tuo, et eris mutus, nec quasi vir objurgans, quia domus exasperans est.* Sed quia, Enoch et Elia prædicante, multi ex his qui tunc ex Judæis in infidelitate remanserint ad cogni- D tionem veritatis redeunt, sicut de eodem Elia dicitur: *Elias veniet, et ipse restituet omnia* (*Matth.* xvii, 11; *Marc.* ix, 12; *Malach.* iv, 5), qui utrique per Zachariam duæ olivæ (*Zach.* iv, 3), et per Joannem duo candelabra nominantur (*Apoc.* xi, 4), recte hic quoque subjungitur:

Vers. 27. — *Cum autem locutus fuero tibi,* [b] *aperiam os tuum, et dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus.*

9. Tunc enim velut in extremo os prophetæ aperitur, cum in prædicatione Enoch et Eliæ a Judæis ad fidem redeuntibus prophetia sacri eloquii de Christo fuisse cognoscitur. Sed quia hæc typice diximus, nunc verba eadem charitati vestræ moraliter disseramus.

10. Quid enim est, quod exire propheta ad campum jubetur, nisi quod unusquisque qui prædicat propter eos quos extra se positos corrigit, atque ab iniquitate compescit, loquendo ad campum exit? Ibique gloriam Domini videt, quia tanto largius doctrinæ gratiam percipit, quanto se in labore prædicationis ex amore proximorum tendit. Foras ergo exeundo [c] in altam visionem ducitur, quia unde in alienis cordibus ignorantiæ cæcitatem 1296 ministerio suæ locutionis illuminat, inde eum superna gratia in altiorem intelligentiam exaltat. Sed quia semper prædicator debet ad mentem recurrere, humilitatem atque munditiam intrinsecus custodire, post campum necesse est ut ad domum redeat, quatenus in his quæ dicit qualis etiam ipse sit intra conscientiam agnoscat. Si enim aut hoc quod loquitur minime custodit, aut de his quæ loquitur temporalem gloriam requirit, loquendo quidem ad campum exit, sed non cogitando semetipsum ad domum redire contemnit. Accepto etenim spiritu, in medio domus includimur, quando per ejus gratiam ad discutienda mentis nostræ secreta revocamur, ut apud seipsum in Deo animus quiescat, et non jam per exteriores concupiscentias in appetitum laudis et gloriæ cogitationis mobilitate discurrat.

11. [d] De hac domo cordis cuidam sanato per semetipsam Veritas dicit: *Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam* (*Joan.* v, 8; *Marc.* ii, 9). Per grabatum quippe in quo carnis est requies, ipsa caro signatur, per domum vero conscientia figuratur. Et quia cum mente mortui in vitiis jacemus, in carnis delectatione quiescimus, infirmi portamur in lecto; cum vero sanati fuerimus mente, ut jam pulsantibus carnis vitiis resistamus, necesse est ut et tentationum contumelias de nostra carne toleremus. Ægro itaque ad salutem reducto præcipitur: *Tolle grabatum tuum*, id est porta lectum in quo portatus es, quia necesse est ut sanatus quisque portet contumeliam carnis, in qua prius jacebat ægrotus. Quid est ergo dicere: *Tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam*, nisi, porta tentationes carnis, in quibus hactenus jacuisti, ac revertere ad conscientiam tuam, ut videas quæ fecisti? Propheta itaque post campum in domo includi præcipitur, ut prædicator semper, post gratiam doctrinæ quam proximis ministrat, ad conscientiam redeat, seque ipsum subtili examinatione discutiat, ne de his quæ foris prædicat aliquid ipse apud se intrinsecus transitoriæ laudis quærat.

[a] Sagiensis, *quid est quod de medio Israelitici populi propheta ad campum educitur.*
[b] Becc. et Rothomag., *aperies os.*
[c] Suess. et Norm., *in altum visione*; Val. Cl., *in altum visionis.*
[d] Ebroic. ac cæteri Norm., *de hoc motu cordis.* Germ. et vet., *de hac domo cordis cuidam sanato.*

12. Unde et per Salomonem dicitur : *Bibe aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui. Deriventur fontes tui foras, et in plateis* [a] *aquas divide* (*Prov.* v, 15); *habeto eas solus, nec sint alieni participes tui* (*Ibid.*, 16). Valde autem contraria esse videntur quæ dicit: *Deriventur fontes tui foras, et in plateis aquas divide*, cum protinus adjungit : *Habeto eas solus, nec sint alieni participes tui*. Quomodo enim aquam scientiæ solus habere poterit, si hanc in plateis dividit? Quomodo alieni aquæ ejus participes non sunt, si fontes illius foras derivantur? Sed cum prædicamus populis, nimirum in plateis aquas dividimus, quia in auditorum multitudinem scientiæ verba dilatamus. Cum vero nos, adjuvante divina gratia, intrinsecus custodimus, et ne maligni spiritus qui jure a nobis alieni sunt quia sortem beatitudinis perdiderunt, nobis in B elatione subripiant, sollicitudine cauta circumspicimus, soli habemus aquas quas in plateis dividimus, ut nobis in eis alieni participes non sint. Hi nimirum, de quibus scriptum est : *Alieni insurrexerunt in me, et fortes quæsierunt animam meam* (*Psal.* LIII, 5). Aquas ergo et in plateis dividit, et solus habet, qui per hoc quod multis prædicat, se in cogitatione temporalis gloriæ non exaltat. Tunc enim possidet homo quod docet, **1297** quando se non gaudet innotescere, sed prodesse. Ex campo ergo propheta ad domum reducitur, ut is qui ex Deo loquitur, postquam pro utilitate proximorum loquendo foras exierit, ex humilitate semper ad discutienda cordis sui secreta revocetur. Unde et subditur :

VERS. 25. — *Et tu, fili hominis, ecce data sunt super te vincula, et ligabunt te in eis, et non egredieris in medio eorum.* C

13. Cum enim prædicator quisque ad conscientiam domus suæ reducitur, super eo vincula dantur, et ligatur in eis, quia quanto plus se in cogitatione discusserit, tanto amplius agnoscit justi anima quantis mortalitatis suæ infirmitatibus sit ligata. Nisi enim se ligatum conspiceret Paulus, minime dixisset : [b] *Desiderium habens dissolvi, et cum Christo esse* (*Philip.* I, 23). Hinc per Psalmistam dicitur : *Ut audiret gemitum vinculatorum, et solvat filios interemptorum* (*Psal.* CI, 21). Et rursus : *Intret in conspectu tuo gemitus compeditorum* (*Psal.* LXXVIII, 11). Sæpe autem cum jam anima ad Redemptoris sui speciem contemplandam exire desiderat, cum cœlestibus gau- D diis interesse suspirat, ipsa mortalitatis suæ vincula conspicit et gemit, quibus adhuc in præsenti mundo ligata retinetur. Hinc est enim quod subtile omnipotentis Dei judicium intuens Jeremias, ait : *Circumædificavit adversum me ut non egrediar, aggravavit compedem meam* (*Thren.* III, 7). Habemus enim compedes, ipsam infirmitatem atque corruptionem mortalitatis nostræ; sed cum tribulatio nobis et gemitus additur, ipsæ nostræ compedes aggravantur. Et qui- A dem quandiu in hac vita justus moras patitur, loquendo bona, prodesse aliis festinat; sed cum duras mentes conspicit, easque considerat contentionibus occupari, prædicationis verbum retinet. Et in medio eorum non egreditur, quia a bonis quæ loqui poterat obmutescit, sicut per Paulum dicitur : *Nihil per contentionem* (*Philip.* II, 3). Et rursus : *Si quis vult contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus* (*I Cor.* XI, 16). Unde hic quoque apte subjungitur :

VERS. 26. — *Et linguam tuam adhærescere faciam palato tuo, et eris mutus, nec quasi vir objurgans, quia domus exasperans est.*

14. Aliquando vero etiam contra resistentium linguas prædicantium corda zelo sui Dominus accendit ne taceant, sed dicta fallacium [c] verbis veritatis premant. Unde hic subditur :

VERS. 27. — *Cum autem locutus fuero tibi, aperies os tuum, et dices ad eos : Hæc dicit Dominus Deus.*

15. Sed hæc quæ breviter sub duplici intellectu discussimus placet ut juxta considerationem litteræ [d] leviter tangendo transeamus. Quid enim nobis amplius per ipsa verba historiæ quam virtus obedientiæ commendatur? Cum modo ad transmigrationem juxta fluvium Chobar pergere, modo ad campum egredi, modo ex campo ad domum redire propheta præcipitur? Ut prius ex jussione pergens, et paulo post exiens, atque iterum domum rediens, et semetipsum recludens, semper suæ voluntatis arbitrium ad divini eloquii præceptum frangat, quatenus, in cœlesti jussione suspensus, non suam, sed conditoris sui voluntatem impleat? Cui dicitur : *Et tu, fili hominis, ecce data sunt super te vincula, et ligabunt te in eis, et* **1298** *non egredieris in medio eorum.* Qua in re notandum est quod adversa propheta prænoscit, ut contra omnia paretur. Minus enim mala contra mentem prævalent, quæ inopinata non veniunt; et tamen dum contraria prænoscuntur, quanta sit in eo obedientiæ virtus ostenditur, qui et cognoscit quod adversa passurus est, et tamen voci dominicæ inobediens non est. Magna autem consideratione indigent verba quæ protinus adduntur : *Et linguam tuam adhærescere faciam palato tuo, et eris mutus, nec quasi vir objurgans, quia domus exasperans est.* Discernendum quippe nobis est utrum pro solis malis auditoribus, an aliquando etiam [e] pro vitio prædicantis prædicationis sermo subtrahatur.

16. [f] Quatuor enim qualitatibus res hæc considerata distinguitur. Nam aliquando propter malos auditores bonis tollitur sermo doctoribus. Aliquando vero propter bonos auditores datur sermo doctoribus etiam malis. Aliquando autem propter docentium atque audientium justificationem bonis sermo doctoribus datur, ut et ipsi per meritum crescant, et auditores eorum in intellectu et vita proficiant. Aliquando

[a] In pler. Norm. et Longip. additur *tuas*.
[b] Longip., *desiderium habeo*.
[c] Val. Cl., *verba veritatis premant*.
[d] Al., *leniter tangendo*, ut idem Codex habet cum Norm.
[e] In Ed. Paris. 1518 omittitur *prædicantis*. In Gussanv., *prædicationis*.
[f] Vel, *quatuor ergo*, ut legitur in Germ.

vero [a] quia nec hi digni sunt accipere quibus doctrinæ sermo profertur, neque illi doctrinæ verbum proferre qui locum docendi tenent, prædicationis sermo tollitur, ut utraque pars districte judicetur. Propter malos namque auditores bonis sermo doctoribus tollitur, sicut nunc ad Ezechielem dicitur : *Linguam tuam adhærescere faciam palato tuo, et eris mutus, nec quasi vir objurgans, quia domus exasperans est.* Et sicut Paulo dicitur : *Festina et exi velociter ex Jerusalem, quoniam non recipient testimonium tuum de me* (*Act.* XXII, 18). Et sicut volentibus apostolis prædicare in Asia, scriptum est quia *prohibuit eos spiritus Jesu* (*Act.* XVI, 6). Propter bonos auditores etiam malis doctoribus sermo datur, sicut de Pharisæis Dominus dicit : *Omnia quæcunque dixerint vobis servate et facite, secundum vero opera eorum nolite facere; dicunt enim, et non faciunt* (*Matth.* XXIII, 3). Propter docentium quoque meritum et audientium justificationem sermo doctrinæ tribuitur, sicut sanctis apostolis dicitur : *Euntes docete omnes gentes* (*Ibid.*, XXVIII, 19). Propter malos vero auditores et indignam vitam eorum qui docere debuerant, sermo doctrinæ subtrahitur, sicut Heli ad corrigendos filios [b] districtæ increpationis verbum non habuit (*I Reg.* II, 29; III, 13) quia et ejus negligentia, et filiorum exigebat vita, ut cum eis et populus caderet, et arca Domini capta ad Allophylos transiret (*Ibid.*, IV, 11, *seq.*) Magna enim omnipotentis Dei est gratia cum inique agentibus durus a doctoribus sermo increpationis profertur. Quo contra nunc dicitur : *Et eris mutus, nec quasi vir objurgans.* Delinquentes etenim objurgasset, si digni ipsa objurgationis gratia fuissent.

17. Sed cum in doctrina atque in silentio sit meritorum tanta diversitas, ut sciri facile non possit, utrum ex auditoris an ex ejus vitio qui doctrinæ locum videtur tenere docendi sermo subtrahatur, quid aliud nobis quam servari semper in rebus dubiis humilitas jubetur? Ut et quando loqui possumus non extollamur, ne fortasse hæc ipsa locutionis nostræ gratia non nobis, sed auditoribus nostris **1299** collata sit; et rursus quando loqui non possumus, hi qui nobis commissi sunt minime nos dijudicent, ne fortasse non ex nostro, sed ex peccato audientium loqui minime possimus. Ad hoc ergo nobis cuncta [c] de meritis nostris incerta sunt, ut unam certam gratiam teneamus humilitatem, quatenus et nos cum loquimur, ex omnipotentis [d] Dei dono hoc esse, vestrum meritum putemus. Et quando a locutione doctrinæ obmutescimus, quamvis nostra culpa sit, A vos tamen hanc esse vestram specialiter credatis, ut cum vicissim mala nobis tribuimus, et bona aliis, per ipsam humilitatis gratiam fiat ut doctrinæ sermo, qui ablatus fuerat, redeat. Sequitur :

VERS. 27. — *Cum autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum, et loqueris ad eos : Hæc dicit Dominus Deus: Qui audit, audiat; et qui quiescit, quiescat, quia domus exasperans est.*

18. Sæpe quidam verbum Dei audire desiderant, sed dum alios conspiciunt aurem avertere, etiam ipsi a salutis auditu [e] deviant; et plerumque multi quiescere appetunt, atque a cunctis mundi hujus actibus vacare, nullis jam desideriis terrenis succumbere, sed dum vident alios inquiete agendo proficere, atque in hoc mundo divitiis et honoribus extolli, quia B necdum in via rectitudinis firmi sunt, ad prava opera ex aliorum exemplo [f] delabuntur. Hinc est enim quod in typo infirmantium Psalmista loquens, dicebat : *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei* (*Psal.* LXXII, 2, 3), *quia zelatus sum in peccatoribus, pacem peccatorum videns.* Hinc iterum dicit : *Dum superbit impius, incenditur pauper* (*Psal.* X, 2). Hinc ad Jeremiam prophetam voce dominica de Juda et Israel dicitur : [g] *Nunquid vidisti quæ fecerit aversatrix Israel? Abiit sibimetipsa super omnem montem excelsum, et sub omne lignum frondosum, et fornicata est ibi. Et dixi cum fecisset hæc omnia : Ad me convertere, et non est reversa* (*Jerem.* III, 6, 7). Ubi statim subditur qualiter ex æmulatione ejus etiam Juda cecidit, quæ stare videbatur. Ait enim : *Et vi-* C *dit* [h] *prævaricatrix soror ejus Juda, quia pro eo quod mœchata esset aversatrix Israel, dimisissem eam, et dedissem ei libellum repudii; et non timuit prævaricatrix Juda soror ejus,* [i] *sed abiit et fornicata est etiam ipsa* (*Ibid.*, *et* 8). Ecce misericors Deus contemnitur [j] et vocat, [k] aversantibus se signum misericordiæ aperit, quia peccanti dicit : *Ad me convertere, et tamen non est conversa* (*Ibid.*, 7). Sed quia omnipotentem Deum plebs Israelitica deseruit, reverti nolens, libellum repudii accepit. Deseruit videlicet peccando, sed libellum repudii accepit in suis iniquitatibus sine flagello remanendo. Anima enim quæ peccat, recedit. Sed si eam post peccatum prosperitas sequitur, nulla disciplina, nulla [l] districtionis increpatio revocat ad cor; in divisione quam inter se et Dominum fecit, D etiam libellum repudii accepit, ut jam, velut aliena derelicta, faciat mala quæ vult, zeli Dei flagella non sentiat, quatenus ad æterna **1300** supplicia profundius descendat. Sed soror ejus Juda, quoniam dimissam Israeliticam plebem in suis voluptatibus

[a] C. Germ., *qui neque hi digni sunt accipere quibus doctrinæ sermo proferatur, neque illi doctrinæ verbum proferre, qui locum*, etc.

[b] Val. Cl., *doctrinæ et increpationis.*

[c] Gussanv., *de meritis nostra incerta sunt*, lapsu typographi, ut opinamur.

[d] Suess., *Dei dono esse nostrum meritum.* Concinit Ed. Paris. 1518, Sequuntur C. German., Norm., Anglic., etc., necnon Edit. Gilot. et Vatic. In Gussanv. legitur, *Dei dono hoc esse, non nostrum meritum*; sano quidem sensu, at in Mss. ignoto.

[e] Longip. et pler. Norm., *deviantur.*

[f] Idem cum Val. Cl., *dilabuntur.*

[g] Longip., *nunquid non vidisti.*

[h] Suess., *peccatrix.*

[i] Vatic. et Gussanv., *et abiit.*

[j] Longip., *et revocat.* Non consentit Germ. nec alii Mss. Codices.

[k] Corrupte in Longip., Ebroic. et Sag., quos sequitur Ed. Paris. 1518, *adversantibus.* Corruptius in Gussanv. legitur *signum*, pro *vinum*, et paulo post, *peccandi*, pro *peccanti.*

[l] Longip., *discretioni*

vidit, ipsa quoque in immunditiam fornicationis exarsit. Quia enim aspexit adulteram in sua perversitate florere, etiam ipsa non timuit deterius peccare, atque a conjunctione Domini, quasi a viri legitimi cubili, recedere. Unde necesse est ut peccantes quosque tunc consideremus amplius miseros, quando eos conspicimus in culpa sua sine flagello derelictos. Hinc enim per Salomonem dicitur : *Aversio parvulorum interficiet eos, et prosperitas stultorum perdet illos* (*Prov.* I, 32). Qui enim a Deo avertitur et prosperatur, tanto perditioni fit proximus, quanto a zelo disciplinæ invenitur alienus. Dicatur ergo : *Qui audit audiat, et qui quiescit quiescat, quia domus exasperans est.* Ac si aperte diceretur : Vos, qui jam et verba veritatis audire, et a prava cœpistis actione [a] quiescere, nolite illos imitari quorum me exasperari moribus videtis.

19. Quod tamen intelligere et aliter possumus. Quidam enim verbum audientes non audiunt, quoniam aurem ad sacrum eloquium ponunt, sed cor a mundi desideriis non evellunt. Et sunt nonnulli qui quiescentes minime quiescunt, quia a pravis quidem actibus otiosi sunt corpore, sed perversitates operum [b] ex dilectione versant in mente. Hinc est enim quod de Judæa ad captivitatem perveniente scriptum est : *Viderunt eam hostes, et deriserunt Sabbata ejus* (*Thren.* I, 7). Hostes quippe Sabbata derident, quando maligni spiritus otiosæ menti pravas cogitationes injiciunt, ut et si quiescit ab opere, non quiescat a malorum operum delectatione. Recte ergo nunc dicitur : *Qui audit audiat*, quatenus sic fiat sermo [c] in aure corporis, ut sonet in aure cordis. *Et qui quiescit quiescat*, ut pravitatis desideria repellantur a cogitatione, cum jam repulsa videntur ab opere. Ubi ne malorum, sicut diximus, exempla [d] sequamur, adjungitur : *Quia domus exasperans est.* Mali autem etsi diu tolerantur, subito corruunt, et eorum pœnas infirmi conspiciunt, ne quorum culpas impunitas existimant imitentur. Unde hic quoque ejusdem Judææ desolatio subjungitur, quæ domus exasperans vocatur, cum protinus prophetæ suo Dominus dicit :

EZECH. IV, 1, 2, 3. — *Et tu, fili hominis, sume tibi laterem, et pones eum coram te, et describes in eo civitatem Jerusalem, et ordinabis adversus eam obsidionem, et ædificabis munitiones, et comportabis aggerem, et dabis contra eam castra, et pones arietes in gyro. Et tu sume tibi sartaginem ferream* [e] *et pones eam murum ferreum inter te et civitatem, et obfirmabis faciem tuam*

A *ad eam, et erit in obsidionem, et circumdabis eam. Signum est* [f] *domus Israel.*

20. In quibus videlicet verbis quid aliud juxta historiam nisi Jerosolymæ urbis obsessio atque destructio designatur, et peccatoris populi afflictio exprimitur? Qui domus exasperans vocatur, cum aperte dicitur : *Ordinabis adversus eam obsidionem, et ædificabis munitiones, et comportabis aggerem*, **1301** *et dabis contra eam castra, et pones arietes in gyro.* Sed quia verba prophetiæ sic plerumque narrant historica, ut per hæc [g] etiam mystica describantur, oportet ut hæc eadem dicta quæ protulimus spiritaliter disseramus, maxime quia in eis interponitur quod teneri posse ad litteram non videtur, cum dicitur : *Et tu sume tibi sartaginem ferream, et pones eam mu-*
B *rum ferreum inter te et civitatem, et obfirmabis faciem tuam ad eam, et erit in obsidionem.* Nisi enim rebus historicis mystica miscerentur, quid sartago ferrea necessaria prophetæ fuit, ut hanc inter se et civitatem poneret, quatenus se ab ejus obsidione separaret? Cum enim dicitur : *Sume tibi sartaginem ferream, et pones eam murum ferreum inter te et civitatem*, aperte declaratur quia per eamdem sartaginem ferream ab obsidione civitatis propheta se liberum reddat. Unde et quod prædixit subjungitur : *Et obfirmabis faciem tuam ad eam, et erit in obsidionem.* Ex qua re ostenditur quia propheta in eadem obsidione non erit, si sartaginem ferream inter se et civitatem murum ferreum ponit. Et certe sive in ea captivitate quæ prius, sive in ea quæ postmodum Israelitico
C populo contigit, nullus ab ejusdem captivitatis periculo liber fuit, sed omnes simul par calamitas involvit. Quid ergo intelligi juxta litteram potest, ut propheta inter se et civitatem quæ obsidenda est sartaginem ferream ponat? Sed quamvis omne hoc quod in descriptione lateris sub signo Jerosolymorum civitatis legitur [h] juxta litteram factum sit, nobis tamen sciendum est quia typicum aliquid per sartaginem figuratur, et obsessio Jerosolymorum vera describitur.

21. Ex quare instruimur, ut dum aliud completum juxta historiam scimus, [i] et aliud juxta historiam a ratione vacare cognoscimus, in sacro verbo utraque teneamus, quatenus et obsessionem Jerosolymorum, quæ juxta litteram postmodum facta est, in pro-
D phetæ verbis et factis credamus esse figuratam, et tamen per eamdem obsidionem obsidio alia, id est interior, designetur. In qua jure quærimus quid per sartaginem ferream, quæ murus ferreus dicitur, valeat

[a] Val. Cl., *cessare.*

[b] Aliter, *ex delectatione*, ut habent omnes Editi. Pro lectione nostra spondent C. Germ., Suess., Longip., Val. Cl. Sæpe confunduntur hæ duæ voces in Mss.

[c] Sic legendum suadent ratio et Mss. omnium Anglic. Gallicanorumque auctoritas. In Editis tamen legitur, *in ore.*

[d] Male in editis, *sequantur*, reluctantibus Mss.

[e] Vatic. et Gussanv., *et pone eam in murum.* Infra habent, *pones.*

[f] Pl. Editi, hic et infra, invitis Mss., *domui.*

[g] C. German., *omnia etiam mystica.*

[h] Omittitur *factum* in Gussanv.

[i] Sic unanimiter legitur in Mss. Anglic., Norm., C. Germ., Longip., Suess., etc. Editores mutarunt *historiam* in *allegoriam;* sic enim legunt, *et aliud juxta allegoriam.* Fortasse quod non pateret eis horum verborum sensus; et tamen satis est obvius. Imo deesset si legeretur, *juxta allegoriam.* Quomodo enim *a ratione vacat juxta allegoriam*, quod intelligi allegorice debet de obsidione spirituali?

designari. Illam itaque obsidionem qua Jerosolymorum civitas destructa est, jam factam novimus; sed nunc aliam intrinsecus, quæ quotidie agitur, requiramus. De qua per significationem dicitur : *Et tu, fili hominis, sume tibi laterem, et pones eum coram te, et describes in eo civitatem Jerusalem.*

22. Sed ante nobis inquirendum est cur Ezechiel propheta vel quoties sublimia conspicit, vel quoties agere aliqua mystica jubetur, prius filius hominis appellatur? Sæpe enim sublevatur ad cœlestia, et occultis ac invisibilibus rebus ejus mens pascitur. Necesse ergo est ut inter occulta quæ penetrat, filius hominis vocetur, ut semper agnoscat quod est, et nunquam extollatur de his ad quæ ducitur. Quid est enim prophetæ ad spiritalia sublevato semper *fili hominis* dicere, nisi eum infirmitatis propriæ memorem facere? Ut conscius conditionis infirmæ, elevari in cogitatione non debeat de magnitudine contemplationis suæ.

1302 23. Quia vero idem propheta, ut supra jam diximus, typum prædicantium vel doctorum tenet, recte ei nunc dicitur : *Sume tibi laterem, et pones eum coram te.* Omnis enim doctor cum terrenum quempiam auditorem ad cœlestis verbi doctrinam suscipit, laterem assumit. Cui dum loqui cœperit quæ sit retributio cœlestis patriæ, quæ visio pacis supernæ, civitatem Jerusalem describit in latere. Quem coram se ponit, quia intenta mente qualitatem audientis considerat, id est [a] provectum vel defectum conspicit, et juxta ejusdem intelligentiam prædicationis suæ verba moderatur, ut describi in audientis mente civitas Jerusalem, id est visio pacis, possit. Dicatur ergo : *Sume tibi laterem*, videlicet proximi cor terrenum. *Et pones eum coram te*, scilicet ut vitam atque intellectum illius intenta mente custodias. *Et describes in eo civitatem Jerusalem*, ut ei quæ sint superna gaudia de visione pacis innotescas. Quasi enim jam Jerusalem in latere descripta est, cum terrena mens cœperit quæ sint illa internæ pacis gaudia vera cognoscere, et ad conspiciendam gloriam patriæ cœlestis anhelare. [b] Quasi in terra visio pacis describitur, quando mens, quæ prius terrena sapuerat, per amorem jam ad contemplandam gloriam regni cœlestis elevatur.

24. Sed mox ut animus amare cœlestia cœperit, mox ut ad visionem pacis intimæ tota se intentione collegerit, antiquus ille adversarius qui de cœlo lapsus est invidet, et insidiari amplius incipit, et acriores quam consueverat tentationes admovet, ita ut plerumque sic resistentem animam tentet, sicut ante nunquam tentaverat quando possidebat. Unde scriptum est : *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in ju-* A *stitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem* (*Eccli.* II, 1). Unde et dæmoniacus qui a Domino sanatur, ab exeunte dæmone discerpitur, sicut scriptum est : *Et clamans et multum discerpens eum, exiit ab eo* (*Marc.* IX, 25). Quid est enim quod obsessum hominem antiquus hostis quem possessum non discerpserat, deserens discerpsit, nisi quod plerumque dum de corde expellitur, acriores in eo tentationes generat, quam prius excitaverat quando hoc quietus possidebat? Unde et Israelitæ quoque ad Moysen et Aaron dicunt : *Videat Dominus, et judicet, quoniam fetore fecistis odorem nostrum coram Pharaone et servis ejus, et præbuistis ei gladium, ut occideret nos* (*Exod.* V, 21). In Moyse enim et Aaron [c] lex et prophetæ figuratæ sunt. Et sæpe apud se infirmus animus quasi B contra sacra eloquia murmurat, quia postquam verba cœlestia audire et sequi cœperit, regis Ægyptii adversitas, id est maligni spiritus tentatio, excrescit.

25. Debet ergo vigilanter doctor proficienti animæ quæ illam tentationes sequantur innotescere, ut cautam se valeat contra maligni spiritus insidias præparare. Unde bene nunc, post descriptam civitatem Jerusalem in latere, dicitur prophetæ : *Et ordinabis adversus eam obsidionem, et ædificabis munitiones, et comportabis aggerem.* In qua enim jam pacis visio describitur, ei necesse est ut tentationum bella nuntientur. Nam ut valeat ad illa pacis gaudia æterna pertingere, hanc hic procul dubio **1303** oportet tribulationum certamina multa sustinere. De qua bene dicitur : *Ordinabis adversus eam obsidionem.* Prædicator C quippe contra erudiendam animam obsidionem ordinat [d] cum præmoniendo indicat quibus se modis vitia virtutibus opponant, quomodo luxuria castitatem feriat, qualiter ira tranquillitatem animi perturbet, quantum inepta lætitia vigorem mentis resolvat, qualiter multiloquium munitionem cordis destruat, quomodo invidia charitatem interficiat, quemadmodum superbia arcem humilitatis effodiat, qualiter fallacia cum veritatem in sermone corruperit, hanc etiam [e] in cognitione corrumpat, ut qui verum dicere noluit quod intellexit jam nec intelligat, quod dicere valeat. Ordinatur ergo a prædicatore obsidio cum per sanctæ admonitionis verba singulis quibusque virtutibus quæ vel quibus modis vitia insidientur ostenditur. Et contra Jerusalem, quam describit in latere, D prædicator munitiones ædificat quando mala quæque quam munita contra mentem veniant demonstrat, ut sese vitia sub virtutum specie abscondant; quatenus, sicut sæpe jam diximus, [f] immoderata ira justitia videri appetat, et disciplinæ remissio mansuetudo videri velit, et tenacia sese parcimoniam nominet, et inordinata rerum effusio se benevolentiam appellet.

[a] Editi, *profectum*. Proclive est *v* in *f* mutare, aut vice versa. Sic, ut observat Donat. in Terentianam Andriam, legitur sæpe apud antiquos *Dafus* pro *Davus; serfus*, pro *servus; corfus* pro *corvus*. Eadem ratione Fornerius, in Cassiod., l. III Var., ep. 33, putat *Referendos curiæ*, esse *reverendos*, et legi in Etruscis Pandect. *provectæ*, loco *profectæ*.

[b] Sic Mss. Anglic., Norm., Germ., etc., ex quibus emendantur Editi, ubi legitur, *quasi interna*.

[c] Editi, *lex et prophetæ figurati sunt*, reluctantibus Mss.

[d] Ita omnes Mss. nostri, præter C. Germ., in quo legitur, *cum præmonendum*, et Becc., ubi, *cum præmuniendum*.

[e] Melior videtur aliorum Edit. lectio, *in cogitatione*. Sed repugnant Mss. omnes quos consuluimus.

[f] Ebroic., Gemet., Utic. aliique Norm., *immodesta*.

Quasi enim ædificatæ contra mentem munitiones sunt, quando vitia sub virtutum specie excrescunt, et in alto se ostendunt per imaginem, quæ in imo jacent semper per actionem.

26. Adhuc quoque additur : *Et comportabis aggerem.* Quo enim mens desiderare cœlestia cœperit, eo in illam maligni spiritus tentationibus suis terrenas amplius cogitationes exaggerant. Propheta ergo aggerem comportat cum prædicator sanctus bonis mentibus qualiter terrena desideria [a] subrepere solent denuntiat. Atque adhuc additur : *Et dabis contra eam castra, et pones arietes in gyro.* Quasi dat contra animam doctor castra, quando malignorum spirituum contra eam collectas atque [b] adunatas insidias indicat, ut aliquando [c] non solummodo ex uno, sed ex conjunctis vitiis simul tentent.

27. Nam sunt quædam vitia quasi per quamdam sibi cognationem propinqua, sicut dissolutio spiritus, appetitus gulæ, et immunditia luxuriæ, sicut multiloquium, fallacia, atque perjurium. Ex dissolutione quippe spiritus mens ad ingluviem ventris rapitur, et dum cibis venter extenditur, ad luxuriam caro trahitur superbiendo captiva. Et rursum ex multiloquio fallacia generatur, quia valde difficile est ut qui multa loquitur non etiam mentiatur; et sæpe mendacium etiam perjurio tegitur, ut ante humana judicia veletur. Superbia quoque esse sine invidia atque inani gloria nullatenus potest. Superbus etenim quisque honorem quem ipse ambit aliis invidet. Et cum hunc fortasse obtinuerit, in elationem gloriæ temporalis attollitur, atque quod alios conspicit minime percipere potuisse, hoc se per inanem gloriam gaudet præ cæteris habere.

28. Sciendum quoque est quia sæpe nonnulla vitia ad mentem non simul veniunt, sed supponuntur, 1304 ut unum alteri in tentatione succedat. Et aliud contra faciem venit, aliud vero in tentationem se ex latere subjicit, quatenus dum alteri resistitur, ab altero mens decepta capiatur. Ipsa enim quæ superius diximus vitia plerumque se alia pro aliis furtive supponunt, sicut nonnunquam dum iram vincere in nobismetipsis conamur, plus quam necesse est lenitas mentem occupat, ut asperitatem peccantibus quam oportet minime proponat. Sæpe vero dum nobis inesse incauta lenitas displicet, zelus se in furorem trahit, atque extra patientiæ limitem animum captivum rapit. Quia ergo permista simul vitia atque adunata contra mentem veniunt, recte in prædicatoris ore contra descriptam Jerusalem castra [d] proponuntur. Et quia aliquando singula hinc inde sensum feriunt, in gyro arietes ordinantur. Ponit ergo prædicator arietes in gyro, dum caute denuntiat quam blande luxuria percutit, quam aspere impatientia occidit, quam laboriose avaritia accendit et interimit, quam tumide superbia exstinguit. In gyro itaque arietes ponere est prædicando ostendere qui undique soleant animam mucrones vitiorum ferire.

29. Sequitur : *Et tu sume* [e] *tibi sartaginem ferream, et pones eam murum ferreum inter te et civitatem.* Quia ferrum forte metallum est, et in sartagine cibus frigitur, quid per sartaginem ferream, nisi spiritalis zeli fortis frixura signatur? Omnis quippe spiritalis zelus doctoris animam frigit, quia valde cruciatur dum infirmos quosque æterna deserere et rebus temporalibus delectari conspicit. Quam bene Paulus sartaginem ferream sumpserat, cum zelo animarum cruciatus dicebat : *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror* (*II Cor.* XI, 29)? Ipsum suum cor quod animarum zelo succenderat, quid aliud quam sartaginem fecerat, in quo amore virtutum contra vitia ardebat? Quod enim urebatur, sartago erat. Inardescebat enim et coquebat, quia incendebatur amaritudine, sed virtutum alimenta præparabat ex sua afflicta cogitatione.

30. Sed quid est quod eamdem sartaginem propheta inter se et civitatem murum ferreum ponit, nisi quod idem fortis zelus qui nunc in mente doctoris agitur in die extremi judicii inter eum et animam quam a vitiis [f] zelat testis est? ut etsi audire is qui docetur noluerit, doctor tamen pro zelo quem exhibet de auditoris negligentia reus non sit. Murum ergo ferreum inter se et civitatem ponit, quia ultionis tempore inde doctor a damnationis periculo munitur, unde nunc per zelum custodiæ cordis frixuram patitur. Nullum quippe omnipotenti Deo tale est sacrificium, quale est zelus animarum. Hinc enim Psalmista ait : *Zelus domus tuæ comedit me* (*Psal.* LXVIII, 10). Quantum vero frixura cordis quæ [g] spiritali zelo agitur omnipotentem Dominum Deum placat, aperte ostenditur cum offerri per legem simila in sacrificium jubetur. De qua scriptum est : *In sartagine oleo conspersa frigetur, offeretque eam calidam in odorem suavissimum Domino sacerdos qui patri jure successerit, et tota cremabitur in altari* (*Levit.* VI, 21, 22). Tunc enim simila in sartagine frigitur, cum munda mens justi per zeli sancti ardorem 305 crematur. [h] Quæ conspergi oleo præcipitur, id est claritatis misericordiæ misceri, quæ in conspectu omnipotentis Domini ardet et lucet. Conspergatur ergo oleo mens quæ in sartagine frigitur, [i] quia sancti zeli districtio necesse est ut ex misericordiæ virtute et ardeat et clarescat. Amat enim eumdem ipsum quem insequi videtur. Unde et calida in odorem suavissimum Domino offerri præcipitur, quia si amorem zelus non habet, ea quæ de sartagine offertur calorem simila

[a] Vel, ut habent Mss., *subripere*, aut *surripere*.
[b] Lyran., *adunatas acies*.
[c] Longip., *non solum ex uno modo*.
[d] Longip., *ponuntur*.
[e] Omissum in superioribus Edit. *tibi*, revocavimus ope Mss.
[f] Gemet. et pler. Norm., *zelatur*.
[g] Val. Cl. cum plur. Norm., *per spiritalem zelum*. Longip., *pro spiritali zelo*.
[h] C. Germ., *quæ conspersa oleo*. Longip., *quæ cum sparsa*.
[i] Editi, Mss. invitis, *quia in sancti zeli districtione necesse est ut... ardeat et clarescat*. Sagiensis Codex, *quia sancta zeli discretio necessaria est*.

amisit. Et notandum quis eam offerre præcipitur, videlicet sacerdos qui patri jure successerit. Ille enim sacerdos patri jure succedit, qui esse se omnipotentis Domini filium demonstrat moribus, atque a nobilitate intima operum suorum ignobilitate non discrepat. Quæ in altari tota cremari præcipitur, ut videlicet holocaustum fiat. Holocaustum enim totum incensum dicimus. Unde et in translatione altera hoc in loco hæc eadem simila quæ in sartagine frigitur holocaustum fieri jubetur. Hoc autem inter holocaustum et sacrificium distat, quia omne quidem holocaustum sacrificium est, non autem omne sacrificium holocaustum. Sunt enim multa bona quæ aguntur sacrificia, sed holocausta non sunt, quia totam mentem in amorem spiritalem minime [a] incendunt. Qui enim sic operantur ea quæ Dei sunt, ut tamen et quædam quæ sunt sæculi non relinquant, nimirum sacrificium et non holocaustum offerunt. Qui autem cuncta quæ mundi sunt deserunt, [b] et totam mentem igne divini amoris incendunt, hi nimirum omnipotenti Domino sacrificium et holocaustum fiunt. Simila itaque in sartagine est munda mens justi in zeli spiritalis afflictione; quæ per sollicitudinem animarum frigitur, et non solum sacrificium, sed etiam holocaustum Domino esse deputatur. Sumamus ergo sartaginem ferream, et ponamus eam murum ferreum inter nos et civitatem, id est assumamus zelum fortem, ut inter nos et auditoris nostri animam inveniamus hanc postmodum fortem munitionem. Tunc enim hunc murum ferreum inventuri sumus, si nunc eum fortiter tenemus, videlicet [c] docendo, custodiendo, suadendo, increpando, mulcendo, terrendo, aliquando leniter, aliquando vero etiam severius agendo. De qua severitate recte **1306** subditur: *Et obfirmabis faciem tuam ad eam, et erit in obsidionem.*

31. Quid est obfirmare faciem ad Jerusalem in latere descriptam, nisi ut ei animæ cui cœlestis pacis A visionem doctor denuntiat, si adhuc eam infirmari in suis actibus conspicit, remissiorem et clementiorem se minime ostendat? Unde scriptum est: *Filiæ tibi sunt? serva corpus illarum, et non ostendas hilarem faciem tuam ad illas* (*Eccli.* VII, 26). Infirmæ quippe animæ [d] atque ad appetitum mundi deditæ, aliquando melius ex severitate servantur, ut obfirmata facies, id est per severitatis custodiam ab omni spe frivolæ remissionis [e] abducta, inconstantem animam terreat, atque a delectatione vitiorum districtionis vigore constringat. Quod cum a doctore agitur, semper necesse est ut dulcedo et humilitas in corde teneatur, quatenus et multum amet, et nunquam contra eum per elationem superbiat, cui tamen amorem suum et humilitatem pro utilitate ejus prodere recusat.

B 32. Sequitur: *Et circumdabis eam.* Circumdat doctor auditoris animam, cum in omne quod in hac vita agitur tentationum laqueos apponi posse denuntiat, ut dum ubique fit mens pavida, ubique circumspecta, quanto timidior, tanto vigilantior vivat.

33. Sequitur: *Signum est domus Israel.* Si ad historiam obsidionis quæ juxta litteram facta est, signum est domus Israel quod propheta fecit; si ad mysterium quod quotidie erga uniuscujusque animam a doctore agitur, signum est domus Israel et hoc quod egit, et hoc quod [f] agendo nuntiavit, quia sicut domus Israel obsidionem corporaliter pertulit, ita unaquæque anima quæ jam servire omnipotenti Deo incipit obsidentes se insidias malignorum spirituum sentit. A quibus si vere eripi appetit, scire debet C quia eripi sua virtute non possit; sed ejus necesse est ut adjutorium speret qui nos, et in carne corruptibili viventes, per redemptionis suæ mysterium potest etiam super spiritus qui sunt sine carne roborare, Jesus Christus Dominus noster, qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[a] Gemet., Utic. et plur. Norm., *intendunt*.
[b] Suess., *tota mente igne divini amoris incenduntur*.
[c] Longip., *arguendo*.
[d] Ita Mss. Germ., Norm., etc. Editi, *atque appetitui*.
[e] Longip., *obducta*.
[f] Editi, *agendum*.

LIBER SECUNDUS [a].

Præfatio.

1307 Quoniam, multis curis prementibus, Ezechielis prophetæ librum coram charitate vestra totum per ordinem perscrutari non licuit, bonis vestris desideriis placuit petere ut saltem extrema ejus visio, quæ ei facta est de ædificio in monte constituto, quæ et cunctis est visionibus ejus obscurior, exponi deberet. Et quidem voluntati vestræ me parere ne- D cesse est, sed duo sunt quæ hac in re perturbant animum meum. Unum, quod hæc eadem visio tantæ obscuritatis nebulis tegitur, ut vix in ea aliquid intellectu [b] interlucente videatur. Aliud, quod jam Agilulphum Langobardorum regem ad obsidionem nostram summopere festinantem [c] Padum transisse cognovimus (*Supra, hom.* 11, *n.* 26, *et l.* v, *epist.* 40). Unde pensate, fratres charissimi, [d] in caliginosis ac mysticis sensibus penetrare quid valeat mens misera,

[a] In Mss. legitur: *Incipit liber secundus homiliarum sancti Gregorii papæ urbis Romæ, in extremam partem Ezechielis prophetæ, quæ sunt numero decem.*
[b] Val. Cl., *interlucere*. Cæterum de obscuritate prophetiæ Ezechielis consule quæ diximus in præfatione.
[c] Norm., *Padum transire*.
[d] Codex antiquissimus Ecclesiæ Laudunensis et alii, *in caligosis*. Ebroic. et Lyran., *in lectionibus mysticis*.

1306 timoris sui perturbationibus occupata. Quanto enim circa terrena [a] plus angitur, tanto in his quæ sunt cœlestia minus videt; et pro eo quod curis suis extra se ducitur, valde intus minor est, quia, sicut scriptum est : *Deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (*Sap.* IX, 15). Quæ enim superiora penetrare etiam collecta non sufficit, pensate quid agere poterit divisa ? Scimus autem, scimus omnes, quia et fluvius qui in multis rivis dividitur, a suo alveo exsiccatur. Sed tamen inter hæc adest superna gratia. Et si mentem meam cogitationum mearum pondera deprimunt, vestrorum hanc pennæ desideriorum levant. Obscurum quidem valde est opus quod aggredimur, sed ponamus in animo quia nocturnum iter agimus. Restat ergo ut hoc palpando carpamus.

HOMILIA PRIMA [b]

In explicatione trium priorum versuum cap. XL *Ezechielis, et quarti inchoati, de Christo et Ecclesia, de electis et de occultis erga eos Dei judiciis, præsertim disseritur.*

1307 EZECH. XL, 1. — *In vigesimo et quinto anno transmigrationis nostræ, in exordio anni, decima mensis, quarto decimo anno postquam percussa est civitas, ipsa hac die facta est super me manus Domini, et adduxit me illuc.*

1. [c] Dicturus mystica, narrationem historicam præmittit, ut figat ex tempore, quod credatur ex revelatione. Notandum vero quod in exordio libri hujus quo anno prophetare cœperit indicavit; in fine vero inseruit quo extremam visionem vidit, ita ut cognosci valeat in quot annis prophetiæ suæ librum [d] duxerit. Tempus namque quo prophetare cœpit, in locutionis suæ initio posuit, dicens : *Aperti sunt cœli, et vidi visiones Domini in quinta mensis ; ipse est annus quintus transmigrationis regis Joachin* (*Ezech.* I, 1). Nunc vero loquitur, dicens : *In vigesimo et quinto anno transmigrationis nostræ*. Idem namque propheta in captivitate prima cum Joachin rege fuerat [e] in Babyloniam transductus (*IV Reg.* XXIV, 25). Nam de secunda Jerosolymorum captivitate 1308 subjungit : *Quarto decimo anno postquam percussa est civitas.* Undecim quippe annis Sedecias post captivitatem primam, in qua Ezechiel propheta cum Joachin rege ductus est [f] in Babylonem, in Jerosolymorum urbe regnaverat. Post captivitatem vero ejusdem Sedeciæ, [g] quæ jam secunda erat urbis captivitas, quarto decimo anno propheta visionem ultimam videbat. Undecim

A itaque et quatuordecim simul juncti faciunt viginti et quinque. Si igitur visionem primam quinto captivitatis prioris anno locutus est, atque hanc ultimam vigesimo et quinto anno factam fuisse describit, profecto patet quod in viginti annis locutionis suæ moras [h] usque ad ultimæ visionis suæ verba tetenderit. Nec movere quempiam debet quod in medio prophetiæ suæ volumine, cum de Babylonico rege loqueretur, vigesimi ac septimi anni memoriam facit. Quo in loco cum nihil de tempore suæ captivitatis interserit, aperte demonstrat, quia ejus regis tempora describat, 1309 de quo [i] ut prophetaret acceperat. Quod vero ait : *In exordio anni, decima mensis*, tempus simpliciter exprimit, ut ex ipso quoque tempore in corda audientium juxta litteram verbi radicem

B figat, ex qua spiritales fructus postmodum proferat.

2. Notandum vero quod ait : *Quartodecimo anno postquam percussa est civitas, ipsa hac die.* Quid est enim quod per hanc visionem ultimam omnipotens Deus ea ipsa die dignatus est promissionis suæ misericordiam facere, qua die in percussa civitate iram justitiæ implevit, nisi [j] quod illa divinitatis vis, quæ in diversitatis motum et mutabilitatem non ducitur, ea ipsa luce justitiæ afflictos ac pœnitentes vivificat, qua superbientes ac rigidos percutit? Præmisso itaque visionis suæ tempore, subjungit :

VERS. 1, 2. — *Facta est super me manus Domini, et adduxit me illuc in visionibus Dei : adduxit me in terram Israel, et dimisit me super montem excelsum nimis, super quem erat quasi ædificium civitatis vergen-*

C *tis ad Austrum.*

3. Cujus videlicet civitatis ædificium accipi juxta litteram nullatenus potest. Nam paulo post subdit hoc ipsum ædificium calamo sex cubitorum et palmo, portam vero [k] ejusdem ædificii quatuordecim cubitis mensuratam, cujus portæ frontes esse perhibet sexaginta cubitorum. Quæ cuncta stare juxta litteram nullatenus valent. Quomodo enim totum simul ædificium calamo, id est sex cubitis et palmo mensuratur, et portæ ædificii in quatuordecim cubitis, frontes vero portarum in sexaginta cubitis extenduntur? Porta enim in civitate est, frontes vero in portis. Et nulla recipi ratio permittit, quia minus est hoc quod continet ab eo quod continetur. In Scriptura autem sacra et ea quæ accipi secundum

D historiam possunt, plerumque spiritaliter intelligenda sunt, ut et fides habeatur in veritate historiæ, et

[a] Vulgati, *plus satagit.*

[b] In Editis, repugnantibus Mss., *homilia decima tertia.*

[c] Editi, præter Gus-anv., *dicturus mysticam narrationem historicam præmittit.* Prælucent nobis Mss. Anglic., etc.

[d] Norm. omnes, quibus concinunt Edit. Paris. 1502, 1518, 1571, et Vatic., *dixerit.* Cod. Longip., *digesserit.*

[e] Val. Cl., cum Norm., *in Babylonem.* Hic et ubique deinceps legitur tam in Mss. quam in Editis, si Gussanv. excipias, *Joachim.* Sed scribendum *Joachin*, aut *Joakin*, ut in Hebraicis, Græcis, ac Latinis exemplaribus Ezech. proph. et lib. IV Regum legitur; sicque distinguitur a patre Joachim dicto.

[f] Omittitur *in Babylonem* in Norm.

[g] Editi omnes, *quæ etiam.*

[h] In vet. Editis, *usque ad ultimum visionis suæ verba.* Recent., *usque ad ultima.* Favent Mss., Norm. et Val. Cl. Nobis vero Laud., Suess. et Longip.

[i] Val. Cl., concinentibus Norm., *prophetare cœperat.*

[j] Ita Suess., Laud. et alii antiq. Editi cum aliis Mss., *quod illa divinitas.*

[k] Excusi, *ejusdem civitatis*, absque Mss. auctoritate. Cæterum propositæ difficultatis nodus haud difficile est solvere, dicendo mensurandæ civitati calamum quidem sex cubitorum et palmi fuisse adhibitum, idque dicere prophetam; eam vero minime, nisi pluries repetitum adæquasse.

spiritalis intelligentia capiatur de mysteriis allegoriæ. Sicut illud quoque novimus quod Psalmista ait : *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas, quas tu fundasti* (*Psal.* VIII, 4). Ecce enim in exteriori descriptione stat sermo rationis, quia et cœli opera Dei sunt, et luna ac stellæ ab eo creatæ atque fundatæ sunt. Sed si hoc Psalmista juxta sola exteriora opera, et non etiam secundum intellectum mysticum asserit, qui cœlos opera Dei esse professus est, dicturus lunam et stellas, cur non etiam solem, quem scimus quia ejus opus est (*Genes.* I, 16), pariter enumeravit? Si enim juxta solam litteram loquebatur, dicturus luminare minus, prius luminare majus dicere debuit, ut ante solem, et post lunam atque stellas fundatas esse perhiberet. Sed quia juxta intellectum mysticum loquebatur, [a] ut lunam sanctam Ecclesiam, et stellas sanctos omnes accipere deberemus, solem nominare noluit, quia videlicet ipsi æterno Soli loquebatur, de quo scriptum est : *Vobis autem qui timetis Dominum, orietur sol justitiæ* (*Malac.* IV, 2). De quo reprobi in fine dicturi sunt : **1310** *Sol justitiæ non ortus est nobis.* Dicendo ergo, *Lunam et stellas quas tu fundasti* (*Sap.* V, 6), et tamen tacendo solem qui factus est, indicavit quia illi Soli locutus est qui non solum solem et lunam atque stellas corporaliter, sed etiam lunam Ecclesiam atque stellas sanctos omnes spiritaliter fecit. Si ergo [b] cum aliquid deest historiæ, aperta ratione ducimur ad intellectum allegoriæ; quanto magis illa spiritaliter accipienda sunt, in quibus juxta rationem litteræ nihil historicum sonat? *Facta est super me manus Domini, et adduxit me illuc in visionibus Dei; adduxit me in terram Israel.* Quod dixerat, *Adduxit me illuc*, hoc replicans subdidit : *Adduxit me in terram Israel.* Ait enim : *Facta est super me manus Domini, et adduxit me illuc in visionibus Domini.* Manus etenim virtutem potestatis, visiones vero ipsam quam acceperat revelationem significant. Manus quippe in visione est virtus in contemplatione. Quibus verbis quid aperte indicat, nisi quia nihil de civitate quam viderat [c] juxta litteram dicat? Nam spiritaliter de ea loquitur quam spiritaliter contemplatur.

4. *Et dimisit me super montem excelsum nimis.* Quem ergo significat mons excelsus nisi Mediatorem Dei et hominum hominem Christum Jesum? Qui de terra quidem, sed ultra terram est, quia caro ejusdem Redemptoris nostri de imis habet materiam, sed in summis præeminet ex potestate. Quem minus erat ut excelsum diceret, nisi adderet *nimis*, quia non solum homo, sed ex ejusdem humanitatis conceptione quæ ab eo assumpta est [d] Deus homo, non solum homo ultra homines, sed homo etiam [e] super angelos factus. Hinc enim de illo per Isaiam dicitur : *In die illa erit fructus terræ sublimis* (*Isai.* IV, 2). Creator etenim noster, quia pro nobis incarnatus est, fructus terræ factus est nobis. Sed jam fructus terræ sublimis est, quia homo natus in terra super angelos regnat in cœlo, quia juxta David et Pauli vocem, *Omnia subjecit sub pedibus ejus* (*Psal.* VIII, 8; *Hebr.* II, 8). In eo enim quod ei subjecit omnia, nihil demisit non subjectum ei. Mons ergo iste est et excelsus, et nimis, quia etsi de terra est per substantiam humanitatis, [f] incomprehensibilis tamen est ex altitudine divinitatis. Hinc est enim quod eumdem Dominum cum Isaias propheta prospiceret [g] in carne esse venturum, per prophetiæ spiritum sublevatus, ait : *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium* (*Isai.* II, 2). Domus enim Domini Israeliticus populus fuit. Mons itaque domus Domini ille appellatus est, qui ex Israelitico populo incarnari dignatus est. Fuerunt autem in eodem populo sancti viri qui montes jure vocarentur, quia per vitæ meritum ad cœlestia propinquaverunt. Sed incarnatus unigenitus istis montibus æqualis non fuit, [h] quia naturam, vitam, merita omnium ex sua divinitate transcendit. Unde et recte mons super verticem montium dicitur, quia excelsus ex divinitate sua inventus est, etiam super cacumina sanctorum, **1311** ut hi qui multum in Deo profecerant, ejus vestigia vix potuissent tangere ex vertice cogitationis. Qui ergo illic mons super verticem montium dicitur, ipse hic mons excelsus nimis esse perhibetur. Sequitur :

5. *Super quem erat quasi ædificium civitatis vergentis ad Austrum.* Notandum est quod non dicitur, Super quem erat ædificium, sed *quasi ædificium*, ut videlicet ostenderetur quod non [i] de corporalis, sed de spiritalis civitatis ædificio cuncta dicerentur. Qui enim non se ædificium, sed quasi ædificium vidisse perhibet, cor audientium ad spiritalem fabricam mittit, sicut per Psalmistam dicitur : *Jerusalem quæ ædificatur ut civitas* (*Psal.* CXXI, 3). Quia etenim illa internæ pacis visio ex sanctorum civium congregatione construitur, Jerusalem cœlestis ut civitas ædificatur. Quæ tamen in hac peregrinationis terra dum flagellis percutitur, tribulationibus tunditur, ejus lapides quotidie quadrantur. Et ipsa est civitas, scilicet sancta Ecclesia, quæ regnatura in cœlo adhuc laborat in terra. Cujus civibus Petrus dicit : *Et vos tanquam lapides vivi superædificamini* (*I Pet.* II, 5). Et Paulus ait : *Dei agricultura, Dei ædificatio estis*

[a] Gussanv., corrupte, *ut unam omnes accipere debemus*, etc. Legitur *ut lunam* in duobus German. et cæt. Mss. Neque vero aliter legi posse orationis series satis demonstrat.

[b] Laud., *cum aliquid de historiæ aperta ratione dicimus.*

[c] Laud. et Longip., *juxta historiam.*

[d] Removimus hinc conjunctionem *et*, ab Edit. adjectam, *Deus et homo*; et paulo supra restituimus particulam *ex*, ante *ejusdem*, repertam in omnibus melioris notæ Codicibus.

[e] Longip., *ultra angelos.*

[f] Ebroic., Lyr., Val. Cl., *incomparabilis.*

[g] Laud. et Lyran., *incarnandum esse venturum.*

[h] Laud. et Longip., *quia natura, vita.* Suess., *quia naturam, vitæ merita.*

[i] Laud. et Longip., *de corporali, sed de spiritali.*

(*I Cor.* III, 9). Quæ videlicet civitas habet hic in sanctorum moribus magnum jam ædificium suum. In ædificio quippe lapis lapidem portat, quia lapis super lapidem ponitur; et qui portat alterum, portatur ab altero. Sic itaque, sic in sancta Ecclesia unusquisque et portat alterum, et portatur ab altero. Nam vicissim se proximi tolerant, ut per eos ædificium charitatis surgat. Hinc enim Paulus admonet, dicens: *Invicem onera vestra portate, et sic adimplebitis legem Christi* (*Galat.* VI, 2). Cujus legis virtutem denuntians, ait: *Plenitudo legis charitas* (*Rom.* XIII, 10). Si enim ego vos portare negligo in moribus vestris, et vos me tolerare contemnitis in moribus meis, charitatis ædificium inter nos unde surgit, quos vicaria dilectio per patientiam non conjungit? In ædificio autem, ut prædiximus, lapis qui portat portatur, quia sicut ego jam mores eorum tolero qui adhuc in conversatione boni operis rudes sunt, ita ego quoque ab illis toleratus sum, qui me in timore Domini præcesserunt et portaverunt, ut portatus portare discerem. Sed ipsi quoque a majoribus suis portati sunt. Lapides vero qui in summitate atque extremitate fabricæ ponuntur, ipsi quidem portantur ab aliis, sed alios nequaquam portant, quia et hi qui in fine Ecclesiæ, id est in extremitate mundi nascituri sunt, tolerantur quidem a majoribus, ut eorum mores [a] ad bona opera componantur; sed cum non eos sequuntur qui per illos proficiant, nullos super se fidelis fabricæ jam lapides portant. Nunc itaque alii portantur a nobis, nos vero portati sumus ab aliis. Omne autem pondus fabricæ fundamentum portat, quia mores simul omnium solus Redemptor noster tolerat. De quo Paulus ait: [b] *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus* (*I Cor.* III, 11). Portat fundamentum lapides, et a lapidibus non portatur, quia Redemptor noster omnia nostra tolerat, sed in ipso malum non fuit quod tolerari debuisset. Unde bene nunc dicitur: *Dimisit me super montem excelsum nimis, super quem erat quasi* **1312** *ædificium civitatis*, quia mores et culpas nostras solus ille sustinet, qui totam sanctæ Ecclesiæ fabricam portat. Qui per prophetæ vocem de perverse adhuc viventibus dicit: *Laboravi sustinens* (*Jerem.* VI, 11). Non autem sustinendo Dominus laborat, cujus divinitatis potentiam nulla fatigatio contingit; sed, verbis humanis loquens, ipsam suam circa nos patientiam laborem vocat.

6. Et notandum quod eamdem civitatem quam propheta conspexit ad Austrum vergentem vidit. Auster enim ventus quia in sancti Spiritus typo poni soleat, hi qui in sacro eloquio studiosi sunt recognoscunt; sicut e contrario per Aquilonem sæpe diabolus designatur, quia et ille relaxat in calore, et iste constringit in frigore. Et Veritas dicit: [c] *Abundabit iniquitas, et refrigescet charitas multorum* (*Matth.* XXIV, 12). Propheta quoque de Judæa asserit, dicens: *Sicut frigidam facit cisterna aquam, sic frigidam facit malitiam suam* (*Jerem.* VI, 7). Hinc enim diabolus, propheta eodem attestante, dixisse perhibetur: *Sedebo in monte Testamenti, in lateribus Aquilonis* (*Isai.* XIV, 13). At contra hæc civitas ad Australem partem vergit, quia torporem mentis sancti Spiritus gratia relaxat. Hinc Psalmista ait: *Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in Austro* (*Psal.* CXXV, 4). Captivitas enim nostra, quæ torporis frigore ad sequendum Deum pigra remanserat, per calorem sancti Spiritus relaxatur, ut currat in amorem Dei. Unde et nunc dicitur quod civitas quæ in monte constituta est ad Austrum vergit, quia electorum Ecclesia cogitationes suas [d] in afflatu sancti Spiritus aperit, atque, ab omni superbiæ suæ vertice descendens, in Deo, cui credit, amoris calorem concipit, ut nihil ei libeat, nisi ejus gratiæ submitti, [e] dilectione calefieri, ejus afflatus semper munere repleri. Unde et valido amore succensus contemplator dicebat: *Anima mea exsultabit in Domino, et delectabitur super salutari ejus* (*Psal.* XXXIV, 9). Qui enim Latine salutaris, ipse Hebraice Jesus dicitur. Propheta igitur quia vias ejus atque miracula redemptionis quoque nostræ mysterium per prophetiæ spiritum contemplabatur, exsultare se in Domino [f] et delectari super Jesu perhibet, quia inde gaudium in mente conceperat unde per amorem fortiter ardebat. Pensemus itaque si mentes spiritalium patrum in illo delectatæ sunt qui necdum venerat, sed prævidebatur, cujus reatus sit ejus vias, ejus exempla, ejus monita, postquam venit et redemptionem exhibuit, non amare. Hæc ergo civitas ad Austrum vergere dicitur, ac si aperte diceretur quod prior illa civitas, scilicet Synagoga, in infidelibus suis ad Aquilonem stetit, quæ in frigore perfidiæ [g] duravit. Sancta vero Ecclesia, quæ charitatem fidei concepit, per calorem ad Austrum vergit, et quasi calido vento innititur, quia non in sui fiducia, sed in dono spiritalis gratiæ lætatur. Sequitur:

VERS. 3. — *Et introduxit me illuc.*

7. Cœlestis civitatis ædificium ille intrat, qui in sancta Ecclesia bonorum vias imitando considerat. Intrare quippe est ædificium super montem, electos sanctæ Ecclesiæ in virtutum culmine constitutos qualiter in Domino proficiant amando considerare. Iste enim vitam conjugio ligatam ducit, **1313** propriis rebus contentus est, aliena non diripit, de suo quidquid prævalet indigentibus largitur, peccata sine quibus quotidiana vita a conjugatis duci non potest flere non negligit. Pro eo enim quod ipsa familiaris cura animum conturbat, sese ad lacrymas excitat. Ille vero jam cuncta quæ sunt mundi deseruit,

[a] Laud. et Longip., *ad bona merita.*
[b] Plur., *fundamentum autem... quod positum est Christus Jesus.*
[c] Longip., *abundavit*; et Laudun., *refrigescit.*
[d] Laudun., *in affectu.*
[e] Solus Gussanv. hic addit, *ad bona opera elevari, ejus*, etc. Unde hoc sit accersitum non indicat; quapropter rescindendum judicavimus. Ibid., Laud. et Suess. habent *ejus delectatione.*
[f] Laud. et Longip., *et delectare.*
[g] Longip., *duruit.* Norm., cum Vat. Cl., *manere curavit.*

nil ejus habere appetit, [a] solius contemplationis exercitatione pascitur, spe præmiorum cœlestium cum fletibus lætatur, transcendit ipsa etiam quæ haberi concessa sunt, quotidianum cum Domino habere secretum quærit, nulla ejus animum prætereuntis mundi cura perturbat, mentem semper in exspectatione cœlestium gaudiorum dilatat. Alius vero jam hujus mundi cuncta deseruit, ejusque mens in contemplatione cœlestium sublevatur; sed tamen pro ædificatione multorum, locum regiminis tenens, qui rebus prætereuntibus ex desiderio non succumbit, ad eas aliquando propter proximorum compassionem reflectitur, ut ex earum cura indigentibus misereatur; verbum vitæ auditoribus prædicat, animabus simul et corporibus necessaria ministrat. Et qui propter se ad cœleste desiderium jam per contemplationem evolat, adhuc tamen [b] pro provectu et utilitate proximorum in rebus temporalibus desudat. Quisquis ergo in sancta Ecclesia considerare sollicite studet, ut aut in honorum conjugatorum vita, aut in arce continentium et omnia quæ sunt hujus mundi derelinquentium, aut etiam in prædicatorum summitate proficiat, jam civitatis in monte positæ ædificium intravit. Nam qui considerare meliorum vitam ut proficiat negligit, adhuc extra fabricam stat. Et si honorem quem jam sancta Ecclesia in mundo habet admiratur, quasi ædificium foris conspicit et obstupescit. Et quia exterioribus solis intentus est, intus ingressus non est. Sequitur:

IBID. — *Et ecce vir, cujus erat species quasi species æris.*

8. Ipse signatur in viro, qui figuratur in monte. Vir autem iste metiri ædificium dicitur. Et recte Dominus per virum signatur et montem, quia et ipse omnia intra sanctam Ecclesiam judicando disponit, et ipse eamdem sanctam Ecclesiam portat, et portando ad cœlestia sublevat. Sic in sancto quoque Evangelio idem Redemptor noster loquitur, dicens: *Qui intrat per ostium, pastor est ovium* (*Joan.* x, 1). Et paulo post: *Ego sum ostium* (*Ibid.*, 7). Atque iterum post pauca subjungit: *Ego sum pastor bonus* (*Ibid.*, 11). Si igitur ipse pastor, et ipse ostium, et intrat pastor per ostium, cur non hoc loco et ipse mons, et ipse vir intelligitur, qui ædificium metitur in monte?

9. Sed quærendum nobis est cur de hoc viro dicitur, *Cujus species erat quasi species æris.* Cuncti autem novimus, fratres, metallum æris valde esse durabile, atque omnimodo sonorum. Quid est ergo quod aspectus Mediatoris Dei et hominum speciei comparatur æris, nisi hoc quod aperte novimus, quia unigenitus Filius, formam servi accipiens, fragilitatem carnis humanæ per resurrectionis suæ gloriam vertit in æternitatem, quia in eo caro facta est jam sine fine durabilis? Nam *surgens a mortuis* A *jam non moritur, mors ei ultra non dominabitur* (*Rom.* vi, 9). Quid est autem, quod ipsa ejus incarnatio sonoro metallo comparatur, nisi **1314** quod per eamdem assumptionem humanitatis nostræ [c] insonuit omnibus gloria majestatis suæ? Et quasi aspectum æris [d] habet in corpore, quia Deus mundo innotuit ex carne. Unde et per Joannem dicitur: *Habebat in vestimento et in femore suo scriptum: Rex regum, et Dominus dominantium* (*Apoc.* xix, 16). Quid enim vestimentum ejus est, nisi corpus [e] quod assumpsit ex Virgine? Nec tamen aliud ejus vestimentum est, atque aliud ipse. Nam nostrum quoque vestimentum caro dicitur, sed tamen ipsi nos sumus caro, qua vestimur. Hoc autem vestimentum illius longe ante Isaias aspiciens per crucem passionis sanguine B cruentatum, dixit: *Quare rubrum est indumentum tuum, et vestimenta tua quasi calcantium in torculari?* (*Isai.* LXIII, 2.) Cui ipse respondit: *Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum* (*Ibid.*, 3). Solus enim torcular in quo calcatus est calcavit, qui sua potentia eam quam pertulit passionem vicit. Nam qui usque ad mortem crucis passus est, de morte cum gloria surrexit. Bene autem dicitur: *Et de gentibus non est vir mecum* (*Ibid.*), quia hi pro quibus pati venerat passionis ejus esse participes debebant, qui pro eo quod illo tempore necdum crediderant, de ipsis in passione queritur, quorum vita in illa passione quærebatur. Per femur vero propagatio carnis est. Quia ergo per propagationem generis humani, sicut generationum ordines Matthæo (*Matth.* i, 1, C *seq.*), vel Luca (*Luc.* ii, 7; iii, 23, *seq.*) narrantibus describuntur, in hunc mundum venit ex virgine, et per incarnationis suæ mysterium quia Rex esset et Dominus cunctis ubique gentibus indicavit, in vestimento et femore scriptum habuit: *Rex regum, et Dominus dominantium* (*Apoc.* xix, 16). Unde enim in mundo innotuit, ibi de se lectionis [f] scientiam infudit. Prædicatio ergo ejus ex carne, quasi quidam sonitus ex ære est. Dicatur igitur recte: *Cujus species quasi species æris.* Sequitur:

IBID. — *Et funiculus lineus in manu ejus.*

10. In Septuaginta interpretibus funiculus lineus non habetur, sed *funiculus* [g] *cæmentariorum.* Quorum si in hoc versu translationem ad exponendum tenemus, quid aliud cæmentarios quam sanctos doctores accipimus, qui, loquendo spiritalia, ad cœleste ædi- D ficium vivos lapides, id est electorum animas, componunt? Quidquid enim antiqui patres, quidquid prophetæ, quidquid apostoli, quidquid apostolorum successores locuti sunt, quid aliud fuit quam compositio lapidum in hac quæ quotidie construitur fabrica sanctorum? In funiculo autem cæmentariorum hoc agi solet, ut cognosci æqualitas vel rectitudo surgentis parietis valeat; et si lapis intus est, foras ejiciatur; si exterius prominet, intérius revocetur.

[a] Laudun., *solius contemplatione pascitur.*
[b] Ita Laud., Suess., Longipp., Val. Cl. Editi omiserunt *pro*, ad complendum sensum necessarium.
[c] Laud. et Longip., *insonuit omnibus gloriam.*
[d] Al., *habet ex corpore*, quod exhibent vulgati.
[e] Laud., Longip., Lyr., *quod assumpsit.*
[f] Suess., *lectionis sententiam.*
[g] In Laud. semper legitur *cimentariorum.*

Et certe quotidie hoc agit prædicatio doctorum, ut unaquæque anima, cui regiminis onera suscipere fortasse non expedit, etiamsi foris apparere appetat, interius revocetur; et rursum quæ latere vult et sui tantummodo curam gerere, si sibi ac multis esse utilis potest, etiam cum latere desiderat, exterius producatur ut appareat. Sicque fit ut sanctorum lapidum ordo teneatur, dum sæpe et volens ad honorem venire repellitur, et honorem fugiens in sacri ordinis arce sublevatur. Sed quia, ut per interpretem nostrum didicimus, Hebræorum historia non habet *cæmentariorum*, **1315** sed *funiculus lineus in manu ejus*, hoc quod apud nos certius habetur, exponere debemus. Scimus autem quod funiculus lineus subtilior est quam si funiculi fiant aliunde. Et quid in funiculo lineo, nisi subtiliorem prædicationem, [a] id est spiritalem debemus accipere? Censura etenim legis funiculus fuit, sed lineus non fuit, quia rudem populum non subtili prædicatione coercuit, in quo [b] per pœnæ sententiam non peccata cogitationis, sed operis resecavit. At postquam per semetipsum Dominus etiam cogitationes hominum prædicando religavit, et perfectum esse peccatum etiam in corde innotuit, funiculum lineum in manu tenuit. Ait enim: *Audistis quia dictum est antiquis: Non mœchaberis; ego autem dico vobis, quia qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* (*Matth.* v, 27; *Exod.* xx, 14). Funiculus ergo lineus prædicatio est subtilis, quæ mentem audientis ligat, ne se vel in misera cogitatione dissolvat. Et notandum quod dicitur, quia ei funiculus in manu est, id est prædicatio in operatione. [c] In se enim ostendit omne quod docuit, sicut scriptum est: *Quæ cœpit Jesus facere et docere* (*Act.* I, 1). Et quia ipsa quæ dixit etiam scripturæ tradidit, ut ad posteros mandarentur, recte subjungitur:

Ibid. — *Et calamus mensuræ in manu ejus.*

11. De sancta Ecclesia per prophetam alium Dominus pollicetur, dicens: *Orietur in ea viror calami et junci* (*Isai.* xxxv, 7). Quod in loco alio exposuisse me memini (*Lib.* xxix *Moral.*, *n.* 51), ut per calamum scriptores, per juncum vero debeant auditores intelligi. Sed quia ad humorem aquæ et juncus et calamus nasci solet, et ex una eademque aqua utraque proficiunt, et calamus quidem ad scribendum assumitur, cum junco vero scribi non potest, quid in junco et calamo accipere debemus, nisi quod una est doctrina veritatis, quæ multos auditores irrigat? Sed irrigati alii ad hoc usque proficiunt in verbo Dei, ut etiam scriptores fiant, videlicet tanquam calami; alii vero verbum vitæ audiunt, bonæ spei et rectorum operum viriditatem tenent, sed tamen ad scribendum proficere nullatenus possunt. [d] Hi quid in aqua Dei

A nisi quidam, ut ita dicam, junci sunt? Qui quidem viridescendo proficiunt, sed litteras exprimere nequaquam possunt. Redemptor igitur noster, quia verba quæ dixit etiam per doctorum studium scribi largitus est, in manu calamum tenuit. Qui calamus mensuræ dicitur, quia in ipsa doctorum studia sub quadam occulti judicii dispensatione detinentur, ut et aliis legentibus prosint, et aliis legentibus prodesse non possint. Unde sancti apostoli, cum [e] magistrum veritatis sibi apertius loquentem requirerent cur turbis in parabolis loqueretur, audierunt: *Quia vobis datum est nosse mysterium regni cœlorum, illis autem non* (*Matth.* XIII, 11). Vel certe calamus mensuræ est, quia in ipso sacro ejus eloquio, quod nobis conscriptum est, occultas esse dispensa-

B tiones ejus agnoscimus. Nam per incomprehensibile ejus judicium et alter intra mensuram electorum mittitur, et alter foras relinquitur, ut nullo modo ad electorum numerum [f] pertinere mereatur. Habet ergo funiculum, habet in manu calamum mensuræ. Qui enim funiculo locum metitur, **1316** alibi funiculum trahit, aliunde retrahit, et huc ducit quem aliunde subducit. Sic nimirum, sic Redemptor noster in collectione hominum facit, dum alios a suis iniquitatibus educit, alios in sua iniquitate derelinquit. In his enim quos colligere dignatus est occultæ mensuræ funiculum traxit, et ab his quos derelinquendos esse judicavit, quid aliud nisi funiculum retraxit? ut et boni intra mensuram cœlestis fabricæ teneantur, et mali extra fabricam, in quibus bona quæ æstimantur non sunt,

C quasi sine mensura remaneant.

12. Hunc funiculum et mensuræ calamum in manu sua Redemptor noster tenuit, cum Paulum apostolum per apparentem virum Macedonem admonere dignatus est, ita ut idem Macedo vir diceret: [g] *Transiens adjuva nos* (*Act.* XVI, 9). Et tamen volentes apostolos ad prædicandum ire in Asiam, non permisit Spiritus Jesu. Quid est quod sancti apostoli et ibi vocantur ire ubi fortasse pergere non cogitabant, et illuc ubi desiderabant pergere ire prohibentur, nisi quia occulti judicii funiculus et mensuræ calamus tenetur in manu, ut et alii verba vitæ audiant, et alii audire nullatenus mereantur? Funiculus ergo mensuræ est, qui alio tractus est, aliunde retractus.

13. Sancto quoque Evangelio testante didicimus

D quod venit qui diceret: *Magister, sequar te quocunque ieris* (*Matth.* VIII, 19). Cui responsum est: *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos, Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet* (*Ibid.*, 20). Venit alter qui diceret: *Magister, sine me primum ire, et sepelire patrem meum.* Cui dicitur: [h] *Sine mortuos sepelire mortuos suos, tu autem me sequere, et annuntia regnum Dei* (*Ibid.*, 21, 22). Quid

[a] Laud., *id est spiritalem debemus accipere censuram. Etenim lex funiculus.*

[b] Ebroic. et Lyr., quibus suffragantur Suess. et Longip., *per pœnitentiam.*

[c] Ita melius Mss. Laud., Suess., Longip., Beccensis, quam Edit. *Ipse enim;* quibus tamen nonnulli favent Mss.

[d] Longip., *hi, inquam, quid nisi.*

[e] Laud. et Longip., *magistram veritatem.*

[f] Norm., cum Val. Cl., *pervenire.* Suess., *pertingere.*

[g] Longip., *transiens in Macedoniam adjuva.*

[h] Laud., Norm., Longip., *sine mortuos sepeliant*, etc. Val. Cl., *sine mortuos ut sepeliant.*

est quod ille promittit se ire, et deseritur; iste domum vult redire, et tamen ut sequi debeat jubetur? Ille non suscipitur, iste nec ad horæ momentum ab obsequio relaxatur. [a] Interna ergo occulti judicii dispensatione funiculus et mensuræ calamus ducitur, in quo et iste trahitur, et ille relinquitur, ut cœlestis fabrica non sine pio et justo examine construatur.

14. Potest etiam calamus mensuræ Scriptura sacra pro eo intelligi, quod quisquis hanc legit, in ea semetipsum metitur vel quantum in spiritali virtute proficit, vel quantum a bonis quæ præcepta sunt longe disjunctus remansit; quantum jam assurgat ad bona facienda, quantum adhuc in pravis actibus prostratus jaceat. Sequitur:

Ibid. — *Stabat autem in porta.*

15. Quisquis in porta stat, ex quadam parte intus est, ex quadam vero foris, quia aliud ejus foris aspicitur, aliud intus absconditur. Redemptor itaque noster, pro nobis misericorditer incarnatus, ante humanos oculos quasi in porta stetit, quia et per humanitatem visibilis apparuit, et sese invisibilem in divinitate servavit. Hinc enim Judæi qui hunc ex prophetarum promissione sustinuerant perfidiæ suæ confusione turbati sunt, quia eum quem ad ereptionem suam venire crediderant, mortalem videbant. Qui igitur in porta stat, sicut superius dictum est, ex quadam parte foris, ex quadam vero **1317** parte intus videtur. Unde nec ipsa Judæorum perfidia sine divinæ virtutis ostensione est derelicta. Nam miracula ejus videntes trahebantur ut crederent, sed rursum passiones illius perpendentes, dedignabantur Deum credere, quem carne mortalem videbant; unde factum est ut de ejus cognitione dubitarent. Videbant enim esurientem, sitientem, comedentem, bibentem, [b] lassescentem, dormientem, et purum hunc hominem esse æstimabant. Videbant mortuos suscitantem, leprosos mundantem, cæcos illuminantem, dæmonia ejicientem, et esse hunc ultra homines sentiebant. Sed ipsa ejus miracula in eorum corde cogitata humanitas perturbabat. Unde sancta Ecclesia sub sponsæ voce hunc aperte jam videre desiderans, ait: *En ipse stat post parietem nostrum* (*Cant.* II, 9). Qui enim humanis oculis hoc quod de mortali natura assumpsit ostendit, et in seipso invisibilis permansit, in aperto se videre quærentibus quasi post parietem stetit, quia videndum se manifestata majestate non præbuit. Quasi enim post parietem stetit, qui humanitatis naturam quam assumpsit ostendit, et divinitatis naturam humanis oculis occultavit. Unde et illic subditur: *Respiciens* [c] *per fenestras, prospiciens per cancellos* (*Ibid.*). Quisquis enim per fenestras, vel per cancellos respicit, nec totus latet, nec totus videtur. Sic sic nimirum Redemptor noster ante dubitantium oculos factus est, quia si miracula faciens nil pertulisset ut homo, plene eis apparuisset Deus;

A et rursum humana patiens, si nulla fecisset ut Deus, purus putaretur homo. Sed quia et divina fecit, et humana pertulit, quasi per fenestras vel per cancellos ad homines prospexit, ut Deus et appareret ex miraculis, et lateret ex passionibus, et homo cerneretur ex passionibus, sed tamen esse ultra hominem ex miraculis agnosceretur. Sed quia vir iste stare in porta dicitur, [d] quærendum nobis est utrum facie interius, et tergo exterius? Qua in re si ea quæ sunt præmissa et subjuncta conspicimus, citius qualiter steterit invenimus. Prius enim dicitur: *Erat quasi ædificium civitatis vergentis ad Austrum, et introduxit me illuc.* Et paulo post de eodem viro subditur: *Stabat autem in porta.* Statimque subjungitur:

Vers. 4. — *Et locutus est ad me idem vir.*

B 16. Qui enim introducto prophetæ in ædificium stans in porta locutus est, profecto constat quia facie interius, et tergo exterius stetit. Sed introductus propheta, cui vir stans in porta locutus est, procul dubio faciem ad portam tenebat, unde verba loquentis audiebat. Quid est ergo, quod vir interius aspicit, propheta foris? Quid est quod ejusdem viri facies ad ædificium, prophetæ vero oculi ad portam sunt, nisi quod Unigenitus Patris idcirco incarnatus est, ut nos ad spiritale ædificium, id est ad sanctæ Ecclesiæ fidem introduceret? Cujus oculi ædificium suum semper aspiciunt, quia quantum quisque in virtutibus proficiat indesinenter attendunt. Propheta vero ad portam respicit, quia qui verba Dei audit semper oculos cordis ponere ad exitum debet, et C sine cessatione meditari quando a præsenti vita exeat, atque ad æterna gaudia pertingat. Propter hoc quippe incarnatus est Deus, ut nos introducat ad fidem, **1318** [e] et reducat ad speciem visionis suæ. Unde quoque in sancto Evangelio Veritas loquitur, dicens: *Per me si quis introierit, salvabitur, et ingredietur et egredietur, et pascua inveniet* (*Joan.* X, 9). Ingredietur videlicet ad fidem, egredietur autem ad speciem, pascua vero inveniet in æterna satietate. Hinc etiam Psalmista ait: *Dominus custodiat introitum tuum, et exitum tuum* (*Psal.* CXX, 8). Custodit enim Dominus uniuscujusque animæ introitum, quo intrat ad fidem, et exitum quoque quo exit ad speciem, ut neque intrans Ecclesiam erroribus supplantetur, neque ab hac temporali ad æternam exiens, ab antiquo hoste rapiatur. Propter hunc D vero egressum nostrum quem quotidie debemus mente meditari, Apostolus de Redemptore nostro loquitur, dicens: *Ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes. Non enim hic habemus manentem civitatem, sed futuram inquirimus* (*Heb.* XIII, 12, 13, 14). Vir itaque qui apparuit in porta stetit, atque ita locutus est, quia Mediator Dei et hominum Christus Jesus in

[a] Hic variant Mss. Laud. habet, *In terra ergo occulti judicii.* Suess., *In ira.* Val. Cl., *Interna ergo occulti judicis.*

[b] Laud., *lassiscentem.*

[c] Edit., excepta Paris. 1502, *per fenestram.*

[d] In vet. Ed., ante Gussanv., *quær... utrum facie interius stetit. Qua.* Gussanv., post, *et tergo exterius*, addit *an tergo interius et facie exterius stetit.* Stamus pro Mss.

[e] Ita Mss. Norm., Val. Cl., etc. In Ed., *et educat.*

ipso quoque passionis suæ tempore præcepta vitæ discipulis dedit, ut hi qui in eum credunt ad portam semper respiciant, et, passionem ejus sollicita consideratione pensantes, a suo quoque exitu cordis oculos non avertant. Nos quoque cum jam claustra carnis despicere, mortalitatis nostræ angustias per immortalitatis desiderium transire, ad supernæ lucis libertatem tendere, ad cœlestis patriæ gaudia anhelare cœperimus, ad portam oculos tenemus, quia dum [a] a sacramentis temporalibus transire ad æterna cupimus, quasi jam præsenti vitæ terga dedimus, et cordis faciem in desiderio nostri exitus habemus. Scriptum quippe est : *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam, et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem* (*Sap.* IX, 15). Sic itaque per contemplationem jam mente extra carnis angustias tendimus, adhuc tamen in sacramentis quæ cognovimus ipsa carnali angustia intra portam tenemur.

17. Sæpe namque animus ità in divina contemplatione suspenditur, ut jam se percipere de æterna illa libertate quam oculus non vidit, nec auris audivit (*I Cor.* II, 9), aliquid per quamdam imaginem lætetur ; [b] sed tamen, mortalitatis suæ pondere reverberatus (*Isai.* LXIV, 4), ad ima relabitur, et quibusdam pœnæ suæ vinculis ligatus tenetur. Portæ igitur intendit, qui veræ libertatis suæ gaudia conspicit, jamque exire concupiscit, sed adhuc non valet. Hinc est quod Hebraicus populus, de Ægypti servitute liberatus, cum loquente Deo columnam nubis cerneret, unusquisque in tabernaculi sui foribus stabat, et adorabat (*Exod.* XXXIII, 10). De quibus paulo superius dicitur : *Cum egrederetur Moyses ad tabernaculum, surgebat universa plebs, et stabat unusquisque in ostio papilionis sui* (*Ibid.*, 8). [c] Ibi etenim stamus, ubi mentis oculos figimus. Unde Elias ait : *Vivit Dominus, in cujus conspectu sto* (*III Reg.* XVII, 1). Ibi utique stabat, ubi cor fixerat. Quid est autem populum columnam nubis aspicere, et in tabernaculi sui foribus stare atque adorare, nisi quod humana mens cum superiora illa atque cœlestia utcunque in ænigmate conspicit, jam el ustra habitationis corporeæ per sublevatam cogitationem exit, atque illum humiliter adorat, **1319** cujus etsi videre substantiam non valet, jam tamen ejus potentiam per illuminationem spiritus [d] miratur? Et cum Moyses tabernaculum ingreditur, ejus terga populus aspicit, et in papilionum suorum ostiis consistit, quia cum sanctus quisque prædicator alta de Deo loquitur, supernæ habitationis jam utcunque tabernaculum ingreditur. Cujus prædicationis infirmi quique etsi virtutem plene pensare non possunt, [e] tamen velut terga aspiciunt, quia postrema quæ prævalent, per intellectum sequuntur. [f] Sed et in ipsis quoque minimis quæ capere sufficiunt jam de suis papilionibus quasi exeunt, atque in ostiis stant, quia et habitacula carnis relinquere et ad illa æternæ vitæ gaudia quæ audiunt progredi conantur. Hinc est etiam quod Elias, cum vocem Domini secum loquentis audiret (*III Reg.* XIX, 9), in speluncæ suæ ostio stetisse describitur, et faciem velasse, quia cum per contemplationis gratiam vox supernæ intelligentiæ fit in mente, totus homo jam intra speluncam non est, quia animam carnis cura non possidet, sed stat in ostio, quia mortalitatis angustias exire meditatur.

18. Sed jam qui in ostio speluncæ consistit, et verba Dei in aure cordis percipit, necesse est ut faciem velet, quia dum per supernam gratiam ad altiora intelligenda ducimur, [g] quanto subtilius levamur, tanto semper per humilitatem nosmetipsos **1320** in intellectu nostro premere debemus, ne conemur plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem (*Rom.* XII, 3) ; ne dum nimis invisibilia discutimus, aberremus ; ne in illa natura incorporea corporei luminis aliquid quæramus. Aurem enim intendere et faciem operire est [h] vocem interioris substantiæ audire per mentem, et tamen ab omni specie corporea oculos cordis avertere, ne quid sibi in illa corporale animus fingat, quæ ubique tota et ubique incircumscripta est. Nos itaque, fratres charissimi, qui jam per Redemptoris nostri mortem ac resurrectionem, atque ad cœlos ascensionem, gaudia æterna didicimus, qui in testimonium divinitatis ejus apparuisse exterius cives nostros angelos illius scimus, concupiscamus Regem, desideremus cives quos cognovimus, atque in hoc sanctæ Ecclesiæ ædificio stantes oculos in porta teneamus ; demus terga mentis huic corruptioni vitæ temporalis, intendamus cordis faciem ad cœlestis patriæ libertatem. Sed ecce adhuc multa sunt quæ nos de cura vitæ corruptibilis premunt. Quia ergo perfecte exire non possumus, saltem in speluncæ nostræ ostio stemus, exituri quandoque prospere per gratiam Redemptoris nostri, qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA II.

In duobus cap. XL *versibus, quarto videlicet ac quinto, explicandis, de activa et contemplativa vita fuse disserit sanctus Doctor, et plurima, suo more, documenta moralia inspergit.*

1321 1. Ne quidam me fortasse tacita cogitatione reprehendant quod Ezechielis prophetæ tam profunda mysteria a magnis expositoribus intentata discutere præsumo, qua mente id faciam agnoscant. Non enim hoc temeritate aggredior, sed humilitate. Scio enim quia plerumque multa in sacro eloquio

[a] Suess., *a sarcinis temporalibus.*
[b] Norm. et Val. Cl., *sed tamen dum mortalitatis... quibusdam.*
[c] Lyran., *ibi itaque.*
[d] Ebroic. et Lyran., *rimatur.*
[e] Longip., *vel terga*, hoc est, *saltem.*
[f] Ita magno consensu Laud., Longip., Val. Cl., Ebroic. aliique Mss. Editi tamen, tum vet., tum recent., habent : *sed in ipsis quoque quæ minus capere.*
[g] Solus Gussanv., *quanto sublimius.*
[h] Norm., *vocem superioris.*

quæ solus intelligere non potui coram fratribus meis A positus intellexi. Ex quo intellectu et hoc quoque intelligere studui, ut scirem ex quorum mihi merito intellectus daretur. Patet enim quia hoc mihi pro illis datur quibus [a] mihi præsentibus datur. Ex qua re, largiente Deo, agitur ut et sensus crescat, et elatio decrescat, dum propter vos disco quod inter vos doceo, quia (verum fateor) plerumque vobiscum audio quod dico. Quidquid ergo in hoc propheta minus intellexero, meæ cæcitatis est; si quid vero intelligere apte potuero, ex divino munere vestræ venerationis est. Sæpe autem per omnipotentis Domini gratiam in ejus eloquio quædam intelliguntur melius cum sermo Dei secretius legitur, atque animus, culparum suarum conscius, dum recognoscit, quod audierit, doloris se jaculo percutit, et compunctionis B gladio transfigit, ut nihil ei nisi flere libeat, [b] et fluentis fletuum maculas lavare. Inter quæ etiam aliquando ad sublimiora **1322** contemplanda rapitur, et in eorum desiderio suavi fletu cruciatur. Dolet se hic esse anima, ubi adhuc prostrata per infirmitatem jacet, atque illic adhuc non esse ubi illuminata fortiter vigeat, et jam mentis oculum ad mortalitatis tenebras non reducat. Hinc itaque, hinc ardor nascitur in mente, luctus oboritur ex ardore. Et quia inhærere cœlestibus necdum valet, fervore suo in lacrymis fessa requiescit. Sed aliud est cum de unius profectu res agitur, aliud cum de ædificatione multorum. Ea itaque doctrinæ sermone, largiente Deo, proferenda sunt quæ vitam audientium moresque componunt. Nunc ergo quidquid nos ad studium bo- C næ operationis ædificet in prophetæ verbis, sicut cœpimus, exsequamur.

EZECH. XL, 4. — *Fili hominis, vide oculis tuis, et auribus tuis audi.*

2. Ad testimonium spiritalium rerum deducto, quid est quod cum dicitur: *Vide oculis*, additur *tuis*, et cum subditur *Audi auribus*, adjungitur *tuis?* Sed sciendum quia oculi atque aures corporis adsunt etiam carnalibus, eisque sunt in usu rerum quæ corporaliter videntur. Oculi vero atque aures cordis solummodo spiritalium sunt, qui invisibilia per intellectum vident, et laudem Dei **1323** sine sono audiunt. Has omnipotens Dominus aures quærebat, cum diceret: *Quis habet aures audiendi audiat* (*Luc.* VIII, 8). Quis namque in illo populo esse tunc pote- D rat, qui aures corporis non haberet? Sed cum dicitur: *Qui habet aures audiendi audiat*, aperte monstratur quod illas aures quæreret quas omnes habere non poterant. Dicatur ergo: *Fili hominis, vide oculis tuis, et auribus tuis audi* (*Sup.*, *hom.* 12, *n.* 21). In priori autem [c] locutionum nostrarum parte jam diximus cur propheta, quoties ad videnda spiritalia ducitur, filius hominis appellatur. Sed ne hoc mente excesserit, breviter replico, quia hac appellatione memoratur semper quid est ex infirmitate, ne extollatur de contemplationis magnitudine. Et notandum quia diversa sunt ut dicatur, *Oculis tuis vide, auribus tuis audi*, et tamen filius hominis vocetur. Sed per hæc verba quid ei aliud aperte dicitur, nisi, spiritalia spiritaliter [d] aspice, et tamen carnales infirmitates tuas memorare?

3. Hinc est etiam quod plerumque qui plus in contemplatione rapitur, contingit ut amplius in tentatione fatigetur; sicut quibusdam sæpe contingere bene proficientibus solet, quorum mentem dum aut compunctio afficit, aut contemplatio super semetipsam rapit, statim etiam tentatio sequitur, ne de his ad quæ rapta est extollatur. Nam compunctione vel contemplatione ad Deum erigitur, sed tentationis suæ pondere reverberatur ad semetipsam, quatenus tentatio aggravet, ne contemplatio inflet; et item contemplatio elevet, ne tentatio demergat. Si enim sic contemplatio attolleret, ut tentatio funditus deesset, in superbiam animus caderet. Et si sic tentatio premeret ut contemplatio non elevaret, [e] plene in culpam laberetur. Sed mira dispensatione, in quodam medio anima libratur, ut neque in bonis superbiat, neque in malis cadat. Unde et per beatum Job de Domino dicitur: *Et aquas appendit mensura* (*Job* XXVIII, 25; XIX, 25). Aquas quippe Deo mensura appendere est inter prospera et adversa, inter dona et tentationes, inter summa et infima animarum sensum in humilitate custodire. Sic Elias ignem de cœlo deposuerat, aquas cœlo ligaverat, et tamen pavore unius mulieris territus, per deserta fugiebat (*Reg.* XVIII, 38; XVII, 1; XIX, 3). Apparet fugienti angelus, cibum præbet, quia longum iter restat prædicit, et tamen timorem de corde non excutit (*III Reg.* XIX, 7, 8), quia in prophetæ mente magna erat custodia fortitudinis, illa infirmitas timoris. Sequitur.

VERS. 4. — *Pone cor tuum in omnia quæ ego ostendam tibi, quia ut ostendantur tibi adductus es huc. Annuntia omnia quæ tu vides domui Israel.*

4. *Pone cor tuum.* Ac si dicatur: Considera. *Quia ut ostendantur tibi adductus es huc, et annuntia omnia quæ vides.* Id est, ideo adductus es ut videas, et ideo vides ut annunties, quia quisquis spiritalia videndo proficit, oportet ut hæc loquendo etiam aliis propinet. Videt quippe ut annuntiet, qui in eo quod in se proficit etiam de profectu proximi prædicando curam gerit. Unde et alibi scriptum est: *Qui audit dicat: Veni* (*Apoc.* XXII, 17). Cui enim jam vox vocantis Dei efficitur in corde, necesse est **1324** ut proximis per prædicationis officium erumpat in voce;

[a] Ebroic., *mihi præstantibus.*

[b] Sic legendum ex Mss. Locum hunc corruperant Editores ante Gussanv., scribendo *et fluentes fletuum maculas.* Cui corruptelæ ut mederetur Gussanv., inconsultis Mss., pro *fluentes*, legendum putavit, meliori sane sensu, *fonte.* Val. Cl. habet *et fluente fletu.*

[c] Hoc est, homiliarum, seu homeliarum, quæ Græce idem significant quod sermones aut *locutiones* Latine.

[d] Ebroic. et Lyr., *accipe.*

[e] Ita Mss. omnes Anglic., Norm. et alii, aut *plane*, quod habent pauciores. Recentiores Ed. prætulerunt *pene*, quod sensum a Gregorio intentum evertit.

et idcirco alium vocet, quia jam ipse vocatus est. Unde et sponsus quoque in Canticis canticorum loquitur, dicens : *Quæ habitas in hortis*, [a] *amici auscultant, fac me audire vocem tuam* (*Cant.* VIII, 13). In hortis enim sancta Ecclesia, in hortis unaquæque anima habitat, [b] quæ jam viriditate spei est et bonorum operum charitate repleta. Sicca quippe spes est hujus sæculi, quia omnia quæ hic amantur cum festinatione marcescunt; et Petrus nos apostolus festinare admonet, dicens : *In hæreditatem incorruptibilem, incontaminatam, immarcescibilem* (*I Petr.* I, 4). Quæ ergo jam in hortis habitat, oportet ut sponsum suum vocem suam audire faciat, id est [c] canticum bonæ prædicationis emittat, in qua ille delectetur quem desiderat, quia amici auscultant, videlicet omnes electi, qui, ut ad cœlestem patriam reviviscant, verba vitæ audire desiderant. Sed jam propheta ea nobis [d] quæ videt aperiat. Sequitur :

VERS. 5. — *Et ecce murus forinsecus in circuitu domus undique.*

5. Plerumque in sacro eloquio ex protectionis suæ munimine murus dici ipse incarnatus Dominus solet, sicut de sancta Ecclesia per prophetam dicitur : *Ponetur in ea murus, et antemurale* (*Isai.* XXVI, 1). Ipse enim nobis murus est, qui nos undique custodiendo circumdat. Antemurale autem muri nostri prophetæ omnes fuerunt, qui priusquam Dominus appareret in carne, ad construendam fidem prophetando missi sunt. In sancta ergo Ecclesia Dominus murus nobis et prophetæ ejus antemurale sunt positi, quia ad nos, quos ipse perfecte protegit, etiam prophetarum verba in fidei constructione venerunt. Unde et bene prius murus, et post antemurale ponitur, quia vocati ex gentibus, nisi prius Dominum cognosceremus, prophetarum illius dicta minime suscepissemus. Et notandum quod iste murus spiritalis ædificii esse forinsecus dicitur. Murus quippe qui ad munitionem ædificii construitur, non interius, sed exterius poni solet. Quid ergo necessarium fuit ut diceretur forinsecus, cum nunquam poni murus intrinsecus soleat? quia necesse est ut exterius positus ea quæ intus sunt defendat. Sed in hoc verbo quid aperte nisi ipsa dominica incarnatio demonstratur? Murus enim nobis intus est Deus, murus vero foris est Deus homo. Unde ei per quemdam prophetam dicitur : *Existi in salutem populi tui, ut salvos facias christos tuos* (*Habac.* III, 13). Iste etenim murus incarnatus, videlicet Dominus, murus nobis non esset, si forinsecus non fuisset, quia intus nos non protegeret, si exterius non appareret. Sed neque hoc negligenter prætereundum est, quod idem murus positus dicitur in circuitu domus undique. Domus quippe Dei non solum angeli sancti, de quibus Psalmista ait : *Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum tabernaculi gloriæ tuæ* (*Psal.* XXV, 8), sed etiam nos sumus, quorum mentes inhabitare dignatur. Et murus iste undique in circuitu domus est, quia Unigenitus Patris, qui sursum est firmitas angelorum, ipse deorsum factus est redemptio hominum. Illis fortitudo ne cadant, **1325** nobis adjutorium ut surgamus post casum.

6. Si vero per domum Dei hoc loco sola redemptorum hominum multitudo signatur, undique nobis Dominus et per circuitum murus est, quia, ut nos perfecte custodiret, omnia quæ docuit ostendit, sicut scriptum est : *Quæ cœpit Jesus facere et docere* (*Act.* I, 1). Quia enim vocare nos ad cœlestem patriam venit, nimirum despicere nos bona transitoria docuit, et mala temporalia non timere. Unde et opprobria non despexit, injurias pertulit, mortem non timuit, crucis patibulum non refugit; et cum hunc voluissent rapere, et regem constituere, statim fugit (*Joan.* VI, 15); quid nobis aliud his exemplis innuens, nisi ut debeamus hujus mundi et adversa non metuere, et prospera vitare? quia plus plerumque ejus bona occupant animum quam mala perturbant. Ante passionem vero suam contumelias audivit, nec tamen contumelias reddidit; traditorem suum diu tacitus pertulit, eique ficte salutanti dare osculum non recusavit; suscepit mortem, ne mori timeremus; ostendit resurrectionem, ut nos resurgere posse crederemus. Post passionem quoque suam de his qui se crucifixerant ad fidei gratiam vocavit, donum pro iniquitate reddidit. Qui ergo nos exemplo suo de omnibus instruxit, murus nobis per circuitum et undique factus est. Sequitur :

IBID. — *Et in manu viri calamus mensuræ sex cubitorum et palmo.*

7. Præterita lectione (*Hom. sup. n.* 14) jam diximus quia per calamum Scriptura sacra signatur. Qui calamus mensuræ esse dicitur, quia in ipsa omnem vitæ nostræ actionem metimur, ut scilicet videamus vel quantum proficimus, vel quantum longe a profectu distamus. Nam sæpe aliquid agentes, jam cujusdam meriti esse nos credimus; sed cum ad verba Dei recurrimus, præcepta sublimia audimus, ibi cognocimus [e] quantum a perfectione minus habeamus. Calamus ergo mensuræ est, quia per manus scribentium vita mensuratur auditorum. Qui calamus in manu viri esse dicitur, sive quia sacrum eloquium in potestate est Mediatoris Dei et hominum, hominis Christi Jesu, seu certe quia hoc quod scribi voluit operando complevit. Idem vero calamus sex cubitorum et palmo esse describitur. Duæ etenim vitæ sunt, in quibus eos omnipotens Deus per sacrum eloquium erudit, activa videlicet et contemplativa. Et per sex cubitos quid aliud quam activa vita exprimitur? quia sexto die perfecit

[a] Ed. omnes, neglectis Mss. (nam lectio nostra est omnium Norm., Laud., Val. Cl., Longip.), habent, *amica ausculta.* Quæ lectio a textu Græco et ab omnibus ejus versionibus reprobatur; imo ab ipsomet Gregorio, nam paulo post legitur : *quia amici auscultant videlicet omnes electi*

[b] Suess., *quæ jam viriditate et specie bonorum operum repleta est.* Nostra lectio est Mss. Anglic. et fere omnium.

[c] Laud., *cantum.*

[d] Laud. et Longip., *quæ didicit.*

[e] Val. Cl., *quantum ad perfectionem*

Deus omnia opera sua (*Genes.* II, 1). Palmus vero, qui super sex cubitos esse dicitur, jam de septimo est, sed tamen cubitus non est. Activa ergo vita signatur per sex cubitos, contemplativa per palmum, quia illam opere perficimus, de ista vero etiam [a] cum contendimus, vix parum aliquid attingere valemus.

8. Activa enim vita est, panem esurienti tribuere, verbum sapientiæ nescientem docere, errantem corrigere, ad humilitatis viam superbientem proximum revocare, infirmantis curam gerere, quæ singulis quibusque expediant dispensare, et commissis nobis qualiter subsistere valeant providere. Contemplativa vero vita est charitatem quidem Dei proximi tota mente retinere, sed ab **1326** exteriore actione quiescere, soli desiderio conditoris inhærere, ut nil jam [b] agere libeat, sed, calcatis curis omnibus, ad videndam faciem sui Creatoris animus inardescat; ita ut jam noverit carnis corruptibilis pondus cum mœrore portare, totisque desideriis appetere illis hymnidicis angelorum choris interesse, admisceri cœlestibus civibus, de æterna in conspectu Dei incorruptione gaudere. In palmo itaque manus et digiti tenduntur. Sed parum quid de mensura cubiti per palmum contingitur, quia quantolibet amore animus ardeat, quantalibet virtute se in Deum [c] cogitatione tetendit, non jam quod amet perfecte videt, sed adhuc inchoat videre quod amat, quia sicut fortissimus prædicator dicit: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem* (*I Cor.* XIII, 12). Et, *Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum* (*Ibid.*). De septimo ergo cubito palmum tangimus, quia in hac vita positi contemplationis intimæ sola initia degustamus. Activa enim vita quia perfecte teneri potest, et sexto die homo est conditus (*Genes.* I, 27), qui bona debet operari, sex cubitos calamus habet.

9. Bene has utrasque vitas duæ illæ mulieres signaverunt, Martha videlicet et Maria (*Luc.* X, 40): quarum una satagebat circa frequens ministerium, alia vero sedebat ad pedes Domini, et audiebat verba de ore ejus. Cumque contra sororem Martha quereretur quod se adjuvare negligeret, respondit Dominus, dicens: *Martha, occuparis et satagis circa multa; porro unum est necessarium. Maria autem optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea* (*Ibid.*, 41, 42). Ecce pars Marthæ non reprehenditur, sed Mariæ laudatur. Neque enim bonam partem elegisse Mariam dicit, sed optimam, ut etiam pars Marthæ indi-

A caretur bona. Quare autem pars Mariæ sit optima, subinfertur cum dicitur: *Quæ non auferetur ab ea.* Activa etenim vita cum corpore deficit. Quis enim in æterna patria panem esurienti porrigat, ubi nemo esurit? Quis potum tribuat sitienti, ubi nemo sitit? Quis mortuum sepeliat, ubi nemo moritur? Cum præsenti ergo sæculo vita aufertur activa, contemplativa autem hic incipitur, ut in cœlesti patria perficiatur, quia amoris ignis qui hic ardere inchoat, cum ipsum quem amat viderit, in amore ipsius amplius ignescet. Contemplativa ergo vita minime aufertur, quia subtracta præsentis sæculi luce perficitur.

10. Has utrasque vitas, sicut et ante nos dictum est (*Ab August.*, *l.* XXII *contra Faustum*, *c.* 54, 55),
B duæ beati Jacob mulieres signaverunt, Lia videlicet et Rachel (*Genes.* XXIX, 16). Lia quippe interpretatur laboriosa, [d] Rachel vero ovis, vel visum principium. Activa autem vita laboriosa est, quia desudat in opere; contemplativa vero simplex ad solum videndum principium anhelat, videlicet ipsum qui ait: *Ego principium, propter quod et loquor vobis* (*Joan.* VIII, 25). Beatus autem Jacob Rachel quidem concupierat, sed in nocte accepit Liam, quia videlicet omnis qui ad Dominum convertitur, contemplativam vitam desiderat, quietem æternæ patriæ appetit; sed prius necesse est ut in nocte vitæ præsentis operetur bona quæ potest, [e] desudet in labore, id est Liam accipiat, ut post ad videndum principium in Rachel amplexibus requiescat. **1327** Erat autem
C Rachel videns, sed sterilis; Lia vero lippa, sed fecunda; [f] Rachel pulchra et infecunda, quia contemplativa vita speciosa in animo est, sed dum [g] quiescere in silentio appetit, filios non generat ex prædicatione. Videt et non parit, [h] quia dum quietis suæ studium diligit, minus se in aliorum collectione succendit; et quantum introrsus conspicit, aperire aliis prædicando non sufficit. Lia vero lippa et fecunda est, quia activa vita, dum occupatur in opere, minus videt, sed dum modo per verbum, modo per exemplum ad imitationem suam proximos accendit, multos in bono opere filios generat. Et si in contemplatione mentem tendere non valet, ex eo tamen quod agit exterius, gignere sequaces [i] valet. Recte ergo in mensura calami prius sex cubiti, et postmo-
D dum palmus dicitur, quia ante activa agitur, ut ad contemplativam postmodum veniatur.

11. Sed sciendum est quia sicut bonus ordo vivendi est ut ab activa in contemplativam tendatur, ita ple-

[a] Omnes Editi, *cum cor tendimus.* Sequimur Mss. Norm., Val. Cl. et plur.

[b] Longip., *habere libeat.*

[c] Abest *cogitatione* a Laud., Ebroic., Sagiensi.

[d] Val. Cl., *Rachel vero quies vel ovis.*

[e] Val. Cl., *et in labore activam, id est Liam accipiat.*

[f] In Ed. Vatic. et Gussanv. hic insertum legitur: *Quia nimirum mens, cum contemplando otia appetit, plus videt, sed minus filios Deo generat; cum vero ad laborem se prædicationis dirigit, minus videt, sed amplius parit. Rachel,* etc. Hæc in Mss. nostris et in vet. Ed. ignota sunt, atque haud dubie pro assumento habenda.

[g] Ebroic. et Lyr., *crescere.*

[h] Laud. et Suess., *quia quietis suæ studio intenta, minus,* etc.

[i] In Vatic. et Gussanv., *valet. Post Liæ ergo complexum ad Rachelem Jacob pervenit, quia perfectus quisque ante activæ vitæ ad fecunditatem jungitur, et post contemplativæ ad requiem copulatur. Recte.* Quæ in Mss. non contineri fatetur Gussanv. Sane in nullis reperimus nec in vet. Excusis.

rumque utiliter a contemplativa animus ad activam reflectitur, ut per hoc quod contemplativa mentem accenderit, perfectius activa teneatur. Debet ergo nos activa ad contemplativam transmittere, et aliquando tamen ex eo quod introrsus mente conspeximus [a] contemplativa melius ad activam revocare. Unde et idem Jacob post Rachelis amplexus ad Liæ rediit, quia et post visum principium laboriosa vita boni operis non est funditus deserenda.

12. Est autem in contemplativa vita magna mentis contentio, cum sese ad cœlestia erigit, cum in rebus spiritalibus animum tendit, cum transgredi nititur omne quod corporaliter videtur, cum sese angustat ut dilatetur. Et aliquando quidem vincit, et reluctantes tenebras suæ cæcitatis exsuperat, ut de incircumscripto lumine quiddam furtim et tenuiter attingat; sed tamen ad semetipsam protinus reverberata revertitur, atque ab ea luce, ad quam respirando transiit, ad suæ cæcitatis tenebras suspirando redit. Quod bene sacra historia designat, quæ beatum Jacob cum angelo luctatum narrat. [b] Cum enim ad parentes proprios rediret, in via angelum invenit, cum quo in luctamine magnum certamen habuit (*Genes.* XXXII, 24). Is enim qui certat in luctamine, aliquando superiorem se, aliquando vero eum cum quo contenderit inferiorem invenit. Designat ergo angelus Dominum, et Jacob qui cum angelo contendit uniuscujusque perfecti viri et in contemplatione positi animam exprimit. Quæ videlicet anima cum contemplari Deum nititur, velut in quodam certamine posita, modo quasi exsuperat, quia intelligendo et sentiendo de incircumscripto lumine aliquid degustat; modo vero succumbit, quia et degustando iterum deficit. Quasi ergo vincitur angelus, quando intellectu intimo apprehenditur Deus.

1328 13. Sed notandum quod idem victus angelus nervum femoris Jacob [c] tetigit, eumque marcescere statim fecit, atque ab eo tempore Jacob uno claudicavit pede, quia scilicet omnipotens Deus cum jam per desiderium et intellectum cognoscitur, omnem in nobis voluptatem carnis arefacit. Et qui prius quasi duobus pedibus innitentes, et Deum videbamur quærere, et sæculum tenere, post agnitionem [d] suavitatis Dei unus in nobis pes sanus remanet, atque alius claudicat, quia necesse est ut, debilitato amore sæculi, solus convalescat in nobis amor Dei. Si ergo tenemus angelum, uno claudicamus pede, quia dum crescit in nobis fortitudo [e] amoris intimi, infirmatur procul dubio fortitudo carnis. Omnis quippe qui uno pede claudicat soli illi pedi innititur quem sanum habet, quia cui desiderium terrenum jam arefactum fuerit, in solo pede amoris Dei tota virtute se sustinet. Et in ipso stat, quia pedem amoris sæculi quem ponere in terra consueverat, jam a terra suspensum portat. Et nos ergo si ad parentes proprios, id est ad spiritales patres redimus, teneamus in via angelum, ut suavitate intima apprehendamus Deum. Contemplativæ etenim vitæ amabilis valde dulcedo est, quæ super semetipsam animam rapit, [f] cœlestia aperit, terrena autem debere esse contemptui ostendit, et spiritalia mentis oculis patefecit, corporalia abscondit. Unde bene Ecclesia in Canticis canticorum dicit: [g] *Ego dormio, et cor meum vigilat* (*Cant.* V, 2). Vigilanti etenim corde dormit, quia per hoc quod interius contemplando proficit, [h] ab inquieto foris opere quiescit.

14. Sed inter hæc sciendum est quia quandiu in hac mortali carne vivitur, nullus ita in contemplationis virtute proficit, ut in ipso jam incircumscripto luminis radio mentis oculos infigat. Neque enim omnipotens Deus jam in sua claritate conspicitur, sed quiddam sub illa speculatur anima, unde [i] refota proficiat, et post ad visionis ejus gloriam pertingat. Sic namque Isaias cum se Dominum vidisse fateretur, dicens: *Anno quo mortuus est rex Ozias, vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum*, protinus adjunxit: *Et ea quæ sub eo erant implebant templum* (*Isai.* VI, 1). Quando Ozias rex superbus ac præsumptor moritur, Dominus videtur, quia cum mundi hujus elatio a desiderio mentis occiditur, tunc ipsa mens Dei gloriam contemplatur. Et notandum quod Dominus super solium excelsum et elevatum sedet. Quid namque est ejus solium, nisi creatura angelica vel humana, cui per intellectum quem dedit præsidet? Quod videlicet solium excelsum et elevatum dicitur, quia et natura humana ad cœlestem gloriam elevata proficit, et creatura angelica dum multis spiritibus cadentibus jam solidata est in cœlo ne cadat, inde elevata est unde et confirmata. Templum vero ejus hoc est quod solium, quia æternus Rex ibi habitat ubi sedet. **1329** Nos ergo templum illius sumus, in quorum mentibus habitare dignatur. Sed ea quæ sub eo erant implebant templum, quia quidquid de illo modo conspicitur, adhuc non est ipse, sed sub ipso est. Sic Jacob angelum vidit, et vidisse se Dominum fatetur (*Genes.* XXXII, 30), quia cum ministeria ejus conspicimus, jam multum est quod super nosmetipsos levamur. Notandum vero quod dicitur: *Implebant templum*, quoniam etsi angelus apparet, infirmæ tamen mentis desiderio satisfacit, ut si adhuc majus non potest, jam tamen minus quod videt admiretur. Ea ergo quæ sub eo sunt implent templum, quia, sicut dictum est, et cum mens in contemplatione profecerit, non jam quod ipse est, sed id quod sub ipso est contemplatur. In qua videlicet contemplatione jam quietis internæ

[a] Suess., *ad activam melius contemplativam revocare.* Ebroic. et Lyr., *a contemplativa.*

[b] Post verba hæc in Laud. et Suess. scriptum: *ex qua re Jacob luctatur cum angelo, uno claudicatur pede, cum enim.*

[c] Plur., *tenuit.*

[d] Laud. et Suess., *suavitatis intimæ.*

[e] Laud., *amoris Dei.* Norm. et Val. Cl., ibidem, *infirmamur... fortitudine carnis.*

[f] Anglic., consentientibus Norm., *cœlestia appetit.*

[g] Laud., *ego dormivi.*

[h] Vatic. et Gussanv., *a pravo.*

[i] Norm. et Val. Cl., *refecta.*

gustius continetur. Cujus quia quædam quasi pars est, et perfecta nunc esse non potest, recte in Apocalypsi scriptum est : *Factum est silentium in cœlo, quasi media hora* (*Apoc.* VIII, 1). Cœlum quippe est anima justi, sicut per prophetam Dominus dicit : *Cœlum mihi sedes est* (*Isai.* LXVI, 1). Et, *Cœli enarrant gloriam Dei* (*Psal.* XVIII, 1). Cum ergo quies contemplativæ vitæ agitur in mente, silentium fit in cœlo, quia terrenorum actuum strepitus quiescit a cogitatione, ut ad secretum intimum [a] aurem animus apponat. Sed quia hæc quies mentis esse in hac vita perfecta non potest, nequaquam hora integra factum in cœlo silentium dicitur, sed quasi media hora, ut neque ipsa media hora plene sentiatur, cum præmittitur *quasi*, quia mox ut se animus sublevare cœperit, et quietis intimæ lumine perfundi, redeunte citius cogitationum strepitu, de semetipso confunditur, et confusus cæcatur. Vita igitur contemplativa quæ illic hora quasi media dicitur, apud Ezechielem prophetam non cubitus, sed palmus appellatur. Ecce, fratres charissimi, dum uniuscujusque vitæ causas exprimere [b] cupimus, paulo latius per excessum locuti sumus. Sed bonis mentibus, quibus utraque eadem vita est ad agendum amabilis, esse non debet ad audiendum gravis. Sequitur :

IBID. — *Et mensus est latitudinem ædificii calamo uno, altitudinem quoque calamo uno.*

15. Omnipotens Deus, qui nec in magnis tenditur, nec in minimis angustatur, sic de tota simul Ecclesia loquitur ac si de una anima loquatur. Et sæpe quod ab eo de una anima dicitur nil obstat si de tota simul Ecclesia intelligatur. Latitudo itaque ædificii ad charitatem pertinet, de qua Psalmista dicit : *Latum mandatum tuum nimis* (*Psal.* CXVIII, 96). **1330** Nil enim latius quam omnes in sinu amoris recipere, et nullas odii angustias sustinere. Sic quippe lata est charitas, ut in amplitudine dilectionis suæ capere etiam inimicos possit. Unde et præcipitur : *Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos* (*Luc.* VI, 27). Considerandum quoque nobis est quia latitudo in æqualitate, altitudo vero in sublimitate tenditur. Latitudo ergo pertinet ad charitatem proximi, altitudo [c] ad intelligentiam conditoris. Sed latitudo et altitudo ædificii uno calamo mensuratur, quia videlicet unaquæque anima quantum lata fuerit in amore proximi, tantum et alta erit in cognitione Dei. Dum enim se per amorem [d] juxta dilatat, per cognitionem se superius exaltat; et tantum super semetipsam excelsa fit, quantum se juxta se in proximi amorem tendit. Et quia ædificium quod inhabitat Deus ex angelica simul et humana natura perficitur, per hoc quod angelica creatura sursum est, et humana adhuc deorsum, potest per latitudinem atque altitudinem ædificii utraque hæc creatura significari, quia ista
A adhuc in imis degit, illa vero in sublimibus permanet. Sed uno calamo mensuratur utraque, quia humilitas hominum quandoque ad æqualitatem perducitur angelorum. Unde scriptum est : *Neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in cœlo* (*Matth.*, XXII, 30). Et unde per Joannem dicitur : *Mensura hominis quæ est angeli* (*Apoc.* XXI, 17). Quia usque ad illam altitudinem gloriæ homo perducitur, in qua solidatos se angeli lætantur. Latitudo ergo ædificii tanta est, quanta et altitudo, quia electi quique qui modo in imis laborant, quandoque illis beatissimis spiritibus non erunt inæquales.

Sed nos inter hæc redeamus ad mentem, ac totis medullis cordis Deum diligamus et proximum. Dilatemur in affectu charitatis, ut exaltemur in gloria
B celsitudinis. Compatiamur per amorem proximo, ut conjungamur per cognitionem Deo. Condescendamus fratribus minimis in terra, ut coæquemur angelis in cœlo, quia vir qui sua imagine Redemptorem signat, mensus est latitudinem ædificii calamo uno, altitudinem quoque calamo uno. Nunc igitur metitur mores, pensat opera, cogitationes considerat, ut sine fine postmodum retributionem reddat Jesus Christus Unigenitus Patris, qui cum eo vivit et regnat in unitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA III.

In trium versuum explicatione potissimum describitur Ecclesiæ ædificium ex omnibus sub utroque Testamento justis constructum.

1. Vir [e] cui calamus mensuræ in manu esse de-
C scribitur.

EZECH. XL, 6. — *Venit ad portam quæ respiciebat ad viam Orientalem.*

Quis vero alius portæ hujus appellatione signatur, nisi ipse Dominus ac Redemptor noster, qui nobis janua factus est regni cœlestis? Sicut ipse ait : *Nemo venit ad Patrem, nisi per me* (*Joan.* XIV, 6). Sed cum eumdem virum lineis indutum figuram Domini tenere diximus, quærendum nobis est qua ratione conveniat ut idem Dominus et per virum designari valeat, et per portam, dum vir veniat **1331** ad portam? Nunquidnam ipse venit [f] ad semetipsum? An ita est, quia et in Evangelio ipse testatur, dicens : *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro. Qui autem intrat per ostium,*
D *pastor est ovium* (*Joan.* X, 1, 2). Et paulo post dicit : *Ego sum ostium* (*Ibid.*, 9). Atque iterum subjungit : *Ego sum pastor bonus* (*Ibid.*, 11). Si ergo pastor intrat per ostium, et ipse est ostium, ipse pastor, ipse procul dubio intrat per semetipsum. Ecce dum Ezechielis sensum enodare cupimus, de Evangelio etiam quæstionem [g] ligamus. Quærendum nobis itaque est qualiter et ipse intret, et per semetipsum intret. Dominus enim ac Redemptor noster, cum sancta Ec-

[a] Vatic. et Gussanv., *auris animum apponat.* Refelluntur ex Mss. nostris et Anglic.
[b] Ebroic. et pl. Norm., *cœpimus.*
[c] Val. Cl., cum Norm., *ad intelligentiam contemplationis.*
[d] Lyr., *amorem justi dilatat.*

[e] Sic legendum ex Mss., non, ut in Editis habetur, *vir cujus calamus mensuræ in manu ejus describitur.*
[f] Longip., *ad semetipsum per semetipsum, an non ita est?*
[g] Laud., *legamus*, non sequendus.

clesia, quam redemit, secundum carnem una substantia est, Paulo attestante qui ait : *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore ejus, quod est Ecclesia* (*Coloss.* I, 24). Hujus capitis corpus Ecclesia est, et hujus corporis caput Christus (*Ephes.* I, 22). De quo suo capite exsultat corpus, id est sancta Ecclesia, cum per Psalmistam dicit : *Nunc autem exaltavit caput meum super inimicos meos* (*Psal.* XXVI, 6). Quia enim quandoque ipsa etiam exaltanda est, jam nunc caput suum super inimicos suos exaltatum gaudet in cœlis. Cum ergo electi quique ad vitam perveniunt, quia membra ejus per eum intrant ad eum, ipse per se intrat ad se. Ipse enim in suis membris est qui intrat, ipse caput ad quod intrantia membra perveniunt. Quod Ezechiel propheta multipliciter insinuat, qui virum venisse dicit ad portam, et quæ eadem porta sit ostendit, dicens : *Quæ respiciebat ad viam Orientalem.* Ipse etenim nobis est via, qui dixit : *Ego sum via, veritas et vita* (*Joan.* XIV, 6). Ipse etiam Orientalis via, de quo scriptum est : *Ecce vir, Oriens nomen ejus* (*Zach.* VI, 12). Porta ergo viam Orientalem respicit, quia illum signat qui nobis iter ad ortum fecit luminis.

2. Potest etiam portæ nomine unusquisque prædicator intelligi, quia quisquis nobis januam regni cœlestis ore suo aperit porta est. Unde et duodecim portæ vel in Joannis Apocalypsi (*Apoc.* XXI, 21), vel in extrema hujus prophetæ visione describuntur. Potest etiam portæ nomine Scripturæ sacræ scientia non inconvenienter intelligi, quæ, dum nobis intellectum aperit, cœlestis regni januam pandit. Possumus portæ nomine et fidem accipere, quam primam contingimus, ut ad virtutum ædificia intremus. Unde hic aperte subjungitur :

IBID. — *Et ascendit per gradus ejus.*

3. Quid enim gradus sunt hujus portæ, nisi merita virtutum? Sive enim in cognitione Mediatoris Dei et hominum, hominis Jesu Christi, seu in scientia divini eloquii, seu in ipsa fide quam de illo accepimus, quibusdam gradibus ad altiora incrementa pervenimus. Nemo enim repente fit summus, sed in bona conversatione a minimis quisque inchoat, ut ad magna perveniat. De his gradibus per Psalmistam dicitur : *Deus in gradibus ejus dignoscetur dum suscipiet eam* (*Psal.* XLVII, 4). Dum enim sanctam Ecclesiam Dominus suscipit (*De pænit., dist.* 2, *c. Cum sanctam*), in gradibus ejus dignoscitur, quia ejus gloria per illius incrementa declaratur. Quantum enim sancta Ecclesia ascendendo profecerit, tantum Deus hominibus ex ejus virtutibus **1332** innotescit. De his quoque gradibus beatus Job loquitur, dicens : *Per singulos gradus meos pronuntiabo illum* (*Job.* XXXI, 37). Omnipotentem quippe Dominum per singulos gradus suos pronuntiat, qui per incrementa virtutum quæ accipit ei semper laudem suæ pietatis reddit. Si quidam gradus in cordis ascensione non essent, Psalmista non diceret : *Ambulabunt de virtute in virtutem* (*Psal.* LXXXIII, 8).

4. Nec mirum si de virtute in virtutem gradus sunt, quando unaquæque virtus quasi quibusdam gradibus augetur, et sic per incrementa meritorum ad summa perducitur. Aliud namque sunt virtutis exordia, aliud provectus, aliud perfectio. Si enim ipsa fides ad perfectionem suam non quibusdam gradibus duceretur, sancti apostoli minime dixissent : [a] *Adauge nobis fidem* (*Luc.* XVII, 5). Et quidam venit ad Jesum, qui curari voluit filium suum, sed requisitus an crederet, respondit : *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam* (*Marc.* IX, 24). Pensate, rogo, quod dicitur. Si credebat, cur incredulitatem dicebat? Si vero incredulitatem habere se noverat, quomodo credebat? Sed quia per occultam inspirationem gratiæ meritorum suorum gradibus fides crescit, uno eodemque tempore is qui necdum perfecte crediderat simul et credebat et incredulus erat.

5. Hos nimirum gradus Dominus sub messis nomine describit, dicens : *Sic est regnum Dei, quemadmodum* [b] *si jaciat homo semen in terram, et dormiat, et exsurgat nocte ac die, et semen germinet et crescat, dum nescit ille. Ultro enim terra fructificat primum herbam* [c] *deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. Et cum* [d] *se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest tempus messis* (*Marc.* IV, 26, *seq.*). Semen homo jactat in terram, cum cordi suo bonam intentionem [e] inserit. Et postquam semen jactaverit dormit, quia in spe boni operis quiescit. Nocte vero exsurgit ac die, [f] quia inter adversa et prospera proficit. Et semen germinat et crescit, dum nescit ille, quia et cum adhuc metiri incrementa sua non valet, semel concepta virtus ad provectum ducitur. Et ultro terra fructificat, quia, præveniente se gratia, mens hominis spontanee ad fructum boni operis assurgit. Sed hæc eadem terra primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum producit in spica. Herbam quippe producere est inchoationis bonæ adhuc teneritudinem habere. Ad spicam vero herba pervenit, cum se virtus animo concepta ad profectum boni operis pertrahit. Plenum autem frumentum in spica fructificat, quando jam in tantum virtus proficit, ut esse robusti et perfecti operis possit. At cum se produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest tempus messis. Omnipotens enim Deus producto fructu falcem mittit, et messem suam desecat, quia cum unumquemque ad opera perfecta perduxerit, ejus temporalem vitam per emissam sententiam incidit, ut granum suum ad cœlestia horrea perducat. Cum igitur desideria bona concipimus, semen in terram mittimus. Cum vero operari recta incipi-

[a] Plur. Mss., *auge.*
[b] Laud., Longip. et plerique, *si jactet.*
[c] Omissum in Vatic. et Gussanv. *deinde spicam*, revocavimus ex Mss. et vet. Ed. necnon ex Evangelii textu.
[d] Ita Mss. Laud., Longip., Norm., etc., cum in excusis legatur : *Et cum ex se produxerit fructus.*
[e] Laud., *miserit*, sano sensu.
[f] Laud. et Longip., *quia in adversa.*

mus, herba sumus. [a] Cum autem ad provectum boni operis crescimus, **1333** ad spicam pervenimus. Cumque in ejusdem boni operis perfectione solidamur, jam plenum frumentum in spica proferimus.

6. Herba etenim Petrus fuerat, qui, passionis tempore, per amorem Dominum sequens, hunc confiteri ante ancillæ vocem timebat (*Luc.* XXII, 57). Erat enim jam viriditas in mente, quia credebat omnium Redemptorem, sed valde adhuc flexibilis pede conculcabatur timoris. Jam in spicam surrexerat quando eum quem moriturum confiteri timuerat, nuntiante Angelo, in Galilæa viventem videbat. [b] Sed tunc plenum granum in spicam pervenerat, quando, veniente desuper Spiritu, et suam mentem in illius amore roborante, ita solidatus est, ut vires persequentium cæsus despiceret, et Redemptorem suum libere inter flagella prædicaret (*Act.* V, 29). Nullus itaque qui ad bonum propositum adhuc in mentis teneritudine esse conspicitur, despiciatur, quia frumentum Dei ab herba incipit, ut granum fiat. Vir ergo vestitus lineis, venit ad portam, quia Dominus ac Redemptor noster membris suis intrantibus perducitur ad se. Et ascendit per gradus ejus, quia, nobis proficientibus, eo nobis amplius exaltatur, quo altus et incomprehensibilis esse cognoscitur. In virtutum quippe nostrarum gradibus ipse ascendere dicitur, quia tanto ipse sublimior nobis ostenditur, quanto noster animus a rebus infimis separatur. Sequitur :

IBID. — *Et mensus est limen portæ calamo uno in latitudinem, id est limen unum calamo uno in latitudinem.*

7. Cur postquam dictum est, *Limen portæ*, statim subjungitur, [c] *Limen unum*, nisi quia aperte innuit quod adhuc inferius limen aliud dicatur? Porta autem a limine surgit ut porta sit. Si igitur porta Dominus, quis hujus portæ limen est, nisi illi antiqui patres, ex quorum progenie Dominus incarnari dignatus est? Sicut per Paulum dicitur : *Quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula* (*Rom.* IX, 5). Notandum vero est in hac Pauli sententia quod dii et cæteri hominum sunt vocati, sicut Moysi dicitur : *Ponam te in deum Pharaoni* (*Exod.* VII, 1). Et per Psalmistam dicitur : *Ego dixi, dii estis* (*Psal.* LXXXI, 6). Et rursum : *Deus stetit in synagoga deorum* (*Ibid.* 1). Sed aliud est nuncupative, aliud [d] naturaliter dici Deum. Et si Moyses in deum Pharaoni est positus, sed deus intra omnia, non deus super omnia dicitur. Qui vero est intra uterum Virginis incarnatus, Deus super omnia vocatur. Itaque limen portæ sunt antiqui patres, ex quibus ille natus est qui nobis aditum regni cœlestis aperuit. Limen autem portæ uno calamo mensuratur, quia ipsi antiqui patres, qui potuerunt Redemptorem nostrum et prophetando et bene vivendo prædicare, tanquam sex cubitos in perfectione

A operis, et palmum in inchoatione contemplationis habuerunt. Quia enim eorum vitam in unitatem fidei et perfecta operatio, et inchoata contemplatio sublimem reddidit, in uno calamo mensura liminis fuit. Sequitur :

VERS. — *Et thalamum uno calamo in longum, et uno calamo in latum.*

8. Consideremus quid agi in thalamo soleat, atque exinde hoc quod in sancta Ecclesia agitur colligamus. In thalamo quippe sponsus et sponsa fœderantur, **1334** sibique in amore junguntur. Quid ergo sunt in sancta Ecclesia thalami, nisi eorum corda in quibus anima per amorem sponso invisibili jungitur, ut ejus desiderio ardeat, nulla jam quæ in mundo sunt concupiscat, præsentis vitæ longitudinem pœnam deputet, exire festinet, et amoris amplexu in cœlestis B sponsi visione requiescere? Mens itaque, quæ jam talis est, nullam præsentis vitæ consolationem recipit, sed ad illum quem diligit medullitus suspirat, fervet, anhelat, anxiatur. Vilis ei fit ipsa salus corporis, quia transfixa est vulnere amoris ; unde et in Canticis canticorum dicit : *Vulnerata charitate ego sum* (*Cant.* II, 5, *sec. LXX*). Mala autem salus est cordis, quæ dolorem hujus vulneris nescit. Cum vero anhelare jam in cœleste desiderium et sentire vulnus amoris cœperit, fit anima salubrior ex vulnere, quæ prius ægrotabat ex salute.

9. Menti autem sponsum suum fortiter amanti, [e] de mora vitæ præsentis una solet esse consolatio, si per hoc quod ipsa ab ejus visione differtur, aliorum C animæ ejus verbo proficiant, et ad cœlestem sponsum amoris facibus inardescant. Mœret, quia differri se conspicit ; triste est ei omne quod aspicit, quia illum adhuc non videt, quem videre concupiscit. Sed est, ut dixi, non parva consolatio, si cum fervens anima differtur, per eam multæ colliguntur, ut tarde eum cum multis videat, quem sola videre citius volebat. Unde rursus in Cantico canticorum sponsa dicit : *Fulcite me floribus, et stipate me malis, quia amore langueo* (*Cant.* II, 5). Quid namque sunt flores nisi animæ bonum jam opus inchoantes et desiderium cœleste redolentes? Quid mala de floribus, nisi perfectæ jam bonorum mentes, quæ ad fructum perveniunt boni operis de initio sanctæ propositionis? Quæ ergo amore languet, fulciri quærit floribus, et stipari D malis, quia si illum quem desiderat, videre adhuc non permittitur, magna est ei consolatio si de aliorum provectibus lætetur. Anima ergo sancto amore languida, floribus malisque fulcitur, ut requiescat in bono opere proximi, quæ adhuc contemplari non valet vultum Dei.

10. Pensemus, rogo, qualis thalamus Pauli mens fuerat, qui dicebat : *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Philip.* I, 21) ; omnipotenti Deo in quantum se amore conjunxerat, qui sibi vitam Christum tan-

[a] Correctores Rom., ad hunc locum allatum de pœnit., dist. 2, c. 15, admonent deesse in originali, *cum autem ad profectum boni operis crescimus, ad spicam pervenimus.* Exstant tamen in omnibus Mss. nostris

[b] Suess., *sed ad plenum granum in spicam.*

[c] Val. Cl., *limen imum.*

[d] Laud., *essentialiter.*

[e] Editi omnes ante Gussanv., faventibus Mss. Norm., *de amore vitæ.* Manifesta est hallucinatio.

tummodo, et mori lucrum esse deputabat? Hinc est quod iterum dicit : *Desiderium habens dissolvi, et cum Christo esse multo magis melius* (*Ibid.*, 23). Sed ecce qui dissolvi desideras quo amore langueas videamus. Quia interim differri te conspicis, fulciri quæso floribus non requiris? Quæris plane, nam sequitur : *Permanere autem in carne necessarium propter vos* (*Ibid.* 24). Et proficientibus discipulis dicit : *Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum?* (*I Thess.* II, 19.)

11. Hinc est quod idem thalamus uno calamo in longum, et uno calamo in latum dicitur mensus. Longitudo quippe ad longanimitatem exspectationis pertinet, et latitudo ad amplitudinem charitatis. Tantum ergo unusquisque thalamus habet in longitudinem, quantum et in latitudinem habere potuerit, quia mens [a] cœlesti desiderio succensa, quantum amorem habuerit ad colligendum proximum, **1335** tantum et longanimitatem exhibet ad exspectandum Deum, et patienter [b] portat moras longitudinis, quia se in provectu proximi dilatat amplitudo charitatis. Potest etiam ipsa longitudo longanimitatem patientiæ quæ exhibetur proximo designare. Et quia latitudo charitatem signat, quæ sinum mentis aperit, et amicos simul atque inimicos in amorem recipit, tanta est longitudo thalami, quanta latitudo, quia quantum lata mens fuerit per amorem, tantum erit et patiens per longanimitatem. Nam tantum quisque portat proximum quantum amat. Si enim amas, portas; si desistis amare, desistis tolerare. Quem enim minus diligimus, minus etiam toleramus, quia, irruente fastidio, citius facta proximi adducuntur in gravedinem ponderis quæ nobis non levigat penna charitatis. Sequitur :

Ibid. — *Et inter thalamos, quinque cubitos.*

12. Unum supra thalamum dixerat, et postmodum quinque cubitos esse inter thalamos narrat : ea videlicet ratione qua multi thalami unum faciunt, sicut et multæ Ecclesiæ una Ecclesia vocatur. Unde et in Joannis Apocalypsi septem Ecclesiis scribitur, per quas una catholica designatur. Illi itaque qui in sancta Ecclesia, sicut diximus, fervent amore Deum videre sitiunt, eique jam per desiderium conjunguntur, thalami vocantur. Sed tamen sunt in ea quidam qui penetrare subtilia non valentes, et quinque adhuc corporis sensibus depressi, tanto minus amant eum qui fecit omnia, quanto amplius in iis quæ facta sunt illigantur. Et jam quidem exercere se in timore Domini, et amore proximi tendere student, bona opera corporaliter agere, eleemosynis peccata redimere; sed quia amore intimo ardere ad cœleste desiderium nesciunt, quasi adhuc devincti corporeis sensibus tenentur. Isti itaque thalami non sunt, sed tamen inter thalamos continentur, quia

A per eorum ducatum qui visionem Dei perfecte diligunt, et ipsi ad provectum mentis diriguntur. Inter thalamos ergo quinque sunt cubiti, quia hi qui ab exterioribus quinque sensibus adhuc ad intellectum mysticum non assurgunt, dum inter eos sunt qui spiritu amoris fervent, velut manentes inter thalamos in fidei constructione proficiunt, et a mensura cœlestis ædificii disjuncti non sunt. Nam et paulisper se ab appetitu corporalium sensuum subtrahunt, et dilatato mentis spatio, imitantes charitatem quam conspiciunt, hinc inde ad thalamos extenduntur. Quod ergo non per sex cubitos, sed per quinque descripti sunt, ipsa adhuc eorum imperfectio designatur.

13. Sed tamen per bonum desiderium in mensura
B spiritalis ædificii esse memorantur, quia et voce sanctæ Ecclesiæ per Psalmistam dicitur : *Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur* (*Psal.* CXXXVIII, 16). Hinc iterum idem Psalmista dicit : *Benedixit omnes timentes se Dominus, pusillos cum majoribus* (*Psal.* CXIII, 13). Hi itaque etsi imperfecti sunt et pusilli; in quantum tamen cognoscere prævalent, et Deum et proximum diligunt, atque ideo bona quæ possunt non negligunt operari. Qui etsi necdum ad spiritalia dona proficiunt, ut vel ad perfectam operationem, vel ad succensam [c] contemplationem animam exerant, tamen ab amore Dei **1336** et proximi, in quantum animo capere prævalent, non recedunt. Unde fit ut ipsi
C quoque etsi minori loco, in sanctæ tamen Ecclesiæ ædificatione sint positi, quia et si ad doctrinam, si ad prophetiam, si ad miraculorum gratiam, si ad contemptum mundi plenius exsequendum fortasse minores sunt, tamen in timoris et amoris fundamento sunt, in quo solidantur, quia etsi igne cœlestis desiderii non ardent, in ipsis exterioribus quæ exercere sufficiunt vapore charitatis animantur, et inter proximorum præcellentium ædificia continentur. Unde et recte sponsa in Canticis canticorum loquitur, dicens : *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani, columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate constravit propter filias Jerusalem* (*Cant.* III, 9, 10). Neque enim credendum est Salomonem tantæ magnitudinis regem, qui sic immensis divitiis affluebat,
D ut pondus auri ejus æstimari non posset, et argentum in diebus illis pretium non haberet, quia ferculum sibi ligneum fecit. Sed est Salomon videlicet pacificus noster, qui sibi de lignis Libani ferculum fecit. Libani quippe ligna cedrina valde sunt imputribilia.

14. Ferculum itaque Regis nostri sancta Ecclesia est, quæ de fortibus patribus, id est [d] de imputribilibus montibus est constructa. Quæ recte ferculum

[a] Laud., *cœlesti amore conjuncta.*

[b] Val. Cl., *portat de compassione primi moras longitudinis.*

[c] Lyr., *contempl. a charitatis tamen et bonorum operum studio, quantum animo capere prævalent, non recedant.*

[d] Laud. et Suess., *quasi de lignis cedrinis, id est de imputribilibus.*

dicitur, quia ipsa fert quotidie animas ad æternum A convivium conditoris sui. Cui ferculo columnæ argenteæ factæ sunt, quia prædicatores Ecclesiæ [a] sanctæ eloquii luce resplendent. Est autem cum columnis argenteis reclinatorium aureum, quia per hoc quod a sanctis prædicatoribus lucide dicitur, mentes audientium [b] fulgorem claritatis intimæ, in qua reclinentur, inveniunt. Per hoc enim quod lucidente et aperte audiunt, in illud quod clarescit in corde requiescunt. Columnæ ergo ejus argenteæ et reclinatorium aureum factum est, quia per lucem sermonis invenitur apud animum claritas quietis. Ille quippe fulgor internus mentem irradiat, ut per intentionem ibi requiescat, ubi prædicationis gratia non quæratur. De eadem quippe sancta Ecclesia scriptum est : *Pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora* B *dorsi ejus* [c] *in specie auri* (*Psal.* LXVII, 14). Quæ enim hic spiritu mansuetudinis impleta quasi columba pennas deargentatas habet, in posteriora dorsi ejus speciem auri continet, quia hic prædicatores suos sermonis luce induit; in posteriori autem sæculo fulgorem in se claritatis ostendit. Sed ad hoc quod clarum intus ostenditur, qualis sit ascensus adjungit, cum de eodem ferculo protinus subdit : *Ascensum purpureum* (*Cant.* III, 10). Vera quippe purpura, quia de sanguine tingitur, non immerito in colore sanguinis videtur. Et quia maxima multitudo fidelium in exordio nascentis Ecclesiæ per martyrii sanguinem pervenit ad regnum, Rex noster ascensum purpureum fecit in ferculo, quia ad clarum quod intus aspicitur per tribulationem sanguinis per- C venitur.

15. Quid ergo nos miseri atque ab omni fortitudine destituti, quid acturi sumus? Ecce in hoc ferculo columnæ esse non possumus, quia in nobis nec fortitudo operis, nec lumen emicat prædicationis. Reclinatorium aureum non habemus, 1337 quia necdum sicut oportet per intellectum spiritalem requiem internæ claritatis aspicimus. Ascensus purpureus non sumus, quia pro Redemptore nostro fundere sanguinem non valemus. Quid ergo de nobis agendum est? Quæ spes erit, si nullus ad regnum pervenit, nisi qui summis virtutibus præditus fuerit? Sed adest quoque nostra consolatio. Amemus in quantum possumus Deum, diligamus et proximum, et simul quoque nos ad Dei ferculum [d] pertinemus, D quia sicut illic scriptum est : *Media charitate constravit.* Habe quippe charitatem, et ibi sine dubio [e] pervenis, ubi et columnæ argenteæ eriguntur, et ascensus purpureus tenetur. Nam quia hoc propter nostram infirmitatem dicitur, aperte monstratur, cum illic protinus subdidit : *Propter filias Jerusalem.* Sermo etenim Dei qui non filios, sed filias dicit, quid aliud per sexum femineum quam mentium infirma signavit? Quod ergo illic inter columnas argenteas, reclinatorium aureum, et ascensum purpureum, inesse media charitas dicitur propter filias Jerusalem; hoc hic inter thalamos per quinque cubitos designatur, quia et qui in virtutibus infirmantur, si ipsi bona quæ possunt facere cum charitate non negligunt, a Dei ædificio alieni non sunt. Sequitur :

IBID. — *Et limen portæ juxta vestibulum portæ intrinsecus, calamo uno.*

16. Dum limen quod modo describitur juxta vestibulum portæ intrinsecus esse memoratur, aperte ostenditur quia limen quod prius descriptum est extrinsecus fuit. Sed si porta est Dominus, quod sit limen portæ intrinsecus et extrinsecus requiramus. Per limen etenim portam unusquisque ingreditur. Et quæ sunt duo hæc limina, nisi patres Testamenti Veteris, et patres Testamenti Novi? Non solum quippe hi de quibus Dominus incarnari dignatus est, sed omnes Testamenti Veteris patres portæ hujus limen fuerunt, quia hi qui eum prædicere et in eo sperare meruerunt, cunctis ad eum venientibus aperuerunt aditum fidei; et omnes qui per hos crediderint Dominum, quasi jam portam hujus liminis intraverunt. Sed cur ante limen exterius et post limen interius dicitur, nisi quia prius Testamenti Veteris patres, et postmodum Novi Testamenti doctores fuerunt? Recte autem limen exterius Testamenti Veteris patres designat, quia per eorum prædicationem opera perversa punita sunt. Per dicta vero novorum patrum uniuscujusque animus etiam ab illicitis cogitationibus coercetur, dum reatus esse perfectus et in deliberatione cordis ostenditur. Illi quippe a flagitiis, a crudelitatibus, a rapinis auditorum animas prohibere curaverunt; isti vero dum non solum perversa opera, sed etiam illicita cogitationum resecant, quid nobis aliud nisi limen intrinsecus facti sunt? Unde et ipsa Veritas loquitur dicens : *Audistis quia dictum est antiquis : Non occides, qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo* [f] *sine causa, reus erit judicio* (*Matth.* V, 21, 22). Recte quoque exterius limen illos patres 1338 designat, qui ab ipsa incarnatione Redemptoris nostri per intervalla temporum longius constiterunt. Et quidem ab Abel sanguine passio jam cœpit Ecclesiæ, et una est Ecclesia electorum præcedentium atque sequentium. Sed tamen quia discipulis dicitur : *Multi reges et prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt* (*Luc.* X, 24); antiquis patribus quasi foris stetisse est, Redemptoris nostri præsentiam corporaliter non vidisse. Exterius igitur, sed tamen non divisi a sancta Ecclesia fuerunt, quia mente, opere, prædicatione, ista jam fidei sacramenta tenuerunt, istam sanctæ Ecclesiæ celsitudinem conspexerunt, quam nos non adhuc præsto-

[a] Laud., *sancti eloquii.*
[b] Editi, invitis Mss. Anglic., Norm. et al., *fulgorem charitatis.* Legendum *claritatis* satis probant quæ sequuntur.
[c] Suess., *in pallore.*
[d] Ebroic. et Lyr., *pervenimus.* Laud., *pertingemus.*
[e] Ita Laud., Suess., Longip., Ebroic. In Uticensi olim sic legebatur, sed jugulata obelo voce *pervenis*, nunc superscriptum legitur *pertines*, quod habent Editi.
[f] Abest *sine causa* a mss. Norm., Longip., Val. Cl.

lando, sed jam habendo conspicimus. Sicut enim nos A in præterita passione Redemptoris nostri, ita illi per fidem in eadem ventura sunt salvati. Illi ergo foris non extra mysterium, sed extra tempus.

17. Unde et in constructione tabernaculi, ut columnæ argenteæ interius starent, paxilli æerei figi per circuitum exterius jussi sunt, in quibus religatum tabernaculum teneretur. Columnæ itaque argenteæ interius, paxilli vero æerei [a] exterius figuntur, atque in ipsis funes ligati sunt, ut tabernaculum fixum maneret, quia videlicet ut sancti apostoli in luce sermonis sui solidi starent, ut totum tabernaculum, id est sancta Ecclesia in fidei integritate consisteret, tanquam paxilli æerei patres Testamenti Veteris ac prophetæ exterius fixi sunt, qui verborum suorum funibus prædicatorum mentes in soliditate stringerent, atque hoc Dei habitaculum in statu fidei ligarent. Extra ergo paxilli sunt, qui ante tempus hujus sanctæ Ecclesiæ fuerunt. Sed tamen eos ligant qui in ipsa sunt, quia dum cœlestia mysteria ventura prædicant, hæc postquam ostensa sunt, credibilia omnibus fecerunt. Ut ergo intus columnæ immobiles stent, foris paxilli funes continent, quia ut sancti apostoli perfecte incarnationis dominicæ mysterium crederent, illorum prædicatio obtinuit, qui hoc priusquam fieret, et videre et prædicere potuerunt. Unde recte quoque ipse primus apostolorum, magna scilicet columna veri tabernaculi, loquitur dicens : *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis intendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco* (*II Petr.* I, 19). Quibus verbis indicat quia quamvis ad altiora surrexerit ex culmine, [b] ibi religata persistat in fide. Quæ tamen lucerna prophetici sermonis jam quidem intelligentibus lucet, sed adhuc non intelligentibus cooperta allegoriarum obscuritatibus permanet. Unde etiam per Psalmistam de eisdem dictis prophetarum dicitur : *Tenebrosa aqua in nubibus aeris* (*Psal.* XVII, 12), quia videlicet occulta est scientia in prophetis. Nec immerito columnæ argenteæ, paxilli vero æerei facti sunt, quia quod clare jam apostoli prædicant, hoc prophetæ sub intellectu mystico obscure locuti sunt. Recte ergo per æris metallum signati sunt, qui clari in suis prædicationibus non fuerunt. Sancti vero apostoli, [c] quia de Redemptoris nostri mysterio lucem prædicationis habuerunt, argenteis columnis expressi sunt. Et notandum, **1339** quod argentum sonat et lucet, æs vero sonat et non lucet, quia prædicatores Novi Testamenti aperte locuti sunt quæ etiam monstrare potuerunt. Prædicatores vero Testamenti Veteris quia per allegoriarum umbras de cœlesti mysterio obscura dicta protulerunt, quasi sine luce sonitum dederunt. Quod ergo illic per paxillos et columnas, hoc hic per limen exterius et limen interius designatur.

18. Si vero portam Scripturam sacram hoc in loco accipimus, ipsa quoque duo limina habet, exterius et interius, quia in litteram dividitur et allegoriam. Limen quippe Scripturæ sacræ exterius, littera; limen vero ejus interius, allegoria. Quia enim per litteram ad allegoriam tendimus, quasi a limine quod est exterius, ad hoc quod est interius venimus. Et sunt in ea permulta, quæ ita juxta litteram mentem ædificant, ut per hoc quod exterius [d] agitur audientis mens interius trahatur. Ibi quippe invenimus prædicamenta operis ex exempla virtutis; ibi jubetur B quid agere etiam corporaliter debemus; ibi hoc quod ad operandum præcipitur in sanctorum virorum ac fortium actione monstratur, ut postquam nos apertiora præcepta atque exempla justorum ad bonam operationem instruunt, tunc ad limen interius, id est ad intellectum mysticum intimæ contemplationis, tendamus, si possumus, pedem mentis. Studete, quæso, fratres charissimi, Dei verba meditari, nolite despicere scripta nostri Redemptoris, quæ ad nos missa sunt. Multum valde est quod per ea animus refricatur ad calorem, ne iniquitatis suæ frigore torpescat.

19. Cum illa præcedentes justos fortiter egisse cognoscimus, et ipsi ad fortitudinem bonæ operationis accingimur, sanctorum exemplorum flamma animus C legentis incenditur. Videt quæ fortia ab eis facta sunt, et valde indignatur sibi, quia talia non imitatur. Unde recte sponsi voce ad sponsam dicitur in Canticis canticorum : *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis suis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium* (*Cant.* IV, 4). In collo etenim guttur, in gutture vox est.

20. Quid ergo per collum sanctæ Ecclesiæ, nisi sacra ejus eloquia designantur? In qua dum mille clypei dependere memorantur, per hunc perfectum numerum numerus universus ostenditur, quia universa nostra munitio in sacro eloquio continetur. Ibi quippe sunt præcepta Dei, ibi exempla justorum. Si enim torpet animus a conditoris sui desiderio, audiat quod dicitur : *Diliges Dominum Deum tuum* D [e] *ex tota mente tua, et ex tota virtute tua* (*Matth.* XXII, 37). [f] In odio fortasse labitur proximi? Audiat quod dicitur : *Diliges proximum tuum, sicut te ipsum* (*Ibid.*, 39). Res alienas concupiscit? Audiat quod illic scriptum est : *Non concupisces rem proximi tui* (*Exod.* XX, 17). De injuria quæ a proximi ore vel facto il-

[a] Vulgati omnes, *in circuitu figuntur*, reluctantibus Mss. nostris.

[b] Solus Gussanv., *ibi religatus*. Ad columnam referendum *religata*. Ibid., post *in fide*, Vatic. et Gussanv. attexunt : *Scriptura autem prophetici sermonis in tenebris vitæ præsentis facta est nobis lucerna, et lumen itineris; unde Psalmista dicit :* Lucerna pedibus meis verbum tuum, Domine, et lumen semitis meis. *Quæ tamen*, etc. Unde hæc cruta sint non indicant editores. Fatetur Gussanv. abesse *a mss. et a quibusdam impressis*. Videtur esse nota quædam, quæ ex margine in textum irrepserit.

[c] Ex his verbis male lectis, Edit. confecerunt, *qui ad Redemptoris nostri mysterium*.

[d] Laud., *dicitur*.

[e] Lyr., *ex toto corde tuo*.

[f] Longip., *odio*, omisso *in*.

lata est, ad iram mens accenditur? Audiat quod dicitur: *Non quæres ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum* (*Levit.* XIX, 18). In carnis concupiscentiam male sauciata mens accenditur? Ne sequatur oculus mentem, audiat quod paulo superius dictum est [a]: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam,* **1338** *jam mœchatus est eam in corde suo* (*Matth.* V, 28). Contra inimicum forsitan quisquam animum suum relaxare disponit in odium? Audiat quod illic scriptum est: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos* (*Luc.* VI, 35). Sed is qui aliena jam non rapit, adhuc forsitan sua inordinate retinet? Audiat quod illic dicitur: *Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam* (*Ibid.*, XII, 33). Infirmantis animus perfrui desiderat Deo simul et sæculo? Audiat quod illic scriptum est: *Nemo potest duobus dominis servire* (*Matth.* VI, 24). Alius non ad necessitatem stipendii, sed [b] ad voluntatem desiderii possessa retinet? Audiat quod illic dicitur: *Qui non renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest esse meus discipulus* (*Luc.* XIV, 33). Quidam enim relinquunt omnia, multi autem etiam possidendo renuntiant, quia sic ad usum possessa retinent, ut eis ex desiderio non succumbant. Torpere quisquam appetit, et laborem subire pro Domino etiam cum prævalet refugit? Audiat quod illic scriptum est: *Qui mecum non colligit, spargit* (*Ibid.* XI, 23). In collo ergo Ecclesiæ, id est in sacri eloquii prædicatione, quod pro sua munitione et altitudine turri David simile dicitur, mille clypei dependent, quia quot illic præcepta sunt, tot etiam pectoris nostri munimina.

21. Ad servandam itaque innocentiam etiam læsi a proximo perdurare in humilitate festinamus? Abel ante oculos veniat (*Genes.* IV, 8), qui et occisus a fratre scribitur, et non legitur reluctatus. Mentis munditia etiam [c] in conjugali copula eligitur? Enoch debet imitari, qui et in conjugio positus ambulavit cum Deo, et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus (*Ibid.*, V, 22). Præcepta Dei festinamus præsenti nostræ [d] utilitati præponere? Noe ante oculos veniat, qui, [e] cura domestica postposita, ex jussione omnipotentis Domini, per centum annos ad arcæ fabricam vixit occupatus (*Ibid.*, VI, 14). Subire obedientiæ virtutem nitimur? Aspicere Abraham debemus (*Ibid.*, XII, 5), qui, relicta domo, cognatione, patria, obedivit exire in locum quem accepturus erat in hæreditatem, et exiit nesciens quo iret (*Hebr.* XI, 8); qui paratus exstitit ut pro æterna hæreditate dilectum quem acceperat occideret hæredem. Et quia

A unicum Domino offerre non distulit, universam multitudinem gentium in semine accepit (*Genes.* XXII, 16, 17). Morum simplicitas placet? Isaac ad mentem veniat, quem in omnipotentis Dei oculis vitæ suæ tranquillitas ornavit (*Ibid.*, XXIV, *seq.*). Laboriosa fortitudo, ut obtineri debeat, quæritur? Jacob ad memoriam deducatur (*Ibid.*, XXIX, 20; XXX, 29), qui postquam scivit fortiter servire homini, ad eam quoque virtutem perductus est, ut non potuisset a luctante angelo superari (*Ibid.*, XXXII, 25). Conamur carnis illecebram vincere? Joseph ad memoriam redeat, qui, tentante se domina, studuit carnis continentiam etiam cum vitæ periculo custodire (*Ibid.*, XXXIX, 12, 20). Unde factum est ut quia membra sua bene noverat regere, [f] regendæ quoque omni Ægypto præficeretur.

B Mansuetudinem atque patientiam obtinere quærimus? Moysen ante oculos deducamus (*Num.* XII, 3), qui, exceptis parvulis ac mulieribus, sexcenta millia armatorum regens, mitis fuisse describitur super omnes homines qui habitabant super faciem orbis terræ. Rectitudinis zelo contra vitia accendimur? Phinees ante oculos deducatur (*Ibid.*, XXV, 7, 8, 11), qui coeuntes gladio **1339** transfigens, [g] castitati populum reddidit, et iram Dei iratus placavit. De spe omnipotentis Dei præsumere in dubiis quærimus? Josue ad memoriam revocemus (*Josue* III, 5, 8), qui, dum dubia [h] certamina certa mente subiit, ad victoriam sine dubietate pervenit. Jam mentis [i] inimicitias ponere cupimus in benignitate animum dilatare? Samuel in cogitationem deducatur

C (*I Reg.* VIII, 5), qui, de principatu dejectus a populo, cum idem populus peteret ut pro eo Domino preces effunderet, respondit dicens: *Absit a me hoc peccatum in Domino, ut cessem orare pro vobis* (*Ibid.*, XII, 23). Culpam quippe vir sanctus perpetrare se credidit, si eis quos adversarios pertulerat usque ad dejectionem, benignitatem gratiæ non reddidisset in prece. Qui rursus, cum, jubente Domino, mitteretur ut David ungeret in regem, respondit: [j] *Quomodo vadam? Inveniet enim me Saul, et occidet me* (*Ibid.*, XVI, 2). Et tamen quia iratum Deum eidem Sauli cognoverat, in tanto se luctu afflixerat, ut ei per se Dominus diceret: *Quousque tu Saulem luges, cum ego illum abjecerim* (*Ibid.*, 1)? Pensemus ergo ejus animum quantus ardor charitatis incenderat, qui et illum flebat a quo timebat occidi.

D Cavere autem volumus quem timemus? Sollicita nobis mente pensandum est, ne si locum fortasse reperimus, malum pro malo reddamus ipsi quem fugimus.

[a] In tota hom. locus hic non laudatur, nisi dicamus unum eumdemque contextum conflari ex his verbis et ex superioribus: *Audistis quia dictum est antiquis*, Matth. V, 21, seq., jam adductis.

[b] Laud.; Val. Cl., Longip., *ad voluptatem desiderii.*

[c] Laud., *cum conjugali.*

[d] Idem Cod., *humilitati*, quod minime recipiendum, quantamvis auctoritatem huic Codici conciliet antiquitas.

[e] Beccensis et Lyr., *qui curando mystica.*

[f] Laud., *regendo.*

[g] Rothomag. et Lyr., *castitatem populo reddidit.*

[h] Ebroic., Rothomag., Lyr., *certamina certamini addidit.*

[i] Mendose in Editis, *inimicitias punire.* Hic error, etsi crassus, a prima Edit. in aliis omnibus propagatus est, nemine Editorum attendente ad benignitatem quæ hic proponitur, non pertinere *inimicitias punire*, neque hoc Samuelis exemplo suaderi. Laud. habet *inimicitias postponere.*

[j] Pl. Norm., *quomodo vado?*

David ergo ad memoriam redeat, qui persequentem se regem et invenit ut potuisset occidere, et tamen, in ipsa feriendi potestate positus, elegit bonum quod ipse deberet facere, non autem malum quod ille merebatur pati, dicens : *Absit a me ut mittam manum meam in christum Domini* (*Ibid.*, XXIV, 7; XXVI, 11). Et cum idem Saul post ab hostibus fuisset interemptus, eum, quem persecutorem dum viveret pertulit, flevit occisum (*II Reg.* I, 17). Errantibus hujus mundi potentibus libere loqui decernimus? Joannis auctoritas ad animum reducatur, qui, Herodis nequitiam reprehendens, pro verbi rectitudine occidi non timuit (*Marc.* VI, 18, 27). Et quia Christus est veritas, ipse ideo pro Christo, quia pro veritate, animam posuit. Carnem jam nostram pro Deo ponere in morte festinamus? Petrus ad mentem veniat (*Act.* V, 41), qui inter flagella gaudet, qui cæsus principibus resistit, qui vitam suam pro vita despicit. Cum mortis appetitu disponimus adversa contemnere? Paulum ante oculos deducamus, qui non solum alligari, sed et mori paratus pro Christo, non facit pretiosiorem animam suam quam se (*Act.* XX, 22, 24). Succendi cor nostrum igne charitatis quærimus? Joannis verba pensemus, cujus omne quod loquitur charitatis igne vaporatur (*I Joan.* I, *seqq.*).

22. Quia ergo in voce sacri eloquii cujuslibet dum quærimus munimen virtutis invenimus, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium (*Cant.* IV, 4). Si enim pugnare contra spiritalia nequitiæ volumus, in collo Ecclesiæ, quæ nobis sicut David turris erecta est, id est in divino eloquio protectionis arma requiramus, ut ex discretione præcepti, contra vitia sumatur virtus adjutorii. Ecce enim contra aereas potestates festinamus fortes existere? In hac turri armaturam nostræ mentis invenimus, ut inde præcepta conditoris, inde sumamus exempla præcedentium, per quæ contra adversarios nostros **1340** inexpugnabiliter armemur. Dum enim quamlibet virtutem subire appetis, et hanc illic a patribus jam impletam vides, ibi armaturam tuam invenis, per quam contra spiritalia bella muniaris. Dependent in ea quippe mille clypei : si quis pugnare appetit, assumat, et ex ea virtute pectus muniat, et verborum jacula emittat.

23. Et notandum quia ædificata cum propugnaculis suis dicitur. Hoc quippe agunt propugnacula, quod clypei, quia utraque pugnantem muniunt. Sed inter utraque hoc distat, quia clypeum pro nostro munimine ubicunque volumus movemus; propugnaculo autem defendere nos possumus, sed hoc movere non possumus. Clypeus in manu est, nam propugnaculum non tenetur. Quid ergo inter propugnacula et clypeos distat, nisi quod in sacro eloquio patrum præcedentium et miracula legimus, et virtutes bonorum operum audimus? Ibi namque cognoscimus

A quod alius potuit mare dividere, alius solem figere, alius mortuum suscitare, alius paralyticum verbo erigere, alius umbra ægrotos curare, alius [a] per sua semicinctia febribus obviare (*Act.* XIX). Qui tamen omnes et patientiæ longanimitate mites, et zelo rectitudinis ferventes fuerunt; verbi prædicatione divites, simul et misericordiæ largitate. Hi itaque quam vera de Deo dixerint testantur miracula, quia talia per illum non facerent, nisi de illo vera narrarent. Et quam pii, quam humiles, quam benigni exstiterint, eorum testantur operationes. Si igitur de fide tentamur, quam ex illorum prædicatione concepimus, loquentium miracula conspiciamus, et in fide quam ab eis accepimus confirmamur. Quid ergo illorum miracula, nisi nostra sunt propugnacula? Quia
B et muniri per illa possumus, et tamen hæc in manu nostri arbitrii non tenemus, nam talia facere non valemus. Clypeus vero in manu est, et defendit, quia virtus patientiæ, virtus misericordiæ, præcedente nos gratia, et in potestate est arbitrii, et [b] a periculo protegit adversitatis. Turris itaque nostra cum propugnaculis suis ædificata est, in qua mille clypei dependent, quia in Scriptura sacra et sub miraculis patrum a jaculis adversitatis abscondimur, et conversationis sanctæ munimina etiam in manu operis tenemus. Notandum vero quod limen portæ uno calamo mensuratur. Calamus autem in sex cubitis et palmo tenditur, quia videlicet in Scriptura sacra et doctrina perfectæ operationis et initium supernæ contemplationis invenitur. Sin vero porta hoc loco
C unusquisque prædicator accipitur, limen exterius in porta est vita activa, limen vero interius vita contemplativa. Per illam quippe ambulatur in fide, per hanc vero festinatur [c] ad speciem. Illa exterius ducit, ut unusquisque bene vivere debeat; ista interius perducit, ut ex bona vita ad gaudia æterna pertingat. Hæc nos hodie tractasse sufficiat. Quia enim, transeuntes ad alia, diu per excessum locuti sumus, ea quæ subjuncta sunt lectioni alteri reservemus, reparandi per silentium, sperantes in Verbo, quod vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IV.

Quatuor versibus a nono ad duodecimum allegorice aut moraliter explicatis, absolvitur.

D **1341** 1. Vir, cujus erat species quasi species æris, — EZECH. XL, 9 : — *Mensus est vestibulum portæ octo cubitorum, et frontem ejus duobus cubitis.* Ac ne vestibulum extra portam esse crederemus, subditur :

IBID. — *Vestibulum autem portæ erat intrinsecus.*

Quid autem per interius vestibulum, nisi æternæ vitæ latitudo signatur, quæ modo inter angustias vitæ præsentis jam per spem mente concipitur? De qua per Psalmistam dicitur : *Intrate portas ejus in confessione, atria ejus in hymnis confessionum* (*Psal.*

[a] Ita omnes Mss. Solus Cod. Rothomag. pro diversa lect. exhibet in margine annotatum, *per suam sententiam*; quam amplectuntur Edit. Parisienses 1502, 1518, 1571, et Vatic. Gussanv. habet, *per suam præsentiam.*

[b] Longip., *a periculi... adversitate.*

[c] Species, ut hic opponitur fidei, significat visionem et comprehensionem, ab antiquo verbo *specio*; unde *aspicio*, *conspicio*, etc.

xcix, 4). Cum enim peccata nostra per lacrymas confitemur, [a] angustæ vitæ portam ingredimur. Sed cum post hæc ad æternam vitam perducimur, portæ nostræ atria in confessionum laudibus intramus, quia ibi jam angustia non erit, cum nos lætitia perpetuæ [b] festivitatis exceperit. Propter confessionis nostræ angustiam Veritas dicit: *Intrate per angustam portam* (*Matth.* vii, 13). Et cum se Psalmista [c] recipi in latitudinem gaudii æterni præsumeret, dicebat: *Statuisti in loco spatioso pedes meos* (*Psal.* xxx, 9). Ad atrium ergo per portam tenditur, quia ad latitudinem solemnitatis pertingitur ab angustia confessionis. Illa itaque gaudia quæ apud David atria, apud Ezechielem vestibulum intrinsecus vocantur. Unde et hoc ipsum vestibulum octo cubitis dicitur mensuratum. Ibi enim omnes recipiendi sunt, qui nunc et in exercitio operis laborant, et ad æterna gaudia per contemplationis gratiam suspirant.

2. Nec immerito mensura vestibuli in octo cubitis ponitur, quia septem diebus universum tempus evolvitur. Æterna etenim dies, quæ expleta septem dierum vicissitudine sequitur, scilicet octava est. Unde etiam Psalmista, resurrectionis diem considerans, quia de extremi judicii districtione erat locuturus, præmisit titulum, dicens: *In finem Psalmus David pro octava* (*Psal.* vi, 1). Ut enim quam octavam diceret demonstraret diem illam tremendi terroris, in Psalmi inchoatione secutus est, dicens: *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me* (*Ibid.*, 2). Modo enim quisquis per flagella corripitur, et correptionibus emendatur, in mansuetudine corripitur, non in ira. In districto autem illo examine omnis argutio atque [d] correptio furor et ira est, quia venia post correptionem non est. Hujus octonarii numeri causa est, quod post Sabbatum Dominus voluit a morte resurgere. Dies quippe Dominicus, qui tertius est a morte dominica, a conditione dierum numeratur octavus, quia septimum sequitur. Unde et ipsa vera Redemptoris nostri passio, et vera resurrectio, figuravit aliquid de suo corpore in diebus passionis suæ. Sexta enim feria passus est, Sabbato quievit in sepulcro, Dominico autem die resurrexit a morte. Præsens etenim vita nobis adhuc sexta est feria, quia [e] in doloribus ducitur, et **1342** in angustiis cruciatur. Sed Sabbato quasi in sepulcro quiescimus, quia requiem animæ post corpus invenimus. Dominico vero die, videlicet a passione tertio, a conditione ut diximus octavo, jam corpore a morte resurgimus, et in gloria animæ etiam cum carne gaudebimus. Quod ergo mire Salvator noster fecit in se, hoc veraciter signavit in nobis, ut nos et dolor in sexta, et requies in septima, et gloria excipiat in octava. Hinc per Salomonem dicitur: [f] *Da partem septem, necnon et octo, quia ignoras quid mali futurum sit super terram* (*Eccle.* xi, 2). Partem etenim septem

A simul et octo damus, quando sic ea quæ septem diebus evolvuntur disponimus, ut per hæc ad bona æterna veniamus; ut dum modo caute agitur, postmodum venientis tremendi judicii ira devitetur. Octo itaque cubitis vestibulum mensuratur intrinsecus, quia per lucem quæ post septem dies sequitur, latitudo nobis æternitatis aperitur.

3. Sed nemo ad illam venit, nisi qui hic dilectionem Dei ac proximi devota mente tenuerit. Unde et subditur: *Et frontem ejus duobus cubitis.* Frons etenim portæ est bonum meritum vitæ præsentis. Sicut enim vestibulum intrinsecus æterna requies debet intelligi, ita per frontem portæ necesse est qualitatem visibilis vitæ signari. Frons ergo portæ duobus cubitis mensuratur, quia quisquis hic dilectionem Dei et B proximi servare studuerit, ipse ad æternitatis atrium pertinget. Vita igitur nostra ut duobus cubitis sit mensurata, tendi quotidie per charitatem debet in amorem Dei simul et proximi. Non est enim charitas vera, si minus a duobus cubitis habet. Unde Moyses cum per colores vestium, electorum virtutes exprimeret, in ornamento pontificis bis tinctum coccum jubet adhiberi (*Exod.* xxviii, 5). Quid namque per coccum nisi charitas designatur; quæ semper per flammam amoris accenditur? Sed coccus bis tingitur, quando non solum ex amore Dei, sed etiam proximi nostra charitas inflammatur. Nam quisquis sic amat Deum, ut commissi sibi proximi curam relinquat, adhuc in eo coccus semel tinctus est. Et quisquis sic amat proximum, ut imminuat desiderium C quo flagrare debet ad Deum, non est adhuc in eo color tincturæ geminatus. Debemus ergo et amare eos cum quibus vivimus, et ad illum totis desideriis anhelare in quo veraciter vivamus. Ecce etenim ad fidem atque ad audiendum verbum omnipotentis Domini nos qui religiose induti habitu videmur, ex diversa mundi qualitate convenimus, atque ex dissimilibus iniquitatibus in sanctæ Ecclesiæ concordiam congregati sumus, ita ut jam patenter factum esse videatur quod de promissione Ecclesiæ per Isaiam dicitur: *Habitabit lupus cum agno, et pardus cum hædo accubabit* (*Isai.* xi, 6). Nam per sanctæ charitatis viscera **1343** lupus cum agno habitat, quia hi qui in sæculo raptores fuerunt cum mansuetis ac mitibus in pace conquiescunt. Et pardus cum hædo ac- D cubat, quia is qui peccatorum suorum maculis varius fuit, cum eo qui se despicit et peccatorem fatetur humiliari consentit. Ubi et subditur: *Vitulus et leo et ovis simul morabuntur* (*Isai.* xi, 6), quia is qui per contritum cor ad quotidianum se Deo sacrificium præparat, et alius qui tanquam leo ex crudelitate severiter sæviebat, et alter qui velut ovis in innocentia suæ simplicitate perdurat, in caulis sanctæ Ecclesiæ convenerunt. Ecce qualis est charitas, quæ diversitates mentium accendit, concremat, conflat, et quasi

[a] Val. Cl. *angustæ viæ.*
[b] Ebroic., *felicitatis.*
[c] Vatic. cum superior. Ed., *recipere..... gaudia æterna.* Favet Ms. Laud.
[d] Norm., *correptio in furore et in ira est.*
[e] Rothomag., et Lyr., *in laboribus.*
[f] Editi omnes, *da partes;* infra, *partes etenim septem.* Sequimur unanimem Mss. consensum, cui favet Vulgata cum aliis versionibus et ipso textu Hebr. Sensus est: *da partem, seu portionem, illis septem.*

in unam auri speciem reformat. Sed in eo quod se A electi sic amant, ad illum necesse est ut festinent, quem æterno gaudio in cœlis videre mereantur. Unus est etenim Dominus ac Redemptor noster, qui et hic electorum suorum corda ad unanimitatem ligat, et ad supernum amorem per interna desideria semper stimulat. Unde et illic subditur : *Et puer parvulus minabit eos* (*Ibid.*). Quis iste est puer parvulus, nisi de quo scriptum est : *Puer natus est nobis, filius datus est nobis* (*Ibid.*, IX, 6)? Qui simul habitantes minat, quia ne in terrenis rebus corda nostra inhæreant, hæc per internum desiderium quotidie inflammat. Et hoc ipsum ejus minare est ad suum nos amorem incessanter accendere, ne cum nos vicissim diligimus, mente in hoc exsilio remaneamus, ne quies hujus vitæ sic placeat, ut ad oblivionem patriæ perducat, B ne delectata mens prosperis torpeat. [a] Unde et donis suis flagella permiscet, ut nobis omne quod nos in sæculo delectabat amarescat, et illud incendium surgat in animo quod nos semper ad cœleste desiderium [b] inquietet, excitet, atque, ut ita dicam, delectabiliter mordeat, suaviter cruciet, hilariter contristet. Puer ergo nos parvulus minat, quia is qui paulo minus quam angeli minoratus est per charitatem quam nobis tribuit, in hoc nos mundo mentem figere non permittit. Bis tinctus itaque in nobis coccus est, si et hic proximos nostros sicut nos diligimus, et ad auctorem omnium cum ipsis quos diligimus festinamus. Si igitur vita nostra de perfecta charitate bis tingitur, frons in nobis portæ duobus cubitis mensuratur. Sive igitur doctor, seu sacrum eloquium, vel certe C fides portæ nomine signetur, in mensura utriusque cubiti charitas non inconvenienter accipitur, quam ille vere prædicat qui Dei ac proximi amorem docet; et ipsa est certa scientia, quam charitas ædificat; et fides robusta est, quæ se in dilectione Dei ac proximi exercet. Sequitur :

VERS. 10. — *Porro thalami portæ ad viam Orientalem, tres hinc, et tres inde, et mensura una trium.*

4. Quid thalami, quid via Orientalis designet, jam superius diximus (*Hom.* 3, *n.* 8 *et seqq.*), nec replicare ea latius necessarium putamus. Sed quærendum nobis est quid est quod dicitur, *Tres hinc*, *et tres inde*. Thalami quippe juxta viam Orientalem sunt corda ferventium in amore Dei. Et sive hi qui electi in testamento veteri fuerunt, sive qui in testamento D novo secuti sunt, nimirum constat quia omnes ex amore Trinitatis accensi sunt. Neque enim vere Deum diligerent, si ejusdem Trinitatis, quæ Deus est, gratiam non accepissent. Juxta viam ergo **1344** Orientalem tres hinc et tres inde sunt thalami, quia dum inter veteres et novos patres Dominus incarnari dignatus est, quasi in medio thalamorum via Orientalis apparuit, qui thalami ad veram virtutum speciem in Trinitatis sunt cognitione decorati. Sin vero ad virtutes electorum eumdem numerum referamus, tres sunt virtutes, sine quibus is qui aliquid operari jam potest, salvari non potest, videlicet fides, spes, charitas. Et quia eadem fides, spes, et charitas in antiquis patribus [c] quæ in novis doctoribus fuit, juxta Orientalem viam tres hinc, et tres inde thalami describuntur.

5. Vel certe quia tres patrum veterum distinctiones fuerunt, tres quoque novorum sub gratia sequuntur. Vetus quippe populus habuit patres ante legem, ac deinde in lege, et postmodum prophetas. In novo autem populo prius Hebræorum primitiæ crediderunt, postmodum plenitudo gentium in fide secuta est, ac deinde in fine sæculi Hebræorum reliquiæ salvantur (*Rom.* IX, 27). Quia ergo incarnatio Domini et ex superiori parte patres ante legem, patres in lege, atque ad extremum prophetas habuit, et ex posteriore fideles ex Hebræis, fideles ex gentibus, ac postmodum Hebræorum reliquias colliget, Orientalis via tres hinc et tres inde thalamos habere memoratur. Sed hoc quoque non inconvenienter accipimus, si tres esse fidelium ordines dicamus. Sive namque in veteri, seu in novo testamento, alius est ordo prædicantium, alius continentium, atque alius bonorum conjugum. Unde et idem propheta in superiori parte tres viros liberatos vidit : Noe, Daniel et Job (*Ezech.* XIV, 14); in quibus videlicet tribus prædicatores, continentes et conjugati signati sunt. Nam Noe arcam in undis rexit, atque ideo figuram rectorum tenuit (*Genes.* VII, 1, 2, *seq.*). Daniel in aula regia abstinentiæ deditus fuit, et idcirco vitam continentium signavit (*Dan.* I, 16). Job vero in conjugio positus, et curam domus propriæ exercens, placuit Deo, per quem digne bonorum conjugum ordo figuratur (*Job.* I, 8). Quia ergo etiam ante Mediatoris adventum, et prædicatores, et continentes, ac boni conjugati fuerunt, qui eumdem ejus adventum præstolati sunt, et magna hunc siti desiderii videre cupierunt, et postmodum prædicatores, et continentes, ac boni conjugati, sicut cernimus, existunt, qui Redemptorem nostrum non jam desiderant incarnandum, sed in majestatis suæ gloria contemplandum, Orientalis via tres hinc, et tres inde thalamos habet, juxta Psalmistæ vocem, qui de eadem via, videlicet Redemptore nostro, dicit : *In circuitu ejus* [d] *tabernacula ejus* (*Psal.* XVII, 12).

6. Sed pensandum nobis est sollicita intentione quod dicitur, quia *mensura una trium*. Cum enim longe sit a continentibus et tacentibus excellentia prædicatorum, et valde a conjugatis distet eminentia continentium, quid est quod una mensura dicitur trium? Conjugati quippe quamvis et bene agant, et omnipotentem Deum videre desiderent, domesticis tamen curis occupantur, et necessitate cogente, in utroque mentem dividunt. Continentes autem ab hujus mundi [e] actione remoti sunt, et voluptatem carnis etiam a licito conjugio restringunt, nulla conju

[a] Ebroic. et Val. Cl., *unde et Dominus suis.*
[b] Laud. et Longip., *inquietet et excitet, atque*. In omnibus Excusis, *in quiete excitet, atque*, reluctantibus Mss.

[c] Laud., *atque in novis doctoribus.*
[d] Editi, *tabernaculum.*
[e] Plur. Mss., *occupatione.*

gis, **1345** nulla filiorum cura, nullis noxiis ac difficilibus rei familiaris cogitationibus [a] implicantur. Prædicatores vero non solum se a vitiis coercent, sed etiam alios peccare prohibent, ad fidem ducunt, in studio bonæ conversationis instruunt. Quomodo ergo una eorum mensura est, quorum vitæ æqualitas una non est? Sed mensura una trium est, quia etsi in eis meritorum magna est diversitas, tamen distantia in fide in qua tenduntur non est. Nam eadem fides quæ istos solidat in maximis, illorum infirmitatem continet in parvis. Vel certe trium una mensura est, quia in retributione ultima quamvis eadem dignitas omnibus non sit, una tamen erit omnibus vita beatitudinis. Unde et per semetipsum Dominus dicit: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt* (*Joan.* XIV, 2). Sed tamen qui in vineam ducti sunt, quamvis diversis horis venerint, unum denarium perceperunt (*Matth.* XX, 9). Qua itaque ratione conveniant mansiones multæ cum uno denario, nisi quia diversæ quidem beatorum civium dignitates erunt, sed tamen una quies æternæ retributionis? Nam etsi dispar erit meritum singulorum, non erit diversitas gaudiorum, quia etsi alter minus atque alius amplius exsultat, omnes tamen unum gaudium de conditoris sui visione lætificat.

7. Hoc quoque est, sive de veteribus, seu de novis patribus sentiendum, quia Orientalis via cum tres hinc et tres inde thalamos habeat, mensura una trium est, quoniam ipsa fides atque ipsum meritum tenuit corda præcedentium quæ replevit corda sequentium sub testamento novo positorum, sicut et per Paulum dicitur: *Habentes autem eumdem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum* (*Psal.* CXV, 1): *et nos credimus, propter quod et loquimur* (*II Cor.* IV, 13). Spiritales quippe illi patres omnipotentem Deum Trinitatem ita esse crediderunt, sicut eamdem Trinitatem novi patres aperte locuti sunt. Isaias namque audivit angelica agmina in cœlo clamantia: *Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth* (*Isai.* VI, 3). Ut enim personarum trinitas monstraretur, tertio sanctus dicitur; sed ut una esse substantia Trinitatis appareat, non Domini sabaoth, sed Dominus Deus sabaoth esse perhibetur. Quod David quoque similiter sentiens, ait: *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus* (*Psal.* LXVI, 8). Qui cum tertio dixisset Deum, ut unum esse hunc ostenderet, subdidit: *Et metuant eum omnes fines terræ*. Paulus quoque loquitur dicens: *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia* (*Rom.* XI, 36). Ex ipso, videlicet ex Patre; per ipsum, per Filium; in ipso autem, in Spiritu sancto. Qui cum ipsum tertio dixisset, adjunxit: *Ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen* (*Ibid.*). Qui enim non dixit, ipsis, sed ipsi, dicendo ter ipsum, [b] distinxit personas, et subjungendo *Ipsi gloria*, non divisit substantiam. Quia itaque una est veterum ac novorum patrum fides, recte thalamorum describitur mensura una trium. Quod verbis aliis replicatur cum subditur:

IBID. — *Et mensura una frontium ex utraque parte.*

8. Ex utraque enim parte est una mensura frontium, quia patres nostri vel prius a veteri, vel nunc a novo testamento venientes, in una Mediatoris fide conveniunt. Qui pro eo quod charitate pleni sunt, **1346** carnem suam abstinentia edomant, corda audientium prædicationis lumine illustrant, signa faciunt, virtutes operantur, per hoc quod eorum bona nobis foris innotescunt, non immerito hujus cœlestis ædificii frontes vocantur. Omne enim quod nunc in aperto ostenditur, frons est, ut illud sit vestibulum ædificii, quod nobis interius reservatur. Unde et sanctæ Ecclesiæ in Canticis canticorum dicitur: *Sicut cortex mali punici genæ tuæ, absque occultis tuis* (*Cant.* VI, 6). Genæ quippe sunt sanctæ Ecclesiæ spirituales patres, qui nunc in ea miraculis coruscant, et velut in ejus facie venerabiles apparent. Cum enim videmus multos mira agere, ventura prophetare, mundum perfecte relinquere, cœlestibus desideriis ardere, sicut cortex mali punici sanctæ Ecclesiæ genæ rubent. Sed quid istud est omne quod miramur in illius rei comparatione de qua scriptum est: *Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (*I Cor.* II, 9; *Isai.* LXIV, 4)? Bene ergo, cum miraretur genas Ecclesiæ, subdidit: *Absque occultis tuis* (*Cant.* VI, 6). Ac si aperte diceretur: Ea quidem quæ in te non latent magna sunt, sed illa [c] valde ineffabilia, quæ latent. Sequitur:

VERS. 11. — *Et mensus est latitudinem liminis portæ decem cubitorum, et longitudinem portæ tredecim cubitorum.*

9. Multa superius de portæ significatione jam diximus, sed unum tenere aliquid debemus per quod possit et cætera lectoris prudentia penetrare. Dictum quippe est per portam Scripturam sacram posse figurari. Sed hoc nobis modo laboriose discutiendum est, cur latitudo liminis portæ decem cubitis, et longitudo portæ tredecim mensuratur. Hoc autem loco longitudo portæ altitudo dicitur, sicut nos longæ staturæ dicimus quem altum videmus. Nam longitudo portæ dici in transversum non potest, cujus latitudo [d] per decem cubitos demonstratur. Quid ergo latitudo liminis portæ, nisi lex testamenti veteris fuit, et longitudo portæ, nisi gratia testamenti novi? Quia videlicet Scriptura sacra dum per testamentum vetus crimina operum compescuit, dari decimas præcepit (*Deut.* XII, 6), quasi per mandata humilia in liminis latitudine jacuit. Sed dum per testamentum novum cogitationes pravas coercuit, derelinqui omnia, et pro Deo vitam corporis jussit

[a] Ebroic. et Lyran., *occupantur.*
[b] In Editis, *distinxit per personas*, ubi *per* redundat.
[c] Vatic. et Gussanv., *inæstimabilia.*
[d] Laud., *per decem cubita.*

cum præsenti sæculo despici (*Matth.* xv, 19; *Marc.* vii, 21; *Luc.* ix, 24), quasi porta nostra in longitudinis altitudinem surrexit. Minora quippe præcepta Israelitico populo per legem data sunt: unde et eidem populo Moyses in campo locutus est (*Exod.* xix, 7, *seq.*). Altiora Dominus sanctis apostolis dedit, unde et eos de mandatis vitæ in monte docuit. Dum vero Redemptor noster per Evangelium dicit: *Nolite putare quoniam veni solvere legem aut prophetas; non veni solvere, sed adimplere* (*Matth.* v, 17). Adimplere enim venerat legem qui legis justitiæ gratiam addidit, ut quod illa jubebat in minimis, ipse perfici adjuvaret in summis, et quod illa coercebat ab opere, ipse resecaret a corde. Intellecta ergo lex, quæ in latitudine jacuit, in altitudinem surrexit. Ipsa enim Dei cognitio quæ apud illam in spiritalibus patribus fuit, nota omni Hebræorum populo non fuit. Nam omnipotentem Deum, sanctam videlicet Trinitatem, cum prophetæ prædicarent, **1347** populus ignorabat; solum Decalogum [a] tenebat in lege, fidem Trinitatis nesciens. Mensuratur ergo latitudo liminis portæ decem cubitis, quia durus ille populus, [b] subtilitatem fidei ignorans, mandatis serviebat Decalogi. Mensuratur vero longitudo portæ tredecim cubitis, quia per testamentum novum in corde fidelis populi super mandata Decalogi, quæ verius custodit, [c] cognitio Trinitatis crevit. Et eo mandata legis perficit, quo Trinitatem esse omnipotentem Dominum credit.

10. Ubi et quæri rationabiliter potest cur istam latitudinem liminis portæ, quam superius dixerat uno calamo mensurari, inferius subjunxit quod decem cubitis mensuretur, ac deinde subditur quod longitudo portæ tredecim sit cubitis mensurata. Unus etenim calamus, sicut jam sæpe dictum est, sex cubitos habet et palmum, decem vero cubiti jam mensuram suam super calamum tenent, tredecim vero amplius quam decem. Quid est ergo quod prius uno calamo limen portæ, postmodum latitudo ejus decem cubitis, ad extremum quoque longitudo portæ tredecim mensuratur, nisi quod sancti patres, quos per sanctam Scripturam ante legem fuisse cognoscimus, unum quidem omnipotentem Deum, sanctam videlicet Trinitatem esse noverunt, sed eamdem Trinitatem quam cognoverunt aperte minime prædicaverunt? Qui ejus jussionibus obedientes, et vitæ munditiam conservantes, quasi in sex cubitis calami habuerunt perfectionem operis, et sæpe angelos videntes habuerunt palmum contemplationis. Data autem lege, rudis ille Hebræorum populus mandata Decalogi servare conatus est, sed tamen de cognitione sanctæ Trinitatis eruditus non est. Et quamvis hanc spiritales patres perfecte cognovissent, multitudo tamen magna Synagogæ nec invenire mysterium Trinitatis potuit, nec quærere [d] scivit.

11. Superveniente autem gratia per testamentum novum, omnis fidelis populus unum Deum Trinitatem esse cognovit, et virtutem Decalogi in ejus agnitione complevit. Prius ergo limen portæ mensuratur calamo uno, postmodum latitudo ejus cubitis decem, atque ad extremum longitudo portæ cubitis tredecim, quia et sanctis patribus ante legem activa et contemplativa vita non defuit, et sub legis Decalogo populus [e] divinæ substantiæ mysterium nesciens, in mandatorum latitudine servivit. Et nunc sub gratia, custoditis verius Decalogi præceptis, omnis qui ad fidem venerit sanctæ Trinitatis mysterium cognoscit.

12. Qua in re hoc quoque nobis sciendum est quia et per incrementa temporum crevit scientia spiritalium patrum. Plus namque Moyses quam Abraham, plus prophetæ quam Moyses, plus apostoli quam prophetæ in omnipotentis Dei scientia eruditi sunt. Fallor si hæc ipsa Scriptura non loquitur: *Pertransibunt*, inquit, *plurimi, et multiplex erit scientia* (*Dan.* xii, 4). Sed hæc eadem quæ de Abraham, Moyse, prophetis et apostolis diximus, ex ejusdem Scripturæ **1348** verbis, si possumus, ostendamus. Quis enim nesciat quia Abraham cum Deo locutus est (*Genes.* xii, *seq.*)? et tamen ad Moysen Dominus dicit: *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, et nomen meum Adonai non indicavi eis* (*Exod.* vi, 3; *Ibid.*, iii, 6)? Ecce plus Moysi quam Abrahæ innotuerat, qui illud de se Moysi indicat quod se Abrahæ non indicasse narrabat. Sed videamus si prophetæ plus quam Moyses divinam scientiam apprehendere potuerunt. Certe Psalmista dicit: *Quomodo dilexi legem tuam, Domine? tota die meditatio mea est* (*Psal.* cxviii, 97). Atque subjunxit: *Super omnes docentes me intellexi; quia testimonia tua meditatio mea est* (*Ibid.*, 99). Et iterum: *Super seniores intellexi* (*Ibid.*, 100). Qui ergo legem meditari se memorat, et super omnes docentes se ac super seniores intellexisse testatur, quia divinam scientiam plus quam Moyses acceperat manifestat. Quomodo autem ostensuri sumus quia plus sancti apostoli edocti sunt quam prophetæ? Certe Veritas dicit: *Multi reges et prophetæ voluerunt videre quæ videtis, et audire quæ auditis, sed non viderunt* (*Luc.* x, 24). Plus ergo quam prophetæ de divina scientia noverunt, quia quod illi solo spiritu viderunt, isti etiam corporaliter

[a] Editi omnes, *tenebat in fide legem Trinitatis*, adversantibus Mss. Anglic., Norm., etc., imo ipso sensu.

[b] Val. Cl. cum Norm., *sublimitatem*.

[c] Ebroic., *cognitionem Trinitatis credit*.

[d] Val. Cl., *studuit*.

[e] Suess., *divinæ cognitionis*. Porro quod hic sanctus Doctor div. substantiæ mysterium appellat, Trinitas est quam sic revelatam patriarchis supra docuit, num. 7, ut tamen a populo Judaico ignoraretur. Vide num. 9 sup. et 10. seq. Hinc, quando num. 4 ait omnes electos etiam veteris test. ex amore Trinitatis accensos esse, explicandus est de gratia utrisque electis, per Trinitatem, etsi non explicite cognitam ab omnibus, collata, ut amore ferverent. Patet sancti Doctoris mens ex verbis immediate sequentibus; *neque enim vere Deum diligerent, si ejusdem Trinitatis quæ Deus est, gratiam non accepissent.*

viderunt. Impleta itaque est ea, quam superius diximus, Danielis sententia : *Quia pertransibunt plurimi, et multiplex erit scientia* (*Dan.* XII, 4). Mensura ergo calami, qui est sex cubitorum et palmi, ducatur ad cubitos decem ; et mensura decem cubitorum ad extremum surgat in tredecim, quia quanto mundus ad extremitatem ducitur, tanto nobis æternæ scientiæ aditus largius aperitur. Sequitur :

VERS. 12. — *Et marginem ante thalamos cubiti unius.*

13. Sicut sæpe diximus, thalami corda electorum sunt, omnipotentis Dei amore ferventia. Quid ergo per marginem ante thalamos, nisi fides exprimitur? quia nisi prius ipsa teneatur, nullo modo ad spiritalem amorem pertingitur. Non enim charitas fidem, sed fides charitatem præcedit. Nemo enim potest amare quod non crediderit. Margo itaque est ante thalamos, fides ante ardorem charitatis, quia, sicut dictum est, nisi ea quæ audis credideris, ad amorem eorum quæ audieris nullatenus inflammaberis. Sed margo ante thalamos cubiti unius est, quia tunc fides corda audientium in amore Deo copulat, quando per errores et schismata divisa non est, sed in unitate perdurat, ut videlicet margo unius cubiti audientis animum ad thalamum perducat, quia [a] cœlestis sponsi speciem quam hic prædicat postmodum in cœlestibus demonstrat. Ubi et bene subditur :

IBID. — *Et cubitus unus* [b] *finis utrinque.*

14. Utrinque autem dicitur, ac si dicatur utrique, scilicet limini et portæ. Per latitudinem quippe liminis et longitudinem portæ vetus ac novum testamentum diximus designari. Ad extremum vero additur quod cubitus unus sit finis utrinque, quia videlicet et testamentum vetus unum nobis Mediatorem Dei et hominum nuntiavit, et testamentum novum eumdem nobis **1349** nuntiat in æterna claritate venturum, quem jam pro nobis cognovimus incarnatum. Cubitus ergo unus [c] finis utrorumque est, quia et quem lex prædixit in carne apparuit, et ipse quem nunc Testamentum Novum loquitur, in gloria majestatis apparebit. Et tunc utrorumque finis erit, cum visus in divinitatis suæ potentia, omnia quæ sunt prædicta compleverit. Scriptum namque est : *Finis legis Christus ad justitiam credenti* (*Rom.* x, 4). Finis videlicet, non qui consumit, sed qui perficit. Tunc etenim legem perfecit, cum, sicut lex prædixerat, incarnatus apparuit. Sed adhuc de ejus judicio multa Novum Testamentum loquitur, adhuc multa de regno illius narrat, quæ necdum videmus impleta. Ecce quotidie Evangelium legitur, ventura vita prædicatur. Tunc ergo erit et novi testamenti finis, cum ea quæ de se promisit Dominus compleverit.

15. Finietur vero testamentum novum, quia perficietur. Nam cum ipse de quo loquitur visus fuerit, ejusdem testamenti verba cessabunt. Unde et sanctæ Ecclesiæ veri luminis diem quasi tempus vernale præstolanti, per sponsi vocem dicitur : *Surge, propera, amica mea, columba mea, formosa mea, et veni. Jam enim hiems transiit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra* (*Cant.* II, 10, 11). Sive enim sancta Ecclesia, seu unaquæque electa anima, cœlesti sponso est amica per amorem, columba per spiritum, formosa per morum pulchritudinem. Quæ cum jam de corruptione carnis educitur, ei procul dubio hiems transit, quia præsentis vitæ torpor abscedit. Imber quoque abit et recedit, quia cum ad contemplandum in sua substantia omnipotentem Deum educitur, jam verborum guttæ necessariæ non erunt, ut pluvia debeat prædicationis infundi. Nam quod minus audire potuit, amplius videbit. Tunc apparent flores in terra, quia cum de æternæ beatitudinis vita quædam suavitatis primordia prægustare anima cœperit, quasi jam in floribus odoratur exiens, quod postquam egressa fuerit, in fructu uberius habebit. Unde et illic subditur : *Tempus putationis advenit* (*Ibid.*, II, 12). In putatione quippe sarmenta sterilia reciduntur, ut ea quæ prævalent uberius fructum ferant. Nostræ itaque putationis tempus tunc advenit quando infructuosam ac noxiam corruptionem carnis deserimus, ut ad fructum animæ pervenire valeamus. Qui fructus nobis erit uberrimus, visio unius. Cubitus ergo unus est finis utrinque, quia unus est ille qui dixit : *Singulariter sum ego donec transeam* (*Psal.* CXL, 10). Qui solus cum Patre et sancto Spiritu præsidet in cœlo, sicut passer unicus in ædificio (*Psal.* CI, 8). Quemadmodum implevit legem per mysterium incarnationis et perfectæ humanitatis suæ, ita testamenti novi promissa impleturus est per ostensam gloriam claritatis suæ.

16. Hunc unum nobis cubitum mensura quoque arcæ locuta est. Arca enim, quæ trecentis cubitis fieri in longitudine jussa est, sexaginta vero in latitudine, triginta autem in altitudine (*Genes.* VI, 15), in uno est cubito consummata. Quid enim per arcam nisi sancta Ecclesia figuratur, quæ inferius ampla est, superius angusta? Quæ a trecentis, et sexaginta, ac triginta cubitis ad unum cubitum colligitur, quia ab ea latitudine quam sancta Ecclesia in membris suis adhuc infirmantibus habet **1350** paulisper angustata, et in altum proficiens, ad unum tendit. Ipsa enim ratio exigit ut credamus quod in illa arcæ latitudine omnes bestiæ, cuncta quadrupedia atque reptilia in inferioribus fuerunt, homines atque volatilia nimirum in superioribus. Juxta superiorem etenim partem fenestra fuit in latere, de qua corvum et columbam dimisit homo, ut si jam diluvii transissent aquæ, cognosceret. Et quia arca eadem in uno fuit cubito consummata, homines et volatilia juxta cubi-

[a] Excusi, *cœlestis spiritus.* Quibus contradicunt omnes Mss. nostri.

[b] Laud. et Longip., *finis utrumque. Utramque autem.* Fortasse, *utrumque*, pro *utrorumque*, ut in Excusis.

[c] In plur. Norm. et al., pro *utrorumque*, legitur *utrinque*, hic et infra.

tum fuerunt. Recte itaque per arcam universa Ecclesia designatur, quæ adhuc in multis suis carnalibus lata est, in paucis spiritalibus angusta. Et quia ad unum hominem, qui est sine peccato, colligitur, quasi in uno cubito consummatur.

17. Videmus etenim multos intra ejusdem sanctæ Ecclesiæ sinum in superbia erigi, in carnis voluptate dissolvi, acquirendis terrenis rebus inhiare, imperante avaritia maria transire, deservire iracundiæ, jurgiis vacare, proximos quos prævalent lædere. Sed quia eos adhuc sancta Ecclesia tolerat ut convertantur, quasi in arcæ latitudine deorsum bestiæ morantur. Videmus alios jam aliena non quærere, illatam injuriam æquanimiter portare, rebus propriis esse contentos, humiliter vivere. Sed quia isti jam pauci sunt, angustatur arca. Alios autem conspicimus etiam possessa relinquere, nullum terrenis rebus studium dare, inimicos diligere, carnem a cunctis voluptatibus domare, motus omnes sub rationis judicio premere, per cœleste desiderium contemplationis penna sublevari. Sed quia tales quique valde rari sunt, [b] jam arca juxta cubitum ducitur, ubi homines et volatilia continentur. Quæratur tamen si quis in eis esse valeat sine peccato, et nullus invenitur. Quis itaque homo sine peccato est, nisi ille qui in peccatis conceptus non est? In uno ergo cubito consummatur arca, quia unus est auctor et Redemptor sanctæ Ecclesiæ sine peccato, ad quem et per quem omnes proficiunt, qui se esse peccatores noverunt. Dicatur itaque de limine et porta : *Et cubitus unus, finis utrinque*, quia cum unus Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus in majestate sua apparuerit, omnia utriusque testamenti quæ prædicta et promissa sunt complebit.

18. Sin vero utraque hoc loco marginem ac thalamos memorat, neque hoc ab hac sententia abhorret, quia cum majestas Redemptoris nostri nobis fuerit ostensa, finitur fides, cum jam cœperit videre homo quod credidit. Et ad finem suum perveniunt thalami, quia corda fidelium incomparabiliter longe quam modo sunt, in amore illius perficiuntur. Cubitus ergo unus finis utrinque est, quia unius Domini et Salvatoris visio in electis suis fidem finit, et charitatem perficit.

19. Considerare libet qui nos sumus qui ista tractamus. Certe ex gentibus venimus, certe parentes nostri lignorum ac lapidum cultores fuerunt. Unde ergo hoc nobis, ut ea quæ nunc usque [b] Hebræi nesciunt Ezechielis prophetæ tam profunda mysteria rimemur? Agamus ergo gratias uni, qui cuncta quæ de eo in sacro eloquio scripta sunt opere implevit, ut quæ intelligi audita non poterant, visa panderentur. Ibi quippe incarnatio, ibi passio, ibi mors, ibi resurrectio, ibi **1351** ascensio illius continetur. Sed quis nostrum hæc audita crederet, nisi facta cognovisset? Signatum ergo librum, sicut in Joannis Apocalypsi legitur (*Apoc.* v, 3, 5), quem aperire et legere nemo poterat, leo de tribu Juda aperuit, quia omnia ejus nobis mysteria in sua passione ac resurrectione patefecit. Et per hoc quod infirmitatis nostræ mala pertulit, suæ nobis potentiæ et claritatis bona monstravit.

20. Caro enim factus est, ut nos spiritales faceret; benigne inclinatus est, ut levaret; exiit, ut introduceret; visibilis apparuit, ut invisibilia monstraret; flagella pertulit, ut sanaret; opprobria et irrisiones sustinuit, ut ab opprobrio æterno liberaret; mortuus est, ut vivificaret. Agamus ergo gratias vivificanti et mortuo, et ideo amplius vivificanti, quia mortuo. Unde bene salutem nostram, et passionem illius Isaias contemplatus ait : *Ut faciat opus suum, alienum opus ejus; ut operetur opus suum, peregrinum est opus ejus ab eo* (*Isai.* XXVIII, 21). Opus etenim Dei est animas quas creavit colligere, et ad æternæ lucis gaudia revocare. Flagellari autem **1352** atque sputis [c] illini, crucifigi, mori, atque sepeliri, non hoc in sua substantia opus Dei est, sed opus hominis peccatoris, qui hæc omnia meruit [d] per peccatum. *Sed peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum* (*I Petr.* II, 24). Et qui in natura sua manet semper incomprehensibilis, in natura nostra comprehendi dignatus est ac flagellari, quia nisi ea quæ erant infirmitatis nostræ susciperet, nunquam nos ad suæ fortitudinis potentiam sublevaret. Ut ergo faciat opus suum, alienum opus ejus; et ut operetur opus suum, peregrinum est opus ejus ab eo, quia incarnatus Deus, ut nos ad suam justitiam colligeret, dignatus est pro nobis tanquam peccator homo vapulare. Et alienum opus fecit ut faceret proprium, quia per hoc quod infirmans mala nostra sustinuit, nos qui creatura illius sumus, ad fortitudinis suæ gloriam perduxit, in qua vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA V.

Ab extrema duodecimi versus parte ad decimum septimum, Ezechielis cap. quadragesimum exponitur, ac de contemplatione præsertim disseritur.

1351 1. Memoratis superius thalamis, propheta subjungit, quia thalami sex cubitorum erant hinc et inde. Qua in re magna nobis quæstio generatur, cur superius thalamum uno calamo mensuratum dixit, quem videlicet calamum sex cubitos et palmum habere perhibuit, atque inferius thalamos sex solummodo dicit cubitis mensurari. Si enim non calamo, sed sex cubitis mensurantur, palmus deest, qui superius in mensura calami dicebatur adesse. Sed si thalami sunt sensus atque cogitationes fidelium, in quibus castæ animæ conditori suo in amore junguntur, et per sex cubitos perfecta operatio, per palmum vero

[a] Ita omnes Mss. a quibus Excusi recedentes habent, *in arca juxta cubitum ducuntur*.

[b] Obscuritatem Ezechielis prophetæ, maxime in visione hic explicata, fatentur Hebræi, ut in præfatione attigimus, num. 2.

[c] Ita melius Mss. quam Editi, qui habent *illiniri*.

[d] Val. Cl. cum Norm., *pro peccato*.

inchoatio contemplationis exprimitur, sanctæ universalis Ecclesiæ debemus membra conspicere, et citius invenimus quia sunt in ea thalami uno calamo, et sunt alii sex tantummodo cubitis mensurati. Nam fideles quidam in illa omnipotentem Deum ita amant, ut et in opere perfecti sint, et in contemplatione suspensi. Hi profecto calamum in mensura habent, quia et sex cubitos operationis, et palmum contemplationis possident. Quidam vero omnipotentem quidem Deum diligunt, et perfecte in bonis operibus exercentur, sed tamen contemplari ejus magnitudinem subtiliori intellectu nesciunt. Amant autem, sed investigare gaudia ejus claritatis ignorant. Hi itaque sex cubitos habent et palmum non habent, quia ei jam per amorem juncti sunt, sed ex contemplatione disjuncti. Qui tamen thalami post commemorationem cubiti unius hinc et inde esse referuntur, quia videlicet in amore **1352** auctoris ac Redemptoris nostri fideles animæ et ex Judaico populo et ex gentilitate convenerunt.

2. Unde et idem Redemptor noster, cum, *Asellum sedens, Jerusalem tenderet*, sicut evangelista testatur, *multi vestimenta sua straverunt in via; alii autem frondes cædebant de arboribus, et sternebant in via; et qui præibant et qui sequebantur clamabant, dicentes : Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini* (*Marc.* XI, 7, *seq.*). Salvator enim noster asellum sedens Jerusalem tendit, quando uniuscujusque [a] fidelis animam regens, videlicet jumentum suum, ad pacis intimæ visionem ducit. [b] Jumentum sedet etiam cum sanctæ Ecclesiæ universaliter præsidet, eamque in supernæ pacis desiderium accendit. Multi autem vestimenta sua in via sternunt, quia corpora sua per abstinentiam domant, ut ei iter ad mentem parent, vel exempla bona sequentibus præbeant. Alii autem ramos vel frondes de arboribus cædunt et sternunt in via, quia in doctrina veritatis verba atque sententias patrum ex eorum eloquio decerpunt, et hæc in via Dei ad auditoris animum venientes humili prædicatione submittunt. Quod indigni quoque et nos modo facimus. Nam cum patrum sententias in sermone exhortationis assumimus, frondes de arboribus cædimus, ut has in via Dei omnipotentis sternamus. Sed qui præibant et qui sequebantur clamabant : Hosanna. Præcessit quippe Judaicus populus, secutus est gentilis. Et quia omnes electi, sive qui in Judæa esse potuerunt, sive qui nunc in Ecclesia existunt, in Mediatorem Dei **1353** et hominum crediderunt et credunt, qui præeunt et qui sequuntur Hosanna clamant. Hosanna autem Latina lingua, salva nos dicitur. Ab ipso enim salutem et priores quæsierunt,

A et præsentes quærunt; et benedictum qui venit in nomine Domini confitentur, quoniam una spes, una fides est præcedentium atque sequentium populorum. Nam [c] sicut illi exspectata passione ac resurrectione ejus sanati sunt, ita nos præterita passione illius ac permanente in sæcula resurrectione salvamur. Quem enim priores nostri ex Judaico populo crediderunt atque amaverunt venturum, hunc nos et venisse credimus et amamus, ejusque desiderio accendimur, ut eum facie ad faciem contemplemur. Thalami ergo ejus hinc et inde sunt, quia corda amantium fidem quæ in illo est et a priori parte sæculi et ab ultima complectuntur. Sequitur :

VERS. 13. — *Et mensus est portam a tecto thalami usque ad tectum ejus, latitudinem viginti et quinque*
B *cubitorum.*

3. Sæpe jam diximus, portam fidem, et per eamdem fidem ipsum Dominum ac Redemptorem nostrum, Mediatorem Dei et hominum Jesum Christum posse signari, quia per fidem quæ in eo est introitus ad vitam patet. Sed etiam Scripturam sacram, quæ nobis eamdem ipsam fidem in Redemptoris nostri intellectum aperit, non immerito portam accipimus, quia, ea ut oportet cognita, ad intelligenda invisibilia intramus. Si igitur hoc in loco, ut prædiximus, porta Scriptura accipitur, quærendum est quid per tectum thalami, quid per tectum portæ signetur. Sed habet thalamus tectum, quia operta est mens amantium, et adhuc fervor amoris in occulto est. Habet quoque et porta tectum, quia Scriptura tota quidem
C propter nos scripta est, sed non tota intelligitur a nobis.

4. Multa quippe in illa ita aperte scripta sunt, ut pascant parvulos; quædam vero obscurioribus sententiis velantur, ut exerceant fortes, quatenus cum labore intellecta plus grata sint. Nonnulla autem ita in ea clausa sunt, ut dum ea non intelligimus, agnoscentes infirma nostræ cæcitatis, ad humilitatem magis quam ad intelligentiam proficiamus. Sunt enim quædam quæ ita de cœlestibus loquuntur, ut solis illis supernis civibus in patria sua persistentibus pateant, necdumque nobis peregrinantibus reserentur. Nam si quis ad urbem incognitam pergens multa de illa in via audiat, quædam quidem ex ratione colligit, quædam vero, quia necdum videt,
D nullo modo cognoscit; ipsi vero cives qui in ea sunt, et quæ de illa tacentur vident, et quæ de illa dicuntur intelligunt. Nos igitur in via adhuc sumus, multa de illa cœlesti patria audimus, alia jam per spiritum et rationem intelligimus, quædam vero non intellecta veneramur. Unde et de eodem sacro eloquio scriptum

[a] Vitiose vulgati omnes, *fidelis anima, regens*. Juxta quam lectionem anima non regitur a Christo, quod dicere scopus est sancti Doctoris, sed ipsa regit; sicque ruit comparatio ducta a Christo super asinum sedente. Cæterum hic modus loquendi, *sedens asellum*, Gregorio familiaris est. Restituimus hunc locum ex omnibus. Mss. nostris et Anglic.

[b] Hujus phrasis Gregorianæ jam meminimus in not. *c* (*col. nobis* 537 *tomi LXXV*), l. I Moral., n. 23. Quam trita sit apud sanctum Doctorem, patet vel ex hoc loco, ubi ter adhibetur; nam supra legimus : *cum asellum sedens*, etc., et paulo post, *Salvator enim noster asellum sedens*.

[c] Ebroic. et pl. Norm., quibus consentiunt omnes pene Editi, *sicut illorum* (vel *illis*) *peccata.... sanata sunt*. Sequimur Longip., Val. Cl. et alios cum Gussanv. Favet antithesis passionis, etc., *exspectatæ* et *præteritæ*.

est : *Extendens cœlum sicut pellem, qui tegis in aquis superiora ejus* (*Psal.* CIII, 2). Cœlum quippe sicut pellis extenditur, quia per ora mortalium Scriptura sacra nobis in expositionibus explicatur. Sed sunt aquæ in cœlo, superiores videlicet multitudines, id est angelorum agmina, in quibus ejusdem cœli teguntur superiora, quia ea quæ **1354** in sacro eloquio altiora et obscuriora sunt, angelicis solummodo spiritibus patent, et nobis adhuc incognita perdurant. Habet ergo thalamus tectum, quia nescit adhuc proximus quantum amatur a proximo. Porta quoque, id est sacrum eloquium habet tectum, quia necdum omnia penetrare intellectu possumus quæ de cœlestibus audimus.

5. Restat ergo ut in his quæ intelligimus in profectu quotidie charitatis ambulemus. Et quamvis in nobis proximi quoque nostri non videant quantum diligantur a nobis, atque in sacro eloquio ea quæ necdum intelligimus humiliter veneremur, in his tamen ad quæ intelligendo pervenimus, dilatari per bonam operationem debemus. Unde et dicitur : *Et mensus est portam a tecto thalami, usque ad tectum ejus, latitudinem viginti et quinque cubitorum.* Quinque enim carnis sensibus præditi sumus, videlicet visu, gustu, olfactu, auditu atque tactu. Idem vero quinarius numerus, per semetipsum multiplicatus, ad vigesimum et quintum numerum surgit. Operari autem exterius quiddam de mandatis cœlestibus sine istis corporeis quinque sensibus non valemus. His quippe officiis suis judex animus interius præsidet, et quid exterius agere juste vel misericorditer possit, quasi eisdem officiis renuntiantibus ac deservientibus agnoscit. Cum ergo timore omnipotentis Domini animus impletur, necesse est ut quinque nostri sensus nobis velut subjecta officia in bona operatione deserviant. Per quos cum aliquid agere misericorditer cœperimus, plus se quotidie ipsa misericordia aperit, et quasi quidam sinus boni operis expandit. Quinque igitur sensus multiplicantur in se, dum hoc quod per ipsos agitur in bono quotidie opere per profectum multiplicatur. Unde et latitudo esse viginti et quinque cubitorum dicitur, quia timor, tenacia et pigredo, angustia est. Quisquis enim ideo indigenti dare panem metuit, ne sibi desit, adhuc in angustia timoris est. Quisquis ideo vestimentum algenti non porrigit, quia hoc solus habere concupiscit, adhuc tenaciæ suæ angustia coarctatur. Quisquis ideo bonum non agit, quia tepore animi [a] pigrescit, ipse ei suus torpor angustia est. Respicere autem inopem, exaudire precem, largiri stipem, præbere defensionem, atque pro ejusdem defensione pauperis adversantis cujuslibet inimicitias non timere, magna mentis latitudo est. Mensuretur ergo inter thalamum et portam ea quæ interjacet latitudo, cubitis viginti et quinque, quia in exteriorum sensuum operatione

A probatur et cognoscitur quæ intrinsecus largitas bonitatis habeatur. [b] Nam quid jam de Scriptura sacra didiceris et quantum proximum tacitus ames, in latitudine boni operis ostendis.

6. Pateat itaque viginti et quinque cubitis [c] latitudo inter thalamum et portam, quia inter charitatem et scientiam testis est bona operatio. Quæ si fortasse defuerit, profecto certum est nec cognovisse te Deum, nec diligere proximum ; id est, nec portam sacri eloquii, nec amoris thalamum habere. Et notandum est quod a tecto thalami usque ad tectum portæ dicitur mensuratum. Per ea enim quæ nobis in sacra Scriptura cooperta sunt, **1355** nostra humilitas approbatur, quia quidquid in illa non intelligimus, non superbe reprehendere, sed venerari

B humiliter debemus. Unde et de Domino scriptum est : *Palpebræ ejus interrogant filios hominum* (*Psal.* X, 5). Palpebræ quippe ejus judicia sunt, quæ aliquid nobis claudunt, et aliquid aperiunt. Quæ aperiendo nos interrogant si intelligendo non extollimur. Claudendo nos interrogant si non despicimus quæ intelligere non valemus. Per ea autem quæ de charitate nostra proximis nostris non loquimur, in conspectu Dei verius probamur. In quorumdam enim ore charitas ficta est, in quorumdam vero cordibus vera. Et sæpe de charitate ostenditur quod non est, et non demonstratur quod est. Amorem itaque nostrum erga proximum plus bona operatio loquitur quam lingua, ut in ipso bono opere proximus noster amari se videat. Et cum tantum non possumus quantum

C volumus operari, omnipotenti Deo occulta [d] amoris nostri sufficiant. A tecto ergo thalami usque ad tectum portæ sit magna latitudo, ut ab occultis nostræ charitatis propter proximum usque ad humilitatem scientiæ, et propter Deum, in quantum intelligimus et valemus, bona semper operemur.

7. Potest etiam porta ipse jam aditus regni cœlestis intelligi. Habet nunc thalamus tectum, habet et porta tectum, quia et quanta sit nostra charitas in Deum et proximum, non cognoscitur, et quando de hoc sæculo ad æternæ vitæ requiem introducamur ignoratur. Esse enim nobis conditor noster diem mortis nostræ incognitum voluit, ut, dum semper ignoratur, semper esse proximus credatur ; et tanto quisque ferventior sit in operatione, quanto et in-

D certus est de vocatione. Unde et latitudo viginti et quinque cubitorum a thalamo ad portam tenditur, quia per charitatem quam semel in Deo et proximo concepimus, usque ad ingressum regni debemus omne quod possumus multipliciter atque incessanter operari. A tecto itaque thalami usque ad tectum portæ magna latitudo est, quia ex gratia qua inchoamus Deum diligere, usque [e] ad ipsam dilectionem quæ nobis aditum regni cœlestis aperit, debemus nosmetipsos in magna bonorum operum actione dilatare, adversa

[a] Al., *torpescit*, ut in Editis legitur.
[b] Norm. et al. a Gussanv. inspecti, *nam quid dicam de Scriptura sacra. Quantum didiceris.*
[c] Laud., *in latitudine.*
[d] Lyr., *cordis nostri.*
[e] Suess., *ad ipsam vocationem.*

patienter perpeti, [a] bona libenter impendere, ipsos etiam quos patimur amare, habita tribuere, non habita non ambire, proximos sicut nosmetipsos diligere, eorum bona nostra credere, eorum mala quasi propria deflere. In tali ergo mente magna latitudo est, in qua angustia odiorum non est. Quam profecto latitudinem ex Dei et proximi amore concepimus, et per sacra mandata cognovimus. Nam et ipsos latitudinis viginti et quinque cubitos non inconvenienter intelligimus, si eos juxta sacrum eloquium discutere velimus. Sex enim cubitis mensuratos thalamos dixerat, et sexto die homo est conditus (*Genes.* I, 27); eo quoque die Dominus perfecisse opera sua describitur. Unde etiam pro perfectione poni senarius numerus solet. Et quia omnem operationem bonam per quatuor sancti Evangelii libros agnovimus, si sex quater ducimus, ad viginti et quatuor pervenimus. Cui monas additur, [b] quia unus est **1356** per quem bene omnes operantur. Viginti ergo et quinque cubitis latitudo hæc explicari debuit, quia omnis bona operatio per quatuor sancti Evangelii, ut diximus, libros agnoscitur, et in unius Dei cognitione et confessione completur. Sequitur:

VERS. 13. — *Et ostium contra ostium.*

8. Hoc loco *contra* non ad adversitatem ponitur, sed ad rectitudinem. Ostium enim contra ostium est cum recto itinere ab exteriore ad interiorem aditum pervenitur. In cognitione vero omnipotentis Dei primum ostium nostrum fides est, secundum vero species illius, ad quam per fidem ambulando pervenimus. In hac etenim vita hanc ingredimur, ut ad illam postmodum perducamur. Ostium ergo contra ostium est, quia per aditum fidei aperitur aditus visionis Dei. Si quis vero utraque hæc ostia in hac vita velit accipere, neque hoc a salubri intelligentia abhorret. Nam sæpe volumus omnipotentis Dei naturam invisibilem considerare, sed nequaquam valemus; atque ipsis difficultatibus fatigata anima [c] ad semetipsam redit, sibique de seipsa gradus ascensionis facit, ut primum semetipsam, si valet, consideret, et tunc illam naturam quæ super ipsam est, in quantum potuerit, investiget. Sed mens nostra si in carnalibus imaginibus fuerit sparsa, nequaquam vel se vel animæ naturam considerare sufficit, quia per quot cogitationes ducitur, quasi per tot obstacula cæcatur.

9. Primus ergo gradus est ut se ad se colligat, secundus ut videat qualis est collecta, tertius ut super semetipsam surgat, [d] ac se contemplationi auctoris invisibilis intendendo subjiciat. Sed se ad se nullatenus colligit, nisi prius didicerit terrenarum atque cœlestium imaginum phantasmata ab oculis mentis compescere, quidquid de visu, quidquid de auditu, quidquid de odoratu, quidquid de tactu et gustu corporeo cogitationi ejus occurrerit, respuere atque calcare, quatenus talem se quærat intus, qualis sine istis est. Nam hæc quando cogitat, quasi quasdam umbras corporum introrsus versat. [e] Abigenda ergo sunt omnia manu discretionis ab oculis mentis, quatenus talem se anima consideret, qualis sub Deo super corpus creata est, ut a superiore vivificata, vivificet inferius quod administrat. Quæ et sic infusa est corpori, ut non per membrorum partes partibus sit divisa. Nam si in quolibet loco pars corporis percutitur, tota dolet. Miro autem modo una eademque vivificatione membris præsidens, cum ipsa per naturam non diversa sit, per corpus tamen agit diversa. Ipsa quippe est quæ per oculos videt, per aures audit, per nares odoratur, per os gustat, per membra omnia tangit, et tangendo lene ab aspero discernit. Et cum tam diversa per sensus operatur, non hæc diversa, sed una illa in qua creata est ratione disponit. Cum ergo seipsam sine imaginibus corporis cogitat anima, jam primum ostium intravit. Sed ab hoc ostio ad aliud tenditur, ut de natura Dei omnipotentis aliquid contempletur. Anima itaque in corpore vita est carnis, Deus vero qui vivificat omnia vita est animarum. Si igitur tantæ est magnitudinis, **1357** ut comprehendi non possit vita vivificata, quis intellectu comprehendere valeat quantæ majestatis sit vita vivificans? Sed hoc ipsum considerare atque discernere jam est aliquatenus intrare, quia ex sua æstimatione anima colligit quid de incircumscripto spiritu sentiat, [f] qui ea incomprehensibiliter regit quæ incomprehensibiliter creavit.

10. Conditor etenim noster longe incomparabiliter creaturæ suæ præsidet, et quædam operatur ut sint, nec tamen vivant; quædam vero ut sint et vivant, nec tamen discernere aliquid de vita valeant; quædam autem ut sint, vivant, atque discernant. Et operatur unus omnia, sed in omnibus non divisus (*I Cor.* XII, 6). Est enim vere summus, et nunquam sibi dissimilis. Anima autem etsi per naturam sibimetipsi diversa non est, per cogitationem tamen diversa est. Eo enim [g] momento et ictu quo de visu cogitat, de auditu cogitare obliviscitur; et eo momento et ictu quo de auditu vel gustu cogitat, de odoratu vel tactu cogitare non prævalet, quia per intentionem et oblivionem fit semper sibimetipsi dissimilis, ut nunc hoc, nunc illud cogitatione teneat. Omnipotens autem Deus, quia sibimetipsi dissimilis non est, ea virtute videt qua audit omnia, ea virtute creat qua judicat creata. Ejus ergo et videre simul omnia administrare est, [h] et administrare conspicere. Nec alia cogitatione justos adjuvat, atque alia injustos

[a] In Editis, *benigna impendere*, aut *benigna charitatis obsequia*.

[b] Ita omnes Mss. nostri; cujus lectionis loco in Excusis legitur: *in uno semper Deo bene omnes operamur*.

[c] Laud., *ad semetipsam recidit*.

[d] Plur. Norm. et Val. Cl., *ac se in contemplatione*, aut, *in contemplationem*.

[e] Iidem, *abjicienda*.

[f] Omnes Norm. cum Longip. et Val. Cl., *qui eam... regit*, sc. *animam*; et infra, *quam... creavit*. Legendum tamen videtur *ea*, et *quæ*, cum hic enumerentur omnia creaturarum genera.

[g] Laud. et Longip., *momenti ictu*, quod repetitur inferius in Laud.

[h] Ita optimo sensu Laud., Suess., Longip., Norm.

damnat, sed una eademque vi naturæ singularis sibi semper indissimilis dissimilia disponit. Cur autem hoc de potentia Creatoris admiremur, qui virtutis ejus vestigia et in creaturis conspicimus? Natura quippe luti et ceræ diversa est. Solis vero radius non est diversus, et tamen cum diversus non sit, diversa sunt quæ in luto operatur et cera, quia uno eodemque sui ignis calore lutum durat, et ceram liquat. Sed fortasse hoc in natura luti vel ceræ est, non in ipsa solis substantia, quæ in naturis diversis diversa videtur operari. Omnipotens autem Deus in semetipso habet sine immutatione mutabilia disponere, sine diversitate sui diversa agere, sine cogitationum vicissitudine dissimilia formare. Longe ergo dissimiliter operatur dissimilia nunquam sibi dissimilis Deus, qui et ubique est, et ubique totus est. Ait enim : *Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum* (*Isai.* LVI, 1). Et de ipso scriptum est: *Qui cœlum metitur palmo, et terram pugillo concludit* (*Ibid.*, XL, 12).

11. Ex qua re considerare necesse est quia is qui cœlo velut sedi præsidet, super et intus est. Et qui cœlum palmo, et terram pugillo concludit, et exterius, superius, et inferius est. Ut ergo indicaret omnipotens Deus interiorem se esse, et superiorem omnibus, cœlum ipse sibi sedem esse perhibuit. Ut vero se ostenderet omnia circumdare, cœlum metiri palmo, et terram se asserit pugillo concludere. Ipse est ergo interior et exterior, ipse inferior et superior: regendo superior, portando inferior; replendo interior, circumdando exterior. Sicque est intus, ut extra sit; sic circumdat, ut penetret; sic præsidet, ut portet; **1358** sic portat, ut præsideat. Cum ergo elevata ad seipsam anima suum modulum intelligit, et quia corporalia omnia transcendat agnoscit, atque ab intellectu suo se ad auctoris intellectum tendit, quid jam hæc nisi ostium quod est contra ostium aspicit? Unde et auctori omnium Propheta dicit: *Mirabilis facta est scientia tua ex me* (*Psal.* CXXXVIII, 6), quia quantumlibet intenderit, semetipsam anima perfecte non sufficit penetrare, quanto magis illius magnitudinem qui potuit et animam condere? Cumque in scientia Dei intellectu laboraret, lassescens ac deficiens subdidit : *Confortata est, nec potero ad eam* (*Ibid.*). Sed cum conantes atque tendentes quiddam jam de invisibili natura conspicere cupimus, lassamur, reverberamur, repellimur; et si interiora penetrare non possumus, tamen jam ab exteriore ostio interius ostium videmus. Ipse enim considerationis labor ostium est, quia ostendit aliquid ex eo quod intus est, etsi adhuc ingrediendi potestas non est. Sequitur :

A VERS. 14. — *Et fecit frontes per sexaginta cubitos, et ad frontem atrium portæ undique per circuitum.*

12. Sæpe jam diximus (*Hom.* 2, *lib.* II, *n.* 7, *seq.*) senario numero perfectionem boni operis designari, non illud sequentes quod conati sunt hujus sæculi sapientes astruere, dicentes idcirco senarium numerum esse perfectum, quia suo ordine numeratus perficitur, ut cum unus, duo, tres dicuntur, senarius numerus impleatur; vel quia in tribus partibus dividitur, id est sexta, tertia et dimidia, videlicet in uno, duobus et tribus; sed idcirco senarium numerum dicimus esse perfectum, quia, sicut paulo ante dictum est, sexto die perfecit Deus omnia opera sua (*Genes.* I, 21; II, 1). Quoniam vero peccatori homini legem dedit, quæ in decem præceptis scripta est, et sex de-
B cies ducta in sexagenarium surgunt, recte per sexaginta cubitos bonorum operum perfectio designatur. Quod aperte etiam Dominus in Evangelio designat, qui, cum parabolam seminantis exponeret, dixit : *Aliud cecidit in terram bonam, et dabat fructum ascendentem et crescentem, et afferebat unum triginta, et unum sexaginta, et unum centum* (*Matth.* XIII, 8; *Marc.* IV, 8; *Luc.* VIII, 8). Fructus etenim terræ bonæ triginta affert, cum mens perfectionem fidei, quæ est in Trinitate, conceperit. Sexaginta affert, cum bonæ vitæ opera perfecta protulerit. Centum vero affert, cum ad æternæ vitæ contemplationem profecerit. Sinistra enim nostra est vita præsens, dextera vero est vita ventura. Et recte per centenarium numerum æternæ vitæ contemplatio designatur, quia
C cum post triginta ac sexaginta ad centesimum numerum computando pervenimus, idem centenarius numerus [a] in dexteram transit. Fides atque operatio adhuc in sinistra est, quia hic adhuc positi, et credimus quod non videmus, et operamur ut videamus. Cum vero jam se animus in contemplationem æternæ vitæ suspenderit, quasi ad dexteram manum [b] computus pervenit. Fecit itaque frontes per sexaginta cubitos. Quia enim per sexagenarium numerum perfectio, quid per frontes ædificii nisi ipsa opera designantur quæ exterius videntur? Prædicationis enim **1359** verbum tribuere, alimenta esurientibus, vestimenta algentibus dare, et pro bono opere patienter adversa sustinere, quid aliud quam frontes sunt ædificii cœlestis? quia pulchritudo operum exteriorum
D ornat [c] habitaculum Dei, quod adhuc latet intrinsecus. Sed istæ frontes habent atrium undique per circuitum, quia in hoc magna sunt opera, si hæc in mente dilatat amplitudo charitatis. De charitate quippe scriptum est : *Latum mandatum tuum nimis* (*Psal.* CXVIII, 96). De hac iterum Psalmista ait : *Statuisti in loco spatioso pedes meos* (*Psal.* XXX, 9).

In Editis legitur *et administrata conspicere*, vel, ut habet Gussanv., *et administrando.* Minus ad sancti Doctoris mentem, qui hic docet idem omnino Deo esse *et videre, et administrare creaturas*, ita ut cum conspicit, administret; cum administrat, conspiciat.

[a] Alludit ad morem computandi veterum. Olim quippe numeri omnes sinistræ digitis aut erectis, aut varie inflexis significabantur, usque ad centenarium; ad quem ubi perventum esset, de sinistra transferebatur ad dextram. Qua de re consule Cælium Rhodiginum, Lectionum antiq. lib. XXIII, cap. 11 et 12. Sidonius Apoll., epist. 9, ad Faustum, lib. IX : *Ut quandoquidem tuos annos jam dextra numeraverit*, ad quem locum lege notas J. Sirmondi.

[b] Laud., *compositus.*

[c] Lyr. et nonnulli, *tabernaculum.*

13. Sed ecce, dum loquor, animo occurrit quomodo lata est charitas. Si per charitatem pertingitur ad Deum, et per semetipsam Veritas dicit : *Intrate per angustam portam* (*Matth.* VII, 13). Et rursum Psalmistam audio dicentem : *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras* (*Psal.* XVI, 4). Atque in Evangelio Dominus dicit : *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (*Matth.* XI, 30). Quomodo ergo aut lata charitas, si angusta porta? aut quomodo jugum suave est et onus leve, si in præceptis Dei viæ duræ sunt quæ custodiuntur? Sed hanc nobis quæstionem citius [a] ipsa charitas solvit, quia via Dei et inchoantibus angusta est, et perfecte jam viventibus lata. Et dura sunt quæ contra consuetudinem spiritaliter animo proponimus, et tamen onus Dei leve est, postquam hoc ferre cœperimus, ita ut pro amore ejus etiam persecutio [b] placeat, et omnis pro eo [c] afflictio in mentis dulcedine veniat, sicut sancti quoque apostoli gaudebant cum pro Domino flagella tolerabant (*Act.* V, 41). Ipsa ergo angusta porta amantibus lata fit, ipsæ viæ duræ spiritaliter currentibus molles et planæ fiunt; [d] dum enim scit animus se pro temporalibus doloribus gaudia æterna recipere, et hoc incipit quod affligitur amare. Atrium ergo ante frontes ejus est in perfectione operis latitudo dilectionis.

14. Et notandum quod dicitur *Undique per circuitum*, ut videlicet homo per omne quod agit semper se in charitatis amplitudine dilatet, ne hunc aut timor aut odia angustent. Si quis ergo de verbo Dei loquitur, et charitatem quam prædicat in mente non servat, ædificii frontem habet, sed atrium ante frontem non habet. Si quis eleemosynam indigentibus largitur, et per hanc fortasse in corde extollitur, nec ex charitate proximi inopiæ subvenit, sed se elatione tacita extollit, frontem quidem in ædificio ostendit, sed juxta frontem atrium non fecit. Si quis illatas a proximo contumelias tolerat, et mala objecta tacitus portat, magna est patientia quam demonstrat, sed si dolorem in corde non habeat, si lucrari ad tranquillitatem mansuetudinis etiam ipsum qui male excesserat quærat. Nam si patientiam exterius adhibens intus dolorem tenet, nec amat eum quem sustinet, habet quidem frontem in ædificio, sed ante frontem atrium non habet, quia is qui se angustiæ odiorum subdidit, profecto charitatis latitudinem amisit. Nam sicut in superiori parte jam diximus (*Hom.* 9, *maxime n.* 22, *seq.*), patientia ea vera est quæ et ipsum amat quem portat. Nam tolerare, sed odisse, non est virtus mansuetudinis, sed velamentum furoris. Et notandum quod hoc ipsum atrium portæ **1360** dicitur. Porta quippe nostra est aditus ad regnum. Et Deum ac proximum perfecte amare jam ad ingressum regni est tendere. In quantum enim quisque amat, in tantum ad ingressum propinquat. In quantum vero amare negligit, in tantum ingredi recusat, quia nec studet videre quod appetit. Tunc ergo habemus atrium portæ, quando ex latitudine charitatis ad supernam vitam quam adhuc contingere minime possumus jam per desiderium intramus. Itaque cum bonum opus erga proximum agitur, restat ut ejusdem boni operis intentio discernatur, si non præsentis gratiæ retributionem quærit, sed spem suam animus ad futuram promissionem tendit, ut ex temporalibus æterna, ex terrenis cœlestia speret. Spes enim cœlestium mentem solidat, ne concutiatur fluctibus tumultuum terrenorum. De qua et per Paulum dicitur: *Quam sicut anchoram habemus* [e] *animæ tutam ac firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis* (*Hebr.* VI, 19). De quibus interioribus hic quoque subjungitur :

VERS. 15. — *Et ante faciem portæ quæ pertingebat usque ad faciem vestibuli portæ interioris, quinquaginta cubitos.*

15. Hoc quod hoc loco dicitur, *Ante faciem portæ*, non exterior, sed interior ante portam locus describitur, dum usque ad faciem vestibuli portæ interioris pertingere perhibetur. Unde et idem locus quinquaginta cubitis dicitur mensuratus. Per quinquagenarium enim numerum requies æterna signatur. Habet enim septenarius numerus perfectionem suam, quia eo die dierum numerus est completus. Et per legem [f] Sabbatum in requiem datum est (*Exod.* XX, 8, 10). Ipse autem septenarius numerus per semetipsum multiplicatus ad quadraginta et novem ducitur, cui si monas additur, ad quinquagenarium pervenitur, quia omnis nostra perfectio in illius unius contemplatione erit, in cujus nobis visione jam minus aliquid salutis et gaudii non erit. Hinc etiam jubilæus, id est annus quinquagesimus, in requiem datus est, quia quisquis ad omnipotentis Dei gaudia æterna pervenerit, laborem et gemitum ulterius non habebit.

16. Notandum vero quia locus qui describitur per quinquaginta cubitos tendi, ad faciem vestibuli portæ interioris pertingere memoratur. Non ergo hoc loco propheta jam ipsum vestibulum portæ interioris, [g] sed locum interius qui tendit ad vestibulum portæ interioris, narrat. Per quem locum utique, sicut diximus, spes nostra signatur, quæ dum æternam requiem quærit, mentem ad vestibulum portæ interioris ducit. Hoc ipsum enim, quod desideramus cœlestia, quod ad promissa gaudia suspiramus, quod æternæ vitæ requiem quærimus, jam ad interioris vestibuli faciem propinquamus. Signetur ergo per portam fides, per atrium charitas, per locum vero

[a] Sic legere cogunt omnes Mss. nostri. Editoribus autem satius visum est scribere *ipsa veritas*.

[b] Laud., *valeat*.

[c] Sic legendum ex omnibus Mss., non *affectio*, ut habent omnes Editi. Vox superior, *persecutio*, satis innuit hic agi de afflictione.

[d] Restitutione voculæ *enim* huic periodo gratiam et perspicuitatem reddidimus.

[e] Abest *animæ* a Mss. Norm. Exstat in textu Græco et in Vulgata.

[f] Laud., *Sabbathus... datus est*.

[g] Longip., *sed locum exterius*. Sic fieri debet constructio: *sed locum qui interius ducit ad vest.* Frequentes in Gregorio transpositiones observare licet.

qui ad faciem vestibuli portæ interioris propinquat A figuretur spes, sine quibus tribus virtutibus quisquis jam uti ratione potest, ingredi [a] ad cœleste ædificium non potest. Habeatur ergo fides in porta, quæ introducit ad intelligentiam, charitas in atrio, quæ mentem dilatat in amorem; spes in loco **1361** qui quinquaginta describitur cubitis, quia [b] per desideria atque suspiria introducit animum ad secreta gaudia quietis. De qua quiete etsi adhuc, [c] sicut est, veritatis lumen non cernimus, jam tamen [d] per rimas intelligentiæ aliquid videmus. Unde et hic subditur :

Vers. 16. — *Et fenestras obliquas in thalamis.*

17. In fenestris obliquis pars illa per quam lumen intrat angusta est, sed pars interior quæ lumen suscipit lata, quia mentes contemplantium quamvis aliquid tenuiter de vero lumine videant, in semetipsis B tamen magna amplitudine dilatantur. Quæ videlicet et ipsa quæ conspiciunt capere pauca vix possunt. Exiguum quippe valde est quod de æternitate contemplantes vident, sed ex ipso exiguo laxatur sinus mentium in augmentum fervoris et amoris; et inde apud se amplæ fiunt, unde ad se veritatis lumen quasi per angustias admittunt. Quæ magnitudo contemplationis, quia concedi nonnisi amantibus potest, in thalamis obliquæ fenestræ esse perhibentur, vel in his quæ juxta thalamos non jam extrinsecus, sed esse intrinsecus dicuntur. Nam de eisdem fenestris subditur :

Ibid. — *Et in frontibus eorum quæ erant intra portam undique per circuitum.*

18. Erant enim in thalamis, erant et in frontibus C eorum, quæ intra portam undique per circuitum fuerant constructa, quia qui [e] cor intus habet, ipse quoque lumen contemplationis suscipit. Nam qui adhuc exteriora immoderatius cogitant, quæ sint de æterno lumine [f] rimæ contemplationis ignorant. Neque enim cum corporearum rerum imaginibus illa infusio incorporeæ lucis capitur, quia dum [g] sola visibilia cogitantur, lumen invisibile ad mentem non admittitur. Sed quisquis jam lumini contemplationis intendit, curare magnopere debet, ut mentem semper in humilitate custodiat, nunquam se de gratia qua infunditur extollat, et ipsas quæ mentes contemplantium signant quales sint obliquæ fenestræ consideret. Per obliquas etenim fenestras lumen intrat, et fur non intrat, quia hi qui vere speculatores sunt semper sensum [h] in D humilitate deprimunt, atque ad eorum mentes intelligentia contemplationis intrat, sed jactantia elationis non intrat. Et patent itaque fenestræ, et munitæ sunt, quia et aperta est in mentibus eorum gratia qua replentur, et tamen ad se adversarium ingredi per superbiam non permittunt.

19. Notandum vero quod intra portam undique per circuitum fenestræ obliquæ esse memorantur. Non enim contemplationis gratia summis datur et minimis non datur, sed sæpe hanc summi, sæpe minimi, sæpius remoti, aliquando etiam conjugati percipiunt. Si ergo nullum est fidelium officium, a quo possit gratia contemplationis excludi, quisquis cor intus habet, illustrari etiam lumine contemplationis potest, quia intra portam undique per circuitum fenestræ obliquæ constructæ sunt, ut nemo ex hac gratia quasi de singularitate glorietur. Nullus se donum veri luminis **1362** æstimet habere privatum, quia in eo quod se habere præcipuum putat, sæpe alter est ditior, quem habere apud se boni aliquid non putabat. Unde hic quoque adhuc apte subjungitur :

Ibid. — *Similiter autem erant et in vestibulis fenestræ per gyrum intrinsecus.*

20. Postquam dixit fenestras in frontibus, adjungit fenestras in vestibulis per gyrum intrinsecus, quia non solum alta sanctæ Ecclesiæ membra quæ præeminent habent contemplationis gratiam, sed plerumque hoc donum etiam illa membra percipiunt quæ, etsi jam per desiderium ad summa emicant, tamen adhuc per officium in imo jacent. Nisi enim et his qui despecti videntur omnipotens Deus lumen contemplationis infunderet, fenestræ in vestibulis non fuissent. Videmus itaque alios in summis locis sanctæ Ecclesiæ constitutos alta de cœlestibus loqui, miro studio, in quantum illustrata mens sufficit, supernæ patriæ secreta rimari : fenestræ sunt in frontibus. Alii vero in sanctæ Ecclesiæ sinu continentur, et despecti humanis oculis videntur, sed apud se sapientiæ studiis vacant, ad cœlestia anhelant, atque, in quantum prævalent, quæ sint gaudia æterna considerant : fenestræ itaque obliquæ sunt, sed in vestibulis.

21. Bene autem dicitur *per gyrum*, quia omnis inquisitio secretarum rerum gyrum habet, dum in cogitatione sua dicit animus : Putasne hoc? putasne illud est? Quasi circuit, ut inveniat quod quærit. Cui cum incircumscriptum lumen erumpere [i] in cognitione cœperit, quasi per obliquam fenestram radius veritatis venit. Sic quippe in contemplatione nostra multa cogitationibus circumeundo [j] proficimus, sicut exempla bonorum sæpe quærimus, ut in moribus proficiamus. Nam cum jam cogitat animus ad meliora transire, quidquid melius de aliis audire possit exquirit, nunc hujus, nunc sancti alterius vitam ventilat. Unde et electus quidam, qui [k] in expanso sinu sanctæ Ecclesiæ per universum mundum mentis oculos miserat, bonorum vitam ad imitationem requirens, dicebat : *Circuibo et immolabo in tabernaculo Dei hostiam jubilationis* (*Psal.* XXVI, 6). Ecce ut immolaret

[a] Val. Cl., Longip. et Norm., *ad cœlest. ædificii portam.*

[b] Val. Cl., *per desideria ad secreta gaudia quietis pervenitur.*

[c] Laud., Suess., Longip., *sicut veritas est, lumen.*

[d] Ebroic. et Lyr., *per sensus.*

[e] Longip., *cor intus latum habet*, quod infra repetitur.

[f] Idem Codex, *rimæ cogitationis.*

[g] Mss. Norm. non admittunt *sola.*

[h] Laud. et Longip., *per humilitatem.*

[i] Ita Mss., vel, *in agnitionem.* Editi, *in cogitatione.*

[j] Laud. et Suess., *requirimus.*

[k] Vulgati, *in expanso rivo.* Quibus Codicibus Mss. auctoribus, nos latet, cum in omnibus nostris legatur *sinu.*

jubilationis hostiam circuibat, quia nisi animum huc illucque ad bonorum vitam exquirendam mitteret, ipse usque ad jubilationis sacrificium non perveniret. Cum vero sancti viri intra sanctam Ecclesiam ad loca summa perducuntur, eorum vita quasi in speculo ponitur, ut cuncti videant bona quæ debeant imitari. Unde et adhuc apte subjungitur :

Ibid. — *Et ante frontes pictura palmarum.*

22. Quid per palmas, nisi præmia victoriæ designantur? Ipsæ quippe dari vincentibus solent. Unde et de his qui in certamine martyrii antiquum hostem vicerant, et jam victores in patria gaudebant, scriptum est : *Et palmæ in manibus eorum, et clamabant voce magna, dicentes : Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, et Agno* (*Apoc.* VII, 9). Palmas quippe in manibus habere est victorias in operatione B tenuisse. Cujus operationis palma ibi retribuitur, ubi jam sine certamine gaudetur. **1363** Unde et hic non dicitur : Palmæ ante frontes, sed *ante frontes pictura palmarum.* Ibi enim victoriæ palma videbitur, ubi jam sine fine gaudebitur. Nam hic plerumque sanctos viros aspicimus mira agere, virtutes multas facere, leprosos mundare, dæmonia ejicere, tactu ægritudines corporum [a] fugare, prophetiæ spiritu ventura prædicere. Cuncta hæc necdum palmæ sunt, sed adhuc pictura palmarum, nam hæc aliquando dantur et reprobis. Unde et per Evangelium Veritas dicit : *Multi dicent mihi in die illa : Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in tuo nomine dæmonia ejecimus, et in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia* [b] *nunquam novi* C *vos; discedite a me qui operamini iniquitatem* (*Matth.* VII, 22, 23). Unum vero signum electionis est soliditas charitatis, sicut scriptum est : *In hoc scietur quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem* (*Joan.* XIII, 35). Hæc autem miracula cum electi faciunt, longe dissimiliter [c] a reprobis faciunt, quia quod electi ex charitate, hoc reprobi student agere per elationem. Sed eisdem electis et ipsa mira quæ per charitatem faciunt, non jam palmæ, sed adhuc pictura palmarum, quia de eis foris ostenditur quales apud omnipotentem Dominum **1364** intus habeantur. Ibi autem eis palma erit, ubi jam mortis contentio non erit. Nam prædicator egregius tunc aspexit palmam veram vincentibus dari, cum resurrectionem prævidit mortuorum fieri, sicut dicit : *Oportet* D *enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est : Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus* (*I Cor.* XV, 53, *seq.*)? Tunc ergo erit perfecta victoria, cum mors plene fuerit absorpta. In omne autem quod modo mirabiliter de signis agi conspicimus, non jam ipsam victoriam, sed adhuc imagines victoriæ videmus. Quia

A ergo plerumque sanctis etiam et in locis sublimioribus positis, ut ad bona opera alii provocentur, virtutes et signa dantur, ante frontes interioris ædificii palmarum pictura ostenditur. Hæc hodierno die [d] tractata sufficiant, ut ad ea quæ subjuncta sunt, valentiores, adjuvante Domino nostro Jesu Christo, veniamus, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VI.

Tres duntaxat versus explicantur, et quanta in Christianis, maxime vero in apostolis, perfectio eluxerit ostenditur.

1363 1. Postquam de contemplationis gratia obliquas fenestras insinuans propheta multa locutus B est, eductum se exterius dicit, et gazophylacia vidisse commemorat. In quibus gazophylaciis quid aliud quam doctorum scientia designatur? Sed recte hac in re quæri potest, cum doctores sancti spiritalia atque interna doceant, cur propheta eductum se exterius dicit, et gazophylacia foris vidisse? Sed sciendum est quia alia est contemplatio quæ tantum videt quantum dicere non valet, alia vero scientia atque doctrina, quæ tantum videt, quantum exprimere per linguam possit. [e] In comparatione quippe illius luminis quod voce exprimi non potest quasi hoc totum foris est quod exprimi voce potest. Ait itaque :

Ezech. XL, 17. — *Et eduxit me ad atrium exterius, et ecce gazophylacia, et pavimentum stratum lapide in atrium per circuitum.*

C 2. Quia sermone Græco [f] φυλάττειν servare dicitur, et gazæ lingua Persica divitiæ vocantur, gazophylacium locus appellari solet quo divitiæ servantur. Quid itaque per gazophylacia designatur, nisi, ut prædiximus, corda doctorum sapientiæ atque scientiæ divitiis plena? Quia, juxta Pauli vocem : *Alii datur per spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ in eodem spiritu* (*I Cor.* XII, 3). Sunt enim quidam qui per donum gratiæ et ipsa intelligunt quæ exponi a doctoribus non audierunt; hi videlicet **1364** sermonem sapientiæ perceperunt. Et sunt quidam qui per semetipsos intelligere audita nequeunt, sed ea quæ in expositoribus legerint retinent, atque scienter proferunt quæ lecta didicerunt. Unde itaque isti nisi sermone scientiæ pleni sunt? Quamvis hoc intelligi et aliter D possit, quia sapientia ad vitam, scientia vero pertinet ad doctrinam. Qui igitur bene vivit, et prudenter prædicat, gazophylacium spiritalis ædificii recte nominatur, quia ab ejus ore cœlestes divitiæ dispensantur. His divitiis abundare discipulos idem magister gentium viderat, cum dicebat : *Divites facti estis in illo, in omni verbo et omni scientia* (*I Cor.* I, 5). Sunt itaque in sanctæ Ecclesiæ ædificio constructa gazophylacia, quia abundat divitiis scientiæ lingua doctorum. Has veras esse divitias ipsa per se Veritas denuntiat, cum

[a] Mutarunt Excusi *fugare* in *sanare*, quod nullis in Mss. offendimus. Certe morbi proprie non sanantur, cum morbus et sanitas contradictoria sint.

[b] Rothomag., *non novi vos.*

[c] Editi, reluctantibus omnibus Mss. nostris, *a reprobis fiunt.*

[d] Longip., *dictata.*

[e] Laud. et Suess., *in contemplatione enim veri luminis quæ.*

[f] Ebroic. et Sag., φυλάξαι.

de transitoriis divitiis dicit : *Fallacia divitiarum suffocat* [a] *verbum* (*Matth.* XIII, 22). Sapientia etenim atque scientia doctrinæ spiritalis veræ sunt divitiæ, in quarum comparatione quæ transire possunt falsæ nominantur. De his divitiis per Salomonem dicitur : *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis* (*Prov.* XXI, 20). Excepto autem eo, quod ad æternam patriam divitiæ spiritales ducunt, est eis a terrenis divitiis magna distantia, quia spiritales divitiæ erogatæ proficiunt, terrenæ autem divitiæ aut erogantur et deficiunt, aut retinentur et utiles non sunt. Qui ergo has in se veras divitias continent, recte gazophylacia dicuntur.

1365 3. Et habent ipsa gazophylacia pavimentum per circuitum, quia eis adhæret ac subjacet humilitas auditorum. Quod pavimentum recte stratum lapide in atrium dicitur, quia in latitudinem charitatis vicissim [b] sibi junctæ sunt animæ fideles. Quæ et lapides appellantur in fortitudine fidei, et stratæ in pavimento sunt in compage humilitatis. Has fidelium mentes Petrus apostolus fortes in fide conspexerat, cum dicebat : *Et vos tanquam lapides vivi superædificamini* [c] *domus spiritalis* (*I Petr.* II, 5). De his lapidibus sanctæ Ecclesiæ Dominus per Isaiam dicit : *Ponam jaspidem propugnacula tua, et portas tuas in lapides* [d] *sculptos universos terminos tuos, in lapides desiderabiles omnes filios tuos doctos a Domino* (*Isai.* LIV, 12). Omnipotens enim Deus sanctæ Ecclesiæ propugnacula jaspidem, qui lapis viridis coloris est, posuit, quia prædicatorum illius mentes internæ viriditatis amore solidavit, ut transitoria cuncta despiciant, nihil in hoc mundo qui fine clauditur appetant, cuncta ejus gaudia velut arida contemnant. Unde et ipse pastor Ecclesiæ, auditores suos ad pascua æternæ viriditatis vocans, de Deo loquitur, dicens : *Secundum magnam misericordiam suam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem et incontaminatam et immarcessibilem, conservatam in cœlis* (*I Petr.* I, 3, 4).

4. Hujus sanctæ Ecclesiæ portæ in sculptos lapides ponuntur, quia hi, per quorum nos vocem ad vitam æternam ingredimur, sancta opera quæ divinitus præcepta sunt, dum in semetipsis ostenderent, quasi in se sculpta tenuerunt. Portæ etenim non sculptæ, sed puræ essent, si vocem quidem promerent, sed sancta in se opera non demonstrarent. At ubi secundum hoc se ostendunt vivere quod loquuntur, et portæ sunt, quia intus ducunt; et sculptæ, quia vivendo custodiunt quæ aliis loquuntur. Hujus sanctæ Ecclesiæ universos terminos in lapides desiderabiles positos videmus, dum in ea fideles quosque fortes in fide et charitate conspicimus. Qui, ut quos dixerit lapides demonstraret, adjunxit : *Omnes filios tuos doctos a Domino* (*Isai.* LIV, 13). Quod ergo Isaias universos terminos Ecclesiæ lapides desiderabiles vidit, hoc Ezechiel pavimentum lapide stratum per circuitum esse perhibuit, quia adhuc de gazophylaciis subdit :

IBID. — *Triginta gazophylacia in circuitu pavimenti.*

5. Denarius numerus pro perfectione semper accipitur, quia in decem præceptis legis custodia continetur. Activa etenim ac contemplativa vita simul in Decalogi mandatis conjuncta est, quia in eo et amor Dei, et amor servari proximi jubetur. Amor quippe Dei ad contemplativam, amor vero proximi pertinet ad activam. Sed unusquisque doctor, ut in activam vitam plene se dilatet, atque in contemplativam vigilanter surgat, in sanctæ Trinitatis fide debet esse perfectus. Unde et eadem gazophylacia triginta esse commemorantur, ut cum denarius ter ducitur, vita et lingua doctoris in Trinitate solidetur.

6. Sed hac in re illud nobis est vigilanter intuendum, **1366** quod propheta, dum gazophylacia descripsisset, adjunxit : *Pavimentum per circuitum.* Atque inferius subjunxit : *Gazophylacia in circuitu pavimenti.* Quatenus et gazophylacia in circuitu pavimenti, et pavimentum in circuitu gazophylaciorum esse videatur. Pavimentum quippe et gazophylacia eo sunt ordine distincta, ut gazophylacia inter pavimentum et pavimentum inter gazophylacia fuerit stratum. Non hoc, fratres, sine magno mysterio est, quod in circuitu gazophylaciorum dicitur esse pavimentum, et in circuitu pavimenti narrantur esse gazophylacia. Habet enim pavimentum in circuitu gazophylacia, quia vitam audientium erudit quotidie et custodit lingua doctorum. Doctores etenim boni in sanctæ eruditionis verbis modo fomentis dulcedinis, modo asperitate increpationis invigilant, ut auditorum suorum vitam a vitiis defendant. Sed habent ipsa quoque gazophylacia in circuitu pavimentum, quia sæpe etiam doctorum cor vitiorum tentationibus tangitur, ut modo elevetur [e] jactationis superbia, modo iræ stimulis inflammetur. Sed cum bonorum auditorum vitam considerant, eamque profecisse suis exhortationibus pensant, erubescunt tales non esse quales auctore Deo per se conspiciunt alios factos esse, [f] et ante se in mente stabiliunt quam plene in culpam labantur. Nam cum ipsa sua doctoribus verba ad memoriam redeunt, erubescunt non servare quod dicunt. Unde per Salomonem quoque dicitur : *Anima laborantis laborat sibi, quia compulit eum os suum* (*Prov.* XVI, 26). Os enim nostrum nos compellit ad

[a] In Editis, *verbum scientiæ*, quæ ultima vox abest ab omnibus Mss. nostris, nec habetur in Græco textu aut in Vulgata.

[b] Sag. et Longip., *subjectæ sunt.*

[c] Vulgati, *domos spiritales*, quod abhorret a sensu, nec legitur in fonte Græco vel in Vulg.

[d] Laud., *scalptos.* Contextum hunc in Gussanv. media ex parte mutilum restituimus, tum ex Mss. Germ. ac aliis, tum ex antea Vulgatis.

[e] Laud. et Longip., *jactatione superbiæ.*

[f] Ita emendavimus recent. Edit. Gussanv., Rom., Gilot., etc., ex Mss. maxime Laud. et Suess. ac ex vet. Excusis. Prius legebatur, *et tanto se in mente stabiliunt quanto plene* (Gussanv. *pene*) *in culpam labebantur.* In Utic. legitur ut apud Gussanv. et alios recent., sed secundis curis, at antiqua manu, et fortasse eadem eodemque atramento. Ibid., Laud. habet *doctores verba ad memoriam revocant.*

laborem, quando per hoc quod dicimus a vitiis refrenamur, quia turpe nimis est ibi nos negligendo cadere, unde prædicando conati sumus alios levare. Habent ergo gazophylacia in circuitu pavimentum, quia doctorum magna custodia est vita venerabilis auditorum. Et suus eis sermo fit in adjutorium, quia erubescunt pulsantibus vitiis non resistere, qui contra vitia alios armaverunt.

7. Quia enim quandiu in hac vita vivimus, contra malignos spiritus quid aliud quam in acie stamus? sicut prædiximus, doctoris animus forsitan aliqua elatione pulsatur. Sed sive ne ipse pereat, sive ne per exemplum suum alios ad perditionem trahat, vigilanter se et festine circumspicit, in cogitationibus remordet; adducta auditorum suorum vita ad memoriam, semetipsum humiliat, et quibus prævalet modis B agit ne elatio principetur in mente, ne dominetur in opere. Scriptum quippe est : *Initium omnis peccati superbia* (*Eccl.* x, 15). Quis ergo erit ante Dei oculos fructus boni operis, si ex radice putruit elationis? Sæpe, ut prædictum est, ejus animus tentatur ex ira; sed citius se ad se circumspiciendo recolligit, et disciplinæ se pondere deprimens agit ne motus animi transeat in sermone, ne erumpat in voce. Fitque ut ira perturbati animi, ubi per negligentiam oritur, ibi per judicium suffocata moriatur. Qua ex re agitur ut ex concepta culpa animus virtutem pariat, quia etsi se fortiter custodire noluit ne ad motum surgeret, se tamen in commotione **1367** fortiter vicit. Unde bene per Salomonem dicitur : *Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo expugnatore urbium* C (*Prov.* xvi, 32). Recte autem expugnatori urbium patiens præfertur, quia in illa actione victoriæ homo victor est hominum, in hac autem mansuetudine patientiæ animus victor est sui. Sequitur :

Vers. 28. — *Et pavimentum in fronte portarum secundum longitudinem portarum erat inferius.*

8. Si portarum longitudinem ad locum referimus in quo portæ fuerant constructæ, secundum longitudinem portarum pavimentum erat inferius, quia quantum tenere locus portarum poterat, tantum [a] tendebatur et pavimentum quod erat inferius. Longitudo ergo pavimenti a portis non erat dissimilis, sed tamen æqualitas pavimenti non erat cum portis. Quid est ergo quod pavimentum cum portis longum similiter erat, sed æquale non erat, nisi quod longe distat D vita populorum a vita docentium? Quia etsi ad regna cœlestia tendentes eamdem longanimitatem spei habent, eadem tamen vivendi studia non habent. Tendatur ergo pavimentum similiter in longum, quia ipsam fidem, ipsam spem [b] in se retinent auditores, quam habere certum est prædicatores. Sed pavimentum inferius jaceat, ut omnes auditores prædicatores suos longe a suis meritis excellere cognoscant. Sin vero longitudinem portarum ipsam, sicut superius diximus, earum altitudinem intelligere debemus, dum, sicut paulo post scriptum est, ad portas gradibus ascendebatur, tanto pavimentum jacet inferius quanto unaquæque porta surgit in altitudinem. Quia quanto sanctior est vita doctoris, tanto fit humilior sensus audientis. Et semetipsum despicit, dum prædicatoris sui vitam in magnam surgere altitudinem perpendit. Imitari etenim bona ejus alia forsitan potest, alia non potest. In quibus prævalet, proficit; in quibus minime prævalet, ad humilitatem crescit. Et hoc ipsum ergo ei in provectu est, quod ei imitabile ad provectum non est.

9. Ecce enim si prædicatorum nostrorum ea quæ legimus dicta et facta pensamus, in quantam altitudinem surrexerint [c] portæ cognoscimus. Ut enim taceamus de ostensione signorum, loquamur de virtutibus cordium. Certe Paulus, qui se legi mortuum per legem dicit, quia ut in Christum crederet, ei hoc et lex ipsa prædicavit (*Rom.* ii, 10), magno fidei ardore succensus, præcepta legis [d] tenere carnaliter noluit, circumcisionem in gentibus fieri vetuit. Et cum Petrus apostolus servari adhuc in circumcisione legis consuetudinem vellet, ei in faciem restitit, eumque hac in re fuisse reprehensibilem dicit (*Galat.* ii, 11). Et hoc ejus [e] studium, discipulis loquens, non solum culpam, sed, quod est majus, hypocrisim, id est simulationem, nominat, dicens : *Cum venisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat* (*Ibid.*, 11). Et paulo post : *Et simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi* (*Ibid.*, 13). Idem vero apostolorum primus cum multa discipulos admoneret, atque a quibusdam detrahi [f] de Pauli scriptis agnosceret, dicit : *Sicut charissimus frater noster* **1368** *Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis, loquens in eis de his in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem* (*II Pet.* iii, 1). Ecce Paulus in Epistolis suis scripsit Petrum reprehensibilem, et ecce Petrus in Epistolis suis asserit Paulum in his quæ scripserat, admirandum. Certe enim nisi legisset Petrus Pauli Epistolas, non laudasset. Si autem legit, quia illic ipse reprehensibilis diceretur [g] invenit. Amicus ergo veritatis laudavit etiam quod reprehensus est, atque ei et hoc ipsum placuit, quia in his non placuerat quæ aliter quam debuerat sensit. Seque etiam minori fratri ad consensum dedit, atque in eadem re factus est sectator minoris sui, ut etiam in hoc præiret, quatenus qui primus erat [h] in apostolatus culmine esset primus et

[a] Excusi pene omnes, *tenebatur*. Corriguntur ex Mss. Angiic. et nostris.
[b] Longip., *ipsi*.
[c] Idem Cod., *forte* pro *portæ*.
[d] Laud., *teneri*, quod melius congruit Apostolo quid facto opus sit docenti. Unde etiam infra : *circumcisionem... fieri vetuit*. At quominus ita legamus obstant alii Mss.
[e] Amovimus hinc particulam *in* ante *studium*, quam adhibuerunt Ed. invitis Mss.
[f] Carent Editi particula *de*, quam suppeditarent Mss., maxime Laud. Nonnulli habent *detrahi scripta*.
[g] Gussanv., *invenitur*, reluctantibus Mss. et aliis Ed.
[h] Laud. et Longip., *in apostolatu vocatus*.

in humilitate. Pensate ergo, fratres charissimi, in quo mentis vertice stetit qui illas Epistolas laudavit in quibus scriptum se vituperabilem invenit. Quæ illa mansuetudo tanta esse potuit, quæ quies animi, quæ soliditas mentis, atque [a] imperturbatio cogitationis? Ecce a minore suo reprehenditur, et reprehendi non dedignatur. Non ad memoriam revocat quod primus in apostolatum vocatus sit, non quod claves regni cœlestis acceperit, non quod peccata quæcunque in terra solveret, essent soluta et in cœlo (*Matth.* IV, 18; XVI, 19, *seq.*), non quod in mare pedibus ambulavit (*Matth.* XIV, 29), non quod paralyticos in Jesu nomine jubendo erexerat (*Act.* IX, 33), non quod ægros corporis sui umbra sanaverat (*Ibid.* V, 15), non quod mentientes verbo occiderat (*Ibid.* V, 10), non quod mortuos oratione suscitabat (*Ibid.* IX, 40). Ne igitur increpationis verba dedignaretur audire, omnia dona quæ acceperat quasi a memoria repulit, ut unum fortiter humilitatis donum teneret. Quis rogo nostrum, si vel extremum aliquod signum fecisset, a minori fratre increpatus, increpationis verba patienter audiret? Nihil enim signi fecimus, et si quis nos fortasse de actione nostra reprehenderit, statim intumescimus; magnos quosdam nos tacite cogitamus, virtutes nobis ad animum reducimus, etiam quas non habemus. At contra Petrus cum virtutibus humilis in reprehensione permansit, sed porta surrexit in altitudinem. Hanc autem tantam mansuetudinem nos imitari non possumus; sed quia pavimentum sumus, longe inferius jacemus.

10. Sunt vero nonnulli qui non Petrum apostolorum principem, sed quemdam alium eo nomine qui a Paulo sit reprehensus accipiunt. Qui si Pauli studiosius verba legissent, ista non dicerent. Dicturus etenim Paulus: *Cum venisset Petrus Antiochiam, ei in faciem restiti* (*Galat.* II, 11), ut de quo Petro loqueretur ostenderet, in ipso suæ narrationis initio præmisit, dicens: *Creditum est mihi Evangelium præputii, sicut Petro circumcisionis. Qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter gentes* (*Ibid.*, 7, 8). Patet ergo de quo Petro Paulus loquitur, quem et apostolum nominat, et præfuisse Evangelio circumcisionis narrat.

11. Et fuerunt quidam qui secundam Petri Epistolam, **1369** in qua Epistolæ Pauli laudatæ sunt, ejus dicerent non fuisse. Sed si ejusdem Epistolæ verba pensare voluissent, longe aliter sentire potuerant. In ea quippe scriptum est: *Voce delapsa ad eum hujuscemodi a magnifica gloria: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi* [b] *complacui* (*II Petr.* I, 17). Atque subjungitur: *Et hanc vocem nos audivimus, cum essemus cum ipso in monte sancto* (*Ibid.*, 18). Legant itaque Evangelium, et protinus agnoscent quia cum vox ista de cœlo venit, Petrus apostolus [c] in monte cum Domino stetit. Ipse ergo hanc Epistolam scripsit qui hanc vocem in monte de Domino audivit.

12. Sed quia pauca de Petro diximus, nunc si placet, ad Pauli mansuetudinem convertamur, et pensemus si possumus ille qui tanti ardoris est in zelo prædicationis, ut apostolorum quoque primo non parceret, quantæ fuerit mansuetudinis in studio longanimitatis. Taceamus autem quod ter virgis cæsus est, quia semel lapidatus est, quia ter naufragium fecit, quia nocte ac die in profundo maris fuit, quia a Judæis quinquies quadragenas una minus accepit (*II Cor.* XI, 2, 3, *seq.*). Minus enim animum ad iracundiam commovent ea mala, quæ nobis ab apertis adversariis irrogantur: hoc plus solet [d] dolere, quod a propriis patimur. Unde et per Psalmistam ipsa Veritas contra traditorem suum loquitur, dicens: *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, supportassem utique. Tu vero unanimis dux meus, et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos* (*Psal.* LIV, 15). Pensemus ergo, si possumus, Paulus apostolus, qui tantum patiens inter persecutores, quantum mansuetus inter discipulos fuerit. Certe [e] Corinthum veniens, ab idolorum servitio Corinthios retraxit, quis esset verus Deus insinuit, et æternæ eis vitæ gaudia prædicavit. Et cum magnam multitudinem populi in fide collegisset, tantam illic inopiam pertulit, ut victus sui gravi necessitate laboraret. Et panem terræ a discipulis non accepit, quibus panem cœli prædicavit. Insistebat verbo pro vita audientium, insistebat labori manuum pro vita corporis sui (*I Cor.* IV, 12; *I Thess.* II, 9; *II Thess.* III, 8). De terris quoque aliis stipendia ei a discipulis mittebantur, ut Corinthiis prædicare sufficeret. Ipse quippe ad eosdem Corinthios post per Epistolam loquitur, dicens: *Cum essem apud vos, et egerem, nulli onerosus fui; nam quod mihi deerat suppleverunt fratres qui venerunt a Macedonia* (*II Cor.* XI, 9). Quibus ad magnum quoque improperium præmisit, dicens: *Alias Ecclesias spoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum* (*Ibid.* 8). Pensemus ergo, si possumus, cujus hoc mansuetudinis fuerit, panem spiritus prædicare, et panem carnis non accipere; corda audientium de divitiis æternis instruere, et inter eosdem discipulos fideles et abundantes fame laborare; inter satiatos pati inopiam, nec tamen quod patiebatur dicere; quæ patiebatur non dicere, nec tamen dolere; videre dura erga se corda auditorum tenacium, nec a prædicatione desistere. Nam sicut apostolorum Acta testantur, anno et sex mensibus continue in eadem civitate prædicavit (*Act.* XVIII, 11). Cumque ab eisdem Corinthiis recessisset, ad eos postmodum scripsit quod apud eos positus pertulit (*II Cor.* XI, 23 *seq.*). Quare autem hoc eis **1370** cum inter eos viveret, nunquam dixit? Ne scilicet quod erga eum

[a] Val. Cl. cum Norm., *imperturbatæ*.

[b] Plerique Norm., *complacuit*.

[c] Omissas in Editis voces *in monte* supplevimus ex Mss. Laud., Suess., Longip., Norm. et Anglic.

[d] Longip., melius, *lædere*. Verum ad unius Codicis fidem, alias non antiquissimi, nihil mutare audemus; maxime cum constet Gregorium aliquando improprie locutum. Ibid., Norm. omnes habent, *quod a proximis*.

[e] Laud. et Longip., *Corinti veniens*.

factum ex bona voluntate non fuerat, fieret ex jussione; et cum innotesceret [a] eorum misericordia, remaneret voluntas ignota. Quare autem hoc postmodum longe positus scribit? Ne omnimodo discipuli incorrecti remanerent, et quales magistro in tenacia fuerant, aliis quoque fratribus tales essent. Vere in hoc Paulus, vere magister gentilium, sua negligens, aliena curans, implevit quod prædicaverat: *Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. Et non quæ sua sunt singuli cogitantes, sed ea quæ aliorum* (*I Cor.* x, 24). Quanta itaque ista mansuetudinis virtus est? Quanta tranquillitas spiritus? Quis autem nostrum, si unum hujus mundi divitem ad omnipotentis Dei servitium convertisset, seque egere conspiceret, et illum sibi vitæ subsidia non præbere, non protinus de ejus vita desperasset? Quis non incassum laborasse se diceret! Quis non ab ejus exhortatione obmutesceret, quem in semetipsum primum ferre fructum boni operis non videret?

13. Sed Paulus per mansuetudinem in virtutum vertice solidatus perstitit, prædicavit, dilexit, et bonum quod cœperat explevit, atque portando et persistendo discipulorum corda ad misericordiam perduxit (*II Cor.* IX, 3, 4, *seq.*). Nam eorum profectum postmodum scire se indicans, in eadem Epistola scribit: *De ministerio quod fit in sanctos* [b] *ex abundantia est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedonas, quoniam Achaia parata est ab anno priore, et vestra æmulatio provocavit plurimos* (*Ibid.*, 1). De quibus rursus ait: *Qui non solum facere, sed et velle cœpistis ab anno priore* (*II Cor.* VIII, 10). In quibus enim non tam opera quam pia vota requirebat, in eis procul dubio plus laudat pia vota quam opera. Notandum tamen est quia habet improperium hæc ipsa consolatio, cum dicitur: *Ab anno priore.* Bonum quidem, sed tarde fecerant, atque ideo hoc magister non sine reprehensione laudabat. Medicus quippe est, medicamentum vulneri apponit, quod et ea quæ purgata sunt refovet et ea quæ putrida inveniuntur mordet. Sed hæc tolerando atque prædicando, explevit quod cœpit. Et mira longanimitatis virtute discipulorum duritiam emollivit ad misericordiæ viscera, quia longitudo portæ surrexit in altitudinem. Sed infirmi nos ad imitandum tantæ mansuetudinis longanimitatem idonei non sumus, quia videlicet pavimentum sumus, et despecti in nostris moribus jacemus.

14. Ecce autem dum de duobus ducibus cœlestis exercitus loquor, martyr quoque Stephanus memoriæ occurrit, qui tentus pro Creatoris sui nomine, et in medium persecutorum deductus, imperterritus A stetit, fiducialiter docuit, et ex zelo veritatis persecutores suos fortiter increpavit, dicens: *Vos semper Spiritui sancto restitistis* (*Act.* VII, 51). Cumque illi ad lapides currerent, et eum lapidibus necarent, flexo genu pro eisdem persecutoribus oravit, dicens: *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (*Ibid.*, 59). Quæ itaque ista virtus est, sic zelo fervere, ut eis a quibus tenebatur perfidiæ suæ improperia fiducialiter diceret; et sic diligere, ut in morte quoque **1371** pro eis a quibus moriebatur oraret? Sic quippe ex zelo inferbuit, ac si mansuetudinis nihil haberet; et sic mansuetus in eorum dilectione perstitit, ac si contra eos fervoris nihil habuisset. Pensemus inter hæc ubi nostræ conscientiæ reatus jacet. Quis enim nostrum, si saltem verbi contumeliam a B proximo acceperit, non statim contumeliam reddit, [c] non funditus commovetur, non ad odium erumpit, non præceptum dilectionis obliviscitur? Sed hoc beatus Stephanus ex omnipotentis Dei gratia potuit, [d] quia surgens in altitudinem porta fuit. Hoc nos miseri nostra virtute imitari non possumus, quia longe inferius sicut pavimentum jacemus.

15. Quid autem nos in vita sanctorum de nostra admiratione dicimus, cum ipsi quoque antiqui patres prædicatorum sanctæ Ecclesiæ vitam considerantes, valde admirati sunt? An non eorum vitam Psalmista admiratus est, cum dicebat: *Mihi autem nimis honorati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum* (*Psal.* CXXXVIII, 17)? Quod de quibus ejus amicis dicat Evangelium interroga, C in quo Veritas prædicatoribus dicit: *Vos amici mei estis* (*Joan.* XV, 14). Isaias quoque eorum vitam intuens, ait: *Qui sunt isti qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas* (*Isai.* LX, 8)? Recte autem prædicatores sancti nubes appellati sunt, quia verbis pluunt, miraculis coruscant. Qui volare quoque ut nubes dicuntur, quia et in terra viventes extra terram fuerunt per omne quod egerunt. Unde et per quamdam nubem dicitur: *In carne enim ambulantes non secundum carnem militamus* (*II Cor.* x, 3)? Priores enim patres conjugiis utebantur, filios procreabant, substantias possidebant, curis rei familiaris intendebant. Istos autem per prophetiæ jam spiritum [e] prævidentes substantias deserere, conjugia non appetere, filios non procreare, nil in terra quærere, D nihil possidere, non eos per terram velut homines ambulantes, sed ut nubes volantes nominant. Volant etenim, quia mente ea quæ sunt cœlestia contemplantur. Qui terram quasi non tangunt, quia in ipsa nil appetunt. Qui et ad fenestras suas quasi columbæ sunt, [f] quia per mansuetudinis suæ spiritum in hoc mundo per oculos nil concupiscunt. Consideremus ergo quantæ altitudinis istæ spiritalis ædificii portæ

[a] Editi, *eorum miseria*, invitis Mss.

[b] Norm. et Val. Cl., *ex abundanti*.

[c] Longip., *non cor funditus commovetur*. Laud. *commovet*. Paulo post, *prorumpit*.

[d] Edit. Rom., *qui cum esset plen. Sp. s. intendens in cœl. vidit. gl. Dei et Jes. st. a dext. et ait: ecce vid. cœl. ap. et Jesum st. a dext. Dei, quia surgens.* Merum amanuensis otiosi assumentum.

[e] Recent. Ed., *prævidens*, contradicentibus omnibus Mss. nostris, Angl., quos forsitan emendare voluerunt, ut quod hic dicitur non ad priores patres, sed ad solum Isaiam referrent. Ibid., Val. Cl., pro *inter homines*, habet *velut homines*, consentientibus Anglic.

[f] Ita omnes Mss., Editis habentibus *pro mansuetudinis suæ spiritu*.

sunt, quas et spiritales patres admirantur. Quantum A itaque nos in earum admiratione humiliari necesse est, qui pavimentum sumus? Sed quia sub longitudinis appellatione altitudinem portarum audivimus, nunc aliquid de earum latitudine cognoscamus. Sequitur :

VERS. 29. — *Et mensus est latitudinem a facie portæ inferioris, usque ad fontem atrii interioris extrinsecus, centum cubitos ad Orientem et ad Aquilonem.*

16. In quibus verbis si portam aditum accipimus, quo ad cognitionem Domini intramus, porta inferior fides est, atrium vero interius contemplatio. Habet autem porta inferior latitudinem in facie, quia videlicet fides per charitatis suæ amplitudinem habet eam quæ videtur a proximis operationem. Quam dum fortiter a perfectioribus agi conspicimus, nos, qui in B bonis actibus **1372** angustamur, exempla per eos magnæ operationis accipimus. Et unaquæque sancta actio quasi quædam nobis fit latitudo itineris, quæ prius erat angustia difficultatis. Habet quoque atrium interius frontem, quia contemplativa vita per quædam signa desideriorum et gemituum ostendit quantum intus videat quæ tantum amat. Denarius autem numerus per semetipsum multiplicatus in centenarium surgit. Unde recte per centenarium magna perfectio designatur, sicut de electis Veritas dicit : *Omnis qui relinquit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit* (*Matth.* XIX, 29). Neque etenim sanctus quisque ideo terrena deserit, ut hæc possidere in C hoc mundo multiplicius possit, quia quisquis terreno studio terram relinquit, terram non relinquit sed appetit. Nec qui unam uxorem deserit centum recepturus est; sed per centenarium numerum perfectio designatur, postquam etiam vita æterna promittitur, quia quisquis pro Dei nomine temporalia atque terrena contemnit, et hic perfectionem mentis recipit, ut jam ea non appetat quæ contemnit, et in sequenti sæculo ad æternæ vitæ gloriam pervenit. Centies itaque recipit quod dedit, qui perfectionis spiritum accipiens, terrenis non indiget, etiamsi hæc non habet. Ille enim pauper est, qui eget eo quod non habet. Nam qui et non habens habere non appetit, dives est. Paupertas quippe in inopia mentis est, non in quantitate possessionis. Nam cui cum paupertate D bene convenit, non est pauper. Mensus est ergo vir latitudinem a facie portæ inferioris, usque ad frontem [a] atrii interioris extrinsecus, centum cubitos, quia Redemptor noster quotidie per magistros atque doctores in mensura perfectionis metitur vitam fidelium, [b] vel in specie boni operis per fidem, vel in sanctis desideriis per contemplationem.

17. Multi etenim videntur in fide positi magna operari, sed in centum cubitis non mensurantur, quia per ipsa quæ faciunt terrenam gloriam quærunt. Et quidam videntur per abstinentiam cruciari, gemitibus insistere; sed eorum mensura ad centum cubitos [c] minime ducitur, quia in his quæ agunt ab humano judicio favores requirunt. Quis ergo est qui per centum cubitos mensuratur, nisi is cujus bona operatio recta intentione utitur, ut in eo quod agit non ad terrena lucra appetenda aut ad laudes transitorias reflectatur?

18. Ecce enim misericordiam proximis exhibere, possessa largiri, cum celeritate indigenti tribuere, latitudo in facie portæ inferioris est. Sed si tua dans aliena non appetas, si terrenam gloriam de ipso bono opere non requiras, recte in centenario numero, id est in perfectione mensuraris. Nam qui videtur dare misericorditer propria, et rapit fortasse violenter aliena, iste adhuc quæ sit via perfectionis ignorat, nec cognovit unde ad perfectionem tenditur, quia nec ipsum ejus initium invenit. Prius enim appetitum evellere a mente debuit, et postea quæ jure possidet largiri. Unde scriptum est : *Declina a malo et fac bonum* (*Psal.* XXXVI, 37). **1373** Quid enim potest esse boni quod facit, qui necdum a malo declinavit? Et sunt quidam qui, sicut dictum est, ab alimentis abstinent, carnem cruciant, sed tamen si pulsati fuerint, cognoscuntur quia ad mundi gloriam anhelent. Isti frontem atrii interioris ostendunt, sed per centum cubitos non mensurantur.

19. Hi ergo in numero perfectionis sunt, de quibus per Paulum dicitur : *Qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis* (*Galat.* V, 24). Et notandum quia non dicitur quod intrinsecus, sed extrinsecus ista mensurantur, quia videlicet Redemptor noster cum per nos facta hominum vel approbat, vel judicat, non intrinsecus, sed extrinsecus metitur. Unde et per Evangelium dicit : *Ex fructibus eorum cognoscetis eos* (*Matth.* VII, 16). Qui enim per hoc quod videmus cognoscimus operantis animum quem non videmus, sive latitudinem quæ in facie portæ est inferioris, sive frontem atrii interioris extrinsecus metimur. Cum enim alios conspicimus largiri eleemosynam, afflictis [d] concurrere, oppressis subvenire, nihil eos in hoc mundo gloriæ quærere, nullis hujus mundi compendiis inhiare, atque alios videmus carnem domare, lacrymis insistere, verbis cœlestibus occupari, nihil transitorii honoris appetere, quid aliud debemus nisi eos perfectos esse credere, sanctos æstimare? Quia ergo per hoc quod aspicimus eos perfectos esse videmus, eorum vitam per centum cubitos extrinsecus metimur.

20. Et quia multi in Judæa, plerique vero in gentilitate positi, ad hanc perfectionis summam pervenerunt, recte subjungitur : *Ad Orientem et ad Aquilonem.* Judaicus etenim populus Oriens jure dictus est, de cujus carne ille est natus, qui Sol justitiæ vocatur. De quo per prophetam dicitur : *Vobis autem qui timetis Dominum, orietur Sol justi-*

[a] Laud., *atrii portæ interioris.*
[b] Idem Cod., *vel in exhibitione.*
[c] Longip., *perducitur.* Et Val. Cl., *de his quæ,* pro *in his.*
[d] Laud. et Longip., *occurrere.*

tiæ (*Malac.* IV, 2). Per Aquilonem vero gentilitas figuratur, quæ diu in perfidiæ suæ frigore torpuit, et in cujus corde ille regnavit, qui, attestante propheta, apud semetipsum dixit : *Ponam sedem meam ad Aquilonem* (*Isai.* XIV, 13). Quia itaque incarnatus omnipotens Deus alios perfectos ex Judæa, alios ex gentilitate perfectos intra sanctam Ecclesiam fecit, centum cubitos non solum ad Orientem mensus est, sed etiam ad Aquilonem. A

21. Sed quia sub Aquilonis nomine de gentilitate sermo se intulit, considerare libet quantum super nos effusa sunt viscera Creatoris nostri. Omnes enim nos ex gentilitate venimus. Antiqui parentes nostri lignis et lapidibus servierunt, et, derelinquentes Deum a quo facti sunt, deos venerati sunt quos fecerunt. Nos autem per omnipotentis Dei gratiam ad lucem de tenebris educti sumus. Recolamus ergo de quibus tenebris venimus, ut de luce quam accepimus gratias agamus. Neque enim divinam misericordiam intelligit qui suæ miseriæ memor non est. Unde et per Psalmistam Deo dicitur : *Mirifica misericordias tuas, Domine, qui salvos facis sperantes in te* (*Psal.* XVI, 7). Tunc enim nobis Dei misericordiæ miræ fiunt, cum nobis ad memoriam miseriæ nostræ revocantur, quia, recolentes quid fuimus, intelligimus cui debemus quod sumus. Cantemus itaque cum gaudio Creatori nostro, quia de servitio creaturæ colla mentis excussimus. Gaudeamus in nobis impletum esse quod **1374** per Isaiam dictum est : *Et frenum erroris quod erat in maxillis populorum, canticum erit vobis, sicut vox sanctificatæ solemnitatis* (*Isai.* XXX, 28, 29). Frenum quippe erroris maxillas populorum constrinxerat, quando idolorum errore obligata gentilitas Deo vero confessionis laudem dare nesciebat. Sed hoc ipsum erroris frenum jam nobis in canticum versum est, cum gaudendo psallimus atque cantamus : *Omnes dii gentium dæmonia, Dominus autem cœlos fecit* (*Psal.* XCV, 5). Et rursum : *Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum : os habent, et non loquentur; oculos habent, et non videbunt; aures habent, et non audient; nares habent, et non odorabunt; manus habent, et non palpabunt; pedes habent, et non ambulabunt* (*Psal.* CXIII, 29, *seq.*). Qui itaque hæc omnipotenti Domino psallendo dicimus, ipsum erroris nostri frenum, [a] quod a laude Dei ora nostra ligaverat, vero Domino canticum fecimus. Bene autem dicitur : *Sicut vox sanctificatæ solemnitatis* (*Isai.* XXX, 29), quia dum confessionis laudem Deo reddimus, in sanctificata solemnitate gaudemus. Respondeamus ergo moribus tantæ misericordiæ Redemptoris nostri, et qui lucem cognovimus, pravorum operum tenebras declinemus.

22. Quid est jam, rogo, quod in hoc mundo libeat? Ubique luctus aspicimus, undique gemitus audimus. Destructæ urbes, eversa sunt castra, depopulati agri, in solitudinem terra redacta est. Nullus in agris incola, pene nullus in urbibus habitator remansit; et tamen ipsæ parvæ generis humani reliquiæ adhuc quotidie et sine cessatione feriuntur. Et finem non habent flagella cœlestis justitiæ, quia nec inter flagella correctæ sunt [b] actionis culpæ. Alios in captivitatem duci, alios detruncari, alios interfici videmus. Quid est ergo quod in hac vita libeat, fratres mei? Si et talem adhuc mundum diligimus, non jam gaudia, sed vulnera amamus. Ipsa autem quæ aliquando mundi domina esse videbatur qualis remanserit Roma [c] conspicimus. Immensis doloribus multipliciter attrita, desolatione civium, impressione hostium, frequentia ruinarum; ita ut in ea completum esse videamus quod contra urbem B Samariam per hunc eumdem prophetam longe superius dicitur : *Pone ollam, pone, inquam, et mitte in ea aquam, et congere frusta ejus in ea* (*Ezech.* XXIV, 4). Et paulo post : *Efferbuit coctio ejus, et discocta sunt ossa illius in medio ejus* (*Ibid.*, 5). Atque iterum : *Congere ossa, quæ igne succendam : consumentur carnes, et coquetur universa compositio, et ossa tabescent. Pone quoque eam super prunas vacuam, ut incalescat, et liquefiat æs ejus* (*Ibid.*, 10, 11). Tunc enim nobis olla posita est, cum hæc est civitas constituta. Tunc in eam aqua missa est, et frusta ejus congesta sunt, quando ad eam undique populi confluebant, qui velut aqua calens actionibus mundi fervescerent, et quasi frusta carnium [d] in ipso suo fervore liquarentur. De qua bene dicitur : *Efferbuit coctio ejus, et* C *discocta sunt ossa ejus in medio illius*, quia prius quidem in ea vehementer incaluit actio gloriæ sæcularis, sed postmodum ipsa gloria cum suis sequacibus defecit. Per ossa etenim potentes sæculi, per carnes vero populi designantur, quia sicut carnes portantur ossibus, ita per potentes sæculi infirmitas regitur populorum. Sed ecce jam de illa omnes hujus sæculi potentes ablati sunt; ossa ergo **1375** excocta sunt. Ecce populi defecerunt, carnes ejus liquefactæ sunt. Dicatur itaque : *Congere ossa, quæ igne* [e] *succendam; consumentur carnes, et coquetur universa compositio ejus, et ossa tabescent.* Ubi enim senatus? Ubi jam populus? Contabuerunt ossa, consumptæ sunt carnes, omnis in ea sæcularium [f] dignitatum fastus exstinctus est. Excocta est universa D compositio ejus. Et tamen ipsos nos paucos qui remansimus adhuc quotidie gladii, adhuc quotidie innumeræ tribulationes premunt. Dicatur ergo : *Pone quoque eam super prunas vacuam.* Quia enim senatus deest, populus interiit, et tamen in paucis qui sunt dolores et gemitus quotidie multiplicantur, jam vacua ardet Roma. Quid autem ista de hominibus dicimus, cum, ruinis crebrescentibus, ipsa quoque destrui ædificia videmus? Unde apte de civitate jam vacua subditur : *Incalescat, et liquefiat æs ejus.* Jam

[a] Plerique Norm. cum Longip., *quod ad laudem.*
[b] Laud. et Val. Cl., *actiones culpæ.*
[c] Idem cum Longip., *conspicitis.*
[d] Val. cl., consentientibus Norm. plur., *in ipsa*, id est, Roma.

[e] Iidem Codices, *succendantur.* Paulo post Longip., *coquentur. Universa compositio ejus et ossa tabescent.* Sic etiam legitur supra, ubi idem contextus laudatur.
[f] Editi, *dignitatum ordo*

enim et ipsa olla consumitur, in qua prius et carnes et ossa consumebantur, quia postquam defecerunt homines, etiam parietes cadunt. Ubi autem sunt qui in ejus aliquando gloria lætabantur? Ubi eorum pompa? Ubi superbia? Ubi frequens et immoderatum gaudium?

23. Impletum est in ea quod contra destructam Niniven per prophetam dicitur: *Ubi est habitaculum leonum, et pascua catulorum leonum* (*Nahum.* II, 11)? An ejus duces ac principes leones non erant, qui, per diversas mundi provincias discurrentes, prædam sæviendo et interficiendo rapiebant? Hic leonum catuli inveniebant pascua, quia pueri, adolescentes, juvenes sæculares, et sæcularium filii huc undique concurrebant, cum proficere in hoc mundo voluissent. Sed jam ecce desolata, ecce contrita, ecce gemitibus oppressa est. Jam nemo ad eam currit, ut in hoc mundo proficiat; jam nullus potens et violentus remansit, qui opprimendo prædam diripiat. Dicamus ergo: *Ubi est habitaculum leonum, et pascua catulorum leonum?* Contigit ei **1376** quod de Judæa novimus per prophetam dictum: *Dilata calvitium tuum sicut Aquila* (*Mich.* I, 16). Calvitium quippe hominis in solo capite fieri solet, calvitium vero Aquilæ in toto fit corpore, quia cum valde senuerit, plumæ ejus ac pennæ ex omnibus membris illius cadunt. Calvitium ergo suum [a] sicut Aquila dilatat, quia plumas perdidit, quæ populum amisit. Alarum quoque pennæ ceciderunt, cum quibus volare ad prædam consueverat, quia omnes potentes ejus exstincti sunt, per quos aliena rapiebat (*Joan. Diac.*, *l.* IV, *c.* 66).

24. Hæc autem quæ de Romanæ urbis contritione dicimus, [b] in cunctis facta mundi civitatibus scimus. Alia etenim loca clade desolata sunt, alia gladio consumpta, alia fame cruciata, alia terræ hiatibus absorpta. Despiciamus ergo ex toto animo hoc præsens sæculum vel exstinctum; finiamus mundi desideria saltem cum mundi fine; imitemur bonorum facta quæ possumus. Apud Orientem enim et Aquilonem multi sunt qui pro perfectione vitæ centum cubitis mensurantur. Ex Judæa etenim et gentilitate, sicut dictum est, ad sanctitatis culmen excreverunt. Quamvis intelligi per Orientem et Aquilonem etiam justi et peccatores possint. Oriens quippe non immerito justi nominantur, qui, sicut in luce fidei nati sunt, in innocentia perstiterunt. Per Aquilonem vero recte peccatores accipimus, qui mentis frigore dilapsi sub peccati sui umbra torpuerunt. Sed quia omnipotentis Dei misericordia etiam tales ad pœnitentiam revocat, compunctione et lacrymis lavat, virtutibus ditat, et usque ad perfectionis gloriam sublevat, non solum ad Orientem centum cubiti, sed etiam ad Aquilonem ducuntur, dum cum justis etiam A peccatores per dona et pœnitentiam ad perfectionem veniunt, [c] largiente Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VII [*Al.*, *XIX*].

Septem versuum, a 20 ad 27, explicationem complectitur, plurimaque simul exhibet præcepta moralia, de Spiritus sancti donis, gradibusque ad ea ducentibus, de vera perfectione ac de bonorum operum necessitate.

1. Magna legentium debet esse discretio, ut in sacro eloquio cum quilibet unus sermo dicitur, non semper unam eamdemque rem significare credatur, sicut aliquando sol in bono, aliquando vero accipitur in malo. Solis etenim nomine aliquando ipse Redem- B ptor noster signatur, aliquando persecutio. Attestante enim libro Sapientiæ, in inferno impii dicturi sunt: *Erravimus a via veritatis, et sol justitiæ non luxit nobis* (*Sap.* V, 6). Et de jactis seminibus Dominus dicit: *Orto sole aruerunt* (*Matth.* XIII, 6), quia videlicet, facta persecutione, in reproborum cordibus prædicationis verba siccantur. Sic leo Dominum signat. Unde scriptum est: *Vicit leo de tribu Juda* (*Apoc.* V, 5). Sic leonis nomine diaboli similitudo exprimitur, sicut per primum pastorem dicitur: [d] *Adversarius vester diabolus, sicut leo rugiens, circuit quærens quem devoret* (*I Petr.* V, 8). Sic bovis nomine sapiens designatur. Unde scriptum est: [e] *Non junges bovem et asinum* (*Deut.* XXII, 10), id est, sapientem cum stulto in prædicatione non socies. Sic per bovem fa- C tuus figuratur, sicut de eo qui [f] in turpitudine amoris captus est, dicitur: *Statimque eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam* (*Prov.* VII, 22); id est, sicut fatuus trahitur ad mortem. Hæc igitur dixi, ne quia portam significare Dominum, vel prædicatores, vel Scripturam sacram, vel fidem exposui, ubicunque **1377** jam in hoc propheta porta legitur signare aliud non credatur. Cum enim de una porta [g] propheta loqueretur, recte fides intellecta est, quia una est omnium electorum fides. Cum vero aliæ portæ nominantur, [h] intelligi ora prædicatorum possunt, per quæ vera vita cognoscitur, et per quæ ascenditur ad sacramentorum spiritalium cognitionem. Nam porta per quam significari fidem diximus, notandum nobis est quia inferior appellatur. In hac enim vita dum sumus, quasi in imo D positi adhuc inferius tenemur. Et recte inferior porta fides est, quia nobis in terra positis aperit cognitionem Dei. Itaque nunc dicitur:

VERS. 20-22. — *Portam quoque quæ respiciebat viam Aquilonis atrii exterioris mensus est tam in longitudine quam in latitudine. Et thalamos ejus tres hinc, et tres inde; et frontes ejus, et vestibulum ejus secundum mensuram portæ prioris: quinquaginta cubitorum*

[a] Longip., *sicut aquila Roma dilatat.*
[b] Laud., *jam pene in cunctis.* Verius quam absolute *in cunctis.*
[c] Carent hac clausula Val. Cl. et pler. Norm.
[d] Rothomag. et Lyr., *adversarius noster.*
[e] Laud. et Longip., *non jungas.* Paulo post Laud., *non socias.*
[f] Val. Cl., cum Norm., *in amore turpitudinis.*
[g] Suess., Val. Cl. et quinque Norm., *propheta diutius loqueretur.*
[h] Laud. et Suess., *intelligi, sicut et longe superius dictum est, ora,* etc.

longitudinem ejus, et latitudinem viginti et quinque cubitorum. Fenestræ autem ejus, et vestibulum, [a] *et sculpturæ secundum mensuram portæ quæ respiciebat ad Orientem; et septem graduum erat ascensus ejus, et vestibulum ante eam.*

2. De porta quæ respiciebat viam Aquilonis atrii exterioris, ea ipsa replicantur quæ jam de porta alia superius dicta sunt, atque alia subjunguntur quæ de prædicta porta propheta tacuerat. Ut ergo de his latius disseramus quæ necdum discussa sunt, debemus ea quæ jam dicta sunt sub brevitate replicare. Porta enim viam Aquilonis respicit, cum prædicator quisque vitam peccatoris agnoscit, eique interiora vitæ per verbum prædicationis aperit. Quæ porta atrii exterioris dicitur. Exterius quippe est atrium vita præsens, in qua omne quod corporaliter agitur corporaliter etiam videtur. Quæ tam in longitudine quam in latitudine mensuratur, quia cum ad fidem peccator ducitur, necesse est ut ejus doctor consideret, vel quantum in longitudinem spei, vel quantum in latitudinem charitatis ex ejus admonitione proficiat. Qui enim ad Deum convertitur, si adhuc bona vitæ præsentis sperat, longitudinem non habet, quia brevis est vita in qua spem posuit. Si per terrenarum rerum concupiscentiam, et adhuc per proximi odium coangustatur, latitudinem non habet, quia nescit vel transitoria contemnere, vel se in proximi amore dilatare. Cum vero conversus quisque æternæ vitæ gaudia longanimiter sperat, proximorum molestias cum charitate tolerat, et ea quæ non habet concupiscere contemnit; longitudinem et latitudinem porta habet, quia gloria prædicatoris est profectus auditoris. Unde quibusdam per magnum prædicatorem dicitur: *Gaudium meum et corona mea* (*Philip.* IV, 1). Et rursum: *Ecce nunc vivo, si vos statis in Domino* (*I Thess.* III, 8). Atque iterum: *Quæ est nostra spes aut gaudium? Nonne vos ante Dominum* (*Ibid.*, II, 19)? Longitudo ergo et latitudo portæ est quæ ad Aquilonem respicit, quia cum infidelem quempiam in peccati sui frigore torpentem prædicator ad fidem converterit, per hoc quod eum in longitudinem spei **1378** [b] tendit, et in amplitudinem charitatis dilatat, ejus gloriam suam facit. Et quia in cognitione sanctæ Trinitatis ex verbo prædicationis auditores quique in ejusdem Trinitatis amore proficiunt, habet [c] hæc eadem porta thalamos tres hinc, et tres inde, quia omne quod per Testamentum Novum [d] de Trinitate conditor loquitur, hoc etiam de Testamento Veteri ostendit. Et cor audientium in amore cœlestis patriæ [e] proficit, ut anima inhærens Deo quasi sponsa cum sponso in quodam jam thalamo sedeat, atque se a terrenis desideriis funditus avertat.

3. Vel certe, ut longe superius dictum est (*Hom.* 4, *n.* 5), quia tres sunt ordines bene viventium, bonorum scilicet conjugatorum, continentium, atque prædicatorum, et quia alii etiam in conjugiis positi amore cœlestis patriæ anhelant, alii autem spe æterni gaudii etiam carnem macerant, omnesque actus terrenos refugiunt, et in cura hujus sæculi implicari contemnunt, alii vero et terrena bona despiciunt, et cœlestia [f] gaudia prædicant, quæ cognoverunt, quid isti nisi in spiritali ædificio thalami sunt in quorum cogitatione et meditatione anima cœlesti sponso sociatur? Quos tres bonorum ordines, quia non solum Ecclesia ex gentibus habet, sed aliquando etiam Synagoga habuit, dum magna multitudo spiritalium Redemptoris gratiam ardenter exspectavit, porta ædificii cœlestis tres hinc, et tres inde thalamos habet, quia prædicator quisque, cum [g] ad supernam patriam auditorem provocat, et novos patres et veteres anhelasse cœlesti desiderio demonstrat. Plus enim plerumque exempla quam ratiocinationis verba compungunt; et cum prædicator dicit quales alii in conjugio, vel in continentia, vel in prædicatione erga omnipotentis Dei amorem in novo testamento fuerint, vel alii quales in veteri, porta quæ loquitur ternos ex utroque latere habere se thalamos [h] ostendit. Quæ porta habet et frontem, quia sunt in prædicatoris vita aperta opera quæ videntur. Habet et ante frontem vestibulum, quia priusquam bona opera insinuet, prædicat fidem, per quam anima humiliter veniens ad bonorum actuum altitudinem sublevatur. Quæ cuncta secundum mensuram portæ prioris sunt, juxta hoc quod subditur:

VERS. 21. — *Quia mensus est quinquaginta cubitorum longitudinem ejus, et latitudinem viginti quinque cubitorum.*

4. Hæc jam superius latius me dixisse meministis (*Hom.* 5, *l.* II). Per quinquagenarium enim numerum requiem diximus figurari, quia et quinquagesimus annus veteri populo [i] in requiem datus est, quia appellatus est jubilæus; et septenarius numerus, per quem hoc omne tempus evolvitur, septies multiplicatus ad quadraginta et novem ducitur. Cui monas additur, quia in unius contemplatione requies æterna perficitur. Idem ergo quinquagenarius numerus nobis in longitudinem est, quia pervenire ad illam requiem non potest, nisi qui ad eam spem suam modo tendere longanimiter potest. Quia enim per quinquagenarium numerum **1379** ad æternam requiem provocamur, etiam hoc nos omnino instruit quod in tabernaculo decem cortinæ jussæ sunt fieri, quæ haberent ansulas quinquagenas, et circulos aureos quinquagenos a latere et summitate (*Exod.* XXV, 4, *seq.*). [j] Cortinæ etenim tabernaculi sancti omnes sunt, qui ex diversis virtutum coloribus in sanctæ Ecclesiæ ornamento

[a] Laud., *et scalpturæ.*
[b] Suess., *tenet.*
[c] Non legitur *hæc eadem porta* in Gemet. Utic. et al. Norm.
[d] Val. Cl., consentientibus Norm., *de trinitate conditoris.*
[e] Recent. Ed., *perficit.*
[f] Ebroic., *bona.*
[g] Laud., *ad superna provocatus.*
[h] Laud., *tendit.*
[i] Laud., Longip., Gemet. et al. Norm., sic legendum suadent. In vet. Ed., *in requiem datur, qui appellatus.* Alii, *in requiem datus, appellatus est.*
[j] Sag. et Ebroic., *decem etenim cortinæ.* Ubique Laud. habet, *curtinæ.*

proficiunt. Qui et interiora velant, et exteriora omnimodo exornant, quia eorum vita in quantum videtur, ornamentum est; et eorum intellectus intus absconditur, dum cœlestia quæ in mente servant, et dicere non possunt, in eis aliquo modo velantur. Recte autem decem cortinæ sunt, quia [a] per Decalogi custodiam ipsa sanctorum corda profecerunt. Hyacinthinæ vero ansulæ cortinarum fieri quinquaginta præceptæ sunt. Hyacinthus cœli speciem habet. Ansulæ ergo cortinarum sunt præcepta cœlestia, in quibus ligantur animæ, ut ab inferioribus sublevatæ superius pendeant. Quæ videlicet ansulæ habent et circulos aureos, intellectum scilicet vera sapientia fulgentem. Qui intellectus, quia esse debet per omnia circumspectus, et cautæ sollicitudinis vigilantia munitus, recte per circulos designatur.

5. Et notandum quod a latere et summitate jubentur ansulæ, vel circuli in cortinis fieri, quia præcepta cœlestia et intellectus spiritualis, non solum debet nos sursum in Dei amorem suspendere, sed etiam proximo in charitate sociare. In eo enim quod conditorem nostrum diligimus, quasi per superiores ansulas in aere pendemus. In eo vero quod sicut nosmetipsos proximos amamus, ansulas et circulos a latere habemus, ut cortinæ tabernaculi, id est fidelium animæ per charitatem conjunctæ sint, et non per discordiam divisæ. Unde et hic post longitudinem quinquaginta cubitorum protinus latitudo subjungitur viginti et quinque cubitorum, quæ videlicet latitudo ad charitatem proximi pertinet. Ipsa enim in fratrum amorem se dilatat, atque erga eos omne quod potest boni operis exercet. Cuncta autem bona opera quæ corporaliter fiunt, per quinque corporis sensus exhibentur, videlicet per visum, auditum, tactum, gustum, odoratum. Quinarius vero numerus per semetipsum ductus ad vicesimum et quintum pervenit, quia bona opera cum agi cœperint, per fervorem animum ad augmentum excitant, et per semetipsa multiplicantur. Unde et latitudinem [b] menti faciunt, ut non sit angusta [c] per teporem, sed expansa in bonis actibus per charitatem. Omnis enim torpor teporis angustia est, omnis vero benignitas charitatis, magna latitudo. Nam etsi res desunt quæ fortasse indigenti proximo præbeantur, ampla est substantia voluntatis bonæ, quæ sufficit ad regni retributionem, sicut scriptum est: *In terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). Sequitur:

VERS. 22. — *Fenestræ autem ejus, et vestibulum, et sculpturæ secundum mensuram portæ quæ respiciebat ad Orientem.*

6. Cuncta hæc jam superius latius dicta sunt, et idcirco sermo non debet morosa expositione [d] tardari. Hoc tamen magnopere notandum est, quod porta ad Aquilonem ea omnia habere perhibetur **1380** quæ porta ad Orientem, fenestras scilicet contemplationis, vestibulum humilitatis, sculpturam bonæ operationis. Omnes enim qui per hoc quod Deo in conversatione [e] nati sunt in innocentia perstiterunt, portam ad Orientem habent, quia eis cœlestis regni aditus patet [f] a lumine quod acceperunt. Et omnes qui in peccatis postmodum lapsi torporis sui frigore sunt depressi, sed, dum per pœnitentiam redeunt, ad amorem cœlestis patriæ recalescunt, portam ad Aquilonem habent, quia eis etiam post peccati sui frigus cœlestis regni aditus per misericordiam patet. Ea ergo habere dicitur porta ad Aquilonem quæ habet porta ad Orientem, quia et conversi peccatores sic ditantur virtutibus, sicut illi sunt divites qui cadere [g] in peccatum vitaverunt. Unde et Psalmistæ voce per Dominum dicitur : *Cinerem sicut panem manducabam* (*Psal.* CI, 10), quia sic pœnitentes recipit ut justos. Scriptum quippe est de peccatoribus : *Olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent* (*Matth.* XI, 21). Cinis ergo sicut panis comeditur, quando ad auctoris sui gratiam peccator per pœnitentiam sicut innocens revocatur. Porta igitur ad Aquilonem habet fenestras, habet vestibulum, habet sculpturas, quia cum peccator ad vitam post culpas reducitur, sæpe lumen contemplationis accipit, atque de ipsa memoria iniquitatis suæ gratiam magnæ humilitatis bonæ quoque operationis efficaciam sumit, ut omne quod fieri præcipitur, in vita ejus quasi sculptum esse videatur.

IBID. — *Septem vero graduum erat ascensus ejus, et vestibulum ante eam.*

7. Septem gradibus ad portam ascenditur, quia per sancti Spiritus septiformem gratiam aditus nobis vitæ cœlestis aperitur. Quam septiformem gratiam Isaias in ipso nostro capite, vel in ejus corpore, quod nos sumus, enumerans dicit : [h] *Requiescet super eum spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini* (*Isai.* XI, 2). Quos gradus, de cœlestibus loquens, descendendo magis quam ascendendo numeravit, videlicet sapientiam, intellectum, consilium, fortitudinem, scientiam, pietatem, timorem. Et cum scriptum sit : *Initium sapientiæ timor Domini* (*Prov.* IX, 10), constat procul dubio quia a timore ad sapientiam ascenditur, non autem a sapientia ad timorem reditur, quia nimirum perfectam habet sapientia charitatem. Et scriptum est : *Perfecta charitas foras mittit timorem* (*I Joan.* IV, 18). Propheta ergo, quia de cœlestibus ad ima loquebatur, cœpit magis a sapientia, et descendit ad timorem. Sed nos qui a terrenis ad cœlestia tendimus, eosdem gradus ascendendo enumeremus, ut a timore ad sapientiam pervenire valeamus. In mente etenim nostra primus ascensionis gradus est timor Domini ;

[a] Editi mutarunt *custodiam* in *studium*, quod in omnibus legitur.
[b] Longip., *in mente.*
[c] Idem., *per torporem.*
[d] Vulgati, *tardare*, invitis Mss. Laud., Val, Cl., Longip., etc.

[e] Longip., *juncti sunt.*
[f] Norm., *ad lumen.* Editi, *ex lumine.*
[g] Vatic. et recent., excepta Gussanv. *in peccati pœnitentiam.* Contradicunt Mss., tum Anglic., tum Gallic.
[h] Laud., *requiescit... et replevit.*

secundus, pietas; tertius, scientia; quartus, fortitudo; quintus, consilium; sextus, intellectus; septimus, sapientia. Est enim timor Domini in mente. Sed qualis est iste timor, si cum eo pietas non est? Qui enim misereri proximo ignorat, qui compati ejus tribulationibus dissimulat, hujus timor ante omnipotentis Dei oculos nullus est, quia non sublevatur ad pietatem. Sed sæpe pietas per inordinatam misericordiam **1381** errare solet, si fortasse pepercerit quæ parcenda non sunt. Peccata enim quæ feriri gehennæ ignibus possunt disciplinæ verbere sunt corrigenda. Sed inordinata pietas cum temporaliter parcit, ad æternum supplicium pertrahit. Ut ergo vera et ordinata sit pietas, ad gradum est alium sublevanda, id est ad scientiam, ut sciat vel quid ex judicio puniat, vel quid ex misericordia dimittat. Sed quid si sciat quid agere quisque debeat, virtutem vero agendi non habeat? Scientia ergo nostra crescat ad fortitudinem, ut cum videt quid agendum sit, hoc agere per mentis fortitudinem possit, ne timore trepidet, et, pavore collapsa, non valeat bona defendere quæ sentit. Sed sæpe fortitudo si improvida fuerit, et minus contra vitia circumspecta, ipsa sui præsumptione [a] in casum ruit. Ascendat ergo ad consilium, ut prævidendo præmuniat omne quod agere fortiter potest. Sed esse consilium non potest, si intellectus deest, quia qui non intelligit malum quod agentem gravat, quomodo potest bonum solidare quod adjuvat? Itaque à consilio ascendamus ad intellectum. Sed quid si intellectus magno quidem acumine vigilet, et moderari se nesciat per maturitatem? Ab intellectu ergo ascendatur ad sapientiam, ut hoc quod acute intellectus invenit, sapientia mature disponat. Quia igitur per timorem surgimus ad pietatem, per pietatem ad scientiam ducimur, per scientiam ad fortitudinem roboramur, per fortitudinem ad consilium tendimus, per consilium in intellectum proficimus, per intellectum ad maturitatem sapientiæ pervenimus, septem gradibus ad portam ascendimus, per quam nobis aditus vitæ spiritalis aperitur.

Bene autem dicitur quia vestibulum erat ante eam, quia nisi quis prius humilitatem habuerit, ad hos gradus donorum spiritalium non ascendit, sicut scriptum est: *Super quem* [b] *requiescet spiritus meus, nisi super humilem et quietum, et trementem sermones meos* (*Isai.* LXVI, 2). De quo per Psalmistam dicitur: *Ascensus in corde ejus disposuit in convalle lacrymarum* (*Psal.* LXXXIII, 6). Convallis quippe humilis locus est, et peccator quisque dum se in lacrymis humiliter affligit in corde, [c] per ascensum virtutum proficit. Qui rursus ait: *Emittit fontes in convallibus* (*Psal.* CIII, 10), quia omnipotens Deus dona spiritalis gratiæ humilibus præstat.

A 9. Potest quoque per vestibulum fides intelligi. Ipsa quippe est ante gradus et portam, quia prius ad fidem venimus, ut postmodum per spiritalium donorum gradus cœlestis vitæ aditum intremus. Non enim per virtutes venitur ad fidem, sed per fidem pertingitur ad virtutes. Cornelius enim centurio, cujus eleemosynæ ante baptismum, angelo testante, laudatæ sunt, non operibus venit ad fidem, sed fide venit ad opera (*Act.* X, 1, *seq.*). Nam et ei per angelum dicitur: *Orationes tuæ et eleemosynæ ascenderunt in conspectu Dei* (*Ibid.*, 4). [d] Si enim Deo vero et ante baptismum non crediderat, quem orabat? vel quomodo hunc omnipotens Deus exaudierat, si non ab ipso se in bonis perfici petebat? Sciebat igitur Creatorem omnium Deum, sed quod ejus omnipotens Filius incarnatus esset ignorabat. Neque enim **1382** poterat bona agere, nisi ante credidisset. Scriptum namque est: *Sine fide impossibile est placere Deo* (*Hebr.* XI, 6). Fidem ergo habuit, [e] cujus orationes et eleemosynæ placere Deo potuerunt. Bona autem actione promeruit ut Deum perfecte cognosceret, et incarnationis ejus mysterium crederet, quatenus ad sacramenta baptismatis perveniret. Per fidem ergo venit ad opera, sed per opera est solidatus in fide. Vestibulum itaque ante gradus est, quia qui prius credidit, ipse post virtutum gradibus ad portæ aditum ascendit. Sequitur:

VERS. 23. — *Et porta atrii interioris contra portam Aquilonis, et Orientalem.*

10. Hoc loco *contra* non pro adversitate ponitur, C sed pro rectitudine; ita enim porta interioris atrii posita monstrabatur, ut porta Aquilonis et Orientis recto ad eam aditu tenderet. Quid est ergo quod porta interior recto itinere posita contra portam Orientis et Aquilonis ostenditur, nisi hoc, quod aperte datur intelligi, quia sive Judaico et gentili populo, seu justis et peccatoribus, sed post peccata conversis, æque aditus regni cœlestis aperitur? Larga est enim misericordia Creatoris nostri. Et porta interior non solum portam Orientis respicit, sed etiam Aquilonis, quia non solum his qui in innocentia permanent, sed etiam peccatoribus peccata sua pœnitendo damnantibus aperiuntur interioris atrii gaudia, ut ineffabilia mysteria patriæ cœlestis agnoscant, agnoscendo sitiant, sitiendo currant, currendo perveniant. [f] Hæc D interni gaudii secreta cognoverat, qui dicebat: *Sitivit anima mea ad Deum vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei* (*Psal.* XLI, 3)? Prædicator gentium ad hunc aditum regni cœlestis anhelabat, cum dicebat: *Cupio dissolvi et esse cum Christo* (*Philip.* I, 23). Hæc [g] exsultationis occultæ secreta cognoverat sponsa, quæ dicebat: *Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus* (*Cant.* V, 4). Dilectus etenim manum per

[a] Longip., *incassum laborat.*
[b] Laud., *requiescit.*
[c] Val. Cl., consentientibus Norm., *per ascensum ad virtutem.*
[d] Editi, dissentientibus Mss., Suess., Laud., Val. Cl., Longip. et Norm. omnibus, *si enim Deum vere... non crediderat, quid orabat?* Ex Germ. unus favet Editis; alter communem aliorum Mss. lectionem habet.
[e] In Excusis, *operationes;* secus in Mss. Anglic. et nostris.
[f] Editi, *hæc æterni.*
[g] Val. Cl. et alii a Gussanv. laudati, *exspectationis*

foramen mittit, quando virtute sua Dominus nostrum animum per subtilem intellectum pulsat. Et venter in tactu illius contremiscit, quia infirmitas nostra per hoc quod cœlestis gaudii intellectu tangitur, ipsa sua exsultatione turbatur, et fit in mente pavor cum lætitia, quia jam sentit quid de cœlesti gaudio diligat, et adhuc metuit [a] ne non recipiat quod vix tenuiter sentit. Quid igitur restat nisi ut se ad perfectionis vitæ cursum dirigant omnes qui illa gaudia patriæ cœlestis agnoscunt? Unde et hic apte subjungitur :

Ibid. — *Et mensus est a porta usque ad portam centum cubitos.*

11. [b] Centenarium numerum, quia decies per denarium ducitur, jam superius diximus esse perfectum (*Hom.* 6, *n.* 16). Is itaque qui aditum atrii interioris videt, profecto necesse est ut per vitam perfectionis currat, et a porta inchoationis usque ad consummationis ingressum perveniat. Mensuretur ergo atrium interius, quod a portis exterioribus usque ad portam interiorem tenditur, centum cubitis, ut qui intrare amando cœpit, latitudinem perfectionis habeat in mente, quatenus in eo **1383** quem diligit hunc nec adversa coangustent, nec prospera elevent, sed, transitoria cuncta despiciens, quousque ad gaudia secreta perveniat, per atrium perfectionis currat. Sunt etenim multi qui jam in septem gradibus aditum portæ exterioris intraverunt, juxta quemdam supernæ dispensationis modum, per timorem Dei humiles, per pietatis studium misericordes, per scientiam discreti, per mentis fortitudinem liberi, per consilium cauti, per intellectum providi, per sapientiam maturi; sed, adhuc quibusdam necessitatibus obligati, hujus mundi curis inserviunt, et unde jam ex magna parte excusserunt animum, ibi adhuc tenentur inviti. Cumque superimposita terrenæ occupationis portant onera, minus in præceptis cœlestibus exercentur. [c] Anhelare medullitus ad æternam patriam non vacat, ipsa in eis sua aliquo modo desideria languescunt, [d] quia nimirum curis temporalibus præpeditum vera gaudia quæ cognovit amare non tantum licet quantum libet. Ili plerumque a jugo mundi colla mentis excutiunt, omnia deserunt, terrenæ curæ pondera deponunt, atque ut ad cœleste desiderium latius animi sinum laxent, vitam remotam petunt, et in sanctis precibus intenti, sacris meditationibus dediti, quotidiano se fletu afficiunt, et vetustatem cordis igne amoris conflant, atque ad cœleste gaudium accendendo se innovant. Illi plerumque, in ipso suo desiderio accensi, exire jam de carne concupiscunt, atque ad vitam præsentem redire post fletum nolunt. Sed tamen differuntur, ut dilatus amor ex ipsa sua dilatione proficiat, et ardenti desiderio quasi quod negatur crescat. Sic in regione Gerasenorum qui liberatus a legione dæmonum fuerat jam cum Domino ire volebat, sed tamen ei dicitur : *Revertere in domum tuam, et narra quanta fecerit tibi Dominus* (*Luc.* VIII, 39). Sic sponsa in Canticis canticorum sanctis desideriis anxia loquitur, dicens : *In lectulo meo per noctes quæsivi quem diligit anima mea. Quæsivi illum, et non inveni* (*Cant.* III, 1). In lectulo enim dilectum quærit, quando in ipso suo otio et vacatione quam appetit jam videre anima Dominum concupiscit, jam ad eum exire desiderat, jam carere præsentis vitæ tenebris anhelat. Sed quærit illum, et non invenit, quia quamvis magno amore desiderat adhuc tamen ei non conceditur videre quem amat.

12. Tales itaque sanctorum mentes quid aliud in hoc desiderio faciunt, nisi quod jam a portis exterioribus per atrium interius ad portam currunt? Quibus sæpe evenit ut cum se viderint magno cœlestis gratiæ munere compunctos, jam se perfectos existiment, et obedientes putent; sed quia nullus est qui dura præcipiat, patientes esse se credant, sed quia nemo eos per contumelias et adversitates pulsat. Et plerumque contingit ut spiritale ministerium vel inviti suscipiant, atque ad gubernationem fidelium deducantur. Qui cum magnis tribulationibus fuerint hinc inde pulsati, turbati mente, sese imperfectos inveniunt, qui non pulsati, perfectos se esse crediderunt. Qua **1384** ex re agitur ut se ad semetipsos colligant, et apud se tacite opprobrium suæ infirmitatis erubescant, atque, ex ipsa sua confusione [e] roborati, contra adversa patientiam opponant, et ex tribulatione proficiant, qui prius in otio ex ipsa sua securitate torpebant. Et veraciter esse tales incipiunt quales se esse prius inaniter putaverunt. Hi itaque cum a portis exterioribus usque ad interiorem portam per boni studii atrium [f] differuntur, hoc ipsum in eis atrium centum cubitis mensuratur, quia dilatione et exercitatione sancta quotidie ad perfectionem proficiunt. [g] Per quotidiana enim desideria in mente proficere, quasi centum est cubitis interius atrium mensurari. Idcirco ergo a portis usque ad portam centum sunt cubiti, ut quasi quædam mora eundi sit ipsa dilatio vivendi, per quam quotidie in virtutibus crescitur, ut ad interiorem aditum perfectius perveniatur. Sequitur :

Vers. 24-26. — *Et eduxit me ad viam Australem, et ecce porta quæ respiciebat ad Austrum; et mensus*

---

[a] Ita Mss. quotquot consuluimus, vel, *ne non plene recipiat*, aut *percipiat*. Ubi Editi habent *ne non pereat*; quæ duplex negatio sensum contrarium proposito sancti Gregorii efficit.

[b] Ebroic., Gemet. ac alii Norm., *centenarius numerus qui decies per denarium ducitur, pro perfectione semper accipitur.*

[c] Excusi, *et dum anhelare*, invitis Mss.

[d] Ita plerique Mss. In Laud., *quia animo... præpedito... quæ cognovit.* Consentit Gussanv. mutato *cognovit*, in *cognoverunt*. Vatic. et al., *præpediti... quæ cognoverunt.*

[e] Suess., *revocati.*

[f] Excusi, contra Mss. omnium Anglic. et Gallic. fidem habent *deseruntur*; et infra *dilectione*, pro *dilatione*, magno sensus detrimento; hic enim significatur fideles a statu perfectionis differri, ut, suæ infirmitatis conscii, humilientur; qua dilatione fit ut *per quotidiana desideria* proficiant.

[g] Ebroic., *et dum quotidiana desideria in mente proficiunt, quasi centum cubitis interius atrium mensuratur.*

est frontem ejus, et vestibulum ejus juxta mensuras superiores; et fenestras ejus, et vestibula in circuitu, sicut fenestras cæteras, quinquaginta cubitorum longitudinem, et latitudinem viginti quinque cubitorum. Et in gradibus septem ascendebatur ad eam, et vestibulum ante fores ejus.

13. Cuncta hæc in Orientis et Aquilonis porta jam dicta sunt, et congruum non est ut ea quæ semel ac secundo exponentes diximus sæpius replicemus. Notandum tamen nobis est quia in spiritali ædificio alter aditus ad Orientem, alius ad Aquilonem, atque alius ad Austrum patet. Sicut enim Aquilonis frigore peccatores, ita per Australem viam ferventes spiritu designantur, qui, calore sancti Spiritus accensi, velut in meridiana luce virtutibus [a] excrescunt. Pateat itaque porta ad Orientem, ut hi qui sacramenta fidei bene inchoaverunt, et in nulla postmodum vitiorum profunditate demersi sunt, ad gaudia secreta perveniant. Pateat porta ad Aquilonem, ut hi qui post inchoationem caloris et luminis in peccatorum suorum frigore et obscuritate dilapsi sunt per compunctionem pœnitentiæ ad veniam redeant, et quæ sit internæ retributionis vera lætitia cognoscant. Pateat porta ad Meridiem, ut hi [b] qui sanctis desideriis in virtutibus fervent per spiritalem intellectum quotidie interni gaudii mysteria penetrent. Inter hæc autem quæri potest, cum quatuor hujus mundi partes sint, cur in hoc ædificio [c] exterioris atrii non quatuor, sed tres portæ esse memorantur? Quod recte quærendum fuerat, si Propheta non spiritale, sed corporale ædificium vidisset. Sancta enim Ecclesia, id est spiritale ædificium, ut ad secreta gaudia pertingat, tres solummodo portas habet, videlicet fidem, spem, atque charitatem: unam ad Orientem, aliam ad Aquilonem, tertiam ad Meridiem. Porta quippe ad Orientem est fides, quia per ipsam lux vera nascitur in mente. Porta ad Aquilonem spes, quia unusquisque in peccatis positus, si de venia [d] desperaverit, misericordiam funditus perdit. **1385** Unde necesse est ut qui per suam iniquitatem exstinctus est, per spem [e] misericordiæ reviviscat. Porta ad Meridiem charitas, quia igne amoris ardet. In meridiana etenim parte sol in altum ducitur, quia per charitatem lumen fidei in Dei et proximi dilectione sublevatur. Tribus igitur portis ad interius atrium tenditur, quia per fidem, spem, atque charitatem ad gaudia secreta pervenitur. Alia quoque quæstio oritur, cur porta atrii interioris posita contra portam Orientis et Aquilonis dicitur, et quod ad Australem portam pateat tacetur. Sed quia per Orientem inchoantes, per Aquilonem lapsos diximus designari, dignum fuit ut vel de inchoantibus, quibus adhuc sol in tepore est, vel etiam de lapsis, sed [f] per conversionem redeuntibus, aperte diceretur quod eis porta atrii interioris pateat, quatenus ex ipsis nos certos faceret de quibus dubitari potuerat. Hoc autem de porta Australi dicendum non erat, quia eos ad gaudia interna pertingere qui fervore spiritus in virtutibus permanent nullus ignorat. [g] [Usus quippe est sacri eloquii ea de quibus dubitari poterat aperte dicere, et ea quæ constant tacere, sicut per Psalmistam dicitur: *Irritaverunt Moysen in castris, Aaron sanctum Domini* (*Psal.* CV, 16). Aaron quippe, exigente populo, idolum fecerat, et recte poterat de vita ejus dubitari. Moyses ergo sanctus non dicitur, quia sanctus esse ab omnibus scitur; et Aaron sanctum Domini hominat, ut nobis de vita illius dubietatem tollat.] Sequitur:

VERS. 26. — *Et cælatæ palmæ erant, una hinc, et altera inde in fronte ejus.*

14. Quid hoc est, quod prius in frontibus pictura palmarum, nunc autem cælatæ palmæ in fronte esse memorantur? In cælatura quippe lapidum foris opera esse videntur. Sed, sicut jam superius diximus, pictura palmarum est ostensio signorum. Nunc vero cælatura palmarum dicitur, ut bonorum operum demonstratio designetur. Ipsis enim summis prædicatoribus dicitur: *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est* (*Matth.* V, 16). Qui igitur in vita sua impressa esse sancta opera demonstrant, palmas in fronte cælatas habent, quia quanta illos in posterum victoria sequatur, jam nunc in sanctis suis operibus ostendunt. Vel certe quia fidem per Orientis, spem per Aquilonis, charitatem vero per Australem portam diximus designari, notandum nobis est quia in Orientis porta pictura palmarum, [h] in Aquilonis vero et Meridiei, cælatura esse perhibetur, quia contingit sæpe ut hi qui adhuc inchoantes sunt, necdum se in operibus solidis ac magnis exerceant; hi vero qui post iniquitates ad virtutes redeunt, plerumque, ut culpas suas ante omnipotentis Dei oculos tegere valeant, in magnis operibus exercentur. Et qui jam fervore spiritus in virtutibus excreverunt, [i] quasi Meridies in sanctis actibus inardescunt. In Orientis ergo porta pictura est, in Aquilonis vero et Meridiei cælatura, quia signum victoriæ quod in inchoantibus ostenditur, hoc in revertentibus atque ferventibus jam solidius et robustius tenetur.

15. Notandum quoque magnopere est quod dicitur, **1386** *Hinc et inde.* Omnes enim qui ad vitæ aditum tendimus, et ex dextro et ex sinistro latere habere palmam debemus. Quod enim hinc et inde dicitur, latus utrumque signatur. A dextro igitur palmam habet is quem prospera non extollunt; a sinistro palmam habet is quem adversa non dejiciunt. Quasi ex utraque parte portabat Paulus pal-

[a] Longip., *exercentur*.
[b] Laud., Sues., Longip., *qui post acceptæ lucis initium, sanctis*, etc.
[c] Suess., *hæ exteriores non quatuor, sed tres*.
[d] Ita Mss. Anglic., Norm. et pene omnes, ac potiores. In Vulgatis legitur, *desperaverit, funditus perit*.
[e] Laud. et Suess. *ad misericordiam reviviscat*.
[f] Gemet. et alii e Norm., *per confessionem*.
[g] Inclusa uncinis restituimus ex Mss. Laud. et Longip. Absunt a Norm.
[h] Scilicet, *portis*. Ubi emendandi Vulgati qui habent, *in Aquilone vero et meridie*.
[i] Longip. et Vat. Cl., *quasi in meridie*.

mam cum diceret : *Per arma justitiæ a dextris et a sinistris, per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam, ut seductores, et veraces* (*II Cor.* VI, 7). Non hunc adversa frangebant, non prospera in mentis tumorem sublevabant. Hinc inde ergo gestabat palmam, quia et in adversitate fortis, et in prosperitate humilis permanebat. Quisquis enim de prosperis extollitur, habere in dextera parte palmam nescit. Quisquis in adversitatibus frangitur, portare palmam a sinistro latere ignorat. Ut ergo hinc et inde palma gestetur in fronte, adesse semper nostris mentibus debet et in adversis fiducia, et in prosperis timor, ne aut adversa in desperationem pertrahant, aut prospera animum in sui fiduciam extollant. Hinc est quod idem egregius prædicator dicebat : *Scio et humiliari, scio et abundare, ubique et in omnibus institutus sum. Et satiari et esurire, et abundare et penuriam pati, omnia possum in eo qui me confortat* (*Philip.* IV, 12).

16. Nunquidnam, fratres, ars est aliqua, humiliari et abundare, satiari et esurire, abundare et penuriam pati, ut pro magno se ista scire tantus prædicator insinuet? Ars omnino, et mira disciplinæ scientia, quæ toto nobis cordis est adnisu discenda. Quem enim penuria sua non frangit, a gratiarum actione non retrahit, in rerum temporalium desiderium non accendit, scit humiliari. Hoc enim loco Apostolus humiliari, dicit penuriam pati. Nam statim e contrario subjungit : *Scio et abundare.* Qui enim acceptis rebus non extollitur, qui eas ad usum vanæ gloriæ non intorquet, qui solus non possidet quod accepit, sed hoc cum indigentibus misericorditer dividit, scit abundare. Qui acceptis alimentis non ad ingurgitationem ventris utitur, sed ad reparationem virtutis, nec plus carni tribuit quam necessitas petit, scit satiari. Qui alimentorum inopiam sine murmuratione tolerat, nec pro necessitate victus agit aliquid unde anima peccati laqueum incurrat, scit esurire. Quem ergo nec in abundantia superbia elevat, nec in necessitate cupiditas irritat, novit abundare, novit penuriam pati. Qui cum statim subderet, *Omnia possum*, ne elationis esse verba crederemus, adjunxit [a] in quo, *In eo qui me confortat.* Ecce in altum ramus prodiit, sed quia in radice se tenuit, in viriditate permansit. In altum enim surgens aresceret, si se a radice divisisset. Sibi enim nihil tribuit, quia omnia se posse non in se, sed in eo qui se confortat fatetur. Hinc et inde ergo prædicator egregius palmam habet, quem nec abundantia in superbiam, nec inopia ad avaritiam pertrahit.

17. Discamus itaque, fratres, non solum in prosperis, sed in adversis quoque gratias agere. Pater enim nobis ex pietate sua factus est conditor noster, nosque adoptivos filios ad hæreditatem regni 1387
cœlestis nutrit. Et non solum donis reficit, sed etiam
A flagellis erudit. Discamus igitur abundare, ut cuncta quæ ab eo accepimus, cum indigentibus partiamur. Et mentem abundantia non elevet, ne fortasse gaudeat quia hoc adest sibi quod deest alteri, et non jam communi bono, sed proprio lætetur. A privato gaudio Veritas [b] ad commune discipulos revocat, cum eos de prædicatione redeuntes, et de subjectione dæmonum lætantes admonet, dicens : *Nolite gaudere super hoc, sed potius gaudete et exsultate, quia nomina vestra scripta sunt in cœlo* (*Luc.* X, 20). Non enim omnes electi dæmonia ejiciunt, sed tamen electorum omnium nomina cœlo tenentur ascripta. Admonentur ergo [c] discipuli privatam lætitiam deponere, de communi autem et perpetua felicitate gaudere. Quisquis itaque in eo gaudet quod alter non habet, ex
B ipsa sua abundantia deterior factus, [d] gaudium privatum habet. Contra hujus nos appetitum abundantiæ Joannes admonet, dicens : *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt* (*I Joan.* II, 15). Qui mox rationem subdidit, quare : *Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo* (*Ibid.*). *Nemo* enim *potest duobus dominis servire* (*Matth.* VI, 24), quia non valet simul transitoria et æterna diligere. Si enim æternitatem diligimus, cuncta temporalia in usu non in affectu possidemus. Qui eamdem rationem protinus subdidit, dicens : *Quia omne quod in mundo est concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ* (*I Joan.* II, 16).

18. Ideo enim habere aliquid homines et ultra quam necesse est concupiscunt, ut habendo super-
C biant, et quia hoc alius non habet se in cogitationibus extollant. Quisquis itaque talis est, adhuc ad portandam abundantiam doctus non est. Sæpe autem quod avaritia ex appetitu suggerit, necessitatem putat, et cum minora sufficiant, dolet majora deesse, atque incautus animus quamdam quasi necessitatem patitur quam parit. Et cum nimia sint quæ desiderat, suam sibi avaritiam aliquo modo excusat. Abundantia itaque superbiæ [e] vicina est. Quam si quando etiam cupiditas intercepit, hanc, ut ita dixerim, quasi [f] peregrina captivitas invasit. Si igitur abundandi artem scire volumus, necesse est ut non solum ea quæ vicina sunt, sed ea etiam quæ de longinquo veniunt vitia fugiamus. Discamus penuriam pati, ne ea quæ non habemus habere etiam cum culpa requiramus,
D nec felices putemus quos rebus onustos cernimus. Nimia valde sunt ea quæ sibi quasi in sumptus vitæ præsentis præparant. Multa portant, sed in via brevi magna est nobis in hoc itinere socia paupertas, quæ animum non angustat, cum deest terrena substantia de qua æterno judici rationes ponamus. Liberius ad patriam tendimus, quia quasi in via pondere caremus.

19. Discamus satiari, ne in sumendis alimentis corporis gulæ magis quam necessitati serviamus. Plus enim concupiscentia quam necessitas petit. E

[a] Deest *in quo* in omnibus Ed. Legitur in Mss. Laud., Val. Cl., Gemet. ac aliis Norm.

[b] Plerique Norm., consentiente Val. Cl., *ad commune bonum*

[c] Longip., *electi discipuli.*

[d] Ebroic. et Lyr., *gaudio privato hoc habet.*

[e] Vel, *e vicino est*, ut plur. Mss.

[f] Ebroic., *peregrini captivitas.*

sæpe dum carnis inopiæ satisfacere curamus, voluptas subrepit, modum refectionis excedit. Unde fit ut culpa transeat ad culpam, quia plerumque inde alia tentatio carnis nascitur, dum carni immoderatius in refectione servitur. Ex peccato etenim **1388** primi hominis, infirmante natura, in hoc mundo cum nostris tentationibus nascimur. Et caro nobis aliquando adjutrix est in bono opere, aliquando autem seductrix in malo. Si igitur ei plus quam debemus tribuimus, hostem nutrimus. Et si necessitati ejus quæ debemus non reddimus, civem necamus. Satianda itaque est caro, sed ad hoc usque, ut in bono nobis opere famulari sufficiat. Nam quisquis ei tantum tribuit, ut superbiat, satiari penitus ignorat. Ars itaque magna est satiari, ne unusquisque per satietatem carnis ad iniquitatem prorumpat turpitudinis. Discamus esurire, ut nobis propter abundantiam sequentem nostra hic inopia placeat, ne nos ventris [a] necessitas ad culpam trahat, ne peccatum menti ipsi indigentia suggerat; et dum caro fame affligitur, ad cupiditatem animus irritetur, et quærat cum culpa providere unde carni valeat in necessitate satisfacere, ne cor in indignationem prosiliat, et linguam in murmurationis amaritudinem accendat. Qui igitur in carnis suæ inopia se hinc inde circumspicit, atque a peccati laqueo custodit, novit esurire.

20. Nos itaque, fratres charissimi, iram atque avaritiam in adversitate fugientes, et elationem et immoderata gaudia in prosperitate declinantes, quia per fidem, spem, atque charitatem, interioris vitæ atrium tribus portis intrare concupiscimus, palmas hinc et inde teneamus. Libet adhuc [b] alterum civem cœlestis patriæ ad mentem reducere, et qualiter hinc inde palmam teneat demonstrare. Beatus etenim Job cum esset viris Orientalibus ditior, et ei prospera cuncta suppeterent, [c] filii pollerent, familia cresceret, greges exuberarent, in tanto omnipotentis Dei timore perstitit, ut inter custodiam disciplinæ, inter acta justitiæ, inter multa humilitatis obsequia, misericordiæ operibus intentus, sacrificiis offerendis deditus, holocausta Domino pro singulis filiis immolaret, ne quis eorum saltem in corde peccasset (*Job.* I, 2, *seq.*). Pensemus ergo quanta ei erat custodia boni operis, qui in filiis suis expiabat sacrificiis culpas cordis. Sed quam justus esset, in prosperitate innotuerat, valde autem ignotum erat si perseverare justus et inter flagella potuisset. Tangendus ergo erat verbere, ut vir ille sanctus in prosperis interrogaretur adversis, ut qui notus erat omnipotenti Domino, notus per flagella fieret nobis et sibimetipsi. Disponente itaque Domino consumpti sunt greges, interfecti custodes, eversa domus, exstincti filii, percussa caro a planta pedis usque ad verticem. Remansit uxor incolumis, quæ verborum jaculis vulnera augeret. Sed hanc vir sanctus in tentatione, sanus

A in vulnere prudenter docet, eique respondet, dicens: *Si bona accepimus de manu Domini, mala quare non suscipiamus* (*Job* II, 10)? Amici quoque ad consolandum veniunt, ad contumelias prorumpunt, et in dolore vulnerum, addunt adhuc vulnera verborum. Immisericordem dicunt, raptorem nominant, violentum denuntiant, oppressorem pauperum fatentur. Quid igitur miles Dei faceret inter dolentia vulnera et amara verba [d] deprehensus? Ecce flagella Dei et verba hominum simul afflictum animum ad desperationem premunt; **1389** sed, virtute spiritus plenus, carnis vulneribus jacens, mentis robore stans, contra desperationis impulsum reduxit ad memoriam bona quæ egerat. Quia misericors fuerat, dicit: *Oculus fui cæco, et pes claudo* (*Job.* XXIX, B 15). Et rursum: *Pater eram pauperum* (*Ibid.*, 16). Quia et disciplinæ custos et benignus, dicit: *Cumque sederem quasi rex,* [e] *circumstante me exercitu, eram tamen mœrentium consolator* (*Ibid.*, 25). Quia humilis fuerit, dicit: *Si contempsi subire judicium cum servo meo et ancilla mea, cum disceptarent adversum me* (*Job.* XXXI, 13). Quia hospitalis fuerit, fatetur: *Si despexi prætereuntem, eo quod non habuerit indumentum* (*Ibid.*, 19). Quia largus in donis, dicit: *Si non benedixerunt mihi latera ejus, et de velleribus ovium mearum calefactus est* (*Ibid.*, 20). Quia violentus non fuerit testatur, dicens: *Si levavi super pupillum manum meam, cum viderem me in porta superiorem* (*Ibid.*, 21). Quia de inimici periculo nunquam exsultaverit, dicit: *Si gavisus sum ad ruinam ejus qui me oderat* C (*Ibid.*, 29). Quia patiens fuit, et etiam suorum malitiam æquanimiter pertulit, dicit: *Si non dixerunt viri tabernaculi mei, Quis det de carnibus ejus ut saturemur* (*Ibid.*, 31)? Quid est ergo quod vir sanctus tot suas virtutes inter flagella enumerat? Quid est quod ore suo opera quæ fecerat laudat nisi quia inter vulnera et verba quæ hunc ad desperationem trahere poterant, ad spem animum reformant? **1390** Et qui in prosperitate humilis fuit, revocatis bonis suis ad memoriam, infractus in adversitate permansit. Cujus enim animum inter tot flagella illa verba ad desperationem non impellerent, nisi sibi ad memoriam bona quæ fecerat revocasset? Vidit igitur sanctus vir mentem suam auditis tot malis ad desperationem concuti, et mirabiliter studuit in spe certa ex D bonis suis actibus solidari. Sic impletur quod scriptum est: *In die bonorum ne immemor sis malorum, et in die malorum ne immemor sis bonorum* (*Eccli.* XI, 27). Si enim cum bona habemus malorum reminiscimur quæ aut jam passi sumus, aut adhuc pati possumus, accepta bona mentem non elevant, quia eorum gaudium timor memoriæ malorum premit. Et si cum mala habemus bonorum reminiscimur quæ aut jam accepimus, aut adhuc nos posse accipere speramus, malorum pondus animum in desperationem non de-

[a] Lyran., *ingluvies.*

[b] Gemet. et alii quatuor Norm., *alterum quidem... militiam ad mentem.*

[c] Vulgati habent, *filiis polleret*, ex unanimi Mss. consensu castigandi.

[d] Ita Laud. et omnes alii Mss. nostri. Editis magis placuit *depressus.*

[e] Excusi, *circumspectante me exerc*

primit, quia hunc ad spem memoria bonorum levat. Si itaque, fratres charissimi, sic per præcepta Dominica et per sanctorum exempla gradimur, ut nos nec prosperitas elevet, nec adversitas frangat, habere nos ante omnipotentis Dei oculos palmas hinc et inde monstramus. [a] Cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VIII [*Al.* XX].

Versus 27 ac reliqui, usque ad 38 inclusivè, plerique cursim, alii fusius exponuntur, et dogma de resurrectione potissimum astruitur.

1389 1. Prophetæ verba quæ, largiente Domino, hodie charitati vestræ loquenda sunt lectione magis indigent quam expositione. Ea enim in tribus portis interioribus replicantur quæ secundo jam, vel tertio de exterioribus dicta sunt. Pauca vero in earum descriptione permutantur. Unde necesse est ea nos quæ jam dicta sunt legendo transcurrere, ut ea quæ necdum dicta sunt licentius possimus enodare. Itaque nunc dicitur :

VERS. 27-30. — *Et porta atrii interioris* [b] *in viam Australem, et mensus est a porta usque ad portam in via Australi centum cubitos. Et introduxit me in atrium interius ad portam Australem, et mensus est portam juxta mensuras superiores, thalamum ejus, et frontem ejus, et vestibulum ejus eisdem mensuris, et fenestras ejus, et vestibulum ejus in circuitu quinquaginta cubitos longitudinis, et latitudinis viginti quinque cubitos,* [c] *et vestibulum per gyrum.*

Cuncta hæc superius dicta atque exposita esse meministis (*Maxime hom. superiori*). Necdum vero est dictum quod de eodem vestibulo subditur :

VERS. 30, 31. — *Longitudine viginti et quinque cubitorum, et latitudine quinque cubitorum, et vestibulum ejus ad atrium exterius.*

Atque iterum hoc quod jam superius dictum fuerat 1390 replicatur, cum dicitur : *Et palmas ejus in fronte* (*Ibid.*). Et statim quod adhuc dictum non fuerat subditur : *Et octo gradus erant in quibus ascendebatur* [d] *ad eam* (*Ibid.*). Hoc quoque quod de Australi porta scriptum est, de Orientali quoque porta in eodem ordine narratur. Nam protinus subinfertur :

VERS. 32-34. — *Et introduxit me in atrium interius per portam Orientalem, et mensus est portam secundum mensuras superiores, thalamum ejus, et frontem ejus, et vestibulum ejus sicut supra, et fenestras ejus, et vestibula ejus in circuitum longitudine quinquaginta cubitorum, et latitudine viginti quinque cubitorum. Et vestibulum ejus, id est* [e] *atrii interioris, et palmæ cælatæ in fronte ejus hinc et inde, et in octo gradus ascensus ejus.*

Ea quoque quæ de Australi porta et Orientali dicta sunt, in eisdem verbis etiam de porta quæ ad Aquilonem respicit replicantur. Nam subditur :

VERS. 35-37. — *Et introduxit me ad portam quæ respiciebat ad Aquilonem, et mensus est secundum mensuras superiores, thalamum ejus, et frontem ejus, et vestibulum ejus, et fenestras ejus per circuitum, longitudine quinquaginta cubitorum, et latitudine viginti quinque cubitorum. Et vestibulum ejus respiciebat in atrium exterius, et cælatura palmarum in* 1391 *fronte illius hinc et inde, et in octo gradibus ascensus ejus.*

2. Quid itaque interiori atrio, quid thalamo, quid frontibus, quid vestibulo, quid fenestris, quid longitudine et latitudine, quid palmarum cælatura signetur, late jam superius diximus (*Hom.* 6 *et* 7), nec oportet ut in eisdem iterum, sed in his solummodo quæ necdum dicta sunt occupemur. Nunc ergo quærendum nobis est quæ istæ tres portæ interiores sint, vel quid est quod earumdem portarum vestibula viginti quinque cubitis in longitudine, et quinque cubitis in latitudine metiuntur; vel cur ad eas non septem, sicut de portis exterioribus dictum fuerat, sed octo gradibus ascenditur. Porta enim [f] atrii interioris quæ superius dicta est de his tribus portis interioribus non est, quia illa contra Orientis et Aquilonis portam respicere dicitur, istæ autem singulæ interius ad Austrum vel Orientem et Aquilonem positæ esse memorantur. Unde recte [g] per illam aditus interior designatur, quia, sicut præcedenti locutione jam dictum est, vel Judæis et gentilibus, vel inchoantibus atque in bono [h] perseverantibus, vel a bono cadentibus, sed post culpas per pœnitentiam surgentibus patet. Nunc autem postquam singulæ in Oriente et Aquilone et Austro portæ descriptæ sunt, cur interioris atrii rursum portæ singulæ in Austro et Oriente atque Aquilone describuntur? Aspirante Domino, magna intentione opus est sinum tantæ profunditatis indagare. Si enim portarum nomine sanctos prædicatores accipimus, sciendum nobis est quia una est Ecclesia in prædicatoribus testamenti veteris ac novi. Portæ autem septem vel octo gradus habent, quia sancti Spiritus septiformem gratiam concorditer prædicant, [i] octavo vero gradu annuntiant præmium retributionis æternæ. Unde scriptum est : [j] *Da partem septem, necnon et octo* (*Eccles.* XI, 2). Quid itaque dicere possumus exteriores portas, nisi antiquos patres fuisse, qui per præcepta

[a] Additur in Laud., Suess., Longip. : *Lætemur ergo in ejus adjutorio qui in suis nobis sequacibus omnia quæ præcepit ostendit omnipotens Redemptor noster, qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.*

[b] In Editis, *in via australi.*

[c] Plur. Mss., *et vestibulum ejus per gyrum.*

[d] Laud., cum Longip., *per eam.*

[e] Longip., concinentibus Laud. et Suess., *atrii exterioris*; quod emendandum putamus.

[f] Suess., *atrii exterioris*, sed mendose.

[g] Laud., *per illas... qui sicut*, etc.

[h] Addunt, *opere* Gemet. cum aliis Norm. et Longip.

[i] Laud., Suess., Longip., Val. Cl., *octavum vero gradum annuntiant retributionis æternæ.*

[j] Vulgati, *da partes.* Sequimur Mss. Laud., Longip., Norm., etc. Vide quæ supra observavimus nota f ad hom. 4, olim decimam sextam, num. 2.

legis noverant opera populi magis quam corda custodire? ut interiores portas prædicatores sanctæ Ecclesiæ debeamus accipere, qui spiritalibus monitis discipulorum suorum corda custodiunt, ne malis quæ non faciunt vel in cogitationibus delectentur. Per illas enim septem gradibus ascendi dicitur, istarum vero octo graduum ascensus esse perhibetur, quia et in veneratione legis dies septimus fuit, et in novo testamento octavus dies in sacramento est, is videlicet qui Dominicus appellatur, qui tertius a passione, sed octavus a conditione est, quia et septimum sequitur.

3. Sin vero portarum nomine solos intelligimus sanctos apostolos designari, qui videlicet primi nobis sunt sanctæ Ecclesiæ prædicatores, et nos fidem, spem, atque charitatem summopere tenere docuerunt, ipsi itaque nobis in his virtutibus portæ sunt, qui nos per easdem virtutes ad interiorem intellectum æternæ sapientiæ perducunt. Sed si ipsi exteriores portæ sunt, [a] quos accipimus interiores? Si vero ipsi interiores sunt, quos intelligimus exteriores? Qua in re intelligi utiliter potest **1392** quia ipsi nobis exteriores simul et interiores portæ sunt. Cum enim adhuc inchoantibus non alta et mystica, sed quædam quæ capi prævalent, prædicant, portæ exteriores sunt; cum vero perfectis [b] profunda et mystica loquuntur, portæ interiores. Videamus qualiter porta exterior pateat: *Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam* (*I Cor.* III, 1). Videamus qualiter porta interior pateat: *Sapientiam loquimur inter perfectos* (*Ibid.* II, 6). Videamus utrum ipsa eadem sit porta interior et exterior: *Sapientibus et insipientibus debitor sum* (*Rom.* I, 14). Qui rursum dicit: *Sive mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis* (*II Cor.* V, 13). In hoc enim quod contemplando et loquendo sapientibus mente excedit, porta interior est; in hoc vero quod parvulis sobrie in prædicatione se temperat, et quanta ebrietate spiritus infundatur in mente cum prædicat non ostendit, exteriorem portam se esse manifestat. Ipsi itaque et exteriores portæ nobis sunt et interiores, qui nos et in primo aditu fidei, spei atque charitatis instituunt, et cum jam proficientibus cœlestis regni mysteria prædicant, per subtiliorem sensum nos ad interiora perducunt.

4. Unde et per septem gradus prius ascensus earum describitur, et postmodum per octo. Per octavum etenim gradum illius vitæ mysteria signantur, quam in secretis suis [c] perfecti intelligunt, qui jam cuncta temporalia mente transcendere noverunt, qui præsentem vitam quæ septem dierum curriculo evolvitur plene despiciunt, qui de intima contemplatione pascuntur. Habent igitur portæ spiritalis ædificii septem gradus, quia timorem Domini, pietatem et

A scientiam, fortitudinem, et consilium, intellectum et sapientiam suis auditoribus prædicant. Sed cum jam omnia dimitti præcipiunt, cum nihil in hoc mundo diligi admonent, [d] nil per affectum teneri, cum contemplationi cœlestis patriæ intendi, atque in ejus suadent mysteriis delectari, gradum addunt, et ad interiora trajiciunt. Iste gradus, docente Veritate, cuidam ostensus est, cui cum legis præcepta dicerentur, respondit: *Hæc omnia custodivi a juventute mea* (*Matth.* XIX, 20). Quasi enim jam in septem gradibus stabat, cum a juventute sua omnia custodisse se diceret. Sed ei mox dicitur: *Adhuc unum tibi deest: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo, et veni sequere me* (*Ibid.*, 21). In quibus verbis octavum
B quidem gradum vidit, sed ascendere noluit, quia tristis abscessit. Quisquis itaque, contemptis rebus temporalibus, æternitatis contemplatione pascitur, cœlestis regni gaudia rimatur, post septem gradus quos timendo et operando atque intellectu sapientiæ succrescendo tenuit, octavo gradu interioris portæ aditum intravit.

5. Per octavum quoque numerum et dies æterni judicii, et carnis resurrectio designatur. Unde et Psalmus qui [e] pro octava scribitur a pavore judicii est inchoatus, cum dicitur: *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me* (*Psal.* VI, 2). Nunc enim tempus est misericordiæ, in illo autem **1393** judicio dies iræ. In quo videlicet die omne hoc tempus finitur quod septem diebus evolvitur.
C Quia autem post septem dies sequitur, jure octavus appellatur. In quo et caro nostra resurget ex pulvere, ut sive bona, sive mala quæ egit, recipiat a Veritate. Unde et per legem quoque octavo die fieri circumcisio jubetur. Nam per membrum quod circumciditur mortalis propagatio generatur, decedentium quoque et succedentium numerus augetur. Sed quia in resurrectione mortuorum nec carnis jam propagatio agitur, et decessio atque successio nulla erit, quia sicut scriptum est: *Neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli in cœlo* (*Matth.* XXII, 30), octava die præcipitur præputium incidi. Ibi enim locum jam carnis propagatio non habet, ubi resurgens caro perseverantiam æternitatis habet. [f] Per hoc membrum mater virgo descendit, quæ Deum in utero sine
D virili admistione concepit, qui primus nobis æternæ patriæ gloriam in sua resurrectione monstravit. *Qui resurgens a mortuis, jam non moritur, et mors ei ultra non dominabitur* (*Rom.* VI, 9). Nobisque exemplum dedit, ut ea fieri in die ultimo de nostra carne credamus quæ facta de carne illius in die resurrectionis agnovimus.

6. Sed quia de carnis resurrectione nobis sermo se intulit, triste nimis et valde lugubre est quod quosdam in Ecclesia stare, et de carnis resurrectione

[a] Laud., *quos aspicimus.*
[b] Suess., *summa et mystica.* Laud., *profunda summa et mystica.*
[c] Ebroic. et Sagiens., *perfecte.*
[d] Ebroic., *nil imperfectum tenere.*

[e] Multi sunt qui pro octava inscribuntur. At iste primus est.
[f] Editi ante Gussanv., *per hoc verbum.* Emendantur ex Mss. Anglic. et nostris.

dubitare cognoscimus. Hanc autem antiqui patres venturam esse certissime crediderunt, etiam cum nullum adhuc ejusdem resurrectionis exemplum tenerent. Qua igitur damnatione digni sunt qui et exemplum jam dominicæ resurrectionis acceperunt, et tamen adhuc de sua resurrectione diffidunt? Pignus tenent, et fidem non habent. Ecclesiam replent, sed quia de resurrectione sua dubitant, mente vacua stant. De hac resurrectione per beatum Job dicitur : *Scio quod Redemptor meus vivit, et in novissimo die de terra surrecturus sum, et rursum circumdabor pelle mea, et in carne mea* [a] *videbo Deum; quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et non alius* (*Job.* XIX, 25, *seq.*). Hinc etiam per Psalmistam dicitur : *In conspectu ejus* [b] *procidunt universi qui descendunt in terram* (*Psal.* XXI, 29). In terra enim mortui non spiritu, sed corpore descendunt. In conspectu ergo Domini procidunt qui in terram descendunt, quia resurgendo ad judicium veniunt qui nunc in pulvere putrescunt. Hinc iterum dicit : *Sitivit in te anima mea, quam multipliciter et caro mea* (*Psal.* LXII, 2). Sitit [c] anima ut Deum videat; caro quid sitit, nisi ut resurgat? Hinc rursus ait : *Aufer spiritum eorum, et deficient, et in pulverem suum revertentur* (*Psal.* CIII. 29). Moxque de carnis resurrectione subjungit : *Emitte spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ* (*Ibid.*, 30). Hinc iterum dicit : *Exsurge, Domine, in requiem tuam, tu et arca sanctificationis tuæ* (*Psal.* CXXXI, 8). Exsurrexit enim Dominus in requiem suam cum carnem suam de sepulcro suscitavit. Post hunc quoque exsurgit et arca, **1394** quia resurgit Ecclesia. Hinc per eumdem prophetam de quo loquimur scriptum est : *Ossa arida, audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus ossibus his : Ecce ego intromittam in vos spiritum, et vivetis. Et dabo super vos nervos, et succrescere faciam super vos carnes, et superextendam in vos cutem, et dabo vobis spiritum, et vivetis* (*Ezech.* XXXVII, 4, *seq.*). Hinc est quod propheta alius [d] per resurrectionem Domini humanum genus vidit in fine suscitari, atque ait : [e] *Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus* (*Osee* VI, 3). Hinc est quod cum de semetipso Dominus loqueretur, adjunxit : *Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient* [f] *vocem Filii Dei. Et procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii* (*Joan.* V, 28, 29). Hinc Paulus ait : *Unde etiam salvatorem exspectamus Dominum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ* (*Philip.* III, 20). Hinc iterum dicit : *Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo* (*I Thess.* IV, 14). Qui rursus ait : *Primitiæ dormientium Christus* (*I Cor.* XV, 20). Si enim nos a mortis somno non surgimus, quomodo resurrectionem dominicam primitias habemus?

7. Ecce veteres ac novi Patres uno sibi spiritu de carnis resurrectione concordant. Ecce ipsa per se Veritas prius voce docuit quod de resurrectione carnis postmodum opere demonstravit, et tamen adhuc quorumdam infirmitas fidem non habet in domo fidei stans. Sed mirari solent qualiter caro reviviscere possit ex pulvere. Mirentur igitur [g] altitudinem cœli, molem terræ, abyssos aquarum, omnia quæ in mundo sunt, ipsos quoque angelos creatos ex nihilo. Minus est valde aliquid ex aliquo facere quam omnia ex nihilo fecisse. Ipsa nobis elementa, ipsæ rerum species, resurrectionis imaginem prædicant. Sol enim quotidie nostris oculis moritur, quotidie resurgit. Stellæ matutinis horis nobis occidunt, vesperi resurgunt. Arbusta æstivis temporibus [h] plena foliis, floribus, ac fructibus videmus, quæ hiemali tempore nuda foliis, floribus ac fructibus, et quasi arida remanent, sed vernali sole redeunte, cum a radice humor surrexerit, suo iterum decore vestiuntur. Cur ergo de hominibus diffiditur, quod fieri in lignis videtur? Sed sæpe pulverem putrescentis carnis aspiciunt et dicunt : Unde ossa et medullæ, unde caro vel capilli poterunt in resurrectione reparari? Hæc itaque requirentes, parva semina ingentium arborum videant, atque si possunt dicant : Ubi in eis latet tanta moles roboris, tanta diversitas ramorum, tanta multitudo et viriditas foliorum, tanta species florum, [i] tanta ubertas, sapor atque odor fructuum? Nunquidnam semina arborum odorem vel saporem habent, quem ipsæ post arbores in suis fructibus proferunt? Si ergo ex semine arborum quod videri **1395** non potest produci potest, cur de pulvere carnis humanæ diffiditur quia ex eo reparari forma valeat quæ non videtur?

8. Sæpe autem objicere inanem quæstiunculam solent, qua dicunt : Carnem hominis lupus comedit, lupum leo devoravit, leo moriens ad pulverem redit, cum pulvis ille suscitatur, quomodo caro hominis a lupi et leonis carne dividitur? Quibus quid respondere aliud debemus, nisi ut prius cogitent

[a] Lyr., *videbo Deum salvatorem meum.* Cæterum quæ de resurrectione in dubium adducta hic dicuntur, etiam leguntur l. XIV Moral., n. 70. Lege nostram prælationem in Dialogorum libros, num. 10.

[b] Gemet. Rothomag. et plerique Norm., cum Val. Cl., *procedunt.* Quæ lectio non abhorret a Gregorii proposito; sed a textu Hebr. Vulgata, cæterisque versionibus respuitur.

[c] Vulgati, *anima mea.* Redundare videtur *mea*, abestque a Mss. Laud., Val. Cl. et plur.

[d] Al., *in resurrectione Domini*, ut habetur in plerisque Norm. et in Val. Cl.

[e] Laud., *vivificavit... suscitavit.*

[f] Ita Gemet., Beccensis, Lyr., Utic., Rothomag., etc., consentiente evangelico textu. Editi, *vocem ejus.*

[g] Iidem Cod., suffragante Ebroic., *amplitudinem.*

[h] Ita legendum ex Mss. Norm. et Anglic. Laud. non habet *floribus.* Deest etiam in Vulgatis, ubi, pro *fructibus*, legimus *frugibus.* Infra, ubi exstat : *nuda foliis, floribus, ac fructibus*, legitur simpliciter in Ebroic., Sag. et Lyr., *et hieme quasi arida remanent.*

[i] Suess. et Longip., *tanta ubertas saporum atque*, etc.

qualiter in hunc mundum venerint, et tunc invenient qualiter resurgant? Certe tu homo qui hoc loqueris, aliquando in matris utero spuma sanguinis fuisti, ibi quippe ex patris semine et matris sanguine parvus ac liquidus globus eras. Dic, rogo, si nosti, qualiter ille humor seminis in ossibus duruit, qualiter in medullis liquidus remansit, qualiter in nervis solidatus est, qualiter in carnibus crevit, qualiter in cute extensus est, qualiter in capillis atque unguibus distinctus, ita ut capilli molliores carnibus, et ungues essent teneriores ossibus, carnibus duriores? Si igitur tot et tanta ex uno semine per species distincta sunt, et tamen in forma remanent conjuncta, quid mirum si possit omnipotens Deus in illa resurrectione mortuorum carnem hominis distinguere a carne bestiarum, ut unus idemque pulvis et non resurgat in quantum pulvis lupi et leonis est, et tamen resurgat in quantum pulvis est hominis? Vide itaque, homo, qualiter ad vitam venisti, et nequaquam dubites ad vitam qualiter redeas. Cur autem ratione vis comprehendere quomodo redeas, qui ignoras quomodo venisti? Da potentiæ Creatoris tui quod comprehendere non vales de temetipso. Certe enim quia tu ex terra factus es, terra vero ex nihilo, tu es creatus ex nihilo. Ne ergo de carnis tuæ resurrectione desperes, perpende prudenter quia minus est Deo reparare quod erat quam fecisse quod non erat.

9. Sed si non potes resurrectionis effectum ratione comprehendere, perpende quam multa sunt quæ non intelligis qualiter sint, et tamen esse non dubitas. Dic, rogo, si nosti [a] gyros cœli, terræ cardines, aquarum abyssos, ubi finiuntur, ubi suspensi sunt? Scimus autem quia quod ex nihilo factum est pendet in nihilo. Sed si est aliquid quod dicitur nihilum, jam nihil non est. Si autem nihil est nihilum, nusquam mundi moles dependet, nec est ubi sit quod creatum est ut sit. Quomodo ergo nusquam est quod novimus quia est? Sed hæc fortasse ad te multa sunt, ad temetipsum homo revertere. Certe ex spiritu es creatus et limo, uno invisibili, altero visibili; uno sensibili, et altero insensibili. Quomodo ergo permisceri in te potuit spiritus et limus, atque ex diverso fieri res non diversa, ita ut in tanta convenientia misceretur spiritus et limus, ut cum caro atteritur spiritus marceat, et cum spiritus affligitur caro contabescat? Sed forsitan necdum prævales discutere temetipsum. Perpende, rogo, si vales, quomodo Rubrum mare virga divisum est (*Exod.* xiv, 21), quomodo petræ duritia percussione virgæ undas emanavit (*Num.* xx, 11), quomodo Aaron virga sicca floruit (*Ibid.*, xvii, 8), quomodo ex ejus genere veniens Virgo concepit, quomodo [b] et in partu virgo permansit (*Luc.* i, 27, *seq.*; iii, 23, *seq.*); quomodo quatriduanus mortuus, **1396** jussione suscitatus, [c] ligatis manibus ac pedibus de sepulcro exiit, quem postmodum solvi Dominus per discipulos jussit (*Joan.* xi, 44, *seq.*); quomodo idem Redemptor noster, in vera carne atque ossibus resurgens, clausis ostiis ad discipulos intravit. (*Joan.* xx, 26).

10. Ecce hæc investigare non vales, et tamen credis. Cur ergo [d] de resurrectionis gloria disputando et discutiendo dubitas, qui tam multa mysteria sine discussione credidisti? Qui tamen si resurrectionem carnis non credis, omnia sine causa credidisti, quia in hoc angelorum spectaculo videris quidem velociter currere, sed postquam cursum peregeris, ne bravium accipias aversaris. Unde per Paulum dicitur: *Sic currite ut comprehendatis* (*I Cor.* ix, 24). Qui rursus ait: *Si in hac vita in Christo tantum sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus* (*I Cor.* xv, 19). Divinæ autem virtutis mysteria quæ comprehendi non possunt non intellectu discutienda sunt, sed fide veneranda. Sciendum itaque nobis est quia quidquid ratione hominis comprehendi potest mirum esse jam non potest, sed sola est in miraculis ratio potentia facientis. Ecce dum [e] de resurrectione carnis loquimur, ab expositionis ordine paululum digressi sumus. Ad ea ergo quæ cœpimus redeamus.

11. Habent autem interiores portæ vestibula, quæ viginti et quinque cubitis in longitudinem metiuntur. Si enim octo ter ducimus, ad viginti et quatuor pervenimus. Cui unus additur, ut viginti et quinque teneamus. Auditores etenim boni, qui quasi quædam vestibula sunt portarum, æternæ spei longanimitatem tenent, octavum diem in Trinitatis fide sustinent. Quæ Trinitas, [f] quia unus est Deus, octo quidem per tria ducunt, sed in unius Dei [g] confessione solidantur. Plana sunt vestibula, quia humilia sunt corda bonorum auditorum. Habent longitudinem, quia in spei perseverant longanimitate. Viginti et quinque cubitis earum longitudo mensuratur, quia resurrectionem carnis in octava per Trinitatem credunt, et eamdem sanctam Trinitatem unum esse Deum fatentur. Habent quoque quinque cubitos in latitudinem, quia per vitam simplicem quæ quinque sensibus ducitur circa amorem proximi dilatantur. Et notandum quia postquam portarum vestibula superius alia dicta sunt, postmodum vestibulum quod quinque cubitos habet in latitudinem exterius respicere dicitur, quia nimirum sunt auditores alii qui intellectum interioris vitæ magis virtutibus proficiendo penetrant, et sunt quidam simplices qui bene quidem sed juxta sensus corporeos vivunt. Unde et exterius respicere dicuntur. Quasi enim extra respiciunt, quia juxta sensus corporeos vivunt. Sed tamen et exterius respicientes, intus sunt, quia etsi sensus corporeos intelligendo transcendere nesciunt,

[a] Excusi, Mss. invitis, *gyrus cœli... abyssus.*
[b] Val. Cl., cum sex Norm., *post partum.*
[c] Editi, *ligatus.*
[d] Laud., ad marg., *de resurrectione carnis.*
[e] Suess., *de resurrectionis gloria.*
[f] Abest *quia* a Longip. et Val. Cl.
[g] Laud., Longip. et Suess., *visione.*

fidem tamen atque charitatem humiliter tenent. Et intus ergo sunt in spiritali ædificio per amorem, et quasi foris respiciunt per simplicitatem.

12. Potest per vestibulum quod exterius respicit fides inchoantium designari, et per vestibulum quod est interius fides perfectorum, qui jam per eam in signis et virtutibus emicant. Possunt etiam per vestibulum interius præcepta altiora, per **1397** vestibulum vero quod respicit exterius præcepta adhuc minima figurari. Per vestibulum quippe itur ad gradus et ad portam, quia per præcepta prædicationis pertingitur ad virtutes atque aditum gratiæ cœlestis. Cum vero jubetur aliis in cogitatione sua æterna meditari, cœlestia sapere; eisque dicitur in psalmis et hymnis et canticis spiritalibus vivere (*Coloss.* III, 16), quasi interius vestibulum ostenditur, quod quinquaginta cubitis longitudine, et viginti quinque latitudine mensuratur. De quibus numeris nunc tacemus, quia ex his jam multa superius diximus. Cum vero aliis præcipitur, *Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro* (*I Cor.* VII, 3), quasi vestibulum quod exterius respicit designatur. Quod quamvis extra respiciat, tamen intus est, quia rudis auditor et adhuc agit quod carnis est, et tamen a bonorum numero alienus non est.

13. Potest autem et per Orientis portam Dominus, et per Austri Judæa, per Aquilonis vero conversa gentilitas designari. [[a] Portam autem Dominum dicimus, quia per ipsum intramus ad ipsum. Portas vero Judæam et gentilitatem non incongrue nominamus, quia prius Hebræis, et postmodum patribus ex gentilitate venientibus aditum ædificii cœlestis agnovimus.] Sed hac in re quæstio animum pulsat, cur in superiori narratione prophetæ, prius Orientalis, postmodum Aquilonis, ac deinde Austri porta descripta est. Cumque easdem portas in interiori atrio narraret, prius portam Austri, deinde Orientis, et tertio in loco descripsit Aquilonis. Cur autem non eumdem ordinem quem cœperat tenuit, sed hunc in portarum descriptione permutavit, ut et prius diceret Orientis portam, Aquilonis et Austri, et postmodum Austri, Orientis et Aquilonis? Sed si Aquilonis nomine gentilitas designatur, cunctis studiose legentibus liquet quia ante Synagogam gentilitas fuit. Nam Heber ipse, a quo Hebræi appellati sunt, ex gentibus est electus (*Genes.* X, 21). Dicatur ergo porta Orientalis ante portam Aquilonis et Austri, quia in divinitate sua Dominus ante gentilitatem et Judæam natus est, qui et ante omnia sæcula. Dicatur vero narratione subsequenti porta Austri, Orientis et Aquilonis, quia Redemptor noster in humana natura inter Judæam et gentilitatem nasci dignatus est, quia et [b] in fine Synagogæ venit, et ante initium Ecclesiæ, quam ex gentibus collegit. In prima ergo descriptione sit Orientalis porta ante portam Aquilonis et Austri; in A secunda autem inter portam Austri et Aquilonis Orientis porta nominetur, quia et ex divinitate antecessit omnia, et ex humanitate venit inter omnia, qui et [c] decedentis Judææ finis factus est, et subsequentis gentilitatis initium. Igitur quia ea quæ necdum dicta fuerant, ut, Domino largiente, potuimus, rimati sumus et ea quæ sæpius sunt replicata transcurrimus, nunc ad ea veniamus quæ sic jam per ordinem dicuntur, ut in eis pene nihil de his quæ dicta sunt replicetur:

VERS. 38. — *Et per singula gazophylacia ostium in frontibus portarum.*

14. Gazophylacia superius (*Hom.* 6, *olim.* 18, *n.* 1 *et seq.*) diximus corda doctorum, **1398** quæ scientiæ divitias servant. Frontes autem portarum sunt B verba atque opera prædicatorum, in quibus eos foris agnoscimus quales apud se intrinsecus vivant. Est autem ostium per gazophylacia singula in frontibus portarum, quia unusquisque doctor in corde auditoris intellectum aperit in dictis et operibus patrum. Cum enim Petri apostoli prædicationem discutimus, cum Pauli verba perscrutamur, cum Joannis Evangelium investigamus, atque ex eorum verbis auditores nostros ad interiorem intellectum trahimus, quid aliud agimus, nisi ostium in portarum frontibus aperimus? Dicatur ergo: *Per singula gazophylacia ostium in frontibus portarum,* quia si doctor hoc quod loquitur apostolorum dictis minime confirmat, in frontibus portarum ostium non habet. Et si ostium non habet, dici jam gazophylacium spiritalis ædificii non potest, C [d] quia si intellectum non aperit, doctor non est. Cum vero auditores boni per ora docentium apostolorum dicta et opera cognoscunt, culpas suas apud semetipsos [e] tacite reprehendunt, et lacrymis insequuntur omne quod se egisse inique meminerunt. Unde hic quoque de ostio quod est in frontibus portarum subditur:

IBID. — *Ibi lavabant holocaustum.*

15. Qui enim se per fidem in conversatione sancta Domino devoverunt, holocaustum Domino facti sunt. Sed quia adhuc multa in se de corruptibili sua carne patiuntur, quia adhuc in eis cordis munditia sordidis cogitationibus inquinatur, quotidie ad lacrymas redeunt, assiduis fletibus affliguntur. Sanctorum enim patrum dicta et facta considerant, et cum se indignos D pensant, in portarum ostio holocaustum lavant. Ecce etenim [f] quis pro timore omnipotentis Domini esse patiens devovit, nulli convicium pro convicio reddere, omnia æquanimiter tolerare, et tamen cum hunc contumelia ab ore proximi illata subito percusserit, turbatus forte aliquid loquitur, quod loqui non debuit. Certe iste jam holocaustum est, sed adhuc inquinatum. Fortasse contra illatas contumelias patientiam exhibuit, tacitus permansit; sed tamen contra easdem contumelias quas portat dolore tangitur, ejusque

[a] Intra uncinos comprehensa restituimus ex Mss. Laud., Suess. et Longip.

[b] Ita Laud., Longip. et Norm., cum Angnc. Val. Cl., cui consentiunt Editi, *in fide*. Melius *in fine Synagogæ*, propter antithesim *initii Ecclesiæ*.

[c] Longip., *decidentis*.

[d] Plur., *quia si de his intellectum*.

[e] Vel, *taciti*, ut habent Laud. et Longip.

[f] Laud. et Suess., *qui se*.

animus in charitate sauciatur. Patientia enim vera A est, quæ et ipsum amat quem portat. Nam tolerare, sed odisse, non est [a] virtus mansuetudinis, sed velamentum furoris. Hic itaque sæpe in cogitatione sua se judicat, reprehendit semetipsum quia dolet, nec tamen apud se prævalet obtinere ne doleat. Jam ergo per bonam devotionem holocaustum est, sed tamen per dolorem quo tangitur adhuc inquinatum. Alius ea quæ possidet apud semetipsum decrevit indigentibus cuncta tribuere, nil sibimet reservare, vitam suam soli supernæ gubernationi committere; sed dum præbet pauperibus quæ habet, fortasse [b] cogitatio menti subrepit quæ dicit: Unde vives, si cuncta dederis? Nec tamen desistit tribuere, sed quod lætus dare cœperat postmodum tristis præbet. Quid hujus mens nisi misericordiæ holocaustum est? sed tamen B per tristitiam cogitationis inquinatum. Aut enim deliberare summa non debuit, aut post deliberationem **1399** nullo modo dubitare. Alius, contempta mundi superbia, honores atque dignitates hujus sæculi decrevit vitare, ultimum appetit inter homines locum tenere, ut tanto excelsior inveniatur in permanenti gloria, quanto humilior aspicitur in transeunte vita. Is fortasse cum subito se a proximo despici agnoscit, dedignatur cur despicitur. Vult quidem esse in loco humili, sed tamen videri contemptibilis non vult. Hunc jam devotio elevat, sed adhuc infirmitas gravat. Jam ergo per devotionem holocaustum est, sed adhuc ex infirmitate inquinatum. Hi itaque qui in eis quæ optime devoverunt, in aliqua infirmitatis suæ culpa tanguntur, cum per verba doctorum dicta patrum intelligunt, et in quanta culpa C jaceant agnoscunt, seque ipsos pœnitentiæ lamentis afficiunt, holocaustum in ostio portarum lavant.

16. Sciendum vero est quia hoc inter sacrificium atque holocaustum distat, quod omne holocaustum sacrificium est, sed non omne sacrificium holocaustum. In sacrificio etenim pars pecudis, in holocausto vero totum pecus offerri consueverat. Unde et holocaustum Latina lingua totum incensum dicitur. Pensemus ergo quid est sacrificium, quid holocaustum. Cum enim quis suum aliquid Deo vovet, et aliquid non vovet, sacrificium est. Cum vero omne quod habet, omne quod vivit, omne quod sapit, omnipotenti Deo voverit, holocaustum est. Nam sunt quidam qui adhuc mente in hoc mundo retinentur, et tamen ex D possessis rebus subsidia egentibus ministrant, oppressos defendere festinant. Isti in bonis quæ faciunt sacrificium offerunt, quia et aliquid de actione sua Deo immolant, et aliquid sibimetipsis reservant. Et sunt quidam qui nihil sibimetipsis reservant, sed sensum, linguam, vitam, atque substantiam quam perceperunt omnipotenti Domino immolant. Quid isti nisi holocaustum offerunt; imo magis holocaustum fiunt? Israeliticus etenim populus primum sacrificium in Ægypto obtulit, secundum vero in eremo (*Exod.* XII, XIII). Qui itaque adhuc mentem habet in sæculo, sed boni jam aliquid operatur, Deo sacrificium obtulit in Ægypto. Qui vero præsens sæculum deserit, et agit bona quæ valet, quasi jam Ægypto derelicta sacrificium præbet in eremo, quia, repulso carnalium desideriorum [c] strepitu, in mentis suæ quiete atque solitudine Deo immolat quidquid operatur. Quamvis ergo, sicut dictum est, sacrificium sit etiam holocaustum, majus tamen est holocaustum sacrificio, quia mens quæ hujus mundi [d] delectatione non premitur, totum in omnipotentis Dei sacrificio incendit quod habet.

17. Sed sciendum nobis est quia sunt quidam qui, etiam sæculum relinquentes, totum quidem quod habent offerunt, sed tamen in bonis quæ agunt minime compunguntur; et quidem bonum quod agunt holocaustum est, sed quia flere ac semetipsos dijudicare nesciunt, seque ex amore ad lacrymas non accendunt, perfectum eorum holocaustum non est. Hinc per Psalmistam dicitur: *Memor sit Dominus omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat* (*Psal.* XIX, 4). Holocaustum quippe siccum est bonum opus quod orationis lacrymæ non infundunt. Holocaustum vero pingue est **1400** quando hoc quod bene agitur corde humili etiam per lacrymas irrigatur. Unde rursus dicitur: *Holocausta medullata offeram tibi* (*Psal.* LXV, 15). Quisquis enim bonum opus agit, sed ex omnipotentis Dei amore atque desiderio flere nescit, holocaustum habet, sed medullam in holocausto non habet. Qui vero bona operatur, et visioni jam Creatoris sui inhiat, atque ad æternæ contemplationis gaudia pervenire festinat, seque ipsum ex amore quo accenditur in fletibus mactat, holocausta Domino medullata dedit. Studendum ergo nobis est et mala funditus relinquere, et bona quæ sufficimus operari, atque [e] in ipsis bonis quæ agimus amore æterni luminis compungi. Ipse enim cordis tenebras discutit amor lucis, ut subtilius videre valeamus ne qua in bonis quæ agimus prava misceantur. Considerandum nobis quippe est opus nostrum quale sit quæ cogitatio in opere, quæ intentio in cogitatione. Et cum nostro bono operi admistum aliquid malitiæ vel pravæ delectationis agnoscimus, redeamus ad lacrymas, lavemus holocaustum.

18. Sunt autem quidam qui semetipsos in magnis actionibus Domino devoverunt, atque ad tantam perfectionem perveniunt, ut ab eis nulla unquam difficultate flectantur, [f] quatenus deliberatione castitatis nequaquam caro in pravæ cogitationis delectatione animum sternat. Nam et si quando per suggestionem pulsat, surgere non permittitur, quia vigore judicii calcatur. In deliberatione quoque patientiæ nec sermo inordinatus ab ore prodeat, nec dolor tacitus animum premat, ut in largitate eleemosynæ nulla inopiæ suspicio tristitiam generet, ut in deliberatione

[a] Suess., *non est veritas.*
[b] Lyrau., *cunctatio.*
[c] Ebroic. cum cæt. Norm., *tumultu.*

[d] Laud. et Val. Cl., *dilectione.*
[e] Laud., *atque ut in ipsis..... compungamur.*
[f] In excusis, *quatenus a deliberatione.*

humilitatis nullus [a] despectus animum mordeat. Sed cum jam in his quæ recte devoverunt sese fortiter exhibent, priora tamen peccata quæ ab ipsis ante bonam deliberationem perpetrata sunt ad memoriam reducunt, et plangunt quidquid illicite se egisse meminerunt. Hi itaque per vitam quam tenent holocaustum sunt, sed per vitam quam ante tenuerunt inquinatum. Lavant ergo holocaustum in ostio portarum, quia in intellectu quem perceperunt de dictis patrum, lamentis se quotidianis afficiunt, et mundant vitam lacrymis, quam pravis aliquando actibus inquinaverunt. Nos itaque inter hæc ad vitam præteritam mentis oculos reducamus, reminiscamur [b] qui fuimus, cum mundi hujus concupiscentias sequeremur. Et si jam Domino toto corde servimus, quia nos peccasse meminimus [c] defleamus, in fletibus lavemus holocaustum.

19. Ecce omnipotenti Deo devovimus castitatem nostram; sed si adhuc immunda cogitatio mentem inquinat, redeamus ad lacrymas, lavemus holocaustum. Ecce patientiam nos servare decrevimus. Sed si adhuc ira perturbat, si mentem tacitus dolor excruciat, redeamus ad lacrymas, lavemus holocaustum. Ecce, jam novimus possessa tribuere, atque in hoc mundo humilem locum tenere; si qua adhuc animum inopiæ suspicio deprimit, si despectus proximi in aliqua nos indignatione confundit, redeamus ad lacrymas, lavemus holocaustum. Magnus est enim Creatori nostro ad recipiendos [d] fletus humilium misericordiæ sinus. **1401** Ubi enim innumerabilium hominum fletus suscepti sunt, ibi locum suum inventuræ sunt et lacrymæ nostræ. Pensemus quid per alium prophetam dicitur : *Et erit qui offenderit ex eis in illa die quasi David, et domus David quasi Dei, sicut angelus Domini in conspectu ejus* (*Zach.* XII, 8). Hæc est dies misericordiæ, quæ nobis de adventu Redemptoris nostri promissa est. Qui itaque offenderit erit quasi David, quia peccator ad pœnitentiam redit; domus autem David quasi Dei, quia reversus quisque ad justitiam habitatio efficitur Creatoris sui, ut sit sicut angelus in conspectu ejus, quia misericordiæ viscera quæ in se expertus est annuntiando et aliis propinat. Hinc etiam paulo post illic dicitur : *In die illa erit fons patens domus David habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris et menstruatæ* (*Zach.* XIII, 1).

20. Fons quippe occultus est [e] unigenitus Patris invisibilis Deus. Fons vero patens est idem Deus incarnatus. Qui fons patens recte domus David dicitur, quia ex David genere noster ad nos Redemptor processit. Jerusalem vero visio pacis interpretatur. Hi autem Jerusalem habitant, qui in visionem pacis intimæ mentem figunt. Peccator vero et menstruata est vel is qui delinquit in opere, vel mens quæ labitur in prava cogitatione. Menstruatæ namque ista pollutio est, quia et aliena carne non tangitur, et sua carne inquinatur. Sic itaque, sic est omnis anima, quæ etsi malum opus non agit, polluta tamen [f] cogitatione sordescit. Unde etiam per prophetam alium sub Judææ specie de anima immundis desideriis occupata dicitur : *Omnes qui quærunt eam non deficient, in menstruis ejus invenient eam* (*Jerem.* II, 24). Maligni quippe spiritus quærentes non deficiunt cum inferre perditionem cupiunt, et nulla bonæ [g] cogitationis rectitudine repelluntur. Atque in menstruis suis animam inveniunt, quando in pollutis cogitationibus positam facile ad perversam operationem trahunt. Dicatur ergo : *In die illa erit fons patens domus David habitantibus Jerusalem, in ablutionem peccatoris et menstruatæ* (*Zach.* XIII, 1), quia apertus jam nobis est fons misericordiæ Redemptor noster, qui in domo David incarnari dignatus est, ut peccatorem lavet a perverso opere, **1402** et menstruatam mentem diluat ab immunda cogitatione. Patet igitur fons; curramus cum lacrymis, lavemur in hoc fonte pietatis.

21. In hoc fonte ipse quoque David lotus est cum rediit ad lamenta pœnitentiæ post maculas gravis culpæ. Ipsum quippe invenire fontem quærebat cum diceret : *Redde mihi lætitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me* (*Psal.* L, 14). Jesus enim Hebraice, Latine salutaris dicitur. Et quid est quod sibi lætitiam Jesu reddi postulabat, nisi quod hunc ante culpam contemplari consueverat, ejusque contemplationis gaudia in culpa perdiderat? Unde recte post pœnitentiam visionis ejus lætitiam sibi reddi quærebat. In hoc fonte misericordiæ lota est Maria Magdalene, quæ prius famosa peccatrix, postmodum lavit [h] maculas lacrymis, detersit maculas corrigendo mores (*Luc.* VII, 37, 38, *seq.*). In hoc fonte misericordiæ [i] coram omnibus lavit Petrus quod negaverat, quia flevit amare (*Matth.* XXVI, 75). In hoc fonte misericordiæ [j] in fine suo lotus est latro, qui, semetipsum in morte reprehendens, a culpa sua ablutus est confessione veritatis (*Luc.* XXIII, 41).

22. Cur igitur pigri sumus? cur torpentes et frigidi remanemus, qui in hoc fonte pietatis tantos jam se lavisse cognovimus? Ergone de emundatione nostra desperabimus, qui tot exempla misericordiæ in pignore tenemus? et cessamus veniam quærere, atque cum lacrymis fiduciam habere, qui tantorum jam emundationem spei nostræ pignus accepimus? Quærere enim misericordiæ fontem deberemus, etiamsi clausus esset. Patet nunc, et negligimus. Mittamus

[a] Longip., *dolor*.
[b] Vel, *quid fuimus*, quod legitur in Gemet., Ebroic., etc.
[c] Suess., *defluamus in fletibus*.
[d] Longip., *fletus hominum*.
[e] Val. Cl., consentientibus Norm., *unicus Patris*.
[f] Longip., *in cogitatione*.
[g] Al., *conversationis*, ut est in Gemet. et al. Norm.
[h] Laud. et Longip., *maculas criminis*. Hic sanctus Doctor Mariam Magdalenam, et peccatricem mulierem, quas e sanctis Patribus distinguunt plurimi, unam et eamdem esse supponit De hac controversia legendus Tillemontius et alii sive sancti Evangelii interpretes, sive historiæ sacræ scriptores.
[i] Ita omnes Mss nostri, nisi quod Suess. et Longip. habent *coram omnibus apostolis*.
[j] Ebroic. Lyr., Val. Cl., *felix ille volutatus est latro*.

oculos fidei in mundum universum, consideremus quanti peccatores diebus ac noctibus per lamenta in hoc fonte misericordiæ lavantur, quanti post tenebras ad lucem, quanti post maculas ad munditiam redeunt. Curramus ergo cum talibus post mortis tenebras ad aquam vitæ; consideremus quantum peccavimus, quantum quotidie peccamus, atque, ut appareamus mundi post culpas, lavemus holocaustum. [a] Ad hæc agenda adest gratia Redemptoris nostri, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IX [*Al. XXI*].

Quinque versus, a 39 ad 43, exponendi proponuntur, et vix tentato sensu litterali, spiritualis et moralis proferuntur, ac de pastoris officio in primis disseritur.

Quid sumus de mysticis sensibus Ezechielis prophetæ locuturi, qui ipsa ejus historiæ verba vix capimus? Ecce etenim dicit:

VERS. 39-41. — *Et in vestibulo portæ duæ mensæ hinc, et duæ mensæ inde, ut immoletur super eas holocaustum, et pro peccato, et pro delicto. Et ad latus exterius, quod ascendit ad ostium portæ quæ pergit ad Aquilonem, duæ mensæ; et ad latus alterum ante vestibulum portæ, duæ mensæ. Quatuor mensæ hinc, et quatuor mensæ inde per latera portæ. Octo mensæ erant, super quas immolabant.*

1. In quibus videlicet verbis magna caligo dubietatis oboritur, utrum hæc de una porta qualibet, an de duabus, aut de singulis portis dicantur. Sed dum quaternæ mensæ per latera describuntur, ac postmodum in summa conclusionis dicitur: **1403** *Octo mensæ erant super quas immolabant*, patet quia hoc spiritus non de singulis portis quas superius descripserat dicat, quia si portæ sex superius enarratæ quaternas mensas per latera haberent, simul omnes non octo, sed quadraginta et octo dicerentur. Rursum si hoc de una dicitur, magno obstaculo nostra intelligentia reverberatur, quod post descriptum portæ vestibulum, ubi duæ mensæ hinc et duæ mensæ inde esse narratæ sunt, adhuc ad latus exterius, quod ascendit ad ostium portæ quæ [b] pergit ad Aquilonem, duæ mensæ esse memorantur, atque subjungitur: *Et ad latus alterum ante vestibulum portæ duæ mensæ*. Si enim intra vestibulum portæ binæ per latera mensæ erant, cum subditur: *Et ad latus exterius duæ mensæ, atque ad latus alterum ante vestibulum duæ mensæ*, inter quas etiam porta quæ respicit viam Aquilonis esse memoratur, profecto patet aliud vestibulum intrinsecus, atque aliud extrinsecus fuisse, [c] quia et prius porta interior, et postmodum hoc in loco exterior Aquilonis porta describitur. Nam cum tres portas superius descripsisset, tres quoque alias interioris atrii esse memoravit, quarum extremam Aquilonis portam narraverat, sed, ut prædictum est, atrii interioris. [d] Nunc ergo cum duæ mensæ hinc in portæ vestibulo et duæ mensæ inde describuntur, adhuc de eadem interiori porta sermo contexitur, quippe cum protinus subinfertur quia *ad latus exterius, quod ascendit ad ostium portæ quæ pergit ad Aquilonem, duæ mensæ; et ad latus alterum ante vestibulum portæ, duæ mensæ*. Porta ergo interior binas per latera in vestibulo mensas habere descripta est, et porta exterior similiter binas. Quatuor autem hinc et quatuor inde mensæ pariter fiunt, dum per latera singula binæ in vestibulo portæ interioris et binæ hinc et inde exterius in Aquilonis porta describuntur, quæ simul omnes octo sunt, in quibus immolatur. His itaque de exteriori narratione discussis, ad spiritalem intellectum sermo redeat, qui tanto jam esse, largiente Domino, facilior debet, quanto nos exterioris descriptionis ignorantia non angustat.

2. Possunt etenim portarum nomine, sicut superius dictum est, sancti prædicatores intelligi, ut vestibulum portæ sit populus. Qui dum mente humili verba prædicationis suscipit, in eo mensæ ad sacrificium ex virtutibus construuntur. Rursum nihil obstat si portam accipimus hoc, quod nobis per ora prædicantium sacri eloquii intellectus aperitur, ut vestibulum portæ ejusdem nobis prædicationis verba sint quæ prius humiliter accipimus, ut post ad sacri eloquii intelligentiam veniamus. [e] Sit itaque nobis porta interior Testamentum Novum, porta vero exterior Testamentum Vetus, quia et hoc spiritalem intellectum aperit, et illud rudibus adhuc mentibus in historia sacri eloquii litteram custodivit. Habet autem [f] porta interior in magna jam multitudine fidelium populorum duo latera, videlicet dilectionem Dei et dilectionem proximi. Binæ autem mensæ sunt hinc et inde, quia in dilectione Dei necessario tenenda est **1404** fides [g] et vita, in dilectione autem proximi debet summopere patientia et benignitas custodiri. Est enim in dilectione Dei necessaria fides et vita, quia videlicet scriptum est: *Sine fide impossibile est placere Deo* (*Hebr.* XI, 6). Et rursus scriptum est: *Fides sine operibus mortua est* (*Jac.* II, 20, 26). Est autem in dilectione proximi nobis patientia et benignitas conservanda, quia de eadem dilectione scriptum est: *Charitas patiens est, benigna est* (*I Cor.* XIII, 4). Patiens scilicet, ut illata a proximis mala æquanimiter portet, benigna autem, ut sua bona proximis desiderabiliter impendat. Habet quoque [h]

[a] Reliqua desunt in Norm. et in Edit., excepta Gussanv. Exstant in Laud. et Longip., ubi legitur: *qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.*

[b] Ita Suess., Longip. Val. Cl. cum Norm. et Anglic. Hic mutili sunt Codices Becc. et Rothomag. Editi, *pertingit.*

[c] Laud., Suess. et Longip., *quia hoc in loco interior Aquilonis porta describitur, contra quam esse porta exterior ante vestibulum non dubitatur.*

[d] In Laud., Suess. et Longip., hic et infra, multa occurrunt a vulgata lectione prorsus dissona, quæ, cum hoc loco referri non possint, in præfatione prævia observavimus, num. 11.

[e] Laud., Longip. et Suess., *consideremus itaque sanctam Ecclesiam et Synagogam, et sit.*

[f] Laud. et Longip., *vestibulum portæ interioris.*

[g] Suess., Laud., Longip., *vitæ munditia.*

[h] Laud. et Suess., *vestibulum portæ quod exterius.*

porta exterior, videlicet lex, duo latera, spiritales patres et carnalem populum. In quibus singulis binæ mensæ sunt, quia habet in spiritalibus patribus doctrinam et prophetiam, habet in carnali populo circumcisionem et sacrificium. In his itaque octo mensis immolatur, quia quidquid fides credit, quidquid vita in exemplo boni operis ostendit, quidquid patientia humiliter tolerat, quidquid benignitas largiter ministrat, quidquid doctrina salubriter docet, quidquid prophetia in posterum præmonet, quidquid circumcisio ad mandatum exterius ligavit, quidquid sacrificium ex devotione offerentis egit, in omnipotentis Dei oculis hoc esse victimam ostendit. In lege enim etiam per carnale sacrificium quid aliud populus nisi devotionem sui cordis immolabat? Notandum vero quod quatuor mensæ solummodo ad holocaustum fuisse memorantur, quas videlicet vestibuli portæ interioris accipimus, [a] ut de reliquis quatuor sentiamus quia ad sacrificium constructæ fuerunt, non ad holocaustum. Holocaustum enim, sicut præcedenti jam locutione professus sum (*Homil. super.*), totum incensum dicitur. Et lex quidem Deum ac proximum diligi, divina mandata custodiri præcipit, ab alienarum rerum concupiscentia compescit; non tamen omnia dimitti jubet. In Testamento autem Novo nos Veritas contestatur, dicens: *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest esse meus discipulus* (*Luc.* XIV, 33). Atque iterum dicit: *Qui vult post me venire, abneget semetipsum* (*Ibid.* IX, 23). Mensæ ergo interioris portæ holocaustum habent, quia in virtutibus Testamenti Novi quasi per holocaustum omnia incendimus, quando omnibus quæ hujus mundi sunt renuntiamus. Mensæ vero [b] portæ exterioris sacrificium habent, sed holocaustum non habent, quia præcepta legalia decimas offerri jubent, sed dimitti omnia non jubent.

3. De interioris autem vestibuli quatuor mensis dicitur: *Ut immoletur super eas holocaustum, et pro peccato, et pro delicto.* Hoc etenim inter peccatum et delictum distat, quod peccatum est mala facere, delictum vero est bona derelinquere, quæ summopere [c] sunt tenenda. Vel certe peccatum in opere est, delictum in cogitatione. Recte ergo in interioris portæ quatuor mensis immolatur holocaustum, et pro peccato, et pro delicto, quia quicunque potuerit hoc præsens sæculum pleniter contemnere, et, derelinquens omnia, semetipsum Domino holocaustum dare, ipse jam perfecte novit **1405** et peccata operis plangere, et [d] delicta cogitationis, vel quod malum fecit, vel quod bonum quod debuit facere non fecit. Qui etenim totum dimisit, culpas suas in fletibus jam liberius conspicit. Cumque ejus mentem terrena cura non præpedit, pro opere simul et cogitatione plangendo mentem suam omnipotenti Domino quid aliud quam holocaustum dedit?

4. Neque hoc a ratione videtur extraneum, quod propheta cum latus exterius diceret, et ostium portæ nominaret, addidit: *Quæ pergit ad Aquilonem.* In exteriori enim custodia litteræ lex data tenebatur. Ostium vero portæ est ipse historicus intellectus legis, qui ad Domini timorem ducit. Quæ porta ad Aquilonem pergere dicitur, quia lex eadem sub [e] timore mortis frigida Judaici populi corda constrinxit. Quasi enim per calorem ille populus curreret, si præcepta dominica ex amore servasset. Sed quia sub timore mortis propositæ litteram custodivit, quasi in torpore frigoris remansit. Unde novis populis æterna præmia amantibus, non autem temporalia tormenta timentibus, atque jam calentibus, dicitur: *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed spiritum adoptionis, in quo clamamus, Abba pater* (*Rom.* VIII, 15). Dicatur autem: *Quatuor mensæ hinc, et quatuor mensæ inde per latera portæ.* Dum enim fides et vita, doctrina et prophetia in bonorum mentibus custoditur, porta nostra, id est intellectus sacri eloquii, quatuor ex latere mensas habet. Cumque in proficientibus populis sancta prædicatio patientiam et benignitatem servat, quæ prius in carnalibus circumcisionem et sacrificium custodivit; mensæ quoque quatuor quasi ex alio latere monstrantur. Quæ simul omnes octo ad immolandum fiunt, quatuor videlicet interiores ad holocaustum; quatuor vero exteriores ad sacrificium; quia et hi qui in sancta Ecclesia fidem, [f] vitam, patientiam atque benignitatem custodiunt, summis jam procul dubio virtutibus pollent; et hi qui in synagoga doctrinam et prophetiam, circumcisionem et sacrificium cognoverunt, alia offerendo, atque sibimetipsis alia retinendo, devotionis suæ victimam omnipotenti Deo non dederunt. Sed quia superius dictum est idcirco mensas quatuor [g] interioris vestibuli constructas, ut immoletur super eas holocaustum et pro peccato et pro delicto, unde mensæ ipsæ constructæ sint inferius aperitur, cum subditur:

VERS. 42. — *Quatuor autem mensæ ad holocaustum de lapidibus quadris exstructæ.*

5. Quos enim hoc loco lapides quadros accipimus, nisi quoslibet sanctos, quorum vita in prosperitate atque adversitate novit fortiter stare? Lapis etenim quadrus æque stat, in quocunque latere fuerit versus. Quisquis ergo in prosperitate non extollitur, in adversitate non frangitur, suasionibus ad malum non trahitur, vi operationibus a bono opere non revocatur, lapis quadrus est. Et quasi ex omni latere statum habet, quia casum in qualibet permutatione **1406** non habet. Certe cum Judæorum populum propheta a fide perire cognosceret, et sanctos apostolos surgere in Ecclesia prævideret, per quos multi sunt ex gentibus in fidei et vitæ [h] fortitudine solidati, in magna consolatione locutus est, dicens: [i] *Lapides ceciderunt, sed quadris lapidibus ædificabimus*

[a] Longip., *ut de reliquis quatuor exterioris vestibuli.*
[b] Laud., *vestibuli exterioris sacrificium.*
[c] Anglicani Cod., consentiente Lyr., *sunt cavenda.*
[d] Lyr. et Edit. pl., maxime 1502, *peccata.*
[e] Val. Cl. et Norm., *timore minarum.*
[f] Laud. et Longip., *vitæ munditiam.*
[g] Iidem Cod., *in interiori vestibulo esse constructas.*
[h] Laud., *certitudine.*
[i] Laud. et Longip., *lateres.* Et infra, *de laterum*

(*Isai.* IX, 10). Videns quippe in sancta Ecclesia apostolos, Martyres, atque doctores surgere, de lapidum casu, id est de Judæorum perditione minus doluit, quia omnipotentis Dei ædificium, id est sanctam Ecclesiam de quadris lapidibus ædificari conspexit. Mensæ ergo quatuor de quadris lapidibus construuntur, quia fides et vita, patientia et benignitas de vita sanctorum in exemplum datæ sunt sequentibus populis, ut jam vestibulum mensas habeat, id est virtutes vitæ [a] populus teneat, in quibus omnipotenti Deo orationis sacrificium in ara sui cordis incendat. Quidquid enim boni fideles sanctæ Ecclesiæ populi vel fecerunt, vel faciunt, hoc in exemplum de prædicatorum suorum vita susceperunt. Unde enim mensas hoc vestibulum haberet, nisi quadros lapides invenisset? Ut enim unum de quadris lapidibus breviter ad medium deducamus, vultis, fratres charissimi, fidem videre? *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (*Philip.* I, 21). Vultis vitam cognoscere? *Mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (*Galat.* VI, 14). Vultis patientiam audire? *Usque in hanc horam et esurimus,* [b] *et colaphis cædimur, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris; maledicimur, et benedicimus, persecutionem patimur, et sustinemus; blasphemamur, et obsecramus* (*I Cor.* IV, 11-13). Vultis benignitatem cognoscere? *Ego autem libentissime impendam, et superimpendar ipse pro animabus vestris* (*II Cor.* XII, 15). Ac ne forsitan credamus quia [c] eorum amori pro quibus impendi desiderat debitor fuerit, mox ad eosdem discipulos subjungit, dicens: *Licet plus vos diligens, minus diligar* (*Ibid.*). [d] Cum ergo a populo fideli ad imitandas virtutes sanctorum prædicatorum vita cognoscitur, profecto in vestibulo de quadris lapidibus mensæ construuntur. Habuit vero et Synagoga spiritales patres in doctrina atque prophetia, ex quibus exemplum vitæ in virtutibus traheret. Sed rudis ejus populus, magis per timorem serviens quam per amorem sequens, vitam patrum noluit imitari quam vidit, atque ideo [e] porta exterior quæ ad Aquilonem pergit, mensas non habet ad holocaustum. Sed quia hæc moraliter diximus, restat adhuc ut easdem mensas per intelligentiam typicam perscrutemur.

6. Porta etenim nostra in interiori vestibulo quatuor mensas habet, quia sancta Ecclesia [[f] quatuor evangelistarum prædicatione erudita est, per quorum doctrinam didicit cor in amorem Dei omnipotentis [g] ascendere, et suas ei in sacrificio cogitationes immolare. Quarum duæ hinc, et duæ inde esse referuntur, quia duo evangelistæ [h] et quæ de Domino viderunt attestati sunt, et duo illa narraverunt quæ præcedentium auditu didicerunt. **1407** Vel certe quatuor mensæ sunt interioris vestibuli, hoc quod patenter aspicimus, quia sancta Ecclesia] ad eruditionem fidelium populorum quatuor regentium ordines accipit, quos Paulus ex dono omnipotentis Dei enumerat, dicens: *Ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores* (*I Cor.* XII, 28; *Ephes.* IV, 11). Pastores vero et doctores unum regentium ordinem nominat, quia gregem Dei ipse veraciter pascit qui docet. Habuit quoque et [i] porta exterior mensas quatuor, quia videlicet Synagoga obsequii exterioris observantiam per principes sacerdotum et seniores populi, per Scribas atque Pharisæos tenuit. Qui scilicet Pharisæi etiam legis doctores vocati sunt. Sive autem exteriori seu interiori portæ duæ mensæ hinc sunt, et duæ inde, quia in exordiis suis sancta Ecclesia apostolos et prophetas habuit. Prophetas autem dicimus non eos qui in veteri populo fuerunt, sed eos qui in sancta Ecclesia post apostolos sunt exorti. Posteriori quoque tempore, quod nunc est, habet evangelistas atque doctores. Quia vero [j] Evangelium bonum nuntium dicitur, evangelistas utique appellamus qui rudibus populis bona patriæ cœlestis annuntiant. Qui videlicet evangelistæ atque doctores et priori quidem tempore fuerunt, sed et nunc usque, Domino largiente, permanent, quia adhuc quotidie et infideles populos ad fidem trahi, et fideles quosque in bonos mores per doctores erudiri cognoscimus. Apostoli vero et prophetæ ab hoc tempore præsenti sublati sunt, atque ideo dicimus quia mensæ hæ portæ nostræ, id est sanctæ Ecclesiæ quasi in alio latere fuerunt.

7. Habet et porta quæ pergit ad Aquilonem duas mensas hinc, et duas inde, eosdem quos diximus principes sacerdotum et seniores populi in majori auctoritate regiminis, Scribas quoque et Pharisæos, qui rudi illi populo minori loco præfuerunt. [k] Sed hæ mensæ juxta portam sunt quæ ad Aquilonem pergit, quia cum quatuor isti ordines populo præessent, Synagoga in persecutione Redemptoris nostri sæviens, ad torporem perfidiæ prorupit. Quæ tamen mensæ habuerunt sacrificium, quod juxta solam

casu; consentiunt Hebr. textus, Vulgata, et aliæ versiones. Favet intentus a Propheta sensus. Attamen in cæteris Mss. præsertimque in Norm. legitur *lapides, lapidum;* quos sequuntur omnes Editi. Potuit facile excidere Gregorio *lapides* dicere, pro *lateres.*

[a] Suess., Laud., Longip., *populus fidelis agnoscat per quas.*

[b] Lyr., *et sitimus, et colaphis.*

[c] Deest *amori* in omnibus Excusis. Reperitur in omnibus pene Mss.

[d] Laud. et Longip., *sed esto. Cum ergo.*

[e] Laudati Codices, *vestibulum exterius portæ.*

[f] Desiderantur in omnibus Edit., excepta Gussanv., quæ hic intra uncinos continentur. Omittuntur etiam in Sagiensi et Lyr., at in cæteris leguntur.

[g] Gussanv., *accendere.*

[h] Suess., *ea quæ.*

[i] Laud. et Longip., *vestibulum exterius.* Et paulo infra: *sive exteriori, sive interiori vestibulo.* Ubique pro porta legitur vestibulum.

[j] Ebroic. et Lyr., *evangelista bonus nuntius.*

[k] Laud., Suess. et Longip.: *Sed hæ mensæ in exteriori sunt vestibulo constitutæ, quia ipsi Synagogæ ordines in verbis omnipotentis Domini nulla mystica, sed sola historica quæsierunt. Foris ergo constructæ sunt, quia interiori intelligentia eruditæ non sunt. Quæ tamen habuerunt sacrificium quod juxta litteram solidam tenuerunt. Interiores autem mensæ.*

iteram tenuerunt; unde et ad torporem frigoris ipsi sunt, quia flamma spiritus succensi non sunt. Interiores autem mensæ holocaustum habent, quia sive in cordibus apostolorum atque prophetarum, seu in mente [a] evangelistarum atque doctorum, ignis spiritus et arsit et ardet. Qui pro eo quod omnem eorum cogitationem in bono opere absumit, flamma amoris Dei quasi holocaustum totum simul quod invenit incendit. Holocaustum enim offerunt, qui sive in bono opere, seu in sancta cogitatione medullitus accenduntur

8. Mensæ vero hæ ex quadris lapidibus factæ sunt, quia dum quotidie sacri eloquii in suis cordibus verba meditantur, ad offerendum Domino orationis holocaustum, quasi ex quadris lapidibus construuntur. Verba etenim Scripturæ sacræ lapides quadri sunt, quia ubique stant, quia ex nullo latere **1408** reprehensibilia inveniuntur. Nam in omne quod præteritum narrant, in omne quod venturum annuntiant, in omne [b] quod moraliter prædicant, in omne quod spiritaliter sonant, quasi in diverso latere statum habent, quia reprehensionem non habent. Corda itaque sanctorum mensæ Dei sunt ad holocaustum ex quadris lapidibus constructæ, quia qui Dei verba semper cogitant semetipsos Domino a carnali vita in cogitatione mactant. Unde scriptum est : *Lex Dei ejus in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus ejus* (*Psal.* XXXVI, 31). Et unde rursum dicitur : *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi* (*Psal.* CXVIII, 11). Sed quia mensæ hæ unde sint constructæ cognovimus, etiam cujus mensuræ sint audiamus. Sequitur :

VERS. 42. — *Longitudine unius cubiti et dimidii, et latitudine cubiti unius et dimidii, et altitudine cubiti unius.*

9. Hunc locum [c] quidam exposuit, dicens : Longitudine et latitudine habent mensæ cubitum unum et dimidium, id est per quadrum, quæ simul juncta tres cubitos faciunt. Qui tres cubiti habent in altitudinem cubitum unum, ut mysteria Trinitatis unius cubiti, hoc est divinæ majestatis, mensuram conservent. Qui videlicet sensus expositionis idcirco non potest stare, quia in illa summa Trinitate quæ omnia creavit, omnia continet, dimidium nihil est, nec ex duobus dimidiis aliquid unum. Neque enim quidquam imminutionis ac decisionis habet illa substantia, quæ semper incommutabilis manens, nec detrimentum recipit, nec augmentum. Sæpe autem diximus longitudinem ad longanimitatem spei, latitudinem vero ad charitatis amplitudinem pertinere. Mensæ ergo quæ ad holocaustum constructæ sunt, longitudine cubiti unius et dimidii metiuntur, quia sancti patres atque doctores, qui se longanimiter ad secreta spei intimæ extendunt, per hoc quod in virtutibus vivunt, quantum ad humanam quidem mensuram pertinet, valde perfecti sunt, quantum vero ad divina illa mysteria quæ plene ab homine capi non possunt, quandiu in hac mortali carne subsistunt, perfecti non sunt. In semetipsis ergo jam cubitum habent, in Deo autem adhuc cubitum non habent, quia jam quidem in virtutibus plene proficiunt, sed tamen aliquid de Deo adhuc ex parte cognoscunt. Ecce iterum in mensura mensæ ad testimonium Paulus occurrit. Videamus an ejus vita cubito integro mensuretur. Dicit enim : *Quotquot perfecti sumus, hoc sapiamus* (*Philip.* III, 15). Videamus si in his quæ de Deo sentit jam se ad percipienda mysteria perfecte tetenderit : *Ego me non arbitror comprehendisse* (*Ibid.*, 13). Qui rursus ait : *Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus; cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est* (*I Cor.* XIII, 9, 10). Qui iterum dicit : *Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut et cognitus sum* (*Ibid.*, 12). Si ergo perfectus est, et ex parte cognoscit, cubitum habet, quantum ad se, sed tamen dimidium super se. Tendantur ergo in longanimitate spei corda sanctorum, [d] tendantur in perfectione quam habent, cubito uno. Sed quia adhuc plene videre non possunt, **1409** ubi spei oculum mittunt, hoc quod super unum cubitum habent, in dimidio cubito recidatur, quatenus in hac vita semper se imperfectos aspiciant, et ardentius ad perfectionem currant.

10. Habent quoque mensæ latitudinem cubiti unius et dimidii, quia sanctorum corda in charitatis amplitudine dilatata juxta proximum quem diligunt et vident habent cubitum. Possunt enim perfecte diligere quos perfecte valent juxta aliquid scire. Omnipotentem vero Deum medullitus diligunt, medullitus sequuntur, sed tamen tantum diligere non possunt quantum debent, quia adhuc non valent videre quem diligunt; et mensura amoris minor est ubi adhuc mensura minor est cognitionis. Super unum ergo cubitum habent et dimidium, quia hoc eis jam [e] in animo integrum est, [f] quod valde minus est, id est charitas cum proximo; atque illud in eis quod valde majus est, id est amor Dei quem non vident, adhuc integrum non est. De hoc amore, qui hic incipitur, ut ex visione Domini in æterna patria perficiatur, recte Isaias loquitur, dicens : [g] *Vivit Dominus, cujus ignis est in Sion, et caminus ejus in Jerusalem* (*Isai.* XXXI, 9). Plus est autem caminum esse quam ignem, quia esse ignis et parvus potest, in camino autem vastior flamma succenditur. Sion vero speculatio, Jerusalem

[a] Laud. et Longip., *evangelizantum*.
[b] Gilot., Vatic. et Gussanv., crasso errore, *quod mortaliter*. Emendantur ex Mss. Anglic. et nostris.
[c] Scilicet Hieronymus, l. XII in Ezech., ad cap. 40, cujus nomini pepercit, sententiam emendare coactus, quod modestiæ Gregorii insigne est argumentum.
[d] Val. Cl., Rothomag. et alii Norm., *tenduntur*.
[e] Norm., Anglic., Val. Cl. et alii a Gussanv. lecti sic habent, ubi Excusi *in amore*.
[f] Suess., consentientibus Norm., *quod valde minus est in charitate cum proximo*; et infra Suess. et Ebroic., *majus est in amore Dei*. Stant pro nobis alii Mss., præsertim Anglic.
[g] Laud. et Longip., *dixit Dominus*.

autem visio pacis dicitur. Pacem vero nostram hic interim speculamur, ut illic postmodum plene videamus. Ex amore ergo Domini in Sion ignis est, in Jerusalem caminus, quia hic amoris ejus flammis aliquatenus ardemus, ubi de illo aliquid contemplamur; sed ibi plene ardebimus, ubi illum plene videbimus quem amamus.

11. Altitudo vero mensarum est cubiti unius. Quæ est enim altitudo sanctorum, nisi fides invisibilium? Per fidem enim creditur quod non videtur, atque ideo per hanc justorum [a] mens ad altitudinem ducitur, ut cuncta visibilia despiciat in terra, et ea quæ audit invisibilia sequatur in cœlo. Sed unum cubitum habet altitudo mensarum, quia unitas est fidei in corde omnium sanctorum. Unum Deum esse Trinitatem et patres testamenti veteris, et prædicatores professi sunt testamenti novi. Altitudo itaque mensarum nil uno cubito amplius, nil minus habet, quia in magna sibi unitate concordat omnium fides patrum. Sed hi qui, jam in longanimitatem spei summis virtutibus proficientes, unum et dimidium cubitum habent, atque in latitudine charitatis uno ac dimidio cubito metiuntur, in altitudinem vero fidei uno cubito excrescunt, magni sunt, et summa admiratione venerandi. Debent ergo parvulorum animas in sinu suæ conversationis suscipere, atque eas in conspectu Domini velut quoddam holocaustum ac sacrificium offerre. Unde aperte sequitur:

Ibid. — *Super quas ponunt vasa in quibus immolatur holocaustum et victima.*

12. Quid enim sunt animæ fidelium, nisi vasa sancta quæ verba pietatis capiunt, ut ex eorum mentibus holocaustum vitæ atque orationis immoletur? Hinc est enim quod Paulus cum adhuc **1410** rudis esset in fidei vocatione, quia jam Domini verba perceperat, et cœlesti gratia plenus erat, vas appellatur, cum dicitur: *Vas electionis mihi est* (*Act.* IX, 15). Hinc pastores atque doctores propheta admonet, dicens: *Mundamini qui fertis vasa Domini* (*Isai* LII, 11). Ipsi etenim quasi mensæ vasa Domini portant, qui vitam fidelium erudiendo tolerant, ut quandoque hanc Domino ad holocaustum et sacrificium perducant. Sed neque hoc negligenter intuendum est, quod in eisdem vasis holocaustum et victima dicitur immolari. Holocaustum enim, sicut et superius diximus (*Hom. superiori*), victima est, non tamen victima semper holocaustum, quia cum quid ex parte offertur, et ex parte retinetur, sacrificium quidem est, sed holocaustum non est. Sunt vero in multitudine magna fidelium alii qui ea quæ mundæ sunt omnia relinquunt, cuncta quæ possident tribuunt, nil sibimetipsis reservant, ad æternam patriam medullitus anhelant, seque ex toto corde in lacrymis mactant. Hi videlicet vasa super mensam sunt, in quibus immolatur holocaustum. Et sunt alii qui curam propriæ domus gerunt, de filiis cogitant, eisque hæ-

A reditatem servant, qui tamen, æterni judicii memores, misericordiam pauperibus impendunt, alimenta ac vestimenta eis ex parte qua decreverint tribuunt. Hi nimirum vasa super mensam sunt, in quibus victima immolata est, non holocaustum. Quia enim patientia et doctrina sanctorum admonendo et sustinendo, suadendo atque terrendo, aliorum corda usque ad hoc erudiunt, ut omnia deserant, et totos se in amore Domini accendant, aliorum vero ad hoc usque instruunt, ut quia omnia relinquere non valent, vel ex parte qua prævalent, misericordes fiant, et carnis curam cum animæ cura partiantur, mensæ Domini de quadris lapidibus instructæ vasa portant, in quibus immolatur holocaustum et victima, quia et perfecti, sicut dictum est, cum omnia deserunt, totum cor

B in amorem Domini accendunt, et imperfecti sacrificium offerunt, quod ex parte devoverunt. Sequitur:

Vers. 43. — *Et labia earum palmi unius, reflexa intrinsecus per circuitum.*

13. Quid est hoc, quod mensarum labia palmo metiuntur, nisi quod in palmo manus tenditur, et sancti patres atque doctores ea prædicant in quibus auditorum opera tenduntur? Quasi enim manum extendimus cum opera nostra dilatamus. Loquatur ergo unusquisque doctor, cor audientis exerceat, otiosorum torporem excutiat. Quos dum ad bona opera tetenderit, palmum se habere [b] in labiis ostendat. Pensandum quoque quia in palmo digitus major ac minimus tenditur. Quid vero in majori ac minimo

C digito, nisi magna et extrema actio designatur? Palmum ergo mensæ [c] in labiis habeant, quatenus in doctorum suorum [d] prædicatione magna opera faciat, ut agere et minima non omittat. Sic minimis intentus sit, ut piger in agendis majoribus non sit. Unde per Evangelium Veritas dicit: *Væ vobis, scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia decimatis mentham et anethum et cyminum, et relinquitis quæ graviora sunt legis,* **1411** *judicium, misericordiam et fidem; hæc oportuit facere, et illa non omittere* (*Matth.* XXIII, 23). Per judicium quippe, et misericordiam, et fidem, major digitus operationis ostenditur. Per mentham vero, et anethum, et cyminum, digitus procul dubio minimus figuratur. Hæc ergo oportuit facere, et illa non omittere, quia si opus nostrum palmo metiri

D volumus, sic necesse est ut tendatur minimus, quatenus major digitus non attrahatur.

14. Bene autem cum mensarum labia metiuntur, et mensura palmi dicitur, additur *unius*, ut ex doctorum prædicatione sicut unitas tenetur in fide, ita quoque unitas mentium servetur in opere, ne per opus bonum quod alter agit, alter ad discordiæ malum prorumpat. Ita enim bona facere opera debemus, ut per hæc quoque cum his cum quibus vivimus unanimitatem, in quantum recte possumus, conservemus, id est non deserendo quod agimus, sed præve-

[a] Editi omnes, reluctantibus Mss., *justorum mensa.*
[b] Laud. et Longip., *in latus.*
[c] Laud., Longip., Val. Cl. et Norm., *in labio.*

[d] Suess., cum Ebroic. aliisque Norm., *prædicatione auditor evigilet; et sic eorum admonitione magna opera faciat.*

niendo bonis persuasionibus malum discordiæ quod timemus. Sic in suis operibus unitatem palmi custodiens Paulus, discordiam generari prohibebat, cum quemdam lapsum atque ab Ecclesia abjectum jam velle recipere Corinthios videret, dicens : *Si cui aliquid donastis, et ego. Nam et ego si quid donavi, propter vos in persona Christi, ut non circumveniamur a Satana* (*II Cor.* II, 10). Qui videlicet solet de bonis mala generare, et hoc quod charitate agitur ad discordiam trahere. Unde et mox de ipso subjecit, dicens : *Non enim ignoramus cogitationes ejus* (*Ibid.*, 11). Doctor autem qui per bona quæ prædicat in suis auditoribus rectam operationem format, si mentes operantium [a] ad unanimitatem non ligat, in labiis palmum habet, sed eam quæ dicta est palmi unitatem non habet.

15. Pensandum vero est valde quod dicitur, quia earumdem mensarum labia interius sunt reflexa. Tunc enim mensarum labia intrinsecus reflectuntur, quando doctores ad conscientiam revocant tacita cogitatione quod dicunt, quando semetipsos subtiliter perscrutantur si faciunt quod loquuntur. Recte autem cum reflexa intrinsecus mensarum labia dicuntur, additur quoque *per circuitum*, ut non in una qualibet se parte considerent, [b] atque ex alia semetipsos perpendere prætermittant, sed ubique semetipsos inspiciant, et, in quantum prævalent, studeant singula opere implere quæ docent, ne si prædicantes facere bona dissimulant, sui vastatores sint cultores alieni. O doctor, ecce jam mensa es, jam vasa portas, jam in vasis fidelibus pondus holocausti et victimæ sustines, sed intus reflecte labium, id est ad cor revoca sermonem. Audi quod dicis, operare quod prædicas. Si enim negligis implere quod prædicas, aliis messem seminas, et ipse a frumenti participatione jejunas. Unde scriptum est : *Cujus messem famelicus comedet* (*Job.* V, 5). Messem quippe doctoris qui bona loquitur, sed non operatur, famelicus comedit, quia is qui panem justitiæ esurit operatur mandata quæ audit, et ipse fructum non habet, qui seminando laboravit. Hinc Salomon ait : *Abscondit piger manum suam* [c] *sub ascella, nec ad os suum porrigit eam* (*Prov.* XIX, 24). Nemo ita piger est, ut ad os manum vel comedendo reducere laborem putet. Sed piger nec ad os manum suam porrigit, qui nec hoc vult operari **1412** quod dicit. Hinc iterum de bene docentibus et male operantibus dicitur : *Filii* [d] *Ephraim intendentes arcum, et mittentes sagittas, conversi sunt in die belli* (*Psal.* LXXVII, 9). Intendunt arcum, atque sagittas mittunt, qui Scripturæ sacræ sententias proponunt, et verbis rectis auditorum vitia feriunt ; sed convertuntur in die belli, quia post semetipsos redeunt in tentatione vitiorum, et pectus opponere non volunt, quia in tentationum certamine non re-

A sistunt. Hinc iterum dicitur : *Avertisti adjutorium gladii ejus, et non es auxiliatus ei in bello* (*Psal.* LXXXVIII, 44). Gladius quippe doctoris est sermo Dei. Unde per Paulum dicitur : *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei* (*Ephes.* VI, 17). Omnipotens itaque Deus cum doctorem respicit nolle operari quæ dicit, in die belli adjutorii ejus gladium avertit, quia [e] in tentationum certamine non permittit ei esse in adjutorium doctrinæ verba quæ dedit. Habet igitur gladium, sed hunc in bello non adjuvat, quia cum adversitas tentationis eruperit, verbi obliviscitur quod docebat. Ecce enim de patientia forsitan sermo doctori est, doctrinæ suæ magisterio dicere cogitur qualiter contra illata damna, contra auditas contumelias patientia servetur. Sed cum ipse vel damno,

B vel contumelia fuerit lacessitus, oblitus quod docuerat, vel in læsione proximi, vel in reddenda gravius contumelia excedit. Inter hæc itaque cogitet quia mensa Dei est, labium intus reflectat, servet quod prædicat. Scriptum quippe est : *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (*Luc.* XXI, 19). Et rursum scriptum est : *Doctrina viri per patientiam noscitur* (*Prov.* XIX, 11). Si itaque index doctrinæ patientia est, tanto quisque doctus ostenditur, quanto patiens fuerit. Hinc est enim quod bonus ille discipulus qui magistrum tolli in aera videbat, per magnæ charitatis affectum clamabat, dicens : *Pater mi, pater mi, currus Israel et auriga ejus* (*IV Reg.* II, 12). Quid est, fratres charissimi, quod Elias currus Israel et auriga dicitur, nisi quia auriga agitat, currus por-

C tat ? Doctor ergo qui mores populi et per patientiam sustinet, et sacri eloquii verbis docet, et currus dicitur et auriga. Currus, quia tolerando portat ; auriga, quia exhortando agitat. Currus, quia mala sustinet ; auriga, quia populum bonis admonitionibus exercet.

16. Fortasse autem contra vanam gloriam sermo doctori est, et mire insinuans qualiter debeat declinari, eisdem ipsis sermonibus vanam gloriam quærit, quibus contra eamdem vanam gloriam disputat. Si igitur hoc appetit adipisci quod prohibet, mensa intus labium non reflectit. Tunc autem mensa Domini ex quadris lapidibus exstructa habebit intus labium reflexum, si studuerit audire quod dicit. Scriptum quippe est : *Ne quid per contentionem, neque per inanem*

D *gloriam* (*Philip.* II, 3). Atque eisdem rursus egregius prædicator dicit : *Nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis* (*I Thess.* II, 6). De prædicationis etenim labore laudem transitoriam quærere, quid est aliud quam rem magnam vili pretio venundare ? Sed est [f] in doctrinæ verbis grave periculum, quia sæpe sermonem docentium favores audientium sequuntur, et cum doctores ab eo quod bene innotuerint, apparere [g] jam minores in dictis nolunt, do-

[a] Laud. cum Longip., *ad unitatem.*
[b] Laud. et Lyr., *atque alias in semetipsos.* Ita Ebroic., *in* mutato in *ex.* Longip. habet *alia.*
[c] Plerique Ed., *sub axilla.* Sequimur unanimem Mss. consensum.
[d] Norm., *Ephrem.*
[e] Longip., Ebroic., Lyr., *in tentatione certaminis.*
[f] Al., *in doctrina verbi.*
[g] Val. Cl., cum Norm., *jam majores in dictis volunt.*

ctrinæ verbum quod pro acquirendis animabus auditorum **1413** ex omnipotentis Dei amore inchoaverunt, in hoc postmodum pro acquirendis laudibus laborant. Et qui in verbis Dei quærebant prius lucra spiritalia, temporales postmodum favores sequuntur. Unde fit ut sive recta qualibet opera, seu sancta doctrinæ verba, in omnipotentis Dei judicio pereant, cum per hæc quisque transitoriis favoribus anhelat. Hinc etenim per prophetam Judææ dicitur quod in se ipsa incauta mens invenit, si saltem post culpam suas caute cogitationes rimetur : *Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocavit Dominus nomen tuum. Ad vocem loquelæ grandis exarsit ignis in ea, et combusta sunt* [a] *fruteta ejus* (*Jerem.* XI, 16). Olivam quippe uberem et pulchram, fructiferam et speciosam Dominus vocat, cujus vel efficaciam in operatione, vel sancta studia in verbis scientiæ approbat. Sed ad vocem loquelæ grandis exarsit ignis in ea, quia cum laudari quis cœperit, erubescit forsitan minor videri quam dicitur, et studet esse quod dicatur. Vox enim grandis loquelæ est favor adulantis. Unde scriptum est : *Qui benedicit proximo suo voce grandi de nocte consurgens, similis est maledicenti* (*Prov.* XXVII, 14). Ad vocem ergo loquelæ grandis exarsit ignis in ea, quia in magnitudine favoris flamma in corde accenditur de amore laudis. Sed omnia olivæ fruteta comburuntur, quia ante omnipotentis Dei oculos, vel quæ bene gesta vel quæ scienter sunt dicta depereunt, cum jam non amore Domini, sed intentione transitoriæ laudis fiunt. Sic enim sæpe cogitationi bonæ cogitatio sinistra subjungitur, ut vix ipse qui easdem cogitationes generat animus cognoscat. Unde prædicator egregius, cum loquens subtiliter diceret : *Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus* (*Hebr.* IV, 12), illico subjunxit : *Compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis* (*Ibid.*).

17. [b] Distinguit enim Dei sermo compages et medullas, quia discernit cogitationes et intentiones cordis. Per compages quippe ossibus ossa junguntur. Et sæpe dum quid recta cogitatione agimus, sed subito in laudis amorem declinamus, atque hoc pro laude facimus quod prius facere [c] pro veritate cœperamus, quia cogitationes cogitationibus adjunguntur, quasi quædam in spiritu compages fiunt. Sed habent ossa, quæ in compage juncta sunt, etiam medullas. Quod prædicator sanctus apertius intulit, cum subjunxit : *Discretor cogitationum et intentionum cordis* (*Ibid.*). Compages enim nostræ cogitationes sunt, medullæ autem intentiones. Et sæpe aliud cogitamus, atque aliud est [d] quod per cogitationem intendimus. Nam si quis proposito nummorum præmio pupilli vel viduæ causam defendat, et, fortasse Ecclesiam ingre-

A diens, in suis precibus Deo dicat : Tu vides quia causam pupilli et viduæ defendo, iste procul dubio quod cogitat scit, sed quo intendat ejus cogitatio ignorat. Aliud quippe cogitat, atque [e] alio intendit. Non enim defensionem pupilli vel viduæ, sed mercedem nummorum quærit. Nam tolle temporale præmium, et pupillum ac viduam non defendit. Sermo itaque Dei discretor est cogitationum et intentionum cordis, quia non aspicit **1414** quid apud temetipsum cogitas, sed per medullam compagis, id est per intentionem cogitationis quid accipere requiras. Restat ergo ut doctor, cum loquitur, quasi mensa Dei semper intus labium reflectat, ne aut mala intentione loqui inchoet, aut cum bene cœperit, seductus favoribus, in appetitum alium declinet.

B 18. Fortasse autem de custodia disciplinæ sermo doctori est. Et sæpe etiam contingit ut disciplinæ regulam quam scit dicere nesciat tenere, quia aut, nimio zelo motus, minus se per mansuetudinem temperat; aut nimia mansuetudine placidus, minus se contra vitia in zeli stimulo inflammat. Magna enim consideratione debemus pensare quod scriptum est, quia [f] in vasis templi inter coronas et plectas, boves et leones et cherubim exsculpta sunt, et subter boves et leones lora dependentia (*III Reg.* VII, 29). Coronæ quippe signum victoriæ, plectæ autem concordiæ unanimitatem signant; Cherubim vero plenitudo scientiæ dicuntur. Sacerdotes enim atque doctores inter coronas et plectas, id est inter fortitudinem boni operis qua ad victoriam currunt, et chari-

C tatis concordiam, qua a se vicissim non discrepant, per boves et leones atque cherubim designati sunt, quia in plenitudine scientiæ quam habent necesse est ut et boum mansuetudinem teneant, et fervorem leonum, quatenus in disciplina quam prædicant, et ex sancto zelo accensi sint, et ex paterna dulcedine tranquilli. Quibus subter se lora dependeant, ut disciplinæ suæ retinacula quibus ipsi ligati sunt etiam subjectis suis sollicite impendant. Subter eos enim lora dependere est custodiæ vincula subditis tenere. Quæ tunc recte servantur, cum nec boum mansuetudo in zeli fervore amittitur, nec leonum terror in mansuetudine declinatur. Tanta quippe debet esse discretio, ut nec disciplina nimia, nec misericordia sit remissa, ne si inordinate culpa dimittitur, is qui

D est culpabilis, in reatu gravius astringatur; et rursus, si culpa immoderate retinetur, tanto qui corrigitur deterior fiat, quanto erga se nil ex benignitatis gratia agi considerat. Exhibenda itaque pravis est asperitas in ostensione, charitas in mente; ut et dura ostensio delinquentem coerceat, et charitatis custodia mercedem mansuetudinis non amittat.

19. Ecce, dum loquor, Joseph animum pulsat, ut ad ostendenda quæ dico ipse testis veniat. Certe somnium quod de profectu suo viderat, fratribus

[a] Laud., Longip. et Vat. Gh., habent *fructus ejus*, hic et infra.
[b] Longip., præeunte Laud., *distinguit... discernit*.
[c] Longip., *pro Deo*.

[d] Lyran., *quo*, pro *quod*.
[e] Laud., consentiente Longip., *aliud intendit*.
[f] Suess. et Longip., prælucente Laud., *quia in basis templi*.

narrans, per hoc quod innocenter retulit, malitiæ contra se stimulos excitavit (*Genes.* XXXVII, 5). Ab eisdem fratribus Ismaelitis est venditus (*Ibid.*, 21), in Ægyptum ductus, mira omnipotentis Domini dispensatione eidem Ægypto prælatus est (*Ibid.*, XLI, 41). Cumque in terra Chanaan fames exsurgeret, fratres ad Ægyptum venerunt, Joseph prælatum Ægypto repererunt, eumque submissis ad terram cervicibus adoraverunt (*Ibid.* XLII, 7). Et quia mutare Dei consilium non valuerunt, quem ideo vendiderant ne adorarent, adoraverunt quia vendiderunt. Tunc ipse vir Dei, spiritu discretionis plenus, cognovit [a] fratres non cognitus. Sed memor culpæ, et remissor injuriæ, mala fratrum nec reddere studuit, nec sine purgatione laxare. **1415** Nam suspecta voce protinus dixit: *Exploratores estis vos;* [b] *ut videatis infirmiora terræ venistis, jam nunc experimentum vestri capiam. Per salutem Pharaonis non egrediemini hinc* (*Ibid.* XLII, 9). O jaculum in corde! Peregrini venerant, famis periculum fugiebant, frumenta quæ quærebant non acceperant, [c] et feriri se insuper jactatione criminis videbant. Inter hæc ducuntur ad carcerem, et, post triduum educti, adhuc in eadem asperitate terrentur. Jam reditur ad cor, jam culpæ memoria pulsat animum, atque inter se invicem loquuntur: *Merito hæc patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animæ illius, cum deprecaretur nos, et non audivimus; idcirco venit super nos ista tribulatio* (*Ibid.*, 21). In his autem cor Joseph amore vincitur, secessum petit, solvit flendo quod pietati debuit. Severus ad fratres revertitur, [d] ut cruciatus eorum animus a culpa liberaretur. Post hæc unus religatur in vinculis, dimittuntur cæteri cum frumentis, [e] ut unus frater veniat, quem minimum habere se dixerant (*Ibid.*, 34, 35). Venit postmodum frater. Vincebat mentem pietas cum frater innocens videretur; sed permanebat in ostensione asperitas, ut fratres noxii purgarentur. Frumenta dantur, scyphus in sacco junioris fratris absconditur, furti post eos quæstio movetur (*Genes.* XLIV, 2). Mittitur ut reducantur, addici in servitutem decernitur apud quem scyphus fuisset inventus. In sacco ultimi fratris invenitur. Tunc Benjamin reducitur, afflicti omnes fratres sequuntur. O tormenta misericordiæ! Cruciat, et amat. Reversi igitur, in terram cum lacrymis prostrati, veniam postulant. Memores enim quid de illo patri promiserant, mœrore intolerabili tabescebant. Tunc se ultra cohibere non valens pietas clausa prorupit ad medium, et excussit charitatis lacrymas de vultu severitatis (*Genes.* XLV, 1). Detersa est ira quæ apparebat, et non erat; A ostensa misericordia quæ erat, et non apparebat. Sic vir sanctus facinus fratrum et dimisit, et vindicavit. Sic in vigore clementiam tenuit, ut delinquentibus fratribus nec sine ultione pius existeret, nec sine pietate districtus.

20. Ecce hoc est magisterium disciplinæ, [f] ut culpas et discrete noverit parcere, et pie resecare. Qui autem discretionis spiritum non habent, aut sic dimittunt peccata, ut non corrigant, aut sic quasi corrigendo feriunt, ut non dimittant. Doctor ergo cui de disciplinæ moderamine loqui necesse est mensam Dei esse se sciat, atque intus labrum reflectat, ut quod docendo loquitur, hoc sub discretionis spiritu vigilanter operetur. Nec si quædam sibi deesse considerat, oportet ub ab eorum prædicatione conti- B cescat. Locus quippe ejus exigit ut loquatur. Verbis ergo suis semetipsum conveniat; et si non ideo loquitur [g] quia non operatur, ideo operetur quia loqui compellitur. Ubi itaque se conspicit opere implere quod dicit, ibi auditores admoneat, eorumque animos ad studium bonæ operationis [h] accendat. Ubi autem necdum se videt implesse quod loquitur, ad bona de quibus auditores admonet se quoque pariter inflammet, ut ipse etiam simul discat in opere **1416** quod per eum loquitur veritas in prædicatione. Sæpe enim quod vivendo nescimus, compulsi locutione doctrinæ, loquendo discimus; [i] et dum cogitatione nostræ pigritiæ reatus nascitur in mente, eamdem mentem compunctio subito oborta transverberat, et sua voce excitata evigilat in opere, quæ C prius torpebat in otio sine voce. Ecce autem cum mensæ labium palmo tenditur, id est cum per doctoris os contra vitia disputatur, atque ad bona opera cor auditorum accenditur, multi qui ejus verba audiunt quanta vel qualia mala perpetraverint recognoscunt; atque ad eum confitentes veniunt, eumque pro peccatis suis intercessorem fieri cum fletibus petunt, ut ipse orando deleat culpas quas prædicando manifestat. Unde et subditur:

VERS. 43. — *Super mensas autem carnes oblationis.*

21. Doctores etenim sancti cum pro compunctis peccatoribus atque confitentibus omnipotenti Domino preces fundunt, per hoc quod veniam pro carnali eorum vita postulant, mensæ Domini carnes obla- D tionis portant. Ut ergo sint pro quibus conversis et flentibus rogent, oportet ut eisdem prius in peccato positis prædicent; et cum jam cœperint peccata relinquere, atque ad innocentiam festinare, necesse est ut erga eos in ore doctoris incrementa prædicationis excrescant, et quibusdam doctrinæ suæ verbo

[a] Laud. et Longip. addunt *ab eis*. Val. Cl. et Norm., *a fratribus non cognitus*.

[b] Lyr., *nam infirmiora terræ considerare venistis*.

[c] Ebroic., cum cæt. Norm. et Val. Cl., consentiente Edit. 1502, *et fieri super se objectionem criminis videbant*.

[d] Longip., *ut cruciatu eorum animus a culpa liberetur*.

[e] Anglic., Lyr. et Val. Cl., *et jubet*. Sag., *et petit*.

[f] Ita Laud., Val. Cl., Lyr. et Longip. Edit. plur. habent, *culpis et discrete noverit parcere*.

[g] Editi contra sancti Gregorii mentem, *quia operatur*.

[h] Ita omnes Mss. nostri; Ed. vero, *accingat*.

[i] Sic legitur in Val. Cl. et plur. Mss. Alii, cum Suess. et Longip., habent *de cognitione*, etc. Laud., *cognitione nostræ pigritiæ*.

tanto vehementius insistat, quanto eos gravius cecidisse considerat, videlicet sciens quod ipse tanto mercedem magnæ remunerationis accipiat, quanto verbis suis alios de profundioribus peccatis levat.

22. Libet inter hæc sancti Evangelii ad medium verba deducere, cujus sacra historia per hoc quod factum miraculum narrat, mira quæ quotidie aguntur denuntiat. Nam cum fessi atque jejuni ad Dominum populi convenissent, discipulis Dominus dixit : *Misereor super turbam, quia ecce jam triduo sustinent me, nec habent quid manducent; et si dimisero eos jejunos in domos suas, deficient in via; quidam enim ex eis de longe venerunt* (*Marc.* VIII, 2, 3). Turba triduo Dominum sustinet, quando multitudo fidelium peccata quæ perpetravit, per pœnitentiam declinans, ad Deum se in opere, locutione, atque in cogitatione convertit. Quos B dimittere jejunos in domum suam Dominus non vult, ne deficiant in via, quia videlicet conversi peccatores in præsentis vitæ via deficiunt, si in sua conscientia sine doctrinæ sanctæ pabulo dimittantur. Ne ergo [a] lassentur in hujus peregrinationis itinere, pascendi sunt sancta admonitione. Valde autem pensanda est pia sententia quæ processit ex ore Veritatis, qua dicitur : *Quidam enim ex eis de longe venerunt* (*Ibidem*). Est autem qui, nihil fraudis et nihil carnalis corruptionis expertus, ad omnipotentis Dei servitium festinavit. Iste de longinquo non venit, quia per incorruptionem et innocentiam proximus fuit. Alius nulla impudicitia, nullis flagitiis inquinatus, solum autem conjugium expertus, ad ministerium spiritale conversus est. Neque iste venit de longinquo, quia C usus conjunctione concessa, per illicita non erravit. Alii vero post carnis flagitia, alii post falsa testimonia, alii post facta furta, **1417** alii post illatas violentias, alii post perpetrata homicidia ad pœnitentiam redeunt, atque ad omnipotentis Dei servitium convertuntur : hi videlicet ad Dominum de longinquo veniunt. Quanto etenim quisque plus in pravo opere erravit, tanto ab omnipotente Domino longius recessit. Nam et prodigus filius, qui patrem deseruit, abiit in regionem longinquam, in qua porcos pavit, quia vitia nutrivit (*Luc.* XV, 16). Dentur igitur alimenta eis etiam qui de longinquo veniunt, quia conversis peccatoribus doctrinæ sanctæ cibi præbendi sunt, ut in Deum vires reparent, quas in flagitiis amiserunt. Qui sæpe a doctoribus tanto necesse D est ut a largioribus cibis doctrinæ satientur, quanto fessi majoribus vitiis venerunt. Et cum jam **1418** confiteri cœperint mala quæ commiserunt, atque confitendo relinquere et fletibus punire, necesse est ut doctores sancti pro eorum peccatis sollicite exorent, quatenus mensæ Domini carnes oblationis portent. Quod quoties agunt, in hoc quod pro alienis peccatis interveniunt, sua ante Dei oculos amplius detergunt, quia ea ipsa charitate se justificant, qua mira pietate pro alienis iniquitatibus se in lamentis A mactant. Nec laboriosum debet esse doctoribus pro conversis peccatoribus lacrymas fundere, quando et ipse qui omnia creavit, homo factus, [b] pro nostris iniquitatibus in cruce sanguinem fudit, qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA X [*Al.*, *XXII*].

Quatuor versus, a 44 ad 48, exponendo sanctus Doctor de fide, spe, charitate, ac de bonis operibus Deo in cordis altari offerendis liberius excurrit, et hoc opus absolvit.

1417 1. [c] Sacri eloquii mysticos sensus Propheta per aspirationem sancti Spiritus prudenter intelligens, dicit : *Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est ea anima mea* (*Psal.* CXVIII, 129). Qui rursus ait : *Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de* B *lege tua* (*Ibid.*, 18). Qui enim necdum occulta de apertis intelligit, oculos velatos habet. Qui vero jam intelligit, revelatis oculis mirabilia de lege Dei considerat, quia, spiritaliter litteræ verba discutiens, quæ interius magnitudo lateat pensat. An non est mirabile quando aliud auribus sonat, atque aliud exit ad intelligentiam quod non sonabat? Cui ergo verbum sacri eloquii nisi lapidi simile dixerim, in quo ignis latet? Qui manu quidem frigidus tenetur, sed, percussus ferro, per scintillas micat, atque hoc emittit ignem qui post ardeat, quod prius manus frigidum tenebat. Sic etenim, sic verba sunt sacri eloquii, quæ quidem per narrationem litteræ frigida tenentur; sed si quis hæc, aspirante Domino, intento intellectu pulsaverit, de mysticis ejus sensibus ignem producit, ut in eis verbis post animus spiritaliter ardeat, quæ prius per litteram ipse quoque frigidus audiebat. Ecce enim propheta dicit :

VERS. 44. — *Et extra portam interiorem gazophylacia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portæ respicientis ad Aquilonem; et facies eorum contra* [d] *viam Australem unam, ex latere portæ Orientalis quæ respiciebat ad viam Aquilonis.*

2. In his itaque verbis litteræ ad amorem Dei cujus animus infervescat, quin potius non ex ipsa eorum lectione tepefiat? Si autem latens in littera spiritalis medulla discutitur, per hoc scintillæ intellectus exeunt, et incendunt quod prius cordis auribus frigidum sonabat. Nobis tamen, ut se aspirante Domino interior intellectus aperiat, **1418** ipsa prius narratio juxta litteram patefiat. Ait enim quia porta erat interior, atque extra hanc atrium, quod appellatur interius; ac deinde aliæ, id est Aquilonis, Austri, atque Orientis portæ describuntur, ut ipsum atrium [e] quod esse extra portam interiorem dixerat a portis exterioribus esse interius ostendat. Atrium ergo hoc et foris, et intus est : foris, quia extra portam interiorem; intus autem, quia intra portas exteriores. Gazophylacia quoque cantorum esse in hoc eodem atrio narrantur, quæ a latere portæ posita dicuntur respicientis ad Aquilonem. Sed ipsa eadem gazophy-

[a] Laud., *laxentur*.
[b] Idem *pro nobis*.
[c] Val. Cl., Ebroic., Lyr., *sacri eloquii mystici sunt* *sensus, ut propheta.*
[d] Longip. et Val. Cl., *viam Orientalem*.
[e] Longip., cum Norm., *quod ipse*.

lacia ad Australem viam respiciunt. Et subditur: *Ex latere portæ Orientalis, quæ respiciebat ad viam Aquilonis*. In quibus verbis aperte intelligitur quia cantorum gazophylacia inter latus portæ respicientis ad Aquilonem, et latus portæ Orientalis fuerant posita, quæ porta videlicet respiciebat ad viam Aquilonis. Facies itaque gazophylaciorum [a] contra viam Australem, sed positio inter portam erat Orientis et Aquilonis. Porta ergo interior habebat ex latere portam Aquilonis, ex alio quoque latere portam Australem. In fronte vero vestibuli Orientalis porta surrexerat, [b] atque sic atrium quod erat extra portam interiorem, ut hoc quoque esset interius, portæ exterius ambiebant.

3. Hæc de verbis litteræ sub brevitate transcurrimus, ut in eis sensus mysticos non breviter exquiramus. [c] In parte autem superiori tres portæ descriptæ sunt, id est Orientis, Aquilonis, et Austri; moxque interioris atrii tres aliæ narratæ, id est Austri, Orientis, et Aquilonis, ac deinde porta atrii interioris dicta est, in qua mensæ de quadris lapidibus exstructæ memorantur; et porta quæ respiciebat ad Aquilonem, in qua mensæ essent 1419 ad sacrificium, non ad holocaustum. Unde in interiori diximus significari Ecclesiam, in exteriori Synagogam. Sed, his expletis, rursum propheta incipit interiorem portam, atque tres alias, id est Aquilonis, Austri et Orientis describere, et in earum atrio interiori, quod erat extra portam interiorem, esse [d] gazophylacia, cantores, sacerdotes, templum, altare, sacrificia perhibet. In quibus verbis quia de sanctæ Ecclesiæ institutione narrare alia ab eis quæ prius dixerat cœpit, patet quod interioris portæ intellectum mutavit. Si enim sub uno intellectu omnia diceret, novo ordine ipsa atque alia non replicaret. Nam quomodo possumus [e] extra portam interiorem atrium, gazophylacia, cantores, sacerdotes, templum, altare, sacrificia dicere, si per eamdem portam interiorem hoc loco sancta Ecclesia designatur? Cum enim cuncta hæc intra ipsam sint, quomodo extra portam interiorem sunt, si extra Ecclesiam non sunt? Intelligi ergo porta interior potest ea de qua jam longe superius locuti sumus, quæ contra portam Aquilonis et Orientalem dicitur posita, per quam figurari diximus aditum qui nobis ad interiora gaudia patriæ cœlestis aperitur, ut hic quoque per portas quæ circa vestibulum narrantur sancta Ecclesia, per portam vero interiorem cœlestis regni aditus figuretur. Sed ne quis me verba sancti Spiritus æstimet ad intellectum meum violenter inflectere, et dicat quia de porta interiori significationem sanctæ Ecclesiæ quam semel dixi mutare non debui, infulgente Dei omnipotentis gratia, [f] quæ cœpimus ipsa teneamus, ut et porta interior signet Ecclesiam, quæ nos ad interiora gaudia perducit; et gazophylacia, cantores, sacerdotes, templum, altare, sacrificia sint in atrio quod est extra portam, et tamen extra Ecclesiam non sint. Si enim subtili investigatione perquirimus, nil obstat intelligi ut interiorem portam, sicut dictum est, sanctam Ecclesiam sentiamus. De qua nunc dicitur: *Et extra portam interiorem gazophylacia cantorum in atrio interiori*. Duo sunt etenim quæ dicuntur: porta interior, atque extra hanc atrium interius, quatenus hoc ipsum atrium et exterius sit et interius, a porta exterius, interius autem, sicut prædiximus, portis quas narrando subjunxit.

4. Sancta enim Ecclesia duas vitas habet, unam quam temporaliter ducit, aliam quam in æternum recipit; unam qua laborat in terra, aliam quæ remuneratur in cœlo; unam qua mercedes colligit, aliam vero in qua jam de receptis mercedibus gaudet, atque in utraque vita offert sacrificium. Hic videlicet sacrificium compunctionis, et illic sacrificium laudis. De hoc sacrificio dicitur: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* (*Psal.* L, 19). De illo autem scriptum est: *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta* (*Ibid.*, 21). De quo rursus ait: *Ut cantet tibi gloria mea, et non compungar* (*Psal.* XXIX, 13). In utroque autem sacrificio carnes offeruntur, quia hic oblatio carnis est maceratio corporis, ibi oblatio carnis est in laudem Dei gloria resurrectionis. Tunc quippe illic quasi in holocaustum offeretur caro, quando in æterna incorruptione permutata nil contradictionis, nil mortalitatis habuerit, quia tota simul amoris ejus ignibus accensa in laude sine fine permanebit. 1420 Porta ergo hæc interior, id est in sancta Ecclesia habeat interiora sua, illam videlicet vitam quæ adhuc oculis nostris occulta est. Habeat extra eam atrium exterius, id est vitam præsentem, in qua omne bonum agitur, ut ad bonum sine fine perveniatur.

5. Sint ergo in interiori atrio, quod tamen extra portam est, gazophylacia cantorum, quia electi quique atque perfecti, qui adhuc in carne mortali subsistunt, et intra sinum sunt sanctæ Ecclesiæ, et adhuc extra secreta gaudia interioris vitæ. [g] Sint gazophylacia cantorum interius et exterius, quia corda sanctorum quæ omnipotenti Deo desiderium suum per magni ardoris amorem cantant, et jam intus sunt, et adhuc intus non sunt, quia in sanctæ Eccle-

[a] Laud. et Longip., *contra viam Orientalem.*

[b] Suess., Laud., Longip., *atque sic erat atrium extra portam interiorem, ut hoc quoque esset interius portis quæ illud exterius ambiebant.*

[c] Sic legitur hic locus in Longip., Laud. et Suess.: *In parte autem superiore, tres portæ descriptæ sunt, id est Orientis, Aquilonis, et Austri. Tres aliæ narratæ, id est Austri, Orientis, et Aquilonis. Quæ videlicet porta interior ad Aquilonem respiciens inter duo vestibula esse memoratur. Atque per eadem utraque vestibula, et veterem exterius et novum populum ex gentibus, per hoc quod est interius, diximus figurari. Sed his expletis*, etc., ut in Editis.

[d] Norm., *esse gazophylacia cantorum*. Sane paulo post legitur: *sint gazophylacia cantorum*.

[e] Lyr., *extra portam exteriorem.*

[f] Laud. et Suess., *eumdem intellectum quem de sanctæ Ecclesiæ typo diximus, sicut cœpimus, teneamus.*

[g] Suess. et Longip., *sint ergo gazophylacia cantorum extra portam interiorem et intra portas exteriores, interius et exterius, quia.*

siæ sinu posita, et jam vident per spiritum quod intus fortiter ament, et tamen adhuc non vident perfecte quod amant. Sint itaque in interiori atrio gazophylacia, sed extra portam, ut jam et intus sint per desiderium, et adhuc intus non sint per plenarium effectum. Quid sunt autem gazophylacia cantorum, nisi sancta desideria amantium? Qui præcepta divina quasi quasdam divitias custodiunt in mente, quas cantando servant, quia mandata Dei non ex timore, sed ex amore [a] perficiunt; sicque ipsis sacri eloquii præceptiones cantabiles fiunt, quia non ex tristitia, sed ex desiderio semper operantur. Vultis cor justi quasi cujusdam cantoris gazophylacium audire? *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco incolatus mei* (*Psal.* CXVIII, 54). Justificationes Dei dicimus præcepta divina, quæ nos justos faciunt, [b] si impleantur. Quæ tunc nobis in loco incolatus nostri cantabiles fiunt, quando in hac peregrinatione vitæ præsentis ipsa eadem mandata diligimus, et ex desiderio implemus. Hinc est quod idem Psalmista iterum ex cantorum gazophylacio se insinuat, qui ait: *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine* (*Psal.* C, 1).

6. Misericordiam Domini, qua peccata laxantur, cantare etiam peccator debet, id est hanc cum gaudio dicere atque sperare. Sed quis ita justus est, ut ejus sibi æternum judicium ante mentis oculos revocet, et non contremiscat, [c] ac potius venire ad illud examen tanti judicis præsumat, festinet, et gaudeat? Quisquis ille est, magnus est, quia, jam misericordiam Domini et judicium cantando, omnipotentem Deum, qui ejus peccata misericorditer relaxat, toto mentis affectu diligit, ac propterea ejus judicium non pertimescit. *Charitas* namque *perfecta*, ut Joannes apostolus ait, *foras mittit timorem* (*I Joan.* IV, 18). Cantat quippe judicium, ad quod intrare non trepidat. Sit ergo mens illius gazophylacium cantorum, ut per divitias misericordiæ quas accipit lætus pergat ad judicium, quod jam non pertimescit. Videamus si placet, fratres charissimi, aliud quoque gazophylacium cantoris. Forsitan et ipse judicium cantat. Quid etenim dicit? *Ego enim jam delibor, et tempus meæ resolutionis instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; de reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex* (*II Tim.* IV, 6, *seq.*). Qui laborum suorum conscius, memor certaminis quod egit, memor fidei quam servavit, esse sibi in judicio repositam coronam dicit, eamque sibi in illa die 1421 reddi sperat potius quam donari, profecto patet quia judicium cantat, quod venire desiderat. Unde etiam subdit: *Non solum autem mihi, sed et his qui diligunt adventum ejus* (*Ibid.*, 8). Nemo enim adventum judicis diligit, nisi qui se habere causam in judicio bonam novit. Eorum ergo corda qui adventum [d] judicis diligunt gazophylacia cantorum sunt, quia per præsumptionem gratiæ et vitæ, per virtutes sancti desiderii cantant justi judicium, quod omnes injusti pertimescunt.

7. Meminit autem charitas vestra quia superiori locutione per portam Orientis fidem, per Aquilonis spem, per Austri autem charitatem diximus designari. Hæc itaque gazophylacia inter portam Orientis et Aquilonis esse memorantur, atque ad viam Australem respicere, quia corda sanctorum, inter fidem et spem posita, Australem viam respiciunt, quoniam sanctæ charitatis ignibus exardescunt. Ipsa quoque Orientalis porta respicere dicitur ad viam Aquilonis, quia nobis per fidem quidem omnia in baptismate peccata laxantur, sed tamen dum adhuc hic vivimus, etiam post fidem sæpius ad peccata declinamus. Et quasi Orientis porta viam Aquilonis respicit, cum vita nostra post perceptam fidem adhuc aliquatenus in frigore culpæ torpescit. Quis enim in hac vita valeat post fidem sine culpa vivere, cum Joannes dicat: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est* (*I Joan.* I, 8)? Cujus verbis Jacobus concordans, ait: *In multis enim offendimus omnes* (*Jac.* III, 2). Si autem peccata præterita in fidei perceptione dimissa sunt, et adhuc post fidem ad peccata declinatur, quæ nobis erit præsumptio justitiæ, quæ spes vitæ permanentis nisi ut nunc, dum adhuc inter portam Orientis et Aquilonis sumus, ad viam Austri mentis oculos levemus, quatenus, ex sancta charitate ferventes, calor nos amoris liberet [e] a culpa torporis et frigoris? Sint ergo gazophylacia inter portam Orientis et Aquilonis; sed, sicut dictum est, ad Australem viam facies intendant, ut inter hoc, quod nati in fide sumus, et quod post, ad peccata delapsi, de spe [f] pietatis præsumimus, exerceamus nosmetipsos in ardore charitatis, et ibi tendamus oculos cordis, ubi accendimur ignibus amoris.

8. Potest autem per Aquilonis portam gentilitas, per Austri viam Judæa, per Orientis autem portam ipse Dominus designari. Per Aquilonem quippe non immerito gentilitas figuratur, quam ille in torporis frigore possedit [g] qui dixit: *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis* (*Isai.* XIV, 13). Per Australem quoque portam recte Judæa accipitur, in qua spiritales patres cœlesti amore ferbuerunt. Quorum unus loquitur, dicens: *Converte, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in Austro* (*Psal.* CXXV, 4). Quæ etsi carnalem populum habuit in quo velut Aquilonis frigora portavit, in sanctis tamen suis doctoribus ac Prophetis ad Deum ac proximum calore charitatis arsit. Orientalis autem porta non immerito ipsum signat, de quo scriptum est: *Ecce vir, Oriens*

[a] Iidem cum Laud., custodiunt. *Cantare quippe gaudentis est, et eis ipsa sacri*, etc.

[b] Additur in Laud. et Longip., *a nobis*.

[c] Ita omnes Mss. Anglic., Norm., etc. In Editis legitur, mutato sensu, *an potius*.

[d] Norm., *justi judicis*

[e] Vulgati, *a culpa teporis*, invitis Mss. Anglic., Norm., Val. Cl., etc.

[f] Laud. et Longip., *misericordiæ*.

[g] Male Vulgati, *possidet*, cogentibus Mss. et rei veritate legere *possedit*.

nomen ejus (*Zach.* VI, 12). Et de quo Zacharias ait : *Visitavit nos Oriens ex alto* (*Luc.* I, 78). Sint ergo gazophylacia cantorum ex latere portæ Aquilonis, quia non solum **1422** in Judæa fuerunt corda sanctorum spiritaliter accensa, sed etiam in gentilitatis multitudine ad sanctæ fidei sacramenta conversæ ardent corda sanctorum amore cœlestis patriæ, inhiant gaudiis æternis, suspirant ad societatem suorum civium in cœlo; sed tamen exempla hujus ardoris, quem dono sancti Spiritus acceperunt, a spiritalibus patribus Synagogæ capiunt. Unde ipsa quoque gazophylacia et in Aquilonis latere posita oculos ad viam Australem tendunt. Ecce enim ex gentibus venimus; sed in hoc quod per sancti Spiritus amorem calemus, Judææ patres aspicimus, qui nobis in suis dictis quotidie sancti desiderii exempla præbent.

9. An non quasi calore meridiani fervoris ardebat, qui æstuabat, dicens : *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus. Sitivit anima mea ad Deum vivum; quando veniam et parebo ante faciem Dei* (*Psal.* XLI, 2, 3)? Qui rursus ait : *Psallam et intelligam in via immaculata, quando venies ad me* (*Psal.* C, 2). Hoc quoque ardore succensus fuerat qui dicebat : *Nunc* [a] *dimittis, Domine, servum tuum secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum* (*Luc.* II, 29, 30). Quia ergo ex gentilitate venimus, sed sanctos Judææ patres nobis in divini amoris imitatione proponimus, quasi quædam cantorum gazophylacia ex latere portæ quæ viam Aquilonis respicit sumus, sed ad viam Austri facies tenemus.

10. Et notandum quod hæc eadem gazophylacia inter portam Aquilonis et Orientis esse perhibentur, quia videlicet post incarnationem Dominicam multitudo gentium ad fidem venit, atque inter ipsos fideles populos [b] et sacramenta dominicæ incarnationis quam medullitus diligunt, corda amantium surgunt. Habeant ergo [c] sancta gazophylacia, hinc Orientis portam, et inde Aquilonis, quia inter ipsa redemptionis suæ mysteria quæ sequuntur, et carnales quosdam quos et intra sanctam Ecclesiam tolerant, multi in Deum forti amore proficiunt, virtutibus excrescunt, æterni judicis adventum quærunt, et inter ea quæ amant atque illa quæ tolerant, quasi quædam gazophylacia, divitias spiritus in mente servant. Nec inter sacramenta quæ diligunt et quædam contraria quæ portant deficiunt, quia ad Australem viam facies intendunt. Quid enim patimur quod patres nostri pro amore Domini antea non pertulerunt.

11. Notandum vero quod inter portam Austri et Aquilonis Orientalis porta esse describitur, quia Dominus ac Redemptor noster de Judæa est natus, moxque in fide sua Ecclesiam ex gentibus [d] traxit. Quasi enim inter meridianam portam et Aquilonis apparuit, quia ex illa venit, et istam in suum servitium convertit. Unde et bene dicitur quod porta eadem Orientalis ad viam respicit Aquilonis, quia natus Dominus Synagogam deseruit, et multitudinem gentium collegit. Notandum quoque est quod dum de gazophylaciis diceretur : *Et facies eorum ad viam Australem*, additum est *unam*, ut videlicet aperte sentiamus quia non alia est via ad cœlestem patriam nobis qui ex gentilitate venimus, atque alia illis patribus qui fuerunt **1423** in Judæa; sed hæc eadem una via est nobis et illis, quæ nos ad æterna gaudia perducit, quæ nobis per Evangelium dicit : *Ego sum via, veritas, et vita* (*Joan.* XIV, 6). De qua Psalmista ait : *Ut cognoscamus in terra viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum* (*Psal.* LXVI, 3). Quod enim Hebraice Jesus, hoc Latine dicitur salutaris. In terra ergo via cognoscitur, quia Jesus, Deus ante sæcula, et homo factus in fine sæculorum, gentibus est manifestatus. Una ergo est via et illis qui ab Austro sunt, et his qui ab Aquilonis [e] parte respiciunt, quia electis Judæis et gentibus Dominus ac Redemptor noster, expulsa pœna formidinis, ad Patrem factus est iter amoris, atque adjutorium perventionis. Sequitur, — VERS. 45 : — *Et dixit ad me : Hoc gazophylacium quod respicit viam meridianam, sacerdotum est qui excubant in custodiis templi.* Atque mox subditur :

VERS. 46. — *Porro gazophylacium quod respicit ad viam Aquilonis sacerdotum erit qui excubant ad ministerium altaris.*

12. In quibus prophetæ verbis prius nobis quærendum est qui sint majoris ordinis sacerdotes, utrum hi qui in custodiis excubant templi, an qui in ministerio altaris. Sed quia paulo post subditur : *Altare erat ante faciem templi*, aperte ostenditur illos esse majoris ordinis sacerdotes qui in custodiis templi excubant, quia profecto in altari quod est interius ministrant. Hi autem qui ad altare quod ante faciem templi est excubant tanto inferiores sunt quanto in exterioribus ministrant. Quærendum ergo nobis est qui sacerdotes sint qui templum custodiunt, et qui ad ministerium altaris excubare perhibentur. Magister gentium, fidelibus scribens, ait : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (*I Cor.* III, 16). Qui itaque sacerdotes sunt qui templum Dei custodiunt, nisi hi qui orando, prædicando, spiritalibus actibus vigilando, sanctam Ecclesiam a malignorum spirituum immissionibus, a pravorum suasionibus, ab hæreticorum erroribus defendunt? An non custos templi fuerat [f] qui, labores suæ passionis enumerans, dicit : *In labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate* (*II Cor.* XI, 27)? Atque statim subdit : *Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum* (*Ibid.*, 28).

[a] Gemet., assentientibus aliis Norm., *dimitte*, quod fert Græcus textus.

[b] Longip., *ex sacramentis*.

[c] Editi, *sancti gazophylacia*. Refelluntur ex omnibus Mss. nostris

[d] Val. Cl., cum Norm. omnibus, *construxit*.

[e] Ita unanimiter Mss. At Editi, *porta*

[f] Longip., *qui laboris sui passiones*.

Pensate, quæso, custos templi quanta sollicitudine vigilet. Ecce enim in seipso inæstimabilia patitur, et cordis sui sollicitudinem aliis impartitur. Cujus rogo virtutis est plus de utilitate proximorum quam de sua afflictione cogitare? Quis hoc digne æstimet? quis digne penset? Laborat, luget, esurit, sitit, alget, jejunat, vigilat, et tamen vigilando de Ecclesiarum omnium sollicitudine cogitat. Ecce est solertissimus custos templi in exemplo propositus. Imitetur qui valet. Adversa etenim pro veritate pati, bona proximis impendere, circa animarum sollicitudinem vigilare, ne quis in perfidiam, ne quis in superbiam, ne quis in rapinam, vel immunditiam labatur, exquirere atque compescere, hoc est templum Dei, id est sanctam Ecclesiam, custodire.

13. Sunt autem minoris ordinis sacerdotes, qui ad ministerium altaris excubant, qui videlicet [a] in adjutorium majorum peccata delinquentium subtiliter **1424** investigant, et vitam carnalium corrigunt, atque ad hoc usque perducunt, ut per lamenta pœnitentiæ quasi incendant carnem in sacrificio, quam prius vivere permiserant in peccato. Non enim hi qui sanctis Ecclesiis præsunt per semetipsos cuncta agere prævalent. Sed dum ipsi causis spiritalibus occupantur, si qua prava ac carnalia perpetrantur, hæc aliis discutienda atque corrigenda committunt. Per quos dum carnalis vita corrigitur, et usque ad abstinentiæ atque orationis studium a proficientibus pervenitur, quasi in altari jam caro inceditur, ut in conspectu omnipotentis Domini inde sacrificium redoleat, unde prius culpa displicebat.

14. Sed hac in re quæstio oritur, cum superius dictum sit quod gazophylacia ad Australem viam facies haberent, qua ratione nunc dicatur quia gazophylacium quod respicit viam meridianam sacerdotum est qui excubant in custodiis templi, et gazophylacium quod respicit viam Aquilonis sacerdotum qui excubant ad ministerium altaris. Si enim utraque facies ad Australem viam [b] tendebant, quomodo nunc unum ad meridianam atque aliud ad Aquilonis viam respicere dicitur? Sed in his verbis agnoscimus quod gazophylacium sacerdotum qui excubant in custodiis templi ita positum fuerat, ut solam meridianam viam respiceret; gazophylacium vero sacerdotum qui excubant ad ministerium altaris ita erat in atrio, ut et ad Australem viam et Aquilonis faciem tenderet, [c] quatenus et cum gazophylacio sacerdotum qui excubant in custodiis templi meridianam viam aspiceret, et tamen sine gazophylacio eorumdem sacerdotum gazophylacium sacerdotum qui excubant ad ministerium altaris Aquilonis viam videret. Sed quid est hoc, fratres charissimi? quid in his verbis mysticum possumus intueri, nisi hoc quod secundum ea quæ præmissa sunt jam spiritalis [d] auditor intelligit, quia sacerdotes majoris ordinis, A qui excubant in custodiis templi, solam meridianam viam respiciunt, quoniam, solis studiis spiritalibus occupati, semper his quæ amoris Dei sunt sollicite intendunt; sacerdotes autem minoris ordinis, qui discutiendis peccatis delinquentium præsunt, etiam ad Aquilonis viam oculos reflectunt, ut in mente peccantium quæ sint torporis frigora videant, et hæc, verbis correptionis usque ad pœnitentiæ gemitus perducentes, quasi carnes in altari Domini incendant? Respiciant etiam cum magnis sacerdotibus ad meridianam viam, quia, quantum ad semetipsos est, fervent igne charitatis, et succensi sunt flammis amoris Dei. Sed quia peccata delinquentium crebro corrigunt, etiam ad Aquilonis viam oculos reducunt. De utrisque autem sacerdotum ordinibus subditur :

B IBID. — *Isti sunt filii Sadoch, qui accedunt de filiis Levi ad Dominum ut ministrent ei.*

15. Sadoch Latine dicitur justus. Quis autem justus est, nisi ipse cui dicitur: *Justus es, Domine, et rectum judicium tuum* (*Psal.* CXVIII, 137)? Qui vero sunt filii justi, nisi hi de quibus scriptum est : *Quotquot autem* [e] *crediderunt in eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri* (*Joan.* I, 12)? Levi autem interpretatur assumptus. Quis **1425** autem a Domino assumptus est, nisi populus fidelis, qui per sacramenta fidei est a perfidis segregatus? Omnes ergo qui perseveranter spiritalibus actibus intendunt filii sunt justi. Et de filiis populi assumpti accedunt ad Dominum ut ministrent ei, quia de ipsis quoque fidelibus eliguntur, qui ad omnipotentis Dei ministerium veniant, C et cœlestibus studiis pro eruditione populi intendant.

16. Sed nobis solerter inquirendum est qui sunt qui Domino ministrant. Neque enim omnes qui legunt, omnes qui prædicant, omnes qui propria tribuunt, omnes qui per carnis abstinentiam corpus castigant, Domino ministrant. Qui enim legendo atque prædicando, gloriam propriam quærunt, largiendo quæ habent, et corpus in abstinentia macerando, laudes recipere ab hominibus appetunt, sibi, non Domino, ministrant. Quo contra per Psalmistam Dominus dicit: *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat* (*Psal.* C, 6). Habet enim maculam in via qui in bono opere quod agit terrenæ gloriæ sibi præmium proponit, qui in hoc mundo recipere mercedem quærit, et fœdat in D conspectu Dei speciem boni operis macula pravæ intentionis. Fortasse etenim quis disciplinæ studio intentus fervet, culpas delinquentium resecat, qui tamen ad hæc agenda si non ex omnipotentis Dei amore, sed zelo proprio ducitur, sibi in his, et non Domino, ministrat. Alius, ne asper esse videatur, multa leniter tolerat quæ prave perpetrantur. Iste itaque, quia videri pro Domino districtus non vult, per lenitatis suæ studium sibi, et non Domino, ministrat. Restat ergo ut sive in verbi ministerio fati-

[a] Laud., *in auditorum malorum*. Longip., *in auditorum suorum*.

[b] Laud., Longip., Rothomag., *tenebant*.

[c] Lyr. et Longip., *quatenus et gazophylacium sacerdotum qui*. Laud., *et cum gazophylacium*.

[d] Lyr., *adjutor majoris ordinis queat intelligi*; sicque olim lectum in Rothomag.

[e] Lyr. addit *vel receperunt eum*.

gemur, sive indigentibus nostra largiamur, sive per abstinentiam carnem domemus, sive zelo moveamur, sive per patientiam aliquando leniter prava toleremus, ut nos summopere debeamus intentionem nostram discutere, quatenus omne quod facimus, non nostro, sed Domini zelo faciamus, ne in his quæ agimus nobis potius quam Domino ministremus. Non enim Domino, sed sibi, ministraverant de quibus Paulus dicebat : *Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ sunt Jesu Christi* (*Philip.* II, 21). Idem vero Paulus cum electis fratribus non sibi ministrare, sed Domino, et vivendo et moriendo festinabat, dicens : *Nemo nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur.* [a] *Sive enim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domini sumus* (*Rom.* XIV, 7, 8). Sibi enim sancti nec vivunt, nec moriuntur. Sibi non vivunt, quia per omne quod agunt, ad lucra spiritalia anhelant, atque orando, prædicando, sanctis operibus insistendo, cœlestis patriæ cives multiplicare desiderant. Sibi minime moriuntur, quia in conspectu hominum Deum de sua morte glorificant, ad quem pervenire etiam moriendo festinant. Pensemus itaque in morte sanctorum non quantum eorum opprobrium ab infidelibus fuit, sed quanta laus Domini in corde fidelium excrevit. Qui si suam laudem quærerent, profecto pati tot opprobria in morte timuissent. Sed [b] nemo nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur, quia suam gloriam nec vivendo, nec moriendo quæsierunt. Videamus si ipse primus pastor Ecclesiæ, qui sibi non vixit, sibi sit mortuus. Joannes ejus socius requiratur, et ex verbis Domini **1426** de morte pastoris ejusdem dicat : *Hoc autem dixit significans qua morte clarificaturus esset Deum* (*Joan.* XXI, 19). Non ergo sibi est mortuus qui Deum clarificavit in morte. Discamus igitur, fratres mei, intentionem nostram in omne quod agimus sollicita inquisitione discutere, et nostra non quærere, si omnipotenti Deo volumus ministrare. Sed quia ex fideli populo filios Sadoch ad omnipotentis Dei ministerium diximus [c] assumi, nunquid in eodem populo non sunt multi qui inveniantur in mandatis Dei vivere perfecti ? Sunt omnino ; nam subditur :

VERS. 47. — *Et mensus est atrium longitudine centum cubitorum, et latitudine centum cubitorum per quadrum.*

17. Sæpe jam per longitudinem longanimitatem spei, per latitudinem vero charitatis amplitudinem diximus signari. Centenarius autem numerus in quo denarius decies ducitur, quod summam perfectionis signet, plene superius dictum est (*Hom.* 6, *olim* 18, *num.* 16). Quid est igitur atrium spiritalis ædificii, nisi amplitudo fidelium populorum ? Ipsa autem longanimitas spei et latitudo charitatis vacua in cordi-

A bus fidelium non est, nam per fidem quidquid valet operatur. Unde per Paulum dicitur : *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per dilectionem operatur* (*Gal.* V, 6). Si ergo in vita fidelium juxta quemdam modum per singulos perfecta est longanimitas spei, perfecta latitudo charitatis, perfecta certitudo fidei, perfectum studium operationis, atrium templi per quadrum centum cubitos habet. In mensura autem quadri non aliud latus majus est, atque aliud minus, sed cuncta simul quatuor latera æquali spatio tenduntur, quia et ipsas easdem virtutes, quas diximus, fidem scilicet, spem, charitatem atque operationem, quandiu in hac vita vivimus, æquales sibi esse apud nosmetipsos invenimus. Idcirco autem [d] major spe et fide charitas dici-

B tur, quia postquam ad auctoris nostri speciem pervenitur, spes quidem et fides transit, sed charitas permanet. Nam nunc et quantum credimus, tantum amamus ; et quantum amamus, tantum de spe præsumimus. De fide quoque et operatione Joannes apostolus fatetur, dicens : *Qui se dicit nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est* (*I Joan.* II, 4). Notitia quippe Dei ad fidem pertinet, mandatorum custodia ad operationem. Cum ergo virtus, [e] tempus et locus operandi suppetit, tantum quis operatur, quantum Deum noverit ; et tantum se nosse Deum indicat, quantum pro Deo bona operatur. Metiantur ergo [f] fidelis populi virtutes in quadrum, quia unusquisque qui in activæ vitæ exercitio versatur tantum credit [g] quantum sperat, et amat, et operatur ; tantum

C sperat quantum credit, operatur et amat ; tantum amat quantum credit, sperat et operatur ; tantum operatur quantum credit, amat et sperat. Quia itaque in sanctæ Ecclesiæ populo multi sunt et robusti per fidem, et longanimes per spem, et ampli per charitatem, et efficaces per operationem, atrium templi centum cubitis in quadro mensuratur.

18. Nam ut aliquid quoque de eorum virtutibus loquamur, **1427** sæpe ex eis quosdam videmus prudentes per intelligentiam, fortes in adversitate, justos in operatione, temperantes a voluptatibus, atque in omni zelo discretionis se mensura moderantes. Qui dum prudentiam, fortitudinem, justitiam, atque temperantiam, vel, sicut eas enumerare quibusdam placet, prudentiam, temperantiam, fortitudinem, atque

D justitiam tenent, mensuram spiritalis atrii in quadro habent. Ecce enim ipsæ virtutes quas habere bonos ac fideles diximus ita in quadro sunt, ut una aliam non excedat. Magna quippe est prudentia ; sed si minus est a voluptatibus temperans, minus in periculis fortis, minus in operationibus justa, profecto minus est prudens. Magna est temperantia ; sed si

[a] Laud. et Longip., *sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus sive morimur, Domini sumus.*

[b] Editi, *nemo illorum.* Secus in omnibus Mss.

[c] Ita iidem Mss. Vulgati habent *assumptos.*

[d] Longip., *major spei et fidei.*

[e] Ebroic., Sag., Rothomag., Lyr., *tempus et locum operandi appetit.*

[f] Long., *fideles populi.*

[g] In Longip., *quantum sperat, amat et operatur, tantum sperat quantum credit et amat.* Cætera desunt. In Editis ante Gussanv. : *qui in hoc vitæ exercitio versatur, tantum credit quantum sperat et amat, et tantum operatur quantum credit, amat et sperat.* Quæ deerant supplevimus ex Mss. Norm. et Anglic. Codex Laud. hic deficit.

minus intelligit unde se temperet, si adversa sustinere per fortitudinem minus valet, atque in timore animum dejicit, si per præcipitationem suam aliquando ad injustitiæ opera prorumpit, minus est temperans. Magna est fortitudo; sed si minus intelligit quæ bona custodiat, quibus malis resistat, si minus a voluptatis appetitu se temperat, sed vincitur delectatione, si justitiæ opera minus tenet, atque aliquando in injustitiæ dominatione superatur, minus est fortis. Magna est justitia; sed si minus quam debet inter justa et injusta opera discernit, [a] si minus cor a mundi delectatione temperat, si minus se contra adversa confortat, minus est justa. Mensuretur ergo perfectorum fidelium vita per quadrum, et tantum habeat spiritalis atrii latus unum, quantum latera singula, quia unusquisque tantum prudens est quantum temperans, fortis et justus; tantum temperans quantum prudens, fortis et justus; tantum fortis quantum prudens, temperans et justus; tantum justus quantum prudens, temperans et fortis fuerit. Sunt tamen inter eos plurimi qui adhuc carnaliter vivunt. Qui et si fortasse litteras ignorant, et præcepta Dei legere non valent, certe in multorum fidelium conversatione bona quæ imitentur vident. Ecce in Ecclesia voces sancti Evangelii atque apostolorum sonant, ecce exempla bene viventium quotidie omnium oculis opponuntur. Nec in excusatione dicere poterunt: Non vidimus quod imitari deberemus. Unde et subditur:

IBID. — *Et altare ante faciem templi.*

19. Quid est templum, nisi fidelis populus? sicut per Paulum apostolum discipulis dicitur: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (*I Cor.* III, 17). Et quid est altare Dei, nisi mens bene viventium? Qui peccatorum suorum memores lacrymis maculas lavant, carnem per abstinentiam macerant, nullis se mundi hujus actionibus miscent, quæ habent indigentibus tribuunt, et habere quæ non habent non concupiscunt. Recte igitur horum cor altare Dei dicitur, ubi ex mœrore compunctionis ignis ardet, et caro consumitur. Et nunquid non tales, fratres charissimi, quotidie in sancto hoc [b] fideli populo quasi in templi atrio videmus? Nunquid non eorum vitam nobis ad exemplum propositam indesinenter aspicimus? Altare ergo ante faciem templi est, cum multi in sanctæ Ecclesiæ conspectu sunt positi, qui, æterni judicii memores, semetipsos quotidie **1428** Deo sacrificium in lamento compunctionis mactant. Qui, ut prædictum est, corpora castigant, quatenus hoc quod per Magistrum gentium dicitur impleant: *Ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem* (*Rom.* XII, 1). Hostia quippe occiditur ut offeratur. Sed hostia vivens est corpus pro Domino afflictum. Quod et hostia dicitur, et vivens, quia vivit in virtutibus, et est a vitiis occisum. Hostia videlicet, quia jam huic mundo est a pravis actibus mortuum; vivens autem, quia cuncta quæ prævalet bona operatur.

20. Sed quia sub altaris nomine de compunctionis flamma sermo se intulit, necessarium puto quæ sit diversitas ejusdem compunctionis ostendere. Alia quippe compunctio est quæ per timorem nascitur, alia quæ per amorem, quia aliud est supplicia fugere, aliud præmia desiderare. Unde etiam in tabernaculo per legem duo altaria fieri jubentur, unum videlicet exterius, aliud vero interius; unum in atrio, aliud ante arcam; unum quod ære coopertum est, aliud quod auro vestitur. Atque in altari æreo cremantur carnes, in altari vero aureo incenduntur aromata (*Exod.* XXXIX, 37, 38; XL, 5, *seq. etc.*). Quid est hoc, fratres charissimi, quod foris concremantur carnes, intus aromata, nisi hoc quod quotidie videmus, quia duo sunt compunctionis genera, [c] quia alii adhuc per timorem plangunt, alii vero jam se per amorem in lamentis afficiunt? Multi namque, peccatorum suorum memores, dum supplicia æterna pertimescunt, quotidianis se lacrymis [d] affligunt. Plangunt mala quæ fecerunt, et incendunt vitia igne compunctionis, quorum adhuc suggestiones in corde patiuntur. Quid isti nisi altare sunt æreum in quo carnes ardent, quia adhuc ab eis carnalia opera planguntur?

21. Alii vero, a carnalibus vitiis liberi, aut longis jam fletibus securi, amoris flamma in compunctionis lacrymis inardescunt, cœlestis patriæ præmia cordis oculis proponunt, supernis jam civibus interesse concupiscunt. Dura eis apparet servitus, longitudo peregrinationis suæ. Regem in decore suo videre desiderant, et flere quotidie ex ejus amore non cessant (*Isai.* XXXIII, 17). Quid isti nisi altare sunt aureum, in quorum corde aromata incensa sunt, quia virtutes ardent? Bene autem de eodem altari dicitur quod ante velum arcæ sit positum in sancta sanctorum. Arca quippe testamenti ipse nobis factus est de quo scriptum esse novimus: *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi* (*Colos.* II, 3). Arca intra velum est Redemptor noster in cœlo. Altare vero aureum in quo thymiama incenditur [e] ante velum sanctorum corda, quæ cum magnis virtutibus in Dei amore succensa sunt, per sanctum desiderium in illo ardent quem adhuc revelata facie videre non possunt. Inter arcam quippe et altare velum est, quia hoc quod nos adhuc a visione Dei separat corruptionis nostræ obstaculum remotum non est. Sed quousque ante velum sumus oportet ut quasi thymiamatis incensum flamma amoris ardeamus. Per compunctionis autem lacrymas nil terrenum, nil transi-

[a] Val. Cl. et Norm., quibus consentiunt vet. Ed., *si minus curam mundi delectatione temperat.*

[b] Val. Cl., *fieri populo.*

[c] In Gemet. et al. Norm. unum membrum alteri præponitur.

[d] Val. Cl., *afficiunt.*

[e] Sic restituendum duximus Mss. auctoritate et ratione freti. In Vulgatis legitur: *ante velum, quia sanctorum corda.* Qua lectione sequi videtur Christum esse arcam et altare, contra sancti Gregorii mentem, qui Christum quidem dicit arcam esse, corda vero fidelium charitate flagrantium altare aureum.

torium quærere debemus.[a] Solus ipse nobis sufficiat qui fecit omnia. Transcendamus per desiderium omnia, ut mentem colligamus in unum. **1429** Non jam timore pœnarum, non memoria vitiorum, sed amoris flamma succensi, ardeamus in lacrymis cum odore virtutum.

22. Ista electorum oratio jam prospiciebatur, cum in sponsæ laude diceretur : *Quæ est ista quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris, et universi pulveris pigmentarii* (*Cant.* III, 6)? Sancta quippe electorum Ecclesia cum ab hoc mundo in sanctis precibus ardenti amore se erigit, per desertum quod deserit ascendit. Qualiter vero ascendat adjungit : *Sicut virgula fumi ex aromatibus* (*Ibid.*). Fumus de incenso nascitur, sicut per Psalmistam dicitur : *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo* (*Psal.* CXL, 2). Fumus excutere lacrymas solet. Itaque fumus est ex aromatibus, compunctio orationis concepta ex virtutibus amoris. Quæ tamen oratio fumi virgula dicitur, quia dum sola cœlestia postulat, sic recta progreditur, ut ad terrena atque temporalia[b] petenda minime reflectatur. Et notandum quod non virga, sed virgula nuncupatur, quia interdum in compunctionis ardore tantæ subtilitatis est vis amoris, ut hanc nec ipse animus possit comprehendere, qui illuminatus meruit habere.

23. Bene autem dicitur, *myrrhæ et thuris*. Thus enim ex lege Domino in sacrificio incenditur. Per myrrham vero corpora mortua condiuntur, ne a vermibus corrumpantur. Myrrhæ ergo et thuris sacrificium offerunt qui et carnem affliciunt, ne eis corruptionis vitia dominentur, et redolentem in conspectu Domini amoris sui hostiam incendunt,[c] seque ipsos Deo in sanctis virtutibus exhibent. Unde et illic subditur : *Et universi pulveris pigmentarii*. Pulvis est pigmentarii virtus bene operantis. Et notandum quod virtutes bene operantium non pigmenta, sed pulveres dicun-

A tur. Cum enim **1430** quælibet bona agimus, pigmenta offerimus. Cum vero ipsa etiam bona quæ agimus retractamus, et, ne quid in his sinistrum sit, judicio retractationis attendimus, quasi ex pigmentis pulverem facimus, ut orationem nostram Domino per discretionem et amorem subtilius incendamus.

24. Ecce hæc, ut, Deo largiente, potuimus, coram vobis, fratres charissimi, rimati sumus. Nemo autem me reprehendat,[d] si post hanc locutionem cessavero, quia, sicut omnes cernitis, nostræ tribulationes excreverunt : undique gladiis[e] circumfusi sumus, undique imminens mortis periculum timemus. Alii, detruncatis ad nos manibus redeunt, alii capti, alii interempti nuntiantur (*Joan. Diac.*, *l.* IV, *c.* 67). Jam cogor linguam ab expositione retinere, quia tædet B animam meam vitæ meæ (*Job.* X, 1). Jam nullus a me sacri eloquii studium requirat, quia versa in luctum cithara mea, et organum meum in vocem flentium (*Ibid.*, XXX, 31). Jam cordis oculus in mysteriorum discussione non vigilat, quia dormitavit anima mea præ tædio (*Psal.* CXVIII, 28). Jam minus lectio animo dulcis est, quia oblitus sum manducare panem meum a voce gemitus mei (*Psal.* CI, 5). Cui autem vivere non licet, de Scripturæ sacræ sensibus loqui mystica qualiter libet? Et qui cogor quotidie amare bibere, quando possum dulcia propinare? Quid igitur restat, nisi ut inter flagella quæ ex nostris iniquitatibus patimur cum lacrymis gratias agamus? Ipse etenim qui nos creavit etiam pater nobis factus est per adoptionis spiritum quem dedit. Et aliquando filios pane nutrit, aliquando flagello corrigit, quia C per[f] dolores et munera ad hæreditatem perpetuam erudit. Sit itaque gloria omnipotenti Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[a] Excusi contra Mss. omnium nostr. fidem, *solus nobis desiderium perficit*. Et infra, *ut mente colligamur*.

[b] Longip., *appetendo, pro terreno studio minime reflectatur*.

[c] Additur in Longip. : *myrrha itaque quia se cruciant, et cruciando se a vitiis conservant. Thus vero quia Dei visionem diligunt, ad quam pervenire medullitus inardescunt, seque*, etc.

[d] Longip., *si post hæc a locutione*.

[e] Ebroic., *circumfossi*.

[f] Norm., *per dolores innumeros*. Val. Cl., *per dolores et vulnera innumera*.

ADMONITIO IN OPUS SUBSEQUENS.

1431 I. In subsequentes homilias longius præfari nos vetat quæ ipsis præfationis vice præmittitur sancti Gregorii epistola, in qua fere quidquid ad illas scitu dignum occurrit explicatur. Illas autem homiliis in Ezechielem ea ratione subjecimus, qua, in sacrarum Scripturarum serie, libris Veteris Testamenti Evangelia et quæque ad Novum pertinent postponuntur. Alioquin habitas illas fuisse, saltem aliquas, antequam sanctus Doctor Ezechielem prophetam populo exponere inciperet legenti primam statim constabit. Nimirum pastor optimus, ut verbo simul et exemplo iis quibus præerat prodesset, statim ac apostolicam cathedram conscendit, nullam verbi divini prædicandi vacationem, etiamsi assiduis morbis vexaretur, innumerisque distraheretur curis, sibi indulgendam putavit.

II. Mira aviditate statim exceptas illas homilias mirabiliori modestia conquestus est humilis noster Ecclesiastes, in sua ad Secundinum epistola mox subjicienda. Certe quanto semper in pretio sint habitæ, inde liquet, quod omnes, una forsitan excepta aut altera, divinis officiis, præ cæteris sanctorum Patrum homiliis, jam olim fuerint insertæ. Nec immerito quidem, cum in ipsis, litterali sensu prius breviter exposito, fluat sententiarum ad mores spectantium uberrima copia, quarum sane plurimæ sunt quæ aureis litteris describantur dignæ. Utinam vero humanis in cordibus assidua lectione ac meditatione insculpantur et incidantur ! Ex his aliquas olim selegimus et observavimus in Vita sancti Doctoris Gallice scripta, lib. IV, c. ult., num. 13.

III. Neque vero solum Christianorum mores his in homiliis erudiuntur, sed etiam fidei dogmata confirmantur et contra futuros præmuniuntur hæreticos. Incarnationis mysterium ab oppositis invicemque pugnan-

tibus Nestorianorum Eutychianorumque erroribus passim defenditur, sed potissimum hom. 38, n. 3. Quidquid fere Christianis in scholis de angelis doceri solet, id ex hom. 38 eruitur, a num. 7 ad 15. De confessionis et absolutionis sacerdotalis necessitate agitur fuse hom. 26, num. 5 et 6, necnon hom. 40, num. 2, sed præsertim impium dogma Calvini Christum Dominum damnatorum pœnas perpessum esse asserentis jugulatur hom. 21. Hæc sunt Calvini verba, l. II Instit., c. 16, § 10, ubi probandum sibi proponit Jesum Christum *in locum sceleratorum sponsorem, vadem, ideoque instar rei submissum : ut sciamus*, inquit, *non modo corpus Christi in pretium redemptionis fuisse traditum; sed aliud majus et excellentius pretium fuisse, quod diros in anima cruciatus damnati* (horresco referens) *ac perditi hominis pertulerit*. Hæc autem contumeliosa in Christum inferni mortisque debellatorem sententia validissime refellitur a nostro Gregorio, scilicet hom. 21, num. 7, ubi, proposito Samsonis typo, docet Dominum liberum et victorem non solum ex inferno exiisse, sed ipsa etiam inferni claustra destruxisse.

IV. Ex his et aliis longe plurimis mirum in modum Ecclesiæ causa contra impugnantes heterodoxos adjuvatur. Neque omittendum illas Evangeliorum sectiones quæ a Gregorio hic exponuntur, *Et inter sacra missarum solemnia certis diebus jam tunc ex more legebantur*, easdem esse quæ fere iisdem adhuc diebus recitantur. Unde patet quam tenax sit suorum rituum Ecclesia Romana. Inde etiam astruitur antiqua processionum et stationum, publicarumque supplicationum in basilicis et cœmeteriis martyrum, consuetudo. Quippe, ut observavit Joan. Diaconus, lib. II, Vitæ sancti Gregorii, c. 18, et lib. IV, c. 74, in illis processionibus aut stationibus vigilantissimus pastor homilias in Evangelia aut pronuntiavit, aut pronuntiandas dictavit.

V. Porro in assignandis illis stationibus nonnihil est controversiæ inter eruditos, neque mss. Codices ubique consentiunt. Codex enim Lateranensis nullibi designat basilicam *sancti Joannis Baptistæ quæ dicitur Constantiniana*, quamvis in aliis optimæ notæ Codicibus sæpissime occurrat, maxime in Corb. Germ., Belvac.-Bigot., præsertim vero in Codice reginæ Sueciæ, ubi quoties in Lateranensi aut aliis legitur, *basilica sancti Salvatoris, quæ dicitur Constantiniana*, toties recurrit nomen sancti Joannis Baptistæ. Contendit quoque Joannes Fronto, in prænotatis ad kalendarium Romanum, pag. 80, nullam fuisse basilicam Constantinianam præter Ecclesiam sancti Salvatoris; sed id minime probat vir doctissimus. Infirmum est enim quod ait Anastasium Bibliothecarium, in Vita Leonis papæ, qui sedit an. 595, meminisse Ecclesiæ sancti Joannis Baptistæ *quæ ponitur juxta patriarchium Lateranense;* at non appellasse Constantinianam, cum basilicam sancti Salvatoris semper Constantinianam dicat. **1432** Sed quid roboris habet illud argumentum negans contra tot Mss. clara et indubitata testimonia; nimirum Belvac., Bigot., Carnot., Gemet., Reg. Sueciæ, maxime vero Corbeiensis Germ., qui ætate non est Anastasio posterior? Hoc in Codice, homilia 16, in Evangelium *ductus est Jesus in desertum*, legitur habita ad populum *in basilica sancti Joannis quæ appellatur Constantiniana*. Idem præmittitur hom. 22. 25, 39.

VI. Addit Joan. Fronto basilicam sancti Joannis Baptistæ fuisse monasterium. Porro in monasteriorum oratoriis olim non fieri stationes et populi confluxus. Refellitur vir eruditus ipsius Gregorii auctoritate ad *septiformem litaniam* seu supplicationem et processionem assignantis ecclesiam sancti Joannis Baptistæ (non appellat oratorium), quo convenire, et unde procederet litania clericorum; quod testimonio quoque confirmatur Joan. Diac., l. I, capp. 41 et 42. Præterea basilica sancti Pancratii locus stationis erat sancti Gregorii temporibus, ut ex hom. 27 ibidem habita manifestum est, atque postea stationem in ea perseverasse ex antiquis Ecclesiæ monumentis constat. Ecclesia tamen sancti Pancratii quam prius obtinebant presbyteri, his expulsis propter incuriam et negligentiam, monachis cesserat jubente sanctissimo papa, ut palam fit ex epist. 18 libri alias III, nunc IV, indict. 12. Denique homilia 5 est habita in basilica sancti Andreæ apostoli ejusdem natalis die nimirum in ecclesia monasterii quod Gregorius ipse condiderat. Ergo lex illa quæ, monachorum quieti prospiciens, vetabat in eorum ecclesiis stationes et populi concursus fieri, multis patebat exceptionibus.

VII. In eodem calendario Rom. a Joanne Frontone edito non eædem ubique stationes ac in Gregorianis homiliis videntur assignatæ, nec mirum. Primo enim calendarium illud exaratum fuit, Joannis Frontonis judicio, sæculo tantum octavo, circiter an. 731, hoc est sæculo integro et pene dimidio post habitas a Gregorio in Evangelia homilias; unde facile potuit tanto temporis intervallo aliquid in stationibus immutari. Secundo in homiliarum collectione indicatur quo in loco habitæ sint, et in calendario stationis locus; at nihil cogit dicere in loco stationis habitam semper fuisse concionem; quid enim credere vetat præmissam aliquando, maxime æstivo tempore, fuisse processioni?

VIII. Solutis omnibus quæ vel ex calendario Rom. vel ex ejus Editoris observationibus opponi poterant difficultatibus, de hac novissima laudatarum homiliarum Editione nunc pauca subjungenda et attexenda. Quamvis in antiquis Mss. et veteribus Editis uno eodemque libro comprehendantur homiliæ quadraginta, morem tamen gerendum duximus ipsimet Gregorio, qui in epist. ad Secundinum ait : *Easdem quoque homilias, eo quo dictæ sunt ordine, in duobus Codicibus ponere curavi; ut et priores viginti quæ dictatæ sunt, et posteriores totidem quæ sub oculis dictæ, in singulis essent distinctæ corporibus*. Porro licet earum unus idemque non sit ordo nostris in Mss. (tres enim scilicet Lateran., Corb. et Reg. Sueciæ a cæteris et ab invicem discrepant), cum tamen alii omnes consentiant, iique vetustiores, eadem serie qua jam antea semper excusæ sunt ipsas excudi curavimus. Breviores columnis notas subjecimus, in quibus aut variæ lectiones continentur, aut restitutionum a nobis factarum, sane non paucarum nec contemnendarum, rationes afferimus, aut aliquas sancti Gregorii sententias illustramus, et si quid difficultatis occurrerit, enodamus.

IX. Ut ex locis a nobis emendatis nonnulla commemoremus, in homilia 2 quatuor sunt. Num. 1 : *Cæcus quippe est genus humanum*, pro *cæcum est*, etc. Num. 4 : *sed quid ad hæc*, pro *sed qui adhuc*. Num. 5 : *Jesum menti figimus*, pro *Jesum figimus*. Num. denique 7 : *mente salvatum*, pro *mente illuminatum*. Homilia 3, num. 3, restituimus *obtinuit*, pro *sustinuit*, et num. 4 : *nos in auram maledictionis impingimus*, pro *nos injuriam maledictionis in auram maledictoris impingimus*, quod ab Editoribus sine ulla causa fictum. Hom. 5, num. 4, nunc legitur *nihil unquam appetere, nihil vel sine appetitu possidere*, ubi prius legebatur *nihil umquam appetere, nihil etiam cum appetitu possidere*, corrupto sensu. Hom. 6, num. 2, reposuimus *nec cujuslibet detractio in ira asperum faciebat*, pro *nec cujuslibet detractionis ira asperum faciebat*. Num. 3, *expressione*, pro *sanctitate*. Ibid., *pilis contextis vestitus*, pro *pilis contextis vestibus*, quod vitiose legitur in Gussanv. Hom. 7, num. 3, *non lavat*, pro *non sanat*, et *sine tempore est a Patre generatus*, pro *sine matre ante tempora est a Patre generatus*. Num. 4, in Gussanv. legitur *Israeliticum populum contradictione possidere*, pro *sine ulla postmodum contradictione possidere*. Homil. 9, num. 3, in fine, magnam Editionis Gussanv., Vatic., aliarumque recentiorum lacunam replevimus. Recentiores autem Editiones appellamus **1433** quæ a medio sæculo decimo sexto sunt adornatæ. Hom. 11, num. 3, restituimus *ducta*, pro *invicta*. Nimius essem si cætera prosequerer. Unicum ergo locum ex tot a nobis sanatis addidisse sufficiet, hom. videlicet 21, ex cujus vitio error di-

manare videtur contra Christi divinitatem. Scilicet, num. 4, prius lectum in Excusis : *non est hic* (Christus), *dicitur, per præsentiam majestatis*. At ex Mss. legendum, juxta sanam Ecclesiæ doctrinam : *non est hic, dicitur per præsentiam carnis, qui tamen nusquam deerit per præsentiam majestatis*. Hinc, ni fallor, liquet quæ jam emissæ sunt Editiones iterum a nobis necessario fuisse recensendas, et ex mss. Codicibus emendandas Codicum autem a nobis adhibitorum hic indicem accipe.

X. Codex pervetustus membraneus tabularii basilicæ Constantinianæ sancti Salvatoris, in Laterano inscriptus 1674.

Codex Corbeiensis, nunc in bibliotheca sancti Germani a Pratis asservatus, quem idcirco Corbeiensis Germanensem appellamus, notatus 166. Hunc nono saltem sæculo scriptum esse pene constat ex characterum forma. In eadem bibliotheca duos alios veteres Codices consuluimus, quos vel Sangermanenses, vel simpliciter German. sumus appellaturi. Codicem bibliothecæ Regiæ certis in locis tantum, non ex integro cum Editis contulimus.

Codex Ecclesiæ Belvacensis nono sæculo exeunte, aut decimo incipiente videtur exaratus. In fine leguntur carmina recentiori manu descripta de Rogerio episcopo nuper defuncto, qui in fine decimi sæculi, et initio undecimi Belvacensem Ecclesiam rexit.

Codex Corbeiensis numero 163, antiquitate cum omnibus superioribus contendit.

Codex Turonensis insignis Ecclesiæ sancti Martini non inferioris ætatis continet tantum viginti priores homilias.

Codex reginæ Sueciæ inscriptus 45.

Duo Codices monasterii sancti Petri Carnut. sexcentorum annorum.

Codex Bigotianus quingentorum annorum ætatem præfert.

Codex Gemeticensis non minoris ætatis videtur. Duo alii Codices ejusdem celebris monasterii vix trecentorum sunt annorum. Prior sæpe convenit cum antiquiori, secus alter.

Codex monasterii Vallis Claræ ord. Cisterciensis.

Codex monasterii Longipontis ejusdem ordinis.

His accedant quatuor exemplaria Anglicana, quorum variantes lectiones suppeditavit Thomas Jamezius.

Adhibendum quoque putavimus subsidium veterum Editionum, Antuerpianæ an. 1509, Rothomagensis apud Franciscum Regnaut (quæ mendose legitur facta an. 1421), Parisiensium, annorum 1518 et 1571, aliarum denique recentiorum.

XI. In calce addendum censuimus sermonem a sancto Gregorio habitum *de mortalitate* (sic in veteribus membranis inscribitur) postquam ad Romanam sedem fuisset electus. Jam editus fuerat inter Gregorianas epistolas, ipso in limine libri alias XI, nunc XIII, indict. 6, in Vita ejusdem sancti Doctoris, auctore Joanne Diacono, lib. I, capp. 41 et 42, et inter Gregorii Turonici opera orationem hanc referentis lib. X Hist., c. 1. Eadem denuo recensuimus et contulimus ad duos Codices bibliothecæ Bigotianæ apud Rothomagum, unum quadraginta homilias in Evangelia complectentem, et alterum Vitam sancti Gregorii a Joan. Diacono conscriptam ; ad unum Codicem Uticensem seu sancti Ebrulphi ejusdem Vitæ ; denique ad Corb. Germ. quadraginta homiliarum in Evang., ad cujus calcem rejectus est hic sermo. Exstat etiam in nonnullis Codd. mss. Registri ante omnes epistolas, scilicet in duobus Tellerianis, qui nunc sunt Bibliothecæ Regiæ, et in Colbertino. Utere jam labore nostro, pie lector, et gratus hac in palæstra desudantibus nobis bene precari memineris.

SANCTI GREGORII MAGNI

ROMANI PONTIFICIS

XL HOMILIARUM IN EVANGELIA

LIBRI DUO[a].

Præfatio.

AD SECUNDINUM TAUROMENITANUM EPISCOPUM.

1434 Reverentissimo et sanctissimo fratri [b] Secundino episcopo, Gregorius [c] servus servorum Dei.

Inter sacra missarum solemnia, ex his quæ diebus certis in hac Ecclesia legi ex more solent sancti Evangelii quadraginta lectiones exposui. Et quarumdam quidem dictata expositio, [d] assistente plebe, est A per notarium recitata ; quarumdam vero explanationem coram populo ipse locutus sum, atque ita ut loquebar excepta est. Sed quidam fratres, sacri verbi studio ferventes, antequam ad propositum modum ea quæ dixeram subtili emendatione perducerem, transtulerunt. Quos recte ego quasi quibusdam famelicis similes dixerim, qui prius escas edere appetunt

[a] In Mss. Cod. variat titulus. In plerisque legitur : *Incipit liber hom. beati Gregorii papæ urbis Romæ, de diversis lect. Evangelii*.

[b] Alius est a Secundino servo Dei ad quem duos homil. Codices transmisit Gregorius ex ep. olim 54 l. alias VII, ind. 11, nunc l. IX, ep. 52. Homilias in Evangelia Secundo seu Secundino missas fuisse asserit Joan. Diaconus l. IV, c. 74. In Cod. Carnut. legitur *Patri Secundino*. Ad hunc Siciliæ episcopum exstant plurimæ sancti Gregorii epistolæ.

[c] De hoc titulo dicemus in notis ad epistolas.

[d] Al., *assistenti plebi*, ut in Ed.

[a] quam plenius excoquantur. Hoc vero ubi scriptum est : *Ductus est Jesus in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo* (*Matth.* IV), prius quidem quasi sub quadam ambiguitate exposui, sed eamdem dubitationem postmodum certa [b] notatione correxi. **1435** Easdem quoque homilias, eo quo dictæ sunt ordine, in duobus Codicibus ponere curavi, ut et priores viginti, [c] quæ dictatæ sunt, et posteriores totidem, quæ sub oculis dictæ, in singulis essent distinctæ corporibus. Quod vero quædam antepositæ sunt quæ in Evangelio post leguntur, quædam vero postpositæ quæ ante per evangelistam scriptæ sunt inveniuntur, nequaquam movere tuam fraternitatem debet,

A quia sicut a me diversis temporibus [d] dictæ sunt, ita quoque sunt ab exceptoribus in Codicibus affixæ. Tua itaque fraternitas, sacris semper lectionibus intenta, si prædictum locum Evangelii invenerit sub dubietate prolatum, vel easdem homilias repererit ita ut prædixi non esse dispositas, has inemendatas remansisse cognoscat, et juxta eas quas per præsentem portitorem mittere studui corrigat, nulleque modo illas sine emendatione remanere permittat. Editæ autem in scrinio sanctæ Ecclesiæ nostræ retinentur, ut si qui forte a tua fraternitate longe sunt, hic inveniant, unde in his quæ emendatæ sunt certiores fiant.

[a] C. Germ. et plerique, *quam cibi plenius excoquantur.*

[b] 1. Gemet. ac 2 Carnut., *enodatione.*

[c] Corb. Germ., 3. Gemet., vet. Ed. Antuerp. 1509 ac Paris. 1518, *quæ dictæ sunt.*

[d] Ita plerique Mss. et vet. Edit., non, *dictatæ*, ut in al. Edit. legitur.

LIBER PRIMUS.

HOMILIA PRIMA.

Habita ad populum [a] in basilica sancti Petri apostoli, [b] Dominica secunda Adventus Domini.

LECTIO EVANGELII SEC. LUC. XXI, 25-32.

In illo tempore, [c] *dixit Jesus discipulis suis : Erunt signa in sole, et luna, et stellis, et in terris pressura gentium, præ confusione sonitus maris et fluctuum, arescentibus hominibus præ timore et exspectatione quæ supervenient universo orbi. Nam virtutes cœlorum* [d] *movebuntur. Et tunc videbunt Filium hominis venientem* [e] *in nubibus cum potestate magna et majestate. His autem fieri incipientibus, respicite, et levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem : Videte ficulneam, et omnes arbores, cum producunt jam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas. Ita et vos, cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt.*

1436 1. Dominus ac Redemptor noster, fratres charissimi, paratos nos invenire desiderans, senescentem mundum quæ mala sequantur denuntiat, ut nos ab ejus amore compescat. [f] Appropinquantem ejus terminum quantæ percussiones præveniant innotescit, ut si Deum metuere in tranquillitate non volumus, vicinum ejus judicium vel percussionibus attriti timeamus. Huic etenim lectioni sancti Evangelii, quam modo vestra fraternitas audivit, paulo superius Dominus præmisit, dicens : *Exsurget gens*

B *contra gentem, et regnum adversus regnum ; et erunt terræmotus magni per loca, et pestilentiæ, et fames* (*Luc.* XXI, 10). Et quibusdam interpositis, hoc quod modo audistis adjunxit : [g] *Erunt signa in sole, et luna, et stellis, et in terris pressura gentium, præ confusione sonitus maris et fluctuum.* Ex quibus profecto omnibus alia jam facta cernimus, alia e proximo ventura formidamus. Nam gentem super gentem exsurgere, earumque pressuram terris insistere, plus jam in nostris [h] temporibus cernimus quam in Codicibus legimus. Quod terræ motus urbes innumeras [i] subruat, ex aliis mundi partibus scitis quam frequenter audivimus. Pestilentias sine cessatione patimur. Signa vero in sole, et luna, et stellis, adhuc aperte minime videmus, sed quia et hæc non longe sint, ex

C ipsa jam aeris immutatione colligimus. Quamvis priusquam Italia gentili gladio ferienda traderetur, igneas in cœlo acies vidimus, ipsum qui postea humani generis fusus est sanguinem [j] coruscantem. Confusio autem maris et fluctuum necdum nova exorta est. Sed cum multa prænuntiata jam completa sint, dubium non est quin sequantur etiam pauca quæ restant, quia sequentium rerum certitudo est præteritarum exhibitio.

1437 2. Hæc nos, fratres charissimi, idcirco dicimus, ut ad cautelæ studium vestræ mentes evigilent, ne securitate torpeant, ne ignorantia languescant, sed semper eas et timor sollicitet, et in bono opere sollicitudo confirmet, pensantes hoc quod Redemptoris nostri voce subjungitur : *Arescentibus ho-*

[a] Sic habent C. Germ., Bigot., duo priores Gemet. et omnes Ed. In Cod. Lateran. not. 1674 legitur, *in Basilica sanctæ Mariæ ad præsepe.* In Cod. reginæ Sueciæ et in multis Mss. non assignatur ubi sit habita hæc hom.

[b] In solo Gemet. 2 id habetur; tamen retinuimus, quod sit in Ed. etiam antiquioribus.

[c] Gemet. 1, *dixit Dominus Jesus.* Big., *dixit Dominus Jesus Christus.*

[d] Belvac., Corb., Bigot., C. Germ., *commovebuntur.*

D [e] C. Germ. et Bigot., *in nubibus cœli.*

[f] 2 Carnut., *appropinquante ejus termino.*

[g] C. Germ., Belvac. et plur., *et erunt.*

[h] C. Germ., Corb., 1 Gemet., *tribulationibus.* Consentiunt Anglic.

[i] Ed., *obruat*, invitis Mss.

[j] Ita Corb. Germ., et plerique. Belvac.; et 2 Carn., *coruscare.* Ed., *coruscantes.*

minibus præ timore et exspectatione quæ supervenient universo orbi. Nam virtutes cœlorum movebuntur. Quid etenim Dominus virtutes cœlorum nisi angelos, archangelos, thronos, dominationes, principatus et potestates appellat, quæ in adventu districti judicis nostris tunc oculis visibiliter apparebunt, ut districte tunc a nobis exigant hoc, quod nos modo invisibilis conditor æquanimiter portat? Ubi et subditur : *Et tunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus* [a] *cum potestate magna et majestate.* Ac si aperte diceretur : In potestate et majestate visuri sunt quem in humilitate positum audire noluerunt, ut virtutem ejus tanto tunc districtius sentiant, quanto nunc cervicem cordis ad ejus patientiam non inclinant.

3. Sed quia hæc contra reprobos dicta sunt, mox ad electorum consolationem verba vertuntur. Nam et subditur : *His autem fieri incipientibus, respicite et levate vos capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra.* Ac si aperte Veritas electos suos admoneat, dicens : Cum plagæ mundi crebrescunt, cum terror judicii virtutibus commotis ostenditur, levate capita, id est exhilarate corda, quia dum finitur mundus, cui amici non estis, prope fit redemptio quam quæsistis. In Scriptura etenim sacra sæpe caput pro mente ponitur, quia sicut capite reguntur membra, ita et cogitationes mente disponuntur. [b] Levare itaque capita est mentes nostras ad gaudia patriæ cœlestis erigere. Qui ergo **1438** Deum diligunt ex mundi fine gaudere atque hilarescere jubentur, quia videlicet eum quem amant mox inveniunt, dum transit is quem non amaverunt. Absit enim [c] ut fidelis quisque qui Deum videre desiderat de mundi percussionibus lugeat, quem finiri eisdem suis percussionibus non ignorat. Scriptum namque est : *Quicunque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur* (*Jac.* IV, 4). Qui ergo appropinquante mundi fine non gaudet, amicum se illius esse testatur, atque per hoc inimicus Dei esse convincitur. Sed absit hoc a fidelium cordibus, absit ab his qui et esse aliam vitam per fidem credunt, et eam per operationem diligunt. Ex mundi enim destructione lugere eorum est qui radices cordis in ejus amore plantaverunt, qui sequentem vitam non quærunt, qui illam neque esse suspicantur. Nos autem qui cœlestis patriæ gaudia æterna cognovimus, festinare [d] ad ea quantocius debemus. Optandum nobis est citius pergere, atque ad illam breviore via pervenire. Quibus enim malis mundus non urgetur? Quæ nos tristitia, quæ adversitas non angustat? Quid est vita mortalis, nisi via? Et quale sit, fratres mei, perpendite, in labore viæ lasseseere, et tamen eamdem viam nolle finiri. Quod autem calcari mundus ac despici debeat, Redemptor noster provida comparatione manifestat, cum protinus adjungit : *Videte ficulneam et omnes arbores, cum*

A *producunt jam ex se fructum, scitis quia prope est æstas. Ita et vos cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei.* Ac si aperte dicat : Quia sicut ex fructu arborum vicina æstas cognoscitur, ita ex ruina mundi prope esse agnoscitur regnum Dei. Quibus profecto verbis ostenditur quia fructus mundi ruina est. Ad hoc enim crescit, ut cadat. [e] Ad hoc germinat, ut quæcunque germinaverit, cladibus consumat. Bene autem regnum Dei æstati comparatur, quia tunc mœroris nostri nubila transeunt, et vitæ dies æterni solis claritate fulgescunt.

4. Quæ omnia sub magna certitudine confirmantur, cum sententia subjungitur qua dicitur : *Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant. Cœlum et terra transibunt, verba autem*
B *mea non transibunt.* Nihil enim in rerum corporalium natura cœlo et terra durabilius, et nihil in rerum natura tam velociter quam sermo transit. Verba enim quousque imperfecta sunt, verba non sunt; cum vero perfecta fuerint, omnino jam non sunt, quia nec perfici nisi transeundo possunt. Ait ergo : *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* Ac si aperte dicat : Omne quod apud vos durabile est, sine immutatione durabile ad æternitatem non est; et omne quod apud me transire cernitur, fixum et sine transitu tenetur, quia sine mutabilitate manentes sententias exprimit meus sermo qui transit.

5. Ecce, fratres mei, jam cernimus quod audiebamus. Novis quotidie et crebrescentibus malis mundus urgetur. Ex illa plebe innumera quanti re-
C manseritis aspicitis; et tamen adhuc quotidie flagella urgent repentini casus opprimunt, novæ nos et improvisæ clades affligunt. Sicut enim in juventute viget corpus, forte et incolume manet pectus, **1439** torosa cervix, plena sunt bronchia; in annis autem senilibus statura curvatur, cervix exsiccata deponitur, frequentibus suspiriis pectus urgetur, virtus deficit, loquentis verba [f] anhelitus intercidit; nam etsi languor desit, plerumque sensibus ipsa sua salus ægritudo est : ita mundus in annis prioribus velut in juventute viguit, ad propagandam humani generis prolem robustus fuit, salute corporum viridis, opulentia rerum pinguis; at nunc ipsa sua senectute deprimitur, et quasi ad vicinam mortem [g] molestiis crescentibus urgetur. Nolite ergo, fratres mei, dili-
D gere quem videtis diu stare non posse. Præcepta apostolica in animo ponite, quibus nos admonet, dicens : *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt, quia si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo* (*I Joan.*, II, 15). Nudius tertius, fratres, agnovistis quod subito turbine annosa arbusta eruta, destructæ domus, atque Ecclesiæ a fundamentis eversæ sunt. Quanti ad vesperum sani atque incolumes acturos se in crastinum aliquid putabant,

[a] Gemet. ac Val. Cl., *in potestate.*
[b] Duo Carn. et duo priores Gemet., *levare itaque est capita, mentes.*
[c] Belvac. et 3 Gemet., *ne fidelis.* Paulo post 2 Gemet. habet *persecutionibus* pro *percussionibus.*
[d] Septem Mss., *ad eam.*

[e] In omnibus pene Ed., quibus favet 3 Gemet. additur : *ad hoc cadit ut germinet.*
[f] Turon., *anhelitus intercipit.*
[g] C. Germ., Corb., Bigot et duo pr. Gemet., *molestiis crebrescentibus.* Longip., *molestiis crescentibus crebrius.* Consentit Ed. Antuerp.

et tamen nocte eadem repentina morte defuncti sunt, in laqueo ruinæ deprehensi?

6. Sed considerandum nobis est, dilectissimi, quod ad hæc agenda invisibilis judex venti tenuissimi spiritum movit, unius procellam nubis excitavit, et terram subruit, casura tot ædificiorum fundamenta concussit. Quid ergo judex iste facturus est, cum per semetipsum venerit, et in ultionem peccatorum ira ejus exarserit, si portari non potest cum nos per tenuissimam nubem ferit? In iræ ejus præsentia quæ caro subsistet, si ventum movit, et terram subruit, concitavit aera, et tot ædificia stravit? Hanc districtionem venturi judicis Paulus considerans, ait: *Horrendum est incidere in manus Dei viventis* (*Hebr.* x, 31). Hanc Psalmista exprimit, dicens: [a] *Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit.* B *Ignis in conspectu ejus ardebit, et in circuitu ejus tempestas valida* (*Psal.* XLIX, 3). Districtionem quippe [b] tantæ justitiæ tempestas ignisque comitantur, quia tempestas examinat, quos ignis exurat. Illum ergo diem, fratres charissimi, ante oculos ponite, et quidquid modo grave creditur in ejus comparatione levigatur. De illo etenim die per prophetam dicitur: *Juxta est dies Domini magnus, juxta et velox nimis. Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis. Dies iræ, dies illa, dies tribulationis et angustiæ, dies calamitatis et miseriæ, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulæ et turbinis, dies tubæ et clangoris* (*Sophon.* I, 14, *seq.*). De hac die Dominus iterum per prophetam dicit: *Adhuc semel et ego movebo non solum terram, sed etiam cœlum* (*Aggæi* II, 22). Ecce, ut C prædiximus, aerem movit, et terra non subsistit; quis ergo ferat, cum cœlum moverit? Quid autem terrores quos cernimus, nisi sequentis iræ præcones dixerimus? Unde et considerare necesse est quia ab illa tribulatione ultima tantum sunt, istæ tribulationes dissimiles quantum a potentia judicis persona præconis distat. Illum ergo diem, fratres charissimi, tota intentione cogitate, vitam corrigite, [c] mores mutate, mala tentantia resistendo vincite, perpetrata autem fletibus punite. Adventum namque æterni judicis tanto securiores quandoque videbitis, quanto nunc districtionem illius timendo [d] prævenitis.

HOMILIA II.

Habita ad populum [e] in basilica sancti Petri apo- D stoli, Dominica in Quinquagesima.

LECTIO S. EVANGELII SEC. LUC. XVIII, 31-44.

In illo tempore, assumpsit Jesus duodecim discipulos suos, et ait illis: Ecce ascendimus Jerosolymam, et consummabuntur omnia quæ scripta sunt per pro- A *phetas de Filio hominis. Tradetur enim gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur. Et postquam flagellaverint, occident eum, et die tertia resurget. Et ipsi nihil horum intellexerunt. Erat autem verbum istud absconditum ab eis, et non intelligebant quæ dicebantur. Factum est autem, cum appropinquaret Jericho, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans. Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. Dixerunt autem ei quod Jesus Nazarenus transiret. Et exclamavit, dicens: Jesu fili David, miserere mei. Et qui præibant increpabant eum, ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat: Fili David, miserere mei. Stans autem Jesus jussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogavit illum, dicens: Quid tibi vis faciam? At ille dixit: Domine, ut videam.* B *Et dixit illi Jesus: Respice, fides tua te salvum fecit. Et confestim vidit, et sequebatur illum, magnificans Deum. Et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo.*

1440 1. Redemptor noster prævidens ex passione sua discipulorum animos perturbandos, eis longe ante et ejusdem passionis pœnam, et resurrectionis suæ gloriam prædicit, ut cum eum morientem, sicut prædictum est, cernerent, [f] etiam resurrecturum non dubitarent. Sed quia carnales adhuc discipuli nullo modo valebant capere verba mysterii, venitur ad miraculum. Ante eorum oculos cæcus lumen recipit, ut qui cœlestis mysterii verba non caperent, eos ad fidem cœlestia facta solidarent. Sed miracula Domini et Salvatoris nostri sic accipienda sunt, fratres charissimi, ut et in veritate credantur facta, et ta- C men per significationem nobis aliquid innuant. Opera quippe ejus et per potentiam aliud ostendunt, et per mysterium aliud loquuntur. Ecce enim quis juxta historiam cæcus iste fuerit ignoramus, sed tamen quem per mysterium significet novimus. [g] Cæcus quippe est genus humanum, quod in parente primo a paradisi gaudiis expulsum, claritatem supernæ lucis ignorans, damnationis suæ tenebras patitur; sed tamen per Redemptoris sui præsentiam illuminatur, ut internæ lucis gaudia jam per desiderium videat, atque in via vitæ boni operis gressus ponat.

2. Notandum vero est quod cum Jesus Jericho appropinquare dicitur, cæcus illuminatur. Jericho quippe luna interpretatur, luna autem in sacro elo- D quio pro defectu carnis ponitur, quia dum menstruis momentis decrescit, defectum nostræ mortalitatis designat. Dum igitur conditor noster appropinquat Jericho, cæcus ad lumen redit, quia dum divinitas defectum nostræ carnis suscepit, humanum genus lumen, quod amiserat, recepit. Unde enim Deus

[a] Corb. et duo Gemet., *Deus manifestus.*

[b] Ita Turon., cum decem al. Mss. Editi habent, *tanti judicii.*

[c] 1 Carnot., *mentes mutate.*

[d] In omnibus fere Mss. desinit hom. in his verbis, *timendo prævenitis.* Consentiunt veteres Ed. In aliis legitur, *præstante Domino*, etc. In Belvac., *ipso adjuvante qui vivit et regnat Deus.* In duob. pr. Gemet., *pervenitis, qui vivit et regnat per omnia sæcula sæculorum. Amen.*

[e] Ita Cod. Lateran., Reg. Sueciæ; C. Germ., Belvac. et alii Mss. pene omnes. In Cod. Lateran. alius est ordo homiliarum, et quæ hic est secunda in illo est nona. In 2 Gemet. additur, *Dominica in Quinquagesima*, quod abest ab aliis.

[f] Duo Carnut., *etiam resurrectionem.*

[g] Editi recent. Gilot., Vatic., Gussanv., *cæcum quippe.*

humana patitur, inde homo ad divina sublevatur. Qui videlicet cæcus recte et juxta viam sedere et mendicans esse describitur; ipsa enim Veritas dicit: *Ego sum via* (*Joan.* XIV, 6). Qui ergo æternæ lucis claritatem nescit, cæcus est; sed si jam 1441 in Redemptorem credit, juxta viam sedet; si autem jam credit, sed ut æternam lucem recipiat rogare dissimulat, atque a precibus cessat, cæcus quidem juxta viam sedet, [a] sed minime mendicat. [b] Si vero et crediderit, et cæcitatem cordis sui cognoverit, et ut lumen veritatis recipiat postulat, juxta viam cæcus sedet, et mendicat. Quisquis ergo cæcitatis suæ tenebras agnoscit, quisquis hoc, quod sibi deest, lumen [c] æternitatis intelligit, clamet medullis cordis, clamet et vocibus mentis, dicens: *Jesu fili David, miserere mei.* Sed quid clamante cæco subjungitur audiamus: *Et qui præibant, increpabant eum, ut taceret.*

3. Quid autem designant isti qui Jesum venientem præcedunt, nisi desideriorum carnalium turbas, tumultusque vitiorum, qui, priusquam Jesus ad cor nostrum veniat, tentationibus suis cogitationem nostram dissipant, et voces cordis in oratione perturbant? Sæpe namque dum converti ad Dominum post perpetrata vitia volumus, dum contra hæc eadem exorare vitia quæ perpetravimus conamur, occurrunt cordi phantasmata peccatorum quæ fecimus, mentis nostræ aciem reverberant, confundunt animum, et vocem nostræ deprecationis premunt. Qui præibant ergo increpabant eum, ut taceret, quia, priusquam Jesus ad cor veniat, mala quæ fecimus, cogitationi nostræ suis imaginibus [d] illisa, in ipsa nos nostra oratione conturbant.

4. [e] Sed quid ad hæc illuminandus iste cæcus fecit audiamus. Sequitur: *Ipse vero multo magis clamabat: Fili David, miserere mei.* Ecce quem turba increpat ut taceat magis ac magis clamat, quia quanto graviori tumultu cogitationum carnalium premimur, tanto orationi insistere ardentius debemus. Contradicit turba, ne clamemus, quia peccatorum nostrorum phantasmata plerumque et in oratione patimur. Sed nimirum necesse est ut vox cordis nostri 1442 quo durius repellitur, eo valentius insistat, quatenus cogitationis illicitæ tumultum superet, atque ad pias aures Domini nimietate suæ importunitatis erumpat. In se, ut suspicior, recognoscit unusquisque quod dicimus, quia dum ab hoc mundo animum ad Deum mutamus, dum ad orationis opus convertimur, ipsa quæ prius delectabiliter gessimus importuna postea atque gravia in oratione nostra toleramus. Vix eorum cogitatio manu sancti desiderii ab oculis cordis [f] abigitur, vix eorum phantasmata per pœnitentiæ lamenta superantur.

5. Sed cum in oratione nostra vehementer insistimus, transeuntem [g] Jesum menti figimus. Unde illic subditur: *Stans autem Jesus, jussit illum adduci ad se.* Ecce stat qui ante transibat, quia dum adhuc turbas phantasmatum in oratione patimur, Jesum aliquatenus transeuntem sentimus. Cum vero orationi vehementer insistimus, stat Jesus ut lucem restituat, quia Deus in corde figitur, et lux amissa reparatur.

6. Qua tamen in re aliud aliquid nobis Dominus innuit, quod intelligi de humanitate ac divinitate illius utiliter possit. Clamantem etenim cæcum Jesus transiens audivit, [h] sed stans miraculum illuminationis exhibuit. Transire namque humanitatis est, stare divinitatis. Per humanitatem quippe habuit nasci, crescere, mori, resurgere, de loco ad locum venire. Quia ergo in divinitate mutabilitas non est, atque hoc ipsum mutari transire est, profecto ille transitus ex carne est, non ex divinitate. Per divinitatem vero ei semper stare est, quia ubique præsens, nec per motum venit, nec per motum recedit. Cæcum igitur clamantem Dominus transiens audit, stans illuminat, quia per humanitatem suam vocibus nostræ cæcitatis compatiendo misertus est, sed lumen nobis gratiæ per divinitatis potentiam infudit.

7. Et notandum quid cæco venienti dicat: *Quid tibi vis faciam?* Nunquid qui lumen reddere poterat quid vellet cæcus ignorabat? Sed peti vult id quod et nos petere et se concedere prænoscit. Importune namque ad orationem nos admonet, et tamen dicit: *Scit namque Pater vester cœlestis, quid opus sit vobis, antequam petatis eum* (*Matth.* VI, 8). Ad hoc ergo requirit ut petatur: ad hoc requirit, ut cor ad orationem excitet. Unde et cæcus protinus adjunxit: *Domine, ut videam.* Ecce cæcus a Domino non aurum, sed lucem quærit. Parvipendit extra lucem aliquid quærere, quia etsi habere cæcus quodlibet potest, sine luce videre non potest quod habet. Imitemur ergo, fratres charissimi, eum quem et corpore audivimus et mente [i] salvatum. Non falsas divitias, non terrena dona, non fugitivos honores a Domino, sed lucem quæramus; nec lucem quæ loco clauditur, quæ tempore finitur, quæ noctium interruptione variatur, quæ a nobis communiter cum pecoribus cernitur, sed lucem quæramus quam videre cum solis angelis possimus, quam nec initium inchoat, nec finis angustat. Ad quam profecto lucem via fides est. Unde recte et illuminando cæco protinus respondetur: *Respice, fides tua te salvum fecit.* Sed ad hæc cogitatio carnalis dicit: Quomodo possum lucem

[a] 2 Carnot. et 3 Gemet., *sed mendicare contemnit.*
[b] Bellovac., Corb., 1 Carnut., *si vero et credit et exorat, et juxta viam sedet et mendicat*, a quibus parum recedunt Corb. Germ., Longip., Val. Cl.
[c] Duo priores Gemet. et Bigot., *veritatis.*
[d] Duo posteriores Gemet. ac tres Vet., Ed. Antuerp., sc., Rothom. et Paris., *illusa.*
[e] Ita Mss. fere omnes, ubi Editi, *sed quid adhuc.*
[f] In Ed., *abjicitur.* Sequimur Mss. Turon., Corb., C. Germ., etc.
[g] Omittitur in Gussanv. *menti*, quod habent alii tum Mss., tum Editi.
[h] In Corb. Germ., *non sedens, sed stans.*
[i] In Excusis, *illuminatum*, etsi in omnibus Mss. legatur, *salvatum.*

spiritalem quærere, quam videre non possum? Unde
1443 mihi certum est si sit, quæ corporeis oculis non infulget? Cui scilicet cogitationi est quod breviter quisque respondeat, quia et hæc ipsa quæ sentit, non per corpus, sed per animam cogitat. Et nemo suam animam videt, nec tamen dubitat se animam habere, quam non videt. Ex invisibili namque anima visibile regitur corpus. Si autem auferatur quod est invisibile, protinus corruit hoc quod visibile stare videbatur. Ex invisibili ergo substantia in hac vita visibili vivitur, et esse vita invisibilis dubitatur?

8. Sed jam petenti cæco quid factum est, vel quid ipse fecerit, audiamus. Sequitur: *Confestim vidit, et sequebatur illum.* Videt et sequitur, qui bonum quod intelligit operatur. Videt autem, sed non sequitur, qui bonum quidem intelligit, sed bona operari contemnit. Si ergo, fratres charissimi, cæcitatem jam nostræ peregrinationis agnoscimus, si credendo in Redemptoris nostri mysterium, juxta viam sedemus, si exorando quotidie ab auctore nostro lucem petimus, si eamdem lucem jam per intellectum videndo illuminati post cæcitatem sumus, Jesum quem mente cernimus opere sequamur. Aspiciamus qua graditur, et ejus vestigia imitando teneamus. Jesum etenim sequitur qui imitatur. Hinc namque dicit: *Sequere me, et dimitte mortuos sepelire mortuos suos* (*Matth.* VIII, 22). Sequere enim dicitur imitare. Hinc rursus admonet, dicens: *Si quis mihi ministrat, me sequatur* (*Joan.* XII, 26). Consideremus ergo qua graditur, ut sequi mereamur. Ecce, cum sit dominus et creator angelorum, suscepturus naturam nostram quam condidit, in uterum Virginis venit. Nasci tamen in hoc mundo per divites noluit, parentes pauperes elegit. Unde et agnus qui pro illo offerretur defuit, columbarum pullos et par turturum ad sacrificium mater invenit (*Luc.* II, 24.) Prosperari in mundo noluit; opprobria irrisionesque toleravit; sputa, flagella, alapas, spineam coronam, crucemque sustinuit; et quia rerum corporalium delectatione [a] a gaudio interno cecidimus, cum qua amaritudine illuc redeatur ostendit. Quid itaque homo pro se pati debet, si tanta Deus pro hominibus pertulit? Qui ergo in Christum jam credidit, sed adhuc avaritiæ lucra sectatur, in [b] superbia honoris extollitur, invidiæ facibus inardescit, libidinis se immunditia polluit, prospera quæ in mundo sunt concupiscit, Jesum in quem credidit sequi contemnit. Diverso quippe itinere ambulat, si gaudia delectationesque appetit, cui dux suus viam amaritudinis ostendit. Revocemus ergo ante oculos peccata quæ fecimus; consideremus quam terribilis judex hæc puniturus adveniat; mentem formemus ad lamenta; vita nostra ad tempus amarescat in pœnitentia, ne æternam amaritudinem sentiat in vindicta. Per fletus quippe ad [c] æterna gaudia ducimur, Veritate pollicente, quæ ait: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* (*Matth.* V, 5). Ad fletum vero per gaudia pervenitur, hac eadem Veritate attestante, quæ ait: *Væ vobis qui nunc ridetis, quia lugebitis et flebitis* (*Luc.* VI, 25). Si ergo retributionis gaudium in perventione quærimus, pœnitentiæ amaritudinem in via teneamus. Sicque fit ut non solum vita nostra in Deum proficiat, sed hæc ipsa nostra [d] conversatio ad laudem Dei et alios accendat. Unde illic subditur: *Et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo.*

HOMILIA III.

Habita ad populum in basilica [e] sanctæ Felicitatis martyris, in die natalis ejus.

LECTIO S. EVANGELII SEC. MATTH. XII, 46-50.

In illo tempore, loquente Jesu ad turbas, ecce mater ejus et fratres stabant foris, quærentes loqui ei. Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quærentes te. At ille respondens dicenti sibi ait: Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei? Et extendens manus in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea et fratres mei. Quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est.

1444 1. Sancti Evangelii, fratres charissimi, brevis est lectio recitata, sed magnis mysteriorum ponderibus gravida. Jesus etenim conditor et redemptor noster matrem se nosse dissimulat, et quæ ei mater sit, et qui propinqui, non per cognationem carnis, sed per conjunctionem spiritus designat, dicens: *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei? Quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est.* Quibus nobis verbis quid aliud innuit, nisi quod obsequentes jussionibus suis multos ex gentilitate colligit, et Judæam, ex cujus carne est genitus, non agnoscit? Unde et mater ejus [f] cum quasi non agnoscitur, foris stare perhibetur, quia videlicet Synagoga idcirco ab auctore suo non recognoscitur, quia, legis observationem tenens, spiritalem intellectum perdidit, et sese ad custodiam litteræ foris fixit.

2. Sed cum is qui voluntatem Patris fecerit soror et frater Domini dicitur, propter utrumque sexum qui ad fidem colligitur mirum non est; mirandum vero valde est quomodo etiam mater dicatur. Fideles enim discipulos, fratres vocare dignatus est, dicens: *Ite, nuntiate fratribus meis* (*Matth.* XXVIII, 10). Qui ergo frater Domini fieri ad fidem veniendo potuerit, quærendum est quomodo etiam et mater esse possit? Sed sciendum nobis est quia qui Christi frater et soror est credendo, mater efficitur prædicando. Quasi enim parit Dominum, quem cordi audientis infuderit. Et mater ejus efficitur, si per ejus vocem amor Domini in proximi mente generatur.

3. Ad quam rem nobis idonee confirmandam ad-

[a] Longip., *a gaudio æterno.*
[b] 1 Carnot., *in superbia honoribus.*
[c] Abest *æterna* in C. Germ, Bigot. et duob. prioribus Gemet.
[d] Turon., Val. Cl. et unus Gemet., *conversio.*

[e] De sancta Felicitate lege *Acta martyrum* collecta a nostro Theod. Ruinart., p. 20 et seq.
[f] C. Germ., 2 Gemet. et quatuor Anglic., *cum fratribus quasi non agnoscitur.*

est beata Felicitas, cujus hodie natalitia celebramus, quæ credendo exstitit ancilla Christi, et prædicando facta est mater Christi. Septem quippe filios, sicut in gestis ejus emendatioribus legitur, sic post se timuit vivos in carne relinquere, sicut carnales parentes solent metuere ne mortuos præmittant. In persecutionis enim labore deprehensa, filiorum corda in amore supernæ patriæ prædicando roboravit, et parturivit spiritu quos carne pepererat, ut prædicatione pareret Deo quos carne pepererat mundo. Considerate, fratres charissimi, in femineo corpore virile pectus. Ad mortem stetit **1445** imperterrita. Amittere se in filiis lumen veritatis timuit, si non fuisset orbata. Nunquid ergo hanc feminam martyrem dixerim? sed plus quam martyrem. Certe Dominus, cum de Joanne loqueretur, dixit: *Quid existis in desertum videre? Prophetam? utique dico vobis, et plus quam prophetam* (*Matth.* XI, 7). Et Joannes ipse requisitus respondit, dicens: *Non sum propheta* (*Joan.* I, 21). Qui enim se plus quam prophetam noverat, esse prophetam negabat. Qui idcirco plus quam propheta dicitur, quia prophetæ officium est ventura prænuntiare, non etiam ostendere. Joannes vero plus quam propheta est, quia [a] quem verbo dixit digito ostendit. Non ergo hanc feminam martyrem, sed plus quam martyrem dixerim, quæ, septem pignoribus ad regnum præmissis, [b] toties ante se mortua, ad pœnas [c] prima venit, sed pervenit octava. Aspexit mater et cruciata et imperterrita filiorum mortem, [d] spei gaudium adhibuit dolori naturæ. Timuit viventibus, gavisa est morientibus. Optavit nullum post se relinquere, ne si quem haberet superstitem, non posset habere consortem. Nemo ergo ex vobis, fratres charissimi, existimet quod ejus cor, morientibus filiis, etiam carnalis affectus minime pulsarit. Neque enim filios quos carnem suam esse noverat sine dolore poterat morientes videre, sed erat vis amoris interior quæ dolorem vinceret carnis. Unde et passuro Petro dicitur: *Cum senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis* (*Joan.* XXI, 18). Neque enim si plenissime Petrus nollet pro Christo pati potuisset, sed martyrium, quod per infirmitatem carnis noluit, per virtutem spiritus amavit. Qui dum per carnem ad pœnas trepidat, per spiritum ad gloriam exsultat; actumque est ut cruciatum martyrii [e] nolendo voluisset. [f] Sic nos quoque cum gaudium quærimus salutis, amarum poculum sumimus purgationis. Amaritudo quidem in poculo displicet, sed restituenda per amaritudinem salus placet. Amavit ergo juxta carnem Felicitas filios suos, [g] sed pro amore cœlestis patriæ mori etiam coram se voluit quos amavit. Ipsa eorum vulnera accepit, sed ipsa in eisdem ad regnum prævenientibus excrevit. Recte ergo hanc feminam ultra martyrem dixerim, quæ toties in filiis desiderabiliter exstincta, dum multiplex [h] martyrium obtinuit, **1446** ipsam quoque martyrii palmam vicit. Fertur apud veteres mos fuisse ut quisquis consul existeret juxta ordinem temporum honoris sui locum teneret; at si quis posterius ad consulatum veniens consul non semel, sed bis fortasse aut tertio fieret, etiam illos laude et honore transcenderet qui non plus quam semel consules exstitissent. Vicit ergo beata Felicitas martyres, quæ, tot ante se morientibus filiis, pro Christo frequenter occubuit, [i] quia et amori illius sola sua mors minime suffecit.

4. Consideremus, fratres, hanc feminam, consideremus nos, qui membris corporis viri sumus, in ejus comparatione quid existimabimur. Sæpe namque agenda aliqua bona proponimus, sed si unus contra nos vel levissimus sermo ab ore irridentis eruperit, ab intentione actionis nostræ fracti protinus et confusi resilimus. Ecce nos plerumque a bono opere verba revocant. Felicitatem vero a sancta intentione frangere nec tormenta potuerunt. [j] Nos in auram maledictionis impingimus; hæc ad regnum etiam per ferrum exiit, nihilque esse quod obsistebat æstimavit. Nos ad præcepta dominica largiri nostra saltem superflua nolumus; hæc non solum Deo suam substantiam contulit, **1447** sed pro illo etiam propriam carnem dedit. Nos cum ex divina jussione filios amittimus, sine consolatione lugemus; hæc eos velut mortuos plangeret, si non obtulisset. Cum ergo ad illud terribile examen districtus judex venerit, quid nos viri dicemus, cum hujus feminæ gloriam viderimus? De debilitate mentis suæ quæ tunc erit viris excusatio, quando hæc ostendetur, quæ cum sæculo et sexum vicit? Sequamur ergo, fratres charissimi, districtam et asperam Redemptoris viam; usu quippe virtutum ita jam plana facta est, ut per eam feminis libeat ambulare. Despiciamus cuncta præsentia, nulla sunt etenim quæ transire possunt. Turpe sit diligere quod constat citius perire. Non nos terrenarum rerum amor superet, non superbia inflet, non ira dilaniet, non luxuria polluat, non invidia consumat. Amore nostri, fratres charissimi, Redemptor noster occubuit, et nos amore ejus di-

[a] 1 Carnot. et 3 Gemet., *quem verbo prædixit.*

[b] Bigot., duo priores Gemet. et Val. Cl., *toties ante se moritura.*

[c] Val. Cl., *non venit.*

[d] Hic locus mira varietate legitur in Mss. In Turon. et C. Germ. habes *spei gaudium adhibuit dolorem naturæ*, sed corrupte. Duo priores Gemet., *spei gaudium delevit dolorem naturæ*, optime. Idem dic de hac lectione primi Carn., *spei gaudium inhibuit dolorem naturæ.*

[e] Belvac., *volendo noluisset.*

[f] C. Germ., primus Carn. et alii, *sicut nos quoque.*

[g] C. Germ., Belvac., duo priores Gemet. *præ amore.*

[h] Ita Mss. omnes, quibus consentiunt vet. Ed. In recentioribus legitur, *Martyrium sustinuit.*

[i] 1 Carn., *quia et amatori*. Sunt aliæ plures var. lectiones, sed leviter discrepantes.

[j] Ita omnes Mss. Anglic. et nostri, vel *in aura*. Et quidem utrumque optimo sensu et eleganter, auram enim opponit ferro. Cedimus auræ, cum Felicitas ferro non cesserit. Id non intelligentes Editores sic interpolarunt: *nos injuriam maledictionis in aurem maledictoris impingimus.*

scamus vincere nosmetipsos. Quod si perfecte agimus, non solum imminentes pœnas evademus, sed una cum martyribus gloria remunerabimur. Nam quamvis occasio persecutionis desit, habet tamen et pax nostra martyrium suum, quia etsi carnis colla ferro non subdimus, spiritali tamen gladio carnalia desideria in mente trucidamus, ipso adjuvante, etc.

HOMILIA IV.

Habita ad populum in basilica sancti Stephani martyris, [a] de apostolis.

LECTIO S. EVANGELII SEC. MATTH. X, 5-10.

In illo tempore, misit Jesus duodecim discipulos suos, præcipiens eis dicens : In viam gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis, sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel. Euntes autem prædicate, dicentes quia appropinquavit regnum cœlorum. Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones ejicite. Gratis accepistis, [b] *gratis date. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris ; non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam. Dignus est enim operarius cibo suo.*

1. Cum constet omnibus, fratres charissimi, quia Redemptor noster in mundum pro redemptione gentium venit, cum Samaritanos quotidie ad fidem vocari conspicimus, quid est quod in prædicationem discipulos mittens, dicit : *In viam gentium ne abieritis, et in civitates Samaritanorum ne intraveritis, sed potius ite ad oves quæ perierunt domus Israel?* Nisi hoc quod ex facti fine colligimus, quia prius soli Judææ voluit, et postmodum cunctis gentibus prædicari, ut dum illa converti vocata renueret, prædicatores sancti ad vocationem gentium per ordinem venirent, quatenus Redemptoris nostri prædicatio a propriis repulsa, gentiles populos quasi extraneos quæreret; et quod Judæis fiebat in testimonium, hoc gentibus gratiæ esset incrementum. Erant enim tunc qui de Judæa vocandi essent, et de gentibus vocandi non essent. Nam et in apostolorum Actibus, prædicante Petro, legimus et prius Hebræorum tria millia, et postea quinque millia credidisse (*Act.* II, 41 ; IV, 4). Et cum prædicare apostoli gentibus in Asia voluissent, per Spiritum prohibiti esse memorantur (*Act.* XVI, 6); et tamen ipse Spiritus qui prius prædicationem prohibuit, hanc Asianorum cordibus postmodum infudit. Nam diu est quod Asia cuncta jam credidit. Idcirco ergo prius prohibuit quod postmodum fecit, [c] quia tunc in illa erant qui salvandi non erant. Tunc in illa erant qui necdum ad vitam reparari merebantur, nec tamen gravius de contempta prædicatione judicari. Subtili ergo occultoque judicio a quorumdam auribus prædicatio sancta A subtrahitur, quia suscitari per gratiam non merentur. Unde necesse est, fratres charissimi, ut **1448** in omne quod agimus omnipotentis Dei super nos consilia occulta timeamus, ne dum mens nostra, exterius fusa, a sua se [d] voluptate non revocat, intus contra eam judex terribiliter adversa disponat. Quod bene Psalmista intuens, ait : *Venite et videte opera Domini, quam terribilis in consiliis super filios hominum* (*Psal.* XLV, 9; *Psal.* LXV, 5). Vidit namque quod alius misericorditer vocatur, alius justitia exigente repellitur. Et quia alia parcendo Dominus, alia irascendo disponit, expavit quod penetrare non potuit. Et quem non solum investigabilem, sed etiam in quibusdam suis sententiis inflexibilem vidit, terribilem in consiliis esse memoravit.

B 2. Missis autem prædicatoribus, quid præcipiatur audiamus. *Euntes prædicate, dicentes, quia appropinquavit regnum cœlorum.* Hoc jam, fratres charissimi, etiam si Evangelium taceat, mundus clamat. Ruinæ namque illius voces ejus sunt. Qui enim tot attritus percussionibus a gloria sua cecidit, quasi jam nobis e proximo regnum aliud quod sequitur ostendit. Ipsis jam et a quibus amatur amarus est. Ipsæ ejus ruinæ prædicant quod amandus non est. Si enim ruinam sui domus quassata minaretur, quisquis in illa habitaret fugeret; et qui stantem dilexerat, recedere quantocius a cadente festinaret. Si igitur mundus cadit, et nos eum amando amplectimur, opprimi volumus potius quam habitare, quia nulla nos ratio a ruina illius separat, quos ejus passionibus amor ligat. C Facile est ergo nunc jam cum destructa omnia cernimus animum nostrum ab ejus dilectione disjungere. Sed hoc illo in tempore difficillimum fuit, quo tunc prædicare cœlorum regnum invisibile mittebantur, cum longe lateque [e] omnia cernerent florere regna terrarum.

3. Unde et adjuncta sunt prædicatoribus sanctis miracula, ut fidem verbis daret virtus ostensa, et nova facerent qui nova prædicarent, sicut in hac eadem lectione subjungitur : *Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones ejicite.* Florente mundo, crescente humano genere, diu in hac vita subsistente carne, exuberante rerum opulentia, quis cum audiret vitam esse aliam crederet? Quis invisibilia visibilibus præferret? Sed ad salutem redeuntibus D infirmis, ad vitam resurgentibus mortuis, carnis munditiam recipientibus leprosis, ereptis a jure immundorum spirituum dæmoniacis, tot visibilibus miraculis exactis, quis non crederet quod de invisibilibus audiret? Ad hoc quippe visibilia miracula coruscant, ut corda videntium ad fidem invisibilium pertrahant, ut per hoc quod mirum foris agitur hoc

[a] Hæc in Mss. C. Germ., Belvac., Gemet., Bigot. et Reg. Suec., non leguntur.

[b] In Belvac. et C. Germ. hæc verba absolvunt lectionem Evang. Nihil quoque ex seq. explicatur in homil.

[c] 3 Gemet., *quia in illa erant qui necdum ad vitam merebantur vocari. Nec tamen*, etc. In Turon., uno Sangerm., duob. prior. Gemet., Bigot. et 2 Carn. : *reparari merebantur. Sed tamen eis utiliter prædicationis officium subtrahitur, ne gravius de contempta prædicatione judicari mererentur. Subtili ergo.* Sequimur C. Germ., alterum Germ., Regium, etc.

[d] Duo Gemet. priores, totidem Carn., Bigot. et C. Germ., *voluntate*.

[e] C. Germ., Belvac., Bigot. et tres Gemet., *omnes cernerent*.

quod intus est longe mirabilius esse sentiatur. Unde nunc quoque cum fidelium numerositas excrevit, intra sanctam Ecclesiam multi sunt [a] qui vitam virtutum tenent, sed signa virtutum non habent, quia frustra miraculum foris ostenditur, si deest quod intus operetur. Nam juxta Magistri gentium vocem : *Linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus* (*I Cor.* XIV, 22). Unde et idem prædicator egregius [b] inter prædicationis verba dormientem, cadentemque de fenestra Eutychum, atque a vita funditus exstinctum, coram cunctis infidelibus orando suscitavit (*Act.* XX, 9, *seq.*). [c] Meliten veniens, et **1449** plenam infidelibus insulam sciens, patrem Publii dysenteria febribusque vexatum, orando [d] sanavit (*Act.* XXVIII, 8). Peregrinationis vero suæ comitem, et sanctæ prædicationis adjutorem Timotheum, ex infirmitate stomachi lassescentem, non verbo curat, [e] sed medicinali arte reparat, dicens : *Modico vino utere, propter stomachum et frequentes tuas infirmitates* (*I Tim.* V, 23). Qui ergo infirmum infidelem [f] una prece salvat, cur et ægrotum socium prece non roborat? Quia nimirum ille foris per miraculum sanandus erat, qui interius vivus non erat, ut per hoc quod exterior potestas ostenderet, hunc ad vitam interior virtus animaret. Ægrotanti autem fideli socio exhibenda foris signa non fuerant, qui salubriter intus vivebat.

4. Sed concessa potestate prædicationis, concessis virtutum miraculis, quid Redemptor noster subjungat audiamus : *Gratis accepistis, gratis date.* Præsciebat namque nonnullos hoc ipsum donum accepti Spiritus in usum negotiationis inflectere, et miraculorum signa ad avaritiæ obsequium declinare. Hinc est enim quod Simon Magus, per impositionem manus edita miracula [g] conspiciens, percipere donum Spiritus sancti pecunia voluit (*Act.* VIII, 18, *seq.*), scilicet ut deterius venderet quod male comparasset. Hinc de templo redemptor noster flagello de resticulis facto turbas ejecit, cathedras vendentium columbas evertit (*Joan.* II, 15). Columbas quippe vendere est impositionem manus qua Spiritus sanctus accipitur, non ad vitæ meritum, sed [h] ad præmium dare. Sed sunt nonnulli qui quidem nummorum præmia ex ordinatione non accipiunt (1, *q.* 1, *c. Nonnulli*), et tamen sacros ordines pro humana gratia largiuntur, atque de largitate eadem laudis solummodo retributionem quærunt. Hi nimirum quod gratis acceptum est gratis non tribuunt, quia de impenso officio sanctitatis nummum expetunt favoris. Unde bene cum justum virum describeret propheta, ait : *Qui excutit manus suas ab omni munere* (*Isai.*

A XXXIII, 15). Neque enim dicit : Qui excutit manus suas a munere, sed adjunxit *ab omni*, quia aliud est munus ab obsequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Munus quippe ab obsequio est [i] subjectio indebite impensa, munus a manu pecunia est, munus a lingua favor. Qui ergo sacros ordines tribuit, tunc ab omni munere manus excutit, quando in divinis rebus non solum nullam pecuniam, sed etiam humanam gratiam non requirit.

5. Sed vos, fratres charissimi, quos sæcularis habitus tenet, cum quæ sint nostra cognoscitis, mentis oculos ad vestra revocate. Cuncta erga vos vicissim gratis agite. Nolite operis vestri in hoc mundo retributionem quærere, quem cum tanta jam cernitis velocitate defecisse. Sicut male acta abscondi vultis ne
B alii videant, ita bona ne ad humanam laudem appareant cavete. Neque mala quoque modo, nec bona pro temporali retributione faciatis. Ipsum vestri operis testem quærite quem judicem sustinetis. Occulta nunc bona vestra esse videat, ut ea retributionis suæ tempore in publico ostendat. Sicut carni vestræ, ne deficiat, cibos quotidie præbetis, sic mentis vestræ quotidiana alimenta bona sint opera. Cibo corpus pascitur, pio opere **1450** spiritus nutriatur. Quod morituræ carni tribuitis, victuræ in perpetuum animæ non negetis. Si quando enim repentinus ignis habitaculum absumit, quisquis ejus possessor exstiterit, rapit quod valuerit, et fugit, lucrum deputat si quid secum ex ignibus tollat. Ecce tribulationum flamma mundum concremat, et cuncta quæ in eo
C speciosa videbantur finis jam proximus velut ignis devastat. Lucrum ergo, fratres charissimi, maximum credite **1451** si vobiscum aliquid de illo rapiatis, si quid fugientes tollitis, si hoc quod perire manendo poterat ad retributionem vobis perpetuam largiendo servatis. Terrena quippe omnia servando amittimus, sed bene largiendo servamus. Cum velocitate tempora fugiunt. Ad videndum ergo citius judicem nostrum quia cum magna importunitate impellimur, ei bonis actibus cum festinatione præparemur, donante Domino nostro, etc.

HOMILIA V.

Habita ad populum in basilica beati Andreæ apostoli, in die natalis ejus.

LECTIO S. EVANG. SEC. MATTH. IV, 18–22.

D *In illo tempore, ambulans Jesus* [j] *juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus, mittentes* [k] *rete in mare* (*erant enim piscatores*), *et ait illis : Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo, relictis retibus, secuti sunt eum. Et procedens inde, vi-*

[a] Recent. Ed., *qui viam*, reluctantibus Mss. et veteribus Excusis.

[b] 1 Carn., Gemet., Longip. et plur. al. Mss., *ad prædicationis.*

[c] Vitiose in plur., *Mitilenem*, *Militene, Militinæ.*

[d] Vel *salvavit*. In 2 Gemet., *suscitavit.*

[e] Duo priores Carn., *mederi parat;* quod etiam habet Turon., nisi quod, pro *mederi*, legitur in eo *medere.*

[f] In recent. Ed. additur *et ut credimus, mortuum, una.* Hoc assumentum recidimus, quod in Mss. et in vet. Editis non exstet.

[g] Turon., C. Germ. et plur., *concupiscens.*

[h] Primus Carn., *ad præmium mundanæ negotiationis.*

[i] Val. Cl., *subjectio indebitæ servitutis impensa.*

[j] 3 Gemet., *secus mare;* consentit C. Germ.

[k] Al., *retia sua*, ut habent C. Germ., Bigot. et al.

dit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus in navi, cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia sua, et vocavit eos. Illi autem statim, relictis retibus et patre, secuti sunt eum.

1450 1. Audistis, fratres charissimi, quia ad unius jussionis vocem Petrus et Andreas, relictis retibus, secuti sunt Redemptorem. Nulla vero hunc facere adhuc miracula viderant, nihil ab eo de præmio æternæ retributionis audierant; et tamen ad unum Domini præceptum hoc quod [a] possidere videbantur obliti sunt. Quanta nos ejus miracula videmus, quot flagellis affligimur, quantis minarum asperitatibus deterremur, et tamen vocantem sequi contemnimus? In cœlo jam sedet, qui de conversione nos admonet; jam jugo fidei colla gentium subdidit, jam mundi gloriam stravit, jam, ruinis ejus crebrescentibus, districti sui judicii diem propinquantem denuntiat; et tamen superba mens nostra non vult hoc sponte deserere quod quotidie perdit invita. Quid ergo, charissimi, quid in ejus judicio dicturi sumus, qui ab amore præsentis sæculi nec præceptis flectimur, nec verberibus emendamur?

2. Sed fortasse aliquis tacitis sibi cogitationibus dicat: Ad vocem dominicam uterque iste piscator quid aut quantum dimisit, qui pene nihil habuit? Sed hac in re, fratres charissimi, affectum debemus potius pensare quam censum. Multum reliquit qui sibi nihil retinuit, multum reliquit [b] qui, quantumlibet parum, totum deseruit. Certe nos et habita cum amore possidemus, et ea quæ minime habemus ex desiderio quærimus. Multum ergo Petrus et Andreas dimisit, quando uterque etiam desideria habendi dereliquit. Multum dimisit, qui cum re possessa etiam concupiscentiis renuntiavit. A sequentibus ergo tanta dimissa sunt, quanta a non sequentibus concupisci potuerunt. Nemo igitur, etiam cum quosdam conspicit multa reliquisse, apud semetipsum dicat: Imitari mundi hujus contemptores volo, sed quod relinquam non habeo. Multa, fratres, relinquitis, si [c] desideriis terrenis renuntiatis. 1451 Exteriora etenim nostra Domino quamlibet parva sufficiunt. Cor namque, et non substantiam pensat; nec perpendit quantum in ejus sacrificio, sed [d] ex quanto proferatur. Nam si exteriorem substantiam perpendamus, ecce sancti negotiatores nostri perpetuam angelorum vitam datis retibus et navi mercati sunt. Æstimationem quippe pretii non habet, sed tamen regnum Dei tantum valet quantum habes. Valuit namque Zacchæo dimidium substantiæ, quia dimidium aliud ad hoc quod injuste abstulit restituendum in quadruplum reservavit (*Luc.* XIX, 8). Valuit Petro et Andreæ dimissis retibus et navi (*Matth.* IV, 20), valuit viduæ duobus minutis (*Luc.* XXI, 2), valuit alteri calice aquæ frigidæ (*Matth.* X, 42). Regnum itaque Dei, ut diximus, tantum valet quantum habes.

3. Pensate igitur, fratres, quid vilius cum emitur, quid charius cum possidetur. Sed fortasse nec calix aquæ frigidæ suppetit qui indigenti præbeatur, etiam tunc securitatem nobis promittit sermo divinus. Redemptore etenim nato, cœli cives ostensi sunt, qui clamarent: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (*Luc.* II, 14). Ante Dei namque oculos nunquam est vacua manus a munere, si fuerit arca cordis repleta bona voluntate. Hinc etenim Psalmista dicit: *In me sunt, Deus, vota tua quæ reddam, laudationes tibi* (*Psal.* LV, 12). Ac si aperte dicat: Etsi exterius munera offerenda non habeo, intra memetipsum tamen invenio quod in ara tuæ laudis impono, quia qui nostra datione non pasceris, oblatione cordis melius placaris. Nihil quippe offertur Deo [e] ditius voluntate bona. Voluntas autem bona est [f] sic adversa alterius sicut nostra pertimescere, sic de prosperitate proximi sicut de nostro profectu gratulari, aliena damna nostra credere, aliena lucra nostra deputare, amicum non propter mundum, sed propter Deum diligere, inimicum etiam amando tolerare, nulli quod pati non vis 1452 facere, nulli quod tibi juste impendi desideras denegare, necessitati proximi non solum juxta vires concurrere, sed prodesse etiam ultra vires velle. Quid ergo isto holocausto locupletius, quando per hoc quod Deo immolat in ara cordis anima semetipsam mactat?

4. Sed hoc bonæ voluntatis sacrificium nunquam plene persolvitur, nisi mundi hujus cupiditas perfecte deseratur. Nam quidquid in eo concupiscimus, hoc procul dubio proximis invidemus. Videtur etenim quia nobis desit quod alter assequitur. Et quia semper invidia a bona voluntate discordat, mox ut hæc mentem ceperit, illa discedit. Unde prædicatores sancti ut possent proximos perfecte diligere studuerunt in hoc sæculo nihil amare, nihil unquam appetere, [g] nihil vel sine appetitu possidere. Quos bene Isaias intuens, ait: *Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas* (*Isai.* LX, 8)? Vidit quippe terrena eos despicere, mente cœlestibus propinquare, verbis pluere, miraculis coruscare. Et quos a terrenis contagiis sancta prædicatio et sublimis vita suspenderat, hos volantes 1453 pariter et nubes appellat. Fenestræ autem nostri sunt oculi, quia per ipsos anima respicit quod exterius concupiscit. Columba vero simplex est animal, atque a malitia fellis alienum. Quasi columbæ ergo ad fenestras suas sunt, qui nihil in hoc mundo

[a] Modus est loquendi nostro Gregorio satis usitatus, et alteri Gregorio Turon. Vide lib. IV de Mirac. sancti Martini, cap. 11: *sint hæc omnia penes sancti Martini ditionem, quæ habere videor.*

[b] C. Germ., Bigot., Longip., *qui, quamlibet parvum.*

[c] C. Germ. et al., *desideriis carnis.*

[d] 3 Gemet., *ex quanto affectu.*

[e] Duo posteriores Gemet., *devotius.*

[f] Corb., *sic adversa alteri sicut nobis pertimescere.* Bellovac., *sic alteri sicut nobis*, etc.

[g] Ita legendum ex pler. Mss., et quidem uberiori sensu quam quod legitur in Excusis, *nihil etiam cum appetitu possidere*, quod videtur superfluum postquam dictum est *nihil appetere*. In C. Germ. post *nihil unquam appetere*, sequitur immediate *quos bene*, etc.

concupiscunt, qui omnia simpliciter aspiciunt, et in his quæ vident rapacitatis studio non trahuntur. At contra milvus et non columba ad fenestras suas est, qui ad ea quæ oculis considerat rapinæ desiderio anhelat. Quia ergo, fratres charissimi, beati Andreæ apostoli natalitia celebramus, debemus imitari quod colimus. Ostendat nostræ obsequium devotionis immutatæ solemnitas mentis; despiciamus quæ terrena sunt, relictis temporalibus, mercemur æterna. Si autem necdum possumus relinquere propria, saltem non concupiscamus aliena. Si necdum mens nostra accenditur igne charitatis, in ambitione sua habeat frenum timoris, ut profectus sui passibus vegetata, dum ab alienorum appetitu compescitur, quandoque ad propria contemnenda perducatur, adjuvante Domino nostro Jesu Christo, etc.

HOMILIA VI.

Habita ad populum in basilica sanctorum Marcellini et Petri, [a] Dominica tertia Adventus Domini.

LECTIO S. EVANG. SEC. MATTH. XI, 2-10.

In illo tempore, cum audisset Joannes in vinculis opera Christi, mittens duos ex discipulis suis, ait illi: Tu es qui venturus es, an alium exspectamus? Et respondens Jesus, ait illis: Euntes renuntiate Joanni quæ audistis et vidistis. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur, et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me. Illis autem abeuntibus, cœpit Jesus dicere ad turbas de Joanne: Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam? Sed quid existis videre? Hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt. Sed quid existis videre? Prophetam? Etiam dico vobis, et plus quam prophetam. Hic est enim de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

1452 1. Quærendum nobis est, fratres charissimi, Joannes propheta, et plus quam propheta, qui venientem [b] ad Jordanis baptisma Dominum ostendit dicens: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi* (*Joan.* I, 29, 36); qui et humilitatem suam, et divinitatis ejus potentiam considerans, dicit: *Qui de terra est de terra loquitur, qui autem de cœlo venit super omnes est* (*Joan.* III, 31); cur in carcere positus, mittens discipulos suos, requirit: *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* tanquam si ignoret quem ostenderat, et an ipse sit nesciat, quem ipsum esse prophetando, baptizando, et ostendendo clamaverat. Sed hæc citius quæstio solvitur si gestæ rei tempus et ordo pensetur. Ad Jordanis enim fluenta positus, quia ipse Redemptor mundi esset asseruit; missus vero [c] in carcerem, an ipse veniat requirit, non quia ipsum esse mundi Redemptorem dubitet, **1453** sed quærit, ut sciat si is qui per se in mundum venerat per se etiam ad inferni claustra descendat. Quem enim præcurrens mundo

A nuntiaverat, hunc moriendo et ad inferos præcurrebat. Ait ergo: *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* Ac si aperte dicat: Sicut pro hominibus nasci dignatus es, an etiam pro hominibus mori digneris insinua, ut qui nativitatis tuæ præcursor exstiti, mortis etiam præcursor fiam, et venturum inferno te nuntiem, quem jam venisse mundo nuntiavi. Unde et inquisitus Dominus enumeratis potentiæ suæ miraculis, de mortis suæ protinus humilitate respondit, dicens: *Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur, et beatus est qui non fuerit scandalizatus in me.* Visis tot signis, tantisque [d] virtutibus, non scandalizari quisquam potuit, **1454** sed admirari. Sed infidelium mens grave
B in illo scandalum pertulit, cum eum et post tot miracula morientem vidit. Unde et Paulus dicit: *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam* (*I Cor.* I, 23). Stultum quippe hominibus visum est ut pro hominibus auctor vitæ moreretur; et inde contra eum homo scandalum sumpsit, unde etiam plus debitor fieri debuit. Nam tanto Deus ab hominibus dignius honorandus est, quanto pro hominibus et indigna suscepit. Quid est ergo dicere: *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me*, nisi aperta voce abjectionem mortis suæ humilitatemque signare? Ac si patenter dicat: Mira quidem facio, sed abjecta perpeti non dedignor. Quia ergo moriendo te subsequor, cavendum valde est hominibus, ne in me mortem despi-
C ciant, qui signa venerantur.

2. Sed dimissis Joannis discipulis, quid de eodem Joanne turbis dicat audiamus: *Quid existis in desertum videre? Arundinem vento agitatam?* Quod videlicet non asserendo, sed negando intulit. Arundinem quippe mox ut aura contigerit, in partem alteram flectit. Et quid per arundinem nisi carnalis animus designatur? Qui mox ut favore vel detractione tangitur, statim in partem quamlibet inclinatur. Si enim ab humano ore aura favoris flaverit, hilarescit, extollitur, totumque se quasi ad gratiam inflectit. Sed si inde ventus detractionis eruperit, unde laudis aura veniebat, mox eum quasi in partem alteram ad vim furoris inclinat. Sed arundo vento agitata Joannes non erat, quia hunc nec blandum gratia, [e] nec cujus
D libet detractio ira asperum faciebat. Nec prospera hunc erigere, nec adversa noverant inclinare. Arundo ergo vento agitata Joannes non erat, quem a status sui rectitudine nulla rerum varietas inflectebat. Discamus ergo, fratres charissimi, arundinem vento agitatam non esse; solidemus animum inter auras linguarum positum, stet inflexibilis status mentis. Nulla nos detractio ad iram provocet, atque ad remissionem inutilis gratiæ nullus favor inclinet. Non nos prospera elevent, non adversa perturbent, ut qui

[a] Hæc desunt in Cod. reg. Suec. et in cæteris, præterquam in 2. Gemet.

[b] Abest *Jordanis*, a C. Germ., Corb. et Bigot.

[c] 1 Carnut. et Bigot., *in carcerem, utrum alium exspectent an ipse veniat.*

[d] Duo priores Gemet. et Bigot., *miraculis.*

[e] Ita C. Germ., Carnut., Corb., etc., ubi Excusi habent *nec cujuslibet detractionis ira asperum.*

in soliditate fidei figimur, nequaquam rerum transeuntium mutabilitate moveamur.

3. Adhuc autem de [a] ejus expressione subjungitur: *Sed quid existis in desertum videre? Hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt.* Camelorum etenim pilis contextis vestitus Joannes fuisse describitur. Et quid est dicere: *Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt*, nisi aperta sententia demonstrare quia non cœlesti, sed terreno [b] regi militant hi qui pro Deo perpeti aspera fugiunt, sed, solis exterioribus dediti, præsentis vitæ mollitiem et delectationem quærunt? Nemo ergo existimet in fluxu atque studio [c] vestium peccatum deesse, quia si hoc culpa non esset, nullo modo Joannem Dominus de vestimenti sui asperitate laudasset. Si hoc culpa non esset, nequaquam Petrus apostolus per epistolam feminas a pretiosarum vestium appetitu compesceret, dicens: *Non in veste pretiosa* (*I Pet.* III, 3; *I Tim.* II, 9). Pensate ergo quæ culpa sit hoc etiam viros appetere, a quo curavit pastor Ecclesiæ et feminas prohibere.

1455 4. Quamvis hoc quod Joannes non esse vestitus mollibus dicitur, per significationem intelligi et aliter potest. Mollibus enim vestitus non fuit, quia vitam peccantium non blandimentis fovit, sed [d] vigore asperæ invectionis increpavit, dicens: *Genimina viperarum, quis vobis demonstravit fugere a ventura ira?* (*Matth.* III, 7; *Luc.* III, 7.) Unde et per Salomonem dicitur: *Verba sapientium quasi stimuli, et sicut clavi in altum defixi* (*Eccle.* XII, 11). Clavis quippe atque stimulis sapientum verba comparantur, quia culpas delinquentium nesciunt palpare, sed pungere.

5. *Sed quid existis videre in desertum? Prophetam? Etiam dico vobis, et plus quam prophetam.* Prophetæ quippe ministerium est, ventura prædicere, non etiam demonstrare. Joannes ergò plus quam propheta est, quia eum quem præcurrendo prophetaverat etiam ostendendo monstrabat. Sed quia arundo vento agitata esse denegatur, quia non esse vestitus mollibus dicitur, quia prophetæ nomen huic impar esse perhibetur, jam quid digne dici possit audiamus. Sequitur: *Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te* (*Malach.* III, 1). Quod enim Græce angelus, hoc Latine nuntius dicitur. Recte ergo qui nuntiare supernum judicem mittitur angelus vocatur, ut dignitatem servet in nomine, quam explet in operatione. Altum quidem nomen est, sed vita nomine inferior non est.

6. Utinam, fratres charissimi, non ad judicium nostrum dicamus, quia omnes qui sacerdotii nomine censentur angeli vocantur, propheta attestante, qui

A ait: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est* (*Malac.* II, 7). Sed hujus altitudinem nominis, etiam vos, si vultis, potestis mereri. Nam unusquisque vestrum in quantum sufficit, in quantum gratiam supernæ aspirationis accepit, si a pravitate proximum revocat, si exhortari ad bene operandum curat, si æternum regnum vel supplicium erranti denuntiat, cum sanctæ annuntiationis verba impendit, profecto angelus existit. Et nemo dicat: Admonere non sufficio, exhortari idoneus non sum. Quantum potes exhibe, ne male servatum [e] quod acceperas in tormentis exigaris. Neque enim plus quam unum talentum acceperat qui hoc abscondere magis studuit quam erogare. Et scimus quod in Dei tabernaculo

B non solum phialæ, sed, præcipiente Domino, etiam cyathi facti sunt (*Exod.* XXXVII). Per phialas quippe doctrina exuberans, per cyathos vero parva atque angusta designatur scientia. Alius, doctrina veritatis plenus, audientium mentes inebriat. Per hoc ergo quod dicit profecto phialam porrigit. Alius explere quod sentit non valet, sed quia hoc utcunque denuntiat, profecto per cyathum gustum præbet. In Dei ergo tabernaculo, id est in sancta Ecclesia, positi, si per doctrinæ sapientiam ministrare phialas minime potestis, in quantum pro divina largitate sufficitis proximis vestris boni verbi cyathos date. In quantum vos profecisse pensatis, [f] etiam vobiscum alios trahite, in via Dei socios habere desiderate. Si quis vestrum, fratres, ad forum aut fortasse ad balneum

C pergit, quem otiosum esse considerat ut secum veniat invitat. Ipsa ergo terrena actio vestra vos conveniat, **1456** et si ad Deum tenditis, curate ne ad eum soli veniatis. Hinc etenim scriptum est: *Qui audit, dicat: Veni* (*Apoc.* XXII, 17); ut qui jam in corde vocem superni amoris acceperit, foras etiam proximis vocem exhortationis reddat. Et fortasse panem, ut indigenti eleemosynam porrigat, non habet; sed majus est quod tribuere valeat, qui linguam habet. Plus enim est verbi pabulo victuram in perpetuum mentem reficere, quam ventrem morituræ carnis terreno pane satiare. Nolite ergo, fratres, proximis vestris eleemosynam verbi subtrahere. Mecum vos admoneo, ut ab otioso sermone parcamus, inutiliter loqui declinemus. Inquantum reniti

D linguæ prævalemus, in ventum verba non defluant, cum judex dicat: *Omne* **1457** *verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die judicii* (*Matth.* XII, 36). Otiosum quippe verbum est, quod aut utilitate rectitudinis, aut ratione justæ necessitatis caret. Otiosa ergo colloquia ad ædificationis studium vertite: quam celerrime hujus vitæ tempora fugiant, considerate: quam districtus ve-

[a] Vulgati, *de ejus sanctitate*. Optime, nisi reluctarentur Mss.

[b] Belvac., 1 Carn., Val. Cl., Longip., *regno*.

[c] Expunximus *pretiosarum* auctoritate Mss. Turon., C. Germ., Belvac., Carn.

[d] Al., *rigore*, ut legitur in Corb. Germ., Gemet., Bigot., etc.

[e] Ita simplicius Mss. quam Excusi, ubi legitur *quod acceperas talentum in tormentis pendere exigaris*.

[f] Turon. et quinque al. Mss., *etiam alios trahere vobiscum satagite*.

niat judex attendite. Hunc ante oculos vestri cordis A ponite: hunc proximorum vestrorum mentibus intimate; ut inquantum vires suppetunt, si annuntiare eum [a] non negligitis, vocari ab eo Angeli cum Joanne valeatis; quod ipse præstare dignetur qui vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VII.

Habita ad populum in basilica sancti Petri apostoli, [b] Dominica quarta in Adventu Domini.

LECTIO S. EVANG. SEC. JOAN. I, 19-28.

In illo tempore, miserunt Judæi a Jerosolymis sacerdotes et levitas ad Joannem, ut interrogarent eum: Tu quis es? Et confessus est, et non negavit. Et confessus est: Quia non sum ego Christus. Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non sum. Propheta es tu? Et respondit: Non. Dixerunt B *ergo ei: Quis es, ut responsum demus his, qui miserunt nos? Quid dicis de teipso? Ait: Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta. Et qui missi fuerant erant ex Pharisæis. Et interrogaverunt eum, et dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque propheta? Respondit eis Joannes, dicens:* [c] *Ego baptizo in aqua; medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Ipse est qui post me venturus est, qui ante me factus est,* [d] *cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamenti. Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.*

1456 1. Ex hujus nobis lectionis verbis, fratres charissimi, Joannis humilitas commendatur, qui cum tantæ virtutis esset ut Christus credi potuisset, elegit C solide subsistere in se, ne humana opinione raperetur inaniter super se. Nam *confessus est, et non negavit, et confessus est: Quia non sum ego Christus.* Sed quia dixit *Non sum*, negavit plane quod non erat, sed non negavit quod erat, ut veritatem loquens, ejus membrum fieret cujus sibi nomen fallaciter non usurparet. Cum ergo non vult appetere nomen Christi, factus est membrum Christi, quia dum infirmitatem suam studuit humiliter agnoscere, illius celsitudinem meruit veraciter obtinere. Sed cum ex lectione alia Redemptoris nostri sententia ad mentem reducitur, ex hujus lectionis verbis nobis quæstio valde implexa generatur. Alio quippe in loco inquisitus a discipulis Dominus de Eliæ adventu, respondit: *Elias jam venit, et non cognoverunt eum, sed* D *fecerunt in eum quæcunque voluerunt. Et si vultis scire, Joannes ipse est Elias* (*Matth.* XVII, 12). Requisitus autem Joannes, dicit: *Non sum Elias.* Quid est hoc, fratres charissimi, quia quod Veritas affirmat, hoc propheta Veritatis negat? Valde namque inter se diversa sunt *Ipse est* et *Non sum.* Quomodo ergo propheta Veritatis est, 1457 si ejusdem Veritatis sermonibus concors non est? Sed si subtiliter veritas ipsa requiratur, hoc quod inter se contrarium sonuit, quomodo contrarium non sit invenitur. Ad Zachariam namque de Joanne angelus dicit: *Ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ* (*Luc.* I, 17). Qui idcirco venturus in spiritu et virtute Eliæ dicitur, quia sicut Elias secundum Domini adventum præveniet, ita Joannes prævenit primum. Sicut ille præcursor venturus est judicis, ita iste præcursor est factus Redemptoris. Joannes igitur in spiritu Elias erat, in persona Elias non erat. Quod ergo Dominus fatetur de spiritu, hoc Joannes denegat de persona, quia et justum sic erat, ut et discipulis Dominus spiritalem de Joanne sententiam diceret, et Joannes idem turbis carnalibus non de suo spiritu, sed de corpore responderet. Contrarium ergo veritati videtur esse quod Joannes sonuit, sed tamen a veritatis tramite non recessit.

2. Qui cum se etiam prophetam negat, quia videlicet non solum poterat Redemptorem [e] prædicare, sed etiam demonstrare, quisnam sit continuo exprimit, dum subjungit; *Ego vox clamantis in deserto.* Scitis, fratres charissimi, quia unigenitus Filius Verbum Patris vocatur, Joanne attestante, 1458 qui ait: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* I, 1). Et ex ipsa vestra locutione cognoscitis quia prius vox sonat, ut verbum postmodum possit audiri. Joannes ergo vocem se esse asserit, quia Verbum præcedit. Adventum itaque Dominicum præcurrens, vox dicitur, quia per ejus ministerium Patris Verbum ab hominibus auditur. Qui etiam in deserto clamat, quia derelictæ destitutæque Judææ [f] solatium Redemptoris annuntiat. Quid autem clamet insinuat cum subjungit: *Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta* (*Isai.* XL, 3). Via Domini ad cor dirigitur cum veritatis sermo humiliter auditur. Via Domini ad cor dirigitur cum ad præceptum vita præparatur. Unde scriptum est: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (*Joan.* XIV, 23). Quisquis ergo in superbiam mentem elevat, quisquis avaritiæ æstibus anhelat, quisquis se luxuriæ inquinationibus polluit, cordis ostium contra veritatem claudit; et ne ad se Dominus veniat, claustra animi seris vitiorum damnat.

3. Sed adhuc qui missi sunt percontantur: *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque propheta?* Quod quia non studio cognoscendæ veritatis, sed malitia exercendæ æmulationis dicitur, Evangelista tacite innotuit cum subjungit, dicens: *Et qui missi fuerant erant ex Pharisæis.* Ac si aperte dicat: Illi Joannem de suis actibus requirunt, qui doctrinam nesciunt quærere, sed invidere. Sed sanctus quisque etiam cum perversa mente requiritur, a bonitatis suæ studio non mutatur. Unde Joannes quoque ad verba invidiæ prædicamenta respondit vitæ. Nam protinus adjungit: *Ego baptizo in aqua;*

[a] Corb., *non negatis.*
[b] In 2 Gemet. solo *Dominica* hæc indicatur, nec alia dies assignatur in Mss.
[c] C Germ. et Bigot., *ego quidem baptizo.*
[d] Belvac. et C. Germ., *cujus ego non sum dignus ut solvam.* Habet etiam Bigot. *ut solvam.*
[e] Gemeticenses et nonnulli, *prædicere.*
[f] Ita Mss. cum vet. Ed. In recent., *solatium sui redemptionis.*

medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Joannes [a] non spiritu, sed aqua baptizat, quia, peccata solvere non valens, baptizatorum corpora per aquam lavat, sed tamen mentem per veniam [b] non lavat. Cur ergo baptizat qui peccata per baptisma non relaxat, nisi ut, præcursionis suæ ordinem servans, qui nasciturum nascendo prævenerat, baptizaturum quoque Dominum baptizando præveniret; et qui prædicando factus est præcursor Christi, baptizando etiam præcursor ejus fieret imitatione sacramenti? Qui inter hæc mysterium annuntians, hunc in medio hominum et stetisse asserit, et nesciri, quia per carnem Dominus apparens, et visibilis exstitit corpore et invisibilis majestate. De quo etiam subdit: *Qui post me venit, ante me factus est.* Sic namque dicitur: *Ante me factus*, ac si dicatur, *Ante me positus.* Post B me ergo venit, quia postmodum natus; ante me autem factus est, quia mihi prælatus. Sed hæc paulo superius dicens, etiam prælationis ejus causas aperuit cum subjunxit *quia prior me erat.* Ac si aperte dicat: Inde me etiam post natus superat, quo eum nativitatis suæ tempora non angustant. Nam qui per matrem in tempore nascitur, [c] sine tempore est a Patre generatus. Cui quantæ reverentiæ humilitatem debeat subdendo manifestat: *Cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamenti* (*Marc.* I, 7). Mos apud veteres fuit ut si quis eam quæ sibi competeret accipere uxorem nollet, ille ei calceamentum **1459** solveret qui ad hanc sponsus jure propinquitatis veniret. Quid igitur inter homines Christus, nisi sanctæ Ecclesiæ sponsus apparuit? De quo et idem Joannes C dicit: *Qui habet sponsam, sponsus est* (*Joan.* III, 29). Sed quia Joannem homines Christum esse putaverunt, quod idem Joannes negat, recte se indignum esse ad solvendam corrigiam ejus calceamenti denuntiat. Ac si aperte dicat: Ego Redemptoris nostri vestigia denudare non valeo, quia sponsi nomen mihi immerito non usurpo. Quod tamen intelligi et aliter potest. Quis enim nesciat quod calceamenta ex mortuis animalibus fiunt? Incarnatus vero Dominus veniens quasi calceatus apparuit, quia in divinitate sua morticina nostræ corruptionis assumpsit. Unde etiam per Prophetam dicit: *In Idumæam extendam calceamentum meum* (*Psal.* LIX, 10). Per Idumæam quippe gentilitas, per calceamentum vero assumpta mortalitas designatur. In Idumæam ergo Dominus calcea- D mentum suum se extendere asserit, quia dum per carnem gentibus innotuit, quasi calceata ad nos divinitas venit. Sed hujus incarnationis mysterium humanus oculus penetrare non sufficit. Investigari etenim nullatenus potest [d] quomodo corporatur Verbum, quomodo summus et vivificator spiritus intra

A uterum matris animatur, quomodo is qui initium non habet, et existit, et concipitur. Corrigia ergo calceamenti est [e] ligatura mysterii. Joannes itaque solvere corrigiam calceamenti ejus non valet, quia incarnationis ejus mysterium nec ipse investigare sufficit, qui hanc per prophetiæ spiritum agnovit. Quid est ergo dicere: *Non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus*, nisi aperte et humiliter suam [f] ignorantiam profiteri? Ac si patenter dicat: Quid mirum si ille mihi prælatus est, quem post me quidem natum considero, sed nativitatis ejus mysterium non apprehendo? Ecce Joannes, prophetiæ spiritu impletus, mira scientia emicat et tamen illud de se insinuat quod ignorat.

4. Qua in re pensandum nobis est, fratres charis- B simi, et tota intentione cogitandum quomodo sancti viri, ut humilitatis in se virtutem custodiant, cum quædam mirabiliter sciunt, illud ante mentis oculos student revocare quod nesciunt, ut dum ex parte alia infirmitatem suam considerant, ex ea parte [g] qua perfectus est eorum se animus non extollat. Scientia etenim virtus est, humilitas etiam custos virtutis. Restat ergo ut in omne quod scit sese mens deprimat ne quod virtus scientiæ congregat ventus elationis [h] tollat. Cum bona, fratres, agitis, semper ad memoriam male acta revocate, ut dum caute culpa conspicitur nunquam de bono opere incaute animus lætetur. Superiores invicem, eos maxime qui vobis commissi non sunt, proximos vestros attendite, quia et quos agere aliqua prava conspicitis, quia C in eis lateant bona nescitis. Magnus ergo unusquisque esse studeat, sed tamen aliquo modo esse se nesciat, ne dum sibi magnitudinem arroganter tribuit, [i] amittat. Hinc etenim per prophetam dicitur: *Væ qui sapientes estis in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes* (*Isai.* V, 21). Hinc Paulus ait: *Nolite prudentes esse apud vosmetipsos* (*Rom.* XII, 16). Hinc contra superbientem Saul dicitur: **1460** *Cum esses parvulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es* (*I Reg.* XV, 17). Ac si aperte diceretur: Cum tu te parvulum conspiceres, ego te præ cæteris magnum feci. Quia vero tu te magnum conspicis, a me parvus æstimaris. Quo contra cum David regni sui potentiam coram arca fœderis Domini saltando despiceret, dixit: *Ludam et vilior fiam plus quam factus sum, et ero humilis in oculis meis* (*II Reg.* VI, 22). Quem enim non extolleret ora leonum frangere, ursorum brachia dissipare, despectis D prioribus fratribus eligi, reprobato rege ad regni [j] gubernacula ungi, timendum cunctis uno lapide Goliam sternere, a rege proposita exstinctis allophylis numerosa præputia reportare, regnum ex promis-

[a] In recent. Ed., *in spiritu... in aqua.*

[b] Excusi, *non sanat*, invitis Mss.

[c] Excusi, *sine matre ante tempora est*, etc. Restituimus hunc locum ex Mss. Anglic. et omnibus nostris.

[d] Sic legere cogit Mss. consensus. Editi habent, *incarnatur.*

[e] Duo prior. Gemet., Bigot., Longip., Val. Cl., *est hujus causa nostris sensibus obligata mysterii.* Accedit unus Codex San-Germ. Adhæremus autem C. Germ., Reg., Corb., Carnut., etc.

[f] Duo priores Gemet., *confiteri.*

[g] Vulgati, *qua perfecti sunt.* Contradicunt Mss. omnes.

[h] Ita Turon., C. Germ., etc. Excusi, *spargat.*

[i] Post *amittat* habent Ed. *intus quod erat.*

[j] In nonnullis Ed., *tabernacula.*

sione percipere, cunctumque Israeliticum [a] populum sine ulla postmodum contradictione **1461** possidere? Et tamen in cunctis se despicit, qui in suis oculis se esse humilem confitetur. Si ergo sancti viri etiam cum agunt fortia, de semetipsis vilia sentiunt, quid in sua excusatione dicturi sunt qui sine opere virtutis intumescunt? Sed [b] etsi quælibet bona adsint opera, nulla sunt, nisi ex humilitate condiantur. Miranda quippe actio cum elatione non elevat, sed gravat. Qui enim sine humilitate virtutes congregat, in ventum pulverem portat; et unde aliquid ferre cernitur, inde deterius cæcatur. In cunctis ergo quæ agitis, fratres mei, radicem boni operis humilitatem tenete; nec quibus jam superiores, sed quibus adhuc inferiores estis, aspicite, ut dum meliorum vobis exempla proponitis, ad majora semper ascendere ex humilitate valeatis [c].

HOMILIA VIII.

Habita ad populum in basilica beatæ Mariæ Virginis, in die Natalis Domini.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. II, 1-14.

In illo tempore, exiit edictum a Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis. Hæc descriptio prima facta est a præside Syriæ Cyrino. Et ibant omnes ut profiterentur, singuli in suam civitatem. Ascendit autem et Joseph a Galilæa de civitate Nazareth, in Judæam in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem, eo quod esset de domo et familia David, ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante. Factum est autem, cum essent ibi, impleti sunt [d] dies ut pareret. Et peperit filium suum primogenitum; et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio. Et pastores erant in regione eadem, vigilantes et custodientes vigilias noctis super gregem suum. Et ecce angelus Domini stetit juxta illos, et claritas Dei circumfulsit illos, et timuerunt timore magno. Et dixit illis angelus: Nolite timere. Ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. Et hoc vobis signum: Invenietis infantem pannis involutum, et positum in præsepio. Et subito facta est cum angelo multitudo militiæ cœlestis [e] exercitus, laudantium Deum, et dicentium: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

1460 Quia, largiente Domino, missarum solemnia ter hodie celebraturi sumus, loqui diu de Evangelica lectione non possumus. Sed nos aliquid vel breviter dicere Redemptoris nostri nativitas ipsa compellit. Quid est quod nascituro Domino mundus describitur, nisi hoc quod aperte monstratur, [f] quia ille veniebat in carne, qui electos suos ascriberet in æternitate? Quo contra de reprobis per Prophetam dicitur: *De-*

A *leantur de libro viventium, et cum justis non scribantur* (*Psal.* LXVIII, 29). Qui bene etiam in Bethlehem nascitur: Bethlehem quippe domus panis interpretatur. Ipse namque est qui ait: *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi* (*Joan.* VI, 41, 52). Locus ergo in quo Dominus nascitur, domus panis antea vocatus est, quia futurum profecto erat ut ille ibi per materiam carnis appareret, qui electorum mentes interna satietate reficeret. Qui non in parentum domo, sed in via nascitur, ut profecto **1461** ostenderet, quia per humanitatem suam quam assumpserat quasi in alieno nascebatur. Alienum videlicet non secundum potestatem dico, sed secundum naturam. Nam de potestate ejus scriptum est: *In propria venit* (*Joan.* I, 11). In natura etenim sua ante tempora natus est,

B in nostra venit ex tempore. Qui ergo æternus permanens temporalis apparuit, alienum est ubi descendit. Et quia per prophetam dicitur: *Omnis caro fenum* (*Isai.* XL, 6), factus homo, fenum nostrum vertit in frumentum, qui de semetipso ait: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet* (*Joan.* XII, 24). Unde et natus in præsepio reclinatur, ut fideles omnes videlicet sancta animalia, carnis suæ frumento reficeret, [g] ne ab æternæ intelligentiæ pabulo jejuna remanerent. Quid autem est quod vigilantibus pastoribus angelus apparet, eosque Dei claritas circumfulget, nisi quod illi præ cæteris videre sublimia merentur, **1462** qui fidelibus gregibus præesse [h] sollicite sciunt? Dumque ipsi pie super gregem vigilant, divina super eos gratia largius

C coruscat.

2. Regem vero natum angelus nuntiat, ejusque voci angelorum chori concinunt, et congaudentes clamant: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Prius quippe quam Redemptor noster nasceretur per carnem, discordiam cum angelis habuimus, a quorum claritate atque munditia per primæ culpæ meritum, per quotidiana delicta longe distabamus. Quia enim peccando extranei eramus a Deo, extraneos nos a suo consortio deputabant angeli cives Dei. Sed quia nos cognovimus Regem nostrum, recognoverunt nos angeli cives suos. Quia enim cœli Rex terram nostræ carnis assumpsit, infirmitatem nostram illa jam angelica celsitudo non

D despicit. Ad pacem nostram angeli redeunt, intentionem prioris discordiæ postponunt; et quos prius infirmos abjectosque despexerant, jam socios venerantur. Hinc est enim [i] quod Loth (*Genes.* XIX, 1) et Josue (*Josue* V, 15) angelos adorant, nec tamen adorare prohibentur; Joannes vero in Apocalypsi [j] sua adorare angelum voluit, sed tamen **1463** idem hunc angelus ne se debeat adorare compescuit, di-

[a] In Gussanv. *populum contradictione possidere.*
[b] Belvac. et al., *sed quælibet bona.*
[c] In C. Germ. et Turon., *præstante Domino nostro Jesu Christo.* Additur in Turon. *cui est honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.*
[d] Belv., *dies Mariæ, ut pareret.*
[e] Abest *exercitus* a Mss. C. Germ., Belv., Bigot. Paulo post Corb. Germ. et Belv. habent *in excelsis*, pro *altissimis.*
[f] Excusi, *quia ille apparebat in carne.*
[g] 1 Carnut. et pauci, *ne ab interna.*
[h] Belvac. et C. Germ., *solliciti sunt.*
[i] Turon., Corb. Germ., Belvac., Gemet., etc., *quod Loth vel Josue*, ubi *vel* sumitur pro particula conjunctiva *et.*
[j] Abest *sua*, a Turon. et pl.

cens : *Vide ne feceris, conservus enim tuus sum et fratrum tuorum* (*Apoc.* XXII, 9). Quid est quod ante Redemptoris adventum angeli ab hominibus adorantur, et tacent, postmodum vero adorari refugiunt, nisi quod naturam nostram, quam prius despexerant, postquam hanc super se assumptam conspiciunt, substratam sibi videre pertimescunt? Nec jam sub se velut infirmam contemnere ausi sunt, quam super se videlicet in cœli Rege venerantur. Nec habere dedignantur hominem socium, qui super se adorant hominem Deum. Curemus ergo, fratres charissimi, ne qua nos immunditia polluat, qui in æterna [a] præscientia et Dei cives, et angelis ejus æquales sumus. Vindicemus moribus dignitatem nostram, nulla nos luxuria inquinet, nulla nos turpis cogitatio accuset, non malitia mentem mordeat, non invidiæ rubigo consumat, non elatio inflet, non ambitio per terrena oblectamenta dilaniet, [b] non ira inflammet. Dii etenim vocati sunt homines. Defende ergo tibi, o homo, contra vitia honorem Dei, quia propter te factus est Deus homo, qui vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IX.

Habita ad populum in basilica sancti [c] Silvestri, in die natalis ejus.

LECTIO S. EVANG. SEC. MATTH. XXV, 14-30.

In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc : Homo quidam peregre proficiscens, vocavit servos suos, et tradidit illis bona sua. Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque. Similiter et qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui. Post multum vero temporis venit Dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens : Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Ait illi Dominus ejus : Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui. Accessit autem et qui duo talenta acceperat, et ait : Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo [d] superlucratus sum. Ait illi Dominus ejus : Euge, serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui. Accedens autem et qui unum talentum acceperat, ait : Domine, scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, et congregas ubi non sparsisti; et timens abii et abscondi talentum tuum in terra, ecce habes quod tuum est. Respondens autem dominus ejus, dixit ei : Serve male et piger, sciebas quia meto ubi non semino, et congrego ubi non sparsi; oportuit ergo te [e] dare pecuniam meam nummulariis, et ego veniens recepissem utique quod meum est cum usura. Tollite itaque ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta. Omni enim habenti dabitur, et abundabit; ei autem qui non habet, et quod videtur habere auferetur ab eo. Et inutilem servum ejicite in tenebras exteriores; illic erit fletus et stridor dentium.

1. Lectio sancti Evangelii, fratres charissimi, sollicite considerare nos admonet, ne nos, qui plus cæteris in hoc mundo accepisse aliquid cernimur ab auctore mundi, gravius inde judicemur. Cum enim augentur dona, rationes etiam crescunt donorum. Tanto ergo esse humilior atque ad serviendum **1464** promptior quisque debet ex munere, quanto se obligatiorem esse conspicit in reddenda ratione. Ecce homo qui peregre proficiscitur, servos suos vocat, eisque ad negotium talenta partitur. Post multum vero temporis positurus rationem revertitur, bene operantes pro apportato lucro remunerat, servum vero a bono opere torpentem damnat. Quis itaque iste homo est qui peregre proficiscitur, nisi Redemptor noster, qui in ea carne quam assumpserat abiit in cœlum? Carnis enim locus proprius terra est, quæ [f] quasi ad peregrina ducitur, dum per Redemptorem nostrum in cœlo collocatur. Sed homo iste peregre proficiscens servis suis bona sua tradidit, quia fidelibus suis spiritalia dona concessit. Et uni quidem quinque talenta, alii duo, alii vero commisit unum. Quinque etenim sunt corporis sensus, videlicet visus, auditus, gustus, odoratus et tactus. Quinque ergo talentis donum quinque sensuum, id est exteriorum scientia, exprimitur. Duobus vero intellectus et operatio designatur. Unius autem talenti nomine intellectus tantummodo designatur. Sed is qui quinque talenta acceperat alia quinque lucratus est, quia sunt nonnulli qui, etsi interna ac mystica penetrare nesciunt, pro intentione tamen supernæ patriæ docent recta quos possunt de ipsis exterioribus quæ [g] acceperunt; dumque se a carnis petulantia et a terrenarum rerum ambitu, atque a visibilium voluptate, custodiunt, ab his etiam alios admonendo compescunt. Et sunt nonnulli qui, quasi duobus talentis ditati, intellectum atque operationem percipiunt, subtilia de internis intelligunt, mira in exterioribus operantur; cumque et intelligendo et operando aliis prædicant, quasi duplicatum de negotio lucrum reportant. Bene autem alia quinque vel alia duo in lucrum venisse referuntur, quia dum [h] utrique sexui prædicatio impenditur, quasi accepta talenta geminantur. Sed is qui unum talentum acceperat, abiens, fodit in terram, et abscondit pecuniam domini sui.

[a] Duo priores Gemet. ac Bigot., *præsentia*.
[b] Hæc in Belv., Corb. et C. German., minime leguntur.
[c] Ita legitur in omnibus Mss. nostris, nullibi autem *Felicis*; quod pro varia lect. Gussanv. annotavit. In duob. Gemet. vet. legitur *Silvestri papæ*. In alio, *episcopi*. In kalend. Rom. a Joanne Frontone edito, quod putat ante an. 731 exaratum esse, aliud Evangelium assignatur in festo sancti Silvestri.
[d] In Corb. Germ. et Norm., simpliciter, *lucratus sum*.
[e] C. Germ., Belv. et Bigot. *committere*.
[f] Belvac., *quasi peregrina*.
[g] In recent. Ed. additur *duplum talentum portant*, quod abest a veteribus tum vulg. tum manu exaratis.
[h] 1. Carnot., *utrique sensui*.

Talentum in terra abscondere est acceptum ingenium in terrenis actibus implicare, lucrum spiritale non quærere, cor a terrenis cogitationibus nunquam levare. Sunt namque nonnulli qui donum intelligentiæ perceperunt, sed tamen sola quæ carnis sunt sapiunt. De quibus per prophetam dicitur : *Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nescierunt* (*Jerem.* IV, 22). Sed Dominus, qui talenta contulit, rationem positurus redit, quia is qui nunc pie spiritalia dona tribuit districte in judicio merita exquirit, quid quisque accepit considerat, et quod lucrum de acceptis reportet pensat.

2. Servus qui geminata talenta retulit a domino laudatur, atque ad æternam remunerationem [a] perducitur, cum ei voce dominica dicitur : *Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui.* Pauca quippe bona sunt omnia præsentis vitæ, quamlibet multa esse videantur, [b] comparatione retributionis æternæ. Sed tunc fidelis servus super multa constituitur quando, devicta omni corruptionis molestia, de æternis gaudiis in illa cœlesti sede gloriatur. Tunc ad domini sui gaudium perfecte **1465** intromittitur, quando in æterna illa pátria assumptus, atque angelorum cœtibus admistus, sic interius gaudet de munere, ut non sit jam quod exterius doleat de corruptione.

3. Servus autem qui operari de talento noluit, ad dominum cum verbis excusationis redit, dicens : *Domine, scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, et congregas ubi non sparsisti; et timens abii et abscondi talentum tuum in terra, ecce habes quod tuum est.* Notandum quod inutilis servus durum dominum vocat, cui tamen ad lucrum deservire dissimulat, et timuisse se dicit in lucrum talentum expendere, qui hoc solum timere debuerat, ne hoc sine lucro ad dominum reportaret. Sunt enim plerique intra sanctam Ecclesiam, quorum iste servus imaginem tenet, qui melioris vitæ vias aggredi metuunt, et tamen jacere in sui torporis ignavia non pertimescunt; cumque se peccatores considerant, sanctitatis vias arripere trepidant, et remanere in suis iniquitatibus non formidant. Quorum bene Petrus adhuc in infirmitate positus speciem tenet cum, viso miraculo piscium, dixit : *Exi a me, Domine, quia homo peccator sum* (*Luc.* v, 8). Imo si te peccatorem consideras, [c] oportet ut a te Dominum non repellas. Sed qui idcirco melioris habitus vias, et rectioris vitæ apprehendere arcem nolunt, quia infirmos se esse conspiciunt, quasi et peccatores se fatentur, et Dominum repellunt, eumque [d] quem in se sanctificare debuerant, fugiunt, et velut in perturbatione consilium non habent, dum moriuntur, et vitam timent. Unde et huic servo protinus respondetur : *Serve male et piger, sciebas quia meto ubi* A *non semino, et congrego ubi non* [e] *sparsi; oportuit ergo te dare pecuniam meam nummulariis, et ego veniens recepissem utique quod meum est cum usura.* Ex verbis suis servus constringitur cum dominus dicit : *Meto ubi non semino, et congrego ubi non sparsi.* Ac si aperte dicat : Si juxta tuam sententiam et illud exquiro quod non dedi, quanto magis a te exquiro quod ad erogandum [f] dedi; oportuerat ergo te dare pecuniam meam nummulariis; et ego veniens recepissem utique quod meum est cum usura. Pecuniam vero dare nummulariis est eis scientiam prædicationis impendere qui hanc valeant exercere.

4. Sed sicut nostrum periculum aspicitis si dominicam pecuniam teneamus, ita vestrum, fratres charissimi, sollicite pensate, quia a vobis cum usura B exigitur quod auditis. In usura quippe pecunia etiam non data recipitur. Cum enim hoc redditur quod acceptum fuerat, illud etiam superimpenditur quod acceptum non est. Pensate ergo, fratres charissimi, quia de accepta hac verbi pecunia usuras solvetis, et curate ut ex eo quod auditis etiam alia studeatis intelligere quæ non auditis, quatenus alia ex aliis colligentes, etiam illa discatis ex vobismetipsis agere quæ necdum ex prædicatoris ore didicistis. Pigrum vero servum qua sententia feriat audiamus : *Tollite ab eo talentum, et date ei qui habet decem talenta.*

5. Opportunum valde videbatur ut cum malo servo unum talentum tollitur, ei potius qui duo quam qui quinque talenta acceperat daretur. Illi enim **1466** [g] dari debuit qui minus quam qui plus habuit. Sed, C sicut superius diximus, per quinque talenta, quinque videlicet sensus, id est exteriorum scientia designatur, per duo autem intellectus et operatio exprimitur. Plus ergo habuit qui duo quam qui quinque talenta perceperat, quia qui per quinque talenta exteriorum administrationem meruit, ab intellectu interiorum adhuc vacuus fuit. Unum ergo talentum, quod intellectum significare diximus, illi dari debuit qui bene exteriora quæ acceperat ministravit. Quod quotidie in sancta Ecclesia cernimus, quia plerique dum bene ministrant exteriora quæ accipiunt, per adjunctam gratiam ad intellectum quoque mysticum perducuntur, ut etiam de interna intelligentia polleant qui exteriora fideliter administrant.

6. Generalis etiam mox sententia subditur, qua D dicitur : *Omni enim habenti dabitur, et abundabit; ei autem qui non habet, et quod videtur habere auferetur ab eo.* Habenti namque dabitur, et abundabit, quia quisquis charitatem habet etiam dona alia percipit. Quisquis charitatem non habet etiam dona quæ percepisse videbatur amittit. Unde necesse est, fratres mei, ut per omne quod agitis erga charitatis custodiam vigiletis. Charitas autem vera est amicum diligere in Deo, et inimicum diligere propter Deum.

[a] In Ed., *introducitur.*

[b] Hæc absunt a Belv., Corb., duob. prior. Gemet., duob. Carnut. et Longip. Exstant in C. Germ., alia manu, sed antiqua.

[c] Additur in duob. Carnut. *in veritate.*

[d] Ita C. Germ., Belv. et potiores Mss. In Excusis, *eumque in quo sanctificari debeant.*

[e] C. Germ. et 3 Gemet., *non spargo.*

[f] Hic ex Mss. et antiq. Ed. replevimus lacunam duarum linearum.

[g] Ed. suppleverunt *magis*, quod abest a Mss.

Quam quisquis non habet omne bonum amittit quod A habet, talento quod acceperat privatur, et juxta Dominicam sententiam in exteriores tenebras mittitur. Per pœnam quippe in exteriores tenebras cadit, qui per culpam suam sponte in interiores tenebras cecidit; et illic coactus patitur tenebras ultionis, qui hic libenter sustinuit [a] tenebras voluptatis.

7. Sciendum vero est quod nullus piger ab hac talenti acceptione securus est. Nullus namque est qui veraciter dicat : Talentum minime accepi, non est unde rationes ponere cogar. Talenti enim nomine cuilibet pauperi etiam hoc ipsum reputabitur, quod vel minimum accepit. Alius namque **1467** accepit intelligentiam, prædicationis ministerium debet ex talento. Alius terrenam substantiam accepit, B erogationem talenti debet ex rebus. Alius nec internorum intelligentiam, nec rerum affluentiam accepit, sed tamen didicit artem qua pascitur, ipsa ars ei in talenti acceptione reputatur. Alius nihil horum assecutus est, sed tamen fortasse familiaritatis locum apud divitem meruit, talentum profecto familiaritatis accepit. Si ergo nihil ei pro indigentibus loquitur, pro talenti retentione damnatur. Habens ergo intellectum curet omnino ne taceat, habens rerum affluentiam vigilet ne a misericordiæ largitate torpescat, habens artem qua regitur magnopere studeat ut usum atque utilitatem illius cum proximo partiatur, habens loquendi locum apud divitem damnationem pro retento talento timeat, si, cum valet, non apud eum pro pauperibus intercedit. Tantum quippe ab unoquoque C nostrum venturus judex exiget quantum dedit. Ut ergo de talenti sui rationibus, redeunte Domino, quisque securus sit, cum tremore penset quotidie quid accepit. Ecce namque jam juxta est ut ille qui peregre profectus est redeat. Quasi quippe peregre abiit qui de hac terra in qua natus est longe discessit; sed profecto revertitur, ut de talentis rationes ponat, quia si a bona actione torpescimus, [b] de ipsis donis quæ contulit nos districtius judicat. Consideremus ergo quæ accepimus, atque in eorum erogatione vigilemus. Nulla nos a spiritali opere terrena cura impediat, ne si in terra talentum absconditur, talenti dominus ad iracundiam provocetur. Piger etenim servus, cum jam culpas judex examinat, talentum de terra levat, quia sunt plerique qui tunc se [c] a ter- D renis desideriis vel operibus subtrahunt, quando jam per animadversionem judicis ad æternum supplicium trahuntur. Ante ergo de talenti nostri ponenda ratione vigilemus, ut cum jam judex ad feriendum imminet, lucrum nos quod fecimus excuset. Quod præstet nobis Deus, qui vivit, etc.

HOMILIA X [d].

Habita ad populum in basilica sancti Petri apostoli, in die [e] Epiphaniæ.

LECTIO S. EVANG. SEC. MATTH. II, 1-12.

Cum natus esset Jesus in Bethlehem Judæ, in diebus Herodis regis, ecce magi ab Oriente venerunt Jerosolymam, dicentes : Ubi est qui natus est Rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in Oriente, et venimus adorare eum. Audiens autem Herodes rex turbatus est, et omnis Jerosolyma cum illo. Et congregans omnes principes sacerdotum, et scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei : In Bethlehem Judæ. Sic enim scriptum est per prophetam : Et tu Bethlehem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda, ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israel. Tunc Herodes, clam vocatis magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis. Et mittens illos in Bethlehem, dixit : Ite et interrogate diligenter de puero, et cum inveneritis, renuntiate mihi, ut et ego veniens, adorem eum. Qui, cum audissent regem, abierunt. Et ecce stella quam viderant in Oriente antecedebat eos, usque dum veniens staret supra ubi erat puer. Videntes autem stellam, gavisi sunt gaudio magno valde. Et, intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus; et, procidentes, adoraverunt eum. Et, apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham. Et, responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam.

1468 1. Sicut in lectione evangelica, fratres C charissimi, audistis, cœli Rege nato, rex terræ turbatus est, quia nimirum terrena altitudo confunditur cum celsitudo cœlestis aperitur. Sed quærendum nobis est quidnam sit quod, Redemptore nato, pastoribus in Judæa angelus apparuit, atque ad adorandum hunc ab Oriente magos non angelus, sed stella perduxit? Quia videlicet Judæis, tanquam ratione utentibus, [f] rationale animal, id est angelus, prædicare debuit; gentiles vero, quia uti ratione nesciebant, ad cognoscendum Dominum non per vocem, sed per signa perducuntur. [g] Unde etiam per Paulum dicitur : *Prophetiæ fidelibus datæ sunt, non infidelibus; signa autem infidelibus, non fidelibus* (*I Cor.* XIV, 22); quia et illis prophetiæ tanquam fidelibus, non infidelibus; et istis signa tanquam infidelibus, D non fidelibus data sunt. Et notandum quod Redemptorem nostrum, cum jam perfectæ esset ætatis, eisdem gentilibus apostoli prædicant, eumque parvulum, et necdum per humani corporis officium loquentem, stella gentibus denuntiat, quia nimirum rationis ordo poscebat ut et loquentem jam Dominum loquentes nobis prædicatores innotescerent, et necdum loquentem elementa muta prædicarent.

[a] Corb. et Belv., *tenebras voluntatis.*

[b] Val. Cl., *de ipsis bonis.*

[c] Corb., *a terrenis obligationibus.* Turon., *a terrenis desideriis vel cogitationibus, vel operibus.*

[d] Est nona in Cod. reg. Suec.

[e] Belv., *Theophaniæ.*

[f] Propter formam exteriorem hominis quam assumere solent angeli, quos aliunde incorporeos asserit sanctus Gregorius. Vide l. IV Dial., c. 29, ubi sic discipulum interrogat : *Dic, quæso te, apostatas spiritus..... corporeos, an incorporeos suspicaris.* Respondit Petrus : *Quis sanum sapiens esse spiritus corporeos dixerit?*

[g] Hæc, usque ad *signa autem infidelibus, non fidelibus*, absunt a Mss. Belv., C. Germ. duob. Carn., Big. et uno Gemet.

rent, et necdum loquentem elementa muta prædicarent.

2. Sed in omnibus signis quæ vel nascente Domino vel moriente monstrata sunt, considerandum nobis est quanta fuerit in quorumdam Judæorum corde duritia, quæ hunc nec per prophetiæ donum, nec per miracula agnovit. Omnia quippe elementa auctorem suum venisse testata sunt. Ut enim de eis quiddam usu humano loquar, Deum hunc cœli esse cognoverunt, quia protinus stellam miserunt. Mare cognovit, quia sub plantis ejus se calcabile præbuit. Terra cognovit, quia eo moriente contremuit. Sol cognovit, quia lucis suæ radios abscondit. Saxa et parietes cognoverunt, quia tempore mortis ejus scissa sunt. Infernus agnovit, quia hos quos tenebat mortuos reddidit. Et tamen hunc, [a] quem Dominum omnia insensibilia elementa senserunt, adhuc infidelium Judæorum corda Deum esse minime cognoscunt, et, duriora saxis, scindi [b] ad pœnitendum nolunt, eumque confiteri abnegant, quem elementa, ut diximus, aut signis aut scissionibus Deum clamabant. Qui etiam ad damnationis suæ cumulum, eum quem natum despiciunt, nasciturum longe ante præsciverunt. Et non solum quia nasceretur. noverant, sed etiam ubi nasceretur. Nam ab Herode requisiti, locum nativitatis ejus exprimunt, quem Scripturæ auctoritate didicerunt. Et testimonium proferunt, quod Bethlehem honorari nativitate novi ducis ostenditur, ut ipsa [c] eorum scientia et illis fieret ad testimonium damnationis, et nobis ad adjutorium credulitatis. **1469** Quos profecto bene Isaac, cum Jacob filium suum benediceret, designavit (*Genes.* XXVII, 28, *seq.*); qui et caligans oculis et prophetans, in præsenti filium non vidit, cui tam multa in posterum prævidit, quia nimirum Judaicus populus prophetiæ spiritu plenus et cæcus eum de quo multa in futurum prædixit in præsenti positum non agnovit.

3. Sed nativitate Regis nostri cognita, Herodes ad callida argumenta convertitur, ne terreno regno privaretur. Renuntiari sibi ubi puer inveniretur postulat, adorare eum velle se simulat, [d] ut (quasi hunc invenire possit) exstinguat. Sed quanta est humana malitia contra consilium divinitatis? Scriptum quippe est: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum* (*Prov.* XXI, 30). Nam ea quæ apparuit stella magos perducit; natum Regem reperiunt, munera deferunt, et ne redire ad Herodem debeant in somnis admonentur; sicque fit ut Jesum, quem quærit Herodes, invenire non possit. [e] Cujus persona qui alii quam hypocritæ designantur, qui dum ficte quærunt, invenire Dominum nunquam merentur?

4. Sed inter hæc sciendum quod Priscillianistæ A hæretici nasci unumquemque hominem sub constitutionibus stellarum putant; et hoc in adjutorium sui erroris assumunt, quod nova stella exiit cum Dominus in carne apparuit, cujus fuisse fatum eamdem quæ apparuit stellam putant. Sed si Evangelii verba pensamus, quibus de eadem stella dicitur: *Usque dum veniens staret supra ubi erat puer*, dum non puer ad stellam, sed stella ad puerum cucurrit, si dici liceat, non stella fatum pueri, sed fatum stellæ is qui apparuit puer fuit. Sed a fidelium cordibus absit ut aliquid esse fatum dicant. Vitam quippe hominum solus hanc conditor qui creavit administrat. Neque enim propter stellas homo, sed stellæ propter hominem factæ sunt. Et si stella fatum hominis dicitur, ipsis suis ministeriis subesse homo perhibetur. B Certe cum Jacob, de utero egrediens, prioris fratris plantam teneret manu (*Genes.* XXV, 25), prior perfecte nequaquam egredi potuit, nisi et subsequens inchoasset; et tamen cum uno tempore, eodemque momento utrumque mater fuderit, non una utriusque vitæ [f] qualitas fuit.

5. Sed ad hoc solent mathematici respondere, quia virtus constellationis [g] in ictu puncti est. Quibus e diverso nos dicimus quia magna est mora nativitatis. Si igitur in ictu puncti constellatio permutatur, necesse jam erit ut tot dicant fata, quot sunt membra nascentium. Fateri etiam mathematici solent quod quisquis [h] in signo Aquarii nascitur, in hac vita piscatoris [i] ministerium sortiatur. Piscatores vero, ut fertur, Getulia non habet. Quis ergo C dicat quia nemo illic in stella Aquarii nascitur, **1470** ubi piscator omnimodo non habetur? Rursum quos nasci sub signo Libræ asserunt, trapezitas futuros dicunt; et trapezitas multarum Gentium provinciæ ignorant. Fateantur ergo necesse est, aut hoc in eis signum deesse, aut effectum fatalem nullo modo habere. In Persarum quoque, Francorumque terra Reges ex genere prodeunt; quibus profecto nascentibus quis æstimet quanti eisdem momentis horarum ac temporum ex servili conditione nascuntur? et tamen regum filii uno eodemque sidere cum servis nati, ad regnum proficiunt, cum servi qui secum fuerant [j] geniti, in servitute moriantur. Hæc de stella breviter diximus, ne Mathematicorum stultitiam indiscussam præterisse D videamur.

6. Magi vero aurum, thus et myrrham deferunt. Aurum quippe regi congruit, thus vero in Dei sacrificium ponebatur, myrrha autem mortuorum corpora condiuntur. Eum ergo magi quem adorant etiam mysticis muneribus prædicant, auro regem, thure Deum, myrrha mortalem. Sunt vero nonnulli hæretici qui hunc Deum credunt, sed ubique regnare

[a] Corb. Germ., tres Gemet., Val. Cl., *quem Deum.*
[b] Bigot. et duo prior. Gemet., *ad pœnitentiam.*
[c] Belv. et C. Germ., *eorum gemina scientia.*
[d] Sic legere cogimur magno Mss. consensu. Editi habent *ut hunc si invenire possit exstinguat.*
[e] Corb. et Corb. Germ., *cujus personam ii in aliquam rem agunt qui hypocritæ designantur.*
[f] Longip. et Val. Cl., *vitæ æqualitas.*
[g] Omnes Mss. nostri, excepto Belv., habent, *in ictu pungentis*, et tamen postea, *in ictu puncti*
[h] Abest *in* a Belv., C. Germ., Gemet., etc.
[i] Belv. et C. Germ., *ministerio.*
[j] Duo prior Gemet. et Big., *nati.*

nequaquam credunt. Hi profecto ei thus offerunt, sed offerre etiam aurum nolunt. Et sunt nonnulli qui hunc regem existimant, sed Deum negant. Hi videlicet ei aurum offerunt, sed offerre thus nolunt. Et sunt nonnulli qui hunc et Deum et regem fatentur, sed assumpsisse carnem mortalem negant. Hi nimirum ei aurum et thus offerunt, sed offerre myrrham assumptæ mortalitatis nolunt. Nos itaque nato Domino offeramus aurum, ut hunc ubique regnare fateamur; offeramus thus, ut credamus quod is qui in tempore apparuit Deus ante tempora exstitit; offeramus myrrham, ut eum quem credimus in sua divinitate impassibilem credamus etiam in nostra fuisse carne mortalem. Quamvis in auro, thure et myrrha intelligi et aliud potest. Auro namque sapientia designatur, Salomone attestante, qui ait : *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis* (*Prov.* XXI, 20, *sec. LXX*). Thure autem quod Deo incenditur virtus orationis exprimitur, Psalmista testante, qui dicit : *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo* (*Psal.* CXL, 2). Per myrrham vero carnis nostræ mortificatio figuratur; unde sancta Ecclesia de suis operariis usque ad mortem pro Deo certantibus dicit : *Manus meæ distillaverunt myrrham* (*Cant.* V, 5). Nato ergo Regi aurum offerimus, si in conspectu illius [a] claritate supernæ sapientiæ resplendemus. Thus offerimus, [b] si cogitationes carnis per sancta orationum studia in ara cordis incendimus, ut suave aliquid Deo per cœleste desiderium redolere valeamus. Myrrham offerimus, si carnis vitia per abstinentiam mortificamus. Per myrrham namque, ut diximus, agitur **1471** ne mortua caro putrefiat. Mortuam vero carnem putrescere, est hoc mortale corpus fluxui luxuriæ deservire, sicut de quibusdam per prophetam dicitur : *Computruerunt jumenta in stercore suo* (*Joel.* I, 17). Jumenta quippe in stercore suo putrescere est carnales homines in fetore luxuriæ vitam finire. Myrrham ergo Deo offerimus, quando hoc mortale corpus a luxuriæ putredine per condimentum continentiæ custodimus.

7. Magnum vero nobis aliquid magi innuunt, quod in regionem suam per aliam viam revertuntur. In eo namque quod admoniti faciunt, nobis profecto insinuant quid faciamus. Regio quippe nostra paradisus est, ad quam, Jesu cognito, redire per viam qua venimus prohibemur. A regione etenim nostra superbiendo, inobediendo, visibilia sequendo, cibum vetitum [c] gustando, discessimus; sed ad eam necesse est, ut flendo, obediendo, visibilia contemnendo, atque appetitum carnis refrenando, redeamus. Per aliam ergo viam ad regionem nostram regredimur, quoniam qui a paradisi gaudiis per delectamenta discessimus, ad hæc per lamenta revocamur. Unde necesse est, fratres charissimi, ut semper pavidi sem-

A perque suspecti ponamus ante oculos cordis hinc culpas operis, illinc judicium extremæ districtionis. Pensemus quam districtus judex veniat, qui judicium minatur et latet; terrores peccatoribus intentat, et tamen adhuc sustinet; et idcirco venire citius differt, ut minus inveniat quos condemnet. Puniamus fletibus culpas, et cum Psalmistæ voce præveniamus faciem ejus in confessione (*Psal.* XCIV, 2). Voluptatum nos ergo fallacia nulla decipiat, nulla vana lætitia seducat. In proximo namque est judex qui dixit : *Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis* (*Luc.* VI, 25). Hinc etenim Salomon ait : *Risus dolori miscebitur, et extrema gaudii luctus occupat* (*Prov.* XIV, 13). Hinc iterum dicit : *Risum deputavi errorem, et gaudio dixi : Quid frustra deciperis?* B (*Eccle.* II, 2.) Hinc rursus ait : *Cor sapientium ubi tristitia est, et cor stultorum ubi lætitia* (*Ibid.*, 75). Pertimescamus ergo præcepta Dei, si celebramus veraciter solemnitatem Dei. Gratum namque Deo sacrificium est afflictio contra peccatum, Psalmista testante, qui ait : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* (*Psal.* L, 19). Peccata nostra præterita in baptismatis perceptione [d] laxata sunt, et tamen post baptisma multa commisimus, sed lavari iterum baptismatis aqua non possumus. Quia ergo et post baptisma inquinavimus vitam, baptizemus lacrymis conscientiam, quatenus regionem nostram per viam aliam repetentes, qui ex ea bonis delectati discessimus, ad eam malis amaricati redeamus, præstante Domino nostro, etc.

C

HOMILIA XI [e].

Habita ad populum in basilica sanctæ Agnetis, in die natalis ejus.

LECTIO S. EVANGELII SEC. MATTH. XIII, 44—52.

In illo tempore, dixit [f] *Jesus discipulis suis parabolam hanc : Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro; quem qui invenit homo, abscondit, et præ gaudio illius vadit, et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum. Iterum simile est regnum cœlorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas; inventa autem una pretiosa margarita, abiit et vendidit omnia quæ habuit, et emit eam. Iterum simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex omni genere piscium congreganti. Quam, cum impleta esset, educentes, et secus littus sedentes, elegerunt bonos in* D *vasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione sæculi. Exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus et stridor dentium. Intellexistis hæc omnia?* [g] *Dicunt ei : Utique, Domine. Ait illis : Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamilias proferenti de thesauro suo nova et vetera.*

1472 1. Cœlorum regnum, fratres charissimi, idcirco terrenis rebus simile dicitur, ut ex his quæ

[a] Turon., *claritatis supernæ patriæ luce resplendemus.* C. Germ., *claritatis supernæ sapientiæ lumine respl.*
[b] Secundus Carn., *si concupiscentias carnis.*
[c] Duo prior. Gemet., *comedendo.*
[d] Corb., secundus Carn., Gemet., Bigot., *donata sunt.* C. Germ. et primus Carn., *deleta sunt.*

[e] In Corb. est trigesima tertia. In Cod. reg. Suec. trigesima septima. In omnibus legitur habita in festo sanctæ Agnetis, seu Agnæ.
[f] Bigot., *Dominus Jesus.* In Belvac. omittitur *parabolam hanc.*
[g] Belvac. et C. Germ., *dicunt ei : Etiam.*

animus novit surgat ad incognita [a], quatenus exemplo visibilium se ad invisibilia rapiat, et per ea quæ usu didicit, quasi confricatus, incalescat, ut per hoc quod scit notum diligere, discat et incognita amare. Ecce enim cœlorum regnum thesauro abscondito in agro comparatur, *quem qui invenit homo, abscondit, et præ gaudio illius vadit et vendit universa quæ habet, et emit agrum illum*. Qua in re hoc quoque notandum est, quod inventus thesaurus absconditur, ut servetur; quia studium cœlestis desiderii a malignis spiritibus custodire non sufficit, qui hoc ab humanis laudibus non abscondit. In præsenti etenim vita quasi in via sumus, [b] qua ad patriam pergimus. Maligni autem spiritus iter nostrum quasi quidam latrunculi obsident. Deprædari ergo desiderat, qui thesaurum publice portat in via. Hoc autem dico, B non ut proximi opera nostra [c] bona non videant, cum scriptum sit : *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* v, 16), sed ut per hoc quod agimus laudes exterius non quæramus. Sic autem sit opus in publico quatenus intentio maneat in occulto, ut et de bono opere proximis præbeamus exemplum, et tamen per intentionem, qua Deo soli placere quærimus, semper optemus secretum. Thesaurus autem cœleste est desiderium, ager vero in quo thesaurus absconditur disciplina studii cœlestis. Quem profecto agrum venditis omnibus comparat, qui, voluptatibus carnis renuntians, cuncta sua terrena desideria per disciplinæ cœlestis custodiam calcat, ut nihil jam quod caro blanditur libeat, nihil quod carnalem vitam trucidat C spiritus perhorrescat.

2. Rursum cœleste regnum negotiatori homini simile dicitur, qui bonas margaritas quærit, sed
1473 unam pretiosam invenit, quam videlicet inventam, omnia vendens emit, quia qui cœlestis vitæ dulcedinem, in quantum possibilitas admittit, perfecte cognoverit, ea quæ in terris amaverat libenter cuncta derelinquit; in comparatione ejus vilescunt omnia, deserit habita, congregata dispergit, inardescit in cœlestibus animus, nil in terrenis libet, deforme conspicitur quidquid de terrenæ rei placebat specie, quia sola pretiosæ margaritæ claritas fulget in mente. De cujus dilectione recte per Salomonem dicitur : *Fortis est ut mors dilectio* (*Cant.* viii, 6), quia videlicet sicut mors corpus interimit, sic ab amore rerum corporalium æternæ D vitæ charitas occidit. Nam quem perfecte absorbuerit, ad terrena foris [d] desideria velut insensibilem reddit.

3. Nec enim sancta hæc, cujus hodie natalitia celebramus, mori pro Deo potuisset in corpore, si prius a terrenis desideriis mortua non fuisset in mente. Erectus namque in virtutis culmine animus tormenta A despexit, præmia calcavit. Ante armatos reges et præsides [e] ducta stetit, feriente robustior, judicante sublimior. Quid inter hæc nos barbati et debiles dicimus, qui ire ad regna cœlestia puellas per ferrum videmus, quos ira superat, superbia inflat, ambitio perturbat, luxuria inquinat? Qui si adipisci regna cœlorum per bella persecutionum non possumus, hoc [f] ipsum nobis turpe sit, quod Deum nolumus saltem per pacem sequi. Ecce nulli nostrum hoc tempore dicit Deus : Pro me morere, sed : Illicita tantummodo in te desideria occide. Qui ergo in pace subigere carnis desideria nolumus, quando in bello pro Domino ipsam carnem daremus?

4. Rursus simile est regnum cœlorum sagenæ in mare missæ dicitur, ex omni genere piscium congreganti, quæ impleta ad littus educitur, et in vasis boni pisces eliguntur, mali autem projiciuntur foras. Sancta Ecclesia sagenæ comparatur, [g] quia et piscatoribus
1474 est commissa, et per eam quisque ad æternum regnum a præsentis sæculi fluctibus trahitur, ne in æternæ mortis profunda mergatur. Quæ ex omni genere piscium congregat, quia ad peccatorum veniam sapientes et fatuos, liberos et servos, divites et pauperes, fortes et infirmos vocat. Unde per Psalmistam Deo dicitur : *Ad te omnis caro veniet* (*Psal.* LXIV, 3). Quæ sagena, scilicet, tunc universaliter repletur, cum in fine suo humani generis summa concluditur. Quam educunt, et secus littus sedent, quia sicut mare sæculum, ita sæculi finem significat littus maris. In quo scilicet fine boni pisces in vasis eliguntur, mali autem projiciuntur foras, quia et electus quisque in tabernacula æterna recipitur, et interni regni luce perdita, ad exteriores tenebras reprobi pertrahuntur. Nunc enim bonos malosque communiter quasi permistos pisces fidei sagena nos continet, sed littus indicat sagena, id est sancta Ecclesia, quid trahebat. Et quidem pisces qui capti fuerint mutari non possunt; nos autem mali capimur, sed in bonitate permutamur. Cogitemus igitur in captione, ne dividamur in littore. Ecce quam grata est vobis hodierna solemnitas, ita ut se non modicum addicat, si cui ex hoc conventu vestro deesse contingat. Quid ergo in die illa acturus est, qui a conspectu judicis rapitur, ab electorum societate separatur, qui tenebrescit a lumine, cruciatur æterna combustione? Unde et hanc eamdem comparationem Dominus sub brevitate aperit cum subjungit : *Sic erit in consummatione sæculi. Exibunt angeli, et separabunt malos de medio justorum, et mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus et stridor dentium.* Hoc jam, fratres charissimi, timendum est potius quam exponendum. Aperta etenim voce tormenta peccantium dicta sunt, ne quis ad ignorantiæ

[a] Rejecimus *quæ non novit* alterum Edit., abest enim a Turon. et potioribus; est in C. Germ., sed non a prima manu.
[b] Corb. Germ., Longip., Vat. Gil., *quia ad patriam*.
[c] Omittitur hæc vox in C. Germ., Turon., Belv. et duobus prioribus Gemet.

[d] In secundo Carnot., *desideria nequaquam sancte velut*.
[e] Excusi, *invicta*, reluctantibus Mss.
[f] C. Germ., *hoc ipsum nobis timor sit*.
[g] Belv., *quæ a piscatoribus est emissa*.

suæ excusationem recurreret, si quid de æterno A [a] supplicio obscure diceretur. Unde et subditur : *Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei : Utique, Domine.*

4. Atque in conclusione subjungitur : *Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamilias proferenti de thesauro suo nova et vetera.* Si per novum et vetus quod dicitur, utrumque Testamentum accipimus, Abraham doctum fuisse denegamus, qui Novi et Veteris Testamenti etsi facta novit, minime verba nuntiavit. Moysen quoque docto patrifamilias comparare non possumus, **1475** qui etsi Testamentum Vetus edocuit, Novi tamen dicta non protulit. [b] Dum ergo ab hoc intellectu excludimur, ad alium vocamur. Sed in eo quod Veritas dicit : *Omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est* [c] *patrifamilias*, intelligi valet, quia non de his qui fuerant, sed de his qui esse in Ecclesia poterant loquebatur. Qui tunc nova et vetera proferunt cum utriusque Testamenti prædicamenta vocibus et moribus loquuntur. Quod tamen intelligi et aliter potest. Vetustum quippe humani generis fuit ad inferni claustra descendere, pro peccatis suis supplicia æterna tolerare. Cui per Mediatoris adventum novum aliquid accessit, ut si hic recte studeat vivere, cœlorum regna valeat penetrare : et homo in terra editus, a corruptibili vita moriatur, in cœlo collocandus. Et vetus itaque est, ut pro culpa humanum genus in æterna pœna intereat; et novum, ut conversus in regno vivat. Quod ergo in conclusione locutionis suæ Dominus subdidit, hoc est utique quod præmisit. Prius enim de regni similitudine thesaurum inventum, ac bonam margaritam protulit, postmodum vero inferni pœnas de malorum combustione narravit, atque in conclusione subjungit : *Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est patrifamilias proferenti de thesauro suo nova et vetera.* Ac si aperte diceretur : Ille in sancta Ecclesia doctus prædicator est, qui et nova scit proferre de suavitate regni, et vetusta dicere de terrore supplicii, ut vel pœnæ terreant, quos præmia non invitant. Audiat de regno quod amet, audiat de supplicio unusquisque quod timeat ut torpentem animum et terræ vehementer inhærentem, si amor ad regnum non trahit, vel timor minet. Ecce enim de gehennæ expressione dicitur : *Ibi erit fletus et stridor dentium.* Sed quia præsentia gaudia sequuntur perpetua lamenta, hic, fratres charissimi, vanam lætitiam fugite, si illic flere formidatis. Nemo etenim potest et hic gaudere cum sæculo, et illic regnare cum Domino. Temporalis itaque lætitiæ fluxa restringite, carnis voluptates edomate. Quidquid animo ex præsenti sæculo arridet, ex consideratione æterni ignis amarescat. Quidquid in mente pueriliter hilarescit, hoc disciplinæ juvenilis censura coerceat, ut dum sponte temporalia fugitis, æterna gaudia sine labore capiatis, præstante Domino nostro Jesu Christo, etc.

[d] HOMILIA XII.

Habita ad populum in basilica sanctæ [e] Agnetis, in die natalis ejus.

LECTIO S. EVANG. SEC. MATTH. XXV, 1-13.

In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis [f] *parabolam hanc : Simile est regnum cœlorum decem virginibus quæ, accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso et sponsæ. Quinque autem ex eis erant fatuæ, et quinque prudentes. Sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum; prudentes autem acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus. Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes, et dormierunt. Media autem nocte clamor factus est : Ecce* B *sponsus venit, exite obviam ei. Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, et ornaverunt lampades suas. Fatuæ autem sapientibus dixerunt : Date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ exstinguuntur. Responderunt prudentes, dicentes : Ne forte non sufficiat nobis et vobis, ite potius ad vendentes, et emite vobis. Dum autem irent emere, venit sponsus, et quæ paratæ erant intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua. Novissime vero veniunt et reliquæ virgines, dicentes : Domine, Domine, aperi nobis. At ille respondens, ait : Amen dico vobis, nescio vos. Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.*

1476 1. Sæpe vos, fratres charissimi, admoneo prava opera fugere, mundi hujus inquinamenta devitare; sed hodierna sancti Evangelii lectione compellor C dicere ut et bona quæ agitis cum magna cautela timeatis, ne per hoc quod a vobis rectum geritur favor aut gratia humana requiratur, ne appetitus laudis [g] subrepat, et quod foris ostenditur intus a mercede vacuetur. Ecce enim Redemptoris voce decem virgines, et omnes dicuntur virgines, et tamen intra beatitudinis januam non omnes sunt receptæ, quia earum quædam, dum de virginitate sua gloriam foris expetunt, in vasis suis oleum habere noluerunt. Sed prius quærendum nobis est quid sit regnum cœlorum, aut cur decem virginibus comparetur, quæ etiam virgines prudentes et fatuæ dicantur. Dum enim cœlorum regnum constat quia reproborum nullus ingreditur, etiam fatuis virginibus cur simile esse perhibetur? Sed sciendum nobis est quod sæpe D in sacro eloquio regnum cœlorum præsentis temporis Ecclesia dicitur. De quo alio in loco Dominus dicit : *Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala* (*Matth.* XIII, 41). Neque enim in illo regno beatitudinis, in quo pax summa est, inveniri scandala poterunt quæ colligantur. Et unde rursum dicitur : *Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, hic minimus vocabitur in regno cœlorum. Qui autem fecerit et do-*

[a] Primus Carnot., *judicio*.

[b] Hæc, usque ad *sed in eo*, desiderantur in Corb. Germ., altero Corb., duobus Gemet. prior. et Bigot.

[c] Duo priores Gemet., *homini patrifamilias*.

[d] In Corb. est trigesima quarta; in Cod. reg. Suec. est trigesima sexta.

[e] In Cod. eod. et in C. Germ., necnon in primo Gemet., S. *Agnæ*.

[f] C. Germ. et Belvac. non habent *parabolam hanc*.

[g] Pler. Mss., *subripiat*.

·uerit, *hic magnus vocabitur in regno cœlorum* (*Ibid.*, A v, 19). Mandatum quippe solvit et docet quando hoc quisque voce prædicat quod vivendo non implet. Sed ad regnum æternæ beatitudinis pervenire non valet, qui non vult opere implere quod docet. Quomodo ergo in eo minimus vocabitur qui ad hoc nullo modo intrare permittitur? Quid itaque per hanc sententiam nisi præsens Ecclesia regnum cœlorum dicitur? In qua doctor qui mandatum solverit minimus vocatur, quia cujus vita despicitur, restat ut ejus prædicatio contemnatur. In quinque autem corporis sensibus unusquisque subsistit, geminatus autem quinarius denarium perficit. Et quia **1477** ex utroque sexu fidelium multitudo colligitur, sancta Ecclesia decem virginibus similis denuntiatur. In qua quia mali cum bonis et reprobi cum electis admisti sunt, recte B similis virginibus prudentibus et fatuis esse perhibetur. Sunt namque plerique continentes qui ab appetitu se exteriori custodiunt, et spe ad interiora rapiuntur, carnem macerant, et toto desiderio ad supernam patriam anhelant, æterna præmia expetunt, pro laboribus suis recipere laudes humanas nolunt. Hi nimirum gloriam suam non in ore hominum ponunt, sed intra conscientiam contegunt. Et sunt plerique qui corpus per abstinentiam affligunt, sed de ipsa sua abstinentia humanos favores expetunt, doctrinæ inserviunt, indigentibus multa largiuntur. Sed fatuæ profecto sunt virgines, quia solam laudis transitoriæ retributionem quærunt. Unde et apte subditur: *Quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum; prudentes autem acceperunt* C *oleum in vasis suis cum lampadibus.* Per oleum quippe nitor gloriæ designatur; vascula autem nostra sunt corda, in quibus ferimus cuncta quæ cogitamus. Prudentes ergo oleum in vasis habent, quia nitorem gloriæ intra conscientiam retinent, Paulo attestante, qui ait: *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* (*II Cor.* I, 12). Fatuæ autem virgines oleum secum non sumunt, quia gloriam intra conscientiam non habent, [a] dum hanc ab ore proximorum quærunt. Notandum vero quod omnes lampades habent, sed omnes oleum non habent, quia plerumque bona in se opera cum electis et reprobi ostendunt, sed soli ad sponsum cum oleo veniunt, qui de his quæ foris egerint intus gloriam requirunt. D Unde per Psalmistam quoque de sancta electorum Ecclesia dicitur: *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus* (*Psal.* XLIV, 14).

2. *Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes, et dormierunt,* quia dum venire judex ad extremum judicium differt, electi et reprobi in mortis somno sopiuntur. Dormire etenim mori est. **1478** Ante somnum vero dormitare est ante mortem a salute languescere, quia per pondus ægritudinis pervenitur ad somnum mortis. *Media autem nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei.*

3. De adventu sponsi clamor in media nocte fit, quia sic dies judicii subrepit, ut prævideri non valeat quando venit. Unde scriptum est: *Dies Domini sicut fur in nocte ita veniet* (*I Thess.* V, 2). Tunc omnes virgines surgunt, quia et electi et reprobi a somno suæ mortis excitantur. Lampades ornant, quia sua secum opera numerant, pro quibus æternam recipere beatitudinem exspectant. Sed lampades fatuarum virginum exstinguuntur, quia earum opera, quæ clara hominibus foris apparuerant, in adventu judicis intus obscurantur. [b] Et a Deo retributionem non inveniunt, quia pro eis receperunt ab hominibus laudes quas amaverunt. Quid est autem quod tunc a prudentibus oleum petunt, nisi quod in adventu judicis cum se intus vacuas invenerint, testimonium foris quærunt? Ac si a sua fiducia deceptæ proximis dicant: Quia nos quasi sine opere repelli conspicitis, dicite de nostris operibus quid vidistis. Sed prudentes virgines respondent, dicentes: *Ne forte non sufficiat nobis et vobis.* In illo enim die (quod tamen de quibusdam in pace Ecclesiæ quiescentibus loquor) sibimetipsi testimonium uniuscujusque vix sufficit; quanto minus et sibi et proximo? Unde et protinus per increpationem subdunt: *Ite potius ad vendentes, et emite vobis.* Venditores quippe olei adulatores sunt. Qui enim accepta qualibet gratia, vanis suis laudibus nitorem gloriæ offerunt, quasi oleum vendunt. De quo profecto oleo Psalmista dicit: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (*Psal.* CXL, 5). Principale etenim nostrum caput est. Appellatione autem capitis ea quæ principatur corpori mens vocatur. Impinguat ergo caput oleum peccatoris, cum demulcet mentem favor adulantis. *Sed dum irent emere, venit sponsus,* quia cum vitæ suæ testimonium a proximis quærunt, judex venit, qui non [c] solum operum, sed et cordium testis est. *Quæ autem paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua.*

4. O si sapere in cordis palato possit quid admirationis habet quod dicitur: *Venit sponsus!* quid dulcedinis: *Intraverunt cum eo ad nuptias!* quid amaritudinis: *Et clausa est janua!* Venit quippe ille qui adventu suo elementa concutit, in cujus conspectu [d] cœlum et terra contremiscit. Unde etiam per prophetam dicit: *Adhuc semel, et ego movebo non solum terram, sed etiam cœlum* (*Aggæ.* II, 7; *Hebr.* XII, 26). Ad cujus examen omne humanum genus deducitur. Cui ad vindictam malorum remunerationemque bonorum angeli, archangeli, throni, principatus et dominationes obsequuntur. Pensate, fratres charissimi, ante conspectum tanti judicis qui in illo die terror erit quando jam in pœna remedium non erit, quæ illa confusio cui reatu suo exigente continget in conventu omnium angelorum hominumque erube-

[a] In Corb. desunt quæ sequuntur, usque ad *quia plerumque.*

[b] Belvac., *et ad retributionem non veniunt.*

[c] Belvac. et C. Germ. non admittunt *solum.*

[d] C. Germ., duo priores Gemet. et alii, *cœlum cum terra.* Paulo post primus Carnot. et ultimus Gemet., *quis in illo die.*

scere, qui pavor eum quem et tranquillum mens humana capere non valet etiam iratum videre. Quem diem bene propheta intuens, ait : **1479** *Dies iræ, dies illa, dies tribulationis et angustiæ, dies calamitatis et miseriæ, dies tenebrarum et caliginis, dies nebulæ et turbinis, dies tubæ et clangoris* (*Soph.* I, 15). Pensate ergo, fratres charissimi, extremi diem judicii super corda reproborum qua asperitate propheta vidit amarescere, quem tot appellationibus non [a] valet explicare. Quanta vero tunc erit electorum lætitia, qui de ejus merentur visione gaudere, de cujus conspectu vident et elementa omnia contremiscere, cum eo simul ad nuptias intrare! Qui [b] et in sponsi nuptiis gaudent, et tamen ipsi sunt sponsa, quia in illo æterni regni thalamo visioni nostræ Deus conjungitur. Quæ scilicet visio nunquam jam in perpetuum ab amoris sui amplexibus evelletur. Tunc regni janua lugentibus claudetur, quæ modo quotidie pœnitentibus aperitur. Erit namque et tunc pœnitentia, sed fructuosa jam non erit, quia nequaquam tunc veniam invenit, qui modo aptum veniæ tempus perdit. Hinc etenim Paulus dicit : *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis* (*II Cor.* VI, 2). Hinc propheta ait : *Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est* (*Isai.* LV, 6).

5. Unde et easdem virgines fatuas invocantes Dominus non audit, quia interclusa regni janua, [c] is qui prope esse poterat, prope jam non erit. Nam subditur : *Novissime veniunt et reliquæ virgines, dicentes : Domine, Domine, aperi nobis. At ille respondens, ait : Amen dico vobis, nescio vos.* Ibi jam a Deo non potest mereri quod petit, qui hic noluit audire quod jussit, qui tempus congruæ pœnitentiæ perdidit, frustra ante regni januam cum precibus venit. Hinc est enim quod per Salomonem Dominus dicit : *Vocavi, et renuistis; extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret; despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis quod timebatis advenerit. Cum irruerit repentina calamitas, et interitus quasi tempestas ingruerit, quando venerit super vos tribulatio, et angustia, tunc invocabunt me, et non exaudiam; mane consurgent, et non invenient me* (*Prov.* I, 24, *seq.*). Ecce [d] aperiri clamant, et, repulsionis suæ dolore compulsæ, appellationem dominantis ingeminant, dicentes : *Domine, Domine, aperi nobis.* Preces offerunt, sed nesciuntur, quia tunc velut incognitos Dominus deserit, quos modo suos per vitæ meritum non agnoscit.

6. Ubi apte quoque generalis ad discipulos exhortatio subinfertur, cum dicitur : *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.* Quia post peccata Deus pœnitentiam suscipit, si sciret quisque de præsenti sæculo quo tempore exiret, aliud tempus voluptatibus, atque aliud pœnitentiæ aptare potuisset. Sed qui pœnitenti veniam spopondit, peccanti diem crastinum non promisit. Semper ergo extremum diem debemus metuere, quem nunquam possumus prævidere. Ecce hunc ipsum diem, in quo loquimur, [e] ad inducias conversionis accepimus, et tamen mala quæ fecimus flere recusamus. Non solum commissa non plangimus, sed etiam quæ defleantur augemus. At si aliqua nos ægritudo corripiat, si signa ægritudinis vicinam mortem denuntient, **1480** inducias vivendi quærimus, ut peccata nostra defleamus, et eas [f] cum magno æstu desiderii petimus, quas acceptas modo pro nihilo habemus.

7. Rem, fratres charissimi, refero, quam si [g] intente audire vult charitas vestra, ex consideratione illius vehementer instruetur. Quidam vir nobilis in Valeria provincia nomine Chrysaorius fuit, quem lingua rustica populus Chryserium vocabat : vir valde [h] idoneus, sed tantum plenus vitiis, quantum rebus; superbia tumidus, carnis suæ voluptatibus subditus, in acquirendis rebus avaritiæ facibus accensus. Sed cum tot malis Dominus finem ponere decrevisset, sicut a religioso viro quodam, qui nunc superest, propinquo illius didici, corporis languore percussus est. Qui ad extremum veniens, eadem hora qua jam de corpore erat exiturus, apertis oculis vidit tetros et nigerrimos spiritus coram se assistere, et vehementer [i] imminere, ut ad inferni claustra se raperent. Cœpit tremere, pallescere, sudare, et magnis vocibus inducias petere, filiumque suum nomine Maximum, quem ipse jam monachus monachum vidi, nimiis et turbatis clamoribus vocare, dicens : Maxime curre, nunquam tibi aliquid mali feci, in fidem tuam me suscipe. Turbatus mox Maximus adfuit, lugens et perstrepens familia convenit. Eos autem quos ille insistentes sibi graviter tolerabat ipsi malignos spiritus videre non poterant, sed eorum præsentiam in confusione, in pallore ac tremore illius qui trahebatur videbant. Pavore autem tetræ eorum **1481** imaginis huc illucque vertebatur in lectulo, jacebat in sinistro latere, aspectum eorum ferre non poterat; vertebatur ad parietem, ibi aderant. Cumque constrictus nimis [j] relaxari se jam posse desperaret, cœpit magnis vocibus clamare, dicens : Inducias vel usque mane, inducias vel usque mane. Sed cum hæc clamaret, in ipsis suis vocibus de habitaculo suæ carnis evulsus est. De quo nimirum constat quia pro nobis ista, non pro se, viderit, ut ejus visio nobis proficiat, quos adhuc divina patientia longanimiter exspectat. Nam illi tetros spiri-

[a] C. Germ., Belvac. et duo Carn., *non valet explere.*

[b] Belvac., Turon., Longip., *qui de nuptiis.*

[c] Ita simpliciter Turon., Belvac., C. Germ., etc. In Corb. Germ. tamen alia manu ascriptum, ut habent Editi, *is qui nunc per exauditionem prope.*

[d] Gemeticenses, *Ecce, aperi, clamant.*

[e] Bellovac., *et inducias.*

[f] Secundus Carn. et ult. Gemet., *cum magno studii desiderio.*

[g] Belvac., C. Germ., Longip., Val. Cl., *intenta vult.* Secundus Carnot., *intenta aure,* etc.

[h] Secundus Carnot., duo priores Gemet. et Bigot., *dives.*

[i] De hac voce consule notas ad cap. 38 l. IV Dialog.

[j] Corb. Germ., *relaxare.*

tus ante mortem vidisse, et inducias petiisse, quid profuit, qui easdem inducias quas petiit, non accepit? Nos ergo, fratres charissimi, nunc sollicite ista cogitemus, ne nobis in vacuum tempora pereant, et tunc quæramus ad bene agendum [a] vivere, cum jam compellimur de corpore exire. Mementote quid Veritas dicat : *Orate ne fiat fuga vestra hieme vel Sabbato* (*Matth.* XXIV, 20). Per legis quippe mandatum ambulare longius Sabbato non licet (*Exod.* VI); hiems quoque ad ambulandum [b] impedimento est, quia gressus ambulantium torpor frigoris astringit. Ait ergo : *Orate ne fiat fuga vestra hieme vel Sabbato.* Ac si aperte dicat : Videte ne tunc quæratis peccata vestra fugere, quando jam non licet ambulare. Illud ergo tempus quo fugere non licet modo debet cogitari dum licet. Illa hora nostri exitus est semper intuenda, ista Redemptoris nostri admonitio ante mentis oculos semper ponenda, qua ait : *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.*

HOMILIA XIII.

Habita ad populum in basilica beati [c] Felicis confessoris, in die natalis ejus.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. XII, 35-40.

In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis : Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris. Et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis, ut cum venerit et pulsaverit, confestim aperiant ei. Beati servi illi, quos cum venerit dominus invenerit vigilantes. Amen dico vobis quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis. Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi. Hoc autem scitote, quoniam si sciret pater familias qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam. Ideo et vos estote parati, quia qua hora non putatis Filius hominis veniet.

1480 1. Sancti Evangelii, fratres charissimi, aperta vobis est lectio recitata. Sed ne aliquibus ipsa ejus planities alta fortasse videatur, eam sub brevitate transcurrimus, quatenus ejus expositio ita nescientibus fiat cognita, ut tamen scientibus non sit onerosa. Quia viris luxuria in lumbis sit, feminis in umbilico, testatur Dominus, qui de diabolo ad beatum Job loquitur, dicens : *Virtus ejus in lumbis ejus, et fortitudo illius in umbilico ventris ejus* (*Job.* XL, 11). A principali igitur sexu lumborum nomine luxuria 1481 designatur, cum Dominus dicit : *Sint lumbi vestri præcincti.* Lumbos enim præcingimus cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus. Sed quia minus est mala non agere, nisi etiam quisque studeat et bonis operibus insudare, protinus additur : *Et lucernæ ardentes in manibus vestris.* Lucernas quippe ardentes in manibus tenemus cum per bona opera proximis nostris lucis exempla monstramus. De quibus profecto operibus Dominus dicit : *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant* 1482 *opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est* (*Matth.* V, 16). Duo autem sunt quæ jubentur, et lumbos restringere, et lucernas tenere, ut et munditia sit castitatis in corpore, et lumen veritatis in operatione. Redemptori etenim nostro unum sine altero placere nequaquam potest, si aut is qui bona agit adhuc luxuriæ inquinamenta non deserit, aut is qui castitate præeminet necdum se per bona opera exercet. Nec castitas ergo magna est sine bono opere, nec opus bonum [d] est aliquod sine castitate.

2. Sed et si utrumque agitur, restat ut quisquis [e] ille est spe ad supernam patriam tendat, et nequaquam se a vitiis pro mundi hujus honestate contineat. Qui etsi quædam bona aliquando pro honestate inchoat, in ejus tamen intentione non debet permanere, nec per bona opera præsentis mundi gloriam quærere, sed totam spem in Redemptoris sui adventum constituat. Unde et protinus subditur : *Et vos similes hominibus exspectantibus dominum suum, quando revertatur a nuptiis.* Ad nuptias quippe Dominus abiit, quia resurgens a mortuis, ascendens in cœlum, supernam sibi angelorum multitudinem novus homo copulavit. Qui tunc revertitur, cum nobis jam per judicium manifestatur.

3. Bene autem de servis exspectantibus subditur : *Ut cum venerit et pulsaverit, confestim aperiant ei.* Venit quippe Dominus cum ad judicium properat, pulsat vero, cum jam per ægritudinis molestias esse mortem vicinam designat. Cui confestim aperimus, si hunc cum amore suscipimus. Aperire enim judici pulsanti non vult, qui exire de corpore trepidat, et videre eum quem contempsisse se meminit judicem formidat. Qui autem de sua spe et operatione securus est, pulsanti confestim aperit, quia lætus judicem sustinet; et cum tempus [f] propinquæ mortis agnoverit, de gloria retributionis hilarescit. Unde et protinus subditur : *Beati sunt servi illi, quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes.* Vigilat qui ad aspectum veri luminis mentis oculos apertos tenet, vigilat qui servat operando quod credit, vigilat qui a se torporis et negligentiæ tenebras repellit. Hinc etenim Paulus dicit : *Evigilate, justi, et nolite peccare* (*I Cor.* XV, 34). Hinc rursus ait : *Hora est jam nos de somno surgere* (*Rom.* XIII, 11).

4. Sed veniens dominus quid servis vigilantibus exhibeat audiamus : *Amen dico vobis quod præcinget*

[a] Idem, cum Belv. et primo Carn., *venire.*

[b] Turon., C. Germ., Belv., *impedimentum est.*

[c] Sic legitur in Cod. reg. Suec., Belv., C. Germ. et duobus Carnot. In Cod. Lateran. et tertio Gemet. tantum legitur *beati Felicis.* In Excusis, *beati Felicis martyris.* In Cod. reg. Suec. est trigesima quarta : in Lateran. trigesima octava. Porro quis sit iste Felix non liquet. IV Kal. Aug. legitur in Lib. Sacram. *natalis S. Felicis,* quem noster Hugo Menardus in notis probat esse Felicem II, Liberio papæ subrogatum. Locum consule.

[d] Al., *est aliquid,* ut legitur in duobus prior. Gemet.

[e] Longip. et tertius Gemet., *ille qui ad... tendit, nequaquam.*

[f] Ita cum Mss. vet. Ed. At in recent. legitur *propinquæ mortis advenerit.*

se, et faciet eos discumbere, et transiens ministrabit illis. Præcinget se, id est ad retributionem præparabit; et faciet illos discumbere, id est in æterna quiete refoveri. Discumbere quippe nostrum in regno quiescere est. Unde rursum Dominus dicit: *Venient et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob* (*Matth.* VIII, 11). Transiens autem Dominus ministrat, quia lucis suæ illustratione nos satiat. [a] Transire vero dictum est, cum de judicio ad regnum redit. Vel certe Dominus nobis post judicium transit, quia ab humanitatis forma in divinitatis suæ contemplationem nos elevat. Et transire ejus est in claritatis suæ speculationem nos ducere, cum eum quem in humanitate in judicio cernimus, etiam in divinitate post judicium videmus. Ad judicium quippe **1483** veniens, in forma servi omnibus apparet, quia scriptum est: *Videbunt in quem transfixerunt* (*Zach.* XII, 10; *Joan.* XIX, 37). Sed cum reprobi [b] in supplicium corruunt, justi ad claritatis ejus gloriam pertrahuntur, sicut scriptum est: *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei* (*Isai.* XXVI, 10).

5. Sed quid si servi in prima vigilia negligentes existunt? Prima quippe vigilia [c] primæ ætatis custodia est. Sed neque sic desperandum est, et a bono opere cessandum. Nam longanimitatis suæ patientiam insinuans Dominus, subdit: *Et si venerit in secunda vigilia, et si in tertia vigilia venerit, et ita invenerit, beati sunt servi illi.* Prima quippe vigilia primævum tempus est, id est pueritia. Secunda, adolescentia vel juventus, quæ auctoritate sacri eloquii unum sunt, dicente Salomone: *Lætare juvenis in adolescentia tua* (*Eccle.* XI, 9). Tertia autem, senectus accipitur. Qui ergo vigilare in prima vigilia noluit custodiat vel secundam, ut qui converti a pravitatibus suis in pueritia neglexit ad vias vitæ saltem in tempore juventutis evigilet. Et qui evigilare in secunda vigilia noluit [d] tertiæ vigiliæ remedia non amittat, ut qui in juventute ad vias vitæ non evigilat saltem in senectute resipiscat. Pensate, fratres charissimi, quia conclusit Dei pietas duritiam nostram. Non est jam quid homo excusationis inveniat. Deus despicitur, et exspectat; contemni se videt, et revocat; injuriam de contemptu suo suscipit, et tamen quandoque revertentibus etiam præmia promittit. Sed nemo hanc ejus longanimitatem negligat, quia tanto districtiorem justitiam in judicio exiget, quanto longiorem patientiam ante judicium prærogavit. Hinc etenim Paulus dicit: *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum duritiam tuam et cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi judicii Dei* (*Rom.* II, 4, 5). Hinc Psalmista ait: *Deus judex justus, fortis, et longanimis* (*Psal.* VII, 12). Dicturus quippe longanimem, præmisit justum, ut quem videas peccata delinquentium diu patienter ferre, scias hunc etiam quandoque districte judicare. Hinc [e] per quemdam sapientem dicitur: *Altissimus enim est patiens redditor* (*Eccli.* V, 4). Patiens enim redditor dicitur, quia peccata hominum et patitur et reddit. Nam quos diu, ut convertantur, tolerat, non conversos durius damnat. Ad excutiendam vero mentis nostræ desidiam, etiam exteriora damna per similitudinem ad medium deducuntur, ut per hæc animus ad sui custodiam suscitetur. Nam dicitur: *Hoc autem scitote, quia si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam.* Ex qua præmissa similitudine etiam exhortatio subinfertur, cum dicitur: *Et vos estote parati, quia qua hora non putatis Filius hominis veniet.* Nesciente enim patrefamilias fur domum perfodit, quia dum a sui custodia spiritus dormit, improvisa mors veniens carnis nostræ habitaculum irrumpit, et eum quem dominum domus invenerit dormientem necat, quia cum ventura damna spiritus minime prævidet, hunc mors ad supplicium nescientem rapit. Furi autem resisteret, si vigilaret, quia adventum judicis, qui occulte animam rapit, præcavens, ei pœnitendo occurreret, ne impœnitens periret.

1484 6. Horam vero ultimam Dominus noster idcirco voluit nobis esse incognitam, ut semper possit esse suspecta, ut dum illam prævidere non possumus, ad illam sine intermissione præparemur. Proinde, fratres mei, in conditione mortalitatis vestræ mentis oculos figite, venienti vos judici per fletus quotidie et lamenta præparate. Et cum certa mors [f] maneat omnibus, nolite de temporalis vitæ providentia incerta cogitare. Terrenarum rerum vos cura non aggravet. Quantislibet enim auri et argenti molibus circumdetur, quibuslibet pretiosis vestibus induatur caro, quid est aliud quam caro? Nolite ergo attendere quid habetis, sed quid estis. Vultis audire quid estis? Propheta indicat, dicens: *Vere fenum est populus* (*Isai.* XL, 7). Si enim fenum populus non est, ubi sunt illi qui ea quæ hodie colimus nobiscum transacto anno beati Felicis natalitia [g] celebraverunt? O quanta et qualia de præsentis vitæ [h] provisione **1485** cogitabant, sed, subripiente mortis articulo, repente in his quæ prævidere nolebant inventi sunt, et cuncta simul temporalia quæ [i] congregata quasi stabiliter tenere videbantur amiserunt. Si ergo transacta multitudo

[a] Belvac., *transit vero dictum de judicio.*

[b] Turon., *in supplicium currunt.*

[c] C. Germ., duo priores Gemet. ac Bigot., *primævæ ætatis.*

[d] C. Germ. et secundus Corb. addunt *tempore juventutis.*

[e] Sic laudare solet sanctus Doctor scriptorem libri Ecclesiastici. Vide l. VII Moral., n. 45, et l. XX, n. 51. Eodem modo designat auctorem libri Sapientiæ.

[f] Sic scribere cogunt veteres Cod. mss. Edit. Antuerp. 1509, et Paris. 1518, habent *moneat* pro *maneat.*

[g] Duo priores Gemet. et Bigot., *coluerunt.*

[h] Val. Cl., correctoris manu, vel potius corruptoris, *promissione.*

[i] Mss. Turon., C. Germ., tres Gemet., Longip., Val. Cl., Bigot., *quæ tractata*; secundus Corb., *quæ tracta.*

generis humani per nativitatem viruit in carne, per mortem aruit in pulvere, videlicet fenum fuit. Quia igitur momentis suis horæ fugiunt, agite, fratres charissimi, ut in boni operis mercede teneantur. Audite quid sapiens Salomon dicat : *Quodcunque potest manus tua facere, instanter operare, quia nec opus, nec scientia, nec ratio, nec sapientia erunt apud inferos, quo tu properas* (*Eccle.* IX, 10). Quia ergo et venturæ mortis tempus ignoramus, et post mortem operari non possumus, superest ut ante mortem tempora indulta rapiamus. Sic enim sic mors ipsa cum venerit vincetur, si priusquam veniat semper timeatur

HOMILIA [a] XIV.

Habita ad populum in basilica beati [b] Petri apostoli, Dominica secunda post Pascha.

LECTIO S. EVANG. SEC. JOAN. X, 11-16.

In illo tempore, dixit Jesus [c] *Pharisæis : Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis. Mercenarius autem, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit; et lupus rapit, et dispergit oves. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus. Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas, et cognoscunt me meæ. Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem, et animam meam pono pro ovibus meis. Et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor.*

1484 1. Audistis, fratres charissimi, ex lectione evangelica eruditionem vestram, audistis et periculum nostrum. Ecce enim is qui non ex accidenti dono, sed essentialiter bonus est, dicit : *Ego sum pastor bonus.* Atque ejusdem bonitatis formam quam nos imitemur, adjungit, dicens : *Bonus pastor animam suam ponit pro ovibus suis.* Fecit quod monuit, ostendit quod jussit. Bonus pastor pro ovibus suis animam suam posuit, ut in sacramento nostro corpus suum et sanguinem verteret, et oves quas redemerat, carnis suæ alimento satiaret. Ostensa nobis est de contemptu mortis via quam sequamur, apposita est forma cui imprimamur. Primum nobis est exteriora nostra misericorditer ovibus ejus impendere; postremum vero, si necesse sit, etiam mortem nostram [d] pro eisdem ovibus ministrare. A primo autem hoc minimo pervenitur ad postremum majus. Sed cum incomparabiliter longe sit melior anima qua vivimus terrena substantia quam exterius possidemus, qui non dat pro ovibus substantiam suam, quando pro his daturus est animam suam ? Et sunt nonnulli qui dum plus
1485 terrenam substantiam quam oves diligunt, merito nomen pastoris perdunt. De quibus protinus A subditur : *Mercenarius autem, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, et dimittit oves, et fugit.*

2. Non pastor, sed mercenarius vocatur, qui non pro amore intimo oves dominicas, sed ad temporales mercedes pascit. Mercenarius quippe est qui locum quidem pastoris tenet, sed lucra animarum non quærit ; terrenis commodis inhiat, honore prælationis gaudet, temporalibus lucris pascitur, impensa sibi ab [e] hominibus reverentia lætatur. Istæ sunt etenim mercedes mercenarii, ut pro eo ipso quod in regimine laborat, hic quod quærit inveniat, et ab hæreditate gregis in posterum alienus existat. Utrum vero pastor sit, an mercenarius, cognosci veraciter non potest, si occasio necessitatis deest. Tranquil-
B litatis enim tempore, plerumque ad gregis custodiam sicut verus pastor, sic etiam mercenarius stat; sed lupus veniens indicat quo quisque animo super gregis custodiam stabat. Lupus etenim super oves venit cum quilibet injustus et raptor, **1486** fideles quosque atque humiles opprimit. Sed is qui pastor esse videbatur et non erat, relinquit oves et fugit, quia dum sibi ab eo periculum metuit, resistere ejus injustitiæ non præsumit. Fugit autem non mutando locum, sed subtrahendo solatium. Fugit, quia injustitiam vidit, et tacuit. Fugit, quia se sub silentio abscondit. Quibus bene per prophetam dicitur : *Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini* (*Ezech.* XIII, 5). Ex adverso quippe ascendere est quibuslibet potesta-
C tibus prave agentibus rationis libera voce contraire. Et in die Domini pro domo Israel in prælio stamus, ac murum opponimus, si fideles innocentes contra perversorum injustitiam ex justitiæ auctoritate vindicamus. Quod quia mercenarius non facit, cum venientem lupum viderit, fugit.

3. Sed est alius lupus qui sine cessatione quotidie non corpora, sed mentes dilaniat, malignus videlicet spiritus, qui caulas fidelium insidians circuit, et mortes animarum quærit. De quo lupo mox subditur : *Et lupus rapit, et dispergit oves.* Lupus venit, et mercenarius fugit, quia malignus spiritus mentes fidelium in tentatione dilaniat, et is qui locum pastoris tenet curam sollicitudinis non habet. Animæ pereunt, et ipse de terrenis commodis lætatur. Lupus
D rapit et dispergit oves cum alium ad luxuriam pertrahit, alium ad avaritiam accendit, alium in superbiam erigit, alium per iracundiam dividit, hunc invidia stimulat, illum in fallacia supplantat. Quasi ergo lupus gregem dissipat cum fidelium populum diabolus per tentationes necat. Sed contra hæc mercenarius nullo zelo accenditur, nullo fervore dilectionis excitatur : quia dum sola exteriora commoda requirit, interiora gregis damna negligenter patitur. Unde et mox adjungitur : *Mercenarius autem*

[a] In Corbeiensi est decima octava ; in Cod. reg. Sueciæ, decima ; in Later. vigesima.

[b] Editi, *beati Petri principis apostolorum*, quod abest a Mss. In solo Gemet. secundo legitur *Dominica prima post octavam Paschæ.*

[c] C. Germ., Belvac. et tres Gemet., *discipulis suis.*

[d] C. Germ., *pro ejusdem.*

[e] Bigot., *ab omnibus.*

A *fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus*. Sola enim causa est ut mercenarius fugiat quia mercenarius est. Ac si aperte diceretur: Stare in periculo ovium non potest qui in eo quod ovibus præest non oves diligit, sed lucrum terrenum quærit. Dum enim honorem amplectitur, dum temporalibus commodis lætatur, opponere se contra periculum trepidat, ne hoc quod diligit amittat. Sed quia Redemptor noster culpas ficti pastoris innotuit iterum formam cui debeamus imprimi ostendit, dicens: *Ego sum Pastor bonus*. Atque subjungit: [a] *Et cognosco oves meas*, hoc est diligo, *et cognoscunt me meæ*. Ac si patenter dicat: Diligentes obsequuntur. Qui enim veritatem non diligit, adhuc minime cognovit.

4. Quia ergo audistis, fratres charissimi, periculum nostrum, pensate in verbis dominicis etiam periculum vestrum. Videte si oves ejus estis, videte si eum cognoscitis, videte si lumen veritatis scitis. Scitis autem dico, non per fidem, sed per amorem. Scitis dico, non ex credulitate, sed ex operatione. Nam idem ipse qui hoc loquitur Joannes evangelista testatur, dicens: *Qui dicit* [b] *se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est* (*I Joan.* II, 4). Unde et in hoc loco Dominus protinus subdit: *Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem, et animam meam pono pro ovibus meis*. Ac si aperte dicat: In hoc constat quia et ego agnosco Patrem, **1487** et cognoscor a Patre, quia animam meam pono pro ovibus meis; id est, ea charitate qua pro ovibus morior quantum Patrem diligam ostendo. Quia vero non solum Judæam, sed etiam gentilitatem redimere venerat, adjungit: *Et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor*. Redemptionem nostram, qui ex gentili populo venimus, Dominus aspexerat cum se adducere et alias oves dicebat. Hoc quotidie fieri, fratres, aspicitis, hoc [c] reconciliatis gentibus factum hodie videtis. Quasi enim ex duobus gregibus unum ovile efficit, quia Judaicum et gentilem populum in sua fide conjungit, Paulo attestante, qui ait: *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum* (*Ephes.* II, 14). Dum enim ad æternam vitam ex utraque natione simplices eligit, ad ovile proprium oves deducit.

5. De quibus profecto ovibus rursum dicit: *Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam æternam do eis* (*Joan.* X, 27). De quibus et paulo superius dicit: *Per me si quis introierit, salvabitur, et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet* (*Ibid.*, 9). Ingredietur quippe ad fidem, egredietur vero a fide ad speciem, a credulitate ad contemplationem, pascua autem inveniet in æterna refectione. Oves ergo ejus pascua inveniunt, quia quisquis illum corde simplici sequitur, æternæ viriditatis pabulo nutritur. Quæ autem sunt istarum ovium pascua, nisi [d] interna gaudia semper virentis paradisi? Pascua namque electorum sunt vultus præsens Dei, qui dum sine defectu conspicitur, sine fine mens vitæ cibo satiatur. In istis pascuis de æternitatis satietate lætati sunt qui jam laqueos voluptuosæ temporalitatis evaserunt. Ibi hymnidici angelorum chori, ibi societas supernorum civium. Ibi dulcis solemnitas a peregrinationis hujus tristi labore redeuntium. Ibi providi prophetarum chori, ibi judex apostolorum numerus, ibi innumerabilium B martyrum victor exercitus, tanto illic lætior, quanto hic durius afflictus; ibi confessorum constantia, præmii sui perceptione consolata; ibi fideles viri quos [e] a virilitatis suæ robore voluptas sæculi emollire non potuit; ibi sanctæ mulieres quæ cum sæculo et sexum vicerunt; ibi pueri qui hic annos suos moribus transcenderunt; ibi senes quos hic et ætas debiles reddidit, et virtus operis non reliquit.

6. Quæramus ergo, fratres charissimi, hæc pascua, in quibus cum tantorum civium solemnitate gaudeamus. Ipsa nos lætantium festivitas invitet. Certe sicubi populus nundinas celebraret, si ad alicujus Ecclesiæ dedicationem denuntiata solemnitate concurreret, festinaremus omnes simul inveniri, et interesse [f] unusquisque satageret, gravi se damno C afflictum crederet si solemnitatem communis lætitiæ non videret. Ecce in cœlestibus electorum civium lætitia agitur, vicissim de se omnes in suo conventu gratulantur, et tamen nos, ab amore æternitatis tepidi, nullo desiderio ardemus, interesse tantæ solemnitati non quærimus, privamur gaudiis, et læti sumus. Accendamus ergo animum, fratres, recalescat fides in id quod credidit, inardescant ad superna nostra desideria, et sic amare jam ire est. Ab internæ solemnitatis gaudio **1488** nulla nos adversitas revocet, quia et si quis ad locum propositum ire desiderat, ejus desiderium quælibet viæ asperitas non immutat. Nulla nos prosperitas blandiens seducat, quia stultus viator est, qui in itinere amœna prata conspiciens, [g] obliviscitur ire quo tendebat. Toto D ergo desiderio ad supernam patriam animus anhelet, nil in hoc mundo appetat, quod constat quia citius relinquat, ut si cœlestis Pastoris veraciter oves sumus, quia in viæ [h] delectatione non figimur æternis pascuis in perventione satiemur [i].

[a] Corb. Germ., Bellov., duo priores Gemet., *et cognosco meas*.
[b] Belv. et C. Germ., *se nosse eum*.
[c] C. Germ., duo priores Gemet., Bigot., *reconciliatis gentilibus*.
[d] Duo Carn. et Corb. Germ., *nisi æterna gaudia*. Corb., *nisi æterna gaudia, sempiterna viriditas paradisi*.
[e] C. Germ., *a viriditatis*.
[f] Belv. et tres Gemet., *interesse tantæ solemnitati*.
[g] C. Germ., tres Gemet. ac Bigot., *obliviscitur quo tendebat*.
[h] Corb., *dilectione*.
[i] Additur in Belv. *præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen*.

[a] HOMILIA XV.

Habita ad populum in basilica [b] sancti Pauli [c] apostoli, Dominica in Sexagesima.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. VIII, 4-15.

In [d] illo tempore, cum turba plurima conveniret, et de civitatibus properarent ad Jesum, dixit per similitudinem : Exiit qui seminat seminare semen suum. Et, dum seminat, aliud cecidit secus viam, et conculcatum est, et volucres cœli comederunt illud. Et aliud cecidit supra petram, et natum aruit, quia non habebat humorem. Et aliud cecidit [e] super spinas, et simul exortæ spinæ suffocaverunt illud. Et aliud cecidit in terram bonam, et ortum fecit fructum centuplum. Hæc dicens, clamabat : Qui habet aures audiendi audiat. Interrogant autem eum discipuli ejus quæ esset hæc parabola. Quibus ipse dixit : Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, et audientes non intelligant. Est autem hæc parabola : Semen est verbum Dei. Quod autem secus viam, hi sunt qui audiunt, deinde venit diabolus, et tollit verbum de corde eorum, ne credentes salvi fiant. [f] Nam quod supra petram, hi sunt qui cum audierint, cum gaudio suscipiunt verbum. Et hi radices non habent, quia ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Quod autem in spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, et a sollicitudinibus, et divitiis, et voluptatibus vitæ, euntes suffocantur, et non referunt fructum. Quod autem cecidit in terram bonam, hi sunt qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patientia.

1488 1. Lectio sancti Evangelii quam modo, fratres charissimi, audistis expositione non indiget, sed admonitione. Quam enim per semetipsam Veritas exposuit, hanc discutere humana fragilitas non præsumit. Sed est quod sollicite in hac ipsa expositione dominica pensare debeatis, quia si nos vobis semen verbum, agrum mundum, volucres dæmonia, spinas divitias significare diceremus, ad credendum nobis mens forsitan vestra dubitaret. Unde et idem Dominus per semetipsum dignatus est exponere quod dicebat, ut sciatis rerum significationes quærere in iis etiam quæ per semetipsum noluit explanare. Exponendo ergo quod dixit figurate se loqui innotuit, quatenus certos vos redderet cum vobis nostra fragilitas verborum illius figuras aperiret. Quis enim mihi unquam crederet, si spinas divitias interpretari voluissem, maxime cum illæ pungant, istæ delectent? Et tamen spinæ sunt, quia cogitationum suarum punctionibus mentem lacerant, et cum usque ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant. Quas bene hoc in loco, alio evangelista attestante, nequaquam Dominus divitias, sed fallaces divitias appellat (*Matth.* XIII, 22). Fallaces enim sunt quæ nobiscum diu permanere non possunt, fal- A laces sunt quæ mentis nostræ inopiam non expellunt. Solæ autem divitiæ veræ sunt quæ nos divites virtutibus **1489** faciunt. Si ergo, fratres charissimi, divites esse cupitis, veras divitias amate. Si culmen veri honoris quæritis, ad cœleste regnum tendite. Si gloriam dignitatum diligitis, in illa superna angelorum curia ascribi festinate.

2. Verba Domini, quæ aure percipitis, mente retinete. Cibus enim mentis est sermo Dei. Et quasi acceptus cibus stomacho languente rejicitur, quando auditus sermo in ventre memoriæ non tenetur. Sed quisquis alimenta non retinet, hujus profecto vita desperatur. Æternæ igitur mortis periculum formidate, si cibum quidem sanctæ exhortationis accipitis, sed verba vitæ, id est alimenta justitiæ, in memoria B non tenetis. Ecce transit omne quod agitis, et ad extremum judicium sine ulla momenti interpositione quotidie volentes nolentesque properatis. Cur ergo amatur quod relinquitur? Cur illud negligitur quo pervenitur? Mementote quod dicitur : *Si quis habet aures audiendi audiat.* Omnes enim qui illic aderant aures corporis habebant. Sed qui cunctis aures habentibus *Si quis habet aures audiendi audiat* dicit, aures procul dubio cordis requirit. Curate ergo ut acceptus sermo in cordis aure remaneat. Curate ne semen juxta viam cadat, ne malignus spiritus veniat, et a memoria verbum tollat. Curate ne petrosa terra semen excipiat, et fructum boni operis **1490** sine perseverantiæ radicibus mittat. Multis enim libet quod audiunt, boni operis initia proponunt; sed mox C ut fatigari adversitatibus cœperint, inchoata derelinquunt. Petrosa ergo terra humorem non habuit, quæ hoc quod germinaverat ad fructum perseverantiæ non perduxit. Multi namque cum verbum contra avaritiam audiunt, eamdem avaritiam detestantur, rerum omnium contemptum laudant; sed mox ut viderit animus quod concupiscat, obliviscitur quod laudabat. Multi cum verbum contra luxuriam audiunt, pollutiones carnis non solum perpetrare non appetunt, sed etiam perpetratas erubescunt; sed mox ut carnis species eorum oculis apparet, sic mens ad desideria rapitur, ac si adhuc ab ea nihil sit contra hæc eadem desideria deliberatum; et damnanda agit, quæ quidquid egisse se meminit [g] jam et ipsa damnavit. Sæpe etiam contra culpas compungimur, et D tamen post fletum ad easdem culpas redimus. Sic Balaam Israelitici populi tabernacula contemplatus flevit, eisque se similem fieri in morte deposcit, dicens : *Moriatur anima mea morte justorum, et fiant novissima mea horum similia* (*Num.* XXIII, 10); sed mox ut hora compunctionis transiit, in avaritiæ nequitiam exarsit. Nam propter promissa munera in ejus populi mortem consilium dedit, cujus morti se fieri similem optavit; et oblitus est quod plan-

[a] Est octava in Corb. et Later., et undecima in Cod. reg. Suec.

[b] Carnut., *sancti Petri.*

[c] Hæc minime habent C. Germ., Bigot. et duo priores Gemet.

[d] In Belv. et C. Germ. : *In illo tempore, dixit Jesus turbis similitudinem hanc : Exiit*, etc.

[e] C. Germ., *inter spinas.*

[f] C. Germ. et Bigot., *nam qui supra petram qui cum audierunt.*

[g] C. Germ., *et ipse damnavit.*

xerat, eum exstinguere noluit quod per avaritiam ardebat.

3. Notandum vero est quod exponens Dominus dicit quia sollicitudines, et voluptates, et divitiæ suffocant verbum. Suffocant enim, [a] quia importunis cogitationibus suis guttur mentis strangulant; et dum bonum desiderium intrare ad cor non sinunt, quasi aditum flatus vitalis necant. Notandum etiam quod duo sunt quæ divitiis jungit, sollicitudines videlicet et voluptates, quia profecto et [b] per curam mentem opprimunt, et per affluentiam resolvunt. Re enim contraria possessores suos et afflictos et lubricos faciunt. Sed quia voluptas convenire non potest cum afflictione, alio quidem tempore per custodiæ suæ sollicitudinem affligunt, atque alio per abundantiam ad voluptates emolliunt.

4. Terra autem bona fructum per patientiam reddit, quia videlicet nulla sunt bona quæ agimus, si non æquanimiter etiam proximorum mala toleramus. Quanto enim quisque altius profecerit, tanto in hoc mundo invenit quod durius portet, quia cum a præsenti sæculo mentis nostræ [c] dilectio deficit, ejusdem sæculi adversitas crescit. Hinc est enim quod plerosque cernimus et bona agere, et tamen sub gravi tribulationum fasce desudare. Terrena namque jam desideria fugiunt, et tamen flagellis durioribus fatigantur. Sed juxta vocem Domini fructum per patientiam reddunt, quia cum humiliter flagella suscipiunt, post flagella ad requiem sublimiter suscipiuntur. Sic uva calcibus tunditur, et in vini saporem liquatur. Sic oliva [d] contusionibus expressa amurcam suam deserit, et in olei liquorem pinguescit. Sic per trituram areæ a paleis grana separantur, et ad horreum purgata perveniunt. Quisquis ergo appetit plene vitia vincere, 1491 studeat humiliter purgationis suæ flagella tolerare, ut tanto post ad judicem mundior veniat, quanto nunc ejus rubiginem ignis tribulationis purgat.

5. In ea porticu quæ euntibus ad ecclesiam beati Clementis est pervia fuit quidam Servulus nomine, quem multi vestrum mecum noverunt, rebus pauper, meritis dives, quem longa ægritudo dissolverat (*Lib.* IV *Dial.*, *cap.* 14). Nam a primæva ætate usque ad finem vitæ paralyticus jacebat. Quid dicam quia stare non poterat? Qui nunquam in lecto suo surgere vel ad sedendum valebat, nunquam manum suam ad os ducere, nunquam se potuit in latus aliud declinare. Huic ad serviendum mater cum fratre aderat, et quidquid ex eleemosyna potuisset accipere, hoc eorum manibus pauperibus erogabat. Nequaquam litteras noverat, sed Scripturæ sacræ sibimet Codices emerat, et religiosos quosque in hospitalitate suscipiens, hos coram se legere sine intermissione faciebat. Factumque est ut, quantum ad mensuram propriam, plene sacram Scripturam disceret, cum, sicut dixi, litteras funditus ignoraret. Studebat in dolore semper gratias agere, hymnis Deo et laudibus diebus ac noctibus vacare. Sed cum jam tempus esset ut tanta ejus patientia remunerari debuisset, membrorum [e] dolor ad vitalia rediit. Cumque se jam morti proximum agnovit, peregrinos viros atque in hospitalitate susceptos admonuit ut surgerent, et cum eo psalmos pro exspectatione exitus sui decantarent. Cumque cum eis et ipse moriens psalleret, voces psallentium repente compescuit, cum terrore magni clamoris, dicens: Tacete, nunquid non auditis quantæ resonant laudes in cœlo? Cumque ad easdem laudes quas intus audierat aurem cordis intenderet, sancta illa anima a carne soluta est. Sed exeunte illa tanta illic fragrantia odoris aspersa est, ut [f] omnes illi qui aderant inæstimabili suavitate replerentur, ita ut per hoc patenter agnoscerent quod eam laudes in cœlo suscepissent. Cui rei monachus noster interfuit, qui nunc usque vivit, et cum magno fletu attestari solet quia quousque corpus ejus sepulturæ traderetur, ab eorum naribus odoris illius fragrantia non recessit. Ecce quo fine ex hac vita exiit qui in hac vita æquanimiter flagella toleravit. Juxta vocem ergo dominicam, bona terra fructum per patientiam reddidit, quæ, exarata disciplinæ vomere, ad remunerationis segetem pervenit. Sed vos rogo, fratres charissimi, attendite quod excusationis argumentum in illo districto judicio habituri sumus nos, qui, a bono opere torpentes, et res et manus accepimus, si præcepta dominica egenus et sine manibus [g] impleverit. Non contra nos Dominus tunc apostolos ostendat qui ad regnum secum turbas fidelium prædicando traxerunt, non contra nos martyres exhibeat qui ad cœlestem patriam sanguinem fundendo pervenerunt. Quid tunc dicturi sumus, cum hunc de quo locuti sumus Servulum viderimus, cui longus languor brachia tenuit, sed tamen hæc a bono opere non ligavit? Hæc vobiscum, fratres, agite, sic vos ad studium boni operis instigate, ut cum bonos vobis modo ad imitandum proponitis, eorum consortes tunc esse valeatis.

HOMILIA [h] XVI.

Habita ad populum in [i] basilica sancti Joannis, quæ dicitur Constantiniana, [j] Dominica prima in Quadragesima.

LECTIO EVANG. SEC. MATTH. IV, 1-11.

In illo tempore, ductus est Jesus in desertum a Spi-

[a] Belv., *quia sollicitudines importunis.*
[b] Duo priores Gemet. et Bigot., *per curiositatem*; secundus Carn., *per incuriam.*
[c] Bigot., duo priores Gemet., Longip. et Val. Cl., *delectatio.*
[d] C. Germ. Corb. et plur., *contritionibus.*
[e] Secundus Carn., *calor.*
[f] Turon. et Longip., *omnes qui illic aderant.*
[g] Excusi, *potuit implere.*

[h] Est decima in Codd. Lateran. et Corb., ac in Cod. reg. Sueciæ duodecima.
[i] Cod. Later., *in basilica sancti Salvatoris quæ app. Constantiniana*; duo priores Gemet., *sancti Salvatoris in Lateranensi.*
[j] Cod. reg. Suec., *Die Dominica initium quadragesimæ.* Desiderantur in Belv., C. Germ., primo et tertio Gemet., *Dominica*, etc.

ritu, ut tentaretur a diabolo. Et cum jejunasset quadraginta diebus et quadraginta noctibus, postea esuriit. Et accedens tentator, dixit ei : Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. Qui respondens [a] *dixit : Scriptum est : Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum supra pinnaculum templi, et dixit ei : Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim : Quia angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* [b] *Ait illi Jesus : Rursum scriptum est : Non tentabis Dominum Deum tuum. Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde, et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum, et dixit illi : Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. Tunc dicit ei Jesus : Vade, Satana. Scriptum est enim : Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. Tunc reliquit eum diabolus, et ecce angeli accesserunt, et ministrabant ei.*

1492 1. Dubitari a quibusdam solet a quo spiritu sit Jesus ductus in desertum, propter hoc quod subditur : *Assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem.* Et rursum : *Assumpsit eum in montem excelsum* [c] *valde.* Sed vere et absque ulla [d] quæstione convenienter accipitur ut a sancto Spiritu in desertum ductus credatur, ut illuc eum suus Spiritus duceret, ubi hunc ad tentandum malignus spiritus inveniret. Sed ecce cum dicitur Deus homo vel in excelsum montem, vel in sanctam civitatem a diabolo assumptus, mens refugit, humanæ hoc audire aures expavescunt. Qui tamen non esse incredibilia ista cognoscimus, si in illo et alia facta pensamus. Certe iniquorum omnium caput diabolus est, et hujus capitis membra sunt omnes iniqui. An non diaboli membrum fuit Pilatus? An non diaboli membra Judæi persequentes, et milites crucifigentes Christum fuerunt? Quid ergo mirum si se ab illo permisit in montem duci, qui se pertulit etiam a membris illius crucifigi ? Non est ergo indignum Redemptori nostro quod tentari voluit, qui venerat occidi. Justum quippe erat ut sic tentationes nostras suis tentationibus vinceret, sicut mortem nostram venerat sua morte superare. Sed sciendum nobis est quia tribus modis tentatio agitur, suggestione, delectatione et consensu. Et nos cum tentamur, plerumque in delectationem, aut etiam in consensum labimur, quia de carnis peccato propagati, in nobisipsis etiam gerimus unde certamina toleremus. Deus vero qui, in utero Virginis incarnatus, in mundum sine peccato venerat, nihil contradictionis in semetipso tolerabat. Tentari ergo per suggestionem potuit, sed ejus mentem peccati delectatio non momordit. Atque ideo omnis diabolica illa tentatio foris non intus fuit.

1493 2. Sed si ipsum ordinem tentationis ejus aspicimus, pensemus quanta magnitudine nos a ten- A tatione liberamur. Antiquus hostis contra primum hominem parentem nostrum in tribus se tentationibus erexit, quia hunc videlicet gula, vana gloria et avaritia tentavit; sed tentando superavit, quia sibi eum per consensum subdidit. Ex gula quippe tentavit cum cibum ligni vetitum ostendit, atque ad comedendum suasit. Ex vana autem gloria tentavit cum diceret : *Eritis sicut dii* (*Genes.* III, 5). Et ex provectu avaritiæ tentavit cum diceret : *Scientes bonum et malum.* Avaritia enim non solum pecuniæ est, sed etiam altitudinis. Recte enim avaritia dicitur cum supra modum sublimitas ambitur. Si enim non ad avaritiam honoris rapina pertineret, nequaquam Paulus de unigenito Dei Filio diceret : *Non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo* (*Philip.* II, 6). In hoc autem diabolus parentem nostrum ad superbiam traxit, B quod eum ad avaritiam sublimitatis excitavit.

3. Sed quibus modis primum hominem stravit, eisdem modis [e] secundo homini tentato succubuit. Per gulam quippe tentat cum dicit : *Dic ut lapides isti panes fiant.* Per vanam gloriam tentat cum dicit : *Si Filius Dei es, mitte te deorsum.* [f] Per sublimitatis avaritiam tentat cum regna omnia mundi ostendit, dicens : *Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraveris me.* Sed eisdem modis a secundo homine vincitur, quibus primum hominem se vicisse gloriabatur, ut a nostris cordibus ipso aditu captus exeat, quo nos aditu intromissus tenebat. Sed est aliud, fratres charissimi, quod in hac tentatione dominica considerare debemus, quia tentatus a diabolo Dominus sacri eloquii C præcepta respondit, et qui eo verbo quod erat tentatorem suum mergere in abyssum poterat, virtutem suæ potentiæ **1494** non ostendit, sola divinæ Scripturæ præcepta dedit, quatenus suæ nobis patientiæ præberet exemplum, ut quoties a pravis hominibus aliquid patimur, ad doctrinam excitemur potius quam ad vindictam. Pensate quanta est patientia Dei, et quanta impatientia nostra. Nos si injuriis, aut aliqua læsione provocamur, furore permoti, aut quantum possumus nosmetipsos ulciscimur, aut quod non possumus facere minamur. Ecce adversitatem diaboli Dominus pertulit, et nihil ei nisi mansuetudinis verba respondit. Portat quem punire poterat, ut hoc [g] in laudem ejus altius cresceret, si hostem suum non exstinguendo, sed interim patiendo superaret. D

4. Notandum vero quod subditur, quia, recedente diabolo, angeli ministrabant ei. Ex qua re quid aliud quam unius personæ utraque natura ostenditur? Quia et homo est quem diabolus tentat, et idem ipse Deus est cui ab angelis ministratur. Cognoscamus igitur in eo naturam nostram, quia nisi hunc diabolus hominem cerneret, non tentaret. Veneremur in illo divinitatem suam, quia nisi super omnia Deus existeret, ei nullo modo angeli ministrarent.

[a] Belv. et Corb. Germ., *dixit ei.*
[b] Iidem Codices, *ait illi iterum Jesus.*
[c] Abest *valde* a C. Germ. et tribus Gemet.
[d] Bigot. et duo priores Gemet., *dubitatione.*

[e] Corb. Germ. et primus Carn., *a secundo homine tentato succubuit.*
[f] Primus Carn., *per sublimitatem avaritiæ.*
[g] Idem Cod., *in laudem gloriæ ejus.*

5. Sed quia his diebus lectio congruit, nam quadraginta dierum abstinentiam nostri Redemptoris audivimus, qui Quadragesimæ tempus inchoamus, discutiendum nobis est cur hæc ipsa abstinentia per quadraginta dierum numerum custoditur. Moyses enim ut legem acciperet secundo diebus quadraginta jejunavit (*Exod.* XXXIV, 28). Elias in deserto quadraginta diebus abstinuit (*III Reg.* XIX, 8). Ipse auctor hominum ad homines veniens, in quadraginta diebus nullum omnino cibum sumpsit (*Matth.* IV, 2). Nos quoque in quantum possumus, annuo Quadragesimæ tempore carnem nostram per abstinentiam affligere conemur. Cur ergo in abstinentia quadragenarius numerus custoditur, nisi quia virtus Decalogi per libros quatuor sancti Evangelii impletur? Denarius etenim quater ductus in quadragenarium surgit, quia tunc Decalogi mandata perficimus cum profecto quatuor libros sancti Evangelii custodimus. Ex qua re sentiri et aliud potest. In hoc enim mortali corpore ex quatuor elementis subsistimus, et per voluptates ejusdem corporis præceptis dominicis contraimus. Præcepta autem Dominica per Decalogum sunt accepta. Quia ergo per carnis desideria, Decalogi mandata contempsimus, dignum est ut eamdem carnem quaterdecies affligamus. Quamvis de hoc Quadragesimæ tempore est adhuc aliud quod possit intelligi. A præsenti etenim die usque [a] ad Paschalis solemnitatis gaudia sex hebdomadæ veniunt, quarum videlicet dies quadraginta duo fiunt. Ex quibus dum sex dies Dominici ab abstinentia subtrahuntur, non plus in abstinentia quam triginta et sex dies **1495** remanent. Dum vero per trecentos et sexaginta quinque dies annus ducitur, nos autem per triginta et sex dies affligimur, quasi anni nostri decimas Deo damus, ut qui nobismetipsis per acceptum annum viximus, [b] auctori nostro nos in ejus decimis per abstinentiam mortificemus. Unde, fratres charissimi, sicut offerre in lege jubemini decimas rerum (*Levit.* XXVII, 30, *seq.*), ita ei offerre contendite et decimas dierum. Unusquisque in quantum virtus suppetit, carnem maceret, ejusque desideria affligat, concupiscentias turpes interficiat, ut juxta Pauli vocem, hostia viva fiat (*Rom.* XII, 1). Hostia quippe et immolatur et viva est, quando et ab hac vita homo non deficit, et [c] tamen se a carnalibus desideriis occidit. Caro nos læta traxit ad culpam, afflicta reducat ad veniam. Auctor etenim mortis nostræ per fructum ligni vetiti vitæ præcepta transgressus est. Qui ergo a paradisi gaudiis per cibum cecidimus, ad hæc in quantum possumus, per abstinentiam resurgamus.

6. Sed nemo sibi eamdem abstinentiam solam A credat posse sufficere, cum per prophetam Dominus dicat: *Nonne hoc est magis jejunium quod elegi?* subjiciens: *Frange esurienti panem tuum, et egenos vagosque induc in domum tuam; cum videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despexeris* (*Isai.* LVIII, 6, 7). Illud ergo jejunium Deus approbat, quod ad ejus oculos manus eleemosynarum levat, quod cum proximi dilectione agitur, quod ex pietate conditur. Hoc ergo quod tibi subtrahis, alteri largire, ut unde tua caro affligitur, inde egentis proximi caro reparetur. Hinc etenim per prophetam Dominus dicit: *Cum jejunaretis et plangeretis, nunquid jejunium jejunastis mihi? Et cum comeditis et bibitis, nunquid non vobis comeditis, et vobismetipsis bibitis?* (*Zach.* VII, 5, 6.) Sibi enim comedit et bibit qui alimenta corporis, B quæ sunt communia dona conditoris, sine indigentibus percipit. Et sibi quisque jejunat, si ea quæ sibi ad tempus subtrahit non pauperibus tribuit, sed ventri postmodum offerenda custodit. Hinc per Joelem dicitur: *Sanctificate jejunium* (*Joel.* I, 14; II, 15). Jejunium quippe sanctificare est, adjunctis bonis aliis, dignam Deo abstinentiam carnis ostendere. Cesset ira, sopiantur jurgia. Incassum enim caro atteritur, si a pravis suis voluptatibus animus non refrenatur, cum per prophetam Dominus dicat: *Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra. Ecce ad lites et contentiones jejunatis, et percutitis pugno impie, et omnes debitores vestros repetitis* (*Isa.* LVIII, 3). Neque enim [d] qui a debitore suo hoc quod dedit repetit aliquid injustum facit, sed dignum est C ut quisquis se in pœnitentia macerat etiam hoc quod sibi juste competit interdicat. Sic sic nobis afflictis et pœnitentibus a Deo dimittitur quod injuste egimus, si pro amore illius et hoc quod nobis juste competit relaxemus.

HOMILIA [e] XVII.

[f] Habita ad episcopos in fontes Lateranensium.

LECTIO EVANG. SEC. LUC. X, 1-9.

In illo tempore, designavit [g] *Dominus et alios septuaginta duos, et misit illos binos ante faciem suam in omnem civitatem et locum, quo erat ipse venturus. Et dicebat illis: Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis ut mittat operarios in messem suam. Ite, ecce ego mitto vos sicut* D *agnos inter lupos. Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, et neminem per viam salutaveritis. In quamcunque domum intraveritis, primum dicite: Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra; sin autem, ad vos revertetur. In eadem autem domo manete, edentes et bibentes quæ apud illos sunt. Dignus est enim opera-*

[a] Idem, *ad præsentis solemnitatis.*

[b] Longip., *actori nostro*; et infra, *actor etenim mori.*

[c] Duo priores Germ., *et tamen in se carnalia desideria occidit.*

[d] C. Germ., *qui debitorem suum.*

[e] In Corb. est trigesima sexta, in Lateran. trigesima quarta, in Cod. reg. Suec. decima tertia.

[f] Sic titulum restituimus ex Mss. Lateran., reg. Suec., Corb. Germ., Bigot., etc. Duo priores Gemet. habent tantum, *in conventu episcoporum.* In Editis legitur: *habita ad populum in basilica Lateranensi, de apostolis.* Verum hanc homiliam habitam esse ad episcopos congregatos liquet maxime ex num. 13 et seq. Sane hic multa leguntur in libro Reg. Past. jam dicta.

[g] Belvac., *designavit Jesus.*

rius mercede sua. [a] *Nolite transire de domo in domum. Et in quamcunque civitatem intraveritis, et susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis; et curate infirmos qui in illa sunt, et dicite illis: Appropinquavit in vos regnum Dei.*

1496 1. Dominus et Salvator noster, fratres charissimi, aliquando nos sermonibus, aliquando vero operibus admonet. Ipsa etenim facta ejus præcepta sunt, quia dum aliquid tacitus facit, quid agere debeamus innotescit. Ecce enim binos in prædicationem discipulos mittit, quia duo sunt præcepta charitatis, Dei videlicet amor, et proximi, et minus quam inter duos charitas haberi non potest. Nemo enim proprie ad semetipsum habere charitatem dicitur, sed dilectio in alterum tendit, ut charitas esse possit. Binos ad prædicandum discipulos Dominus mittit, quatenus hoc nobis tacitus innuat, quia qui charitatem erga alterum non habet, prædicationis officium suscipere nullatenus debet.

2. Bene autem dicitur quia *misit eos ante faciem suam in omnem civitatem et locum quo erat ipse venturus.* Prædicatores enim suos Dominus sequitur, quia prædicatio prævenit, et tunc ad mentis nostræ habitaculum Dominus venit, quando verba exhortationis præcurrunt, atque per hæc veritas in mente suscipitur. Hinc namque eisdem prædicatoribus Isaias dicit: *Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri* (*Isai.* XL, 3). Hinc illis Psalmista ait: *Iter facite ei qui ascendit super occasum* (*Psal.* LXVII, 5). Super occasum namque Dominus ascendit, quia unde in passione occubuit, inde majorem suam gloriam resurgendo manifestavit. Super occasum videlicet ascendit, quia mortem quam pertulit resurgendo calcavit. Ei ergo qui ascendit super occasum iter facimus cum nos ejus gloriam vestris mentibus prædicamus, ut eas et ipse post veniens per amoris sui præsentiam illustret.

3. Missis autem prædicatoribus, quid dicat audiamus: *Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.* [b] Ad messem multam operarii pauci sunt, quod sine gravi mœrore loqui non possumus, quia etsi sunt qui bona audiant, desunt qui dicant. Ecce mundus sacerdotibus plenus est, **1497** sed tamen in messe Dei rarus valde invenitur operator, quia officium quidem sacerdotale suscepimus, sed opus officii non implemus. Sed pensate, fratres charissimi, pensate quod dicitur: *Rogate dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.* Vos pro nobis petite, ut digna vobis operari valeamus, ne ab exhortatione lingua torpeat, ne postquam prædicationis locum suscepimus apud justum judicem nostra nos taciturnitas addicat. Sæpe enim pro sua nequitia prædicantium lingua restringitur: sæpe vero ex subjectorum culpa agitur ut eis qui præsunt, prædi-

A cationis sermo subtrahatur. Ex sua quippe nequitia prædicantium lingua restringitur, sicut Psalmista ait: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas?* (*Psal.* XLIX, 16.) Et rursum ex vitio subjectorum, vox prædicantium prohibetur sicut ad Ezechielem Dominus dicit: *Linguam tuam adhærescere faciam palato tuo, et eris mutus, nec quasi vir objurgans, quia domus exasperans est* (*Ezech.* III, 26). Ac si aperte dicat: Idcirco tibi prædicationis sermo tollitur, quia dum me in suis actibus plebs exasperat, non est digna cui exhortatio veritatis fiat. Ex cujus ergo vitio prædicatori sermo subtrahatur, non facile cognoscitur. Quia vero Pastoris taciturnitas aliquando sibi, semper autem subjectis noceat, certissime scitur.

B 4. Sed utinam si ad prædicationis virtutem non sufficimus, loci nostri officium in innocentia vitæ teneamus. Nam subditur: *Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.* Multi autem cum regiminis [c] jura suscipiunt, ad lacerandos subditos inardescunt, terrorem potestatis exhibent, et quibus prodesse debuerant, nocent. Et quia charitatis viscera non habent, domini videri appetunt, patres se esse minime recognoscunt, humilitatis locum in elationem dominationis immutant, et si quando extrinsecus blandiuntur, intrinsecus sæviunt. De quibus aliàs Veritas dicit: *Veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces* (*Matth.* VII, 15). Contra quæ, omnia considerandum nobis est quia sicut agni **1498** inter lupos mittimur, ut, sensum C servantes innocentiæ, morsum malitiæ non habeamus. Qui enim locum prædicationis suscipit, mala inferre non debet, sed tolerare, ut ex ipsa sua mansuetudine iram sævientium mitiget, et peccatorum vulnera in aliis ipse afflictionibus vulneratus sanet. Quem et si quando zelus rectitudinis exigit ut erga subjectos sæviat, furor ipse de amore sit, non de crudelitate, quatenus et jura disciplinæ foris exhibeat, et intus paterna pietate diligat, quos foris quasi insequendo castigat. Quod tunc bene Rector exhibet, cum [d] seipsum diligere per amorem privatum nescit, cum nulla quæ mundi sunt appetit, cum terrenæ cupiditatis oneribus nequaquam mentis colla supponit.

5. Unde et subditur: *Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, et neminem per viam* D *salutaveritis.* Prædicatori etenim tanta debet in Deo esse fiducia, ut præsentis vitæ sumptus quamvis non provideat, tamen sibi hos non deesse certissime sciat, ne dum mens ejus occupatur ad temporalia, minus aliis provideat æterna. Cui etiam per viam neminem salutare conceditur, ut sub quanta festinatione [e] iter prædicationis pergere debeat ostendatur. Quæ si quis verba etiam per allegoriam velit intelligi, in sacculo pecunia clausa est; pecunia vero clausa est sa-

[a] Hæc, usque ad *et in quam*, etc., desunt in Belv. et C. Germ.

[b] C. Germ., Turon., Corb., Belvac., *at messis multa, sed operarii sunt pauci.*

[c] Belvac., Turon., C. Germ., *curam suscipiunt.*

[d] Turon., C. Germ., Longip., *seipse diligere.*

[e] C. Germ., primus Gemet. et Bigot., *in iter*; Longip. et Val. Cl., *in itinere.* Primus Carnot., *itinere.*

pientia occulta. Qui igitur sapientiæ verbum habet, sed hoc erogare proximo negligit, quasi pecuniam in sacculo ligatam tenet. Unde scriptum est: *Sapientia abscondita, et thesaurus occultus, quæ utilitas in utrisque?* (*Eccli.* XLI, 17.) Quid vero per peram, nisi onera sæculi; et quid hoc loco per calceamenta, nisi mortuorum operum exempla signantur? Qui ergo officium prædicationis suscipit, dignum non est ut onus sæcularium negotiorum portet, ne dum hoc ejus colla deprimit, ad prædicanda cœlestia non assurgat. Nec debet stultorum operum exempla conspicere, ne sua opera quasi ex mortuis pellibus credat munire. Sunt etenim multi qui pravitatem suam ex alienis pravitatibus tuentur. Quia enim alios talia fecisse considerant, se hæc facere licenter putant. Hi quid aliud faciunt, nisi pedes suos ex mortuorum animalium munire pellibus conantur? Omnis vero qui salutat in via, ex occasione salutat itineris, non ex studio optandæ ejusdem salutis. Qui igitur non amore æternæ patriæ, sed præmiorum ambitu salutem audientibus prædicat, quasi in itinere salutat, quia ex occasione, et non ex intentione, salutem audientibus exoptat.

6. Sequitur: *In quamcunque domum intraveritis, primum dicite: Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pacis, requiescet* [a] *super illum pax vestra; sin autem, ad vos revertetur.* Pax quæ ab ore prædicatoris offertur, aut requiescit in domo, si in ea filius pacis fuerit, aut ad eumdem prædicatorem revertitur; quia aut erit quisque prædestinatus ad vitam, et cœleste verbum sequitur quod audit; aut si nullus audire voluerit, ipse prædicator sine fructu non erit, quia ad eum pax revertitur, quoniam ei a Domino pro [b] labore sui operis merces recompensatur.

7. Ecce autem qui peram et sacculum portare prohibuit sumptus et alimenta ex eadem prædicatione **1499** concedit. Nam subditur: *In eadem autem domo manete, edentes et bibentes quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua.* Si pax nostra recipitur, dignum est ut in eadem domo maneamus edentes et bibentes quæ apud illos sunt, ut ab eis terrena stipendia consequamur, quibus præmia patriæ cœlestis offerimus. Unde etiam Paulus hæc ipsa pro minimo suscipiens, dicit: *Si nos vobis spiritalia seminavimus,* [c] *magnum est si vestra carnalia metamus?* (*I Cor.* IX, 11.) Et notandum quod subditur: *Dignus est operarius mercede sua*, quia jam de mercede sunt operis ipsa alimenta sustentationis, ut hic merces de labore prædicationis inchoetur, quæ illic de veritatis visione perficitur. Qua in re considerandum est quod uni nostro operi duæ mercedes debentur, una in via, altera in patria; una quæ nos in labore sustentat, alia quæ nos in resurrectione remunerat. Merces itaque quæ in præ- A senti accipitur: hoc in nobis debet agere, ut ad sequentem mercedem robustius tendatur. Verus ergo quisque prædicator non ideo prædicare debet, ut in hoc tempore mercedem recipiat, sed ideo mercedem recipere, ut prædicare subsistat. Quisquis namque ideo prædicat ut hic vel laudis vel muneris mercedem recipiat, æterna procul dubio mercede se privat. Quisquis vero vel ea quæ dicit, ideo placere hominibus appetit, ut, dum placet quod dicitur, per eadem dicta non ipse, sed Dominus ametur, vel idcirco terrena stipendia in prædicatione consequitur, ne a prædicationis voce per indigentiam lassetur, huic procul dubio ad recipiendam mercedem nil obstat in patria, quia sumptus sumpsit in via.

8. Sed quid nos (quod tamen sine dolore dicere B non possum) quid nos, o Pastores, [d] agimus, qui et mercedem consequimur, et tamen operarii nequaquam sumus? Fructus quippe sanctæ Ecclesiæ in stipendio quotidiano percipimus, sed tamen pro æterna Ecclesia minime in prædicatione laboramus. Pensemus cujus damnationis sit sine labore hic percipere mercedem laboris. Ecce ex oblatione fidelium vivimus, [e] sed quid pro animabus fidelium laboramus? Illa in stipendium nostrum sumimus quæ pro redimendis peccatis suis fideles obtulerunt, nec tamen contra peccata eadem vel orationis studio, vel prædicationis, ut dignum est, insudamus. Vix pro culpa sua quempiam aperta voce reprehendimus. Et adhuc (quod est gravius) aliquando si persona in hoc mundo potens sit, ejus forsitan errata C laudantur, ne, si adversetur, per iracundiam munus subtrahat quod impendebat. Sed debemus sine cessatione meminisse quod de quibusdam scriptum est: *Peccata Populi mei comedent* (*Osee* IV, 8). Cur autem peccata populi comedere dicuntur, nisi quia peccata delinquentium fovent, ne temporalia stipendia amittant? Sed et nos qui ex oblationibus fidelium vivimus, quas illi pro peccatis suis obtulerunt, si [f] comedimus et tacemus, eorum procul dubio peccata manducamus. Pensemus ergo cujus sit apud Deum criminis peccatorum pretium manducare, et nihil contra peccata prædicando agere. Audiamus quid beati Job voce dicitur: *Si adversum me terra mea clamat, et cum ipsa sulci ejus deflent, si fructus ejus comedi absque pecunia* (*Job.* XXXI, 38, 39). D **1500** Terra enim contra possessorem suum clamat quando contra pastorem suum juste Ecclesia murmurat. Cujus etiam sulci deflent, si corda audientium, quæ a præcedentibus sunt patribus prædicationis voce et vigore invectionis exarata, vident aliquid quod lugeant de vita pastoris. Cujus videlicet terræ fructus possessor bonus sine pecunia non manducat, quia discretus pastor prærogat talentum verbi, ne ad damnationem suam de Ecclesia stipen-

[a] C. Germ., tres Gemet. et Longip., *super illam*, nempe, *domum*.
[b] Belvac., Longip., Val. Cl., *pro labore sui operis recompensatur*.
[c] Duo post. Gemet., *magnum non est si*.
[d] Restituimus *agimus*, ex Mss. et vet. Excusis. Desideratur in recent.
[e] C. Germ. et duo post. Gemet., *sed nunquid pro*, etc.
[f] Corb. Germ., Belv. et primus Gemet., *comederunt*; duo alii Gemet., *comedunt*.

dium sumat alimenti. Tunc enim de terra nostra cum pecunia fructus comedimus, quando sumentes ecclesiastica subsidia in prædicatione laboramus. Præcones namque venturi judicis sumus. Quis ergo venturum [a] judicem nuntiet, si præco tacet?

9. Proinde considerandum nobis est ut, in quantum valet quisque, in quantum sufficit, et terrorem venturi judicii, et dulcedinem regni, susceptæ Ecclesiæ insinuare contendat. Et qui una eademque exhortationis voce non sufficit simul cunctos admonere, debet singulos, in quantum valet, instruere, privatis locutionibus ædificare, exhortatione simplici fructum in filiorum suorum cordibus quærere. Debemus namque pensare continuo quod sanctis apostolis dicitur, et per apostolos nobis : *Vos estis sal terræ* (*Matth.* v, 13). Si ergo sal sumus, condire mentes fidelium debemus. Vos igitur, qui pastores estis, pensate quia Dei animalia pascitis. De quibus profecto animalibus Deo per Psalmistam dicitur : *Animalia tua habitabunt in ea* (*Psal.* LXVII, 11). Et sæpe videmus quod petra salis brutis animalibus ponitur, [b] ut eamdem salis petram lambere debeant, et meliorari. Quasi ergo inter bruta animalia petra salis debet esse sacerdos in populis. Curare namque [c] sacerdotem necesse est, quæ singulis dicat, unumquemque qualiter admoneat, ut quisquis sacerdoti jungitur, quasi ex salis tactu, æternæ vitæ sapore condiatur. Sal etenim terræ non sumus, si corda audientium non condimus. Quod profecto condimentum ille veraciter proximo impendit qui prædicationis verbum non subtrahit.

10. Sed tunc vere aliis recta prædicamus, si dicta rebus ostendimus, si nosipsi divino amore compungimur, et humanæ vitæ, quæ sine culpa transire nequaquam potest, quotidianas lacrymis maculas lavamus. Tunc autem de nobis vere compungimur, si studiose patrum præcedentium facta pensamus, ut ex conspecta illorum gloria, in nostris nobis oculis nostra vita sordescat. Tunc vere compungimur, cum præcepta Domini studiose perscrutamur, et per hæc proficere ipsi contendimus, per quæ jam profecisse novimus quos veneramur. Hinc est enim quod de Moyse scriptum est : *Posuit et labrum æneum in quo lavarentur Aaron et filii ejus, cum ingrederentur in sancta sanctorum, quod fecit de speculis mulierum quæ excubabant in ostio tabernaculi* (*Exod.* XXXVIII, 8). Labrum quippe æneum Moyses ponit, in quo sacerdotes lavari debeant et sancta sanctorum ingredi, quia lex Dei prius nos lavari per compunctionem præcipit, ut nostra immunditia ad penetrandam secretorum Dei munditiam non sit indigna. Quod bene labrum de speculis mulierum perhibet factum quæ ad tabernaculi ostium indesinenter excubabant.

1501 Specula quippe mulierum sunt præcepta Dei, in quibus se sanctæ animæ semper aspiciunt, et si quæ in eis sunt fœditatis maculæ, deprehendunt. Cogitationum vitia corrigunt, et quasi [d] renitentes vultus velut ex reddita imagine componunt, quia dum præceptis dominicis solerter intendunt, in eis procul dubio vel quid in se cœlesti viro placeat, vel quid displiceat agnoscunt. Quæ quandiu in hac vita sunt, æternum tabernaculum ingredi nequaquam possunt. Sed tamen ad ostium tabernaculi mulieres excubant, quia sanctæ animæ etiam cum infirmitate adhuc carnis gravantur, amore tamen continuo ingressum æterni introitus observant. Moyses ergo labrum sacerdotibus de speculis mulierum fecit, quia lex Dei lavacrum compunctionis peccatorum nostrorum maculis exhibet, dum ea per quæ sanctæ animæ superno sponso placuerunt intuenda nobis cœlestia præcepta [e] præbet. Quibus si diligenter intendimus, internæ nostræ imaginis maculas videmus. Videntes autem maculas, in pœnitentiæ dolore compungimur; compuncti vero, quasi in labro de speculis mulierum lavamur.

11. Est autem valde necessarium ut cum de nobis in compunctione afficimur, etiam commissorum nobis vitam zelemus. Sic ergo nos amaritudo compunctionis afficiat, ut tamen a proximorum custodia non avertat. Quid enim prodest, si, amantes nosmetipsos, relinquamus proximos? Vel quid rursum prodest, si, amantes vel zelantes proximos, relinquamus nosmetipsos? In ornamento quippe tabernaculi bis tinctus coccus offerri præcipitur (*Exod.* XXV, 4), ut ante Dei oculos charitas nostra Dei et proximi amore coloretur. Ille autem vere se diligit, qui pure diligit [f] auctorem. Tunc ergo coccus bis tingitur, quando erga se et proximum ex [g] amore veritatis animus inflammatur.

12. Sed inter hæc sciendum nobis est ut sic exerceatur zelus rectitudinis contra prava acta [h] proximorum quatenus in fervore districtionis nullo modo relinquatur virtus mansuetudinis. Ira etenim sacerdotis nequaquam debet esse præceps et perturbata, sed magis ex consilii [i] gravitate mitiganda. Et portare ergo debemus quos corrigimus, et corrigere quos portamus, ne si ex utroque unum defuerit, vel in [j] fervore, vel in mansuetudine actio sacerdotalis non sit. Hinc namque est quod in templi ministerio in basibus templi sculptorio opere leones et boves et cherubim expressa sunt. Cherubim quippe est plenitudo scientiæ. Sed quid est quod in basibus nec leones sine bobus, nec boves sine leonibus fiunt? Quid enim aliud designant bases in templo, nisi sacerdotes in Ecclesia? Qui dum sollicitudinem regiminis tolerant, quasi more basium superimpositum

[a] Carnot., *mundi* vel., *mundo nuntiat*.
[b] C. Germ., Belvac. et duo post. Gemet. *ut ex eadem salis petra lambere*.
[c] Secundus Carn., tres Gemet. et C. Germ., *curare namque sacerdoti*.
[d] Turon., *pœnitentes*. Carnot., *remittentes*.
[e] C. Germ., duo Carn. et tertius Gemet., *præbent*.
[f] Longip., *actorem*.
[g] Secundus Carn., *ex amore charitatis*.
[h] Idem, *pessimorum*.
[i] In recent. Ed., contra Mss. Anglic. et nostros fidem, alieno quoque sensu, *metuenda*.
[j] C. Germ. et tres Gemet., *furore*.

onus portant. In basibus ergo [a] cherubim exprimuntur, quia decet nimirum ut sacerdotum pectora plenitudine scientiæ sint referta. Per leones autem terror severitatis, per boves vero patientia mansuetudinis figuratur. Itaque in basibus nec leones sine bobus, nec boves sine leonibus exprimuntur, quia semper in sacerdotali pectore cum terrore severitatis custodiri debet virtus mansuetudinis, ut et iram mansuetudo condiat, **1502**. et eamdem mansuetudinem, ne fortasse dissoluta sit, zelus districtionis accendat.

13. Sed ista cur loquimur, cum adhuc plerosque gravari factis atrocioribus videamus? Vobis enim [b] sacerdotibus lugens loquor, quia nonnullos vestrum cum præmiis facere ordinationes agnovimus spiritalem gratiam vendere, et de alienis iniquitatibus cum peccati damno temporalia lucra cumulare. Cur ergo ad memoriam vestram non redit quod vox Dominica præcipiens dicit: *Gratis accepistis, gratis date* (*Matth.* x, 8). Cur non ante mentis oculos revocatis quod templum Redemptor noster ingressus, cathedras vendentium columbas evertit, et nummulariorum effudit æs? (*Joan.* II, 1, 2.) Qui namque sunt in templo Dei hodie qui columbas vendunt, nisi [c] qui in Ecclesia pretium de impositione manus accipiunt? Per quam videlicet impositionem Spiritus sanctus cœlitus datur. Columba ergo venditur, quia manus impositio, per quam Spiritus sanctus accipitur, ad pretium præbetur. Sed Redemptor noster cathedras vendentium columbas evertit, quia talium negotiatorum sacerdotium destruit. Hinc est enim quod sacri canones simoniacam hæresim damnant, et eos privari sacerdotio præcipiunt, qui de largiendis ordinibus [d] pretium quærunt. Cathedra ergo vendentium columbas evertitur quando hi qui spiritalem gratiam venundant, vel ante humanos, vel ante Dei oculos, sacerdotio privantur. Et quidem multa sunt alia præpositorum mala quæ humanos modo oculos latent. Et [e] plerumque se pastores sanctos hominibus exhibent, atque in occultis suis videri turpes ante interni arbitri oculos non erubescunt. Veniet, veniet profecto ille dies, nec longe est, in quo pastorum pastor appareat, et uniuscujusque facta in publicum deducat, et qui modo subditorum culpas per præpositos ulciscitur, tunc præpositorum mala per semetipsum sæviens damnat. Unde et ingressus in templum, per semetipsum quasi flagellum de funiculis fecit, et de domo Dei pravos negotiatores ejiciens, cathedras vendentium columbas evertit (*Joan.* II, 1, 2), quia subditorum quidem culpas per pastores percutit, sed pastorum vitia per semetipsum ferit. Ecce modo hominibus negari potest quod latenter agitur. Ille certe

A judex venturus est, cui tacendo quisque se non potest celare, quem negando non potest fallere.

14. Est et aliud, fratres charissimi, quod me de vita Pastorum vehementer affligit; sed ne cui hoc injuriosum videatur fortasse quod assero, me quoque pariter accuso, quamvis, [f] barbarici temporis necessitate compulsus, valde in his jaceo invitus. Ad exteriora enim negotia delapsi sumus, et aliud ex honore suscepimus, atque aliud officio actionis exhibemus. Ministerium prædicationis relinquimus, et ad pœnam nostram, ut video, episcopi vocamur, qui honoris nomen, non virtutem tenemus. Relinquunt namque Deum hi qui nobis commissi sunt, et tacemus. In pravis actibus jacent, et correptionis manum non tendimus. Quotidie per multas nequitias pereunt, et

B eos ad infernum tendere negligenter videmus. Sed quando nos vitam corrigere valeamus alienam, qui negligimus nostram? Curis enim sæcularibus intenti, tanto insensibiliores **1503** intus efficimur, quanto ad ea quæ foris sunt studiosiores videmur. Usu quippe curæ terrenæ a cœlesti desiderio obdurescit animus; et dum ipso suo usu durus efficitur per actionem sæculi, ad ea emolliri non valet quæ pertinent ad charitatem Dei. Unde bene sancta Ecclesia de membris suis infirmantibus dicit: *Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodivi* (*Cant.* I, 5). Vineæ quippe nostræ actiones sunt, quas usu quotidiani laboris excolimus. Sed custodes in vineis positi, nostram vineam minime custodimus, quia dum extraneis actionibus implicamur, ministerium actionis

C nostræ negligimus. [g] Nullum puto, fratres charissimi, ab aliis majus præjudicium quam a sacerdotibus tolerat Deus, quando eos quos ad aliorum correctionem posuit dare de se exempla pravitatis cernit, quando ipsi peccamus, qui compescere peccata debuimus. Plerumque, quod est gravius, sacerdotes qui propria dare debuerant etiam aliena diripiunt. Plerumque, si quos humiliter, si quos continenter vivere conspiciunt, irrident. Considerate ergo quid de gregibus agatur, quando pastores lupi fiunt. Ili enim custodiam gregis suscipiunt, qui insidiari gregi dominico non metuunt, [h] contra quos Dei greges custodiri debuerant. Nulla animarum lucra quærimus, ad nostra quotidie studia vacamus, terrena concupiscimus, humanam gloriam intenta mente captamus. Et quia eo

D ipso quo cæteris prælati sumus, ad agenda quælibet majorem licentiam habemus, susceptæ benedictionis ministerium vertimus ad ambitionis [i] argumentum; Dei causam relinquimus, ad terrena negotia vacamus; [j] locum sanctitatis accipimus, et terrenis actibus implicamur. Impletum est in nobis profecto quod scriptum est: *Et erit sicut populus, sic sacerdos* (*Osee*

[a] C. Germ., Gemet., Bigot., Longip., Val. Cl., *Cherubin exprimitur.*
[b] Belvac., *sacerdotes.*
[c] Belvac., *qui Ecclesiæ.*
[d] C. Germ., Bigot. et primus Carn., *pretium accipiunt.*
[e] Primus Carn., *et plerique.*
[f] Belvac., *barbarici timoris.* Turon. utramque lect. exhibet.
[g] Corb. Germ., *in nullum.* Bigot. et duo priores Gemet., *in nullo.*
[h] Hæc non habent Belvac. et Corb., sed post *metuunt* immediate sequitur *nulla*, etc.
[i] Secundus Carn., *augmentum.*
[j] C. Germ., *jugum sanctitatis.*

IV, 9). Sacerdos enim non distat a populo, quando A nullo merito suæ vulgi transcendit actionem.

15. Imploremus Jeremiæ lacrymas; consideret mortem nostram, et deplorans dicat: *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus, dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum?* (*Thren.* IV, 1.) Aurum quippe obscuratum est, quia sacerdotum vita quondam per gloriam virtutum clara, nunc [a] per actiones infimas ostenditur reproba. Color optimus est mutatus, quia ille sanctitatis habitus per terrena et abjecta opera ad ignominiam despectionis venit. Lapides vero sanctuarii intrinsecus habebantur, nec sumebantur in summi sacerdotis [b] corpore, nisi cum, sancta sanctorum ingrediens, in secreto sui conditoris apparebat. Nos ergo, fratres charissimi, nos sumus lapides sanctuarii qui apparere B semper debemus in secreto Dei; quos nunquam necesse est foris conspici, id est nunquam in extraneis actionibus videri. Sed dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum, quia hi qui per vitam et orationem intus semper esse debuerant per vitam reprobam foris vacant. Ecce jam pene nulla est sæculi actio quam non sacerdotes administrent. Dum ergo, in sancto habitu constituti, exteriora sunt quæ exhibent, quasi sanctuarii lapides foris jacent. Quia enim Græca voce platea a latitudine vocatur, sanctuarii lapides a plateis sunt **1504** cum religiosi quique lata mundi itinera sectantur. Nec solum in plateis, sed et in capite platearum dispersi sunt, quia et per desiderium hujus mundi opera peragunt, et tamen de religioso habitu culmen honoris quærunt. C In capite ergo platearum dispersi sunt, quia et jacent per ministerium operis, et honorari volunt de [c] imagine sanctitatis.

16. Quanto autem mundus gladio feriatur aspicitis, quibus quotidie percussionibus intereat populus videtis. Cujus hoc nisi nostro præcipue peccato agitur? Ecce depopulatæ urbes, eversa castra, Ecclesiæ ac monasteria destructa, [d] in solitudinem agri redacta sunt. Sed nos pereunti populo auctores mortis existimus, [e] qui esse debuimus duces ad vitam. Ex nostro etenim peccato populi turba prostrata est, quia, nostra faciente negligentia, ad vitam erudita non est. Quid autem animas hominum nisi cibum Domini dixerimus, quæ ad hoc sunt conditæ, ut in ejus corpore trajiciantur, id est ut in æternæ Ecclesiæ au- D gmentum tendant? Sed hujus cibi condimentum nos esse debuimus. Sicut enim paulo superius præfati sumus, missis prædicatoribus dicitur: *Vos estis sal terræ* (*Matth.* V, 13). Si igitur cibus Dei est populus, condimentum cibi sacerdotes esse debuerunt. Sed quia dum nos ab orationis et eruditionis sanctæ usu cessamus, sal infatuatum est, [f] condire non valet cibos Dei, atque idcirco ab auctore non sumitur, quia exigente fatuitate nostra, minime conditur. Pensemus ergo qui unquam per linguam nostram conversi, qui de perverso suo opere nostra increpatione correpti, pœnitentiam egerunt, quis luxuriam ex nostra eruditione deseruit, quis avaritiam, quis superbiam declinavit? Pensemus quod lucrum Deo fecimus nos, qui, accepto talento, ab eo ad negotium missi sumus. Etenim dicit: *Negotiamini dum venio* (*Luc.* XIX, 13). Ecce jam venit, ecce de nostro negotio lucrum requirit. Quale ei animarum lucrum de nostra negotiatione monstrabimus? Quot ejus conspectui animarum manipulos de prædicationis nostræ segete illaturi sumus?

17. Ponamus ante oculos nostros illum tantæ districtionis diem, quo judex veniet, et rationem cum servis suis, quibus talenta credidit ponet (*Ibid.*). Ecce in majestate terribili, inter angelorum atque archangelorum choros videbitur. In illo tanto examine electorum omnium et reproborum multitudo deducetur, et unusquisque quid sit operatus ostendetur. Ibi Petrus cum Judæa conversa, quam post se traxit, apparebit. Ibi Paulus conversum, ut ita dixerim, mundum ducens. Ibi Andreas post se Achaiam, ibi Joannes Asiam, Thomas Indiam, in conspectum sui regis conversam ducet. Ibi omnes dominici gregis arietes cum animarum lucris apparebunt, qui sanctis suis prædicationibus Deo post se subditum gregem trahunt. Cum igitur tot pastores cum gregibus suis ante æterni pastoris oculos venerint, nos miseri quid dicturi sumus, qui ad Dominum nostrum post negotium vacui redimus, qui pastorum nomen habuimus et oves quas **1505** ex nutrimento nostro debeamus ostendere non habemus? Hic pastores vocati sumus, et ibi gregem non ducimus.

18. Sed nunquid si nos negligimus, omnipotens Deus deserit oves suas? Nullo modo; nam ipse eas, sicut per prophetam pollicitus est, per semetipsum pascit (*Ezech.* XXXIV), omnesque quos præordinavit ad vitam, flagellorum stimulis, compunctionis spiritu [g] erudit. Et per nos quidem fideles ad sanctum baptisma veniunt, nostris precibus benedicuntur, et per impositionem nostrarum manuum a Deo Spiritum sanctum percipiunt, atque ipsi ad regnum cœlorum pertingunt, et ecce nos per negligentiam nostram deorsum tendimus. Ingrediuntur electi, sacerdotum manibus expiati, cœlestem patriam; et sacerdotes ipsi per vitam reprobam ad inferni supplicia festinant. Cui ergo rei, cui similes dixerim sacerdotes malos, nisi aquæ baptismatis, quæ peccata baptizatorum diluens, illos ad regnum cœleste mittit, et ipsa postea in cloacas descendit? Timeamus hæc, fratres, conveniat actioni nostræ ipsum ministerium nostrum.

[a] Turon., C. Germ., Gemet. et alii, *per actiones infirmas*; primus Carn., *per actionum infima*.

[b] Duo priores Gemet. ac Big., *pectore*.

[c] Tres Gemet., Bigot et secundus Carn., *de imitatione*. Consentiunt vet. Ed.

[d] Sic optime emendavimus ex Mss. C. Germ., Turon., Bigot., etc., priorem lectionem, *in solitudinem agri redacti sunt*. Significatur monasteria in agrorum solitudinem esse redacta.

[e] Longip. et Val. Cl., *cui esse debemus*.

[f] Ita Mss. et vet. Ed., ubi alii excusi habent, *condiri non valet cibus Dei*; quibus tamen favet Corb. Germ.

[g] Secundus Carnut., *eruit*.

De peccatorum nostrorum relaxatione quotidie cogitemus, ne nostra vita peccato obligata remaneat, per quam omnipotens Deus quotidie alios solvit. Consideremus sine cessatione quid sumus, pensemus negotium nostrum, pensemus pondus quod suscepimus. Faciamus quotidie nobiscum rationes, quas cum nostro judice habemus. Et sic debemus agere curam nostri, ut non negligamus curam proximi, ut quisquis ad nos jungitur ex linguæ nostræ sale condiatur. Cum vacantem quempiam et lubricum videmus, admonendus est ut conjugio frenare studeat iniquitatem suam, quatenus per hoc quod licet discat superare quod non licet. Cum conjugatum videmus, admonendus est ut sic exerceat curam sæculi, ne postponat amorem Dei; sic placeat voluntati conjugis, ut non displiceat conditori. Cum clericum videmus, admonendus est quatenus sic vivat, ut exemplum vitæ sæcularibus præbeat, ne si quid in illo juste reprehenditur, ex ejus vitio ipsa religionis nostræ æstimatio gravetur. Cum monachum videmus, admonendus est ut reverentiam habitus sui in actu, in locutione, in cogitatione sua semper circumspiciat, ut ea quæ mundi sunt perfecte deserat, et quod ostendit humanis oculis habitu, hoc ante Dei oculos moribus prætendat. Iste itaque jam sanctus est, admoneatur ut crescat; ille vero adhuc iniquus est, admoneatur ut se corrigat, quatenus quisquis se ad sacerdotem junxerit, sale sermonis illius conditus recedat. Hæc, fratres, vobiscum sollicite cogitate, hæc et proximis vestris impendite; omnipotenti Deo fructum vos reddere de negotio quod accepistis [a] parate. Sed ista quæ dicimus melius apud vos orando quam loquendo obtinebimus.

OREMUS.

Deus, qui nos pastores in populo vocare voluisti, præsta, quæsumus, ut hoc quod humano ore dicimur, in tuis oculis esse valeamus. Per Dominum nostrum, etc.

[b] HOMILIA XVIII.

Habita ad populum in basilica sancti Petri apostoli, [c] Dominica in Passione.

LECTIO. EVANG. SEC. JOAN. VIII, 46-59.

In illo tempore, dicebat Jesus turbis [d] Judæorum, et principibus sacerdotum : Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Qui ex Deo est verba Dei audit; propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Responderunt igitur Judæi, et dixerunt ei : Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes? Respondit Jesus : Ego dæmonium non habeo, sed honorifico Patrem meum; et vos inhonorastis me. Ego autem non quæro gloriam meam, est qui quærat et judicet. Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum. Dixerunt ergo Judæi : Nunc cognovimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est, et prophetæ, et tu dicis : Si quis sermonem meum servaverit mortem non gustabit in æternum. Nunquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est? et prophetæ mortui sunt. Quem teipsum facis? Respondit Jesus : Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est Pater meus qui glorificat me quem vos dicitis quia Deus vester est, et non cognovistis eum. Ego autem novi eum. Et si dixero quia non scio eum, ero similis vobis, mendax; sed scio eum, et sermonem ejus servo. Abraham pater vester exsultavit ut videret diem meum; vidit et gavisus est. Dixerunt ergo Judæi ad eum : Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti? Dixit eis Jesus : Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret ego sum. Tulerunt ergo lapides ut jacerent in eum. Jesus autem abscondit se, et exivit de templo.

1506 1. Pensate, fratres charissimi, mansuetudinem Dei. Relaxare peccata venerat, et dicebat : *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Non dedignatur ex ratione ostendere se peccatorem non esse, qui ex virtute divinitatis [e] poterat peccatores justificare. Sed terribile est valde quod subditur : *Qui ex Deo est verba Dei audit; propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Si enim ipse verba Dei audit qui ex Deo est, et audire verba ejus non potest quisquis ex illo non est, interroget se unusquisque si verba Dei in aure cordis percipit, et intelliget unde sit. Cœlestem patriam desiderare Veritas jubet, carnis desideria conteri, [f] mundi gloriam declinare, aliena non appetere, propria largiri. Penset ergo apud se unusquisque vestrum si hæc vox Dei in cordis ejus aure convaluit, et quia jam ex Deo sit agnoscit. Nam sunt nonnulli qui præcepta Dei [g] nec aure corporis percipere dignantur. Et sunt nonnulli qui hæc quidem corporis aure percipiunt, sed nullo ea mentis desiderio complectuntur. Et sunt nonnulli qui libenter verba Dei suscipiunt, ita ut etiam in fletibus compungantur, sed post lacrymarum tempus ad iniquitatem redeunt. Hi profecto verba Dei non audiunt, qui hæc exercere opere contemnunt. Vitam ergo vestram, fratres charissimi, ante mentis oculos revocate, et alta consideratione pertimescite hoc quod ex ore Veritatis sonat : *Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* Sed hoc quod de reprobis Veritas loquitur, ipsi hoc de semetipsis reprobi suis operibus ostendunt. Nam sequitur : *Responderunt igitur Judæi, et dixerunt ei : Nonne*
1507 *bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes?*

2. Accepta autem tanta contumelia, quid Dominus respondeat audiamus : *Ego dæmonium non habeo, sed honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me.* Quia enim Samaritanus interpretatur custos, et ipse veraciter custos est de quo Psalmista ait : *Nisi*

[a] Secundus Carn., Gemet. et Bigot., *sperate*.
[b] Est in Corb. undecima, in Later. duodecima, in Cod. Reg. et Suec. decima quarta.
[c] Hæc in Cod. Later., C. Germ., Belvac., reg. Suec. et Bigot., minime leguntur.
[d] C. Germ. et Belvac., *turbis : Quis ex vobis*.
[e] Longip. et Val. Cl., *venerat*.
[f] C. Germ. et primus Carnot., *a mundi gloria declinare*.
[g] Primus Carnot., *nec aure cordis, nec aure corporis*.

Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam (*Psal.* CXXVI, 1); et cui per Isaiam dicitur: [a] *Custos quid de nocte? custos quid de nocte?* (*Isai.* XXI, 11.) respondere noluit Dominus: Samaritanus non sum; sed, *Ego dæmonium non habeo.* Duo quippe ei illata fuerunt: unum negavit, aliud tacendo consensit. Custos namque humani generis venerat; et si Samaritanum se non esse diceret, esse se custodem negaret. Sed tacuit quod recognovit, et patienter repulit quod dictum fallaciter audivit, dicens: *Ego dæmonium non habeo.* In quibus verbis quid aliud nisi superbia nostra confunditur? quæ si exagitata vel leviter fuerit, atrociores injurias reddit, quam acceperat: facit mala quæ potest, minatur et quæ facere non potest. Ecce injuriam suscipiens Dominus non irascitur, non contumeliosa verba respondet. Qui si eisdem ista dicentibus respondere voluisset: Dæmonium vos habetis, verum profecto diceret, quia nisi impleti essent dæmonio, tam perversa de Deo loqui non possent. Sed accepta injuria etiam quod verum erat dicere Veritas noluit, ne non dixisse veritatem, sed provocatus contumeliam reddidisse videretur. Ex qua re quid nobis innuitur, nisi ut eo tempore quo a proximis ex falsitate contumelias accipimus, eorum etiam **1508** vera mala taceamus, ne ministerium justæ correptionis in arma vertamus furoris? Sed quia quisquis Dei zelo utitur a pravis hominibus dehonestatur, in semetipso nobis Dominus patientiæ præbuit exemplum, qui ait: *Sed honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me.* Sed quid nobis ad ista faciendum sit, adhuc exemplo nos admonet, cum subjungit: *Ego autem non quæro gloriam meam, est qui quærat et judicet.* Scimus certe quod scriptum est, quia Pater omne judicium dedit Filio, et tamen ecce idem Filius injurias accipiens gloriam suam non quærit. Illatas contumelias Patris judicio reservat, ut nobis profecto insinuet quantum nos esse patientes debemus, dum se adhuc ulcisci non vult et ipse qui judicat. Cum vero malorum perversitas crescit non solum [b] prædicatio frangi non debet, sed etiam augeri. Quod suo Dominus exemplo nos admonet, qui postquam habere dæmonium dictus est prædicationis suæ beneficia largius impendit, dicens: *Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum.* Sed sicut bonis necesse est ut meliores etiam per contumelias existant, ita semper reprobi de beneficio pejores fiunt. Nam accepta prædicatione iterum dicunt: *Nunc cognovimus quia dæmonium habes.* Quia enim æternæ morti inhæserant, et eamdem mortem cui inhæserant non videbant, dum solam [c] mortem carnis aspicerent, in Veritatis sermone caligabant, dicentes: *Abraham mortuus est, et prophetæ* [d] *mortui sunt, et tu dicis: Si quis sermonem meum servaverit, mortem* [e] *non gustabit in æternum?* Unde et ipsi Veritati eumdem Abraham et prophetas quasi venerantes præferunt. Sed aperta nobis ratione ostenditur quia qui Deum nesciunt Dei quoque famulos falso venerantur.

3. Et notandum quod vidit eos Dominus aperta sibi impugnatione resistere, et tamen eis se iterata non desinit voce prædicare, dicens: *Abraham pater vester exsultavit ut videret diem meum; vidit, et gavisus est* (*Genes.* XVIII, 1, *seq.*). Tunc quippe diem Domini Abraham vidit, cum in figura summæ Trinitatis tres angelos hospitio suscepit; quibus profecto susceptis, sic tribus quasi uni locutus est, quia etsi in personis numerus Trinitatis est, in natura unitas divinitatis est. Sed carnales mentes audientium oculos a carne non sublevant, dum in eo solam carnis ætatem pensant, dicentes: *Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?* Quos benigne Redemptor noster a carnis suæ intuitu submovet, et ad divinitatis contemplationem trahit, dicens: *Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Ante* enim præteriti temporis est, *Sum* præsentis. Et quia præteritum et futurum tempus Divinitas non habet, sed semper esse habet, non ait: Ante Abraham ego fui, sed *Ante Abraham ego sum.* Unde et ad Moysen dicitur: *Ego sum qui sum.* Et, *Dices filiis Israel: Qui est misit me ad vos* (*Exod.* III, 14). Ante ergo et post Abraham habuit, qui et accedere potuit per exhibitionem præsentiæ, et recedere per cursum vitæ. Veritas vero semper esse habet, quia ei quidquam nec priori tempore incipitur, **1509** nec subsequenti terminatur. Sed sustinere ista æternitatis verba mentes infidelium non valentes, ad lapides currunt, et quem intelligere non poterant, obruere quærebant.

4. Quid autem contra furorem lapidantium Dominus fecerit ostenditur cum protinus subinfertur: *Jesus autem abscondit se, et exivit de templo.* Mirum valde est, fratres charissimi, cur persecutores suos Dominus se abscondendo declinaverit, qui si divinitatis suæ potentiam exercere voluisset, tacito nutu mentis in suis eos ictibus ligaret, aut in pœna subitæ mortis obrueret. Sed quia pati venerat, exercere judicium nolebat. Certe sub ipso passionis tempore et quantum poterat ostendit, et tamen hoc ad quod venerat pertulit. Nam cum persecutoribus suis se quærentibus diceret: *Ego sum* (*Joan.* XVIII, 6), sola hac voce eorum superbiam perculit, et omnes in terram stravit. Qui ergo et hoc in loco potuit manus lapidantium non se abscondendo evadere, cur abscondit se, nisi quod homo inter homines factus Redemptor noster, alia nobis verbo loquitur, alia exemplo? Quid autem nobis hoc exemplo loquitur, nisi ut, etiam cum resistere possumus, iram superbientium humiliter declinemus? Unde et per Paulum dicitur: *Date locum iræ* (*Rom* XII, 19). Quanta humi-

[a] Belvac., *custos qui de nocte.*
[b] In recent. Exc., *prædicatio minui.* Quam quidem lectionem præferendam duceremus, nisi prior esset Mss. fere omnium et veterum Edit.
[c] Belvac. et duo priores Gemet., *mortis carnem.*
[d] Subticetur in C. Germ. et Belvac. *mortui sunt.*
[e] Bigot. et secundus Gemet., *non videbit.*

litate iram [a] proximi fugere debeat, perpendat homo, A si furores irascentium abscondendo se declinavit Deus. Nemo ergo se contra acceptas contumelias erigat, nemo conviciis convicium reddat. Imitatione etenim Dei, gloriosius est injuriam tacendo fugere, quam respondendo superare.

5. Sed contra hoc superbia dicit in corde : Turpe est ut, accepta injuria, taceas. Quisquis conspicit quia contumeliam accipis et taces, non putat quia patientiam exhibes, [b] sed crimina agnoscis. Sed unde vox ista in corde nostro contra patientiam nascitur, nisi quia in imis cogitationem fiximus, et dum in terra gloriam quærimus, placere ei qui nos de cœlo conspicit non curamus? Accepta ergo contumelia, meditemur in opere vocem Dei : *Ego non quæro gloriam meam, est qui quærat et judicet.* Hoc autem quod de B Domino scriptum est, *Abscondit se*, intelligi et aliter potest. Multa quippe Judæis prædicaverat, sed prædicationis ejus verba deridebant. Deteriores quoque ex prædicatione facti sunt, qui usque ad jaciendos lapides pervenerunt. Et quid abscondendo se Dominus significat, nisi quod eis ipsa veritas absconditur, qui ejus verba sequi contemnunt? Eam quippe quam non invenit humilem veritas fugit mentem. Et quam multi sunt hodie qui Judæorum duritiam detestantur, quia prædicationem Domini audire noluerunt, et tamen quales illos arguunt fuisse ad fidem, tales ipsi sunt ad operationem. Præcepta Domini audiunt, miracula cognoscunt, sed converti a suis pravitatibus renuunt. Ecce vocat, et redire nolumus. Ecce sustinet, et ejus patientiam dissimulamus. Dum C ergo tempus est, fratres, pravitatem suam unusquisque deserat, Dei patientiam pertimescat, ne quem nunc tranquillum despicit, iratum [c] postmodum nequaquam evadere possit.

[d] HOMILIA XIX.

Habita ad populum in basilica beati Laurentii martyris [e], Dominica in Septuagesima.

LECTIO EVANG. SEC. MATTH. XX, 1-16.

In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis [f] *parabolam hanc : Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. Conventione autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos, et dixit illis : Ite et vos in vineam meam, et quod justum fuerit, dabo vobis. Illi autem abierunt. Iterum* D *autem exiit circa sextam et nonam horam, et fecit similiter. Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes, et dicit illis : Quid hic statis tota die otiosi? Dicunt ei : Quia nemo nos conduxit. Dicit illis : Ite et vos in vineam meam. Cum sero autem factum esset, dicit Dominus vineæ procuratori suo : Voca operarios, et redde illis mercedem, incipiens a novissimis usque ad primos. Cum venissent ergo* [g] *qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios. Venientes autem et primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi. Acceperunt autem et ipsi singulos denarios. Et accipientes murmurabant adversus patrem familias, dicentes : Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei et æstus? At ille, respondens uni eorum, dixit : Amice, non facio tibi injuriam. Nonne ex denario convenisti mecum? Tolle quod tuum est, et vade. Volo autem et huic novissimo dare sicut et tibi. Aut non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam est quia ego bonus sum? Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.*

1510 1. In explanatione sua multa ad loquendum sancti Evangelii lectio postulat, quam volo, si possum, sub brevitate perstringere, ne vos et extensa processio, et prolixa expositio videatur onerare. Regnum cœlorum [h] homini patrifamilias simile dicitur, qui ad excolendam vineam suam operarios conducit. Quis vero patrisfamilias similitudinem rectius tenet quam conditor noster, qui regit quos condidit, et electos suos sic in hoc mundo possidet, quasi subjectos dominus in domo? Qui habet vineam, universalem scilicet Ecclesiam, quæ, ab Abel justo usque ad ultimum electum qui in fine mundi nasciturus est, quot sanctos protulit, quasi tot palmites misit. Hic itaque paterfamilias ad excolendam vineam suam mane, hora tertia, sexta, nona, et undecima operarios conducit, quia a mundi hujus initio usque in finem ad erudiendam plebem fidelium prædicatores congregare non destitit. Mane etenim mundi fuit ab Adam usque ad Noe, hora vero tertia a Noe usque ad Abraham, sexta quoque ab Abraham usque ad Moysen, nona autem a Moyse usque ad adventum Domini, undecima vero ab adventu Domini usque ad finem mundi. In qua prædicatores sancti apostoli missi sunt, qui mercedem plenam et tarde venientes acceperunt. Ad erudiendam ergo Dominus plebem suam, quasi ad excolendam vineam suam, nullo tempore destitit operarios mittere, quia et prius [i] per patres, et postmodum per legis doctores et prophetas, ad extremum vero per apostolos, **1511** dum plebis suæ mores excoluit, quasi per operarios in vineæ cultura laboravit. Quamvis, in quolibet modulo vel mensura, quisquis cum fide recta bonæ actionis exstitit hujus vineæ operarius fuit. Operator ergo mane, hora tertia, sexta et nona, antiquus ille He-

[a] Ita Mss. Anglic., Turon., C. Germ. Gemet., etc. Longipont. et Val. Cl., *ferri debeat.* Excusi, *ferre debeat.*

[b] Val. Cl., *sed crimen ostendis.*

[c] Tertius Gemet. *post mortem.*

[d] Est in Later. et Corb. septima, et decima quinta in Cod. reg. Suec.

[e] Additur in Later., *extra muros.* In secundo Carn. et duob. prior. Gem., pro *beati Laurentii*, Legitur *beati Petri apostoli.* Cæterum nec in Later. nec in Cod. reg. Suec., nec in Corb. Germ. aut Belv. habes *Dominica in Septuagesima.*

[f] His verbis prætermissis, Belvac. et C. Germ. *Dixit Jesus discipulis suis. Simile est.*

[g] Iidem Codices, *qui ad horam undecimam venerant*

[h] Belv., C. Germ. et duo priores Gemet., non admittunt *homini.*

[i] Duo priores Gemet. ac Bigot., *per patriarchas,*

braicus populus designatur, qui in electis suis ab ipso A mundi exordio, dum recta fide Deum studuit colere, quasi non destitit in vineæ cultura laborare. Ad undecimam vero gentiles vocantur, quibus et dicitur : *Quid hic statis tota die otiosi?* Qui enim, transacto tam longo mundi tempore, pro vita sua laborare neglexerant, quasi tota die otiosi stabant. Sed pensate, fratres, quid inquisiti respondeant : *Dicunt enim : Quia nemo nos conduxit.* Nullus quippe ad eos patriarcha, nullus propheta venerat. Et quid est dicere : Ad laborem nos nemo conduxit, nisi, vitæ nobis vias nullus prædicavit? Quid ergo nos, a bono opere cessantes, in excusatione nostra dicturi sumus, qui pene a matris utero ad fidem venimus, qui verba vitæ ab ipsis cunabulis audivimus, qui ab uberibus sanctæ Ecclesiæ potum supernæ prædicationis [a] sumpsimus B cum lacte carnis?

2. Possumus vero et easdem diversitates horarum, etiam ad unumquemque hominem per ætatum momenta distinguere. Mane quippe intellectus nostri pueritia est. Hora autem tertia adolescentia intelligi potest, quia quasi jam sol in altum proficit, dum calor ætatis crescit. Sexta vero juventus est, quia velut in centro sol figitur, **1512** dum in ea plenitudo roboris solidatur. Nona autem senectus intelligitur, in qua sol velut ab alto axe descendit, quia ea ætas a calore juventutis deficit. Undecima vero hora ea est ætas quæ decrepita vel veterana dicitur. [b] Unde Græci valde seniores, non γέροντας sed πρεσβυτέρους appellant, ut plus quam senes esse insinuent quos provectiores vocant. Quia ergo ad vitam bonam alius in C pueritia, alius in adolescentia, alius in juventute, alius in senectute, alius in decrepita ætate perducitur, quasi diversis horis operarii ad vineam vocantur. Mores ergo vestros, fratres charissimi, aspicite, et si jam Dei operarii estis videte. Penset unusquisque quid agat, et consideret si in Domini vinea laboret. Qui enim in hac vita ea quæ sua sunt quærit adhuc ad Dominicam vineam non venit. Illi namque Domino laborant, qui non sua, sed lucra dominica cogitant, qui zelo charitatis, studio pietatis inserviunt, animabus lucrandis invigilant, perducere et alios secum ad vitam festinant. Nam qui sibi vivit, qui carnis suæ voluptatibus pascitur, recte otiosus redarguitur, quia fructum divini operis non sectatur.

3. Qui vero et usque ad ætatem ultimam Deo vi- D vere neglexerit, quasi usque ad undecimam otiosus stetit. Unde recte usque ad undecimam torpentibus dicitur : *Quid hic statis tota die otiosi?* Ac si aperte dicatur : Et si Deo vivere in pueritia et juventute noluistis, saltem in ultima ætate resipiscite, et ad vitæ vias cum jam laboraturi multum non estis, vel sero venite. Et tales ergo paterfamilias vocat, et plerumque ante remunerantur, quia prius ad regnum de corpore exeunt quam hi qui jam a pueritia vocati esse videbantur. An non ad undecimam horam venit latro, qui etsi non habuit per ætatem, habuit tamen sero per pœnam, qui Deum in cruce confessus est, et pene cum voce sententiæ spiritum exhalavit vitæ? A novissimo autem reddere denarium paterfamilias cœpit, quia ad paradisi requiem prius latronem quam Petrum [c] perduxit. Quanti patres ante legem, quanti sub lege fuerunt, et tamen hi qui in Domini adventu vocati sunt ad cœlorum regnum sine aliqua tarditate pervenerunt. Eumdem ergo denarium accipiunt qui laboraverunt ad undecimam [d] quem exspectaverunt toto desiderio qui laboraverunt ad primam, quia æqualem vitæ æternæ retributionem sortiti sunt cum his qui a mundi initio vocati fuerant, hi qui in mundi fine ad Dominum venerunt. Unde et hi qui in labore præcesserant, murmurantes dicunt : *Hi novissimi una hora fecerunt, et pares illos nobis fecisti qui portavimus pondus diei et æstus?* Pondus enim diei et æstus portaverunt [e] hi quos a mundi initio, quia diu hic contigit vivere, necesse fuit etiam longiora carnis tentamenta tolerare. Unicuique enim pondus diei et æstus ferre est per longioris vitæ tempora carnis suæ calore fatigari.

4. Sed quæri potest quomodo murmurasse dicti sunt, qui saltem sero ad regnum vocantur? Cœlorum etenim regnum nullus murmurans accipit, nullus qui accipit murmurare potest. Sed **1513** quia antiqui patres usque ad adventum Domini, quantumlibet juste vixerint, ducti ad regnum non sunt, nisi ille descenderet qui paradisi claustra hominibus interpositione suæ mortis aperiret, eorum hoc ipsum murmurasse est quod et recte pro percipiendo regno vixerunt, et tamen diu [f] ad percipiendum regnum dilati sunt. Quos enim post peractam justitiam inferni loca quamvis tranquilla susceperunt, eis profecto et laborasse fuit in vinea, et murmurasse. Quasi ergo post murmurationem denarium accipiunt, qui post longa inferni tempore ad gaudia regni pervenerunt. Nos autem qui ad undecimam venimus, post laborem non murmuramus, et denarium accipimus, quia post Mediatoris adventum, in hoc mundo [g] venientes, ad regnum ducimur mox ut de corpore eximus, et illud sine mora percipimus, quod antiqui patres cum magna percipere dilatione meruerunt. Unde et idem paterfamilias dicit : *Volo et huic novissimo dare sicut et tibi.* Et quia ipsa regni perceptio ejus est bonitas voluntatis, recte subjungit : [h] *Aut non licet mihi quod volo facere?* Stulta enim quæstio est hominis contra benignitatem Dei. [i] Non querendum

[a] Editi, *suximus*, quod minime reprobaremus, si Mss. consentirent.

[b] Excusi, *Græce.*

[c] Turon., C. Germ., Carnut., Gemet., Bigot., *vocavit.*

[d] C. Germ., Turon., Belvac., *quod exspectaverunt.*

[e] Sic restituimus hunc locum ex Mss. et vet. Ed. In recent. autem legitur : *hi qui a mundi initio laboraverunt; et quia diu*, etc.

[f] Corb., *a percipiendo regno.*

[g] Gemet. et Bigot., *venientis*; sc., *Mediatoris.*

[h] Belv., Gemet. et secundus Carnot., *an non licet.*

[i] Ita legendum ex potioribus Mss. Corb. Germ., altero Corb. et al. In vet. Ed. corrupta est lectio ; in recent. impedita et perplexa : *conquerendum quippe esset, non si non daret quod non deberet, sed.*

quippe esset si non dat quod non debet, sed si non daret quod deberet. Unde apte subditur : *An oculus tuus nequam est quia ego bonus sum?* Nemo autem se de opere, nemo de tempore extollat, cum hac expleta sententia subsequenter Veritas clamet : *Sic erunt novissimi primi, et primi novissimi.* Ecce enim etsi jam scimus quæ vel quanta bona egimus, adhuc supernus judex qua subtilitate hæc examinet ignoramus. Et quidem gaudendum cuique summopere est in regno Dei esse vel ultimum.

5. Sed post hæc terribile est valde quod sequitur : *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi*, quia et ad fidem plures veniunt, et ad cœleste regnum pauci perducuntur. Ecce enim ad hodiernam festivitatem quam multi convenimus, Ecclesiæ parietes implemus, sed tamen quis sciat quam pauci sunt qui in illo electorum Dei grege numerentur? Ecce enim vox omnium Christum clamat, sed vita omnium non clamat. Plerique Deum vocibus sequuntur, moribus fugiunt. Hinc etenim Paulus dicit : *Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant* (*Tit.* I, 16). Hinc Jacobus ait : *Fides sine operibus* [a] *mortua est* (*Jac.* II, 20, 26). Hinc per Psalmistam Dominus dicit : *Annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum* (*Psal.* XXXIX, 6). Vocante enim Domino, super numerum multiplicantur fideles, quia nonnunquam etiam hi ad fidem veniunt, qui ad electorum numerum non pertingunt. [b] Hic enim fidelibus per confessionem admisti sunt, sed propter vitam reprobam illic numerari in sorte fidelium non merentur. Hoc ovile sanctæ Ecclesiæ hædos cum agnis recipit; sed, attestante Evangelio, cum judex venerit, bonos a malis separat, sicut pastor segregat oves ab hædis (*Matth.* XXV, 32). Neque etenim possunt qui hic carnis suæ voluptatibus serviunt, illic in ovium grege numerari. Illic eos a sorte humilium judex separat, qui se hic in superbiæ cornibus exaltant. Regnum cœlorum percipere nequeunt **1514** qui hic et in cœlesti fide positi toto desiderio terram quærunt.

6. Et multos tales intra Ecclesiam, fratres charissimi, cernitis, sed eos nec imitari, [c] nec desperare debetis. Quid enim sit hodie aspicimus, sed quid cras futurus sit unusquisque nescimus. Plerumque et [d] qui post nos venire cernitur per agilitatem nos boni operis antecedit, et vix eum cras sequimur quem hodie præire videbamur. Certe cum Stephanus pro fide moreretur, Saulus lapidantium vestimenta servabat. Omnium ergo lapidantium manibus ipse lapidavit, qui ad lapidandum [e] omnes exertos reddidit, et tamen eumdem ipsum in sancta Ecclesia laboribus antecessit quem persequendo martyrem fe-
A cit. Duo ergo sunt quæ sollicite pensare debemus. Quia enim multi vocati, sed pauci electi sunt, primum est ut de se quisque minime præsumat, quia etsi jam ad fidem vocatus est, utrum perenni regno dignus sit nescit. Secundum vero est ut unusquisque proximum, quem fortasse jacere in vitiis conspicit, desperare non audeat, quia divinæ misericordiæ divitias ignorat.

7. Rem, fratres, quæ nuper contigit refero, ut si vos peccatores ex corde esse conspicitis, omnipotentis Dei misericordiam amplius ametis. Præsenti anno in monasterio meo, quod juxta beatorum martyrum Joannis et Pauli Ecclesiam situm est, frater quidam ad conversionem venit, devote susceptus est, sed ipse devotius est conversatus (*Dialog. lib.*
B IV, *cap.* 38). Hunc ad monasterium frater [f] suus corpore, non corde secutus est. Nam valde conversionis vitam et habitum detestans, in monasterio ut hospes habitabat, et, monachorum vitam moribus fugiens, recedere a monasterii habitatione non poterat, quia vel quid ageret vel unde viveret non habebat. Erat ejus pravitas cunctis onerosa, sed hunc omnes æquanimiter pro fratris ejus amore tolerabant. Nam, superbus et lubricus, si qua post hoc sæculum sequeretur vita nesciebat, irridebat vero si quis illi hanc prædicare voluisset. Itaque cum habitu sæculari vivebat in monasterio, verbis levis, [g] motibus instabilis, mente tumidus, veste [h] compositus, actione dissipatus. Mense autem Julio nuper elapso, hujus quam nostis pestilentiæ clade percussus est,
C qui, ad extremum veniens, urgeri cœpit ut animam redderet. Et ultima jam corporis parte præmortua, vitalis virtus in solo pectore et lingua remanserat. Fratres aderant, ejusque exitum, in quantum Deo largiente poterant, oratione tuebantur. At ille subito ad devorandum se draconem venire conspiciens, magnis vocibus cœpit clamare, dicens: Ecce draconi ad devorandum datus sum, [i] qui propter vestram præsentiam devorare me non potest. **1515** Quid mihi moras facitis? Date locum ut ei devorare me liceat. Cumque hunc fratres ut signum sibi crucis imprimeret admonerent, respondebat virtute qua poterat, dicens : Volo me signare, sed non possum, quia a dracone premor. Spumæ oris ejus faciem meam liniunt, guttur meum ejus ore
D suffocatur. Ecce ab eo brachia mea comprimuntur, qui jam et caput meum in suo ore absorbuit. Cumque hoc ille pallens et tremens et moriens diceret, cœperunt fratres vehementius orationibus insistere, et oppressum draconis præsentia suis precibus adjuvare. Tunc repente liberatus, magnis cœpit voci-

[a] C. Germ., Corb., Turon., Belvac., Bigot. et Longip., *otiosa est*, contra Græci textus et Vulgatæ fidem, ubi legitur *mortua est*, νεκρά ἐστι. In Bibliis Max. hæc varia lectio annotatur tanquam ex Vetabl.

[b] Vitiose in recent., *hinc enim*, ut patet ex antithesi vocum *hic* et *illic*, et maxime ex Mss. Corb. Germ., Gemet., etc.

[c] Excusi, reluctantibus Mss., *nec despicere*.

[d] C. Germ., Turon., Carnut., Belvac., *post nos venerit*.

[e] Corb., *exhortatos*. Excusi, *expeditos*. Sequimur C. Germ., Turon., Carn., etc.

[f] Vocatur Theodorus in Dialogis.

[g] C. Germ., Gemet., secundus Carn., *nutibus*. Alter Carn., *moribus*.

[h] Editores legendum putarunt *incompositus*, invitis Mss. Anclic. C. Germ., Gemet., etc.

[i] Al., *sed propter*.

bus clamare, dicens: Deo gratias; ecce discessit, A ecce exiit, ante orationes vestras fugit draco qui me acceperat. [a] Mox autem serviturum se Deo, et esse monachum devovit, atque a tempore illo nuncusque febribus premitur, doloribus fatigatur. Morti quidem subtractus est, sed adhuc plenius vitæ restitutus non est. Quia enim longis et diuturnis iniquitatibus pressus est, longo languore fatigatur, et durum cor ignis purgationis durior concremat, quia divina dispensatione agitur ut prolixiora vitia ægritudo prolixior exurat. Quis illum unquam servari ad conversionem crederet? Quis tantam Dei misericordiam considerare sufficiat? Ecce juvenis pravus draconem vidit in morte cui servivit in vita, nec vidit ut vitam funditus perderet, sed ut cui servierat sciret, sciendo resisteret, ipsumque resistendo supera- B ret, et eum a quo prius non videns tenebatur vidit postea ne teneretur. Quæ ergo lingua narrare viscera divinæ misericordiæ sufficiat? Quis spiritus tantæ pietatis divitias non obstupescat? Has divinæ pietatis divitias consideravit Psalmista, cum diceret: *Adjutor meus, tibi psallam, quia tu Deus susceptor meus es, Deus meus misericordia mea* (*Psal.* LVIII, 18). Ecce perpendens in quibus laboribus humana sit vita constituta, Deum appellavit adjutorem; et quia a tribulatione præsenti in requiem æternam nos suscipit, appellat etiam susceptorem. Sed considerans quod mala nostra aspicit et portat, culpas nostras tolerat, et tamen nos per [b] pœnitentiam ad præmia reservat, noluit Deum misericordem dicere, sed hunc ipsam misericordiam vocavit, dicens: *Deus meus* C *misericordia mea* (*Ibid.*). Revocemus ergo ante oculos mala quæ fecimus, pensemus ex quanta Dei benignitate toleramur, consideremus quæ sunt pietatis ejus viscera, ut non solum culpas indulgeat, sed cœleste regnum pœnitentibus etiam post culpas promittat. Atque ex omnibus medullis cordis dicamus singuli, dicamus omnes: Deus meus misericordia mea, [c] qui vivis et regnas trinus in unitate, et unus in trinitate, per infinita sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XX.

Habita ad populum in [e] basilica sancti Joannis Baptistæ, [f] Sabbato Quatuor temporum ante Natalem Christi.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. III, 1-11.

Anno quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, procu- D *rante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Iturææ et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilinæ tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna et Caipha, factum est verbum Domini super Joannem, Zachariæ filium, in deserto. Et venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ prophetæ: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur. Et erunt prava in directa, et aspera in vias planas. Et videbit omnis caro salutare Dei. Dicebat ergo ad turbas quæ exibant ut baptizarentur ab ipso: Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ; et ne cœperitis dicere: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Jam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum excidetur et in ignem mittetur. Et interrogabant eum turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus? Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti, et qui habet escas similiter faciat.*

1516 1. Redemptoris nostri præcursor quo tempore prædicationis verbum acceperit, memorato Romanæ reipublicæ principe, et Judææ regibus, designatur, cum dicitur: *Anno quinto decimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha* [g] *Iturææ et Trachonitidis regionis, et Lysania Abilinæ tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna et Caipha, factum est verbum Domini super Joannem, Zachariæ filium in deserto.* Quia enim illum prædicare veniebat, qui et ex Judæa quosdam, et multos ex gentibus redempturus erat, per regem gentium et principes Judæorum prædicationis ejus tempora designantur. Quia autem Gentilitas colligenda erat, et Judæa pro culpa perfidiæ dispergenda, ipsa quoque descriptio terreni principatus ostendit, quoniam et in Romana republica unus præfuisse describitur, et in Judææ regno per quartam partem plurimi principabantur. Voce etenim Redemptoris nostri dicitur: *Omne regnum in seipsum divisum desolabitur* (*Luc.* XI, 17). Liquet ergo quod ad finem regni Judæa pervenerat, quæ tot regibus divisa subjacebat. Apte quoque non solum quibus regibus, sed etiam quibus sacerdotibus actum sit demonstratur; quia illum Joannes Baptista prædicaret qui simul rex et sacerdos existeret, Lucas evangelista prædicationis ejus tempora per regnum et sacerdotium designavit.

2. *Et venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum.* Cunctis legentibus liquet quia Joannes non solum baptismum pœnitentiæ prædicavit, verum etiam
1517 quibusdam dedit, sed tamen baptismum suum in remissionem peccatorum dare non potuit. Remis-

[a] In primo Carn., post *acceperat*, subjicitur: *pro peccatis meis modo intercedite, quia converti paratus sum, et sæcularem vitam funditus relinquere. Mox.*

[b] Secundus Carn., *patientiam.*

[c] In Corb. Germ., *qui cum patre et Spiritu sancto vivit.* In priore Gemet., *cui in unitate et trinitate honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.*

[d] In Corb. est tertia. In Cod. reg. Succ. decima sexta. In Later. quarta.

[e] In Later. habes: *in basilica sancti Salvatoris quæ appellatur Constantiniana.* In kalendario Roman. statio est ad sanctum Petrum.

[f] Hæc non leguntur in Later., Cod. reg. Succ., C. Germ. et Bigot.

[g] C. Germ. et Gemet., *Ituriæ.*

sio etenim peccatorum in solo nobis baptismo Christi tribuitur. Notandum itaque quod dicitur: *Prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum*, quoniam baptismum quod peccata solveret, quia dare non poterat, prædicabat: ut sicut incarnatum Verbum Patris præcurrebat verbo prædicationis, ita baptismum pœnitentiæ, quo peccata solvuntur, præcurreret suo baptismate, quo peccata solvi non possunt; ut quia ejus sermo præcurrebat præsentiam Redemptoris, ipsum quoque ejus baptisma [a] præcedendo fieret umbra veritatis. Sequitur:

3. *Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ prophetæ: Vox clamantis in deserto, Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus* (*Isai.* XL, 3). Idem vero Joannes Baptista requisitus quis esset, respondit, dicens: *Ego vox clamantis in deserto* (*Joan.* I, 23). Qui, [b] sicut ante per nos dictum est, ideo vox a propheta vocatus est, quia verbum præibat. Quid autem clamaret aperitur cum subditur: *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus*. Omnis qui fidem rectam et bona opera prædicat, quid aliud quam venienti Domino ad corda audientium viam parat? ut hæc vis gratiæ penetret, ut lumen veritatis illustret, ut rectas Deo semitas faciat, dum mundas in animo cogitationes per sermonem bonæ prædicationis format. *Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur.* [c] Quid hoc loco vallium nomine nisi humiles, quid montium et collium nisi superbi homines designantur? In adventu ergo Redemptoris valles impletæ, montes vero **1518** et colles humiliati sunt, quia juxta ejus vocem: *Omnis qui se exaltat humiliabitur, et omnis qui se humiliat exaltabitur* (*Luc.* XIV, 11; XVIII, 14). Vallis etenim impleta crescit, mons autem et collis humiliatus decrescit, quia nimirum in fide Mediatoris Dei et hominum hominis Christi Jesu et gentilitas plenitudinem gratiæ accepit, et Judæa per errorem perfidiæ hoc unde tumebat perdidit. Omnis enim vallis implebitur, quia corda humilium sacræ doctrinæ eloquio virtutum gratia replebuntur, juxta hoc quod scriptum est: *Qui emittit fontes in convallibus* (*Psal.* CIII, 10). Et unde rursum dicitur: *Et convalles abundabunt frumento* (*Psal.* LXIV, 14). A montibus namque aqua dilabitur; quia superbas mentes [d] veritatis doctrina deserit. Sed fontes in convallibus surgunt, quia mentes humilium verbum prædicationis accipiunt. Jam videmus, jam convalles frumento abundare conspicimus, quia illorum ora pabulo veritatis impleta sunt qui mites ac simplices huic mundo despicabiles esse videbantur.

4. Ipsum quoque Joannem Baptistam, quia [e] mira sanctitate præditum populus viderat, illum hunc esse singulariter celsum ac solidum montem credebat, de quo scriptum est: *In novissimo dierum erit mons domus Domini præparatus in vertice montium* (*Mich.* IV, 1). Nam hunc esse Christum putabat, sicut per Evangelium dicitur: *Æstimante autem populo et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne forte ipse esset Christus, quem et requirebant dicentes: Nunquid Christus es tu* (*Luc.* III, 15)? Sed nisi idem Joannes apud se vallis esset, repletus [f] gratiæ spiritu non fuisset. Qui ut hoc quod erat [g] ostenderet, dixit: *Venit fortior me post me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamenti ejus* (*Marc.* I, 7). Et rursum ait: *Qui habet sponsam sponsus est, amicus autem sponsi qui stat et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc autem gaudium meum impletum est. Illum oportet crescere, me autem minui* (*Joan.* III, 29, 30). Ecce cum [h] pro mira operatione virtutum talis esset, ut Christus esse crederetur, non solum Christum non esse se respondit, sed etiam corrigiam calceamenti ejus solvere, id est incarnationis ejus mysterium perscrutari non se dignum esse perhibuit. Ejus esse sponsam Ecclesiam credebant, qui hunc quia Christus esset existimabant. Sed ait: *Qui habet sponsam sponsus est* (*Ibid.*). Ac si diceret: Ego sponsus non sum, sed amicus sponsi sum. Nec propter vocem suam, sed in voce sponsi se gaudere perhibebat, quia non ideo lætabatur in corde, quoniam a populis humiliter audiebatur loquens, sed quia ipse veritatis vocem audiebat intus ut loqueretur foris. Quod bene gaudium impletum dicit, quia quisquis de sua voce gaudet, plenum gaudium non habet. A quo et subditur: *Illum oportet crescere, me autem minui* (*Ibid.*).

5. Qua in re quærendum est in quo crevit Christus, in quo imminutus est Joannes, nisi quod populus Joannis, abstinentiam videns, remotum hunc ab hominibus esse conspiciens, eum esse Christum putabat; Christum vero cum publicanis comedentem, inter peccatores ambulantem intuens, eum non Christum, sed esse prophetam credebat. Sed dum per accessum temporis et Christus qui propheta esse putabatur Christus est agnitus, **1519** et Joannes qui Christus esse credebatur propheta esse innotuit, impletum est quod de Christo suus præcursor prædixit: *Illum oportet crescere, me autem minui* (*Ibid.*). In æstimatione quippe populi et Christus crevit, quia agnitus est quod erat; et Joannes decrevit, quia cessavit dici quod non erat. Igitur quoniam et idem Joannes ideo in sanctitate perstitit, quia in cordis humilitate perduravit; et multi idcirco ceciderunt, quia apud semetipsos elata cogitatione tumuerunt, dicatur recte: *Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur*, quia donum humiles accipiunt, quod a se corda superbientium repellunt.

6. Sequitur: *Et erunt prava in directa, et aspera in vias planas.* Prava directa fiunt cum malorum corda per injustitiam detorta ad justitiæ regulam di-

[a] Bigot., *præcurrendo.*
[b] Belvac., C. Germ., Longip. et duo posterior. Gemet., *sicut ante nos dictum est.*
[c] Belvac., *qui hoc loco .... qui montium.*
[d] Belvac. et Corb., *veritas doctrinæ deserit.*
[e] Iidem Cod. cum Carnut. et tertio Gemet., *mira claritate.*
[f] Belvac. et Corb. Germ., *gratia spiritus.*
[g] Primus Carn., *absconderet.* Paulo post Belvac., Corb., Longip., *venit fortior me, cujus.*
[h] Belvac., Corb., C. Germ., *præmissa operatione.*

rigantur (*Isai.* XL, 4). Et aspera in vias planas immutantur cum immites atque iracundæ mentes per infusionem supernæ gratiæ ad lenitatem mansuetudinis redeunt. Quando enim verbum veritatis ab iracunda mente non recipitur, quasi asperitas itineris gressum pergentis repellit. Sed cum mens iracunda per acceptam mansuetudinis gratiam, correptionis vel exhortationis verbum recipit, ibi planam viam prædicator invenit, ubi prius præ asperitate itineris pergere, id est prædicationis gressum ponere non valebat.

7. Sequitur : *Et videbit omnis caro salutare Dei*. Quia omnis caro accipitur omnis homo, salutare Dei, videlicet Christum, in hac vita omnis homo videre non potuit. Ubi ergo in hac sententia propheta prophetiæ oculum nisi [a] ad extremi judicii diem tendit? Ubi cum apertis cœlis, ministrantibus angelis, consedentibus apostolis, in sede majestatis suæ Christus apparuerit, omnes hunc et electi et reprobi pariter videbunt, ut et justi de munere retributionis sine fine gaudeant, et injusti in ultione supplicii in perpetuum gemant. Nam quia ad hoc ista sententia intendit, quod in extremo examine ab omni carne videbitur, recte subjungitur : *Dicebat autem ad turbas quæ exibant ut baptizarentur ab eo : Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira?* Ventura enim ira est animadversio ultionis extremæ, quam tunc fugere peccator non valet, qui nunc ad lamenta pœnitentiæ non recurrit. Et notandum quod malæ soboles, malorum parentum actiones imitantes, genimina viperarum vocantur, quia per hoc quod bonis invident, eosque persequuntur, quod quibusdam mala retribuunt, quod læsiones proximis exquirunt, quoniam in [b] his omnibus priorum suorum carnalium vias sequuntur, quasi venenati filii de venenatis parentibus nati sunt.

8. Sed quia jam peccavimus, quia usu malæ consuetudinis involuti sumus, dicat quid nobis faciendum sit, ut fugere a ventura ira valeamus. Sequitur : *Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ*. In quibus verbis notandum est quod amicus sponsi non solum fructus pœnitentiæ, sed dignos pœnitentiæ admonet esse faciendos. Aliud namque est pœnitentiæ fructum facere, aliud dignum pœnitentiæ fructum facere. Ut enim secundum dignos pœnitentiæ fructus loquamur, sciendum est quia quisquis illicita nulla commisit, huic jure conceditur **1520** ut licitis utatur; sicque pietatis opera faciat, ut tamen, si noluerit, ea quæ mundi sunt non relinquat. At si quis in fornicationis culpam, vel fortasse, quod est gravius, in adulterium lapsus est, tanto a se licita debet abscindere quanto se meminit et illicita perpetrasse. Neque enim par fructus boni operis esse debet ejus qui minus et ejus qui amplius deliquit, aut ejus qui in nullis et ejus qui in quibusdam facinori-

A bus cecidit, [c] et ejus qui in multis est lapsus. Per hoc ergo quod dicitur : *Facite dignos fructus pœnitentiæ*, uniuscujusque conscientia convenitur, ut tanto majora [d] quærat bonorum operum lucra per pœnitentiam, quanto graviora sibi intulit damna per culpam.

9. Sed Judæi de generis nobilitate gloriantes, idcirco se agnoscere peccatores nolebant, quia de Abrahæ stirpe descenderant. Quibus recte dicitur : *Et ne cœperitis dicere, Patrem habemus Abraham; dico enim vobis quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ*. [e] Quid enim lapides nisi corda gentilium fuerunt, ad intellectum Dei omnipotentis insensibilia? sicut etiam quibusdam ex Judæis dicitur : *Auferam cor lapideum de carne vestra* (*Ezech.*
B XI, 19). Nec immerito lapidum nomine gentes significatæ sunt, quia lapides coluerunt. Unde scriptum est : *Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis* (*Psal.* CXIII, 8). De quibus nimirum lapidibus filii Abrahæ suscitati sunt, quia dum dura corda gentilium in Abrahæ semine, id est in Christo crediderunt, ejus filii facti sunt, cujus semini sunt uniti. Unde et eisdem gentibus per egregium prædicatorem dicitur : *Si autem vos Christi, ergo Abrahæ semen estis* (*Galat.* III, 29). Si igitur nos per fidem Christi, Abrahæ jam semen existimus, Judæi propter perfidiam Abrahæ filii esse desierunt. Quia vero in illo tremendi examinis die parentes boni malis filiis prodesse non possint testatur propheta qui dicit : *Noe, Daniel et Job si fuerint in [f] medio eorum, vivo*
C *ego, dicit Dominus Deus, quia filium et filiam non liberabunt, sed ipsi justitia sua liberabunt animas suas* (*Ezech.* XIV, 14). Et rursum, quia boni filii nihil malis parentibus prosint, sed ad reatum potius malorum parentum proficiat bonitas filiorum, ipsa per se Veritas non credentibus Judæis dicit : *Si ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt? Ideo ipsi judices vestri erunt* (*Luc.* XI, 19).

10. Sequitur : *Jam enim securis ad radicem arboris posita est. Omnis enim arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur*. Arbor hujus mundi est universum genus humanum. Securis vero est Redemptor noster, qui velut ex manubrio et ferro tenetur ex humanitate, sed incidit ex divinitate. Quæ videlicet securis jam ad radicem arboris
D posita est, quia etsi per patientiam exspectat, videtur tamen quid factura est. *Omnis enim arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur*, quia unusquisque perversus paratam citius gehennæ concremationem invenit, qui hic fructum boni operis facere contemnit. Et notandum quod securim non juxta ramos positam, sed ad radicem dicit. Cum enim malorum filii tolluntur, quid aliud quam rami infructuosæ arboris abscinduntur? Cum vero tota simul progenies cum parente tollitur, infructuosa ar-

[a] Belvac., *ad extremum judicis diem*. Longip., *ad extremum judicii diem*.

[b] Ita Mss. et vet. Ed. In recent., *patrum suorum*.

[c] In Belvac. et novem aliis Mss. antiquis desideratur hoc membrum, *et ejus qui in multis est lapsus*. Requiri tamen videtur ad perfectam divisionem.

[d] In duobus poster. Gemet., *acquirat*.

[e] Vice versa in Val. Cl. et tertio Gemet., *quid enim corda gentilium nisi lapides*.

[f] C. Germ. et pler., *in medio ejus*.

bor **1521** a radice abscisa est, ne jam remaneat unde prava iterum soboles succrescat. In quibus Joannis Baptistæ verbis constat quod audientium corda turbata sunt, cum protinus subinfertur: *Et interrogabant eum turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus?* Perculsæ enim terrore fuerant quæ consilium quærebant.

11. Sequitur: *Respondens autem dicebat illis: Qui habet duas tunicas, det non habenti; et qui habet escas, similiter faciat.* Per hoc quod tunica plus est necessaria usui nostro quam pallium, ad fructum dignum pœnitentiæ pertinet ut non solum exteriora quæque et minus necessaria, sed ipsa valde nobis necessaria dividere cum proximis debeamus, scilicet vel escam qua carnaliter vivimus, vel tunicam qua vestimur. Quia enim in lege scriptum est: *Diliges proximum tuum sicut teipsum* (*Matth.* XXII, 39, *ex Lev.* XIX, 18), minus proximum amare convincitur qui non cum eo in necessitate illius etiam ea quæ sibi sunt necessaria partitur. Idcirco ergo de dividendis cum proximo duabus tunicis datur præceptum, quia hoc de una dici non potuit, quoniam si una dividatur, nemo vestitur. In dimidia quippe tunica et nudus remanet qui accipit, et nudus qui dedit. Inter hæc autem sciendum est quantum misericordiæ opera valeant, cum ad fructus dignos pœnitentiæ ipsa præ cæteris præcipiuntur. Hinc etiam per semetipsam Veritas dicit: *Date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis* (*Luc.* XI, 41). Hinc rursus ait: *Date, et dabitur vobis* (*Ibid.*, VI, 38). Hinc scriptum est: *Ignem ardentem exstinguit aqua, et eleemosyna resistit peccatis* (*Eccli.* III, 33). Hinc iterum dicitur: *Conclude eleemosynam* [a] *in sinu pauperis et hæc pro te exorabit* (*Ibid.*, XXIX, 15). Hinc bonus pater innocentem filium admonet, dicens: *Si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum fuerit, etiam exiguum libenter stude impartiri* (*Tob.* IV, 9).

12. Ut autem quanta esset virtus in continentia et susceptione indigentium Redemptor noster ostenderet, dicit: *Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet; et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet* (*Matth.* X, 41). In quibus verbis notandum est quia non ait: mercedem de propheta, vel mercedem de justo; sed: mercedem prophetæ, atque mercedem justi accipiet. Aliud est enim merces de propheta, aliud merces prophetæ, atque aliud merces de justo, aliud merces justi. Quid est enim dicere, *Mercedem prophetæ accipiet*, nisi quia is qui prophetam sua largitate sustentat, quamvis ipse prophetiam non habeat, apud omnipotentem tamen Dominum prophetiæ præmia habebit? Iste enim fortasse justus est, et quanto in hoc mundo nihil possidet, tanto loquendi pro justitia fiduciam majorem habet. Hunc dum ille sustentat qui in hoc mundo aliquid possidet, et fortasse adhuc pro justitia loqui libere non præsumit, justitiæ illius libertatem sibi participem facit, ut cum eo pariter

A justitiæ præmia recipiat, quem sustentando adjuvit, quatenus eamdem justitiam libere loqui potuisset. Ille prophetiæ spiritu plenus est, sed tamen corporeo eget alimento. Et si corpus non reficitur, certum est quod vox ipsa subtrahatur. Qui ergo alimentum prophetæ propter hoc quod propheta est, tribuit, prophetiæ illius vires ad loquendum dedit. Cum propheta ergo mercedem prophetæ **1522** recipiet, quia etsi spiritu prophetiæ plenus non fuit, hoc tamen ante Dei oculos exhibuit, quod adjuvit. Hinc est quod de quibusdam peregrinantibus fratribus [b] Caio per Joannem dicitur: *Pro nomine enim Christi profecti sunt, nihil accipientes a gentilibus. Nos ergo debemus suscipere hujusmodi, ut cooperatores simus veritatis* (*III Joan.*, 7, 8). Qui enim spiritalia dona habentibus B temporalia subsidia tribuit, in ipsis donis spiritalibus cooperator existit. Nam cum pauci sint qui spiritalia dona percipiunt, et multi qui rebus temporalibus abundant, per hoc se divites virtutibus pauperum inserunt, quo eisdem sanctis pauperibus de suis divitiis solatiantur. Unde cum per Isaiæ vocem derelictæ Dominus gentilitati, id est sanctæ Ecclesiæ, spiritalium virtutum merita, tanquam deserto arbusta, promitteret, ulmum quoque pariter promisit, dicens: *Ponam desertum in stagna aquarum, et terram inviam in rivos aquarum; dabo in solitudine cedrum et spinam, myrtum et lignum olivæ; ponam in deserto abietem, ulmum et buxum simul, ut videant et sciant, et recogitent et intelligant pariter* (*Isai.* XLI, 18, 20).

C 13. Desertum quippe Dominus in stagna aquarum posuit, et terram inviam in rivos aquarum, quia gentilitati, quæ prius per ariditatem mentis nullos bonorum operum fructus ferebat, fluenta sanctæ prædicationis dedit, et ipsa, ad quam prius pro asperitate suæ siccitatis via prædicatoribus non patebat, doctrinæ postmodum rivos emanavit. Cui adhuc ex magno munere promittitur: *Dabo in solitudine cedrum et spinam* (*Ibid.*, 19). Cedrum, quia magni odoris est, atque imputribilis naturæ, jure accipimus in promissione. De spina vero, cum peccanti homini dictum sit: *Terra tua spinas et tribulos germinabit tibi* (*Genes.* III, 18), quid mirum si sanctæ Ecclesiæ illud promittitur quod peccanti homini pro pœna multiplicatur? Sed cedri signantur nomine hi qui virtutes D et signa exhibent in sua operatione, qui dicere cum Paulo valent: *Christi bonus odor sumus Deo* (*II Cor.* II, 15). Quorum corda ita [c] in æterno amore solidata sunt, ut eadem jam terreni amoris putredo nulla corrumpat. Per spinam vero signati sunt doctrinæ spiritalis viri, qui dum de peccatis ac virtutibus disserunt, et modo æterna supplicia minantur, modo cœlestis regni gaudia promittunt, corda audientium pungunt. Sicque mentem dolore compunctionis perforant, ut ab eorum oculis, quasi quidam sanguis animæ, lacrymæ decurrant. Myrtus vero temperativæ virtutis est, ita ut dissoluta membra temperando re-

[a] C. Germ. et Belvac., *in corde*.
[b] C. Germ., duo priores Gemet. ac Longip., *Gaio*.

[c] Duo priores Gemet., Longip. et Val. Cl., *interne*.

stringat. Quid itaque per myrtum nisi hi signati sunt qui afflictionibus proximorum compati sciunt, eorumque tribulationem per compassionem temperant? juxta hoc quod scriptum est: [a] *Gratias autem Deo, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ut possimus et ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt* (*II Cor.* I, 4). Qui dum afflictis proximis verbum vel opem consolationis ferunt, eos procul dubio ad statum rectitudinis restringunt, ne immoderata tribulatione in desperationem solvantur. Quos autem per olivam, nisi misericordes accipimus? quia et Græce ἔλεος misericordia vocatur, et quasi olivæ liquor ante omnipotentis Dei oculos misericordiæ fructus lucet. **1523** Cui adhuc in promissione subjungitur: *Ponam in deserto abietem, ulmum et buxum simul* (*Isai.* XLI, 19). Qui per abietem, quæ valde crescendo ad aeris alta sustollitur, nisi hi designati sunt qui, intra sanctam Ecclesiam adhuc in terrenis corporibus positi jam cœlestia contemplantur? Et quamvis nascendo de terra exierunt, contemplando tamen jam juxta æthera verticem mentis extollunt. Et quid per ulmum nisi sæcularium mentes expressæ sunt? Quæ dum terrenis adhuc curis inserviunt, nullum virtutum spiritalium fructum ferunt. Sed etsi fructum proprium ulmus non habet, portare tamen vitem cum fructu solet, quia et sæculares viri intra sanctam Ecclesiam, quamvis spiritalium virtutum dona non habeant, dum tamen sanctos viros donis spiritalibus plenos sua largitate sustentant, quid aliud quam vitem cum botris portant? Buxus autem quos alios designat, quæ in altum non proficit, et quamvis fructum non habeat, viriditatem tamen habet, nisi eos qui intra sanctam Ecclesiam adhuc ex ætatis infirmitate bona opera ferre non valent, sed tamen parentum fidelium credulitatem sequentes, fidem perpetuæ viriditatis tenent? Post quæ omnia apte subjungitur: *Ut videant et sciant, et recogitent et intelligant pariter*. Ad hoc enim cedrus in Ecclesia ponitur, ut quisquis a proximo odorem virtutum spiritalium trahit, [b] ipse quoque in æternæ vitæ [c] dilectione non torpeat, [d] sed ad bonorum cœlestium desideria ignescat. Ad hoc spina ponitur, ut qui prædicationis ejus verbo compunctus fuerit, ipse quoque exemplo illius discat corda sequentium prædicationis verbo compungere. Ad hoc myrtus ponitur, ut qui in ardore tribulationis ab ore vel opere promixi compatientis, temperamentum consolationis acceperit, ipse etiam discat quemadmodum afflictis proximis suæ consolationis temperamentum proferat. Ad hoc oliva ponitur, ut qui alienæ misericordiæ opera cognoscit discat quemadmodum debeat indigenti proximo et ipse misereri. Ad hoc abies ponitur, ut quisquis vim contemplationis ejus agnoverit, ipse quoque ad contemplanda æterna præmia succendatur. Ad hoc ulmus ponitur, ut quisquis intuitus fuerit eum qui habere virtutum fructum spiritalium non valet, sed tamen eos qui spiritalibus donis pleni sunt sustentat, ipse quoque sanctorum vitæ quanta valet largitate inserviat, et cœlestium bonorum botros quos gignendo non valet sustentando ferat. Ad hoc buxus ponitur, ut qui habere multos adhuc [e] in infirmitate positos veræ fidei viriditatem considerat, etiam esse ipse infidelis erubescat. Bene ergo descriptis prius arboribus dicitur: *Ut videant et sciant, et recogitent et intelligant*. Ubi et apte subjungitur *Pariter*, quia cum intra sanctam Ecclesiam diversi hominum mores diversi sunt ordines, necesse est ut omnes simul discant, dum in ea spiritales viri diversæ qualitatis, ætatis et ordinis, ad imitandum simul videntur. Sed ecce nos, dum monstrare ulmum quærimus, per multa arbusta longius evagati sumus. Ad hoc itaque propter quod prophetæ testimonium protulimus revertamur. *Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet*, quia etsi fructum ulmus non habet, vitem tamen cum fructibus **1524** portans, hæc ipsa sua efficit, [f] quæ bene sustentat aliena.

14. Quia vero ad magna nos opera Joannes admonet, dicens: *Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ* (*Matth.* III, 8; *Luc.* III, 8). Et rursus: *Qui habet duas tunicas, det non habenti; et qui habet escas, similiter faciat* (*Luc.* III, 11); jam patenter datur intelligi quid est quod Veritas dicit: *A diebus Joannis Baptistæ usque nunc regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud* (*Matth.* XI, 12). Quæ supernæ verba sententiæ nobis sunt magnopere perscrutanda. Nam quærendum est quomodo vim perpeti regnum cœlorum possit. Quis enim cœlo violentiam irrogat? et rursum quærendum est si pati vim regnum cœlorum potest, cur eamdem vim a diebus Joannis Baptistæ, et non etiam ante pertulerit? Sed cum lex dicat: Si quis hæc vel illa fecerit, morte moriatur, cunctis legentibus liquet quia peccatores quosque pœna suæ severitatis perculit, non autem per pœnitentiam ad vitam reduxit. Cum vero Joannes Baptista Redemptoris gratiam præcurrens, pœnitentiam prædicat, ut peccator qui ex culpa mortuus est [g] per conversionem vivat, profecto a diebus Joannis Baptistæ regnum cœlorum vim patitur. Quid est autem regnum cœlorum, nisi locus justorum? Solis enim justis cœlestis patriæ præmia debentur, ut humiles, casti, mites, atque misericordes ad gaudia superna perveniant. Cum vero quis vel superbia tumidus, vel carnis facinore pollutus, vel iracundia accensus, vel crudelitate impius, post culpas ad pœnitentiam redit, et vitam æternam percipit, quasi in locum peccator intrat alienum. A diebus ergo Joannis Baptistæ regnum cœlorum vim patitur, **1525** et violenti rapiunt illud, quia qui pœnitentiam peccatoribus indixit, quid

[a] Longip., *gratias ago Deo*.

[b] Hic inter se pugnant Codices tum manu exarati, tum editi. In Gemet., quos sequuntur Excusi omnes, si Gussanv. excipias, *ipse quoque in terrenæ*. Cæteri tam Anglic. quam nostri habent, *ipse quoque internæ*; vel, *ad internæ*; vel, *ab internæ*.

[c] Belvac. et quatuor alii, *delectatione*.

[d] Ita Corb. Germ. cum pl. et posterioribus Mss., quibus concinunt vet.

[e] C. Germ. *in infirma ætate positos*.

[f] Duo priores Gemet., *quæ bona sustentat*.

[g] Turon., *per conversationem*.

aliud quam regno cœlorum fieri violentiam docuit? A

15. Recogitemus ergo, fratres charissimi, mala quæ fecimus, et nosmetipsos assiduis lamentis atteramus. Hæreditatem justorum, quam non tenuimus per vitam, rapiamus per pœnitentiam. Vult a nobis omnipotens Deus talem violentiam perpeti. Nam regnum cœlorum rapi vult nostris fletibus, quod nostris meritis non debetur. A spei ergo certitudine nulla nos malorum nostrorum qualitas, nulla quantitas frangat. Præstat magnam veniæ fiduciam latro ille venerabilis, qui non inde venerabilis, unde latro; nam latro ex crudelitate, venerabilis ex confessione. Cogitate ergo, cogitate quam sint incomprehensibilia in omnipotenti Deo misericordiæ viscera. Latro iste, cruentis manibus abstractus [a] a fauce itineris, suspensus est in patibulo crucis; ibi confessus, ibi sanatus est, ibi audire meruit: *Hodie mecum eris in paradiso* (*Luc.* XXIII, 43). Quid est hoc? Quis tantam bonitatem Dei dicere, quis æstimare sufficiat? De ipsa pœna criminis pervenit ad præmia virtutis. Idcirco autem omnipotens Deus electos suos in quibusdam lapsibus cadere permisit, ut aliis in culpa jacentibus, si toto ad eum corde consurgant, spem veniæ reddat, et eis per lamenta pœnitentiæ [b] viam pietatis aperiat. Exerceamus ergo nosmetipsos in lamentis, exstinguamus fletibus et dignis pœnitentiæ fructibus culpas quas fecimus; [c] ad indulgentiam nobis tempora indulta non pereant, quia qui multos a suis iniquitatibus jam sanatos aspicimus, quid aliud quam supernæ B misericordiæ pignus [d] tenemus?

[a] C. Germ. et tertius Gemet., *a facie itineris.*

[b] Editi, *jam cœlestem patriam aperiret.* Sequimur Mss. pene omnes. In duobus tamen Gemet., pro *pietatis* legitur *veritatis.*

[c] Turon. cum Longip., Val. Cl., tribus Gemet. et Bigot., ita habet, pro *veniam*, quod legitur in excusis. Hæc autem desunt in C. Germ., Belvac. et primo Carn., ubi solum legitur: *Exstinguamus... culpas. Tempora indulta non pereant.*

[d] Post *tenemus*, in duobus prior. Gemet., ita concluditur hom.: *Sit itaque Jesu Christo Domino nostro cum Patre et Spiritu sancto honor et imp. per omnia sæcula sæculorum. Amen.* In tertio Gemet.: *Adjuvet ipse quem amamus J. C. D. noster qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen.*

LIBER SECUNDUS.

[a] HOMILIA XXI.

Habita ad populum in basilica beatæ Mariæ virginis, die sancto Paschæ.

LECTIO S. EVANG. SEC. MARC. XVI, 1-7.

In illo tempore, Maria Magdalene, et Maria Jacobi, et Salome [b] *emerunt aromata, ut venientes ungerent Jesum. Et valde mane una sabbatorum veniunt ad monumentum, orto jam sole. Et dicebant ad invicem: Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti?* [c] *Et respicientes, viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde. Et introeuntes in monumentum, viderunt juvenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, et obstupuerunt. Qui dixit illis: Nolite expavescere. Jesum quæritis Nazarenum crucifixum, surrexit, non est hic. Ecce locus ubi posuerunt eum. Sed ite, dicite discipulis ejus, et Petro, quia præcedet vos in Galilæam. Ibi eum videbitis, sicut dixit vobis.*

1526 1. Multis vobis lectionibus, fratres charissimi, per dictatum loqui consuevi; sed quia, lassescente stomacho, ea quæ dictavero legere ipse non possum, quosdam vestrum minus libenter audientes intueor. Unde nunc a memetipso exigere contra morem volo ut inter sacra missarum solemnia lectionem sancti Evangelii non dictando, sed colloquendo edisseram. Sicque excipiatur ut loquimur, quia collocutionis vox corda torpentia plus quam sermo lectionis excitat, et quasi quadam manu sollicitudinis ut evigilent pulsat. Et quidem ad hoc opus me sufficere posse non video; sed tamen vires quas imperitia denegat charitas ministrat. Scio namque qui dixit: *Aperi os tuum, et ego adimplebo illud* (*Psal.* LXXX, 11). Bonum ergo opus nobis in voluntate sit, nam ex divino adjutorio erit in perfectione. Dat loquendi ausum ipsa etiam resurrectionis Dominicæ tanta so- C lemnitas, quia et indignum valde est ut eo die laudes debitas taceat lingua carnis, quo videlicet die caro resurrexit auctoris.

2. Audistis, fratres charissimi, quod sanctæ mulieres quæ Dominum fuerant secutæ cum aromatibus ad monumentum venerunt, et ei, quem viventem dilexerant, etiam mortuo, studio humanitatis obsequuntur. Sed res gesta aliquid in sancta Ecclesia signat gerendum. Sic quippe necesse est ut audiamus quæ facta sunt, quatenus cogitemus etiam quæ nobis sint ex eorum imitatione facienda. Et nos ergo in eum qui est mortuus credentes, si, odore virtutum referti, cum opinione bonorum operum Dominum quærimus, ad monumentum profecto illius cum aromatibus venimus. Illæ autem mulieres angelos vident, quæ cum aromatibus venerunt, quia videlicet illæ D mentes supernos cives aspiciunt, quæ cum virtutum odoribus [d] ad Dominum per sancta desideria proficiscuntur. Notandum vero nobis est quidnam sit quod in dextris sedere angelus cernitur. Quid namque per sinistram nisi vita præsens, quid vero per dextram nisi perpetua vita designatur? Unde in Canticis canticorum scriptum est: *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me* (*Cant.* II, 6).

[a] Est in Later. decima quarta. In Cod. reg. Suec. decima septima. In Corb. duodecima.

[b] Belvac. et C. Germ., *abeuntes emerunt.*

[c] In eisdem Cod. sequitur immediate: *erat quippe magnus valde. Et respicientes*, etc. Sicque tollitur hyperbaton Vulgatæ, imo et textus Græci. Iidem Mss., *præcedit.*

[d] C. Germ. et duo priores Gemet., *ad Deum.*

Quia ergo Redemptor noster jam præsentis vitæ corruptionem transierat, recte angelus qui nuntiare perennem ejus vitam venerat in dextera sedebat. Qui stola candida coopertus apparuit, quia festivitatis nostræ gaudia nuntiavit. Candor etenim vestis splendorem nostræ denuntiat solemnitatis. Nostræ dicamus, an suæ? Sed ut fateamur verius, et suæ dicamus et nostræ. Illa quippe Redemptoris nostri resurrectio et nostra festivitas fuit, quia nos ad immortalitatem reduxit; et angelorum festivitas exstitit, quia nos revocando ad cœlestia eorum numerum implevit. In sua ergo ac nostra festivitate angelus in albis vestibus apparuit, quia dum nos per resurrectionem Dominicam ad superna reducimur, cœlestis patriæ damna reparantur.

3. Sed quid advenientes feminas affatur audiamus : **1527** *Nolite expavescere.* Ac si aperte dicat : Paveant illi qui non amant adventum supernorum civium; pertimescant qui, carnalibus desideriis pressi, ad eorum se societatem pertingere posse desperant. Vos autem cur pertimescitis, quæ vestros concives videtis ? Unde et Matthæus angelum apparuisse describens, ait : *Erat aspectus ejus sicut fulgur, et vestimenta ejus sicut nix* (*Matth.* XXVIII, 3). In [a] fulgure etenim terror timoris est, in nive autem blandimentum candoris. Quia vero omnipotens Deus et terribilis peccatoribus, et blandus est justis, recte testis resurrectionis ejus angelus et in fulgure vultus, et in candore habitus demonstratur, ut de ipsa sua specie et terreret reprobos, et mulceret pios. Unde recte quoque populum per deserta gradientem columna ignis in nocte et columna nubis præibat in die (*Exod.* XIII, 21, 22). In igne enim terror est, in nube autem visionis lene blandimentum; dies vero vita justi, et nox accipitur vita peccatoris. Unde et conversis peccatoribus Paulus dicit : *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes.* V, 8). In die ergo per nubem columna monstrata est, et in nocte per ignem, quia omnipotens Deus et blandus justis, et terribilis apparebit injustis. Istos in judicio veniens per lenitatis mansuetudinem demulcet, illos vero per justitiæ districtionem terret.

4. Sed jam quid angelus subjungat audiamus : *Jesum quæritis Nazarenum.* Jesus Latino eloquio salutaris, id est salvator interpretatur. At vero multi tunc Jesus dici poterant, non tamen substantialiter, sed nuncupative. Ideo et locus subjungitur, ut de quo Jesu dictum sit manifestetur : *Nazarenum.* Et causam protinus subdidit : *Crucifixum.* Atque addidit : *Surrexit, non est hic.* Non est hic dicitur [b] per præsentiam carnis, qui tamen nusquam deerit per præsentiam majestatis. *Sed ite, dicite discipulis ejus et Petro, quia præcedet vos in Galilæam.* Quærendum nobis est cur, nominatis discipulis, Petrus designatur ex nomine. Sed si hunc angelus nominatim non exprimeret, A qui magistrum negaverat, venire inter discipulos non auderet. Vocatur ergo ex nomine, ne desperaret ex negatione. Qua in re [c] considerandum nobis est (*Dist.* 50, c. 55) cur omnipotens Deus eum quem cunctæ Ecclesiæ præferre disposuerat ancillæ vocem pertimescere et seipsum negare permisit. Quod nimirum magnæ actum esse pietatis dispensatione cognoscimus, ut is qui futurus erat Pastor Ecclesiæ in sua culpa disceret qualiter aliis misereri debuisset. Prius itaque eum ostendit sibi, et tunc præposuit cæteris, ut ex sua infirmitate cognosceret quam misericorditer aliena infirma toleraret.

5. Bene autem de Redemptore nostro dicitur : *Præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, sicut dixit vobis.* Galilæa namque transmigratio facta in- B terpretatur. Jam quippe Redemptor noster a passione ad resurrectionem, a morte ad vitam, a pœna ad gloriam, a corruptione ad incorruptionem **1528** transmigraverat. Et prius post resurrectionem in Galilæa a discipulis videtur, quia resurrectionis ejus gloriam post læti videbimus, si modo a vitiis ad virtutum celsitudinem transmigramus. Qui ergo in sepulcro nuntiatur, in transmigratione ostenditur, quia is qui in mortificatione carnis agnoscitur in transmigratione mentis videtur. Hæc, fratres charissimi, pro tanta diei solemnitate, de lectionis evangelicæ expositione transcurrimus, sed libet ut de hac eadem solemnitate aliquid subtilius loquamur.

6. Duæ etenim vitæ erant, quarum unam novimus, alteram nesciebamus. Una quippe mortalis est, altera C immortalis, una corruptionis, altera incorruptionis ; [d] una mortis, altera resurrectionis. Sed venit Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, suscepit unam, et ostendit alteram. Unam pertulit moriendo, et ostendit alteram resurgendo. Si ergo nobis mortalem vitam scientibus resurrectionem promitteret carnis, et tamen hanc visibiliter non exhiberet, quis ejus promissionibus crederet ? Factus itaque homo apparuit in carne, mori dignatus est ex voluntate, resurrexit ex potestate, et ostendit exemplo quod nobis promisit in præmio. Sed fortasse aliquis dicat : Jure ille surrexit qui, cum Deus esset, teneri a morte non potuit. Ad instruendam ergo ignorantiam nostram, ad roborandam infirmitatem nostram, suæ resurrectionis exemplum nobis suffi- D cere noluit. Solus in illo tempore mortuus est, et tamen solus minime resurrexit. Nam scriptum est : *Multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt* (*Matth.* XXVII, 52). Ablata ergo sunt omnia argumenta perfidiæ. Ne quis enim dicat : Sperare de se non debet [e] homo quod in carne sua exhibuit Deus homo, ecce cum Deo homines resurrexisse cognoscimus, et quos puros homines fuisse non dubitamus. Si ergo membra nostri Redemptoris sumus, præsumamus in nobis quod gestum constat in capite. Si

[a] C. Germ., Belvac., Longip., tertius Gemet., *in fulgore.*
[b] Hic restituimus multa quæ in plerisque Ed. desunt; leguntur autem in C. Germ., duobus Carn., tertio Gemet., etc., necnon in Edit. Antuerp. Corruptam autem ac mutilam esse aliam lectionem : *non est hic per præsentiam majestatis. Sed*, manifestum est.
[c] Belvac. et C. Germ., *quærendum.*
[d] Duo priores Gemet., *una mortalis.*
[e] Belvac., *debet homo Deus.*

multum nos abjicimus, sperare in nobis debemus nos membra ultima quod de membris ejus superioribus audivimus.

7. Ecce vero ad memoriam redit quod crucifixo Dei Filio Judæi insultantes dicebant : *Si rex Israel est, descendat de cruce, et credimus ei* (*Ibid.* 42). Qui si de cruce tunc descenderet, nimirum insultantibus cedens, virtutem nobis patientiæ non demonstraret. Sed exspectavit paululum, toleravit opprobria, irrisiones sustinuit, servavit patientiam, distulit admirationem ; et qui de cruce descendere noluit, **1529** de sepulcro surrexit. Plus igitur fuit de sepulcro surgere quam de cruce descendere. Plus fuit mortem resurgendo destruere quam vitam descendendo servare. Sed cum Judæi hunc ad insultationes suas de cruce descendere minime cernerent, cum morientem viderent, eum se vicisse crediderunt, nomen illius se quasi exstinxisse gavisi sunt. Sed ecce de morte nomen ejus per mundum crevit, [a] ex qua hoc infidelis turba exstinxisse se credidit ; [b] et quem gaudebat occisum, dolet mortuum, quia hunc ad suam gloriam cognoscit pervenisse per pœnam. Quod bene in libro Judicum Samson illius facta significant (*Judic.* XVI, 1, 2, 3), qui cum Gazam civitatem Philisthinorum fuisset ingressus, Philisthæi, ingressum ejus protinus cognoscentes, civitatem repente obsidionibus circumdederunt, custodes [c] deputaverunt, et Samson fortissimum se jam comprehendisse gavisi sunt. Sed quid Samson fecit agnovimus. Media nocte portas civitatis abstulit, et montis verticem ascendit. Quem, fratres charissimi, hoc in facto, quem nisi Redemptorem nostrum Samson ille significat ? Quid Gaza civitas nisi infernum designat ? Quid per Philisthæos nisi Judæorum perfidia demonstratur ? Qui cum mortuum Dominum viderent, ejusque corpus in sepulcro jam positum, custodes illico deputaverunt, et eum qui auctor vitæ claruerat, in inferni claustris retentum, quasi Samsonem in Gaza se deprehendisse lætati sunt. Samson vero media nocte non solum exiit, sed etiam portas tulit, quia videlicet Redemptor noster ante lucem resurgens, [d] non solum liber de inferno exiit, sed et ipsa etiam inferni claustra destruxit. Portas tulit, et montis verticem subiit, quia resurgendo claustra inferni abstulit, et ascendendo cœlorum regna penetravit. Hanc ergo resurrectionis ejus gloriam, fratres charissimi, quæ et prius demonstrabatur ex signo, et post [e] patuit ex facto, tota mente diligamus, pro ejus amore moriamur. Ecce in resurrectione auctoris nostri ministros ejus angelos concives nostros agnovimus. Ad horum ergo civium il-

A lam frequentem solemnitatem festinemus. His, cum necdum visione possumus, desiderio et mente jungamur. Transmigremus a vitiis ad virtutes, ut in Galilæa Redemptorem nostrum videre mereamur. Adjuvet omnipotens Deus ad vitam desiderium nostrum, qui pro nobis in mortem dedit unicum Filium suum, Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum eo vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[f] HOMILIA XXII.

Habita ad populum in basilica beati Joannis, quæ appellatur Constantiniana, Sabbato post Pascha.

LECTIO S. EVANG. SEC. JOAN. XX, 1—9.

In illo tempore, una sabbati Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, et B *vidit lapidem sublatum a monumento. Cucurrit ergo et venit ad Simonem Petrum, et ad alium discipulum* [g] *quem diligebat Jesus, et dixit eis : Tulerunt Dominum de monumento, et* [h] *nescimus ubi posuerunt eum. Exiit ergo Petrus et ille alius discipulus, et venerunt ad monumentum. Currebant autem duo simul ; et ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, et venit* [i] *primus ad monumentum. Et cum se inclinasset, vidit linteamina posita, non tamen introivit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, et introivit in monumentum. Et vidit linteamina posita, et sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum. Tunc ergo introivit et* [j] *ille discipulus qui venerat prior ad monumentum, et vidit, et credidit. Nondum enim* [k] *sciebant Scripturas, quia* C *oporteret eum a mortuis resurgere.*

1530 1. Fractus longa molestia stomachus diu me charitati vestræ de lectionis evangelicæ expositione loqui prohibuit. Vox namque ipsa a clamoris virtute succumbit ; et quia a multis audiri non valeo, loqui, fateor, inter multos erubesco. Sed hanc in me verecundiam et ipse reprehendo. Quid enim ? Nunquid si multis prodesse nequeo, nec paucis curabo ? Et si ex messe portare manipulos multos non possum, nunquidnam debeo ad aream vacuus redire ? Quamvis enim quantos debeo ferre non valeo, certe vel paucos, certe vel duos, certe vel unum feram. Habet namque ipsa infirmitatis intentio mercedis suæ certitudinem, quia supernus arbiter noster, etsi pondus considerat in retributione, tamen D vires pensat in pondere.

2. Lectio sancti Evangelii quam modo, fratres, audistis valde in superficie historica est aperta, sed ejus nobis sunt mysteria sub brevitate requirenda.

[a] Primus Carn., *ex qua hunc.* Val. Cl. et Gemet., *ex qua hæc infidelis.*

[b] C. Germ. et Bigot., *et quæ gaudebat.*

[c] Secundus Carn., *deportaverunt.*

[d] His refellitur impietas Joan. Calvini, asserentis, lib. II Instit., cap. 16, § 10, Christum in inferno divinæ ultionis severitatem expertum esse. Recole quæ in admonitione jam sunt dicta. Certe docet hic non obscure noster Gregorius Dominum, etsi ad inferos, secundum animam, descenderit, nullos tamen ibi dolores perpessum.

[e] In recentioribus Ed., *paruit.*

[f] In Later. est decima septima. Ubi legitur habita in Basil. S. Salvat., quæ appell. Const. in Cod. reg. Suec. est decima octava. In Corb. decima sexta.

[g] C. Germ., Belvac., Bigot. et tertius Gemet., *quem amabat.*

[h] Bigot., *nescio.*

[i] C. Germ. et Bigot., *venit prius.*

[j] Belvac. et C. Germ., *et ille alius discipulus qui venerat primus.*

[k] Bigot. et C. Germ., *sciebat.*

Maria Magdalene, cum adhuc tenebræ essent, venit ad monumentum. Juxta historiam notatur hora, juxta intellectum vero mysticum requirentis signatur intelligentia. Maria etenim auctorem omnium, quem carne viderat mortuum, quærebat in monumento; et quia hunc minime invenit, [a] furatum credidit. Adhuc ergo erant tenebræ cum venit ad monumentum. Cucurrit citius, discipulisque nuntiavit. Sed illi præ cæteris cucurrerunt, qui præ cæteris amaverunt, videlicet Petrus et Joannes. *Currebant autem duo simul, sed Joannes præcucurrit citius Petro, et venit prior ad monumentum*, sed ingredi non præsumpsit. Venit vero posterior Petrus, *Et intravit.* Quid, fratres, quid cursus iste significat? Nunquid hæc tam subtilis evangelistæ descriptio a mysteriis vacare credenda est? Minime. Neque enim se Joannes et præisse et non intrasse diceret, si in ipsa sua trepidatione mysterium defuisse credidisset. Quid ergo **1531** per Joannem nisi Synagoga, quid per Petrum nisi Ecclesia designatur? Nec mirum esse videatur quod per juniorem Synagoga, per seniorem vero Ecclesia signari perhibetur, quia etsi ad Dei cultum prior est Synagoga quam Ecclesia gentium, ad usum tamen sæculi prior est multitudo gentium quam Synagoga, Paulo attestante, qui ait : *Quia non prius quod spiritale est, sed quod animale* (*I Cor.* xv, 46). Per seniorem ergo Petrum significatur Ecclesia gentium, per juniorem vero Joannem Synagoga Judæorum. Cucurrerunt ambo simul, quia, ab ortus sui tempore usque ad occasum, pari et communi [b] via, etsi non pari et communi sensu, gentilitas cum Synagoga cucurrit.

3. Venit Synagoga prior ad monumentum, sed minime intravit, quia legis quidem mandata percepit, prophetias de incarnatione ac passione Dominica audivit, sed credere in mortuum noluit. Vidit enim Joannes posita linteamina, non tamen introivit, quia videlicet Synagoga et Scripturæ sacræ sacramenta cognovit, et tamen ad fidem passionis dominicæ credendo intrare distulit. Quem diu longeque prophetavit, præsentem vidit, [c] et renuit; hominem esse despexit, Deum carne mortalem factum credere noluit. Quid ergo est, nisi quia et citius cucurrit, et tamen ante monumentum vacua stetit : *Venit autem Simon Petrus sequens eum, et introivit in monumentum*, quia secuta posterior Ecclesia gentium, mediatorem Dei et hominum hominem Jesum Christum et cognovit carne mortuum, et viventem credidit Deum. *Vidit linteamina posita, et sudarium quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum.* Quid esse, fratres, credimus, quod sudarium capitis Domini cum linteaminibus non invenitur in monumento,
A nisi quia, Paulo attestante (*I Cor.* xi, 3), caput Christi Deus, **1532** et divinitatis incomprehensibilia sacramenta ab infirmitatis nostræ cognitione disjuncta sunt, ejusque potentia creaturæ transcendit naturam? Et notandum quod non solum separatim, [d] sed etiam involutum inveniri dicitur in unum locum. Linteum quippe quod involvitur, ejus nec initium nec finis aspicitur. Recte ergo sudarium capitis involutum inventum est, quia celsitudo divinitatis nec cœpit esse, nec desinit; nec per initium nascitur, nec termino coangustatur.

4. Bene autem additur : *In unum locum*, quia in scissura mentium Deus non est. Deus quippe in unitate est, et illi ejus habere gratiam merentur, qui se ab invicem per sectarum scandala non dividunt.
B Sed quia solet per sudarium laborantium sudor detergi, potest etiam sudarii nomine exprimi labor Dei, qui in se quidem semper quietus atque incommutabilis permanet, sed tamen laborare se denuntiat cum duras hominum pravitates portat. Unde et per prophetam dicit : *Laboravi sustinens* (*Jerem.* vi, 11). Deus autem apparuit in carne, laboravit ex nostra infirmitate. Quem laborem passionis ejus dum increduli viderunt, eum venerari noluerunt. Quem enim videbant carne mortalem, dedignati sunt credere immortalem esse divinitate. Unde etiam Jeremias ait : *Reddes eis vicem, Domine, juxta opera manuum suarum, dabis eis scutum cordis laborem tuum* (*Thren.* iii, 64, 65). Ne enim prædicationis spicula eorum corda penetrarent, dum passionis ejus laborem de-
C dignati sunt, quasi eumdem laborem illius pro scuto tenuerunt, ut eo ad se transire ejus verba non permitterent, quo eum laborare usque ad mortem [e] viderunt. Quid autem nos nisi nostri capitis, id est Dei membra sumus? Per linteamina itaque corporis, laborum ligamenta signantur, quæ nunc electos omnes, id est ejus membra constringunt. Sudarium ergo quod super caput ejus fuerat seorsum invenitur, quia ipsa Redemptoris nostri passio longe a nostra passione disjuncta est, quoniam ipse sine culpa pertulit quod nos cum culpa toleramus. Ipse sponte morti succumbere voluit, ad quam nos venimus inviti.

5. Sequitur : *Tunc ergo introivit et ille discipulus qui venerat prior ad monumentum.* Postquam intravit
D Petrus, ingressus est et Joannes. Posterior intravit qui prior venerat. [f] Notandum, fratres, est quod in fine mundi ad Redemptoris fidem etiam Judæa colligetur, Paulo attestante, qui ait : *Donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret* (*Rom.* xi, 25, 26). Et *vidit et credidit.* Quid, fratres, quid æstimandus est credidisse? Nunquid quia Dominus resurrexerat, [g] quem quærebat? Non utique,

[a] Duo priores Gemet., *furto ablatum.*

[b] Bigot., *vita.*

[c] In Excusis, *recipere renuit.*

[d] Quædam hic supplevimus omissa in recent. Excusis.

[e] In C. Germ., duobus prior. Gemet. ac Bigot., non legitur quidquid hic exstat inter *viderunt* et *sudarium ergo.*

[f] Belvac. primus, Carn. et duo priores Gemet., *notum, fratres.*

[g] Corb. et Belvac., *quem quærebant.*

quia adhuc [a] tenebræ erant ad monumentum, et subjuncta quoque verba contradicunt cum dicitur: *Nondum enim* [b] *sciebant Scripturas, quia oporteret eum a mortuis resurgere.* Quid ergo vidit, et quid credidit? Vidit linteamina posita, et credidit quod mulier dixerat, de monumento Dominum fuisse sublatum. Qua in re divinæ dispensationis magnitudo pensanda est, quod discipulorum corda et accenduntur ut quærant, et differuntur ne inveniant, quatenus infirmitas animi ipso suo mœrore cruciata, et purgatior ad inveniendum fiat, et tanto validius teneat cum invenerit, **1533** quanto tardius invenerit quod quærebat.

6. Hæc sub brevitate, fratres charissimi, de evangelica lectione transcurrimus; nunc restat ut de ipsa tantæ solemnitatis nobilitate aliquid loquamur. Hanc enim recte nobilitatem solemnitatis dicam, quia solemnitates cæteras antecedit. Sicut enim in sacro eloquio sancta sanctorum, vel Cantica canticorum, pro sui magnitudine dicuntur, ita hæc festivitas recte dici potest solemnitas solemnitatum. Ex hac quippe solemnitate exemplum nobis resurrectionis datum est, spes cœlestis patriæ aperta, et facta superni regni jam præsumptibilis gloria. Per hanc electi, qui quamvis in tranquillitatis sinu, tamen apud inferni claustra tenebantur, ad paradisi amœna reducti sunt. Quod ante passionem dixit, in resurrectione sua Dominus implevit: *Si exaltatus fuero,* inquit, *a terra, omnia traham ad me* (*Joan.* XII, 32). Omnia etenim traxit, [c] qui de electis suis apud inferos nullum reliquit. Omnia abstulit, utique electa. Neque etenim infideles quosque, et pro suis criminibus æternis suppliciis deditos, ad veniam Dominus resurgendo reparavit; sed illos ex inferni claustris rapuit, quos suos in fide et actibus recognovit. Unde recte etiam per Osee dicit: *Ero mors tua, o mors; ero morsus tuus, inferne* (*Osee* XIII, 14). Id namque quod occidimus, agimus ut penitus non sit. Ex eo etenim quod mordemus, partem abstrahimus, partemque relinquimus. Quia ergo in electis suis funditus occidit mortem, mors mortis exstitit. Quia vero ex inferno partem abstulit, et partem reliquit, non occidit funditus, sed momordit infernum. Ait ergo: *Ero mors tua, o mors.* Ac si aperte dicat: Quia in electis meis te funditus perimo, ero mors tua; ero morsus tuus, inferne, quia sublatis eis, te ex parte transfigo. Quæ est ergo ista solemnitas quæ inferni claustra destruxit, et januas nobis regni cœlestis aperuit? Inquiratur subtilius nomen ejus. Requiratur egregius prædicator.

7. Videamus quid de ejus æstimatione denuntiet. Ait enim: *Etenim pascha nostrum immolatus est Christus* (*I Cor.* V, 7). Si ergo pascha Christus, pensandum nobis est quid de pascha lex loquitur, ut indagemus subtilius an de Christo dicta videantur. Moyses quippe ait: *Sument de sanguine agni, ac ponent super utrumque postem, et in superliminaribus domorum in quibus comedent illum; et edent carnes nocte illa assas igni, et azymos panes cum lactucis agrestibus. Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed assum tantum igni. Caput cum pedibus ejus et intestinis vorabitis, nec remanebit ex eo quidquam usque mane. Si quid residuum fuerit, igne comburetis* (*Exod.* XII, 7, *seq.*). Ubi et additur: *Sic autem* [d] *comedetis illum. Renes vestros accingetis, et calceamenta habebitis in pedibus vestris, tenentes baculos in manibus, et comedetis festinantes* (*Ibid.*, 11). Quæ videlicet cuncta magnam nobis ædificationem pariunt, si fuerint mystica interpretatione discussa. Quis namque sit sanguis agni (*De consecr. dist.* 2, *cap.* 73), non jam audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sanguis super utrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam [e] ore cordis hauritur. In utroque etenim poste sanguis agni est positus, quando sacramentum passionis illius cum ore ad Redemptionem sumitur, **1534** ad imitationem quoque intenta mente cogitatur. Nam qui sic Redemptoris sui sanguinem accipit ut imitari passionem illius necdum velit, in uno poste sanguinem posuit, qui etiam insuper liminaribus domorum ponendus est. Quid enim spiritaliter domos nisi mentes nostras accipimus, in quibus per cogitationem inhabitamus? Cujus domus superliminare est ipsa intentio, quæ præeminet actioni. Qui ergo intentionem cogitationis suæ ad imitationem dominicæ passionis dirigit, in superliminari domus agni sanguinem ponit. Vel certe domus nostræ ipsa sunt corpora, in quibus, quousque vivimus, habitamus. Et in superliminari domus agni sanguinem ponimus, quia crucem passionis illius in fronte portamus. De quo adhuc agno subditur: *Et edent carnes nocte illa assas igni* (*Exod.* XII, 8). In nocte quippe agnum comedimus, quia in sacramento modo dominicum corpus accipimus, quando adhuc adinvicem nostras conscientias non videmus. Quæ tamen [f] carnes igni assandæ sunt, quia nimirum dissolvit ignis carnes, quas aqua coxerit; quas vero ignis sine aqua excoquit, roborat. Carnes itaque Agni nostri ignis excoxit, quia eum ipsa vis passionis illius ad resurrectionem valentiorem reddidit, atque ad incorruptionem roboravit. Qui enim ex morte convaluit, videlicet carnes illius ab igne duruerunt. Unde etiam per Psalmistam dicit: *Exaruit velut testa virtus mea* (*Psal.* XXI, 16). Quid namque est testa ante ignem, nisi molle lutum? Sed ei ex igne agitur ut solidetur. Virtus ergo humanitatis ejus velut testa exaruit, quia ab igne passionis ad virtutem incorruptionis crevit.

8. Sed sola Redemptoris nostri percepta sacramenta ad veram solemnitatem mentis non sufficiunt, nisi eis quoque et bona opera jungantur. Quid enim

[a] Bigot., *tenebræ erant cum venit ad monumentum.*
[b] Corb. et Longip., *sciebat.*
[c] Belvac., *quia de.*
[d] C. Germ. et Bigot., *comedetis illud.*
[e] Primus Carnot. et Bigot., *amore cordis.*
[f] C. Germ., tres Gemet., Belvac., Longip., *carnes agni assandæ.*

prodest corpus et sanguinem filius ore percipere, et A ei perversis moribus contraire? Unde bene adhuc ad comedendum subditur : *Et azymos panes cum lactucis agrestibus* (*Exod.* XII, 8). Panes quippe sine fermento comedit, qui recta opera sine corruptione vanæ gloriæ exercet, qui mandata misericordiæ sine admistione peccati exhibet, ne perverse diripiat quod quasi recte dispensat. Hoc quoque peccati fermentum bonæ suæ actioni miscuerant, quibus prophetæ voce per increpationem Dominus dicebat : *Venite ad Bethel, et impie agite* (*Amos* IV, 4). Atque post pauca : *Et sacrificate de fermentato laudem* (*Ibid.*, 5). De fermentato namque laudem immolat, qui Deo sacrificium de rapina parat. Lactucæ vero agrestes valde amaræ sunt. Carnes ergo Agni cum lactucis agrestibus sunt edendæ, ut cum corpus Redemptoris accipimus, B nos pro peccatis nostris in fletibus affligamus, quatenus ipsa amaritudo pœnitentiæ abstergat a mentis stomacho perversæ humorem vitæ. Ubi et subditur : *Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua* (*Exod.* XII, 9). Ecce jam nos ipsa verba historiæ ab intellectu historico repellunt. Nunquid, fratres charissimi, Israeliticus ille populus in Ægypto constitutus comedere agnum crudum consueverat, ut ei lex dicat : *Non comedetis ex eo crudum quid?* Ubi et additur : *Nec coctum aqua.* Sed quid aqua, nisi humanam scientiam designat, juxta hoc quod per Salomonem sub hæreticorum voce dicitur : *Aquæ furtivæ dulciores sunt* (*Prov.* IX, 17). Quid crudæ Agni carnes **1535** nisi inconsideratam ac sine reverentia cogitationis relictam illius humanitatem C significant? Omne enim quod subtiliter cogitamus quasi mente coquimus. Sed agni caro nec cruda edenda est, nec aqua cocta, quia Redemptor noster nec purus homo æstimandus est, neque per humanam sapientiam qualiter incarnari Deus potuit cogitandus. Omnis enim qui Redemptorem nostrum purum hominem credit, quid iste aliud quam agni carnes crudas comedit, quas videlicet coquere per divinitatis ejus intelligentiam noluit? Omnis vero qui incarnationis ejus mysteria juxta humanam sapientiam discutere conatur, carnes agni aqua vult coquere, id est dispensationis ejus mysterium per dissolutam vult scientiam penetrare. Qui ergo Paschalis gaudii solemnitatem celebrare desiderat, agnum nec aqua coquat, nec crudum comedat, D ut neque per humanam sapientiam profunditatem illius incarnationis penetrare appetat, neque in eum tanquam in hominem purum credat; sed assas igni carnes comedat, [a] ut dispensari omnia per sancti Spiritus potentiam sciat. De quo adhuc recte subjungitur : *Caput cum pedibus et intestinis vorabitis* (*Exod.* XII, 9), [b] quia Redemptor noster est α et ω, Deus videlicet ante sæcula, et homo in fine sæculorum. [c] Et sicut jam prædiximus, fratres, Paulo attestante didicimus quod *caput Christi Deus est* (*I Cor.* XI, 3). Caput ergo agni vorare, est divinitatem illius fide percipere. Pedes vero agni vorare, est vestigia humanitatis ejus amando et imitando perquirere. Quid vero sunt intestina, nisi verborum illius occulta et mystica mandata? Quæ tunc voramus, cum verba vitæ cum aviditate sumimus. In quo devorationis verbo quid aliud quam pigritiæ nostræ torpor reprehenditur? Qui ejus verba ac mysteria et per nosmetipsos non requirimus, et dicta ab aliis audimus inviti. *Non remanebit ex eo quidquam usque mane* (*Exod.* XII, 10), quia ejus dicta magna sunt sollicitudine discutienda, quatenus priusquam dies resurrectionis appareat, in hac præsentis [d] vitæ nocte omnia illius mandata intelligendo et operando penetrentur. Sed quia valde difficile est ut omne sacrum eloquium possit intelligi, et omne ejus mysterium penetrari, recte subjungitur : *Si quid autem remanserit, igne comburetis* (*Ibid.*). Quod ex agno remanet igne comburimus quando hoc quod de mysterio incarnationis ejus intelligere et penetrare non possumus potestati sancti Spiritus humiliter reservamus, ut non superbe quis audeat vel contemnere vel denuntiare quod non intelligit, sed hoc igni tradit cum sancto Spiritui reservat.

9. Quia igitur qualiter edendum sit pascha cognovimus, nunc [e] a qualibus edi debeat agnoscamus. Sequitur : *Sic autem comedetis illum. Renes vestros accingetis* (*Ibid.*, 11). Quid in renibus nisi delectatio carnis accipitur? Unde et Psalmista postulat, dicens : *Ure renes meos* (*Psal.* XXV, 2). Si enim voluptatem libidinis in renibus esse nesciret, eos uri minime petisset. Unde quia potestas diaboli in humano genere maxime per luxuriam prævaluit, de illo voce dominica dicitur : *Potestas ejus in lumbis ejus* (*Job.* XL, 11). Qui ergo pascha comedit, habere renes accinctos debet, ut qui solemnitatem resurrectionis atque incorruptionis agit, **1538** [f] corruptioni jam per vitia nulli subjaceat, voluptates edomet, [g] carnem a luxuria restringat. Neque enim cognovit quæ sit solemnitas incorruptionis, qui adhuc per incontinentiam corruptioni subjacet. Hæc quibusdam dura sunt, sed angusta porta est, quæ ducit ad vitam (*Matth.* VII, 13). Et habemus jam multa exempla continentium. Unde et bene adhuc subditur : *Calceamenta habebitis in pedibus* (*Exod.* XII, 11). Quid sunt enim pedes nostri, nisi opera? Quid vero calceamenta, nisi pelles mortuorum animalium? Calceamenta autem pedes muniunt. Quæ vero sunt mortua animalia, ex quorum pellibus nostri muniuntur pedes, nisi antiqui patres, qui nos ad æternam patriam præcesserunt? Quorum dum exempla conspicimus, nostri operis pedes munimus. Calceamenta ergo in pedibus habere est mor-

[a] Belvac., *dispensare.*
[b] Hæc verba, *quia Red... in fine sæculorum*, absunt a Bigot. et a tertio Gemet.
[c] Hæc etiam, usque ad *caput ergo*, non leguntur in C. Germ., Belvac. et duobus prioribus Gemet.
[d] Belvac., *vitæ vocatione.*
[e] Tres Gemet., *a quibus.*
[f] In Excusis, *corruptioni... nulla subjaceat*, quod emendavimus, præsertim ope Mss. C. Germ., trium Gemet., duorum Carn., Bigot., Corb., etc.
[g] Longip. et Val. Cl., *carnis luxuriam restringat.*

tuorum vitam conspicere, et nostra vestigia a peccati A vulnere custodire. *Tenentes baculos in manibus* (*Ibid.*). Quid lex per baculum nisi [a] pastoralem custodiam designat? Et notandum quod prius præcipimur renes accingere, postmodum baculos **1537** tenere, quia illi debent curam pastoralem suscipere, qui jam in suo corpore sciunt fluxa luxuriæ edomare, ut cum aliis fortia prædicant, ipsi desideriis mollibus enerviter non succumbant. Bene autem subditur: *Et comedetis festinantes* (*Ibid.*). Notate, charissimi fratres, notate quod dicitur, *festinantes*. Mandata Dei, mysteria Redemptoris, cœlestis patriæ gaudia, cum festinatione cognoscite, et præcepta vitæ cum festinatione implere curate. Quia enim adhuc hodie licet bene agere scimus, utrum cras liceat ignoramus. Festinantes ergo pascha comedite, id est ad solem- B nitatem patriæ cœlestis anhelate. Nemo in hujus vitæ itinere torpeat, ne in patria locum perdat. Nemo moras [b] ad appetenda studia innectat, sed cœpta perficiat, ne minime liceat implere [c] quod inchoat. Si ad amorem Dei pigri non sumus, adjuvat ipse quem amamus, Jesus Christus Dominus noster, [d] qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[e] HOMILIA XXIII.

Habita ad populum in basilica beati Petri apostoli, [f] in crastino Paschæ.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. XXIV, 13-35.

In illo tempore, duo ex discipulis Jesu ibant [g] ipsa die in castellum quod erat in spatio stadiorum sexaginta a Jerusalem, nomine Emmaus, et ipsi loqueban- C *tur adinvicem de his omnibus quæ acciderant. Et factum est, dum fabularentur, et secum quærerent, et ipse Jesus appropinquans ibat cum illis. Oculi autem illorum tenebantur, ne eum agnoscerent. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones quos confertis adinvicem ambulantes, et estis tristes? Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus? Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt: De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere et sermone coram Deo et omni populo; et quomodo tradiderunt eum summi sacerdotes et principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel. Et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie [h] quod* D *hæc facta sunt. Sed et mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, et non invento corpore ejus, venerunt dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum, et ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero [i] non invenerunt. Et ipse dixit ad illos: O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ! [j] Nonne hæc oportuit pati Christum, et intrare in gloriam suam? Et incipiens a Moyse, et omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quæ de ipso erant. Et appropinquaverunt castello, quo ibant. Et ipse finxit se longius ire. Et coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, et inclinata est jam dies. Et intravit cum illis. Et factum est, dum recumberet cum illis, accepit panem, et benedixit ac fregit, et porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum, et ipse evanuit ab oculis eorum. Et dixerunt adinvicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis dum loqueretur in via et aperiret nobis Scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt in Jerusalem, et invenerunt congregatos undecim, et eos qui cum ipsis erant, dicentes: Quia surrexit Dominus vere, et apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via, et quomodo cognoverunt eum in fractione panis.*

1538 1. In quotidiana vobis solemnitate laborantibus pauca loquenda sunt; et fortasse hæc utilius proderunt, quia sæpe et alimenta quæ minus sufficiunt avidius sumuntur. Lectionis ergo evangelicæ summatim sensum statui non per singula verba discutere, ne dilectionem vestram valeat sermo prolixior expositionis onerare. Ecce audistis, fratres charissimi, quia duobus discipulis ambulantibus in via, non quidem credentibus, sed tamen de se loquentibus Dominus apparuit, sed eis speciem quam recognoscerent non ostendit. Hoc ergo egit foris Dominus in oculis corporis quod apud ipsos agebatur intus in oculis cordis. Ipsi namque apud semetipsos intus et amabant et dubitabant, eis autem Dominus foris et præsens aderat, et quis esset non ostendebat. De se ergo loquentibus præsentiam exhibuit, sed de se dubitantibus cognitionis suæ speciem abscondit. Verba quidem contulit, duritiam intellectus increpavit; sacræ Scripturæ mysteria quæ de seipso erant aperuit, et tamen quia adhuc in eorum cordibus peregrinus erat a fide, se ire longius finxit. Fingere namque componere dicimus; unde et compositores luti figulos vocamus. Nihil ergo simplex Veritas per duplicitatem fecit, sed talem se eis exhibuit in corpore qualis apud illos erat in mente. Probandi autem erant, si hi qui eum etsi necdum ut Deum diligerent, saltem ut peregrinum amare potuissent. Sed quia esse extranei a charitate non poterant hi cum quibus Veritas gradiebatur, eum ad hospitium quasi peregrinum vocant. Cur autem dicimus, vocant, cum illic scriptum sit *Et coegerunt eum*? Ex quo nimirum exemplo colligitur quia peregrini ad hospitium non solum invitandi sunt, sed etiam trahendi. Mensam ponunt, cibos offerunt, et Deum quem in Scripturæ

[a] Duo priores Gemet., *pastoralem curam.*

[b] Duo priores Gemet., *ad appetenda bona studia.*

[c] C. Germ., duo priores Gemet. ac Bigot., *quod male inchoat.*

[d] Duo priores Gemet., *cui cum Patre et Spiritu sancto honor et imp. per omnia,* etc.

[e] Est decima quinta in Later., decima nona in Cod. reg. Suec. et decima tertia in Corb.

[f] Hæc non habent Belvac., Corb. Germ., tres Gemet., Lateran. et cod. reg. Suec.

[g] Abest a C. Germ. et tribus Gemet., *ipsa die.*

[h] Belvac. et C. Germ., *quo hæc facta sunt.*

[i] Iidem, *non viderunt.*

[j] Belvac., *nonne sic oportuit.*

sacræ expositione non cognoverant, in panis fractione cognoscunt.

2. Audiendo ergo præcepta Dei illuminati non sunt, **1539** faciendo illuminati sunt, quia scriptum est: *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur* (*Rom.* II, 13). Quisquis ergo vult audita intelligere, festinet ea quæ [a] jam intelligere potuit opere implere. Ecce Dominus non est cognitus dum loqueretur, et dignatus est cognosci dum pascitur. Hospitalitatem ergo, fratres charissimi, diligite, charitatis opera amate. Hinc enim per Paulum dicitur: *Charitas fraternitatis maneat in vobis, et hospitalitatem nolite oblivisci. Per hanc enim placuerunt quidam, angelis hospitio receptis* (*Hebr.* XIII, 1). Hinc Petrus ait: *Hospitales invicem* [b] *sine murmuratione* (*I Petr.* IV, 9). Hinc ipsa Veritas dicit: *Hospes fui, et suscepistis me* (*Matth.* XXV, 35). Opinata res est valde, et seniorum nostrorum nobis relatione tradita. Quidam paterfamilias cum tota domo sua magno hospitalitatis studio serviebat; cumque quotidie ad mensam suam peregrinos susciperet, quodam die peregrinus quidam inter alios venit, ad mensam ductus est. Dumque paterfamilias ex humilitatis consuetudine aquam vellet in ejus manibus fundere, conversus urceum accepit, sed repente eum in cujus manibus aquam fundere voluerat non invenit. Cumque hoc factum secum ipse miraretur, eadem nocte ei Dominus per visionem dixit: Cæteris diebus me in membris meis, hesterno autem die me in memetipso suscepisti. Ecce in judicium veniens, dicet: *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 40). Ecce ante judicium cum per membra sua suscipitur, susceptores suos etiam per semetipsum requirit; et tamen nos ad hospitalitatis gratiam pigri sumus. Pensate, fratres, quanta hospitalitatis virtus sit. Ad mensas vestras Christum suscipite, ut vos ab eo suscipi [c] ad convivia æterna valeatis. Præbete modo peregrino Christo hospitium, ut vos in judicio non quasi peregrinos nesciat, sed [d] ut proprios recipiat ad regnum, ipso adjuvante qui vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

[e] HOMILIA XXIV.

Habita ad populum in basilica beati Laurentii martyris, [f] foris muros Urbis, Feria quarta Paschæ.

LECTIO S. EVANG. SEC. JOAN. XXI, 1-14.

In illo tempore, manifestavit se iterum Jesus discipulis suis ad mare Tiberiadis. Manifestavit autem sic. Erant simul Simon Petrus, et Thomas qui dicitur Didymus, et Nathanael, qui erat a Cana Galilææ, et filii Zebedæi, et alii ex discipulis ejus duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus et nos tecum. Et exierunt, et ascenderunt in navim, et illa nocte nihil [g] *prendiderunt. Mane autem facto, stetit Jesus in littore, non tamen cognoverunt discipuli quia Jesus est. Dicit ergo eis Jesus: Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Responderunt ei: Non. Et dixit eis: Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis. Miserunt ergo, et jam non valebant illud trahere præ multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille quem diligebat Jesus Petro: Dominus est. Simon ergo Petrus cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) et misit se in mare. Alii autem discipuli navigio venerunt (non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium. Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, et piscem superpositum, et panem. Dicit eis Jesus: Afferte de piscibus quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, et traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete. Dicit eis Jesus: Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum: Tu quis es? scientes* [h] *quia Dominus est. Et venit Jesus, et accepit panem, et dedit eis, et piscem similiter. Hoc jam tertio manifestatus est Jesus discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis.*

1540 1. Lectio sancti Evangelii quæ modo in auribus vestris lecta est, fratres mei, quæstione animum pulsat, sed pulsatione sua vim discretionis indicat. Quæri etenim potest cur Petrus, qui piscator ante conversionem fuit, post conversionem ad piscationem rediit; et cum Veritas dicat: *Nemo mittens manum suam ad aratrum, et aspiciens retro, aptus est regno Dei* (*Luc.* IX, 62), cur repetiit quod dereliquit? Sed si virtus discretionis inspicitur, citius videtur quia nimirum negotium quod ante conversionem sine peccato exstitit, hoc etiam post conversionem repetere culpa non fuit. Nam piscatorem Petrum, Matthæum vero telonearium scimus; et post conversionem suam ad piscationem Petrus rediit, Matthæus vero ad telonei negotium non resedit (*De pœnit.*, *dist.* 5, *cap.* 7), quia aliud est victum per piscationem quærere, aliud autem telonei lucris pecunias augere. Sunt enim pleraque negotia, quæ sine peccatis exhiberi aut vix aut nullatenus possunt. Quæ ergo ad peccatum implicant, ad hæc necesse est ut post conversionem animus non recurrat.

2. Quæri etiam potest cur, discipulis in mari laborantibus, post resurrectionem suam Dominus in littore stetit, qui ante resurrectionem suam coram discipulis in fluctibus maris ambulavit (*Matth.* XIV, 25). Cujus rei ratio festine cognoscitur, si ipsa quæ tunc inerat causa pensetur. Quid enim mare nisi præsens sæculum signat, quod se [i] causarum tumultibus et undis vitæ corruptibilis illidit? Quid per

[a] Excusi, *audire*.
[b] C. Germ. et tres Gemet., *sine murmurationibus*.
[c] Belvac., *in convivio æterno*.
[d] Bigot., Longip., Val. Cl., *ut proprios servulos*.
[e] In cod. reg. Suec. est vigesima prima. In Corb. decima quarta.
[f] Hæc leguntur tantum in recent. Mss. quales sunt duo posteriores Gemet.
[g] Belvac. et C. Germ., *nihil ceperunt*. Et paulo infra, ubi legitur *quos prendidistis*, laudati Codices habent *quos nunc cepistis*.
[h] Iidem Mss., *quia Dominus esset*.
[i] In Ed., *casuum*, quod in nostris Mss. non legitur. Sanctus Gregorius solet negotiorum tumultum causarum nomine significare.

soliditatem littoris **1541** nisi illa perpetuitas quietis æternæ figuratur? Quia ergo discipuli adhuc fluctibus mortalis vitæ inerant, in mari laborabant. Quia autem Redemptor noster jam corruptionem carnis excesserat, post resurrectionem suam in littore stabat. Ac si ipsum resurrectionis suæ mysterium rebus discipulis loqueretur, dicens : Jam vobis in mari non appareo, quia vobiscum in perturbationis fluctibus non sum. Hinc est quod alio in loco post resurrectionem suam eisdem discipulis dicit : *Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum* (*Luc.* XXIV, 44). Neque enim cum ipsis non erat quibus præsens corporaliter apparebat, sed tamen jam se esse cum ipsis denegat, a quorum mortali corpore carnis immortalitate distabat. Quod illic cum ipsis positus, fatetur non se esse cum ipsis, hoc quoque hic situ corporis indicat, cum, adhuc eis navigantibus, esse se jam in littore demonstrat.

3. Facta est autem discipulis piscationis magna difficultas, ut magistro veniente fieret admirationis magna sublimitas. Qui protinus dixit : *Mittite in dexteram navigii rete, et invenietis.* Bis in sancto Evangelio legitur, quia Dominus jussit ut ad piscandum retia mitterentur, ante passionem videlicet, et post resurrectionem. Sed priusquam Redemptor noster pateretur et resurgeret, mitti quidem rete ad piscandum jubet, sed utrum in dexteram, an in sinistram mitti debuisset, non jubet; post resurrectionem vero discipulis apparens, mitti **1542** rete in dexteram jubet. In illa piscatione tanti capti sunt, ut retia rumperentur; in ista autem et multi capti sunt, et retia rupta non sunt. Quis vero nesciat bonos dextera, et malos sinistra figurari? Illa ergo piscatio, in qua specialiter in quam partem mitti rete debeat non jubetur, præsentem Ecclesiam designat, quæ bonos simul ac malos colligit, nec eligit quos trahat, quia et quos eligere possit ignorat. Hæc autem piscatio post Domini resurrectionem facta, in solam dexteram missa est, quia ad videndam claritatis ejus gloriam sola electorum Ecclesia pertingit, quæ de sinistro opere nihil habebit. In illa piscatione præ multitudine piscium rete rumpitur, quia nunc ad confessionem fidei etiam cum electis reprobi tanti intrant qui ipsam quoque Ecclesiam hæresibus scindant. In ista vero piscatione et multi pisces et magni capiuntur, et rete non rumpitur, quia sancta electorum Ecclesia, in continua auctoris sui pace requiescens, nullis jam dissensionibus dilaniatur.

4. Captis autem tam magnis piscibus, *Ascendit Simon Petrus, et traxit rete in terram.* Jam credo quod vestra charitas advertat quid est quod Petrus rete ad terram trahit. Ipsi quippe sancta Ecclesia est commissa, ipsi specialiter dicitur : *Simon Joannis amas me? Pasce oves meas* (*Joan.* XXI, 15, 16). Quod ergo postmodum aperitur in voce, hoc nunc signatur in opere. Quia ergo prædicator Ecclesiæ nos a mundi hujus fluctibus separat, nimirum necesse est ut rete

A plenum piscibus Petrus ad terram ducat. Ipse enim pisces ad soliditatem littoris pertrahit, quia sanctæ prædicationis voce stabilitatem æternæ patriæ fidelibus ostendit. Hoc egit verbis, hoc Epistolis, hoc agit quotidie miraculorum signis. Quoties per eum ad amorem quietis æternæ convertimur, quoties a terrenarum rerum tumultibus separamur, quid aliud quam missi intra rete fidei pisces ad littus trahimur? Sed cum rete magnis piscibus plenum dicitur, additur et quantis, scilicet centum quinquaginta tribus. A magno mysterio numerus non vacat, sed intentos vos tanti mysterii profunditas exspectat. Neque enim quantitatis summam solerter evangelista exprimeret, nisi hanc sacramento plenam esse judicasset. Scitis namque quod in Veteri Testamento omnis operatio
B per Decalogi mandata præcipitur, in Novo autem ejusdem operationis virtus per septiformem gratiam sancti Spiritus multiplicatis fidelibus datur. Quem propheta denuntians, dicit : *Spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini* (*Isai.* XI, 2). Sed ille in hoc Spiritu [a] operationem percipit, qui fidem Trinitatis agnoscit, ut et Patrem et Filium et eumdem Spiritum sanctum unius virtutis credat, unius substantiæ esse fateatur. Quia ergo septem quæ superius diximus, per Novum Testamentum latius data sunt, decem vero per Vetus præcepta, omnis nostra virtus et operatio per decem et septem potest plene comprehendi. Ducamus ergo per trigonum decem et septem, [b] et veniunt ad quinqua-
C ginta unum. Qui profecto numerus a magno mysterio non vacat, quia in Testamento Veteri legimus, quod annus quinquagesimus jubilæus vocari jussus est (*Lev.* XXV, 11), in quo videlicet cunctus populus ab omni operatione **1543** quiesceret. Sed vera requies in unitate est. Dividi quippe unum non potest; ubi enim scissura divisionis est, vera requies non est. Ducamus ergo per trigonum quinquaginta et unum, ut fiant centum quinquaginta tres. Quia ergo omnis nostra operatio in fide Trinitatis exhibita ad requiem tendit, decem et septem ter ducimus, ut ad quinquaginta et unum venire debeamus. Et vera nostra requies tunc est, cum ipsam jam claritatem Trinitatis agnoscimus, quam in unitate divinitatis esse certum tenemus. Quinquaginta et unum ter ducimus, et
D electorum summam in superna patria quasi centum quinquaginta trium piscium numerum tenemus. Post resurrectionem ergo Domini missum rete dignum fuit ut tot pisces caperet, quot solummodo electos cives supernæ patriæ designarent.

5. Inter hæc vero et hesterna sancti Evangelii lectio et hodierna nos admonet, ut vigilanter debeamus inspicere cur Dominus et Redemptor noster post resurrectionem suam piscem assum legitur comedisse. Non enim vacat a mysterio quod iteratur in facto. In hac etenim lectione panem et assum piscem, in illa vero quæ hesterno die lecta est (*Luc.*

[a] Primus Carn., *gratiam operationis.*

[b] Belvac., *veniunt quinquaginta*; duo priores Gemet., *fiunt quinquaginta.*

xxiv, 15, *seq.*) cum asso pisce etiam favum mellis comedit. Quid autem signare piscem assum credimus, nisi ipsum Mediatorem Dei et hominum passum? Ipse enim latere dignatus est in aquis generis humani, capi voluit, laqueo mortis nostræ, et quasi tribulatione assatus est tempore passionis suæ. Sed qui piscis assus fieri dignatus est in passione, favus mellis nobis exstitit in resurrectione. [a] An qui in pisce asso figurare voluit tribulationem passionis suæ, in favo mellis utramque naturam exprimere voluit personæ suæ? Favus quippe mel in cera est, mel vero in cera est divinitas in humanitate. Quod ab hac quoque lectione non discrepat, nam piscem comedit et panem. Qui enim assari ut piscis potuit ex humanitate, pane nos reficit ex divinitate, qui ait: *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi* (*Joan.* VI, 41, 52). Assum ergo piscem comedit et panem, ut ipso suo cibo nobis ostenderet quia et passionem ex nostra humanitate pertulit, et [b] refectionem nostram ex sua divinitate procuravit. Quod si vigilanter inspicimus, nobis quoque qualiter ad imitandum congruat videmus. Sic enim sua Redemptor indicat, ut imitationis viam nobis sequentibus sternat. Ecce in cibo suo Dominus noster pisci asso conjungere favum voluit, quia videlicet illos in suo corpore ad æternam quietem suscipit, qui cum hic tribulationes pro Domino sentiunt, ab amore internæ dulcedinis non recedunt. Cum asso pisce favus sumitur, quia qui hic afflictionem pro veritate suscipiunt, illic dulcedine vera satiantur.

6. Notandum quoque quod ultimum convivium Dominus cum septem discipulis habuisse describitur; Petrus namque et Thomas, Nathanael, filii Zebedæi, et alii ex discipulis ejus duo, in eo fuisse memorantur. Cur cum septem discipulis ultimum convivium celebrat, nisi quod eos tantummodo qui septiformi gratia sancti Spiritus pleni sunt futuros secum [c] in æterna refectione denuntiat? Septem quoque diebus omne hoc tempus evolvitur, et sæpe septenario numero perfectio designatur. **1544** Illi ergo ultimo convivio de præsentia veritatis epulantur, qui nunc perfectionis studio terrena transcendunt, quos mundi hujus amor non ligat, quibus etsi utcunque per tentamenta obstrepit, cœpta tamen eorum desideria non retundit. De hoc extremo convivio alias per Joannem dicitur: *Beati qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt* (*Apoc.* XIX, 9). Idcirco enim non ad prandium, sed ad cœnam vocatos narrat, quia nimirum in fine diei convivium cœna est. Qui ergo, finito præsentis vitæ tempore, [d] ad refectionem supernæ contemplationis veniunt, non ad Agni prandium, sed ad cœnam vocantur. Quæ videlicet cœna hoc ultimo convivio exprimitur, cui septem discipuli adesse memorantur, quia illos, ut diximus, tunc interna refectio reparat, qui pleni nunc septiformi gratia in amore Spiritus anhelant. Hæc ergo vobiscum, fratres, agite, hujus spiritus repleri præsentia desiderate. Quid vos sequi in futurum possit ex præsenti perpendite. Pensate si hoc spiritu pleni estis, nostis si ad illud convivium pervenire valeatis. Quisquis namque ille est quem nunc spiritus iste non reparat, profecto ab illa æterni convivii refectione jejunat. Mementote quid de eodem spiritu Paulus dicat: *Si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (*Rom.* VIII, 9). Quasi quidam titulus [e] divinæ possessionis est iste spiritus amoris. Nunquidnam spiritum Christi **1545** habet is cujus mentem [f] odia dissipant, elatio inflat, ira usque ad divisionem mentis exasperat, avaritia cruciat, luxuria enervat? Pensate quis sit spiritus Christi. Profecto ille qui facit amicos et inimicos diligi, terrena despici, pro cœlestibus æstuari, carnem propter vitia conteri, mentem a concupiscentiis frenari. Si ergo vultis [g] cognoscere jus possessionis Dei, personam perpendite possessoris vestri. Ecce enim quod diximus, voce veridica Paulus clamat: *Si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus* (*Rom.* VIII, IX). Ac si aperte dicat: Qui nunc Deo inhabitante non regitur de divinæ claritatis specie postmodum non lætatur. Sed nos tamen ad hæc quæ dicta sunt infirmamur, necdum culmen perfectionis attingimus, in via Dei quotidie sancti desiderii gressus ponamus. Consolatur nos Veritas quæ per Psalmistam dicit: *Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur* (*Psal.* CXXXVIII, 16). Non omnino erit nobis noxia nostra imperfectio, si, in Dei itinere constituti, et ad transacta non respicimus, et ad ea quæ restant transire festinamus. Nam qui imperfectorum desideria dignanter inflammat, [h] hæc quandoque ad perfectionem [i] roborat, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum eo vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[j] HOMILIA XXV.

Habita ad populum in basilica [k] sancti Joannis, quæ appellatur Constantiniana, [l] Feria quinta Paschæ.

LECTIO S. EVANG. SEC. JOAN. XX, 11-18.

In illo tempore, Maria stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinavit se, et prospexit in

[a] Ita Corb. Germ., et potiores Mss. In Gussanv., *et qui in pisce asso figurari voluit tribulatione.*

[b] Duo priores Gemet. ac prior. Carn., *et resurrectionem nostram.*

[c] Primus Carn., *in æterna resurrectione.*

[d] Longip., *ad refectionis supernæ contemplationem.*

[e] Primus Carn., *divinæ passionis.*

[f] Idem Codex, *odia superant.*

[g] Ita Mss. et vet. Ed. In recent. legitur *cognoscere possessiones Dei.*

[h] Longip., duo priores Gemet. ac Bigot., *hic quandoque.*

[i] Duo priores Gemet., *roborat Jesus C. D. N., cui cum P. et Sp. S. honor et imp. per omnia*, etc.

[j] Est in Corb. decima quinta. In Later. decima sexta. In Cod. reg. Suec. vigesima.

[k] In Later., *in basil. S. Salvatoris quæ appellatur*, etc.

[l] Hæc in vet. Mss. minime leguntur, sed tantum in duobus post. Gemet. ac aliis ejusdem ætatis aut inferioris.

monumentum; et vidit duos angelos in albis, sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu. Dicunt ei illi : Mulier, quid ploras? Dicit eis, Quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, et vidit Jesum stantem, et non sciebat quia Jesus est. Dicit ei Jesus : Mulier, quid ploras? Quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei : Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, et ego eum tollam. Dicit ei Jesus : Maria. Conversa illa, dicit ei : Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei Jesus : Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum. Vade autem ad fratres meos, et dic eis : Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum. Venit Maria Magdalene annuntians discipulis Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi.

1544 1. Maria Magdalene, quæ fuerat in civitate peccatrix, amando veritatem, lavit lacrymis maculas criminis : et vox Veritatis impletur, qua dicitur : *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum* (*Luc.* VII, 47). Quæ enim prius frigida peccando remanserat, postmodum amando fortiter ardebat. Nam postquam venit ad monumentum, ibique corpus dominicum non invenit, sublatum credidit, atque discipulis nuntiavit. Qui venientes **1545** viderunt, atque ita esse ut mulier dixerat crediderunt. Et de eis protinus scriptum est : *Abierunt ergo discipuli ad semetipsos.* Ac deinde subjungitur : *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans* (*Joan.* XX, 10). Qua in re pensandum est hujus mulieris mentem quanta vis amoris accenderat, quæ a monumento Domini, etiam discipulis recedentibus, non recedebat. Exquirebat quem non invenerat, flebat inquirendo, et amoris sui igne succensa, **1546** ejus quem ablatum credidit ardebat desiderio. Unde contigit ut eum sola tunc videret, quæ remansit ut quæreret, quia nimirum virtus boni operis perseverantia est, et voce Veritatis dicitur : *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth.* X, 22; XXIV, 13). [a] Et præcepto legis cauda hostiæ in sacrificio jubetur offerri (*Levit.* III, 9). In cauda quippe finis est corporis; et ille bene immolat, qui sacrificium boni operis usque ad finem debitæ perducit actionis. Hinc Joseph inter reliquos fratres talarem tunicam habuisse describitur (*Genes.* XXXVII, 3). Tunica quippe usque ad talum est opus bonum usque ad consummationem.

2. Sed Maria, cum fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum. Certe jam monumentum vacuum viderat, jam sublatum [b] Dominum nuntiaverat; quid est quod se iterum inclinat, iterum videre desiderat? Sed amanti semel aspexisse non sufficit, quia vis amoris intentionem multiplicat inquisitionis.

A Quæsivit ergo prius, et minime invenit; perseveravit ut quæreret, unde et contigit ut inveniret, actumque est ut desideria dilata crescerent, et crescentia caperent quod invenissent. Hinc est enim quod de eodem sponso Ecclesia in Canticis canticorum dicit : *In lectulo meo per noctes quæsivi quem diligit anima mea; quæsivi illum, et non inveni. Surgam, et circuibo civitatem, per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea* (*Cant.* III, 1). Quæ defectum quoque inventionis ingeminat, dicens : *Quæsivi illum, et non inveni* (*Ibid.*). Sed quia diu inventio se non elongat, si inquisitio non desistat, adjungit : *Invenerunt me vigiles qui custodiunt civitatem. Num quem [c] diligit anima mea, vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea*

B (*Ibid.*, 3, 4). Dilectum namque in lectulo quærimus, quando in præsentis vitæ aliquantula requie Redemptoris nostri desiderio suspiramus. Per noctem quærimus, quia etsi jam in illo mens vigilat, tamen adhuc oculus caligat. Sed qui dilectum suum non invenit, restat ut surgat, et civitatem circumeat, id est sanctam electorum Ecclesiam mente et inquisitione percurrat; per vicos eum et plateas quærat, id est per angusta et lata gradientes aspiciat, ut si qua in eis valeat invenire ejus vestigia exquirat, quia sunt nonnulli, etiam vitæ sæcularis, qui imitandum aliquid habeant de actione virtutis. Quærentes autem nos vigiles inveniunt qui custodiunt civitatem, quia sancti patres, qui Ecclesiæ statum custodiunt, bonis nostris studiis occurrunt, ut suo vel

C verbo, vel scripto nos doceant. Quos cum paululum pertransimus, invenimus quem diligimus, quia Redemptor noster [d] etsi humilitate homo inter homines, divinitate tamen super homines fuit. Cum ergo [e] transeuntur vigiles, dilectus invenitur, quia cum prophetas et apostolos infra ipsum esse conspicimus, illum qui natura Deus est esse supra homines consideramus. Prius ergo non inveniendus quæritur, ut post inventus strictius teneatur. Sancta enim desideria, ut prædiximus, dilatione crescunt. Si autem dilatione deficiunt, desideria non fuerunt. Hoc amore arsit, quisquis ad veritatem pertingere potuit. Hinc namque David ait : *Sitivit anima mea* **1547** *ad Deum vivum, quando veniam et apparebo ante faciem Dei?* (*Psal.* XLI, 3.) Hinc nos admonet,

D dicens : *Quærite faciem ejus semper* (*Psal.* CIV, 4). Hinc propheta ait : *Anima mea desideravit te in nocte, sed et spiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te* (*Isai.* XXVI, 9). Hinc iterum Ecclesia in Canticis canticorum dicit : *Vulnerata charitate ego sum* (*Cant.* IV, 9). Justum quippe est ut ex visione medici pertingat ad salutem, quæ per æstum ejus desiderii vulnus amoris portat in pectore. Hinc rursus ait :

[a] Eodem sensu locus hic usurpatur lib. I Moral., num. 56, olim cap. 20. Ad quem locum alludens quoque Bernardus in epist. 78, ad Sugerium abbatem, scribit : *Hostiæ caudam junge capiti, ac tum cum Dei gratia jam polymitam cura facere et talarem.*

[b] Belvac., *Dominum discipulis nuntiaverat :*

[c] Tres Gemet. ac Bigot., *dilexit.*

[d] Duo priores Gemet. ac secundus Carn., *etsi humanitate;* quam lectionem præferendam duceremus propter antithesim *humanitatis* et *divinitatis*, nisi obstarent alii Mss. non solum plures, sed potiores, Editorumque consensus.

[e] Longip., *transeunt.*

Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est (*Ibid.*, v, 6). Mens namque hominis conditoris sui speciem non quærentis male dura est, quia in semetipsa remanet frigida. At si ardere jam ex desiderio cœperit ad sequendum quem diligit, liquefacta per ignem amoris currit. [a] Fit desiderio anxia, vilescunt in sæculo cuncta quæ placebant, nihil est quod extra conditorem libeat, et quæ prius delectabant animum, fiunt postmodum vehementer onerosa. Nihil ejus mœstitiam consolatur, quousque adhuc qui desideratur non aspicitur. Mœret mens, lux ipsa fastidio est; talique igne in mente decoquitur rubigo culpæ, et succensus animus quasi auri more, quia per usum speciem perdidit, per incendium clarescit.

3. Ista itaque quæ sic amat, quæ se ad monumentum quod perspexerat iterum inclinat, videamus quo fructu vis amoris in ea ingeminat opus inquisitionis. Sequitur: *Vidit duos angelos in albis, sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu.* Quid est quod in loco dominici corporis duo angeli videntur, unus ad caput, atque alius ad pedes sedens, nisi quia Latina lingua angelus nuntius dicitur, et ille ex passione sua nuntiandus erat, qui et Deus est ante sæcula, et homo in fine sæculorum? Quasi ad caput sedet angelus, [b] cum per apostolum Joannem prædicatur quia *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* i, 1). Et quasi ad pedes sedet angelus, cum dicit: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (*Ibid.*, 14). Possumus etiam per duos angelos duo Testamenta cognoscere, unum prius, et aliud sequens. Qui videlicet angeli per locum dominici corporis sibimet sunt conjuncti, quia nimirum utraque Testamenta, dum pari sensu incarnatum et mortuum ac resurrexisse Dominum nuntiant, quasi Testamentum prius ad caput, et Testamentum posterius ad pedes sedet. Unde et duo cherubim quæ propitiatorium tegunt sese invicem aspiciunt versis vultibus in propitiatorium (*Exod.* xxv, 20). Cherubim quippe plenitudo scientiæ dicitur. Et quid per duo cherubim nisi utraque Testamenta signantur? Quid vero per propitiatorium nisi incarnatus Dominus figuratur? De quo Joannes ait: *Ipse est enim propitiatio pro peccatis nostris* (*I Joan.* ii, 2). Et dum Testamentum Vetus hoc faciendum denuntiat quod Testamentum Novum de Domino factum clamat, quasi utraque cherubim se invicem aspiciunt, dum vultus in propitiatorium vertunt, quia dum inter se positum incarnatum Dominum vident, a suo aspectu non discrepant, quæ dispensationis ejus mysterium concorditer narrant.

4. Requirunt Mariam angeli, dicentes: *Mulier,*
1548 *quid ploras? Et dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum.* Ipsa namque sacra eloquia, quæ in nobis lacrymas amoris excitant, easdem lacrymas consolantur, dum nobis Redemptoris nostri speciem promittunt. Sed notandum juxta historiam est quod mulier non ait: Tulerunt corpus Domini mei: sed, *Tulerunt Dominum meum.* Usus namque sacri eloquii est ut aliquando ex parte totum, aliquando vero ex toto partem significet. Ex parte etenim totum signat, sicut de Jacob filiis scriptum est: *Quia descendit Jacob in Ægyptum in animabus septuaginta* (*Genes.* xlvi, 27). Neque enim in Ægyptum animæ sine corporibus descenderunt; sed per solam animam totus homo significatur, quia ex parte totum exprimitur. Et solum dominicum corpus in monumento jacuerat, et Maria non corpus Domini, sed sublatum Dominum quærebat, videlicet ex toto designans partem. *Hæc cum dixisset, conversa retrorsum, vidit Jesum stantem, et nesciebat quia Jesus esset.* Notandum quod Maria, quæ adhuc de Domini resurrectione dubitabat, retrorsum conversa est ut videret Jesum, quia videlicet per eamdem dubitationem suam quasi tergum in Domini faciem miserat, quem resurrexisse minime credebat. Sed quia amabat et dubitabat, videbat et non agnoscebat, [c] eumque illi et amor ostendebat, et dubietas abscondebat. Cujus adhuc ignorantia exprimitur cum subinfertur: *Et nesciebat quia Jesus esset. Qui dixit ei: Mulier, quid ploras? Quem quæris?* Interrogatur doloris causa, ut augeatur desiderium, quatenus cum nominaret quem quæreret in amore ejus ardentius æstuaret. *Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum, et ego eum tollam.* Forsitan nec errando hæc mulier erravit, quæ Jesum hortulanum credidit. An non ei spiritaliter hortulanus erat, qui in ejus pectore per amoris sui semina virtutum virentia plantabat?

5. Sed quid est quod viso eo quem hortulanum credidit, cui necdum dixerat quem quærebat, ait: *Domine, si tu sustulisti eum?* Quasi enim jam dixisset ex cujus desiderio plangeret, eum dicit quem non dixerat. Sed vis amoris hoc agere solet in animo, ut quem ipse semper cogitat, nullum alium ignorare credat. Recte et hæc mulier quem quærit non dicit, et tamen dicit: *Si tu sustulisti eum*, quia alteri non putat incognitum, quem sic ipsa continuo [d] plangit desiderio. *Dicit ei Jesus: Maria.* Postquam eam communi vocabulo appellavit ex sexu, et agnitus non est, vocat ex nomine. Ac si ei aperte dicat: Recognosce eum, a quo recognosceris. Perfecto quoque viro dicitur: *Novi te ex nomine* (*Exod.* xxxiii, 12), quia homo commune omnium nostrum vocabulum est, Moyses vero proprium, cui recte dicitur quia ex nomine scitur, ac si ei aperte Dominus dicat: Non te generaliter ut cæteros, sed specialiter scio. Maria ergo quia vocatur ex nomine, recognoscit auctorem, atque eum protinus rabboni, id est

[a] Tertius Gemet., *et cum sit desiderio anxia.*

[b] Belvac., Germ. et duo Carn., *cum per apostolos prædicatur.* Tres Gemet., *cum per apostolum præd.*

[c] Val. Cl. et Longip., *eum quem illi.* Sic olim scriptum fuisse in C. Germ. suspicamur ex abrasis hic quibusdam litteris.

[d] Bigot., *plangit desideratum.*

magistrum vocat, quia et ipse erat qui quærebatur exterius, et ipse qui eam interius ut quæreret docebat. Jam vero ab evangelista non subditur quid mulier fecit, sed ex eo **1549** [a] innuitur quod audivit. Cui dicitur : *Noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum.* In his namque verbis ostenditur quod Maria amplecti voluit ejus vestigia, quem recognovit. Sed ei magister dicit : *Noli me tangere.* Non quia post resurrectionem Dominus tactum renuit feminarum, cum de duabus ad sepulcrum ejus [b] venientibus scriptum sit : *Accesserunt, et tenuerunt pedes ejus* (*Matth.* XXVIII, 9).

6. Sed cur tangi non debeat ratio quoque additur cum subinfertur : *Nondum enim ascendi ad Patrem meum.* In corde etenim nostro tunc Jesus ad Patrem ascendit, cum æqualis creditur Patri. Nam quisquis eum æqualem Patri non credit, adhuc in ejus pectore ad Patrem Dominus non ascendit. Ille ergo Jesum veraciter tangit, qui Patri Filium coæternum credit. In corde etenim Pauli jam ad Patrem Jesus ascenderat, cum idem Paulus dicebat : *Qui cum in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo* (*Philip.* II, 6). Unde Joannes quoque Redemptorem nostrum manu fidei tetigit, qui ait : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt* (*Joan.* I, 1, 2). Tangit ergo Dominum, qui eum Patri æternitate substantiæ æqualem credit. Sed fortasse aliquis tacita quæstione pulsatur quomodo Filius Patri esse æqualis possit. Qua in re humana natura quod admirando comprehendere non valet, restat ut hoc sibi esse credibile ex admiratione alia sciat. Habet namque quod ad hæc sibi sub brevitate respondeat. Constat enim quia ipse creavit matrem in cujus virgineo utero ex humanitate crearetur. Quid ergo mirum si æqualis est Patri, qui prior est matre? Paulo quoque attestante didicimus, *Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam* (*I Cor.* I, 24). Qui ergo Filium minorem putat, Patri specialiter derogat, cujus sapientiam ei esse inæqualem fatetur. Quis etenim homo potens æquanimiter ferret, si quis ei diceret : Magnus quidem es, sed tamen sapientia tua te minor est? Ipse quoque Dominus dicit : *Ego et Pater unum sumus* (*Joan.* X, 30). Et rursus ait : *Pater major me est* (*Ibid.*, XIV, 28). De quo etiam scriptum est, quia *subditus erat parentibus suis* (*Luc.* II, 51). Quid ergo mirum si ex humanitate sua minorem se Patre asserit in cœlo, ex qua subjectus erat etiam parentibus in terra? Ex qua humanitate nunc Mariæ dicitur : *Vade ad fratres meos, et dic eis : Ascendo ad Patrem meum et Patrem vestrum,* [c] *Deum meum et Deum vestrum.* Cum *meum* dicat et *vestrum*, cur non communiter dicit nostrum? Sed distincte A loquens indicat quia eumdem Patrem et Deum [d] dissimiliter habeat ipse quam nos. *Ascendo ad Patrem meum*, videlicet per naturam : *Et Patrem vestrum,* [e] per gratiam. *Ad Deum meum*, quia descendi; *ad Deum vestrum,* [f] quia ascendetis. Quia enim et ego homo, Deus mihi est; quia vos ab errore liberati, Deus est vobis. Distincte ergo mihi Pater et Deus est, quia quem ante sæcula Deum genuit, hominem in fine sæculorum [g] mecum creavit. *Venit Maria Magdalene annuntians discipulis quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi.* Ecce humani generis culpa ibi abscciditur unde processit. Quia enim in paradiso mulier viro propinavit mortem (*Genes.* III, 7), a sepulcro mulier viris annuntiat vitam; et dicta sui vivificatoris narrat, **1550** quæ mortiferi serpentis verba B narraverat. Ac si humano generi non verbis Dominus, sed rebus dicat : De qua manu vobis illatus est potus mortis, de ipsa suscipite poculum vitæ.

7. Hæc de expositione lectionis evangelicæ succincte transcurrimus; nunc, opitulante eodem de quo loquimur Domino, et resurrectionis ejus gloriam, et pietatis viscera consideremus. Citius enim a morte voluit resurgere, ne nostra diu anima in infidelitatis morte remaneret. Unde bene quoque per Psalmistam dicitur : *De torrente in* [h] *via bibet, propterea exaltabit caput* (*Psal.* CIX, 7). In humano quippe genere ab ipso mundi initio torrens mortis effluxerat : sed de hoc torrente Dominus in via bibit, quia mortem in transitu gustavit. Atque ideo exaltavit caput, quia hoc quod moriendo in C sepulcro posuit, resurgendo super angelos elevavit; et inde antiquum hostem in æternum perculit, unde sævire contra se manus persequentium temporaliter permisit. Quod aperte Dominus beato Job indicat, dicens : *Nunquid capies Leviathan hamo* (*Job.* XL, 19, 20)?

8. Per Leviathan quippe, quod additamentum eorum dicitur, cetus ille devorator humani generis designatur. Qui, dum se divinitatem [i] homini addere spopondit, immortalitatem sustulit. Qui prævaricationis quoque culpam, quam primo homini propinavit, dum se sequentibus pessima persuasione multiplicat, pœnas eis sine cessatione coacervat. In hamo autem esca ostenditur, aculeus occultatur. Hunc D ergo Pater omnipotens hamo cœpit, quia ad mortem illius unigenitum Filium incarnatum misit, in quo et caro passibilis videri posset, et divinitas impassibilis videri non posset. Cumque in eo serpens iste per manus persequentium escam corporis momordit, divinitatis illum aculeus perforavit. Prius vero eum in miraculis Deum cognoverat, sed de cognitione sua ad dubitationem cecidit, quando hunc passibilem vidit. Quasi hamus ergo fauces glutientis tenuit, dum in illo esca carnis patuit, quam devorator appeteret;

[a] Primus Carn., *invenitur.*
[b] Bigot., *currentibus.* Consentit tertius Gemet.
[c] In C. Germ., Belvac. et tertius Gemet., *ad Deum meum.*
[d] Secundus Carn., *similiter.*
[e] Bigot., *id est, per gratiam.*
[f] Tres Gemet. ac Bigot., *quia ascendistis.*
[g] Corb. Germ. et duo priores Gemet., *me creavit.*
[h] Longip., Val. Cl., tres Gemet., Bigot., *bibit... exaltavit.*
[i] Primus Carn., *divinitatem Domini.*

et divinitas passionis tempore latuit, quæ necaret. A In hamo ejus incarnationis captus est, quia dum in illo appetit escam corporis, transfixus est aculeo divinitatis. Ibi quippe inerat humanitas, quæ ad se devoratorem duceret; ibi divinitas, quæ perforaret; ibi aperta infirmitas, quæ provocaret; ibi occulta virtus, quæ raptoris faucem transfigeret. In hamo igitur captus est, quia inde interiit unde momordit. Et quos jure tenebat mortales perdidit, quia eum in quo jus non habuit morte appetere immortalem præsumpsit.

9. Hinc est etiam quod hæc ipsa de qua loquimur Maria vivit, quia ille pro humano genere qui morti nihil debebat occubuit. Hinc est quod nos quotidie ad vitam post culpas revertimur, quia [a] ad pœnam nostram conditor sine culpa descendit. Ecce jam antiquus hostis ea quæ de humano genere cœperat spolia amisit, supplantationis suæ victoriam perdidit. B Quotidie peccatores [b] ad vitam redeunt, quotidie de ejus faucibus Redemptoris manu rapiuntur. Unde bene quoque ad beatum Job voce dominica iterum dicitur: *Aut armilla perforabis maxillam ejus* (*Job.* XL, 21)? Armilla ubi ponitur, ambiendo constringit. **1551** Quid ergo per armillam, nisi circumplectens nos divina misericordia designatur? Quæ Leviathan istius maxillam perforat, dum nobis post perpetrata quæ prohibuit, adhuc pœnitentiæ remedium ostendit. Armilla Dominus maxillam Leviathan perforat, quia ipse ineffabili misericordiæ suæ potentia sic malitiæ antiqui hostis obviat, ut aliquando eos etiam quos jam cœpit amittat. Et quasi C ab ore illius cadunt, qui post perpetratas culpas ad innocentiam redeunt. Quis enim ore illius semel raptus, maxillam ejus evaderet, si perforata non esset? An non in ore Petrum tenuit, cum negavit (*Matth.* XXVI, 76, *seq.*)? An non in ore David tenuit, cum in tantam se luxuriæ voraginem mersit (*II Reg.* XII, 4)? Sed dum ad vitam uterque per pœnitentiam rediit, Leviathan iste eos aliquo modo quasi per maxillæ suæ foramen amisit. Per foramen ergo maxillæ ab ejus ore subtracti sunt, qui post perpetrationem tantæ nequitiæ pœnitendo redierunt. Quis autem hominum Leviathan istius os evadat, ut illicita nulla committat? Sed hinc cognoscimus, quantum Redemptori humani generis debitores sumus, qui non solum nos in ore Leviathan ire prohibuit, D sed ab ore etiam ejus redire concessit. Qui spem peccatori non abstulit, quia maxillam ejus, ut evadendi viam tribueret, perforavit, ut saltem post morsum fugiat, qui incautus prius cavere noluit ne morderetur. Ubique ergo nobis occurrit superna medicina, quia et dedit homini præcepta, ne peccet, et tamen peccanti dedit remedia, ne desperet. Unde cavendum summopere est ne quis delectatione peccati Leviathan istius ore rapiatur; et tamen si raptus fuerit, non desperet, quia si peccatum perfecte lugeat, adhuc foramen in maxilla ejus invenit, per quod evadat.

10. Adest testis divinæ misericordiæ, hæc ipsa de qua loquimur [c] Maria, de qua Pharisæus dum pietatis fontem vellet obstruere, dicebat: *Hic si esset propheta, sciret utique quæ et qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est* (*Luc.* VII, 39). Sed lavit lacrymis maculas cordis et corporis, et Redemptoris sui [d] vestigia tetigit, quæ sua itinera prava dereliquit. Sedebat ad pedes Jesu, verbumque de ore illius audiebat. Viventi adhæserat, mortuum quærebat. Viventem reperit, quem mortuum quæsivit. Tantumque apud eum locum gratiæ invenit, ut hunc ipsis quoque apostolis, ejus videlicet nuntiis, ipsa nuntiaret. Quid itaque, fratres, quid in hac re debemus aspicere, nisi immensam misericordiam conditoris nostri, qui nobis velut in signo ad exemplum pœnitentiæ posuit eos quos per pœnitentiam vivere post lapsum fecit? Perpendo enim Petrum, considero latronem, aspicio Zacchæum, intueor Mariam et nihil in his aliud video, nisi ante oculos nostros posita spei et pœnitentiæ exempla. Fortasse enim in fide lapsus est aliquis; aspiciat Petrum, qui amare flevit, quod timide negaverat (*Matth.* XXVI, 75). Alius contra proximum suum in malitia crudelitatis exarsit; aspiciat latronem, qui et in ipso mortis articulo ad vitæ præmia pœnitendo pervenit (*Luc.* XXIII, 43). Alius avaritiæ æstibus anhelans aliena diripuit; aspiciat Zacchæum, qui si quid alicui abstulit, quadruplum reddidit (*Luc.* XIX, 8). Alius libidinis igne succensus, **1552** carnis munditiam perdidit; aspiciat Mariam, quæ in se amorem carnis igne divini amoris excoxit. Ecce omnipotens Deus ubique oculis nostris quos imitari debeamus objicit, ubique exempla suæ misericordiæ opponit. Mala ergo jam displiceant, vel experta. Libenter obliviscitur omnipotens Deus quod nocentes fuimus, paratus est pœnitentiam nostram nobis ad innocentiam deputare. Inquinati post aquas salutis, renascamur ex lacrymis. **1553** Itaque juxta primi Pastoris vocem, sicut modo geniti infantes lac concupiscite (*I Petr.* II, 2). Redite, parvuli filii, ad sinum matris vestræ æternæ sapientiæ; sugite larga ubera pietatis Dei; transacta plangite, imminentia vitate. Redemptor noster momentaneos fletus nostros æterno consolabitur gaudio, [e] qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[a] Val. Cl., Longip. et Bigot., *ad pœnam noster conditor*.

[b] Ed. Rothomag., Antuerp. et aliæ vet., *ad veniam veniendo a sua potestate recedunt*.

[c] In tota hac homilia Gregorius ex tribus sanctis feminis, sc. Maria sorore Lazari, Maria Magdalene, et muliere peccatrice cui dimissa sunt peccata, quia dilexit multum, unicam conflavit. De hac Quæstione plurimæ exstant dissertationes. Vide præsertim quæ de hoc argumento scripsit doctissimus Tillemontius, in commentariis de Historia Ecclesiastica, tom. I.

[d] In vet. Ed. Antuerp. Rothomag., etc., *vestigia tersit*.

[e] In duobus priorib. Gemet., *cui cum Patre et Spir. sancto honor et imp. per*, etc.

[a] HOMILIA XXVI.

Habita ad populum in basilica [b] beati Joannis, quæ dicitur Constantiniana, [c] in octavis Paschæ.

LECTIO S. EVANG. SEC. JOAN. XX, 19-31.

In illo tempore [d] *cum esset sero die illa una sabbatorum, et fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum, venit Jesus, et stetit* [e] *in medio eorum, et dixit eis: Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et latus. Gavisi sunt ergo discipuli viso Domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt. Thomas autem unus de duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Jesus. Dixerunt ergo ei alii discipuli: Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam. Et post dies octo iterum erant discipuli ejus intus et Thomas cum eis. Venit Jesus januis clausis, et stetit in medio, et dixit: Pax vobis. Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, et vide manus meas; et affer manum tuam, et mitte in latus meum; et noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas, et dixit ei: Dominus meus, et Deus meus. Dicit ei Jesus: Quia vidisti me, Thoma, credidisti: beati qui non viderunt, et crediderunt. Multa quidem et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei, et ut credentes* [f] *vitam habeatis in nomine ejus.*

1552 1. Prima lectionis hujus evangelicæ quæstio animum pulsat, quomodo post resurrectionem corpus dominicum verum fuit, quod clausis januis ad discipulos ingredi potuit. Sed sciendum nobis est quod divina operatio si ratione comprehenditur, non est admirabilis; nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Sed hæc ipsa nostri Redemptoris opera, quæ ex semetipsis comprehendi nequaquam possunt, ex alia ejus operatione pensanda sunt, ut rebus mirabilibus fidem præbeant facta mirabiliora. Illud enim corpus Domini intravit ad discipulos januis clausis, quod videlicet ad humanos oculos per nativitatem suam clauso exiit utero Virginis. Quid ergo mirum si clausis januis post resurrectionem suam in æternum jam victurus intravit, qui moriturus veniens non aperto utero Virginis exivit? Sed quia ad illud corpus quod videri poterat, fides intuentium dubitabat, ostendit eis protinus 1553 manus et latus; palpandam carnem A præbuit, quam clausis januis introduxit. Qua in re duo mira, et juxta humanam rationem sibi valde contraria ostendit, dum post resurrectionem suam corpus suum et incorruptibile et tamen palpabile demonstravit. Nam et corrumpi necesse est quod palpatur, et palpari non potest quod non corrumpitur. Sed miro modo atque inæstimabili Redemptor noster et incorruptibile post resurrectionem, et palpabile corpus exhibuit, ut monstrando incorruptibile invitaret ad præmium, et præbendo palpabile [g] firmaret ad fidem. Et incorruptibilem se ergo, et palpabilem demonstravit, ut profecto esse post resurrectionem ostenderet corpus suum et ejusdem naturæ, et alterius gloriæ.

2. Dixit eis: *Pax vobis. Sicut misit me Pater, et* B *ego mitto vos.* Id est, sicut misit me Pater Deus Deum, et ego mitto vos homo homines. Pater Filium misit, 1554 qui hunc pro redemptione generis humani incarnari constituit. Quem videlicet in mundum venire ad passionem voluit, sed tamen amavit Filium quem [h] ad passionem misit. Electos vero apostolos Dominus non ad mundi gaudia, sed, sicut ipse missus est, ad passiones in mundum mittit. Quia ergo et Filius amatur a Patre, et tamen ad passionem mittitur, ita et discipuli a Domino amantur, qui tamen ad passionem mittuntur in mundum. Itaque dicitur: *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos,* id est, ea vos charitate diligo cum inter scandala persecutorum mitto, qua me charitate Pater diligit, quem venire ad toleranda passiones fecit. Quamvis C mitti etiam juxta naturam divinitatis possit intelligi. Eo enim ipso a Patre Filius mitti dicitur, quo a Patre generatur. Nam sanctum quoque Spiritum, qui cum sit coæqualis Patri et Filio, non tamen incarnatus est, idem se Filius mittere perhibet, dicens: *Cum venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre* (*Joan.* xv, 26). Si enim mitti solummodo incarnari deberet intelligi, sanctus procul dubio Spiritus nullo modo diceretur mitti, qui nequaquam incarnatus est. Sed ejus missio ipsa processio est [i] qua de Patre procedit et Filio. Sicut itaque Spiritus mitti dicitur quia procedit, ita et Filius non incongrue mitti dicitur quia generatur.

3. *Hæc autem cum dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum sanctum.* Quærendum nobis est quid D est quod Spiritum sanctum Dominus noster et semel dedit in terra consistens, et semel cœlo præsidens? Neque enim alio in loco datus Spiritus sanctus aperte monstratur (*Act.* II, 1 *seq.*), nisi nunc cum per insufflationem percipitur, et postmodum cum, de cœlo veniens, in linguis variis demonstratur. Cur ergo

[a] In Corb. est decima septima. In Lateran. decima octava. In Cod. reg. Suec. vigesima prima.

[b] In hoc Cod., *beati Joan. Baptistæ.*

[c] Hæc non habent Cod. Later., reg. Suec. et duo Carn. In Kalendario Rom. Joan. Front. legitur, *Die Sabbati ad Lateranis.* Cæterum vir doctus in prænotatis ad istud Kalend. contendit nullam fuisse basil. Constantinianam, præter basilicam Salvatoris, numquam facta mentione S. Joannis Lateran. De his egimus in admonitione.

[d] Bigot., *cum sero factum esset.*

[e] In multis Mss. et Excusis deest *eorum.*

[f] C. Germ. et Belvac., *vitam æternam.*

[g] Duo Carn. et Longip., *formaret.*

[h] Corb. Germ. et Bigot., *ad passiones.*

[i] Hæc a Theodulfo Aurelianensi in medium adducuntur, ad probandam Spiritus sancti processionem etiam a Filio, lib. de Sp. sancto ad Carol. M.

prius in terra discipulis datur, postmodum de cœlo mittitur, nisi quod duo sunt præcepta charitatis, dilectio videlicet Dei, et dilectio proximi? In terra datur Spiritus, ut diligatur proximus; e cœlo datur Spiritus, ut diligatur Deus. Sicut ergo una est charitas, et duo præcepta, ita unus Spiritus, [a] et duo data. Prius a consistente Domino in terra, postmodum e cœlo, quia in proximi amore discitur qualiter perveniri debeat ad amorem Dei. Unde et idem Joannes dicit : *Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere* (*I Joan.* IV, 20)? Et ante quidem discipulorum mentibus idem Spiritus sanctus inerat ad fidem, sed tamen manifesta datione non nisi post resurrectionem datus est. Unde et scriptum est : *Nondum erat spiritus datus, quia Jesus nondum fuerat glorificatus* (*Joan.* VII, 39). Unde etiam per Moysen dicitur : *Suxerunt mel de petra, et oleum de firma petra* (*Deut.* XXXII, 13). Neque enim quidquam tale juxta historiam legitur, si tota Testamenti Veteris series [b] recenseatur. Nusquam de petra mel, nusquam oleum ille populus suxit. Sed quia juxta Pauli vocem : *Petra erat Christus* (*I Cor.* X, 4), mel de petra suxerunt, qui ejusdem Redemptoris nostri facta et miracula viderunt. Oleum vero de firma petra suxerunt, quia effusione sancti Spiritus post resurrectionem ejus ungi meruerunt. Quasi ergo infirma petra mel dedit, quando adhuc mortalis Dominus miraculorum suorum dulcedinem **1555** discipulis ostendit. Sed firma petra oleum fudit, quia, post resurrectionem suam factus jam impassibilis, per afflationem spiritus donum sanctæ unctionis emanavit.

4. De hoc oleo per prophetam dicitur : [c] *Computrescet jugum a facie olei* (*Isai.* X, 27). Sub jugo quippe tenebamur [d] dæmoniacæ dominationis, sed uncti sumus oleo Spiritus sancti. Et quia nos gratia libertatis unxit, dominationis dæmoniacæ jugum putruit, Paulo attestante, qui ait : *Ubi spiritus Domini, ibi libertas* (*II Cor.* III, 17). Sciendum vero est quod hi qui prius Spiritum sanctum habuerunt, ut et ipsi innocenter viverent, et in prædicatione quibusdam prodessent, idcirco hunc post resurrectionem Domini patenter acceperunt, ut prodesse non paucis, sed pluribus possent. Unde et in hac ipsa datione Spiritus dicitur : *Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, et quorum retinueritis retenta sunt*. Libet intueri illi discipuli, ad tanta onera humilitatis vocati, ad quantum culmen gloriæ sint perducti. Ecce non solum de semetipsis securi fiunt, sed etiam alienæ obligationis potestatem [e] relaxationis accipiunt; principatumque superni judicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent. Sic sic eos a Deo decebat erigi, qui tantum pro Deo consenserant humiliari. Ecce qui districtum Dei judicium metuunt animarum judices fiunt; et alios damnant, vel liberant, qui semetipsos damnari metuebant.

5. Horum profecto nunc in Ecclesia episcopi locum tenent. Ligandi atque solvendi auctoritatem suscipiunt, qui gradum regiminis sortiuntur. Grandis honor, sed grave pondus istius est honoris. Durum quippe est ut qui nescit tenere moderamina vitæ suæ judex vitæ fiat alienæ. Et plerumque contingit (11, *q.* 3, *c.* 88) [f] ut hic judicii locum teneat, cui ad locum vita minime concordat. Ac sæpe agitur, ut vel damnet immeritos, vel alios ipse ligatus solvat. Sæpe in solvendis ac ligandis subditis suæ voluntatis motus, non autem causarum merita sequitur. Unde fit, ut ipsa hac ligandi et solvendi potestate se privet, qui hanc pro suis voluntatibus, et non pro subjectorum moribus exercet (*Ibid.*, *c.* 60). Sæpe fit, ut erga quemlibet proximum odio vel gratia moveatur Pastor : judicare autem de subditis digne nequeunt, qui in subditorum causis sua vel odia vel gratiam sequuntur (*Ibid.*, *c.* 61). Unde recte per prophetam dicitur : *Mortificabant animas quæ non moriuntur; et vivificabant animas quæ non vivunt* (*Ezech.* XIII, 19). Non morientem quippe mortificat, qui justum damnat. Et non victurum vivificare nititur, qui reum a supplicio absolvere conatur.

6. Causæ ergo pensandæ sunt, et tunc ligandi atque solvendi potestas [g] exercenda. Videndum est [h] quæ culpa præcessit, aut quæ sit pœnitentia secuta post culpam, ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos pastoris sententia absolvat. Tunc enim (*Ibid.*, *c.* 62) vera est absolutio præsidentis, [i] cum interni arbitrium sequitur judicis. Quod bene quatriduani mortui resuscitatio illa significat, quæ videlicet demonstrat quia prius mortuum Dominus vocavit et vivificavit, dicens : *Lazare, veni foras* (*Joan.* XI, 43); et postmodum is qui vivens egressus fuerat **1556** a discipulis est solutus, sicut scriptum est : *Cumque egressus esset qui fuerat ligatus institis, tunc dixit discipulis : Solvite eum, et sinite abire* (*Joan.* XI, 45). Ecce illum discipuli jam viventem solvunt, quem magister resuscitaverat mortuum. Si enim discipuli Lazarum mortuum solverent, fetorem magis ostenderent quam virtutem. Ex qua consideratione intuendum est quod illos nos debemus per pastoralem auctoritatem solvere quos auctorem nostrum cognoscimus per suscitantem gratiam vivificare. [j] Quæ nimirum vivificatio ante operationem rectitudinis in ipsa jam cognoscitur confessione peccati. Unde et huic ipsi mortuo Lazaro ne-

[a] Belvac. et Bigot., *et duo data Testamenta*.
[b] Secundus Carn., *retexatur*.
[c] Plurimi Mss., *computrescit*.
[d] Bigot., *dæmoniacæ damnationis*.
[e] Idem Codex, *et relaxationis*.
[f] Belvac. et Bigot., *ut hunc judicii locus teneat*. C. Germ. et duo priores Gemet., *ut hunc judicii locum teneat*.
[g] Duo priores Gemet., *exerenda*.
[h] Abest *præcessit* a Belvac. et tribus Gemet., Bigot., *quæ causa*.
[i] In Vulgatis, *cum æterni*.
[j] Integrum hunc locum olim protulimus in tractatu Gallico de Confess., I parte, cap. 12, et contra Dallæi cavillationes vindicavimus.

quaquam dicitur Revivisce, sed *Veni foras*. Omnis quippe peccator dum culpam suam intra conscientiam abscondit, introrsum latet, in suis penetralibus occultatur. Sed mortuus venit foras, cum peccator nequitias suas sponte confitetur. Lazaro ergo dicitur *Veni foras*. Ac si aperte cuilibet mortuo in culpa diceretur : Cur reatum tuum intra conscientiam abscondis? Foras jam per confessionem egredere, qui apud te interius per negationem lates. Veniat itaque foras mortuus, id est culpam confiteatur peccator. Venientem vero foras solvant discipuli, ut pastores Ecclesiæ ei pœnam debeant amovere, quam meruit qui non erubuit confiteri quod fecit. Hæc [a] de solutionis ordine breviter dixerim, ut sub magno moderamine pastores Ecclesiæ vel solvere studeant, vel ligare. Sed utrum juste an injuste obliget pastor, pastoris tamen sententia gregi timenda est, ne is qui subest, et cum injuste forsitan ligatur, ipsam obligationis suæ sententiam ex alia culpa mereatur. Pastor ergo vel absolvere indiscrete timeat, vel ligare. Is autem qui sub manu pastoris est, ligari timeat vel injuste; nec pastoris sui judicium temere reprehendat, ne etsi injuste ligatus est, ex ipsa tumidæ reprehensionis superbia culpa quæ non erat fiat. Sed quia hæc breviter per excessum diximus, ad expositionis ordinem redeamus.

7. *Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Jesus.* Iste unus discipulus defuit, reversus quod gestum est audivit, audita credere renuit. Venit iterum Dominus, et non credenti discipulo latus palpandum præbuit, manus ostendit, et, ostensa suorum cicatrice vulnerum, infidelitatis illius vulnus sanavit. Quid, fratres charissimi, quid inter hæc animadvertitis? Nunquid casu gestum creditis, ut electus ille discipulus tunc deesset, post autem veniens audiret, audiens dubitaret, dubitans palparet, palpans crederet? Non hoc casu, sed divina dispensatione gestum est. Egit namque miro modo superna clementia ut discipulus ille dubitans, dum in magistro suo vulnera palparet carnis, in nobis vulnera sanaret infidelitatis. Plus enim nobis Thomæ infidelitas ad fidem quam fides credentium discipulorum profuit, quia dum ille ad fidem palpando reducitur, nostra mens, omni dubitatione postposita, in fide solidatur. Sic quippe (27, *q.* 2, *c.* 45) discipulum Dominus post resurrectionem suam dubitare permisit, nec tamen in dubitatione deseruit, sicut ante nativitatem suam habere Mariam sponsum voluit, **1557** qui tamen ad ejus nuptias non pervenit. Nam ita factus est discipulus dubitans et palpans, testis veræ resurrectionis, sicut sponsus matris fuerat custos integerrimæ virginitatis.

8. Palpavit autem, et exclamavit : *Dominus meus, et Deus meus. Dicit ei Jesus : Quia vidisti me, Thoma, credidisti.* Cum Paulus apostolus dicat : *Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium* (*Hebr.* XI, 1), profecto liquet quia fides illarum rerum argumentum est quæ apparere non possunt. Quæ etenim apparent jam fidem non habent, sed agnitionem. Dum ergo vidit Thomas, dum palpavit, cur ei dicitur : *Quia vidisti me, credidisti?* Sed aliud vidit, aliud credidit. A mortali quippe homine divinitas videri non potuit. Hominem ergo vidit, et Deum confessus est, dicens : *Dominus meus, et Deus meus.* Videndo ergo credidit, qui considerando verum hominem, hunc Deum, quem videre non poterat, exclamavit

9. Lætificat valde quod sequitur : *Beati qui non viderunt, et crediderunt.* In qua nimirum sententia nos specialiter signati sumus; qui eum quem carne non vidimus mente retinemus. Nos signati sumus, sed si fidem nostram operibus sequimur. Ille etenim vere credit, qui exercet operando quod credit. Quo contra de his qui fidem nomine tenus retinent Paulus dicit : *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant* (*Tit.* I, 16). Hinc Jacobus ait : *Fides sine operibus mortua est* (*Jac.* II, 26). Hinc ad beatum Job de antiquo hoste generis humani Dominus dicit : *Absorbebit fluvium, et non mirabitur,* [b] *et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus* (*Job.* XL, 18). Quis etenim per fluvium designatus, nisi humani generis fluxus? Quod videlicet genus ab ortu ad finem defluit, et, quasi aquæ more, usque ad competentem terminum ex carnis liquore percurrit. Quid per Jordanem, nisi baptizatorum forma signatur? Quia enim in [c] Jordane flumine ipse auctor redemptionis nostræ baptizari dignatus est, recte Jordanis nomine eorum multitudo exprimitur, qui intra sacramentum baptismatis tenentur. Antiquus ergo hostis generis humani fluvium absorbuit, quia a mundi origine usque ad Redemptoris adventum, vix paucis electis evadentibus, in ventrem suæ malitiæ genus humanum traxit. De quo recte dicitur : *Absorbebit fluvium, et non mirabitur* (*Ibid.*), quia pro magno non habet [d] cum infideles rapit. Sed grave est valde quod subditur : *Et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus* (*Ibid.*), quia postquam infideles quosque a mundi origine rapuit, adhuc [e] se posse suscipere etiam fideles præsumit. Nam ore pestiferæ persuasionis eos quotidie devorat, [f] in quibus a confessione fidei reproba vita discordat.

10. Hoc ergo, fratres charissimi, tota intentione pertimescite, hoc apud vos sollicita mente cogitate. Ecce Paschalia solemnia agimus; sed ita vivendum est nobis, ut pervenire ad æterna festa mereamur. Transeunt cuncta quæ temporaliter festiva celebrantur. Curate, qui his solemnitatibus interestis, ne ab æterna solemnitate separemini. Quid prodest inter-

[a] Primus Carn., *hujus dissolutionis ordinem breviter dixerim.*
[b] C. Germ., Belvac. et duo priores Gemet., *et habebit.*
[c] Ita Belv., C. Germ. et alii Mss., ubi Excusi habent *in Jordanis flumine.*
[d] Bigot., *quod infideles.*
[e] Ita Belvac., C. Germ., Carnot., Gemet., etc. Editoribus etiam antiquissimis placuit mutare, *suscipere*, in *decipere.*
[f] Bigot. et Longip., *quos a confessione fidei reprobat ac discordat.*

esse festis hominum, si deesse contingat **1558** festis angelorum? Umbra venturæ solemnitatis est solemnitas præsens. Idcirco hanc annue agimus, ut ad illam quæ non est annua, sed continua, perducamur. Cum hæc statuto tempore geritur, ad illius desiderium memoria nostra [a] refricatur. Frequentatione ergo gaudii temporalis ad æterna gaudia mens incalescat et ferveat, ut ex veritate lætitiæ perfruatur in patria quod de umbra gaudii meditatur in via. Vitam ergo vestram, fratres, moresque componite. Is qui mitis resurrexit ex morte, quam districtus in judicio veniat prævidete. Certe in die tremendi examinis sui, cum angelis, cum archangelis, cum thronis, cum dominationibus, cum [b] principatibus et potestatibus apparebit, cœlis ac terris ardentibus, cunctis videlicet elementis in sui obsequii terrore commotis. Hunc ergo tanti pavoris judicem ante oculos ponite; hunc venturum timete, ut hunc, cum venerit, non timidi, sed securi videatis. Timendus ergo est, ne timeatur. Terror ejus nos ad usum bonæ operationis exerceat, metus illius vitam nostram a pravitate compescat. Mihi, fratres, credite, quia tanto tunc erimus securi de ejus præsentia, quanto nunc esse satagimus suspecti de culpa.

11. Certe si aliquis vestrum cum suo adversario causam dicturus in meo judicio die crastino esset exhibendus, totam fortasse noctem insomnem duceret, quid sibi dici posset, quid objectionibus responderet, secum sollicita et æstuante mente versaret, ne me inveniret asperum vehementer metueret, ne apud me appareret noxius formidaret. Et quis ego? aut quid ego? nimirum non longe post futurus post hominem vermis, atque post vermem pulvis. Si ergo tanta cura pertimescitur judicium pulveris, qua intentione cogitandum est, qua formidine [c] prævidendum tantæ judicium majestatis?

12. Sed quia sunt nonnulli qui de resurrectione carnis incerti sunt, et hanc tunc rectius docemus, si etiam cordium vestrorum quæstionibus occultis occurrimus: pauca nobis de ipsa resurrectionis fide loquenda sunt. Multi etenim [d] de resurrectione dubitant, sicut et nos aliquando fuimus, qui dum carnem in putredinem ossaque in pulverem redigi per sepulcra conspiciunt, reparari ex pulvere carnem et ossa diffidunt, sicque apud se quasi ratiocinantes dicunt: Quando ex pulvere homo reducitur? quando agitur ut cinis animetur? Quibus breviter respondemus quia longe minus est Deo reparare quod fuit quam creasse quod non fuit. **1559** Aut quid mirum si hominem ex pulvere reficit, qui simul omnia ex nihilo creavit? Mirabilius namque est cœlum et terram ex nullis existentibus condidisse, quam A ipsum hominem ex terra reparare. Sed cinis attenditur, et in carnem redire posse desperatur, et divinæ operationis virtus comprehendi quasi ex ratione quæritur. Qui scilicet hæc idcirco in suis cogitationibus dicunt, quia eis quotidiana Dei miracula ex assiduitate viluerunt. Nam ecce in uno grano parvissimi seminis latet tota quæ nascitura est arboris moles. Constituamus namque ante oculos cujuslibet arboris miram magnitudinem; cogitemus unde oriendo cœpit, quæ ad tantam molem crescendo pervenit. Invenimus procul dubio ejus originem, parvissimum semen. Consideremus nunc ubi in illo parvo grano seminis latet fortitudo ligni, asperitas corticis, saporis odorisque magnitudo, ubertas fructuum, viriditas foliorum. Contrectatum namque seminis gra- B num non est validum; unde ergo processit ligni duritia? non est asperum, unde asperitas corticis erupit? non est saporum, unde sapor in fructibus? olfactum nil redolet, unde odor in fructibus fragrat? nil in se viride ostendit, unde foliorum viriditas exivit? Cuncta ergo in semine simul latent, quæ tamen non simul ex semine prodeunt. Ex semine quippe producitur radix, ex radice prodit virgultum, ex virgulto oritur fructus, in fructu etiam producitur semen. Addamus ergo quia et semen latet in semine. Quid igitur mirum, si ossa, nervos, carnem, capillosque reducat ex pulvere, qui lignum, fructus, folia, in magna mole arboris ex parvo quotidie semine restaurat? Cum ergo dubitans animus de resurrectionis potentia rationem quærit, earum C rerum ei quæstiones inferendæ sunt, quæ et incessanter fiunt, et tamen ratione comprehendi nequaquam possunt, ut dum non valet ex visione rei penetrare quod conspicit, de promissione divinæ potentiæ credat quod audit. Illa ergo vobiscum, fratres charissimi, promissa cogitate quæ permanent; quæ vero cum tempore transeunt, velut jam dimissa despicite. Ad hujus resurrectionis gloriam quam in se Veritas ostendit tota intentione festinate. Terrena desideria quæ ab auctore separant fugite, quia tanto altius ad conspectum Dei omnipotentis pertingitis, quanto Mediatorem Dei et hominum singularius amatis. Qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

D

[e] HOMILIA XXVII.

Habita ad populum in basilica sancti Pancratii martyris, [f] die natalis ejus

LECTIO S. EVANG. SEC. JOAN. XV, 12-16.

In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos. Majorem hac dilectionem nemo habet [g] *quam ut ani-*

[a] C. Germ., prior Carn. et duo priores Gemet., *referatur*. In tertio Gemet., quem sequuntur Ed. Antuerp. et aliæ antiq., *figatur*.

[b] Belvac., *cum principibus*.

[c] In Belvac., C. Germ. et Gemet., *providendum*.

[d] Ita Corb. Germ. et potiores. In Excusis, consentientibus nonnullis Mss., *dubitantes, sicut et nos aliquando fuimus, dum carnem*. Cæterum de hoc errore temporibus Gregorii grassante actum est in præfat. ad Dialogorum libros.

[e] Est trigesima septima in Corb. et trigesima secunda tum in Later., tum in Cod. reg. Suec.

[f] Hæc in tribus Gemet. desiderantur, et in Later. At in Cod. reg. Suec., in Corb. Germ. et in aliis, exstant.

[g] In Bigot. et Corb. Germ., *ut animam*, omisso *quam*.

mam suam ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis si feceritis quæ ego præcipio vobis. Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, et posui vos ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat, ut quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.

1560 1. Cum cuncta sacra eloquia dominicis plena sint præceptis, quid est quod de dilectione, quasi de singulari mandato, Dominus dicit: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*, nisi quia omne mandatum de sola dilectione est, et omnia unum præceptum sunt, quia quidquid præcipitur, in sola charitate solidatur? Ut enim multi arboris rami ex una radice prodeunt, sic multæ virtutes ex una charitate generantur. Nec habet aliquid viriditatis ramus boni operis, si non manet in radice charitatis. Præcepta ergo dominica et multa sunt, et unum: multa per diversitatem operis, unum in radice dilectionis. Qualiter autem ista dilectio tenenda sit, ipse insinuat, qui in plerisque Scripturæ suæ sententiis et amicos jubet diligi in se, et inimicos diligi propter se. Ille enim veraciter charitatem habet, qui et amicum diligit in Deo, et inimicum diligit propter Deum. Nam sunt nonnulli qui diligunt proximos, sed per affectum cognationis et carnis, quibus tamen in hac dilectione sacra eloquia non contradicunt. Sed aliud est quod sponte impenditur naturæ, aliud quod præceptis dominicis ex charitate debetur obedientiæ. Hi nimirum et proximum diligunt, et tamen illa sublimia dilectionis præmia non assequuntur, quia amorem suum non spiritaliter, sed carnaliter impendunt. Proinde cum Dominus diceret: *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem*, protinus addidit: *Sicut dilexi vos*. Ac si aperte dicat: Ad hoc amate ad quod amavi vos.

2. Qua in re, fratres charissimi, solerter intuendum est quod antiquus hostis, dum mentem nostram ad rerum temporalium [a] delectationem trahit, infirmiorem contra nos proximum excitat, qui ea ipsa quæ diligimus auferre moliatur. Nec curat antiquus hostis, hæc faciens, ut terrena tollat, sed ut charitatem in nobis feriat. Nam in odium repente exardescimus; et dum foris invicti esse cupimus, intus graviter ferimur; dum parva foris defendimus, intus amittimus maxima, quia dum rem diligimus temporalem, veram amittimus dilectionem. Omnis quippe qui nostra tollit, inimicus est. Sed si odio habere cœperimus inimicum intus est quod perdimus. Cum ergo aliquid exterius a proximo patimur, contra occultum raptorem interius **1561** vigilemus, qui nunquam melius vincitur, nisi cum raptor exterior amatur. Una quippe et summa est probatio charitatis, si et ipse diligitur qui adversatur. Hinc est quod A ipsa Veritas et crucis patibulum sustinet, et tamen ipsis suis persecutoribus affectum dilectionis impendit, dicens: *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt* (*Luc.* XXIII, 34). Quid ergo mirum si inimicos diligant discipuli dum vivunt, quando et tunc inimicos diligit magister cum occiditur? Cujus dilectionis summam exprimit, cum subjungitur: *Majorem hac dilectionem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*. Mori etiam pro inimicis Dominus venerat, et tamen positurum se animam pro amicis dicebat, ut profecto nobis ostenderet quia dum diligendo lucrum facere de inimicis possumus, etiam ipsi amici sunt qui persequuntur.

3. Sed ecce nos usque ad mortem nemo persequitur. Unde ergo probare possumus an diligamus B inimicos? Sed est quod in pace sanctæ Ecclesiæ fieri debeat, unde clarescat si persecutionis tempore mori pro dilectione valeamus. Certe idem Joannes dicit: *Qui habuerit substantiam mundi* [b] *hujus, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo* (*I Joan.* III, 17)? Hinc etiam Joannes Baptista ait: *Qui habet duas tunicas, det non habenti* (*Luc.* III, 11). Qui ergo tranquillitatis tempore non dat pro Deo tunicam suam, quando in persecutione daturus est animam suam? Virtus ergo charitatis ut invicta sit in perturbatione, nutriatur per misericordiam in tranquillitate, quatenus omnipotenti Deo primum discat sua impendere, postmodum semetipsum.

4. Sequitur: *Vos amici mei estis*. O quanta est C misericordia conditoris nostri. Servi digni non sumus, et amici vocamur. Quanta est dignitas hominum esse amicos Dei? Sed audistis gloriam dignitatis, audite et laborem certaminis. *Si feceritis quæ ego præcipio vobis*. Amici mei estis, si ea quæ præcipio vobis facitis. Ac si aperte dicat: Gaudetis de culmine, pensate quibus laboribus pervenitur ad culmen. Certe dum filii Zebedæi, interveniente matre, quærerent ut unus a dextris Dei et alius a sinistris sedere debuissent, audierunt: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum* (*Matth.* XX, 22)?
1562 Jam locum celsitudinis quærebant, ad viam illos Veritas revocat, per quam ad celsitudinem venirent. Ac si dicatur: Jam vos locus delectat celsitudinis, sed prius via exerceat laboris. Per calicem D pertingitur ad majestatem. Si mens vestra appetit quod demulcet, prius bibite quod dolet. Sic sic per amarum poculum [c] confectionis pervenitur ad gaudium salutis. *Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis*. Quæ sunt omnia quæ audivit a Patre suo, quæ nota fieri voluit servis suis, ut eos efficeret amicos suos, nisi gaudia [d] internæ charitatis, nisi illa festa

[a] Ita Mss. Belvac., C. Germ., Gemet., Carn., etc., sed Editi *dilectionem* habent.
[b] Abest *hujus* a tribus Gemet. et C. Germ.
[c] Edit. Antuerp. et aliæ tum vet. tum recent., *confessionis*, pro *confectionis*, quod legitur in Mss. Anglic. et nostris.
[d] Duo priores Gemet., *internæ charitatis*.

supernæ patriæ, quæ nostris quotidie mentibus per aspirationem sui amoris imprimit? Dum enim audita [a] supercœlestia amamus, amata jam novimus, quia amor ipse notitia est. Omnia ergo eis nota fecerat, qui, a terrenis desideriis immutati, [b] amoris summi facibus ardebant. Istos vero amicos Dei aspexerat Propheta, cum dicebat; *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus* (*Psal.* CXXXVIII, 17). Amicus enim quasi animi custos vocatur. Quia ergo Psalmista prospexit electos Dei a mundi hujus amore separatos custodire in mandatis cœlestibus voluntatem Dei, miratus est amicos Dei, dicens: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus.* Et tanquam si ab eo protinus causas honoris tanti nobis insinuari quæreremus, illico adjunxit: *Nimis confortatus est principatus eorum* (*Ibid.*). Ecce electi Dei carnem domant, spiritum roborant, dæmonibus imperant, virtutibus coruscant, præsentia despiciunt, æternam patriam cum voce moribus prædicant; eam etiam moriendo diligunt, atque ad illam per tormenta pertingunt. Occidi possunt, et flecti nequeunt. Nimis ergo confortatus est principatus eorum. In ista ipsa passione, qua ceciderunt in morte carnis, videte quantum fuerit culmen mentis. Unde hoc, nisi quia confortatus est principatus eorum. [c] Sed sic magni forsitan pauci sunt? Subjunxit: *Dinumerabo eos, et super arenam multiplicabuntur* (*Ibid.*, 18). Totum mundum, fratres, aspicite: martyribus plenus est. [d] Jam pene tot qui videamus non sumus quot veritatis testes habemus. Deo ergo numerabiles nobis super arenam multiplicati sunt, quia quanti sint, a nobis comprehendi non possunt.

5. Sed quisquis ad hanc pervenit dignitatem, ut amicus vocetur Dei, sese in se conspiciat, dona autem quæ percipit, super se. Nihil suis meritis tribuat, ne ad inimicitias erumpat. Unde et subditur: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, et posui vos, ut eatis, et fructum afferatis.* [e] Posui ad gratiam, plantavi ut eatis volendo, fructum afferatis operando. Eatis enim volendo dixi, quia velle aliquid facere, jam mente ire est. Qualem vero fructum afferre debeant subditur: *Et fructus vester maneat.* Omne quod secundum præsens sæculum laboramus vix usque ad mortem sufficit. Mors namque interveniens fructum nostri laboris abscidit. Quod vero pro æterna vita agitur etiam **1563** post mortem servatur; et tunc apparere incipit, cum laborum carnalium fructus cœperit non videri. Ibi ergo illa retributio inchoat, ubi ista terminatur. Quisquis ergo jam æterna cognovit, apud ejus animum temporales fructus vilescant. Tales fructus operemur qui maneant; tales fructus operemur qui, cum mors cuncta interimat, ipsi exordium a morte sumant. Nam quod a morte incipiat

A fructus Dei, testatur Propheta, qui dicit: *Cum dederit dilectis suis somnum, hæc est hæreditas Domini* (*Psal.* CXXVI, 2, 3). Omnis qui dormit in morte perdit hæreditatem; sed cum dederit dilectis suis somnum, hæc est hæreditas Domini, [f] quia electi Dei postquam pervenerint ad mortem, tunc invenient hæreditatem.

6. Sequitur: *Ut quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.* Ecce hic dicit: *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.* Rursum alibi per eumdem Evangelistam dicit: *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Usque modo non petistis quidquam in nomine meo* (*Joan.* XVI, 23, 24). Si omne quod petimus in nomine Filii dat nobis Pater, quid ergo est quod Paulus ter Dominum rogavit, et exaudiri non meruit, sed dictum est illi:
B *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur* (*II Cor.* XII, 9)? Nunquid ille tam egregius prædicator in Filii nomine non petiit? Quare autem non accepit quod petiit? Quomodo ergo verum est quia quidquid petierimus Patrem in nomine Filii, dat nobis Pater, si auferri a se angelum Satanæ petiit Apostolus in nomine Filii, et tamen quod petiit non accepit? Sed quia nomen Filii Jesus est, Jesus autem salvator, vel etiam salutaris dicitur, ille ergo in nomine Salvatoris petit, qui illud petit quod ad veram salutem pertinet. Nam si id quod non expedit petitur, non in nomine Jesu petitur Pater. Unde et eisdem apostolis adhuc infirmantibus Dominus dicit: *Usque modo non petistis quidquam in nomine meo*
C (*Joan.* XVI, 23). Ac si aperte diceretur: Non petistis in [g] nomine Salvatoris quia nescitis quærere æternam salutem. Hinc est quod et Paulus non exauditur quia si liberaretur a tentatione, ei non proderat ad salutem (*II Cor.* XII, 9).

7. Ecce videmus, fratres charissimi, quam multi ad solemnitatem martyris convenistis, genua flectitis, pectus tunditis, voces orationis ac confessionis emittitis, faciem lacrymis rigatis. Sed pensate, quæso, petitiones vestras; videte si in nomine Jesu petitis, id est si gaudia salutis æternæ postulatis. In domo enim Jesu Jesum non quæritis, si in æternitatis templo importune pro temporalibus oratis. Ecce alius in oratione quærit uxorem, alius petit villam, alius postulat vestem, alius dari sibi deprecatur alimentum.
D Et quidem cum hæc desunt, ab omnipotenti Deo petenda sunt. Sed meminisse continuo debemus quod ex mandato ejusdem nostri Redemptoris accepimus, *Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* (*Matth.* VI, 33). Et hæc itaque a Jesu petere non est errare, si tamen non nimie petantur. Sed adhuc, **1564** quod est gravius, alius postulat mortem inimici, eumque quem gladio non

[a] Corb. Germ. et duo priores Gemet., *superna cœlestia.* Tertius Gemet., *semper cœlestia.*

[b] Primus Gemet., *amoris sui.*

[c] Ita Corb. Germ., Belvac., Gemet., Longip., Val. Cl. et vet. Edit. In recent., *sed ne putes quod sic magni*, etc. Suffragari videntur tres Anglic., nisi quod pro *sic* in Anglic. Mss. exstat *si.*

[d] Primus Carn., *jam pene tot videre non possumus.* Secundus, *jam pene tot qui videamus, non possumus videre.*

[e] Primus Carn., *Elegi per gratiam, posui ut eatis.*

[f] Longip., *quia dilecti.*

[g] Belv. et C. Germ., *in nomine salutaris.* Paulo post duo priores Gemet., *quia nescistis.*

potest persequi, persequitur oratione. Et vivit adhuc qui maledicitur, et tamen is qui maledicit jam de morte illius reus tenetur. Jubet autem Deus ut diligatur inimicus (*Matth.* v, 44), et tamen rogatur Deus ut occidat inimicum. Quisquis itaque sic orat, in ipsis suis precibus contra conditorem pugnat. Unde et sub Judæ specie dicitur : *Fiat oratio ejus in peccatum* (*Psal.* CVIII, 7). Oratio quippe in peccatum est illa petere quæ prohibet ipse qui petitur.

8. Hinc Veritas dicit : *Cum statis ad orandum, remittite si quid habetis in cordibus vestris* (*Marc.* XI, 25). Quam virtutem remissionis apertius ostendimus, si unum testimonium Testamenti Veteris proferamus. Certe cum Judæa conditoris sui justitiam culpis exigentibus offendisset, prophetam suum ab oratione Dominus prohibens, dicit : *Non assumas laudem et orationem pro eis* (*Jerem.* VII, 16). *Si Moyses et Samuel steterint coram me, non est anima mea ad populum istum* (*Ibid.*, XV, 1). Quid est quod intermissis relictisque tot patribus, soli Moyses et Samuel ad medium deducuntur, quorum mira obtinendi virtus ostenditur, dum nec ipsi posse intercedere dicuntur? Ac si aperte Dominus dicat : Nec illos audio quos propter magnum petitionis suæ meritum minime contemno. Quid ergo est quod Moyses et Samuel cæteris patribus in postulatione præferuntur, nisi quod hi duo tantummodo in cuncta Testamenti Veteris serie etiam pro inimicis suis leguntur exorasse? Unus a populo lapidibus impetitur (*Exod.* XVII, 4), et tamen [a] pro lapidatore suo Dominum deprecatur; alter ex principatu dejicitur, et tamen petitus ut exoraret, fatetur dicens : *Absit a me hoc peccatum in Domino, quo minus cessem orare pro vobis* (*I Reg.* XII, 23). *Si Moyses et Samuel steterint coram me, non est anima mea ad populum istum* (*Jerem.* XV, 1). Ac si aperte dicat : Nec illos modo pro amicis audio, quos magnæ virtutis merito orare etiam pro inimicis scio. Virtus ergo veræ orationis est celsitudo charitatis. Et tunc quisque quod recte petit, adipiscitur, cum ejus animus in petitione nec inimici odio fuscatur. Sed plerumque reluctantem animum vincimus, [b] si etiam pro inimicis oramus. Effundit os pro adversariis precem, sed utinam cor teneat amorem. Nam sæpe et orationem pro inimicis nostris impendimus,
1565 sed hanc ex præceptione potius fundimus quam ex charitate. Nam et vitam inimicorum petimus, et tamen ne exaudiamur timemus. Sed quia internus judex mentem potius quam verba considerat, [c] pro inimico nil postulat, qui pro eo ex charitate non orat.

9. Sed ecce in nos graviter inimicus deliquit, damna intulit, juvantes læsit, amantes persecutus

A est. Retinenda hæc essent, si remittenda nobis delicta non essent. Advocatus etenim noster precem nobis in causa nostra composuit ; et ipse ejusdem causæ judex est, qui advocatus. Preci autem quam composuit conditionem inseruit, dicens : *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* (*Matth.* VI, 12). Quia ergo ipse judex venit, qui advocatus exstitit, ipse precem exaudit quam fecit. Aut ergo non facientes dicimus, *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*, et nosmetipsos hoc dicendo amplius ligamus ; aut fortasse conditionem hanc in oratione intermittimus, et advocatus noster precem quam composuit non recognoscit, atque apud se protinus dicit : Scio quid monui, non est ipsa oratio quam feci. Quid ergo nobis
B agendum est, fratres, nisi ut veræ charitatis affectum impendamus fratribus? Nulla in corde malitia maneat. Consideret omnipotens Deus erga proximum charitatem nostram, [d] ut nostris impendat iniquitatibus pietatem suam. Mementote quod monemur : *Dimittite, et dimittetur vobis* (*Luc.* VI, 37). Ecce debetur nobis, et debemus. Dimittamus ergo quod debetur nobis, ut dimittatur quod debetur a nobis. Sed ad hæc mens renititur, et vult implere quod audit, et tamen reluctatur.

Ad martyris tumbam consistimus, qui ad cœleste regnum ex qua morte pervenerit scimus. Nos si pro Christo corpus non ponimus, saltem animum vincamus. Placatur Deus isto sacrificio, approbat in judicio pietatis suæ victoriam pacis nostræ. Certamen
C enim nostri cordis aspicit; et qui post vincentes remunerat, nunc decertantes juvat, per Dominum nostrum Jesum Christum Filium [e] suum, qui cum eo vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[f] HOMILIA XXVIII.

Habita ad populum in basilica sanctorum Nerei et Achillei, die natalis eorum.

LECTIO S. EVANG. SEC. JOAN. IV, 46-53.

In illo tempore, erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum. Hic cum audisset quia Jesus veniret a Judæa in Galilæam, abiit ad eum, et rogabat eum ut descenderet, et sanaret filium ejus. Incipiebat enim mori. Dixit ergo Jesus ad eum : Nisi signa et prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum regulus : Do-
D *mine, descende priusquam moriatur filius meus. Dicit ei Jesus : Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermoni quem dixit ei Jesus, et ibat. Jam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, et nuntiaverunt dicentes quia filius ejus viveret. Interrogabat ergo horam ab eis in qua [g] melius habuerit. Et dixerunt ei quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognovit*

[a] Excusi, *pro lapidatoribus suis*. At Mss., magno consensu, *pro lapidat. suo*, scilicet populo Israel. Alludit Gregorius ad hunc locum Exodi XVII : *Adhuc paululum, et lapidabit me*, scilicet populus. Cæterum nullibi legimus Moysen lapidibus fuisse impetitum.

[b] Bigot., Longip., Val. Cl., *etiam cum pro inimicis*. Sequimur C. Germ. et alios antiq.

[c] Bigot., *pro amico nihil postulat qui pro inimico ex charitate veraciter non orat.*

[d] Excusi, *et nostris*.

[e] Duo priores Gemet., *cui laus et gloria per*, etc.

[f] In Cod. reg. Suec. est vigesima tertia, ubi legitur habita *in cemiterio sanctorum Nerei et Achillei*. Est in Cod. Later. vigesima nona, in Corb. vigesima sexta.

[g] Belvac. et Corb. Germ., *melius habuerat*.

ergo pater quia illa hora erat in qua dixerat ei Jesus : Filius tuus vivit. Et credidit ipse, et domus ejus tota. A

1566 1. Lectio sancti Evangelii, quam modo, fratres, audistis, expositione non indiget. Sed ne hanc taciti præterisse videamur, exhortando potius quam exponendo in ea aliquid loquamur. Hoc autem nobis solummodo de expositione video esse requirendum, cur is qui ad salutem filio petendam venerat audivit : *Nisi signa et prodigia videritis, non creditis?* Qui enim salutem filio quærebat, procul dubio credebat. Neque enim ab eo quæreret salutem quem non crederet salvatorem. Quare ergo dicitur : *Nisi signa et prodigia videritis, non creditis*, qui ante credidit quam signum videret? Sed mementote quid petiit, et aperte cognoscetis quia in fide dubitavit. Poposcit B namque ut descenderet, et sanaret filium ejus. Corporalem ergo præsentiam Domini quærebat, qui per spiritum nusquam deerat. Minus itaque in illum credidit, quem non putavit posse salutem dare, nisi præsens esset et corpore. Si enim perfecte credidisset, procul dubio sciret quia non esset locus ubi non esset Deus. Ex magna ergo parte diffisus est, [a] quia honorem non dedit majestati, sed præsentiæ corporali. Salutem itaque filio petiit, et tamen in fide dubitavit, quia eum ad quem venerat, et potentem ad curandum credidit, et tamen morienti filio esse absentem putavit. Sed Dominus, qui rogatur ut vadat, quia non desit ubi invitatur indicat, solo jussu salutem reddidit qui voluntate omnia creavit.

2. Qua in re hoc est nobis solerter intuendum, C quod, sicut evangelista alio testante didicimus, centurio ad Dominum venit dicens ; *Domine, puer meus jacet paralyticus* [b] *in domo mea, et male torquetur*. Cui a Jesu protinus respondetur : *Ego veniam et curabo eum* (*Matth.* VIII, 6, 7). Quid est quod regulus rogat ut ad ejus filium veniat, et tamen ire corporaliter recusat; ad servum vero centurionis non invitatur, et tamen se corporaliter ire pollicetur? Reguli filio per corporalem præsentiam non dignatur adesse, centurionis servo non dedignatur occurrere. Quid est hoc, nisi quod superbia nostra retunditur, **1567** qui in hominibus non naturam qua ad imaginem Dei facti sunt, sed honores et divitias veneramur? Cumque pensamus quæ circa eos sunt, profecto interiora minime providemus, dum ea consideramus quæ in D corporibus despecta sunt, negligimus pensare quod sunt. Redemptor vero noster ut ostenderet quia quæ alta sunt hominum [c] despicienda sunt, et quæ despecta sunt hominum sanctis despicienda non sunt, ad filium reguli ire noluit, ad servum centurionis ire paratus fuit. Increpata est ergo superbia nostra, quæ nescit pensare homines propter homines. Sola, ut diximus, quæ circumstant hominibus pensat, naturam non aspicit, honorem Dei in hominibus non agnoscit. Ecce ire non vult Filius Dei ad filium reguli, et tamen venire paratus est ad salutem servi. Certe si nos cujuspiam servus rogaret ut ad eum ire deberemus, protinus nobis nostra superbia in cogitatione tacita responderet, dicens : Non eas, quia temetipsum degeneras, honor tuus despicitur, locus vilescit. Ecce de cœlo venit qui servo in terra occurrere non despicit; et tamen humiliari in terra contemnimus, qui de terra sumus. Quid vero apud Deum vilius, quid despectius esse potest, quam servare honorem apud homines, et interni testis oculos non timere? Unde et in sacro Evangelio ad Pharisæos Dominus ait : *Vos estis qui justificatis vos coram hominibus, Deus autem novit corda vestra, quia quod hominibus altum est abominabile est apud Deum* (*Luc.* XVI, 15). Notate, fratres, notate quod dicitur. Si enim quod hominibus altum est abominabile est apud Deum, cordis nostri cogitatio tanto apud Deum in imo est, quanto hominibus in alto, et humilitas cordis nostri tanto apud Deum in alto est, quanto hominibus in imo.

3. [d] Despiciamus ergo si quid boni gerimus, nulla nos nostra inflet operatio, non rerum abundantia, non gloria extollat. Si quibuslibet ex bonis affluentibus intus intumescimus, Deo despecti sumus. Quo contra de [e] humilibus Psalmista dicit : *Custodiens parvulos Dominus* (*Psal.* CXIV, 6). Quia parvulos humiles appellat, **1568** postquam sententiam protulit, consilium subjungit ; nam quasi quæreremus quid ipse ad hæc faceret, adjunxit : *Humiliatus sum, et liberavit me* (*Ibid.*). Hæc ergo cogitate, fratres, hæc tota intentione pensate. Nolite in proximis vestris mundi hujus bona venerari. Hoc propter Deum honorate in hominibus, quibus tamen commissi non estis, quod facti sunt ad imaginem Dei. Quod tunc proximis vere servatis, si apud vosmetipsos prius in corde non intumescitis. Nam qui se adhuc pro [f] rebus transitoriis extollit, nescit in proximo venerari quod maneat. Nolite ergo in vobismetipsis pensare quod habetis, sed quid estis. Ecce mundus qui diligitur fugit. Sancti isti, ad quorum tumbam consistimus, florentem mundum mentis despectu calcaverunt. Erat vita longa, salus continua, opulentia in rebus, fecunditas in propagine, tranquillitas in diuturna pace; et tamen cum in seipso floreret, jam in eorum cordibus mundus aruerat. Ecce jam mundus in seipso aruit, et adhuc in cordibus nostris floret. Ubique mors, **1569** ubique luctus, ubique desolatio, undique percutimur, undique amaritudinibus replemur; et tamen cæca mente carnalis concupiscentiæ ipsas ejus amaritudines amamus, fugientem sequimur, labenti inhæremus. Et quia labentem retinere non possumus, cum ipso labimur, quem ca-

[a] Ita C. Germ. et fere omnes Mss. Unde miror vet. Ed. ac recentiores prætulisse *quia virtutem non dedit*. Occasionem præbere potuit Longip., in quo legitur *qui virtutem honoris*.

[b] Abest *mea* a C. Germ., tribus Gemet. ac al.

[c] Duo Carn. et Corb. Germ., *sanctis despicienda sunt*.

[d] Secundus Carn., *respiciamus*.

[e] Corb. non habet *de humilibus*.

[f] Duo priores Gemet., *rebus temporalibus*.

dentem tenemus. Aliquando [a] nos mundus delectatione sibi tenuit; nunc tantis plagis plenus est, ut ipse nos jam mundus mittat ad Deum. Pensate ergo [b] quia nulla sunt quæ temporaliter currunt. Finis temporalium ostendit quam nihil sit quod transire potuit. Casus rerum indicat quia res transiens et tunc prope nihil fuit cum stare videretur. Hæc ergo, fratres charissimi, sollicita consideratione pensate, in æternitatis amore cor figite; ut dum terrena culmina adipisci contemnitis, perveniatis ad gloriam, quem per fidem tenetis, per Jesum Christum Dominum nostrum, qui vivit et regnat Deus cum Patre in unitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[c] HOMILIA XXIX.

Habita ad populum in basilica beati Petri apostoli, B [d] in Ascensione Domini.

LECTIO S. EVANG. SEC. MARC. XVI, 14-20.

In illo tempore, recumbentibus undecim discipulis, apparuit illis [e] *Jesus, et exprobravit incredulitatem eorum, et duritiam cordis, quia his qui viderant eum resurrexisse non crediderant. Et dixit eis : Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, et baptizatus fuerit salvus erit; qui vero non crediderit condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint hæc sequentur. In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super ægros manus imponent, et bene habebunt. Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei. Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.*

1568 1. Quod resurrectionem dominicam discipuli tarde crediderunt, non tam illorum infirmitas quam nostra, ut ita dicam, futura firmitas fuit. Ipsa namque resurrectio illis dubitantibus per multa argumenta monstrata est : quæ dum nos legentes agnoscimus, quid aliud quam de illorum dubitatione solidamur? Minus enim mihi Maria Magdalene præstitit, quæ citius credidit quam Thomas qui diu dubitavit. Ille etenim dubitando vulnerum cicatrices tetigit, et de nostro pectore [f] dubietatis vulnus amputavit. Ad insinuandam quoque veritatem dominicæ resurrectionis notandum nobis est quid Lucas referat, dicens : *Convescens præcepit eis a Jerosolymis ne discederent* (*Act.* I, 4). Et post pauca : *Videntibus illis, elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum* (*Ibid.*, 9). Notate verba, signate mysteria. *Convescens elevatus est.* Comedit, et ascendit, ut videlicet per effectum comestionis veritas patesceret carnis. Marcus vero priusquam 1569 cœlum Dominus ascendat, eum de cordis atque A infidelitatis duritia increpasse discipulos memorat. Qua in re quid considerandum est, nisi quod idcirco Dominus tunc discipulos increpavit, cum eos corporaliter reliquit, ut verba quæ recedens diceret in corde audientium arctius impressa remanerent? Increpata igitur eorum duritia, quid admonendo dicat, audiamus : *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ.*

2. Nunquid, fratres mei, sanctum Evangelium vel insensatis rebus, vel brutis animalibus fuerat prædicandum, ut de eo discipulis dicatur : [g] *Prædicate omni creaturæ?* Sed omnis creaturæ nomine signatur homo. Sunt namque lapides, sed nec vivunt, nec sentiunt. Sunt herbæ et arbusta; vivunt quidem, sed non sentiunt. Vivunt dico, non per animam, sed per B viriditatem, quia et Paulus dicit : *Insipiens, tu quod seminas non vivificatur,* 1570 *nisi prius moriatur* (*I Cor.* XV, 36). Vivit ergo quod moritur, ut vivificetur. Lapides itaque sunt, sed non vivunt. Arbusta autem sunt, et vivunt, sed non sentiunt. Bruta vero animalia sunt, vivunt, sentiunt, sed non discernunt. Angeli etenim sunt, vivunt, sentiunt, et discernunt. Omnis autem creaturæ aliquid habet homo. Habet namque commune esse cum lapidibus, vivere cum arboribus, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Si ergo commune habet aliquid cum omni creatura homo, juxta aliquid omnis creatura est homo. Omni ergo creaturæ prædicatur Evangelium, cum soli homini prædicatur, quia ille videlicet docetur, propter quem in terra cuncta creata sunt, et a quo omnia C per quamdam similitudinem aliena non sunt. Potest etiam omnis creaturæ nomine, omnis natio gentium designari. Ante etenim dictum fuerat : *In viam gentium ne abieritis* (*Matth.* X, 5). Nunc autem dicitur, *Prædicate omni creaturæ*, ut scilicet prius a Judæa apostolorum repulsa prædicatio tunc nobis in adjutorium fieret, cum hanc illa ad damnationis suæ testimonium superba repulisset. Sed cum discipulos ad prædicandum Veritas mittit, quid aliud in mundo facit, nisi grana seminis spargit? Et pauca grana mittit in semine, ut multarum messium fruges recipiat ex nostra fide. Neque enim in universo mundo tanta fidelium messis exsurgeret, si de manu Domini super rationalem terram illa electa grana prædicantium non venisset. Sequitur :

D 3. *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur.* Fortasse unusquisque apud semetipsum dicat : Ego jam credidi, salvus ero. Verum dicit, si fidem operibus tenet. Vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, moribus non contradicit. Hinc est enim quod de quibusdam falsis fidelibus Paulus dicit : *Qui con*

[a] Ita Corb., Belvac., Corb. Germ. et potiores. In secundo Carnut. legitur *mundus delect. retraxit a Deo*, quem sequuntur omnes Excusi, nisi quod Gussanv. omisit *delectatione*.

[b] Belvac. et alii, *quam nulla sunt*.

[c] In Lateran. est vigesima prima. In Cod. reg. Suec. vigesima secunda. In Corb. decima nona.

[d] Hæc desiderantur in Later. et primo Gemet. Leguntur in C. Germ., in Cod. reg. Suec. et aliis. In lib. Sacram. Ed. Pamelii et Menardi, ac in calend. Rom. J. Frontonis legitur *Ascensa*, non *Ascensio*.

[e] C. Germ., *Dominus Jesus*.

[f] Gemet. et C. Germ., *dubitationis*.

[g] Duo priores Gemet., *prædicate Evang. omni*.

fitentur se nosse Deum, factis autem negant (*Tit.* I, 16). Hinc Joannes ait: *Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est* (*I Joan.* II, 4). Quod cum ita sit, fidei nostræ veritatem in vitæ nostræ consideratione debemus agnoscere. Tunc enim veraciter fideles sumus, si quod verbis promittimus operibus implemus. In die quippe baptismatis omnibus nos antiqui hostis operibus atque omnibus pompis abrenuntiare promisimus. Itaque unusquisque vestrum ad considerationem suam mentis oculos reducat; [a] et si servat post baptismum quod ante baptismum spopondit, certus jam quia fidelis est, gaudeat. Sed ecce quod promisit minime [b] servavit, si ad exercenda prava opera, ad concupiscendas mundi pompas, dilapsus est; videamus si jam scit plangere quod erravit. Apud misericordem namque judicem nec ille fallax habebitur, qui ad veritatem revertitur, etiam postquam mentitur, quia omnipotens Deus dum libenter nostram pœnitentiam suscipit, ipse suo judicio hoc quod erravimus [c] abscondit (32, *q.* 1, *c.* 10). Sequitur:

4. *Signa autem eos qui credituri sunt hæc sequentur. In nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent; et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit; super ægros manus* **1571** *imponent, et bene habebunt.* Nunquidnam, fratres mei, quia ista signa non facitis, minime creditis? Sed hæc necessaria in exordio Ecclesiæ fuerunt. Ut enim [d] fides cresceret, miraculis fuerat nutrienda, quia et nos cum arbusta plantamus, tandiu eis aquam infundimus, quousque ea in terra [e] jam convaluisse videamus; et si semel radicem fixerint, [f] in rigando cessamus. Hinc est enim quod Paulus dicit: *Linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus* (*I Cor.* XIV, 22). Habemus de his signis atque virtutibus quæ adhuc subtilius considerare debeamus. Sancta quippe Ecclesia quotidie spiritaliter facit quod tunc per apostolos corporaliter faciebat. Nam sacerdotes ejus (*De consecrat. dist.* 4, *c.* 67) cum per exorcismi gratiam manum credentibus imponunt, et habitare malignos spiritus in eorum mente contradicunt, quid aliud faciunt, nisi dæmonia ejiciunt? Et fideles quique qui jam vitæ veteris sæcularia verba derelinquunt, sancta autem mysteria insonant, conditoris sui laudes et potentiam, quantum prævalent, narrant, quid aliud faciunt, nisi novis linguis loquuntur? qui dum bonis suis exhortationibus malitiam de alienis cordibus auferunt, serpentes tollunt. Et dum pestiferas suasiones audiunt, sed tamen ad operationem pravam minime pertrahuntur, mortiferum quidem est quod bibunt, sed non eis nocebit. Qui quoties proximos suos in bono opere infirmari conspiciunt, dum eis tota virtute concurrunt, et exemplo suæ operationis illorum vitam roborant qui in propria actione titubant; quid aliud faciunt, nisi super ægros manus imponunt, ut bene habeant? Quæ nimirum miracula tanto majora sunt, quanto spiritalia; tanto majora sunt, quanto per hæc non corpora, sed animæ suscitantur: hæc itaque signa, fratres charissimi, auctore Deo si vultis vos facitis. Ex illis enim exterioribus signis obtineri vita ab hæc operantibus non valet. Nam corporalia illa miracula ostendunt aliquando sanctitatem, non autem faciunt; hæc vero spiritalia, quæ aguntur in mente, virtutem vitæ non ostendunt, sed faciunt. Illa habere et mali possunt, istis autem perfrui nisi boni non possunt. Unde de quibusdam Veritas dicit: *Multi mihi dicent in die illa: Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis,* [g] *quia non novi vos; discedite a me* [h] *qui operamini iniquitatem* (*Matth.* VII, 22, 23; *Psal.* VI, 9). Nolite ergo, fratres charissimi, amare signa [i] quæ possunt cum reprobis haberi communia; sed hæc quæ modo diximus charitatis atque pietatis miracula amate, quæ tanto securiora sunt, quanto et occulta, et de quibus apud Dominum eo major sit retributio, quo apud homines minor est gloria. Sequitur:

5. *Et Dominus quidem Jesus postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei.* In Veteri Testamento cognovimus quod Elias sit raptus in cœlum. Sed aliud est cœlum aereum, aliud æthereum. Cœlum quippe aereum terræ est proximum; unde et aves cœli dicimus, quia eas volitare in aere videmus. In cœlum itaque aereum Elias sublevatus est, ut in secretam quamdam terræ **1572** regionem repente duceretur, ubi in magna jam carnis et spiritus quiete viveret, quousque ad finem mundi redeat, et mortis debitum solvat. Ille etenim mortem distulit, non evasit. Redemptor autem noster quia non distulit, superavit, eamque resurgendo consumpsit, et resurrectionis suæ gloriam ascendendo declaravit. Notandum quoque est quod Elias in curru legitur ascendisse, ut videlicet aperte demonstraretur quia homo purus adjutorio indigebat alieno. Per angelos quippe facta illa et ostensa sunt adjumenta, quia nec in cœlum quidem aereum per se ascendere poterat, quem naturæ suæ infirmitas gravabat. Redemptor autem noster non curru, non angelis sublevatus legitur, quia is qui fecerat omnia nimirum super omnia sua virtute ferebatur. Illo etenim rever-

[a] Secundus Carn., *consideret si servat.*
[b] Belvac. et duo Carn., *servavit, ad exercenda*, etc.
[c] Bigot. post *abscondit* addit: *quia Deus pro peccato pœnitentiam suscipit, signa autem*, etc.
[d] Sic legendum ex Corb., Belvac., C. Germ., Carnut., Gemet., etc., et ex vet. Ed. In recentioribus habetur: *ut enim ad fidem cresceret*, etc.
[e] Ita quoque habent mss. Cod. et vet. Excusi, cum recentiores maluerint scribere *jam coaluisse.*
[f] Vulgati, *irrigatio cessabit*. Cedendum judicavimus Mss. Corb., Belvac., C. Germ., etc., auctoritati, quæ nostræ lectioni suffragatur.
[g] Longip. et Val. Cl., *quia nunquam novi vos.*
[h] Expunximus *omnes*, quod in recent. Ed. irrepserat, contra Mss. fidem.
[i] Duo Carnut., *quæ possunt boni cum reprobis habere.*

tebatur ubi erat, et inde redibat ubi remanebat, quia cum per humanitatem ascenderet in cœlum, per divinitatem suam et terram pariter continebat et cœlum.

6. Sicut autem Joseph a fratribus venditus venditionem Redemptoris nostri figuravit, sic Enoch translatus, atque ad cœlum aereum Elias sublevatus, Ascensionem dominicam designavit. Ascensionis ergo suæ Dominus prænuntios et testes habuit, unum ante legem, alium sub lege, ut quandoque veniret ipse qui veraciter cœlos penetrare potuisset. Unde et ipse ordo in eorum quoque utrorumque sublevatione per quædam incrementa distinguitur. Nam Enoch translatus (*Genes.* v, 24), Elias vero ad cœlum subvectus esse memoratur (*IV Reg.* II, 11), ut veniret postmodum qui nec translatus, nec subvectus, cœlum æthereum sua virtute penetraret. Qui nobis in se credentibus [a] quia carnis quoque munditiam largiretur, et sub eo per incrementa temporum virtus castitatis excresceret, in ipsa quoque eorum translatione qui Ascensionem dominicam ut videlicet famuli designaverunt, et in seipso qui ad cœlum ascendit, Dominus ostendit. Nam Enoch quidem uxorem et filios habuit; Elias vero neque uxorem; neque filios legitur habuisse. Pensate ergo quomodo per incrementa creverit munditia sanctitatis, quod et per translatos famulos [b] et per ascendentis Domini personam patenter ostenditur. Translatus namque est Enoch et per coitum genitus, et per coitum generans. Raptus est Elias per coitum genitus, sed non jam per coitum generans. Assumptus vero est Dominus neque per coitum generans, neque per coitum generatus.

7. Considerandum vero nobis est quid est quod Marcus ait: *Sedet a dextris Dei;* et Stephanus dicit: *Video cœlos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei* (*Act.* VII, 55). Quid est quod hunc Marcus sedentem, Stephanus vero stantem se videre testatur? Sed scitis, fratres, quia sedere judicantis est, stare vero pugnantis vel adjuvantis. Quia ergo Redemptor noster assumptus in cœlum, et nunc omnia judicat, et ad extremum judex omnium venit, hunc post assumptionem Marcus sedere describit, quia [c] post Ascensionis suæ gloriam judex in fine videbitur. Stephanus vero in labore certaminis positus stantem vidit, quem adjutorem habuit, quia ut iste in terra persecutorum infidelitatem vinceret, pro illo de cœlo illius gratia pugnavit.

1573 8. Sequitur: *Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis.* Quid in his considerandum est, quid memoriæ commendandum, nisi quod præceptum obedientia, obedientiam vero signa secuta sunt? Sed quia, auctore Deo, breviter lectionem Evangelicam exponendo transcurrimus, restat ut aliquid de ipsa tantæ solemnitatis [d] consideratione dicamus.

9. Hoc autem nobis primum quærendum est, quidnam sit quod nato Domino apparuerunt angeli, et tamen non leguntur in albis vestibus apparuisse, ascendente autem Domino, missi angeli in albis leguntur vestibus apparuisse. Sic etenim scriptum est: *Videntibus illis elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in cœlum euntem illum, ecce duo viri steterunt juxta illos in vestibus albis* (*Act.* I, 9). In albis autem vestibus gaudium et solemnitas mentis [e] ostenditur. Quid est ergo quod nato Domino, non in albis vestibus, ascendente autem Domino, in albis vestibus angeli apparent, nisi quod tunc magna solemnitas angelis facta est, cum cœlum Deus homo penetravit? Quia nascente Domino videbatur divinitas humiliata; ascendente vero Domino, est humanitas exaltata. Albæ etenim vestes exaltationi magis congruunt quam humiliationi. [f] In assumptione ergo ejus angeli in albis vestibus videri debuerunt, quia qui in nativitate sua apparuit Deus humilis, in Ascensione sua ostensus est homo sublimis.

10. Sed hoc nobis magnopere, fratres charissimi, in hac solemnitate pensandum est, quia deletum est hodierna die chirographum damnationis nostræ, mutata est sententia corruptionis nostræ. Illa enim natura cui dictum est: *Terra es, et in terram ibis* (*Genes.* III, 19), hodie in cœlum ivit. Pro hac ipsa namque carnis nostræ sublevatione per figuram beatus Job Dominum avem vocat. Quia enim Ascensionis ejus mysterium Judæam non intelligere conspexit, de infidelitate ejus sententiam protulit, dicens: *Semitam ignoravit avis* (*Job.* XXVIII, 7). Avis enim recte appellatus est Dominus, quia corpus carneum ad æthera libravit. Cujus avis semitam ignoravit quisquis eum ad cœlum ascendisse non credidit. De hac solemnitate per Psalmistam dicitur: *Elevata est magnificentia tua super cœlos* (*Psal.* VIII, 2). De hac rursus ait: *Ascendit Deus in jubilatione, et Dominus in voce tubæ* (*Psal.* XLVI, 6). De hac iterum dicit: *Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus* (*Psal.* LXVII, 19). Ascendens quippe in altum captivam duxit captivitatem, quia corruptionem nostram virtute suæ incorruptionis absorbuit. Dedit vero dona hominibus, quia, misso desuper Spiritu, alii sermonem sapientiæ, alii sermonem scientiæ, alii gratiam virtutum, alii gratiam curationum, alii genera linguarum, alii interpretationem tribuit sermonum (*I Cor.* XII, 8). Dedit ergo dona hominibus. [g] De hac Ascensionis ejus gloria etiam Habacuc ait: *Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo* (*Habac.* III, 11, *sec. LXX*). Quis enim solis no-

[a] Editi etiam veteres, invitis Mss. ac reluctante sensu, *quia carnis suæ munditiam.*
[b] Primus Carnut., *per Ascensionem Domini.*
[c] Duo priores Gemet. et Bigot., *post assumptionis.*
[d] Duo priores Gemet., *nobilitate.*
[e] Belvac. et secundus Carn., *adtenditur.*
[f] Ita C. Germ., Belvac., Gemet., Longip., Bigot. In Excusis habes *in ascensione.*
[g] In recent. Ed., post vocem *hominibus*, irrepsit: *dum per hujus spiritus gratiam eorum virtus in mundum excrevit. De hac*, etc. Quæ, nec in mss. nec in vet. Excusis inventa, resecanda duximus.

mine nisi Dominus, et quæ lunæ nomine nisi Ecclesia designatur? Quousque enim Dominus ascendit ad cœlos, sancta ejus Ecclesia adversa mundi omnimodo formidavit; at postquam ejus Ascensione roborata **1574** est, aperte prædicavit quod occulte credidit. Elevatus est ergo sol, et luna stetit in ordine suo, quia cum Dominus cœlum petiit, sancta ejus Ecclesia in auctoritate prædicationis excrevit. Hinc ejusdem Ecclesiæ voce per Salomonem dicitur: *Ecce iste venit saliens in montibus, et transiliens colles* (*Cant.* II, 8). Consideravit namque tantorum operum culmina, et ait: *Ecce iste venit saliens in montibus.* Veniendo quippe ad redemptionem nostram, quosdam, ut ita dixerim, saltus dedit. Vultis, fratres charissimi, ipsos ejus saltus agnoscere? De cœlo venit in uterum, de utero venit in præsepe, de præsepe venit in crucem, de cruce venit in sepulcrum, de sepulcro rediit in cœlum. Ecce, ut nos post se currere faceret, quosdam pro nobis saltus manifestata per carnem veritas dedit, quia *exsultavit ut gigas ad currendam viam suam* (*Psal.* XVIII, 6), ut nos ei diceremus ex corde: [a] *Trahe nos post te, curremus in odorem unguentorum tuorum* (*Cant.* I, 3).

11. Unde, fratres charissimi, oportet ut illuc sequamur corde, ubi eum corpore ascendisse credimus. Desideria terrena fugiamus, nihil nos jam delectet **1575** in infimis, qui patrem habemus in cœlis. Et hoc nobis est magnopere perpendendum, quia is qui placidus ascendit terribilis redibit; et quidquid nobis cum mansuetudine præcepit, hoc a nobis cum districtione exiget. Nemo ergo indulta pœnitentiæ tempora parvipendat, nemo curam sui, dum valet, agere negligat, quia Redemptor noster tanto tunc in judicium districtior veniet, quanto nobis ante judicium magnam patientiam prærogavit. Hæc itaque vobiscum, fratres, agite, hæc in mente sedula cogitatione versate. Quamvis adhuc rerum perturbationibus animus fluctuet, jam tamen spei vestræ anchoram in æternam patriam figite, intentionem mentis in vera luce solidate. Ecce ad cœlum ascendisse Dominum audivimus. Hoc ergo servemus in meditatione quod credimus. Et si adhuc hic tenemur infirmitate corporis, sequamur tamen eum passibus amoris. Non autem deserit desiderium nostrum ipse qui dedit, Jesus Christus Dominus noster, qui vivit et regnat cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[b] HOMILIA XXX.

Habita ad populum in basilica sancti Petri apostoli, [c] die sancto Pentecostes.

LECTIO S. EVANG. SEC. JOAN. XIV, 23-31.

In illo tempore, [d] *dicebat Jesus discipulis suis: Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me sermones meos non servat. Et sermonem quem audistis non est meus, sed ejus qui misit me Patris. Hæc locutus sum vobis apud vos manens. Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Non quomodo mundus dat ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis quia ego dixi vobis: Vado et venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado* [e] *ad Patrem, quia Pater major me est. Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut cum factum fuerit credatis. Jam non multa loquar vobiscum. Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam. Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio.*

1574 1. Libet, fratres charissimi, evangelicæ verba lectionis sub brevitate transcurrere, ut post diutius liceat in contemplatione tantæ solemnitatis immorari. Hodie namque Spiritus sanctus repentino sonitu super discipulos venit (*Act.* II, 2, *seq.*), mentesque carnalium in sui amorem permutavit, et foris apparentibus linguis igneis, intus facta sunt corda flammantia, quia dum Deum in ignis visione suscipiunt, per amorem suaviter arserunt. Ipse namque Spiritus sanctus amor est. Unde et Joannes dicit: *Deus charitas est* (*I Joan.* IV, 8, 16). Qui ergo mente integra Deum desiderat, profecto jam habet quem [f] amat. Neque enim quisquam posset Deum diligere, si **1575** eum quem diligit non haberet. Sed ecce, si unusquisque vestrum requiratur an diligat Deum, tota fiducia et secura mente respondet, Diligo. In ipso autem lectionis exordio audistis quid Veritas dicat: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Probatio ergo dilectionis, exhibitio est operis. Hinc in Epistola sua idem Joannes dicit: *Qui dicit, Diligo Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est* (*Ibid.*, 20). Vere etenim Deum diligimus, [g] si ad mandata ejus nos a nostris voluptatibus coarctamus. Nam qui adhuc per illicita desideria diffluit, profecto Deum non amat, quia ei in sua voluntate contradicit.

1576 2. *Et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus.* Pensate, fratres charissimi, quanta sit ista [h] solemnitas, habere in cordis hospitio adventum Dei. Certe si domum vestram quisquam dives ac præpotens amicus

[a] Corb. et C. Germ., *trahe me post te.*

[b] In Corb. est vigesima. In Cod. reg. Suec. vigesima quarta. In Lateran. vigesima secunda.

[c] Abest hoc a Later. et a primo Gemet.

[d] In Belvac. et plur., *dicebat Dom. Jesus.* Excusi, *dixit Jesus.*

[e] Belvac., *ad Patrem meum.*

[f] Primus Carn., *quod amat.*

[g] Ita C. Germ., Belvac., secundus Gemet., primus Carn., Bigot. et potiores, quibus consentiunt vet. Ed. In aliis legitur *et mandata ejus custodimus, si nos a nostris.* In Longip., Val. Cl. et primo Gemet. habes, *si mandata ejus servamus, vere eum diligimus, si a nostris,* etc.

[h] Recentioribus Edit. magis placuit *dignitas* quam *solemnitas;* quæ tamen vox legitur in antiquis Mss et Excusis.

intraret, omni festinantia domus tota mundaretur, ne quid fortasse esset quod oculos amici intrantis offenderet. Tergat ergo sordes pravi operis, qui Deo præparat domum mentis. Sed videte quid Veritas dicat : *Veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* In quorumdam etenim corda venit, et mansionem non facit, quia per compunctionem quidem Dei respectum percipiunt, sed tentationis tempore hoc ipsum quod compuncti fuerant obliviscuntur; sicque ad perpetranda peccata redeunt, ac si hæc minime planxissent. Qui ergo Deum vere diligit, qui ejus mandata custodit, in ejus corde Dominus et venit et mansionem facit, quia sic eum divinitatis amor penetrat, ut ab hoc amore tentationis tempore non recedat. Ille ergo vere amat, cujus videlicet mentem delectatio prava ex consensu non superat. Nam tanto quisque a superno amore disjungitur, quanto inferius delectatur. Unde et adhuc subditur : *Qui non diligit me, sermones meos non servat.* Ad vosmetipsos ergo, fratres charissimi, introrsus redite; si Deum vere amatis, exquirite; nec tamen sibi aliquis credat, quidquid sibi animus sine operis attestatione responderit. De dilectione conditoris, lingua, mens, et vita requiratur. Nunquam est Dei amor otiosus. Operatur etenim magna, si est; si vero operari renuit, amor non est.

Et sermonem quem audistis non est meus, sed ejus qui misit me Patris. Scitis, fratres charissimi, quia ipse qui loquitur unigenitus Filius Verbum Patris est, et ideo sermo quem loquitur Filius non est Filii, sed Patris, quia ipse Filius Verbum est Patris. *Hæc locutus sum vobis apud vos manens.* Quando non maneret apud eos, qui ascensurus cœlum promittit, dicens : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi* (*Matth.* XXVIII, 20)? Sed Verbum incarnatum et manet et recedit : recedit corpore, manet divinitate. Apud eos ergo tunc se mansisse perhibet, quia qui invisibili semper potestate [a] præsens erat, corporali jam visione recedebat.

3. *Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcunque dixero vobis.* Nostis plurimi, fratres mei, quod Græca locutione paraclitus Latina advocatus dicitur, vel consolator. Qui idcirco advocatus dicitur, quia pro errore delinquentium apud justitiam Patris intervenit. Qui unius substantiæ cum Patre et Filio, exorare pro delinquentibus perhibetur, quia eos quos repleverit, exorantes facit. Unde et Paulus dicit : *Ipse enim Spiritus postulat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus* (*Rom.* VIII, 26). Minor vero est qui postulat quam qui postulatur; quomodo ergo Spiritus postulare dicitur qui minor non est? Sed ipse Spiritus postulat, quia ad postulandum eos quos repleverit inflammat. Consolator autem idem Spiritus vocatur, quia de peccati perpetratione mœrentibus, dum spem veniæ præparat, ab afflictione tristitiæ mentem levat. De quo recte promittitur : *Ipse vos docebit omnia.* Quia nisi idem Spiritus cordi adsit audientis, 1577 otiosus est sermo doctoris. Nemo ergo docenti homini tribuat quod ex ore docentis intelligit, quia nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat. Ecce unam loquentis vocem omnes pariter auditis, nec tamen pariter sensum auditæ vocis percipitis. Cum ergo vox dispar non sit, cur in cordibus vestris dispar est vocis intelligentia, nisi quia per hoc quod vox loquentis communiter admonet, est magister interior qui de vocis intelligentia quosdam specialiter docet? De hac unctione Spiritus rursus per Joannem dicitur : *Sicut unctio ejus docet vos de omnibus* (*I Joan.* II, 27). Per vocem ergo non instruitur, quando mens per Spiritum non ungitur. Sed cur ista de doctrina hominum loquimur, quando et ipse conditor non ad eruditionem hominis loquitur, si eidem homini per unctionem Spiritus non loquatur? Certe Cain, priusquam fratricidium opere perpetraret, audivit : *Peccasti quiesce* (*Genes.* IV, 7, *juxta LXX*). Sed quia, culpis suis exigentibus, voce est admonitus, non unctione Spiritus, audire verba Dei potuit, sed servare contempsit. Requirendum vero nobis est cur de eodem Spiritu dicatur : *Suggeret vobis omnia*, cum suggerere soleat esse minoris. Sed quia suggerere aliquando dicimus subministrare, invisibilis Spiritus suggerere dicitur, non quod nobis scientiam ab imo inferat, sed ab occulto. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Hic relinquo, illic do. Sequentibus relinquo, pervenientibus do.

4. Ecce, fratres charissimi, verba sacræ lectionis sub brevitate discussimus, nunc in contemplationem tantæ festivitatis animum transferamus. Sed quia cum lectione evangelica vobis est etiam Actuum apostolorum lectio recitata (*Act.* II), ex ea ergo aliquid in usum nostræ contemplationis trahamus. Audistis etenim quia Spiritus sanctus super discipulos in igneis linguis apparuit, omniumque linguarum scientiam dedit. Quid scilicet hoc miraculo designans, nisi quod sancta Ecclesia, eodem Spiritu repleta, omnium gentium erat voce locutura? Qui vero contra Deum turrim ædificare conati sunt communionem unius linguæ perdiderunt (*Genes.* XI, 8), in his autem qui Deum humiliter metuebant linguæ omnes unitæ sunt. Hic ergo humilitas virtutem meruit, illic superbia confusionem.

5. Sed quærendum nobis est cur sanctus Spiritus, Patri et Filio coæternus, in igne apparuit, cur in igne simul et linguis, cur aliquando in columba, aliquando vero in igne monstratur, cur super unigenitum Filium apparuit in columbæ specie, et super discipulos in igne (*Act.* II, 2 *seq.*); ita ut neque super Dominum veniret in igne, neque super discipulos monstraretur in columba. Per quatuor itaque hæc quæ proposuimus solvendo redeamus. Patri namque et Filio coæternus Spiritus in igne monstratur, quia incorporeus, ineffabilis, atque invisibilis ignis est Deus, attestante Paulo : *Deus noster ignis consumens*

[a] Belvac. et C. Germ., *præerat*.

est (*Hebr.* XII, 29). Deus quippe ignis dicitur, quia A per hunc peccatorum rubigo consumitur. De hoc igne Veritas dicit : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut ardeat* (*Luc.* XII, 49)? Terra enim vocata sunt corda terrena, quæ, dum semper infimas in se cogitationes congerunt, a malignis spiritibus conculcantur. Sed ignem Dominus in terram mittit cum afflatu sancti Spiritus [a] corda carnalium incendit. Et terra ardet cum cor carnale in suis pravis voluptatibus frigidum, **1578** relinquit concupiscentias præsentis sæculi, et incenditur ad amorem Dei. Bene ergo in igne apparuit Spiritus, quia ab omni corde quod replet torporem frigoris excutit, et hoc in desiderium suæ æternitatis accendit. In igneis autem linguis monstratus est, quia idem Spiritus coæternus est Filio, et habet cognationem maximam lingua cum ver- B bo. Verbum quippe Patris est Filius. Et quia una est Spiritus et [b] Verbi substantia, idem Spiritus monstrari debuit in lingua. Vel certe quia per linguam procedit verbum, in linguis apparuit Spiritus, quia quisquis sancto Spiritu tangitur, Dei Verbum, id est unigenitum Filium confitetur; et negare Dei Verbum non valet, quia jam sancti Spiritus linguam habet. Vel certe in linguis igneis apparuit Spiritus, quia omnes quos repleverit ardentes pariter et loquentes facit. Linguas igneas doctores habent, quia, dum Deum amandum prædicant, corda audientium inflammant. Nam et otiosus est sermo docentis, si præbere non valet incendium amoris. Hoc doctrinæ incendium ab ipso Veritatis ore conceperant, qui dicebant : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis* C *cum loqueretur in via et aperiret nobis Scripturas* (*Luc.* XXIV, 32)? Ex audito quippe sermone inardescit animus, torporis frigus recedit, fit mens in superno desiderio anxia, a concupiscentiis terrenis aliena. Amor verus qui hanc repleverit, in fletibus cruciat; sed dum tali ardore cruciatur, ipsis suis cruciatibus pascitur. Audire ei libet præcepta cœlestia; et quot mandatis instruitur, quasi tot facibus inflammatur; et quæ torpebat prius per desideria, ardet postmodum per verba. Unde bene per Moysen dicitur : *In dextera ejus ignea lex* (*Deut.* XXXIII, 2). Sinistra quippe reprobi, qui et ad sinistram ponendi sunt; dextera autem Dei appellantur electi. In dextera ergo Dei lex ignea est, quia electi mandata cœlestia nequaquam frigido corde audiunt, sed ad hæc D amores intimi facibus inardescunt. Sermo ad aurem ducitur, et mens eorum sibimet irata ex internæ dulcedinis flamma concrematur. In columba vero Spiritus sanctus et in igne monstratus est, quia omnes quos repleverit, simplices et ardentes facit, simplices puritate, ardentes æmulatione. Neque enim placere Deo potest aut simplicitas sine zelo, aut zelus sine simplicitate. Hinc ipsa Veritas dicit : *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbæ* (*Matth.* X, 16). Qua in re notandum est quod discipulos suos nec de columba sine serpente, nec de serpente sine columba voluit Dominus admonere, quatenus et columbæ simplicitatem astutia serpentis accenderet, et serpentis astutiam [c] columbæ simplicitas temperaret. Hinc Paulus ait : *Nolite pueri effici sensibus* (*I Cor.* XIV, 20). Ecce prudentiam serpentis audivimus, nunc de simplicitate columbæ [d] moneamur : *Sed malitia parvuli estote* (*Ibid.*). Hinc de beato Job dicitur : *Erat vir simplex et rectus* (*Job* I, 1). Quæ est autem rectitudo sine simplicitate, aut quæ simplicitas sine rectitudine? Quia ergo et rectitudinem docet iste Spiritus et simplicitatem, et in igne monstrari debuit et in columba, quatenus [e] omne cor quod ejus gratia tangitur, et mansuetudinis lenitate tranquillum, et zelo justitiæ accensum fiat.

6. Ad extremum vero quærendum est cur in ipso Redemptore nostro **1579** Mediatore Dei et hominum per columbam apparuit, in discipulis vero per ignem? Certe unigenitus Dei Filius judex est generis humani. Sed quis ejus justitiam ferret, si priusquam nos per mansuetudinem colligeret culpas nostras per zelum rectitudinis examinare voluisset? Homo ergo pro hominibus factus, mitem se hominibus præbuit. Noluit peccatores ferire, sed colligere. Prius voluit mansuete [f] corripere, ut haberet quos postmodum in judicio salvaret. In columba ergo super eum apparere debuit Spiritus, qui non veniebat ut peccata jam per zelum percuteret, sed adhuc per mansuetudinem toleraret. At contra super discipulos in igne debuit Spiritus sanctus demonstrari, ut hi qui erant simpliciter homines, atque ideo peccatores, eos contra semetipsos spiritalis servos accenderet, et peccata, quibus Deus per mansuetudinem parceret, ipsi in se per pœnitentiam punirent. Nec ipsi quippe esse poterant sine peccato qui adhærebant [g] cœlesti magisterio, Joanne attestante, qui ait : *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosmetipsos seducimus, et veritas in nobis non est* (*I Joan.* I, 8). In igne ergo venit in hominibus, in columba vero apparuit in Domino, quia peccata nostra, quæ pie Dominus per mansuetudinem tolerat, nos per zelum rectitudinis debemus caute conspicere, et ardore semper pœnitentiæ cremare. Igitur per columbam Spiritus in Redemptore monstratus est, per ignem vero in hominibus, quia quanto nobis nostri judicis facta est severitas temperata, tanto erga se debet fieri nostra infirmitas accensa. Quatuor itaque propositionum expleta ratione, ad dona ejusdem Spiritus contemplanda transeamus.

7. De isto quippe Spiritu scriptum est : *Spiritus ejus ornavit cœlos* (*Job.* XXVI, 13). Ornamenta enim cœlorum sunt virtutes prædicantium. Quæ videlicet ornamenta Paulus enumerat, dicens : *Alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum*

[a] Belvac., *mentes carn.* C. Germ. et Gemet., *cor carnalium.*
[b] Belvac., *et verbi filii.*
[c] Corb., *columbina simplicitas.*
[d] Secundus Carn., *muniamur.*
[e] Omittitur *cor* in Ed. Gussanv. quod revocavimus ex Mss. et antiquis Editis.
[f] Bigot., Longip., Val. Cl., *corrigere.*
[g] Duo priores Gemet., Longip. et Val. Cl., *cœlesti magistro.*

eumdem Spiritum, alteri fides in eodem Spiritu, alii gratia sanitatum in uno Spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (*I Cor.* XII, 8, *seq.*). Quot ergo sunt bona prædicantium, tot sunt ornamenta cœlorum. Hinc rursus scriptum est : *Verbo Domini cœli firmati sunt* (*Psal.* XXXII, 6). Verbum enim Domini, Filius est Patris. Sed eosdem cœlos, videlicet sanctos apostolos, ut tota simul sancta Trinitas ostendatur operata, repente de sancti Spiritus divinitate adjungitur : *Et spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (*Ibid.*). Cœlorum ergo virtus de spiritu sumpta est, quia mundi hujus potestatibus contraire non præsumerent, nisi eos sancti Spiritus fortitudo solidasset. Quales namque doctores sanctæ Ecclesiæ ante adventum hujus Spiritus fuerint scimus, et post adventum illius cujus fortitudinis facti sint conspicimus.

8. Certe iste ipse pastor Ecclesiæ, ad cujus sacratissimum corpus sedemus, [a] quantæ debilitatis, quantæque formidinis ante adventum Spiritus fuerit, ancilla ostiaria requisita dicat. Una enim mulieris voce perculsus, dum mori timuit, vitam negavit (*Joan.* XVIII, 17). [b] Et tunc Petrus negavit in terra,
1580 cum latro confiteretur in cruce (*Luc.* XXIII, 41, 42). Sed vir iste tantæ formidinis qualis post adventum Spiritus existat audiamus. Fit conventus magistratus atque seniorum, cæsis denuntiatur apostolis ne in nomine Jesu loqui debeant : Petrus magna auctoritate respondit : *Obedire oportet Deo magis quam hominibus* (*Act.* V, 29). Et rursus : *Si justum est in conspectu Dei vos potius audire quam Deum, judicate. Non enim possumus quæ vidimus et audivimus non loqui* (*Ibid.*, IV, 9, 10). *Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu* [c] *contumelias pati* (*Ibid.*, V, 41). Ecce gaudet Petrus in verberibus, qui ante in verbis timebat. Et qui prius ancillæ voce requisitus timuit, post adventum sancti Spiritus vires principum cæsus premit. Libet oculos fidei in virtutem opificis hujus attollere, atque sparsim Patres testamenti novi ac veteris considerare. Ecce, apertis eisdem oculis fidei, David, Amos, Danielem, Petrum, Paulum, Matthæum intueor, et sanctus iste Spiritus qualis sit artifex considerare volo, sed in ipsa mea consideratione deficio. Implet namque citharœdum puerum, et psalmistam facit (*I Reg.* XVI, 18). Implet pastorem armentarium sycomoros vellicantem, et prophetam facit (*Amos.* VII, 14). Implet abstinentem puerum, et judicem senum facit (*Dan.* XIII, 46, *seq.*). Implet piscatorem, et prædicatorem facit (*Matth.* IV, 19). Implet persecutorem, et doctorem gentium facit (*Act.*

A IX, 1, *seq.*). Implet publicanum, et evangelistam facit (*Luc.* V, 27, 28). O qualis est artifex iste Spiritus ! Nulla ad discendum mora agitur in omne quod voluerit. Mox ut tetigerit mentem, docet, solumque tetigisse docuisse est. Nam humanum animum subito ut illustrat immutat; [d] abnegat hunc repente quod erat, exhibet repente quod non erat.

9. Pensemus sanctos prædicatores nostros quales [e] hodierna die reperit, quales fecit. Certe qui in uno conclavi pro Judæorum metu residebant, nativitatis suæ singuli linguam noverant, et tamen nec ea ipsa lingua quam noverant aperte Christum loqui præsumebant. Venit Spiritus, et in ore eos per diversitatem linguarum docuit, in mente autem ex auctoritate roboravit (*Act.* II, 2, *seq.*). Cœperunt et in aliena
B Christum eloqui, qui de illo prius et in sua lingua loqui metuebant. Inflammatum etenim cor despexit tormenta corporis, quæ ante metuebat; vicit vim carnalis formidinis [f] præ amore conditoris. Et qui prius suis adversariis succumbebant formidine, eis jam præerant auctoritate. Qui ergo in tantæ eos celsitudinis culmen erexit, quid aliud dixerim, nisi quod mentes terrenorum hominum cœlos fecit ? Pensate, fratres charissimi, post incarnationem unigeniti Filii Dei qualis sit hodierna solemnitas de adventu Spiritus sancti. Sicut enim illa, ita quoque et hæc est honorabilis. In illa quippe Deus in se permanens suscepit hominem, in ista vero homines venientem desuper susceperunt Deum. In illa Deus naturaliter factus est homo, in ista homines facti sunt per ado-
C ptionem dii. Si ergo remanere carnales in morte nolumus, hunc, fratres charissimi, vivificantem Spiritum amemus.

1581 10. Sed quia caro spiritum nescit, dicat fortasse carnali cogitatione apud se aliquis : Quomodo diligere valeo quem ignoro? Hoc et nos concedimus, quia mens, visibilibus intenta, videre nescit invisibilem. [g] Nulla enim nisi visibilia cogitat, eaque et cum non agit, eorum imagines introrsus trahit; dumque in imaginibus corporeis jacet, surgere ad incorporea non valet. Unde fit ut tanto deterius Creatorem nesciat, quanto in cogitatione sua familiarius corpoream creaturam portat. Sed cum Deum videre non possumus, habemus aliquid quod agamus, unde iter fiat quo ad eum nostræ intelligentiæ oculus veniat.
D Certe quem in se videre nullo modo valemus, hunc in servis suis videre jam possumus. Quos dum mira conspicimus agere, certum nobis fit in eorum mentibus Deum habitare. In re autem incorporea a rebus corporalibus usum trahamus. Nemo etenim nostrum orientem clare solem, in sphæram illius intendendo, valet conspicere, quia tensi in ejus radiis oculi reverberantur; sed sole illustratos montes aspicimus,

[a] Secundus Carn., *quantæ dubietatis.*
[b] Sequimur hic Belvac., C. Germ., Gemet., Bigot., etc., potius quam Excusos, ubi legitur, *et pensandum quia eum comprehensum Petrus negavit in terra, quem suspensum latro confessus est in cruce.* In Longip. et Val. Cl., *quem suspensus latro.*
[c] Excusi, *contumeliam.*

[d] Despectis Mss., Editi habent *abnegat hoc.* Adhæremus Belvac., C. Germ., Gemet., Carn., etc.
[e] Longip., *hodierna dies.*
[f] Bigot., *amor conditoris.*
[g] Bigot., *nulla enim visibilis, nisi visibilia cogitat.* Primus Carn., *nullus enim visibilis nisi*, etc.

et quia jam sol ortus est videmus. Quia ergo solem justitiæ in seipso videre non possumus, illustrates montes claritate illius videamus, sanctos videlicet apostolos, qui virtutibus emicant, miraculis coruscant, quos nati solis claritas perfudit, et cum in seipso sit invisibilis, per eos nobis quasi per illustratos montes se visibilem præbuit. Virtus enim divinitatis in se quasi sol in cœlo est; virtus divinitatis in hominibus, sol in terra. Solem ergo justitiæ intueamur in terra, quem videre non possumus in cœlo, ut dum inoffenso pede operis per hunc in terra gradimur, ad intuendum illum quandoque oculos in cœlum levemus. Sed inoffenso pede iter nostrum in terra agitur, si Deus ac proximus integra mente diligatur. Nec enim Deus vere sine proximo, nec proximus vere diligitur sine Deo. Hinc est quod sicut in alio sermone jam diximus (*Supra, homil.* 26, *num.* 3), idem Spiritus secundo legitur discipulis datus, prius a Domino in terra degente, postmodum a Domino cœlo præsidente. In terra quippe datur ut diligatur proximus, e cœlo vero ut diligatur Deus. Sed cur prius in terra, postmodum e cœlo, nisi quod patenter datur intelligi quia, juxta Joannis vocem, *Qui fratrem suum non diligit quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?* (*I Joan.* IV, 20.) Diligamus ergo proximum, fratres, amemus eum qui juxta nos est, ut pervenire valeamus ad amorem illius qui super nos est. Meditetur mens in proximo quod exhibeat Deo; ut perfecte mereatur in Deo gaudere cum proximo. Tunc ad illam supernæ frequentiæ lætitiam perveniemus, de qua nunc sancti Spiritus pignus accepimus. Ad istum finem toto amore tendamus, in quo sine fine lætabimur. Ibi supernorum civium societas sancta; ibi solemnitas certa; ibi requies secura; ibi pax vera, quæ nobis jam non relinquitur, sed datur [a] per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum Patre vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[b] HOMILIA XXXI.

Habita ad populum in basilica [c] sancti Laurentii martyris, [d] Sabbato Quatuor temporum Septembris.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. XIII, 6-13.

In illo tempore, dicebat Jesus turbis similitudinem hanc: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, et venit quærens fructum in illa, et non invenit. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, et non invenio. Succide ergo illam, ut quid etiam terram occupat? At ille respondens, dicit illi: Domine, dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam cophinum stercoris. Et si quidem fecerit fructum; sin autem, in futurum succides eam. Erat autem docens in synagoga eorum Sabbatis. Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo, et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere. Quam cum videret Jesus, vocavit ad se, et ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manus; et confestim erecta est, et glorificabat [e] *Deum*, etc.

1582 1. Dominus et Redemptor noster per Evangelium suum aliquando verbis, aliquando rebus loquitur; aliquando aliud verbis, atque aliud rebus; aliquando autem hoc verbis quod rebus. Duas etenim res ex Evangelio, fratres, audistis, ficulneam infructuosam, et mulierem curvam, et utrique rei est pietas impensa. Illud autem dixit per similitudinem, istud egit per exhibitionem. Sed hoc significat ficulnea infructuosa quod mulier inclinata, et hoc ficulnea reservata quod mulier erecta. Dominus vineæ tertio venit ad ficulneam, et fructum minime invenit, et mulier quæ erecta est decem et octo annis fuerat curva. Hoc autem decem et octo annorum numero signatur, quod tertio dominus vineæ ad ficulneam infructuosam venisse perhibetur. [f] Quia ergo præmittendo summatim tota perstrinximus, jam per lectionis ordinem singula disseramus.

2. *Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua; et venit quærens fructum in illa, et non invenit.* Quid arbor fici, nisi humanam naturam designat? Quid mulier inclinata nisi eamdem naturam significando denuntiat? Quæ et bene plantata est sicut ficus, et bene [g] creata sicut mulier; sed in culpam propria sponte lapsa, neque fructum servat operationis, neque statum rectitudinis. Ad peccatum quippe ex voluntate corruens, quia fructum obedientiæ ferre noluit, statum rectitudinis amisit. Quæ ad Dei similitudinem condita, dum in sua dignitate non perstitit, quod plantata vel creata fuerat, servare contempsit. Tertio dominus vineæ ad ficulneam venit, quia naturam generis humani ante legem, sub lege, sub gratia, exspectando, admonendo, visitando, requisivit.

3. *Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt ex quo venio fructum quærens in ficulnea hac,* 1583 *et non invenio.* Venit [h] ante legem, quia per naturalem intellectum quid unusquisque exemplo sui qualiter erga proximum agere debuisset innotuit. Ve-

[a] Duo priores Gemet., *præstante Dom. nostro Jesu Christo cui cum Patre et Spiritu sancto honor et imperium, per omn.*, etc.

[b] In Cod. reg. Suec. est vigesima quinta. In Lateran. vigesima septima. In Corb. vigesima octava.

[c] Sic legitur in Cod. reg. Suec., in Corb. Germ. et in plur. In Lateranensi tamen hæc homilia habita dicitur *in Basilica S. Petri.*

[d] Hæc minime sunt antiquorum Mss. C. Germ., Belvac., prioris Gemet.

[e] Hic desinit lectio Evangelii in Mss. Belvac., C. Germ., Bigot. et aliis saltem antiquioribus. In Excusis autem continuatur usque ad versum decimum septimum inclusive; sed incassum, cum in homilia Gregorius nihil de versu decimo quarto et sequentibus delibet.

[f] Corb. et Germ., *quia igitur hæc præmittendo summatim perstrinximus.*

[g] In Val. Cl. et Longip, *bene erecta.* Hanc lectionem eligeremus, nisi vet. Mss. Corb. Germ., Corb., Belvac., Carn., etc., obstaret auctoritas et pondus.

[h] Longip. et Val. Cl., *ante legem, quia parcendo sustinuit; quia per naturalem.* Eadem leguntur in Bigot. et duobus post. Gemet., hoc solo discrimine quod in his exstet *qui parc.*

nit in lege, quia præcipiendo docuit. Venit post legem per gratiam, quia pietatis suæ præsentiam exhibendo monstravit. Sed tamen in tribus annis fructum se non invenisse conqueritur, quia quorumdam pravorum mentes nec inspirata lex naturalis corrigit, nec præcepta erudiunt, nec incarnationis ejus miracula convertunt. Quid vero [a] per cultorem vineæ, nisi præpositorum ordo exprimitur? Qui dum præsunt Ecclesiæ, nimirum dominicæ vineæ curam gerunt. Hujus enim vineæ primus cultor Petrus apostolus exstitit. Hunc nos indigni sequimur, in quantum pro eruditione vestra, docendo, [b] deprecando, increpando, laboramus.

4. Sed cum magno jam timore audiendum est quod cultori vineæ de infructuosa arbore dicitur: *Succide illam; ut quid etiam terram occupat?* Unusquisque juxta modum suum, in quantum locum vitæ præsentis tenet, si fructum bonæ operationis non exhibet, velut infructuosa arbor terram occupat, quia in eo loco in quo ipse est, et aliis operandi occasionem negat. Sed in hoc sæculo potens quilibet, si fructum non habet operationis bonæ, etiam impedimentum præstat cæteris, quia quicunque sub ipso sunt, exemplo pravitatis illius, quasi umbra perversitatis ejus premuntur. Stat desuper arbor infructuosa, et subtus terra sterilis jacet. Infructuosæ arboris desuper umbra densatur, et solis radius ad terram descendere nequaquam permittitur, quia dum subjecti quilibet patroni perversi perversa exempla conspiciunt, ipsi quoque, infructuosi remanentes, veritatis lumine privantur. Et, pressi umbra, calorem solis non accipiunt, quia **1584** inde remanent a Deo frigidi, unde in hoc sæculo male proteguntur. Sed de hoc perverso quolibet et potente pene jam requisitio Deo non est. Postquam enim se perdidit, quærendum solummodo est cur et alios premat. Unde bene ejusdem vineæ dominus dicit: *Ut quid etiam terram occupat?* Terram quippe occupat qui mentes alienas gravat, terram occupat qui locum quem tenet in bonis operibus non exercet.

5. Sed tamen nostrum est pro talibus deprecari. Nam cultor vineæ quid dicat audiamus: *Domine, dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam.* Quid est circa ficulneam fodere, nisi infructuosas mentes increpare? Omnis quippe fossa in imo est. Et nimirum increpatio dum mentem sibi demonstrat, humiliat. Quoties ergo aliquem de peccato suo corripimus, quasi ex culturæ debito circa infructuosam arborem fodimus. Post fossionem vero quid dicatur audiamus. *Et mittam cophinum stercoris.* Quid est cophinus stercoris, nisi memoria peccatorum? Peccata etenim carnis stercora vocantur. Unde et per prophetam dicitur: *Computruerunt jumenta in stercore suo* (*Joel.* I, 17). Jumenta quippe in stercore suo computrescere est carnales quosque in fetore luxuriæ vitam finire. Nos itaque quoties carnalem

A mentem de suis peccatis increpamus, quoties ad ejus memoriam vitia anteacta reducimus, quasi infructuosæ arbori cophinum stercoris versamus, ut malorum quæ egit [c] memoriam recolat, et ad compunctionis gratiam quasi de fetore pinguescat. Mittitur ergo cophinus stercoris ad radicem arboris quando pravitatis suæ conscientia tangitur memoria cogitationis. Cumque se per pœnitentiam ad lamenta mens excitat, et ad bonæ operationis gratiam reformat, quasi per tactum stercoris redit ad fecunditatem operis radix cordis: plangit quod fecisse se meminit, displicet sibi qualem fuisse se recolit: intentionem contra se dirigit, atque ad meliora animum accendit. Ex fetore ergo ad fructum reviviscit arbor, quia de consideratione peccati ad bona se opera resuscitat animus. B Et sunt plerique qui increpationes audiunt, et tamen ad pœnitentiam redire contemnunt, et, infructuosi Deo, in hoc sæculo virides stant. Sed audiamus quid ficulneæ cultor adjungat: *Si quidem fecerit fructum: sin autem, in futuro succides eam.* Quia profecto qui hic non vult ad fecunditatem pinguescere per increpationem, illic cadet unde jam resurgere per pœnitentiam non valet; et in futuro succidetur, quamvis hic sine fructu viridis stare videatur.

6. *Erat autem docens in synagoga eorum sabbatis. Et ecce mulier quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo.* Paulo ante jam diximus, quia hoc erat trinus adventus Domini ad infructuosam ficulneam, quod decem et octo annorum numerus ad curvam C mulierem signat. Sexto enim die homo factus est (*Genes.* I, 27), atque eodem sexto die opera Domini cuncta perfecta sunt. Senarius autem numerus in trigonum ductus decem et octo facit. Quia ergo homo, qui sexta die factus est, perfecta opera habere noluit, sed ante legem, sub lege, atque in exordio inchoantis gratiæ infirmus exstitit, decem et octo annis curva mulier fuit. *Et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.* Omnis peccator terrena cogitans, cœlestia non requirens, **1585** sursum respicere non valet, quia dum desideria inferiora sequitur, a mentis suæ rectitudine curvatur, et hoc semper videt, quod sine cessatione cogitat. Ad corda vestra, fratres charissimi, redite, quid horis omnibus in cogitationibus vestris volvatis semper aspicite. D Alius de honoribus, alius de pecuniis, alius de prædiorum ambitu cogitat. Hæc cuncta in imo sunt, et quando mens [d] talibus implicatur, a statu sui rectitudine flectitur. Et quia ad cœleste desiderium non assurgit, quasi mulier inclinata sursum respicere nequaquam potest.

7. Sequitur: *Hanc cum vidisset Jesus, vocavit ad se, et ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. Et imposuit illi manum, et confestim erecta est.* Vocavit et erexit, quia illuminavit et adjuvit. Vocat, sed non erigit, quando quidem per ejus gratiam illuminamur,

[a] In Belvac., Corb. Germ. et duobus post. Gemet., *per cultorem ficulneæ.*
[b] Bigot. et duo post. Gemet., *prædicando.*
[c] Omittunt *memoriam* tres Gemet.
[d] Corb., *implectitur.*

sed, exigentibus nostris meritis, adjuvari non possumus. Plerumque enim videmus quæ agenda sunt, sed hoc opere non implemus. Nitimur, et infirmamur. Mentis judicium rectitudinem conspicit, sed ad hanc operis fortitudo succumbit, quia nimirum jam de pœna peccati est ut ex dono quidem possit bonum conspici, sed tamen ab eo quod aspicitur contingat per meritum repelli. Usitata etenim culpa obligat mentem, ut nequaquam surgere possit ad rectitudinem. Conatur, et labitur, quia ubi sponte diu perstitit, ibi et cum noluerit coacta cadit. Bene de hac nostra incurvatione ex typo humani generis per Psalmistam dicitur: *Incurvatus sum et humiliatus sum usquequaque* (*Psal.* XXXVII, 7). Contemplatus namque quod ad supernam lucem intuendam homo, conditus fuerat, sed peccatis exigentibus foras missus, mentis suæ tenebras portat, superna non appetit, [a] infimis intendit, cœlestia nequaquam desiderat, terrena semper in animo versat, et hoc quod de suo genere doluit, in seipso exclamavit, dicens: *Incurvatus sum et humiliatus sum usquequaque.* Contemplationem namque cœlestium perdens, si sola carnis necessaria homo cogitaret, incurvatus et humiliatus esset, sed tamen usquequaque non esset. Quem ergo a supernis cogitationibus non solum necessitas dejicit, sed etiam voluptas illicita sternit, non solum incurvatus, sed usquequaque incurvatus est. Hinc alius propheta de immundis spiritibus dicit: *Qui dixerunt animæ tuæ, Incurvare ut transeamus* (*Isai.* LI, 23). Recta quippe stat anima cum superna desiderat, et nequaquam flectitur ad ima. Sed maligni spiritus cum hanc in sua rectitudine stare conspiciunt, per eam transire non possunt. Transire namque eorum est immunda illi desideria spargere. Dicunt ergo *Incurvare ut transeamus*, quia si ipsa se ad ima appetenda non dejicit, contra hanc illorum perversitas nullatenus convalescit; et transire per eam nequeunt, quam contra se rigidam in superna intentione pertimescunt.

8. Nos ergo, fratres charissimi, non viam malignis in nobis spiritibus damus, cum terrena concupiscimus, cum ad temporalia appetenda curvamur. Pudeat ergo terrena concupiscere, et dorsa mentium ascendentibus adversariis præbere. Terram semper intuetur qui curvus est, et quo præmio sit redemptus non meminit qui ima quærit. Hinc etiam per Moysen dicitur, ut [b] qui gibbo premitur, nequaquam ad sacerdotium provehatur (*Levit.* XXI, 20). Et quotquot Christi sanguine redempti sumus, membra ejusdem summi sacerdotis **1586** efficimur. Unde et nobis per Petrum dicitur: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium* (*I Petr.* II, 9). Sed qui gibbum tolerat, ima semper intuetur. A sacerdotio ergo repellitur, quia quisquis solis terrenis intentus est, ipse sibi testis est quod membrum summi sacerdotis non est. Hinc rursus pisces qui pennulas non habent, ab esu fidelis populi prohibentur (*Levit.* XI, 10). Pisces quippe qui pennulas squamarum habent, dare etiam saltus super aquas solent. Quid ergo pennatis piscibus nisi electæ animæ figurantur? Quæ profecto solæ in cœlestis Ecclesiæ corpus transeunt, quæ, modo virtutum pennulis fultæ, saltus dare per cœleste desiderium sciunt, ut superna per contemplationem appetant, quamvis in seipsis iterum ex mortali carne relabantur. Si ergo jam bona cœlestis patriæ **1587** agnovimus, displiceat nobis, fratres charissimi, quod curvi sumus. Ponatur ante oculos mulier curva, et arbor infructuosa. Reminiscamur malorum quæ fecimus, mittamus ad radicem cordis cophinum stercoris, ut tunc in retributionis fructu pinguescat quod nobis hic per pœnitentiam fetebat. Et si virtutum summa operari non possumus, ipse Deus nostro gaudet lamento. Ex ipsa enim justitiæ inchoatione ei placebimus, qui injusta quæ fecimus punimus. Nec mora erit in fletibus, quia tergent citius transeuntes lacrymas mansura gaudia. [c] Per Dominum nostrum Jesum Christum, qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[d] HOMILIA XXXII.

Habita ad populum in basilica sanctorum Processi et Martiniani, [e] die natalis eorum.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. IX, 23-27.

In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me. Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; et qui perdiderit animam suam propter me, salvam eam faciet. Quid enim prodest homini, si totum mundum lucretur, se autem perdat, et detrimentum sui faciat? Nam qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet cum venerit in majestate sua, et Patris, et sanctorum angelorum. Dico autem vobis vere, sunt aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei.

1586 1. Quia Dominus ac Redemptor noster novus homo venit in mundum, nova præcepta dedit mundo. Vitæ etenim nostræ veteri in vitiis enutritæ contrarietatem opposuit novitatis suæ. Quid enim vetus, quid carnalis homo noverat, nisi sua retinere, aliena rapere, si posset; concupiscere, si non posset? Sed cœlestis medicus singulis quibusque vitiis obviantia adhibet medicamenta. Nam sicut arte medicinæ calida frigidis, frigida calidis curantur, ita Dominus noster contraria opposuit [f] prædicamenta

[a] Belvac. et nonnulli, *in infimis tendet.*

[b] Bigot., *qui gibba*; et infra, *qui gibbam tolerat.*

[c] Duo priores Gemet., *præstante Dom. N. J. C. cui cum P. et Sp. sancto honor et imp. per.*

[d] Est trigesima tertia in Cod. reg. Suec. trigesima quinta in Lateran. et trigesima sexta in Corb.

[e] Hæc minime leguntur in C. Germ. et in tribus Gemet. Sunt in Cod. reg. Suec. et in aliis.

[f] Ita Belvac., C. Germ., Gemet., Carn. Editores autem mutarunt *prædicamenta* in *medicamenta*. Primam tamen lectionem optimam esse ex sequentibus liquet: *ut lubricis continentiam.... elatis præciperet humilitatem.*

peccatis, ut lubricis continentiam, tenacibus largitatem, iracundis mansuetudinem, elatis præciperet humilitatem. Certe cum se sequentibus nova mandata proponeret, dixit : *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus* (*Luc.* XIV, 33). Ac si aperte dicat : Qui per vitam veterem aliena concupiscitis, per novæ conversationis [a] studium et vestra largimini. Quid vero in hac lectione dicat, audiamus : *Qui vult post me venire, abneget semetipsum.* Ibi dicitur ut abnegemus nostra, hic dicitur ut abnegemus nos. Et fortasse laboriosum non est homini relinquere sua, sed valde laboriosum est relinquere semetipsum. Minus quippe est abnegare quod habet, valde autem multum est abnegare quod est.

1587 2. Ad se autem nobis venientibus Dominus præcepit ut renuntiemus nostris, quia quicunque ad fidei agonem venimus, luctamen contra malignos spiritus sumimus. Nihil autem maligni spiritus in hoc mundo proprium possident. Nudi ergo cum nudis luctari debemus. Nam si vestitus quisquam cum nudo luctatur, citius ad terram dejicitur, quia habet unde teneatur. Quid enim sunt terrena omnia, nisi quædam corporis indumenta ? Qui ergo contra diabolum ad certamen properat, vestimenta abjiciat, ne succumbat. Nihil in hoc mundo amando possideat, nullas rerum labentium delectationes requirat, ne unde ad votum tegitur, ad casum inde teneatur. Nec tamen sufficit nostra relinquere, nisi relinquamus et nos. Quid est quod dicimus, Relinquamus et nos ? Si enim nosmetipsos relinquimus, quo ibimus extra nos ? Vel [b] quis est qui vadit, si se deseruit ? Sed aliud sumus per peccatum lapsi, aliud per naturam conditi ; aliud quod fecimus, aliud quod facti sumus. Relinquamus nosmetipsos quales peccando nos fecimus, et maneamus nosmetipsi quales per gratiam facti sumus. Ecce etenim qui superbus fuit, si conversus ad Christum humilis factus est, semetipsum reliquit. Si luxuriosus quisque ad continentiam vitam mutavit, abnegavit utique quod fuit. **1588** Si avarus quisque ambire jam desiit, et largiri didicit propria qui prius aliena rapiebat, procul dubio semetipsum reliquit. Ipse quidem est per naturam, sed non est ipse per malitiam. Hinc enim scriptum est : *Verte impios, et non erunt* (*Prov.* XII, 7). Conversi namque impii non erunt, non quia non erunt omnino in essentia, sed scilicet non erunt in impietatis culpa. Tunc ergo nosmetipsos relinquimus, tunc nos ipsos abnegamus, [c] cum vitamus quod per vetustatem fuimus, et ad hoc nitimur [d] quod per novitatem vocamur. Pensemus quomodo se Paulus abnegaverat, qui dicebat : *Vivo autem jam non ego* (*Gal.* II, 20). Exstinctus quippe fuerat sævus ille persecutor, et vivere cœperat pius prædicator. Si enim ipse esset, pius profecto non esset. Sed qui se vivere denegat, [e] dicat unde est quod sancta verba per doctrinam veritatis clamat. Protinus subdit : *Vivit vero in me Christus* (*Ibid.*). Ac si aperte dicat : Ego quidem a memetipso exstinctus sum, quia carnaliter non vivo ; sed tamen essentialiter mortuus non sum, quia in Christo spiritaliter vivo. Dicat ergo Veritas, dicat : *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum.* Quia nisi quis a semetipso deficiat, ad eum qui super ipsum est non appropinquat ; nec valet apprehendere quod ultra ipsum est, si nescierit mactare quod est. Sic olerum plantæ transponuntur ut proficiant, atque, ut ita dixerim, eradicantur ut crescant. Sic rerum semina in terræ admistione deficiunt, ut in reparatione sui generis uberius assurgant. Unde enim videntur perdidisse quod erant, [f] inde accipiunt hoc apparere quod non erant.

3. Sed qui jam se a vitiis abnegat, exquirendæ ei virtutes sunt in quibus crescat. Nam cum dictum est : *Qui vult post me venire, abneget semetipsum*, protinus additur : *Et tollat crucem suam quotidie, et sequatur me.* Duobus etenim modis crux tollitur, cum aut per abstinentiam afficitur corpus, aut per compassionem proximi affligitur animus. Pensemus qualiter utroque modo Paulus crucem suam tulerat, qui dicebat : *Castigo corpus meum, et in servitutem* [g] *redigo, ne forte aliis prædicans ipse reprobus efficiar* (*I Cor* IX, 27). Ecce in afflictione corporis audivimus crucem carnis, audiamus nunc in compassione proximi crucem mentis. Ait enim : *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror ?* (*II Cor.* XI, 29.) Perfectus quippe prædicator, ut exemplum daret abstinentiæ, crucem portabat in corpore. Et quia in se trahebat damna infirmitatis alienæ, crucem portabat in corde.

3. Sed quia ipsis virtutibus quædam vitia juxta sunt, dicendum nobis est quod vitium abstinentiam carnis et quod obsideat compassionem mentis. E vicino namque abstinentiam carnis nonnunquam vana gloria obsidet, quia dum tenuitas in corpore, dum pallor in vultu respicitur, virtus patefacta laudatur ; et tanto se celerius foras fundit, quanto ad humanos oculos per ostensum pallorem exit. Et plerumque fit ut hoc quod causa Dei agi creditur pro solis humanis favoribus agatur. Quod bene Simon ille significat, qui, inventus in itinere (*Matth.* XXVII, 32), crucem dominicam in angaria **1589** portat. Aliena quippe onera in angaria portantur, quando per vanitatis studium aliquid geritur. Qui ergo per Simonem designantur, nisi abstinentes et arrogantes ? Qui per abstinentiam quidem carnem afficiunt, sed fructum abstinentiæ interius non requirunt. Crucem ergo Domini in angaria Simon portat, quia cum ad opus bonum ex bona voluntate non ducitur, rem justi sine fructu peccator operatur. Unde idem Simon crucem

[a] Primus Carn., *studium, nec aliena diripiatis, et vestra largimini.*

[b] Idem Codex *vel quid est quo vadit qui se deseruit.*

[c] Ed. recent., pro *vitamus*, quod legitur in C. Germ. et al. Mss. ac Excusis, habeat *mutamus.*

[d] Belvac. et primus Gemet., *quo per novitatem.*

[e] Primus Carn., *dicat : vivo ego*, cæteris omissis.

[f] Primus Gemet. ac Longip., *inde incipiunt.*

[g] Bigot., *subjicio.*

partet, sed non moritur, quia abstinentes et arrogantes per abstinentiam quidem corpus affligunt, sed per desiderium gloriæ mundo vivunt. Compassionem vero animi plerumque latenter obsidet pietas falsa, ut hanc nonnunquam usque ad condescendendum vitiis pertrahat, cum ad culpas quisque non debeat compassionem exercere, sed zelum. Compassio quippe homini, et rectitudo vitiis debetur, ut in uno eodemque homine et diligamus bonum quod factus est, et persequamur mala quæ fecit, ne dum culpas incaute remittimus, [a] non jam per charitatem compati, sed per negligentiam [b] concidisse videamur.

4. Sequitur: *Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; et qui perdiderit animam suam propter me, salvam eam faciet.* Sic dicitur fi- B deli: *Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; et qui perdiderit animam suam propter me, salvam eam faciet.* Ac si agricolæ dicatur: Frumentum si servas, perdis; si seminas, renovas. Quis enim nesciat quod frumentum cum in semine mittitur, perit ab oculis, in terra [c] deficit? Sed unde putrescit in pulvere, inde virescit in renovatione. Quia vero sancta Ecclesia aliud tempus habet persecutionis, atque aliud pacis; Redemptor noster ipsa ejus tempora distinguit in præceptis. Nam persecutionis tempore ponenda est anima, pacis autem tempore ea quæ amplius dominari possunt frangenda sunt desideria terrena. Unde et nunc dicitur: *Quid enim prodest homini, si lucretur totum mundum, se autem perdat, et detrimentum sui faciat?* Cum persecutio C ab adversariis deest, valde vigilantius cor custodiendum est. Nam pacis tempore quia licet vivere, [d] libet etiam ambire. Quæ profecto avaritia bene compescitur, si ipse status ambientis sollicite consideretur. Nam cur instet ad colligendum, quando stare non potest ipse qui colligit? Cursum ergo suum quisque consideret, et agnoscet sibi posse sufficere parva quæ habet. Sed fortasse metuit ne in hujus vitæ itinere sumptus desit. Longa nostra desideria increpat [e] via brevis, incassum multa portantur cum juxta est quod pergitur. Plerumque autem et avaritiam vincimus, sed adhuc obstat quod vias rectitudinis minori tenemus custodia perfectionis. Nam sæpe labentia cuncta despicimus, sed tamen adhuc humanæ verecundiæ usu præpedimur, ut rectitudinem quam D servamus in mente nondum exprimere valeamus in voce; et tanto Dei faciem ad justitiæ defensionem negligimus, quanto humanas facies contra justitiam veremur. Sed huic quoque vulneri congruum subjungitur medicamentum cum Dominus dicit: *Qui me erubuerit* [f] *et meos sermones,* 1590 *hunc Filius hominis erubescet cum venerit in majestate sua, et Patris, et sanctorum angelorum.*

A

5. Sed ecce nunc apud se homines dicunt: Nos jam Dominum et sermones ejus non erubescimus: quia aperta eum voce profitemur. Quibus ego respondeo quod in hac plebe Christiana sunt nonnulli qui Christum ideo confitentur, quia cunctos Christianos esse conspiciunt. Nam si nomen Christi in tanta hodie gloria non esset, tot professores Christi sancta Ecclesia non haberet. Non ergo ad probationem fidei vox sufficit professionis, quam defendit a verecundia professio generalitatis. Est tamen ubi se quisque interroget, ut in confessione Christi se [g] veraciter probet, si non jam nomen ejus erubescit, si [h] plena virtute mentis humanum pudorem subdidit. Certe enim B persecutionis tempore erubescere poterant fideles, substantiis nudari, de dignitatibus dejici, verberibus affligi. Pacis autem tempore quia hæc a nostris persecutionibus desunt, est aliud ubi ostendamur nobis. Veremur sæpe a proximis despici, dedignamur injurias verbi tolerare; si contingat jurgium fortasse cum proximo, erubescimus priores satisfacere. Cor quippe carnale dum hujus vitæ gloriam quærit, humilitatem respuit. Et plerumque ipse homo qui irascitur [i] discordanti sibi reconciliari appetit, sed ire ad satisfaciendum prior erubescit. Pensemus facta Veritatis, ut videamus quo jaceant nostræ pravitatis actiones. Si enim membra summi capitis sumus, imitari eum cui connectimur debemus. Quid namque ad nostræ eruditionis exemplum Paulus egregius prædicator dicit? C *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos; obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo* (*II Cor.* v, 20). Ecce inter nos et Deum discordiam peccando fecimus, et tamen ad nos Deus suos legatos prior misit, ut nos ipsi qui peccavimus ad pacem Dei [j] rogati veniamus. Erubescat ergo humana superbia, confundatur quisque si non satisfaciat prior proximo, quando post culpam nostram ut ei reconciliari debeamus et ipse qui offensus est, legatis intervenientibus, obsecrat Deus.

6. Sequitur: *Dico autem vobis, sunt aliqui hic stantes qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei.* Regnum Dei, fratres charissimi, non semper in sacro eloquio venturum regnum dicitur, sed nonnunquam præsens Ecclesia vocatur. Unde scriptum D est: *Mittet Filius hominis angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala* (*Matth.* XIII, 41). In illo quippe regno scandala non erunt, ubi profecto reprobi non admittuntur. Quo videlicet exemplo colligitur quod hoc loco regnum Dei præsens Ecclesia vocatur. Et quia nonnulli ex discipulis usque adeo in corpore victuri erant ut Ecclesiam Dei [k] constru-

[a] Belvac., *non tam per charitatem.*

[b] Hic in varia abeunt Mss. Corb. habet *consensisse.* Primus Carn., Bigot., Val. Cl., Longip., *conscendisse.* Duo priores Gemet., *concessisse.* Secundus Carnot., *descendisse.*

[c] Additur in Longip. et Val. Cl., *in renovatione crescit, in pulvere moritur; sed.*

[d] Male mutarunt Editores *libet* in *licet.* Primum legitur in C. Germ., Gemet., Corb., etc.

[e] Tertius Gemet., *vita brevis.*

[f] Longip. et Val. Cl., *erubuerit coram hominibus.*

[g] Bigot., *se velociter.*

[h] Duo priores Gemet., *plene virtuti mentis.*

[i] Secundus Carn., *discordantes sibi.*

[j] Primus Carn., *rogati revocari ad pacem.*

[k] Duo priores Gemet., *constitutam.*

etiam conspicerent, et contra mundi hujus gloriam A erectam, consolatoria promissione nunc dicitur: *Sunt quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei*. Sed cum tanta Dominus subeundæ mortis [a] præcepta ederet, quid necessarium fuit ut ad hanc subito **1501** promissionem veniret? Quod si subtiliter attendamus, quanta dispensatione pietatis agatur agnoscimus. Discipulis enim rudibus etiam de præsenti vita aliquid promittendum fuit, ut possent robustius in futura solidari. Sic Israelitico populo ex Ægypti terra liberando repromissionis terra promittitur, et cum vocandus esset ad dona cœlestia, terrenis promissionibus suadetur. [b] Cur hoc? Ut dum esset aliquid quod de vicino perciperet, illud jam fidelius crederet quod de longinquo audire potuisset? Carnalis etenim popu- B lus si parva non acciperet, magna non crederet. Omnipotens ergo Deus largiendo terrena, suadet ad cœlestia, ut percipiens quod videret, sperare disceret quod minime videbat; et tanto solidior de invisibilibus fieret, quanto eum ad spei certitudinem visibilia promissa fulcirent. Unde recte quoque per Psalmistam dicitur: *Dedit eis regiones gentium, et labores populorum possederunt, ut custodiant justificationes ejus, et legem ejus requirant* (*Psal.* CIV, 44, 45). Sic ergo hoc loco rudibus discipulis Veritas loquens, videndum regnum Dei promittit in terra, ut hoc ab eis fidelius in cœlo præsumatur. Ex ipso itaque regno quod jam videmus in mundo esse sublimatum speremus regnum quod in cœlo credimus percipiendum. Nam sunt nonnulli qui Christianitatis C nomine censentur, sed Christianitatis non habent fidem. Sola esse visibilia æstimant, invisibilia non appetunt, quia nec esse suspicantur. Ad sanctorum martyrum corpora consistimus, fratres mei. Nunquid isti carnem suam in mortem darent, nisi eis certissime constitisset esse vitam pro qua mori debuissent? Et ecce qui ita crediderunt, miraculis coruscant. Ad exstincta namque eorum corpora viventes ægri veniunt et sanantur, [c] perjuri veniunt et a dæmonio vexantur, dæmoniaci veniunt et liberantur. Quomodo ergo vivunt illic ubi vivunt, si in tot miraculis vivunt hic ubi mortui sunt?

7. Rem, fratres, dico brevem verbo, sed non parvam merito, quam religiosis quibusdam senioribus narrantibus agnovi. Gothorum tempore matrona quæ- D dam fuit valde religiosa, quæ ad horum martyrum ecclesiam crebro veniebat. Quadam die dum ex more ad orandum venisset, egrediens, duos stantes sub peregrino habitu monachos invenit, peregrinos credidit, dari eis aliquid eleemosynæ præcepit. Sed priusquam [d] ejus erogator eis ad largiendam eleemosynam propinquasset, astiterunt illi vicinius, et dixerunt: Tu nos modo visitas, nos te in die judicii requiremus, et quidquid possumus, præstabimus tibi. Quo dicto, ab oculis ejus ablati sunt. Territa illa ad orandum rediit, seseque in lacrymis prolixius effudit. Et facta est post hoc tanto instantior in prece, quanto certior de promissione. Si autem, juxta Pauli vocem, *Fides est sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium* (*Hebr.* XI, 1), nequaquam jam dicimus ut venturam vitam credatis, quia ecce ipsi qui in illa vivunt, humanis obtutibus visibiliter præsentantur. Quod enim videri potest, melius dicitur sciri, quam credi. Venturam ergo vitam nos Dominus **1502** magis voluit scire, quam credere, qui eos quos invisibiliter recipit, apud se vivere nobis etiam visibiliter ostendit.

8. Hos ergo, fratres charissimi, in causa vestri examinis, quam cum districto judice habetis, patronos facite, hos in die tanti terroris illius defensores adhibete. Certe si apud quemdam magnum judicem causa quælibet vestra esset die crastino ventilanda, totus hodiernus dies in cogitatione duceretur, patronum vestra fraternitas quæreret, magnis precibus ageret ut apud tantum judicem sibi defensor veniret. Ecce districtus judex Jesus venturus est, tanti illius angelorum archangelorumque concilii terror adhibetur. In illo conventu causa nostra discutitur, et tamen nos patronos modo non quærimus, quos tunc defensores **1503** habeamus. Adsunt defensores nostri sancti martyres, rogari volunt, atque, ut ita dixerim, quærunt, ut quærantur. Hos ergo adjutores vestræ orationis quærite, hos protectores vestri reatus invenite, quia ne punire peccatores debeat, rogari vult et ipse qui judicat. Unde et tam longo tempore comminatur iram, et tamen misericorditer exspectat. Sic autem nos et misericordia ejus refoveat, ut nullo modo negligentes reddat. Sic peccata nostra perturbent, ut mens in desperationem non proruat, quia etsi præsumentes metuimus, et metuentes speramus, æternum regnum citius adepturi sumus, [e] per eum qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[f] HOMILIA XXXIII.

Habita ad populum in basilica sancti Clementis, [g] feria sexta Quatuor temporum Septembris.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. VII, 36-50.

In illo tempore, rogabat Jesum quidam Pharisæus

[a] Bigot., *præcepta dederit*.

[b] Gussanv., adversantibus omnibus Excusis et manu exaratis, *cur hoc, nisi ut.... jam fidelibus crederet?* et infra æque corrupte, *ab eis fidelibus*, pro *fidelius*.

[c] Observa hic consuetudinem jam tunc receptam sese purgandi et ab occultorum criminum suspicione liberandi, præstito ad sepulcra martyrum sacramento. Hinc sanctus Doctor scribit Castorio: *si Maximus Salonitanus præstito sacramento firmaverit se simoniaca hæresi non teneri, atque de aliis ante corpus sancti Apollinaris*, etc., l. al. VII, ind. 2, epist. olim 82, nunc l. IX, epist. 81. Eadem leguntur in superiori ad Marinianum nunc ejusdem libri LXXIX.

[d] Primus Carn., *servus erogaturus*.

[e] Duo priores Gemet., consueta clausula, *præst. Domino N. J. C. cui cum Patre et Spiritu sancto honor et imp. per omnia*.

[f] Est decima tertia in Later., vigesima sexta in Cod. reg. Suec. et vigesima septima in Corb.

[g] Hæc desunt in Bigot., duobus Gemet., Corb., Germ. et pler. In C. Germ. legitur *in basilica sancti Clementis die natali ejus*.

ut manducaret cum illo. Et ingressus domum Pharisæi, discubuit. Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quod Jesus [a] *accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti, et stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes ejus, et unguento ungebat. Videns autem Pharisæus qui vocaverat eum, ait intra se, dicens : Hic, si esset propheta, sciret utique quæ et qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. Et respondens Jesus, dixit ad illum : Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait : Magister, dic.* [b] *Duo debitores erant cuidam feneratori : unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta. Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque. Quis ergo* [c] *eum plus diligit? Respondens Simon, dixit :* [d] *Æstimo quia is cui plus donavit. At ille dixit ei : Recte judicasti. Et conversus ad mulierem, dixit Simoni : Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti; hæc autem lacrymis suis rigavit pedes meos, et capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti, hæc autem ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos. Oleo caput meum non unxisti, hæc autem unguento unxit pedes meos. Propter quod dico tibi : Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem* [e] *ad illam: Remittuntur tibi peccata tua. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se : Quis est hic qui etiam peccata dimittit? Dixit autem ad mulierem : Fides tua te salvam fecit, vade in pace.*

1592 1. Cogitanti mihi [f] de Mariæ pœnitentia, flere magis libet quam aliquid dicere. Cujus enim vel saxeum pectus illæ hujus peccatricis lacrymæ ad exemplum pœnitendi non emolliant? Consideravit namque quid fecit, et noluit moderari quid faceret. Super convivantes ingressa est, non jussa venit, inter epulas lacrymas obtulit. Discite quo dolore ardet, quæ flere et inter epulas non erubescit. Hanc vero quam Lucas peccatricem mulierem, **1593** Joannes Mariam nominat, illam esse Mariam credimus de qua [g] Marcus septem dæmonia ejecta fuisse testatur. Et quid per septem dæmonia, nisi universa vitia designantur? Quia enim septem diebus omne tempus comprehenditur, recte septenario numero universitas figuratur. Septem ergo dæmonia Maria habuit, quæ universis vitiis plena fuit. Sed ecce quia turpitudinis suæ maculas aspexit, lavanda ad fontem misericordiæ cucurrit, **1594** convivantes non erubuit. Nam quia semetipsam graviter erubescebat intus, nihil esse credidit quod verecundaretur foris. Quid ergo miramur, fratres, Mariam venientem, an Dominum suscipientem? Suscipientem dicam, an trahentem? dicam melius, trahentem et suscipientem, quia nimirum ipse eam per misericordiam traxit intus, qui per mansuetudinem suscepit foris. Sed jam textum sancti Evangelii percurrentes, ipsum quoque ordinem quo venerit sananda, videamus.

2. *Attulit alabastrum unguenti, et stans retro secus pedes Jesu, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes ejus, et unguento ungebat.* Liquet, fratres, quod illicitis actibus prius mulier intenta unguentum sibi pro odore suæ carnis adhibuit. Quod ergo sibi turpiter exhibuerat, hoc jam Deo laudabiliter offerebat. Oculis terrena concupierat, sed hos jam per pœnitentiam conterens flebat. Capillos ad compositionem vultus exhibuerat, sed jam capillis lacrymas tergebat. Ore superba dixerat, sed pedes Domini osculans, hoc in Redemptoris sui vestigia figebat. Quot ergo in se habuit oblectamenta, tot de se invenit holocausta. [h] Convertit ad virtutum numerum criminum, ut totum serviret Deo in pœnitentia, quidquid ex se Deum contempserat in culpa.

3. Sed hoc Pharisæus intuens despicit, et non solum venientem peccatricem mulierem, sed etiam suscipientem Dominum reprehendit, dicens intra se : *Hic, si esset propheta, sciret utique quæ et qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est.* Ecce Pharisæus veraciter apud se superbus, et fallaciter justus, ægram reprehendit de ægritudine, medicum de subventione, qui ipse quoque de elationis vulnere ægrotabat, et ignorabat. Inter duos autem ægros medicus aderat; sed unus æger in febre integrum sensum [i] tenebat, alter vero in febre carnis et sensum perdiderat mentis. Illa quippe flebat quod fecerat; Pharisæus autem de falsa justitia elatus, vim suæ invaletudinis exaggerabat. In ægritudine ergo et sensum perdiderat, qui hoc ipsum quoque, quod a salute longe esset, ignorabat. Sed inter hæc nos gemitus cogit quosdam nostri ordinis viros intueri, qui, sacerdotali officio præditi, si quid fortasse juste exterius vel tenuiter egerint, protinus subjectos despiciunt, et peccatores quosque in plebe positos dedignantur, eisque compati culpam suam confitentibus nolunt, ac, velut Pharisæi more a peccatrice muliere tangi despiciunt. Quæ profecto mulier si ad Pharisæi pedes venisset, nimirum calcibus repulsa discederet. Inquinari enim se alieno peccato crederet. Sed quia hunc vera justitia non replebat, de alieno vulnere ægrotabat. Unde semper necesse est ut cum peccatores quosque conspicimus, nosmet-

[a] Belvac., C. Germ. et nonnulli, *quod recubuisset.*
[b] Iidem Cod., *et respondens Jesus ait : Duo.* Bigot., *et respondit Jesus : Duo.*
[c] C. Germ., Belvac. et al., *plus dilexit.*
[d] Bigot., *dixit : cui plus dimissum est.*
[e] Belvac. et C. Germ., *ad illam Jesus, remittuntur tibi peccata. Et cœperunt quidam qui simul discumbebant.*
[f] In Editis, *de Maria Magdalene.* Abest *Magd.* a Mss. saltem antiquioribus, Corb., C. Germ., Gemet., etc. Constat tamen tum ex hac homilia, tum ex octava in Ezechielem, num. 2, sanctum doctorem non distinxisse mulierem peccatricem a Maria Magdalene.
[g] Primus Carnot., *Matthæus.*
[h] Primus Carn., *convertit ad virtutem numerum criminum.* Ita olim in C. Germ.
[i] Duos priores Gemet., *habuit.*

ipsos prius in illorum calamitate defleamus, quia A fortasse in similibus aut lapsi sumus, aut labi possumus, si lapsi non sumus. Et si censura magisterii debet semper virtute disciplinæ vitia persequi, oportet tamen ut sollicite discernamus quia districtionem debemus vitiis, compassionem naturæ. Si enim feriendus est **1595** peccator, nutriendus est proximus. Cum vero jam per pœnitentiam percutit ipse quod fecit, jam noster proximus peccator non est, [a] quia cum Dei se justitia contra se dirigit, et hoc in se punit, quod justitia divina reprehendit.

4. Sed jam iste superbus et arrogans qua sententia convincatur audiamus. De duobus quippe ei debitoribus paradigma opponitur, quorum unus minus, et alius amplius debet; utrorumque debito dimisso, quis amplius largitorem debiti diligat, interrogatur. B Quibus verbis protinus ille respondit : *Ille plus diligit cui plus dimittitur*. Qua in re notandum est quia dum sua sententia Pharisæus convincitur, quasi phreneticus funem portat ex quo ligetur. Enumerantur ei bona peccatricis, enumerantur mala falsi justi, cum dicitur : *Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti; hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, et capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti; hæc autem* [b] *ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos. Oleo caput meum non unxisti; hæc autem unguento unxit pedes meos*. Post enumerationem vero subinfertur sententia : *Propter quod dico tibi : Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*. Quid, fratres mei, esse dilectionem credimus, nisi ignem? et quid culpam, nisi rubiginem? Unde nunc C dicitur : *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum*. Ac si aperte diceretur : Incendit plene peccati rubiginem, [c] quia ardet valide per amoris ignem. Tanto namque amplius peccati rubigo consumitur, quanto peccatoris cor magno charitatis igne concrematur. Ecce ea quæ ad medicum venerat ægra sanata est, sed de salute ejus adhuc alii ægrotant. Nam simul discumbentes conquesti sunt, intra se dicentes : *Quis est hic qui etiam peccata dimittit?* Sed cœlestis medicus ægros non despicit, quos etiam de medicamento fieri deteriores videt. Eam autem quam sanaverat per pietatis suæ sententiam confirmat, dicens : *Fides tua te salvam fecit, vade in pace*. Fides etenim salvam fecit, quia hoc quod petiit posse se accipere non dubitavit. Sed ipsam quoque spei certitudinem jam ab illo acceperat, a quo per spem D etiam salutem quærebat. In pace autem ire præcipitur, ut a veritatis itinere in viam scandali ulterius non derivetur. Unde et per Zachariam dicitur : *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis* (*Luc.* I, 79). Tunc enim gressus nostros in viam pacis dirigimus, quando per illud actionum iter pergimus, in quo ab auctoris nostri gratia non discordamus.

5. Hæc, fratres charissimi, historica expositione transcurrimus; nunc vero, si placet, ea quæ dicta sunt mystico intellectu disseramus. Quem namque Pharisæus de falsa justitia præsumens nisi Judaicum populum, quem peccatrix mulier, sed ad vestigia Domini veniens et plorans, nisi conversam gentilitatem designat? Quæ cum alabastro venit, unguentum fudit, retro secus pedes Domini stetit, lacrymis pedes rigavit, capillis tersit, eosdemque quos infundebat et tergebat, pedes osculari non desiit. Nos ergo, nos illa mulier expressit, si toto corde ad Dominum post peccata redeamus, si ejus [d] pœnitentiæ luctus imitemur. Quid namque unguento, **1596** [e] nisi bonæ odor opinionis exprimitur? Unde et Paulus dicit : *Christi bonus odor sumus Deo in omni loco* (*II Cor.* II, 15). Si igitur recta opera agimus, quibus opinionis bonæ odore Ecclesiam respergamus, quid in Domini corpore nisi unguentum fundimus? Sed secus pedes Jesu mulier stetit. Contra pedes enim Domini stetimus cum, in peccatis positi, ejus itineribus retinebamur. Sed si ad veram pœnitentiam post peccata convertimur, jam retro secus pedes stamus, quia ejus vestigia sequimur quem impugnabamus. Lacrymis mulier pedes ejus rigat. Quod nos quoque veraciter agimus, si quibuslibet ultimis membris Domini per compassionis affectum inclinamur, si sanctis ejus in tribulatione compatimur, si eorum tristitiam nostram putamus. Capillis mulier pedes quos rigaverat tersit. Capilli quippe superfluunt corpori. Et quid abundans terrena substantia, nisi capillorum speciem tenet? Quæ dum ad usum necessitatis superfluit, etiam abscissa [f] non sentit. Capillis ergo pedes Domini tergimus, quando sanctis ejus, quibus ex charitate compatimur, etiam ex his quæ nobis superfluunt, miseremur, quatenus sic mens per compassionem doleat, ut etiam larga manus affectum doloris ostendat. Rigat namque lacrymis Redemptoris pedes, sed capillis suis non tergit, qui utcunque proximorum dolori compatitur, sed tamen eis ex his quæ sibi superfluunt non miseretur. Plorat et non tergit, qui verba quidem doloris tribuit, sed non ministrando quæ desunt vim doloris minime abscidit. Osculatur mulier pedes quos tergit. Quod nos quoque plene agimus, si studiose diligimus quos ex largitate continemus, ne gravis nobis sit necessitas proximi, ne ipsa nobis ejus indigentia quæ sustentatur fiat onerosa, et cum manus necessaria tribuit, animus a dilectione torpescat

6. Potest quoque per pedes ipsum mysterium incarnationis ejus intelligi, quo divinitas terram tetigit, quia carnem sumpsit. *Verbum enim caro factum est, et habitavit in nobis* (*Joan.* I, 14). Osculamur ergo Redemptoris pedes, cum mysterium incarnationis ejus ex toto corde diligimus. Unguento pedes

[a] Excusi, *qui cum Dei justitiam contra se dirigit;* quam lectionem probaremus, nisi a potioribus Mss. C. Germ., Belvac., Gemet. et pene omnibus reprobaretur.

[b] Gemet., *ex quo intravi.*

[c] Belvac. et Corb., *qui ardet.* Longip., Val. Cl., Bigot., *quæ ardet.*

[d] Primus Carn., *pœnitentiæ fructus.*

[e] Gemet., Bigot., Val. Cl., Longip., *nisi bonus odor opinionis.*

[f] Ita Belvac., C Germ. et plurimi. Excusi, *non sentitur.*

ungimus, cum ipsam humanitatis ejus potentiam sacri eloquii bona opinione prædicamus. Sed hoc Pharisæus videt et invidet, quia cum Judaicus populus gentilitatem De :m prædicare conspicit, sua apud se malitia tabescit. Sed Redemptor noster facta ejusdem mulieris quasi bona gentilitatis enumerat, ut in quo malo Judaicus populus jaceat agnoscat. Nam sic Pharisæus retunditur, ut per eum, sicut, diximus, perfidus ille populus ostendatur. *Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti, hæc autem lacrymis rigavit pedes meos.* Aqua quippe extra nos est, lacrymarum humor intra nos, quia videlicet infidelis ille populus nec ea quæ extra se erant unquam pro Domino tribuit; conversa autem gentilitas pro eo non solum rerum substantiam, sed etiam sanguinem fudit. *Osculum mihi non dedisti; hæc autem ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos.* Osculum quippe dilectionis est signum. Et infidelis ille populus Deo osculum non dedit, quia ex charitate eum amare noluit, cui ex timore servivit. Vocata autem gentilitas Redemptoris sui vestigia osculari non cessat, **1597** quia in ejus amore continuo suspirat. Unde et sponsæ voce de eodem Redemptore suo in Canticis canticorum dicitur: *Osculetur me* [a] *osculo oris sui* (*Cant.* I, 7). Osculum recte conditoris sui desiderat, quæ se ei obsequi per amorem parat. *Oleo caput meum non unxisti.* Si pedes Domini mysterium incarnationis ejus accipimus, congrue per caput illius ipsa divinitas designatur. Unde et per Paulum dicitur: *Caput Christi, Deus* (*I Cor.* XI, 3). In Deo quippe, et non in se quasi in homine, credere Judaicus populus fatebatur. Sed Pharisæo dicitur, *Oleo caput meum non unxisti*, quia ipsam quoque divinitatis ejus potentiam, in qua se Judaicus populus credere spopondit, digna laude prædicare neglexit. *Hæc autem unguento unxit pedes meos*, quia dum incarnationis ejus mysterium gentilitas credidit, summa laude etiam ejus ima prædicavit. Sed jam Redemptor noster enumerata bona concludit, cum per sententiam subdit: *Propter quod dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Ac si aperte dicat: Et si durum est valde quod coquitur, abundat tamen amoris igni, quo etiam dura consumantur.

7. Libet inter hæc considerationem tantæ pietatis intueri. Peccatricis mulieris opera, sed pœnitentis, qua æstimatione Veritas apud se servat, quæ ejus adversario sub tanta distributione enumerat. Ad Pharisæi prandium Dominus discumbebat, sed apud pœnitentem mulierem mentis epulis delectabatur. Apud Pharisæum Veritas pascebatur foris, apud peccatricem mulierem, sed tamen conversam, pascebatur intus. Unde et ei sancta Ecclesia, quem sub specie hinnuli cervorum quærit, in Canticis canticorum dicit: *Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie* (*Cant.* I, 6). Cervorum quippe hinnulus Dominus appellatur, juxta assumptam carnem antiquorum filius patrum. Ferventior vero in A meridie æstus ardescit, et umbrosum locum hinnulus quærit, quem æstus igne non afficit. In illis ergo cordibus Dominus requiescit, quæ amor præsentis sæculi non incendit, quæ carnis desideria non exurunt, quæ incensa suis anxietatibus in hujus mundi concupiscentiis non arescunt. Unde et Mariæ dicitur: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (*Luc.* I, 35). Umbrosa ergo loca in meridie ad pascendum hinnulus quærit, quia talibus mentibus Dominus pascitur, quæ per respectum gratiæ temperatæ [b] corporalibus desideriis non uruntur. Plus ergo pœnitens mulier pascebat intus quam Pharisæus Dominum pascebat foris, quia ab æstu carnalium quasi hinnulus Redemptor noster ad illius mentem fugerat, quam post vitiorum ignem pœni- B tentiæ umbra temperabat.

8. Pensemus quantæ pietatis peccatricem mulierem non solum ad se admittere, sed ei etiam ad tangendum pedes præbere. Consideremus gratiam misericordis Dei, et damnemus multitudinem reatus nostri. Ecce peccatores videt et sustinet, resistentes tolerat, et tamen quotidie per Evangelium clementer vocat. Confessionem nostram ex puro corde desiderat, et cuncta quæ delinquimus relaxavit. Temperavit nobis districtionem legis misericordia Redemptoris. In illa quippe scriptum est: *Si quis hoc vel illud fecerit, morte moriatur.* **1598** *Si quis hæc vel illa fecerit, lapidibus obruatur* (*Exod.* XIX, 12; *Lev.* XX, *seq.*). Apparuit conditor et Redemptor noster in carne, confessioni peccatorum non pœnam, sed vitam C promittit; mulierem sua vulnera confitentem suscipit, et sanam dimittit. Inflexit ergo ad misericordiam duritiam legis, quia quos juste illa damnat, ipse misericorditer liberat. Unde bene quoque in lege scriptum est quia *manus Moysi erant graves; sumentes ergo lapidem, posuerunt subter, in quo sedit; Aaron autem et Hur sustentabant manus ejus* (*Exod.* XVII, 12). Moyses quippe sedit in lapide, cum lex requievit in Ecclesia. Sed hæc eadem lex manus graves habuit, quia peccantes quosque non misericorditer pertulit, sed severa districtione percussit. Aaron vero mons fortitudinis, Hur autem ignis interpretatur. Quem itaque mons iste fortitudinis signat, nisi Redemptorem nostrum, de quo per prophetam dicitur: *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in* D *vertice montium* (*Isai.* II, 2)? Aut quis per ignem, nisi Spiritus sanctus figuratur, de quo idem Redemptor dicit: *Ignem veni mittere in terram* (*Luc.* XII, 49)? Aaron ergo et Hur graves manus Moysi sustinent, atque sustentando leviores reddunt, quia Mediator Dei et hominum cum igne sancti Spiritus veniens mandata legis gravia, quæ dum carnaliter tenerentur portari non poterant, tolerabilia nobis per spiritalem intelligentiam ostendit. Quasi enim manus Moysi leves reddidit, quia pondus mandatorum legis [c] ad virtutem confessionis retorsit. Hanc nobis [d] sequentibus misericordiæ promissionem innuit, cum

[a] Belvac., *osculis oris sui.*
[b] Bigot., *temporalibus desideriis.*

[c] Secundus Carn., *ad fidem conversionis.*
[d] C. Germ., duo priores Gemet. et secundus

per prophetam dicit: *Nolo mortem peccatoris, sed* A *ut convertatur et vivat* (*Ezech.* XXXIII, 11). Hinc iterum sub Judææ specie unicuique peccatrici animæ dicitur: *Si dereliquerit vir uxorem suam, et illa recedens duxerit virum alterum, nunquid revertetur ad eam ultra? nunquid non polluta et contaminata erit mulier illa? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, verumtamen revertere ad me, dicit Dominus* (*Jerem.* III, 1). Ecce paradigma turpis mulieris dedit. Ostendit quod post turpitudinem recipi non possit. Sed hoc ipsum paradigma quod protulit per misericordiam vincit, cum dicit fornicantem mulierem 1599 recipi nequaquam posse, et tamen ipse fornicantem animam ut recipiat exspectat. Pensate, fratres, pondus tantæ pietatis. Dicit quod fieri non potest, et demonstrat quia hoc ipse facere etiam contra morem B potest. Ecce vocat, et quos inquinatos denuntiat, hos etiam amplecti quærit, a quibus desertum esse se queritur. Nemo ergo tantæ misericordiæ tempus perdat, nemo oblata remedia divinæ pietatis abjiciat. Ecce superna benignitas aversos nos revocat, et nobis revertentibus suæ clementiæ [a] sinum parat. Unusquisque ergo penset quo debito constringitur, [b] quando illum Deus exspectat, nec contemptus exasperatur. Qui ergo permanere noluit redeat, qui stare contempsit saltem post lapsum surgat. Quanto nos amore conditor noster exspectat insinuat cum per prophetam dicit: *Attendi, et auscultavi, nemo quod bonum est loquitur; non est qui recogitet in corde suo et dicat, Quid feci?* (*Jerem.* VIII, 6.) Certe nunquam cogitare mala debuimus. Sed quia cogitare C recta noluimus, ecce adhuc sustinet, ut recogitemus. Videte tantæ [c] pietatis sinum, considerate apertum vobis misericordiæ gremium; quos male cogitantes perdidit, bene recogitantes quærit. Ad vos ergo, fratres charissimi, ad vos oculos mentis reducite, et pœnitentem peccatricem mulierem in exemplum vobis imitationis anteferte; quæque vos in adolescentia, quæque in juventute deliquisse meministis, deflete; morum operumque maculas lacrymis tergite. Amemus jam Redemptoris nostri vestigia, quæ peccando contempsimus. Ecce, ut diximus, ad recipiendos nos supernæ pietatis sinus aperitur, nec maculosa in nobis vita contemnitur. Per hoc quod inquinationem nostram perhorrescimus, internæ jam munditiæ concordamus. Revertentes nos Dominus D vehementer amplectitur, quia peccatorum vita ei esse indigna jam non potest, quæ fletibus lavatur in Christo Jesu Domino nostro, qui vivit et regnat cum Patre Deus in unitate Spiritus sancti, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[d] HOMILIA XXXIV.

Habita ad populum [e] in basilica beatorum Joannis et Pauli, Dominica tertia post Pentecosten.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. XV, 1-10.

In illo tempore, [f] *erant appropinquantes ad Jesum publicani et peccatores, ut audirent illum. Et murmurabant Pharisæi et Scribæ, dicentes: Quia hic peccatores recipit, et manducat cum illis. Et ait ad illos parabolam istam, dicens: Quis ex vobis homo, qui habet centum oves, et si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto, et vadit ad illam quæ perierat, donec inveniat illam? Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens; et veniens* B *domum, convocat amicos et vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam* [g] *quæ perierat. Dico vobis quod ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente,* [h] *quam super nonaginta novem justis* [i] *qui non indigent pœnitentia. Aut quæ mulier habens drachmas decem, et si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam, et evertit domum, et quærit diligenter donec inveniat eam? Et cum invenerit, convocat amicas et vicinas suas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram. Ita dico vobis, gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.*

1600 1. Æstivum tempus quod corpori meo valde contrarium est, loqui me de expositione Evangelii longa mora interveniente prohibuit. [j] Sed nunquid quia lingua tacuit, ardere charitas cessavit? C Hoc etenim dico, quod apud se vestrum unusquisque recognoscit. Plerumque charitas quibusdam occupationibus præpedita, [k] et integra flagrat in corde, et tamen non monstratur in opere, quia et sol cum nube tegitur, non videtur in terra, et tamen ardet in cœlo. Sic sic esse occupata charitas solet, et intus vim sui ardoris exerit, et foris flammas operis non ostendit. Sed quia nunc ad loquendum tempus rediit, vestra me studia accendunt, ut mihi tanto amplius loqui libeat, quanto hoc vestræ mentes desiderabilius exspectant.

2. Audistis in lectione evangelica, fratres mei, quia peccatores et publicani accesserunt ad redemptorem nostrum; et non solum ad colloquendum, D sed etiam ad convescendum recepti sunt. Quod videntes Pharisæi, dedignati sunt. Ex qua re colligite quia vera justitia compassionem habet (*Dist.* 45, *c.* 15), falsa justitia dedignationem, quamvis et justi

Carn., *nobis sequentis*. Tertius Gemet., *nobis sequentem*.

[a] Excusi, invitis Mss., *sinum aperit*. Primus Carn., ab aliis recedens habet, *signum parat*.

[b] Corb., *quando illum Deus nec contemptus aspernatur*. Belvac. et duo priores Gemet., *quando.... nec contemptus exasperat*. Secuti sumus C. Germ. et alios.

[c] Primus Carn., *pietatis signum*.

[d] In Lateran. est vigesima quarta. In Cod. reg. Suec. vigesima septima. In Corb. vigesima tertia.

[e] Secundus Carn., *in basilica beati Joannis apostoli die Dominico*. Abest a plerisque Mss. *Dominica tertia post Pentecosten*.

[f] C. Germ., Lateran., Belvac. et tres Gemet., *accurrunt ad Jesum*.

[g] Bigot., *quam perdideram*.

[h] Subintelligitur *magis*.

[i] Corb. Germ., *qui non erraverunt*.

[j] Gussanv., *sed non quia lingua tacuit*, etc. Unde hanc lectionem descripserit Mss. et aliis Editis contrariam, nescimus.

[k] Ita C. Germ., Carn., Gemet., Bigot., etc. Ubi Editi habent, *et intus flagrat*.

soleant recte peccatoribus [a] indignari. Sed aliud est A quod agitur typho superbiæ, aliud quod zelo disciplinæ. Dedignantur etenim, sed non dedignantes; [b] desperant, sed non desperantes; persecutionem commovent, sed amantes, quia etsi foris increpationes per disciplinam exaggerant, intus tamen dulcedinem per charitatem servant. Præponunt sibi in animo ipsos plerumque quos corrigunt, meliores existimant eos quoque quos judicant. Quod videlicet agentes, et per disciplinam subditos, **1601** et per humilitatem custodiunt semetipsos. At contra hi qui de falsa justitia superbire solent (*Ibid.*), cæteros quosque despiciunt, nulla infirmantibus misericordia condescendunt; et quo se peccatores esse non credunt, eo deterius peccatores fiunt. De quorum profecto numero Pharisæi exstiterant, qui, dijudicantes Dominum B quod peccatores susciperet, arenti corde ipsum fontem misericordiæ reprehendebant

3. Sed quia ægri erant ita ut ægros se esse nescirent, quatenus quod erant agnoscerent, cœlestis eos medicus blandis fomentis curat, benignum paradigma objicit, et in eorum corde vulneris tumorem premit. Ait namque: *Quis ex vobis homo qui habet centum oves, et si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonaginta novem in deserto, et vadit ad illam quæ perierat?* Ecce mira dispensatione pietatis similitudinem Veritas dedit, quam et in seipso homo recognosceret, et tamen hæc specialiter ad ipsum auctorem hominum pertineret. Quia enim centenarius perfectus est numerus, ipse centum oves habuit cum angelorum substantiam et hominum creavit. Sed una C ovis tunc periit quando peccando homo pascua vitæ dereliquit. Dimisit autem nonaginta novem oves in deserto, quia illos summos angelorum choros reliquit in cœlo. Cur autem cœlum desertum vocatur, nisi quod desertum dicitur derelictum? Tunc autem cœlum homo deseruit cum peccavit. In deserto autem nonaginta novem oves remanserant, quando in terra Dominus unam quærebat, quia rationalis creaturæ numerus, angelorum videlicet et hominum, quæ ad videndum Deum **1602** condita fuerat, pereunte homine erat imminutus, et ut perfecta summa ovium integraretur in cœlo, homo perditus quærebatur in terra. Nam quod hic evangelista dicit in deserto, alius dicit in montibus, ut significet in excelsis (*Matth.* XVIII, 12), quia nimirum oves quæ non D perierant in sublimibus stabant. *Et cum invenerit ovem, imponit in humeros suos gaudens.* Ovem in humeris suis imposuit, quia humanam naturam suscipiens peccata nostra ipse portavit. *Et veniens domum, convocat amicos et vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quæ perierat.* Inventa ove ad domum redit, [c] quia Pastor noster, reparato homine, ad regnum cœleste rediit. Ibi amicos et vicinos invenit, illos videlicet angelorum choros qui amici ejus sunt, quia voluntatem ejus continue in sua stabilitate custodiunt. Vicini quoque ejus sunt, quia claritate visionis illius sua assiduitate perfruuntur. Et notandum quod non dicit Congratulamini inventæ ovi, sed Mihi, quia videlicet ejus gaudium est vita nostra, et cum nos ad cœlum reducimur, solemnitatem lætitiæ ejus implemus

4. *Dico vobis quod ita gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonaginta novem justis qui non indigent pœnitentia.* Considerandum nobis est, fratres mei, cur Dominus plus de conversis peccatoribus quam de stantibus justis in cœlo gaudium esse fateatur, nisi hoc quod ipsi per quotidianum visionis experimentum novimus, quia plerumque hi qui nullis se oppressos peccatorum molibus sciunt, stant quidem in via justitiæ, nulla illicita perpetrant, sed tamen ad cœlestem patriam anxie non anhelant, tantoque sibi in rebus licitis usum præbent, quanto se perpetrasse nulla illicita meminerunt. Et plerumque pigri remanent ad exercenda bona præcipua, quia valde sibi securi sunt quod nulla commiserint mala graviora. At contra nonnunquam hi qui se aliqua illicita egisse meminerunt, ex ipso suo dolore compuncti, inardescunt in amorem Dei, seseque in magnis virtutibus exercent, cuncta difficilia sancti certaminis appetunt, omnia mundi derelinquunt, honores fugiunt, acceptis contumeliis lætantur, flagrant desiderio, ad cœlestem patriam anhelant; et quia se errasse a Deo considerant, damna præcedentia lucris sequentibus recompensant. Majus ergo de peccatore converso quam de stante justo gaudium fit in cœlo, quia et dux in prælio plus eum militem diligit, qui, post fugam reversus, hostem fortiter premit, quam illum qui nunquam terga præbuit, et nunquam aliquid fortiter gessit. Sic agricola illam amplius terram amat quæ post spinas uberes fruges profert, quam eam quæ nunquam spinas habuit et nunquam fertilem messem producit.

5. Sed inter hæc sciendum est quia sunt plerique justi, in quorum vita tantum est gaudium, ut eis quælibet peccatorum pœnitentia præponi nullatenus possit. Nam multi et nullorum sibi malorum sunt conscii, et tamen in tanti ardoris afflictione [d] se exerunt, ac si peccatis omnibus coangustentur. Cuncta etiam licita respuunt, ad despectum mundi sublimiter accinguntur, licere sibi nolunt omne quodlibet, bona sibi amputant etiam concessa, contemnunt visibilia, invisibilibus accenduntur, **1603** lamentis gaudent, in cunctis semetipsos humiliant; et sicut nonnulli peccata operum, sic ipsi cogitationum peccata deplorant. Quid itaque istos dixerim, nisi et justos et pœnitentes, qui se et in pœnitentia de peccato cogitationis humiliant, et recti semper in opere perseverant? Hinc ergo colligendum est quan-

[a] Excusi, *dedignari*. Mss. Corb., Carn., Germ., Gemet., etc., habent *indignari*, etsi superius legatur, *dedignationem*.

[b] Duo priores Gemet., *despiciunt, sed non despicientes*.

[c] Duo priores Gemet., *quia Redemptor noster*.

[d] Excusi mutarunt in *exercent* verbum *exerunt*, quod est omnium vet. Mss. et præsertim Corb., Germ.

tum Deo gaudium faciat quando humiliter plangit A justus, si facit in cœlo gaudium quando hoc quod male gessit et per pœnitentiam damnat injustus.

6. Sequitur : *Aut quæ mulier habens drachmas decem, et si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam, et evertit domum, et quærit diligenter donec inveniat drachmam quam perdiderat?* Qui signatur per pastorem, ipse et per mulierem. Ipse etenim Deus, ipse et Dei sapientia. Et quia imago exprimitur in drachma, mulier drachmam perdidit, quando homo, qui conditus ad imaginem Dei fuerat, peccando a similitudine sui conditoris recessit. Sed accendit mulier lucernam, quia Dei sapientia apparuit in humanitate. Lucerna quippe lumen in testa est : lumen vero in testa, est divinitas in carne. De qua videlicet testa sui corporis dicit ipsa Sapientia : *Exaruit velut testa virtus mea* (*Psal.* XXI, 16). B Quia enim testa in igne solidatur, ejus virtus sicut testa exaruit, quia assumptam carnem ad resurrectionis gloriam ex passionis tribulatione roboravit. Accensa autem lucerna evertit domum, quia mox ut ejus divinitas per carnem claruit, omnis se nostra conscientia concussit. Domus namque evertitur cum consideratione reatus sui humana conscientia perturbatur. Qui eversionis sermo non discrepat ab eo quod in aliis codicibus legitur, *emundat*, quia nimirum prava mens si non prius per timorem evertitur, ab assuetis vitiis non emundatur. Eversa ergo domo invenitur drachma, quia dum perturbatur conscientia hominis, reparatur in homine similitudo conditoris. *Et cum invenerit, convocat amicas et vicinas suas, dicens : Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram.* C Quæ amicæ vel vicinæ nisi illæ potestates cœlestes sunt, jam superius dictæ? Quæ tanto supernæ sapientiæ juxta sunt, quanto ei per gratiam continuæ visionis appropinquant. Sed inter hæc nequaquam relinquere negligenter debemus cur ista mulier, per quam Dei sapientia figuratur, decem drachmas habuisse perhibetur, ex quibus unam perdidit, quam cum quæreret invenit. Angelorum quippe et hominum naturam ad cognoscendum se Dominus condidit, quam dum consistere ad æternitatem voluit, eam procul dubio ad suam similitudinem creavit. Decem vero drachmas habuit mulier, quia novem sunt ordines angelorum. Sed ut compleretur electorum numerus, homo decimus est creatus, qui a conditore D suo nec post culpam periit, quia hunc æterna sapientia per carnem miraculis coruscans ex lumine testæ reparavit.

7. Novem vero angelorum ordines diximus, quia videlicet esse, testante sacro eloquio, scimus angelos, archangelos, virtutes, potestates, principatus, dominationes, thronos, cherubim, atque seraphim. Esse namque angelos et archangelos pene omnes sacri eloquii paginæ testantur. Cherubim vero atque seraphim sæpe, ut notum est, libri prophetarum loquuntur. Quatuor quoque ordinum nomina **1604** Paulus apostolus ad Ephesios enumerat, dicens : *Supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem* (*Eph.* I, 21). Qui rursus ad Colossenses scribens, ait : *Sive throni, sive potestates, sive principatus, sive dominationes* (*Coloss.* I, 16). Dominationes vero et principatus ac potestates jam ad Ephesios loquens descripserat; sed ea quoque Colossensibus dicturus, præmisit thronos, de quibus necdum quidquam fuerat Ephesiis locutus. Dum ergo illis quatuor quæ ad Ephesios dixit, id est principatibus, potestatibus, virtutibus atque dominationibus, conjunguntur throni, quinque sunt ordines qui specialiter exprimuntur. Quibus dum angeli et archangeli, cherubim atque seraphim, adjuncta sunt, procul dubio novem esse angelorum ordines inveniuntur. Unde et ipsi angelo, qui primus est conditus, per prophetam dicitur : *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, et perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti* (*Ezech.* XXVIII, 12). [a] Ubi notandum quod non ad similitudinem Dei factus, sed signaculum similitudinis dicitur, [b] ut quo in eo subtilior est natura, eo in illo imago Dei [c] similius insinuetur expressa. Quo in loco mox subditur : *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum : sardius, topazius, et jaspis, chrysolythus, onyx, et beryllus, sapphirus, carbunculus, et smaragdus* (*Ibid.*, 13). Ecce novem dixit nomina lapidum, quia profecto novem sunt ordines angelorum. Quibus nimirum ordinibus ille primus angelus ideo ornatus et opertus exstitit, quia dum cunctis agminibus angelorum prælatus est, ex eorum comparatione clarior fuit.

8. Sed cur istos persistentium angelorum choros enumerando perstrinximus, si non eorum quoque ministeria subtiliter exprimamus? Græca etenim lingua angeli nuntii, archangeli vero summi nuntii, vocantur. Sciendum quoque quod angelorum vocabulum, nomen est officii, non naturæ. Nam sancti illi cœlestis patriæ spiritus semper quidem sunt spiritus, sed semper vocari angeli nequaquam possunt, quia tunc solum sunt angeli, cum per eos aliqua nuntiantur; unde et per Psalmistam dicitur : *Qui facit angelos suos spiritus* (*Psal.* CIII, 4). Ac si patenter dicat : Qui eos quos semper habet spiritus, etiam cum voluerit, angelos facit. Hi autem qui minima nuntiant, angeli, qui vero summa annuntiant, archangeli, vocantur. Hinc est enim quod ad Mariam virginem non quilibet angelus, sed Gabriel archangelus, mittitur (*Luc.* I, 26). Ad hoc quippe ministerium summum angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium nuntiabat. Qui idcirco etiam privatis nominibus censentur, ut signetur per vocabula etiam in operatione quid valeant. Neque enim in illa sancta civitate, quam de visione omnipotentis Dei plena scientia perficit, idcirco propria nomina sortiuntur, ne eorum personæ sine nominibus sciri

[a] Belvac., C. Germ. et duo priores Gemet., *qui notandum.*

[b] Belvac., *ut quia subtilior.*

[c] Duo priores Gemet. ac secundus Carn., *subtilius.*

non possint; sed cum ad nos aliquid ministraturi veniunt, apud nos etiam nomina a ministeriis trahunt.

9. Michael namque, quis ut Deus; Gabriel autem, fortitudo Dei; Raphael vero dicitur medicina Dei. Et quoties miræ virtutis aliquid agitur, Michael mitti perhibetur, ut ex ipso actu et nomine **1605** detur intelligi quia nullus potest facere quod facere prævalet Deus. Unde et ille antiquus hostis, qui Deo esse per superbiam similis concupivit, dicens : *In cœlum conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo* (*Isai.* xiv, 13), dum in fine mundi in sua virtute relinquetur extremo supplicio perimendus, cum Michaele archangelo præliaturus esse perhibetur, sicut per Joannem dicitur : *Factum est prælium cum Michaele archangelo* (*Apoc.* xii, 7), ut qui se ad Dei similitudinem superbus extulerat, per Michaelem peremptus discat, quia ad Dei similitudinem per superbiam nullus exsurgat. Ad Mariam quoque Gabriel mittitur (*Lucæ* i, 26), qui Dei fortitudo nominatur. Illum quippe nuntiare veniebat, qui ad debellandas aereas potestates humilis apparere dignatus est. De quo per Psalmistam dicitur : *Tollite portas principes vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio* (*Psal.* xxiii, 9, 10). Et rursum : *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ* (*Ibid.*). Per Dei ergo fortitudinem nuntiandus erat, qui virtutum Dominus, et potens in prælio, [a] contra potestates aereas ad bella veniebat. Raphael quoque interpretatur, ut diximus, medicina Dei, quia videlicet dum Tobiæ oculos quasi per officium curationis tetigit (*Tob.* xi, 13, *seq.*), cæcitatis ejus tenebras tersit. Qui ergo ad curandum mittitur, dignum videlicet fuit ut Dei medicina vocaretur. Sed quia angelorum nomina interpretando perstrinximus, nunc superest ut ipsa officiorum vocabula breviter exsequamur.

10. Virtutes etenim vocantur illi nimirum spiritus, per quos signa et miracula frequentius fiunt. Potestates etiam vocantur hi qui hoc potentius cæteris in suo ordine perceperunt, ut eorum ditioni virtutes adversæ subjectæ sint, quorum potestate refrenantur, ne corda hominum tantum tentare prævaleant quantum volunt. Principatus etiam vocantur qui ipsis quoque bonis angelorum spiritibus præsunt, qui subjectis aliis dum quæque sunt agenda disponunt, eis ad explenda divina ministeria principantur. Dominationes autem vocantur qui etiam potestates principatuum dissimilitudine alta transcendunt. [b] Nam principari est inter reliquos priorem existere, dominari vero est etiam subjectos quosque possidere. Ea ergo angelorum agmina, quæ mira po- A tentia præeminent, pro eo quod eis cætera ad obediendum subjecta sunt, dominationes vocantur. Throni quoque illa agmina sunt vocata, quibus ad exercendum judicium semper Deus omnipotens præsidet. Quia enim thronos Latino eloquio sedes dicimus, throni Dei dicti sunt hi qui tanta divinitatis gratia replentur, ut in eis Dominus sedeat, et per eos sua judicia decernat. Unde et per Psalmistam dicitur : *Sedes super thronum, qui judicas* [c] *æquitatem* (*Psal.* ix, 5). Cherubim quoque plenitudo scientiæ dicitur. Et sublimiora illa agmina idcirco cherubim vocata sunt, quia tanto perfectiori scientia plena sunt, quanto claritatem Dei vicinius contemplantur; ut, secundum creaturæ modum, eo plene omnia sciant, quo visione conditoris sui per meritum dignitatis B appropinquant. **1606** Seraphim etiam vocantur illa spirituum sanctorum agmina quæ ex singulari propinquitate conditoris sui incomparabili ardent amore. Seraphim namque ardentes vel incendentes vocantur. Quæ, quia ita Deo conjuncta sunt ut inter hæc et Deum nulli alii spiritus intersint, tanto magis ardent, quanto hunc vicinius vident. Quorum profecto flamma amor est, quia quo subtilius claritatem divinitatis ejus aspiciunt, eo validius in ejus amore flammescunt.

11. Sed quid prodest nos de angelicis spiritibus ista perstringere, si non studeamus hæc etiam ad nostros profectus congrua consideratione derivare? Quia enim superna illa civitas ex angelis et hominibus constat, ad quam tantum credimus humanum C genus ascendere, quantos illic contigit electos angelos remansisse, sicut scriptum est : *Statuit terminos gentium secundum numerum angelorum Dei* (*Deut.* xxxii, 8), debemus et nos aliquid ex illis distinctionibus supernorum civium ad usum nostræ conversationis trahere, nosque ipsos ad incrementa virtutum bonis studiis inflammare. Quia enim tanta illuc ascensura creditur multitudo hominum, quanta multitudo remansit angelorum, superest ut ipsi quoque homines qui ad cœlestem patriam redeunt ex eis agminibus aliquid illuc revertentes imitentur. Distinctæ namque conversationes hominum singulorum agminum ordinibus congruunt, et in eorum sortem per conversationis similitudinem deputantur. Nam sunt plerique qui parva capiunt, sed tamen hæc D eadem parva pie annuntiare fratribus non desistunt. Isti itaque in angelorum numerum currunt. Et sunt nonnulli qui, divinæ largitatis munere [d] refecti, secretorum cœlestium summa et capere prævalent, et nuntiare. Quo ergo isti nisi inter archangelorum numerum deputantur? Et sunt alii qui mira faciunt, signa valenter operantur. Quo ergo isti nisi ad supernarum virtutum sortem et numerum congruunt? Et sunt nonnulli qui etiam de obsessis corporibus malignos spiritus fugant, eosque virtute orationis, et vi ac-

[a] Ita cum C. Germ., Carn., Gemet., vet. Ed., etc. At in Excusis recent., *ad debellandas potestates aereas.*

[b] Hæc, usque ad *ea ergo angelorum*, non sunt in Mss. Corb., Belvac., C. Germ. Leguntur in Gemet., Bigot. et al.

[c] Bigot., *justitiam.*

[d] Longip. et Val. Cl., *referti.*

ceptæ potestatis ejiciunt. Quo itaque isti meritum suum nisi inter potestatum cœlestium numerum sortiuntur? Et sunt nonnulli qui acceptis virtutibus etiam electorum hominum merita transcendunt; cumque et bonis meliores sunt, electis quoque fratribus principantur. Quo ergo isti sortem suam nisi inter principatuum numeros acceperunt? Et sunt nonnulli qui sic in semetipsis cunctis vitiis omnibusque desideriis dominantur, ut ipso jure munditiæ dii inter homines vocentur; unde et ad Moysen dicitur: *Ecce constitui te deum Pharaonis* (*Exod.* VII, 1). Quo [a] ergo isti nisi inter numeros dominationum currunt? Et sunt nonnulli qui, dum sibimetipsis vigilanti cura dominantur, dumque se sollicita intentione discutiunt, divino timori semper inhærentes, hoc in munere virtutis accipiunt, ut judicare recte et alios possint. Quorum profecto mentibus dum divina contemplatio **1607** præsto est, in his velut in throno suo Dominus præsidens, aliorum facta examinat, et cuncta mirabiliter de sua sede dispensat. Quid ergo isti nisi throni sui conditoris sunt? vel quo nisi ad supernarum sedium numeros ascribuntur? Per quos dum sancta Ecclesia regitur, plerumque de quibusdam suis infirmis actibus etiam electi judicantur. Et sunt nonnulli qui tanta Dei ac proximi dilectione pleni sunt, ut cherubim jure nominentur. Quia enim, ut præfati sumus, cherubim plenitudo scientiæ dicitur, et Paulo dicente didicimus quia *plenitudo legis est charitas* (*Rom.* XIII, 10), omnes qui Dei et proximi charitate cæteris amplius pleni sunt meritorum suorum sortem inter cherubim numeros perceperunt. Et sunt nonnulli qui, supernæ [b] contemplationis facibus accensi, in solo conditoris sui desiderio anhelant, nihil jam in hoc mundo cupiunt, solo æternitatis amore pascuntur, terrena quæque abjiciunt, cuncta temporalia mente transcendunt, amant et ardent, atque in ipso suo ardore requiescunt, amando ardent, loquendo et alios accendunt, et quos verbo tangunt, ardere [c] protinus in Dei amore faciunt. Quid ergo istos nisi seraphim dixerim, quorum cor in igne conversum lucet et urit, quia et mentium oculos ad superna illuminant, [d] et compungendo in fletibus vitiorum rubiginem purgant. Qui ergo ita ad amorem sui conditoris inflammati sunt quo nisi inter seraphim numerum sortem suæ vocationis acceperunt?

12. Sed hæc, fratres charissimi, me loquente, introrsus vos ad vosmetipsos reducite, secretorum vestrorum merita cogitationesque discutite. Videte si quid jam boni vobiscum intus agitis, videte si in numero horum agminum, quæ breviter tangendo perstrinximus, sortem vestræ vocationis invenitis. Væ autem animæ quæ in se de his bonis quæ enumeravimus minime aliquid recognoscit, eique adhuc væ deterius imminet, si et privatam se donis intelligit, et nequaquam gemit. Quisquis ergo talis est, fratres mei, gemendus est valde, quia non gemit. Pensemus ergo accepta electorum munera, et virtute qua possumus ad amorem tantæ sortis anhelemus. Qui in se donorum gratiam minime recognoscit gemat. Qui vero in se minora cognoscit, aliis majora non invideat, quia et supernæ illæ distinctiones beatorum spirituum ita sunt conditæ, ut aliæ aliis sint prælatæ. Fertur vero Dionysius [e] Areopagita, antiquus videlicet et venerabilis Pater, dicere (*De Cœl. Hierarch. cap.* 7, 9, 13) quod ex minoribus angelorum agminibus foras ad explendum ministerium vel visibiliter vel invisibiliter mittuntur, scilicet quia ad humana solatia ut angeli aut archangeli veniunt. Nam superiora illa agmina ab intimis nunquam recedunt, quoniam ea quæ præeminent usum exterioris ministerii nequaquam habent. Cui rei illud videtur esse contrarium quod Isaias dicit: *Et volavit ad me unus de seraphim, et in manu ejus calculus, quem forcipe tulerat de altari, et tetigit os meum* (*Isai.* VI, 6, 7). Sed **1608** in hac prophetæ sententia [f] vult intelligi quia ii spiritus qui mittuntur eorum vocabulum percipiunt quorum officium gerunt. Qui enim, ut peccata locutionis incendat, de altari angelus carbonem portat, seraphim vocatur, quod incendium dicitur. Huic autem sensui et illud creditur non inconvenienter opitulari, quod per Danielem dicitur: *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei* (*Dan.* VII, 10). Aliud namque est ministrare, aliud assistere, quia hi administrant Deo, qui et ad nos nuntiando exeunt; assistunt vero qui sic contemplatione intima perfruuntur, ut ad explenda foras opera minime mittantur.

13. Sed quia in quibusdam Scripturæ locis quædam per cherubim, quædam vero per seraphim agi didicimus, utrum per se hæc faciant, an per subjecta agmina agantur, quæ, sicut dicitur, in eo quod a majoribus veniunt [g] majorum vocabula sortiuntur, nos

[a] Duo priores Gemet., *quo ergo etsi*, *quorum comparatione cæteri homines, ut ita dicam, servi sunt, nisi inter numeros.*

[b] Gemet. et Bigot., *contemplationis igne.*

[c] Primus Carn., *potius.*

[d] Belvac., *et eos pungendo.*

[e] Utrum hæc scripta sint Dionysii Areop. hic non inquirimus, cum hæc quæstio jam toties retractata et ad incudem revocata sit. Legi possunt de hoc argum. Natalis Alexander, tom. II; Ludovicus Ellies du Pin, in Bibliotheca Script. Eccl.; noster Nicolaus le Nourry, in Apparatu ad Biblioth. Patrum; Guilielmus Cave, in Hist. Litteraria Script. Eccl.; noster Claud. David, in sua Dissert. Gall. de scriptis Dionys. Areop., anno 1702 edita, et alii plures. Gregorius hæc scripta Dionysio Areopagitæ non assertive tribuit, sed cum aliqua dubitatione, ut ex his verbis colligitur: *fertur Dionysius Areop. . . . . dicere.* Dubitationem et hæsitationem aliquam significat verbum *fertur.* Hæc autem non videtur fuisse de doctrina libri cœlestis hierarch. qui in omnium manibus versabatur, unde legendo dubium facile solvi potuisset. Ergo *fertur* ad auctorem libri potius spectat; sicque loquendo sanctus doctor innuere videtur non propriam sententiam sequi se, sed vulgarem opinionem. Hæc tamen, prudens lector, judicio tuo permitto.

[f] Primus Carn., *valet intelligi.*

[g] Bigot., *majora vocabula.*

affirmare nolumus quod apertis testimoniis non approbamus. Hoc tamen certissime scimus, quia ad explendum de supernis ministerium alii spiritus alios mittunt, Zacharia scilicet propheta testante, qui ait: *Ecce angelus qui loquebatur in me egrediebatur; et ecce alius angelus egrediebatur in occursum ejus, et dixit ad eum: Curre, et loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Jerusalem* (*Zach.* II, 3, 4). Dum enim angelus ad angelum dicit Curre et loquere, dubium non est quia alius alium mittit. Minora vero sunt quæ mittuntur, majora quæ mittunt. Sed hoc quoque de ipsis agminibus quæ mittuntur certum tenemus, quia et cum ad nos veniunt, sic exterius implent ministerium, ut tamen nunquam desint interius per contemplationem. Et mittuntur igitur, et assistunt, quia etsi circumscriptus est angelicus spiritus, summus tamen spiritus ipse, qui Deus est, circumscriptus non est. Angeli itaque et missi, et ante ipsum sunt, quia quolibet missi veniant, intra ipsum currunt.

14. Sciendum quoque est quia plerumque ipsi beatorum spiritum ordines vicinorum sibi ordinum vocabula sortiuntur. Thronos etenim, scilicet sedes Dei, specialem beatorum spirituum ordinem diximus, et tamen per Psalmistam dicitur: *Qui sedes super cherubim, appare* (*Psal.* LXXIX, III), quia videlicet, dum in ipsis distinctionibus agminum cherubim thronis junguntur, sedere etiam super cherubim Dominus ex vicini agminis æqualitate perhibetur. Sic quippe in illa summa civitate specialia quædam singulorum sunt, ut tamen sint communia omnium; et quod in se ex parte quisque habet, hoc in alio ordine totum possidet. Sed idcirco uno eodemque vocabulo communiter non censentur, ut ille ordo vocari privato uniuscujusque rei nomine debeat, qui hanc in munere plenius accepit. Seraphim namque incendium diximus, et tamen amore conditoris simul omnes ardent. Cherubim vero plenitudinem [a] scientiæ, et tamen quis ibi aliquid nesciat ubi ipsum omnes simul fontem scientiæ Deum vident? Throni quoque illa agmina quibus conditor præsidet vocantur, sed beatus esse quis potest, nisi Creator suus ejus menti præsideat? Quæ ergo ex parte ab omnibus habentur, eis in privato nomine data sunt qui hæc in munere **1609** plenius acceperunt. Nam et si qua illic sic alii habent, ut haberi ab aliis nequaquam possint, sicut speciali nomine dominationes et principatus vocantur, cuncta ibi singulorum sunt, quia per charitatem spiritus ab alio in aliis habentur.

15. Sed ecce dum cœlestium [b] civium secreta rimamur, ab expositionis nostræ ordinæ longe digressi sumus. Suspiremus ergo ad eos de quibus loquimur, sed redeamus ad nos. Meminisse etenim debemus quia caro sumus. Taceamus interim de secretis cœli, sed ante conditoris oculos manu pœnitentiæ tergamus maculas pulveris nostri. Ecce ipsa divina misericordia pollicetur, dicens: *Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente;* et tamen per prophetam Dominus dicit: *Quia quacunque die justus peccaverit, omnes justitiæ ejus in oblivione erunt coram me* (*Ezech.* XXXIII, 13). Pensemus, [c] si possumus, dispensationem supernæ pietatis. Stantibus, si ceciderint, minatur pœnam; lapsis vero, ut surgere appetant, promittit misericordiam. Illos terret, ne præsumant in bonis; istos refovet, ne desperent in malis. Justus es, iram pertimesce, ne corruas; peccator es, præsume de misericordia, ut surgas. Ecce autem jam lapsi sumus, stare nequaquam valuimus, in pravis nostris desideriis jacemus. Sed qui nos condidit rectos, adhuc exspectat, et provocat ut surgamus. Sinum suæ pietatis aperit, nosque ad se recipere per pœnitentiam quærit (*De pœnit.*, *dist.* 3, *cap.* Pœnitentiam). Sed pœnitentiam agere digne non possumus, nisi modum quoque ejusdem pœnitentiæ cognoscamus. Pœnitentiam quippe agere est et perpetrata mala plangere, et plangenda non perpetrare. Nam qui sic alia deplorat, ut tamen alia committat, adhuc pœnitentiam agere, aut dissimulat, aut ignorat. Quid enim prodest si peccata quis luxuriæ defleat, et tamen adhuc avaritiæ æstibus anhelat? Aut quid prodest, si iræ culpas jam lugeat, et tamen adhuc invidiæ facibus tabescat? Sed minus est valde quod dicimus, ut qui peccata deplorat ploranda minime committat, et qui plangit vitia perpetrare vitia timeat.

16. Nam cogitandum summopere est ut qui se illicita meminit commisisse a quibusdam etiam licitis studeat abstinere, quatenus per hoc conditori suo satisfaciat, ut qui commisit prohibita sibimetipsi abscindere debeat etiam concessa, et se reprehendat in minimis qui se meminit in maximis deliquisse. [d] Nimia sunt quæ loquor, si hæc ex sacri eloquii testimoniis non affirmo. Lex certe Veteris Testamenti alienam uxorem concupisci prohibet (*Exod.* XX, 17), a rege vero fortia juberi militibus, vel desiderari aquam, non pœnaliter vetat. Et cuncti novimus quod David, concupiscentiæ mucrone transfixus, alienam conjugem et concupivit et abstulit (*II Reg.* XI, 4). Cujus culpam digna verbera sunt secuta, et malum quod perpetravit per pœnitentiæ lamenta correxit. Qui cum longe post contra hostium cuneos sederet, aquam bibere de Bethlehemitica cisterna ex desiderio voluit (*II Reg.* XXIII, 14, *seq.*). Cujus electi milites, inter catervas adversantium medias erumpentes, aquam quam rex desideraverat illæsi detulerunt. Sed vir flagellis eruditus semetipsum protinus cum periculo militum aquam desiderasse reprehendit, eamque Domino fundens libavit, sicut illic **1610** scriptum est: *Libavit eam Domino* (*II Reg.* XXIII, 17; *I Par.* XI, 18). In sacrificium quippe Domini effusa aqua

[a] Idem, *scientiæ, Deum vident; et tamen.*
[b] Duo priores Gemet., *cœlestium ordinum.*
[c] Primus Carn., *si possumus dispensationem supernæ pietatis agnoscere.*

[d] Hic sequimur vet. Mss. Belvac., C. Germ. et al. In Ed., quibus etiam favent nonnulli Mss., legitur, *minima sunt.*

conversa est, quia culpam concupiscentiæ [a] mactavit per pœnitentiam reprehensionis suæ. Qui ergo quondam concupiscere alienam conjugem nequaquam timuit, post etiam quia aquam concupisset expavit. Quia enim se illicita perpetrasse meminerat, contra semetipsum jam rigidus, etiam a licitis abstinebat. Sic sic agimus pœnitentiam, si ea quæ commisimus perfecte deploramus. Pensemus supernas divitias conditoris nostri. Peccare nos vidit, et pertulit.

17. Qui nos ante culpam peccare prohibuit, etiam post culpam exspectare ad veniam non desistit. Ecce ipse nos, quem despeximus, vocat. Aversi ab illo sumus, et tamen non avertitur. Unde bene per Isaiam dicitur: *Et erunt oculi tui videntes præceptorem tuum, et aures tuæ audient vocem post tergum monentis* (*Isai* xxx, 20, 21). Quasi in faciem homo monitus est B quando, ad justitiam conditus, præcepta rectitudinis accepit. Sed cum hæc eadem præcepta contempsit, quasi conditori suo dorsum mentis in faciem dedit. Sed ecce adhuc post tergum sequitur et monet, quia jam et a nobis contemptus est, et tamen nos adhuc vocare non cessat. Quasi dorsum ei in faciem dedimus cujus verba despicimus, cujus præcepta calcamus; sed stans post tergum nos aversos revocat, qui et videt quod despicitur, et tamen per præcepta clamat, [b] per patientiam exspectat. Pensate ergo, fratres charissimi, si cuilibet vestrum loquenti famulus suus subito superbiret, terga in faciem mitteret, nunquid non contemptus dominus ejus superbiam feriret, vulnera districtæ animadversionis infligeret? Ecce nos peccando auctori nostro terga in faciem C dedimus, et tamen sustinemur. Superbe aversos benigne revocat, et qui ferire nos aversantes potuit, ut revertamur munera promittit. Tanta ergo conditoris nostri misericordia duritiam nostri reatus emolliat, et homo qui malum quod fecit experiri percussus poterat, saltem exspectatus erubescat.

18. Rem, fratres, breviter refero, quam viro venerabili Maximiano tunc patre monasterii mei atque presbytero, nunc autem Syracusano episcopo narrante, cognovi. Hanc itaque si solerter auditis, charitati vestræ non breviter suffragari credo. Nostris modo temporibus Victorinus quidam exstitit, qui alio quoque nomine Æmilianus appellatus est, [c] non inops substantiæ juxta mediocritatem vitæ; sed quia plerumque regnat in rerum opulentia carnis culpa, D in quodam facinore lapsus est, quod debuisset valde pertimescere, ac de suæ mortis immanitate cogitare. Reatus ergo sui consideratione compunctus, erexit se contra se, mundi hujus omnia dereliquit, monasterium petiit. In quo nimirum monasterio tantæ humilitatis tantæque sibi districtionis exstitit, ut cuncti fratres, qui illic ad amorem divinitatis excreverant, suam cogerentur vitam despicere, dum illius pœnitentiam viderent. Studuit namque toto mentis adnisu cruciare carnem, voluntates proprias frangere,

A furtivas orationes quærere, **1611** quotidianis se lacrymis lavare, despectum sui appetere, oblatam a fratribus venerationem timere. Hic itaque nocturnas fratrum vigilias prævenire consueverat; et quia mons in quo monasterium situm est ex uno latere in secretiore parte prominebat, illuc consuetudinem fecerat ante vigilias egredi, ut se quotidie in fletu pœnitentiæ quanto secretius, tanto liberius mactaret. Contemplabatur namque districtionem venturi judicis sui, et, jam eidem judici concordans, puniebat in lacrymis reatum facinoris sui. Quadam vero nocte abbas monasterii vigilans hunc latenter egredientem intuitus lento foras pede secutus est. Quem cum in secreto montis [d] latere cerneret in oratione prostratum, exspectare voluit quando surgeret, ut ipsam quoque longanimitatem orationis ejus exploraret, cum subito cœlitus lux emissa super eum fusa est qui in oratione prostratus jacebat; tantaque se illo in loco claritas sparsit, ut tota pars regionis illius ex eadem luce candesceret; quam abbas ut vidit, intremuit, et fugit. Cumque post longum horæ spatium idem frater ad monasterium rediisset, abbas ejus, ut disceret an super se effusionem tanti luminis agnovisset, requirere eum studuit, dicens: Ubi fuisti, frater? At ille, latere posse se credens, in monasterio se fuisse respondit. Quo negante, abbas compulsus est dicere quid vidisset. At ille videns se esse deprehensum, hoc quoque quod abbatem latebat aperuit adjungens: Quando super me vidisti lucem de cœlo descendere, vox etiam pariter venit, dicens: Dimissum est peccatum tuum. Et quidem omnipotens Deus peccatum ejus potuit tacendo laxare; sed loquendo per vocem, radiando per lumen, exemplo suæ misericordiæ nostra ad pœnitentiam voluit [e] corda concutere. Miramur, fratres charissimi, quod persecutorem suum Saulum Dominus de cœlo prostravit, de cœlo allocutus est. Ecce nostris quoque temporibus peccator et pœnitens vocem de cœlestibus audivit. Illi dictum est: *Quid me persequeris?* (*Act.* ix, 4.) Iste vero audire meruit: *Dimissum est peccatum tuum.* Longe est inferior meritis peccator iste pœnitens quam Paulus. Sed quia adhuc in hac re de Saulo loquimur crudelitatem necis anhelante, liceat audenter dicere quia Saulus propter superbiam vocem increpationis, iste vero propter humilitatem vocem consolationis audivit. Hunc quia humilitas straverat, divina pietas erigebat, illum quia superbia erexerat, divina severitas humiliabat. Habete ergo fiduciam, fratres mei, de misericordia conditoris nostri; cogitate quæ facitis, recogitate quæ fecistis. Largitatem supernæ pietatis aspicite, et ad misericordem judicem, dum adhuc exspectat, cum lacrymis venite. Considerantes namque quod justus sit, peccata vestra nolite negligere; considerantes vero quod pius sit, nolite desperare. Præbet apud Deum homini fiduciam Deus homo. Est nobis spes magna pœnitenti-

[a] Bigot., *mundavit.*
[b] Idem, *per pœnitentiam.*
[c] In Excusis, faventibus inferioris ævi Mss., *non inopis substantiæ.*

[d] Secundus Carn., *in secreto montis jacere*, nec pravo sensu.
[e] Ita Belvac., C. Germ., Gemet., etc. In Excusis tamen legitur *convertere.*

bus, quia advocatus noster factus est judex noster. A [a] Qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto Deus in sæcula sæculorum. Amen.

[b] HOMILIA XXXV.

Habita ad populum in basilica sancti Mennæ martyris, [c] die natalis ejus.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. XXI, 9-19.

In illo tempore, [d] *dixit Jesus discipulis suis : Cum audieritis prælia et seditiones, nolite terreri; oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis. Tunc dicebat illis : Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum; et terræ motus magni erunt per loca, et pestilentiæ et fames, terroresque de cœlo, et signa magna erunt. Sed* [e] *ante hæc omnia injicient vobis manus suas, et persequentur, tradentes in synagogas et custodias, trahentes ad reges et præsides propter nomen meum. Contingent autem hæc vobis in testimonium. Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri. Trademini autem a parentibus et fratribus et cognatis et amicis, et morte afficient ex vobis. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum, et capillus de capite vestro non peribit. In patientia vestra possidebitis animas vestras.*

1612 1. Quia longius ab urbe digressi sumus, ne ad revertendum nos tardior hora præpediat, necesse est ut expositionem sancti Evangelii brevior sermo transcurrat. Dominus ac Redemptor noster perituri mundi præcurrentia mala denuntiat, ut eo minus perturbent venientia, quo fuerint præscita. Minus enim jacula feriunt quæ prævidentur; et nos tolerabilius mundi mala suscipimus, si contra hæc per præscientiæ clypeum munimur. Ecce enim dicit : *Cum audieritis prælia et seditiones, nolite terreri; oportet enim primum hæc fieri, sed nondum statim finis.* Pensanda sunt verba Redemptoris nostri, per quæ nos aliud interius, aliud exterius passuros esse denuntiat. Bella quippe ad hostes pertinent, seditiones ad cives. Ut ergo nos indicet interius exteriusque turbari, aliud nos fatetur ab hostibus, aliud a fratribus perpeti. Sed his malis prævenientibus, quia non statim finis sequatur, adjungit : *Surget gens contra gentem, et regnum adversus regnum; et terræ motus magni erunt per loca, et pestilentiæ et fames, terroresque de cœlo; et signa magna erunt.* Vel sicut in quibusdam Codicibus invenitur, *Terroresque de cœlo et tempestates.* Atque post subditur : *Et signa magna erunt.* Ultima tribulatio multis tribulationibus prævenitur, et per crebra mala quæ præveniunt indicantur mala perpetua quæ subsequentur. Et ideo post bella et seditiones non statim finis, quia multa debent mala præcurrere, ut malum valeant sine fine nuntiare. Sed cum tot signa perturbationis dicta sint, oportet ut eorum considerationem breviter per singula perstringamus, quia necesse est ut alia e cœlo, alia e terra, alia ab elementis, alia ab hominibus patiamur. Ait enim : *Surget gens contra gentem,* ecce perturbatio hominum; *erunt terræ motus magni per loca,* ecce respectus iræ desuper; *erunt pestilentiæ,* ecce inæqualitas corporum; *erit fames,* ecce sterilitas terræ; *terroresque de cœlo et tempestates,* ecce inæqualitas aeris. Quia ergo omnia **1613** consummanda sunt, ante consummationem omnia perturbantur; et qui in cunctis deliquimus, in cunctis ferimur, ut impleatur quod dicitur : *Et pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos* (*Sap.* V, 21). Omnia namque quæ ad B usum vitæ accepimus ad usum convertimus culpæ, sed cuncta quæ ad usum pravitatis inflexímus ad usum nobis vertuntur ultionis. Tranquillitatem quippe humanæ pacis ad usum vertimus vanæ securitatis, peregrinationem terræ pro habitatione dileximus patriæ; salutem corporum redegimus in usum vitiorum; ubertatis abundantiam non ad necessitatem carnis, sed ad perversitatem intorsimus voluptatis; ipsa serena blandimenta aeris ad amorem nobis servire coegimus terrenæ delectationis. Jure ergo restat ut simul nos omnia feriant, quæ simul omnia vitiis nostris male subacta serviebant, ut quot prius in mundo incolumes habuimus gaudia, tot de ipso postmodum cogamur sentire tormenta. Notandum vero quod dicitur : *Terrores de cœlo et tempestates.* Cum C tempestates hiemales venire ex ordine soleant temporum, cur hoc loco tempestates venire in perditionis signum prædicuntur, nisi quod eas tempestates Dominus venire denuntiat quæ nequaquam ordinem temporum servant? Quæ enim ordinate veniunt, signum non sunt; sed tempestates in signum sunt, quæ ipsa quoque temporum statuta confundunt. Quod nos quoque nuper experti sumus, quia æstivum tempus omne conversum in pluvias hiemales vidimus.

2. Quia autem cuncta hæc non de injustitia ferientis sunt, sed de merito mundi patientis, facta pravorum hominum præmittuntur cum dicitur : *Sed ante hæc omnia incipient vobis manus suas injicere, et persequentur, et tradent vos in synagogas, ducentes ad reges et præsides propter nomen meum.* Ac si aperte dicat : D Prius corda hominum, et post elementa turbantur, ut cum rerum ordo confunditur, ex qua jam retributione veniat demonstretur. **1614** Nam quamvis finis mundi ex ipso suo ordine pendeat, perversiores tamen quosque inveniens, qui digne ruinis illius opprimantur innotescit cum subditur : *Ducentes ad reges et præsides propter nomen meum.* [f] *Contin-*

[a] In duobus prioribus Gemet., *cui cum Patre*, etc., ut in superiorum hom. clausula.

[b] Est trigesima quinta in Cod. reg. Suec., ubi legitur *sancti Menni.* trigesima sexta in Later. et trigesima nona in Corb.

[c] Later. et primus Gemet. hæc non habent; leguntur in Cod. reg. Suec., Corb. Germ. et plerisque.

[d] C. Germ.. Bigot. et tertius Gemet., *dicebat :* In duobus prioribus Gemet., *dixit Dominus Jesus.* In Sacramentario Gallic. quod edidit D. J. Mabillon., Musei Ital., t. I, part. II, semper nomini *Jesus* præmittitur *Dominus.*

[e] Gussanv., *ante hæc omnia incipient vobis manus suas injicere.* Et paulo post, *et tradent vos*, etc., contradicentibus aliis Mss., etsi postea, num. 2, locus hic evangelicus ita legatur in Mss. Tandem in fine, nulla ratione, omittitur *et cognatis et amicis.*

[f] Corb., *contingent autem vobis.*

gent autem hæc vobis in testimonium. In testimonium videlicet quorum, nisi eorum qui aut persequendo mortes inferunt, aut videndo [a] non imitantur? Mors quippe justorum bonis in adjutorium est, malis in testimonium, ut inde perversi sine excusatione pereant, unde electi exemplum [b] capiunt ut vivant.

3. Sed auditis tot terroribus turbari poterant infirmorum corda, atque ideo consolatio adjungitur cum protinus subinfertur : *Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari quemadmodum respondeatis. Ego enim dabo vobis os et sapientiam, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii vestri.* Ac si aperte membris suis infirmantibus dicat : Nolite terreri, nolite pertimescere; vos ad certamen acceditis, sed ego prælior; vos verba editis, sed ego sum qui loquor. Sequitur : *Trademini autem a parentibus et fratribus, et cognatis et amicis, et morte afficient ex vobis.* Minorem dolorem mala ingerunt quæ ab extraneis inferuntur. Plus vero in nobis ea tormenta sæviunt quæ ab illis patimur de quorum mentibus præsumebamus, quia cum damno corporis mala nos cruciant amissæ charitatis. Hinc est enim quod de Juda traditore suo per Psalmistam Dominus dicit : *Et quidem si inimicus meus maledixisset mihi,* [c] *supportassem utique; et si is qui oderat me super me magna locutus fuisset, abscondissem me utique ab eo. Tu vero homo unanimis, dux meus et notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulavimus cum consensu* (*Psal.* LIV, 13, *seq.*). Et rursum : *Homo pacis meæ in quo sperabam, et qui edebat panes meos,* [d] *ampliavit adversum me supplantationem* (*Psal.* XL, 10). Ac si de traditore suo apertis vocibus dicat : Transgressionem ejus tanto gravius pertuli, quanto hanc ab eo qui meus esse videbatur sensi. Omnes ergo electi quia summi capitis membra sunt, caput quoque suum in passionibus sequuntur, ut ipsos adversarios in sua morte sentiant de quorum vita præsumebant, et tanto eis crescat [e] merces operis, quanto eis virtutis lucrum proficit ex alienæ damno charitatis.

4. Sed quia dura sunt quæ prædicuntur de afflictione mortis, protinus consolatio subditur de gaudio resurrectionis, cum dicitur : *Capillus de capite vestro non peribit.* Scimus, fratres, quia caro incisa dolet, capillus incisus non dolet. Ait ergo martyribus suis : *Capillus de capite vestro non peribit*, videlicet aperte dicens : Cur timetis ne pereat quod incisum dolet, quando et illud in vobis perire non potest quod incisum non dolet? Sequitur : *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Idcirco possessio animæ in virtute patientiæ ponitur, quia [f] radix omnium custosque virtutum patientia est. Per patientiam vero possidemus animas nostras, quia dum nobis ipsis dominari discimus, hoc ipsum incipimus possidere quod sumus. [g] Patientia vero est aliena mala æquanimiter perpeti, contra eum quoque qui mala irrogat nullo dolore morderi. Nam **1615** qui sic proximi mala portat, ut tamen tacitus doleat, et tempus dignæ retributionis quærat, patientiam non exhibet, sed ostendit. Scriptum quippe est : *Charitas patiens est, benigna est* (*I Cor.* XIII, 4). Patiens namque est ut aliena mala toleret, benigna vero est ut ipsos etiam quos portat [h] amet. Hinc namque per semetipsam Veritas dicit : *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, orate pro persequentibus et calumniantibus vos* (*Matth.* V, 44; *Luc.* VI, 27). Virtus itaque est coram hominibus adversarios tolerare, sed virtus coram Deo diligere, quia hoc solum Deus sacrificium accipit, quod ante ejus oculos in altari boni operis flamma charitatis incendit.

5. Sciendum vero quod plerumque ideo patientes esse videmur, quia retribuere mala non possumus. Sed qui idcirco malum non retribuit quia nequaquam valet, procul dubio, ut prædiximus, patiens non est, quia patientia non in ostensione inquiritur, sed in corde. Per impatientiæ autem vitium ipsa virtutum nutrix doctrina dissipatur. Scriptum namque est : *Doctrina viri per patientiam noscitur* (*Prov.* XIX, 11). Tanto ergo quisque minus ostenditur doctus, quanto convincitur minus patiens. Neque enim potest veraciter bona docendo impendere, si vivendo nesciat æquanimiter aliena mala tolerare. Quanto enim culmine virtus patientiæ polleat, rursus Salomon indicat, dicens : *Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo expugnatore urbium* (*Prov.* XVI, 32). Minor est ergo victoria urbes expugnare, quia extra sunt quæ vincuntur. Majus autem est quod per patientiam vincitur, quia ipse a se animus superatur, et semetipsum sibimetipsi subjicit, quando eum patientia in humilitate tolerantiæ sternit. Sciendum vero est quod plerumque evenire patientibus solet, ut eo quidem tempore quo adversa patiuntur vel contumelias audiunt nullo dolore pulsentur, et sic patientiam exhibeant, ut custodire etiam cordis innocentiam curent. Sed cum post paululum hæc ipsa quæ pertulerint ad memoriam revocant, igne vehementissimi doloris instigantur, argumenta ultionis inquirunt, et mansuetudinem quam tolerantes habuerunt, in retractatione sua semetipsos dijudicantes perdunt.

6. Callidus namque adversarius bellum contra duos movet, unum videlicet inflammans ut contumelias prior inferat; alterum vero provocans, ut contumelias læsus reddat. Sed quia ejus jam victor exstitit quem ad proferendas contumelias commovit, contra illum acrius dolet, quem ad reddendas injurias commovere non potuit; unde fit ut tota se virtute contra eum erigat, quem contumelias fortiter pertulisse considerat. Quem quia commovere in ipsa [i] injuriarum jaculatione non potuit, ab aperto certamine interim recedens, in secreta cogitatione deceptionis

[a] Excusi, reluctantibus Mss., *non mutantur.*
[b] Secundus Carn., *capiunt salutis, ut vivant.*
[c] Duo priores Gemet., *sustinuissem*; et paulo post, *forsitan ab eo,* consentiente Bigot.
[d] Bigot., *multiplicavit.*
[e] Belvac., *lucrum operis.*
[f] Secundus Carn., *radix bonorum omnium.*
[g] Bigot., *patientia vera.*
[h] Additur in Big., *et ut sua bona largius præstet. Hinc.*
[i] Val. Cl. et Longip., *injuriarum contumelia.*

tempus inquirit, et qui publico bello [a] perdidit, ad exhibendas occulte insidias exardescit. Quietis namque jam tempore ad victoris animum redit, et vel damna rerum, vel injuriarum jacula ad memoriam reducit; cunctaque quæ sibi illata sunt vehementer exaggerans, fuisse intolerabilia ostendit, et quiescentis animum **1616** tanto furore conturbat, ut plerumque vir patiens illa se æquanimiter tolerasse etiam post victoriam captivus erubescat; seque non reddidisse contumelias doleat, et deteriora rependere, si occasio præbeatur, quærat. Quibus ergo isti sunt similes, nisi his qui per fortitudinem in campo victores sunt, sed per negligentiam postmodum intra urbis claustra capiuntur? Quibus isti sunt similes, nisi his quos irruens gravis languor a vita non subtrahit, [b] sed leviter veniens recidiva febris occidit? Ille ergo veraciter patientiam servat, qui et ad tempus aliena mala sine dolore tolerat, et hæc eadem retractans, pertulisse se talia exsultat, ne bonum patientiæ quietis tempore pereat, quod in perturbationibus custoditur.

7. Sed quia natalem martyris hodierna die colimus, fratres mei, nequaquam nos a virtute ejus patientiæ existimare extraneos debemus. Si enim, adjuvante nos Domino, virtutem patientiæ servare contendimus, et in pace Ecclesiæ vivimus, et tamen martyrii palmam tenemus. Duo quippe sunt martyrii genera, [c] unum in mente, aliud in mente simul et actione. Itaque esse martyres possumus, etiamsi nullo percutientium ferro trucidemur. Mori quippe a persequente martyrium in aperto opere est; ferre vero contumelias, odientem diligere, martyrium est in occulta cogitatione. Nam quia duo sunt martyrii genera, unum in occulto opere, aliud in publico, testatur Veritas, quæ Zebedæi filios requirit, dicens: *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum?* (*Matth.* XX, 22.) Cui cum protinus responderent: *Possumus*, illico Dominus respondit, dicens: *Calicem quidem meum bibetis*. Quid enim per calicem, nisi dolorem passionis accipimus? De quo alias dicit: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste*. Et Zebedæi filii, id est Jacobus et Joannes, non uterque per martyrium occubuit, et tamen quod uterque calicem biberet audivit. Joannes namque nequaquam per martyrium vitam finivit, sed tamen martyr exstitit, quia passionem quam non suscepit in corpore servavit in mente. Et nos ergo hoc exemplo sine ferro esse possumus martyres, si patientiam veraciter in animo custodimus. Non abs re arbitror, fratres charissimi, si unum vobis exemplum servandæ patientiæ ad ædificationem loquar.

8. Fuit quidam diebus nostris Stephanus nomine, pater monasterii juxta Reatinæ urbis mœnia constituti, A vir valde sanctus, virtute patientiæ singularis. Et supersunt multi qui illum noverunt, ejusque vel vitam vel obitum narrant. Erat autem hujus lingua rustica, sed docta vita. Hic pro amore cœlestis patriæ cuncta despexerat, possidere aliquid in hoc mundo fugiebat; tumultus devitabat hominum, crebris ac prolixioribus orationibus intentus erat. Virtus tamen patientiæ in eo vehementer excreverat, ita ut eum sibi amicum crederet, qui sibi molestiæ aliquid irrogasset; reddebat contumeliis gratias; si quod in ipsa sua inopia damnum ei fuisset illatum, hoc maximum lucrum putabat; omnes suos adversarios nihil aliud quam adjutores æstimabat. Hunc cum dies mortis egredi de corpore urgeret, convenerunt multi, ut tam sanctæ animæ **1617** de hoc mundo recedenti suas animas B commendarent. Cumque circa lectum illius hi qui convenerant omnes assisterent, alii corporeis oculis ingredientes angelos viderunt, sed dicere aliquid nullo modo potuerunt; alii omnino nihil viderunt; sed omnes qui aderant ita vehementissimus timor perculit, ut nullus, egrediente illa sancta anima, illic stare potuisset. Et hi ergo qui viderant, et hi qui omnino nihil viderant, uno omnes timore perculsi et territi fugerunt, nullusque illic assistere illo moriente potuit. Pensate ergo, fratres, omnipotens Deus qualiter terreat quando districtus judex venturus est, si sic assistentes terruit quando gratus et remunerans venit; aut qualiter timeri potest cum videri potuerit, si sic mentes præsentium stravit et quando videri non potuit. Ecce, fratres charissimi, C servata illa in Ecclesiastica pace patientia, ad quantum hunc retributionis culmen evexit. Quid huic suus conditor intus dedit, de quo nobis tantam gloriam in die ejus exitus et foris innotuit? Quibus hunc credamus nisi sanctis martyribus sociatum, quem, attestantibus corporeis quoque oculis, a beatis spiritibus constat esse susceptum? Nullo iste gladio percussus occubuit, et tamen coronam patientiæ quam in mente tenuit in egressione percepit. Probamus quotidie verum esse quod ante nos dictum est, [d] quia sancta Ecclesia, electorum floribus plena, habet in pace lilia, in bello rosas.

9. Sciendum præterea est quod tribus modis virtus patientiæ exerceri solet. Alia namque sunt quæ a Deo, alia quæ ab antiquo adversario, alia quæ a proximo D sustinemus. A proximo namque persecutiones, damna et contumelias; ab antiquo vero adversario tentamenta; a Deo autem flagella toleramus. Sed in his omnibus tribus modis vigilanti oculo semetipsam debet mens circumspicere, ne contra mala proximi pertrahatur ad retributionem mali, ne contra tentamenta adversarii [e] seducatur ad delectationem vel

[a] Solet Greg. hoc verbum absolute usurpare, ut in præf. Moral., cap. 5, num. 8: *Quid aliud quam Deum, qui pro illo proposuerat, perdidisse reprehendit.*

[b] Belvac., Longip., Val. Cl., *sed leniter*. Secundus Carn. habet *rediviva*, pro *recidiva*.

[c] In Corb. Germ., *unum in publico, aliud in mente simul et actione*. In Bigot. et secundo Carn., *unum in publico, aliud in occulto; unum in mente, aliud in mente simul*, etc.

[d] Sanctus Cyprianus, lib. II, epist. 6, ad Martyres et confessores, in fine. — Hæc sunt verba Cypr. loco assignato: *floribus ejus nec lilia, nec rosæ desunt*. In novissima Edit. est nunc epist. 10, sine ulla librorum distinctione.

[e] Duo priores Gemet. ac Bigot., *delectationem ac consensum*.

consensum delicti, ne contra flagella opificis ad excessum proruat murmurationis. Perfecte enim adversarius vincitur quando mens nostra et inter tentamenta ejus a delectatione atque consensu [a] non trahitur, et inter contumelias proximi custoditur ab odio, et inter flagella Dei compescitur a murmuratione. Nec hæc agentes, retribui nobis bona præsentia requiramus; nam pro labore patientiæ bona speranda sunt sequentis vitæ, ut tunc præmium nostri laboris incipiat, quando omnis jam labor funditus cessat. Unde et per Psalmistam dicitur : *Non in finem oblivio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem* (*Psal.* IX, 19). Quasi enim perisse patientia pauperum cernitur, cum nihil pro illa in hac vita humilibus recompensatur. Sed patientia pauperum in finem non peribit, quia tunc ejus gloria percipitur, cum simul B omnia laboriosa terminantur. Servate ergo, fratres, in mente patientiam, eamque, cum res exigit, exercete in operatione. Nullum vestrum ad odium proximi contumeliosa verba commoveant, nulla peritorarum rerum damna perturbent. Si enim fixa mente mansura damna pertimescitis, damna rerum transeuntium gravia non putatis; **1618** si æternæ retributionis gloriam [b] conspicitis, de temporali injuria non doletis. Tolerate ergo adversarios vestros, sed ut fratres diligite quos toleratis. Æterna præmia pro damnis temporalibus quærite. Nec quisquam vestrum suis se viribus [c] hanc implere posse confidat, sed obtinete precibus ut ipse hanc qui imperat præstet. **1619** Et scimus quia petentes libenter audit, quando hoc petitur largiri quod jubet. Cum continue C pulsatur in prece, concite opitulatur in tentatione, per Jesum Christum Dominum nostrum, qui cum eo vivit et regnat Deus in unitate Spiritus sancti, in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXVI.

[d] Habita ad populum in basilica beatorum apostolorum [e] Philippi et Jacobi, Dominica secunda post Pentecosten.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. XIV, 16-24.

In illo tempore, dixit Jesus Pharisæis similitudinem hanc : Homo quidam fecit cœnam magnam, et vocavit multos. Et misit servum suum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent, quia jam parata sunt omnia. Et cœperunt omnes simul excusare. Primus dixit ei : D *Villam emi, et necesse habeo exire, et videre illam; rogo te, habe me excusatum. Et alter dixit : Juga boum emi quinque, et eo probare illa; rogo te, habe me excusatum. Et alius dixit : Uxorem duxi, et ideo non possum venire. Et reversus servus nuntiavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo :* A *Exi cito in plateas et vicos civitatis, et pauperes ac debiles, et cæcos et claudos introduc huc. Et ait servus : Domine, factum est ut imperasti, et adhuc locus est. Et ait Dominus servo : Exi in vias et sepes, et compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem vobis quod nemo virorum illorum qui vocati sunt gustabit cœnam meam.*

1618 1. Hoc distare, fratres charissimi, inter delicias corporis et cordis solet, quod corporales deliciæ cum non habentur grave in se desiderium accendunt, cum vero habitæ eduntur comedentem protinus in fastidium per satietatem vertunt. At contra spiritales deliciæ cum non habentur in fastidio sunt, cum vero habentur in desiderio; tantoque a comedente amplius esuriuntur, quanto et ab esuriente amplius comeduntur. In illis appetitus placet, experientia displicet : in istis appetitus vilis est, et experientia magis placet. In illis appetitus saturitatem, saturitas fastidium generat; in istis autem appetitus saturitatem, saturitas appetitum parit. Augent enim spiritales deliciæ desiderium in mente, dum satiant, quia quanto magis earum sapor percipitur, eo amplius cognoscitur quod avidius ametur. Et idcirco non habitæ amari non possunt, quia earum sapor ignoratur. Quis enim amare valeat quod ignorat? Proinde Psalmista nos admonet, dicens : *Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus* (*Psal.* XXXIII, 9). Ac si aperte dicat : Suavitatem ejus non cognoscitis, si hanc minime gustatis. Sed cibum vitæ ex palato cordis tangite, ut probantes ejus dulcedinem amare valeatis. Has autem homo delicias tunc amisit, cum in paradiso peccavit (*Genes.* III, 6); extra exiit, cum os a cibo [f] æternæ dulcedinis clausit. Unde nos quoque nati in hujus peregrinationis ærumna, huc fastidiosi jam venimus, **1619** nec scimus quid desiderare debeamus; tantoque se amplius fastidii nostri morbus exaggerat, quanto magis ab esu illius dulcedinis animus elongat; et eo jam internas delicias non appetit, quo eas comedere diu longeque [g] desuevit. Fastidio ergo nostro tabescimus, et longa inediæ peste fatigamur. Et quia gustare intus nolumus paratam dulcedinem, amamus foris miseri famem nostram. Sed superna nos pietas nec deserentes se [h] deserit.

2. Contemptas enim illas delicias ad memoriæ nostræ oculos revocat, easque nobis proponit; in promissione torporem excutit, atque ut fastidium nostrum repellere debeamus invitat. [i] Ait namque : *Homo quidam fecit cœnam magnam, et vocavit multos.* Quis est iste homo, nisi ille de quo per Prophetam dicitur : *Et homo est, et quis cognovit eum?* (*Jerem.* XVII, 9.) Qui fecit cœnam magnam, quia satietatem

[a] Primus Carn., *restringitur.*
[b] Ita Mss. et vet. Ed. In recent., *concupiscitis.*
[c] Bigot., *hæc implere.* Quod præferendum duceremus, nisi legeretur in aliis pene omnibus et Excusis *hanc*, nimirum *patientiam.*
[d] In Lateran. est vigesima tertia. In C. reg. Suec. est vigesima octava. In Corb. vigesima secunda.
[e] In Lateran. legitur tantum, *in basilica sanctorum apostolorum.* In C. reg. Suec. nulla quoque fit mentio Dominicæ secundæ, nec in priori Gemet.
[f] Gemet., *internæ dulcedinis.*
[g] Bigot., *desivit.*
[h] Additur in secundo Carn., *nec bona sua fastidientes relinquit. Contemptas.*
[i] In Belvac., C. Germ. et Bigot., *invitat; nam homo quidam*, etc.

nobis dulcedinis internæ præparavit. Qui vocavit A multos, sed pauci veniunt, quia nonnunquam ipsi qui ei per fidem subjecti sunt, æterno ejus convivio male vivendo contradicunt. Sequitur : *Misit autem servum suum hora cœnæ dicere invitatis ut venirent.* Quid hora cœnæ, nisi finis est mundi? In quo nimirum nos sumus, sicut jam dudum Paulus testatur, dicens : *Nos sumus in quos fines sæculorum devenerunt* (*I Cor.* x, 11). Si ergo jam hora cœnæ est cum vocamur, tanto minus nos debemus excusare convivio Dei, **1620** quanto propinquasse jam cernimus finem sæculi. Quo enim pensamus quia nihil est quod restat, eo debemus pertimescere ne tempus gratiæ quod præsto est pereat. Idcirco autem hoc convivium Dei non prandium, sed cœna vocatur, quia post prandium cœna restat, post cœnam B vero convivium nullum restat. Et quia æternum Dei convivium nobis in extremo præparabitur, rectum fuit ut hoc non prandium, sed cœna vocaretur. Sed quis per hunc servum, qui a patrefamilias ad invitandum mittitur, nisi prædicatorum ordo designatur? De quo videlicet ordine quamvis [a] adhuc indigni existimus, quamvis peccatorum nostrorum pondere gravamur, et nos tamen in istis diebus sumus, et cum de ædificatione vestra aliquid vobis loquor, hoc est quod ago, servus enim sum summi patrisfamilias. Cum vos admoneo ad contemptum sæculi, invitare vos venio ad cœnam Dei. Nemo me propter me hoc in loco despiciat. Et si ad invitandum nequaquam dignus appareo, sed tamen magnæ sunt deliciæ quas promitto. Sæpe, fratres mei, solet C evenire quod dico, ut persona potens famulum habeat despectum; cumque per eum suis forte vel extraneis aliquod responsum mandat, non despicitur persona loquentis servi, quia servatur in corde reverentia mittentis domini. Nec pensant qui audiunt per quem, sed quid vel a quo audiant. Ita ergo, fratres, ita vos agite, et si nos forsitan digne despicitis, in mente tamen vestra [b] vocantis Domini reverentiam servate. Convivæ fieri summi patrisfamilias libenter obedite. Corda vestra discutite, atque ex eis mortale fastidium pellite. Ad repellendum namque fastidium vestrum jam parata sunt omnia. Sed si adhuc carnales estis, fortasse epulas carnales inquiritis. Ecce ipsæ carnales epulæ in spiritale vobis alimentum conversæ sunt. Ad abstergendum namque mentis vestræ fastidium in cœna Domini ille vobis singularis agnus est occisus.

3. Sed quid agimus, qui hoc quod subjungitur adhuc fieri a multis videmus? *Et cœperunt omnes simul excusare.* Offert Deus quod rogari debuit; non rogatus dare vult quod vix sperari poterat [c] quia dignaretur largiri postulatus, contemnitur; paratas vero delicias refectionis æternæ denuntiat, et tamen simul omnes excusant. Ponamus ante oculos mentis minima, ut possimus digne pensare majora. Si quispiam potens ad invitandum quemlibet pauperem mitteret, quid, fratres, rogo, quid pauper ille faceret, nisi de eadem sua invitatione gauderet, responsum humile redderet, vestem mutaret, ire quantocius festinaret, ne prior se ad potentis convivium alter occurreret? Homo ergo dives invitat, et pauper occurrere festinat; ad Dei invitamur convivium, et excusamus. Sed ecce inter hæc æstimare possum quid sibi corda vestra respondeant. Occultis enim fortasse sibimet cogitationibus dicunt : Excusare nolumus, ad illud enim supernæ refectionis convivium et vocari et pervenire gratulamur.

4. Loquentes vobis talia mentes vestræ verum dicunt, si non plus terrena quam cœlestia diligunt, si non amplius rebus corporalibus quam spiritalibus occupantur. Unde hic quoque ipsa excusantium **1621** causa subjungitur, cum protinus subinfertur : *Primus dixit : Villam emi, et necesse habeo exire, et videre illam; rogo te, habe me excusatum.* Quid per villam nisi terrena substantia designatur? Exiit ergo videre villam qui sola exteriora cogitat propter substantiam. *Alter dixit : Juga boum emi quinque, et eo probare illa; rogo te, habe me excusatum.* Quid in quinque jugis boum nisi quinque corporis sensus accipimus? Qui recte quoque juga vocati sunt, quia in utroque sexu geminantur. Qui videlicet corporales sensus, quia interna comprehendere nesciunt, sed sola exteriora cognoscunt, et, deserentes intima, ea quæ extra sunt tangunt, recte per eos curiositas designatur. Quæ dum alienam quærit vitam discutere, semper sua intima nesciens, studet exteriora cogitare. Grave namque curiositatis est vitium, quæ dum cujuslibet mentem ad investigandam vitam proximi exterius ducit, semper ei sua intima abscondit, ut aliena sciens, se nesciat, et curiosi animus quanto peritus fuerit alieni meriti, tanto fiat ignarus sui. Propter hoc namque et de eisdem quinque jugis boum dicitur: *Eo probare illa; rogo te, habe me excusatum.* Ipsa enim excusantis verba a vitii sui significatione non discrepant dum dicit: *Eo probare illa,* quia videlicet aliquando pertinere probatio ad curiositatem solet. Sed notandum est quod et is qui propter villam et is qui propter probanda juga boum a cœna sui invitatoris excusat, humilitatis [d] verba permiscet, dicens : *Rogo te, habe me excusatum.* Dum enim dicit *Rogo te,* et tamen venire contemnit, humilitas sonat in voce, superbia in actione. Et ecce hæc dijudicat pravus quisque cum audit, nec tamen ea quæ dijudicat agere desistit. Nam dum cuilibet perverse agenti dicimus: Convertere, Deum sequere, mundum relinque, ubi hunc nisi ad Dominicam cœnam vocamus? Sed cum respondet : Ora pro me, quia peccator sum, hoc facere non possum, quid aliud agit, nisi et rogat et excusat? Dicens namque:

[a] Belvac., *ad hunc indigni.*
[b] Bigot., *mittentis Domini.*
[c] Locum hunc vitiatum et interpolatum restituimus ex C. Germ., Belvac., Carnut. In Editis legitur : *quia dignaretur largiri postulatus, et tamen contemnitur; contemplaribus vero paratas,* etc.
[d] Belvac., *præmisit dicens.*

Peccator sum, humilitatem insinuat; subjungens A autem: Converti non possum, superbiam demonstrat. Rogando ergo excusat, qui et humilitatem superinducit in voce, et superbiam exercet in actione.

5. *Alius autem dixit: Uxorem duxi, et ideo non possum venire.* Quid per uxorem nisi voluptas carnis accipitur? Nam quamvis bonum sit conjugium, atque ad propagandam sobolem providentia divina constitutum, nonnulli tamen non per hoc fecunditatem prolis, sed desideria expetunt voluptatis, et idcirco per rem justam significari potest non incongrue res injusta. Ad cœnam ergo vos æterni convivii summus paterfamilias invitat; sed dum alius avaritiæ, alius curiositati, alius voluptati carnis est deditus, nimirum reprobi simul omnes excusant. Dum [a] hunc terrena cura occupat, illum alieni actus sagax cogitatio devastat, alterius etiam mentem voluptas car- B nalis inquinat, fastidiosus quisque ad æternæ vitæ epulas non festinat.

6. Sequitur: *Reversus servus nuntiavit hæc domino suo. Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo: Exi cito in plateas et vicos civitatis, et pauperes ac debiles, et cæcos et claudos introduc huc.* Ecce qui terrenæ substantiæ **1622** plus justo incubat, venire ad dominicam cœnam recusat; qui labori curiositatis insudat, præparata vitæ alimenta fastidit; qui carnalibus desideriis inservit, spiritalis convivii epulas respuit. Quia ergo venire superbi renuunt, pauperes eliguntur. [b] Cur hoc? Quia, juxta Pauli vocem, *Infirma mundi eligit Deus, ut confundat fortia* (*I Cor.* I, 27). Sed notandum est quomodo describantur qui ad cœnam vocantur, et veniunt, *pauperes ac debiles.* C [c] Pauperes et debiles dicuntur, qui judicio suo apud semetipsos infirmi sunt. Nam pauperes et quasi fortes sunt, qui et positi in paupertate superbiunt. Cæci vero sunt, qui nullum ingenii lumen habent. Claudi quoque sunt, qui rectos gressus in operatione non habent. Sed dum morum vitia in membrorum debilitate signantur, profecto liquet quia sicut illi peccatores fuerunt qui vocati venire noluerunt, ita hi quoque peccatores sunt qui invitantur et veniunt. Sed peccatores superbi respuuntur, et peccatores humiles eliguntur.

7. Hos itaque elegit Deus quos despicit mundus, quia plerumque ipsa despectio hominem revocat ad semetipsum. Is enim qui patrem reliquit, et partem substantiæ quam perceperat prodige expendit, D postquam esurire cœpit, in se reversus dixit: *Quanti* [d] *mercenarii in domo patris mei abundant panibus?* (*Luc.* XV, 17.) Longe quippe a se discesserat quando peccabat. Et si non esurisset, in semetipsum minime rediisset, quia postquam terrenis rebus indiguit, tunc cogitare cœpit quid de spiritalibus amisit. Pauperes ergo et debiles, cæci et claudi vocantur, et veniunt, quia infirmi quique, atque in hoc mundo despecti, plerumque tanto celerius vocem Dei audiunt, quanto et in hoc mundo non habent ubi delectentur. Quod bene Amalecitarum puer ille Ægyptius designat (*I Reg.* XXX, 11, *seq.*), qui Amalecitis prædantibus atque currentibus æger remansit in via, et fame sitique aruit. Quem tamen David invenit, ei cibum potumque præbuit; qui illico convalescens dux David factus est. Convivantes Amalecitas reperit, et eos qui se debilem reliquerant cum magna fortitudine prostravit. Amalecita quippe populus [e] lambens vocatur. Et quid per lambentem populum, nisi mentes sæcularium designantur? Quæ terrena cuncta ambiendo quasi lambunt, dum solis temporalibus delectantur. Quasi enim populus lambens prædam facit, dum terrena diligentes lucra de alienis damnis exaggerant. Sed puer Ægyptius æger in via relinquitur, quia peccator quisque dum infirmari ab hujus mundi statu cœperit, mox sæcularibus mentibus in despectum venit. Quem tamen David invenit, eique cibum et potum præbet, quia manu fortis Dominus abjecta mundi non despicit, et plerumque eos qui, sequi mundum minime valentes, quasi in via remanent ad amoris sui gratiam convertit, eisque verbi sui cibum potumque porrigit; et quasi duces sibi in via eligit, dum suos etiam prædicatores facit. Dum enim Christum peccatorum cordibus inferunt, quasi David super hostes ducunt. Qui convivantes Amalecitas velut David gladio feriunt, quia **1623** superbos quosque qui se in mundo despexerant Domini virtute prosternunt. Puer ergo Ægyptius qui in via remanserat Amalecitas interficit, quia plerumque ipsi mentes sæcularium prædicando superant, qui prius cum sæcularibus in hoc mundo currere non valebant.

8. Sed, deductis ad cœnam pauperibus, quid puer subjungat audiamus: *Domine, factum est* [f] *ut imperasti, et adhuc locus est.* Multi tales ad cœnam dominicam ex Judæa collecti sunt, sed multitudo quæ ex Israelitico populo credidit locum superni convivii non implevit. Intravit jam frequentia Judæorum, sed adhuc locus vacat in regno, ubi suscipi debeat numerositas gentium. Unde et eidem servo dicitur: *Exi in vias et sepes, et compelle intrare, ut impleatur domus mea.* Cum de vicis et plateis ad cœnam quosdam Dominus invitat, illum videlicet populum designat qui tenere legem sub urbana conversatione noverat; cum vero convivas suos colligi ex viis et sepibus præcipit, nimirum agrestem populum colligere, id est gentilem, quærit, de cujus significatione per Psalmistam dicitur: *Tunc exsultabunt omnia ligna silvarum ante faciem Domini, quoniam venit* (*Psal.* XCV, 13). Ligna enim silvæ gentes vocatæ sunt, quia in infidelitate sua tortæ et infructuosæ semper fuerunt. Qui ergo ex illo agresti usu conversi sunt, ad cœnam dominicam quasi ex sepibus venerunt.

9. Notandum vero est quod in hac invitatione ter-

[a] Iidem *terrena occupant.*
[b] Bigot., Val. Cl., Longip., *cur hoc nisi quia.*
[c] In Carn., Bigot. et quarto Anglic. omittitur *pauperes.*
[d] Bigot., *mercenarii patris mei.*
[e] Belvac. et C. Germ., *lambiens.* Paulo post, *lambiunt, lambientem.*
[f] Belvac., *quod imperasti.*

tia non dicitur Invita, sed *Compelle intrare*. Alii enim vocantur, et venire contemnunt; alii vocantur et veniunt; alii autem nequaquam dicitur quia vocantur, sed compelluntur ut intrent. Vocantur et venire contemnunt qui donum quidem intellectus accipiunt, sed eumdem intellectum operibus non sequuntur; vocantur et veniunt qui acceptam intellectus gratiam operando perficiunt; quidam vero sic vocantur, ut etiam compellantur. Nam sunt nonnulli qui bona facienda intelligunt, sed hæc facere desistunt; vident quæ agere debeant, sed hæc ex desiderio non sequuntur. His plerumque, ut superius diximus, contingit ut eos in carnalibus desideriis suis mundi hujus adversitas feriat; [a] apprehendere temporalem gloriam conentur, et nequeant; et dum per alta pelagi quasi ad grandiores curas hujus sæculi navigare proponunt, semper adversis flatibus ad dejectionis suæ littora repellantur. Cumque se frangi in desideriis suis, adversante mundo, conspiciunt, [b] quid de se auctori suo debeant commemorantur, ita ut ad eum erubescentes redeant, qui eum superbientes pro mundi amore deserebant. Sæpe namque nonnulli ad temporalem gloriam proficere volentes, aut longa ægritudine tabescunt, aut afflicti injuriis concidunt, aut percussi gravibus damnis affliguntur, et in mundi dolore vident quia nihil confidere de ejus voluptate debuerunt, seque ipsos in suis desideriis reprehendentes, ad Deum corda convertunt. De his quippe Dominus per prophetam dicit: *Ecce ego sepiam viam tuam spinis, et sepiam eam maceria, et semitas suas non inveniet; et sequetur amatores suos, et non apprehendet eos; quæret, et non inveniet eos,* **1624** *et dicet: Vadam et revertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis quam nunc* (*Osee* II, 6, 7). Vir uniuscujusque fidelis animæ Deus est, quia hæc videlicet ei est conjuncta per fidem. Sed illa, quæ conjuncta Deo fuerat animæ, amatores suos sequitur, quando mens quæ jam per fidem credidit adhuc se immundis spiritibus in operatione substernit, mundi gloriam quærit, carnali delectatione pascitur, exquisitis voluptatibus nutritur. Sed plerumque omnipotens Deus talem animam misericorditer respicit, et ejus voluptatibus amaritudines permiscet. Unde dicit: *Ecce ego sepiam vias tuas spinis*. Viæ etenim nostræ spinis septæ sunt, quando in hoc quod male cupimus dolorum punctiones invenimus. *Et sepiam eas maceria, et semitas suas non inveniet*. Viæ nostræ maceria sepiuntur cum desideriis nostris duræ in hoc mundo objectiones resistunt. Et semitas nostras invenire non possumus, quia hoc quod male quærimus adipisci prohibemur. *Et sequetur amatores suos, et non apprehendet eos; quæret, et non inveniet eos;* quia malignos spiritus quibus se in suis desideriis anima subdidit ad desideriorum suorum effectum minime comprehendit. Sed ex hac salubri adversitate quanta utilitas nascatur adjungit cum subditur: *Et dicet: Vadam et revertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis quam nunc*. Postquam ergo vias suas spinis septas invenit, postquam amatores suos apprehendere non valet, ad amorem viri prioris redit, quia plerumque postquam in hoc mundo non possumus obtinere quæ volumus, postquam in terrenis desideriis de impossibilitate lassamur, tunc ad mentem Deum reducimus, tunc placere incipit [c] qui displicebat; et is cujus nobis amara fuerant præcepta repente dulcescit in memoria; et peccatrix anima quæ adultera conata est esse, nec tamen aperto opere potuit, decernit esse fidelis conjux. Qui ergo hujus mundi adversitatibus fracti ad Dei amorem redeunt, atque a præsentis vitæ desideriis corriguntur, quid isti, fratres mei, nisi compelluntur ut intrent?

10. Sed valde est tremenda sententia quæ protinus subinfertur. Intenta hanc cordis aure percipite, fratres et domini mei: in quantum peccatores, fratres mei; in quantum justi, domini mei. Intenta [d] hanc aure percipite, ut tanto eam minus sentiatis [e] in examine, quanto nunc auditis formidolosius in prædicatione. Ait enim: *Dico autem vobis quod nemo virorum illorum qui vocati sunt gustabit cœnam meam*. Ecce vocat per se, vocat per angelos, vocat per patres, vocat per prophetas, vocat per apostolos, vocat per pastores, vocat etiam per nos, vocat plerumque per miracula, vocat plerumque per flagella, vocat aliquando per hujus mundi prospera, vocat aliquando per adversa. Nemo contemnat, ne, dum vocatus excusat, cum voluerit intrare non valeat. Audite quid Sapientia per Salomonem dicat: *Tunc invocabunt me, et non exaudiam; mane consurgent, et non invenient me* (*Prov.* I, 28). Hinc est quod fatuæ virgines tarde venientes clamant, dicentes: *Domine, Domine, aperi nobis* (*Matth.* XXV, 11). **1625** Sed jam tunc aditum quærentibus dicitur: *Amen amen dico vobis, nescio vos* (*Ibid.*). Quid inter hæc, fratres charissimi, nisi relinquere omnia debemus, curas mundi postponere, solis desideriis æternis inhiare? Sed hæc paucis data sunt.

11. Admonere vos volo ut relinquatis omnia, sed non præsumo. Si ergo cuncta mundi relinquere non potestis, sic tenete quæ hujus mundi sunt, ut tamen per ea non teneamini in mundo; ut terrena res possideatur, non possideat; ut sub mentis vestræ sit dominio quod habetis, ne si mens vestra terrenarum rerum amore vincitur, a rebus suis ipsa magis possideatur. Sit ergo res temporalis in usu, æterna in desiderio; sit res temporalis in itinere, desideretur æterna in perventione. Quasi ex latere respiciatur quidquid [f] in hoc mundo agitur. Ante nos autem tendant mentis oculi, dum tota intentione illa conspiciunt ad quæ pervenimus. Exstirpentur funditus

[a] Primus Carnot., *ut apprehendere*.
[b] Ita Corb. Germ. et pene omnes Mss. In vet. autem Ed., *quid debeant, commemorant*. In recent., *commonentur*. Idem est sensus verbi, *commemorantur*.

[c] Editi, contemptis Mss., *quod displicebat*.
[d] Bigot., *hanc aure cordis percipite*.
[e] Primus Carn., *extremo in exam*.
[f] C. Germ., Belv. et tres Gemet., *in hunc mundum*.

vitia, non solum ab actu operis, sed etiam a cogitatione cordis evulsa. Non nos voluptas carnis, non sollicitudo curiositatis, non æstus ambitionis a dominica cœna præpediat, sed ipsa quoque quæ honesta in mundo agimus quasi ex quodam mentis latere tangamus, ut [a] terrena quæ libent sic nostro corpori serviant, quatenus cordi minime obsistant. Non ergo, fratres, audemus vobis dicere ut omnia relinquatis; sed tamen, si vultis, omnia etiam retinendo relinquitis, si sic temporalia geritis, ut tamen tota mente ad æterna tendatis.

12. Hinc etenim Paulus apostolus dicit: *Tempus breve est: reliquum est ut qui habent uxores tanquam non habentes sint, qui flent tanquam non flentes, et qui gaudent tanquam non gaudentes, et qui emunt tanquam non possidentes, et qui utuntur hoc mundo tanquam non utantur; præterit enim figura hujus mundi* (*I Cor.* VII, 29, *seq.*). Uxorem namque habet, sed quasi non habens, qui sic scit debita carnis exsolvere, ut tamen per eam mundo tota mente non cogatur inhærere. Nam cum idem rursum egregius prædicator dicat: *Qui habet uxorem, cogitat quæ sunt hujus mundi, quomodo placeat uxori* (*Ibid.*, 33), ille uxorem habens quasi non habet, qui sic studet placere conjugi, ut tamen non displiceat conditori. Flet quoque, sed tanquam non defleat, qui sic temporalibus damnis affligitur, ut tamen de æternis lucris semper animum consoletur. Gaudet vero, sed tanquam non gaudeat, qui sic de temporalibus bonis hilarescit, ut tamen semper tormenta perpetua consideret; et in hoc quod mentem gaudio sublevat, hanc continuo pondere providi timoris premat. Emit autem, sed quasi non possidens, qui et ad usum terrena præparat, et tamen cauta cogitatione prævidet quod hæc citius relinquat. Mundo quoque utitur, sed quasi non utatur, qui et necessaria cuncta exterius ad vitæ suæ ministerium redigit, et tamen hæc eadem non sinit suæ menti dominari, ut subjecta foris serviant, et nunquam intentionem animi [b] ad alta tendentis frangant. Quicunque ergo tales sunt, eis profecto terrena omnia non ad desiderium, sed ad usum adsunt, quia rebus quidem necessariis utuntur, sed nihil habere cum peccato cupiunt. **1626** De ipsis quoque rebus habitis quotidie [c] mercedes acquirunt, et plus gaudent bono opere quam bona possessione.

13. Ac ne aliquibus ista difficilia esse videantur, rem de persona refero quam multi [d] vestrum noverunt, quam videlicet rem ipse ante triennium in Centumcellensi urbe a personis fidelibus didici. Nuper namque in eadem civitate Theophanius comes fuit (*Lib.* IV *Dialog.*, *cap.* 27), vir misericordiæ actibus deditus, bonis operibus intentus, hospitalitati præcipue studens. Exercendi comitatus actibus occupatus, agebat terrena et temporalia; [e] sed ut plus ex fine ejus claruit, magis ex debito quam ex intentione. Nam cum, appropinquante mortis ejus tempore, gravissima aeris tempestas obsisteret ne ad sepeliendum duci potuisset, eumque conjux sua cum fletu vehementissimo requireret, dicens: Quid faciam? quomodo te ad sepeliendum ejicio, quæ ostium domus hujus egredi præ nimia tempestate non possum? Tunc ille respondit: Noli, mulier, flere, quia mox ut ego defunctus fuero, aeris serenitas redibit. Cujus protinus et vocem mors, et mortem serenitas est secuta. Cujus manus ac pedes podagræ humore tumescentes, et versi in vulneribus fuerant, et profluente sanie [f] patebant. Sed cum corpus illius ex more ad lavandum fuisset detectum, ita manus pedesque illius sani reperti sunt, ac si unquam vulneris nihil habuissent. **1627** Ductus itaque ac sepultus est, ejusque conjugi visum est ut quarto die in sepulcro illius marmor quod superpositum fuerat mutari debuisset. Quod videlicet marmor corpori ejus superpositum dum fuisset ablatum, tanta ex ejus corpore fragrantia odoris emanavit, ac si ex putrescenti carne illius pro vermibus aromata ferbuissent. Hæc igitur dixi ut e vicino exemplo [g] ostendere possem nonnullos et sæcularem habitum gerere, et sæcularem animum non habere. Quos enim tales in mundo necessitas ligat, ut ex omni parte exui a mundo non possint, sic debent ea quæ mundi sunt tenere, ut tamen eis nesciant ex mentis fractione succumbere. Hoc ergo cogitate, et cum relinquere cuncta quæ mundi sunt non potestis, exteriora bene exterius agite, sed ardenter interius ad æterna festinate. Nihil sit quod desiderium vestræ mentis retardet, nullius vos rei in hoc mundo [h] delectatio implicet. Si bonum diligitur, mens in bonis melioribus, id est in cœlestibus delectetur. Si malum metuitur, mala animo æterna proponantur, ut dum illic esse conspicit et amplius quod diligat, et amplius quod pertimescat, hic omnino non hæreat. Ad hæc agenda habemus mediatorem Dei et hominum adjutorem nostrum, per quem citius cuncta obtinebimus, si ad illum vero amore flagramus, qui vivit, et regnat cum Patre et Spiritu sancto Deus, in sæcula sæculorum. Amen.

[i] HOMILIA XXXVII.

Habita ad populum in basilica beati Sebastiani martyris, die natalis ejus.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. XIV, 25-33.

In illo tempore, dixit Jesus turbis: Si quis venit ad me, et non odit patrem suum et matrem, et uxorem et filios, et fratres et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus. Et qui non bajulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus. Quis enim ex vobis volens turrim ædi-

[a] Ita C. Germ., Gemet. et alii, ubi in Editis legitur, *terrena quælibet*.

[b] Bigot., *ad alia*.

[c] Bigot., duo priores Gemet., Longip., Val. Cl., *mercedes quærunt*.

[d] Carn., Gemet. et alii, *mecum noverunt*.

[e] Excusi, *sed, ut post ex*. Restituimus *plus* pro *post*, cogentibus Mss. C. Germ., Belvac., Gemet., Carn., etc.

[f] Sic etiam legendum ex Mss., non *patebant*, ut habent Vulgati.

[g] Corb. Germ., Bigot., *ostenderem*.

[h] Duo priores Gemet., *dilectio*.

[i] In Corb. est quadragesima. In Later. et cod. reg. Suec. trigesima quarta.

ficare, non prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum, ne posteaquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui viderint, incipiant illudere ei, dicentes : Quia hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare? Aut quis rex iturus committere bellum adversus alium regem, [a] *non sedens prius cogitat si possit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad se? Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet non potest meus esse discipulus.*

1626 1. Si consideremus, fratres charissimi, quæ et quanta sunt quæ nobis promittuntur in cœlis vilescunt animo omnia quæ habentur in terris. Terrena namque substantia supernæ felicitati comparata pondus est, non subsidium. Temporalis vita æter- B næ vitæ comparata mors est potius dicenda quam vita. Ipse enim quotidianus defectus corruptionis quid est aliud quam quædam prolixitas mortis? Quæ autem lingua dicere, vel quis intellectus capere sufficit illa supernæ civitatis quanta sint gaudia, angelorum choris interesse, 1627 cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assistere, præsentem Dei vultum cernere, incircumscriptum lumen videre, nullo mortis metu affici, incorruptionis perpetuæ munere lætari? Sed ad hæc audita inardescit animus, jamque illic cupit assistere, ubi se sperat sine fine gaudere. Sed ad magna præmia perveniri non potest, nisi per magnos labores. Unde et Paulus egregius prædicator dicit : [b] *Non coronabitur nisi qui legitime certaverit* (*II Tim.* II, 5). Delectet ergo mentem magnitudo præ- C miorum, sed non deterreat certamen laborum. Unde 1628 ad se venientibus Veritas dicit : *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum et matrem, et uxorem et filios, et fratres et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus.*

2. Sed percontari libet quomodo parentes et carnaliter propinquos præcipimur odisse, qui jubemur et inimicos diligere? Et certe Veritas de uxore dicit : *Quod Deus conjunxit, homo non separet* (*Matth.* XIX, 6). Et Paulus ait : *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus Ecclesiam* (*Eph.* V, 25). Ecce discipulus uxorem diligendam prædicat, cum magister dicat : *Qui uxorem non odit, non potest meus esse discipulus.* Nunquid aliud judex nuntiat, aliud præco clamat? An simul et odisse possumus, et diligere? Sed si vim D præcepti perpendimus, utrumque agere per discretionem valemus, ut eos qui nobis carnis cognatione conjuncti sunt, [c] et quos proximos novimus, diligamus, et quos adversarios in via Dei patimur odiendo et fugiendo nesciamus. Quasi enim per odium diligitur qui carnaliter sapiens, dum prava nobis ingerit, non auditur. Ut autem Dominus demonstraret hoc erga proximos odium non de [d] inaffectione procedere, sed de charitate, addidit protinus, dicens : *Adhuc autem et animam suam.* Odisse itaque præcipimur proximos, odisse et animam nostram. Constat ergo quia amando debet odisse proximum, qui sic eum odit sicut semetipsum. Tunc etenim bene nostram animam odimus, cum ejus carnalibus desideriis non acquiescimus, cum ejus appetitum frangimus, ejus voluptatibus reluctamur. Quæ ergo contempta ad melius ducitur, quasi per odium amatur. Sic sic nimirum exhibere proximis nostris odii discretionem debemus, ut in eis et diligamus quod sunt, et habeamus odio quod in Dei nobis itinere obsistunt.

3. Certe cum Paulus Jerosolymam pergeret, propheta Agabus zonam illius apprehendit, [e] suisque pedibus alligavit, dicens : *Virum cujus hæc zona est sic alligabunt* [f] *in Jerusalem* (*Act.* XXI, 11). Sed is qui animam suam perfecte oderat quid dicebat? *Ego non solum alligari, sed et mori in Jerusalem paratus sum pro nomine Domini Jesu Christi* (*Ibid.*, 13), *nec facio animam meam pretiosiorem quam me* (*Act.* XX, 24). Ecce quomodo animam suam amando oderat, imo odiens amabat, quam cupiebat pro Jesu morti tradere, ut hanc ad vitam de peccati morte suscitaret. Ab hac ergo discretione odii nostri trahamus formam ad odium proximi. Ametur quilibet in hoc mundo etiam adversarius, sed in via Dei contrarius non ametur etiam propinquus. Quisquis enim jam æterna concupiscit, in ea quam aggreditur, causa Dei, extra patrem, extra matrem, extra uxorem, extra filios, extra cognatos, extra semetipsum fieri debet, ut eo verius cognoscat Deum, quo in ejus causa neminem recognoscit. Multum namque est quod carnales affectus intentionem mentis diverberant, ejusque aciem obscurant; quos tamen nequaquam noxios patimur, si eos premendo teneamus. Amandi ergo sunt proximi, impendenda est charitas omnibus et propinquis et extraneis, nec tamen pro eadem charitate a Dei amore flectendum.

4. Scimus autem quia cum de terra Philisthiim 1629 arca Domini ad terram Israelitarum rediret, plaustro superimposita est, et vaccæ plaustro subjunctæ sunt, quæ fetæ fuisse memorantur, quarum filios clauserunt domi. Et scriptum est : *Ibant autem in directum vaccæ per viam quæ* [g] *ducit Bethsames, et uno itinere gradiebantur, pergentes et mugientes, et non declinabant neque ad dexteram, neque ad sinistram* (*I Reg.* VI, 12). Quid ergo vaccæ nisi fideles quosque in Ecclesia designant, qui dum sacri eloquii præcepta considerant, quasi superimpositam Domini arcam portant? De quibus hoc etiam est notandum, quod fuisse fetæ memorantur, quia sunt plerique qui in via Dei intrinsecus positi, foris carnalibus affectibus ligantur; sed non declinant a recto itinere, qui Arcam Dei portant in mente. Ecce enim vaccæ Bethsames pergunt. Bethsames quippe dicitur domus solis; et Propheta ait : *Vobis autem* [h] *qui timetis Do-*

[a] Belvac., *nonne sedens prius.*
[b] Gemet. et Bigot., *non coronabitur quis, nisi.*
[c] Belvac., *et quo prox... et quo adversarios.*
[d] Sic suadent legere C. Germ., Belv., Corb., primus Gemet., etc., cum in Edit. legatur, non de *affectione.*
[e] Bigot., *suosque pedes alligavit.*
[f] Hic Ed. inseruerunt *Judæi*, renitentibus Mss. C. Germ., Gemet., etc.
[g] Gemet., C. Germ. et plur., *Bethsamis.*
[h] Bigot., *qui timetis nomen Domini.*

minum orietur sol justitiæ (*Malach.* IV, 2). Si ergo ad æterni solis habitationem tendimus, dignum profecto est ut de Dei itinere pro carnalibus affectibus non declinemus. Tota enim virtute pensandum est quod vaccæ Dei plaustro suppositæ pergunt et gemunt: dant ab intimis mugitus, et tamen ab itinere non deflectunt gressus. Sic nimirum prædicatores Dei, sic fideles quique esse intra sanctam Ecclesiam debent, ut compatiantur proximis per charitatem, et tamen de via Dei non exorbitent per compassionem.

5. Hoc ipsum vero animæ odium qualiter exhiberi debeat, Veritas subdendo manifestat, dicens: *Qui non bajulat crucem suam*, [a] *et venit post me, non potest meus esse discipulus.* Crux quippe a cruciatu dicitur. Et duobus modis crucem Domini bajulamus, cum aut per abstinentiam carnem afficimus, aut per compassionem proximi necessitatem illius nostram putamus. Qui enim dolorem exhibet in aliena necessitate, crucem portat in mente. Sciendum vero est quod sunt nonnulli qui carnis abstinentiam non pro Deo, sed pro inani gloria exhibent. Et sunt plerique qui compassionem proximo non spiritaliter, sed carnaliter impendunt, ut ei non ad virtutem, sed quasi miserendo ad culpas [b] faveant. Hi itaque crucem quidem videntur ferre, sed Dominum non sequuntur. Unde recte hæc eadem Veritas dicit: *Qui non bajulat crucem suam, et venit post me, non potest meus esse discipulus.* Bajulare etenim crucem et post Dominum ire, est vel carnis abstinentiam, vel compassionem proximo pro studio æternæ intentionis exhibere. Nam quisquis hæc pro temporali intentione exhibet, crucem quidem bajulat, sed ire post Dominum recusat.

6. Quia vero sublimia præcepta data sunt, protinus comparatio ædificandæ sublimitatis adjungitur, cum dicitur: *Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius sedens computat sumptus qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum, ne posteaquam posuerit fundamentum, et non potuerit perficere, omnes qui viderint, incipiant ei illudere dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare?* Omne quod agimus prævenire per studium considerationis debemus. Ecce enim, juxta Veritatis vocem, qui turrim ædificat prius ædificii sumptus parat. Si igitur humilitatis turrim construere cupimus, **1630** prius nos præparare contra adversa hujus sæculi debemus. Hoc etenim inter terrenum et cœleste ædificium distat, quod terrenum ædificium expensas colligendo construitur, cœleste vero ædificium expensas dispergendo. [c] Ad illud sumptus facimus, si non habita colligamus, ad istud sumptus facimus, si et habita relinquamus. Istos sumptus dives ille habere non potuit, qui, multas possessiones possidens, magistrum requisivit, dicens: *Magister* A *bone, quid faciens vitam æternam possidebo* (*Matth.* XIX, 16)? Qui cum præceptum relinquendi omnia audisset, tristis abscessit, et inde est angustatus in mente, unde foris fuit latior in possessione. Quia enim in hac vita amabat sumptus celsitudinis, tendendo ad æternam patriam habere noluit sumptus humilitatis. Considerandum vero est quod dicitur: *Omnes qui viderint incipiant illudere ei*, quia, juxta Pauli vocem, *Spectaculum facti sumus mundo, angelis et hominibus* (*I Cor.* IV, 9). Et in omne quod agimus considerare occultos nostros adversarios debemus, qui semper nostris operibus insistunt, semper ex nostro defectu gratulantur. Quos Propheta intuens, ait: *Deus meus, in te confido, non erubescam, neque irrideant me inimici mei* (*Psal.* XXIV, 2, 3). In bonis B enim operibus intenti, nisi contra malignos spiritus [d] sollicite vigilemus, ipsos irrisores patimur, quos ad malum persuasores habemus. Sed quia de construendo ædificio comparatio data est, nunc ex minori ad majus similitudo subditur, ut ex rebus minimis majora pensentur. Nam sequitur: *Aut quis rex iturus committere bellum adversus alium regem*, [e] *non sedens prius cogitat si possit cum decem millibus occurrere ei qui cum viginti millibus venit ad se? Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt.* Rex contra regem ex æquo venit ad prælium, et tamen si se perpendit non posse sufficere, legationem mittit, et ea quæ pacis sunt postulat. Quibus ergo nos lacrymis veniam sperare debemus, qui in illo tremendo examine cum Rege nostro C ex æquo ad judicium non venimus, quos nimirum [f] conditio, infirmitas, et causa inferiores exhibet?

7. Sed fortasse jam mali operis culpas abscidimus, jam prava quæque exterius declinamus; nunquid ad reddendam rationem cogitationis nostræ sufficimus? Nam cum viginti millibus venire dicitur is contra quem minime sufficit iste qui cum decem millibus venit. Decem millia quippe ad viginti millia simplum ad duplum sunt. Nos autem si multum proficimus, vix exteriora nostra opera in rectitudine servamus. Nam et si jam luxuria carnis abscissa est, tamen adhuc a corde funditus abscissa non est. Ille autem qui judicaturus venit exteriora simul et interiora judicat, facta pariter et cogitationes pensat. Cum duplo ergo exercitu contra simplum venit, qui nos vix D in solo opere præparatos simul de opere et cogitatione discutit. Quid ergo agendum est, fratres, nisi ut dum nos cum simplo exercitu contra duplum illius sufficere non posse conspicimus, dum adhuc longe est, legationem mittamus, et rogemus ea quæ pacis sunt? Longe enim esse dicitur, qui adhuc præsens per judicium non videtur. Mittamus ad hunc legationem lacrymas nostras, mittamus misericordiæ opera, **1631** mactemus in ara ejus hostias placationis,

[a] Idem, *et sequitur me.*
[b] Primus Carn., *foveant.*
[c] Additur in Bigot. *colligimus.* Et paulo post *habere noluit*, pro *habere non potuit.*
[d] Interseritur in primo Carn. *atque contra contemptores ipsos sollicite*, etc.
[e] Belvac., *nonne sedens.*
[f] Gemet. et primus Carn., *conditio infirmitatis.* Bigot., Longip., Val. Cl., secundus Carn., *conditionis infirmitas.*

cognoscamus nos cum eo in judicio non posse contendere; pensemus virtutem ejus fortitudinis, rogemus ea quæ pacis sunt. Hæc est nostra legatio, quæ regem venientem placat. Pensate, fratres, quam benignum sit quod is qui suo adventu valet opprimere tardat venire. Mittamus ad hunc, ut diximus, legationem nostram, fluendo, tribuendo, sacras hostias offerendo. Singulariter namque ad absolutionem nostram oblata cum lacrymis et benignitate mentis sacri altaris hostia suffragatur, quia is qui in se resurgens a mortuis jam non moritur, adhuc per hanc in suo mysterio pro nobis iterum patitur. Nam quoties ei hostiam suæ passionis offerimus, toties nobis ad absolutionem nostram passionem illius reparamus.

8. Multos, ut arbitror, vestrum, fratres charissimi, contigit nosse hoc quod volo ad memoriam vestram narrando revocare. Non longe a nostris fertur temporibus factum quod quidam ab hostibus captus longe transductus est (*Lib.* IV *Dialog.*, *cap.* 57); cumque diu teneretur in vinculis, eum uxor sua cum ex eadem captivitate non reciperet, exstinctum putavit. Pro quo jam velut mortuo hostias hebdomadibus singulis curabat offerre. Cujus toties vincula solvebantur in captivitate, quoties ab ejus conjuge oblatæ fuissent hostiæ pro animæ ejus absolutione. Nam longa post tempora reversus, admirans valde suæ indicavit uxori quod diebus certis, hebdomadibus singulis, ejus vincula solvebantur. Quos videlicet dies ejus uxor atque horas discutiens, tunc eum recognovit absolutum, cum pro eo sacrificium meminerat oblatum. Hinc ergo, fratres charissimi, hinc certa consideratione [a] colligite, oblata a nobis hostia sacra quantum in nobis solvere valeat ligaturam cordis, si oblata ab altero potuit in altero solvere vincula corporis.

9. Multi vestrum, fratres charissimi, Cassium Narniensis urbis episcopum noverunt, cui mos erat quotidianas Deo hostias offerre, ita ut pene nullus dies vitæ ejus abscederet quo non omnipotenti Deo hostiam placationis immolaret (*Lib.* IV *Dialog.*, *cap.* 56). Cui cum sacrificio valde etiam concordabat vita. Nam cuncta quæ habebat in eleemosynis tribuens, cum ad horam offerendi sacrificii venisset, velut totus in lacrymis defluens, semetipsum cum magna cordis contritione mactabat. Cujus et vitam et exitum, quodam venerabilis vitæ Diacono, qui fuerat ab eo nutritus, referente, cognovi. Aiebat enim quod quadam nocte ejus presbytero per visum Dominus astitit, dicens : Vade et dic episcopo : Age quod agis, operare quod operaris, non cesset pes tuus, non cesset manus tua; natali apostolorum venies ad me, et retribuam tibi mercedem tuam. Surrexit presbyter, sed quia e vicino apostolorum natalitius dies imminebat, tam propinqui exitus diem episcopo nuntiare pertimuit. Alia nocte Dominus rediit, ejusque inobedientiam vehementer increpavit, atque eadem jussionis suæ verba retexuit. Tunc presbyter surrexit ut pergeret, sed rursus infirmitas cordis impedimento facta est indicandæ revelationis; et ad admonitionem quoque iteratæ jussionis obduruit pergere, et quæ viderat manifestare neglexit. Sed quia magnam mansuetudinem contemptæ gratiæ major se qui **1632** solet ira vindictæ, [b] visione tertia Dominus apparens, jam verbis addidit verbera, et tam districta cæde mactatus est, ut in eo duritiam cordis emollirent vulnera corporis. Surrexit ergo eruditus ex verbere, perrexit ad episcopum, eumque jam ex more juxta beati Juvenalis martyris sepulcrum ad offerendum sacrificium consistentem reperit, secretum a circumstantibus petiit, seque ejus pedibus prostravit. Cumque eum ubertim flentem episcopus vix ad se levare potuisset, lacrymarum causas cognoscere studuit. Ille vero, [c] relaturus ordinem visionis, prius vestimento ex humeris devoluto, detexit plagas corporis, ut ita dicam, testes veritatis et culpæ, monstravit quanta animadversione districtionis membra illius [d] accepta verbera, livore inflicto, sulcaverant. Quæ mox ut episcopus vidit, exhorruit, et quis sibi talia facere præsumpsisset cum magnæ obstupefactionis vocibus inquisivit. At ille respondit, hæc se pro ipso fuisse perpessum. Excrevit cum terrore admiratio; sed nullas jam presbyter inquisitioni ejus moras adjiciens, secretum revelationis aperuit, eique jussionis dominicæ per ea quæ audierat verba narravit, dicens : Age quod agis, operare quod operaris, non cesset manus tua, non cesset pes tuus; natali apostolorum venies ad me, et retribuam tibi mercedem tuam. Quibus auditis, episcopus se in orationem cum magna cordis contritione prostravit, et qui oblaturus sacrificium ad horam tertiam venerat, hoc pro extensæ orationis magnitudine ad horam nonam usque protelavit. Atque ex illo jam die magis magisque aucta sunt ei lucra pietatis; factusque est tam fortis in opere quam certus ex munere, quippe qui eum, cui ipse debitor fuerat, ex ea promissione jam cœperat habere debitorem. Huic autem consuetudo fuerat, annis singulis, natalitio apostolorum die Romam venire; jamque ex hac revelatione suspectus, venire juxta morem noluit. Eodem ergo tempore sollicitus fuit, secundo quoque anno vel tertio in mortis suæ exspectatione suspensus, quarto, quintoque, et sexto similiter. Qui desperare jam de veritate revelationis poterat, si verbis fidem verbera non fecissent. Cum ecce anno septimo usque ad exspectati natalis sacras vigilias incolumis pervenit; sed lenis hunc in vigiliis [e] calor attigit, atque ipso die natalitio filiis suis se exspectantibus, missarum solemnia implere se posse recusavit. Illi vero quia de ejus erant pariter egressione suspecti, simul ad eum omnes venerunt, sese unanimiter astringentes ut die eodem nequaquam acquiescerent missarum [f] solemnia celebrari, nisi pro eis apud Dominum **1633** idem antistes suus intercessor accederet. Tunc ille, compul-

[a] Bigot., *colligitur*.
[b] Primus Carn., *visione tertia vice*.
[c] Idem, *revelaturus*.
[d] Duo priores Gemet., *accepta vulnera*.
[e] Duo Carnot. et Bigot., *dolor attigit*.
[f] Primus Carn., *solemnia implere*.

sus, in episcopii oratorio missas fecit, et manu sua corpus dominicum pacemque omnibus tribuit. Qui cuncto ministerio oblati sacrificii peracto, ad lectulum rediit, ibique jacens, dum sacerdotes suos ac ministros circumstetisse cerneret, quasi vale ultimum dicens, de servando eos vinculo charitatis admonebat, et quanta debuissent concordia inter se uniri prædicabat. Cum subito inter ipsa sanctæ exhortationis verba, voce terribili clamavit, dicens : Hora est. Moxque assistentibus ipse suis manibus linteum dedit, quod ex more morientium sibi contra faciem tenderetur. Quo tenso, spiritum emisit, sicque sancta illa anima, ad gaudia æterna perveniens, a carnis corruptione soluta est. Quem, fratres charissimi, quem vir iste in morte sua imitatus est, nisi eum quem in vita sua fuerat contemplatus? Dicens enim : Hora est, de corpore exiit, quia et Jesus, peractis omnibus, cum dixisset : *Consummatum est, inclinato capite, tradidit spiritum* (*Joan.* XIX, 30). Quod ergo Dominus ex potestate, hoc egit famulus ex vocatione.

10. Ecce quotidianæ hostiæ illa cum eleemosynis et lacrymis missa legatio quantam cum Rege veniente gratiæ pacem fecit. Relinquat ergo omnia qui potest. Qui autem relinquere omnia non potest, cum adhuc longe est Rex, legationem mittat, lacrymarum, eleemosynarum, hostiarum munera offerat. Vult enim placari precibus, qui scit quia portari non possit iratus. Quod adhuc moram facit venire, legationem pacis sustinet. Venisset jam namque si vellet, et cunctos suos adversarios trucidasset. Sed et quam terribilis veniet indicat, et tamen ad veniendum tardat, quia non vult invenire quos puniat. Reatum nobis contemptus nostri denuntiat, dicens : *Sic ergo omnis ex vobis qui non renuntiat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus;* et tamen sperandæ salutis remedium confert, quia qui per iram non potest ferri, per postulatæ pacis vult legationem placari. Lavate ergo, fratres charissimi, lacrymis maculas peccatorum, eleemosynis tergite, sacris hostiis expiate. Nolite possidere per desiderium quæ adhuc per usum minime reliquistis. Spem in solo Redemptore figite, ad æternam patriam mente transite. Si enim nil in hoc mundo jam amando possidetis, etiam possidendo cuncta reliquistis. Ipse nobis gaudia desiderata concedat, qui nobis æternæ pacis remedia contulit, Jesus Christus Dominus noster, [a] qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[b] HOMILIA XXXVIII.

Habita ad populum in basilica beati Clementis [c] martyris.

LECTIO S. EVANG. SEC. MATTH. XXII, 1-13.

In illo tempore, [d] *loquebatur Jesus principibus sacerdotum et Pharisæis in parabolis, dicens : Simile est* A *regnum cœlorum homini regi qui fecit nuptias filio suo, et misit servos suos vocare invitatos ad nuptias, et nolebant venire. Iterum misit alios servos, dicens : Dicite invitatis : Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa sunt, et omnia parata, venite ad nuptias. Illi autem neglexerunt, et abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam : reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumeliis affectos occiderunt. Rex autem cum audisset, iratus est; et, missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit. Tunc ait servis suis : Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, et quoscunque inveneritis vocate ad nuptias. Et egressi servi ejus in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt, malos et bonos, et* B *impletæ sunt nuptiæ discumbentium. Intravit autem rex ut videret discumbentes; et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali, et ait illi : Amice, quomodo huc intravisti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit. Tunc dixit rex ministris : Ligatis manibus ejus et pedibus, mittite eum in tenebras exteriores. Ibi erit fletus et stridor dentium. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.*

1634 1. Textum lectionis evangelicæ, fratres charissimi, volo, si possum, sub brevitate transcurrere, ut in fine ejus valeam ad loquendum largius vacare. Sed quærendum prius est an hæc apud Matthæum ipsa sit lectio quæ apud Lucam sub appellatione cœnæ describitur (*Luc.* XIV, 16, *seq.*). Et quidem sunt nonnulla quæ sibi dissona esse videntur, quia hic C prandium, illic cœna memoratur; hic qui ad nuptias non dignis vestibus intravit repulsus est, illic nullus qui intrasse dicitur repulsus esse perhibetur. Qua ex re recte colligitur quod et hic per nuptias præsens Ecclesia, et illic per cœnam æternum et ultimum convivium designatur, quia et hanc nonnulli exituri intrant, et ad illud quisquis semel intraverit ulterius non exibit. At si quis forte contendat hanc eamdem esse lectionem, ego melius puto, salva fide, alieno intellectui cedere, quam contentionibus deservire, quoniam et intelligi congrue forsitan potest quia de projecto eo qui cum nuptiali veste non venerat quod Lucas tacuit Matthæus dixit. Quod vero per illum cœna, per hunc autem prandium dicitur, nequaquam vel hoc nostræ intelligentiæ obsistit, quia D cum ad horam nonam apud antiquos quotidie prandium fieret, ipsum quoque prandium cœna vocabatur.

2. Sæpe autem jam me dixisse memini quod plerumque in sancto Evangelio regnum cœlorum præsens Ecclesia nominatur. Congregatio quippe justorum regnum cœlorum dicitur. Quia enim per prophetam Dominus dicit : *Cœlum mihi sedes est* (*Isai.* LXVI, 1); **1635** et Salomon ait : [e] *Anima justi sedes est sapientiæ* (*Sap.* VII, 27); Paulus etiam dicit : *Chri-*

[a] Duo priores Gemet. *cui cum Patre et Spiritu sancto honor et imp. per*, etc.

[b] Est vigesima quinta in Corb., vigesima octava in Later. et vigesima nona in Cod. reg. Suec.

[c] In Corb. Germ., Lateran., Cod. reg. Suec., priori Gemet. et nonnullis, non legitur *martyris*.

[d] Belv., *dicebat Jesus turbis ; Simile est*, etc.

[e] Locus hic jam laudatus est a sancto Doctore

stum Dei virtutem et Dei sapientiam (*I Cor.* I, 24); liquido colligere debemus quia si Deus sapientia, anima autem justi sedes sapientiæ, dum cœlum dicitur sedes Dei, cœlum ergo est anima justi. Hinc per Psalmistam de sanctis prædicatoribus dicitur: *Cœli enarrant gloriam Dei* (*Psal.* XVIII, 2). Regnum ergo cœlorum est Ecclesia justorum, quia dum eorum corda in terra nil ambiunt, per hoc quod ad superna suspirant, jam in eis Dominus quasi in cœlestibus regnat. Dicatur ergo: *Simile est regnum cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo.*

3. Jam intelligit charitas vestra quis est iste rex, regis filii pater: ille nimirum cui Psalmista ait: *Deus judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis* (*Psal.* LXXI, 1). Qui *fecit nuptias filio suo*. Tunc enim Deus pater Deo Filio suo nuptias fecit, quando hunc in utero Virginis humanæ naturæ conjunxit, quando Deum ante sæcula fieri voluit hominem in fine sæculorum. Sed quia ex duabus personis fieri solet ista conjunctio, absit hoc ab intellectibus nostris, ut personam Dei et hominis Redemptoris nostri Jesu Christi ex duabus personis credamus unitam. Ex duabus quippe atque in duabus hunc naturis existere dicimus; sed ex duabus personis compositum credi, ut nefas, vitamus. Apertius ergo atque securius dici potest quia in hoc Pater regi Filio nuptias fecit, quo ei per incarnationis mysterium sanctam Ecclesiam sociavit. Uterus autem genitricis Virginis hujus sponsi thalamus fuit. **1636** Unde et Psalmista dicit: *In sole posuit tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo* (*Psal.* XVIII, 6). Tanquam sponsus quippe de thalamo suo processit, quia ad conjungendam sibi Ecclesiam incarnatus Deus de incorrupto utero Virginis exivit. Misit ergo servos suos ut ad istas nuptias amicos invitarent. Misit semel, misit iterum quia incarnationis dominicæ prædicatores, et prius prophetas, et postmodum apostolos fecit. His itaque servos ad invitandum misit, quia incarnationem Unigeniti et per prophetas dixit futuram, et per apostolos nuntiavit factam. Sed quia hi qui prius invitati sunt ad nuptiarum convivium venire noluerunt, in secunda invitatione jam dicitur: *Ecce prandium meum paravi, tauri mei et altilia occisa sunt, et omnia parata.*

4. Quid in tauris vel altilibus, fratres charissimi, nisi novi ac veteris testamenti patres accipimus? Quia enim vulgo loquor, etiam ipse me necesse est verba evangelicæ lectionis explanare. Altilia enim sagienta dicimus; ab eo enim quod est alere, altilia

A quasi alitilia vocamus. Cum vero (23, q. 4, cap. 16) in lege scriptum sit: *Diliges amicum tuum, et odio habebis inimicum tuum* (*Matth.* V, 43; *Levit.* XIX, 18), accepta tunc justis licentia fuerat ut Dei suosque adversarios quanta possent virtute comprimerent, eosque [a] jure gladii ferirent. Quod in Novo procul dubio Testamento compescitur, cum per semetipsam Veritas prædicat, dicens: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos* (*Matth.* V, 44). [b] Qui ergo per tauros nisi patres testamenti veteris significantur? Nam dum [c] ex permissione legis acceperant quatenus adversarios suos odii retributione percuterent, ut ita dicam, quid aliud quam tauri erant, qui inimicos suos virtute corporeæ cornu feriebant? Quid vero per altilia nisi patres testamenti novi fi-

B gurantur, qui dum gratiam pinguedinis internæ percipiunt, a terrenis [d] desideriis enitentes, ad sublimia contemplationis suæ pennis sublevantur? In imo quippe cogitationem ponere, quid est aliud quam quædam ariditas mentis? Qui autem intellectu cœlestium jam per sancta desideria de supernis delectationis intimæ cibo pascuntur, quasi largiori alimento pinguescunt. Hac enim pinguedine saginari Propheta concupierat, cum dicebat: *Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea* (*Psal.* LXII, 6). Quia ergo prædicatores dominicæ incarnationis missi persecutionem ab infidelibus, et prius prophetæ, et postmodum sancti apostoli, pertulerunt, invitatis et venire nolentibus dicitur: *Tauri mei et altilia occisa sunt, et omnia parata.* Ac si apertius dicatur: Patrum præce-

C dentium mortes aspicite, et remedia vitæ vestræ cogitate. Notandum vero quod in priori invitatione nil de tauris et altilibus dicitur, in secunda autem jam tauri et altilia mactata esse memorantur, quia omnipotens Deus cum verba ejus audire nolumus, adjungit exempla, ut omne quod impossibile credimus, tanto nobis ad sperandum fiat facilius, quanto per hoc transisse jam et alios audimus.

5. Sequitur: *Illi autem neglexerunt, et abierunt, alius in villam suam, alius vero in negotiationem suam.* In villam quippe ire est labori terreno immoderate incumbere, in negotiationem vero ire **1637** est actionum sæcularium lucris inhiare. Quia enim alius intentus labori terreno, alius vero mundi hujus actionibus deditus, mysterium incarnationis dominicæ

D pensare et secundum illud vivere dissimulat, quasi ad villam vel negotium pergens, venire ad regis nuptias recusat. Et plerumque, quod est gravius, nonnulli vocantis gratiam non solum respuunt, sed etiam

lib. XXIX Moral., num. 55, ubi nostras conjecturas ex parte jam protulimus. Eadem sententia, tanquam ad sacram Scripturam pertineat, adducitur ab Augustino in psal. XLVI, ad vers. 9, et frequentius a Bernardo, scilicet serm. I in Purificatione, serm. 5 de verbis Isaiæ, et serm. 27 in Cant. Vide in notis ad eumdem Bernardum, ex novissima recensione nostri Mabillonii, notam 289, ubi ea de qua quæritur sententia eruitur ex lib. Sap. cap. VII, vers. 7. Felicius forsitan invenitur in versu 27, ubi de sapientia dicitur: *in animas sanctas se transfert.* Multis in locis leguntur quæ huic sententiæ valde sunt proxima, ut Levit. XXVI, 11, 12; II Cor. VI, 16; I Cor. III. Sed hic Gregorius indicat Salomonem, cui Sapientiæ liber ascribi solet, licet a Gregorio diserte non tribuatur. Si conjectura hæc tibi minus sapiat, lector, aliam lib. XXIX Moral., num. 55, prolatam fortasse magis probabis.

[a] Gratianus legit *in ore gladii*.

[b] Duo Carnut. et Bigot., *quid ergo per*.

[c] Corrupte in Excusis, et contra Mss. Anglic., Gallic. et al. fidem, *ex promissione*.

[d] Ita C. Germ., Corb., Belvac. et cæt. Mss., quod sic legerunt Editores: *æternis desideriis innitentes*.

persequuntur. Unde et subditur : *Reliqui vero tenuerunt servos ejus, et contumeliis affectos occiderunt. Sed rex ista cognoscens, missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succendit.* Homicidas perdit, quia persequentes interimit. Civitatem eorum igni succendit, quia illorum non solum animæ, sed et caro quoque in qua habitaverant, æterna gehennæ flamma cruciatur. Missis vero exercitibus exstinxisse homicidas dicitur, quia in hominibus omne judicium per angelos exhibetur. Quid namque sunt illa angelorum agmina, nisi exercitus Regis nostri? Unde et idem rex Dominus Sabaoth dicitur. Sabaoth quippe [a] exercituum interpretatur. Ad perdendos ergo adversarios suos exercitum mittit, quia nimirum vindictam Dominus per angelos exercet. Cujus vindictæ potentiam tunc nostri patres audiebant, nos autem jam cernimus. Ubi sunt enim superbi illi martyrum persecutores? Ubi illi qui contra conditorem suum cervicem cordis erexerant et de hujus mundi gloria [b] mortifere tumebant? Ecce jam mors martyrum floret in fide viventium, et hi qui contra illos de crudelitate sua gloriati sunt nequaquam ad memoriam nostram veniunt vel in numero mortuorum. Rebus ergo cognoscimus quod in parabolis audimus.

6. Sed is qui invitantem se contemni conspicit regis filii sui nuptias vacuas non habebit. Ad alios mittit, quia etsi apud aliquos laborat, quandoque tamen sermo Dei inventurus est ubi requiescat. Unde et subditur : *Tunc ait servis suis : Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant non fuerunt digni. Ite ergo ad exitus viarum, et quoscunque inveneritis, vocate ad nuptias.* Si in Scriptura sacra vias actiones accipimus, exitus viarum intelligimus defectus actionum, quia illi plerumque facile ad Deum veniunt, quos in terrenis actibus prospera nulla comitantur. Sequitur : *Et egressi servi ejus in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt, malos et bonos, et impletæ sunt nuptiæ discumbentium.*

7. Ecce jam ipsa qualitate convivantium aperte ostenditur quia per has regis nuptias præsens Ecclesia designatur, in qua cum bonis et mali conveniunt. Permista quippe est diversitate filiorum, quia sic omnes ad fidem generat, ut tamen omnes per immutationem vitæ ad libertatem spiritalis gratiæ culpis exigentibus non perducat. Quousque namque hic vivimus, necesse est [c] ut viam præsentis sæculi permisti pergamus. Tunc autem discernimur, cum pervenimus. Boni enim soli nusquam sunt, nisi in cœlo ; et mali soli nusquam sunt, nisi in inferno. Hæc autem vita (23, *q.* 4, *c.* 15) quæ inter cœlum et infernum sita est, sicut in medio subsistit, ita utrarumque partium cives communiter recipit ; quos tamen sancta Ecclesia et nunc indiscrete suscipit,
1638 et postmodum in egressione discernit. Si ergo boni estis, quandiu in hac vita subsistitis, æquanimiter tolerate malos. Nam quisquis malos non tolerat, ipse sibi per intolerantiam suam testis est quia bonus non est. Abel enim esse renuit, quem Cain malitia non exercet. Sic in tritura areæ grana sub paleis premuntur ; sic flores inter spinas oriuntur, et rosa quæ redolet crescit cum spina quæ pungit. Duos quippe filios habuit primus homo ; sed unus horum electus est, alter reprobus fuit (*Genes.* I, 1, *seq.*). Tres filios Noe arca continuit ; sed duo ex his electi sunt, et unus reprobus fuit (*Ibid.*, VI, 7). Duos Abraham filios habuit ; sed unus electus est, alter reprobus fuit (*Ibid.*, XXI, 10, *seq.*). Duos Isaac filios habuit ; sed unus electus est, alter reprobatus (*Ibid.*, XXVII, 37). Duodecim filios habuit Jacob ; sed ex his unus per innocentiam venditus est, alii vero per malitiam venditores fratris fuerunt (*Ibid.*, XXXVII, 28). Duodecim apostoli sunt electi ; sed unus in his admistus est qui probaret, undecim qui probarentur (*Joan.* VI, 71). Septem sunt diacones ab apostolis ordinati (*Act.* VI, 5) ; sed sex in fide recta permanentibus, [d] unus exstitit auctor erroris (*Apoc.* II, 6). In hac ergo Ecclesia nec mali sine bonis, nec boni sine malis esse possunt. Antecacta itaque tempora, fratres charissimi, ad mentem reducite, et vos ad malorum tolerantiam roborate. Si enim electorum filii sumus, restat necesse est ut per eorum exempla gradiamur. Bonus enim non fuit, qui malos tolerare recusavit. Hinc namque est quod de semetipso beatus Job asserit, dicens : *Frater fui draconum, et socius struthionum* (*Job.* XXX, 29). Hinc per Salomonem sponsi voce sanctæ Ecclesiæ dicitur : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias* (*Cant.* II, 2). Hinc ad Ezechielem Dominus dicit : *Fili hominis, increduli et subversores sunt tecum, et cum scorpionibus habitas* (*Ezech.* II, 6). Hinc Petrus beati Lot vitam glorificat, dicens : *Et justum Lot oppressum a* [e] *nefandorum injuria conversatione eruit ; aspectu enim et auditu justus erat, habitans* [f] *inter eos qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant* (*II Pet.* II, 7, 8, *seq.*). Hinc Paulus discipulorum vitam et laudat et roborat, dicens : *In medio nationis pravæ et perversæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes* (*Philip.* II, 15). Hinc Joannes Pergami Ecclesiæ attestatur, dicens : *Scio ubi habitas, ubi sedes est Satanæ, et tenes nomen meum, et non negasti fidem meam* (*Apoc.* II, 13). Ecce, fratres charissimi, pene omnia percurrendo cognoscimus quia bonus non fuit quem malorum pravitas non probavit. Ut enim ita loquar, ferrum animæ nostræ nequaquam perducitur ad subtilitatem acuminis, si hoc non eraserit alienæ lima pravitatis.

8. Terrere autem vos non debet quod in Ecclesia et multi mali et pauci sunt boni, quia arca in

[a] Maluerunt recent. Edit. *exercitus*, invitis Mss. et vet. Ed.

[b] Belvac. et duo priores Gemet., *mortiferum*, quod olim lectum in C. Germ.

[c] Excusi, *vitam præsentis sæculi*, cum in Mss. magno consensu legatur *viam*.

[d] Nicolaum intelligit, quem turpium Nicolaitarum parentem multi e sanctis Patribus existimarunt.

[e] Hic sequimur Mss. non Excusos, ubi legitur, *a nefandorum injusta*.

[f] Gemet. ac Bigot., *apud eos*

undis diluvii, quæ hujus Ecclesiæ typum gessit, et ampla in inferioribus, et angusta in superioribus fuit, quæ in summitate etiam sua ad unius mensuram cubiti excrevit. Inferius quippe quadrupedia atque reptilia, superius vero aves et homines habuisse credenda est. Ibi lata exstitit, ubi bestias habuit; ibi angusta, ubi homines servavit, quia nimirum sancta Ecclesia in carnalibus ampla est, in spiritalibus angusta. Ubi enim bestiales hominum mores tolerat, illic latius sinum laxat. Ubi autem eos habet qui spiritali ratione suffulti sunt, illic quidem ad summum ducitur, sed tamen, quia pauci sunt, angustatur. *Lata* quippe *via est* **1639** *quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui vadunt per eam; et* [a] *angusta est quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam* (*Matth.* VII, 13). Eo autem usque arca angustatur in summis, quousque ad mensuram unius cubiti perducatur, quia in sancta Ecclesia quanto sanctiores quique sunt, tanto pauciores. Quæ in summo ad illum perducitur qui solus homo in hominibus, et sine alterius comparatione, natus est sanctus. Qui, juxta Psalmistæ vocem, *Factus est sicut passer unicus in ædificio* (*Psal.* CI, 1). Tanto ergo magis mali tolerandi sunt, quanto et amplius abundant, quia et in areæ tritura pauca sunt grana quæ servantur horreis, et grandes acervi palearum qui ignibus comburuntur.

9. Sed quia jam, largiente Domino, nuptiarum domum, id est sanctam Ecclesiam intrastis, solerter, fratres, aspicite, ne aliquid de mentis vestræ habitu rex ingrediens reprehendat. Cum magno enim cordis timore pensandum est quod protinus subditur: *Intravit autem rex ut videret discumbentes, et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.* Quid, fratres charissimi, exprimi per nuptialem vestem putamus? Si enim vestem nuptialem baptisma vel fidem dicimus, quis sine baptismate et fide has nuptias intravit? Eo enim ipso foris est, quo necdum credidit. Quid ergo debemus intelligere nuptialem vestem, nisi charitatem? Intrat enim ad nuptias, sed cum nuptiali veste non intrat, qui in sancta Ecclesia [b] assistens fidem habet, sed charitatem non habet. Recte enim charitas nuptialis vestis vocatur, quia hanc in se conditor noster [c] habuit, dum ad sociandæ sibi Ecclesiæ nuptias venit. Sola quippe dilectione Dei actum est ut ejus unigenitus mentes sibi electorum hominum uniret. Unde et Joannes dicit: *Sic enim dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum daret pro nobis* (*Joan.* III, 16). Qui ergo per charitatem venit ad homines, eamdem charitatem innotuit vestem esse nuptialem. Omnis ergo vestrum qui in Ecclesia positus Deo credidit, jam ad nuptias intravit; sed cum nuptiali veste non venit, si charitatis gratiam non custodit. Et certe, fratres, si quis ad carnales nuptias esset invitatus, vestem mutaret, congaudere se sponso et sponsæ ex ipso sui habitus decore ostenderet, inter gaudentes et festa celebrantes despectis vestibus apparere erubesceret. Nos ad Dei nuptias venimus, et cordis vestem mutare dissimulamus. Congaudent angeli, cum ad cœlum assumuntur electi. Qua ergo mente hæc spiritalia festa conspicimus, qui nuptialem vestem, id est charitatem, quæ sola nos speciosos exhibet, non habemus?

10. Sciendum vero est quia sicut in duobus lignis, superiore videlicet et inferiore, vestis texitur, ita in duobus præceptis charitas habetur, in dilectione scilicet Dei, et proximi. Scriptum quippe est: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua; et proximum tuum sicut teipsum* (*Marc.* XII, 30, *ex Deut.* VI, 5). Qua in re notandum est quia in dilectione proximi mensura amoris ponitur, cum dicitur: *Diliges proximum tuum sicut teipsum;* Dei autem dilectio nulla mensura constringitur, cum dicitur: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua.* Non enim jubetur quisque quantum diligat, sed ex quanto, cum dicitur: *Ex toto,* **1640** quia ille veraciter Deum diligit, qui sibi de se nihil relinquit. Duo ergo hæc necesse est ut charitatis præcepta custodiat quisquis habere in nuptiis vestem nuptialem curat. Hinc est enim quod apud Ezechielem prophetam, portæ ipsius civitatis in monte constitutæ vestibulum duobus cubitis mensuratur (*Ezech.* XL, 9), quia nimirum accessus nobis cœlestis civitatis non panditur, si in hac Ecclesia, quæ pro eo quod adhuc foris est, vestibulum dicitur, Dei et proximi dilectio non tenetur. Hinc est quod cortinis tabernaculi intexi coccus bis tinctus jubetur (*Exod.* XXVI, 1). Vos estis, fratres, vos estis cortinæ tabernaculi, qui per fidem in cordibus vestris secreta cœlestia velatis. Sed cortinis tabernaculi bis tinctus coccus debet inesse. Coccus quippe ignis speciem habet. Quid vero est charitas, nisi ignis? Sed ista charitas esse bis tincta debet, ut tingatur et per amorem Dei, tingatur et per amorem proximi. Qui enim sic amat Deum, [d] ut per contemplationem illius negligat proximum, coccus quidem est, sed bis tinctus non est. Rursum qui sic amat proximum, ut tamen contemplationem Dei per ejus amorem relinquat, coccus est, sed bis tinctus non est. Ut ergo charitas vestra bis tinctus coccus esse valeat, et ad amorem se Dei, et ad amorem proximi accendat, quatenus nec ex compassione proximi contemplationem relinquat Dei, nec plusquam debet inhærens contemplationi Dei, compassionem abjiciat proximi. Omnis itaque homo inter homines vivens, sic ad eum anhelet quem desiderat, ut tamen hunc non deserat cum quo currebat; et sic huic adjutorium ferat, ut ab illo nullatenus torpeat ad quem festinabat.

11. Sciendum quoque est quod ipsa dilectio proximi in duobus præceptis subdividitur, cum quidam sapiens dicat: *Omne quod tibi odis fieri, vide ne ipse alteri facias* (*Tob.* IV, 16). Et per semetipsam

[a] Bigot., *angusta est porta.*
[b] Duo priores Gemet., *consistens.*
[c] Belvac., *exhibuit.*
[d] Belvac., *ut præ contemplatione illius.*

Veritas prædicat, dicens : *Quæ vultis ut faciant vobis* A *homines, et vos eadem facite illis* (*Matth.* VII, 12). Si enim et quod impendi nobis recte volumus, hoc aliis impartimur, et quod nobis fieri nolumus, hoc aliis facere ipsi devitamus, charitatis jura illæsa servamus. Sed nemo, cum quemplam diligit, habere se protinus charitatem putet, nisi prius ipsam vim suæ dilectionis examinet. Nam si quis quemlibet amat, sed propter Deum non amat, charitatem non habet, sed habere se putat. Charitas autem vera est cum et in Deo diligitur amicus, et propter Deum diligitur inimicus. Ille enim propter Deum diligit eos quos diligit, qui jam et eos diligere a quibus non diligitur scit. Probari enim charitas per solam odii adversitatem solet. Unde et per semetipsum Dominus dicit : *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos* (*Luc.* VI, 27). B Ille ergo securus amat, qui propter Deum illum amat a quo se intelligit non amari. Magna sunt hæc, alta sunt hæc, et multis ad exhibendum difficilia, sed tamen ista est vestis nuptialis. Quisquis autem hanc recumbens in nuptiis non habet, jam sollicitus metuat, ingrediente rege, quando mittatur foras. Ecce enim dicitur : *Intravit rex ad nuptias ut videret discumbentes, et vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali.* Nos sumus, fratres charissimi, qui in nuptiis Verbi discumbimus, qui jam fidem in Ecclesia habemus, qui Scripturæ sacræ epulis pascimur, qui conjunctam Deo Ecclesiam esse gaudemus. Considerate, rogo, si cum nuptiali veste ad has nuptias venistis, **1641** cogitationes vestras sollicita inquisitione discutite. De rebus singulis C corda vestra trutinate, si jam contra nullum odium habetis, si contra felicitatem alienam nulla vos invidiæ face succenditis, si per occultam malitiam nemini nocere festinatis.

12. Ecce rex ad nuptias ingreditur, et cordis nostri habitum contemplatur, atque ei quem charitate vestitum non invenit, protinus iratus dicit : *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Mirandum valde est, fratres charissimi, quod hunc et amicum vocat, et reprobat, ac si ei apertius dicat, Amice, et non amice; amice per fidem, sed non amice per operationem. *At ille obmutuit*, quia, quod dici sine gemitu non potest, in illa districtione ultimæ increpationis omne argumentum cessat excusationis, quippe quia ille foris increpat, qui testis con- D scientiæ intus animum accusat. Sed inter hæc sciendum est quia quisquis hanc vestem virtutis habet, sed tamen adhuc perfecte non habet, ad pii regis ingressum desperare veniam non debet, quia ipse quoque spem nobis per Psalmistam, tribuens, dicit : *Imperfectum meum viderunt oculi tui, et in libro tuo omnes scribentur* (*Psal.* CXXXVIII, 16). Sed quia pauca hæc in [a] consolatione habentis et infirmantis diximus, nunc ad eum qui hanc omnimodo non habet, verba vertamus. Sequitur :

13. *Tunc dixit rex ministris : Ligatis manibus ejus et pedibus, mittite eum in tenebras exteriores : ibi erit fletus et stridor dentium.* Ligantur tunc pedes et manus per districtionem sententiæ, qui modo a pravis operibus ligari noluerunt per meliorationem vitæ. Vel certe tunc ligat pœna, quos modo a bonis operibus ligavit culpa. Pedes enim qui visitare ægrum negligunt, manus quæ nihil indigentibus tribuunt a bono opere jam ex voluntate ligatæ sunt. [b] Qui ergo nunc sponte ligantur in vitio, tunc in supplicio ligantur invite. Bene autem dicitur quod in exteriores tenebras projiciatur. Interiores quippe tenebras dicimus cæcitatem cordis, exteriores vero tenebras æternam noctem damnationis. Tunc ergo damnatus quisque non in interiores sed in exteriores tenebras mittitur, quia illic invitus projicitur in noctem damnationis, qui hic sponte cecidit in cæcitatem cordis. Ubi fletus quoque et stridor dentium esse perhibetur, ut illic dentes strideant, qui hic de edacitate gaudebant; illic oculi defleant, qui hic per illicitas concupiscentias versabantur; [c] quatenus singula quæque membra supplicio subjaceant quæ hic singulis quibusque vitiis subjecta serviebant.

14. Sed repulso uno, in quo videlicet omne malorum corpus exprimitur, generalis protinus sententia subinfertur, qua dicitur : *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Tremendum valde est, fratres charissimi, quod audivimus. Ecce nos omnes jam vocati per fidem ad cœlestis regis nuptias venimus, incarnationis ejus mysterium et credimus et confitemur, divini Verbi epulas sumimus, sed futuro die judicii rex intraturus est. Quia vocati sumus, novimus; si sumus electi, nescimus. Tanto ergo necesse est ut unusquisque nostrum in humilitate se deprimat, quanto si sit electus ignorat. Nonnulli enim bona nec incipiunt, nonnulli vero in bonis quæ inceperunt minime persistunt. Alter pene totam vitam ducere in pravitate conspicitur, sed juxta finem vitæ a pravitate sua per districtæ pœnitentiæ [d] lamenta **1642** revocatur; alter electam videtur vitam ducere, et tamen hunc contingit ad erroris nequitiam juxta finem vitæ declinare. Alius bonum bene inchoat, melius consummat; alius in malis actibus a primæva ætate [e] se dejicit, et in eisdem operibus semper seipso deterior consummatur. Tanto ergo sibi unusquisque sollicite metuat, quanto ignorat quod restat, quia, quod sæpe dicendum est, et sine oblivione retinendum : *Multi sunt vocati, pauci vero electi.*

15. Sed quia nonnunquam mentes audientium plus exempla fidelium quam docentium verba convertunt, volo vobis aliquid de proximo dicere, quod corda vestra tanto formidolosius audiant, quanto eis hoc de propinquo sonat. Neque enim res longe ante gestas dicimus, sed eas de quibus testes existunt, eisque interfuisse se referunt, memoramus.

Tres pater meus sorores habuit, quæ cunctæ tres

[a] Tertius Gemet., *in consolatione labentis.*

[b] Longip., Val. Cl. et duo prior Gemet., *quæ ergo nunc*, sc. manus.

[c] Additur *in mundo* in tribus Gemet.

[d] Bigot., *lamenta renovantur.*

[e] Excusi, *se exercet*, reluctantibus Mss. omnibus.

sacræ virgines fuerunt : quarum una Tharsilla, alia [a] Gordiana, alia Æmiliana dicebatur. Uno omnes ardore conversæ, uno eodemque tempore sacratæ, sub districtione regulari degentes, in domo propria socialem vitam ducebant (*Lib.* IV *Dialog.*, *cap.* 16). Cumque essent diutius in eadem conversatione, cœperunt quotidianis incrementis in amorem conditoris sui Tharsilla et Æmiliana succrescere, et, cum solo hic essent corpore, quotidie animo ad æterna transire. At contra Gordianæ animus cœpit a calore amoris intimi per quotidiana [b] detrimenta tepescere, et paulisper ad hujus sæculi amorem redire. Crebro autem Tharsilla dicere Æmilianæ sorori suæ cum magno gemitu solebat : Video Gordianam sororem nostram de nostra sorte non esse ; perpendo enim quia foras defluit, et cor ad quod proposuit non custodit. Quam curabant blanda quotidie redargutione corripere, atque a levitate morum ad gravitatem sui habitus reformare. Quæ quidem resumebat vultum subito gravitatis inter verba correptionis, sed cum ejusdem correptionis hora transisset, transibat protinus et superducta gravitas honestatis, moxque ad levia verba redibat. Puellarum gaudebat societate laicarum, eique persona valde onerosa erat quæcunque huic mundo dedita non erat. Quadam vero nocte huic Tharsillæ amitæ meæ, quæ inter sorores suas virtute continuæ orationis, afflictionis studiosæ, abstinentiæ singularis, gravitate vitæ venerabilis in honore et culmine sanctitatis excreverat, sicut ipsa narravit, per visionem atavus meus Felix hujus Romanæ Ecclesiæ antistes apparuit, eique mansionem perpetuæ claritatis ostendit, dicens : Veni, quia in hac te lucis mansione suscipio. Quæ [c] subsequenti mox febre correpta, ad diem pervenit extremum. Et sicut nobilibus feminis virisque morientibus multi conveniunt, qui eorum proximos consolentur, eadem hora ejus exitus multi viri ac feminæ ejus lectulum circumsteterunt, inter quas mater mea quoque adfuit ; cum subito sursum illa respiciens, Jesum venientem vidit, et cum magna animadversione cœpit circumstantibus clamare, dicens : Recedite, recedite, Jesus venit. Cumque in eum intenderet quem videbat, sancta illa anima a carne soluta est ; tantaque subito fragrantia miri odoris aspersa est, ut ipsa quoque suavitas cunctis ostenderet illic auctorem suavitatis venisse. **1643** Cumque corpus ejus ex more mortuorum ad lavandum esset nudatum, longo orationis usu in cubitis ejus et genibus, camelorum more, inventa est obdurata cutis excrevisse, et quid vivens ejus spiritus semper egerit, caro mortua testabatur. Hæc autem gesta sunt ante dominici Natalis diem. Quo transacto, mox Æmilianæ sorori suæ per visionem nocturnæ visionis apparuit, dicens : Veni, ut quia Natalem dominicum sine te feci, sanctum Theophaniæ diem jam tecum faciam. Cui illa protinus de sororis suæ Gordianæ salute sollicita respondit : Et si sola venio, sororem nostram Gordianam cui dimitto? Cui, sicut asserebat, tristis vultu iterum dixit : Veni, Gordiana etenim soror nostra [d] inter laicas deputata est. Quam visionem mox molestia corporis secuta est, atque ita ut dictum fuerat, ante dominicæ apparitionis diem, eadem molestia ingravescente, defuncta est. Gordiana autem mox ut solam remansisse se reperit, ejus pravitas excrevit, et quod prius latuit in desiderio cogitationis, hoc [e] post effectu pravæ actionis exercuit. Nam oblita dominici timoris, oblita pudoris et reverentiæ, oblita consecrationis, conductorem agrorum suorum postmodum maritum duxit. Ecce omnes tres uno prius ardore conversæ sunt, sed non in uno eodemque studio permanserunt, quia juxta dominicam vocem, *Multi sunt vocati, pauci vero electi*. Hæc ergo dixi, ne quis in bono jam opere positus sibi vires boni operis tribuat, ne quis de propria actione confidat, quia etsi jam novit hodie qualis sit, adhuc cras quid futurus sit nescit. Nemo ergo de suis jam operibus securus gaudeat, quando adhuc in hujus vitæ incertitudine [f] qui finis sequatur ignorat. Sed quia rem retuli quæ vos ex divina districtione perterruit, aliud adhuc e vicino refero quod ex divina misericordia perterrita vestra corda consoletur ; quod tamen in sermone alio jam me dixisse memini, sed vos nequaquam adfuistis.

16. Ante biennium frater quidam in monasterium meum, quod juxta beatorum martyrum Joannis et Pauli Ecclesiam situm est, gratia conversationis venit, qui diu regulariter protractus, quandoque susceptus est (*Lib.* IV, *Dialog.*, *cap.* 38). Quem frater suus ad monasterium non conversationis studio, sed carnali amore secutus est. Is autem qui ad conversationem venerat valde fratribus placebat ; at contra, frater illius longe a vita ejus ac moribus discrepabat. Vivebat tamen in monasterio necessitate potius quam voluntate. Et cum in cunctis actibus perversus existeret, pro fratre suo ab omnibus æquanimiter tolerabatur. Erat enim levis eloquio, pravus actione, cultus vestibus, moribus incultus ; ferre vero non poterat si quisquam illi de sancti habitus conversatione loqueretur. Facta autem fuerat vita illius cunctis fratribus visu gravis, sed tamen, ut dictum est, pro fratris sui gratia erat cunctis tolerabilis. Aspernabatur valde si quis sibi aliquid de pravitatis suæ correctione loqueretur. Bona non solum facere, sed etiam audire non poterat. Nunquam se ad sanctæ conversationis habitum venire, jurando, irascendo, deridendo, testabatur. In hac autem pestilentia, quæ nuper hujus urbis populum magna ex parte consumpsit, percussus in inguine, **1644** perductus est ad mortem. Cumque extremum spiritum ageret, convenerunt fratres, ut egressum illius orando protegerent. Jam corpus ejus ab extrema fuerat parte præmor-

[a] In Corb. semper legitur *Gardiana*, et in C. Germ. *Æmeliana*.
[b] Recent. Ed., *decrementa*.
[c] Bigot., Val. Cl., Longip., *subsequenti nocte*.
[d] Per *laicas* hic intellige sæculo servientes, quod in virginibus Deo dicatis magnum nefas. Cæterum laicorum sæpe mentio fit apud Tertullianum, Cyprianum et alios patres antiquiores.
[e] Longip. et Val. Cl., *per effectum*.
[f] Idem cum Gemet. et Bigot., *quis se finis sequatur*.

tuum, in solo tantummodo pectore vitalis adhuc calor anhelabat. Cuncti autem fratres tanto pro eo cœperunt enixius orare, quanto eum jam videbant sub celeritate discedere. Cum repente cœpit eisdem fratribus assistentibus adnisu quo poterat clamare, et orationes eorum interrumpere, dicens : Recedite, recedite, ecce draconi ad devorandum datus sum, qui propter vestram præsentiam devorare me non potest. Caput meum jam in suo ore absorbuit ; date locum ut me amplius non cruciet, sed faciat quod facturus est. Si ei ad devorandum datus sum, quare propter vos moras patior? Tunc fratres cœperunt ei dicere : Quid est quod loqueris, frater? Signum tibi sanctæ crucis imprime. Respondebat ille ut poterat, dicens : Volo me signare, sed non possum, quia a dracone premor. Cumque hoc fratres audirent, prostrati in terra cum lacrymis cœperunt pro ereptione illius vehementius orare. Et ecce subito cœpit melioratus æger quibus valebat vocibus exsultare, dicens : Gratias Deo, ecce draco qui me ad devorandum **1645** acceperat fugit, orationibus vestris expulsus stare non potuit. Pro peccatis meis modo intercedite, quia converti paratus sum, et sæcularem vitam funditus relinquere. Homo ergo, qui, sicut jam dictum est, ab extrema corporis fuerat parte præmortuus, reservatus ad vitam, toto ad Deum corde conversus est. Longis et continuis in conversatione eadem flagellis eruditus, atque ante paucos dies excrescente corporis molestia defunctus est. Qui jam moriens draconem non vidit, quia illum per cordis immutationem vicit. Ecce, fratres mei, Gordiana, quam superius dixi, a sanctimonialis habitus excellentia corruit ad pœnam, et frater hic, de quo ista narravi, [a] ab ipso mortis articulo rediit ad æternam vitam. Nemo ergo scit quid de se in occultis Dei judiciis agatur; quia *multi sunt vocati, pauci vero electi.* Quia ergo nulli de se certum est electum se esse, restat ut omnes trepident, omnes de sua actione formident, omnes in sola divina misericordia gaudeant, nullus de suis viribus præsumat. Est qui perficiat fiduciam nostram, ille scilicet qui in se dignatus est [b] assumere naturam nostram, Jesus Christus, qui cum Patre vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXIX.

Habita ad populum [d] in basilica beati Joannis, quæ dicitur Constantiniana.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. XIX, 42-47.

In illo tempore, cum appropinquaret Jesus Jerusalem, videns civitatem, flevit super illam, dicens : Quia si cognovisses, et tu, et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi; nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo; et circumdabunt te, et coangustabunt te undique,

[a] Primus Carn., *ab ipso mortis periculo.*

[b] Bigot., *suscipere naturam.*

[c] Est vigesima quarta in Corb. In Lateran. vigesima sexta, in cod. reg. Suec. trigesima.

[d] In Later., *in basilica sancti Salvatoris.*

A *et ad terram* [e] *prosternent te, et filios tuos qui in te sunt; et non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. Et ingressus templum, cœpit ejicere vendentes in illo et ementes, dicens illis : Scriptum est quia domus mea domus orationis est. Vos autem fecistis illam speluncam latronum. Et erat docens quotidie in templo.*

1644 1. Lectionem brevem sancti Evangelii, brevi, si possum, volo sermone percurrere, ut illis in ea prolixior detur intentio qui sciunt ex paucis multa cogitare. [f] Quod flente Domino illa Jerosolymorum subversio describatur, quæ a Vespasiano et Tito Romanis principibus facta est, nullus qui historiam eversionis ejusdem legit ignorat. Romani enim principes denuntiantur, cum dicitur : *Quia venient dies*
B *in te, et circumdabunt te inimici tui vallo; et circumdabunt te, et coangustabunt te undique, et ad terram prosternent te, et filios tuos qui in te sunt.* Hoc quoque quod additur : *Non relinquent in te lapidem super lapidem*, etiam ipsa jam ejusdem civitatis transmigratio testatur, quia dum nunc in eo loco constructa est, ubi extra portam fuerat Dominus crucifixus, prior illa Jerusalem, ut dicitur, funditus est eversa. Cui ex qua culpa eversionis suæ pœna fuerit illata subjungitur : *Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.* Creator quippe omnium per incarnationis suæ mysterium **1645** hanc visitare dignatus est, sed ipsa timoris et amoris illius recordata non est. Unde etiam per prophetiam in increpatione cordis humani aves cœli ad testimonium deducuntur, dum
C dicitur : *Milvus in cœlo cognovit tempus suum ; turtur et hirundo et ciconia custodierunt tempus adventus sui, populus autem meus non cognovit judicium Domini* (*Jerem.* VIII, 7). Sed quærendum prius est quid sit quod dicitur : *Videns civitatem, flevit super illam, dicens : Quia si cognovisses, et tu.* Flevit etenim prius Redemptor ruinam perfidæ civitatis, quam ipsa sibi civitas non cognoscebat esse venturam. Cui a flente Domino recte dicitur : *Quia si cognovisses, et tu*, [g] subaudi, fleres, quæ modo quia nescis quod imminet, exsultas. Unde et subditur : *Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi.* Cum enim carnis se voluptatibus daret, et ventura mala non prospiceret, in die sua quæ ad pacem esse ei poterant habebat. Cur vero bona præsentia ad pacem habuerit, manifestatur cum
D dicitur : *Nunc autem* **1646** *abscondita sunt ab oculis tuis.* Si enim cordis ejus oculis mala quæ imminerent abscondita non essent, læta in præsentibus prosperis non fuisset. Cujus mox etiam pœna quæ de Romanis, sicut prædixi, principibus imminebat, adjuncta est.

2. Qua descripta, quid Dominus fecerit subditur : quia, *ingressus templum, cœpit ejicere vendentes in illo et ementes, dicens illis : Scriptum est quia domus mea domus orationis est, vos autem fecistis illam*

[e] Belvac. et C. Germ., *consternent te.*

[f] Sic legendum ex Mss. et vet. Ed. Excusi habent *quod a flente.*

[g] C. Germ., *subaudis, fleveras.* In Corb. quoque et in Gemet. legitur *subaudis.*

speluncam latronum (*Isai.* LVI, 7). Qui enim narravit mala ventura, et protinus templum ingressus est ut de illo vendentes et ementes ejiceret, profecto innotuit quia ruina populi maxime ex culpa sacerdotum fuit. Eversionem quippe describens, sed vendentes et ementes in templo feriens, in ipso effectu sui operis ostendit unde radix prodiit perditionis. Sicut autem evangelista alio teste didicimus, in templo columbæ vendebantur (*Marc.* XI, 15). Et quid per columbas nisi sancti Spiritus donum accipitur? Sed vendentes et ementes (1, *q.* 3 *c.* 10) e templo eliminat, quia vel eos qui pro munere impositionem manuum tribuunt, vel eos qui donum Spiritus emere nituntur damnat. De quo templo mox subditur: *Domus mea, domus orationis est, vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Qui enim ad accipienda munera in templo residebant, profecto quia quibusdam non dantibus læsionem exquirerent dubium non erat. Domus ergo orationis spelunca latronum facta fuerat, quia ad hoc in templo assistere noverant, ut aut non donantes munera studerent corporaliter persequi, aut dantes spiritaliter necare. Quia vero Redemptor noster prædicationis verba nec indignis et ingratis subtrahit, postquam disciplinæ [a] vigorem ejiciendo perversos tenuit, donum mox gratiæ ostendit. Nam subditur: *Et erat docens quotidie in templo.* Hæc juxta historiam breviter tractando transcurrimus.

3. Sed quia eversam jam Jerusalem novimus atque eversione sua in melius commutatam, quia expulsos latrones a templo, atque ipsum jam templum dirutum scimus, debemus ex rebus exterioribus introrsus aliquam similitudinem trahere, atque ex eversis ædificiis parietum morum ruinam timere. *Videns enim civitatem, flevit super illam, dicens: Quia si cognovisses, et tu.* Hoc semel egit, cum perituram civitatem esse nuntiavit. Hoc quotidie Redemptor noster per electos suos agere nullatenus cessat, cum quosdam ex bona vita ad mores reprobos pervenisse considerat. Plangit enim eos qui nesciunt cur plangantur, quia, juxta Salomonis verba: *Lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis* (*Prov.* II, 14). Qui si damnationem suam quæ eis imminet agnovissent, semetipsos cum lacrymis electorum plangerent. Bene autem perituræ animæ sententia quæ subditur convenit: *Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* Suam hic diem habet anima perversa, quæ transitorio gaudet in tempore. Cui ea quæ adsunt ad pacem sunt, quia dum ex rebus temporalibus lætatur, dum honoribus extollitur dum in carnis voluptate resolvitur, dum nulla venturæ pœnæ formidine terretur, pacem habet in die sua, quæ grave damnationis suæ scandalum in die habebit aliena. Ibi enim affligenda est, ubi justi

A lætabuntur; et cuncta quæ modo ei ad pacem sunt, tunc in amaritudinem rixæ vertentur, **1647** quia rixari secum incipiet cur damnationem quam patitur non expavit, cur a prospiciendis malis sequentibus oculos mentis clausit. Unde ei dicitur: *Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* Perversa quippe anima rebus præsentibus dedita, in terrenis voluptatibus resoluta, abscondit sibi mala sequentia, quia [b] prævidere futura refugit, quæ præsentem lætitiam perturbant; dumque in præsentis vitæ oblectationibus se deserit, quid aliud quam clausis oculis ad ignem vadit? Unde bene scriptum est: *In die bonorum ne immemor sis malorum* (*Eccli.* XI, 27). Et inde per Paulum dicitur: *Qui gaudent, tanquam non gaudentes sint* (*I Cor.* VII, 30), quia et si qua est præ-

B sentis temporis, ita est agenda lætitia, ut nunquam amaritudo sequentis judicii recedat a memoria, quatenus dum mens pavida extremæ ultionis timore transfigitur, quantum nunc præsens lætitia, tantum post ira subsequens temperetur. Hinc namque scriptum est: *Beatus homo qui semper est pavidus; qui vero mentis est duræ, corruet in malum* (*Prov.* XXVIII, 14). Sequentis enim ira judicii tanto tunc districtior portabitur, quanto nunc et inter culpas minime timetur.

4. Sequitur: *Quia venient dies in te, et circumdabunt te inimici tui vallo.* Qui unquam sunt humanæ animæ majores inimici, quam maligni spiritus, qui hanc a corpore exeuntem obsident, quam in carnis amore positam deceptoriis delectationibus fovent?

C Quam vallo circumdant, quia ante mentis ejus oculos reductis iniquitatibus quas perpetravit, hanc ad societatem suæ damnationis trahentes coarctant, ut in ipsa jam extremitate vitæ deprehensa, et a quibus hostibus circumclusa sit videat, et tamen evadendi aditum invenire non possit, quia operari jam bona non licet quæ, cum licuit agere, contempsit. De quibus adhuc apte quod sequitur intelligi valet: *Circumdabunt te, et coangustabunt te undique.* Maligni quippe spiritus undique animam angustant, quando ei non solum operis, verum etiam locutionis atque insuper cogitationis iniquitates replicant, ut quæ prius se per multa dilatavit in scelere, ad extremum de omnibus angustetur in retributione. Sequitur: *Et ad terram prosternent te, et filios tuos qui*

D *in te sunt.* Tunc anima per cognitionem reatus sui ad terram [c] consternitur, cum caro [d] quam vitam suam credidit redire ad pulverem urgetur. Tunc in mortem filii illius cadunt, cum cogitationes illicitæ quæ modo ex illa prodeunt, in extrema vitæ ultione dissipantur, sicut scriptum est: *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum* (*Psal.* CXLV, 4). Quæ scilicet duræ cogitationes intelligi etiam per lapidum significationem valent. Nam sequitur: *Et*

[a] Belvac., *rigorem*

[b] Longip., *prævidere mala futura.*

[c] In plerisque Mss. habetur tum in lectione Evangelii, tum in homilia et expositione, *ad terram consternent te.* Sic lectum a Gregorio suadere videtur locus hic, *ad terram consternitur.*

[d] Ita C. Germ., Corb., Gemet., Longip., ubi Excusi habent, *cum caro cui vitam.*

non relinquent in te lapidem super lapidem. Perversa etenim mens cum perversæ cogitationi adhuc perversiorem adjicit, quid aliud quam lapidem super lapidem ponit? Sed in destructa civitate super lapidem lapis non relinquitur, quia cum ad ultionem suam anima ducitur, omnis ab illa cogitationum suarum constructio dissipatur.

5. Quæ cur hoc patiatur adjungitur: *Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ.* [a] Pravam quamque animam omnipotens Deus multis modis visitare consuevit. Nam assidue hanc visitat præcepto, aliquando autem flagello, aliquando vero miraculo, ut et vera quæ nesciebat audiat, et tamen **1648** adhuc superbiens atque contemnens, aut dolore compuncta redeat, aut beneficiis devicta malum quod fecit erubescat. Sed quia visitationis suæ tempus minime B cognoscit, illis in extremo vitæ inimicis traditur, cum quibus in æterno judicio damnationis perpetuæ societate colligatur, sicut scriptum est: *Cum vadis cum adversario tuo ad principem in via, da operam liberari ab illo, ne forte* [b] *trahat te ad judicem, et judex tradat te exactori, et exactor mittat te in carcerem* (*Luc.* XII, 58). Adversarius quippe noster in via est sermo Dei, contrarius nostris carnalibus desideriis in præsenti vita. A quo ipse liberatur qui præceptis ejus humiliter subditur. Alioquin adversarius judici, et judex tradet exactori, quia ex sermone Domini contempto reus peccator tenebitur in examine judicis. Quem judex exactori tradit, quia hunc maligno spiritui ad ultionem trahere permittit, ut compulsam animam ipse ad pœnam de corpore exigat, quæ C ei ad culpam sponte consensit. Exactor mittit in carcerem, quia per malignum spiritum in inferno retruditur, quousque dies judicii veniat, ex quo jam in inferni ignibus simul et ipse crucietur.

6. Expleta ergo perditione civitatis, quam nos ad pereuntis animæ similitudinem traximus, protinus subditur: *Et ingressus templum cœpit ejicere vendentes et ementes de illo.* Sicut templum Dei in civitate est, ita et in plebe fideli vita religiosorum. Et sæpe nonnulli religionis habitum sumunt, et dum sacrorum ordinum locum percipiunt, sanctæ religionis officium in commercium terrenæ negotiationis trahunt. Vendentes quippe in templo sunt (1, *q.* 3, *c.* 10), qui hoc quod quibusdam jure competit ad præmium largiuntur. Justitiam enim vendere est D hanc pro præmii acceptione servare. Ementes vero in templo sunt qui dum hoc persolvere proximo quod justum est nolunt, dumque rem jure debitam facere contemnunt, dato patronis præmio emunt peccatum. Quibus bene dicitur: *Domus mea, domus orationis est; vos autem fecistis illam speluncam latronum,* quia dum [c] nonnunquam perversi homines [d] locum religionis tenent, ibi malitiæ suæ gladiis A occidunt, ubi vivificare proximos orationis suæ intercessione debuerunt.

7. Templum quoque et domus Dei est ipsa mens atque conscientia fidelium. Quæ si quando in læsione proximi perversas cogitationes profert, quasi in spelunca latrones resident, et simpliciter gradientes interficiunt, [e] quando in eos qui in nullo rei sunt læsionis gladios defigunt. Mens enim fidelium jam non domus orationis, sed spelunca latronum est, quando, relicta innocentia et simplicitate sanctitatis, illud conatur agere unde valeat proximis nocere. Sed quia contra perversa hæc omnia verbis Redemptoris nostri per sacras paginas indesinenter instruimur, nunc usque hoc agitur, quod factum fuisse perhibetur, cum dicitur: *Et erat docens quotidie in templo.* Cum enim mentem fidelium ad cavenda mala subtiliter erudit, quotidie Veritas in templo docet. Sed sciendum nobis est quia veritatis verbis veraciter erudimur, si extrema mala nostra formidolose et indesinenter aspicimus, juxta hoc quod per quemdam sapientem dicitur: *In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis* (*Eccli.* VII, 40). Pensare quippe **1649** quotidie debemus quod ex ejusdem voce nostri Redemptoris audivimus: *Et quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi; nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.* Dum enim districtus judex sustinet, et adhuc manum non exerit in percussionem, dum a retributione ultionis ultimæ esse quædam [f] temporis securitas videtur, debemus pensare malum quod sequitur, pensantes gemere, gementes vitare, et quæ commisimus peccata indesinenter aspicere, aspicientes flere, et flentes abstergere. Nulla nos [g] prosperitatis transitoriæ lætitia dissolvat, nec mentis nostræ oculos ea quæ sunt transitoria obstruant, [h] nec cæcos ad ignem ducant. Si enim districte pensetur, cujus sit ponderis improperium, ex ore veritatis agnoscitur, cum negligenti et futura non prospicienti dicitur: *Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi; nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.*

8. Nam cogitandum valde est quantum nobis erit terribilis hora nostræ resolutionis, qui pavor mentis, quanta tunc omnium malorum memoria, quæ oblivio transactæ felicitatis, quæ formido et consideratio judicis. Quid ergo esse nobis de præsentibus ad delectationem debet, quando, cunctis simul transeuntibus, non valet transire quod imminet? quando et hoc funditus finitur quod diligitur, et illud incipitur ubi dolor nunquam finitur? Tunc maligni spiritus in egrediente anima sua opera requirunt; tunc mala quæ suaserunt replicant, ut sociam ad tormenta trahant. Sed cur hoc de perversa solummodo anima dicimus, cum ad electos quoque egredientes veniant, et suum in illis, si prævaleant, aliquid requirant?

[a] Bigot., *pravam namque.*
[b] Belvac., C. Germ., Longip., *tradat te ad judicem.* Bigot, et primus Carn., *tradat te judici.* Ex textu Græco legendum *trahat* vel *pertrahat.*
[c] Bigot., *nonnulli perversi.*
[d] Duo priores Gemet., *locum regiminis.* Secus alii.
[e] Longip. et Val. Cl., *quando eos . . . gladio defigunt.*
[f] Gemet., Val. Cl., Longip., *temporis dilatio.*
[g] C. Germ., *nos prosperitas transitoriæ laudis, lætitiaque dissolvat.* Concinit Bigot.
[h] Corb., *nec cæci ad ignem ducantur.*

Unus autem [a] in hominibus exstitit, qui ante passionem suam libera voce dicit: *Jam non multa loquar vobiscum; venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam* (*Joan.* XIV, 30). Quia enim hunc mortalem hominem vidit, suum in illo mundi princeps aliquid invenire se posse credidit. Sed sine ullo peccato a mundi corruptione exiit, qui sine peccato in mundum venit. Hoc de se contra mundi principem nec Petrus dicere præsumpsit, qui audire meruit: *Quæcunque ligaveris super terram ligata erunt et in cœlis, et quodcunque solveris super terram solutum erit et in cœlis* (*Matth.* XVI, 19). Hoc nec Paulus dicere præsumpsit, qui priusquam mortis debitum solveret ad cœli tertii secreta pervenit (*II Cor.* XII, 2). Hoc nec Joannes dicere ausus est, qui pro amore præcipuo in Redemptoris sui pectore in cœna B recubuit (*Joan.* XXI, 20). Nam cum Propheta dicat: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in delictis peperit me mater mea* (*Psal.* L, 7), sine culpa in mundo esse non potuit qui in mundum cum culpa venit. Hinc namque idem Propheta ait: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens* (*Psal.* CXLII, 2). Hinc Salomon ait: *Non est homo justus in terra qui faciat bonum, et non peccet* (*Eccl.* VII, 21). Hinc Joannes dicit: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est* (*I Joan.* I, 8). Hinc Jacobus ait: *In multis enim offendimus omnes* (*Jac.* III, 2). Constat enim quia omnes qui de carnis delectatione concepti sunt in eorum procul dubio vel actione, vel locutione, vel cogitatione aliquid suum princeps hujus mundi ha- C buit. Sed idcirco illos vel post rapere, vel prius tenere non potuit, quia eos ille a debitis suis eripuit, qui pro nobis [b] sine debito mortis debitum solvit, ut nos ideo sub jure hostis nostri debita nostra **1650** non teneant, quia pro nobis mediator Dei et hominum homo Christus [c] Jesus gratuito reddidit quod non debebat. Qui enim pro nobis mortem carnis indebitam reddidit, nos a debita animæ morte liberavit. Ait ergo: *Venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam* (*Joan.* XIV, 30). Unde curandum nobis est, et cum magnis quotidie fletibus cogitandum, [d] quam rabidus, quam terribilis sua in nobis opera requirens in die nostri exitus princeps hujus mundi veniat, si etiam ad Deum carne morientem venit, et in illo aliquid quæsivit in quo D invenire nihil potuit

9. Quid itaque nos miseri dicturi, quid acturi sumus, qui innumera mala commisimus? Quid requirenti adversario et multa sua in nobis invenienti dicemus, nisi solum quod nobis est certum refugium, et solida spes, quia unum cum illo facti sumus in quo princeps hujus mundi et suum aliquid requisivit, et invenire minime potuit? quoniam solus est inter mortuos liber (*Psal.* LXXXVII, 5). Et a peccati jam servitio veraci libertate solvimur, quia ei qui A vere liber est unimur. Constat enim, nec negare possumus, sed veraciter fatemur, quia princeps hujus mundi habet in nobis multa; sed tamen mortis nostræ tempore jam nos rapere non valet, quia ejus membra effecti sumus, in quo non habet quidquam. Sed quid prodest quod eidem Redemptori nostro per fidem jungimur, si ab eo moribus disjungamur? Ipse etenim dicit: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum* (*Matth.* VII, 21). Recta ergo opera rectæ fidei jungenda sunt. Mala quæ fecimus per quotidiana lamenta diluamus, transactas nostras nequitias surgentia ab amore Dei et proximi recta opera superent, nulla quæ possumus fratribus impendere bona recusemus. Neque enim aliter Redemptoris nostri membra efficimur, nisi inhærendo Deo, et compatiendo proximo.

10. Sed quia ad amorem Dei et proximi plerumque corda audientium plus exempla quam verba excitant, charitati vestræ indicare studeo quod is qui præsto est filius meus Epiphanius diaconus, Isauria provincia exortus, in vicina factum terra Lycaoniæ solet narrare miraculum. Ait enim quod in ea quidam, Martyrius nomine, vitæ valde venerabilis monachus fuit, qui ex suo monasterio visitationis gratia ad aliud monasterium tendebat, cui spiritualis pater præerat. Pergens itaque, leprosum quemdam, quem densis vulneribus elephantinus morbus per membra fœdaverat, invenit in via, volentem ad suum hospitium redire, sed præ lassitudine non valentem. In ipso vero itinere se habere perhibebat hospitium quo idem Martyrius monachus ire festinabat. Vir autem Dei ejusdem leprosi lassitudinem misertus, pallium quo vestiebatur in terram protinus projecit et expandit, ac desuper leprosum posuit, eumque suo pallio undique constrictum **1651** super humerum levavit, secumque revertens detulit. Cumque jam monasterii foribus propiaret, spiritualis pater ejusdem monasterii magnis vocibus clamare cœpit: Currite, januas monasterii citius aperite, quia frater Martyrius venit Dominum portans. Statim vero ut Martyrius ad monasterii aditum pervenit, is qui leprosus esse putabatur, de collo ejus exsiliens, et in ea specie apparens qua recognosci ab hominibus solet Redemptor humani generis, Deus et homo Christus Jesus, ad cœlum Martyrio aspiciente rediit, eique ascendens dixit: Martyri, tu me non erubuisti super terram, ego te non erubescam super cœlos. Qui sanctus vir mox ut est monasterium ingressus, ei pater monasterii dixit: Frater Martyri, ubi est quem portabas? Cui ille respondit, dicens: Ego si scivissem quis esset, pedes illius tenuissem. Tunc idem Martyrius narrabat quia cum eum portasset, pondus ejus minime sensisset. Nec mirum quomodo enim pondus sentire poterat, qui portantem portabat? Qua in re pensandum est nobis quantum fraterna compassio valeat, quantum nos omnipotenti Deo misericordiæ

[a] Primus Carn., *in omnibus*.
[b] Duo priores Gemet., *sine dubio*.
[c] Nonnulli, *Jesus velut ex debito gratis reddidit*.

[d] C. Germ., *quam rapidus*, Carnut. et plerique, *quam sævus*.

viscera conjungant. Inde enim ei qui est super omnia propinquamus, unde nos per compassionem proximi etiam sub nosmetipsos deponimus. In rebus corporalibus nemo alta tangit, nisi qui tenditur; in rebus vero spiritalibus certum est quia quanto plus per compassionem attrahimur, tanto altis verius appropinquamus. Ecce autem Redemptori generis humani ad ædificationem nostram minime sufficit quod in extremo judicio dicturum se esse perhibuit: *Quandiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis* (*Matth.* xxv, 40), nisi et ante judicium hoc in se ostenderet quod dixisset; ut videlicet demonstraret quia quisquis nunc bona opera indigentibus exhibet, ei hæc specialiter impendit cujus hæc amore exhibuerit. Et tanto plus quisque majorem mercedem recipit, quanto nec eum despicit qui amplius despiciendus videtur. Quid enim in humana carne sublimius carne Christi, quæ est super angelos exaltata? Et quid in humana carne abjectius carne leprosi, quæ tumescentibus vulneribus scinditur, et exhalantibus fetoribus impletur? Sed ecce in specie leprosi apparuit; et is qui est reverendus super omnia, videri despectus infra omnia dedignatus non est. Cur hoc, nisi ut sensu nos tardiores admoneret, quatenus quisquis ei qui in cœlo est festinat assistere, humiliari in terra et compati etiam abjectis et despicabilibus fratribus non recuset? Loqui charitati vestræ sub brevitate decreveram; sed quia non est in homine via ejus (*Jerem.* x, 23), decurrens sermo retineri non potest, quem disponit ipse de quo loquimur, qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[a] HOMILIA XL.

Habita ad populum in basilica sancti Laurentii martyris [b] Dominica secunda post Pentecosten.

LECTIO S. EVANG. SEC. LUC. XVI, 19-31.

In illo tempore, dixit Jesus discipulis suis: Homo quidam erat dives, [c] *qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus, ulceribus plenus, cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis, et nemo illi dabat. Sed et canes veniebant, et lingebant ulcera ejus. Factum est autem ut moreretur mendicus, et portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno. Elevans autem oculos suos cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe, et Lazarum in sinu ejus. Et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. Et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt hinc transire ad* A *vos non possint, neque inde huc transmeare. Et ait: Rogo ergo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei; habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Et ait illi Abraham: Habent Moysen et prophetas; audiant illos. At ille dixit: Non, pater Abraham; sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. Ait autem illi: Si Moysen et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit credent.*

1652 1. In verbis sacri eloquii, fratres charissimi, prius servanda est veritas historiæ, et postmodum requirenda spiritalis intelligentia allegoriæ. Tunc namque allegoriæ fructus suaviter carpitur, cum prius per historiam in veritatis radice solidatur. Sed quia nonnunquam allegoria fidem ædificat, et B historia moralitatem, nos qui auctore Deo jam fidelibus loquimur, non abs re credimus si ipsum loquendi ordinem postponamus, quatenus qui fidem jam firmam tenetis prius de allegoria aliquid breviter audire debeatis; et quod vobis de moralitate historiæ valde est necessarium, hoc in expositionis nostræ ordine servetur extremum, quia ea plerumque solent melius recoli quæ contingit postmodum audiri.

2. Sensus ergo allegoricos sub brevitate transcurrimus, ut ad moralitatis latitudinem citius venire valeamus. *Homo quidam erat dives, qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide.* Quem, fratres charissimi, quem dives iste qui induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide, nisi Judaicum populum significat, qui cultum vitæ exterius C habuit, qui acceptæ legis deliciis ad nitorem usus est, non ad utilitatem? Quem vero Lazarus ulceribus plenus nisi gentilem populum figuraliter exprimit? Qui dum conversus ad Deum peccata sua confiteri non erubuit, huic vulnus in cute fuit. In cutis quippe vulnere virus a visceribus trahitur, et foras erumpit. Quid est ergo peccatorum confessio, nisi quædam vulnerum ruptio? Quia peccati virus salubriter aperitur in confessione, quod pestifere latebat in mente. Vulnera etenim cutis in superficiem trahunt humorem putredinis. Et confitendo peccata quid aliud agimus, nisi malum quod in nobis latebat aperimus? Sed Lazarus vulneratus cupiebat saturari de micis quæ cadebant de mensa divitis, et nemo illi dabat, quia gentilem quemque ad cognitionem legis admit- D tere superbus ille populus despiciebat. Qui dum doctrinam legis non ad charitatem habuit, sed ad elationem, quasi de acceptis opibus tumuit. Et quia ei verba defluebant de scientia quasi micæ cadebant de mensa. At contra jacentis pauperis vulnera lingebant canes. Nonnunquam solent in sacro eloquio per canes prædicatores intelligi. **1653** Canum etenim lingua vulnus dum lingit, curat, quia et doctores sancti dum in confessione peccati nostri nos instruunt, quasi vulnus mentis per linguam tangunt; et quia nos loquendo a peccatis eripiunt, quasi tangendo

[a] In Corb. est vigesima prima, in Lateran. undecima, in Cod. reg. Suec. trigesima prima.

[b] Hæc non sunt C. Germ. nec aliorum plur. In duobus prioribus Gemet. hæc hom. legitur habita in basil. S. Salvat.; secus in Later. in Cod. reg. Suec., Corb. Germ., etc.

[c] Belvac. et Corb. Germ., hic et infra, *et induebatur*.

vulnera ad salutem reducunt. [a] Quia enim canum nomine, prædicatorum lingua signatur, Domino per Psalmistam dicitur: *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso* (*Psal.* LXVII, 24). Ex Judæis quippe infidelibus sancti prædicatores electi sunt, qui, in assertione veritatis contra fures latronesque venientes, magnos pro Domino, ut ita dicam, latratus dederunt. Quo contra de quorumdam reprobatione dicitur: *Canes muti, non valentes latrare* (*Isai.* LVI, 10). Quia ergo prædicatores sancti peccata damnant, confessionem vero peccatorum approbant, dicentes: *Confitemini alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem, ut salvemini* (*Jac.* V, 16), ulcera Lazari canes lingunt. Sancti etenim doctores dum gentilium confessiones accipiunt, mentium vulnera saluti restituunt. Unde et Lazarus bene interpretatur adjutus, quia ipsi hunc ad ereptionem juvant, quia ejus vulnera per linguæ correptionem curant. Potest etiam per linctionem canum lata adulantium lingua signari. Adulantibus etenim vulnera nostra lingere est, quod plerumque solent etiam ipsa mala quæ nos in nobis reprehendimus improbo favore laudare. Contigit vero ut uterque moreretur. Dives, qui induebatur purpura et bysso, sepultus est in inferno; in sinum vero Abrahæ Lazarus ab angelis ductus est. Quid Abrahæ sinus nisi secretam requiem [b] significat patrum? De qua Veritas dicit: *Multi*, inquit, *venient ab Oriente et Occidente, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum; filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores* (*Matth.* VIII, 11). Qui enim purpura et bysso indutus dicitur recte regni filius vocatur. Qui de longinquo ad videndum Lazarum oculos levat, quia dum per damnationis suæ supplicia infideles in imo sunt, fideles quosque ante diem extremi judicii super se in requie attendunt, quorum post gaudia contemplari nullatenus possunt. Longe vero est quod conspiciunt, quia illuc per meritum non attingunt. In lingua autem amplius ardere ostenditur, cum dicit: *Mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam*, [c] *ut refrigeret linguam meam*, **1654** *quia crucior in hac flamma* (*Luc.* XVI, 24). Infidelis populus verba legis in ore tenuit, quæ opere servare contempsit. Ibi ergo amplius ardebit, ubi se ostendit scire quod facere noluit. Quapropter bene de doctis et negligentibus per Salomonem dicitur: *Omnis labor hominis in ore ejus, sed anima illius non implebitur* (*Eccle.* VI, 7), quia quisquis hoc solummodo laborat, ut sciat quid loqui debeat, [d] ab ipsa refectione suæ scientiæ mente vacua jejunat. Ab extremo digiti se tangi desiderat, quia æternis suppliciis datus optat operatione justorum vel ultima participari. Cui respondetur quod in hac vita bona receperit,

A quia omne suum gaudium felicitatem transitoriam putavit. Habere hic etenim possunt et justi bona, nec tamen hæc in recompensatione recipere, quia dum meliora, id est æterna, appetunt, eorum judicio quælibet bona adfuerint, cum sanctis desideriis æstuant, bona minime videntur. Unde David propheta, qui regni divitiis [e] multisque obsequiis fulciebatur, quamvis et hæc ad necessitatem bona esse conspiceret, uni tamen singulariter bono inhianter æstuabat, dicens: *Mihi autem adhærere Deo bonum est* (*Psal.* LXXII, 28). Inter hæc vero notandum est quod ei dicitur: *Memento, fili.* Ecce enim Abraham filium vocat, quem tamen a tormento non liberat, quoniam hujus infidelis populi præcedentes patres fideles, quia multos a sua fide deviasse considerant, eos

B nulla compassione a tormentis eripiunt, quos tamen per carnem filios recognoscunt. In tormentis autem dives positus quinque fratres habere se perhibet, quia superbus idem Judaicus populus, qui ex magna jam parte damnatus est, sequaces suos quos super terram [f] reliquit, quinque sensibus corporis deditos novit. Quinario ergo numero fratres quos reliquerat exprimit, quia quos ad spiritalem intelligentiam non assurgere in inferno positus gemit, petit ut ad eos Lazarus mittatur. Cui quia Moysen et prophetas habeant dicitur. Sed ait: *Quia non credent*, [g] *nisi quis ex mortuis resurrexerit.* Cui protinus respondetur: *Si Moysen et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit credent ei.* Certe de Moyse Veritas dicit: *Si crederetis Moysi, crederetis utique*

C *et mihi. De me enim ille scripsit* (*Joan.* V, 46). Impletur ergo quod per Abrahæ responsionem dicitur. Ex mortuis enim Dominus resurrexit, sed Judaicus ille populus, quia Moysi credere noluit, ei etiam qui resurrexit ex mortuis credere contempsit. Cumque Moysi verba spiritaliter intelligere contempsit, ad eum de quo Moyses locutus fuerat non pervenit.

3. Hæc nos, fratres charissimi, [h] pro indagandis allegoriæ mysteriis succincte transcurrisse sufficiat; nunc ad intuendam latius rei gestæ moralitatem animus recurrat: *Homo quidam erat dives, et induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide. Et erat quidam mendicus, nomine Lazarus, qui jacebat ante januam divitis, ulceribus plenus.* Nonnulli putant præcepta Veteris Testamenti districtiora

D esse quam Novi; sed hi nimirum improvida consideratione falluntur. In illo enim non tenacia, sed rapina multatur (*II Reg.* XII, 6). Ibi res injuste sublata **1655** restitutione quadrupli punitur (*Matth.* XIX, 8). Hic autem dives iste non abstulisse aliena reprehenditur, sed propria non dedisse. Nec dicitur quia vi quempiam oppressit, sed quia in acceptis

[a] Primus Carn., *quasi enim... signatur, dum.*
[b] C. Germ., Gemet., Belvac., *significat patris.*
[c] Belvac., *et refrigeret.*
[d] Duo priores Gemet. ac Bigot., *ab ipsa refectionis suæ scientia.*
[e] Secundus Carn., *multisque honoribus.* Per obsequia intelligit ministros obsequentes, ut l. II Dial., c. 4, *cui alia quoque obsequia atque spatharios præbuit.*

[f] Hic inter mss. Codices dissidium est. Sequimur antiq. Belvac., Corb., C. Germ. et Bigot., in quo tamen (quod ab aliis abest) additur, *novit, dum quinque libros Moysi carnaliter intellexit.* In primo Carnut., *reliquit, quinque libros Moysi carnaliter intellexisset quinque sensibus corporis deditos novit.*
[g] Belvac., *nisi si quis ex mortuis.*
[h] Excusi, *pro indicandis.*

rebus se extulit. Hinc ergo summopere colligendum est qua pœna multandus sit qui aliena diripit, si [a] inferni damnatione percutitur qui propria non largitur. Nemo ergo securum se æstimet, dicens: Ecce aliena non rapio, sed concessis licite [b] rebus fruor, quia dives iste non idcirco punitus est quoniam aliena abstulit, sed quia acceptis rebus semetipsum male dereliquit. Hoc quoque fuit quod hunc inferno tradidit, quia in sua felicitate timidus non fuit, quia accepta dona ad usum arrogantiæ inflexit, quia viscera pietatis ignoravit, quia peccata sua redimere etiam cum sibi abundaret pretium noluit. Et sunt nonnulli qui cultum subtilium pretiosarumque vestium non putant esse peccatum. Quod si videlicet culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret quod dives qui torquetur apud inferos B bysso et purpura indutus fuisset. Nemo quippe [c] vestimenta præcipua nisi ad inanem gloriam quærit, videlicet, ut honorabilior cæteris esse videatur. Nam quia pro sola inani gloria vestimentum pretiosius quæritur res ipsa testatur, quod nemo vult ibi pretiosis vestibus indui, ubi ab aliis non possit videri. Quam culpam possumus melius etiam ex diverso colligere, quia si abjectio vilis indumenti virtus non esset, evangelista vigilanter de Joanne non diceret: *Erat indutus pilis camelorum* (*Matth.* III, 4). Sed notandum nobis est magnopere, in ore Veritatis de superbo divite et humili paupere quantus sit ordo narrationis. Ecce enim dicitur: *Homo quidam erat dives;* et protinus subinfertur: *Et erat quidam mendicus nomine Lazarus.* Certe [d] in populo plus solent C nomina divitum quam pauperum sciri. Quid est ergo quod Dominus, de paupere et divite verbum faciens, nomen pauperis dicit, et nomen divitis non dicit, nisi quod Deus humiles novit atque approbat, et superbos ignorat? Unde et quibusdam de miraculorum virtute superbientibus in fine dicturus est: *Nescio vos unde sitis: discedite a me omnes* [e] *operarii iniquitatis* (*Matth.* VII, 23). At contra Moysi dicitur: *Novi te ex nomine* (*Exod.* XXXIII, 12). Ait ergo de divite: *Homo quidam.* Ait de paupere: *Egenus, nomine Lazarus.* Ac si aperte dicat: Pauperem humilem scio, superbum divitem nescio. Illum cognitum per approbationem habeo, hunc per judicium reprobationis ignoro.

4. Pensandum nobis est etiam conditor noster D quanta omnia consideratione dispensat. Una etenim res non pro una re agitur. Nam ecce plenus ulceribus mendicus Lazarus ante januam divitis jacet. Qua de re una Dominus duo judicia explevit. Habuisset enim fortasse aliquam excusationem dives, si Lazarus pauper et ulcerosus ante ejus januam non jacuisset, si remotus fuisset, si ejus inopia non esset oculis importuna. Rursum si longe esset dives ab

A oculis ulcerosi pauperis, minorem tolerasset in animo tentationem pauper. Sed dum egenum et ulceratum ante januam divitis et deliciis affluentis posuit, in una eademque re et ex visione pauperis **1656** non miserenti diviti cumulum damnationis intulit, et rursum ex visione divitis tentatum quotidie pauperem probavit. Quantas namque hunc egenum et vulneribus obsessum tentationes creditis in sua cogitatione tolerasse, cum ipse egeret pane, et non haberet etiam [f] salutem, atque ante se divitem cerneret salutem et [g] delicias habere cum voluptate; se dolore et frigore affligi, illum gaudere conspiceret, bysso et purpura vestiri; se deprimi vulneribus, illum diffluere acceptis rebus; se egere, illum nolle largiri? Quantus putamus, fratres mei, tunc in corde pauperis tumultus tentationis fuit, cui certe poterat ad pœnam sufficere paupertas, etiamsi sanus fuisset; et rursum suffecisset ægritudo, etiamsi subsidium adesset? Sed ut probaretur amplius pauper, simul hunc et paupertas et ægritudo tabefecit. Atque insuper videbat procedentem divitem obsequentibus cuneis circumfulciri, et se in infirmitate et inopia a nullo visitari. Nam quia nemo ei ad visitandum aderat, testantur canes, qui licenter ejus vulnera lingebant. Ex una ergo re omnipotens Deus duo judicia exhibuit, dum Lazarum pauperem ante januam divitis jacere permisit, ut et dives impius damnationis sibi augeret ultionem, et tentatus pauper cresceret ad remunerationem. Conspiciebat ille quotidie cui non misereretur, videbat iste de quo probaretur. Duo inferius corda, sed unus desuper inspector, qui et hunc tentando exercebat ad gloriam, et illum tolerando exspectabat ad pœnam. Nam sequitur:

5. *Factum est autem ut moreretur mendicus, et portaretur ab angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno.* Qui nimirum dives cum cui in hac vita misereri noluit in suo jam supplicio positus patronum quærit. Nam ecce subjungitur: *Qui elevans oculos, cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe, et Lazarum in sinu ejus. Et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* O quanta est subtilitas judiciorum Dei! O quam districte agitur bonorum actuum malorumque retributio! Certe superius dictum fuit quia in hac vita Lazarus cadentes micas de mensa divitis quærebat, et nemo illi dabat; nunc de supplicio divitis dicitur quia de extremo digito Lazari distillari aquam in ore suo concupiscit. Hinc ergo, hinc, fratres, colligite quanta sit districtio severitatis Dei. Dives enim iste qui vulnerato pauperi mensæ suæ vel minima dare noluit, in inferno positus, usque ad minima quærenda pervenit. Nam guttam aquæ petivit, qui micas

[a] Primus Carn., *si in imis inferni, damnatione per.*
[b] Duo priores Gemet., *rebus utor.*
[c] Ita omnes Mss. nostri, quibus vet. Edit. concinunt. Recentiores, pro *præcipua*, sumpserunt *pretiosa.*
[d] Bigot., *in publico.* Ibid., pro *sciri*, Belvac. et duo priores Gemet. habent *scire.*
[e] Bigot., *qui operamini iniquitatem.*
[f] Sic legendum ex Mss. Belvac., Corb., C. Germ., Gemet., etc. Ubi *salutem* significat *sanitatem*, quod Excusi habent.
[g] Belvac., *divitias.*

panis negavit. Sed notandum valde est quid sit quod dives in igne positus linguam suam refrigerari petit. Mos quippe est sacri eloquii ut aliquando aliud dicat, sed et eodem dicto aliud innuat. Superius autem hunc superbum divitem Dominus non loquacitati vacantem dixerat, sed superflue convivantem. Neque hunc de [a] loquacitate narravit, sed eum elatione et tenacia de edacitate peccasse. Sed quia abundare in conviviis loquacitas solet, is qui male hic convivatus dicitur, apud infernum gravius in lingua ardere perhibetur. Prima namque male convivantibus famulatur culpa loquacitatis, post loquacitatem vero ludendi etiam levitas sequitur. **1657** Nam quia edacitatem lusus sequatur, testatur sacra Scriptura, quæ ait : *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere* (*Exod.* XXXII, 6). Sed priusquam ad lusum moveatur corpus, ad jocos ac verba inania movetur lingua. Quid ergo est quod innuitur quia in tormentis positus dives linguam suam refrigerari postulat, nisi quod is qui convivando magis de loquacitate peccaverat per retributionis justitiam in lingua atrocius ardebat?

6. Sed cum gravi valde est pavore pensandum (*De pœnit.*, *dist.* 3, *can.* Cavendum) hoc quod ei per Abrahæ responsionem dicitur : *Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.* Ista, [b] fratres mei, sententia pavore potius indiget, quam expositione. Nam si qui estis qui in hoc mundo exterioris boni aliquid accepistis, ipsum, ut ita dicam, donum exterius pertimescere debetis, ne vobis pro quorumdam vestrorum actuum recompensatione sit datum, ne judex qui hic bona exteriora restituit a retributione boni intimi repellat, ne honor hic vel divitiæ, non adjumentum virtutis, sed remuneratio sint laboris. Ecce enim dum dicitur : *Recepisti bona in vita tua*, indicatur et dives iste boni aliquid habuisse, ex quo in hac vita bona reciperet. Rursumque dum de Lazaro dicitur quia recepit mala, profecto monstratur et Lazarus habuisse malum aliquod quod purgaretur. Sed mala Lazari purgavit ignis inopiæ, et bona divitis remuneravit felicitas transeuntis vitæ. Illum paupertas afflixit et tersit, istum abundantia remuneravit et repulit. Quicunque ergo bene in hoc sæculo habetis, cum vos bona egisse recolitis, valde de ipsis pertimescite, ne concessa vobis prosperitas eorumdem remuneratio sit bonorum. Et cum quoslibet pauperes nonnulla reprehensibilia perpetrare conspicitis, nolite despicere, nolite desperare, quia fortasse [c] quod superfluitas tenuissimæ pravitatis inquinat, caminus paupertatis purgat. De vobis omnimodo pertimescite, quia nonnulla etiam male acta

A prospera vita secuta est. De illis vero sollicite pensate, quia eorum vitam etiam magistra paupertas cruciat, quousque ad rectitudinem perducat.

7. Sequitur : *Et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est, ut hi qui volunt hinc ad vos transire non possint, neque inde huc transmeare.* Qua in re valde quærendum est quomodo dicatur, *Hi qui volunt hinc ad vos transire non possunt.* Quia enim hi qui in inferno sunt ad beatorum sortem transire cupiant dubium non est. Qui vero jam in beatitudinis sorte suscepti sunt, quo pacto dicitur quia transire ad eos qui in inferno cruciantur volunt? Sed sicut transire reprobi ad electos cupiunt, id est a suppliciorum suorum afflictione migrare; ita ad afflictos atque in tormentis positos transire justorum est mente ire per B misericordiam, eosque velle liberare. Sed qui volunt de beatorum sede ad afflictos atque in tormentis positos transire, non possunt, quia justorum animæ quamvis in suæ naturæ bonitate misericordiam habeant, jam tunc auctoris sui justitiæ conjunctæ, tanta rectitudine constringuntur, ut nulla ad reprobos compassione [d] moveantur. Ipsi quippe judici concordant cui inhærent, et eis quos eripere non possunt nec ex misericordia condescendunt, **1658** quia tantum illos tunc a se videbunt extraneos, quantum ab eo quem diligunt auctore suo [e] conspiciunt esse repulsos. Nec injusti ergo ad beatorum sortem transeunt, quia damnatione perpetua constringuntur; nec justi transire ad reprobos possunt, quia, erecti jam per justitiam [f] judicii, eis nullo modo ex aliqua com-
C passione miserentur.

8. Sed postquam ardenti diviti de se spes tollitur, ejus animus ad propinquos quos reliquerat recurrit, quia reproborum mentem pœna sua quandoque inutiliter erudit ad charitatem, ut jam tunc etiam suos spiritaliter diligant, [g] qui hic, dum peccata diligerent, nec se amabant. Unde nunc subditur : *Rogo ergo te, Pater, ut mittas eum in domum patris mei; habeo enim quinque fratres, [h] ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum.* Qua in re notandum est ardenti diviti quanta ad supplicium cumulantur. Ad pœnam namque suam ei et cognitio servatur et memoria. Cognoscit enim Lazarum quem despexit, fratrum quoque suorum meminit quos reliquit. Perfecta quippe ei ultio de paupere non esset,
D si hunc in retributione non recognosceret. Et perfecta pœna in igne non esset, si non hoc [i] quod ipse patitur etiam in suis timeret. Ut ergo peccatores in supplicio amplius puniantur, et eorum vident gloriam quos contempserunt, et de illorum etiam pœna torquentur quos inutiliter amaverunt. Credendum vero est quod ante retributionem extremi judicii injusti

[a] Sic legitur in Mss. Editoribus placuit ponere *notavit*, pro *narravit*.

[b] Non verba ipsa referuntur a Gratiano loco indicato, sed sensus tantum, et quidem solum ex parte.

[c] Excusi, *quos superfluitas*.

[d] In Longip., post *moveantur*, additum : *etiamsi misereri vellent, jam tunc omnino non possent. Ipsi quippe*.

[e] Duo priores Gemet., *conspiciunt se nullatenus esse repulsos*.

[f] Carnut., *judicis*.

[g] Primus Carn., *quos hic dum .... nec secum amabant*.

[h] Belvac., C. Germ. et duo priores Gemet., *ut testificetur illis Lazarus.* C. Germ., tamen in lectione Evang. habet, *ut testetur*.

[i] Bigot., *quod in se*.

in requie quosdam justos conspiciunt, ut eos videntes in gaudio non solum de suo supplicio, sed etiam de illorum bono crucientur. Justi vero in tormentis semper intuentur injustos, ut hinc eorum gaudium crescat, quia malum conspiciunt quod misericorditer evaserunt; tantoque majores ereptori suo gratias referunt, quanto vident in aliis quod ipsi perpeti, si essent relicti, potuerunt. Nec illam tantæ beatitudinis claritatem apud justorum animum fuscat spectata pœna reproborum, quia ubi jam compassio miseriæ non erit, minuere procul dubio beatorum lætitiam non valebit. Quid autem mirum si dum justi injustorum tormenta conspiciunt, hoc eis veniat in obsequium gaudiorum, quando et in pictura niger color substernitur, ut albus vel rubeus clarior videatur? Nam sicut dictum est tanto bonis sua gaudia excrescunt, quanto eorum oculis damnatorum mala subterjacent quæ evaserunt. Et quamvis eis sua gaudia ad perfruendum plene sufficiant, mala tamen reproborum absque dubio semper aspiciunt, quia qui Creatoris sui claritatem vident, nihil in creatura agitur quod videre non possint.

9. Petenti autem diviti ut Lazarus mittatur, ab Abraham protinus respondetur: *Habent Moysen et prophetas; audiant illos.* Sed qui Dei verba despexerat hæc audire non posse suos sequaces existimabat. Unde et respondit dives: *Non, pater mi; sed si quis ex mortuis ierit* [a] *ad eos, credent.* Cui mox veraci sententia dicitur: *Si Moysen et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent ei*, quia nimirum qui verba legis despiciunt Redemptoris præcepta, qui ex mortuis resurrexit, quanto subtiliora sunt, tanto hæc difficilius implebunt. Minus est enim quidquid per legem dicitur (*Deut.* xii), **1659** quam hoc quod per Dominum jubetur. Illa enim dari decimas præcipit, Redemptor vero noster ab his qui perfectionem sequuntur omnia dimitti jubet. Illa peccata carnis resecat, Redemptor vero noster illicitas cogitationes etiam damnat (*Luc.* xiv). *Si ergo Moysen et prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit credent*, quia hi qui viliora legis præcepta implere negligunt Salvatoris nostri mandatis altioribus obedire quando convalescunt? Et nimirum constat quia cujus implere dicta renuunt, ei procul dubio credere recusant. Hæc nos de ipsa rei gestæ consideratione dixisse sufficiat.

10. Sed vos, fratres, et requiem Lazari, et pœnam divitis cognoscentes, solerter agite, culparum vestrarum intercessores quærite atque advocatos vobis in die judicii pauperes procurate. Multos etenim nunc Lazaros habetis; ante januas vestras jacent, atque his indigent, quæ vobis jam satiatis quotidie de mensa cadunt. Verba sacræ lectionis debent nos instruere ad implenda mandata pietatis. Quotidie
A Lazarum, si quærimus, invenimus; quotidie Lazarum, etsi non quærimus, cernimus. Ecce importune se pauperes offerunt, rogant nos, qui tunc pro nobis intercessores venient. Certe nos omnino rogare debuimus, sed tamen rogamur. Videte si negare debemus quod petimur, quando patroni sunt qui petunt. Nolite ergo misericordiæ tempora perdere, nolite accepta remedia dissimulare. Ante supplicium cogitate de supplicio. Cum quoslibet in hoc mundo abjectos aspicitis, etiamsi qua reprehensibilia eorum esse videantur, nolite despicere, quia fortasse quos morum infirmitas vulnerat, medicina paupertatis curat. Quorum si qua sunt talia quæ debeant jure reprehendi, hæc, si vultis, ad usum vestræ mercedis inflectite, ut ex ipsis eorum vitiis cumulentur vobis incrementa
B pietatis, quatenus panem pariter detis et verbum, panem refectionis cum verbo correptionis; et duo a vobis alimenta percipiant qui unum quærebant, dum et exterius cibo, et interius satiantur eloquio. Pauper ergo cum reprehensibilis cernitur, moneri debet, despici non debet. Si vero reprehensionis nihil habet, [b] venerari summopere sicut intercessor debet. Sed ecce multos cernimus, quis cujus sit meriti nescimus. Omnes ergo venerandi sunt, tantoque necesse est ut omnibus te humiliare debeas, quanto [c] quis eorum sit Christus ignoras.

11. Rem, fratres, refero, quam bene is qui præsto est frater et compresbyter meus Speciosus novit. Eodem tempore quo monasterium petii, anus quædam, Redempta nomine, in sanctimoniali habitu con-
C stituta, in urbe hac juxta beatæ Mariæ [d] semper virginis ecclesiam manebat (*Lib.* iv *Dialog.*, *cap.* 15). Hæc illius Herundinis discipula fuerat, quæ, magnis virtutibus pollens, super Prænestinos montes vitam eremiticam duxisse ferebatur. Huic duæ in eodem habitu discipulæ adhærebant: una nomine Romula, et altera, quæ nunc adhuc superest, quam quidem facie scio, sed nomine nescio. Tres itaque hæ in uno habitaculo commanentes morum quidem divitiis plenam, sed tamen rebus pauperem vitam ducebant. Hæc autem, quam præfatus sum, Romula aliam quam prædixi condiscipulam suam magnis vitæ meritis anteibat. **1660** Erat quippe miræ patientiæ, summæ obedientiæ, custos oris sui ad silentium, studiosa valde ad continuæ orationis usum. Sed quia plerum-
D que hi quos jam perfectos homines æstimant adhuc in oculis summi opificis aliquid imperfectionis habent, sicut sæpe imperiti homines necdum [e] perfecte sculpta sigilla conspicimus, et jam quasi perfecta laudamus, quæ adhuc artifex considerat et limat, laudari jam audit, et tamen ea tundere meliorando non desinit; hæc quam prædiximus Romula ea quam Græco vocabulo medici paralysin vocant molestia corporali percussa est, multisque annis in lectulo decubans

[a] Editi, pro *credent*, habent, *pœnitentiam agent*, quod in Mss. minime legimus.

[b] Hoc verbo in passiva significatione sæpe utitur Gregorius, ut lib. xviii, Moral., n. 13; lib. xix, num. 30, in fine, lib. xxii, num. 6; et alibi sæpe.

[c] Corb., *quis sit Christi*.

[d] Omissum in Excusis adverbium *semper* revocavimus ex Mss. C. Germ., Gemet., Bigot., etc.

[e] Corb. et duo priores Gemet., *perfecta sculpentis sigilla*.

[a] pene omnium jacebat membrorum officio destituta, A nec tamen hæc eadem ejus mentem ad impatientiam flagella perduxerant. Nam ipsa ei detrimenta membrorum facta fuerant incrementa virtutum, quia tanto sollicitius ad usum orationis succreverat, quanto et aliud quodlibet agere nequaquam valebat. Nocte ergo quadam eamdem Redemptam, quam præfatus sum, quæ utrasque discipulas suas [b] filiarum loco nutriebat, vocavit dicens : Mater, veni, mater, veni. Quæ mox cum alia ejus discipula surrexit, sicut utrisque referentibus et multis res eadem claruit, et ego quoque eodem tempore agnovi. Cumque noctis medio, lectulo jacentis assisterent, subito cœlitus lux emissa omne illius cellulæ spatium implevit; et splendor tantæ claritatis emicuit, ut corda assistentium inæstimabili pavore perstringeret, atque, ut post B ipsæ referebant, omne in eis corpus obrigesceret, et in subito stupore remanerent. Cœpit namque quasi cujusdam magnæ multitudinis ingredientis sonitus audiri, ostium cellulæ concuti, ac si ingredientium turba premeretur. Atque, ut dicebant, intrantium multitudinem sentiebant, sed nimietate timoris et luminis videre nil poterant, quia earum oculos et pavor depresserat, et ipsa tanti luminis claritas reverberabat. Quam lucem protinus miri odoris est fragrantia subsecuta, ita ut earum animum, quia lux emissa terruerat, odoris suavitas refoveret. Sed cum vim claritatis illius ferre non possent, cœpit eadem Romula assistentem sibi et trementem Redemptam, suorum morum magistram, blanda voce consolari, dicens : noli timere, mater, non morior modo. C Cumque hoc illa crebro diceret, paulatim lux quæ fuerat immissa subtracta est, sed is qui subsecutus est odor remansit. Sicque dies secundus et tertius transiit, ut aspersi fragrantia odoris remaneret. Nocte ergo quarta eamdem magistram suam iterum vocavit. Qua veniente **1661** [c] viaticum petiit, et accepit. Necdum vero eadem Redempta et alia ejus discipula a lectulo jacentis abscesserant, et ecce subito in platea ante ejusdem cellulæ ostium duo chori psallentium constiterunt, et sicut ipsæ se dicebant sexus ex vocibus discrevisse, psalmodiæ cantus dicebant viri, et feminæ respondebant. Cumque ante fores cellulæ exhiberentur cœlestes exsequiæ, sancta illa anima carne soluta est. Qua ad cœlum ducta, quanto chori psallentium altius ascendebant, tanto cœpit psalmodia lenius audiri, quousque et ejusdem psalmodiæ sonitus, et odoris suavitas elongata finiretur.

12. Hæc ergo quandiu vixit in corpore, quis illam haberet in honore? Indigna cunctis, despecta omnibus videbatur. Quis ad illam accedere, quis illam videre dignaretur? Sed latebat in sterquilinio margarita Dei. [d] Sterquilinium, fratres, hanc ipsam corruptibilitatem corporis appello, sterquilinium abjectionem paupertatis nomino. Assumpta est ergo margarita quæ jacebat in sterquilinio, et posita in cœlestis Regis ornamento, jam inter supernos cives emicat, jam inter ignitos illos lapides æterni diadematis coruscat. O vos qui in hoc mundo divites aut esse creditis, aut estis, conferte, si potestis, falsas divitias vestras veris divitiis Romulæ. Vos in hujus mundi via omnia amissuri possidetis; illa nihil quæsivit in itinere, et omnia invenit in perventione. Vos lætam vitam ducitis, tristem mortem timetis; illa tristem vitam pertulit, ad lætam mortem pervenit. Vos ad tempus quæritis obsequium hominum, illa despecta ab hominibus invenit socios choros angelorum. Discite ergo, fratres, temporalia cuncta despicere, discite honorem transeuntem contemnere, æternam gloriam amare. Honorate quos pauperes videtis, et quos foris conspicitis despectos sæculi intus arbitramini amicos Dei. Cum his participamini quod habetis, ut hoc quandoque dignentur vobiscum participari quod habent. Pensate quod ore magistri gentium dicitur : *In hoc tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut et illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum* (*II Cor.* VIII, 14). Pensate quod ipsa per se Veritas dicit : *Quandiu fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis* (*Matth.* XXV, 45). Ad tribuendum pigri cur estis, quando hoc quod jacenti in terra porrigitis sedenti in cœlo datis? Sed hæc omnipotens Deus quæ per me in vestris auribus loquitur, per se in vestris mentibus loquatur, qui vivit et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

[a] Al., *pene omni jacebat membrorum officio.*

[b] Ridicule apud Gussanv., *silvarum loco,* typographico haud dubie lapsu crassissimo, cui tamen in D indice expurgatorio denegatus locus.

[c] Etsi *viaticum* non semper significet Eucharistiam, quæ ab hac vita profuturis ex Christiano more datur, hic tamen, pro ipsa est accipiendum. De hoc argumento diximus in notis ad Dialogos, lib. IV, cap. 15.

[d] Abest a Belvac. *sterquilinium, fratres, hanc ipsam corruptibilitatem corporis appello.* Legitur tamen in al., præsertim in Corb. Germ. antiquissimo.

ORATIO SANCTI GREGORII AD PLEBEM

DE MORTALITATE

1660 Oportet, fratres charissimi, ut flagella Dei quæ metuere ventura debuimus, saltem præsentia et experta timeamus. [a] Conversionis nobis aditum dolor aperiat, et cordis nostri duritiam ipsa jam quam patimur pœna dissolvat. Ut enim propheta teste prædictum est : *Pervenit gladius usque* [b] *ad animam* (*Jer.* IV, 10). **1661** Ecce enim cuncta plebs cœlestis iræ mucrone percutitur, et repentina singuli cæde vastantur. Nec languor mortem prævenit, sed et languoris moras, ut cernitis, mors ipsa præcurrit.

[a] Germ., *conversationis.*

[b] Big., *usque ad an. nostras.*

Percussus quisque ante rapitur quam ad lamenta pœnitentiæ convertatur. Pensate ergo qualis ad conspectum districti judicis **1662** pervenit, [a] cui non vacat flere quod fecit. Habitatores quippe non ex parte subtrahuntur, sed pariter corruunt. Domus vacuæ relinquuntur, filiorum funera parentes aspiciunt, et sui eos ad interitum hæredes præcedunt. Unusquisque ergo nostrum ad pœnitentiæ lamenta confugiat, dum flere ante percussionem vacat. Revocemus ante oculos mentis quidquid errando commisimus, et quod nequiter egimus, flendo puniamus. *Præveniamus faciem ejus in confessione* (*Psal.* XCII, 2), et sicut propheta admonet : *Levemus corda nostra cum manibus ad Deum* (*Thren.* III, 41). Ad Deum quippe corda cum manibus levare, est orationis nostræ studium cum merito bonæ operationis erigere. Dat profecto, dat tremori nostro fiduciam, qui per prophetam clamat : *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat* (*Ezech.* XXXIII, 11). Nullus autem de iniquitatum suarum immanitate desperet. Veternosas namque Ninivitarum culpas triduana pœnitentia abstersit (*Jon.* III), et conversus latro vitæ præmia etiam in ipsa sententia suæ mortis emeruit (*Luc.* XXIII). Mutemus igitur corda, et præsumamus nos jam percepisse quod petimus. Citius ad precem judex flectitur, si a pravitate sua petitor corrigatur. Imminente ergo tantæ animadversionis gladio, nos importunis precibus insistamus. Ea namque quæ ingrata esse hominibus importunitas solet, [b] judicio veritatis placet, quia pius ac misericors Deus **1663** a se vult veniam precibus exigi, qui quantum meremur, non vult irasci. Hinc etenim per Psalmistam dicitur : *Invoca me in die tribulationis tuæ,* [c] *eripiam te, et magnificabis me* (*Psal.* XLIX, 15). Ipse ergo sibi testis est quia invocantibus misereri desiderat, qui monet ut invocetur. Proinde, fratres charissimi, contrito corde, et correctis operibus, crastina [d] die ab ipso feriæ quartæ diluculo, [e] ad litaniam septiformem, juxta distributionem inferius designatam, devota mente cum lacrymis veniamus. Nullus vestrum ad terrena opera in agros exeat, nullus quodlibet negotium agere præsumat, quatenus ad sanctæ genitricis Domini ecclesiam convenientes, qui simul omnes peccavimus, simul omnes mala quæ fecimus deploremus, ut districtus judex dum culpas nostras nos punire considerat, ipse a sententia propositæ damnationis pareat. [f] Litania clericorum exeat ab ecclesia beati Joannis Baptistæ, litania virorum ab ecclesia beati martyris Marcelli, litania monachorum ab ecclesia martyrum Joannis et Pauli, litania ancillarum Dei ab ecclesia beatorum martyrum Cosmæ et Damiani, litania feminarum conjugatarum ab ecclesia beati primi martyris Stephani, litania viduarum ab ecclesia beati martyris Vitalis, litania pauperum et infantium ab ecclesia beatæ martyris [g] Cæciliæ.

[a] Duo Bigot. et Utic., *cui non licet*.

[b] Excusi, *judici verit.*, contra Mss., nostrorum fidem ne uno quidem excepto. Legitur etiam in Gregorio Turon., *judicio*.

[c] Unus Bigot., *eruam te*.

[d] Sic restituimus ex Corb. Germ., Bigot. et aliis; necnon ex Gregorio Turon.

[e] Primus Bigot., *septiformi letania... uerota ad lacrymas mente veniamus*. Hic absolvitur sermo in C. Germ. et 1 Big.

[f] Personarum et locorum ordo diversus est apud Gregorium Turon., l. X Hist., c. 1, et apud Paulum Diaconum., l. III, de gestis Langob., c. 25. Lege quæ observavimus ad cap. 42, lib. I, Vitæ sancti Gregorii, auct. Joan. Diacono.

[g] In Excusis legitur post *Cæciliæ, facta sunt hæc in basil. sanctæ Sabinæ sub die quarto kal. Sept., indictione* 6. Quæ unus habet Colb. Codex. Certe in ind. 6 est manifestus error, hæc enim necessario referenda sunt ad indict. 8. Nota autem indictionis 6 quæ est in Codice Colb., partem Registri Epistolarum continente, aptari non debet sermoni, sed epistolæ subsequenti, quæ est prima omnium ad ind. 6 pertinentium.

INDICES

IN PRÆCEDENTEM ET HUNC TOMUM.

INDEX IN TRIPLICEM SANCTI GREGORII VITAM.

Numeri hujus Indicis respondent crassioribus insertis in textu triplicis Vitæ, quam habes, lector, initio tomi præcedentis a col. 41 ad col. 500.

D

INDEX

IN LIBROS MORALIUM ET HOMILIAS S. GREGORII.

Numeri hujus indicis respondent numeris in textu supradictorum operum, id est a col. 509 *præcedentis usque ad col.* 1314 *hujusce tomi, insertis.*

B

C

D

E

H

I

J

N

O

P

Q

R

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. GREGORII LIBRORUM MORALIUM CONTINUATIO.

FINIS TOMI SEPTUAGESIMI SEXTI.

